LOUIS DE ROUVROY (1675–1755)

PAMĚTI VÉVODY DE SAINT-SIMON

V

John Law · Leonard Schenk, lept, 1720

DÍL V · 1717–1720

Spiknutí a Mississippi

Čtverspolek, Cellamarovo spiknutí, lit de justice a Lawův systém

ÚPLNÝ ČESKÝ PŘEKLAD S VYSVĚTLIVKAMI · podle vydání A. Chéruela, Paříž 1856

1717 · 1720

LOUIS DE ROUVROY

vévoda de Saint-Simon

PAMĚTI

Díl V

Spiknutí a Mississippi

1717–1720

Francouzské Tomy 15–17 podle vydání A. Chéruela (Hachette, 1856)

Autograf vévody de Saint-Simon (podpis „Le duc de St Simon“)

STARÉ TEXTY

www.stare-texty.cz

Obsah

K tomuto vydání 1

Tom patnáctý (1717–1718) **3**

Kapitola první 4
Kapitola druhá 22
Kapitola třetí 36
Kapitola čtvrtá 51
Kapitola pátá 65
Kapitola šestá 89
Kapitola sedmá 110
Kapitola osmá 125
Kapitola devátá 143
Kapitola desátá 158
Kapitola jedenáctá 181
Kapitola dvanáctá 199
Kapitola třináctá 216
Kapitola čtrnáctá 233
Kapitola patnáctá 243
Kapitola šestnáctá 253
Kapitola sedmnáctá 268
Kapitola osmnáctá 284
Kapitola devatenáctá 294
Přílohy vydavatele (edice 1856) 304

Tom šestnáctý (1718) **314**
Kapitola první . . . 315
Kapitola druhá . . . 326
Kapitola třetí . . . 337
Kapitola čtvrtá . . . 347
Kapitola pátá . . . 361
Kapitola šestá . . . 379
Kapitola sedmá . . . 391
Kapitola osmá . . . 407
Kapitola devátá . . . 421
Kapitola desátá . . . 431
Kapitola jedenáctá . . . 440
Kapitola dvanáctá . . . 451
Kapitola třináctá . . . 462
Kapitola čtrnáctá . . . 476
Kapitola patnáctá . . . 490
Kapitola šestnáctá . . . 504
Kapitola sedmnáctá . . . 524
Kapitola osmnáctá . . . 538
Kapitola devatenáctá . . . 558
Kapitola dvacátá . . . 578
Kapitola dvacátá první . . . 601
Přílohy vydavatele (edice 1856) . . . 615

Tom sedmnáctý (1718–1720) **621**
Kapitola první . . . 622
Kapitola druhá . . . 634
Kapitola třetí . . . 647
Kapitola čtvrtá . . . 663
Kapitola pátá . . . 679
Kapitola šestá . . . 697
Kapitola sedmá . . . 710
Kapitola osmá . . . 723
Kapitola devátá . . . 737
Kapitola desátá . . . 755
Kapitola jedenáctá . . . 767
Kapitola dvanáctá . . . 784
Kapitola třináctá . . . 805
Kapitola čtrnáctá . . . 817
Kapitola patnáctá . . . 832

Kapitola šestnáctá 843
Kapitola sedmnáctá 855
Kapitola osmnáctá 869
Kapitola devatenáctá 890
Kapitola dvacátá 903
Kapitola dvacátá první 917
Kapitola dvacátá druhá 927
Přílohy vydavatele (edice 1856) 945
Tiráž 954
O Starých textech 955
O zakladateli 956
Volné šíření 957

K tomuto vydání

Louis de Rouvroy, vévoda de Saint-Simon (1675–1755), přišel ke dvoru Ludvíka XIV. jako šestnáctiletý mladík a strávil v jeho blízkosti více než třicet let. Své Paměti psal po celý život a v jejich konečné podobě je dokončil až ve stáří. Vznikl z nich jeden z nejrozsáhlejších a nejživějších svědeckých záznamů evropských dějin: den po dni, portrét po portrétu zachycují versailleský dvůr, válečná tažení, intriky, sňatky i úmrtí na přelomu 17. a 18. století až do doby Regentství.

Tento svazek je **pátým dílem** úplného českého překladu. Obsahuje francouzské Tomy 15–17 vydání, které podle Saint-Simonova rukopisu uspořádal historik Adolphe Chéruel (Paříž, Hachette, 1856), a pokrývá léta **1717–1720**, vrchol regentství Filipa, vévody z Orléans, jehož byl autor dlouholetým přítelem a členem regentské rady. Saint-Simon tu sleduje dvě velké linie. První je diplomatická: abbé Dubois uzavírá spojenectví s Anglií a čtverspolek, kardinál Alberoni vede Španělsko do války o Sardinii a Sicílii, španělské loďstvo podléhá u mysu Passaro a v Paříži je odhaleno spiknutí španělského velvyslance prince z Cellamare, do něhož byli zapleteni vévoda a vévodkyně du Maine. Druhou linií je vnitřní zápas o moc: spor regenta s pařížským parlamentem, který vyvrcholil *lit de justice* 26. srpna 1718, jímž byli králi legitimovaní synové zbaveni hodnosti a vévoda du Maine výchovy mladého krále – scéna, kterou Saint-Simon, její spoluautor, líčí s nebývalou podrobností. V pozadí stojí vzestup Johna Lawa, jeho banky a Mississippské společnosti, horečka akcií a první otřesy systému v roce 1720. Díl přináší také Saint-Simonovo vyprávění o životě a smrti vévodkyně z Berry, regentovy dcery, o pádu Alberoniho, o Duboisově cestě k arcibiskupství v Cambrai a o soudních procesech hraběte z Hornu a bretaňských spiklenců. Na několika místech autor předbíhá až do let 1723–1730.

Rozdělení do kapitol odpovídá francouzské předloze; v čele každé kapitoly je přeložen přehled jejího obsahu, jak jej podle autorova rukopisu sestavil francouzský vydavatel. Ke každému tomu jsou připojeny přílohy, které do svazků zařadil francouzský vydavatel.

Díl lze číst samostatně. Osoby, které v něm vystupují, jsou při prvním výskytu v tomto dílu znovu představeny ve vysvětlivce, i když se o nich čtenář dočetl už v předchozích dílech. U hlavních postav uvádí vysvětlivka navíc i jejich další osudy: způsob a příčinu smrti, a padl-li dotyčný v boji nebo byl-li popraven, vězněn či svedl-li souboj, i bližší okolnosti; u žen manžela a děti.

Poznámky pod čarou jsou trojího druhu:

- **Poznámka vydavatelů (edice 1856)** — poznámky francouzského vydání, přeložené;
- **Ediční poznámka** — upozornění českého vydání (omyly v předloze, nejasná místa, opravy dat);
- **Vysvětlivka** — výklad osob, institucí a reálií pro dnešního českého čtenáře.

Odkazy na předchozí díly uvádějí díl, francouzský tom a kapitolu, například „(Díl III, Tom 11, kap. 21)“.

Francouzská šlechtická jména převádíme ustáleným způsobem („vévoda z Beauvilliers“, „paní z Maintenon“); dvorské tituly, které česky nemají přesný ekvivalent, ponecháváme v původní podobě (Monsieur, Madame, pan Princ, pan Vévoda, paní Vévodkyně).

Překlad pořídila umělá inteligence (Claude, Anthropic) a každá kapitola prošla úplnou kontrolou proti francouzskému originálu. Přes veškerou péči mohou v textu zůstat nepřesnosti; upozornění na ně jsou vítána.

Tom patnáctý (1717–1718)

Kapitola první

Všeobecná pozornost upřená k carově cestě do Paříže. — Pruský král v pokušení přijet také, ale od toho odvrácen. — Záměry a počínání tohoto panovníka. — Spojení mezi pruským králem a carem. — Znepokojení anglického krále kvůli carovi. — Je nucen propustit deset tisíc mužů. — Poddanost Holandska Anglii. — Svazek a smlouva mezi carem a pruským králem. — Carova opatření vůči Francii a vůči polskému králi. — Opatření ohledně pobytu moskevských vojsk v Meklenbursku. — Papež chce cara spojit s císařem proti Turkům. — Alberoniho pletichy ve Francii kvůli jeho klobouku. — Pravé důvody změny Alberoniho počínání vůči papeži. — Papež píše carovi; chce ho spojit s císařem a dosáhnout svobodného vyznávání katolického náboženství v jeho státech. — Car ho vodí za nos a vysmívá se mu. — Mluví o tom velmi rozumně s maršálem z Tessé. — Molines, španělský generální inkvizitor, zatčen v Miláně na zpáteční cestě z Říma do Španělska. — Papežovy rozpaky a jeho povaha. — Alberoniho povýšení jedinou záležitostí. — Vysmívá se Molinesovi, zajišťuje si regenta pro své povýšení. — Jeho chvástání. — Španělský dvůr v Escorialu navzdory královně. — Přijíždí tam Aldrovandi. — Alberoniho pletichy. — Anglie znovu zahajuje vyjednávání o mír mezi císařem a Španělskem. — Domácí rozpory v Anglii. — Její znepokojení kvůli carovi. — Ruská vojska odcházejí z Meklenburska. — Dánsko, znepokojené kvůli severu, pocítí nespokojenost Ruska. — Car chce uzavřít smlouvu s Francií. — Překážky smlouvy. — Car bere ohled na císaře kvůli careviči. — Stížnosti a rady pruského krále. — Regentovy dobré služby na severu. — Darebnost nuncia Bentivoglia. — Pretendent v Římě; slouží tam Alberonimu. — Podezření z dalších odkladů jeho povýšení. — Papežova povýšenost a pletichy. — Odplutí španělské flotily z Cádizu. — Alberoniho darebnost. — Giudice v Římě. — Ubohost jeho počínání, jeho postavení, jeho pověsti. — Ottoboniho šibalství. — Čauš v Marseille. — Rákócziho samotářský a kajícný život.

Carova[1] cesta do Francie na začátku května upoutala pozornost celé Evropy, zvláště Anglie. Pruský král[2] by byl přijel zároveň, kdyby ho nebyli postrašili, že se

1. **Vysvětlivka:** Petr I. Veliký (1672–1725), ruský car od roku 1682 (fakticky vládl od roku 1689, jediným carem byl od roku 1696), od roku 1721 imperátor; zakladatel Petrohradu a strůjce modernizace Ruska. Francii navštívil v květnu a červnu 1717. Zemřel 8. února 1725 v Petrohradě na onemocnění močových cest.

2. **Vysvětlivka:** Fridrich Vilém I. (1688–1740), pruský král od roku 1713, zvaný „vojácký král". Jeho manželka Žofie Dorota Hannoverská byla dcerou Jiřího I., proto ho text dále nazývá Jiřího „zetěm". Zemřel 31. května 1740 v Postupimi na vodnatelnost.

zesměšní, a že to v císaři[3] vzbudí prudkou nedůvěru. Oba tito panovníci byli stejně nespokojeni s anglickým králem[4] a nepočítali s tím, že by od císaře mohli cokoli očekávat. Jejich cílem bylo uzavřít se Švédskem výhodný mír.

Pruský král naléhal na regenta,[5] aby hraběti z La Marck, francouzskému velvyslanci u švédského krále,[6] výslovně nařídil neprodleně zahájit jednání o mír mezi nimi a usilovně se přičinit o jeho uzavření. Trval na tom, že je třeba využít turecké války:[7] jakmile se jí císař zbaví, bude chtít vládnout jako pán záležitostem Říše i Severu a naváže tam spojení Francii na škodu. Varoval regenta, aby se měl na pozoru před Jiřím, který se plně věnoval tomu, aby si naklonil císaře kvůli svým německým državám i kvůli těm, jež uchvátil Švédsku, a jemuž chtěl dát vyplatit dvě stě padesát tisíc liber šterlinků, které měl parlament vybrat na zaplacení nedoplatků dlužných spojencům Anglie a subsidií z poslední války. Pruský král, rozhořčený, že ho z této částky připravili o jeho podíl, si přál uzavřít s Francií pevnější závazky než ty, které s ní už měl na základě tajné smlouvy. Návrhu, který mu regent učinil, aby přistoupil k trojspolku,[8] se zřejmě vyhnul, znepokojen také rozšířenou zvěstí, že anglický král do něj prosazuje přijetí Dánska. Na pruského krále se nedalo snadno spoléhat: byl lehkomyslný, nestálý, plný náhlých zvratů a zahrnoval císaře vším, o čem doufal, že by mu mohlo získat jeho ochranu.

V květnu dal carovi v Paříži na vědomí, že ani jeden z nich nesmí počítat s císařem, pokud jde o udržení výbojů, jichž dosáhli na úkor Švédska; že je v jejich společném zájmu nečekat s jednáním se Švédskem, až se císař zbaví turecké války, a že výhodně to mohou učinit jen prostřednictvím Francie. To znamenalo říci mu, aby se k této koruně přimkl. Tato rada se zakládala na tom, že se k němu doneslo, že vídeňští ministři řekli ruskému ministrovi, že císař, potěšen carovou důvěrou, by s ním rád

---

3. **Vysvětlivka:** Karel VI. (1685–1740), druhý syn císaře Leopolda I., za války o španělské dědictví jako „arcivévoda Karel" uchazeč o španělský trůn; císařem od roku 1711. Zemřel 20. října 1740 ve Vídni po krátké nemoci, kterou tradice přičítá otravě houbami.

4. **Vysvětlivka:** Jiří I. (1660–1727), hannoverský kurfiřt od roku 1698 a britský král od roku 1714; Saint-Simon ho často nazývá jen „Jiří". Zemřel 22. června 1727 v Osnabrücku na cestě do Hannoveru po záchvatu mrtvice.

5. **Vysvětlivka:** Filip II., vévoda z Orléans (1674–1723), synovec Ludvíka XIV., syn Monsieura a Madame, regent za nezletilého Ludvíka XV. od září 1715. Jeho manželkou byla Françoise-Marie de Bourbon, legitimovaná dcera Ludvíka XIV. a paní z Montespan. Zemřel 2. prosince 1723 ve Versailles na mrtvici.

6. **Vysvětlivka:** Karel XII. (1682–1718), švédský král od roku 1697. Po porážce u Poltavy (1709) pobýval několik let v Turecku a do Švédska se vrátil koncem roku 1715. Padl 11. prosince 1718 při obléhání norské pevnosti Fredriksten, zasažen v zákopech střelou do hlavy.

7. **Vysvětlivka:** Válka císaře s Osmanskou říší 1716–1718 (Saint-Simon ji nazývá i „uherskou válkou"): princ Evžen zvítězil roku 1716 u Petrovaradína a roku 1717 dobyl Bělehrad; válku ukončil mír v Požarevaci v červenci 1718.

8. **Vysvětlivka:** Trojspolek Francie, Anglie a Spojených provincií, uzavřený v Haagu 4. ledna 1717.

uzavřel užší ujednání, pokud by se netýkala severních záležitostí, do nichž se dosud nevměšoval a v nichž může vykonávat jen svůj úřad nejvyššího soudce; a že jinak, kdyby s ním car chtěl učinit nějaká opatření ohledně turecké války, byl by tomu velmi rád.

Za nějaký čas se pruský král dozvěděl, že císař, rozhořčen víc než kdy jindy pobytem moskevských vojsk v Meklenbursku,[9] přestože car ústně i písemně slíbil, že je odtamtud stáhne, prohlásil, že je odtamtud vyžene zbraní, a že se těch, kdo mu předkládali následky takového podniku, zeptal, zda se bojí Moskvanů, jichž on sám nemá důvod se obávat. Pruský král dal tyto zprávy sdělit carovi spolu se svým podezřením, že anglický král tajně zamýšlí spojit se svými vojsky vojska Dánska a knížat Dolního Německa a jménem a autoritou císaře vyhnat Moskvany z Meklenburska. Car odpověděl na důvěru pruského krále ujištěním, že vážně pomýšlí na smlouvu s Francií, že mu bude sdělovat vše, co v té věci učiní, a slíbil mu, že bez jeho účasti nic neuzavře.

Jiří velmi dobře znal povahu svého zetě, který byl schopen pustit se proti němu do mnoha věcí. Spoléhal však na jeho věčnou nestálost, a tak obrátil všechno své znepokojení ke carově cestě do Paříže, přesvědčen, že car chce navázat úzké spojení; pobyt moskevských vojsk v Meklenbursku jeho poplach ještě zvyšoval. Už neměl záminku, aby si ponechal svá vojska. Švédský král své ministry zapřel.[10] V přístavu v Göteborgu nebyla žádná loď ani žádné přípravy. Jiří se tak viděl nucen oznámit parlamentu, že propouští deset tisíc mužů. Francie už Anglii neznepokojovala, zvláště od trojspolku, a Holandsko setrvávalo ve svém starém zvyku být jí poddáno. Pruského krále, který ho dal sondovat ohledně přijetí do trojspolku, chtělo do něj přijmout jen tehdy, bude-li si to anglický král přát; a když se tento panovník chtěl dozvědět, zda je do něj přijat car, odpověděl pensionář[11] pruskému ministrovi, že aliance je uzavřena jen mezi sousedními mocnostmi k udržení přátelství a společné bezpečnosti a cara se nijak netýká; že by se stala příliš univerzální, kdyby se rozšířila na vzdálená knížata, a že by ze stejného důvodu bylo podivné, kdyby do ní chtělo vstoupit Dánsko. Jasnost této odpovědi zarazila pruského ministra v otázce carova přijetí, aby svému pánovi neuškodil.

---

9. **Vysvětlivka:** Ruská vojska stála v Meklenbursku od roku 1716 na podporu vévody Karla Leopolda Meklenburského, který se téhož roku oženil s carovou neteří Kateřinou Ivanovnou; jejich pobyt znepokojoval sousední knížata i císaře.

10. **Vysvětlivka:** Narážka na takzvanou Gyllenborgovu aféru: na začátku roku 1717 byl v Londýně zatčen švédský vyslanec hrabě Carl Gyllenborg a v Holandsku baron Georg Heinrich von Görtz, ministr Karla XII., kvůli plánům na švédskou podporu jakobitského vpádu do Británie. Karel XII. pak prohlásil, že jeho ministři jednali bez jeho vědomí.

11. **Vysvětlivka:** Velký pensionář Holandska Anthonie Heinsius (1641–1720), přední státník Spojených provincií.

Jejich ministři v Paříži zřejmě postupovali ve velké shodě. Kniphausen, který měl důvěru pruského krále, přijel z Holandska do Paříže vystřídat Virecka. Šafirov,[12] carův vicekancléř, měl rovněž důvěru svého pána a doprovázel ho na cestách. Shodli se, že společným zájmem jejich pánů je dobře zvážit, zda bude výhodnější spojenectví s císařem, nebo s Francií; že než se zavážou Francii, je třeba jasně vidět, zda pro ně chce a může upřímně udělat něco solidního, a pokud ne, nechat ji být a uzavřít smlouvu s císařem pod podmínkou, že slíbí nepoužít žádného násilí, aby je přímo či nepřímo donutil vrátit dobytá území, pokud by ho — v což nedoufali — nemohli přimět, aby jim je zaručil. Mezitím nedělat nic, co by ho mohlo odradit, a dokonce s ním udržovat důvěrné styky z obavy před opatřeními, která by u něho mohl učinit švédský král. Nic se nezdálo pevněji stmelené než jejich svazek a slíbili si, že se budou navzájem zpravovat o všem, co se dozvědí.

Jeden císařův ministr dal v té době ruskému ministrovi na srozuměnou, že ustaví-li se mezi jejich pány důvěra, je císař ochoten smlouvy rozšířit; nemyslí však, že by o tom měl zpravit pruského krále, dokud smlouva nebude dobře propracována a dokud nebudou dohodnuty i preliminární články. Za nějaký čas předal Šafirov Kniphausenovi návrh smlouvy, kterou měli jejich páni uzavřít. Hlavním cílem bylo zabránit, aby dánský král,[13] který tehdy držel Přední Pomořansko, je separátním mírem neodevzdal do rukou švédského krále nebo některé jiné mocnosti podezřelé spojeným knížatům. Návrh měl sedm článků.

1. Obnovit smlouvy podepsané u příležitosti severní války, zvláště úmluvy nově uzavřené mezi jejich pány na konferenci v Havelbergu;

2. Věnovat potřebnou pozornost tomu, aby švédský král nebo některý kníže s ním spřažený nezískal zpět Stralsund a Wismar;

3. Slíbit, že budou dodržovat smlouvu uzavřenou s dánským králem, dokud ji bude dodržovat on sám a dokud si podrží, co držel v Předním Pomořansku na této straně řeky Peene;

4. Vzájemný závazek ke vzájemné pomoci, aby se postavili dánskému králi, kdyby si osoboval právo bez dohody s nimi nakládat se zeměmi, které drží;

5. Carův slib, že ke splnění tohoto závazku dá vytáhnout vojska, která měl v Meklenbursku, nebo jiná z nejbližších míst, kdyby už odtamtud odešla; že je spojí s vojsky pruského krále; že budou postupovat společně, aby vyhnala

12. **Vysvětlivka:** Petr Pavlovič Šafirov (1669–1739), ruský vicekancléř, vyjednavač prutského míru s Turky (1711).

13. **Vysvětlivka:** Frederik IV. (1671–1730), dánský a norský král od roku 1699, za severní války spojenec Ruska, Saska a Pruska proti Švédsku.

Švédy nebo jiné podezřelé mocnosti z ostrova Rujány a z ostatních míst Předního Pomořanska, přičemž car slíbil, že k tomu nasadí i námořní síly;

6. Car souhlasil s kroky, které pruský král uzná za vhodné podniknout, aby od dánského krále získal postoupení Předního Pomořanska. Car sliboval, že k tomu ze všech sil přispěje a že po uskutečnění postoupení se za ně zaručí po dobu války až do míru, tak jak se postupovalo v případě Štětína;

7. Shodli se, že až bude Wismar srovnán se zemí, dostane meklenburský vévoda náhradu za ztráty, které utrpěl od dánského krále, podle slibu, jejž mu dal pruský král. Car a pruský král se zavazovali, že toto postoupení zajistí při uzavření míru se Švédskem a že za tím účelem budou usilovat o souhlas císaře, Říše a severních spojenců, že nedopustí, aby se s Wismarem naložilo jinak, a pokud by se o to někdo pokusil, že se tomu postaví s takovým počtem vojska, jaký bude uznán za potřebný.

Tento poslední článek narazil na takové potíže, že Šafirov ustoupil. Jen požádal Kniphausena, aby návrh poslal pruskému králi a udělal, co bude moci, aby získal jeho souhlas, a ujistil ho, že tato změna nezabrání podpisu smlouvy, bude-li se do ní ochoten vložit, že pokud jde o Wismar, zůstane se u prohlášení vydaného ve Štětíně.

Car se zároveň snažil vyjednávat s Francií. Hlavní potíž činil článek o subsidiích, které požadoval. Vedení tohoto jednání přímo před jeho očima se nedalo utajit před jeho spojenci, znepokojenými závazky, jež by mohl přijmout k jejich škodě. Polský král,[14] který měl v Paříži ministra, tam po dobu carova pobytu poslal ještě druhého, aby vše ještě lépe sledoval. Šafirov je oba ujistil, že car nikdy neuzavře se Švédskem dohodu bez účasti polského krále; že mu Francouzi zatím v té věci neučinili žádný návrh a nejspíš ho neučiní, dokud nedostanou zprávy od hraběte z La Marck, svého velvyslance u švédského krále; a že se dosud mluvilo jen o prosté smlouvě o přátelství. Pod pečetí tajemství jim svěřil, že kdyby Francie navrhla spojeneckou smlouvu podobnou té, kterou uzavřela s Anglií a Holandskem, car by mohl souhlasit, ovšem s dobrými zárukami a pod podmínkou, že Francie opustí Švédsko. Řekl jim také, že jen na císaři záviselo, zda se s carem spojí; ale protože odpověděl pohrdavě, třebaže později změnil tón, mohl by se car dohodnout také s Francií, pokud by v tom našel svůj prospěch. Dodal, že car už má slovo pruského krále a že si přeje nalézt polského krále ve stejném smýšlení. Šafirov je požádal, aby o tom napsali svému pánovi, žádal od nich mlčenlivost a ujistil je, že bude-li smlouva uzavřena, zůstanou v ní polskému králi otevřené dveře, aby k ní přistoupil. Polští vyslanci považovali úspěch jednání za velmi nejistý kvůli zárukám, které car a

14. **Vysvětlivka:** August II. Silný (1670–1733), saský kurfiřt od roku 1694 a polský král v letech 1697–1706 a znovu od roku 1709, spojenec cara proti Švédsku.

Prusko nepochybně budou požadovat; ale protože se mohli mýlit, bylo jejich cílem jednání pokud možno pozdržet, dokud nedostanou zprávy od svého pána.

Tvrdí se, že Los, jeden z polských vyslanců, radil svému pánovi, aby se pokud možno snažil přimět Francii, aby mu učinila návrhy, protože kdyby mu nevyhovovaly, poslouží mu k tomu, aby si získal zásluhu u císaře. Tentýž Los sledoval cara všude, kam šel, spíš jako špeh než jako ministr.

Císař nesl netrpělivě pobyt ruských vojsk v Meklenbursku. Pruský vyslanec o tom zpravil cara a zmírnil přitom ostrá slova Císařských. Carovi ministři přiznali, že podle carových slibů měla vojska odtamtud odejít koncem dubna a že toto prodlení přináší jejich pánovi víc škody než užitku, a slíbili, že na cara budou v té věci naléhat; ujistili však, že toto zdržení způsobuje jen jakási nedůvěra, kterou car pojal k zájmům anglického krále a k jeho počínání vůči sobě. Jedním z důvodů, které cara ještě zdržovaly, byla jeho vlastní bezpečnost. Chtěl mít vojska v Německu, dokud bude mimo své země, a to nablízku, aby se mohl postavit do jejich čela, až bude Říši opouštět.

Jeho ministři byli přesvědčeni, že od brunšvického domu ani od císaře, navzdory jeho hrozbám, nehrozí žádné nebezpečí, ačkoli věděli, že císař právě zamýšlí spojit síly anglického a dánského krále, aby Moskvany z Meklenburska vyhnaly. Stěžovali si na to jistému Westphalovi, agentovi, kterého dánský král poslal do Paříže sledovat cara. Vyčítali mu, že jeho pán lživě rozhlásil, že se car ujímá zájmů holštýnského vévody,[15] a že právě kvůli tomu Dánové přijímají závazky namířené proti Moskvanům, a pohrozili mu otevřenou roztržkou, kdyby se Dánsko pod jakoukoli záminkou dopustilo sebemenšího nepřátelského činu. Popřeli také, že by existoval nějaký návrh sňatku mezi holštýnským vévodou a carovou nejstarší dcerou, jak se proslýchalo — k tomuto sňatku však později došlo.

Tyto stížnosti byly opodstatněné. Ve Vídni se tehdy jednalo o sestavení armády, která by Moskvany donutila k odchodu. Císař počítal s brunšvickými a dánskými vojsky. Anglický král mu sliboval, že mu k provedení jeho rozkazů neprodleně dá dvacet pět tisíc mužů. Na základě tohoto ujištění byl ve Vídni připraven plán vyzvat cara, aby ve velmi krátké lhůtě vyvedl svá vojska z území Říše; pokud by odmítl, prohlásit ho za nepřítele Říše a svolat k tomu říšský sněm. Anglický král jako direktor dolnosaského říšského kraje měl pak jednat jménem císaře a Říše s armádou složenou z vojsk Dánska, Hannoveru, Wolfenbüttelu, Gothy a Münsteru a 15. června se utábořit v okolí Lauenburgu. Žold těchto vojsk se měl hradit z oněch dvaceti pěti tisíc liber šterlinků, které anglickému králi povolil jeho parlament.

---

15. **Vysvětlivka:** Karel Fridrich Holštýnsko-Gottorpský (1700–1739), synovec Karla XII. (syn jeho sestry Hedviky Žofie). Roku 1725 se oženil s carovou starší dcerou Annou Petrovnou; jejich syn se stal ruským carem Petrem III.

Zatímco se tato opatření připravovala, o nichž byl papež[16] velmi špatně zpraven, pomýšlel na to, aby mezi císařem a carem vytvořil ligu na obranu křesťanstva, a nařídil svému nunciovi Bentivogliovi[17] v Paříži, aby na jejím vytvoření tajně a opatrně pracoval. Nalezl několik příkladů svých předchůdců, mezi jinými svatého Pia V. a Inocence XI., kteří moskevským velkoknížatům psali breve. Rozhodl se je napodobit a oznámil Bentivogliovi, že mu neprodleně jedno pošle, aby je tomuto panovníkovi předal.

Alberoni,[18] který si jménem španělského krále[19] tak hlučně stěžoval na jmenování Borromea kardinálem[20] jakožto muže zaprodaného Němcům a jakožto doklad převládající moci císaře v Římě, nasadil ve Francii docela jiný tón z obavy, aby si tato koruna nezačala nárokovat kardinálský klobouk jako náhradu. Stal se tam papežovým advokátem a tvrdil, že Borromeův klobouk byl jen nevyhnutelnou rodinnou záležitostí od té doby, co se papežův synovec oženil s bohatou neteří tohoto preláta. S těmito důvody dostal Cellamare[21] rozkaz předložit regentovi, že jeho nárok by jen zbytečně zdržel Alberoniho jmenování, a dostal svolení přijmout s Francií nějaké závazky, aby tomu zabránil. Alberoni se ovšem nevyjádřil, o jaké závazky jde a jak daleko smějí sahat, patrně proto, aby měl větší volnost Cellamara zapřít. Viděl, jak snadno by mohl využít loďstva slíbeného papeži pro své vlastní záměry v Itálii, dokud turecká válka svazuje císaři ruce. Počítal s tím, že ho Francie nechá jednat, a také Anglie a Holandsko, v jejichž zájmu bylo zabránit, aby Livorno padlo do rukou císaře. Než však papeže oklame v tom, k čemu loďstvo použije — naděje na jeho pomoc mu totiž měla vynést klobouk —, musel klobouk opravdu mít v rukou, a každé zdržení bylo zneplatňující překážkou jak pro klobouk, tak pro podnik, který s tímto loďstvem zamýšlel. Takové byly skutečné důvody náhlé změny Alberoniho počínání: po tolika hlučných výstupech a hrozbách se snažil získat si u

16. **Vysvětlivka:** Klement XI. (Giovanni Francesco Albani, 1649–1721), papež od roku 1700; roku 1713 vydal proti jansenistům bulu *Unigenitus*. Zemřel 19. března 1721 v Římě.

17. **Vysvětlivka:** Cornelio Bentivoglio (1668–1732), papežský nuncius v Paříži od roku 1712, vášnivý odpůrce jansenistů; kardinálem se stal roku 1719.

18. **Vysvětlivka:** Giulio Alberoni (1664–1752), syn zahradníka z okolí Piacenzy, jednatel parmského vévody v Madridu; sjednal sňatek Filipa V. s Alžbětou Farnese a stal se fakticky prvním ministrem Španělska. Kardinálem byl jmenován 12. července 1717; v prosinci 1719 byl svržen a vypovězen ze Španělska. Zemřel roku 1752 v Piacenze.

19. **Vysvětlivka:** Filip V. (1683–1746), druhý syn Monseigneura a vnuk Ludvíka XIV., španělský král od roku 1700. V lednu 1724 abdikoval ve prospěch syna Ludvíka I. a po jeho smrti v srpnu téhož roku se na trůn vrátil. Zemřel 9. července 1746 v Madridu na mrtvici.

20. **Vysvětlivka:** Giberto Borromeo (1671–1740), titulární patriarcha antiochijský a biskup v Novaře, jmenovaný kardinálem v konzistoři 15. března 1717.

21. **Vysvětlivka:** Antonio del Giudice, princ z Cellamare (1657–1733), synovec kardinála del Giudice, španělský velvyslanec v Paříži; po odhalení spiknutí proti regentovi, které nese jeho jméno, byl v prosinci 1718 vypovězen z Francie.

papeže zásluhu právě touto změnou, jako by ji konečně vymohl u Jejich Katolických Veličenstev, a tím, že dal vyplout eskadře a povolal ke dvoru Aldrovandiho,[22] aby tam urovnal spory mezi oběma dvory; to ho vedlo k tomu, že dal španělského krále napsat papeži dopis s opakovanými závazky, pod zárukou parmského vévody, aby tentokrát své jmenování prosadil a byl pak volný v použití svého loďstva, aniž by už musel brát ohled na svůj klobouk nebo se o něj bát.

Alberoni chtěl stejně jako všechny ostatní mocnosti proniknout k pravému důvodu carovy cesty do Paříže. Císařův velvyslanec hrabě Königsegg[23] byl v tom pozornější než kterýkoli jiný z cizích diplomatů. Požádal Virecka, nedávno odvolaného do Berlína, aby jel za carem do Fontainebleau, kam se vydal i Kniphausen, který ho střídal. Viděli tam Rákócziho,[24] jak se s carem radí, a Rákóczi před Kniphausenem netajil, že ho Turci naléhavě zvou, aby k nim přijel, a že má v úmyslu tam odjet.

Kníže Kurakin,[25] který byl v Římě z důvodu, jenž byl vyložen na svém místě, dal papeži naději, že car povolí ve svých zemích svobodné vyznávání katolického náboženství. Papež usoudil, že Bentivoglio by to mohl získat, promluví-li s carem nebo s jeho ministry, ale chtěl, aby jednání zahájil jakoby bez úmyslu, tím, že o tom promluví s Kurakinem v souvislosti s úctou, kterou si Kurakin v Římě získal. Papežové, když psali moskevským velkoknížatům, jim nikdy nedávali titul Veličenstva. Tento papež usoudil, že se nemá dát zastavit maličkostmi. V breve, které carovi napsal a které poslal Bentivogliovi, aby mu je předal, uvedl všechny tituly, jež car užíval; nuncius mu je měl předat jen v případě, že současně obdrží i listinu o svobodném vyznávání katolického náboženství — avšak pod podmínkou, že nebude spojena s požadavkem povolit zavedení řeckého schizmatu v některé katolické zemi, což by věc znemožnilo.

Papež se také obával, že čas, který carovi zbýval do odjezdu z Paříže, bude na dovršení věci příliš krátký, a chtěl proto, aby Bentivoglio u cara dosáhl souhlasu, že k němu papež vyšle zástupce, s diplomatickou hodností nebo bez ní. Nemyslel však, že by měl s tímto panovníkem jednat v Paříži, přímo před regentovýma očima, aniž by ho zpravil, o co jde. Nařídil tedy svému nunciovi, aby mu o tom podal zprávu, ale

---

22. **Vysvětlivka:** Pompeo Aldrovandi, papežský nuncius pro Španělsko. Nunciatura v Madridu byla zavřena od roztržky Filipa V. s Římem roku 1709 a její znovuotevření bylo předmětem jednání, o nichž se v kapitole mluví.

23. **Vysvětlivka:** Lothar Joseph, hrabě z Königseggu (1673–1751), císařský generál a diplomat, roku 1717 císařský velvyslanec v Paříži.

24. **Vysvětlivka:** František II. Rákóczi (1676–1735), sedmihradský kníže, vůdce protihabsburského povstání uherských „nespokojenců" (1703–1711). Roku 1701 byl pro spojení s Francií uvězněn ve Vídeňském Novém Městě, odkud uprchl. Po porážce povstání žil od roku 1713 ve Francii, roku 1717 odešel do Turecka a zemřel roku 1735 v exilu v Rodostu.

25. **Vysvětlivka:** Boris Ivanovič Kurakin (1676–1727), ruský diplomat, carův švagr.

aby mu nic neříkal o tajných rozkazech, které mu poslal, aby se pokusil spojit cara s císařem k válce proti Turkům. Nuncius se tedy obrátil na knížete Kurakina, který mu dal dobrá slova a jemuž nuncius řekl, že má pro cara breve, v němž jsou uvedeny všechny jeho tituly. Dostal u cara audienci, ale o záležitostech se nemluvilo.

Kurakin mu totiž řekl, že tato věc musí jít přes Šafirova jakožto vicekancléře, protože jde o kancelářské vyhotovení. Kurakin mu také řekl, že katolíci v Moskevsku touto svobodou už požívají a že v Moskvě jsou dokonce usazeny domy jezuitů a kapucínů. Nuncius se znovu sešel s Kurakinem a Šafirovem; ten mu řekl totéž a dodal, že car chce v Petrohradě založit kapucínský klášter, že se tam vrátí až za víc než tři měsíce, že pak bude možné věc ukončit k papežově spokojenosti a že zástupce, jehož papež pošle, by pak přijal diplomatickou hodnost, pokud by to byl muž vznešeného postavení.

Pokud jde o ligu, Bentivoglio se domníval, že Rusy získá tím, jak snadno by během uherské války mohli dobýt zpět Azov, ale Kurakin mu pádnými důvody ukázal, jak lhostejná je jim tato pevnost. V jiném rozhovoru však nunciovi řekl, že jakmile se car zbaví války se Švédskem, spojí se nejen s císařem, ale i s Benátčany, a konečně i s papežem, protože s ním chce vycházet dobře.

Car totiž řekl maršálovi z Tessé,[26] že by se nebránil uznat papeže za prvního pravověrného patriarchu, ale že se nesmíří s jistým podřízením, které se římský dvůr snaží vnucovat panovníkům na úkor jejich svrchovanosti; že je ochoten věřit, že papež je neomylný, ale v čele obecného koncilu. Pravda a rozum jsou totiž doma ve všech zemích, a tento panovník, téměř ještě barbar, nám tu dával znamenitou lekci.

Válka mezi císařem a španělským králem stále trvala, ale vzdálenost jejich zemí přirozeně oddalovala nepřátelské činy. V Itálii je navíc zakazovala utrechtská smlouva o neutralitě. Molines,[27] španělský velký inkvizitor, chtěl odcestovat z Říma do Španělska, a přesto si pro větší bezpečnost opatřil papežské průvodní listy, a Paolucci si navíc vyžádal ujištění od kardinála Schrattenbacha,[28] který spravoval císařovy záležitosti, protože tam nebyl velvyslanec. S těmito opatřeními Molines koncem května z Říma odjel, a přesto byl zadržen v Miláně na rozkaz knížete z Löwensteinu, generálního guvernéra Milánska, bratra paní z Dangeau. Když se to kardinál Acquaviva[29] dozvěděl, vyhledal kardinála Albaniho,[30] který v

26. **Vysvětlivka:** René de Froulay, hrabě z Tessé (1648–1725), maršál Francie od roku 1703, za války o španělské dědictví velitel v Itálii a ve Španělsku; za carovy návštěvy byl jeho čestným průvodcem.

27. **Vysvětlivka:** José Molines, auditor římské Roty za Španělsko, jmenovaný velkým inkvizitorem Španělska; Saint-Simon ho píše „Molinez".

28. **Vysvětlivka:** Wolfgang Hannibal ze Schrattenbachu (1660–1738), biskup olomoucký od roku 1711 a kardinál od roku 1712, zastupoval v Římě zájmy císaře; později místokrál neapolský.

29. **Vysvětlivka:** Francesco Acquaviva d'Aragona, kardinál, zastupoval v Římě zájmy Španělska.

30. **Vysvětlivka:** Annibale Albani, synovec Klementa XI., kardinál od roku 1711; zastupoval kardinála Fabrizia Paolucciho, papežova státního sekretáře.

nepřítomnosti kardinála Paolucciho zastával úřad státního sekretáře, jejž mu jeho strýc určil, a stěžoval si mu, přičemž zdůrazňoval pohrdání papežskými průvodními listy. Albani odpověděl, že Schrattenbach toto násilí neschvaluje a že papež učiní, co bude chtít. Na základě tohoto ujištění šel Acquaviva k papeži a navrhl mu, aby buď věc učinil svou vlastní záležitostí a získal zadostiučinění, nebo aby ji přenechal k vyřízení španělskému králi. Ujme-li se jí papež, je třeba žádat vydání Molinese jako duchovního a jako důvěrného, předního a přímého úředníka Svatého stolce; neztrácet čas zbytečným posíláním kurýrů do Vídně, ale mluvit nahlas a dát v Římě najevo, jak ho uráží proradnost Němců; prohlásit to sám císařovým ministrům, nebo jim odepřít jakoukoli audienci, dokud nedostane plné zadostiučinění a Molines nebude na svobodě. Pokud by naopak Jeho Svatost chtěla péči o pomstu za proradnost Němců přenechat španělskému králi, Acquaviva prohlašoval, že tento panovník, který tento incident považuje za zjevné porušení italské neutrality, použije lodí, jež má právě na moři, aby si zjednal zadostiučinění za porušení smluv.

Zdálo se, že pontifikát Klementa XI. je předurčen k událostem, které ho dokázaly uvést do rozpaků. Hromadily se; každý den přinášel novou, z níž se nedokázal vymanit. Byl náchylnější ke strachu, rozrušení a zmatku než kterýkoli z jeho předchůdců a neschopnější než kdokoli na světě rozhodnout se a dostat se z nesnází. Obvykle popuzoval všechny, které nepotřeboval; s povýšeností jednal s těmi, od nichž se domníval, že se nemusí ničeho obávat; k těm, jejichž moci se bál, se choval tak ponížen a bojácně, že mu nebyli nijak vděčni za to, co z něho vyrvali silou a zastrašováním. Domníval se, že vyniká v psaní latinou a ve skládání homilií a breve. Ztrácel tím mnoho času. Ve svém domácím prostředí byl neustále tahán na všechny strany. Jeho nerozhodnost, jeho kolísání a jeho slabost připravily jeho slova o veškerou důvěru. Odvážní kardinálové jako Fabroni a jiní se pod jeho jménem občas odvažovali, k čemu se jim zlíbilo, a říkali mu to, teprve když bývalo všechno hotovo. Býval zdrcen, ale neodvažoval se to zrušit. Slzy, jichž měl hojný pramen a jež mu tekly snadno, byly jeho útočištěm ve všech nesnázích, ale nevyváděly ho z nich. V jádru to byl velmi dobrý a čestný člověk, mírný, přímý a zbožný — kdyby byl zůstal soukromou osobou, bez veřejných záležitostí.

Krajně vyděšen poslední částí Acquavivovy řeči zvolal, že je třeba se rozhodně vyvarovat tak nebezpečné cesty; že pošle do Vídně důrazné stížnosti; že tuto záležitost nespustí z očí, neboť ji považoval za svou vlastní už dřív, než mu o ní Acquaviva promluvil, a ukázal mu odpověď, kterou psal milánskému arcibiskupovi, jenž mu napsal, že marně žádal generálního guvernéra Milánska, aby mu Molinese vydal do opatrování (je totiž třeba poznamenat, že církevní imunita se do všeho plete a do všeho vstupuje). V jádru však Molinesovo zadržení málo zaměstnávalo ty, kdo na ně měli být nejcitlivější. Jmenování Alberoniho bylo jedinou záležitostí, které se papež chtěl vyhnout, navzdory tolika výslovným slibům a navzdory tolik žádanému vyplutí španělské eskadry. Bál se, že se znelíbí císaři, že popudí Řím i

posvátné kolegium; hledal odklady navzdory poslednímu dopisu španělského krále a záruce parmského vévody. Chtěl, aby spory se Španělskem byly předtím urovnány podle jeho přání.

Alberoni neklesl na mysli. Protože se papež bránil poukazem na náhradu za Alberoniho klobouk, kterou by po něm mohly žádat koruny, ledaže by jim veřejný důvod, jako bylo urovnání sporů podle papežova přání, zavřel ústa, Alberoni nejprve získal regentův dopis kardinálovi z La Trémoille,[31] v němž mu regent psal, aby pozastavil jakýkoli požadavek, který by mohl Alberoniho jmenování zmařit, a předsevzal si, že spory mezi oběma dvory urovná podle papežova přání, jakmile přijede Aldrovandi, jehož netrpělivě očekával.

V tomto osobním postavení si Alberoni rozhodně nechtěl pokazit dobrý stav své záležitosti tím, že by dovolil španělskému králi dát najevo nevoli nad zatčením Molinese; neměl ho v žádné úctě a obvykle ho nazýval *solemnissima bestia*. Říkal, že si to dobrodružství zasloužil, že kdyby bylo po jeho, zůstal by dlouho v milánském hradu, a že nestojí za to narušovat plány eskadry kvůli vysvobození tohoto orákula Španělů. Zároveň se chlubil tím, co pro službu španělskému králi vykonal a co hodlá vykonat. Říkal, že za necelých osm měsíců vyzbrojil třicet lodí, poslal šest set tisíc tolarů do Havany na nákup tabáku, který se prodá v Evropě ve prospěch krále, vynaložil sto padesát tisíc tolarů na nákup zásob pro námořnictvo, sto osmdesát tisíc tolarů na bronz pro dělostřelectvo, jímž pevnosti nebyly zásobeny, a sto dvacet tisíc pistolí na barcelonskou citadelu. Zkrátka, dodával, Španělsko tolik neudělalo za tři století a nemohlo by to udělat ani teď, kdyby on byl dovolil rozhazovat a rozdělovat peníze jako dříve. V budoucnu chtěl vybudovat námořnictvo, uspořádat finance tak, aby vojsko bylo řádně placeno, a zřídit spolehlivý fond na placení královských domácností, aby králové už nežili v bídě svých předchůdců. Chtěl ještě cizí vojska a stále žádal anglického krále o svolení najímat v jeho zemích Angličany nebo Iry. Anglie i Holandsko na něho ze své strany naléhaly, aby upravil obchod v Cádizu. Patiño[32] měl za úkol svolat u sebe v té věci kupce všech národů a jeho zaměstnání eskadrou sloužilo za omluvu průtahů.

Španělský král měl mdloby, které vzbudily obavy z dalších následků. Vinu dávali vzduchu v Segovii, kde už nějakou dobu pobýval. Chtěl se odebrat do Escorialu. Nikdy se nevědělo, proč se tomu královna[33] silně vzpírala; ale král s ní mluvil tak

---

31. **Vysvětlivka:** Joseph-Emmanuel de La Trémoille (1659–1720), kardinál, vyřizoval v Římě záležitosti Francie; bratr princezny des Ursins.

32. **Vysvětlivka:** José Patiño (1666–1736), generální intendant španělského námořnictva, později první ministr Filipa V.

33. **Vysvětlivka:** Alžběta Farnese (1692–1766), parmská princezna, neteř a nevlastní dcera parmského vévody, od roku 1714 druhá manželka Filipa V. Z jejích dětí to byli mj. Karel (pozdější neapolský a španělský král Karel III.), Filip (pozdější vévoda parmský) a Mariana Viktorie (pozdější portugalská královna). Zemřela roku 1766.

povýšeně, že ohromena tak neobvyklou řečí se neodvážila riskovat odpor, aby si zachovala svou despotickou moc ve věcech důležitých. Odjelo se tedy do Escorialu.

Aldrovandi tam přijel 10. června a vzbudil žárlivost cizích diplomatů vyznamenáními, jichž se mu tam dostalo a která ukázala, že Alberoni nezná jinou záležitost než své jmenování a že je zbytečné s ním mluvit o čemkoli jiném. Alberoni a Daubenton[34] se jako věrní služebníci papeže dali s nunciem do přípravy věcí k šťastnému konci. Radili mu, aby počkal, až budou víceméně uzavřeny, než navštíví Jejich Katolická Veličenstva, a on se jejich přáním podřídil. Nuncius neustále chválil Alberoniho kvůli eskadře a Alberoni si na papeže stěžoval se skromným pohrdáním. Zároveň ujistil Cellamara o trvání svého přátelství, ať by proti němu v Římě říkal a dělal cokoli jeho strýc kardinál del Giudice,[35] který tam měl brzy přijet.

Jednání o mír mezi císařem a Španělskem se už nějakou dobu nechávalo spát, když Whitworth, anglický vyslanec[36] v Holandsku, vyhledal Berettiho, aby mu z rozkazu Sunderlanda,[37] nového státního sekretáře, sdělil, že anglický král poslal k císaři kurýra, aby ho konečně přiměl prohlásit, zda chce se španělským králem jednat o mír; že tyto naléhavé kroky se dějí ve shodě s Francií; že až nastane čas, budou generální stavy pozvány, aby se jednání zúčastnily jako prostředníci a rozhodčí. Beretti, který neměl žádné rozkazy a neměl o úspěchu tohoto kroku valné mínění, nevynechal nic, aby tomuto vyslanci nahnal strach z tajných jednání sicilského krále[38] s císařem, z proradnosti Rakušanů, z ctižádosti a moci jejich pána.

Anglie ostatně nebyla kvůli vnitřním nesnázím s to příliš se vměšovat do vnějších věcí. Princ waleský[39] otevřeně intrikoval proti králi, svému otci, a dával v parlamentu vznášet obvinění proti Cadoganovi[40]. Vše tam bylo v pohybu kvůli obviněním proti

---

34. **Vysvětlivka:** Guillaume Daubenton (1648–1723), francouzský jezuita, zpovědník Filipa V.; předloha jeho jméno píše střídavě „Aubenton" a „Daubenton".

35. **Vysvětlivka:** Francesco del Giudice (1647–1725), kardinál, bývalý velký inkvizitor Španělska a Alberoniho protivník, strýc prince z Cellamare.

36. **Vysvětlivka:** Charles Whitworth (1675–1725), britský diplomat, dříve vyslanec v Rusku; roku 1717 britský mimořádný vyslanec v Haagu.

37. **Vysvětlivka:** Charles Spencer, hrabě ze Sunderlandu (1675–1722), od dubna 1717 státní sekretář.

38. **Vysvětlivka:** Viktor Amadeus II. (1666–1732), vévoda savojský („pan Savojský"), od roku 1713 sicilský král, od roku 1720 sardinský. Roku 1730 abdikoval ve prospěch syna Karla Emanuela III.; když se roku 1731 pokusil vládu znovu převzít, dal ho syn zatknout a věznit, a v zajetí zemřel 31. října 1732 na zámku Moncalieri.

39. **Vysvětlivka:** Jiří August (1683–1760), princ waleský, syn Jiřího I., od roku 1727 král Jiří II. S otcem se trvale znesvářil a koncem roku 1717 byl vykázán ze St James's Palace. Zemřel 25. října 1760 v Kensingtonu na protržení aorty.

40. **Vysvětlivka:** William Cadogan (1672–1726), někdejší Marlboroughův generální ubytovatel, v letech 1714–1720 britský vyslanec a poté velvyslanec v Haagu.

hraběti z Oxfordu,[41] o nichž se mělo brzy rozhodnout. Nepřátelé dvora, kterých byla většina, nesli nelibě jeho svazek s regentem, který od cara, na něhož se jinak ze všech stran tolik naléhalo, konečně dosáhl odchodu vojsk z Meklenburska a ujištění o projevech přátelství k anglickému králi; ten s nimi, stejně jako jeho ministři, příliš nepočítal, ale cara šetřil, aby se pokusil smazat příčiny nespokojenosti a stížností, které mu sám dal.

Byli tím tím více znepokojeni, že car navštívil anglickou královnu vdovu[42] a zdálo se, že ho dojal její osud i osud krále Jakuba,[43] jejího syna. Následky, které by tento soucit mohl mít, znepokojily Stairse.[44] Vyžádal si u cara audienci a vychvaloval mu úctu a dobré úmysly anglického krále vůči němu. Pak se sešel se Šafirovem s týmiž ujištěními a mluvil s ním o vojsku v Meklenbursku. Šafirov se spokojil s odpovědí, že o tom podá carovi zprávu, aniž by mu dal najevo, že rozhodnutí o odchodu vojsk už padlo a rozkaz byl odeslán. Poradil svému pánovi, aby si u anglického krále přičetl k zásluze věc, která už byla hotová. Car ho poslechl a Šafirov v tom smyslu napsal Stairsovi. Šafirov o rozkazu zaslaném vojskům zpravil také pruského vyslance. Tak měli tu obratnost, že u regenta i u anglického krále vytěžili zásluhu ze splnění rozhodnutí, které jim strach, že se na ně svalí mocná armáda, už nedovoloval odkládat.

Dánský král se zároveň znepokojoval, že se nemluví o útoku na Švédsko; obával se, že sám bude napaden v Norsku. Žádal od cara diverzi, která by ho před tím chránila. Car, s tímto panovníkem nespokojený, se jeho žádostem vyhnul. Odpověděl, že není s to podniknout nic proti Švédsku bez pomoci lodí, kterou mu slíbily Anglie a Dánsko; že ostatně anglický král je sám, i bez něho, dost mocný, aby ochránil země dánského krále před švédským vpádem a zjednal mu výhodný mír. Dánové, kteří smysl této odpovědi dobře pochopili, byli stejně jako polští vyslanci nesmírně znepokojeni tím, že car jedná s regentem. Střídali se kolem tohoto panovníka a sdělovali si vše, co se mohli dozvědět. Car konečně odjel z Paříže, aniž by se jim cokoli vyjasnilo. Ale Šafirov, který tam zůstal ještě několik dní po něm,

---

41. **Vysvětlivka:** Robert Harley, hrabě z Oxfordu (1661–1724), bývalý lord nejvyšší pokladník královny Anny; roku 1715 byl obžalován z velezrady a vězněn v Toweru, v červenci 1717 ho Sněmovna lordů osvobodila.

42. **Vysvětlivka:** Marie Beatrix Modenská (1658–1718), z rodu d'Este, druhá manželka anglického krále Jakuba II., od roku 1688 s ním v exilu v Saint-Germain-en-Laye. Z jejích dětí přežily dětství jen Jakub František Eduard (Pretendent) a Ludovika Marie († 1712). Zemřela 7. května 1718 v Saint-Germain na rakovinu prsu.

43. **Vysvětlivka:** Jakub František Eduard Stuart (1688–1766), syn Jakuba II., jakobity uznávaný jako Jakub III., zvaný Pretendent či rytíř svatého Jiří. Roku 1719 se oženil s Marií Klementinou Sobieskou; zemřel 1. ledna 1766 v Římě.

44. **Vysvětlivka:** John Dalrymple, hrabě ze Stair (1673–1747), britský velvyslanec v Paříži v letech 1715–1720.

svěřil pod nejpřísnějším tajemstvím jednomu z agentů polského krále všechno, co se při jednání s Francií odehrálo, a že smlouva by byla uzavřena, kdyby pruský vyslanec nezastavil její podpis. Dodal, že hlavním carovým cílem, když s Francií přijímal zdánlivé závazky, které ho v podstatě k ničemu nezavazovaly, bylo rozeštvat Francii se Švédskem; že vágní úmluva o všeobecné pomoci se dá tak snadno obejít, že je přesvědčen, že se nemůže dotknout císaře, který snadno postřehne, jak málo je pevná; že na tomto základě budou naléhat na její uzavření; a když se zcela otevřel, přiznal, že si ho přeje v naději na dary pro ministry, kteří smlouvu podepisují, a hořce si stěžoval na špatné jednání berlínského dvora, který uzavření zdržel a o němž prohlásil, že je všeobecně znám jako lehkomyslný, bez zásad a bez důslednosti ve svých rozhodnutích.

Šafirov neříkal všechno. Kamenem úrazu bylo mnohem méně Švédsko než Anglie. Švédsko bylo příliš sraženo, než aby mohlo Rusku nahánět obavy. Car, který měl v sobě mnoho velikého, navíc nemohl švédskému králi upřít svou úctu. Spokojen s tím, že ho přivedl do stavu, v jakém se nacházel, nechtěl ho zdrtit, ale naopak se snažil získat si ho za přítele. Neméně však chtěl podržet své výboje. Tento cíl se dokonale shodoval s jeho nenávistí k anglickému králi a s jeho nespokojeností s Dánskem. Hledal tedy prostředky, jak je přinutit, aby vrátili, co Švédsku vzali nebo uchvátili, a získat si tím u Švédska zásluhu, a přitom si ponechat, co mu vzal sám. Shledal však, že Anglie vládne v regentově kabinetu tak neomezeně, že brzy ztratil veškerou naději, že by nějakým způsobem dosáhl vrácení Brém a Verdenu,[45] které Hannoverští Švédsku sebrali uprostřed míru, v nejpohromnějších dobách Švédska.

Car měl s císařem ještě jednu nesnáz, která ho nutila, aby ho šetřil. Carevič,[46] jehož tragický příběh zná celý svět, uprchl z Ruska během carovy nepřítomnosti a uchýlil se do Vídně. Císař ho rychle dal odvézt do Neapole, kde však nemohl být ukryt tak dobře, aby se to car nedozvěděl. Car žádal císaře, aby mu ho vydal. Ačkoli císař neměl důvod příliš se zajímat o osud prince, který se oženil se sestrou císařovny, jeho manželky, a zabil ji, těhotnou, kopnutím do břicha,[47] bez jiné příčiny než své surovosti, přesto dělal velké potíže vydat prince, který se mu vrhl do náruče jako do jediného útočiště, otci tak rozhněvanému, jako byl car,

---

45. **Vysvětlivka:** Vévodství Brémy a Verden, švédská od vestfálského míru; roku 1712 je obsadilo Dánsko a roku 1715 je prodalo Hannoveru, tedy Jiřímu I.

46. **Vysvětlivka:** Alexej Petrovič (1690–1718), syn Petra I. z prvního manželství s Jevdokijí Lopuchinovou. Koncem roku 1716 uprchl do Vídně; císař ho ukryl v Tyrolsku a poté v Neapoli. Roku 1718 byl vylákán zpět do Ruska, souzen za velezradu a odsouzen k smrti; zemřel 7. července 1718 (26. června podle juliánského kalendáře) v petrohradské Petropavlovské pevnosti po mučení.

47. **Ediční poznámka:** Carevičova manželka Šarlota Kristýna Brunšvicko-Wolfenbüttelská, sestra císařovny Alžběty Kristýny, zemřela roku 1715 na následky porodu syna, pozdějšího cara Petra II. Zpráva o kopnutí do břicha, kterou Saint-Simon přejímá, nemá oporu v pramenech.

který zbožňoval carevnu,[48] princovu macechu, a měl s ní syna, jejž chtěl za svého nástupce upřednostnit před tímto starším uprchlíkem. Pruský král si ze své strany, z nedůvěry ke svým spojencům, stěžoval, že Francie dostatečně nenaléhá na mír mezi Švédskem a ním, a hrozil, že nebude-li mír uzavřen před koncem uherské války, vrhne se severní liga do náruče císaře a koupí si jeho podporu za jakoukoli cenu, kterou si za ni řekne. Tyto stížnosti byly nespravedlivé. Regent nevynechal nic, aby uklidnil nepokoje na Severu. Přiměl anglického krále, aby propustil hraběte Gyllenborga, jakmile švédský král zapřel své ministry a prohlásil, že jednali bez jeho vědomí. Zadržení barona Görtze v Holandsku bylo překážkou k uzavření této záležitosti. Anglický král ho považoval za nebezpečného nepřítele a snažil se jeho vězení prodloužit. To poškozovalo obchod Holanďanů na Severu a ti už byli unaveni dělat žalářníky anglického krále. Jeho ministři v Holandsku, kteří se necítili dost silní, aby republiku přesvědčili proti jejím zájmům, chtěli se u ní opřít o podporu regenta, jehož přátelé měli u ní, jak cítili, velkou váhu. Toto úzké porozumění mezi anglickým králem a regentem bylo jedním z prostředků, jichž nuncius Bentivoglio nejvíc užíval, aby v Římě očernil regenta, který prý obětuje náboženství, aby se opřel o protestanty; neboť tomuto zuřivci bylo dobré všechno, jen aby ve Francii, kdyby mohl, rozdmýchal oheň schizmatu, interdiktu, občanské války, v bláznivém přesvědčení, že jen to z něho rázem udělá kardinála. Hořce naříkal nad rozsudkem vyneseným ve sporu mezi princi krve a levobočky.[49] Zbavení levobočků způsobilosti nastoupit na trůn bylo podle něho dílem jansenistů a nejzhoubnější ranou zasazenou náboženství. Vroucně si přál okolnosti zhoubné pro vládu, které by daly příležitost k jejich znovudosazení, a doufal v ně. Dokázal by si kdo představit, že by tak diametrálně protievangelní řeči vycházely z úst arcibiskupa, zástupce papeže, píšícího do Říma? Ale jeho veřejný život odpovídal jeho řečem a bezuzdné výstřednosti jeho vlastního života byly okázalým schválením stínů, které lze pozorovat v životě zesnulého krále.

Pretendent byl tehdy v Římě, kde mu papež prokazoval všechny ohledy a vyznamenání, které mu náležely, ale které se — až na dvacet tisíc tolarů, jež mu dal — omezovaly na pocty a zdvořilosti vůči němu a vůči královně, jeho matce. Pomoc očekával jedině od Španělska. Chtěl se proto Alberonimu zalíbit a při audienci, kterou měl u papeže, na něho naléhal ohledně Alberoniho jmenování. Papež mu jen odpověděl, že čeká na návrh ediktu španělského krále, který mu měl poslat Aldrovandi; po audienci mu však dal skrze svého synovce dona Alessandra vyslovit něžnou výčitku a zároveň ho dal varovat, aby se měl na pozoru před těmi, kdo

48. **Vysvětlivka:** Kateřina Alexejevna, druhá manželka Petra I., pozdější carevna Kateřina I.; jejich syn Petr Petrovič (1715–1719) byl roku 1718 prohlášen následníkem místo Alexeje.

49. **Vysvětlivka:** Edikt z července 1717, jímž regent na žádost princů krve zrušil právo legitimovaných synů Ludvíka XIV., vévody du Maine a hraběte z Toulouse, nastoupit na trůn, které jim Ludvík XIV. přiznal roku 1714.

mu dávají takové rady jen proto, aby ho zradili. Při první konzistoři o tom papež mluvil s kardinálem Gualteriem, který mu tak dobře vysvětlil, v jaké nouzi se tento nešťastný princ nachází, že papež litoval toho, co mu dal vyřídit — což se mu po jeho krocích stávalo často.

Pretendent, který Acquavivovi velmi doporučil Castelblanca, jenž mu prokázal velké služby, Acquavivovi vyprávěl, co se mezi ním a papežem ohledně Alberoniho odehrálo. Acquaviva se zamyslel nad oním ediktem očekávaným ze Španělska, o němž se papež dosud ani slovem nezmínil. Vyvodil z toho, že v něm chce papež najít příležitost k odkladům, aby nechal uprázdnit několik klobouků a uspokojil tak najednou Španělsko i ostatní koruny, které by si mohly stěžovat na jediný klobouk udělený Alberonimu; a toto podezření velmi odpovídalo papežově povaze. Jeho Svatost dávala naléhat na španělského krále, aby co nejdříve vyřídil záležitosti madridské nunciatury. Budou-li vyřízeny před jmenováním, chtěl v konzistoři prohlásit, že je to větší sláva pro něho, učinit kardinálem toho, kdo tolik přispěl k dobru Svatého stolce, než pro samotného muže, jehož povyšuje k purpuru. Tím se připravoval na obranu proti stížnostem a na umlčení nároků korun na klobouky jako náhradu za tento. Acquaviva nevěřil ani těmto řečem, ani slibům preláta Alamanniho, který ručil za jmenování dokonce ještě před znovuotevřením soudu nunciatury v Madridu, bude-li na něm španělský král trvat.

Papež napsal španělskému králi a parmskému vévodovi jakési omluvy za jmenování Borromea a nové sliby Alberoniho jmenování, přičemž je chtěl přesvědčit, že odklad nevyplývá z nedůvěry ve splnění slov španělského krále; a dal ještě kardinála Paolucciho napsat otci Daubentonovi, svému nejvěrnějšímu agentovi, aby naléhal na španělského krále, ať všechny body vyřídí k papežově spokojenosti před jmenováním. Tento dopis byl plný všeho, co se do něj dalo vložit — důvodů na jedné straně a projevů úcty, náklonnosti a důvěry k jezuitovi na straně druhé.

Protože tyto dopisy zůstaly bez účinku až do Aldrovandiho příjezdu do Escorialu, papež zdvojnásobil sliby, že jakmile budou spory urovnány k jeho spokojenosti, provede jmenování, aniž by čekal na uprázdněná místa. Stěžoval si, že by bylo provedeno už před dvěma měsíci, kdyby je španělský král nepromarnil zbytečnými stížnostmi na jmenování Borromea a zdržováním Aldrovandiho v Perpignanu; konečně, že je nutné, aby mohl konzistoři oznámit, že nunciatura je znovu otevřena, nuncius uveden do všech svých dřívějších výsad, novoty odporující starému církevnímu soudnictví zrušeny, loďstvo na cestě na pomoc Itálii a křesťanstvu a že Alberoni byl u španělského krále ministrem všech těchto velkých věcí. Papež, který cítil, jak velký užitek může vytěžit z nadměrné ctižádosti Alberoniho i z jeho nadměrné moci nad myslí španělského krále a královny, sdělil Aldrovandimu, že nebude-li moci dosáhnout otevření své nunciatury dřív, než bude Alberoniho jmenování provedeno a vyhlášeno, schvaluje to, ale pod

podmínkou, že dekret, který měl španělský král vydat podle konceptu připojeného k nunciovým instrukcím, bude podepsán před jmenováním bez jakékoli změny a jeho ověřený exemplář bude předán do rukou Aldrovandiho, aby ho papeži poslal. Chtěl navíc obdržet prostřednictvím parmského vévody přesná ujištění o otevření soudu nunciatury hned po zprávě o jmenování a o plném a úplném zadostiučinění podle instrukcí, které dal svému nunciovi; toho navíc pověřil, aby dosáhl vzdálení několika osob, které měl římský dvůr v merku: příliš obvyklá odměna za věrnost a schopnost těch, kdo nejlépe sloužili králům proti výbojům tohoto nebezpečného a nesmiřitelného dvora.

Navzdory tolika zdánlivým opatřením papeže stále podezírali, že si chce připravit odklady ze strachu před císařovou nelibostí. Španělské loďstvo, tolik papežem žádané, konečně vyplulo z Cádizu; tvořilo je dvanáct válečných lodí, jedna loď nemocniční, jedna zásobovací a dvě zápalné. Alberoni papeže stále ukolébával ujištěním, že loďstvo pluje nejkratší cestou do Levanty, aniž by se dotklo italských břehů, aby si cestu zkrátilo o sto mil. Alberoni, jak se později mělo za to, parmského vévodu o skutečném určení loďstva zpravil. Varoval ho také, aby se vyhýbal jakémukoli styku s Pretendentovými zprostředkovateli; Pretendentův dům byl podle něho stále plný darebáků a zrádců a jeho cestu do Říma Alberoni kritizoval jako zbožnou zvědavost, kterou v Anglii nikdo nepochválí. Zároveň Alberoni, který chtěl v této kritické chvíli svého jmenování všeho využít, aby se papeži zalíbil, na něho naléhal, aby si ve Francii zjednal poslušnost nějakým okázalým krokem ve věci konstituce.[50]

Giudice byl po příjezdu do Říma nejprve suše navštíven Acquavivou; podezírali ho, že se chce dát do služeb císaře. Byl obviňován, že s císařovým velvyslancem hrabětem Lambergem roku 1714 jednání o smlouvě s císařem velmi pokročil a pak je náhle přerušil, když byla vyhnána princezna des Ursins[51] a on sám byl povolán zpět do Španělska. Sám Lamberg ho od té doby nenazýval jinak než dvojitým zrádcem. Při průjezdu Turínem navštívil sicilského krále, který se mu v ničem neotevřel a mluvil s ním jen o minulých věcech. Spory sicilského krále s Římem byly tehdy ve značném pohybu a papež mu dal nanejvýš úskočnou odpověď, plnou největších ohledů vůči císaři. Giudice si tedy ze svého průjezdu Turínem nemohl odnést žádnou vážnost. V Janově chtěl navštívit princeznu des Ursins, která ho bez obalu odmítla pod záminkou své úcty ke španělskému králi, jež jí nedovoluje vídat nikoho, kdo je v jeho nemilosti. La Trémoille byl méně zdrženlivý než jeho

50. **Vysvětlivka:** Bula *Unigenitus* (1713), jíž Klement XI. odsoudil jansenistické výroky z Quesnelova díla; ve Francii proti ní trvalo silné hnutí odporu.

51. **Vysvětlivka:** Princezna des Ursins (Anne-Marie de La Trémoille, 1642–1722), v prvním manželství žena Adriena Blaise de Talleyrand, prince z Chalais († 1670), ve druhém Flavia Orsiniho, vévody z Bracciana († 1698); děti neměla. Jako *camarera mayor* ovládala madridský dvůr, dokud ji královna Alžběta Farnese v prosinci 1714 nedala vyhnat ze Španělska; zemřela roku 1722 v Římě.

sestra, kterou neměl příliš rád, a ona jeho také ne. Byl s Giudicem dlouho přítelem, často se s ním vídal, a to s důvěrou velmi nemístnou vůči muži méně upřímnému a prohnanějšímu, než byl on sám, který byl v Římě ve špatném postavení a neměl valnou pověst.

Římský dvůr je plný lidí, a to nejvyššího postavení, kteří si dělají řemeslo z toho, že se dozvídají, co mohou, a těží z toho. Tvrdilo se, že kardinál Ottoboni[52] nezapomněl na sebe v tom, co dokázal z těchto dvou kardinálů vyzvědět, aby získal důvěru španělského krále a usmířil se s císařem. Horlivě se zasazoval o Alberoniho jmenování, zatímco vynakládal veškeré úsilí, aby rozptýlil podezření vídeňského dvora a tímto způsobem získal zpět část příjmů ze svých obročí ležících v Milánsku, které Němci zkonfiskovali.

Do Francie přijel čauš[53] vyslaný sultánem[54] a zároveň mě tam přivede zpět. Porta chtěla mít zprávy o francouzské vládě od smrti krále,[55] v úmyslu žít s Francií i nadále v dobrých vztazích. Chtěla také vyvolat nepokoje v Sedmihradsku a nabídnout Rákóczimu výhodné podmínky, aby se tam vrátil.

Život, který vedl, zvláště od královy smrti, takovému návrhu příliš neodpovídal. Hned po ní se zcela uchýlil do domu, který si už dříve pořídil u kamaldulů v Grosbois a kam občas jezdíval. Měl tam málo služebnictva, téměř nikoho nepřijímal, žil velmi skromně a ve velkém pokání, o chlebu a vodě jednou či dvakrát týdně, a horlivě se účastnil všech denních i nočních pobožností. Do Paříže téměř nejezdil a vídal se tam jen s Dangeauem,[56] maršálem z Tessé a dvěma či třemi dalšími přáteli; s hrabětem z Toulouse,[57] s nímž jezdíval dvakrát či třikrát do roka na hony do Fontainebleau; s králem[58] a s regentem jen z povinnosti a velmi zřídka; jinak konal mnoho dobrých skutků, ale byl stále velmi dobře zpraven o tom, co se děje v Sedmihradsku, v Uhrách a v sousedních zemích; přitom byl upřímně uchýlený, zbožný a kající, okouzlený svým osamělým životem, bez nudy a bez hledání jakékoli zábavy či rozptýlení, a stále požíval všeho, co mu, jak jsme v příslušné době viděli, dal zesnulý král.

---

52. **Vysvětlivka:** Pietro Ottoboni (1667–1740), kardinál, prasynovec papeže Alexandra VIII.

53. **Vysvětlivka:** Čauš (*chiaous*): turecký dvorní posel.

54. **Vysvětlivka:** Ahmed III. (1673–1736), osmanský sultán v letech 1703–1730.

55. **Vysvětlivka:** Ludvík XIV. (1638–1715), francouzský král od roku 1643; zemřel 1. září 1715 ve Versailles na sněť nohy.

56. **Vysvětlivka:** Philippe de Courcillon, markýz z Dangeau (1638–1720), dvořan a autor proslulého dvorského deníku.

57. **Vysvětlivka:** Louis-Alexandre de Bourbon, hrabě z Toulouse (1678–1737), legitimovaný syn Ludvíka XIV. a paní z Montespan, admirál Francie.

58. **Vysvětlivka:** Ludvík XV. (1710–1774), pravnuk Ludvíka XIV., král od roku 1715; zemřel 10. května 1774 ve Versailles na neštovice.

Kapitola druhá

Generální guvernér a intendant našich ostrovů sbaleni a posláni zpět do Francie obyvateli Martiniku. — Smrt vévodkyně z La Trémoille; jediného syna maršála z Montesquiou; Busenvala; Harlaye, státního rady. — Povaha a podivínství tohoto posledního. — Smrt Dongoise, vrchního zapisovatele parlamentu. — Smrt syna prince de Conti a smutek za něj. — Záležitost Coursona, bordeauxského intendanta a státního rady, s městem Périgueux atd. — Courson, příčina pádu des Fortse, svého švagra, a sám jediný vinný, se udrží. — Maršál z Tallard vstupuje do regentské rady. — Spor o přednost mezi ním a maršálem z Estrées rozhodnut v jeho prospěch. — Jeho příhoda v téže radě. — Vévoda z Albretu guvernérem Auvergne. — Maršál z Tessé odchází z rady námořnictva. — Milosti udělené radům Velké rady. — Král Stanislav málem unesen ve Zweibrückenu; nějaký čas nato přijat do útočiště ve Wissembourgu v Dolním Alsasku. — Narození prince de Conti a syna portugalského krále. — Slavnost, kterou uspořádal jeho velvyslanec. — La Forêt; kdo to byl; prohrává proces závažných důsledků. — Regent se po královsku účastní procesí k Panně Marii 15. srpna. — Parlament odmítá registrovat zřízení dvou úřadů při královských stavbách. — Svátek svatého Ludvíka. — Vzácné ponaučení od maršála z Villeroy.

Na Martiniku se přihodila věc tak neobyčejná a tak dobře domluvená, že ji lze nazvat nevídanou.[1] Varennes tam nastoupil po Phélypeauxovi, který býval velvyslancem v Turíně, a stejně jako on byl generálním guvernérem našich ostrovů. Ricouart tam byl intendantem. Žili spolu na Martiniku ve velké svornosti a velmi dobře si tam hleděli svých obchodů. Obyvatelé s nimi zakoušeli velmi zlé zacházení. Mnohokrát si stěžovali, a vždy marně. Nakonec, dohnáni jejich tyranií a drancováním na nejzazší mez a bez naděje, že dojdou spravedlnosti, rozhodli se zjednat si ji sami. Nikdy nebylo nic tak moudře domluveno, tak tajně vedeno v takovém množství lidí a tak mírně a zároveň tak žertovně provedeno. Jednoho rána je přepadli, každého v jeho domě, v tutéž chvíli, svázali je jako balíky, zapečetili všechny jejich papíry i movitosti, nic z toho nezpronevěřili, ani jednomu z jejich služebníků neublížili, hodili je na loď, která tam náhodou stála připravena k odplutí do Francie, a hned ji nechali vyplout. Zároveň svěřili kapitánovi zásilku pro dvůr, v níž ujišťovali o své věrnosti a poslušnosti, prosili za odpuštění toho, co činí, připomínali tolik marných stížností, které podali, a omlouvali se nevyhnutelnou nutností, do níž je přivedla naprostá nemožnost snášet déle krutost jejich útisku.

1. **Vysvětlivka:** Jde o vzpouru martinických osadníků v květnu 1717, známou pod jménem *Gaoulé*: generální guvernér Antoine d'Arcy de La Varenne a intendant Ricouart byli zajati a posláni lodí do Francie.

Myslím, že by se těžko dalo vylíčit, jak užasli tito dva páni ostrovů, když se viděli takto zabaleni a v mžiku odvezeni, jaký vztek měli cestou a jakou hanbu při příjezdu.

Jednání ostrovanů nebylo možno schválit, vzhledem k překvapení, jež vyvolalo, ani odsoudit, vzhledem k tomu, jak krajní pohnutka je k jejich podniku zjevně vedla; jejich utajení a umírněnost budily obdiv. Jejich chování, než přišel jiný generální guvernér a jiný intendant, bylo tak poddajné a tak klidné, že je nebylo možno nepochválit. Varennes a Ricouart se poté, co se zpočátku několikrát ukázali, už neodvážili objevovat na veřejnosti a zůstali navždy bez úřadu. Lidé velmi a právem reptali, že vyvázli tak lacino. Když se na Martinik posílali jejich nástupci, pro něž to bylo dobré ponaučení, neposlalo se obyvatelům žádné pokárání — z mlčenlivé hanby, že je nikdo nevyslyšel a že je tím dohnal k nutnosti vysvobodit se sami.

Maršál z Montesquiou ztratil jediného syna a zemřela markýza z Gesvres, o jejímž podivném procesu s manželem jsme svého času slyšeli. Zemřel také starý a velmi nudný Busenval, velmi chudý, generálporučík, který býval prvním podporučíkem gardových žandarmů. Zemřela také vévodkyně z La Trémoille, velmi mladá a velmi hezká, ale nepříliš šťastná, a zanechala jediného syna. Byla velmi bohatá a vysokého rodu, rozená Motier de La Fayette, dědička svého otce, který zemřel jako generálporučík, a své matky, dcery Marillaca, děkana rady, jenž přišel o oba své syny, kteří zemřeli bezdětní, takže paní z La Fayette zůstala jedinou dědičkou.

Současně zemřel muž, jehož smrt veřejnost uvítala jako vysvobození, ačkoli nezastával úřad ani neměl naději na nějaký, z něhož by mohl působit dobro či zlo, neboť byl státním radou bez jakéhokoli mimořádného pověření. Byl to Harlay, jediný syn zesnulého prvního prezidenta,[2] hodný toho, aby byl metlou svého otce, tak jako otec byl hoden být jeho metlou, a tak jako si to dávali po celý život pocítit, aniž se ovšem kdy rozešli a přestali bydlet spolu. Jaký byl otec, jsme viděli na svém místě. Syn, mnohem méně duchaplný, s nezměrnou ctižádostí živenou nejpošetilejší ješitností, měl ducha zlomyslného, strojeného, pedantského, afektovaného, který chtěl všude vynikat, který se stejně honil za průpovídkami, jež mu však nepřicházely samy, i za vtipy svého otce, které chmurně opakoval. Byl to nejpodivnější slepenec přísné slupky staré magistratury a frajírka dnešních časů, se vším, co je na tom prvním odpudivé, a se vším, co je na tom druhém směšné. Tón jeho hlasu, jeho chůze, jeho postoj, všechno bylo jako u špatného, přehrávajícího herce; byl velkým hráčem, protože to bylo v módě, lovcem pro okázalost, nádherný jako opice velkého pána. Zruinoval se, jak jen mohl, při přísném zevnějšku, smutném a zachmuřeném

2. **Vysvětlivka:** Achille IV. de Harlay († 1717), státní rada, jediný syn Achilla III. de Harlay (1639–1712), prvního prezidenta pařížského parlamentu v letech 1689–1707, kterého Saint-Simon v dřívějších dílech líčí jako svého úhlavního nepřítele.

nitru, nesnesitelné povaze, a přitom byl stejně dokonale a stejně otevřeně zhýralý jako nějaký mladý akademista.[3]

O domácím životě otce a syna by se dala napsat kniha, a velmi zábavná. Nikdy spolu o ničem nemluvili; ale lístky létaly každou chvíli z jednoho pokoje do druhého, plné vzájemné jízlivé uštěpačnosti, skoro vždy žertovné. Otec vstával, když vešel syn, i když byli sami, vážně smekal klobouk, poroučel, aby se panu du Harlay přinesla židle, a nepokryl si hlavu ani se neposadil dřív, než židle stála na místě. Následovaly zdvořilosti a pak ve všem ostatním odměřená váha a míra slov. U stolu stejně; zkrátka nepřetržitá komedie. V hloubi duše se dokonale nenáviděli a oba měli dokonale pravdu.

Synovým hlodavým červem bylo, že nemá na ničem podíl, a tento vztek z něho dělal nepřítele skoro všech, kdo se podíleli na vládě, a kritika všeho, co se v ní dělo. Jeho slabost a ješitnost byly v tom tak ubohé, že ačkoli dobře věděl, že s ním vévoda z Orléans nikdy nemluvil, ani mu nic nevzkázal, ani k němu nikoho neposlal, a že neexistuje žádná záležitost ani příležitost, která by mu mohla vynést poselství od tohoto prince nebo návštěvu kohokoli z rad, často a nahlas před těmi, kdo ho přišli navštívit, zakazoval svým lidem pouštět kohokoli dovnitř, ať by to byl kdokoli významný, třeba i od vévody z Orléans, protože chce mít klid a protože člověk přece smí aspoň občas pobýt s přáteli a vydechnout si. Jeho sluhové se mu posmívali, jeho domnělí přátelé se tomu smáli a hned nato se tomu chodili smát se svými přáteli.

Jeho žena, rozená Bretagne, bohatá dědička a velmi ctnostná, tu ctnost velmi potřebovala a byla s ním jednou z nejnešťastnějších žen na světě. Měli jen jedinou dceru, která se provdala za nejmladšího syna pana z Luxembourgu, jemuž byl první prezident zaprodán duší i tělem; a tento syn se stal maršálem Francie.

Harlay zemřel tak, jak žil. Měl dobrou a početnou knihovnu se spoustou rukopisů o různých věcech. Ty odkázal Chauvelinovi, pozdějšímu strážci pečetí, který si z nich dovedl udělat příčku k svému vzestupu; a protože Chauvelin byl všechno jiné než zbožný, odkázal mu také všechny své zbožné knihy, a celý zbytek knihovny jezuitům. Bylo mu nanejvýš šedesát let a liboval si v těchto směšných odkazech. Možná jsem se příliš rozepsal o soukromé osobě, která nikdy nic neznamenala. Podlehl jsem pokušení vylíčit tak zvláštní povahu.

Dongois, vrchní zapisovatel parlamentu, který se za svého života dobře pobavil vzácnou podivností těchto dvou mužů, zemřel současně v osmdesáti třech letech a všichni ho želeli. Byl to velmi čestný muž, velmi přímý, nesmírně vzdělaný a schopný, který vykonával svůj úřad naprosto výtečně; velmi úslužný, ve velké

---

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto slovo se v 17. a 18. století užívalo k označení mladých lidí, kteří navštěvovali školy zvané akademie, kde se vyučovalo jezdectví. Paní de Motteville, k roku 1645, když mluví o vjezdu polských velvyslanců do Paříže, píše: „Za nimi jeli naši akademisté." Saint-Évremond užil slova *académistes* ve smyslu „akademikové" v jedné divadelní hře namířené proti Francouzské akademii.

vážnosti u parlamentu, který se při mnoha příležitostech často obracel k jeho znalostem, a měl i mimo něj, mezi velkými pány a u dvora, mnoho přátel.

Pan princ de Conti ztratil malého syna, kterému se říkalo hrabě z La Marche; král za něj držel smutek osm dní.

Courson, syn Bâvilla, intendanta či spíše krále Languedocu,[4] se svému otci v ničem nepodobal. Viděli jsme na svém místě, že ho nejednou málem ukamenovali na různých místech jeho rouenské intendance, odkud ho bylo nutno odvolat, tak nenáviděným se tam stal; ale otcův vliv ho zachránil a zařídil, že byl poslán jako intendant do Bordeaux. Byl to zvenčí i uvnitř tlustý vůl, velmi hrubý, velmi drzý a s nečistýma rukama, stejně jako po jeho vzoru jeho sekretáři, kteří vykonávali celou intendanci, k níž byl naprosto neschopný a navíc velmi líný.

Mezi jinými tyranskými činy vyměřil v Périgueux velmi kruté „suché" dávky[5] svými formálními nařízeními, bez jakéhokoli ediktu či usnesení rady; a když viděl, že se nikdo nehrne je zaplatit, zvýšil je, znásobil útraty a nakonec dal zavřít do žalářů několik konšelů a jiných čestných a bohatých měšťanů. Tak to přehnal, že vyslali deputaci, aby donesla jejich stížnosti, a ta chodila ode dveří ke dveřím ke všem členům regentské rady, když předtím víc než dva měsíce marně vysedávala v předpokojích vévody z Noailles.[6]

Hrabě z Toulouse, který byl velmi spravedlivý muž a který je vyslechl, se mnou o tom mluvil, dotčen tím, že nemohou dostat odpověď. Byl jsem stejně rozhořčen jako on. Odpověděl jsem mu, že bude-li mi chtít pomoci, tuto věc vyřídíme. Promluvil jsem o ní s vévodou z Orléans, který o ní věděl jen povrchně. Vyložil jsem mu, že je nutné vidět v stížnostech tohoto druhu jasno; že je nespravedlivé nechat ty périgueuxské deputované ruinovat se na pařížské dlažbě, aby se unavili, a nevyslechnout je; a že je kruté nechat čestné měšťany chřadnout v žalářích, aniž se ví proč a z čí moci tam jsou. Souhlasil a slíbil mi, že o tom promluví s vévodou z Noailles. Na nejbližším dalším zasedání rady o financích jsem dal vědět hraběti z Toulouse a oba jsme se vévody z Noailles zeptali, kdy podá zprávu o záležitosti těch lidí z Périgueux.

Ničeho takového nečekal a chtěl nás odbýt. Řekl jsem mu, že už je to dost dlouho, co jedni sedí v žalářích a druzí na pařížské dlažbě; že je to hanba a že se to nedá dál trpět. Hrabě z Toulouse navázal velmi suše týmž tónem. Přišel vévoda z Orléans a všichni zaujali svá místa.

---

4. **Vysvětlivka:** Urbain-Guillaume de Lamoignon de Courson, intendant v Rouenu a potom v Bordeaux, byl synem Nicolase de Lamoignon de Bâville (1648–1724), proslulého a téměř všemocného intendanta Languedocu (1685–1718).

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Které se platily v hotovosti.

6. **Vysvětlivka:** Adrien Maurice, vévoda z Noailles (1678–1766), za regentství předseda finanční rady (1715–1718), manžel Françoise Charlotte d'Aubigné, neteře paní z Maintenon; později maršál Francie (1734). Zemřel 1766 v Paříži.

Když vévoda z Noailles otvíral svou brašnu, řekl jsem velmi nahlas vévodovi z Orléans, že pan hrabě z Toulouse a já jsme se právě pana z Noailles ptali, kdy podá radě zprávu o záležitosti z Périgueux; že ti lidé, ať nevinní, nebo vinní, jednohlasně volají, aby byli vyslechnuti a souzeni; a že se mi zdá být věcí cti rady nenechávat je déle strádat. Když jsem domluvil, podíval jsem se na hraběte z Toulouse, který také řekl něco krátkého, ale dost důrazného. Vévoda z Orléans odpověděl, že si nic jiného nepřeje. Vévoda z Noailles začal mlít něco o návalu práce, že neměl čas atd. Přerušil jsem ho a řekl mu, že si ho musí najít, a že si ho měl najít už dávno, protože nic není tak naléhavé jako neruinovat lidi na pařížské dlažbě a nenechávat jiné hnít v žalářích, aniž se ví proč. Vévoda z Orléans dodal slovo v témž smyslu a nařídil vévodovi z Noailles, aby byl připraven podat o věci zprávu za týden.

Od výmluvy k výmluvě to odkládal ještě tři týdny. Nakonec jsem vévodovi z Orléans řekl, že si z něho otevřeně tropí posměch a že je to to nejveřejnější a nejkřiklavější odepření spravedlnosti. Na příštím zasedání rady se ukázalo, že mu vévoda z Orléans řekl, že už nechce čekat. Pan hrabě z Toulouse a já jsme se ho dál vyptávali, zda konečně přinesl záležitost z Périgueux. Tehdy jsme už nepochybovali, že o ní hned podá zprávu, ale lsti ještě nebyly u konce.

Bylo to v úterý po obědě, kdy vévoda z Orléans často zkracoval zasedání rady, aby mohl jít do Opery. V této důvěře zabral vévoda z Noailles celé zasedání různými záležitostmi. Seděl jsem mezi hrabětem z Toulouse a jím. Na konci každé záležitosti jsem se ho ptal: „A záležitost z Périgueux?“ — „Hned,“ odpovídal a začínal jinou. Nakonec jsem ten úmysl prohlédl; řekl jsem to potichu hraběti z Toulouse, který už to tušil, a oba jsme se dohodli, že se nedáme napálit. Když vyčerpal obsah své brašny, bylo pět hodin. Když ukládal své spisy, zavřel ji a řekl vévodovi z Orléans, že má ještě záležitost z Périgueux, kterou mu nařídil přinést, ale že bude dlouhá a podrobná; že jistě chce jít do Opery; že to tedy bude na příště; a hned, aniž čekal na odpověď, vstane, odstrčí taburet a otočí se k odchodu. Chytil jsem ho za paži: „Pomalu,“ řekl jsem mu, „musíme vědět, co ráčí Jeho Královská Výsost. Pane,“ řekl jsem vévodovi z Orléans a pořád pevně držel vévodu z Noailles za rukáv, „záleží Vám dnes moc na Opeře?“ — „Ale ne,“ odpověděl mi, „můžeme projednat záležitost z Périgueux.“ — „Ale bez odbývání,“ dodal jsem. — „Ano,“ řekl vévoda z Orléans, a dívaje se na pana Vévodu,[7] který se usmíval, mu řekl: „Vám přece na tom, abyste tam šel, nezáleží.“ — „Ne, pane; projednejme tu záležitost,“ odpověděl pan Vévoda. — „Ó! Tak se zase posaďte, pane,“ řekl jsem vévodovi z Noailles velmi pevným tónem a velmi silně jsem ho přitáhl, „vraťte se na své místo a otevřete zase svou brašnu.“ Bez jediného slova si s velkým hlukem přitáhl taburet a dosedl na něj, až se málem rozlomil. Vztek mu šlehal

---

7. **Vysvětlivka:** Ludvík IV. Jindřich Bourbon-Condé, pan Vévoda (1692–1740), pravnuk Velkého Condého, předseda regentské rady, po regentově smrti první ministr (1723–1726). Při honu přišel o oko, které mu nešťastnou ranou vystřelil vévoda z Berry. Zemřel 1740 v Chantilly.

z očí. Hrabě z Toulouse se smál a také utrousil své slovo o Opeře, a celá společnost se na nás dívala, skoro všichni s úsměvem, ale dosti udiveni.

Vévoda z Noailles rozložil své papíry a začal referovat. Jak přicházela řeč na tu či onu listinu, listoval jsem v ní a sem tam jsem ho opravoval. Netroufal si ve svých odpovědích vybuchnout, ale pěnil. Pronesl chvalořeč na Bâvilla, na vážnost, kterou si zaslouží, omlouval Coursona a žvanil o tom, kolik jen mohl, aby všechno zmírnil a aby se ztratily z očí hlavní body. Když jsem viděl, že to nebere konce, aby nás unavil a ovládl rozhodnutí, přerušil jsem ho a řekl mu, že otec a syn jsou dva různí lidé, že tu jde jen o činy syna, o to, zda je intendant svým úřadem oprávněn zdaňovat lidi podle libosti a ukládat ve městech a na venkově svého obvodu daně bez ediktu, který by je nařizoval, dokonce bez usnesení rady, a jen na základě vlastních zvláštních nařízení, a držet usedlé lidi čtyři nebo pět měsíců v žalářích bez jakékoli formy a podoby procesu, jen proto, že neplatili tyto suché dávky uložené podle libosti, a ještě je zatížit útratami. Pak jsem se k němu otočil, abych se mu dobře podíval do očí: „O tomhle, pane," dodal jsem, „je třeba se vyslovit jasně a přesně, když už je Vaše zpráva hotová, a ne nás tu bavit panegyrikem na pana z Bâvillu, který v tomto procesu není." Vévoda z Noailles, celý bez sebe, tím spíš, že viděl regenta se usmívat a pana Vévodu, jak se na mě dívá a směje se trochu otevřeněji, začal podávat své dobrozdání, či spíš koktat. Přece si však netroufl nenavrhnout propuštění vězňů. „A útraty," řekl jsem, „a nařízení o těch dávkách, co s nimi uděláte?" — „Ale propuštěním," řekl, „nařízení padá." Tentokrát jsem nechtěl zajít dál. Hlasovalo se pro propuštění, pro zrušení nařízení, někteří i pro náhradu útrat na účet intendanta a pro zákaz, aby se toho dopustil znovu.

Když na mě přišla řada, hlasoval jsem stejně, ale dodal jsem, že to nestačí k odškodnění lidí tak nespravedlivě a tak zle postižených; že navrhuji, aby jim byla přiřčena peněžitá částka, jakou rada uzná za vhodné stanovit; a že co se týče intendanta, který zneužil moci svého úřadu až k tomu, že si osoboval moc královu, aby z vlastní hlavy ukládal neznámé daně, jaké se mu zlíbí a komu se mu zlíbí, pouze svými nařízeními, který vrhá do žalářů, koho uzná za dobré, svou soukromou mocí, a který tak vydává celou provincii plenění, navrhuji, aby Jeho Královská Výsost byla požádána, aby nad ním vykonala takovou spravedlnost, aby zůstala výstrahou všem intendantům.

Kancléř,[8] obdivovatel úřednického stavu a vévody z Noailles, se pustil do výmluvnosti, aby to zmírnil. Hrabě z Toulouse a pan Vévoda byli mého mínění. Ti, kdo hlasovali přede mnou, většinou dávali znameními najevo, že mám pravdu, ale znovu se o slovo nepřihlásili. Vévoda z Orléans vyhlásil propuštění a zrušení Coursonova nařízení i všeho, co z něho vzešlo; a co se týče zbytku, že se sám postará,

8. **Vysvětlivka:** Henri François d'Aguesseau (1668–1751), dříve generální prokurátor pařížského parlamentu, kancléř Francie od února 1717.

aby ti lidé byli odškodněni, a že pořádně vyčiní Coursonovi, který si zasloužil horší, ale jehož otec si zaslouží šetrnosti. Když se všichni chtěli zvednout, řekl jsem, že by bylo dobré sepsat usnesení hned, a vévoda z Orléans to schválil. Noailles se vrhl na papír a inkoust jako dravý pták a dal se do psaní, a já se sklonil a četl průběžně, co píše. Zarazil se u zrušení nařízení a u zákazu podobného opakování bez zmocnění ediktem nebo usnesením rady. Nadiktoval jsem mu tu klauzuli; podíval se po společnosti, jako by se očima tázal. „Ano," řekl jsem mu, „prošlo to takhle; stačí se zeptat znovu." Vévoda z Orléans řekl, že ano. Noailles to napsal. Vzal jsem papír a přečetl ho znovu; napsal to. Vytrhl mi ho vzteky, hodil ho s ostatními páté přes deváté do brašny, při otočce odhodil taburet deset kroků daleko a odešel, rozrážeje si cestu jako divočák, aniž by se na kohokoli podíval nebo kohokoli pozdravil, a my jsme se smáli. Pan Vévoda přišel ke mně a s ním několik dalších, kteří se tím spolu s panem hrabětem z Toulouse bavili. Pan z Noailles se skutečně tak málo ovládal, že když se otáčel k odchodu, uhodil do stolu, zaklel a řekl, že se to tam už nedá vydržet.

Od důvěrníků paláce Noailles, kteří to řekli některým mým přátelům, jsem se dozvěděl, že když přijel domů, ulehl do postele a nechtěl nikoho vidět, že ho chytila horečka, že měl druhý den příšernou náladu a že mu ulétlo, že už nemůže snášet výstupy a scény, které mu nechávám zakoušet. Lze si domyslet, že mě to od nich neodradilo.

Celá historka se zřejmě od někoho donesla k périgueuxským deputovaným (neboť už večer se po městě vyprávěla), kteří mi přišli velice děkovat. Noailles se mě tak bál, že je nechal čekat na vyhotovení jen dva dny.

O několik měsíců později byl Courson odvolán, za radostných ohňů v celé jeho provincii. To ho nenapravilo a nezabránilo mu později získat jedno ze dvou míst rady v královské finanční radě, neboť v době té périgueuxské záležitosti už byl státním radou. Des Forts, manžel jeho sestry, se později stal generálním kontrolorem.[9] Svěřil Coursonovi akcie Indické společnosti a jejich pohyb na burze. Courson a jeho sestra si na tom bez vědomí des Fortse, jehož čisté ruce nebyly nikdy v podezření, tak dobře přišli na své, že nepořádek na burze propukl navenek. Chauvelin, tehdy na vrcholu své moci, úhlavní nepřítel des Fortse, ho dal vyhnat, o to snadněji, že kardinál Fleury měl už dost paní des Forts a jejích pletich, a zločinný Courson byl k veřejnému rozhořčení ponechán ve svém místě — rozhořčení, které se nemýlilo —, protože Chauvelin chtěl všechno tím příměji shodit na des Fortse. Přidávám toto pokračování, které přesahuje dobu těchto Pamětí, abych hned dokončil vše, co se týká Coursona.

---

9. **Vysvětlivka:** Michel Robert Le Peletier des Forts byl generálním kontrolorem v letech 1726–1730; Germain-Louis Chauvelin strážcem pečetí v letech 1727–1737; kardinál André-Hercule de Fleury, bývalý učitel (preceptor) Ludvíka XV., byl od roku 1726 až do své smrti (1743) jeho faktickým prvním ministrem.

Maršál z Tallard,[10] jehož povahu jsme poznali (Díl II, Tom 4, kap. 4), byl závětí zesnulého krále určen do regentské rady. Zuřil, že nemá na ničem podíl, a jak jsme také viděli, uchýlil se do La Planchette, malého domu u Paříže, a v návalech zoufalství křičel, že chce nosit závěť zesnulého krále napsanou na zádech. Ve své samotě umíral vzteky a nudou a nevydržel tam dlouho. Jeho oddanost Rohanům, ač podlézavá, nebránila tomu, aby si ho cenili. Jinak tomu bylo s jeho oddaností, odjakživa trvající, k maršálovi z Villeroy,[11] který si vůči němu, i když se s ním setkával v čele armád, vždy zachovával své velkopanské způsoby a nikdy s ním nepřestal jednat jako se svým chráněncem. Tallard, netrpělivě snášející to jho, se občas vzpouzel; ale protože ctižádost a přízeň byly vždy jeho modlami, stal se víc než kdy jindy pokorným otrokem maršála z Villeroy od té doby, co paní z Maintenon[12] dopomohla Villeroyovi k velkému vzletu po jeho povolání zpět ke dvoru, které zprostředkovala při smrti paní vévodkyně z Bourgogne, tehdy Dauphine, a který si Villeroy dosud udržoval u vévody z Orléans, jenž se ho bál a hleděl si ho naklonit, a to tak, že mu neustále vycházel vstříc ve všem, co by se mu mohlo líbit, stejně ubohým jako marným způsobem.

Villeroy využil doby, kdy skončila záležitost levobočků a té takzvané šlechty,[13] jíž dokázali regenta postrašit, aby mu vylíčil Tallardovu smutnou situaci a vytěžil z tísně, která tohoto prince ještě znepokojovala. Chvíle byla příznivá; regent se domníval, že si dobrým zacházením s Tallardem získá Villeroye a Rohany. Představoval si, že protože všichni drží s levobočky, a tedy i s tou takzvanou šlechtou, dobré zacházení s Tallardem se bude líbit veřejnosti a přivede mu zpět mnoho lidí. Důležité záležitosti se už ubíraly jedinou cestou, do jeho kabinetu, a do regentské rady se skoro už nedostávaly jinak než předem rozhodnuté, a jen pro formu. Regent si tedy myslel, že bude zdánlivě dělat mnoho a ve skutečnosti dávat málo, když tam uvede Tallarda, který se z hanby, z rozmrzelosti a z rozpaků ukazoval v Palais-Royal jen ve velmi vzácných chvílích. Slib byl tedy dán maršálovi z

---

10. **Vysvětlivka:** Camille d'Hostun, vévoda z Tallard (1652–1728), maršál Francie od 1703. Dne 13. srpna 1704 byl u Höchstädtu poražen Marlboroughem a princem Evženem a zajat; v anglickém zajetí (v Nottinghamu) zůstal do roku 1711. Vévodou se stal roku 1712. Zemřel 1728 v Paříži.

11. **Vysvětlivka:** François de Neufville, vévoda z Villeroy (1644–1730), maršál Francie od 1693, přítel Ludvíka XIV. z mládí. Roku 1702 byl zajat při přepadení Cremony a několik měsíců držen v zajetí, roku 1706 byl poražen u Ramillies. Podle závěti Ludvíka XIV. vychovatel malého Ludvíka XV. a člen regentské rady; roku 1722 byl zatčen a vypovězen do Lyonu. Zemřel 1730 v Paříži.

12. **Vysvětlivka:** Françoise d'Aubigné, markýza z Maintenon (1635–1719), vdova po básníku Paulu Scarronovi, vychovatelka dětí Ludvíka XIV. a paní z Montespan a potom tajná manželka Ludvíka XIV. (asi od roku 1683); vlastní děti neměla. Po králově smrti se uchýlila do Saint-Cyru, kde zemřela 15. dubna 1719.

13. **Vysvětlivka:** Spor princů krve s legitimovanými syny Ludvíka XIV. o jejich hodnost a o právo nástupnictví; edikt z července 1717 jim právo nástupnictví na trůn odňal. Část šlechty se v tomto sporu na jaře 1717 postavila na stranu levobočků; Saint-Simon ji posměšně nazývá „takzvanou šlechtou".

Villeroy, se svolením sdělit to Tallardovi pod slibem mlčenlivosti, a Tallard se hned druhý den dostavil k vévodovi z Orléans. Regent si chtěl vyhradit, že mu to oznámí sám a určí den jeho vstupu do regentské rady. Chvíli poté, co tam Tallard byl, mezi dvořany, mu regent řekl, že ho jmenuje do regentské rady a že má přijít zaujmout své místo pozítří.

Jakmile jsem se to dozvěděl, vycítil jsem obtíž, která musela vyvstat s předností mezi ním a maršálem z Estrées,[14] který do rady chodil podávat zprávy o záležitostech námořnictva a který tam ostatně vstupoval spolu s ostatními předsedy a prezidenty rad, kdykoli je tam volali k důležitým záležitostem. Měl jsem mnohem raději Estréese než Tallarda, a co do úcty se mezi nimi nedalo v ničem srovnávat. Ani veřejnost mezi nimi žádné srovnání nedělala a všechno na této straně mluvilo ve prospěch maršála z Estrées; ale ještě raději než jeho jsem měl řád a pravidlo, a bez osobního zájmu (neboť mezi nimi jsem žádný mít nemohl) neporušenost hodností státu. Oba byli maršály Francie a v tomto korunním úřadu byl Estrées o mnoho starší; ale nebyl vévodou, kdežto Tallard byl vévodou registrovaným parlamentem; je pravda, že Estrées byl španělským grandem mnohem déle, než byl Tallard vévodou, a že protože při dvorních ceremoniích se španělští grandové, jak jsem vysvětlil jinde, střídali s vévody podle vzájemného stáří hodnosti, Estrées měl přednost před Tallardem při ceremoniích řádu a při všech ceremoniích dvora. Avšak hned při prvním zasedání regentské rady bylo stanoveno, jak jsem vylíčil na svém místě, že maršál z Villars bude mít přednost před maršálem z Harcourtu — Harcourt byl registrovaným vévodou mnohem déle než Villars, ale Villars byl pairem déle než Harcourt —, protože pořadí míst v regentské radě se mělo řídit pořadím, jaké se zachovává v parlamentu, na generálních stavech a při jiných státních ceremoniích, kde rozhoduje pairie. Z toho plynulo, že mezi dvěma muži, kteří nebyli pairy, ale jejichž korunní úřad, který oba měli, byl zastíněn jinou hodností, musela jejich pořadí určovat právě tato hodnost. Každý z nich měl hodnost rovnou, ale odlišnou: jedna byla cizí, druhá státní. Cizí hodnost se sice při dvorních ceremoniích střídala podle stáří s první hodností státu; ale jako taková nemohla být připuštěna k zasedání, v němž se pořadí řídilo pairií, protože tam šlo o státní záležitosti, na nichž nemohla mít žádný podíl; kdežto hodnost registrovaného vévody, která je skutečnou a účinnou hodností státu, měla jako taková plnou způsobilost k tomu, aby byla připuštěna ke státním záležitostem, a mohla tam být připuštěna jen v pořadí, které jí náleží. Z toho plynulo, že ačkoli maršál z Estrées měl při dvorních ceremoniích přednost před maršálem z Tallard, ten ji měl mít před ním při státních ceremoniích, a zvláště v regentské radě, zřízené proto, aby ve všem zastupovala královu nezletilost při vládě ve státě.

---

14. **Vysvětlivka:** Victor-Marie d'Estrées (1660–1737), maršál Francie od 1703, viceadmirál a španělský grand; za regentství předseda rady námořnictva (pod hrabětem z Toulouse). Zemřel 1737.

Mohl jsem Tallarda upozornit až v Tuileriích, chvíli před zasedáním rady. Jeho nesmírná radost hraničila s neslušností a nenechala mu k té úvaze prostor; řekl o tom slovo maršálovi z Estrées, který měl podávat zprávy o svých námořních záležitostech, a oba o tom promluvili s vévodou z Orléans, když o chvíli později přišel, a ten jim řekl, že je rada rozsoudí na místě. Zaujali jsme svá místa; oba maršálové stáli za místem, kde jsem seděl. Estrées mluvil první; Tallard, zaskočený, se zamotal. Vycítil jsem, že se z toho špatně vymotá, přerušil jsem ho a řekl vévodovi z Orléans, že ráčí-li požádat pány oba maršály, aby na chvíli vyšli ven, nabízím se vyložit otázku dvěma slovy a že se o ní bude hlasovat svobodněji v jejich nepřítomnosti než v jejich přítomnosti. Místo aby mi odpověděl, obrátil se k oběma maršálům a řekl jim, že by vskutku bylo lepší, kdyby laskavě vyšli, a že je dá zavolat zpět, jakmile bude rozhodnuto. Uklonili se beze slova a vyšli.

Hned nato jsem vyložil otázku tak, jak jsem ji právě vylíčil, jen o něco obšírněji, ale o velmi málo. Uzavřel jsem ve prospěch Tallarda a všechna dobrozdání se shodovala s mým. La Vrillière ihned zapsal rozhodnutí do rejstříku rady; pak šel na regentův rozkaz zavolat oba maršály, jimž La Vrillière o jejich rozsudku nic neřekl. Stáli na témž místě, kde se postavili napoprvé; my jsme se zase posadili zároveň s vévodou z Orléans, který vzápětí vyhlásil rozhodnutí; maršál z Estrées je přijal velmi vlídně a velmi zdvořile a Tallard velmi skromně. Regent jim řekl, aby zaujali místa, vstal, my všichni s ním, a hned jsme se zase posadili. Tallard se podle svého pořadí octl naproti mně, o několik míst níž.

Přemíra radosti, vážnost té podívané a neklid z nečekaného sporu na něj podivně zapůsobily. Asi v polovině zasedání jsem viděl, jak bledne, rudne, tiše se vrtí na sedadle, oči mu bloudí — zkrátka člověk, který vůbec neví, co se sebou. Ačkoli jsem s ním neměl žádný jiný styk než ten, jaký má člověk se všemi, pojal mě soucit; řekl jsem vévodovi z Orléans, že se mi zdá, že je panu z Tallard nevolno. Regent mu hned řekl, ať vyjde a vrátí se, až bude chtít. Nedal se prosit a odešel velmi rychle. Vrátil se o čtvrt hodiny později. Když jsme vycházeli ze zasedání, řekl mi, že jsem mu zachránil život; že si nerozvážně vzal ráno reveň, že právě naplnil po okraj pokojovou stolici maršála z Villeroy, že neví, co by se s ním beze mne stalo, ani co by ho potkalo, protože by se nikdy neodvážil požádat o dovolení vyjít. Od srdce jsem se jeho příhodě zasmál, ale na tu jeho reveň jsem se nedal nachytat; byl příliš unesen radostí, než aby zapomněl na zasedání rady, a příliš prozíravý, než aby si zrovna ten den vzal něco na projímání.

Vévoda z Albretu dostal guvernérství Auvergne, když se ho vzdal pan z Bouillonu, který na něm měl listinu „brevet de retenue“ na sto tisíc tolarů; stejná byla dána vévodovi z Albretu.

Maršál z Tessé zasedal v radě námořnictva jako generál galér. Při carově návštěvě, k jehož osobě byl přidělen, jsme viděli, jaký život vedl od smrti zesnulého krále. Velmi ho mrzelo, že nemá na ničem podíl; nevím, zda ho vstup Tallarda do regentské rady

rozmrzel definitivně; ale několik dní nato požádal regenta, aby mu dovolil, když už se stáhl do ústraní, nebo spíš když si to o sobě myslel, stáhnout se i z rady námořnictva. Ale dal si dobrý pozor, aby se nevzdal služného. To uprázdněné místo nevzbudilo žádný ohlas.

Povolnost vévody z Orléans se nechala strhnout kancléřovým zbožňováním úřednického stavu a naléháním vévody z Noailles, který si chtěl úřednický stav naklonit, a udělila těm nejneužitečnějším lidem na světě, totiž radům Velké rady, dvě velké a velmi podivné milosti: jednak že budou napříště zakládat šlechtický rod; jednak osvobození od laudemia (*lods et ventes*)[15] z pozemků a domů v lenní závislosti na králi.

Král Stanislav[16] byl málem unesen ve Zweibrückenu oddílem, který se o to pokusil. Podnik byl odhalen ve chvíli, kdy už měl uspět. Zajali tři z těch lidí, které vyslal polský král. Protože severní záležitosti ještě nebyly skončeny, nebál se porušit území patřící k panství švédského krále, a to dokonce k jeho osobnímu panství. O něco později regent, dojat štvaným životem tohoto nešťastného krále, který nebyl nikde v bezpečí, mu poskytl útočiště ve Wissembourgu v Dolním Alsasku.

Paní princezna de Conti porodila dnešního pana prince de Conti, zatímco její pan manžel byl v L'Isle-Adam. Portugalský velvyslanec uspořádal nádhernou slavnost na oslavu narození syna portugalského krále. Konal se velký maškarní ples, na který šla v masce vévodkyně z Berry,[17] vévoda z Orléans a mnoho dalších.

La Forêt, francouzský šlechtic, hugenot, dávno ve službách anglického krále ještě předtím, než ten dosedl na trůn, se vypracoval k nejvyšším úřadům hannoverského dvora a těšil se velké přízni svého pána. Octl se ve zvláštní situaci, pokud jde o požívání jeho statků ve Francii, a s pomocí vlivu anglického krále u vévody z Orléans, který král vynaložil v plné míře, si dělal naději na jejich navrácení a podal o ně žalobu. Záležitost, z ohledu na anglického krále velmi pečlivě prozkoumaná, se ukázala nespadat do případu, jak La Forêt tvrdil, a navíc velmi nebezpečná, kdyby mu byla přiznána, kvůli dveřím, které by takové rozhodnutí otevřelo ostatním uprchlíkům k týmž nárokům. La Forêt tedy prohrál svůj proces jednomyslně v radě vnitřních věcí království a pak i v regentské radě.

---

15. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Poplatek, který vybíral pán při prodeji pozemků ležících v jeho censivě (panství podrobeném poplatku zvanému cens).

16. **Vysvětlivka:** Stanisław Leszczyński (1677–1766), polský král dosazený roku 1704 Karlem XII.; po porážce Švédů u Poltavy (1709) trůn ztratil a znovu na něj usedl saský kurfiřt August II. Silný (zde „polský král"). Karel XII. mu poskytl útočiště ve svém vévodství Zweibrücken. Roku 1725 se jeho dcera Marie provdala za Ludvíka XV.; později byl lotrinským vévodou. Zemřel 1766 v Lunéville na následky popálenin.

17. **Vysvětlivka:** Marie-Louise-Élisabeth Orleánská (1695–1719), nejstarší dcera regentova, od roku 1710 manželka Karla, vévody z Berry, nejmladšího vnuka Ludvíka XIV., od 1714 vdova; jejich děti zemřely v útlém věku. Zemřela 21. července 1719 v La Muette.

Dne 15. srpna se v Paříži odehrála podivná podívaná: triumf parlamentu nad královskou mocí a pohana dvou vznešených hodností spojených v jedné osobě, vnuka Francie a regenta království; vévoda z Orléans, stržený vévodou z Noailles, Effiatem, Besonsovými, Canillacem a jinými nevolníky parlamentu, to přede mnou podivuhodně utajil. Viděli jsme v předchozím roce, že chtěl jít na procesí slibu krále, svého děda,[18] který parlamentu nejednou slovy i činy ukázal, že ho dovede udržet v mezích povinnosti a úcty, a který by byl parlament velmi pokořil, kdyby si byl dokázal představit, co se bude odehrávat mezi jeho vnukem a tímto sborem sedmdesát čtyři let po jeho smrti, při příležitosti procesí, jež zbožně ustanovil. Chyba z předchozího roku měla být poučením; a když už měl vévoda z Orléans tu slabost, že parlament nevrátil do jeho mezí, neměl se přinejmenším dobrovolně podrobit jeho zrůdnému uzurpování, aniž to bylo jakkoli nutné. Procesí nebylo ani podle jeho vkusu, ani podle života, jaký vedl, a právě proto ani k veřejnému povzbuzení ve zbožnosti. Ani zesnulý král, ani žádná královská osoba se ho nikdy nezúčastnili a vždy se spokojovali s procesím ve své kapli. Stačilo tedy, aby se pohrdavě vysmál bláznivé parlamentní chiméře, neměl-li sílu udělat něco lepšího, a aby na účast na tom procesí přestal myslet.

Parlament právě velmi příkře odmítl zaregistrovat zřízení dvou úřadů ve správě královských staveb, které by se byly prodaly za čtyři sta tisíc livrů za oba, ve prospěch krále, pod záminkou, jak řekli páni, že jejich služné by zvýšilo výdaje státu. Týž ubohý duch, který právě uvedl Tallarda do regentské rady, přiměl vévodu z Orléans jít na procesí; a protože mu byla po chuti *mezzo-termine*, první prezident ve shodě s vévodou a vévodkyní du Maine[19] mu jedno navrhl, které neslo svou klatbu tak zřetelně na čele, že je neuvěřitelné, že na ně princ tak duchaplný jako vévoda z Orléans mohl přistoupit, a že ze všech, kdo ho k tomu procesí podněcovali, si toho ani jeden nevšiml nebo mu nebyl natolik oddán, aby ho varoval; neboť zvláštní je, že jsem se to dozvěděl teprve ráno 15., když procesí bylo odpoledne, a nezbývalo než pokrčit rameny. Toto *mezzo-termine*, tak dobře vymyšlené, aby všechno urovnalo, bylo králově plnou mocí pro vévodu z Orléans, aby ho na procesí zastupoval; v této funkci měl jet z Tuilerií do Notre-Dame a vrátit se zpět jako král, se stejným doprovodem kočárů, pážat, lokajů, královy tělesné gardy, Stovky Švýcarů atd., a v Notre-Dame a během procesí měl mít za sebou prvního šlechtice komory, který

18. **Vysvětlivka:** Ludvík XIII., regentův děd, zasvětil roku 1638 Francii Panně Marii; na památku tohoto slibu se každoročně 15. srpna konalo v Paříži procesí z Notre-Dame, jehož se účastnil parlament. Ludvík XIII. zemřel roku 1643, sedmdesát čtyři let před popisovaným rokem 1717.

19. **Vysvětlivka:** Louis-Auguste de Bourbon, vévoda du Maine (1670–1736), nejstarší legitimovaný syn Ludvíka XIV. a paní z Montespan, a jeho manželka (od 1692) Anne-Louise-Bénédicte de Bourbon-Condé (1676–1753), vnučka Velkého Condého. Za účast na spiknutí Cellamare byli v prosinci 1718 oba zatčeni, vévoda vězněn v pevnosti Doullens, vévodkyně na zámku v Dijonu; propuštěni byli roku 1720. Prvním prezidentem parlamentu byl tehdy Jean-Antoine de Mesmes.

měl ten rok službu, a vévodu z Villeroy, kapitána tělesné gardy, který měl službu v tom čtvrtletí, s holí, před sebou kapitána Stovky Švýcarů a královy almužníky, kteří měli službu v tom čtvrtletí, v rochetě, dlouhém plášti a čtyřhranném biretu, aby mu sloužili jako králi. S touto královskou maškarádou byl parlament tak laskav, že ho ochotně strpěl po své pravici, a vyhradil si potěšení pořádně se mu vysmát. Lze si domyslet, jaký účinek mělo takové vystoupení, nepodložené žádným zdáním zvyklosti, obyčeje, a tím méně nutnosti, a předvedené princem, který se veřejně svými řečmi i chováním vydával za člověka, jenž se vysmívá mnohem horším věcem než procesí, a který byl díky zřeknutím, utrechtskému míru a královu věku ještě na dlouho předpokládaným dědicem koruny. Co tedy mohlo být jednodušší a přirozenější rozšiřovat a lidem namlouvat, než že vévoda z Orléans, žízniící po vládě a doufající v ni, se chopil příležitosti dopřát si uspokojení a ukázat se jako král při veřejném obřadu, jako předchuť toho, co ho může potkat, a aby přivykl Paříž vídat u něho všechnu tu nádheru a velebnost v plné míře, tak jako už vykonával moc?

Při ohavnostech, které se rozšiřovaly v době, kdy zemřeli princové, králův otec, matka, bratr a strýc,[20] a které jejich zhoubní původci neustále oživovali, lze si představit, co se roztrušovalo v Paříži, v provinciích, v cizích zemích i v mysli krále, díky snadnému a vlivnému přístupu k němu, jaký měli ti, kdo chtěli tato hanebná podezření posílit a rozdmýchat. Tyto řeči také nadělaly velký hluk, a slavnost nebyla ani navržena, ani vymyšlena k ničemu jinému. Když se věc stala, vévoda z Orléans se mi o ní nikdy neodvážil zmínit, a mě rozhořčení zdrželo, abych mu o ní cokoli říkal, stejně jako marnost to dělat po činu. Druhým účinkem bylo, že se ve světě upevnila pošetilá představa o nadřazenosti, přinejmenším o rovnosti parlamentu s regentem, kterou už dlouho někdo obratně rozséval a která od té doby došla všeobecné obliby; a že se parlament nadmul až do té míry, kterou brzy uvidíme, spolčený se všemi regentovými nepřáteli a s množstvím bláznů, kteří nepochybovali, že v nepokojích budou hrát roli a udělají štěstí.

Svátek svatého Ludvíka o deset dní později byl k tomuto svátku naprostým protikladem. Hudebníci Opery mají ve zvyku pobavit ten den zdarma veřejnost krásným koncertem v tuilerijské zahradě. Králova přítomnost v tomto paláci tam přiváděla ještě více lidí, v naději, že ho uvidí, jak se tu a tam ukáže na terasách, které jsou v jedné úrovni s jeho pokoji. Toho roku se velmi zřetelně projevila zdvojnásobená horlivost, nesčetným davem, který se nahrnul nejen do zahrady, ale i na druhou stranu, do nádvoří, na náměstí, a který nenechal volné jediné místo — nemluvím o oknech, ale na střechách domů, z nichž bylo vidět na Tuilerie. Maršál z Villeroy s velkou námahou přemlouval krále, aby se ukázal, hned směrem do zahrady, hned směrem do nádvoří, a kdykoli se objevil, ozývalo se stokrát

20. **Vysvětlivka:** Roku 1712 zemřeli během necelého měsíce vévodkyně a vévoda z Bourgogne, rodiče Ludvíka XV., a jejich starší syn vévoda z Bretagne; roku 1714 zemřel králův strýc vévoda z Berry. Regentovi nepřátelé šířili pověst, že je otrávil.

opakované volání: Ať žije král! Maršál z Villeroy upozorňoval krále na to obrovské množství a mentorsky mu říkal: „Podívejte se, můj pane, podívejte se na všechen ten lid, na ten nával, na ten nesmírný počet lidí, to všechno je Vaše, Vy jste toho pánem;“ a neustále mu tu lekci opakoval, aby mu ji dobře vštípil. Zřejmě se bál, že by o své moci nevěděl. Jeho obdivuhodný otec dauphin dostával lekce velmi odlišné a dovedl z nich dobře vytěžit. Byl velmi pevně přesvědčen, že ačkoli je králům dána moc, aby poroučeli a vládli, národy nepatří králům, ale králové národům, aby jim zjednávali spravedlnost, aby jim dávali žít podle zákonů a aby je činili šťastnými spravedlností, moudrostí, vlídností a umírněností své vlády. Často jsem ho to slýchal říkat s hlubokým pohnutím a z nejvnitřnějšího přesvědčení, s touhou a s velmi pevným odhodláním se podle toho řídit, a to nejen když jsem byl s ním o samotě a když jsme v těchto zásadách pracovali pro budoucnost, ale slyšel jsem ho to několikrát říkat a opakovat nahlas i veřejně, v plném salonu v Marly, k obdivu a potěšení všech, kdo ho slyšeli.

Kapitola třetí

Komitét pro finance. — Mé počínání v této věci. — Navrhuji soukromě kancléři redukci některých význačných vojsk, s důvody a způsobem, jak ji provést. — Schvaluje ji; zůstane to však jen mezi námi dvěma kvůli regentově slabosti. — Konec a usnesení finančního komitétu vtělené do ediktu. — Urovnán spor mezi prvním prezidentem a vyšetřovacími komorami o volbu a počet komisařů parlamentu, když je třeba je jmenovat. — Parlament chce, aby mu byly předloženy účty z financí, než bude hlasovat o registraci ediktu, a dosáhne toho. — Nakonec jej s obtížemi registruje. — Regentova ubohost; strach a podlézavost vévody z Noailles. — Biskupové se marně domáhají polštářů při výročí zesnulého krále. — Znovu odsouzen přehmat mezi princeznami krve, manželkami a dcerami, při sňatku Chalmazela se sestrou maršála z Harcourtu. — Vévodkyně z Orléans kupuje Bagnolet. — Dům v Paříži dán kancléřům; a Champ dán princezně de Conti pro La Vallière, na úkor finančníka Bourvalaise. — Rákóczi odchází do Turecka; co se s ním děje až do jeho smrti. — Vítězství prince Evžena nad Turky. — Dobytí Bělehradu. — Smrt Villetta a Estradese. — Syn tohoto posledního dostává jeho starostenský úřad v Bordeaux. — Paní z Mouchy a Rion druhou dámou šatny a druhým prvním štolbou vévodkyně z Berry. — Změna mezi jejími dámami. — Různé milosti vévody z Orléans. — Návrat Francouzů z Uher. — Smrt vévody z Ventadour; zánik jeho vévodství-pairie. — Smrt Moncaulta. — Kupuji pro své syny dva jezdecké pluky. — Abbé Dubois se znovu vydává do Anglie. — Hrabě z Peterborough zatčen v Církevním státě.

Komitét, který se scházel několikrát týdně kvůli financím, šel svou cestou. Vévoda z Noailles v něm předvedl stav financí tak, jak chtěl, vyložil jejich potíže, předkládal prostředky k nápravě a předčítal memoranda. Byl jsem tam, jak jsme viděli, proti své vůli, a jazyk financí, z něhož se dokázala udělat věda, a smí-li se to slovo odvážit, čarodějná kniha, aby jeho porozumění zůstalo skryto těm, kdo nejsou zasvěceni, a na jehož nesrozumitelnosti pro ostatní mají soudci, nájemci daní, bankéři atd. velký zájem — ten jazyk, pravím, mi byl naprosto cizí. Protože však mou stálou zásadou vždy bylo, že z věcí veřejných má být vykázána nálada stejně jako stranění věcem i osobám a jakákoli předpojatost, poslouchal jsem pozorně, jak jen jsem mohl, navzdory odporu k té látce, a co jsem nechápal, nestyděl jsem se říci a dát si vysvětlit. To bylo plodem doznání vlastní nevědomosti ve finančních věcech, které jsem učinil tak hlasitě a jasně na plném zasedání regentské rady, když jsem se omlouval z účasti v tomto komitétu a regent mi ji nakonec přikázal.

Stávalo se dost často, že když se názory rozcházely, někdy i dost prudce, byl jsem téhož mínění jako vévoda z Noailles, a dokonce jsem se za ně dost důrazně

přel. Kancléř mi za to potom potěšeně skládal poklony; a vévoda z Orléans, jemuž to oba řekli a který si totéž občas všiml i v regentské radě, je ujistil, že ho to nijak nepřekvapuje, a přesto mi dal najevo svou spokojenost. Řekl jsem jemu i kancléři, že mínění vévody z Noailles, dobré či špatné, a jeho osoba jsou pro mne dvě naprosto odlišné a oddělené věci; že všude hledám dobré a pravdivé a přidržuji se toho všude, kde se domnívám, že to vidím, stejně jako se vzpírám tomu, co pokládám za opak; že se může dobře stát, že v tomto druhém případě mluvím pevněji a tvrději, když mám bojovat proti mínění vévody z Noailles, než kdybych měl napadnout mínění někoho jiného; ale také že s ním souhlasím bez odporu, když je jeho mínění dobré, a že se ozývám a důrazně je hájím ve prospěch dobrého a pravdivého, když vidím, že se o ně vede spor, aniž bych přitom měnil své smýšlení o jeho osobě.

Protože se ta práce protahovala, schůzí přibývalo; a jednoho odpoledne, na konci jedné z nich, se ujednalo, že se sejdeme druhý den ráno a ještě odpoledne a že kancléř, abychom nemuseli tolik chodit sem a tam, dá celému komitétu oběd. Druhý den ráno po skončení zasedání ke mně kancléř, který mě už den předtím pozval kromě obecného pozvání ještě zvlášť, přistoupil se slovy, opět jakoby zvoucím tónem, že se jde k obědu. Požádal jsem ho, aby mi přesně řekl, v kolik hodin hodlá znovu zahájit zasedání, abych se dostavil přesně. Když se podivil a ještě naléhavěji mě prosil, abych zůstal, upřímně jsem se mu přiznal, že se nemohu přimět k tomu, abych obědval s vévodou z Noailles; že kdykoli bude chtít beze něho, vynahradím mu, co jsem toho dne ztrácel. Zdál se nanejvýš zarmoucen, naléhal na mne, zapřísahal mě a líčil mi, jaký hluk to vyvolá. Řekl jsem mu, že na tom nebude nic nového a že každý dobře ví, jak na tom spolu jsme. Ten rozhovor, vedený pohnutě cestou ke dveřím, nezůstal nepovšimnut. Náhodou jsem uviděl vévodu z Noailles, jak nás z hloubi místnosti pozoruje a mluví s tím i oním. Vévoda z La Force[1] přišel jako třetí, okamžik nato maršál z Villeroy, pak arcibiskup z Bordeaux,[2] přidali se ke kancléři a všichni společně mě takřka násilím zadrželi. Svolil jsem tedy nakonec, ale s krajním odporem, a ještě pod podmínkou, že vévoda z Noailles bude sedět co nejdál ode mne; jinak, prohlásil jsem jim, odejdu od stolu. Vzali to na sebe a tak se i stalo. Oběd byl velký a dobrý a všechno mi tam ukazovalo, že jsou rádi, že jsem zůstal. Vévoda z Noailles, jakkoli je jinak nenucený, vypadal velmi rozpačitě. Chtěl sice trochu žvanit, ale bylo vidět, že mu to jde ztěžka. Zhruba v polovině jídla se mu udělalo zle, nebo to předstíral, a odešel do jiné místnosti. Za chvíli se na něj šla podívat paní kancléřová a vrátila se ke stolu. Nikdo jiný od stolu nevstal ani neprojevil starost kromě kancléře, který tam jednou nebo dvakrát poslal. Říkalo se, že to byly vapéry,

1. **Vysvětlivka:** Henri-Jacques Nompar de Caumont, vévoda z La Force (1675–1726), místopředseda finanční rady.

2. **Vysvětlivka:** Armand Bazin de Besons (1654–1721), bratr maršála z Besons, arcibiskup z Bordeaux, od roku 1719 z Rouenu.

a nakonec dojedl v té místnosti, pohodlněji, než by asi byl jedl u stolu. Ani jsem při tom nehnul brvou. Ke společnosti se vrátil při kávě a brzy nato jsme znovu zahájili zasedání, kde přednášel, jako by se nic nestalo. Společnost, a zvláště kancléř a paní kancléřová, mi velmi děkovali, že jsem zůstal k obědu, a nikomu jsem netajil, že to z mé strany byla skutečná oběť, kterou mi nepřítomnost vévody z Noailles ve druhé polovině jídla velmi ulehčila. Ten oběd s ním a to, co se rozneslo, že s ním často souhlasím, a ještě zveličené, čím se on sám jistě nejednou rád pochlubil, vyvolaly jakési řeči, že jsme se usmířili; ty však brzy vyvrátil trvalý způsob, jakým jsem s ním jednal. Bylo to jedinkrát, kdy se komitét sešel ráno i večer. Odpolední schůze se zdvojnásobily a protáhly. Usoudil jsem, že kancléř nechtěl — a moudře — vystavit vévodu z Noailles a mne nepříjemnosti druhého oběda.

Když byla práce hotova a všechna mínění se o každém bodu víceméně sjednotila, šel jsem navštívit kancléře mezi čtyřma očima. Řekl jsem mu, že mu přicházím sdělit myšlenku, kterou jsem nechtěl riskovat v komitétu, probrat ji s ním, a pokud shledá, že to, co si myslím, je dobré, navrhnout to my dva vévodovi z Orléans, a pokud ne, oba na to zapomenout. Řekl jsem mu, že mě trápí, jak velké potíže činí vyrovnat, alespoň v plném míru, královy příjmy s jeho výdaji, a že bych pokládal za vhodné rozpustit gendarmerii, a dokonce i žandarmy a lehkou jízdu gardy spolu s oběma kompaniemi mušketýrů,[3] a přitom rozšířit každou ze čtyř kompanií tělesné gardy o dvě brigády.

Mé důvody byly tyto: není jediná eskadrona těchto vojsk, jedna jako druhá, která by se prostými jezdci i důstojníky, všechno započteno, nestála tolik co čtyři eskadrony obyčejné jízdy. Ať se tato vojska ukázala sebestatečnější, nelze doufat, že porazí čtyřnásobek, ba ani že se proti takovému počtu udrží. Co se tedy bojů týče, na této straně se nic neztrácí; naopak se získá, jestliže se ve válce uzná za vhodné vydat tytéž peníze na čtyřnásobek obyčejných eskadron místo nich; a mezitím se ušetří několik milionů, jak samozřejmě ukazuje počet. Běžná služba v armádách by tím získala ve všech ohledech. Je to nepřetržitý spor o nároky gendarmerie, které stále rostou a činí ji jezdectvu nenáviděnou, takže při každém tažení působí potíže a nehody. Její prostí jezdci nejsou důstojníky, a přitom nechtějí platit za obyčejné jezdce. Pokládají se za rovné žandarmům a lehké jízdě gardy, kteří patří ke královské vojenské domácnosti. Odtud spory o pochod a o poslušnost, o přednost při píci, o rozlišení ubikací, potíže s generály i s důstojníky správy a o všemožná oddělení; a protože to vše podporuje sborový duch (neodvážil bych se říci duch malé republiky, kvůli tomu početnému roji důstojníků, ztrojených a zčtyřnásobených v úřadech u každé kompanie, z nichž každý se předhání, kdo výš vyzdvihne to, čemu říkají čest

3. **Vysvětlivka:** Gendarmerie (*gendarmerie de France*) byla elitní těžká jízda o několika kompaniích, která nepatřila ke královské vojenské domácnosti. K jízdě královské vojenské domácnosti patřili žandarmové gardy (*gens d'armes de la garde*), lehká jízda gardy (*chevau-légers de la garde*), dvě kompanie mušketýrů, šedí a černí (podle barvy koní), a čtyři kompanie tělesné gardy.

sboru), nikdo se nechce s tolika rozpálenými hlavami znepřátelit až k hádkám; a i sám velitel armády to má jednodušší, když ustoupí, ale snaží se je ve své armádě nemít, protože tam kvůli těm potížím nekonají téměř žádnou službu, a posílá je pryč, jakmile je to možné; oni sami si ostatně dělají nárok přijíždět k armádě poslední a odjíždět první, takže zřídka konají celé tažení, čímž se samy armády cítí značně ulehčeny. To je to, co je vlastní gendarmerii.

Pokud jde o to, co má společného se žandarmy a lehkou jízdou gardy a s mušketýry, je to toto: dvě velké nevýhody pro válku, způsobené velkým počtem důstojníků všech těchto sborů, kteří s sebou vezou spoustu povozů a služebnictva, jež značně zatěžují zásobování a velmi podstatně zvyšují zmatek při pochodech a pohybech armády. Ten počet důstojníků však plodí ještě nepříjemnější nevýhodu: totiž že ve skutečnosti nejsou ničím jiným než kapitány, poručíky a kornety jízdy, a tím, co je totéž pod jménem praporčíka, jež se zavedlo, aby byli čtyři důstojníci, kteří bývají někdy zdvojeni, jak tomu je vždy u žandarmů a lehké jízdy gardy a u obou kompanií mušketýrů. Protože jsou jen tím, omezuje se jejich služba v oddělení na totéž, a protože v těchto úřadech stárnou, stávají se v nich staršími generály, aniž by věděli víc, a často i méně, než poručík jízdy; z čehož lze snadno usoudit, co z toho může vzejít, když jsou něčím pověřeni. Zesnulý král, jenž založil šedé a černé mušketýry i gendarmerii a jenž si liboval v podrobnostech, v přehlídkách vojsk a v jejich nádheře, postavil důstojníky těchto vojsk postupně na takovou nohu, že se podle svého pořadí stávali generály, a téměř všechny z nich učinil plukovníky na základě jejich úřadů, a ty, jejichž úřady je plukovníky nečiní, velmi brzy poté, co je koupili. To tedy v armádách vytváří velmi početnou hromadu plukovníků, brigádních generálů a generálů, kteří nemají a nikdy neměli vojsko, kteří nikdy nebyli v oddělení jinak než jako prostí kornetové, poručíci nebo kapitáni jízdy a kteří navzdory svým hodnostem jsou, dokud ty úřady drží, nadále odvelováni na stejné noze. Je pravda, že u hlavní síly armády nastupují na řadu podle své armádní hodnosti; ale při počtu, v jakém jich v každé hodnosti je, se takové nastoupení omezuje na dvakrát či třikrát za tažení, což není způsob, jak se něčemu naučit, zvláště když se člověk předtím ničemu nenaučil a neměl ani příležitost se naučit. Tento dvojí způsob odvelení vede k směšné kakofonii: poručík, odvelený se svým vybraným oddílem, který v celém oddělení slouží jen jako poručík jízdy v čele patnácti či dvaceti jezdců, je často brigádním generálem[4] a dokonce polním maršálem, a je pod rozkazy nejen svého mladšího druha stejné nebo i nižší hodnosti, který velí celku, ale i plukovníků a podplukovníků, odvelených s ním podle pořadí, kteří pod velitelem velí celému oddělení. To je krátce řečeno, co se týče války; přejděme k ostatním nevýhodám.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Brigádní generál (*général de brigade*).

Nevýhoda gendarmerie je jediná: totiž kolik stojí krále víc než jeho obyčejná vojska, a to náhradami za píci pro důstojníky, platy za zimní ubikace pro celou gendarmerii, jakož i za pochody a etapy, což se opět dá velmi snadno spočítat. Pokud jde o žandarmy, lehkou jízdu a mušketýry, s těmi se počítá jinak a jde to ještě dál. Tato vojska, pro válku tak málo početná, i kdyby (což se stát nemůže) všechny čtyři kompanie táhly celé, protože vždy část zůstává pro stráž a spousta je na dovolené, nejsou jinde k žádnému užitku, nebo k užitku zbytečnému. Jejich stráž nikdy není u krále v žádném z jeho sídel; doprovází ho jen z Versailles do Fontainebleau nebo do Compiègne nebo na skutečných cestách. Ani na těchto cestách nikdy nejsou v místech, kde král nocuje, kromě toho, že se tam v dost vzácných případech nachází malé oddělení mušketýrů z obou kompanií, aby obstarali vnější hlídky a cestou zastoupili gardový pluk nebo jinou pěší stráž; tělesná garda přitom vždy obklopuje králův kočár z obou stran a zezadu a několik jich je i vpředu; úplně vpředu a úplně vzadu je oddělení žandarmů a lehké jízdy a čtyři mušketýři v čele králova spřežení, a ti všichni se po určitých úsecích střídají. Dvorní služby žádné jiné než jeden vyšší důstojník každého z těchto sborů, který má službu a který přijímá od krále heslo, když vychází od večeře, není-li tam kapitán, a jeden prostý jezdec každého sboru, v holínkách a uniformě, který přijímá od krále heslo každý den, když jde kolem na mši; a při těchto dvou heslech, ranním a večerním, není nikdy co dělat, protože kdyby bylo třeba dát nějaký rozkaz pro válku, pro přehlídku, pro cestu atd., vyřizovalo se to vždy mezi králem a kapitánem, nebo, byla-li věc naléhavá a kapitán nebyl přítomen, s důstojníkem, který měl službu. Z tohoto krátkého výčtu jsem neviděl žádný užitek pro válku ani pro službu, tím méně pro službu u dvora či pro jeho okrasu, v tom, aby se vydržovala tak drahá vojska, která, vyjma statečnosti, byla dobrá jen pro nádheru a okrasu přehlídek, v nichž si zesnulý král až příliš liboval.

Další otázkou byl způsob, jak se jich zbavit. Nic snazšího u gendarmerie: rozpustit ji, nechat dotčené křičet, ponechat ubytovatelům penzi a vyplatit všechny úřady. K tomu dospět takto: po rozpuštění si představovat, že se nestalo, vyčlenit na všechny druhy výdajů na gendarmerii tytéž prostředky, jako kdyby nadále trvala, z této částky každoročně vyplatit v plné výši určitý počet úřadů a vyplácet služné za všechny až do dne jejich vyplacení, učinit každou výplatu prostou všech dluhů, které by na ní neležely jako zvláštní zástavy, a slíbit (a dodržet slovo) těm, kdo jsou polními mistry a brigádními generály, přednost při udělování pluků; tím by se za tři, nanejvýš za čtyři roky ulevilo od celého tohoto výdaje.

Pokud jde o žandarmy a lehkou jízdu, dobře jsem cítil potíž, kterou představovala slabost vévody z Orléans vůči princi z Rohanu a vévodovi z Chaulnes, kteří jim veleli.[5] Navrhoval jsem tentýž postup, jaký jsem právě vyložil pro gendarmerii, a řekl

5. **Vysvětlivka:** Hercule-Mériadec, princ z Rohanu (1669–1749), velel jako kapitán-poručík žandarmům gardy; Louis-Auguste d'Albert d'Ailly, vévoda z Chaulnes (1676–1744), lehké jízdě gardy.

jsem kancléři, že je to jeho věc, aby se zbavil toho množství osob osvobozených od tally a jiných dávek a té spousty státních listů, většinou velmi nepřímých, jimiž se žandarmové nebo lehcí jezdci za peníze, které jim dávali účastníci sporů, pod nějakou násilnou záminkou bez vlastního zájmu vměšovali do jejich záležitostí a z vlastní moci zastavovali řízení a rozsudky, jak dlouho se jim zlíbilo. U mušketýrů nebyla potíž s kapitány stejná, ale způsob rozpuštění a vyplacení by byl tentýž. Osm brigád navíc u tělesné gardy by nepředstavovalo výdaj ve srovnání s úsporou, které by se dosáhlo. Ti by aspoň užitečně sloužili ve válce i u dvora.

Pokládal jsem jejich stráž za příliš slabou, a mimoto se toto rozšíření mohlo odložit až na začátek války nebo na králův sňatek. Oba paláce mušketýrů by je ubytovaly v Paříži, každý v jeho turnusu, a měla by se tam vojska početnější a rozumnější než ta mládež, která potřebovala vychovatele. Kromě toho mohou nastat těžké časy, kdy je slabost stráže velkou nevýhodou a kdy je jinou nevýhodou ji posílit, protože to prozrazuje strach a dodává odvahy těm, kdo jej zamýšlejí nahnat; a jindy, když přibude dauphin, dauphina a synové Francie, kteří ještě nemají vlastní domácnost, stráž v dnešním počtu, který nemůže být vyšší vzhledem k síle kompanií, nemůže službě stačit, a nestačila jí z tohoto důvodu ani za zesnulého krále, ačkoli byla početnější, protože i kompanie byly početnější. Vzešlo by z toho rozmnožení eskadron tělesné gardy pro válku, které by z velké části a mnohem levněji nahradily eskadrony žandarmů, lehké jízdy, mušketýrů a gendarmerie a jejichž služba by byla bez potíží a konala by se mnohem lépe, protože by šlo o jediný sbor.

Konečně by se rozpuštěním mušketýrů předešlo i jiným nevýhodám, které tam nejsou vyváženy žádnou výhodou. Chtělo se z nich udělat vojenskou školu, jíž měla bez výjimky projít všechna mládež, která žádá o místo. Jenže tato škola nenaučí nic pro válku ani pro kázeň vojsk; učí se tam jen cvičení, jízda v eskadroně, poslušnost a spousta pedanterií, jimž se potichu posmívají, dokud odtamtud neodejdou a nemohou se jim smát nahlas. Tak tato mládež tráví nejméně rok, a často i déle, tím, že se v Paříži oddává zhýralosti a utrácí tam zcela zbytečně; a když vstoupí k vojsku, je tam ve všem nováčkem, jako by přišla přímo z venkova, a teprve tehdy se začíná učit užitečným věcem a zapomíná všechno neužitečné, co se naučila. Ani oddíly, které jdou do války, ji víc nevzdělají. Slouží tam jako prostí jezdci, nebo, jsou-li při obléhání útoky, jako prostí granátníci. Avšak urozená mládež, a tím méně mládež ze slavných rodů, která je sice určena k válce a ke všem jejím nebezpečím, není určena k tomuto druhu služby; a je barbarským zneužitím, když se po zástupech plýtvá ve službě prostých jezdců a prostých granátníků.

Před vynálezem této podivné módy mládež takto nemařila čas a nebylo jí plýtváno po hromadách při útocích na opevnění. Každý z ní měl příbuzného nebo přítele svého otce, u něhož vstoupil jako kadet a který se o něj ve všem staral. Brzy se stávali důstojníky, a to stále pod týmž dohledem. Tak vznikaly děti sboru

a ze sborů rodina; a péče o mladíka a jeho závislost ho chránily před nesčetnými nepříjemnostmi, učily ho žít, vzdělávat se, chovat se, a tím, jak takto postupoval, stávat se dobrým důstojníkem, schopným vychovat jiné, jako byl vychován on sám. Je pravda, že krása přehlídek a táborů pro zábavu a nádheru by už nebyla tatáž. Ale zesnulý král už nežil, a bylo v mnoha různých ohledech ziskem, že se od toho upustí, a dobře se střežit, aby se to neobnovilo.

Kancléři se všechny tyto důvody nesmírně zalíbily. Když jsme však potom rozebírali, ne jak o nich přesvědčit regenta, protože jejich samozřejmost byla hmatatelná, ale jak tuto reformu provést, snadno jsme se shodli, že ho nikdy nepřimějeme, aby se k tomu rozhodl, nebo že, kdyby se k tomu proti našemu očekávání rozhodl, křik a pletichy dotčených by mu to nikdy nedovolily provést. Tato nesmírná slabost, která neustále mařila regentství, jež mohlo být tak krásné, tak užitečné království, tak slavné pro regenta a jehož následky mohly být ve všem tak velmi prospěšné, byla trvalou překážkou všeho dobrého a ustavičnou příčinou bolesti všech, kdo upřímně přáli dobro státu a slávu regentovi. Pochopili jsme tedy nakonec, kancléř a já, že kdybychom regentovi navrhli tak užitečnou reformu, nikdy by se neprovedla a že jediným plodem, který bychom ze své horlivosti sklidili, by byla nenávist tolika dotčených. Tato úvaha nám tedy zavřela ústa a věc zůstala mezi námi dvěma.

Když byla dlouhá a nudná práce komitétu skončena, sešel se několikrát u vévody z Orléans, kde byla velmi jednomyslně přijata konečná rozhodnutí. Hlavní z nich byla: nesahat na renty pařížské radnice; zrušit desetinu,[6] jednak aby se dodrželo slovo tak slavnostně dané při jejím zavedení, že bude po uzavření míru zrušena, jednak proto, že se z ní ve skutečnosti už téměř nic nedalo vybrat. Fond jednoho milionu dvou set tisíc livrů, určený ročně na královské stavby, byl snížen na polovinu; došlo k několika škrtům penzí, které byly uděleny velmi zbytečně, a ke snížení jiných. Královy drobné radovánky ve výši deseti tisíc livrů měsíčně a jeho šatna za třicet šest tisíc livrů byly sníženy, drobné radovánky na polovinu, šatna na dvacet čtyři tisíce livrů. V králově věku to všechno šlo stejně na rozkrádání. Ještě se škrtly jiné věci a snížily se úroky z částek vypůjčených na dvacátý denár.

Předsedové a prezidenti rad byli povoláni na mimořádné zasedání rady ve čtvrtek 19. srpna odpoledne, kde vévoda z Noailles podal zprávu o tom, na čem se ujednalo. Bylo stanoveno, že se v souladu s tím vyhotoví edikt a pošle se k zapsání do parlamentu. Druhý den se komitét sešel ještě jednou u vévody z Orléans, aby návrh ediktu prohlédl a dotáhl.

---

6. **Vysvětlivka:** Desetina (*le dixième*) byla přímá daň zavedená roku 1710, za války o španělské dědictví, s příslibem, že bude po uzavření míru zrušena.

První prezident[7] měl spor s vyšetřovacími komorami a s komorami žádostí o počet a výběr deputovaných, kdykoli by bylo třeba je jmenovat při příležitostech, které by to vyžadovaly. Velká komora se zdála stranit prvnímu prezidentovi, protože ten, jsa pánem výběru v této komoře, chtěl vyloučit ostatní, které přece nejsou o nic méně komorami parlamentu než ona. Po velkém hluku se dohodli, že velká komora bude mít sama sedm deputovaných a pět vyšetřovacích komor a dvě komory žádostí každá po jednom, což dělá dalších sedm; tak měly těchto sedm komor polovinu deputovaných a velká komora sama druhou polovinu. Tato záležitost nedopadla pro prvního prezidenta dobře; zůstal se sborem v dost špatných vztazích, neboť ho sbor odedávna pokládal za dvojitého šejdíře, jehož řemeslem bylo vytáhnout z vévody z Orléans co nejvíc peněz.

Edikt předložený parlamentu se mu zdál příliš krásnou příležitostí, než aby jí nevyužil. Páni radové usoudili, že jim musí být předložen podrobný přehled královských příjmů a výdajů, než rozhodnou, zda edikt zapíší. První prezident o tom šel podat zprávu regentovi a druhý den odpoledne regent přijal deputaci parlamentu, které řekl, že nestrpí, aby byla královská autorita sebeméně dotčena, dokud bude jejím správcem. Čtrnáct deputovaných komisařů se sešlo. Královští zástupci pak šli do Palais-Royal. Parlament se potom shromáždil a zapsal zrušení desetiny, mnoha práv na sůl bez daně a další články. Pokud jde o zbývající články, měl vévoda z Orléans tu slabost, že — hnán strachem, který se zmocnil vévody z Noailles, a jeho touhou dvořit se parlamentu — je dal v neděli 5. září ráno ve své přítomnosti tímto vévodou probrat se čtrnácti deputovanými parlamentu, a přizval k tomu i pana Lawa,[8] aby jim vysvětlil, jaké výhody z nich vyplynou pro Mississippskou společnost.[9] O tom všem ani slovo v regentské radě, a pokud to bylo možné, ještě mnohem méně mně osobně; proto jsem ani já o tom neřekl vévodovi z Orléans ani slovo, jak jsem měl ve zvyku, šlo-li o parlament.

Parlament se sešel druhý den ráno i odpoledne, aby vyslechl zprávu komisařů, a protože ještě nebyl s to zapsání dokončit a bylo 6. září, král jeho zasedání prodloužil do 14. Parlament požádal regenta o den a hodinu, aby mohl přijít ke králi s remonstrancemi. Přišli ve čtvrtek 9.; regent je představil a král jim řekl, že jim kancléř vyloží jeho vůli. Deputace byla početná. Konečně druhý den ráno, v

---

7. **Vysvětlivka:** Jean-Antoine de Mesmes (1661–1723), první prezident pařížského parlamentu od roku 1712, oddaný stoupenec vévody a vévodkyně du Maine.

8. **Vysvětlivka:** John Law (1671–1729), skotský finančník. Roku 1694 zabil v Londýně v souboji Edwarda Wilsona, byl odsouzen k smrti, ale uprchl z vězení. Ve Francii založil roku 1716 Generální banku a roku 1717 Západní (Mississippskou) společnost; od ledna 1720 byl generálním kontrolorem financí. Po zhroucení svého systému koncem roku 1720 uprchl z Francie a zemřel v chudobě v Benátkách.

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Patentní listiny, jimiž byla zřízena Západní neboli Mississippská společnost, pocházejí z konce srpna 1717; pařížský parlament je zapsal 6. září téhož roku.

pátek 10., byl zapsán celý edikt spolu s královou deklarací, která některá jeho místa vysvětlovala. Hned nato dostal parlament volnost rozejít se na prázdniny a rady dostaly rovněž třítýdenní prázdniny. Tak parlament, který se pokládá za poručníka nezletilých králů, a když může, i zletilých, chtěl zde ukázat, že to není nadarmo, a udělal z toho slavnostní úkon.

Slabost pána i ministra, s nímž měl parlament co do činění, nebyla k ničemu ani jednomu z nich. Parlament zpychl až k opojení a regentova autorita upadla; regent brzy poznal obojí. Vévoda z Noailles, který neustále umíral strachy před soudcovským stavem, jemuž si zvykl servilně dvořit, si tím vysloužil jen pohrdání a netrvalo dlouho, než to pocítil. Law, který o tom smýšlel lépe, mohl jen poslechnout. Kdyby regent pevně trval na svém a vysmál se nároku stejně nebezpečnému jako hloupému, byl by parlament hrdě přinutil zapsat svůj edikt, neboť měl za sebou veřejnost kvůli zrušení desetiny a dalším bodům, na nichž jí tolik záleželo. Tento princ nedokázal té výhody využít, ačkoli z ní mohl vytěžit tolik užitku, a naopak povzbudil a otevřel cestu těm, kdo se z různých zájmů spolčovali, aby rozvraceli, omezovali jeho autoritu a přivedli ho k tomu, aby byl závislý na jejich vůli, jež zdaleka nespočívala v tom, aby mu ponechali vládu nad věcmi, a kteří mu brzy přichystali mnoho starostí.

Výroční zádušní mše, která se každý rok slouží v Saint-Denis za posledního zemřelého krále, vyvolala zcela nový nárok. Vděčnost už dávno není v módě. Ze dvora tam bylo velmi málo lidí; pan du Maine a jeho druhý syn, několik málo biskupů a kardinál z Polignaku.[10] Ti biskupové si usmysleli, že chtějí mít polštáře; zvláštní je, že se tomu postavil a zabránil tomu jen kardinál z Polignaku, načež se biskupové opovážili odejít a stěžovat si regentovi. Nikdy je neměli ani si je nenárokovali, a už jsem jinde řekl, že pravidlem poct je, že se každý v přítomnosti těla nebo jeho zpodobení chová tak, jak se choval v přítomnosti téže osoby za jejího života; a biskupové nikdy neměli ani si nepomysleli mít polštáře na žádném místě, kde je král. Tito páni se mohli spokojit se svými výboji proti biskupům-pairům při těchto obřadech, jimž nechtěli dovolit jejich polštáře, když s nimi byli ve sboru duchovenstva, a kteří nad slabostí prelátů-pairů zvítězili. To byl ostatně dobrý důkaz, že ostatní biskupové je nikdy neměli ani si je nenárokovali. Mohli si také vzpomenout, že to není mnoho let, co tam stojí v jedné řadě s kardinály, za nimiž, i kdyby tam byl jen jediný, byli předtím vždy umísťováni.

Sňatek Chalmazela, dnes prvního hofmistra královny, který je urozeného původu, se sestrou Harcourtovou dal znovu vzniknout jinému nároku, ačkoli jej zesnulý král slavnostně a ve sporném řízení rozsoudil a zavrhl ve sporu mezi manželkami a dcerami princů krve, jak jsme viděli na svém místě, a ačkoli se jeho

---

10. **Vysvětlivka:** Melchior de Polignac (1661–1741), diplomat, francouzský vyjednavač v Utrechtu, kardinál od roku 1713, autor latinské básně *Anti-Lucretius*. Pro styky se spiknutím Cellamare byl roku 1718 vypovězen do svého opatství Anchin, odkud se vrátil roku 1721.

rozsudek od té doby ustavičně dodržoval. Vévodkyně z Orléans[11] dala svým dcerám podepsat tuto svatební smlouvu spolu s sebou a bezprostředně pod sebou, takže manželky princů krve, když jim byla smlouva předložena, už nenašly místo, kam by mohly podepsat nad těmito princeznami-dcerami. Vévodkyně z Orléans, zoufalá z rozsudku zesnulého krále, jak jsme v té době viděli, se nedokázala odhodlat od svého nároku upustit, ale stále si jej ponechávala *in petto*; jeho cílem bylo udělat ze svých dětí nový stav, pravnuky Francie, jejichž hodnost by byla nad hodností princů krve, a tím nepozorovaně povznést sebe samu na úroveň synů a dcer Francie. Regentství vévody z Orléans se jí zdálo příznivou dobou, aby v tomto podniku uspěla.

Zmýlila se. Princové krve a princezny, jejich manželky, udělali velký hluk. Šly si stěžovat vévodovi z Orléans s nařízením zesnulého krále v ruce; vévoda z Orléans se jim omluvil a slíbil jim, že to, nač si stěžují, se už nestane. Sám si nikdy ten nárok nevzal do hlavy; nechal vévodkyni z Orléans za zesnulého krále jednat, aby si nemusel dávat práci odporovat jí ve vrtochu, na němž jí velmi záleželo; nestaral se nijak o to, že jej zesnulý král zavrhl, a nikdy nepomýšlel se k němu vrátit. Kromě toho byl unaven půtkami, které se pro nicotnosti neustále vlekly mezi vévodkyní z Berry a vévodkyní z Orléans, a ještě mnohem víc tím, že nemohl usmířit tu druhou kvůli tomu, co bylo rozhodnuto mezi princi krve a jejími bratry o způsobilosti nastoupit na trůn.[12] Tak vévodkyně z Orléans utržila ze svého podniku jen pohanu, kterou jí vévoda z Orléans bez rozpaků uštědřil.

Ve své mrzutosti, znechucená svým bytem na Montmartru, odkud viděla jen střechy, puntičkářstvím jeptišek kvůli klíčům a průchodům a vzdáleností zahrad, které si tam dala s velkým vkusem a nákladem upravit, koupila dům v Bagnolet a postupně několik sousedních, z nichž udělala nesmírně rozlehlé a rozkošné sídlo. Madame[13] trávila skoro celý rok v Saint-Cloud; bylo to také jediné venkovské sídlo nablízku, které vévoda z Orléans měl. Vévodkyně chtěla nějaké, které by patřilo jen jí a bylo jen pro ni a kterého by mohla kdykoli užívat.

Vévoda z Noailles prokázal na královy útraty pozornost svému příteli kancléři. Ve Versailles a ve Fontainebleau byl dům pro bydlení kancléře, kterému se říkalo *Kancléřství*; v Paříži však nikdy žádný nebyl a kancléři tam až dosud vždy bydleli

---

11. **Vysvětlivka:** Françoise-Marie de Bourbon (1677–1749), slečna z Blois, legitimovaná dcera Ludvíka XIV. a paní z Montespan, od roku 1692 manželka vévody z Orléans. Měli syna Ludvíka, vévodu z Chartres, a sedm dcer, mezi nimi vévodkyni z Berry.

12. **Vysvětlivka:** Edikt z července 1717 zbavil legitimované syny Ludvíka XIV., pana du Maine a hraběte z Toulouse, práva nastoupit na trůn, které jim král přiznal roku 1714; vydán byl na základě sporu, který proti nim vedli princové krve.

13. **Vysvětlivka:** Alžběta Šarlota Falcká (1652–1722), druhá manželka Monsieura, Filipa I. Orleánského, bratra Ludvíka XIV.; matka regenta a lotrinské vévodkyně Alžběty Šarloty (syn Alexandre-Louis zemřel v dětství). Proslula rozsáhlou korespondencí. Zemřela 8. prosince 1722 v Saint-Cloud.

na vlastní náklady ve svých domech. Bourvalais, jeden z nejbohatších nájemců daní, s nímž mimořádná soudní komora[14] naložila nejhůř, byl připraven o skvostný dům, který si postavil na náměstí Vendôme, a o venkovské sídlo v Champ, které učinil půvabným a které z pouhého letohrádku proměnil skupováním pozemků v sídlo velkého a krásného panství. Paní princezna de Conti[15] dostala Champ za hubičku a darovala je La Vallièrovi;[16] a dům v Paříži se stal kancléřstvím, které kromě královského daru přišlo krále velmi draho vším, co tam d'Antin[17] udělal, aby se zalíbil kancléři, který až dosud bydlel velmi špatně ve svém starém domě v ulici Pavée, jejž si najímal vedle domu svého otce.

Čauš,[18] který přišel hlavně proto, aby odlákal knížete Rákócziho, v tom uspěl. Nikdy nebylo lépe vidět než na Rákóczim, jak malé jsou zblízka osobnosti, které náhoda nechala ve světě nadělat velký hluk. Rákóczi byl muž bez nadání a bez ducha, leda toho nejobyčejnějšího, velmi poctivý a čestný muž, žijící v pokání stejně přísném jako upřímném, které, ačkoli se lišilo od pokání kamaldulů, u nichž žil v ústraní, nebylo o mnoho mírnější; zachovával tam skutečnou a soustavnou samotu, vycházel z ní jen kvůli nezbytným ohledům, a když byl mezi lidmi, žil bez jakékoli strojenosti či nevhodnosti jako člověk, který ke světu patří, a přece si dobře pamatuje, že v něm je jen vypůjčeně. S jeho pokáním se pojila velká almužna, velký pořádek v jeho služebnictvu a v jeho domácnosti, a přitom se všemi náležitostmi velmi velkého pána. Je nepochopitelné, jak se člověk, který po tolika bouřích okusí takový přístav, znovu vrhá napospas vlnám a nachází dobré lidi, kteří mu, když se jich v dobré víře radí, radí, aby se znovu nalodil; a tisíckrát nepochopitelnější ještě, jak si mohl až do smrti, po několik let, a to u Turků, uprostřed nádhery a rozptýlení, jimž se nemohl vyhnout, zachovat týž způsob života. Ještě před odjezdem se dozvěděl o porážce Turků, o níž bude řeč za chvíli, a přesto ve svém záměru pokračoval. Když přijel do Cařihradu a do Drinopole, byl tam přijat a hoštěn s velkými poctami, ale nemohl tam být k žádnému užitku kvůli změně okolností. Zůstal tam krátce a odebral se bydlet na krásný zámek u Černého moře, patnáct či dvacet mil od Cařihradu, který mu sultán nádherně zařídil, a tam mu lov a modlitba vyplňovaly téměř všechen čas uprostřed početné družiny. Dohody mezi císařem a Portou ho po několika letech

14. **Vysvětlivka:** Mimořádná soudní komora (*chambre de justice*), zřízená v březnu 1716 k potrestání finančníků a nájemců daní obohacených za Ludvíka XIV.; rozpuštěna roku 1717.

15. **Vysvětlivka:** Zde Marie-Anne de Bourbon (1666–1739), legitimovaná dcera Ludvíka XIV. a paní de La Vallière, vdova po princi de Conti Ludvíku Armandovi I.

16. **Vysvětlivka:** Charles-François de La Baume Le Blanc, markýz, později vévoda z La Vallière (1670–1739), synovec paní de La Vallière, a tedy bratranec princezny de Conti.

17. **Vysvětlivka:** Louis-Antoine de Pardaillan de Gondrin, vévoda d'Antin (1665–1736), syn paní z Montespan z jejího manželství, generální ředitel královských staveb.

18. **Vysvětlivka:** Čauš (*chiaoux*): osmanský dvorní posel, jehož Porta užívala k diplomatickým poselstvím.

vytrhly z tohoto sousedství, které znepokojovalo vídeňský dvůr. Byl poslán na jeden z nejpříjemnějších ostrovů Egejského souostroví, kde žil, jak žil na březích Černého moře, se stejnou okázalostí a se stejnou zbožností, a tam po několika letech zemřel,[19] zanechav dva syny, kteří byli hluboko pod nulou. Psával zřídka hraběti z Toulouse, maršálům z Villeroy a z Tessé, paní z Dangeau a několika dalším přátelům zde, jako člověk, který by byl raději zůstal tady, ale přesto spokojený se svým osudem a zcela odevzdaný Prozřetelnosti.

Dozvěděli jsme se, že princ Evžen,[20] když oblehl Bělehrad, ocitl se sám obležen mocnou tureckou armádou pod velením velkovezíra, která ho tak těsně sevřela mezi sebou a pevností, že na sebe navzájem viděli, a která císařské armádě brala veškerou možnost pohybu i zásobování a během dvou dnů se dokonale a zcela podle pravidel opevnila. V této náhlé krajní tísni neviděl princ Evžen jinou záchranu než v riziku bitvy. Využil bezstarostnosti Turků, kteří si ani nepomysleli, že by se je s Bělehradem v zádech a bez jakékoli cesty k ústupu odvážil napadnout v jejich opevněních. Hustá a dlouhá mlha zakryla jeho rychlé přípravy. Zahájil útok krátce předtím, než se rozplynula, ve chvíli, kdy to Turci nejméně čekali, a měl to štěstí, že 16. srpna za čtyři hodiny dobyl úplného vítězství. Hrabě z Charolais[21] a princ z Dombes se tam vyznamenali. Estrades přišel vedle něho o nohu, na což brzy nato zemřel; a Villette, který se v Paříži bil s Jonzacem,[22] tam padl. Turci tam ztratili nesmírně mnoho lidí, všechna děla a všechna zavazadla. Ustoupili v dost velkém zmatku. Bělehrad hned kapituloval. Princ Evžen ztratil rovněž mnoho mužů a několik vynikajících důstojníků.

Po zbytek tažení využil vítězství, které ho učinilo pánem tažení, v němž dosáhl různých úspěchů, z nichž největším pro císaře bylo, že posunul svou hranici tak daleko a uzavřel s Turky rychlý a výhodný mír.

Starostenský úřad v Bordeaux s dvaceti tisíci livry ročního důchodu, který měl Estrades po svém otci a po maršálovi, svém dědovi, byl dán jeho synovi, který byl v bitvě přítomen.

---

19. **Ediční poznámka:** Na ostrově v Egejském moři Rákóczi nežil: od roku 1720 pobýval v Rodostu (dnešní Tekirdağ) na pobřeží Marmarského moře, kde 8. dubna 1735 zemřel.

20. **Vysvětlivka:** Evžen Savojský (1663–1736), císařský vojevůdce, vítěz od Zenty (1697), Höchstädtu (1704) a Turína (1706); roku 1716 porazil Turky u Petrovaradína, 1717 dobyl Bělehradu. Zemřel 21. dubna 1736 ve Vídni ve spánku.

21. **Vysvětlivka:** Karel Bourbonský, hrabě z Charolais (1700–1760), mladší bratr pana Vévody.

22. **Vysvětlivka:** Villette, nevlastní bratr paní z Caylus, a Jonzac, syn Aubeterrův, se roku 1716 utkali v Paříži v souboji vzniklém z bezvýznamného škádlení při večeři u prince de Conti, o němž autor vypravoval v Dílu IV.

Ve své době jsem vyložil, kdo byla paní z Mouchy, oblíbená důvěrnice vévodkyně z Berry, a kdo byl Rion, její oblíbenec jiného druhu.[23] Vévodkyně chtěla v jejich prospěch zdvojit úřady dámy šatny a prvního štolby, které měli paní z Pons a rytíř z Hautefortu, a ti z toho byli velmi zarmouceni. Paní z Beauvau a paní z Clermontu měly už dlouho dost přednosti dávané paní z Mouchy i jejích způsobů a zůstávaly v domácnosti jen z přátelství a z ohledu k paní ze Saint-Simon.[24] Paní z Mouchy tam neměla žádné místo; nesnesly pomyšlení, že ji uvidí najednou jako dámu šatny, přišly za paní ze Saint-Simon a řekly jí, že je to nad jejich síly. Šly mluvit s vévodou z Orléans, před nímž se ohledně paní z Mouchy nijak nekrotily, a s velkým hlukem se svých míst vzdaly, čímž se vévodkyně z Berry cítila velmi dotčena. Zároveň se uprázdnilo ještě třetí místo smrtí mladé paní d'Aydie, Rionovy sestry. Na tato místa byly vybrány paní z Lavalu a paní z Brassacu, jejichž skrovný majetek to potřeboval. Byly to také ženy zasloužilé a dobrého jména, které, ač nechávaly litovat ty předešlé, je mohly také nahradit. První byla sestrou rytíře z Hautefortu, druhá dcerou maršála z Tourville.[25]

Vévoda z Orléans dal penzi tři tisíce livrů jednomu šlechtici jménem Marsillac, jehož ruce byly zraněními velmi zmrzačeny. Bude příležitost mluvit o něm později a vidět stále víc, že tento princ neměl vždy šťastnou ruku při udílení svých dobrodiní. Lépe udělil besançonské arcibiskupství, které dal abbému z Mornay, jenž velmi důstojně a schopně zastával velvyslanectví v Portugalsku od té doby, co ho tam poslal zesnulý král. Byl to bratr pánů z Grammontu z Franche-Comté, generálporučíků; měl je po svém strýci a zemřel[26]; a vévoda z Orléans po jistých průtazích vymohl pro krále tentýž indult pro Franche-Comté, jaký měl zesnulý král. Abbému z Tressanu, biskupovi ve Vannes, svému prvnímu almužníkovi, dal nantské biskupství, uprázdněné smrtí jednoho Beauvaua, který je držel velmi dlouho, a já jsem mu na Vannes navrhl abbého de Caumartin, jemuž je dal a který zemřel později jako biskup v Blois. Je to tentýž, o němž jsem mluvil v souvislosti s panem z Noyonu a jeho přijetím do Francouzské akademie. Vévodkyni z Orléans povolil montmartreské opatství pro paní z Montpipeau z rodu Rochechouartů a Verneuilovi dal souhlas ke koupi úřadu kabinetního sekretáře po prezidentovi

---

23. **Vysvětlivka:** Armand d'Aydie, zvaný Rion, poručík gardy vévodkyně z Berry a její milenec; paní z Mouchy byla její důvěrnice.

24. **Vysvětlivka:** Marie-Gabrielle de Durfort (1678–1743), dcera maršála z Lorges, od roku 1695 autorova manželka a od roku 1710 dvorní dáma vévodkyně z Berry. Měli dceru a dva syny.

25. **Vysvětlivka:** Anne Hilarion de Cotentin, hrabě z Tourville (1642–1701), admirál, maršál Francie od roku 1693.

26. **Ediční poznámka:** Místo je v předloze porušené. Věta se netýká abbého z Mornay, nýbrž jeho předchůdce: besançonský arcibiskup François-Joseph de Grammont, bratr generálporučíků z Franche-Comté, nastoupil roku 1698 po svém strýci Antoinu-Pierrovi de Grammont a zemřel 20. srpna 1717. Abbé z Mornay, jmenovaný jeho nástupcem, zemřel roku 1721.

Duretovi; tento Verneuil později dostal tzv. pero[27] a úřad uvaděče velvyslanců. Jeho otec býval poručíkem gardy Monsieura; jeho jméno je Chassepoux, pán z Croquefromage; jméno jeho ženy je Bigre. Nemohl jsem si odpustit tu směšnost těch jmen.

Princ z Dombes a ti Francouzi, kteří odjeli do Uher, se vrátili, kromě hraběte z Charolais.

Zemřel vévoda z Ventadour, který žil již několik let v ústraní ve špitálu Nevyléčitelných, odloučen od své ženy[28] po velmi mnoho let; zanechal jen velmi bohatou dědičku, provdanou za prince z Rohanu, který převzal všechen jeho majetek i dluhy za čtyřicet tisíc livrů ročního důchodu, jež mu vyplácel po čtvrtletích. Byl to velmi ošklivý a velmi znetvořený muž, který přes mnoho ducha a statečnosti vedl vždy život nanejvýš zapadlý a nanejvýš zhýralý. Jeho smrtí vévodství-pairie zaniklo.

Současně zemřel Moncault, voják, který se vypracoval vlastním štěstím a vděčil za ně maršálovi z Duras[29] a svému důvtipu. Byl generálporučíkem a guvernérem besançonské citadely. Dokázal zbohatnout a oženit svého syna s jednou dcerou Armenonvillovou.

Již od minulé zimy na mne naléhali, abych představil své děti králi a regentovi, a je pravda, že byly ve věku, kdy se to už nedalo odkládat. Přesto jsem odolával, protože jsem je chtěl naučit, co dluží památce Ludvíka VIII.,[30] která nám má být tak drahá a posvátná, a chtěl jsem, aby prvotiny jejich pocty byly vzdány jemu. Vzal jsem je tedy na výroční zádušní mši za něho do Saint-Denis, kterou jsem po vzoru svého otce nikdy nevynechával, a když byla tato pro nás tak přední povinnost splněna, představil jsem je. V té době jsem našel na prodej dva pluky, oba jízdní a oba „šedé". Regent mi dal souhlas a koupil jsem je pro ně od vévody ze Saint-Aignan, velvyslance ve Španělsku, a od Villepreuxe, který odcházel na odpočinek pro stáří.

---

27. **Vysvětlivka:** „Pero" (*la plume*) měl ten z kabinetních sekretářů, který byl oprávněn napodobovat králův rukopis a podpis v jeho dopisech.

28. **Vysvětlivka:** Louis-Charles de Lévis, vévoda z Ventadour († 1717); jeho manželka Charlotte de La Mothe-Houdancourt byla vychovatelkou Ludvíka XV. Jejich dcera Anne-Geneviève byla podruhé provdána za prince z Rohanu.

29. **Vysvětlivka:** Jacques-Henri de Durfort, vévoda z Duras (1625–1704), maršál Francie od roku 1675, strýc paní ze Saint-Simon.

30. **Ediční poznámka:** Předloha má „Louis VIII"; jde zjevně o Ludvíka XIII. (1601–1643), který roku 1635 povýšil autorova otce Clauda de Rouvroy na vévodu a paira a jehož výroční zádušní mši v Saint-Denis (14. května) autor i jeho otec pravidelně navštěvovali.

Abbé Dubois[31] odjel v téže době, aby se vrátil do Londýna, a dozvěděli jsme se, že hrabě z Peterborough[32] byl na cestách po Itálii zatčen na rozkaz boloňského legáta. Byl to velmi neklidný muž, který se celý život míchal do mnoha záležitostí v Anglii i do mnoha jiných v cizině, válečných i mírových a do nejrůznějších intrik, a jemuž ty největší a nejčastější cesty nic nedělaly. Měl Podvazkový řád, s anglickou vládou byl jednou zadobře, jindy ve zlém, ale báli se ho a brali na něj ohledy.

31. **Vysvětlivka:** Guillaume Dubois (1656–1723), bývalý vychovatel a důvěrník regenta, strůjce spojenectví s Anglií; roku 1718 státní sekretář zahraničních věcí, 1720 arcibiskup z Cambrai, 1721 kardinál, 1722 první ministr. Zemřel 10. srpna 1723 ve Versailles po operaci močového měchýře.

32. **Vysvětlivka:** Charles Mordaunt, hrabě z Peterborough (1658–1735), anglický generál a diplomat, za války o španělské dědictví velitel ve Španělsku. V Bologni byl roku 1717 zatčen pro podezření z úkladů o život jakobitského pretendenta a brzy propuštěn.

Kapitola čtvrtá

Alberoniho pohrdání Molinesovým zadržením. — Jeho úvahy o situaci Evropy. — Jeho nechuť k Berettimu. — Počínání a smýšlení tohoto velvyslance. — Berettiho znepokojení a rady. — Rozličná mínění o císaři v Anglii. — Vnitřní pletichy tohoto dvora. — Táž rozličnost mínění o spojení mezi regentem a anglickým králem. — Naléhání a nabídky anglických ministrů regentovi, aby se spojil s císařem a přivedl k tomu i Španělsko. — Saint-Saphorin používán anglickým králem ve Vídni; kdo to byl. — Jeho mínění o smlouvách, které je třeba uzavřít. — Pruský král podezřelý ve Vídni i v Londýně. — Jeho povaha a jeho počínání. — Hannoverští ministři oddaní císaři, který chce držet anglického krále v závislosti. — Ochota tohoto posledního doplatit mu zbytek subsidií, která vzbudí rozruch v Anglii i na severu. — Císařova povýšenost ve věci hraběte z Peterborough. — Hluboké tajemství podniku proti Sardinii. — Rady parmského vévody španělskému králi. — Papežův hněv nad dohodou podepsanou ve Španělsku. — Pretendentova nešťastná příhoda. — Acquavivova smělá obratnost. — Kongregace, k níž se papež obrátil, příznivá Alberonimu a nepříznivá Aldrovandimu, který Alberoniho omlouvá ohledně určení španělské flotily. — Podnik Španělska, nad jeho síly bez spojenců, dává podnět k mnoha rozličným úvahám. — Alberoni se vysmívá Aldrovandimu a Mocenigovi. — Podnik všeobecně odsuzován, zastírán Molinesovým únosem. — Alberoniho chvástání a nestoudná proradnost. — Obavy o Sicílii. — Tajemství svěřené jedině parmskému vévodovi. — Jeho mínění a rady. — Alberoni jmenován kardinálem v konzistoři 12. července. — Pokřik nad jeho povýšením. — Giudice se při tom vyznamená. — Nevolnost anglického krále na jeho dvoře a v jeho rodině. — Hrabě z Oxfordu osvobozen v parlamentu. — Roztržka mezi anglickým králem a princem waleským. — Znepokojení nad podnikem Španělska menší v Holandsku než v Londýně. — Berettiho potlesk a rady. — Jeho osobní zájem. — Císařští vyzývají anglického krále k pomoci s malým úspěchem. — Povaha hraběte z Peterborough. — Hluboké tajemství cíle španělského podniku. — Dvojí Alberoniho troufalost. — Gallasovy stížnosti a hrozby, z nichž se papež třese. — Strach celé Itálie. — Alberoniho povýšenost a bezstarostnost. — Aldrovandi chce přesvědčit, že se podnik koná proti Alberoniho vůli. — Všude kroky proti tomuto podniku a rozličná mínění.

Narovnání sporů mezi římským a madridským dvorem uzavřeli a podepsali Aldrovandi a Alberoni. Kurýr vypravený z Escorialu 17. června je dopravil parmskému vévodovi[1] a oba zplnomocněnci netrpělivě čekali, až papež schválí dílo,

1. **Vysvětlivka:** František Farnese (1678–1727), parmský vévoda od roku 1694, strýc a zároveň nevlastní otec španělské královny Alžběty Farnese (oženil se s vdovou po svém bratru Odoardovi, její matkou). Zemřel bez potomků; po něm vládl jeho bratr Antonio, poslední z rodu Farnese.

na němž stejnou měrou závisel vzestup jednoho i štěstí druhého. V tomto očekávání si Alberoni z uvěznění Molinese mnoho nedělal. Vyčítal mu neprozřetelnost, že jel přes Milán, a říkal, že by nebylo velké neštěstí, kdyby do Španělska nedorazil vůbec. Ačkoli ho sebevíc zaměstnávala vyhlídka, že se konečně co nevidět uvidí oděn do purpuru, nepřestával bedlivě sledovat situaci v Evropě. Neznepokojovalo ho, že ji nachází plnou zárodků nepokojů; za vrchol moudrosti pokládal umět jich využít, až propuknou.

Předmětem jeho úvah o Francii byla aféra levobočků a aféra konstituce.[2] Jeho záměrem bylo odedávna posílit španělského krále pro budoucí události spojenectvím s Anglií a Holandskem. V úsilí o první z nich polevil, neboť usoudil, že Angličané, kteří mají životní zájem na zajištění svého obchodu se Španělskem, učiní první krok sami a že by bylo nebezpečné dávat jim najevo přílišnou horlivost. Byl přesvědčen, že Holandsko upřímně touží uzavřít se Španělskem spolek, jehož uskutečnění zdržuje jen strach z císaře.

Beretti, jeho důvěrník, se mu stal nesnesitelným. Litoval, že ho vybral pro velvyslanectví v Holandsku. Psal parmskému vévodovi, že od té doby, co Beretti tento úřad zastává, se ukázal jako člověk ješitný, prudký, nebezpečně vznětlivý, těžko napravitelný, nespravedlivý ve svých žádostech a dotěrný, když usiluje o jejich splnění. Nechtěl ani Berettiho nechat v nevědomosti o tom, co si o něm myslí: když mu předtím často vytýkal rozvláčnost dopisů a neužitečnost úvah, prohlásil mu otevřeně, že se španělský král velmi dobře obejde bez nákladného vydržování velvyslance v Holandsku a že pro jeho službu postačí mít v Haagu dobrého špeha.

Čím víc však Beretti takových výtek dostával, tím víc se chlubil svými zásluhami, že otevřel oči předním mužům republiky, pokud jde o nebezpečí císařových záměrů a moci, a že prý zmařil císařova jednání; a pravda je, že v tom získal od nejvlivnějších členů stavů ta nejpevnější ujištění. Zároveň byl přesvědčen, že Angličané jsou nakloněni podporovat spojenectví císaře se Spojenými provinciemi. Tvrdil, že Stanhope,[3] který dlouho pobýval při císaři, k němu chová osobní oddanost, že Cadogan smýšlí stejně a ještě mnohem víc Bernstorff a Bothmar, hannoverští ministři anglického krále.

Berettiho málo uklidňovala Châteauneufova ujištění, že Francie nikdy nepřispěje ke spojenectví generálních stavů s císařem, a znepokojovalo ho, když slyšel, že tento

---

2. **Vysvětlivka:** Aférou levobočků se míní spor legitimovaných synů Ludvíka XIV. s princi krve o právo nástupnictví na trůn, který regent rozhodl ediktem z července 1717, jímž jim toto právo odňal; konstitucí je papežská bula *Unigenitus* (1713) proti jansenismu, o niž se tehdy přela francouzská církev a parlament.

3. **Vysvětlivka:** James Stanhope (1673–1721), britský generál a státník; za války o španělské dědictví velel ve Španělsku, kde byl v prosinci 1710 u Brihuegy zajat a zůstal v zajetí do roku 1712. Od roku 1714 státní sekretář a jeden z vůdců whigovské vlády, strůjce spojenectví s Francií; zemřel v únoru 1721 po záchvatu, který ho postihl při vzrušené rozpravě ve Sněmovně lordů.

velvyslanec a abbé Dubois budou pověřeni vyjednat v Holandsku smír mezi císařem a Španělskem. Pokládal toto jednání za velmi blízké, protože mu Whitworth, anglický vyslanec v Haagu, řekl, že mu Sunderland píše, že Stairs předložil regentovi návrh smlouvy, že ho tento princ schválil a že je ochoten účinně přispět k úspěchu toho záměru. Beretti proto nesmírně naléhal, aby mu z Madridu poslali instrukce, jak si má počínat, kdyby se toto jednání v Haagu zahájilo. Obával se — nebo to aspoň předstíral —, že je španělský král zrazován ze všech stran, a snad ještě víc toho, že mu toto jednání vyklouzne z rukou a přejde do rukou francouzských ministrů.

Císař dal plné moci markýzovi z Prié a baronu Heemsovi, aby dořešili, co ještě zbývalo ze sporů s generálními stavy o bariérovou smlouvu, a aby vyjednali spojenectví se stavy a s Anglií. Obě záležitosti se ještě zdály vzdálené, zvláště spojenectví. Beretti si na to tolik stěžoval a dělal takový hluk, že si na něj pensionář stěžoval Whitworthovi. Nesmírně ho znepokojovalo, že z Madridu nic nedostává. Nakonec, aby Alberoniho donutil vyjádřit se, mu napsal, že na něj Whitworth často naléhá, aby mu konečně dal odpověď o úmyslech Španělska ohledně mírového jednání, které se mělo s císařem zahájit; o své odpovědi se rozepisoval v obecných výrazech a ve velkých úvahách, které tomuto ministrovi předložil, chlubil se jeho důvěrou i důvěrou ministrů v Londýně, a dokonce i některých, které neznal — to vše proto, aby vypadal jako nejpovolanější k vedení toho jednání, o které se k smrti bál, že mu bude odňato. Ujišťoval, že ví od téhož Whitwortha, že Císařští souhlasí s tím, aby se dětem španělské královny zajistilo toskánské nástupnictví; že otázku Mantovy si chtějí vyhradit k projednání při uzavírání smlouvy; že víc se žádat nedá, nemá-li se chtít všechno vložit do preliminářů; že mu Whitworth řekl, že anglický král velmi netrpělivě čeká, zda jsou císařovy úmysly ohledně tohoto míru upřímné, nebo lstivé; že regent nečeká o nic méně netrpělivě a že bude-li císař jednat nepoctivě, Francie, Anglie a Holandsko spolu učiní nezbytná opatření, aby ho silou donutily přispět ke klidu Evropy, neboť je v jejich zájmu omezit jeho rozsáhlé záměry a jeho příliš velkou moc v Itálii a v Německu.

Jiří měl stejně tak důvod obávat se této nezměrné moci, ať jako říšský kníže, nebo jako anglický král. Pečlivě si udržoval císařovu přízeň; jeho němečtí ministři byli císaři oddáni a neustále mu připomínali, jak potřebuje hlavu říše, aby si udržel země, které odňal Švédsku a k nimž neměl jiný právní titul než to, že je koupil od Dánska, když se jich Dánsko zmocnilo. Angličané smýšleli jinak. Byli by raději, aby byl jejich král méně mocný mimo jejich ostrovy, a nebylo možné doufat, že by mu chtěli pomáhat hájit spor o Brémy a Verden na úkor svého obchodu se Švédskem.

Aby se pokusil tuto překážku prolomit, dal se Jiří při svém posledním pobytu v Hannoveru přemluvit svými německými ministry, aby svěřil úřad státního sekretáře hraběti ze Sunderlandu pod podmínkou, že mu bude v této záležitosti sloužit. Ale sotva se tento hrabě — vnuk toho, který v témž úřadu tak krutě zneužil důvěry

Jakuba II., jehož zrazoval ve prospěch prince oranžského[4] — vrátil do Anglie, začal tvrdit, že je v zájmu národa naléhat na vrácení obou vévodství, aby se tím rychleji obnovil obchod se Švédskem.

Ačkoli si Angličané i Holanďané stejně přáli, aby ustalo nepřátelství mezi švédskou a anglickou korunou, Jiří dál dělal potíže s propuštěním Gyllenborga do Švédska i se souhlasem k propuštění barona Görtze z vězení v Holandsku; holandské lodě, zadržené ve Švédsku, popuzovaly obchodní města, která tím značně trpěla, proti Jiřího průtahům a proti zbabělé povolnosti předních mužů republiky vůči němu.

Whitworth už nedoufal, že by propuštění tohoto švédského ministra zabránil jinak než přímluvou regenta, jehož váha v Holandsku a v Anglii nutila španělské ministry hluboce se zamýšlet nad opatřeními, která anglický král a regent spolu činili, a nad jejich zájmem spojit se pro budoucí události. Samotné Angličany to rmoutilo. Volně říkali, že Anglie nebyla nikdy tak nešťastná jako v dobách, kdy byla spojena s Francií. Angličtí ministři smýšleli docela jinak. Zdálo se, že v dobré víře usilují o to, aby spojenectví bylo užší, a to přibráním císaře. Naléhali na regenta, aby k tomu přispěl ve vlastním zájmu, a ujišťovali ho, že vídeňský dvůr je ochoten řídit se plánem, který tam Stanhope předložil k zajištění klidu Evropy. Přáli si, aby k němu chtěl přistoupit i španělský král. Kdyby to odmítl, ujišťovali regenta, že císař a anglický král učiní s Jeho Královskou Výsostí nezbytná opatření, aby mu zaručili jeho práva na korunu, kdyby se nástupnictví uprázdnilo. Nabízeli dokonce, že do smlouvy vloží klauzuli, podle níž bude španělský král nerušeně užívat zemí, které drží, a bude moci ke spojenectví přistoupit i po jeho uzavření; domnívali se, že tento panovník, až uvidí, že je spojenectví hotové, se zbaví nadějí, které si zřejmě dosud dělá na francouzskou korunu.

Jistý Saint-Saphorin, Švýcar[5] z bernského kantonu, odedávna na velmi špatné pověsti pro řadu činů proti cti a poctivosti a navíc pro své pletichy a výpady proti Francii, byl tím, koho anglický král používal ve Vídni a o kom se domníval, že se na něj může spolehnout. Saint-Saphorin si liboval, že dokázal dovést věci tak daleko, jak teď byly. Radil nemyslet na pruského krále, ačkoli si to Francie přála, nýbrž počkat, až bude všechno upraveno a dohodnuto, protože pak bude možné tohoto panovníka získat lacino. Psal, že pouhý návrh přibrat pruského krále by Císařské poplašil natolik, že by zvrátil příznivé smýšlení vůči regentovi, do něhož přímluvy anglického krále uvedly císaře; že císařovi ministři už prohlásili, že kdyby zjistili, že je regent chce spojenectvími, která uzavře v říši, takřka donutit, odmítnou

4. **Ediční poznámka:** Charles Spencer, 3. hrabě ze Sunderlandu (1675–1722), byl synem, nikoli vnukem Roberta Spencera, 2. hraběte ze Sunderlandu, ministra Jakuba II., který za revoluce 1688 přešel na stranu Viléma Oranžského.

5. **Vysvětlivka:** François-Louis de Pesmes de Saint-Saphorin (1668–1737), šlechtic z tehdy bernského Vaudska, generál a diplomat; v letech 1716–1727 zastupoval Jiřího I. u císařského dvora ve Vídni.

každý návrh a zvolí raději jakoukoli jinou cestu, než aby se podrobili zákonu, který by jim chtěli vnutit, protože císař přece ustoupil naléhání anglického krále jen z ohledu k němu, a ne z nutnosti svých záležitostí; že je císař dokonce přesvědčen, že najde větší výhody, zůstane-li prost všech závazků a bude-li klidně vyčkávat příznivých příležitostí k uplatnění svých nároků, než kdyby spěchal s uzavřením smlouvy; že je tedy třeba řídit se názorem těchto vídeňských ministrů, nejprve dokončit spojenectví s Francií a potom se společně dohodnout, které panovníky bude vhodné k němu přibrat. Tehdy se prý císař nebude stavět proti tomu, aby mezi ně patřil i pruský král, bude-li se dobře chovat; ale je třeba počítat s tím, že císař přeruší veškeré jednání, budou-li Anglie a Holandsko trvat na tom, aby byla do spojenectví zahrnuta nějaká jiná mocnost dřív, než bude podepsáno. Úmysly pruského krále byly ve Vídni i v Londýně stejně podezřelé, protože jeho povaha byla na obou dvorech stejně dobře známa.

Tento panovník, zaujatý výhradně svým zájmem, se chápal všech prostředků, které k němu mohly vést. Často se ve volbě mýlil; za nejjistější cestu však pokládal vyvolávat v Evropě nepokoje. Lichotil si, že je dost obratný, aby z nich vytěžil, a v této důvěře se do věcí pouštěl lehkomyslně a ještě lehkomyslněji od nich ustupoval, když se bál nebezpečí nebo závazku, který na sebe vzal. Nejvíc na něj působil strach. Nebylo těžké, zvláště pro císaře, použít tohoto prostředku, aby ho udržel na uzdě. Třásl se při sebemenší hrozbě z Vídně a sebemenší náznak přízně tohoto dvora by ho mohl přimět porušit i ty nejslavnostnější smlouvy, jaké by uzavřel. Ačkoli byl spojen s Francií, nepřestával ve Vídni ujišťovat, že je oddán rakouskému domu. Když ho, jak jsme viděli, jeho ministři rozhodně odvrátili od cesty do Francie v době, kdy tam byl car, dal císaři vzkázat, že jeho cestu zmařil strach, aby se mu neznelíbil. Proto se regentovi radilo, aby opustil myšlenku přibrat pruského krále do smlouvy jako záměr zbytečný, protože přistoupení tohoto panovníka by neposílilo svazek, který se měl s císařem vytvořit, a nebezpečný, protože naléhání, v němž by Jeho Královská Výsost ve prospěch pruského krále pokračovala, by ve Vídni vzbuzovalo podezření a žárlivost, které by bylo těžké rozptýlit. Tak mluvili nejdůvěrnější ministři anglického krále, především Němci, kteří byli k císaři velmi povolní, ačkoli jim on tuto povolnost neoplácel stejnou upřímností.

Císaři bylo vhod, že ho anglický král jako říšský kníže potřebuje, aby si udržel země uchvácené Švédsku, a chtěl ho mít stále ve své závislosti. Saint-Saphorin se dokonce domníval, že postřehl, že tento dvůr nelibě nese, že regentovy přímluvy přispěly k odchodu moskevských vojsk z Meklenburska, protože doufal, že jejich delšího pobytu využije, aby anglického krále ještě snáze ovládl.

Anglický král požádal císaře, aby z Nizozemí vypověděl stoupence Pretendenta. Císař mu to slíbil. Své rozkazy však omezil na hlavní vůdce a markýzovi z Prié o tom dokonce psal tak vlažně, že mu za to angličtí ministři nebyli nijak vděčni a usoudili, že čím víc Francie tohoto nešťastného prince opouští, tím víc mu císař přeje. To

však neochladilo ohleduplnost anglického krále k císaři. Jeho ministři, zvláště Němci, přiměli anglický národ, aby mu doplatil zbytky subsidií dlužných z minulé války. Záměrem bylo dát mu pod touto záminkou sto tisíc liber šterlinků. Císař tvrdil, že dluh dosahuje mnohem vyšší částky. Angličané, kteří nebyli ve vládě, naopak tvrdili, že národ nedluží nic, a pokládali za velmi podivné, že císař žádá doplacení subsidií z války, z níž měl prospěch jen on sám a kterou Anglie vedla výhradně v zájmu rakouského domu. Dánský a pruský král si stěžovali na povolnost Angličanů k císaři, zatímco sami nedostávali žádné platby subsidií, které měli pobírat za severní válku, již právě vedli ve shodě s anglickým králem.

Tato povolnost nebránila vídeňskému dvoru, aby si při sebemenší příležitosti nestěžoval na vše, co se mu ze strany Angličanů nelíbilo. Tvrdil, že hrabě z Peterborough dával italským knížatům nerozvážné rady. Císař si na něj dal stěžovat v Londýně a pohrozil, že ho dá zatknout, bude-li v Itálii projíždět zeměmi obsazenými jeho vojsky. Peterborough dostal důtku a radu, aby se vyhnul vstupu do císařových zemí. Císař informoval své ministry ve Francii o návrzích, které dostával od Anglie, aby se — jak říkal — zachoval všeobecný mír v Evropě a navázalo užší přátelství s regentem. Zpráva, kterou o tom zhruba v červenci poslal hraběti z Königseggu, svému velvyslanci v Paříži, však byla jen obecná. Sděloval mu pouze, že anglický dvůr čeká na nové zprávy z Paříže; že nechce nic navrhovat jinak než na pevném základě; že však dal na srozuměnou, že bude-li madridský dvůr příliš nepoddajný, dílo se dokončí s regentem bez Španělska. Císař navíc Königseggovi nařizoval, aby Stairse ujišťoval o své přízni a udržoval s ním úzké dorozumění.

Königsegg byl dosti přesvědčen, že regent nemá na sardinském podniku[6] žádný podíl a že by nerad viděl příležitost k obnovení války. Nemohl však uvěřit, že by o něm nebyl zpraven před jeho provedením. Pravda však byla, že regent o něm neměl ani tušení. Nevěřilo se, že by do tajemství, které Alberoni tak dobře střežil, byl zasvěcen kterýkoli italský panovník, ba ani parmský vévoda. Ten o něm v každém případě nevěděl ještě začátkem července, kdy radil španělskému králi, aby dodržel slovo dané papeži o vyslání a určení svého loďstva. Zároveň ho vybízel, aby dal nějak najevo nevoli nad zadržením Molinese, které bylo takovým porušením práva národů, že se nedalo přejít mlčením, ale aby k tomu použil slov, ne zbraní; aby se obrátil na ručitele neutrality Itálie a pobídl ostatní evropské panovníky, aby učinili opatření proti císařovým záměrům, které dával dost najevo — zmocnit se svrchovaného panství nad celou Itálií.

Tento kníže obšírně vykládal, jak nebezpečné je nechat Itálii napospas císaři, který by tím otřásl i trůnem španělského krále. Říkal, že ví z dobrého zdroje, že

---

6. **Vysvětlivka:** Sardinii, kterou císař držel od mírů v Utrechtu a Rastattu, napadla v srpnu 1717 španělská výprava vyslaná z Barcelony a během podzimu ji celou dobyla. Byl to první krok Alberoniho politiky, která vedla k válce Španělska s Čtverspolkem.

hrabě Gallas má[7] velmi rozsáhlé instrukce a plné moci, aby zajistil nástupnictví po velkovévodovi císaři, jehož byl velvyslancem v Římě; že má učinit velké nabídky papežovým příbuzným; že je oprávněn slíbit jim svrchované panství v Toskánsku; že si lichotí, že papeže dovede, kam bude chtít, prostřednictvím kardinála Albaniho, veskrze rakouského smýšlení, a několika dalších kardinálů; že se tak císař snadno zmocní toskánských zemí, kde — jelikož k nim patří i Livorno — bude mít navíc možnost opatřit si námořní síly a stát se pánem Středozemního moře, tak jako bude pánem Itálie. K tomu parmský vévoda připojoval pádné úvahy, z nichž bylo patrné, že ještě nemá ponětí o tom, co Španělsko chystá proti Sardinii a potom vůči Itálii.

Kurýr, který vezl z Escorialu do Říma narovnání mezi oběma dvory, dorazil začátkem července. Místo aby vyvolal radost, uvrhl papeže do neobyčejného hněvu, protože Španělsko nechtělo zvláštním dekretem zrušit dekrety vydané dříve, o nichž papež tvrdil, že urážejí čest Svatého stolce. Papež se rozhorlil proti Aldrovandimu; řekl, že mu lhal ve věci i ve formě; velmi ostře se vyjádřil před Santim, parmským vyslancem; trval na tom, že mu Aldrovandi nabídl zadostiučinění, které je teď odmítnuto, a ukázal mu jeho koncept dohodnutý s Alberonim a Daubentonem; on sám že podle toho sepsal nový návrh dekretu, jehož koncept si Aldrovandi, který ho zrazuje, odvezl; a Aldrovandi nyní přes jeho nejdůraznější rozkazy v té věci uzavřel narovnání, aniž dosáhl listiny tak důležité, kterou měl pokládat za hlavní. Ti však, kdo znali prudké výbuchy jeho hněvu, se tím příliš nepoplašili.

Pretendent, který se chystal opustit Řím, se přišel s papežem rozloučit. Věděl, že narovnání je podepsáno, pokládal chvíli za příznivou a naléhal na papeže, aby dodržel slovo ohledně Alberoniho, když jsou spory urovnány. Nemohl přijít v nevhodnější chvíli. Papež chladně odpověděl, že své sliby splní, ale že věci byly tak špatně připraveny, že to zatím učinit nemůže. Oba Albaniové brojili proti Aldrovandimu a důrazně proti němu mluvili s Acquavivou.

Když se tento kardinál dozvěděl, že příští pondělí bude konzistoř, chtěl mít předtím u papeže audienci, kterou mu papež poskytl. Papež se při ní ukázal spokojený se španělským králem a královnou i s Alberonim, ale rozhořčený na Aldrovandiho. Acquaviva ho hájil. Přiměl papeže přiznat, že listina podepsaná jeho nunciem a Alberonim je táž, kterou on sám nunciovi dal. Nejprudší stížnosti se týkaly vynechání dekretu. Čím víc papež projevoval hněv, tím víc na něj Acquaviva naléhal, aby Alberoniho na konzistoři příštího dne prohlásil kardinálem. Papež, takto tísněn, se vymluvil, že je času příliš málo a že se konzistoř konat nebude. To bylo právě to, co Acquaviva chtěl: protože nedoufal, že by tam Alberoni byl jmenován, jeho cílem bylo konzistoř oddálit, a papež se přitom zavazoval, že žádnou nebude konat, aniž zároveň uspokojí španělského krále.

---

7. **Vysvětlivka:** Jan Václav hrabě Gallas (1669–1719), český šlechtic a císařský diplomat, dříve vyslanec v Londýně, od roku 1714 velvyslanec v Římě; roku 1719 se stal neapolským místokrálem a krátce nato v Neapoli zemřel.

Papež však ustavil kongregaci kardinálů, aby mu dali svůj názor na narovnání. Usnesli se, že španělský král učinil vše, co bylo v jeho moci, aby papeže uspokojil, a že papež se tedy nemůže vyhnout splnění slova, které mu dal; avšak podle dvorské zásady lichotit pánovi na účet nepřítomného a nebráněného ministra jednomyslně odsoudili Aldrovandiho. Jeho přátelé se tím příliš nevzrušovali a ještě méně papežovým hněvem. Znali lehkovážnost slibů i hrozeb Jeho Svatosti a věděli, jak rychle a úplně na ně zapomíná, a utěšovali nuncia touto zásadou, kterou znal stejně dobře jako oni.

Ačkoli byl Aldrovandi o této pravdě přesvědčen, znepokojovalo ho, jaká rozhodnutí papež učiní, až se dozví, že španělský král odmítl vydat dekret, který si přál. Jiným důvodem k neklidu byl podnik, který se chystala provést španělská eskadra, jehož cíl veřejnost dosud neznala a o němž se mluvilo velmi rozličně. Nuncius, aby posloužil Alberonimu, podporoval mínění těch, kdo ji pokládali za určenou proti Oranu, a opíral se o tajemný, ale uklidňující dopis, který od něho o cíli eskadry dostal. Takto oklamán tímto všemocným ministrem, anebo ve srozumění s ním, vydával za pravdu všechno, co mu Alberoni zdánlivě svěřoval. Ujistil papeže na své slovo, že je-li eskadra určena proti Sardinii nebo může-li nějak narušit klid Itálie, byl podnik jistě pojat proti mínění a radě Alberoniho; že se mu Alberoni zvlášť vzpíral kvůli velké škodě, kterou by z něho utrpěl parmský vévoda. Dodával, že když se v tom chtěl víc vyjasnit, obrátil se na Daubentona, který mu odpověděl, že se nikdy nepletl do lodí španělského krále a že věnoval veškerou pozornost jen narovnání mezi oběma dvory.

Ačkoli toto zbrojení stálo velmi mnoho, ačkoli se na lodě nalodil dosti značný počet vojska a ačkoli se k nim v Barceloně připojilo deset galér, tyto přípravy nestačily k provedení velkých záměrů, které se Španělsku připisovaly, bez pomoci jiných panovníků a bez tichého souhlasu několika z nich. Tato pravda množila úvahy politiků. Jedni věřili, že podnik je dohodnut s Holandskem, a dokonce s Anglií, a opírali se o důvěrnost, kterou bylo možné pozorovat mezi Alberonim a ministry, které tyto mocnosti měly v Madridu. Při tomto předpokladu jejich žárlivosti na císařovy záměry usuzovali, že Španělsko buď získá království, nebo se, nepodaří-li se to, ocitne ve stejném stavu jako předtím. Protože by se marný císařův hněv nemohl obrátit proti Španělsku, nýbrž jen proti Itálii, málokdo si myslel, že by se do věci vložila Francie; soudilo se, že je víc zaměstnána svými domácími záležitostmi, než aby se pletla do záležitostí, které jí byly cizí a mohly ji zatáhnout do nové války. Konečně většina soudila, že plán byl sdělen sicilskému králi, který bude jednat ve shodě s dalšími italskými panovníky v téže lize.

Velvyslanec tohoto panovníka v Madridu smýšlel docela jinak; byl přesvědčen, že podnik se týká spíš Sicílie než Sardinie, a opíral se o neproniknutelné tajemství, které jeho záměry zahalovalo, neboť Patiño a don Miguel Durán, státní sekretář pro válku, byli jediní, jichž Alberoni použil. Když věc vyšla najevo, Aldrovandi a

Mocenigo, určený benátský velvyslanec, navštívili Alberoniho v Pardu a důrazně mu představovali neštěstí, která na Itálii přivolá, dá-li císaři oprávněný důvod porušit neutralitu. Alberoni jim jen odpověděl, že se diví, jak dva tak zkušení muži mohou věřit madridským povídačkám, a ujistil je, že eskadra je určena pro službu papeže a republiky a bude v ní použita. Oba se s touto odpovědí spokojili.

Když se konečně zpráva o podniku rozšířila natolik, že o ní už nebylo možné pochybovat, byl podnik všeobecně odsuzován a jeho následky předpovídány jako zhoubné pro Evropu. Anglický sekretář v Madridu proti němu vystoupil tak důrazně, že rozptýlil veškeré podezření z dohody s Anglií. Ripperda zprvu učinil totéž, ale později názor změnil. Cizí diplomaté veřejně říkali, že Alberonimu nezáleží na tom, rozpoutá-li novou válku, jen když proslaví své jméno.

Tento první ministr by si byl velmi přál, aby jeho jmenování předešlo zveřejnění jeho podniku; když však viděl, že se zveřejnění už nedá oddálit, snažil se na ně připravit a získat hlasy tím, že si hlasitě stěžoval na zatčení Molinese. Lze si vzpomenout na lhostejnost, kterou k tomu předtím projevoval, i na pohrdání, jež dával najevo vůči velkému inkvizitorovi, jehož nenazýval jinak než *solemnissima bestia*. Tehdy se mu však hodilo hlasitě se nad tímto násilím pohoršovat jako nad pokračováním urážek, jimiž Císařští španělského krále neustále častovali a za něž se král bude nakonec muset pomstít navzdory své nechuti, kterou chová s ohledem na klid Evropy. Tento text rozváděl a dodával, že on sám tím osobně utrpí, protože předvídá, že se tím zmaří kroky podniknuté pro jeho klobouk; a o tom se vyjadřoval stylem starého Římana. Liboval si, že uvedl do tak dobrého stavu španělské námořnictvo, ačkoli žádné nenašel, a zvláště skladiště v Cádizu, o nichž rozhlašoval, že jsou lépe zásobena než skladiště v Brestu, Toulonu a Marseille. K tomu přidával všemožná účelná vychloubání.

Aldrovandi mu posluhoval v Římě tím, že se tam snažil přesvědčit, že podnik se týká Oranu. Pokládal přípravy za příliš velké pro Sardinii a nedostatečné pro Neapol a Sicílii. Usuzoval z toho, že eskadra míří na Alžír a že se potom stočí na Oran; a protože se už neodvažoval mámit papeže tím, že pojede do Levanty, aspoň mu lichotil, že se vrhne na barbareskní státy.

Del Maro, hloubkou[8] tajemství stále víc utvrzovaný v přesvědčení, že tato bouře míří na Sicílii, hledal oklikou cesty, jak o tom zpravit svého pána, neboť byl přesvědčen, že všechny jeho dopisy jsou zachycovány a jeho dům obklopen špehy. Poslal do Turína kurýra, který se mu však navzdory všem opatřením vrátil do Madridu, a způsob, jímž se to stalo a který hraničil s násilím, potvrdil všechna jeho podezření.

---

8. **Vysvětlivka:** Abbé del Maro byl velvyslancem sicilského krále Viktora Amadea II. Savojského v Madridu; je to týž „velvyslanec tohoto panovníka“, o němž byla řeč výše.

Parmský vévoda si zasloužil, aby byl odlišen od ostatních panovníků, protože patřil k rodině španělské královny a pro to, co mu dlužil Alberoni, jenž byl stále ještě jeho ministrem v Madridu. Pod nejpřísnějším tajemstvím se tedy konečně dozvěděl, kam je španělská eskadra skutečně určena. Dával všechny rady, jaké mohl, aby usnadnil její záměry. Upozorňoval, že barcelonské přípravy uvrhly císařské ministry v Neapoli do zděšení; že dokonale znají svou slabost pro případ, že by království bylo napadeno, i všeobecné přání velmožů i lidu zbavit se jha Němců; že jeden z těchto ministrů přiznal, že únos Molinese je neobhajitelný, že je to zjevné porušení neutrality Itálie a že bude mít zlé následky. Místokrál, který nechtěl dát najevo jejich společné rozrušení, vydal tajné rozkazy opevnit několik míst a zdvojnásobil péči o bezpečnost království. Spravedlnost tam byla zrušena, obchod ustal, správa a místodržitelské úřady se prodávaly tomu, kdo nabídl nejvíc. Vládlo tam zoufalství a sotva skrývané přání, aby se objevila španělská eskadra, a španělský král byl důrazně vybízen, aby využil této příležitosti, dokud trvá uherské tažení. Parmský vévoda ze všech sil podporoval názor, že je třeba dobýt Neapol, ze strachu, který měl z císařovy moci a záměrů. Tvrdil, že dobytí je snadné a že stačí se tam objevit, aby došlo k náhlému převratu; že jakmile se to stane, snadno se udrží, protože italští panovníci, kteří sténají a třesou se pod císařovou mocí, by všichni přispěli k obraně, kdyby se viděli podporováni, zvláště sicilský král, jist si nenávistí, kterou mu císař přísahal, a Benátčané, obklíčení ze všech stran císařovými zeměmi; že papež by se zavázal první, a vybízel španělského krále, aby mu rychle poskytl zadostiučinění, na které se papež omezoval. Nešlo už o onen dekret odmítnutý Španělskem, nýbrž o pouhý tajný dopis španělského krále papeži, v němž by se distancoval nikoli od knihy, kterou před několika lety dal vytisknout vévoda z Uzedy, ale jen od té její části, která obsahovala věci urážlivé pro papežovu osobu; a protože se parmský vévoda snažil papeži zalíbit a ukázat mu svůj vliv v Madridu, žádal, aby byl ten dopis zaslán jemu, aby ho mohl předat do rukou Jeho Svatosti.

Konečně papež, neschopen déle odolávat hrozbám španělského krále a strachu z Alberoniho pomsty, jmenoval ho 12. července kardinálem. Když bylo jmenování na konzistoři vyhlášeno, nikdo je neschválil. Žádný kardinál nového spolubratra nepochválil. Někteří je otevřeně odsoudili, mezi nimi d'Adda, Barberini, Borromeo a Marini. Giudice tam prohlásil, že s ním nemůže s klidným svědomím souhlasit, a kardinál Schrattenbach, císařův ministr, se konzistoře nezúčastnil. Všechny tyto věci byly vykládány různě. Pravda je, že Giudice zorganizoval opoziční skupinu, která ho v rozhodné chvíli naprosto zklamala, a že Acquaviva, který ho neměl rád a chtěl se zalíbit ve Španělsku, nenechal Španělsko o tom v nevědomosti.

Anglický král se uprostřed svého dvora cítil velmi nesvůj. Přes všechnu ohleduplnost k císaři se tvrdilo, že k němu osobně chová víc odporu než přátelství; že ho strhávají jeho němečtí ministři, oddaní vídeňskému dvoru, aby od něho získali milosti pro sebe a své rodiny, a ve častém sporu s anglickými ministry,

Giulio Alberoni (1664–1752), syn zahradníka z Piacenzy, první ministr Filipa V. a od roku 1717 kardinál. Étienne Desrochers, lept a rytina, kolem 1726. Rijksmuseum, Amsterdam.

kteří svůj odpor a pohrdání vůči nim krotili jen tehdy, když je nějaký soukromý zájem vedl k tomu, že se chtěli zalíbit králi, svému pánovi. Tento panovník musel právě s nelibostí přihlížet, jak přes veškeré jeho úsilí hrabě z Oxfordu čestně a spravedlivě vyvázl z hrdelní obžaloby, která proti němu byla vznesena, a jak roste rozkol mezi lidmi, kteří mu byli nejvíc oddáni. Rozkol neustále rostl mezi ním a princem waleským, a nepodaří-li se mu prince vlídností získat zpět, rozhodl se použít přísnosti a vzdálit od něho ty, kdo v parlamentu hlasovali proti generálu Cadoganovi. To byl další bod sváru, který se dotýkal národa, jenž stejně jako princ tvrdil, že královská výsada nesahá tak daleko.

Nenávist mezi otcem a synem se projevovala i v nejmenších věcech. Zcela veřejnou se stala při přehlídce pluku, který nesl princovo jméno: král se k němu nechtěl přiblížit, dokud se princ, který stál v uniformě v jeho čele, nevzdálí. Princ uposlechl a při odchodu řekl, že za to může ten lump Cadogan.

Mezi těmito starostmi měl Jiří mnoho starostí i s podnikem španělské eskadry, o němž nic nevěděl a o němž se marně snažil něco zjistit prostřednictvím Monteleóna, který o něm sám nevěděl zhola nic. Pozorně se to sledovalo i v Holandsku, ale s menším zájmem než v Anglii, protože republika se neměla čeho obávat, žádná smlouva ji nezavazovala přispět císaři na pomoc a nebylo jí k neužitku, kdyby

tomuto panovníkovi vznikly potíže, které by ho učinily povolnějším a ochotnějším dořešit, co ještě zbývalo ze sporů o bariéru. Už tam bylo dokonce znát velkou a náhlou změnu tónu v této věci u barona Heemse, císařova vyslance v Haagu.

Beretti si liboval v této nové vlídnosti. Připisoval ji péči, kterou vynaložil, aby otevřel Holanďanům oči ohledně nebezpečí císařových záměrů a moci a aby naopak podporoval záměry španělského krále. Ujišťoval tohoto panovníka, že polovina Anglie mu přeje úspěch, sice ne tolik z náklonnosti, jako pro potěšení z rozpaků anglické vlády nad tím, jaké stanovisko má zaujmout; a Beretti byl přesvědčen o veškeré dobré vůli generálních stavů; domníval se dokonce, že je netěší, když vidí tak velkou oddanost anglického krále k císaři, a počítal s tím, že stížnosti na španělský podnik, které od nich čekal, budou jen ústupkem slušnosti a křiku Císařských. Tento španělský velvyslanec nic neopomíjel, aby svému dvoru vštípil důvěru v příznivé smýšlení Holanďanů a co nejvíc nedůvěry ke smýšlení anglického dvora, a tak odvrátil přenesení jednání do Londýna, kde se bál, že padne do rukou Monteleóna, a naopak dosáhl jeho zahájení v Haagu v naději, že tam nevyjde z jeho rukou. Radil také dát nějakou odpověď na návrhy, které Anglie španělskému králi učinila, aby se Španělsko vyhnulo výtce, že nechce mír s císařem; byl přesvědčen, že císařovy nároky se ukážou tak nerozumné, že bude velmi snadné obrátit tutéž výtku proti němu.

Mlčení Madridu se v Paříži, v Haagu i v Londýně vykládalo nepříznivě. Anglický vyslanec v Haagu si na ně stěžoval Berettimu, a Duywenworde také. Beretti proto naléhal na Alberoniho, aby mu předepsal nějakou odpověď Stanhopovi, ne už v naději na vyjednávání, ale aby se Španělsko zbavilo špatného dojmu, který budilo tím, že se odmítá vyjádřit. Na úspěch jednání vůbec nepočítal; naopak poukazoval na to, že hlavním cílem celého díla je pracovat pro zájmy regenta, Anglie a císaře pod jménem španělského krále a pod záminkou, že se jedná v jeho prospěch. Velmi ho také tísnily otázky na skutečný cíl španělské eskadry, o němž nic nevěděl.

Monteleón nebyl v Londýně v menší tísni ani v menší nevědomosti. Od anglických ministrů se dozvěděl, že regent řekl Stairsovi a Königseggovi, že podnik se týká Neapole a že Jeho Královská Výsost, protože Francie je ručitelkou neutrality Itálie, vypravila posla do Madridu, aby zjistil úmysly Jeho Katolického Veličenstva. Wolckra, císařův vyslanec v Londýně, a Hoffmann, který tam byl už dlouho jeho rezidentem, oba žádali pomoc anglického krále jako ručitele neutrality Itálie a jako toho, kdo se poslední smlouvou zavázal přispět císaři na pomoc, bude-li napaden ve svých zemích; angličtí ministři však odpověď odložili.

Peterborough se tehdy chystal odjet do Itálie. Někteří věřili, že se za touto cestou skrývá nějaké tajemství; ale ani anglický král, ani žádný z jeho ministrů mu nedůvěřoval; žádná ze stran k němu neměla úctu ani důvěru. Mnoho lidí se domnívalo, že chce získat vážnost u císařského a francouzského dvora tím, že bude každý z nich informovat o tom, co by mohl vyzvědět o druhém. Uznávalo se, že

má ducha a odvahu, a to hodně, dokonce příliš, a že všechny jeho nápady směřují k tomu, aby přivedl do nesnází sebe i ty, které mohl pro své záměry získat.

Zatím se v Paříži, v Londýně i ve Vídni stejně nevědělo, jaký je skutečný záměr španělského krále. Do tajemství kardinála Alberoniho byl zasvěcen jen Patiño; a markýz z Lede, velitel naloděných vojsk, měl otevřít své rozkazy až na moři. Úvahy o cíli této výpravy byly proto nekonečné. Kromě obecných a velmi temných řečí, které Alberoni vedl, dal pensionáři výslovně vzkázat, že si Holandsko musí vybrat, zda spojí své síly s císařem proti Španělsku, nebo se španělským králem, aby se v Evropě nastolila rovnováha, počínaje Itálií. Přátelům se přiznával, že kdyby jeho povýšení na kardinála nebylo vyhlášeno téhož dne, kdy se tak stalo, musel by je pokládat za velmi vzdálené; ale když dosáhl, po čem toužil, soukromé ohledy mu už nebudou bránit jednat pro slávu a zájmy krále, svého pána (pravda hodná toho, aby králům sloužila za poučení). Acquaviva a další ho vybízeli, aby využil příležitosti a pomstil Španělsko za pohrdání a věrolomnost rakouského domu a za únos Molinese.

Gallas, císařův velvyslanec v Římě, si neprodleně důrazně stěžoval u papeže, že španělský král používá indultu na duchovenstvo, který mu papež povolil, ne proti Turkům, ale k válce proti císaři; a obšírně mluvil o plánech, které porušují neutralitu Itálie. Papež odpověděl, že si zatím nemá na španělského krále nač stěžovat, neboť mu slíbil námořní pomoc proti Turkům; že nemá právo zazlívat, když se eskadra po splnění tohoto slibu použije k něčemu, co je užitečné pro královu službu; a pokud jde o neutralitu Itálie, že k tomu nemůže nic říci, protože mu nikdy nikdo smlouvu, která ji zavedla, nesdělil; že je pravda, že mu španělský král nabídl, že nebude císaře znepokojovat po dobu uherské války, ale za vzájemné podmínky, kterou císař odmítl. Gallas, kterému došly argumenty, ale který znal terén, odpověděl hrozbami, že císař brzy uzavře s Turky příměří a pošle do Itálie čtyřicet tisíc mužů, o nichž se Církevní stát a Parma dozvědí jako první.

Tolik nebylo k zastrašení papeže třeba. Ihned po audienci si povolal parmského vyslance a zapřísahal ho, aby okamžitě vypravil kurýra do Madridu, aby tam živě vylíčil hrozící nebezpečí, jemuž je parmský vévoda vystaven, a aby nic neopomenul k odvrácení jakéhokoli podniku, který by mohl narušit klid Itálie.

Kromě těchto hrozeb krutě znepokojovaly italské panovníky plány vídeňského dvora a Benátčany přiváděly k třesu, neboť byli na pevnině obklopeni zeměmi a vojsky císaře, který se chtěl navíc zmocnit i jejich moří novými přístavy v Jaderském zálivu a podrobit si je námořními silami, které tam zamýšlel zřídit. Říkalo se také, že zamýšlí umístit do Livorna německou posádku a že dal po velkovévodovi žádat subsidie krajně povýšeným tónem. Na druhé straně ministři španělského krále ho upozorňovali, že císař stále trpí chorobou návratu do Španělska, a tedy na nutnost předejít mu.

Řím naopak zdvojnásoboval naléhání, aby španělského krále odvrátil od jakéhokoli podniku proti Itálii, a nevynechal žádný důvod cti, zájmu ani svědomí. Papež však mluvil k hluchému, který se od něho už ničeho nebál od té doby, co od něho dostal klobouk, a jeho napomenutí a hrozby si příliš nebral k srdci.

Stairs v Paříži brojil proti Alberonimu kvůli podniku, ačkoli jeho cíl byl dosud neznámý. Alberoni mu to oplácel a říkal, že španělský král bude u anglického krále žádat spravedlnost na tomto člověku zaprodaném císaři. Alberoni už nechtěl naslouchat naléhání Anglie, aby vyslal do Londýna ministra, který by pracoval na míru s císařem za zprostředkování Francie a Anglie. Shledával, že takový krok nelze učinit se ctí a že věc nemá ani záblesk či zdání úspěchu, že je to přelud nebo léčka vídeňského dvora. Říkal, že nabídka zajistit parmské nástupnictví královniným dětem, když parmský vévoda a jeho bratr nejsou ani staří, ani bez naděje na potomky, by Itálii spíš rozvrátila, než aby těmto princům z pobočné linie přinesla nějaký prospěch. Byl konec srpna a nic nebylo jasnější; ale už se nepochybovalo, že jde o Sardinii.

Aldrovandi, aby se zalíbil kardinálu Alberonimu, rozhlašoval, že podnik se koná proti Alberoniho radě, že se mu kardinál marně stavěl na odpor, že měl moudrou prozíravost uchovat si toho důkazy; že když nakonec viděl, že mu nemůže zabránit, odvrátil aspoň největší zlo a dosáhl rozhodnutí pro Sardinii, aby byla ušetřena Itálie. Bylo třeba jmenovat původce rady, od níž se chtěl Alberoni distancovat. Na jeho slovo Aldrovandi rozšiřoval, že to byla rada státní rady, jejíž zápal byl nesmírný. Na základě téže důvěry, o níž nuncius tvrdil, že je zcela upřímná, vydával Holanďany za ty, kdo podnik pod rukou podporují, aby zaměstnali císaře daleko od Nizozemí.

Anglie nedávala své úmysly ani tušit. Z jejích domácích nesnází se soudilo, že ji její zájem vede k tomu, aby velmi nerada viděla, jak se Evropa chystá znovu vzplanout.

Pokud jde o Francii, ta se vyjádřila. Vévoda ze Saint-Aignan prohlásil, že král, jako ručitel neutrality Itálie, nemůže schválit podnik, který ji porušuje. Pobídl nuncia, aby žádal papeže, aby použil svých dobrých služeb jako společný otec; konečně se pokusil zapůsobit tíživým postavením parmského vévody, po němž císař důrazně požadoval vysoké kontribuce. Tento kníže neměl peníze. Marně se obracel na Španělsko, které stále, a se stejně malým úspěchem, vybízel, aby papeži poskytlo poslední zadostiučinění, po němž toužil, ohledně knihy vévody z Uzedy, o níž byla řeč. Del Maro nepřestával upozorňovat svého pána, že podnik se týká Sicílie; a ministři Anglie, Holandska a Benátek v Madridu se vyčerpávali v obavách a úvahách.

Kapitola pátá

Španělsko vydává manifest proti císaři. — Cellamarovo neurčité prohlášení regentovi. — Alberoniho úsilí poštvat všechny mocnosti proti císaři; chce koupit lodě, jichž se mu nedostává; je odmítnut. — Jeho podlézání Anglii zbytečné. — Alberoniho podivné zprávy o Ripperdovi. — Tento velvyslanec pokládán za Alberonim koupeného a podezírán, že chce vstoupit do služeb španělského krále. — Aldrovandi pokládán v Římě i jinde za Alberonim koupeného. — Úskoky tohoto posledního ohledně nedostatku spojenců. — Jeho nabídky Rákóczimu. — Alberoniho zuřivost proti Giudicemu. — Strach a podlost jeho synovců. — Španělský král zakazuje svým poddaným navštěvovat Giudiceho v Římě a jakýkoli styk s ním. — Otázka toskánského nástupnictví. — Pletichy hannoverských ministrů, aby přiměli regenta spojit se s císařem. — Anglie si přeje mír mezi císařem a Španělskem a chce poslat někoho do Madridu, aby se o něj zasadil. — Lsti vůči Monteleónovi v Londýně. — Königseggova podezření a ostražitost v Paříži. — Nezdařený pokus proti Rákóczimu. — Císařští mu unesou důstojníky v Hamburku. — Baron Görtz propuštěn na svobodu. — Car vůči návrhům anglického krále víc než chladný; ten odvolává své lodě z Baltského moře. — Osobní postavení anglického krále vůči Angličanům. — Vybírá plukovníka Stanhopa, bratrance státního sekretáře, aby jel do Španělska. — Châteauneufova návštěva u Berettiho a jeho podivná rada. — Mínění anglických ministrů o španělském podniku samém o sobě. — Wolckra odvolán do Vídně; na jeho místo očekáván v Londýně Penterrieder, aby tam s abbé Duboisem vyjednal mír mezi císařem a Španělskem. — Saint-Saphorinovy úskoky u regenta ve shodě se Stairsem. — Marný pokus císaře o nové pocty pro svého velvyslance ve Francii. — Znepokojení Anglie; její podezření vůči sicilskému králi. — Ubohé lichotky Alberonimu. — Cellamare omlouvá španělský podnik před regentem a svěřuje mu jeho tajemství; regentova jasná odpověď ho neuspokojí. — Nové spiknutí císařských, jak se zbavit Rákócziho, marné. — Strohá odpověď ruských ministrů na návrhy Anglie. — Španělská flotila u Sardinie. — Papež, vyděšený Gallasovými hrozbami, odvolává indulty udělené španělskému králi; píše mu dopis ke spokojenosti císařských; v hloubi duše přeje Španělsku úspěch; nabízí své zprostředkování. — Ubohé lichotky Alberonimu. — Dá Giudicemu nařídit, aby sňal španělský znak z brány svého paláce v Římě. — Jeho počínání a počínání jeho synovců. — Vítězství prince Evžena nad Turky. — Dobývá Bělehrad atd. — Císařova podezření vůči Francii. — Marný pokus o život knížete Rákócziho. — Dva jeho Francouzi zatčeni ve Stade. — Welezova darebnost. — Úskoky Anglie a Saint-Saphorina, jak připoutat regenta k císaři a vymámit z něho subsidie proti králům španělskému a sicilskému. — Úskoky pruského

krále u regenta ohledně míru na severu. — Görtz v Berlíně; čeká tam na cara. — Návrhy tohoto ministra k uzavření míru se Švédskem. — Podezření pruského krále vůči Francii, před níž Görtzovy návrhy tají. — Náhoda v Paříži, která je odhalí. — Anglie, svázaná s císařem přesnými smlouvami a obávající se o svůj obchod, kdyby se rozešla se Španělskem, tam posílá přes Paříž plukovníka Stanhopa. — Účel tohoto poslání, a to přes Paříž. — Úskoky Anglie, jak spojit regenta s císařem. — Jiří a jeho ministři ve strachu z cara a z Pruska, v podezření vůči Francii. — Jejich nenávist k Châteauneufovi. — Bolingbroke tajně přijat anglickým králem na milost. — Alberoniho umíněnost. — Vábničky ohledně Holandska. — Stav a další běh Ripperdova života. — Benátky se prohlašují pro císaře. — Alberoniho hněv. — Jeho podivné chvástání a jeho úskoky, jak si udělat zásluhu z toho, že se letos omezí na Sardinii, když cítí, že víc udělat nemůže. — Jeho okázalá proradnost v Římě. — Alberoniho rozpaky a jeho úskočné a umíněné počínání. — Jeho odpověď anglickému vyslanci. — Alberoni si dělá štít z evropské rovnováhy; podlézavě lichotí Holandsku; od Anglie nic nečeká. Plán, který si v Itálii vytyčuje za cíl; svěřuje jej Berettimu a dává mu podle toho rozkazy. Alberoniho řeči; okázalé a protichůdné chvástání a podfuky. Počínání Daubentona a Aldrovandiho, kteří jsou mu pro svůj osobní prospěch zaprodáni. Císařští žádají, aby byl Aldrovandi potrestán; zastrašují papeže. Ten odvolává své indulty španělskému králi; píše mu podle přání císařských; zároveň ho dává šetrně usmiřovat a uchlácholit Aldrovandim, jemuž i Daubentonovi píše vlastní rukou. Strach parmského vévody, který marně prosí o papežovu ochranu a o pomoc španělského krále. Žertovný výrok kardinála del Giudice k papeži. Papež posílá posla do Vídně kvůli Acquavivovým nemožným návrhům a spoléhá na vliv Stelly, který chtěl klobouk pro svého bratra. Molines převezen z milánského hradu do jedné z městských kolejí. Alberoniho rozsáhlé plány, přičemž zároveň cítí a přiznává svou slabost. Klamné řeči mezi del Marem a Alberonim. Jeho rozličné úskoky. Znepokojené Holandsko je dojato nabídkou Španělska uznat jeho zprostředkování. Cadogan v Haagu; jeho povaha. Jeho stížnosti, jeho počínání. Znepokojení Anglie ohledně severu. Její ministři, vyvedení z omylu o regentovi, k němu znovu nabývají důvěry; vynakládají poslední úsilí, aby byl Châteauneuf odvolán. Podstata a cíl smlouvy mezi Francií, carem a Pruskem. Abbé Dubois v Londýně a plukovník Stanhope v Madridu. Car odjel z Berlína, aniž tam co pořídil nebo chtěl něco slyšet o míru na severu. Pruský král, usmířený s anglickým králem, se ho snaží oklamat ohledně míru na severu; stěžuje si na Francii, která ho uspokojí. Poniatowski v Paříži; důvěrník švédského krále, s nímž se Kniphausen radí, mu ukazuje cestu k míru na severu. Horlivost anglického krále, a její příčina, usmířit císaře se Španělskem, které se tomu nebrání. Monteleónovo mínění o Angličanech. Jeho postavení u nich se opět stalo příjemným. Povaha anglického krále a jeho ministrů. Podlézání sicilského krále Anglii, zbytečné. Jeho vyslanec v Londýně spřádá ve Vídni intriku, aby tam svého pána usmířil. Údajné mínění císaře o regentovi a o sicilském králi. Veřejný

strach italských knížat. Moudré Cellamarovy úvahy. Welezovy jedovaté zprávy císaři proti Francii. Bentivogliovy zběsilé rady papeži, který dává najevo, že už nebude vydávat buly bez podmínek a záruk.

Konečně nadešla chvíle, kdy se Evropě mělo všechno vyjasnit. Španělsko dalo svými ministry u cizích dvorů zveřejnit manifest s důvody, které je vedly k útoku na císaře a k tomu, že obrátilo své zbraně proti Sardinii, místo aby připojilo své loďstvo ke křesťanskému vojsku, jak to učinilo v předchozím roce a jak to slíbilo a rozhodlo i pro tento rok. Manifest připomínal všechna porušená slova, urážlivé výpady a podrobně vše, co se odehrálo od utrechtského míru až po únos velkého inkvizitora císařskými. Končil tím, že ukazoval, jak nutně čest a důvody všeho druhu zavazují španělského krále k pomstě. Cellamare dostal spolu s tímto manifestem rozkaz prohlásit před regentem, že dobytí Sardinie nezabrání španělskému králi dát Evropě rovnováhu nezbytnou pro její bezpečnost, které nelze dosáhnout, dokud si císař v Itálii udrží svou převahu. Alberoni nevynechával nic, aby všechny mocnosti postrašil mocí císaře, který chce všechno uchvátit, nezná pravidla, slovo ani spravedlnost, nikdy upřímně nevstupuje do žádného mírového jednání, ačkoli jím chtěl Španělsko lstivě zdržovat prostřednictvím Holandska a Anglie, a s nímž už nezbývá nic jiného než se dobře připravit k válce. Sardinie byla vskutku jen zkouškou. Alberoni rozhodně zamýšlel mít v příštím roce početnější vojsko a větší síly na moři. Čas však byl krátký a jeho loďstvo jeho záměrům neodpovídalo. Chtěl koupit lodě v Holandsku a v Anglii, ale bylo mu to odmítnuto. Přesto Anglii velmi šetřil. Nabídl jí, že přeruší veškeré styky s Pretendentem a že s Angličany neprodleně uzavře obchodní smlouvu k jejich spokojenosti.

O Alberonim se soudilo, že si je jist Holandskem. Ripperda[1] měl tu hloupou ješitnost, že nechal lidi věřit, že byl zasvěcen do tajemství podniku. Zacházení, jehož se mu od španělského krále dostávalo, toto mínění potvrzovalo. Vědělo se také, že se Alberoni v Holandsku pečlivě vyptával na povahu tohoto velvyslance, ačkoli ho znal osobně, na jeho jmění, úřady a výsady, jichž požíval ve své provincii; a z toho se usuzovalo, že jedná-li z rozkazu svých pánů, jedná ještě víc ve vlastním zájmu a s vyhlídkou vstoupit do služeb španělského krále.

Nuncius nebyl o nic méně než on podezříván, že je Alberonimu zaprodán. Vše, co se mezi nimi od jeho příjezdu do Escorialu odehrálo veřejně důvěrného, až po to, že ho Alberoni ubytoval ve svém bytě — tyto okolnosti vedly některé k domněnce, že papež je se Španělskem srozuměn, většinu pak k přesvědčení, že jeho nuncius je Alberonimu vydán napospas. Toto druhé mínění převládalo v Římě, odkud nuncius dostával nejtvrdší výtky.

---

1. **Vysvětlivka:** Johan Willem Ripperda, vyslanec Spojených provincií v Madridu; později přestoupil do španělských služeb a v letech 1725–1726 krátce řídil španělskou politiku.

Pro prvního ministra bylo příliš obtížné oklamat svět ohledně smýšlení Anglie a Holandska o jeho podniku. Ačkoli byl bez spojenců, chtěl tuto pravdu zastřít v naději, že to, co si o tom myslí švédský král, je méně prohlédnuto. Pokusil se toho využít, aby nechal věřit, že tento panovník jedná ve shodě se Španělskem.

Pokud jde o Francii, bylo zřejmé, že žádnou válku nechce a že se nezúčastní té, kterou Španělsko chystalo. S úspěchem se však dávalo najevo, že by nebyla nerada, kdyby hlavní mocnosti mezi sebou válčily, protože by získala čas napravit své vnitřní nepořádky.

Alberoni byl nadšen Rákócziho odjezdem do Turecka. Slíbil mu loď k přeplavbě, nedostane-li ji ve Francii, a dal mu naději na pomoc, bude-li ji později potřebovat. Toto jednání šlo velmi tajně přes Cellamara, který se tím víc snažil zalíbit se Alberonimu, že tento kardinál byl krajně rozezlen tím, jak Giudice mluvil v konzistoři o jeho jmenování kardinálem. Alberoni vydával svou nevoli za nevoli Jejich Katolických Veličenstev, chtěl přesvědčit, že jednání tohoto kardinála uráží stejně je jako samotného papeže, a ujišťoval, že by to bylo Cellamara zničilo, kdyby ránu neodvrátilo jeho, Alberoniho, osobní přátelství k němu. Prelát Giudice, Cellamarův bratr, napsal Alberonimu se vší myslitelnou ponížeností, a Alberoni se rozhodl obrátit celý svůj hněv na kardinála, jejich strýce. Španělský král tedy vzkázal Acquavivovi, že tohoto kardinála od nynějška pokládá za člověka zaprodaného císaři, který pracuje na jednání o tom, aby bylo Toskánsko zajištěno císaři a svrchovaný stát v Toskánsku papežovým synovcům; že mu zakazuje se s ním vídat a udržovat s ním jakýkoli přímý či nepřímý styk; a že mu nařizuje oznámit tentýž zákaz všem jeho poddaným a straníkům v Římě.

Toto toskánské nástupnictví[2] bylo tehdy důležitým bodem jednání zahájených k zajištění klidu Evropy. Hannoverští ministři anglického krále dosáhli toho, že z této smlouvy byl až do skončení jednání vyloučen pruský král. Když tento bod u regenta prosadili, jak už jsme viděli, tíž ministři, oddaní císaři pro své zvláštní rodinné zájmy, dávali regentovi na srozuměnou, aby ho zastrašili, že bude-li uherské tažení úspěšné, jednání, které zahájil, bude mnohem obtížnější; že si tedy nemá nechat ujít příležitost zajistit si císařovu oporu, neboť ve spojení s ním a s anglickým králem bude chráněn před podniky zlovolníků ve Francii. Líčili mu jako podezřelé ty, kdo ho od této cesty odvraceli, jako by šlo o španělské chráněnce. Chtěli regenta přesvědčit, že čím zarputileji tito lidé jednání maří, tím víc má spěchat s jeho uzavřením; že to může snadno dovést až k podpisu, aniž by jim o tom dal vědět, a potom, jsa jist hlavními mocnostmi Evropy, mu nic nezabrání poslat k čertu ministry, kteří se tak výhodnému jednání tolik protiví. Ve snaze jednání urychlit naléhala Anglie na vídeňský dvůr, aby poslal do Londýna sekretáře Penterriedera

2. **Vysvětlivka:** Toskánským velkovévodům z rodu Medici hrozilo vymření, protože syn velkovévody Cosima III. Gian Gastone neměl děti. Nástupnictví žádala pro své syny španělská královna Alžběta Farnese jako potomkyně Medicejských po přeslici.

jako jediného, kdo je schopen dovést je ke zdárnému konci. Nestačilo však jednat jen s císařem; bylo třeba získat souhlas Španělska, protože nešlo o vyvolání nové války, nýbrž o zajištění klidu Evropy.

Anglický král se tedy rozhodl poslat do Madridu důvěryhodného a vlivného muže, aby španělskému králi představil, že Anglie, zavázaná svou poslední smlouvou s císařem ručit mu obecně za všechna panství, jež má v držení, s jedinou výjimkou Uher, se nebude moci zdržet a musí mu pomoci, jakmile ho španělské zbraně napadnou v Itálii. Pro toto poslání byl navržen generál Cadogan, ke kterému měl anglický král zvláštní důvěru, a zároveň se navrhovalo vyslat do Středozemního moře eskadru, aby jeho slovům dodala váhy nebo aby zadržela Španěly, kdyby chtěli v Itálii něco podniknout. Stanhope, tehdy státní sekretář, předstíral, že je zvláštním přítelem Monteleóna[3], a pod rouškou přátelství směřovaly všechny jeho řeči jen k tomu, aby ho zastrašil rozhodnutími, k nimž bude anglický král nucen sáhnout jak ze závazku smlouvy, tak z ohledů, které jako kníže Říše musí brát a na něž jeho němečtí ministři velmi dbali; a že se jimi nechávají strhnout i někteří Angličané, dokonce z předních, jimž málo záleží na újmě, kterou by obchod národa mohl utrpět roztržkou se Španělskem.

Zatímco s ním Stanhope mluvil jako přítel, Sunderland mu říkal totéž s povýšeností Angličanům vrozenou. Tvrdě vyčítal Španělsku, že chce zažehnout všeobecnou válku. Ujistil Monteleóna, že Španělsko v ní nikdo nebude následovat; že regent prohlašuje, že chce zachovat neutralitu Itálie; že Anglie je téhož smýšlení a zvlášť zavázána svou garanční smlouvou s císařem; že Holandsko půjde ve stopách Anglie; že počítá-li Španělsko s nepokoji v Neapoli, mělo by vědět, že tam by lidé chtěli měnit vládu každý týden; a že má-li sicilský král nějaký podíl na záměrech španělského podniku, bude mít brzy příčinu toho litovat. Toto domnělé srozumění bylo vskutku silně podezíráno, protože nikomu nešlo do hlavy, že by Španělsko samo a bez spojenců podniklo útok na císaře.

Císařští, přesvědčení víc než kdokoli jiný o špatném stavu Španělska, se ze všech stran snažili proniknout jeho tajná spojení. Francie jim byla stále podezřelá. Königsegg tam zdvojnásobil pozornost, aby zjistil, nedějí-li se v království nějaké přesuny vojsk či přípravy, které by mohly podezření zvýšit. Když nic nenašel, omezil se na to, že sledoval jednání Rákócziho a pomoc, jíž se Rákóczi mohl nadít. Jakýsi lotr jménem Welez, který býval Rákócziho vyslancem ve Francii, se Königseggovi nabídl. Jeho pán ho zbavil své přízně. Slíbil císařovu velvyslanci, že mu oznámí vše, co dokáže zjistit. Dal mu dopis kněžny Rákócziové knížeti, který prý zachytil. Ujistil ho, že v Paříži byla mezi carem a Rákóczim uzavřena smlouva, do níž byli zahrnuti švédský a polský král; a že nejjistějším prostředkem, jak zmařit její účinek, je zavraždit Rákócziho, až bude projíždět avignonským územím, protože

3. **Vysvětlivka:** Casado, markýz z Monteleónu, španělský velvyslanec v Londýně.

ve svrchovaném území papeže se není čeho obávat. Upozornil ho také, aby dal v Hamburku zatknout důstojníka jménem Chavigny, kterého Rákóczi posílal do Polska, a to bylo z císařovy moci provedeno.

Stavy Gelderska, aniž se poradily s generálními stavy, propustily počátkem srpna na svobodu barona Görtze[4], neboť už je omrzelo být žalářníky anglického krále; ten z toho byl velmi rozladěn, a ještě víc z výletu, který car, dosud v Holandsku, tehdy podnikl na Texel a o němž se soudilo, že nebyl ani tak ze zvědavosti jako kvůli poradě s Görtzem. Toto podezření potvrdil chlad, s nímž se u tohoto panovníka setkal anglický vyslanec Whitworth. Admirál Norris, o němž se anglický král domníval, že bude carovi milý, a jehož prostřednictvím mu dal navrhnout obchodní smlouvu a některé plány pro mír na severu, nebyl přijat o nic lépe.

Anglické lodě, které se nacházely v Baltském moři, dostaly rozkaz vrátit se do anglických přístavů. Jiří chtěl být s to použít je, jak uzná za vhodné, podle pohybů lodí španělských, a přitom dál ujišťoval španělského krále o dokonalé shodě, kterou s ním chtěl udržovat. Ať měl k císaři jakékoli ohledy, císařovy stížnosti na Španělsko byly v Londýně přijímány chladně; přesto odtud, aby se císařští trochu upokojili, vyslali do Španělska plukovníka Williama Stanhopa[5], bratrance státního sekretáře. Měl nejprve odjet s Cadoganem do Holandska a snad ho vzít s sebou do Španělska; avšak kromě toho, že tento generál byl ve Španělsku velmi podezřelý, anglická vláda soudila, že ho potřebuje v Londýně, aby kličkoval v parlamentu, který se měl brzy znovu sejít. Jiří si od nástupu na trůn nedokázal získat náklonnost Angličanů. Pokládali ho za oddaného císaři, sami byli oddáni svému obchodu; a v Londýně, na burze, se nahlas mluvilo proti roztržce se Španělskem.

Châteauneuf, francouzský velvyslanec v Haagu, jednoho večera navštívil Berettiho. Řekl mu v největším tajemství, že mu má dát radu, jíž není ani tak původcem jako prostředníkem. Rada zněla, že se Španělsko nemá dát polekat důvody ani hrozbami, jimiž ho Anglie chce přimět, aby od svého podniku upustilo, nýbrž má projevit údiv nad tím, že tato koruna, když tak klidně snášela tolik císařových porušení smlouvy, za niž ručila, jak pokud jde o odchod německých vojsk z Katalánska, tak pokud jde o neutralitu Itálie, dnes prolamuje mlčení a nasazuje tón tak odlišný od toho, jehož užívala vůči císaři. Dodal, že španělský král má říci, že nikdy neuzavřel mír s rakouským domem a že už ho konečně omrzelo snášet od něho tolik urážek; že se diví ochraně, kterou anglický král zřejmě chce poskytnout počínání vídeňského dvora po všech výhodách, jichž Angličané dosáhli od Jeho Katolického Veličenstva pro svůj obchod; ale že je snadné tento obchod

4. **Vysvětlivka:** Georg Heinrich von Görtz (1668–1719), ministr holštýnsko-gottorpského vévody a nejbližší rádce Karla XII.; počátkem roku 1717 byl na žádost Anglie zatčen v Holandsku pro spolčování s jakobity. Po smrti Karla XII. byl obžalován, že poškodil říši, a v únoru 1719 ve Stockholmu sťat.

5. **Vysvětlivka:** William Stanhope (asi 1683–1756), vzdálený příbuzný státního sekretáře Jamese Stanhopa, britský vyslanec ve Španělsku, později hrabě z Harringtonu.

zakázat a dát najevo nevoli, bude-li tento národ dál podporovat jediné nepřátele Španělska — což byl velmi silný argument, jak je udržet na uzdě.

Bylo to řečeno tak přirozeně a upřímně, že Beretti váhal jen o tom, kdo je původcem rady: zda někdo z předních členů generálních stavů, nebo zda přišla z rozkazu regenta. Pro tento druhý případ Beretti usoudil, že Francie by ráda viděla Itálii vysvobozenou z jha rakouského domu, jehož moc se stávala hrozivou, a tehdy ještě hrozivější díky vítězstvím, která princ Evžen právě vybojoval nad Turky, a díky dobytí Bělehradu[6]. Angličtí ministři se přesto obávali, aby císař nebyl v Itálii napaden. Dokonce řekli Monteleónovi, že týká-li se podnik Toskánska, a třeba i umístění posádky do Livorna se svolením velkovévody, důsledky by pro Anglii byly mnohem menší, než kdyby k němu došlo v Neapoli nebo v jiných státech patřících císaři. Ministři tohoto panovníka v Londýně neustále naléhali, aby byla garance naplněna skutečnou pomocí, avšak s malým úspěchem, ať už proto, že tam chtěli nejprve vidět, jak španělský podnik dopadne, nebo proto, že jejich osoby nebyly oblíbené. Wolckra byl v té době odvolán do Vídně, aby uvolnil místo Penterriederovi, který měl za zprostředkování Francie, Anglie a Holandska jednat o míru císaře se španělským králem na základě návrhů učiněných v předchozím roce v Hannoveru a dohodnutých s abbé Duboisem, který od té doby toto jednání stále sledoval a měl se k němu vrátit a vést je až do konečného rozhodnutí.

Saint-Saphorin, který toto jednání vedl ve Vídni za anglického krále, se víc snažil vyniknout, než je vést po regentově vůli. Zpočátku se snažil jen vzbudit v regentovi nedůvěru k lidem, kteří ho obklopovali a s nimiž se mohl radit. Tvrdil, že mu hrabě Sinzendorf často mluvil o klikách, které se proti regentovi tvoří, a z toho, co z tohoto ministra a z několika dalších ve Vídni vytáhl, chtěl vyvodit, že je v císařově zájmu podporovat zájmy regenta, jehož nepřátelé, lpějící na zásadách předchozí vlády, chtějí v Evropě vyvolat zmatky a spojit obě monarchie, francouzskou a španělskou; že jediným prostředkem, jak se tomu postavit, je těsné spojenectví mezi císařem a regentem, které by regentovi dodalo odvahu a sílu potřebnou ke zničení jeho nepřátel, kteří jsou zároveň nepřáteli císaře; a to byl, jak říkal, Sinzendorfův názor. Stairs pod rouškou zdánlivé náklonnosti často mluvil stejně. Divil se regentově mírnosti a trpělivosti — podle jeho mínění by regent, kdyby měl proces před regentskou radou, nevyhrál. On a Saint-Saphorin, jejichž rukama jednání procházelo, se snažili ve Vídni vzbudit mínění o regentově nepatrné autoritě, přičemž si sami nemohli zastírat, že lžou, zvlášť Stairs, který byl na místě. Königsegg neměl na starosti nic než ceremoniál. Císař chtěl, aby dosáhl stejných vyznamenání, jichž požíval nuncius, ale s tajným rozkazem od tohoto nároku upustit, kdyby

---

6. **Vysvětlivka:** Princ Evžen porazil 16. srpna 1717 u Bělehradu vojsko velkovezíra, které přitáhlo obležené pevnosti na pomoc; pevnost kapitulovala o několik dní později. Rozhovor, který Saint-Simon klade ještě před zprávu o vylodění na Sardinii, tedy tuto událost předjímá; znovu ji líčí níže.

ho nemohl prosadit, aniž by si tím znemožnil jednat o záležitostech, které by mu mohly být svěřeny.

Vídeňský dvůr, zaměstnaný uherskou válkou, se velmi obával, že se španělský podnik neomezí jen na Sardinii. Anglie, která viděla, že má tento dvůr příliš mnoho nepřátel, si nedokázala namluvit, že by mezi ně nepatřil sicilský král, a to pro jeho vlastní zájem i pro zájem Španělska, o němž se nemyslelo, že by se bez něho mohlo obejít; a ministry anglického krále neuklidňovaly stálé odpovědi, jimiž La Pérouse, ministr tohoto panovníka v Londýně, odpovídal na jejich otázky. Jiřího němečtí ministři, stejně horliví jako ministři císařovi, na něho neustále naléhali, aby císaři pomohl a urychlil odjezd plukovníka Stanhopa. Nejhorlivější byl Bothmar, ale Bernstorff, umírněnější, s ním ve všem souhlasil.

Alberoniho pochlebníci ho zvláště chválili za jeho neproniknutelnou mlčenlivost, jaká ve Španělsku nebyla po tolik let známa; vůči Francii ji však dohnal příliš daleko; Francie si na to stěžovala. Konečně koncem srpna dostal Cellamare od španělského krále rozkaz prolomit mlčení a říci regentovi, že jestliže mu král svůj záměr nesdělil dříve, nemá to přičítat nedostatku důvěry, nýbrž ohleduplnosti a zřeteli, aby ho nevystavil žádným nesnázím vůči císaři — a Cellamare sám od sebe dodal: ani nesnázi, že by buď popudil regentskou radu, kdyby jí o věci nic neřekl, nebo by vyzradil tajemství, kdyby jí o tom řekl. Nevynechal nic, aby toto dlouhé tajnůstkářství učinil přijatelným; neměl však důvod k spokojenosti, když shledal regenta přesvědčeného o zájmu Francie zachovat mír a o tom, že místo aby přistoupil na záměry španělského krále, nemá opomenout nic, aby zabránil i sebemenšímu narušení veřejného klidu. Cellamare přičítal tento postoj budoucím a osobním záměrům. Tento velvyslanec, který se chtěl zavděčit, pokládal za hlavní věc stanovení práv své královny na toskánské nástupnictví, a za věc, kterou je třeba hájit s největší rázností, se zbraní i perem v ruce. Stěžoval si však na malou prozíravost, kterou shledával ve Francii, kde na mysli působila jen přítomnost. Zároveň se císařovi emisaři snažili císaři namluvit, že Francie jedná ve shodě se Španělskem, aby ho připravila o to, co v Itálii má, stejně jako sicilský král.

Protože pokládali i pohyby uherských nespokojenců za součást tohoto plánu, dali v Hamburku zatknout důstojníky oddané Rákóczimu a učinili opatření, aby jeho samého dali unést nebo zabít, ať by chtěl odejít do Uher, nebo se připojit ke Španělům v Itálii; a vědělo se, že jeden z nich měl dostávat šest livrů denně, kromě náhrady výdajů za sledování tohoto knížete, na něhož nasadili ještě další špehy.

Neklid císařských sahal tak daleko, že když tehdy jakýsi carův agent jménem Le Fort[7] odjel z Paříže do Turína, vyvodili z toho tajné styky tohoto panovníka se sicilským králem. Car byl Angličanům velmi podezřelý. Viděli jsme, že se mu

7. **Vysvětlivka:** Carův pověřenec (chargé d'affaires) ve Francii v letech 1716–1717, v ruských pramenech Ivan Lefort; nejde o ženevského admirála Françoise Leforta, oblíbence Petra I., který zemřel už roku 1699.

Whitworth a admirál Norris v Holandsku marně lísali ohledně obchodu, výhledů na mír na severu a přátelství anglického krále. Moskované jako jedinou odpověď trvali na plánu projednávaném předchozí zimy; že jen na tomto základě a na základě vzájemné garance budou s anglickým králem jednat; že se nezaváží vytvořit s ním společný postup k míru, ani se pustit do jakéhokoli podniku, i kdyby závazek platil jen na rok. Angličané se v této nespokojenosti s carem utěšovali nadějí, kterou začali chovat, že regentovy úmysly jsou upřímné, že bude dodržovat trojspolek a že s nimi bude poctivě jednat, aby zabránil obnovení války.

Konečně se dozvědělo, že španělské loďstvo vyplulo z Barcelony 15. července a jedna jeho část dorazila před Cagliari 10., druhá 21. srpna; že markýz z Lede, velitel vojsk, učinil všechna opatření potřebná k vylodění a vyzval markýze z Rubí, místokrále za císaře, aby se vzdal; že po jeho odmítnutí se vylodilo osmnáct tisíc mužů[8]; že místokrál, vyzván podruhé, odpověděl jako poprvé; že má jen pět set mužů posádky a že se pochybuje, že by se mohl bránit déle než nanejvýš šest či sedm dní. Tento začátek války vedl podle úvah politiků k všeobecnému požáru Evropy.

Neapolský místokrál, obávaje se, že bude mít Španěly brzy na krku, činil všechna opatření, jaká mohl; a Gallas, který podezíral papeže ze srozumění se Španělskem, se nespokojoval s žádnými důvody. Vyhrožoval mu a žádal, aby se ospravedlnil veřejnými prohlášeními, a přitom po Římě rozšiřoval zprávy o velké a bezprostřední pomoci panovníků zavázaných trojspolkem a garancí neutrality Itálie. Zděšený papež se rozhodl císaře usmířit. Svolal před sebe kongregaci, která zkoumala dohodu mezi římským a madridským dvorem. Rozhodl tam, že odvolá výsady, které udělil španělskému králi, aby mu umožnil vyzbrojit loďstvo určené proti Turkům, jehož král nyní užíval proti císaři, a že napíše španělskému králi dopis, s nímž by byli císařští spokojeni; a až se tak stane, že nabídne císaři své zprostředkování k utišení těchto válečných pohybů.

Tato opatření a zpráva, kterou papež zároveň dostal od Aldrovandiho, že se plně ujal nunciatury, ho učinily povolnějším při slyšení, které poskytl Acquavivovi. Tento kardinál měl dokonce dojem, že se papež obává, že se sardinský podnik nezdaří, nebo, bude-li úspěšný, že se Španělsko spokojí jen s ním. Papež viděl, že je toho dost na to, aby to přivedlo císařské do Itálie, ale málo na to, aby je odtud vyhnalo, protože začínalo být jasné, že Španělsko je samo a pustilo se do věci bez jakýchkoli spojenců. Alberoniho pochlebníci ho konejšili představou, že se k němu papež, Benátčané a sicilský král připojí, jakmile Španělé vkročí do Itálie. Bylo však těžké, aby tito lidé sami něčemu z toho věřili. Zdálo se, že v této kritické chvíli by bylo ve službě španělského krále vynahradit pozornostmi a milostmi výhodu, kterou spolu s Itálií ztratil, totiž mít jako jeho předchůdci

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopis uvádí osmnáct tisíc mužů. Většina historiků uvádí, že výsadkové vojsko čítalo jen osm tisíc mužů.

mnoho závislých, oddaných a nakloněných kardinálů. Místo aby se o to přičinila, přivodila nevraživost Alberoniho a Acquavivy vůči Giudicemu tomuto kardinálovi veřejná příkoří. Španělský král mu dal nařídit, aby sejmul španělský znak z vrat svého domu v Římě. Jeho námitky byly marné, stejně jako přímluva regenta, o niž požádal a kterou mu tento princ poskytl. Ujišťoval o své oddanosti Francii a o své horlivosti ji projevit. Snažil se sblížit s kardinálem z La Trémoille, svým starým přítelem, navzdory všemu, co se odehrálo mezi ním a princeznou des Ursins[9]. Byl členem kongregace Svatého oficia. La Trémoille s ním z toho důvodu jednal šetrně kvůli francouzským záležitostem, které Bentivoglio a jeho přívrženci rozdmychávali víc než kdy jindy.

Právě v této době držela nebezpečná poloha císařské armády, sevřené mezi vojskem velkovezíra, který přitáhl Bělehradu na pomoc, a obléhanou pevností, přátele i nepřátele rakouského domu v napjatém očekávání. Netrvalo dlouho: úplné vítězství, které princ Evžen vybojoval nad Turky, dobytí Bělehradu a všechny úspěchy, které rychle následovaly, se jako zpráva okamžitě rozšířily všude. Regent, vydaný Anglii, ustoupil jejímu naléhání ohledně svého spojenectví s císařem; tento panovník však navzdory šťastné situaci, v níž se nacházel, a návrhům, které od regenta dostával, nedůvěřoval jeho skrytým záměrům — což je povaha nejsnazší, a zároveň vídeňskému dvoru nejvlastnější.

Viděli jsme záměry tohoto dvora vůči Rákóczimu. Jeho ministři nevynechávali nic, aby sledovali Rákócziho kroky a vykonali své rozkazy. Jeho pobyt byl stále předmětem ustavičného podezření vůči Francii. Welez, císařův špeh, o němž jsme už mluvili, měl za úkol zbavit císaře tohoto bývalého vůdce uherských nespokojenců, za příslib největších odměn. Měl rozkaz sdělovat Königseggovi vše, co se této důležité záležitosti týkalo. Na základě zpráv, které podal, dal císař ve Stade zatknout dva Francouze, kteří byli v Rákócziho službách: Charriera, jeho štolbu; druhý přijal jméno hrabě z L'Hôpital. Welez zpravil Königsegga o Rákócziho odjezdu, o cestě, kterou zvolil, a o nejpřesnějších podrobnostech, s úvahami, které připisovaly regentovi plný podíl na tomto záměru a veškerou pomoc při jeho provedení. Jeho důkazy byly, že když Rákóczi dovolil mladému Bercsényimu odejít za otcem do turecké armády, zůstala mladíkovi ve francouzských službách zachována hodnost plukovníka i služné. Welez přesně zjistil den, kdy Rákóczi přijel do Marseille, dům, kde bydlel, jeho porady s tureckým vyslancem, loď, na kterou měl nastoupit a která pro něho byla připravena z rozkazu hraběte z Toulouse, z čehož vyvozoval, že nelze pochybovat o pomoci a úmyslech Francie proti císaři. Tento člověk byl

9. **Vysvětlivka:** Anne-Marie de La Trémoille, princezna des Ursins (1642–1722), camarera mayor a po řadu let faktická vládkyně španělského dvora, kterou v prosinci 1714 nová královna Alžběta Farnese okamžitě vypověděla ze Španělska; s kardinálem del Giudice byla v nepřátelství. Byla dvakrát vdaná — za Adriena-Blaise de Talleyrand, prince z Chalais, a za Flavia Orsiniho, vévodu z Bracciana — a děti neměla; zemřela v Římě.

přesvědčen, že kníže Rákóczi nebude pokračovat v cestě do Cařihradu, až se dozví o vítězství a výbojích císařských v Uhrách, a lichotil si, že při jeho návratu svou ránu jistě neminie, aby jej císaře zbavil a získal nespočetné milosti, které mu byly slíbeny. Zároveň se domníval, že císař bude chtít, aby ráně předcházely nebo ji následovaly nějaké stížnosti u regenta. Nabídl, že opatří jakékoli důkazy, jaké by si kdo přál, na potvrzení, že regent byl o záměrech tohoto knížete plně zpraven, a tudíž že porušil slovo, které v té věci dal Penterriederovi, když byl tento sekretář v Paříži.

Císař mezitím naslouchal návrhům Anglie a slíbil, že do měsíce vypraví Penterriedera, pokud se abbé Dubois zároveň vydá do Londýna. Přesto stále pochyboval o regentových skutečných úmyslech. Zamýšlel je zblízka prověřit podle postoje, jaký regent zaujme k pohybu Španělů směrem k Itálii. Hodlal se zavázat jen natolik, nakolik v tom shledá své výhody, a nespokojit se s málem. Anglický král, mnohem nakloněnější císaři než regentovi, nevynechával nic, aby si připsal zásluhu o služby prokázané Francii, a Saint-Saphorin vychvaloval své úsilí, jemuž regent vděčí za osobní ohled císaře, který kvůli němu ochotně ponechával Španělsku lhůtu k přijetí smlouvy a souhlasil, že v případě odmítnutí bude Francie smět podpořit Jeho Císařské Veličenstvo penězi, aniž by byla povinna chopit se zbraní proti španělskému králi. Táž povolnost byla poskytnuta pro případ, že by šlo o válku se sicilským králem, aby byl donucen tento ostrov postoupit.

Saint-Saphorin velmi vyzdvihoval tuto císařovu umírněnost i úsilí a obratnost, které vynaložil, aby ho k ní přivedl. Chválil tohoto panovníka, že dává takový důkaz upřímné touhy přispět k upevnění veřejného klidu. Zároveň anglický král varoval regenta, aby se měl velmi na pozoru před stranou španělského krále ve Francii, podporovanou celým starým dvorem, která podle všech zpráv z Holandska byla přesvědčena, že kdyby se králi přihodilo neštěstí, regent nebude mít dost přátel, aby ho vynesli na trůn. Nakonec se dodávalo, že car nabízí pomoc španělskému králi, aby si vždy zachoval významný podíl na evropských záležitostech a záminku posílat a držet svá vojska v Německu. Z toho všeho Jiří vyvozoval, že kdyby ve Francii vypukla občanská válka, regent by měl velký zájem získat za jakoukoli cenu dost mocné přátele, kteří by hájili jeho práva proti jeho nepřátelům. K občanské válce je však třeba vůdců nejvyšších i nižších stupňů, podřízenosti, hlav a peněz. Nic z toho ve Francii nebylo. Jejím velkým neduhem byla vyhladovělost; přeplněnosti se bát nemusela. Žádná souhra, žádná odvaha leda u krbu, otrocký zvyk, který vládl všude a při sebemenším svraštění obočí roztřásl všechno — ty, kdo mohli figurovat v první a druhé řadě, ještě víc než ostatní.

Každý panovník se pokládá za chytrého, když své zájmy zakrývá záminkou horlivosti pro zájmy svého spojence. Tak v téže době pruský král pod toutéž záminkou zájmu Francie na ni naléhal, aby se rázně přičinila o mír na severu, aby z toho neměl zásluhu císař s vyloučením Francie, neboť od jeho uherského vítězství se zdálo, že severní panovníci se kloní k tomu, uchýlit se k jeho zprostředkování

spíše než k jakémukoli jinému. Pak si stěžoval, jak málo se dbá tajemství smlouvy, kterou s ním Francie uzavřela. Prosil regenta, aby mu sdělil, co má odpovídat na časté otázky ministrů císaře, Anglie a cara, kterého očekával v Berlíně kolem 15. září a s nímž doufal tehdy rozhodnout o míru nebo o pokračování války se Švédskem.

Görtz, propuštěný z holandského vězení, se při návratu do Švédska, stále poctěný důvěrou svého pána, zastavil v Berlíně, kde slíbil počkat na cara, a mezitím projednával s pruskými ministry některé plány, jak dosáhnout míru. Byli by si přáli, aby byl povolnější. Podle nich bylo jakousi nemožností žádat navrácení zemí, které Anglie a Dánsko Švédsku uchvátily, a bylo tvrdostí či nedůvěrou ze strany Görtze odmítat, jak to činil, spokojit se v té věci s pouhými dobrými službami pruského krále. Tento panovník chtěl jednat s ním a dával mu přednost před Sparrem, Görtzovým nepřítelem, který neměl takovou důvěru švédského krále. Hlavním bodem pruského krále bylo dosáhnout postoupení Štětína s jeho územím. Görtz žádal jako podmínky:

Navrácení provincií a míst dobytých na Švédsku carem, s výjimkou Rigy;

Navrácení Stralsundu, Rujány a zbytku Pomořanska;

Navrácení Brém a Verdenu;

Aby se pruský král zvláštní smlouvou se švédským králem zavázal dosáhnout, že bude holštýnský vévoda znovu dosazen do své země;

Konečně aby byl král Stanislav povolán na polský trůn s jistotou, že na něj usedne po smrti krále Augusta, a aby do té doby požíval jistého důchodu přiměřeného svému postavení.

Jakkoli byly tyto podmínky obtížné, pruský král se bál nechat si ujít začátek přímého jednání se Švédskem. Francie mu byla velmi podezřelá, protože ji pokládal za zcela oddanou Anglii. Shledával, že přímluvy hraběte z La Marck u švédského krále jsou liknavé a chladné. Pokládal se za dobře zpraveného, že hesenský lankrabě[10] usiluje u Švédska o to, aby si anglický král ponechal Brémy a Verden; že v takovém případě by zájmy Pruska byly obětovány a lankrabě by byl za odměnu za úspěch tohoto jednání postaven do čela Spojených provincií jako místodržitel. Pruský král se tedy spokojoval s tím, že dál žádal o přímluvy krále u Švédska; nařídil však Kniphausenovi, svému ministrovi v Paříži, aby tam velmi pečlivě tajil Görtzovy návrhy a stav jednání zahájeného v Berlíně. Görtz zahájil v Paříži jiné jednání, aby usnadnil vyplacení subsidií dlužných Švédsku na základě smlouvy, kterou uzavřelo se zesnulým králem. Görtz si namlouval rychlé a snadné vyplacení, podaří-li se mu získat pana Lawa, a dal mu nabídnout odměnu šest procent. Vyjednavačem byl sekretář, kterého Görtz poslal do Paříže zvlášť za tím účelem. Protože jednal nezávisle na švédském vyslanci, tento vyslanec si stěžoval na škodu, kterou by toto

10. **Vysvětlivka:** Karel Hesensko-Kasselský (1654–1730), otec prince Fridricha, manžela Ulriky Eleonory, sestry Karla XII.

nezávislé jednání mohlo způsobit záležitostem, jež měl na starosti; a kromě toho Law nebyl člověk, který by se k takovým věcem propůjčil a nedal o nich vědět. Stížnosti tohoto vyslance rovněž přispěly k tomu, že Görtzův neúspěšný pokus vyšel najevo. Právě v té době Švédové tak včas odhalili pokus unést krále Stanislava v Zweibrückenu, který málem uspěl, jak už bylo řečeno.

Anglie, ručitelka neutrality Itálie a navíc zavázaná vůči císaři jejich smlouvou z předchozího roku ručit mu za státy, jež měl v držení, si důrazně stěžovala na porušení ze strany Španělska; protože však nebylo v zájmu Angličanů se s ním rozejít, ujišťovali, že jejich král bude se španělským králem vždy udržovat stálé dorozumění a přátelství; a na potvrzení těchto ujištění bylo rozhodnuto neprodleně vyslat do Madridu plukovníka Stanhopa, který tam byl dávno určen. Účelem této mise bylo z dálky připravit španělský dvůr, aby přistoupil ke smlouvě, kterou anglický král zamýšlel uzavřít mezi císařem a touto korunou. Jiří naléhal na Penterriederův příjezd do Londýna a zároveň prosil regenta, aby abbé Duboise neposílal do Londýna dřív, než se dozví, že Penterrieder je na cestě. Tento panovník regentovi neustále připomínal naléhavý zájem, který má na těsném spojenectví s císařem a na mocných přátelích, kteří by udrželi jeho autoritu, kterou pokládal za značně otřesenou pohyby pařížského parlamentu a klikami, jež podle něho sahaly až na sever a přiměly cara poslat jednoho ministra do Madridu a druhého do Turína. Stairs dostal rozkaz mluvit k regentovi stejně a varovat ho, že baron Schleinitz[11], který přijíždí do Francie z pověření cara, se přidá k téže klice, zejména k d'Antinovi a k maršálům z Tessé a z Huxelles[12]. Stačilo ty osoby znát, aby se jich člověk příliš nebál.

Londýnská vláda se velmi bála cara, který neskrýval své nepřátelské smýšlení vůči Jiřímu. Tento panovník a jeho ministři, zvláště Němci, nenáviděli pruského krále a jeho ministry Ilgena a jeho zetě Kniphausena; o Kniphausenovi se domnívali, že s carovým vicekancléřem upletl ligu velmi nepřátelskou Anglii, kterou od uherského vítězství popírali, ale která jim vnukala obavu z pohybů Pretendenta, jenž měl své lidi v Gdaňsku, snad dokonce i vévodu z Ormondu. Domnívali se, že shledávají cara chladnějším od té doby, co se jeho ministři radili s francouzskými a pruskými. Jejich obavy ohledně Francie nemohla rozptýlit ujištění, která jim dal Châteauneuf, že byl v Amsterodamu jen proto, aby carovi projevil úctu, a neměl s ním projednávat sebemenší záležitost. Châteauneuf býval zaměstnán zesnulým králem, a to stačilo, aby si vysloužil veškerou nenávist Jiřího vlády. Proto nevynechali nic, aby dosáhli jeho odvolání a aby regenta přiměli poslat do Holandska jiného velvyslance.

---

11. **Vysvětlivka:** Hans Christoph von Schleinitz, vyslanec Petra I. ve Francii od srpna 1717 do roku 1720.

12. **Vysvětlivka:** Nicolas du Blé, markýz z Huxelles (1652–1730), maršál Francie od roku 1703, předseda rady zahraničních věcí.

Právě v této době byl vikomt Bolingbroke[13] přijat, avšak tajně, na milost a Stairs dostal rozkaz to regentovi oznámit a prosit ho, aby ho od nynějška pokládal za poddaného, kterého anglický král poctil svou ochranou. Stanhope, projíždějící Francií na cestě do Španělska, dostal rovněž rozkaz ukázat regentovi instrukce, jimiž byl vybaven. Když je regent neshledal dost důraznými, plukovník nabídl, že přijme ty, které mu regent bude chtít nadiktovat, neboť měl rozkaz řídit se jimi a jednat ve Španělsku v dokonalé shodě s francouzským velvyslancem. Stairs a on měli dlouhé porady s abbé Duboisem a oba z nich byli zjevně velmi spokojeni. Dokonce prohlásili, že vévoda z Noailles a maršál z Huxelles jako by spolu soupeřili, kdo lépe podpoří záměry anglického krále. To je chvála, kterou jsem si nikdy nezasloužil.

Alberoni, který si lichotil neomylným úspěchem svého podniku a ještě víc důsledky, které si od něho sliboval, odmítal veškeré návrhy smluv a jednání, a byl-li nucen je vyslechnout, chtěl je odložit na zimu. Velmi počítal s Holandskem. Beretti, aby mu zalichotil a vyzdvihl své služby, ho o něm bez váhání ujišťoval. Důvěrnost, s níž Alberoni žil s Ripperdou, tomu dávala věřit i navenek. Tento velvyslanec byl ze slavného rodu z provincie Overijssel[14], ale bez majetku. Žil jen z platu za velvyslanectví. Býval katolíkem, ale odpadl, aby se dostal k úřadům ve své zemi. Žádného se však nedočkal, a protože nebyl nijak vážen, jeho jmenování udivilo všechny jeho krajany.

Benátská republika nenechala svět v tak dlouhé nejistotě. Šlechtic Mocenigo byl v Madridu bez diplomatické hodnosti a měl na starosti její rozkazy; byli tam velmi udiveni, když ho slyšeli říkat, že jeho republika je smlouvou s císařem zavázána poskytnout mu deset tisíc mužů v případě porušení neutrality Itálie.

Alberoni propadl zuřivému hněvu, který se mu ani nenamáhal zastírat. Jeho vychloubání neznalo míry, pokud šlo o zdroje a moc, které Španělsko brzy ukáže a které jsou výhradně jeho zásluhou. Sardinský podnik byl jen první zkouškou. Na příští rok sliboval takový vpád do Itálie — kde chtěl všechny získat, aby mu pomohli vyhnat odtud barbary —, že císař, zaměstnaný v Uhrách, čehož bylo třeba využít, nebude mít čas tam poslat vojska; a to vše proto, aby se v Evropě nastolila rovnováha. Dobytí Neapole ho nelákalo, protože by ji mohl udržet jen po moři, zatímco císař tam mohl posílat pomoc po souši; kromě toho by toto království padlo samo, kdyby byly úspěchy v Itálii šťastné.

Byl rozhodnut omezit se v tomto roce na Sardinii; chtěl si však ve Francii, a zvláště v Římě, udělat zásluhu z této umírněnosti, vynucené ročním obdobím, které víc nedovolovalo. Cellamare dostal rozkaz vydávat ji za vstřícnost k naléhání regenta

---

13. **Vysvětlivka:** Henry St John, vikomt Bolingbroke (1678–1751), státní sekretář královny Anny a strůjce utrechtského míru; po nástupu Jiřího I. uprchl roku 1715 do Francie a sloužil Pretendentovi, s nímž se však brzy rozešel.

14. **Ediční poznámka:** Ripperda se narodil roku 1684 v Oldehove v provincii Groningen a jeho rod patřil k předním groningenským rodům; generální stavy zastupoval za Groningen, nikoli za Overijssel.

a papeže a odložení výpravy do Itálie za projev ochoty k míru; a říci, že španělský král též doufá, že tato vstřícnost přiměje regenta a papeže, aby se k němu připojili a dali Itálii rovnováhu, a tím i Evropě klid. Zároveň měl Alberoni tu drzost napsat papeži, že si představuje radost, kterou papež bude mít, až se z vlastnoručního dopisu prvního ministra Španělska dozví, že jeho naléhání mělo moc zastavit výpravu připravenou k přeplutí do Itálie — uspokojení, jehož by se mu nedostalo, kdyby neměl ve Španělsku kardinála, svého chráněnce. Tato předstíraná vstřícnost nikoho neoklamala; v Římě i v Paříži ji připisovali ne ohleduplnosti, ale nutnosti.

Alberoni, který se, jak jsme viděli, už posloužil Aldrovandim, aby v Římě namluvil, že podnik byl zcela proti jeho radě a vůli, setrvával v úsilí přesvědčit o této nehorázné lži tak vytrvale, že málem získal vlastnoruční dopis španělského krále, který by ji papeži potvrdil. První ministr viděl a cítil, jaké důsledky může mít závazek, do něhož se právě vrhl, i vlastní nebezpečí, kdyby mu Španělsko jednou vyčítalo osudné následky jeho rad. Toužil tedy si papeže naklonit a docílit, aby se papež vložil do věci, smířil císaře se španělským králem a zjednal mír, užitečný a nezbytný pro Evropu. Hra byla příliš nerovná.

Mír s Turky se zdál blízký; Němci už hrozili Itálii a otevřeně mluvili o tom, že umístí císařské posádky do Parmy a Piacenzy. V této situaci se Alberoni, bez jediného spojence, stavěl k domluvám panovníků přátelských Španělsku stejně zatvrzele, jako by se pro ně vyslovila celá Evropa.

Anglický král mu dal říci, do jakých nesnází by ho přivedl závazek, který přijal vůči Francii a vůči císaři, kdyby po něm tento panovník na jeho základě žádal garanci svých italských držav, a že přitom nechce učinit nic, co by mohlo narušit dobré dorozumění, které on, Jiří, má se španělským králem a hodlá věrně udržovat. Na tomto základě anglický vyslanec v Madridu žádal přesné vysvětlení záměrů španělského krále, aby mohl anglický král s jistotou posoudit, jaké stanovisko má zaujmout. Alberoni odpověděl, že sardinská výprava neměla jiný důvod než spravedlivou odvetu za neustálé urážky a porušování smluv; že nechce v Evropě způsobit žádný zmatek; že je zvláště daleko od všeho, co by mohlo narušit klid a pokoj Itálie; že ze všech sil přispěje k udržení míru, který lze pevně nastolit jen spravedlivou rovnováhou, již nelze vytvořit, dokud bude moc císaře v Itálii převládat. Tato rovnováha byla štítem, jímž zakrýval podniky, které chystal.

Protože se domníval, že anglický král je s císařem příliš těsně spjat, než aby od něho mohl něco čekat, obracel se celý k Holandsku, kterému prostřednictvím Ripperdy dával nahlédnout výhody, jichž se může nadít od přátelství a zvláštního spojenectví se Španělskem, které je ochotno učinit, co tak moudrá republika uzná za nezbytné pro klid Evropy. Zároveň se mu snažil naznačit cestu, kterou sám pokládal za nejlepší.

Konečně svěřil Berettimu plán, kterým se zamýšlel řídit; ten bylo třeba obratně podávat, aniž by se dalo najevo, že jde o projekt skutečně ve Španělsku vypracovaný,

mluvit o něm vhodně a při příležitostech, nevykládat ho hned celý, nýbrž podle okolností odhalit jednu jeho část, pak další, vzbudit touhu dozvědět se víc a být přijat do větší důvěry. Těmito kličkami měl Beretti prokázat diplomatický talent, který si přičítal.

Alberoniho cílem bylo 1. zachránit čest španělského krále; 2. nastolit a upevnit klid Itálie; 3. zajistit toskánské a parmské nástupnictví synům španělské královny. Plán vypracovaný na tomto základě spočíval v rozdělení italských států:

Získat pro španělského krále Neapol a Sicílii a toskánské přístavy a skutečnou záruku států velkovévody[15] a parmského vévody pro jednoho z královniných synů, kdyby tito panovníci zemřeli bez dědiců;

Rozdělit Mantovský stát tak, že část Mantovska dostane vévoda z Guastally a druhou část i s městem Mantovou Benátčané;

Celé Milánsko s Montferratem císaři a Sardinii savojskému vévodovi jako náhradu za Sicílii a k zachování královského titulu, o který by přišel se Sicílií;

Konečně navrácení Comacchia[16] papeži, aby se Alberoni zachoval jako jeho chráněnec.

Katolické Nizozemí rozděloval mezi Francii a Holandsko.

Takový byl plán, který si Alberoni vytvořil. Odmítal jakýkoli jiný návrh, zvláště pouhou záruku toskánského a parmského nástupnictví pro jednoho z královniných synů, kterou nazýval klamnou návnadou, vábničkou císařových přátel, jež měla císaři poskytnout čas a volnost zmocnit se celé Itálie za méně než dva měsíce. Pečlivě líčil tohoto panovníka jako schopného po svých uherských vítězstvích diktovat zákony celému světu, jehož rozsáhlé záměry však není nemožné zastavit spravedlivými mezemi, nedá-li se celý svět zachvátit panickým strachem. Chtěl přesvědčit, že císařská vojska jsou silně oslabena nemocemi a že se Turci objeví v Uhrách silnější než kdy jindy. Z toho všeho se vyvozovalo, že tento kardinál chce v Itálii zapálit požár, který by zachvátil celou Evropu a přinutil i nejvzdálenější mocnosti spojit se, aby moci císaře vytyčily meze, neboť byl přesvědčen, že bude-li úspěch šťastný, sláva i prospěch zůstanou Španělsku, a ne-li, že mu marný pokus nijak neuškodí. Odtud říkal, že se Španělsko pro tento rok spokojí s tím, co nemohlo upřít své zraněné cti, a dá evropským mocnostem zimu na to, aby hledaly, jak Itálii zabezpečit; jestliže se tak nestane, na jaře tam zapálí požár, k němuž budou nuceny přispěchat a hasit ho. Potom se rozhorloval proti každé z nich, zvláště proti Anglii, stížnostmi, výčitkami a hrozbami.

Tak se všude přiznával za původce války, kromě Říma, kde chtěl papeže přesvědčit, že jednoho dne jasně uvidí vše, co učinil, aby zlu zabránil; sliboval mu, že druhému konvoji nadělá tolik překážek, že mu zabrání vyplout z Barcelony

15. **Vysvětlivka:** Cosimo III. Medicejský (1642–1723), toskánský velkovévoda od roku 1670.

16. **Vysvětlivka:** Comacchio, papežské město u ústí Pádu, obsazené od roku 1708 císařskými vojsky.

(odkud ho ve skutečnosti ani nemohl, ani nechtěl vypravit); navrhoval papeži jako slavné východisko nabídnout své zprostředkování; předstíral rozpaky mluvit se španělským králem proti jeho vkusu a vůli; dělal si zásluhu z toho, že se tím zabývá a hledá vhodné chvíle, jak se jich chopit — jako by všechno nezáviselo jedině na něm, jak to tolikrát dal papeži všemi možnými cestami říkat, když šlo o urychlení jeho jmenování kardinálem, což byla také pravda a o čemž nikdo v Evropě nepochyboval. Za svědky svého postupu proti tomuto podniku uváděl otce Daubentona a nuncia Aldrovandiho, oba v otroctví pod ním, aby si udrželi svá místa, kteří opakovali, co jim diktoval, až po nejsmyšlenější podrobnosti, aby dokázali, že nad ním zvítězila státní rada — tatáž rada, kterou zničil a jejímž zničením se chlubil v Římě i u jiných dvorů. Jedním slovem, podle nich zajetí Molinese tak popudilo krále a státní radu, že Alberoni mohl vyvinout jen marné úsilí. Tak Aldrovandi, přiznávaje, že Španělsko nedodrželo slovo, sváděl vinu na státní radu, nabádal papeže, aby nepřijímal násilné rady, které by roztržkou se Španělskem velmi poškodily římský dvůr a nevynesly by mu velkou vděčnost od císaře; kladl důraz na nabídku zprostředkování, a zvláště na to, aby papež šetřil Jejich Katolická Veličenstva a jejich prvního ministra, jediného, kdo u nich mohl něčeho dosáhnout. Tentýž člověk, který v této velké záležitosti nic nezmohl, byl přitom jediný, kdo zmohl všechno — a to v týchž ústech a v týchž depeších Aldrovandiho. Tak se lest a podvod prozrazují, a to i hrubě.

Císařští o počínání tohoto nuncia věděli. Jako pánům Itálie jim v Římě nebylo nic utajeno. Papež, vyděšený jejich hrozbami, se zabýval jen tím, jak se před nimi očistit z jakéhokoli srozumění se Španělskem; a oni odpovídali, že to může učinit jen potrestáním ministra, který je buď nevědomý, jestliže o tomto podniku nic nezjistil, nebo nevěrný, jestliže o něm věděl a papeže nevaroval. Tento papež, který už viděl Církevní stát jako kořist Němců, se je snažil uchlácholit brevemi, která napsal do Španělska, a zmírnit jejich tvrdé výrazy prostřednictvím Aldrovandiho.

Breve, které adresoval španělskému králi, bylo plné stížností a ostrých výčitek kvůli jeho podniku. Přičítal jeho záměr královým ministrům; žádal krále, aby co nejdříve napravil zlo, které působí křesťanstvu tím, že odvádí císařova vojska, slavně a úspěšně zaměstnaná proti nevěřícím. Breve adresovaná prvnímu ministrovi a zpovědníkovi byla psána papežovou rukou. Prvního nejdojemněji zapřísahal ve jménu Boha i lidí, aby vynaložil veškerý svůj vliv k dosažení toho, co mu Aldrovandi ohledně klidu Itálie sdělí; a naléhání bylo tím důraznější, že v Římě panovalo krajní rozrušení kvůli blízkému míru s Turky a hrozící válce v Itálii, kam císař toužil jen po záminku, aby přenesl své zbraně.

Parmský vévoda, který počítal, že bude jako první vystaven pomstě tohoto panovníka, marně prosil o ochranu papeže, jakožto svého lenního pána, aby Parmu a Piacenzu kryla posádka církevních vojsk, a o ochranu Španělska, když Alberonimu líčil smutný stav svého postavení.

Nebyly už časy, kdy tento první ministr býval ve Španělsku jeho ministrem a poddaným; už ho nepotřeboval k urychlení svého jmenování kardinálem; to se stalo, a od té chvíle ho už nic nemohlo odvrátit od jeho záměrů a podniku, ani přimět, aby naslouchal jakýmkoli domluvám, natož výčitkám — že za purpur vděčí jen slibům poslat španělské loďstvo proti Turkům —, výčitkám, které ho podráždily a o nichž usoudil, že ho zbavují jakékoli vděčnosti.

Papež, rozhořčený, že u něho nemůže nic pořídit, měl tu slabost, že řekl kardinálu del Giudice, že dobře ví, že se zatracuje, když povyšuje takového člověka na purpur, ale že se ocitl v tak silném závazku vůči španělskému králi a královně, že nebylo možné jim odmítnout; na což mu Giudice žertovně odpověděl, že pro něho bude vždy ctí následovat Jeho Svatost všude, kam půjde, kromě do ďáblova domu.

V těchto tísních mu Acquaviva řekl, že Španělsko omezí své výboje na Sardinii, může-li papež slíbit, že císař bude přesně dodržovat neutralitu Itálie, že tam nepošle vojska nad počet stanovený smlouvami, že tam nebude vybírat kontribuce a konečně že neumístí posádky do toskánských míst. Papež dělal, jako by jen nerad obětoval obecnému blahu svou nevoli nad nedodrženým slovem Španělska. Mluvil o tom s Gallasem a oba v tom smyslu vypravili kurýry do Vídně. Papež tam se svým vlivem příliš nepočítal. Nic se nevyrovnalo pohrdání, s nímž se u tohoto dvora setkával, neboť tam byli přesvědčeni, že hledí jen k prospěchu svého rodu a že chce u příležitosti tohoto jednání poslat k císařskému dvoru svého synovce Alessandra. Papež toto pohrdání cítil, ale počítal také s tím, že mu Stellův vliv na císaře vymůže, v co sám od sebe nesměl doufat, a že s tímto oblíbencem snadno naloží za kardinálský klobouk pro jeho bratra.

Molines byl propuštěn z milánského hradu a převezen do jedné městské koleje, kde ho střežili vojáci Církve. To mohlo uspokojit rozsáhlé nároky církevní imunity, ne však Španělsko, ani to nenapravilo porušení neutrality Itálie v jeho osobě. Věk a zdraví ho činily neschopným prokázat ještě nějakou službu; jeho zajetí bylo poslední službou, kterou prokázal, když posloužilo za záminku Alberoniho záměrům a plánům, ačkoli Alberoni zprvu toto zajetí tak veřejně zlehčoval.

Alberoni s velkou péčí pracoval na španělském loďstvu. Lichotil si, že na příští jaro vypraví na moře třicet lodí, velkých i malých, s dvanácti tisíci muži. Zároveň však přiznával, že nebudou-li podporovány pomocí Francie, Anglie a Holandska, nemůže si Španělsko od svého úsilí v Itálii nic slibovat. Bylo tam třeba převézt po moři nejen vojska a potraviny, ale vůbec všechny zásoby potřebné pro armádu. Byly to nesmírné náklady. Náklady sardinské výpravy dosáhly už do vylodění milionu piastrů. Císař naproti tomu posílal vojska do Itálie po souši; všude tam nacházel potraviny; vymáhal tam od italských panovníků peníze, po dobrém či po zlém, kolik jen chtěl. Španělsko je nemohlo před těmito útisky chránit, ani před úplným vpádem, a muselo to parmskému vévodovi přiznat. Alberoni, který si nemohl namlouvat, že v Itálii sám uspěje silou, mu dával naději na pomoc jednání.

Jediným významným spojencem, s nímž bylo možno počítat, byl sicilský král, kterému šlo o omezení císařovy moci jako nikomu jinému; Alberoni ho však nešetřil. Del Maro, jeho velvyslanec, se Alberonimu znelíbil tím, jak usilovně se snažil proniknout jeho záměry, a opakovanými zprávami svému pánovi, že se míří na Sicílii. Alberoni se tím těžce urazil. Sicilský král se držel ve velké zdrženlivosti a del Maro se od sardinské výpravy neukázal v paláci. Nelze se ubránit úžasu, kam až Alberoniho zavedly jeho falešné úvahy, když se sám pustil do neudržitelné války, a nad očarováním panovníků, kteří se vydali napospas prvnímu ministrovi. Del Maro však dostal rozkaz navštívit Alberoniho po vylodění na Sardinii, ujistit ho o přáních svého pána ve prospěch Španělska, ale říci mu, že je třeba se obávat všeho, zvláště po uherských vítězstvích, nebude-li si jist Francií, jejíž pomoc jediná může do Itálie dorazit po souši.

Alberoni odpověděl, že záměrem Španělska není dobývat v Itálii, nýbrž potlačit porušování smluv a násilí Němců proti nim a zároveň ukázat svou upřímnost tím, že se omezí na dobytí Sardinie; že se Španělsko nebojí ani císařových záměrů, ani jeho moci; že budou-li italští panovníci chtít jednat ve shodě s ním, přispěje k tomu svou péčí a svými silami. Přidal vychloubání o umírněnosti a moci Španělska a nezapomněl zdůraznit právo královniných dětí na toskánské nástupnictví. Jeho záminkou byla stále rovnováha v Itálii a to, že pracuje jen pro veřejný klid. Slíbil regentovi a anglickému králi, jako předtím papeži, že jim nechá celou zimu na práci na dohodě přijatelné pro všechny strany. Nedával jim tím nic, co by mu stejně nepředepisovalo pokročilé roční období i jeho okamžitá bezmocnost. Mezitím bez ustání shromažďoval peníze a vše potřebné pro velkou výpravu. Velmi špatně přijal memorandum s velmi důraznými výhradami, které mu anglický král dal předat svým ministrem. Prudce si stěžoval v Londýně i v Paříži na řeči, které tam vedl Stairs.

Na londýnský dvůr, příliš oddaný vídeňskému, už nespoléhal; veškerou jeho nadějí bylo Holandsko, u něhož nevynechával nic, aby mu císaře zošklivil a aby ho přesvědčil, že má s ním během zimy učinit opatření k nastolení spravedlivé rovnováhy v Itálii. Šlo mu především o rozdělení toho, co tam drželi císař a sicilský král, a o rozdělení této části Evropy, jak už bylo řečeno. Sliboval Holanďanům, že Španělsko v příštím roce zdvojnásobí své síly, aniž by potřebovalo jakoukoli půjčku, a dával pověření ke koupi válečných lodí v Anglii a v Holandsku. Ripperda, kardinálovi zcela oddaný, tam psal, co mu kardinál diktoval. Beretti hlásil, že návrh přijmout tuto republiku za zprostředkovatelku míru se tam velmi líbil; a snad s úmyslem strhnout jednání na sebe tvrdil, že se musí vést v Haagu, protože vláda anglického krále je natolik císařská, že jí Holandsko nedůvěřuje, a to až tak, že mu pensionář, ačkoli byl odjakživa tak prorakouský, řekl, že v Londýně myslí jen na to, jak strhnout Holandsko do závazků, z nichž by Anglie měla všechnu čest a jejichž náklady by celé padly na Spojené provincie. Beretti se tedy domníval, že jediným

krokem, který Holanďané učiní, bude nabídnout své dobré služby pro mír. Totéž se v Haagu soudilo o regentovi. Pravda byla, že v Holandsku velmi zapůsobila důvěra, kterou španělský král projevil v jejich zprostředkování.

Cadogan, který nedávno přijel do Haagu z pověření anglického krále, byl povahy, která nikoho nešetřila. V minulé válce měl veškerou důvěru vévody z Marlborough[17] a skrze něho i prince Evžena a pensionáře, a stejně jako oni dokonale nenáviděl Francii, zvláště vládu zesnulého krále a všechny, jichž se zesnulý král užíval. S Berettim mluvil o španělském podniku se vší rakouskou zuřivostí. Znepokojen smlouvou, kterou nedávno uzavřeli regent, car a pruský král[18], si trpce stěžoval, že o ní nemá žádnou zprávu. Nato dostal Châteauneuf rozkaz mu ji sdělit. Cadogan tvrdil, že to Châteauneuf udělal jen v obecných výrazech a že od trojspolku pensionář a několik dalších členů generálních stavů očekávali, že ji sdělí formálně. To vyvolalo pověst, že anglický král žádal Châteauneufovo odvolání za to, že tuto smlouvu vyjednal a podepsal. Jádrem věci byla Jiřího neshoda se zetěm a s carem, jeho a jeho ministrů mrzutost, že je vidí spojené s Francií, a jejich obava, že uzavřou separátní mír se Švédskem a odpoutají se od severní ligy.

Görtz, hlavní švédský ministr, byl v Berlíně. Car, rozhořčený víc než kdy jindy na Jiřího a na osoby jeho dvou německých ministrů, byl rovněž v Berlíně, a byl tam sestaven plán separátního míru se Švédskem s vyloučením anglického a dánského krále. V Holandsku se tento plán pokládal za dohodnutý s Francií a za to, že regent naléhá na jeho provedení. Cadogan a někteří další ujišťovali, že regent na něm nemá podíl, nýbrž jiná strana ve Francii, která často mařila provádění vůle tohoto prince, chtěla omezit jeho autoritu a za tím účelem zapálit Evropu, aby uvedla do nesnází Francii a ještě víc regenta, jehož osobním zájmem bylo spolupracovat s Anglií na obnovení klidu na severu a předejít nepokojům v Itálii; a Cadogan dodával, že Holandsko je ochotno učinit k tomu potřebná opatření, navzdory mínění Berettiho. Nenávist Angličanů k Châteauneufovi byla nesmírná. Chtěli mu u regenta přičíst osobní vinu za jednu drzost rotterdamských novin, o níž tvrdili, že odhalili, že nitky vedou ke starému dvoru a ke straně nepřátelské regentovi. Nevěděli, a ani Stairs ne, že regent tuto smlouvu s carem a Pruskem anglickému králi sdělil. Začali počítat s upřímností jednání Jeho Královské Výsosti vůči jejich králi; ale na Châteauneufa nemohli změnit názor, ačkoli tuto smlouvu nakonec sdělil generálním stavům, kde se ukázalo, že obsahuje jen prostá ujištění a svazky přátelství a že jejím cílem je jen přimět mocnosti zapojené do severní války, aby uznaly Francii za zprostředkovatelku tohoto míru.

---

17. **Vysvětlivka:** John Churchill, vévoda z Marlborough (1650–1722), vrchní velitel spojenců ve válce o španělské dědictví; zemřel roku 1722 po opakovaných záchvatech mrtvice.

18. **Vysvětlivka:** Smlouva uzavřená v Amsterodamu 15. srpna 1717 mezi Francií, Ruskem a Pruskem; Francie se v ní stala zprostředkovatelkou míru na severu.

Abbé Dubois odjel do Londýna 20. září a dva dny předtím odjel z Paříže plukovník Stanhope, kterého anglický král posílal přes Paříž do Madridu. Penterrieder se chystal odjet z Vídně do Anglie. Tak se měla ze všech stran otevřít scéna velkých jednání.

Začínalo se také mluvit o tajných jednáních, která se měla zahájit v Åbo mezi ministry Švédska, Ruska a Pruska; car však odjel z Berlína koncem září, aniž přijal nový závazek, a jeho ministři říkali, že s výjimkou Finska nechce Švédsku nic vrátit: věci tedy byly k míru ještě málo nakloněny. Ani pruský král se nezdál míru nakloněn víc, soudě podle ujišťování o jednotě se severními spojenci, která dával anglickému králi, s nímž se usmířil a od něhož se prý neodloučí, aby přinutil Švédsko k rozumnému míru, pokud nebude mít důvod se domnívat, že se nějakými kroky chce jednat bez něho a nechat ho v nesnázích. Na důkaz své upřímnosti ujistil anglického krále o tom, co bylo právě řečeno o carovi při jeho odjezdu z Berlína: že se tam s Görtzem nedohodl na žádném plánu a že ve skutečnosti by bylo pro tohoto Švéda těžké jednat s tímto panovníkem, který se o mírových podmínkách vyjádřil tak povýšeně, že je nebylo možné slyšet bez rozhořčení. Tato důvěrnost k tchánovi mu nebránila stěžovat si, že Francie sdělila anglickému králi bez dohody s ním smlouvu uzavřenou mezi ní, carem a jím. Bylo mu odpověděno, že ji nebylo možné déle tajit. Separátní článek zůstal velmi tajný. Pruský král chtěl také vědět, jakýma očima se ve Francii pohlíží na císařovy úspěchy v Uhrách. Maršál z Huxelles řekl jeho vyslanci, že zasluhují vážné úvahy, o nichž mu brzy dají vědět, stejně jako o důvodu cesty abbé Duboise do Londýna.

Navzdory tak krásným a jasným řečem pruského krále k jeho tchánovi, anglickému králi, neztrácel pruský král ze zřetele svůj separátní mír se Švédskem. Kniphausen, jeho vyslanec v Paříži, dostal rozkaz zeptat se generála Poniatowského[19], který tam rovněž pobýval a měl důvěru švédského krále, zda je hesensko-kasselský lankrabě dobrým prostředníkem k vyjednání tohoto separátního míru a zda mu pruský král může důvěřovat. Poniatowski mu odpověděl, že tato cesta není dobrá; že lankrabě ztratil svůj vliv od té doby, co švédský král zpozoroval, že má příliš těsné styky s anglickým králem; že holštýnský dům má ve Švédsku víc přátel než hesenský a Görtz mnohem větší podíl na důvěře svého pána než lankrabě; že chce-li pruský král vést separátní jednání bezpečně a úspěšně, musí nejprve zařídit, aby bylo pozastaveno bourání opevnění Wismaru, pak urychlit návrat barona Görtze do Švédska; a konečně, že kdyby bylo možné najít nějaké řešení ohledně Revalu[20], mír mezi Švédskem, Ruskem a Pruskem by byl brzy uzavřen. Mezi anglickým a

19. **Vysvětlivka:** Stanisław Poniatowski (1676–1762), polský šlechtic a důvěrník Karla XII., otec pozdějšího polského krále Stanislava Augusta.

20. **Vysvětlivka:** Reval, dnešní Tallinn, hlavní město švédského Estonska, od roku 1710 v ruských rukou.

švédským králem však zdaleka nebyla stejná ochota k míru. Navzdory naléhání Francie Švédové ujišťovali, že švédský král nikdy nesvolí k postoupení Brém a Verdenu. Tento panovník, jehož poddaní byli vyčerpáni, naléhavě žádal ve Francii o vyplacení svých subsidií, sháněl v Paříži za dobrých podmínek dva miliony v hotových penězích a zmocnil svého vyslance ve Francii, aby vydával pověření korzárům ochotným plout pod švédskou vlajkou.

Čím větší neklid byl na severu, tím víc se anglický král domníval, že má zájem usmířit císaře se Španělskem tím, že císaři zjedná výhody. Počítal, že si z něho tak učiní mocného ochránce, aby si udržel státy uchvácené Švédsku, a že mu přitom španělský král bude zavázán, že ho zbavil jediného nepřítele, kterého měl, a zajistil mu tak klidné držení jeho států. On i jeho ministři tedy zdvojnásobili horlivost a Španělsko se tomu tehdy zřejmě nebránilo. Monteleón dostal rozkaz ujistit Stanhopa, že jeho bratranec bude v Madridu dobře přijat. Monteleón byl přesvědčen, že krajní nechuť anglického národa rozkmotřit se se Španělskem kvůli svému obchodu zdrží Jiřího a jeho ministry od stranictví a omezí je na dobré služby ke zjednání míru.

Zdálo se, že tento velvyslanec znovu získal důvěru anglického krále a jeho hlavních ministrů a že měl zároveň tu obratnost, že si zachoval i důvěru předních osobností stojících proti dvoru. Stanhope ho užíval jako svého přítele v soukromých záležitostech, a Monteleón zároveň vezl ve svém kočáře do Hampton Courtu vévodu z Buckinghamu, který anglického krále neviděl od té doby, co mu král odňal místo předsedy rady. Monteleón byl vždy oddán Francii a ve svých zásadách i jednání věrný důvěrnému spojenectví Francie se Španělskem, které právem pokládal za naprosto nezbytné pro obě koruny. Tato zásada, která nebyla v souladu s úmysly ani zájmy anglického dvora, se tam nelíbila. Dvůr jí byl méně pohoršen od té doby, co nemohl pochybovat o ranách, které toto spojenectví utrpělo, ani o spojenectví, které s ním chtěl mít regent — abychom neřekli přímo naprostou závislost, založenou na záměrech, zájmu a podivném vlivu abbé Duboise.

Tato důvěra anglického dvora k cizímu ministrovi byla tím nápadnější, že anglický král byl nedůvěřivý a mluvil málo. Toto mlčení se nepřipisovalo ani tak politice jako obavě, že promluví nevhod nebo proti mínění svých ministrů, o nichž veřejnost tvrdila, že jejich hlavní starostí je udržet se na svých místech a že jsou natolik zaujati svým soukromým zájmem, že vše, co se týkalo cizích zájmů, poslouchají jen s nechutí a odporem.

Těmto náladám přičítal vyslanec sicilského krále, že jeho výhrady a ujišťování nacházely tak málo pozornosti a účinku — ujišťování, že jeho pán nemá žádný podíl na plánech Španělska, že bude věrně dodržovat smlouvy a zvláště že se vytrvale přidrží smýšlení Anglie, až bude třeba se rozhodnout; vláda však znala povahu sicilského krále; domnívala se, že mu prokazuje čest, když naslouchá řečem jeho ministra a nechává ho svým mlčením věřit, chce-li, že ji přesvědčil. Tento vyslanec

nedůvěřoval spojenectví Francie a Anglie a obával se, že ony, dbající víc o své zájmy než o zájmy sicilského krále, budou dokonce mařit jeho smíření s císařem. Snažil se tedy na něm pracovat sám, bez účasti anglických ministrů. Posloužil si k tomu modenským vyslancem v Londýně, jehož bratr byl ve Vídni a tvrdil, že jedná přímo s císařem nezávisle na jeho ministrech, a který ujišťoval, že o tomto jednání má dobré mínění.

Vyslanec, jeho bratr, zakládal své naděje na tom, že císař ví, že sicilský král vytrvale odmítal jakoukoli novou ligu s regentem, že odpověděl, že dosavadní závazky stačí, a že mu tato odpověď vynesla regentovu nenávist a podezření; že z toho císař vyvozoval, že mu regent bude vždy nepřátelský, a že jestliže tento princ projevuje takovou horlivost, aby zabránil obnovení války v Evropě, nečiní tak z nějaké náklonnosti k císaři, jehož se bojí a kterého nemiluje, nýbrž aby zabránil smíření, které by tato válka neomylně přinesla mezi ním, císařem, a sicilským králem; že to je důvod cesty abbé Duboise do Londýna; že mezi anglickým králem a regentem panuje dokonalé srozumění; že se ví, že plánem španělského krále, který vzešel od královny, je zajistit Toskánsko parmskému rodu, připojit k němu Sardinské království a vyvodit z toho titul, aby parmský vévoda nesl titul sardinského krále.

Ať byl plán jakýkoli, všichni italští panovníci se stejně báli, aby nebyli podezříváni z účasti na něm. Jejich ministři ve Francii ho veřejně odsuzovali a neustále opakovali, že jejich páni mají daleko k tomu, aby se zapojili do jakéhokoli plánu, který by mohl císaři sebeméně uškodit.

Cellamare byl svědkem těchto ustavičných obhajob a velmi ho znepokojovala cesta abbé Duboise do Londýna. Byl to však rozvážný muž, který od španělského podniku mnoho nečekal a domníval se, že pro krále, jeho pána, by bylo nejlepší vydat se cestou, kterou mu Francie a Anglie otevíraly k jednání s císařem.

Válka bez spojenců se mu zdála troufalá a podle jeho soudu bylo chabým základem spoléhat jen na diverzi Turků. Rákóczi byl jediný, kdo tvrdil, že Turci povedou příští tažení, a v této důvěře vyplul z Marseille do Cařihradu.

Welez, onen císařův špeh, o jeho odjezdu císaře přesně zpravil, stejně jako o okolnostech jeho cesty a o cestách, jimiž mu jeho přátelé posílali dopisy. Tvrdil, že odhalil, že některé šly přes hraběte z Toulouse, jiné přes úřad zahraničních věcí, a jmenoval jeho bankéře v Paříži a ve Vídni. Welez dále nabídl císaři, že dá unést abbé Brennera se všemi jeho papíry. Vyvozoval, že kdyby Rákóczi neměl jinou ochranu než tureckou, nebyl by ve Francii našel všechnu tu vstřícnost, které se mu při odjezdu a nalodění dostalo; že je tedy jisté, že Francie a Španělsko jsou srozuměny, aby Jeho Císařskému Veličenstvu přivodily nepřítele, kterého pokládají za nebezpečného a hrozivého.

Bentivoglio, vždy nejzuřivější nepřítel Francie, kde byl nunciem, vynaložil veškeré úsilí, aby zabránil papeži udělit indult pro jmenování na arcibiskupství v

Besançonu[21], bez něhož se ostatně dalo velmi dobře obejít a jmenovat; a kromě obtíží, které tomu způsobila papežova nerozhodnost, papeže přesvědčil, aby dal najevo, že už nebude udělovat buly bez opatření a podmínek, pokud jde o ty, které král jmenuje na biskupství a jiná obročí. Bentivoglio obnovil svá dřívější a nejnaléhavější nabádání, aby papeže přiměl stát se ve Francii pánem tím, že uzavře s císařem onu ligu, jejíž návrh mu před nějakou dobou sdělil baron Hohendorff. Ujišťoval papeže se svými lžemi a obvyklou drzostí, že všichni dobří katolíci ve Francii si tento svazek přejí. Dodával, že by to byl nejsilnější důkaz k rozptýlení císařových podezření a nejlepší a nejjistější prostředek, jak si získat novou úctu u všech panovníků. Chtěl však do této ligy přivést Benátskou republiku, která by ji podle něho neodmítla. Jeho rafinovaná politika však chtěla, aby papež zachovával přesný střed mezi císařem a Španělskem, nenakláněje se ani na jednu stranu, aby byl vždy schopen nabídnout své zprostředkování; a odtud tento důstojný služebník míru naléhal na papeže s nejpodivnějším úsilím, aby přijal a uskutečnil nejnásilnější rozhodnutí proti Francii.

21. **Vysvětlivka:** Besançon s Franche-Comté připadl Francii až roku 1678 a nespadal pod boloňský konkordát; ke jmenování arcibiskupa proto král potřeboval zvláštní papežské svolení (indult).

Kapitola šestá

Saint-Albin koadjutorem v Saint-Martin-des-Champs. — Hanebnost abbého z Auvergne. — Opět spor mezi velkým a prvním štolbou. — Vévoda z Noailles a Law, rozhádaní, se navenek usmíří. — Noailles dostává po Mornayově smrti guvernérství a kapitánství Saint-Germain. — Plénoeuf, který se ze strachu před soudní komorou uchýlil do Turína, si usmyslí, že tam bude vyjednávat sňatek jedné z dcer vévody z Orléans s piemontským princem, aby se zviditelnil. — Proti své vůli jsem pověřen tímto stykem a přenechám ho abbé Duboisovi po jeho návratu z Anglie. — Spor mezi maršálem z Villeroy a vévodou z Mortemartu, prvním šlechticem komory, který měl toho roku službu a spor prohraje. — Další spory prvních šlechticů komory. — Maršál z Villeroy odmítá prodloužení daru padesáti tisíc livrů ročního důchodu z Lyonu. — Jeho pohnutka; jeho počínání; vysvětlení, proč na tom nic netratí. — Osmdesát tisíc livrů vévodovi z Tresmes. — Saský kurprinc se ve Vídni prohlašuje za katolíka. — Abbé z Louvois odmítá biskupství v Clermontu; kdo to byl. — Rion guvernérem Cognacu. — Smrt rytíře z Oppède, tajného manžela paní z Argentonu, a abbého z Langlée. — Smrt a rodina hraběnky ze Soissons. — Apelace kardinála z Noailles zveřejněna. — La Parisière, biskup z Nîmes, vypovězen do své diecéze. — Záležitost kraje Lalleu, v níž obratně posloužím vévodovi z Boufflers. — Zvláštní historka o podivné kancléřově nerozhodnosti. — Zvláštní schopnost d'Antinova. — Vděčnost poslanců kraje Lalleu. — Vévodové z La Force a z Noailles rozhádáni. — Paní z Arpajonu dámou vévodkyně z Berry a Bonivet mistrem její šatny. — Smrt kardinála Ariase, arcibiskupa sevillského. — Smrt paní z Monjeu a Richarda Hamiltona. — Povaha tohoto posledního. — Vraždy a krádeže. — Provozovatelé hazardních her uvězněni. — Bouřlivé a rozpuštěné stavy Bretaně. — Paní d'Alègre se mnou naváže tajemný styk, který trvá přes rok. — Abbé Dubois se na několik dní vrací z Anglie do Paříže; svou korespondenci tam přenechává Nancrému; nachází anglického krále a prince waleského ve velké roztržce. — Původní příčina jejich odcizení.

Řím nicméně právě schválil ve prospěch vévody z Orléans koadjutorství bohatého převorství Saint-Martin-des-Champs v Paříži, k němuž náleží mnoho kolací, pro abbého ze Saint-Albin, neuznaného levobočka tohoto prince a herečky Florence. Kardinál z Bouillonu[1] kdysi jako opat z Cluny dal toto převorství abbému z Lionne, synovi proslulého ministra a státního sekretáře pro zahraniční věci. Tento

1. **Vysvětlivka:** Emmanuel-Théodose de La Tour d'Auvergne, kardinál z Bouillonu (1643–1715), synovec maršála z Turenne, velký almužník Francie a opat z Cluny; roku 1710 uprchl z Francie k nepříteli a zemřel v exilu v Římě 2. března 1715.

abbé z Lionne, o němž jsem mluvil jinde, byl člověk mravů, života, skrytosti, ba i životosprávy velmi neobyčejných. Ovládal ho jakýsi šibal, kterého mu dali jezuité a který na něm zbohatl obchodem s jeho kolacemi a správou jeho jmění; zesnulý král i celý svět ho znali jako takového ničemu, že otec Tellier[2] a Pontchartrain, jak jsme viděli jinde, neuspěli, když z něho chtěli udělat biskupa – a on se jím po těchto událostech přece stal, totiž biskupem v Boulogne. Abbé z Lionne byl tedy tímto koadjutorstvím napálen, ačkoli mu v podstatě nijak neškodilo, a abbé z Auvergne si jako opat z Cluny dělal u regenta zásluhu z toho, že s ním nejen souhlasil, ale ze všech sil k němu přispěl. Je pravda, že sotva tento princ zavřel oči, abbé z Auvergne se nestyděl napadnout jeho levobočka, který se mezitím stal arcibiskupem v Cambrai a který převorství po smrti abbého z Lionne už dva roky pokojně držel bez jakékoli námitky. Abbé z Auvergne, tehdy arcibiskup ve Vienne, křičel o násilí proti všeobecně známým skutečnostem, zahájil proces a prohrál ho s hanbou. Pravdou je, že na tom nepřišel o čest, protože v tomto ohledu už mnoho let neměl co ztratit; to však nezabránilo kardinálu Fleurymu,[3] aby z něho udělal kardinála, jen aby neměl vedle sebe nepříjemnou podobnost.

Pan Velký,[4] který, jak jsme viděli na svém místě, prohrál ve sporném řízení všechny své nároky proti prvnímu štolbovi a jemuž vévoda z Orléans ze slabosti dovolil podat protesty, od té doby téměř nepřestával s pokusy a svémocnými zásahy, které nabyly takové síly, že jimi musel být vévoda z Orléans znovu obtěžován. Bylo to marné. *Mezzo-termine* se mu příliš líbila, než aby něco rozhodl s konečnou platností. Toto dotírání trvalo ještě dlouho a zkrátilo prvnímu štolbovi život trápením a zlostí; jeho úřad však neztratil ani píď půdy, až konečně kardinál Fleury, který býval jeho přítelem, rozhodl, když se stal pánem, tak jednoznačně ve prospěch jeho syna, že velký štolba ho navždy přestal znepokojovat a zasahovat do Malé konírny.

Vévoda z Noailles, žárlivý na regentovu důvěru k Lawovi a na úspěch jeho banky, ji rušil, jak jen mohl. Law to přecházel a občas si skromně stěžoval. Noailles, který ho chtěl zničit, aby byl plným pánem všech odvětví financí, zdvojnásobil úklady, jimiž ho chtěl svrhnout. Tato banka byla tehdy jedním z hlavních prostředků, jak udržet věci v chodu. Regent chtěl, aby se usmířili. Law k tomu přistoupil v dobré víře, vévoda z Noailles nemohl couvnout; tvářil se navenek co nejvlídněji.

---

2. **Vysvětlivka:** Michel Le Tellier (1643–1719), jezuita, od roku 1709 zpovědník Ludvíka XIV. a hlavní strůjce buly *Unigenitus*; po králově smrti byl vypovězen ode dvora.

3. **Vysvětlivka:** André-Hercule de Fleury (1653–1743), biskup ve Fréjus, od roku 1715 učitel Ludvíka XV.; od roku 1726 kardinál a fakticky první ministr až do své smrti. Zemřel 29. ledna 1743 v Issy.

4. **Vysvětlivka:** „Pan Velký" (*M. le Grand*) byl dvorský titul velkého štolby Francie (*grand écuyer*) — v této době Louis de Lorraine, hrabě z Armagnacu. Prvním štolbou (*premier écuyer*), jemuž podléhala Malá konírna, byl Jacques-Louis de Beringhen.

Právě v této šťastné chvíli velmi rychle zemřel Mornay. Byl generálporučíkem a po svém otci Montchevreuilovi také guvernérem a kapitánem v Saint-Germain. Vévoda z Noailles, ve všem ostražitý, se to dozvěděl hned po probuzení a okamžitě běžel požádat o tento úřad vévodu z Orléans, který mu ho na místě dal. Kdysi ho měl můj otec. Já jsem se o Mornayově smrti dozvěděl až odpoledne, a zároveň i o pohotovosti vévody z Noailles. Nebylo snadné vstát dřív než on. Bylo třeba vyplatit sto tisíc franků z listiny „brevet de retenue". Pan z Noailles, velký politik a velký služebník parlamentu, hned požádal o vyjmutí Maisons a Poissy z kapitánství Saint-Germain a dělal si z toho velkou zásluhu. Poloha těch míst ukazuje, jak je to nesmyslné. Proto také byla na naléhání téhož vévody z Noailles po smrti posledního prezidenta z Maisons ke kapitánství zase připojena.

Vévodkyně z Orléans mě v té době pověřila jedním stykem, který mi byl velmi málo po chuti a do něhož mě vévoda z Orléans také požádal vstoupit. Plénoeuf,[5] jehož žena a dcera, paní z Prie, později nadělaly ve světě svou žárlivostí na krásu a svými hádkami tolik hluku, nahrabal hory zlata na daňových nájmech[6] a potom na zásobování. Mimořádná soudní komora ho přiměla k útěku a on se uchýlil do Turína.

Nikdy jsem s nikým z lidí tohoto druhu neměl žádné styky; s tímto zvlášť jsem byl nespokojen, protože když se v posledních letech zesnulého krále stal jedním z hlavních úředníků válečného úřadu za Voysina,[7] uprázdnilo se místo majora v Blaye a on je okamžitě dal jednomu ze svých příbuzných. Král mi po mém otci vždy zachovával to vyznamenání, že místa ve štábu v Blaye obsazoval jen těmi, o něž jsem požádal, a tehdy bylo jedno z nich poprvé obsazeno beze mne. Voysin byl v té době na vrcholu přízně a úměrně tomu drzý. Byl tehdy, jak jsme viděli, mužem paní z Maintenon a pana du Maine a řídil a sepisoval apoteózu levobočků i královu závěť. Pochopil jsem tedy, že bych nevhodným odporem utržil jen pokoření a že se věci brzy obrátí. A skutečně, první, co jsem hned po králově smrti udělal, bylo, že jsem toho majora vyhnal a dosadil jiného.

Plénoeuf měl rozum a uměl intrikovat; nechtěl na svém úpadku nic ztratit a chtěl se, bude-li moci, vrátit do Paříže bohatý a s úřadem. Vetřel se tedy mezi nižší lidi turínského dvora; tím získal jakýsi přístup k ministrům a vymyslel si, že bude pracovat na sňatku jedné z dcer vévody z Orléans s piemontským princem.[8] Jeho

---

5. **Vysvětlivka:** Jean-Étienne Berthelot de Pléneuf, finančník a armádní dodavatel; jeho dcera Agnès (1698–1727), provdaná markýza z Prie, byla později milenkou pana Vévody.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Ve smlouvách o finančních obchodech.

7. **Vysvětlivka:** Daniel-François Voysin (1655–1717), od roku 1709 státní sekretář pro válku, od roku 1714 kancléř; zemřel 2. února 1717 v Paříži.

8. **Vysvětlivka:** Karel Emanuel (1701–1773), syn sicilského krále Viktora Amadea II., pozdější sardinský král Karel Emanuel III.

žena, velmi intrikánská a velmi duchaplná, si počínala tak obratně, že se několikrát sešla s vévodkyní z Orléans o samotě a dala jí tolik naděje, že vévodkyně z Orléans – protože jednání nemohlo v očích ministrů turínského dvora slušně zůstat v rukou muže a ženy – navrhla, aby jím byl pověřen já. Paní z Plénoeuf mě vůbec neznala; řekla jen vévodkyni z Orléans, že nemám jejího muže rád, a vyprávěla jí, co bylo právě vysvětleno. To vévodkyni z Orléans neodradilo: požádala mě, abych kvůli ní přešel tuto nespokojenost s člověkem navíc tak nicotným, abych byl ochoten přijmout paní z Plénoeuf a vstoupit s Plénoeufem do přímé korespondence o tomto sňatku.

Podle toho, co jsme viděli o vzájemném postavení regenta a sicilského krále, bylo toto jednání o sňatku velmi nemístné: to jsem však vévodkyni z Orléans říci nesměl; když mi o tom ale o dva dny později mluvil vévoda z Orléans, netajil jsem mu, co si o tom myslím, ani své překvapení nad jeho povolností. Uznal to: „Ale konec konců," řekl mi, „je to rána mečem do vody; a i když to nemá vyhlídky, jsou podivné věci, které se někdy podaří: bude nás to stát jen pár ztracených dopisů, pro všechny případy." Nemohl jsem se tomu tedy ubránit.

Paní z Plénoeuf přišla ke mně pěkně vystrojená, pěkně zdvořilá, pěkně lichotivá, pěkně výmluvná a pěkně plná své záležitosti. Mnoho podřízenosti za svého muže, a hned nato se roztrhl pytel s dopisy. Nic skutečného jsem v nich nikdy ani stínem neviděl; jen mnoho řečí člověka, který se chtěl zalíbit a dodat si důležitosti. Tato korespondence trvala několik měsíců; jakmile se však abbé Dubois vrátil z Anglie, požádal jsem vévodu z Orléans, aby mě jí zbavil a přenesl ji na něho, a vévodkyni z Orléans, aby s tím souhlasila, pod záminkou, že nechci urazit člověka tak žárlivého na záležitosti, který by ji v mých rukou mařil a který ji ve svých mohl dovést k úspěchu. Předal jsem mu ji tedy, a on se mnou souhlasil, že je to při stavu věcí mezi oběma princi přelud. Také to nemělo žádné pokračování a už jsem o tom potom neslyšel.

Zábava odpovídající králově věku vyvolala vážnou hádku. Na terase Tuilerií, před jeho bytem a v jedné úrovni s ním, mu postavili stan. Hry králů vždycky zavánějí vyznamenáváním. Vymyslel medaile, které chtěl dávat dvořanům svého věku, jež by si přál vyznamenat; tyto medaile, které měli nosit, jim dávaly právo vstoupit do stanu, aniž by byli zavoláni: nazvalo se to řád Pavilonu. Maršál z Villeroy dal Lefèvrovi rozkaz, aby je dal zhotovit. Ten uposlechl a přinesl je maršálovi, který je předložil králi. Lefèvre byl pokladníkem (*argentier*) královské domácnosti a jako takový podléhal prvním šlechticům komory. Vévoda z Mortemartu[9] měl ten rok službu. Už předtím měl s maršálem z Villeroy spory. Tvrdil, že jemu příslušelo medaile objednat a jemu je předložit králi. Rozzlobil se, že se to všechno stalo bez jeho vědomí, a hned byl celý bez sebe a se stížnostmi u vévody z Orléans. Byla to maličkost, která nestála za to, aby se jí někdo zabýval, a na níž se ostatní tři

9. **Vysvětlivka:** Louis de Rochechouart, vévoda z Mortemartu (1681–1746), první šlechtic komory, zeť vévody z Beauvilliers († 1714), Saint-Simonova blízkého přítele.

první šlechtici komory také nijak nepodíleli. Takto osamocen proti maršálovi z Villeroy nevedl hru za rovných podmínek. Vévoda z Orléans se svými obvyklými *mezzo-termine* řekl, že je Lefèvre nedal zhotovit ani je maršálovi nepřinesl jako pokladník, nýbrž jako ten, kdo od něho dostal králův rozkaz, a že se o tom už nemá mluvit. Vévoda z Mortemartu byl rozhořčen a vůči maršálovi se nijak nekrotil.

Další hádka tuto ještě završila. Vévoda z Mortemartu si nárokoval místo za králem a chtěl je vzít veliteli brigády tělesné gardy, který je zaujímal. Kapitáni tělesné gardy se svého důstojníka zastali a pan z Mortemartu odňal důstojníkům tělesné gardy právo vstupu, které měli. Ostatní tři šlechtici komory se k vévodovi z Mortemartu přidali. Všech osm se několikrát přelo před vévodou z Orléans kvůli trůnní síni, umístěné jinak než ve Versailles; v ní pan z Mortemartu znovu zakázal dveřníkům pouštět dovnitř důstojníky tělesné gardy. Načež další *mezzo-termine*. Vévoda z Orléans dal trůn odstranit, aby odstranil předmět sporu. Pan z Mortemartu, dotčen tímto rozhodnutím, přestal chodit ke králi, ačkoli měl službu, a první šlechtici komory sepsali spis a předložili ho vévodovi z Orléans.

Věc u toho zůstala až do další, která se o měsíc později přihodila mezi vévodou z Mortemartu a maršálem z Villeroy kvůli služebním maličkostem. Ostatní první šlechtici komory se jeho věci ujali a ani jeden z nich se už u krále neukázal. Trvalo to osm nebo deset dní, potom se tam vrátili. Regent se nemohl odhodlat k rozhodnutí; maršál však, zmalomyslněn, se pak nějakou dobu zdržel svémocných zásahů. Přesto chtěl dotčený pan z Mortemartu poslat rezignaci na svůj úřad. Vévoda z Orléans mi o tom mluvil velmi rozzlobeně; a skutečně s ním bylo každý den něco nového. Uklidnil jsem regenta, jak jsem mohl, vzpomínkou na pana z Beauvilliers a odvrátil jsem bouři.

První šlechtici komory měli ještě spor s královskými hofmistry o to, kdo bude krále upozorňovat, že je jídlo na stole; a protože hofmistři podléhají velmistrovi, zastával se jich pan Vévoda; neboť všechno bylo samý nárok a samý svémocný zásah. Při obědě zesnulého krále jsem celý život vídal, jak hofmistr upozorňoval prvního šlechtice komory a ten sám vcházel do králova kabinetu a upozorňoval ho; a večer, když byl král u paní z Maintenon, jak hofmistr upozorňoval kapitána tělesné gardy, který sám vcházel do místnosti, kde byl král, a hlásil mu, že je večeře na stole.

Maršál z Villeroy, jehož poměry byly v nepořádku kvůli nádheře bez pravidla a míry, dostal od zesnulého krále padesát tisíc livrů ročně z města Lyonu na šest let a pak ještě prodloužení na dalších šest let, které se obnovovalo vždy po šesti letech. Zesnulý král nikdy nepomýšlel přiznat mu je natrvalo, a za celé jeho panování nikdo neviděl, že by komukoli dal padesát tisíc livrů ročního důchodu natrvalo k tíži krále, vyjma služného z guvernérství nebo úřadů, k nimž byla tato částka pevně připojena; a pokud jde o penze, nikdy nikdo kromě prvního prince krve a královych levobočných dcer při jejich provdání neměl penzi, která by se jí blížila, s výjimkou,

jak jsme poznamenali, Chamillarta,[10] který dostal penzi šedesát tisíc livrů, když ho král propouštěl, což bylo za celé jeho panování něco jedinečného. Právě v tomto roce a v této době končilo šest let daru maršálu z Villeroy; vévoda z Orléans ho chtěl obnovit, a to dokonce doživotně. Maršál hrál velkorysého, omluvil se, že jej nemůže přijmout natrvalo, ba ani formou jakéhokoli obnovení, řekl, že je bohatý díky dědictvím a dobrodiním, která se mu dostala, a že by nebylo spravedlivé, aby v době, kdy tolik lidí trpí, zneužíval laskavosti, které se mu nabízejí. Naléhalo se na něho, vytrvale odolával, ale jen proto, aby se tím veřejně chlubil a ve světě se honosil přízní, vážností a nezištností. Výsledek toho je, že on sám zemřel zruinovaný a jeho syn musel zaplatit jeho dluhy, které byly velké, a nakonec ho i živit. Ne že by synovi a vnukovi při jejich hospodárnosti nezůstal nesmírný majetek z dědictví po Lesdiguières a Retz; ale to nebyla zásluha maršálových výstředností.

Byl to člověk bez úsudku, který měl jen ten důvtip, jaký mu dal zvyk velkého světa, uprostřed něhož se narodil a strávil velmi dlouhý život. Měli jsme tak často příležitost o něm mluvit, že zde stačí připomenout tuto povahu, pýchu, z níž byl uhněten a kterou nedokázaly otupit jeho časté a kruté nezdary, vesměs způsobené nedostatkem úsudku, a lesk, do něhož ho vášně a zájmy paní z Maintenon a pana du Maine postavily v posledních letech života zesnulého krále, a zvláště při jeho smrti, což jeho pýchu vyhnalo na vrchol. Od chvíle, kdy se ocitl v postaveních, do nichž ho ta smrt dosadila, a ve vážnosti, která z nich plynula, se mu zatočila hlava: pokládal se za otce a ochránce krále, za anděla strážného Francie a za jediného muže, kterého povinnost i postavení zavazují, aby ve všem stál proti regentovi.

Jeho domýšlivost mu vyrobila ještě jinou povinnost: osvojit si proti tomuto princi všechnu nenávist té Maintenonové, své patronky, a všechnu nepřízeň, kterou proti němu vyrvala umírajícímu králi. Neustále si libovál v neúnavných krocích, které regent činil vůči němu a které jen posilovaly jeho odvahu mu škodit; ustavičně zneužíval důvěry a povolnosti, s jakou mu ve všem, co chtěl, vycházel vstříc regent mírný, bojácný, který se bál rozruchu a jemuž maršál svým velkopanským vystupováním vůči zesnulému Monsieurovi[11] a velením armádám, v nichž vévoda z Orléans začínal sloužit, imponoval natolik, že mu imponoval pořád. Tento princ ho tedy chtěl získat a věřil, že ho získá, tím, že bude lichotit jeho neuvěřitelné ješitnosti a předcházet všemu, co by se mu mohlo líbit, a nikdy mu nic neodmítne pro jeho lidi ani pro kohokoli jiného; kdežto maršál, odhodlaný hrát velkou roli na regentův účet, což jinak nepokládal za možné, se spojoval se všemi jeho nepřáteli, i s těmi, které jimi učinila ctižádost nebo záliba v novotách, podněcoval je, povzbuzoval je,

---

10. **Vysvětlivka:** Michel Chamillart (1652–1721), generální kontrolor financí 1699–1708 a státní sekretář pro válku 1701–1709, kdy ho král propustil. Zemřel 14. dubna 1721 v Paříži.

11. **Vysvětlivka:** Monsieur, Filip I. Orleánský (1640–1701), jediný bratr Ludvíka XIV. a regentův otec; zemřel 9. června 1701 v Saint-Cloud na mrtvici.

rozmnožoval je, aby si vytvořil stranu; a k tomu velmi dbal na zdánlivou nezištnost, která by zvětšovala jeho pověst a důvěru v něho, takže ho ze zásady nemohly zastavit milosti a dobrodiní vévody z Orléans. Když odmítl padesát tisíc livrů ročního důchodu z Lyonu, ve skutečnosti nic neodmítal, ale sledoval svůj plán: dodával si lesku, který měl oslnit dav, zvláště parlament a soudní stav vůbec, o něž pečlivě pečoval, získat mu stoupence, zvětšit důvěru těch, které chtěl získat, a umožnit mu, aby s autoritou tohoto odmítnutí a co nejveřejněji, a zdánlivě co nejnevinněji, káral regentovu lehkomyslnou marnotratnost – a to aniž by tím zchudl.

Odjakživa byli jeho předkové, jeho strýc a on sám v Lyonu absolutními a jedinými pány. Už za zesnulého krále tam intendanti neměli ani ten nejmenší dohled. Maršálova autorita se tam stala ještě bezmeznější za regentství, které myslelo jen na to, jak se mu zalíbit a ve všem mu vyjít vstříc. Odjakživa měl po svých předcích a strýci v držení právo sám jmenovat lyonského kupeckého prévôta, který měl ve městě veškerou finanční moc bez jakéhokoli dozorce či rady. Ten pod maršálem z Villeroy sám nakládal s nesmírnými příjmy města, stejně tak řídil veškerý jeho obchod a byl pánem obchodníků. Z příjmů a výdajů těchto nesmírných důchodů se zodpovídal jen maršálovi z Villeroy, a účty takto uzavřené mezi nimi dvěma, v nichž byl maršál z práva pánem, se pak už nikde nenacházely a nikdo je už nikdy neviděl; je tedy přesné vyjádření, řekne-li se, že maršál z Villeroy byl jediným králem Lyonu, kupecký prévôt jeho místokrálem *ad nutum* a že si strkali do kapsy všechno, co se jim zlíbilo vzít, bez nejmenších potíží, bez jakékoli formality a bez nejmenší obavy z jakýchkoli následků do budoucna, ba i z toho, že by se kdy dalo zjistit, co se v tomto ohledu mezi nimi dvěma odehrává. Je tedy jasné, že maršál z Villeroy, každý rok pánem těchto obrovských příjmů a veškerého obchodu nejkvetoucnějšího místa království v tomto oboru, si zcela volně bral všechno, co chtěl, a že když odmítl dar, který mu regent chtěl prodloužit, ve skutečnosti nic neodmítl. Lyonští také dobře věděli, co si o tom myslet, navzdory vší ochraně, kterou jim všem poskytoval. Ale ani jeden z nich se za minulého panování nikdy neodvážil stěžovat si ani se před ním hnout; oč méně za tohoto regentství, při postavení, v jakém se jejich guvernér nacházel. Jeho syn, který ho přežil jen krátce, si tuto moc ještě udržel, ale slaběji. Konečně dnešní vévoda z Villeroy z ní zachránil velké kusy, ale finance na ni vztáhly ruku a tuto moc, tak výnosnou a tak neomezenou, velmi omezily.

Vévoda z Tresmes nebyl tak útlocitný jako maršál z Villeroy: byl to však také poctivý člověk, který měl k podobným plánům daleko. Dostal osmdesát tisíc livrů jako náhradu za smutek, z něhož měl mít, a neměl, prospěch při králově smrti, kdy měl ten rok službu prvního šlechtice komory.

Saský kurprinc,[12] katolík už od svého pobytu v Římě, s papežovým svolením zůstat jím skrytě, to v této době prohlásil ve Vídni, kam se vypravil na cesty a za císařem; polský král, jeho otec, byl do tajemství zasvěcen a hodně přispěl k tomu, aby se stal katolíkem, aby mu tak upravil cestu k nástupnictví v Polsku. Ale matka a manželka tohoto krále, které byly pilíři svého náboženství, se tomu stavěly na odpor tak rozhodně, že polský král, od té doby co byl katolíkem, nemohl se svou chotí kurfiřtkou udržovat téměř žádné styky kromě vzácných chvil, když jezdil do Saska, a i tehdy jen na návštěvu, aniž by ona chtěla bydlet na stejném místě jako on nebo chtěla slyšet o cestě do Polska nebo snesla titul, jakékoli pocty či zacházení náležející královně. Král, její manžel, to snášel vždy s velkým ohledem k ní, ale utěšoval se se svými milenkami. Když kurfiřtka, jeho matka, zemřela, už se nerozpakoval dovolit, aby se jeho syn prohlásil katolíkem.

Abbé z Louvois[13] odmítl biskupství v Clermontu pod záminkou svého zdraví, ve skutečnosti proto, že dlouho očekával ty největší posty a připadal si příliš starý, aby přijal tak prostřední. Nebyl bez zásluh, měl důvtip, znalost světa i učenost a sám a s dobrou pověstí zastával krásné místo v literárním světě, místo králova knihovníka. Sotva se začínal ukazovat, když zemřel jeho otec, který už dlouho předtím upadl v nemilost. Barbezieux, kterého král kárával jako mladíka, s jehož prostopášnostmi a nevhodnými kousky býval velmi často nespokojen, neměl čas dozrát a získat si dost vlivu, aby u krále přemohl podezření, jež mu jezuité a paní z Maintenon prostřednictvím Saint-Sulpice ustavičně vnukali ohledně duchovní výchovy synovce remešského arcibiskupa, kterého jezuité vždy pokládali za svého nepřítele, a tudíž ho vydávali za nebezpečného jansenistu. Tyto pletichy zničily abbého z Louvois v králově mysli, a k tomu několik maličkostí z rané mladosti, které král v tomto ohledu nikdy neodpouštěl. Abbé z Louvois tak viděl, jak mu první posty unikají. Nedokázal si však zvyknout ztratit naději na ně, ani když jeho postavení zevšednělo ztrátou ministerského úřadu jeho bratra a jeho strýce. Mezi jeho bratry a sestrami zůstalo dost vlivu a zaopatření, aby tu naději živily a aby všechno očekával od regentovy povolnosti. Když viděl své naděje zklamány biskupstvím v Clermontu, nedokázal to ponížení strávit a raději riskoval, že nikdy nevystoupí z nižšího duchovenstva. Využil toho otec Massillon,[14] kněz Oratoře, proslulý svými kázáními. Crozat mladší zbožně a velkoryse zaplatil jeho buly.

---

12. **Vysvětlivka:** Fridrich August (1696–1763), syn Augusta II., pozdější saský kurfiřt a jako August III. polský král.

13. **Vysvětlivka:** Camille Le Tellier de Louvois (1675–1718), syn ministra Louvoise († 1691), bratr státního sekretáře pro válku Barbezieuxe († 1701) a synovec remešského arcibiskupa Charlese-Maurice Le Telliera.

14. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste Massillon (1663–1742), oratorián, jeden z nejslavnějších kazatelů své doby; biskupem v Clermontu byl od roku 1717 až do smrti.

Vévodkyně z Berry zařídila, aby starý Saint-Viance, velmi galantní muž, který býval poručíkem tělesné gardy a generálporučíkem, dostal padesát tisíc livrů a dva tisíce livrů penze za své guvernérství v Cognacu, které neslo dvanáct tisíc livrů ročního důchodu a nevyžadovalo sídlení na místě, a toto guvernérství darovala Rionovi.

Paní z Argentonu žila dlouho poté, co ji vévoda z Orléans opustil, s rytířem z Oppède, mladým a pohledným, který sloužil v tělesné gardě a jehož jméno bylo Janson, blízkým příbuzným zesnulého kardinála z Janson. Potom pomyslela na to, jak sladit své rozkoše se svědomím, opatřila mu, protože byl mladší syn bez majetku, různé výhody, přiměla ho opustit službu a vzala si ho. Oba však ze cti chtěli, aby to bylo tajně. Neměla s ním děti a v této době ho ztratila. Zacházel s ní velmi hrubě a dal jí všechen důvod, aby se utěšila. Zemřel také abbé z Langlée, podivný duchovní, bratr Langléeho, o němž byla několikrát řeč. Neměl skoro nic kromě penze šesti tisíc livrů, kterou mu dávala paní z Villequier, dcera jeho sestry, paní z Guiscardu.

Hraběnka ze Soissons[15] zemřela v téže době v Paříži, nikoli stará a ještě krásná jako den. Nemáme o ní co říci víc, než co o ní stojí (Díl II, Tom 6, kap. 6). Byla potom chudá, nešťastná, potulná.[16] Čas od času jí vévoda z Orléans dával vyplácet nějaký peněžitý dar. Zanechala dva syny, kteří zemřeli mladí a bez sňatku[17] a o něž pečoval jejich strýc princ Evžen. Staršího určil za svého dědice a ujednal jeho sňatek s jedinou dědičkou rodu Cybo, která později přinesla malé státy Massa a Carrara spolu s dalšími velkými statky nejstaršímu synovi modenského vévody a dcery vévody z Orléans, jenž si ji vzal. Hraběnka ze Soissons zanechala také dceru, o niž pečoval sicilský král v jednom klášteře v Turíně, kterou princ Evžen, jenž oba své synovce přežil, učinil svou dědičkou a která se ve Vídni provdala za prince Sasko-Hildburghausenského, o němž se tolik mluvilo spíš jako o odvážném veliteli oddílu, který rád riskuje, než jako o vysokém důstojníkovi v císařské armádě v Itálii proti spojeným vojskům Francie, Španělska a Savojska, jimž veleli maršálové z

15. **Vysvětlivka:** Uranie de La Cropte de Beauvais, vdova po Ludvíku Tomášovi Savojském, hraběti ze Soissons († 1702), nejstarším bratrovi prince Evžena; nezaměňovat s jeho matkou Olympií Manciniovou († 1708).

16. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz opravnou poznámku pana Chantéraca (Díl II, Přílohy vydavatele k Tomu 4, I).

17. **Ediční poznámka:** Saint-Simon tu směšuje dvě generace. Ze synů hraběnky zemřeli svobodní Maurice (1690–1710) a Evžen (1692–1712); Emanuel Tomáš (1687–1729) byl ženat s Marií Terezií z Liechtensteinu. S dědičkou rodu Cybo, Marií Terezií, vévodkyní z Massy, byl roku 1732 zasnouben až jeho syn Evžen Jan (1714–1734), prasynovec prince Evžena; po jeho smrti se provdala za Ercola d'Este, dědice Modeny.

Coigny a z Broglie pod sicilským králem[18] po smrti maršála z Villars.[19] Tak vymřela soissonská větev savojského rodu.

Odvolání kardinála z Noailles[20] se stalo veřejným a bylo vytištěno spolu s obdivuhodnou pastýřskou instrukcí, z níž vyšla jen první část kvůli tomu, co se stalo potom a čeho měl všechen důvod litovat, stejně jako toho, že své odvolání nezveřejnil mnohem dřív, v době, kdy jsem ho k tomu naléhavě nabádal, jak jsem vyprávěl na svém místě. Víc o tom neříkám, abych se jen letmo nedotýkal tak rozsáhlé látky, která je zvlášť pojednána.

La Parisière, biskup z Nîmes, který psal všem prelátům a zahraničním univerzitám, aby získal jejich souhlas s konstitucí, dostal rozkaz odebrat se do své diecéze; kabala však dosáhla jeho povolání zpět po osmi nebo deseti měsících. Jinde jsme viděli, že jako ochočený holub otce Telliera vystoupil v Languedocu proti konstituci; v začátcích si postupně získal důvěru prelátů, komunit a předních duchovních; a aby si ji získal úplně, zašel ve shodě s otcem Tellierem tak daleko, že když byl zvolen poslancem languedockých stavů, aby přinesl jejich stížnosti (*cahiers*), přišel králův rozkaz zvolit jiného. Když se dobře poučil o všem, co chtěl vyzvědět, podal o tom zprávu otci Tellierovi a už se neměl co dozvědět, odvolal všechno, jakmile se vrátil do Nîmes, vystoupil tam na kazatelnu a veřejně odprosil konstituci. Král mu hned dal poslanectví vrátit a on přijel triumfálně užívat plodů svého zločinu v lichotkách a slibech otce Telliera, které mu nezabránily stát se předmětem všeobecného odporu. Měl na svědomí ještě mnoho jiných věcí a nakonec zemřel jako podvodník a úpadce, a to žalostným způsobem.

V regentské radě se objevila záležitost, která mi dala příležitost k malému kousku, u něhož se musím na chvíli zdržet a vyprávět ho. Pan z Elbeufu[21] byl guvernérem Pikardie a Artois, kde rozhodně nedržel ruce v kapsách, a vysmíval se intendantům. Vévoda z Orléans si ho vážil a šetřil ho, a on toho zneužíval natolik, že ho přinutil zjednat tam jakýsi pořádek. Mezi Artois a Flandry je malý bohatý a úrodný kraj, který se jmenuje Lalleu a který odjakživa patřil k flanderskému guvernérství a k lillským stavům. Pan z Elbeufu, který by tam rád natáhl ruce a rozšířil také své guvernérství,

---

18. **Ediční poznámka:** Titul sicilských králů nesli savojští vévodové jen v letech 1713–1720; roku 1720 Viktor Amadeus II. vyměnil Sicílii za Sardinii. Ve válce o polské následnictví (1733–1735), o níž je zde řeč, velel spojeným vojskům v Itálii jeho syn Karel Emanuel III. jako sardinský král.

19. **Vysvětlivka:** Claude-Louis-Hector de Villars (1653–1734), maršál Francie, vítěz od Denainu (1712); zemřel 17. června 1734 v Turíně za války o polské následnictví.

20. **Vysvětlivka:** Louis-Antoine de Noailles (1651–1729), arcibiskup pařížský od roku 1695, kardinál od roku 1700, strýc vévody z Noailles; hlavní odpůrce buly *Unigenitus*, proti níž se roku 1717 odvolal k budoucímu všeobecnému koncilu; bulu přijal až roku 1728. Zemřel 4. května 1729 v Paříži.

21. **Vysvětlivka:** Henri de Lorraine, vévoda z Elbeufu (1661–1748), z vedlejší větve lotrinského rodu, guvernér Pikardie a Artois.

požádal, aby byl kraj Lalleu včleněn do artoiských stavů a nepatřil už k lillským. Důvody obou stran vynechávám, jen by nudily.

Maršálka z Boufflers[22] mi přišla oznámit tento nárok, o němž měla co nejdříve rozhodnout rada vnitřních věcí království a pak jej měl d'Antin přednést v regentské radě ke konečnému rozhodnutí. Maršálce bylo celkem jedno, ke kterým stavům bude tento malý kraj patřit, ale cítila, že kdyby vévoda z Elbeufu svůj nárok vyhrál, posloužil by mu jako lžíce na boty, aby si potom kraj, až bude patřit k artoiským stavům, nárokoval i pro své guvernérství, ačkoli o to zatím nešlo. Radil jsem jí, aby o tom dala promluvit s vévodou z Orléans svému bratrovi. Ale od aféry s plukem gardy mezi nimi zbývalo už jen málo víc než vnější zdání, a dala mi to dobře pocítit. Chtěl jsem ji přesvědčit, aby promluvila sama, ale nemohl jsem ji k tomu přimět. Řekla mi, že vkládá všechnu důvěru ve mne, abych flanderskému guvernérství, které měl její syn, zachoval celou jeho celistvost. Měla pravdu, neboť jsem byl velkým jejím přítelem a, jak bylo možné vidět, důvěrným přítelem jejího ctnostného manžela. Neřekl jsem jí, co udělám, protože jsem to ještě nevěděl, a po zralé úvaze jsem usoudil, že bude vhodnější nedělat nic, protože jsem znal slabost vévody z Orléans, který by kvůli malému chlapci ve věku vévody z Boufflers nikdy neodolal opovážlivé horlivosti vévody z Elbeufu, podporované horlivostí pana Velkého, jehož syn měl právo nástupnictví v pikardském guvernérství. Čekal jsem tedy, aniž bych komukoli řekl slovo a aniž bych se od té doby s maršálkou z Boufflers vídal, až bude věc přednesena v regentské radě, kam byli povoláni předsedové ostatních rad.

Jakmile jsme zaujali místa, d'Antin položil spisy na stůl a chtěl začít svou zprávu. „Okamžik, pane," řekl jsem mu. Pak jsem se obrátil k regentovi a řekl mu, že je-li mu to vhod, je třeba dříve, než se věc začne projednávat, zjistit, zda pan z Elbeufu, pokud by artoiské stavy vyhrály, zamýšlí vyjmout kraj Lalleu z flanderského guvernérství a připojit jej k artoiskému, protože v takovém případě je nás tu několik, kdo jsme panu z Elbeufu příliš blízce příbuzní, abychom byli jeho soudci, počínaje panem d'Antinem, jeho bratrancem, mnou, jeho bratrancem z druhého kolena, panem maršálem z Estrées a ještě dalšími.

Ne že bych nevěděl, že v této radě příbuzenství nehraje roli, protože před králem, který je v ní v každém věku pokládán za přítomného, má každý jen poradní hlas, aby věc probral a krále informoval, a rozhoduje jen jeho hlas; a že v této otázce, kterou chtěl kancléř d'Aguesseau hned na začátku svého kancléřství otevřít pod záminkou králova věku a jeho skutečné nepřítomnosti, bylo v plné radě rozhodnuto, že to tak zůstane a že se bude postupovat, jako by byl král dospělý a přítomen; doufal jsem však, že na to už nikdo nepomyslí, a stalo se tak, jak jsem si myslel a pro všechny případy zkusil.

---

22. **Vysvětlivka:** Catherine-Charlotte de Gramont, vdova po maršálovi z Boufflers († 1711) a sestra vévody z Guiche; její syn Joseph-Marie, vévoda z Boufflers (nar. 1706), zdědil po otci flanderské guvernérství.

Vévoda z Orléans řekl, že mám pravdu, a hned se zeptal d'Antina, jak to je. Ten odpověděl, že o to nejde; že mu pan z Elbeufu o guvernérství nic neříkal a že v tomto ohledu jistě nic nežádá. Ujal jsem se znovu slova a řekl regentovi, že je-li tomu tak, zaslouží si věc, aby byla zjištěna a zaznamenána kvůli blízkému příbuzenství soudců, a protože pan z Elbeufu nemyslí na to, aby – ať bude rozhodnuto jakkoli – žádal o přičlenění kraje Lalleu ke svému guvernérství, bylo by dobré, kdyby Jeho Královská Výsost ráčila nařídit panu d'Antinovi, aby hned napsal na svůj spis, že bude-li kraj Lalleu odloučen od lillských stavů a připojen k artoiským, nebude mít toto rozhodnutí žádný vliv na to, ke kterému guvernérství kraj Lalleu patří: kraj i nadále zůstane součástí flanderského guvernérství jako dosud. Regent pohlédl na shromáždění a řekl, že v tom nevidí žádnou potíž. D'Antin řekl, že napsat to či nenapsat je totéž, protože pan z Elbeufu nic nežádá. „Ale pane," odpověděl jsem, „bude to víc podle pravidel, a Jeho Královská Výsost to schvaluje." – „Dobrá tedy," řekl d'Antin a dal se do psaní. Za chvíli, zatímco psal, jsem regentovi řekl, že by mi připadalo vhodné také, když pan d'Antin dává poznámku na spis, aby ji La Vrillière[23] zároveň zapsal do rejstříku rady, aby to bylo jednotné. Připadalo to tak prosté, že regent, aniž by se tentokrát podíval na shromáždění, odpověděl: „Dobrá tedy, ať to zapíše." Ihned jsem pohlédl na La Vrillièra, který hned vzal pero a zapsal to do rejstříku rady. Jakmile se to stalo, d'Antin začal svou zprávu. Vrátím se k tomu kvůli jedné podivné anekdotě.

Večer přišla maršálka z Boufflers ke mně, velmi znepokojená tím, že artoiské stavy vyhrály, a ptala se, zda se nestalo nic ohledně guvernérství. „Ale ovšem, madam," řekl jsem jí, „o guvernérství se jednalo a něco se v té věci udělalo." A hned nato, když jsem ji nejprve polekal,[24] jsem jí vyprávěl, co se stalo. Objala mě za to a byla nadšená.

Zatímco byla u mne, byl pan z Elbeufu u La Vrillièra a řekl mu, aniž by dal najevo, že by o tom vůbec pochyboval, že když byl kraj Lalleu přiřčen artoiským stavům a přestal být členem lillských, patří také k jeho guvernérství a že jedno s sebou nese druhé. Když La Vrillière udělal jistý obličej, řekl mu s výrazem největšího překvapení na světě: „Jak, pane, copak o tom můžete pochybovat? Vždyť ten kraj patřil k flanderskému guvernérství jen jako člen lillských stavů, a dnešní rozsudek, který ho z nich vyjímá a činí členem artoiských stavů, otázku rozhoduje a nenechává v ní ani stín pochyby." La Vrillière mu skromně odpověděl, že rada to tak nemínila a že se domnívá, že by udělal dobře, kdyby na to nemyslel. Pan z Elbeufu se ho rozčileně zeptal, kde vzal tento úmysl rady, který nemůže obstát vedle rozsudku, jejž vydala a který rozhoduje sám o sobě. Tehdy mu La Vrillière ukázal rejstřík a řekl mu, ať si přečte, co tam zapsal v plné radě na rozkaz vévody z Orléans a rady. Tu je

---

23. **Vysvětlivka:** Louis Phélypeaux, markýz z La Vrillière (1672–1725), státní sekretář, za regentství tajemník regentské rady.

24. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Strach, úlek.

vévoda z Elbeufu vzteky bez sebe a prohlašuje, že jde mluvit s vévodou z Orléans a že tohle pěkné rozhodnutí rozhodně dá změnit. Skutečně tam šel, ale protože šlo o to vymazat, co bylo napsáno na spisu a do rejstříku v plné radě a se souhlasem celé rady, ať výslovným či mlčky daným, bez námitky kohokoli, a obrátit to z bílého na černé, regent se vymlouval, že na to nemůže sáhnout ani znovu předložit radě věc, kterou rozhodl. Pan z Elbeufu hřměl a křičel, ale tím to skončilo, věc byla zauzdena a kraj Lalleu zůstal ve flanderském guvernérství a zůstává v něm dodnes.

Dobře jsem tušil, kam pan z Elbeufu míří a jaký povyk strhne, a že regentova slabost bude proti němu potřebovat hráz, a byl jsem sám se sebou spokojen, že jsem ji dokázal obratně vsunout a postavit tak pevně, aniž by kdo postřehl nebo tušil můj záměr, že ji pak už nic nemohlo narušit. Maršálka z Boufflers šla druhý den poděkovat regentovi.

Vracím se nyní k anekdotě, která plně potvrdí, co jsem uvedl o krajně nerozhodné povaze kancléře d'Aguesseau. Vévoda z Orléans nařídil, aby tato záležitost Lalleu, která byla dlouhá, byla přednesena na dvou zasedáních rady téhož dne, dopoledne a odpoledne; dopoledne mělo sloužit výhradně ke zprávě, aniž by d'Antin jakkoli prozradil svůj názor; odpoledne měl začít hlasováním on, pak měla hlasovat celá rada a měl být vydán rozsudek. D'Antin přednesl velmi dlouhou zprávu, která trvala až do jedné hodiny odpoledne. Když jsme vycházeli z rady, kancléř mě zastavil u dveří a řekl mi potichu, že umírá touhou dovolit si vůči mně svobodu, kterou by si vůči jinému dovolit nechtěl, a doufá, že mi nebude nemilá: totiž zeptat se mě, k jakému názoru jsem na základě zprávy dospěl a jak budu odpoledne hlasovat. Odpověděl jsem mu, že bych se s tím skutečně nesvěřil nikomu jinému, a po několika zdvořilostech jsem mu to řekl, a tak stručně, jak to čas a místo vyžadovaly, i hlavní důvody, které mě k tomu vedly. Objal mě a řekl mi víc než velmi laskavě, že mu působím největší radost na světě tím, že jsem mu to byl ochoten říci, protože je to i jeho názor a můj ho v něm utvrzuje, a k tomu mnoho lichotivých zdvořilostí. Takto jsme se rozešli.

Tato záležitost, do níž se zde nebudu pouštět, připouštěla trojí názor: ponechat kraj Lalleu, jak byl, jako člena lillských stavů; vyjmout ho z nich a připojit k artoiským; nebo konečně ponechat tento malý kraj nezávislý na obojích stavech, aby měl stavy sám pro sebe. To si tento malý kraj žádal, přičemž byl přece jen ochoten zůstat, jak byl, spojen s lillskými stavy, bude-li se to chtít, ale bránil se spojení s artoiskými. Můj názor byl, aby měl vlastní zvláštní stavy a nebyl členem ani lillských, ani artoiských. Takový byl i názor kancléře, když jsme vyšli z dopolední rady, jak jsem právě řekl.

Měli jsme jen tolik času, abychom poobědvali. Ve tři hodiny začala rada. Ačkoli tam byli všichni velmi zvyklí na d'Antinovy krásné zprávy, přesnost, preciznost, důkladný výklad, jasnost, síla a půvab jeho zprávy shromáždění uchvátily, a neméně je uchvátil i jeho krásný, dlouhý a silný posudek odpoledne. Lze říci, že v tomto oboru vynikal nad všemi soudními úředníky; k tomu paměť, která nezapomínala

ani ty nejmenší věci, která všechno vybavovala s pořádkem, přesností a jasností, která se nikdy nemýlila v žádném faktu, okolnosti, vlastním jménu ani datu a která, jak je citoval, říkala biskupovi z Troyes, před něhož obvykle kladl hromadu svých papírů, sešit, svazek a stránku podle čísla a cifry, kde najde, co cituje, a pan z Troyes to v tu ránu našel a nahlas přečetl. D'Antin, který nikdy nehlasoval za sebe a jen přednášel názor rady vnitřních věcí, stejně jako všichni ostatní předsedové ostatních rad u věcí, které z nich přednášeli v regentské radě, byl pro artoiské stavy. Skoro všichni ho následovali, těch několik ostatních bylo pro lillské.

Moje pořadí při hlasování bylo bezprostředně před kancléřem, po němž už byli jen oba levobočci a princové krve. Viděl jsem tedy, že budu otevírat nový názor, a protože jsem věděl, že kancléř bude stejného mínění, nechtěl jsem vyčerpat všechny důvody, abych kancléři nechal k vyslovení nové, které by těm, kdo hlasovali přede mnou, daly příležitost se jich zachytit a přiklonit se k jeho názoru s menší nechutí, než s jakou by se přikláněli k mému, a zakrýt svou malou ješitnost vahou úřadu, postavení a schopností prvního soudního úředníka. Protože však bylo třeba důvodů k obhajobě zcela nového názoru, mluvil jsem přesto dost dlouho, jak abych ho dobře vysvětlil a uplatnil, tak abych oslabil a vyvrátil oba ostatní názory. Byl jsem překvapen, že mě přitom často přerušovaly hlasy, které nahlas říkaly: „Ale pan ze Saint-Simon má pravdu." Stávalo se to tak často a u tolika osob, že jsem se nakonec obrátil k radě, neboť se hlasovalo poněkud natočen k regentovi, a řekl jsem, že když se má za to, že mám pravdu, nic nebrání tomu, aby se k mému názoru přiklonili ti, kdo ho pokládají za nejlepší, protože rozsudek ještě není vydán. Hlasy říkaly: „To je pravda," a ještě po zbytek mého posudku, že mám pravdu; přesto u toho zůstaly a nikdo se neujal slova, aby se k mému názoru přidal. Pochopil jsem tu malou slabost a byl jsem o to spokojenější, že jsem kancléři nechal několik nových důvodů k vyslovení a podpoře, které by těm, kdo hlasovali přede mnou, daly příležitost přiklonit se k jeho názoru s menším přemáháním než k mému.

Když jsem skončil, kancléř začal chválou mého názoru, jehož spravedlnost, důvody a sílu podrobně vychválil. Potom zvažoval všechny tři názory jako generální advokát; pak se svezl k politice a k nešťastným událostem poslední války zesnulého krále ve Flandrech, rozšířil se o tom, jak lituje, že musí umlčet právo, rozum a slušnost před vyššími a naléhavými důvody státního zájmu, dlouze, neobratně, ač výmluvně tuto politiku rozváděl, znovu se ohrazoval, jak se mu to příčí a jak lituje, že ho strhují tak silné ohledy navzdory právu a slušnosti, a uzavřel ve prospěch artoiských stavů. Poslouchal jsem ho s krajní pozorností. Zprvu jsem nemohl pochopit, že by změnil názor od té doby, co se mnou mluvil při odchodu z rady před dvěma hodinami, a mé překvapení bylo krajní, když jsem o tom nakonec nemohl pochybovat. Zapomněl jsem říci, že na závěr znovu pochválil můj názor a složil mi přímo malou poklonu o tom, jak ho mrzí, že se k němu nemůže přidat jedině z důvodu státního zájmu.

Jakmile jsem zpozoroval, že se obrátil, řekl jsem potichu hraběti z Toulouse, že se nemohu vzpamatovat z úžasu, jehož příčinu mu řeknu při odchodu; ale že ho prosím, aby se neujímal slova po kancléři, protože chci mluvit ještě jednou. Ne že bych podle toho, co jsem viděl, doufal, že někoho získám zpět, ale nepokládal jsem za správné zamlčet důvody, které jsem si podržel jen proto, abych je ponechal nové v ústech kancléře, z příčiny, kterou jsem uvedl. Když tedy skončil, požádal jsem regenta, aby mi dovolil připojit ke svému posudku ještě slovo. Učinil jsem tak tedy obšírně a se stejným souhlasným přizvukováním, že mám pravdu, ale bez dalšího úspěchu. Zbytek hlasů se přizpůsobil kancléři a rozsudek také.

Když jsme vycházeli z rady, vzal mě hrabě z Toulouse stranou, zvědavý na příčinu mého krajního překvapení, a byl nanejvýš ohromen, když jsem mu ji řekl. Kancléř a já jsme se po odchodu z této druhé rady nevyhledali a nikdy potom jsme o tom spolu nemluvili.

Kraj Lalleu, který je bohatý, ale má jen zámožné sedláky, ovšem lidi zdravého rozumu a dobrého, třebaže prostého úsudku, vyslal k této věci, na níž mu velmi záleželo, své zástupce. Ohlásili mi je poprvé, když jsem se chystal odejít na dopolední radu, kde se jejich věc přednášela. Chtěli se mnou mluvit a předat mi svůj spis; měl jsem ho už odjinud spolu se spisy stavů a všechny jsem je pečlivě prostudoval. Viděl jsem, že tito venkované mají pravdu, a mrzelo mě, že se se svými soudci setkávají a poučují je tak pozdě. Neměl jsem tehdy čas je vyslechnout: byla hodina rady. Odbyl jsem je tedy, místo abych je poslouchal, a přímo před nimi jsem nastoupil do kočáru. Byl jsem velmi udiven, když jsem je ráno dva dny nato uviděl znovu přicházet se dvěma obrovskými koši nejkrásnějšího stolního prádla, jaké jsem kdy viděl, a v ohromném množství. Dozvěděli se, že jsem byl v radě jediný pro ně a že jsem dlouze hlasoval. Přicházeli s tímto darem, aby mi projevili vděčnost. Marně jsem jim říkal, co jsem jim v tomto ohledu říci měl, nedokázal jsem jim zabránit, aby nerozložili několik ubrusů a ubrousků; ale když viděli, že si je musí odnést zpátky, dali se do pláče a říkali, že jimi pohrdám, ačkoli jsem s nimi mluvil se vší možnou zdvořilostí. Byl jsem jejich tak upřímným zármutkem tak dojat, že jsem jim nakonec řekl, že abych jim ukázal, jak daleko mám k pohrdání a jak jsem dojat jejich citem ke mně, přimějí mě udělat, co jsem nikdy neudělal a nikdy pro nikoho neudělám. Vzal jsem tedy jeden ubrus a tucet ubrousků; to je trochu utěšilo. Všechno ostatní si odnesli a zahrnuli mě požehnáním. Řekl jsem to vévodovi z Orléans. O historce s kancléřem jsem mluvil jen s hrabětem z Toulouse.

Mezi vévody z Noailles a z La Force došlo kvůli některým finančním záležitostem k dosti prudké roztržce. La Force byl dosazen do finanční rady nejprve bez vědomí a potom proti vůli vévody z Noailles, navzdory všemu, co jsem mu dokázal říci o místě na třetím místě, za maršálem z Villeroy a vévodou z Noailles, před nímž měl v hodnosti tak velké stáří, nemluvě o urozenosti, a o místě navíc podřízeném, pokud jde o práci a podrobnosti, které pod osobním označením místopředsedy

nebylo ve skutečnosti nadřazeno funkcím ostatních členů této rady, kteří, zběhlejší ve finančních věcech než on a podporovaní vévodou z Noailles, by ho ustavičně vodili za nos a s mnoha poklonami by se mu vysmívali. Byl skutečně vystaven všem šibalstvím, jež mu vévoda z Noailles nešetřil. Důvtip a schopnosti spolu s jeho urozeností ho udržely, ale nezabránily všem projevům žárlivosti vévody z Noailles na velmože, který se mu přinejmenším vyrovnal a byl mu roven a kterého viděl spojeného s Lawem, jehož nemohl vystát. Tyto spory spolu s mnoha jinými, které vzbudily menší rozruch, skončily, ale jen naoko, rozsáhlým odborem, který byl svěřen panu z La Force spolu s dosti velkou pravomocí; ale ať se to přelilo jakoukoli omáčkou, znamenalo to, řečeno bez obalu, být jen trochu posíleným intendantem financí, a tudíž být velmi nepatřičně umístěn, jak to jinak ani nemohlo být, jakmile se byl ochoten tak nízko vetřít do finanční rady.

Zapomněl jsem na dvě maličkosti týkající se vévodkyně z Berry. Vybrala si paní z Arpajonu na místo jedné ze svých dam, uprázdněné smrtí paní d'Aydie, Rionovy sestry. Arpajon, bez odporu jeden z nejhloupějších a nejlakotnějších mužů Francie, koupil od vévody z Noailles guvernérství Berry a dosti snadno získal Zlaté rouno ve Španělsku, kde dlouho sloužil s francouzskými vojsky. Byl generálporučíkem a vnukem starého dobráka Arpajona, vévody na breve, rytíře řádu, ve své době vynikajícího zásluhami a úřady, z rodu starého a velmi dobrého. Paní z Arpajonu měla nesmírně ušlechtilou a příjemný zjev, málo důvtipu, hodně vlídnosti a zdvořilosti; byla velmi ctnostná a zbožná, a její zbožnost stále jen rostla. Byla dcerou Le Bas z Montargis, jednoho z pokladníků mimořádných válečných výdajů, a jedné dcery Mansarta, který měl na starosti královské stavby. Byla nesmírně bohatá a málo šťastná s mužem, který si ji nezasloužil; pečlivě to však skrývala a prokazovala mu nesčetné pozornosti. Měli jen jednu dceru, která se s velkým jměním provdala za druhého syna vévody z Noailles. Vévodkyně z Berry ji ráda vybírala spolu s markýzou z La Rochefoucauld, dcerou Prondrovou, aby s ní jezdily přespávat ke karmelitkám, a vždycky jim říkala: „Vezu si s sebou své dvě měšťanky."

Tato princezna, tak povýšená a tak pyšná, s níž směli jíst jen princové krve, a ani ti ne obvykle a veřejně, kromě svateb, nýbrž na venkově a v soukromí, jídala se všemi *roués*[25] vévody z Orléans a u sebe s lidmi nevelkého významu a s jedním jezuitou plným ducha a pletich, který se jmenoval otec Riglet, kterého znala od mládí přes své komorné a který vyprávěl ty nejlepší historky.

Vymyslela si také, že bude mít mistra šatny. Je to úřad pro komorníka. Joyeux, který zemřel jako první komorník Monseigneura, jím býval u královny. Ti, které měla královna matka a obě dauphiny,[26] nebyli o nic víc. Našla jakéhosi hochštaplera,

25. **Vysvětlivka:** *Roués* („hodní lámání kolem") se nazývali regentovi společníci jeho nevázaných večeří a zábav.

26. **Vysvětlivka:** Monseigneur je dauphin Ludvík (1661–1711), syn Ludvíka XIV., zemřelý 14. dubna 1711 v Meudonu na neštovice. Královnou je míněna Marie Terezie († 1683), manželka Ludvíka XIV.,

velkého rváče z povolání, levobočka jednoho Gouffiera, který si dával říkat Bonivet, nechtěl být levobočkem, a přece nemohl být ničím jiným, a nikdo z rodu Gouffierů ho neuznal za legitimního. Našel tam nějaký malý plat, který potřeboval, a doufal tam svými pletichami dojít nějakého štěstí. Vévodkyně z Berry ho přijala a důvěrně řekla paní ze Saint-Simon, která jí o tom vůbec nemluvila, že je to jakési jméno, které si dává do své domácnosti, a navíc muž činu, kterého je ráda, že má, protože ačkoli je dnes s vévodou z Orléans zadobře, mohlo by se to změnit, a člověk musí mít u sebe něco, čím si zjedná respekt. Taková byla hlava a srdce této princezny.

Přišla zpráva o smrti kardinála Ariase, arcibiskupa sevillského, jednoho z nejpoctivějších mužů a nejlepších hlav Španělska, který nejvíc přispěl k závěti Karla II., když byl státním radou a komturem maltézského řádu. Viděli jsme, jaký byl, když jsme zde mluvili o nastoupení Filipa V. na trůn, jaký podíl měl Arias na vládě a jak se ho princezna des Ursins dokázala zbavit, stejně jako kardinála Portocarrera[27] a všech ostatních, aby zůstala jedinou paní vlády. Arias byl stejně dobrým knězem a biskupem, jako býval dobrým státním ministrem, šťastný, že se už do ničeho nemusí plést, oddaný výhradně své diecézi, z níž už nevycházel, a péči o svou spásu pod římským purpurem, o který se neucházel, ale který mu ze studu dal udělit španělský král jako znamení své úcty a spokojenosti s jeho službami, což bylo všeobecně přijato s uznáním. Arias pohrdal světem i dvorem a v Seville mu bylo lépe, než mu bývalo v Madridu, ačkoli mu toto velké arcibiskupství bylo dáno jen jako čestné vyhnanství, aby se ho zbavili. Byl dosti starý a litovalo ho celé Španělsko a nesmírně jeho diecéze.

Hraběnka z Harcourtu, která si později dala říkat hraběnka z Guise, jak jsme viděli jinde, ztratila svou matku paní z Monjeu, rozenou Dauvet des Marests.

Zároveň zemřel také Richard Hamilton.[28] Byl to muž velmi duchaplný, vzdělaný, zábavný, plný půvabu a s duchem bohatě zdobeným, který býval velmi pohledný a měl mnoho milostných úspěchů v Anglii i ve Francii, kam ho přivedla zpět katastrofa krále Jakuba II.[29] Sloužil s vyznamenáním a jeho sestra, hraběnka z Grammontu, ho uvedla do nejvybranějších dvorských společností; ty mu však nezjednaly žádné jmění, ba ani nejmenší ochranu před chudobou. Byl katolík a sestra ho přivedla k velké zbožnosti, kvůli níž se zřekl dam, pro které často skládal velmi pěkné verše a

---

královnou matkou Anna Rakouská († 1666); oběma dauphinami Marie Anna Bavorská († 1690), choť Monseigneura, a vévodkyně z Bourgogne († 1712).

27. **Vysvětlivka:** Luis Manuel Fernández de Portocarrero (1635–1709), kardinál a arcibiskup toledský, který přiměl Karla II. k závěti ve prospěch vévody z Anjou a v prvních letech vlády Filipa V. stál v čele vlády.

28. **Vysvětlivka:** Richard Hamilton, jakobitský generál, bratr hraběnky z Grammontu a spisovatele Anthonyho Hamiltona, autora *Pamětí hraběte z Grammontu*.

29. **Vysvětlivka:** Jakub II. (1633–1701), anglický král 1685–1688, sesazený Slavnou revolucí; zemřel v exilu v Saint-Germain-en-Laye 16. září 1701.

elegantní historky. Bydlel v Saint-Germain. Zemřít odešel do Poussay k neteři, která tam byla abatyší, sama chudá, ale méně chudá než on, aby neumřel hlady.

Kolem poloviny prosince byl abbé z Bonnoeil nalezen zabitý ve svém pokoji, s ranami holí do hlavy a s ranami kordem do těla zepředu i zezadu, a jeho komorník, který byl jeho jediným služebníkem, ve stejném stavu vedle něho, s obnaženým kordem u sebe, a u abbého obnažený lovecký tesák. Byl velký hráč, v poslední době hodně vyhrál a stýkal se s dosti dobrou společností. Našli ho okradeného. Komorníkova žena byla na základě některých indicií zatčena. Přiznala, že má poměr s jedním vojákem gardového pluku, který vnikl do domu, aby zabil komorníka a okradl pána, jenž se k svému neštěstí vrátil domů mnohem dřív než obvykle, právě když se dílo dokonávalo. Voják byl zatčen jednoho rána v Baru v posteli, a když viděl, že je chycen, na místě se zabil dýkou, kterou měl pod polštářem. Chytili také lokaje paní du Guesclin, kanovnice, který chtěl zabít svou paní. Měla odvahu vyrvat mu kord a milosrdenství říci mu, aby utekl. Její komorná, která byla ve spiknutí, byla také chycena. Tyto tragické události vedly k zpřísnění zákazů hazardních her a k uvěznění asi třiceti bankéřů faraonu, kteří ve svém řemesle pokračovali navzdory prvním zákazům.

Bretaňské stavy byly zahájeny tak, že nenechávaly pochybovat, že dojde k hluku a že se na to v provincii připravovali. Šlechta, která vyjela naproti maršálovi z Montesquiou,[30] když přijížděl do Rennes, aby stavy vedl, se urazila, že nevystoupil ze svého cestovního kočáru a nenasedl s ní na koně, a že místo aby šel do stavů ze svého obydlí pěšky s davem šlechty, která k němu přišla, aby ho doprovodila, dal se tam nést v nosítkách. V těchto dvou bodech šlechta neměla nepravdu; vzala z toho však záminku, aby s maršálem z Montesquiou zacházela velmi špatně a upírala mu všechno, a odtud, nespokojujíce se s tím, že odmítli schválit dobrovolný dar aklamací, jak to vždy činili od roku 1672, a nespokojeni s milionem slevy, který jim z něho byl povolen, mluvili jen o svých výsadách z doby svých vévodů a chtěli změnit nesčetné množství věcí, aniž by kníže z Léonu,[31] který předsedal šlechtě a byl v ní vážen, mohl čehokoli dosáhnout. Poslali tam devět praporů, kromě dvou, které tam už byly, a zároveň tam dali vytáhnout osmnáct eskadron. Už nějakou dobu se tam očekávaly nepokoje. Maršál z Montesquiou byl pověřen stavy rozpustit, kdyby viděl, že nejsou ochotny se podrobit králově vůli. Několik dní otálel; ale když stavy prohlásily, že svůj názor nezmění, rozpustil shromáždění. To byl začátek nepokojů v té zemi a plod pletich pana a paní du Maine.

---

30. **Vysvětlivka:** Pierre de Montesquiou d'Artagnan (1640–1725), maršál Francie od roku 1709, velitel v Bretani a královský komisař u bretaňských stavů.

31. **Vysvětlivka:** Louis-Bretagne-Alain de Rohan-Chabot, kníže z Léonu (1679–1738), nejstarší syn vévody z Rohanu.

Už nějakou dobu jsem byl v tajném a ještě temnějším styku, který mi – ačkoli mi chtěl ukázat věc přesně – ukazoval z ní právě jen tolik, abych zhruba zahlédl nebezpečné kabaly, a ze všeho, co by mi je mohlo objasnit, mi dělal ustavičnou hádanku. Paní d'Alègre,[32] jejíž manžel se mnohem později stal maršálem Francie, mi jednoho rána poslala kněze, aby mě požádal o velmi tajné slyšení u mne doma a aby mě především prosil, abych k ní nechodil. Vůbec jsem ji neznal a s jejím mužem jsem nikdy nebyl v žádném styku. Ta příhoda mi připadala velmi podivná; ostatně tato žena sama taková velmi byla. Mluvil jsem o ní dost, abych ji představil, při příležitosti sňatku její dcery, paní z Barbezieux, a jeho následků. Paní d'Alègre tedy přišla ke mně v ustanovenou hodinu.

Byly to zprvu nekonečné zdvořilosti a podivuhodné chvály; odpovídal jsem stroze a chtěl přejít k věci; brzy jsem však poznal, že rozpaky, jak ji načít, předmluvu jen prodlužují. Odtud přešla k chválám vévody z Orléans, k chválám mé oddanosti k němu, ke konstituci, k vládě. Vyčerpala všechny okolky a okliky, k mé nevýslovné netrpělivosti. Nakonec spustila tónem věštkyně: svírala ústa, převracela oči, upravovala si čepec, třela si rukávník, chvílemi se na mě dívala, jako by mě chtěla prohlédnout skrz naskrz, pak sklopila oči a hrála si s vějířem, pronášela useknutá slova a nechávala smysl viset ve vzduchu, upadala do zachmuřeného mlčení. Toto počínání bylo neměnné při všech návštěvách, které jsem od ní pak přijal a které byly po čtyři nebo pět měsíců dosti časté. Konečně mi dala na srozuměnou, že se kuje mnoho velmi důležitých věcí proti vévodovi z Orléans a proti jeho vládě, že o tom nemůže pochybovat, a aniž by cokoli upřesnila nebo jmenovala místa či osoby, neustále zdůrazňovala jistotu svých znalostí a nabádala mě, abych si dal pozor a varoval vévodu z Orléans, k němuž, jak mi vyprávěla, chová podivuhodnou oddanost; mluvila i o povinnosti, kterou podle svého svědomí cítí, přijít za mnou kvůli mé oddanosti k němu a důvěře, kterou ve mne má. Marně jsem jí říkal, že v radách, které je tak laskava mi dávat, vidím jen zbytečný neklid bez jakéhokoli světla, které by mohlo vést k nutným opatřením; nikdy jsem z ní nedostal víc než to, že se se mnou zase někdy uvidí se stejnou tajností, že uvidí, kdy a jak mi bude moci říci víc; opět se vrátila k zdůrazňování jistoty svých znalostí, opět ke zdvořilostem a ujišťováním, a především žádala co nejúplnější tajemství od vévody z Orléans i ode mne a abych k ní nikdy nechodil, protože by ji nejmenší podezření vůči ní zničilo. Všechno to žvanění trvalo skoro dvě hodiny a tajnůstkářství bylo dovedeno tak daleko, že požadovala, abych za ní zavřel dveře svého kabinetu a nedoprovodil ji ani o krok.

Věděl jsem dobře, že se něco kuje v Bretani, kde stavy ještě nebyly shromážděny. Paní d'Alègre však byla z Toulouse, její muž z Auvergne. Neviděl jsem u nich žádné

---

32. **Vysvětlivka:** Manželka Yvese d'Alègre, maršála Francie od roku 1724; jejich dcera byla druhou manželkou ministra Barbezieuxe.

bretaňské vazby. Její podivínství, její zbožný a dosti uzavřený život a její důvtip – neboť ho měla –, který byl dosti nakloněn k chimérám, mě vedly k podezření, že se snaží zaplést do intrik. Nepřikládal jsem tedy všemu, co mi řekla, velkou váhu, a protože v tom nebylo nic než velmi neurčité věci, nemyslel jsem, že bych tím měl regenta znepokojovat.

Po výbuchu bretaňských stavů přišla znovu a řekla mi, že byla předem dobře informována o tom, co se právě stalo, a dokonce o tom, jakými pružinami; že se regent mýlí, myslí-li, že je věc skončena nebo že jejím předmětem jsou nároky stavů; a vzala mě za ruce, opřela mi je o kolena a za převracení očí řekla: „To všechno, pane, buďte si tím jist a nenechte o tom regenta v nevědomosti, je jen lžíce na boty, uvidíte ještě jiné věci; ale... a... protože...“ A jiná useknutá slova, jako žena, která ví a drží se zpátky, a hned nato vstane, aby odešla. Marně jsem se snažil, nic víc jsem z ní nedostal. Ve dveřích mi řekla: „Ještě není čas, ale uvidím se s Vámi, jen nespěte, ani Vy, ani vévoda z Orléans.“ S těmi slovy zavře dveře a odejde.

Jakkoli byla tato druhá návštěva temná, pokládal jsem přece za povinnost podat o ní zprávu vévodovi z Orléans. Ačkoli dobře věděl, co je paní d'Alègre zač, a neviděl do jejích řečí o nic jasněji než já, zdálo se mi, že tomu přikládá větší váhu, než bych si byl myslel. Chtěl, abych v tomto styku pokračoval, to jest abych byl stále připraven ji přijmout a vyslechnout, když mi byl její dům zapovězen; abych jí jeho jménem projevil vděčnost a udělal, co budu moci, abych z ní vytáhl všechno, co bude možné. K tomuto styku se budu muset vrátit víc než jednou.

Abbé Dubois se v prvních dnech prosince vrátil z Anglie a odjel tam znovu ještě před koncem téhož měsíce. Svým korespondentem ustanovil Nancrého, přes něhož šly jeho dopisy regentovi a regentovy jemu. Z toho, co jsme zde na několika místech viděli o Nancrému, je pochopitelné, že byl velmi způsobilý chtít být a skutečně se stát důvěrníkem abbého Duboise. Nocé jím nějakou dobu byl, ale byl příliš podivínský a příliš nepoddajný, než aby toto spojení mohlo trvat; obrátilo se potom v chlad a pak v otevřenou nenávist. Nancré měl všechnu přizpůsobivost, ohebnost, trpělivost, inteligenci a souladnost duše, které ho k tomu činily podivuhodně způsobilým. Vůči Canillacovi byl úlisný a lichotivý, vůči Noaillesovi obdivovatel, u Lawa sluha pro všechno, aby z něho něco vytěžil a zalíbil se mu, a velký dvořan Stairsův. Mluvil jsem o něm jinde podrobněji. Zkrátka chtěl něčím být, a především zbohatnout a ještě udělat kariéru.

Abbé Dubois zastihl prince waleského v domácím vězení v jeho bytě, kde ho směla vidět jen jeho nejnutnější obsluha. Odtud napsal králi, svému otci, dva dopisy, které ho ještě víc podráždily. Pak dostal rozkaz opustit palác. Šel bydlet k lordu Lumleyovi v Londýně, potom se usadil míli od Londýna ve vsi Richmond. Celá Evropa ví o hrozném konci hraběte z Königsmarcku, kterého dal Jiří, když byl

ještě jen vévodou hannoverským, vhodit do rozpálené pece,[33] a vévodkyni, svou ženu, dal zavřít na dobře střežený zámek, kde měla trochu svobody teprve od doby, co se Jiří stal anglickým králem. Tento panovník nemohl vystát svého syna, protože byl přesvědčen, že není jeho, a syn nemohl vystát otce, rozhořčen tímto neustále dávaným najevo přesvědčením a špatným zacházením s jeho matkou. Jeho žena Šarlota Braniborsko-Ansbašská[34] byla princezna duchaplná, společenská, rozumná, v Anglii nesmírně oblíbená, s manželem i s tchánem zadobře, a ustavičně se mezi ně stavěla. Anglický král jí nabídl, aby zůstala v paláci se svými dětmi, ale ona chtěla jít se svým manželem.

33. **Ediční poznámka:** Philipp Christoph von Königsmarck zmizel v červenci 1694 v Hannoveru a byl patrně zavražděn; okolnosti jeho smrti nebyly nikdy objasněny a zpráva o rozpálené peci patří k dobovým pověstem. Jiří Ludvík byl tehdy hannoverským kurprincem, kurfiřtem se stal až roku 1698.

34. **Ediční poznámka:** Manželkou prince waleského byla Karolina (Caroline) Braniborsko-Ansbašská (1683–1737), plným jménem Vilemína Šarlota Karolina; jméno Šarlota tedy nosila, užívala však jména Karolina.

Kapitola sedmá

Alberoniho představy a opatření. — Svízelné postavení španělského krále. — Schopnosti del Mara, Alberonimu nenáviděné, který ho všude očerňuje. — Jeho napomínání a hrozby papeži ve prospěch Aldrovandiho. — Aldrovandiho pletichy. — Bystrost del Mara. — První audience plukovníka Stanhopa málo uspokojivá. — Alberoniho přeludy. — Alberoniho obavy uprostřed jeho pevnosti. — Jeho naděje v Holandsko, živená Berettim. — Co tento poslední zjistil o sicilském králi. — Berettiho mylné úvahy o Holanďanech. — Abbé Dubois v Londýně. — Monteleón je tam klamán; snaží se proniknout do věcí a uplatnit se. — Drzé rady Angličanů regentovi o jeho vnitřní vládě, kterou by chtěli změnit podle svého. — Úvahy. — Carovy plány vůči Švédsku a plány pruského krále. — Nabídky Švédska. — Görtzovo podezřelé počínání a v důsledku toho počínání cara a pruského krále. — Rada tohoto posledního regentovi. — Jeho přeludy. — Cíl anglického krále v jeho přání zprostředkovat v Londýně mír mezi císařem a Španělskem. — Přijíždí tam Penterrieder. — Rozličná mínění v Holandsku. — Základní podmínky míru navržené Španělsku. — Alberoni, rozhořčený na Stairse, je uspokojen Stanhopem, který ho v hlavní věci vodí za nos dvojznačností. — Těžká nemoc španělského krále. — Samota jeho života. — Alberoni chce odepřít jakýkoli přístup markýzovi z Villeny, nejvyššímu hofmistrovi, který v pokoji španělského krále za přítomnosti královny zbije kardinála holí a je na krátký čas vypovězen. — Španělský král pořizuje závěť.

Alberoni nechtěl ani slyšet o nějaké dohodě s císařem. Kul si přeludy, v které sám nedoufal, a přesto je dával navrhovat: napadnout Itálii a Nizozemí zároveň, Francií na jedné straně spolu s Holanďany a na druhé straně se sicilským králem, zatímco Španělsko napadne Neapolské království, a tak z nich císaře vyhnat. Protože však viděl, že je sám, nezanedbával nic, aby získal velké síly, aby se Španělska báli a aby dosáhl lepších podmínek, až bude třeba vyjednávat.

Natolik spoléhal na nepříznivé smýšlení Anglie, že jako první předběžný bod požadoval, aby se jednání nevedla v Londýně. Lichotil si, že v té zemi brzy dojde k velkým nepokojům. Začal se lísat k Pretendentovi, aniž mu ovšem poskytl sebemenší pomoc, a prostřednictvím kardinála Gualteria mu dal poradit, aby se oženil: to prý je mínění všech Angličanů, i těch, kdo se nejvíce stavějí proti jeho návratu na trůn, a věc, která by celé Anglii byla nejmilejší – a to tvrdil, jako by to věděl od jednoho z předních mužů, hluboce zapojeného do vlády.

Alberoni ponechal státním radům, tedy těm, jimž zde říkáme ministři, jen jméno a místa. Sděloval jim jen lhostejné věci; ani státní sekretáři neměli na celém jeho podniku nejmenší podíl. Všechny rozkazy k němu napsal a podepsal vlastní

rukou. Jen Patiño řídil pod ním jejich provedení. Stejné tajemství chtěl ve všech záležitostech a chtěl, aby se španělští ministři u cizích dvorů zodpovídali jedině jemu. Měl k tomu navíc důvod ve stavu španělského krále, sužovaného vapéry, pro něž byl pokládán za nemocnějšího, než byl. Jeho trudnomyslnost byla nesmírná, a přestože se navenek podroboval královně a vůli kardinála, který ve skutečnosti sám rozhodoval o všech záležitostech, byly přesto jisté zvláštní věci, při nichž králova nevrlost propukala navenek natolik, že ji cizí diplomaté poznali a zaznamenali.

Abbé del Maro, velvyslanec sicilského krále v Madridu, byl tím, kdo Alberonimu pro svou bdělost, s níž býval mezi nejlépe zpravenými, a pro svůj důvtip, který Alberoni nedokázal oklamat, byl nejprotivnější jako nesnesitelný dozorce. Proto také věnoval zvláštní péči tomu, aby ho očernil u jeho dvora i u ostatních, s nimiž mohl ten abbé mít nějaké styky, a aby ho v Římě vylíčil jako největšího podvodníka na světě a největšího nepřítele papeže.

Z toho těžil, když papeže nabádal k trpělivosti, k přetvářce a k takové opatrnosti, aby Alberoniho nepřivedl do stavu, kdy by mu nemohl prokázat ani tu nejmenší službu. Souhlasil s tím, aby papež křičel a stěžoval si na Španělsko, aby uspokojil Císařské, ale pod podmínkou, že nikdy nedovolí vytisknout breve, které napsal španělskému králi; kdyby to totiž dovolil, nebylo by už možné ručit za to, že se zabrání velkým nepořádkům, které by z toho vzešly; právě aby jim předešel, zabránil Aldrovandimu předat je španělskému králi – a za tuto úctu a prozíravost chtěl, aby papež svého nuncia pochválil a byl mu za ni vděčný. Protože kardinál soudil, že tato Aldrovandiho povolnost mocně podnítí Němce, aby se ho snažili zničit, ujišťoval papeže, že odvolá-li ho, může počítat s tím, že nunciatura zůstane na dlouhou dobu zavřena a že španělský král bude postupovat bez ohledů, s hrdostí a důstojností, jež mu přísluší. Říkal mu, že jediným prostředkem, jak užitečně pracovat pro jednoho i pro druhého, je, aby byl španělský král mocně vyzbrojen na moři i na souši. Proto na tom také kardinál pracoval ze všech sil.

Pokládal za zbytečné získávat Španělsku v Římě přívržence peněžními milostmi, z nichž by nemělo žádný užitek, pokud by věci zůstaly v tom stavu, v jakém byly; kdyby se však změnily, bylo by vidět, jak mnoho předních lidí tohoto dvora by na kolenou prosilo o ochranu této koruny. Vyhrožoval těm u tohoto dvora, kdo přijímali milosti od dvora vídeňského. Tvrdil, že kardinál Albani bere od Vídně penzi dvacet tisíc tolarů a že mu císař pohrozil, že mu ji odejme, pro podezření, že je papež zadobře se Španělskem, od chvíle, kdy se dala do pohybu jeho vojska. Na to pak hřímal proti tomuto kardinálu synovci, který prodává svou čest i svého strýce.

Upozorňoval papeže, aby držel mezi španělským králem a císařem váhy v rovnováze, a varoval ho před nedůstojností stát se otrokem Němců tím, že by svolil odvolávat z úřadů toho, kdo se jim znelíbí; a Acquaviva byl pověřen prohlásit jménem španělského krále a královny, že kdyby špatné služby, které Albani na Gallasův podnět neustále prokazoval Aldrovandimu, způsobily odvolání tohoto

nuncia, nebude za něj přijat žádný jiný a nunciatura zůstane zavřena po celý tento pontifikát, stejně jako dobrá část datarie.[1]

Alberoni opravdu nemohl mít nuncia povolnějšího a poddajnějšího své vůli, než byl Aldrovandi. Ten byl přesvědčen o nutnosti jednoty obou dvorů a o tom, že může trvat jen potud, pokud on bude milý dvoru, k němuž byl vyslán. Proto byl tak ochotný předat breve o indultech ještě před dohodou a nevzít je zpět navzdory výslovným rozkazům papeže. Touha vytěžit ze své nunciatury ho přiměla naléhat na papeže, aby o těchto dvou stížnostech už nemluvil. Breve, uložená v rukou Alberoniho a zpovědníka, tam byla v bezpečí; kromě toho se jich nedalo použít jinak než z pravomoci nunciatury, a tedy ne bez papežova svolení; a navíc se bez nich král mohl obejít, kdyby požádal své duchovenstvo o týž dobrovolný dar – a duchovenstvo by si raději udělalo zásluhu z toho, že ho povolí, než aby k tomu bylo donuceno bulami.

Tento nuncius se snažil papeže přesvědčit, že dobytí Sardinie se může díky započatému zprostředkování Francie a Anglie stát prostředkem k míru. Uznával, že by k tomu mohl přispět sicilský král; nesoudil však, že by se dalo spoléhat na panovníka, který je tak schopný hrát tytéž hry ve Vídni i v Madridu.

Abbé del Maro se tam od jisté doby objevoval u dvora častěji a Alberoni k němu byl méně příkrý.

Tato změna, kvůli níž se mylně podezíralo, že mezi oběma dvory probíhá nějaké jednání, nezměnila nic na smýšlení tohoto abbého. Stále věřil, že Alberoniho záměrem byla Sicílie, že se tomu španělský král vzepřel a že Sardinie byla jen hračkou, aby se zaměstnalo loďstvo i vojsko a nezůstávaly nečinné.

Plukovník Stanhope mezitím dorazil do Madridu, kde zastihl Bubba,[2] sekretáře, který až dosud vyřizoval anglické záležitosti. Oba se spolu sešli s Alberonim. Nejprve ho ujistili o přátelství anglického krále ke španělskému králi, pak zdůvodnili jeho stížnosti na porušení neutrality Itálie a řekli, že doufá, že španělský král přijme jeho zprostředkování a neprodleně pošle do Londýna ministra, aby tam pracoval na dobré dohodě a předešlo se požáru v Evropě; dodali, že v takovém případě má anglický král potřebné plné moci, aby zahájil jednání o smlouvě za podmínek pro Španělsko výhodných a čestných a užitečných pro zajištění klidu Evropy. Alberoni se nejprve rozzlobil, spílal utrechtské smlouvě, která tím, že dala císaři tolik, zrušila rovnováhu; řekl, že je proti veškeré politice a proti obecnému zájmu dovolit, aby se císař stal pánem Itálie, a uzavřel, že španělský král nevstoupí do žádného jednání a nikoho do Londýna nepošle, dokud nebude předem zpraven o podmínkách,

1. **Vysvětlivka:** Apoštolská datarie, papežský úřad, který vyřizoval udílení obročí, dispenzí a jiných milostí; jeho výnosy byly pro římskou kurii významným příjmem.

2. **Vysvětlivka:** George Bubb, později Bubb Dodington, britský diplomatický zástupce v Madridu v letech 1715–1717, bez hodnosti velvyslance (proto „sekretář“).

které se pro dohodu navrhují. Angličané odpověděli, že se vyjadřuje způsobem velmi odporujícím mínění regenta, který ve shodě s anglickým králem už poslal do Londýna abbého Duboise, a že co se týče podmínek dohody, jsou připraveni mu je vyložit.

Kardinál je přerušil a řekl, že týkají-li se jejich návrhy toskánského a parmského nástupnictví, je o nich dostatečně zpraven; že španělský král si takových nabídek nijak neváží; že pokud by se přijala taková opatření, musel by španělský král umístit posádku do Livorna v témž okamžiku, kdy by byla smlouva uzavřena; jedním slovem, že není možné nic rozhodnout, pokud se evropské mocnosti nedohodnou, že zmenší a omezí nadměrnou moc císaře. Angličané namítli, že Evropa se nevyzbrojí proto, aby císaře připravila o státy, které drží a které se mu hlavní mocnosti zavázaly zaručit; že jediným prostředkem, jak mu zabránit v dalším postupu, bude znovu se smlouvou zavázat, že se proti tomuto panovníkovi postaví, kdyby chtěl něco podniknout. Tvrdili, že nic nebude velkovévodovi nepříjemnější než umístění posádky do Livorna, ale že tato obtíž nemá zmařit smlouvu tak nezbytnou pro veřejný klid.

Navzdory této povolnosti narazili Angličané jen na výbuchy hněvu a zuřivost. Alberoni prohlásil, že španělský král se nikdy nedopustí té hanby, aby svým potomkům ublížil tím, že by za nic postoupil své spravedlivé nároky v Itálii; že ve všech zárukách světa není ani důvěry, ani jistoty a že nezabrání císaři zmocnit se toho, čeho by se chtěl zmocnit. Rozhovor tak skončil, aniž se jedni druhé přesvědčili.

Alberoni, přece jen dosti spokojený s umírněností Angličanů, z toho usoudil, že anglický král je v rozpacích, protože se příliš zavázal, a že obchodní zájem nedovolí jeho parlamentu, aby mu poskytl prostředky na válku se Španělskem kvůli císaři. Nepochyboval, že v Uhrách bude ještě další tažení; počítal s velkým úbytkem císařských vojsk v té zemi a s velkým zmatkem v jeho financích. Na tomto vratkém základě se rozhodl odpovědět obecně, že španělský král bude vždy nakloněn míru, jestliže smlouva přinese bezpečnost Itálie a spravedlivou rovnováhu v Evropě, a že nemůže nikoho poslat do Londýna jinak než ve shodě s regentem, který nabídl své zprostředkování a jehož smýšlení je třeba znát, než se odpoví určitě.

Kardinál už dal tušit své zlé úmysly vůči sicilskému králi. Del Maro postřehl, jak schválně odkládá urovnání několika málo významných sporů s tímto panovníkem. Usoudil, že si je možná schovává, aby mu jednou posloužily jako záminky k plánům, které chystal.

Špatný zdravotní stav španělského krále a jeho hluboká trudnomyslnost Alberoniho nijak nezastavovaly. Stále trval na tom, že nelze spoléhat na žádné

záruky, a dokládal to příkladem Mallorky a vyklizení Katalánska.[3] Z toho vyvozoval, že císař, pán Itálie, bude moci zmocnit se toskánského a parmského nástupnictví a dále podněcovat nepokoje uvnitř Španělska; nakonec prohlásil, že španělský král nesvolí k žádné dohodě, dokud císař nebude předem zbaven části států, které v Itálii drží, což je jediný prostředek, jak zajistit rovnováhu naprosto nutnou pro obecné blaho Evropy. Když mu Angličané stavěli proti tomu slovo a záruku svého pána, odpovídal, že slovo panovníků platí jen potud, pokud neodporuje obecnému blahu a zvláštnímu blahu jejich národů, a snažil se dokázat, že nic není zájmům Anglie škodlivější než vést válku se Španělskem, ba i než jakékoli spojenectví s císařem. Když mu Angličané předkládali, že úmyslem jejich pána není přenést válku do Španělska, nýbrž poskytnout císaři na pomoc lodě k ostraze italských břehů, odpovídal, že by bylo velmi podivné vidět Anglii držet ve Středozemním moři válečné loďstvo jen ke službě císaři, a že kdyby mocnosti strpěly uchvácení Parmy a Ferrary, které císař chystá, dopustily by se nedůstojnosti, jíž by měly všechny důvody litovat. Španělští ministři v cizině dostali rozkaz vyjadřovat se ve stejném smyslu jako první ministr a s veškerou důvěrou v síly Španělska, kterou on dával najevo. Obával se záměrů Anglie a následků její stranickosti pro císaře. Řeči, které o tom vedl v Paříži Stairs, se mu natolik znelíbily, že chtěl, aby si na ně španělští velvyslanci ve Francii a v Anglii formálně stěžovali.

Holandský velvyslanec v Madridu se choval zcela opačně než Angličané. Jako jediný z cizích diplomatů dal na oslavu dobytí Cagliari osvětlit svůj dům. Jeho rozmanité projevy radosti vzbudily mylné podezření, že jeho republika tento podnik proti Sardinii schválila. Beretti si lichotil, že v ní najde velkou náklonnost ke Španělsku, a Španělsko dávalo okázale najevo velkou důvěru k republice. Sám Cadogan dal Berettimu zdvořile najevo, že na to žárlí.

Beretti tvrdil, že se od barona Renswoude dozvěděl, že v tutéž dobu, kdy španělské loďstvo vyplulo k Sardinii, sicilský král tajně vzkázal do Vídně, že na tom podniku nemá žádný podíl, že všem sicilským přístavům nařídil, aby Španělům ve všem odepřely, a že s císařem přijme všechny závazky, jaké by si mohl přát, bude-li ho ochoten uznat za sicilského krále a schválit smlouvu uzavřenou a ratifikovanou s císařem Leopoldem roku 1703.[4] Beretti si z těchto zpráv dělal zásluhu a chlubil se důvěrnou důvěrou, kterou k němu chovali přední členové Generálních stavů. Ujišťoval, že nedovolí, aby se císař stal pánem Livorna, a že tomu pomůže zabránit i Anglie. Rozplýval se v úvahách, jimiž chtěl ve Španělsku přesvědčit, že se Holanďané

---

3. **Vysvětlivka:** Podle úmluvy o vyklizení Katalánska a neutralitě Itálie (Utrecht, březen 1713) měla císařská vojska opustit Katalánsko, Mallorku a Ibizu; Mallorka však zůstala v rukou stoupenců arcivévody Karla až do léta 1715.

4. **Vysvětlivka:** Leopold I. (1640–1705), císař od roku 1658, otec císařů Josefa I. a Karla VI.; zemřel 5. května 1705 ve Vídni. Smlouvou z listopadu 1703 přešel savojský vévoda Viktor Amadeus II. od Francie na stranu Velké aliance a císař mu za to přislíbil územní zisky v severní Itálii.

obávají, aby se nejednalo v Londýně, a chtějí, aby to bylo v některém městě jejich státu. Z cesty, kterou se měl Penterrieder do Londýna vydat, a to tak, aby se vyhnul Haagu navzdory naléhání republiky, vyvozoval, že se císař obává stranickosti Holanďanů a že si Angličané chtějí jednání vyhradit jen pro sebe a dát o něm Holanďanům vědět, teprve až bude všechno naprosto urovnáno. Mýlil se ve všech bodech. Ti, kdo stáli u kormidla republiky, byli závislí na Anglii a neodvažovali se vzdálit od jejích zájmů. Bylo tedy nutné, aby republika jednala ve shodě s Anglií. Cadogan o tom byl pevně přesvědčen a čekal Penterriedera v Haagu, kudy ho požádal projet.

Abbé Dubois předešel svým příjezdem do Londýna příjezd Penterriedera. Vyléčil tam ministry z obavy, že by maršál z Huxelles mohl být proti jednání, které se mělo zahájit. Anglický král a jeho ministři nepřestávali ujišťovat Monteleóna o naprostém přátelství a souladu se španělským králem a o tom, že jednání dopadne k jeho spokojenosti, a tento velvyslanec si tím lichotil ještě víc po odpovědi, kterou anglický král dal císařovu vyslanci. Ten při rozloučení naléhal na záruku a naléhavě a zpupně se ho ptal, zda chce, či nechce dostát smlouvám a poskytnout císaři pomoc vojsky a loděmi potřebnou k udržení států, které drží v Itálii. Na to anglický král odpověděl, že ve stavu, v jakém se nalézají obecné záležitosti Evropy, potřebuje víc času na rozmyšlenou, než učiní rozhodnutí.

Abbé Dubois na druhé straně ujišťoval Monteleóna způsobem, který se mu zdál upřímný, že rozkazy, jež má od regenta, jsou velmi určité ve prospěch Španělska, jehož zájmy regent pokládá za neoddělitelné od zájmů Francie, a že mu výslovně uložil, aby nad nimi bděl se stejnou pozorností. Monteleón se přesto snažil proniknout, zda mluví opravdu pravdu a zda se jeho poslání týká jen jednání, které bylo vidět, a snad zároveň uklidnění nepokojů na severu, nebo zda za ním je nějaký tajný důvod a nějaké hlubší tajemství. Důvěra, která zřejmě panovala mezi Stanhopem a jím, mu dávala naději, že pronikne, jak se věci mají, protože Stanhope byl hlavním aktérem. Až do Penterriederova příjezdu však nemohlo jít o nic jiného než o obecné řeči. Mezitím Monteleón ve Španělsku vychvaloval své služby a svou péči a parmskému vévodovi, kterého tam pokládal za všemohoucího, svou pozornost k jeho zájmům, rady, které v jeho prospěch dává abbému Duboisovi, a kroky, které bude v jeho prospěch dále činit, aniž by o tom všem, co v té věci dělá, Španělsko vědělo.

V Londýně se věřilo, že parmský vévoda a ostatní italská knížata si přejí uzavření smlouvy, o níž se tam mělo jednat, aby se vyhnuli válce, jež jim hrozila; někteří z nich, kteří požívali důvěry Anglie, však pochybovali o upřímném úmyslu Francie – ne regenta, o němž věřili, že je v jeho zájmu být spojen s anglickým králem, ale jedné mocné kliky, regentovi velmi nepřátelské a velmi oddané španělskému králi.

Bernstorff, ten z hannoverských ministrů, který měl u anglického krále největší vliv, a Robethon,[5] francouzský uprchlík, vymysleli a požádali Stairse, aby regentovi poradil vybrat si pět nebo šest dobrých hlav oddaných jeho zájmům a řídit se jejich radou; aby je vzal z biskupů a duchovních pokládaných za jansenisty, mezi nimiž jsou schopní lidé; protože nemají rodinu, budou odvážnější než laici, a protože jsou nepřáteli jezuitů, postaví se té sebrance, původcům pamfletů šířených proti němu, naposledy toho v *Rotterdamských novinách*, který zcela jistě vyšel z jejich dílny. Tito dva muži připisovali této klice, že dosadila a udržuje ve funkcích Châteauneufa v Holandsku, Rottembourga v Prusku, Poussina v Hamburku, hraběte z La Marck ve Švédsku a Bonaca v Cařihradě. Tento poslední, říkali, poučen klikou, navrhl spojenectví mezi Švédskem a Portou, aby se pokračovalo ve válce v Uhrách, a sdělil Rákóczimu, co má dělat, aby Turky odvrátil od uzavření míru. Châteauneuf hrozil Holanďanům hněvem Francie, kdyby svým poddaným udělili listiny opravňující k odvetě proti Švédům. La Marck pracoval na separátním míru mezi carem a Švédskem s nesmírnou horlivostí a stranickostí pro Švédsko, zatímco Švédsko si trpce stěžovalo na závazek, který Francie přijala, že mu po uplynutí lhůty stanovené poslední spojeneckou smlouvou odepře veškeré subsidie a veškerou jinou pomoc. Rottembourg zprostředkovával tajné jednání mezi Ilgenem, ministrem pruského krále, a Görtzem, švédským ministrem, jemuž nabídl, že ho bude skrývat ve svém domě. S údivem, a s něčím víc než s údivem, vidíme, kam až – díky zájmu a vlivu abbého Duboise a jeho společníků, kteří se mu pro svůj vlastní prospěch chtěli zalíbit – kam až, pravím, sahala troufalost Angličanů v regentových vnitřních záležitostech: pokusit se mu dát novou radu podle jejich vkusu a přimět ho, aby vyměnil všechny ministry v cizině, to jest udělat z tohoto prince svého místokrále ve Francii a ukázat tam všem Francouzům, že žádný z nich nemůže doufat v jakékoli místo ve vládě doma ani v cizině ani se v něm udržet jinak než z jejich volby nebo s jejich svolením. Obvinění vznesená proti těm, kdo sloužili v cizině, hnala tuto troufalost ještě za hranice všeho, co se dalo pochopit.

Jakkoli byl Alberoniho podnik bez spojenců nesmyslný, pochva byla zahozena, a byla pravda, že kdyby proti vší pravděpodobnosti mohl uspět, bylo v zájmu Francie, aby byl císař v Itálii méně mocný a aby tam Španělsko získalo zpět část toho, co tam ztratilo. Bonac tedy prokazoval užitečnou službu, když hledal prostředky, jak prodloužit uherskou válku, od níž jedině mohlo Španělsko čekat úspěchy v Itálii, a jak přimět císaře, aby přistoupil na žádoucí mírové podmínky.

Co se týče Švédska, jedině beznaděj, že by se je podařilo obnovit, tak zjevná, jak tehdy byla, mohla zastavit úsilí Francie ve prospěch starého spojence, jehož vylodění

5. **Vysvětlivka:** Jean de Robethon, hugenotský emigrant ve službách hannoverského dvora, tajemník Jiřího I. pro diplomatickou korespondenci.

v Německu[6] bylo první hrází nesmírného vzletu, jaký moc rakouského domu v Evropě nabrala, a který pak državy, jež Švédsku zůstaly v Německu, rakouskému domu neustále bránily obnovit. Obnova této koruny tedy musela být Francii nekonečně drahá, kdyby ji byla mohla v troskách neštěstí Karla XII. zajistit. Když to nebylo možné, bylo v zájmu Francie, které nedovoloval vystavit se sama všem mocnostem spikleným proti Švédsku, obratně a moudře zprostředkovat mír, který by Švédsku zachránil z jeho trosek, co se jen dalo, aby si mohlo oddechnout a bylo v takovém stavu, aby se jednou odvážilo pomýšlet na návrat do postavení, z něhož kleslo. V to se dalo doufat jen tehdy, pokud se bude pracovat na separátních mírech, které by rozbily ligu, jež je drtila, které by, bude-li to možné, poštvaly její členy proti sobě a které by ty, kdo uzavřou separátní mír, zainteresovaly na tom, aby Švédsko proti zatvrzelým podporovali; a tím mu konečně zachránit nějaké provincie v Německu, které by mu ponechaly nohu v Říši, hlas na sněmech a příležitosti uzavírat tam spojenectví a ještě tam něco znamenat, postupovat k vlastní obnově a nakonec tam vyvažovat moc rakouského domu a rodící se velikost domu hannoverského.

Hrabě z La Marck a Rottembourg tedy prokazovali státu velmi užitečnou službu, když pracovali na tom, aby tu severní ligu rozdělili a rozeštvali – ligu tolik užitečnou záměrům a moci císaře a hannoverského domu, který se tak usilovně staral, aby si udržel svá uchvácená území Brémy a Verden na úkor Švédska –, a tito ministři si nemohli počínat lépe než tak, že Švédsku zjednávali separátní mír. Také Châteauneuf měl velmi dobrý důvod bránit, seč mohl, tomu, aby se Holandsko přidalo k nepřátelům Švédska tím, že by narušovalo a ohrožovalo ten málo obchodu, který mu zbýval. Nelze se tedy dost vynadivit, že se Anglie odvažovala s odkrytou tváří a pod záminkou přátelských rad obracet Francii k zájmu tak odporujícímu zájmům této koruny, chytat regenta do pasti[7] tím, že ho strašila klikami, a přimět ho, aby se zbavil těch, kdo nejlépe sloužili skutečným zájmům svého pána, a dosadil za ně jiné, kteří by nepřijímali rozkazy ani instrukce od nikoho jiného než od ministrů Jiřího – jak jsme to pak viděli dělat zcela otevřeně, když abbé Dubois naprosto podrobil regenta a jeho prostřednictvím celé království.

Mír na severu bez Jiřího účasti by byl událostí, která by se ho nejcitelněji dotkla. Své zájmy a své postavení na anglickém trůnu, vydané rozmarům a převratům, pokládal za nic ve srovnání se svými německými státy a jejich rozšířením. Car si přál separátní mír se Švédskem pro výhody, které v něm nacházel, a pro peněžní obtíže, které mu bránily vést válku déle. Základem smlouvy byla obnova Stanislava: zmocnit se Gdaňska, umístit tam moskevská vojska a nechat ho tam vládnout po

---

6. **Vysvětlivka:** Vylodění švédského krále Gustava II. Adolfa v Pomořansku v létě 1630, jímž Švédsko vstoupilo do třicetileté války proti císaři; Gustav Adolf padl 16. listopadu 1632 v bitvě u Lützenu.

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Lovecký výraz: chytit do pasti. (Y. B.)

dobu života saského kurfiřta, po němž by byl nastoupil na polský trůn; za to car doufal, že švédský král mnoho sleví z podmínek svého míru.

Pruský král do tohoto plánu vstupoval; protože však carovi nedůvěřoval, jednal se Švédskem odděleně. Během pobytu barona Görtze, důvěrného ministra švédského krále, v Berlíně tam bylo předloženo několik návrhů. Přestože smlouva měla být jen mezi Švédskem a Pruskem, tento panovník okázale dbal na zájmy cara, svého spojence. Görtz nabídl, že caru ponechá Petrohrad a pruh země po obou stranách Finského zálivu se všemi přístavy a kotvišti, které k němu patří, v tom stavu, v jakém tehdy byly, a ohledně Revalu sliboval, že se najdou prostředky, jak obtíže tohoto článku urovnat. Postoupení Štětína a jeho okolí bylo to, na čem pruskému králi nejvíc záleželo. Görtz říkal, že má plnou moc k tomu svolit jen pod podmínkou, že pruský král zároveň slíbí vrácení všech výbojů svých spojenců kromě Petrohradu. To byl závazek, který pruský král nemohl v žádném případě přijmout. Car výslovně prohlásil, že s výjimkou Finska nevrátí naprosto nic. Zvlášť řekl, že chce Livonsko a že bude raději vést válku ještě dvacet let, než by na svém rozhodnutí cokoli změnil.

Görtz obtíže ještě zvětšil prohlášením, že v jednání neudělá ani krok, nebude-li pozastaveno bourání opevnění Wismaru. Pruský král, který ho dobře znal, mu dal nabídnout sto tisíc tolarů; tentokrát však tento u něho tak spolehlivý prostředek neuspěl a soudilo se, že Görtz přijal závazky jinde, z nichž si sliboval víc; podezření padlo na polského krále. Görtz se totiž během jednání zdržoval v Polsku; odmítl se dostavit na konferenci s ruskými a pruskými ministry, která se měla konat nedaleko Berlína. Náhle odjel bez rozloučení, bez upozornění, bez prohlášení, kam se chce vydat, a odebral se do Vratislavi, místa za těchto okolností pro pruského krále a jeho spojence velmi podezřelého, protože anglický král upozornil císaře, že car nabídl Francii napadnout dědičné země rakouského domu, bude-li regent ochoten poskytnout subsidie na zahájení a vedení této války – subsidie, které by byly mnohem lépe vynaloženy než ty, jež abbé Dubois přiměl regenta brzy nato dát proti Španělsku. Zpráva dodávala, že návrh padl před dobytím Bělehradu, které cara přimělo změnit tón. To však bylo mnohem víc, než bylo třeba, aby se car stal ve Vídni podezřelým, a aby on i jeho spojenci začali mít obavu, že vídeňský dvůr je zpraven o stavu jednání zahájených o mír na severu.

Pruský král, rozhořčený Görtzovou nevěrností, už myslel jen na to, jak se s carem spojit ještě úžeji. Rozhodl se vyslat ministra na konference, o nichž se mluvilo, že se budou konat v okolí Petrohradu, a car i on si stejně přáli, aby tam nepřišel nikdo za Francii, která by smlouvu jistě mařila, kdyby do ní nebyl zahrnut anglický král, s nímž se tak úzce spojila, a kterou nepochybně obviňovali, že ho upozornila na návrhy, jež jí car učinil a které, jak jsme právě viděli, se přes Jiřího dostaly až k císaři: další dílo abbého Duboise, pokud byla ta věc pravdivá.

Přitom to ještě nebyl ani měsíc, co pruský král nabádal regenta, aby vážně pomyslel na vytvoření strany v Říši schopné omezit moc císaře; nabídl k tomu svou péči a své služby; říkal, že si je jist hesenským lankrabětem a württemberským vévodou; pracoval na užším spojení s meklenburským vévodou, který měl deset či dvanáct tisíc mužů; doufal, že k tomu získá Holanďany, kteří s ním chtěli jednat; žádal Francii, aby pracovala na dokonalé shodě mezi anglickým králem a jím – což bylo se vším ostatním v naprostém rozporu. Lankrabě byl úzce spjat s Jiřím, s jehož podporou doufal v Holandsku zjednat svému vnukovi, princi z Nassau, místodržiteli Fríska, hodnost místodržitele Sedmi provincií a svému synovi, princi Vilémovi, hodnost generálního kapitána.[8] Pruský král připisoval nedostatek porozumění mezi sebou a svým tchánem, anglickým králem, osobnímu zájmu Bernstorffa a věřil, že abbé Dubois by mohl tyto zvláštní obtíže odstranit; základem celého tohoto plánu však byl konec severní války, nebo alespoň války pruského krále, po jejímž trvání nemohl nic podniknout a byl nucen šetřit císaře.

Nebylo snadné přimět londýnský dvůr, aby změnil názor na pruského krále, jehož lehkomyslnost a malá věrnost nedovolovaly s ním počítat dřív, než budou opatření plánovaná mezi císařem a Francií urovnána; a sami Angličané si stěžovali na Rottembourga jako na člověka oddaného Ilgenovi a berlínskému dvoru. Velmi pozorně sledovali jednání zahájené mezi Švédskem a carem, o němž věřili, že touží po výhodném míru i za cenu opuštění svých spojenců, a že by – protože nenáviděl krále Jiřího a mluvil o něm bez zábran – mohl se Švédskem navázat důvěrné spojení a učinit ve smlouvě hlavní podmínkou podporu práv Pretendenta a spolupráci na jeho návratu na trůn. Tyto úvahy, živě vštípené do mysli anglických ministrů oddaných Jiřímu, jim dávaly pocítit nutnost připoutat k němu hlavní mocnosti Evropy, aby se jimi zajistil proti novým podnikům tohoto nešťastného prince, a právě proto i důležitost zjednat jeho zprostředkováním mír mezi Španělskem a císařem, jehož Jiří jako hlavu Říše, kde měl své nejcennější státy, potřeboval nejvíc zavázat a získat. To vedlo tyto anglické ministry k tomu, že nic nezanedbali, aby toto jednání přenesli do Londýna.

Penterrieder tam dorazil koncem října, velmi spokojen s ochotou, kterou, jak se domníval, postřehl v Haagu, bez obtíží přistoupit na všechna opatření, která Francie a Anglie budou pokládat za nutná k upevnění klidu Evropy. Cadogan, který znal Holanďany lépe než Penterrieder a měl s nimi dlouhou zkušenost, o nich nesoudil tak příznivě jako on; spoléhal sice na jejich zásadu dokonalé shody s Anglií a na to, že budou vstupovat, pokud to bude možné, do týchž spojenectví. Ale přestože se v tom všichni jednotlivci shodovali, lišili se v cestách, jak dojít k témuž

8. **Vysvětlivka:** Vnukem lankraběte Karla Hesensko-Kasselského byl Vilém IV. Oranžský-Nassau (1711–1751), syn Johana Willema Frisa a lankrabětovy dcery Marie Luisy, dědičný místodržitel Fríska; místodržitelem všech provincií se stal až roku 1747. Princ Vilém je lankrabětův syn Vilém Hesensko-Kasselský (1682–1760), generál v holandských službách, později lankrabě Vilém VIII.

cíli. Holandsko bylo jako jiné země rozděleno na strany, na frakce a podfrakce, a tyto rozdílné názory se přenášely do Generálních stavů. Cadogan také pozoroval, že Châteauneuf, věrnější svým starým předsudkům než svým posledním rozkazům, pracuje spíš na tom, aby důvěru mezi Anglií a Holandskem zničil, než aby ji upevnil. Beretti, špatně zpravený o Penterriederových krocích v Haagu, se domníval, že jednal o záležitostech jen s Cadoganem a Whitworthem a že se spokojil s tím, že si Generálním stavům stěžoval na podnik Španělska velmi ostrými a velmi zpupnými slovy, která Angličané schválili; o tom se pak ve Španělsku rozepsal ve velkých úvahách o stranickosti Jiřího a jeho ministrů pro císaře, k němuž Cadogan choval starou osobní oddanost, a o moudrosti rozhodnutí nejednat v Londýně, nýbrž v Haagu, kde by stranickost pro císaře byla nekonečně méně nebezpečná. Cadogan Berettimu nezatajil, že anglický král usilovně pracuje na míru císaře se Španělskem, ani podmínky, které jsou jeho základem.

Ty zněly, že císař uzná Filipa V. za krále Španělska a Indií; že jednomu ze synů z jeho druhého manželství udělí léno toskánských a parmských států, až se tato nástupnictví uprázdní; že opatření budou učiněna tak dobře, že Toskánsko nikdy nepřipadne císaři, a zvláště ne Livorno; čímž Španělsko najde své výhody, italská knížata svou bezpečnost, rovnováha bude zachována a s ní i veřejný klid.

Cadogan, který ani nežádal, aby to zůstalo tajemstvím, řekl Berettimu, že regent pověřil vévodu ze Saint-Aignan sdělit tento plán ve Španělsku a že protože je výhodný, lze doufat v příznivé odpovědi, na nichž závisí celý úspěch jednání. Beretti o tom soudil stejně, ale neodvážil se to vyslovit, dokud nebude zpraven o smýšlení Alberoniho. Tento kardinál, jak jsme viděli, se urazil řečmi, které Stairs vedl o podniku na Sardinii. Formálně si na ně stěžoval spisem, který předal anglickému sekretáři. Stairs si zase stěžoval na prudkost toho spisu. Cellamare se bez rozkazu, ale v domnění, že Stairs má u regenta velký vliv, vložil do věci, aby ho uklidnil. Stanhope o tom napsal Alberonimu dopis, uctivý ke španělskému králi a vřelý k němu samému, v němž ho ujišťoval, že Anglie nikdy neposkytne císaři pomoc k válce proti Španělsku. Kardinál tu dvojznačnost spolkl, jásal, vypínal se a byl do svých představ zahleděn víc než kdy jindy.

Uprostřed všech těchto starostí španělský král skutečně a nebezpečně onemocněl. Alberoni velmi pečlivě udržoval krále ve zvyku, který mu vštípila paní des Ursins, být neustále zavřen s královnou a s ní, a činil ho nepřístupným nejen jeho dvoru a nejvznešenějším pánům, ale i těm, jejichž úřady byly nejdůvěrnější. Tím se paní des Ursins sama zmocnila vlády nad státem a rozhodování o všech záležitostech a všech milostech. Alberoni, který toho byl svědkem za časů pana z Vendôme[9] i po

9. **Vysvětlivka:** Louis-Joseph, vévoda z Vendôme (1654–1712), pravnuk Jindřicha IV. po levobočkovi Césarovi z Vendôme, jeden z hlavních vojevůdců Ludvíka XIV.; od roku 1710 velel ve Španělsku vojskům Filipa V. a vítězstvími u Brihuegy a Villaviciosy (prosinec 1710) mu zachránil trůn. Roku 1710 se oženil s Marií Annou Bourbonskou, slečnou z Enghien, dcerou pana Prince; děti neměli. Zemřel

jeho smrti jako parmský vyslanec, a svědkem i toho svého druhu vězení krále, ještě přísnějšího po smrti královny,[10] kdy král vídal jen princeznu des Ursins a trávil s ní život ustavičně zavřen, si z toho vzal ponaučení pro novou královnu a pro své vlastní štěstí. Protože zvyk už byl zaveden, neměl potíže zajistit, aby pokračoval; krále však uzavřel ještě mnohem těsněji, než býval za první královny, a tento zvyk trval po celý život Filipa V. Je to podrobnost, kterou budu mít příležitost vylíčit při svém velvyslanectví,[11] dopřeje-li mi Bůh dokončit tyto Paměti. Zde se spokojím s tím, že řeknu, co se týká naší látky.

Do nezbytného soukromí španělského krále, to jest k vstávání, ukládání ke spánku a jídlům, nepřicházel nikdo; toto nutné soukromí se totiž omezovalo na tři nebo čtyři francouzské komorníky a jen dva šlechtice komory; z ministrů žádný kromě Alberoniho; zpovědník na čtvrt hodiny každé ráno po vstávání; vévoda z Popoli a ostatní vychovatelé či podvychovatelé infantů s nimi, ale na čtvrt hodiny ráno při toaletě královny, kam král chodil, když propustil zpovědníka; kardinál Borja,[12] patriarcha Indií; zřídka markýz z Villeny,[13] nejvyšší hofmistr; dva šlechtici komory, jediní ve službě; tíž, kromě infantů a jejich vychovatelů, mohli vstoupit při obědě a při večeři, ale nezůstávat dlouho. Večer přicházeli infanti se svými vychovateli navštívit krále a královnu o samotě; jejich návštěva trvala jen chvilku. První lékař, první chirurg a první lékárník měli tytéž vstupy, jichž kromě vstávání užívali střídmě. Z žen jen chůva vídala královnu v posteli, když z ní král vstal, a obouvala ji. To byla jediná chvíle, kterou s ní měla sama, a protahovala se, jak jen to šlo, podle toho, jak dlouho trvalo oblékání krále, které se konalo ve vedlejší místnosti. Královna přešla ke své toaletě, kde zastihla *camareru mayor*, tři nebo čtyři dámy paláce, stejný počet *señoras de honor* a několik komorných. Při obědě a večeři obsluhovala *camarera mayor*, dvě dámy paláce, které měly ten den službu, a dvě *señoras de honor*, které měly ten den službu, a komorné přinášely od dveří jídla a pití a vracely je tam úředníkům. Králova kuchyně mu nic nepřipravovala a

---

náhle 11. června 1712 ve Vinaròsu na valencijském pobřeží. Alberoni byl v jeho službách jako tajemník a po jeho smrti zůstal v Madridu jako vyslanec parmského vévody.

10. **Vysvětlivka:** Marie Luisa Gabriela Savojská (1688–1714), dcera Viktora Amadea II. a sestra vévodkyně z Bourgogne, od roku 1701 první manželka Filipa V. Měla s ním syny Ludvíka (1707–1724, krátce španělský král Ludvík I.), Filipa (1709, zemřel v útlém věku), Filipa Petra (1712–1719) a Ferdinanda (1713–1759, pozdější Ferdinand VI.). Zemřela 14. února 1714 v Madridu na tuberkulózu.

11. **Vysvětlivka:** Saint-Simon byl v letech 1721–1722 mimořádným velvyslancem v Madridu, kam jel požádat o ruku infantky pro Ludvíka XV. a podepsat svatební smlouvu regentovy dcery s princem asturským.

12. **Vysvětlivka:** Carlos de Borja y Centelles, patriarcha Západní Indie; kardinálem se stal až roku 1720.

13. **Vysvětlivka:** Juan Manuel Fernández Pacheco (1650–1725), markýz z Villeny a vévoda z Escalony, dříve místokrál Neapole (roku 1707 zajat Císařskými v Gaetě), od roku 1713 nejvyšší hofmistr Filipa V. a téhož roku zakladatel Španělské královské akademie.

byla naprosto zbytečná. Byl obsluhován jen kuchyní královny. Nejvyšší hofmistr byl tedy vyloučen, stejně jako *sumiller de corps*, který je ze všech velkých dvorních úředníků nejdůvěrnější, a všichni šlechtici komory, jichž je asi dvacet a z nichž dříve měli po týdnech střídavě službu dva. Vnitřní služba se tak omezovala na tento velmi malý počet komorníků a zdravotníků, na dva šlechtice komory, kteří jediní byli stále ve službě, a na nejvyššího hofmistra královny, který byl zároveň jedním z těchto dvou šlechticů komory stále ve službě, na těch několik královniných dam, střídajících se ve službě, a na ty dva nebo tři další, které jsem jmenoval a kteří bez služby občas vstupovali k toaletě nebo k obědu. Vévoda z Escalony, jemuž se stále říkalo markýz z Villeny, byl nejvyšším hofmistrem krále, jeden z největších pánů Španělska v každém ohledu a ze všech nejváženější a nejctěnější, a to s velkým právem, pro svou ctnost, své úřady a své služby. Mluvil jsem o něm (Díl I, Tom 3, kap. 17, a Díl II, Tom 6, kap. 5) i o jeho nejstarším synovi, hraběti ze San Esteban de Gormaz, rovněž španělském grandovi, zeti *camarery mayor* a tehdy prvním kapitánovi tělesné gardy.

Králova nemoc způsobila, že se toto malé soukromí, o němž jsem právě mluvil, omezilo na královnu jako jedinou ženu a na její chůvu, na dva šlechtice komory stále ve službě, na zdravotníky, kterých byli jen čtyři, protože byl přizván první lékař královny, a na čtyři nebo pět komorníků vnitřní služby, a nad tím vším Alberoni. Všichni ostatní bez výjimky byli vyloučeni; i otec Daubenton byl připouštěn jen s mírou.

Lékařská péče o krále podléhá cele jeho nejvyššímu hofmistrovi. Musí mu o všem podávat zprávu, on musí být přítomen všem poradám a král nesmí užít žádný lék, aniž o něm hofmistr ví, aniž ho schválí a aniž je přítomen. Villena chtěl vykonávat svůj úřad. Alberoni mu dal naznačit, že král chce mít volnost a že by se mu lépe zavděčil, kdyby zůstal doma, nebo kdyby byl tak diskrétní a ochotný, že by nevstupoval tam, kde král je, a dozvídal se o něm zprávy u dveří. Tuto řeč markýz nechtěl slyšet.

V hloubi velkého Zrcadlového kabinetu proti dveřím připravili lůžko, na něž krále uložili, a protože je ta místnost rozlehlá a dlouhá, je od těch dveří, které vedou do vnějších pokojů, až do hloubi, kde stálo lůžko, daleko. Alberoni dal markýzovi znovu upozornit, že jeho péče obtěžuje, ale ten přesto stále vstupoval. Nakonec se kardinál po dohodě s královnou rozhodl zavřít mu dveře. Když se tam markýz jednou odpoledne objevil, jeden z těch komorníků vnitřní služby dveře pootevřel a s velkými rozpaky mu řekl, že má zakázáno ho vpustit. „Jste drzoun," odpověděl markýz, „to není možné," – strčí do dveří proti komorníkovi a vejde. Měl proti sobě královnu, sedící u čela královy postele. Kardinál stál vedle ní a těch několik připuštěných, kteří tam ani nebyli všichni, bylo daleko od postele. Markýz, který byl k velké své cti velmi špatně na nohou, jak jsme viděli v tom, co jsem o něm řekl, postupuje drobnými krůčky, opřený o svou hůlčičku. Královna a kardinál

ho vidí a pohlédnou na sebe. Král byl příliš nemocný, než aby si čehokoli všímal, a jeho záclony byly zatažené, kromě strany, kde byla královna. Když kardinál viděl markýze přicházet, dal netrpělivě znamení jednomu z komorníků, aby mu řekl, ať odejde, a hned nato, když viděl, že markýz beze slova stále postupuje, šel k němu a namítl mu, že král chce být sám a prosí ho, aby odešel. „To není pravda," řekl mu markýz, „pořád jsem se na Vás díval, k posteli jste nepřistoupil a král Vám nic neřekl." Kardinál naléhal, a když neuspěl, vzal ho za paži, aby ho obrátil zpátky. Markýz mu řekl, že je velký drzoun, když mu chce bránit vidět krále a vykonávat svůj úřad. Kardinál, silnější než on, ho obrátil a táhl ke dveřím, a přitom si vzájemně říkali věci nevídané – kardinál ovšem s mírou, ale markýz ho nešetřil. Unaven tím, jak s ním takto cloumá, se začal bránit a řekl mu, že není nic než malý ničema, kterého on už naučí úctě, jakou mu dluží; a v tom zápalu a strkanici markýz, který byl slabý, šťastně upadne do křesla, které tam náhodou stálo. Vzteky nad svým pádem zvedne svou hůlčičku a nechá ji ze všech sil dopadat hustě a drobně na kardinálovy uši a ramena, a nadával mu: ty malý darebáku, ty malý ničemo, ty malý drzoune, který nezasluhuje nic než výprask řemenem. Kardinál, kterého zase markýz držel jednou rukou, se mu vyprostil, jak mohl, a vzdálil se, zatímco markýz dál nahlas spílal a hrozil mu hůlkou. Jeden z komorníků mu přišel pomoci vstát z křesla a dojít ke dveřím, neboť po tomto výkonu už myslel jen na to, jak odejít. Královna se z místa, kde seděla, dívala na celou tu příhodu zpříma, aniž se pohnula nebo promluvila slovo; a těch několik, kdo byli v pokoji, se neodvážilo hnout. Ve Španělsku jsem to slyšel od všech a kromě toho jsem si celou historku se všemi nejpřesnějšími podrobnostmi vyžádal od markýze z Villeny, který byl sama přímost a pravdivost, který ke mně pojal přátelství a který mi ji s potěšením vyprávěl přesně tak, jak ji píšu. Santa Cruz a del Arco, ti dva šlechtici komory, kteří mi ji také vyprávěli, se smáli pod vousy. První z nich odmítl jít mu říct, aby odešel; a potom ho oba doprovodili ke dveřím. Pozoruhodné je, že kardinál, zuřivý, ale nanejvýš zaskočený těmi ranami holí, se vůbec nebránil a myslel jen na to, jak se vyprostit. Markýz na něj ještě zdálky volal, že nebýt úcty ke králi a stavu, v jakém je, dal by mu sto kopanců do břicha a vyvedl by ho ven za uši. Zapomněl jsem ještě na to: král byl tak nemocný, že nic nezpozoroval.

Čtvrt hodiny poté, co se markýz vrátil domů, dostal rozkaz odebrat se na jedno ze svých panství třicet mil od Madridu. Po celý zbytek dne se jeho dům nevyprázdnil od všeho, co bylo v Madridu nejvýznačnějšího, jak se o příhodě, která nadělala ohromný hluk, lidé dozvídali. Druhý den odjel se svými dětmi. Kardinál však zůstal tak zastrašen, že spokojen s markýzovým vyhnanstvím a s tím, že se ho zbavil, neodvážil se sáhnout k církevním trestům za to, že od něho dostal bití. Po pěti nebo šesti měsících mu poslal rozkaz, aby se vrátil, aniž markýz učinil sebemenší krok. Neuvěřitelné je, že o té příhodě, o vyhnanství i o návratu španělský král až do kardinálova pádu naprosto nevěděl. Markýz ho od svého návratu nikdy nechtěl

vidět ani o něm slyšet, ať šlo o cokoli, přestože kardinál byl absolutním pánem; jeho pýcha byla touto důstojnou a spravedlivou hrdostí velmi pokořena, a tím víc ho to dráždilo, že nezanedbal nic, aby se s ním usmířil, ale nesklidil nic jiného než pohrdání, které ještě velmi zvýšilo veřejnou úctu, jíž se tento moudrý a ctnostný pán těšil.

Král byl tak nemocný, že pořídil závěť, kterou mu nadiktoval kardinál po dohodě s královnou. Nikdo se o ní nedozvěděl a nikdo nepochyboval, že královně bylo svěřeno regentství a veškerá moc, s kardinálem jako rádcem. Všechno bylo ve zmatku a málokdo byl přesvědčen, že by regentství macechy následníka bylo uznáno, kdyby král zemřel – a navíc macechy tak nenáviděné celým Španělskem, jako byla ona, která neměla jiné opory než parmského vévodu a Alberoniho, tak dokonale nenáviděného.

Kapitola osmá

Alberoniho umíněnost proti míru. — Papež dá vytisknout své urážlivé breve španělskému králi, které se mu Aldrovandi neodvážil předložit. — Tento nuncius přiměje španělské biskupy přijmout konstituci. — Odložená historka. — Papežova poddanost císaři, který jím pohrdá a dělá Csákyho kardinálem. — Papež dá zatknout hraběte z Peterborough; a když mu Angličané pohrozí, propustí ho s mnoha omluvami. — Jeho strach z císaře, a strach parmského vévody. — Bentivogliovy zuřivé a pošetilé rady papeži proti Francii. — Papežovy krajní rozpaky mezi císařem a Španělskem. — Jeho roztřesená opatření. — Papež přiznává svou bezmocnost ve věci míru. — Rady Španělsku a úvahy o Neapoli. — Alberoniho vojenská opatření a jeho opatření ohledně míru, který nechce. — Tajemství závěti španělského krále. — Duševní slabost uzdraveného španělského krále. — Chvástání silami Španělska a Alberoniho počínání. — Jeho opatření. — Anglie vyzbrojuje eskadru. — Ostrá slova mezi vévodou ze Saint-Aignan a Alberonim. — Přeludy tohoto kardinála. — Ripperda, zcela oddaný Alberonimu, vede před del Marem podivné řeči. — Dary kardinálu Alberonimu, který je jmenován do biskupství v Málaze, potom do arcibiskupství v Seville. — Ukazuje del Marovi svou nechuť k míru; ten o tom zpraví sicilského krále. — Kardinálství předpovězené Alberonimu. — Aldrovandi, v domnění, že dělá dobře, když přiměje španělské preláty přijmout konstituci, je pokárán s rozkazem toto dílo zničit jako odporující neomylnosti. — S Aldrovandim velmi zle zacházeno. — Papežovy výtky proti němu. — Nehorázné požadavky císaře na papeže. — Neuvěřitelná císařova povýšenost vůči papeži, který se před ním třese a na kterého naléhá Španělsko. — Výčitky mezi kardinálem Acquavivou a prelátem Alamannim jménem papeže. — Marné pohyby v Neapolském království. — Podezření vůči sicilskému králi, který posílá hraběte Provanu do Paříže. — Modenský vévoda se neodváží dát svou dceru Pretendentovi, na něhož ze všech stran naléhají, aby se oženil. — Papežovi synovci zaprodaní císaři. — Papežova naprostá slabost vůči kardinálu Albanimu, aniž ho miluje nebo si ho váží. — Strach tohoto synovce z Aldrovandiho. — Gallas a Acquaviva stejně dobře zpravováni zevnitř papežského paláce. — Papež se chce vměšovat do míru mezi císařem a Španělskem. — Povýšenost a hrozby císařských ohledně míru, které se nelíbí v Holandsku. — Berettiho zištné pletichy. — Šibalství abbé Duboise. — Zištné pletichy Monteleóna, který spoléhá na Chavignyho, přivedeného abbé Duboisem do Londýna, a je jím oklamán. — Přeludné znepokojení Angličanů ze sňatku piemontského prince s regentovou dcerou. — Totéž znepokojení, a to osobní, u La Pérouse. — Dozvídá se od Penterriedera, že císař rozhodně chce Sicílii, s mnoha povýšenými i lichotivými řečmi.

— Penterrieder ho ujišťuje o naprosté nechuti Francie k sicilskému králi. — Krátká cesta abbé Duboise do Paříže. — Lichocení anglického krále španělské královně a Alberonimu pro případ smrti španělského krále. — Návrh španělského krále vstoupit do jednání o smlouvu s císařem prostřednictvím Anglie. — Pletichy ministrů anglického krále. — Před Penterriederem nemají žádné tajemství. — Regentovo rozhodnutí o smlouvě, oznámené abbé Duboisem do Anglie. — Znepokojení sicilských ministrů v Londýně a v Paříži. — Roztržka mezi anglickým králem a princem waleským. — Pletichy a rozpaky La Pérouse. — Anglie potichu vyzbrojuje eskadru pro Středozemní moře. — Monteleónovy stížnosti. — Zdvořilá, ale jasná odpověď anglických ministrů. — Přelud vymyšlený regentovými nepřáteli, že chtěl od císaře získat toskánské nástupnictví pro svého syna. — Beretti, oklamaný falešnými zprávami, s velkým zalíbením spoléhá na Holandsko, o němž píše do Španělska divy, stejně jako o stranění Angličanů císaři.

Uprostřed těchto zmatků a v nebezpečí, v němž byl život španělského krále, kardinál prohlásil, že nepovažuje návrhy Angličanů za dostatečné k zajištění klidu v Itálii a že do Londýna žádného ministra nepošle. Svým přátelům řekl, že se nedá ukolébat zdánlivými jednáními; že má před sebou celou zimu, aby učinil svá opatření; že je třeba postupovat pomalu a vyčkat, zda mračna na severu nepřinesou hromy a krupobití; že kdyby španělský král mohl vyzbrojit dobré loďstvo, mnozí by mohli změnit tón. Spoléhal na ujištění, která mu dával Ripperda, že zájem obchodu nedovolí jeho pánům postavit se proti Španělsku; a v této důvěře mluvil Alberoni zvýšeným hlasem i k papeži, jehož breve španělskému králi, o němž už byla řeč a které se mu Aldrovandi neodvážil předložit, bylo z rozkazu kolínského nuncia vytištěno v Holandsku. Aldrovandi, velmi v rozpacích, se snažil zalíbit papeži tím, že přiměje španělské biskupy, jimž napsal, aby přijali konstituci. Více o této věci zde neřeknu. Při příležitosti mého velvyslanectví ve Španělsku bude vidět, co mi o tom pod nejpřísnějším tajemstvím sám řekl toledský arcibiskup, který jím byl tehdy a byl jím týž i v době mého velvyslanectví[1]. Zemřel později jako kardinál.

Papež, třesoucí se před císařem, si k němu nepočínal tak jako k Francii a Španělsku, které se vyznačovaly škodlivější prostotou. Nejenže okamžitě dělal všechno, co se císaři zlíbilo, ale dělal to, aniž čekal, až o to požádá, a aniž mu ten panovník vůbec ráčil poděkovat. Když tedy císař chtěl jmenování Csákyho, kaločského arcibiskupa a varadínského biskupa, za kardinála, a to dokonce bez

1. **Ediční poznámka:** Toledským arcibiskupem byl roku 1717 Francisco Valero y Losa, který zemřel 23. dubna 1720 a kardinálem nebyl. Za Saint-Simonova velvyslanectví (1721–1722) zastával stolec jeho nástupce Diego de Astorga y Céspedes, do roku 1720 biskup barcelonský; ten se stal roku 1727 kardinálem a zemřel roku 1734.

jakékoli nominace ze své strany, byl tento prelát okamžitě prohlášen kardinálem,[2] navzdory tolika slibům prvního klobouku, daným Gesvresovi, arcibiskupovi z Bourges, který po něm už tak dlouho prahl a jehož papež dál vodil za nos dojemnými řečmi.

Jiná záležitost uvedla papeže do ještě větších rozpaků. Dostal zprávu, že Peterborough, který cestoval po Itálii, má zlé úmysly na život Pretendenta. Dal ho zatknout a přísně střežit v pevnosti Urbano. Peterborough byl anglický hrabě, pair království a rytíř Podvazkového řádu. Angličané se nad touto urážkou rozohnili a anglický král propukl ve výhrůžky, že dá bombardovat Civitavecchii. Prostředníkem se stal parmský vévoda. Papež dostal velký strach, zahrnul Peterborougha zdvořilostmi, propustil ho na svobodu a bouře se rozešla. Parmský vévoda měl ještě mnohem větší strach o sebe: počítal s hněvem císaře, který by jen hledal záminku, aby ho zdeptal. Návrh zajistit synovi španělské královny nástupnictví v Toskánsku, Parmě a Piacenze mu už ukazoval císařskou posádku v obou těchto městech a dával mu věřit, že je ztracen pod jhem Němců. Uchýlil se ke kardinálu Alberonimu a radil španělskému králi, aby se na začátku zimy ozbrojil, a to okázale, aby udržel Němce ve strachu.

Cellamare dával tytéž rady, zvláště od dobytí Cagliari. Papež byl v týchž obavách. Vroucně si přál neutralitu Itálie; doufal v ni jedině od nastolení míru mezi císařem a Španělskem. Nařídil svému nunciovi v Paříži, aby naléhal na regenta, aby jednal k jeho dosažení, ale jen náznaky – tolik se bál pohoršit vídeňský dvůr –, a aby o této záležitosti udržoval přesnou korespondenci s nunciem v Madridu.

Ocitl se tehdy v podivných nesnázích mezi madridským a vídeňským dvorem kvůli závazkům, do nichž ho dohnal strach z druhého z nich. Bentivoglio teprve nedávno neopomněl nic, aby ho postrašil spojenectvími, která Francie uzavírala s protestanty, a aby na něj naléhal, aby se spojil s císařem. S obvyklým nedostatkem rozumu a úsudku chtěl také, aby papež pracoval na obnovení Pretendenta, jako by tento záměr mohl být slučitelný s úzkým spojenectvím s císařem, tak spjatým s anglickým králem. Císařští, páni Itálie, kteří věděli, že strach je jediný prostředek, jak od papeže dosáhnout všeho, ho tolik vyděsili přesvědčením a hněvem, které předstírali nad tím, že byl se Španělskem srozuměn v jeho podniku, že aby se z toho očistil, napsal španělskému králi ono breve, o němž už byla řeč, a pak schválil svému nunciovi, že je neodevzdal. Když mu však hrozili čím dál víc, dal je vytisknout, jak bylo řečeno, rozeslal jeho opisy všem svým nunciům a vyžadoval nejen od nuncia ve Španělsku, aby je konečně odevzdal králi, ale ještě si nárokoval, aby od něho získal odpověď, která mu podle jeho mínění náležela, aby před očima celé Evropy vyvrátil obludnou pomluvu, jež mu přičítala srozumění s královým podnikem proti císaři

2. **Vysvětlivka:** Imre Csáky (1672–1732), arcibiskup kaločský a biskup velkovaradínský v Uhrách, byl jmenován kardinálem roku 1717 na přání císaře. Léon Potier de Gesvres (1656–1744), arcibiskup z Bourges, se kardinálem stal až roku 1719.

– a nutnost se z ní očistit rozváděl v dlouhých slovech. Napsal dojemně a osobně Alberonimu, jehož jmenování kardinálem se stalo jen na základě slova, které tak krutě porušil; a protože indulty, které udělil španělskému králi na duchovenstvo Španělska a Indií, odvolal, jak bylo řečeno, současně s tím, kdy psal ono breve španělskému králi, ale tyto indulty byly v rukou Alberoniho a Daubentona, nařídil Aldrovandimu, aby v případě, že mu je odmítnou vydat, napsal všem španělským prelátům, že jsou odvolány, zakázal jim cokoli na jejich základě platit a ukázal Alberonimu dopis, jímž mu to papež nařizoval. Papež se nedokázal natolik zakrýt a ozdobit povinností nestrannosti společného otce a závazkem prokázat čistotu svého jednání, aby se Aldrovandimu nepřiznal ke strachu ze stížností, které císař vznášel na indulty, jež udělil, a z jeho výhrůžek, které vždy následovaly po sebemenší vstřícnosti Říma vůči Španělsku. Byl tím víc v rozpacích, že jeho spory s tímto dvorem nebyly urovnány: nečinil si nárok na nic menšího než přimět španělského krále, aby dekretem zrušil všechny dekrety, které za posledních devět let vydal proti nárokům církevní jurisdikce, a k jeho dosažení počítal s Alberoniho vděčností za jeho tak čerstvé jmenování, s Daubentonovou oddaností k němu a s vlivem obou.

Současně dal prostřednictvím svého nuncia ve Vídni ukázat císaři ono tak urážlivé breve, které napsal španělskému králi a pak dal vytisknout a rozšířit, a doufal, že se tím očistí z podezření ze srozumění se Španělskem a odvrátí bouři, jíž se obával, snad dokonce dosáhne přijetí svého zprostředkování. Chlad a strohost vídeňského dvora však na tolik sebeponižování odpovídaly málo a často vůbec. Na příměří v Itálii, které mu papež navrhl ve shodě se Španělskem, nepřišla ani ta nejmenší odpověď. Jedni se domnívali, že císař k němu nesvolí prostřednictvím papeže; jiní, že má v úmyslu zmocnit se Itálie a nechce tu příležitost propásnout. Papež se kardinálu Acquavivovi přiznal, že jeho kroky neměly a nebudou mít žádný úspěch, že ho lze čekat jedině od Francie a Anglie, ale že císař je v nejvyšší míře zaujat proti všem, kdo mu mluví o míru, a že den co den prohlašuje, že by se raději vzdal císařské koruny než svých nároků na korunu španělskou.

Acquaviva, stejně tak ve svém zájmu jako v zájmu španělského krále, na krále naléhal, aby využil zmatku a zděšení, v nichž byli Němci v Neapolském království, a dychtivosti, s níž všichni obyvatelé dávali najevo přání změnit vládu; aby tam udělil všeobecné omilostnění a zrušil, ne všechny daně, ale všechny ty, které tam zavedli Němci, protože tam nelze nic očekávat od síly, nýbrž jen od dobré vůle početného obyvatelstva; aby nenechal císařským čas skončit uherskou válku; konečně aby na začátku jara poslal do Itálie silnou eskadru a mocnou armádu, aby tam udržel rovnováhu a ochránil parmského vévodu. Pro podnik na Neapol však nebylo nic připraveno, takže Acquaviva nechtěl vystavit nebezpečí mnoho neapolských šlechticů, kteří se mu nabídli, že nasadí život a přidají se veřejně, a jen je udržoval v dobrém smýšlení, v němž byli. Ke svým radám španělskému králi Acquaviva připojoval, že není-li král s to přispět italským knížatům na pomoc a chce-li uzavřít

mír s císařem, může ho dosáhnout jedině prostřednictvím Francie a Anglie a nemá počítat s papežovými službami, jimiž Vídeň dokonale pohrdá.

Alberoni soudil o návrzích, které mu Neapolitáni činili, stejně jako Acquaviva. Byl by si však přál, aby se všeobecná nespokojenost čas od času projevila, a vyvolala tak tresty, a tím lid ještě víc odcizila. Činil opatření, aby měl na jaře eskadru třiceti válečných lodí, dvacet tisíc mužů k vylodění a dělostřelecký park o sto padesáti dělech. Poslal do Holandska velitele eskadry Castañedu, aby tam koupil sedm lodí vystrojených a vyzbrojených k válce, a k Rákóczimu jistého Francouze jménem Boissimieux, dobře poučeného o všem, co španělský král mohl a chtěl udělat pro udržení války v Uhrách, a také aby se sám poučil, v jakém stavu tato válka je a nakolik se na ni lze spolehnout. Mír nechtěl; protože to však nemohl slušně dát najevo, sdělil cizím dvorům zhruba, co se mezi ním a plukovníkem Stanhopem odehrálo ohledně mírových návrhů. Dal přitom na srozuměnou, že plukovník Stanhope a pan Bubb shledali jeho odpovědi rozumnými a vypravili kurýra do Anglie. Současně se chlubil tím, že s ohledem na služby Francie a Anglie odložil druhé nalodění, trval na rovnováze a na tom, že bude mít volnost jednat, nepodaří-li se vyjednávání. Jeho cílem bylo nevázat se žádným závazkem a uchovat si volnost volit podle okolností postup, jaký uzná za vhodný. Nebezpečný stav španělského krále je mohl brzy změnit.

Měli ho, nebo ho chtěli mít, za tak nemocného, že ho přiměli, jak bylo řečeno, sepsat koncem října závěť, o níž kromě královny a Alberoniho věděli jen otec Daubenton a vévoda z Popoli. Podepsal ji velmi neznámý madridský notář. Potom bylo přivoláno šest grandů, kteří podepsali, že je to králův podpis a jeho závěť, aniž však věděli cokoli o tom, co obsahuje. To oživilo dříve zmíněné řeči o královně a lidé si mnoho mysleli o důvěrnosti obsahu závěti, do jejíhož tajemství byl zasvěcen jako jediný velmož Popoli, a to i s vyloučením ministrů, což překvapilo tím víc, že byl vychovatelem prince asturského[3] a byl s kardinálem veřejně ve zlém, neboť si zakládal na tom, že jím pohrdá.

Tento smutný stav španělského krále posloužil kardinálovi k tomu, aby se vyhnul novému naléhání papeže, o němž jsme právě mluvili, ale zdálo se, že odvahu prvního ministra nezlomil. Jeho řeči neprozrazovaly ani strach, ani slabost. V rozhovoru s velvyslancem sicilského krále se dokonce, a velmi podrobně, vysmíval moci, kterou chtěli přisuzovat císaři. Holandský velvyslanec mluvil jako kardinál, což dávalo věřit, že Holandsko je se Španělskem zajedno. Tatáž důvěra se neprojevovala vůči Francii a ještě mnohem méně vůči Anglii. Nikdo nepochyboval, že kardinál zvolí zprostředkování generálních stavů.

---

3. **Vysvětlivka:** Ludvík (1707–1724), nejstarší syn Filipa V. z prvního manželství s Marií Luisou Gabrielou Savojskou, princ asturský. Roku 1722 se oženil s Louise-Élisabeth Orleánskou, dcerou regenta. Po otcově abdikaci vládl od ledna 1724 jako Ludvík I. a zemřel 31. srpna téhož roku v Madridu na neštovice.

Koncem listopadu se zdraví španělského krále zcela obnovilo: spánek, chuť k jídlu, síly i tělnatost; jeho mysl však zůstala tak zasažena představou blízkého konce, že chtěl mít neustále u sebe svého zpovědníka. Často ho u sebe zdržoval až do chvíle, kdy uléhal s královnou na lože. Často pro něj také posílal uprostřed noci; tato slabost se však nevztahovala na jiné věci a navenek nebylo znát, že byl nemocen.

Alberoni nemyslel na nic jiného než na své válečné přípravy. Rozhlašoval, že příštího května bude mít španělský král padesát tisíc mužů pěchoty ve skutečném stavu a patnáct tisíc koní a třicet dobře vyzbrojených válečných lodí, ne aby dobýval, ale aby hájil svá práva a své přátele, kdyby byl některý z nich pro toto přátelství obtěžován. Nikoho však nepřesvědčil, protože nikdo nemohl věřit, že by tak velký náklad neměl jiný cíl než ten, který Alberoni rozhlašoval. Plukovníka Stanhopa to znepokojilo tím víc, že ho kardinál často naléhavě žádal, aby mu prozradil důvod vyzbrojování eskadry, která se v Anglii chystala pro Středozemní moře. Ve Vídni se říkalo, že je určena proti Španělsku. Monteleón psal, že proti papeži, kvůli Peterboroughově aféře. Alberoni však k tomuto ministrovi měl tak málo důvěry, že nikdo nepochyboval, že kdyby nakonec svolil, aby se o míru jednalo v Londýně, pošle tam Berettiho.

Na to tento kardinál myslel mnohem méně než na udržení svých výbojů a na dobývání nových. Dal ponechat na Sardinii devět praporů a osm set koní, učinil opatření, aby po celou zimu křižovaly fregaty od toskánského pobřeží až k messinskému majáku, poslal z Janova do Cagliari třicet pět tisíc pistolí a hojně zásobil všechny pevnosti španělského krále vším potřebným. Jednat odmítl a vůči Anglii a Francii se přitom vyjadřoval rozdílně. Generálu Stanhopovi se omlouval tím, že čeká na regentovy odpovědi, bez nichž mu nerozlučné spojení obou korun nedovoluje nic učinit; vévodovi ze Saint-Aignan[4] řekl, že kdyby regent mluvil stejně o spojení obou korun, hrál by ve světě jinou roli než tu, kterou v něm hraje. Rozvláčně líčil nedůstojnost regentova otroctví vůči Anglii, panický strach, který lidé mají z císaře, a velké věci, které by ve prospěch obou korun vzešly ze skutečného a pevného spojení. Měl bezpochyby pravdu, ale k tomu by bylo třeba vyhnat Alberoniho a Duboise do zemí co nejvzdálenějších od Francie a Španělska, které by obě nikdy tolik nezískaly.

Saint-Aignan mu představil, že věci jsou už značně pokročilé; že regent se s Anglií shodl na mírových podmínkách; že kdyby bylo Španělsko napadeno, Francie by mu nemohla přispět na pomoc, protože stav království nutí zachovat mír, jehož požívá. Alberoni odpověděl, že španělský král se nikdy nebude bránit dohodě za spravedlivých podmínek; že se bude bránit do poslední kapky krve, budou-li císařovy požadavky nespravedlivé; a skončil slovy, že nemůže uvěřit, že by národ,

4. **Vysvětlivka:** Paul-Hippolyte de Beauvilliers, vévoda ze Saint-Aignan (1684–1776), nevlastní bratr vévody z Beauvilliers, francouzský velvyslanec v Madridu.

který krále na tento trůn dosadil a na něm udržel, chtěl vidět, jak se vrací do Francie jako pouhý vévoda z Anjou, kdyby byl napaden na pevninské části svého království; a že kdyby se tento zázrak stal, nezbylo by než se podřídit nutnosti.

Tato řeč vzbudila velký rozruch a byla vykládána velmi rozdílně. Jisté je, že Alberoni vyjednávání stále oddaloval; že měl skryté důvody k nadějím, které nikdo neprohlédl; že si myslel, že si zjedná oporu ve spolku, který mezi carem a Švédskem utvoří; že počítal s tím, že ze dne na den mohou nastat události příznivé pro Španělsko. Soudil, že může nechat armády působit za hranicemi, aniž by se musel o španělské provincie čehokoli obávat, a krmil se tak přeludy.

Především si přál šetřit Holanďany, popudit je proti císaři a využít příležitosti, aby se zbavili strachu z něho a z jeho záměrů tím, že jeho moc omezí. Jeho domluvy však byly marné. Holanďané cítili, že k obnově svého státu potřebují klid, a ačkoli v republice byly různé strany, všechny se shodovaly v tom, že je třeba zachovat mír. Ti, kdo měli na vedení věcí největší podíl, se nemohli odpoutat od svých zásad: že zájmem republiky je nerozlučně se přimknout k usnesením Anglie a následovat její kroky, i za cenu závislosti.

Nic nebylo smýšlení republiky vzdálenější než srozumění se Španělskem, které řeči Ripperdy, cele oddaného Alberonimu, dávaly víc než jen tušit. Jednou mluvil s velvyslancem sicilského krále o hrozivé moci, kterou bude mít Španělsko v příštím tažení a která převýší rozvrácené síly císaře, jenž nemůže uzavřít mír s Turky; vychvaloval mu, jak šťastná je tato chvíle k nastolení rovnováhy; navrhl spojení sicilského krále se španělským králem, aby udeřili zároveň: jeden na Milánsko, druhý na Neapolské království. Del Maro, užaslý nad takovou řečí z úst holandského velvyslance, odpověděl, že než by se přijal závazek, jehož následky by mohly být tak nebezpečné, bylo by třeba mít jistotu o pomoci, kterou by mohly a chtěly poskytnout Francie, Anglie a Holandsko. Ripperda se ho odvážil ujistit, že Francie bude provedení toho, co navrhuje, potajmu podporovat. Co se týče Anglie, přiznal, že s ní nelze počítat; ujistil však, že nejen že se Angličanům kvůli zájmům jejich obchodu nehodí znesvářit se se Španělskem, ale že předvídá v Londýně tolik nesnází, že Jiří nebude mít čas ani prostředky myslet na záležitosti druhých, natož se do nich plést. Pokud jde o jeho republiku, řekl, že ačkoli by nebylo dobrou politikou roztrhnout se s císařem ve stavu, v němž se tehdy nacházela, byla by tato krajnost ještě méně zlá než znesvářit se se Španělskem, protože obchod s ním je to nejdůležitější, co jeho páni musí uchovat. Jeho vlastním cílem bylo, aby Holandsko zůstalo neutrální, ale pomáhalo Španělsku vším možným, aniž by se vyslovilo. Při takových řečech holandského velvyslance není divu, že podezření ze srozumění jeho republiky se Španělskem rostla; a tím se mnozí skutečně dali oklamat.

Smrt biskupa z Málagy dala příležitost jmenovat Alberoniho na toto biskupství s důchodem třiceti tisíc tolarů, které přijal jen jako vstupní bránu k největším a nejbohatším stolcům Španělska, až se uprázdní. Španělský král mu dal ještě dvacet

tisíc dukátů, jež si měl vzít z konfiskací majetku těch, kdo se přidali na stranu císaře, a veškerý nábytek, který patřil vévodovi z Uzedy. Brzy nato zemřel kardinál Arias, arcibiskup sevillský, a Alberoni byl jmenován na toto bohaté arcibiskupství.

Ke konci tohoto roku se vůči abbému del Maro vyjádřil o londýnském mírovém vyjednávání s takovou prudkostí, že ten ujistil sicilského krále, že žádný mír nebude; že Španělsko, které nemá chuť vyhazovat tolik peněz nazmar a nemusí se obávat žádného vpádu ze strany císaře, by nedělalo tak značné přípravy, kdyby nechtělo samo něco podniknout; a že tyto záměry odpovídají povaze Alberoniho ducha, jehož ctižádostí je dosáhnout slávy kardinálů Ximéneze a Richelieu.[5] Alberoni tvrdil, že mu jakýsi Zanchini, který bydlel v Janově, předpověděl kardinálský klobouk. Nějaký čas poté, co ho dosáhl, ho dal hledat, ale nikdy ho už nenašel.

Aldrovandi, který si myslel, že se v Římě zalíbí, když zajistí formální přijetí konstituce španělskými biskupy, se tam nanejvýš znelíbil. Pošetilost neomylnosti byla do hloubi dotčena, že si někdo mohl představit, že by k tomu, aby dogmatické buly nabyly veškeré potřebné moci, potřebovala jinou autoritu než svou vlastní nebo součinnost výslovného podrobení biskupů. Už pouhá ta myšlenka byla tak strašlivým zločinem, že ji nemohl vyvážit žádný užitek, jaký si Aldrovandi mohl představovat. Dostal tedy rozkaz zničit vlastní dílo a zabránit španělským biskupům přijmout to, čemu měli vzdávat klanění latrie,[6] se zavázanýma očima a ucpanýma ušima, *provoluti ad pedes*, jak zní výraz v Římě tak milovaný a v Církvi tak barbarský. S tímto ubohým nunciem jeho dvůr už nějaký čas zacházel tak špatně, že se za to kardinál Paolucci, státní sekretář, styděl, litoval ho, utěšoval ho a téměř se mu za to omlouval. Alberoniho nedodržené slovo ohledně loďstva, to, že nuncius nepředložil ono urážlivé breve španělskému králi, jeho povolnost, s níž odevzdal prvnímu ministrovi a zpovědníkovi breve odvolávající indulty, a nunciova snaha neustále omlouvat Alberoniho i postup tohoto dvora – to byly křivdy, které papeže dráždily v krajní rozmrzelosti a rozpacích, do nichž ho uvrhla bezmezná povýšenost císaře.

Tento panovník, který cítil svou sílu v Itálii a dobře věděl, s kým má co do činění, napsal Gallasovi, svému velvyslanci u svrchovaného velekněze, spíše vyhlášení války a zákony vítěze, nešetřícího poraženého a naprosto nesplnitelné, než instrukci katolického panovníka. Sdělil Gallasovi, že je ochoten věřit, že papež na podniku Španělska proti němu nemá podíl; ale že nestačí, aby mu císař byl ochoten prokázat

---

5. **Vysvětlivka:** Francisco Jiménez de Cisneros, kardinál Ximénez (1436–1517), františkán, arcibiskup toledský a velký inkvizitor, dvakrát regent Kastilie; zemřel v pokročilém věku 8. listopadu 1517 v Roa, na cestě vstříc mladému králi Karlovi (pozdějšímu císaři Karlu V.). Armand-Jean du Plessis, kardinál z Richelieu (1585–1642), první ministr Ludvíka XIII. od roku 1624; zemřel 4. prosince 1642 v Paříži po krátké nemoci (zánět pohrudnice).

6. **Vysvětlivka:** Latrie (*latria*) je v katolické teologii klanění, které náleží jedině Bohu. *Provoluti ad pedes* („padnuvše k nohám“) je ustálená formule podrobení se papeži.

tuto vstřícnost, že o tom musejí svět přesvědčit i papežovy činy; že k tomu císař žádá vědět, co papež hodlá podniknout proti španělskému králi; protože však předvídá, že by se k nejkrajnějším krokům odhodlával jen nerad, je Jeho Císařské Veličenstvo ochotno spokojit se s tím, že od něho žádá:

aby byl Aldrovandi odvolán a zbaven všech svých úřadů, protože byl nástrojem tajného srozumění mezi papežem a španělským králem;

aby byl Alberoni povolán do Říma, aby se tam zodpovídal ze svého jednání, nebo aby papež poslal do Španělska některého ze svých úředníků, aby mu udělal proces;

aby byl španělský král zbaven všech milostí, které Svatý stolec udělil nejen jemu, ale i všem jeho předchůdcům;

aby byla kruciáta[7] vybírána ve prospěch Jeho Císařského Veličenstva v Neapolském království a v Milánském vévodství;

okamžité jmenování hraběte z Althannu[8] kardinálem, bez jakéhokoli odkladu;

zimní ubytování v Církevním státě pro jeho vojska, která chtěl neprodleně poslat do Itálie. Je opravdu dobře vidět, že bylo těžké žádat něco skromnějšího.

Papež požádal Gallase, aby mu tyto požadavky nechal písemně. V prvním hnutí chtěl odpovědět, že dojde-li císař k násilí, vyjde mu vstříc s křížem v ruce. Jeho nuncius přitom už nebyl k císaři připouštěn. Jen s velkou námahou u něho dosáhl slyšení, aby mu oznámil Csákyho jmenování. Bylo mu povoleno jen pod podmínkou, že při něm nebude mluvit o žádné jiné záležitosti. Ačkoli si císař toto jmenování velmi přál a naléhal na ně, odpověděl nunciovi pohrdavě, že ještě neví, zda milost, kterou papež tomuto arcibiskupovi prokazuje, přijme. Tak vídeňský dvůr panovačně vymáhal milosti, jichž chtěl od Říma dosáhnout, pohrdal jimi, když jich dosáhl, ovládal Řím touto politikou a držel ho stále v chvění před panovníkem, kterého Řím pokládal za pána Itálie, a stále připravený jeho přáním vyhovět, ba je i předcházet. Věci se nicméně zmírnily tak, že bylo možné podezírat, že šlo o předem dohodnutou hru.

Ačkoli Španělsko ztrátou Itálie zároveň ztratilo u papeže svou váhu a hlavní páku, jeho ministři se tam přesto vyjadřovali s takovou povýšeností, že se tím papež často ocital v rozpacích. Jakmile se Acquaviva dozvěděl o požadavcích, které Gallas vznesl, napsal papeži a naléhal na něj, aby konečně odpověděl španělskému králi ohledně zprostředkování, které mu nabídl, aby mu sdělil, zda je nějaká naděje na toto zprostředkování, nebo aby mu ponechal volnost jednat, protože vídeňský dvůr ho jen chce vodit za nos, zatímco činí svá opatření a dělá přípravy potřebné k tomu, aby se zmocnil Itálie.

---

7. **Vysvětlivka:** Kruciáta (*bula de la Santa Cruzada*) bylo papežské privilegium, na jehož základě španělští králové vybírali výnos z prodeje odpustků, původně určený na boj proti nevěřícím.

8. **Vysvětlivka:** Michael Friedrich hrabě z Althannu (1680–1734), duchovní z císařovy družiny, od roku 1718 biskup vacovský, od roku 1719 kardinál, v letech 1722–1728 místokrál neapolský.

Na tento lístek poslal papež Alamanniho, sekretáře šifer, aby Acquavivovi řekl, že nemohl ve Vídni navrhnout příměří, protože nedostal odpověď od španělského krále, ačkoli ho žádal, aby mu sdělil, co si o tomto bodu myslí; že v této nejistotě nemohl předložit žádný návrh, tím spíše že císař žádal jako první podmínku navrácení Sardinie, což papež nemohl zaručit, aniž by znal úmysly španělského krále.

Acquaviva projevil překvapení, že papež, který mu už dva měsíce namlouval, že nabídl ve Vídni své zprostředkování na základě souhlasu španělského krále, tam dosud neučinil žádný krok. Alamanni na tuto stížnost odpověděl stížností na to, že španělský král nabídl zprostředkování generálním stavům, a naříkal na nešťastné postavení papeže. Acquaviva odsekl stížností na otištění breve urážlivého pro španělského krále, které se objevovalo dokonce ve všech novinách. Návštěva tak uplynula ve výčitkách. Ať byla papežova slabost jakákoli, Acquaviva nemohl uvěřit, že by se dal strhnout k nějakému násilnému kroku proti španělskému králi, ale byl přesvědčen, že tento panovník nemá od Jeho Svatosti co očekávat. Tento kardinál byl zároveň zevnitř paláce zpraven, že na papežově stole byl spatřen Alberoniho dopis, v němž stálo, že španělský král je dostatečně zásoben vojskem a loděmi, aby mohl po moři provést jakákoli vylodění a na souši jakékoli podniky, a že smlouva, o niž jde, bude brzy uzavřena.

Acquaviva, dobře obsloužený z nitra paláce, se odtud zároveň dozvěděl, že se na papežově stole našel dopis kardinála Pignatelliho, neapolského arcibiskupa,[9] který mu podával zprávy o hnutí ve městě a v provinciích, kde stoupenci Španělska všude značně převyšovali stoupence císaře, a že je třeba obávat se všeho od náhlého převratu. Acquaviva sám často dostával tytéž zprávy a naléhavé prosby o pomoc Španělska. Protože však tato koruna nebyla ve stavu ani připravena nějakou pomoc poskytnout, zůstalo se při již přijatém rozhodnutí nevystavovat nebezpečí ty, kdo byli jejím službám nakloněni.

Nebylo možno pochopit, jak by Španělsko mohlo vést válku bez spojenců, ani že by počínaje papežem některé italské kníže mělo odvahu nebo síly vstoupit do tohoto spolku nebo mu dodat nějakou váhu. Všechna byla obklopena císařovými državami, a jeho poslední úspěchy v Uhrách jejich okovy ještě utužily. Jedině sicilský král mohl naklonit misku vah na stranu, kterou by se rozhodl podpořit. Poslal do Paříže hraběte Provanu a zároveň učinil opatření, aby vzal do svých služeb sbor Švýcarů, což dávalo věřit, že má v úmyslu vstoupit do spojenectví s Francií a Španělskem, aby vysvobodil Itálii z německého jha.

Už jsme viděli oprávněné obavy parmského vévody, jemuž císař neodpouštěl jeho francouzské smýšlení za poslední války zesnulého krále v Itálii a přirozenou náklonnost, kterou k Španělsku pociťoval od druhého sňatku španělského krále.

---

9. **Vysvětlivka:** Francesco Pignatelli (1652–1734), kardinál a arcibiskup neapolský od roku 1703.

Modenský vévoda,[10] který se vždy velmi ohlížel na vídeňský dvůr a měl tu čest být švagrem císaře Josefa, z tohoto ohledu odmítl dát svou dceru Pretendentovi, na něhož Alberoni, slabá strana tohoto prince a jeho přátelé naléhali, aby se oženil. Přáli si to dokonce i Angličané, protestanti a ti, kdo byli jeho rodu nejvíce odcizeni, aby měli vždy po ruce zákonné právo, které by mohli ukázat svému králi, připomenout mu tím, že je to jejich volba, a držet ho touto vyhlídkou na uzdě. Papež se do jednání o tento modenský sňatek zapojil a chtěl ho sám slavit v Loretu a udělit novomanželům požehnání – čest, která se málo shodovala se zájmy Pretendenta v Anglii a se smutným stavem, který se snažil jen skrývat.

Kromě moci, kterou císaři dávalo jeho postavení pána Itálie, mohl tam všechno i prostřednictvím papežových synovců. Pochybovalo se, zda papež ví o jejich tajných závazcích a o milostech, které z nich získávali, ale v Římě se nahlas a s nejvyšším pohoršením mluvilo o závislosti kardinála Albaniho na vídeňském dvoře a o značných částkách, které pobíral z Neapole a jejichž výplata byla pravidelná nebo přerušená podle toho, zda byl Gallas s jeho chováním spokojen, či nespokojen. Byla zastavena při Alberoniho jmenování kardinálem, protože Gallas shledal, že se mu Albani dostatečně nevzepřel. Později se usmířili a neapolský kohoutek byl znovu otevřen. Všeobecně se věřilo, že se nikdo neodvažuje papeže o úplatnosti jeho synovců zpravit; bylo vidět jeho netečnost k nepořádku, jehož zřejmost mu nemohla být neznámá. Ti, kdo měli nejsnáze příležitost s ním mluvit, s jistotou věděli, že by se zničili, kdyby se této struny dotkli, protože kardinál Albani měl v moci je u strýce zničit, ačkoli k němu strýc neměl úctu ani něhu. Tento synovec o tom byl sám tak přesvědčen, že se bál pomsty Aldrovandiho, který v pronásledování, jež od synovců snášel, aby se zalíbili císaři, a s podporou španělského krále pohrozil, že zveřejní mnoho věcí, bude-li nucen dát najevo, že jeho nepřátelé jsou ti, kdo papeže zrazují, protože jsou zaprodáni císaři. Kardinál Albani, který se v tomto portrétu snadno poznal a měl velké starosti z udání, s nimiž mohl Aldrovandi vystoupit, užíval různých úskoků, aby ho usmířil, aniž by však riskoval, že se zneliví Němcům, jež zpravoval o nejtajnějších záležitostech, které mu papežova slabost bez výhrad svěřovala. Když bylo třeba je zpravit podrobněji, nedělal si žádné výčitky brát z papežových stolů spisy, které papež dostával, a předávat je Gallasovi.

Tento velvyslanec nebyl jediný, kdo byl dobře zpraven o tom, co se dělo v nitru paláce. Acquaviva byl rovněž velmi dobře zpraven. Dozvěděl se, že Aldrovandi papeži psal, že španělský král by mohl svolit k navrácení Sardinie, ne jako k předběžné podmínce, ale jako k aktu svornosti, dostane-li jinak zadostiučinění, které žádá. Navzdory nejasnosti tohoto výrazu se papež domníval, že dosáhl mnoha. Využil toho u Němců s chytrostí; řekl Gallasovi, že se u španělského krále omluví, že

10. **Vysvětlivka:** Rinaldo d'Este (1655–1737), modenský vévoda od roku 1694, dříve kardinál; jeho manželka Šarlota Felicitas Brunšvicko-Lüneburská byla sestrou císařovny Amálie Vilemíny, manželky císaře Josefa I.

se zprostředkování nemůže ujmout, protože vidí, že ve Vídni nedůvěřují službám, které nabídl k usmíření obou dvorů. Gallas, překvapený tímto návrhem a bez rozkazu svého pána, se neodvážil vzít na sebe jeho odmítnutí. Požádal papeže, aby mu dovolil o tom svému pánu napsat. Papež svolil a zároveň dal příkazy svému nunciovi ve Vídni. Tyto mírové návrhy však nepřerušily naléhání, jímž Gallas na papeže tlačil, aby se se Španělskem otevřeně roztrhl. Ti, kdo papeže dobře znali, se nedivili, když ho slyšeli vyhrožovat, že sáhne ke krajním rozhodnutím, a mluvit neuváženě; byli však pevně přesvědčeni, že neprovede vůbec nic a že nikdy nepřijme závazky, jichž by se musel obávat, dokud bude moci sledovat svůj přirozený sklon a svou vlastní vůli.

Navrácení Sardinie bylo opravdu podmínkou, kterou císař kladl za základ smlouvy, jež by se měla uzavřít, je-li mezi ním a Španělskem nějaká vůbec možná. Jeho ministři to tak všude říkali. Počítali s tím, že osobní zájem anglického krále převáží nad zájmem anglického obchodu a že mu Angličané nebudou moci zabránit, aby k dosažení navrácení Sardinie užil síly. Přesto se obávali neklidu, který by tento násilný postup mohl v anglickém národě vyvolat, a toho, že Holanďané budou mít dost rozumu, aby rozkolu mezi Anglií a Španělskem využili.

Angličtí ministři mluvili zcela stejně jako císařští. Cadogan, chystající se k odjezdu z Haagu, řekl Berettimu, že Penterrieder[11] je v Londýně jen proto, aby vyslechl návrhy, které budou císaři předloženy, ne aby nějaké činil; že do jednání nevstoupí, nebude-li navrácení Sardinie přiznáno jako předběžná podmínka smlouvy; a odtud přešel k neopodstatněným výčitkám a k výhrůžkám snadným vpádem do Itálie, kde by se parmský vévoda stal první obětí císařova hněvu.

Cadoganovy tak císařské řeči se nelíbily Heinsiovi, který to před Berettim neskrýval. Beretti se domníval, že v tom vidí žárlivost kvůli zprostředkování, a Duywenworde, který si lichotil, že je půjde vykonávat do Londýna za generální stavy, byl ještě nespokojenější. Beretti, který si přál, aby se jednalo v Haagu, aby mu vyjednávání neuniklo, nezapomněl ve Španělsku zdůrazňovat otevřenou stranickost anglického krále a jeho ministrů a nebezpečí jednat v Londýně pod jejich očima. Abbé Dubois napsal z Londýna svým přátelům, že by bylo velmi dobře, kdyby španělský král poslal Berettiho rychle do Anglie, protože anglické ministerstvo bude jistě pracovat pro jeho zájmy; že regentovy rozkazy zní je podporovat; že to on, Dubois, také udělá pořádně a že se o tom Beretti přesvědčí, přepluje-li moře. Tento upřímný abbé napsal totéž Basnageovi[12] do Holandska, takže Beretti, který ve Španělsku vždy křičel proti každému vyjednávání vedenému

---

11. **Vysvětlivka:** Christoph Penterrieder, císařský diplomat, roku 1716 v Paříži; v letech 1717–1718 vyjednával v Londýně o smlouvě, z níž vzešel čtverspolek.

12. **Vysvětlivka:** Jacques Basnage (1653–1723), hugenotský kazatel a historik usazený v Haagu, který byl Duboisovi nápomocen při jednáních o trojspolek.

v Londýně, se neodvážil náhle změnit názor. Protože však podle tohoto dopisu abbého Duboise viděl naději, že by tam mohl být použit, v co už nedoufal, spokojil se s tím, že se ve Španělsku nabídl, budou-li chtít jeho služeb využít, ačkoli zůstával při stejném mínění o vyjednávání vedeném v Londýně.

Monteleón, kterého se tento úkol jako dlouholetého španělského velvyslance v Anglii týkal tak přirozeně, si tuto čest nechtěl dát ujít. Dal tedy na srozuměnou, že kromě důvěry anglických ministrů, kterou důvěrně požívá, je ještě zvláště dobře zpraven o smýšlení ministrů francouzských.

Tvrdil, že získal poznatky od Chavignyho,[13] kterého s sebou abbé Dubois přivezl do Londýna. Je to tentýž Chavigny, o jehož drzém a proslulém podvodu jsem vyprávěl, a o okázalém trestu, který ho navždy zneuctil, vyhnal ho ze země až do doby po smrti zesnulého krále a byl znám celé Evropě. Ačkoli jeho příhody nemohly být Monteleónovi neznámé, domníval se, že ho může využít. Viděl ho v Holandsku a lichotil mu, když ho viděl zaměstnaného v zahraničních záležitostech. Dozvěděl se od něho, že maršál z Huxelles je cele pro to, aby se postavilo proti zvětšování moci a podnikům císaře, a že na základě této zásady, jak Chavigny tvrdil, maršál hájil názor, že kdyby císař odmítl uspokojit španělského krále, což mělo být první podmínkou smlouvy, je třeba připravit se na útočnou i obrannou válku ve spojení se Španělskem a se sicilským králem, a že to je mínění téměř všech, kdo tvoří regentskou radu, zvláště od příjezdu hraběte Provany do Paříže.

Na základě tohoto šejdířství se Monteleón vydával ve Španělsku za člověka plně zpraveného o úmyslech Francie i Anglie. Stanhope mu důvěrně řekl, že císař se nebude bránit dohodě pod podmínkou vzájemného uznání a vzájemných zřeknutí; že svolí k poskytnutí záruk ohledně toskánského nástupnictví a že přistoupí ještě na jiná zmírnění, ale že chce postoupení Sicílie a pomoc k jejímu dobytí. Monteleón upozorňoval Španělsko, že podle těchto podmínek má řídit svá rozhodnutí a opatření. Tento velvyslanec však neuspěl v tom, aby pronikl, jak se domníval, do skutečného stavu vyjednávání abbého Duboise a Stanhopa.

Koncem listopadu bylo s Penterriederem málo pokročilé. Císař měl osobně takový odpor k tomu, aby se navždy zřekl španělské monarchie, že se mu o tom neodvažovali mluvit ani jeho ministři, dokonce ani španělští. Sotva dával na srozuměnou, že by se mohl zřeknout Španělska a Indií ve prospěch Filipa V. a jeho potomstva; dál však zajít nechtěl ani slyšet o potomstvu Anny Rakouské,[14]

---

13. **Vysvětlivka:** Anne-Théodore Chevignard, zvaný rytíř z Chavigny (1687–1771), z Beaune; pro podvod, o němž Saint-Simon vyprávěl v dřívějších dílech, byl potrestán a musel opustit Francii, za regentství se stal Duboisovým pomocníkem a později diplomatem.

14. **Vysvětlivka:** Anna Rakouská (1601–1666), starší dcera španělského krále Filipa III., od roku 1615 manželka Ludvíka XIII., matka Ludvíka XIV. a Filipa Orleánského (Monsieura); v letech 1643–1651 regentka Francie. Zemřela 20. ledna 1666 v Paříži na rakovinu prsu. Od ní odvozovala svá práva ke španělskému nástupnictví orleánská větev: regent byl jejím vnukem.

jakkoli to bylo podle smluv a zřeknutí spravedlivé. Byl ochoten udělit synovi španělské královny investituru na Parmu a Piacenzu, ale investituru na Toskánsko naprosto odmítal. Za velkou vstřícnost se vydávalo, že Toskánsko nesmí připadnout rakouskému domu a že bude zajištěno lotrinskému vévodovi. K tomu, aby se na tak nerozumné články přistoupilo, se užívalo všech možných úskoků. Angličané nicméně abbého Duboise ujistili, že se může naprosto spolehnout na pevnost anglického krále, může-li si slibovat pevnost regentovu, a to, že se regent nedá zviklat klikou španělského krále ve Francii. Takový byl galimatyáš, který tento abbé napsal.

Angličany znepokojovala cesta hraběte Provany do Paříže a možné spojení mezi sicilským králem, který k tomuto ministrovi získával důvěru, a regentem, jehož poutem by byl sňatek prince piemontského s regentovou dcerou. Sicilský ministr v Londýně se nad tím živě znepokojil. Viděli jsme, že navázal přímé jednání s císařem, a to dokonce prostřednictvím bratra modenského vyslance v Londýně, který byl ve Vídni a měl podle svého tvrzení přístup k takové důvěře u císaře. Jedním z bodů tohoto jednání byl sňatek arcivévodkyně s princem piemontským, který by byl zmařen, kdyby se ukázalo pravdivým, co se říkalo o jednání hraběte Provany. La Pérouse neustále odcizoval svého pána regentovi; velmi nedůvěřoval abbému Duboisovi a nebyl spokojenější ani s Penterriederem. Ten mluvil s modenským vyslancem: nenechal ho v žádných pochybnostech o tom, že ví o jednání, jímž La Pérouse pověřil jeho bratra ve Vídni. Nezastíral mu, že císař chce mít Sicílii po dobrém nebo po zlém; že kdyby bylo možné shodnout se na této podmínce smlouvou, musel by být ve Vídni piemontský ministr; ale že ví, že by tam nebyl přijat, kdyby neměl plnou moc toto postoupení učinit; že císař má jisté prostředky, jak tento ostrov dobýt, ale že by za něj byl raději zavázán sicilskému králi, který je přece tak dobře zpraven o stavu evropských záležitostí; že potom budou učiněna nezbytná opatření, aby mu zůstaly čestné tituly a ještě další výhody, s nimiž by měl důvod být spokojen. Modenský vyslanec byl zvědav, jaká by byla náhrada a zda by se vzala z Milánska. Penterrieder odpověděl, že císař nemůže v celém tomto státě postoupit ani píď země, ale že zkrátka sicilský král bude uspokojen. La Pérouse, velmi znepokojený tak obecnou odpovědí, naléhal na svého přítele, aby mu řekl víc. Ať už modenský vyslanec opravdu věděl víc, nebo to bylo jen podezření, dal mu na srozuměnou, že se navrhne Sardinie. To bylo podpořeno všemi pevnými, ale vlídnými a lichotivými řečmi, které Penterrieder dokázal La Pérousovi vést, přičemž ho zvláště ujišťoval o zlém smýšlení Francie vůči sicilskému králi, čehož se sám dovolával jako svědek z doby, kdy byl v Paříži.

Abbé Dubois se koncem listopadu nalodil, prý aby si šel pro nové instrukce, se slibem velmi brzkého návratu. Vědělo se o něm, že je o regentových úmyslech příliš dobře zpraven, než aby se dalo věřit, že to je důvod jeho cesty. Lidé se tedy domnívali, že ji podniká jen proto, aby smířil rozdílná mínění těch, kdo tvořili regentskou radu.

Protože jsem byl jedním z nich, mohu ujistit, že ti, kdo tomu věřili, se netrefili o nic lépe.

V této přestávce ve vyjednávání dostal plukovník Stanhope rozkaz dát prostřednictvím Alberoniho španělské královně na srozuměnou, že kdyby Bůh povolal španělského krále, o němž se tehdy myslelo, že je na tom velmi zle, nepřinese tato událost žádnou změnu v příznivém smýšlení anglického krále vůči ní i vůči kardinálovi a že oba mohou počítat s pevnou oporou a se skutečnou pomocí z jeho strany; že zachová ustanovení, která král, její manžel, učiní v její prospěch, a jako záruku této dobré vůle měl Stanhope uvést, co jeho pán právě činí, aby mírovou smlouvou zajistil výhody infantů z druhého manželství.

Mezitím dal španělský král říci Bubbovi a plukovníku Stanhopovi, že aby vyhověl anglickému králi, vstoupí do vyjednávání, které navrhuje, slíbí-li císař jako předběžnou podmínku, že nepošle do Itálie vojska a nebude tam žádat kontribuce. Plukovník Stanhope se snažil přesvědčit Monteleóna o svém přání, aby byl návrh přijat ve Vídni, kam ho Penterrieder právě poslal po kurýrovi. Připravil ho na povýšené odpovědi tohoto dvora; dodal však, že protože je Jiří spokojen s dobrými úmysly španělského krále, bude nutně třeba, aby zprostředkování Anglie, podporované zprostředkováním Francie, přivedlo zúčastněné strany k rozumu. Bernstorff, zaprodaný císaři, od něhož čekal všechno, chtěl odpověď španělského krále obrátit v jed; řekl, že byla smluvena s francouzskou klikou nepřátelskou regentovi, která chce vyjednávání protahovat tím, že tomuto princi představí, že když je španělský král ochoten vstoupit do jednání, nemá Jeho Královská Výsost nic uzavřít bez účasti a přičinění Jeho Katolického Veličenstva. Bernstorff možná věděl, že císařští, málo nakloněni jednat, budou ještě nepřístupnější, až se o této odpovědi dozvědí, a budou ještě důrazněji trvat na předběžném navrácení Sardinie. Němci v císařově radě si přáli a radili mu, aby udělil zřeknutí, které po něm anglický král žádal jako základ smlouvy. Avšak rada určená pro španělské záležitosti, složená samými Španěly a Italy, vzbouřenci a uprchlíky ve Vídni, se tomu ze všech sil stavěla na odpor a živila v tom císařovu umíněnost. Anglický ministr zdůrazňoval všechny tyto okolnosti, nesnáze a obtížnost vyjednávání, které jejich pán podniká, a tedy i zásluhu jeho dobrých úmyslů a jeho námahy.

Stanhope, jehož jednání se po celou dobu této záležitosti zdálo vždy nejupřímnější, projevil velkou radost, když se z dopisu, který mu abbé Dubois napsal ihned po svém příjezdu do Paříže, dozvěděl, že regent je pevně rozhodnut uzavřít a podepsat smlouvu i bez přistoupení španělského krále, jen když císař učiní zřeknutí v náležitých výrazech a poskytne zadostiučinění požadované pro španělského krále v článku o Toskánsku. Anglický král slíbil, že tak rozumné požadavky ve Vídni důrazně podpoří. Angličtí ministři si vůči Penterriederovi počínali s takovou důvěrou, že mu dokonce ukazovali dopisy, které psali, i ty, které jim byly psány.

Toto spojení velmi znepokojovalo La Pérouse. Čím víc viděl, jak je toto ministerstvo zaujato snahou zalíbit se císaři, tím víc cítil, jak nebezpečné je svěřit zprostředkování zájmů sicilského krále do rukou, které by je obětovaly přání, jež nijak neskrývaly, opatřit rakouskému domu všechny výhody. Provana nebyl v Paříži o nic méně znepokojen. Nic neopomíjel, aby zjistil stav vyjednávání, často navštěvoval regenta a odvažoval se mu klást otázky. Příjezd abbého Duboise jeho bdělost zdvojnásobil. Regent mu slíbil, že až pošle Duboise zpět do Londýna, dá mu výslovný rozkaz sdělovat sicilskému vyslanci vše, co se ve vyjednávání bude týkat zájmů jeho panovníka. Provana nemohl žádat víc; protože však vyšel z turínského dvora, příliš nespoléhal na sliby a upřímnost panovníků.

V té době došlo k roztržce, o níž byla řeč jinde, mezi anglickým králem a princem waleským, jemuž se narodil syn a který, nespokojen s tím, že král, jeho otec, jmenoval kmotrem vévodu z Newcastlu,[15] se na tohoto velmože obořil až tak, že ho velmi urážlivě napadl. Tato záležitost, jíž předcházela ustavičná neshoda mezi otcem a synem, jejíž příčina byla rovněž vysvětlena, dala předvídat nepokoje a převraty v Anglii, které cizince velmi znepokojily, pokud jde o možnost navázat s touto korunou pevné svazky. La Pérouse, který si to myslel jako ostatní, byl s veřejností rovněž přesvědčen o malé upřímnosti prostředníků mezi otcem a synem, radil sicilskému králi, aby nepočítal se službami ani se zprostředkováním Anglie, ale aby jednal přímo ve Vídni, a lichotil si, že král, přesvědčen o pádnosti této rady, ocení tím víc přímé jednání, které tam La Pérouse zahájil prostřednictvím bratra modenského vyslance v Londýně, kterýžto bratr byl, jak jsme viděli, ve Vídni. Vyslanec, jeho bratr, který se ze své strany v Londýně stal prostředníkem mezi Penterriederem a La Pérousem, za této situace zemřel. Bylo třeba hledat jiný kanál, zatímco se čekalo na návrat abbého Duboise, jehož nepřítomnost všechna tato jednání pozastavovala.

Mínění, že budou mít dobrý výsledek, přimělo anglickou vládu, aby pozvolna začala s opatřeními nezbytnými k tomu, aby španělského krále donutila ke smlouvě, jejíž uzavření se zdálo blízké. Začalo se tedy, i když pomalu, pracovat na vyzbrojení eskadry pro Středozemní moře. Monteleón, zpravený o tomto určení, prohlásil Sunderlandovi, že španělský král právem pokládá toto vyzbrojení za namířené proti svým zájmům. Sunderland odpověděl, že anglický král dosud nemá v úmyslu tuto eskadru do Středozemního moře poslat; že se vyzbrojuje jen proto, aby zastrašila římský dvůr a donutila ho dát spravedlivé zadostiučinění za zatčení hraběte z Peterborough v pevnosti Urbano; že anglický král tak dobře doufá ve vyjednávání o mír, že nebude důvod použít jakýchkoli námořních sil, k čemuž je pevně rozhodnut sáhnout jen tehdy, až uvidí, že všechny cesty ke smíru jsou zavřené, protože pak

15. **Vysvětlivka:** Thomas Pelham-Holles, vévoda z Newcastlu (1693–1768), lord komoří; při křtinách syna prince waleského v listopadu 1717 ho princ napadl urážlivými slovy a král poté prince vykázal ze svého paláce.

bude nucen nedopustit, aby se v Itálii rozhořela válka, která by zachvátila celou Evropu. Stanhope mluvil k Monteleónovi stejně; řekl mu navíc, že abbé Dubois odkládá svůj návrat do Londýna jen proto, aby se dozvěděl poslední úmysly španělského dvora a také aby počkal na odpovědi vídeňského dvora. Vyzdvihoval mu pevný odpor anglického krále proti ustavičnému naléhání císařských, kteří od něho nepřestávali žádat záruku smlouvy z roku 1716. Anglický král však chtěl počkat na účinek nabídky svého zprostředkování, kterou učinil v Madridu společně s Francií, a přeje si, aby Španělsko ze své strany přispělo k rozumné dohodě a aby nenávist za odmítnutí padla na vídeňský dvůr, takže by se tímto způsobem Anglie ocitla volná a zproštěná záruky, tolikrát opakovaně a naléhavě žádané císařskými. Oba ministři Monteleónovi velmi zdůrazňovali nekonečné potíže, které mají, aby od císaře dosáhli zřeknutí, jež mu bylo hrůzou, a k němuž ho nicméně doufali dovést, ale že si nelichotí stejným úspěchem v článku o Toskánsku.

Jak ve Vídni přibývalo potíží ohledně tohoto nástupnictví, regentovi nepřátelé si usmysleli přesvědčit Španěly, že je tento princ potajmu vyvolává. Beretti byl upozorněn, že regent zařizuje odmítnutí expektance pro infanta dona Carlose,[16] aby ji získal pro vévodu z Chartres,[17] a protože Beretti nikdy nedokázal ze Stanhopa za celý jejich styk vytáhnout, na kterého prince anglický král pro Toskánsko pomýšlí, utvrzoval se v tomto podezření. Hledal proto s ještě větším neklidem, jak odhalit skutečné záměry. Duywenworde mu jednoho dne řekl, že vídeňský dvůr brzy navrhne druhý plán, který by spočíval v tom, že by se ve prospěch císaře připojila Sicílie k Neapoli a Mantova s malým státem Guastalla k Milánsku; Toskánsko by se dalo vévodovi z Guastally a Sardinie panu Savojskému. Ať už to bylo míněno upřímně, nebo s úmyslem lépe proniknout Berettiho myšlenky, hřímal proti zlé vůli Angličanů, řekl, že ví z dobrého místa, že regent podpoří důvody španělského krále, že abbé Dubois má rozkaz mluvit tak, aby uspěl, a že i kdyby to nebylo regentovo mínění, jsou v regentské radě muži dost odvážní, aby se mu vzepřeli.

Beretti, polichocen tímto smýšlením Francie, si byl ještě jistější smýšlením Holandska. Pokládal je za své dílo a ujišťoval, že generální stavy se nedají Anglií strhnout proti Španělsku, kterému by dokonce posloužily, kdyby mohly. Vychvaloval úplnou změnu pensionáře v tomto ohledu, který shledával podmínky, jež španělský král žádal, velmi rozumnými, který za nemoci tohoto panovníka projevil mnoho něhy a který jemu, Berettimu, prokazoval naprostou důvěru, kdežto v Londýně, kde on nebyl, bylo vše stranické ve prospěch císaře. Beretti

16. **Vysvětlivka:** Karel (1716–1788), nejstarší syn Filipa V. a Alžběty Farnese; roku 1731 se stal parmským vévodou, roku 1734 králem neapolským a sicilským a roku 1759 jako Karel III. španělským králem. Zemřel 14. prosince 1788 v Madridu. Expektancí se rozumí čekatelství na toskánské nástupnictví.

17. **Vysvětlivka:** Ludvík Orleánský (1703–1752), jediný legitimní syn regenta, po otcově smrti roku 1723 vévoda z Orléans. Roku 1724 se oženil s Augustou Marií Johanou Bádenskou († 1726); po její smrti se oddal zbožnosti a učenosti a zemřel 4. února 1752 v ústraní v pařížském opatství Sainte-Geneviève.

přičítal této stranickosti stížnosti, které Anglie vznesla u generálních stavů na to, že Ripperda odmítl připojit se k anglickým vyslancům a společně s nimi učinit představení, která Angličané učinili sami ohledně podniku na Sardinii. Dodával, že přední muži republiky, a to ti, kdo byli vždy nejvíc proangličtí, jako Duywenworde a další, nemohou snést nevděk Anglie, která chce Holandsko z vyjednávání vyloučit. Ručil za to, že pletichy císařských budou marné, protože prostřednictvím Anglie nemohou bez přispění Holandska nic způsobit, a že Ripperda, nenáviděný v Londýně i ve Vídni, protože jeho zprávy byly příznivé pro Španělsko, jistě nedostane rozkaz vyhovět naléhání ani výhrůžkám Angličanů, které v ústech Cadoganových v Haagu anglickým záležitostem velmi uškodily.

Beretti tvrdil, že Holanďané Angličanům neodpouštějí povýšenost, s níž chtějí, aby holandští ministři v cizích zemích byli vybíráni, vysíláni a odvoláváni podle rozmaru anglického dvora, jak to chtěli u Ripperdy a dokonce i u Châteauneufa, francouzského velvyslance v Haagu, který se nechoval podle jejich představ; a že Angličané říkali, že je třeba zjistit, zda jedná podle smýšlení francouzských nespokojenců, nebo podle smýšlení regentova, aby se vyjasnily skutečné úmysly tohoto prince. Whitworth, který se Berettimu zdál umírněnější, však přiznával, že to nejrozumnější v republice je srdečně nakloněno podporovat regenta podle smlouvy trojspolku a přesvědčeno, že dokud bude tento princ jednat vůči Anglii a Holandsku přátelsky a s důvěrou, nebude se mít čeho obávat zevnitř ani zvenčí.

Kapitola devátá

Kroky pruského krále v různých směrech. — Jeho povaha a jeho rozpaky. — Cellamarovy pokusy plné iluzí; obratně odhalí regentovo skutečné smýšlení o současných záležitostech. — Nepokoje v Bretani. — Alberoniho představy. — Rozčiluje se nad císařovými požadavky na papeže, zvláště nad tím, který se ho týká osobně. — Prohlášení španělského krále o míru. — Alberoniho řeči, smýšlení, počínání. — Jeho přípravy. — Jeho hluboké tajemství. — Jeho všemoc ve Španělsku. — Monti v Madridu. — Španělský král nepřístupný. — Alberoniho svrchované pohrdání Římem. — Jeho počínání ohledně urážlivého breve španělskému králi. — Aldrovandi se snaží sblížit oba dvory a ospravedlnit se v Římě za to, co učinil ohledně přijetí konstituce ve Španělsku. — Podivně scestná římská úzkostlivost. — Důležitá historka o konstituci mezi toledským arcibiskupem a mnou. — Jeho povaha. — Nunciatura vyhnána z Neapole. — Papež, který se neodváží ničeho proti císaři, si to vybíjí na Španělsku. — Papežův vzácný výmysl ohledně toho, že Alberoni nesídlí ve svém biskupství v Málaze. — Úvaha. — Hrozná římská úzkostlivost. — Bentivogliova zuřivost, jíž si znechutí i své vlastní lidi. — Dává papeži výstřední rady o světských záležitostech. — Don Alessandro Albani má pověst zaprodance Španělska. — Papežova špatná vláda. — Odpírá Alberonimu buly na Sevillu. — Strach parmského vévody a jeho rady Španělsku. — Alberoniho počínání a smýšlení. — Síly Španělska rozličně posuzovány. — Moudrá rada del Mara sicilskému králi. — Ripperda, zaprodaný Alberonimu, mu navrhuje spojení sicilského krále se španělským králem. — Zvláštní peněžní příhoda mezi Bubbem, Ripperdou a Alberonim. — Smutný osobní stav španělského krále i budoucího krále. — Alberoniho drzé chvástání. — Jeho úsilí u Holanďanů. — Jeho mínění o Anglii. — Jeho vychloubačné výpady. — Bohatý příjezd galeon. — Povýšené prohlášení španělských velvyslanců ve Francii, v Anglii i jinde. — Alberoniho řeči o Anglii a Holandsku. — Alberoniho vojenská opatření. — Chce rozpoutat všeobecnou válku. — Angličané s ním přesto zacházejí šetrně. — Smutný osobní stav španělského krále, ač uzdraveného. — Alberoniho opatření, aby byl jediným a skutečným pánem jeho osoby. — Doktor Servi, parmský lékař. — Návrh nahodile vržený, oženit prince asturského s dcerou prince waleského. — Neústupnost císaře, podporovaného Angličany. — Znepokojení sicilského krále. — Řeči jeho vyslance v Anglii se Stanhopem, které je ještě zvětší. — La Pérouse se dá napálit Penterriederem ohledně Francie. — Car bere pod ochranu meklenburského vévodu a uklidňuje pruského krále ohledně zvláštní smlouvy se Švédskem. — Smrt maršálky z Duras. — Čtyři bretaňští šlechtici povoláni lettres de cachet, *aby přijeli vydat počet ze svého počínání.*

Vévoda z Orléans se tehdy snažil smířit pruského krále s generálními stavy. Pruský král si u Jeho Královské Výsosti přičítal za zásluhu, že z ohledu k regentovi naléhá na republiku, aby s ním uzavřela spojenectví, do něhož by si byl přál přivést i anglického krále. Protože se však Jiří tvářil, že o to nestojí, prosil regenta, aby naléhal na Holandsko, ať s ním spojenectví uzavře bez anglického krále. Ještě víc pruského krále zneklidňovaly severní záležitosti. Přál si uzavřít se Švédskem separátní mír a bál se, že ho spojenci opustí, kdyby jeho kroky v té věci odhalili. Touha získávat a strach o ztrátu se u něho nesnášely ani s jeho rozumem, ani s jeho odvahou. Neuměl se rozhodnout ani si za svými rozhodnutími stát. Byl, jak už bylo řečeno, lehkomyslný, vrtkavý a snadno pokládal špatné lsti za doklad obratnosti a věrolomnost za nejjemnější politiku. Polský král odhalil a zveřejnil návrhy, které pruský král učinil za zády svých spojenců. Pruský král pak své vyjednávání vykládal falešně. Nikoho nepřesvědčil, ale spojenci ho nechtěli ztratit, aby neoslabili jméno a zdání severní ligy. Každý z nich si sám za sebe byl vědom, že se dopustil téhož zločinu.

Pruský král si stěžoval, že ho zradil švédský ministr Görtz, a chtěl tím naznačit, že kdyby byl chtěl jednat tajně, jen by následoval příklad anglického krále. Dal upozornit, že hrabě z La Marck[1] vzbudil podezření švédského krále, protože se příliš horlivě zasazoval o zájmy hannoverského rodu, a že by byl pochodil lépe, kdyby byl začal vyjednáváním míru pro něho, pruského krále. Dokonce žádal, aby Francie na základě tajných závazků přestala Švédsku platit subsidie. Poukazoval na nebezpečí, jež přináší vzrůst císařovy moci a spojenectví, která císař uzavíral v Říši, zvláště spojenectví se saským rodem. Nabízel, že podnikne opatření proti této obrovské císařově převaze, zdůrazňoval nutnost přivést k nim i Švédsko, a proto i nutnost svého míru se Švédskem, neboť ujišťoval, že nemůže nic podniknout, dokud ho bude zaměstnávat severní válka. Tak se ukazovala povaha pruského krále, který se před císařem třásl, ani zdaleka se neodvážil podniknout nic, co by se mu mohlo znelíbit, a přitom, když mluvil s Francií, proti němu řečnil a navrhoval všechno možné.

Cellamare z jiných pohnutek předkládal regentovi zhruba totéž. Naléhal na něho, aby postupoval společně s Anglií a zarazil ctižádost císařských. Lichotil si, že v té věci získá na svou stranu abbého Duboise, který se právě vrátil z Londýna. Chtěl přesvědčit, že Francie, protože si příliš přeje zachovat mír, bude nakonec stržena do války. Jestliže shledal, že je abbé příliš oddán anglickému ministerstvu, než aby ho přesvědčil, aspoň z dlouhého rozhovoru, který s ním vedl, získal dost poznatků, aby je zvláštním kurýrem sdělil do Madridu. Chtěl zjistit, zda jsou názory předních mužů vlády jednotné. Zavedl s maršálem z Huxelles řeč o smlouvě, schválně mu

1. **Vysvětlivka:** Louis-Pierre-Engelbert, hrabě z La Marck, francouzský vyslanec u švédského krále Karla XII. (od roku 1717).

odporoval a tvrdošíjně trval na svém, a vyvodil z toho, že se maršál od názorů abbého Duboise nijak neodchyluje. Maršál uznal, že je nutné omezit ctižádost a pýchu Němců; tvrdil však, že Francie a Španělsko spojené, ale samy dvě, nestačí na to, aby zastavily podniky císařských; že Francie je příliš vyčerpaná a není s to vystavit se nebezpečí, že proti oběma korunám znovu vznikne poslední liga. Cellamare tuto úvahu potíral, méně proto, aby maršála přesvědčil, než aby se dozvěděl stále víc. Maršál setrval na názoru, že Francie má zachovávat zdánlivou lhostejnost a dokončit získání anglického krále a jeho ministrů, kteří už byli dobře nakloněni; že by tím zároveň získala Holandsko, neoddělitelné od Anglie; že španělský král má projevit velkou ochotu a povolnost ke každému rozumnému narovnání a získat si důvěru nějakým vnějším projevem, například tím, že vyšle do Londýna ministra, aby se účastnil vyjednávání, s tajnými pokyny, aby obratně svalil na Němce odium, že vznášejí nerozumné nároky. Víc Cellamare nepotřeboval, aby se přesvědčil, jakými zásadami se francouzská vláda hodlá v té době řídit. Usoudil, že jejím jediným cílem je vyhnout se válce, kterou by podle všeobecného mínění Francie nedokázala unést — Cellamare to označoval za panický strach —, a to mínění ještě silněji vtiskovaly nepokoje v Bretani.[2] Cellamare, který viděl, že je vláda zdánlivě přezírá, je nepokládal za tak opovrženíhodné ani tak bezvýznamné, jak je chtěli vydávat. Nebyly však ani tak závažné a zhoubné, jak se snažili namluvit zlovolní lidé. Největším zlem byla podle mínění tohoto velvyslance slabost vlády, zmítané rozdílnými zájmy a vášněmi, bez peněz a zavalené státními dluhy.

Alberoni, skutečný absolutní a jediný španělský král, byl přesvědčen, že londýnská jednání nebudou mít žádný výsledek, že je v zájmu španělského krále pohlížet na ně s velkou lhostejností a čekat od času výhody, které by mu smlouva odepřela. Měl za to, že udělal mnoho už tím, že přijal regentovo zprostředkování a že při něm setrvává; vůči regentovi si přičítal za velkou zásluhu, že odložil druhé nalodění, což udělal jen z nemohoucnosti; počítal s tím, že Itálie nebude nikdy klidná, dokud v ní bude mít císař jedinou píď země; lichotil si, že dobytí Sardinie[3] povzbudí Turky, aby ve válce pokračovali; posmíval se slabosti papeže a stěžoval si na ni, neboť byla jedním ze zdrojů pýchy Němců a nesnesitelné povýšenosti jejich požadavků, zvláště toho, aby papež poslal do Madridu komisaře, který by Alberoniho postavil před soud; vybouřil se v nadávkách a přízviscích a řekl, že by papeži neradil, aby se do toho pouštěl, protože by nebylo jisté, že by jeho komisaře dobře přijali; že co se týče obsílky, mohl by se do Říma dostavit, kdyby s tím španělský král souhlasil, ale že by to bylo v takové společnosti, jaká by se

2. **Vysvětlivka:** Odpor bretaňských stavů a části bretaňské šlechty proti daním požadovaným regentskou vládou (1717–1720); vyvrcholil Pontcallecovým spiknutím.

3. **Vysvětlivka:** Španělské loďstvo vyslané Alberonim dobylo na císaři Sardinii v létě a na podzim 1717; to byl začátek války Španělska s mocnostmi, které se roku 1718 spojily ve Čtverspolek.

mohla znelíbit papeži, a ještě víc původci toho požadavku; z toho si vzal podnět k řečnění proti tyranské nadvládě, kterou se Němci pokoušejí rozšířit nad lidským pokolením, a o nutnosti a naléhavém zájmu všech národů spojit se proti jejich ctižádosti. Ani zdaleka nevěřil, že by londýnské vyjednávání bylo s to tu ctižádost omezit; tupil je jako úskok smluvený mezi císařem a anglickým králem, aby Francii a Španělsko drželi v nejistotě a pak si z obou udělali posměch. Aby se však vyhnul odiu, že nechce slyšet o ničem, co by mohlo vést k míru, prohlásil, že španělský král je ochoten zasáhnout do vyjednávání prostřednictvím ministra, jakmile regent usoudí, že císař opravdu směřuje k pevnému a spolehlivému míru, který zajistí klid Itálie; kdyby však musel do Londýna ministra poslat, Alberoni počítal s tím, že tam vyjednávání protáhne, přeruší a jeho uzavření zastaví, jak sám uzná za vhodné, a že k tomu svého ministra vyzbrojí návrhy, které se vyrovnají návrhům císařských, například tím, že bude jako předběžnou podmínku žádat náhradu výloh na dobytí Katalánska a Menorky, které císař navzdory svým slibům dlouho bránil, ba i náhradu výloh na výpravu na Sardinii. Jeho úmyslem však, jak říkal, bylo tyto návrhy držet v tajnosti, přenechat Francii a Anglii péči o to, aby formulovaly a předkládaly návrhy, jež by mohly vést k míru, a zvláště ke klidu Itálie, a vyhradit si možnost je schválit nebo neschválit podle toho, co bude zájmům španělského krále nejlépe vyhovovat. Nařídil tedy všem španělským ministrům u cizích dvorů, aby ujišťovali, že se Jeho Katolické Veličenstvo nikdy nezdráhá přispět ze své strany ke klidu Evropy.

Zároveň pomýšlel na to, že dá v Holandsku nakoupit válečné lodě, střelný prach, dělové koule a námořní zásoby. Lichotil si, že v republice najde plnou vstřícnost kvůli jejímu obchodnímu zájmu vůči Španělsku. Rozšířila se pověst, že španělský král nabídl generálním stavům, že jim postoupí Nizozemí nebo jeho větší část, jestliže s ním uzavřou zvláštní spojenectví, a tvrdilo se, že pensionář o tom zpravil císaře. Alberoni to trpce popřel a řekl, že kdyby Španělsko chtělo přistoupit na jisté návrhy, Holandsko by si možná nepřišlo na své. Blíže se nevyjádřil; naříkal však, že v republikách vyhasla láska k vlasti, že jsou rozdělené, plné frakcí a že jejich přední muži jsou nízce zaprodáni cizím mocnostem. Zároveň ujišťoval plukovníka Stanhopa a Bubba, že anglický král brzy na vlastní zkušenosti pozná, že vídeňský dvůr myslí jen na své zájmy a na nikoho nebere ohled.

Mezitím urychloval všechny přípravy na tažení a doplňování pěchoty a všechno chystal tak, aby mohl vojsko nalodit, jakmile to roční doba dovolí. Říkalo se, že španělský král chce mít cizí vojsko a najmout do svých služeb jednotky, které Holanďané propouštěli, především švýcarské prapory. Hodně se také mluvilo o Alberoniho tajných jednáních, jejichž cílem bylo přimět Turky prostřednictvím Rákócziho, aby s císařem neuzavírali mír ani příměří.

Tajemství tohoto prvního ministra však patřilo jen jemu samému. Nikdo neměl jeho důvěru, přístup k němu byl velmi obtížný; cizí ministři s ním mluvili

jen při audiencích, o které museli žádat písemně. Celá vláda byla soustředěna v jeho jediné osobě. Každý státní sekretář k němu chodil podávat zprávu o svém odboru a přijímat jeho rozkazy. Dokonce i *estampilla*[4] byla v jeho rukou; jimi procházely všechny listiny a tajné rozkazy španělského krále, který byl nepřístupný, kterého bylo vidět jen ve chvíli, kdy se oblékal, a který nikdy s nikým nepromluvil. Dokonce i Monti, Alberoniho odjakživa důvěrný přítel, který odjel do Madridu pro potěšení vidět ho oděného do purpuru a bydlel u něho, se jen s obtížemi dostal ke španělskému králi a královně. Nikdy se nezjistilo, zda mezi oběma přáteli došlo k nějaké zvláštní záležitosti nebo k nějakému ujednání týkajícímu se francouzských věcí; jen se zpozorovalo, že Alberoni okázale rozhlašoval, že se s Montim vídá jen u oběda a že Monti, zvyklý na pařížskou společnost, se v madridské samotě brzy začne nudit. Do Madridu tehdy přijel Chalais, kterého povolal španělský král; mělo se za to, že ho chce zaměstnat v námořnictvu. Alberoni se chlubil dobrým a slavným stavem, do něhož Španělsko znovu uvedl, a posmíval se kvůli tomu kardinálu del Giudice a předchozím vládám, které je nedokázaly vyvést z úpadku.

Svým přátelům dával najevo, že ho nic z toho, co se děje v Římě, nepřekvapuje. Královna i on chovali k tomuto dvoru nejhlubší pohrdání. Dal u všech cizích dvorů prohlásit, že ono urážlivé breve, které dal papež vytisknout, nebylo španělskému králi nikdy předloženo, a vůči papeži toto prohlášení vyzdvihoval jako nejmírnější prostředek, jaký bylo možno navrhnout ve věci tak vážné, kdy jen velká zbožnost španělského krále mu sotva zabránila použít opatření přiměřených urážce, která se mu dostala; ta opatření by se však stala nevyhnutelnými, kdyby papež, nespokojen s tím, co už udělal, přikročil k dalším výkladům. Alberoni těžil z výhody, že tu byl nuncius přesvědčený, že jeho kariéra závisí na shodě mezi oběma dvory, který od ní pokud možno odvracel každý důvod k neshodám a který papeži neustále předkládal, že je v zájmu Svatého stolce nutné šetřit horlivost a dobré úmysly španělského krále. Nuncius se také chtěl ospravedlnit za to, co udělal pro to, aby španělští preláti přijali konstituci; dával najevo, že i Španělsko má své novotáře, proti nimž nestačí bdělost biskupů, ba ani autorita inkvizice, a které drží na uzdě jen strach z trestu: nesmyslná slátanina, falešná ve svém výchozím bodě i ve svém důsledku, protože ve Španělsku se ničeho nebojí víc než inkvizice a nic není ve skutečnosti hroznější než její všemoc a její krutost, proti níž, jak jsem sám viděl, nezmohou nic ani přímluvy, ani autorita krále.

Nuncius Aldrovandi z této domnělé situace Španělska dál vyvozoval, že k její nápravě jsou zapotřebí mimořádné prostředky. Předložil papeži, že když odjížděl z Říma, kardinál Fabroni, hlavní hybatel, a prelát Alamanni, zvlášť pověřený záležitostí konstituce, mu oba řekli, že by bylo dobré, aby po svém příjezdu do Španělska přiměl biskupy projevit poslušnost Svatému stolci veřejným aktem a

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O *estampille* čili pečeti byla řeč (Díl I, Tom 3, kap. 6).

formálním přijetím buly; že se proto obrátil na španělské univerzity; že papež schválil podněty, které jim dal, dopisem, který nuncius jeho jménem dostal od kardinála Paolucciho a jehož opis mu posílá; a že zvlášť pečlivě vážil slova svého dopisu biskupům, aby předešel důsledkům, které by zlovolní lidé mohli vyvodit z toho, že se usiluje o přijetí buly španělskými biskupy, jako by Řím věřil, že přijetí všemi biskupy křesťanstva může apoštolským konstitucím dodat platnost, kterou mají samy o sobě, nebo že by k tomu takové přijetí bylo vůbec v nejmenším zapotřebí — což byl předpoklad naprosto nepodložený. Obludnost této chiméry bije do očí a vzbuzuje rozhořčení. Přesto jí Řím obětuje všechno; je obratný v tom, jak odvrátit vše, co by mu mohlo uškodit, a jak se ozdobit každou výhodou, kterou si může přivlastnit.

Řím na nunciovy důvody nic neodpověděl, dal mu však vědět, že v dopise toledského arcibiskupa papeži jsou některé výrazy, které se mu nelíbí. Zvláště tento: *Jak nám nuncius Vaší Svatosti nedávno dal vyložit*. Choulostivost neomylnosti a nezávislosti na souhlasu, ba i na schválení církve, ať shromážděné, nebo rozptýlené, byla dotčena tím, co se z těchto slov dalo vyvodit, totiž že arcibiskupa někdo vybízel, aby konstituci přijal. Obsah dopisu se papeži tak zalíbil, že slíbil, že napíše-li mu arcibiskup jiný, stejný dopis, v němž ta slova budou vypuštěna, nejen mu odpoví, ale zahrne ho i veškerou chválou, která mu přísluší. Takto se prodává římský orviétan,[5] aby se zakryla římská tyranie. Papež tedy svou odpověď odložil, protože byl jist, že si ji toledský arcibiskup brzy zaslouží pohotovou poslušností. Nemohu lépe umístit anekdotu, kterou jsem slíbil, než na toto místo, kde bude vhodnější a přirozenější, než kdybych ji odkládal až na dobu svého velvyslanectví ve Španělsku, čtyři roky po těchto událostech.

Diego de Astorga y Céspedes,[6] španělský šlechtic narozený roku 1666, je prelát, o němž byla právě řeč.[7] Z inkvizitora v Murcii se stal biskupem barcelonským po smrti onoho zuřivého kardinála Saly roku 1715, o němž jsem mluvil na svém místě, a pro své zásluhy a význačné služby v Barceloně byl o pět let později, aniž to mohl tušit, přeložen na toledské arcibiskupství; na tom místě jsem ho zastihl, když jsem přijel do Madridu, který patří k toledské diecézi a je obvyklým sídlem jejích arcibiskupů. Kardinálem se stal při jmenování z 27. listopadu 1727 na

---

5. **Vysvětlivka:** Orviétan byl proslulý mastičkářský všelék prodávaný na jarmarcích; v přeneseném smyslu šarlatánství.

6. **Vysvětlivka:** Diego de Astorga y Céspedes (1663–1734), od roku 1716 biskup barcelonský, od roku 1720 arcibiskup toledský, od roku 1727 kardinál.

7. **Ediční poznámka:** Podle Saint-Simonových vlastních údajů se Astorga stal toledským arcibiskupem až roku 1720 („o pět let později" po roce 1715). Dopis o přijetí konstituce z doby kolem roku 1717 tedy psal jeho předchůdce na toledském stolci, Francisco Valero y Losa (arcibiskupem 1715–1720); Saint-Simon obě osoby zaměnil. Astorga se narodil roku 1663, nikoli 1666, a kardinálem byl jmenován 26. listopadu 1727.

nominaci španělského krále. Do Říma nikdy nejel a zemřel roku 17..[8] Byl to muž všude zavalitý, prostřední postavy, dokonale se podobal všem portrétům svatého Františka Saleského a měl celou jeho vlídnost, pomazání a přívětivost. U dvora se ukazoval málo a chodil tam jen z nutnosti nebo ze slušnosti; velmi se věnoval své diecézi, studiu, protože byl učený, modlitbě a dobrým skutkům, stále studoval a pracoval; v tak vysokém postavení byl tak skromný, že z jeho vnějšího lesku měl jen to, co bylo nezbytné. Jeho palác v Madridu, krásný a prostorný a patřící k jeho stolci, byl bez tapiserií a bez ozdob, jen s několika zbožnými rytinami, a ostatní zařízení bylo stejně prosté. Měl přes osm set tisíc livrů ročního důchodu a neutrácel ani sto tisíc franků ročně, za všechny výdaje dohromady. Všechno ostatní rozdával chudým své diecéze tak pohotově, že se mu jen zřídka nestalo, aby musel na konci každého roku hledat nouzová řešení. Snadno spojoval důstojnost s pokorou a u dvora i v celé své diecézi byl zbožňován a těšil se mimořádné úctě. Vykonali jsme si navzájem slavnostní návštěvy; brzy nato jsme se vídali volněji a vzájemně jsme si padli do oka. Jako tlumočník nám sloužil jeden z jeho almužníků. Když jsem byl jednou u něho, zeptal se mě, zda bychom nemohli mluvit latinsky, abychom mohli hovořit volněji a obešli se bez tlumočníka. Odpověděl jsem mu, že latině snesitelně rozumím, ale že už je to dlouhá léta, co mě napadlo jí mluvit. Projevil takovou chuť to zkusit, že jsem mu řekl, že pro potěšení rozmlouvat s ním volněji překonám stud za špatnou latinu a za všechny solecismy. Poslali jsme tlumočníka pryč a od té doby jsme se vídali vždy o samotě a mluvili latinsky.

Po několika rozhovorech o dvoře a o španělské vládě, a také o vládě francouzské a o osobnostech, kdy jsme mluvili důvěrně, zavedl řeč na konstituci a nemohl se vzpamatovat z francouzského šílenství, které ho v té věci krajně udivovalo. „Ach," řekl mi, „ať se Vaši biskupové dobře varují, aby nedělali to co my. Řím nás pozvolna nikoli podrobil, nýbrž zničil natolik, že ve svých diecézích už nejsme ničím. Prostí kněží inkvizitoři nás poučují: zmocnili se učení i autority. Sluha nám den co den oznamuje, že na dveřích našich katedrál visí nařízení o víře nebo o kázni, aniž o něm máme sebemenší ponětí. Musíme poslouchat bez odmlouvání. I to, co se týká nápravy mravů, patří inkvizici. Pokud jde o věci officiality, záleží jen na těch, kdo tam mají nějakou záležitost, zda officiality opustí a půjdou k soudu nunciatury, anebo, nejsou-li s officialitami spokojeni, zda se proti jejich rozsudkům odvolají k nunciovi; takže nám zbývá jen svěcení kněží a biřmování, bez jakékoli autority, a diecézními biskupy už nejsme. Papež je bezprostředním diecézním biskupem všech našich diecézí a my jsme jen jeho vikáři, posvěcení a s mitrou jen proto, abychom světili kněze a konali úkony vlastníma rukama, aniž se smíme do něčeho plést, leda slepě se podřizovat inkvizici, nunciatuře a všemu, co přichází z Říma; a kdyby se stalo, že by se jim některý biskup v sebemenší věci znelíbil, trest následuje okamžitě,

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Datum Saint-Simon nedoplnil.

aniž je možné přijmout jakékoli tvrzení nebo omluvu, protože se žádá němá, zvířecí poddajnost. Vězení, posílání svázaných a spoutaných k inkvizici, často do Říma, jsou příklady, které se staly vzácnými, protože bývaly časté a protože se už nikdo neodváží vystavit se sebemenší věci, i když i v této poslední podobě se nedávno vyskytly. Uvažte tedy, pane," dodal, „jakou platnost může konstituci dodat přijetí biskupy zemí přivedených do takové otrocké poddanosti, v jaké jsme my ve Španělsku, v Portugalsku a v Itálii, a tím spíše univerzitami, jednotlivými doktory a světskými, řeholními a mnišskými sbory. Ale povím Vám něco ještě horšího," dodal s pohnutým výrazem. „Myslíte, že by se kdokoli z nás odvážil konstituci přijmout, kdyby nám to papež nedal přikázat svým nunciem? Přijmout ji by byl zločin, který by byl velmi přísně potrestán; znamenalo by to sáhnout na neomylnou a jedinou autoritu papeže v církvi, protože odvážit se přijmout, co rozhoduje, znamená posuzovat, že rozhoduje dobře. A kdo jsme my, abychom připojovali svůj úsudek k úsudku papežovu? Byl by to zločinný čin; jakmile promluví, je naším údělem jen mlčení. Poslušnost a němá a slepá poddanost, sklonit hlavu bez dívání, bez čtení, bez zjišťování čehokoli, v čiré adoraci. Tak je nám, ani zdaleka se neodvažujíce odporovat, něco navrhnout či žádat nějaké vysvětlení, zakázáno i schvalovat, chválit, přijímat, zkrátka jakýkoli čin, jakýkoli pohyb, jakýkoli projev citu a života. Taková je, pane, hodnota přijetí ze všech Španělsk, z Portugalska a z Itálie, o nichž slyším, že se o nich ve Francii tolik mluví a že se tam vydávají za svobodný úsudek všech církví a všech škol. Jsou to jen otroci, kterým jejich pán zvláštním svolením tentokrát otevřel ústa, předepsal jim slova, která mají vyslovit, a kteří je, aniž se odchýlili o jedinou čárku, otrocky a doslova vyslovili. Takový je ten domnělý úsudek, o němž se ve Francii tolik troubí, že jsme jej všichni jednomyslně vynesli, protože nám všem bylo předepsáno totéž." Rozněžnil se nad tak zhoubným neštěstím pro církev, tak odporujícím pravdě a praxi všech staletí, a žádal mě o mlčenlivost, jakou si lze představit; tu jsem mu věrně zachovával, dokud žil, ale pokládal jsem se také za povinna to vyjevit, jakmile ho jeho odchod do lepšího života, k němuž byl celý jeho život jen ustavičnou přípravou, zbavil možnosti čehokoli se obávat za to, že se mnou mluvil podle pravdy a podle náboženství.

Císař začínal dávat papeži pocítit svou nespokojenost. Neapolský místokrál na jeho rozkaz projevil nelibost nad tím, že si apoštolský kolektor přisvojuje titul nuncia. Dal ho vykázat z Neapole do čtyřiadvaceti hodin a z celého království do osmačtyřiceti, a s ním i všechny úředníky nunciatury. Nic nemohlo provedení toho rozkazu oddálit. Řím, který to označil za násilný čin, si troufl stěžovat si jen u Španělska jako u slabší strany a prohlásil, že právě jemu tuto urážku přičítá, protože mu nedodrželo slovo ohledně použití svého loďstva a dalo podnět k domněnce, že papež je s ním srozuměn, aby císaři vzalo Sardinii. Nuncius Aldrovandi dostal rozkaz opřít se o tak krásnou úvahu a žádat, aby byly věci uvedeny do původního stavu; jinak že papež prohlašuje španělského krále za odpovědného Bohu i světu

za všechna příkoří, jimž bude Jeho Svatost vystavena — a Jeho Svatost přitom vůči císaři zachovávala ustrašené mlčení.

Papež předložil v konzistoři malažské biskupství pro Alberoniho. Dostalo se mu za to od Němců krvavých výčitek. Hledal proto, jak je při první příležitosti usmířit. Ta se brzy naskytla a projevila se při ní nesrovnatelná bystrost papeže, stejně jako jemnost Alberoniho svědomí. Alberoni chtěl být biskupem, přestože byl kardinálem, a mít z malažského biskupství devadesát tisíc livrů ročního důchodu, nechtěl se tam však nudit a přijít o svou všemoc. Žádal tedy o dispens od povinnosti sídlit v diecézi. Papež ji odmítl. Řekl, že pohnutky, které Alberoni uvádí, nejsou dostatečné; že kvůli němu snesl tolik pohrom, zvláště kvůli jeho povýšení na kardinála, že není odhodlán dále vystavovat své svědomí, aby mu vyhověl. Protože však cítil, že by nebylo prozíravé přijít o plody všeho, co pro něho udělal, a znepřátelit si pána a rozdavatele všech věcí ve Španělsku, spokojil se s odmítnutím, aby se zalíbil císaři, a dal Alberonimu vzkázat, že jediné, co pro něho může udělat, je dát mu svolení vzdálit se ze svého kostela na šest měsíců v roce; že ustanovení koncilů mu dovolují nepřítomnost na dalších šest měsíců a že tímto tak šťastně nalezeným východiskem dosáhne toho, oč žádal, totiž že tam vůbec nemusí jezdit. Tak se tedy v té době mohlo dovolávat koncilů, aby se biskup zprostil šesti měsíců sídelní povinnosti ročně; ale Řím pokládal za blud a za urážku osoby i hodnosti papeže, když se mluvilo o koncilu v souvislosti s konstitucí.

Ať měl papež sebevíc důvodů k spokojenosti se slepou a vášnivou horlivostí, kterou pro jeho autoritu a pro plnost jeho všemoci projevovalo mnoho francouzských biskupů, vždycky se obával, že v jejich spisech najde nějaký projev jejich zaujetí pro autoritu všeobecné církve, ať shromážděné, či rozptýlené. Řím by pokládal za velký nedostatek úcty a za trestuhodný blud, kdyby biskupové řekli, že konstituce je zákonem a zavazuje věřící proto, že byla v církvi přijata, jako by, říkal ten dvůr, nutnou příčinou, která tento účinek vyvolává, bylo přijetí církví. Řím se stále obával toho, čemu říkal francouzské zásady a francouzské fráze, a ještě víc toho, že se francouzští preláti zaprodaní Římu budou bát vystavit se útokům parlamentů.

Bentivoglio, jehož zuřivé pošetilosti ve snaze uvrhnout celou Francii do ohně a krve, aby urychlil své povýšení na kardinála, vedly i ty, kdo byli Římu nejoddanější, k tomu, že žádali povolnějšího a méně zběsilého nuncia, se nedokázal spokojit s tím, že papeži mluvil o francouzských věcech; chtěl mu dávat rady i k události s neapolskou nunciaturou, a když na něho předtím tak často a tak důrazně naléhal, aby s císařem uzavřel úzkou ligu a podrobil si Francii, nyní na něho naléhal, aby hledal, jak omezit nesnesitelnou ctižádost a moc císaře, který chce spoutat celou Evropu. Jeho soudnost se projevila stejnou měrou v obou těchto tak protichůdných radách. Naléhal na papeže, aby uzavřel ligu se Španělskem, se sicilským králem a s Benátčany, kteří mají stejný zájem na tom, aby se císařova moc zmenšila. Doporučoval mu tajnost a spěch

a říkal mu, že kacíři se proti němu ozbrojují, zatímco ho jeho děti urážejí. Snažil se ho postrašit eskadrou, kterou Anglie vyzbrojovala.

Don Alessandro, bratr kardinála Albaniho,[9] platil za tajného vyzvědače Španělů v nejužším okolí papeže, svého strýce, a za to, že od nich dostal najednou patnáct tisíc pistolí, nemluvě o jiných milostech. Papež popuzoval všechny panovníky, nezískal zpět ani jednoho a dosud neukončil ani jeden ze všech sporů, které vznikly za jeho pontifikátu. Zdálo se, že každé narovnání oddaluje, jakmile je někdo navrhl; Francie i Španělsko k tomu neustále poskytovaly příklady. Odmítl Alberonimu vydat buly na sevillské arcibiskupství. Acquaviva, který osobně nenáviděl Giudiceho, ho obvinil, že papeže v tom utvrzuje; papež poukazoval na to, že rychlé vydání bul na Malagu mu vyneslo výčitky, že prokazuje milosti tomu, kdo zasluhuje tresty. Ujišťoval, že by zakusil mnohem horší věci, kdyby povolil buly na Sevillu v době, kdy císařovo podezření nemá mezí a kdy císař hledá jen záminky, aby utlačil církevní území. Třásl se strachy, že mu vezmou Ferrarsko. Všechna svá neštěstí přičítal povýšení Alberoniho a své povolnosti vůči Španělsku a hořce si stěžoval, že si španělský král ani jeho ministři ani nevyžádali rozhřešení za tolik podniků proti autoritě Svatého stolce — spíše se však bránili papežovým podnikům a neměli tu hloupost, aby věřili, že potřebují rozhřešení, tuto hlavní kovárnu římských okovů.

Císař hrozil všem italským knížatům neméně než papeži. Parmský vévoda, ze všech nejvíce vystavený jeho pomstě, neustále nabádal Španělsko, aby urychlilo svou eskadru a rozmnožilo své vojsko o dvacet tisíc mužů, protože císař své vojsko v Itálii den ode dne rozmnožoval. Alberoni okázale předstíral, že o tom pochybuje, že věří ve velký úbytek císařských vojsk a že Turci jsou daleci uzavření míru. Přesto však věnoval veškerou péči urychlení všeho, co bylo zapotřebí k útoku na Němce v Itálii, stále přesvědčen, že s nimi nelze uzavřít žádnou smlouvu a že Evropa nebude nikdy klidná, dokud bude mít císař v Itálii jediného vojáka a jedinou píď země. Jeho záměrem bylo mít na moři třicet válečných lodí se všemi plavidly potřebnými ke službě tohoto loďstva a mít jim přiměřené pozemní síly. Cizí ministři sídlící v Madridu žasli a někteří byli rádi, že vidí Španělsko jako zázrakem vycházet ze slabosti a letargie; jiní se obávali důsledků, přesvědčeni, že kdyby první úspěchy těchto sil odpovídaly přáním prvního ministra, nezůstal by u nich, a to stejně kvůli vlastnímu zájmu jako kvůli zájmu svého pána.

Abbé del Maro neustále varoval sicilského krále, že se má čeho obávat od španělských záměrů: že všechno nasvědčuje tomu, že se týkají Neapolského království; že jestliže je Španělé dobudou, napadnou potom Sicílii, protože obě království jsou si navzájem nezbytná, a zvláště Španělsku, aby si zajistilo nástupnictví v Toskánsku a v Parmě, nejdražší cíl záměrů španělské královny.

---

9. **Vysvětlivka:** Alessandro Albani (1692–1779), synovec papeže Klementa XI., bratr kardinála Annibala Albaniho; sám se stal kardinálem roku 1721.

Ripperda byl nejtajnějším Alberoniho prostředníkem u cizích ministrů v Madridu; vyhledal del Mara, a když s ním hovořil o přípravách, které byly tehdy námětem všech rozhovorů, dal mu najevo, že záměrem je převézt příštího jara do Itálie čtyřicet tisíc mužů a napadnout Neapolské království, a že kdyby se sicilský král chtěl spojit se španělským králem a zároveň napadnout Milánsko, nepochybně by Němce z Itálie vyhnali. Holandský velvyslanec byl znám jako příliš stranický, než aby přesvědčil velvyslance sicilského. Padala na něho i jiná podezření. Bubb, anglický rezident, se obrátil na Ripperdu, aby přiměl Alberoniho přijmout od anglického krále velmi značný dar. Ripperda se toho úkolu ujal pod podmínkou, že Bubb o tom nikdy přímo ani nepřímo nepromluví s kardinálem. Částka byla předána do Ripperdových rukou; Alberoni však ani zdaleka nedal najevo nějakou nepřímou známku vděčnosti, nýbrž při různých příležitostech a s dosti přirozeným výrazem označoval ministry, kteří přijímají peníze od cizích panovníků, za ničemy. Ripperda, podezřelý těm několika lidem, kteří se o té tajné příhodě dozvěděli, se tedy sotva hodil k tomu, aby je přesvědčil. Kdo však mohl zaručit, že Alberoni nebyl takový šejdíř, aby peníze využil, aniž by utrpěla jeho pověst a aniž by byl zavázán k vděčnosti, a že Ripperda, příliš s ním zapletený a ve své zemi, kam se nechtěl vracet, ve špatné pověsti, nebyl napálen a nucen nechat na sebe pověsit podezření, že peníze shrábl?

Tehdy se pochybovalo, zda španělský král zůstane naživu, ať se Alberoni sebevíc staral o to, aby rozhlašoval, že se jeho zdraví zcela obnovilo. Ke konci prosince ho znovu přepadly jeho staré vapéry[10] a způsobily mu mdloby. Vešlo ve známost, že má hlavu otřesenou natolik, že nedokáže dát dohromady souvislou řeč; takže i kdyby zůstal naživu, nebyl by schopen vládnout a veškerá moc by zůstala kardinálovi a královně, a že totéž by nastalo, kdyby zemřel, protože závěť, kterou pořídil, jim byla ve všem příznivá. Grandi i lid byli zdeptáni, rady přinejmenším stejně, bez nadání, bez prostředků a bez odvahy, aby se vymanili z jha Alberoniho, pána vojska i financí; nadto žádná naděje v prince asturského, kterého Španělé něžně milovali a lichotili si, že v něm postřehují dobré vlastnosti. Byl to však chlapec vychovávaný ve strachu a držený velmi zkrátka italským vychovatelem, který ve všech ohledech pozbyl cti i dobré pověsti a jehož největší zásluhou bylo, že zabraňoval komukoli s princem mluvit, ba i se k němu přiblížit; byl schopen všeho, aby rozmnožil své jmění, a nikdo nepochyboval, že je zaprodán královně, ba i kardinálovi, přestože dával okázale najevo, že jím pohrdá. Tím vychovatelem byl vévoda z Popoli, o němž budu mít příležitost mluvit víc, budu-li mít čas psát až do doby svého velvyslanectví. Alberoni si mezitím troufale stěžoval na svůj úděl a říkal, že ho od toho, aby opustil chaos státních záležitostí, zdržuje jen jeho něžná oddanost španělskému králi a

10. **Vysvětlivka:** Vapéry — dobové označení nervových a melancholických záchvatů; Filip V. jimi trpěl po celý život.

královně; že v monarchii sice nachází zdroje, a pouštěl se do nabubřelých přirovnání a do vlastního vychvalování, kouřil si kadidlem, ba až samotnou kadidelnicí.

Galeony dorazily úplně na konci tohoto roku 1717, velmi bohatě naložené, a přivezly na účet španělského krále milion osm set tisíc piastrů, pomoc, která přišla velmi vhod v situaci, kdy Španělsko pro podniky, které chystalo, nemělo žádné spojence.

Alberoni se marně vyčerpával ve snaze získat spojenectví Holanďanů. Bral je za jejich obchodní zájem, za strach z císařovy moci a jeho záměrů, za hanbu jejich poddanství Angličanům a za jejich mínění, že se Jiří nemůže udržet na trůně bez pomoci Francie a jejich. Tohoto krále pokládal za největšího nepřítele španělského krále, protože by jako hannoverský vévoda ze svého zájmu nikdy nepoužil anglických sil jinak než ve prospěch císaře; tomu se podle něho nedalo zabránit jinak než vyvoláním nepokojů v jeho království a uvnitř jeho dvora, které by ho přiměly zanechat péče o zahraniční záležitosti a brzy ukončit londýnská jednání. K tomu říkal, že přílišná dobrota a umírněnost španělského krále, dosud tak málo užitečná, mu má být ponaučením, aby ji změnil, a že má být ponaučením i ostatním panovníkům vůči Angličanům, které tato vlídnost činí tak drzými. Odtud už přecházel k vyzývavosti, k vychloubání, k sebechvále a k tvrzení, že zcela opačné počínání je jedinou cestou k míru, ne k míru podle gusta císaře a Jiřího, nýbrž k míru rozumnému, spolehlivému a pevnému, jaký španělský král nabízí a jaký žádá jeho důstojnost, blaho jeho národů i blaho celého křesťanstva.

Právě takto měli španělští ministři v zahraničí rozkaz vyjadřovat se u dvorů, kde sídlili, zvláště Cellamare; Monteleón měl rozkaz obnovit v Londýně ujištění o touze po pevném míru, jehož hlavní podmínkou však měl být závazek císaře, že už nebude vybírat kontribuce od žádného italského knížete ani státu a nebude tam už posílat vojsko; že zlo se stává takovým, že by mu už nebylo možné učinit přítrž, kdyby byl uzavřen mír v Uhrách; že se tedy nesmí ztratit ani okamžik, aby se zajistilo blaho a klid Evropy. Přestože byl Alberoni pevně přesvědčen o stranickosti anglického krále, okázale rozhlašoval, že nemůže uvěřit, že by si anglický národ vzal císařovy zájmy natolik k srdci, aby se postavil proti Španělsku.

O Holanďanech mluvil s větší jistotou a opíral se o jejich obchodní zájem; stěžoval si však, že by mohli počítat s tím, že jim Španělsko bude vděčné za jejich opatrnost a neutralitu, kdežto je třeba jednat, aby se zajistil klid Evropy, a přijmout moudrá opatření, jaká Španělsko zamýšlí — nikoli vyjednáváním —, aby se zastavila ctižádost vídeňského dvora, o níž nešetřil výrazy.

Opatření, která přijímal, spočívala v tom, že dával vojsku přesně vyplácet žold, štědře poskytoval peníze na doplňování mužstva, na remonty, na výstroj, na zbraně, na zásobení pevností a na skladiště; čtyři slévárny na bronzová děla. Zároveň se vyráběla děla železná, pušky a všechny druhy zbraní; v Pasajes šest řadových lodí,

které se stavitelé zavázali dodat zcela hotové v dubnu 1719[11], a mezitím byla do Holandska poslána poukázka na čtyři sta tisíc piastrů na nákup šesti lodí. Na tyto výdaje stačily samotné příjmy španělského krále, aniž bylo nutné sáhnout k jakýmkoli mimořádným prostředkům. Alberoni si přičítal ke cti, že poznal, že neštěstí Španělska pocházelo z toho, že dosud marnotratně vydávalo peníze na zbytečnosti a postrádalo všechno, co bylo nezbytné. Vyčerpával se ve vlastní chvále; říkal, že si Španělsko nemůže dělat naději na rozumné narovnání, nebude-li se ukazovat ozbrojené, a doufal, že tím přiměje i ty nejlhostejnější, aby se dali do tance, a že každý dostane chuť tančit při dobrých nástrojích, které se v Madridu ladí. Bylo tedy zřejmé, že myslí jen na válku, a vůbec ne na vyjednávání; že jeho odpor k anglickému zprostředkování je naprostý; že by nevyjednával ani prostřednictvím generálních stavů, přestože jim dával přednost. Navzdory těmto jasným poznatkům Angličané nepřestávali s ním zacházet šetrně a dosud nezoufali, že dosáhnou svých cílů. Jiří dal královně a kardinálovi znovu potvrdit všechno, co jim už dal slíbit pro případ smrti španělského krále.

Králi se zdraví vracelo, byl však pohroužen do hluboké melancholie a tak sužován skrupulemi, že se ani na okamžik neobešel bez svého zpovědníka, někdy dokonce uprostřed noci. Alberoni, který chtěl být absolutním pánem všech, kdo se ke španělskému králi důvěrně přibližovali, povolal lékaře z Parmy jménem doktor Servi. Nedůvěřoval královu prvnímu lékaři, chirurgovi a lékárníkovi, všem třem Francouzům, kteří byli všichni tři u krále i královny velmi dobře zapsáni; kardinál je však pokládal za příliš lstivé a obratné, než aby je nechal na jejich místech. Všichni první ministři jsou si ve všech zemích podobni. Hlavní vlastností lékaře bylo podle tohoto ministra i podle všech prvních ministrů, aby nebyl intrikán; intrika je podle nich morem dvorů. Všechno je klika a klikařem je ten, koho z toho chtějí obvinit. Kardinál tvrdil, že španělský dvůr je jich plný, a o schopnosti lékaře se příliš nestaral. Servi měl schopnosti velmi prostřední; ale to měla nahradit náhoda. Šlo o to, aby měl klid, trpělivost a odvahu vyhýbat se léčkám a šípům těch tří Francouzů, kteří ho nepochybně budou zesměšňovat, a pokud to dokážou, znechutí ho natolik, že se vydá zpátky do Itálie. Toho se dobře vyvaroval. Později hrál svou roli, byl prvním lékařem královny a potom krále až do jeho smrti a je jím dosud u královny, jeho vdovy.

Když byla tato opatření učiněna, Alberoni, který viděl, že se zdraví španělského krále obnovilo, pocítil, že nabídky anglického krále jsou zbytečné. Odpověděl na ně, jak se slušelo, za královnu i za sebe, ale aniž těmto zdvořilostem v podstatě přikládal větší cenu, než si zasloužily. S plukovníkem Stanhopem dokonce ani nemluvil o návrhu, který plukovníkovi předložil otec Daubenton a s nímž by se Daubenton

---

11. **Vysvětlivka:** Duben 1719 byl termín, do kterého měla být stavba hotova. Šest řadových lodí rozestavěných v Pasajes bylo roku 1719 spáleno ještě na skluzech.

nikdy neodvážil vystoupit bez kardinálova rozkazu: šlo o sňatek prince asturského s jednou z dcer prince waleského. Plukovník, který nebyl obeznámen s úmysly krále, svého pána, se neodvážil přesně odpovědět ve věci, o níž cítil, jaké přináší obtíže a důsledky s ohledem na náboženství a na žárlivost, kterou by z toho mohl pojmout na jedné straně regent a na druhé císař. Alberoni o tom tedy ani nepromluvil; v rozhovorech s plukovníkem Stanhopem se spokojil s tím, že se ho vyptával na osobu a povahu princezny. Uprostřed všech těch projevů přátelství tedy panovala vzájemná nedůvěra. Eskadra, kterou Anglie vyzbrojovala, ji velmi zvětšovala. Monteleón to anglickému králi neskrýval, a ten stále ujišťoval o své touze dovést věc k míru a o tom, že eskadra se netýká španělského krále, nýbrž urážky, které se anglickému národu dostalo v osobě hraběte z Peterborough.

Mezi Francií a Anglií se jevilo víc jednoty a upřímnosti. Jiřího ministři, zvláště Hannoverané, však nelibě nesli, že regent tak tvrdošíjně trvá na tom, aby se císař naprosto zřekl španělské monarchie a aby bylo synovi španělské královny zajištěno nástupnictví v Parmě a v Toskánsku. Penterrieder ujišťoval, že císař nikdy nebude souhlasit ani s jednou z těchto podmínek; že je to novota přímo odporující plánu, na němž se abbé Dubois dohodl, když byl v Hannoveru. Bernstorff a ti, kdo na něm záviseli, Penterriedera podporovali. Regentovu pevnost a naléhání označovali za dvojznačné postoje Francie a za nekonečnou regentovu nerozhodnost. Robethon, onen uprchlík, kterého Bernstorff vpašoval do státních záležitostí, rozhodoval a prohlašoval, že jestliže regent v těchto dvou článcích neustoupí, je zbytečné vyjednávat; že věci lze dovést ke šťastnému konci jen kompromisy.

Jestliže hlavní mocnosti zúčastněné na vyjednávání byly v takové vzájemné nedůvěře, sicilský král, podezíravější a přesvědčenější než kdokoli jiný, že nedůvěra je podstatnou součástí politiky, se úměrně své povaze obával důsledků vyjednávání zahájeného a vedeného bez jeho vědomí, jehož jednou z prvních podmínek by pravděpodobně bylo zbavit ho Sicílie. Ještě úplně na konci tohoto roku mu o tom nikdo nic nenaznačil. Stěžoval si Anglii na tak dlouhé utajování vůči němu, které mu nemohlo věstit nic než zlé. Stanhope mu odpověděl, že je pravda, že je jistá naděje zajistit Evropě, a zvláště Itálii, klid, ale dosud tak slabá a nejistá, že není možné vytvořit žádný plán ani nic říci. La Pérouse namítl, že jeho pán, plný důvěry k anglickému králi, mohl čekat, že mu ji oplatí. Ujistil, že tento panovník nikdy nepovolí nevhod a že dá všechno v sázku, než aby strpěl nespravedlnost; že Anglie je ručitelkou výhod, které mu zjednala utrechtskou smlouvou; že ty výhody jsou vlastně plodem služeb, které prokázal za Velké aliance; že tedy obě strany, toryové i whigové, jsou stejně zavázány udržet ho v držení Sicílie, kterou získal pod ochranou Anglie. Stanhope odpověděl jako člověk v rozpacích, který se bojí zavázat. Místo důvodů rozdával poklony; řekl, že během pobytu anglického krále v Hannoveru jednal u císaře o to, aby sicilskému králi zjednal mír, sice marně, ale že o tom byli piemontští ministři zpraveni. Nic přesnějšího říci nechtěl a touto zdrženlivostí

dosáhl toho, že La Pérouse byl naprosto přesvědčen, že Francie i Anglie mají stejný úmysl porušit utrechtské smlouvy. La Pérouse dokonce usoudil, že španělskému králi nebude proti mysli, budou-li tyto smlouvy porušeny, aby měl volnost znovu získat státy, které kdysi patřily k jeho koruně, a zvrátit svá zřeknutí se francouzské koruny. Konečně se La Pérouse, jemuž to ostatně našeptávali Penterriederovi emisaři, přesvědčil, že Francie a Španělsko jsou spolu zajedno a že regent nechal Montiho odjet do Madridu jen proto, aby získal Alberoniho, a že se mu to podařilo. Tento názor však odporoval jiné řeči, která se vedla o několik dní dříve. Říkalo se, že Alberoni ujišťuje anglický dvůr, že kdyby se císař chtěl zříci Španělska a slíbit synovi španělské královny čekatelství na Toskánsko a Parmu, španělský král by spojil své síly se silami císaře, aby mu pomohl k držení Sicílie.

Tak podle obecného mínění všechno napomáhalo vzrůstu císařovy moci. Jeho ministři však tvrdili — aniž v kom vzbudili soucit —, že mu nyní chce každý v Říši diktovat. Penterrieder to tak řekl v Londýně u příležitosti prohlášení, které moskevský ministr učinil Bernstorffovi. Stálo v něm, že car nebude moci nechránit meklenburského vévodu,[12] svého příbuzného, kdyby se ho někdo pod planými záminkami pokusil utlačit. Tehdy se mělo za to, že mír mezi Švédskem a Moskovií bude co nevidět uzavřen, a protože šlo jen o separátní narovnání, pruský král měl důvod pokládat se za opuštěného. Car však veřejné pověsti popřel. Napsal pruskému králi a výslovně ho ujistil, že tajné smlouvy hluboce odsuzuje a že nikdy nepomýšlel nějakou uzavřít.

V takovém stavu byly na konci tohoto roku 1717 všeobecné záležitosti Evropy. Ve Francii se rok uzavřel smrtí maršálky z Duras[13] ve věku sedmdesáti pěti nebo sedmdesáti šesti let; byla sestrou posledního vévody z Ventadour a žila velmi uzavřeně na statku nedaleko Orléans. Byla to zvláštní žena, kulhavá, velmi tlustá a velmi duchaplná. Zapomněl jsem se o ní zmínit, neboť zemřela už v září. Úplně na konci roku však byly do Bretaně poslány čtyři *lettres de cachet*, které nařizovaly čtyřem bretaňským šlechticům, kteří se tam nejvíce stavěli proti vůli dvora, aby se dostavili ke dvoru a složili účty ze svého počínání. Byli to páni z Piré, z Bonamour, z Noyanu a z Guesclairs.

12. **Vysvětlivka:** Karel Leopold, vévoda meklenbursko-zvěřínský, od roku 1716 manžel carovy neteře Kateřiny Ivanovny.

13. **Vysvětlivka:** Marguerite-Félice de Lévis-Ventadour, vdova po maršálu Jacques-Henrim de Durfort, vévodovi z Duras († 1704).

Kapitola desátá

Pletichy vévody z Noailles vůči Lawovi. — Mornayova smrt. — Vévoda z Noailles okamžitě dostává guvernérství a kapitánství Saint-Germain. — Spojení abbé Duboise s Lawem a jeho příčina. — Vévoda z Noailles, zmítaný strachem o své místo, mě chce znovu získat a navrhuje mi, že obnoví zničené statky La Trappe. — Tajné přípravy k sesazení vévody z Noailles a jeho přítele kancléře. — Edikt ve prospěch Západní společnosti; co to bylo. — Regent pracuje v La Raquette s Lawem, kancléřem a vévodou z Noailles, proti němuž se nadobro popudí. — La Raquette a Bironové. — Peněžní milost Languedocu, odkud odchází Bâville s penzí dvanácti tisíc livrů. — Záplavy na severu. — Paní Vévodkyně odloudí paní maršálce z Estrées lóži v Opeře. — Morville velvyslancem v Holandsku. — Sňatek Chauvelina, později tak vysoko povzneseného a tak hluboko svrženého. — Peněžní milosti hrabatům z Roucy a z Médavy. — Hrabě z Rieux se omlouvá regentovi za své machinace. — Jeho povaha. — Nepokoje, dopisy a deputace z Bretaně. — Příhody maršála z Montesquiou. — Bretaňští šlechtici povoláni, potom vypovězeni. — Rozpaky a plány ohledně daně taille. *— Dvakrát mi zmaří zrušení solné daně. — Ve Francii je nemožné cokoli dobrého. — Pletichy d'Effiata a prvního prezidenta. — Regentova důvěřivost. — Velmi dobře zorganizované spiknutí, jak ho svrhnout. — Kroky parlamentu. — Zvláštní hněv a slova mezi vévodou z Orléans a mnou o přehmatech parlamentu. — Pletichy vévody z Noailles a kancléře proti Lawovi. — Mé počínání v této věci. — Abbé Dubois stále víc spojený s Lawem proti vévodovi z Noailles. — Jeho dvojí zájem. — Povaha d'Argensona. — Důvody, které mě rozhodnou pro d'Argensona, jemuž zařídím pečeti a finance. — Upozorním ho na to den předtím a snažím se ho získat pro kardinála z Noailles. — Kancléř přichází o pečeti; je vypovězen do Fresnes. — Vévoda z Noailles se vzdává financí; vstupuje do regentské rady. — D'Argenson má finance a pečeti. — Velmi okázalá zdvořilost d'Argensona vůči mně. — Krátká odbočka o kancléři. — Nástupnictví v úřadu a guvernérstvích vévody z Noailles dáno jeho synovi, ještě dítěti, aniž o to žádal. — Rouillé odchází z financí s penzí dvanácti tisíc livrů. — Machault policejním poručíkem; jeho povaha. — Milosti Châteauneufovi; Torcymu, který provdává svou dceru za Duplessise-Châtillona; vévodovi z Albretu, který se chce oženit s Barbezieuxovou dcerou.*

Jedna událost, kterou brzy uvidíme, neboť se stala 28. ledna tohoto roku 1718, do něhož právě vstupujeme, mi připadala hodna toho, abych k ní přiblížil věci, které jí o něco předcházely a připravily ji, a abych tentokrát dal přednost souvislejšímu a názornějšímu sledu toho, co k ní vedlo, před příliš úzkostlivým zachováváním

pořadí časů, byť jen málo vzdálených; to by totiž nechalo ztratit ze zřetele, co tu událost pozvolna vyvolalo, až přijde čas ji vylíčit.

Viděli jsme (výše, s. 129) roztržku mezi vévodou z Noailles a Lawem, slepení, k němuž pak došlo, citelnou vděčnost, kterou vévoda z Orléans vévodovi z Noailles projevil za jeho povolnost a jeho ujišťování v této věci, i to, s jakou dravostí toho vévoda z Noailles dokázal využít, aby z toho vytěžil guvernérství a kapitánství Saint-Germain, po němž celý život pošilhával a které mu štěstí vydalo právě v této příznivé chvíli rychlou smrtí bezdětného Mornaye. Noailles, žárlivý na Lawa, už dlouho rušil jeho banku i jeho záměry. Nejenže mu ve všem stavěl překážky pletichami a autoritou svého místa ve financích, ale ponoukal proti němu v radách i v parlamentu všechny odpůrce, které mohl najít, a ti velmi často zdržovali, ba i mařili jeho nejrozumnější návrhy. Law, který ke mně, jak jsem vyložil, chodil každé úterý ráno, si mi na to neustále stěžoval a tím snáze mi dokazoval, že má pravdu a jakou škodu tento ustavičný odpor působí záležitostem státu, protože jsme na jedné straně viděli, jak jsem na tom byl s vévodou z Noailles, a na druhé straně mou často přiznávanou neschopnost ve věcech financí. Jsou ovšem věci, které někdy závisejí spíše na zdravém rozumu než na odborném vědění; a navíc měl Law, ač mluvil se silným skotským přízvukem, vzácný dar vyjadřovat se tak jasně, tak zřetelně a tak srozumitelně, že nenechával nic na přání, aby mu člověk dokonale porozuměl a pochopil ho.

Vévoda z Orléans ho měl rád a líbil se mu. Pokládal jeho i všechno, co dělal, za dílo svého vlastního stvoření. Kromě toho měl v oblibě mimořádné a oklikové cesty a lpěl na nich tím ochotněji, čím víc viděl, jak se vytrácejí prostředky, které se staly pro stát tak nezbytnými, i všechny obvyklé finanční operace. Tato regentova záliba se dotýkala Noaillese, neboť šla na jeho účet. Chtěl být ve financích jediným pánem. Law v nich měl samostatnou oblast. Ta se regentovi líbila, a Noailles, který si nárokoval regenta ovládat a dosáhnout tím úřadu prvního ministra, o němž nikdy nepřestal snít ani doufat, nacházel v Lawovi překážku ve své vlastní správě – on, který zasahoval, kam jen mohl, do správy všech ostatních. Všechny jeho nízkosti, bez konce a bez míry plýtvané na maršála z Villeroy, nedokázaly maršála přivyknout tomu, že stojí v čele finanční rady jen podle jména. Proto maršál Lawa proti Noaillesovi často chránil, ačkoli v jádru neměl rád nic, co mohl regent učinit užitečným, a ačkoli pod rukou živil hnutí parlamentu, které skrytě začínalo; parlament potřeboval záminky a měl v úmyslu jednu z nich udělat ze správy financí a z podivnosti správy tohoto cizince.

Abbé Dubois, který k opětovnému získání mysli vévody z Orléans potřeboval lidi kolem něho, se ho sotva zmocnil svými jednáními s Anglií a Holandskem, už se mu ti, jichž použil, stali podezřelými, jakmile jeho vliv přestal potřebovat jejich. Jeho plán směřoval rovněž k úřadu prvního ministra. Nechtěl mít na té cestě soupeře ani odpůrce. Ze všech se nejvíc obával vévody z Noailles, protože

měl tentýž záměr a mnohem více prostředků než on, jak ho uskutečnit. Rozhodl se ho tedy zavčas odstranit, aniž by dal najevo cokoli osobního. Zápas by byl příliš nerovný, a kromě toho vévoda z Noailles projevoval Duboisovi podřízenost, která rostla úměrně tomu, jak Dubois znovu nabýval vlivu u svého pána, a brala mu tak i pouhou záminku. Viděli jsme, jak si vévoda z Noailles, aby se mu zalíbil, vysloužil chválu Angličanů. Dubois se tedy spojil s Lawem. Jejich zájmy na tomto spojenectví byly stejné. Cizinec, na nějž štěkal houf lidí, jimž dodávaly váhy jejich rod, jejich postavení a jejich úřady, se musel každou chvíli obávat všeho od regentovy slabosti. Tím, že mu Dubois přál, lichotil zálibě svého pána a nepřímo zasazoval rány Noaillesovi, kterého chtěl zničit, aniž by to směl dát najevo a aniž by to Noailles sám tušil – a v těch začátcích ani regent, při všech svých podezřeních. Všechno se v tomto ohledu odehrávalo v ústraní, kam veškeré Noaillesovo umění nedokázalo proniknout.

Law přede mnou toto rodící se spojenectví netajil, ani užitek, který z něho začínal mít, ale neříkal mi, co ho stojí, aby ho rozšířil a zcela upevnil. Začínal mít peníze, které mohl rozdávat, z onoho rodícího se obchodu, později tak známého a tak osudného zneužitím, k němuž došlo pod jménem Mississippi. Pro abbého Duboise bylo sladké najít tajný zdroj, za který nebyl zavázán nikomu jinému než tomu, kdo měl na své vlastní obraně stejný zájem si jeho ochranu koupit jako on mu ji za tu cenu poskytnout – a zároveň v něm najít prostředek, jak zavčas oslabit soupeře v soutěži o první místo veškeré moci a veškeré velikosti, jemuž dosud nesahal ani po kotník.

Takový byl řetěz, který utužil přátelství mezi těmito dvěma muži a který je oba vynesl tak vysoko či tak daleko. Nevím, zda Noailles skrze Duboisovy lsti a lichotky něco postřehl, neboť čich měli oba velmi jemný. Podezření ve mně vzbudilo to, co se mi přihodilo a co mě – vzhledem k tomu, jak jsem byl s vévodou z Noailles, s nímž jsem nikdy nemluvil ani ho nezdravil a jemuž jsem, jak jsme viděli, nešetřil veřejných výstupů – uvrhlo v krajní úžas.

Koncem léta 1717, jednou v sobotu odpoledne na zasedání regentské rady o financích, když jsem jako obvykle seděl mezi hrabětem z Toulouse a vévodou z Noailles, přiložil mi vévoda ústa k uchu, zatímco se začínalo hlasovat o záležitosti, kterou právě referoval, a zeptal se mě, zda jsem stále velkým přítelem opatství La Trappe;[1] jediné krátké „ano", a nic víc než tato slabika, byla celá má odpověď. „Ale," dodal, „nejsou na tom se svými záležitostmi velmi špatně?" – „Hůř to už ani nejde," odpověděl jsem. – „A byl byste rád," pokračoval, „kdyby se jim pomohlo na nohy?" – „Není nic, co bych si přál víc," řekl jsem. – „Nuže, pane," řekl mi, „já mám také velmi rád opatství Sept-Fons, které na tom se svými záležitostmi není

1. **Vysvětlivka:** La Trappe, cisterciácké opatství v Normandii, zreformované opatem Armandem-Jeanem de Rancé († 1700), Saint-Simonovým přítelem a duchovním vůdcem; Saint-Simon tam po celý život jezdil. Sept-Fons je cisterciácké opatství v Bourbonnais, rovněž přísně reformované.

lépe; buďte tak laskav, vyžádejte si od La Trappe výkaz jejich dluhů a dejte mi ho, a já doufám, že najdu způsob, jak dát do pořádku obě." Řekl jsem mu, ale bez jakéhokoli poděkování, že bych byl velmi rád a že do La Trappe napíšu. Hlasování došlo na nás a víc se o tom neřeklo, ani když jsme od rady vstávali.

Sobota večer byla právě dnem, kdy se tam psalo. Dostal jsem jako odpověď výkaz, o který jsem žádal, a příští sobotu jsem ho dal vévodovi z Noailles. Když ho přebíral, sedě na svém místě, řekl mi, ať nic nepodnikám a že mi dá vědět. Sobotu nato, opět na svém místě, mi řekl, že připravil vévodu z Orléans a že udělám dobře, když s ním promluvím. Učinil jsem tak, a s úspěchem, tak hladce byla cesta upravena. O čtrnáct dní později začaly přes Lawa plynout platby. Byla to věc, která mi nejvíc ležela na srdci a o níž jsem nejméně věděl, jak se do ní pustit s člověkem takové povahy, jako byl vévoda z Orléans. Prozřetelnost to tímto způsobem zařídila velmi zvláštně a zřetelně; zatím není čas jít v tom dál.

Zbytek roku 1717 uplynul v ustavičných sporech mezi Lawem a financemi, to jest vévodou z Noailles, Rouillém[2] a těmi, jichž nejvíc používali, a v obhajobách, které byl Law nucen chodit přednášet u předních členů rad a parlamentu. Abbé Dubois, který se vrátil z Londýna do Paříže a zůstal tam až do ledna, toho dokázal využít.

Kancléř se v tomto vysokém úřadu neosvědčil. Jeho otročení vévodovi z Noailles nahánělo strach všem, až po vévodu z Orléans. Jeho šilhavost a neobratnost ve státních věcech mu hodně ubraly na vážnosti. Jeho nerozhodný duch, otrok forem, páchnoucí soudní síní ve věcech spravedlnosti i financí, nudil a často dráždil k netrpělivosti; jeho ustavičné zadrhávání, jímž brzdil Lawovy operace, se nelíbilo a dalo abbému Duboisovi dobrou příležitost k rozletu. Protože znal půdu, promluvil s maršálem z Villeroy, jemuž se nesmírně dvořil, a popíchl ho, aby promluvil s regentem. Mně také dost dal najevo, kam s vévodou z Noailles míří, aby mě pobídl toho využít, a Law mě k tomu nabádal kvůli potřebě a dobru záležitostí státu, které – nehledě na ty, jež Noailles kazil ve svých rukou – hynuly v Lawových. Veřejnost, pobouřená tvrdostí Noaillesovy správy, drzostí a hrubými nepřístojnostmi Rouillého, hlasitě křičela; ti, kdo ve finanční radě skutečně pracovali, jejich dílo nechválili. Dubois a Law podkopávali u regenta a všechno náležitě zdůrazňovali. Villeroy se s výrazem skromné autority podle nich u regenta řídil a zasazoval své rány. Regent se mnou o tom občas mluvil, ačkoli se měl před mou nenávistí na pozoru. Byl jsem snad ze všech ten, kdo vévodovi z Noailles u něho uškodil nejméně, ale od Lawa a od maršála z Villeroy jsem věděl všechno, co se den po dni dělo, a někdy, třebaže s větší zdrženlivostí, i od abbého Duboise. To stačí jako příprava a jako předmluva k roku 1718, do něhož nyní vstoupíme.

---

2. **Vysvětlivka:** Hilaire Rouillé du Coudray, státní rada, za Regentství nejvlivnější člen finanční rady a pravá ruka vévody z Noailles.

Tento rok 1718 začal hned prvního dne vyhlášením ediktu ve prospěch Západní společnosti. Její kapitál v něm byl stanoven na sto milionů a všechno v ní bylo prohlášeno za nezabavitelné, vyjma případů úpadku nebo úmrtí akcionářů. To je jméno, které bylo nakonec dosazeno místo jména Mississippi, jež přesto převládlo; jejíž akcie tolik lidí zruinovaly i obohatily a v níž princové a princezny krve, zvláště paní Vévodkyně, pan Vévoda a princ de Conti, našli víc než doly v Potosí; a jak dlouho trvaly v jejich rukou, tak dlouho trvala i tato společnost, tak zhoubná pro stát, jehož veškerý obchod zničila. Ochrana, kterou jí celý život poskytovali, a to veřejně, proti všem a proti všemu, rovná nesmírným ziskům, které z ní bez podílu na jakékoli ztrátě vytěžili, ji udržela navzdory všem rizikům a nebezpečím, a po nich ji udrželi mocní finanční úředníci, kteří ji až dosud řídili a z ní tyli.

Regent, stále víc popichovaný a obtěžovaný ustavičnými překážkami, které vévoda z Noailles kladl Lawovým operacím, i tečkami nad *i*, které k nim přidával jeho přítel kancléř a které Lawa zatěžovaly ještě dalším břemenem – autoritou kancléřova úřadu i autoritou jeho osoby, jejíž pověst byla tehdy ještě zcela neporušená –, regent, pravím, nesmírně zaražený těmito dvěma protivníky, kteří všechno zastavovali, jeden kvůli podstatě, druhý kvůli formě, a přesto odhodlaný k záměrům a cestám tohoto Skota, chtěl vyvinout poslední úsilí, aby je s Lawem sblížil a sám prozkoumal, co je na té či oné straně pravdivého a dobrého. Aby na tom mohl pracovat bez rozptýlení, s větším soustředěním a v klidu, chtěl s nimi strávit celé odpoledne v La Raquette,[3] kde mu pak vévoda z Noailles dal večeři. Bylo to 6. ledna.

La Raquette patří k předměstí Saint-Antoine; vévoda z Noailles si tam vypůjčil velmi pěkný dům od jistého finančníka jménem du Noyer, kterému dodal nový nátěr úřad soudního tajemníka parlamentu. Tento boháč se za své hříchy upsal ochraně Bironových,[4] kteří ho za krátko tak dokonale vysáli, že zemřel na hnojišti, aniž by se o něho kdokoli z nich staral nebo zajímal. Byl to jejich zvyk; mnozí jiní je obohatili veškerým svým jměním a zakusili týž osud. Paní z Bironu se tomu smála jako chytrému kousku a měla za to, že jim tím ještě prokázali příliš mnoho cti.

Kancléř a Law se do La Raquette dostavili časně. Zasedání tam bylo dlouhé a na všech stranách soustředěné; bylo však posledním pomazáním obou přátel. Regent tvrdil, že u vévody z Noailles našel jen nepoctivost a u kancléře, otroka všech forem, slepou zarputilost proti pádným důvodům a zjevným Lawovým prostředkům. Už jsem to řekl: tento Skot, ač se nevyjadřoval v jazyce příliš snadno, měl jasnost úvahy

---

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopis má *la Raquette*, a ne *la Roquette*, jak četli předchozí vydavatelé. Staré plány Paříže označují jménem Raquette letohrádek na předměstí Saint-Antoine, obklopený rozsáhlými zahradami. Jméno Roquette nakonec převládlo a dodnes se vztahuje k domu špitálních sester na předměstí Saint-Antoine a k ulici, která ústí na náměstí Bastily.

4. **Vysvětlivka:** Charles-Armand de Gontaut, markýz z Bironu (1663–1756), generálporučík, později vévoda a maršál Francie; paní z Bironu byla jeho manželka, neteř vévody z Lauzunu.

a svůdnou průzračnost spolu s velkým přirozeným důvtipem, který pod povrchem prostoty často odzbrojoval. Tvrdil, že překážky, které ho zastavovaly na každém kroku, ničí veškerý plod jeho systému, a dokázal o tom regenta tak dobře přesvědčit, že ten princ je všechny překonal, aby se mu zcela oddal.

Mysli, které se v nejedné provincii začínaly rozpalovat skrytými pletichami, jež se tam vedly, měly podíl na slevě osmi set tisíc livrů na dani z hlavy a na několika dalších milostech udělených languedockým stavům. Bâville,[5] už třicet let král a tyran této velké provincie pod jménem intendanta, k tomu velmi přispěl; byl jejím postrachem a ošklivostí, vyjmeme-li velmi malý počet osob. Jeho hluchota dospěla do takového stupně, že se mu už skoro nedalo nic sdělit. Chtěl opustit úřad, který už nemohl vykonávat, a přál si z provincie odejít s jistým zdáním laskavosti tím, že jí opatří tuto úlevu. Vrátil se pak skutečně o něco později s penzí dvanácti tisíc livrů a zbytek svého života prožil v Paříži bez jakéhokoli úřadu, k němuž ho jeho uši činily neschopným, velmi uzavřen ve své rodině a stýkaje se jen s několika blízkými přáteli. Byl to nebezpečný člověk, kterého ministři vždy drželi v dálce a utěšovali ho absolutní mocí, a jedna z nejlepších hlav, jaké ve Francii byly; jeho schopnosti a jeho panovačná povaha spolu s velkým důvtipem budily stejný strach u všech, kdo se postupně ocitali u moci.

Dozvěděli jsme se, že moře protrhlo hráze v Severním Holandsku a zaplavilo mnoho kraje a že okolí Hamburku postihla podobná pohroma.

Paní Vévodkyně si násilím přivlastnila malou lóži v Opeře, kterou měla maršálka z Estrées,[6] ačkoli paní Vévodkyně byla celý život její přítelkyní, v nejdůvěrnějším styku s maršálovými sestrami a ve velmi dobrých vztazích s Noaillesovými. Nadělalo to velký hluk a všechno, co patřilo k Estréesovým, se přestalo s paní Vévodkyní stýkat. Obrátili se na regenta, aby rozhodl, ale ten se do toho nechtěl míchat. Taková věc měla všechen půvab novoty, ba vůbec nikdy předtím nikoho nenapadla. Co by se však za zesnulého krále nikdo neodvážil, přes všechnu jeho shovívavost k dcerám a k úctě vůči princům krve, se nyní riskovalo po jiných zkouškách trpělivosti a bázlivosti světa. Paní Vévodkyně nechala lidi křičet a svou kořist si ponechala. Ti, kdo se s ní přestali stýkat, se k ní pozvolna vraceli, a maršál i maršálka z Estrées, když dost dlouho vydrželi, nakonec ustoupili jako ostatní. Tak vystoupila povýšenost princů krve vysoko nad povýšenost samotného zesnulého krále, který si vždy zakládal na tom, že je velmi ohleduplný i v takových věcech, aby všechno udržel v pořádku a rozumu, a který takové svévolné činy nesnesl u nikoho, ať to byl kdokoli, takže se k nim nikdy neodvážili ani nejvýše postavení z jeho krve.

---

5. **Vysvětlivka:** Nicolas de Lamoignon de Bâville (1648–1724), intendant Languedocu od roku 1685, proslulý tvrdostí, s níž tam potíral protestanty. Daň z hlavy (*capitation*) byla zavedena roku 1695.

6. **Vysvětlivka:** Lucie-Félicité de Noailles, sestra vévody z Noailles, manželka maršála Victora-Marie d'Estrées.

Morville, generální prokurátor Velké rady, syn Armenonvillův, prodal svůj úřad Héraultovi, královskému advokátovi u Châtelet, a byl jmenován velvyslancem v Holandsku na místo Châteauneufa, který se nelíbil Angličanům a žádal o návrat. O prodeji tohoto úřadu mluvím proto, že jsme později viděli Morvilla jako státního sekretáře zahraničních věcí a Héraulta jako policejního poručíka vyznamenat se svou inkvizicí.[7]

Chauvelin, generální advokát, později tak známý vzletem svého štěstí a hloubkou svého pádu,[8] se oženil s dcerou a neteří nejbohatších obchodníků z Orléansu, krásnou, dobře a urozeně urostlou. Byla slíbena jinému, kterého by si sama ráda vzala. Autorita soudcovského stavu do toho zasáhla a zvítězila. Ze strachu, aby se nestalo něco násilného, však dali celou cestu z domu do farního kostela obsadit noční hlídkou, což se zdálo velmi podivné: další svévolnost, o niž by se za zesnulého krále nikdo nepokusil. Paní Chauvelinová si získala vážnost svým chováním a svou ctností, u dvora se držela tak, že si ji lidé cenili, a dobře si to udržela i v nemilosti, přičemž vycházela stejně dobře s mužem, kterého si nevybrala.

Hrabě z Roucy, který byl na tom se svými záležitostmi velmi zle, vyrval z regenta padesát tisíc tolarů ve státních poukázkách a Médavy padesát tisíc livrů na základě starého nároku z listiny „brevet de retenue" svého děda, maršála z Grancey, na guvernérství Thionville.

Hrabě z Rieux dostal u regenta slyšení, aby se ospravedlnil z toho, že podněcoval bretaňskou šlechtu. Uchoval si tam navzdory své chudobě velkou vážnost a vliv, které udržoval velkým důvtipem a pletichami. Byl to člověk neznámý, velmi pyšný na svůj vysoký rod, ustavičně pracující skrytě, aniž by se kompromitoval, tajně spojený s některými osobnostmi i s lotrinským rodem, plný nejvyšších myšlenek a největších plánů, šťastný v tom, jak si svou řečí dělal z lidí hlupáky, nepřítel jakékoli vlády, toužící odpalovat podkopy a málo zdržovaný ctí, poctivostí a pravdou pod maskou těch nejctnostnějších řečí. V Bretani se všechno chystalo dlouho předem. Bretoncům se tam lichotilo dobytím nezávislosti, které by vděčili jen své jednotě a pevnosti. Rieux byl v Paříži jejich důvěrníkem; lépe svou důvěru umístit nemohli, kvůli zájmu, který na tom měl a s nímž zamýšlel naráz dosáhnout velkého postavení – a měl dost důvtipu, aby se k tomu dopracoval, kdyby se věc podařila, ačkoli nikdy nepoznal válku ani dvůr ani velký svět.

Bretaňská šlechta napsala regentovi dopis, navenek podřízený a uctivý, ve skutečnosti však víc než důrazný, jehož opisy zaplavily Paříž. Dva prezidenti a čtyři

---

7. **Vysvětlivka:** Charles-Jean-Baptiste Fleuriau, hrabě z Morville, syn Josepha-Jeana-Baptista Fleuriau d'Armenonville, byl státním sekretářem zahraničních věcí v letech 1723–1727; René Hérault byl pařížským policejním poručíkem od roku 1725 a proslul pronásledováním jansenistů.

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O tomto Chauvelinovi viz Díl IV, Přílohy vydavatele k Tomu 12, II. Strážce pečetí Chauvelin. Najdeme tam spolu se jménem jeho manželky dosti pikantní posouzení prostředků, jimiž se Chauvelin povznesl k hodnosti strážce pečetí a ministra zahraničních věcí.

radové, vyslanci bretaňského parlamentu, přijeli s dopisem tohoto parlamentu regentovi v témže smyslu jako dopis šlechty. Tito vyslanci byli po několika dnech připuštěni, aby se regentovi poklonili, avšak aniž by s ním mluvili o jakékoli záležitosti. Maršál z Montesquiou, velitel v Bretani, měl několik sporů kvůli vzájemnému chování s tímto parlamentem, který je vyhledával a sám se pouštěl do svémocných kroků. Maršál na druhé straně velmi špatně začal se šlechtou. Čtyři nebo pět set šlechticů mu vyjelo vstříc do jisté vzdálenosti od Dinanu. Místo aby se u nich zastavil a nasedl na koně, aby s nimi vjel do Rennes, spokojil se s tím, že vystrčil hlavu z poštovní bryčky, a pokračoval v cestě. Šlechta tím byla právem nesmírně dotčena. Přesto si pro něho velký počet šlechticů přišel do jeho domu, aby ho doprovodili na místo zasedání stavů k jejich zahájení. Místo aby tam s nimi šel pěšky, nasedl do nosítek a tím je urazil dokonale, takže se všechno zvrhlo ve spory o chování a téměř v urážky. Páni z Piré, z Noyanu, z Bonamour a du Guesclairs, povolaní ke dvoru zapečetěným královským rozkazem (*lettre de cachet*), aby se zodpovídali ze svého chování, byli každý zvlášť vypovězeni do Burgundska, Champagne a Pikardie. Piré, který zůstal nemocen v Bretani, se cestě do Paříže i vyhnanství vyhnul.

Nevyhnutelné nepořádky ve způsobu vybírání daně *taille* zaměstnávaly regenta tím víc, že kvašení v parlamentu a v některých provinciích bylo už hmatatelné. Chtěli zavést poměrnou *taille* v pařížské generalitě. Několik lidí na tom pracovalo už rok bez jiného výsledku než výdaje osmi set tisíc livrů. Potom se pomýšlelo na *Královský desátek* maršála z Vaubanu,[9] který dali k opravě abbému Bignonovi a malému Renaultovi; ten se nabídl, že na vlastní náklady vykoná pokusy v několika berních okrscích (*élections*), a později se tam skutečně vydal. Všechny tyto pokusy byly zhoubné kvůli výdajům, které způsobily, a to bez jakéhokoli úspěchu. Ať už byly ty plány vadné samy o sobě, nebo se jimi staly způsobem provedení, snad i překážkami, které jim do cesty kladla zištnost a žárlivost krutého finančnického plemene, vždy podporovaného finančními úředníky, jisté je, že dobré úmysly regenta, který v tom hledal jen úlevu pro lid, byly zcela zmařeny a bylo nutné vrátit se k obvyklému způsobu vybírání daně *taille*.

Ačkoli jsem se do financí nikdy nechtěl plést, přesto jsem měl osobní zkušenost s tím, co jsem právě řekl o finančnících, o intendantech a o ostatních finančních úřednících. Zůstal jsem ohromen tím, co mi prezident z Maisons vysvětlil a ukázal o solné dani (*gabelle*), obludností osmdesáti tisíc mužů zaměstnaných při jejím vybírání a hrůzami, jež se při tom páchají na úkor lidu. Ohromen jsem byl i rozdílem mezi provinciemi stejně poddanými králi, z nichž v jedné části platí solná daň v celé přísnosti, kdežto v ostatních je sůl volná – a král z nich přesto netěží méně –, a tyto

9. **Vysvětlivka:** *Projekt královského desátku* (*Projet d'une dîme royale*, 1707), v němž maršál z Vaubanu navrhoval nahradit dosavadní přímé daně jedinou daní placenou všemi stavy; kniha byla odsouzena a zabavena.

provincie se v tom ohledu těší svobodě, pro niž se na ostatní právem pohlíží jako na provincie v nejsvévolnějším otroctví všech těch darebných solních biřiců, kteří žijí a bohatnou jen ze svých loupeží. Pojal jsem tedy záměr solnou daň zrušit, učinit sůl volným zbožím a za tím účelem dát králem vykoupit, o třetinu nad jejich cenu, těch několik solivarů, které patří soukromníkům; aby je král měl všechny; aby veškerou sůl prodával svým poddaným za cenu, která by se stanovila, aniž by kohokoli nutil kupovat jí víc, než by chtěl. Vykoupit by bylo třeba sotva víc než solivary v Brouage. Král získával odpadnutím nákladů na tento nenáviděný nájem, a kromě všeho, co tím získával lid svobodou a osvobozením od nesčetných loupeží, jež snáší od tohoto obludného počtu zaměstnanců, kteří by umřeli hlady, kdyby se drželi svého služného, by stát značně získal i na dobytku, jak je na první pohled vidět z rozdílu mezi dobytkem, kterému se v krajích bez solné daně dává trochu soli, a dobytkem, jemuž ji dávat brání drahota vynucené soli.

Navrhl jsem to regentovi, který to s radostí přijal. Záležitost, předložená k projednání, už měla projít, když Fagon[10] a jiní finanční úředníci, kteří se jí zpočátku nemohli postavit, učinili tak dobrá opatření, že projekt zmařili. O něco později jsem se k němu chtěl vrátit a měl jsem všechny důvody věřit, že je věc zajištěna a že bude do týdne hotova. Titíž, když se o tom doslechli, ji opět zmařili. Kromě výhod, které jsem právě vyložil, by bylo další velmi podstatnou výhodou, že by se tato armáda solních biřiců, žijících z krve lidu, musela stát vojáky, řemeslníky nebo rolníky.

Tato příležitost ze mě vyrve pravdu, kterou jsem poznal, když jsem zasedal v radě, a které bych nemohl uvěřit, kdyby mi ji nebyla dala poznat smutná zkušenost: totiž že vykonat jakékoli dobro je nemožné. Tak málo lidí je upřímně chce, a tak mnoho jiných má zájem opačný každému druhu dobra, které si člověk může předsevzít. Ti, kdo po něm touží, neznají okliky, bez nichž se nic nepodaří, a nedokážou čelit obratnostem ani vlivu, které se jim staví do cesty; a tyto obratnosti, podporované veškerým vlivem lidí, kteří mají v rukou nejvyšší správu a autoritu, jsou tak početné a temné, že všechno možné dobro nutně a vždycky zajde. Tato žalostná pravda, která taková vždycky bude ve vládě, jaká je naše od dob kardinála Mazarina, se stává nekonečně útěšnou pro ty, kdo cítí a myslí a do ničeho se už nemusejí plést.

Kvašení v parlamentu sílilo úměrně tomu, jak sílily naděje na straně Bretaně. Tento sbor, který se vždycky za regentství chtěl bouřit a s autoritou plést do vlády, měl v čele muže, který chtěl hrát roli, který byl stejně potřebný jako marnotratný, který při své dokonalé neznalosti soudcovského řemesla měl pohotovou řeč, uměl se zalíbit, když chtěl, a znal velký svět; kterého nikdy nezdržela ani nejpevněji daná slova, ani čest, ani poctivost, a který považoval faleš a umění hrát si s lidmi za obratnost, ba za ctnost, bez níž se na vysokých místech nelze obejít: v tomto

10. **Vysvětlivka:** Louis Fagon, syn prvního lékaře Ludvíka XIV., intendant financí a člen finanční rady.

posledním bodě byl naneštěstí regentovi tak podobný, že se mu dokázal zalíbit právě tím, co mu mělo vzít veškerou důvěru.

Vydán, jak jsme viděli, se svázanýma rukama i nohama vévodovi a vévodkyni du Maine, byl zpravován o pokroku toho, co kuli v Bretani i všude jinde, a vynakládal všechno své umění na to, aby se podle toho choval v parlamentu, avšak s nezbytnou opatrností, aby si ho regentovi zajistil a zároveň z něho mámil peníze a zrazoval ho. Šlo mu to tím snáze, že prostředníkem, jehož regent užíval ve všem, co se týkalo parlamentu, byl stále d'Effiat;[11] d'Effiat, pravím, oddaný odedávna vévodovi du Maine a zvyklý zrazovat svého pána už za zesnulého krále, ve shodě s vévodou du Maine, jak jsme viděli při smrti dauphina a paní Dauphine, a od té doby pořád. Regent tak se vším svým důvtipem vložil veškerou důvěru do dvou ničemů, kteří se dohodli, že ho budou zrazovat a vodit za nos, aniž by o tom chtěl mít sebemenší podezření; byl přesvědčen, že nesmírné peníze, které z něho první prezident mnohokrát a ve velkém vytáhl, jsou zájmem nade všechno, který prvního prezidenta k němu skutečně poutá, a že pro pana du Maine zachovává jen nezbytné zdání starého přátelství. D'Effiat, důvěrný přítel prvního prezidenta i vévody du Maine, ho v tomto klamu udržoval, aby do měšce prvního prezidenta dál pršelo zlato a aby trvala důvěra nezbytná pro záměry jeho dvou přátel. Taková byla zaslepenost prince, který byl přesvědčen, že všichni jsou darebáci kromě velmi malého počtu těch, které výchova oklamala a omezila, a který raději užíval darebáků známých jako takoví než jiných, přesvědčen, že je bude lépe ovládat a že se jimi méně nechá oklamat. Tato předmluva je nezbytná pro to, co se zde vypráví o regentovi a parlamentu. Všechno se tak chystalo k tomu, aby regentovi přidělalo spoustu starostí a aby ho svrhlo.

Hrozby uvnitř i zvenčí ze strany Španělska se blížily k cíli, který si vytkly ctižádost a pomsta a k němuž je podle přání posouvaly přeludy obratně šířené mezi blázny, nevědomci a hlupáky, kteří vždycky tvoří převážnou většinu. Porozumění mezi Alberonim a panem a paní du Maine bylo dokonalé. Jejich styky, navázané už za zesnulého krále, za pana z Vendôme a za tažení u Lille, vždy trvaly. Umění, jehož se tehdy užilo proti monseigneurovi vévodovi z Bourgogne a později, při jeho smrti, proti vévodovi z Orléans, bylo stále totéž, stále udržované a víceméně živené. Když jsme mluvili o zahraničních záležitostech, viděli jsme, jakého ducha byl Alberoni, jeho všemoc ve Španělsku, jeho osobní nenávist k vévodovi z Orléans, který byl ještě tak prostoduchý, že s ním dával udržovat styky prostřednictvím d'Effiata, jeho starého přítele, a prostřednictvím levobočků; a konečně vášnivou touhu španělského krále a královny přijít vládnout do Francie, kdyby krále postihla smrt, i Alberoniho vášnivou snahu se jim zalíbit tím, že těmto představám lichotil,

---

11. **Vysvětlivka:** Antoine Coëffier de Ruzé, markýz z Effiatu (1638–1719), bývalý první štolba Monsieurův, za Regentství člen finanční rady; Saint-Simon ho líčí jako tajného spojence vévody du Maine.

připravoval k nim cesty a sloužil nenávisti, kterou v nich živil proti regentovi, a to jak ve věcech osobních a starých, tak v nových, otravuje i ty nejnevinnější regentovy kroky, dokonce i ty, které byly Španělsku nejpříznivější.

Cellamare, zcela zaujatý svým postavením, kvůli němuž se ustavičně třásl pro otevřenou a bezměrnou nenávist mezi kardinály del Giudice, svým strýcem, a Alberonim – a o němž jsme viděli, že ho přimělo k tolika nízkostem –, se o to víc snažil zalíbit se hrozivému nepříteli svého strýce v bodě, který byl Alberonimu nejcitlivější a v němž ho tak zblízka sledovali vévoda a vévodkyně du Maine, duše, vynálezci a strůjci všeho, co se kulo.

Maršál z Villeroy, Villars a mnoho jiných lidí, kteří se vydávali za velmi důležité, se do toho vrhali po hlavě z žízně po vážnosti a po tom, aby hráli roli – žízně, kterou nic z toho, co regent bez ustání dělal v jejich prospěch, nedokázalo uhasit ani je získat. Maršál z Villeroy, aby šel lépe do kroku, nevynechal žádnou z nejhrubších nepřístojností, aby oživil a podepřel staré pověsti. Měl pod zámkem královo prádlo, jeho chléb a různé další věci k jeho potřebě. Ten klíč ho neopouštěl ve dne ani v noci. Okázale nechával čekat, aby si lidé všimli jeho péče a pečlivosti, s níž ty věci zamykal, a aby hloupě obdivovali tak moudrá opatření k zachování králova života – jako by masa a jejich koření, jeho pití a tisíc dalších věcí, které nutně užíval a které nemohly být pod jeho klíčem, nemohly k zločinu posloužit stejně dobře. Ale tím vznikaly a udržovaly se pověsti, podezření a řeči, rostly přeludy a všechno to stále směřovalo k vytčenému cíli. Villeroy, který měl stále v hlavě pana z Beaufortu[12] a jeho královskou vládu nad tržnicemi, se pokládal za příliš nepostradatelného, než aby stihl jeho osud a jeho krátkou vládu, protože ho, jak tomu skutečně bylo, podporovala většina veřejnosti a příliš ho podpíral parlament, jemuž se otrocky dvořil a který se zase opíral o něho, aby králi zavčas vštípil všechny své nároky a aby regentovi oponoval, jak jen mohl; a maršál si dovoloval regentem pohrdat tím víc, čím víc milostí z něho tahal a čím víc se cítil vážen a, smím-li to říci, neúnavně dvořen.

Už tehdy jsem jasně viděl ve většině těchto věcí, to jest cíl pana du Maine, parlamentu a maršála z Villeroy, ve zmatené dálce ještě Španělsko, a mlčky jsem sténal nad měkkostí a zaslepeností vévody z Orléans. Kromě toho, že mu tato měkkost byla až příliš vrozená, ubohý strach z parlamentu, který se ho, jak jsme viděli, odedávna zmocnil, mu byl od té doby stále víc vštěpován – zištností Canillaka,[13] který si namlouval, že tento sbor ovládá vlivem, jejž podle svého domnění zdědil po Maisonsovi, a vlivem, jímž se honosila Maisonsova vdova, která

12. **Vysvětlivka:** François de Vendôme, vévoda z Beaufortu (1616–1669), vnuk Jindřicha IV., za Frondy miláček pařížského lidu, přezdívaný „král tržnic"; jeho popularita brzy pominula.

13. **Vysvětlivka:** Philippe de Montboissier-Beaufort, markýz z Canillacu, jeden z nejbližších přátel a důvěrníků vévody z Orléans.

u sebe pořádala malá shromáždění jeho členů; proradností d'Effiata, který sloužil svým dvěma přátelům a dělal se důležitou osobností zprostředkováním mezi svým pánem a parlamentem, jemuž ho prodával; strachem vévody z Noailles, tak dlouho regentova nástroje ve všem, jehož úzkosti ho, jak jsme viděli, dohnaly až k té nízkosti, že skládal účty z financí před komisaři parlamentu, za přítomnosti regenta, kterého tam strhl s sebou; a konečně ozvěnou houfu lokajů a nízkých dvořanů, kteří se chtěli zalíbit podle módy nebo znali slabost svého pána. Tento princ, jehož důvěra ke mně neochladla, se přede mnou přesto měl na pozoru ve všem, co se týkalo vévody z Noailles, d'Effiata, prvního prezidenta a parlamentu; a protože jsem si toho už dávno dobře všiml a protože tato zaujatost by všechny mé rady v těchto věcech činila zbytečnými, už dávno jsem se také velmi pečlivě vyhýbal tomu, abych mu o tom kdy něco řekl, a pokud o tom někdy mluvil on, odpovídal jsem neurčitě, krátce, s rychlým a strojeným přechodem k jiným věcem.

Hlavním kusem pro provedení všeho, co tato kabala vymyslela a naplánovala, byl parlament. Bylo třeba ho pohnout ohledy na obecné blaho a podráždit ho regentovou marnotratností a jeho mravy. Lawův systém a jeho postavení cizince národností i náboženstvím posloužily velmi dobře k tomu, aby se zapůsobilo na poctivé lidi v parlamentu a na většinu tohoto sboru. Ješitnost stát se regulátory státu popichovala celý parlament. Bylo třeba postupovat po stupních, aby si parlament zvykl na odpor, který by regenta rozhořčil nebo zlomil, z něhož by se daly vytěžit velké výhody a jímž by se dalo pozvolna dojít tam, kam se směřovalo, aniž by téměř kdokoli z toho velkého počtu lidí, s nimiž se všude jednalo, věděl, kam až ho chtějí dovést – a potom ho donutit nutností, do níž by byl vehnán okolnostmi a závazky. Autorita zákonů a parlamentu byla nezbytným štítem pro toho, kdo je chtěl nejvíc porušit. Bylo nezbytně nutné učinit tento sbor spoluviníkem, aby je bylo možné beztrestně porušovat: takový byl plán, sledovaný velmi důsledně a se vší vyhlídkou na největší úspěch, který však Prozřetelnost, ochránkyně států a slabých a dětských králů, dokázala zmařit.

Shledali tedy, že je čas začít. Parlament rozséval mnoho stížností, aby připravil veřejnost, jak na finance a na Lawa, tak na formu vlády, totiž na rady, o nichž tvrdil, že velmi prodlužují vyřizování záležitostí a činí je mnohem nákladnějším, než bylo před jejich zřízením. Po těchto přípravách se parlament sešel ráno a večer 14. ledna pod záminkou, že zaregistruje edikt o zřízení dvou úřadů, jednoho pokladníka královských staveb, druhého pokladníka konírny, jehož registraci dlouho odkládal a v němž provedl několik změn. Na těchto dvou shromážděních, která pokračovala ráno a odpoledne následujícího dne, se usnesli na remonstrancích a mnoha nanejvýš smělých požadavcích a povolali kupeckého prévôta, aby se k nim dostavil podat zprávu o stavu záležitostí radnice. První prezident a královští zástupci přišli po skončení každého z prvních dvou zasedání podat regentovi zprávu o tom, co se v parlamentu odehrálo.

Tatáž shromáždění pokračovala následující dva dny a ještě třetí, ale u prvního prezidenta, aby sepsali své remonstrance a požadavky. Law v nich byl, aniž by byl jmenován, prudce napaden, stejně jako regentova správa co do podstaty i formy. Nesměřovaly k ničemu menšímu než k tomu, aby se parlament s autoritou pletl do všeho a vyvažoval regentovu autoritu tak, aby mu z ní brzy zůstalo jen prázdné a lehké zdání.

Regent, zhruba zpraven o tom, co se chystá, o tom se mnou mluvil s větším zápalem a citlivostí, než mu bylo obvyklé. Neodpověděl jsem nic. Procházeli jsme se po celé délce Coypelovy galerie a velkého salonu na jejím konci, který leží do ulice Saint-Honoré. Naléhal a nutil mě, abych promluvil. Tehdy jsem mu chladně řekl, že dobře ví, že jsem už dávno neotevřel ústa o parlamentu ani o ničem, co by s ním mohlo souviset, a že když mi o tom někdy sám začal mluvit, vždycky jsem téma změnil a vyhnul se tomu, abych se pouštěl do jakékoli řeči o tom; že když mě k tomu dnes nutí, řeknu mu, že mě na tomto chování nic nepřekvapuje; že si může vzpomenout, že jsem mu je předpověděl a že jsem mu už dávno řekl, že ho jeho měkkost vůči parlamentu nakonec dovede k tomu, že bude regentem jen podle jména, anebo k nutnosti vzít si autoritu a práva regentství zpět velmi riskantními násilnými kousky. Nato se zastavil, obrátil se ke mně, zrudl, trochu se nahrbil, opřel si obě pěsti v bok a pohlížeje na mě ve skutečném a prudkém hněvu, řekl mi: „Krucifix...! To se Vám snadno řekne, Vám, který jste neměnný jako Bůh a máte vzteklou důslednost." Odpověděl jsem mu s úsměvem a s chladem ještě výraznějším než předtím: „Prokazujete mi, pane, velkou čest, když mě máte za takového, jak říkáte; ale mám-li důslednosti a pevnosti příliš, rád bych Vám mohl dát svůj přebytek – byli by z toho brzy dva dokonalí muži, a Vy byste to velmi potřeboval." Byl úplně zdrcen, neodpověděl ani slovo a pokračoval v procházce rychlejšími kroky, se svěšenou hlavou, jak bývalo jeho zvykem, když byl v rozpacích a rozzlobený, a od salonu, kde se to odehrálo, až na druhý konec galerie nepromluvil ani slovo. Cestou zpět mi mluvil o něčem jiném, čehož jsem se dychtivě chopil, abych přerušil řeč o parlamentu.

Dne 26. ledna se parlament kolem jedenácté hodiny dopoledne odebral předložit své remonstrance králi za přítomnosti vévody z Orléans. První prezident je přečetl nahlas: byly nanejvýš důrazné proti vládě a ve prospěch nároků parlamentu, a obsahovaly několik požadavků, které byly samými nejodvážnějšími svémocnými kroky. Regent neřekl ani slovo; král řekl, že jim jeho kancléř sdělí jeho odpověď; kancléř řekl, že až král svolá svou radu, pošle jim své rozkazy, a doufá (výraz velmi chabý a velmi slabý), že je bez odkladu uposlechnou.

Ještě téhož večera dal vévoda z Orléans rozšířit mnoho opisů listiny (*lettres patentes*) zaregistrované v parlamentu 21. února 1641 za přítomnosti Ludvíka XIII., která parlament omezuje na meze jeho povinnosti a jeho ustanovení jako prostého soudního dvora, jenž má soudit spory mezi královými poddanými, aniž by si mohl

nárokovat víc, a zvláště aniž by smel jakýmkoli způsobem vstupovat do vlády státu nebo do kterékoli její části či se do ní plést: tento zákaz a toto omezení byly podepřeny citacemi podobných ustanovení krále Jana, Františka I., Karla IX. a několika podobných nařízení téhož Ludvíka XIII. Bylo by bývalo možné, ba nutné, přidat k nim i ustanovení Ludvíka XIV., zvláště z doby, kdy zasedl v parlamentu v šedém oděvu, s prutem v ruce, jímž mu pohrozil, když mu pořádně domluvil.[14]

Musel jsem hned vylíčit první veřejné kroky parlamentu, abych nepřerušil jiné vyprávění, o události, která propukla den poté, co první prezident podal parlamentu zprávu o jeho remonstrancích, to jest 28. ledna, dva dny po dni, kdy je šel přečíst králi do Tuilerií.

Čím víc se regent ocital v úzkých, tím víc se ke mně přibližoval v otázkách lidí a věcí, v nichž ho přede mnou varovali. Před zasedáním v La Raquette se mnou nejednou mluvil o vévodovi z Noailles a o kancléři, o žárlivosti prvního na Lawa, o neschopnosti druhého ve státních záležitostech, ve financích i ve světě. Netajil přede mnou svůj odpor k oběma ani k jejich důvěrnému spojenectví, které ve všem a pro všechno činilo kancléře dobrovolným otrokem vévody z Noailles. Řeč vévody z Noailles se mu líbila; jeho nenucenost a mravy, vždy podle módy, ať byla jakákoli, mu u něho dodávaly volnosti. Jeho důvtip a jeho tak pevně usazený rod v něm budily obavy. Na druhé straně Law a jeho systém byli tím, od čeho se nedokázal odpoutat pro svou vrozenou zálibu v oklikových cestách a pro ty zlaté doly, které mu Law ukazoval dokořán otevřené a dobývané jeho operacemi. Když už nedoufal, že by mohl vévodu z Noailles a Lawa přimět ke snášenlivosti po všem, co pro to udělal, jeho nevolnost se vystupňovala do krajnosti, když konečně viděl, že je třeba mezi nimi volit. Mluvil se mnou o tom často a o všem, co se v tom dělo, jsem byl zpravován Lawem.

Ať byl jeho systém jakýkoli, Law v něm jednal v nejlepší víře na světě; nebyl ovládán svým prospěchem; byl pravdivý a prostý; měl přímost; chtěl jednat otevřeně. Byl tedy dvojnásob pobouřen překážkami, které mu vévoda z Noailles na každém kroku kladl, i dvojakostí jeho chování vůči sobě; neméně byl pobouřen i mnohonásobnými průtahy kancléře, který ve shodě s Noaillesem zastavoval a mařil každou operaci; často musel chodit přesvědčovat přední členy parlamentu, jeho prvního prezidenta a prvního prezidenta účetní komory, které Noailles proti němu poštval a jimiž strašil regenta; a stávalo se, že když je Law přesvědčil, Noaillesovi nechyběly lsti a kancléři strojené průtahy, aby zmařili operace, které se zdály rozhodnuté a už nenarážející na žádné obtíže. Law mi chodil vyprávět své strasti a trápení, často blízko k tomu, aby všechno opustil, a chodil si stěžovat regentovi, jemuž všechny ty pletichy dával nahmatat prstem. Regent se mnou o tom mluvil s

14. **Vysvětlivka:** Dne 13. dubna 1655 přišel šestnáctiletý Ludvík XIV. do parlamentu, podle pozdějších svědectví v loveckém oděvu, a zakázal mu jednat o ediktech registrovaných v jeho přítomnosti; podrobnost o prutu či bičíku patří k pozdější tradici.

hořkostí, ale ode mne nedostal nic než politování nad těmito protiklady a přiznání mé neznalosti ve financích, která mi bránila dát mu jakoukoli radu.

Už před svým odjezdem do Anglie zasadil abbé Dubois, naléhaný Lawem a svým dvojím zájmem, u regenta tvrdé rány Noaillesovi a odrazem i kancléři. Jeho zájem v tom byl dvojí: začínal od Lawa tahat velké sumy. Co od něho bral, zůstávalo v temnotě; už myslel na kardinálský klobouk a na to, že bude potřebovat v Římě sypat peníze. To mohl doufat jedině od Lawa, a už jen to by ho strhlo; měl však ještě jiný zájem: už tehdy se chtěl, jak jsem už vyložil, připravit na to, že bude svého pána ovládat sám. K tomu bylo třeba od něho pozvolna vzdálit ty, kdo měli tak či onak největší podíl na jeho důvěře. Úřad nad financemi s sebou takový podíl nutně přinášel a v rukou muže, jako byl vévoda z Noailles, byl pro Duboise hrozivý. Chopil se tedy příležitosti ho odstranit, přesvědčen, že po skandálu, kdy by byl obětován Lawovi, už Noailles důvěru znovu nezíská a nebude už mužem, jehož by se musel obávat.

Od Lawa jsem věděl, že Duboisovy rány zasáhly, a to bylo právě to, proč Lawa jeho nepřítomnost tak trápila. Byl by mě rád přiměl, abych ho zastoupil; ale znal jsem příliš dobře regentovu nedůvěřivost, než abych spěchal: pokládal mě právem za otevřeného a bezměrného nepřítele vévody z Noailles, a mé řeči o něm by se minuly účinkem. Kromě toho jsem nebyl s to sám rozhodnout, co by bylo pro finance mezi nimi lepší volbou, a nechtěl jsem vzít na sebe, ať jsem Noaillese nenáviděl sebevíc, abych vrhl stát a regenta do náruče Lawovi a systému tak novému, jako byl jeho. Nechával jsem tedy věci běžet, ale dbal jsem přitom, abych byl o nich dobře zpraven a abych se vůči regentovi držel uprostřed: abych ho neodradil od toho, aby se mnou o tom důvěrně mluvil, ale především abych se nijak nepouštěl dopředu a nijak se nekompromitoval. Toto chování trvalo až do zasedání v La Raquette, po němž jsem viděl, že rozhodnutí padlo a že je zdržuje jen slabost, která se vždycky zastaví ve chvíli provedení.

Tehdy se mi maršál z Villeroy zcela otevřel jako nepříteli vévody z Noailles, kterého nemohl vystát z dotčenosti, že je ve financích jen prázdným jménem, zatímco Noailles měl veškerou moc a správu. Maršál mi prozradil, jaké rány mu zasazuje od té doby, co ho vidí otřeseného, a zpravoval mě o různých pokrocích jeho pádu. Abych ho udržel v tom, že mě zpravuje, říkal jsem mu, co jsem mu mohl svěřit bez obavy z jeho nediskrétnosti, a viděl jsem muže blaženého radostí, který nic neopomíjel, aby uspíšil pád toho, jehož autorita ve financích mu byla tak nenávistná.

Nakonec se mi vévoda z Orléans zcela vyslovil a otevřel poradu o tom, komu dá finance a pečeti. Jeho cílem bylo naložit s financemi tak, aby Law už ve svých operacích nenarážel na žádnou překážku. Law a já jsme o této věci často jednali. Law

se často obracel na d'Argensona,[15] který velmi vnikl do jeho myšlenek, a jemu si přál dát finance, protože počítal, že s ním bude mít plnou volnost.

D'Argenson byl muž nesmírného důvtipu, a to důvtipu pružného, který se kvůli svému postupu přizpůsoboval všemu. Rodem byl lepší než většina lidí jeho stavu a už dlouho vykonával policii a s ní i inkvizici výtečným způsobem. Neměl strach z parlamentu, který ho často napadal, a ustavičně si zavazoval lidi z vysoké společnosti tím, že před zesnulým králem a před Pontchartrainem tajil příhody jejich dětí a příbuzných, které byly sotva víc než mladické nerozvážnosti, ale které by je bez pomoci zničily, kdyby je nebyl vyřídil svou autoritou a rychle přes ně nezatáhl oponu. S hrůzostrašnou tváří, která připomínala tvář tří soudců podsvětí, se všemu bavil s duchovní převahou a zavedl v té nesčetné pařížské mase takový pořádek, že nebylo obyvatele, o jehož chování a zvycích by nevěděl den po dni, s vytříbeným rozlišováním, kdy v každé záležitosti, která se naskytla, přitížit a kdy ulehčit své ruce; vždy se klonával k nejmírnějším řešením a přitom uměl přimět i ty nejnevinnější, aby se před ním třásli. Byl odvážný, smělý, opovážlivý při bouřích a tím pánem lidu. Jeho mravy měly mnoho z mravů těch, kdo před ním ustavičně museli stávat, a nevím, zda uznával mnoho jiných božstev než božstvo štěstěny. Uprostřed namáhavých povinností, zdánlivě samé přísnosti, u něho lidskost snadno nacházela milost, a když byl na volnosti s nevýznamnými přáteli dost nízkého postavení, jimž důvěřoval víc než lidem vznešenějším, oddával se veselí a v takové společnosti byl okouzlující. Měl jisté vzdělání, ale jinak málo nebo žádné schopnosti v jakémkoli oboru, což nahrazoval důvtipem, a velkou znalost světa, věc u muže jeho stavu velmi vzácnou.[16]

Za zesnulého krále se oddal jezuitům, ale působil přitom co nejméně zla, které mohl, pod rouškou pronásledování, kterou cítil jako nutnou, aby ve skutečnosti pronásledoval méně, a dokonce pronásledovaným pomáhal. Protože jeho kompasem bylo štěstí, šetřil stejně krále, ministry, jezuity i veřejnost. Měl umění, jak jsme na svém místě viděli, udělat si u vévody z Orléans, tehdy velmi špatně zacházeného, velkou zásluhu z onoho františkána přivezeného ze Španělska Chalaisem, kterého měl za úkol vyslýchat v Bastile, a vévoda z Orléans na to nedokázal zapomenout. Od té doby se mi dvořil, bez nízkosti, bez návštěv, ale ve všech věcech, v nichž mi mohl projevit veškerou svou pozornost, a ochotně se nechal pověřit jako komisař správou velmi rozvrácených světských statků kláštera Navštívení v Chaillot, kde měla paní ze Saint-Simon sestru opravdu vynikajících

---

15. **Vysvětlivka:** Marc-René de Voyer de Paulmy d'Argenson (1652–1721), od roku 1697 pařížský policejní poručík, proslulý přísným a důmyslným dozorem nad městem; v lednu 1718 se stal strážcem pečetí a předsedou finanční rady. Finance postoupil začátkem roku 1720 Lawovi a pečeti vrátil v červnu 1720; zemřel v Paříži v květnu 1721. Jeho synové byli pozdější ministři markýz a hrabě d'Argenson.

16. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O d'Argensonovi viz v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 15, I.

kvalit, kterou jsme velmi milovali – kláštera ostatně obnoveného rodinou paní maršálky z Lorges.

Law našel velký přístup k tomuto soudnímu úředníkovi, který si ho sám zjednal u abbého Duboise a který vůbec neměl rád pana z Noailles, aniž by s ním přitom byl ve zlém. Parlament ho krutě nenáviděl, a viděli jsme toho velmi silné doklady. Jeho úřad ho s tímto sborem nemohl usmířit a regent a on se často navzájem potřebovali. Svou povahou stál na straně královské moci a fisku, rozhodoval rázně, byl nepřítelem zdlouhavostí, zbytečných forem nebo takových, které se daly přeskočit, i nerozhodných a kolísavých stavů. Protože se však snažil získat si všechno, měl za zesnulého krále a od té doby pěstoval s jeho levobočky styky mnohem užší, než jsme to vévoda z Orléans i já tušili.

Tato neznalost, důvody vyvozené z toho, co bylo právě vyloženo o jeho povaze a chování, a hodně také krajní odcizení mezi parlamentem a jím v době, kdy šlo o to získat převahu nad tímto sborem, který se chystal vládnout, mě rozhodly pro něho jako pro správce financí i pečetí, aby měl větší autoritu a aby regent měl strážce pečetí ve své ruce, pevného, smělého, a takového, kterému by šlo o vlastní kůži,[17] aby parlament nešetřil. Vyslovil jsem se tedy v jeho prospěch u Lawa, kterému se mé důvody nesmírně líbily, a u regenta, jemuž jsem je podrobně vyložil. Věc zůstala mezi námi třemi a brzy byla rozhodnuta. Tehdy jsem na regenta naléhal, aby věc skončil, z obavy, aby nějaké prosáknutí nezvrátilo přijaté rozhodnutí, a úder byl stanoven na pátek 28. ledna, aby se nechaly proběhnout remonstrance parlamentu u krále, o nichž jsem mluvil předtím.

Požádal jsem regenta, aby mi dovolil d'Argensona uvědomit a připravit. Ne že bych se obával, že takové vyznamenání nepřijme, ale chtěl jsem té chvíle využít, abych budoucího strážce pečetí smířil s kardinálem z Noailles a aby tento prelát ztrátou kancléře přišel o co nejméně. Předložil jsem tedy regentovi nutnost dát d'Argensonovi předem na srozuměnou dokonalou shodu, abych neřekl víc, kterou se od něho ve financích s Lawem očekává, a zmírnit, co na tom mohlo být hořkého, leskem pečetí. Vévoda z Orléans s tím souhlasil, takže jsem ve čtvrtek ráno d'Argensonovi lístkem vzkázal, aby se ke mně dostavil téhož večera mezi sedmou a osmou hodinou kvůli naléhavé a důležité věci a že ho budu očekávat za zavřenými dveřmi. Nic ještě neprosáklo, a ačkoli se nanejvýš dvakrát čtyřiadvacet hodin začínalo tušit, že se nad vévodou z Noailles a nad kancléřem stahují nějaké mraky, dál se nedošlo.

D'Argenson se ke mně dostavil ve stanovenou hodinu. Nenechal jsem ho dlouho čekat. Našel jsem muže vyděšeného tíhou financí, ale velmi polichoceného omáčkou pečetí, a v tom krajním překvapení natolik při smyslech, že mi dělal mnoho potíží s financemi, aniž by přitom riskoval pečeti. Vyložil jsem mu obšírně regentovu vůli

17. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Pro svou vlastní věc.

ve vztahu k Lawovi a neméně jasně jsem se s ním vyslovil o parlamentu a o všem, co v tomto ohledu regent v něm počítal najít. Law a finance byly podmínkou *sine qua non*, kterou musel přijmout. Co se týče parlamentu, smýšlel jako já a jako vévoda z Orléans, a z této strany to byl muž, jakého bylo třeba. Jeho rozhled, kabala, která byla v pohybu, jeho osobní postoj, to všechno ho k tomu vedlo. Lze si představit, kolik lichotivých věcí mi řekl o cti, jakou jsou pečeti, kterou, jak právem věřil, dluží mně a o níž jsem mluvil skromně, ale přece jsem mu dal pocítit celý svůj podíl na ní.

Měl jsem k tomu své záměry, a když byl důležitý rozhovor zhruba u konce, chopil jsem se toho, že znovu ujišťoval o své věčné vděčnosti a o své úplné oddanosti ke mně, a požádal jsem ho o přátelství a pomoc pro kardinála z Noailles, o němž jsem mu velmi jasně prohlásil, že ho od sebe samého nerozlišuji. Pustili jsme se do věci. Netajil jsem mu, že jsem dobře zpraven o jeho stycích s jezuity a s celou stranou konstituce; že dokonale chápu, že to za zesnulého krále jeho místo vyžadovalo, ale že také cítím, že je příliš osvícený, co se týče podstaty věcí, a ještě víc díky tolika podrobnostem, které prošly jeho rukama, než aby neměl zdravý úsudek o té věci ve vztahu k náboženství a ke státu i o násilí a tyranii postupů, které neměly jiný základ než ty nejhanebnější nepravdy a nejhroznější darebáctví; a tudíž že teď, když se časy změnily a on vystoupil náhle z velmi podřízeného místa na první, nemůže při tolika důvtipu, zkušenosti a rozhledu nevidět, která strana je ta správná a ke které by ho náboženství, stát, pravda a čest měly poutat, aniž by ovšem zvedal korouhev, což by se nehodilo k prvnímu místu soudcovského stavu. Rozprava o tom byla dlouhá a cítil jsem z jeho strany víc řečí a poklon než skutečnosti. Namluvil jsem si, že ho zdržuje odvolávání dřívějších názorů, jeho stará a dávná kůže, jeho mnohaleté závazky, a že rozhovor s kardinálem z Noailles získá to, co, jak jsem viděl, já nezískávám. Požádal jsem ho o něj a on k tomu ochotně svolil; poprosil mě však, aby to bylo u mne a večer, aby se to utajilo před světem, a slíbil mi, že mi dá vědět a vyhradí mi první večer, který mu novota postavení, do něhož měl vstoupit, nechá volný. Rozešli jsme se tak kolem desáté hodiny večer, za velkých ujišťování z jeho strany, že nikdy nezapomene, že mi dluží veškeré své povýšení a štěstí, a v jistém očekávání velké události příštího dne, pátku 28. ledna.

Toho dne zašel La Vrillière, který byl předchozího večera dost pozdě povolán do Palais-Royal, kolem osmé hodiny ráno ke kancléři, aby si od něho vyžádal zpět pečeti a řekl mu jménem regenta, aby se do dalšího rozkazu odebral do svého domu ve Fresnes na cestě z Paříže do Meaux. Kancléř mu řekl, že nosí jméno pro kancléře velmi osudné[18]. Zeptal se ho pevně a skromně, zda by nemohl vidět regenta, a když to bylo odmítnuto, zda by mu nemohl napsat; La Vrillière mu řekl, že se dopisu ujme. Kancléř ho napsal, přečetl ho La Vrillièrovi, před ním ho zapečetil a dal mu

18. **Vysvětlivka:** Narážka na dobu Frondy: 4. dubna 1651 přišel pečeti odebrat strážci pečetí Châteauneufovi státní sekretář Louis Phélypeaux de La Vrillière, předek zdejšího La Vrillièra.

ho. Potom napsal lístek se zprávou vévodovi z Noailles a šel oznámit svou nemilost své ženě, která ležela v šestinedělí. Druhý den odjel do Fresnes, když v Paříži nechal své dveře otevřené jen nejužší rodině a nejdůvěrnějším přátelům, a jeho žena za ním přijela, jakmile jí to zdraví dovolilo.

Noailles, varován o té bombě kancléřovým lístkem, už nepochyboval o tom, co se chystá ohledně financí. Rozhodl se regenta předejít a postavit se tak, aby z toho vytěžil co nejvíc. Okamžitě za ním šel a měl tu faleš, že se ho zeptal, co znamenají pečeti, které vidí na stole. Regent byl tak laskav, že mu řekl, že si je dal od kancléře vyžádat zpět. Noailles se ho s co nejnenucenějším výrazem zeptal, komu je dává, a regent byl tak povolný, že mu to řekl. Nato Noailles odvětil, že vidí, že kabala vítězí, a že nemůže udělat nic lepšího než ustoupit a vrátit svůj úřad nad financemi. Regent mu hned řekl: „Nežádáte nic?" – „Vůbec nic," odpověděl Noailles. – „Určil jsem pro Vás," dodal regent, „místo v regentské radě." – „Budu ho málo užívat," odpověděl Noailles povýšeně, využívaje princovy slabosti; a lhal velmi nestoudně, neboť přišel na první zasedání regentské rady a od té doby nevynechal ani jedno. První dny držel své dveře zavřené.

O chvíli později přišel d'Argenson, povolaný regentem. V pokojích potkal vévodu z Noailles, který odcházel; pozdravili se, aniž by spolu promluvili. Byl chvíli o samotě s regentem. Když vyšel, byl prohlášen strážcem pečetí a předsedou finanční rady. Po obědě mu La Vrillière přinesl jeho jmenovací listiny a kolem třetí hodiny složil přísahu do králových rukou, za přítomnosti regenta a veřejně v Tuileriích, a odnesl si pečeti, které mu král předal.

Poslal jsem pro zprávy do Palais-Royal, protože rád vím jistě, že jsou věci hotové. Když jsem u sebe obědval ve velké společnosti, přinesl mi d'Argensonův komorník od něho dopis. Napodobil v tom dopise, který jsem otevřel a ukázal společnosti, skromnost slavného kardinála d'Ossat,[19] který vděčil za své štěstí a své povýšení panu z Villeroy a který mu, když vyšel od papeže, jenž mu dal kardinálský biret, tu zprávu poslal a napsal mu ještě naposledy *monseigneur*. D'Argenson se mnou zacházel stejně a sdělil mi, že byl právě prohlášen; a zároveň, že protože předvídal, kolik záležitostí bude mít po celý den, zašel už časně ráno do Chaillot, a podal mi zprávu o tom, co tam udělal. Dopis končil poděkováním a projevy oddanosti a vděčnosti, a stále *monseigneur* na adrese i uvnitř.

Tak se kancléř stal obětí vévody z Noailles a obětním beránkem, který odpykal hříchy svého přítele a zjednal mu všechny výhody nevinnosti. Noailles ho užíval jako štítu a dával mu vidět a dělat všechno, co se mu hodilo, bez jakýchkoli ohledů a bez sebemenšího zastírání. Tak ustavičně zneužíval přátelství, vděčnosti a úplné důvěry muže poctivého a čestného, který při své dokonalé neznalosti financí a světa

19. **Vysvětlivka:** Arnaud d'Ossat (1537–1604), francouzský diplomat v Římě, který vyjednal smíření Jindřicha IV. s papežstvím, kardinál od roku 1599. Pan z Villeroy je Nicolas de Neufville, markýz z Villeroy (1543–1617), státní sekretář Jindřicha III. a Jindřicha IV., předek maršála z Villeroy.

a v temnotách svého nového života neměl jiného spolehlivého průvodce než toho, kdo ho dosadil na toto vysoké místo. To místo pro něho bylo tak osudné, že ačkoli jsem se o jeho povaze jinde rozepsal, nemohu si odepřít, abych zde ještě něco z ní nepřipomněl.

Při jednom z nejkrásnějších a nejjasnějších duchů svého století, a to je málo řečeno, nesmírně široce a hluboce učený, jako stvořený, aby stál v čele všech akademií a všech knihoven Evropy a aby budil obdiv v čele parlamentu – nikdy nebylo nic tak hermeticky uzavřeného ve věcech financí, státních záležitostí a znalosti světa, ani nic tak neschopného jim v něčem porozumět. Prokuratura u parlamentu, kde tak dlouho zářil jako mistr, ho zkazila pro všechno ostatní zvykem onoho přesného a dokonalého vyvažování pro a proti ve všech sporných záležitostech. Jeho učenost a jeho rozhled ho činily plodným v nápadech; jeho poctivost, jeho spravedlivost a útlocit jeho svědomí se v nich zaplétaly, takže čím víc zkoumal, tím víc viděl a tím méně se rozhodoval. Rozhodnout se v té nejmenší věci byl pro něho porod. Proto se stal otcem obtíží a z toho plynuly nekonečné průtahy. Zastavovaly ho na místě ty nejmenší maličkosti, ale především forma, která ho ovládala víc než prokurátora, který z ní žije, takže kdo neznal upřímný a pevný základ jeho spravedlnosti, zbožnosti, cti, ba i dobroty, z nichž byl uhněten, a jeho opravdovou ctnost ve všem, považoval by jeho chování za odpírání spravedlnosti, protože mělo všechno jeho zdání a všechny jeho nevýhody. Taková byla příčina a pramen kolísání v záležitostech všeho druhu, které ho z vrcholu té největší, nejdokonalejší a nejzaslouženější pověsti svrhlo do stavu v tomto ohledu tak odlišného, do něhož klesal postupně, i oné tak nesmírné změny jeho samého, která ho učinila k nepoznání v podstatných bodech, pod nimiž zůstal zdrcen a z nichž se jeho vážnost a pověst už nikdy nezvednou, ačkoli nikdy nepřestal být týmž. Uhlazenost a dokonalost, příliš úzkostlivě hledaná ve všem, co chce, aby vyšlo z jeho pera, od přírody výtečného, mu práci zdesateronásobuje, upadá do dětinskosti, do upřednostňování přesnosti výrazu před jasným a zřetelným výkladem věcí, do přibývání nesnesitelných zdlouhavostí. Vyčerpává akademické umění, utápí se v maličkostech a vyřizování věcí tím utrpí všemožnou újmu.

Další vadou, která pochází z předsudku a ze zvyku oné skryté pýchy, o níž ani nejpoctivější lidé u sebe často nevědí, protože jim ji sebeláska, tak hluboce v nás zakořeněná, umí zakrýt, je tak podivná zaujatost ve prospěch všeho, co nosí talár, že není tak malého soudního úředníka sebepodřízenější justice, který by v jeho očích mohl mít neprávo, ani tak prokázaného darebáctví, které by díky formě, jíž je otrokem, nenašlo vytáčky, jež si zaslouží veškerou jeho ochranu. Dojdou-li mu konečně důvody, je vidět, jak trpí, a že ho jeho utrpení utvrzuje ve prospěch toho podlého taláru, jehož neomluvitelnost rmoutí jeho citlivý útlocit, aniž by ho odvrátila od toho, aby ho hájil. Říkám podlého taláru, jako je královský prokurátor nebo královský soudce velmi podřízené justice, jejichž darebáctví a výstřelky,

odhalené a neschopné jakékoli omluvy, ji nacházejí v jeho srdci a v jeho mysli, a dokonce i v jeho rozumu a jeho spravedlnosti, když už jinde ztratily všechny možnosti. Tehdy se vrhá na domluvy, aby se odpouštěly věci, které jsou nejméně odpustitelné a nejspíš se budou opakovat: uvádí jako velké neštěstí následky trestu, který zatemní celý malý soud; a nutnost postupovat podle forem, napadnout toho malého úředníka soudní cestou a, ať je to jakkoli drahé a zdlouhavé, vystoupit proti němu jako strana. Tyto případy se stávají denně u těch nejkřiklavějších činů, aniž by na něho v tomto ohledu kdy mohly mít jakýkoli vliv jakékoli následky, které mu byly osudné při tomto prvním vyhnanství a první ztrátě pečetí, nebo jakékoli ohledy; z toho vznikají nesčetné nepříjemnosti, protože je jisté, že každý talár má jeho ochranu, kterou nic nemůže oslabit. Odvážit se žádat o zrušení rozsudků parlamentů nebo těmto sborům cokoli upírat, ať obecně, nebo v jednotlivých osobních záležitostech jakéhokoli druhu, je pro něho nesnesitelné znesvěcení, ačkoli byl za tento druh kultu nejednou a do očí velmi špatně odměněn, a to na plném zasedání parlamentu, aniž by ho od něho cokoli mohlo odvrátit. Vidí-li, že navzdory všemu, čím se to pokusil odvrátit, zrušení v radě prochází, přerušuje proti pravidlům, řeční, dělá se advokátem parlamentu a jeho rozsudku, a to jak ostatních parlamentů, tak pařížského. Znovu sbírá hlasy, zastrašuje dvorní referendáře, snaží se uvést do rozpaků zpravodaje a komisaře, znovu se vrací k jednotlivým stanoviskům. Celá rada si na to stěžuje a zvyká si mu uctivě, ale pevně odporovat, a netají se tím. Cítí-li konečně, že nic nezíská a že rozhodnutí projde, nemůže se přesto odhodlat vyslovit rouhání zrušení. Aby se mu vyhnul, vymyslel formuli, do jeho doby neznámou. Vyhlašuje: „aniž by se přihlíželo k rozsudku parlamentu atd., který bude pokládán za neučiněný atd.“; a parlamenty, které tuto tak daleko dovedenou úctu k sobě cítí a s ní počítají, ji nepřestávají zneužívat – a to všechno přitom v té nejlepší víře a s tou nejdokonalejší bezúhonností.

Z toho lze posoudit, jak málo byl d'Aguesseau způsobilý hájit královskou autoritu, spočívající v rukou regenta, proti svémocným krokům parlamentu; a nebojím se říci, jak důležité bylo na počátku těchto hnutí, která věstila tolik věcí, propustit tohoto prvního úředníka justice, jinak tak hodného každého jiného místa, ale tak málo způsobilého pro první místo svého stavu, na něž ho vévoda z Noailles v jediném okamžiku vymrštil, jen pro sebe, zneužívaje v tom, jako v mnoha jiných věcech, regentovy povolnosti; regent, oslněn velkou pověstí muže, kterého mu vévoda navrhl hned ve chvíli uprázdnění, mu uvěřil na slovo, aniž znal toho, koho tak náhle dosazoval na tak důležité místo. Tento princ nedlouho otálel, než začal litovat volby tak ukvapené, jíž byl zprvu opojen; byl však citlivý na veřejný křik, na chválu kancléře a na lítost nad ním.

Celý soudcovský stav, živě zaujatý pro hlavu, která ho opravdu zbožňovala, a všechno, co jinak proti regentovi kulo pikle, za pomoci ozvěn, které opakují všechno, co slyší, vynášeli d'Aguesseaua tím víc, čím víc přirozený odraz dopadal jako ostrá

výtka na regenta a jeho vládu. Regent dlouho a vytrvale bojoval, než se k tomuto násilnému kousku odhodlal. Přistoupil k němu teprve v krajní nouzi. Vyčerpán tím, že to učinil, a zdeptán tím, jak to svět přijal, upadl znovu do své přirozené slabosti vůči druhé straně. Důvtip a rod Noaillesových ho naplnily strachem. Nespokojil se s tím, že dosadil vévodu z Noailles do regentské rady, ačkoli to byl skutečný viník, zatímco kancléře vypověděl a pečeti mu vzal jen proto, že byl Noaillesovým otrokem; hned nato tomuto Noaillesovi hodil k nohám právo nástupnictví v jeho úřadu a jeho guvernérstvích pro jeho syna v kabátku, kterému ještě nebylo pět let, byl mu zavázán, že je ráčil přijmout, a nikdy mu neprojevoval tolik vážnosti a přátelství. Jestliže se veřejnost rozhořčila nad kancléřovou nemilostí, neméně trpce se pohoršovala nad milostmi, jimiž byl zahrnut vévoda z Noailles, a v celé té události tleskala jen tomu, že mu vidí brát finance, v nichž se ohromně znelíbil celé té veřejnosti i jednotlivcům. Ale on stále držel dobrý konec. Řeči se ho dotkly málo a celým dalším během svého života a vlastním příkladem ukázal, jak málo si člověk může a má vážit své pověsti, kterou ustavičně prodával za to, co pokládal za skutečnější.

Nutným důsledkem toho bylo, že Rouillé du Coudray, který býval jeho pravou rukou a často jeho vůdcem ve financích, v nich nemohl být ponechán. Už dost dlouho v nich skoro nic nedělal, jen dál budil opovržení a nenávist svou hrubostí a ustavičnými nepřístojnostmi, otupělý vínem a všemi druhy prostopášností. Od té doby, co už neměl na starosti finance, se do prostopášností nořil čím dál víc, a tak dokončil dost dlouhý život v neřestech, jimiž se chlubil, a lidé se mohli divit, že se s velmi průměrnými schopnostmi, s krajní hrubostí a surovostí a s ustavičnou nepřístojností, která se ničeho nestyděla, stal za zesnulého krále ředitelem financí, a tisíc livrů penze.[20]

Machault,[21] dvorní referendář, dostal policii, z níž udělal nejmenší ze svých zaměstnání, na víc než ošemetném základě, na nějž ji postavil d'Argenson. Proto v ní neuspokojil ani sebe, ani regenta a nemohl v ní dlouho zůstat. Byl to muž bezúhonný a schopný, přesný a tvrdý, soudce od hlavy až k patě, náladový a nevrlý, který roztával jen s ženskými nemravného života, o něž nikdy neměl nouzi.

Châteauneuf, který se vracel z Holandska, kde velmi dobře sloužil, a měl penzi šest tisíc livrů, dostal přídavkem další stejnou, místo čestného rady v parlamentu a příslib druhého místa státního rady, které se uprázdní, protože slib prvního byl dán Bernageovi, který odcházel jako intendant do Languedocu na místo Bâvilla.

---

20. **Ediční poznámka:** Konec věty je v předloze zřejmě porušený („et mille livres de pension"). Podle Chéruelova obsahu kapitoly odešel Rouillé z financí s penzí dvanácti tisíc livrů.

21. **Vysvětlivka:** Louis-Charles de Machault (1667–1750), pařížský policejní poručík v letech 1718–1720, otec pozdějšího generálního kontrolora Machaulta d'Arnouville.

Torcy[22] dostal navýšení své listiny „brevet de retenue“ o sto padesát tisíc livrů, takže měl na svůj úřad nad poštami listinu na čtyři sta tisíc livrů, a provdal svou druhou dceru dost smutně za Duplessise-Châtillona.

Vévoda z Albretu, zaměstnaný tím, aby se navzdory celé své rodině oženil s jednou z dcer Barbezieuxových a aby pro to získal regenta, od něho dosáhl zvýšení služného a navýšení listiny „brevet de retenue“ na své guvernérství Auvergne o sto tisíc livrů.

22. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste Colbert, markýz z Torcy (1665–1746), synovec ministra Colberta, státní sekretář zahraničních věcí 1696–1715, od roku 1699 generální superintendant pošt; zemřel v Paříži roku 1746.

Kapitola jedenáctá

Vévoda z Orléans bere vévodu z Chartres do regentské a válečné rady, aniž by v nich hlasoval. — Přehmaty parlamentu. — Smrt Simiana a velkého sokolníka des Marais a rozdělení jejich úřadů. — Madame se pohoršlivě účastní teze abbého ze Saint-Albin. — Králův balet, který ho omrzí navždy. — Lotrinský vévoda a lotrinská vévodkyně v Paříži. — Dvořanská podlézavost lotrinského vévody. — Pan Vévoda a potom vévodkyně z Berry pořádají slavnost pro pana a paní Lotrinskou. — Magnyho drzost potrestána; kdo to byl a co se z něho stalo. — Pan Lotrinský jde poslechnout líčení ve velké komoře, potom do Bastily a na oběd k maršálovi z Villeroy. — Účel a prostředky lotrinského vévody při této cestě. — Je nepřítelem Francie. — Jeho požadavky bez práva i záminky. — Jeho mlhavé nároky, které jsem regentovi vyložil na čisto. — Královská Výsost, proč a kdy přiznána savojskému vévodovi. — Regent stržen k tomu, aby lotrinskému vévodovi všechno povolil. — Jeho opatření k provedení. — Povaha Saint-Contesta, jmenovaného k uzavření smlouvy s lotrinským vévodou, který dosáhne velkého odtržení území v Champagni do své svrchovanosti a oslovení Královská Výsost. — Ubohost regentské rady. — Regent se marně snaží přes Saint-Contesta i sám zlomit můj odpor ke smlouvě; nakonec mě prosí, abych se nedostavil do regentské rady v den, kdy tam bude smlouva předložena. — Svolím. — Totéž se mi přihodilo, když regent přiznal dánskému králi oslovení Veličenstvo a generálním stavům Spojených provincií oslovení Vysoce mocní. — Smlouva projde regentskou radou bez potíží; hned nato je stejně tak registrována parlamentem. — Odjezd pana a paní Lotrinských. — Drzé počínání lotrinského vévody, který se s králem nesetká. — Toskánský velkovévoda a holštýnsko-gottorpský vévoda si podle příkladu lotrinského vévody také nárokují Královskou Výsost a nedosáhnou jí. — Maličkosti mezi vévodou z Orléans a mnou. — Paní ze Sabranu; kdo to byla. — Její vtip na adresu regenta. — Regentovo počínání vůči jeho milenkám.

Vévoda z Orléans bez vědomí kohokoli přivedl 30. ledna svého syna do regentské rady, k níž pronesl krátkou zdvořilou řeč a prohlásil, že nebude hlasovat a že přišel jen proto, aby se učil. Nikdy jsem se nedozvěděl, kdo mu dal tuto předčasnou radu, která nepřinesla mnoho užitku. Druhý den ho přivedl do válečné rady. Pan Vévoda tam dělal maršálu z Villars potíže kvůli svazku spisů této rady, který maršál nosil regentovi; regent ze záliby v řešeních *mezzo-termine* rozhodl, že mu už nošen nebude a že bude každých čtrnáct dní chodit na válečnou radu, kde mu bude podána zpráva o tom, co se tam za uplynulých čtrnáct dní vykonalo.

Téže doby poslal markýze z Effiatu k prvnímu prezidentovi, poskytl audience prvnímu prezidentovi samotnému, potom jemu a královským zástupcům společně

a nakonec 7. února jednu deputaci parlamentu, která ústy prvního prezidenta ostře napadla jednotlivé rady, že prý věci zdržují a protahují — což byla záležitost parlamentu zcela cizí, a přitom v něm prošla dokonce v den, kdy bylo zřízeno regentství. Přesto se jim dostalo víc než velmi zdvořilého přijetí.

Simiane, jeden ze dvou prvních šlechticů komory vévody z Orléans, zemřel a jeho úřad dostal jeho bratr. Po smrti svého tchána Grignana dostal jediné generální místodržitelství Provence s důchodem dvacet sedm tisíc livrů a listinu „brevet de retenue" na dvě stě tisíc livrů; dětí nezanechal. O měsíc později bylo místodržitelství dáno Brancasovi, který se mnohem později stal španělským grandem a maršálem Francie, byl mým přítelem a pro jehož syna jsem později na tento úřad vymohl nástupnictví. Des Marais, velký sokolník, zemřel téže doby mladý a nepovšimnutý; na svém místě jsme viděli, jak jeho syn ještě jako dítě dostal nástupnictví v jeho úřadu.

Vévoda z Orléans měl s herečkou Florence levobočka, kterého nikdy neuznal, a přesto mu v církvi zjednal velké postavení. Dával mu říkat abbé ze Saint-Albin.[1] Madame, tak nepřátelská levobočkům a každému levobočectví, si k tomuto zrovna oblíbila s takovým rozmarem, že u příležitosti teze, kterou obhajoval na Sorbonně, tam předvedla podívanou co nejpohoršlivější a nejneslýchanější, a to na místě, kam nikdy žádná žena, byť sebevznešenější, nevstoupila, ani by ji to nenapadlo. Taková byla důslednost této princezny. Na tezi byl pozván celý dvůr i celé město a hrnuli se tam. Conflans, první šlechtic komory vévody z Orléans, tam dělal hostitele a z této strany se vše odbývalo tak, jako kdyby ji obhajoval vévoda z Chartres. Madame tam přijela s okázalostí, u dvířek kočáru ji přijal a zase k nim doprovodil kardinál z Noailles, před nímž nesli jeho kříž. Madame usedla do křesla na stupínku, který pro ni připravili. Kardinálové, biskupové a vše, co tam přišlo vznešenějšího, se usadili na židle s opěradlem, a ne do křesel. Jedině vévoda a vévodkyně z Orléans tam nešli a nešel jsem tam ani já. Tato podivná scéna nadělala ve společnosti velký hluk; vévoda z Orléans a já jsme o ní spolu nikdy nemluvili.

Maršál z Villeroy, který uctíval zesnulého krále až do nejmenších maličkostí a velmi dbal na to, aby je král záhy napodoboval, dal mu tančit balet — zábavu, která ještě nebyla pro jeho věk — a touto předčasností mu na celý život odňal chuť do plesů, baletů, divadel a slavností, ačkoli tato zábava měla všechen úspěch, jaký si od ní bylo možno slibovat; král však byl k smrti unaven tím, že se ho musel učit, zkoušet si kostýmy, a ještě víc tím, že ho musel tančit veřejně.

Lotrinský vévoda,[2] jakkoli byl obrácen k vídeňskému dvoru a jemu oddán, nebyl člověk, který by si nechal ujít výhody, jež mohl vytěžit z povolnosti regenta, jehož

1. **Vysvětlivka:** Charles de Saint-Albin (1698–1764), neuznaný syn vévody z Orléans a herečky Florence; později biskup v Laonu a od roku 1723 arcibiskup v Cambrai.

2. **Vysvětlivka:** Leopold Josef Lotrinský (1679–1729), syn vévody Karla V. Lotrinského a Eleonory Rakouské, sestry císaře Leopolda I.; vévodství lotrinské a barské mu vrátil ryswický mír (1697). Od

měl tu čest být švagrem, z něžné lásky tohoto prince k sestře,[3] s níž byl vychován, a z jeho slabosti k Madame, která po německém způsobu neměla oči pro nic jiného než pro svého zetě a pro jeho velikost. Co v tomto ohledu zakusil při cestě, kterou kdysi podnikl, aby zesnulému králi složil hold za vévodství barské, se mu stalo rozhodujícím důvodem k druhé cestě do Paříže, pod podivným inkognitem hraběte z Blamontu, které mělo zastřít vše, čeho nemohl dosáhnout.

Tento malý dvůr přijel velmi časně v pátek 18. února a ještě před Bondy mu vyjela vstříc Madame, která měla ve svém kočáře vévodu a vévodkyni z Orléans, vévodu z Chartres a slečnu z Valois,[4] pozdější vévodkyni modenskou. Madame k sobě vzala do kočáru pana a paní Lotrinskou; paní Lotrinská, která pro svou nespornou hodnost vnučky Francie nebyla inkognito a byla rovna hodností vévodkyni z Orléans, jež jí dělala čest kočáru Madame, se posadila dozadu vedle ní. Vévodkyně z Orléans seděla vpředu s vévodou z Chartres a slečnou z Valois, kam by se vévoda z Orléans nevešel jako třetí; ten se posadil k jedněm dvířkům a lotrinský vévoda k druhým.

Přijeli a ubytovali se v Palais-Royal v apartmá královny matky, které jim postoupil vévoda z Chartres. Hned nato jeli všichni do Opery do velké lóže Madame, odkud vévoda z Orléans zavedl lotrinského vévodu na chvíli k vévodkyni z Berry do její lóže a zase ho přivedl zpět do lóže Madame. Po Opeře přijímala vévodkyně lotrinská chvíli společnost ve svém apartmá, kde po příjezdu našla komodu plnou nejskvostnějších galanterních drobností, dar vévodkyně z Berry, a spoustu krásných krajek, dar vévodkyně z Orléans. Pak sešla dolů k vévodkyni z Orléans, kde se hrálo ve velkém a byla velká večeře. Než se paní Lotrinská odebrala na lůžko, podívala se z lóže na ples v Opeře. Oběd býval vždy u Madame a večeře u vévodkyně z Orléans, kde vévoda z Orléans večeříval velmi zřídka a neobědval vůbec. Mezi jednou a druhou hodinou odpoledne pil před všemi čokoládu: to byla nejpohodlnější chvíle, kdy se dal navštívit.

To pak posunulo hodinu oběda a zavedené nepořádky se už nikdy nenapraví. Druhý den po příjezdu viděli italskou komedii na jevišti Opery a potom je vévoda z Orléans zavezl do Lucemburského paláce navštívit vévodkyni z Berry; návštěva proběhla vestoje.

---

roku 1698 manžel regentovy sestry Élisabeth-Charlotte Orleánské; zemřel 27. března 1729 v Lunéville na horečku, kterou dostal po vycházce na zámku Ménil.

3. **Vysvětlivka:** Élisabeth-Charlotte Orleánská (1676–1744), dcera Monsieura a Madame, vnučka Francie, od roku 1698 manželka lotrinského vévody Leopolda Josefa. Ze čtrnácti dětí, z nichž se dospělosti dožily jen čtyři, byli nejvýznamnější František Štěpán (1708–1765), pozdější toskánský velkovévoda a jako manžel Marie Terezie císař František I., a Karel Alexandr (1712–1780), rakouský vojevůdce a místodržitel Nizozemí. Po manželově smrti vládla v Lotrinsku jako regentka (1729–1737); zemřela 23. prosince 1744 v Commercy na mrtvici.

4. **Vysvětlivka:** Charlotte-Aglaé Orleánská, slečna z Valois (1700–1761), dcera regenta; roku 1720 se provdala za modenského dědičného prince Francesca d'Este, od roku 1737 vévodu modenského.

V neděli zavezla Madame vévodkyni lotrinskou do Tuilerií. Král, který právě obědval, vstal od stolu a šel vévodkyni lotrinskou obejmout. Znovu usedl ke stolu a ony se dívaly, jak obědvá, ze svých taburetek. Když král vstal od stolu, odjely obědvat k Madame, kde na ně čekal lotrinský vévoda. Potom zavezla Madame paní Lotrinskou ke karmelitkám na předměstí Saint-Germain, kde byla i vévodkyně z Berry, která tam měla apartmá. V pondělí po obědě navštívila vévodkyně lotrinská paní velkovévodkyni[5] a druhý den všechny princezny krve, které ji všechny předtím navštívily u ní; po večeři se zamaskovala a šla dolů na ples v Opeře. Na večeřích s ní u vévodkyně z Orléans bývalo vždy mnoho dam.

Ve čtvrtek 24. února přijel král do Palais-Royal navštívit vévodkyni lotrinskou. Pan Lotrinský, který nic neopomíjel, aby se zalíbil regentovi a dosáhl u něho toho, co si předsevzal, ho požádal o generální místodržitelství Provence pro rytíře d'Orléans.[6] Regentovi to nebylo nemilé, ale odpověděl, že má jiné záměry.

V sobotu 26. února byla v paláci Condé skvělá hostina pro vévodu a vévodkyni lotrinskou. Pan Vévoda na ni pozval velký počet dam, které byly všechny nesmírně vystrojené, a paní Lotrinská také. Bylo tam mnoho stolů, všechny skvostně prostřené s masitými i postními pokrmy. Toto smíšení bylo novinkou a vzbudilo jistý rozruch. Po večeři se šlo v maskách.

V pondělí 28. února dala vévodkyně z Berry večer vévodovi a vévodkyni lotrinské slavnost tak nádhernou a tak dokonalou, jak jen to bylo možné v každém druhu přepychu i vkusu. Paní ze Saint-Simon, která ji celou uspořádala a dělala na ní hostitelku, sklidila všechnu čest, jakou takové maličkosti mohou přinést vkusem, výběrem a obdivuhodným pořádkem, s nímž bylo vše provedeno. Byl tam stůl o sto dvaceti pěti příborech pro pozvané dámy, všechny nádherně vystrojené a ani jedna ve smutku, a druhý se stejným počtem příborů pro pozvané muže. Velvyslanci, kteří byli pozváni všichni, se nechtěli dostavit, protože si nárokovali jíst u stolu, kde budou princové krve; ti jedli spolu s lotrinským vévodou, všichni bez ohledu na pořadí, u stolu dam, kde seděla vévodkyně z Berry, dcera Francie, s níž velvyslanci jíst nemohli, a abych řekl pravdu, ani pan Lotrinský ve svém inkognitu, který tam však přesto bez obtíží jedl. Lucemburský palác byl obdivuhodně osvětlen uvnitř i zvenku.

Večeři předcházela hudba a po ní následoval maškarní ples, na němž nebyl zmatek, leda když si ho přály vévodkyně z Berry a paní Lotrinská, aby se pobavily. Celá Paříž tam přišla v maskách. Slečna z Valois na večeři nebyla, jen na plese; důvod jsem se nedozvěděl ani neuhodl. Tři nebo čtyři nepozvané osoby, které nebyly pro

---

5. **Vysvětlivka:** Marguerite-Louise Orleánská (1645–1721), dcera Gastona Orleánského, od roku 1661 manželka toskánského velkovévody Cosima III. Medicejského; od roku 1675 žila odloučeně od manžela ve Francii.

6. **Vysvětlivka:** Jean-Philippe d'Orléans, rytíř d'Orléans (1702–1748), legitimovaný syn vévody z Orléans a slečny ze Séry; od roku 1716 generál galér, od roku 1719 velký převor Francie.

takové pozvání stvořeny, se drze vetřely ke stolu mužů. Saumery, první hofmistr vévodkyně z Berry, jim po jejím rozkazu, když se vstávalo od stolu, řekl, co si o tom myslí. Neodpověděli nic a vytratili se, kromě Magnyho, který nadrobil tolik drzostí, že ho Saumery popadl za nákrčník, aby ho odvedl k vévodkyni z Berry, a byl by to udělal, kdyby se Magny nedokázal vyprostit a utéct z Lucemburského paláce do města, kde druhý den dál roztrušoval spoustu hloupostí.

Byl jediným synem státního rady Foucaulta,[7] který se vypracoval přes intendantury a který si společnou zálibou v medailích zjednal ochranu otce de La Chaise.[8] Oba se v nich výborně vyznali a nashromáždili jejich krásné a vzácné sbírky. Foucault měl tak dost vlivu, aby tohoto syna dosadil po sobě na intendanturu v Caen, když ji opustil kvůli místu státního rady. Bláznovství, jichž se Magny na tak vážném místě dopustil, a podvody, z nichž byl usvědčen, byly tak hrubé a tak silné, že byl s hanbou odvolán; a protože se už neodvažoval ukázat se v radě a doufat v nějakou kariéru na té straně, vzdal se svého úřadu dvorního referendáře, opásal se kordem, dlouho se poflakoval po ulicích a po smrti zesnulého krále se zkusil znovu uchytit úřadem uvaděče velvyslanců, který mu prodal baron z Breteuil.

Právě z tohoto titulu se na té slavnosti vetřel ke stolu a svými drzostmi si o dva dny později vysloužil Bastilu, když to vévodkyně z Berry nejprve ze zdvořilosti oznámila Madame, protože Foucault byl předsedou její rady. Po propuštění z Bastily dostal Magny rozkaz zbavit se svého úřadu, který potřeboval moudřejšího člověka ve styku s cizími diplomaty. Vztek, který pojal nad tím, co si zasloužil a čeho se sám domáhal, ho vrhl mezi nepřátele vlády, kteří tehdy verbovali kdekoho a kteří v něm našli ducha a mnoho odvahy. Zapletl se do všeho a brzy přešel do Španělska. Byl tam dobře přijat a dobře zaopatřen, a ačkoli byl vždy jen mužem taláru, stal se plukovníkem a brzy nato brigádním generálem. Rozepisuji se o něm, protože jsem ho tam zastihl jako hofmistra královny. Co dostal do rukou, velmi rychle utrácel, velice nelibě nesl, že nezbohatne dost rychle, i nouzi, do níž se sám uvrhoval. Špatná nálada z něho udělala velice drzého člověka a vynesla mu potupné vyhnání, takže po regentově smrti znovu přešel Pyreneje v naději, že se časy změní. Ale protože výtržníci už nebyli potřeba těm, kdo je za života tohoto prince vyhledávali, zůstal Magny na dlažbě, zahrnut opovržením a dluhy, k neštěstí velmi početné a bohaté ženy, kterou si vzal, když byl

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Nicolas-Joseph Foucault, o němž je zde řeč, byl intendantem v generalitách Pau, Cahors, Poitiers a Caen. Zanechal deník, v němž líčí svou správu od roku 1668 do roku 1709. Tento nevydaný deník je součástí rukopisů Císařské knihovny. Téměř vždy potvrzuje, co Saint-Simon říká o správě Ludvíka XIV. a zvláště o Louvoisovi. Výtah z tohoto deníku najdete v poznámkách na konci svazku (v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 15, II).

8. **Vysvětlivka:** P. François de La Chaise (1624–1709), jezuita, zpovědník Ludvíka XIV. od roku 1675 až do své smrti.

v Caen, a kterou vysál a opustil. Od té doby vlekl temný a bídný život a nakonec se vrátil do Španělska, kam ho provázelo stejné opovržení a stejná nouze.

Pan Lotrinský jel do Saint-Germain štvát jelena se psy prince Karla.[9] Vévoda z Noailles si nedal ujít tuto příležitost zalíbit se regentovi. Uspořádal pro pana Lotrinského po honu velkou hostinu v Le Val. Vévodkyně lotrinská zase navštívila dvě sestry vévody z Elbeufu, řeholnice, jednu v Pentemont, druhou u sester od Navštívení v ulici Saint-Jacques. V pondělí 7. března si šel lotrinský vévoda poslechnout líčení do jedné z lóží velké komory, odtud se podívat na Bastilu a potom na oběd do paláce Lesdiguières, kde ho maršál z Villeroy skvostně pohostil s mnoha dámami a dal jim zahrát velkou hudbu. O několik dní později obědval pan Lotrinský u císařova velvyslance: tam byl spíš ve svém živlu. Vévodkyně lotrinská se byla podívat, jak se tančí králův balet, a o několik dní později s panem Lotrinským navštívila v Chelles svou neteř,[10] která tam přijala řeholní roucho, a pak s Madame karmelitky, kde byla i vévodkyně z Berry. Vévodkyně a vévoda z Orléans dali každý vévodkyni lotrinské skvostný dar; její pobyt v Paříži se několikrát prodlužoval. Dne 15. března jela vévodkyně z Berry časně ráno do Saint-Cloud koupat se; vévoda z Orléans tam odpoledne zavezl vévodkyni lotrinskou. Všichni velmi časně večeřeli v domku paní z Maré,[11] s ní, se svou bývalou vychovatelkou, a tato večeře se protáhla velmi dlouho do noci. Lotrinský vévoda obědval týž den u hraběnky z Harcourtu, jejíž manžel dostal penzi šestnácti tisíc livrů v naší měně, kterou vévoda dával zesnulému princi Camillovi. Pan Lotrinský se o několik dní později jel podívat do Chantilly; potom s vévodkyní lotrinskou navštívit v Choisy paní princeznu de Conti, dceru zesnulého krále, a ještě jednou Mademoiselle v Chelles. Vévodkyně lotrinská potkala na Cours krále a před ním, jak se sluší, zastavila. Král projel ve svém kočáře a neřekl jí nic. Druhý den navštívil lotrinský vévoda anglickou královnu v Saint-Germain a paní Lotrinská byla ve Francouzské komedii, kterou předtím viděla jen na jevišti Opery. Týž večer večeřel vévoda z Orléans s lotrinským vévodou v Lucemburském paláci u vévodkyně z Berry. Dne 29. března se pan a paní Lotrinská jeli podívat do Versailles a 1. dubna časně ráno do Marly, odkud zamířili do Saint-Cloud, kde je vévoda z Orléans hodně provážel a dal jim večeři v domku paní z Maré, s ní. O několik dní později je vévoda z Orléans zavezl na oběd k d'Antinovi.

Celá tato cesta a všechny ty různé odklady neměly jiný cíl než zaokrouhlení Lotrinska, na němž žádný vévoda nikdy nezískal tolik, tak velké věci a tak lacino

---

9. **Vysvětlivka:** Karel Lotrinský, hrabě z Armagnacu (1684–1751), syn velkého štolby Louise Lotrinského („pana Velkého"), po otci roku 1718 sám velkým štolbou.

10. **Vysvětlivka:** Louise-Adélaïde Orleánská (1698–1743), regentova dcera, dříve slečna z Chartres, nyní „Mademoiselle"; vstoupila do kláštera v Chelles, kde se roku 1719 stala abatyší.

11. **Vysvětlivka:** Paní z Maré, Saint-Simonova příbuzná, dcera maršálky z Grancey, byla vychovatelkou dětí Monsieura, tedy i regenta a vévodkyně lotrinské, a později dětí vévody z Orléans.

jako tento, a přitom nikdy žádný neměl tak malou váhu. Vévoda z Orléans velmi miloval svou sestru, s níž byl vychován a žil až do jejího sňatku s lotrinským vévodou. K Madame choval bázlivou úctu, která se projevovala krajní povolností, pokud nezasahovala do jeho zálib ani radovánek; a Madame, která nesmírně milovala svou dceru, měla slepě německou vášeň pro lotrinského vévodu, svého zetě, pro jeho rodinu a pro jeho velikost. Lotrinský vévoda byl o všech těchto věcech dokonale zpraven; měl jejich velké důkazy už při své první cestě, jak jsme tehdy viděli. Jakkoli byl rakouského smýšlení, velmi pečlivě pěstoval tyto sklony všemi možnými pozornostmi své ženy i svými vlastními a dovedl z nich za tohoto regentství vévody z Orléans vytěžit co nejvíc, takže si tuto příležitost nenechal ujít. A tak v době pro něho nejmrtvější, kdy bez pevností, bez vojska, ze všech stran obklopen a spoután Francií nemohl být nikomu a nikdy k žádnému užitku, přesto pojal záměr velmi značně se rozšířit v Champagni a dosáhnout od krále oslovení Královská Výsost.

Kvůli prvnímu vytáhl staré nároky, odjakživa obehrané, zavržené dokonce i s podporou císaře v různých mírových smlouvách, a konečně zrušené smlouvami posledními, zvlášť tou, na jejímž základě se znovu ujal držby Lotrinska. Předložil také nesmyslné nároky na odškodnění za domnělé křivdy z doby starého lotrinského vévody Karla IV.,[12] jehož věrolomnosti si zasloužily všechno — jak to, že ho Francie zbavila země, tak mnoho let vězení ve Španělsku, odkud se dostal až po Pyrenejském míru; o tomto odškodnění se od té doby nikdy nemluvilo a pan Lotrinský je vznášel jen jako milost, v niž doufal od přátelství a od cti blízkého příbuzenství. Kdyby mu samotnému někdo navrhl, aby vrátil nesčetná uchvácení, jichž se jeho rod dopustil na úkor Tří biskupství,[13] a nahradil vše, co tam vytrhli a odtrhli biskupové z lotrinského domu i lotrinští vévodové a co je dodnes připojeno k jejich državě, byl by velmi zahanben listinami, které mu mohly být předloženy jako velmi pevné důkazy, a neměl by sebemenší obranu ani proti právu, ani proti moci, kdyby se k nim připojila vůle zjednat si spravedlnost, jak se připojit měla a mohla v tehdejší situaci Evropy a vůči princi, který za největších pohrom poslední války zesnulého krále o španělské dědictví spřádal po způsobu Guisů všechny ty věrolomnosti, jež jsme zde na příslušném místě viděli, a pikle pro zesnulého krále a pro Francii co nejzhoubnější, aby na jejich troskách vybudoval svou velikost. Byla to opovážlivost a zrada, která se nikdy neměla zapomenout, podle té moudré zásady, jež vždy činila rakouský dům tak obávaným, i v dobách, kdy se zdál nejméně obávaný, a jež byla nejpevnější oporou jeho pevné velikosti a té jakési diktatury, kterou tak dlouho a

12. **Vysvětlivka:** Karel IV. Lotrinský (1604–1675), lotrinský vévoda, který se opakovaně spojoval s nepřáteli Francie a byl jí zbaven své země; roku 1654 ho Španělé zatkli v Bruselu a věznili v Toledu až do Pyrenejského míru (1659).

13. **Vysvětlivka:** Tři biskupství — Mety, Toul a Verdun —, obsazená Francií roku 1552 a definitivně jí postoupená vestfálským mírem (1648).

pro sebe tak užitečně vykonával v Evropě a od níž ho ani odtržení Španělska ještě nedokázalo odvyknout.

Pokud jde o oslovení, kladl za základ příklad, o jehož nepravdivosti dobře věděl, ale který obratně zamotával a zamazával, protože není nic tak nízkého jako pýcha, je-li veliká, ale bezmocná, a není nízkosti, které by se nedopustila, aby dosáhla svých cílů. Jeho hlavním prostředkem byl příklad savojského vévody, švagra vévody z Orléans stejně jako on, který nepocházel z tak dobrého rodu jako on; takový rozdíl v oslovení mohl podle něho pokládat jen za velmi zneuctivý mezi dvěma panovníky, jinak rovnými ve svrchovanosti i v blízkosti příbuzenství, neboť byli manžely dvou sester, které samy o sobě měly oslovení Královská Výsost jako vnučky Francie; a bylo prý velmi tvrdé, že savojská vévodkyně je přenesla na vévodu, svého chotě, kdežto on zůstával téže výhody zbaven.

Snažil se tak předejít odpovědi ve věci samotného oslovení, která se přirozeně nabízela: že totiž lotrinský vévoda Karel II.,[14] zeť Jindřicha II., je nikdy neměl ani si je nenárokoval, ani v době největší moci Ligy a největšího úsilí Kateřiny Medicejské připravit mu francouzskou korunu na úkor jejího druhého zetě, skutečného dědice, kterým byl náš král Jindřich IV. Jindřich, lotrinský vévoda, jeho syn, který se v lednu 1599 oženil se sestrou Jindřicha IV., zemřelou bezdětně v únoru 1604, a který se lotrinským vévodou stal teprve o čtyři roky později smrtí svého otce, toto oslovení nikdy neměl ani si je nenárokoval. A Karel Leopold,[15] otec lotrinského vévody, o němž je zde řeč, uznaný za lotrinského vévodu celou Evropou (ačkoli mu Lotrinsko Francie zadržovala, protože odmítl jeho navrácení za jistých podmínek), jeden z největších vojevůdců Evropy, který prokázal největší služby císaři Leopoldovi v jeho radě i v čele jeho armád, a který měl navíc tu čest, že pojal za manželku jeho sestru, královnu, vdovu po polském králi Michalu Wiśniowieckém, jež měla královské oslovení po celý život a jíž se říkalo královna-vévodkyně — tento vévoda, její manžel, ve Vídni tak velice vážený, nikdy neměl ani si nenárokoval Královskou Výsost, ve Vídni ani jinde. Zemřel roku 1690 a královna-vévodkyně roku 1697. Lotrinský vévoda, který si ji nyní nárokoval, nebyl nic jiného než jeho otcové, ani se neoženil vznešeněji. Odpověď byla nevyvratitelná, a právě tu chtěl odrazit tím, že se opíral o příklad pana Savojského a dojemně si stěžoval na tak potupný rozdíl. Byl to sofismus, o jehož nepravdivosti rovněž dobře věděl, ale který poskytoval jako záminku tomu, kdo ho chtěl slepě zahrnout dary. Zde jsou fakta:

---

14. **Vysvětlivka:** Karel III. Lotrinský (1543–1608), v jiném počítání Karel II., lotrinský vévoda, od roku 1559 manžel Klaudie Francouzské, dcery Jindřicha II. a Kateřiny Medicejské; Jindřich IV. byl manželem její sestry Markéty z Valois.

15. **Vysvětlivka:** Karel V. Lotrinský (1643–1690), synovec Karla IV., císařský vojevůdce, jeden z velitelů při osvobození Vídně (1683) a vítěz u Moháče (1687); od roku 1678 manžel Eleonory Marie Josefy Rakouské (1653–1697), sestry císaře Leopolda I. a vdovy po polském králi Michalu Wiśniowieckém.

Žádný savojský vévoda neměl ani si nenárokoval Královskou Výsost před švagrem vévody z Orléans, který se později stal sicilským a potom sardinským králem. Proslulý Karel Emanuel,[16] kterého u Susy porazil osobně Ludvík XIII., neměl nedostatek ani hrdosti, ani smělosti. Byl zetěm španělského krále Filipa II. a měl jeho podporu; nikdy ji neměl ani si ji nenárokoval, stejně jako švagr Ludvíka XIII. Dlouho předtím, než savojský vévoda, švagr vévody z Orléans, dal najevo první nárok na ni, dokázal svou chiméru kyperského krále prosadit tak dobře — díky tomu, co sám znamenal, a díky důležité poloze svých států, které jeho otcové i on postupně a soustavně rozšiřovali —, že konečně dosáhl v Římě Královského sálu pro své velvyslance, ve Vídni pro ně oslovení velvyslanců korunované hlavy, a na základě těchto dvou velkých příkladů i u všech dvorů Evropy, aniž však měl pro svou osobu jakékoli zvláštní oslovení, a to vždy takové, jaké měli jeho otcové. Byl tehdy už dlouho ženatý, aniž si nárokoval oslovení Královská Výsost, jehož požívala vévodkyně, jeho choť, jako vnučka Francie, a které na něj nepřenesla. Ale když viděl, že jeho velvyslanci všude požívají oslovení korunované hlavy, začal si nárokovat osobní a odlišné oslovení pro sebe samého a ze sebe samého, a tím byla Královská Výsost, neboť se neodvážil pozvednout oči až k Veličenstvu. Dosáhl jí postupně všude dost rychle, a vpravdě bylo těžké se tomu bránit, když jeho velvyslancům bylo přiznáno oslovení velvyslanců korunovaných hlav. Chiméra lotrinských vévodů, domnělých jeruzalémských králů, neměla takové štěstí. Jejich slabost ani poloha jejich státu nijak nepůsobily v Evropě, kde žádný dvůr je nepotřeboval. Savojský vévoda naopak mohl mnoho vzhledem k Itálii a ke všem knížatům, která tam měla nebo chtěla mít državy a která tam chtěla zanést válku nebo ji odtud vzdálit; v tom byl celý rozdíl mezi jinak stejnými chimérami Kypru a Jeruzaléma. Mezi těmito dvěma panovníky tedy nebylo nic podobného, leda to, že si oba vzali dvě vnučky Francie, sestry vévody z Orléans, které obě požívaly oslovení Královská Výsost, aniž je kterákoli z nich přenesla na svého chotě. Takový byl skutečný stav věcí, když lotrinský vévoda usoudil, že je doba příznivá, a chtěl jí využít.

Vévoda z Orléans, dobývaný pokornými řečmi a prosbami lotrinského vévody, lstmi a pletichami lidí, kteří byli v takových skrytých věcech mistry, jako pan z Vaudemontu[17] a jeho dvě neteře, prosbami a ustavičnými projevy náklonnosti vévodkyně lotrinské, která se ostatně se vší nekonečnou pozorností stala vším pro

16. **Vysvětlivka:** Karel Emanuel I. (1562–1630), savojský vévoda, manžel Kateřiny Michaely, dcery Filipa II.; roku 1629 ho Ludvík XIII. porazil v průsmyku u Susy. „Švagrem Ludvíka XIII." byl jeho syn Viktor Amadeus I. (1587–1637), manžel Kristiny Francouzské.

17. **Vysvětlivka:** Charles-Henri Lotrinský, kníže z Vaudemontu (1649–1723), levoboček vévody Karla IV. Lotrinského, bývalý španělský guvernér Milánska. Jeho neteřemi byly slečna z Lislebonne, od roku 1711 abatyše v Remiremontu (paní z Remiremontu), a paní z Espinoy, dcery jeho sestry.

všechny, kromě paní du Maine, pana du Maine a kardinála z Bissy,[18] k nimž se nepřemáhala, a konečně stržen prudkou panovačností Madame, která den co den nic neopomíjela pro velikost svého zetě — jeho slabost podlehla, ale provedení mu působilo rozpaky.

Dobře cítil, jak podivné drancování se chystá spáchat na půdě koruny i na jejím majestátu, které mu oba byly svěřeny a odevzdány do opatrování po dobu nezletilosti, a to bez nejmenší záminky. Necítil o nic méně, co by se o tom jednou mohlo říkat. Pochopil, že v těchto počátcích nepokojů, které si nemohl zastírat, jak se rytmicky střídaly nepokoje té takzvané šlechty,[19] parlamentu a Bretaně, by možná narazil na odpor maršála z Huxelles, který by věc mohl zmařit, ale že vyhne-li se tomu, aby z něho udělal strůjce smlouvy, může s ním počítat jako s povolnějším, až půjde jen o to, aby hlasoval.

Lichotil mu tedy a dal mu na srozuměnou, že protože bude třeba s lotrinským vévodou upravit mnoho drobných místních věcí a projednat nároky z jeho strany, má za to, že tyto maličkosti, které je třeba probrat do podrobností, by mu daly víc práce, než stojí za to, a připravily by ho o čas, který lze lépe využít; že navíc je zapotřebí někoho, kdo se ve všech těch věcech vyzná, kdo tedy porozumí na půl slova a kdo je ještě k tomu zběhlý ve znalosti malého lotrinského dvora; že ho tyto důvody přivedly k tomu, aby upřel zrak na Saint-Contesta,[20] který byl tak dlouho intendantem v Metách, který zná nazpaměť místní poměry, nároky i lotrinský dvůr a který navíc byl třetím velvyslancem v Badenu, kde dostal poslední tečku mír s císařem, jenž tolik prosazoval zájmy lotrinského vévody, i mír s Říší; a že soudí, že Saint-Contest je ten, koho může vybrat jako nejlépe zpraveného a nejzpůsobilejšího pracovat na smlouvě jako králův komisař s komisaři lotrinského vévody a podat o ní potom zprávu regentské radě.

Věc nebyla natolik lákavá, aby maršála z Huxelles svedla nebo v něm vzbudila žárlivost; byl rád, že se z ní může vyvléknout, aby pak docela pohodlně kritizoval se svým přítelem panem du Maine, který si nic lepšího nepřál, než aby regent dělal věci, jež by mu bylo možno právem vyčítat, zatímco mu hledal zločiny i v těch nejnevinnějších, ba i v nejužitečnějších. Huxelles souhlasil a regentovi tím velmi ulehčil.

Saint-Contest byl člověk, jakého potřeboval: hledal jen to, aby se mu zalíbil, a na nic dalšího nehleděl. Měl schopnosti a ducha, nesmírnou přívětivost a pod těžkopádným, neohrabaným, hrubým a prostým zevnějškem mnoho chytrosti

---

18. **Vysvětlivka:** Henri-Pons de Thiard de Bissy (1657–1737), biskup v Toulu a potom v Meaux, od roku 1715 kardinál, horlivý stoupenec buly *Unigenitus*.

19. **Vysvětlivka:** Hnutí netitulované šlechty proti vévodům a pairům v letech 1716–1717, které regent nakonec zakázal.

20. **Vysvětlivka:** Dominique-Claude Barberie de Saint-Contest, státní rada, dlouholetý intendant v Metách a roku 1714 třetí francouzský zplnomocněnec na mírovém kongresu v Badenu.

a obratnosti, ucho, které rozumělo na půl slova, a touhu zalíbit se nade vše, která po celý průběh této záležitosti, jež netrvala dlouho, nenechala regentovi ani lotrinskému vévodovi nic k přání.

Když byla záležitost už hodně pokročilá, vévoda z Orléans, jemuž o ní Saint-Contest často podával zprávu, pomyslel na to, aby si zajistil přední členy regentské rady. Princové krve, chtiví pro sebe a ostatně ničemu nerozumějící a nic nevědoucí, nebyli s to se mu vzepřít; levobočci, tak čerstvě přiskřípnutí a obávající se ještě horšího, tím méně, nehledě na důvod, jehož jsme se právě dotkli u vévody du Maine; strážce pečetí, sotva usazený v úřadu, myslel jen na to, aby se v něm udržel; maršál z Villeroy, který by tu měl čím důstojně uplatnit svou hořkost, byl v této záležitosti držen zkrátka svým švagrem, velkým štolbou,[21] před nímž se v životě neodvážil ani hnout. Tallard, jeho chráněnec, byl ostatně rovněž držen zkrátka Rohany, poslušnými paní z Remiremontu a paní z Espinoy. Vévoda z Noailles a jeho přítel markýz z Effiatu se rozhodně nehodlali vzpírat, když nešlo ani o parlament, ani o lidi taláru. Chvastoun Villars byl vždy povolný jako rukavička. Maršál z Estrées cítil, věděl, utrousil nějaké poloviční slovo, ale umíral strachy, aby se neznelíbil, a odškodňoval se stejně jako maršál z Huxelles tím, že potichu před těmi i oněmi kritizoval, co se dělalo a čemu neměli sílu u regenta odporovat. Rozdíl byl v tom, že Estrées se nad zlem upřímně a jako čestný muž rmoutil; Huxelles naopak — aby si z toho udělal zásluhu a vylil svou žluč — byl z chyb nadšen a smál se jim pod vousy, pokud se věci netýkaly jeho osoby ani jeho záměrů, jak to udělal i při této příležitosti, stejně jako pan du Maine. D'Antin byl příliš nízký dvořan a příliš nejistě seděl v sedle u regenta, než aby se odvážil ceknout. Pokud jde o konec rady, ten se neodvažoval dát o sobě sebemenší známku života, leda Torcy, jehož někdy pobízelo poznání a poctivost, ale tak zřídka a s takovou opatrností, že to daleko přesahovalo skromnost.

Vévoda z Orléans, který nezapomněl na mou příhodu s ním v radě a na dohodu, která po ní následovala, jak jsem ji vylíčil (Díl IV, Tom 14, kap. 9), a který tušil, že mě o této smlouvě nebude snadné přesvědčit, o ní se mnou mluvil při třech nebo čtyřech různých příležitostech s velkým zaujetím. Předložil jsem mu to, co jsem právě vyložil, jak o odtržení značných částí Champagne, tak o oslovení Královská Výsost. Připomněl jsem mu, že kromě toho, že nebylo nejmenší záminky, proč by bylo třeba pana Lotrinského v čemkoli šetřit, ani ve zvláštní situaci, v níž se nacházel, ani v té, v níž se tehdy nacházela Evropa, ba ani v té, v níž by se mohla ocitnout později, není to tak dávno, co mírové smlouvy utrechtská a badenská přetáhly houbou všechny tyto nároky a odškodnění, tolik požadované, tak podporované císařem a vždy tak vytrvale odmítané; že to nemohl zapomenout, a že nechápu,

21. **Vysvětlivka:** Louis Lotrinský, hrabě z Armagnacu (1641–1718), velký štolba Francie („pan Velký"), manžel Catherine de Neufville, sestry maršála z Villeroy.

jak se odvažuje je vzkřísit, uskutečnit je ze své čiré a osobní milosti a vyhnat je až nad všechnu naději, jako kdyby nároky, dobré či špatné, trvaly v plném rozsahu jako před posledními smlouvami o všeobecném míru; vystavit se tomu, že ze své hlavy učiní dar, a to tak značný, čistě bezplatný, zbavený jakékoli příčiny, důvodu i záminky, princi, svému švagrovi, bez síly, bez váhy, bez sebemenšího zdání práva; zneužít svého regentství na úkor státu, který mu byl svěřen po dobu nezletilosti krále, jenž by jednou mohl žádat, aby mu z toho vydal počet a odůvodnění, a jemuž by nescházeli lidé kolem něho, kteří by ho k tomu podněcovali. Pokud jde o Královskou Výsost, v níž jsem mu oddělil pravdu od falešného zdání, kterým to pan Lotrinský úmyslně zamlžoval, řekl jsem, že stejně málo chápu, že by chtěl ponížit majestát koruny, který mu byl svěřen o nic méně než stát, a zprostituovat jej bez jakékoli příčiny, důvodu či záminky kromě své dobré vůle obdarovat švagra, a tím jej znehodnotit, a zároveň i svůj vlastní majestát, majestát své sestry a nadřazenost princů krve nad panem Lotrinským, když mu ze své plné a výlučné milosti dává oslovení tolik vyšší, než mají princové krve, a navíc oslovení, které jim dáno být nemohlo. Došel jsem až k tomu, že jsem mu řekl, že je v něm zaslepenost hraničící s čarami, když dává tak daleko přednost malému princi, naprosto neužitečnému a bez sebemenšího zdání práva, z rodu osudného jeho rodu, kdykoli a pokaždé, když mohl, a osobně nepřátelskému, jak bylo okázale dokázáno, a který i potom dýchal vždy jen pro vídeňský dvůr — dávat mu, pravím, tak daleko přednost před státem a majestátem koruny, jejichž byl on sám správcem, před králem, před sebou samým a před svým vlastním rodem; vystavovat se výčitkám, které by mu z toho jednou mohl činit král, a veřejným pomluvám v době, kdy viděl proti sobě a proti své vládě tolik kvasu. O Královské Výsosti jsem dodal, že uvidí, jak se podle tohoto příkladu zrodí tentýž nárok u knížat, kteří na to dosud nepomysleli, a že se snad podle jejich postavení a podle okolností ocitne ve stejných rozpacích, má-li je uspokojit, nebo popudit.

Tato napomenutí, která zkracuji, vyvolala v jeho mysli jen rozpaky a smutek. Kdyby mi byl nezatajil cestu až do chvíle, kdy byla odsouhlasena a připravena k uskutečnění — neboť tajemství bylo všeobecně zachováno a pan Lotrinský k tomu měl dobré důvody —, byl bych udělal, co bych mohl, abych ho od ní odvrátil, nebo aspoň abych k ní dal připojit výslovnou podmínku, že se při ní nevznese žádný požadavek, tím méně smlouva; a také si myslím, že vévoda z Orléans nečekal žádný návrh, dokud mu ho po příjezdu neučinili. Prošel se několikrát se svěšenou hlavou, pak přerušil mlčení a řekl mi, že chce, aby ke mně přišel Saint-Contest a celou věc mi vyložil, že ji snad shledám jinou, než si myslím, a že je to ochota, kterou mu nemohu odmítnout. Opravdu jsem to nemohl, a hned jak jsem svolil, začal mluvit o něčem jiném.

Saint-Contest byl můj dobrý přítel; jeho otec a jeho děd z matčiny strany, děkan parlamentu, byli vždy velmi oddáni mému otci. Saint-Contest ke mně přišel po

domluvené schůzce. Zůstal u mne od chvíle, kdy se vstalo od oběda, až do pozdního večera. Rozvinul tam všechno své řečnické umění jako člověk, který se chtěl zalíbit vévodovi z Orléans a získat mu mne. Vše bylo podrobně rozebráno, vysvětleno, prodiskutováno, i větší či menší hodnota a další důsledky toho, co se dávalo v Champagni, aby to bylo navždy připojeno k Lotrinsku v plné svrchovanosti. Neměl jsem potíže poznat, že má rozkaz nic neopomenout, aby si mě získal, a že do toho také skutečně vložil všechny své schopnosti. Ale jeho duch, jeho obratnost, jeho úslužnost, jeho okolky a jeho chytrosti ztroskotaly natolik, že když bylo vše z obou stran řečeno a zopakováno — já s větší šíří a silou, než co jsem právě vyložil —, nedokázal mi uvést žádný důvod pro odtržení části Champagne ani pro oslovení Královská Výsost, kromě postavení švagra vévody z Orléans, který byl náhodou regentem, a tedy v situaci, kdy mu mohl tyto milosti prokázat. Nakonec se usmál a posledním úsilím, snad v naději, že mě přivede do úzkých a tak mě zdolá, se mě zpříma zeptal, co tedy chci, aby vévodovi z Orléans o naší poradě řekl. „Všechno, co jsem Vám právě řekl," odpověděl jsem, „že nejsem tak smělý ani tak marnotratný jako on, abych za nic rozdával čest krále a podstatu státu, a král od něho bude žádat počet; že je na něm, aby uvážil, co mu pak odpoví, a jak zatím snese veřejné pohoršení a řeči celé Evropy; že mně, bázlivějšímu a víc Francouzovi, žárlivějšímu na celistvost státu a na královský majestát, nebude vyčítáno, že jsem svolil ke smlouvě, která útočí na obojí jen tak z rozmaru, jedinečné svými základy, ve prospěch prince, který si ze všech knížat světa ze všech možných důvodů zasluhoval milosti nejméně; že se jí budu vzpírat ze všech svých sil a všemi svými důvody, ačkoli jsem dokonale přesvědčen, že to bude marné, ale jedině pro klid svého svědomí a své cti, které by jinak podle mého přesvědčení byly obě těžce dotčeny." Saint-Contest, vyděšený mou pevností, se mě zeptal, zda opravdu chci, aby regentovi věrně tlumočil vše, co jsem mu právě řekl. Ujistil jsem ho, že může, a že jsem vévodovi z Orléans řekl ještě horší věci.

Saint-Contest odešel velmi zdrcen a podal vévodovi z Orléans zprávu o naší poradě. Vévoda z Orléans si pro mne poslal a znovu se snažil získat aspoň mou povolnost. Když viděl, že u mne neuspěje, požádal mě nakonec, abych nebyl na regentské radě, až tam Saint-Contest tuto smlouvu přednese. Slíbil jsem mu to s velkou úlevou, protože můj hlas by jejímu schválení nezabránil, a nadělal by hluk a velké trápení vévodovi z Orléans. Totéž se mi přihodilo, když měl regent tu slabost, že přiznal dánskému králi rovné oslovení Veličenstvo a generálním stavům oslovení Vysoce mocní.[22] Nemohl mě získat a já jsem tomu nemohl zabránit, a ten den, kdy vévoda z Orléans dal v regentské radě schválit toto ponížení francouzské koruny, jsem v regentské radě chyběl. Upozornil mě na to dva dny předem. Dal jsem se z

22. **Vysvětlivka:** Oslovení Veličenstvo přiznával francouzský dvůr jen korunovaným hlavám nejvyššího postavení; „Vysoce mocní páni" (*Hautes Puissances*) bylo oslovení generálních stavů Spojených provincií.

této rady, a dokonce i z následující, omluvit La Vrillièrem, že jsem nemocen, aby to nevypadalo strojeně, a regentovi jsem tím velmi ulehčil. Smlouva prošla v radě na Saint-Contestovu zprávu bez sebemenšího odporu, ačkoli s ní nikdo nesouhlasil; má nepřítomnost tam přece byla potichu zaznamenána.

Parlament, který se stal tak nesnadným a brzy nato tak bouřlivým, ji 7. dubna ihned zaregistroval bez sebemenšího stínu potíží. Smlouva velmi poškozovala krále i stát; nedotýkala se však ani měšce, ani chimér, ani nároků těchto domnělých poručníků našich nezletilých králů a ochránců království a jeho lidu.

Pan Lotrinský, celý blažený, že dosáhl víc, než v co vůbec doufal, nechtěl odjet, dokud nebude registrace v parlamentu provedena. Ale jakmile byla věc takto zcela dovršena, myslel už jen na odjezd. Vévodkyně lotrinská, která měla registraci jistou už den předtím, jela do Tuilerií rozloučit se s králem, který druhý den přijel do Palais-Royal popřát jí šťastnou cestu. Potom se jela rozloučit s vévodkyní z Berry do Lucemburského paláce a ta přijela týž večer do Palais-Royal ještě jednou ji obejmout. Druhý den, 8. dubna, odjela s lotrinským vévodou, který měl všechny důvody být velmi spokojen a pořádně se nám vysmát.

Bylo nicméně velmi zvláštní a podivné, že lotrinský vévoda pod směšným inkognitem hraběte z Blamontu přijel do Paříže, zůstal tam téměř dva měsíce, ubytován a ve všem vydržován v Palais-Royal, ukazoval se v divadlech, na Cours, na všech veřejných místech, jel se podívat do Versailles a do Marly, navštívil anglickou královnu v Saint-Germain, veřejně se všude ukazoval, byla pro něho uspořádána řada slavností — a že ačkoli král byl po ty dva měsíce v Tuileriích,[23] tento krásný hrabě z Blamontu ho ani jednou neviděl, stejně jako žádného prince ani žádnou princeznu krve; že byla trpěna tato opovážlivost, jejíž drzost byla tím nápadnější, že vévodkyně lotrinská plnila a přijímala všechny povinnosti své hodnosti, protože ta byla jako u vnučky Francie naprosto jistá. Neméně podivné bylo, že vůbec nepřišla řeč na jeho hold za Bar králi, který jej za své vlády ještě nepřijal. Ale zdálo se, že je předem rozhodnuto, aby celá tato cesta byla zasvěcena jedině hanbě a velké škodě krále a království.

Během této cesty se do Palais-Royal hrnulo mnoho lidí; mysleli si, že se tím zalíbí regentovi. Pan Lotrinský přijímal společnost vestoje u vévodkyně lotrinské. K němu samému chodilo málo lidí, a to ještě až ke konci. Tam jsem nevkročil; byl jsem jen dvakrát u vévodkyně lotrinské a měl jsem za to, že jsem tím splnil veškerou povinnost. Chtěl jsem celou tuto cestu vyčerpat najednou, abych kvůli ní nemusel často přerušovat jiné věci. Připojím k ní jen několik nutných věcí, než se znovu chopím nitě těch, které toto vyprávění přerušilo.

---

23. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Na okraji rukopisu je připsáno: „Vévoda ze Saint-Simon se mýlí. Lotrinský vévoda viděl krále den po svém příjezdu, 19. února. Tato skutečnost je málo důležitá; je však strojené tvrdit opak.“ Tato okrajová poznámka pochází pravděpodobně od pana Le Drana, stejně jako ta, kterou jsme již citovali (Díl IV, Tom 14, kap. 15).

Vévoda z Orléans nemusel dlouho čekat na jeden z následků toho, co povolil, jak jsem mu je předpověděl. Toskánský velkovévoda, Gastonův zeť, s paní velkovévodkyní, vnučkou Francie, dosud žijící, s níž měl děti, se oprávněně domníval, že má stejné právo jako pan Lotrinský. Byl významnější než on rozlohou, bohatstvím a polohou svých států; vždy byl Francii oddán; podával jí za zesnulého krále po všechny časy všechny důkazy, jaké mu jeho moudrost a politika mohly dovolit; a ačkoli se jeho rod nemohl měřit s lotrinským, měl nad ním tu čest, že dal Francii dvě královny, z nichž od té poslední pochází vládnoucí větev, a že měl nejbližší příbuzenské svazky s rakouským domem a s většinou předních knížat Evropy, kdežto královnu Louisu, dceru obyčejného mladšího syna lotrinského rodu, si Jindřich III. vzal jen z lásky — jinak by si ji ani vzít nemohl — a nikdy s ním neměla děti. Velkovévoda tedy naléhal, aby i on dostal oslovení Královská Výsost, a dokonce i holštýnsko-gottorpský vévoda si je začal nárokovat na základě svého blízkého příbuzenství se třemi severními korunami. Tito knížata však neměli u regenta stejný přístup jako lotrinský vévoda, a proto neuspěli.

Nemohu v souvislosti s touto cestou pana a paní Lotrinské do Paříže pominout jednu maličkost, protože stále více ukazuje povahu vévody z Orléans. Jednoho dne, kdy vévodkyně z Orléans odjela do Montmartru, který brzy nato opustila, procházel jsem se sám s vévodou z Orléans v malé zahradě Palais-Royal a dost dlouho jsme mluvili o záležitostech, které se lotrinské smlouvy netýkaly; tu se náhle přerušil, obrátil se ke mně a řekl mi: „Povím Vám něco, co Vás potěší." A pak mi vyprávěl, že už je unaven životem, jaký vede; že jej už ani jeho věk, ani jeho potřeby nevyžadují, a spoustu věcí toho druhu; že je rozhodnut skoncovat se svými večery, trávit je počestně, střídměji a slušněji, někdy u sebe, často u vévodkyně z Orléans; že jeho zdraví na tom získá a on čas na záležitosti, ale že tuto změnu provede až po odjezdu pana a paní Lotrinské, který bude co nevidět, protože by chcípl nudou, kdyby měl každý večer večeřet u vévodkyně z Orléans s nimi a s houfem žen; ale že jakmile odjedou, mohu se spolehnout, že už nebudou žádné večeře s *roués* a s kurvami — to byla jeho vlastní slova — a že povede život moudrý, rozumný a odpovídající jeho věku a tomu, čím je.

Přiznávám, že jsem byl ve svém nesmírném překvapení unesen, tak živě jsem se o něho zajímal. Dal jsem mu to najevo z plného srdce a poděkoval jsem mu za tuto důvěru. Řekl jsem mu, že ví, že už velmi dlouho s ním nemluvím o neslušnosti jeho života ani o čase, který při něm ztrácí, protože jsem poznal, že tím ztrácím ten svůj; že jsem už dávno zoufal, že by mohl změnit své chování; že jsem z toho měl velký žal; že mu nemůže být neznámo, jak velice jsem si to vždy přál, podle všeho, co se mezi ním a mnou v tomto ohledu mnohokrát odehrálo, a že může posoudit, jaké překvapení a jakou radost mi působí. Ujišťoval mě čím dál víc, že jeho rozhodnutí je pevné, a nato jsem se rozloučil, protože se blížila hodina jeho večera.

Hned druhý den jsem se od lidí, jimž to *roués* právě vyprávěli, dozvěděl, že vévoda z Orléans, sotva s nimi usedl ke stolu, se dal do smíchu, chlubil se a vykládal jim, že mi právě pořádně nabulíkoval něco, na co jsem naletěl jak dlouhý tak široký. Vylíčil jim náš rozhovor, nad nímž byly radost a pochvalné výkřiky ohromné. Je to jediný případ, kdy se pobavil na můj účet, abych neřekl na svůj, a to ve věci, v níž mi bajka, kterou mi navykládal a kterou jsem byl tak hloupý spolknout z náhlé radosti, jež mi vzala rozvahu, dělala čest, kdežto jemu sotva. Nechtěl jsem mu dopřát potěšení, abych mu řekl, že o jeho žertu vím, ani mu připomínat, co mi řekl; také se mi o tom neodvážil zmínit.

Nikdy jsem nevyzpytoval, jaký rozmar ho popadl, aby se mnou takto mluvil, jen aby to pak šel vyprávět jako historku — a to se mnou, který jsem mu už léta neotevřel ústa o životě, jaký vedl, o němž se mi také on pečlivě vyhýbal říci cokoli nebo cokoli, co by se k tomu vztahovalo. Je ovšem pravda, že někdy, když byl sám se svými důvěrnými sluhy, mu dost zřídka uklouzla nějaká stížnost — ale nikdy před jinými —, že s ním špatně zacházím a mluvím s ním tvrdě, a to jen zhruba, dvěma slovy, aniž by přidal něco jízlivého nebo že bych vůči němu byl v neprávu. A říkal pravdu: někdy, když jsem byl dohnán do krajnosti nerozumnostmi nebo podstatnými chybami v záležitostech a důležitých věcech, které se týkaly buď jeho, nebo státu, a když jsme se z dobrých důvodů shodli na něčem důležitém, čemu je třeba se vyhnout nebo co je třeba udělat, a on byl plně přesvědčen a rozhodnut, a jeho slabost či povolnost se mi pak v ruce obrátila a vyrvala z něho pravý opak, který on sám cítil stejně jako já takový, jaký byl — a to je jedna z věcí, které mě s ním nejkrutěji zkoušely; ale kousek, který mi s oblibou prováděl spíš mezi čtyřma očima než před třetími osobami a jemuž moje prudkost vždy naletěla, byl ten, že náhle přerušoval důležitou úvahu nějakým šaškovským *sproposito*.[24] Nedokázal jsem to snášet, zlost mě někdy popadala tak, že jsem chtěl odejít. Říkával jsem mu, že chce-li žertovat, budu žertovat, jak dlouho bude chtít, ale že míchat do nejvážnějších věcí hrátky a šaškoviny je nesnesitelné. Smál se z plna srdce, a tím víc, že to nebylo nic vzácného a já se tedy měl mít na pozoru, a přesto jsem se na pozoru nikdy neměl a zlobil jsem se jak na tu věc, tak na sebe, že jsem se nechal zaskočit; a pak se znovu vrátil k tomu, co jsme projednávali. Princové si přece musí občas odpočinout a zaškádlit si s těmi, které ráčí pokládat za přátele. Také mě jako takového přítele dobře znal, a ačkoli nebyl vždy spokojen s tím, co v takových chvílích nazýval mou tvrdostí, a ačkoli ho jeho slabost, kvůli níž se přede mnou někdy skrýval s věcmi, o nichž dobře cítil, že bych proti nim bojoval, až příliš často strhávala, choval ke mně přesto všechno přátelství, úctu a důvěru, jakých byl schopen, a ty vždy vyplynuly na povrch nad mraky, které se občas zvedly, i nad pletichami a útoky těch, kdo byli v jeho největší přízni, jako abbé Dubois, Noailles, Canillac a jiní z jeho nejdůvěrnějších.

---

24. **Vysvětlivka:** *Sproposito* (it.) — nemístná, nesmyslná poznámka.

Jeho výkyvy vůči mně, velmi vzácné a vždy s velkým ohledem, spočívaly v chladu, mrzutosti a mlčení. Trvalo to vždy velmi krátce. Sám to nevydržel; já jsem to pokaždé hned poznal; ptával jsem se ho otevřeně, na koho se hněvá a jakou lumpárnu mu kdo napovídal; přátelsky se mi ke všemu přiznával a styděl se za to, a já jsem se s ním vždy rozcházel v lepším vztahu než kdy předtím.

Náhoda mi jednou prozradila, co si o mně myslí nejupřímněji. Povím to zde, abych s těmito maličkostmi skoncoval jednou provždy. Vévoda z Orléans se jednou odpoledne vracel z regentské rady z Tuilerií do Palais-Royal s vévodou z Chartres a s bailliem z Conflans, tehdy prvním šlechticem jeho komory, který s nimi byl jako třetí sám; začal o mně mluvit hned na nádvoří Tuilerií a pronesl před svým synem takovou chválu na mne, že se ji neodvažuji opakovat. Už nevím, co se v radě stalo ani co k tomu dalo podnět. Řeknu jen to, že zdůrazňoval, jaké má štěstí, že má ve mně přítele tak věrného, tak stálého za všech okolností, tak užitečného, jakým jsem mu byl a vždy jsem mu byl, tak spolehlivého, tak pravdivého, tak nezištného, tak pevného, jakého by nikde nenašel, na něhož se mohl vždy spolehnout, který mu prokázal největší služby a který s ním o všem mluvil pravdivě, přímo a otevřeně a bez vlastního zájmu. Tato chvála trvala, dokud nesesedli v Palais-Royal; řekl svému synovi, že ho chce naučit mě poznat, i štěstí a oporu — neboť vše, co je zde uvedeno, byla přesně jeho slova —, jež vždy nacházel v mém přátelství a v mých radách. Bailli z Conflans, sám udiven touto hojností, mi ji dva dny nato pod pečetí tajemství vyřídil, a přiznávám, že jsem na to nemohl zapomenout. A je také pravda, že ať se dělo cokoli — a to i z mé strany, z nechuti a rozmrzelosti nad tím, co jsem občas viděl dělat špatně —, vždy se ke mně vrátil, a téměř vždy první, se studem, s přátelstvím a důvěrou, a nikdy se neocitl v žádné tísni, aby mě nevyhledal, neotevřel mi srdce a o všem se se mnou neporadil, i když mi ne vždy uvěřil, protože ho potom jiní odvrátili. To se však nestávalo příliš často, a právě potom se přede mnou styděl a byl v rozpacích a já jsem se k němu někdy trochu nechal unést, když se mu nevedlo dobře, protože se dal strhnout k pozdějším radám odlišným od mé: viděli jsme to zde často a pokračování to ukáže znovu.

Nebyl člověk, který by se spokojil s jednou milenkou. Potřeboval rozmanitost, aby podráždil svou chuť. S nimi jsem se stýkal stejně málo jako s jeho *roués*. Nikdy se mnou o nich nemluvil, ani já s ním. O jejich příhodách jsem téměř vždy nic nevěděl. Tito *roués* a sluhové se předháněli, aby mu nějaké přivedli, a do některé z nich se vždy zahleděl. Paní ze Sabranu (sama rozená Foix-Rabat), o níž jsem mluvil, když její matka potřebovala kvůli svým záležitostem na chvíli vystoupit u dvora, jí utekla, aby se provdala za muže velkého jména, ale bez majetku a bez zásluh, který by jí dal svobodu. Nebylo nic krásnějšího než ona, pravidelnějšího, půvabnějšího, dojemnějšího, s vznešenějším vzezřením a s ušlechtilejším, a to bez jakékoli strojenosti. Vzezření a chování prosté a přirozené, takže se zdálo, že neví o své kráse ani o své postavě, která byla vysoká a nejkrásnější na světě, a když chtěla,

tak skromná, až to mohlo oklamat. Měla mnoho ducha, byla vemlouvavá, zábavná, rozpustilá, prostopášná, nikoli zlá, okouzlující zvlášť u stolu. Jedním slovem měla vše, co vévoda z Orléans potřeboval, a brzy se stala jeho milenkou, aniž by tím utrpěly ty ostatní.

Protože ona ani její manžel neměli nic, vzali všechno, co se naskytlo, a přesto valně nezbohatli. Montigny, bratr Turmeniesův, jednoho ze strážců královské pokladny, byl jedním z komořích vévody z Orléans s platem šest tisíc livrů a vévoda ho po smrti Matharela, který tím úřadem byl, učinil svým prvním hofmistrem. Paní ze Sabranu usoudila, že šest tisíc livrů důchodu je pro jejího manžela vždycky dobré vzít — manžela, kterého si tak málo vážila, že když o něm mluvila, říkala mu jen „můj čokl". Vévoda z Orléans mu ten úřad dal a zaplatil ho Montignymu. Právě ona, když večeřela s vévodou z Orléans a jeho *roués*, mu velmi vtipně řekla, že princové a lokajové byli učiněni z téhož těsta, které Bůh při stvoření oddělil od toho, z něhož utvořil všechny ostatní lidi.

Všechny jeho milenky přicházely současně, každá na řadu. Šťastné na tom bylo, že mohly velmi málo a neměly podíl na žádném státním tajemství, ale vytahovaly peníze, a to ještě dost skromně; regent se jimi bavil a cenil si jich, jak si jich cenit měl. Vraťme se nyní k tomu, od čeho nás cesta pana a paní Lotrinské a tyto maličkosti odvedly.

Kapitola dvanáctá

Kroky parlamentu u příležitosti usnesení rady o státních poukázkách a o mincích. — Lettres de cachet *pro některé Bretonce. — Deputace a počínání bretaňského parlamentu. — Breteuil intendantem v Limoges. — Rozhovor kardinála z Noailles se strážcem pečetí u mne, s nímž jsem málo spokojen. — Částky darované regentem opatstvím La Trappe a Septfonts. — Mé počínání v této věci vůči vévodovi z Noailles a vůči panu ze Septfonts, s nímž se spojím úzkým přátelstvím. — Sňatek Maurepase s dcerou La Vrillièrovou. — Smrt Fagona, prvního lékaře zesnulého krále. — Smrt a odkazy abbého z Estrées. — Obdivuhodné obrácení markýzy z Créqui. — Cambrai dáno kardinálovi z La Trémoille a Bayeux abbému Lotrinskému. — Vojenské povýšení a zmatek. — Získávám pluk pro markýze ze Saint-Simon, který o tři měsíce později umírá; potom pro jeho bratra. — Starší Broglie; jeho povaha. — Přiměje regenta k nemožnému plánu kasáren a skladů a ke zvýšení žoldu vojsk. — Moudrost Louvoisovy správy. — Předsedové rad zařazeni do regentské rady, aniž by ztratili svá místa ve svých radách. — Nástupnictví v guvernérství Bayonne atd. a v pluku gardy udělena nejstaršímu synovi vévody z Guiche a jiné milosti Rionovi, Maupertuisovi, La Chaiseovi, Heudicourtovi. — Zprávy ze zahraničí. — Lehkomyslnost kardinála z Polignaku, který se marně snaží ospravedlnit před regentem z mnoha věcí. — Nepořádek v d'Argensonově denním rozvrhu. — Law a on sami vedou veškeré finance. — Dosáhne taburetky pro svou ženu po vzoru kancléřovy manželky, první příklad, jehož později využil Chauvelin. — Smrt Menarse, prezidenta parlamentu. — Maupeou, nynější první prezident, dostává jeho úřad. — Domácí sváry parlamentu odloženy kvůli širším ohledům. — Beaufremont, ve shodě s těmi, kdo si přivlastňovali souhrnné jméno šlechty, beztrestně uráží maršály Francie, kteří snesou naprosté a veřejné ponížení. — Povaha Beaufremonta, který se potom stejně veřejně a stejně beztrestně vysměje panu Vévodovi. — Monasterolova katastrofa. — Smrt La Hira a abbého Abeille. — Smrt Poiriera, prvního lékaře krále. — Na jeho místo dosazen Dodart. — Regentovo prozíravé počínání při této příležitosti. — Povaha Dodarta a jeho otce. — Chiracova povaha a hanebnost.*

V sobotu 12. února bylo v regentské radě rozhodnuto, aby mincovna přijímala staré mince a zlato a stříbro v jiné podobě a aby se z toho šestina brala ve státních poukázkách; doufalo se, že se tím do obchodu vrátí mnoho peněz a že ti, kdo se chtějí poukázek zbavit, na nich budou tratit méně. Druhý den byly vyhlášeny dva výnosy rady, o minci a o poukázkách, po nichž poukázky hned týž den ztrácely méně, a téměř vzápětí třetí, podle něhož se měly přijímat louisdory po osmnácti livrách, ačkoli platily čtyřiadvacet, a naopak tolary po čtyřech livrách deseti sou,

ačkoli platily jen čtyři livry. Tyto výnosy daly parlamentu podnět, aby se pohnul. Usnesl se na remonstracích a 21. února je přednesl králi: první prezident řekl jen pár slov; na začátek nebylo víc třeba. Druhý den se konalo další shromáždění, které proběhlo dost vzrušeně a hlučně. Byli tam nespokojeni s vágní odpovědí strážce pečetí a bylo usneseno sejít se znovu první pátek postní doby a dohodnout se na nových remonstracích. První prezident a královi zástupci o tom přišli podat zprávu regentovi. Tento první pohyb mířil na Lawa. Ohlášené shromáždění se konalo v určený den; nemohli se shodnout, byly tři různé názory. Nakonec se dohodli jmenovat čtrnáct komisařů, z toho sedm z velké komory a po jednom z každé z pěti vyšetřovacích komor a z obou komor žádostí, aby uvážili, co by sboru slušelo říci a žádat k oné vágní odpovědi strážce pečetí na první remonstrace.

Rochefort, prezident bretaňského parlamentu (*à mortier*), Lambilly, rada téhož parlamentu, a několik šlechticů z téže země, kteří se často a velmi okázale scházeli u onoho prezidenta v Rennes, dostali královské rozkazy (*lettres de cachet*), aby se dostavili do Paříže a vydali počet ze svého jednání.[1] Do Paříže přijela deputace bretaňského parlamentu pověřená remonstracemi ke králi; o jejich obsahu se deputovaní se strážcem pečetí velmi přeli a poslali ke svému sboru kurýra. Sbor zmírnil články, kvůli nimž byl kurýr vyslán. Mezitím byli bretaňští šlechtici, povolaní a již do Paříže přijedší, posláni do vyhnanství. Protože se jednání bretaňského parlamentu po úpravě remonstrací zdálo uctivější, strážce pečetí se ujal, že je předloží regentovi; ten, potěšen, že se naskytla příležitost k vlídnosti, dovolil vypovězeným bretaňským šlechticům i prezidentovi a radovi povolaným do Paříže, kteří tam stále byli, vrátit se domů, a deputovaným bretaňského parlamentu dovolil, aby se králi poklonili a předali mu remonstrace, jimiž je jejich sbor pověřil. Sotva se to všechno vykonalo, podnikl bretaňský parlament nové kroky kvůli přirážce čtyř sou z livry, která byla znovu uvalena na vstupní poplatky,[2] a prezident Rochefort a rada Lambilly, poslaní zpět do Rennes s podmínkou, že hned po příjezdu navštíví maršála z Montesquiou, který velel v Bretani, k němu nechtěli vkročit. Po nějaké chvíli trpělivosti v naději, že je k tomu přimějí, a když byli pevnější než kdy předtím, byli posláni do vyhnanství, prezident do Auch, rada do Tulle. O pět týdnů později se svým kouskem vytasil také Brillac. Byl prvním prezidentem bretaňského parlamentu. Pro své špatné chování byl povolán do Paříže, kde ho už nějaký čas schválně nechávali čekat a mrznout. Když viděl, že tomu není konce, jednoho krásného dne odjel a zanechal strážci pečetí dopis, v němž ho prosil, aby přijal jeho omluvu a laskavě ji vyřídil i panu vévodovi z Orléans, že odjíždí bez

1. **Vysvětlivka:** Odpor bretaňského parlamentu a šlechty proti daním a proti zásahům ústřední moci v letech 1717–1718 předcházel tzv. Pontcallecovu spiknutí (1719–1720), které skončilo v březnu 1720 popravou čtyř bretaňských šlechticů stětím v Nantes.

2. **Vysvětlivka:** Přirážka „čtyř sou z livry" zvyšovala dávku o pětinu (livra měla dvacet sou); zde šlo o vstupní poplatky (*entrées*) vybírané ze zboží dováženého do měst.

rozloučení do Rennes, kam ho volají domácí záležitosti. Okamžitě za ním poslali královský rozkaz po kurýrovi, který ho zastihl v Dreux; odtud podle onoho rozkazu zamířil na statek, který měl v Poitou. Nevědělo se, co ho tak táhlo zpět do Bretaně, kde ho stejnou měrou neměli rádi i jím pohrdali. Jeho pověst byla při jistém důvtipu a jakési schopnosti víc než pochybná, mám-li se vyjádřit skromně. Pověst jeho ženy nebyla o nic méně pochybná, i když v jiném ohledu. Byla velmi hezká, měla důvtip, hodně intrikovala a usilovala o to, aby se zalíbila regentovi; myslím dokonce, že k něčemu došlo, a nic z toho nebylo proti mysli Brillacovi, který dovedl vytěžit ze všeho a nechal ji v Paříži.

Breteuil, dvorní referendář, syn státního rady a synovec uvaděče velvyslanců, byl v té době poslán jako intendant do Limoges, jedné z nejméně významných intendantur vůbec. Zmiňuji se o tom zde, protože tam našel své štěstí, jak se ukáže na svém místě.[3]

Strážce pečetí mi nedlouho nato dostál slovu ohledně porady s kardinálem z Noailles, o niž jsem ho požádal. Oba ke mně jednoho večera přišli na smluvenou schůzku. Byli jsme spolu všichni tři dlouho. Kardinál nemohl mluvit ani se vyjadřovat lépe, než to učinil. Až na zdvořilost nemohlo být nic horšího než přerývané a rozpačité řeči strážce pečetí. Přidal jsem ze svého všechno, co jsem pokládal za dovolené, abych rozehřál jeho uctivý chlad; ale jasně jsem viděl, že převládá starý kvas a že nesvlékne starou jezuitskou kůži, podobu, do níž ho za zesnulého krále navlékla jeho kariéra a kterou mu jeho policejní úřad, to jest inkvizice, čím dál víc přilepil k tělu a zatvrdil v pancíř. Všechno proběhlo jen zdvořile a jediný užitek, který z toho šlo vytěžit, byl, že kardinál jasně poznal, s kým má co dělat, a já jsem pochopil, že na tohoto úředníka bude vždy třeba dávat pozor a mít se před ním na stráži ve všem, co se bude týkat římských věcí, kardinála z Noailles, jezuitů a pomahačů obou stran.

S Lawem jsem měl víc důvodů ke spokojenosti. Od té doby, co vévoda z Noailles přestal spravovat finance, jednal jsem ve věci La Trappe a Septfonts s Lawem; všechno mi usnadnil s tou největší ochotou na světě. Platby šly pravidelně. Při každé jsem dbal, abych vyčlenil podíl Septfonts, a pak jsem se postaral, aby toto opatství bylo zahrnuto i do doplatku, který jsem pro La Trappe vymohl u regenta; abych to řekl hned celé, La Trappe dostala celkem čtyřicet tisíc tolarů a Septfonts přes osmdesát tisíc livrů, což oba tyto svaté domy zachránilo před jistou a bezprostřední zkázou a znovu je postavilo na nohy. Ať jsem byl s vévodou z Noailles sebehůř a bez míry, nemyslel jsem, že smím zapomenout, že byl prvním původcem tohoto výborného díla, ani na to, jak velký podíl bral na osudu opatství Septfonts. Pokaždé, když jsem od Lawa dostal platbu, brával jsem si tedy vévodu z Noailles

3. **Vysvětlivka:** François-Victor Le Tonnelier de Breteuil (1686–1743) se později stal státním sekretářem války (1723–1726 a znovu od roku 1740).

stranou na nejbližší regentské radě. Říkal jsem mu, co jsem právě obdržel a jak jsem to rozdělil. Děkoval mi, klaněl se mi, a já jsem s ním až do další platby nemluvil ani ho nezdravil. Tyto rozhovory, ač krátké a řídké, budily údiv přihlížejících a byly předmětem dohadů. Napoprvé se myslelo, že jsme se usmířili. Později se už nevědělo, co si myslet. Smál jsem se tomu a nechal je mudrovat. Opat ze Septfonts byl právě v Paříži: jemu jsem posílal jeho podíl. O doplatku pro La Trappe neměl tušení. Dozvěděl se o něm z toho, co jsem mu z něho poslal, s čímž nepočítal a co ho velmi dojalo. Tento styk nás spolu seznámil a ze známosti se brzy stalo vřelé a vzájemné přátelství. Byl to velmi milý světec. Musel bych toho o něm zde říci příliš mnoho; najde se to v Dokladech za tím, co se týká pana z La Trappe.

Kancléř Pontchartrain[4] oženil svého vnuka Maurepase s dcerou La Vrillièrovou, u něhož Maurepas bydlel a učil se řemeslu státního sekretáře. Svého učitele daleko předstihl a dobře využil ponaučení svého děda, po němž hodně zdědil. Ten úřad zastává dodnes s veškerým možným důvtipem, půvabem a schopností.[5] Je navíc státním ministrem. Chvála by pro něj byla velmi skromná, kdybych řekl, že je zdaleka nejlepší, koho král měl ve své radě od smrti pana vévody z Orléans. Měl to štěstí, že našel ženu podle svého přání, pokud jde o ducha, chování a svornost, a že se to štěstí stalo štěstím jich obou. Nedokážu už shledávat neštěstím, že nemají děti.

Fagon,[6] který přišel o úřad prvního lékaře — jediný, který se smrtí krále ztrácí —, se uchýlil do pařížského předměstí Saint-Victor, do krásného bytu v Královské zahradě léčivých a vzácných rostlin, jejíž správa mu byla ponechána. Žil tam stále velmi osaměle, ustavičně zaměstnán vědami, krásnou literaturou a věcmi svého oboru, které měl vždy velmi rád. Mluvilo se tu o něm tak často, že není co dodat,

---

4. **Vysvětlivka:** Louis Phélypeaux, hrabě z Pontchartrainu (1643–1727), generální kontrolor financí (1689–1699) a státní sekretář, v letech 1699–1714 kancléř Francie; roku 1714 se úřadu vzdal a uchýlil se na odpočinek k pařížským oratoriánům. Zemřel roku 1727. Maurepas byl synem jeho syna Jérôma, státního sekretáře námořnictva.

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Jean-Frédéric Phélypeaux, hrabě z Maurepasu, se stal ministrem, státním sekretářem námořnictva ve čtyřiadvaceti letech, roku 1725. Upadl v nemilost a byl vypovězen roku 1749. Toto místo Saint-Simonových Pamětí dokazuje, že tato část Pamětí byla sepsána před rokem 1749, protože o Maurepasovi mluví jako o ministrovi v plném lesku jeho moci. Maurepas byl povolán zpět po smrti Ludvíka XV. (1774) a jmenován prvním ministrem. V tomto vysokém postavení neprokázal nadání, která mu byla připisována a o nichž mluví Saint-Simon. Marmontel ve svých Pamětech tuto druhou Maurepasovu správu charakterizoval takto: „Bdělá pozornost, s níž si střežil převahu nad králem a rozhodující vliv v radách, ho činila žárlivým i na ty, které sám vybral; a tento neklid byl jedinou vášní, která byla v jeho duši činná. Jinak žádná pružina, žádná síla odvahy ani k dobrému, ani ke zlému; slabost bez dobroty, zlomyslnost bez černoty, zášť bez hněvu; lhostejnost k budoucnosti, která neměla být jeho; snad dosti upřímná vůle k obecnému dobru, když je mohl obstarat bez rizika pro sebe; ale tato vůle hned ochladla, jakmile viděl, že je v sázce jeho vliv nebo jeho klid; takový byl až do konce stařec, kterého dali mladému králi za vůdce či rádce."

6. **Vysvětlivka:** Guy-Crescent Fagon (1638–1718), lékař a botanik, od roku 1693 první lékař Ludvíka XIV.; zemřel v březnu 1718.

leda že zemřel ve velké zbožnosti a ve vysokém věku na tak znetvořený a neduživý stroj, jaký byl ten jeho, který jeho vědění a neuvěřitelná střídmost dokázaly dovést tak daleko, vždy v práci a studiu. Bylo s podivem, že při důvěrném spojení a naprosté důvěře, které vždy panovaly mezi ním a paní z Maintenon, jež ho učinila prvním lékařem a jeho přízeň vždy podporovala, se od smrti krále už nikdy neviděli.

Povahu abbého z Estrées jsme poznali (Díl II, Tom 4, kap. 11) a o něm a jeho úřadech se mluvilo na několika dalších místech. Těšil se výbornému zdraví ve věku, kdy mohl dlouho užívat svého štěstí a cambraiského arcibiskupství, na jehož buly čekal, když ho přepadl zánět střev, protože si umanul brát bez jakékoli potřeby, pro jistotu, léky jakéhosi mastičkáře, kterým byl posedlý. Zřetelné zlepšení ho natolik přesvědčilo, že jeho nemoc nic není, že několika z nás vystrojil velký a dobrý oběd; ale ve chvíli, kdy se s námi chystal usednout ke stolu, bolesti se vrátily. Přesto nás chtěl vidět obědvat. Nedlouho poté, co byl podán dezert, nás krajní změna jeho tváře přiměla, abychom ho nechali v klidu vážně myslet na sebe. Za hodinu přišel kardinál z Noailles, jemuž to oznámili, a připravil ho na smrt. Měl málo času, aby se vzpamatoval, ale dobře ho využil. Pořídil závěť o tom, o čem ještě nerozhodl, druhý den přijal svátosti a následující noc zemřel. Tato smrt odhalila tajná ustanovení, která nebyla nová a z nichž byla obviňována jeho ctižádost a hrabivost Noaillesů. Maršál z Estrées a jeho sestry byli velmi pohoršeni těmito ustanoveními svého bratra, učiněnými bez jejich vědomí a k jejich škodě. Jejich ješitnost byla neméně uražena tím, že cítili, že pokládal za nutné kupovat si ochranu, kterou jejich jméno a vážnost neměly mít zapotřebí a jejíž placení mohlo přinejmenším vyloučit spříznění s Noaillesy, z nichž si maršál z Estrées jednu vzal. Svět se tomuto drobnému rodinnému sporu trochu smál a Noaillesové, kteří shrábli velký balík, se smáli ještě víc; ale zatímco si kořist ponechali, neopomněli nic, aby ten hluk utišili, a dosti brzy se jim to podařilo. Kromě sto tisíc tolarů, které připadly Noaillesům, dal abbé z Estrées čtyřicet pět tisíc tolarů chudým ze svých opatství, velmi dobře odměnil služebnictvo a svou krásnou knihovnu daroval řeholníkům z opatství Saint-Germain-des-Prés, kde dlouho bydlel se svým strýcem kardinálem z Estrées, který byl jeho opatem.

Tato smrt náhle způsobila okázalé a trvalé obrácení, při němž dobré skutky a pokání stále rostly, spolu s prostotou, pokorou a nenuceností v tom mála styku, který si zachovala, s pokojem a zvláštní radostí uprostřed nejtvrdších a nejodpudivějších umrtvování: bylo to obrácení markýzy z Créqui, bezdětné vdovy, dcery zesnulého vévody z Aumontu a jeho ženy, sestry pana z Louvois a zesnulého arcibiskupa z Remeše; arcibiskup ji obohatil a podezíralo se, že ji miloval jinak než jako strýc, a v tom ho abbé z Estrées dokonale vystřídal. Z nejsvětštější ze všech žen, nejvíce zaujaté svou osobou, parádou, veškerým pohodlím a nádherou a vášnivě oddané nejvyšší hře, se stala nejvíce uzavřená, nejskromnější, k chudým nejštědřejší a k sobě samé nejskoupější; ustavičně se modlila doma nebo v kostele; vytrvale

docházela do vězení, žalářních kobek a nemocnic, k úkonům pro přirozenost nejhroznějším, a šťastně v tom setrvala až do své smrti, která jí dopřála mnoho let pokání.

Litoval jsem smrti abbého z Estrées, který patřil k mým přátelům a který při jisté směšnosti a trošce domýšlivosti měl dobré stránky, čest, spolehlivost a přímost. Pan vévoda z Orléans v něm ztratil opravdového služebníka a hned mi projevil své rozpaky ohledně Cambrai. Poradil jsem mu, aby to krátce rozťal a zbavil se žadatelů o tak skvělé místo, které se vzhledem k své poloze mělo udílet jen s velkým výběrem. Hned jsem mu navrhl kardinála z La Trémoille, aniž jsem se s ním sebeméně znal. Řekl jsem regentovi, že kardinál, pověřený královými záležitostmi v Římě, bez vlastního jmění a navíc rozhazovačný, potřebuje velkou podporu v penzích či obročích; že bohatství tohoto obročí nahradí milosti, které by krále stály peníze; že jeho osoba nebude budit obavy ani podezření, kdyby v Cambrai sídlil, kam však podle všeho nikdy nepojede, jak se také stalo. Regent mi uvěřil a ihned mu je dal. Tento dar uvolnil Bayeux, které kardinál měl. Abbé Lotrinský už dávno velmi změnil způsob života. Silně se přimkl ke kardinálovi z Noailles, kterého pan Velký velmi miloval a ctil, aniž se tím kdy v posledních letech zesnulého krále nechal omezovat. Kardinál z Noailles si přál, aby abbé dostal Bayeux. Pan a paní Lotrinští o to naléhavě žádali pana vévodu z Orléans. Dal mu je.

Regent, který rozhazoval plnými hrstmi to, co ho nic nestálo, a příliš často i to, co stálo mnoho, provedl v této době míru, na začátku března, povýšení dvaceti šesti generálporučíků a třiceti šesti polních maršálů. Zmatek již dostoupil takové míry, že se našlo osmdesát lidí, kteří se domnívali, že mohou žádat o svolení koupit pluky, jež povýšení polních maršálů uvolnilo. Dostal jsem pluk Sourchesův pro markýze ze Saint-Simon, kterého jsem vyvedl z francouzské gardy; měl už nemocné plíce a zemřel za tři měsíce, což byla velká škoda, neboť byl plný cti, statečnosti, dobré vůle a píle, měl velmi příjemný zjev a mnoho sliboval. Jen s největší námahou jsem dostal pluk pro jeho bratra, protože to bylo ještě dítě, které na koleji dostávalo metlou.

Pan vévoda z Orléans se zároveň nechal strhnout ke dvěma projektům týkajícím se vojska, jichž měl všechny důvody litovat. Starší Broglie, zeť zesnulého kancléře Voysina, byl muž zneuctěný, pokud jde o statečnost, ačkoli se díky tchánovi stal generálporučíkem a ředitelem pěchoty, a zneuctěný navíc ve všech možných ohledech. Zlý, nestydatý, o každém mluvil špatně, ač byl za to často krutě ztrestán, velký lhář, neobyčejně drzý, aniž urážky, které utržil, dokázaly snížit jeho domýšlivý vzhled a tón; přitom velmi duchaplný a vzdělaný, s vysokým míněním o sobě a pohrdáním ostatními, lakomý do krajnosti, strašlivě zhýralý a bezbožný; chlubil se, že nemá žádné náboženství, a dával v tom lekce. Mluvil dobře, a to tak, jak chtěl, podle toho, s kým mluvil, a kdy se mu zachtělo; v rozhovoru mu nechyběl půvab ani zdvořilost. Jeho intriky a mravy ho uvedly mezi *roués*, mezi něž se smělostí svých řečí vetřel tak dobře, že se brzy stal účastníkem všech večeří a jedním z nejdůvěrnějších.

Viděli jsme, že tak pan vévoda z Orléans nazýval zhýralce svých večerů. Ve světě se to jméno ujalo tak, že je už nikdo jinak nenazýval. Když se tento muž cítil u regenta a u vévodkyně z Berry, která s nimi velmi často večeřela, dost pevně zakotven, aby se odvážil mířit výš, umínil si obrátit se k důležitosti a otevřít si cestu do regentova kabinetu a k záležitostem.

Za tím účelem vymyslel, jak napravit podvody na pochodových trasách, na etapách a ve skladech vojska, a to projektem, který se zcela podobal radě z Molièrovy komedie *Les Fâcheux*, kterou tam jeden z těch dotěrů dává, totiž udělat ze všech pobřeží námořní přístavy.[7] Broglie navrhl memorandem zavázat všechna města a jiné obce ležící na obvyklých trasách vojsk, aby na vlastní náklady postavila kasárna k jejich ubytování a zásobené sklady pro jejich potřebu; tím by odpadly trasy, dodavatelé etap i skladníci a jejich podvody, skutečně nehorázné, by byly vyťaty i s kořenem, což by, jak říkal, nesmírně ulevilo lidu, financím i vojsku. Dobře cítil, že k prosazení tak absurdního projektu potřebuje někoho vážného. Zázrak byl, že se dokázal Puységurovi tak obratně dvořit a tak ho přemlouvat, že ho svým projektem zaslepil.

Puységur,[8] prostoupený ctí, si všechny tyto podvody, které neustále viděl na vlastní oči, ošklivil. V těchto Pamětech se o něm mluvilo často. Byl nesmírně vážen pro svou ctnost, statečnost a schopnosti; pan vévoda z Orléans si ho velmi cenil a, jak jsme viděli, dosadil ho do válečné rady jako jednoho z hlavních mužů; a nakonec se dlouho poté za všeobecného souhlasu stal maršálem Francie.

Broglie, jist si takové opory, předložil regentovi svůj projekt s důvěrou a několikrát s ním pracoval o samotě, později s Puységurem jako třetím. Dokázal ještě obratně využít regentovy přirozené nedůvěřivosti, aby ho odvrátil od toho, aby o věci mluvil ve válečné radě, aby uspíšil rozkazy intendantům provincií k rychlému provedení a aby ho obrnil proti námitkám, které, jak dobře očekával, k němu ze všech stran přijdou, jakmile bude projekt znám. Města a obce to stálo mnoho peněz na stavbách, než lidé činní ve financích a ve válečné radě, nejváženější intendanti a mnoho jiných dokázali regentovi otevřít oči a přimět ho, aby tak zhoubné pošetilosti zanechal; ta nakonec padla, ale až když nadělala mnoho zla.

Druhým projektem, pro nějž Broglie usoudil, že nepotřebuje pomocníka, bylo zvýšení žoldu vojska na dnešní výši. Přesvědčil regenta o jeho nutnosti velkým zdražením nejběžnějších věcí, nezbytných k obživě vojáků, a tím, že si ho za tak dojemnou milost budou zbožňovat a blahobyt, který jim přinese, z něho učiní pána srdcí všech vojáků. Dobře si dal pozor, aby mu neřekl, že se s vojskem od smrti krále

---

7. **Vysvětlivka:** V Molièrově komedii *Les Fâcheux* (Dotěrové, 1661) navrhuje jeden z dotěrů, projektant Ormin, přeměnit všechna francouzská pobřeží v námořní přístavy.

8. **Vysvětlivka:** Jacques-François de Chastenet, markýz z Puységur (1656–1743), generálporučík a člen válečné rady, maršál Francie od roku 1734, autor spisu o válečném umění.

nepřestalo špatně zacházet a že se z něho ukrajovalo jako z části slabé a bezbranné, ačkoli bylo silou a oporou státu, zdrojem královy moci i bezpečnosti všech ostatních částí státu. Stejně tak si dal pozor, aby mu nepřipomněl moudrost Louvoisovy správy,[9] kterou Louvois svým příkladem předal svým nástupcům až po Voysina, jeho však už nepočítaje; ten si totiž zjednal přízeň i naplnil měšec postupem, který se pak dodržoval a dokonce čím dál víc přitvrzoval.

Louvois už tehdy cítil, jak skrovný je žold vojska i důstojníků. Zároveň chápal, jakými sumami by sebemenší zvýšení zatížilo finance. Aby se vyhnul tak těžké nevýhodě, a přesto rozumně vyhověl potřebám vojska, rozmisťoval je s velkou znalostí podle jejich potřeb do míst, kde si voják vydělal na živobytí a jezdec se zotavil, a jak to měl v úmyslu, přivíral oči nade vším, co nevedlo k plenění, nepořádku či nekázni; a tak je na nějaký čas stavěl na nohy, aby pak tytéž velmi účinné, třebaže málo patrné výhody přenechal jiným. Stejnou pozornost a stejné ohledy měl k důstojníkům, které týmž způsobem stavěl na nohy výhodami posádek či zimních ubikací. To upravoval sám, a aniž se v tom sebeméně ukazoval jinak než tajnými rozkazy intendantům atd. Bedlivě dohlížel na přesné provedení: to po něm zastaly jeho kanceláře, které sám vycvičil, za jeho syna a potom za Chamillarta, ač snad s menší spravedlností a nezištností. Konec tomu učinila Voysinova nevědomost, hrubost, tvrdost a lakota a okázalost, s níž se před zesnulým králem v tak nešťastných dobách chlubil, že ve prospěch jeho financí škrtá, co nazval zneužíváním. K této moudré a znalé Louvoisově praxi se tedy mělo vrátit, místo aby se z vojska neustále tahalo a paběrkovalo pod falešnou záminkou ulehčit financím na jeho útraty.

Nikdo neměl čas regenta varovat; opil se Broglieho projektem a nechtěl se o jeho čest s nikým dělit. Prohlášení se objevilo náhle; všechny překvapilo. Stížnosti těch, kdo nebyli dotázáni, z válečné rady a z finanční správy, na strašlivou trvalou tíhu, kterou je toto zvýšení přetěžovalo, mohly zaznít až po ráně zasazené tak, že ji nešlo vzít zpět. Regent tehdy pocítil celou svou chybu a nesklidil od vojska ani tu nejmenší vděčnost, neboť vojáci toto dobrodiní pokládali za povinné a nutné.

I kdyby pro toto těžké zvýšení výdajů byly dobré důvody, kdyby se mnou o tom pan vévoda z Orléans mluvil — což neučinil ani předtím, ani potom, myslím z rozpaků, a já jsem o tom nemluvil s ním —, byl bych mu namítl, že nepřísluší regentovi takto zatížit finance, silně a navždy, nýbrž předložit důvody králi, až bude nejen zletilý, ale ve věku, kdy dovede porozumět a rozhodnout se lépe, než odpovídá přesnému věku zletilosti králů, který je ještě dosti dlouho věkem nezletilým. Sám tak dobře pocítil nepříjemnost, do níž se nechal strhnout, že Broglie naráz upadl zpět do nicoty, z níž se chtěl vymrštit, a byl až příliš rád, že se díky stolu a drzosti mohl znovu zachytit ve stavu *roués*, který chtěl nechat daleko za sebou, aniž ho

9. **Vysvětlivka:** François-Michel Le Tellier, markýz z Louvois (1641–1691), státní sekretář války Ludvíka XIV. a reorganizátor francouzské armády; zemřel náhle ve Versailles 16. července 1691. V úřadu ho vystřídal jeho syn, markýz z Barbezieux († 1701).

ovšem opustil; a ke kabinetu pana vévody z Orléans ani k žádnému soukromému jednání s ním se už nepřiblížil.

Princ hned nato dosadil maršála z Villars do regentské rady, aniž maršál opustil válečnou radu, aby ho umlčel. Maršál byl ve špatné náladě kvůli aféře se svazkem listin, o níž byla řeč výše, a kvůli některým jiným nepříjemnostem, které utrpěl ve válečné radě. Byl uražen dvěma rozhodnutími o vojsku, která vnukl Broglie, aniž o nich sám předem slyšel. Tajně držel s těmi, kdo chtěli na regenta zaútočit doopravdy. Nekrotil tedy své řeči o pošetilosti projektu kasáren a skladů a o drtivé tíze, kterou zvýšení žoldu znamenalo pro finance. Ačkoli se bál znelíbit a neodvažoval se ničemu vzepřít, povolil i on uzdu a mluvil s výmluvností, důrazem a jakousi autoritou, která imponovala většině a které se regent bál. Za několik dní tento příklad vynesl tutéž milost postupně, příklad za příkladem, maršálům z Huxelles, pak z Estrées a nakonec i d'Antinovi, aniž ztratili svá místa ve svých radách. Vévodkyni z Berry nemohl regent odepřít, aby Rionovi zaplatil jezdecký pluk Berry a pak mu ho vyměnil za dragounský pluk Dauphin. Dal deset tisíc livrů penze Maupertuisovi, který býval kapitánem šedých mušketýrů, ačkoli měl guvernérství Saint-Quentinu a velkokříž řádu svatého Ludvíka. Dovolil Heudicourtovi, aby velmi ošklivým obchodem postoupil svůj úřad velkého vlčaře synovi. Udělil La Chaiseovi právo nástupnictví v jeho úřadu kapitána stráže brány pro jeho syna, který nežil dlouho; na tento úřad mu otec de La Chaise kdysi opatřil listinu „brevet de retenue" na tři sta tisíc livrů; a o několik dní později udělil vévodovi z Guiche pro jeho nejstaršího syna právo nástupnictví v pluku gardy a v jeho guvernérstvích, k velké nelibosti vévodkyně z Guiche, která se o tom dozvěděla až dodatečně a přála si ten úřad pro svého druhého syna, svého miláčka.

Do této doby spadá příjezd Chavignyho, vyslaného abbém Duboisem, z Londýna do Paříže; odjezd Nancrého do Madridu; narození infantky Marie Anny Viktorie v Madridu posledního března; ta pak přijela do Paříže jako budoucí králova choť, což bylo předmětem mého mimořádného velvyslanectví ve Španělsku, a později se provdala za brazilského prince, s nímž dnes žije v Lisabonu, má s ním potomstvo a čeká na portugalskou korunu. Do téže doby spadá i strašlivá katastrofa careviče, všem tak dobře známá; to vše najde vhodnější místo mezi zahraničními záležitostmi než zde.

Kardinál z Polignaku, který kdysi až třikrát znovu začal studium licenciátu, aniž kterékoli dokončil, a to přece ne pro nedostatek vědění ani ducha, se konečně rozhodl postoupit ze svěcení podjáhna, v němž až dosud setrval, ke kněžství. Nevím, zda si představoval, že toto rozhodnutí, které netajil, dodá váhy jeho ujišťováním, ale zároveň požádal regenta o slyšení, aby se ospravedlnil z mnoha věcí, z nichž byl víc než podezříván a z nichž se doufal díky svému důvtipu a půvabu dobře vyvléci u prince tak povolného, jakým byl pan vévoda z Orléans. Tento kardinál byl po

dlouhá léta v nejdůvěrnějším spojení s vévodkyní du Maine,[10] a tudíž i s panem du Maine. Jejich kabinety mu byly po celou tu dobu kdykoli otevřeny: byl s nimi na takové noze, že bez jeho rady nic nepodnikali. Jeho bratr, hlupák, kterého ovládal, právě vyšel z vězení, kam se dostal za onu žádost ve prospěch levobočků, kterou s pěti dalšími podal parlamentu a která nevznikla bez pana a paní du Maine a bez kardinála. Lze posoudit, jaké mohlo být jeho ospravedlnění ze všeho, co se kulo a co se přitom dosud vnímalo jen velmi nedokonale, ale dost na to, aby regent spolu s minulostí věděl, na čem je s panem a paní du Maine, a tudíž i s ním, který se od té doby stále hlouběji nořil do jejich zločinných a zhoubných pletich.

Argenson, který měl finance i pečeti, se se svými hodinami nijak neomezoval. Policejní úřad, který se v jeho rukou stal skutečnou všeobecnou inkvizicí, ho navykl pracovat bez pravidel v kteroukoli hodinu dne i noci, kdy býval velmi často buzen; nedržel stůl ani slyšení, což přivádělo do velkých rozpaků všechny, kdo s ním měli co činit. Finanční úředníci, finančníci a jeho písaři na tom nebyli o nic lépe. Dával jim nejčastěji noční hodiny: jedna, dvě, tři hodiny ráno byly ty, které jim dával nejčastěji; viděl jsem kvůli tomu Fagona[11] mnohokrát zoufalého. Panu z La Rochefoucauld,[12] kterého si zakládal ctít ze staré úcty z provincie, dal slyšení ve dvě hodiny po půlnoci. Zvykl si — a ten zvyk si podržel navždy — obědvat v kočáře cestou od sebe, z domu poblíž Velkých jezuitů, na radu do Tuilerií nebo odpoledne za prací do Palais-Royal. Byl odedávna důvěrným přítelem paní z Veni, doživotní převorky kláštera Madeleine de Traisnel na předměstí Saint-Antoine. Měl tam byt vně klauzury; tomuto domu byl velmi prospěšný. Jako policejní poručík tam často spával. Se změnou úřadu v tomto ohledu nezměnil zvyk; jakmile měl pár chvil, běžel tam a spal tam, kdykoli mohl: nejednou se mu stalo, že tam zapomněl pečeti a musel si pro ně dojít. Ztrácel tím mnoho času; a to, spolu s obtížemi, jak se k němu dostat a promluvit s ním, vyvolalo velké reptání. Kdybych byl takové chování uhodl, než změnil úřad, byl bych mu předem řekl svůj názor; ale když se stal tím, čím byl, už nebyl čas. On a Law sami řídili finance.

Pracovali často s regentem, téměř nikdy spolu oba zároveň a obvykle mezi čtyřma očima, a odtud vycházela rozhodnutí a výnosy bez jakékoli další formy či porady. Vévoda z La Force, jemuž byl dán prázdný titul předsedy finanční rady a obchodní rady, když z ní vévoda z Noailles odešel, už neměl žádný obor. Finanční rada už

---

10. **Vysvětlivka:** Anne-Louise-Bénédicte de Bourbon (1676–1753), vnučka Velkého Condého, od roku 1692 manželka pana du Maine, legitimovaného syna Ludvíka XIV.; z jejich dětí se dospělosti dožili princ z Dombes, hrabě z Eu a slečna du Maine. Za účast na spiknutí Cellamare byla v prosinci 1718 zatčena a do roku 1720 držena ve vězení v Burgundsku (v Dijonu).

11. **Vysvětlivka:** Zde Louis Fagon († 1744), syn prvního lékaře, intendant financí od roku 1714 a za polysynodie člen finanční rady.

12. **Vysvětlivka:** V této době František VIII., vévoda z La Rochefoucauld (1663–1728), syn Františka VII. († 1714).

neměla téměř co dělat a sobotní odpolední regentská rada, jedna ze dvou určených pro finanční záležitosti, se pro nedostatek látky přestala scházet.

V tomto prvním rozkvětu přízně chtěl Argenson toho využít, aby pro svou ženu, sestru Caumartinovu, získal taburetku po vzoru kancléřové. Viděli jsme, jak ji získala paní Séguierová, za jakých podmínek a že jsou stále tytéž. Od té události byl jen jeden ženatý strážce pečetí.

Byl to druhý kancléř Aligre, který měl pečeti dva roky po smrti kancléře Séguiera, kdy kancléř nebyl, a po nichž se kancléřem stal sám.[13] V té době není ani stopa, ani památka po tom, že by jeho žena měla taburetku; doklady by o tom nechyběly ani v ústním podání, ani písemně v registrech, kdyby ji byla měla. Aligre se zřejmě neodvážil zkusit tak nové rozšíření. Velmi pomýšlel na to, stát se kancléřem. Měl už nohu ve třmenu. Zřejmě raději počkal, až jím bude, než by se vystavil odmítnutí nového nároku, nebo dokonce zastřel své tak zjevné a tak blízké vyhlídky nevhodnou dychtivostí po tom, co úřad kancléře přinese sám od sebe.

Argenson, který měl nad hlavou kancléře, byť vypovězeného, o mnoho mladšího, než byl on sám, takovou naději neměl a neměl ani Aligreovu opatrnost. Chtěl využít regentovy povolnosti a svého příjemného a významného postavení u něho v rozkvětu dosud zcela zářivém. Předestřel mu naprostou vnější podobnost kancléře a strážce pečetí; z toho prý plyne, že musí být stejná i mezi jejich manželkami; a tak získal taburetku pro svou ženu, která se jí o dva dny později ujala za týchž podmínek jako kancléřová.

To je první příklad této novoty, který posloužil jako pravidlo, když mnohem později stejně tak dostala taburetku žena strážce pečetí Chauvelina;[14] ta jí užívala i v přítomnosti kancléřové od té doby, co byl d'Aguesseau podruhé povolán zpět z Fresnes a vykonával funkce kancléře, zatímco Chauvelin vykonával funkce strážce pečetí. Armenonville, který měl pečeti po Argensonovi a před Chauvelinem, byl už vdovec; a po Chauvelinově pádu byly pečeti vráceny kancléři d'Aguesseauovi.

Maupeou — zmiňuji se o tom, protože se mnohem později stal prvním prezidentem — se stal prezidentem parlamentu (*à mortier*) na místě Menarse, bratra paní Colbertové, která udělala jeho štěstí; Menars zemřel v té době na svém krásném sídle Menars na Loiře u Blois. Byl to muž velmi krásné postavy a také velmi dobrý člověk, málo schopný, ale plný cti, poctivosti a spravedlnosti, a skromný, což je u prezidenta parlamentu zázrak. Kardinál z Rohanu koupil jeho drahocennou

---

13. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v přílohách vydavatele (Díl III, Přílohy vydavatele k Tomu 10, I. Kancléři a strážci pečetí v první polovině 17. století) seznam kancléřů a strážců pečetí a výtah z Deníku Oliviera d'Ormesson o správě pečeti po smrti kancléře Séguiera (1672). — Viz také poznámky na konci tohoto svazku (v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 15, III).

14. **Vysvětlivka:** Germain-Louis Chauvelin (1685–1762) byl strážcem pečetí v letech 1727–1737. Kancléř d'Aguesseau, dvakrát vypovězený na svůj statek Fresnes (1718–1720 a 1722–1727), se roku 1727 vrátil, pečeti však dostal zpět až po Chauvelinově pádu roku 1737.

knihovnu, která bývala knihovnou slavného pana de Thou; pro oba byla kusem nábytku velmi okázalým, ale velmi málo užívaným.

Registrace obnovení čtyř sou z livry a lotrinské smlouvy, které provedla sama velká komora, vyvolaly velký rozruch ve vyšetřovacích komorách a v komorách žádostí, které si činí nárok být k registracím přizvány; ty se horlivě obořily na prvního prezidenta. Tyto komory se mezi sebou usnesly, že se všichni radové vyšetřovacích komor a komor žádostí zdrží návštěv u něho, vyjma nezbytných případů, které téměř nikdy nenastávají. Několikrát se sešly mezi sebou, vstoupily do velké komory, kde právě předsedal prezident Lamoignon, vznesly své protesty a zanechaly je písemně na stole soudního zapisovatele, jemuž bylo pak zakázáno vložit je do registrů — tak pohodlné je být soudcem i stranou. Po mnoha domácích tahanicích, po obratných kličkách prvního prezidenta a různých machinacích uložily nakonec širší ohledy tomuto sporu, který se dosti často obnovuje, obvyklé přerušení.

Velká komora je nechává křičet, ledaže by ji nějaký větší zájem, jako tomu bylo tehdy, přiměl brát na ně ohled. Velká komora má své nároky, ostatní komory se jimi cítí dotčeny a tvrdí, že nejsou o nic méně než velká komora nedílnými součástmi parlamentu, bez jejichž souhlasu nelze nic pokládat za registrované jejich společným sborem, jímž je parlament. Velká komora odpovídá, že registrace přísluší jí, protože se provádějí u ní. Ostatní komory namítají, že místo nedává velké komoře vůči ostatním komorám žádné výlučné právo, protože všechno, co se posílá k registraci, je adresováno celému parlamentu; že patří k tělesu parlamentu stejně jako velká komora, která má nad ostatními komorami jen přednost v pořadí; a konečně že když tam zasedá král, jsou vždy předvolány. Jde však o to, že dvůr, který snáz ovládne malý počet než velký, a zralé a zkušené hlavy velké komory snáz než mládež a dav ostatních sedmi komor, v tomto ohledu vždy podporuje nárok velké komory; a že první prezident, který zná lépe velkou komoru, kde předsedá, než ostatních sedm komor, kam nikdy nechodí a kde nic nezmůže, zatímco jemu přísluší rozdělovat spory radům velké komory, z nichž mnozí jsou dychtiví po spisech, s nimi zachází snáze než s celým shromážděným parlamentem, a z toho důvodu podporuje pro sebe sama týž nárok velké komory proti ostatním sedmi komorám. Proto tento spor skončil ve prospěch velké komory pokaždé, kdykoli se rozhořel, což ustavičně dokazuje, že k vyhrání procesu nestačí mít pravdu.

Další domácí spor jim působí ještě mnoho škody, aniž by pýcha kteréhokoli z nárokujících z něho chtěla cokoli slevit, ačkoli každý cítí jeho krajní nevýhodu a všichni nad ní upřímně naříkají. Když lstí nebo náhodou všichni prezidenti parlamentu chybějí nebo odejdou, předsedá bez sporu děkan parlamentu, nebo není-li přítomen, nejstarší rada velké komory, ovšem ze svého místa, aniž je mění; ale když tento případ nastane ve chvíli, kdy jsou shromážděny všechny komory, je tu trojí nárok, trojí spor. Nejstarší z prezidentů vyšetřovacích komor chce

předsedat. První z prezidentů první vyšetřovací komory mu to upírá jako právo úřadu, nikoli věku či služebního stáří; a děkan parlamentu, nebo není-li přítomen, nejstarší z přítomných radů velké komory, si nárokuje vyloučit oba, opíraje se o to, že prezidenti vyšetřovacích komor a komor žádostí jsou jen radové jako oni, ačkoli mají — ale právě v této své hodnosti radů — pověření předsedat v té či oné vyšetřovací komoře nebo komoře žádostí; to nemění ani vůči nim samým jejich vlastní, skutečné, základní a osobní postavení radů, tím méně vůči radům velké komory, kde při shromáždění komor tito prezidenti vyšetřovacích komor a komor žádostí nemají před nimi přednost a jsou se svými komorami připuštěni jen jako radové; z čehož vyplývá, že nikdy nemohou předsedat na úkor kteréhokoli rady velké komory.

Právě tyto domácí spory vždy oslabovaly parlament proti dvoru; dvůr toho v častých případech využil. Kdykoli nebylo možné zabránit parlamentu, aby se sešel kvůli záležitostem, do nichž se dvůr chtěl vložit ve prospěch římských věcí, jezuitů a věcí souvisejících s konstitucí, a prezidenti parlamentu viděli, že to nebudou mít v rukou, odcházeli všichni najednou, nebo na shromáždění komor nepřicházel ani jeden. Tím vydávali zasedání rozkolu a sporu o předsednictví a nutili je, aby se rozešlo, aniž cokoli vykonalo, pro nedostatek předsedy, protože žádný z nárokujících nikdy nechtěl ustoupit.

Maršálové Francie, kteří se díky svému věku a jednotě až do té doby drželi dost dobře, pocítili zase oni ponížení z nepořádku, v němž regent pokládal za jisté, že nalezne svou bezpečnost a velikost. Maršálové Francie, kteří nebyli vévody, se potichu spojili s tím, co si přisvojilo hromadné jméno šlechty; ta kvůli ochraně a aby se ozdobila kontrastem, oni, aby z toho pokud možno těžili. Ale tato šlechta, zpyšnělá svým sjednocením a slabostí, kterou jí regent projevil, dala brzy svým přátelům maršálům pocítit, že nechce nic nad sebou, pokud jen bude moci rozdíl srovnat. Markýz z Beaufremontu se ujal toho, aby jim to dal najevo. S důvtipem, statečností a jedním z prvních jmen Burgundska by bylo těžké být smělejší, podnikavější, troufalejší, drzejší a bláznivější, než byl on po celý život.

Maršál z Villars jako předseda válečné rady psal plukovníkům většinu dopisů, které jim za zesnulého krále obvykle psal státní sekretář války, a viděli jsme (Díl IV, Tom 12, kap. 16), na jak nehoráznou nohu dokázal Louvois ve svůj prospěch postavit krajní nerovnost stylu dopisů, která trvala bez výjimky po celý život zesnulého krále. Až do té doby nikoho nenapadlo stěžovat si na dopisy maršála z Villars. Tato šlechta se jimi najednou začala cítit uražena a Beaufremont, který jeden z nich náhodou dostal, mu napsal tak podivnou odpověď, že byl za ni zavřen do Bastily. Strávil tam sotva dvě nebo tři noci a vyšel ven a vysmíval se ještě víc maršálům Francie, kteří byli v tu chvíli kvůli této záležitosti shromážděni a o jeho propuštění nevěděli ani slovo. Žádali přinejmenším, aby se Beaufremont maršálovi z Villars omluvil za odpověď, kterou mu dal, ale od regenta nedokázali nic získat. Toto naléhání trvalo osm

dní. Nevím, na základě jakého polovičatého slova, které regent, myslím, schválně nezřetelně vyslovil, aby si z nich udělal legraci, nabyli přesvědčení, že Beaufremont dostane rozkaz, který žádali, takže maršál z Villars, připravený k odjezdu do Villars, na něho čekal u sebe v Paříži celý den a i tam přespal, ačkoli měl odjet už ráno, aniž o Beaufremontovi uslyšel; ten zatím obcházel veřejná místa, říkal, že žádný rozkaz nemá, a bez míry sršel posměšky. Maršálové Francie zůstali podivně zaraženi, a to tak, že si už netroufali stěžovat si ani cokoli říci, zatímco je Beaufremont zahrnoval úštěpky. Kromě regentovy oblíbené zásady *divide et regna* a jeho záliby poštvávat všechny proti všem jsem vždy věřil, že v tom bylo i něco osobního proti Villarsovi a proti jeho nemírným řečem o kasárnách a zvýšení žoldu.

Když se regent tímto veřejným skandálem dobrých šest týdnů bavil, nechal jednoho rána Beaufremonta přijít do Palais-Royal, když s ním maršál z Villars pracoval, uvedl ho dovnitř a bez dalších okolků řekl maršálovi, že pan z Beaufremontu ho nikdy nechtěl urazit, že se za něho zaručuje a že je třeba z obou stran zapomenout na všechny tyto malicherné tahanice; a hned nato Beaufremonta propustil, a ten odešel směje se jako blázen, aniž maršál či on pronesli jediné slovo. Lze si představit vztek maršála a pánů jeho kolegů. Myslím však, že Beaufremont dostal rozkaz mlčet a nehnat věci dál, neboť už nemluvil. Mohl být spokojen se vším, co navykládal, i s tím, že z toho vyvázl tak podivným způsobem.

Vévodové se tohoto sporu nijak neúčastnili. Někteří se mu smáli. Bylo také rozumné, aby i maršálové Francie přišli na řadu.

Nepřísluší mi rozvádět toto jednání pana vévody z Orléans vůči korunnímu úřadu, jehož rozlišujícím znakem je soudit čest šlechty, a vůči hodnostářům, kteří se jimi mohou stát jen díky své krvi, svým službám a zásluhám a kteří nemohou být než významnými osobnostmi ve státě. Protože byl velkým mistrem v *mezzo-termine* a vždy chtěl bez míry vyhovět lidem, jejichž srocení mířilo jen k tomu, aby ho svrhli, jak se brzy ukázalo, stanovil, že všechny dopisy budou napříště psány formou memoranda, obsahujícího rozkazy, které je třeba vydat, odpovědi a věci, které je třeba vykonat, a budou je podepisovat Villars a spolu s ním Biron za pěchotu, Lévis za jízdu a Coigny za dragouny.

Beaufremont, vítěz nad maršály Francie, chtěl být brzy nato vítězem i nad princi krve. Necelé dva měsíce poté se objevily důkazy o jeho pletichách v Burgundsku proti službě králi a proti postavení, vlivu a autoritě pana Vévody, guvernéra této provincie, který tam odjel předsedat zemským stavům. Přivezl odtud množství dopisů, které tam Beaufremont v tomto duchu psal bez jakýchkoli okolků a které byly zčásti zachyceny, zčásti vydány těmi, kdo je dostali. Pan Vévoda je po návratu netajil, ani stížnosti, které kvůli nim vznesl u pana vévody z Orléans, z čehož však nic nevzešlo. Maršálové Francie se zase potichu smáli, že se ocitli v tak dobré společnosti.

V těchto Pamětech se už nejednou mluvilo o Monasterolovi, vyslanci bavorského kurfiřta, který byl s celou jeho důvěrou mnoho let v Paříži a jen velmi zřídka ji opouštěl, aby podnikl krátké cesty za svým pánem. Mluvilo se také o krásné ženě, kterou si vzal, vdově po La Chétardiovi, bratru faráře od Saint-Sulpice, který byl tak zadobře s paní z Maintenon a který neměl vliv na chování této své švagrové; její syn v Rusku, kam byl dvakrát vyslán králem, dlouho budil tolik hluku. Monasterol byl Piemonťan z rodiny dosti prostřední, která se přestěhovala do Bavorska jako některé jiné italské rodiny. Byl to muž velmi příjemný, vždy dobře oblečený, často vystrojený, ducha velmi prostředního, ale vlídný, společenský, zdvořilý, snažil se zalíbit, velmi galantní; ve slavnostech, hostinách, nábytku, povozech a šperkách žil v nejpřekvapivějším přepychu a hrál nejvyšší hru na světě. Jeho žena, ještě okázalejší, jeho výdaje ještě zvýšila a jeho společnost, která předtím sestávala jen z toho nejlepšího ze dvora a města, poněkud promísila. Nikdo nedokázal pochopit, jak může muž sám o sobě tak málo zámožný, a ministr knížete, který byl tak dlouho bez svých zemí, udržovat, a tolik let, tak všestranně skvělý stav. Všechno platil přesně a měl pověst velmi poctivého muže. Kromě záležitostí, jimiž byl pověřen, spravoval i kurfiřtovy záležitosti peněžní — subsidie, penze atd. —, které každoročně dosahovaly velkých sum, jež jeho kníže dostával od Francie. Pozvolna se jeho účty začaly vléct. Ti, které kurfiřt po svém navrácení zaměstnal ve svých financích, vážně pomýšleli na to, napravit jejich trosky, a chtěli mít jasno v dlouhé správě peněz, které procházely a dosud procházely Monasterolovýma rukama. Protahoval to, jak jen mohl, podporován dokonce ochranou a plnou důvěrou svého pána; ale nakonec byl tento kníže svými ministry tak tísněn, že poslal Monasterolovi výslovný rozkaz, aby přijel do Mnichova složit účty z celé své správy. Tu už nebylo možné dál couvat. Monasterol s klidnou tváří rozhlásil, že jeho cesta bude krátká, nechal ženu a téměř celou domácnost v Paříži a odjel. Když přijel do Mnichova, bylo třeba skládat účty; další odklady. Podezření, které vzbudily, způsobilo, že se naléhalo ještě víc; v koncích a zahnán do kouta, vyřešil to jednoho rána ve svém pokoji výstřelem z pistole do hlavy. Zanechal nesčetné dluhy, nic na jejich zaplacení a zmatené účty, které ukázaly, do jaké míry zneužil a oklamal důvěru a povolnost kurfiřta. Tento kníže, který ho vždy měl rád, chtěl ještě tu katastrofu ututlat a dal roztrousit pověst, že Monasterol zemřel náhle. Jeho vdova byla velmi překvapena, rychle opuštěna a odkázána na nejskromnější živobytí, které pak vedla ve velké zapomenutosti.

La Hire, známý po celé Evropě jako jeden z největších astronomů, jací po dlouhou dobu byli, zemřel na Observatoři ve věku téměř osmdesáti let, až do té doby v ustavičném a dokonalém zdraví těla i ducha; téměř současně zemřel abbé Abeille, dosti starý: byl to muž ducha a velkého literárního vzdělání, které mu vyneslo místo ve Francouzské akademii, muž mravný, nábožný, poctivý a upřímný, velmi vlídný, společenský, skromný a velmi nezištný, s okouzlující prostotou a

volností. Záhy se přimkl k maršálovi z Luxembourgu,[15] kterého doprovázel na všech jeho taženích a který ho uvedl do velkého světa a do nejlepších společností, kde byl vždy vítán a kde se nedal zkazit. Pan princ de Conti[16] ho měl velmi rád. Pan z Luxembourgu mu opatřil obročí. Po jeho smrti zůstal se stejnou důvěrou u pana z Luxembourgu, jeho syna, kde zemřel, oplakáván mnoha významnými lidmi a všemi, kdo ho znali. Byl to skutečně jeden z nejlepších lidí na světě; během tažení roku 1694 jsem k němu pojal přátelství a on ke mně, a ani můj okázalý rozchod s panem z Luxembourgu kvůli našemu sporu o přednost je nedokázal přerušit.

Poirier, první lékař krále, zemřel téměř náhle. Pan vévoda z Orléans hned prohlásil vévodovi du Maine a maršálovi z Villeroy, že mu mohou vybrat nástupce; že se do toho nechce nijak plést; že schválí jejich volbu, ať bude jakákoli; že jen vylučuje dva muže, jednak Chiraca, jednak Boudina, který byl prvním lékařem Monseigneura, pak paní Dauphine[17] a o němž jsem se zde několikrát zmínil. Já jsem pana vévodu z Orléans k celému tomuto postupu velmi nabádal. Bylo to pro jeho zájmy jednak příliš zbytečné, jednak příliš choulostivé, aby se pletl do výběru prvního lékaře v postavení, v jakém byl, a po všech hanebnostech, které se o něm rozšiřovaly při smrti našich princů a které se nepřestávaly čas od času obnovovat. Tentýž důvod byl příčinou vyloučení Chiraca, jeho důvěrného lékaře, kterého si stále držel u sebe od té doby, co si ho vzal v Languedocu, když jel převzít velení italské armády. Pokud jde o Boudina, připomněl jsem panu vévodovi z Orléans nehorázné a nemírné řeči, které měl tu drzost všude se vztyčenou hlavou šířit v době ztrát, z nichž se Francie nikdy nevzpamatuje a které mu kvůli jeho osobnímu zájmu, na němž nízce lpěl, zatočily hlavou; a že byl odjakživa, jako byl dosud, zaprodán všem jeho největším nepřátelům a chlubil se tím; kromě toho byl velký intrikán, velmi duchaplný, velmi rozmazlený a nesmírně drzý. Tato vyloučení způsobila, že volba padla na Dodarta, který byl lékařem dětí Francie a předtím zastával u dvora jiné lékařské úřady.

Byl to velmi poctivý muž, dobrých a mírných mravů, vzdálený pletichám a intrikám, ducha i schopností velmi prostředních, a skromný. Byl synem velmi

---

15. **Vysvětlivka:** François-Henri de Montmorency-Bouteville, vévoda z Luxembourgu (1628–1695), maršál Francie, vítěz od Fleuru, Steenkerke a Neerwindenu. Roku 1680 byl v souvislosti s travičskou aférou několik měsíců vězněn v Bastile. Zemřel po krátké nemoci ve Versailles 4. ledna 1695. Roku 1694 s ním Saint-Simon vedl spor o přednost (Luxembourgův nárok na starší hodnost vévody z Piney).

16. **Vysvětlivka:** François-Louis de Bourbon, princ de Conti (1664–1709), synovec Velkého Condého a proslulý vojevůdce; roku 1697 byl zvolen polským králem, trůnu však nedosáhl. Zemřel v Paříži v únoru 1709 po dlouhé nemoci.

17. **Vysvětlivka:** Zde Marie-Adélaïde Savojská (1685–1712), dcera Viktora Amadea, manželka vévody z Bourgogne a od roku 1711 dauphine; zemřela 12. února 1712 na horečnatou nemoc (nejspíš spalničky), šest dní před manželem, a 8. března zemřel i jejich starší syn; z jejich synů přežil jen nejmladší, Ludvík XV. Pověsti tehdy obviňovaly vévodu z Orléans, že je otrávil; na to Saint-Simon naráží „smrtí našich princů".

učeného a velmi svatého muže, který byl lékařem prince a princezny de Conti-Martinozzi[18] a až do své smrti zůstal lékařem princezny de Conti, dcery krále; král ho vždy velmi toužil vyhnat od dvora pro jeho velkou oddanost Port-Royalu, ale na moudrosti jeho chování nikdy nemohl najít, čeho se chytit. Paní princezna de Conti, která k němu měla veškerou důvěru, nezávisle na té, která se týkala jejího zdraví, a která ho ztratila teprve nedávno, jeho syna na místo prvního lékaře silně prosazovala.

Poirier od Fagonovy smrti neměl čas převzít správu Zahrady léčivých rostlin. Překvapilo mě, že ke mně jednoho rána přišel Chirac, neboť nemyslím, že bych s ním byl do té doby kdy mluvil nebo se s ním téměř potkal. Přišel mě poprosit, abych mu tu správu zjednal. Řekl mi, že s jměním, které má — a byl opravdu nesmírně bohatý —, mu nejde o zvýšení příjmů, ale naopak o to, aby do toho vložil ze svého. Vylíčil mi tak dobře krajní zanedbání péče o tolik zvláštních a vzácných rostlin a o tolik věcí užitečných pro lékařství, které se tam měly předvádět a připravovat, a jak je první lékař, zcela zaměstnaný dvorem, nemůže udržet v pořádku, natož je pozvednout z úpadku, do něhož tam všechno kleslo, že mě přesvědčil, že obecný užitek žádá, aby tím byl pověřen někdo jiný. Dodal, že z povinnosti i ze záliby vynaloží veškerou potřebnou péči na obnovu, údržbu a dobrý pořádek místa, které, vedeno tak, jak má být, dělá čest hlavnímu městu a vzdělává lékaře, učence i zvídavé lidi; že bude moci lépe než kdokoli jiný dát z rozkazu pana vévody z Orléans dovážet ze všech stran a pěstovat ty nejzajímavější a nejvzácnější rostliny; zkrátka tolik věcí, že jsem se ho jen zeptal, proč se, když má důvěru svého pána, neobrátí přímo na něho. Uspokojil mě v tom, neboť měl hodně řečí, výmluvnosti, obratnosti, umění a jemnosti. Byl to nejučenější lékař své doby v teorii i v praxi, a jak přiznávali všichni jeho kolegové i ti nejproslulejší, mistr jich všech, před nímž stáli v úctě jako žáci, zatímco on mezi nimi vládl plnou autoritou jako nějaký druhý Asklépios. To nikomu nebylo neznámo; ale co jsem se dozvěděl až později a co mě později naučila i zkušenost, je, že ho hlodala lakota, ač se topil v majetku; že čest, poctivost a snad i náboženství mu byly neznámé a že jeho drzost odolala všemu. Cítil, že ho jeho pán zná, a chtěl se u něho opřít o někoho, kdo ho neznal, aby dosáhl, po čem toužil a v co sám od sebe nedoufal. Promluvil jsem o tom za dva dny s panem vévodou z Orléans, který po jistém zdráhání svolil. Od té doby jsem o Chiracovi už ani neslyšel; ale nejhorší, co udělal, bylo, že do Zahrady léčivých rostlin nic nevložil, nic v ní neudržoval, vytěžil z ní pro sebe to nejlepší, zpustošil ji a při své smrti ji zanechal ladem, takže ji bylo třeba celou znovu založit a obnovit. Budu mít jinde příležitost o něm ještě mluvit.

---

18. **Vysvětlivka:** Armand de Bourbon, princ de Conti (1629–1666), bratr Velkého Condého, a jeho manželka Anne-Marie Martinozziová (1637–1672), neteř kardinála Mazarina. „Princezna de Conti, dcera krále" je Marie-Anne de Bourbon (1666–1739), dcera Ludvíka XIV. a paní de La Vallière, od roku 1685 bezdětná vdova po Ludvíku Armandovi, princi de Conti.

Kapitola třináctá

Smrt vévodkyně z Vendôme. — Obratnost a lsti kolem nenápadné stráže u jejího těla, podle téhož příkladu slečny z Condé; o což se od té doby nikdo nepokusil. — Velký převor naposledy slouží při umývání nohou na Zelený čtvrtek a druhého dne se nedostaví k uctívání kříže. — Kardinál z Polignaku si nárokuje podávat králi evangelium k políbení přednostně před prvním almužníkem; je odsouzen. — Král navštěvuje paní Princeznu a její dvě dcery kvůli smrti paní z Vendôme. — Douglas, temný, ubohý, uprchlý. — Vévodkyně z Berry promluví velmi nevhodně k maršálovi z Villars; odváží se vykázat paní z Clermontu z Opery atd.; brzy nato se s ní i s paní z Beauvau usmíří. — Abbé ze Saint-Pierre vydává knihu, která vyvolá velký rozruch a kvůli níž je vyloučen z Francouzské akademie, jejímž byl členem. — Požár na Petit-Pont v Paříži. — Smrt a povaha paní z Castries. — Paní z Épinay dámou šatny vévodkyně z Orléans na její místo. — Smrt anglické královny v Saint-Germain. — Smrt, původ a rodina vévody z Giovenazza. — Výbor pěti komisařů regentské rady k prozkoumání prostředků, jak se obejít bez bul. — Řím dostane strach a ihned je všechny a bez podmínek udělí. — Smrt hraběte z Albemarle. — Jeho kariéra osudná Portlandově kariéře. — Smrt, povaha a přízeň pana Velkého. — Smrt paní z Chalmazel a vévodkyně z Montfortu. — Sňatek vévody z Albretu s Barbezieuxovou dcerou a syna knížete z Guéméné s dcerou prince z Rohanu. — Původ zásnub v králově kabinetu u těch, kdo mají hodnost cizího knížete. — Sňatek hraběte z Agenois se slečnou z Florensacu. — Princ a princezna z Carignanu v Paříži, kde se inkognito usadí. — Smutný skandál biskupa z Beauvais. — Yolet, který před třinácti či čtrnácti lety opustil službu jako polní mistr, jmenován polním maršálem. — Rozruch polních mistrů jezdectva kvůli stylu dopisů, které jim psal hrabě z Évreux, ukončený mezzo-termine. *— Zvýšení penze vévodkyni z Portsmouthu. — Velké peněžní milosti panu princi de Conti. — Původ tohoto přívalu královských peněz princům a princeznám krve. — D'Antin získává pro své dva vnuky nástupnictví ve svých guvernérstvích a Silly místo v radě vnitřních věcí království. — Velká vzpoura v Bruselu. — Zahraniční záležitosti.*

Paní z Vendôme[1] zemřela v Paříži 11. dubna tohoto roku, bez závěti a bez svátostí, protože se úplně otupila silnými likéry, jichž měla plný kabinet. Bylo jí čtyřicet let. Vše, co se o ní dá říci, je, že ubyla jedna princezna krve. Byla velmi bohatá, protože jí pan z Vendôme v manželské smlouvě daroval všechen svůj majetek. Na příslušném

1. **Vysvětlivka:** Marie-Anne de Bourbon (1678–1718), nejmladší dcera pana Prince Jindřicha Julia, za svobodna slečna z Enghien, od roku 1710 manželka Louise-Josepha, vévody z Vendôme († 1712). „Velký převor" je zde manželův bratr Philippe z Vendôme (1655–1727), velký převor Francie maltézského řádu.

místě jsme zde viděli, jak k tomu sňatku došlo: on z pýchy, ona aby se osvobodila, pan du Maine aby tím víc pozvedl levobočky. Doba, kterou spolu za dva roky manželství strávili, by se dala spočítat nanejvýš na dny; a protože neměli děti a velký převor, její švagr, nemohl nic dědit, celé to velké dědictví připadlo paní Princezně,[2] jejíž byla nejmladší dcerou, a jejím ostatním dětem.

Tato smrt dala princům krve příležitost obratně a smělo pokračovat v tom, co už jednou zkusili: dát u jejího těla držet stráž. Až do Mademoiselle se stráž u těla nedržela nikomu jinému než královnám, dauphinám a dcerám Francie; Mademoiselle, dcera Gastona, bratra Ludvíka XIII., a jeho první manželky, dědičky z Montpensier, zemřelá roku 1693, ji měla jako vnučka Francie — byla to ta, kvůli níž byla zřízena tato nová hodnost vnuků Francie, jak jsme viděli (Díl II, Tom 7, kap. 10), hodnost, která má blíž k synům Francie než k princům krve. Když 23. října 1700 zemřela slečna z Condé, pan Princ,[3] který dbal na přivlastňování mnohem víc než kterýkoli jiný princ krve, dokonce víc než jeho otec, Velký Condé, potichu zařídil, aby u těla jeho dcery držely stráž některé dámy nevalného postavení a po jejich příkladu i několik málo jiných s trochu lepším jménem, které však stály zcela stranou všeho a nevěděly, co se jim to dává dělat. Tato novota, ač vedená tak jemně, přesto vzbudila rozruch, přestože pan Princ dal dámy zvát jen svým jménem a neodvážil se to zkusit jménem královým; a ten rozruch, který lidem otevřel oči, způsobil, že naposledy pozvané odmítly. Tím se to rázem zastavilo. Pan Princ si pospíšil dát slečnu z Condé pohřbít, aby příležitosti ke stráži rychle učinil konec. Využil nepřítomnosti Blainvilla, velmistra ceremonií, který byl na hranici Nizozemí, kde už všechno stálo ve střehu proti sobě, protože španělský král byl na smrt nemocen; zemřel 1. listopadu toho roku. Desgranges, jeden z prvních úředníků Pontchartrainových, byl ceremoniářem a stěží by se zmohl panu Princi postavit sebemenší odpor; pan Princ mu tak dal do knihy vpašovat, co chtěl.

Na tomto základě chtěli princové krve v podniku pokračovat; báli se však paní Princezny, která, jakkoli byla pyšná, nebyla tak smělá jako oni a neměla tolik důvěry v jejich síly a v hloupost veřejnosti; věděla jako oni, a lépe než oni, protože toho byla svědkem, že příklad slečny z Condé byl pokusem smělým, obratným, temným a málo zdařilým; tušili, že se nebude chtít vystavit druhému. Napadlo je nechat ji polapit Dreuxem, o němž jsem měl příležitost mluvit dost, abych nemusel nic dodávat, a který nebyl člověk, jenž by opomněl dvořit se tomu, koho se bál, a nevyšel vstříc všemu, co se jim mohlo líbit. Pochopili, že bázlivost paní Princezny ustoupí

---

2. **Vysvětlivka:** Anna Falcká (Anne de Bavière, 1648–1723), dcera falckraběte Eduarda, od roku 1663 manželka Jindřicha Julia Bourbonského, prince de Condé († 1709). Z jejich dětí se dospělosti dožili Ludvík III., pan Vévoda († 1710), Marie-Thérèse, princezna de Conti, slečna z Condé († 1700), vévodkyně du Maine a paní z Vendôme.

3. **Vysvětlivka:** Jindřich Julius Bourbonský, princ de Condé (1643–1709), syn Velkého Condého (Ludvíka II. Bourbonského, 1621–1686); zemřel v Paříži 1. dubna 1709 po delší nemoci.

autoritě velmistra ceremonií, na jehož svědectví se v každém případě vždycky bude moci vymluvit, anebo se jím ohánět. Prostředek se zdařil, jak doufali. Přesto si dobře dali pozor, aby vybrali dámy, které by nemohly poznat, co se jim navrhuje, a ani by si nebyly vědomy své ceny, a tím spíš aby se neobrátili na jedinou titulovanou paní, ba ani na pouhou maršálku Francie nebo na ženu s jistým postavením ve společnosti, ani na takovou, která by věděla, kým svým rodem je. Spokojeni s tak obratným a tak jemným opakováním, které potvrzovalo první pokus, napodobili při prvním slabém rozruchu, jejž o tom zaslechli — a na ten nebylo dlouho čekat —, opatrnost pana Prince a příležitost rázem ukončili tím, že si pospíšili dát tělo paní z Vendôme pohřbít.

Tělo bylo 16. dubna převezeno ke karmelitkám na předměstí Saint-Jacques; průvod vedla slečna z Clermont v doprovodu vévodkyň z Louvigny a z Olonne, které pozvaly paní Princezna a pan Vévoda, a vůbec ne jménem krále. Obřad proběhl jako u slečny z Condé, kde byla moje matka a vévodkyně z Châtillonu, pozvané panem Princem, jak jsme viděli (Díl I, Tom 2, kap. 25), a Dreux zapsal do svých knih, co se princům krve zlíbilo; ostatně velmi málo dbal na to, co do nich psal nebo vynechával. Od té doby zemřela řada princezen krve, a o stráži u těla žádné z nich už nepadlo ani slovo. Zúčastnění zřejmě usoudili, že není vhodné to zkoušet znovu.

Pokračujme ve vyprávění o troufalých nárocích. Na Zelený čtvrtek tohoto roku velký převor směle obsluhoval chudé při obřadu umývání nohou jako princové krve. Toto opakování neslýchané novoty z loňského roku, proti výslovnému slovu regentovu, bylo plodem téže politiky, která ji dovolila poprvé: dráždila a štvala proti sobě to nejvznešenější, co bylo, a to byla regentova oblíbená hra. Tento rok to však bylo naposledy, kdy si to velký převor dovolil, ať k němu regent choval jakoukoli úctu, jak bylo vysvětleno jinde; druhý den ráno se u krále ani neukázal při bohoslužbě uctívání kříže. Při velké mši téhož Zeleného čtvrtka si kardinál z Polignaku, který by byl udělal lépe, kdyby byl ve svém arcibiskupství v Auchu, kam za celý život nevkročil, nárokoval podat králi k políbení knihu evangelií přednostně před biskupem z Met, prvním almužníkem, protože velký almužník, kardinál,[4] tam nebyl. Tento zcela nový spor zabránil králi políbit evangelium. Dva dny nato rozhodl regent ve prospěch prvního almužníka a kardinálové mu to od té doby už nikdy nesporovali. Pravda je ovšem také, že od té doby, co jsem rytířem řádu, jsem byl na jednom řádovém svátku, kde nebyl ani velký, ani první almužník, kde kardinálové z Polignaku a z Bissy seděli na svých místech komandérů a kde kardinál z Polignaku podal králi evangelium k políbení přednostně před oběma almužníky konajícími čtvrtletní službu, kteří byli přítomni na svých místech a nesporovali

4. **Vysvětlivka:** Armand-Gaston-Maximilien de Rohan (1674–1749), biskup štrasburský, kardinál od roku 1712 a od roku 1713 velký almužník Francie; jeden z hlavních zastánců buly *Unigenitus*.

to. Téhož Zeleného čtvrtka po temných hodinkách navštívil král paní Princeznu a její dvě dcery, paní princeznu de Conti a vévodkyni du Maine, aby jim projevil soustrast k smrti paní z Vendôme.

Viděli jsme (Díl IV, Tom 13, kap. 13) strašlivé dobrodružství Pretendenta, který v Nonancourtu díky odvaze a důvtipu poštmistrové unikl Douglasovi a ostatním vrahům, které za tímto princem pod Douglasovým velením vyslal Stairs, i jejich nestoudnost po nezdařeném úderu. Tento Douglas pak upadl v naprosté zapomnění, protože se ho všichni slušní lidé štítili; v Paříži však byl trpěn pod ochranou Stairse, jemuž regent nedokázal nic odepřít. Douglas, zcela zchudlý, nadělal dluhů takového druhu, že mohl být zatčen ve svém bytě. Pokusili se o to; utekl zadními dveřmi a Stairs se za něj přimluvil. Poskytnutý odklad však byl krátký a posloužil mu jen k tomu, aby mohl z Paříže odjet a skrýt se jinde. Od té doby už o něm nikdo neslyšel, ačkoli ještě nějaký čas ve Francii protloukal svůj hanebný a temný život, o který měl přijít roztrháním čtyřmi koňmi, když se vracel z Nonancourtu. V Metách se oženil se slečnou, která měla majetek a kterou už před mnoha lety zanechal jako vdovu bez dětí a téměř na žebrotě.

Vévodkyně z Berry se téměř za sebou dopustila dvou kousků, které si navzájem velmi odporovaly a které stejnou měrou ukázaly přemíru její pýchy i nedostatek jejího úsudku. Strhávána *roués* vévody z Orléans, s nimiž ona, ač dcera Francie, často večeřela a z nichž se mnozí chtěli zase vylepšit tím, že se přimknou k oné takzvané šlechtě, které bylo všechno dobré, odvážila se u sebe veřejně a velmi nevhodně mluvit s maršálem z Villars o jeho dopisech plukovníkům, na něž si ta takzvaná šlechta usmyslela stěžovat. Všechny překvapila moudrost a umírněnost maršála, který nebyl z těch, kdo by snesli veřejnou důtku, ani od samotného regenta; tato princezna, unesená pýchou, která si myslela, že má právo na všechno, a přece neměla právo nikoho kárat za nic, co se nedotýkalo úcty k ní — a i pak jen s mírou přiměřenou osobám —, nepochopila, že je v tom nástrojem a hříčkou sběře lidí všeho druhu, obratně podněcovaných panem a paní du Maine a nejnebezpečnějšími nepřáteli vévody z Orléans, aby ho svrhli; ti lidé se, dokud jejich vůdci neuznají za vhodnou chvíli nechat je udeřit na skutečný cíl, nechávali oslnit krásným záměrem uvést vše do rovnosti, která by — tím, že by znetvořila stát a učinila ho nepodobným tomu, čím je od svého založení, i všem ostatním státům světa — zničila výhody velké, staré a pravé šlechty, odstranila stupně, zrušila odměny, od kořene zničila veškerou ctižádost, napadla autoritu, právo a majestát trůnu, srovnala vše na touž úroveň, a tím nutně v nejhorší zmatek, uvrhla vše do nečinnosti, lenosti a nicoty, vylidnila dvůr, armády, velvyslanectví atd. a ponechala rozdíly a výhody jen bohatství, a tedy nízkosti, lakotě a chamtivosti, jak je získat a udržet všemi prostředky. Zároveň neviděla, jak tímto pošetilým činem porušuje úctu ke králi, když si, ač jeho poddaná, osobovala moc neoddělitelnou od jeho koruny, i k regentovi, svému otci, jedinému správci moci nezletilého krále,

a to jakožto regentovi, a jedinému ve Francii, kdo byl oprávněn ji vykonávat jeho jménem.

Hned poté, co se tak podivně ukázala jako ochránkyně této spodiny šlechty, se odhodlala veřejně urazit veškerou pravou a vysokou šlechtu, kterou celou urazila v osobě dvou dam tohoto postavení. Viděli jsme výše (s. 64), jak a proč paní z Beauvau a paní z Clermont-Gallerande opustily místa, která u ní zastávaly. Odpouštěla jim to tím méně, že je za to všichni velmi schvalovali a že s nimi i s jejich manžely zacházeli od té doby neméně dobře Madame i vévoda a vévodkyně z Orléans. Když byla v Opeře ve své malé lóži, tak ji popudilo, že paní z Clermontu sedí naproti ní v malé lóži hraběte z Toulouse, který tam nebyl, že k ní okamžitě poslala Brassaca, exempta své gardy, aby jí zakázal objevovat se kdykoli na místech, kde bude ona. Totéž to znamenalo pro paní z Beauvau, kdyby tam byla. Paní z Clermontu velmi rozumně ihned z lóže odešla a odjela s mladou paní z Estampes, která tam s ní byla jediná. Tento čin vzbudil ve společnosti velký rozruch a byl skutečně aktem pravé svrchovanosti, jaký přísluší jen králi, který jediný má moc vypovídat a vykazovat ze své přítomnosti kamkoli. Byl to také útok na veřejnou svobodu a povýšení se nad veškerou míru, každé pravidlo a každý zákon. Řečem se meze nekladly, ale to bylo téměř vše. Princezna byla regentovou dcerou; znala se její prudkost i veškerá slabost jejího otce. Madame a on jí přesto řekli svůj názor.

Po několika dnech zuřivosti proti pohoršení veřejnosti si nemohla zastírat, že je z toho v rozpacích. Právě ve svých rozpacích se svěřovala paní ze Saint-Simon, která s ní na oné opeře nebyla; až dosud spolu o celém tom pěkném dobrodružství nepromluvily ani slovo. Znala moudrost jejích rad, i když se jimi řídila zřídka. Věděla, jak velmi je v její domácnosti milována a ctěna; neušlo jí, co k ní ty dvě dámy cítí — ani před svým odchodem, ani po něm netajily, že je dlouho zdržoval jedině ohled na paní ze Saint-Simon. Paní ze Saint-Simon využila tohoto zmatku vévodkyně z Berry, aby jí dala pocítit celou její chybu a přesvědčila ji, aby počestně a náležitě ukončila jednání, které se nedalo obhájit. Nakonec ji přiměla, aby souhlasila s tím, že přijme obě dámy i oba manžele se způsoby, zdvořilostmi a slovy, které by mohly napravit všechno, co se stalo. Nepřivedla ji k tomu bez námahy; způsob byl další potíží. Takový vstřícný krok na veřejnosti příliš tížil její pýchu. Chtěla se pro tentokrát vyhnout Lucemburskému paláci. Bylo tedy mezi nimi dohodnuto, že vévodkyně z Berry pojede o dva dny později ke karmelitkám na předměstí Saint-Germain, kde měla byt; že paní ze Saint-Simon uvědomí pana a paní z Beauvau a pana a paní z Clermontu a že je sama ke karmelitkám přivede a bude přijetí přítomna.

Stalo se tak 4. června, šest týdnů po příhodě v Opeře, k níž došlo 25. dubna. Všichni vešli do kláštera a šli rovnou do bytu vévodkyně z Berry, která je tam očekávala. Obě strany se ovládly natolik, že přijetí bylo stejně vlídné, jako bylo dobře přijato. Oba muži zůstali v klášteře jen krátce, protože muži do něj vstupují

velmi zřídka. Paní z Beauvau tam byla zadržena a vévodkyně z Berry ji zahrnula laskavostmi. Paní z Clermontu byla tehdy nedaleko Fontainebleau u hraběte z Toulouse v La Rivière a nemohla se vrátit včas. Jakmile se vrátila, šla k vévodkyni z Berry, kde vše proběhlo z obou stran velmi dobře; a od té doby k vévodkyni z Berry obě i jejich manželé čas od času chodili.

Jedna velmi nicotná věc tehdy vzbudila prudký rozruch. Několikrát jsem se tu zmínil o Saint-Pierrových, z nichž jeden byl prvním štolbou vévodkyně z Orléans a druhý, jeho bratr, prvním almužníkem Madame.[5] Tento měl ducha, vzdělání i chiméry. Byl už velmi dlouho členem Francouzské akademie a byl velmi plný sebe, přesto to byl dobrák a čestný člověk, velký vymýšlitel knih, projektů a reforem politiky a vlády ve prospěch obecného blaha. Myslel si, že změna vlády mu dává volnost popustit uzdu své představivosti ve prospěch obecného blaha. Napsal tedy knihu, kterou nazval *Polysynodie*,[6] v níž věrně vylíčil despotickou a často tyranskou moc, kterou za minulé vlády vykonávali státní sekretáři a generální kontrolor financí; nazval je vezíry a jejich odbory vezírstvími a rozepsal se o tom s větší pravdivostí než opatrností.

Jakmile vyšla, vyvolala všeobecné pobouření celé staré vlády a všech, kdo si ještě lichotili, že se k ní po regentství vrátí. Staří dvořané zesnulého krále se na cizí účet chlubili vděčností, která je nic nestála. Maršál z Villeroy se vyznamenal strašlivým povykem a po dobrém či po zlém poštval celý starý dvůr. Kromě nich se nikdo nepohoršoval nad dílem, kterému sice mohla chybět opatrnost, ale které se v ničem neprohřešilo proti osobě zesnulého krále a vykládalo jen pravdy, jichž byli svědky všichni tehdy žijící a jejichž zřejmost nemohl nikdo popřít. Akademie, ostatní literáti a ostatní svět se dokonce rozhořčili a dali najevo, že ti páni ze starého dvora dosud nesnesou pravdu a svobodu, tak si zvykli na otroctví. Maršál z Villeroy však nadělal tolik pletich, deklamací a randálu a svou prudkostí strhl tolik lidí, kteří se neodvážili nekřičet jako ozvěna, že vévoda z Orléans, který Saint-Pierrovy odedávna neměl rád a jemuž maršál z Villeroy imponoval, nechtěl kvůli nim tomuto povyku vzdorovat. Abbé ze Saint-Pierre byl tedy vyloučen z Francouzské akademie proti vůli Akademie, která se neodvážila vzdorovat až do konce; z domů, které navštěvoval, však byl vypuzen jen z mála, ovšem významných domů navštěvoval málo. Kniha byla potlačena; Akademie však, využívajíc regentovy záliby v *mezzo-termine*, dosáhla toho, že se nebude konat volba a místo abbého ze Saint-Pierre

---

5. **Vysvětlivka:** Charles-Irénée Castel, abbé ze Saint-Pierre (1658–1743), spisovatel a reformátor, autor *Projektu věčného míru v Evropě* (1713); člen Francouzské akademie od roku 1695, vyloučen z ní roku 1718 pro svůj spis *Polysynodie*. Jeho bratr Saint-Pierre byl první štolba vévodkyně z Orléans.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto slovo, které znamená mnohost rad, vymyslel abbé ze Saint-Pierre. Dílo tohoto názvu vyšlo roku 1718. Viz poznámku o radách (Díl IV, Přílohy vydavatele k Tomu 12, IV. O radách) převzatou z Pamětí markýze d'Argenson.

nebude obsazeno; tak se také stalo, navzdory křiku jeho pronásledovatelů, až do jeho smrti.

Dne 27. dubna vypukl požár u Malého mostu. Jakýsi neopatrný člověk, který se svíčkou něco hledal v koutech lodi se senem, ji zapálil. Ze strachu, aby oheň nepřenesla na několik dalších lodí, mezi nimiž stála, ji spěšně pustili po proudu. Narazila na pilíř oblouků Malého mostu. Plameny, které z ní šlehaly, chytily jeden z domů na mostě a způsobily dosti velký požár. Vévoda z Tresmes, guvernér Paříže, policejní úředníci a mnoho lidí tam přiběhli. Kardinál z Noailles tam strávil část noci tím, že dával do svého paláce přenášet množství nemocných z nemocnice Hôtel-Dieu, jejíž sály byly v nebezpečí, a dával jim u sebe poskytovat pomoc jako pravý pastýř a otec. Arcibiskupský palác jich byl plný a jeho pokoje nebyly nijak šetřeny. Byla chvíle, kdy se zdálo, že shoří celý Hôtel-Dieu; díky dobrým a rychlým opatřením však z této nemocnice vyhořelo jen velmi málo a shořelo nebo bylo strženo kolem třiceti domů. Kapucíni se tam velmi užitečně vyznamenali. Také františkáni posloužili velmi dobře. Vévoda z Guiche[7] tam povolal pluk gardy, který vykonal velké služby, a vévoda z Chaulnes dal nábytek a majetek hlídat svými lehkými jezdci na koních. Trochu se tam smáli maršálovi z Villars, který dal přivézt děla, aby strhla domy — lék, který by na tak natěsnaných domech, celých ze dřeva, nebyl o nic méně zhoubný než nemoc. Mistr stříkaček si tam slávy nezískal.

Paní z Castries, dáma šatny vévodkyně z Orléans, byla ráno nalezena v posteli v bezvědomí, z něhož se navzdory všem lékům neprobrala, až v osm hodin večer zemřela, aniž zanechala děti: byla úplně zdravá a paní ze Saint-Simon u ní den předtím strávila část večera. Ještě víc překvapilo, že to byl samý duch a duše a téměř žádné tělo. To její bylo malé a tak útlé, že by ji porazil dech. Byla to velká škoda: mluvil jsem jinde o ní i o jejím manželovi, který se z toho právem nikdy neutěšil. Byla to taková nepovedená panenka, v jádru vzdělaná ve všem, aniž to na ní bylo kdy znát, ale jiskřící duchem, často i zlomyslností, se všemi způsoby a půvaby a s tím obratem a druhem ducha a okouzlujících a jedinečných výrazů, tak vychvalovaných a tak zvláštním způsobem vlastních Mortemartům. O dva dny později byla za její nástupkyni vybrána paní z Épinay. Jeden lokaj paní z Castries, když se to dozvěděl na nádvoří Palais-Royal, vykřikl: „Ach, má ubohá paní, jak by se divila, kdyby věděla, kdo po ní nastupuje!“ Vévodkyně z Orléans ji chtěla za každou cenu, protože byla dcerou pana z O. Často jsme jinde mluvili o celé té levobočí kotérii; vévodkyně z Orléans chtěla svět přesvědčit, že tu volbu učinil vévoda z Orléans, ten to však popřel, vrátil jí míček a byl první, kdo se té volbě vysmíval. Ubohá žena si však v úřadu vedla velmi dobře a získala si lásku všech.

---

7. **Vysvětlivka:** Antoine de Gramont, vévoda z Guiche (1672–1725), plukovník francouzské gardy, maršál Francie od roku 1724; manžel dcery maršála z Noailles a švagr vévody z Noailles.

Anglická královna zemřela 7. května v Saint-Germain po deseti či dvanácti dnech nemoci. Její život od té doby, co přišla do Francie koncem roku 1688, byl jen řadou neštěstí, která hrdinně nesla až do konce, v obětování se Bohu, v odpoutanosti, v pokání, v modlitbě a v ustavičných dobrých skutcích a ve všech ctnostech, které dovršují svaté. Při největší přirozené citlivosti, mnoha duchu a přirozené hrdosti, které dokázala pevně spoutat a ustavičně pokořovat, měla to nejvznešenější vystupování na světě, nejmajestátnější, nejimpozantnější, a přitom byla vlídná a skromná. Její smrt byla stejně svatá jako její život. Ze šesti set tisíc livrů, které jí král ročně dával, si všechno odříkala, aby mohla živit chudé Angličany, jichž byl Saint-Germain plný. Její tělo bylo dva dny nato převezeno k sestrám od Navštívení v Chaillot, kde zůstalo uloženo a kam se často uchylovala. Dvůr se o její pohřeb nijak nestaral a neúčastnil se ho. Vévoda z Noailles jel do Saint-Germain jako guvernér toho místa a jako kapitán tělesné gardy, jen aby nařídil, aby tam vše proběhlo důstojně. Smutek trval jen tři týdny.

Cellamare, španělský velvyslanec v Paříži, ztratil zároveň v Madridu otce, který se jmenoval vévoda z Giovenazza a jehož děd byl lékařem v Janově, kde zbohatl obchodem. Jeho syn se přestěhoval do Neapole, nakoupil tam velké statky, pokračoval v obchodě, ale vystupoval jako šlechtic, a značně rozmnožil své bohatství. Jeho dva synové byli velmi duchaplní, zvláště starší, který tak obratně pronikl do intrik španělského dvora, že se tam propracoval ke všem úřadům a že ho Karel II. učinil grandem třetí třídy, a to na tři pokolení, totiž i pro jeho syna a vnuka. Jeho velmi uznávané schopnosti mu vynesly místo ve státní radě, což bylo tehdy nejvyšším vrcholem štěstí. Filip V. ho zastihl takto vybaveného a choval k němu velký ohled, a je pravda, že v Madridu velmi mnoho znamenal. Zemřel ve velmi vysokém věku a vždy se choval velmi dobře. Jeho bratr se neméně vypracoval v Římě. Peníze ho pozvedly z úřadu do úřadu a nakonec až ke kardinálskému purpuru. To je kardinál del Giudice, o němž se tu mluví na tolika místech. Také on se dožil vysokého věku, ne však natolik, aby viděl kardinálem svého synovce[8], který rovněž přijal jméno kardinál del Giudice. Ten byl Cellamarovým bratrem a strávil život v Římě v prelátských úřadech, potom v úřadech papežského dvora a nakonec jako kardinál. Co se Cellamara týče, ten dá hojnou příležitost o něm mluvit.

Papež, dotírán svým nunciem Bentivogliem, kardinály z Rohanu a zvláště z Bissy a nejzarytějšími z této strany, se jim už dávno proti své vůli podvolil a odpíral buly. Velký počet diecézí byl bez biskupa, ačkoli většinou už byli jmenováni. Totéž platilo o opatstvích a kardinál Fabroni držel papeže svými obvyklými výbuchy zkrátka, aby mu v tom noha neuklouzla. Na počátku tohoto postupu by byli rádi udělili buly za podmínek potupných pro Francii i pro biskupy a užitečných

8. **Ediční poznámka:** Niccolò del Giudice (1660–1743) byl jmenován kardinálem 11. června 1725; jeho strýc, kardinál Francesco del Giudice, zemřel v Římě 10. října 1725, synovcova jmenování se tedy dožil.

pro římské panství, k němuž v tomto dvoře směřuje všechno: podřízené dopisy jmenovaných papeži, podpisy u nuncia, jaké by jim předložil, vylučování podle toho, koho by chtěli. Regent, občas otřesený, by docela ochotně přistoupil na vyjednávání o povaze podmínek; ale maršál z Huxelles, který měl v těchto římských věcech občas dobré chvilky, mu tak dobře ukázal přítomnou hanbu i zhoubné důsledky do budoucna, že ho opět utvrdil proti úskokům všeho druhu, které na něj klika používala. Nakonec se na naléhání těch, kdo měli v žilách víc francouzské krve, odhodlal ke kroku, jehož ho Řím a jeho přívrženci nepovažovali za schopného a který tento dvůr vždycky přivede k rozumu, kdykoli se podle povahy věcí sáhne k podobnému.

Regent prohlásil v regentské radě, že je třeba čelit tvrdosti římského dvora; že když tak dlouho tvrdošíjně odpírá buly proti vzájemnému zákonu konkordátu,[9] je třeba hledat a najít způsob, jak se bez něj v tom obejít; že je toho názoru, že je třeba zřídit výbor schopných osob, který by k tomu provedl potřebná zkoumání a co nejdříve o nich podal zprávu regentské radě, a hned nato použít cesty, která bude uznána za nejlepší, aby byli vysvěceni všichni jmenovaní biskupové. Rada jednomyslně přisvědčila, k velké lítosti pana z Troyes,[10] který se neodvážil vystavit se projevem jiného názoru a spokojil se tím, že souhlasil kývnutím hlavy a pokradmu se zašklebil. Regent hned nato oznámil, koho vybral za pět komisařů tohoto výboru, a jmenoval maršála z Villeroy, d'Antina, maršála z Huxelles, Torcyho a mne jako předsedu výboru, který se měl scházet u mne, protože jsem byl služebně nejstarším pairem v tomto výboru i v celé regentské radě; volba byla schválena. Mně příslušelo stanovit dny zasedání výboru a k tomu připravovat podklady; mně také, až bude práce hotova, o ní podat zprávu regentské radě.

Látka pro mne byla zcela nová; chtěl jsem se v ní důkladně poučit. Snažil jsem se tedy zjistit, kdo by mě v ní mohl nejlépe zasvětit. Sešel jsem se se sedmi nebo osmi lidmi, kteří v této věci platili za nejschopnější. S některými jsem měl rozhovory a od některých jsem dostal pamětní spisy. Ze všech mě nejvíc uspokojil svou hlubokou učeností, pamětí na fakta, svým smyslem a úsudkem při použití a uvažování a — což jsem mezi těmi učenci shledal dosti vzácným — zdvořilostí a znalostí světa jistý abbé Hennequin, který žil v ústraní v domě na jednom z nádvoří opatství Sainte-Geneviève. Velmi mě uspokojil také pan Petitpied,[11] který byl léta v Holandsku, potom ve vyhnanství daleko od Paříže a pak k ní přiblížen, a jistý pan Le Gros, který bydlel na Sorbonně. Požádal jsem vévodu z Orléans, aby panu Petitpiedovi dovolil

9. **Vysvětlivka:** Boloňský konkordát, uzavřený roku 1516 mezi Františkem I. a papežem Lvem X., přiznával francouzskému králi právo jmenovat biskupy a opaty, papeži pak udělovat jmenovaným kanonické ustanovení bulami.

10. **Vysvětlivka:** François Bouthillier de Chavigny, bývalý biskup z Troyes, člen regentské rady.

11. **Vysvětlivka:** Nicolas Petitpied (1665–1747), doktor Sorbonny a přední jansenistický teolog, odpůrce buly *Unigenitus*.

vrátit se do Paříže, protože jsem nemohl často jezdit za ním do Asnières. Vyhověl mi a tím skončilo jeho vyhnanství.

Neměl jsem čas stát se příliš zběhlým ani uspořádat jediné zasedání výboru. Řím z toho dostal takový strach, že papež bez váhání povolal kardinála z La Trémoille, jemuž regent zakázal přijmout buly na Cambrai, dokud ostatní jmenovaní nedostanou zároveň své. Papež si mu nijak nestěžoval na krok, k němuž se regent odhodlal a který v Římě vyvolal poplach, prohlásil, že uděluje všechny buly, a požádal ho, aby neotálel vypravit do Paříže kurýra s touto zprávou. Ta způsobila velkou radost a měla do budoucna posloužit jako velké poučení, jak jednat s Římem. Buly byly hned nato vystaveny a v Paříži se nemluvilo o ničem jiném než o svěceních biskupů. Nikdy od té doby se Řím nepokusil o podobné odepření ani o to, aby kterémukoli jmenovanému dal předložit nějaký návrh, za který by je dostal. Tak skončil tento výbor dříve, než se mohl sejít, z čehož jsme byli všichni velmi rádi, a myslím, že mínění, jaké o většině komisařů v záležitostech týkajících se tohoto dvora, a zvláště konstituce, odedávna vštípili Římu Bentivoglio a hlavní paliči, tam neudělalo o mnoho menší dojem než věc sama a že ten dvůr z toho pochopil, že se to myslí vážně a dovede až do konce. Šlo o tři arcibiskupství a dvanáct nebo třináct biskupství.

Došla zpráva o smrti hraběte z Albemarlu, guvernéra Bois-le-Duc a generála nizozemských vojsk. Zmiňuji se o tom proto, že to byl on, jehož rodící se přízeň u krále Viléma[12] převážila přízeň Portlandovu během jeho skvělého velvyslanectví zde hned po ryswickém míru a že kvůli této žárlivosti Portland velvyslanectví co nejvíc zkrátil. Přízeň Portlandova byla nejstarší, nejúplnější a nejtrvalejší; Portland měl důvěru ve všech pletichách tohoto prince v Holandsku, jimiž se tam pozvolna stal pánem, jak se jím také stal, ve všech jeho pletichách na všech evropských dvorech, jimiž rozdmýchával a živil válku proti Francii, a konečně v celé anglické záležitosti, kde ho princ, když se stal králem, učinil hrabětem z Portlandu a rytířem Podvazkového řádu a dal mu úřady a funkce. Portland se až do té doby, než se stal anglickým pairem, jmenoval Bentinck, což bylo jméno jeho rodu. Byl Holanďan a jeho přízeň začala už v době, kdy byl pážetem téhož prince Oranžského, a od té doby stále rostla. Keppel, Holanďan jako on, ho během jeho krátkého velvyslanectví ve Francii vyhodil ze sedla, ačkoli jeho přízeň byla nová. Byl učiněn hrabětem z Albemarlu. Jeho přízeň ustavičně rostla a trvala až do Vilémovy smrti; Portlandovi u něj zůstal už jen ohled, který mu jeho pán po tak dlouhé a tak úplné důvěře nemohl odepřít. Krásné poučení pro dvořany a oblíbence. Byl-li tak velký muž jako Vilém III. schopen takové lehkomyslnosti bez jiné příčiny než lehkomyslnosti, jíž se zdál tak neschopný, on tak pevný a ve všem tak důsledný, a k tomu v jeho věku,

12. **Vysvětlivka:** Vilém III. Oranžský (1650–1702), místodržitel Nizozemí od roku 1672, od roku 1689 spolu se svou manželkou Marií II. anglický král; vůdčí protivník Ludvíka XIV. Zemřel 8. března 1702 na následky pádu z koně.

jak se pak dá spoléhat na jiné panovníky! Portland několikrát pomýšlel na to, že se stáhne do Holandska; on i jeho soupeř Albemarle se tam po Vilémově smrti nadobro uchýlili[13].

Zároveň zemřel v Royaumontu pan Velký, téměř sedmasedmdesátiletý, ve stejném věku a na stejnou nemoc jako zesnulý král; Royaumont je opatství, které jeho rod držel odedávna a z něhož si jeho otec i on udělali letní sídlo, a jel si tam odpočinout. Byl jedním z příkladů, stejně dlouhým jako citelným, špatného vkusu tohoto panovníka v oblíbencích, z nichž se žádný netěšil tak stálé a dokonalé přízni spojené s nejvyšší, nejzřetelnější a nejneměnnější úctou a vyznamenáním. Velmi ušlechtilá a velmi krásná postava; všechna galantnost, tanec, rytířská cvičení; módy jeho doby; neúnavná přítomnost u dvora; nejnižší, nejodpornější, nejustavičnější lichocení; všechny způsoby a nejskvělejší nádhera největšího velmože, s přirozeným výrazem velikosti, který neodkládal před nikým kromě krále, před nímž se uměl plazit, jako by ho drtily jeho paprsky — to byly půvaby, které okouzlily tohoto panovníka a které tomuto oblíbenci po čtyřicet let získaly všechna vyznamenání a důvěrnosti, všechny uzurpace, o které se mu zlíbilo pokusit, všechny milosti pro sebe i pro své, po nichž se uráčil zatoužit, a které přiměly všechny ministry, říkám i ty nejodvážnější, Seignelaye, Louvoise a všechny jejich nástupce, aby si pokládali za zásluhu chodit k němu a vycházet vstříc všemu, co by se mu mohlo líbit, což přijímal se způsoby zdvořilé nadřazenosti jako něco, co mu náleží. Dokázal ohnout i prince krve, ba co víc, i královy levobočky a levobočkyně k témuž ohledu vůči sobě a k jakési rovnosti v chování s nimi u sebe doma. Dna, která mu byla nejprve záminkou a pak nutností nevycházet z domu, velký a vynikající stůl večer i ráno a nejvyšší hra na světě po celý den, kam se scházela velká část dvora, mu velmi pomáhaly udržovat si tak zřetelný výraz nadřazenosti. Vycházel jen zřídka, aby se dal donést ke králi nebo aby si zahrál v salonu v Marly.

Nikdy nebyl člověk tak omezený ani tak nevzdělaný — další důvod, proč se s ním král cítil volně —, ačkoli byl poučen o tom, co se týkalo jeho rodu, a o věcech Ligy, jíž by byl při větším duchu měl duši velmi hodnou. Ustavičný styk s nejvyšší společností a se dvorem mu ten nedostatek ducha nahrazoval, pokud jde o řeč, umění a chování, a to s největší zdvořilostí, ale nanejvýš vybranou, nejodměřenější a nejméně rozdávanou, a s obratností, s jakou si — byť se směsí nízkosti a povýšenosti — získával celé vnitřní okolí hlavních králových komorníků. Jinak byl hrubý, bez zábran k mužům i ženám, zvláště při hře, kde byl velmi nepříjemný a pouštěl ze sebe spoustu sprostot, a to na tom vzácném základě, že se nad jeho výpady nikdo nezlobil a že dámy, říkám princezny krve, klopily oči a muži se jeho sprostotám smáli. Nikdy nebyl člověk tak žravý, což byla další častá příležitost, aby se bez ohledů

13. **Ediční poznámka:** Portland zůstal po smrti Viléma III. v Anglii a zemřel 23. listopadu 1709 na svém sídle Bulstrode Park v hrabství Buckinghamshire. Do Nizozemí se vrátil Albemarle, který tam zasedl ve stavech a stal se generálem jízdy; zemřel 30. května 1718.

obořil na muže i ženy, pokud jim náhoda dala vzít si sousto, na které měl chuť, nebo když byl někam pozván na jídlo či si sám o jídlo řekl a neodpovídalo jeho chuti. Byl to navíc člověk tak sobecký, že se nikdy nestaral o nikoho ze své rodiny, kromě její velikosti, a že při smrti své manželky a svých dětí nezachoval žádnou slušnost ani pokud jde o smutek, ani o hru, ani o společnost. V jádru byl dobrák, měl čest, rád posloužil a v majetkových záležitostech jednal tak ušlechtile a velkoryse, jak jen bylo možné. Přes to všechno ho nikdo neoplakal. V příslušné době jsem tu uvedl některé jeho zvláštní rysy, dobré i špatné. Ve vojsku sloužil téměř jen v králově doprovodu. Žil stále uprostřed nejvyšší společnosti bez zvláštních přátel a u dvora se nikdy do ničeho nepletl kromě toho, co se týkalo hodnosti jeho rodu, čímž byl vždy velmi citelně zaměstnán, bez jakékoli péče o své soukromé záležitosti, které velmi dobře uměla spravovat paní z Armagnacu[14] a které po ní nechal vést svými lidmi. Téměř nikdy nenocoval jinde než tam, kde byl král, a to byla u krále další velká zásluha.

Zemřela paní z Chalmazel; zmiňuji se o tom pro tu zvláštnost, že byla po otci sestrou maršála z Harcourtu a po matce sestrou maršálky, jeho manželky.

Hrabě z Grammontu z Franche-Comté, který tam velel, zemřel v Besançonu. Vymohl jsem toto velení pro pana z Lévis, a to se zachováním jeho místa a funkce ve válečné radě, o níž jsem už tušil, že nebude trvat dlouho, stejně jako ostatní rady. Bylo to jisté postavení a dvacet tisíc livrů služného.

Vévodkyně z Montfortu, jediná dcera Dangeauova z jeho prvního manželství, zemřela v klášteře Neposkvrněného početí, kam se uchýlila po smrti svého manžela navzdory otci, tchánovi a tchyni, kteří si ji chtěli ponechat v paláci Luynes. Byla to dobrá a milá žena, která měla ducha, ale které téměř ustavičné neduhy daly rozmary, jež poněkud zmenšily její majetek.

Na tato úmrtí brzy navázaly tři sňatky. Vévoda z Albretu se už dlouho chtěl oženit se slečnou z Culant, která byla velmi bohatá, dcerou Barbezieuxovou a slečny d'Alègre, jeho druhé manželky. Celá Louvoisova rodina si to nepřála, kdežto d'Alègre, děd, byl s vévodou z Albretu zajedno. Dívka neměla ani otce, ani matku. Jednání, která přešla v soudní spor, zastavily pletichy prince de Conti,[15] který si to vzal za svou věc ve prospěch pana z Albretu, a autorita vévody z Orléans, který s tím neměl co dělat, ale nechal se do toho pozvolna zatáhnout, čímž byli velmi dotčeni pan z La Rochefoucauld a vévoda z Villeroy, kteří s ním o tom důrazně mluvili. Nakonec, po velkém hluku, po dlouhém čase a mnoha obtížích, vyhlásil farář od Saint-Sulpice dvě ohlášky. Jakmile se to Louvoisovi dozvěděli, vznesli proti tomu námitku a hořce si na faráře stěžovali; ten je velmi ohromil, když jim ukázal

14. **Vysvětlivka:** Zde manželka pana Velkého Catherine de Neufville († 1707), sestra maršála z Villeroy.

15. **Vysvětlivka:** Ludvík Armand II. Bourbonský, princ de Conti (1695–1727), syn Françoise-Louise, princ de Conti († 1709); od roku 1713 manžel Louise-Élisabeth Bourbonské, sestry pana Vévody; od roku 1717 guvernér Poitou. Zemřel v Paříži 4. května 1727 na plicní onemocnění.

regentův rozkaz. Následovala třetí ohláška a téže noci sňatek v Saint-Sulpice. Abbé z Louvois tam přiběhl s formální námitkou. Tušilo se to. Princ de Conti tam byl naschvál přítomen, vyšel mu vstříc a zastavil ho rozkazem vévody z Orléans, který mu ukázal. Málokdo schválil tu věc i ten způsob.

Nejstarší syn knížete z Guéméné se oženil s třetí dcerou prince z Rohanu s velkými substitucemi. Sňatek se konal v kostele v Jouarre, kde byla abatyší jedna z dcer prince z Rohanu a kam všichni odjeli, aby se vyhnuli veřejným zásnubám. Vévodkyně z Berry se velmi pohoršovala, když viděla, jak se v králově kabinetu konají zásnuby pro rody Lotrinků, Rohanů a Bouillonů, mají-li ženich a nevěsta stejnou hodnost — což přízeň jednoho z nich někdy rozšířila, jako při zásnubách paní z Tallard —, i nad touto podobností se zásnubami princů a princezen krve. Dala to najevo a obezřetní Rohanové se vyhnuli tomu, aby se vystavili. Tyto zásnuby, a dokonce i sňatky, v přítomnosti krále a královny byly společné všem velmožům, dokonce i oblíbencům. Postupné omezení na cizí knížata bylo jedním z plodů Ligy, na němž se podíleli dnešní páni z Bouillonu a z Rohanu, když je zájem kardinála Mazarina[16] v případě prvních a krása paní ze Soubise v případě druhých učinily knížaty.

Hrabě z Agenois, syn markýze z Richelieu, se oženil se slečnou z Florensacu, téměř stejně krásnou jako její matka, která byla rozená Saint-Nectaire. Její otec byl bratrem vévody z Uzès, zetě vévody z Montausier. Neměla už ani otce, ani matku. Tito manželé pak nadělali ve světě mnoho hluku: on svými půvaby, jejichž dlouhé a velmi veřejné služby odměnily pletichy paní princezny de Conti, sestry pana Vévody, soudním přivlastněním hodnosti vévody a paira z Aiguillonu, bez dvorské i bez válečné služby; ona uměním vyhrávat spoustu soudních pří, vybudovat bohatý dům a panovačně vládnout nad učenci a duchaplnými díly, které navykla tomu, že se bez jejího souhlasu neobejdou, a nejvyhledávanější společnosti tomu, aby ji obdivovaly, ačkoli jí dost často nerozuměly.

Přijel sem princ z Carignanu. Byl jediným synem onoho proslulého němého, který byl synem prince Tomáše a poslední princezny krve z větve Soissons. Tento princ z Carignanu neměl mezi sebou a dětmi pana Savojského, který byl tehdy sicilským králem, nikoho a byl považován za jeho velmi možného dědice. Tento panovník o něj pečoval jako o jednoho ze svých synů a nebránil lásce, kterou pojal k jeho levobočce s paní z Verrue a která ho přivedla k tomu, že se s ní oženil. Sicilský král, který tuto dceru něžně miloval, z toho měl radost a zdvojnásobil pro ně péči a milosti. Mravy, chování a bláznivé výdaje prince z Carignanu tomu odpovídaly tak špatně, že se se sicilským králem rozkmotřil a z jeho dvora a zemí utekl. Proto se tu odvážil pobývat jen inkognito pod jménem hrabě del Bosco. Nechali ho tu,

16. **Vysvětlivka:** Jules Mazarin (1602–1661), kardinál a první ministr Anny Rakouské a mladého Ludvíka XIV.; zemřel po dlouhé nemoci ve Vincennes 9. března 1661.

aby ho toto omezení přimělo vrátit se, jak si sicilský král přál. Místo toho princezna z Carignanu utekla z Turína, nebo to předstírala, aby přijela za manželem. Ten tu zůstal po celý život, to jest přes dvacet let, a princezna z Carignanu je tu dosud. Paní z Verrue ji dovedla vycvičit a našla víc, než doufala. Role, které tu sehráli, a miliony, které tu brali plnými hrstmi, se nedají ani vylíčit, ani spočítat. Celý svět to viděl a pocítil; až příliš se v nich poznala vlčata kardinála d'Ossat, a to ta největší a nejhladovější. Inkognito trvalo stále a zastíralo nároky.

Okázalé vyšinutí biskupa z Beauvais[17] vzbudilo podivný rozruch a nedalo se zastavit ani utlumit všemi snahami vévodkyně z Beauvilliers ani veškerou láskou kardinála z Noailles, kteří oba dokázali divy, jichž jsem byl svědkem zblízka. Toto pohoršení, které trvalo až příliš dlouho, skončilo nakonec tím, že se vzdal svého biskupství, které bylo dáno jednomu ze synů vévody z Tresmes, a odstoupivší byl umístěn do ústraní s bohatým opatstvím a se spolehlivými lidmi, kteří o něj měli pečovat. Paní z Beauvilliers, která ho vždy milovala a jejíž překvapení bylo stejně velké jako překvapení všech, z toho žalem málem zemřela.

Měl jsem k vojenskému povýšení, o kterém jsem nedávno mluvil, připojit milost, kterou jsem získal od vévody z Orléans a která vzbudila rozruch, ale mně způsobila velmi citelnou radost. Yolet, polní mistr jezdeckého pluku Berry, známý v Auvergni tím, že pochází z velmi dobré a staré šlechty, a ve vojsku tím, že vždy sloužil statečně a svědomitě, opustil službu před třinácti či čtrnácti lety, dotčen tím, že nebyl povýšen na brigádního generála, ač mu to podle služebního stáří náleželo, při povýšení, v němž se jím stal podplukovník pluku, jehož byl polním mistrem. Prodal tento pluk markýzi ze Sandricourtu, to jest mně za něj, protože jsem se o něj staral jako o vlastního syna, a obchod se z jeho strany uskutečnil tak ušlechtile a snadno, že jsem byl mimořádně spokojen, zvlášť vzhledem k zádrhelům, které bylo třeba snést od Sandricourtova otce. Naléhavě jsem regenta prosil, aby Yoleta vrátil do služby, vrátil mu jeho služební stáří a učinil ho polním maršálem. S nesmírnou radostí jsem toho dosáhl. Yolet přijel na chvíli do Paříže kvůli svým záležitostem a ani v nejmenším už nemyslel na cokoli ve službě, od té doby co odešel. Dozvěděl jsem se, že je v Paříži, protože se u mne zastavil a nezastihl mě, když už byla jeho věc vyřízena a já jsem mu právě chtěl psát. Dal jsem ho vyhledat, řekl jsem mu, že je polním maršálem, a představil ho vévodovi z Orléans. Nikdy jsem neviděl člověka tak překvapeného ani tak šťastného. Nad tímto povýšením se hodně křičelo, protože se vždycky musí křičet nade vším; ale tolik jiných, kteří odešli, se vrátilo se zachováním služebního stáří — například Fervaques — a k tomu ta krásná modrá stuha, jíž tato milost posloužila později za záminku, že jsem si svou radost závistí žárlivců nekazil. Ubohý Yolet z toho měl jen tu radost; měl jsem slib, že bude sloužit,

17. **Vysvětlivka:** François-Honorat-Antoine de Beauvilliers de Saint-Aignan (1682–1751), nevlastní bratr zesnulého vévody z Beauvilliers, biskup z Beauvais od roku 1713.

až bude válka; řekl jsem mu to, hořel nedočkavostí a jistě by to byl daleko dotáhl. Zemřel dříve, než se dočkal prvního tažení.

Hrabě z Évreux,[18] který měl se svým prastrýcem, panem z Turenne,[19] společné jen to, že byl nejméně prostým člověkem na světě, ačkoli se snažil vypadat nejprostěji, a který při duchu podprůměrném měl nejvíc umění, podzemních pletich a vytrvalosti v úsilí o své cíle — v tom ovšem také jako pan z Turenne —, nejvíc dbal o hodnost, kterou si dobyli, a nejvíc mu záleželo na tom, aby si přivlastňoval stále víc, byl nadšen, když viděl podivné kvašení proti hodnostem království a korunním úředníkům ze strany toho, co se tak falešně nazývalo šlechtou, ze vzteku, že nejsou tím, čím se mohli stát, jako ti, kdo toho dosáhli, zatímco toto zaslepení jim nedovolovalo pohoršit se nad nesmírně urážlivými novotami — neboť hodnost cizího knížete spočívá jen na rozdílu v rodu, a tito pánové na ní nic špatného neshledávali, protože se nenarodili ze svrchovaných rodů, a co je ještě vzácnější, protože nemohli doufat v tytéž okolnosti, které učinily cizími knížaty šlechtice, jako jsou oni, takové jako před tak nemnoha lety Bouillony a Rohany. Hrabě z Évreux, ustavičně zaujatý rozmnožováním svých výhod, se pokusil využít příležitosti; vykonával některé části svého úřadu generálního plukovníka jízdy, a měl tak příležitost psát polním mistrům. Odvážil se stylu, který se jim nelíbil a který mu vynesl odpovědi ve zcela stejném tónu, spolu s veřejnými řečmi, jež vzbudily velký rozruch. Netrvalo dlouho a svého pokusu litoval; domnělého knížete zakryl generálním plukovníkem a tvrdil, že nadřazenost jeho úřadu mu dává právo zachovávat ji ve způsobu, jak píše polním mistrům. Vévoda z Orléans, který se mnohem méně obával toho, co nemělo žádný základ a co se dalo zničit, jako tyto hodnosti cizích knížat — a ještě méně těch, kdo měli jen tu hodnost, aniž měli příslušný rod, jako Bouillonové a Rohanové —, než hodností státu a korunních úřadů, jejichž kořeny vyrůstají z kořenů samé monarchie a jsou stejně staré jako ona, se uchýlil ke svým milým *mezzo-termine*, v nichž našel způsob, aby hrabě z Évreux v tomto krásném podniku nepřišel o všechno, co v něm měl ze svého ztratit.

Regent přidal vévodkyni z Portsmouthu[20] osm tisíc livrů k penzi dvanácti tisíc livrů, kterou už měla: byla velmi stará, opravdu obrácená a kající, ve velmi špatných finančních poměrech a nucena žít na venkově. Bylo spravedlivé a dobrým příkladem

---

18. **Vysvětlivka:** Henri-Louis de La Tour d'Auvergne, hrabě z Évreux (1679–1753), syn vévody z Bouillonu a prasynovec maršála z Turenne, generální plukovník jízdy.

19. **Vysvětlivka:** Henri de La Tour d'Auvergne, vikomt z Turenne (1611–1675), maršál Francie a jeden z největších vojevůdců Ludvíka XIV.; padl 27. července 1675 u Sasbachu, když ho při obhlídce nepřátelských pozic zasáhla dělová koule.

20. **Vysvětlivka:** Louise de Kéroualle (1649–1734), Bretonka z družiny Henrietty Anglické, od počátku 70. let 17. století milenka anglického krále Karla II. a od roku 1673 vévodkyně z Portsmouthu; po jeho smrti se vrátila do Francie. Karel II. Stuart (1630–1685), anglický král od restaurace roku 1660, zemřel 6. února 1685 po několikadenní nemoci, která začala náhlým záchvatem.

připomenout si důležité a ustavičné služby, které velmi ochotně prokazovala Francii v době, kdy byla v Anglii velmi mocnou milenkou Karla II.

Vévoda z Orléans udělil další, a to velmi velkou milost princi de Conti, který k tomu neměl tytéž důvody. Zvýšil jeho penze o třicet tisíc livrů, aby měl penzi sto tisíc livrů jako pan Vévoda, a o několik dní později přidal témuž princi de Conti čtyřicet pět tisíc livrů ke služnému z guvernérství Poitou, které mu vynášelo třicet šest tisíc, což dělalo celkem osmdesát jeden tisíc livrů a s penzí sto osmdesát jeden tisíc livrů; takže to byl za čtrnáct dní dar sedmdesáti pěti tisíc livrů ročního důchodu. Tyto výstřednosti byly opět plodem levobočků. První princ krve jakožto takový nikdy neměl víc než šedesát tisíc livrů penze. Penze ostatních princů a princezen krve, když nějaké měli, se k tomu nikdy ani nepřiblížily. Levobočci a levobočkyně, zahrnutí vším, nechávali prince krve dlouho na suchu. Pan Princ s paní Princeznou měli milion osm set tisíc livrů ročního důchodu, počítaje v to jeho guvernérství Burgundska a jeho úřad velkého hofmistra Francie. Jeho syn dostal obě nástupnictví, když se oženil s paní Vévodkyní, a penze, on i ona jako levobočci; ona na něj a pozvolna i na jejich děti přenesla jejich hojnost. Jediný z princů krve, princ de Conti,[21] neměl nic než svůj rod, svou zásluhu, svou pověst a lásku, úctu a soucit celého světa. Ať se na to král jakkoli zlobil — nikdy mu neodpustil cestu do Uher a možná ještě méně jeho pověst a oddanost veřejnosti, ze žárlivosti kvůli vévodovi du Maine, který nic z toho nikdy neměl —, tento kontrast nakonec nebylo možné udržet a bylo třeba dát penze jemu i jeho synovi: odtud nárok vůči regentovi, který jim nechal všechno projít a neměl sílu ubránit finance před jejich neúnavnými útoky.

D'Antin, který, jak jsme viděli, ztratil v době smrti pana dauphina a paní Dauphine svého nejstaršího syna, jenž zanechal dva syny, konečně získal pro staršího z nich nástupnictví ve svém guvernérství Orléanais atd. a pro mladšího nástupnictví ve svém generálním místodržitelství v Alsasku. Již nějaký čas měl nástupnictví ve správě královských staveb pro Bellegarda, svého druhého syna, který ji pod ním vykonával.

Silly, o němž budu mít příležitost mluvit dále vhodněji než zde, dosáhl toho, že byl jmenován do rady vnitřních věcí království.

Markýz z Prié, generální velitel v Nizozemí, vyvolal v Bruselu velkou vzpouru, která trvala několik měsíců a propukala v prudkých návalech. Vídeňský dvůr dal bruselské finanční radě uvalit na řemeslnické cechy mimořádnou daň. Tato daň byla s velkým pozdvižením odmítnuta. Ve Vídni trvali na tom, že nechtějí vyslechnout námitky, které tam zdanění poslali. Ti nicméně dále odmítali platit. Prié s nimi mluvil velmi zpupně, potom jim vyhrožoval a svou zpupností si vysloužil odpovědi,

21. **Vysvětlivka:** Zde François-Louis, princ de Conti († 1709), otec nynějšího prince. Roku 1685 se proti královně vůli vydal bojovat s Turky do Uher; zachycené dopisy s posměšky na krále a paní z Maintenon mu pak vynesly trvalou královu nelibost.

které ho přiměly k vojenským opatřením, jež vzpouru rozdmýchala. Byla nakonec utišena jen proto, že by si s nimi Prié poradil jedině prostředky horšími než nemoc a že vídeňský dvůr, jakkoli je panovačný a neústupný, se je neodvážil dohnat do krajnosti. Od daně se upustilo a nikdo nebyl potrestán.[22] Byl to týž Prié, kterého jsme tu svého času viděli jako císařova velvyslance v Římě, když tam byl za krále maršál z Tessé, a který ho odtamtud dost nedůstojně vypudil, protože vojenskými exekucemi císařských vojsk v Církevním státě donutil papeže uznat arcivévodu za španělského krále.

Je čas přejít k zahraničním záležitostem a vrátit se kvůli nim k začátku tohoto roku; před tímto přechodem je však vhodné upozornit, že mnohé drobnosti, které byly právě vyprávěny, jsou o něco pozdější než jiné, důležitější události, jejichž povaha a souvislost vyžadují, aby nebyly odděleny od událostí, které po nich následovaly. Proto byly odloženy, aby mohly být vyloženy bez přerušování menšími věcmi, které byly právě vypravovány, a proto jsou odsunuty až za vylíčení toho, co se odehrálo v zahraničních záležitostech v prvních šesti měsících tohoto roku.

22. **Ediční poznámka:** Ve skutečnosti byl po potlačení bruselských nepokojů 19. září 1719 na bruselském Velkém náměstí stat cechovní předák François Anneessens a čtyři další cechovní předáci byli odsouzeni k doživotnímu vyhnanství.

Kapitola čtrnáctá

Stav vyjednávání v Londýně o mír mezi císařem a španělským králem. — Dvě hlavní obtíže. — Starhemberg nejvíce proti budoucímu postoupení Toskánska. — Návrhy císařských plné žárlivosti a nenávisti. — Úskočné stížnosti císařských na regenta. — Otázka klidu v Itálii během vyjednávání. — Otevřená stranickost Angličanů pro císaře. — Jejich povýšenost a hrozby regentovi. — Anglický král, znepokojený kvůli severu, si zajistí cara; pohrdá pruským králem. — Carevna si chce zajistit Švédsko kvůli přenesení ruského nástupnictví na svého syna. — Carovo rozrušení a výčitky v této věci. — Anglie naléhá na regenta. — Španělsko myslí jen na přípravy k válce; prohlašuje Anglii, že bude za porušení považovat jakékoli vyslání anglické eskadry do Středozemního moře. — Alberoni nepřítelem míru. — Jeho úsilí; jeho pletichy; jeho politika. — Chce získat regenta a sicilského krále. — Ostrý rozhovor Alberoniho s anglickým ministrem. — Alberoniho stížnosti a přeludy. — Píše regentovi se smělostí. — Znepokojení kvůli Nancrému. — Alberoni doufá, že regent pod Cellamarovým a Provanovým naléháním rozmnoží pěchotu a pošle ministra do Vídně. — Regent se nakonec jejich žádostem vyhne. — Cellamarovy výčitky Francii; z audience u regenta odchází málo spokojen. — Cellamare, protože chce příliš pronikat a zkoumat do hloubky, se hrubě mýlí v příčinách regentova počínání.

Mír, který měl být uzavřen mezi císařem a španělským králem, byl stále na pořadu dne a poutal pozornost celé Evropy. V Londýně jej s ministry anglického krále vyjednávali Penterrieder za císaře a abbé Dubois za Francii. Holandsko se, jak se zdálo, spoléhalo na tohoto panovníka a ministra, kterého republika v Londýně držela, ničím v té věci nepověřilo. Pensionář, který byl tomuto panovníkovi oddán a naprosto na něm závisel, se o jeho vůli dovídal od něho samého, kdykoli chtěl panovník zapojit republiku do závazků, které hodlal přijmout ve shodě s ní. Monteleón, španělský velvyslanec v Londýně, velmi obratný a nadmíru zkušený, by byl dokázal svému pánu prospět lépe než kdokoli jiný, kdyby byl tento panovník chtěl jednat na základě plánu, který mu byl předložen. Monteleón byl přesvědčen, že mír je pro Španělsko výhodný, ale bál se říci své mínění otevřeně, protože byl přesvědčen, že Alberoni nesmýšlí jako on a že bojovat proti jeho názoru, a možná i proti jeho zájmu, by znamenalo zbytečně se zničit. Spokojil se tedy po nějakou dobu tím, že bojoval proti naději tohoto všemocného ministra, že brzy uvidí v Anglii nepokoje: dokazoval mu, že roztržka mezi anglickým králem a princem waleským v království žádné hnutí nevyvolá, že na záměry a bezmoc nespokojenců s vládou nelze nic stavět a že anglický král najde v dalších zasedáních svého parlamentu tutéž poddajnost své vůli, jakou zakusil při jejich zahájení. Velvyslanec neustával ujišťovat

španělského krále, že regent má vůči němu dobré úmysly a že mu abbé Dubois několikrát opakoval, že instrukce, na něž čeká, nastolí mezi Jeho Katolickým Veličenstvem a Jeho Královskou Výsostí dokonalou jednotu a shodu; a jménem tohoto abbého předložil, že bude-li španělský král otálet se svým stanoviskem, získá císařův ministr v Londýně půdu pod nohama. A byla pravda, že nejdůvěrnější ministři anglického krále byli všichni na straně císaře a návrhy, které regent ve prospěch Španělska předkládal a podporoval, nazývali nespravedlivými nároky.

Hlavní obtíže se točily kolem dvou bodů, obou podstatných, jichž se regent domáhal: prvním bylo, aby se císař bezvýhradně a navždy zřekl všech zemí španělské monarchie, které Filip V. nyní držel; druhým, aby po vymření rodů Medicejských a Farnese bylo nástupnictví v Toskánsku a v Parmě zajištěno nejstaršímu synovi španělské královny a po něm postupně jejím mužským potomkům, neboť tato princezna byla zákonnou dědičkou obou rodů.

Císařští si stěžovali, že regent se víc stará o to, aby zajistil výhody španělskému králi, než se o ně tento panovník sám stará, aby je žádal. Říkali, že je nespravedlivé žádat po císaři bezvýhradné zřeknutí se jeho práv na španělskou monarchii, zatímco se mu nenabízí podobné zřeknutí španělského krále se zemí v Itálii a v Nizozemí, které Jeho Císařské Veličenstvo drží; pokládali za jakési násilí ponechávat v platnosti práva jedné strany, zatímco se tak pečlivě rušila práva strany druhé.

Ještě hlasitěji protestovali proti nástupnictví v Toskánsku a v Parmě, jako by šlo o to přenést válku do Itálie a připravit o ni císaře, protože v Livornu se snadno vylodí španělská vojska a bez potíží vniknou do Lombardie, kdežto Císařští, zadržovaní Apeninami, nebudou moci proniknout do Toskánska, aby Španělům zabránili se tam opevnit a usnadnit si přísun posil ze Španělska. Ustoupili však v bodě týkajícím se Parmy a Piacenzy, protože tyto země, vzdálené od moře, by nemohly dostávat cizí pomoc a zůstaly by vždy závislé na císaři, neboť jsou sevřené ve vnitrozemí, kdyby se panovník, který by je držel, pokusil o rozšíření svého panství. Zato Toskánsko, a zvláště Livorno, v rukou prince z francouzského domu jim připadalo jako trvalé a nevyhnutelné nebezpečí, že císař bude z Itálie vyhnán, kdykoli to Francie a Španělsko budou chtít.

Hrabě Starhemberg,[1] který získal největší císařovu důvěru, protože byl ve Španělsku jeho rádcem a generálem, když tam císař sám byl, byl touto obavou zasažen nejvíce ze všech ministrů vídeňského dvora. Řekl, že se cítí oprávněn víc než kdokoli jiný důrazně trvat na odmítnutí článku o Toskánsku, protože víc než kdokoli jiný podporoval záměr přijmout spravedlivá opatření k zajištění klidu Evropy a často riskoval císařovu nelibost, když bojoval proti přeludům, jimiž se živila jeho vášeň znovu získat španělskou monarchii; že tento článek o Toskánsku

1. **Vysvětlivka:** Guido Starhemberg (1657–1737), císařský polní maršál, za války o španělské dědictví velitel císařských vojsk ve Španělsku, kde tehdy jako „Karel III." pobýval i arcivévoda, pozdější císař Karel VI.

místo nastolení pevného míru bude udržovat stálou příčinu války a připraví císaře o Itálii; že by mu raději radil uzavřít mír s Turky, třeba i za cenu všech výbojů na nich, než aby k němu svolil, a pokládat za svou nejpřednější záležitost zabránit tomu, aby se v Itálii usadila větev francouzského domu a zapustila tam kořeny dost pevné na to, aby rakouskému domu diktovala; a nesoudil, že by zisk Sicílie mohl vyvážit obavu z takového usazení. Připouštěl také, že Evropa by měla důvod se znepokojit, kdyby si císař jednou chtěl tato dědictví přivlastnit; proto je také jeho úmyslem zajistit čekatelství na ně lotrinskému vévodovi (kterého Vídeň chtěla vydávat za neutrálního panovníka, ačkoli byl odjakživa, a tehdy víc než kdy jindy, s ní jedno a totéž), jehož vzestup nemá žádné mocnosti budit podezření. Císař svoloval, aby si vévoda toto krásné zaopatření koupil postoupením Barrois, lenně podléhajícího Francii.[2] Protože však císařovi ministři nedoufali, že se od požadavku Toskánska pro syna španělské královny upustí, přišli na myšlenku rozdělit je s ním tak, že Pisánsko se postoupí lotrinskému vévodovi. Jejich hlavním cílem bylo, aby španělský princ neměl žádné námořní přístavy, a hodlali na tom zainteresovat Angličany jejich žárlivostí na levantský obchod. Obnovili také naléhání, které bezvýsledně vznesli už při smlouvách v Rastattu a v Badenu, aby byla Aragonii a Katalánsku vrácena jejich privilegia a Španělům, kteří se přidali na císařovu stranu, jejich zkonfiskované statky. Kromě císařovy cti byli přesvědčeni, že zrušení privilegií těchto dvou provincií zvýšilo o čtyři nebo pět milionů příjmy španělského krále, o něž ho tímto navrácením chtěli připravit. Pokud jde o zkonfiskované statky, císaře už omrzelo štědře platit tyto vzbouřence ze svých italských příjmů. Jeho ministři, kteří je nenáviděli, si v tomto bodě trpce stěžovali na – jak říkali – příliš umíněné naléhání regenta ve prospěch španělského krále.

Vídeňský dvůr, zvyklý vyčítat těm, s nimiž jedná, nedostatek poctivosti, k němuž se sám až příliš rád uchyluje, vyčítal jej v tomto londýnském jednání regentovi. Tvrdil, že Bonnac[3] se svými kroky a řečmi snažil přimět přední osmanské hodnostáře, aby pokračovali ve válce proti císaři; že regent poslal Rákócziho do Turecka; že Jeho Královská Výsost nic neopomněla, aby přiměla pruského krále uzavřít smlouvu s Francií a v důsledku toho vést válku s císařem, ačkoli tato smlouva byla zcela nevinná. Obviňovali regenta, že Španělsku sdělil návrh smlouvy sepsaný s anglickým králem v Hannoveru,[4] a že je-li ne původcem, tedy aspoň nepřímou příčinou sardinského podniku. Titíž císařovi ministři mu kladli za zločin, že posiluje posádkami pevnosti království na hranicích Říše, zatímco Königsegga bavil

2. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Feudální termín, který znamená podléhající lenní svrchovanosti Francie.

3. **Vysvětlivka:** Jean-Louis d'Usson, markýz z Bonnacu (1672–1738), francouzský velvyslanec v Cařihradě v letech 1716–1724.

4. **Vysvětlivka:** Návrh spojenecké smlouvy, který abbé Dubois sjednal se Stanhopem v Hannoveru na podzim 1716 (úmluva z 10. října) a z něhož vzešel trojspolek Francie, Anglie a Holandska (1717).

pěknými slovy a stal se agentem španělského krále, ovšem mnohem obratnějším, než byl sám tento král, v hájení jeho zájmů. Jejich závěr zněl, že zisk Sicílie jim nedává dostatečnou jistotu; že ji mohou mít jen tehdy, budou-li v Itálii udržovat dost početný sbor vojska, aby francouzskému domu zabránili tam kdy vkročit, a tím méně se usadit v kterékoli přímořské části.

Protože jedním z hlavních bodů jednání bylo zajistit aspoň po dobu jeho trvání klid v Itálii, žádal španělský král, aby se císař zavázal, že tam po celou dobu jednání nepodnikne žádné nepřátelství, nebude vybírat žádné kontribuce a nebude tam přesunovat vojsko. Císař se zdál k prvním dvěma požadavkům dosti nakloněn; co se týče třetího, tvrdil, že by to znamenalo vydat Itálii nepříteli, který na něho zaútočil, zatímco byl zaměstnán proti Turkům v Uhrách, a který mu vzal Sardinii; že požaduje její navrácení, chce-li Španělsko od něho formální závazek, že do Itálie nepošle vojsko. Jeho ministři, přesvědčení, že regent jedná tajně a myslí jen na spojení se Španělskem, prohlásili, že jejich pán uzavře mír s Turkem za jakýchkoli podmínek.

Londýnský dvůr na jednání naléhal. Představoval regentovi, že jednání je v rozhodující chvíli; že záleží jen na něm, aby je zakončil dobrým rozhodnutím, které ho navždy zabezpečí a vysvobodí z nesnesitelného poručnictví velmi mocné španělské kliky ve Francii, jež je cele zaměstnána jeho zkázou. Hannoverští ministři hájili jako výborný záměr dát Pisánsko s Livornem a Porto Longone[5] lotrinskému vévodovi, který by za to Francii postoupil lenní Barrois. Odmítnutím se nedali odradit. Když nakonec viděli, že neuspějí, učinili poslední pokus bez naděje, ale aby se ospravedlnili u císaře a přesvědčili ho, že nebylo vinou jejich nedostatečné snahy, že neprosadili bod pro něho tak zásadní; to bylo, dodali, to nejmenší, co mohli pro Jeho Císařské Veličenstvo udělat. Při takové stranickosti se nedalo doufat, že Anglie přijme návrh, který jí regent tehdy učinil: aby se s ním a se Španělskem spojila, zlomila císařův odpor a přijala konečně návrh smlouvy tak, jak byl předložen. Proto hannoverští ministři rovnou řekli, že je-li ten návrh míněn vážně, nezbývá než celé jednání přerušit; a protože stále nedůvěřovali regentovým tajným úmyslům, prohlásili, že král, jejich pán, dává sepsat návrh smlouvy v té podobě, v jaké ji chce mít podepsanou; že článek o císařově zřeknutí a článek o nástupnictví v Toskánsku v něm budou obsaženy tak, jak si přeje Jeho Královská Výsost; že v něm budou obsaženy i závazky, které měla Jeho Královská Výsost přijmout, aby zajistila Sicílii císaři; že ji požádají, aby tento návrh podepsala, a ten pak bude poslán do Vídně, aby jej podepsal císař; a konečně, že odmítne-li regent svůj podpis, anglický král bude vědět, na čem je, a učiní jiná opatření. Tyto hrozby byly vysloveny abbému Duboisovi v Londýně a zároveň dostal Stairs rozkaz vyložit v Paříži v témž smyslu úmysly anglického krále.

---

5. **Vysvětlivka:** Porto Longone (dnes Porto Azzurro), opevněný přístav na ostrově Elba.

Tento panovník měl velké obavy z carova vyjednávání se Švédskem, z jeho pozornosti k pruskému králi a z jeho příprav na moři i na souši, o nichž se soudilo, že jsou určeny proti Turkům; a bál se, že car, který s ním byl už dlouho velmi nespokojen, chystá nějakou pomstu. Nakonec ho uklidnil slib, který od cara získal, že zavře přístup k sobě všem anglickým rebelům a že vévodovi z Ormondu[6] zakáže vstup do Petrohradu, kdyby se tam chtěl uchýlit. Jiří se domníval, že s jistotou ví, že vyjednávání se Švédskem se zakládá jen na naléhání carevny, jež chtěla cara přimět, aby naslouchal baronu Görtzovi, a to z jejího vášnivého přání zajistit nástupnictví na ruský trůn svému synovi na úkor jeho staršího bratra z carova prvního manželství. Carevna podnikla kroky u švédského krále a přiměla cara, aby mu vrátil část svých výbojů, za což měl švédský král zaručit tento nový nástupnický řád.

Car, který se od přírody vracení čehokoli příčil, se zdál pociťovat výčitky nad převrácením přirozeného a zákonného nástupnického řádu, zvláště když viděl radost svého lidu nad carevičovým návratem z Itálie; ta v něm dokonce vzbudila strach z převratu, kdyby tento záměr ve prospěch svého mladého syna prosazoval dál. Upadl do krajní sklíčenosti. Vyčítal carevně nesnáze, do nichž ho přiváděla její ctižádost pro syna, i trápení, které ho ta nešťastná záležitost stála. Stěžoval si, že na něj naléhá, aby uzavřel separátní mír se Švédskem; bál se moci a pomsty svých spojenců v této válce, kdyby je opustil. Menšikova,[7] dosud svého oblíbence, s nímž byla carevna úzce spjata, nazýval ničemou. Totéž říkal o Görtzovi, který s ním jednal jménem Švédska, a pokládal ho za schopného oklamat jeho i vlastního pána. Anglický král, zpravený o carově neklidu, nevěřil, že by byl s to navázat spojení se Švédskem na úkor severní ligy, jíž by ho spíš bezmoc než vůle donutila zůstat věrný; poctivost pruského krále mu byla rovněž podezřelá; jeho ministři však pruského krále pokládali za nulu (to byl jejich výraz), neschopnou čehokoli bez carovy opory a neschopnou odvážit se znelíbit císaři bez opravdu skutečných záruk. Všechno si slibovali od opovážlivosti švédského krále, který byl při každém svém podniku na pokraji zkázy. Jeho vpád do Norska na konci ledna[8] se jim zdál stejně šílený, jako se zdál jeho ministrům a generálům, kteří se mu všichni marně vzpírali, a Görtz víc než kdokoli jiný, protože měl soukromý zájem obrátit švédského krále k Holštýnsku,

---

6. **Vysvětlivka:** James Butler, 2. vévoda z Ormondu (1665–1745), za královny Anny vrchní velitel anglického vojska; po nástupu Jiřího I. přešel k jakobitům a roku 1715 uprchl do Francie, odkud již žil v exilu.

7. **Vysvětlivka:** Alexandr Danilovič Menšikov (1673–1729), nejbližší oblíbenec a spolupracovník Petra I.; po carově smrti nejmocnější muž Ruska, roku 1727 svržen a vypovězen na Sibiř, kde zemřel.

8. **Ediční poznámka:** Karel XII. vtrhl do Norska dvakrát: na přelomu února a března 1716 (z Norska se stáhl koncem června téhož roku) a znovu na podzim 1718, kdy 11. prosince padl při obléhání pevnosti Fredriksten. V lednu 1718, kam vyprávění tuto zmínku klade, k žádnému švédskému vpádu do Norska nedošlo.

aby do této země, kterou si přivlastnil dánský král, znovu dosadil královského synovce. Anglické ministerstvo, spojené s hannoverským, se opíralo o tento stav severních záležitostí, aby regentovi ukázalo, že by se marně kojil nadějí sestavit tam ligu schopnou císaři vzdorovat; že pro Jeho Královskou Výsost není jiné spolehlivé spojenectví než to, o které se právě jedná; že má tedy urovnat jeho obtíže; a že článek o Toskánsku není obtíž natolik důležitá, aby zdržovala uzavření tak podstatné pro Francii a tak nezbytné pro Evropu.

Španělský král, místo aby přistoupil na projednávaný mírový plán, myslel jen na přípravy k válce. Prohlašoval, že chce s Anglií zachovat dobré vztahy; zároveň jí však dal svým velvyslancem prohlásit, že pošle-li nějakou eskadru do Středozemního moře, bude tuto výpravu pokládat za namířenou proti svým zájmům, a ne za pomstu papeži za to, že dal zatknout hraběte z Peterborough. Nakonec Jeho Katolické Veličenstvo žádalo od anglického krále všeobecné prohlášení o každé anglické eskadře, která by mohla být nasazena ve Středozemním moři. Zdálo se, že Alberoni, když dával žádat všechny tyto záruky, hledá záminku k vyhlášení války. Horlivě činil všechny přípravy potřebné k jejímu zahájení, sháněl v cizině, co mu Španělsko nemohlo poskytnout k obraně i k útoku, a každou jinou starost pokládal za zbytečnou. Přes Berettiho ujišťování však od Holanďanů nedokázal získat žádné lodě. Zároveň hrozil Angličanům i Holanďanům zničením jejich obchodu, dají-li Španělsku svými svazky s císařem sebemenší důvod ke stížnosti. Byl o účinku těchto hrozeb tak přesvědčen, že londýnské jednání pokládal za plané mamení, a když se dozvěděl o vyslání Nancréově,[9] řekl, že tam bude vítán, ale že se v Madridu brzy začne nudit a bude si přát rychle se vrátit do Paříže, jak se to stalo Montimu. Pokud jde o veřejnost, které bylo třeba předhodit vějičku, zdůvodňoval odpor španělského krále k započatému jednání tím, že zná zlé úmysly a nepoctivost Němců z jejich tyranského počínání v Itálii, které podrobně vypočítával, a tím, že právě blokují Parmu a Piacenzu. Zároveň vybízel parmského vévodu, aby tato příkoří snášel a nezvyšoval parmskou posádku, ačkoli Španělsko bylo ochotno nést náklady; že malému panovníkovi nesluší dráždit císaře, ale má vyčkat, až útlak všech italských panovníků je donutí, aby jednomyslně prosili španělského krále o pomoc a osvobození od císařovy tyranie. Alberoni, aniž kohokoli jmenoval, doufal, že brzy získá sicilského krále. Dal regentovi vzkázat, že bude-li se chtít spojit se španělským králem, sicilský král k tomuto spojenectví okamžitě přistoupí; že to bude stačit, aby se Němci museli z Itálie stáhnout; že Holanďané se na tuto událost budou dívat s potěšením a klidně, ale že by si byli přáli – jak tvrdil, že ví – aby španělský král hned po dobytí Sardinie poslal svá vojska dobýt Neapolské království.

---

9. **Vysvětlivka:** Markýz z Nancré, kapitán Švýcarů vévody z Orléans, byl roku 1718 vyslán do Madridu, aby získal Filipa V. pro mírový plán jednaný v Londýně.

Tento kardinál neopomněl nic, aby v prostřednících podnítil smysl pro čest. Říkal jim, že císařovo počínání je pro ně vrcholem pohrdání, protože jedině z ohledu na ně se zastavil postup španělských zbraní, které by se jinak mohly jeho ctižádosti postavit s větší rázností; že vděčnost, kterou za to Francii a Anglii projevuje, spočívá v pokračování týchž násilností bez jakéhokoli ohledu na úsilí a čest obou těchto korun; že ho udivuje, že přes tak malé ohledy císaře mu anglický ministr v Madridu činil návrhy ve prospěch císaře, a to ještě nedávno, a před dvěma dny mu řekl, že bude-li přijato zprostředkování krále, jeho pána, zařídí, aby se císař zřekl Španělska stejně jako toskánského nástupnictví. Na to mu prý odpověděl, že prostředník bude zbytečný, má-li jít jen o takové podmínky; že španělský král se nebojí útoku na pevninu svého království; a že pokud jde o toskánské nástupnictví, pokládá je za budoucí nejistou věc, protože je přesvědčen, že podle okolností se každá záruka může stát zbytečnou; jako příklad uváděl, co vyšlo ze záruk slíbených pro Katalánsko a pro Mallorku. Angličan hájil svého pána jeho závazky vůči císaři. Kardinál odpověděl, že je neštěstí, že si anglický král tak dobře pamatuje své závazky vůči císaři, a že tak brzy a tak snadno zapomněl na tolik podstatných služeb a důkazů přátelství, jichž se mu dostalo od španělského krále a za něž slíbil věčnou vděčnost. Dodal, že anglický národ bude možná mít jisté potíže dodržet závazky přijaté proti panovníkovi, od něhož má neustále tolik značných výhod pro svůj obchod, a přijaté ve prospěch jiného, od něhož může utrpět jen mnoho škod. Tu anglický ministr, trochu zapomínaje na své rozkazy i na svůj úřad, odpověděl po způsobu svého národa, že každý dobrý Angličan dost dobře zná sílu závazků přijatých vůči císaři, na něž se v podstatě hledí, jako by neexistovaly. Jeho cílem však vždy bylo přesvědčit, že nic nemůže lépe zajistit veřejný klid než jednat podle předloženého plánu a uzavřít mír, jehož provedení by zaručily přední mocnosti Evropy. Alberoni ujišťoval o upřímné touze španělského krále po pevném míru; že nevede válku, aby rozšířil své země, ale aby se pomstil za urážky Němců a osvobodil svět, zvláště Itálii, od jejich násilností; že vyhnat odtud Němce a vrátit španělské koruně, co si přivlastnili, by ovšem bylo prostředkem, jak zajistit klid Itálie a rovnováhu Evropy; ale že Jeho Katolické Veličenstvo, jemuž jde jen o obecné blaho, je ochotno přistoupit na jakýkoli jiný prostředek, který se uzná za užitečný a stejně vedoucí k cíli, jejž si vytklo.

Alberoni často brojil proti netečnosti evropských mocností. Odsuzoval – jak říkal – hrubou nevědomost těch, kdo věřili, že k tomu, aby byl císař přiveden k rozumu, je nutná všeobecná válka. Spřádal plán, podle něho snadný, jak tohoto cíle dosáhnout. Žádal jen, aby Francie poskytla čtyřicet tisíc mužů a spojila se se španělským a sicilským králem, aby se společně postavili podnikům Němců. Ujišťoval, že jakmile k tomuto spojení dojde, žádná jiná mocnost císaři nepomůže; že Holanďané zůstanou diváky; že Angličané, zdržovaní obchodními zájmy, se neodváží, aby vyhověli svému králi, poskytnout císaři pomoc, kterou mu král slíbil.

V této důvěře se zapřísahal, že mu nic nezabrání jít svou cestou. Přiznával, že by si sliboval jistý úspěch, kdyby Francie přistoupila na plány, které zamýšlel. Psal regentovi, že pevný zájem a pevné štěstí může najít jedině ve spojení se španělským králem, jediném, které mu ukazuje čest a poctivost; že každý jiný závazek by naopak byl spojen s potupou a hanbou. Tvrdil, že obojí, potupa i hanba, je obsaženo v tom, co se navrhuje v Londýně; že záruky nástupnictví v Parmě a v Toskánsku, jejichž panovníci i po jednom nástupci v každé z obou zemí jsou plni života, jsou pomyslné jistoty; že by bylo nutné, ještě než se vstoupí do jednání, navrhnout pevnější prostředky, jak zabránit tomu, aby tyto země padly do rukou císaře, až se tato dědictví uprázdní.

Když se v Madridu rozšířila zpráva o brzkém vyslání Nancréově, cizí ministři, kteří tam sídlili, se znepokojili a vyptávali se Alberoniho na sklon k nějaké nové smlouvě, který podle svého dojmu pozorovali. Odpověděl, že je pravda, že ho Cellamare zpravil o cestě, na kterou se Nancré chystá, ale že její důvod není znám ani velvyslanci, ani jemu samému, že čas to objasní a že se zatím zapřísahá, ne jako ministr, ale jako čestný muž, že o tom nemá nejmenší ponětí. Horlivé přípravy, které činil k válce a které stály mnoho peněz, odpovídaly jeho odporu k míru. Byla v nich však pozorována jistá ochablost, která se přičítala skrupulím španělského krále a domluvám jeho zpovědníka. Daubenton, jímž si byl Alberoni zcela jist, by si však netroufl předkládat španělskému králi jiné otázky svědomí než ty, které se hodily kardinálovým zájmům. Sám kardinál možná očekával nějaké změny v plánech, o nichž byla řeč. Cellamare a hrabě Provana, vyslanec sicilského krále v Paříži, neustávali odvracet regenta od opatření, která chtěl přijmout s císařem a s Anglií, a naléhat na něj, aby přijal jiná, která líčili jako čestnější a spolehlivější, aby se postavil císařovým záměrům. Tvrdili, že jim regent, souhlase s jejich důvody, slíbil dvě věci: jednak neprodleně rozmnožit francouzskou pěchotu, jednak poslat někoho jménem krále do Vídně; ale naděje, která jim velmi lichotila, že anglické jednání bude mít malý účinek, jim nevydržela dlouho. O rozmnožení pěchoty už nebyla řeč. Cellamare se domníval, že zjistil, že ministři financí, a dokonce i maršál z Villars upozornili, jak snadné je provést je ze dne na den, jakmile to bude nutné, a jak nevhodné by bylo zatížit tímto přírůstkem výdajů finance, tak zatížené dluhy, dříve, než to bude nutné. Na tomto základě bylo Cellamarovi odpovězeno, že císařské síly v Itálii nejsou nebezpečné a že podle smluv nepřesahují dvacet tisíc mužů. O vyslání do Vídně mu řekli, že se při něm vyskytly dvě obtíže: nepřekonatelný odpor Bironův, který byl vybrán, což velvyslance velmi potěšilo, protože Biron byl tchánem Bonnevalovým,[10] a to, že se předpokládalo, že královi ministři nepokládají

10. **Vysvětlivka:** Claude-Alexandre, hrabě z Bonnevalu (1675–1747), francouzský důstojník, který roku 1706 přešel do císařských služeb; roku 1717 se oženil s dcerou markýze z Bironu. Později vstoupil do tureckých služeb jako Ahmed paša.

za vhodné posílat někoho do Vídně, aniž by ten, kdo tam pojede, byl pověřen předběžnými návrhy k dosažení rozumného smíru mezi císařem a Španělskem.

Cellamare si stěžoval na výtku, kterou Francie činila Španělsku, že obnovuje nepřátelství a nepokoje v Evropě, jako na výtku nespravedlivou. Sám vyčítal Francouzům, že se dávají natolik ochromit strachem z moci Němců, že se zdá, jako by ti, kdo měli podíl na řízení věcí, měli stále před očima hrozivý přízrak poslední koalice,[11] který činil zbytečnými i ty nejlepší důvody, takže hrůza z nepřátelských sil přesvědčovala mnohem víc než zájem státu. Říkal, že regenta, jediného, kdo by mohl tyto obavy uklidnit, pohání skrytá síla, jejímž zdrojem je jeho soukromý zájem, odlišný od zájmu státu. V přesvědčení, že prostředkem, jak ho od toho odvrátit, je přimět ho k provedení obou bodů, o nichž byla právě řeč, dosáhl 13. ledna soukromého slyšení, při němž trval na obou těchto bodech, které mu prý byly slíbeny, a na jejich co nejrychlejším provedení. K prvnímu regent odpověděl, že bude věnovat veškerou pozornost výběru osoby schopné dobře zastat úřad ve Vídni; že však dříve, než ji jmenuje, chce mít ještě odpovědi od abbého Duboise a znát úmysly anglického krále přesněji, než o nich byl zpraven. K druhému řekl Cellamarovi, ale jakoby v nejhlubší důvěře, že na radu těch, jimž svěřil válečné záležitosti, i několika generálů upustil od své původní myšlenky rozmnožit každou pěší kompanii o deset mužů; že volí prostředek, který lépe odpovídá vyčerpání financí, a jeho úmyslem je sestavit z vojáků milice sbor šedesáti tisíc mužů, kterým by veleli důstojníci bez útvaru, které král vydržuje; tím se domníval, že bude moci snadno vypravit do pole sto osmdesát praporů, které měl král na žoldu. Cellamare proti tomuto plánu vystoupil, a když pak viděl, že jeho námitky jsou marné, upozornil, že nebude stačit učinit opatření k bezpečnosti Itálie, jestliže je Jeho Královská Výsost včas neoznámí sicilskému králi, protože ten by pravděpodobně, cítě se opuštěn, učinil nějaký krok, který by už nebylo možné napravit, jakmile by byl závazek jednou přijat. Velvyslanec dosáhl od regenta slibu, že o tom promluví s Provanou; ale málo spokojen se svým slyšením, chtěl dojít k pramenům změny, kterou shledával. Domníval se, že zjistil, že maršál z Villars a Broglie navrhli prostředek s milicemi v úmyslu zabránit nové válce, protože Francie nemá co se bát z nepokojů, které by císař mohl vnést do klidu Itálie, ani z jeho podniků proti sicilskému králi. Tento názor, který Cellamare zavrhoval, byl podle něho názorem malého počtu málo osvícených lidí, špatně zpravených o skutečných zájmech Evropy, o nichž maršál z Huxelles a nejsoudnější část ministerstva podle něho uvažovali správněji a shledávali, že král má velký zájem postavit se ctižádostivým záměrům Němců, ačkoli by se k síle měl uchýlit teprve poté, co vyzkouší všechny možné prostředky, jak dospět k rozumnému smíru.

---

11. **Vysvětlivka:** Velká aliance (císař, Anglie, Holandsko a jejich spojenci) proti Ludvíku XIV. ve válce o španělské dědictví (1701–1714).

Vždycky jsem se divil, že se muž tak duchaplný, prozíravý a pilný jako Cellamare, který navíc nebyl čerstvě přibylý, dosti se stýkal s dobrou společností a dovedl toho využít, tak hrubě mýlil ve svých dohadech a v tom, co se domníval, že zjistil. Tajemství přitom nebylo těžké odhalit. Regenta, který chtěl dobro státu a upřímně o ně usiloval, neovládal soukromý zájem; ovládal ho však abbé Dubois, který ho záhy poblouznil Anglií, zpočátku za pomoci vévody z Noailles a Canillaca; všichni tři naučili Stairse mluvit s regentem tónem, jímž by mu naháněl respekt, a Stairs toho dovedl tak dobře využít, že toho neustále zneužíval a v dosti krátké době dospěl k tomu, že se ho regent bál a takřka se před ním neodvážil hnout; a abbé Dubois ho podporoval čím dál víc a vedl ho, jak sám rostl. Dubois, kterému nezáleželo ani na státu, ani na jeho pánovi jinak než kvůli vlastnímu štěstí a který, jak jsme viděli, v ně odedávna doufal jedině skrze Anglii, viděl, že je tudy na dobré cestě, a jinudy žádnou naději neměl. Tak znovu nabyl své někdejší převahy nad vévodou z Orléans; tato převaha neustále sílila díky jednáním o záležitostech, které si strhával všechny na sebe, ale které se mu dařilo uchvátit jen v souvislosti s věcmi anglickými. Duch, rozumné důvody a zdravý úsudek strhávaly regenta někdy na jinou stranu, ale jen na chvíli. Stačila poznámka Stairse, který si k němu troufale razil cestu a byl přesně zpravován o tom, co se děje uvnitř, od lokajů oddaných Duboisovi, nebo depeše tohoto abbého, a představy, které si regent utvořil, se v mžiku zhroutily a regent byl znovu připoután k Anglii. To byla jediná příčina změny, kterou se Cellamare snažil rozluštit. Maršál z Villars nebyl nikdy straníkem Anglie, ale vždycky Španělska. Ostatně to byl člověk, s nímž se regent radil ze všech nejméně a který si to, po pravdě řečeno, zasloužil nejméně, pro svou neschopnost v záležitostech a lehkomyslnost svého úsudku. Broglie neznamenal už nic od svých dvou plánů, o nichž jsem mluvil a jichž vévoda z Orléans vždycky litoval. Broglie, který klesl na nejnižší stupeň mezi *roués*, mohl být ještě rád, že ho tam trpěli, a už nikdy výš nevystoupil. Tato poznámka stačí k objasnění mnoha věcí v zahraničních záležitostech, k jejichž běhu se musíme vrátit.

Kapitola patnáctá

Moudrá Cellamarova rada španělskému králi. — Je znepokojen údajným sňatkem piemontského prince s regentovou dcerou, od něhož mají regent i sicilský král stejně daleko. — Berettiho slepý omyl. — Návrh Angličanů ohledně Toskánska. — Vzájemné znepokojení. — Rozkol v rodině anglického krále, který odejme princi waleskému čtyřicet tisíc liber šterlinků ročního důchodu a dá vyplatit sto třicet tisíc liber šterlinků císaři, o jehož přízeň se všichni velmi ucházejí. — Alberoniho vidiny. — Předběžné podmínky, jež Španělsko žádá od císaře. — Alberoniho pošetilé počínání. — Dává Holanďanům učinit výhrůžné prohlášení, aby od nich koupil lodě. — Ripperda odvolán; dávno rozhodnut vrátit se a usadit se ve Španělsku. — Špatný zdravotní stav španělského krále. — Alberoniho bezmezná moc. — Daubenton a Aldrovandi podněcují Španělsko ve prospěch konstituce. — Rázné kroky a strašné hrozby císaře vůči papeži. — Zděšení Říma. — Jeho poddajná a nízká rozhodnutí. — Politika a odporná lest Vídně. — Papež ve svém strachu z císaře se, aby ho usmířil, obořuje na Španělsko a na Aldrovandiho. — Breve nepřijímají císař ani králové francouzský a španělský, aniž by jejich opisy viděli jejich ministři, kteří je připustí nebo zamítnou. — Všeobecné mínění o papeži ve vztahu ke Španělsku. — Císařští chtějí, aby byl Aldrovandi odvolán a potrestán. — Papežovy chabé pletichy v této věci; jaký úsudek o něm vyvolávají.

Stairs i Provana řekli oba Cellamarovi, že císař nabízí, že se zaváže neznepokojovat italská knížata, spokojit se s državami, které tam má, nestavět se proti právům španělské královny na Parmu a Piacenzu a dohodnout se s prostředníky na úpravě toskánského nástupnictví ve prospěch knížete, který by nebyl ani z rakouského, ani z francouzského rodu, protože Neapol a Milán by byly příliš ohroženy, kdyby jeden ze synů španělské královny měl Toskánsko spolu s Parmou a Piacenzou. Tyto podmínky nebyly takové, jaké bylo k uzavření třeba, a Cellamare byl přesvědčen, že císař chce jen pozdržet podniky španělského krále, získat čas a uzavřít mír s Turkem,[1] vodit ostatní za nos a mezitím se připravit, aby se mohl zmocnit italských knížat, a zatím ukázat, že potíže nepocházejí od něho a že kdyby prostředníci měli obrátit zbraně proti tomu, kdo odmítne návrhy rozumného narovnání, nemají je obracet proti němu; přesto tento velvyslanec radil svému králi, aby si počínal, jako by návrhům vídeňského dvora naslouchal, aby mu jejich odmítnutím nedal výhodu přesvědčit svět, že Císařští jsou opravdu povolní a že odmítání a

1. **Vysvětlivka:** Válku císaře s Osmanskou říší (1716–1718), v níž princ Evžen zvítězil u Petrovaradína (1716) a dobyl Bělehrad (1717), ukončil mír v Požarevaci (Passarowitz) 21. července 1718.

umíněnost vycházejí od Španělů. Tato zásada, bude-li dobře dodržována, se mu zdála pevným základem, na němž bude možné do budoucna stavět nároky a požadavky podstatnější. Dodával, že takové počínání nemůže španělského krále zavázat dál, než sám bude chtít, protože vždy bude mít v moci oddalovat uzavření, jak dlouho bude chtít, tím, že bude žádat záruky, které mu jeho nepřátelé nejspíš neposkytnou; že tímto odmítnutím na ně svalí nenávist za ztroskotání jednání, jež se pokládalo za nezbytné k zajištění všeobecného klidu; a že kdyby jeho nepřátelé proti jeho očekávání na záruky, které by od nich žádal, přistoupili, získá tím výhody, které by mu byly poskytnuty.

Cellamare, znepokojený řečmi o sňatku prince piemontského s regentovou dcerou, o tom mluvil s Provanou, který mu upřímně řekl, že o něm neučinil ani nejmenší narážku; že cesty, které spojují panovníky, tvoří státní zájmy, a ne pouta krve; a že sňatky se uzavírají na konci, a ne na začátku komedií a básní. Na svém místě bylo vidět, kdo si tento sňatek první vymyslel, jak se o něm nějaký čas jednalo mezi Plénœufem, který se uchýlil do Turína, a mnou; jak málo o něj stál regent, a myslím, že stejně málo i sicilský král; také jak jsem spěchal poprosit regenta, abych jednání o něm směl předat abbému Duboisovi, při jeho prvním návratu z Anglie, a že od té doby už o něm nebyla řeč. Všechno, co mohlo regenta odvádět od záměrů Anglie, bylo abbému Duboisovi protivné. Císař byl zarputile odhodlán získat zpět Sicílii, a právě toho se sicilský král obával nejvíc. Anglický král, otrocky oddaný císaři kvůli svým německým zemím a kvůli upevnění svého uchvácení vévodství Brémy a Verden, by si byl zoufal, kdyby shledal, že se Francie příliš staví proti tomuto císařovu přání, které on ze všech sil podporoval, a tedy i nad sňatkem, který by, zvlášť zpočátku, spojil regenta se sicilským králem zájmem i ctí a mohl by ho uvrhnout do spojenectví se Španělskem a s italskými knížaty, jež by zvrátilo celé jednání vedené v Londýně. Abbé Dubois byl jedním z jeho hlavních aktérů; pokládal je za základ svého nejvyššího vzestupu; rozhodně tedy nehodlal dopustit, aby je narušil sňatek prince piemontského s dcerou vévody z Orléans.

Cellamare a Provana ve vzájemné shodě neustále naléhali na regenta, aby se připravil k válce a zastavil násilnosti Císařských a jejich záměry v Itálii. Španělský velvyslanec v Holandsku ujišťoval, že kdyby Angličané chtěli jednat ve prospěch císaře, nebudou mít na své straně ani Francii, ani Holandsko a že anglický národ, příliš dbalý svého obchodu, se v takovém případě Jiřímu a jeho ministrům vzepře. Saint-Saphorin, kterého anglický král nechával vyjednávat ve Vídni, byl naprosto císařský. Zveličoval potíže ohledně Toskánska jako nepřekonatelné; hannoverští ministři ho v tom silně podporovali.

Ti dali Stairsovi nařídit, aby na regenta v tomto bodě naléhal. Stairs mu dokonce navrhl, aby se dohodli, že bude obnovena Pisánská republika, že jí bude patřit Livorno a že se syn španělské královny spokojí s Florencií a s tou částí Toskánska, která kdysi na tomto městě závisela. Tito hannoverští ministři shledali abbého

Duboise v tomto bodě příliš neústupným. Nevynechali nic, aby regenta přesvědčili, hned nadějemi, hned obavami z vojsk, která císař neprodleně pošle do Itálie, a z tajného jednání mezi tímto panovníkem a sicilským králem. Piemontský ministr v Londýně nedůvěřoval abbému Duboisovi[2], který mu z jednání nic nesděloval, ačkoli mu jeho pán výslovně psal, že regent chce, aby o něm byl zpravován. Monteleón, který si krátký čas pochvaloval, jak se k němu abbé Dubois chová, jeho ujišťování o dokonalé shodě, jež má zavládnout mezi španělským králem a regentem, jeho záměry a sliby, že Jeho Katolickému Veličenstvu zjedná při jednání všemožné výhody, brzy nenacházel v jeho řečech nic než zdrženlivost a tajnůstkářství. Ze Španělska nedostával žádné instrukce; jeho rozkazy se už dlouho omezovaly na to, aby dal anglickému dvoru na vědomí, že král, jeho pán, bude pokládat každé vyslání anglické eskadry do Středozemního moře za porušení míru. Stanhope ho stále ujišťoval, že Angličané nikdy nedají Španělsku žádný podnět ke stížnosti ani k podezření, ale také že král a anglický národ budou kvůli své cti nuceni vymoci si zadostiučinění za únos hraběte z Peterborough, nedá-li jim je sám papež za tuto urážku, kterou jim způsobil. To byla zástěrka, kterou zakrývali výzbroj určenou pro Středozemní moře. Byla to zástěrka velmi průhledná; Peterborough byl už dávno propuštěn po velmi krátkém zadržení a papež ve zděšení učinil všechny možné omluvy.

Zatímco se anglický král chystal k válkám v cizině, v jeho rodině dál panovala nesvornost.[3] Žádné jednání ho nedokázalo usmířit s princem waleským; usoudil tedy, že musí k jeho zkrocení použít jiných prostředků. Dal mu skrze Cowpera, anglického kancléře, vévodu z Kingstonu[4] a hraběte Stanhopa oznámit, že ze sta tisíc liber šterlinků, které mu byly vyměřeny na výdaje jeho dvora, mu strhává čtyřicet tisíc pod záminkou výdajů, k nimž se král zavazuje na výživu princových dětí. Zároveň Jiří prosadil v parlamentu[5], aby se císaři vyplatilo sto třicet tisíc liber šterlinků jako zbytek subsidií z poslední války, výměnou za generální kvitanci ze všech jeho nároků. Tak vídeňský dvůr ze všeho těžil. Byl si jist Jiřího důvěrných ministrů, hannoverských i anglických, a o jeho přízeň se ucházel sicilský král, který myslel jen na to, jak usmířit císařův hněv, a za pevné pokládal jen spojenectví s ním. Zároveň si sicilský král v Paříži i v Londýně počínal tak, jako by se chtěl řídit jen prostředníky. Čas od času si stěžoval, že před ním tají stav jednání. Provana si

2. **Ediční poznámka:** Sloveso je v předloze porušené; překlad se řídí souvislostí.

3. **Vysvětlivka:** Spor Jiřího I. s princem waleským propukl veřejně v prosinci 1717 při křtu princova syna; král prince vykázal z paláce St James's a jeho děti si ponechal ve své péči. Ke smíru došlo až roku 1720.

4. **Vysvětlivka:** William Cowper, později hrabě Cowper, lord kancléř Velké Británie v letech 1714–1718. Evelyn Pierrepont, vévoda z Kingstonu († 1726), byl členem vlády Jiřího I. jako lord strážce tajné pečeti.

5. **Ediční poznámka:** Místo je v předloze porušené; překlad se řídí souvislostí.

na to stěžoval ještě víc a ujišťoval, že jeho pán nikdy nevyslechne žádný návrh na výměnu sicilského království. Vsugeroval si, že regent nebude jeho pánovi nikdy příznivě nakloněn, protože Jeho Královská Výsost má důvod se domnívat, že v příslušném případě by sicilský král pomohl španělskému králi na francouzský trůn v naději, že sám usedne na španělský; a tvrdil, že se od hraběnky z Verrue[6] dozvěděl, že regent jedná o sňatku svého syna s portugalskou infantkou. V Portugalsku se znepokojovali španělskými přípravami a anglický vyslanec tam mluvil jen o válce a nabízel pomoc, kdyby Španělsko Portugalsko napadlo. Alberoni toto znepokojení brzy uklidnil kladnými ujištěními o vzájemné touze zachovat dobré vztahy, která tam dal a jichž se mu odtamtud dostalo. Dokonce odvolal vojska od portugalských hranic; portugalský velvyslanec v Madridu pak jménem svého pána nabídl, že šest set tisíc tolarů, které jeho pán po Španělsku dlouho požadoval, sníží na tři sta tisíc, budou-li se chtít spory mezi oběma dvory urovnat. Alberoni pokládal za vhodné dát ve Francii, v Anglii a v Holandsku najevo mírumilovné smýšlení těchto dvou dvorů vůči sobě; využil té příležitosti, aby tam dal na vědomí úmysly španělského krále a rozhlásil už známou chiméru svých úvah o spojení Francie se Španělskem k pokoření císaře, o klidné radosti, kterou by z toho mělo Holandsko, a o zbytečnosti pomoci, kterou by Jiří, v rozporu s obchodním zájmem anglického národa, chtěl poskytnout Němcům; a lichotil si navíc, že zájmy sicilského krále, tak přímo odporující tomu, aby se Itálie zmocnil císař, přivedou tohoto krále na jeho stranu.

Alberoni, přesvědčen, že císař je odhodlán obětovat všechno míru s Turkem, aby měl volnost prosazovat své plány v Itálii, nařídil Monteleónovi, aby Angličanům prohlásil, že podmínky, které španělský král žádá jako předběžné, než se začnou zkoumat podmínky míru, jsou formální závazek císaře v těchto bodech: 1. že už nebude posílat vojska do Itálie; 2. že nebude vymáhat žádné kontribuce pod jakoukoli záminkou; 3. že slíbí poctivě se podílet na opatřeních, která budou uznána za nezbytná k zajištění rovnováhy v Itálii a všeobecného klidu v Evropě. Za těchto podmínek dovolil španělský král Monteleónovi vyslechnout návrhy, které mu budou předloženy, a vyhradil si dát mu nové rozkazy, kdyby se Jeho Katolické Veličenstvo kvůli nějakým novým změnám cítilo nuceno změnit i své zásady. Kardinál to nepředpokládal. Jeho plán byl hotov; chtěl se ho držet, přesvědčen, že Itálii nelze uchránit před úplnou zkázou, dokud si v ní Němci podrží byť píď země, že chvíle je nejpříhodnější, a přesvědčen i o svých už vyložených chimérách o Francii, Holandsku, anglickém národu a sardinském králi.[7] Okázale dával najevo velkou

---

6. **Vysvětlivka:** Jeanne-Baptiste d'Albert de Luynes, hraběnka z Verrue (1670–1736), dlouholetá milenka Viktora Amadea II.; roku 1700 uprchla z Turína do Francie a žila pak v Paříži.

7. **Ediční poznámka:** Viktor Amadeus II. byl v této době sicilským králem; sardinským králem se stal až roku 1720, kdy musel Sicílii vyměnit za Sardinii.

pevnost, s níž se drží svého záměru a neuhýbá od svého cíle, a říkal, že nejhorší, co se Španělsku může stát, bude, že bude muset hájit svou pevninu, která má dost sil, aby se ubránila, a na niž nemůže zaútočit ani celé peklo. V tomto zalíbení nad tím, že uvedl Španělsko do tak dobrého stavu, což pokládal za své dílo, označoval podmínky nabízené prostředníky za blouznění a rozplýval se v posměšcích nad celým jejich jednáním. Ještě horlivěji se pustil do příprav; a když konečně postřehl, jak málo jsou Holanďané ochotni opatřit mu lodě, nařídil Berettimu, aby generálním stavům prohlásil, že kdyby tomu kladly nějakou překážku, bude to španělský král pokládat za veřejnou urážku své osoby a mohl by dokonce sáhnout k nejkrajnějším prostředkům. Gaztañeta,[8] velitel eskadry, vyslaný do Holandska se všemi hotovými penězi potřebnými k těmto nákupům, dostal zároveň rozkaz, aby se spěšně vrátil do Madridu, ať se věc podaří, nebo nepodaří, neboť jeho návrat byl podstatným bodem, na němž závisela všechna ostatní jednání.

Ripperda dál lichotil kardinálovi ujišťováním o dobrém smýšlení svých pánů ve všem, co se týkalo Španělska; šlo mu však o to, aby mu lichotil. Generální stavy tohoto velvyslance právě odvolaly. Už dávno se rozhodl, že se vrátí a usadí ve Španělsku, jakmile podá stavům zprávu o svém velvyslanectví. Dokonce tam už získal nějaké pozemky a dům, který kdysi patřil admirálovi Kastilie[9] a potom propadl při konfiskaci jeho majetku. Ačkoli veřejnost ještě koncem ledna pochybovala, zda se Španělsko bez Francie a bez jakéhokoli spojence odváží a dokáže samo pustit do války, Alberoni zamýšlel vytáhnout do pole brzy. Parmský vévoda na něho v tom ustavičně naléhal jako na věc nezbytnou pro záchranu Itálie. Jeho rozhodování však znejisťovala a provedení jeho plánů zdržovala jedna tajná příčina. Španělský král, mnohem nemocnější na duchu než na těle, se každou chvíli domníval, že umírá, a protože byl přesvědčen, že ho opouštějí síly, jedl, aby je obnovil, tak nestřídmě, že se bylo čeho bát. Každý večer se po večeři zpovídal a podržel zpovědníka u svého lůžka, dokud neusnul. Královna od něho nesměla odejít ani na okamžik. Protože tedy tento panovník nebyl s to vyslechnout cokoli o jakékoli záležitosti, byla Alberoniho moc svrchovanější než kdy předtím. Všechno řídil a o všem rozhodoval jménem krále; nikdo se mu neodvážil odporovat, a několikrát prohlásil státním sekretářům, že kdyby některý z nich nesplnil svou povinnost při provádění jeho rozkazů, bude ho to stát život.

Na veřejnosti se nicméně rozhlašovalo, že králova zdraví je dokonale obnoveno. Otec Daubenton říkal svým přátelům, že tento panovník má příliš mnoho skrupulí. Jakkoli byl u něho plně zaměstnán, přesto vynakládal veškerou péči na to, aby ve

8. **Vysvětlivka:** Antonio de Gaztañeta (1656–1728), španělský námořní velitel a stavitel lodí; roku 1718 velel španělskému loďstvu, které Angličané zničili u mysu Passaro.

9. **Vysvětlivka:** Juan Tomás Enríquez de Cabrera, admirál Kastilie, přešel roku 1702 na stranu arcivévody Karla a zemřel roku 1705 v portugalském Estremozu; jeho statky ve Španělsku byly zkonfiskovány.

Španělsku nalezl obhájce konstituce.[10] Sloužil tam jako agent nejen papeži, ale i kardinálovi z Bissy. Postaral se, aby jeho dopisy byly doručeny lisabonskému patriarchovi,[11] a také vybízel španělské biskupy a kapituly, aby psali ve prospěch konstituce. Byl by rád mírnil jejich horlivost ohledně papežovy neomylnosti a nadřazenosti nad koncily, kterou mu přiznávali. Protože však tato zásada byla principem a základem jejich bezvýhradného podrobení se bule, jezuita, který bulu sepsal s Fabronim, jak bylo na svém místě vidět, by se je marně snažil zdržet od toho, aby, jak říkal, cpali do svých spisů zásady Francii velmi nemilé. Nuncius Aldrovandi na své straně naléhal na španělské biskupy, aby co nejdříve učinili všeobecné, veřejné a výslovné přijetí konstituce. Ačkoli Řím z důvodů svrchované nadvlády, které byly vidět výše, neschválil jeho první naléhání v tomto směru, usoudil, že v něm musí pokračovat, ba je zdvojnásobit. Zdálo se mu naprosto nezbytné k nápravě zla, které se ve Španělsku šířilo. Uzda Svatého oficia ještě držela zle smýšlející na uzdě a nutila je skrývat se; nuncia však upozorňovali, že je přesto třeba mít se na pozoru před pokroky, které by mohli učinit. Aldrovandi, ustavičně zaujatý svou kariérou, nebyl nerad, že může římskému dvoru ukázat, že mu ten neprávem vytýkal krok, který učinil, aby povzbudil horlivost španělských biskupů, a že si tento dvůr nemůže být smýšlením španělského národa tak jist, jak se domníval. Vkládám sem tuto zmínku o konstituci jen proto, že je nutná vzhledem k tomuto nunciovi v ostatních záležitostech. Musel se ospravedlňovat z jiných, závažnějších bodů, jichž jeho nepřátelé užívali účinněji, aby ho u papeže zničili.

Němci kladli Jeho Svatosti za vinu tajnou shodu se španělským králem při sardinském podniku,[12] kterou mu prostřednictvím jeho nuncia přisuzovali. Protože po jejich výčitkách obvykle následovaly činy, papež je všechny pociťoval předem a naříkal nad tou hroznou pomluvou, která ho před císařem stavěla do role spoluviníka zhoubného porušení slova, jehož se španělský král dopustil vůči Jeho Svatosti stejně jako vůči celému křesťanstvu. Jakkoli ji papež prohlašoval za lichou a zcela neopodstatněnou, právě mu vynesla z Vídně odpovědi, nad nimiž byl Řím zdrcen. Císař předně odmítl přijmout breve, které mu papež napsal. Řekl, že když španělský král odmítl breve, které mu papež napsal o sardinském podniku, chce se zachovat stejně. Nuncius ve Vídni marně namítal, že breve bylo španělskému králi odevzdáno. Císařští ministři, aby ho usvědčili ze lži, ukázali dopis abbého del Maro, v němž výslovně stálo, že v důsledku tajné dohody Aldrovandiho s Alberonim nebylo breve španělskému králi nikdy předloženo; že mu byl pouze sdělen jeho

---

10. **Vysvětlivka:** Konstitucí se míní bula *Unigenitus* (1713), jíž papež Klement XI. odsoudil 101 vět z Quesnelova spisu a jež rozdělila francouzskou církev.

11. **Vysvětlivka:** Tomás de Almeida, od roku 1716 první lisabonský patriarcha.

12. **Vysvětlivka:** V srpnu 1717 se španělské vojsko vylodilo na Sardinii, která od konce války o španělské dědictví patřila císaři, a do podzimu ji celou dobylo.

obsah — což byl podle nich důkaz papežovy shody se španělským králem, a tedy příčina špatného stavu, v němž císař Sardinii ponechal. Připojili k tomu pohrůžky nejstrašnější pomsty. Prohlásili, že uzavřou mír s Turky za jakoukoli cenu; že jim Francie ponechává volnost dělat cokoli, co budou chtít, a prohlašuje, že na tom nebude brát nejmenší podíl. Císař, který se tak už neobával žádné překážky svých záměrů, dal papeži říci, že nařídil svým ministrům v Anglii zastavit veškerá mírová jednání se Španělskem. Tvrdil, že už uzavřel spolek se sicilským králem, a dával tušit, že jeho předmětem je Itálie. Nakonec císař, předstíraje nedůvěru k papežovým úmyslům, kterou označoval za oprávněnou, žádal od něho jako záruku jeho ujišťování a jeho chování město Ferraru, aby z něho učinil svůj opěrný bod. Žádal navíc ubytování pro dvanáct tisíc mužů v Církevním státě. Připojil k tomu několik dalších požadavků, vesměs vymáhaných jako zadostiučinění, z nichž měl římský dvůr hrůzu. Zároveň byl nunciovi zakázán veškerý styk se dvorem; císařští ministři mu oznámili, že může z Vídně odjet, nebo tam zůstat, ale zvolí-li druhou možnost, bude jeho pobyt a přítomnost naprosto zbytečná. Císař zároveň prohlásil, že nuncia z Neapole dal vyhnat z vlastního popudu a bez porady s kterýmkoli ze svých ministrů; že tento rozkaz byl poslán hraběti Gallasovi, jeho velvyslanci v Římě, aby ho dal vykonat, odmítne-li mu papež poskytnout zadostiučinění, která od něho požadoval.

Tyto zprávy způsobily v paláci nevídané zděšení. Rozechvělý papež neznal jinou cestu, jak usmířit císařův hněv, než podřízenost, ba přímo ponížení, a poskytnout mu všechna zadostiučinění, která ukládal. Jeho synovci, ještě zděšenější, byli také dychtivější než jejich strýc, protože jim šlo o ztrátu důchodů, které jim císař dopřával v Neapolském království a které byly nejlepší položkou jejich financí. Nikdo tedy nepochyboval, jaké rady papeži dají a že se jimi bude řídit; a že když uvidí Císařské před svými branami, s možností vstoupit do Církevního státu, kdykoli se jim zachce, a v Itálii dosud žádné španělské síly, a usoudí, že Francie ze strachu, aby se nezapletla do zahraniční války, se odmítne ke Španělsku připojit, tolik naléhavých důvodů ho strhne k tomu, aby podlehl svému přirozenému sklonu k bázlivosti a slabosti, a to i nezávisle na zájmu svých synovců. Přesto se mu dávalo za pravdu, pokud jde o nenávistnou a smyšlenou záminku, kterou si Němci brali, aby se s ním pohádali. Nebyl nikdo, kdo by mohl věřit, že Jeho Svatost věděla o podniku proti Sardinii nebo že by se toto tajemství bylo udrželo, kdyby jí bylo svěřeno.

Protože se papež neodvažoval stěžovat si ve Vídni na chování Němců, obrátil se se stížnostmi do Madridu; a protože pokládal tento dvůr za slabší než onen, připojil k nim hrozby a dal na srozuměnou, že bude nucen sáhnout k nejkrajnějším prostředkům, aby z myslí lidí vymazal nehodná podezření a pomluvy šířené proti náměstku Ježíše Krista. Vylíčil jejich zhoubné následky: zákaz styku pro nuncia ve Vídni, vyhnání nuncia z Neapole a úplné zrušení apoštolské autority v tomto království; konečně další, ještě nepříjemnější hrozby, nevyvrátí-li rychle tu lež činy.

Odtud přecházel k prosbám a naléhavě žádal na zbožnosti španělského krále, aby vrátil Sardinii císaři jako jediný prostředek, jak tohoto panovníka přesvědčit, že on, papež, se na tomto vpádu nikdy nepodílel. Naléhavě žádal odpověď na breve z 25. srpna a trpce si stěžoval, že místo této odpovědi, očekávané tak dlouho, se ve Španělsku myslí jen na přípravy k válce. Aldrovandi dostal zároveň mnoho výtek za své chování. Papež ho obviňoval, že je nepřímou příčinou všech těchto neštěstí, plodů pomluv šířených proti Jeho Svatosti, protože španělskému králi nepředložil jeho breve z 25. srpna. Byl rovněž pokárán, že vydal brevia k vybírání církevních subsidií a že byla provedena. Aby to napravil, chtěl papež, aby jeho nuncius naléhal na španělského krále, aby na toto breve z 25. srpna odpověděl, protože jeho mlčení ho připravuje o velmi potřebný a velmi účinný prostředek, jak zahanbit své pomlouvače. Nadto mu velmi důrazně nařídil, aby vzal zpět brevia obsahující ústupky, které španělskému králi učinil, a říkal, že nechápe, proč je tak těžké je vrátit, když nemohou být provedena a nestanou se účinnějšími tím, že zůstanou v rukou ministrů Jeho Katolického Veličenstva. Zároveň prohlásil, že kdyby si španělský král usmyslil jich nějak použít, nemohl by se zdržet, aby je výslovně neodvolal, a tak učinil zadost svému svědomí. Ostře Aldrovandimu vytkl, že ho opomněl informovat, jak otec Daubenton použil pravomoci, kterou mu papež udělil, rozhřešit španělského krále z toho, co učinil proti autoritě Svatého stolce během sporů mezi oběma dvory; a stěžoval si navíc, že ho jeho nuncius tak špatně zpravuje, že musí sahat k soukromým dopisům, ba i k novinám, aby se dozvěděl, co se děje ve Španělsku; jedním slovem, chtěl za každou cenu najít důvody ke stížnostem, ať na svého nuncia, nebo na Španělsko. Věřil, že je to jediná cesta, jak usmířit Němce a vyvést je z mínění, které si utvořili; ale samotná slova k tomu nestačila, a papež jiný prostředek neměl. Čím větší se mu zdálo nebezpečí, tím víc hledal prostředky, jak se z něho dostat. Dodám, že byly o to obtížnější, že hněv byl předstíraný, politický: Císařským bylo užitečné tvářit se přesvědčeni o tom, o čem přesvědčeni nebyli, aby měli záminku vymoci na papeži, co jen mohli, pokud jde o pevnosti a zaopatření vojsk, a aby ho obrátili proti Španělsku natolik, že by této koruně způsobil všechny možné nesnáze uvnitř i navenek. Vraťme se.

Papež uspořádal ve své přítomnosti kongregaci, svolanou k tomu, aby se uvážilo, jaká rozhodnutí přijmout. Zkoumalo se: 1. zda má papež přijmout Gallase k audienci. Všechny hlasy byly pro to, aby ho přijímal, kdykoli o ni požádá. Gallas však o ni zdaleka neusiloval; když na něho před několika dny kardinál Albani naléhal, aby se s papežem sešel, prohlásil tento velvyslanec povýšeně, že už do paláce nepůjde. 2. Projednávalo se, zda má papež exkomunikovat císařské ministry, kteří vztáhli ruku na církevní důchody, obstavené na císařův rozkaz v Neapolském království, a bylo jednomyslně usneseno vyčkávat: oblíbená zásada celého tohoto pontifikátu, zvlášť když šlo o Němce. 3. Jednalo se o krocích, které je vhodné učinit, aby se císař usmířil. Bylo usneseno, že je třeba vyslat do Vídně kardinála s

velmi širokými plnými mocemi poskytnout tomuto panovníkovi všechny milosti, o které požádá a které má hlava církve moc mu udělit. Pokud jde o ty, které na Jeho Svatosti nezávisely, měl se legát postarat o to, aby dal císaři poznat, že je-li neposkytuje, je to jedině proto, že jsou mimo její moc. Potom šlo o výběr. Byl navržen kardinál Piazza; veřejné mínění však soudilo, že poslání nepřijme. Papež si přál svého synovce, kardinála Albaniho, nechtěl to však dát najevo; chtěl se tvářit, že je nucen ho jmenovat, protože jiný odmítl. Poté se jednalo o tom, jak se chovat ke španělskému králi. Bylo usneseno, že mu papež napíše breve mírnější než to z 25. srpna, které tento panovník odmítl přijmout, a že nuncius Aldrovandi dostane rozkaz zařídit vše tak dobře, aby se toto breve dostalo do rukou Jeho Katolického Veličenstva.

Alberoni, dobře zpravený o všech těchto poradách, měl v moci zabránit Aldrovandimu, aby předložil jakékoli breve, aniž by předtím sdělil jeho opis, jak se to dělalo ve Francii a ve Vídni. Španělský ministr mohl breve odmítnout, nebo na ně dát odpověď pro Jeho Svatost málo uspokojivou; tato druhá možnost by však papeži nebyla nejnepříjemnější, protože kdyby dostal tvrdou odpověď, použil by jí, aby se před císařem ospravedlnil z nadržování, které mu císař vytýkal; a opravdu Němci nebyli jediní, kdo — uvažujíce o skutečném zájmu Svatého stolce a Církevního státu — věřili, že papež by v duchu pokládal za svou spásu, kdyby mu Španělsko pomohlo; že chtěl jen, aby oklamaná veřejnost mohla věřit, že pomoc, které se mu dostane, mu bude poskytnuta proti jeho vůli, a že pramenem této opatrnosti je strach, aby v případě španělského nezdaru nedopadla všechna německá zuřivost na něho. Němci naléhavě žádali, aby byl Aldrovandi potrestán, protože ho pokládali za původce a důvěrníka tajné shody, kterou předpokládali mezi papežem a španělským králem. Jeho Svatost, stále zaměstnaná tím, jak šetřit obě strany, nakolik jí to strach ze silnějšího dovoloval, chtěla proto vyhovět Císařským nějakým lehkým pokořením svého nuncia, aniž by ho však z ohledu na španělský dvůr odvolala, jak si to přál vídeňský. Papež se domníval, že tento střední postup nalezl, když změnil své rozhodnutí, že Aldrovandiho synovec, který teprve nedávno přijel z Madridu do Říma, se tam má ihned vrátit a donést Alberonimu biret. Nařídil tedy tomuto synovci, aby okamžitě odjel nikoli do Madridu, ale do Boloně, svého rodiště, a zůstal tam navzdory všem naléháním kardinála Acquavivy. Tento synovec byl dokonce obviněn, že dostal od španělského krále penzi z malažského biskupství. Zatímco kardinál Paolucci byl pověřen sdělit Acquavivovi tato odmítnutí, papež mu tajnými cestami dával najevo své nářky a slzy nad postavením a chováním Aldrovandiho; a tímto dvojím manévrem dával za pravdu řečem těch, kdo se bez ostychu netajili tím, že u Jeho Svatosti je všechno přetvářka kromě strachu z Císařských a krajní touhy je usmířit. Z toho se předvídalo, že se papež nedohodne ani s Francií, ani se sicilským králem, protože by se to znelíbilo vídeňskému dvoru a přimělo ho změnit řeč. Papež se skutečně vyhýbal odpovědi v sicilských záležitostech. Když na něj

kardinál z La Trémoille naléhal, aby vyjádřil své úmysly, vzal si za záminku k mlčení, že dosud nemá odpověď od sicilského krále; že by rád věděl, zda by La Trémoille mohl tohoto panovníka přimět, aby se vyjádřil; a že pak uvidí, zda by učinil nějaký návrh, který by bylo možné přijmout.

Kapitola šestnáctá

Negroni, Francii nenáviděný, jmenován avignonským vicelegátem bez účasti Francie, proti zavedenému zvyku. — Ottoboni se chce spojit s Alberonim. — Nové Bentivogliovy darebnosti. — Papež odpírá kardinálu Alberonimu buly na sevillské arcibiskupství. — Alberoniho troufalost, plán a řeči; je s parmským vévodou spjat oddaností i smýšlením. — Vzájemné pletichy mezi regentem a Cellamarem, který ho chce strhnout do války se Španělskem proti císaři. — Shoda mezi Cellamarem a Provanou. — Odhalí navrhovaný sňatek vévody z Chartres se sestrou portugalského krále, neúspěšný kvůli potížím s hodností. — Cíle španělských ministrů. — Corsini, vyslanec velkovévody v Paříži; kdo to byl; odjíždí do Londýna podávat tam marné námitky. — Regent se Provanovi svěří se stavem londýnského vyjednávání. — Cellamarovo mínění o tom. — Stížnosti vídeňského dvora na Francii a jeho návrhy ohledně Toskánska, podporované Angličany. — Kdo byl Schaub. — Císař odpovídá na předběžné požadavky Španělska důraznými požadavky a Anglie ho v tom podporuje. — Stanhopovy pletichy a obratnost. — Řeči abbé Duboise k Monteleónovi. — Posílá mu opatrně vzor lístku pro Alberoniho ve prospěch Nancrého a jeho vyjednávání, jímž Alberoni, Monteleónem varovaný, pohrdne. — Monteleónův rozhovor se Stanhopem, který ho chce oklamat a potom oslnit ohledně určení anglické eskadry. — Monteleón se snaží učinit jiná opatření, aby zastavil účinek tohoto zbrojení. — Monteleónova bystrost. — Pevné odpovědi sicilských ministrů v Paříži a v Londýně ohledně zachování tohoto ostrova jejich pánovi. — Cellamarovy stížnosti a kroky. — Monti regentem málo uspokojen. — Monteleón na opakované rozkazy činí v Londýně nejdůraznější prohlášení o určení eskadry. — Alberoniho úsilí v Holandsku. — Jeho smýšlení o utrechtských smlouvách. — Jeho chvástání. — Dobře skrývá, kde chce zaútočit. — Bystrost abbé del Mara. — Beretti oklamaný či klamající ohledně Holandska. — Moudrá Cellamarova rada Alberonimu o Francii. — Cellamarovy veřejné řeči; moudře zdržuje Provanu; říká Nancrému, že neuspěje.

Záležitost malého významu dala podnět k rozmnožení rozepří, které konstituce už příliš dlouho působila mezi Římem a Francií. Uprázdnil se úřad avignonského vicelegáta.[1] Než do něho papežové někoho jmenovali, dávali vždy ministrovi krále v Římě sdělit jména těch, z nichž chtěli vybírat, aby tam neposlali legáta nepříjemného, aby krále pro nového vicelegáta předem získali a aby mu zjednali ochranu, kterou potřeboval ve státě tak málo rozlehlém, ze všech stran sevřeném

1. **Vysvětlivka:** Avignon a hrabství Venaissin byly papežskou državou uzavřenou uprostřed francouzského území; jménem papeže je spravoval vicelegát, prelát římské kurie.

královými zeměmi. Navzdory tomuto zvyku se papež domníval, že má využít doby slabosti a nezletilosti, a ještě víc doby, kdy se v Římě mělo za to, že je proti Francii dovoleno všechno, a setřást to, co se mu zachtělo pokládat za poddanství. Jmenoval tedy preláta Negroniho, aniž o tom dal kardinálovi z La Trémoille cokoli říci. Celá zásluha nového vicelegáta spočívala v tom, že byl synovcem kardinála Negroniho[2], tak pověstného výstředností svých výpadů proti Francii. Papež se zřejmě také domníval, že čím víc bude tento vicelegát znám jako Francii nepřátelsky zaujatý, tím spíš bude veřejnost přesvědčena, že Francie na jeho jmenování neměla žádný podíl. Ať kardinál z La Trémoille sebevíc dbal, aby se Římu zalíbil a předešel sebemenším důvodům ke stížnostem, přece jen poznal, že tuto novotu nelze přejít mlčením. Jakkoli byl málo nakloněn stěžovat si na papeže, odvážil se to přesto učinit. V Římě si zase stěžovali na tento nárok, ačkoli byl tak dobře podložen a zvykem tak upevněn. Dodávali, že vicelegáti v Avignonu jsou už několik let ve Francii přinejmenším podezříváni, že podporují padělání mincí v království a poskytují padělatelům útočiště v hrabství; že Negroni je přísný, bdělý, obezřetný, velmi zběhlý v trestních věcech a velmi způsobilý penězokaze odtamtud vypudit. V Římě počítali s tím, že mohou proti Francii beztrestně podniknout cokoli; dokonce i ti, kdo měli být ke koruně nejvíce připoutáni dobrodiními, která od ní obdrželi, hledali ochranu u cizích.

Kardinál Ottoboni, který jich od ní obdržel tolik, napsal kardinálovi Alberonimu pod záminkou horlivosti pro blaho Itálie a navrhl mu, aby spolu navázali a udržovali dopisování. Ostatně žádný z kardinálů pokládaných za Francouze se nepřičiňoval o uklidnění nepokojů, které se skuteční nepřátelé Francie snažili v království vyvolat pod záminkou zachování pravého učení obranou konstituce. Bentivoglio, nejzuřivější ze všech, se nespokojoval s tím, že regentovy úmysly v římských záležitostech vykládal falešně, a to dokonce vědomě. Byl rozmrzelý, že dostal rozkaz poděkovat mu za jeho přímluvy v Anglii ohledně rozhořčení a výhrůžek pomstou za zadržení Peterborougha, a tvrdil, že tento princ jednal jen proto, že dokonale věděl, že anglický král vůbec nepomýšlí na to, aby se papeži mstil; že jestliže se pověsti o vyzbrojování loďstva rozplynuly, je to třeba přičíst jen výhrůžkám Monteleóna a oprávněné obavě Angličanů, že jim bude přerušen obchod. Tento nuncius dodával, že je třeba ukázat pravou cenu služeb, které regent papeži prokazuje; a na základě tohoto předpokladu se cítil oprávněn, ba povinen dávat falešné zabarvení všem krokům Jeho Královské Výsosti, za které měl být papež nejvíce vděčný.

Bentivoglio sbíral všechny řeči, které o anglických záležitostech vedla špatně zpravená veřejnost, a vydával je za pravdu. Směle tvrdil, že pod záminkou, že chce urovnat a ukončit spory mezi císařem a španělským králem, myslí regent jedině

2. **Vysvětlivka:** Giovanni Francesco Negroni (1629–1713), rodem z Janova, kardinál od roku 1686; zemřel v Římě 1. ledna 1713.

na to, jak se spojit a uzavírat ligy s hlavními mocnostmi Evropy, aby mu pomohly, kdyby se uprázdnil trůn; že chce především zabránit spojenectví mezi císařem, španělským králem a sicilským králem a zabránit tomu, aby se tito panovníci kvůli společným zájmům dohodli dosadit španělského krále na francouzský trůn a sicilského krále na trůn španělský podle ustanovení utrechtských smluv.[3] Pravdu o smlouvě, o níž se jednalo v Londýně, se ještě nedařilo rozpoznat. Vědělo se však dost na to, aby nuncius mohl říkat, že se císaři nabízí Sicílie se slibem, že se mu nechá volná ruka jednat v Itálii, jak uzná za vhodné pro své zájmy, aniž by se mu kladla sebemenší překážka; že se sicilskému králi slibují náhrady v Milánsku s titulem lombardského krále; a že se doufá ukolébat španělského krále lichotivým příslibem, že se pro jeho děti z druhého manželství zřídí v Itálii značné apanáže, jako jsou toskánské státy, Parma a Piacenza. Bentivoglio připojoval své úvahy k tomu, co se domníval o spojenecké smlouvě vědět, a usuzoval, že kdyby se tak lehkovážně pojaté a tak nesnadno proveditelné plány přece jen uskutečnily, stala by se Francie jejich obětí, protože by sama přispěla k tomu, že by její nepřátelé byli příliš mocní; že by pak dělali to, co by pokládali pro sebe za nejvýhodnější, a ne to, co by slíbili a k čemu by byli zavázáni na základě spojenectví. Tyto záležitosti, cizí věcem konstituce, byly jakoby epizodami, jichž nuncius užíval, aby římský dvůr popudil proti regentovu jednání a dal papeži pochopit, že počet jeho stoupenců ve Francii poroste tou měrou, jakou se bude množit počet nepřátel Jeho Královské Výsosti kvůli jejímu vyjednávání s cizinci. Na tomto základě nepřestával otravovat všechno, co se ve Francii dělo, a podněcovat papeže ke všemu nejnásilnějšímu, čeho byl schopen, ve věcech konstituce.

Papež, který stále myslel, že císaře může usmířit jen tím, že se bude ukazovat rozhořčen proti Španělsku, chtěl se zdát velmi rozhořčen proti ministrům španělského krále, kteří si podle jeho slov počínali proti církevní autoritě a proti autoritě Svatého stolce. Když španělský král jmenoval kardinála Alberoniho sevillským arcibiskupem, dal se Jeho Svatost strhnout k ještě většímu rozruchu. Odepřel mu buly a dal mu říci, že by mu je byl udělil, kdyby se právě ve chvíli, kdy je chtěl předložit konzistoři, nedozvěděl, že biskup z Vichu a ještě jeden byli na rozkaz španělského krále násilím vyhnáni ze svých diecézí. Tato lichá záminka nikoho neoklamala; každý snadno prohlédl pravý důvod odmítnutí. Jedině císařští to nechtěli připustit; papežovy stížnosti však v Madridu příliš nezapůsobily. Alberoni trval na důvodech, které měl španělský král, aby na breve z 25. srpna neodpovídal: mohl by to totiž učinit jen v hořkých slovech a zhruba v tom smyslu, jak se o tomto spisu vyslovila veřejnost, když ho uviděla v novinách. Tento kardinál dokonce tvrdil, že papeži prokázal velkou službu tím, že breve podržel u sebe, protože mohlo

3. **Vysvětlivka:** Utrechtské smlouvy (1713) určily, že vymře-li potomstvo Filipa V., připadne španělská koruna savojskému rodu; Filip V. se zároveň za sebe i své potomky zřekl práv na francouzský trůn.

mít jen zhoubný účinek. Předem se chlubil, jak velký závazek k němu Řím má za to, že se nedal ukolébat léčkami císařských, a za to, že španělský král bude brzy pánem Itálie; ale marně vybízel papeže a italská knížata, aby jednotou, silou a odvahou využili příliš zjevných záměrů císaře, jak se projevily v jeho posledních odpovědích vídeňskému nunciovi.

Parmský vévoda, nejslabší a nejohroženější ze všech, který si přivodil císařův hněv sňatkem španělské královny a přímluvami, jimiž v Římě podporoval Alberoniho povýšení, si přál dostat peněžní pomoc, aby alespoň Piacenzu zabezpečil proti náhlému přepadení. Jeho ministr byl ve Španělsku absolutním pánem; vděčil mu za počátky svého štěstí a ještě mnohem víc za svůj kardinálský klobouk. Zdálo se, že má na zřeteli zájmy svého prvního pána; řídil se jeho zásadami a myslel jako on, že Itálie nemůže mít klid, dokud v ní Němci podrží byť jediné místo. Na tomto základě označoval plán navržený v Londýně za plané žvásty a za klam. Říkal, že ho nepřekvapuje, že anglický král potají jedná ve prospěch císaře, protože závazky hannoverského kurfiřta k rakouskému domu, veřejné i tajné, jsou už dávno dokonale známy; ale že je těžko pochopit, že by regent, citlivý ke cti, milující slávu a znající své pravé zájmy, volil postupy tak protichůdné tak závažným ohledům, že by se vydával cestami pro sebe tak nebezpečnými a že by se dal vést radami lidí, kteří myslí jen na své vlastní zájmy, zavíral oči před vlastním rozumem a nechal se dovést do propasti. Kardinál ujišťoval, že regent na takových cestách nejen neuspěje, ale uvidí v lůně Francie rozpoutanou občanskou válku. Tato předpověď se tehdy zdála podložená jen povahou Francouzů, kteří mají sklon válčit mezi sebou, když nejsou zaměstnáni válkami s cizinou; a protože obava zatáhnout království do nové války s cizinci byla jediným důvodem, který Jeho Královskou Výsost přiměl hledat prostředky, jak zprostředkovat mír mezi císařem a Španělskem, Alberoni tuto obavu, oprávněnou, ale málo odpovídající jeho představám, nejen neschvaloval, nýbrž ji označoval za panický strach a vyčerpával se v úvahách. Myslel si, že anglického krále zastraší kvasem, který vládl v jeho zemi, a byl na sebe pyšný, že v Madridu pohrozil Bubbovi, že Pretendentovi poskytne mocnou pomoc. Chtěl přimět regenta, aby k Jiřímu mluvil stejným tónem. Říkal, že kdyby se se španělským králem spojil, vydal by španělský král v Itálii mnoho milionů, které by si jinak jistě schoval pro vzdálenější příležitosti, kdyby se Jeho Královská Výsost dál zdržovala planým vyjednáváním, jak bylo patrné z blízkého odjezdu Nancrého do Madridu. Zároveň se snažil dát roztrousit, že ve věci mírového vyjednávání není pánem mysli španělského krále; že nejen v ní, ale i v mnoha věcech, které se týkají jen soukromých záležitostí, musí s ním velmi opatrně zacházet a brát na něho ohled.

Tyto skromné Alberoniho řeči nezapůsobily ani v Paříži, ani v Londýně; tam byli pevně přesvědčeni, protože to sám několikrát řekl, že ve věcech velkých i malých naprosto disponuje vůlí španělského krále. Toto mínění potvrzovaly rozkazy, které dostávali španělští ministři, i způsob, jakým vykládali úmysly krále, svého pána.

Cellamare mluvil jen o tom, jak vytrhnout Francii z její letargie. Užíval u regenta Montiho, který nedávno přijel ze Španělska a o němž se soudilo, že je hluboko v Alberoniho důvěře. Nešlo o to, vyjednávat o nějakém mírovém plánu, měnit nebo zmírňovat podmínky smlouvy. Záměry a všechny řeči Cellamarovy k regentovi směřovaly jen k tomu, přesvědčit ho o nutnosti neochvějného spojenectví mezi Francií a Španělskem a o tom, že nelze počítat s tím, že by vlivné náznaky nebo přímluvy prostředníků odvrátily Němce od plánů, které by mohli pojmout, aby narušili klid Itálie. Regent uznával všechny výhody spojení obou větví královského rodu. Dokonce dodával, že kdyby přímluvy byly marné, použila by Francie svých sil, aby zabránila zlu, které by přemlouvání nedokázalo odvrátit. Cellamare na taková ujištění nespoléhal. Shledával, že jim odporuje počínání abbého Duboise, který jednal v Londýně sám, bez jakékoli dohody s Monteleónem, takže španělský král nedostával ani z Paříže, ani z Londýna žádné sdělení o tom, co se v Londýně ve vztahu k jeho zájmům děje. Cellamare si stejně stěžoval i za sebe a z tohoto mlčení usuzoval, že odpovědi, které dal císař, nemohou být ve Španělsku přijaty a že cesta Nancrého, na němž se naléhalo, aby odjel do Madridu, bude zbytečná. Regent ho přesto ujistil, že abbému Duboisovi nařídí, aby Monteleónovi svěřil plán a stav vyjednávání. Jeho Královská Výsost však nechtěla nic prozradit o zprávách, které právě dostala z Vídně po Stanhopově sekretáři a které v Cellamarovi budily velkou zvědavost. Dostal od něho ještě výslovné ujištění, že Nancré neodjede z Paříže, aniž by s sebou vezl mírový plán, s nímž bude mít španělský král důvod být spokojen. Velvyslanec tvrdil, že mu Nancré navíc řekl, že vídeňský dvůr bude po dobrém nebo po zlém donucen tento plán přijmout; zůstával však přesvědčen, že regent se k tomu odhodlá jen velmi nesnadno a že ho londýnský dvůr, jehož představy a návrhy musí často potírat, bude špatně podporovat. Regent mu dokonce zdůrazňoval pevnost abbého Duboise a řekl, že si na ni Stanhope poslal svého sekretáře stěžovat v naději, že regenta najde povolnějšího než jeho ministra. Cellamare tomu nevěřil. Posílen Montim, nesměřoval svými námitkami ke změně podmínek smlouvy, ale k tomu, ukázat nutnost chopit se zbraně a předejít uzavření míru mezi císařem a Turky. Ten byl ještě daleko. Paříž, plná politického mudrování, věřila spolu s Cellamarem, že se dá snadno zmařit, využije-li se vlivu a schopností Rákócziho, síly jeho stoupenců v Uhrách a jejich nepřátelství k rakouskému domu. Cellamare říkal, že des Alleurs, který se nedávno vrátil z Cařihradu,[4] snižuje knížete Rákócziho z osobní zaujatosti a že naopak maršál z Tessé jako jediný zdravě posuzuje užitečnost diverze, kterou by bylo možné v Uhrách vyvolat prostřednictvím nespokojenců. Lichotil tak představám Alberoniho, který jako by počítal s pokračováním uherské války a s pomocí, kterou mu poskytne při provádění jeho záměrů.

4. **Vysvětlivka:** Pierre Puchot, hrabě des Alleurs, generálporučík, za války o španělské dědictví králův zmocněnec u knížete Rákócziho, v letech 1711–1716 francouzský velvyslanec v Cařihradě.

Protože se tehdy ještě zdálo, že zájmy španělského krále a sicilského krále jsou dokonale spojeny, panovala stejná jednota i mezi jejich ministry v Paříži. Provana říkal Cellamarovi, že se jeho pán vystaví největším nebezpečím, než aby svolil k výměně Sicílie. Cellamare nechával Provanu působit jednak na regenta, aby ho naklonil příznivěji ke Španělsku, jednak na cizí ministry tehdy v Paříži sídlící, s nimiž pokládal za vhodné dobře vycházet. Dozvěděl se tak, že portugalský velvyslanec řekl, že regent dal navrhnout sňatek vévody z Chartres s infantkou, sestrou portugalského krále, a že se tu vyskytly obtíže ohledně postavení vévody z Chartres. Tato záležitost byla jen vedlejší příhodou. Veškerá pozornost španělských ministrů se upírala na londýnské vyjednávání. Pokládali Jiřího za nepřítele, vydaného kvůli svým německým zájmům císaři. Chtěli proti nim postavit zájmy anglického národa na jeho obchodu a přesvědčit členy parlamentu, aby se postavili proti vyplutí lodí určených do Středozemního moře jako proti rozhodnutí, které by mohlo způsobit roztržku a přivodit naprostý úpadek obchodu. Tušili, ale ještě jen nedokonale znali body a obtíže vyjednávání. Cellamare a Provana začínali z veřejných pověstí poznávat, že jde o výměnu Sicílie za Sardinii, a oba si stěžovali na svévoli, s jakou si prostředníci dovolují disponovat státy, jejichž pány nejsou. Italská knížata, ačkoli velmi znepokojená, se příliš nehýbala. Nakonec poslal velkovévoda svému vyslanci v Paříži rozkaz, aby se odebral do Londýna a vylíčil tam nespravedlnost toho, že se o jeho státech rozhoduje proti jeho vůli. Ti, kdo vyjednavače znali, soudili o jeho úspěchu nepříznivě. Ostatně věci pokročily příliš daleko, než aby se dalo čekat nějakou změnu. Tímto velkovévodovým vyslancem byl Corsini, který se o dvanáct let později stal kardinálem a prvním ministrem v Římě za pontifikátu svého strýce Klementa XII.[5] Pan vévoda z Orléans tehdy Provanovi vysvětlil, oč jde, ale jen ústně. Provana by si byl přál plán smlouvy písemně. Stěžoval si u Stairse na podporu, kterou anglický král výměně Sicílie poskytuje. Odpověď zněla prostě, ve velmi obecných výrazech. Cellamare, poučený Provanou, řekl Nancrému, že nepoveze-li do Madridu výhodnější návrhy, než jakými ho podle řečí pověřili, nemá se divit, že neuspěje. Dokonce se chlubil, že Nancrého přesvědčil; ten však přesto odjel.

Vídeňský dvůr tvrdil, že plán, o němž se jednalo v Londýně, je naprosto odlišný od plánu, který abbé Dubois navrhl a na němž se dohodl v Hannoveru. Stěžoval si také, že ze všech stran slyší, že nepřistoupí-li císař na požadavky Francie, spojí se tato koruna se Španělskem, aby proti němu vedla válku. Tento druh výhrůžky urážel jeho pýchu. Hrozil sám, že bude ještě nepřístupnější, podaří-li se mu uzavřít mír s Portou dříve, než bude uzavřena smlouva, o níž se jednalo v Londýně. Zdálo se, že Jiřího ministři výhrůžky císařských podporují. Nejen že je Saint-Saphorin shledával dobře podloženými a snažil se regenta polekat, ale i Stairs, podporovaný jakýmsi

5. **Vysvětlivka:** Neri Corsini (1685–1770), toskánský diplomat, kardinál od roku 1730. Jeho strýc Lorenzo Corsini (1652–1740) byl v letech 1730–1740 papežem Klementem XII.; od roku 1732 byl slepý a zemřel v Římě 6. února 1740 ve věku sedmaosmdesáti let.

Švýcarem, velkým darebákem, jménem Schaub, který dělal Stanhopovi sekretáře a kterého z Londýna posílali zpět do Vídně, mluvil zvysoka při poradách, které oba s regentem měli. Jakkoli bylo pro císaře výhodné zprostředkování anglického krále, hannoverského kurfiřta, tak zaujatého v jeho prospěch z tolika obecných i osobních důvodů, zdál se císař jen tím nepřístupnější; a svými požadavky oddaloval prospěch, který si měl od uzavření smlouvy slibovat. Žádal, aby španělský král především stáhl svá vojska ze Sardinie a odevzdal ji do úschovy neutrálnímu panovníkovi, který by ji v úschově držel, dokud nebudou upraveny všechny podmínky míru. Panovníkem, kterého císař navrhoval, byl anglický král, protože si nemohl vybrat žádného, jímž by si byl jistější, a kromě toho tato čest, jak říkal, tomuto panovníkovi náleží za to, jak se o úspěch vyjednávání zasazuje. Mimo tuto úschovu císař žádal, aby po smrti velkovévody byly jeho státy rozděleny, protože nemůže svolit, aby princ z francouzského rodu držel celé Toskánsko tak, jak je držel rod Medicejských. Chtěl tedy obnovit starou pisánskou republiku.[6] Chtěl kromě toho, aby Livorno bylo prohlášeno za svobodné město pod ochranou Říše. Počítal, že těmito návrhy ještě víc získá pro sebe mocnosti zainteresované na obchodu s Levantou; a nejdůvěrnější ministři anglického krále je skutečně podporovali až do té míry, že regentovi představovali, že se vystavuje nebezpečí zmařit vyjednávání, bude-li tvrdošíjně trvat na čekatelství na všechny velkovévodovy státy pro jednoho ze synů španělské královny, a říkali, že kdo žádá příliš, často nedostane nic. Saint-Saphorin k tomu přidával výhrůžky: dával regentovi přes Anglii na vědomí, že se mají zahájit porady o mír mezi císařem a sultánem; že podmínky budou z obou stran brzy upraveny, protože obě strany stejně touží po konci války; že nebude-li to mír definitivní, bude to příměří na čtyři nebo pět let, při němž si každý ponechá, co právě drží; že vídeňský dvůr, zbavený uherské války, bude vůči Španělsku ještě nepřístupnější.

Španělský král žádal dvě předběžné podmínky: jednu, aby císař slíbil, že už nebude posílat vojska do Itálie, druhou, aby tam už nevymáhal kontribuce od knížat. Císařští na první odpovídali, že je s podivem, že si tento panovník osobuje vnutit císaři povinnost neposílat vojska do Itálie, když jsou tam nejvíce zapotřebí k ochraně jeho států, které Španělsko napadlo, a porušilo tím neutralitu; že Španělsko pokračuje ve zbrojení, a chce-li zabránit císaři posílat vojska do Itálie, musí nejprve zastavit své zbrojení na moři i na souši, samo slíbit, že zůstane v klidu, a na záruku svého slova odevzdat Sardinii do úschovy anglickému králi. Pokud jde o kontribuce, bylo odpověděno, že je císař požadoval jen na základě usnesení říšského sněmu, založeného na nutnosti vést válku proti společnému nepříteli křesťanstva; že je spravedlivé, aby každá mocnost závislá na Říši, jako jsou italská knížata, přispívala k potřebám a úspěchu této války, a že vymáhat od nich k tomu účelu kontribuce

6. **Vysvětlivka:** Pisa, kdysi mocná námořní republika, byla roku 1406 podrobena Florencii; samostatnost, obnovenou roku 1494, ztratila definitivně roku 1509.

neznamená jednat proti neutralitě; že konečně napraví-li Španělsko porušení neutrality, jichž se dopustilo, a přestane-li se dopouštět nových, přestane i císař vymáhat od italských knížat jakékoli částky, neboť není spravedlivé, aby si císař svazoval ruce, zatímco by se španělský král pokládal za pána, který smí volně jednat, jak by uznal za prospěšné svým zájmům. Tyto císařovy odpovědi byly v Londýně nejen přijaty se zalíbením, ale anglický král a jeho ministři je i zvlášť podpořili.

Stanhope nic neopomněl, aby zastrašil Monteleóna a skrze něho španělského krále: líčil mu zhoubné následky války, kterou chce tento panovník v Itálii rozpoutat a která by se během dvou let stala všeobecnou, oživila by císařova práva na Španělsko a Filipova na Francii, a možná by se našla i knížata, která by si osobovala upravit také anglické nástupnictví; a že jediným prostředkem, jak se vyhnout tolika zlům, je ukončit spory mezi císařem a Španělskem tak, aby mohl být španělský král uspokojen a aby vyjednávání zahájené v Londýně mělo šťastný úspěch. Užíval nadějí i výhrůžek. Někdy sliboval, že bude-li císař příliš nepřístupný, bude se anglický král pokládat za zproštěného jakékoli záruky; totéž říkal pro případ, že by odmítnutí přišlo ze strany španělského krále. Stanhope měl přitom obratnost dávat najevo zvláštní náklonnost ke Španělsku; anebo to Monteleón chtěl v Madridu vsugerovat, buď aby si přičetl zásluhu, že dokázal získat jednoho z hlavních Jiřího ministrů, nebo aby dodal víc váhy náznakům, které čas od času dělal kardinálu Alberonimu, aby ho — ale vždycky s třesoucím se srdcem — přiměl k míru. Byl přesvědčen, že tento kardinál mír nechce; důkazem toho bylo mlčení, které zachovával vůči němu, jedinému ministrovi španělského krále, který měl možnost bdít nad vyjednáváním a hájit zájmy krále, svého pána. K tomu, aby v tom uspěl, musel znát jeho úmysly, a ty naprosto neznal; takže když na něho Stanhope naléhal, aby se konečně dozvěděl, co Jeho Katolické Veličenstvo požaduje, musel odpovídat obecnými slovy a užívat svého důvtipu, aby zakryl, jak málo mu jeho dvůr důvěřuje. Byl nicméně zpraven o tom, co se děje, ale od Stanhopa a od Duboise. Tento abbé ho ujišťoval, že regent všechno sdělí španělskému králi; že to je hlavním cílem Nancrého poslání; že Nancré bude v Madridu jednat v dokonalé shodě s Alberonim; a že dokud se od něho regent nedozví úmysly španělského krále, odloží svůj souhlas s projektem, který mu Angličané navrhli. Protože chtěl Monteleónovi dát důkaz důvěry, kterou k němu chová, řekl mu, že ve všem pozoruje zaujatost hannoverských ministrů a Angličanů z jejich strany pro vídeňský dvůr; že si všímá, jak často zapomínají na své zájmy, aby prospěli zájmu císařovu. Pobízel Monteleóna, aby ještě usilovněji docházel ke Stanhopovi a tím víc povzbudil jeho náklonnost ke Španělsku. Protože si přál naklonit Alberoniho příznivě k Nancrému, požádal velvyslance, aby o tom tomuto prvnímu ministrovi napsal v takových výrazech, které by ho příznivě naladily k vyjednávání a předem získaly pro vyjednavače. Zdálo se dokonce, že se bál ponechat to na něm, neboť mu po Chavignym poslal vzor

lístku, který ho prosil napsat do Madridu, a pro větší jistotu ho požádal, aby mu koncept vrátil. Lístek zněl takto:

„Abbé Dubois, o němž z dobrého zdroje vím, že mu leží na srdci Vaše osobní sláva, zapřísahá Vaši Excelenci, abyste dobře zvážil, co Vám pan z Nancré řekne, a nepromarnil tuto příležitost spojit Francii, Anglii a Holandsko se Španělskem proti císaři, k čemuž neomylně dojde, přistoupíte-li na to, co Vám tyto tři mocnosti navrhnou, ať už to pak císař přijme, nebo odmítne."

Navzdory těmto prozíravým opatřením se Alberoni dozvěděl, že lístek není psán Monteleónovým slohem, že ho nadiktoval abbé Dubois, a přesto si z něho mnoho nedělal. Snad i sám Monteleón přispěl k tomu, jak málo zapůsobila ujišťování abbého Duboise; neboť je jisté, že tento velvyslanec tvrdil, že zjistil (říkalo se aspoň, že to napsal do Madridu), že si Francie a Anglie navzájem slíbily zůstat spojeny, aby podpořily projekt smlouvy, a použít svých sil, aby Španělsko donutily jej přijmout, kdyby se mu bránilo.

Ať je tomu jakkoli, anglický král pokračoval ve zbrojení na moři. Bez zastírání se říkalo, že eskadra, která bude mít jedenáct válečných lodí, je určena do Středozemního moře, kde se spojí se sedmi dalšími loděmi, které tam Anglie už měla. Španělský král se dal zeptat, k jakému účelu Anglie tuto eskadru určuje; a protože se angličtí ministři až dosud spokojovali s obecným ujištěním, že úmyslem krále, jejich pána, je udržovat s Jeho Katolickým Veličenstvem mír a dobrou shodu, dostal Monteleón rozkaz přimět je, aby mu dali nějaké určitější slovo. Naléhal tedy na Stanhopa, aby mu jménem anglického krále písemně prohlásil, že eskadra, kterou dává vyzbrojit, nejen nebude použita proti zájmům španělského krále, ale ani nevpluje do Středozemního moře. Protože se Stanhope zdráhal dát takové prohlášení, navrhl mu Monteleón jako jediné východisko, aby nařídil plukovníku Stanhopovi, tehdy anglickému vyslanci v Madridu, aby je učinil on, anebo se aspoň jasně vyjádřil kardinálu Alberonimu o určení eskadry. Jeden i druhý návrh byl stejně odmítnut. Stanhope chtěl Monteleóna přimět k víře, že jediným cílem anglického krále je dosáhnout od papeže zadostiučinění, které od něho žádal za únos Peterborougha; že nepochybuje, že mu bude poskytnuto; ale že je třeba urychlit rozhodování římského dvora a ukázat u italských břehů dostatečné síly, aby byl papež strachem donucen k tomu, co by v té věci po dobrém nechtěl povolit na naléhání císařova velvyslance. Stanhope dodal, že ani nepokládá za nutné posílat lodě do Středozemního moře, aby se papež přivedl k rozumu; že se proto na vyzbrojování této eskadry pracovalo velmi pomalu, a projevuje-li se v něm od několika dní více spěchu, není jeho cílem Středozemní moře, nýbrž Baltské moře, kam chce anglický král poslat dvacet válečných lodí a deset doprovodných plavidel. Monteleón by si byl přál, aby mu Stanhope, když mu prý svěřuje pravé úmysly anglického krále, formálně slíbil to, co mu říkal jen jako pouhou důvěrnou zprávu. Snažil se tomuto ministrovi ukázat, že by mu nemělo dělat žádné potíže

slíbit pro dobro míru, že anglický král nepošle do Středozemního moře žádné lodě, když to nemá v úmyslu; ale tato naléhání byla marná. Stanhope mu řekl, že anglický král nemůže dát takové slovo, aniž by formálně porušil závazky smlouvy, kterou podepsal s císařem a jejíž jednou z hlavních podmínek bylo zaručit mu držbu států, které nyní v Itálii má. Stanhope otevřeně prohlásil, že jeho pán má v úmyslu tomu přesně dostát, takže nikdo nemůže s určitostí říci, do jaké krajnosti budou věci možná dohnány; že může pouze ujistit, že pokud nedojde k velkému neštěstí, nepřijme Anglie žádný nový závazek, který by mohl narušit dobré vztahy, jež hodlá se Španělskem udržovat. Monteleón odpověděl, že způsobem, jak je mezi spřátelenými mocnostmi zachovat, je vyjadřovat se upřímně; že dvojznačné odpovědi přátelství neudržují; že pokud jde o něho, cítí se povinen otevřeně říci, že pošle-li Anglie do Středozemního moře eskadru, nebude se španělský král moci zdržet opatření namířených proti obchodu obou národů. Stanhope uznal všechny výhody, které tento obchod Anglii přináší, a protože při každé příležitosti okázale dával najevo příznivou náklonnost ke Španělsku, řekl Monteleónovi, že by z celého srdce souhlasil s jeho návrhem nařídit plukovníku Stanhopovi, aby svěřil španělskému králi tajné úmysly anglického krále; ale že má v radě jen svůj hlas a že rada je navíc složena z různých národností, takže nemůže ručit ani za porady, ani za rozhodnutí. Nabídl, co bylo v jeho moci, totiž podat anglickému králi a jeho radě zprávu o Monteleónových návrzích.

Tento velvyslanec byl příliš prozíravý a příliš dobře znal povahu Angličanů, než aby se dal oslnit tak neurčitými odpověďmi. Usoudil tedy, že má-li anglický král a jeho ministři v úmyslu vyhradit si volnost prohlášení, o něž žádal, podle toho, jaký obrat vezmou obecné záležitosti, buď poskytnout, nebo naprosto odmítnout, nemůže taková nejistota vyhovovat zájmům španělského krále, a rozhodl se jednat jinými cestami: za nejjistější z nich pokládal získat pro věc národ. Nic nebylo národu citlivější než přerušení jeho obchodu se Španělskem. Nic neopomněl, aby členy parlamentu poplašil: některým z nejpřednějších potají vylíčil blízké nebezpečí, které by tomuto obchodu hrozilo, kdyby anglický král, jak se říkalo, poslal eskadru do Středozemního moře. Naznačil jim jako prostředek, jak tomuto nebezpečí předejít, aby naléhali na krále, svého pána, aby parlamentu předložil všechny smlouvy, které uzavřel, aby se shromážděný národ mohl poradit o prostředcích, jak se se Španělskem nerozejít. Předseda dolní sněmovny,[7] zasažený touto obavou, se s Monteleónem tajně sešel; dostal od něho pokyny a prohlásil, že se největší část národa postaví proti každému rozhodnutí dvora, které by směřovalo k roztržce se Španělskem.

---

7. **Vysvětlivka:** Předsedou (speakerem) Dolní sněmovny byl v letech 1715–1727 Spencer Compton, pozdější hrabě z Wilmingtonu.

O několik dní později padlo při jednom zasedání parlamentu několik slov o eskadře, kterou měl anglický král poslat do Středozemního moře. Dva poslanci dolní sněmovny namítli, že dát Španělsku příležitost přerušit obchod tak výhodně zavedený mezi oběma národy by znamenalo zruinovat Anglii. Monteleóna tento první účinek jeho úsilí neoslnil. Protože znal povahu a ducha anglického národa i vášně jednotlivců, kteří měli na mysl anglického krále největší vliv, pochopil, že nesmí počítat se zdánlivou náladou několika členů parlamentu, protože dvůr si je dokáže získat, budou-li mít jejich hlasy nějakou váhu, a nebudou-li ji mít, jejich odpor jeho rozhodnutím nezabrání. Pokud jde o ministry, byl přesvědčen, že by marně podnikal, aby rozum bojoval proti jejich touze zalíbit se Němcům, jedinému prostředku, jak dosáhnout povýšení, které si každý z nich vytkl. Protože tedy viděl věci zblízka, nedoufal pro krále, svého pána, v nic dobrého od Anglie. Nesliboval si o nic šťastnější úspěch ani od vyjednávání, které chtěla Francie zahájit v Madridu. Přesto se domníval, že lze-li vůbec spatřit nějaký prostředek, jak se ze záležitostí vyvléct s nějakou výhodou, pak je to umět se podřídit nynějším okolnostem a dohodnout se, bude-li to možné, na nějakém návrhu, který by dokázal smířit zájmy Španělska s horlivostí, s níž Francie a Anglie o závod projevovaly snahu zprostředkovat a uzavřít mír mezi císařem a španělským králem.

Když uvažoval o povaze císařových ministrů, myslel si, že vídeňský dvůr, neoblomný a nerozumný, jak říkal, nepřipustí žádné východisko, jakmile půjde o zmenšení jeho rozsáhlých nároků, a že sám odhalí svou ctižádost tak, že i jeho přátelé pochopí důvody a nutnost spojit se, aby Němce donutili z Itálie odejít. Tento dvůr skutečně tehdy nechtěl o ničem slyšet, pokud šlo o zajištění čekatelství na Toskánsko pro jednoho ze synů španělské královny. Plán smlouvy se mu líbil v tom, co se týkalo jeho výhod; ale císař, který to, co se mu nabízelo, pokládal za navrácení majetku, jenž mu právoplatně patří, se domníval, že požadavky vznesené ve prospěch španělského krále jsou samá odtržení, která chtějí prostředníci vyrvat z právoplatných práv rakouského domu.

Byl konec února; až dosud podrobnosti vyjednávání nepronikly za vídeňský, francouzský a anglický dvůr. Sicilský král byl znepokojen smlouvou, k níž měl poskytnout hlavní látku, neboť Sicílie byla cenou, kterou vyjednavači nabízeli císaři, aby ho přiměli navždy se vzdát všech nároků na španělskou monarchii. Zdálo se spravedlivé získat souhlas tohoto panovníka, který Sicílii nyní držel na základě smluv uzavřených teprve před pěti lety v Utrechtu, za něž Francie i Anglie stejně ručily. Přesto se se sicilským králem ještě jasně nemluvilo ani o tom, jak se s tímto ostrovem naloží, ani o náhradě, kterou by mu nabídli, aby získali jeho souhlas. Hrabě ze Sunderlandu jen řekl jeho vyslanci, že anglický král pamatuje na zájmy sicilského krále; že mu řekne víc, jakmile se bude moci vyjádřit jasněji. Bernstorff, přední z hannoverských ministrů, řekl témuž vyslanci, ať sám posoudí, zda je anglickému králi možné cokoli sicilskému králi sdělit dřív, než bude vědět, zda císař

a španělský král svolí, že se spolu dohodnou; dodal, že projekt není smlouva, že než se dojde k uzavření, je v prvním plánu vždy mnoho věcí ke změně; že až budou věci v jisté fázi, dostane sicilský král úplné sdělení. Vyslanec při té příležitosti učinil prohlášení, o nichž každý ministr v podobné situaci věří, že se budou líbit jeho pánovi. Řekl, že tento panovník nikdy neustoupí z jakéhokoli důvodu, jakmile půjde o jeho čest, jeho prospěch a prospěch jeho rodu; že spíš než by dobrovolně snesl sebemenší újmu, vystaví se jakémukoli nebezpečí; že podlehne-li, padne hanba jeho záhuby celá na ručitele posledních smluv. Provana užíval méně slov, ale v Paříži mluvil důrazněji než La Pérouse v Londýně; dával totiž na srozuměnou, že kdyby se jeho pánovi nedostávalo sil nebo vůle a nebránil Sicílii píď po pídi, a kdyby k jejímu udržení nepoužil všech prostředků, které vnuká zoufalý případ, mohl by pomýšlet na výměny pro Francii velmi bolestné. Taková řeč nepotřebovala vysvětlení, neboť bylo snadno pochopit, že výměnou, jíž chtěl nahnat strach, je výměna Piemontu a Montferratu, které by sicilský král postoupil císaři, aby od něho dostal Neapolské království a připojil je k Sicílii. Cellamare nepřímé výhrůžky Provanovy podporoval. Stěžoval si, že ve vládě nachází jen letargii. Často a naléhavě opakoval své žádosti, ale shledával, že všichni volají po míru a že tehdy nikdo návrhy Španělska nepodporuje.

Za těchto okolností přijel do Paříže Peterborough, nedávno propuštěný z papežova vězení. Cellamare ho nezapomněl navštívit a domníval se, že své výmluvnosti nemůže lépe použít než k tomu, aby ho přesvědčil, že se Anglie musí pečlivě vyhnout roztržce se Španělskem. Peterborough se vším, co mu Cellamare řekl, souhlasil, a dokonce mu slíbil, že až bude v Anglii, bude zájmy Španělska důrazně hájit. Nijak se nezdržoval, když mluvil o důvodech, které měl ke stížnostem na vídeňský dvůr; Cellamare však přesto zpozoroval, že blouzní a že na jeho úvahy lze stavět stejně málo jako na jeho sliby. Protože pozvolna ztrácel naději přerušit průběh a zmařit úspěch londýnského vyjednávání, domníval se, že musí ve Francii vyvinout nové úsilí, aby regenta od jeho sledování odvrátil. Vylíčil mu, že cesta Nancrého je zbytečná, že jeho návrhy budou špatně přijaty. Svým přátelům svěřoval, že vzduch, který madridský dvůr dýchá, je jen válka. Monti, který odtamtud nedávno přijel, mluvil k regentovi v témž smyslu. Regent mu odpověděl, že nedávno bojoval, aby španělskému králi zjednal lepší a nejvýhodnější podmínky, a že se nemá vydávat v nebezpečí války to, čeho lze dosáhnout smlouvou.

Alberoni uvažoval jinak. Parmský vévoda mu často představoval, že se nemá dát ukolébat císařskými, a snadno ho přesvědčoval, že dá-li jim Španělsko čas, aby se v Itálii usadili, udělají to tak, že budou brzy s to provést všechna násilná rozhodnutí, která se jim zlíbí přijmout. Tato úvaha byla odedávna Alberoniho úvahou, a aby Francii přiměl, aby se jí řídila, říkal, že Francie sleduje politiku nejen mylnou, ale zhoubnou, ba smrtelnou, když pokládá za projev prozíravosti a obratnosti vyhýbat se chopení zbraně mimo případy krajní nutnosti. Rozepisoval se v úvahách založených na svých přáních, nanejvýš na svých nadějích, o nichž

tvrdil, že se opírají o tajemství, která zná jen on sám. Těmito tajemstvími byly jeho staré přeludy: že mír s Turky je daleko; že se anglický národ zdráhá přijít o svůj obchod, což anglickému králi nedovolí rozejít se se Španělskem; že Holanďané tajně žárlí a budou bez hnutí, ba s radostí přihlížet, jak je císař napaden a pokořen. Tím se neúnavně snažil přesvědčit regenta, aby se chopil zbraně a spojil se se Španělskem a se sicilským králem, s nímž přitom sám měl k dohodě daleko. Chtěl však přes Francii dosáhnout toho, aby nenávist za odmítnutí mírových návrhů nepadla na Španělsko, ale na císařské. Neshledával žádnou bezpečnost pro španělské posádky, které by se měly umístit do Toskánska a Parmy, proti tomu, že by je císařova vojska mohla z minuty na minutu přepadnout a zajmout. Hřímal proti násilí, které chtějí páchat na žijících knížatech, jež své státy drží po právu, jako je velkovévoda, který má syna, a zvláště parmský vévoda, otčím a strýc španělské královny, který má bratra, jenž může mít děti,[8] a že Španělsko chtějí bavit a krmit vzdálenými přeludy a nechat mezitím Němce tak dobře se zařídit, že zmaří jiné projekty, rozumnější a schopnější udržet evropskou rovnováhu. Všechny tyto řeči vedli k regentovi Cellamare, který dostal rozkaz ukázat mu Alberoniho dopis, a Monti, jeho důvěrný přítel; oba byli pověřeni, aby nic neopomněli, aby regenta odtrhli od londýnského vyjednávání a spojili ho se Španělskem a se sicilským králem, jímž si prý byli jisti.

Alberoni, přesvědčen, že je třeba projevit mnoho pevnosti a důvěry ve vlastní síly, aby zastrašil, poslal Monteleónovi rozkaz, aby se o určení anglické eskadry vyjádřil mnohem jasněji, než to dosud činil.

Tento velvyslanec tedy prohlásil, že vpluje-li eskadra do Středozemního moře, okamžitě odjede a vrátí se do Španělska, protože král, jeho pán, bude tento krok pokládat za první nepřátelský čin ze strany anglického krále. Monteleón dostal rozkaz zpravit o přijatých rozkazech členy parlamentu, zvláště podílníky asientové společnosti,[9] a říci jim otevřeně, že po tom všem, co španělský král pro krále Jiřího a pro anglický národ v kritických dobách učinil, mohl od nich čekat víc vděčnosti; že měl mít aspoň právo počítat s jejich lhostejností; že chce konečně poznat, kdo budou jeho přátelé a kdo nepřátelé, a to i proto, aby v případě nutnosti tasil meč. Konečně, jako by byl důvod pochybovat o Monteleónově přesnosti a podezírat ho z bázlivosti a ze zištnosti, které by ho mohly zdržovat nebo zpomalovat, dostal nové, velmi určité rozkazy mluvit beze strachu a bez váhání, a to tím jasněji, že španělský král věděl, že se v Neapoli a v Lisabonu konají velké přípravy pro anglickou eskadru, která měla vplout do Středozemního moře.

---

8. **Vysvětlivka:** Velkovévodovým synem byl Gian Gastone Medicejský (1671–1737), poslední toskánský velkovévoda z rodu Medicejských. Parmský vévoda František Farnese se oženil s vdovou po svém starším bratru Odoardovi, matkou Alžběty Farnese, a byl tedy jejím strýcem i otčímem; jeho bratr Antonio Farnese, poslední vévoda z rodu, zemřel roku 1731 bez potomků.

9. **Vysvětlivka:** Asiento, výsadu dodávat černé otroky do španělských kolonií, získala Británie utrechtským mírem na třicet let; vykonávala ji londýnská Jihomořská společnost (*South Sea Company*).

Beretti, španělský velvyslanec v Holandsku, dostal zase rozkaz prohlásit, že se král, jeho pán, nenechá vodit za nos domnělými prostředníky ani řečmi o míru, jehož podmínky se rozhlašují po světě, ačkoli Jeho Katolické Veličenstvo o nich dosud nemá sebemenší znalost; ale že by se jistě mýlil, kdo by mu přičítal takové bláznovství, stejně jako by se mýlila sama Holandská republika, kdyby rakouskému domu ponechala převahu, kterou mu utrechtské smlouvy zjednaly. Alberoni se oddával chvástání o tom, do jak dobrého stavu už Španělsko přivedl, takže se za dva roky nebude nikoho bát. Jeho řeči ohlašovaly mnohem spíš válku než mír. Jeho přípravy se hnaly s největším spěchem a v nejneproniknutelnějším tajemství. Utrechtský mír nenáviděl; tvrdil, že zesnulý král neměl žádnou zákonnou moc, aby celou tíhu smlouvy svalil, jak to učinil, na krále, svého vnuka, a že souhlas, který k ní tento panovník dal, nebyl svobodný, nýbrž vynucený oprávněnou bázní před králem, jeho dědem; úcta byla v jeho srdci tak hluboce vštípena, že by mu byl dal svou ženu i děti, kdyby o ně požádal, se stejnou poslušností, s jakou postoupil Sicílii. Dodával, že panovníci jsou vždycky nezletilí, a jsou tudíž oprávněni zbavit se násilí, které utrpěli, jakmile jim k tomu Prozřetelnost dá příležitost. Postoupení Sicílie, které Alberoni uváděl jako příklad povolnosti španělského krále vůči jeho dědovi, nepokládal abbé del Maro, sicilský velvyslanec v Madridu, za tak prostou věc. Odedávna podezíral španělský dvůr, že chová záměry s tímto královstvím, a na svém mínění trval vždy, ačkoli veřejné mínění bylo, že loďstvo je určeno do Neapole. Dokonce se říkalo, že záměrem je napadnout přímo toto hlavní město a nezdržovat se Gaetou ani Capuou. Předvídalo se však, že Francie a Anglie to nesnesou klidně a že nebude-li možné přivést Španělsko k dohodě, přijmou obě tyto mocnosti na moři i na souši taková opatření, že projekty Španělska zmaří. Alberoni by byl rád toto veřejné mínění vyvrátil tím, že by veřejnost nechal věřit, že mezi Francií a Španělskem je tajné porozumění; ale oklamat ji nedokázal. Lépe se mu podařilo zatajit před ní svůj pravý projekt, takže mnozí věřili, že by mohl obrátit své zbraně stejně dobře proti Portugalsku jako je přenést do Itálie. Alberoni zatím vychvaloval moc Španělska, které má ve zbrani osmdesát tisíc mužů, dobré loďstvo a finance v dobrém stavu, a pokračoval ve svých tirádách a řečnických výlevech proti návrhům prostředníků a ve snaze přesvědčit o nutnosti, snadnosti a velkých plodech ozbrojeného spojení Francie se Španělskem.

Blízká cesta Nancrého do Madridu se zdála méně opatřením k obnovení dobré shody mezi oběma dvory než prostředkem, jímž se chtěl francouzský dvůr pokusit prohlásit španělskému králi, že nepřijme-li projekt dohodnutý s Anglií, vyvolá jeho odmítnutí otevřenou roztržku mezi Francií a jím. Alberoni však, přesvědčen, že se má v této situaci držet a tvářit se pevně, říkal, že ať se stane cokoli, španělský král bude svůj projekt sledovat; že nepodaří-li se, odbude to tím, že se stáhne na své smetiště, kde vyčká příznivějších okolností. Zkrátka bylo rozhodnuto nepřistoupit na žádnou dohodu s císařem. Monti dostal od Alberoniho rozkaz říci

to regentovi a ujistit ho, že za nějaký čas uvidí změny v opatřeních, která přijal s králem Jiřím, že čas také způsobí, že se o přátelství španělského krále bude stát, a jiná podobná chvástání. Alberoni počítal přinejmenším s neutralitou Holandska. Beretti, dychtivý zalíbit se a uplatnit se, ho o ní ujišťoval. Psal mu o ujištění, které dostal od Santena, nového amsterodamského purkmistra, že toto město nepřipustí nic proti službě španělskému králi a že o tom Santen uvědomil Buyse a pensionáře, aby je udržel na uzdě, protože ví, že jsou oba velmi oddáni Anglii a rakouskému domu. Slabost, v níž se tato republika nacházela, a obtíž opatřit prostředky na zbrojení velmi potřebné pro Baltské moře kvůli nesmírným dluhům, které nadělala za války ukončené utrechtským mírem, jí podle Berettiho tvrzení znemožňovaly odvody vojska. Tytéž důvody mu také braly veškerou naději, že by přiměl Generální stavy napadnout císaře, a právě to zdvojnásobovalo Alberoniho touhu, aby jim v tom Francie šla příkladem. Cellamare ho v klamu této naděje nenechal: napsal mu, že ať regent při různých příležitostech projevil vůči Španělsku sebelepší náklonnost, jeho cíl, zachování míru za jakoukoli cenu, se nikdy nezměnil; že španělského krále jen proto občas těšil příjemnými nadějemi, aby získal čas; že prostředkem, jak se těmto léčkám vyhnout, je přimět Nancrého, aby se vyjádřil hned po příjezdu, a to jasně, a neodkládat rozhodnutí záležitostí až na jeho návrat do Paříže. Cellamare se domníval, že službě krále, jeho pána, prospěje mluvit o tom jako o věci už rozhodnuté. Rozhlásil, že se španělský král konečně pomstí za urážky, které utrpěl, a že bude hájit svá práva, i kdyby ho opustili ti, od nichž měl přirozeně a rozumně čekat pomoc. Provana, který ho tehdy podporoval, šel ještě dál. Chtěl, aby španělský král požádal o průchod Francií pro padesát tisíc mužů, které by poslal na obranu Itálie; Cellamare v tom však shledal příliš mnoho chvástavosti a domníval se, že se má říkat jen to, co je člověk zhruba schopen vykonat. Přesto se rozšířila pověst, že se o tento průchod žádá pro pětadvacet tisíc mužů. Cellamare, aniž by tuto pověst podporoval nebo vyvracel, řekl Nancrému před jeho odjezdem, že vyjednávání, jímž je pověřen, nemůže věštit nic dobrého.

Kapitola sedmnáctá

Alberoni dál pronásleduje Giudiceho; dá mu znovu přikázat, aby sňal španělský znak z brány svého paláce. — Zlovolnost a všemoc tohoto prvního ministra. — Osobní stav španělského krále. — Pletichy papeže a Alberoniho kolem sevillských bul a kolem Aldrovandiho synovce. — Hamižnost a marnotratnost kardinála Ottoboniho. — Hamižnost a nevázanost papežových synovců. — Tahanice při té příležitosti, v nichž se Giudice ušpiní. — Řeči, memoranda, hrozby, protest, tuhý písemný zápas mezi Acquavivou a papežem kvůli odepření sevillských bul. — Acquavivův spor s římským guvernérem. — Povýšenost a slabost španělského krále vůči Římu. — Aldrovandiho obratnost ve službách Alberoniho. — Papež v rozpacích kvůli dvěma rozkazům došlým ze Španělska. — Giudice se rozzuří proti Alberonimu a Giudice s Acquavivou jeden proti druhému. — Alberoni nedůvěřuje ani jednomu z nich. — Jedině del Maro jde přímo k jádru Alberoniho vojenského záměru. — Pletichy Alberoniho, rozhodnutého pro válku, v Londýně a v Paříži; svěřuje se Cellamarovi. — Alberoniho peněžní zásilky a rady parmskému vévodovi; stěžuje si abbé Duboisovi prostřednictvím Monteleóna, že je držen v nevědomosti o podmínkách smlouvy, a činí výčitky. — Hořké stížnosti na regenta od anglických agentů, kteří jsou zcela na straně císaře. — Jejich drzost a jejich podvody. — Monteleónova moudrá obratnost, s níž se odváží dávat Alberonimu dobré rady. — Zvláštní důvěrnosti abbé Duboise vůči Monteleónovi. — Císař chce parmské a toskánské nástupnictví pro lotrinského vévodu; modenského vévodu vodí za nos. — Penterrieder prohlašuje v Londýně sicilskému vyslanci, že císař rozhodně chce Sicílii. — Popouzí, jak jen může, tohoto vyslance i jeho pána proti regentovi. — Monteleónova povaha. — Velkovévoda a parmský vévoda posílají do Londýna podávat marné námitky. — Přání Florenťanů vrátit se k republice, a ne bez jisté naděje. — Monteleón dostává opakované rozkazy hrozit kvůli eskadře; sděluje je Stanhopovi. — Obratnost tohoto posledního, jak ho vodit za nos. — Obratnost onoho, jak přivést Španělsko ke smlouvě. — Citlivé body smlouvy ve Vídni. — Monteleón, přesvědčený o nebezpečí roztržky pro Španělsko, nic neopomene, aby je od ní odradil. — Pověsti o blízkém převratu v Anglii, kde se změnilo ministerstvo. — Alberoniho marná lest postavit anglický národ proti jeho králi. — Monteleónův omyl. — Cellamare lépe zpraven. — Stairs se jasně vyjadřuje o eskadře. — Protichůdné proudy v anglickém parlamentu. — Mráčky nad pevností vídeňského dvora v Londýně obratně rozptýleny. — Dobře uvážené požadavky velkovévody. — Alberoniho úsilí u regenta. — Cellamarovo veřejné počínání a tajné kliky. — Snaží se mimoto rozhýbat sever proti císaři.

Stairs se, jak jen mohl, vymanil ze své přirozené zpupnosti, aby se pokusil Cellamara přesvědčit co nejvlídnějšími domluvami a výklady, a potom výhrůžkami, když se už nekrotil. Toto počínání bylo marné. Cellamare věděl příliš dobře, že projevit sebemenší sklon k míru by znamenalo zničit se u Alberoniho; od samého počátku vzestupu tohoto prvního ministra myslel jen na to, aby se mu zalíbil, a rozhodně nehodlal s tím přestat. Byl v tom tím opatrnější, že se stále obával, aby na něj nedopadla Alberoniho nesmiřitelná nenávist k jeho strýci kardinálu del Giudice, jemuž Alberoni neustále hledal důvody a záminky, aby mu dal veřejně pocítit nevoli, kterou proti němu vnukal španělskému králi. Obviňoval Giudiceho, že v Madridu udržuje buřičské a zločinné styky. Pod touto záminkou bylo dokonce uvězněno několik soukromých osob. Alberoni si Cellamarovi stěžoval, že jeho strýc je nenapravitelný, a přátelským tónem mu napsal, že v době, kdy byl Giudice v Madridu, bylo zapotřebí dobrých služeb kohosi, koho nechtěl jmenovat, a dobroty panovníků, aby se jim zabránilo učinit proti němu násilná opatření. Jejich Katolická Veličenstva, pokračoval, jsou rozhořčena jeho tvrdošíjností, s níž odkládá uposlechnutí jejich rozkazu sejmout v Římě španělský znak z brány svého paláce; vylíčil Cellamarovi, čeho se z toho lze obávat, a poradil mu, aby strýce varoval, ať se déle nevystavuje potupě, že mu ho strhnou násilím; k zastrašení Cellamara by stačilo mnohem méně.

Alberoniho hněvu bylo třeba se obávat tím spíše, že ho všichni pokládali za absolutního a jediného pána Španělska. Králi ponechával jen vnější stránku jeho královské důstojnosti a jeho jménem, avšak bez něho, naprosto vládl všem záležitostem. Kardinál mu každý den ráno a večer předkládal svazek listin, které vyžadovaly jeho podpis. Někdy mu několika slovy pověděl podstatu některých hlavních záležitostí, ale nikdy nezacházel do podrobností a nikdy z nich nic nepředčítal. Po takto povrchně podané zprávě se na vyhotovení přiložila *estampilla*.[1] Králova nemoc byla záminkou, proč mu dávat o záležitostech tak málo vědět. Pod touž záminkou byl přístup do jeho pokojů zakázán všem, o nichž se usoudilo, že by mu jejich přítomnost působila sebemenší obtíž. Byl tedy odkázán trávit dny obklopen lékaři a lékárníky, bez jakékoli jiné společnosti, a pořád se přecpával jídlem. Večer se bavíval tím, že se díval, jak hrají, nebo s nimi hrával. Takoví lidé nebudili v kardinálovi žádné podezření a nemohli ohrozit jeho despotickou moc. Každá jiná, výše postavená osoba mu byla podezřelá. Zdálo se dokonce, že začíná nedůvěřovat vévodovi z Popoli, ačkoli to byl nejpoddajnější a nejpodlézavější ze všech, kdo chtěli platit za jeho chráněnce. Bylo to proto, že příliš šetřil Španěly. Byl dokonce obviňován, že udržuje tajné styky s několika předními muži národa. Šlo se

1. **Vysvětlivka:** *Estampilla* — razítko s otiskem královského podpisu, jímž se listiny opatřovaly místo vlastnoručního podpisu.

až tak daleko, že se říkalo, že vnuká princi asturskému, jehož byl vychovatelem, city ke kardinálovi málo příznivé. Později však byl důvod se domnívat, že se usmířili.

Navzdory velké Alberoniho moci, navzdory úctě, kterou římská kurie vždy prokazovala ministrům, kteří jsou v přízni, ať u kteréhokoli dvora, a lze ještě dodat navzdory veřejnému vystoupení tohoto kardinála ve prospěch konstituce a proti zásadám Francie, papež mu nadále odpíral sevillské buly.[2] Toto odmítnutí se navenek opíralo o důvody ke stížnostem na španělskou vládu, ve skutečnosti o obavu znelíbit se Němcům. Ani Alberoni o tom nemohl pochybovat, neboť mu papež tajně nabídl, že mu nechá vyplácet sevillské příjmy, bude-li ochoten zařídit, aby španělský král přestal o buly naléhat, a odložit na nějakou dobu své přeložení na toto arcibiskupství. Tato povolnost vůči Němcům, kterou Alberoni nazýval podlostí, nebyla jediná, kterou Jeho Svatosti vyčítal. Ze strachu před císařem se papež neodvažoval dostát slovu, které dal španělskému dvoru, že tam pošle Aldrovandiho synovce, aby Alberonimu přinesl biret. Byl to nový důvod ke stížnosti, který Alberoni připisoval na účet Jejich Katolických Veličenstev, zatímco za sebe papeži skládal ty nejponíženější a nejoddanější poklony. Španělský král a královna však byli neoblomní a prohlásili prý, že nikdo jiný než tento Aldrovandiho synovec nebude ve Španělsku k doručení biretu přijat, a kardinál Acquaviva dostal rozkaz dát papeži na srozuměnou, že by se mohlo přikročit i k vypovězení jeho nuncia ze Španělska. Alberoni uváděl otce Daubentona jako prvního svědka toho, jak málo chybělo, aby k tomuto rozhodnutí došlo, a litoval Aldrovandiho osudu. Kardinál říkal, že kdyby breve, o němž byla řeč, někdy do Madridu dorazilo, zasadilo by poslední ránu a dovršilo zkázu tohoto ubohého preláta, který papeži sloužil s takovou ctí a poctivostí a s takovým užitkem pro Svatý stolec. Dosvědčoval o něm, že oddanost papeži staví nad jakékoli osobní zadostiučinění, jak ukázaly jeho naléhavé prosby, aby mu Jejich Katolická Veličenstva dovolila požádat Jeho Svatost, ať k doručení biretu jmenuje kohokoli jiného než jeho synovce; ona však odpověděla, že tato záležitost už není jeho, nýbrž jejich, a že všechny jeho prosby budou marné. Alberoni, který nechtěl všechnu nespokojenost, již s papežem měl, svalovat přímo na něho, přičítal jeho stranictví ve prospěch Císařských radám kardinála Albaniho[3]. Obviňoval ho, že příliš myslí na přítomnost, je slepý k budoucnosti a kalí slávu pontifikátu svého strýce, místo aby se poučil z příkladů minulosti, které měl před očima a které stačily k tomu, aby papežské synovce napravily a učinily rozumnými. Zároveň se snažil získat, avšak pouhými poklonami

2. **Vysvětlivka:** Filip V. jmenoval Alberoniho, dosud biskupa v Málaze, sevillským arcibiskupem; k převzetí arcibiskupství bylo třeba papežských bul. Kardinálem byl Alberoni jmenován 12. července 1717; kardinálský biret přinášel kardinálovi jmenovanému mimo Řím zvláštní papežský posel.

3. **Vysvětlivka:** Mladší bratr kardinála Annibala Albaniho, don Alessandro Albani (1692–1779), o němž je řeč dále, synovec papeže Klementa XI., se stal kardinálem roku 1721.

a ujišťováním o svých službách, kardinála Ottoboniho, synovce zesnulého papeže Alexandra VIII., protektora francouzských záležitostí v Římě a vicekancléře církve.

Ottoboni si tyto poklony vysloužil tím, že sám činil vstřícné kroky v naději, že s pomocí Španělska rozmnoží velké příjmy, které pobíral z Francie, ať v penzích, nebo v obročích, a které mu — nepočítaje jeho úřady v Římě a obročí v Itálii — stále nestačily na jeho výdaje. Papežovi synovci nebyli o nic méně chamtiví než ti, kdo jim předcházeli, ani o nic méně náchylní k ostatním vadám, které Řím často vyčítal těm, jež štěstí strýce vyneslo na první místa ve státě a postavilo jaksi na odiv očím veřejnosti. Papež, plný dobrých úmyslů, hlavní autor buly proti nepotismu, kterou vydal jeho předchůdce,[4] si lichotil, že jeho synovci, které nechtěl uznat, si učiní nedotknutelným zákonem napodobovat jeho umírněnost; oni však nesmýšleli jako on. Vášně všeho druhu a touha využít přítomné chvíle mařily strýcovy rady, a aby se mu ušetřily zbytečné zármutky, jejich nevázanost se před ním pečlivě tajila. Bylo však nesnadné, aby se taková tajemství věrně udržela. Říká se, že jakási prostá duše papeži prozradila, jak nespořádaně jeho synovci žijí; že kardinál Albani byl těžce obviněn; že don Alessandro, třetí z bratrů, byl vylíčen ještě černějšími barvami. Pokusili se zjistit svého žalobce, a podezření, které padlo na více lidí, se obrátilo hlavně na kardinála del Giudice. Ačkoli byl v pokročilém věku, dovoloval si mladickou náklonnost k princezně z Carbognana a jediný si nevšímal směšnosti, kterou celý ostatní svět v jeho dvoření zjevně viděl. Don Alessandro Albani miloval konetáblovou Colonnovou; soukromá hádka mezi těmito dvěma dámami přiměla kardinála del Giudice, aby princeznu z Carbognana pomstil tím, že papeže nepřímo upozornil na dvoření dona Alessandra konetáblové Colonnové. Snad byl Giudice z této nedůstojné úlohy obviněn neprávem, neboť měl mnoho nepřátel; a od té doby, co opustil Španělsko, ho nešetřili ti, kdo se chtěli zalíbit kardinálu Alberonimu.

Acquaviva, který uváděné důvody odmítnutí sevillských bul pokládal za plané, se je pustil vyvracet; tvrdil, že španělský král byl nucen jednat tak, jak jednal, aby zarazil pikle svých vzbouřených poddaných a zabránil nepokojům, které chtěli v jeho království vyvolat pod záminkou církevní jurisdikce a imunit, a že i kdyby mu v tom jeho ministr Alberoni špatně radil, nebyl to důvod odepřít mu buly, protože podle pravidel je lze odepřít jen pro špatné mravy nebo špatné učení. Dodal, že bude-li papež konat konzistoř a nenavrhne v ní sevillského arcibiskupa, bude proti tomu veřejně protestovat a dovolá se všech panovníků, kteří mají právo jmenovat do obročí ve svých státech, neboť tato záležitost se jich týká neméně než španělského krále. Tento spis, který Acquaviva dal papeži doručit, provázely hrozby roztržkou a protesty, jež papeže velmi rozhořčily. Odmítl konzistoř odložit, protože v ní bylo třeba navrhnout biskupství v Nankingu, vyhotovit na ně buly

4. **Vysvětlivka:** Bula *Romanum decet pontificem* papeže Inocence XII. z roku 1692, která papežům zakazovala obdarovávat příbuzné úřady, statky a důchody; kardinál Giovanni Francesco Albani, pozdější Klement XI., se podílel na jejím vypracování.

a rychle je poslat do Lisabonu, kde byly lodi určené do Indií připraveny vyplout. Řekl, že Sevillu navrhne, až mu španělský král poskytne zadostiučinění v tom, nač si stěžuje; a protože se obával, že Acquaviva nepodá dosti věrnou zprávu o tom, co mu vzkázal, uložil zvlášť svému nunciovi v Madridu, aby Alberonimu dobře vysvětlil jeho úmysly: že to není odmítnutí, nýbrž odklad, který mu má dát čas, aby u španělského krále působil a opatřil papeži od Jeho Katolického Veličenstva spravedlivá zadostiučinění, jež od jeho zbožnosti očekává; a zároveň aby mu dal dobře na srozuměnou, že se přitom řídí jen svým svědomím, a nikoli snahou vyhovět Němcům tím, že bude španělskému králi působit nepříjemnosti, jak mu to Acquaviva dal vytknout.

Tento kardinál, stejně lhostejný k papežovým stížnostem jako k jeho ospravedlňování, se opřel o několik příkladů protestů v podobných případech, naposledy roku 1710 při přeložení ze zaragozského arcibiskupství na sevillské, a dal akt svého protestu odevzdat do rukou papežova auditora prostřednictvím Herrery, auditora Roty za Kastilii. Papež, který předtím Acquavivovi řekl, že protestovat může, byl přesto velmi rozhořčen. Tvrdil, že v tom, co kardinál ve svém protestu uvádí, je několik nepravdivých tvrzení, a prohlásil, že se rozhodl naložit se sevillskými příjmy tak prospěšně, že nikdo nebude moci říci, že jimi vykrmuje apoštolskou komoru, ani že je použil v rozporu se svatými kánony. Dal Acquavivovi doručit písemnou odpověď na jeho protest, jejímž hlavním bodem bylo ukázat, že papežové nejsou povinni přijímat nominace panovníků v jedné konzistoři spíše než v jiné. Acquaviva na tento článek odpověděl, že je pravda, že papež není povinen konat konzistoř hned v den, kdy je mu nominace předložena; ale že koná-li konzistoř, nemůže, aniž by dal vážné důvody k oprávněným stížnostem, odkládat účinek nominace, ledaže by existovaly kanonické překážky; jinak by záleželo jen na něm, aby mařil milosti, které panovníci udělují svým poddaným, a tím by nepřímo disponoval obročími v cizích královstvích a zemích. Kardinál si navíc stěžoval, že mu papež nedostál slovu. Chování Jeho Svatosti ke Španělsku mu připadalo plné nevděku, neboť se v téže době u některých španělských biskupů projevovala velká horlivost zalíbit se Římu, a badajozský biskup se v ní zvlášť vyznamenal; to však nebránilo papežovu stranictví ve prospěch Císařských, patrnému v těch největších stejně jako v nejmenších věcech.

Falconieri, guvernér Říma, velký stoupenec císaře, chtěl ukázat nestrannost, a tak dal biřicům projít okolím císařského paláce a potom kolem paláce Španělska. Tato druhá obchůzka vyvolala spor. Jeden z vojáků, které tam Acquaviva držel, aby se chránil před násilím Němců, byl biřici zatčen a uvězněn. Acquaviva žádal zadostiučinění. Dostalo se mu odpovědi, že zadostiučinění bylo dáno propuštěním vězně. Rozhněván na papeže a znaje jeho bojácnou a slabou povahu, usoudil, že má odrazit sílu silou a pomstít se na původcích uvěznění svého vojáka, nebude-li mu zadostiučinění, které žádal, ochotně poskytnuto. Požádal o svolení ve Španělsku, a

než přijde, rozhodl se rozmnožit stráž paláce Španělska a uvést jej do stavu obrany pro případ, že by byl napaden. Domníval se také, že pro službu španělskému králi bude dobré tento spor udržovat, protože panovníci vždy potřebují záminky k roztržce, když se jim hodí dospět k této krajnosti. Francie dala do pisánské smlouvy, uzavřené jako zadostiučinění za urážku, kterou Korsičané z papežovy gardy způsobili francouzskému velvyslanci vévodovi z Créqui, vložit práva rodu Farnese.[5] Ze slabosti tohoto dvora, který se vždy zdráhá poskytovat zadostiučinění, ale je povolný a ochotný trpělivě snášet všechny drzosti, které mu cizinci chtějí vnutit, bylo snad možné vytěžit velké výhody. Tak se o tom Acquaviva vyjadřoval a jako příklad uváděl, jak skončilo uvěznění hraběte z Peterborough.[6] Ačkoli Alberoni smýšlel stejně, jednání španělského krále vůči Římu nebylo jednotné. Zatímco hájil svá práva pevně a byl blízko roztržce s Římem, jen aby nestrpěl sebemenší zásah do výsad své koruny, přijal tento panovník rozhřešení, o něž měl tu slabost dát papeže tajně požádat, z církevních trestů, do nichž podle tvrzení Jeho Svatosti upadl tím, že svými dekrety porušil církevní imunitu.

Zároveň se v záležitostech Říma rozhořela Kastilská rada. Přátelé a ochránci Macanaze,[7] bývalého generálního prokurátora této rady, jemuž tam říkají fiskál, vyvíjeli velké úsilí, aby mu bylo dovoleno vrátit se do Madridu, odkud byl vypuzen proto, že prokázal svou horlivost a schopnost při obraně práv španělského krále proti nárokům Říma spisy, které byly římské kurii tím nepříjemnější, čím více byly plné důvodů a pádných důkazů na podporu věci, kterou hájil. Velký počet a vážnost jeho přátel Aldrovandiho znepokojily. Obával se následků jejich jednoty a jejich podání. Už se objevovaly některé spisy schopné nahlodat bezmeznou poddajnost, kterou Španělé chovali k římské kurii. Takové otázky bylo nebezpečné otevírat v zemi, kde se vždy pokládalo za zločin mít pochybnosti, natož vést spory o plnosti moci a o neomylnosti papeže. Aldrovandi, jehož politikou vždy bylo opírat se k povznesení vlastní kariéry o vliv prvního ministra, se k němu obrátil, aby zastavil šíření zla, které předvídal, a vylíčil papeži, jak potřebuje šetřit tak mocného muže, který byl vždy horlivý pro Svatý stolec, jehož autorita jediná mohla zastavit začínající zla, jež by bylo později těžké zarazit, a který se nakonec mohl znechutit zacházením,

5. **Vysvětlivka:** Dne 20. srpna 1662 napadla korsická garda papeže Alexandra VII. v Římě palác francouzského velvyslance vévody z Créqui. Ludvík XIV. obsadil Avignon a pisánskou smlouvou z 12. února 1664 si vynutil omluvu a rozpuštění korsické gardy; smlouva upravila i nároky rodu Farnese na vévodství Castro.

6. **Vysvětlivka:** Hrabě z Peterborough byl roku 1717 v Bologni zatčen papežskými úřady pro podezření, že chystá úklady proti Pretendentovi; po zásahu britské vlády byl propuštěn a papež mu dal zadostiučinění.

7. **Vysvětlivka:** Melchor de Macanaz (1670–1760), generální fiskál Kastilské rady; sepsal spis proti nárokům římské kurie (předložen Kastilské radě v prosinci 1713), a když ho inkvizice roku 1714 odsoudila, odešel roku 1715 do exilu ve Francii.

jehož se mu od Jeho Svatosti osobně dostávalo, a snadno zveličit španělskému králi důvody ke stížnostem, které se domníval proti ní mít.

Acquaviva právě dostal ze Španělska dva rozkazy, které papeže uváděly do rozpaků: jeden, aby mu prohlásil, že udělí-li markýzi ze Santa Cruz pocty španělského granda, jejichž titul mu císař nedávno udělil, bude to Jeho Katolické Veličenstvo pokládat za nový důvod k nevoli a ke stížnosti; druhý se týkal rozkazu, který španělský král dal kardinálu del Giudice, aby z brány svého paláce sňal španělský znak, který tam měl jako příslušník španělské strany. Papež dával najevo sklon tomuto kardinálovi přát. Přijímal za své jeho stížnosti na zlovolnost Alberoniho a Acquavivy; Giudice je obviňoval, že se spojili, aby útočili na jeho čest a věrnost, a říkal, že když se ze všech sil snažil zachovat si klid, pokusí se nakonec zjednat si sluchu, budou-li ho jeho nepřátelé chtít dohnat do krajnosti. Aby se Alberonimu pomstil, brojil proti jeho fantastickým plánům, které prý zapálí Itálii bez užitku pro španělského krále, protože Francie, která si chce za každou cenu zachovat mír, do jeho záměrů nepřistoupí; a tvrdil, že Alberoni ve srozumění s regentem zaprodává svého pána, aby ho přiměl potvrdit zřeknutí se francouzské koruny. Acquaviva, neméně zapálený ze své strany, obviňoval Giudiceho, že se dorozumívá s Francií prostřednictvím kardinála z La Trémoille, který byl dlouho jeho nejdůvěrnějším přítelem. Touto cestou se skutečně dozvěděl, že Giudice napsal regentovi, že ho prosil, aby španělskému králi odeslal a u něho podpořil dopis, který tomuto panovníkovi psal, aby mu vydal počet ze svého jednání a ospravedlnil se z obvinění vznesených proti němu. Acquaviva byl toho názoru, že mu má být dopis vrácen neotevřený a že má být zároveň ve španělských radách vydán dekret, jímž by byl prohlášen vinným z neposlušnosti a zatčen, kdyby se někdy ocitl v zemi podléhající španělskému králi. Protože nenávist Itala se nesnadno omezí, chtěl Acquaviva, aby Giudiceho provinění pocítila celá jeho rodina. Navrhl zakročit přímo proti Cellamarovi, přičemž ze slušnosti ujišťoval, že ho nemůže pokládat za schopného porušit věrnost, ačkoli jeho strýc upadl v nemilost a ačkoli on sám očekával všechno své jmění od Francie. Když na oba zaútočil ve věci cti, věrnosti a nejpodstatnějších vlastností, útočil na Giudiceho dál ještě ve věcech méně důležitých. Tvrdil, že když strávil několik dní na venkově s donem Alessandrem Albanim, shledal, že je přesvědčen, že Giudice je původcem zlých služeb, které mu byly prokázány u papeže kvůli jakýmsi milostným pletkám s konetáblovou Colonnovou. Válka mezi ní a princeznou z Carbognana se přiostřila a výstřednost těchto dvou žen chystala Acquavivovi potěšení přihlížet výstupům mezi nimi, jejichž oběťmi budou Giudice a jeho synovec prelát, protože papež se se svými synovci, když na ně byl nejprve rozladěn, podle svého zvyku snadno usmiřoval.

Giudice se ze své strany snažil vzbudit u španělského dvora podezření vůči Acquavivově věrnosti. Jeden z Acquavivových synovců, prelát, se ukázal na plese, který pořádal císařův velvyslanec; to dalo Giudicemu příležitost rozhlašovat, že je

o čem přemýšlet, pokud jde o náklonnost, kterou Acquaviva odjakživa projevoval k císařské straně, a o smýšlení, které si uchovával, ačkoli jeho žádosti o smír s vídeňským dvorem, podané prostřednictvím knížete z Avellina, nebyly přijaty. Alberoni nedůvěřoval skoro stejně oběma kardinálům. Povaha jeho ducha i jeho země mu nedovolovala nikomu bezvýhradně důvěřovat, a celý rozdíl, který mezi nimi činil, spočíval v tom, že Acquaviva, který španělskému králi právě sloužil a chtěl pro svou rodinu získat milosti, prvního ministra šetřil, kdežto od Giudiceho, jeho zapřisáhlého nepřítele, nemohl naopak očekávat žádné ohledy. Šlo však tehdy o záležitosti pro Španělsko důležitější než spory a osobní vášně těchto kardinálů. Byl začátek března, blížilo se jaro: Alberoni zdvojnásoboval péči a úsilí, aby urychlil válečné přípravy, které španělský král konal na souši i na moři.

Už nebylo pochyb, že chce zkusit válečné štěstí; nebylo pochyb ani o tom, že jeho cílem bude Itálie, nejisté však bylo, které části Itálie se tento záměr může týkat. Začínalo se věřit, že jde o Neapolské království. Péče, s níž dvůr tuto pověst skrytě podporoval, utvrdila del Mara v jeho původním podezření, že Alberoni chce vpadnout na Sicílii. Jiní mluvili o Livornu a o vévodovi z Berwicku[8] jako o veliteli výpravy, bude-li s tím Francie souhlasit nebo bude-li ochotna aspoň přimhouřit oči. Uprostřed všech těchto pověstí nechával Alberoni nevyřízené všechny záležitosti, které Anglie ve Španělsku sledovala. Nevyjadřoval se ke smlouvě, kterou anglický král navrhoval, a protože podle nálad anglického dvora předvídal, že bude mít brzy důvod si na něj stěžovat, odkládal všechny jednotlivé záležitosti týkající se obchodu tohoto národa. Protože ještě nechtěl dát najevo, že je smlouvě přímo nepřítelem, pověřil Monteleóna, aby abbému Duboisovi, tehdy v Londýně, řekl, že bude mít v Nancrého plnou důvěru, až bude v Madridu; že si také přeje, aby abbé Dubois vyšel z jednání, které podnikl, se ctí a slávou; ale že vše, co by učinil, bude marné, nezajistí-li Evropě dokonalou rovnováhu. Monti, Alberoniho blízký přítel, dostal zároveň rozkaz ujistit regenta, že Nancré, přijede-li jeho jménem do Španělska, tam bude vítán a jeho poselství budou vyslechnuta. Byly to zdvořilosti. Alberoni upozornil Cellamara, že odpovědi, které dal jménem španělského krále, budou tytéž, jaké dostane Nancré v Madridu, takže tam najde takřka opis toho, co odpověděl Cellamare; že Anglie si na utrechtských konferencích osvojila špatný zvyk a že, svedena slastí, kterou našla v rozhodování o osudu Evropy, se domnívá, že má právo podle svého rozmaru zbavovat panovníky různých států jejich zemí a zase je jimi obdarovávat; neboť soudil, že jakékoli urovnání mezi císařem a španělským králem bude jen zalepené a že je navrhují jen ti, kdo se domnívají, že tento zdánlivý smír se hodí k jejich vlastním cílům. Tvrdil dokonce, že vídeňský dvůr je s plánem

8. **Vysvětlivka:** James FitzJames, vévoda z Berwicku (1670–1734), nemanželský syn Jakuba II. Anglického a Arabelly Churchillové, synovec vévody z Marlborough; ve francouzských službách maršál Francie (1706), vítěz u Almansy (1707). Padl 12. června 1734 při obléhání Philippsburgu, kde ho v zákopech zabila dělová koule.

krále Jiřího málo spokojen; že tomuto panovníkovi vyčítá, že navrhuje plané smíry, místo aby dostál závazkům, které přijal, že císaři pomůže, budou-li napadeny jeho italské státy. Alberoni hodně spoléhal na anglický národ, jemuž záleží na zachování svazku a obchodu se Španělskem, a nikoli na tom, aby spolky přispíval ke vzrůstu císařovy moci.

Protože bylo třeba zabránit císaři, aby se překvapením zmocnil míst, která mohla jeho moc v Itálii nejvíce rozšířit a upevnit, dal Alberoni v Janově složit k dispozici parmskému vévodovi dvacet pět tisíc pistolí, aby zabezpečil Parmu a Piacenzu proti přepadení a útoku, a nabádal parmského vévodu, jehož zájmy mu velmi ležely na srdci, aby na opevnění svých měst pracoval tak obezřetně, aby Císařským nedal žádnou záminku vyvolat s ním spor kvůli jeho oprávněným opatřením. Doprovázel to co nejmírumilovnějšími řečmi. Monteleón dostal rozkaz říci abbému Duboisovi, že rada, kterou dal regentovi, zřejmě nebyla vyslyšena, protože regent nesdělil španělskému králi žádnou z podmínek smlouvy, kterou Francie a Anglie předaly císaři k posouzení; že se Jeho Královská Výsost přesto měla rozpomenout na ohled, který k ní Jeho Katolické Veličenstvo projevilo, když loni v srpnu odložilo neomylné provedení svých plánů (už jinde bylo poznamenáno, že když se nalodění v Barceloně nepodařilo provést včas pro nedostatek nesčetných věcí, zakryl Alberoni tuto bezmoc povolností, po níž dychtivě sáhl a které by se byl dobře vystříhal, kdyby byl mohl provést, co zamýšlel); že španělský král byl tak vstřícný, že Francii a Anglii ponechal čas, aby mu opatřily spravedlivé zadostiučinění a zajistily rovnováhu; že sedm měsíců, které uplynuly bez nejmenší vyhlídky na dosažení tohoto cíle, abbého Duboise dostatečně upozorňuje, aby ve svém jednání postupoval opatrněji, než činil dosud, neboť je zřejmé, že jediným cílem císaře je protahovat věci tak dlouho, dokud neuvidí, jakým směrem se bude ubírat jednání o mír s Turkem. Alberoni k tomu přidával spoustu historických a politických úvah, které měl Monteleón abbému Duboisovi přednést, aby v něm vzbudil co největší strach z císařovy velikosti a co největší touhu spojit Francii se Španělskem a postavit se jí.

Zatímco první ministr Španělska takto brojil proti jednání a politice regenta, angličtí ministři si ze své strany stěžovali na tvrdošíjnost, s níž tento princ žádal pro španělského krále příliš výhodné podmínky, a zvláště na to, jak trval na nástupnictví v Toskánsku. Tento článek se nejvíce nelíbil Vídni, které byli agenti, jež anglický král při tomto jednání používal, naprosto oddáni a vydáni; jedním byl Saint-Saphorin, Švýcar, o němž už byla několikrát řeč a který sídlil ve Vídni s pověřením Jeho Britského Veličenstva; druhým byl Schaub, rovněž Švýcar, z basilejského kantonu, který byl sekretářem hraběte Stanhopa. Kromě těchto dvou osob měl na jednání důvěrný podíl Robethon, francouzský uprchlík, jemuž anglický král projevoval velkou důvěru. Věřilo se, že Schaub a Saint-Saphorin pobírají penzi od císaře; ať však byla tato pověst pravdivá, nebo ne, jisté je, že tito tři muži stejnou měrou

vyčítali regentovi, že není dost povolný k nárokům a požadavkům vídeňského dvora, a často opakovali, že nemůže doufat v uzavření smlouvy, jestliže bude dál podporovat Španělsko a ponechá tak císaři čas podepsat mír s Turky. Říkali, že Němci nedůvěřují regentově pevnosti; že zvláště princ Evžen, prozíravější než kdo jiný, si všímá každého kroku, který regent činí ve prospěch Španělska; že Bonac, francouzský velvyslanec u Porty, intrikuje, aby Turkům zabránil uzavřít mír; že jeho počínání je tak veřejné, že hrabě z Königseggu dostane rozkaz si na ně jménem císaře stěžovat, a dokonce žádat zadostiučinění. Dodávali, že regent, nespokojen s tím, že nechává jednat francouzského velvyslance v Cařihradě, dal navíc španělskému králi francouzského důstojníka, aby ho poslal do Turecka a aby tam jménem Španělska podporoval Bonacovy machinace; že z tohoto málo upřímného postupu je tedy třeba vyvodit, že větve francouzského rodu budou vždy spolu zajedno a stále spojeny proti mocnostem, které by jim mohly vrhat stín. Kárali věrolomnost francouzského dvora, vychvalovali bezelstnost a přímost vídeňského dvora a vyčítali regentovi věci, na nichž neměl žádný podíl; například že jakýsi graubündenský důstojník jménem Salouste, kdysi v králově službě, je nyní ve své zemi, že ho tam poslal vévoda du Maine a že tento důstojník pod jeho jménem pracuje na obnovení milánského kapitulátu[9] ve prospěch španělského krále, a dokonce na naverbování graubündenského pluku do služeb Jeho Katolického Veličenstva. Vídeňský dvůr si nejen stěžoval na tato vyslání, na nichž regent rozhodně neměl žádný podíl, ale tvrdil dokonce, že se abbé Dubois za svého pobytu v Paříži nechal španělskou stranou získat nebo zastrašit. Saint-Saphorin upozornil anglický dvůr, že abbé Dubois po návratu do Londýna nebude mít už takovou chuť smlouvu uzavřít; že bude-li to možné, dokonce ji zatíží nějakými obtížemi. Ačkoli tato podezření odporovala nejen pravdě, ale dokonce i pravděpodobnosti, stalo se přesto, že když se abbé Dubois vrátil do Londýna, zdálo se, že jsou s Monteleónem jeden s druhým spokojeni a jednají ve shodě.

Monteleón si skutečně přál, aby jeho pán přijal nové závazky s Anglií, spíše než aby se s touto korunou rozešel. Přál si to jak v zájmu španělského krále, tak ve svém vlastním; neodvažoval se však své smýšlení příliš otevřeně projevit kardinálu Alberonimu, jehož názory, odporující smlouvě, dokonale znal. Snažil se ho tedy obratně získat, a aby se mu to podařilo, líčil mu abbého Duboise jako muže plného dobrých úmyslů vůči zájmům španělského krále. Monteleón spoléhal na ujištění, která od něho dostal, že regent neschválí ani nezveřejní podmínky návrhu smlouvy, dokud se nedozví úmysly Jeho Katolického Veličenstva, protože s ním chce učinit ta nejvhodnější opatření, aby zajistil jejich úspěch; a že právě s tímto záměrem je Nancré posílán do Španělska. Abbé Dubois předpokládal, že jeden či dva rozhovory

9. **Vysvětlivka:** Milánský kapitulát z roku 1639, smlouva Graubündenských se španělským Milánskem o průchodu vojsk alpskými průsmyky a o verbování žoldnéřů.

mezi Alberonim a Nancrém budou stačit, aby mezi nimi vznikla taková důvěra, že se bude moci pevně stanovit, jaké mají být podmínky rozumného urovnání, a dohodnout se o způsobech, jak užít síly zbraní, kdyby vídeňský dvůr nechtěl o jednání slyšet. Litoval však času, který nechával nevyužitý uniknout, a stěžoval si, že každým dnem ztrácí půdu u anglických ministrů, a to ve chvílích tím vzácnějších, že tam je víc než kdekoli jinde nutné využít příležitosti kvůli nestálosti národa, která velmi odpovídá jeho způsobu vlády. Abbé Dubois si Monteleónovi stěžoval také na přílišné ohledy, které hannoverští ministři mají k vídeňskému dvoru, a na slabost a proměnlivost názorů anglických ministrů, vždy hotových měnit je podle svých soukromých zájmů. Svěřil mu, že Stanhope je jediný, kdo se nyní odvažuje otevřeně hájit důvody Španělska a říkat, že Anglie mu nikdy nesmí dát důvod k oprávněnému podezření ani k nespokojenosti, a to kvůli nevýhodám, které by z toho mohly vzejít pro obchod, jenž je modlou národa.

Monteleón těchto důvěrných sdělení dobře využíval, neboť když je tlumočil, vsugerovával pod cizím jménem, jakou výhodu by španělský král získal, kdyby své zájmy sladil s představami prostředníků. Vykládal, že kdyby se Jeho Katolické Veličenstvo mohlo s Nancrém dohodnout na plánu a zajistit své větvi nástupnictví v Parmě a Toskánsku, postavilo by císaře do neprávu, protože ministři tohoto panovníka by nikdy nepřijali nic rozumného; že v takovém případě by Španělsko ve spojení s Francií a sicilským králem mělo nejen všechno právo na své straně, ale mohlo by navíc volně použít zbraní, aby Němce donutilo opustit Itálii, a že Anglie, když by ztratila jakoukoli záminku vměšovat se do sporu, by byla nucena zůstat neutrální a lhostejná. Monteleón dodával, že chce-li Španělsko vést válku v Itálii, bude nanejvýš důležité začít ji dřív, než skončí válka v Uhrách. Radil mu také, aby utišil stížnosti anglických kupců na obchod se Španělskem, a tak přiměl národ, aby se na zasedáních parlamentu důrazněji stavěl proti usnesením, která by tam mohla být navržena v neprospěch Španělska. Dost dlouho, aniž by se dal odradit, snášel Alberoniho výčitky i netrpělivost, kterou v něm vyvolávaly rady tak přímo odporující jeho záměrům. Monteleón, ačkoli si byl jist, že se nezalíbí, se odvážil vyložit, že mu abbé Dubois opakoval totéž, co mu už dříve řekl o zájmech španělského krále, a že dál prosí kardinála Alberoniho, aby pro dobro služby Jeho Katolickému Veličenstvu jednal s Nancrém důvěrně, jist upřímností jeho úmyslů. Abbé Dubois zároveň ujišťoval, že Nancré má potřebné instrukce, aby Jeho Katolické Veličenstvo uspokojil a aby se s ním dohodl o prostředcích, jak užít síly, kdyby Vídeň odmítla podmínky, které bylo uznáno za vhodné jí navrhnout. Monteleón se snažil ukázat, že okamžik je tím příznivější a je třeba s ním tím pečlivěji zacházet, že se právě od abbého Duboise dozvěděl, že angličtí ministři v posledních dnech konečně začínají chápat, že od císaře nemohou očekávat žádné rozumné urovnání. Naznačoval tedy, jakou výhodu by Španělsko získalo z povolnosti, kterou

by projevilo vůči Francii a Anglii, kdyby anglický král, právem rozhořčen úskoky a odmítáním vídeňského dvora, nechal španělského krále a jeho spojence jednat.

Lotrinský vévoda, tak dávno, tak zvlášť a tak naprosto oddaný rakouskému domu, byl panovník, o němž nebylo pochyb, že mu chce rakouský dům při nástupnictví v Parmě a Toskánsku dát přednost, ačkoli touto nadějí přesto vábil i modenského vévodu. Penterrieder v Londýně mluvil otevřeněji se sicilským vyslancem, jemuž řekl, že jeho pán může na císaře spoléhat jen natolik, nakolik mu vrátí majetek, který mu zadržuje, totiž Sicílii, která je královstvím spojeným s Neapolským královstvím, a obě musí kvůli vzájemné bezpečnosti mít téhož pána. Že tedy musí nastat jedno ze dvou: buď se jeho pán pokusí získat Neapol, nebo císař Sicílii. Že Anglie lituje, že ji jeho pánovi opatřila, a že to napraví, nebude-li tento panovník, tak obratný, umět si udělat zásluhu z věci, které nemůže zabránit, která je ostatně spravedlivá, ale za kterou mu chce být císař přesto ještě zavázán; tuto výhodu by měl tím méně zanedbávat, že až se Francie a Španělsko spojí, jak se k tomu možná právě chystají, aby mu ji vzaly, bude už pozdě nabízet Sicílii jako oběť. Tak mluvil císařův ministr, pověřený v Londýně jednáním o mír a uzavřením smlouvy, která měla zajistit dokonalý klid Evropy. Čas od času k tomu přidával řeči, jež mohly sicilskému králi, od přírody nedůvěřivému, vnuknout velká podezření o regentově dobré víře. Říkal mimo jiné, že za svého pobytu ve Francii sám často pozoroval, že regentovo smýšlení vůči sicilskému králi je všechno jiné než příznivé. Že od té doby, co je v Londýně, ví s jistotou, že sicilský král nemá s tímto princem vůbec počítat. Byl-li La Pérouse těmito řečmi natolik zasažen, aby vnukl svému pánovi nedůvěru k regentovi, nespoléhal o nic víc na smýšlení Anglie, neboť se domníval, že v anglickém národě pozoruje takovou nechuť k válce, že by se k ní nikdy neodhodlal ve prospěch císaře, tím méně proti Španělsku. Protože se však zdálo, že všechno spěje k roztržce mezi Anglií a Španělskem, veřejné mínění se domnívalo, že Jiřího ministři počkají, až se parlament rozejde, a teprve potom tohoto panovníka k tomuto rozhodnutí přimějí, aby se vyhnuli jakémukoli odporu v zemi zatížené dluhy, plné vnitřních rozbrojů a kromě toho velmi lpící na obchodu.

Veřejná pověst ohlašovala také, že eskadra je určena k akci ve Středozemním moři ve prospěch císaře. Monteleón o tom byl přesvědčen; myslel však, že to bude záviset na úspěchu Nancrého jednání a že anglická vláda si přeje, aby se zdařilo, aby se vyhnula tomuto výdaji i roztržce, která odporovala všeobecnému smýšlení národa. Snažil se Alberonimu vysvětlit, že mír je v jeho rukou; že Anglie nemá vůči španělskému králi žádné zlé úmysly; že je v jeho moci zajistit Evropě klid a uzavřít s Anglií pro budoucnost úzké spojenectví; ale tyto náznaky byly marné. Cellamare naopak, dobře znaje Alberoniho myšlenky, si od cesty Nancrého nic nesliboval, a cizí diplomaté, kteří bedlivě zkoumají povahu těch, s nimiž jednají, si všimli, že na to, co Monteleón říká, nelze vždycky spoléhat; že často užívá svého ducha, aby v druhých vzbudil mylné představy; že pravdu se od něho lze dozvědět jen tehdy,

když mu proti jeho vůli unikne v zápalu rozhovoru nebo hádky, nebo díky kadidlu, které s potěšením přijímal, nebo díky chvále, kterou si často sám rád vzdával.

Někteří italští panovníci, znepokojení návrhem smlouvy, jejíž podmínky ještě nebyly zveřejněny, usoudili, že se o ně mají informovat v Londýně a tam vyložit svá práva a zájmy. Corsini tam už odjel jménem toskánského velkovévody a parmský vévoda tam poslal téhož Claudia Ré, onoho sekretáře, kterého předtím používal na utrechtských konferencích. Corsini vyložil, že kroky předbíhající nástupnictví po jeho pánovi by odporovaly cti, právům a svrchovanosti jeho pána. Tento vyslanec, stejně jako veškerá florentská šlechta, si přál, aby jejich vlast obnovila svou dávnou podobu republiky, kdyby velkovévodova linie vymřela. Doufali dokonce, že jim v tom pomůže rakouský dům, který by tím obešel práva rodu Farnese, a tedy i nároky dětí španělské královny.

Monteleón dostal rozkaz obnovit prohlášení, která už učinil, že opustí Anglii, vypluje-li anglická eskadra do Středozemního moře, což by španělský král pokládal za roztržku; to už nemohl považovat za neopodstatněné pověsti vzhledem k přípravám, které se konaly v Neapoli a v Lisabonu, aby jí byly dodány zásoby. Než tyto rozkazy provedl, svěřil se velvyslanec Stanhopovi, který mu řekl, že takové prohlášení se mu zdá příliš silné a navíc nevčasné, protože zpráva o přípravách v Neapoli a Lisabonu je zcela nepravdivá, a že pošle-li anglický král eskadru do Středozemního moře, neznamená to, že chce jednat proti španělskému králi, protože Anglie může mít i své vlastní zájmy a nikdo nemá právo ani moc jí upírat možnost a svobodu posílat své eskadry, kam se jí zlíbí; že odplutí a trasa této eskadry závisí na výsledku nynějšího jednání; že kdyby španělský král dobře zvážil své zájmy, našel by v návrhu smlouvy, který mu byl sdělen, skutečné a pevné výhody, a že v takovém případě by mu anglická eskadra ve Středozemním moři, místo aby mu vrhala stín, byla užitečná a stala by se snad hrozbou pro jeho nepřátele. Stanhope dodal jako výstrahu, kterou dával Monteleónovi jako přítel, že provede-li slepě rozkazy, které dostal, vyvolají možná účinek zcela opačný jeho úmyslům; že rozhodné prohlášení, které hodlá učinit, bude pokládáno za hrozbu a za projev neohleduplnosti vůči Anglii; že by se mohlo stát, že odpověď bude málo příjemná; že by vedla dvě spřátelené mocnosti k vzájemné nedůvěře a nakonec k roztržce bez důvodu a bez nutnosti. Monteleón mu odpověděl, že rozkazy mu ponechávají volnost jen ve způsobu, jak je provést; že to učiní písemně, že se vyjádří formou stížnosti, něžné, jakou vznáší přítel k příteli, aniž by však oslabil sílu důvodů, jichž měl užít, a protestů, které měl rozkaz učinit, zvláště protestu, že odjede, dostane-li eskadra rozkaz vyplout do Středozemního moře.

Navzdory svému odporu, odpovídajícímu úmyslům a rozkazům, které dostával od Alberoniho, byl v duchu přesvědčen, že Stanhopovy rady jsou dobré, ale neodvažoval se to přiznat ani dát ve Španělsku najevo, že je to jeho názor. Kličkoval, aby se neznelíbil, a jeho východiskem bylo vylíčit v plné síle, ba ještě přidat k tomu,

co mu Stanhope mohl říci, aby dal pochopit, že španělský král by zvolil špatně, kdyby se s anglickým králem rozešel a odmítl smlouvu podepsat. Stanhope ujišťoval, že ji císař nepřijme; řekl dokonce, že by se mohlo stát, že se jeho ministři vyjádří tvrdými a nepříjemnými slovy; že odmítnutí vídeňského dvora snad předejde odpověď španělského krále. Monteleón nepromarnil tuto příležitost a vyložil Alberonimu, že kdyby španělský král aspoň odložil svou odpověď, dokud se v Anglii nedozvědí o císařově odmítnutí, mohl by využít tvrdosti vídeňského dvora a získat Francii a Anglii, aby se ke Španělsku přidaly a společně učinily opatření nutná k zajištění klidu Evropy.

Abbé Dubois se domníval, že vykonal mnoho a že, jak říkal Monteleón, překonal moře i hory, když Anglii přiměl souhlasit s tím, aby se o nástupnictví v Parmě a Toskánsku rozhodlo ve prospěch potomků španělské královny. Toto ustanovení bylo skutečně jediné v celém návrhu, jímž se mohl císař cítit dotčen. Myšlence učinit z Toskánska republiku, po níž Florenťané tolik toužili, by se vídeňský dvůr nebyl bránil, ale plánem, který císaři nejvíce lichotil, bylo zajistit Toskánsko lotrinskému vévodovi jako náhradu za Montferrat, který spojenci za poslední války dali savojskému vévodovi a za nějž císař slíbil lotrinskému vévodovi odškodnění, neboť uznal práva tohoto panovníka na onu zemi za platná. Tak Monteleón dával kardinálovi tušit, co může španělský král od spojenectví, které se mu navrhuje, očekávat a čeho se má obávat, odmítne-li je přijmout. K těmto nepřímým výkladům ještě dodal, že z řečí abbého Duboise zjistil, že regentovy obavy ohledně zřeknutí se nerozptýlily. Z tohoto zjištění vyvodil, že kardinál bude mít volné pole, aby Jeho Královskou Výsost v tomto bodě uspokojil a přiměl ji, aby se ještě více zasazovala ve prospěch španělského krále. Monteleón, přesvědčen, že v zájmu jeho pána je zůstat s Anglií ve spojení, se rozhodně nepřipojoval k pověstem o nepokojích, které mnoho lidí v tomto království očekávalo a které rozšiřovali jakobité, o podniku ve prospěch Pretendenta, smluveném na dobu před koncem května. I ti, kdo měli ke dvoru nejblíže, stejně jako nepřátelé vlády, podporovali mínění o plánu namířeném proti Anglii, smluveném mezi carem a švédským králem. Zkrátka se o blízkém převratu vedly všemožné určité řeči. Protože se Stanhope tehdy vrátil do svého úřadu státního sekretáře a vzdal se financí, říkalo se právem, že jeho cílem je doprovázet Jiřího do Německa, kde oba raději chtěli být během převratu, a zůstávat u něho v době, kdy bude tolik potřebovat věrné ministry. Sunderland, který mu postoupil svůj úřad státního sekretáře, se stal předsedou rady a prvním komisařem pokladu. Druhý úřad státního sekretáře byl odňat Addisonovi a dán Craggsovi.[10] Tak se ministři změnili v době, kdy se věrnost stávala pochybnou, v situaci, kdy zájem obchodu bouřil všeobecné smýšlení národa proti roztržce se Španělskem.

---

10. **Vysvětlivka:** Ke změně ve vládě došlo v březnu 1718. Joseph Addison (1672–1719), básník a esejista, státní sekretář od roku 1717, odstoupil ze zdravotních důvodů; jeho nástupcem se stal James Craggs mladší (1686–1721).

Alberoni, aby poplach ještě zvětšil, nařídil rytíři Éonovi, řediteli *asienta*,[11] aby Jihomořské společnosti učinil totéž prohlášení, jaké Monteleón učinil Jiřího ministrům, a aby tuto společnost zároveň uvědomil o dvou nových výhodách pro obchod, které jí španělský král hodlá poskytnout. Ani sliby však, stejně jako hrozby, nebyly s to způsobit nejmenší změnu v rozhodnutí přijatém o eskadře; počet lodí byl dokonce zvýšen a jejich vyzbrojování urychleno. Monteleón přesto, navzdory rozkazům, které dostával, vkládal naděje v cestu Nancrého, přesvědčen, že Francie chce mír a že Alberoni ho marně, dokonce vlastní rukou, ujišťuje, že jednání Nancrého bude bezvýsledné. Monteleón nemohl uvěřit, že by Španělsko vedlo válku, kdyby bylo samo a Francie se stavěla proti jeho záměrům. Usuzoval tedy, že až spolu Alberoni a Nancré promluví a otevřou se si navzájem upřímně, dohodnou se a ovocem toho bude mír.

Cellamare, dokonale přesvědčený o pravém opaku, přiznával, že obtíž tkví méně ve věci samé než ve smýšlení španělského dvora, který rozhodně chce válku, aby nenechal Itálii v okovech Němců; a množil své stížnosti na to, že Francie, umanutá zůstat v míru, propásne tak příznivou příležitost ponížit rakouský dům, a vyčerpával v tom ohledu všechnu svou výmluvnost. Stairs v Paříži říkal, že eskadra vypluje do Středozemního moře, protože Anglie jako ručitel utrechtských smluv a neutrality Itálie nemůže nezakročit, když je porušuje španělský král. Cellamare shledával, že této úvaze naprosto odporuje otázka, o níž se tehdy jednalo v anglickém parlamentu, totiž zda záruka neutrality Itálie ze strany Angličanů trvá, nebo zda úplně pominula; a dokonce zda má národ brát ohled na smlouvu o spojenectví, kterou anglický král naposledy podepsal s císařem. Cellamarovy řeči a jednání, zcela odpovídající duchu a vkusu Alberoniho, jemuž se snažil zalíbit, mu od něho vynášely chválu. Tento velvyslanec se pustil do znevažování všech podmínek smlouvy, které podle něho poskytovaly Španělsku jen výhody omezené, pochybné, vzdálené, vystavené nesčetným nevýhodám, plné nebezpečí a velmi fantastické. Nespokojil se s tím, že se tak veřejně vyjadřoval v Paříži, ale v témž smyslu psal Monteleónovi a radil mu, aby Corsinimu nebo některému jinému cizímu diplomatovi v Londýně s tajemným výrazem svěřil, že španělský král je pevně rozhodnut návrh smlouvy vytrvale odmítat. Rozhodnutí císaře bylo pochybnější; Schaub, sekretář hraběte Stanhopa, byl vyslán do Vídně, aby si vyžádal a přivezl jasnou odpověď. Angličtí ministři dávali na srozuměnou, že bude záporná a že císař nikdy nesvolí k návrhu zajistit nástupnictví v Parmě a Piacenze jednomu ze španělských princů; zároveň však říkali, že kdyby bylo možné tvrdošíjnost vídeňského dvora překonat, bylo by mu v takovém případě třeba být za jeho povolnost vděčni a že když by veškeré právo bylo na jeho straně, Anglie by se bez váhání rozešla se Španělskem a vedla s ním

11. **Vysvětlivka:** *Asiento* — výsada dodávat africké otroky do španělské Ameriky, kterou utrechtský mír (1713) přiznal na třicet let Británii; vykonávala ji londýnská Jihomořská společnost (*South Sea Company*).

válku ve shodě s regentem, kdyby španělský král odmítl podepsat smlouvu, která měla být zárukou všeobecného klidu Evropy. Dodávalo se, že povahou zbabělce je chvástat se, a že Alberoniho chvástání jeho povahu prozrazuje. Mnozí cizinci, s věcmi velmi málo obeznámení, shledávali tyto naděje na nástupnictví pro Španělsko tak výhodnými, že se domnívali, že za tím je skrytá hra a velmi výhodné nabídky, které španělský král učinil regentovi, aby ho přiměl na tomto bodě tak trvat.

Velkovévoda, když viděl, že jeho stížnosti jsou marné, a neměl síly, aby jim dodal váhy, omezil se na žádost, aby aspoň nástupnictví v jeho státě po něm a po jeho synovi bylo zachováno jeho dceři, falcké kurfiřtce,[12] a aby se předem ve shodě s ním a s florentským senátem upravila volba knížete, který by nastoupil po rodu Medicejských. Tento návrh velkovévody byl jasný; společným přáním Florenťanů však bylo v takovém případě obnovení republikánského zřízení. Alberoni napsal Montimu s příkazem, aby jeho dopis ukázal regentovi. Obsahoval určité a skutečné nabídky španělského krále, že znovu přijme závazky co nejpříznivější a nejvíce odpovídající osobním zájmům Jeho Královské Výsosti, bude-li ochotna zrušit závazky, které přijala s Anglií, a přijmout jiné, vhodnější pro klid Evropy, protože by směřovaly k omezení přílišné moci rakouského domu. Cellamare Montiho poslání podpořil; tento velvyslanec se však nespokojoval s pouhými výklady ani se stížnostmi na zásadu francouzské rady vyhnout se válce za každou cenu. Plnil jiné, tajnější rozkazy a nechával veřejnost věřit, že své pikle omezuje jen na ministry italských panovníků. Navíc burcoval ostražitost Provany; říkal mu, že Francie začíná sicilského krále podezírat, že má za to, že právě vyjednává s císařem; že je dokonce právě teď v Turíně jakýsi rakouský ministr. Konečně, protože nechtěl nic nechat nevyzkoušeno, navázal úzký styk s baronem Schleinitzem, carovým vyslancem v Paříži, a s několika Švédy, protože se domníval, že může vytěžit velké výhody z nespokojenosti, kterou švédský král a car, ačkoli nepřátelé, projevovali s jednáním císaře vůči nim, a že by nebylo neproveditelné uskutečnit prostřednictvím severních mocností diverzi v Německu, užitečnou pro Španělsko.

12. **Vysvětlivka:** Anna Marie Luisa Medicejská (1667–1743), dcera velkovévody Cosima III., vdova po falckém kurfiřtovi Janu Vilémovi († 1716). Velkovévodovým synem a dědicem byl Gian Gastone (1671–1737), poslední Medicejský na toskánském trůně.

Kapitola osmnáctá

Severní záležitosti. — Francie zřejmě chce úzce se spojit s Pruskem. — Holanďané, ve velké tísni mezi Španělskem a ostatními mocnostmi, chtějí zachovat mír. — Monteleónova obratnost v jeho domluvách Alberonimu jménem abbé Duboise ve prospěch míru. — Hrozby Španělska v Anglii opovrhovány; parlament tam povoluje králi vše, oč žádá na námořní výdaje. — Penterriederova drzost. — Jeho pletichy a jeho návrhy sicilskému vyslanci, pro Francii velmi nebezpečné. — Berettiho chvástání a přehmaty. — Sicilský král podezírán, že tajně jedná s císařem. — Alberoniho úvahy o tomto panovníkovi, o císařských a o Francii. — Důrazné protesty a prohlášení Španělska v Paříži a v Londýně. — Alberoniho úsilí a přípravy. — Jeho stížnosti. — Alberoni přijde s nápadem poštvat Švédsko proti císaři. — Nancré v Madridu neuspěje. — Alberoni ho chce zdržet až do odpovědi z Vídně. — Shoda mezi Nancrém a plukovníkem Stanhopem. — Obratnost tohoto posledního Alberonim odražena. — Velké přípravy ve Španělsku uspíšeny. — Markýz z Lede a Patiño povoláni do Madridu.

Od února se začínaly objevovat jisté známky smíření mezi carem a švédským králem. Hrabě Gyllenborg, dříve činný v Anglii, učinil jménem švédského krále několik mírových návrhů a car poslal do Åbo dva muže, aby vyslechli a projednali nabídky, které by švédský král chtěl učinit. Car se předtím velmi pečlivě postaral ujistit pruského krále, že půjde jen o preliminária, že ostatně bude jednat jen ve shodě s tímto panovníkem a že nic nerozhodne, aniž by předem znal jeho názor. Lichotky a zdání slavily u berlínského dvora úspěch a pruského krále nesmírně víc dojímala carova pozornost než všechno, co mohl očekávat od Francie a Anglie, které mu skutečně neprokazovaly stejné ohledy. Regent však u švédského krále uplatnil králova i své vlastní dobré služby, aby pruskému králi zjednal mír za podmínek, jaké si přál. Pouhé naléhání bez účinku však k uspokojení berlínského dvora nestačilo. Ten se domníval, že ve Francii se nic neudělá jinak než podle pokynů Anglie a že důvěrná sdělení učiněná Jeho Královské Výsosti jsou důvěrnými sděleními učiněnými Angličanům.

Pruský král, který si byl tedy jist carem a byl přesvědčen, že car neuzavře separátní mír, upustil od myšlenky, kterou měl, poslat ministra do Stockholmu; ale než od ní upustil, ministři ji zřejmě nechali prosáknout, neboť měl potíže rozptýlit pověsti, které se rozšířily o tom, že je k tomuto poslání určen baron Kniphausen. Nic neopomněl, aby zahladil podezření, které z tohoto vyslání mohl pojmout car, s nímž chtěl jednat šetrně. Přibližně stejné kroky podnikl u regenta, aby ho z tohoto mínění vyvedl; byl by ho rád získal k tomu, aby s ním učinil společná opatření v

polských záležitostech. Obával se účinku záměrů, které pojal král August, učinit tuto korunu dědičnou ve svém rodě; a protože se mu pomoc Francie zdála k jejich zmaření nutná, důrazně vyložil, jaký zájem má král na tom, aby zabránil císaři stát se v Říši ještě mocnějším, neboť by v ní jistě byl pánem, až by sňatky arcivévodkyň[1] naprosto připoutal k sobě rody bavorský a saský. Tvrdil, že sondoval přední polské pány a shledal je velmi ochotnými mařit pletichy, jimiž by se král August mohl pokusit zajistit korunu dědičně svému synovi. Aby pruský král tak dobré smýšlení pěstoval, dal regenta požádat, aby baronu z Besenvalu,[2] královu vyslanci v Polsku, nařídil tajně se v této věci dorozumívat s berlínskými ministry. Ačkoli pruský král, zeť anglického krále, měl být s ním spjat, rozdílné zájmy obou rodů i zájmy jejich ministrů živily mezi těmito panovníky žárlivost a vzájemnou nedůvěru, a to tím živěji ze strany pruského krále, že byl slabší a že měl často důvod věřit, že jím jeho tchán pohrdá. Byl přesvědčen, že angličtí a hannoverští ministři se shodují v touze uzavřít se Švédskem mír. Věřil, že hledají prostředky, jak s ním jednat odděleně; a že kdyby toho bylo možné dosáhnout, anglický král by bez potíží obětoval zájmy svého zetě stejně jako zájmy svých ostatních spojenců. Pruský král, který v tomto případě svou nedůvěru jistě nehnal příliš daleko, se tak viděl na pokraji toho, že ztratí veškerý plod svého úsilí a výdajů, které vynaložil, aby si jako jeho sousedé uchvátil tu část švédských držav, která se mu hodila, a aby jako oni vytěžil z neštěstí, do něhož bylo Švédsko uvrženo.

Ničím nebylo tomuto panovníkovi víc na srdci než udržet si Štětín a tu rozlohu země, kterou si stanovil jako obvod tohoto místa. Francie mu v poslední smlouvě, kterou s ní uzavřel, slíbila jeho záruku; ale obával se obvyklého osudu záruk, a splnění této bylo tím obtížnější, a tudíž tím pochybnější, čím větší byla vzdálenost zemí; nebylo totiž příliš pravděpodobné, že by Francie chtěla kvůli pruskému králi vést válku v nejsevernějších končinách Německa nebo ho dlouho podporovat subsidiemi, které by postačily k tomu, aby byl s to uhájit svá dobytí. Nejjistější pro něj tedy bylo být zahrnut do míru, který podle svých vzájemných závazků měli severní spojenci uzavřít se Švédskem společně a ve shodě. Protože se za tím účelem neodvažoval spoléhat na pochybné slovo svého tchána, žádal regenta, aby mařil pletichy, které angličtí a hannoverští ministři vedli k uzavření separátního míru — jednání, jejichž úspěch by byl pro Francii tím nepříjemnější a tím nesnadnější, že by pak na ni padla celá tíha sicilské záruky.

Regent výklady a naléhání pruského krále předvídal a už u cara působil, aby ho přiměl udržovat s tímto panovníkem úzké spojenectví jako prostředek, jak navázat

---

1. **Vysvětlivka:** Dcery zesnulého císaře Josefa I.: Marie Josefa se roku 1719 provdala za saského kurprince Fridricha Augusta, syna krále Augusta, a Marie Amálie roku 1722 za bavorského kurprince Karla Albrechta.

2. **Vysvětlivka:** Jean-Victor de Besenval (1671–1736), švýcarský důstojník ze Solothurnu ve francouzských službách, dlouholetý francouzský vyslanec u polského krále.

stejné spojenectví i mezi Francií a Ruskem, neboť državy pruského krále byly pro toto spojení nezbytné. Kniphausen, pruský vyslanec v Paříži, se radoval, když viděl, že ti, kdo stojí v čele záležitostí, se domnívají, že nejpřirozenější a nejpevnější spojenectví pro Francii jsou ta, která by uzavřela se švédským a s pruským králem. Dokonce si lichotil, že kdyby bylo možné dovést severní záležitosti k dobrému konci, svazky, které Francie navazovala s Anglií, by dlouho netrvaly, protože duch ani vkus národa nesměřovaly ke spojení ani s Anglií, ani s císařem. Ostatně se věřilo, že sám regent ve španělských záležitostech kolísá a že by mohl změnit plán, kdyby se podařilo získat čas. Kniphausen ujistil svého pána, že ve zprávách, které mu o této věci podává, není nic smyšleného, že odpovídají řečem, jež vedou přední a nejvlivnější páni francouzského dvora; že ho dokonce maršál z Huxelles ujistil, že král nic neopomene, aby pruskému králi opatřil prostředky k ukončení severní války k prospěchu a spokojenosti tohoto panovníka; že tento základ je nezbytný k tomu, aby se pak založilo pevné a trvalé přátelství; že je bude napříště pěstovat pozornost, kterou bude Francie věnovat zájmům pruského krále, jež chce od nynějška pokládat za své vlastní; že uzavře takovou alianci, jakou si bude přát, a přivede do ní takové mocnosti, jaké uzná za vhodné; konečně že se nemá dát překvapit ani odradit ohledy, které Francie po nějakou dobu brala a ještě by mohla brát na Anglii, protože je třeba pokračovat v témž postupu, dokud se nedosáhne cíle, který si vytkli. Kniphausen o této řeči maršála z Huxelles přemýšlel tím víc, že ho maršál, když domluvil, požádal o naprosté utajení všeho, co mu svěřil. Vyslanec ostatně slýchal obecné řeči, které se o španělské válce vedly.

Nejen ve Francii narážela tato válka na odpor; angličtí ministři se setkávali se silným odporem i v Holandsku. Stěžovali si, že tam vidí stranu nakloněnou Španělům jen proto, aby Anglii ve všem odporovala. Nebyla-li tato strana dost početná ani dost mocná, aby způsobila nějakou změnu v zásadách dlouho zachovávaných, byla jí přesto dost na to, aby působila mnoho nesnází, ba překážek v nejdůležitějších záležitostech; využívala smýšlení státu, obecně nakloněného žít se Španělskem v dobrém přátelství, neboť tehdy jedinou touhou Holanďanů a jediným bodem, který pokládali za shodný se svými zájmy, bylo zachovat mír a tím i obchod národa. Navzdory tomuto smýšlení se Holanďané, kteří se nesmírně báli znelíbit se císaři a Anglii, neodvážili povolit španělskému velvyslanci, aby koupil válečné lodě, které chtěl španělský král v Holandsku pořídit; ačkoli se Beretti stále chlubil, že jeho obratnost zvítězí nad pletichami všech, kdo se tomu stavěli na odpor; že admirality amsterodamská a rotterdamská žádají generální stavy o povolení nějaké Španělsku prodat a že pensionář, místo aby se tomu stavěl na odpor, odpověděl: „Máme-li jich příliš mnoho, proč je neprodat svým přátelům?“ Beretti, který svou věc pokládal za jistou, se tak už staral jen o zaplacení; a Schreiner, kapitán řadové lodi v Holandsku, mu nabídl námořníky a důstojníky, vesměs

schopné dobře sloužit, a že je do Španělska dopraví. S greffierem Fagelem[3] nebyl Beretti tak spokojen; ten mu vyložil obtíže této záležitosti a své služby v ní mu slíbil jen chabě. Nebyl o nic vlídnější ke stížnostem, které mu Beretti předkládal na podmínky smlouvy, jež prý dávaly císaři státy a španělskému králi papír. Fagel jeho důvody stále vyvracel a řekl mu, že se Španělsku dají takové záruky, že ty papíry nebudou podléhat sebemenší změně. Všechno bylo ještě nerozhodnuto v očekávání výsledku vyslání Schauba do Vídně[4] a Nancrého do Madridu. Návrh smlouvy ještě nebyl generálním stavům formálně sdělen; veřejnost pronikala do jeho hlavních podmínek, ale neznala podrobnosti; nevědělo se dokonce, do jaké míry se Francie připojí k záměrům Anglie.

Beretti se při své domnělé jistotě přesto obával, že nebude moci zabránit Holandsku podrobit se představám Anglie, bude-li Anglie skutečně zajedno s Francií; tato republika byla na souši obklopena državami císaře a její námořní obchod by Anglie zničila, kdyby se republika odvážila odporovat jejím záměrům spojeným se záměry Francie. V Madridu chtěli o úmyslech této posledně jmenované koruny ještě pochybovat; Beretti proto dostal rozkaz jednat ve shodě s Châteauneufem a mařit tam jednání markýze z Prié. Beretti počítal s tím, že císař republiku nikdy nepřiměje k žádnému závazku proti Španělsku a že hlavní hybatelé ligy budou mít doma tolik práce, že nebudou mít volnost míchat se do věcí venku. Spolu s politiky předvídal blízké spojení cara, velmi nespokojeného s Anglií, se švédským a pruským králem, které by bylo osudné Anglii i císaři, jehož nepřítelem se stával bavorský kurfiřt;[5] ten skrýval svou zlost, že nemůže pro svého syna kurprince získat jednu z arcivévodkyň, a byl ostatně nakloněn zájmům španělského krále. Za těchto okolností bylo pro Berettiho velkou radostí, když dostal návrh, který vypracovala holandská Západoindická společnost, aby se se španělským králem dohodla nová úprava obchodu, kterou ředitelé této společnosti pokládali za stejně výhodnou pro obě strany. Žádali o utajení a Beretti pokládal za vítězství, že Holanďany přivyká sbližovat se se Španěly, ať v obchodu, či ve vojenství, neboť byl přesvědčen, že jednou z toho bude mít Španělsko velký užitek.

Monteleón, který věděl, jak velmi je Alberoni vzdálen projektu i míru, a který se mu neodvažoval znelíbit, se obával roztržky s Anglií a pokračoval ve svém obvyklém

---

3. **Vysvětlivka:** François Fagel (1659–1746), od roku 1690 greffier, tj. tajemník generálních stavů Spojených provincií; jiná osoba než generál Fagel z války o španělské dědictví.

4. **Vysvětlivka:** Lukas Schaub (1690–1758), Basilejec v britských službách, tajemník Jamese Stanhopa; počátkem roku 1718 byl poslán do Vídně s návrhem smlouvy, z níž vzešla Čtverná aliance.

5. **Vysvětlivka:** Maxmilián II. Emanuel (1662–1726), bavorský kurfiřt od roku 1679, ve válce o španělské dědictví spojenec Ludvíka XIV.; po porážce u Höchstädtu (1704) přišel o své země a zpět je dostal teprve mírem v Rastattu a Badenu (1714). Zemřel v Mnichově 26. února 1726 na mrtvici. Jeho syn, kurprinc Karel Albrecht (1697–1745), se roku 1722 oženil s arcivévodkyní Marií Amálií a roku 1742 byl zvolen císařem jako Karel VII.

obratném způsobu: předkládal prvnímu ministrovi pod jménem abbého Duboise to, co mu abbé řekl, nebo co předstíral, že se od něho dozvěděl, protože se své výklady neodvažoval riskovat pod svým vlastním jménem. Ujistil tedy Alberoniho, že od tohoto abbého zcela určitě ví, že vídeňský dvůr projekt nepřijme, ba že se bude cítit uražen návrhem, který mu o něm anglický král učinil. Abbé Dubois dokonce tvrdil, že už velmi naléhal na anglického krále a anglické ministry, zvláště na Stanhopa, aby konečně použili síly k zastavení ctižádostivých choutek císaře, neboť jediným prostředkem, jak zabránit, aby zapálil Evropu, je, aby Francie, Španělsko a Anglie, spojené dohromady, učinily opatření, jak se mu postavit. Monteleón dodal, že ví, ale pod pečetí tajemství a díky naprosté důvěře, kterou k němu abbé Dubois chová, že abbé pomalu získává půdu, ale že tento pokrok bude nakonec k ničemu, nepomůže-li si Španělsko ze své strany samo; že se má přizpůsobit choulostivému, výstřednímu a téměř nevysvětlitelnému ústrojí anglické vlády a usnadnit anglickému ministerstvu možnost vystoupit otevřeně proti vídeňskému dvoru. Tou možností bylo, aby španělský král ukázal, že podmínky projektu, které mu Anglie sdělila, nebere ve zlém a nepohrdá jimi. Že shledá-li v nich Jeho Katolické Veličenstvo potíže, může je vyložit, ale bez přetržení pout přátelství a důvěry s anglickým králem; že má naopak ve svém zájmu nechat otevřené dveře pro smírná řešení a neprojevovat rozhodnou vůli chtít válku za každou cenu; že toto rozvážné jednání bude naprostým opakem povýšeného a bezvýhradného odmítnutí, jaké angličtí ministři očekávali z Vídně; že tak španělský král uvede tento dvůr do neprávu a přiměje anglický národ vůbec, aby se vyslovil pro něj; že anglické ministerstvo, už rozhořčené proti Císařským, bude proti nim jednat volněji, jakmile bude věřit, že tak může činit bezpečně; že je zatím v obavách, protože kdyby se ukázalo nakloněné Španělsku, aniž by mělo zjevný důvod stěžovat si na císaře, nespokojení whigové,[6] kteří tehdy mluvili ve prospěch této koruny, by okamžitě změnili řeč i smýšlení.

Tyto pravdivé či smyšlené řeči, které Monteleón vkládal do úst abbého Duboise, byly podle jeho slov vzaty z abbého rozhovorů s anglickými ministry, a protože abbé tyto úvahy pokládal za důležité, prosil ho, aby neztrácel ani okamžik a sdělil je králi, svému pánu. Tento velvyslanec se však, ačkoli si byl vědom, jak je důležité svalit odium odmítnutí na vídeňský dvůr, a byl přesvědčen o nutnosti zachovat dobré dorozumění s anglickým dvorem, neodvážil odkládat předání memoranda, které mu Alberoni nařídil odevzdat anglickým ministrům ve věci anglické eskadry určené pro Středozemní moře. Jediným účinkem tohoto memoranda bylo, že zaměstnalo úvahy politiků v Londýně; jinak nevyvolalo záměrům anglického krále sebemenší překážku. Tento panovník předvídal, že bude nucen zvýšit výdaje na námořnictvo,

6. **Vysvětlivka:** Roku 1717 se vládnoucí whigové rozštěpili: Townshend a Walpole odešli z vlády a v parlamentu se přidali k opozici proti Stanhopovi a Sunderlandovi.

a požádal, aby bylo aktem parlamentu stanoveno, že příští parlament tyto výdaje schválí. Dosáhl toho, takže se tímto aktem stal pánem posílat eskadry, kam uzná za vhodné, neboť prostředky na výdaje byly už vyhrazeny. Penterrieder proto neměl sebemenší obavy ani z memoranda, které předložil Monteleón, ani z výkladů, které podali někteří obchodníci, zvláště účastníci *asienta*,[78] o škodě, kterou by přerušení dobrých styků se Španělskem způsobilo jejich obchodu; neboť ačkoli císař na začátku března smlouvu nepřijal, nebyl si o nic méně jist cestou, kterou se anglická eskadra vydá k italským břehům. Penterrieder o tom v těchto slovech mluvil s La Pérousem, a aby ukázal umírněnost a laskavost Jeho Císařského Veličenstva, ujišťoval, že ani nepošle vojska do Itálie, protože nechce nikoho znepokojovat, nýbrž všem prokazovat dobro. Na důkaz toho prý zamýšlí udělit anglickému králi investituru na Brémy a Verden, až skončí tažení.

Tato obvyklá dobrotivost rakouského domu měla přimět sicilského krále, aby se ucházel o přízeň císaře: tak aspoň mluvil Penterrieder. Nechával u Provany působit modenského tajemníka, který byl v Londýně; dával tušit nové vyhlídky na dohodu a vzbuzoval naději, že by se císař mohl konečně uchlácholit, podle toho, jak by sicilský král činil kroky k opětnému získání jeho přízně. Říkal, že je třeba hledat náhrady za výměnu Sicílie; že kdyby se na nich nebylo možné shodnout, nebylo by nemožné postoupit sicilskému králi Neapolské království, aby držel obojí spolu, a on by výměnou dal ostatní státy, které tehdy držel. La Pérouse, polichocen, že je pověřen tajným jednáním s císařovým ministrem v Londýně v době, kdy veškerou pozornost veřejnosti poutalo jednání o všeobecném míru, nic neopomínal, aby svého pána přesvědčil, že cesta k jednání, kterou otevřel, je nejjistější a nejlepší, jakou mohl najít, a že se nebude muset obávat ani toho, že by mu ji zkřížili Angličané, ačkoli jsou původci projektu, na nějž se čekalo na odpovědi z Vídně a z Madridu. Opíral se o ujištění, která mu dal Penterrieder: že celé anglické ministerstvo, nevyjímaje ani Stanhopa, ani Craggse,[9] je císaři zcela oddáno; že všechny lichotky prokazované abbému Duboisovi jsou čirá přetvářka; že eskadra určená pro Středozemní moře vypluje co nejdříve; že anglický konzul v Neapoli už má rozkaz dát pro ni připravit zásoby; že není třeba si dělat starosti s reptáním anglického národa; že se v podstatě roztržky se Španělskem příliš nebojí, protože toto přerušení nemůže trvat déle než rok; že během té doby se utvoří anglické společnosti, které se ve španělských Indiích odškodní za zabavení, jež by Španělsko mohlo provést v Evropě. Někteří rejdaři dokonce Penterriederovi nabízeli, že vztyčí

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Význam tohoto slova byl vysvětlen výše.

8. **Vysvětlivka:** *Asiento* — smlouva o dodávkách afrických otroků do španělské Ameriky; utrechtským mírem (1713) ji na třicet let získala Británie, která ji svěřila Jihomořské společnosti.

9. **Vysvětlivka:** James Craggs mladší (1686–1721), britský ministr války (*secretary at war*), od března 1718 státní sekretář.

císařskou vlajku a budou ve Středozemním moři podnikat kaperské výpravy proti Španělům, bude-li jim tento panovník ochoten vydat kaperské listiny.

Zatímco se císařův ministr v Londýně cítil tak jist nejen Jiřího ministry, ale i obecným smýšlením anglického národa o španělské válce, španělský velvyslanec v Haagu si byl stejně jist obecným smýšlením Holanďanů ve prospěch svého pána. Myslel, že má jeho důkaz v povolení, které koncem března dostal, koupit válečné lodě, jež měl Castañeda dovést z Holandska do Španělska. Záměrem bylo mít jich sedm, každou o sedmdesáti dělech. Tyto lodě měly být koupeny na jméno španělských kupců. Beretti se na tom dohodl s pensionářem a s dalšími členy vlády. Stavy Holandska zmocnily admirality provincie, aby prodaly lodě, které by měly nad třicet, jež republika dávala vyzbrojit pro Baltské moře. Nad tento počet si tedy Beretti lichotil, že jich najde sedm k výběru v admiralitách amsterodamské, rotterdamské a zélandské. Chlubil se, že svou obratností překonal odpor provincií, neboť šlo o vyzbrojení třiceti lodí pro sever. Za druhé císař republice hrozil, kdyby toto povolení udělila; konečně Angličané a Portugalci jednání tajně mařili a vynakládali tolik intrik a úskoků, aby zabránili jeho úspěchu, že ho Beretti připisoval jen své dovednosti a pak dobré vůli, kterou ke španělskému králi chovala nejzdravější část republiky. Beretti však ještě nebyl u konce této záležitosti, ať se jí cítil jakkoli jist.

Veřejně se tehdy říkalo, že sicilský král vstupuje do ligy a že jedná s císařem. Regent sdělil do Španělska zprávy, které dostal o tomto tajném jednání ve Vídni. Cellamare na to Provanu ochotně upozornil. Provana, ačkoli nebyl příliš spokojen, přece regentovi přiznával spravedlnost. Byl přesvědčen, že tento princ upřímně chce zjednat mír a že ho pokládá za stejně shodný se zájmy krále a království jako se svými vlastními. Alberoni ani na okamžik nepochyboval o dvojí hře sicilského krále. Byl přesvědčen, že tento panovník nikdy nejedná poctivě, a usoudil, že si předsevzal vidět konečně válku rozpoutanou na všech stranách a Císařské vyhnané z Itálie. Zároveň však u nich pozoroval stejně mnoho nepoctivosti jako slabosti, spojené se stejně velkou lstivostí, s níž se snažili odvrátit zlo, jehož se měli obávat, a vyhnout se ráně, kterou bylo snadné jim zasadit; neboť dávali najevo mírové úmysly, žádali Francii a Anglii, aby zprostředkovaly dohodu; a jediným cílem vídeňského dvora bylo, jak tvrdili, svázat touto lstí ruce španělskému králi a zabránit podnikům, které podle všeho chystal a které mohl snadno provést v Itálii vojsky, jež měl na Sardinii. Císař ještě neuzavřel mír s Turky, a byl proto příliš slabý, aby uhájil državy, které měl v Itálii, neboť jeho hlavní síly byly zaměstnány v Uhrách. Chtěl tedy předstíraným jednáním získat čas do uzavření míru a pak se v plné síle rozvinout proti Itálii. Alberoni císaři vyčítal, že ho hrabivost, s níž chce udržet a rozšířit své nespravedlivé uzurpace v Itálii, vede k tomu, že nabízí Turkům postoupení Bělehradu a že raději uprostřed svých vítězství získá potupný mír, než aby déle držel svá vojska daleko od místa, kde je chtěl raději použít.

Alberoni čas od času uvažoval o všeobecné slepotě a osudné netečnosti tolika panovníků. Vyjímal z nich španělského krále. Tvrdil, že španělský král s dobrou armádou a dobrým loďstvem zůstane klidně doma jako pouhý divák pohrom, které válka způsobí jiným národům; že kdyby navzdory vší pravděpodobnosti došlo k takovým převratům, že by byl tento panovník nucen ustoupit síle, vždy mu zbude útočiště a v nejhorším případě se uchýlí na své smetiště (do Francie) — rozhodnutí, které by jednou mohlo jistým lidem (panu vévodovi z Orléans) ukázat, že se ve svých vlastních zájmech mýlili, když bránili Jeho Katolickému Veličenstvu vyvézt ze své pevniny vojska a peníze, a přiměli je tak, aby obojí použilo na hranicích Francie. Konečně říkal jasněji, že regent bude možná jednou litovat, že zanedbal navázat se španělským králem, jak snadno mohl, svazek a dobré dorozumění, na nichž závisela jeho čest i jeho osobní zájem. Alberoni, předem upozorněný, že Francie a Anglie budou pro urychlení míru žádat, aby byla Sardinie po dobu jednání dána do úschovy, předem prohlásil, že španělský král takový návrh nikdy nepřipustí. Tento ostrov byl překladištěm vojsk, která chtěl poslat do Itálie. Místo aby jej tedy vydal jako do sekvestru, činil všechna opatření potřebná k tomu, aby jej dobře uhájil. Alberoni zároveň prohlašoval, že španělský král chce pomstít urážky, které utrpěl, a hájit svá práva, i kdyby byl sám a bez jakékoli pomoci. Španělští velvyslanci ve Francii a v Anglii dostali rozkaz mluvit v témž smyslu. Zvlášť bylo uloženo Monteleónovi, aby obnovil své protesty a nic neopomněl, aby anglickému národu dobře ukázal škodu, kterou utrpí závazkem, k němuž ho chtějí přinutit vůči císaři, bezdůvodně a proti zájmu tohoto národa, a konečně v době, kdy výhody, které od španělského krále obdržel, jsou příliš čerstvé, než aby na ně zapomněl. Na druhé straně se Alberoni vyčerpával v živých a důrazných výkladech Francii; ale protože je pokládal za zcela marné, pokračoval v opatřeních, jaká stav Španělska dovoloval, aby se připravil vést válku rázně. Pracoval hlavně na tom, aby shromáždil dostatečný počet lodí, aby se věřilo, že Španělsko má dostatečné námořní síly. Čím víc na tom pracoval, tím víc shledával, že podnik postavit na nohy loďstvo je, jak říkal, propast. Doufal, že koupí lodě v Holandsku a najde je tam úplně vystrojené a schopné služby; tato naděje se rozplývala a navzdory krásným slovům Berettiho Alberoni prohlédl, že od něho nemá očekávat nic skutečného. Stěžoval si na nedbalost Castañedy a vůbec na to, že ve Španělsku nenachází nikoho, kdo by mu ulehčil a koho by mohl pokládat za člověka, jemuž lze důvěřovat.

Představoval si, že by švédský král mohl být záležitostem španělského krále snad nějak nápomocen; že kdyby se Švédům pomohlo vrátit se do Německa, nahradila by se touto diverzí výhodně ta, kterou až dosud v Uhrách podnikali Turci a kterou se chystal ukončit blízký mír. Beretti dostal rozkaz zjistit, zda má švédský král v Holandsku nějakého poddaného, muže zásluh, a v tom případě s ním promluvit a svěřit mu, že protože se španělský král chystá prudce napadnout císaře, bylo by v zájmu Švédska využít této příležitosti. Kdyby ten, s nímž bude Beretti mluvit,

namítl, že jeho pán nemá peníze a není s to pouštět se do takových záměrů, měl Beretti plnou moc nabídnout mu, ale jen jakoby sám od sebe, že napíše kardinálovi a nakloní ho k tomu, aby Švédsku poskytl peníze, a navrhnout mu, aby se výměnou vzala měď nebo dříví pro loďstvo. Mír by těmto zmatkům učinil konec; jednání o něm bylo v rukou Alberoniho. Nancré, který přijel do Madridu koncem března, mu vyložil plán smlouvy dohodnuté mezi Francií a Anglií a potom sdělené do Vídně. Ten ještě nebyl pro španělského krále tak výhodný, jako byl později, neboť Angličané měli stále v hlavě rozdělit Toskánský stát, obnovit starou Pisánskou republiku a zahrnout do takto obnoveného státu Livorno.

Takový projekt byl přijat špatně. Alberoni, když vyslechl všechny jeho podmínky, jej označil za bláznivý a chimérický; řekl, že když o něm podal zprávu Jejich Katolickým Veličenstvům, odpověděla, že nikdy neslyšela nic nestravitelnějšího a pošetilejšího; že zvláště královnu urazilo mínění, které o ní regent má, a to, že ji pokládá za schopnou takové věrolomnosti, jakou by bylo pouhé pomyšlení — natož souhlas — na oloupení panovníka, který jí byl místo otce[10]. Alberoni Nancrého litoval a řekl, že je neštěstí, že muž cti a ducha, jako je on, byl pověřen tak špatným posláním; že kdyby na něj regent upřel zrak dříve a poslal ho do Španělska už předchozího roku místo Louvilla,[11] Jeho Královská Výsost by se nenacházela v závazcích, jejichž důsledky a rozuzlení se snad neobrátí k prospěchu ani Francie, ani Španělska. Alberoni tvrdil, že Nancré vylíčil stav Francie tak bídně, že by v případě války stěží mohla uvést do pohybu dva tisíce mužů. Sám prý odpověděl, že v tom shledává zjevný rozpor mezi tímto stavem slabosti a závazky, které regent přijal vůči Anglii, neboť by byl jistě nucen uvést do pohybu víc než dva tisíce mužů, kdyby chtěl dostát svému slibu. Španělský král při audienci, kterou Nancrému udělil, mu odpověděl, že návrhy, které učinil, prozkoumá. Alberoniho úmyslem bylo získat čas, aby se dozvěděl odpovědi císaře, dříve než by za španělského krále dal odpověď určitou.

Plukovník Stanhope byl ještě v Madridu, pověřen záležitostmi a rozkazy anglického krále. Nancré a on, protože jednali pro tutéž věc, jednali také v dokonalé shodě, a Alberoni odpovídal stejně oběma. Stanhope se ho zeptal, zda španělský král pošle vojska do Itálie a zda se dopustí nepřátelských činů v době, kdy se právě jedná o mír. Plukovník chtěl od Španělska dosáhnout slibu zastavení zbraní po dobu jednání. Kardinál se zdál dotčen řečí, kterou na něj plukovník mumlal mezi zuby. Odpověděl, že Jeho Katolické Veličenstvo dá převézt osm tisíc mužů na Sardinii, jednak aby se bránilo proti podnikům Němců, jednak proto, že sám

---

10. **Vysvětlivka:** Parmský vévoda František Farnese, královnin strýc a zároveň nevlastní otec (oženil se s její matkou, vdovou po svém bratru Odoardovi).

11. **Vysvětlivka:** Markýz z Louville, v prvních letech vlády Filipa V. jeho důvěrník v Madridu; v létě 1716 ho regent poslal znovu do Madridu, ale Alberoni zařídil, že nebyl ke králi připuštěn a musel se vrátit.

císař ustavičně posílá vojska do Milánska a do Neapolského království; že ostatně v tuto chvíli není s to dopustit se žádného nepřátelského činu a že odpovědi z Vídně pravděpodobně dorazí dříve, než bude Španělsko moci cokoli podniknout. V téže době, kdy Alberoni svými odpověďmi projevoval tak málo ochoty k míru, naléhal s větší horlivostí než kdy předtím na válečné přípravy. Všichni důstojníci bez výjimky dostali rozkaz odebrat se ke svým plukům. Připravilo se vše potřebné k nalodění čtyř dragounských pluků, které měly být i s koňmi převezeny z Barcelony na Sardinii. Intendant námořnictva dostal rozkaz připravit v Barceloně potraviny potřebné k nalodění dvaceti praporů. Do Madridu byli povoláni markýz z Lede a don José Patiño, Alberoniho důvěrník, aby jim byly předány rozkazy španělského krále. Všechno bylo v pohybu pro válku, až po Ripperdu, dosud holandského velvyslance, který slíbil získat do španělských služeb několik Holanďanů, vlajkových důstojníků námořnictva ve službách jeho pánů.

Kapitola devatenáctá

Alberoniho hrozby kvůli odepření jeho sevillských bul. — Rozzuří se na kardinála Albaniho. — Aldrovandiho pletichy, jak posloužit jemu i sobě. — Císař se staví proti sevillským bulám; obviňuje Alberoniho, že jedná s Turky. — Acquaviva přivádí papeže do rozpaků důraznou a velmi přijatelnou žádostí. — Údajné důkazy obvinění proti Alberonimu. — Alberoniho tajná a darebná pohnutka k válce. — Cellamarovo počínání podle toho. — Císař souhlasí se všemi body londýnské smlouvy. — Cellamare prohlašuje, že Španělsko smlouvu nepřijme. — Regent posílá kurýra do Londýna. — Alberoniho pletichy, obavy, výbuchy, hrozby. — Jeho tirády. — Jeho rozhořčení na utrechtskou mírovou smlouvu. — Alberoniho zuřivost nad Nancrého návrhy, zvláště proti postoupení Sicílie císaři. — Prohlašuje, že španělský král smlouvu nikdy nepřijme, ať se stane cokoli. — Jeho chvástání; jeho proklínání. — Přesto jedná s Nancrém s velkým vyznamenáním a se zdánlivou důvěrou. — Alberoniho zuřivost, hrozby a pletichy kvůli odepření jeho sevillských bul. — Alberoni, rozmrzelý kvůli koupi lodí v Holandsku, kde se Beretti mýlí čím dál víc, prohlašuje, že je už nepotřebuje; hrozí. — Pletichy kolem anglické eskadry. — Monteleónovo moudré počínání. — Tajné vyjednávání sicilského krále ve Vídni. — Řeči abbé Duboise k Monteleónovi. — Dvojí pletichy Angličanů ohledně míru, se Španělskem i s císařem. — Monteleónovo mínění. — Nebezpečné pletichy sicilského krále. — Anglický král se otevřeně staví proti jeho přání získat arcivévodkyni pro piemontského prince.

Zatímco se Alberoni chystal vést válku proti světským mocnostem Evropy, s duchovní mocí papeže nijak zvlášť neohleduplně nezacházel a hlasitě prohlašoval, že Jejich Katolická Veličenstva cítí stejnou zlost jako pohrdání nad ubohým chováním římské kurie, která k nim tak jednala jen proto, aby šetřila Němce. Pod záminkou, že papeže omlouvá, říkal Alberoni, že malá pozornost Jeho Svatosti vůči Jejich Katolickým Veličenstvům a její povolnost k jejich nepřátelům pocházejí z nevhodného počínání kardinála Albaniho; že se dokonce z vídeňských dopisů dozvídá, že to byl právě tento kardinál, na jehož radu hrabě Gallas posledně Jeho Svatosti tak drze vzdoroval. Dodal, že španělský král má v úmyslu poslat konečně do Říma nějakého neklidného ducha, nějakého muže s povahou, která dovede mluvit důrazně, ať už bude třeba říct kardinálu Albanimu pár slov do ucha, nebo ať bude vhodné odhalit papeži pletichy, které jeho synovec, veden nízkou a špinavou zištností, provozuje s Němci — nehodné pletichy, které služebníky Jeho Svatosti naprosto mátly falešnými kroky, k nimž ho navádějí; takže Alberoni, stavěje se do čela těch, kdo zájmy Svaté stolice hájí s největší horlivostí, si stěžoval, že není s

to u španělského krále vykonat nic užitečného. Nuncius Aldrovandi, který stále dbal na to, aby si prvního ministra naklonil, neboť jeho ochranu pokládal pro svůj postup za naprosto nezbytnou, nepřestával vychvalovat jeho dobré úmysly a radit papeži, aby využil chvíle, kdy je smýšlení španělského krále vůči církvi stejně výborné jako smýšlení Alberoniho. Nuncius vyložil, že tím, jak dlouho se odpírají sevillské buly, se oba popuzují; že je přitom pro náboženství podstatné udržet španělského krále v smýšlení, jaké dosud měl, a nepopuzovat ho, když je důvod obávat se ve Španělsku žalostných rozkolů; že řada biskupů tohoto království lne k nauce svatého Tomáše; že touž nauku následuje řada členů univerzity v Alcalá; že začínají v konstituci[1] nacházet několik článků, které odporují učení této školy; že se už někteří biskupové vymlouvají, aby nemuseli o konstituci mluvit a psát, pod záminkou, že se bojí dostat se do sporu s tribunálem Svatého oficia, jemuž jedinému je vyhlašování apoštolských dekretů vyhrazeno. Tento nuncius, který zdaleka nenásledoval příkladu nuncia ve Francii, z toho vyvozoval, že chce-li Řím Španělsko udržet, je třeba šetřit nejen španělského krále a jeho ministra, ale navíc že je nutné přizpůsobit se způsobu myšlení biskupů. Ti, kdo měli nejlepší úmysly, si přáli, aby byli buď jménem papeže, nebo aspoň jménem jeho nuncia vyzváni, a měli tak důvod promluvit. Domníval se, že jim toto zadostiučinění nemůže odepřít a že by navíc bylo nutné jim naznačit, aby se vyhnuli tomu, klást papežskou neomylnost za základ svých argumentů. Ale uprostřed všech těch úskoků, jak dosáhnout tolik žádaných bul, se do toho vložil císař a otevřeně se postavil proti. Dal papeži sdělit prostřednictvím svého velvyslance Gallase, že se ve Vídni ze zachycených dopisů v Sedmihradsku zjistilo, že Alberoni začal prostřednictvím prince z Cellamare vyjednávat s Rákóczim o smlouvu a že jde o to vytvořit spolek mezi španělským králem a Portou. Gallas prohlásil, že pro to má důkazy a že s nimi seznámí kardinály, až bude papež chtít navrhnout Alberoniho na sevillské arcibiskupství. Sebemenší naléhání na papeže ze strany císaře bylo hrozbou. Papež se třásl, jen co Němci promluvili, a srdce mu selhávalo. Hlavním bodem jeho politiky bylo získat čas. Acquaviva, který jeho povahu dokonale znal, uznal za vhodné využít španělských příprav na Itálii a mluvit pevně v době, kdy se ve španělských přístavech všechno chystalo k tomu, aby lodě vypluly do Středozemního moře. Když tedy důrazně naléhal na sevillské buly, řekl, že Jeho Katolické Veličenstvo nepochybuje, že Jeho Svatost ochotně poskytne španělským lodím přístavy Ancona a Civitavecchia a bude v tomto případě na tohoto panovníka hledět jako na krajana. Dodal, že návrh je tím spravedlivější, že když Němci táhli dobýt Neapolské království, Jeho Svatost

1. **Vysvětlivka:** Konstituce = bula *Unigenitus* Klementa XI. (1713), odsuzující 101 vět z díla jansenisty Pasquiera Quesnela. Tomisté, stoupenci nauky Tomáše Akvinského o milosti, viděli v některých odsouzených větách zasažené vlastní učení.

jim povolila volný průchod všemi církevními državami[2]; že má na krok španělského krále hledět spíš jako na zdvořilé upozornění než jako na žádost, protože nelze věřit, že by papež chtěl Jeho Katolické Veličenstvo přinutit, aby se uchýlilo ke zbraním, aby dosáhlo toho, co mu tak spravedlivě náleží. Acquaviva nedostal odpověď hned. Když o ni po několika dnech poslal auditora Roty Herreru požádat Paolucciho[3], tento kardinál mu řekl, že se papež v tomto bodě ještě nerozhodl. Když auditor naléhal, Paolucci odpověděl, že Jeho Svatost zatím ani nepovoluje, ani neodmítá, že odpoví v průběhu týdne, že se však zdá, že by věc mohla narazit ještě na nějaké potíže.

Důkazy, které Gallas tvrdil, že má o vyjednávání zahájeném kardinálem Alberonim s Osmanskou Portou, spočívaly ve dvou dopisech, které prý turecký velvyslanec na mírových konferencích předal v Bělehradě[4] anglickému velvyslanci. Císařští tvrdili, že zatímco Alberoni přímo u Porty vyjednával, aby ji podnítil k pokračování války, španělský velvyslanec ve Francii za týmž účelem tajně jednal v Paříži s knížetem Rákóczim. Podezírali v souvislosti s tímto tajným vyjednáváním dokonce regenta a domnívali se, že pokud je Jeho Královská Výsost neschválila, aspoň o něm věděla. Cellamare pověsti, které o tom šířili císařovi ministři, hlasitě popřel, přičemž však dal najevo, že i kdyby čin, z něhož ho obviňovali, byl pravdivý, nemusel by se z něj ospravedlňovat.

Španělský dvůr ještě počátkem dubna doufal, že mír s Turky je stále daleko[5]. Tento dvůr utvrzovaly v odmítání návrhů smlouvy, o níž se vyjednávalo v Londýně[6], ještě další pohnutky. Protože mír nevyhovoval Alberoniho záměrům a protože se domníval, že všeobecný zmatek v Evropě je nezbytný k podpoře zmatků, které chtěl rozdmýchat ve Francii, nic jeho rozhodnutími neotřáslo. Věděl, že císař posílá do Itálie nové vojsko. Říkalo se, že si je tento panovník jist sicilským králem a že záleží jen na vídeňském dvoru, aby smlouvu, kterou s tímto dvorem tajně vyjednávali dva Piemonťané, uzavřel, kdy bude chtít, za podmínek, jaké se mu zlíbí uložit. Tyto okolnosti, počet nepřátel, kteří se proti Španělsku spojovali, malá naděje na užitečné spojence, velká pravděpodobnost, že Španělsko bez jakékoli

---

2. **Vysvětlivka:** Roku 1707 prošlo císařské vojsko pod hrabětem Daunem Církevním státem a dobylo Neapolské království, do té doby v rukou Filipa V.

3. **Vysvětlivka:** Kardinál Fabrizio Paolucci (1651–1726), státní sekretář papeže Klementa XI.

4. **Vysvětlivka:** Bělehrad dobyl princ Evžen v srpnu 1717. Mír mezi císařem a Portou byl za britského a nizozemského zprostředkování podepsán 21. července 1718 v Požarevci; britským prostředníkem byl Robert Sutton, do roku 1717 velvyslanec u Porty.

5. **Vysvětlivka:** Válka císaře s Osmany (1716–1718) skončila mírem v Požarevci (Passarowitz) 21. července 1718.

6. **Vysvětlivka:** Plán smlouvy, podepsané nakonec v Londýně 2. srpna 1718 jako smlouva čtverspolku: císař měl dostat Sicílii výměnou za Sardinii pro savojského vévodu, zříci se nároků na španělskou korunu a synovi Alžběty Farnese mělo být zajištěno nástupnictví v Parmě a Toskánsku.

pomoci podlehne, zkrátka žádná ze všech nejnaléhavějších úvah nemohla změnit odpor, který Jeho Katolické Veličenstvo, strhované svým ministrem, projevovalo vůči plánu, jejž mu Francie a Anglie navrhovaly. Cellamare podle rozkazů krále, svého pána, nevynechával jedinou příležitost mluvit proti této smlouvě. Říkal, že nechápe, jak ji francouzští ministři mohli vůbec posuzovat. Útočil na ustanovení o Sicílii jako na klauzuli, která naprosto ničí základ utrechtského míru. Stairs, aby ho obměkčil, mu chtěl dát pocítit, jaký prospěch by Neapolitánci, jejichž statky císař zkonfiskoval, měli z uzavření smlouvy, v níž by vzájemné vrácení konfiskací bylo ujednáno jako jeden z hlavních článků; ale Cellamare byl příliš prohnaný, než aby zbytečně, dřív než bude mír uzavřen, dával najevo, jak by ho těšilo dostat se touto cestou opět k užívání svých statků. Naopak si tím důrazněji stěžoval jak na vyjednávání, tak na tajnůstkářství, s nímž se před španělským králem zatajovalo, co se děje v průběhu záležitosti, na níž měl tento panovník tolik zájmu. Začínalo se mluvit o blízké roztržce mezi Francií a Španělskem. Cellamare řekl, že ho tyto pověsti neznepokojují, ale že s nelibostí vidí, že základem těchto řečí, tak vzdálených smýšlení krále i francouzského národa a tak vzdálených zájmům Jeho Veličenstva, je přehnaný strach vlády, že se ocitne zapletena do nové války; že tento strach je příčinou, proč je regent hluchý ke všem představám, jež ho mají přimět, aby se chopil zbraní. Dodával, že je se čeho bát, aby Jeho Královská Výsost, jednajíc podle této zásady, nenabídla Angličanům věci, které by se tak málo hodily k její vlastní cti, jako by odporovaly zájmům Španělska; že zájmem vévody z Orléans je nestavět se proti záměrům, které by Jeho Katolické Veličenstvo mohlo pojmout proti společným a tak přirozeným nepřátelům svého rodu, a nedat tomuto panovníkovi ani nejmenší důvod k podezření, že smýšlení Jeho Královské Výsosti vůči němu není upřímné.

Podle Alberoniho pokynů nazýval Cellamare smlouvu uzavřenou v Londýně slátaninou. Dokonce si lichotil, že přiměl maršála z Huxelles přiznat, jak je důležité nenarušit nějakým neuváženým rozhodnutím a zvláštní touhou podporovat na úkor španělského krále plány výhodné pro císaře jednotu, kterou je tak nutné mezi Francouzi a Španěly udržovat. Po tomto přiznání maršála z Huxelles mu Cellamare řekl, že se tvrdí, že abbé Dubois a Chavigny, oba zaslepení svými vyjednáváními, se je snaží prosadit násilím; že jejich cílem je spojit regenta s anglickým králem, jehož postup je španělskému králi den ode dne podezřelejší; že toto spojení však nezabrání, aby po příznivém přijetí, jehož se Nancré dostalo v Madridu, nenásledovalo všemožné dobré zacházení, třebaže měl jinak španělský král důvod soudit, že tento vyslanec má za úkol přednést návrhy, které Jeho Katolickému Veličenstvu nebudou příliš milé. Zatímco se španělský velvyslanec takto vyjadřoval vůči tomu, kdo měl o tom podat zprávu regentovi, mluvil s menší umírněností s různými ministry, které italská knížata vydržovala v Paříži. Říkal jim, že král, jeho pán, z duše nenávidí okovy, které chtějí jejich panovníkům nasadit; že

návrhy Francie budou v Madridu špatně přijaty; že naději na parmské nástupnictví španělský král i královna pohrdají; že oba mají v ošklivosti plán vydat Sicílii do rukou Rakušanů a že Jejich Katolická Veličenstva pokládají návrh ponechat ostatní Itálii ve stavu, v jakém se tehdy nacházela, za zhoubný. Pak, ať s těmito ministry, nebo s jinými, naříkal nad tím, že Francie chce mír za každou cenu, protože ho regent pokládá za nezbytný pro platnost zřeknutí[7]. To byla část pletich, které Cellamare provozoval, aby králi, svému pánovi, získal přátele a zabránil provedení smlouvy. Vídeňský dvůr, který z ní měl sklidit hlavní výhody, však neměl naspěch ji podepsat, a koncem března byli přední císařovi ministři stále rozděleni v tom, jaké stanovisko má tento panovník zaujmout. Když se konečně počátkem dubna uzavření míru s Turky stalo pravděpodobnějším než kdy dřív, císař se všemi body smlouvy souhlasil. Tehdy se dokonce říkalo, že dohoda se sicilským králem je hotová a že sňatek jedné arcivévodkyně s piemontským princem je jednou z hlavních podmínek.

Princ z Cellamare podle svých rozkazů prohlásil, že král, jeho pán, takovou smlouvu nikdy nepřijme; že protože veškerá výhoda je na straně rakouského domu, nebude císařovo přijetí pro Jeho Katolické Veličenstvo příkladem. Navzdory těmto ujišťováním se ještě nepřestalo doufat, že se ho podaří přesvědčit. Protože španělský král přímo neodmítl, poslal regent zvláštního kurýra, aby do Madridu donesl zprávu o císařově souhlasu, v naději, že až španělský král uvidí, jak se přední evropské mocnosti stejnou měrou podílejí na provedení tohoto plánu, překoná Jeho Katolické Veličenstvo také svou nechuť jej přijmout. Skutečně totiž nedalo žádnou přesnou odpověď; kardinál jen Nancrého a plukovníka Stanhopa zdržoval řečmi, že je třeba vyčkat odpovědi z Vídně, než španělský král učiní konečné rozhodnutí. Tento první ministr se spokojoval s tím, že plán ze všech sil potíral ve všech jeho částech a že se zaštiťoval oprávněnou hrůzou, kterou španělská královna pojala z toho, co se navrhovalo ohledně Parmy. Jestliže se trochu krotil, když mluvil s ministry Francie a Anglie, s ostatními se nekrotil, a to zuřivě proti utrechtskému míru, a jednou se dokonce dal strhnout natolik, že portugalskému velvyslanci řekl, že by to nebyla první smlouva porušená, sotva byla uzavřena. Přesto okázale dbal na to, aby si Nancrého naklonil; měl s ním dlouhé porady mezi čtyřma očima; přijetí, jehož se Nancrému u dvora dostávalo, bylo velmi vybrané. Zkrátka, soudě podle vnějších kroků, bylo možné si myslet, že toto zvláštní vyjednávání je španělskému králi i jeho ministrovi milé. Mnoho lidí dokonce podezíralo, že mezi oběma dvory je možná nějaké tajné srozumění, o němž anglický dvůr neví a na něž doplatí. Lidé se vyčerpávali úvahami; podle naléhavosti tolika válečných příprav se dobře usuzovalo, že Španělsko smlouvu odmítne; ale nikdo si nedovedl představit, že by chtělo vést válku bez spojenců, a byli přesvědčeni, že si je jisto Francií nebo

7. **Vysvětlivka:** Při utrechtském míru se Filip V. za sebe i za své potomky zřekl práva na francouzský trůn; na tomto zřeknutí stál nárok vévody z Orléans na korunu pro případ, že by Ludvík XV. zemřel bez potomků.

sicilským králem, protože žádné jiné spojenectví se nezdálo tak přirozené. Sicilský král nedávno poslal do Madridu ještě prezidenta Lascarise, ačkoli tam měl jako řádného velvyslance abbého del Maro. Nikdo tedy nepochyboval o nějakém tajném spojení, buď už uzavřeném, nebo blízkém uzavření. Ale tyto úvahy byly marné; Španělsko bylo opravdu bez jediného spojence. Jeho všemocný ministr marně oplakával zaslepenost celé Evropy, a zvláště Francie, která podle něho promeškávala nejkrásnější a nejsnazší příležitost na světě postavit hranice moci císaře a navždy vyhnat Němce z Itálie. Pokud šlo o sicilského krále, ačkoli Alberoni s vysláním Lascarise příliš nepočítal a nepochyboval, že tento panovník vyjednává s ministrem, který přijel z Vídně do Turína, měl tak vysoké mínění o savojské proradnosti, že nepochyboval, že by Savojsko císaře podvedlo, kdyby se Francie chtěla proti němu spojit se Španělskem. Navzdory veškeré předstírané pevnosti a okázalému spoléhání na válku prožíval Alberoni velký vnitřní neklid nad nejistotou úspěchu, do něhož se chystal pustit. Přiznával, že je-li španělský král sám, je podnik velmi obtížný; říkal, že aspoň dostojí své cti a ukáže ostatním panovníkům cestu; nechával si uklouznout hrozby proti těm, kdo by se k Jeho Katolickému Veličenstvu chtěli připojit až dodatečně; dodával, že válka není podle jeho chuti a že má pro to dobré svědky, a dělal si zásluhu ze všech nespravedlností, které na sebe jedině z horlivosti dobře sloužit svému pánovi přivolával. Právě z této horlivosti nazýval smlouvu chimérickou, podmínky nemožnými a divil se, že si abbé Dubois mohl myslet, že Španělsko naletí na podobné nesmysly a bude se moci spolehnout na lichost záruk, jimiž je vábili. Plukovníku Stanhopovi řekl, že pokládá za prozíravé občas se zamyslet nad proměnami anglické vlády, plynoucími z jejích domácích sporů a ze změny celého ministerstva i všech jeho zásad, jak se stalo při nástupu a při smrti královny Anny[8], z čehož vyvozoval, že se ze strany Anglie nikdy nelze spolehnout na nic pevného a trvalého. Hřímal proti nepoctivosti Francie a Anglie, které se podle něho na všem s císařem už dávno dohodly, takže jejich služby ve Vídni nejsou nic než smluvené pokrytectví; že tento plán, sdělený Španělsku tak pozdě, a ještě po částech, je tak málo tajný, že jeho celé znění už dávno přišlo písemně z Benátek a z Říma, až do té míry, že se mu vysmály florentské noviny a vyjádřily se o něm velmi jasně; odtud se Alberoni dával unášet bezmeznými výpady, zastřenými hrozbami i jinými, otevřenějšími, plnými chvástání o tom, jak dobrou vládu zavedl a na jak vysokou úroveň se mu podařilo Španělsko opět pozvednout; končil velmi zlomyslnými a výhrůžnými varováními pro vévodu z Orléans.

8. **Vysvětlivka:** Anna Stuartovna (1665–1714), královna Anglie, Skotska a Irska od roku 1702, od unie roku 1707 Velké Británie, poslední panovnice ze Stuartovců. Roku 1710 se za její vlády ujali moci toryové, po její smrti je za Jiřího I. vystřídali whigové. Zemřela 1. srpna 1714 v Kensingtonu po mrtvici. Jejím manželem byl princ Jiří Dánský († 1708); z jejích mnoha dětí ji žádné nepřežilo, nejdéle žil syn Vilém, vévoda z Gloucesteru († 1700).

Nancré se tehdy vyjádřil ke všem bodům svého poslání; Alberoni to nazval tím, že konečně po dlouhém tajení vyzvracel všechno, co přinesl, strávené i nestrávené. Zuřivě se rozkřičel proti výměně Sicílie za Sardinii, nazval ji skandální a ptal se, zda Francie, nespokojena s tím, že tento ostrov Španělsku vyrvala, ho chce ještě připravit o právo návratu ujednané utrechtskou smlouvou[9] a dovršit císařovu moc tím, že mu dá prostředky k vytvoření loďstva, jediné věci, která mu chyběla, aby se stal neomezeným pánem Středozemního moře, Jaderského moře a Egejského souostroví a přivedl tam, kdykoli se mu zlíbí, veškeré síly severu. Ve své zuřivosti nazýval tyto plány hovadstvím, ty, kdo je schvalovali, blázny a lidmi opuštěnými Bohem; abbého Duboise slepcem, napáleným Angličany, zbaveným jakéhokoli rozumu k radě, který strhává Francii i regenta do propasti. Jediného maršála z Huxelles vyjímal z původců a přívrženců tak zhoubné rady. Prohlásil, že ať se stane cokoli, španělský král své smýšlení nezmění; že s pevností, kterou projevil v nejnešťastnějších dobách, nepřijme potupné zákony, když má osmdesát tisíc mužů dobře vystrojených a v plném počtu, námořní síly větší, než jaké kdy Španělsko mělo, finance uspořádané jako hodinky a obchod s Indiemi dobře zařízený; že raději zemře se zbraní v ruce, bude-li třeba, než by nechal Angličany rozdělovat a měnit státy podle své libovůle jako pány světa, a že kdyby při tom španělský král zahynul, řeklo by se, že ti, kdo s ním měli společný zájem, přispěli k jeho záhubě. Uložil Monteleónovi, aby mluvil s abbém Duboisem tak, jak on sám mluvil s Nancrém, a aby ho přiměl k týmž úvahám, je-li jich schopen. Zuřil-li proti Francii, nezuřil o nic méně kvůli odmítnutí svých sevillských bul. Stěžoval si na to velmi ostrými slovy Paoluccimu, Gallasovo obvinění proti sobě nazval hanebnými, svatokrádežnými podvody, ďábelským výmyslem; ujistil, že ať španělský král takovou černou pomluvou sebevíc pohrdá, pomstí se za ni, ne jinou pomluvou, ale zbraněmi, protože to je jediná cesta, které mají králové užívat, a podvod mají přenechat nízkým duším. Pak se chlubil svou nezištností a touhou obětovat všechno osobní, ale prohlásil, že protože byla urážka spáchána na spravedlivých právech španělské koruny, bude je katolický král hájit s krajní rázností. Uprostřed tolika rozličných výbuchů jednal Alberoni s Nancrém s takovým vyznamenáním a se zdánlivou důvěrou, že ti, kdo viděli jen tuto vnější stránku, věřili, že vyjednávání činí velké pokroky. Bylo však vidět, že válečné přípravy se urychlují s větší horlivostí než kdy dřív a že řeči lidí, kteří mohli být zasvěceni, k míru vůbec nesměřují.

Castañeda, velitel eskadry, kterého před nějakou dobou poslali do Holandska nakupovat lodě pro Španělsko, dostal nové rozkazy, aby se odtamtud vrátil. Alberoni ho potřeboval k provedení svých záměrů, a protože ho unavily potíže, které tuto záležitost navzdory Berettiho sebedůvěře stále zdržovaly, řekl kardinál,

9. **Vysvětlivka:** Utrechtský mír (1713) přiřkl Sicílii savojskému vévodovi s výhradou, že při vymření savojského rodu připadne zpět Španělsku.

že lodě už nepotřebuje a že Španělsko má dost lodí, aby si zjednalo respekt ve Středozemním moři, neboť je rozhodnuto za jakoukoli cenu buď zajistit rovnováhu Evropy, nebo ji celou zachvátit požárem. Kromě císařských ministrů mařili, jak jen mohli, nákup lodí také ministři Anglie a Portugalska, třebaže nebyli ve válce. Beretti se přesto, jak jsme viděli, chlubil; chtěl dokonce brát za dobré znamení, že byli jmenováni zástupci, aby tuto záležitost posoudili, a Castañedovi, který o tom soudil mnohem rozumněji, řekl, že tak soudí jen proto, že má málo zkušeností se způsobem holandské vlády. Vyzbrojení této republiky pro Baltské moře bylo ještě nejisté; ale vyzbrojení anglické eskadry pro Středozemní moře bylo veřejně známo i s jejím určením pro toto moře, zvláště od Monteleónových hrozeb v té věci. Španělští ministři nevěděli, jaké stanovisko regent v tomto případě zaujme, zda pro jejich pána, nebo proti němu, anebo zda zůstane neutrální, a Beretti si trpce stěžoval na mlčení Madridu a na to, že se v tak obtížné situaci ocitá bez rozkazů a bez instrukcí. Monteleón v Londýně jich nedostával o nic víc než on v Haagu. Alberoni si možná přál, aby se dopustili chyb, a pokládal za užitečné ponechat si volnost zříct se španělských ministrů i závazků, které by přijali, kdykoli se mu to zlíbí; přesně se zatím vyjádřil jen k vyslání anglické eskadry, a to podáním, které dal předložit Monteleónem. Dvůr a jeho přívrženci okázale projevovali přání míru a šířili mezi lidmi, že vyslání této eskadry nemá jiný cíl než dodat váhy anglickému zprostředkování a tím snáze dosáhnout všeobecného klidu. Ti, kdo stáli proti dvoru, ať byli z kterékoli strany, přáli Španělsku, aby odporovali Jiřímu a jeho ministrům. Obchodníci byli znepokojeni vyhlídkou na blízký zákaz svého obchodu. Monteleón uprostřed těchto rozličných nálad dál radil, aby se vina za odmítnutí podmínek smlouvy svalila na vídeňský dvůr tím, že se odloží naprosto zamítavá odpověď a že se, než přijde odpověď z Vídně, budou jen mírně předkládat nevýhody těchto podmínek. Sám v tomto duchu jednal s abbém Duboisem a vykládal ve zlém všechno, co císař dával říkat prostřednictvím anglického krále, ať to směřovalo k odmítnutí, nebo k přijetí. Vědělo se, že ve Vídni jsou emisaři sicilského krále, kteří velmi tajně vyjednávají s princem Evženem, a vyjednávání se pokládalo za pokročilé. Schaub chtěl o tom získat nějaké objasnění, ale nedozvěděl se nic jiného, než že vyjednávání existuje. Monteleón nic neopomněl, aby učinil Císařské podezřelými v Londýně i u abbého Duboise, ať se rozhodnou odmítnout, nebo přijmout. S abbém Duboisem se často vídal, a to dokonce s jakousi důvěrností. Tento abbé ho ujistil, že Jiří bude stát pevně a nedá se od Císařských zdržovat ani klamat; že pokud Španělsko přijme, bude anglická eskadra k dispozici katolickému králi; pokud Vídeň odmítne, Anglie nechá Španělsko jednat a přijme jiná opatření ve shodě s Francií; pokud sicilský král bude vyjednávat s císařem, v tom případě by se Anglie mohla spojit s Francií a Španělskem a pomoci jim přivést Sicílii zpět pod španělskou vládu. Řekl, že kdyby tato koruna projevila nějakou vstřícnost a zdálo se, že je ochotna plán přijmout, získala by z tohoto projevu velké výhody; že

situace je tím příznivější, že anglické ministerstvo je s císařem nespokojeno a že mezi Stanhopem a Penterriederem[10] padla ostrá slova. Monteleón byl přesvědčen, že v bodě, kam věci dospěly, nezbývá Španělsku nic jiného, než ustoupit rozhodným radám Francie a Anglie; ale neodvažoval se přiznat, co si myslí. Věděl, že by se tím znelíbil Alberonimu, s nímž neměl tak dobrý vztah, aby mu mohl psát způsobem přímo odporujícím názorům člověka tak náchylného k pomstě, tak prudkého a tak naprosto mocného.

Mezitím se ministři Anglie, kteří si byli vědomi svého zvláštního zájmu zabránit válce, jíž jim národ začínal vyčítat zbytečnost a neblahé následky, snažili stejnou měrou přivést k míru císaře i španělského krále; ale s každým z nich vyjednávali jinak. Chválili Alberoniho za poctivost, s jakou mluvil s plukovníkem Stanhopem, a řekli, že kvůli ní odložili odpověď na Monteleónovo naléhání ohledně eskadry, protože by nebylo možné neužít v ní výrazů, které se nehodí mezi dvěma spřátelenými mocnostmi, stejnou měrou zainteresovanými na tom, aby mezi sebou udržovaly co nejužší jednotu. Stanhope vydával za projev pozornosti, že místo aby odpověděl na Monteleónovo podání, píše přímo Alberonimu, že eskadra určená do Středozemního moře bude sloužit španělskému králi, ať se císař rozhodne plán smlouvy odmítnout, nebo přijmout. Znovu vychvaloval výhody smlouvy a jak důležité by pro španělského krále bylo mít nohu v Itálii a hned teď umístit španělskou posádku do Livorna se zárukou předních mocností Evropy. Monteleón, polichocen těmito řečmi, byl přesvědčen, že král, jeho pán, uspěje, bude-li chtít uzavřít pevné spojenectví s Francií, Anglií a Holandskem; že bude záležet jen na něm, aby si od těchto mocností vymínil formální závazek navždy zabránit Císařským, aby v Itálii páchali útisk a pod vyhledanými záminkami napadali tamní knížata v jejich svobodě, statcích a svrchovanosti. Ale zatímco mu Stanhope dával tak dobrá slova a tak krásné naděje, tento ministr i Sunderland oba ujišťovali Penterriedera, že bude-li císař ochoten smlouvu podepsat, anglický král věrně splní její závazky a půjde proti Španělsku až do krajnosti.

Ministři Anglie se zřejmě domnívali, že se musí vyjádřit tak jasně, aby vídeňský dvůr přiměli k rozhodnutí, protože se dozvěděli, že vyjednávání sicilského krále pokračuje, že ho silně podporují někteří procísařští Španělé, které si tento panovník získal, a že ti radí císaři, aby se zmocnil Parmy a Piacenzy a tento stát vyměnil za Sicílii. Piemontští ministři se stejnou měrou snažili ze všech stran mařit londýnskou smlouvu, a zatímco ve Vídni vynakládali úsilí, aby svého pána spojili s císařem, sami se ve Francii a v Anglii spojovali s ministry italských knížat, aby zabránili úspěchu plánu dohodnutého mezi regentem a anglickým králem. Tento panovník věděl, jak nebezpečné jsou záměry sicilského krále, a tedy jak důležité je zabránit, aby

10. **Vysvětlivka:** Penterrieder, císařský diplomat, který v té době vyjednával v Londýně za císaře o smlouvě.

ve Vídni uspěl a aby svými pletichami dosáhl cíle, který si vytkl: arcivévodkyně pro piemontského prince. Aby tomu zabránil, dal tedy anglický král císařským ministrům najevo, že kdyby se pověsti o tomto sňatku, které kolovaly, potvrdily, nebylo by mu napříště možné udržovat s císařem tytéž styky a tutéž důvěru, jaké měl dosud. K rozkazům, které v té věci dal Saint-Saphorinovi, dokonce připojil dopisy pro císaře a pro císařovnu Amálii[11], matku arcivévodkyň.

11. **Vysvětlivka:** Vilemína Amálie Brunšvicko-Lüneburská (1673–1742), vdova po císaři Josefu I. († 1711); jejich dcerami byly arcivévodkyně Marie Josefa a Marie Amálie, syn Leopold Josef zemřel v kojeneckém věku.

Přílohy vydavatele (edice 1856)

Následující přílohy připojil ke svazku vydavatel edice z roku 1856, historik Adolphe Chéruel. Odkazy na stránky francouzského vydání jsme nahradili odkazy na kapitoly tohoto překladu, kde to bylo možné.

I. Strážce pečetí d'Argenson

(K Tomu 15, kap. 10.)

Markýz d'Argenson[1] podává ve svých Pamětech[2] dosti obsáhlé podrobnosti o svém otci. Nebude bez zajímavosti srovnat je s tím, co o téže osobě říká Saint-Simon. Je to nezbytný doplněk jeho Pamětí. Zde je několik výňatků z poznámek markýze d'Argenson o jeho otci.

„Můj otec se narodil v Benátkách: za kmotru měl republiku a za kmotra prince ze Soubise, který tehdy cestoval po Itálii. Mám původní dopis Balzakův[3] o jeho narození: předpovídá v něm *malému Benátčanovi* velkou slávu. Když můj otec dokončil studia v Paříži, vrátil se do Touraine. Chtěl sloužit ve vojsku; otcovská něha se tomu vzepřela. Léta přibývala; na jinou dráhu bylo už poněkud pozdě. Můj otec našel pomoc z matčiny strany. Pan Houlier, jeho děd z matčiny strany, ještě žil; byl generálním poručíkem bailliage v Angoulême: nabídl mu, že mu svůj úřad postoupí; byl to jeden z pěkných soudních obvodů království. Můj otec přijal ne bez odporu, ale protože nedokázal snášet nečinnost. Můj otec odjakživa miloval práci; mám o tom četné doklady: poznámky k četbě, pojednání o politice, historické výpisky, studie veřejného i soukromého práva, mám jich celé svazky. K čemu to mohlo být chudému venkovskému šlechtici, nebo dokonce provinčnímu soudci? Ale tento podřízený úřad byl už přece soudcovským úřadem.

„Můj otec byl přitom vyhledáván tou nejlepší společností, jaká v provincii byla; nechyběl na žádné slavnosti, byl to milý a veselý společník, a k tomu duch pevný, duše silná, srdce stejně odvážné jako rozum, jemnost v postřezích, správnost v úsudku; snad sám sebe neznal; netušil, kam až sahá jeho nadání.

„Někdy zakoušel od svých kolegů v soudním sboru mnoho nepříjemností: zdálo se jim, že rychle přechází přes formality, aby se dříve dostal k podstatě a k tomu

1. **Vysvětlivka:** René-Louis de Voyer de Paulmy, markýz d'Argenson (1694–1757), starší syn strážce pečetí d'Argensona, později státní sekretář pro zahraniční věci (1744–1747), autor pamětí a deníku.

2. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Vydání z roku 1825, s. 183 a násl.

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Jean-Louis Guez, pán z Balzacu, šlechtic z kraje Angoumois, byl s rodinou d'Argensonů v přátelském styku.

hlavnímu, totiž ke spravedlnosti. Smiřoval spory, ušetřoval stranám soudcovské poplatky; činil mnoho dobrého; to stačilo, aby se proti němu zvedl křik těch tvorů posedlých právy, to jest výnosy svých úřadů.

„Ale tu je počátek štěstí mého otce, povznesení, za něž vděčil jistě jen sobě a svému nadání, kterému k tomu, aby bylo všeobecně uznáno, chybělo jen větší jeviště. Roku 1691 nebo 1692 byla do provincií vyslána komise *Velkých dnů*.[45] Jedním z komisařů byl pan de Caumartin, který se později stal mým strýcem. Když komise přišla do Angoulême, hned na první pohled ji zaujaly zásluhy generálního poručíka; zdál se jim vysoko nad vším, s čím se na své cestě setkali. Pan de Caumartin, který si zakládal na znalostech genealogie, znal už předem naši rodinu a postavení, jaké zaujímala v Touraine; obzvlášť si mého otce oblíbil. Pan de Caumartin byl spřízněn s Pontchartrainem a měl u tohoto ministra velký vliv. Naléhal na mého otce, aby s ním jel do Paříže. Všichni komisaři se k němu přidali; byli zajedno, upřímné nabídky služeb. Můj otec nějakou dobu odmítal; nemiloval vzdušné zámky. Po několika měsících ho však jedna důležitá záležitost povolala do Paříže a zdržela ho tam.

„Pan de Caumartin toho využil, aby ho seznámil s Pontchartrainem, tehdy generálním kontrolorem a později kancléřem Francie. Pontchartrain poznal, že to, co mu bylo řečeno, je pravda, a podržel mého otce u sebe. Nejprve ho, aby ho vyzkoušel, pověřil několika velmi ožehavými úkoly, z nichž se zhostil se zdarem. Takový byl úkol reformovat admirality, revidovat námořní řády, znovu ustavit soud pro námořní kořist; a v těchto námořních věcech se můj otec za krátkou dobu stal tak zdatným, že když byl jednooký Pontchartrain[6] přijat jako nástupce v úřadu, dali mu mého otce za učitele.

„Potom dostal pověření generálního prokurátora pro vyšetřování poplatků ze svobodných lén a z amortizací.[7] Vykonal přitom neuvěřitelnou práci a vrátil králi několik milionů, přičemž si i u stran, proti nimž se vyšetřování vedlo, získal jen úctu a chválu pro svou spravedlnost a bezúhonnost. Můj otec se tehdy zbavil svého úřadu v Angoulême. Pan de Caumartin ho oženil se svou sestrou a Pontchartrain tento sňatek schválil. Mému otci bylo čtyřicet jedna let; byl dobře rostlý, s tváří spíše

---

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Jde tu pravděpodobně o komisi Velkých dnů, která se roku 1688 odebrala do Poitiers. Viz Pojednání o Velkých dnech připojené k Pamětem Fléchierovým (vyd. Hachette, s. 315).

5. **Vysvětlivka:** Velké dny (*Grands Jours*) byla mimořádná soudní zasedání, při nichž komise soudců vyslaná z Paříže soudila na místě v provinciích, zvláště zločiny a přehmaty mocných, na které místní soudy nestačily.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Kancléřův syn.

7. **Vysvětlivka:** Poplatek ze svobodných lén (*franc-fief*) platili neurození držitelé šlechtických statků, poplatek z amortizace (*amortissement*) církevní a jiné nezanikající instituce, když nabývaly nemovitosti.

výraznou než líbeznou. Má matka mohla, co se jmění týče, uzavřít lepší sňatek, ale jakmile ho poznala, odmítla každou jinou partii.

„Tento sňatek a ochota několika přátel umožnily mému otci koupit úřad dvorního referendáře, bez něhož se v jeho době nedalo k ničemu dospět; neboť tehdy vládly zásady pořádku, které se za nynější vlády[8] příliš zanedbávají. Jeho šťastná hvězda chtěla, aby tyto úřady byly tehdy velmi levné. Můj otec také získal několik dědictví v pobočné linii. Vikomt d'Argenson, jeho strýc, který byl několik let[9] guvernérem Nové Francie (neboli Kanady), mu u příležitosti sňatku daroval nebo zajistil větší část svého jmění, mimo jiné svůj palác v ulici Vieille-du-Temple, kam se můj otec roku 1696 přestěhoval.

„Tak se mohl můj otec usadit, vzít si ženu a koupit úřad. Brzy nato se pro něho uvažovalo o intendantuře v Metách. Dali však přednost tomu svěřit mu pařížskou policii, protože pan de La Reynie odešel. Je známo, jak se tohoto úřadu zhostil a jaké nadání v něm projevil. V tomto úřadu byl můj otec skutečně ministrem: pracoval přímo se zesnulým králem a byl s tímto panovníkem v ustavičné korespondenci. Desetkrát se uvažovalo o tom, že ho povolají do ministerstva: dvorské pikle a spolčení ministrů se tomu vždy postavily, vždy pod záminkou, že by se nenašel nikdo, kdo by ho nahradil v pařížské policii v tak těžkých dobách, jako byly doby poslední války. Měli ho za přítele jezuitů mnohem více, než jím ve skutečnosti byl. Znal je lépe než kdokoli jiný a nikdy pro ně mnoho neudělal. A tihle lidé nemají rádi, když někdo pracuje v jejich zájmu jen napůl. S paní z Maintenon byl můj otec také jen v prostředních vztazích: dovedla si ho vážit, ale s touto dámou byl málo spjat. Byl oddán přímo svému pánu. Ministři se ho báli; dvořané se mu vyhýbali, stejně jako se on dovedl obejít bez nich. Pan de Bâville byl v Languedocu v právě takovém postavení; jeho úspěchy ho tam uvěznily, ale vynesly mu svrchovanou moc.

„Můj otec měl zároveň moudrost v rozhodování i odvahu k provedení. Uprostřed nesmírné práce, kterou byl zavalen, byl můj otec vždycky nejnedochvilnějším ze všech lidí: nikdy nevěděl, kolik je hodin, a dělal si z noci den a ze dne noc, jak se mu to hodilo. Byl nucen zabývat se množstvím podrobností, většinou velmi důležitých, ale různého druhu, a vyřizoval je, kdy mohl nebo kdy chtěl, nahodile a po kouskách, a ustavičně přerušoval jedno kvůli druhému. Jeho nadání, stejně spolehlivé jako činorodé, však na všechno stačilo; vždycky našel konec svých nití, přestože je každou chvíli trhal, a zabýval se postupně stem různých věcí, aniž je zaměňoval.

---

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Markýz d'Argenson psal za vlády Ludvíka XV.

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** 1657–1660.

„Jsem přesvědčen,[10] že ze všech mužů, kteří v naší době zastávali vysoké úřady, se nikdo nepodobal kardinálu Richelieuovi více než můj otec. Tento velký ministr by se jistě nebyl zřekl *lit de justice* v Tuileriích (26. srpna 1718). Stačí připomenout události, které k němu vedly. Hrozil strašlivý převrat; nikdy k němu nebylo blíž; zbývalo už jen zapálit *prach*, podle výrazu kardinála Alberoniho v jeho zachyceném dopise. Regent zrazovaný vlastním ministerstvem, zatvrzelost parlamentů, neklid protestantů v Poitou, nepokoje v Bretani, spiknutí Cellamare, do něhož byla zapletena řada osob z Paříže a jehož nitky se spřádaly v paláci du Maine; spory mezi princi krve a legitimovanými, mezi šlechtou a vévody a pairy, mezi jansenisty a molinisty; všechny tyto příčiny rozbrojů rozdmýchávané a placené španělskými penězi: je snad málo, že zachránil království před touto strašlivou vřavou a před občanskými válkami, které by jistě přinesl odpor knížete tak odvážného, jakým byl pan vévoda z Orléans?

„Od smrti Ludvíka XIV. byl můj otec terčem všech těch malých pánků, kteří obléhali regentovu mysl. Ztrpčovali mu jeho úřad; a přece je známo, že regent mu byl zavázán podstatnými službami, na něž nemohl zapomenout, aniž by se provinil nejvyšším nevděkem.[11] Můj otec byl zpraven o všem, co se kulo; varoval před tím pana vévodu z Orléans. Ten nechtěl uznat pravdu, dokud věci nedospěly do krajní zřejmosti. Můj otec čekal na pana vévodu z Orléans v Palais-Royal až do dvou hodin po půlnoci. Konečně ho princ, když se vrátil z jedné zábavy, přijal k slyšení a z nezvratných důkazů poznal, jak nebezpečné je jeho postavení. Bylo nutno učinit velké rozhodnutí: můj otec se stal strážcem pečetí a předsedou finanční rady. Nikdy nebylo odvážnějšího státního zásahu než toho, jímž zachránil svého prince a svou vlast. Bylo to, podle výrazu jednoho současníka, skutečné *katilinovské spiknutí, v němž byl můj otec Ciceronem*.

„Nikdo nemluvil veřejně lépe než můj otec; nevynikal ani tak právnickou učeností jako výmluvností plnou věcného obsahu, velkých zásad a vznešených myšlenek.

„Potom bylo třeba zacelit trhliny, které otevřeli nepřátelé státu. Nikdo netušil, že je můj otec tak způsobilý ke správě financí, jak se ukázal; ale vlastnosti muže moudrého, milujícího veřejné blaho, pevného, pracovitého a dobrého hospodáře jsou daleko cennější než ta prokletá finanční věda, která zahubila Francii. Můj otec nikdy nenaletěl Lawovi a myslím dokonce, že kdyby záleželo jen na něm, byl by dal přednost projektům pánů Pârisových,[12] kteří chtěli postavit systém proti systému

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Paměti markýze d'Argenson (vyd. 1825), s. 176 a násl.

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz Paměti Saint-Simonovy, Díl II, Tom 7, kap. 18, a v tomto Dílu Tom 15, kap. 10; dále Paměti markýze d'Argenson (vyd. 1825), s. 190, 191.

12. **Vysvětlivka:** Bratři Pârisové, finančníci původem z Dauphiné (nejznámější z nich Joseph Pâris-Duverney), převzali roku 1718 generální pachty a postavili proti Lawovu systému vlastní akciovou společnost, tak zvaný antisystém.

a měli plán akcií na generální pachty, jenž musel nutně pobledět před zhoubným pozlátkem mississippských akcií. Law a můj otec se nikdy úplně neshodli. Můj otec však udělal chybu, že to odložil na druhý den, když dostal rozkaz zatknout Lawa a zavřít ho do Bastily, a to rozhodlo o jeho nemilosti. Můj otec se tím příliš netrápil; trápilo ho však mnohem víc, když viděl, že tato nemilost s sebou nese i nemilost mého bratra,[13] navzdory opačnému slibu, který dostal od regenta.

„Můj otec řídil věci svého ministerstva s obdivuhodnou tajností. Tu je důkaz. Večeřel jsem ve městě; vracel jsem se domů v jednu hodinu po půlnoci; vrátný mi řekl, že mě pan strážce pečetí volá. Šlo o to napsat podle jeho konceptu patnáct oběžníků stejnému počtu intendantů a nejít spát, dokud nebude vše hotovo. Můj bratr už dokončil svůj úkol, který byl stejně velký, a šel si lehnout na otcův rozkaz. Vypil jsem kávu a do postele jsem šel až ve čtyři hodiny ráno. Šlo o zvýšení hodnoty mincí, které všechny překvapilo; neboť se rozhlašovalo, že se hodnota sníží. Druhý den byl tento edikt vyhlášen a naše dopisy rozvezli kurýři. Můj otec se tedy nespolehl na mlčenlivost svých úředníků; jeho prozíravost šla tak daleko, že se přišel sám přesvědčit, zda jsme oba šli spát, když jsme dopsali své písemnosti, neboť vidina jistého zisku mohla být pro kohokoli jiného prudkým pokušením toto tajemství prozradit."

II. Nevydaný deník Nicolase-Josepha Foucaulta

(K Tomu 15, kap. 11.)

Už výše (Díl IV, Přílohy vydavatele k Tomu 12, VIII. Louvoisova žárlivost na Seignelaye) byla řeč o nevydaném deníku Nicolase-Josepha Foucaulta. Jedna z jeho pasáží obsahuje líčení, jak Angličané spálili francouzské lodě po námořní bitvě u La Hougue.[14][15] Kdyby byla normandská pobřeží měla svůj válečný přístav, jak žádal Seignelay,[16] bylo by v něm rozptýlené loďstvo našlo útočiště. Viděli jsme však, že se tomu Louvois postavil. Nicolas-Joseph Foucault, který byl tehdy

13. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Hrabě d'Argenson, který byl za vlády Ludvíka XV. ministrem války.

14. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** La Hougue-Saint-Vaast (departement Manche). Někdy se píše la Hogue.

15. **Vysvětlivka:** Bitva u La Hougue (29. května – 3. června 1692): po nerozhodném střetnutí u Barfleuru zničilo anglo-nizozemské loďstvo francouzské lodě, které se uchýlily k Cherbourgu a do zátoky La Hougue; tím padl plán vylodění Jakuba II. v Anglii.

16. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste Colbert, markýz ze Seignelay (1651–1690), Colbertův syn, státní sekretář pro námořnictvo.

intendantem v Caen, byl očitým svědkem této události a poslal o ní zprávu ministrovi námořnictva.[17]

„Pan z Tourville připlul k La Hougue s dvanácti loděmi posledního května 1692 ráno; večer zakotvil na rejdě, na dostřel pobřežních děl, protože dno zátoky La Hougue je pro kotvení velmi dobré. Ale pan ze Sepville, synovec pana maršála z Bellefonds,[18] který velel lodi *Le Terrible*, chtěl obeplout ostrov Tatihou příliš zblízka, a uvízl proto na skalním výběžku, který se při odlivu vynořuje; a protože se naše lodě mohly přiblížit blíže ke břehu, šel jim pan de Combes, který vypracoval plány na zřízení přístavu v La Hougue, vyznačit kotviště, a 1. června kolem deváté ráno připlulo všech dvanáct lodí,[19] každá na své místo, zatímco nepřátelé zůstávali stále na kotvě dva dostřely děla od té z našich lodí, která byla nejdále na moři.

„Pan z Tourville přišel spolu s pány z Anfreville a z Villette[20] za anglickým králem[21] do La Hougue, aby přijal rozkazy, co mají dělat. Všichni tři navrhli počkat na nepřítele a bránit se. Když pan z Villette ve svém dobrozdání řekl, že kdyby loď, které velí, byla obchodní nebo korzárská, nechal by ji najet na mělčinu, ale že jde-li o královské lodě, myslí si, že sláva Jeho Veličenstva žádá bránit je do krajnosti, anglický král i maršál z Bellefonds bez váhání přistoupili na tento názor a bylo rozhodnuto, že naše lodě zůstanou na kotvě a počkají na nepřítele. Této poradě byli přítomni pan z Tessé, generálporučík, pánové z Gassion a ze Sepville, polní maršálové, lord Melfort[22], pánové z Bonrepos a Foucault; a pánové z Tourville, z Anfreville a z Villette se vrátili každý na svou palubu, aby vše zařídili. Pan Foucault jel s nimi a vstoupil na loď pana z Villette, aby se dozvěděl, zda on nebo ostatní kapitáni něco nepotřebují. Žádali po něm střelný prach, protože většina lodí ho neměla dost, a dokonce i ten, který dostaly v Brestu, byl příliš slabý a nevrhal kouli ani do poloviční vzdálenosti než prach nepřátel. Jinak byla loď pana z Villette ve velmi dobrém stavu a uvedeného pana Foucaulta ujistili, že až na kotvy jsou na tom ostatní stejně.

„Rychle se poslalo pro všechen prach, který byl ve skladech ve Valognes a v Carentanu; ale k ničemu nebyl; neboť rozhodnutí, které bylo ráno přijato, totiž bránit se na kotvě, změnil večer pan maršál z Bellefonds na rozhodnutí nechat lodě

---

17. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopisný deník, Císařská knihovna, č. 229 ze sbírky 500 Colbertových rukopisů, fol. 81 a násl.

18. **Vysvětlivka:** Bernardin Gigault, markýz z Bellefonds (1630–1694), maršál Francie, roku 1692 velitel vojska shromážděného v Normandii k vylodění v Anglii.

19. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Jde tu stále o lodě, které unikly pohromě u La Hougue.

20. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Společnost pro dějiny Francie vydala Paměti markýze z Villette, kde je líčení námořní bitvy u La Hougue; s. 113–143.

21. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Jakub II.

22. **Vysvětlivka:** John Drummond, hrabě z Melfortu, státní sekretář Jakuba II. v exilu (do roku 1694).

najet na mělčinu;[23] a to bylo přesto provedeno teprve druhý den, 2. června, za úsvitu, s velkým spěchem, ve zmatku a v hrůze, protože námořníci už mysleli jen na to, jak lodě opustit a vynést z nich všechno, co mohli, od noci z neděle 1. června až do sedmi hodin večer následujícího dne, kdy nepřátelé, kteří kolem našich lodí jen kroužili a nepřiblížili se k nim na dostřel děla, dokud je viděli na vodě, vyslali čluny, aby zjistily hloubku a stav, v jakém lodě jsou.

„Když viděli, že nebylo učiněno žádné opatření, jak bránit přístup k nim, poslali s přílivem kupředu jeden člun, který zapálil loď pana ze Sepville, jež byla nejdále na moři a ležela úplně na boku. Za tímto prvním člunem připluly další s jednou zápalnou lodí a spálily pět ostatních lodí, které ležely na mělčině pod ostrovem Tatihou. Pravda, z pevnosti se na tyto čluny vypálilo několik ran z děl, ale bez účinku, stejně jako rány z mušket, které naši vojáci stříleli z břehu, a nepřátelé svou zápalnou loď odvezli zpět, aniž ji museli použít. To vše se odehrálo před očima anglického krále a pana maršála z Bellefonds, kteří byli v Saint-Vaast u La Hougue, kde velmi dlouho zůstali a hleděli na tu smutnou podívanou.

„Druhý den v osm hodin ráno se nepřátelé s přílivem vrátili ke straně La Hougue, kde bylo šest dalších lodí na mělčině pod děly pevnosti; poslali tam několik člunů, které k nim přirazily a spálily je stejně snadno, jako den předtím spálily prvních šest, navzdory palbě z děl pevnosti a z baterie *à barbette*,[24] kterou dal postavit pan rytíř z Gassion; jen ta měla nějaký účinek: zahnala několik člunů a zabila na nich několik mužů.

„Když nepřátelé těchto šest lodí zapálili, měli tu smělost proniknout do jakéhosi přístavu, kde bylo dvacet obchodních lodí, dvě lehké fregaty, jedna jachta a velké množství člunů, všechny na mělčině u břehu, a spálili osm obchodních lodí a vnikli na jednu gribanu a ještě jedno plavidlo, které měli volnost i čas připravit k plavbě a odvést s sebou za pokřiku *Ať žije král!*; a nebýt moře, které ustupovalo, byli by spálili nebo odvlekli i ostatek. První výprava je nestála ani jednoho muže; při této jich bylo zabito nebo zraněno jen málo, ačkoli se nepřátelé přiblížili tak blízko k břehu, lemovanému mušketýry, že koni bailliho z Montebourgu, který byl u anglického krále, zlomila nohu rána z muškety vypálená z anglických člunů. Ty s sebou vedly dvě zápalné lodě, které se příliš přiblížily a uvízly na rybářských zařízeních, a nepřátelé je při ústupu zapálili.

„Nelze se divit, že se jim tento druhý podnik tak dobře zdařil; po spálení prvních lodí bylo příliš pozdě dělat opatření k záchraně ostatních, protože v noci, která byla mezi oběma akcemi, byl odliv, a nebylo tedy možné použít našich fregat a člunů, které ležely na mělčině.

---

23. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Důvod této změny rozhodnutí viz v Pamětech markýze z Villette, s. 134–135.

24. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Druh plošiny bez náspu, odkud dělo střílí přes val.

„Ale tu je velká chyba, které se dopustili a která zavinila všechno zlo: že se hned 31. května večer, kdy naše lodě připluly, nerozhodli nechat je najet na mělčinu.“[25]

Opatření nutná k opevnění normandského pobřeží se přijala příliš pozdě, jak dokazuje tentýž Deník. Louvois už nebyl na živu, aby se stavěl proti Vaubanovým projektům, a roku 1694 se pomýšlelo na jejich provedení. „V květnu 1694,“ říká Foucault,[26] „přijel pan z Vaubanu do La Hougue a prohlédl si její opevnění. Myslel, že je třeba postavit podél pobřeží několik redut a v čele Carentanu opevněný tábor.“ Foucault dodává: „Na tři normandské generality bylo na stavby v La Hougue uvaleno padesát tisíc livrů.“[27] Tato opevnění zřízená na normandském pobřeží nezabránila nepřátelům roku 1695 bombardovat Granville. „Dne 18. července,“ píše Foucault,[28] „v devět hodin ráno se nepřátelé objevili před Granville v počtu devíti válečných lodí a devíti bombardovacích galiot, které zakotvily kousek za dostřelem děl. Bombardovali město až do šesti hodin večer a vrhli pět set bomb. První galiota se musela před naším dělostřelectvem stáhnout. Ve městě bylo poškozeno šest domů a na předměstí sedm nebo osm domů krytých doškem.“

III. Kancléři za vlády Ludvíka XIV.

(K Tomu 15, kap. 12.)

V jedné poznámce k *Pamětem Saint-Simonovým* (Díl III, Přílohy vydavatele k Tomu 10, I) jsme uvedli kancléře a strážce pečetí Francie v první polovině XVII. století. U příležitosti smrti kancléře Le Telliera (30. října 1685) charakterizuje Saint-Simon kancléře z konce století.[29] Tento přehled doplníme několika výňatky z Pamětí markýze d'Argenson. Zde je nejprve Saint-Simonova poznámka:

„Boucherat, který se stal kancléřem (*po Le Tellierově smrti*), z kancléře neměl nic než postavu, ale takovou, že kdyby se měl kancléř namalovat schválně, nemohlo se to povést lépe.[30] Býval rádcem pana z Turenne a jeho důvěrným přítelem, a to mu velmi pomohlo; jinak to byl muž těžkopádný a velmi málo duchaplný i osvícený. Toto střídání se zdálo být kancléřům osudné. Séguier, jeden z velkých mužů taláru v každém ohledu, jím byl mezi oběma Aligry,[31] otcem a synem, vybranými proto, aby

25. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Srov. Paměti markýze z Villette, který vyslovuje týž názor.

26. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopisný deník, fol. 87 recto.

27. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopisný deník, fol. 87 recto.

28. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tamtéž, fol. 90.

29. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Poznámky k Dangeauovu Deníku. Viz Deník markýze z Dangeau se Saint-Simonovými dodatky (vyd. Didot, sv. I, s. 242–243).

30. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O Boucheratovi viz Paměti Saint-Simonovy (Díl I, Tom 2, kap. 18).

31. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Saint-Simonova myšlenka je jasná: chce říci, že Séguier byl kancléřem mezi prvním Aligrem (kancléřem v letech 1624–1635) a druhým Aligrem (kancléřem v letech

byli nicotní, a jejichž potomstvo nebylo o nic duchaplnější. Le Tellier[32] byl jemný, obratný, poddajný, lstivý, skromný, vždy mezi dvěma proudy, vždy u svého cíle, plný ducha, síly, a zároveň půvabu, vlídnosti a prozíravosti; spíše jasnozřivý, pronikavý a znalý než učený, vybudoval a založil nejvyšší postavení. Boucherat[33] poskytl oddech od tolika talentů, a pokud nějaký projevil ve stupni státního rady, zůstaly udušeny v záhybech jeho kancléřského taláru. Ministrem nebyl."

Saint-Simon mluví v pokračování této poznámky o uchazečích o kancléřský úřad, kteří byli postaveni proti Boucheratovi a nad nimiž zvítězil. Markýz d'Argenson není k Boucheratovi příznivější než Saint-Simon:[34] „Když jsem přišel na svět (roku 1694), byl kancléř Le Tellier, otec Louvoisův, mrtev už několik let. Tuto vznešenou hodnost zastával pan Boucherat; byla by vysoko nad jeho schopnosti, kdyby byly doby obtížnější; ale moc Ludvíka XIV. byla tak pevně zajištěna, parlamenty tak poddajné, právo předkládat představy bylo nejvyšším soudním dvorům tak omezeno, či lépe řečeno tak dokonale odňato, že bylo možné bez obav svěřit tento úřad starému soudci ve věku sedmdesáti let, který se stal téměř nejstarším členem rady. Pan Boucherat ho také zastával velmi pokojně až do osmdesáti čtyř let, kdy zemřel[35] a zanechal jen dcery. Jeho nástupcem se stal pan Pontchartrain,[36] který byl od roku 1689 generálním kontrolorem financí a od roku 1690 státním sekretářem pro námořnictvo a pro pařížský department.

„Pan Pontchartrain přijal úřad kancléře jako odpočinek. Za takový jej v oněch dobách poslušnosti skutečně bylo možno pokládat. Byl velmi šťasten, že mu král ráčil dát za nástupce v generální kontrole financí pana Chamillarta a v jeho departmentech (námořnictva a Paříže) pana Pontchartraina, jeho syna. Ani jeden z nich nebyl jistě schopen ho důstojně nahradit; ale zbavovali ho nejúnavnějších starostí. Musel ovšem dál radit svému synovi, který mu nepůsobil všechno to zadostiučinění, jaké si od něho mohl slibovat;[37] a to ho přimělo k úplnému odchodu na odpočinek. Ludvík XIV. byl starý a chýlil se k pádu; pan Pontchartrain byl právě v jeho věku; kromě toho se chtěl moudře vyhnout tomu, aby musel

---

1674–1677). Ale interpunkce přijatá v Dangeauově Deníku činí větu nesrozumitelnou; zapsali ji takto: „Séguier, jeden z velkých mužů taláru v každém ohledu, jím byl mezi oběma; Aligreové, otec a syn, vybraní proto, aby byli nicotní, atd." Je tu tisková chyba, kterou je důležité opravit.

32. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Michel Le Tellier byl kancléřem v letech 1677–1685.

33. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Kancléřem v letech 1685–1699.

34. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Paměti markýze d'Argenson (vyd. 1825), s. 141–142.

35. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Boucherat zemřel 2. září 1699.

36. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O Pontchartrainovi viz Paměti Saint-Simonovy (Díl I, Tom 2, kap. 18).

37. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O kancléřově synovi viz Paměti Saint-Simonovy (Díl II, Tom 4, kap. 19).

do parlamentu přinést edikt, který prohlašoval legitimované prince za způsobilé nastoupit na trůn.[38][39]

„Tímto úkonem byl pověřen pan Voysin; úkon proběhl přesto s toutéž poslušností, kterou rozkazům Ludvíka XIV. projevovali až do chvíle smrti tohoto panovníka, k níž došlo, jak každý ví, 1. září 1715. Pan Voysin, kancléř zhruba stejného kalibru jako pan Boucherat, zemřel velmi vhod v únoru 1717.[40] Nahradil ho pan d'Aguesseau.[41]

„Ze tří posledních kancléřů vlády Ludvíka XIV. byl pan Pontchartrain bezesporu nejschopnější. Býval radou pařížského parlamentu. Potom byl pan Pontchartrain po dvacet let[42] prvním prezidentem parlamentu v Bretani a podal tam důkazy pevnosti, obratnosti a šikovnosti, když dovedně zacházel s těmi bretonskými hlavami, odjakživa tak nesnadno ovladatelnými."

---

38. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tento edikt byl přinesen do parlamentu 2. srpna 1714 a kancléř Pontchartrain odešel na odpočinek v červenci. Zemřel roku 1727 ve věku osmdesáti devíti let. Jeho korespondence je uložena v Císařské knihovně, rukopisy, fond Mortemart, č. 60–61.

39. **Ediční poznámka:** Louis Phélypeaux, hrabě z Pontchartrainu, se narodil 29. března 1643 a zemřel 22. prosince 1727, tedy ve věku osmdesáti čtyř let.

40. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O kancléři Voysinovi viz Paměti Saint-Simonovy (Díl II, Tom 7, kap. 15).

41. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Povahopis kancléře d'Aguesseau viz tamtéž (Díl IV, Tom 14, kap. 8).

42. **Ediční poznámka:** Pontchartrain byl prvním prezidentem bretaňského parlamentu v letech 1677–1687.

Tom šestnáctý (1718)

Kapitola první

Císař přijímá mírový plán. — Angličané Châteauneufa nenávidí, stěžují si na něj a žádají jeho odvolání z Holandska. — Jejich nestoudnost vůči regentovi. — Vedeni Duboisem naléhají na Španělsko a hrozí mu. — Císař konečně šetří Holanďany. — Monteleónův omyl. — Obtíže a průběh vyjednávání sicilského krále ve Vídni. — Nehorázności agentů sicilského krále ve Vídni proti vévodovi z Orléans; ve všem neuspějí. — Monteleónovo moudré počínání a rada. — Holandsko, k přistoupení ke smlouvě naléhavě vyzývané, couvá. — Beretti se z příkazu Alberoniho, který by rád vysadil Pretendenta v Anglii, snaží spojit Španělsko se Švédskem a s carem, kteří se chystají spolu uzavřít mír. — Cellamarovy moudré úvahy. — Jeho obratnost v dávání dobrých mírových rad do Španělska. — Návrhy sicilského krále císaři, nebezpečné pro Francii. — Provana je označuje za podvrhy; protestuje proti opuštění Sicílie a v Paříži hrozí Francii. — Nové ničemnosti nuncia Bentivoglia. — Důrazné kroky papeže, aby přiměl španělského krále zastavit válečné přípravy proti císaři. — Další papežovy výtky španělskému králi. — Výhrůžky Španělska papeži. — Poddajnost a dopisy Jeho Svatosti do Španělska. — Důrazné kroky Španělska kvůli sevillským bulám. — Aldovrandiho machinace.

Konečně nerozhodnost vídeňského dvora skončila a po kurýrovi, kterého dostal Penterrieder v Londýně, se všichni dozvěděli, že císař přijímá projekt, který celá Evropa pokládala za velmi výhodný pro rakouský dům. Dal se ovšem dlouho prosit, než k němu svolil, a teprve s nekonečnými obtížemi, alespoň navenek, upustil od nároku na dědictví po toskánském velkovévodovi pro sebe samého. Ti, kdo vyjednávali jménem anglického krále, byli tak spokojeni, že tento bod získali — a připsali jej za zvláštní zásluhu Schaubovi —, že už připravovali regenta, aby povolil v méně důležitých podmínkách, které by se po něm mohly žádat; a aby toho dosáhli jako projevu oprávněné vděčnosti, ujišťovali, že Schaub hájil věc Jeho Královské Výsosti naprosto výborně. Zpráva o císařově přijetí způsobila u anglického dvora velkou radost, dokonce i mezi obchodníky, protože si lichotili, že se španělský král nebude moci vyhnout přijetí, a tedy že nebude žádná válka a obchod bude vzkvétat víc než kdy jindy. Naproti tomu toryové a vůbec všichni nespokojenci s vládou se proti projektu postavili — ve skutečnosti proto, že byl dílem ministrů, navenek však kvůli tomu, jak se v něm naložilo se Sicílií ve prospěch císaře a se Sardinií, danou výměnou za ni.

Anglický dvůr se po této zprávě rozhodl postupovat opatrně při sdělování projektu Holandsku, kterému mělo být jeho skutečné znění odhalováno jen postupně; stěžoval si však, že Châteauneuf, francouzský velvyslanec v Haagu, tato

opatření zmařil. Už dlouho ho obviňoval ze zlých úmyslů a z toho, že jedná podle zásad dřívější francouzské vlády, což byl v očích Angličanů hrdelní zločin. Angličtí ministři proto naléhali na regenta, aby tohoto velvyslance co nejdříve odvolal, aby na jeho místo poslal Morvilla, který byl už před nějakou dobou jmenován jeho nástupcem, a aby ho nechal jet přímo do Haagu, a ne přes Londýn, kam měl podle dřívějších řečí zajet, aby se tam seznámil se záležitostmi a dostal instrukce od abbého Dubois. Angličtí ministři však usoudili, že postačí, když se dá vést Whitworthem, anglickým vyslancem v Holandsku, a Cadoganem, kterého se anglický dvůr rozhodl poslat tam hned, jakmile obdrží císařovo přijetí. Všichni tedy ujišťovali, že všechno půjde co nejlépe, jen když se regent dokáže rozhodnout a když bude možné ukázat Španělům rázné odhodlání; o upřímnosti vídeňského dvora prý totiž nebylo nejmenšího důvodu pochybovat. Na tomto základě poslal anglický král po kurýrovi svému ministrovi v Madridu nové rozkazy, aby na španělského krále víc než kdy jindy naléhal, ať smlouvu podepíše, a aby ho přesvědčil, dostal plukovník Stanhope rozkaz prohlásit mu, že odplutí anglické eskadry už nelze odkládat a že nejpozději za tři týdny bude připravena vyplout.

Prié, vrchní velitel v Nizozemí za prince Evžena, generálního guvernéra, dostal velmi důrazné rozkazy, aby co nejdříve odstranil obtíže, které dosud bránily provedení bariérové smlouvy. Prié už dostal několik rozkazů téhož druhu, ale zdálo se, že čím častěji je vídeňský dvůr opakuje, tím víc prostředků nachází on, jak vyjednávání zamotat. Císař je tehdy chtěl dovést do konce, patrně proto, že pokládal za dobré přimět Holanďany, aby přistoupili ke smlouvě, jejíž výhody dobře znal, ať dával sebevíc najevo, jak nerad svoluje k několika jejím podmínkám. Monteleón, ačkoli byl obratný, sám věřil, že vídeňský dvůr k ní přistoupí jen stěží, protože nemohl pochopit, že by svolil ponechat španělskému králi prostředky k návratu do Itálie. Ba dokonce se mu vymklo, když se dozvěděl, že císař projekt přijímá, že Jeho Katolické Veličenstvo konečně vkročí znovu do Itálie a že je tam bude podporovat dobrý a mocný přítel. Monteleón si totiž lichotil, že tato pomoc nemůže Španělsku ze strany Francie chybět, a protože usoudil, že vídeňský dvůr bude soudit stejně, velmi ho překvapilo, když se dozvěděl, že se proti svému zvyku ukázal tak povolný. Přičítal tuto změnu tomu, že dvůr patrně jen málo doufá v uzavření míru nebo příměří s Turky. Ale i v tom se mýlil, protože uzavření míru tehdy bylo na spadnutí. Myslel si také, že císař, který viděl, že italská knížata mají dost jeho útisku a jsou připravena spojit se, aby setřásla německé jho, se nechce vystavit vedení války v Itálii, dokud ještě trvá válka v Uhrách; že se mimoto musí obávat nepřátelského smýšlení obyvatel Neapole a Milána, které by pravděpodobně přiživoval sicilský král, kdyby vyjednávání, jež tento panovník tajně zahájil ve Vídni, neskončilo šťastně. A nebylo důvodu doufat v jeho dobrý výsledek. Jednou z předběžných podmínek, které sicilský král kladl, bylo podržet si toto království; a císař ze své strany nepokládal nic za žádoucnější a výhodnější než je získat. Odpor

piemontských ministrů ho rozhořčil tím víc, že z jejich řečí vyplývalo, že jejich pán hodlá Sicílii udržet ve shodě se španělským králem a s jeho pomocí. Pravda je, že dávali najevo víc důvěry v tuto vzdálenou pomoc, než jí ve skutečnosti měli, protože dokonale znali slabost Španělska a jak málo skutečnosti bylo v silách, jejichž pouhé zdání Alberoni vychvaloval. Ale sami je vychvalovali a lichotili si, že kdyby císař mohl uvěřit, že jejich pána potřebuje, byl by povolnější ve věci sňatku jedné arcivévodkyně s piemontským princem, po němž jejich pán vroucně toužil.

Ať už se domnívali, že regent bude z nějakých zvláštních ohledů tomuto sňatku překážet, nebo zamýšleli získat si u vídeňského dvora zásluhu tím, že budou mluvit proti francouzské vládě, mluvili o osobě vévody z Orléans s pramalou opatrností. Závěr jejich řečí zněl, že by nebylo nijak těžké vyrvat krále z rukou Jeho Královské Výsosti. Jeden z těch Piemonťanů, jménem Pras, zašel dokonce tak daleko, že řekl, že plán je už hotov a že se odvažuje ručit za jeho provedení. Král tehdy neměl ve Vídni jiného ministra než jakéhosi du Bourga,[1] kterého tam zanechal hrabě du Luc, jehož byl sekretářem, když od tohoto dvora odjel zpět do Francie. Pras si namlouval, že du Bourg je nepřítelem zájmů vévody z Orléans, a buď z důvěřivosti, nebo z nutkání mluvit mu řekl, že sicilský král má velmi důvěrné styky s kardinálem Alberonim a že prostřednictvím tohoto tajného spojení chtěl španělský král dojednat s císařem, aby spolu a ve shodě rozhodli o osudu celé Evropy. Pras navíc ukázal du Bourgovi hrozný dopis proti vévodovi z Orléans, o němž předstíral, že mu byl napsán z Paříže. Týž dopis dostal do rukou i císař díky pletichám Piemonťanů, kteří tvrdili, že ho velmi pohnul. Neuspěli však ani ve svých záměrech, ani v prostředcích, jichž k jejich dosažení použili. Povaha sicilského krále byla dávno známa. Chtěl jako obvykle klepat na všechny dveře. Našel je všechny zavřené, protože obecná zkušenost naučila každého nedůvěřovat mu stejnou měrou; a tak se každý radoval, že se stal obětí svých vlastních dvojakých machinací.

Za těchto okolností si Monteleón, horlivý ve službě svému pánovi a k Anglii snad připoutaný nějakým osobním zájmem, vroucně přál, aby jeho pán chtěl zůstat ve spojení s anglickým králem. Předvídal, do jakých nesnází by se Španělsko dostalo, kdyby věci došly až k roztržce, a protože věděl, že samo nemůže obstát v zápase s hlavními mocnostmi Evropy, byl by radil, kdyby se byl odvážil, udělat z nouze ctnost, nepohrdat nabízeným prospěchem a za urážky ještě poděkovat; ale zdržovala ho obava, aby se neznelíbil prvnímu ministrovi; a jen nerad se odvažoval svěřit přátelům, co si o stavu věcí myslí. Když o nich podával zprávy do Španělska, spokojoval se tím, že vkládal do úst jiným část toho, co se neodvažoval předložit jako své mínění; a když přišla zpráva o císařově přijetí, vylíčil, že si tento panovník u anglického dvora velmi

1. **Vysvětlivka:** Sekretář hraběte du Luc, francouzského velvyslance ve Vídni, který po velvyslancově odjezdu zůstal u císařského dvora jako jediný francouzský zástupce; nejde o markýze du Bourg, generálporučíka.

polepšil tím, že svým souhlasem předešel souhlas, který se očekával a po němž se vroucně toužilo, totiž souhlas španělského krále.

Francie a Anglie, spojené a jisté si císařem, naléhavě vyzývaly Holandsko, aby ke smlouvě přistoupilo a vstoupilo s nimi do týchž závazků; ale tato republika, jejíž porady bývají obvykle zdlouhavé, postupovala ještě zdlouhavěji, zdržována špatným stavem svých financí a špatným uspořádáním své vlády. Oba tyto důvody, nepřekonatelné překážky války, vzbuzovaly vroucí touhu po zachování míru. Republika proto neschvalovala ukvapenost Anglie a soudila, že nedělá dobře, když urychluje výzbroj určenou pro Středozemní moře. Holanďané, alespoň ti, kdo nebyli na Anglii zcela závislí, obviňovali Angličany ze stejné nerozvážnosti v tom, že dávají císaři prostředky, aby se nepozorovaně stal pánem celé Itálie.

Beretti rozdmýchával oheň, o němž si lichotil a jímž se často nevhod chlubil, že jej sám zažehl, a aby si získal zásluhu u Alberoniho, předpovídal nepokoje, které prý brzy propuknou ve Skotsku, kdyby se Pretendent nalodil v Norsku a přeplavil se do tohoto království s pomocí švédského krále a cara, jak si to podle všeho přáli a jak tomu věřili toryové, nespokojení whigové a jakobité. Beretti měl od Alberoniho rozkaz podporovat uskutečnění tohoto plánu a mluvit za tím účelem jednak s těmi, kdo byli v důvěře švédského krále, jednak s carovými ministry v Haagu. Obrátil se tedy na jedny i na druhé. Švédský král měl v Holandsku sekretáře jménem Preiss, ale nejvíce se tento panovník svěřoval polskému důstojníkovi oddanému králi Stanislavovi, jménem Poniatowski. Beretti se ho podle svých rozkazů zeptal, zda by švédský král svolil přijmout od španělského krále nějaké peněžní částky a zda by za ně dal zbraně a zásoby potřebné pro španělské loďstvo. Polákovi se návrh nezdál nový. Řekl, že mu jej už tajně učinil v Paříži Monti; že mu nemohl odpovědět nic jiného, než že protože musí spěchat ke švédskému králi, je třeba nechat záležitost k projednání mezi Berettim a Preissem. Dodal jako velmi tajnou věc, o níž tvrdil, že ji ví jistě, že přátelství, které se zdálo tak vřelé mezi anglickým králem a regentem, je jen předstírané; že kdyby se uzavřel mír, o němž se domníval, že je mezi švédským králem a carem na spadnutí, Francie změní své chování a vůči Anglii se zachová tím odlišněji, čím víc se anglický král den ode dne vzdaluje od vyjednávání se švédským králem. Beretti, spokojený s dobrou vůlí, kterou mu Poniatowski dal tušit, byl ještě spokojenější s vůlí moskevského velvyslance. Tento ministr mu řekl, že se blíží doba, kdy španělský král bude moci vytěžit velkou výhodu z těsného dorozumění, které naváže s carem a se švédským králem, kteří zase ze své strany budou z těchto vzájemných svazků těžit. Beretti soudil, že jsou tím potřebnější, že ačkoli mu agenti švédského krále dávali naději, že spojenectví Francie s Anglií nebude ani pevné, ani trvalé, viděl naopak, jak francouzští a angličtí ministři postupují ve velké shodě a jednomyslně naléhají na generální stavy, aby projekt smlouvy podepsaly. Tehdy se dokonce věřilo, že kardinál Alberoni bude povolnější; říkalo se, že začíná měknout.

Angličané těchto zpráv v Holandsku využívali a sloužily jim za rozhodující důvody, jimiž chtěli přimět republiku, aby souhlasila s tím, co si přáli.

Cellamare a Monti, kteří byli o skutečném smýšlení Alberoniho lépe zpraveni, však Provanu, který byl ještě v Paříži jménem sicilského krále, stále ujišťovali, že španělský král projekt jistě odmítne; že se nespokojí s poklonami anglického krále ani s jeho dvojznačnými řečmi, zatímco ten skutečnými činy pracuje na rozmnožení císařovy moci. Řeči Cellamara a Montiho potvrzovaly Alberoniho dopisy, které ukazovali. Cellamare, aby se Alberonimu zalíbil, se proti smlouvě rozplýval ve stížnostech a úvahách zhruba týchž, jaké jsme už viděli. Byl však bystrý a řeči, které vedl, mu nebránily dokonale poznat, že španělský král tím, že smlouvu odmítne, vystaví svou monarchii velkým nebezpečím. Bylo jasně vidět důvěrné spojení anglického krále, říšského knížete, s císařem, hlavou říše. Bylo zřejmé, že Angličané brzy odhodí masku prostředníků a že znovu na sebe vezmou úlohu ochránců rakouského domu a k jeho potěše napadnou španělské državy v Evropě i v Americe. Cellamare to předvídal, ale ve Španělsku by si to u dvora pokazil, kdyby byl ohlásil nějaký nepříjemný důsledek rozhodnutí, do nichž chtěl první ministr strhnout jeho pána. Cellamare se proto spokojil s tím, že vkládal do úst rozumných lidí to, co se neodvažoval říci jako své vlastní mínění, a ještě se pojistil tím, že tyto úvahy vydával za důsledek strachu, který se zmocnil všech myslí, nebo všeobecné zaprodanosti. V tomto světle podával různé soudy, které se pronášely o tom, k čemu se španělský král rozhodne.

Cellamare, který se kláněl k míru, protože viděl jeho nezbytnost, tvrdil, že obecně se má za to, že Jeho Katolické Veličenstvo přijme podmínky podmíněně, to jest že je předloží k projednání shromážděným ministrům a že mezitím nebude nic uzavřeno ani provedeno, dokud nebudou vyslechnuty všechny zúčastněné strany. Jeho myšlenkou bylo využít výhody času, který umí vyléčit i nejnebezpečnější nemoci, a na podporu tohoto názoru se dovolával autority hraběte z Peterborough, který mu řekl, že císař je velmi daleko od toho, aby se vzdal svých smyšlených práv; že tento panovník k projektu svoluje jen proto, že je pevně přesvědčen, že k jeho uskutečnění nedojde, že ho španělský král odmítne a že si císař svou zdánlivou povolností získá přízeň prostředníků. Španělský velvyslanec proto radil svému pánovi, aby bojoval proti svým nepřátelům týmiž zbraněmi, jimiž ho oni hodlali napadnout, a aby jejich lest podkopal protilestí: aby okázale projevoval ještě větší náklonnost k míru a víc vlídnosti, než kolik jí projevovali oni při dohadování podmínek. Jeho cílem bylo dosáhnout svolání shromáždění, na němž by se ministři všech zúčastněných stran dohodli na podmínkách všeobecného míru. Právě v takové situaci se podle Cellamarova soudu španělskému králi podaří přetrhnout nebezpečnou nit této špatně utkané osnovy, která proti Jeho Katolickému Veličenstvu spojovala tolik mocností. Do té doby mu podle něho nezbývalo nic jiného než protahovat vyjednávání, a aby se to podařilo, radil nejprve požádat o příměří, protože španělský

král nemohl sám a vlastními silami nastolit a udržet rovnováhu Evropy navzdory všeobecné zaslepenosti všech ostatních panovníků. Žádost o příměří by spojence pravděpodobně přiměla, aby také oni žádali po španělském králi, aby stáhl svá vojska ze Sardinie a odevzdal ji do rukou třetí strany, která by ji držela v úschově až do uzavření mírové smlouvy. V takovém případě radil Cellamare svému pánovi, aby trval na náhradě za nedodržení smluv, které císař uzavřel před několika lety, aby mohl stáhnout svá vojska z Katalánska, aniž splnil jejich hlavní podmínky. Předvídal, že vzájemné nároky v těchto věcech dají podnět k dlouhým sporům, a protože by se Němci mezitím mohli uchýlit k útokům a protože by je snad dokonce podporovali Angličané, byl Cellamare toho mínění, že král, jeho pán, který nemůže obstát v otevřené válce proti celé Evropě, se musí vyzbrojit dost mocně, aby udržel v uctivé zdrženlivosti ty, kdo by pomýšleli na útok na něj během mírového vyjednávání. Protože Španělsko potřebovalo především námořní síly a protože k tomu, aby je postavilo na nohy, a ještě víc k tomu, aby je uvedlo do činnosti a velelo jim, byli zapotřebí zkušení a schopní důstojníci, jichž se Španělsku naprosto nedostávalo, domníval se Cellamare, že španělskému králi oznámí příjemnou novinu, když mu sdělí, že Angličan jménem Camocke,[2] kdysi velitel eskadry v Anglii, k němu nedávno přišel a znovu opakoval nabídku služeb, kterou již Jeho Katolickému Veličenstvu učinil. Camocke výslovně ujišťoval, že vpluje-li anglická eskadra do Středozemního moře, přiměje sedm nebo osm kapitánů této eskadry, aby se svými loděmi a důstojníky přešli do španělských služeb; a co je ještě podivnější, podobné sliby podpíralo svědectví generálporučíka Dillona,[3] muže zasloužilého a poctivého. Válečné přípravy byly tím nutnější, že Cellamare tvrdil, že den co den odhaluje nové pletichy a nové prostředky, jimiž se císař a anglický král snaží regenta popudit a přimět ho k válce proti Španělsku.

Podle tohoto velvyslance císařští ministři svěřili Jeho Královské Výsosti, že sicilský král nabízí postoupit Sicílii jejich pánovi pod podmínkou, že císař vynaloží své síly na to, aby dosadil sicilského krále na španělský trůn, kdyby španělský král nastoupil na trůn francouzský v případě uprázdnění nástupnictví v této koruně. Císařští podle něho ještě dodávali, že kdyby tento plán nedošel uskutečnění, sicilský král by svolil postoupit toto království výměnou za pouhé ujištění o nástupnictví v Toskánsku a v Parmě, jímž by se spokojil. Provana, kterého sicilský král stále ještě ponechával v Paříži, označoval tyto rozličné pověsti o smlouvách a dohodách mezi císařem a jeho pánem za lži a pomluvy vymyšlené proti cti jeho pána. Provana naopak tvrdil, že všechny evropské mocnosti spojené dohromady jeho pána

2. **Vysvětlivka:** George Camocke, bývalý důstojník britského královského námořnictva a jakobita, který přešel do služeb Španělska.

3. **Vysvětlivka:** Arthur Dillon (1670–1733), irský jakobita, generálporučík ve francouzských službách a majitel irského pluku Dillon; v Paříži zastupoval zájmy Jakuba (III.) Stuarta.

nepřimějí, aby se sám klidně a dobrovolně obětoval; že budou-li chtít dosáhnout svého, budou muset použít síly; že pak nebudou mít co činit s beránkem, nýbrž se lvem, který se bude bránit drápy a zuby až do posledního okamžiku svého života. Nakonec Provana prohlásil, že zažene-li Francie sicilského krále ke zdi, udělá snad věci, které nepředvídala, a že by mohl ještě jednou přispět k tomu, aby byly v provinciích Dauphiné a Provence vidět korouhve rakouského domu.[4]

Papežský nuncius nebyl o nic méně pozorný než španělští a sicilští ministři ke všemu, co se týkalo postupu aliance, ani o nic méně horlivý v tom, aby zdůrazňoval a vychvaloval všechno, co pokládal za odporující zájmům Francie a záměrům vévody z Orléans. Z tohoto principu Bentivoglio pokládal a rozšiřoval jako dobrou novinu odpor španělského krále proti projektu smlouvy. Současně tvrdil jako jistou věc, že liga mezi carem a švédským králem je uzavřena; že po spojení sil obou těchto panovníků se švédský král nalodí, aby se vylodil v Anglii a znovu dosadil krále Jakuba na trůn jeho otců. Každá událost, která by mohla zmařit opatření vlády, se mu zdála tím žádoucnější, že věřil a snažil se papeže přesvědčit, že od Francie nesmí pro Řím očekávat nic dobrého atd.

Papeže zaměstnávaly a znepokojovaly záležitosti konstituce ve Francii mnohem méně než záležitosti španělské. Třásl se, že uvidí loďstvo a vojska této koruny vtrhnout do Itálie; a trápil se i žádostí, kterou na něj vznesla, aby jejímu válečnému loďstvu otevřel své přístavy, a nevěděl, co na ni odpovědět. Mnohem větší starost mu dělalo, jak usmířit Němce, kteří ho, ač tomu sami nevěřili, obviňovali z tajného dorozumění se Španělskem proti nim, aby ho udržovali v ustavičném strachu a poddajnosti vůči sobě a přiměli ho tak, aby nic neopomenul k odvrácení bouře, která jim v Itálii hrozila, zatímco je skoro všechny ještě vázaly Uhry. Papež se tedy snažil pohnout španělského krále připomínkou tolika milostí, které mu prokázal, aniž po něm žádal jakékoli zadostiučinění za urážky, které od něho po osm let snášel. Jeho Svatost chtěla, aby jí Jeho Katolické Veličenstvo přičetlo k dobru, že odvrátila císaře od prosazování jeho nároků tím, že ho zapojila do uherské války a slíbila mu, že po celou dobu jejího trvání nebude v Itálii napaden. Papež si trpce stěžoval na výpravu na Sardinii,[5] podniknutou navzdory těmto závazkům, na to, že jeho domluvy byly přehlíženy, a na nenávistné podezření, které toto jednání vzbudilo u císařských, kteří ho obviňovali z tajného dorozumění se Španělskem proti císaři. Ohnivý závěr vyústil v nejtvrdší hrozby, nezastaví-li španělský král všechny své přípravy. Rozruch, který císař vyvolal v Římě kvůli obvinění, jež — jak jsme viděli výše — dal vznést proti Alberonimu pro údajnou smlouvu, kterou prý uzavřel

4. **Vysvětlivka:** Narážka na vpády Viktora Amadea II. jako spojence císaře do Dauphiné (1692) a do Provence spojený s obléháním Toulonu (1707).

5. **Vysvětlivka:** Španělské loďstvo, které Filip V. papeži slíbil vyslat proti Turkům, se v srpnu 1717 vylodilo na císařské Sardinii a do konce října ji dobylo.

s Portou, se prudce obnovil; to přimělo papeže napsat španělskému králi velmi důrazné breve, které však odkazovalo na to, co mu řekne jeho nuncius o závažnosti věci, o niž jde: za osmnáct let jeho pontifikátu se prý nestalo nic, co by se jí jen přiblížilo, ani nic, na čem by sláva a svědomí Jeho Katolického Veličenstva mohly mít silnější zájem. Toto breve, plné dalších vášnivých výrazů, bylo psáno papežovou rukou a měl je španělskému králi předat Aldrovandi. Nuncius dostal zároveň rozkaz vylíčit Jeho Katolickému Veličenstvu, že jeho čest a svědomí vyžadují, aby neprodleně obnovil svou pověst, tak hrozně napadenou, což může učinit jedině tak, že upustí od všech nepřátelských akcí proti císaři a obrátí své zbraně proti nevěřícím; a pohrozit, že kdyby se tomuto napomenutí odmítl podrobit, Jeho Svatost se nebude moci vyhnout tomu, aby učinila rozhodnutí, jež jí vnukne její povinnost.

Tato rozhodnutí už byla promyšlena. Papež, vyděšený císařovým hněvem, si namlouval, že už vidí důkazy obvinění, které dal tento panovník vznést svým velvyslancem v Římě proti Alberonimu kvůli jeho údajné smlouvě s Turky. Papež si proto předsevzal zbavit španělského krále milostí, které Řím udělil jemu a jeho předchůdcům, jako jsou *crusade*, *sussidio*[6] a miliony, určené výhradně k vedení ustavičné války proti nevěřícím, které Jeho Svatost, když viděla, že španělský král je vzdálen a v Itálii bez sil, nepokládala ve svém svědomí za možné ponechat v platnosti, aby se jich užívalo k odvádění císařových sil, zatímco je zaměstnán proti Turkům. Papež měl proti madridskému dvoru i jiné stížnosti. Marně si stěžoval na rušení, jemuž byl ve Španělsku vystaven výkon církevní pravomoci, a se stejně malým úspěchem namítal, že Jeho Katolickému Veličenstvu nepřísluší nakládat s důchody tarragonské a vichské diecéze, jichž se Alberoni zmocnil pod záminkou, že jsou za nepřítomnosti obou těchto vzbouřených biskupů špatně spravovány; a Alberoni si dělal pramalou starost, jak papeže v té věci uspokojit, přesvědčen, že povolnost vůči Římu je špatný prostředek, jak od něho dostat milosti, o které se žádá. Tehdy horlivě usiloval o vydání svých sevillských bul.[7] Papež namítal, že nevidí žádný důvod, který by opravňoval tak rychlé přeložení z malažského biskupství do Sevilly. Dodával však, že Alberoni, protože stojí v čele španělské vlády, platí za původce zvratu, který postihl úspěchy křesťanských zbraní, a za rušitele veřejného pokoje, veřejně obviňovaného z tajného dorozumění s Portou a z řízení diverze, která přinášela tolik výhod společnému nepříteli křesťanstva. Papež předstíral, že je ochoten se svým soudem o tak nehorázném udání ještě posečkat, nemohl je však přejít mlčením ani prokazovat milosti obviněnému, dokud ten neprokáže, že jde o pomluvu. Potom se vracel k onomu údajnému císařovu podezření, tak urážlivému

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tato slova, označující zvláštní daně, byla vysvětlena výše.

7. **Vysvětlivka:** Alberoni byl biskupem v Málaze a Filip V. ho jmenoval sevillským arcibiskupem; papež mu však odpíral potvrzovací buly, bez nichž nemohl úřad převzít.

pro Jeho Svatost, z jejího údajného tajného dorozumění se Španělskem proti němu, podezření, kterému dodávalo věrohodnosti hrozné porušení slova španělského krále ohledně jeho výzbroje a jejího určení v předchozím roce.

Tyto papežovy nářky neměly účinek, který si od nich sliboval. Acquaviva naopak prohlásil, že když Jeho Svatost nebere žádný ohled na naléhání španělského krále ve věci sevillských bul, dá tento panovník obstavit důchody uprázdněných biskupství ve svých státech a zakáže svým poddaným vyřizovat cokoli v datarii. Na tyto hrozby odpověděl Paolucci, papežův hlavní ministr, že Jeho Svatost doufá v přímost španělského krále, že se dá pohnout důvody, které má k odložení ukvapeného přeložení Alberoniho z Málagy do Sevilly, a že tento panovník nebude chtít novými urážkami zvětšovat rozpaky a trápení, v nichž se nachází nejen proto, že jí nedodržel slovo, které jí dal v loňském roce, ale také proto, že konal nové přípravy k pokračování války tak zhoubné pro náboženství a veřejný klid.

Papež chtěl, aby Paolucci napsal Alberonimu v témž smyslu a zhruba týmiž slovy, jakými mluvil s Acquavivou. Neopomnělo se Alberonimu připomenout jeho povinnosti jakožto papežovy kreatury,[8] a tedy závazek použít svého vlivu k práci pro společnou věc náboženství, místo aby se přičiňoval o odvádění sil císaře, zaměstnaných proti nevěřícím. Paolucci ho povzbuzoval vším, co mohl najít nejsilnějšího a nejdojemnějšího, a ujistil ho, že ho papež prosí jako dobrý otec a jako stvořitel (jaké rouhání v těchto římských slovech!) plný náklonnosti, aby uvážil, že jediným prostředkem, jak napravit svou pověst a dočkat se projevů vděčnosti Jeho Svatosti, je nejen zastavit tyto nepřátelské akce, které by mohly zdržet postup císařských zbraní, ale navíc obrátit proti nevěřícím tytéž síly, které chtěl španělský král nasadit proti křesťanským knížatům (sotva kdy byl k vidění dopis tak dokonale hloupý). Protože Alberoni už dostal největší dobrodiní, jaké mohl od Svatého stolce očekávat, usoudil papež, přesvědčen, že naděje pohání lidi k činům víc než vděčnost, že zpovědník španělského krále projeví větší horlivost zalíbit se Jeho Svatosti a možná bude jednat s větším užitkem než Alberoni, oděný již do purpuru. Jeho Svatost tedy chtěla, aby kardinál Albani napsal otci Daubentonovi a aby mu jménem papeže vyjádřil zvláštní důvěru, kterou v něho má, a ujistil ho, že nepochybuje o jeho účasti na jejím trápení a že on víc než kdokoli jiný dokáže účinně předložit španělskému králi to, co se týká jeho svědomí, příliš ohroženého ohněm, který se chystá zažehnout v Itálii na škodu náboženství. Dopis navíc obsahoval rekapitulaci toho, co se přihodilo od předchozího roku. Papež diktoval znění dopisu; pod jménem svého synovce v něm použil nejpatetičtějších výrazů, aby ukázal, jaké jsou povinnosti hlavy církve v této smutné situaci, kdy se náboženství (to je jméno) a Církevní stát (to je věc) ocitly stejnou měrou v nebezpečí.

---

8. **Vysvětlivka:** Kardinál se nazýval „kreaturou“ papeže, který ho jmenoval; odtud papež jako jeho „stvořitel“ a Saint-Simonova výtka rouhání.

Zdůrazňoval povinnost zpovědníka španělského krále, který měl nejen vytrhnout Jeho Svatost ze zármutku, do něhož byla pohřížena, ale navíc španělského krále varovat. Jeho Svatost dokonce nepochybovala, že tato varování budou mít plný účinek, neboť šlo o to připomenout tomuto panovníkovi, že sedí na trůně, na kterém před ním seděli králové, jimž Svatý stolec (tak štědrý v rozšiřování své moci prázdnými tituly, které ho nic nestojí) udělil titul Katolických pro nesmiřitelnou válku, kterou vedli proti nepřátelům jména Ježíše Krista (k níž se nenajde ani příkaz, ani rada v evangeliu, ani u apoštolů, ani na jediném místě Nového zákona. Válku ostatně vedli Ferdinand a Isabela jedině proto, aby ke svým korunám připojili všechny ty, které Maurové drželi na pevninském Španělsku). Z těchto důvodů vyvozoval Albani závěr, že papež, jeho strýc, má důvod doufat, že od španělského krále dosáhne splnění nabídky, kterou mu tento panovník učinil v předchozím roce, to jest zastavení války proti křesťanům. Konečně to byl prostředek, který kardinál synovec navrhoval k úplnému vyvrácení spisů, které nepřátelé španělského krále vytiskli v neprospěch tohoto panovníka a španělského národa. Protože hrozby byly spojeny s domluvami, papež, jenž se obával nových střetů, chtěl, aby jeho nuncius v Madridu postupoval s velkou opatrností a obezřetností. Přál si, aby španělský král, zastrašen obavou, že milosti, které jeho předchůdci obdrželi od Svatého stolce, budou odvolány, předešel tím, že papeže uspokojí, účinkům jeho nevole, kterou mu chtěl nahnat strach; a protože si nebyl jist, zda prostředky, jichž užíval, aby přiměl k činu Alberoniho a Daubentona, budou stačit, použil k tomu ještě vlivu, který měl parmský vévoda na mysl španělské královny i Alberoniho.

V Itálii se tento panovník začínal pokládat za původce války, kterou Španělsko chystalo. Němci mu navíc kladli za vinu, že přispěl k Alberoniho povýšení na kardinála. Hrozili, že se mu brzy a snadno pomstí na jeho státech, takže protože měl zájem odvrátit bouři, kterou viděl, jak se chystá snést se na něj, zdál se velmi vhodným prostředníkem, aby svým přemlouváním odzbrojil španělského krále, připraveného zahájit válku, která mohla být pro Itálii jen osudná. Jeho domluvy mu vynesly dvacet pět tisíc pistolí, které mu španělský král dal vyplatit, aby uvedl své pevnosti do obranného stavu, a potřeba, kterou papež pociťoval mít otce Daubentona na své straně, vynesla Daubentonovu synovci bezplatné vyhotovení bul pro opatství, které mu regent dal z ohledu na jeho strýce.

K obměkčení španělského krále, nebo spíše jeho prvního ministra, osobně podrážděného odepřením sevillských bul, by však byly zapotřebí mocnější prostředky. Alberoni chtěl do své soukromé věci zatáhnout španělský národ, a aby ukázal, že jde o státní záležitost, dal ji postoupit Kastilské radě s rozkazem, aby o ní podala své mínění. Ti, kdo ji tvořili, využili příležitosti, jak bez rizika projevit horlivost pro zachování práv španělské koruny, a odevzdali své hlasy; a konzulta sestavená podle jejich dobrozdání, velmi ostrá proti nárokům římské kurie, byla zveřejněna a doprovázena posudkem, který podepsalo několik doktorů

teologie a kanonického práva. Alberoni, jako by se oděl do této zbroje, vypravil do Říma kurýra, aby papeži určil nepřekročitelnou lhůtu k vydání sevillských bul, a pohrozil Jeho Svatosti, že bude-li jejich vydání odkládat déle než do tohoto termínu, použije španělský král prostředků, které mu Kastilská rada navrhla, aby římskou kurii přivedl k povinnosti. Aldrovandi se odpovědi Kastilské rady zalekl, nebo to aspoň předstíral. Vylíčil proto papeži, v jakých nesnázích se ocitá, když vidí, jak se rozhořívá oheň, který měla Jeho Svatost zájem uhasit, zvláště v době, kdy se chtěla pokusit svými službami a svým zprostředkováním předejít válce mezi křesťanskými knížaty. Předvídal, že roztržka, ba i pouhé ochlazení mezi římským a madridským dvorem mu brzy znemožní jednat s ministrem španělského krále; že zůstane bez možnosti cokoli dělat, neschopen plnit papežovy rozkazy, a tedy ani uplatnit své služby. Tato situace se mu zdála tím nepříjemnější, že ke konci měsíce dubna, v němž se tehdy nacházeli, se zdálo, že je vidět jakási ochota ke smíru mezi císařem a španělským králem.

Kapitola druhá

Podivná povaha sicilského krále. — Pozoruhodný rozhovor mezi sekretářem jeho velvyslanectví a Alberonim. — Alberoni hrubě jedná s Lascarisem, sicilským vyslancem. — Alberoniho pokrytecké stížnosti. — Brojí proti smlouvě a snaží se obalamutit maršála z Huxelles. — Alberoni hrozí; chce smlouvu oddálit a získat Holanďany. — Berettiho povaha. — Rozpaky španělských ministrů v cizině. — Francie a Anglie společně sdělují návrh smlouvy generálním stavům. — Berettiho počínání. — Jeho rada Alberonimu a jeho žárlivost na Monteleóna. — Anglický národ a Holandsko rozdělené pro smlouvu a proti ní. — Smutný div francouzského počínání. — Châteauneufovo počínání v Holandsku. — Dvojakost anglických ministrů vůči regentovi. — Craggsova povýšenost vůči sicilskému ministrovi. — Snahy sicilského krále sblížit se s císařem a získat arcivévodkyni pro piemontského prince. — Počínání vídeňského dvora. — Úskočné počínání anglických ministrů vůči regentovi. — Penterriederovy machinace v Londýně. — Španělsko by si chtělo ponechat alespoň Sardinii; Francie mu špatně slouží. — Anglie se tomu povýšeně staví na odpor. — Monteleónovo smutné postavení. — Angličtí ministři císařštější než sami císařští. — Španělští ministři protestují u všech dvorů, že Španělsko se smlouvou nesouhlasí. — Berettiho snahy odvrátit Holanďany od jejího podpisu. — Křik tohoto velvyslance proti Francii. — Jeho stížnosti. — Nepříjemné postavení Holandska. — Španělský král povýšeně odmítá návrh smlouvy, který mu konečně sdělil Nancré, a hořce si stěžuje. — Cellamarovo počínání a rada. — Jeho pozornost k bretaňským záležitostem.

Veřejné mínění se opíralo o mimořádně vlídné zacházení a o projevy důvěry, jichž se Nancrému dostávalo od Alberoniho; a protože císař smlouvu přijal, soudilo se, že španělský král se nebude chtít zavázat, že povede válku sám proti Francii a proti ostatním hlavním mocnostem Evropy. Válečné přípravy však nepolevovaly. Španělsko hnalo své zbrojení kupředu s větším zápalem než kdy předtím: mělo mít dvacet válečných lodí, nepočítaje zápalné lodi a bombardovací galioty; avšak přípravy na moři ani pozemní síly se ani zdaleka nevyrovnaly silám, proti nimž mohl španělský král předvídat, že bude muset bojovat; neboť vskutku neměl žádné spojence a veřejnost si bez jakéhokoli důvodu namlouvala, že mezi Jeho Katolickým Veličenstvem a sicilským králem byla uzavřena smlouva. Jeho Katolické Veličenstvo naopak podezíralo sicilského krále, že je zajedno s císařem, a domnívalo se, že hlavní podmínkou jejich dohody je sňatek piemontského prince s arcivévodkyní. V Madridu byli tehdy tři piemontští ministři: abbé del Maro byl řádným velvyslancem; jeho pán král, s ním nepříliš spokojený a nedůvěřující zprávám, které mu podával,

vyslal Lascarise, buď aby zjistil skutečné Alberoniho smýšlení, nebo aby s ním uzavřel tajnou smlouvu; a konečně tento podezíravý panovník, vždy na stráži i před vlastními ministry, dával oba špehovat sekretářem velvyslanectví jménem Corderi a dával tomuto sekretáři přímo rozkazy a pokyny, které byly utajeny před Lascarisem stejně jako před del Marem. Ihned po Lascarisově příjezdu do Madridu dostal Corderi za úkol oznámit to Alberonimu. Tento první ministr odpověděl, že je velmi rád, že se mu otevřela tato cesta, jak dát sicilskému králi skutečné důkazy zcela upřímné důvěry a přesvědčit ho o přirozené oddanosti, kterou chová k osobě i k zájmům tohoto panovníka; dodal, že jelikož tyto zájmy nelze za nynější situace oddělit od zájmů španělské koruny, bude pokládat za svou povinnost jednat s Lascarisem tak otevřeně a s takovou důvěrou, jak mu jen povinnosti jeho úřadu dovolí. Oba agenti sicilského krále pojali z tak příznivé odpovědi podivuhodné naděje.

Několik dní nato šel sekretář Corderi k Alberonimu znovu; měl ho zpravit o úmyslech svého pána ohledně Lascarisova poslání. Kardinál se totiž ptal, jaké má Lascaris pokyny, aby s ním mohl jednat o běžných záležitostech, a Corderi, který k této otázce obdržel rozkazy sicilského krále, mu řekl, že tento panovník odpovídá, že má-li stanovit pokyny pro svého ministra, musí si především sám ujasnit, v čem se smýšlení španělského dvora liší od smýšlení dvora francouzského a anglického, a za druhé se podrobně dozvědět, jaké válečné plány španělský král má, a zejména jaké prostředky má Jeho Katolické Veličenstvo k tomu, aby jim zajistilo úspěch. Král dále dodával, že mu kardinál až dosud sděloval jen mlhavé a obecné představy, takže nejenže zůstal ve své původní nejistotě, ale upadl do ještě větší než dříve, když vidí, že Francie a Anglie jsou odhodlanější než kdy jindy prosadit přijetí plánu, který vypracovaly pro všeobecný mír. Alberoni na tuto svého druhu výčitku odpověděl, že se o španělských plánech vyslovil víc než dost, a tvrdil Corderimu, že mu podrobně řekl všechno, co mu v této věci mohl svěřit; potom s úsměvem dal najevo, že pochybnostem sicilského krále nedůvěřuje a že je považuje za strojenou záminku, jíž má být zastřena dohoda, kterou tento panovník uzavřel s císařem. Corderi to popřel: mezi jinými důvody, jimiž se hájil, uvedl, že sicilský král právě jmenoval hraběte z Vernonu, aby ho vyslal do Španělska; kardinál odpověděl, že k tomuto jmenování nemá co namítnout, že je to však vnější projev v podobné situaci dost obvyklý; a že má ostatně dobré a opakované zprávy prostřednictvím francouzského ministerstva, které ho zvlášť varovalo, aby se před ministry sicilského krále nesvěřoval. Nakonec se Alberoni dal strhnout svou přirozenou netrpělivostí a prudce prohlásil, že sicilský král nezná jiných pout než těch, která se mohou hodit jeho zájmům, ale že taková výhoda nemá dlouhého trvání; že ne-li otec, pak jednou syn bude nucen na kolenou prosit katolického krále, aby mu přispěl na pomoc a vysvobodil ho z tyranie a útlaku Němců. Corderi nepochyboval, že kardinálův hněv je jen záminkou, jak zakrýt jeho záměry a nedostát slovu danému sicilskému králi.

Takový rozhovor nesliboval Lascarisovi příznivější slyšení, a skutečnost odpověděla zdání. Lascaris chtěl kardinálovi připomenout sliby, které dal sicilskému králi, že mu bude sdělovat, co se bude dít při mírových jednáních. Řekl, že jeho pán nemůže pochybovat, že jednání značně pokročila, neboť je zpraven o dlouhých poradách, které s kardinálem vedli Nancré a plukovník Stanhope. Kardinál vzrušeně odpověděl, že ho jeho sliby už nezavazují, protože sicilský král snad už svou smlouvu s císařem podepsal a španělský král o tom má jisté a určité zprávy. Lascaris se marně snažil vyvrátit a rozptýlit mínění, které jeho pánu tolik křivdilo; tvrdil, že tento panovník neučinil žádný krok, který by odporoval posledním smlouvám, a že se tedy nemá dávat žádná víra zprávám, které poškozují jeho pověst. Jeho námitky byly marné; Alberoni slyšení přerušil, vstal a řekl, že musí jít ke španělskému králi. Lascaris z toho vyvodil, že mír je již daleko pokročilý a zájmy jeho pána obětovány.

Ať už to bylo předstírané, nebo pravdivé, Alberoni si před svými přáteli stěžoval na situaci, v níž se nachází a která je prý ta nejošemetnější a nejkritičtější, jaká jen může být. Naříkal, že jeho štěstí mu slouží jen k tomu, aby trávil zlé dny a trudné noci; chtěl, aby se o něm věřilo, že je zbaven světských iluzí, ale nucen ve světě žít, aby se přizpůsobil a podrobil řízení Prozřetelnosti. Byl velmi daleko od toho, aby — jak ho Piemonťané podezírali — přistoupil k mírové smlouvě. Zcela upřímně proti ní brojil, a ačkoli podrobnosti tajných podmínek ještě nebyly španělskému králi sděleny, Alberoni tvrdil, že se Nancré vyjádřil dost jasně, aby nezůstala žádná zvědavost, ani ta, otevírat a číst dopisy, které psal do Francie. Prohlašoval, že španělský král spíše ztratí čtyřicet korun, než aby uzavřel podobnou smlouvu.

Říkal, že jakmile by císař jednou držel Neapolské a Sicilské království, byl by pánem zbytku Itálie, kdykoli by chtěl, a že kdyby byly španělské posádky někdy připuštěny do Toskánska a Parmy, pocítilo by Španělsko škodu z odchodu vojsk, která by z něho bylo třeba bez jakéhokoli užitku vyvést, protože převaha Němců by byla taková, že by tyto státy obsadili dříve, než by zpráva o jejich podniku dorazila do Španělska. Španělský král by tak zbytečně přišel o svá vojska i o náklady na jejich převoz. Alberoni, přesvědčený, že maršál z Huxelles neschvaluje smlouvu, jejímž původcem a vyjednavačem byl někdo jiný než on, uložil Cellamarovi, aby mu řekl, že španělský král zná příliš dobře jeho ducha, úsudek a poctivost, než aby ho podezříval, že v této věci mluvil podle svého skutečného mínění; že kdyby maršál připustil, že bylo použito podvodu a nespravedlnosti, aby bylo Jeho Katolické Veličenstvo donuceno podřídit se tvrdým a barbarským zákonům, měl by pravdu; ale kdyby tvrdil, že plán, jehož plodem je zvětšení císaře a rozmnožení jeho moci za jeho spravedlivé meze, je prostředkem schopným nastolit pevný mír, příčila by se taková řeč naprosto zdravému rozumu i úsudku každého moudrého člověka znalého světových záležitostí; že kdyby Huxelles považoval toto dílo za slátaninu a za pletichu abbého Duboise, odpovídající jeho povaze i osobě, moudří lidé by mu věřili; ale nikdy by si nepomysleli, že by muž, jehož poctivost a pověst jsou

dostatečně známy, mohl schválit plán škodlivý Španělsku, zhoubný pro Francii, zneuctívající jméno regenta — jedním slovem pohoršlivý pro celý svět a takový, jenž by dal podnět k vtipným řečem, které by se o tak krásném námětu jistě vedly.

Alberoni zatím navrhl svolat shromáždění, které by tento plán posoudilo, a považoval tento prostředek za jedinou cestu, jak se neodchýlit od spravedlnosti a nedotknout se svobody národů. A když na něj plukovník Stanhope naléhal, aby ke smlouvě přistoupil, odpověděl mu jen, že psal do Francie a čeká na odpovědi, ale že před jinými se vysloví svobodněji. O údajné nespravedlnosti plánu říkal, že záměry těch, kdo jej prosazují, jsou dostatečně známy; že španělský král si to zapamatuje, bude-li dohnán k tvrdé nutnosti podrobit se zákonu, který se mu vnucuje; že vyčká lepší doby a příznivějších okolností, aby se odškodnil a sám si zjednal náhradu. Protože viděl, že se hlavní mocnosti spojily, aby donutily Španělsko podepsat mírové podmínky, hledal oporu u Holandska, které s přistoupením ke smlouvě otálelo. Dal těm, kdo byli pokládáni za nejlepší republikány, představit, že by se měli ze cti i z vlastního zájmu vyhnout hanebnosti, která se jim navrhuje; že Angličané se už několik let domnívají, že mají právo — jako by v tom byli už ve vlastnictví — rozdělovat svět podle libosti, brát státy jejich zákonným držitelům a rozdávat je jiným, jak se to hodí jejich zájmům; že provedení této ohavné smlouvy může být jen zhoubné pro svobodu Evropy, a Holanďané pocítí jeho následky jako první, neboť císař, spojí-li Sicílii s Neapolí, bude mít brzy loďstvo a zmocní se levantského obchodu, a i nejvzdálenější mocnosti brzy pocítí bezmeznou panovačnost rakouského domu, jakmile se ocitne v držení Itálie. Dal Holanďanům naději, že přistoupí na plány, které mu dala navrhnout jejich Západoindická společnost ohledně obchodu s Amerikou, a snažil se v tak závažném bodě rozdmýchat jejich žárlivost a nedůvěru vůči Angličanům.

Beretti, zcela zaujatý zájmy španělského krále a o nic méně tím, aby se chlubil a vytloukal kapitál i z těch nejmenších svých kroků, by byl chtěl, aby mu v Madridu byli vděčni dokonce i za jeho nečinnost a mlčení. Shledával, že nikdy nedostává rozkazy včas, a vskutku — protože se musel zodpovídat ministrovi nesnadnému, který se často snažil svalovat vinu za nejasnost svých dopisů na to, jak je vykonávají ti, kdo je dostali — býval Beretti, stejně jako ostatní španělští ministři v cizině, často na rozpacích, jaký postoj zaujmout, aby se zalíbil svému dvoru a zároveň posloužil věcem, které mu byly svěřeny. Do těchto rozpaků se dostal, když koncem dubna francouzský velvyslanec a anglický vyslanec šli společně seznámit generální stavy s návrhem smlouvy o čtverspolku.[1] Beretti dosud nedostal dostatečné rozkazy, jimiž by se mohl řídit; usoudil, že za této situace nemůže udělat nic lepšího, než získat čas a zabránit republice, aby přijala jakýkoli závazek. Vyžádal si tedy poradu

1. **Vysvětlivka:** Čtverspolek — aliance Francie, Velké Británie a císaře (k níž měly přistoupit i Spojené provincie), která měla vnutit mírové podmínky Španělsku a sicilskému králi; podepsána v Londýně 2. srpna 1718.

s poslanci stavů, zahrnul je jako obvykle záplavou žvanění a projevil spokojenost s ujištěními, která od nich dostal, že jeho slova vyřídí svým pánům a že si přejí zachovat přízeň Španělska. Beretti je shledával plané a obecné; usoudil, že bude prozíravé přiznat Alberonimu, že jeho znepokojení je nesmírné od té doby, co francouzský velvyslanec postupuje společně s anglickým vyslancem. Upozornil, že anglický dvůr získává převahu v parlamentu od té doby, co je známo, že vévoda z Orléans s ním jde ruku v ruce. Že se dobře předpokládalo, že Holanďané budou vyzváni, aby k alianci přistoupili; ale že se navíc má za jisté, že pokud se budou zdráhat, budou k podpisu donuceni. Dodával, že se prý také říká, že regent uzavře s císařem ligu; že ačkoli se mu to nezdá pravděpodobné, je možné všechno; rozepisoval se proti Francii a proti smlouvě a uzavíral, že dokud nedostane rozkazy, jimiž by se řídil, udělá vše, co bude v jeho silách, aby zabránil republice zavázat se. Tvrdil, že tyto rozkazy potřebuje tím spíše, že má důvod nedůvěřovat radám, které mu dává Monteleón.[2] Tento velvyslanec byl předmětem jeho žárlivosti, neboť nejenže Monteleón vynikal duchem i zkušeností, ale ukázalo se také, že ho španělský král velmi oblíbil, a protože byl Španěl, bylo pravděpodobné, že mu tento panovník dá při obsazování úřadů přednost před Italem, který se jako jeho poddaný nenarodil. Beretti proto využíval každé příležitosti, aby ve Španělsku vzbuzoval podezření o Monteleónově věrnosti: nebylo to nijak těžké, očerňovat Monteleóna znamenalo zalíbit se prvnímu ministrovi. Beretti ho vylíčil jako člověka, který se zcela ztotožňuje se záměry Anglie a přísahá, že Anglie nemá nejmenší úmysl císaři nadržovat; že se jí dal svést a chce vydávat mírový plán za dílo prospěšné španělskému králi, který tím zase vkročí do Itálie a bude mít vojska v Toskánsku a v Parmě; že vídeňský dvůr, který předvídal důsledky a dobře cítil výhody, jež z toho Španělsko vytěží, by byl plán nikdy nepřijal, kdyby nepokládal za nutné tímto přijetím předejít spojenectví, které se proti němu mezi Francií a Anglií osnovalo. Beretti tedy zesměšňoval Monteleónovu falešnou politiku a tvrdil, že kdyby se lidé řídili jeho radami, usnadnili by císaři prostředky, jak všechno zabrat, nad čímž už jeho ministr jásal.

V Holandsku vskutku koloval dopis Penterriedera[3] z Londýna, v němž stálo, že plán je takový, jaký si jen císař mohl kdy přát, a že Anglie pošle do Středozemního moře dvacet šest lodí navzdory odporu anglického národa. A skutečně mnoho lidí v Anglii této výpravě bránilo — jedni ze strany nepřátelské dvoru, druzí ze strachu, že kdyby Anglie vstoupila do války se Španělskem a Holandsko se zdráhalo vyslovit, využilo by Holandsko pro svůj obchod neutrality, kterou okázale hodlalo vůči Španělsku zachovávat; a tato úvaha vskutku Holandsko rozdělovala. Ti, kdo byli už dávno oddáni Anglii, neznali nic než její vůli. Republikáni naopak vynakládali

2. **Vysvětlivka:** Markýz z Monteleónu, španělský velvyslanec v Londýně.

3. **Vysvětlivka:** Penterrieder, císařský diplomat, který v Londýně za císaře vyjednával o čtverspolku.

všechno úsilí, aby získali čas a zabránili tomu, aby se jejich stát vměšoval do věci, kterou bez jeho účasti zahájily Francie a Anglie. Poukazovali na to, že naléhání těchto korun není důkazem jejich ohledu k republice a že by vůči ní jistě zůstaly mlčet, kdyby španělský král smlouvu podepsal tak jako císař.

Tehdy bylo vidět, co by se ještě před několika lety nezdálo pravděpodobné: francouzský velvyslanec bojoval spolu s anglickým vyslancem a ve shodě s holandským pensionářem, aby srazil republikánskou stranu a přivedl k poslušnosti vůči Anglii ty, kdo se ohlíželi jen na prospěch své vlasti a na udržení obchodu a obávali se vstoupit do nových závazků, které by republika musela nést s náklady, na něž neměla, a od nichž mohla čekat jedině nové zmatky a nová neštěstí. Châteauneuf[4] zatím napínal všechen svůj vliv, aby přesvědčil právě ty, které kdysi sám nejvíc povzbuzoval, aby setřásli jho anglické nadvlády. Postupoval přitom s tím větší horlivostí, že se proti němu angličtí ministři otevřeně postavili a obviňovali ho, že je tak zaujat starými zásadami Francie a pokyny, které mu dal zesnulý král, když ho posílal do Holandska, že je nemožné, aby k němu kdy pojali důvěru. Châteauneuf tedy nic neopomněl, aby tato obvinění vyvrátil, a zčásti se mu to podařilo, když přiměl Whitwortha, anglického vyslance v Haagu, aby napsal Stairsovi, že je spokojen s rázností a obratností francouzského velvyslance v nynějším vyjednávání. Ministři anglického krále také v Londýně okázale prohlašovali, že jejich pán nemůže pochybovat o dobré víře regenta a že jsou přesvědčeni, že jednota mezi oběma panovníky je dokonalá: tato důvěra byla jen na odiv. S La Pérousem mluvili s menším sebezapřením. Když si tento vyslanec stěžoval na nespravedlivý způsob, jakým se v návrhu aliance zachází se sicilským králem, zeptal se ho Craggs, zda tento panovník nevstoupil do nějakého spojenectví, jehož cílem by bylo svrhnout krále Jiřího; La Pérouse nešetřil údivem ani ujišťováním; slíbil, že prokáže nepravdivost těchto zpráv, bude-li mu státní sekretář, s nímž mluvil, ochoten sdělit nějaké podrobnosti. Craggs mu odpověděl jen tolik, že krále Jiřího upozornili, že se spiknutí osnuje v Londýně, a že není vyloučeno, že zpráva nemá žádný reálný základ a byla podána, aby si její původce vysloužil nějakou odměnu; a dál se nenamáhal rozptýlit obavy sicilského vyslance, takže si tento vyslanec usmyslel, že londýnský dvůr hledá jen záminku, jak přimět sicilského krále, aby u příležitosti nové smlouvy

4. **Vysvětlivka:** Pierre-Antoine de Castagnères, markýz z Châteauneuf, francouzský velvyslanec v Haagu (dříve u Porty).

odvolal protest, který sicilská královna[5] dala podat anglickému parlamentu na ochranu svých práv na tuto korunu.

Mezi londýnským a turínským dvorem však byla ještě jiná příčina nespokojenosti a žárlivosti. První z nich se obával jednání sicilského krále ve Vídni a mařil jejich úspěch; a sicilský král vynakládal všechno úsilí, aby se spojil s císařem a získal pro piemontského prince nejstarší z arcivévodkyň; nabídl císaři, že mu ponechá volnou ruku v podmínkách smlouvy; dokázal si získat hraběte z Althannu, jehož přízeň u císaře byla veliká. Zdálo se, že by přirozeně mohl počítat s princem Evženem; ten se však proti savojskému vyjednávání vyslovil. Ať už učinil cokoli, podezíralo se, že jednal proti svému přesvědčení, a mnoho lidí věřilo, že si v duchu přeje, aby vyjednávání sicilského krále uspělo. Starhemberg byl jedním z císařových ministrů, kteří se tomuto sňatku nejrozhodněji stavěli na odpor. Vídeňský dvůr, pomalý v rozhodování, spojoval s tímto přirozeným sklonem mnoho politické vypočítavosti, a to nejen při savojském vyjednávání, ale i při alianci, kterou vyjednávala Anglie. Císař nechával obě postupovat stejným krokem a počítal, že z této pomalosti vytěží značný prospěch: neboť zatímco přiměl sicilského krále, aby mu nabídl volnou ruku — protože si tento panovník přál předejít zvláštní smlouvou uzavření čtverspolku — zdržovala se zároveň vyhotovení listin, která měl Schaub dovézt do Anglie.

Ministři krále Jiřího, kteří chtěli císaři nadržovat, takřka přiostřovali touhu, s níž se ve Francii toužilo vidět toto vyjednávání neprodleně skončené. Poukazovali na to, že je nanejvýš důležité uzavřít smlouvu a nenechat císaři čas na změnu názoru. Ujišťovali, že vídeňský dvůr nikdy necítil k žádnému rozhodnutí větší odpor než k podpisu této smlouvy. Prohlašovali, že nemohou za nic ručit, bude-li se regent zdržovat maličkostmi. Naléhali na něj, aby smlouvu uzavřel bez ztráty času, protože nejjistějším prostředkem, jak zmařit savojské vyjednávání, je zajistit Sicílii císaři, aniž by potřeboval sicilského krále. K podpoře anglických výkladů bylo ještě třeba ukázat, že záležitosti krále Jiřího jsou v dobrém stavu. Severní válka byla pro něj nejdůležitější záležitostí, protože mu mnohem víc záleželo na tom, co se týkalo jeho německých zemí, než na zájmech koruny, kterou v duchu pokládal, ne-li za uzurpovanou, tedy aspoň za nejistou na své hlavě a možná za pomíjivou. Postarali se tedy, aby se regent dozvěděl, že švédský král je stejně ochoten dohodnout se s Jiřím jako s carem, že nepřátelství Švédska se obrací hlavně proti dánskému a pruskému králi, ale že tato koruna není pro nedostatek loďstva schopna se pomstít; že anglický král ji bude navíc držet na uzdě eskadrou, s níž admirál Norris právě odplouvá

---

5. **Vysvětlivka:** Anna Marie Orleánská (1669–1728), dcera Monsieura a Jindřišky Anglické, vnučka anglického krále Karla I.; od roku 1684 manželka Viktora Amadea II. Savojského, sicilského krále. Jejími dětmi byli mimo jiné vévodkyně z Bourgogne, španělská královna Marie Luisa Gabriela Savojská a Karel Emanuel, piemontský princ. Jako vnučka Karla I. měla dědické právo k anglické koruně, z něhož ji jako katoličku vyloučil zákon o nástupnictví (1701) ve prospěch hannoverské linie; od roku 1714 byla po Stuartovcích první v jakobitském pořadí nástupnictví.

do Baltského moře. Ujišťovalo se dále, že car nedávno slíbil neuzavřít separátní mír; že prohlásil, že nikdy neměl nejmenší úmysl provdat některou ze svých neteří za Pretendenta a že zvěsti rozšířené o této věci jsou výsledkem pletich jeho lékaře Erskina. K těmto náznakům bylo třeba přidat zdání ohleduplnosti, ba i stranění regentovým zájmům. Angličané věděli, že přesvědčit ho je snadné; domnívali se také, že je v jejich zájmu dát této cestě přednost před jinými, tvrdšími; použili tedy osobních důvodů, které na něj mohly zapůsobit, a nepřestávali mu připomínat, že okamžik je příznivý a že by ho neměl promarnit. Někdy okázale odsuzovali nároky vídeňského dvora; dávali na srozuměnou, že kdyby tento dvůr po tolika odkladech chtěl na podmínkách smlouvy něco měnit, anglický král by to nestrpěl. Věděli, že tento panovník, jistý si císařovými úmysly, se tím k ničemu nezavazuje. Jednoho dne ujišťovali, že savojské vyjednávání je na pokraji ztroskotání a že jestliže císařští ještě drží Piemonťany v mlhavých nadějích, je to jen lest a úmysl zabránit, aby se tento panovník uchýlil k nějakému zoufalému kroku, dokud má císař v Itálii málo sil. Jindy zase Angličané dávali na srozuměnou, že savojské vyjednávání pokračuje a že hrabě ze Sinzendorfu[6] je jedním z ministrů, kteří je u císaře nejpevněji podporují.

Penterrieder ze své strany vzbudil za svého pobytu v Londýně nová podezření ohledně tohoto spojenectví; posloužil si modenským sekretářem, aby zahájil jakési vyjednávání s La Pérousem, jemuž dal říci, že loňského roku, když byl anglický král v Německu, mu hrabě ze Schulenburgu jménem sicilského krále nabídl, že tento ostrov postoupí císaři; a že Sunderland, Stanhope, Bernstorff[7] a abbé Dubois o této nabídce stejně dobře věděli. Penterrieder z toho vyvodil, že tytéž důvody, které loni vedly tohoto panovníka k takovému postoupení, trvají dosud, a že by ho měly stejně silně oslovit výhody, které tehdy spatřoval, jako nebezpečí, jimž by se vystavil, kdyby promeškal příležitost znovu získat císařovo přátelství.

Navzdory těmto náznakům si Penterrieder pečlivě udržoval důvěru anglických ministrů. Byl velmi spokojen, když viděl, že jsou přesvědčeni, že jednota a rázná odhodlanost smluvních mocností je jediným prostředkem, jak přivést Španělsko k umírněnějšímu smýšlení a přimět je, aby polevilo v obtížích, které smlouvě dosud kladlo do cesty. Jednou z hlavních byl nárok španělského krále ponechat si Sardinii. Když tento panovník požádal regenta, aby mu pomohl tuto podmínku prosadit, řekl Dubois Monteleónovi, že k tomu má výslovný rozkaz Jeho Královské Výsosti, že Jeho Královská Výsost chce, aby vynaložil všechno úsilí k úspěchu, že o tom dokonce psala anglickému králi, ale že se obává, že naléhání, k němuž na její rozkaz přistoupí, zůstane bezvýsledné. Monteleón se široce rozhovořil o nadměrné moci císaře. Tyto výklady často předkládal anglickým ministrům, ale ti odpovídali jen, že se domnívají, že Španělsku prospívají tím, že přispívají k míru. Monteleón smýšlel

6. **Vysvětlivka:** Philipp Ludwig von Sinzendorf, císařský dvorní kancléř a konferenční ministr.

7. **Vysvětlivka:** Andreas Gottlieb von Bernstorff, hannoverský ministr a důvěrný rádce Jiřího I.

stejně; dával to tušit, aniž by se odvážil to přiznat. Ve Španělsku se mu to však velmi přičítalo k tíži, a když dával na srozuměnou, že by velmi litoval, kdyby prostředníci, ztrativše veškerou důvěru ve Španělsko, nakonec smlouvu podepsali mezi sebou, vydával Alberoni toto přiznání za přesvědčivý důkaz, že je Monteleón získán Anglií.

Tento dvůr byl velmi proti tomu, aby si Španělsko vymínilo ponechání Sardinie. Ministři se Penterriederovi svěřovali, že podle jejich mínění Alberoni tímto návrhem nejenže zamýšlí ztížit provedení smlouvy, ale chce si navíc ponechat Sardinii jako nezbytnou základnu pro podniky proti Itálii, o nichž přemýšlí a které doufá provést, až budou doba a okolnosti příznivější. Poslali plukovníku Stanhopovi nové rozkazy, aby u španělského krále znovu naléhal a přiměl ho zastavit přípravy k tažení. Cílem Angličanů, ve shodě s císařovým ministrem, bylo poskytnout anglické eskadře čas, aby dorazila do Středozemního moře dříve, než by Španělé stačili spáchat jakékoli nepřátelství. Slíbili tedy Penterriederovi, že s ním dohodnou pokyny, které dostane velitel této eskadry, a když Penterrieder projevil jisté znepokojení nad změnami, které byly ve Vídni provedeny v některých výrazech v listinách sepsaných na základě smlouvy, ujistili ho, že regent se nebude zdržovat pouhými formalitami, když císař z ohledu na něj tak velkoryse přešel to podstatné v bodech, které mu musely připadat tak tvrdé poté, co se tak brzy odchýlilo od prvního hannoverského plánu.

Obtíže ze strany císaře rostly úměrně tomu, jak snadno anglický dvůr ve Francii pochodil. Španělští ministři u cizích dvorů měli rozkaz mít se na pozoru. Vzájemně se varovali a zároveň prohlašovali vůči ministrům italských knížat, kteří se nacházeli u týchž dvorů, že je naprosto nepravdivé, že by král, jejich pán, přijal — jak se rozhlašovalo — plán smlouvy, a že by tento panovník, souhlase s plánem jako celkem, dělal obtíže jen ohledně více či méně výhodných podmínek. Podle tohoto prohlášení také jednali; neboť v Holandsku Beretti otevřeně pracoval na tom, aby odvrátil stavy od souhlasu s návrhem, který francouzský a anglický ministr republice předkládali, totiž přijmout císaře do trojspolku uzavřeného předešlého roku. Když nejprve vylíčil, jak hrozné je vidět, že Francie, zapomínajíc, co učinila, aby dosadila prince z královského rodu na španělský trůn, slouží nyní jako pojítko mezi císařem a anglickým králem, aby vedli válku proti témuž princi, pocházejícímu z krve jejích králů, radil Beretti předním ministrům republiky, aby se naléhavým výzvám spojených mocností aspoň vyhýbali, necítí-li se dost silní a snad i dost pevní, aby je otevřeně odmítli. Navrhl tedy pensionáři jako prostředek, jak získat čas, aby odpověděl, že jeho páni, dříve než se rozhodnou, chtějí také učinit představení u španělského krále a že pošlou do Madridu ministra, aby se pokusil Jeho Katolické Veličenstvo pohnout k větší povolnosti vůči podmínkám, které mu byly nabídnuty. Beretti se domníval, že kdyby se tento prostředek zdařil, prospělo by zájmům krále, jeho pána, mít před rozhodnutím tolik času, kolik by si přál, neboť by mohl odpověď, kterou by slíbil, odkládat, jak dlouho by se mu zlíbilo. S tímto úmyslem se Beretti hlavně snažil, aby byl jmenován velvyslanec do Madridu. Prohlašoval, že

král, jeho pán, bude mít větší důvěru k jedinému Holanďanovi než k pěti stům anglických ministrů dohromady, a aby nic neopomněl z toho, co mohlo podnítit žárlivost obou národů, postaral se, aby připomněl smlouvu, kterou hrabě Stanhope uzavřel s císařem, když byl v Barceloně,[8] a jejíž podmínky ukazovaly, jak pozorně Angličané využívají každé příznivé příležitosti, o níž se domnívají, že jim přinese nějakou výhodu pro jejich obchod na úkor obchodu holandského. Říkalo se, že když odjížděl do Amsterdamu, vzal tuto smlouvu s sebou a počítal, že mu poslouží jako výtečný doklad, aby tomuto mocnému městu, tak žárlivému na obchod, který je základem jeho velikosti, ukázal, čeho se musí od Angličanů, svých nesmiřitelných soků, obávat v každé době. Byla to doba, kdy město dává pokyny poslancům, které obvykle posílá na zemské stavy provincie: Beretti proto pokládal za věc prvořadé důležitosti naklonit ve prospěch španělského krále město, které udává pravidla a pohyb Holandsku, tak jako Holandsko je udává šesti ostatním provinciím Unie.

Navzdory tomuto úsilí, které se velmi snažil ve Španělsku vyzdvihnout, přiznal však, že nemůže doufat v nic dobrého od té doby, co Francie a Anglie, spojené proti španělskému králi, pracují — a s úspěchem — na sjednocení obou stran této republiky, které si stály proti sobě už tolik let. Zdálo se, že tomuto velvyslanci nezbývá nic jiného než si stěžovat; říkal, že mu je prý z toho zle u srdce, když vidí francouzského velvyslance chodit s anglickým ministrem ode dveří ke dveřím a prosit poslance generálních stavů, aby přijali smlouvu výhodnou jedině pro císaře, na kterou se tento panovník okázale díval s lhostejností. Veškerá rázná síla jako by v republice vyhasla, protože se vskutku nacházela ve velmi nepříznivém postavení. Poslední válka vyčerpala její finance. Během ní Angličané, kteří v Holandsku vládli, využili situace, aby na Holanďanech vydobyli mnoho obchodních výhod, které si podrželi i po míru. Bezpečí, které Spojené provincie doufaly nalézt ve své Bariéře, když požadovaly na Francii a Španělsku, aby ponechaly Nizozemí císaři, je činilo závislými na císařských, takže tato republika, jejíž rozhodnutí měla kdysi v evropských záležitostech tak velkou váhu, se zdála odsouzena ještě dlouho následovat pohyby Anglie a přijímat zákon od ní a od císaře. Angličtí ministři však naráželi na větší obtíže, než předpokládali, když měli přesvědčit provincie, zvláště provincii Holandsko, a obzvláště města Amsterdam a Rotterdam, aby přistoupily ke smlouvě o čtverspolku. Tato města doufala, že kdyby se Anglie se Španělskem nakonec rozešla, využila by této roztržky, aby pak výhodněji provozovala obchod se Španělskem a s Indiemi. Zároveň se obávala, že by tento tolik potřebný obchod ztratila, kdyby republika navázala spojenectví a vstoupila do plánu nemilého katolickému králi. Provincie Frísko a po ní Geldersko, kterým tolik nešlo o obchod

8. **Vysvětlivka:** Obchodní smlouva, kterou James Stanhope uzavřel roku 1707 v Barceloně s arcivévodou Karlem, tehdy uchazečem o španělský trůn jako Karel III.; zajišťovala Angličanům výhody v obchodu se Španělskem.

a které byly zvyklejší následovat a podporovat záměry Angličanů, se jako první rozhodly ke smlouvě přistoupit.

Jestliže tento krok dodal anglickým ministrům nových nadějí, španělským králem neotřásl. Počet mocností ochotných podepsat alianci rostl. Vznikalo tedy právě tolik nových nepřátel připravených vystoupit proti Španělsku pod záminkou, že ono jediné odporuje obecnému blahu Evropy tím, že se staví proti všeobecnému míru. Navzdory nebezpečí, které katolickému králi zjevně hrozilo, odmítl povýšeně celý návrh smlouvy, který mu Nancré nakonec dostal rozkaz svěřit. Několik podmínek tohoto návrhu bylo jménem španělského krále a královny označeno za návrhy násilné, nespravedlivé, neproveditelné a zhoubné. Úmyslně se rozšiřovalo, že Jejich Katolická Veličenstva byla jimi pohoršena a podrážděna. Cellamare dostal rozkaz si na ně nejen stěžovat, ale bylo mu výslovně uloženo, aby hlasitě protestoval jak proti návrhům samým, tak proti lstivému způsobu, jakým byly předloženy. Takový rozkaz splnil bez potíží a nijak se nekrotil, když hřímal proti omylům vlády. Přesto se domníval, že skrze všechnu žluč, jíž byly dopisy španělského dvora plné, postřehl, že by se tento dvůr nebránil spolknout hořkou pilulku, kdyby byla, jak říkal, lépe pozlacená a podaná zdvořilejším způsobem; ať však tento dvůr zamýšlel zvolit jakoukoli cestu, Cellamare radil nepolevovat ve válečných a námořních přípravách, přesvědčen, že nejjistějším prostředkem, jak uspět v každém vyjednávání, je jednat se zbraní v ruce.

Kapitola třetí

Sardinie kamenem úrazu míru. — Cellamarova pozornost k bretaňským záležitostem. — Obratnost Monteleónovy rady Alberonimu. — Machinace sicilského krále. — Penterrieder z nich těží. — Podlézavost sicilského krále vůči Anglii, která jím pohrdá a chce Sicílii opatřit císaři. — Monteleónova moudrá rada. — Berettiho omyl. — Cadogan ho vyvádí z omylu. — Osobní zájem abbého Duboise. — Zlomyslné stížnosti Piemonťanů. — Cellamare prohlašuje, jak jen může, že Španělsko návrh smlouvy nepřijme. — Beretti a Cadogan jeden po druhém pracují v Amsterodamu, aby toto město získali pro své protichůdné zájmy. — Nancré činí sicilského krále podezřelým v očích císaře. — Alberoni rozumně uvažuje o Sicílii a o králi Jiřím, velmi zlomyslně o regentovi, úskočně o sicilském králi; brojí proti smlouvě, proti níž dává všude činit co nejrozhodnější prohlášení; urychluje přípravy. — Neproniknutelné tajemství o cíli jeho podniku. — Nadále jedná vlídně s Nancrém a radí se s ním i s plukovníkem Stanhopem. — Plukovník Stanhope správně soudí o Alberoniho umíněnosti. — Odpověď tohoto kardinála na dopis hraběte Stanhopa, který na něho naléhal, aby smlouvu přijal. — Alberoniho stížnosti a chvástání. — Nynější síly Španělska. — Vliv tohoto prvního ministra na Jeho Katolické Veličenstvo. — Alberoni hrozí Gallasovi, Němcům a papeži. — Chvástání tohoto kardinála. — Marné naděje Giudiceho, který se popuzuje proti Cellamarovi. — Podlosti tohoto synovce. — Smyšlenky připisované Giudicemu, které v Madridu dělají rozruch a škodí. — Giudice je zapírá a brojí proti smyšlenkám a vládě Alberoniho. — Falešná a nízká papežova politika. — Cellamare se podle, bezdůvodně a nevhod stává v Římě Alberoniho obhájcem. — Dostává se mu za to oprávněných výčitek od strýce. — Smýšlení vídeňského dvora.

Mělo se za to, že regenta odmítnutí španělského krále uvedlo do rozpaků a že Jeho Královská Výsost doufala, že španělská královna přiměje krále, svého manžela, k podpisu smlouvy, která dětem této princezny zajišťovala nástupnictví ve dvou významných státech v Itálii. Zbývala ještě jedna cesta, jak katolického krále uspokojit: ponechat mu v držení Sardinii; to však nešlo jinak než na úkor vévody savojského, jemuž bylo toto království určeno jako náhrada za království sicilské. Regent nicméně vypravil do Londýna kurýra s rozkazem pro abbého Duboise, aby to anglickému králi navrhl. Cellamare počítal s tím, že tato změna smlouvy krále, jeho pána, usmíří a přiměje ho k podpisu. Upozornil Monteleóna, aby potají a nenápadně pracoval k úspěchu tohoto nového požadavku, neboť byl jist, že nepovede-li se, bude podpis nevyhnutelný. Možná se ho obával; protože ho však předvídal, věnoval velmi zvláštní pozornost tomu, co se dělo v Bretani, a

nezapomínal upozorňovat, že se tam věci vyostřují a že nepokoje v této provincii den ode dne nabývají na síle. Anglickému králi se návrh ponechat Sardinii Španělsku nezamlouval; usoudil, že taková změna v projektu smlouvy by vyvolala nejen nové spory, ale snad i nepřekonatelné obtíže. Císař chtěl Sicílii za každou cenu. Jiří ho chtěl uspokojit a už tak měl až příliš potíží zkrotit vévodu savojského, než aby je ještě zvětšoval tím, že by odvolal nabídku náhrady, předloženou tomuto panovníkovi za postoupení Sicílie. Když tedy regentův kurýr dorazil do Londýna, svolal anglický král jen pro formu dvě zasedání rady, jako by se o tomto novém návrhu mělo rokovat. Bylo na nich rozhodnuto, že se nesluší měnit podstatu projektu, který jedna ze stran přijala; že by to znamenalo vystavit se zbytečným sporům s vídeňským dvorem; a že takové rozepře lze dokonce pokládat za nebezpečné, když stálo tolik námahy přimět císaře, aby s projektem souhlasil.

Angličtí ministři zpravili Monteleóna o tomto usnesení. Ten dobře odhadl, že požadavek ponechat si Sardinii neuspěje, ale neodvážil se vyjádřit k návrhu, jehož úspěch si král, jeho pán, přál a na němž zvlášť záleželo prvnímu ministrovi, protože Sardinie byla jediným plodem tolika výdajů, do nichž Španělsko uvrhl. Chtěl-li bojovat proti mínění panovníka a ministra, musel předstírat, že s ním souhlasí, a přitom jim vyložit jeho nevýhody tak hmatatelně, aby sami jasně poznali, co velvyslanec neměl odvahu říci, aby se nevystavil jejich nelibosti. Tak si Monteleón často počínal, ale výsledek neodpovídal jeho úmyslům o nic víc než jeho opatrnosti. Při této poslední příležitosti upozornil Alberoniho, že mu La Pérouse po příjezdu kurýra vypraveného z Turína řekl, že se král, jeho pán, nedá připravit o své království, aniž by předtím vynaložil k jeho udržení všechno úsilí, jaké žádá jeho čest a jeho práva. Když Monteleón tuto zprávu kardinálovi podával, dával mu zároveň naději, že tak pevné odhodlání by mohlo zmařit provedení projektu, který byl španělskému králi odporný; jakmile však tento paprsek naděje nechal zazářit, sám se ho pokusil zničit poukazem na to, že nelze důvěřovat upřímnosti sicilského krále — nejen proto, že povahu tohoto panovníka znal celý svět, ale i proto, že právě v době, kdy tak hlasitě křičel proti ustanovením projektu, držel ve Vídni tajného zmocněnce a naléhavě prosil císaře, aby dal druhou arcivévodkyni, svou neteř, za manželku piemontskému princi.[1] Monteleón mohl ještě dodat, že Penterrieder dál vedl v Londýně s La Pérousem jakési jednání, a ať už upřímně, nebo aby ho jen vodil za nos, ho ujišťoval, že kdyby byl císař ochoten ponechat Sardinii španělskému králi, Jeho Katolické Veličenstvo by bez váhání slíbilo spojit své zbraně se zbraněmi císařskými, aby Sicílii vévodovi savojskému vzalo a dalo ji císaři. Penterrieder, který tu vychvaloval spravedlnost svého pána a jeho péči o zájmy sicilského krále, dospěl

1. **Vysvětlivka:** Dcery zesnulého císaře Josefa I., neteře Karla VI.: starší Marie Josefa a mladší Marie Amálie, která se roku 1722 provdala za bavorského kurprince Karla Albrechta.

k závěru, že pro oba by bylo nejlepší dohodnout se spolu bez prostřednictví Francie i Anglie.

Sicilský král, dbalý svých zájmů a vždy jednající s ohledem na ně, nespoléhal jen na nejistý úspěch tajného vyjednávání, které zahájil ve Vídni. Napsal tedy anglickému králi a naléhavě ho žádal, aby mu byl projekt smlouvy sdělen, neboť nemá jiný úmysl než podle svých sil přispět k obecnému míru a zajistit jej. Dodal, že je přesvědčen, že hlavním základem tohoto projektu je dodržení utrechtských smluv a jejich záruka; že má o to větší důvod tomu věřit, že se nikdy neodchýlil od vůle a úmyslů Anglie a vždy se jimi slepě řídil; a že rovněž prohlašuje, že tato zásada zůstane navždy nedotknutelným pravidlem jeho jednání. Tento dopis zůstal dlouho bez odpovědi.

Monteleón využil toho, že se o něm dozvěděl, aby kardinála Alberoniho znovu přesvědčil jednak o tom, jak málo se lze spoléhat na sicilského krále, který na všech stranách jednal tak rozdílně, jednak o umíněnosti anglického dvora zachovat všechny podmínky projektu bez nejmenší změny; a protože si nade všechno přál, aby španělský král přistoupil ke spojenecké smlouvě, a neodvažoval se to říci otevřeně, aby nevzbudil nelibost, neopomněl při této nové příležitosti připomenout, že je-li král, jeho pán, nucen ustoupit kruté nutnosti doby a okolností, je přinejmenším žádoucí, aby se jí podrobil s co nejmenší škodou pro přítomnost a s příznivými vyhlídkami do budoucna. Monteleón byl přesvědčen, že v tuto chvíli nelze změnit jedinou podmínku dohody, kterou císař přijal a podepsal; že lze-li doufat v nějakou úpravu, bude to nanejvýš později, díky přímluvám, k nimž se sáhne před jejím provedením, nebo ještě spíše díky nabídkám, které se budou moci učinit, a penězům, které se rozdělí ve Vídni, aby se z tamního dvora vyrval souhlas. Litoval ztraceného času a tvrdil, že kdyby byli španělští ministři vstoupili do vyjednávání ve chvíli, kdy začalo s anglickými ministry a s abbém Duboisem, španělský král by možná dosáhl, čeho si přál, a podmínky smlouvy by se změnily k lepšímu. Mračna se však nahromadila tak, že už nebylo možné je rozehnat a doufat, že se získá aspoň čas — jediná možnost, která mohla postavení Španělska zlepšit. Vůbec nepočítal s účinkem přímluv, které regent slíbil vynaložit v Londýně a ve Vídni, aby se ve smlouvě dosáhlo takových úprav, jež by španělského krále uspokojily.

Beretti si lichotil nadějí, že takové přímluvy budou mít velkou váhu a že vídeňský dvůr, který měl tolik zvláštních důvodů projevovat regentovi úctu, nebude moci jeho naléhání nevyhovět. Cadogan, který právě přijel z Londýna do Haagu, Berettimu s velkou otevřeností řekl, že by se měl tak marné naděje vzdát; že bude-li regent něco namítat, učiní tak jen pro formu, aby zachránil zbytek cti, ale nebude na tom trvat; že to ani nemůže, protože je zcela vázán. Cadogan zašel v důvěrnosti ještě dál (to jest v pohrdání Španělskem, které vydala Francie, ovládaná a s náhubkem vedená abbém Duboisem, jenž myslel jen na svůj kardinálský klobouk, který mohl získat jedině císařovou autoritou nad papežem a důraznou přímluvou

anglického krále u císaře) a řekl tomuto španělskému velvyslanci ještě, že Anglie nemá k sicilskému králi žádnou náklonnost, protože vzpomínka na jeho machinace za minulých válek je stále živá; a že se navíc v Londýně ví, že tento panovník má v Madridu tajného zmocněnce, a to právě v době, kdy vyjednává ve Vídni. Jestliže Angličané pokládali sicilského krále za panovníka, jehož věrnost musí být vždy podezřelá, Piemonťané si na oplátku stěžovali na regenta i na anglického krále. Říkali, že Jeho Královská Výsost ve shodě se Stairsem vodí za nos stejně španělského krále jako krále sicilského; že se španělskému králi, aby byl přiveden k přijetí smlouvy, dává na srozuměnou, že sicilský král se už už dohodne s císařem; a že se zároveň sicilskému králi říká, že španělský král plán přijme, budou-li mu povoleny požadavky, které vznáší na úkor savojského domu.

V této situaci se Provana, který byl dosud v Paříži pod záminkou, že pracuje na úpravě hranic, sblížil s Cellamarem těsněji než kdy předtím. Ujistil ho, že odpor, který má jeho pán proti podpisu projektu, je nepřekonatelný, a Cellamare ho v tomto smýšlení neopomněl utvrdit. Odpovídalo to úmyslům španělského krále, neboť ten nedávno znovu nařídil svému velvyslanci prohlásit, že plán pokládá za nespravedlivý a ohavný; že kdyby jej kdy podepsal, nikdy to nebude jinak než pod nátlakem násilí a nešťastného osudu, který způsobil, že ho všichni opustili. Cellamare ukázal rozkazy, které dostal, Provanovi i mnoha jiným. Pokládal za o to nutnější se vyjádřit, že se v Paříži i v Londýně šířilo, že španělský král se smlouvou souhlasí a mění jen některé podmínky. Novým návrhům, které španělský král předložil, se dávalo jméno „omezené přijetí"; a protože regent poslal Nancrému nové rozkazy, aby na španělského krále naléhal víc než kdy předtím, aby projekt přijal, španělský velvyslanec v Paříži, nejistý, jaký úspěch tato nová naléhání mohou mít, se cítil povinen v tomto mezidobí uklidnit ty, kdo si přáli, aby španělský král pevně setrval na svých prvních rozhodnutích.

Beretti si počínal stejně v Holandsku. Zajel do Amsterodamu, kde měl porady s oběma pensionáři Buysem a Bassecourtem a s purkmistry Troppem, Pautrasem a Sautinem. Vedle důvodů, jimiž je chtěl odvrátit od přistoupení ke smlouvě, použil i slibů; ty, které se týkaly obchodu, zapůsobily dost na to, aby zabránily vedení tohoto města přijmout jakékoli usnesení. Naštěstí pro Berettiho nedostal francouzský velvyslanec od té doby, co se kurýr vypravený regentem do Madridu vrátil do Paříže, žádné rozkazy. Jeho mlčení nahrávalo řečem španělského velvyslance. Angličtí ministři si na to stěžovali a Cadogan se cítil povinen jet do Amsterodamu napravit škodu, kterou tam Beretti způsobil. Beretti se Cadogana bál, neboť byl přesvědčen, že mu anglický král svěřil velmi značné částky na získávání hlasů v Holandsku. Ostatně ho pokládal méně za Angličana než za ministra císaře, od něhož měl patent feldmaršála.

Nové domluvy, které Nancré ve Španělsku učinil, nezapůsobily o nic víc než ty, které činil dosud. Přidal k nim nicméně nové důvody, jež mohly úmysly sicilského

krále učinit velmi podezřelými. Upozornil Alberoniho, že jakmile se tento panovník dozvěděl, že Francie a Anglie nabízejí Sicílii císaři, vypravil posla do Vídně, aby ji nabídl také, ale s podmínkou, že vstřícnost, kterou při té příležitosti vůči císaři projeví, usnadní sňatek piemontského prince s jednou z arcivévodkyň. Nancré dále řekl, že ta nabídka není nová; že tentýž vévoda savojský, který ji nyní obnovuje, ji učinil už nedlouho před smrtí zesnulého krále; a že uzavření smlouvy, o niž ve Vídni usiloval, tehdy zabránily jiné obtíže.

Alberoni byl přesvědčen, že si císař Sicílii vroucně přeje a že od utrechtského míru nemyslel na nic jiného než na to, jak ji získat, aby si zajistil držení Neapolského království. Námořní síly byly jediné, které tomuto panovníkovi chyběly; obě tato království v jeho rukou by mu dala možnost mít ve Středomoří značné síly. Alberoni se chlubil, že úmysly vídeňského dvora posoudil tak správně, že se hned, jak se o projektu začalo mluvit, vsadil, že ho císař přijme. Nedivil se prý, že král Jiří chtěl rakouskému domu dát takový dar, protože jako Němec, který si chtěl udržet nespravedlivě získané Brémy a Verden, musel, aby toho dosáhl, získat další nespravedlností přízeň hlavy Říše. Z toho důvodu, podle Alberoniho úvahy (v tomto bodě velmi správné), pracoval anglický král na vzrůstu moci, kterou Francouzi i Angličané už tak pokládali za příliš velkou a o níž se vzájemně shodovali, že ji bude třeba v pravý čas pokořit. Zdálo se však, že anglický dvůr nemá na zřeteli nic jiného, než aby ho císař vyzval k roztržce se Španělskem. Zřejmým důkazem tohoto záměru bylo podle kardinála rozhodnutí přijaté v Londýně vyslat do Středomoří eskadru, a to všechno pro soukromý zájem krále Jiřího. Alberoni okázale rozšiřoval, že tyto tajné a osobní důvody mají na změnách chystaných v Evropě mnohem větší podíl než důvody státní, a právě této jediné příčině přičítal překvapivé rozhodnutí Francie přispět ke zvětšení rakouského domu. Ať měl o vévodovi savojském mínění sebehorší, chtěl se ukázat nepřístupným novým podezřením, která se mu Nancré pokusil vnuknout o úmyslech a jednání tohoto panovníka. Nezavrhl je úplně, ale řekl, že ho vévoda savojský dává ujišťovat, že jediné vyjednávání, které ve Vídni vede, se omezuje na sňatek piemontského prince a že mu arcivévodkyni nabídl sám vídeňský dvůr; že zároveň prohlašuje, že nikdy nesvolí postoupit Sicílii, a že španělského krále naléhavě prosí, aby se tomu postavil. Kardinál žádal vysvětlení takové hatmatilky, která mohla sloužit jen k zakrytí mnoha podvodů a nepoctivosti; neboť zatímco se španělského krále snažili přesvědčit, že vévoda savojský Sicílii dobrovolně nabízí, tentýž panovník zapřísahal Jeho Katolické Veličenstvo, aby k tak tvrdé podmínce odepřelo souhlas. Chtějí tedy, říkal Alberoni, španělského krále oklamat a jednat s ním jako s dítětem; ukazují mu z dálky cetku, a pokud ji nepřijme, vyhrožují mu, že mu vyhlásí válku; ujišťoval však, že tento panovník je odhodlán vyčkat, ustoupit jen v případě nevyhnutelné nutnosti a raději se uchýlit k těm nejkrajnějším krokům, než by přistoupil na projekt nejen vysněný, ale i nespravedlivý ve svém provedení, neboť panovníci, jimž se

proti jejich vůli určovali nástupci, hlasitě prohlašovali, že nikdy, dokud budou živi, nepřipustí do svých pevností španělské posádky. Tato podmínka, jedna z těch, které se španělskému králi nabízely jako záruka provedení smlouvy, dávala Alberonimu také příležitost zvolat, že tento plán je hanebný guláš, který proti všem pravidlům a tyransky nakládá s majetkem a postavením panovníků; že Angličané chtějí být pány světa, aby si ho mohli rozdělit podle libosti; a že tato nešťastná Francie, která se přidává k tak bezbožným zásadám, sama si pomáhá kovat okovy a zapomíná na své základní zásady, naprosto opouští politiku, jíž se až dosud stále řídila: krotit německé barbarství a anglickou zpupnost.

Španělští ministři dostali rozkaz vyjádřit se zhruba týmiž slovy ve Francii i v Anglii. Beretti měl mluvit stejně v Holandsku a prohlásit pensionáři, že má-li španělský král zemřít, zemře jen se zbraní v ruce a že ustoupí jen v krajní nouzi; a konečně, že Jeho Katolické Veličenstvo dá najevo, že jestliže si dalo diktovat podmínky, když podepsalo utrechtskou smlouvu, uložilo si je samo z uctivé povolnosti k radám krále, svého děda. Beretti dostal rozkaz dodat, že vstoupí-li Holandská republika do spiknutí tak nedůstojného, jako je to, které bylo osnováno, záleží jen na ní, zda tak učiní, ale že si může být jista, že král, jeho pán, jí takovou urážku nikdy nezapomene. Španělští ministři se zároveň postarali dát najevo, že španělský král nikdy neslíbil odložit provedení podniků, které chystal. Vskutku se vyzbrojování loďstva urychlovalo víc než kdy předtím, a k začátku května se v Madridu říkalo, že bude připraveno vyplout 20. téhož měsíce. Mnozí věřili, že výsadek je určen pro Neapol, protože byli přesvědčeni, že španělský král má v tomto království silnou stranu; jiní tvrdili, že zvláště španělská královna si přeje, aby se do pevností velkovévody a parmského vévody uvedly posádky. Je jisté, že tajemství bylo zachováno velmi přísně a že agenti sicilského krále přes všechnu svou činnost nezjistili zatím nic víc, než co věděla veřejnost o počtu a druhu vojsk, která se naloďovala; o cíli podniku však nevěděli zhola nic a ve svých dohadech se mýlili stejně jako ostatní.

Alberoni dál projevoval Nancrému velkou pozornost. Míval s ním často dlouhé porady. K některým z nich byl přizván plukovník Stanhope. Ten míval s kardinálem i porady zvláštní. Kurýři vypravovaní neustále z Paříže do Madridu a z Madridu do Paříže dávali důvod věřit, že Francie a Španělsko postupují ve shodě; a že ne-li k provedení smlouvy, tedy k válce. Angličtí ministři, dobře zpravení o tom, jak regent smýšlí, nedávali najevo žádnou žárlivost na jeho vyjednávání v Madridu; plukovník Stanhope byl však přesvědčen, že ani naléhání Francouzů, ani jeho vlastní nezmění rozhodnutí, které španělský král učinil, totiž vést válku. Předal kardinálovi dopis, který pro něj dostal od svého bratrance hraběte Stanhopa a který obsahoval nová naléhání, aby projekt přijal. Alberoni na něj odpověděl těmito slovy:

„Kdyby premisy, které Vaše Excelence stanoví ve svém dopise z 29. minulého měsíce, byly pravdivé, byly by závěry neomylné; jde však o to, že *laboramus in*

principiis.[2] Zkrátka katolický král je nešťastný, protože ačkoli projevil králi Velké Británie nejvyšší důkazy přátelství a anglickému národu své přízně, nejenže od jednoho ani od druhého nemůže dosáhnout náležité vděčnosti, ale bude mu odepřen dokonce i stav lhostejnosti. Odkazuji na vše, co jí o tom ode mne řekne markýz z Monteleónu."

Alberoni si často hořce stěžoval na nevděk Angličanů; chtěl vzbudit dojem, že mu španělský král i královna často vyčítají horlivost, kterou projevil, když šlo o uzavření dvou posledních smluv s králem Jiřím. Tvrdil, že mu Jejich Katolická Veličenstva často opakují, že se dal příliš snadno svést sliby Angličanů. Utěšoval se nadějí, že brzy před zraky světa okázale předvede moc, k níž se Španělsko povzneslo za tu krátkou dobu, co je řídil. Bylo jen otázkou dní, kdy se ve Středomoří objeví tři sta plachet pod španělskou vlajkou, třiatřicet tisíc mužů výsadku, sto čtyřiadvacetiliberních děl, dvacet polních, dvacet tisíc centů prachu, sto tisíc koulí, tři sta šedesát šest tisíc nástrojů ke kopání zeminy a v odpovídajícím množství bomby a granáty. Liboval si v pomyšlení, že jen málo dějin bude moci vylíčit výsadek třiatřiceti tisíc mužů s podobným vybavením, a zvláště se šesti tisíci koní. Lichotil si, že je těchto vojsk naprostým pánem, protože byla štědře zaplacena a protože povýšil řadu zasloužilých důstojníků. Pokladna pro armádu a loďstvo činila jeden a půl milionu tolarů. Nezávisle na této částce dal Alberoni ještě poukázat do Janova pětadvacet tisíc pistolí pro parmského vévodu.

Tolik příprav, učiněných v době, kdy Španělsko ještě nedalo žádný důkaz své nové moci, bylo pro jeho ministra stejným počtem důvodů věřit, že svou prací a důmyslem, tím, že pozvedl svého pána, povznesl sám sebe nad své osobní nepřátele; že se nemusí bát jejich šípů; že se marně snaží ho očernit a pomluvami ho zošklivit buď Španělsku, nebo parmskému vévodovi; že se jim nepodaří zničit vliv a pověst, které mu získaly jeho zásluhy, potvrzené velkými službami. Španělský král a královna, jejichž přízeň a důvěru tehdy měl, ho utvrzovali v dobrém mínění, které měl víc než kdokoli jiný o svém nadání i o rozsahu svého ducha. Protože mohl jménem Jejich Katolických Veličenstev nakládat, jak chtěl, neopomněl říci, že hanebný pamflet, který proti němu rozšířil císařův velvyslanec u římského dvora, přijala se stejným rozhořčením jako pohrdáním. Alberoni slíbil, že se pomstí věrolomnému ministrovi vídeňského dvora, zvyklému, jak říkal, užívat podvodů, a že povede s Němci válku tak, že to ten barbarský národ bude dlouho cítit.

Papeži nehrozil o nic méně než císaři, i když mírnějšími slovy. Naříkal nad malou odvahou, kterou hlava církve projevuje, když jde o obranu náboženství. Alberoni, plný horlivosti, bědoval, že vidí, jak Němci využívají slabosti Svatého otce a přimějí ho každý den k nějakému požadavku, který se příčí jeho svědomí i cti. Dával tušit, že Jeho Svatost bude mít důvod litovat toho, jak si vůči němu počíná, stejně jako

2. **Vysvětlivka:** Latinsky „chybujeme už v samých základech", tj. sporné jsou už výchozí předpoklady.

straníctví, které projevuje císaři. Papež dosud zadržoval sevillské buly; ale Alberoni, který už dostal malažské biskupství, pobíral důchody obou církví.[3] Chlubil se, že mu budou stačit, aby v Madridu pohodlně žil navzdory Pantalonovi[4] a mohl jít dál. Chtěl mimoto dát římskému dvoru najevo, že může počítat s ohledy, které k němu bude mít francouzský dvůr, a že se nemusí bát, že by se mu regent pokusil klást překážky; jako důkaz posloužilo, že svým přátelům prozradil, že když se kardinál del Giudice obrátil na regenta, aby se na přímluvu Jeho Královské Výsosti ospravedlnil u španělského krále, Jeho Královská Výsost mu nejenže neprokázala žádnou službu, ale dokonce poslala Giudiceho dopisy Alberonimu zcela otevřené, aniž k nim přiložila jediný řádek pro něho nebo pro Jeho Katolické Veličenstvo.

Giudice nicméně hodně spoléhal na přímluvu vévody z Orléans; byl dokonce tak přesvědčen o jejím úspěchu, že než přišla odpověď Jeho Královské Výsosti, odkládal splnění rozkazů, které dostal, totiž sejmout španělský znak ze dveří svého paláce. Marně na něj Cellamare, jeho synovec, naléhal, aby uposlechl; Giudice jeho naléhání přičítal zbabělé a nízké touze zalíbit se prvnímu ministrovi. Několikrát mu vytkl přehnanou povolnost k Alberoniho zuřivým bláznovstvím a malou pozornost, jakou věnoval domluvám, které se uvolil učinit regent a jejichž úspěch bylo ze všech možných důvodů namístě vyčkat. Tyto výčitky oživily jiné, starší stížnosti, které Giudice pokládal za oprávněné vůči svému synovci, a připomínaje, co se mezi nimi odehrálo před několika lety, srovnával Cellamarovo nynější našeptávání s tím, jímž ho tentýž synovec, tak horlivý pro svého strýce, kdysi v Bayonne naváděl, aby podepsal Orryho hanebný projekt[5], aniž by v něm změnil jedinou čárku. Rozšířila se pověst, že Giudice dělal plány a činil opatření k návratu do Španělska pro případ, že by katolický král zemřel, a že hodně spoléhal na náklonnost prince asturského k sobě a na přízeň, které by se u něho těšil, kdyby nastoupil na trůn. Tyto plány, ať pravdivé, nebo smyšlené, a podezření z korespondence, kterou tento kardinál udržoval ve Španělsku, způsobily uvěznění jistého dona Francisca de Aguilar, kterého dal španělský král zatknout jako hlavního prostředníka této korespondence. Giudice ji popřel, a označiv za pomluvu vymyšlenou Alberonim, co se lživě rozhlašovalo o jeho nebezpečných pletichách, prohlásil svému synovci, že nemůže-li doufat, že ho vyléčí ze strachu, jaký v něm moc prvního ministra vzbuzuje jak v roli dvořana, tak v roli velvyslance, aspoň ho prosí a radí mu, aby ušetřil tolik zbytečně vynaložených lstí, jimiž chce získat pro své smýšlení strýce zestárlého v záležitostech a dost dobře obeznámeného s Alberoniho zásluhami

3. **Vysvětlivka:** Filip V. jmenoval Alberoniho, dosud biskupa v Málaze, sevillským arcibiskupem; k převzetí arcibiskupství bylo třeba papežských bul.

4. **Vysvětlivka:** Pantalone, postava italské commedie dell'arte, směšný starý benátský kupec.

5. **Vysvětlivka:** Giudice jako generální inkvizitor podepsal roku 1714 za pobytu ve Francii odsouzení regalistického memoriálu Melchora de Macanaz; Filip V. mu proto zakázal návrat do Španělska, zadržel ho v Bayonne a žádal, aby odsouzení odvolal, což kardinál odmítl.

na to, aby pohrdal jeho osobou i jeho všemocností. Zároveň zesměšňoval plány Španělska; říkal, že se celý svět směje, když vidí, že tato koruna si osobuje dávat zákony, ačkoli je sama ohrožena a brzy bude nucena je přijímat; že podle řečí jejích ministrů v Římě by se zdálo, že Neapolské království je už dobyto, Milánsko pohlceno a infant don Carlos velkovévodou toskánským a vévodou parmským a piacenzským; že těmto tak rychlým úspěchům nechybí nic než ta maličkost, že na nich není ani stín pravdy; že místo těchto bajek je španělská monarchie rozmarnými a bláznivými výdaji tak zničena, že španělský král, oklamaný nadějemi, jimiž ho šálí, že znovu získá italská panství, použije svého bohatství jen k tomu, aby bránil a obohatil parmského vévodu.

Cellamare, který velmi dbal o své postavení, se chtěl zároveň zalíbit španělskému dvoru a šetřit svého strýce; události mu ukázaly, že obojí zároveň je nemožné; ale dříve, než to zakusil v plné míře, a protože nemohl strýci sdělit od Španělska nic příjemného, pokusil se ho utěšit a obměkčit ujištěním, že francouzský dvůr je velmi spokojen s postojem, který zaujímá ke konstituci, atd.

Je jisté, že papež znal svůj zájem šetřit koruny v situaci, kdy šlo o to dát mírovou smlouvou, kterou se navrhovalo uzavřít mezi císařem a španělským králem, několika italským státům novou podobu. Práva Svatého stolce byla chystanými ustanoveními zvlášť dotčena a papež dost dobře předvídal, že utrpí, nebude-li mít na své straně panovníky, jejichž pomoc a moc ho mohly uchránit před škodou, jež mu hrozila. Jeho Svatost, ač znala své zájmy, se přesto spokojovala s pouhými slovy; dávala prohlašovat, že upřímně touží po míru mezi císařem a španělským králem; upozorňovala, že mír odporující spravedlnosti nemůže být dobrý, ale ani zdaleka si tím nezískávala žádného z panovníků, kterým záleželo na urovnání těchto velkých sporů[6]: jediným pravidlem její politiky bylo dělat z čirého strachu všechno, co od ní císař žádal, zatímco ve všech záležitostech, které se týkaly Francie a Španělska, projevovala velkou ráznost. Vskutku by bylo nesprávné odsuzovat pevnost, kterou papež projevil vůči opakovaným a častým naléháním španělského krále, aby kardinálu Alberonimu udělil buly na sevillské arcibiskupství. Jeho Katolické Veličenstvo mělo později důvod toho litovat, stejně jako kardinálského klobouku, který tomuto podivnému člověku opatřilo. Tehdy však Alberoni vládl španělské monarchii a záležitosti takového ministra se stávaly nejdůležitějšími zájmy panovníka i koruny. Vedle této hlavní záležitosti, o niž se usilovně přičiňoval kardinál Acquaviva, byla ještě jiná, na níž měl Alberoni zájem: totiž obvinění, které proti němu Němci vznesli u papeže a které se opíralo o údajná vyjednávání tohoto prvního ministra s Portou.

---

6. **Ediční poznámka:** Věta je v předloze porušena: jedno slovo je neúplné a souvětí je přerušeno tečkou. Překlad ji spojuje s větou následující, k níž smyslem patří.

Princ z Cellamare, ačkoli ho jeho úřad nijak nezavazoval všímat si toho, co Němci v Římě dělají, a tím méně odpovídat na výpady, které tam proti Alberonimu zveřejňovali, se přece domníval, že prokáže kousek dobrého dvořana a dá najevo svou horlivost pro slávu prvního ministra svého pána, když odpoví na spis, který Němci vytiskli a zveřejnili. Učinil to dopisem, který napsal Acquavivovi; a ten, protože se ho neodvážil zveřejnit, dokud si od krále, svého pána, nevyžádá výslovný rozkaz, ukázal jej papeži a nežádal ho, aby jej zachoval v tajnosti. Tento kardinál byl přirozeným nepřítelem kardinála del Giudice; a Giudice ani na okamžik nepochyboval, že Acquaviva pod falešnou záminkou, že prokazuje Cellamarovi čest, byl rád, že má v rukou listinu, která může navždy popudit vídeňský dvůr proti Cellamarovi a zabránit, aby mu byly vráceny jeho statky, jež měly být díky své poloze v Neapolském království mírem podrobeny vládě Němců. Vyčítal to svému synovci a shledal, že na rozumného člověka jednal příliš lehkomyslně a bez rozmyslu o nebezpečných následcích toho, že tak často a tak jasně obviňuje císařské ministry ze lži a z podvrhů. Giudice se dosud nevyslovil pro císaře, ale pravděpodobně už k tomu byl rozhodnut, a Cellamarův spis, který se objevil právě v takové chvíli, byl jeho strýci o to nepříjemnější; věděl totiž, že u vídeňského dvora se provinění jednoho stává proviněním celé rodiny, že císařští nikdy neodpouštějí a že jejich zášť a pomsta se vztahují na celé pokolení, dokud trvají generace. Giudice, nespokojený se španělským králem a jeho vládou, ji dál hanobil vší svou výmluvností, vždy však s úctou odděloval krále od jeho prvního ministra.

Kapitola čtvrtá

Síly Španělska na Sardinii. — Nálada na Sicílii. — Král Jakub dává španělskému králi předložit plán, jak získat anglickou eskadru, směřující k jeho znovudosazení na trůn. — Kardinál Acquaviva ho ve Španělsku podporuje. — Alberoni dává Holanďanům předvádět síly Španělska. — Alberoni pokračuje ve výpadech proti smlouvě a proti regentovi; obviňuje Monteleóna, jehož nenávidí, ze zbabělosti a lenosti; činí mu i jiné výčitky; dosti oprávněné činí Anglii a regentovi. — Španělský král chce žádat, aby regent skládal generálním stavům království účty ze svého počínání; nedůvěřuje ujišťováním sicilského krále. — Různé chybné úvahy. — Urážlivá zlovůle a krajní stranickost anglických ministrů ve prospěch císaře ve věci Sardinie a posádek. — Monteleón ve Španělsku čím dál víc v nemilosti. — Anglické šibalství abbého Duboise ve věci posádek. — Zlovolná a urážlivá stranickost anglických ministrů ve prospěch císaře ve věci Sicílie. — Nesmírná falešnost Alberoniho ve věci Sardinie, stejně jako předtím ve věci posádek. — Císařští znepokojeni poctivostí anglických ministrů, zcela bezdůvodně. — Snahy Cadogana strhnout Holanďany ke vstupu do smlouvy a Berettiho od něho je odvrátit. — Oba přiznávají, že rozhodnout může jedině regent. — Beretti se snaží očernit Monteleóna ve Španělsku. — Návrh a stížnost, rada a úvahy velkovévody, svěřené Corsinim Monteleónovi pro španělského krále. — Slabá převaha císaře nad toskánskými státy. — Neústupnost Angličanů ve věci Sardinie a jejich falešnost ve věci španělských posádek. — Berettiho a Cellamarovy kroky. — Alberoniho podvod. — Jeho falešnost ve věci Sardinie. — Alberoniho zuřivost proti Monteleónovi; má rád pochlebníky; odhání pravdu. — Alberoniho smyšlenky, řeči a okázalost. — Alberoniho šibalství ve věci posádek. — Jmenuje markýze z Lede generálem armády, princi Piovi se vysmívá a vodí ho za nos.

Tento panovník Filip V. měl naproti tomu velmi daleko k tomu, aby přijal mírové podmínky, které se mu navrhovaly, a chystal se k provedení podniku, jehož cíl ještě v květnu 1718 celá Evropa neznala. Začínalo se už opravdu tušit, že by se mohl týkat Sicílie. Španělské síly byly velké; na Sardinii stál sbor sedmnácti tisíc mužů ve skutečném stavu, z toho tři tisíce pět set jezdců nebo dragounů, nepočítaje to, co se mělo nalodit na loďstvo očekávané ze Španělska. Vojska vévody savojského na Sicílii čítala jen osm tisíc mužů a skládala se zčásti z místních lidí, kteří svému panovníkovi nebyli nakloněni a byli ochotni se vzbouřit, jakmile se u pobřeží objeví španělské lodě. Tehdy se předpokládalo, že tam snadno dorazí dávno předtím, než by loďstvo, které se chystalo v Anglii, mohlo sicilskému králi přijít na pomoc.

Tato blízká vyhlídka na nové války vrátila naději králi Jakubovi. Dokud v Evropě zůstával klid, nemohl si dělat naději na žádnou pomoc. Spojení Francie s Velkou Británií zajišťovalo postavení hannoverského rodu. Tento princ tedy neviděl jiné východisko než ze strany Španělska, neboť bylo zřejmé, že císař a anglický král zůstanou neporušitelně spojeni — ani ne proto, aby dostáli svým vzájemným závazkům, což byla pro krále Jiřího slabá překážka, jako spíše z důvodu svých společných zájmů. Protože se španělský král chystal napadnout císaře, bylo téměř nemožné, aby se Anglie, když zbrojí, do války nezapojila a nechtěla zapojit. Protože tedy král Jakub napříště očekával spásu od Španělska, snažil se mu prokázat službu, nakolik to bylo v jeho moci, omezené na velmi úzký okruh. Jeden Angličan, námořní důstojník, o němž byl tento princ přesvědčen, že dokonale zná jeho odvahu a věrnost, mu navrhoval, že na jeho rozkaz pojede do Madridu a sdělí kardinálu Alberonimu plán, jehož téměř jistý úspěch by byl stejně výhodný pro oba krále. Ten důstojník se jmenoval Commock.

Jeho plán spočíval v tom, že dostane plné moci od krále, svého pána, i od španělského krále, aby mohl tajně vyjednávat buď s admirálem Byngem,[1] velitelem anglické eskadry, nebo s jinými důstojníky této eskadry. Sliboval, že je přiměje, aby se prohlásili pro krále Jakuba a aby se k jeho službě připojili ke španělskému loďstvu. Aby zajistil úspěch svého vyjednávání, žádal Commock od španělského krále slib, že otevře své přístavy a poskytne v nich útočiště anglickým lodím, jejichž kapitáni by tam připluli s úmyslem připojit se ke španělskému loďstvu a prohlásit se pro svého zákonného panovníka. Od svého pána si přál dopis pro rytíře Bynga, psaný laskavými slovy, se slibem sta tisíc liber šterlinků, pokud Byng vyhoví, a s příslibem, že mu bude udělen titul vévody z Albemarlu. Kdyby Byng odmítl, žádal vyjednavač plnou moc učinit tytéž nabídky důstojníkovi, který by velel pod admirálovými rozkazy nebo v jeho nepřítomnosti. Chtěl kromě toho oběžník všem kapitánům eskadry, prohlášení ve prospěch důstojníků a námořníků a svolení slíbit každému odměny přiměřené jeho hodnosti a službám, ovšem pod podmínkou, že ti, kdo by je chtěli získat, se vysloví ve lhůtě, kterou toto prohlášení stanoví. Odměna činila dvacet tisíc liber šterlinků, které měl španělský král vyplatit každému kapitánovi řadové lodi, jenž by přivedl svou loď do služeb Jeho Katolického Veličenstva a prohlásil se pro krále Jakuba; k tomu patent generálního důstojníka. Každý námořní poručík, který by zajal svého kapitána, kdyby ten nabídky odmítl, a přivedl loď do některého španělského přístavu, měl dostat kapitánský patent, rytířský titul a pět tisíc liber šterlinků, které by mu vyplatil španělský král. Nižším důstojníkům se slibovalo povýšení přiměřené jejich zásluhám, medaile a odměna dvou tisíc liber šterlinků. Pokud jde o námořníky, ti by vedle vyplacení částky, která

1. **Vysvětlivka:** George Byng (1663–1733), britský admirál; roku 1718 velel eskadře vyslané do Středozemního moře a 11. srpna 1718 zničil španělské loďstvo u mysu Passaro; roku 1721 se stal vikomtem Torringtonem.

by jim byla dlužna, dostali ještě pět liber šterlinků jako zvláštní odměnu. Kromě těchto obecných nabídek žádal Commock zvláštní dopis krále, svého pána, pro jistého kapitána Scotta, jehož vliv velmi vychvaloval; aby se ho získalo, bylo mu třeba slíbit, že bude učiněn anglickým hrabětem a admirálem modré eskadry, a vyplatit mu třicet tisíc liber šterlinků, až se připojí ke španělskému loďstvu nebo až vpluje do některého z přístavů tohoto království. Hlavní věcí bylo utajení a rychlost. Král Jakub ničím neriskoval, když zkusil, zda Commockovy fantazie vyjdou; poslal tedy projekt tohoto důstojníka kardinálu Acquavivovi[2] a požádal ho, aby jej neprodleně sdělil španělskému králi, neboť tento plán se týkal Jeho Katolického Veličenstva stejně jako jeho samého; a protože by španělský král mohl shledat, že výdaje navržené Commockem dosáhnou příliš značných částek, nabídl král Jakub, že je uhradí, až bude znovu dosazen na trůn.

Acquaviva tyto záměry podpořil, ať už se mu zdály podložené, nebo chtěl udělat radost tomuto princi, kterého osud pronásledoval od narození. Kardinál jen poznamenal, že lidé oddaní králi Jakubovi jsou lidé zdeptaní svými neštěstími, téměř zoufalí, plní spíše dobré vůle než síly k provedení; a konečně, že ti, kdo po něčem touží, vidí obvykle věci snadnější než lidé lhostejní. Situace byla příznivá k tomu, aby madridský dvůr vyslechl, ba i přijal každý návrh, který by španělskému králi usnadnil vést válku. Tento panovník, který se do věci pustil už velmi daleko, chtěl za každou cenu setrvat v závazku, který na sebe vzal. Byl však sám; přední evropské mocnosti se jeho záměrům stavěly na odpor; Alberoni naříkal nad jejich zaslepeností; předvídal, že výsledek války bude přinejmenším nejistý.

Když nebylo spojenců, bylo třeba zmenšit počet nepřátel; a ačkoli neutrální a vlažní patří do téže třídy, a jsou proto stejně zavrhováni, usiloval první ministr Španělska o to, aby Holanďany udržel v náklonnosti k neutralitě, kterou projevovali. Hlavně v Holandsku proto dával rozhlašovat jednak rozhodnutí španělského krále nepodrobit se anglickému jhu, jednak podrobný výčet sil, jimiž tento panovník vládne a které použije na obranu své cti i svých zájmů.

Beretti dostal rozkaz prohlásit v Haagu, že jeho pán raději všechno vsadí v sázku, než aby přijal podmínky, které mu Anglie chtěla vnutit, a viděl Sicílii v rukou císaře. Pokud jde o španělské síly, měl velvyslanec říkat, že pozemní vojsko čítá osmdesát tisíc mužů; že španělský král má třicet válečných lodí a že se ve španělských přístavech právě staví dalších jedenáct, každá o osmdesáti dělech. Podle téhož líčení bylo pro vylodění, na místě, kde se to uzná za vhodné, určeno třicet tři tisíce mužů pravidelného vojska. Žold tohoto vojska i loďstva byl zajištěn na celý rok. Konečně se tvrdilo jako jistá věc, že Jeho Katolické Veličenstvo dosud spotřebovalo teprve sedm měsíců svých příjmů z generálních a provinčních důchodů a že očekává návrat sedmdesáti tří lodí, které se vracejí z Indií. S těmito krásnými zdroji dospíval

2. **Vysvětlivka:** Kardinál Francesco Acquaviva d'Aragona zastupoval v Římě zájmy španělského krále.

Alberoni k závěru, že by bylo zbabělostí a podlostí ustoupit, leda v případě naprosté nutnosti; že je předtím třeba podstoupit všemožné nesnáze, a bude-li nutno zahynout, zahynout se zbraní v ruce; a že než bude španělský král dohnán do této krajnosti, uvidí a pozná své skutečné přátele, takže po této zkoušce bude moci vůči nim přijmout jistá opatření; trval totiž stále na závěru, že plán je chimérický, pokud jde o podmínky navržené pro španělského krále, a že by se měl nazvat zrůdným, pokud jde o výhody přiznané císaři; takže bylo zřejmé, že takové dílo neřídil rozum ani spravedlnost a že je ukula jen vášeň a soukromý zájem těch, kdo si je vymysleli. Protože chtěl svůj názor posílit svědectvím všech rozumných lidí, ujišťoval, že není jediného, kdo by nebyl překvapen, když vidí přední evropské mocnosti, jako by se spolu spikly, slepě přispívat ke vzrůstu moci panovníka, jehož se mají ze všech možných důvodů obávat, a jehož by se tedy měly při této příležitosti snažit oslabit. Mezi rozumnými lidmi dával první místo dobrým Francouzům a tvrdil, že na plán hledí s hrůzou a že je hluboce bolí vidět postup vlády, tak přímo odporující starým zásadám, jež Francie zastávala a hájila tak dlouhými válkami, aby udržela na uzdě rakouskou moc.

Alberoni, dávný nepřítel Monteleónův, ho obviňoval, že je jen hlasem abbého Duboise. Zbabělost tohoto velvyslance, říkal kardinál, šla tak daleko, že prohlásil, že se vzhledem k císařově pýše diví, že císař plán přijal. Zkrátka ani král, ani královna, ani první ministr Španělska nemohli číst jeho dopisy bez rozhořčení. V tomto rozpoložení vůči Monteleónovi mu Alberoni tvrdě vytkl klid, který dával najevo, když mluvil o návrhu smlouvy. Neskrýval před ním, že Jejich Katolická Veličenstva dokonale poznala, že se stává hlásnou troubou abbého Duboise, zatímco ostatní ministři jeho plán nenávidí jako ohavný svými důsledky, zhoubný pro svobodu panovníků, naprosto odporující státnímu rozumu, převracející každou zásadu, jak nastolit v Evropě rovnováhu a zajistit klid Itálie, nešťastně pohřbené pod tvrdým otroctvím příliš mocného panovníka a nenasytného národa: úvaha, kterou by ministr narozený v Lombardii měl činit ještě přirozeněji než kdokoli jiný. K těmto výtkám připojil další, založené na Monteleónově liknavosti, s jakou dával do Španělska vědět, co se týkalo vyzbrojení a určení anglické eskadry, neboť byl přesvědčen, že londýnský dvůr, který vynaložil veškeré úsilí, aby oklamal španělského krále smyšleným plánem, jejž kardinál nazýval *kozojelenem*,[3] čeká jen na chvíli, kdy se prohlásí pro císaře, aby ho uvedl do držby nejkrásnější části Itálie a dal mu tento nový prostředek, jak si přisvojit ostatní státy této části Evropy, aniž by tomu kdokoli mohl zabránit. Angličané tedy, říkal, jednají se španělským králem jako se sádrovým králem; myslí si, že mu mohou vnutit jakékoli zákony; namlouvají si dokonce, že po mnoha šikanách a urážkách donutí tohoto panovníka, aby jim ještě děkoval za to, že ukuli chimérický plán, v provedení naprosto nemožný.

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto slovo označuje bájné zvíře, kozla-jelena.

Alberoniho výtky však mířily ještě méně na Anglii než na regenta. Tento princ naléhavě vybízel Holanďany, aby vstoupili do aliance. Alberoni prohlásil, že jeho naléhání definitivně popudilo španělského krále a královnu; že nezvratně dokazuje, že regent nejedná jako prostředník, ale jako strana zainteresovaná na výhodách nesmiřitelného nepřítele obou korun, zkrátka jako panovník, který nedávno dost ukázal, jak by si přál obě koruny zničit, kdyby to bylo v jeho moci; a ostatně, říkal, jaký důvod mají prostředníci vést válku proto, že panovník, jemuž nabízejí fantazie, je nepřijímá jako skutečný a výhodný návrh? Dodával, že španělský král nemůže pokládat za solidní nabídku, aby do Parmy a Piacenzy umístil španělské posádky, protože budou-li tyto posádky silné, takové, jak toho bude potřeba, země je nebude moci uživit; budou-li slabé, budou z minuty na minutu obětovány a všichni vojáci a důstojníci, z nichž se budou skládat, se stanou zajatci, kteří vstoupí do těchto pevností vydáni na milost Němcům.

Když tedy španělský král vše dobře uvážil, chtěl vidět, zda Francie odhodí masku a dojde až k tomu, že mu otevřeně vyhlásí válku. Cellamare dostal rozkaz rozšiřovat po Paříži, že jeho pán nepřijme zákon od nikoho, a od regenta ještě méně než od kohokoli jiného; že Jeho Katolické Veličenstvo se domnívá, že se může obrátit na generální stavy království[4] a žádat po nich účet z jednání vévody z Orléans, neboť věci došly tak daleko, že se napříště může uchýlit k nejkrajnějším krokům. Každé východisko a každý kompromis musí být napříště vyloučen, protože srdce bylo rozjitřeno postupem, jaký regent zvolil, a jeho závazky, tak odporujícími zájmům cti a pověsti Jejich Katolických Veličenstev. Alberoniho však znepokojovalo uzavření smlouvy mezi císařem a sicilským králem. Říkalo se, že se tito panovníci mezi sebou dohodli na výměně Neapolského království za dědičné země savojského rodu. Tato pravděpodobná zpráva byla pokládána za pravdivou, protože povaha vévody savojského dávala podnět věřit všemu, co se rozhlašovalo o jeho tajných vyjednáváních, a to navzdory opačným ujištěním o jeho věrnosti, která jeho ministři zároveň dávali panovníkům, jejichž přátelství si přál zachovat. Tak Lascaris, který se zdál být jeho důvěrným ministrem v Madridu, s vyloučením abbého del Maro, jeho řádného velvyslance, ujišťoval, že jeho pán má volnou ruku a že s císařem žádnou smlouvu neuzavřel; že kdyby se s tímto panovníkem někdy na něčem dohodl, neztratí ze zřetele smlouvy, které podepsal se španělským králem; že mu budou pravidlem; že nepřijme žádný závazek, který by jim odporoval; a konečně, že nic neuzavře, aniž by to předtím sdělil Jeho Katolickému Veličenstvu. Tato ujišťování však měla malou váhu a kardinál, přesvědčený, že důvěrný ministr sicilského krále bude první, koho tento panovník oklame, aby tím lépe oklamal španělského krále, odpověděl jen, že podá Jeho Katolickému Veličenstvu zprávu o nových ujištěních,

4. **Vysvětlivka:** Generální stavy království — shromáždění zástupců tří stavů (duchovenstva, šlechty a třetího stavu) celé Francie; naposledy se sešly v letech 1614–1615. Nejde o generální stavy Spojených provincií, o nichž je řeč dále.

která mu Lascaris dává jménem svého pána; a že Lascaris může svému pánovi také napsat, že Jeho Katolické Veličenstvo nic neuzavře s císařem bez účasti sicilského krále. Alberoni tvrdil, že zprávy o těchto smlouvách mu jako jisté dali ministři Francie a Anglie; dodal však, že jsou podezřelé, protože regent a král Jiří si kvůli svým zájmům přejí jedině požár celé Evropy, a zvláště Itálie. Navzdory Alberoniho ustavičným a veřejným tirádám a jeho běsnění proti Francii se potichu říkalo, že mezi touto korunou a korunou španělskou existuje tajné dorozumění. Mnozí lidé ovšem věřili, že tyto pověsti jsou úskok, že je rozšiřuje první ministr, aby tím lépe zakryl své podniky a dodal jim víc věrohodnosti. Tento názor jako by potvrzovala vlídnost, jež panovala na častých poradách kardinála s Nancrém. Nebylo na nich znát sebemenší rozrušení ani sebemenší začátek ochlazení. Předpokládalo se tedy, že návrh smlouvy obsahuje tajné články, pro Španělsko nekonečně výhodnější než ty, které se nechaly vyjít najevo. Dodávalo se, že ani Francie, ani Anglie se nestaví proti vyplutí španělského loďstva. Šlo se až tak daleko, že se říkalo, že anglická eskadra s ním bude postupovat ve shodě při provedení podniku, o němž se veřejnost dosud nic nedozvěděla. Jiní, méně důvěřiví a podezíravější, podezírali stejnou měrou poctivost francouzského i španělského dvora. Byli přesvědčeni, že oba chtějí jeden u druhého vyzvědět a zjistit, co ten druhý zamýšlí, a získat čas, a že tyto machinace, tak odporující dobrému dorozumění, skončí roztržkou. Byli přesvědčeni, že francouzský dvůr si zdaleka nepřeje, aby španělský král dobýval; že si přeje jen vidět ho zapleteného do války v Itálii a nuceného se při jejím vedení vyčerpat. Protože si španělský král najal velký počet francouzských lodí k převozu svých vojsk, ti, kdo tvrdili, že regent by rád viděl, jak válka v Itálii začíná, pokládali za důkaz svého názoru a za tajnou dohodu mlčky dané svolení, které jako by regent dával královým poddaným, aby své lodě nasadili ve službách Jeho Katolického Veličenstva. Zkrátka každý si to vykládal po svém a málokdo věřil, že by Španělsko samo a bez jistoty spojenců chtělo začít válku.

Bylo možno se domnívat, že španělský král, který se k návrhu smlouvy jako celku stavěl nepovolně, má na mysli jen získat nějakou zvláštní výhodu, neboť Alberoni otevřeně řekl plukovníku Stanhopovi, že tento panovník návrh přijme, bude-li si smět ponechat Sardinii. Když plukovník dal v Anglii vědět o návrhu, který mu byl učiněn, ujistili angličtí ministři Monteleóna, že jejich pána velmi rmoutí, že nemůže na tak rozumný požadavek přistoupit. Stěžovali si na mlčení, které španělský král o tomto nároku dosud zachovával, a předstírali, že je to mrzí tím víc, že by se podle nich bylo našlo, jak Jeho Katolické Veličenstvo uspokojit, kdyby své nároky ohlásilo dříve; že by peníze byly k dosažení toho dobře vynaloženy a že by Anglie byla ochotně spolu s Francií dala dohromady takovou částku, aby se dosáhlo toho, po čem španělský král touží; ale tato příznivá chvíle, říkali, bohužel minula, protože závazek vůči císaři je přijat a nelze na něm nic změnit; tento panovník je v takovém postavení, že by povýšeně odmítl každý návrh na změnu sebemenší

klauzule smlouvy; na jedné straně si je jist mírem s Turkem a je takřka v předvečer jeho uzavření; na druhé straně sicilský král dál předkládá rakouskému domu výhodné návrhy, které by vídeňský dvůr přijal, kdyby mu Anglie dala nějakou příležitost vzít své slovo zpět: nepříjemnosti, kterým chtěl anglický král především předejít z náklonnosti a něhy ke španělskému králi, neboť tvrdil, že mu Jeho Katolické Veličenstvo má být velmi vděčno za to, co pro ně udělal; a angličtí ministři předstírali, že nemohou pochopit nespravedlnost, které se vůči nim madridský dvůr dopouští, když je obviňuje ze straníctví k císaři, ačkoli ve skutečnosti slouží Španělsku a činy ukazují, že dávají přednost jeho zájmům před zájmy rakouského domu.

Monteleón se chlubil, že od nich musel snést výčitky, a tvrdil, že ho obviňují, že je původcem nespravedlivých podezření, která vůči nim projevuje král, jeho pán. Tato obvinění ho však v Madridu neočišťovala. Alberoni až příliš dbal na to, aby ho španělskému králi a královně líčil jako zaprodance Angličanů; a i kdyby kardinál neměl vliv a autoritu absolutního prvního ministra, přesvědčil by je přece tím snáze, že anglický dvůr, který dává španělskému králi velké naděje, nedodržuje nic z toho, co slíbil, když dojde na provedení. Tak angličtí ministři slíbili abbému Duboisovi, že španělskému králi bude dovoleno umístit španělské posádky do pevností ve státech velkovévody a parmského vévody. Monteleón naléhal, aby mu prohlášení o tak podstatné podmínce, která v návrhu nebyla obsažena, bylo dáno písemně. Abbé Dubois mu slíbil, že odmítne návrh podepsat, nebude-li tato podmínka předem dobře zajištěna. Navzdory ujištěním a slibům ji Angličané odmítli připustit, a zatímco se vyhýbali dodržení slova daného španělskému králi, ujišťovali jeho velvyslance, že cílem krále, jejich pána, když vyzbrojuje eskadru pro Středozemní moře, je zmocnit tyto lodě k akci a použít je podle odpovědí, o nichž pochybuje a které očekává od vídeňského dvora. Monteleón si přál, aby jejich úmysly byly upřímné. Bylo věcí jeho cti i zájmu, aby se mezi španělským a anglickým dvorem navázalo dokonalé dorozumění, a Angličané, využívajíce tohoto sklonu jeho srdce, se nijak nezdráhali, když šlo o to šetřit jiné panovníky na úkor Jeho Katolického Veličenstva. Angličtí ministři, když na nich bylo naléháno, aby tomuto panovníkovi zachovali Sardinii, se vymlouvali, že se o to nemohou přičinit, a uváděli jako záminku, že císař nikdy nestrpí, aby smlouva doznala sebemenší změny v podmínkách, na nichž se zúčastněné strany dohodly. Obava ze změny na straně císaře byla pohnutkou, jíž ospravedlňovali odmítnutí podmínky, kterou španělský král žádal jako prostředek k odstranění všech obtíží a k uzavření smlouvy, jež se předkládala jako rozhodnutí o všeobecném klidu v Evropě. Ale zároveň s tím, co takto říkali španělskému velvyslanci, odpověděl Stanhope, netrpělivý nad výčitkami savojského ministra, na stížnosti tohoto vyslance, že vévoda savojský, který si stěžuje, že ho Anglie opustila, neumí uznat, čím je této koruně zavázán; že ona jediná hájí zájmy tohoto panovníka a je pevně rozhodnuta nepovolit v bodě,

který jí tak leží na srdci; že španělský král by návrh přijal, kdyby mu anglický král svolil ponechat si Sardinii; ale že anglický král příliš dbá na zájmy sicilského krále, aby připustil jejich sebemenší poškození, navzdory obtížím, na něž naráží ze všech stran, kdykoli jde o hájení právě těchto zájmů; a že jeho největší starostí ve Vídni je v současné době překonat téměř nepřekonatelný odpor, který císař projevuje vůči tomu, aby se ve prospěch savojského rodu zřekl svých práv na španělskou monarchii.

Jestliže se Angličané snažili zároveň vychvalovat svou péči a námahu pro panovníky, jejichž zájmy si přímo odporovaly, Alberoniho jednání nebylo o nic upřímnější než jednání anglického dvora, neboť žádal po králi Jiřím, aby španělskému králi zůstala Sardinie; a zatímco na této podmínce trval jako na jistém prostředku, jak přimět tohoto panovníka, aby smlouvu podepsal, dával Cellamarovi rozkaz, aby se svěřil Provanovi, který byl tehdy ještě v Paříži jménem sicilského krále, že navzdory prohlášení, které Jeho Katolické Veličenstvo učinilo stran Sardinie, nemá nejmenší úmysl návrh přijmout, i kdyby mu tato podmínka byla přiznána; že chce takovým požadavkem jen vyloučit návrh na výměnu Sicílie. Císařovi ministři si však ještě nebyli dost jisti poctivostí anglického krále, aby zůstali klidní vůči novým návrhům španělského krále a vůči tajným a častým poradám, které měl abbé Dubois v Londýně s Monteleónem. Penterrieder byl u tohoto dvora jménem císaře ještě stále. Zdál se velmi znepokojen požadavkem Jeho Katolického Veličenstva a nárokem, který vznášelo, umístit už nyní španělské posádky do pevností Toskánska a Parmy. Nejvíc ho znepokojovala pozornost, kterou regent věnoval těmto novotám, jež Penterrieder označoval za výstřední; a aby jim zatrhl cestu, říkal, že budou-li vyslyšeny, budou mít nepřátelé míru to potěšení, že jej zvrátí a udusí v zárodku. Ať projevoval jakékoli znepokojení, angličtí ministři mu nedávali žádný důvod podezírat jejich jednání či jejich úmysly ve prospěch císaře. Nic neopomíjeli, aby dílo, které podnikli, dovršili a projekt Čtverspolku[5] dovedli k dokonalosti. K jeho dovršení bylo třeba přesvědčit Holanďany, aby k němu přistoupili; a věc byla ještě obtížná, navzdory zvyku, který si tato republika už dávno osvojila, slepě se řídit vůlí Anglie.

Cadogan, tehdy anglický velvyslanec v Holandsku, vyvíjel velké úsilí, aby generální stavy strhl k souhlasu se záměry svého pána. Tvrdilo se, že rozdává peníze, které panovník, od přírody stejně šetrný jako velvyslanec, nešetřil při příležitosti, kdy šlo o získání amsterodamských purkmistrů a radních. Cadogan se v tomto městě oženil a příbuzní jeho ženy se přičiňovali o úspěch jeho vyjednávání. Beretti se ze své strany snažil mu překážet; mluvil nevhodně a podával špatně sestavená, často nepříliš rozumná memoranda. Strach Holanďanů, že se zapletou do nové války, byl

5. **Vysvětlivka:** Čtverspolek — spojenectví, které v Londýně 2. srpna 1718 podepsaly Francie, Velká Británie a císař; jméno dostalo podle očekávaného přistoupení Nizozemské republiky.

však tak silný a mocný, že Beretti měl důvod věřit, že jeho výmluvnost zvítězí nad Cadoganovou obratností, nad jeho štědrostí, rozhazovačností a vlivem jeho přátel. Stavy Holandska se scházely, ale rozcházely se, aniž o otázce aliance rozhodly; takže Cadogan, který poznal, že autorita Anglie je napříště příliš slabá, aby generální stavy přiměla k rozhodnutí, viděl se — věc nevídaná! — nucen uchýlit se ke službám Francie. Obával se, aby regent nedal ve svých rozhodnutích najevo nějakou nerozhodnost. Naléhavě žádal, aby Jeho Královská Výsost neochabovala v posílání jasných a určitých rozkazů Châteauneufovi, královu velvyslanci v Holandsku, takových, jaké je třeba dávat, aby generální stavy byly ujištěny, že regent není schopen změnit názor; přiznával totiž, že při sebemenší pochybnosti by věci byly naprosto ztraceny, zatímco, jak říkal, jeho péče a úsilí měly v Amsterodamu takový úspěch, že toto město je připraveno spolu se šlechtou a ostatními předními městy provincie alianci podepsat; takže věc bude uzavřena příští týden, navzdory Berettiho námitkám a slabým a nepodloženým argumentům, jimiž je chtěl podepřít.

Oba tito velvyslanci, sobě přímo protichůdní, se shodovali v tom, že jedině regent může převážit misku vah na stranu, kterou bude chtít podpořit, a že Holanďané, dosud nerozhodnutí, jakou stranu zvolí, se rozhodnou podle podnětu, který jim Jeho Královská Výsost dá. Berettiho cílem bylo získat čas a udržet Holandsko co nejdéle neutrální uprostřed tolika protichůdných mocností. Ale ještě citlivější věcí pro něho bylo při každé příležitosti Monteleóna očerňovat, učinit ho svému pánovi podezřelým a přičítat jeho oddanosti Angličanům slabé a bázlivé rady přizpůsobit se době, ustoupit nutnosti a vyjednávání o podmínkách, jichž španělský král nemohl doufat dosáhnout před uzavřením smlouvy, jako byla podmínka ponechat si Sardinii, odložit na mírové konference.

Je jisté, že Monteleón, který o tehdejší situaci uvažoval politicky, dával svému protivníkovi příležitost zasazovat mu tajně rány, které ho na madridském dvoře ničily tím jistěji, že kdo napadal jeho věrnost, mohl si být jist, že se zalíbí prvnímu ministrovi. Protože však pověst Monteleónova ducha, zkušenosti a schopností byla pevnější než Berettiho, mnozí, zvláště italští panovníci, neváhali svěřovat se spíše jemu než druhému a svěřovali Monteleónovi, co chtěli dát vědět španělskému králi. Tak mu vyslanec velkovévody řekl jménem svého pána, že tento panovník i jeho syn by si oba pro svou čest i spokojenost přáli, aby jim byla myšlenka sdělena dříve, než se vypracuje plán, jak naložit s jejich dědictvím; byli by měli aspoň to zadostiučinění, že by tím, že přispějí k témuž cíli, dali najevo své smýšlení vůči španělskému králi a francouzskému rodu a bez obav odhalili náklonnost, kterou je okolnosti doby nutily skrývat v hloubi srdce. Corsini dodal, že jeho pán a princ, jeho syn, kterým se nešťastně nedostalo potomstva, nemohou dostat dojemnější útěchu, než vidět infanta dona Carlose určeného souhlasem předních evropských mocností k tomu, aby po nich převzal dědictví jejich zemí; že předvídají výhody, které toto opatření přinese jejich poddaným. Jejich spokojenost však, říkal, kalí nový

a tvrdý zákon, který se infantovi ukládá, aby od císaře přijal investituru všech zemí, jež má v držení rod Medicejských. Svoboda florentského panství je nepochybná a od Cosima Medicejského se nestal žádný akt, který by jí mohl sebeméně uškodit. Jediný krok, který tento panovník i Alessandro, jeho předchůdce, vůči císaři učinili, bylo přijetí císařského potvrzení volby, kterou florentská republika zvolila jejich osoby; ale Florenťané tvrdí, že tento akt, přijatý k jiným účelům, nelze pokládat za lenní investituru. Panovník i poddaní by proto byli stejně zarmouceni, kdyby se viděli podrobeni tak potupnému zákonu; a protože není spravedlivé ani vhodné, aby se Toskánsku, kterému bude vládnout princ francouzského rodu, vedlo hůře, než se mu vedlo za vlády Medicejských, prosí velkovévoda a jeho syn španělského krále, aby uvážil nevýhody, které by na infanta dopadly z opatření tak odporujícího jeho cti i zájmům.

Zároveň připomínali zájmy ovdovělé falcké kurfiřtky, uznané za dědičku toskánských zemí; a velkovévoda říkal, že nemůže uvěřit, že by se španělský král, plný spravedlnosti, chtěl stavět proti právu této princezny a bránit tomu, aby se projevila oprávněná něha otce k dceři obdařené tolika zásluhami a ctnostmi. Ostatně, soudí-li se podle běhu přírody, neměla by svého bratra přežít, protože je o čtyři roky starší než on. Ale i kdyby dědila, velkovévoda připomínal, že by bylo v zájmu španělského krále prosadit dědické právo ve prospěch dcer, protože by se snad mohlo stát, že nedávno narozená infantka[6] by jednou těžila ze zákona, který by Jeho Katolické Veličenstvo podpořilo pro dědictví toskánských zemí. Konečně velkovévoda pokládal za potupu pro sebe, aby se ve smlouvě stanovilo, že španělský král umístí do toskánských pevností španělské posádky. Vyžadovat taková opatření, říkal, znamená pochybovat o jeho poctivosti, až jednou bude souhlasit s ustanoveními učiněnými o dědictví jeho zemí; a bude-li nutné posádky jeho pevností posílit, prostředky k jejich rozmnožení mu nebudou chybět, aniž by narušil klid svých poddaných. Monteleón, poučený o odporu, který španělský král a jeho první ministr kladli návrhu smlouvy, odpověděl Corsinimu, že vše, co ví o úmyslech svého pána, je, že tento návrh pokládá za neproveditelný, nespravedlivý a poškozující jeho zájmy, protože odporuje rovnováze, klidu a svobodě Itálie.

Alberoni však dal v Anglii na srozuměnou, že tolik nechuti a tolik odporu ze strany španělského krále by bylo překonáno, kdyby bylo možné vložit do smlouvy podmínku, že se mu ponechá Sardinie, a že smí uvést španělské posádky do pevností velkovévody a parmského vévody. Avšak první z těchto podmínek se nemohla hodit k záměrům anglických ministrů, kteří se snažili zalíbit císaři a obávali se povýšenosti vídeňského dvora, kdykoli se domníval, že má důvod si stěžovat. Odpověděli tedy, pokud jde o Sardinii, že ani král, jejich pán, ani regent nemohou

6. **Vysvětlivka:** Infantka Marie Anna Viktorie, dcera Filipa V. a Alžběty Farnese, narozená 31. března 1718, pozdější snoubenka Ludvíka XV.

ustoupit od navrženého plánu v podobě, v jaké jej přijal císař; že je rozhodnuto podepsat smlouvu v souladu s tímto plánem a nic v ní neměnit; že sebemenší změna by naprosto zvrátila projekt, který stál tolik námahy. Tvrdili, že kdyby se císaři v této věci učinil nějaký návrh, pokládal by tento panovník každé nové vyjednávání za roztržku; že by se cítil zproštěn převzatých závazků a mohl by uzavřít opačné závazky se sicilským králem, od něhož by tento ostrov snadno získal, přičemž by si sám ponechal svá práva a nároky na Španělsko; že plodem takového spojení by bylo, že by se císař a vévoda savojský stali absolutními pány Itálie, takže by Španělsko, kdyby dál odmítalo návrh smlouvy jako odporující veřejnému klidu, přivolalo na sebe i na celou Evropu neštěstí, jehož se tato koruna, jak se zdálo, obávala od přílišné moci rakouského domu. Závěrem této úvahy bylo, že proti obávaným zlům není jiného léku než svázat císaři ruce a využít k tomu jeho vlastního souhlasu; že by bylo krajní neprozíravostí nechat mu volnost vyvázat se v situaci, kdy si byl jist, že uzavře mír s Turkem, a mohl vyjednávat se sicilským králem, jak by chtěl.

Angličané k těmto důvodům připojili pohnutku zájmu a osobního ohledu na španělskou královnu a na Alberoniho. Dali oběma na srozuměnou, že nejistý stav zdraví španělského krále by je oba měl vést k tomu, aby se při této příležitosti řídili radami anglického krále. V článku o španělských posádkách se angličtí ministři ukázali povolnější. Prohlásili, že anglický král bude souhlasit s požadavkem španělského krále umístit svá vojska do pevností velkovévody a parmského vévody, ovšem pod podmínkou, že k tomu získá souhlas těchto panovníků. S takovou klauzulí, říkali, je třeba zacházet s velkou opatrností, neboť by mohla smlouvu zvrátit, kdyby se o ní začalo vyjednávat dříve, než císař podepíše. V podstatě však Angličané dobře věděli, že ničím neriskují, když španělskému králi dávají toto zdánlivé zadostiučinění, a že oba panovníci, jejichž předchozí souhlas vyžadovali, ho nikdy dobrovolně nedají. Stejně tak mohli počítat s vnitřním a skutečným smýšlením španělského krále, odhodlaného podstoupit nejistotu války a zkusit, zda by mohl využít situace, kterou pokládal za tak příznivou a tak vhodnou k nahrazení ztrát svých italských zemí.

Španělští ministři u cizích dvorů nenechávali o jeho úmyslech pochybovat. Cellamare v Paříži a Beretti v Holandsku se o nich vyjadřovali nahlas a bez míry hřměli proti návrhu smlouvy. Oba si dělali naděje na úspěch. Beretti se chlubil, že svou obratností pozdrží přistoupení generálních stavů, na něž Francie a Anglie usilovně naléhaly. Cellamare dával ve Španělsku na srozuměnou, že regent, pohnutý jeho domluvami, by mohl udělat několik kroků zpět, aby se vymanil ze závazků, do nichž se neprozřetelně vrhl. Tento velvyslanec vychvaloval u svého dvora kroky, které podnikl u předních ministrů regentství. Tvrdil, že na ně jeho výklady zapůsobily stejnou měrou, navzdory rozdílnosti jejich odpovědí; že někteří, spíše dvořané než upřímní lidé, návrh hájili, ale tak slabě, že se dalo věřit, že mluví jinak, když jsou s regentem mezi čtyřma očima; že jiní schvalovali úvahy, k nimž je

přiměl; že Francouzi mimo vládu chválili jeho argumenty a že národ vcelku, nepřítel rakouského jména, otevřeně projevoval svou úctu a oddanost ke španělskému králi (a to vše byla dokonalá pravda, ale dokonale zbytečná).

Ministři sicilského krále se ještě domnívali, že mají postupovat společně se španělskými, a Cellamare byl přesvědčen, že službě jeho pánu prospěje, neodcizí-li si jediného panovníka, který se zdál ochoten spolu s Jeho Katolickým Veličenstvem vzdorovat záměrům jejich společných nepřátel. Alberoni chtěl Piemonťany ještě šetřit, ale jeho záměry se lišily od Cellamarových. Bylo třeba klamat vévodu savojského, dokud nenastane chvíle odhalit skutečný cíl zbrojení španělského krále. Jeho první ministr se omezoval na to, že říkal, že se brzy uvidí, zda vévoda savojský, když žádá o spojení se Španělskem, mluví upřímně, a že veřejnost také během několika dní pozná, že Jeho Katolické Veličenstvo návrh naprosto odmítá a nedává na srozuměnou, že by jej někdy chtělo přijmout, ať by mu nabídli cokoli výhodného, aby je přesvědčili; neboť záleželo jen na Jeho Katolickém Veličenstvu, říkal kardinál, získat od prostředníků podmínku ponechání Sardinie, kdyby bylo chtělo za cenu tohoto dodatku přistoupit k závazkům smlouvy. Tvrdil dokonce, že plukovník Stanhope, když mu nedávno tuto novou podmínku nabízel, vynaložil veškerou svou výmluvnost, aby ho přesvědčil, že španělský král by se měl spokojit s výhodou, která se mu navrhuje, a že by udělal mnohem lépe, kdyby ji přijal, než aby zbytečně vynakládal své poklady na vyzbrojování tolika lodí a převážení tolika vojsk do Itálie.

Tyto údajné nabídky se příkře lišily od řečí, které angličtí ministři vedli v Londýně k Monteleónovi. Odpovědi, kroky a náznaky, jimiž byly jeho dopisy plné a které všechny směřovaly k tomu, aby krále, jeho pána, přiměly k míru, se kardinálovi nelíbily natolik, že nepřestával očerňovat jednání velvyslance, který mu byl už dlouho odporný, snad proto, že v něm nacházel příliš mnoho schopností vhodných k tomu, aby svému pánovi dobře sloužil; a nespokojil se s tím, že ho často obviňoval z nevěrnosti, vyčítal mu ještě i neschopnost, a to tak, že říkal, že odpovědi, které dával ohledně smlouvy, jsou řeči opilce a že španělský král se nemůže hlásit k tomu, co vychází z úst ministra tak lhostejného, že o návrhu jedná klidně, zatímco ostatní na něj hledí s pohoršením a ošklivostí. Kdo má veškerou moc, nemá nikdy nedostatek lichotníků a podlézavců, připravených chválit všechny jeho záměry, tleskat všem jeho plánům a horlivě v rozhovoru s ním urovnávat obtíže, které jako by stály v cestě provedení jeho úmyslů. Takové lidi, jejichž druh u dvorů vždycky přetrvá, Alberoni rád poslouchal; jiní, moudřejší, ale v menším počtu, k němu nepronikali. Pečlivě se odstraňovali ti, kdo rozumně vážili povahu závazku, který španělský král přijímal, a chmurně uvažovali o výsledku předčasného podniku; ti tak nemohli, když přicházeli ke králi a královně, mluvit upřímně a odhalit Jejich Katolickým Veličenstvům nebezpečí, jemuž mělo být království vystaveno. Národ vcelku byl méně zasažen strachem z budoucnosti než nadějí, že úspěchem podniku

znovu nabude cti a vážnosti. Španělé, citliví na tento bod cti, si lichotili, že vyženou Němce z Itálie a získají zpět její státy, které stále pokládali za závislé na španělské koruně.

Alberoni, bez spojenců, si lichotil, že všechny události budou jeho záměrům napomáhat. Představoval si, že císař bude nucen vést ještě jedno tažení v Uhrách; a ačkoli neměl důvod pochybovat o tom, že si Turci přejí uzavřít mír, chtěl si namlouvat, že žádali o příměří jen proto, aby získali čas, rozhodnuti přitom vyčkat výsledku vylodění, o němž se tehdy předpokládalo, že je švédský král co nevidět provede v Meklenbursku. Doufal, že Holanďané, ač po mnoho let závislí na vůli Anglie, konečně setřesou jho, které si nechali vnutit, a že hrozby Francie, spojené při této příležitosti s hrozbami Angličanů, neotřesou pevností dobrých republikánů, kteří naříkali, když viděli Francii a Anglii spojené, aby kovaly Evropě okovy, a kteří, jak říkal, nenáviděli regenta, protože ho pokládali za původce ztrát, které by jejich vlast utrpěla, kdyby dovolila, aby moc císaře překročila meze, v nichž měla být přirozeně uzavřena pro společné dobro všech evropských národů. Polichocen touto představou, Alberoni věřil, že až půjde o to dát jménem Francie vyhlásit Španělsku válku, regent si to víckrát rozmyslí, navzdory tajným úmyslům, které Jeho Královské Výsosti připisoval; neboť se nerozpakoval říkat, že kdo věří, že regent a anglický král berou sebemenší ohled na evropskou rovnováhu a na bezpečnost Itálie, ten se mýlí. Jeden z těchto panovníků, říkal, myslí na to, jak zůstat králem, druhý, jak se jím stát: oba se domnívají, že potřebují císaře, a oba jsou pro své soukromé cíle ochotni obětovat kohokoli. Nejenže nepomýšlejí na to, aby Mantovu vyrvali z rukou Němců,[7] ale ještě přispějí k tomu, aby je uvedli do dalších italských pevností. Alberoni to chtěl dokázat tím, že se Francie i Anglie spojily, aby císaři opatřily Sicílii, jediný předmět jeho tužeb. Odvažoval se konečně nazývat fantastou abbého Duboise, jehož označoval za nástroj všech zlých úmyslů regentových (ale to regent byl nástrojem všech zlých úmyslů abbého Duboise; často se dával strhnout proti vlastnímu úsudku a proti své vůli převahou, kterou nad sebou nechal získat abbému Duboisovi, tomuto Alberonimu Francie, který ve vlastních věcech byl čímkoli, jen ne fantastou, a který *sciens et volens*[8] obětoval Francii, Španělsko i pověst svého pána své ctižádosti stát se kardinálem cestami, které jsem už vyložil: být celý anglický a celý císařský). Protože Alberoni nemohl vzbudit dost odporu proti úspěchu regentových záměrů, používal převahy, kterou se domníval mít nad myslí parmského vévody, aby ho přiměl prohlásit, že nikdy nepřijme do svých pevností španělskou posádku.

---

7. **Vysvětlivka:** Mantovu drželi císařští od války o španělské dědictví; roku 1708 byl poslední vévoda Ferdinand Karel Gonzaga zbaven vévodství a Mantova připadla císaři.

8. **Vysvětlivka:** *sciens et volens* (lat.) — vědomě a úmyslně.

Není těžké vnuknout malým panovníkům strach, že přestanou být pány ve vlastním domě, přijmou-li do svých pevností vojska nějaké velké mocnosti. Španělská moc se stávala hrozivou, jestliže se věřilo výčtu jejích pozemních i námořních sil, který Alberoni podával. Rozšiřoval o nich na všechny strany velkolepý podrobný popis. Rozhlašoval, že loďstvo španělského krále se skládá z třiceti tří lodí nebo fregat; že nejmenší z těchto lodí nese čtyřicet pět děl; že loďstvo je zásobeno penězi a potravinami na víc než pět měsíců. Vojska podle něho tvořila třicet tři tisíce mužů ve skutečném stavu, vyplacených až do chvíle nalodění, nově oblečených a dobře vyzbrojených, dělostřelectvo bylo v dobrém stavu a osmnáct tisíc záložních pušek bylo připraveno k rozdání lidem dobré vůle, kdyby se našli takoví, kdo by se nabídli sloužit španělskému králi a společné věci Itálie. Alberoni, spokojený s tolika velkými přípravami, jejichž úspěch pokládal za neomylný, říkal a sám si přitom tleskal, že loďstvo i pozemní armáda táhnou s *fiocques*.[9] Přiznával však, že nade vším je Bůh a že bez jeho pomoci by všechna péče byla marná. Markýz z Lede byl jmenován generálem této armády a loďstvo vyplulo 15. května z Cádizu do Barcelony[10]. Princ Pio, tehdy místokrál Katalánska, si dělal naději, že bude pověřen provedením podniku, o který šlo. Alberoni mu pro útěchu vzkázal, že Jejich Katolická Veličenstva potřebují v tak kritické situaci podržet ve Španělsku muže, jako je on, a že z určení, které pro něho *in petto* učinila, uvidí, nabudou-li věci jistého obratu, jaké mínění mají o jeho zásluhách a schopnostech. Kardinál chtěl, aby Pio přijal tato zastřená ujištění jako jisté známky otevřenosti srdce a upřímnosti, s nimiž s ním jednal.

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Italské slovo *fiocchi*, z něhož Saint-Simon udělal *fiocques*, znamená doslova vločky a obrazně okázalost, nádheru. *Marcher avec les fiocques* znamená táhnout s okázalostí a nádherou. To je smysl tohoto výrazu v Saint-Simonově větě.

10. **Vysvětlivka:** Z Barcelony vyplula výprava na Sicílii 19. června 1718; počátkem července se vylodila nedaleko Palerma.

Kapitola pátá

Bohatá kořist zajatá podloudníkům ze Saint-Malo v Jižním moři. — Alberoni znepokojen zdravím španělského krále. — Aldovrandiho obratnost ve službách Alberoniho v Římě. — Zvláštní slabost španělského krále; jak se jí zneužívá. — Papežův strach. — Cellamare tajně pracuje na tom, aby Francii pozdvihl proti regentovi. — Cellamarův názor na sicilského krále. — Svěřuje jeho ministrovi rozkaz, který dostal, učinit regentovi podivné prohlášení. — Berettiho důrazné prohlášení v Holandsku. — Alberoniho ničemnost vůči sicilskému králi. — Troufalost císařských a na čem se zakládá. — Nová obtíž ve věci posádek. — Stairsova ničemnost. — Falešnost a ještě horší věci anglických ministrů vůči Španělsku. — Car se nabízí Španělsku. — Zájem a nečinnost Holanďanů. — Berettiho chvástání, rady a zájem. — Úspěch Cadoganových pletich v Holandsku. — Lži, rady, chvástání a rozpaky Berettiho, který se obořuje na Cellamara. — Lotrinský vévoda žádá slíbené odškodnění za Montferrat. — Berettiho machinace. — Jeho trestuhodná závist vůči Monteleónovi. — Machinace a nízký zájem Berettiho, který chce Monteleóna zničit. — Troufalost císařských ministrů. — Penterrieder dobře zná abbého Duboise. — Rozpaky sicilského krále, jeho marné kroky i kroky jeho ministrů v cizině. — Monteleón má společné zájmy s anglickými obchodníky. — Jeho dobré rady do Španělska se mu obracejí ve zlé; stěžuje si na to. — Císařova pýcha. — Stranickost anglických ministrů ve prospěch císaře. — Jejich nesmírná dvojakost vůči Španělsku. — Angličtí ministři správně soudí o utrechtské smlouvě navzdory císařským. — Anglie podmaněná králem Jiřím. — Angličtí ministři spokojeni s Châteauneufem. — Berettiho počínání a machinace. — Cellamarovo počínání, rady a machinace. — Neurčité úvahy. — Monteleón přechází k výhrůžkám. — Stanhope užívá ve svých odpovědích nejodpornějších úskoků; nakonec mu dává písemnou odpověď, kterou Monteleón nutně potřeboval. — Monteleónovi dozorci v Londýně; jeho počínání vůči nim.

Před odplutím loďstva přišla do Madridu zpráva, že Martinet, francouzský důstojník sloužící španělskému králi v jeho námořnictvu, zajal v Západní Indii několik lodí ze Saint-Malo. Peruánský místokrál napsal, že výtěžek ze zajatých lodí dosahuje dvou milionů osmi set tisíc piastrů, jednak v hotovosti, jednak v evropském a čínském zboží, které dal uložit do skladišť v Limě. Taková pomoc přišla velmi vhod na úhradu výdajů výpravy. Kromě peněz měl španělský král užitek i ze zajatých lodí. Vybral z nich tři nejlepší, aby je připojil ke dvěma dalším, které měl v Jižním moři, a utvořil z nich dohromady eskadru určenou k potírání pašeráctví. Tento úspěch ani naděje na ještě větší úspěchy v Itálii nevyvažovaly trápení a neklid,

které Alberonimu působilo churavění španělského krále. Předvídal, čeho by se musel obávat, kdyby tento panovník, už nějaký čas stižený horečkou, jejíž příčinu a povahu lékaři zřejmě neznali, zemřel. Mohl usoudit, že by po něm Španělé žádali přísné vyúčtování jeho správy a že by se snad těžko ospravedlňoval z toho, že národ opovážlivě zatáhl do války, jejíž cíl ani užitek dosud nikdo neprohlédl. Sicilský velvyslanec v Madridu nebyl jediný, kdo varoval svého pána, aby se měl na pozoru před záměry španělského krále. Také nuncius, který je neznal, varoval papeže, aby učinil opatření, neboť by se mohlo stát, že se španělská vojska vylodí na některém místě Církevního státu. Psal to snad proto, aby posloužil Alberonimu tím, že Svatého otce zastraší, neboť to byl jistý prostředek, jak zlomit odpírání sevillských bul. Nuncius tedy líčil španělský národ jako tímto odpíráním stejně podrážděný. Vyložil, že je za těchto okolností nezbytné učinit všechna nutná opatření, aby se předešlo zlu, které by mohlo nastat; že je třeba krajní bdělosti, tím spíše, že papež nemůže od nikoho čekat spolehlivé a jisté zprávy; že parmský vévoda, který by mu je mohl podat, sám záměry španělského krále nezná; a konečně že Jeho Katolické Veličenstvo, podrážděné nejspíš podněcováním svého ministra, právě dalo obstavit příjmy sevillské a malažské církve a ustanovilo správce, který je bude napříště vybírat a spravovat. Toto rozhodnutí se později stalo jedním z hlavních bodů stížností a stíhání, které papež vedl proti kardinálu Alberonimu. Vskutku jen jemu mohl přičítat obstavení, které pokládal za násilí na církevních výsadách a imunitách, neboť byl pevně přesvědčen, že úmysly španělského krále mají velmi daleko k cestám, na něž ho jeho ministr přivádí.

Tento panovník dal zvláštní důkaz svého smýšlení o církevních statcích: měl totiž výčitky svědomí, které nemohl překonat, kvůli tomu, jak byl v neblahých dobách poslední války nucen naložit s příjmy některých uprázdněných biskupství svého království, a dal proto tajně žádat papeže o rozhřešení z exkomunikace, do níž podle svého mínění upadl tím, že příjmy těchto biskupství v oněch zlých časech použil na potřeby státu. Římská kurie nedělala potíže a veškerou moc tohoto panovníka rozhřešit dostal jeho zpovědník otec Daubenton. Papež kromě toho zvláštním listem tomuto řeholníkovi poděkoval a pochválil ho slovy, která mu mohla dát naději na nejvyšší odměny za horlivost, již při této příležitosti projevil. Bylo tedy možno věřit, že tak zbožný král, jehož svědomí bylo tak úzkostlivé, že tajně žádal o rozhřešení za rozhodnutí přijaté a provedené v naléhavé nouzi a na záchranu svého státu, se nikdy sám od sebe neodhodlá znovu, a bez jakékoli potřeby, sáhnout na statky a příjmy církve. Dříve než se papež dozvěděl o obstavení sevillských a malažských příjmů, chtěl se pro jistotu svědomí španělského krále informovat jen o dvou okolnostech. Jeho Svatost se otce Daubentona zeptala: zaprvé, jaké měl důvody omezit rozhřešení, k němuž mu byla z Říma zaslána plná moc, a zúžit je jen na případ přisvojení uprázdněných příjmů. Papež tvrdil, že je mnoho jiných případů, v nichž se španělský král neprohřešil o nic méně proti církevní imunitě a

autoritě Svatého stolce; a nechápal proto, proč otec Daubenton nevyužil širokého zmocnění, které dostal, rozhřešit ze všech těchto případů. Zadruhé si Jeho Svatost stěžovala, že ji neinformoval o tom, co s Jeho Katolickým Veličenstvem ujednal ohledně zadostiučinění, které náleží apoštolské komoře. Papež nemohl uvěřit, že by se byl odvážil udělit rozhřešení bez této podmínky, na kterou bylo zmocnění k rozhřešení výslovně omezeno. Tyto stížnosti ostatně nijak neumenšovaly jeho náklonnost k tomuto jezuitovi. Myslel dokonce, že mu dává zvláštní důkaz své důvěry, když se o tato vysvětlení obrací jen na něj a nežádá je od svého nuncia v Madridu, jemuž o tom nechtěl psát, aby lépe zachoval tajemství, o něž španělský král žádal. Jeho Svatost však na zpovědníkovi žádala, aby nunciovi sdělil, co se stalo, a kromě toho aby do Říma poslal ověřené svědectví o dohodě, kterou zpovědník měl se španělským králem uzavřít, ať už před udělením rozhřešení podle zmocnění, které k tomu dostal, nebo po něm. Římský dvůr, tak jistý si španělským králem, se obával jen jeho prvního ministra, navzdory kardinálské hodnosti, která ho měla zvlášť poutat k zájmům Svatého stolce.

Veřejně se soudilo, že papež se podniků, které Alberoni chystá, bojí ještě méně než hněvu císaře, který byl přesvědčen, nebo předstíral, že věří, že záměr španělského krále byl s Jeho Svatostí domluven. Papež si tedy jako hlavní milost přál, aby mu Jeho Katolické Veličenstvo u vídeňského dvora přiznalo nějakou zásluhu na míru, o němž se říkalo, že je mezi oběma panovníky na spadnutí; a nuncius Aldrovandi dostal rozkaz představit španělskému králi, že by Jeho Svatosti udělal radost, která by Jeho Katolické Veličenstvo téměř nic nestála, kdyby odpověděl na list, který mu Jeho Svatost napsala vlastní rukou, a uvedl v této odpovědi, že otcovská napomenutí hlavy církve tohoto panovníka přiměla usnadnit uzavření míru s císařem, aby nekladl žádnou překážku postupu křesťanských zbraní v Uhrách. Po takové odpovědi, jakou se zdály vyžadovat již sama povinnost a slušnost, Jeho Svatost přesto tolik toužila, že prohlásila, že jí v jejích očích nahradí zadostiučinění, které až dosud marně požadovala za provinění, jak říkala, z předchozího roku, na něž si navždy uchová hluboce vrytou vzpomínku.[1]

Protichůdné výnosy rady a parlamentu, které tehdy vzbuzovaly rozruch, přiměly ty, kdo si jako nuncius Bentivoglio přáli nepořádek, k víře, že jsou blízko splnění svých přání. Cellamare, který tehdy pracoval týmž směrem, neopomněl upozornit krále, svého pána, že kdyby se ve Francii našly pochodně k zažehnutí ohně, mincovní záležitost[2] by mohla vyvolat požár pro království zhoubný. Bývá obvyklé, že ti, kdo

1. **Vysvětlivka:** Roku 1717 Španělsko s papežovou podporou vyzbrojilo loďstvo, ohlášené jako pomoc proti Turkům, a v srpnu téhož roku je místo toho použilo k obsazení císařské Sardinie; papež to pokládal za zneužití své důvěry a císař ho podezíral ze spoluviny.

2. **Vysvětlivka:** Mincovní edikt z května 1718, kterým se přerážely mince a zvyšovala jejich hodnota, odmítl pařížský parlament a v červnu 1718 vydal nález, který jeho provádění zakazoval; regentská rada tento nález obratem zrušila. Spor vyvrcholil *lit de justice* 26. srpna 1718.

jsou zaujati nějakou hlavní věcí, věří, že stejně zaměstnává všechny mysli. Cellamare byl tedy přesvědčen, že veskrze celý francouzský národ myslí jen na spojenectví, které regent vyjednává, a že rovněž veskrze celý národ, s výjimkou několika málo osob připuštěných do kabinetu Jeho Královské Výsosti, aby podporovaly jeho zásady, toto vyjednávání neschvaluje, a to dokonce natolik, že je odhodlán uchýlit se ke krajním krokům, aby jeho úspěchu zabránil. Na tomto základě si v řečech začal dovolovat víc; a ačkoli až dosud jednal jen tajně, dovolil si mluvit tak, že regenta popudil. Chtěl u něj napravit, co řekl, tajných pletich, které začal, se však nevzdal; a zatímco chtěl regenta přesvědčit, že si nepřeje nic než jednotu a dobrou shodu mezi Jeho Katolickým Veličenstvem a Jeho Královskou Výsostí, zapřísahal krále, svého pána, aby věřil, že v Londýně i v Paříži setrvají na přijatých rozhodnutích, protože úmyslem obou panovníků je založit na základech všeobecného míru — jednoho své naděje, druhého svou jistotu na trůně.

Věrnost sicilského krále, ač pochybná, se Cellamarovi už pochybnou nezdála, neboť byl přesvědčen, že španělský král, který tohoto panovníka potřebuje, nemá nic opomenout, aby si jeho dobré smýšlení udržel; proto byla důvěra mezi španělským velvyslancem a hrabětem Provanou, který tehdy v Paříži spravoval záležitosti sicilského krále, veliká. Cellamare mu svěřil, že dostal po kurýrovi výslovný rozkaz prohlásit regentovi, že je zbytečné nechávat déle Nancrého u Jeho Katolického Veličenstva, protože nechce přijmout ani projekt, ani žádný jiný, který by mu mohl být navržen, i kdyby v něm bylo zahrnuto postoupení Neapolského království; že se chce jedině pomstít těm, kdo se odvažují chtít mu vnucovat zákony a nakládat s jeho vůlí podle svého rozmaru; že se zároveň pokusí otevřít oči dobrým Francouzům a ukázat jim, jak špatně pan vévoda z Orléans užívá moci svého regentství, a jak tedy jejich věrnost vyžaduje, aby podobné zneužívání déle netrpěli.

Španělský velvyslanec v Holandsku dostal zároveň rozkaz prohlásit, že jeho pán nikdy nepřijme barbarský zákon, který mu chtějí vnutit jeho největší přátelé a ti, kdo od něj přijali nejvíce dobrodiní; že k této nutnosti by ho mohl přivést jedině případ krajní nouze; ale že vkládá svou důvěru v Boha a že Boží prozřetelnost dokáže španělské monarchii otevřít cesty k dosažení největší slávy a přimět k lítosti ty, kdo slepě odmítají využít přátelství, které jim Jeho Katolické Veličenstvo nabízí. K tomuto prohlášení Beretti dodal, že cíl Jiřího a regenta je znám celé Evropě; že ostatně Španělsko už není tak slabou a sraženou mocností, aby muselo snášet porušení slova a ponížení, která zakusilo za jiných okolností; že konečně dokáže zjednat úctu svým rozhodnutím a straně, kterou si zvolí, ať by chtělo vychýlit váhu na kteroukoli stranu.

Zatímco se Alberoni snažil oslnit cizí národy leskem nové moci, na niž podle svých slov Španělsko pozvedl, chtěl ukolébat sicilského krále falešnými důvěrnostmi. Ve stejné době, kdy byl z Madridu vypraven kurýr k princi z Cellamare s rozkazem mluvit s regentem tak rozhodně, vypravil tedy kardinál jiného kurýra, aby sicilského

krále upozornil, že španělský král vysílá své loďstvo; že úmyslem Jeho Katolického Veličenstva je vynaložit veškeré úsilí, aby tohoto panovníka uchránilo před útoky císaře a jeho spojenců. Španělské zbrojení nevzbuzovalo u vídeňského dvora žádné znepokojení. Kdyby z něj měl sebemenší obavy, záviselo jen na císaři, aby si zajistil pomoc Francie a Anglie přijetím smlouvy, kterou mu tyto dvě koruny nabízely. Byla pro tohoto panovníka tak výhodná, že veřejnost byla přesvědčena, že ji podepíše nejen bez váhání, ale dokonce s takovou dychtivostí, jakou obvykle vyvolává strach, aby člověk nepromeškal šťastnou příležitost, kterou už znovu nenajde, když ji nevhod nechá uniknout. Císařovi ministři však, pevně přesvědčeni, že je angličtí ministři, a tím méně jejich král, nezklamou a že prostřednictvím Angličanů císař od Francie dosáhne, čeho si bude přát, kladli potíže, ba prováděli i změny v projektu, který jim předložil Švýcar Schaub. Ten se vrátil do Francie podat zprávu o svém vyjednávání a o překážkách, které ještě oddalovaly uzavření smlouvy. Stairs, anglický velvyslanec v Paříži, je neshledal závažnými. Císař však novým článkem, který k projektu připojil, žádal, aby spojenci svolili, že do pevností toskánského a parmského státu umístí císařské posádky; a jediné zmírnění, které k tomuto tvrdému návrhu přidal, bylo, aby se aspoň všechny strany shodly na tom, že do těchto pevností nevstoupí posádky francouzské ani španělské, ani placené jménem prince, kterému mělo být dáno čekatelství na toskánský a parmský stát.

Stairs a Schaub naléhali k uspokojení císaře na tento druhý bod při audienci, kterou jim regent poskytl a která trvala tři hodiny. Jeho Královská Výsost se s nimi shodla, že posádky nebudou ani francouzské, ani španělské. Navrhl neutrální vojska; dokonce ho napadlo požádat anglického krále, aby pevnosti, o něž šlo, střežil vlastními vojsky. Než by byl spor urovnán, složila by tato vojska přísahu velkovévodovi a parmskému vévodovi. Stairs se ujal, že o tom napíše anglickému králi, a regent řekl, že než návrh předloží ve Vídni, počká na odpověď. Stairs mezitím nic neopomněl, aby ho přiměl k obavě, že císař, nakloněný smlouvu podepsat, by mohl změnit názor, kdyby výprava připravovaná Španělskem ztroskotala. Výhody nabízené k rozmnožení císařovy moci by podle Stairse nestačily. Kdyby se měla přání tohoto panovníka omezit, žádal by nové podmínky a necítil by se vázán prvními, kdyby podnik španělského krále, jehož úspěch byl velmi nejistý, ztroskotal. Císař si také činil nárok na nová zřeknutí ze strany španělského krále. Stairs shledával ve všech jeho požadavcích tolik spravedlnosti a ve Francii tolik ochoty je schválit, že pokládal smlouvu za uzavřenou, neboť její uzavření záviselo jen na jediném článku, podle jeho mínění málo důležitém, zkrátka takovém, že ho regent nemohl odmítnout přijmout, stejně jako ostatní požadavky vídeňského dvora, všechny tak samozřejmě rozumné. Pro anglického ministra bylo triumfem přimět Francii a Španělsko, aby žádaly anglická vojska ke střežení pevností toskánského a parmského státu. Bylo pravděpodobné, že císař, jistý si anglickým dvorem, by takové strážce neodmítl. Stairsovi proto osobně lichotila myšlenka, kterou dostal

pan vévoda z Orléans: sám navrhnout císaři, aby tyto pevnosti svěřil Angličanům a ponechal v nich jejich posádky, dokud se nedohodne plán, jak je vystřídat neutrálními vojsky vybranými ke spokojenosti zúčastněných stran. Neměl však dlouho to potěšení doufat, že se tato myšlenka promění ve skutečnost. Regent místo anglických vojsk navrhl Švýcary, a aby odstranil každý stín podezření, dodal, že je bude platit helvetský spolek a že každý kanton dostane od zúčastněných stran subsidii dostatečnou na výplatu tohoto žoldu.

Tak spravedlivý návrh nemohl být odmítnut. Stairs se ho neodvážil odsoudit samého o sobě; dal však svému králi na srozuměnou, že je nebezpečný, protože prodlouží vyjednávání a průtahy by mohly smlouvu zmařit; že ze strany francouzských ministrů je třeba mít za podezřelé všechno; že oni jsou původci nového návrhu švýcarských posádek; a že ačkoli se o něm nedá říci, že je sám o sobě špatný, tito ministři se podle jeho slov přiklánějí k tomu nejhoršímu, aniž to dávají najevo; že takto lze soudit o jejich tajných úmyslech bez újmy na křesťanské lásce, neboť od samého počátku využívali každé příležitosti postavit se proti smlouvě; že budou co nejdéle odkládat odeslání regentova rozhodnutí do Londýna, odkud by je, schválí-li je anglický král, postoupili do Vídně, a že snad jako důvod průtahů uvedou nesnáze, které vznikly v Paříži kvůli mincovní záležitosti. Tato příhoda, kterou cizí diplomaté pokládali za začátek okázalé roztržky mezi regentem a parlamentem, byla pro ně důležitým předmětem úvah a pozornosti k následkům, které by takový spor mohl mít.

Anglický král, ať už z tohoto důvodu, nebo pro zásadní zájem, který měl na tom, aby svým poddaným zachoval svobodu obchodu se Španělskem, se snažil udržet se španělským králem zbytek dobré shody, ačkoli anglické loďstvo už vyplulo z Lamanšského průlivu, vyslané úmyslně a s výslovnými rozkazy mařit podniky, o které by se španělská armáda mohla pokusit v Itálii. Angličtí ministři se snažili slovy ospravedlnit postup svého pána vůči Španělsku; protože však obhajoba byla obtížná, stěžovali si na Alberoniho a jednání tohoto ministra připisovali nerozumnou zatrpklost, kterou španělský král projevoval vůči anglickému králi. Protože bylo přinejmenším pochybné, zda tyto stížnosti v Madridu uspějí a zda se španělský král dá přesvědčit o přátelství Angličanů navzdory důkazům jejich nepřátelství, které dostával, angličtí ministři pečlivě upozorňovali své obchodníky v Cádizu a v ostatních španělských přístavech, aby se měli na pozoru a učinili opatření k zajištění svého majetku pro případ roztržky: vše se zdálo k ní nachystáno, a přitom španělský král neměl naprosto žádné spojence. Jeden panovník, jehož moc byla veliká, ale příliš vzdálená, aby mohla být Španělsku užitečná, se nabídl, že ho podpoří. Car dal Cellamarovi říci, že je ochoten uznat španělského krále za prostředníka v severních sporech; že kromě toho dá regentovi jasně říci, že nespokojen s Rakušany i s anglickým králem je rozhodnut podporovat zájmy španělského krále. Pro tohoto posledního panovníka by bylo užitečnější, kdyby

se jeho obrany ujaly Spojené provincie; hlavním cílem této republiky však tehdy bylo zachovat mír a jednat stejně šetrně se všemi mocnostmi, jejichž rozdílné zájmy mohly v Evropě znovu rozdmýchat válku.

Tato republika setrvávala v jakési nečinnosti a zdála se stejně hluchá k naléhání Francie a Anglie jako k naléhání Španělska. Čas od času se čekal nějaký účinek od různých deputací měst provincie Holandsko a od shromáždění stavů téže provincie. Nevzešlo z nich však žádné usnesení. Beretti si liboval v pomalosti, kterou pokládal pro francouzský a anglický dvůr za nesnesitelnou. Dlouhou nerozhodnost Holanďanů připisoval své obratnosti, a aby se Alberonimu ještě víc zalíbil, předstihoval novými invektivami ty, jichž tento kardinál běžně užíval, když mluvil o jednání Francie. Beretti se nespokojil s řečmi a nechával ještě působit sicilského rezidenta v Haagu; skrze tohoto muže, kterého posílal ode dveří ke dveřím, vyvracel pověst, která se rozšířila, o dohodě již uzavřené mezi císařem a savojským vévodou. Zároveň ujišťoval, že se španělský král bude bránit do krajnosti; že dříve než by ustoupil, chopí se meče, odhodlán však vyslechnout a přijmout dobré služby, které by republika k zachování míru zprostředkovala, budou-li, jak říkal, nabídnuty ve vhodných podmínkách a s náležitou možností. Byl si jist, nebo to snad předstíral, aby se v Madridu víc zalíbil, že pokud republika své služby nabídne, užije takových obratů, že s nimi budou Francie, Anglie i vídeňský dvůr stejně spokojeny, aniž by však generální stavy převzaly sebemenší závazek ve věci projektu, který španělský král nepřijme a ani přijmout nechtěl. Tento panovník měl tedy podle představy svého velvyslance, kdyby přijal pouze služby republiky horlivé pro zachování míru, sehrát krásnou roli mírumilovného panovníka, aniž by se vázal, aniž by, kdyby nechtěl, přerušil své podniky, svobodný a pánem toho, co by se mu zlíbilo, ve výhodném postavení, kdy by mohl na služby čekat, odpovídat, jak by uznal za vhodné, a říci ne, kdykoli by se mu zachtělo.

Beretti kromě toho radil dávat věrohodné odpovědi, protahovat věc a získávat čas — znamenitý prostředek, jak vzbudit podezření a nesvár mezi mocnostmi, které se spolčovaly proti Španělsku, neboť věřil, že Francie začne nedůvěřovat slibům anglického krále, jakmile zpozoruje, že tento panovník, který ručil za to, že Holanďané do aliance vstoupí, neměl v Holandsku vliv, jímž se chlubil, anebo že nedodržel slovo. Na podporu těchto rad Beretti vyložil, že kdyby španělský král projekt příkře odmítl, aniž by jako zmírňující prostředek dodal, že Holandsko by mohlo nabídnout své služby, strana francouzská, anglická, rakouská, strana nevědomců i ostatních, kteří chtějí všechno vědět, by se na Španělsko vrhly všechny společně, kdežto prostředkem, který navrhuje, by se proud odvrátil; že okolnosti jsou tím příznivější, že Cadogan svým vychloubáním a výhrůžkami popudil amsterodamské purkmistry i členy stavů Holandska a že konečně čtyři z hlavních měst této provincie už žádají španělského krále o výhody pro obchod a zavazují se, že v takovém případě zajistí neutralitu generálních stavů.

Cadogan se naopak zdál velmi spokojen s úspěchem týchž vyjednávání, o nichž Beretti tvrdil, že ztroskotala; a zatímco se Beretti v Madridu vydával za původce nepříjemností, které podle jeho předpokladu jeho protivník v Holandsku zakoušel, Cadogan psal do Londýna, že svou obratností a vlivem svých přátel v provincii Holandsko dokázal přesvědčit města Amsterdam, Dorth,[3] Haarlem, Goudu a Gorinchem, aby se konečně usnesla projekt podepsat; že většina měst téže provincie bude následovat příkladu těchto prvních, takže až každé město dá svůj zvláštní souhlas, nic už nezdrží jednomyslné usnesení provincie; a věc se zdála tím jistější, že pensionář a přátelé Anglie, tehdy velmi početní, na tom ze všech sil pracovali a doufali, že uspějí před rozejitím shromáždění stavů Holandska. Provincie Utrecht dávala tytéž naděje. Její duchovní a šlechtici už s projektem souhlasili a nikdo nepochyboval, že i město Utrecht vysloví souhlas na shromáždění, které se mělo konat 26. června. Navzdory tomu Beretti, přesvědčený, že nejjistější cestou, jak se zalíbit, je hlásit příjemné věci, dál ujišťoval krále, svého pána, že Holanďané neučiní žádný krok, který by se mu mohl nelíbit. Tvrdil, že to ví důvěrně od nejváženějších poslanců. Podle něj to byl účinek ohledů, které měl k těm v republice, kdo byli s to prokázat dobré služby; ale když vychvaloval svou pozornost k nim a plody, které ze své důmyslnosti sklízel, chtěl také vzbudit dojem, že poslední memorandum, které odevzdal generálním stavům, zapůsobilo na mysl shromáždění tak šťastně, že tomuto vzácnému dílu je třeba připsat hlavní podíl na úspěchu.

Beretti vyzdvihoval užitečnost tohoto memoranda s tím větší péčí, že se bez rozkazu odvážil slíbit, že španělský král přijme dobré služby republiky. Nebyl bez obav z následků, které by v Madridu mohl mít krok učiněný bez vědomí prvního ministra, nadmíru žárlivého na svou moc, který měl velmi daleko k tomu, aby podobné svévole schvaloval a dovoloval španělským velvyslancům, aby si je bez jeho vědomí brali. Beretti proto nic neopomněl, aby kardinálu Alberonimu vysvětlil, že pokud si něco dovolil, učinil to jen proto, že jasně poznal, že takové prohlášení je, jak říkal, jediným prostředkem, jak postavit hráz prudkému proudu naléhání Francie a Anglie, a že vskutku tímto prostředkem, užitým v pravou chvíli, získal odklady a výhodu času, nad nimiž byl Cadogan nyní zjevně zoufalý: přijel totiž do Haagu jako diktátor, provázen nádherou, hostinami a ohromným množstvím liber šterlinků. Byl — věc podivná — podporován Francouzi a Rakušany. Kromě peněz uváděl do pohybu kazatele a jejich prostřednictvím, dodával Beretti, rozněcoval vášně protestantského bigotství, takže lid byl přesvědčen, že státní náboženství nemůže být v bezpečí, jestliže republika ve všem nepřistoupí na názory krále Jiřího. Francouzským a anglickým ministrům se tedy zdálo, že mohou holandské republice velet jako na povel. Takové byly zprávy, které španělský velvyslanec posílal madridskému dvoru. Občas je zdobil nějakými novými objevy. Předpokládal, že

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto holandské město se obvykle nazývá Dordrecht.

spojenci podplatili jisté amsterodamské radní. Často zamlčoval jejich jména a dělal si čest z jakési diskrétnosti, kterou mu neznalost faktů nedovolovala porušit. Kdosi mu řekl, že Pancras, amsterodamský purkmistr, a Buys, pensionář téhož města, byli podplaceni anglickými penězi; vůči nim byl méně diskrétní. Obviňoval zvláště Buyse a nazýval ho řečníkem Angličanů. Chlubil se, že navzdory svým nepřátelům všemu čelí. Protože však o úspěchu svých ujištění a předpovědí pochyboval, nechtěl se za ně králi, svému pánu, zcela zaručit. Upozornil tohoto panovníka, že není možné ručit za to, k jaké straně se republika přikloní, od té doby, co se do tance pustila Francie, a nepřímo tak svaloval na Cellamara vinu, že nezabránil spojení regenta s anglickým králem.

Beretti, plodný v dobrých i špatných nápadech, radil Alberonimu, aby dal rozšířit pověst, že španělským obchodníkům bude nařízeno odevzdat těm, koho Jeho Katolické Veličenstvo pověří, věrný soupis veškerého zboží, které těmto obchodníkům svěřili Angličané a Holanďané a které jim patří. Vyložil, že tato pouhá formalita dá podnět k mnoha úvahám a že tento krok může být užitečný, protože Buys v Holandsku tvrdí, že španělští obchodníci jsou tak spolehliví, že nikdy neprozradí zboží patřící jejich obchodním přátelům. Konečně, protože Berettiho hlavním cílem bylo stále získat čas, přál si jako věc pro krále, svého pána, výhodnou, aby mu generální stavy, aniž by je o to tento panovník žádal, napsaly a navrhly mu, že budou nejen prostředníky, ale i rozhodčími v nynějších sporech, neboť v takovém případě by bylo snadné nechat mezi návrhem a odpovědí uplynout dva měsíce; a během té doby, protože byl tehdy červen, by španělský král poznal, jak jeho podnik dopadl. Bude-li úspěšný, říkal Beretti, bude Jeho Katolické Veličenstvo s to hájit svá práva a nároky, a bude-li neúspěšný, čím víc se přiblíží konec tažení, tím víc bude času k vyjednávání. Tento ministr ze své strany tvrdil, že nic nezanedbává, ať už aby odvrátil holandská města od jakéhokoli závazku proti zájmům krále, svého pána, nebo aby zasel nedůvěru, zdroj nesváru, mezi mocnosti spolčené nebo hotové se spolčit proti Španělsku.

Protože savojský vévoda dosud nepřijal žádný závazek, Beretti myslel, že udělá mnoho, když agentovi, kterého měl tento panovník v Holandsku, vnukne podezření ohledně záměrů, které by aliance, jež se chystala vyjít najevo, mohla pojmout na škodu savojského domu. Lotrinský vévoda napsal anglickému králi a rovněž generálním stavům a připomněl oběma mocnostem, že za války ukončené utrechtskou smlouvou mu spojenci slíbili odškodnit ho za jeho nároky na Montferrat, daný savojskému vévodovi bez jiného důvodu než pro dobro společné věci. Anglický král už odpověděl, že je třeba vyčkat příznivější doby, neboť nynější okolnosti nedovolují jednat v zájmu lotrinského vévody, nedá-li k tomu příležitost savojský vévoda tím, že se bude zdráhat smlouvu podepsat.

Holandsko, pomalejší v odpovědích, lotrinskému vévodovi neodpovědělo vůbec. Veřejnost dokonce nevěděla, že mu tento panovník psal, když Beretti

toto svého druhu tajemství prozradil sicilskému agentovi v Haagu a tvrdil, že mu tímto důvěrným sdělením dává důkaz pozornosti, kterou bude španělský král vždy věnovat zájmům sicilského krále, bude-li tento panovník jednat vůči Jeho Katolickému Veličenstvu upřímně. Beretti, který chtěl vždy proniknout k tajným pohnutkám, řekl sicilskému agentovi, že protože lotrinský vévoda nehne ani brvou bez vůle císaře, je třeba pokládat dopisy, které napsal do Anglie a do Holandska, za narážku vycházející z nějaké politické lsti vídeňského dvora, ať už aby nahnal strach sicilskému králi, nebo aby se mu pomstil, kdyby vídeňský dvůr věřil, že tento panovník jedná vůči španělskému králi poctivě. Beretti, spokojený se vším důmyslným, co pozoroval ve svém vlastním jednání, spokojený se svou horlivostí a pozorností, s níž využíval sebemenších příležitostí, aby svému pánu užitečně posloužil, a přesvědčený, že madridský dvůr mu nemůže upřít uznání, jaké si sám přiznával, věřil také, že k tomu, aby měl plnou důvěru španělského krále v zahraničních záležitostech, mu chybí jen očernit a porazit Monteleóna, svého starého přítele, kterého však tehdy nenáviděl, protože oba běželi stejnou dráhu a v očích veřejnosti měl Monteleón před ním velké přednosti: pro Berettiho bylo předností to, že věděl, že jeho soupeř je ve špatné pověsti u španělského krále a královny i u Alberoniho. S takovým náskokem nepochyboval, že tak nebezpečného konkurenta zničí, a aby toho dosáhl, ustavičně si stěžoval na dopisy, které od Monteleóna dostával a které obsahovaly zprávy tak povrchní a tak nejasné, že po jejich přečtení nebyl o nic poučenější. Beretti ho obviňoval, že dělá věčného advokáta Angličanů, kteří se k němu tak změnili, že pěli jeho chválu, ačkoli o něm ještě nedávno říkali mnoho zlého. Beretti se naopak chlubil, že se stal předmětem jejich nenávisti i nenávisti Francouzů, navzdory předstíraným a strojeným zdvořilostem, jichž se mu z jejich strany dostávalo.

Je jisté, že ministři anglického dvora tehdy hanili nebo vynášeli ministry Francie a Španělska podle toho, zda se vůli anglického krále podvolovali, nebo se jí vzpírali. Nancré byl tehdy pokládán za naprosto získaného Alberonim; abbé Dubois byl oslavován, ačkoli Penterrieder, tehdy císařův ministr v Londýně, o něm měl velmi špatné mínění a ani se nenamáhal skrývat, co si o něm myslí: stačilo totiž být císařovým agentem, aby se člověk cítil oprávněn mluvit s autoritou, rozhodovat a svrchovaně soudit o všech obtížích vyjednávání, ba i o zásluhách vyjednavače. Penterriederovi se nelíbilo, že abbé Dubois navrhl anglickému dvoru zkusit vlídné prostředky, jak španělského krále obměkčit a přesvědčit ho, aby smlouvu podepsal, za slib spojenců, že mu dovolí umístit španělské posádky do toskánských pevností. Takový návrh urážel vídeňský dvůr a Penterrieder, aniž vyčkal nových rozkazů, prohlásil, že bude-li o tom řeč, nemá se už mluvit o spolčení, neboť jeho pán je odhodlán uchýlit se k jakýmkoli krajnostem, než by takové podmínky připustil; dodal, že tyto ústupky slouží jen k tomu, aby zvětšily Alberoniho pýchu; že jeho cílem je odříznout anglické ministry od znalosti španělských záležitostí a že z

posledních dopisů z Madridu je známo, že místo aby se přiblížil jejich způsobu myšlení, žádá pro španělského krále Sicílii a Sardinii a že si ještě činí nárok vzít savojského vévodu pod svou ochranu. Protože tedy tento muž nemá na mysli nic jiného než zvrátit ustanovení smluv, je podle Penterriederova úsudku třeba jednat rázně, předejít mu a zničit jeho plány. Důsledkem této úvahy byla nutnost vypravit co nejdříve anglickou eskadru určenou do Středozemního moře. Naléhání císařova vyslance nacházelo příznivý sluch; anglický král mu koncem května slíbil, že tato eskadra vypluje do konce týdne a že velitel, který dostal instrukce odpovídající závazkům Anglie, slibuje vykonat plavbu za čtrnáct dní, bude-li vítr příznivý.

Pro panovníky není nesnadnějšího postavení, než je postavení slabého knížete, jehož státy jsou předmětem závisti mocností silnějších než on, mezi sebou nepřátelských, ale obou stejně toužících obohatit se o jeho kořist. Savojský vévoda byl v tomto postavení vůči císaři a španělskému králi; nemohl doufat, že silou zabrání provedení jejich záměrů; jedinou možností mu bylo vyjednávání; použil ho ve Vídni i v Madridu, ale jeho obratnost nemohla vyvážit mínění, které měla celá Evropa o jeho věrnosti slovu, a protože nebylo dvora, kde by nebyla stejně podezřelá, jeho ministři se častěji zaměstnávali obhajobami než vyjednáváním. Ve Vídni neuspěli a jejich ospravedlňování v Madridu nemělo lepší úspěch. Přiznali španělskému králi, že jejich pán ve Vídni vyjednával, ale tvrdili, že Jeho Katolické Veličenstvo nemá důvod si stěžovat, protože ho tento panovník zpravil jak o předmětu, tak o nevelkém úspěchu svého vyjednávání. Jeho předmětem byl sňatek piemontského prince s jednou z arcivévodkyň, dcer zesnulého císaře Josefa. Sicilský král si chtěl touž smlouvou ještě zajistit držení Sicílie, nebo aspoň získat spravedlivou a rozumnou náhradu, kdyby byla výměna uznána za naprosto nutnou pro klid Evropy i pro uskutečnění záměrů mocností zúčastněných v alianci. Jako důkaz své poctivosti uváděl péči, s níž o nevelkém úspěchu tohoto vyjednávání zpravil tytéž mocnosti i španělského krále; ale protože předvídal, že se bude o upřímnosti jeho slov pochybovat, dodal, že kdyby ho některá mocnost chtěla napadnout, odrazí sílu silou, že uvádí Sicílii do stavu, kdy bude moci klást pevný a rázný odpor, a že stejně si počíná s piemontskými pevnostmi; že provedl přehlídku svých vojsk, že je odhodlán vše riskovat, kdyby ho nějaký nepřítel napadl, a konečně že obrana, kterou povede, bude jeho hodna. Těmito slovy vyložil markýz del Borgo,[4] jeden z jeho předních ministrů, úmysly krále, svého pána, markýzi z Villamayor, tehdejšímu španělskému velvyslanci v Turíně.

Monteleón, zpravený o tomto prohlášení Villamayorem a v domnění, že zná úmysly španělského krále, usoudil, že protože Jeho Katolické Veličenstvo i sicilský král mají stejný odpor k navržené smlouvě, nic neriskuje, svěří-li se La Pérousovi,

4. **Vysvětlivka:** Ignazio Solaro, markýz del Borgo, savojský státní sekretář pro zahraniční věci; jiná osoba než francouzský generál markýz du Bourg.

rezidentovi tohoto panovníka v Londýně, jako ministrovi panovníka, který smýšlí jako španělský král, a tudíž musí mít stejný zájem, když má stejný cíl. Řekl mu tedy, že dostal od Alberoniho přesný rozkaz prohlásit a doložit, že španělský král nemůže přijmout návrhy, které mu činí Francie a Anglie. La Pérouse zpozoroval u Monteleóna jakousi strojenou snahu neříci, že Jeho Katolické Veličenstvo návrhy přijmout nechce. Ministrovi pověřenému záležitostmi svého pána je podezřelé všechno, a podezření, často na škodu dobrému výsledku vyjednávání, jsou dovolena, když se jedná u dvora, jehož úmysly jsou přinejmenším pochybné, a s lidmi, o nichž je důvod věřit, že jsou získáni a vedeni svým osobním zájmem. La Pérouse byl přesvědčen, že pokud anglická vláda někdy sicilskému králi zjedná nějakou výhodu, bude to jen náhodou, z rozmaru a z vášně ministrů; ale že když budou jednat s chladnou hlavou a s rozmyslem, budou pracovat přímo proti zájmům tohoto panovníka a k jeho neprospěchu. Nebyl si jistější ani španělským velvyslancem, neboť Monteleón koneckonců nakoupil akcie; byl úzce spjat s předními anglickými obchodníky; jeho stranickost v jejich prospěch se projevovala při každé příležitosti. S abbém Duboisem byl ve velké shodě. Co nejdéle odkládal prohlášení úmyslů krále, svého pána, ohledně smlouvy, a když La Pérousovi sdělil poslední rozkazy, které dostal z Madridu, závěrem jeho řeči bylo, že si od cesty, kterou se španělský král vydává, nemůže slibovat šťastný výsledek a že od podobných podniků se nedá nic čekat, neudělá-li Francie něco víc, než že zůstane neutrální.

Monteleónovy dopisy do Španělska byly v témž duchu, a protože přímo odporovaly rozhodnutí katolického krále, nejen se nelíbily, ale posilovaly podezření ohledně velvyslancovy věrnosti, která pojal Alberoni, která rozmnožil Beretti a která se tolik okolností zdálo potvrzovat. Pro Monteleóna nebylo těžké poznat z dopisů, které dostával, jaké nepříznivé představy o něm madridský dvůr pojal. Stěžoval si na to, přesvědčen, že svému pánu dobře sloužil, a vykládal mu nevýhody, které by odmítnutí smlouvy přineslo, obtíže, jak takové odmítnutí dlouho udržet, a konečně ukazoval opatření, která bylo nutno učinit a jejichž opomenutí bylo příčinou špatného stavu, v němž se Španělsko nyní nacházelo; obával se totiž o jeho loďstvo všeho, neboť anglické bylo připraveno vyplout do Středozemního moře a král Jiří vydal nové rozkazy k urychlení jeho odplutí. Navzdory křivdám, jimiž byly podle jeho tvrzení jeho služby spláceny, chlubil se, že si počíná jako muž cti a věrný ministr svého pána, když bylo třeba ke splnění jeho rozkazů mluvit rázně s anglickými ministry, ba i s abbém Duboisem, neboť všem stejně dával najevo spravedlivé rozhořčení, které Jeho Katolické Veličenstvo cítilo jak nad projektem smlouvy, tak nad postupem v průběhu vyjednávání; ale stěžovat si a hrozit bylo pro Španělsko jako volat na poušti.

Londýnský dvůr věnoval pozornost jen císaři. Ten se nechával prosit, aby přijal výhody, které mu tento dvůr chtěl zjednat. Jeho ministři dělali potíže, ne v podstatných věcech, neboť byli spokojeni, nýbrž v nejbezvýznamnějších výrazech

překladu smlouvy. Angličtí ministři čekali, až budou tyto potíže odstraněny, aby vypravili loďstvo, a projevovali takovou netrpělivost, aby byly urovnány, jako kdyby na jejich vyřešení čekal císař, aby vší svou mocí podpořil anglického krále a dobyl pro tohoto panovníka novou korunu. Španělského krále však nezanedbávali, a zatímco se v anglických přístavech zbrojilo k boji proti němu, plukovník Stanhope dostával přesné rozkazy ujistit Alberoniho, že Jiří hájil zájmy Španělska jako své vlastní; že námahu, kterou vynaložil, aby přivedl vídeňský dvůr k rozumu, nelze vyjádřit a že nedokáže ani vylíčit nesčetné obtíže, které musel ze strany císaře snášet a překonávat, aby ho obměkčil a přivedl zhruba k bodu, jaký si Jeho Katolické Veličenstvo přálo — věc tím obtížnější, že mír s Portou byl takřka jistý a že si císař nebyl o nic méně jist, že uzavře smlouvu se sicilským králem v takové době a za takových podmínek, jaké budou vyhovovat zájmům rakouského domu. Anglický vyslanec měl tedy ukázat, že bez dobrých služeb krále, jeho pána, by španělský král neměl sebemenší důvod doufat, že najde u vídeňského dvora tolik povolnosti.

Anglický král rovněž tvrdil, že by nemohl doufat v úspěch, kdyby v císařově mysli nevzbudil toto dobré smýšlení tím, že mu ukázal, že je sám na oplátku ochoten poskytnout mu všemožnou pomoc proti rušitelům veřejného klidu. To byl důvod, který angličtí ministři uváděli na ospravedlnění vyzbrojení eskadry, připravené vyplout s prvním větrem. Zároveň rozhodovali, že některé změny, které si císař v projektu přál, mu mají být povoleny; že žádná z nich nemá ani Francii, ani Anglii působit sebemenší potíže, ani pokud jde o formu. Usoudili pouze, že by Francie mohla mít jistý odpor k tomu, aby svolila k myšlence císařových ministrů vyžadovat od krále nové zřeknutí se jeho práv na španělskou korunu a na státy na ní závislé a dát k potvrzení tohoto zřeknutí svolat stavy království. Tito angličtí ministři si sami namítali, že takový akt učiněný nezletilým panovníkem by byl neplatný; že kdyby se ukázalo, že se nějak pochybuje o pevnosti utrechtské smlouvy, nejistota o věrnosti slovu, na níž spočívala celá stavba, by oslabila všechna nová opatření, která by se k jejímu podepření přijala; že je konečně vhodnější spolehnout se na ustanovení této smlouvy a věřit, že doložka vložená do ní ve prospěch savojského domu[5] má cenu zřeknutí krále a regenta, než znepokojovat Francii žádostí o shromáždění stavů, nebezpečné a především nenáviděné v době nezletilosti. Nic je tedy neuvádělo do rozpaků, ani reptání národa, který nerad viděl přípravy blízké války se Španělskem. Obchodníci, kterým šlo jen o zájem obchodu, netajili, jak se jim nelíbí roztržka bez záminky, bez výhody pro Britské ostrovy, užitečná jedině zájmům císaře, a tudíž záměrům na rozšíření a upevnění moci, jaké mohl mít v Německu anglický král, který byl zároveň vévodou hannoverským. Takové záměry se zdály velmi nebezpečné a zdaleka neodpovídaly zájmu a svobodě národa; národ však, podroben

5. **Vysvětlivka:** Utrechtský mír (1713) stanovil, že vymře-li potomstvo Filipa V., připadne španělská koruna savojskému domu.

a bez jiné moci než vyslovovat přání, si přál a doufal, že tak špatně podniknutá válka přivodí pád vlády — obvyklá útěcha a záchrana Angličanů.

Angličtí ministři se tehdy zdáli stejně spokojeni s úsilím, které Châteauneuf vyvíjel v Holandsku, aby přiměl republiku přistoupit k alianci, jako se dříve zdáli nespokojeni s liknavostí a stranickostí, z nichž tohoto velvyslance několikrát obvinili ve stížnostech, které na něj podávali regentovi. Začali chválit jeho horlivost, bdělost, důmysl, upřímnost vůči nim a ráznost, kterou projevoval ve svých řečech. Vzdávali mu tyto chvály jakoby s úmyslem napravit, co o něm předtím řekli na jeho škodu, a jako výraz spravedlnosti, kterou pokládali za povinnou jeho nynějším dobrým úmyslům a jeho činnosti. Tato nová řeč Angličanů byla pro Berettiho novým důvodem změnit tón vůči Châteauneufovi. Beretti několikrát ujistil Španělsko, že svými pletichami dosáhne toho, že Holandsko projekt navržený Anglií nepodepíše. Viděl, že už nemůže mluvit tak rozhodně a že pokaždé, kdy se sejdou stavy provincie Holandsko, má důvod obávat se, že se usnesou smlouvu podepsat. Pro svou čest tedy musel připravit španělský dvůr na událost, která mohla nastat ze dne na den, a protože ohlásit to, čeho se obával, bylo pro něj jakýmsi odvoláním, jediným způsobem, jak se vyhnout tomu, aby ručil za to, co tvrdil, bylo připsat obrat Holanďanů prudkému, jak říkal, naléhání Francie a ujišťovat, že kdyby se tato koruna nevměšovala do vyjednávání zahájeného Angličany, jejich návrhy by nikdy nebyly vyslyšeny, dokonce by nebyly ani dány k projednání, neboť kromě toho, že generální stavy byly pevně rozhodnuty vyhnout se každému závazku, který by mohl vést k roztržce se španělským králem a tudíž způsobit jejich obchodu krajní škodu, nedůvěra, kterou k Angličanům odedávna chovaly, den ode dne rostla.

Beretti tvrdil, že stoupla o další stupeň od té doby, co prozradil poslancům provincie Holandsko, že Anglie nabízí španělskému králi vrátit mu Gibraltar. Taková nabídka dávala soudit, že anglický král získá nové výsady pro obchod svého národa; ba že si je už jist výhodami, které mu španělský král poskytne, neboť nebylo pravděpodobné, že by bez takového ohledu houževnatý panovník, toužící stále něco získávat a odpovědný národu stejně hrabivému, chtěl zadarmo opustit a postoupit získané území, které anglická koruna nabyla za předchozí vlády. Tajemství tohoto vyjednávání, Holanďanům neznámého, poskytlo Berettimu další látku, aby je přiměl tušit nástrahy a vzbudil v nich žárlivost, tak snadnou a přirozenou mezi dvěma národy, jimž tolik záleží na obchodu. Každá nedůvěra v tomto bodě je jistým prostředkem, jak holandskou republiku znepokojit a poplašit. Beretti proto dal v přímořských provinciích rozšířit pověst, že španělský král už činí opatření, aby ve svém království vypátral zboží patřící obchodníkům z království a zemí, které zneužily výhod, jež Jeho Katolické Veličenstvo poskytovalo k usnadnění jejich obchodu. Avšak navzdory důmyslnosti, kterou se Beretti chlubil, zpozoroval, že prostředky, jichž užívá, jsou slabou pomocí. Přiznával tedy, že kabala proti Španělsku je příliš silná, a jakousi útěchu nacházel jen v hanbě, která podle jeho slov

padala na Francii za kroky, které její velvyslanec činil v Haagu, kroky tak nízké, říkal, že je musela popírat právě v době, kdy se dály. Připisoval je abbému Duboisovi, hlavnímu hybateli celého soukolí, jehož postupy a zlého ducha prý dokonale znal, a tvrdil, že několikrát varoval Cellamara, aby se měl na pozoru před úmysly a jednáním Francie.

Cellamare ze své strany ujistil krále, svého pána, že podle jeho rozkazů mluvil velmi důrazně s maršálem z Huxelles; že nešetřil slovy; že jasně dal najevo, jaké důvody má španělský král stěžovat si na naléhání, jímž se Francie snaží zatáhnout holandskou republiku do aliance a pravděpodobně i do války proti Jeho Katolickému Veličenstvu, naléhání živější a důraznější, než bylo naléhání samotné Anglie na tuto republiku. K těmto výtkám španělský velvyslanec připojil jakési výhrůžky; vůbec však nepočítal s účinkem, který by jeho stížnosti, protesty a křik mohly mít. Závazek byl přijat a Cellamare chápal, že ať řekne cokoli, aby čtverspolek očernil, jeho řeči regenta nepřimějí udělat sebemenší krok zpět; že marně budou španělští ministři všude rozhlašovat, že taková smlouva pohoršuje celou Evropu: Jeho Královská Výsost bude vždy sledovat svůj cíl; že vytrvale pracuje na upevnění míru, který zajišťuje její osobní zájmy, a že se bude starat jen o prostředky, jak své záměry uskutečnit. Nedávno přišla do Francie zpráva, že Martinet, Francouz, námořní důstojník nyní ve španělských službách, zajal v Jižním moři šest francouzských lodí, které provozovaly pašerácký obchod. Zdálo se nemožné dosáhnout navrácení těchto lodí. Cellamare upozornil španělského krále, že soukromníci postižení touto ztrátou, kteří dobře usoudili, že jakékoli vyjednávání o bodu pro Španělsko tak choulostivém by bylo naprosto zbytečné, se rozhodli vyzbrojit v Holandsku a v Anglii čtyři fregaty, které pošlou pod císařskou vlajkou naproti španělským lodím vezoucím ukořistěné zboží, a že tyto fregaty, až se zmocní jejich nákladu, jej dopraví do francouzských přístavů. Jestliže španělský velvyslanec věrně sloužil svému pánu, když mu dával takové zprávy, zdaleka mu neprokazoval tak užitečné služby, když ho v domnění, že se mu zalíbí, ujišťoval, že Francouzi téměř vesměs nenávidí regentovo počínání; že nemohou snést, že se nerozhodl pro moudrou a jedině vhodnou cestu spojit se se Španělskem a jednat ve shodě s ním a se sicilským králem proti rakouskému domu. Pozdější události ukázaly, že se Cellamare nespokojil s těmito pouhými ujištěními.[6] Sám však nedůvěřoval tomu, co madridskému dvoru tvrdil, nejspíš jen proto, aby se zalíbil a lichotil; neboť současně nabádal svého strýce v Římě, aby zachovával jakousi neutralitu, přesvědčen, že jakékoli rozhodnutí by bylo nebezpečné na tu či onu stranu, dokud se nerozhodne nejistý osud Sicílie.

---

6. **Vysvětlivka:** Narážka na spiknutí Cellamare: španělský velvyslanec se v roce 1718 spolčil s vévodkyní du Maine a jejím okruhem proti regentovi; spiknutí bylo odhaleno v prosinci 1718 a Cellamare byl vypovězen z Francie.

Dosud se nevědělo, zda je cílem španělského zbrojení dobytí tohoto ostrova. Ti z ministrů sicilského krále, kteří se domnívali, že mají víc důvodů se toho obávat, si lichotili, že císař se úspěchu takového podniku postaví na odpor a že síly, které má v Itálii, budou stačit, aby mu zabránily. Ostatně v Turíně s pomocí Francie nepočítali; a Provana, který byl v Paříži, ustavičně ujišťoval svého pána, že regent bez váhání obětuje zájmy savojského domu, kdykoli to bude pokládat za nutné, přesvědčen, že se od tohoto domu nemá čeho bát ani v co doufat. Provana však dlouho zůstával na pochybách o skutečném smýšlení Jeho Královské Výsosti. Domníval se, že ji znepokojují osobní výhrůžky hněvem španělského krále, o nichž španělský velvyslanec dával na srozuměnou, že jí je vyslovil, a že by si, vylekána následky, přála, aby se nebyla zavázala k plánu navrženému anglickým dvorem. Byli dokonce lidé, kteří Provanu ujišťovali, že by se ráda ze závazku vyvázala, kdyby našla nějaký dobrý způsob, jak toto osudné spojení zrušit, protože začínala poznávat, že si marně lichotila, že přiměje španělského krále projekt podepsat, a že konečně ani naděje na nástupnictví v parmském a toskánském státě, ani strach ze čtverspolku, ani strach z údajné dohody sicilského krále s císařem, kterou regent pokládal za neomylný prostředek, jak Jeho Katolické Veličenstvo přesvědčit, nestačily, aby na jeho mysl zapůsobily.

Provana i ti, kdo mu dávali zprávy, se však stejně mýlili, a v době, kdy předpokládali v regentově mysli jakousi nerozhodnost, Stairs naopak chválil pevnost Jeho Královské Výsosti, jist si tím, že je rozhodnuta smlouvu podepsat, jakmile Penterrieder dostane rozkaz podepsat ji jménem císaře — událost tím důležitější, že angličtí ministři byli tehdy přesvědčeni, že hlavním cílem španělské královny a Alberoniho je pěstovat a udržovat si stále přístup k nástupnictví na francouzský trůn, neboť si oba lichotili, že španělská větev má v království velkou stranu; že pěstováním těch, kdo k ní lnou, a získáváním nových přátel tam bude jednou dost mocná, aby vyloučila pana vévodu z Orléans a dosadila tam jednoho ze synů španělského krále — soustava naprosto protichůdná opatřením, která Anglie a Holandsko učinily, aby navždy zabránily spojení obou korun, ba i příliš velké shodě mezi oběma větvemi královského rodu, a aby jejich rozdělením udržely rovnováhu Evropy; tento cíl předkládala anglická vláda ostatním národům, aby jim vyzdvihla to, co král Jiří, německý kníže vedený ohledy na svůj osobní zájem k šetrnosti vůči císaři, činil na útraty Angličanů k rozmnožení moci rakouského domu; neboť zatímco španělskému králi tvrdil, že jeho úmysly a záměry všechny směřují k pravému zájmu Jeho Katolického Veličenstva, Angličané s velkou otevřeností prohlašovali, že eskadra vyzbrojená v jejich přístavech je určena k tomu, aby se postavila proti všem podnikům, o něž by se Španělé pokusili v Itálii. Marně se španělští ministři ve Francii a v Holandsku snažili využít aspoň výhody času; jejich ohledy, jejich naléhání, opakované výtky, které činili, když se domnívali, že by nějaká obtíž, jež ve vyjednávání vyvstala, mohla přerušit jeho průběh — nic

z jejich strany nemělo účinek, jaký si přáli; a Cellamare přiznával, že pokládá i ty nejdůraznější prosby, které vznášel, za naprosto zbytečné, protože regent si tak tvrdohlavě umínil přinést Španělsku mír, ať chce nebo nechce, že ani sliby, ani hrozby ze strany španělského krále nemohly Jeho Královskou Výsost odvrátit od projektu, který pojala.

Naléhání španělského velvyslance v Anglii nebylo o nic šťastnější. Monteleón, tlačen opakovanými rozkazy, které dostával od madridského dvora, byl nakonec proti své vůli nucen uchýlit se k výhrůžkám. Prohlásil tedy hraběti Stanhopovi, že kdyby se anglická eskadra určená do Středozemního moře dopustila sebemenšího nepřátelského činu nebo kdyby Španělsku způsobila sebemenší škodu, pocítí to veskrze celý anglický národ a příští parlament Velké Británie pomstí Jeho Katolické Veličenstvo. Stanhope, který snadno vzplanul, nevyslechl výhrůžky Španělska klidně; poddal se své přirozené povaze a výbuchem zlosti, který ho nic nestál, předčil řeči, které k němu Monteleón vedl. Oba se uklidnili, jeden snáze než druhý; a Stanhope, když s námahou vychladl, se snažil ukázat, že král, jeho pán, plný dobrých úmyslů vůči španělskému králi, jedná pro skutečné dobro Jeho Katolického Veličenstva, když posílá eskadru do Středozemního moře. Aby takový paradox obhájil, stanovil jako nesporný princip, že projekt smlouvy je to nejlepší, co si lze pro španělského krále představit; že právě proto je nepochybné, že se císař postaví proti jejímu uzavření, a že toto mínění je až příliš dobře podložené, protože tento panovník dosud váhá k alianci přistoupit. Protože byla podle Stanhopových zásad zcela ve prospěch Španělska, pracoval anglický král v samé podstatě pro skutečné zájmy španělského krále, když vyzbrojil eskadru a nyní ji posílal do Středozemního moře, jedině s úmyslem postavit se proti zlé vůli císaře a zabránit zmatku, který by tento panovník vnesl do uskutečnění záměrů pojatých ve prospěch španělského krále, kdyby Němci měli volnost jednat a kdyby je nezdržovala taková moc, jakou by Anglie nasadila na moři. Protože však bylo spravedlivé, aby tato koruna udržovala zhruba vyrovnané váhy mezi císařem a španělským králem, Stanhope dodal, že by bylo klamáním Jeho Katolického Veličenstva nechat ho věřit, že by Anglie, která pro španělský královský rod činí tolik, mohla zůstat lhostejná, kdyby se španělské zbraně obrátily k nějakému podniku proti klidu států, které císař držel v Itálii. Má se za to, že Stanhope dovedl svou úvahu až k tomu, že chtěl Monteleónovi dokázat, že mařit a zhatit všechny podniky tohoto druhu znamená skutečně sloužit španělskému králi, protože by v Itálii znovu rozdmýchaly válku, a je v zásadním zájmu tohoto panovníka udržet tam mír.

Monteleón, ať přesvědčen nebo ne, požádal o písemnou odpověď. Byla mu slíbena; a za několik dní, když tutéž žádost zopakoval na poradě se třemi předními ministry anglického krále, Stanhopem, Sunderlandem a Craggsem, mu byla písemná odpověď předána, lépe promyšlená a uspořádanější, než ji dostal od Stanhopa. Monteleón ji chtěl mít ke svému osobnímu ospravedlnění u krále, svého

pána, neboť Alberoni mu ustavičně vyčítal provinilou lhostejnost k zájmům Jeho Katolického Veličenstva a přehnanou důvěru ve slova a rady abbého Duboise. Bylo tedy třeba ukázat písemností anglických ministrů, že zprávy, které podával o jejich smýšlení a výrocích, jsou přesné a věrné. Měl ostatně v Londýně dozorce, velmi pozorné k jeho chování, kteří sledovali i ten nejmenší jeho krok. Jedním byl sicilský agent, druhým agent parmského vévody. Oba se ho vyptávali na každý krok, který učinil, a na rozkazy, které dostával. Cítil se povinen jednat ohleduplně s parmským ministrem, aby si zachoval přímluvu parmského vévody u královny; ale ať měl k sicilskému králi jakoukoli náklonnost, vůči jeho ministrovi byl o něco zdrženlivější. Monteleón však, předstíraje vůči němu zdání důvěry, ho zpravoval o věcech, které před ním nemohl utajit. Často k tomu dodával, že pokud sicilský král vytrvá na straně Španělska, bude možné mrak nakonec rozptýlit; ale tato zdánlivá srdečnost nezašla tak daleko, aby mu sdělil písemnou odpověď anglických ministrů. Monteleón si ze své diskrétnosti udělal u Alberoniho zásluhu. Ujistil prvního ministra, že mu chtěl ponechat na vůli, zda tuto odpověď sdělí sicilskému velvyslanci v Madridu, nebo zda mu ji utají, podle toho, co bude pokládat za vhodnější; a aby se ospravedlnil z výtky přílišné důvěry v abbého Duboise, ujistil, že se vyhýbá setkání s ním, což bylo snadné, protože abbé Dubois tehdy zůstával zavřený ve svém domě v Londýně a neukazoval se ani u dvora, ani jinde.

Kapitola šestá

Odplutí anglické eskadry do Středozemního moře. — Stanhopův podvod vůči Monteleónovi. — Alberoniho řeči. — Nemoc a uzdravení španělského krále. — Alberoniho chvástání. — Tajemství záměru jeho výpravy. — Nedůvěra sicilského krále i k těm, jichž užívá v cizině. — Jejich rozdílné rady. — Španělští ministři v cizině prohlašují, že španělský král smlouvu nepřijme. — Výčet sil Španělska, předložený v Anglii s výhrůžkami. — Alberoni brojí proti anglickému králi a proti regentovi. — Alberoni chválí Nancrého; ukládá mu mlčení o smlouvě; výstižně líčí abbého Duboise; hrozí; uděluje Španělům úskočné chvály. — Má důrazný rozhovor s plukovníkem Stanhopem, který vyzve všechny anglické konzuly, aby stáhli majetek svých obchodníků. — Neklid sicilských ministrů v Madridu. — Alberoniho nesmírný podvod. — Důrazné a výhrůžné prohlášení Španělska Holanďanům. — Aldovrandiho rozporná rada papeži o Alberonim. — Papežovy stížnosti na Španělsko, které s ním přerušuje styky kvůli odmítnutí sevillských bul pro Alberoniho. — Giudiceho počínání při roztržce Španělska s Římem. — Konečně sundává španělský znak ze svých dveří; bojí se císařských a touží se k nim přidat; varuje Cellamara a kárá jeho počínání vůči nim. — Císařův velvyslanec papeži hrozí. — Acquavivova zlomyslnost vůči Giudiceům. — Cellamarovy nebezpečné pletichy ve Francii. — Tajemství a opatrnost. — Jeho naděje. — Regentovy domácí nesnáze, posuzované zahraničními ministry v Paříži různě. — Königsegg, císařův velvyslanec v Paříži, si stěžuje na vídeňský dvůr a jeho ministry. — Posádky. — Stairsovo drzé počínání.

Konečně nadešla chvíle, kdy měla odplout anglická eskadra určená do Středozemního moře. Když už byla připravena vyplout, řekl Stanhope Monteleónovi, že admirál Byng, který jí velí, má rozkaz udržovat se Španělskem dobré vztahy. Monteleón se zeptal, zda nastane případ pro oba krále a oba národy osudný a zda se Anglie postaví proti záměrům španělského krále. Stanhope odpověděl obecně, že doufá, že k takové příležitosti nedojde; že anglický král i jeho ministři mají stále na očích, jak mnoho jim záleží na tom, aby zachovali přátelství a dobré vztahy se Španělskem, stejně jako nevýhody a škody, které by přinesla roztržka; že čas a skutky rozptýlí špatné dojmy a zlověstné mínění, jaké mají v Madridu o jejich úmyslech. Toto mínění skutečně nemohlo být horší. Španělský král byl nejen přesvědčen o straníctví anglického krále ve prospěch císaře, ale Jeho Katolické Veličenstvo navíc oplakávalo všeobecné neštěstí Evropy a otroctví, jímž bylo ohroženo několik národů, kdyby se plány, které Francie a Anglie s takovým úsilím podporovaly, uskutečnily ve prospěch rakouského domu.

Alberoni, tehdy svrchovaný pán smýšlení i rozhodnutí svého pána, prohlašoval, že se tento panovník nikdy nepodrobí tvrdému zákonu, který mu chtějí vnutit ti, kdo se vydávají za jeho nejlepší přátele; že ustoupí-li, bude to jen tehdy, až ho k tomu donutí nezbytnost a až už nebude pánem svého jednání proti vlastním zájmům; že se klaní nevyzpytatelným soudům Božím a že předvídá, že jednoho dne tytéž mocnosti, které pracují na rozmnožení moci panovníka, jehož ctižádostivých záměrů by se měly obávat, budou hořce litovat pomoci, kterou mu s takovou horlivostí poskytují, aby se povznesl k jejich škodě. Kardinál tvrdil, že i sám Nancré, který přišel ke španělskému dvoru jako regentův důvěrný vyslanec, se za své poslání stydí; že protože nedovede odpovědět na oprávněné stížnosti, které španělský král vznáší na regentovo jednání a počínání, spokojuje se s tím, že krčí rameny a říká, že je regent příliš zavázán, než aby mohl couvnout, a zároveň přiznává, že dobře předvídal, že jeho cesta do Španělska bude mít smutný výsledek.

Tento dvůr, nebo lépe řečeno královna a první ministr, měli velký důvod k poplachu kvůli úporné nemoci španělského krále, o níž lékaři smýšleli zle a kterou nedokázali vyléčit. Jeho zdraví se nakonec obnovilo samo od sebe bez léků a horečka ho po mnoha záchvatech a různých recidivách opustila. Neopomněli jeho uzdravení pečlivě rozhlásit; a Alberoni zvlášť v Itálii opakoval nádherné popisy, které už předtím podal o stavu španělského loďstva, o výzbroji určené k vylodění, o zásobách potravin a dělostřelectva a vůbec o všech opatřeních, která učinil, aby zajistil podnik, jehož cíl dosud držel v tajnosti. Zkrátka chtěl, aby svět viděl, že Španělsko už není mrtvola a že správa schopného ministra za rok a půl uvedla toto království do stavu, kdy může vyzbrojit a ošatit šedesát pět tisíc mužů ve skutečném stavu, vytvořit námořnictvo, právě nyní stavět dvanáct lodí, každou o osmdesáti dělech, odlít sto padesát děl a postavit v Barceloně jednu z nejkrásnějších citadel Evropy. Za prostředek, jak uhradit tolik výdajů, pokládal blízký návrat čtrnácti lodí vyslaných do Ameriky výhradně na účet španělského krále; a co ukazovalo, jak velký respekt budí moc tohoto panovníka v cizině, byla horlivost, s jakou vévoda savojský projevoval přání spojit se s Jeho Katolickým Veličenstvem a nabízel, že pošle do Madridu zvláštního ministra vybaveného plnou mocí k jednání. Byl by to už čtvrtý z těch, které tento panovník u španělského dvora měl. Jeho velvyslanec abbé del Maro, ačkoli byl odvolán, dosud neodjel. Nějaký čas předtím tam poslal Lascarise jako důvěrného vyslance, který však měl z důvěry jen zdání. Jistý Corderi, sekretář velvyslanectví, se zdál být spíše po chuti králi, svému pánu; přesto ještě neznal jeho tajemství. Nikomu z těchto ministrů a agentů sicilského krále se nepodařilo proniknout, jaký je skutečný cíl španělského zbrojení. Del Maro, nespokojený s tímto dvorem, už dávno tvrdil, že podnik se týká Sicílie; Lascaris, který ještě doufal, že uspěje tam, kde velvyslanec ztroskotal, ujišťoval svého pána, že jde o Neapol. Vychvaloval dobrý stav a moc Španělska a svými zprávami svému pánu naznačoval, že nejlepší, co může udělat, je dohodnout se s touto korunou. Corderi, který si přál

své působení prodloužit, psal nejednoznačně. Líčil španělského krále jako dosud nerozhodnutého; šířil pochybnosti o stavu Nancréova vyjednávání; a protože nevěděl, co se v něm děje, pokládal za prospěšné pro své soukromé záměry dát svému pánu tušit, že Alberoni a Nancré jsou spolu zajedno víc, než měla veřejnost důvod věřit; byl ostatně Lascarisovým špehem. Vinou rozdílných sklonů těchto tří ministrů byl sicilský král velmi špatně zpraven o plánu, jehož znalost byla pro jeho zájmy tak důležitá.

Kdyby byla Alberoniho poctivost méně podezřelá, nikdo by nepochyboval o pevném a neochvějném rozhodnutí, které španělský král učinil, totiž přerušit veškeré vyjednávání a neprodleně zahájit válku; neboť nebylo příležitosti, kdy by kardinál jasně neprohlašoval úmysly Jeho Katolického Veličenstva v této věci. Jeho ministři v cizině měli rozkaz mluvit o tom se stejnou upřímností. Monteleón, snad proto, že byl podezřelejší, dostal přesnější rozkazy než kdokoli jiný prohlásit, že král, jeho pán, nikdy nesvolí k nedůstojnému plánu, který se mu navrhuje, neboť jeho čest vyžaduje, aby raději zahynul, než aby přijal zákon, jímž by stejnou měrou utrpěla jeho důstojnost i zájem jeho koruny, zákon ostatně pro obecné blaho Evropy velmi zhoubný. Monteleón měl také říci, že Jeho Katolické Veličenstvo čeká, až se dozví, jaké rozkazy dá anglický král eskadře, kterou posílá do Středozemního moře, aby podle toho zařídilo opatření, která bude muset ze své strany učinit; že nemohlo-li získat přátelství krále Jiřího, chce si alespoň získat jeho úctu. Na podporu takového prohlášení podal Alberoni nový výčet španělských sil. Tato koruna, říkal, probuzená ze své letargie, dělá to, co žádná mocnost dosud neudělala. Má přes tři sta šedesát plachet, třicet tři tisíce mužů výsadkového vojska ve skutečném stavu, sto čtyřiadvacetiliberních děl, třicet polních, čtyřicet moždířů, třicet tisíc bomb a granátů, ostatní v poměru; dvacet tisíc centů prachu, osmdesát tisíc nástrojů ke kopání zeminy, osmnáct tisíc záložních pušek, potraviny pro pozemní i námořní vojsko do konce října, všechna vojska nově vyzbrojená, opatřená koňmi a ošacená; konečně naloděné dva miliony piastrů, totiž milion tři sta tisíc v ražené zlaté a stříbrné minci a zbytek ve směnkách na Janov a Livorno. Kromě těchto vojsk zůstává ve Španělsku čtyřicet dva tisíce mužů. Takto se Alberoni vyjadřoval vůči Monteleónovi na počátku června 1718 a přiznával přitom, že když lidé učinili, co mohli, závisí úspěch na Božím požehnání; ale tato opatření, říkal kardinál, stačí, aby anglický král poznal, že se mýlí, myslí-li si, že může se španělským králem zacházet po německu; neboť Jeho Katolické Veličenstvo se přece jen uvádí do stavu, kdy může čas od času provést takové kousky, které by někomu měly dát co přemýšlet; a kdyby své síly místo do Itálie poslalo do Skotska pod velením onoho čestného muže, který je teď vypovězen do Urbina a prosí o pomoc celý svět,[1] možná by si

1. **Vysvětlivka:** Narážka na Jakuba (III.) Stuarta, Pretendenta, který po nezdaru skotského povstání (1715–1716) a odchodu z Francie a Avignonu pobýval od roku 1717 v Urbinu v Církevním státě.

to byl král Jiří rozmyslel, než poslal eskadru do Středozemního moře; ale zdá se, že Bůh tohoto pána zaslepuje a dopouští, aby pracoval proti vlastnímu dobru, jako by ho vedl duch omylu, který mu nedovoluje dát se přesvědčit nejjasnějšími, nejpřesvědčivějšími a jeho skutečným zájmům nejvíce odpovídajícími důvody.

Alberoni nezacházel s regentem o nic příznivěji než s anglickým králem: oba podle něho myslili jen na své soukromé zájmy a oba, jak říkal, se k svému cíli ubírali falešnými cestami. Jeden podle něho tomuto cíli obětoval anglický národ, druhý francouzský. Nakonec vybočil z mezí pouhé úvahy a zašel tak daleko, že Nancrému jménem španělského krále řekl, aby s Jeho Katolickým Veličenstvem o plánu vůbec přestal mluvit, aby nedonutil jeho královskou trpělivost vybočit z pravidel obvyklých vůči cizím diplomatům. Tato jakási hrozba se netýkala Nancrého osobně, neboť Alberoni často prohlašoval, že má důvod být s jeho jednáním spokojen; že nemůže být moudřejší ani uměřenější, když musí hájit špatnou věc. K této chvále připojoval pro abbého Duboise málo lichotivé srovnání a nazýval ho novým ministrem, strůjcem chimér, nástrojem cizích vášní (vůbec ne, nýbrž svých vlastních), člověkem, který všechen svůj důvtip vynaložil na to, aby prodával a rozprodával své úskoky kabalou a tisícerými lžemi (to byl opravdu pravý portrét obou), jehož orviétan[2] však nachází malý odbyt, protože každý čestný člověk je přesvědčen, že jeho pletichy povedou jen k tomu, že jeho pána zdiskreditují a strhnou do propasti. Důsledkem a závěrem všech těchto řečí bylo, že ti, kdo se vydávají za přátele španělského krále, dohnali jeho flegma konečně tak daleko, že bude hrát s otevřenými kartami a chopí se všech zbraní, které uzná za užitečné k obraně své cti a monarchie; že ho bude statečně podporovat španělský národ, který veskrze touží přispět svou krví, svým majetkem, zkrátka vším, co má, ke službě králi, svému pánu, a který je u vytržení radostí, že vidí námořnictvo a tolik sil, které Jeho Katolické Veličenstvo postavilo na nohy; že Španělé jednomyslně říkají: když se za krátkou dobu udělalo tolik, co by se mohlo udělat v budoucnu? že se i ten nejposlednější z nich pokládá za dobyvatele nových světů; že Španělsko je zkrátka na širém moři a že musí buď zahynout, nebo doplout do přístavu. Alberoni se v témže smyslu a zhruba týmiž slovy vyjádřil vůči plukovníku Stanhopovi.

Tento vyslanec dostal z Londýna rozkaz vyložit důvody, které anglickému králi bránily přistoupit na návrh španělského krále, že si ponechá Sardinii a podepíše návrh smlouvy. Stanhope se domníval, že toto odmítnutí zmírní, když je ozdobí všemi výklady, které mu jeho král předepsal, aby kardinála přesvědčil, že tomuto panovníku leží čest a zájmy Jeho Katolického Veličenstva na srdci víc než komukoli jinému a že právě z tohoto ohledu pokládá za důležité nic na návrhu smlouvy neměnit, protože je třeba nedat císaři sebemenší záminku ke změně stanoviska v

2. **Vysvětlivka:** Orviétan — mastičkářský všelék prodávaný na jarmarcích; obrazně šarlatánský prostředek.

okamžiku, kdy na něm závisí, zda uzavře mír s Turky. Alberoni se nezdál být dojat těmito projevy ohleduplnosti, které mu Stanhope chtěl vyzdvihnout. Odpověděl, že plán stále pokládá za nevýhodný, pro Španělsko potupný a sestavený s velkým straníctvím ve prospěch císaře; že jsou-li anglický král a regent odhodláni odmítnout jakoukoli změnu, je španělský král stejně odhodlán zamítnout celé dílo, a že je proto zbytečné dále vyjednávat; že zaútočí na císaře se vší možnou rázností, i kdyby mu celá Evropa hrozila vyhlášením války, a že vyčká, až se ta hrozba naplní, než změní své rozhodnutí; že budou-li mu události nepříznivé, stáhne se ke svému krbu a pokusí se tam ubránit, neboť není takový don Quijote, aby útočil na celé lidské pokolení; ale že také bude mít tu výhodu, že pozná své nepřátele, a snad najde čas a příležitost dát jim pocítit svou pomstu; že tedy dává přednost čestnému rozhodnutí před podrobením se hanebným podmínkám. Toto prohlášení podepřel okázalý popis španělských sil. Jestliže moc této koruny zůstávala po několik staletí jakoby zatemněna, je to podle Alberoniho třeba přičítat vině těch, kdo stáli v čele věcí a spravovali je pošetile a žalostně. Nyní však jsou finance španělského krále v kvetoucím stavu. Tento panovník nikomu nic nedluží, neboť měl to štěstí, že neměl úvěr, aby si vypůjčoval v neblahých dobách, kdy by prostředky, jak se zruinovat, byl pokládal za dobrodiní. Může tedy, říkal kardinál, napříště vést válku bez cizí pomoci a už jsou vyčleněny prostředky na výdaje druhého tažení.

Okázalé vychloubání mocí, o níž měli cizinci právo pochybovat, by snad na Angličany příliš nezapůsobilo. Protože bylo třeba se jich dotknout nějakým citelnějším a naléhavějším zájmem národa, prohlásil Alberoni anglickému vyslanci bez obalu, že španělský král nedovolí anglické Jihomořské společnosti, aby v průběhu tohoto roku vyslala do španělských Indií loď, kterou tam má podle utrechtské smlouvy právo vypravit každý rok.[3] Toto odmítnutí nebylo ani důsledkem, ani zdáním blízké roztržky. Alberoni se vymlouval na nadměrné množství evropského zboží dováženého do Indií podloudně a slíbil, že místo jedné lodi dostanou Angličané příští rok povolení vyslat do Jižního moře dvě. Ale zároveň, když vyzdvihoval výhodu, kterou anglický národ z této změny bude mít, nemohl se zdržet, aby mu v hněvu, ať už bezděčně, nebo úmyslně, neuklouzlo, že Španělsko už nebude brát ohled na smlouvy uzavřené s Anglií; že Stanhope napříště nedostane žádnou příznivou odpověď na spisy, které by snad podal, protože při stavu, v jakém se věci nacházejí, má katolický král až příliš důvodů pokládat anglického krále za nepřítele. Stanhope, ohromen kardinálovým výbuchem a přesvědčen, že hrozby, které mu uklouzly, budou brzy následovány činy, pokládal za vhodné mu připomenout, že v případě roztržky stanoví smlouvy kupcům obou národů alespoň lhůtu, aby mohli odvézt své osoby a zboží. Alberoni odpověděl ještě prudčeji

3. **Vysvětlivka:** Utrechtský mír a smlouva o asientu (1713) přiznaly britské Jihomořské společnosti vedle dodávek otroků i právo vypravit každoročně do španělské Ameriky jednu obchodní loď se zbožím.

než předtím, že jakmile se anglická eskadra objeví ve Středozemním moři, musí Angličané počítat s tím, že s nimi bude za všech myslitelných okolností zle zacházeno. Alberoniho výbuchy byly prokládány útržkovitými slovy o Pretendentovi, o postoji, jaký příští parlament Velké Británie nejspíš zaujme k válce se Španělskem, úvahami a předpověďmi o nezbytnosti, do níž se Španělsko a Anglie nevyhnutelně dostanou, že jedno z nich musí zahynout; zkrátka tolika a tak prudkými hnutími hněvu ze strany prvního ministra, že Stanhope, sotva vyšel z audience, okamžitě vypravil kurýry k anglickým konzulům ve všech španělských přístavech s příkazem, aby vzali pod svou ochranu veškeré zboží patřící kupcům jejich národa. V Madridu se však ještě pochybovalo o úmyslech španělského krále. Několik rozkazů, jimiž se odjezd loďstva odkládal o několik dní, vzbudilo domněnku, že by Jeho Katolické Veličenstvo mohlo plán nakonec přijmout navzdory tolika opačným projevům, které veřejnosti dalo. Sicilští ministři se zdáli být neklidnější a znepokojenější podezřením, že se španělský král brzy dohodne s císařem, než obavou, kterou předtím měli, že cílem podniku je skutečně Sicílie. Zejména Lascaris si všiml, že Alberoni dává sicilskému králi jen titul vévody savojského v dopise, který mu tento první ministr ukázal a který psal princi z Cellamare. Pro ministry nedůvěřivého panovníka to byl velký podnět k úvahám, tím spíše že s velmi dobrým důvodem podezírali kardinálovu poctivost a upřímnost.

Alberonimu se podařilo nunciovi Aldrovandimu namluvit, že se španělský král pouští do války proti jeho radě a proti jeho mínění. Dokonce si přičítal zásluhu, že tohoto panovníka naklonil k dohodě; tvrdil však, že všechna jeho opatření zmařila umíněnost královny, která byla do válečného plánu a do zvláštních výhod, jež si z něho slibovala, tak zahleděna, že mezi ní a králem došlo při této příležitosti k velmi prudkému sporu; že královna, majíc na zřeteli sebe samu, se nemůže vzdát rozsáhlých nadějí, které si od úspěchu slibuje, a že ačkoli ho všichni pokládají za nemožný, trvá přesto na představě, kterou si utvořila od počátku; že důvěřuje síle pozemních i námořních vojsk natolik, že věří, že Francie naléhá na mír jen proto, že ji k tomu žene strach z úspěchů a moci španělského krále. Právě tomuto důvodu kardinál přičítal bezvýslednost posledních Nancréových naléhání; Nancré totiž formálně prohlásil, že Francie a Anglie se budou podnikům Španělska vší silou stavět na odpor. Královnina autorita strhla všechno s sebou a protichůdným radám nenechala nejmenší váhu. Alberoni, který chtěl lichotit Římu, nechal věřit, že navrhl španělskému králi, aby poslal své loďstvo do Afriky, použil svých vojsk k dobytí Oranu, k osvobození Ceuty a k rozbití Alžíru bombami.[4] Žádal však o hluboké mlčení o plánu, který se ještě mohl podařit, kdyby španělský král uzavřel mír s císařem. Alberoni dobře věděl, že takové tajemství nepotrvá dlouho, neboť

4. **Vysvětlivka:** Oran ztratilo Španělsko roku 1708, kdy jej dobyla vojska alžírského regentství; Ceutu od roku 1694 obléhala vojska marockého sultána Mulaje Ismaíla.

zároveň dal španělským ministrům působícím v cizině vědět, že už nemá smysl mluvit o smlouvě tak odporující cti španělského krále a tak zhoubné pro jeho zájmy; že tedy ustoupí jen v jediném případě krajní nouze a že se pak podle nezbytnosti doby přizpůsobí a vyčká příznivějších okolností, aby se znovu ujal rokování a opatření, která budou nejlépe odpovídat jeho cti.

Beretti dostal rozkaz vyložit zvlášť generálním stavům smýšlení španělského krále. Tento panovník chtěl, aby jim jasnými slovy řekl, že se nikdy nepodrobí tvrdému a nespravedlivému zákonu, který mu Francie a Anglie hodlají vnutit; že nepřijímá a nikdy nepřijme hanebné podmínky plánu, který stejnou měrou uráží jeho čest i jeho zadostiučinění. Jeho Katolické Veličenstvo chtělo, aby jeho velvyslanec jako spřátelenou mocnost varoval generální stavy před závazky, do nichž je anglický král a regent zamýšlejí zatáhnout; aby otevřel oči těm, kdo republiku spravují, a ukázal jim past, do níž je chtějí vlákat, a pomohl jim se jí vyhnout — past tím nebezpečnější, že tito dva panovníci pro své soukromé cíle zamýšlejí tuto republiku ve skutečnosti přivést ke zkáze pod klamným zdáním, že nechtějí válku, a to i za cenu míru nedlouhého trvání. Beretti měl rozkaz dodat, že král, jeho pán, by byl zarmoucen, ba i uražen, kdyby si generální stavy v tomto případě počínaly způsobem odporujícím obecnému blahu a pokračování přátelství a dobrých vztahů; neboť by tím Jeho Katolické Veličenstvo donutily využít okolností, jež mu čas a spravedlnost jeho věci poskytnou, a jen nerado by se vidělo nuceno přijmout opatření a rozhodnutí, která by mu nejlépe vyhovovala.

Loďstvo už vyplulo, aby se přeplavilo z Cádizu do Barcelony, když byla tato prohlášení učiněna. Aldrovandi už předtím vynaložil svou důmyslnost na to, aby papeže přesvědčil, že Alberoniho úmysly jsou dobré a že neodpovídají-li jim činy, je třeba to přičítat nynějšímu stavu Španělska, který prvnímu ministrovi nedovoluje dělat vůbec všechno, co chce, neboť musí bojovat s předsudky královny, přesvědčené, že její zájem a zájem jejích dětí vyžaduje, aby se válčilo v Itálii. Ale když loďstvo odplulo, Aldrovandi, příliš pozdě vyveden z omylu, změnil o Alberonim mínění. Cíl podniku byl stále tajemstvím; nuncius však už nepochyboval, že ať je záměr španělského krále jakýkoli, hlavní škodu z něho pocítí Itálie, a to takovou, že mír, který nemůže být daleko, nenahradí ztráty a snad úplnou zkázu, kterou jí válka způsobí. Varoval papeže, že nelze spoléhat ani na zbožnost, ani na dobré úmysly španělského krále, protože tento často nemocný panovník není schopen se věnovat záležitostem a ty svrchovaně řídí první ministr, plný zášti a těžce dotčený odmítnutími, jichž se mu dostává od římské kurie. Od jeho pomsty bylo možno se obávat všeho; a papež, od přírody snadno podléhající poplachu, měl důvod být ještě více zastrašen nepříznivými předpověďmi, které mu jeho ministr v Madridu činil, i opakovanými radami, které mu dával, aby nade všechno dbal o to, jak předejít prvním pokusům, které by španělská vojska mohla podniknout proti Církevnímu státu. Alberoni ze své strany nic neopomíjel, aby nunciovy i papežovy obavy zvětšil.

Dával Jeho Svatosti vzkazovat, že když na ni naléhá, aby udělila sevillské buly,[5] slouží tím spíše jí než španělskému králi, a dával jí přitom dost jasně na srozuměnou, čeho se musí obávat, bude-li odmítat déle. Papež však na svém odmítnutí trval a kardinál Acquaviva, když marně naléhal, aby jeho odpor zlomil, pokládal se nakonec za povinna vykonat rozkazy, které dostal z Madridu, totiž otevřeně se s římskou kurií rozejít. Než došlo k této krajnosti, zkusil všechny cesty, které pokládal za vhodné, aby papeže přiměl se jí vyhnout; dohoda se Španělskem se však Jeho Svatosti nehodila; nebyla tolik znepokojena nejistými důsledky nevole španělského krále, jako ji děsila blízká a snadná pomsta, jíž jí Němci neustále hrozili, ať už byl císař skutečně přesvědčen o tajném srozumění mezi římským a madridským dvorem, nebo tento panovník pokládal za svůj zájem udržovat si dlouho takovou záminku, které užíval s prospěchem, aby papeže zastrašoval a držel ho v ustavičné závislosti.

Císařovy záměry se zdařily tak dobře, že se Acquaviva stal terčem veškerého hněvu Jeho Svatosti. Dostával od ní jen tvrdé odpovědi. Když naléhal kvůli sevillským bulám, žádal papež veřejné a slavnostní zadostiučinění za všechny urážky a za všechnu újmu, jichž se církevní imunitě ve Španělsku dostalo. Jedním z hlavních bodů v této věci bylo obstavení příjmů uprázdněných biskupských stolců ve Vichu a v Tarragoně, které španělský král použil pro svou potřebu, a požívání příjmů malažského a sevillského stolce, které si Alberoni zároveň přisvojil. Papež však nechtěl, aby roztržka vzešla od něho, a podle své nejisté a nerozhodné povahy řekl Acquavivovi, aby se poradil s kardinálem Albanim. Tyto porady však nevedly k ničemu určitému, takže protože rozkazy španělského krále byly přesné a naléhavé, usoudil Acquaviva, že je musí konečně vykonat, a k tomu účelu dal všem Španělům, kteří byli v Římě, vzkázat, aby neprodleně odešli. Všichni uposlechli a jejich poslušnost římskou kurii překvapila. Papež se zdál být v rozpacích a dal najevo, že by nikdy nevěřil, že španělský král přijme takové rozhodnutí, a ještě méně, že rozkazy Jeho Katolického Veličenstva budou vykonány a dodrženy s takovou přesností.

Kardinál del Giudice, méně pohotový k poslušnosti, chtěl zesměšnit jak rozhodnutí přijaté v Madridu, tak účinek, jaký mělo v Římě. Řekl, že tento skvělý podnik rozesmál celý svět; že ti, kdo chtějí lichotit španělské radě, říkají, že byl dohodnut s papežem a že skutečným záměrem bylo oklamat Němce a zastřít jim tajné srozumění Jeho Svatosti se španělským králem; že by však bylo těžké je dlouho klamat a že zůstane-li nuncius dál v Madridu pod jakoukoli záminkou a v jakékoli podobě, jeho pobyt u tohoto dvora pravdu prozradí. Giudice, tím že se vysmíval poslušnosti Španělů vůči jejich králi, se domníval ospravedlnit, že už nějaký čas

5. **Vysvětlivka:** Papežské buly potvrzující Alberoniho jmenování sevillským arcibiskupem; Klement XI. je odmítal vydat.

odmítal uposlechnout rozkazu, který mu Acquaviva jménem španělského krále dal předložit, totiž aby dal sejmout štít se španělským znakem, který měl nad branou svého paláce, tak jako kardinálové a ministři cizích panovníků obvykle vyvěšují nad branami svých paláců znaky panovníků, jimž slouží nebo k nimž jsou opravdu připoutáni. Doufal, že se za něho u španělského krále přimluví regent a že jeho mocné služby zjednají odvolání rozkazu, který přičítal svrchovanému vlivu svého nejzavilejšího nepřítele; ale protože rozkaz odvolán nebyl, musel se nakonec podrobit. Sám papež na něho naléhal, aby k tomuto nezbytnému kroku přistoupil, neboť soukromá osoba nemůže dlouho vzdorovat velkému králi. Giudice, když uposlechl, prohlásil, že nikdy nevyvěsí znak koruny, která odmítá jeho služby; a blahopřál si, že je napříště volný, a zdálo se, že je odhodlán vyhnout se jakémukoli styku s Němci; ale ať už z touhy jim sloužit, nebo že se skutečně bál následků jejich nevole vůči své rodině, často varoval Cellamara, svého synovce, aby vážně pomýšlel na zlé služby, které mu byly prokázány ve Vídni, a aby předešel jejich možným následkům.

Tento dvůr poslal hraběti Gallasovi, císařovu velvyslanci v Římě, několik listin, o nichž se říkalo, že jedny jsou originály a druhé ověřené opisy, a všechny měly dokazovat tajné srozumění mezi španělským králem a sultánem, navázané a uzavřené prostřednictvím Cellamara. Proslýchalo se, že mezi těmito listinami je několik originálních dopisů jeho a knížete Rákócziho. Gallas, když je sdělil papeži, mu výhrůžně řekl, že císař bude bedlivě sledovat jednání Jeho Svatosti a že podle něho bude řídit opatření, která uzná za vhodná učinit. To stačilo, aby se Řím roztřásl, a víc než bylo třeba, aby se roztřásl zvláště Ital, jehož statky ležely v Neapolském království pod vládou císaře. Cellamare přidal k hněvu tohoto panovníka ještě další důvod. Napsal dopis, v němž odmítal jako pomluvu to, co Němci rozhlásili o jeho vyjednávání s Portou, a rozplýval se v invektivách proti proradnosti vídeňského dvora. Acquaviva ukázal tento dopis papeži, rozšířil různé jeho opisy, a aby byl Římanům srozumitelnější, dal ho přeložit do italštiny. Řekl dokonce, že ho dá vytisknout; takže pod záminkou, že vyzdvihuje a oceňuje horlivost španělského velvyslance pro jeho pána, ve skutečnosti vyvolával veškerou císařovu pomstu a obracel ji na rodinu Giudiceů. Kardinál, přesvědčený, že všechno, co Acquaviva dělá, dělá jen ze zlomyslnosti, varoval svého synovce, aby se měl na pozoru před nepříjemnými následky, kterých se musí z takového spisu obávat, neboť nebezpečí pro něho bylo tím větší, že španělský král právě nařídil svému ministrovi v Římě, aby pohrdal planými řečmi Němců. Španělský velvyslanec se tak zdál být svým králem do jisté míry opuštěn a vydán na pospas tomu, co by proti němu chtěli podniknout císařovi ministři, kteří by mohli zároveň ukojit svou pomstu i svou chamtivost, kdyby si při mírové smlouvě ponechali zabavené statky, jež drželi v Neapolském království; ale tento velvyslanec byl tehdy méně zaměstnán svými vlastními zájmy v Itálii než tím, aby povzbuzoval a posiloval tajné intriky

a kabaly, které už nějaký čas udržoval u francouzského dvora v naději na jistou a mocnou pomoc španělského krále.

Cellamare si lichotil, že podaří-li se mu věc, na níž španělskému králi záleželo ze všeho na světě nejvíc a která zároveň uspokojovala zálibu i pomstychtivost jeho prvního ministra, odměna, kterou za takovou službu dostane, mu bohatě vynahradí ztráty, které podle svého počtu už v Neapolském království utrpěl. Pracoval tedy, a protože dokonale znal nezbytnost tajemství, raději nechával krále, svého pána, nějaký čas v nevědomosti o pokroku svých pletich, než aby se o nich vyjadřoval jinak než zcela bezpečnými cestami, jako byly například cesty, které měli někteří španělští nebo valonští důstojníci příležitost konat do Paříže a do Madridu; a obvykle týmiž cestami dostával odpovědi a rozkazy Jeho Katolického Veličenstva. Nedůvěřoval dokonce ani kurýrům, takže když byl nucen psát touto cestou, nikdy se nevyjadřoval jasně; halil své zprávy do závojů a říkal například, že připravuje potřebný materiál a že ho v případě potřeby použije, že dělníci mu jej ochotně pomáhají opatřovat. Někdy dával na srozuměnou, že nedůvěřuje některým z těch, kdo se do těchto intrik zapojili. Zkrátka pod různými obraznými výrazy, jak nejlépe mohl, skrýval to, co chtěl a co se neodvažoval otevřeně předložit očím svého pána. Španělskému velvyslanci tehdy lichotily dvě okolnosti a dávaly mu naději na jistý úspěch intrik, které spřádal. Jednou byl rozkol, který se otevřeně projevoval mezi regentem a pařížským parlamentem. Cellamare, přesvědčený o tom, jakou váhu musí mít příklad a autorita tohoto sboru ve veřejných záležitostech, nazýval soudce, kteří ho tvořili, hrdiny. Tvrdil, že jejich stálost je až k nevíře; že ti z nich, kdo snášejí nějaké pokoření, se z něho radují, jako by byli korunováni slávou mučednictví; že dosud je podporuje jen přízeň a potlesk veřejnosti, ale že brzy společný zájem a dobro státu spojí s pařížským parlamentem i ostatní parlamenty království a že toto vzájemné spojení nevyhnutelně přinese nečekané novoty.

Druhou okolností, z níž španělský velvyslanec doufal vytěžit pro zájmy krále, svého pána, byl rozkol, který bula *Unigenitus*[6] vyvolávala silněji než kdy jindy, a to nejen mezi duchovenstvem, ale ve všech stavech království. Zdálo se, že vydání bul, které papež nedávno povolil, by mělo tento neklid na nějaký čas utišit. Ale nuncius Bentivoglio byl první, kdo dobrý účinek, který měl tento moudrý papežův krok přinést, ničil, a nerozvážné výlevy tohoto ministra znovu rozdmychávaly oheň v době, kdy jeho pán dával najevo úmysl jej uhasit. Přívrženci Říma, kteří si přáli skutečné dobro této kurie, se proto začínali obávat rozhodnutí, která bude Francie nucena přijmout, aby předešla rozhodnutím Vatikánu. Nepochybovali, že regent nakonec svolí k všeobecnému odvolání národa atd.

---

6. **Vysvětlivka:** Bula (konstituce) *Unigenitus*, vydaná Klementem XI. roku 1713, odsoudila 101 vět z jansenistického spisu Pasquiera Quesnela; ve Francii vyvolala dlouhý spor, v němž se její odpůrci (apelanti) odvolávali k budoucímu všeobecnému koncilu.

Na druhé straně měl regent na krku záležitosti, které se mohly stát velmi vážnými a přivést ho do takových nesnází, že by se ocitl ve smutném postavení, kdyby musel zároveň vést spory s římskou kurií. Byly to záležitosti, které tehdy vznikly kvůli mincím. Nuncius, který stejně jako ostatní cizí diplomaté věřil městským klepům, se domníval, že dvůr a parlament na sebe navzájem berou závazky, jejichž následky budou značné. Tito diplomaté očekávali výsledek s různými záměry. Španělský velvyslanec si lichotil, že odpor parlamentu proti rozhodnutím, která regent činil ohledně mince, dává Jeho Královské Výsosti podnět k zamyšlení nad vyjednáváním o spojenecké smlouvě a že její úvaha o celkové náladě myslí přispívá neméně než domluvy španělského dvora k tomu, aby ochladl zápal, jaký se ve Francii projevoval pro uzavření této smlouvy. Agenti anglického krále naopak soudili, že nesnáze, které regentovi způsobil parlament, ho ještě více přesvědčí o tom, jak potřebuje získat si přátele; že pochopí, že mocnější přátele než císaře a anglického krále mít nemůže; že to pro něho tedy bude nový důvod spojit se s těmito panovníky, když doma nachází tak málo uspokojení.

Hrabě Königsegg, císařův velvyslanec, chtěl podle povahy rakouských ministrů, ačkoli byl jinak čestný člověk, na celém regentově jednání nacházet chyby a vykládat je jako proradnost. Způsobem vídeňského dvora a prostředkem, jak se mu zalíbit, je už dávno vykládat ve zlém všechny kroky Francie, a nejvyšší obratností císařského ministra je věřit falešným lstem a postranním úmyslům a naslouchat jim i v nejprostších rozhodnutích. Königsegg tedy tvrdil, že odhalil, že regent začíná měnit řeč; že s ním Jeho Královská Výsost už nemluví s upřímností a živostí, podle nichž se ještě před nějakým časem dalo soudit na brzké uzavření smlouvy. Za nezvratný důkaz této změny a přání vyjednávání zpomalit pokládal různé návrhy, které tento panovník předložil, aby zajistil hlavní podmínky spojenectví. Protože jedním z nejpodstatnějších článků byl článek o nástupnictví v Parmě a Toskánsku,[7] navrhla Jeho Královská Výsost, aby střežení pevností těchto dvou států bylo svěřeno švýcarským posádkám. Nic nebylo císařským ministrům méně po chuti. Königsegg se domníval, že z řečí Stairse vyrozuměl, že budou-li švýcarské posádky zamítnuty, navrhne se nahradit je posádkami anglickými a holandskými. Císař, který nechtěl žádné, by s tím nebyl o nic spokojenější; jeho velvyslanec mu však radil, aby to přijal, protože byl přesvědčen, že sama Francie s tím nikdy nesouhlasí. Kolísání dvora ve věci spojenectví bylo podle něho triumfem starých ministrů, kteří byli tomuto plánu vždy odporni; předvídal však, že obětí vítězství, které vybojovali, bude regent a že tito ministři, oddaní Španělsku, ho nepozorovaně zatáhnou do neblahých věcí.

Bylo tehdy mnoho lidí, a především cizinců, kteří pokládali roztržky, jež záležitost mincí vyvolávala mezi dvorem a parlamentem, za propast otevřenou

7. **Vysvětlivka:** Londýnský návrh smlouvy přiznával nástupnictví v Parmě a v Toskánsku, až vymřou Farnesové a Medicejové, infantu Karlovi, synovi Filipa V. a Alžběty Farnese.

regentovi pod nohama, a tíž lidé byli přesvědčeni, že ostatní parlamenty království budou neprodleně následovat příkladu pařížského. Stairs se ze své strany zdál nespokojen s jakýmsi ochlazením, které se mu zdálo, že pozoruje v důvěře, kterou mu regent až dosud projevoval. Jeho Královská Výsost mu ukázala spis, který chtěla poslat do Anglie; když k němu Stairs učinil několik poznámek, vzala jeho připomínky v úvahu a slíbila, že se jimi bude řídit. Stairs tvrdil, že mu slíbila ukázat mu návrh podruhé, až bude změněn. Když však byly změny provedeny, poslala ho do Anglie, dokonce s několika dodatky, aniž mu ho ukázala, a teprve po odjezdu kurýra dostal Stairs jeho opis. Stěžoval si na to. Regent mu odpověděl, že každý článek spisu opatřil poznámkami vlastní rukou. Stairs, s odpovědí nespokojen, okamžitě vypravil kurýra, aby o tom, co se stalo, zpravil svého pána, a navíc přiměl Schauba, Stanhopova důvěrníka, aby se sám odebral do Anglie a podrobněji zpravil ministry tamního dvora o situaci a o skutečném stavu francouzských záležitostí.

Kapitola sedmá

Nejednotné zprávy Monteleóna do Španělska o anglické eskadře. — Berettiho chvástání. — Angličtí ministři chtějí dosáhnout odvolání Châteauneufa z Holandska. — Hrabě Stanhope v Paříži, spokojený s regentem, nespokojený s Holanďany. — Car se chce spojit se švédským a pruským králem proti císaři a Anglii. — Monteleónova porada s anglickými ministry o rozkazech anglické eskadry, které před ním netají. — Odolávají všemu jeho naléhání. — Falešná a odporná řeč plukovníka Stanhopa k Alberonimu. — Mínění Angličanů o regentovi, o těch, jichž užíval, a o Alberonim. — Alberoni se pokouší sicilského krále zaskočit a krutě oklamat, když se mu snaží namluvit, aby vydal své sicilské pevnosti španělskému vojsku. — Albероniho úskočné dopisy tomuto panovníkovi. — Alberoni počítá se svými pletichami na severu, ještě víc s těmi, jichž užíval ve Francii proti regentovi. — Svěřuje je v hrubých rysech sicilskému králi. — Alberoni posílá Cellamarovi opis svých dvou dopisů sicilskému králi. — Lstivě navrhuje plukovníku Stanhopovi několik změn smlouvy, aby k ní získal souhlas španělského krále, a po odmítnutí propuká ve výhrůžky. — Válku chce jen on sám a potřebuje obratnosti, aby do ní strhl španělského krále a královnu, kteří velmi tíhnou k přijetí smlouvy kvůli následnictví v Toskánsku a Parmě. — Alberoni se chlubí parmskému vévodovi, že zmařil mír, a svěřuje mu plán sicilské výpravy a vnitřních nepokojů, které je třeba vyvolat ve Francii a v Anglii. — Albероniho úskoky a výhrůžky kvůli odmítnutí sevillských bul. — Aldovrandi, s nímž Alberoni kvůli odmítnutí sevillských bul hrubě jedná, mu píše; nedostává odpověď; obrací se, ale jen neurčitě, na otce Daubentona kvůli papežovu kurýrovi a zavírá nunciaturu, aniž to komu oznámí. — Proto je hlídán a Alberoni se stává jeho nejkrutějším nepřítelem, ačkoli mu Aldovrandi vždy nesmírně sloužil. — Albероniho podivné úskoky ohledně Říma a proti Aldovrandimu. — Vzájemné výčitky římského a madridského dvora. — Španělské loďstvo připlulo na Sardinii; má se za to, že míří do Neapole. — Smutný stav tohoto království pro císaře.

Anglická eskadra tehdy již vyplula z anglických přístavů; vytáhla plachty 13. června; počítalo se zhruba s patnácti dny plavby k průlivu a snad se čtyřmi týdny celkem, než dopluje do Port Mahónu. Monteleón ani s pomocí přátel, jimiž se chlubil, nedokázal proniknout rozkazy admirála Bynga, který jí velel. Namlouval si, a dokonce o tom ujišťoval španělského krále, že se Angličané vyhnou jakémukoli střetnutí se španělským loďstvem. Tvrdil, že ví, že rakouští ministři mají velmi daleko k naději, že by se anglické lodě hnaly plnými plachtami vyhledat a napadnout lodě španělské. Jako obratný ministr však směl na zprávy, které dostával, spoléhat jen do jisté míry. Napsal králi, svému pánovi, že anglický král může podle okolností

vydat nové rozkazy. Monteleón tehdy poznával změnu tohoto dvora podle zacházení, kterého se mu tam dostávalo a které se velmi lišilo od toho, jehož se mu tam dostávalo dříve; a protože angličtí ministři s ním málo jednali a francouzský ministr (Dubois) ještě méně, přiznával, že už nedokáže odhalit jejich pletichy ani jejich úmysly.

Beretti si namlouval, že v Holandsku slouží Španělsku s větším úspěchem. Pokaždé, když se stavy provincie rozešly, aniž přijaly usnesení o navrhované alianci, připisoval to Beretti svým tajným machinacím a pákám, jimiž dovedl v pravou chvíli pohnout, aby zmařil nepřátele svého pána. Jestliže některý poslanec hlasoval pro alianci, Beretti hned tvrdil, že byl podplacen. Cadogan se naproti tomu Berettiho ješitnosti vysmíval a jásal, kdykoli se některé z měst provincie Holandsko zdálo nakloněno alianci přijmout; každý z obou si byl jist svými stoupenci, a jestliže Cadogan počítal s městy Leiden a Rotterdam, Beretti se chlubil, že přesvědčil poslance z Delftu, které bylo tím nesnadnější získat zpět, že se předtím zdáli pro alianci nejhorlivější. Protože se nehodilo omezit se jen na provincii Holandsko, chtěl Beretti získat barona Welderena, který byl podle jeho mínění v provincii Geldersko všemocný. Slíbil mu značný dar, jestliže svým vlivem zabrání generálním stavům vstoupit do aliance; a protože byl přesvědčen, že pro službu králi, svému pánovi, nemůže učinit lepší zisk, napsal Alberonimu, že prodá svůj majetek, aby dostál danému slibu, kdyby španělský král neschválil závazek, který na sebe v jeho službě vzal. Tehdy se rozšířila pověst, že tento panovník nařídil svým poddaným obchodníkům pod trestem smrti odevzdat přesný a pravdivý soupis zboží a hodnot, které měli v rukou a které patřily cizincům jakékoli národnosti. Taková zpráva způsobila v Haagu jistý poplach. Beretti si namlouval, že ji využil a že prospěšně rozmnožil strach, který už v myslích vyvolávaly známky blížící se války a zkázy obchodu; ale jeho horlivost a péče, s níž ji dával u madridského dvora najevo, tam měly malý úspěch. Několikrát měl důvod stěžovat si na to, jak s ním Alberoni zachází. Naříkal tedy, ale marně, že snáší tisíce příkoří od španělského dvora, nebo lépe řečeno od prvního ministra tohoto dvora, zatímco se celý oddává službě svému pánovi a bez jakékoli pomoci odtud používá jedině svého nadání, své důmyslnosti a svých úskoků jako jediných zbraní, které má, aby bojoval s anglickým velvyslancem, jehož podporují mocní přátelé a který rozhazuje zlato plnými hrstmi, aby získal ty, o nichž ví, že mají v republice vliv. Mezi ně Beretti počítal Pancrase, purkmistra a regenta Amsterodamu, a Buyse, pensionáře téhož města. Ten druhý, říkal, vodí prvního za nos. Seznam úředníků a poslanců, které si Anglie získala, byl ještě mnohem delší, chtěl-li člověk věřit tištěnému spisu, který se v Haagu potajmu rozšiřoval a který jménem i příjmením uváděl všechny, kdo od této koruny dostávali penze nebo odměny. Beretti se chlubil, že navzdory tolika výdajům, které nepřátelé Jeho Katolického Veličenstva vynaložili a nadále vynakládali, dosáhl svou činností a svými přáteli toho, že provincie Holandsko už pětkrát rozpustila svá shromáždění,

aniž o alianci cokoli rozhodla. Cadogan přitom mluvil velmi jinak, neboť pravdivěji tvrdil, že stavy této provincie jednomyslně rozhodly ke smlouvě přistoupit. Je však pravda, že poslanci hlavních měst prohlásili na shromáždění, že jejich instrukce jim ukládá souhlasit se čtverspolkem, až bude věc předložena k poradě; doba této porady však byla prodloužena.

Angličtí ministři, kteří Châteauneufovi, francouzskému velvyslanci v Holandsku, stále nedůvěřovali, naléhali více než kdy jindy na jeho odvolání a na vyslání nástupce, který mu byl určen. Počítali, že od regenta dosáhnou všeho prostřednictvím hraběte Stanhopa, který právě přijel do Paříže. Jeho Královská Výsost ho přijala velmi příznivě; dbala na to, aby ho přesvědčila, že si vroucně přeje uzavření smlouvy a že nic neopomene, aby usnadnila její podpis. Angličané proto počítali, že podpis bude napříště odkládán jen o tolik času, kolik je třeba k překladu smlouvy do latiny. Schvalovali některé změny, které regent žádal, a počítali, že vídeňský dvůr jim nebude moci po právu odepřít souhlas. Angličtí ministři zdaleka nebyli tak spokojeni s postupem Holanďanů. Začalo se říkat, že republika, když dlouho kličkovala a když schválně nechala tušit zdánlivou různost mínění mezi městy provincie Holandsko, ukončí tyto strojené nejistoty prostou a vždy neužitečnou nabídkou, že propůjčí své dobré služby k usmíření hlavních evropských mocností. Taková nabídka by byla zdvořilým odmítnutím přistoupit ke smlouvě, a angličtí ministři měli osobní zájem ukázat anglickému národu, že projekt čtverspolku je projekt moudrý a pevný, obecně schválený hlavními mocnostmi Evropy a těmi, které mohly věcem dodat největší váhu.

Prosadit takové mínění bylo pro ně tím potřebnější, že tehdy bylo pravděpodobné, že car, který hledal, jak by sehrál nějakou úlohu v evropských záležitostech, a byl navíc rozhořčen proti anglickému králi, se bude chtít čtverspolku postavit a pomoci španělskému králi nějakou mocnou diverzí. Už se tvrdilo, že je uzavřen mír mezi Švédskem, Moskovií a pruským králem[1] a že tito panovníci učinili opatření, aby se společně postavili záměrům císaře a krále Jiřího. To, co byly dosud jen nejisté zvěsti, se zdálo potvrdit a stát se skutečností podle řeči, kterou carův ministr v Paříži vedl k Cellamarovi. Moskvan ho ujistil, že jeho pán, protože se chce postavit záměrům Anglie, uzavřel mír se švédským králem, že zprostředkovává mír pruského krále a že jednou z hlavních podmínek smlouvy bude útočná i obranná liga proti císaři a proti králi Jiřímu. Dodal, že car právě naléhá na regenta, aby do ligy vstoupil nebo aby přinejmenším zůstal neutrální. Tento ministr se nespokojil s tím, co řekl španělskému velvyslanci; pokládal za správné říci to ještě hraběti Provanovi, který tehdy v Paříži vyřizoval záležitosti sicilského krále. Ke svému vyprávění připojil úvahy o užitku, jaký by sicilský král měl z diverze, kterou by car odvedl císařovy síly.

---

1. **Vysvětlivka:** Mír mezi Ruskem a Švédskem uzavřen nebyl; od května 1718 se o něm jednalo na kongresu na Alandských ostrovech, který skončil bez výsledku, a válka mezi oběma zeměmi skončila až mírem v Nystadu roku 1721.

Naléhal na Provanu, aby mu prozradil úmysly svého pána ohledně aliance a vazby, které jeho pán navázal se španělským králem. Tato řeč posloužila jen k tomu, aby ukázala, jaké bylo tehdy carovo smýšlení.

Carovo nepřátelství vůči anglickému králi nezabránilo ministrům tohoto dvora pokračovat v plánu, který si vytvořili, aby zmařili podnik, o který se španělský král chystal pokusit v Itálii. Usuzovali tehdy, že se týká Milánska a že španělský král bude nejspíš jednat ve shodě se sicilským králem. Protože anglická eskadra vyplula z anglických přístavů, požádal španělský velvyslanec podle rozkazů, které k tomu dostal od krále, svého pána, anglické ministry o konferenci, aby se od nich přesně dozvěděl, jaké instrukce dostal před odplutím admirál Byng, velitel eskadry. Konference se konala 24. června; Stanhope ještě neodjel do Francie, a tak se Monteleón sešel s ním stejně jako se Sunderlandem a Craggsem a řekl jim, že s nimi o záležitostech mluví nejspíš při jedné z posledních příležitostí, neboť se domnívá, že se co nevidět vydá do Doveru, aby se nalodil, protože předvídá nějaké bezprostřední nepřátelství, jakmile se anglická eskadra objeví ve Středozemním moři. Když se pak zeptal, jaké rozkazy admirál Byng má, Stanhope mu odpověděl, že instrukce dané Byngovi mu předepisují zachovávat veškerou dobrou shodu, kterou chce král, jeho pán, se Španělskem udržovat; že má rozkaz projevovat všemožné známky pozornosti vůči důstojníkům španělského krále, ať pozemním, či námořním; že narazí-li na nějaký konvoj plující na Sardinii, do Porto Longone, ba i na Sicílii, nebude jeho plavbu rušit; ale kdyby se stalo, že by se španělské loďstvo pokusilo vylodit vojsko v Neapolském království nebo na jiném území v Itálii, které držel císař, v takovém případě anglický admirál prohlásí španělským velitelům, že se jejich podniku postaví, neboť anglický král nemůže dovolit žádný podnik na úkor neutrality Itálie, za niž se císaři zaručil.[2] Stanhope k tomuto přiznání ještě dodal, že kdyby dobré důvody nestačily, Angličané použijí síly a otevřeně se podniku Španělska postaví. Monteleón, s tímto vysvětlením málo spokojený, chtěl přesto zajít s otázkami dál: předpokládal, že španělské loďstvo vylodí vojsko dříve, než anglická eskadra dorazí, a zeptal se, zda by Byng v takovém případě jednal se španělskými loděmi jako s nepřátelskými. Stanhope na tuto novou otázku odpověděl, že není možné předvídat všechny nahodilosti, které mohou nastat; a vraceje se ke své zásadě, řekl, že obecný rozkaz daný admirálu Byngovi zní postavit se každému podniku, který by Španělsko podniklo proti Itálii.

Vysvětlení bylo jasné a zřetelné; Monteleón, o úmyslech anglického dvora dostatečně zpravený, tedy nenacházel jiný prostředek, jak je změnit, než svou výmluvnost; použil jí však marně. Důvody, když je už rozhodnuto, pomohou málo, a španělský velvyslanec se dosti zbytečně rozhovořil o zaslepenosti a nevděku Anglie,

2. **Vysvětlivka:** Neutralitu Itálie stanovila úmluva uzavřená v Utrechtu v březnu 1713; Anglie se pak westminsterskou smlouvou s císařem z roku 1716 zaručila za jeho državy.

která se zříká výhod obchodu se Španělskem a v jediném okamžiku zapomíná na výhody, které jí katolický král nedávno poskytl, a to vše proto, aby zvětšila moc císaře, bez užitku pro anglický národ, ba ke škodě krále Jiřího, který má jako kurfiřt říše zájem na tom, aby moc rakouského domu byla mírněna; podrobně probral celý projekt aliance a snažil se ukázat, že je zcela v rozporu s cílem nastolit veřejný klid a rovnováhu nezbytnou k jeho zachování, jak se okázale předstíralo, neboť obecnému klidu nic neodporuje tolik jako roztržka mezi Španělskem a Anglií a jako usnadnění, která anglický král poskytuje císaři k podrobení Itálie. Monteleón nezamlčel ani stav Francie a jednání regenta; trval na změně rozkazů daných Byngovi; žádal, aby mu bylo zakázáno dopustit se sebemenšího nepřátelství, nebo aby byl aspoň upozorněn, že jestliže Španělé vylodí svá vojska dříve, než Angličané dorazí, je účel jeho poslání skončen a úmyslem krále, jeho pána, je, aby se vyhnul každému střetnutí, zvláště vyhlášení otevřené války Španělsku. Velvyslanec se snažil lichotit anglickým ministrům slávou, která by jejich králi vzešla z úlohy rozhodce v nastávajícím mírovém jednání. Pokusil se je dokonce popudit proti hannoverským ministrům, které podle jeho slov Angličané obviňovali, že jsou původci stranickosti, kterou anglický král projevuje vůči císaři, ba i jeho závislosti na vídeňském dvoru. Konference však nakonec skončila, aniž jedna strana přesvědčila druhou, jak se v podobných situacích stává, a angličtí ministři, kteří nepřijali žádný z Monteleónových návrhů, pouze ujistili, že úmyslem krále, jejich pána, je učinit vše, co na něm záleží, aby se se Španělskem nerozešel.

Plukovník Stanhope dostal rozkaz mluvit v témž smyslu k Alberonimu a ke stížnostem, ba i k hrozbám připojit vlídné výčitky nevděku, který Španělsko projevuje vůči Anglii. Král Jiří tvrdil, že pracoval tak usilovně, aby španělskému králi zjednal výhodný mír, že císař byl nespokojen s úsilím, které vynaložil k uspokojení Jeho Katolického Veličenstva, a že ve Vídni bylo toto úsilí pokládáno za zřejmý důkaz stranickosti; že si tento dvůr navíc trpce stěžuje na průtahy, s nimiž anglický král plní hlavní podmínky smlouvy, a na záminky, jichž dosud užíval, aby se vyhnul vyslání pomoci, kterou slíbil; tato podmínka nebyla Španělsku neznámá, neboť opis téže smlouvy mu v dobré víře sdělil anglický vyslanec. Tento ministr dostal rozkaz stěžovat si, jak málo se Anglii ze strany Španělska oplácí za tolik projevů pozornosti a přátelství, jichž se Španělsku dostává od anglického krále a anglického národa; neboť místo vzájemných projevů přátelství a důvěry se španělský král choval, jako by počítal s blízkou roztržkou mezi oběma korunami. Zdálo se dokonce, že je v jeho mysli už rozhodnuta, protože odmítal plnit poslední mírové smlouvy a Angličané byli v přístavech a na ostrovech španělského panství pokládáni málem za nepřátele. Jako první důvod ke stížnosti uváděl anglický dvůr to, že španělský král odmítá udělit povolení, stanovené utrechtskou smlouvou, pro anglickou loď, která měla být každý rok vysílána do Jižního moře. Nepřísluší Španělsku, říkali Angličané, rozhodovat, zda má být smlouva plněna, nebo její provádění odloženo, a posuzovat

to jen podle toho, co se hodí, nebo nehodí zájmům této koruny. Angličané si dále stěžovali na nespravedlivé a tvrdé, jak říkali, stíhání, které se ve Španělsku vedlo proti obchodníkům jejich národa. Dodávali, že španělský král nedávno dal v přístavech svého království zabavit velký počet anglických lodí, které pak byly z jeho rozkazu použity k přepravě jeho vojsk do Itálie. Konečně se Španělé právě zmocnili v Západní Indii ostrova Crab,[3] který Anglie držela; vyhnali z něho obyvatele a zajali několik anglických lodí, jak na kotvišti, tak na širém moři. Ještě několika dalším ostrovům hrozili podobným zacházením.

Navzdory tolika křivdám dostal plukovník Stanhope rozkaz prohlásit, že král, jeho pán, chce zachovat mír a že jej bude přesně dodržovat, pokud ho Španělsko naneštěstí nedonutí jej porušit; že zapomene na zvláštní důvody ke stížnostem, které má; že pomlčí o podniku proti císaři, podniknutém na úkor neutrality Itálie, za niž se Anglie zaručila, jestliže se španělský král ze své strany zřekne úmyslu rozvracet Evropu a dá králi, který chce s Jeho Katolickým Veličenstvem pěstovat nejupřímnější přátelství, ty projevy, které má právo očekávat od vzájemné důvěry a přátelství; že stane-li se jinak, dovede uhájit důstojnost své koruny, bezpečnost svých poddaných a věrnost smluvám; že až dosud snášel, a ačkoli jeho poddaní utrpěli od Španělska všechny škody, nezpůsobil této koruně žádné zlo; že prosil, zatímco mu bylo vyhrožováno; že výsledek snad ukáže, že řeč, kterou vedl, mu vnukalo přátelství, a ne strach; a konečně že, protože mu nechybějí ani důvody k roztržce, ani prostředky k pomstě, nepřísluší kardinálu Alberonimu myslet si a chlubit se, že může zastrašit anglického krále, jehož nepřátelství se může stát osudným těm, kdo by si marně namlouvali, že mohou pomáhat jeho nepřátelům. Angličtí ministři byli přesvědčeni, že jestliže španělský ministr hrozí Anglii podniky Pretendenta, je císař vůči Španělsku pretendentem přinejmenším stejně nebezpečným a že nynější stav obou monarchií dává anglické monarchii nad španělskou velmi zřetelnou převahu. V Londýně se nebáli žádných překážek ze strany Francie; ale zároveň s tím, že byli přesvědčeni o regentově upřímnosti, nedůvěřovali ministrům, jichž užíval. Podezřelý byl zvláště Nancré. Stanhope byl upozorněn[4], aby bděl nad jeho jednáním jako nad jednáním člověka, kterého si Alberoni získal, neboť se mělo za jisté, že prvnímu ministru Španělska není nic zatěžko; že je mistrem v umění svádět a klamat; sám si to pokládal za čest a, přesvědčen o své převaze v tomto umění, už dlouho vodil za nos sicilského krále pod klamným zdáním vyjednávání, které pokládal za nutné, aby tohoto panovníka zaskočil a zabránil mu bdít nad zachováním království, které tehdy držel.

Sicilský král, panovník velmi osvícený a velmi pozorný ke svým zájmům, přesto Alberonimu usnadnil prostředky, jak ho zaskočit. Tento panovník, zvyklý

3. **Vysvětlivka:** Ostrov Crab je dnešní ostrov Vieques u východního pobřeží Portorika.

4. **Vysvětlivka:** Nejspíš William Stanhope, britský vyslanec v Madridu, nikoli hrabě James Stanhope.

nedůvěřovat svým ministrům, užíval u téhož dvora často několika ministrů různých hodností. Lascaris byl poslední, koho poslal do Madridu, aby bez vědomí jeho velvyslance navázal tajné vyjednávání, které snad ani neměl chuť uzavřít. Podrobnosti návrhů, které Lascaris učinil, se nepodařilo zjistit, je však jisté, že se nehodily k Alberoniho záměrům. Protože kardinál zcela nespoléhal na zprávu, kterou Lascaris o tomto tajném vyjednávání podával svému pánovi, napsal sám sicilskému králi, že nabídky učiněné jeho ministrem poněkud objasňují stav nynějších záležitostí; že dávají příležitost zkomplikovat projekt aliance a ukázat celému světu nespravedlnost a podvod těch, kdo se chtějí pro svůj zvláštní zájem prohlásit za pány oprávněné rozdělovat svět podle své libovůle, a bez jiného důvodu, než je jejich vůle, se činit rozhodci o osudu panovníků a o kořisti ze států, které tito panovníci přijali od svých předků.

Alberoni tohoto panovníka ujistil, že španělský král si od nikoho nedá diktovat, že se bude bránit do posledního, a dodal, že dobrá shoda s Jeho Katolickým Veličenstvem by snad přiměla krále Jiřího i regenta změnit názor, neboť oba vědí, čeho by se od takového spojení museli obávat. Alberoni z této zásady vyvodil, že není času nazbyt a že je nutné co nejdříve přijmout a provést opatření navržená v tomto smyslu. Naléhal na sicilského krále, aby neprodleně odevzdal do rukou španělského krále některé pevnosti tohoto království, které to byly, se nevědělo; neboť pak by nic nebránilo přejít okamžitě do Neapolského království, jehož dobytí by bylo rychlé a snadné díky tajným stykům navázaným v tomto království, které by podpořila velká armáda hojně zásobená veškerým náčiním a všemi zásobami nutnými k zajištění úspěchu podniku. Protože odevzdání sicilských pevností do rukou Španělů bylo tedy základem a podstatou navrhované smlouvy, slíbil Alberoni sicilskému králi, že jestliže na tuto podstatnou podmínku přistoupí a jestliže co nejdříve pošle rozkazy guvernérům svých pevností a neprodleně je odevzdá veliteli španělské armády, nejenže se využije poplachu a zmatku, do nichž tato událost uvrhne Němce v Neapolském království, ale Jeho Katolické Veličenstvo navíc neztratí ani okamžik a přepraví značný sbor svých vojsk na takové místo v Lombardii, jaké sicilský král uzná za vhodné; že tato vojska tam budou placena na útraty Španělska; a co se týče sicilských pevností, že je španělský král přijme jako posvátnou úschovu, kterou bude držet za takových podmínek, jaké mu sicilský král bude chtít předepsat, a že je žádá jen proto, aby zajistil úspěch projektu, neboť všechny státy, které Němci drží v Itálii, jsou v jejich rukou nejisté a vratké, jestliže se nezmocní Sicílie, jejíž dobytí by jim umožnilo podrobit si i zbytek; nesmí se však, řekl, ztratit ani okamžik; každá chvíle je drahá a sebemenší prodlení se může stát osudným, protože prostředkem, jak učinit marným náklad, který Anglie vynaložila na vyzbrojení svého loďstva, je rychle vylodit španělskou armádu na Sicílii a neprodleně obsadit Messinu.

Alberoni už dlouho připravoval spojenectví na severu. Spřádal tajné styky ve Francii, neboť velké království vždy poskytuje jak nespokojence, tak lidi, kteří nemají co ztratit, a proto se živí chimérickými nadějemi, že při změně vyvolané nepokoji a zmatkem získají velké výhody. Tento druhý zdroj Alberoniho lákal nejvíce; byl přesvědčen, že španělský král má ve Francii mocnou stranu, velmi oddanou zájmům Jeho Katolického Veličenstva, a že o dobrých úmyslech těch, kdo ji tvoří, není nejmenšího důvodu pochybovat. Protože si kardinál blahořečil, že ji šťastně zorganizoval, zdůraznil sicilskému králi, jak důležité je moci s takovou pomocí počítat a být s to zaměstnat regenta tak vážně, že si víckrát rozmyslí, než se zaváže vést otevřenou válku se Španělskem pro věc, dodával Alberoni, tak nespravedlivou a pro Jeho Královskou Výsost tak málo čestnou. Doufal navíc, že Holanďané, zpravení o vnitřních poměrech Francie, se budou méně bát hrozeb, jimiž na ně tato koruna i koruna anglická neustále tlačily, aby schválili smlouvu o alianci a zavázali se ji podporovat. Konečně tolik počítal s hnutím, které jeho tajná vyjednávání vyvolají na severu, že podle něho šlo už jen o to, aby španělský král ze své strany podpořil a napomohl moudrým opatřením, která tento ministr učinil. Aby zajistil jejich úspěch, zamýšlel použít peníze, které očekával z Indií, nyní na najímání Švýcarů. Ujistil sicilského krále, že jen samotná odveta, provedená nedávno na Francouzích v Jižním moři, vynesla přes milion tolarů. Tato nahodilá pomoc byla jen začátkem; Alberoni počítal, že mu španělská monarchie poskytne další podobné zdroje a že dobré užití, které z nich učiní, mu dá prostředky dokázat spojencům krále, jeho pána, že tento panovník chce jednat v dobré víře, upřímně, čestně a poctivě; a tak že na každý projev velkomyslnosti, který sicilský král učiní, odpoví španělský král stejnou a vzájemnou velkomyslností a vděčností, a Jeho Katolické Veličenstvo, podle ujištění svého ministra, věrně vynaloží veškeré úsilí, aby zjednalo výhody, čest a slávu obou králů, stejně uražených a majících stejný zájem na tom, aby nikdy nepřipustili, aby si Němci udrželi svou moc v Itálii na úkor klidu a svobody této části Evropy.

Tyto plány a naděje, které kardinál sdělil sicilskému králi dopisem, jejž mu 22. května napsal vlastní rukou, znovu potvrdil druhý dopis téhož ministra témuž panovníkovi z 30. téhož měsíce. V tomto druhém dopise však své úmysly rozvinul jasněji než v prvním. První byl napsán proto, aby vzbudil velkou představu o silách španělského krále a aby těm, kdo se s Jeho Katolickým Veličenstvem spojí, ukázal mimořádné výhody, které si mají od jeho spojenectví slibovat. Druhý dopis ukázal, že španělský král potřebuje součinnost sicilského krále a že kardinálovy projekty nemohou uspět, nebudou-li hlavní sicilské pevnosti svěřeny do stráže španělských velitelů a vojsk. Nebylo snadné učinit takový návrh přijatelným pro panovníka tak nedůvěřivého, jako byl sicilský král. Alberoni se však, opíraje se nejspíš o převahu svého ducha, pustil do toho, aby tohoto panovníka přesvědčil, že projev důvěry, který odporuje jeho povaze stejně jako opatrnosti, se stává krokem

nutným a odpovídajícím jeho zájmům. Vynaložil veškerou svou výmluvnost, aby tohoto panovníka přesvědčil, že jediným prostředkem, jak osvobodit Itálii od útlaku Němců, je, aby se sám s velkomyslnou důvěrou svěřil dobré víře, upřímnosti a poctivosti španělského krále, který nemá jiný cíl než zajistit svobodu Itálie. Tak slavný cíl je bez této plné důvěry nemožný, říkal kardinál. Přiznával dokonce, že kdyby chyběla, bylo by nutno přijmout řešení navržené prostředníky, neboť je nezbytně třeba mít zajištěný ústup, než se španělská vojska vystaví nebezpečí, a ústup je zajištěn jen potud, pokud budou mít v držení sicilské pevnosti. Španělský král je nežádá proto, aby zůstal jejich pánem a znovu získal stát, který ztratil, nýbrž jen z nutnosti zajistit své projekty, jejichž provedení bude pro sicilského krále ještě výhodnější než pro Španělsko. Tento panovník by podle Alberoniho úvahy nesmírně přispěl k jejich pokroku, kdyby odevzdáním svých pevností prohlásil své spojenectví se Španělskem, neboť by Němcům způsobil takový neklid, že by se neodvážili oslabit posádky v Milánsku, aby poslali pomoc do Neapole; a podle Alberoniho plánu bylo úplné a náhlé povstání tohoto království nepochybné, jakmile by Neapolští uviděli zbraně Španělska a Sicílie a pevnosti tohoto ostrova v rukou španělského krále, který sliboval, že je bude držet čistě a prostě jako úschovu a po skončení války je věrně vrátí sicilskému králi. Až bude Neapol podrobena, oddělí španělský král velký sbor svých vojsk a pošle jej do Lombardie na takové místo, jaké sicilský král uzná za vhodné, neboť úmyslem Jeho Katolického Veličenstva je pracovat stejně pro zájem panovníka, kterého miluje a který zaujímá v Itálii první místo, jako pro slávu, že této části Evropy vrátí její dávnou svobodu. Těmto dvěma pohnutkám, prostým jakékoli touhy po výbojích, připisoval Alberoni zbrojení, které španělský král podnikl; a protože úspěch podniku bude pro sicilského krále nejspíš užitečný, chtěl tohoto panovníka přesvědčit, že on první je povinen usnadnit výpravu, z níž bude mít největší prospěch. Jeho spojenectví, říkal Alberoni, a veřejné přiznání jeho vazeb se španělským králem jistě ohromí a zmaří plány těch, kdo si namlouvali, že jsou pány, kteří mohou krájet svět na kusy.

Protože tato obecná napomínání nestačila k přesvědčení panovníka pozorného ke svým zájmům, který závazky vážil dříve, než je přijal, dodal Alberoni, který mu snad nechtěl písemně činit přesné nabídky, že jestliže sicilský král pošle do Madridu nějakou důvěryhodnou osobu vybavenou plnou mocí potřebnou k uzavření a podpisu smlouvy, španělský král mu bez nejmenších potíží přizná vše, co by si mohl nárokovat a přát; že Lascaris, dobře zpravený o silách Španělska a o nynější vládě této monarchie, mu jistě nezatajil, že je s to hrát ve světě úlohu; že ho jistě zpravil o rozhovorech, které spolu kardinál a on vedli; a konečně že minula doba, kdy záležitosti projednávané v Madridu byly oslabovány či rozervány zdlouhavostí rad; že je nyní španělský král zkoumá sám; že rozhodnutí o těch, které se budou týkat sicilského krále, bude stejně rychlé; že stejná rychlost bude i při provedení, protože na ní závisí úspěch, a z toho důvodu Jeho Katolické Veličenstvo prosí sicilského

krále, aby o tom, co učiní, uvědomil Patiña, intendanta španělské armády, tak aby se zabránilo několikerému vyloďování, zvláště dělostřelectva, a aby se španělská armáda mohla co nejdříve vylodit v Neapolském království. Španělský král, který nepochyboval, že sicilský král využije smýšlení, v němž se vůči němu Jeho Katolické Veličenstvo nachází, proto už předem nařídil Patiñovi, aby se řídil radami, které od tohoto panovníka dostane, a následoval je jako nejjistější pravidlo pro pohyby, které bude armáda konat.

Kardinál pověřil Lascarise, aby tento dopis poslal svému pánovi, a prosil Boha, jak řekl, aby tohoto panovníka přiměl věnovat pozornost podnětům, jejichž jediným cílem je jeho zvelebení a péče o jeho slávu a o bezpečnost Itálie. Dodal, že nikdy nebude příležitost tak příznivá; že nechá-li ji sicilský král, prozíravý a zběhlý v politice, uniknout, nesmí počítat s tím, že v jiných dobách znovu najde krále, který by byl ochoten vynaložit své síly a své peníze v zemi, na niž sám nemá žádný nárok, ani že u téhož krále najde italského ministra unášeného láskou k vlasti a odhodlaného vynaložit veškeré úsilí, aby podpořil úmysly svého pána. Opis obou dopisů poslal Alberoni Cellamarovi; kardinál totiž tehdy věnoval zvláštní péči tomu, aby španělského velvyslance ve Francii dobře zpravoval o projektech a rozhodnutích krále, svého pána, a stále ho ujišťoval, že tento panovník nikdy nepřijme návrh čtverspolku, který nazýval projektem ve své podstatě nespravedlivým a ve své formě nedůstojným. Zdálo se však, že španělský král, ačkoli rozhodnut jej odmítnout, chtěl přece mít dosti věrohodnou záminku, jíž by před veřejností ospravedlnil své odmítnutí přispět ke klidu Evropy, a dal plukovníku Stanhopovi navrhnout některé změny, aby, jak řekl Alberoni, Jeho Katolické Veličenstvo uchlácholily a přiměly je přistoupit k závazkům, které Francie a Anglie již spolu přijaly. Plukovník o tom podal zprávu do Anglie a podle rozkazů, které odtud dostal, odpověděl, že se jeho pán neodvážil dát ve Vídni vědět, že by Španělsko chtělo v projektu změnit jedinou slabiku. Na tuto odpověď Alberoni prohlásil, že španělský král plán smlouvy zcela odmítá a že napadne císaře se vší možnou rázností. Plukovníku Stanhopovi navíc řekl, že angličtí kupci usazení ve Španělsku jsou jakoby v náručí eskadry svého národa, protože kdyby se dopustila sebemenšího nepřátelství, jejich zboží bude zabaveno bez ohledu na lhůtu, kterou jim poslední smlouva poskytovala k odchodu v případě roztržky mezi oběma korunami. Navzdory tolika hrozbám a navzdory tak často opakovaným prohlášením o neústupnosti španělského krále nebyl Alberoni bez neklidu a obav kvůli nabídce, která byla španělskému králi učiněna, totiž států Parmy a Toskánska, jejichž následnictví mělo být zajištěno infantu donu Carlosovi. Přiznal, že pokušení bylo velké a že naděje na takové dědictví, určené synovi španělské královny, učinila na mysl této princezny velmi živý dojem. Svěřil své obavy parmskému vévodovi, ale zároveň si blahořečil, že pracoval tak obratně a tak šťastně, že dal Jejich Katolickým Veličenstvům poznat, že ta myšlenka je chimérická a nabídka klamná a bez základu. Když je strhl ke svému

názoru, prohlásil ve Francii a v Anglii, nejspíš ze strachu z nějaké změny z jejich strany, že španělský král nikdy nesvolí ponechat Sicílii v rukou císaře; konečně stanovil jako politickou zásadu, od níž se Jeho Katolické Veličenstvo nesmí nikdy odchýlit, že mír s císařem mu bude vždy na škodu, kdežto věčná válka naopak odpovídá skutečným zájmům Španělska, neboť její události nemohou této koruně nikdy uškodit, kdežto mohou nastat takové, z nichž by císař utrpěl značnou škodu.

Čas se blížil a tajemství podniku, který španělský král dlouho chystal, mělo být odhaleno. Blížil se konec června a loďstvo bylo připraveno vyplout na moře. Alberoni, poddaný parmského vévody, který díky jeho ochraně dosáhl postavení, do něhož vystoupal, mu až dosud cíl španělského zbrojení nesvěřil. Sdělil mu jej teprve 20. června a oznámil mu, že blesk udeří na Sicílii. Důvod, proč se jí španělský král chtěl zmocnit, byl ten, že nestane-li se jejím pánem, nemůže se stát pánem Neapolského království ani si slibovat, že se vyhne obvyklým nástrahám a podvodům savojského vévody.[5] Jestliže si Jeho Katolické Veličenstvo udělá o jednoho nepřítele víc, věřilo, že mu to vynahradí výboj snadno udržitelný, který poskytne čas rozsévat během zimy ve Francii a v Anglii nesvár; tak se Alberoni vyjadřoval, přesvědčen, že v obou královstvích najde smýšlení příznivé úspěchu svých pletich, a předem si jist, že hnutí, o nichž slyšel mluvit, ať ve Francii, ať v Anglii, vyvolají převraty.

Na tomto základě požádal parmského vévodu, aby žil v klidu a byl jist, že neutrpí sebemenší škodu, dokud se Alberoni udrží; slíbil mu rovněž, že v pravý čas a na pravém místě uplatní jeho práva na vévodství Castro.[6] Kardinál už počítal Němce za vyhnané z Itálie, přesvědčen, že bez jejich úplného vypuzení tato krásná část Evropy nikdy nebude požívat míru a svobody. Vydával se za člověka, který vroucně touží zjednat obojí své vlasti, navzdory obecným i osobním důvodům, které měl ke stížnostem na zacházení, jehož se jemu i španělskému králi dostávalo od papeže; spojoval totiž, pokud to bylo možné, zájmy Jejich Katolických Veličenstev se svými, a jejich stížnosti na odepření sevillských bul byly podle něho živější než jeho vlastní. Král a královna Španělska byli, jak říkal, přesvědčeni, že toto odepření je jen záminkou k novým urážkám, jimiž jim chtěla římská kurie ublížit, aby se zalíbila vídeňskému dvoru. Jejich Katolická Veličenstva, unavená tím, že jsou v této věci předmětem novinových řečí, se proto rozhodla napříště mlčet a použít prostředků, které uznají za vhodné, k hájení práv královské moci a své cti, nemohla však pochopit, že by papež hleděl na roztržku mezi oběma dvory s takovým

5. **Vysvětlivka:** Savojským vévodou je míněn Viktor Amadeus II., týž panovník, který byl od roku 1713 sicilským králem.

6. **Vysvětlivka:** Vévodství Castro v severním Laziu, léno rodu Farnese, zabral roku 1649 papež Innocenc X. a město dal zbořit; parmští vévodové se jeho navrácení marně domáhali.

klidem mysli. Jeho Svatost, říkal kardinál, odpírá čtyři bajoky[7] a klidně se dívá na konfiskaci všech příjmů uprázdněných biskupství ve Španělsku a toho, čemu se říká *spoglio*[8] biskupů vyhnaných z království, ačkoli je jist, že ať v budoucnu dojde k jakémukoli narovnání, apoštolská komora z toho nedostane ani maravedí.[9][10] Pohoršení otevřené roztržky je příliš blízko; trpělivost krále a královny Španělska, zkoušená po osm měsíců, dospěla konečně ke svému konci; křesťanská umírněnost se z jejich strany projevila dostatečně; je čas, aby Jejich Katolická Veličenstva učinila rozhodnutí nutná k obraně svých práv, neboť panovníci jsou ze cti i ze svědomí povinni použít k jejich hájení prostředků, které jim Bůh dal do rukou. To Alberoni říkal a zároveň psal do Říma, aby tento dvůr zastrašil, ovšem s tou opatrností, že se papeži sám vylíčil jako nástroj míru, ujistil, že neopomněl nic, co na něm mohlo záležet, aby odvrátil zla, která předvídal, a že se římská kurie mýlila, když pokládala za projev přílišné netrpělivosti kroky, které učinil jen s úmyslem zachovat jednotu mezi Svatým otcem a katolickým králem.

Alberoni věděl, že otec Daubenton, velmi dbalý toho, aby si v Římě dělal zásluhu ze svatého smýšlení španělského krále, často ujišťuje papeže, že tento panovník nikdy neučiní rozhodnutí odporující poslušnosti, kterou Jeho Svatosti dluží. Kardinál chtěl tuto důvěru zničit, a protože bylo třeba nějakého okázalého činu, rozhodl se vyhnat z Madridu nuncia Aldrovandiho a pohrozil tím; tímto způsobem si chtěl, jak říkal, zasloužit napříště od papeže úctu náležející kardinálovi a šlechtici (bylo všeobecně známo, že pocházel z nejspodnější spodiny lidu a byl synem zahradníka), který stojí v čele záležitostí monarchie, jež se může stát rozhodcem evropských dvorů, když si svými službami (jakými?) nedokázal zasloužit od Jeho Svatosti (která ho učinila kardinálem) sebemenší pozornost. Ubohého nuncia bylo třeba litovat, ale tato slova soucitu byla jedinými projevy Alberoniho vděčnosti, kterých se mu dostalo. Hlavní starostí tohoto prvního ministra bylo nejen pomstít se za odmítnutí, kterých se mu dostávalo od papeže, ale i ukázat Jeho Svatosti, že se naprosto mýlila, když své naděje u španělského dvora opírala o

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Drobná měděná mince. 1 bajok = 5 centimů.

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto italské slovo znamená pozůstalost ve smyslu movitého majetku. Ve Francii se kdysi nazývala *právem pozůstalosti* zvyklost, podle níž připadalo biskupovi nebo arcijáhnovi lůžko, klerika, kůň a breviář zemřelého faráře. Tato zvyklost začala v klášterech, kde převorové a jiní řeholníci měli osobní jmění jen z tolerance, a po jejich smrti proto vše připadalo opatovi. Biskupové si potom přisvojili právo pozůstalosti po kněžích a klericích. Vykonávali je také králové, a to po několik století v některých církvích. Konečně vzdoropapež Klement VII. v době avignonského schizmatu tvrdil, že papež má být jediným dědicem všech biskupů, a skutečně dosáhl práva pozůstalosti v Itálii a ve Španělsku. Viz Fleury, *Institution au droit ecclésiastique* (Paříž, 1687, 2 sv. in-12).

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Drobná měděná mince. 1 maravedí = 75 centimů.

10. **Ediční poznámka:** Jedno maravedí, čtyřiatřicetina realu, mělo hodnotu asi tří čtvrtin centimu.

korespondenci a vliv Daubentona: pro kardinála totiž bylo podstatné prosadit v Římě přesvědčení, že v Madridu je pro záležitosti jen jediný pramen a že všechny evropské dvory znají tuto pravdu z praxe a z vyjednávání dovedených do konce, aniž se o nich mluvilo s živou duší kromě jediné.

Smýšlení prvního ministra nedávalo nunciovi mnoho naděje na úspěch důvodů, jichž mu papež nařídil použít k ospravedlnění odepření sevillských bul. Alberoni skutečně přijal tyto námitky tak špatně a rozhovor mezi nimi byl tak prudký, že Aldrovandi, muž rozvážný, pak už nepokládal za vhodné jít ke dvoru. Bylo však třeba vědět, jaké rozhodnutí španělský král učiní, až se dozví rozhodnutí papežovo. Nuncius kardinálovi napsal, ale marně; dopis zůstal bez odpovědi. Toto mlčení bylo předzvěstí toho, co mělo brzy nastat. Nuncius se na to připravoval a upozornil papeže, že bude-li z Madridu vyhnán, odjede podle rozkazů Jeho Svatosti přímo do Říma; že však pokládá za prospěšné pro jeho službu zanechat tam důvěryhodnou osobu, která by mohla vyslechnout návrhy, jež by španělský dvůr mohl učinit, a byla schopna přistoupit na prostředky vhodné k usmíření obou dvorů, neboť pokládal důsledky roztržky za osudnější pro náboženství, než si to snad v Římě mysleli, a z toho důvodu byl přesvědčen, že nic by nebylo nebezpečnější než uzavřít každou cestu ke smíru. Už několikrát si stěžoval, jak málo Řím dbal na jeho námitky. Své dřívější stížnosti ještě vystupňoval a ujišťoval, že kdyby madridský dvůr přistoupil k násilným krokům, které předvídá, mnoho lidí prohlédne, jak mylné byly jejich domněnky, když jeho námitky připisovali osobním zájmům; že od Alberoniho nemá co doufat, a když si získával a pěstoval jeho důvěru, neměl jiný cíl než službu Svatému stolci; že moc je zcela v rukou tohoto ministra a jeho vliv značně vzrostl od chvíle, kdy španělský král, stižený častými nemocemi, není s to věnovat se záležitostem; že by napříště bylo chybnou úvahou spoléhat na zbožnost a víru katolického krále; že vše závisí na mstivém a podrážděném prvním ministrovi; že rozkazy, které vydá, budou jediné, jež španělská vojska dostanou; že tajemství je přitom zachováváno tak přísně, že se o nich ví teprve tehdy, když jsou provedeny; a konečně že vše je připraveno tak, že by se nedivil, kdyby Španělé po vylodění v Itálii podnikli něco na úkor Církevního státu. Roztržka, kterou nuncius předvídal, nastala, a navzdory moudrosti jeho rad svalily Řím i Madrid na něho celou nepravost události, které se snažil předejít. Zprávu o odepření sevillských bul potvrdily dopisy kardinála Acquavivy, které přivezl zvláštní kurýr. Nuncius současně dostal kurýra od papeže, a protože tento ministr nedostal odpověď na dopis, který napsal Alberonimu, a dvůr byl tehdy v Balsaínu,[11] požádal o slyšení otce Daubentona, který zůstal v Madridu. Řekl tomuto řeholníkovi jen to, že ačkoli jeho dopisy z Říma ještě nejsou rozšifrovány, vidí z nich dost na to, aby usoudil,

11. **Vysvětlivka:** Balsaín (dnes Valsaín), královský zámek na severním úpatí pohoří Guadarrama u Segovie.

že bude nucen vykonat rozkazy málo příznivé pro španělský dvůr a pro osobu kardinála Alberoniho. A skutečně hned druhý den dal zavřít soud nunciatury, aniž o tom předem dal sebemenší zprávu a aniž projevil jakoukoli známku ohledu a úcty ke španělskému králi.

Alberoni okázale rozhlašoval, že tento panovník je stejně živě jako spravedlivě rozhořčen nunciovým jednáním, a aby to bylo veřejně dáno najevo, rozkázalo Jeho Katolické Veličenstvo, aby byl nuncius hlídán, dokud se neporadí s Kastilskou radou, svým nejvyšším soudním dvorem, o opatřeních, která má učinit k odražení opovážlivých kroků ministra římské kurie. Dotázaná Kastilská rada byla toho mínění, že španělský král má dát nuncia zatknout, a opírala se o to, že tento papežův ministr, který nemá pravomoc sám od sebe otevřít soud nunciatury a nemůže tak učinit bez svolení španělského krále, nemůže jej ani zavřít bez vědomí a svolení Jeho Katolického Veličenstva. U španělského dvora se už nepochybovalo, že roztržka, jejíž nenávist tento dvůr svaloval na papeže, byla dávno předem promyšlena jako jediný prostředek, který si Jeho Svatost a její ministři vymysleli, aby přesvědčili Němce, že nemá se Španělskem žádné tajné spojení, a tedy ani žádný podíl na podnicích této koruny v Itálii. Říkalo se, že nuncius už přes tři měsíce dával balit to nejcennější, co měl v domě, a že protože měl ve zvyku zhodnocovat své peníze, učinil už před nějakým časem opatření, aby si od obchodníků vybral částky, které jim půjčil na úrok; dodávalo se, že kurýr vyslaný z Říma k nunciovi se dopustil té neopatrnosti, že při průjezdu Barcelonou řekl princi Piovi, že ho kardinál Albani vypravil v naprosté tajnosti, že mu dal na cestu dvě stě pistolí a uložil mu vyřídit nunciovi, že se brzy uvidí, a ujistit ho, že bude spokojen, protože v Římě najde dobré přátele. Týž kurýr řekl služebníkům tohoto preláta, že zprávy z Říma jsou pro jejich pána dobré a že bude brzy povýšen do purpuru.

Alberoni k těmto zvěstem, jejichž byl tajným původcem, ještě přidával. Dodával, že Němci poznali, že si musí Aldrovandiho získat jako nezbytného prostředníka, aby přiměli papeže k roztržce se Španělskem, a že Aldrovandi, ze své strany přesvědčen, že celé jeho štěstí závisí na usmíření s vídeňským dvorem, snadno zapomněl na vše, co dlužil kardinálovi a zpovědníkovi, i na ujištění o věčné vděčnosti, která tolikrát dával, a to až do té míry, že kdysi říkal, že jsa si jist kardinálovým přátelstvím a ochranou, vysmívá se svým nepřátelům v Římě; a tito nepřátelé nebyli osobami malého významu, neboť napadl přímo kardinála Albaniho, nazval ho podlým žoldákem Němců, nevděčníkem a věrolomníkem, který zrazuje čest církve i čest papeže, svého strýce, pro hrabivý zisk penze dvaceti čtyř tisíc tolarů vyměřené z příjmů Neapolského království, jejíž výplata se zastavovala pokaždé, když císařovým ministrům neposloužil podle jejich libosti. Toto obvinění nebylo tajné ani nebylo papeži doneseno temnými cestami. Alberoni tvrdil, že ví, že je nuncius napsal v dopise, který podepsal a poslal do Říma s úmyslem, aby byl ukázán Jeho Svatosti. Vyvozoval z toho, že člověk tak otevřeně nepřátelský kardinálu synovci by se

neodvážil zříci se ochrany španělského krále a chovat se k němu nedůstojně, kdyby si nebyl jist, že nebude-li mít ochranu Jeho Katolického Veličenstva, nebude mu chybět ochrana císaře. Tím, že se postavil proti Španělsku, říkal kardinál, se tedy Aldrovandi usmířil s vídeňským dvorem, a papež, přinejmenším stejně bázlivý jako nuncius, se snažil znovu získat přízeň císaře tím, že odpíral sevillské buly.

Taková odmítnutí byla cestami, které císařští ministři vytyčovali Jeho Svatosti, aby se zalíbila jejich pánovi. Už dříve se postavili proti vydání bul, o které Alberoni žádal pro malažské biskupství. Když jejich odpor zůstal marný, naléhali tak důrazně, aby sevillské buly nebyly vydány, že papež, bázlivý, avšak nechtějící vypadat, že ustupuje hrozbám Němců, hledal záminky, jimiž by ospravedlnil odepření docela prosté milosti, o kterou ho španělský král žádal. Tyto záminky, které v Madridu pokládali za liché, zněly: že biskupové z Vichu a ze Sassari byli vyhnáni ze svých stolců a zbaveni svých příjmů; že příjmy tarragonské církve byly zkonfiskovány a že je Alberoni požívá; že tento ministr, oděný do purpuru, zapomíná na zájmy křesťanstva až tak, že vyjednává ligu mezi králem, svým pánem, a sultánem. Na těchto výtkách bylo odepření sevillských bul založeno. Papež chtěl, dříve než buly udělí, aby španělský král dosadil biskupy ze Sassari a z Vichu zpět na jejich stolce. Dobře usuzoval, že okolnosti nedovolují, aby král dosadil zpět dva preláty, kteří byli zjevnými rebely. Španělští ministři mu často vykládali důvody krále, svého pána, pokud jde o jednoho i druhého; a co se týče zkonfiskovaných příjmů Tarragony, Alberoni se divil výtkám, které mu v tomto bodě Jeho Svatost činila, ona, která nikdy nic neřekla o konfiskaci příjmů valencijské církve, které požívalo několik soukromých osob, mezi nimi i kardinál Acquaviva, jemuž španělský král dal z tohoto arcibiskupství penzi dvou tisíc pistolí. Alberoni tedy, svaluje na římskou kurii celou nenávist za roztržku, řekl, že se tento dvůr domníval, že přináší oběť vídeňskému dvoru, když nunciovi nařídil, aby k ní přikročil způsobem urážlivým pro Jejich Katolická Veličenstva; že jsou rozhořčena tím, jak se tento prelát zachoval, a že jeho neprozíravost přinutila španělského krále řídit se radou, kterou mu dala Kastilská rada, totiž dát ho zatknout.

Současně byl kardinálu Acquavivovi poslán rozkaz oznámit všem Španělům bez rozdílu, kteří byli v Římě, aby odtud neprodleně odešli. Každý z obou dvorů věřil, že má stejně dobrý důvod cítit se těžce uražen. Jestliže si stěžoval madridský dvůr, Řím ze své strany tvrdil, že hrozby a jednání španělského krále jen příliš ospravedlňují papeže v průtazích, s nimiž prozíravě přistupoval k přeložení, o něž kardinál Alberoni žádal, z malažské církve na sevillskou. Právě těmto hrozbám přičítala Jeho Svatost své rozhodnutí naprosto odmítnout milost, kterou se kardinál snažil na ní vynutit zastrašováním; neboť by bylo, říkala, zhoubné pro apoštolskou autoritu i pro nejposvátnější zákony církve připustit a korunovat takový příklad násilí, a dobytí sevillské církve se tolik liší od dobytí Sardinie, že prostředky, které byly dobré pro jedno, jsou pro druhé zavrženíhodné. Papež,

který se takto vyjadřoval, prohlašoval, že nikdy nezapomene na hrozný způsob, jakým španělský dvůr předešlého roku zneužil jeho důvěřivosti, ani na škodu, kterou z toho utrpěl Svatý stolec a náboženství. Jeho Svatost, tehdy pozornější k záležitostem Španělska, a zvláště k záměrům této koruny vůči Itálii, než k jakékoli jiné záležitosti v Evropě, odkládala ještě vyjádření o záležitostech Francie a svými průtahy vzbuzovala netrpělivost nuncia Bentivoglia atd.

Mezitím bylo španělské loďstvo na moři a 15. června vplulo[12] do přístavu Cagliari. Celá Itálie byla přesvědčena, že cílem podniku španělského krále je dobytí Neapolského království. Počítal se čas potřebný k provedení a mělo se za to, že Španělé nebudou s to jednat před 20. červencem. Agenti anglického krále v Itálii si namlouvali, že loďstvo krále, jejich pána, bude mít natolik šťastnou plavbu, že dorazí k pobřeží Neapolského království před tímto termínem a postaví se záměrům Španělska. Pomoc Angličanů byla tím potřebnější, že Němci se nezdáli dost silní, aby se s úspěchem postavili velkému počtu vojsk, která španělský král dal nalodit. Když hrabě Daun,[13] neapolský místokrál, soustředil do jednoho tábora všechna vojska, která měl císař v tomto království, ukázalo se, že je jich jen šest tisíc pěších a patnáct set jezdců, které pak rozdělil do Capuy a Gaety k obraně těchto dvou pevností. Při této příležitosti se dokonce zaznamenala lhostejnost, kterou šlechta království projevila k vládě císaře, neboť z tohoto stavu se v táboře neukázal vůbec nikdo.

Konec prvních šesti měsíců roku 1718.

---

12. **Ediční poznámka:** Španělské loďstvo vyplulo z Barcelony 19. června 1718, v Cagliari kotvilo od 25. do 27. června a 1. července vylodilo vojsko v zátoce Solanto u Palerma.

13. **Vysvětlivka:** Wirich Philipp Daun, císařský polní maršál, byl neapolským místokrálem v letech 1713–1719.

Kapitola osmá

Ničemné pomluvy šířené proti vévodovi z Orléans. — Cellamarovy machinace a důrazné prohlášení. — Machinace Angličanů, aby stále rozeštvávali Francii se Španělskem a obě se sicilským králem. — Cellamare využívá Ruska. — Carův plán. — Jeho ministr o něm mluví s regentem a marně mu předkládá námitky proti čtverspolku. — Cellamare se cele věnuje vnitřnímu rozvracení Francie. — Smlouva spěje k uzavření. — Machinace vůči sicilskému králi. — Regent mluví se sicilským ministrem otevřeně o chystané španělské invazi na tento ostrov a málo důvěrně o smlouvě. — Úmluva mezi Francií a Anglií podepsat smlouvu beze změn, k níž maršál z Huxelles odmítá připojit podpis. — Cellamare předkládá a poněkud šíří výborné memorandum proti smlouvě a marně si lichotí. — Sicilský ministr čím dál znepokojenější. — Alberoniho pošetilost a domýšlivost. — Snahy Španělska odvrátit Holanďany od čtverspolku. — Alberoni se tvrdě obořuje na Monteleóna. — Úspěch Cadoganových intrik a anglických peněz v Holandsku. — Châteauneuf není Angličanům podezřelý a ti se s tím příliš netají. — Krátký neklid ohledně severu. — Car pomýšlí na sblížení s králem Jiřím. — Zájem krále Jiřího být s carem zadobře a vyhnout se jakékoli válce. — Jeho ujišťování ohledně Španělska. — Angličané chtějí mír se Španělskem a mír mezi Španělskem a císařem, ale za svých a císařových podmínek. — Monteleón v tom hraběti Stanhopovi slouží nad míru. — Regent prostřednictvím abbého Duboise slepě podřízen ve všem a všude Anglii a anglická vláda císaři. — Cellamarovy a Provanovy rozpaky. — Zvěsti, soudy a úvahy, neurčitá naléhání a marné pletichy. — Tajné pletichy maršála z Tessé se Španěly a Rusy. — Regent mu je vytýká. — Regent hrozí maršálovi z Huxelles, že mu odejme zahraniční záležitosti, a maršál podepisuje úmluvu s Angličany, jimž je Châteauneuf v Holandsku ve všem podřízen. — Berettiho snahy v Haagu. — Cellamarovy rozpaky v Paříži.

Zatímco papež stejně jako celá Evropa věnoval hlavní pozornost záměrům Španělska, které byly připraveny vyjít najevo, a úspěchu, jaký budou mít podniky této koruny, Bentivoglio, nuncius Jeho Svatosti v Paříži, zaměstnaný záležitostmi konstituce, odsuzoval mlčení Jeho Svatosti a nepřestával mu předkládat atd.

Tak drahocenné zachování posvátné osoby královy sloužilo také za záminku k řečem, které zlovolníci bez velkých ohledů rozšiřovali, aby poplašili veřejnost a popudili ji proti vévodovi z Orléans.[1] Falešné pověsti, které vyvolávali, živil

1. **Vysvětlivka:** Regentovi odpůrci šířili pověsti, že usiluje o život malého Ludvíka XV., protože po králově smrti by koruna připadla jemu, pokud by platilo zřeknutí Filipa V. francouzského trůnu z let 1712–1713.

Cellamare, španělský velvyslanec v Paříži. Jeho zjevným cílem bylo zabránit uzavření čtverspolku, a aby toho dosáhl, pokládal za dovolené všechno. Usoudil, že nemá ani chvíli nazbyt, když viděl přijet do Paříže hraběte Stanhopa, státního sekretáře a důvěrného ministra anglického krále. Protože měl Stanhope odtud pokračovat do Madridu, Cellamare vyvinul nové úsilí nejen u cizích ministrů, ale i uvnitř království, aby zmařil spojenectví regenta s anglickým králem a uskutečnění jejich plánů. Hned po příjezdu hraběte Stanhopa Cellamare prohlásil, že jestliže regent přistoupí na návrhy této koruny ohledně čtverspolku nebo na jakýkoli jiný závazek odporující úmyslům španělského krále, vazby, které Jeho Královská Výsost naváže, vyvolají otevřenou roztržku mezi Jeho Katolickým Veličenstvem a jí, nesmírné škody francouzské koruně stejně jako španělské a jistě stejnou újmu soukromým a osobním zájmům jednoho i druhého z obou panovníků. Provana, savojský ministr, kterého k tomu Cellamare podnítil, přednesl své námitky tak důrazně, že si oba lichotili, že se regent omezil na to, aby dal Stanhopovi pěkná slova, a že Jeho Královská Výsost, aniž by cokoli uzavřela, bude získávat čas a s rozhodnutím vyčká, dokud nedostane odpovědi z Vídně a neuvidí, jaký úspěch bude mít připlutí španělského loďstva k italským břehům a vylodění španělských vojsk. Záleželo jen na Cellamarovi, aby se těchto představ zbavil. Stanhope, s nímž se sešel, mu své smýšlení netajil; ukázal se jako velmi zarputilý obhájce projektu čtverspolku, v té době pokládaného za jistý prostředek k udržení míru v Evropě.

Cellamare napřel všechnu svou výmluvnost, aby tento plán potíral a ukázal jeho nespravedlnost; dosáhl jen toho, že se přesvědčil, že Stanhope stejně jako ostatní angličtí ministři usiluje o to, aby zasel žárlivost mezi francouzský a španělský dvůr, a že jeho úskoky směřují k tomu, aby sicilského krále učinil stejně podezřelým v Paříži i v Madridu, a tak oba dvory připravil o jeho pomoc. Upozornil na to Provanu, kterého ostatně znepokojily rozhodné řeči anglického ministra, neboť ten bez nejmenší pochybnosti tvrdil, že španělský král bez váhání přijme projekt, který mu Stanhope neprodleně ponese. Stanhope tvrdil, že to ví najisto od vyslance svého krále v Madridu. Se stejnou jistotou dodal, že Jeho Katolické Veličenstvo opustí zájmy sicilského krále a spojí své zbraně se zbraněmi spojenců, aby tohoto panovníka připravilo o jeho nové království, jestliže anglický král povolí v článku o Sardinii.[2] Cellamare uvedl do pohybu ještě moskevského vyslance. Car, netrpělivě toužící hrát roli v Německu a vměšovat se do záležitostí Říše, chtěl svého záměru dosáhnout spojením se švédským králem, přičemž za záminku si bral obhajobu práv meklenburského vévody. Jeho záměry sahaly ještě dál: chtěl se pomstít anglickému králi tím, že uplatní práva krále Jakuba. Chtěl tohoto panovníka přimět k válce ve

2. **Vysvětlivka:** Podle plánu čtverspolku měl sicilský král Viktor Amadeus II. vydat Sicílii císaři a dostat náhradou Sardinii, kterou Španělsko roku 1717 obsadilo a kterou mělo vrátit.

Skotsku a podpořit ho armádou o šedesáti tisících mužů, zatímco car by k jeho podpoře držel v Baltském moři loďstvo o čtyřiceti řadových lodích a několik galér.

Tento projekt byl domluven se švédským králem, který nebyl na krále Jiřího o nic méně rozhořčen a o nic méně než car si nepřál pomstít se za jeho věrolomnost; Cellamare proto z rozkazu svého pána vyslal do Stockholmu tajného emisara, a mezitím panovala důvěrná shoda mezi španělským a moskevským ministrem, kteří oba sídlili v Paříži. Moskevský ministr tedy mluvil s regentem slovy, která mu předepsal Cellamare, a aby podpořil námitky, které Jeho Královské Výsosti předložil proti čtverspolku, ujistil ho, že všechno je připraveno k tomu, aby mezi severními panovníky neprodleně vzniklo spojenectví, které bude stejně užitečné Francii jako zachování míru, protože zabrání císaři i anglickému králi narušovat jedno i druhé; že by tedy pro krále bylo užitečnější a výhodnější tato spojení podporovat a přistoupit k nim než trvat na podpoře projektu navrženého anglickým králem. Tyto marné námitky regent obešel vlídnou a zdvořilou odpovědí, s níž moskevský vyslanec nebyl spokojen. Požádal Cellamara, aby o ní zpravil španělského krále a vyžádal si od něho určité rozkazy i plné moci, aby spolu mohli jednat, až přijdou carovy odpovědi, a vytvořit ligu, která by dokázala čelit lize Francouzů a Angličanů, neboť už nebylo možné pochybovat, že zhoubný projekt Francie a Anglie bude neprodleně uskutečněn. Holanďané se dokonce začínali ukazovat povolnějšími a ministři regentství, kteří viděli počínání francouzského velvyslance v Haagu, se zřejmě nechávali strhnout proudem.

Cellamare tedy začínal omezovat své naděje a zakládat je výhradně na náladách ve prospěch španělského krále, které, jak se domníval, ve Francii pozoroval. Sbíral řeči, které se vedly mezi lidmi, a ať už aby se zalíbil Jeho Katolickému Veličenstvu, nebo aby se zavděčil Alberonimu, ujišťoval, že Francouzi mluví se stejnou radostí jako údivem o loďstvu, které Španělsko vypravilo na moře, že veřejná přání provázejí šťastný úspěch tohoto podniku a že jestliže dvůr smýšlí jinak, soukromé zájmy těch, kdo vládnou, nebrání národu dávat najevo své smýšlení. Při těchto příznivých náladách Cellamare podle svých slov dál pěstoval vinici, aniž však vztahoval ruku ke sklizni plodů, které ještě nedozrály. Už se veřejně prodávaly první hrozny, určené k osvěžení úst těch, kdo měli čepovat víno; potom se chystalo nosit každý den na trh ostatní, které ještě ležely na slámě. Pod těmito obraznými výrazy Cellamare skrýval své tajné pletichy, avšak netajil se nadějí, kterou pojal, že brzy dojde k roztržce mezi dvorem a parlamentem, a byl přesvědčen, že její hlučné důsledky přinesou velké změny. Počítal s tím, že parlament má oporu ve vévodovi du Maine, v hraběti z Toulouse a v maršálech z Villeroy a z Villars, a že konečně se regent při náladě, v jaké se mysli nacházely, bude přinejmenším stejně jako Angličané obávat dospět k otevřené roztržce se Španělskem — k události, které se podle přesvědčení ministrů Jeho Katolického Veličenstva bude anglický král vyhýbat s krajní pečlivostí; byli dokonce přesvědčeni, že cesta hraběte Stanhopa do Madridu

dokazuje přání anglického dvora najít nějaký prostředek, jak nedospět k roztržce, která by se anglickému národu jistě velmi nelíbila.

Tato obava na regenta a krále Jiřího příliš nepůsobila. Stanhope upravil články smlouvy; obtíže, které odkládaly její provedení, se urovnaly. Hlavní z nich se týkala posádek, které měly být umístěny v toskánských pevnostech.[3] Anglický ministr tento článek formuloval tak, že už nepochyboval, že projde díky ohledům, které do něj podle svého mínění vnesl. Císařův velvyslanec se s ním ukázal spokojen, a protože spokojenost tohoto panovníka byla tím, oč anglickému králi šlo, Stanhope měl vše za hotové, jestliže se smlouva bude líbit vídeňskému dvoru. O španělský dvůr se staral mnohem méně, a kdyby Alberoni zamýšlel splnit své hrozby, že se uchýlí k nejkrajnějším násilnostem vůči anglickým obchodníkům ve Španělsku, prostředkem, jímž chtěl anglický ministr tyto násilnosti potlačit, bylo neprodleně o nich zpravit admirála Bynga. Bylo také třeba přerušit veškerou shodu mezi španělským a sicilským králem, neboť bylo dost nejisté, jaká spojení spolu tito panovníci mohli uzavřít.

Sicilský král, který stále rád vyjednával, míval v Madridu ministry s veřejnou hodností i několik tajných agentů. Provana byl stále v Paříži bez oficiální hodnosti, ale velmi pozorně sledoval všechny Stanhopovy kroky a velmi pečlivě sděloval svému pánovi, co se o nich mohl dozvědět. Dosud věřil, že zájem tohoto panovníka a zájem španělského krále jsou tytéž, a z toho důvodu pečlivě pěstoval vztahy se španělským velvyslancem. Ten byl zase přesvědčen, že jeho král musí brát ohled na sicilského krále, a na tomto základě nic neopomněl, aby Provanu utvrdil ve smýšlení, jež projevoval, a aby ho varoval před úskoky, jichž podle jeho slov Francie a Anglie užívaly, aby rozsévaly podezření a vyvolaly neshody mezi madridským a turínským dvorem. Ukázal tedy Provanovi jasnou a rozhodnou odpověď, kterou Alberoni dal plukovníku Stanhopovi ohledně projektu smlouvy. Tento důkaz však nebyl dost silný, aby vykořenil nedůvěru ministra savojského vévody, a Provana, přesvědčený, že i španělskému králi se hodí být se sicilským králem dokonale zajedno, přesto pochyboval, zda se ho Jeho Katolické Veličenstvo zastane horlivě a upřímně. Stanhope nezapomněl svými řečmi přidat k obavám, které mu Provana dal najevo, nové znepokojení. Řekl mu, že jeho panovník se musí mít na pozoru před Alberoniho klamnými sliby; že španělský král by projekt míru už podepsal, kdyby k podmínkám navrženým Jeho Katolickému Veličenstvu bylo v jeho prospěch připojeno postoupení. Stanhope dodal, že se s tím Alberoni svěřil plukovníku Stanhopovi, jeho bratranci, anglickému vyslanci v Madridu, a dokonce nabízel, že projekt přijme i nyní, navzdory vylodění, které španělské loďstvo možná už mezitím v Itálii provedlo; a že navíc řekl, že se toto loďstvo spojí s anglickou

3. **Vysvětlivka:** Plán čtverspolku přiznával synovi Filipa V. a Alžběty Farnese, infantovi Donu Carlosovi, nástupnictví v Toskánsku a Parmě, kde hrozilo vymření vládnoucích rodů; jako záruka měly být do tamních pevností umístěny švýcarské posádky.

eskadrou, aby spolu dobyly Sicílii. Provana, překvapen, Stanhopovy řeči vyvracel a říkal, že mu Cellamare ukázal Alberoniho dopisy, které přímo odporují zprávám plukovníka Stanhopa. Hrabě Stanhope odpověděl, že Alberoni mluví dvojím jazykem; že Angličany oklame, jestliže se loďstvu podnik zdaří, a jestliže podnik selže, bude sicilský král obětován; že ostatně tak prozíravý a osvícený panovník musí poznat, že ze spojenectví, které by uzavřel se Španělskem, nemůže v Itálii očekávat žádnou trvalou výhodu, protože příští rok by se mu císař pomstil za spojení uzavřená k jeho škodě; že jedinou cestou, jak získat výhody, jejichž trvání by bylo jisté, je přistoupit k navrženému spojenectví.

Regent mluvil s Provanou ještě otevřeněji, a když viděl, že ten stále kolísá mezi posledními řečmi hraběte Stanhopa a opačnými ujištěními Alberoniho, nabídl mu sázku, že španělské loďstvo pluje k Sicílii a že vylodí vojsko na břehu tohoto ostrova. Regent dodal, že sicilského krále podezírají, že je v této věci ve shodě se španělským králem a dokonce ochoten vydat Španělům do rukou některé sicilské pevnosti jako záruku smlouvy. Provana, překvapen, chtěl toto podezření, urážlivé pro jeho pána, rozptýlit. Ujistil, že jeho panovník bude ze všech sil podporovat odpor, který regent postaví záměrům španělského krále, bude-li chtít Jeho Královská Výsost dohodnout se s ním na prostředcích; ta však odpověděla, že své kroky zařídí podle událostí, které přinese podnik španělského loďstva, mír císaře s Turky a severní liga; že dokud se tyto velké záležitosti nerozuzlí, neodpovídá zájmům krále, aby se rozhodně postavil na některou stranu; že na tomto základě právě prohlásila hraběti Stanhopovi, že podepíše čtverspolek teprve tehdy, až císař upustí od námitky, kterou vznášel proti projektu míru, a až Holanďané přistoupí ke spojenectví jako ručitelé za sliby anglického krále; dodala, že předvídá, že se toho Holanďané budou jen neradi ujímat, a že na druhé straně najde Angličany neochotné rozejít se se Španělskem jako první a zdrženlivé ze strachu, aby nevystavili nebezpečí svůj obchod. Mezi francouzským a anglickým dvorem však bylo všechno ujednáno; obě strany se zavazovaly podepsat konvenci, podle níž král a anglický král nepřipustí žádnou změnu projektu mírové smlouvy. Projekt měl být do konvence vložen doslovně, stejně jako slib podepsat jej, jakmile císařův ministr v Londýně dostane plnou moc podepsat jej rovněž jménem svého pána.

Právě při této příležitosti odepřel svůj podpis maršál z Huxelles, předseda rady zřízené pro zahraniční věci. Hrabě z Cheverny, člen téže rady, která ještě trvala, se ukázal povolnějším. Španělský velvyslanec, přesvědčený o smýšlení prvního z nich, stále počítal s tím, že Stanhopovo naléhání vyzní naprázdno a že francouzský dvůr má ještě daleko k tomu, aby čtverspolek podepsal. Viděl však podle svých slov hustý a černý mrak, který bylo třeba rozptýlit; spoléhaje se však na svou výmluvnost, lichotil si, že temnotu projasní spisem, který sepsal, aby potíral anglické námitky a vyjednávání, o jehož uzavření tehdy šlo. V Paříži se říkalo, že bylo uzavřeno před několika dny při večeři, kterou regent dal Stanhopovi na zámku Saint-Cloud.

Cellamare tomu nemohl uvěřit, neboť byl přesvědčen, že Jeho Královská Výsost čeká na návrat kurýra vyslaného do Vídně a že až do jeho příjezdu Stanhopovo naléhání regentovou vůlí neotřese. Chvíle se mu tedy zdála vhodná k tomu, aby spis, který sepsal proti návrhům anglického ministra, předal Jeho Královské Výsosti a potom maršálům z Huxelles a z Villeroy. Kromě síly důvodů obsažených v tomto spisu Cellamare mnoho očekával od moskevského a sicilského ministra. První se čtverspolku otevřeně stavěl na odpor až do té míry, že regentovi předložil spis, v němž jej potíral. Druhý nic neopomněl, aby Jeho Královskou Výsost odvrátil od tak těsného spojení s Angličany. Vylíčil povahu a zásady tohoto národa barvami, které se nejlépe hodily k tomu, aby každého Francouze odradily od důvěry v něj; Provanova horlivost však ochabovala, už nevěděl, jakou řečí má mluvit, a v posledních dnech se zdál zcela bez sebe a zdrcen tím, že se od Stairse dozvěděl, že španělské loďstvo pluje k Sicílii.

Cellamare nedokázal Stairsovým jistým ujištěním postavit nic jiného než mlhavé úvahy a domněnky, že španělské síly budou jednat jen ve shodě se sicilským králem, přičemž přiznával, že naprosto nezná rozkazy, jimiž byli pověřeni velitelé loďstva a vojsk. Bylo pravda, že ho o nich Alberoni nezpravil; sdělil mu však pod velkým tajemstvím a oklikou tvrdé návrhy, které španělský král učinil sicilskému králi, a Cellamare vypátral, že navzdory tajemství, které mu bylo uloženo, se o těchto návrzích dozvěděl regent. Nemohlo to být od turínského dvora, neboť sicilský král si tehdy ještě lichotil, že v Madridu se svým vyjednáváním uspěje; myslel si, že učinil všechny nabídky, jaké od něho španělský král mohl očekávat a žádat, a jestliže španělský král tak dlouho mlčel, sicilský král to zřejmě připisoval jen jeho přání vidět, než uzavře, jaký úspěch budou mít jeho první výpravy. Byl přesvědčen — a totéž si myslilo i několik španělských ministrů —, že bez důvěrného spojení s ním Španělsko ve svých plánech neuspěje; že kdyby se shoda náležitě upevnila a podniky se prováděly ve vzájemné dohodě, Milánsko by bylo brzy vyrváno Císařským, kteří už dokonce pomýšleli stáhnout svá vojska do Pizzighettone a do Mantovy. Alberoni však, zaujatý vlastními schopnostmi a opojený tím, co podle svého mínění pro Španělsko vykonal, počítal s tím, že se obejde bez spojenectví a pomoci všech mocností Evropy; jist si úspěchem svých plánů, zabýval se už jen tím, co se o něm říká v cizích zemích. Doufal, že jeho zvědavost bude odměněna chválou, jíž budou ze všech stran zahrnovat jeho rozum, bdělost a činorodost, a lichotivým srovnáním, jež podle něho měl každý činit mezi dřívější bídou, do níž byli španělští králové už dlouho přivedeni, a stavem lesku, síly a moci, k němuž jeho péče konečně znovu pozvedla krále Filipa. Nadání takového ministra, v jeho vlastních očích nekonečně převyšujícího všechny, kdo ho na podobných místech předcházeli, vděčilo podle jeho slov Jeho Katolické Veličenstvo za štěstí, že se na ně od nynějška hledí s úctou a nezachází se s ním jako s bezvýznamným človíčkem.

Chtěl, aby tyto vznešené představy byly šířeny především v Holandsku, protože přistoupení republiky ke čtverspolku bylo stále nejisté. Cellamare, Monteleón a Beretti, jakožto ministři španělského krále, kteří měli nejlepší příležitost působit s užitkem na generální stavy, ať písemně, či ústně, proto dostali nové a naléhavé rozkazy, aby vynaložili všechnu svou obratnost a obrátili veškerou pozornost republiky k neblahým následkům, kterých se musí pro svou vládu obávat, jestliže se dá strhnout naléháním, jímž ji nepřestávali přemlouvat, aby přistoupila ke čtverspolku. Tito ministři o něm měli mluvit bez ohledů jako o projektu nespravedlivém, ohavném a zločinném, jehož jediným cílem je hájit soukromé a osobní zájmy krále Jiřího a zájmy regentovy; o projektu tak zavrženíhodném, říkal Alberoni, že se celý svět diví, že ho Holandsko vůbec vyslechlo; že toho brzy bude litovat a pokorně přizná, že už tím, že ho vyslechlo, si dalo provaz na krk. Tyto invektivy a tolik přívlastků, jež Alberonimu diktovala vášeň, by však i podle jeho vlastního přiznání odpadly, kdyby Angličané nabídli navrácení Gibraltaru; aby se ho však dosáhlo, bylo podle Alberoniho mínění třeba mít v Londýně velvyslance věrnějšího svému pánovi, než byl Monteleón španělskému králi. Kardinál ho obviňoval, že v Anglii provozuje mnohem víc řemeslo kupce než ministra. Vyčítal mu, že říká, že mu londýnský vzduch škodí a že tam chřadne jeho zdraví — záminka, kterou hledá, aby mohl někde v klidu užívat svých nepoctivých zisků; je ve své sféře stejně odsouzeníhodný jako ve své Cadogan, notorický zloděj, dokonalý darebák, který z Flander odvezl přes dvě stě tisíc pistolí, nepočítaje jiné, neznámé krádeže, zkrátka pravý ministr nepravosti.

Zatímco Alberoni v Madridu řečnil, Cadogan v Holandsku jednal, a aby tuto republiku přiměl ke čtverspolku přistoupit, nešetřil dary ani sliby. Příbuzní jeho manželky, mocní v Amsterodamu, se snažili, aby prostředky, jichž užíval k zajištění úspěchu svých vyjednávání, přinesly užitek. Soukromé osoby, ba i sami magistrátní úředníci, zlákaní vidinou zisku, který snad nepokládali za odporující zájmům své vlasti, si bez skrupulí dovolovali jednat a radit ke škodě Španělska. Beretti se navzdory své prudkosti podřizoval nutnosti doby; radil svému pánovi, aby se přetvařoval, odložil veškerou nevoli a jen si povšiml těch, kdo v těchto těžkých časech projeví dobré úmysly. Mezi ně počítal Vander Dussena, předsedu deputace provincie Zéland, který ho zcela nedávno ujistil, že si tato provincie přeje pro španělského krále všechno dobré a že zkušenost ukáže, jak se zachová. Beretti se dále opíral o neochotu a obavu, kterou provincie Holandsko a zvlášť město Amsterodam až dosud projevovaly, zavázat republiku, aby nesla část nákladů války, kterou by navržená smlouva mohla vyvolat, tím spíše, že tyto výdaje by dopadly hlavně na toto město a tuto provincii, které při rozvrhování vždy nesou nejtěžší díl státních břemen.

Skutečně se o něco dříve konala porada mezi oběma anglickými ministry v Holandsku, úřadujícím purkmistrem Pancrasem a Buysem, pensionářem města

Amsterodamu. Buys Angličanům vyložil, že jedna z klauzulí projektu spojenectví zní: „Jestliže by nešťastnou náhodou nebyly přijaty všechny podmínky, učiní spojenci vhodná opatření, aby zajistili jejich splnění a obnovení klidu v Itálii." Že taková klauzule vyvolává ve Spojených provinciích oprávněné znepokojení, protože jim dává důvod obávat se, že budou vázány a nuceny přistoupit na všechna opatření, která Anglie v budoucnu navrhne. Pancras a Buys prohlásili, že taková pochybnost nevychází ani tak od nich jako od ostatních poslanců, ale že je naprosto nutné ji odstranit. Angličtí ministři vyhověli návrhu obou magistrátních úředníků, a aby rozptýlili obavy Spojených provincií, ujistili je, že v případě odmítnutí budou zavázány jen k tomu, aby se spojenci spojily své úsilí, naléhání a kroky a dohodly se s nimi na opatřeních, jež budou uznána za nejvhodnější; že tedy budou mít úplnou svobodu přijmout nebo odmítnout opatření, která jim budou navržena, jakož i navrhnout taková, jež budou samy pokládat za příhodnější, ať už pro zájem svého státu, nebo pro splnění hlavního cíle smlouvy. Takové prohlášení, učiněné ústně poslancům pro tajné záležitosti, se zdálo dostačující, aby uklidnilo podezření slabých a puntičkářských duchů a přimělo provincii Holandsko ke smlouvě přistoupit. Po tomto kroku si Angličané slibovali, že generální stavy budou příliš zavázány, než aby mohly couvnout. Byli spokojeni s upřímností a dobrou vůlí Pancrase a Buyse; neméně spokojeni byli s upřímností a dobrou vůlí Duywenwordeho, kterého později přizvali k poradě o téže věci. Všichni jednomyslně usoudili, že nestačí, aby navržené prohlášení učinila jen Anglie; že je nutné, aby je zároveň učinila i Francie prostřednictvím svého velvyslance. Domnívali se, že Châteauneuf se nebude zdráhat učinit je tak, jak si přejí, protože už amsterodamským poslancům řekl něco rovnocenného tomu, co se od něho žádalo. Protože však šlo o prohlášení jménem krále, pochopili, že ministr Jeho Veličenstva potřebuje zvláštní a přesný rozkaz, aby se o tom mohl vyjádřit před poslanci pro tajné záležitosti; a aby tento rozkaz od regenta získali, upozornili ministry anglického krále v Londýně, že je nutné přimět abbého Duboise, aby o tom důrazně napsal Jeho Královské Výsosti. Châteauneufovy úmysly a jednání pokládali za velmi podezřelé; sledovali i jeho sebemenší kroky. Kdykoli vyslal kurýra do Francie, obviňovali ho, že tajně pracuje na tom, aby dvůr svedl falešnými zprávami. V Holandsku se objevil spis proti spojenectví; za jeho autora byl pokládán jakýsi d'Épine, agent savojského vévody u generálních stavů; angličtí ministři rozhlašovali, že byl sepsán ve shodě s francouzským velvyslancem a že se na díle podílel jeho synovec jezuita. Otevřeně si stěžovali na řeči, které Châteauneuf vedl před greffierem Fagelem; tvrdili, že tento ministr řekl, že změny v Anglii jsou tak časté, že regent nemůže na pomoc této koruny spoléhat a že by bylo proti prozíravosti vstupovat do závazků, které by Francii jistě zavlekly do války, jestliže se s ní generální stavy nespojí. Jim samým Châteauneuf řekl, že král počítá s tím, že republika otevřeně a upřímně ponese svůj díl výdajů a rizik, a protože regent má dát své dobré peníze, očekává také, že stát učiní

totéž v poměru ke svému podílu; že Jeho Královská Výsost by se do této záležitosti nikdy nepustila, kdyby nebyla výslovně ujištěna, že tomu tak bude. Na základě takových řečí se Angličané cítili oprávněni tvrdit, že se Châteauneuf zpronevěřil svému úřadu, neboť podle jejich mínění bylo zločinem naléhat na generální stavy, aby souhlasily s tím, co mělo být vyhrazeno pro tajné články, dříve než republika učiní rozhodnutí o spojenectví; to znamenalo jednat proti přijatým opatřením a kazit věci v Holandsku, kde jistým prostředkem, jak je zmařit, bylo uspěchat je; obratný a upřímný vyjednavač měl vědět, že stát lze k souhlasu s projektem smlouvy přivést jen postupně; měl z této zásady vycházet, a Châteauneuf proto nebyl omluvitelný, neboť věděl, že amsterodamští poslanci chápou své podpisy tak, že je zavazují podílet se na všech opatřeních, jež budou uznána za nutná k provedení smlouvy, avšak jen nakolik to dovolí jejich rozpory a špatný stav jejich financí. Navzdory této výhradě, kterou bylo možno skutečně pokládat za prostředek, jejž anglický král ponechával Holanďanům, aby se vyhnuli jakémukoli příspěvku na výdaje války, kterou smlouva mohla vyvolat, ministři tohoto panovníka nemohli Châteauneufovi odpustit, že dal regentovi na srozuměnou, že generální stavy, přistoupí-li ke smlouvě, budou povinny jen k pouhému zprostředkování svých dobrých služeb. Podle jejich mínění bylo zločinem francouzského velvyslance, že svým jednáním a řečmi zavdal podnět k urážlivým podezřením o čistotě regentových úmyslů; ujistili svého krále, že prohlášení, které si někteří poslanci žádali, je akt, který nezavazuje ani Francii, ani Anglii, že o něm dokonce nebyla učiněna zmínka v rejstříku stavů; že pensionář pouze ve svých soukromých poznámkách na spodku rejstříku uvedl, jakými slovy si poslanci přejí, aby prohlášení bylo formulováno. Slova zněla takto: „Jestliže by proti všemu očekávání španělský a sicilský král odmítli přijmout podmínky pro ně v uvedené smlouvě stanovené a bylo by nutné učinit další opatření, budou mít generální stavy úplnou svobodu rozhodovat o uvedených opatřeních, stejně jako ji měly před podpisem smlouvy."

Cadogan a Whitworth tedy tvrdili, že průtah, s nímž Châteauneuf otálel vyjádřit se před poslanci pro tajné záležitosti stejně jako oni, je černá zlomyslnost a úmyslná snaha smlouvu zamotat; že takový průtah může vyvolat nevídanou žárlivost; a na tomto základě naléhali na svého krále, aby si toto prohlášení od Francie důrazně vyžádal jako nezbytný prostředek, jak konečně ukončit nerozhodnost některých provincií, které ještě váhaly projekt spojenectví podepsat, ačkoli většina poslanců hlavních měst Holandska byla zmocněna se smlouvou souhlasit. Pensionář Heinsius a ostatní holandští ministři, kteří byli vždy pokládáni za přátele a stoupence Anglie, vynakládali všechnu péči, aby přemohli odpor některých amsterodamských magistrátních úředníků, až příliš přesvědčených, že protože hlavní dobro republiky spočívá v tom, aby zůstala v klidu, nehodí se jí zaplétat se do nových nesnází, které by projekt, o nějž šlo, mohl přinést. Také někteří magistrátní úředníci ostatních velkých měst provincie Holandsko byli téhož mínění. Bylo třeba

tyto nepoddajné duchy získat a vštípit jim ještě před shromážděním stavů provincie jednomyslné smýšlení, aby všichni společně přispěli k přijetí smlouvy.

Věc byla den ode dne naléhavější, neboť car tehdy znepokojoval všechny severní mocnosti pohyby, které nechával provádět své loďstvo. Anglický král i Holanďané byli stejně znepokojeni známkami, které podle svého domnění viděli, blížícího se míru, po němž by následovala tajná spojení mezi švédským králem a Moskovanem. Několik cest barona Görtze, důvěrného ministra švédského krále, dodávalo váhy podezření ze spojenectví mezi oběma panovníky a ze spojení jejich loďstev. Španělský velvyslanec v Holandsku si víc než kdokoli jiný lichotil nadějí na diverzi ze severu a připisoval si všechnu zásluhu za to, co by přinesla příznivého zájmům jeho pána; přisvojoval si také slávu za nerozhodnost, ba i za odpor, který provincie Holandsko projevovala k přijetí smlouvy pokaždé, když se stavy provincie rozešly, aniž by v této věci přijaly usnesení. Znepokojení, které tajná jednání mezi švédským králem a carem vyvolala, však brzy pominulo. Car nechtěl opustit pruského krále a švédský král tehdy odmítal jednat s carovými přáteli. Doba nebyla příznivá k tomu, aby se získalo zpět, čeho pruský král nabyl v Pomořansku.[4] Švédský král, čekající na šťastnou chvíli, se s Moskovany nedokázal dohodnout. Car tedy změnil úmysl a podnikl několik kroků ke smíru s anglickým králem. Nic si král Jiří nemohl přát víc. Ve válce proti Moskvě mohl on i Angličané jen ztratit; její důsledky mohly být osudné pro jeho německé státy, a pokud jde o Angličany, válka by bez užitku zničila obchod pro národ výhodný. Bylo ostatně v zájmu tohoto panovníka udržet v Evropě mír, a válka mohla dát podnět k převratům ve Velké Británii. Přesvědčen o této pravdě, projevoval vroucí touhu vyhnout se jakékoli roztržce se Španělskem. Vychvaloval dobré služby, které této koruně prokázal, aby nastolil všeobecný mír v Evropě. Stěžoval si na špatné zacházení, kterého se mu od španělského dvora dostávalo výměnou za jeho pozornosti a horlivost vůči tomuto dvoru. Stěžoval si však něžně, a Stanhope dostal rozkaz vážit slova, která pronese v Madridu, a přednést své námitky tak, aby španělský král, přesvědčený o dobrých důvodech a přátelství anglického krále, byl ochoten změnit své chování vůči němu. Nancré byl anglickým ministrům podezřelý. Stanhope dostal rozkaz požádat ho, aby byl svědkem námitek, které přednese, a aby ho doprovázel na audienci u Alberoniho. Monteleón, Stanhopův přítel, podezíraný dokonce, že mu záleží na tom, aby se zalíbil anglickému králi a jeho ministrům, nic neopomněl, aby vyjednavači připravil příznivé přijetí u madridského dvora, ostatně přesvědčen, že v Londýně pocítí následky toho, jak bude tento hrabě, důvěrný ministr anglického krále, ve Španělsku přijat. Ujistil tedy na základě vlastní znalosti, že hrabě Stanhope byl vždy zvlášť nakloněn zájmům Španělska, že je pokládá za neoddělitelné od zájmů

4. **Vysvětlivka:** Prusko se za severní války zmocnilo švédského Štětína a části Předního Pomořanska; Švédsko mu je postoupilo stockholmským mírem roku 1720.

Anglie, a na slovo Craggse, druhého anglického státního sekretáře, se směle zaručil, že účelem Stanhopovy cesty do Madridu je přinést Jeho Katolickému Veličenstvu nejen ujištění, ale i důkazy přátelství, které k němu anglický král chová, a zcela zvláštní pozornosti tohoto panovníka k zájmům Španělska. S tímto úmyslem tedy Stanhope zkusí všechny možné prostředky, aby nastolil veřejný klid trvalým mírem mezi císařem a španělským králem; jinak by ministr takového postavení zůstal klidně u svého pána a nevystavoval se rizikům dlouhé nepřítomnosti jen proto, aby byl doručitelem návrhů málo slučitelných se ctí a spokojeností velkého krále, jakým je španělský král; a z těchto úvah Monteleón vyvodil, že tato cesta nemůže Španělsku nijak uškodit. Avšak když přeháněl mimořádnou náklonnost krále Jiřího, jakož i jeho horlivost a poctivost jeho úmyslů ve prospěch míru, řekl velmi jasně, a jako nezvratný důkaz smýšlení tohoto panovníka, že se anglický král prohlásí za nepřítele toho, kdo odmítne přijmout návrh, který učinil.

Veřejnost měla důvod soudit, že odmítnutí nepřijde ze strany císaře, a Monteleón, dobře zpravený o stavu evropských záležitostí, by stěží mohl myslet jinak. Protože se mu však hodilo, aby jeho král byl přesvědčen o upřímnosti anglického krále a jeho ministrů, ujistil, že hrozba tohoto panovníka se týká výhradně vídeňského dvora; opíral se přitom o to, že Craggs řekl, že tento dvůr je neústupný v podmínkách projektu, že tvrdošíjně odmítá záruky požadované pro nástupnictví v Parmě a Toskánsku, že se stejnou povýšeností zamítá navržené změny a konečně i ostatní podmínky pokládané za tak nutné, že bez nich nemohou prostředníci převzít odpovědnost za provedení smluv; že však jestliže bude příliš nesnadný, povzbuzen nadějí na brzký mír s Turky, bude snadné plán změnit, protože jeho nároky jsou známy; že tehdy španělský král pozná nespravedlnost těch, kdo mu anglickou vládu líčí jako stranící císaři. Bývají chvíle, kdy panovníci nejtěsněji spjatí zájmy smýšlejí rozdílně, jednota mezi nimi je však důvěrná. Tato různost názorů je jen mrak, který na několik okamžiků zastře světlo slunce, aniž by je uhasil. Vídeňská rada provedla v projektu zaslaném z Londýna několik změn. Angličtí ministři tento odpor ze strany Němců neschválili, avšak škrty, které pak angličtí ministři provedli, nemohly jednotu mezi oběma dvory narušit; a londýnský dvůr, pracující výhradně pro velikost a prospěch rakouského domu, si byl dobře jist, že císař se jeho rozhodnutím poddá: neméně si byl jist poddajností Francie. Abbé Dubois prohlásil, že Francie udělá všechno, co bude chtít anglický král, a že mu regent přikazuje podepsat všechno, co mu Jeho Britské Veličenstvo uzná za vhodné předepsat. Angličtí ministři, páni nad uzavřením smlouvy, je tedy odkládali jen proto, aby se pokusili přimět císaře, aby upustil od podmínek, které k projektu připojil, nebo aby si získali čest za pokusy, třebas marné, které ještě ve Vídni podniknou; nikdo však nevěřil, že by tento dvůr přistoupil na podmínku, kterou Francie požadovala jako podmínku zásadní, totiž umístit do pevností toskánského a parmského vévodství švýcarské posádky vydržované a placené na náklady Francie

a Anglie. Monteleón sám říkal, že kdyby na to císař přistoupil, španělský král by se nemohl vyhnout přijetí projektu. Tyto nejisté úvahy na podstatě věci nic neměnily. Jednota mezi anglickým králem a regentem byla důvěrná, a Stanhope se Stairsem nacházeli v Paříži tytéž nálady, totéž smýšlení, tutéž povolnost, jejichž ujištění abbé Dubois v Londýně neustále obnovoval. Regent a maršál z Huxelles se ještě vyhýbali tomu, aby cizím ministrům přiznali skutečný stav vyjednávání. Cellamare obtěžoval svými námitkami a naléhavými otázkami; odpovídalo se mu suše, že smlouva o čtverspolku ještě není podepsána, ale že je třeba učinit nutná opatření k zajištění klidu v Evropě. To stačilo, aby se duchaplný muž dozvěděl skutečnost, kterou se snažil vypátrat. Bez potíží tedy usoudil, že se horlivě pracuje na dokončení smlouvy; nemaje jiných prostředků, čekal pomoc od výhody času nebo od nestálosti Holandska, konečně od úspěchů, jichž snad španělská armáda v Itálii dosáhne. Alberoni ho nechával v nevědomosti o cíli této výpravy; ale veřejné zprávy o kurzu, jímž se loďstvo ubíralo, začínaly rozptylovat pochybnosti, a usuzovalo se se zdáním jistoty, že záměr španělského krále se týká Sicílie. Věřilo se, že sicilský král je s Jeho Katolickým Veličenstvem dohodnut, protože se nezdálo pravděpodobné, že by podniklo vzdálenou válku bez spojenců, kterou bylo třeba podporovat po moři, a že by chtělo zároveň napadnout rakouský i savojský dům. Předpokládaly se tedy tajné smlouvy mezi španělským a sicilským králem, protože si to žádala prozíravost a státní zájem. Regent řekl Provanovi, že s jistotou ví, že sicilský král stáhl svá vojska z palermského hradu, z Trapani a ze Syrakus, zřejmě proto, aby tam nechal vstoupit španělská vojska. Provana se ze své strany ze všech sil snažil proniknout regentovy úmysly a záměry, a protože v řečech i krocích tohoto prince pozoroval jen časté rozpory, vyvozoval z toho, že hlavním, ba jediným cílem Jeho Královské Výsosti je zajistit Francii mír, aby sobě zajistil korunu. Na základě této zásady Provana upozornil svého pána, že anglický král, aby se klidně udržel na trůně, a vévoda z Orléans, aby na něj vstoupil, budou ze všech sil usilovat o výhody pro španělského krále; že svým záměrům obětují zájmy sicilského krále, budou-li moci za tuto cenu získat Jeho Katolické Veličenstvo pro navržené spojenectví. Protože uzavření smlouvy zůstávalo dosud tajné, ministři, kterým záleželo na tom, aby je zmařili, dál působili na regenta, aby mu vylíčili jeho nevýhody. Carův vyslanec opakoval své naléhání a řekl mu, že jeho pán se marně snažil nastolit v Evropě rovnováhu, jestliže Jeho Královská Výsost podmínkami, na nichž se dohodla, zvrátí opatření, která car učinil, aby zabránil tomu, aby všeobecný mír narušila ctižádost panovníků, jejichž moc už beztak příliš vzrostla. Regent odpověděl, že čtverspolek nepodepsal; že liga, kterou uzavřel s Anglií, mu nijak nebrání spojit se s carem a přispět k dobrým úmyslům tohoto panovníka. Jeho Královská Výsost dodala, že by si přála vidět ho od této chvíle dokonale smířeného se švédským a pruským králem, trojspolek mezi nimi podepsaný a tyto panovníky už připravené k akci: řeči, které nic nestálo pronést, ale které tak málo odpovídaly smýšlení, v jakém se regent tehdy

nacházel, že vytkl maršálovi z Tessé, že zprostředkoval tajné schůzky mezi princem z Cellamare a moskevským ministrem; a o těchto výtkách se brzy dozvěděl hrabě Provana a brzy se donesly až k sicilskému králi. Avšak pozornost, kterou Provana věnoval tomu, aby zjistil, co se děje v tak kritické a choulostivé chvíli pro jeho pána, jeho styky s cizími ministry, kteří tehdy sídlili v Paříži, jeho péče, námaha, intriky, přátelé, zkrátka všechny prostředky, jichž užíval, aby pronikl k pravdě a ke stavu věcí, byly prostředky marné, aby se s jistotou dozvěděl jak skutečný cíl španělského zbrojení, tak stav smlouvy o spojenectví mezi Francií a Anglií. Ještě 15. července nevěděl ani jedno, ani druhé. Klonil se k tomu, aby s celou Paříží věřil, že spojenectví je podepsáno. Regent ho však ujišťoval o opaku tak rozhodně, že se omezil na domněnku, že Jeho Královská Výsost pouze podepsala se Stanhopem zvláštní konvenci, aby zajistila záruku Francie ve prospěch států, které král Jiří držel v Německu, což byla klauzule opomenutá ve smlouvě uzavřené s tímto panovníkem před dvěma lety. Vypravení dvou mimořádných kurýrů vyslaných současně, jednoho do Londýna Stanhopem, druhého do Vídně Königseggem, potvrzovalo pohyb, který se v záležitostech projevoval, ale jehož povaha se dosud nedala rozeznat; Cellamare se domníval, že regent s podpisem spojenectví počká na návrat kurýra vyslaného do Vídně. Říkalo se, že bylo podepsáno po večeři, kterou regent dal Stanhopovi v Saint-Cloud, ale pochybovalo se o tom, a politikové tvrdili, že regent bude své kroky vážit poněkud víc, zvláště po rozruchu, který vyvolal maršál z Huxelles, když odmítl podepsat. Hluk, který toto odmítnutí způsobilo, brzy utichl a neměl žádný účinek. Oba angličtí ministři měli zadostiučinění vidět, jak regent, podnícen jejich stížnostmi, vzplanul a nařídil maršálovi z Huxelles, aby buď podepsal, nebo se vzdal svého úřadu, a jak maršál podepsal. Dosáhli také toho, že Châteauneuf dostal přesné rozkazy řídit se tím, co budou angličtí ministři činit v Haagu, a tím, co uznají za vhodné, aby u generálních stavů činil on sám. Španělští ministři si tedy marně lichotili nadějí na nějaké příznivé usnesení a nějakou pomoc ze strany Holandska. Vykládali ve svůj prospěch průtahy, s nimiž se tato republika vyjadřovala. Její snaha získat čas byla podle nich zjevným znamením touhy vyprostit se z nebezpečného labyrintu, do něhož se ji snažili zatáhnout. Cellamare podněcoval Berettiho, aby generálním stavům dál předkládal, že jejich prozíravost stejně jako jejich zájem velí zachovat dokonalou neutralitu a vyhnout se nejen výdajům, ale také nebezpečí, do něhož je chtějí zavléct jen proto, aby podpořily a hájily záměry a zájmy dvou panovníků, z nichž jeden chce vstoupit na trůn a druhý se udržet na tom, na který ho povznesla štěstěna. Holanďané s rozhodnutím otáleli; ale protože je zdržoval jen strach, dalo se dost dobře usoudit, že miska vah se nakloní na tu stranu, kde bude strach silnější. Španělským velvyslancům u cizích dvorů chyběly instrukce. Alberoni, přesvědčený, že nejjistějším prostředkem, jak uchovat tajemství, je nesdělovat je nikomu, je nechával v naprosté nevědomosti o záměrech, ba i o rozhodnutích jejich krále. Cellamare, nespokojený s Angličany, zejména se

Stairsem, byl nucen vyhledávat jeho společnost, zvát ho k sobě na hostiny, žádat téhož Stairse o oběd v jeho venkovském sídle v naději, že takovým stykem dokáže aspoň vypátrat nějakou okolnost toho, co se děje, jistější než zprávy, které se šířily mezi lidmi. Červenec postupoval, a vše, co Cellamare o španělském loďstvu dosud věděl, bylo, že se z dopisů z Marseille vědělo, že 23. června dorazilo do Cagliari, a že podle obecného mínění vylodí španělská vojska na Sicílii.[5]

5. **Vysvětlivka:** Španělské vojsko se vylodilo na Sicílii počátkem července 1718 nedaleko Palerma; v srpnu 1718 zničila Byngova eskadra španělské loďstvo u mysu Passaro.

Kapitola devátá

Alberoni svěřuje Cellamarovi pošetilé návrhy sicilského krále španělskému králi, který o nich už nechce ani slyšet. — Dvojakost sicilského krále. — Rákóczi v Turecku málo vážený. — Alberoniho smyšlenka. — Zapírá Camocka před plukovníkem Stanhopem. — Alberoni popírá slova plukovníka Stanhopa o Sardinii. — Roztržka mezi Římem a Madridem. — Rozporné důvody. — Ráznost španělské rady. — Aldovrandiho moudrost a opatrnost. — Jeho námitky u papeže. — Špinavá zištnost kardinála Albaniho. — Papežova vrozená bázlivost. — Dělení lví kůže, dřív než je lev zabit. — Tajemství podniku zůstalo zachováno až do dobytí Palerma. — Výhrůžné prohlášení admirála Bynga v Cádizu, na jehož základě má Monteleón rozkaz oznámit v Anglii úskočnou roztržku a odvolání obchodních výsad. — Alberoniho smýšlení o Monteleónovi a Berettim. — Alberoni, zklamaný v nadějích na severu, se čím dál víc věnuje rozvracení Francie zevnitř; nedokáže skrýt svou touhu, aby v ní, nastane-li ten případ, vládl španělský král. — Cizí dobrodruzi, jimž nedůvěřuje. — Hlučná roztržka mezi papežem a španělským králem. — Úvahy.

Nakonec se Alberoni tomuto velvyslanci otevřel: svěřil mu návrhy, které sicilský král učinil španělskému králi, a v důvěře zašel až tak daleko, že mu prozradil, že o nich Jeho Katolické Veličenstvo už nechce slyšet. Ty návrhy zněly tak, že španělský král napadne Neapolské království a zároveň pošle deset tisíc mužů do Lombardie, aby tam působili pod velením sicilského krále. Sicilský král žádal, aby v dobytých pevnostech, jak v Neapolském království, tak v Milánském státě, tvořila posádky z poloviny španělská a z poloviny savojská vojska pod velením savojského důstojníka, jemuž by byla svěřena ostraha pevnosti; aby po dobytí Neapolského království poslal španělský král do Lombardie dvacet tisíc mužů, které Jeho Katolické Veličenstvo bude platit; a aby místo dělostřelectva a střeliva, které do Milánska poslat nemůže, zaplatilo peněžní částky, na nichž se strany dohodnou. Sicilský král kromě toho požadoval milion předem, aby mohl uvést své vojsko do pohybu, a po celou dobu války šedesát tisíc tolarů subsidií měsíčně. Chtěl velet všem vojskům bez rozdílu, španělským stejně neomezeně jako svým, a plně rozhodovat o zimních leženích. Souhlasil, že se rozdělí o kontribuce vybrané v nepřátelské zemi: spokojil se s polovinou a druhou přenechával Španělsku. Tak tvrdé podmínky, diktované jako od pána, podráždily španělského krále i jeho prvního ministra, tím spíše, že věděli, že zatímco je sicilský král předkládal v Madridu, pracoval ve Vídni a usilovně naléhal na uzavření spolku s císařem. Varovali před tím Alberoniho dokonce i Angličané; a sicilský ministr v Madridu, který nemohl popřít, že se ve Vídni zahájilo jednání, se hájil ujišťováním, že se týká jen návrhů na sňatek jedné arcivévodkyně

s piemontským princem a že kromě toho vůbec nejde o Sicílii, jak předpokládaly falešné zprávy. Španělsko, nespokojené se sicilským králem, se tedy bez spojenců pouštělo do toho, aby vyhnalo Němce z Itálie. Španělský král si nemohl dělat ani naději na nějakou diverzi, která by úspěchu jeho záměrů napomohla. Alberoni už prohlédl plány a podniky cara a švédského krále. Poznal, že jsou to přeludy, stejně jako přelud, který si sám vytvořil, že císaři prostřednictvím knížete Rákócziho a jeho vlivu u Porty vzbudí nebezpečné nepřátele; neboť místo vážnosti, o níž se Rákóczi chlubil, že ji u Turků najde, byl nucen, aby si u sultána a jeho ministrů pozvedl postavení, tvrdit, že mu španělský král navrhuje opustit Turecko a přijet převzít velení nad španělskými vojsky, která mu Jeho Katolické Veličenstvo chce svěřit. Aby tento výmysl podložil, namluvil všem, že jistý Boischimène, kterého k němu Alberoni skutečně vyslal, přijel výslovně proto, aby mu tento návrh přednesl. Snažil se Portu přesvědčit, že udržuje s madridským dvorem korespondenci tak čilou, že tam posílá kurýry; a aby se mu to podařilo, využil nedávno ochoty, nebo spíše dychtivosti a netrpělivosti, s níž jeden francouzský důstojník toužil navždy opustit Cařihrad, kam se předtím se stejnou dychtivostí vypravil, přilákán a přesvědčen nadějí, kterou si vytvořil, že se pod Rákócziho ochranou povznese k vysokému postavení. Tento důstojník, jménem Montgaillard, mu nabídl, že do Španělska doveze dopisy, které bude chtít napsat kardinálu Alberonimu. Nabídka byla přijata a důstojník odjel pevně rozhodnut, že se do takového labyrintu už nikdy nevrátí; a aby do něj znovu neupadl, vstoupil do služeb španělského krále a přijal místo v jednom valonském pěším pluku.[1]

Španělský král, přestože neměl spojence, setrval v rozhodnutí, k němuž pevně dospěl, zkusit jedno tažení, a prohlásil, že ať jeho zbraně dosáhnou jakéhokoli úspěchu, bude stejně ochoten přijmout mírové návrhy, budou-li pro něj čestné a takové, jaké vyžaduje bezpečnost Evropy, jejíž klid a svobodu chce zachovat. To odpověděl Alberoni na naléhání plukovníka Stanhopa a zároveň ho ujistil, že plán smlouvy, který Jeho Katolickému Veličenstvu navrhly Francie a Anglie, je tak vzdálen jeho představám, že takový návrh nikdy nepřijme. Přes všechnu tuto pevnost si plukovník přesto všímal, že kardinál, když věděl, že anglické loďstvo vyplulo, mluví o anglických obchodnících ve Španělsku umírněněji a zdrženlivěji. „Jejich osud," říkal, „bude záviset na rozkazech, které admirál Byng dostal od anglického krále." Tento ministr byl přesvědčen, že se tyto rozkazy omezují na to, aby admirál překazil přeplavení a vylodění španělských vojsk v Itálii. Protože podle jeho výpočtu mělo být obojí už provedeno, předpokládal, že Anglie bude mít za to, že vysláním loďstva dostála závazkům, které vůči císaři přijala, aniž by byla povinna je rozšiřovat dál a vést proti Španělsku válku z pouhé svévole. Chtěl

1. **Vysvětlivka:** Valonské pluky, verbované původně ve Španělském Nizozemí, tvořily stálou součást španělské pěchoty i po ztrátě Nizozemí roku 1713.

si anglický dvůr i anglický národ nepohněvat; nevzdával se naděje, že se mu to podaří, i v době, kdy viděl, jak námořní síly této koruny pokrývají moře, aby hájily zájmy císaře a poskytly mu mocnou pomoc proti podnikům španělského krále. Jeden anglický námořní důstojník přešel do služeb Jeho Katolického Veličenstva. Jmenoval se Camocke a plán, jímž kardinálovi dělal naděje, spočíval v tom, že podplatí asi čtyřicet důstojníků anglického loďstva a převede je do španělských služeb, některé dokonce i s loděmi, jimž veleli. Stanhope si stěžoval, že takový návrh byl přijat v době míru a svornosti mezi španělskou a anglickou korunou. Alberoni na tyto stížnosti odpověděl, že nejsou oprávněné; Camocka označil za blouznivce, řekl, že jeho plán je plánem blázna a šílence a že španělský král má nyní ve svých službách víc námořních důstojníků, než jich může zaměstnat. Ujišťoval, že s tímto Camockem nikdy nebyl v žádném spojení a že ho nezná, třebaže z Paříže skutečně dostal několik dopisů v jeho prospěch a Cellamare mu ho zvlášť doporučil. Plukovník Stanhope dosud plán španělského krále neznal a červenec pokročil, aniž věděl jinak než z dohadů a z neurčitých úvah veřejnosti, kam má španělská eskadra namířeno. Soudilo se, že přistane u neapolského nebo sicilského pobřeží, a soudilo se tak i podle častých porad, které měl sicilský ministr s kardinálem — zdání tím klamavější, že bylo pravděpodobné, že španělský král, chce-li přenést válku do Itálie, navázal spojení a dohodl své plány s jediným panovníkem, jehož spojenectví, postup a síly mohly zajistit úspěch podniku a zmařit odpor Němců. Pro kardinála bylo předmětem triumfu nejen skrývat své záměry, ale i klamat falešnými náznaky právě ty, k nimž si nejvíc přál zachovat ohledy. Plukovník Stanhope to sám zakusil a tehdy potřeboval všechen vliv svého bratrance hraběte Stanhopa, aby se u anglického krále ospravedlnil, že příliš lehkomyslně napsal, že španělský král smlouvu přijme, ponechá-li se mu Sardinie. Dovolával se Nancrého jako svědka přiznání, které jim v té věci kardinál učinil. Nancré ze své strany potvrzoval, že tento bod se Stanhopem s Alberonim často znovu a znovu probírali a že tento ministr nikdy neřekl nic, co by mohlo směřovat k odvolání návrhu, který předtím schválil; Alberoni však tu věc naprosto popřel. Spoléhal na události, které podle svého mínění připravil tak prozíravě, že by bylo těžké, aby úspěch nesplnil jeho očekávání; a protože rozhodnutí bylo na spadnutí, počítal s tím, že se brzy zbaví dotěrného naléhání anglického krále i ohledů, které se cítil povinen vůči tomuto panovníkovi zachovávat, a stejně tak že se zbaví veškerého strachu z papežových hrozeb. Doufal konečně, že se zanedlouho pomstí za naprosté odmítnutí svého přeložení do Sevilly a že pomstí krále, svého pána, za přísné rozkazy, které Jeho Svatost právě poslala svému nunciovi v Madridu.

Na základě těchto rozkazů, jimiž Řím madridskému dvoru už dlouho hrozil, dal nuncius Aldrovandi 15. června uzavřít soud nunciatury. Spisy nazývanými monitoria uvědomil biskupy království, že papež pozastavuje všechny milosti, které španělskému králi udělil. Příčinou tohoto pozastavení bylo, jak Jeho Katolické

Veličenstvo naložilo s částkami, které z nich získávalo: velmi odlišně od toho, co uvádělo, když o tyto milosti žádalo, a velmi v rozporu s úmysly Jeho Svatosti. Ta totiž tvrdila, že když španělskému duchovenstvu dovolila podporovat Katolického krále svými příjmy, bylo to proto, aby mu umožnila vyzbrojit eskadru, kterou slíbil poslat do levantských moří, aby se spojila s benátským loďstvem a společně s ním vedla válku proti Turkům; kdežto Španělsko pod falešnou záminkou slíbené pomoci ve skutečnosti vyzbrojilo a vypravilo své loďstvo, aby přeneslo válku do Itálie. Alberoni tvrdil, že král, jeho pán, si výtky, které mu papež činí, nijak nezaslouží. „Jsou nespravedlivé," říkal, „protože Jeho Katolické Veličenstvo právě nyní odolává obléhání Ceuty a Melilly africkými Maury;[2] tím, že hájí obě tato místa jako předsunuté výspy Španělska, chrání království před vpádem nevěřících; a kromě toho jedna z jeho eskader křižuje proti alžírským korzárům." Když tyto důvody vyslovil, usoudil Alberoni, že je třeba užít jiných prostředků, aby uhájil čest krále, svého pána, a udržel ve Španělsku jeho moc proti zásahům římské kurie; a tu nemohl nikdo hájit lépe než nejvyšší soud království. První ministr tedy dal Kastilskou radou rozhodnout, že nuncius, když v důsledku papežových rozkazů uzavřel nunciaturu, se sám zbavil svého diplomatického postavení; že po tomto vzdání nemá být ve Španělsku déle trpěn; a že trpět jeho pobyt déle by znamenalo urážet Jeho Veličenstvo a způsobit značnou škodu jeho službě. Táž rada nařídila, aby všechna monitoria, která nuncius ve Španělsku rozšířil, byla neprodleně odebrána z rukou těch, kdo je obdrželi, a aby údajné pozastavení milostí, které Svatý stolec udělil Jeho Katolickému Veličenstvu, bylo prohlášeno za *nedostatečné*. Když byl takto přerušen veškerý styk mezi Římem a Španělskem, bylo rozhodnuto ustavit juntu složenou z radů Kastilské rady a z kanonistů a pověřit je, aby prozkoumali původ několika zavedených zvyklostí a praxí, pokládaných za zlořády, které byly stejně výhodné pro římskou kurii jako škodlivé pro blaho Španělského království. Jejich Katolická Veličenstva chtěla sama promluvit v soukromí s některými ministry, takže to vypadalo, že tato velmi vážná záležitost, která měla mít závažné následky, je jejich vlastní věcí, a ne věcí kardinála Alberoniho; a ať už chtěl papeže tajnými zprávami vylekat, nebo prostě psal pravdu tak, jak ji podle svého mínění viděl, svěřil se kardinál parmskému vévodovi, že oheň se rozhořel tak, že bez Boží ruky se konce požáru tak brzy nikdo nedočká.

Někteří římští agenti v Madridu, ať už je kardinál svedl, nebo si úsudek utvářeli podle řečí, které slyšeli, se rovněž domnívali, že závazky, které španělský král přijímá, by mohly způsobit církvi značnou ránu; odsuzovali papežovu ukvapenost, velmi vzdálenou trpělivosti, jež tolik sluší společnému otci, a velmi nebezpečnou pro Svatý stolec i pro Španělsko, které obě stejnou měrou vystavovala riziku; kdežto

2. **Vysvětlivka:** Ceutu obléhala s přestávkami od roku 1694 až do roku 1727 vojska marockého sultána Mawláje Ismáíla; i Melilla byla v těchto letech opakovaně napadána.

kdyby Jeho Svatost vyčkala, jak to snadno mohla a jak to měla učinit, až do konce tažení, byla by bez rizika přijala taková rozhodnutí, jaká by podle své moudrosti a podle vývoje událostí uznala za vhodná. Obviňovali ho, že příliš naslouchal a podléhal hnutím své mstivosti proti kardinálu Acquavivovi; papež si totiž na něj trpce stěžoval, přesvědčen, že mu Acquaviva nedodržel slovo, a Jeho Svatost z toho důvodu prohlásila, že s ním už nikdy nebude jednat o žádné záležitosti.

Aldrovandi, muž rozvážný a nuncius milující mír, dost zkušený, aby předvídal, že roztržka mezi římským a madridským dvorem by byla ještě osudnější pro jeho osobní kariéru než pro veřejné záležitosti, chtěl věci vést tak, aby věrně poslechl svého pána, a přitom pokud možno předešel tomu, aby mezi papežem a španělským králem došlo k otevřené roztržce. Dva velcí panovníci se usmíří, ale ministr, jehož rukama roztržka prošla, často zůstane obětován. Aldrovandi tedy podle svých rozkazů uzavřel nunciaturu a rozeslal zmíněná monitoria, aby všechny španělské biskupy uvědomil o pozastavení milostí, které papež španělskému králi udělil. Nuncius dbal na to, aby adresy na těchto dopisech psaly různé ruce, neboť byl přesvědčen, že v Madridu se otevírají všechny dopisy, a zcela jistě dopisy cizích diplomatů, a že volně se propouštějí jen ty, které se dvora netýkají; dopisy adresované biskupům v Indiích dal spolehlivým člověkem dopravit do Cádizu. Když učinil tato opatření a když svého pána poslechl, vylíčil mu důrazně nevýhody roztržky a nesnáze, do nichž se Jeho Svatost uvrhuje závazky, které právě přijala. Chtěla se pomstít španělskému králi a jeho ministrovi, nikoli španělskému národu, na který si Svatý otec neměl proč stěžovat; a ve skutečnosti dopadala pomsta jedině na Španěly. Příjmy z kruciáty[3] a z dalších římských milostí byly pronajaty; španělský král je dostal zaplaceny předem a nájemci bez velkého znepokojení čekali, až spor, který nemohl trvat dlouho, skončí. Velký počet soukromých osob však zaplatil, aby mohly požívat milostí Svatého stolce; například aby po dobu jednoho roku dostaly dispense udělované bulou kruciáty: peníze byly dány, a dispense i jiné milosti byly odvolány. Nuncius v Římě velmi zdůrazňoval stížnosti, které mu toto náhlé a nečekané odvolání přivodilo; kromě toho odkládal svůj odjezd z Madridu, jak nejdéle mohl, a ať už to byla pravda, nebo lest použitá v dobrém úmyslu, omlouval tento odklad tím, že mu španělský král dal navrhnout, aby ještě počkal a zvážil, zda by se nedal najít nějaký prostředek, jak věci dovést ke smíru. Takový odklad se nunciovi zdál méně nebezpečný a méně v rozporu s papežovými úmysly než příliš ukvapený odjezd, který by mohl zavřít dveře jakémukoli narovnání; ale pokud správně posuzoval úmysly Jeho Svatosti, lze se domnívat, že nebyl dost dobře zpraven o všech pákách, jimiž Němci u papeže působili, aby ho zastrašili natolik, že ho přinutí k úplné roztržce se Španělskem.

---

3. **Vysvětlivka:** Kruciáta (*bula de la Santa Cruzada*) byla papežská bula, která za peněžitý příspěvek poskytovala věřícím odpustky a dispense; výnos z jejího prodeje připadal španělským králům.

Papež odolal hrozbám Gallase, císařova velvyslance; Jeho Svatost však nedokázala odolat hrozbám svého synovce, kardinála Albaniho, které byly drtivější než hrozby německého ministra. Tento kardinál Svatému otci už dlouho neustále opakoval, že vídeňský dvůr má velmi oprávněné důvody stěžovat si na stranický, nebo přinejmenším malátný postoj, který Jeho Svatost zaujímá vůči španělskému králi. Španělský král slíbil poslat své lodě do levantského moře; slovo nedodržel, a Jeho Svatost, necitelná k takové urážce, dosud nepodnikla nic ani proti tomuto panovníkovi, ani proti jeho ministrovi. Albani strýci předestíral, čeho se má obávat od vlády, jako je vídeňská, oprávněně podrážděné, která dává hrozné doklady svého hněvu a své pomstychtivosti, i když jí záminky ke stížnostem chybějí. Takový přímluvce sloužil císaři lépe než jeho ministři, a statky, které mu tento panovník uděloval v Neapolském království, ho ujišťovaly o jeho věrnosti. Španělský král mu nemohl, a snad by ani nechtěl, poskytnout výhody převyšující ty, které dostával z Vídně; to byl jediný prostředek, jak ho přimět ke změně strany. Neřídilo ho přátelství ani nenávist; rozhodoval o něm okamžitý prospěch, a ze dne na den přijímal, podle toho, co mu podle jeho mínění víc vyhovovalo, smýšlení opačné tomu, jehož se předtím držel. Jeho prospěch a naděje pro jeho rodinu ho poutaly k císaři. Protože žádná jiná mocnost tyto pohnutky nevyvažovala jinými, silnějšími a téže povahy, pracoval kardinál Albani pro stranu, kterou si zvolil, s úspěchem; nedařilo se mu to ani tak díky důvěře, kterou k němu papež choval, jako spíš proto, že Jeho Svatost byla od přírody bojácná a že bylo snadné přimět ji strachem k činům, které se nejvíc příčily jejímu smýšlení. Tento prostředek, použitý ve vhodnou chvíli, přinutil Jeho Svatost rozejít se se Španělskem; a přece napsala Katolickému králi dopis, v němž mísila stížnosti s hrozbami, nechávala tušit důvody k naději a vyhýbala se tomu, aby se zavázala; bylo z něj patrné, že se obává následků kroku, k němuž ji přiměli, a že kdyby se byla řídila svou povahou, byla by se prostě snažila získat čas, aby viděla, jak dopadnou události tažení, a rozhodla se pro toho, kdo bude šťastnější.

Tehdy bylo ještě možno pochybovat, na kterou stranu se štěstí přikloní. Itálie byla přesvědčena, že španělský král je tajně dohodnut se sicilským králem, protože nebylo pravděpodobné, že by se španělský král pouštěl sám a bez spojenců do obtížné války, a protože Němci, páni Neapole a Milána, by si je snadno udrželi silami, které měli v obou těchto státech. V Římě se věřilo, že spolek je podepsán; nuncius to papeži napsal z Madridu. Stoupenci španělské koruny začínali radit, jak si má počínat, aby se usmířila s Italy a znovu získala jejich náklonnost, o kterou přišla, když předtím vedla válku společně s Francií. K tomu podle nich stačily dva prostředky. Prvním bylo vysvobodit papeže z útisku, který snášel od Němců: jednak

ve věci Comacchia, které císař uchvátil církvi a neprávem je zadržoval,[4] jednak ve prospěch modenského vévody, kterého Císařští chránili na úkor města a území Bologni, v záležitosti vod, jimiž Boloňsku hrozilo zaplavení. Přátelé Španělska počítali s tím, že pro Španělsko bude snadné zařídit, aby bylo Svatému stolci vráceno město Comacchio s jeho příslušenstvím, a ještě snazší přivést k poslušnosti tak malého panovníka, jako je modenský vévoda; že taková služba prokázaná církvi právě v době, kdy si papež vůči Jeho Katolickému Veličenstvu počínal tak špatně, by o to víc dala vyniknout jeho zbožnosti; že by zvětšila podezření, která už Němci měli vůči úmyslům Jeho Svatosti, a to natolik, že by jí nezbylo nic jiného než vrhnout se do náruče panovníka, který se prohlašoval jejím ochráncem právě tehdy, když měl nejvíc důvodů stěžovat si na stranickost, kterou projevovala jeho nepřátelům.

Podle týchž rad nebylo nic snazšího než zmocnit se Modenského státu a přinutit vévodu, aby vrátil Mirandolu, kterou si přisvojil;[5] a protože kníže, kterého o tento malý stát připravil, byl tehdy velkým štolbou španělského krále, předpokládalo se, že modenský vévoda, zbavený své země, se zase vydá do Vídně ucházet se o úřad velkého štolby u císaře. Do těchto plánů se zatahovala španělská královna, a aby se jí zalichotilo, chtělo se také, aby modenský vévoda vrátil parmskému vévodovi jakési území, které si přisvojil v Parmsku. Navracení nic nestálo ty, kdo je radili; nic jim tedy nebránilo rozšířit je ještě ve prospěch vévody z Guastally a přinutit císaře, aby mu vrátil Mantovu jako dědictví rodu Gonzagů, které Němci uchvátili a velmi neprávem zadržovali.[6] Španělský král, jenž by se stal nejen ochráncem italských knížat, ale i tím, kdo napravuje ztráty a křivdy, které utrpěla, by je snadno získal pro spojenectví se sebou, a týž zájem by je spojil, aby Němcům navždy zavřeli brány Itálie. Aby se takové podniky, navrhované jako spolehlivý prostředek, jak pevně nastolit mír a rovnováhu světa, daly bez obav dokončit, žádalo se jen, aby španělský král, zatímco si španělská vojska budou razit cestu do Lombardie, nechal několik lodí svého loďstva křižovat v neapolských vodách, aby zabránily přepravě posil, které by odtud Císařští nepochybně vzali na obranu Milánska, kdyby cesta zůstala volná. Kromě toho se očekávalo, že město Neapol, brzy vyhladovělé, bude nuceno vzdát se svému zákonnému panovníkovi, aniž by bylo napadeno. Konečně ti, kdo si přáli vidět španělského krále zapleteného do války v Itálii, ať už z horlivosti pro obecné

4. **Vysvětlivka:** Comacchio, papežské město v deltě Pádu, obsadila roku 1708 císařská vojska; Svatému stolci bylo vráceno až roku 1725.

5. **Vysvětlivka:** Vévoda z Mirandoly Francesco Maria Pico, stoupenec Francie a Španělska, byl roku 1706 ve Vídni prohlášen pro felonii za zbavena vévodství a roku 1708 mu byl zabaven majetek; roku 1710 bylo vévodství prodáno modenskému vévodovi Rinaldovi d'Este. Pico odešel do Španělska a od roku 1715 byl velkým štolbou Filipa V.

6. **Vysvětlivka:** Mantovské vévodství připadlo císaři roku 1708, kdy říšský sněm potvrdil klatbu nad posledním vévodou z hlavní linie Gonzagů Ferdinandem Karlem a vévoda krátce nato zemřel; nárok na ně si činila guastallská větev rodu.

blaho, nebo z důvodů vlastního prospěchu, mu líčili a ujišťovali ho, že Němci jsou zděšeni a nepochybují, že bouře se snese na Milánský stát; protože však nevědí jistě, kde se budou muset bránit, nemají jejich velitelé jiné rozkazy než mít se na pozoru, a až bude podnik rozhodnut, přispět na pomoc tomu státu, na který Španělé zaútočí.

Veřejné mínění se domnívalo, že španělské vojsko má zaútočit na tento stát. Jeden ze savojských ministrů v Madridu ujistil svého pána, že navzdory přesnému a přísnému tajemství, které se o určení španělského vojska stále zachovává, ví, že se vylodí v Sampierdareně a ve Finale.[7] Alberoni mu však svěřil, že od té doby, co byl povolán do ministerské funkce, psal a šifroval vlastní rukou vše, co se týkalo jednání a tajných záležitostí. Kardinál nebyl v tomto případě zrazen. Bylo 11. července, když ministr sicilského krále oznámil svému pánovi, že vylodění proběhne v Sampierdareně, a 16. téhož měsíce se v Turíně dozvěděli z kurýrní zprávy vypravené z Říma, že Španělé, kteří se vylodili na Sicílii, dobyli město Palermo.

Zhruba v téže době přijel do Cádizu admirál Byng, velitel anglického loďstva. Ihned prohlásil jménem anglického krále, že jeho rozkazy zní naléhat u španělského krále, aby dosáhl příměří a zastavení veškerých nepřátelských akcí jako nezbytného prostředku k urychlení mírového jednání; že jestliže se španělská vojska už zcela nebo zčásti v Itálii vylodila, má rozkaz nabídnout pomoc loďstva, kterému velí, aby je odtud bezpečně odvezlo; že nabízí také pokračování zprostředkování krále, svého pána, aby smířil španělského krále s císařem; a že jestliže je Jeho Katolické Veličenstvo odmítne a zaútočí na státy, které císař v Itálii drží, budou ho jeho rozkazy v takovém případě zavazovat, aby síly, které má pod svým velením, použil na obranu těchto států a na zachování neutrality. Byng tvrdil, že takové prohlášení se opírá o smlouvu o neutralitě Itálie podepsanou v Utrechtu i o londýnskou smlouvu podepsanou 25. května mezi císařem a anglickým králem.[8] Nabídky ani hrozby Angličanů španělským králem neotřásly. Jeho ministr odpověděl, že Byng může vykonat rozkazy, jimiž je pověřen; a protože pokládal prohlášení, které tento admirál učinil, za roztržku, napsal Monteleónovi, že je spravedlivé a rozumné, aby byl každý závazek, který španělský král vůči anglickému králi přijal, vzájemně zrušen; že Jeho Katolické Veličenstvo tedy přestává poskytovat anglickým obchodníkům výhody, jimiž tak štědře zahrnulo tento národ; že rozkazy dané admirálu Byngovi jsou jedinou příčinou změny, kterou španělský král činí nerad; a že stejně jako se řídil svou osobní náklonností, když Angličany zvláštními milostmi, které jim prokázal, odlišil od ostatních národů, tak také proti své vůli pozastavuje jejich účinky, a to právě v době, kdy Jeho Katolické Veličenstvo chtělo navzdory námitkám cádizských

7. **Vysvětlivka:** Sampierdarena, předměstí Janova, a Finale (dnes Finale Ligure) na ligurském pobřeží; Finale prodal císař roku 1713 Janovské republice.

8. **Vysvětlivka:** Smlouva o vzájemné obraně mezi císařem Karlem VI. a britským králem Jiřím I., uzavřená ve Westminsteru 25. května 1716 podle starého (juliánského) kalendáře, tehdy v Anglii platného, tj. 5. června podle kalendáře gregoriánského.

obchodníků udělit povolení, o které angličtí ministři naléhavě žádali, k odplutí lodi, kterou měla Jihomořská společnost vypravit do Indií. Angličané získali toto právo mírovou smlouvou uzavřenou v Utrechtu mezi Španělskem a Anglií. Španělský král až do tohoto roku plnění této podmínky neodmítal. Ani nyní je nehodlal odmítnout, nýbrž jen odložit jeho účinek na příští rok, a důvodem odkladu bylo, že plavba by byla zbytečná a bezvýsledná, protože podloudný obchod zavlekl do Ameriky tolik evropského zboží, že cádizští obchodníci, kteří posoudili, jakou ztrátu by obchodníkům přineslo posílat do Indií nové zboží, dokud se nerozprodá předchozí, dosáhli na své námitky toho, že odplutí galeon bylo odloženo na příští rok. Ze stejného důvodu odložil španělský král na další rok i odplutí anglické lodi, a aby zúčastněné odškodnil, rozhodl se dovolit jim vypravit místo jediné lodi dvě. Konečně byl už na tom, že bude ve shovívavosti pokračovat ještě dál, dokonce na úkor cádizských obchodníků, když vplutí anglického loďstva tato opatření změnilo.

Monteleón měl londýnským obchodníkům zúčastněným na obchodu v Jižním moři velmi jasně vyložit příznivé úmysly španělského krále i důvod, který je zmařil. Měl dokonce vyhledat v jejich domech ty, kdo by nebyli tak zvědaví, aby se ho na příčinu takové změny zeptali, a poučit je o ní. Alberoni si od nich sliboval nějaké hnutí, ne-li všeobecné povstání proti ministrům, kteří anglickému králi dávali rady tak zhoubné pro prospěch obchodu národa. Ať už z nenávisti, nebo z nedůvěry, ponechával Monteleónovi při plnění rozkazů, které mu dával, jen málo volnosti. Časté výzvy tohoto velvyslance k míru a jeho upozorňování na zla, která válka přinese, byly vykládány nepříznivě. Alberoni je pokládal za důkazy nevěrnosti, nebo přinejmenším věrnosti velmi pochybné, a říkal, že špatně zná španělského krále ten, kdo věří, že jeho rozhodnutí obměkčí strachem z nebezpečí, jimiž se ho marně snaží vylekat. Beretti, aniž si ho kardinál vážil, mu byl mnohem víc po chuti. Kardinál chválil krajní horlivost tohoto velvyslance ve službě krále, jeho pána, a přiznával mu, že prokazuje aspoň dobré srdce; byl však přesvědčen, že jestliže Holanďané dosud odolávali naléhání Francie a Anglie, nelze to připisovat Berettiho vyjednávání ani vlivu jeho domnělých přátel, nýbrž jen moudrosti republiky, příliš prozíravé na to, aby přistoupila na nebezpečné závazky, zvlášť v tak kritické chvíli.

Nečinnost Spojených provincií byla vše, co si od nich Alberoni přál. Od severních panovníků doufal ve víc, ale začínal se zbavovat různých představ, které si udělal o pomoci a diverzích ze strany cara, pruského krále a švédského krále; zaměřil totiž své záměry na jedny i na druhé, a když tyto plány prohlédl, přiznával, že o těchto panovnících už nemůže slyšet bez nechuti. Lichotil si, že bude mít víc štěstí, napadne-li Francii jejími vlastními silami; udržoval v království tajné styky, o nichž věřil, že dokážou zažehnout pochodeň občanské války, a protože málo znal vliv spiklenců, čekal na zprávy o pokroku jejich pikel se stejnou netrpělivostí, jako kdyby jejich úklady měly španělskému králi zajistit triumf nade všemi jeho nepřáteli. Cellamare měl rozkaz posílat kurýry, aby krále, svého pána, informoval o všem, co by se této

hlavní záležitosti týkalo. Situace se zdála příznivá přáním těch, kdo si přáli vidět ve Francii vládnout rozkol; velmi počítali s nespokojeností pařížského parlamentu a se záměry, které se mu přisuzovaly, využít doby slabosti vlády k rozšíření moci tohoto sboru. Jeho podniky, i kdyby se nezdařily, by vždy byly tolika bodnutími do autority regentské vlády; a sbory, jejichž vliv se ustavil během dlouhé doby, byly podle Alberoniho mínění mocným korektivem despotické vlády. Čas se mu zdál velkým zmírňovatelem ve všech záležitostech a umět ho získat bylo velké umění. Jakýsi dobrodruh, který si říkal hrabě Marini, ho přišel navštívit; poslal ho prý jiný, dánský dobrodruh, kterému se říkalo hrabě Schleiber a který byl za vlády zesnulého krále až příliš známý, než aby mu to bylo ke cti. Marini ve shodě se svým přítelem navrhl spolek mezi španělským králem a pruským králem.

Alberoni, který se měl na pozoru před důmyslem lidí tohoto druhu, upozornil Cellamara, že Marini odjíždí do Paříže, a požádal ho, aby zjistil, co je ten dobrodruh zač a nakolik lze jeho slovům věřit. Kdo hojně užívá vyzvědačů, ten přirozeně věří, že se mu to oplácí stejnou mincí a že mnozí neznámí, kteří mu nabízejí své služby, nemají jiný cíl než proniknout do jeho tajemství a podat o nich zprávu těm, kdo je zaměstnávají. Alberoniho hlavní záměry se týkaly nástupnictví španělského krále na francouzský trůn; a přestože prozíravost velela tyto záměry velmi pečlivě skrývat, nemohl se jednoho dne zdržet a řekl jednomu z ministrů sicilského krále, že kdyby k tomu případu došlo, strana španělského krále ve Francii by byla silnější než strana regentova.

Roztržka mezi římským a madridským dvorem se naplno projevila rozkazem, který nuncius na počátku července dostal jménem španělského krále, aby opustil státy Jeho Katolického Veličenstva; a protože důvodem tohoto rozkazu bylo hlavně odepření bul na sevillské arcibiskupství pro kardinála Alberoniho, zdála se tato příčina tak malicherná, že mnoho lidí věřilo, že věc je mezi oběma dvory domluvená jen proto, aby před císařem zakryly své tajné dorozumění. Avšak tito politikové se, jak se často stává, ve svých úvahách mýlili a roztržka byla vážná; papežovým osudem bylo strávit celý svůj pontifikát v rozepři s předními katolickými mocnostmi, Francií atd.

Kapitola desátá

Neopodstatněná podezření z dorozumění sicilského krále se španělským králem. — Papežův strach, který ho přiměje vystoupit proti Španělsku a proti Alberonimu, aby se pod pokryteckou maskou usmířil s císařem. — Daubentonova ctižádost po římském purpuru. — Alberoni, čím dál rozhořčenější na Aldovrandiho, je papežem prohlášen za propadlého církevním trestům. — Alberoniho zuřivost, odpověď a výhrůžky papeži. — Dva Albaniové, papežovi synovci, stojí na opačných stranách. — Mladší měl od zesnulého krále penzi dvanáct tisíc livrů. — Alberoniho chvástání a výhrůžky. — Tajemství výpravy střežené do krajnosti. — Alberoniho pošetilá ješitnost. — Doufá v rozvrácení Francie a pracuje na něm čím dál víc. — Regent utahuje šrouby a vysmívá se Cellamarovi a jeho pomahačům, kteří jsou konečně vyvedeni z omylu. — Počínání sicilského krále vůči španělskému velvyslanci při zprávě o dobytí Palerma. — Cellamare se vůči Stanhopovi staví důvěřivým, aby nemusel opustit Paříž a zanechat tam svých zločinných pletich. — Jeho opatření. — Počínání hraběte Stanhopa vůči Provanovi. — Postavení sicilského krále. — Víc než slepé odevzdání Francie Anglii. — Zuřivost Angličanů proti Châteauneufovi. — Pletichy, postavení a počínání sicilského krále ve věci záruky. — Velmi veřejné odsuzování regentovy politiky. — Regent je zpraven o Cellamarových tajných machinacích. — Smutný stav savojského vévody. — Monteleónovo zaslepení Anglií. — Alberoni tajně předkládá císaři návrhy, které je prozradí Anglii a odmítne. — Sicilský král a Alberoni pokládáni za spolčené a všude za bezvýznamné.

Španělská armáda, která se vylodila na Sicílii pod velením markýze z Lede, dobyla 2. července Palermo[1]. Maffei, místokrál ostrova,[2] se stáhl do Messiny a nikdo nepochyboval, že se toto město, až je Španělé napadnou, vzdá stejně snadno jako Palermo. Stále se však ještě nevědělo, zda sicilský král, kterého jeho velvyslanec v Madridu abbé del Maro už dávno zpravoval o úmyslech Španělska, nejedná tajně ve shodě s Jeho Katolickým Veličenstvem a zda nebyla piemontská vojska nedávno rozmnožena až na čtrnáct tisíc mužů právě v důsledku tohoto tajného dorozumění. Takové pochybnosti papežův neklid spíše zvětšovaly, než aby jej utišily. Zbraně uraženého španělského krále se znovu objevovaly jakoby před branami Říma, neboť papež ještě nevěděl, jakých úspěchů by mohly dosáhnout. Byl-li vévoda savojský spojencem španělského krále, mohl jejich úspěch usnadnit; byl-li jeho

1. **Ediční poznámka:** Španělé se vylodili 1. července 1718 v zátoce Solanto u Palerma; místokrál Maffei město vyklidil 3. července.

2. **Vysvětlivka:** Hrabě Annibale Maffei, místokrál Sicílie za Viktora Amadea II., který ostrov získal s královským titulem utrechtským mírem (1713).

nepřítelem, nemohl jim zabránit. Císař chtěl věřit, že mezi papežem a španělským králem panuje dorozumění a úzký svazek a že Španělé nic nepodnikli jinak než ve shodě s Jeho Svatostí. Pomsta Němců, bližší, snazší a tvrdší než kterákoli jiná, se papeži zdála také nejvíce hodná obav; Jeho Svatost proto usoudila, že jejím hlavním zájmem i zájmem Svatého stolce je vynaložit všechno, aby jejím účinkům předešla. Aby utišil skutečnou či předstíranou nevoli, kterou císař dával najevo, musel papež zřetelně ukázat, že na podniku španělského krále nemá nejmenší podíl; že mu ten záměr nikdy nikdo nesdělil, ba že Jeho Svatost byla oklamána Alberoniho lžemi; a že je rozhořčena natolik, že se španělským králem otevřeně roztrží. Napsala tedy španělskému králi hřímavé breve, a aby ospravedlnila své stížnosti i své jednání, zveřejnila zároveň s tiskem tohoto breve dopis, který jí tento panovník napsal 29. listopadu předchozího roku. V tomto dopise výslovně sliboval, že bude přesně zachovávat neutralitu Itálie, že nebude znepokojovat státy, které tam císař držel, a že tam nezanese válku, dokud budou Turci pokračovat ve válce v Uhrách. Na takto určité slovo papež vybízel císaře a naléhal na něho, aby využil úspěchů, které mu Bůh nad nevěřícími dopřával; Jeho Svatost se tomuto panovníkovi výslovně zaručila, že ho nevyruší žádná diverze a že oddá-li se zcela válce Páně, žádná jiná válka nepřeruší běh jeho vítězství. Vídeňský dvůr ospravedlňovala z porušení neutrality, která mu kladli za vinu španělští ministři. Tyto domnělé body stížností prý předcházely slavnostnímu slibu, který Jeho Katolické Veličenstvo dalo, a jedinou příhodou, kterou bylo možno Němcům vytýkat, bylo zajetí Molinese, jenž byl zatčen a odvezen na milánský hrad, když se vracel z Říma do Madridu; v Římě po řadu let zastával místo auditora a děkana Roty. Avšak příhoda soukromé osoby, o níž se dalo přít, nezprošťovala španělského krále slova, které dal a jehož strážcem byl papež. Jeho Svatost, přesvědčená, že její čest stejně jako povinnost žádá, aby toto slovo bylo dodrženo, chtěla, aby jí španělský král i v době, kdy s ním jednala nejtvrději, byl vděčen za ohledy, které k němu měla. Jako důkazy ohleduplnosti, dovedené snad až příliš daleko, proto uváděla nečinnost, v níž setrvala celou zimu, a to, že se místo živých a naléhavých výzev, místo hrozeb a činů rozhodla omezit se na něžné a dojemné, avšak marné domluvy, na něž dostávala v odpověď urážky a nová příkoří; že je tedy nucena vydat toto strašné breve jako poslední pomoc a poslední prostředek, který jí ještě zbývá, aby přemohla tvrdošíjnost španělského krále, zastavila v samém počátku válku tak zhoubnou pro křesťanstvo a konečně zabránila zneužívání milostí, které Svatý stolec této koruně udělil a jejichž výnos měl být použit proti nevěřícím, kdežto nesnesitelným zneužitím sloužil k diverzi, jež nevěřícím užitečně a výhodně pomáhala k obnově jejich záležitostí. V Římě se ještě věřilo, že francouzský a španělský dvůr spojují tytéž zájmy, a papež se obával, aby se regent rázně nepostavil na stranu katolického krále. Avšak od počátku regentství se zásady změnily. Jeho Svatost mohla vůči Španělsku jednat svobodně; Francie nepomýšlela na to, aby rány hrozící Madridu

odvrátila nebo jen oddálila. Papež přesto učinil zbytečné opatření a zpravil svého nuncia v Paříži o svých rozhodnutích i o jejich pohnutkách. Jedinou pohnutkou byl závazek a touha splnit svou povinnost; neboť, jak říkala Jeho Svatost, mnohem více záleží na tom, nepadnout do rukou živého Boha, než padnout do rukou lidí. Tato nutnost, prostá všech zájmů a všech lidských ohledů, ji přiměla jednat. Na jejím jednání neměl podíl žádný ohled na vídeňský dvůr. Ten s ní nezacházel o nic lépe než španělský. Urážky dostávala stejně od jednoho jako od druhého. V tomto případě však bylo právo a důvod ke stížnosti na straně císaře, který se pokládal za oklamaného, protože důvěřoval slovu španělského krále, za něž ručila Jeho Svatost. Aldrovandi měl rozkaz takto vyložit v Madridu rozhodnutí svého pána; protože však měl všechen přístup uzavřen, musel se spokojit s dlouhým rozhovorem, který měl před svým odjezdem s otcem Daubentonem, zpovědníkem španělského krále. Vešlo ve známost, že mu tento jezuita poradil, aby cestoval pomalu, aby každou denní cestu omezil na čtyři míle a aby se zastavil na francouzské hranici. Ostatní zůstalo tajemstvím. Daubenton měl velké cíle. Jeho povýšení záviselo na římské kurii; roztržka s madridským dvorem jeho plány mařila. Chtěl hrát smírce. Taková úloha se nelíbila Alberonimu, který byl osobně uražen a stejně rozhořčen na Aldrovandiho jako na papeže. Stěžoval si na nuncia, že k němu neměl důvěru; této nedůvěře, říkal Alberoni, musí tento ministr přičíst své neštěstí, kterému by se byl lepším jednáním vyhnul, kdyby nebyl ztratil hlavu.

Papež Alberoniho urážel tím, že dal prohlásit, že propadl církevním trestům. Kardinál chtěl věřit, že takové prohlášení útočí na jeho čest. Byl by si přál přesvědčit veřejnost, že čest je mu na světě nejdražší; a jako by tomu sám věřil, prohlašoval nahlas, že už nesmí mlčet; že mlčel, dokud se ho papež, který dával víru pomluvám císařských ministrů, pokoušel pouze umořit hladem; že stejnou zdrženlivost už nelze zachovat, když jde o nehorázná obvinění vznesená proti němu, obvyklý plod nenávisti a hanebné a hrubé lsti Němců; že důvodem tak hrozivých církevních trestů římské kurie je nejspíš zisk čtyř bajoků,[3] který vytěžil z tarragonského biskupství[4]; že nezná jinou záminku, o kterou by se tak přísný rozsudek mohl opírat; že je pro něho smutné, když ho papež přivádí k nemilé nutnosti zapomenout, že je jeho kreaturou; ale tato krajnost snad nebude o nic méně nepříjemná pro Jeho Svatost; že Jejich Katolická Veličenstva budou stát za svým závazkem a že on ze své strany udělá všechno, co mu vnuknou zákony božské i lidské; a že kdyby jen vyšel vstříc povaze jistých lidí, brzy by se viděly tak pěkné scény, že by papež litoval, že k nim dal podnět. Kardinál Albani, papežův synovec, byl oddán císaři. Don Alessandro Albani, kardinálův mladší bratr, který ještě nebyl poctěn purpurem, se dal opačnou

3. **Vysvětlivka:** Bajok, drobná měděná mince Církevního státu; sto bajoků dělalo jedno scudo.

4. **Ediční poznámka:** Tarragona je arcibiskupství; Alberoni pobíral důchody tohoto stolce, které mu přiznal Filip V.

cestou než jeho starší bratr; a ať už z nevraživosti, nebo z politiky v papežských rodinách dosti obvyklé, dostával od zesnulého krále tajnou penzi dvanáct tisíc livrů. Ze stejných pohnutek se dál prohlašoval za stoupence Francie a Španělska. Alberoni mu sdělil své stížnosti. Předstíral, že nemůže uvěřit, že by papež chtěl dát víru pomluvě, kterou ho Němci chtěli u Jeho Svatosti očernit; zároveň však prohlašoval, že kdyby byla Jeho Svatost natolik slabá, aby se odhodlala k nějakému rozhodnutí, které by se příčilo důstojnosti i dobré pověsti kardinála, dostal on od Boha dost síly i odvahy, aby se bránil; že se uvidí pěkné scény a že bude litovat, že k nim dala podnět. Dal dona Alessandra požádat, aby nic před papežem netajil, ba aby mu i řekl, že budou-li věci pokračovat tak, jak začaly, bude markýz z Lede před branami Říma dříve než v říjnu. Alberoni chválil španělskou královnu za to, že řekla, že Svatý otec zneužívá dobroty, zbožnosti a víry katolického krále. Tento ministr ohlašoval blízkou roztržku, která papeži nebude ke cti, protože Jeho Katolické Veličenstvo, až bude nakonec nuceno vyložit v manifestu, co vytrpělo, znovu otevře zacelené rány, které by pro Jeho Svatost bylo vhodnější nechat upadnout v zapomenutí; že lidé už říkají, že papež odpírá sevillské buly jen proto, že mu hrabě Gallas pohrozil, že odjede, pokud je Jeho Svatost udělí, a ohlásil, že v tom případě bude nuncius vyhnán z Vídně; Alberoni však tvrdil, že i Španělsko může hrozit, a to s větším právem. Rád mluvil o loďstvu, které vyzbrojil a vypravil na moře, o síle této koruny a o její moci, kterou se chlubil, že pozvedl. Evropu měly příští rok čekat ještě větší snahy a ještě větší úspěchy, a už nyní činil opatření nutná k jejich dosažení. Rozehrané machinace měly vyvolat podivuhodné scény, a leckdo, kdo se nyní cítil vázán lidskými ohledy, by hrál jinou hru, kdyby viděl do budoucnosti. Tak se Alberoni sám sobě obdivoval pro své plány a pro rozkazy, které vydal k jejich provedení, a vyjadřoval se tajemně i k těm, kdo měli k úspěchu těchto velkých záměrů přispět.

Markýz z Lede, velitel armády, při nalodění nevěděl, kam armáda míří. Až se dostane do výše ostrova Sardinie, měl otevřít zásilku psanou Alberoniho rukou a podepsanou španělským králem. V ní měl najít jen místo, kde se loďstvo mělo shromáždit, určené u Liparských ostrovů. Po příjezdu tam měl otevřít druhou obálku, v níž byly rozkazy Jeho Katolického Veličenstva. Tak chtěl kardinál zachovat tajemství, duši velkých podniků, a stěžoval si, že je proto nucen zastávat zároveň úlohu ministra, sekretáře i písaře a že je odsouzen vycházet ze svých pokojů jen do pokojů Jeho Katolického Veličenstva a princů; v tomto namáhavém životě ho však utěšovalo uspokojení, s nímž španělský král pozoroval náhlou proměnu, kterou viděl ve své monarchii. Za takto kvetoucího stavu nemohl kardinál uvěřit, že by admirál Byng, velitel anglického loďstva, měl rozkaz nebo odvahu přikročit k nepřátelským činům. Domníval se, že strach a neklid anglické vlády jasně prozrazuje příjezd hraběte Stanhopa do Paříže s úmyslem pokračovat do Madridu. Předpokládal, že by se tento ministr nezavázal k cestě do Španělska, kdyby anglický

král pomýšlel na roztržku s katolickým králem. Cellamare přesto dostal rozkaz přesvědčit regenta, pokud to dokáže, aby odložil jakýkoli závazek, dokud Jeho Královská Výsost neuvidí, jaký účinek bude mít v Madridu výmluvnost hraběte Stanhopa. Obě strany chtěly získat čas. Španělský ministr se pouštěl do mnoha věcí; byl plodný v plánech a snadno si namlouval, že se mu všechny podaří. Žádný se však neuskutečňoval. Cellamare z rozkazu krále, svého pána, pěstoval styky s carovým ministrem v Paříži. Jeho Katolické Veličenstvo, říkal, nikdy nepřijme smlouvu, kterou mu předkládají; pokládá ji za nespravedlivou a urážlivou pro svou čest. Naopak je připraveno spolupracovat s carem. Zavazuje se vypravit na moře třicet válečných lodí a zároveň jednat na souši s armádou o třiceti nebo čtyřiceti tisících mužích. Takový slib bylo snazší dát než splnit; Alberoni však nebyl skoupý na sliby, které ho nic nestály. Je třeba také dodat, že kdyby jim nemohl dostát, nepokoje, které zamýšlel vyvolat ve Francii, by ho dostatečně odškodnily za to, co by ztratil, kdyby nedodržel slovo spojencům svého pána. Tehdy si mnoho sliboval od styků, které Cellamare navázal. Bylo třeba vést je opatrně, šetřit zájmy, vážnost, vliv, postavení a jmění těch, kdo se do těchto pletich zapojovali, a nechat jim čas, aby je vedli moudře a využili příhodných okolností. Čas byl tedy nutný jak pro spojenectví, která bylo třeba uzavřít, tak pro tajné úklady, od nichž si Alberoni sliboval ještě víc než od spojenectví a pomoci cizinců.

Regent pohrdal řečmi veřejnosti a úvahami o soukromém zájmu, který Jeho Královskou Výsost vedl k tomu, aby tak horlivě usilovala o spojenectví s anglickým králem, a vyjednávání urychloval; a ačkoli se blížilo k uzavření, i k jeho dovršení byl zapotřebí čas. Tento princ proto tak dobře zastíral, jak daleko vyjednávání pokročilo, že o tom nevěděli ani ministři, kteří na tom měli největší zájem. Španělský ministr činil zcela zbytečné představy a prohlášení; burcoval některé cizí diplomaty a v Madridu vydával za plod svého úsilí několik planých tirád carových ministrů a ministrů holštýnského vévody proti čtverspolku. Nic je nestálo je pronášet; také nijak nezapůsobily. Regent však Cellamarovi dopřával potěšení věřit, že jeho úskoky a představy mají úspěch; čas od času ho ujišťoval, že pověsti o uzavření aliance jsou nepravdivé, a Cellamare se ze sklonu, který vede k víře v to, co lichotí a co si člověk přeje, chtěl přesvědčit, že tato ujištění, která pokládal za rozumně podložená, jsou pravdivá, protože se mu zdála pravděpodobná. Parlament tehdy často podával remonstrance, mnohdy bez důvodu, někdy oprávněně. Pouhé zdání stačilo, aby španělskému velvyslanci dodalo naděje; a když se brzy rozneslo, že generální prokurátor podá odvolání pro zneužití moci[5] proti všemu, co by papež mohl podniknout na úkor svobod gallikánské církve a proti biskupům odporujícím bule *Unigenitus*, doufal tento ministr, že při té příležitosti uvidí v království také

5. **Vysvětlivka:** Odvolání pro zneužití moci — opravný prostředek k parlamentu proti aktům církevní moci, které porušovaly zákony království nebo svobody gallikánské církve.

nepokoje: chápal totiž, že takové rozuzlení je nakonec nutné, má-li se zastavit toto osudné vyjednávání, které sám nemohl překazit a které španělský král, jeho pán, nemohl schválit. Zprávy, které Cellamare neustále dostával z různých stran, nakonec převážily nad ujištěními, která mu dal regent. Začínal věřit, přes to, co mu Jeho Královská Výsost tvrdila, že návrh čtverspolku byl předložen regentské radě a že tam byl schválen většinou hlasů navzdory odporu několika dobře smýšlejících ministrů. Přesto se ještě neodvažoval nic tvrdit, protože regent i nadále stejně popíral i před ostatními cizími diplomaty, že by bylo cokoli uzavřeno. Provana, sicilský vyslanec, na základě regentových ujištění pochyboval stejně jako Cellamare; brzy však oba prohlédli, první tak, že mu nezůstala ani pochybnost, ani naděje; druhý, protože si chtěl dál něco namlouvat a ponechat si záminku k prodloužení svého pobytu ve Francii, našel v řečech, které k němu byly vedeny, prostředky, jež hledal k dosažení svého cíle.

Kurýr vyslaný francouzským velvyslancem v Turíně přinesl zprávu o vylodění španělských vojsk, která 3. července vystoupila na břeh u Palerma. Zmocnila se města bez odporu. Při této události, kterou sicilský král nepředvídal, dal zatknout španělského velvyslance markýze z Villamayor a obrátil se na regenta a na anglického krále s žádostí, aby dostáli záruce utrechtské smlouvy, kterou Francie a Anglie slíbily. Villamayor dal slovo, že zůstane v državách sicilského krále, dokud piemontští ministři, kteří tehdy byli v Madridu, neopustí Španělsko. Po tomto závazku už nebyl střežen. Provana snadno usoudil, že žádat a naléhat o záruku Francie a Anglie je marné. Cellamare naopak chtěl vzbudit dojem, že věří slibům, které mu dal hrabě Stanhope, než odjel z Paříže do Madridu. Neoklamaly by ani ministra méně prozíravého, než byl on; jsou však okolnosti, kdy člověk vidět nechce, a Cellamare, který v Paříži vedl tajné záležitosti vyžadující jeho přítomnost, chtěl brát plané Stanhopovy řeči za skutečná a pevná ujištění a věřit nebo předstírat, že věří, jak mu ten Angličan říkal, že nový návrh smlouvy obsahuje takové změny, které mnohem více odpovídají přáním španělského krále než nadějím vídeňského dvora. Stanhope nevysvětlil ani povahu závazků, ani povahu výhodných návrhů, které prý nese. Dodal jen, že vyslal kurýra do Vídně a že doufá, až bude v Madridu, překonat velké obtíže, na které prostředníci až dosud u tohoto dvora naráželi. Cellamare, ačkoli přijímal za dobré a platné všechno, co se Stanhopovi zlíbilo mu říci, přesto upozornil krále, svého pána, že mezi regentem a anglickým králem existuje důvěrné a zvláštní spojenectví; a protože se obával záminek ke sporům, které by mu ve Francii mohli vymyslet, naléhavě požádal Berettiho, jehož opatrnosti velmi nedůvěřoval, aby mu z Holandska neposílal žádnou zásilku, která by mohla vzbudit podezření nebo mu způsobit sebemenší nepříjemnost, neboť se chtěl s krajní pozorností vyhnout nejen jejich příčinám, ale i záminkám. Tehdy by bylo těžké vyvést veřejnost z obecně rozšířeného mínění o tajném spojenectví mezi španělským a sicilským králem. Podnik Španělů se pokládal za hru sehranou mezi oběma panovníky, a

ačkoli jeden z nich skutečně jednal jako nepřítel, aby druhého připravil o království, které držel, zdálo se, že nelze pochybovat o dorozumění mezi nimi, jež mělo vytvořit zdání války, schopné zakrýt jejich tajné úmluvy. Stanhope, který dobře znal pravdu, řekl Provanovi, že schválí-li sicilský král mírový plán, obdrží Provana, jakmile král dá prohlášení o tom předat do rukou Stairse, výměnou z rukou tohoto ministra rozkaz anglického krále admirálu Byngovi, aby učinil, co mu sicilský král přikáže k odporu proti Španělům. Tyto nabídky se Provanovi, horlivě oddanému zájmům svého pána, zdaleka nezamlouvaly; naopak ho přiměly naříkat nad podivnou situací, v níž se tento panovník ocitl, když byl nucen buď přijmout plán, který mu nemohl být po chuti, nebo ztratit Sicílii, jejíž ztráta byla ještě neblahší, než bylo kdysi její získání. Regent ke Stanhopovým řečem dodal, že neprodleně prohlásí španělskému králi, že nestáhne-li svá vojska ze Sicílie, Francie nebude moci odepřít plnění své záruky. Stanhope odjel do Madridu a vezl těm, kdo u tohoto dvora spravovali francouzské záležitosti, rozkazy, které sám nadiktoval. Anglická vláda je nepředepisovala jen ve Španělsku, jak v tom ostatně až příliš pokračovala, a to i potom, co se soukromý zájem změnil. Kdekoli v Evropě měla Francie svého ministra, musel být, chtěl-li se líbit a udržet si místo, Angličanům nejen podřízen, ale i poslušen, a to oní poslušností, kterou nazývají pasivní. Châteauneuf, velvyslanec v Holandsku, jim byl nesnesitelný, protože toto jho bylo pro něho nové a občas se zdálo, že se mu chce vzepřít. Angličané proto neustále tvrdili, že dokud tento muž zůstane v Haagu, bude vyjednávání ztěžovat. Obvinili ho z dorozumění se savojským sekretářem, s baronem Norwickem ze sboru šlechty,[6] stoupencem Španělska, a s mnoha jinými přáteli této koruny. Tvrdili, že všechno nejdůležitější a nejtajnější, co sdělovali, francouzský velvyslanec ihned vyzradí.

Usilovně se naléhalo na uzavření trojspolku mezi francouzskou korunou, císařem a Anglií. Stairs, horlivý v plnění rozkazů, které dostával z Londýna, dokázal na počátku července dohodnout podmínky smlouvy. Zbývaly-li ještě nějaké obtíže ze strany císaře, měl je urovnat Penterrieder, jeho vyslanec v Londýně, opatřený plnou mocí potřebnou k tomu, aby co nejdříve podepsal smlouvu, kterou tento panovník pokládal za výhodnou pro sebe i pro svůj dům. Jeho ministři smýšleli stejně jako on a podle nich byla tato aliance jediným prostředkem, jak jejich pánovi zajistit zachování držav, které měl v Itálii; zároveň soudili, že je v zájmu císaře postavit se proti úspěchu pletich vévody savojského, který neopomněl nic, aby získal španělského krále pro své zájmy, a navzdory vylodění Španělů na Sicílii ještě nezoufal, že se mu to podaří. Španělský ministr ve Vídni se totiž až dosud za tohoto panovníka přimlouval a neustále podporoval návrh aliance mezi císařem, španělským králem a sicilským králem; nyní však Jeho Katolické Veličenstvo od

6. **Vysvětlivka:** Sbor šlechty (rytířstvo) zastupoval holandskou šlechtu v provinčních stavech Holandska.

tohoto návrhu upouštělo a žádalo, aby za to, že ho opouští, císař svolil ponechat Španělsku ostrov Sardinii, a nabízelo výměnou, že samo na oplátku svolí, aby si Jeho Císařské Veličenstvo vzalo zpět tu část Milánska, kterou postoupilo vévodovi savojskému, a aby k ní byl připojen ještě Montferrat. Jistý Švýcar jménem Saint-Saphorin, muž intrikánštější, než se sluší na upřímnost jeho národa, kdysi ve službách krále Viléma a vždy nepřítel zájmů Francie, byl nyní ve službách krále Jiřího a dokonce získal až příliš velkou důvěru regenta. Tento muž, z něhož se stal vyjednavač, tvrdil, že je v zájmu všech evropských mocností srazit moc vévody savojského. Tento panovník, zaskočený nečekaným vyloděním Španělů na Sicílii, po němž následovalo dobytí Palerma, ihned napsal regentovi a žádal ho, aby na základě utrechtské smlouvy poskytl vojenskou pomoc, kterou byla Francie povinna dodat jako ručitel klidu v Itálii; kurýr vyslaný do Paříže k hraběti Provanovi předal také hraběti Stanhopovi, který tam tehdy ještě byl, dopis pro anglického krále se stejnými naléhavými žádostmi. Cellamare se tomu neopomněl postavit; regent mu však odpověděl, že podle utrechtské smlouvy je král stejně tak ručitelem klidu v Itálii jako návratu Sicílie španělské koruně; a že kdyby Jeho Veličenstvo nedostálo jednomu ze svých závazků, nemohlo by se pokládat za vázáno druhým, sjednaným toutéž smlouvou. Jeho Královská Výsost tedy Provanovi pomoc nabídla; ze způsobu, jakým ji tento princ nabízel, se však usuzovalo, že nemá nejmenší úmysl splnit, co slibuje; dokonce vešlo ve známost, že si z postavení, v němž se vévoda savojský ocitl, několikrát vystřelil, a mezi lidi proniklo, že prý řekl, že liška padla do pasti, že podvodník byl podveden, a ještě několik dalších výroků, které ti, kdo je slyšeli, neudrželi v tajnosti. Ani o státních záležitostech se tehdy nemlčelo o nic víc, ačkoli soukromé osoby nemají právo o nich rozumovat, a tím méně odsuzovat rozhodnutí vlády; volně a bez nejmenšího ostychu se odsuzovalo tolik různých smluv, tolik vzájemně si odporujících závazků, tolik svazků s dávnými a přirozenými nepřáteli Francie, navázaných tajně a bez vědomí regentské rady. Neméně se kárala obrovská vydání, vynaložená nevhod na to, aby se zajistila vratká věrnost a víc než pochybná stálost těchto mocností, a mudrlanti z toho vyvozovali, že je těžké pochopit, jak a podle jaké zásady se Francie odděluje od Španělska, jehož spojenectví, které jí zdaleka nebylo na obtíž, by vždy bylo velmi užitečné jeho přátelům, a že je opouští v mylné naději, že si draze získá velmi nevěrné přátele. Cellamare měl tuto odpověď pro regenta připravenu pro případ, že by s ním regent, jak očekával, mluvil o tehdy rozšířených pověstech o značné straně, kterou má španělský král ve Francii; Jeho Královská Výsost však nehodlala zjistit všechny okolnosti tajných úkladů z přiznání španělského velvyslance, neboť už o nich znala největší část. Vévoda savojský, který se obracel o pomoc na všechny strany, nenašel v Anglii pro svou situaci o nic víc soucitu než ve Francii. La Pérouse, jeho vyslanec v Londýně, líčil smutné postavení svého pána. Marně žádal na základě utrechtské smlouvy pomoc proti vpádu Španělů na Sicílii. Svými představami nikoho nedojal ani nepřesvědčil:

v Londýně, stejně jako v Paříži, se obecně soudilo, že španělský a sicilský král jednají ve shodě; a z toho důvodu angličtí ministři La Pérousovi odpověděli, že anglická eskadra přispěje jeho pánovi na pomoc, jakmile podepíše alianční smlouvu, kterou mu anglický král navrhl. Monteleón však dál věřil, že španělský král nemá od Anglie čeho se obávat, a ať z přesvědčení, nebo z touhy Alberonimu lichotit a zalíbit se mu, ho ujistil, že hrabě Stanhope, který právě odjel do Madridu, spojuje se svou náklonností ke Španělsku zvláštní úctu k tomuto kardinálovi, takže jeho cesta do Madridu může přinést jen dobré výsledky, neboť se těší plné důvěře anglického krále. Alberoni nedával svou plnou důvěru nikomu a Monteleónovi by ji dal ještě méně než kterémukoli jinému ministrovi. Vůbec nedůvěřoval nikomu z těch, které španělský král zaměstnával u cizích dvorů. Tehdy tajně poslal do Vídně jednoho duchovního, kterého pověřil, aby císaři navrhl zvláštní dohodu se španělským králem bez účasti prostředníka. Podmínky zněly, že Sardinie zůstane španělskému králi; že mu zároveň císař udělí investituru na toskánské a parmské vévodství; že španělský král na oplátku uvede císaře v držbu Sicílie a že mu navíc pomůže získat zpět tu část Milánského státu, kterou postoupil vévodovi savojskému. Konečně se měli společně postarat, aby lotrinský vévoda dostal Montferrat do vlastnictví.

Kapitola jedenáctá

Krásná a pravdivá zásada, která Torcymu velmi sluší. — Angličané se chvějí nad úspěchy Španělů na Sicílii a chtějí zničit jejich loďstvo. — Alberoniho podivné a marné jásání a plány. — Jeho umíněnost. — Hrozí regentovi. — Alberoniho opojení. — Hrozí papeži a jeho příbuzným. — Jeho drzost vůči španělským grandům. — Papež nesouhlasí s tím, že Aldovrandi uzavřel soud nunciatury. — Odporná povaha nuncia Bentivoglia. — Aldovrandiho moudrost. — Daubentonovy námitky, které tento nuncius má tlumočit papeži. — Alberoniho troufalé prohlášení Nancrému. — Smlouva mezi Francií, Anglií a císařem podepsána v Londýně. — Příměří nebo mír uzavřený mezi císařem a Turky. — Regentovy představy o severu. — Cellamare pracuje na spojení cara se švédským králem k znovudosazení krále Jakuba. — Úskoky Angličanů, kteří vzbuzují žárlivost na španělské námořní síly, aby znepokojili veškerý obchod. — Alberoniho péče, aby v tom uklidnil. — Alberoniho neklid a plány. — Alberoni zuří proti vévodovi z Orléans. — Chyby na Sicílii. — Alberoniho plány. — Vysmívá se návrhům, které Španělsku učinil sicilský král. — Alberoni pomýšlí na vydržování deseti tisíc mužů cizích vojsk ve Španělsku; dává Jejich Katolickými Veličenstvy jednat se všemi, kdo se mu staví na odpor, jako s jejich osobními nepřáteli. — Znepokojen pomalostí sicilské výpravy, zahajuje vyjednávání o smír s Římem. — Jeho úskok. — Španělé ve městě Messině.

Toto století bylo stoletím vyjednávání a zároveň stoletím, kdy mezi panovníky vládla vzájemná nedůvěra, neboť jejich ministři vypuzovali poctivost a pokládali se za tím obratnější, čím lépe dovedli klamat. Císař, přesvědčen, že žádné spojenectví pro něj není tak pevné jako spojenectví s Anglií, neztrácel čas a sdělil anglickému králi Alberoniho tajné návrhy. Poctivost a upřímnost tohoto ministra nebyly o nic lépe prokázány než poctivost a upřímnost savojského vévody. Proto v Londýně stejně jako ve Vídni panovalo obecné mínění, že navzdory zdání oba jednají ve shodě a že Španělsko vtrhlo na Sicílii jen s tajným souhlasem savojského vévody, ať se tento panovník sebevíc snažil zastřít skrytou úmluvu a žádat záruky, které by nerad dostal. Na tomto základě císař odpověděl na Alberoniho návrhy, že jejich plán přijme, až si bude jist souhlasem a součinností prostředníků. Avšak lest ministra, jako byl Alberoni, jehož poctivost byla víc než pochybná a u všech dvorů stejně podezřelá, uzavření smlouvy trojspolku[1] neodložila, jak doufal, nýbrž naopak

1. **Vysvětlivka:** Míněna smlouva Francie, Velké Británie a císaře, o níž se tehdy jednalo a která byla podepsána v Londýně 2. srpna 1718; protože se počítalo s přistoupením Spojených provincií, ujal se pro ni název čtverspolek (tak ji text nazývá níže). Nejde o trojspolek Francie, Anglie a Holandska z ledna 1717.

urychlila její podpis: nestačí totiž, aby poctivost panovníků byla známá a nade vši pochybnost; i pověst těch, jichž užívají ve svých nejdůležitějších záležitostech, musí být bez poskvrny a jejich dřívější počínání nesmí dávat podnět k obvinění, ba ani k podezření. Alberoni se netěšil této pověsti, tak lichotivé a tak nutné pro úspěch záležitostí, jimiž je ministr pověřen. Římská kurie si na falešnost slibů a ujištění, které učinil a dal jednomu i druhému z těchto dvou dvorů, stěžovala neméně než savojský vévoda.

Jejich stížnosti nezastavovaly postup Španělů a koncem července byla Sicílie podrobena španělskému králi. Toto tak rychlé a snadné dobytí se Angličanům nelíbilo tím víc, čím menší odpor Španělé nacházeli, když se zmocňovali celého ostrova. Angličtí agenti na různých místech Itálie upozorňovali, že je v zájmu této koruny zničit španělské loďstvo, jinak že bude brzy použito ve prospěch Pretendenta; že se v Londýně musí pamatovat na plán, který byl v jeho prospěch krátce předtím pojat se severními panovníky, a na zatčení hraběte Gyllenborga, tehdejšího velvyslance švédského krále;[2] že se také nemá zapomínat, že Monteleón byl o jeho záměru zpraven; že zničením španělského loďstva, což je snadná věc, by Anglie nejen získala slávu a výhodu, že přispěla na pomoc savojskému vévodovi, ale Španělsko by ani nemohlo nahradit ztrátu, kterou by utrpělo na lodích i na vojsku, kdežto ponechá-li se této koruně úplná volnost pokračovat ve svých záměrech, připojí brzy k dobytí Sicílie i dobytí Neapolského království. Nepřátelé Španělska se obávali ducha jeho prvního ministra a nic neopomíjeli, aby na všech stranách vzbudili strach z plánů a podniků, které byl schopen pojmout a provést. Avšak zatímco pracovali na tom, aby Alberoniho očernili, on si v Madridu blahořečil pro podivuhodný úspěch opatření, která učinil, a rozkazů, které vydal k dobytí Sicílie. Obdivoval, že loďstvo o pěti stech plachtách, které vyplulo z Barcelony 27. června, šťastně vylodilo 3. července v palermském přístavu všechna vojska, která neslo, i se vším vybavením potřebným k výsadku. Tento šťastný začátek mu otevřel velké výhledy do budoucna. Protože však bylo třeba dát tomuto podniku nějakou barvu a ospravedlnit výpravu podniknutou uprostřed míru a na úkor smluv, Alberoni předstíral, že anglický král, prostředník trojspolku, o němž se právě jednalo, má v úmyslu přimět savojského vévodu, aby vydal Sicílii arcivévodovi,[3] proti ustanovením utrechtské smlouvy, která výslovně stanovila, že tento ostrov se vrátí pod moc Španělska, nebude-li mít savojský vévoda, jemuž byla Sicílie postoupena, mužské dědice. Alberoni chtěl vnutit přesvědčení, že takové porušení mírových

2. **Vysvětlivka:** Švédský vyslanec v Londýně hrabě Carl Gyllenborg byl počátkem roku 1717 zatčen, když vyšla najevo jeho spolupráce s jakobity na plánu švédské výpravy na podporu Pretendenta.

3. **Vysvětlivka:** Tj. císaři Karlu VI.; španělský dvůr ho nadále nazýval arcivévodou, protože jeho nárok na španělský trůn neuznával.

smluv přinutilo španělského krále předejít úderu tím, že si zajistil království, které mu patřilo ze všech důvodů božského i lidského práva.

Alberoni zamýšlel vydržovat na Sicílii armádu o třiceti šesti tisících mužích, počet vojska dostatečný nejen k udržení jeho výboje, ale i k tomu, aby držel v neklidu Němce v Neapolském království a dal jim pocítit nepříjemnosti takového sousedství. Dobytí Sicílie, naděje, že ji udrží, že snadno přejde k dobytí Neapole, a představa, že pak vyžene Němce z celé Itálie, se staly pro španělského krále novými důvody, aby naprosto odmítl smlouvu o alianci navrženou anglickým králem a aby se rozhořčoval nad povolností, s jakou regent přistoupil na návrhy tohoto panovníka a dokonce poslal Nancrého do Madridu, aby podpořil naléhání, které měl vznést hrabě Stanhope, a přemluvil Jeho Katolické Veličenstvo k souhlasu. Alberoni tvrdil, že tolik pohybu má Jeho Katolické Veličenstvo nejen nechat chladným, ale že naopak ukazuje, jaký zmatek panuje mezi ministry anglického krále, jak se bojí vyšetřování nového parlamentu, který by povstal proti počínání tak odporujícímu skutečným zájmům národa, a konečně jak otevřeně stojí král Jiří na straně císaře a jeho domu. „Nelze pochopit," říkal Alberoni, „jak regent nevidí tak zřejmou pravdu, jak se chce spojit s tak nejistou vládou a s národem, na který se nelze spolehnout." Od těchto úvah přecházel Alberoni k jakési výhrůžce: „Bude-li," říkal, „Jeho Královská Výsost chtít podepsat tak ohavnou ligu, učiní španělský král kroky, které uzná za vhodné pro zájmy krále, svého synovce, stejně jako pro zachování monarchie a národa, které bude chránit a hájit do poslední kapky své krve. Jeho Katolické Veličenstvo bude moci říci, že splnilo všechny své povinnosti domluvami, které učinilo, aby regenta přivedlo na cestu spravedlnosti. Konečně *Curavimus Babylonem*."[4] Alberoni dodával: „Bůh ví, jakou mám námahu mírnit spravedlivé rozhořčení španělského krále, když se dozvěděl o regentově naléhání na Holandsko; už mě unavuje mluvit dál o umírněnosti, Jejich Katolická Veličenstva začala tato písnička omrzovat." Tato ukázka Nancrého porad s Alberonim zhruba vystihuje, jaký plod si odnesl ze svého poslání do Španělska, kam byl vyslán hlavně proto, aby podpořil a podepřel Stanhopovo naléhání. Alberoni říkal, že by regent byl přesvědčen o pádnosti odpovědí španělského krále, kdyby šlo o to přesvědčit *rozum, a ne vůli*.

Kardinál, ještě víc dotčený odmítnutím sevillských bul než regentovým vyjednáváním s anglickým králem, nepochyboval, že mu dobytí Sicílie poskytne prostředky, jak se pomstít papeži osobně i předním osobnostem římské kurie. Už vyhrožoval rodu Albaniů *ranou, kterou mu španělský král může snadno zasadit*. Chtěl také mít přesný seznam kardinálů a římských prelátů, kteří na Sicílii drželi opatství nebo církevní penze. Zaslepen touhou po pomstě, předem se vysmíval

4. **Vysvětlivka:** Lat. „Léčili jsme Babylon" — začátek verše Jeremjáš 51,9, který ve Vulgátě pokračuje *et non est sanata*, „ale není uzdraven"; tj. veškeré úsilí bylo marné.

římským cenzurám a říkal, že když se Jeho Svatost neodvážila vrhnout ani tu nejmenší proti kardinálu z Noailles, který se ve Francii postavil do čela kacířství,[5] tím méně se odváží ráznějšího kroku proti španělskému králi, který dobře ví, že zarputilost římské kurie vůči němu je taková, že Jeho Katolické Veličenstvo musí pomýšlet na to, jak ji za jakoukoli cenu zkrotit. Podle něho se kurie mýlila, spoléhala-li na starou španělskou pověrčivost. *Altri tempi*, atd.[6] Tyto pověry byly dílem grandů, přesvědčených, že je v jejich zájmu vštípit je lidu; tíž grandové však byli bez autority, bez vlivu, stále ve strachu a v chvění, a konečně pokládali za mnoho, mohou-li žít v klidu. Alberoni tedy dodával, že král, jeho pán, který dal najevo, že není *nula* a že ti, kdo jím pohrdali, toho jednou budou litovat, najde přátele; že mnozí se dokonce budou předhánět, aby byli do jejich počtu přijati. „Čas," říkal, „zdraví a trpělivost!" Věděl, že papež neschválil, že nuncius Aldrovandi bez rozkazu Jeho Svatosti žádal uzavřít soud nunciatury v Madridu, a ministr Jeho Svatosti tím vskutku poškozoval pravomoc, kterou si Svatý stolec v tomto království přisvojil a udržoval. Papež proto pozdějším breve ukázal, že jeho úmyslem bylo jen pozastavit milosti a výsady, které jeho předchůdci udělili španělským králům. Nuncius Bentivoglio, zpravený o tomto breve a o tom, co obsahuje, usoudil, že francouzskému dvoru bude málo záležet na nesnázích, které by mohlo způsobit dvoru španělskému, a navíc že regentovi nebude proti mysli, uvidí-li, jak současně roste počet papežových nepřátel i překážek, na něž španělský král narazí při uskutečňování svých plánů. Povaha tohoto nuncia, prudkého, násilnického, bez vzdělání, zaujatého jedině bezuzdnou touhou dostat se ke kardinálskému klobouku, se projevovala v celém jeho počínání: byl přesvědčen, že nejjistější, nejrychlejší a nejsnadnější cestou k této hodnosti je popudit papeže a zapálit francouzskou církev; nic neopomíjel, aby dosáhl svého cíle, atd.

Papežův nuncius v Madridu, moudřejší než ten, který sídlil ve Francii, také lépe poznal, jak je pro Svatý stolec důležité šetřit velké koruny; usoudil tedy, že pro dobro církve je podstatné zachovat cestu ke smíru pro dobu, až čas trochu utiší rozhořčení na obou stranách. Tuto cestu otevřel Daubenton, jezuita, zpovědník španělského krále. Přišel za Aldrovandim den před jeho odjezdem z Madridu, a prose ho, aby ho ve svých dopisech nikdy nejmenoval, výslovně mu uložil, aby papeži dobře vylíčil, jaké zlo by způsobil, kdyby zavřel cestu k jakémukoli smíru; že španělský dvůr se už cítí pohrdán a rozhořčí se natolik, že ztratí úctu a poslušnost, kterou dluží Svatému stolci, nedá-li si Jeho Svatost pozor a nezmírní-li svou moudrostí spory, které vznikly

5. **Vysvětlivka:** Kardinál z Noailles, pařížský arcibiskup, odmítal přijmout bulu *Unigenitus* (1713) namířenou proti jansenistům a roku 1717 se připojil k odvolání proti ní k všeobecnému koncilu; proto ho Alberoni nazývá hlavou kacířství.

6. **Vysvětlivka:** Ital. „Jiné časy."

kvůli sevillským bulám; vyložil, že zájem soukromé osoby, jako je Alberoni, nemá působit takové zmatky.

Španělský dvůr byl tehdy zaměstnán záležitostmi, které se ho dotýkaly víc než záležitosti římské. Nancrého poslání nemělo všechen úspěch, který si od něho regent sliboval, a kardinál tomuto vyslanci prohlásil, že španělský král, zpraven o rozhodnutí Jeho Královské Výsosti podepsat smlouvu o alianci s císařem a s anglickým králem, si přeje, aby od takového plánu upustila nebo aspoň odložila jeho provedení. V takovém případě by se Jeho Katolické Veličenstvo zavázalo pokládat regentovy zájmy za své vlastní. Naopak rozhořčení nad odmítnutím by bylo takové, že by je nesmazal čas, ba ani služby, a regent by měl při každé příležitosti španělského krále za osobního nepřítele. Nancré, když na něj kardinál naléhal, aby s takovým prohlášením poslal kurýra do Paříže, to odmítl a řekl navíc, že i kdyby se mohl podjmout o něm podat zprávu, bylo by to zbytečné, protože smlouva už musí být podepsána. Alberoni odvětil, že jakmile bude mít španělský král o podpisu jistotu, Nancré nezůstane v Madridu ani čtvrt hodiny. Vůči anglickým ministrům se Alberoni nevyjadřoval o nic méně jasně, než mluvil s Nancrém o smlouvě, jejíž jakýkoli návrh španělský král odmítal. Proto plukovník Stanhope, který nemohl pochybovat o rozhodnutí Jeho Katolického Veličenstva, zrazoval svého bratrance hraběte Stanhopa, důvěrného ministra anglického krále, od cesty do Madridu, neboť předvídal, že námaha bude zbytečná, jak o tom nedovolovala pochybovat častá kardinálova prohlášení, opakovaná při každé příležitosti. Smlouva byla skutečně podepsána v Londýně a anglický král poradil savojskému vévodovi, aby k ní přistoupil jako k nejlepšímu rozhodnutí, jaké může učinit, aby odolal vpádu Španělů.

Anglické loďstvo se zároveň plavilo k Sicílii; a angličtí ministři už prohlásili Monteleónovi, že král, jejich pán, nemohl jinak než vyslat své lodě, aby udržel neutralitu Itálie a hájil podle smluv státy, které držel císař; že však Jeho Britské Veličenstvo ještě vyčkává, jaký výsledek bude mít cesta, kterou hrabě Stanhope podnikne do Madridu a na níž závisí všeobecný mír, nebo nešťastná roztržka. Ačkoli sicilský král nemohl čekat pomoc odjinud než od Anglie, váhal ji přijmout s podmínkou, že přistoupí ke smlouvě o alianci, jak žádal anglický král. Stairs, velvyslanec anglického krále ve Francii, nabízel Provanovi, savojskému ministrovi v Paříži, že mu odevzdá písemný rozkaz Jeho Britského Veličenstva adresovaný admirálu Byngovi, aby napadl Španěly, jakmile savojský vévoda projekt smlouvy přijme; a Provana nebyl zmocněn slíbit, že k tomuto přijetí dojde. Omezoval se na to, že žádal regenta o záruku Sicílie; marné naléhání. Jeho Královská Výsost mu odpovídala, že Francie nemá válečné loďstvo. Sňatek jedné z princezen, jeho dcer, s piemontským princem byl tehdy jedním z regentových záměrů, a jedním z prostředků, jak jej uskutečnit, bylo pravděpodobně vyprostit savojského vévodu z války o Sicílii tím, že přesvědčí španělského krále, aby přistoupil na Stanhopovy

návrhy. K tomu mohly Jeho Katolické Veličenstvo vést dva důvody. Jedním byla obtížnost zdolat sicilské pevnosti; druhým uzavření příměří mezi císařem a Turky, o němž právě přišla zpráva.

Tyto známky usmíření a zajištění všeobecného klidu v Evropě nebránily regentovi hledat ještě jiné prostředky, jak její klid zajistit; a ať proto, aby si jím byl jistější, nebo proto, že vládnoucím duchem století bylo vyjednávat, Jeho Královská Výsost chtěla, aby severní panovníci, zvláště car, věřili, že jí uzavření smlouvy navržené španělskému králi nezabrání spojit se s nimi, ba že bude-li třeba, obnoví ve shodě s nimi válku proti císaři; ale ať už to byla pravda, nebo úmysl je jen zdržovat, ministři těchto panovníků, zejména carův, takovým řečem málo věřili. Carův ministr ujistil Cellamara, že car, který nemůže schvalovat nové svazky Francie s Anglií a s rakouským domem, chce ve shodě se švédským králem spojit jejich společné zájmy se zájmy španělského krále. Důvěru, kterou regent vložil ve sliby anglického krále, přičítali špatným radám (Dubois), a Cellamare, přesvědčen o užitku, jaký by mohla jeho pánovi přinést liga severních panovníků, naléhal na carova ministra, aby to Jeho Královské Výsosti vyložil a aby ji, bude-li to možné, přiměl podněcovat nepokoje, které se podle všeobecného mínění chystaly propuknout ve Skotsku.

Vévoda z Ormondu, který nedávno přijel do Paříže a skrýval se tam, tvrdil, že v Anglii je strana krále Jakuba, horlivější než kdy jindy pro zájmy tohoto panovníka. K jejímu udržení a posílení byly nezbytně třeba peníze, a protože je nemohl čekat od Francie, obrátil se na španělského velvyslance, aby získal pomoc Jeho Katolického Veličenstva. Tento ministr nepochyboval o dobré vůli svého pána, znal však stav Španělska a jeho bezmocnost. Protože byl tedy přesvědčen, že Španělsko nemůže poskytnout částky potřebné k úspěchu tak velkého podniku, šlo mu o to, aby pro něj získal cara, nespokojeného s anglickým králem, a přiměl ho spojit se se švédským králem, aby se oba společně pomstili za důvody, které mohli mít k nespokojenosti s počínáním tohoto panovníka vůči nim. Čas byl drahý a Cellamare, vědom si, jak je důležité využít každé chvíle, neztratil žádnou, aby povzbudil moskevského ministra. Navštívil ho tajně na venkově, kde pobýval nedaleko Paříže, a když ho zpravil o úmyslech španělského krále, naléhal na něj, aby co nejdříve vypravil kurýra do Petrohradu, zpravil cara o úmyslech Jeho Katolického Veličenstva a vyžádal si instrukce k vyjednávání, jehož veškeré důsledky dokonale znal. Cellamare oklikou sdělil švédskému králi tytéž zprávy, jaké dával carovi, a nespokojen s tím, že podněcuje cizí mocnosti, aby křížily regentovy záměry, hleděl ještě odloudit z královských služeb lidi, jejichž jméno, spíše než jejich málo známá zásluha, mohlo v cizích zemích zapůsobit víc, než působili ve Francii.

Jestliže vylodění Španělů na Sicílii, snadné dobytí Palerma a dobytí celého ostrova, které se už pokládalo za jisté, překvapily celou Evropu, neméně ji překvapilo, že se objevilo, jako by vystoupilo z hlubin moře, spořádané loďstvo,

vyzbrojené korunou, která se od vlády Filipa II. nevyznamenala žádným námořním zbrojením. Tato nová námořní moc už znepokojovala Angličany. Snadno věřili a rozhlašovali, že skutečným záměrem španělské rady, když obnovuje své námořní síly, je postavit se obecně proti veškerému obchodu, který by cizí národy mohly provozovat v Západní Indii. Takové podezření mohlo snadno v krátké době získat v Holandsku a v Anglii velkou půdu. Alberoni, který předvídal účinek, jaký by obchodní žárlivost mohla v obou zemích vyvolat, napsal z rozkazu španělského krále jeho velvyslanci v Holandsku, aby ujistil nejen holandské obchodníky, ale i Angličany, kteří se v té zemi nacházejí, a vůbec každého obchodníka, že Jeho Katolické Veličenstvo nikdy nezmění zavedené zákony a neporuší smlouvy. Tento ministr jim měl také říci, že nepočetné síly, které král, jeho pán, má na moři, jsou určeny jen k bezpečnosti jeho pobřeží ve Středozemním moři a k obraně a doprovodu jeho galeon; že Jeho Katolické Veličenstvo má sice důvod stěžovat si na prohlášení Angličanů, ale že takové jejich počínání mu nezabránilo dát rozkaz nesahat na zboží, které by patřilo Angličanům na loďstvu nedávno připlulém do Cádizu, neboť úmyslem Jeho Katolického Veličenstva je dát každému ze zúčastněných vydat, co mu může patřit.

Španělský ministr však nebyl bez obav o úspěch, který bude mít vylodění Španělů na Sicílii, a o další vývoj po jejich prvním úspěchu. Jeho plán ještě nebyl docela hotový a jeho nejistá rozhodnutí závisela na výsledku. Alberoni chtěl věřit, že Sicílie bude v krátké době podrobena; zamýšlel pak přepravit španělskou armádu; cítil však, a dokonce to přiznával, že rozvažovat a rozhodovat o krocích, které bude vhodné učinit, přísluší jedině generálům velícím armádě. Anglická eskadra mu působila oprávněné obavy; věděl, že pluje k Levantě, ale už dost dlouho neznal její trasu, a v prvních dnech srpna o ní měl zprávy jen ze 14. července, psané v Málaze. Téhož dne 14. se palermský hrad vzdal Španělům. Neapolský místokrál podnikal jakési pohyby, jako by zamýšlel poslat na Sicílii oddíl císařských vojsk k posílení messinské posádky. Tato pomoc se zdála obtížná a veřejné mínění se domnívalo, že němečtí ministři činí tyto ukázky jen proto, aby zdáním uspokojili savojské ministry; a ostatně veřejnost byla přesvědčena, že kdyby německá vojska skutečně vytáhla a Messině přispěla na pomoc, nebylo by to proto, aby ji vrátila Piemonťanům. Nedůvěra byla všeobecně rozšířena u všech dvorů a ani papežovo smýšlení nebylo prosté podezření, takže ať byly mezi římskou kurií a madridským dvorem jakékoli roztržky, veřejné mínění se domnívalo, že mezi Jeho Svatostí a španělským králem tajně panuje důvěrná shoda. Vojska tohoto panovníka po slabém odporu v Palermu, jehož se zmocnila, vytáhla k Messině a galéry savojského vévody se při jejich přiblížení stáhly.

Až dosud se sicilský podnik dařil tak, jak si španělský král a jeho ministr mohli přát, a protože tyto šťastné úspěchy zvyšovaly pýchu ministra, podrážděného vytrvalým odpíráním sevillských bul, rozzuřil se bez míry proti Jeho Svatosti a

obviňoval ji, že se dává vést radami hraběte Gallase, císařova velvyslance u ní, který zase ze své strany tvrdil, že papež je se španělským králem tajně spojen. Ale Alberoni se bez ohledů stavěl proti osobě pana vévody z Orléans a proti horlivosti, s jakou dal najevo, že chce podepsat smlouvu o čtverspolku. „Tak," říkal Alberoni, „se tento kníže před tváří celého světa prohlásil za přítele mocnosti, která je nepřítelem krále, jeho příbuzného, a přišel čas, kdy bude nejspíš nucen dopustit se proti témuž králi nepřátelských činů. Maršál z Huxelles, který s touto aliancí souhlasil, aby nebyla válka, uvidí Francii jednat proti španělskému králi, který bude ze své strany pevně odhodlán vést válku věčně, spíše než souhlasit s tím hanebným projektem, a dokud bude mít život a síly, pomstí se těm, kdo ho hodlají přinutit, aby jej přijal. Bude-li chtít Stanhope mluvit tónem zákonodárce, bude špatně přijat. Průvodní list, o který žádal, byl vystaven, jeho návrhy budou vyslechnuty; bude však těžké jim naslouchat, nebudou-li se ve všem lišit od podstaty projektu. Stanhope," dodával, „bude překvapen, až uslyší, že španělský král nechce, aby se nyní mluvilo o toskánském a parmském státě, a vyhrazuje si užít svých práv v pravý čas a na pravém místě." Alberoni, který se hlasitě vyslovoval proti smlouvě o čtverspolku, chtěl zároveň ukázat Angličanům, že ačkoli španělský král takový projekt odmítá, není o nic méně ochoten dávat anglickému národu důkazy své náklonnosti k němu; že velmi citelným svědectvím této náklonnosti je umírněnost, kterou Jeho Katolické Veličenstvo zřejmě dokazuje tím, že svým poddaným zakazuje dopouštět se jakýchkoli nepřátelských činů proti anglickým obchodníkům usazeným v jeho státech, ačkoli by se to dalo očekávat jako přirozený důsledek roztržky, kterou nevčas způsobil velitel anglického loďstva.[7]

Alberoni, polichocen prvními úspěchy sicilského podniku, přesto zaznamenával chyby, kterých se markýz z Lede při této výpravě dopustil, a předvídal neblahé následky, jichž bylo třeba se obávat od flegmatičnosti tohoto generála a od jeho pomalosti při dokončování snadného výboje. Každého odkladu se v této situaci bylo třeba obávat tím víc, že anglická eskadra plula k Sicílii. Bylo tedy třeba předejít jejímu příchodu a bez ztráty času vypravit vojska k Messině, které by se teď bylo těžké zmocnit, protože úder dobytí Palerma uvedl podle kardinálova výrazu do pohybu všechny pekelné mocnosti a na všech stranách se činila opatření, aby se Španělsku přidělaly nesnáze. Vyčítal také markýzi z Lede, generálu španělské armády, že ponechal hraběti Maffeimu, místokráli ostrova za savojského vévodu, úplnou volnost ustoupit do Syrakus, které bylo třeba pokládat nejen za nejlepší pevnost království, ale o nichž se navíc vědělo, že mohou přijímat posily v mužích a

7. **Vysvětlivka:** Velitelem anglického loďstva byl admirál Byng. Koncem června 1718 oznámil z Cádizu madridskému dvoru připlutí své eskadry; k boji došlo 11. srpna 1718 u mysu Passaro na jihovýchodě Sicílie, kde bylo španělské loďstvo z velké části zničeno, ačkoli Británie Španělsku válku nevyhlásila (vyhlásila ji až v prosinci 1718). Ke které z obou událostí se Alberoniho slova vztahují, nelze z textu určit.

potravinách podle toho, jak by jich potřebovaly. Prozíravost také velela dát Maffeiho pronásledovat oddílem jízdy; a i když byla unavená, nebyl to důvod osvobodit ji od pochodu, protože okamžik byl tak důležitý, že nebylo dovoleno vojsko šetřit, i kdyby bylo jisté, že na pochodu zahyne. Don José Patiño byl tehdy intendantem armády. Alberoni ho pro lásku boží, jak říkal, nabádal, aby dodal trochu víc zápalu chladné povaze svého přítele markýze z Lede. „Je-li dobré," říkal kardinál, „šetřit vojsko, když to jde, je také třeba myslet na to, že je tu od toho, aby se dřelo a chcípalo, když je třeba; a že tím spíše se tak má zacházet se zvířaty." Snadnost, s jakou bylo možné převádět vojska z Neapole na Sicílii, zvyšovala obtíže, které měli Španělé s dobýváním Messiny, jíž se mohli bez námahy zmocnit, kdyby jejich generál, jemuž Bůh odpusť jeho netečnost, neztratil čas dobýváním Palerma, města, které nekladlo odpor. Alberoni už počítal s tím, že se Francie, Anglie, císař a savojský vévoda spojí proti Španělsku; kardinálovým plánem bylo v takovém případě ponechat na Sicílii patnáct tisíc mužů k jejímu úplnému dobytí; a až bude dobytí dokončeno, zamýšlel všechna tato vojska převézt do Španělska. Tvrdil, že savojský vévoda myslel jen na to, jak španělského krále oklamat, a užíval různých cest, aby ho zdržoval marnými návrhy smlouvy; že konečně Lascaris, poslední z ministrů, jichž tento panovník užil, přišel ve chvíli, kdy loďstvo vyplouvalo, prohlásit, že má od svého pána plnou moc v nejslavnostnější formě k uzavření útočné a obranné ligy se španělským králem za podmínek vskutku k smíchu; co se o nich ví, je, že první z těchto podmínek byly dva miliony tolarů, které savojský vévoda žádal, aby mohl vytáhnout do pole, a šedesát tisíc tolarů subsidií měsíčně; druhá, aby španělský král poslal do Itálie dvanáct tisíc mužů, kteří by se spojili se savojskými vojsky a vedli válku v Milánsku. Alberoni však, přesvědčen, že se na slovo savojského vévody nelze spolehnout, dokud bude pánem Sicílie, usoudil, že je nutné, aby se jí španělský král zmocnil, ať už proto, aby si ji ponechal, nebo aby ji vrátil savojskému vévodovi, kdyby Jeho Katolické Veličenstvo, až povede válku s Němci, nemohlo tomuto panovníkovi opatřit výhodnější odměnu za jeho spojenectví se Španělskem.

Kardinál, přesvědčen, že je ke cti a v zájmu této koruny mít ve Španělsku vždy sbor vojska, činil tehdy opatření, aby udržoval ve zbrani osm až deset tisíc mužů cizího vojska. Obrátil se na Cellamara, aby se od něho dozvěděl, jaká opatření by pokládal za nutná k uskutečnění tohoto záměru. Tento projev důvěry se sotva shodoval se zacházením, jakého se tehdy od španělského dvora dostávalo kardinálu del Giudice, Cellamarovu strýci, neboť všechny příjmy z obročí, která držel na Sicílii, byly obstaveny. Je pravda, že od vylodění Španělů na Sicílii stihl stejný osud i příjmy z obročí, která v tomtéž království měli jiní kardinálové a preláti; skutečnou pohnutkou však bylo zvláštní nepřátelství Alberoniho, který nepřestával popuzovat Jejich Katolická Veličenstva proti Giudicemu, neboť nic neopomíjel, aby je přiměl pokládat ty, kdo se stavěli proti jejich prvnímu ministrovi, za své osobní nepřátele a podle toho s nimi nakládat. Nešetřil ani papeže, protože se

chtěl pomstít za to, že mu vytrvale odpíral sevillské buly. Změnil však své chování, když mu pomalost sicilské výpravy dala důvod obávat se, že po krásných začátcích nebude konec podniku odpovídat jeho nadějím. Tehdy usoudil, že je nutné šetřit římskou kurii a že je prozíravé zahájit vyjednávání o smír mezi touto kurií a španělským dvorem. Kardinál Acquaviva dostal rozkaz svěřit to donu Alessandrovi Albanimu, druhému papežovu synovci. Bylo třeba polichotit tomuto mladému muži, milovanému synovci Klementa XI., a dát mu na srozuměnou, že španělský král dosud nevznesl žádný nárok na úkor římské kurie, a proto je snadné všechny spory mezi oběma dvory urovnat; že don Alessandro by z toho měl čest, a tudíž by urychlil své povýšení na kardinála, kdyby ho jeho strýc, využiv příznivé příležitosti, poslal jako nuncia do Madridu. Aby se to však jistě podařilo, bylo by naprosto nutné, aby tam přišel se sevillskými bulami, nezbytnou předběžnou podmínkou k tomu, aby k jeho úplné spokojenosti vyřídil všechny záležitosti, které by tam našel k urovnání. Jinak by Jejich Katolická Veličenstva byla neúprosná a nenávratně by se zavázala sledovat plány, které pojala Kastilská rada a junta teologů a kanonistů. Alberoni, který chtěl k této jakési výhrůžce přimísit nějakou naději, aby papeže pohnul, zpravil Acquavivu o tom, co učinil, aby vyvedl Jejich Katolická Veličenstva z mínění, v němž byla, že Jeho Svatost dokonce nabízí poslat nového nuncia, ať řádného, nebo mimořádného, jak se bude Jejich Katolickým Veličenstvům nejvíce líbit. Alberoni, který si blahořečil, že měl to štěstí, chvála Bohu, přesvědčit je, že tento papežův krok je pro ně velmi čestný, uzavíral, že Jeho Svatost má využít dveří, které se jí otevírají, aby vyšla ze svízele, která by trvala po celý její život, kdyby zanedbala tento snadný prostředek, jak se jí zbavit; že pro ministra oděného do purpuru by bylo zadostiučiněním, kdyby dal papeži a Svatému stolci tento nový důkaz své úcty a poslušnosti; ale že Jeho Svatost má také začít aktem šlechetnosti, jakým by bylo vyhotovení a odeslání sevillských bul, nepatrnou milostí, jakou nelze odepřít důležitým službám ministra, jehož vytrvalá práce uvedla finance krále, jeho pána, do tak dobrého stavu, že nejenže nikomu nic nedluží, ale zbývají ještě nějaké částky na každodenní a nahodilé výdaje vedle poukázek vydaných na provincie k placení vojska, takže nebyl odčerpán ani použit jediný maravedí[8] z prostředků příštího roku.

Zatímco římská kurie hledala prostředky, jak usmířit španělský dvůr, a zatímco Alberoni málem diktoval podmínky, jejichž prvním článkem bylo udělit mu milost odporující nejsvětějším pravidlům, papež si zdaleka nepočínal stejně vůči prelátům, kteří zaujímali první místo ve francouzské církvi, atd.

Počátkem srpna přišla do Francie zpráva, že Španělé, pokračujíce v postupu na Sicílii, vstoupili bez odporu do města Messiny za jednomyslného jásotu senátu i lidu, neboť piemontská vojska se stáhla do citadely. Zároveň však přišla zpráva, že anglické

8. **Vysvětlivka:** Maravedí — nejdrobnější španělská účetní mince.

loďstvo je v Neapoli — události, které si zasloužily pozornost evropských panovníků a jejich ministrů. Je proto namístě připomenout, co se událo od roku 1716.

Kapitola dvanáctá

Krátký přehled od roku 1716. — Cellamarovo tajné vyjednávání s vévodou z Ormondu, skrytým v Paříži, kde tento velvyslanec pečlivě pokračuje ve svých zločinných pletichách, o nichž regent ví. — Cellamarovy rady, záměry a počínání. — Nepříznivý stav vlády ve Francii. — Čtverspolek podepsán 2. srpna v Londýně, potom ve Vídni a v Haagu. — Jeho záminky a jeho příčina. — Dubois. — Morville v Holandsku velmi poddajný vůči Angličanům. — Berettiho a Monteleónovo počínání. — Vzájemné stížnosti Španělů a Angličanů na obchod. — Carovo násilí vůči holandskému rezidentovi. — Stížnosti a nedůvěra sicilského krále. — Počínání Anglie vůči němu a Holandska vůči španělskému králi. — Plány Španělska se Švédskem proti Anglii. — Pohyby vyvolané všude sicilskou výpravou. — Záměry, úskoky a malé ohledy abbého Duboise vůči vévodovi z Orléans. — Alberoniho počínání a řeči. — Jeho ničemná dvojakost ve věci války na úkor španělského krále a královny. — Jeho úskočné řeči k hraběti Stanhopovi, který se jimi ani na okamžik nedá oklamat. — Alberoni a Ripperda ve sporu o dar anglického krále kardinálovi. — Rozpaky Říma. — Papež a španělský král proti sobě silně angažovaní. — Velmi nebezpečný jed kardinálství. — Lit de justice v Tuileriích, který vrací regentovi veškerou jeho moc. — Španělé poraženi; jejich loďstvo zničeno Byngem. — Stairsova falešná radost. — Moudrá a rozumná přání. — Cellamare se čím dál víc snaží zalíbit se Španělsku svými zločinnými pletichami v Paříži. — Galeony připluly do Cádizu. — Nesplnitelné požadavky španělského krále. — Hrabě Stanhope odjíždí z Madridu do Londýna přes Paříž. — Konec zahraničních zpráv.

Benátská republika, tehdy napadená Turky, přiměla císaře, aby jí podle smluv a spojenectví, které s ní uzavřel, přispěchal na pomoc; vypověděl tedy válku sultánovi a španělský král, jedině z horlivosti pro náboženství, připojil své loďstvo k loďstvu republiky tak včas, že tato pomoc uchránila Korfu před krajním nebezpečím, že padne do moci nevěřících. Roku 1717 vyslal španělský král na moře další loďstvo. Zdálo se, že je určeno k tomu, aby doneslo pomoc Benátčanům, bylo však použito k tomu, aby císaři vyrvalo Sardinii; záminkou tohoto vpádu bylo, že tento panovník nedodržel slovo, které dal, že stáhne svá vojska z Katalánska a z ostrova Mallorky. Podnik na Sicílii roku 1718 byl pokračováním vpádu na Sardinii a opíral se o tutéž záminku. Hrabě Königsegg byl tehdy v Paříži císařovým velvyslancem u krále. Lze si představit, jak bedlivý byl tento osvícený a ostražitý ministr, jemuž šlo o to proniknout, jaký podíl může mít Francie na podniku Španělů, a stejně tak zjistit, jaká rozhodnutí učiní pro savojského vévodu nebo proti němu. Obecně se říkalo, že tento panovník podepsal s císařem smlouvu o útočném a obranném spojenectví;

jeho velvyslanec v Paříži však o tom nevěděl, a ačkoli nemohl pochybovat, že regent je velmi nakloněn pěstovat s císařem dokonalé dorozumění, Königsegg, který podezíral úmysly ministrů, se pohoršoval nad tím, jak málo radosti dal dvůr najevo při zprávě o uzavření míru mezi císařem a Turkem. Tento velvyslanec si tehdy přál dostat za odměnu za své služby sicilské místokrálovství, přesvědčen, že ostrov se zcela jistě vrátí do císařova držení.

Pohyby parlamentu proti Lawově bance poutaly za těchto okolností zvláštní pozornost cizích diplomatů sídlících v Paříži. Španělský velvyslanec pokračoval ve svých tajných poradách s vévodou z Ormondu a ten, jak je u vyhnanců obvyklé, stále doufal a sliboval si jisté převraty v Anglii, dostane-li se nespokojencům s vládou podpory; aby jim mohl s úspěchem pomoci, žádal dvanáct lodí, šest tisíc mužů k vylodění, patnáct tisíc pušek, zbraně pro tisíc dragounů a válečné střelivo; k těmto žádostem připojoval požadavek, aby mu bylo zajištěno útočiště v některém biskajském městě, a jeho plánem bylo dopravit tam krále Jakuba a pak ho jakoby v triumfu dovést do Anglie, kde se podle jeho ujišťování dvě třetiny národa prohlásí pro něho. Vévoda z Ormondu, který se skrýval v okolí Paříže a často měnil příbytek, hodlal takto vyčkat odpověď Španělska na tytéž návrhy, které kardinál Acquaviva už předtím sdělil kardinálu Alberonimu a které potom do Madridu donesl anglický kapitán řadové lodi jménem Camocke, oddaný králi Jakubovi.

Snaha vyvolat nebo živit nepokoje v Anglii nebyla hlavní věcí, kterou se Cellamare tehdy zabýval; věděl, že Alberoni věnuje svou první pozornost dalšímu vývoji hnutí, o nichž doufal, že je brzy uvidí propuknout ve Francii — v záležitosti, která se nejcitelněji dotýkala španělského krále a královny a jejich prvního ministra. Byla to tedy věc, kterou Cellamare sledoval s největší péčí a o níž se domníval, že ji vede v největším tajemství, ačkoli vévoda z Orléans byl dobře zpraven o jeho krocích i o jménech těch, kdo se domnívali, že si udělají nebo zvelebí štěstí, když se neprozřetelně zapletou s ministrem cizího dvora. Španělský velvyslanec posílal do Madridu pod jménem Pattes zprávy o poradách, které s nimi měl, a tím, jak příznivě jim líčil odpovědi Jejich Katolických Veličenstev, se snažil stále víc upevňovat neprozřetelné závazky, které už na sebe vzali. Cellamare také nic neopomíjel, aby králi, svému pánovi, vyložil, že je nutné je podpořit, chce-li tento panovník udržet jejich dobrou vůli a uvést je do stavu, kdy by mohli jednat s úspěchem. Francie tehdy žila v hlubokém míru, a protože se nezdálo, že by se schylovalo k válce, mnozí důstojníci bez místa si přáli přejít do španělských služeb. Cellamare, přesvědčen, že je v zájmu jeho pána mít ve službách nejen důstojníky, ale i sbor francouzského vojska, a věda, že Alberoni zamýšlí naverbovat až osm tisíc cizinců, mu navrhl utvořit sbor vojáků, které by bylo snadné naverbovat ve Francii a zařadit do valonských a irských pluků, jež měl španělský král tehdy ve svých službách. Skutečně bylo možné předpokládat, že mnozí důstojníci, kteří byli bez místa, by si nic lepšího nepřáli než nějaké získat ve Španělsku, a Cellamare o tom byl přesvědčen

častými žádostmi těch, kdo se na něj obraceli, aby byli přijati do španělských služeb. Rytíř Folard byl mezi nimi;[1] mohl si však předem vymínit podmínky a nepřecházet jako dobrodruh.

Velvyslanec znal jeho schopnosti a uznával je, dodal jen, že hodně blouzní, a že proto uznal za vhodné jeho návrhu se vyhnout. Podle velvyslancova mínění bylo možné utvořit také několik nových francouzských pluků a za tím účelem přijímat na hranicích Katalánska, Aragonie a Navarry ty, kdo by se přihlásili, aby se dali naverbovat pod veliteli vlastního národa. Kromě výhod pro službu by se tím získaly ještě jiné výhody, pokud jde o politiku. Cellamare se přesto lekal obtíží, které předvídal, když se má čerpat voda jinde než u pramene, a překonávat překážky, které by francouzská vláda takovým náborům kladla. Když tehdy přišla zpráva o vstupu španělských vojsk do Messiny, ujistil Alberoniho, že se celý francouzský národ z této události radoval, že se v Paříži mluví jen o slávě španělského krále a že by bylo žádoucí, aby regent měl tytéž city, aspoň v nitru; Cellamare však, přesvědčen, že Jeho Královská Výsost je od toho daleko, pečlivě sbíral všechny řeči, které se ve městě vedly, a počítal s tím, že si ve Španělsku získá přízeň, podá-li přesnou zprávu nejen o tom, co bylo, ale i o tom, co se proti regentově vládě vymýšlelo.

Novoty zavedené ve správě financí, zřízení banky, plány připisované Lawovi, zneužití, jehož se regent všemi těmito novotami dopustil, odpor parlamentu, jakási válka mezi usneseními rady a usneseními této korporace, která je rušila, to vše dávalo podnět věřit všem zlověstným předpovědím, jež se rozšiřovaly o blízké občanské válce nejen v hlavním městě, ale i ve všech částech království. Cellamare sbíral s radostí falešné zprávy a studoval je o to pečlivěji, že se domníval, že když je podá Alberonimu, smaže dojem, který si tento první ministr mohl utvořit proti synovci kardinála del Giudice, jímž Cellamare byl. Zveličoval tedy všechny věci a domníval se, že oznamuje do Madridu dobrou zprávu, když ujišťoval, že regent stahuje kolem Paříže několik pluků a že gardy i mušketýři dostali rozkaz být připraveni. Zároveň doufal, že holandská republika odmítne přistoupit ke smlouvě, o níž se jednalo v Londýně a která měla utvořit spojenectví mezi císařem, Francií, Anglií a generálními stavy, o němž byla řeč už dlouho; ke smlouvě, ke které se marně snažili přimět španělského krále a kvůli jejímuž vyjednávání byl jménem Francie vyslán do Madridu Nancré a jménem Anglie hrabě Stanhope.

Zatímco se však španělský velvyslanec kojil tolika marnými nadějemi, smlouva čtverspolku vyjednaná v Londýně byla podepsána nejprve v tomto městě 2. srpna a potom ve Vídni a v Haagu, neboť španělský král k ní odmítl přistoupit navzdory naléhavým prosbám, které na něj byly vzneseny. Záminkou tohoto čtverspolku bylo především napravit narušení, jehož se dostalo jednak míru uzavřenému v Badenu v

1. **Vysvětlivka:** Jean-Charles de Folard (1669–1752), francouzský důstojník a vojenský teoretik, později proslulý komentářem k Polybiovi; v letech po válce o španělské dědictví sloužil u švédského krále Karla XII.

září 1714, jednak neutralitě Itálie, zavedené utrechtskou smlouvou roku 1713. Pevný mír, dobře upevněný a podpíraný předními mocnostmi Evropy, byl cílem, který si smluvní strany zřejmě kladly, a aby ho dosáhly, upravovaly mezi sebou nejen to, jakým způsobem Francie dokonale provede zboření přístavu a opevnění Dunkerku slíbené utrechtskou smlouvou a jak zničí kanál u Mardicku, jehož otevření pokládala Anglie za porušení téže smlouvy.[2] Navíc se rozhodovalo o různých svrchovaných státech v Itálii; panovníkům, kteří tyto státy ještě drželi, se určovali nástupci pro případ, že tito nynější držitelé zemřou, tak aby podle těchto ustanovení žádná ze změn, které obvykle obnovují války, už nerušila klid Evropy. Avšak tento velký cíl veřejného blaha a klidu nebyl jediným cílem tolika opatření, přijatých naoko k jeho zajištění: hybnou pružinou tohoto spojenectví byl soukromý zájem, a to příliš okatý.

Regent byl přesvědčen, že kdyby — nedej Bůh — král, dosud dítě, byl vyrván přáním i modlitbám, které jeho poddaní vznášeli za jeho zachování, Jeho Královská Výsost by jen těžko prosadila zřeknutí, jež bylo vymáháno na španělském králi; usoudila proto, že nejlepším prostředkem, jak zajistit jejich platnost, je opatřit si obránce, jako byli anglický král a generální stavy, kteří by hájili ustanovení přijaté v Utrechtu pro dobro míru, avšak proti všem zákonům a nedotknutelnému zřízení království. Zákony Velké Británie nebyly porušeny o nic méně ve prospěch hannoverského domu[3] a panovník povolaný do Anglie na úkor legitimního krále se musel neméně bát převratu, který by jednoho dne jeho nebo jeho potomstvo připravil o trůn, jejž si přisvojil. Tak vzájemný zájem spojoval anglického krále s regentem a oba bez obtíží souhlasili, že budou ručit: jeden za zachování zřeknutí španělského krále se nástupnictví ve Francii, druhý za řád nástupnictví na anglický trůn, nově zavedený na úkor pravého krále Velké Británie a jeho zákonných dědiců. K těmto velkým zájmům lze připojit ctižádost vyjednavače, jehož užíval vévoda z Orléans; ten se ze sluhy jednoho sorbonského doktora vyšvihl svými pletichami a podvody až na učitele tohoto prince a rozmar štěstěny, či spíše spravedlivý hněv Boží, ho později povýšil na arcibiskupa z Cambrai a do kardinálské hodnosti, nakonec do úřadu prvního ministra, s takovou mocí, že když v srpnu 1723 zemřel, měla Jeho Královská Výsost důvod obávat se nadměrné moci, o níž jasně viděla, že ji je připraven zneužít proti svému pánovi a dobrodinci.

Generální stavy Spojených provincií bez obtíží přistoupily na záměry Francie a Anglie a angličtí ministři v Holandsku se zdáli být s Morvillem, nově přibyvším do Haagu jako francouzský velvyslanec, spokojeni tím víc, že ho shledali poddajným

---

2. **Vysvětlivka:** Utrechtský mír zavázal Francii zbořit opevnění a přístav Dunkerku. Ludvík XIV. dal proto roku 1714 vykopat u nedaleké vsi Mardick nový kanál, který mohl přístav nahradit; Anglie v tom viděla obcházení smlouvy a Francie se v trojspolku roku 1717 zavázala zařízení u Mardicku zničit.

3. **Vysvětlivka:** Anglický zákon o nástupnictví (*Act of Settlement*, 1701) vyloučil z trůnu katolické Stuartovce a určil za dědice protestantskou hannoverskou linii; proto roku 1714 nastoupil po královně Anně hannoverský kurfiřt jako Jiří I.

jejich radám, abychom neřekli jejich rozkazům — počínání velmi odlišné od počínání jeho předchůdce Châteauneufa, jehož odpor často zakoušeli a jehož nakonec dali odvolat. Beretti, španělský velvyslanec, se marně snažil mařit kroky francouzských a anglických ministrů. Jeho naléhání, které v Madridu vychvaloval, bylo v Haagu zesměšňováno a nikoho nepřesvědčovalo. Nejlhostejnější kroky vykládal podle svého, a ať už šlo o kteroukoli ze Spojených provincií, ať se shromáždily stavy, nebo každá provincie jednala zvlášť, Beretti si namlouval a chtěl si namlouvat, že se tak děje v zájmu krále, jeho pána, a připisoval si čest a domnělý užitek usnesení, na nichž neměl nejmenší podíl. Zatímco se chlubil šťastnými účinky své bdělosti, své obratnosti a vlivu svých přátel v Holandsku, podpis smlouvy o spojenectví usvědčil ze lži chvály, jimiž zahrnoval tolik kroků, o nichž předstíral, že je učinil. Je pravda, že smlouva nebyla podepsána tak snadno, navzdory jednomyslnému přání a zájmu, který smluvní strany naléhavě vedl k jejímu co nejrychlejšímu uzavření; čím vroucněji si však uzavření přály, tím víc chtěly také předvídat a předejít všem nesnázím, které by mohly otřást spojenectvím, jež mělo být pevným základem všeobecného míru v Evropě. Protože je snazší zlo předvídat než zabránit, aby nastalo, chtělo se před uzavřením smlouvy napravit každou nevýhodu, která přišla na mysl. Bylo jich takové množství, že císařův rezident u anglického dvora tvrdil, že ví, že ministři anglického krále připojili ke smlouvě, k jejím tajným a separátním článkům, čtyřiadvacetkrát své podpisy a pečeti. Monteleón, aniž projevil nad tímto spojenectvím znepokojení, žádal, aby mu bylo sděleno, a obrátil se kvůli tomu na Craggse, tehdy státního sekretáře; ten odpověděl španělskému velvyslanci, že chce-li vidět všechny její články, nebude se mu z nich dělat žádné tajemství; že chce-li o ní zpravit španělského krále, sdělí ji Jeho Katolickému Veličenstvu bez nejmenší výhrady hrabě Stanhope, který je ještě v Madridu. Monteleón odpověděl, že protože nikdy nebyl zvědavý na to, co se projednalo a uzavřelo, podá kardinálu Alberonimu prostě zprávu o odpovědi anglického státního sekretáře.

Smlouva čtverspolku nebyla jediným důvodem rozladění, které tehdy mezi Španělskem a Anglií panovalo: mysli se na obou stranách odcizily kvůli výsadám, které Španělsko přiznalo Anglii pro její obchod v Indiích. Španělé si stěžovali na zneužívání výhodných podmínek, které si Anglie vymohla a získala utrechtskou smlouvou, ze strany Angličanů; a naopak se v Anglii tvrdilo, že Španělsko tyto podmínky neplní, zvláště pokud jde o výsadu obchodu s černochy, takže škoda, kterou tím utrpěl obchod poddaných Velké Británie, rozhořčovala národ stejně pyšný jako lakotný, který je snazší urazit, než je snadné ho uchlácholit. Holanďané měli zároveň důvod obávat se pomsty cara, který se dával rozhněvat přinejmenším stejně snadno jako Angličané a bylo těžší ho uklidnit. Holandský rezident u něho neprozřetelně řekl, a dokonce napsal, že carevič zemřel násilnou smrtí a že sklon ke vzpouře je v Moskovii všeobecný. Car, uražen takovou řečí, dal tohoto rezidenta

zatknout bez ohledu na právo národů a zmocnil se všech jeho listin. Nespokojen s tak násilným zákrokem, tak odporujícím bezpečí, jehož má cizí ministr požívat, žádal tento panovník na holandské republice zadostiučinění a prohlásil, že dá zadržet všechny holandské lodě plující do švédských přístavů a že bude držet rezidenta republiky ve vězení, dokud neprozradí jména těch, od nichž měl takové zprávy.

Ačkoli v předních státech Evropy měl po dlouhých válkách, jejichž škody mohl napravit jen čas a klid, vládnout duch míru, byla vzájemná nedůvěra mezi panovníky taková, že se žádný z nich nespoléhal na dobrou víru ani těch, které společný zájem a touha po míru zavazovaly, aby si navzájem pomáhali. Tak sicilský král nedůvěřoval Francii ani Anglii a odkládal přijetí pomoci, která mu byla z obou stran nabízena, přistoupí-li na plán, jejž mu tyto dvě mocnosti navrhovaly. Nechtěl se vyslovit dřív, než bude usazen v nerušeném držení Sicilského království a než Španělsko vrátí Sardinii císaři. Anglie mu marně hrozila, že mu odepře jakoukoli pomoc, nevysloví-li se. Stěžoval si stejně na Francii jako na Anglii. Jeho ministři tvrdili, že regent nedodržuje sliby, které dal jejich pánovi, a Provana přičítal tuto proměnlivost tajným záměrům, které regent dosud choval, provdat jednu z princezen, svých dcer, za piemontského prince. V dalším průběhu vyjednávání však anglický král chtěl, aby jeho ministr ve Vídni podpořil vyjednávání markýze ze San Tommaso[4] u císaře, s podmínkou, že odmítne-li španělský král mírový plán a přijme-li jej savojský vévoda, dostane tento panovník s ohledem na své přijetí Sardinii, která mu bude postoupena bezvýhradně, bez podmínky návratu ve prospěch Španělska, a navíc ještě některé další výhody, které mu jeho spojenci opatří. Holandská republika, podřízená rozhodnutím Anglie, která si však pro svůj vlastní zájem přála zachovat si přízeň španělského krále, zdržovala velvyslance tohoto panovníka ujišťováním, že všechny provincie jsou přesvědčeny, že je v zájmu veřejnosti i jednotlivců zachovat si přízeň Jeho Katolického Veličenstva a že se generální stavy jistě budou řídit touto zásadou. Berettiho zásadou bylo lichotit prvnímu ministrovi, a tedy mu podávat zprávy a ujištění, které mu byly nejvíc po chuti. Protože se však bál, že by průběh událostí mohl usvědčit ze lži to, co napsal, upozorňoval, že počínání republiky je obojaké a že její politika směřuje k tomu, aby se neznelíbila španělskému králi, a zároveň se velmi pečlivě vyhýbá tomu, aby vzbudila podezření ostatních mocností.

Španělský král tehdy počítal s plány Karla XII., švédského krále, a s velkým zbrojením, které tento hrdina severu podnikal, aby je uskutečnil. Švédský vyslanec v Holandsku ujistil Berettiho, že jeho pán má ve zbrani sedmdesát pět tisíc mužů skutečného stavu a dvacet dva vyzbrojených lodí; chybí mu však peníze a to je jediná pomoc, kterou by musel žádat od svých spojenců, aby mu pomohli vést

4. **Vysvětlivka:** Giuseppe Gaetano Carron, markýz ze San Tommaso, bývalý první státní sekretář Viktora Amadea II.; v letech 1718–1720 byl jeho vyslancem ve Vídni.

válku proti anglickému králi. Španělský král, který měl tytéž záměry, sliboval švédskému králi třicet tisíc mužů a třicet válečných lodí; a právě takto mocnou diverzí se Jeho Katolické Veličenstvo mohlo právem kojit nadějí, že zvrátí a zmaří plány čtverspolku, zvláště kdyby bylo možné přimět cara a pruského krále, aby se se švédským králem spojili a tak velké plány společně uskutečnili. V Anglii působily jen málo znepokojení. Sicilský král u tohoto dvora dále naléhal, aby od něho dostal pomoc. Anglický dvůr ze své strany naléhal na regenta, aby s ním učinil společnou věc a zachránil Sicílii a uchránil ji před úplným obsazením Španěly. Stairs, anglický ministr, podporován dopisy abbého Dubois, který se chystal odjet z Londýna zpět do Francie, jednal důrazně a nevzdával se naděje, že dosáhne aspoň jako předběžné podmínky toho, že Jeho Královská Výsost dá aspoň na nějaký čas zavřít do Bastily vévodu z Ormondu, který byl tehdy v Paříži.

Oba španělští velvyslanci, jeden v Londýně, druhý v Haagu, smýšleli o stavu, v němž se záležitosti tehdy nacházely, velmi rozdílně. První se znelíbil prvnímu ministrovi krále, svého pána, a stal se mu podezřelým, protože líčil, co viděl o silách Anglie a o úmyslech jejího krále a jeho ministrů. Beretti se nelíbil o nic méně pro neustálé zveličování svého vlivu v Holandsku a důležitých služeb, které tam podle svých slov prokazoval králi, svému pánovi. Monteleón naléhal na Alberoniho, aby co nejdříve skoncoval se sicilskou záležitostí. Neustále představoval, jak drahé jsou okamžiky a jak zlé následky by mělo nechat tuto výpravu vléci. Savojský vévoda naléhavě žádal pomoc od císaře a žádal anglického krále, aby nařídil admirálu Byngovi neprodleně připlout do Neapole s anglickou eskadrou, které velel. Nebylo důvodu pochybovat, že tento panovník dosáhne žádostí tak odpovídajících smýšlení i sklonům vídeňského i anglického dvora. Jediným prostředkem, jak zabránit jejich účinku, bylo, aby španělský král podepsal smlouvu čtverspolku. Monteleón to vždy radil a toho si přál, a jeho opakované naléhání ho činilo nenáviděným u Alberoniho, jehož záměrům a úvahám musel odporovat, zvláště v době, kdy hrabě Stanhope ještě pobýval v Madridu a kdy se na výsledek vyjednávání pohlíželo jako na jisté rozhodnutí buď o upevnění míru, nebo o otevřené roztržce mezi Španělskem a Anglií. Savojský vyslanec v Londýně, který naléhavě žádal anglické ministry, aby ručili za státy, jež držel král, jeho pán, dosáhl nakonec ujištění o pomoci, kterou mu poskytne admirál Byng. Ten vyplul z Port Mahónu 22. července, aby se odebral do Neapole, a prohlásil, že setká-li se se španělským loďstvem, nebude se moci odhodlat zůstat pouhým divákem podniků Španělů, a tedy hrát špatnou roli v čele anglického loďstva.

Abbé Dubois, když odjížděl z Londýna zpět do Francie, nic neopomněl, aby savojského ministra přesvědčil o tom, co pro službu jeho panovníka učinil a chtěl učinit, a jeho ujišťování o horlivosti zašla tak daleko, že v Londýně popíral to, co vévoda z Orléans řekl v Paříži, takže savojský vyslanec z toho usoudil, že tu nutně musí jít o lež, buď ze strany Jeho Královské Výsosti, kterou z toho nebylo radno

podezírat, nebo ze strany jejího agenta v Anglii. Táž nehoda se často přiházela v době, kdy si časté smlouvy, které se s oblibou vyjednávaly, dosti obvykle navzájem odporovaly a kdy lidé málo obeznámení s politickými záležitostmi toužili pro svůj osobní zájem být užíváni k jejich vedení.

Nejistota sicilských událostí a toho, jaký úspěch bude mít podnik Španělů, odkládala jakékoli rozhodnutí ve vyjednávání hraběte Stanhopa v Madridu. Alberoni měl v úmyslu je protahovat a řídit se zprávami, které dostane z Itálie, přesvědčen, že se ostatně nelze dost mít na pozoru před úskoky vídeňského dvora, jehož celé počínání bylo podle jeho slov samé šaškování a vycházelo z domnění, že u španělského dvora jsou jen tupci a blázni. Snad nesmýšlel lépe ani o těch, kdo se ve Francii zabývali nejdůležitějšími záležitostmi; neboť o maršálu z Huxelles říkal, „že ten ubohý starý maršál vydává za tah hluboké politiky, že když je převaha císaře dobře známa, je třeba pracovat na tom, aby se ještě zvětšila." Úvaha i závěr, které bylo dost těžké pochopit. Osvícený a bystrý ministr, jakým byl Stanhope, snadno a hned na prvních poradách, které měl s Alberonim, pochopil, že přes kardinálova ujišťování o jeho odporu k válce a o touze nastolit pevný mír nelze od něho čekat žádnou povolnost k dohodě. Alberoni, který všechno, co bylo na touze po válce nenávistného, svaloval na svého pána, ujišťoval, že on jejím původcem není, a že kdyby to záviselo na něm, zavládl by brzy v celé Evropě mír; že pro španělského krále nepřeje žádné rozšíření držav v Itálii, protože bude-li dobře vládnout svému království uzavřenému na vlastní pevnině a držet Indie, bude mnohem mocnější, než kdyby své síly rozptyloval. Oran měl podle Alberoniho mínění větší cenu než Itálie.[5] Jejich Katolická Veličenstva si však vzala italské záležitosti za své a nestrpí, aby se císař stal pánem tak krásné části Evropy. K těmto politickým úvahám kardinál dodával, že mír a přátelství sousedních mocností nejlépe odpovídají jeho soukromým a osobním zájmům. Bez této jednoty nebylo možné udržet formu vlády, kterou ve Španělsku zavedl a která by nepřetrvala navždy, až se vzdá namáhavé správy záležitostí; avšak mír a přátelství sousedů prospívají Španělsku, a ostatním mocnostem neméně záleží na tom, aby zabránily císaři rozšířit se v Itálii; a bylo by z jejich strany falešnou politikou stavět se proti panovníkovi, který zdaleka nejednaje z ctižádosti, nasazuje proti vlastním zájmům síly svého království, aby nastolil a udržel v Evropě spravedlivou rovnováhu. Stanhope a Nancré žili ve velkém dorozumění, dokud oba zůstávali v Madridu, a navzájem si sdělovali, jak málo úspěchu má jejich vyjednávání.

Nějaký čas předtím dal anglický král odevzdat baronu Ripperdovi, holandskému velvyslanci, částku čtrnácti tisíc pistolí, aby ji jménem Jeho Britského Veličenstva předal kardinálu Alberonimu, a Alberoni o ní nikdy neslyšel. Dal si Ripperdu

---

5. **Vysvětlivka:** Oran, španělská pevnost na severoafrickém pobřeží, kterou roku 1708 dobyli Alžířané.

zavolat, aby tuto záležitost prošetřil; jak byla vyjasněna, se neví. Jestliže kardinál tuto částku dostal, byla špatně vynaložena; neboť projevoval vždy tentýž odpor proti čtverspolku, který se u dvorů, jež k němu nebyly přizvány, líbil stejně málo jako u španělského dvora. Římský dvůr se domníval, že má důvod obávat se spojení dvou předních panovníků Evropy s předními protestantskými mocnostmi, a když viděl válku u svých bran, nevěděl, na koho se obrátit ani z které strany čekat pomoc proti událostem, které se neodvratně dotknou Církevního státu.

Španělský král, nespokojený s papežem a neustále proti Jeho Svatosti popuzovaný Alberonim, nařídil řeholníkům, svým poddaným, kteří byli v Římě, aby město opustili a vrátili se do své země. Jeho Svatost jim naopak zakázala odejít a týž zákaz uložila každému Španělovi pod trestem exkomunikace a jiných duchovních trestů. Bylo třeba očekávat, že španělský král naopak zakáže svým poddaným poslouchat papežovy rozkazy a že se tedy oba dvory, místo aby se usmířily, budou den ode dne víc rozhořčovat. Jeho Svatost nedoufala v o mnoho lepší smýšlení ze strany Francie, navzdory velkému počtu přívržen̈ců, které měl Řím v duchovenstvu království, a jejich horlivosti, s jakou vyhledávali a používali všechny prostředky, jak se mu zalíbit, a to i na úkor míru a jednoty církve; domnívali se, že tak postoupí, dosáhnou zvláštních milostí, dostanou se k oněm vyšším hodnostem, tak způsobilým oslnit a zaslepit duchovní; k hodnostem, které závisejí jedině na papeži a které králové proti vlastnímu zájmu připustili a poctili na svých dvorech. Tyto vzdálené a podle hodnosti těch, jimž byly cílem, rozličné výhledy je všechny stejně podněcovaly hledat a používat prostředky, jak se Římu zalíbit; jedny jako horlivé obránce zásad a autority Svatého stolce; jiné, nižšího postavení, jako vyzvědače, schopné podávat nunciovi nebo jiným agentům důležité zprávy o tom, co se ve Francii děje, a o rozhodnutích, která má papež učinit, aby uhájil svá práva a svou autoritu. Už dlouho naléhali na papeže, aby, atd.

Za těchto okolností konal král svůj *lit de justice*.[6] Nešlo na něm o římské záležitosti, nýbrž o nároky legitimovaných princů a o jejich spory s princi krve. Na odpor parlamentu proti zřízení úřadu strážce pečetí se nedbalo; bylo třeba poslechnout a listiny zaregistrovat. Regentova autorita, napadená parlamentem, se ukázala v úspěchu, jehož dosáhl na *lit de justice*, a cizinci na něj pohlíželi jako na první plod smluv, které tento princ nedávno podepsal.

Odpor španělského krále proti podpisu týchž smluv zmařil jeho podnik na Sicílii a navíc ho stál ztrátu loďstva. Vyplulo z Messinské úžiny 9. srpna ve čtyři hodiny ráno, zatímco španělská armáda dál ostřelovala messinskou citadelu. Toto loďstvo, prchající před anglickým loďstvem, kterému velel admirál Byng, plulo ke Catanii. Druhý den, 10. srpna, vpluly anglické lodě ve dvě hodiny odpoledne do úžiny, a

6. **Vysvětlivka:** *Lit de justice* konaný v Tuileriích 26. srpna 1718. Parlament na něm musel zaregistrovat královy listiny, legitimovaní levobočci Ludvíka XIV. byli sníženi v hodnosti a vévoda du Maine přišel o dohled nad výchovou krále.

protože španělskému loďstvu chyběl vítr, dostihly je dvanáct mil od Syrakus, u mysu Passaro. Nejlepší španělské lodě, velmi poničené, byly 11. srpna v poledne ještě pronásledovány Byngem a šest nebo sedm anglických lodí, které zůstaly vzadu, aby napadly španělský zadní voj, už potopilo čtyři lodě, pět dalších vyletělo do povětří na dohled Syrakus a admirál Byng vzkázal Maffeimu, místokráli ostrova, že zbytek loďstva je v takovém stavu, že nemůže ani prchat, ani se bránit. Zpráva o porážce španělského loďstva regentovi nezpůsobila žádný zármutek; naopak, spojení mezi Jeho Královskou Výsostí a anglickým králem bylo tak pevně stmeleno, že jeden i druhý se navzájem pokládali za zúčastněné v téže věci.

Medaile na vítězství admirála Bynga nad španělským loďstvem u mysu Passaro 11. srpna 1718. John Croker, stříbro, 1718. Rijksmuseum, Amsterdam.

Stairs se radoval ze slabosti strany stojící proti regentovi, z jednoty vlády a z pomyšlení, že Jeho Královská Výsost už nebude vystavena nekonečnému množství nesnází a vnitřních nebezpečí, jimiž byla neustále obklopena; konečně z toho, že její přátelé v cizině se na ni budou moci spolehnout a počítat s jejím zachováním. Možná Stairs psal a říkal, co si nemyslel, a přál si naopak vidět, jak oheň rozkolu zachvátí celé království; byl však daleko od toho, aby se mu dostalo tohoto zadostiučinění. Ve Francii vládl duch míru, duch vzpoury byl z ní vypuzen, a ti, kdo znali štěstí vidět v ní udržovaný klid, si jen přáli, aby Bůh ráčil dát regentské vládě ducha rady a umění těžit z výhod, které by Francie a Španělsko získaly, kdyby spolu žily v dokonalém dorozumění. Tak se vyjadřoval španělský velvyslanec v Paříži; tajně však jednal jinak. Oddán přesnému plnění tajných úkolů, které dostával, ujišťoval Alberoniho o své péči, s jakou poučuje ty, které nazýval řemeslníky,[7] jak a kdy mají konat své práce. Snaží se je prý udržovat spokojené a ochotné sloužit z celého srdce. Materiál, který dostával od kardinála, si ponechával u sebe a použije ho jen

7. **Vysvětlivka:** „Řemeslníci", „práce", „materiál" a „vzory" patří k obraznému slohu, jímž Cellamare v depeších Alberonimu zastíral politické záležitosti pro případ, že by je ve Francii někdo četl; „řemeslníky" míní své francouzské společníky proti regentovi. Spiknutí bylo odhaleno v prosinci 1718.

v příhodnou dobu. Bude-li třeba poslat nové vzory, neučiní to obvyklou cestou, protože ta je zjevně zhoubná.

Tajné záznamy potřebné k dokončení vyprávění o tom, co se zvláštního sběhlo ve zbytku roku 1718, chybějí od konce srpna;[8] z veřejných spisů se ví jen to, že hrabě Stanhope, který doufal v šťastný výsledek svého poslání, si přestal dělat naděje, když do Madridu, kde pobýval, přišly zprávy o zničení španělského loďstva Angličany v sicilských vodách a o příjezdu galeon do Cádizu. Alberoni žádal jako podmínky přistoupení španělského krále ke smlouvě čtverspolku, aby vlastnictví ostrovů Sardinie a Sicílie bylo ponecháno a postoupeno katolickému králi za náhradu za Sicílii, kterou by císař dal savojskému vévodovi v Milánsku; aby dále Jeho Katolické Veličenstvo vyhovělo italským panovníkům ve všech jejich nárocích;

Aby odvolalo vojska, která tehdy posílalo do Itálie;

Aby stanovilo počet vojsk, která tam bude napříště udržovat;

Aby se zavázalo nevměšovat se do toskánského nástupnictví;

Aby se zřeklo všech nároků na říšská léna.

Anglické loďstvo právě způsobilo Španělsku příliš mnoho škod, než aby je mohlo nechat klidně pobývat ve Středozemním moři. Alberoni tedy žádal, aby je anglický král neprodleně odvolal.

Tyto požadavky, hájené se zatvrzelostí a tolik odporující instrukcím, které dostal hrabě Stanhope, i plným mocím, které obdržel od krále, svého pána, ho přiměly odjet od dvora, kde napříště mohl jen ztrácet čas. Rozloučil se tedy se španělským králem a královnou, a když se 26. srpna vracel do Francie, zjistil, že smlouva čtverspolku mezi Francií, císařem, Anglií a Holandskem byla podepsána 22. téhož měsíce téhož roku 1718.[9]

8. **Vysvětlivka:** Saint-Simon míní rukopisné výtahy z diplomatické korespondence, které sestavil markýz z Torcy a z nichž čerpal pro tyto zahraničněpolitické kapitoly.

9. **Ediční poznámka:** Smlouva čtverspolku byla podepsána v Londýně 2. srpna 1718 (podle juliánského kalendáře, tehdy platného v Anglii, 22. července).

Kapitola třináctá

Všechno, co se týká zahraničních záležitostí, jsem převzal z toho, co mi sdělil Torcy. — Odkaz na materiály k dalšímu průběhu záležitosti konstituce, velmi zajímavé samy o sobě i svou přesnou pravdivostí. — Svědomitost, pokud jde o pravdivost věcí, které vypravuji. — Úvahy o tom, co bylo právě vylíčeno ze zahraničních záležitostí. — Alberoni a Dubois. — Stav Francie a Španělska před utrechtskými smlouvami a po nich. — Alberoniho vzestup. — Povaha španělského krále a královny. — Alberoniho vláda. — Krátký portrét vévody z Orléans a abbého Duboise a stupňů jeho vzestupu. — Výhled na vymření rakouského rodu, nový důvod pro Francii zachovat mír a těžit z něho. — Úvaha o Anglii, jejím zájmu a jejích cílech vůči Francii a o zájmu Francie vůči ní. — Pošetilá ctižádost abbého Duboise stát se kardinálem hned od jeho prvních začátků. — Duboisovy úskoky, aby se stal jediným pánem tajemství vyjednávání s Anglií, a jeho proradná hra, když je vedl jen ve svém osobním zájmu na úkor všeho ostatního. — Dubois zaprodaný Anglii a císaři za tajnou penzi čtyřicet tisíc liber šterlinků a kardinálský klobouk, na takřka věčnou škodu Francie a Španělska. — Výhody, které z toho čerpá Anglie pro své námořnictvo a obchod a anglický král pro zajištění svých parlamentů.

Na několika místech těchto Pamětí bylo vidět, že jsem o zahraničních záležitostech vždy mluvil podle Torcyho. Spravoval je se svým otcem a se svým tchánem, pak po nich sám až do královy smrti; potom si v nich udržel přehled díky tajemství pošty,[1] jejímž ředitelem zůstal a jejímž vrchním správcem se potom stal. Ať už mi regent ve svém kabinetu dával na těchto záležitostech jakýkoli podíl od té doby, co se regentská rada stala pouhou formalitou, před níž se v těchto věcech všechno tajilo až do konečného rozhodnutí, má paměť by mi mezi tolika navzájem se křížícími událostmi nedokázala poskytnout jejich souvislost a data s potřebnou přesností a důkladností, kdybych neměl jinou pomoc. Torcy si průběžně pořizoval výtah ze všech dopisů, v němž pokračoval až do konce srpna 1718, a je nenapravitelná škoda — a také jsem mu to později hodně vyčítal —, že v něm nepokračoval po celou dobu, kdy měl v rukou pošty, které mu, jak uvidíme, roku 1721 vyrval kardinál Dubois. Bylo by v něm až do té doby vidět za ty tři roky mnoho zajímavých věcí, které zůstanou pohřbeny, a všechny pletichy a intriky kolem Alberoniho pádu

1. **Vysvětlivka:** Tj. tajného otevírání a opisování dopisů na poště, jímž se vláda dozvídala obsah soukromé i diplomatické korespondence.

a dvojího španělského sňatku.[2] Torcy mi své výtahy půjčil; z nich jsem čerpal podrobnosti vyprávění o průběhu a podrobnostech zahraničních záležitostí, které jsem podal od královy smrti. Zkrátil jsem je a uvedl jen to nutné. Ale to, co se odehrálo roku 1718, mi připadalo tak zajímavé a tak důležité, že jsem usoudil, že to nemám zkracovat ani z toho dělat výtah, nýbrž že se musím přidržet věrného opisu všeho a nevynechat ani slovo; vypustil jsem jen všechno, co se týká konstituce, jak jsem to učinil i ve výtazích, které jsem zkrátil za předchozí léta, protože jsem si — jak jsem už několikrát řekl — dal za pravidlo touto látkou se nezabývat; ponechal jsem si však přesný a úplný opis všech výtahů z dopisů, které mi Torcy půjčil a které sám pořídil. V nich bude možné doložit vše, co uvádím o zahraničních záležitostech, a kromě toho vidět i to, co se týká dalšího průběhu aféry s konstitucí, o níž jsem nic neřekl; a tam člověk uvidí hrůzy, při nichž vstávají vlasy na hlavě, ze strany nuncia Bentivoglia, kardinálů z Rohanu a z Bissy a předních zápasníků této neblahé buly všech stavů a všeho druhu, a to se souvislostí, přesností a důkladností, které berou jakoukoli možnost napadnout jako nepravdivou sebemenší okolnost tolika tajných a hluboce skrytých činů, téměř vesměs jeden ničemnější a ohavnější než druhý; a vedle toho dokonalý protiklad v přímosti, upřímnosti, vlídnosti, pravdivosti a v přílišné trpělivosti a umírněnosti u kardinála z Noailles a předních osob, které na této straně vystupovaly s ním a pod ním.

Ačkoli jasnost, plynulost, ušlechtilost a správnost stylu, který jsem opsal, svou příjemností a lahodností přímo bije do očí svou odlišností od mého, nechtěl jsem přesto čtenáři — najdou-li kdy tyto Paměti nějakého — zamlčet, co není ode mne, a to z opovržení, které chovám k plagiátorům, a zároveň mu dát co nejúplnější důvěru v to, co uvádím o zahraničních záležitostech, tím, že mu vysvětlím, odkud jsem to vzal; tak věrně dodržím pravidlo, které jsem si uložil: nepředkládat v těchto Pamětech nic, co by neprošlo mýma rukama nebo se neodehrálo před mýma očima, anebo co by nebylo vzato z nejjistějších pramenů, které jmenuji, a přitom vždy říci, jakým způsobem jsem z nich čerpal. Nyní ještě zbývá, než opět navážu na nit událostí tohoto roku 1718, učinit několik krátkých úvah o tom, co jsme právě viděli o zahraničních záležitostech. Ne že bych nevěděl, jak málo místa a jak zřídka mají úvahy zaujímat toho, kdo píše a kdo čte dějiny, a ještě víc paměti, protože člověk chce sledovat události a nechce, aby jeho zvědavost byla přerušována jen proto, aby viděl úvahy, často všední, nudné a pedantské, a to, co si podle přání pisatele má myslet o jeho duchu a úsudku. Ani to mě tedy nevede k tomu, abych zde podal několik úvah, nýbrž důležitost látky a neblahé důsledky řetězu, který tyto záležitosti vytvořily, důsledky, pod nimiž bude Francie možná sténat celá staletí.

---

2. **Vysvětlivka:** Roku 1721 bylo dohodnuto zasnoubení Ludvíka XV. se španělskou infantkou Marianou Viktorií, dcerou Filipa V., a sňatek španělského následníka, prince asturského Ludvíka, s regentovou dcerou Louise-Élisabeth Orleánskou, slečnou z Montpensier.

Často jsem slýchal otce de La Tour, generála Oratoře, muže velmi rozumného, duchaplného a učeného, velmi rozvážného v jednání a velmi zbožného, říkat, že lidé musejí být před Bohem věru pramálo, uvážíme-li, jaké pány dal Bůh tehdy známému světu ve většině římských císařů — pány, v porovnání s nimiž se nejmocnější panovníci posledních staletí mocí a rozsahem vlády nevyrovnají ani prvním úředníkům, jichž tito císařové užívali pod sebou ke správě říše. Sestoupíme-li od těchto vládců celého světa k těm, kdo po nich nastoupili v běhu staletí a v různých dílech, na něž se postupně rozpadla římská říše, najdeme tam v malém tutéž úvahu a budeme žasnout, čí kořistí a hříčkou se jednotlivá království za jednotlivých králů stala. Nevím, zda podívaná působí silněji než četba, ale nic na mě neudělalo takový dojem jako to, co jsme právě vyložili o zahraničních záležitostech. Vidíme tam dvě nejmocnější monarchie, jimž vládnou dva naprosto odlišní panovníci, jejichž velmi rozdílná povaha se ve všem plně projevuje, u jednoho z nich s nesmírnou a velmi pronikavou převahou ducha — a oba se stejně nechávají vodit jako dvě děti dvěma muži ze spodiny lidu, kteří klidně a bez překážek činí každý svého pána i monarchii, nad níž ten pán vládne, otrokem a hříčkou své soukromé ctižádosti proti nejzjevnějším zájmům obou panovníků i obou monarchií. Dva muži bez nejmenší zkušenosti, bez čehokoli, co by je doporučovalo, bez nejmenšího osobního půvabu, bez jiné opory než každý sám sebe, kteří neráčí nebo nedovedou před svým pánem skrývat svůj zájem a svou ctižádost ani svou prudkost a své záchvaty zuřivosti, kteří téměř od prvního stupně nikoho nešetří a budí jen strach. Krátké podrobnější vylíčení zde najde své důležité uplatnění.

Především je třeba si připomenout, co se odehrálo ve válce, která následovala po nastoupení Filipa V. na španělský trůn: neblahé pohromy, které otřásly trůny děda i vnuka, strašlivé a žalostné okolnosti, v nichž se ocitli, kdy nemohli ani dále vést válku, ani dosáhnout míru — jeden byl připraven přejít Loiru a ustoupit do Guyenne a Languedocu, druhý se se svou rodinou nalodit do Indií —; nehoráznost a proradnost návrhů, které byly učiněny Torcymu v Haagu a našim zplnomocněncům v Geertruidenbergu;[3] konečně londýnské zázraky, které oba panovníky vytrhly z propasti utrechtským mírem a nakonec mírem rastattským a badenským.[4] To vše je v těchto Pamětech vidět, pokud jde o události i o mírová jednání a smlouvy, z opisů původních listin, které mi Torcy, jehož rukama všechno prošlo, půjčil a o nichž jsem mluvil vícekrát; najdou se v Dokladech. Mezi tak vynucenou a krutou situací, mezi strašlivými podmínkami, po nichž se v době

3. **Vysvětlivka:** Roku 1709 jednal Torcy o míru osobně v Haagu a roku 1710 vedli jednání francouzští zplnomocněnci v Geertruidenbergu; spojenci mimo jiné žádali, aby Ludvík XIV. pomohl vlastními vojsky vyhnat svého vnuka ze Španělska, a obě jednání ztroskotala.

4. **Vysvětlivka:** Londýnskými zázraky míní Saint-Simon obrat britské politiky po pádu whigů roku 1710, který vedl k londýnským preliminářům s Francií (říjen 1711) a k utrechtskému míru (1713); válku s císařem ukončil mír v Rastattu (březen 1714) a s říší mír v Badenu (září 1714).

Torcyho cesty do Haagu a geertruidenberského jednání horoucně toužilo, jen aby se z ní vyšlo, a stavem, v němž utrechtský mír a po něm mír rastattský a badenský zanechaly Francii a Španělsko, je takový nepoměr jako mezi smrtí a životem. Všechno tedy vedlo k přesvědčení, že je třeba užívat tak velkého a tak málo očekávatelného dobra; využít ho k dlouhé obnově obou království, která tak velké a tak dlouhé pohromy přivedly na pokraj zkázy, a zatím se moudře chránit všeho, co mohlo narušit tento šťastný klid a vystavit vyčerpání, v němž se ještě nacházela, novým nejistotám. Zdravý rozum, prostý selský rozum dokazují, že tento cíl měl být jediným a ustavičným předmětem péče vlády Francie i Španělska. Španělsko ovšem nebylo na rozdíl od Francie v míru s celou Evropou.

Jedině císař, který se v tom vůči němu oddělil od všech ostatních mocností, svolil pouze k dlouhému příměří, ovšem stejně pevně stmelenému jako mír, co do podmínek i co do záruk. Španělsko ho poklidně užívalo a čekalo, až doba a okolnosti budou natolik příznivé, aby se toto příměří dalo proměnit v mír. Španělský král myslel zatím jen na to, jak ho užívat a jak obnovit své království a své síly. Vybízely ho k tomu stejně poměry uvnitř, které to velmi potřebovaly, jako poměry navenek, kde by se nemohl spolehnout na nikoho jiného než na Francii, která cítila vlastní potřeby a chtěla zachovat mír; která navíc ztratila Ludvíka XIV.; která tak upadla do období králova nezletilství; a konečně kterou místo velkého krále, děda Filipa V. z otcovy strany, řídil regent, kterého paní des Ursins, jak jsme viděli, s Filipem znesvářila v míře mezi knížaty neobvyklé a na něhož bylo všechno jiné než pravděpodobné, že by se mohl spolehnout. V této situaci se Alberoni stal neomezeným pánem Španělska po rychlých stupních, které mu, jak jsme viděli, osud vystavěl. Nicotnost jeho původu, jeho první začátky u vévody z Vendôme, jeho mravy, jeho život, jeho povaha, nemilost tohoto domnělého hrdiny, který ho vzal s sebou do Španělska, osudná náhoda druhého sňatku Filipa V. s dcerou Alberoniho pána,[5] pád princezny des Ursins, to, jak dovedl využít toho, že byl ve Španělsku parmským poddaným a potom parmským ministrem, a přísné uzavřenosti, do níž politika paní des Ursins dokázala Filipa V. uzavřít a na niž ho navykla, takže Alberonimu stačilo pokračovat v tom, co našel zavedené a co mu nebylo o nic méně nutné, než to bylo užitečné té, která to zavedla — Gibraltar, který zůstal Angličanům proto, že ke králi nikdy nechtěli připustit Louvilla, jenž přijel do Madridu z regentova pověření, jak jsme tu v pravou dobu viděli, je osudným pomníkem této přísné a žárlivé uzavřenosti —; to vše bylo svého času přesně vylíčeno, takže stačí si to připomenout nebo si to v těchto Pamětech znovu přečíst, aniž bych zde cokoli opakoval.

---

5. **Ediční poznámka:** Alžběta Farnese byla dcerou Odoarda Farnese, staršího bratra parmského vévody Františka; vévodovi byla neteří a zároveň nevlastní dcerou, neboť se oženil s vdovou po svém bratrovi.

Alberoni nachází krále samotářského, uzavřeného, svou povahou odkázaného na potřebu manželky, zbožného a sužovaného skrupulemi, málo pamětlivého velkých zásad náboženství a oddaného jeho vnější slupce, bázlivého, umíněného, třebaže mírného a snadno ovladatelného, bez obrazotvornosti, duchem líného, zvyklého oddávat se vedení někoho jiného, nanejvýš příhodného, protože bylo jisté, že s nikým nepromluví, nikoho k sobě nepustí a tím méně se nechá kýmkoli oslovit, a že nikdy nepomyslí na jinou ženu než na svou; přitom však pyšného, povýšeného, toužícího dobývat a mít v Evropě váhu, a — což je nepochopitelné — přestože byl statečný, nepomýšlel na to, aby vyjel z Madridu, a byl spokojen s nejsmutnějším životem na světě, každý den stále týmž, aniž kdy pomyslel na to, aby ho obměnil nebo aby své melancholické povaze dopřál jiné rozptýlení než hony s nadháňkou, a to o samotě s královnou cestou i v chýši z větví, z níž se střílelo na zvěř, kterou tam hnali; královnu plnou ducha, půvabu, povýšenosti, ctižádosti, vůle vládnout a panovat bez dělení, které nic nebylo zatěžko, aby toho dosáhla a udržela se; smělou, podnikavou, žárlivou, neklidnou, která měla stále na očích smutný úděl ovdovělých španělských královen, jemuž se chtěla vyhnout za jakoukoli cenu, a proto chtěla, rovněž za jakoukoli cenu, vytvořit jednomu ze svých synů svrchovaný stát, a časem i více než jednomu; která otevřeně nenáviděla Španěly a byla od nich stejně tak nenáviděna a měla oporu jen v Italech, které povyšovala, jak jen mohla; která radu a důvěru měla jen u parmského poddaného a ministra, jenž si pro ni přijel a přijel s ní; jinak ve všem nevědomou, vychovanou v podkroví parmského paláce přísnou matkou, která jí o ničem nedala vědět a nedovolila jí nikoho vidět ani nikomu se k ní přiblížit, a která odtud bez jakéhokoli přechodu přešla do *doupěte* španělského krále, kde zůstala, dokud žila, bez styku s kýmkoli; odkázanou tak na to, aby viděla jen Alberoniho očima — jediného, na koho byla zvyklá z doby cesty, jediného, komu se podle svého mínění mohla svěřit, protože byl ve Španělsku parmským poddaným a ministrem, jediného, jehož chtěla použít k ovládání krále a monarchie, protože jelikož sám neměl žádné postavení, nemohl by se bez ní obejít a podle jejího mínění by ji nikdy nemohl zradit ani jí být nebezpečný. Takové bylo pole, které se Alberonimu nabízelo a otevíralo, aby budoval své štěstí bez soupeře a bez odpůrce. Takový byl zdroj jeho jistoty, s níž se pouštěl do všeho doma i navenek: obohacovat se v temnotách správy, kterou bylo těžké prohlédnout a nemožné odhalit, činit se obávaným bez jakéhokoli ohledu, aby nenarazil na žádnou překážku, bezohledně kompromitovat španělského krále a královnu kvůli svému kardinálskému klobouku těmi největšími a nejpohoršlivějšími výstupy a později kvůli sevillskému arcibiskupství, což byl počátek jeho úpadku, a konečně rozpoutat šílenou válku proti císaři navzdory celé Evropě a opuštěn celou Evropou, kdežto císař byl naopak mocně podporován a rázně podpořen Francií, Anglií a Holandskem. Odtud nesmírné úsilí, aby udržel válku tak šíleně rozpoutanou, aby se učinil nepostradatelným a udržel se ve svrchované moci a při prostředcích k

obohacování a k lovení v kalných vodách při zakázkách, dodávkách a podnicích všeho druhu, o nichž sám rozhodoval; odtud ona neblahá umíněnost, s níž odmítal jakékoli narovnání, v jaké se Španělsko neodvážilo ani doufat a které by syna královny už tehdy usadilo v Itálii se slibem a se vší pravděpodobností, že ho brzy uvidí v držení parmských a toskánských států díky přímluvě Anglie u císaře; Anglie se totiž chtěla vyhnout válce, která ji připravovala o obchod se Španělskem a s Indiemi.

Filip V. (1683–1746), španělský král, vnuk Ludvíka XIV. Podle portrétu Josepha Viviena, rytina, vydal Pieter van den Berge. Rijksmuseum, Amsterdam.

Toto úsilí, jež Španělsko nadarmo dovyčerpalo, zničilo jeho loďstvo, které se právě znovu pozvedlo, a z toho tato koruna později řetězem okolností utrpěla v Indiích drtivou škodu, z níž se — je se čeho obávat — možná už nikdy nevzpamatuje. To způsobila všemocná, třebaže velmi krátká vláda tohoto prvního ministra ve Španělsku, který urazil celé Španělsko, nedůstojně jednal s Římem, urazil všechny evropské mocnosti a velmi nebezpečně zvláště francouzského regenta, proti němuž chtěl vzbouřit celé království, a když byl nakonec potupně ze Španělska vyhnán, vyvázl z toho po několika měsících nesnází; v závětří svého purpuru a svého nesmírného bohatství, které se dobře vyvaroval uložit ve Španělsku, se pak v Římě uplatnil v nejpřednějších úřadech, dělal si tam naplno posměch z hněvu

celé Evropy, který proti sobě vzbudil, a nestoudně pohrdal hněvem svých pánů, kteří ho z nejpodlejšího prachu povznesli tak vysoko, že mu nemohli uškodit ani se mu pomstít. Tato lekce však, jakkoli byla silná, ani to, že se španělský král dozvěděl o všech zločinných a šílených Alberoniho výstřelcích, když ho vyhnal a jazyky se rozvázaly, ho nedokázala odvrátit od toho, aby se odevzdával jedinému člověku. Lenost a zvyk byly silnější; ve Španělsku bylo pak ještě vidět něco, ne-li prudšího, tedy aspoň směšnějšího, za vlády Holanďana,[6] který po Alberonim nastoupil do všemocného postavení a který, když byl zase vyhnán on, dovršil míru u barbarských korzárů, kam za nedostatku jiného útočiště odešel dokonat své dny; ale nic nedokázalo odtrhnout Filipa V. od falešného a zhoubného pohodlí prvního ministra, bez něhož se až do své smrti nedokázal obejít, k velkému neštěstí své pověsti a své monarchie.

Francie nebyla šťastnější, a — což je nepochopitelné — za panovníka, jemuž k té nejvýtečnější vládě nic nechybělo: znalosti všeho druhu, znalost lidí, osobní a dlouhá zkušenost z doby, kdy byl jen soukromou osobou; neobvyklá protivenství, úvahy o vládě v různých zemích, a zvláště v naší; paměť, která nikdy nic nezapomínala a nic nepletla; nesmírné vědomosti; žádná vášeň jiná než tělesná, a ani ty tělesné bez jakéhokoli vlivu na jeho tajemství a na jeho správu; vytříbený úsudek, krajní nedůvěřivost, překvapivá lehkost v práci, živé chápání, přirozená a ušlechtilá výmluvnost s nesrovnatelnou přesností a lehkostí řeči o všem; nesmírně mnoho ducha, a jak jsem řekl jinde, tak přímý a správný úsudek, že by se nikdy nemýlil, kdyby se v každé záležitosti a v každé věci řídil prvním světlem a prvním pochopením svého ducha. Nikdo nikdy neměl tolik a tak dlouhou zkušenost, jako měl on s abbém Duboisem; také ho nikdo nikdy neznal tak dobře jako on; a když si vybavím, co mi o něm říkal ve všech obdobích mého života, i v samém okamžiku, kdy ho jmenoval prvním ministrem, a ještě potom, je pro mě nemožné pochopit, co z něho udělal, a naprostou odevzdanost, s níž se mu vydal. Ještě uvidíme v dalším jejich podivné doklady. Je zbytečné zde opakovat, co bylo v těchto Pamětech vidět o nejhlubší nízkosti, o otrockých a ponižujících začátcích, o duchu, mravech a povaze abbého Duboise, o různých stupních, které ho vytáhly z bláta, a o jeho životě až do regentství vévody z Orléans. Dovedli jsme ho dokonce i dál: vyložili jsme jeho hluboký plán dosáhnout všeho prostřednictvím Stanhopa a Anglie; počátek jeho uskutečňování, kdy svou obratností a pletichami zaslepil regenta představou vzájemné potřeby, kterou by anglický král a on měli jeden druhého; konečně ho tyto Paměti dovedly do Hannoveru a do Londýna, a právě tuto nit nesmíme od jejího začátku ztratit ze zřetele. Hle tedy vévoda z Orléans, zcela vydaný muži z ničeho, o němž dokonale věděl, že je to horká hlava, omezený a nadmíru prudký;

---

6. **Vysvětlivka:** Míněn Johan Willem Ripperda, holandský dobrodruh, v letech 1725–1726 všemocný ministr Filipa V.; po svém pádu uprchl a skončil v Maroku, kde roku 1737 zemřel.

že je to darebák oddaný každé lži a každému zájmu, jemuž nikdy žádný živý člověk nedůvěřoval, zničený prostopášnostmi, bez cti a bez pověsti ve všech ohledech, jehož řeči a způsoby neměly v sobě nic než odpudivého a z něhož plnými ústy čišela falešnost ve všem a všude, zkrátka muž, jemuž nikdy nebylo nic svaté; tomu, kdo znal jednoho i druhého, může toto zaslepení připadat jen jako zázrak prvního řádu, ještě umocněný varováními ze všech stran.

Francie potřebovala jen moudrou vládu doma, aby napravila své rozsáhlé škody, a navenek, aby zachovala mír; vyžadovalo to její vyčerpání a králova nezletilost, která je vždy stavem slabosti. Nebyla doba pomýšlet na zvrácení postoupení, která si vynutily londýnská a utrechtská smlouva, a žádná mocnost neměla vůči ní žádné nároky, jež by mohla vznést. Kromě nutnosti využít míru k obnově financí a k nápravě vylidnění království k tomu o to víc nabádala i vzdálená vyhlídka, že se člověk měl poučit z chyby války ukončené rijswijským mírem, kterou zavinila jedině osobní ctižádost Louvoisova, jenž ji rozpoutal, jak bylo v těchto Pamětech poznamenáno. Tehdy se mělo předvídat, jak je důležité zůstat v síle, aby bylo možné využít otevření španělského dědictví, které se vzhledem k hrozivému zdravotnímu stavu Karla II.[7] pokládalo za nepříliš vzdálené, a mezitím neznepokojovat Evropu ctižádostí dosadit se zbraní v ruce kolínského kurfiřta a obnovit na trůně anglického krále[8] a neoslabovat se dlouhou válkou, z níž se Francie za dva roky míru[9] mezi rijswijskou smlouvou a smrtí Karla II. nestačila zotavit a za něž nestačila ochladnout ani ona hrozivá aliance celé Evropy proti ní, která se po smrti Karla II. jakoby sama od sebe znovu spojila. Císař byl posledním mužským potomkem rakouského domu s malou nebo žádnou nadějí na potomstvo; jeho věk a zdraví dávaly naději na dlouhý život. Ale se státy to není jako s lidmi; jakkoli dlouhý mohl být císařův život, bylo vždy jisté, že Francie ho přežije. Protože po jeho smrti neměla žádné nároky, jež by vznášela na císařství ani na žádnou z jeho zemí, nemusela se obávat téže žárlivosti, která jí při otevření španělského dědictví přivolala na krk celou Evropu. Bylo však v jejím nejnaléhavějším zájmu zabránit tomu, aby z popela rakouského domu nevzešel jiný, stejně mocný, stejně nepřátelský a stejně nebezpečný, jakým byl podle její zkušenosti onen dům od dob Maxmiliána a katolických králů,[10] a aby

---

7. **Vysvětlivka:** Karel II. (1661–1700), španělský král od roku 1665, poslední španělský Habsburk. Byl od dětství chorobný; zemřel po dlouhé nemoci bezdětný 1. listopadu 1700 a závětí odkázal monarchii Filipovi z Anjou, vnukovi Ludvíka XIV., čímž se otevřel spor o španělské dědictví.

8. **Vysvětlivka:** Roku 1688 prosazoval Ludvík XIV. na kolínský arcibiskupský a kurfiřtský stolec kardinála Viléma Egona z Fürstenbergu proti Josefu Klementovi Bavorskému a podporoval anglického krále Jakuba II., svrženého na přelomu let 1688 a 1689; obojí přispělo k válce, kterou ukončil mír v Rijswijku (1697).

9. **Ediční poznámka:** Rijswijský mír byl uzavřen v září a říjnu 1697, Karel II. zemřel 1. listopadu 1700.

10. **Vysvětlivka:** Císař Maxmilián I. (vládl 1493–1519) a katoličtí králové Ferdinand Aragonský a Isabela Kastilská; sňatky jejich dětí položily základ habsburské moci ve Španělsku i ve střední Evropě.

tomu zabránila, využívat na jedné straně příležitostí ke spojenectvím a na druhé straně se vnitřně uvést do stavu, kdy by mohla účinně podporovat spojence a tuto moc rozdělit rozdrobením četných zemí rakouského domu.

Není třeba velké politické moudrosti, aby člověk pochopil, že zájem Anglie je v tomto případě zcela opačný. Její poloha ji činí nepřístupnou cizí invazi, pokud k ní sama nepřiloží ruku. Je bohatá a mocná svou rozlohou, a mnohem víc svým obchodem; ale sama o sobě se může uplatnit jen na moři a prostřednictvím moře. Její žárlivost vůči Francii je známa od doby, kdy v ní vlastnila více než polovinu, a od doby, kdy v ní už nemá nic. Na souši tedy nemůže nic a její východisko může spočívat jen ve spojenectví s velkou mocností, rovněž žárlivou na Francii, a to pozemní, která by měla dost lidí a území, aby proti ní vedla válku, a která by, protože jí chybějí peníze a může je získat jen od Anglie, měla všechno ostatní. To Anglie našla v rakouském domě a obě toho dovedly tak dobře využít; a právě proto nebylo těžké předvídat naléhavý zájem Anglie, aby z popela rakouského domu, kdyby k tomu došlo, znovu povstala jiná mocnost, neméně velká a neméně obávaná, které by mohla proti Francii použít stejně, jako použila rakouského domu. Ne že by se zatím nehodilo žít s Anglií v dobrém, jako s celou ostatní Evropou, ale přesto s ní nikdy nepočítat, a tím méně se jí vydávat a dostávat se do její závislosti; nýbrž chovat se k ní slušně, bez podlézavosti, a v duchu ji vždy pokládat za přirozeného nepřítele, který se už dlouhá léta netajil tím, že chce zničit náš obchod a že se odvážně a zarputile staví proti všemu, oč se Francie čas od času pokusila na svých vlastních pobřežích ve prospěch svého loďstva — všechno, co se neustále dělo kolem Dunkerku,[11] je toho krásným příkladem a velkým poučením —, zatímco nám přede dveřmi si na Jersey a Guernsey budují všechny přístavy, opevnění a skladiště, jaké se jim zlíbí, a to se souhlasem kardinála Fleuryho, který jim dovolil brát k tomu veškerý materiál ve Francii, jež je těmto nebezpečným ostrovům blíž než Anglie; povolnost, jakou si nelze ani představit. V království, které je ze dvou stran obklopeno moři, které tak těsně lemuje Lamanšský průliv naproti Anglii a které se svou polohou a hojností svých plodin všeho druhu nezbytných k životu tak hodí k nejkvetoucímu obchodu, bylo tedy třeba vynaložit veškerou péči na obnovu loďstva a postupně se uvést do stavu, kdy by se Francie dokázala prosadit na moři, a ne moře přenechat Anglii a umožnit jí tak šířit podle libosti poplach podél celého našeho pobřeží a anglické jho, ohrožovat naše kolonie a zmocňovat se jich. Bylo třeba podnítit Španělsko k téže péči a k téže horlivosti mít dobré loďstvo a společně se uvést do stavu, kdy bychom už nepřijímali od Anglie zákon na moři v obchodě ani pokud jde o francouzské kolonie a španělské državy za mořem, a k tomu potají co nejvíc podporovat jakoukoli invazi a jakékoli vnitřní nepokoje v Anglii — a tehdy stačilo jen chtít, což anglické ministerstvo dokonale

---

11. **Vysvětlivka:** Utrechtský mír zavázal Francii zbořit opevnění Dunkerku a zasypat jeho přístav; Británie na plnění tohoto závazku úzkostlivě dohlížela.

cítilo. To byl pravý, velký a pevný zájem Francie; bohužel to nebyl zájem abbého Duboise. Jeho zájem byl zcela opačný, a právě ten zvítězil.

V těchto Pamětech jsme svého času viděli, že když ho rytíř Lotrinský a markýz z Effiatu použili k tomu, aby jeho pán svolil ke sňatku s nejmladší dcerou krále a paní z Montespan, ctižádost mu zamotala hlavu natolik, že si namlouval, že zasluhuje nejvyšší odměny, a že, nespokojen s dobrým opatstvím, které hned dostal, požádal krále o slyšení, dosáhl ho a měl při něm tu drzost požádat ho o nominaci na kardinála; král byl tak překvapen a rozhořčen, že se k němu otočil zády, aniž mu odpověděl, a od té doby ho už nikdy nemohl vystát. Jestliže se tehdy odvážil pomýšlet na klobouk, není překvapivé, že k němu mířil od chvíle, kdy uviděl možnost proniknout přes Anglii do státních záležitostí, a že tomu všechno obětoval; stejně tak je velmi pravděpodobné, že si prostředky, jak proniknout do záležitostí přes Anglii, vymyslel jen proto, aby v nich nalezl ty, o nichž doufal, že ho dovedou k tomuto cíli, po němž tak dávno, třebaže tak bláhově toužil.

Když ovládl ducha svého pána, ovládl ho natolik, že mu nenechal svobodu a strhával ho nepochopitelnou převahou ke svému názoru, ke svému mínění, a abych řekl všechno, ke své vůli, často zcela opačným, než k čemu by tohoto prince vedl jeho dobrý duch a velký rozum, jeho bystrost a prozíravost. Stal se tak jediným pánem celé mašinerie zahraničních záležitostí, z nichž maršálovi z Huxelles od té doby zůstala jen prázdná slupka, radě zahraničních věcí ještě méně a nejdůvěrnějším regentovým služebníkům jen několik lehkých a vzácných útržkovitých zpráv v podobě prostých vyprávění, krátkých, zbavených jakéhokoli zdůvodnění a tím spíš jakékoli, i té nejlehčí porady. Dubois tak už neměl žádná pouta a dovedl své svobody využít v plné míře; a aby se zbavil každého nástroje, který by ho mohl omezovat, chtěl jet do Hannoveru, pak do Londýna a mít se svým pánem jen přímou korespondenci, aby Huxellese, jeho radu i kohokoli jiného odřízl od jakékoli znalosti svého vyjednávání, z něhož jim dával vidět jen vnějšek; a k předávání svých dopisů regentovi a regentových jemu si vybral muže, jímž si byl jist, který od něho všechno očekával, kterého, jak měl ve zvyku, podvedl, když ho už nepotřeboval, a kterého nakonec dal vyhnat, protože si ten muž dovolil na něho stěžovat. Byl to Nocé, o němž jsem několikrát mluvil a jehož povahu jsem vylíčil, k němuž vévoda z Orléans odjakživa choval přátelství a s nímž byl důvěrný, ale kterého znal dost na to, aby se spokojil s tím, že mu prokazoval dobrodiní a bavil se jeho rozhovorem a jeho výbuchy, často trefnými a zábavnými, neboť měl mnoho ducha a byl velmi svérázný, ale aby se zároveň vyvaroval užít ho v jakékoli záležitosti. Právě to abbé Dubois hledal; našel v něm navíc muže velmi zvyklého na prince a schopného věrně mu podávat zprávu o regentově výrazu, vzezření a tváři, když mu předával jeho dopisy a když z jeho ruky přebíral ty, které měl odeslat jako odpověď. Tyto odpovědi byly — s výjimkou vnějších formalit nebo věcí, které ani jeden z nich nestál o to tajit, jak se jich v průběhu dlouhého vyjednávání vždycky

najde — vždy psány vlastní rukou vévody z Orléans. Byl velmi krátkozraký; zrak ho namáhal zvláště při psaní a díval se do papíru tak zblízka, že se mu konec pera neustále zaplétal do paruky; proto také nikdy nepsal vlastní rukou, leda z nutnosti a co nejstručněji. To byla další lest abbého Duboise, jednak aby mezi sebe a svého pána nepřipustil nikoho do tajemství svého vyjednávání, jednak aby využil této obtíže s psaním, která spolu s leností v tomto ohledu a s onou převahou, kterou si princ nechal abbém Duboisem nad sebou vzít, vedla jen k nepatrnému odporu a k přiškrcenému uvažování, kdykoli se stalo, že regent nebyl Duboisova mínění; a regent se pak vlivem Duboisovy umíněnosti, prudkosti a převahy vždy nakonec podvolil tomu, co Dubois chtěl.

V tomto postavení myslel nevěrný ministr už jen na to, jak využít příležitosti: dělat skutečně všechno, co by Anglii vyhovovalo, dělat to tak, aby za to vděčila jedině jemu, dát jí dobře pocítit svou moc u svého pána a sjednat si svůj obchod na úkor regenta a království. Věděl dobře, že obchod je pro Anglii tím nejcitlivějším místem; nemohl nevědět o její žárlivosti na náš obchod. Už jí dobře posloužil tím, že regenta přesvědčil, aby nechal upadnout loďstvo, a vzal tak králi Jiřímu všechnu žárlivost — v rámci onoho krásného, tolikrát opakovaného systému vzájemné potřeby nejužšího spojení, kterou prý oba měli —, a to ve shodě s Canillakem, svedeným poklonami Stairsovými, a s vévodou z Noailles, jemuž to ulehčovalo v jeho financích a který se Duboisovi vždy podlézavě dvořil. Tyto věci jen připomínám; jsou vysvětleny na svém místě. Bylo třeba v této důležité službě pokračovat, ale to nebylo všechno; bylo třeba ji rozšířit i na Španělsko, kdyby se pošetilost jeho prvního ministra až do konce zatvrzele bránila míru nebo žádala od císaře podmínky, na které by nikdy nepřistoupil, což bylo totéž. Nic nebylo pro Anglii podstatnější, aby se zmocnila veškerého obchodu a pevně se usadila v Indiích; a jedině na abbém Duboisovi záviselo, zda Anglie dosáhne tak velkého cíle, v jaký by se nikdy neodvážila doufat. Dubois také nic neopomněl, aby o tom dobře přesvědčil Jiřího a jeho ministry, kteří nakonec pravdivost toho pocítili. Tak je Dubois přivedl ke svému cíli, a ten cíl byl dvojí: peníze a klobouk. To první nebylo obtížné, člověk rád dá tolar, aby dostal milion; ale to druhé nebylo v bezprostřední moci anglických ministrů; proto je také dlouho nechal v nesnázích hádat, jak na to, ačkoli dával najevo, že je k mání. Chtěl jejich vůli rozpálit potřebou, aby nenarazil na žádnou obtíž, jakmile usoudí, že se může vyslovit. Anglický král se mnohem víc zabýval svými německými državami než zájmy koruny, kterou získal. Jeho hlavním cílem bylo připojit Brémy a Verden ke svým osobním zemím podle zákonů a forem říše. Císař, velmi zaměstnaný mírem na severu, jehož chtěl být diktátorem, cítil překážky, které mu bránily udělit tuto investituru Jiřímu, jenž po ní toužil a dělal pro císaře všechno při vyjednávání jeho míru se Španělskem, aniž se příliš zdráhal projevovat celou svou stranickost. Čím méně byl císař ochoten vyhovět Jiřímu v tak žádaném bodě, tím víc se mu jinak lísal, protože ho potřeboval proti Španělsku,

aby se udržel ve všech svých italských državách. Jiřího hannoverské ministry si úplně získal dobrodiním a nadějemi, jež jim mohl v říši poskytnout. Získal si také anglické ministry, kteří vnímali zálibu a zájem svého pána. V této vzájemné situaci mohli anglický král a jeho ministři počítat, že od císaře dostanou všechno, co ho nic nestálo, a sám císař si takové snadné příležitosti, jak si Anglii stále víc připoutat, přál; v Římě mohl všechno, a ve výtahu z dopisů o zahraničních záležitostech tohoto roku jsme viděli, do jaké míry se Řím a papež před ním třásli a do jaké míry také dovedl tohoto přemrštěného strachu využívat a zneužívat. Žádat a dostat bylo pro něho totéž; přivedl papeže až k tomu, že se bál, aby císař kardinálskými klobouky, které mu papež přiznal, nepohrdl, a dokonce mu je nevrátil.

Abbé Dubois, dokonale obeznámený s vnitřními poměry všech těchto dvorů, chtěl zavázat Jiřího a jeho ministry, aby použili císařovy autority k tomu, aby mu opatřili klobouk. V horoucí touze jej mít mu nepřipadalo dostatečné, že k tomu účinně nakloní Angličany svými ochotami, které nesměřovaly k ničemu jinému, kdyby se zároveň v průběhu vyjednávání dostatečně nezalíbil císaři — nejen aby se vyhnul osobní překážce žádosti, kterou by Angličané v jeho prospěch vznesli, ale také aby si tohoto panovníka natolik naklonil, aby byl rád, že tím udělá radost Jiřímu a jeho ministrům a že si tak lacino získá toho, kdo vládl Francií a kdo by mu už předem ve vyjednávání projevil dobrou vůli. Tomu abbé Dubois ve vyjednávání věnoval veškerou svou péči, to celé vyjednávání obrátilo podle přání Angličanů a císaře na úkor Francie a Španělska a to mu vyneslo od Anglie tajnou penzi čtyřiceti tisíc liber šterlinků, což je obrovská suma, ale nepatrná za možnost nakládat s Francií, a — jak brzy uvidíme — onen tak vášnivě žádaný klobouk, který mu tento panovník, naléhaný Jiřím a jeho ministry a dobrými službami Penterriedera, svědka Duboisovy povolnosti vůči císaři při vyjednávání, krátce nato dal opatřit svou autoritou u papeže. Pečetí této velké záležitosti byl závazek přimět Francii, aby se postavila proti Španělsku, a to nejen subsidiemi a tím, že strpí, aby anglické loďstvo nejen přispělo na pomoc Sicílii, ale i pronásledovalo a zničilo loďstvo španělské, které tolik stálo, nýbrž také tím, že pošle francouzská vojska do Guipúzcoy,[12] ne tolik proto, aby tam dobyla snadných výbojů, kterých tam dosáhla a o jejichž udržení nebylo možné ani uvažovat, jako spíš proto, aby jako na zakázku zničila španělské loďstvo spálením jeho lodí v přístavech a loděnicích, jeho zásob a skladišť v přístavu Pasajes, jak uvidíme, a tím uvolnila pole anglickému loďstvu, zbavila je žárlivosti na loďstvo španělské, zajistila mu vládu nad všemi moři a usnadnila mu vládu nad Indiemi tím, že tam zničí vládu Španělska.

Kdo by si nemyslel, že Anglie bude spokojena s obchodem pro ni až zázračně výhodným a tak rychle splněným, jak to brzy uvidíme na svém místě? Ale anglické

12. **Vysvětlivka:** Roku 1719 vtrhla francouzská armáda pod velením maršála z Berwicku do baskické provincie Guipúzcoa, dobyla Fuenterrabíi (červen) a San Sebastián (srpen).

ministerstvo, když mělo tak dobrou příležitost, bylo příliš obratné, než aby u toho zůstalo; nedávalo tak nesmírnou penzi pánu kroků Francie, aby z toho nevytěžilo přiměřený užitek, dokud bude trvat všemoc francouzského ministra, který ji pobíral. Brzy uvidíme, že z toho vytěžili nejen povolnost, s níž Francie klidně strpěla, aby anglické eskadry rok i déle obléhaly španělské eskadry ve španělských přístavech v Indiích, nechaly je tam zahynout, bránily jakékoli pomoci a vedly zatím celý obchod s Indiemi jako podloudný; ale také to, že z Francie vytáhli všechny subsidie potřebné k vyzbrojení a vydržování anglických eskader po celou dobu, co se jim zlíbilo tuto blokádu udržovat[13], která se tak celá vedla na náš účet ve všech ohledech — říkám ve všech ohledech, pokud jde o pověst, protože mezi Francií a Španělskem nemohlo nic mít menší záminku ani být odpornější, a nakonec ani obtížněji utajitelné, neboť zájem Angličanů držet obě královské větve francouzského domu stále ve sváru je rozhodně nevedl k tomu, aby se podíleli na tajemství, které chtěl aspoň regent zachovat a které od nich marně myslel vyžadovat; a také proto, že nic nebylo pro Španělsko a pro Francii zhoubnější, než vydat Angličanům moře, celý obchod a Nový svět. Tato zkáza nebude tak brzy napravena; Španělé jsou ještě dnes v zápase s Angličany o obchod s Indiemi,[14] a kvůli oslabení, které jim způsobil abbé Dubois, si marně kupovali několik přestávek míru nejvýhodnějšími ústupky Angličanům v obchodě a v osadách, z nichž si Angličané udělali jen stupně a právní tituly, aby získali víc, a kteří nakonec se zbraní v ruce využívají všeho, co získali v obchodě a v osadách, aby se v nich dále rozšiřovali a stali se nakonec jedinými pány všech moří a všeho obchodu a ovládli Španělsko v Indiích, zatímco jeho slabé loďstvo se z tolika ztrát nemohlo vzpamatovat a naše je nakonec zničeno; obojí zájmem a přičiněním Duboisovým.

To byly bezpochyby velké tahy, nesrovnatelné pro pevnou velikost Anglie na úkor všech evropských národů, zvláště těch, jichž se nejvíc musela obávat a na něž nejvíc žárlila, francouzského a španělského, s tou výhodou navíc, že je znesvářila a rozdělila. Ale jakmile je hák jednou zaseknut do toho, kdo může všechno, kdo čeká na klobouk, po němž hoří touhou tolik let, a kdo má každý rok dostávat čtyřicet tisíc liber šterlinků, z nichž nesmí nic ukázat a u nichž se naopak bojí i pouhého podezření, kdo se tedy bojí průtahů a ještě víc toho, že by mu je odňali, o čemž by se neodvážil otevřít ústa, není nic, čeho by se nedalo dosáhnout. Jiří a jeho ministři, nespokojeni se vším, co z Francie vytahovali, a neschopni si říci: *Dost*, se chtěli opatřit prostředky, aby se na dlouhá léta stali pány svých parlamentů. Civilní list a to, co uměli vzít odjinud, jim sloužily k získávání voleb v provinciích a hlasů

13. **Ediční poznámka:** Britská eskadra admirála Hosiera blokovala španělské lodě v Portobelu od června 1726; kardinál Dubois zemřel 10. srpna 1723.

14. **Vysvětlivka:** V době, kdy Saint-Simon tuto pasáž psal, vedla Británie se Španělskem válku vyvolanou spory o obchod v Americe (od roku 1739, tzv. válka o Jenkinsovo ucho).

v parlamentu; ale nestačily na to, aby se jich zmocnili velkou převahou, a jejich pletichy v parlamentu tam často narážely na nepříjemný odpor a někdy i na nemilé opozice, a zkušenost s nimi je činila zdrženlivými, než se do něčeho pustili. Využili tedy příhodné doby a dali si od Francie dávat nehorázné subsidie a kromě toho obrovské částky, v nichž odešly všechny naše peníze; a z tohoto zdroje anglický dvůr vytěžil poklady, které mu sloužily — a snad mu slouží ještě, tak velké bylo jejich nahromadění — k tomu, aby nechal zvolit v provinciích, koho chtěl, a nechal hlasovat podle svého v různých parlamentech s tou téměř úplnou převahou hlasů, která nakonec ničí svobodu národa a činí krále despotickým pod maskou několika ohledů a několika forem a pod rouškou politiky, která netrvá pevně na ničem, co se ho přímo netýká.

Kapitola čtrnáctá

Vláda pana Vévody, vedeného paní z Prie, které Anglie dává penzi čtyřicet tisíc liber šterlinků po zesnulém kardinálu Duboisovi. — Doba a příčina rozhodnutí poslat infantku zpět a narychlo oženit krále. — Vláda kardinála Fleuryho. — Pouta, jimiž se Fleury nechává spoutat Anglií. — Fleury bez nejmenšího ponětí o státních záležitostech, když se chopí kormidla. — Takzvaná příhoda z Issy. — Fleury dokonale nezištný, pokud jde o peníze a majetek. — On a já spolu volně mluvíme o všech záležitostech. — Fleuryho špinavé skrblictví, ne pro sebe, ale pro krále, stát a soukromé osoby. — Fleury staví svou osobu na místo významu úřadu, který zastává, a stává se tím krutě obětí klamu. — Walpole, anglický velvyslanec, ho očaruje. — Tři cíle Angličanů. — Kardinálovo skrblictví nechce žádné námořnictvo a je státu zhoubné i v jiných ohledech. — Je osobně Španělsku vzdálen a se španělskou královnou se nenávratně rozkmotří až k pohoršení. — První ministři zhoubní pro státy, jimž vládnou. — Anglie nepřítelem Francie z mnoha starých i nových důvodů. — Zájem Francie vůči Anglii. — Naprostá ztráta námořnictva atd. Francie a Španělska; vláda nad mořem a veškerý obchod přešly na Anglii, plody vlády prvních ministrů Francie a Španělska, spolu s mnoha jinými zly. — Srovnání vlády prvních ministrů Francie a Španělska a jejich rady s vládou rad ve Vídni, Londýně a Turíně a jejich plodů. — Úštěpek, kvůli němuž byla konečně odškodněna kapitula v Denainu za škody, které utrpěla v bitvě u Denainu.

Po Duboisově smrti[1] ho litovala jen Anglie. Zavedené podpory se vyplácely dál po ty čtyři měsíce, o něž ho vévoda z Orléans přežil. Pan Vévoda, kterého na jeho místo vystrčil Fleury, bývalý biskup z Fréjus a učitel krále, jenž počítal s tím, že z tohoto víc než omezeného prince udělá přízrak prvního ministra a sám se stane pánem státu — pan Vévoda, pravím, byl člověk jako stvořený pro štěstí Anglie, neboť byl slepě ovládán markýzou z Prie. Ta měla krásu, vzhled a postavu nymfy, mnoho ducha a na svůj věk a postavení i sečtělost a znalosti, a přitom byla zázrakem nevázanosti v nejzhoubnějších vášních: ctižádosti, lakotě, nenávisti, pomstychtivosti, panovačnosti bez ohledů a bez míry, a od chvíle, kdy se pan Vévoda stal pánem, nechtěla snést sebemenší odpor, což z jeho vlády učinilo vládu krve a zmatku. Angličané, kteří dobře znali naše vnitřní poměry, si pospíšili, aby si ji získali, a za tutéž penzi, jakou od nich měl kardinál Dubois, bylo brzy všechno ujednáno. Ztrátou kardinála Duboise tedy nic neztratili, dokud trvalo

1. **Vysvětlivka:** Kardinál Dubois zemřel ve Versailles 10. srpna 1723, vévoda z Orléans tamtéž 2. prosince 1723. Saint-Simon zde předbíhá vyprávění o několik let a líčí dobu ministerstva pana Vévody (1723–1726) a kardinála Fleuryho (1726–1743).

ministerstvo pana Vévody, který, veden touto Médeou, šel ve vztahu k Anglii zcela v Duboisových stopách. Štěstí této koruny bylo takové, že brzy nato se pan Vévoda domníval, že ji velice potřebuje. Král onemocněl, a ačkoli nemoc nebyla hrozivá a za několik dní přešla, pan Vévoda se tak vyděsil, že jedné noci vstal, docela nahý, jen v županu, a vystoupil z přízemního bytu zesnulého Monseigneura, v němž vévoda z Orléans zemřel a který potom dostal pan Vévoda, do posledního královského předpokoje. Byl sám se svící v ruce. Našel tam Maréchala,[2] který tu noc trávil v tomto předpokoji a který mi to vyprávěl o několik dní později; ten, užaslý nad tímto zjevením, k němu přistoupil a zeptal se ho, co tu chce. Našel člověka pomateného, bez sebe, jehož nedokázalo uklidnit nic z toho, co mu Maréchal o nemoci řekl, a jemuž nakonec ze strachu a z přeplněného srdce uklouzlo: „Co by se se mnou stalo?" — a přitom odpovídal napůl nahlas, napůl potichu své noční čepici — „podruhé mě to nezaskočí, jestli se z toho dostane; musí se oženit." Maréchal, s nímž byl o samotě stranou, dělal, že to neslyšel; snažil se ho uklidnit a poslal ho zpátky spát. Od té chvíle se datuje odeslání infantky zpět.[3] Pan Vévoda se k synovi zesnulého vévody z Orléans, který ho zahrnul úctou a milostmi, zachoval hanebně a měl s tímto princem snadnou hru, a to lacino. Bál se jako smrti, že by mu byl podřízen, a aby se tomu vyhnul, chtěl krále uvést do stavu, kdy by mohl rychle mít děti. Když tak Španělsku způsobil tak krutou urážku, kterou ještě citelnější učinil klam udržovaný až do poslední chvíle i způsob provedení, počítal jistě s nesmiřitelnou nenávistí a vrhal se čím dál víc do náruče Anglie.

Jeho vláda, příliš násilná, než aby mohla trvat, skončila, jak známo, tím, že se nedokázal odhodlat rozejít se s paní z Prie a ona zase nedokázala nechat vládnout Fleuryho, kterého omrzelo marně počítat s tím, že bude mít skutečnou moc a panu Vévodovi ponechá její podobu a zdání. Tento princ nastoupil po vévodovi z Orléans v okamžiku jeho smrti 23. prosince 1723[4] a skončil ve svatodušní pondělí roku 1726[5] rozkazem, který mu doručil vévoda z Charostu, kapitán tělesné gardy, chvíli poté, co král odjel z Versailles do Rambouillet: aby se okamžitě odebral do Chantilly; tam také ihned odjel, doprovázen poručíkem tělesné gardy.

---

2. **Vysvětlivka:** Georges Mareschal (1658–1736), první chirurg krále za Ludvíka XIV. i Ludvíka XV.

3. **Vysvětlivka:** Infantka Marie Anna Viktorie (1718–1781), dcera Filipa V. a Alžběty Farnese, byla roku 1721 zasnoubena s Ludvíkem XV. a od roku 1722 vychovávána na francouzském dvoře. Protože pro svůj útlý věk nemohla králi brzy dát potomky, byla roku 1725 poslána zpět do Španělska. Roku 1729 se provdala za portugalského korunního prince Josefa (od 1750 krále Josefa I.); měli čtyři dcery, z nichž nejstarší se stala portugalskou královnou Marií I.

4. **Ediční poznámka:** Vévoda z Orléans zemřel 2. prosince 1723 a pan Vévoda byl prvním ministrem jmenován ještě týž den.

5. **Ediční poznámka:** Svatodušní pondělí připadlo roku 1726 na 10. června; pan Vévoda byl propuštěn a poslán do Chantilly 11. června 1726.

Kardinál Fleury, který jím tehdy ještě nebyl, ale stal se jím o šest týdnů nebo dva měsíce později[6], se tedy téhož dne chopil otěží vlády a pustil je teprve se životem, úplně na konci ledna 1743. Nikdy žádný francouzský král, dokonce ani Ludvík XIV., nevládl tak absolutně, tak jistě, tak daleko od jakéhokoli odporu a neobsáhl tak plně a tak despoticky všechny různé oblasti vlády, státu i dvora, až po ty největší maličkosti. Zesnulý král se často dostával do nesnází kvůli domácí válce svých ministrů a někdy kvůli námitkám svých vojevůdců a některých předních velmožů svého dvora. Fleury je všechny držel stejně zkrátka, bez porad, bez hlasu k námitkám, aniž by se kdo odvážil riskovat mezi nimi jakoukoli rozepři. Měl je jen k tomu, aby přijímali a vykonávali jeho rozkazy bez sebemenší námitky, aby je velmi přesně vykonávali a prostě mu o tom podávali zprávu, aniž by o řádek překročili, a aniž by se kdokoli z nich ani z dvořanů, dam či komorníků, kteří měli ke králi nejblíže, odvážil promluvit k tomuto panovníkovi jediné slovo o čemkoli, co by nebylo zcela lhostejnou maličkostí. Jak vládl, to daleko přesahuje dobu, kterou mají tyto Paměti obsáhnout. Povím zde jen to, co nutně patří k pokračování této odbočky.

Našel vládu zcela naladěnou na anglickou notu a velvyslance této koruny mnohem uměřenějšího, ale také mnohem obratnějšího, než býval Stairs, po němž nastoupil.[7] Byl to Horace Walpole,[8] bratr Roberta,[9] který tehdy v Anglii vládl především. Partie mezi nimi nebyla vyrovnaná. Horace byl vychován v záležitostech, jak tomu je u všech Angličanů, a navíc byl bratrem a přítelem toho, kdo je všechny řídil, kdo se s ním o nich odedávna radil a kdo ho z Londýna vedl; oba byli velmi vynikající duchové. O Fleurym povím jen, že strávil život nejprve v důvěrném kruhu, potom tím, že se snažil prosadit a dvořil se všem, pak v „ruelles“, na zábavách a v dobré společnosti, daleko od jakéhokoli studia, jakýchkoli záležitostí, jakéhokoli soustředěného úsilí; nakonec jako biskup, způsobem, jaký jsme v těchto Pamětech viděli, a od té doby, co jím byl, někdy zavřený v osamělé díře, jakou je Fréjus, většinou však v dobrých městech a nejlepších domech Provence a Languedocu s dobrou společností, která po něm vždycky toužila. Neměl tedy ani nejmenší ponětí o záležitostech, když se najednou chopil kormidla všech. Bylo

---

6. **Ediční poznámka:** Fleury byl jmenován kardinálem 11. září 1726.

7. **Ediční poznámka:** Lord Stairs byl z Paříže odvolán roku 1720; v letech 1720–1721 zastupoval Velkou Británii ve Francii Robert Sutton, v letech 1721–1724 Lukas Schaub a Horace Walpole převzal post v Paříži až po nich.

8. **Vysvětlivka:** Horatio (Horace) Walpole (1678–1757), mladší bratr Roberta Walpola, britský vyslanec a poté velvyslanec v Paříži v letech 1724–1730; neplést s jeho synovcem, spisovatelem Horacem Walpolem.

9. **Vysvětlivka:** Robert Walpole (1676–1745), whigský politik, první lord pokladu a fakticky první ministr Velké Británie v letech 1721–1742. Roku 1712 byl toryovskou většinou obviněn z korupce a několik měsíců vězněn v Toweru. Roku 1742 odstoupil a stal se hrabětem z Orfordu; zemřel 18. března 1745 v Londýně po dlouhé nemoci (močové kameny).

mu tehdy dvaasedmdesát nebo třiasedmdesát let, a od té chvíle se jimi — ačkoli o všech rozhodoval sám a výhradně — zabýval vždy méně než tím, aby se v této moci udržel a dovedl ji k vrcholu, na němž jsme ji osmnáct let vídali bez nejmenšího mráčku. Lehká práce pana Vévody s králem v době, kdy byl prvním ministrem, k níž se Fleury hned zpočátku přidal jako třetí, mu nemohla dát ani nejmenší ponětí o záležitostech. Šlo při ní jen o rozdělování milostí: předložit hotový seznam, říci k němu dvě velmi krátká slova, neboť pan Vévoda neměl dar řeči, a nechat krále připsat na konec listu své schválení. Fleurymu to dávalo jen příležitost něco říci o osobách a někdy také prosadit svou, když šlo o obročí.

Pana Vévodu, či snad spíše paní z Prie, která jím vládla a sama byla vedena Pârisovými, omrzel tento jediný svědek té práce, a aby se ho zbavili, zařídili jednoho dne, že v okamžiku, kdy měl pan Vévoda přijít k práci a kardinál už byl uvnitř, král vzal klobouk, a aniž kardinálovi cokoli řekl, odešel ke královně,[10] kterou našel v jejím kabinetu, kde na něj čekala s panem Vévodou. Kardinál zůstal přes hodinu sám v králově kabinetu a čekal do omrzení. Když viděl, že čas práce dávno minul, odešel k sobě, poslal pro kočár a odjel přespat do Issy, do semináře Saint-Sulpice, kde si zřídil útočiště, aby si tam občas odpočinul. Zatímco čekal na kočár, napsal králi jako člověk dotčený a pevně rozhodnutý odjet, aniž by ho viděl, a navždy se odebrat do svých opatství. Dopis poslal Nyertovi, prvnímu komorníkovi ve čtvrtletní službě. Za nějakou dobu se král vrátil k sobě a Nyert mu dopis odevzdal. Při čtení ho přemohly slzy, neboť byl ještě velmi mladý; myslel si, že je ztracen, když už nemá svého učitele, a šel se schovat na svou noční stolici. Vtom přišel vévoda z Mortemartu, první šlechtic komory, který měl ten rok službu. Nyert mu vyprávěl, co se stalo s prací, s dopisem, se slzami i s útěkem na noční stolici. Vévoda z Mortemartu tam vešel a našel krále v nejhlubším zármutku. Jen stěží z něho dostal, co ho tak trápí. Jakmile to zjistil, představil králi, že je příliš dobrák, když kvůli tomu pláče, protože přece může panu Vévodovi nařídit, aby jménem Jeho Veličenstva poslal pro Fleuryho, který si jistě nebude přát nic lepšího; a když viděl, v jak krajních rozpacích je z toho král, nabídl se, že ten rozkaz panu Vévodovi ihned zanese sám. Král, zbavený starosti s provedením, to přijal, a vévoda z Mortemartu šel neprodleně k panu Vévodovi, který byl velmi zaražen a po krátkém sporu rozkazu krále uposlechl. Protože se ta věc stala před večerem, na sklonku odpoledne, nadělala velký hluk a napálila spoustu lidí, neboť nikdo nepochyboval, že Fleury je ztracen a nadobro vyhnán; a vskutku by se nikdy v životě nebyl stal ani kardinálem, ani prvním ministrem, kdyby ho byl pan Vévoda dal na cestě do Issy sbalit a celou noc hnát dál. Král by byl hodně plakal, ale věc by zůstala hotová; pan z Mortemartu by rozkaz nedonesl včas. Po takovém skandálu musel jeden vyhnat druhého. Jeden

10. **Vysvětlivka:** Marie Leszczyńská (1703–1768), dcera sesazeného polského krále Stanisława Leszczyńského, od září 1725 manželka Ludvíka XV.; měla s ním deset dětí, mezi nimi dauphina Ludvíka (1729–1765), otce Ludvíka XVI. Zemřela 24. června 1768 ve Versailles.

byl princ krve, první ministr a na místě, kdežto druhý bez jakékoli opory ujížděl poštou, nebo přinejmenším krajinou, do vyhnanství. Nikdo na světě by se byl neodvážil postavit se panu Vévodovi, a možná by to ani nechtěl, i kdyby mohl; jeden by zůstal ztracen a druhý navždy pánem. Tuto historku, která přesahuje dobu, již mají tyto Paměti obsáhnout, zde vyprávím z tohoto důvodu: Walpole, o všem včas zpravovaný, se dozvěděl i o této příhodě; hýčkal si Fleuryho jako člověka, který stoupá a kterého králova náklonnost, jakou má dítě ke své chůvě, mohla dovést daleko. Okamžitě se vydal do Issy a tímto krokem si kardinála osobně zavázal v míře, která je nevýslovná a o níž nemohu pochybovat, jak hned uvidíme.

Fleury byl nejen neschopen přijímat dary a cizí penze, ale bylo zcela vyloučeno, že by se mu je někdo odvážil nabídnout. Nebyla to tedy tato cesta, která ho získala — to je málo řečeno —, která ho vydala Anglii, a to ještě aniž by myslel na ni nebo na zájem této koruny; a to je teď třeba vysvětlit. Abych to udělal dobře, musím zde říci, že jsme spolu vždycky měli ve zvyku mluvit o všem. Vždy mu bylo zcela vhod, když jsem se ho ptal, jak si stojí s tou či onou mocností; vždy mi odpovídal upřímně a podrobně. Velmi často o tom také začínal mluvit sám, a to natolik, že když jsem k němu chodil mluvit o věcech, které se týkaly mne, a obával jsem se, že nás z nedostatku času přeruší hodina, kdy musel jít ke králi, nebo jiná podobná nutnost, často jsem mu zavíral ústa o státních záležitostech slovy, že jsem tu kvůli svým, že se bojím, že nebude dost času, a že až mu vysvětlím, co mě přivádí, rád si potom vyslechnu, co mi bude chtít říci; a skutečně, když jsem skončil, vracel se k tomu, aby mi mluvil o státních záležitostech, někdy i o dvorských, ale vždy jen formou vyprávění, s úvahami z jeho i z mé strany, bez čehokoli, co by se blížilo poradě. To zde stačí; v dalším bude možno vidět, co mě do této neplodné důvěry přivedlo a v ní upevnilo. Dodám jen, že jeho kabinet mi nikdy, v žádné době ani okamžiku, nebyl zavřen a že až na nějakou závažnou a vzácnou příčinu jsem ho vždy opouštěl já; že mi nikdy nedal najevo, že by měl za to, že jsem u něho zůstal dost dlouho, a že mě často zdržoval, ptal se, proč odcházím, hovořil se mnou, když mě vyprovázel ke dveřím, a dosti často ještě chvíli stál přede dveřmi, než je otevřel.

Tento ministr obrátil ctnost v chybu, kterou jsem mu často vytýkal. Chudý život, jaký vedl až do svého biskupství — měl totiž kromě toho velmi málo obročí —, a zvláště život, jaký vedl v mládí na kolejích a v seminářích, ho přivykly tvrdému životu, tomu, aby se obešel bez všeho, a velké šetrnosti; tento zvyk se však u něho nezvrhl, jako u téměř všech, kdo vyjdou z dlouhé chudoby, zvláště nepodložené urozeností, v žízeň po penězích, statcích, obročích, v hromadění a shromažďování důchodů ani v hrubou a špinavou lakotu. Byl to člověk na světě, kterému nejméně záleželo na tom, aby něco měl, a který, ač si mohl opatřit cokoli by chtěl, si dal nejméně, jak se ukázalo po celou dobu jeho dlouhého a vždy všemocného ministerstva. Avšak při této osobní nezištnosti a prostotě — dovedené až příliš daleko — v jídle, v domácnosti, v nábytku a v ekvipážích, štědrý ze svého k chudým,

k rodině, ba i k některým přátelům, aniž by si pro sebe peněz sebeméně cenil, cenil si jich až příliš samých o sobě, a nespokojen s moudrou a uvážlivou šetrností, nadmíru pohoršen marnotratností ministerstev, která předcházela jeho, upadl do lakoty pro stát i pro jednotlivce, jejíž následky byly velmi zhoubné. Jakkoli je to zajímavé a důležité, zde není místo pojednávat o této látce, která se snad bude moci najít jinde. Stačí zde říci, že vynikal v kolejním a seminárním hospodaření a — nechť se odpustí to nízké slovo — v šetření oharků svíček, neboť toto poslední dal doslova zavést v královských kabinetech, čehož měl král nakonec přece jen dost a kvůli čemuž si jeden nešťastný sluha zlomil vaz na schodech budovy Grand Commun. Další chyba, až příliš běžná u těch, kdo zastávají vysoká místa, a která kardinála Fleuryho zavedla velmi daleko, aniž by se z ní dokázal napravit ani osudnými zkušenostmi, spočívala v tom, že snadno pokládal pocty, vstřícné kroky, chvály a falešná ujišťování cizinců a panovníků za skutečné, za úctu k své osobě, za důvěru v sebe, ba za opravdové přátelství, aniž by pomyslel, že za ně vděčí jen významu svého místa a tomu, že ho potřebují, nebo touze získat ho a oklamat, jak jím byl oklamán téměř všemi mocnostmi Evropy jednou po druhé.

Protože takto smýšlel a jednal, Walpole, který věděl mnohem víc než on, si ho zavázal sobě i anglické vládě. K svým poklonám, poctám a projevům osobní úcty, oddanosti a obdivu připojil i projevy svého bratra, který vládl Anglii, a oba ho dokázali přesvědčit, že se řídí jen jeho radami. Jejich velký cíl byl trojí a splnili jej trojnásobně a úplně: zabránit tomu, aby Francie obnovila své námořnictvo a znepokojovala je kvůli Dunkerku atd., a tím si zachovat vládu nad mořem a obchodem a přitom tiše podkopávat, co nám z nich zbývalo; udržovat Francii a Španělsko ve vzájemné žárlivosti a ve zlém, jednak kvůli žárlivosti celé Evropy na spojení obou královských větví a na jeho důsledky, jednak aby i obchod Španělska čím dál víc podkopávali a dál se usazovali v Indiích na jeho úkor a k jeho zkáze; konečně s ohledem na Hannoversko a jiné německé državy krále Jiřího se stát pro císaře významnými tím, že budou vůči němu disponovat Francií. Všechny tyto tři body byly pro Walpola snadné. Nezávisle na jeho úskocích u kardinála bránila kardinálovi jeho lakota nejen v tom, aby o obnově námořnictva chtěl vůbec něco slyšet, ale hnala ho ke všem úsporám, které jeho zkázu dovršily. Pokud jde o obchod, strach, aby neurazil Angličany, jimž se domníval vládnout, mařil nejmoudřejší opatření a návrhy a zavíral mu uši vůči nejkřiklavějším stížnostem, nad nimiž jsem neustále vídal zoufalého Fagona, velmi vynikajícího státního radu, mého přítele, který dvakrát odmítl místo generálního kontrolora, měl velkou autoritu ve financích a stál v čele obchodu a od něhož jsem se o tom dozvěděl nekonečně mnoho podrobností.

Bod týkající se Španělska nebyl o nic obtížnější. Protože říkám jen to, co vím, a bez studu a z lásky k pravdě přiznávám, co nevím, půjdu zde touž cestou. Hned od kardinálova vstupu do záležitostí se mezi Španělskem a jím osobně objevily

mraky, jejichž příčinu jsem nikdy neznal, ačkoli jsem se ji snažil zjistit. Tyto mraky stále houstly a nakonec postavily mezi španělskou královnu a jeho osobní dělicí zeď, která vystoupila až k nechuti na obou stranách a k vzájemné bezohlednosti až k neslušnosti. Vždycky jsem se domníval, že jejich zdrojem bylo odeslání infantky zpět, které se skutečně nemohlo stát bez něho, ačkoli pan Vévoda nakonec uzavřel zdánlivý mír prostřednictvím abbého z Montgon, kterého poslal do Španělska schválně pod jinou záminkou. Ale tyto věci, které nespadají do rozsahu těchto Pamětí, by nás zde zavedly příliš daleko. Lze posoudit, že Walpole, když našel takové smýšlení vůči Španělsku, nepečoval o nic víc než o to, aby do tohoto ohně přiléval olej; a měl tu radost, že po celé toto ministerstvo viděl Francii a Španělsko vnitřně v nejzhoubnějším odcizení, ať Španělsko občas dělalo cokoli a ať se tiše odvažovala riskovat cokoli ta hrstka lidí, kteří, mohouce kardinálovi občas říci nějaké slovo, smýšleli, že nejpodstatnějším i nejopravdovějším zájmem Francie je těsné spojení se Španělskem — jak se to často a vždy marně stávalo mně. Když byly tyto dva body získány, poslední nebyl obtížný, a Angličané ho snadno přesvědčili, že jen jejich prostřednictvím může přivést císaře k věcem, které by Francii vyhovovaly, takže se, opojen jejich kadidlem a jejich řečmi, ve všem zcela řídil podle jejich přání, až jím po několika letech pohrdli, protože ho už nepotřebovali a na úkor Francie uzavřeli spojenectví, která jim vyhovovala víc. Zašli tedy tak daleko, že aby se zalíbili Angličanům a svým novým spojencům, ukazovali přímo v parlamentu dopisy, které od něho uschovali, a veřejně se jim vysmívali. Často jsem se odvážil mluvit s ním o námořnictvu, o obchodu a o tomto vydání se Angličanům, našim nejzapálenějším a nejzatvrzelejším nepřátelům; neboť toryové, kteří nás za královny Anny zachránili, byli od její smrti vydáni na pospas whigům a zničeni, a abbé Dubois, podporovaný Canillacem a vévodou z Noailles, způsobil, že je vévoda z Orléans veřejně opustil a obětoval. V Anglii tedy vládli ti, kdo povolali krále Viléma a protestantskou ligu, to jest nejzavilejší nepřátelé Francie, a ti od smrti zesnulého krále vládli Francii, jak se jim zlíbilo. Když jsem na kardinála Fleuryho naléhal, odpovídal mi se samolibým úsměvem: „Mýlíte se. Horace Walpole je můj osobní přítel. Je jediný, kdo se mě odvážil navštívit v Issy, když jsem tam byl připraven odjet a uchýlit se do svých opatství. Má ke mně plnou důvěru. Věřil byste, že mi ukazuje dopisy, které dostává z Anglie, i všechny, které tam píše, že je opravuji a že je často diktuji? Vím dobře, co dělám. Jeho bratr má tutéž důvěru. Ať si říkají, že se jim vydávám; já Vám říkám, že jim vládnu a že s Anglií dělám, co chci.“ Nikdy si nedokázal vbít do hlavy, že anglický ministr nic neriskoval, když ho šel navštívit do Issy. Kdyby byl kardinál vyhnán, byla by to rána mečem do vody, která by Walpola nijak nevystavila hněvu pana Vévody, pod jehož moc nemohl nijak spadat; a kdyby byl kardinál povolán zpět, jak se stalo, získal si u něho zásluhu bez nejmenšího rizika a velmi lacino. Z přesvědčení, že vládne Walpolům, se nedokázal vymanit dříve než po skandálu, o němž jsem právě mluvil; ten ho nad takovým oklamáním přivedl k zoufalství, ale

on si dal dobrý pozor, aby si na to nestěžoval mně ani komukoli jinému, a já jsem si zase dal pozor, abych s ním o tom od té doby nemluvil.

Z celého tohoto zkráceného vyprávění o štěstí Anglie díky abbému Duboisovi, pak díky paní z Prie za pana Vévody, konečně v době kardinála Fleuryho ve Francii, a z toho, co se dělo ve Španělsku za Alberoniho a jeho nástupců — vesměs lidí, kteří ve Francii i ve Španělsku pro nicotnost svého původu a pro svou osobní osamocenost nebyli s to brát velký zájem na státu, jemuž vládli, ani být dotčeni jakýmkoli jiným zájmem než svým vlastním, bez nejmenšího zaváhání či výčitky —, je vidět, jak zhoubným jedem je pro království první ministr. Ať už ze zájmu, nebo ze zaslepenosti, ať je jakýkoli, směřuje především a na úkor všeho k tomu, aby svou moc zachoval, upevnil a rozšířil; jeho zájem proto může být zájmem státu jen potud, pokud se může s jeho soukromým zájmem shodovat nebo s ním snášet. Může se tedy snažit jen o to, aby svého pána obklíčil, aby k němu zavřel každý přístup, aby byl jediný, kdo s ním mluví, a jedině on mohl dávat věcem i osobám tón a barvu, jaká mu vyhovuje, a proto se musí stát hrozným a zhoubným pro každého, kdo by se odvážil říci králi sebemenší slovo, které by nebylo nejlhostejnější maličkostí. Tento zájem mluvit sám a být sám slyšen je mu tak drahý a tak podstatný, že není nic, do čeho by se nepustil a co by neprovedl, aby se v tomto ohledu zbavil jakéhokoli neklidu. Úskok ani násilí ho nic nestojí, když chce zničit kohokoli, kdo by v něm v tomto choulostivém bodě mohl vzbudit sebemenší žárlivost, a dát v tom tak hroznou lekci, aby se do toho nikdo bez výjimky a bez rozdílu neodvážil pouštět. Z téhož důvodu, čím méně vyniká schopnostmi a zkušeností, tím méně se chce vystavit tomu, aby se radil, aby si nechal předkládat námitky, aby si pod sebou vybíral dobré ministry, ať pro vnitřní, ať pro zahraniční věci. Cítí, že když má jiný zájem než zájem státu, špatně by vyvracel námitky, které by mu mohli vznést, protože jeho neochota ustoupit by pramenila z onoho osobního zájmu, který chce skrýt; z tohoto důvodu a ze strachu, aby nebyl nikdy prohlédnut, chce vybírat jen lidi omezené a bez zkušeností, s největší péčí odstraňuje každou zásluhu a bojí se lidí duchaplných, schopných a zkušených; z čehož plyne, že vláda prvního ministra může být jen zhoubná. Tuto látku zde jen povrchně načínám; budu mít příležitost rozvést ji jinde více. Přejděme k bodu, který mě k této odbočce přiměl; je velmi krátký a velmi osudný. Zde je:

Zkušenost mnoha staletí musela naučit, čím je Anglie pro Francii: nepřítelem kvůli nárokům na naše přístavy a provincie, nepřítelem kvůli vládě nad mořem, nepřítelem kvůli sousedství, nepřítelem kvůli obchodu, nepřítelem kvůli koloniím, nepřítelem kvůli formě vlády; a tuto míru dovršuje nepřátelství náboženské a pokusy znovu dosadit na trůn proti vůli národa rod Stuartovců ; k tomu to, co má Anglie společné s ostatní Evropou, co ji spojilo s ostatními mocnostmi proti naší a co toto spojenectví udržuje: krajní žárlivost, že Španělsko vidí v rukou francouzského rodu, a hrůza, kterou celá Evropa pociťuje z toho, čeho by spojení

obou královských větví mohlo dosáhnout pro jejich společnou velikost, kdyby je vedla moudrost ducha, jenž neustále předsedal radám obou korunovaných větví rakouského domu v Německu a ve Španělsku a jenž je přivedl k takovému stupni velikosti a moci navzdory obrovské vzdálenosti jejich států — nevýhodě, která ho neustále svazovala a která mezi Francií a Španělskem, jejichž země i moře spolu sousedí, vůbec není. Táž zkušenost také učí, že Francie se musela Anglie vždy všeho obávat, dokud byla Anglie uvnitř klidná; že Francie, aniž se do toho vměšovala, vytěžila největší výhody z dlouhých a krutých rozbrojů Bílé a Červené růže a potom z otřesů, které tam občas způsobily moc a vášně Jindřicha VIII., a konečně z dlouhých nepokojů, které vynesly Cromwella k nejvyšší moci.[11] Marie vládla krátce a v nesnázích s obnovou katolického náboženství po krátké vládě svého nezletilého bratra. Alžběta, ta tak proslulá královna, byla osobně přítelkyní Jindřicha IV. a mimoto se přece jen ocitala v nesnázích kvůli Skotsku, ba i kvůli Irsku, a ještě kvůli svému pohlaví, s poddanými, kteří na ni naléhali, aby se vdala; neodvažovala se jim odporovat, a přece nechtěla s nikým sdílet trůn. Slabost Jakuba I., jeho choroba chtít být spisovatelem a vynikat učeností, jeho vášeň pro lov a jeho nechuť k záležitostem zabránily, aby byla Anglie v jeho době obávaná. Jeho vnuk, znovu dosazený po tak podivných převratech, byl osobním přítelem zesnulého krále, a přesto mu parlament vynutil, aby mu vyhlásil válku, a musel snášet mnoho domácích otřesů. O krátké vládě Jakuba II. nestojí za to mluvit. Francie krutě pocítila celou Vilémovu vládu; a jestliže ji konec vlády královny Anny utěšil, nestalo se to, aniž by to draze zaplatila Dunkerkem a všemi okovy tohoto obnaženého pobřeží. Je dále vidět, jaký byl po míru a z nenávisti k míru duch Angličanů vůči ní. Stačí si přečíst, co o tom uvádí Torcy a co zde najdeme v Dokladech.

Je tedy jasné, že citelným zájmem Francie je, nakolik to moudře může, podněcovat a udržovat domácí nepokoje mezi národem, který k nim sám tolik inklinuje. To zesnulý král zamýšlel a smrt mu zabránila to provést. Všechno bylo připraveno. Stačilo pokračovat, když tomu zájem abbého Duboise zabránil prostřednictvím Canillaca a vévody z Noailles. Stačí si přečíst, co je podle Torcyho uvedeno v těchto Pamětech o zahraničních záležitostech, abychom viděli, že Anglie byla ve svém nitru neustále zmítána, že se musela všeho obávat od podniku, od převratu, jemuž mohlo postavení Francie vůči ní dát nejsilnější popud; že Anglie

11. **Vysvětlivka:** Válka růží mezi rody Lancasterů (červená růže) a Yorků (bílá růže) trvala s přestávkami v letech 1455–1485. Jindřich VIII. (1491–1547), anglický král od 1509, odtrhl anglickou církev od Říma; jeho syn Eduard VI. vládl jako nezletilý v letech 1547–1553, dcera Marie I. (1516–1558, královna od 1553), manželka Filipa II. Španělského, obnovila katolictví, druhá dcera Alžběta I. (1533–1603, královna od 1558) zůstala neprovdaná. Jakub I. (1566–1625), skotský král od 1567 a anglický od 1603, byl autorem teologických a politických spisů. Oliver Cromwell (1599–1658) vládl od roku 1653 jako lord protektor; zemřel na nemoc a po restauraci byla roku 1661 jeho mrtvola exhumována a symbolicky oběšena v Tyburnu. Jakubův vnuk Karel II. (1630–1685) byl na trůn dosazen roku 1660. Jindřich IV. (1553–1610), francouzský král od 1589, byl 14. května 1610 v Paříži ubodán Françoisem Ravaillacem.

potřebovala Francii nekonečně víc než Francie Anglii; že Anglie to dokonale cítila a vyvažovala to drzostí Stairse a úskoky těch, které si získali u regenta; a že od chvíle, kdy abbé Dubois při své první cestě do Anglie vzlétl vysoko, se tato koruna nejen přestala Francie čehokoli obávat, ale despoticky jí poroučela — díky zájmu abbého Duboise, potom díky zájmu paní z Prie a nakonec díky tak špatně pochopené lakotě kardinála Fleuryho, pokud jde o námořnictvo, a ve všem ostatním díky okouzlení, kterým ho Horace Walpole dovedl očarovat. Po celou tu dobu bylo možné Anglii zneklidnit Pretendentem, jak lze dokázat z výtahů z dopisů pořízených Torcym, a ještě i od doby regentství. Nikdy se však nepodniklo nic víc než ubohé a velmi řídké náznaky. Hanebná nonancourtská aféra[12] bude vždy zostouzet dobu, kdy se stala; a nezdařený podnik prince waleského roku 1746[13] je věc, pro kterou není jména.

Z toho všeho, co jsme právě viděli, vyplývá, že francouzské námořnictvo je od základu zničeno, a tedy i obchod, všechna skladiště jsou vyčerpána a stavba lodí nemožná; že Francie nemůže vypravit na moře lodi, aniž by byly pronásledovány kdekoli na celé obrovské rozloze moří Starého i Nového světa; že její přístavy a pobřeží jsou důkladně blokovány, její nejlepší kolonie zabrány a to, co jí z nich zbývá, je velmi ohroženo a vydáno na milost Angličanům, jakmile se jim zlíbí dát si s tím vážně práci. Žádná protiváha námořní moci Anglie, která pokrývá všechna moře svými loďmi. Holandsko, které nad tím v skrytu sténá, se to neodváží ani dát najevo. Španělsko se dlouho nebude moci vzpamatovat ze zhoubné pomoci, kterou jsme Anglii poskytli k tomu, aby zničila jeho námořnictvo a zmrzačila jeho obchod a jeho državy v Indiích; a Francie by potřebovala třicet let míru a nejmoudřejší vlády, aby své námořnictvo pozvedla na úroveň, na jaké je zanechali Colbert a Seignelay. To, spolu s mnoha jinými zly, vděčí Francie prvním ministrům, kteří jí od smrti zesnulého krále vládli. Tak Anglie triumfuje nad naší neschopností. Zatímco omračuje svět velkým slovem protiváhy a rovnováhy moci v Evropě, uchvátila plnou vládu nade všemi moři a nad veškerým obchodem. Hojnost bohatství, které z toho čerpá, jí umožňuje provést vše, co se jí hodí, platit uherskou královnu,[14] Holandsko a sardinského krále proti Francii, dát z popela prvního rakouského

12. **Vysvětlivka:** Koncem roku 1715 číhali v Nonancourtu najatí muži, podle Saint-Simona z podnětu lorda Stairse, na Jakuba (III.) Stuarta, který tudy projížděl na cestě ke skotskému povstání; jejich záměr překazila tamní poštmistrová, která je dala zadržet.

13. **Vysvětlivka:** Princem waleským je míněn Karel Eduard Stuart (1720–1788), starší syn Jakuba (III.), zvaný Mladý Pretendent. Roku 1745 se vylodil ve Skotsku a vedl jakobitské povstání; po porážce u Cullodenu 16. dubna 1746 se s obtížemi vrátil do Francie. Zemřel roku 1788 v Římě.

14. **Vysvětlivka:** Marie Terezie (1717–1780), dcera císaře Karla VI., od roku 1740 dědička habsburských zemí, uherská a česká královna; o její dědictví se vedla válka o rakouské dědictví (1740–1748). Jejím manželem byl František Štěpán Lotrinský (od 1745 císař František I.), s nímž měla šestnáct dětí, mezi nimi císaře Josefa II. a Leopolda II. a francouzskou královnu Marii Antoinettu; jejich potomstvo založilo habsbursko-lotrinský rod, Saint-Simonův „druhý rakouský rod". Zemřela 29. listopadu 1780 ve Vídni.

rodu povstat druhému a vést proti Francii nejkrutější válku, do níž se kardinál Fleury přihlouple nechal zatáhnout kvůli zájmu jednoho zcela soukromého člověka (Belle-Île),[15] kterého nenáviděl a kterému nedůvěřoval — aniž by bylo proti tolika nepřátelským mocnostem možno dosud spatřit nějaký možný konec, ani za jakou cenu bude Francie moci dosáhnout míru, po vítězstvích a výbojích, které ji od něho vzdalují sotva méně, než ji vzdálily smutné a hluboké ztráty, jež utrpěla v Německu a v Itálii.[16]

Srovnejme nyní vládu našich nepřátel s naší a pokusme se konečně spatřit žalostný pramen našich neštěstí. Francie a Španělsko, kterým vládli lidé talárového stavu a nízkého původu a potom první ministři ještě nižší; jedni i druzí neustále na stráži proti urozenosti, duchu, zásluze, zkušenosti, výhradně zaměstnaní tím, aby je odstraňovali a aby ze svého kabinetu řídili ty, jichž užívali v cizině, a veleli armádám. Více neříkám a v této důležité látce odkazuji na to, co o ní lze najít zde v pasážích o vládě zesnulého krále, a na to, co bylo právě krátce řečeno o prvních ministrech, kteří od jeho smrti vládli Francii a Španělsku. Dvory v Turíně, v Londýně a ve Vídni mají to štěstí, že odjakživa tento způsob vlády ošklivují; první ministři jsou tam už po staletí neznámí a talárový stav tam požívá cti, kterou zaslouží, v úřadech, které mu přísluší; avšak nutnost nosit límec, aby byl člověk způsobilý pro všechny civilní, politické a vojenské složky vlády, s vyloučením všech ostatních stavů a povolání, je sněť, které tyto dvory nikdy nepodlehly a před kterou je náš osudný příklad bude čím dál víc chránit.

Tyto mocnosti zaměstnávají ve svých radách jen lidi urozené, a pokud možno co nejurozenější, neboť jsou přesvědčeny, že vznešenost smýšlení a oddanost blahu státu, s nímž jsou spjati svým původem, svými statky, svými příbuzenskými svazky a celým svým postavením, jsou jistou zárukou jejich jednání, která je drží daleko od lhostejnosti k obecnému dobru i od touhy po rychlém soukromém štěstí a od škodlivého úsilí o rychlý vzestup, před nímž urozené osoby chrání jejich čest a postavení. Varují se tam náhodných voleb, a zvláště svěřovat nejdůležitější ministerstva někomu, kdo o nich nemá ani ponětí. Tyto dvory, které nikdy nebyly poskvrněny zhoubným přesvědčením, že jejich moc a prosperita spočívá v tom,

---

15. **Vysvětlivka:** Charles-Louis-Auguste Fouquet, hrabě z Belle-Île, od 1741 maršál, od 1742 vévoda a od 1748 pair (1684–1761), vnuk vrchního správce financí Fouqueta; roku 1741 prosadil vstup Francie do války o rakouské dědictví na straně bavorského kurfiřta Karla Albrechta. V souvislosti s pádem ministra války Le Blanca byl za ministerstva pana Vévody načas vězněn v Bastile; koncem roku 1744 byl při průjezdu Hannoverskem zajat a do roku 1745 držen v Anglii. Od roku 1758 byl ministrem války; zemřel roku 1761 ve Versailles.

16. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Saint-Simon musel tuto část svých Pamětí psát kolem roku 1746, soudě podle událostí, na něž naráží. Ztráty utrpěné v Německu spadají do počátku války o rakouské dědictví; pohromy v Itálii však pocházejí teprve z roku 1746. Pokud jde o vítězství a výboje, o nichž Saint-Simon mluví, jejich dějištěm byla Belgie, kde Francouzi po bitvách u Fontenoy (1745) a u Raucoux (1746) dobyli mnoho pevností.

aby všechno bylo lidem, a to lidem nevzdělaným a bez ctižádosti, se naopak snaží zkoušet osoby pro různá ministerstva všech složek vlády, užívat jich postupně v civilní a politické správě stejně jako ve vojsku, rychle nechat padnout neschopné, ostatní podporovat podle jejich nadání a nenechat ty, kdo prokazují svou cenu, chřadnout v pomalém postupu hodností a stupňů; a díky tomuto postupu mají vždy z čeho vybírat pro velké úkoly všeho druhu. Co by se před nezdary u Lince, u Prahy atd.[17] stalo s uherskou královnou, donucenou opustit Vídeň, kdyby se její rada, nebo spíše její rady, skládaly jen ze čtyř nebo pěti ministrů toho druhu, jaké má ta naše? Její ministři, po otci na syna připoutaní k jejímu rodu svými příbuzenskými svazky, svými statky a svým postavením, které by zaniklo s jejím, vesměs vojevůdci nebo lidé zkušení ve vedení záležitostí, vesměs v hodnostech a vážnosti díky svému původu, předčili sami sebe v úsilí ji podržet a z nejzoufalejší situace ji přivedli k té, v jaké ji vidíme dnes, svou politickou a vojenskou znalostí a autoritou svého původu, svých svazků a svého vlivu v dědičných zemích i ve zbytku Německa. Dál v této látce, stejně důležité jako neužitečné, nepůjdu. Teorie, srovnání, zkušenost — všechno ukazuje její důležitost; a osudný sklon, který v tom Francie přijala, marnost naděje na tak blahodárnou změnu. Nit událostí mě k této odbočce přirozeně strhla a bolest nad nynějším postavením Francie mě přiměla nezamlčet její příčiny. V mém věku a ve stavu, v jakém je má rodina, lze posoudit, že pravdy, které vykládám, nejsou smíšeny s žádným zájmem. Byl bych hoden velkého politování, kdyby to bylo z lítosti, že jsem od smrti vévody z Orléans zůstal nečinný. Ve věcech veřejných jsem se naučil, že vměšovat se do nich je krásné a příjemné jen navenek; a navíc, kdybych v nich byl zůstal, za jakých podmínek? A bylo by načase, abych se z nich teď stáhl, kdy bych už mohl mít na zřeteli jen účty, které bych z toho musel skládat tomu, jenž vládne času i věčnosti a jenž je bude vyžadovat mnohem přísněji od skutečně velkých a od mocných tohoto světa než od těch, kdo se vměšovali do mála či do ničeho.

Než se vážně vrátím k pokračování těchto Pamětí tam, kde je tato odbočka přerušila, nechci zapomenout na jednu maličkost, protože charakterizuje vévodu z Orléans a protože mi unikla a unikla by mi znovu, kdybych ji nezachytil v této přestávce mezi událostmi, ve chvíli, kdy mi přichází na mysl. V posledním roce života zesnulého krále vyslala denainská kapitula dvě své kanovnice, aby sem přijely vylíčit škody a zkázu, které jejich statky a jejich dům utrpěly bitvou svedenou na jejich půdě, bitvou, jejíž vítězství bylo počátkem vzkříšení Francie. Často jsem je vídal na tribunách při králově mši a věděl jsem, kdo jsou a proč přijely. Paní z Dangeau se jich ujala, ale král zemřel, aniž by se na ně pomyslelo. Když bylo ustaveno regentství, obrátily se na maršály z Villeroy a z Villars a na vévodu z

17. **Vysvětlivka:** Za války o rakouské dědictví obsadila francouzská a bavorská vojska roku 1741 Linec a Prahu; francouzská posádka v Linci kapitulovala v lednu 1742 a z obležené Prahy se Francouzi v prosinci 1742 stáhli.

Noailles, protože jejich žádost se kvůli válce týkala financí. Klepaly ještě na jiné dveře, marně, déle než rok, a často, jak mi později řekly, byly velmi špatně přijaty a odbyty. Unaveny tak dlouhým, tak neplodným a pro jejich postavení tak nákladným pobytem a zřejmě odhodlány nenechat nic nevyzkoušeno, přišly za mnou. Jedna se jmenovala paní z Vignacourtu, druhá paní z Haudionu. Přijal jsem je s otevřeností, jakou je člověk povinen osobám v tísni a v neštěstí, a se zdvořilostí a ohledy, jaké vyžadoval jejich původ a postavení. Byly tím natolik překvapeny, že jsem si toho mohl všimnout; nebyly totiž, jak mi později řekly, na nic takového zvyklé od těch, na něž se předtím obracely, a tím víc mě to udivilo zvláště u vévody z Noailles, neboť ačkoli jeho původ nepotřebuje opory, dává najevo, jak si cení poněkud trapné okliky příbuzenství s Vignacourty, celofigurovým portrétem jednoho ze dvou maltézských velmistrů jménem Vignacourt,[18] který má u sebe ve velké cti a na odiv; ti byli strýci Françoise de Vignacourt, která se zřejmě pro nedostatek jmění provdala za Antoina Boyera a měla s ním Louise Boyer,[19] matku kardinála, bailliho a maršála z Noailles a markýzy z Lavardinu, ženy vzácné ctnosti a výjimečných zásluh; to byl jediný, ale silný nerovný sňatek v linii nejstarších Noaillesů z otce na syna. Louise Boyer byla sestrou staré Tambonneauové, o níž jsem zde mluvil v náležitém čase, a paní z Ligny, jejíž manžel byl rovněž velmi nevýznamný a která byla matkou princezny z Fürstenbergu, o níž jsem rovněž mluvil. Abych se vrátil ke kanovnicím: seznámil jsem se s jejich záležitostí, podal jsem o ní zprávu vévodovi z Orléans a představil jsem mu spravedlnost jejich žádosti, zásluhu toho, z čeho vzešla, neboť to byl počátek záchrany kolísajícího státu, nepatřičnost tak dlouhého vymáhání a dobrou či špatnou pověst, která z toho v cizině plyne. Dodal jsem, co se dalo říci o vážnosti kapituly a o naléhavé nouzi těchto urozených dívek, zvláště obou vyslankyň, které se v Paříži vyčerpávaly výdaji. To vše bylo dobře přijato a dobře vyslechnuto; ale tuto záležitost jsem musel vymáhat šest měsíců.

Tyto kanovnice, které už nedoufaly v nic jiného než v mou pomoc, které jsem utěšoval, jak jsem mohl, a které jsem navykl dost často chodit ke mně na oběd, mi projevovaly stále víc otevřenosti a nakonec mi přiznaly, že je chtějí vystěhovat z jejich bytu a nevědí, co si počnou. Druhý den jsem šel schválně časně k vévodkyni z Orléans, kterou jsem pravidelně navštěvoval jednou či dvakrát týdně o samotě, nanejvýš s paní Sforzovou a někdy s hrabětem z Toulouse jako třetím. Zastihl jsem vévodu z Orléans samotného s ní u vstupu do její zahrádky venku, kde seděli u konce bytu; přisedl jsem k nim a rozhovor trval dosti dlouho. Když jsem chtěl odejít, požádal jsem vévodu z Orléans, aby mi dal dva tolary, a to s vážností, která

18. **Vysvětlivka:** Alof de Wignacourt byl velmistrem maltézského řádu v letech 1601–1622, Adrien de Wignacourt v letech 1690–1697.

19. **Vysvětlivka:** Louise Boyer byla manželkou Anne de Noailles, prvního vévody z Noailles, a babičkou vévody z Noailles, o němž je zde řeč.

překvapení z té žádosti ještě zvýšila. Nechal jsem se kvůli tomuto žertu dlouho vyptávat a stále jsem trval na tom, že to žádný žert není, že ho opravdu doopravdy žádám o dva tolary a že nevěřím, že by mi je chtěl odmítnout; nakonec jsem mu řekl, do jakého stavu jsou ty dvě kanovnice přivedeny tak dlouhým pobytem v Paříži a nekonečnou liknavostí, s jakou se jim dostává spravedlnosti; že ode mne peníze nepřijmou, ale od něho že nebudou dělat potíže; že dva tolary, o které ho žádám, jsou proto, abych jim je dal jeho jménem, aby měly aspoň na několik dní na oběd v nějaké putyce. Oba se dali do smíchu a já do moralizování nad tak krajní situací, do níž je přivedla neochota rozhodnout a skončit. Odešel jsem s uspokojivějším slibem, než se mi dosud podařilo získat; postaral jsem se, abych naléhal na jeho splnění. Za měsíc jsem dostal vyhotovení toho, co kapitula žádala, a slušnou odměnu pro obě kanovnice, aby mohly odjet z Paříže a vrátit se domů, a zařídil jsem, aby jim byla vyplacena. Nikdy jsem neviděl dvě dívky tak šťastné a vděčnější; vyprávěl jsem jim o tom šlehu se dvěma tolary, který konečně ukončil jejich záležitost, a srdečně se mu zasmály. Dostalo se mi velkých díků od abatyše a kapituly a každý rok, dokud žily, dopisu na památku od obou kanovnic. Vraťme se nyní k vážnějším věcem.

Kapitola patnáctá

Troufalé kroky parlamentu proti mincovnímu ediktu. — Parlament vynáší proti mincovnímu ediktu rozsudek, který týž den ruší regentská rada. — Záminky parlamentu, který podává králi důrazné remonstrance. — Zasedání regentské rady o tom. — Pevná a vznešená odpověď parlamentu na veřejnosti; parlament podává nové remonstrance. — Bretaňské stavy povolují jako obvykle aklamací dobrovolný dar. — Jejich vypovězeným je povolen návrat. — Spor o apanáže rozhodnut v regentské radě v jejich prospěch. — Zvláštní nepřítomnosti. — Pět tisíc livrů měsíčně na drobné radovánky, celkem tedy deset tisíc livrů, vráceno králi. — Machinace parlamentu k rozeštvání, napodobované v Bretani. — Saint-Nectaire, polní maršál, jmenován jako jediný generálporučíkem dlouho poté, co opustil službu. — Jeho povaha. — Paní z Orléans skládá v Chelles velmi prostě sliby. — Rozsudek parlamentu podivný ve všech bodech. — Pařížský parlament má Bretaň za sebou v souzvuku. — Syndik stavů vypovězen. — Troufalá návštěva vévodkyně du Maine u regenta. — Zuřivost a pletichy vévody a vévodkyně du Maine a maršála z Villeroy. — Podivné pověření ve věci financí, které parlament svěřil královým zástupcům. — Zvěsti o lit de justice; na čem se zakládají. — Paměti z doby minulého regentství velmi v módě, pletou hlavy. — Regentova bída a letargie. — Abbé Dubois, d'Argenson, Law a pan Vévoda ve shodě, každý ve svém zájmu, otevírají regentovi oči a vytrhují ho z letargie. — Vévoda z Orléans mě nutí, abych s ním mluvil o parlamentu. — Vévoda z La Force naléhá prostřednictvím Lawa proti parlamentu a doufá, že se tak dostane do regentské rady. — Opatření parlamentu, jak dát Lawa tajně během tří hodin zatknout a oběsit. — Regent posílá vévodu z La Force a Fagona, aby se radili se mnou a s Lawem. — Lawův krajní a oprávněný strach. — Radím mu, aby se uchýlil do Palais-Royal, a proč. — Uchyluje se tam ještě týž den. — Navrhuji lit de justice v Tuileriích, a proč právě tam. — Plán přijatý na této poradě. — Abbé Dubois kolísavý a celý změněný.

V generálních daňových pachtách si už nějaký čas stěžovali na množství pašeráků soli; opatření proti nim byla málo platná a tito lidé se začali objevovat v houfech a ozbrojení. Nepořádek jen rostl. V chantillyském lese došlo ke skutečné bitvě mezi nimi a biřici a Švýcary z okolních posádek, kteří byli rozestaveni na jejich cestě, jež byla vyslíděna; pašeráci byli poraženi, jejich sůl zabavena a jejich zajatci pověšeni na stromech, ale padlo i mnoho Švýcarů a biřiců. Popravy jejich počet jen zvětšily, zocelily je a naučily je kázni, takže protože jinak nikomu neubližovali, všude jim přáli a všude je varovali. Věc zašla tak daleko, že některé přední osoby byly víc než

podezřelé, že je podporují a povzbuzují, aby z nich v případě potřeby měly vojsko. Hrabství Eu[1] se jimi jen hemžilo a vysílalo jich do světa velké množství.

Parlament, spoléhaje na pomoc, kterou si sliboval od pana a paní du Maine, od toho, co si říkalo šlechta,[2] od maršálů z Villeroy, z Tessé a z Huxelles, od zatrpklosti a ohledů vévody z Noailles a od toho, co se chystalo v Bretani, se zabýval jedině tím, jak regentovi odporovat a jak na troskách jeho autority zbudovat svou vlastní, pod ochranou jeho slabosti a zrady Effiata, Besonse a těch, kdo měli jeho důvěru ve věcech týkajících se parlamentu. S tímto úmyslem, a aby si hráli na otce lidu, jak to předstírají všichni, kdo chtějí pro své soukromé zájmy vnášet do státu rozbroje a nepokoje, povolali Trudaina, kupeckého prévôta a státního radu, aby jim přišel podat zprávu o stavu rent pařížské radnice; ten tvrdil, že nikdy nebyly vypláceny tak řádně a že není nejmenší důvod si stěžovat. Odtud se pustili do ediktu o minci, vydaného před nedávnem. Bylo navrženo poslat královy zástupce, aby regentovi představili, že je království velmi na škodu; aby však vypadali uměřeněji, vyslali komisaře k přezkoumání ediktu. Dvůr tvrdil, že když byl edikt registrován u mincovního dvora, parlament nemá právo se do něj plést. Na novém shromáždění se parlament vydal po stopách, kterými šel za minulého regentství[3] a které měly tak velké následky. Usnesl se požádat účetní komoru, berní dvůr a mincovní dvůr, aby se k parlamentu v této záležitosti připojily ke společným remonstrancím, a povolal šest kupeckých sborů a šest předních bankéřů, aby si od nich dal vyložit, jakou škodu tento nový edikt působí jejich zájmům a obchodu vůbec. Všechny tyto machinace zkracuji a budu zkracovat, protože kdybych chtěl zabíhat do všech, které se v parlamentu prováděly, a do zájmů a intrik tolika strůjců všech těch kousků, musel bych o tom napsat zvláštní svazek, a to hodně tlustý.

Šest bankéřů a deputovaní šesti kupeckých sborů se dostavili do velké komory, která po nich žádala písemná podání. Odpověděli, že věc je dost důležitá, aby se o ní ještě poradili mezi sebou, a že je přinesou druhý den. Šest bankéřů, soukromých a spřažených, mělo svá podání už hotová a předložili je; bylo jim však odpovězeno, ať počkají do druhého dne a odevzdají je spolu s kupci. Onoho druhého dne, totiž ve středu 15. června, přinesli jedni i druzí svá podání, jejich čtení však bylo odloženo na příští pátek, aby se o nich parlament mohl poradit s ostatními dvory, připojí-li se k němu. Účetní komora odpověděla, že nemůže nic podniknout, dokud neshromáždí obě pololetní sekce a nezjistí, zda budou tyto kroky regentovi milé; berní dvůr, že zasedal celé dopoledne, aniž by se mohl na něčem usnést,

---

1. **Vysvětlivka:** Hrabství Eu v Normandii patřilo vévodovi du Maine.

2. **Vysvětlivka:** Takzvaná šlechta — hnutí netitulované šlechty, které v letech 1716–1717 vystupovalo proti výsadám vévodů a pairů a opíralo se o vévodu a vévodkyni du Maine.

3. **Vysvětlivka:** Minulé regentství — regentství Anny Rakouské za nezletilosti Ludvíka XIV., kdy odpor pařížského parlamentu přerostl ve Frondu (1648–1653).

že se tak stane v pátek a že mezitím pošle k vévodovi z Orléans; mincovní dvůr, že dostal královský rozkaz, aby se do parlamentu nedostavoval. V pátek 17. se parlament sešel dopoledne i odpoledne a pak vyslal deputaci k regentovi, aby ho požádala o pozastavení ediktu o změně mince, o to, aby se v něm provedly změny, které parlament uzná za vhodné, a aby mu byl edikt poté zaslán k registraci. Berní dvůr se z připojení omluvil a nechtěl o něm ani slyšet; účetní komora jej hned nato napodobila, což parlament velmi rozmrzelo. Rozmrzelo ho i to, že si šest kupeckých sborů na edikt vůbec nestěžovalo. Zbylo tedy jen šest získaných bankéřů, kteří si stěžovali tónem, jaký jim byl vnuknut. Druhý den, v sobotu, se parlament sešel opět dopoledne i odpoledne. Poslal královy zástupce říci regentovi, že se nerozejde, dokud nedostane jeho odpověď. Ta zněla, že Jeho Královská Výsost je velmi unavena tahanicemi parlamentu — mohl použít jiného, přiléhavějšího slova; že nařídil všemu vojsku královské vojenské domácnosti, které je v Paříži a okolí, aby bylo připraveno k pochodu, a že král musí být poslechnut. Rozkaz byl skutečně vydán, i s tím, aby se vojsko zásobilo prachem a kulemi. Druhý den, v neděli, se první prezident, provázen všemi prezidenty parlamentu (*à mortier*) a několika radami, odebral do Palais-Royal. Byl to člověk pana a paní du Maine a strůjce nepokojů; chtěl si však na tom také něco ulovit — udržet se s regentem v dobrém, aby z něho něco vytěžil a stal se nepostradatelným, a zároveň si zachovat vliv na svůj sbor, aby ho mohl vést podle své vůle. Jeho řeč tedy začala záplavou chvály a lichotek, aby připravila půdu pro tři pěkné žádosti, které vznesl: zaprvé, aby byl mincovní edikt zaslán parlamentu k přezkoumání, aby v něm mohl provést změny, které by pokládal za nutné, a pak jej registrovat; zadruhé, aby král vzal ohled na jeho remonstrance ve věci takového dosahu, kterou parlament pokládá za státu velmi škodlivou; zatřetí, aby se v mincovně pozastavila práce, která se tam konala na přerážení mincí. Regent odpověděl na první, že edikt byl registrován u mincovního dvora, který je svrchovaným dvorem, a tedy k této registraci postačuje; že existuje jen jediný příklad nařízení o minci předloženého parlamentu; že ten tam poslal jen z pouhé — mohl dodat velmi hloupé a nebezpečné — povolnosti ke svým falešným a zrádným důvěrníkům, sluhům parlamentu, jako byli maršálové z Villeroy, z Huxelles a z Besons, Canillac, Effiat a Noailles; na druhou, že věc byla dobře prozkoumána a nevýhody zváženy, že je v zájmu královых služeb, aby edikt měl plný účinek; na třetí, že se v mincovně bude v přerážení mincí pokračovat a že král musí být poslechnut.

Druhý den, v pondělí, se parlament sešel a vynesl rozsudek proti mincovnímu ediktu. Regentská rada, která zasedala odpoledne téhož dne, rozsudek parlamentu zrušila. Bylo zakázáno tento pěkný rozsudek parlamentu tisknout a vylepovat a na tržiště byli rozestaveni vojáci pluku gardy, aby zabránili tomu, že by tam nová mince byla odmítána. Parlament se chopil zvláštní záminky v tom, že louisdory v hodnotě třiceti livrů se podle tohoto ediktu přijímaly za třicet šest livrů a tolary po sto sous za

šest livrů a že edikt navíc nechával přijímat státní poukázky spolu s určitým podílem nově přetavených a vyražených peněz, podle toho, kolik by jich přetavování průběžně dodalo. Krále to zbavovalo stejného množství papíru a na přetavení hodně vydělával. Soukromník však na tomto zvýšení, které vysoko přesahovalo vnitřní hodnotu mince a dávalo podnět ke zdražení všeho, tratil. Parlament, aby se ukázal, a jeho strůjci, aby rozdmýchali nepokoje, tak měli snadnou hru, když si nasadili masku veřejného zájmu a snažili se odejmout tento zdroj financím, které žádný jiný nenacházely. Také si tuto příležitost nenechali ujít. V noci byl přistižen rada parlamentu jménem La Ville-aux-Clercs, jak na koni projíždí ulicemi a strhává a trhá vyhlášky usnesení regentské rady, které rušilo rozsudek parlamentu vynesený proti mincovnímu ediktu. Byl odveden do vězení. V neděli 26. června přišlo šest kupeckých sborů prohlásit regentovi, že si na mincovní edikt nestěžují, jen že ho prosí, aby se to, až uzná za vhodné snížit hodnotu mince, dělo pozvolna. V pondělí 27. června se první prezident v čele všech prezidentů parlamentu (*à mortier*) a asi čtyřiceti rad odebral do Tuilerií, kde přečetl králi za přítomnosti regenta velmi nabubřelé remonstrance parlamentu. Strážce pečetí mu řekl, že král jim za několik dní dá odpovědět. Stalo se to dopoledne po skončení regentské rady, která se kvůli tomu sešla ještě odpoledne. Ve čtvrtek 30. dopoledne se konala další, mimořádná rada; strážce pečetí na ní přečetl shrnutí, v němž bylo víc z něho samého než z předchozích rad o této záležitosti. Celou dobu jsem se tam držel velmi zdrženlivě a velmi stručně. Měl jsem se na pozoru před míněním, které si vévoda z Orléans utvořil, že parlament nenávidím od sporu o čepici.[4] Byl jsem dotčen tím, jak si v této záležitosti počínal. Byl jsem dotčen jeho povolností, pokud jde o něho samého i o královu autoritu, při různých výpadech parlamentu v těchto ohledech, a výslovně jsem mu prohlásil, že mu o této věci už nikdy neotevřu ústa. Slovo jsem dodržel s nejpevnější přesností a v radě jsem chtěl říci jen to, co jsem se nemohl zdržet vyslovit při hlasování, ovšem co nejprostěji a nejlakoničtěji, a — to se musí přiznat — nijak nerozmrzelý z regentových nesnází s parlamentem. Po skončení této rady přišla účetní komora a po ní berní dvůr předložit králi své remonstrance k témuž ediktu, ovšem velmi uměřené.

V sobotu 2. července přišla táž deputace parlamentu do Tuilerií přijmout královu odpověď; přednesl ji strážce pečetí v jeho přítomnosti a přede všemi, kdo se tam chtěli dostavit. Byli tam regent a všichni princové krve, levobočci také. D'Argenson, kterého tento sbor tak často ponižoval, a dokonce prudce napadal, když byl policejním poručíkem, mu dal dobře pocítit svou nadřazenost a meze autority, kterou mu král dal k souzení sporů soukromých osob, aniž se směl vměšovat do státních záležitostí. Skončil tím, že jim řekl, že se na mincovním ediktu

4. **Vysvětlivka:** Spor o čepici — spor vévodů a pairů s prvním prezidentem pařížského parlamentu o to, že se jich při hlasování tázal na mínění, aniž smekl čepici; Saint-Simon v něm patřil k hlavním mluvčím pairů.

nic nezmění a že bude mít plný účinek bez jakékoli změny. Tito páni z parlamentu tak pevnou odpověď nečekali a odešli velmi pokořeni.

Během tohoto sporu povolily bretaňské stavy hned první nebo druhý den po svém sejití dobrovolný dar aklamací, jako obvykle.[5] Stalo se tak spíše zásluhou duchovenstva a třetího stavu než šlechty, která velmi naléhala na odvolání svých vypovězených komisařů a poslala kurýra, aby o to regenta požádal. Kromě otázky cti bylo jejím hlavním cílem dosáhnout, aby je mohla použít k přezkoumání účtů Montarana, jejich generálního výběrčího, bratra kapitána pluku gardy. Královi zástupci přišli v úterý 11. července ráno[6] žádat regenta o svolení, aby parlament mohl králi podat remonstrance proti jeho odpovědi na ty první. Tato žádost vyvolala nové vzrušení. Regent, vedený svými proradnými důvěrníky, ji nakonec povolil, ale s různými odklady. První prezident, provázený jen malým počtem deputovaných parlamentu, je podal písemně a předal je králi v úterý 26. července ráno za přítomnosti regenta, strážce pečetí a mnoha lidí, veřejně; a několik dní nato dostali páni du Guesclairs, z Bonamour a z Noyanu, kteří zůstávali v Paříži z králova rozkazu, volnost vrátit se domů do Bretaně, ale se zákazem chodit na zasedání stavů. Rochefort, prezident rennského parlamentu (*à mortier*), a Lambilly, rada téhož parlamentu, dostali také svolení vrátit se domů.

Naskytla se otázka o apanážích, která se týkala Madame a vévody z Orléans a byla rozhodnuta v jejich prospěch v sobotu 30. července v regentské radě. Vévoda z Orléans na ni nepřišel, protože šlo o jeho zájem, a nepřišel ani pan du Maine, což se u tohoto posledního zdálo velmi podivné. Předsedal pan Vévoda; věc byla velmi sporná. Pan z Troyes a markýz z Effiatu se jednání zdrželi, protože na tuto radu přišli hlasovat státní radové, kteří věc přezkoumávali ve zvláštním výboru, a ti podle svého nového nároku a díky regentově slabosti ustupovali tam jen vévodům a korunním hodnostářům.

Uprostřed všech těchto hnutí parlamentu a Bretaně vrátil vévoda z Orléans králi, který zatím povyrostl, pět tisíc livrů měsíčně, které mu byly před nějakým časem odňaty, takže měl jako dříve deset tisíc livrů měsíčně na své drobné radovánky a almužny, čehož si velmi cenilo nižší služebnictvo, které z toho tu a tam něco mělo.

Trudaine, státní rada a kupecký prévôt, se na předvolání odebral ve čtvrtek 4. srpna k prvnímu prezidentovi, aby tam podal zprávu o stavu radnice komisařům parlamentu, kteří se tam shromáždili. Když ztroskotali s mincovní záležitostí, snažili se znovu přetřásat renty, aby si získali rentiéry a použili jich, budou-li moci, jako to

---

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Na okraj rukopisu byla připsána tato poznámka: „Žádná aklamace nebyla; přijalo se kompromisní řešení (*mezzo-termine*), které trvá dodnes." Tato poznámka je psána toutéž rukou, která připojila obě poznámky, jež jsme otiskli dříve.

6. **Ediční poznámka:** 11. července 1718 připadlo na pondělí.

udělali za minulé nezletilosti, k rozpoutání nepokojů a k uchvácení moci. Bretaň ve shodě s nimi šla stejným krokem a chystala nové rozbroje.

Za těchto okolností se abbé Dubois vrátil z Londýna, když tam dokončil to, co jsme výše viděli o zahraničních záležitostech. Zároveň byl Saint-Nectaire, polní maršál, který opustil službu několik tažení před koncem poslední války, jako jediný jmenován generálporučíkem. Byl to velmi dobrý generál, velmi duchaplný a velmi zběhlý v intrikách, který se horlivě dvořil každému, kdo mu mohl pomoci k postupu, a přitom měl vůči všem ostatním vzhled filozofa a mravokárce. Vždy patřil k velkému světu a k nejlepší společnosti. Nejčastěji se stýkal s La Feuilladem, s panem z Liancourtu a s vévody z La Rochefoucauld a z Villeroy. Nakonec ho však prohlédli a odstrčili. Byl to člověk, kterému se s dobrým důvodem nikdo nechtěl svěřit. Toto povýšení, zpočátku tajné, se ve světě nesetkalo s ohlasem, když se o něm dozvěděl. Saint-Nectairovi však už na jeho souhlasu nezáleželo a chtěl postupovat dál, ať to bylo jakkoli. Vévoda z Orléans nešel na procesí o Nanebevzetí, jak to učinil předchozího roku. Konečně svolil k řeholnímu slibu své dcery. Kardinál přijal její sliby v opatství Chelles koncem srpna. Nebyla tam ani Madame, ani vévoda, ani vévodkyně z Orléans, ani žádný princ či princezna krve. Bylo tam dokonce jen velmi málo osob z Palais-Royal a několik dalších dam. Vévodkyně z Orléans odjela strávit nějaký čas do Saint-Cloud, kde Madame každé léto pobývala šest měsíců.

Parlament se sešel 11. a 12. srpna a konečně vylil všechen svůj jed proslulým rozsudkem, jehož výrok zní takto: „Soudní dvůr nařizuje, aby nařízení a edikty o zřízení finančních úřadů a královské patenty týkající se banky, registrované u soudního dvora, byly vykonávány; a tudíž aby banka zůstala omezena na rámec a na operace stanovené královskými patenty z 2. a 20. května 1716; a v důsledku toho zakazuje držet či zadržovat přímo nebo nepřímo jakékoli královské peníze v pokladně banky a jakkoli jich užívat či je vynakládat na účet banky a ve prospěch těch, kdo ji vedou, pod tresty stanovenými v nařízeních; nařizuje, aby královské peníze byly odevzdávány a odváděny přímo všem účtujícím úředníkům, aby jich užívali k výkonu svých úřadů, a aby všichni úředníci a jiní, kdo spravují finance, ručili a odpovídali vlastním a osobním jménem, každý za svou část, za všechny peníze, které jim budou odevzdány a odvedeny prostřednictvím banky; dále zakazuje všem cizincům, i naturalizovaným, vměšovat se přímo či nepřímo a podílet se pod jmény nastrčených osob na nakládání s královskými penězi nebo na jejich správě, pod tresty stanovenými v nařízeních a deklaracích registrovaných u soudního dvora. Ukládá králově generálnímu prokurátorovi atd.“

Lze si představit, jaký rozruch tento rozsudek vyvolal; nešlo o nic menšího než odejmout plnou a výlučnou autoritou parlamentu veškerou správu financí, podřídit je tomuto sboru, učinit mu podle jeho libosti odpovědnými všechny, jichž k ní regent užíval, i jeho samého, osobně Lawovi zakázat veškerou činnost a vydat ho parlamentu na milost, která by jistě byla víc než nemilosrdná. Po tomto prvním

pokusu zbýval už jen krok k tomu, aby se parlament skutečně stal, jak si v pošetilosti nárokoval, královým poručníkem a pánem království, aby byl regent pod jeho poručnictvím víc než král, a snad stejně ohrožen jako anglický král Karel I.[7] Páni z parlamentu si nepočínali o nic mírněji, než si zpočátku počínal anglický parlament; a ač byli jen obyčejným soudním dvorem, omezeným jako ostatní dvory království na svůj obvod a na souzení sporů mezi soukromníky, mysleli si, nafoukaností a hrou se slovem parlament, že nejsou o nic menší než anglický parlament, který je zákonodárným shromážděním zastupujícím celý národ.[8]

Kupecký prévôt byl 17. předvolán do parlamentu, kde s ním bylo zacházeno vlídně; sbor, spokojený se svou rázností, chtěl vládnout, ale získávat si korporace. Scházel se téměř bez ustání, aby se radil o prostředcích, jak si zjednat poslušnost a jak jít stále kupředu; bretaňské stavy šly s ním v souladu a staly se velmi troufalými; Coëtlogon-Méjusseaume byl královským rozkazem vypovězen: byl syndikem stavů.

Uprostřed všeho toho hluku měla vévodkyně du Maine tu drzost, že si šla velmi hlasitě stěžovat vévodovi z Orléans, že se dozvídá, že jí přičítá mnoho věcí. Podle toho, co vyšlo najevo hned nato, lze posoudit, jaké bylo její ospravedlnění, které se její bázlivý a nebezpečný manžel sám neodvážil riskovat. Rozhodnutí regentské rady, které odňalo levobočkům nástupnictví na trůn, jež pan du Maine vyrval zesnulému králi, a jemuž všechny jejich machinace nedokázaly zabránit, rozlítilo muže i ženu tak, že se z toho už nikdy nevzpamatovali, a ona už myslela jen na to, jak provést to, co, jak jsme viděli, řekla v Sceaux vévodům z La Force a z Aumontu: *Že zapálí celé království a uvrhne je do plamenů, jen aby nepřišla o tuto výsadu*. Nesmírná zmírnění, která do něho vévoda z Orléans po rozhodnutí vnesl svou absolutní mocí a plností moci, jako by byl králem, a to hned v tu chvíli, se jim zdála jen známkou jeho slabosti a důkazem jeho strachu, a tedy dalším důvodem, aby toho využili. Měli se za příliš dobře rozjeté, než aby ve svém útoku nepokračovali. Jejich plánům se všechno usmívalo: ta svedená část šlechty, Bretaň, pařížský parlament, rozpoložený proti regentovi přesně tak, jak si přáli; Španělsko, kde mohli disponovat Alberonim; odpor všech myslí proti čtverspolku a proti správě financí; víra, kterou obnoveným hanebným pověstem[9] dodávala okázalá a zlomyslná péče maršála z Villeroy o nejpošetilejší opatření týkající se králova jídla a prádla. Šlo jen o to uspat protivníka, než přijdou velmi blízké prostředky k provedení, které tak lichotilo pomstě i

---

7. **Vysvětlivka:** Karel I. Stuart (1600–1649), král anglický, skotský a irský od roku 1625. Jeho spor s parlamentem o daně a náboženství přerostl v občanskou válku; poražený král se roku 1646 vydal Skotům, kteří ho předali parlamentu, a byl pak vězněn v Holdenby, v Hampton Courtu a po útěku na hradě Carisbrooke na ostrově Wight. Soudní dvůr zřízený Dolní sněmovnou ho odsoudil jako tyrana a zrádce a 30. ledna 1649 byl sťat sekerou na lešení před Banqueting House ve Whitehallu v Londýně.

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 16, II.

9. **Vysvětlivka:** Pomluvy, že vévoda z Orléans roku 1712 otrávil vévodu a vévodkyni z Bourgogne a jejich staršího syna, a z nich plynoucí podezření, že usiluje i o život mladého krále.

ctižádosti. A k rozsévání těchto smrtonosných máků, tolik potřebných k získání času tak drahého a ještě ne zcela naléhavého, se vévodkyni du Maine zdály vhodné její hodnost, pohlaví, duch, výmluvnost, obratnost a troufalost. Vyšla z regentova kabinetu spokojena s jejich účinkem a nechala ho ještě spokojenějšího, protože ji přesvědčil, aby spokojena byla.

Louise-Bénédicte Bourbonská, vévodkyně du Maine (1676–1753), vnučka Velkého Condého a paní ze Sceaux. Étienne Desrochers, rytina, kolem 1726. Rijksmuseum, Amsterdam.

Parlament, shromážděný dopoledne 22. srpna, uložil královým zástupcům zjistit, „co se stalo se státními poukázkami, které prošly mimořádnou soudní komorou; s těmi, které byly vydány na loterie konané každý měsíc; s těmi, které byly vydány na Mississippi neboli Západní společnost; konečně s těmi, které byly odneseny do mincovny od změny mince." Královi zástupci šli hned po odchodu z Justičního paláce říci regentovi, co jim bylo uloženo. Odpověděl jim chladně, ať jen vykonají své pověření; chtěli ho požádat o nějaký pokyn. Regent se k nim místo jakékoli odpovědi otočil zády a odešel do svých kabinetů, čímž byli dost zaraženi. Vyprávějme nyní, jak regent znovu nasadil uzdu těmto koním, kteří se tak dobře splašili a otevřeně se chystali vyvolat největší nepořádky. Podrobnosti jsou pozoruhodné.

Hned po pověření, které parlament dal královým zástupcům a o němž jsme právě mluvili, se začala šířit pověst o blízkém *lit de justice*. Ne že by na to regent už myslel; pověst se zakládala jen na obludných výpadech parlamentu proti královské autoritě, které jeden stíhal druhý, na tom, že jedni viděli nutnost tohoto jediného prostředku, jak je potlačit, a na strachu, který z něho měli druzí; hlavní pružinou takové troufalosti však bylo oprávněné a všeobecné mínění o regentově slabosti, které převládlo a které se opíralo o celé jeho počínání, zvláště pokud jde o to,

co se už dlouho dělo v Paříži a v Bretani. To dodávalo buřičům důvěry, aby *lit de justice* pokládali za podnik, do něhož se regent nikdy neodváží pustit, když nechal spolčení a výpady vzrůst tak daleko. Četba pamětí kardinála de Retz, Jolyho a paní de Motteville[10] obrátila všem hlavy. Tyto knihy přišly tak do módy, že nebylo muže ani ženy jakéhokoli stavu, aby je neměli neustále v rukou. Ctižádost, touha po novotách a obratnost podnikavců, kteří jim zjednali tuto oblibu, dávaly většině naději na potěšení a čest, že budou hrát nějakou roli a něčeho dosáhnou, a přesvědčovaly je, že o postavy není nouze o nic víc než za minulé nezletilosti. V Lawovi se domnívali najít kardinála Mazarina, cizince jako on, a Frondu ve straně vévody a vévodkyně du Maine; slabost vévody z Orléans se srovnávala se slabostí královny matky, s tím rozdílem navíc, že ona byla matkou, kdežto on vlastním bratrancem králova děda.

Rozdílné zájmy a nesvornost ministrů a jejich rad se zdály tytéž jako za dětství Ludvíka XIV. Maršál z Villeroy se vydával za jakéhosi vévodu z Beaufortu, s tou výhodou navíc, že měl své místo u krále a vliv v parlamentu, s nímž se počítalo sotva méně než s parlamentem za minulé nezletilosti. Představovali si několik Brousselů[11] a byli si jisti prvním prezidentem zcela oddaným moderní Frondě. Mír navenek, jímž se minulá nezletilost netěšila, dával další výhodu lidem, kteří počítali s tím, že proti regentovi postaví španělského krále, na regenta všelijak rozhořčeného, s právy jeho původu. Machinace Ligy proti Jindřichu III.[12] nebyly zapomenuty. Pan du Maine byl, až na statečnost, vévodou z Guise a jeho paní vévodkyní z Montpensier.[13] Abych řekl pravdu, všechno spělo ke krajnosti a bylo víc než načase, aby se regent probral z dřímoty, která z něho činila předmět pohrdání a povzbuzovala jeho nepřátele i nepřátele státu, aby se odvážili všeho a podnikli cokoli. Tato regentova letargie uváděla jeho služebníky do sklíčenosti a

---

10. **Vysvětlivka:** Jean-François Paul de Gondi, kardinál de Retz (1613–1679), koadjutor pařížského arcibiskupa a jeden z vůdců Frondy, kardinál od roku 1652. V prosinci 1652 byl zatčen a vězněn na zámku ve Vincennes, pak na zámku v Nantes, odkud v srpnu 1654 uprchl; do Francie se vrátil až po Mazarinově smrti. Jeho Paměti o Frondě vyšly tiskem roku 1717 a vzbudily velký ohlas; Guy Joly byl jeho sekretářem a paní de Motteville důvěrnicí Anny Rakouské, oba rovněž autory pamětí o téže době.

11. **Vysvětlivka:** Pierre Broussel, rada pařížského parlamentu, jehož zatčení v srpnu 1648 vyvolalo v Paříži den barikád a začátek Frondy.

12. **Vysvětlivka:** Jindřich III. (1551–1589), polský král 1573–1574, od roku 1574 francouzský král, poslední z rodu Valois. Za náboženských válek se proti němu postavila katolická Liga vedená Guisy; roku 1588 dal v Blois zavraždit vévodu z Guise a jeho bratra kardinála. Dne 1. srpna 1589 ho v Saint-Cloud během obléhání Paříže bodl nožem do břicha dominikánský mnich Jacques Clément; na zranění zemřel druhý den.

13. **Vysvětlivka:** Jindřich I. Lotrinský, vévoda z Guise (1550–1588), vůdce katolické Ligy, zavražděný z rozkazu Jindřicha III. v Blois; jeho sestra Catherine-Marie Lotrinská, vévodkyně z Montpensier (1552–1596), patřila k nejvášnivějším agitátorkám Ligy proti králi.

do nemožnosti vykonat cokoli dobrého. Přivedla nakonec jeho samého na okraj propasti a království, jemuž vládl, na práh největšího zmatku.

Regent, ač neměl onu hroznou neřest ani miláčky Jindřicha III., vystavoval na odiv ještě víc než on každodenní zhýralost, neslušnost a bezbožnost a byl, jako Jindřich III., zrazován v nejvnitřnějším kruhu své rady a svého domu. Stejně jako Jindřichovi III. se mu tato zrada líbila, protože směřovala k tomu, aby nic nedělal, hned ze strachu, hned ze zájmu, hned z pohrdání, hned z politiky. Tato strnulost mu byla příjemná, protože odpovídala jeho povaze a vkusu, a ty, kdo mu ji radili, pokládal za lidi moudré, umírněné, osvícené, jimž soukromý zájem nezatemňoval úsudek a kteří viděli věci jasně, takové, jaké skutečně byly, kdežto rady, které mu chtěly odhalit skutečný stav věcí a navrhovaly mu proti němu léky, mu byly obtížné. Ty, kdo je dávali, pokládal za lidi prudké, kteří všechno uspěchávají, všechno zveličují, kteří chtějí předbíhat čas, aby ukojili svou ctižádost, své nechutě a své různé vášně. Měl se před nimi na pozoru a blahopřál si, že se jimi nedá napálit. Hned se jim vysmíval, často je nechával věřit, že jejich důvody uznává, že začne jednat a vytrhne se z letargie. Tak je vodil za nos, protahoval věci a pak se tím bavil s těmi druhými. Někdy jim odpovídal příkře, a když na něho příliš naléhali, dával jim najevo podezření.

Už dávno jsem si všiml, jak se k tomu vévoda z Orléans staví. Varoval jsem ho, jak jsme viděli, před prvními hnutími parlamentu, levobočků a toho, co si osvojilo jméno šlechty. Zdvojnásobil jsem varování, jakmile jsem uviděl jejich souhru a soulad. Dal jsem mu pocítit všechny jejich záměry, jejich důsledky, jak snadné je to v těchto začátcích napravit a jak obtížné později, zvláště pro člověka jeho povahy a jeho charakteru. V této věci jsem však nebyl člověk, jakého potřeboval. Byl jsem sice ze všech jeho služebníků ten nejstarší, nejoddanější a nejsvobodněji s ním jednající; dal jsem mu toho nejpádnější důkazy ve všech nejkritičtějších dobách jeho života a jeho všeobecné opuštěnosti; s radami, které jsem mu v těch zlých dobách dával, vždy dobře pochodil; byl zvyklý mít ve mně naprostou důvěru; ale ať měl o mně, o mé pravdomluvnosti a poctivosti jakékoli mínění, o němž často vydal velká svědectví, měl se na pozoru před tím, co nazýval mou prudkostí, před mou láskou k mé hodnosti, tolik napadané uzurpacemi levobočků, výpady parlamentu a moderními výmysly oné takzvané šlechty. Jakmile jsem jeho podezření zpozoroval, řekl jsem mu je a dodal, že spokojen s tím, že jsem splnil svou povinnost jako občan i jako jeho služebník, už mu o tom nebudu mluvit. Slovo jsem mu dodržel; už přes rok jsem mu o tom sám od sebe neotevřel ústa. Když s ním o tom někdy někdo přede mnou mluvil a já nemohl zachovat úplné mlčení, které by se vykládalo jako uraženost a trucování, říkával jsem lhostejně a slabě nějaké slovo, které znamenalo co nejméně a směřovalo k tomu, aby hovor ustal.

Návrat abbého Duboise z Anglie, jehož postavení nesneslo, aby se moc jeho pána zmenšovala, strach, který Law právem pojal, že ho parlament popadne za límec a

že se ocitne opuštěn, a obava o místo, kterou pojal strážce pečetí, tak nenáviděný parlamentem, dokud měl na starosti policii, vytvořily spojenectví, k němuž Law přitáhl pana Vévodu, tolik zainteresovaného na systému; ten si umínil využít příležitosti, aby svrhl vévodu du Maine, ukojil svou nenávist a zaujal jeho místo u krále. Tato souhra různých zájmů, které směřovaly k témuž cíli, vyvinula úsilí, jež regenta strhlo, ukázalo mu najednou jeho nebezpečí i jediný lék a přesvědčilo ho, že už nelze ztratit ani chvíli. Dubois a Law ho obklíčili a poštvali proti těm, jejichž nebezpečné rady až příliš rád přijímal a následoval, a všechno bylo rozhodnuto tak rychle, že nikdo nepojal nejmenší podezření. To je třeba nyní vylíčit.

Za těchto okolností, o nichž jsem nevěděl, jsem jednoho odpoledne jako obvykle pracoval s vévodou z Orléans a byl jsem překvapen, že přerušil to, čím jsme se právě zabývali, a začal mi s hořkostí mluvit o výpadech parlamentu. Odpověděl jsem s chladem a s nedbalým výrazem, jaký jsem v této věci obvykle zachovával, a hned jsem pokračoval tam, kde jsem přestal. Zarazil mě a řekl, že dobře vidí, že mu o parlamentu nechci odpovídat. Přiznal jsem mu, že je to pravda a že si toho mohl všimnout už dávno. Když na mě nakonec naléhal, a naléhal nad míru, řekl jsem mu chladně, že si může vzpomenout, co jsem mu o parlamentu říkal a radil před jeho regentstvím i potom; že jiné rady, buď zrádné, nebo přinejmenším vedené zájmem uplatnit se a vzrůst tím, že budou parlament a jeho vyvažovat jednoho druhým, převládly nad mými; že se navíc dal přesvědčit, že mi aféra s čepicí a její následky nedovolují uvažovat o parlamentu ani o levobočcích chladnokrevně, takže mi to zavřelo ústa, jak jsem ho na to upozornil, a to tak, že bych je v této věci jen velmi nerad znovu otevíral; že však přesto vidím, jak se mílovými kroky blíží splnění proroctví, které jsem mu dal; že z pána, jímž byl dlouho, takže mohl parlament jediným svraštěním obočí krotit a držet na uzdě, ho jeho měkká dobromyslnost, která parlamentu tolik dovolila a nechala ho stále víc a víc se odvažovat, přivedla postupně do té úžiny, v níž se nyní nachází: buď si dát odejmout veškerou autoritu svého regentství, a snad ještě podstoupit nebezpečí, že bude nucen skládat účty z toho, jak jí užíval, nebo ji vymáhat násilnými ranami, ovšem tak prudkými, že by nebyly příliš bezpečné, a zároveň velmi obtížnými; že čím déle bude otálet, tím hůř; že je tedy předně na něm, aby sám sebe dobře prozkoumal, dobře o tom přemýšlel, nic si nenamlouval ani o věci samé, ani o tom, co si od sebe sám může slibovat, a rozhodl se pro jednu nebo druhou stranu; a jestliže se rozhodne svou autoritu získat zpět, aby se do toho nepouštěl lehkovážně, aby, jakmile se jednou rozhodne, neupadl do slabosti nekonečně větší a nebezpečnější, totiž začít a nedokončit, a nevydal se tím nejvyššímu pohrdání, a v důsledku toho do propasti. Tak silná řeč, v mých ústech už dlouho tak vzácná, kterou ze mě proti mé vůli vytrhl a kterou jsem pronesl s pevným a pomalým chladem, jako by mi bylo lhostejné, k čemu se rozhodne, mu dala pocítit, jak málo ho pokládám za schopného zvolit správnou cestu a vytrvat na ní až do konce, a také jak málo mi záleží na tom, abych ho k tomu

přivedl. V duchu se ho to dotklo, a protože byl ještě pod dojmem, který na něho učinili Dubois, Law a d'Argenson a o kterém jsem vůbec nevěděl, vyvolala má řeč podivuhodný účinek.

Vévoda z La Force, spojený s Lawem, štval proti parlamentu. Kromě obecných důvodů doufal, že se touto branou dostane do regentské rady. Přišel za mnou, abych mu k tomu pomohl, a řekl mi, že mu regent slíbil, že ho do ní nadobro uvede. Ostatně jsme viděli, že jsem neschvaloval, že vstoupil do finanční rady, a ještě méně roli, kterou v ní hrál, takže jsem k němu velmi ochladl. Podněcoval Lawa a d'Argensona, jemuž nahnal strach, že jeho nedostatečná svornost s Lawem, kterého parlament tak prudce napadal, by mohla v regentovi vzbudit podezření proti němu, kdyby ho v této věci shledal váhavým. Mluvil s lidmi, kteří měli pro své osobní zájmy přinejmenším stejnou chuť jako on regenta popohnat, ale kteří mu to neříkali, a ještě méně mu říkali o svých krocích v této věci, o nichž jsem se dozvěděl od Lawa takřka hned poté, co se mnou regent mluvil, jak jsem právě vyprávěl. Rozsudek parlamentu, který jsem opsal, nebyl zveřejněn. Prosákl, následovalo po něm ono pověření královým zástupcům k vyšetřování, a to byla rána, která věci uspíšila a regenta definitivně rozhodla. Zjistilo se, že parlament, nedůvěřuje generálnímu prokurátorovi, jmenoval místo něho jiné komisaře, aby vedli vyšetřování z úřední povinnosti; že se při tom velmi tajně úřaduje; že tímto způsobem už bylo vyslechnuto mnoho svědků; že se všechno velmi potichu připravuje tak, aby se jednoho rána mohlo poslat pro Lawa soudní zřízence s příkazem k zatčení v rukou, po osobním předvolání, které by mu nebylo doručeno, a dát ho během tří hodin oběsit v areálu Justičního paláce.

Na tyto zprávy, které následovaly brzy po zveřejnění zmíněného rozsudku, šli vévoda z La Force a Fagon, státní rada, o němž jsem už nejednou mluvil, v pátek 19. srpna ráno za regentem a naléhali na něho tolik, že jim nařídil, aby se oba během dne sešli u mne s Lawem a poradili se spolu, co je třeba dělat. Skutečně přišli a to bylo první znamení, které jsem dostal, že vévoda z Orléans začíná cítit svůj neduh a svoluje k tomu, aby něco udělal. Na této poradě u mne jsem viděl, jak Lawova do té doby velká pevnost byla otřesena až k slzám, které mu vyhrkly. Naše úvahy nás zprvu neuspokojily, protože šlo o sílu a se silou regentovou jsme nepočítali. Glejt, který si Law opatřil, by parlament ani na okamžik nezastavil. Rušit jeho rozsudky — v registraci nebylo lze doufat; oznamovat mu tato zrušení — slabost, kterou by parlament pohrdl a která by ho povzbudila jít ještě dál. Nesnáze tedy na všech stranách. Law, víc mrtvý než živý, nevěděl, co říci, a ještě méně, co si počít. Jeho naléhavá situace se nám zdála tím nejnaléhavějším, co je třeba zajistit. Kdyby byl zatčen, bylo by s ním hotovo dřív, než by cesty vyjednávání, které by regentův vkus a slabost navrhly a sledovaly nejdřív, ustoupily jiným, a jistě dřív, než by se našel čas rozhodnout se k něčemu lepšímu a vtrhnout do paláce s plukem gardy — prostředek v takové věci riskantní a vždy krajně nemilý, i kdyby se zdařil; a hrozný,

kdyby se místo Lawa našla už jen mrtvola s provazem. Poradil jsem tedy Lawovi, aby se ihned uchýlil do pokoje Nancrého v Palais-Royal, který byl jeho velkým přítelem a právě byl ve Španělsku, a touto radou, kterou vévoda z La Force a Fagon schválili a kterou Law provedl, jakmile ode mne odešel, jsem mu vrátil život. Byl sice způsob, jak ho dát do bezpečí tím, že by se ubytoval v bance; myslel jsem však, že útočiště v Palais-Royal, jako nápadnější, na regenta víc zapůsobí a víc ho zaváže a že nám poskytne jistý a nutný prostředek, protože Law s ním bude moci snadno kdykoli mluvit a naléhat na něho.

Když to bylo ujednáno, navrhl jsem *lit de justice* a ostatní tři se ho chopili jako jediného prostředku, který zbýval, jak dát registrovat zrušení rozsudků parlamentu. Ale zatímco úvahy pokračovaly, náhle jsem je zarazil myšlenkou, která mě napadla; představil jsem jim, že vévoda du Maine, tak hlavní strůjce výpadů parlamentu, a maršál z Villeroy, tím víc s ním v tom spojený, čím pečlivěji to tajil, nebudou nikdy chtít *lit de justice*, tak odporující jejich záměrům, jejich pletichám a jejich plánům; že aby ho zmařili, budou se dovolávat vedra, které bylo vskutku krajní, obavy z tlačenice, z únavy, ze špatného vzduchu; že nasadí patetický tón o králově zdraví, velmi způsobilý regenta uvést do rozpaků; že bude-li na něm trvat, budou protestovat proti tomu, co by se z toho mohlo králi přihodit, a prohlásí snad, že aby se na tom nepodíleli, krále tam nebudou doprovázet; že král, jimi připravený, se možná poleká a nebude chtít jít do parlamentu bez nich; pak by všechno padlo a takto jasně projevená regentova bezmoc by mohla vést velmi daleko a velmi rychle; že kdyby byl *lit de justice* jen zpochybněn, ti dva muži by ještě mohli, v návaznosti na všechna ta úskočná opatření nově přijatá k ochraně krále s tak okázalou péčí, rozšiřovat a roznášet, že mezi králem a Lawem regent tím méně váhal, že *lit de justice* v tak nebezpečném ročním období byl prostým a mírným prostředkem k pokusu, který regentovi lichotil a mohl mu ušetřit obtížnější. Tyto úvahy všechno náhle zarazily, ale hned nato jsem ukázal lék tím, že jsem navrhl konat *lit de justice* v Tuileriích. Tímto řešením nebylo třeba nikoho uvědomit dříve než ráno toho dne, kdy by se konal, a díky tomuto tajemství by byl každý zaskočen a nepřipraven; žádná záminka s ohledem na krále a naprostá volnost jak s ohledem na lid, tak s ohledem na sílu, které by mohlo být třeba a která by, aniž by se vycházelo z králova sídla, byla obávanější a jistější než v Justičním paláci. Na tom jsme se ustálili, a když Law odešel, nadiktoval jsem Fagonovi spis o všem, co jsem pokládal za nutné jak k vedení tohoto záměru v tajnosti, tak k zajištění jeho provedení a k předejití všem překážkám. Kolem deváté hodiny večer jsme byli hotovi; poradil jsem mu, aby jej zanesl abbému Duboisovi, který se vrátil z Anglie s novým vlivem na mysl svého pána. Od Lawa jsem před touto poradou věděl, co jsem výše vyložil o smýšlení tohoto abbého a strážce pečetí a o jejich rozhodnutí naléhat na regenta, aby se vymanil z poručnictví. Při návštěvě, kterou mi Dubois vykonal dva dny po svém příjezdu a při níž mi zdvořile podal zprávu o svém vyjednávání jako člověk, který si

nepřeje nic jiného než sklidit potlesk, jsme potom probrali otázku parlamentu. Zdál se mi v ní dobře smýšlet. Byl to člověk, bez něhož se při jeho tehdejším postavení u regenta nedalo doufat obejít, a počítali jsme s tím, že ho použijeme, abychom jeho pána definitivně rozhodli. Takový byl plán z pátku 19. srpna, což byl první den, kdy jsem poprvé slyšel vážně mluvit o tom, že regent, konečně znepokojený, chce něco udělat, aby se vyprostil ze spárů kabaly i parlamentu. Je třeba poznamenat, že od 12. srpna, dne jeho proslulého rozsudku, jsme byli dobře zpraveni o tom, co se kuje, aby se rázně postupovalo kupředu, i o jeho rozhodnutí pověřit někoho zmíněným vyšetřováním, co se stalo s různými státními poukázkami, ačkoli to bylo dovršeno a regentovi oznámeno královými zástupci teprve 22. srpna, tři dny po poradě, o níž jsem právě mluvil a která se konala u mne v pátek 19. srpna a trvala celé odpoledne až do deváté hodiny večer.

Druhý den, v sobotu 20. srpna, ke konci dopoledne mi vévoda z Orléans vzkázal, abych k němu přišel kolem čtvrté hodiny odpoledne téhož dne. Krátce nato za mnou přišel Fagon a řekl mi, že zastihl abbého Duboise zcela vratkého a bez jakékoli příčiny *celého pro d'Aguesseaua*, ač byl předtím jeho nepřítelem; že s ním mluvil o parlamentu jako smiřovatel a nepěkně se vyjadřoval o d'Argensonovi, který byl přitom jeho zvláštním přítelem. To mi dalo hodně k přemýšlení: o úzkém mozku, který se třese v okamžiku nutného provedení, o člověku žárlivém, že jeho pán, aniž by s ním o tom mluvil, poslal vévodu z La Force, Fagona a Lawa radit se ke mně; konečně o tom, že ctižádostivý bez míry, pyšný na uzavření své londýnské smlouvy, z ní chtěl sklidit plody a snad si představoval, jak utiší pokřik všeobecně zvednutý proti této smlouvě i proti němu tím, že se postaví mezi regenta a parlament jako člověk zcela nový; jak si udělá čest z jakéhosi ubohého smíru, na nějž by doplatil regent, a jak zalichotí parlamentu a jansenistické straně (neboť aby nám bylo rozuměno, je třeba přijmout tyto termíny) tím, že z Fresnes přivede zpět kancléře.[14] To nebylo k tomu, aby to posunulo náš záměr kupředu, ani aby se regent vymanil z poručnictví. Fagon a vévoda z La Force, který mezitím přišel, se tím zdáli znepokojeni, ačkoli byli spokojeni s rozpoložením mysli, v němž právě zanechali regenta, jemuž podali zprávu o tom, co se den předtím odehrálo u mne. Ještě víc je znepokojilo, když jsem jim sdělil, že jsem povolán na odpoledne do Palais-Royal, což jim regent se svými obvyklými polovičatými důvěrnostmi zatajil. Fagon se jako obratný muž dobře vyvaroval toho, aby abbému Duboisovi náš spis svěřil; jen mu jej přečetl a nechal ho v chuti sepsat jiný. Abbé mu ho přinesl ráno. Byl podrobnější, ale obsahoval části mnohem méně pevné. U těchto spisů se nezdržuji; vylíčení události ukáže, k čemu vedly.

14. **Vysvětlivka:** Kancléř d'Aguesseau, oblíbený u parlamentu a nakloněný odpůrcům buly *Unigenitus*, byl v lednu 1718 zbaven pečetí a vypovězen na svůj zámek Fresnes; strážcem pečetí se stal d'Argenson.

Kapitola šestnáctá

Regent si pro mě posílá. — Rozhovor s ním mezi čtyřma očima, při němž trvám na tom, aby se zaútočilo jen na parlament, a ne zároveň na vévodu du Maine a na prvního prezidenta, jak chce pan Vévoda. — Dohoda s panem Vévodou za novou penzi sto padesát tisíc livrů. — Porada mezi vévodou z Orléans, strážcem pečetí, La Vrillièrem, abbém Duboisem a mnou po skončení mého rozhovoru mezi čtyřma očima. — Přichází pan Vévoda; vévoda z Orléans s ním jde mluvit a my se procházíme po galerii. — Rozhovor mezi vévodou z Orléans, panem Vévodou a mnou o samotě, před poradou obnovenou s panem Vévodou a po ní. — Jdu k Fontanieuovi, správci korunního nábytku, kvůli velmi tajnému zhotovení vybavení pro lit de justice. — Nepříjemnost, která mě tam potká. — Fontanieuovo zděšení; potom dělá divy. — Pan Vévoda mi píše a žádá mě o rozhovor dopoledne u sebe nebo u mě, podle mé volby. — Jdu okamžitě do paláce Condé. — Dlouhý rozhovor mezi panem Vévodou a mnou. — Jeho důvody odejmout panu du Maine výchovu krále. — Mé důvody, proč to tehdy nedělat. — Pan Vévoda mi navrhuje zbavit pana du Maine všeho. — Stavím se proti tomu ze všech sil; ale při smrti krále jsem chtěl ještě horší věc. — Mé důvody. — Rozprava mezi panem Vévodou a mnou o hraběti z Toulouse. — Pan Vévoda navrhuje, aby se levobočci, bude-li se chtít, snížili na své postavení pairů mezi pairy. — Pan Vévoda chce mít výchovu krále, aniž dává najevo, že mu na ní záleží. — Důvody, které mu namítám. — Rozprava mezi panem Vévodou a mnou o nepřítomnosti hraběte z Charolais. — Pan Vévoda mě sonduje ohledně regentství pro případ, že by vévoda z Orléans zemřel, a ohledně představ vévodkyně z Orléans, jak v tom případě učinit regentem jejího syna a hraběte z Toulouse generálním místodržitelem království. — Ujišťuji pana Vévodu, že v tom případě regentství náleží jemu. — Závěr rozhovoru. — Pan Vévoda prohlašuje, že jeho oddanost regentovi závisí na výchově. — Dávám u sebe Fontanieuovi nové vysvětlení k technickému zařízení, které měl na starosti.

Kolem čtvrté hodiny jsem se dostavil do Palais-Royal; chvíli nato tam přišel La Vrillière a vysvobodil mě ze společnosti Granceye a Broglia, dvou z *roués*,[1] které jsem zastihl ve velkém kabinetu, jak si v chládku familiárně posedávají bez paruk. Netrvalo dlouho a byli jsme vyzváni, abychom vešli do nové galerie, kterou vymaloval Coypel; našli jsme tam množství map a plánů Pyrenejí, které Asfeld[2] ukazoval regentovi a maršálovi z Villeroy. Vévoda z Orléans mě přijal tak otevřeně a lichotivě, že to

1. **Vysvětlivka:** *Roués* — nevázaní společníci nočních večeří vévody z Orléans; přezdívka se vykládala tak, že by si prý zasloužili lámání kolem (*roue*).

2. **Vysvětlivka:** Claude-François Bidal, markýz z Asfeldu (1665–1743), generálporučík, který se vyznamenal ve válce o španělské dědictví na Pyrenejském poloostrově; maršál Francie 1734.

zaváněl potřebou. Za chvíli mi potichu řekl, že se mnou musí mnoho probrat, než se sejdeme, ale že je třeba nechat odejít maršála; bylo to poprvé, co jsem slyšel o nějaké poradě, a nevěděl jsem tedy, s kým. La Vrillière se mě zeptal, zda mám s regentem nějaké jednání. Řekl jsem mu, že ano. Odpověděl mi, že on byl povolán na čtvrtou. „Já také," odvětil jsem. Maršál si mě potom vzal stranou se svým obvyklým tlacháním a ujišťováním o opatřeních, která právě učinil pro ochranu královy osoby, s jakousi plochou a zlomyslnou okázalostí, a o anonymních varováních, která se na něj jen sypala a jejichž původci byli možná pan du Maine a on sám. Nakonec odešel i se společností. Tu si vévoda z Orléans oddechl a odvedl mě do kabinetů za velkým salonem do ulice Richelieu.

Hned jak jsme vešli, vzal mě za paži a řekl mi, že jeho regentství se ocitlo v rozhodující krizi a že při této příležitosti jde pro něj o všechno. Odpověděl jsem, že to vidím až příliš dobře; že v tak kritické situaci záleží všechno jen na něm. Sotva jsme se posadili, vešel abbé Dubois a mluvil s ním v hádankách o parlamentu. Zdálo se mi, že jde o nějaké pletichy, o nějaká odhalení, o vévodu z Noailles a o prezidenta. Regent přijal abbého Duboise dost nevlídně, jako člověk, který se ho chce rychle zbavit, poslal ho pryč a zakázal, aby ho kdokoli vyrušoval, leda aby mu oznámil příchod strážce pečetí; a i to jen přes dveře, které šel zamknout na závoru. Tehdy jsem mu řekl, že než přejdeme k věci, musím ho upozornit na to, čeho si ráno všiml Fagon u abbého Duboise ohledně kancléře a strážce pečetí, a že Dubois ve věci parlamentu našlapoval jako po vejcích. Připojil jsem své úvahy. Regent mi odpověděl, že to souhlasí s tím, čeho si u abbého všiml on sám: abbé mu chválil jedině kancléře, kterého dříve tolik nenáviděl, o strážci pečetí mluvil velmi zle a o parlamentu skutečně jako by našlapoval po vejcích. Mé úvahy mu připadaly opodstatněné: byly tytéž, jaké jsem právě vyložil. Nabádal jsem ho, aby byl v tomto ohledu nedůvěřivý vůči člověku, který se tak rychle a bez zjevné příčiny změnil. Ujistil mě, že ho Dubois nezradí; ale připustil také, že v nynějších věcech je nejlepší postupovat se sondou v ruce. Po této krátké předehře jsme přešli k věci. Řekl mi, že je rozhodnut zasadit parlamentu velkou ránu; že velmi schvaluje *lit de justice*[3] v Tuileriích, z důvodů, pro které jsem jej navrhl tam, a ne v Justičním paláci; že má jistotu u pana Vévody, za novou penzi sto padesát tisíc livrů jakožto předsedovi regentské rady, a že od dnešního rána má také slovo pana de Conti; že pan Vévoda chce, aby byla vévodovi du Maine odňata výchova krále, což je i v jeho, regentově, zájmu, protože král přibývá na věku i na rozumu; že je pro něj důležité odstranit odtud svého nepřítele; že by tedy chtěl, bude-li to možné, uspořádat *lit de justice* hned příští úterý a tam vévodovi du Maine výchovu odejmout.

---

3. **Vysvětlivka:** Slavnostní zasedání parlamentu za osobní účasti krále, při němž byly královské akty zapsány (registrovány) na jeho přímý rozkaz, takže parlament nemohl vznést remonstrance.

Přerušil jsem ho a řekl mu bez obalu, že to vůbec není můj názor. „Ale proč to není Váš názor?“ přerušil mě on zase. „Protože,“ řekl jsem mu, „je to na jednou příliš mnoho. Jaká je teď Vaše naléhavá záležitost, přednější než všechny ostatní, která nesnese odkladu? Záležitost parlamentu: to je hlavní věc; spokojte se s ní. Když na něj udeříte velkou ranou a potom to dokážete udržet, získáte v okamžiku zpět všechnu svou autoritu, a pak budete mít dost času pomýšlet na vévodu du Maine. Nesměšujte ho s parlamentem; neztotožňujte ho s ním: společnou nemilostí byste je spojili společným zájmem. On bude mučedníkem parlamentu a bude se za něj prohlašovat; tedy i mučedníkem veřejnosti, v duchu, který v ní dokázali rozšířit. Pohleďte tedy napřed, co veřejnost udělá a co si pomyslí o rozruchu, který se chystáte vyvolat proti parlamentu. Nechtěl jste srazit pana du Maine, když jste to mohl a měl udělat, když to veřejnost i parlament očekávaly a otevřeně si to přály; nechal jste vévodu du Maine, aby si podle libosti získával jedno i druhé, a teď ho chcete odstranit v nevhodnou chvíli. Ostatně, doufáte snad, že Vás tato urážka nezavede dál? A navíc: chce pan Vévoda výchovu, nebo se spokojí s tím, že ji odejme panu du Maine?“ „Na tom mu nezáleží,“ odpověděl mi regent. „Budiž,“ řekl jsem mu, „snažte se mu tedy domluvit, aby uvážil nynější chvíli, která Vás nutí k příliš prudkému pohybu. Pomyslete ještě, pane,“ dodal jsem, „že když se stavím proti ponížení pana du Maine, bojuji proti svému nejdražšímu zájmu: od výchovy k postavení není daleko; znáte vášnivost mých přání v tomto bodě a víte také, že pana du Maine dokonale nenávidím, neboť nás svou hlubokou a promyšlenou zlomyslností přinutil do sporu o čepici[4] a s předem rozmyšleným úmyslem nás stál všechno, co z něho vzešlo; ale blaho státu i Vaše blaho je mi dražší než mé postavení a má pomsta, a zapřísahám Vás, abyste to všechno dobře uvážil.“

Regent byl překvapen možná stejně tak mým sebeovládáním jako silou mých důvodů. Objal mě a rázem mi ustoupil; řekl mi, že k němu mluvím jako přítel, a ne jako vévoda a pair. Využil jsem toho k několika lehkým výčitkám kvůli jeho podezřením v tomto ohledu. Dohodli jsme se tedy, že vévodu du Maine necháme na jindy, až to nebude spojeno s ničím jiným. Vévoda z Orléans se vrátil k parlamentu a navrhl mi vyhnat prvního prezidenta. Stejně tak jsem se proti tomu postavil a řekl jsem mu, že tento muž je příliš svázán s vévodou du Maine, než aby se dalo udeřit na něj a druhého nechat nedotčeného; že nic není nebezpečnější než napůl urazit člověka tak mocně usazeného a tak zlého, jako je vévoda du Maine; že je třeba počkat s jedním i s druhým; že i v tom k němu mluvím jako přítel, proti sobě samému, neboť mým nejcitelnějším potěšením by bylo zničit toho ničemu, původce a nástroj všech hrůz, které nás potkaly; že je naopak třeba mu navenek lichotit a navzdory jemu samému namluvit parlamentu, že byl do věci zasvěcen,

4. **Vysvětlivka:** Spor vévodů a pairů s prvním prezidentem pařížského parlamentu o to, že při hlasování nesmekal čepici, když se jich tázal na mínění; Saint-Simon viní pana du Maine, že vévody do sporu v letech 1714–1716 vmanévroval a pak je opustil.

aby ho to v jeho sboru dokonale zničilo, a potom ho dokonale zostudit tím, že se zveřejní všechny peníze, které od začátku regentství dostal, a jeho nepočestnosti s Bourvalaisem; že takto zdeptaného by se ho pak dalo velmi snadno zbavit, až přijde čas udeřit na vévodu du Maine. Regent mě znovu pochválil a poděkoval mi a uznal, že mám pravdu. Řekl mi, že je rozhodnut řídit se spisem, který jsem diktoval Fagonovi, a ne spisem abbého Duboise. Ten chtěl odložit *lit de justice* až na dobu po svatém Martinu, spokojit se nyní se zrušením usnesení parlamentu a s vypovězením několika vzpurných členů tohoto sboru počkat na prázdniny. Já naopak jsem chtěl údery uspíšit, jak proti celku, tak proti jednotlivcům. Když jsme důkladně probrali všechny nesnáze a jejich nápravu, přešli jsme k provedení. Vyložil jsem mu je tak, jak jsem si je představoval, a na regentovu prosbu jsem se ujal hmotného vybavení *lit de justice* prostřednictvím Fontanieua, správce korunního nábytku, bez vědomí kohokoli, a zvláště vévody z Aumontu, jeho nadřízeného jakožto prvního šlechtice komory, který toho roku konal službu, a placeného sluhy pana du Maine a prvního prezidenta.

Strážce pečetí byl ohlášen už dávno předtím. Když bylo toto všechno domluveno, přešel regent do salonu, který sousedil s kabinety, kde jsme byli, a ode dveří zavolal strážce pečetí, La Vrillièra a abbého Duboise, kteří čekali na druhém konci salonu, kde byli sami. Bylo to místo, kde vévoda z Orléans v létě pracovával. Sedával tam zády ke zdi předního kabinetu, uprostřed délky velkého psacího stolu, který stál napříč před ním. Zaujal své obvyklé místo, já vedle něho, strážce pečetí a abbé Dubois naproti, šířka stolu mezi nimi a námi, La Vrillière na konci nejblíže ke mně. Po dosti krátkém rozhovoru o věci přečetl strážce pečetí návrh usnesení regentské rady a královského patentu o zrušení usnesení parlamentu atd., v té podobě, v jaké byly tyto listiny potom vytištěny; udělali jsme v nich jen několik drobných změn. Abbé Dubois odporoval všemu, a to tak, že jsem ho pro tu obratnost pokládal za prodchnutého dvojakým a parlamentním duchem kancléřovým. Všichni jsme se s ním jednohlasně přeli. Nakonec byl v rozpacích, ale ne natolik, aby na svém překvapivém odporu cokoli změnil. Sotva čtení skončilo, byl ohlášen pan Vévoda. Vévoda z Orléans si vzal paruku a šel za ním do předního kabinetu. Strážce pečetí nám navrhl, abychom se mezitím prošli po galerii. Udělali jsme tam dvě nebo tři kolečka, během nichž se spor mezi Argensonem a Duboisem nezastavil. La Vrillière a já jsme nad tím krčili rameny a stáli na straně strážce pečetí. La Vrillière mi mezitím ukázal návrh deklarace o zrušení nových úřadů v parlamentu, který se mi zdál velmi dobrý.

Brzy nato jsem uslyšel otevírat dveře salonu, které vedou do onoho velkého kabinetu, kam Jeho Královská Výsost odešla za panem Vévodou; předešel jsem ostatní a uviděl regenta a za ním pana Vévodu; šel jsem k nim, a protože jsem byl zasvěcen do jejich dohody, zeptal jsem se se smíchem vévody z Orléans, co chce s panem Vévodou dělat a proč ho takhle přivádí do svého soukromí, aby nás uváděl

do rozpaků. „Vidíte ho tu," odpověděl mi a vzal pana Vévodu za paži, „a uvidíte ho tu ještě mnohem víc." Tu jsem se na oba podíval a projevil jsem jim radost z jejich svazku a dodal jsem, že je to jejich skutečný zájem, a ne spojovat se s levobočky. „Ó, před tímto," řekl regent panu Vévodovi a vzal mě za ramena, „můžete mluvit se vší důvěrou, neboť je to ten člověk na světě, který nejvíc miluje legitimní a jejich svornost a nejsrdečněji nenávidí levobočky." Usmál jsem se a odpověděl jasným a pevným potvrzením; pan Vévoda projevil úctu Jeho Královské Výsosti a zdvořilosti mně. Přistoupili jsme ke stolu. Ostatní, kteří zatím zůstali na konci nejblíže galerii, se mi zdáli velmi udiveni tím, co viděli, když jsem se k nim obrátil; přiblížili se a zároveň jsme znovu zaujali svá místa u stolu. Pan Vévoda se posadil mezi vévodu z Orléans a mne. Jeho Královská Výsost po krátkém a velmi lehkém slůvku o panu Vévodovi požádala strážce pečetí, aby začal čtení znovu; proběhlo téměř jedním dechem a jen s velmi málo přerušeními. Pan Vévoda je velmi schvaloval a čas od času mi o něm potichu něco říkal. Když čtení skončilo, vévoda z Orléans vstal, zavolal pana Vévodu, odvedl ho na druhý konec salonu a za chvíli tam zavolal i mne. Tam mi řekl, že spolu budou rokovat o provedení, že ze všech jeho různých částí je nejnaléhavější ta, která se týká *lit de justice*, a že mě prosí, abych kvůli tomu ihned odešel k Fontanieuovi. Když jsem od nich odcházel, zvýšil jsem hlas a řekl Jeho Královské Výsosti, že mi La Vrillière ukázal v galerii návrh deklarace, který stojí za to vidět.

Když jsem byl v galerii slavných mužů, uslyšel jsem, že mě někdo volá; byl to abbé Dubois. Na nic se mě neptal a já jeho také ne; ale oba jsme chtěli vědět, proč každý z nás odchází, a neřekli jsme si to. Když jsem se chystal nasednout do kočáru, řekl mi Lawův lokaj, který tam číhal, že mě jeho pán naléhavě prosí, abych vstoupil do jeho pokoje, který byl hned vedle: byl to Nancréův byt. Zastihl jsem ho tam samotného s jeho ženou, která hned odešla; řekl jsem mu, že všechno jde dobře a že pan Vévoda byl s námi a zůstal u Jeho Královské Výsosti; věděl jsem od ní, že nástrojem jejich spojenectví byl Law. Dodal jsem, že spěchám kvůli úkolu nezbytnému pro věc, o kterou jde; že se dozví víc od Jeho Královské Výsosti nebo ode mne, jakmile to bude možné. Zdálo se mi, že si oddechl; odtamtud jsem odjel k Fontanieuovi na náměstí Vendôme.

V době mimořádné soudní komory, jejíž vyměřené dávky byly předloženy regentské radě, jsme viděli, že Fontanieu díky službě, kterou jsem mu prokázal, vyvázl lacino. Provdal svou dceru za Castelmorona, syna sestry pana z Lauzunu, který mě o tu službu naléhavě prosil. Pan a paní z Lauzunu[5] tehdy vedli spor o

5. **Vysvětlivka:** Antonin Nompar de Caumont, vévoda z Lauzunu (1633–1723), dvořan proslulý nezdařeným sňatkem s velkou Mademoiselle a dlouholetým vězněním v Pinerolu; od roku 1695 byl ženat s Geneviève-Marie de Durfort, mladší sestrou paní ze Saint-Simon.

nabytí panství Randan po zesnulém vévodovi z Foix, jakýmsi rodovým výkupem,[6] a toto panství mělo po manželově smrti připadnout paní z Lauzunu. Rozhodovalo se o tom před pověřenými advokáty a Fontanieu celou tu záležitost vedl. U něho doma mi řekli, že tam odešel, a tito advokáti se scházeli až na konci Marais. Vrátný viděl, že mi je tak nemilé jet ho hledat tam, že mi řekl, že kdybych chtěl navštívit paní Fontanieuovou, šel by se podívat, zda jeho pán ještě není v sousedství, kam šel nejprve, aby odtud pak jel do Marais. Šel jsem tedy navštívit paní Fontanieuovou, která často bývala v paláci Lauzun a kterou jsem zastihl samotnou. Měl jsem tedy to potěšení bavit ji se vším, co jsem měl v hlavě, o té záležitosti paní z Lauzunu; ta mi posloužila za záminku, že musím s Fontanieuem mluvit o nějaké naléhavé příhodě, která v ní nastala. Fontanieu, kterého ještě našli v sousedství, brzy přišel; nová nesnáz pak byla vyprostit se z jejich naléhání, obou dvou, abych tu věc projednal přímo tam a neobtěžoval se scházet dolů do Fontanieuova kabinetu, a protože žena byla o věci zpravena stejně jako muž, viděl jsem chvíli, kdy se z toho nevymotám. Nakonec jsem však Fontanieua odvedl k němu, a to samými poklonami jeho ženě, že ji nechci obtěžovat projednáváním té záležitosti s Randanem.

Když jsme byli s Fontanieuem dole v jeho kabinetu, mluvil jsem s ním ještě několik okamžiků o té věci, aby se mohli vzdálit sluhové, kteří nám otvírali dveře. Pak jsem k jeho velkému údivu vyšel ven podívat se, zda odešli, a dobře jsem zavřel dveře. Potom jsem Fontanieuovi řekl, že nejde o záležitost paní z Lauzunu, ale o docela jinou, která vyžaduje všechnu jeho důmyslnost a naprosto spolehlivé tajemství a kterou mi vévoda z Orléans uložil mu sdělit; ale že než to vyložím, musím vědět, zda se na něj Jeho Královská Výsost může zcela spolehnout. Je to podivná věc, jaký dojem zanechají ty nejvyšší hlouposti, je-li jejich černota šířena s uměním. Prvním hnutím Fontanieuovým bylo, že se doslova roztřásl po celém těle a zbělel víc než jeho prádlo. Sotva vykoktal několik slov, že je oddán Jeho Královské Výsosti, pokud mu to jeho povinnost dovolí. Usmál jsem se a upřeně se na něj díval, a ten úsměv ho patrně upozornil, že mi dluží omluvu za to, že nebyl zcela klidný, když nějaká věc šla přese mne, neboť se mi hned omlouval, s rozpaky člověka, který dobře cítí, že mu první dojem zatemnil ten druhý, a který, plný toho prvního dojmu, nic se neodvažuje projevit, a přitom dává všechno najevo. Uklidnil jsem ho, jak jsem nejlépe dovedl, řekl jsem mu, že jsem se za něj vévodovi z Orléans zaručil, a potom, že jde o *lit de justice*, k jehož sestrojení a postavení ho potřebujeme. Sotva jsem to vyslovil, ubožák se dal do hlasitého oddechování jako člověk, který vychází z dusivé tísně a komu z prsou sňali kvádr, a to čtyřikrát nebo pětkrát po sobě, a stejně tolikrát se mě ptal, zda po něm nechtějí nic jiného než tohle. Slíbil všechno v radosti, že vyvázl tak lacino, a po pravdě řečeno také všechno, co slíbil, dobře

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rodový výkup (*retrait lignager*) bylo právo příbuzného z té linie, z níž dědictví pocházelo, vzít statek zpět, jestliže byl zcizen.

dodržel, pokud jde o tajemství i o práci; nikdy *lit de justice* neviděl a neměl o něm ani nejmenší ponětí. Sedl jsem si k jeho psacímu stolu a nakreslil jsem mu zasedací pořádek. Vysvětlivky k němu jsem mu diktoval, aby je psal po straně, protože jsem nechtěl, aby byly mou rukou. Rokoval jsem s ním přes hodinu; přestavěl jsem mu jeho nábytek, abych mu lépe vštípil zasedací pořádek a to, co má podle něho dát udělat, a to tak přesně, aby to celé stačilo jen přenést a v několika málo okamžicích postavit hotové v Tuileriích. Když jsem usoudil, že jsem se dostatečně vysvětlil a že on všechno dobře pochopil, vrátil jsem se do Palais-Royal, jako by mě to napadlo teprve cestou, když jsem už byl na ulici, abych oklamal své lidi. Nahoře u schodiště na mě čekal sluha v červeném a u vchodu do bytu vévody z Orléans d'Ibagnet, kastelán Palais-Royal, s rozkazem, aby mě požádali, abych mu napsal. Byla to posvátná hodina *roués* a večeře, o kterou se rozbila každá záležitost. Napsal jsem mu tedy v jeho zimním kabinetu, co jsem právě vykonal, a nebylo to bez rozhořčení, že nedokázal odložit své radovánky kvůli věci takové důležitosti. Byl jsem ještě nucen prosit d'Ibagneta, aby dal pozor a odevzdal mu můj lístek, teprve až bude schopen jej přečíst a potom spálit. Odtamtud jsem jel k Fagonovi, kterého jsem nezastihl, a potom domů, kam za mnou přišel. Brzy nato přijel pro novinky pan z La Force, s nimiž byl velmi spokojen.

Druhý den, v neděli 21., když jsem v půl osmé vstával z postele, ohlásili mi komorníka pana Vévody, který mi měl odevzdat do vlastních rukou dopis od něho; byl tu už časněji ráno a šel si zatím, než se probudím, vyslechnout mši k jakobínům. Nebyl jsem tehdy a nikdy předtím jsem nebyl s panem Vévodou v žádném přímém ani nepřímém styku. V době jeho sporu proti levobočkům[7] jsem jej měl jen velmi málo, ale protože jsme z toho sporu nemohli vytěžit nic pro ten náš, ztratil jsem všechny ty prince z očí, a to až k neslušnosti. Odešel jsem s tím komorníkem do svého kabinetu a tam jsem si přečetl dopis, který mi pan Vévoda psal vlastní rukou a který zní takto:

„Myslím, pane, že je naprosto nutné, abych s Vámi měl rozhovor o záležitosti, kterou znáte; myslím také, že čím dříve, tím lépe. Přál bych si tedy, bude-li to možné, aby to bylo zítra v neděli dopoledne; uvažte, v kterou hodinu chcete přijít ke mně, nebo abych já přišel k Vám; zvolte to, o čem budete soudit, že bude nejméně nápadné, protože je zbytečné dávat veřejnosti podnět k přemýšlení. Zítra ráno očekávám Vaši odpověď a prosím Vás, abyste zatím počítal s mým přátelstvím a zachoval mi i nadále své.

Podepsán: H. de Bourbon."

---

7. **Vysvětlivka:** Spor princů krve (pana Vévody, hraběte z Charolais a prince de Conti) s legitimovanými syny Ludvíka XIV. o jejich hodnosti a o způsobilost k nástupnictví na trůn; skončil ediktem z července 1717, který levobočkům způsobilost k nástupnictví odňal, ale ponechal jim jejich čestné postavení.

Když jsem dopis přečetl, chvíli jsem přemýšlel a rozhodl jsem se, že pana Vévodu, kterého jsem nemohl odmítnout, navštívím, a to po několika otázkách na komorníka o hodině jeho leveru a o tom, kdo při něm bývá; raději jsem chtěl zkusit štěstí tam než riskovat, že si ho u mých dveří všimne prezident Portail, který bydlel naproti a který mohl být v neděli ráno doma. Nechtěl jsem psát a spokojil jsem se s tím, že jsem komorníkovi uložil, aby mu vyřídil, že k němu přijdu po skončení jeho leveru. Ještě jsem nebyl doobločen, když přišel Fagon pro zprávy o předešlém dni. Byl jimi nadšen, a ještě víc vzkazem pana Vévody, pro naději, kterou mu tento vývoj dával, že vévoda z Orléans získá k podpoře o jednoho muže víc, a to muže, který má svým rodem takovou váhu. Fagona jsem rychle propustil a odebral se do paláce Condé, kde jsem zastihl pana Vévodu, jak dokončuje oblékání; kolem sebe měl naštěstí jen své lidi, jak mi jeho komorník dal naději, protože toho dne měl vstávat dříve než obvykle. Přijal mě jako muž na svůj věk rozvážný, zdvořile, ale bez horlivosti. Řekl mi dokonce, že je to novota vidět mě u sebe. Odpověděl jsem, že protože rady zasedaly téměř vždy dopoledne a on býval v ostatní dny v Paříži jen málo, s potěšením využívám změny jejich hodiny, abych měl čest ho navštívit. Hned byl doobločen, požádal mě, abych přešel do jeho kabinetu, zavřel dveře, nabídl mi křeslo, vzal si jiné, stejné, a tak jsme se posadili proti sobě; začal tím, že se omlouval, že si ke mně dovolil takovou volnost, a po několika zdvořilostech přešel k věci.

Řekl mi, že pokládal za nutné neztrácet čas a pohovořit si se mnou o záležitosti z předešlého dne, stejně nutné jako naléhavé, a že se mě nejprve chce důvěrně zeptat, zda si nemyslím, jako on, že udeřit na parlament nic neznamená, jestliže se zároveň neudeří na jeho hlavního hybatele, a zda o tom vévoda z Orléans nesoudí stejně. Z toho, co mi regent den předtím řekl, jsem dobře tušil, co pan Vévoda se mnou zamýšlí; ale aniž bych mu připadal hloupý, nebylo mi nemilé, že ho přiměji, aby vévodu du Maine jmenoval první. Dosáhl jsem toho několika úsměvy a koktáním, a pak jsem se ho zeptal, jak to myslí, udeřit na pana du Maine. „Tím, že mu odejmeme výchovu," řekl mi. Odpověděl jsem, že výchovu lze odejmout nezávisle na *lit de justice* a že obě věci lze udělat ve dvou krocích. Odvětil, že vévoda z Orléans je přesvědčen, že protože tento úřad byl vévodovi du Maine udělen či potvrzen na *lit de justice*,[8] nelze jej odejmout jinak než na jiném *lit de justice*. Trochu jsem to zpochybňoval, ale on to rázně utnul a řekl mi, že takový je regentův názor, a to názor pevný, že mu to tak řekl, a že jde tedy o to využít přirozené příležitosti *lit de justice*, který se chystá, tím spíš, že se tak brzy nenaskytne znovu, a že chce vědět, co si o tom myslím.

Chvíli jsem chodil kolem horké kaše; ale pan Vévoda mě hned přivedl zpět zdvořilostmi o důvěře a výslovnou prosbou, abych s ním nyní uvážil, zda není

8. **Vysvětlivka:** Na zasedání parlamentu 2. září 1715 získal vévoda z Orléans plnou regentskou moc, kdežto panu du Maine zůstal dohled nad výchovou krále; tato ustanovení potvrdil *lit de justice* 12. září 1715.

dobré vyjmout krále z rukou pana du Maine s ohledem na stát i na samotný zájem vévody z Orléans, a za předpokladu, že ano, zda není lepší to udělat spíše dříve než později a nevydávat se nerozhodnosti regenta, zámince, že je nutný další *lit de justice*, a průtahům, než by se k němu odhodlal. Musel jsem tedy doopravdy vstoupit do kolbiště. Přiznávám, že čím víc jsem uvažoval o tom, co se týkalo vévody du Maine, tím méně moudré se mi zdálo pouštět se do toho. Byl jsem nesmírně na stráži proti svému vlastnímu sklonu v této věci, a možná že přísnost, s jakou jsem se v tom držel, mi zveličovala nesnáze. Hrozil jsem se podílet se kvůli soukromým zájmům na věci sice samé o sobě spravedlivé, jejíž následky by byly pro stát zhoubné, a čím dražší a citelnější mi ten zájem byl, tím důrazněji jsem se od něho odvracel, abych nejednal jinak než jako čestný muž. Nezdržoval jsem se tedy už dál prázdnými řečmi, pod tlakem, v jakém jsem byl. Odpověděl jsem panu Vévodovi bez obalu, že ty dvě otázky, které mi předkládá k rozboru, jsou nesmírně odlišné; že žádný nestranný a rozumný duch nemůže popřít, že je pro stát, pro krále i pro regenta prospěšné odejmout panu du Maine výchovu, ale že podle mého soudu také není nikoho, kdo by takový krok nepokládal za nesmírně nebezpečný. Potom jsem mu velmi obšírně podrobně vyložil to, co jsem vévodovi z Orléans řekl jen zkrátka, protože ten mi hned ustoupil, kdežto já jsem dobře viděl, že pan Vévoda není s to udělat totéž. Dal jsem mu pocítit, jakou cenu má pro pana du Maine výchova krále, a tedy jakou ranou by pro něho bylo, kdyby se jí chtěl někdo dotknout; jakou moc má v guvernérstvích a úřadech, aby o ni bojoval, nebo aspoň aby uvrhl stát do zmatku; jakou sílu by mu mohl přidat parlament, zasažený touž ranou, pro jejich společné intriky a pletichy; jakou autoritu by této straně dodala pověst hraběte z Toulouse, ještě víc než jeho postavení a úřady; že nic není víc k obávání, a tedy víc k vyhýbání, než občanská válka, k níž by nejkratší cestou bylo zaútočit na pana du Maine.

Pan Vévoda mě velmi pozorně vyslechl a odpověděl mi, že on se domnívá, že zaútočit na něj je jediný lék proti občanské válce. Požádal jsem ho, aby mi vysvětlil tuto větu, která tak odporuje mé, a aby mi předtím upřímně řekl, co si myslí o občanské válce v situaci, v jaké se království nachází; přiznal mi, že by to byla jeho zkáza. Ale plný své myšlenky se vrátil k tomu, co jsem mu připustil, totiž že je prospěšné vyjmout krále z rukou pana du Maine; a že když se z toho vyjde, je třeba uvážit, zda je jistá naděje, že se to podaří jindy, a to s menším nebezpečím; že čím déle se vévoda du Maine nechá u krále, tím víc si král na něj zvykne a v králi samém se najde překážka, která pro jeho věk dosud neexistuje; že čím víc půdy pan du Maine od počátku regentství získal jen díky výchově, pro kterou ho pokládají za pána státu v době plnoletosti, tím víc jí bude získávat znovu, jak bude král dospívat, a tím obtížnější a nebezpečnější bude na něho zaútočit; že jeho bratr se jistě nepohne, z poctivosti i z povahy; že je sice pravda, že spojení s věcí parlamentu je nepříjemné, ale že je to zlý krok, který je třeba přeskočit; že se mnou o vévodovi z Orléans bude mluvit ne jako s jeho důvěrným přítelem, ale jako s velmi čestným a spolehlivým

mužem, o kterém ví, že se mu lze ve všem svěřit; že kdyby byl přesvědčen, že od něho jindy dosáhne odstranění pana du Maine od krále, netrval by na tom, aby se to stalo teď; ale že já sám vím, jak se věci mají, a prosí mě, abych mu řekl, zda s tím po této promarněné příležitosti může počítat; že měl jeho slovo, že to udělá při smrti krále, potom den po prvním zasedání v parlamentu, a konečně v době procesu princů krve; že tolikeré porušení slova, a to slova tak určitého a tak často opakovaného, ne neurčitě, ale pro stanovené lhůty, mu bere naději, nechá-li uniknout příležitost, která se naskýtá, a že odtud pochází to, co bych mohl pokládat za tvrdohlavost, a co je přece jen skutečná nutnost; že regent je ztracen, zůstane-li pan du Maine u krále až do plnoletosti; že princové krve, a jmenovitě on, jsou ztraceni neméně; že tuto pravdu nelze zpochybnit; že je tedy pošetilost vydávat se tomu a nevyužít zkušenosti a příležitosti; a že upevnění pana du Maine už je cítit dost na to, aby se mu nedovolilo upevnit se ještě víc.

Když to pan Vévoda řekl, obšírněji, než to zde uvádím, požádal mě, abych mu odpověděl přesně. Nemohl jsem popřít pravdy, které vyslovil. „Ale, pane," řekl jsem mu, „zabrání to snad občanské válce? To všechno dobře ukazuje, jak obrovskou chybou bylo nechat levobočky při smrti krále, a ještě chvíli potom, v jejich postavení. Každý počítal s jejich pádem a přál si ho; ale teď, kdy se věci změnily zvykem, a ještě víc titulem, který se jim zdá být dán rozsudkem vyneseným mezi princi krve a jimi, jsme tam, kde jsme byli, a to, co bylo moudré udělat při smrti krále, a ještě brzy potom nebo při rozsudku mezi princi krve a jimi, nevrhne nás to snad do nepokojů, uděláme-li to nyní? Říkáte, že povaha a poctivost hraběte z Toulouse mu zabrání se pohnout: to je proroctví. Je pravděpodobné, že by mu nezáleželo na pádu jeho bratra; že by ho nepokládal za svůj vlastní, z povahy, ze zájmu, ze cti, kvůli pověsti, což jeho poctivost v jeho očích ochrání? Ale je toho víc, pane: doufáte, že u toho zůstanete, a pokládáte za možné ponechat dělostřelectvo a všechno, co k němu patří, Švýcary a ostatní vojska, kterým pan du Maine velí, spolu s Guyennou a Languedocem, těmi velkými a neklidnými provinciemi v jejich poloze vůči Španělsku,[9] v rukou člověka tak krutě uraženého, kterému odnětím výchovy berete jeho bezpečí, jeho nynější vážnost a jeho dalekosáhlé výhledy do budoucnosti?" „Nuže, pane," přerušil mě pan Vévoda, „stačí ho všeho zbavit." „Ale co Vás to napadá, pane?" řekl jsem mu. „Tak se od jednoho dostává k druhému. Ke zbavení majetku a úřadů je třeba aspoň nějakého zločinu; a ten zločin, kde ho vzít? Leda by to bylo k tomu, abyste ho ještě víc spojil s parlamentem, kdybyste za zločin vydával jeho pletichy, jeho úskoky a jeho tajná srozumění s tímto sborem. A odvážíte se za nynějších okolností mu přičíst za hrdelní zločin jeho styky se Španělskem, i za předpokladu, že by bylo čím je dokázat? To první bude platit za

9. **Vysvětlivka:** Pan du Maine byl velmistrem dělostřelectva (korunní úřad), generálním plukovníkem Švýcarů a Graubündenských a guvernérem Languedocu; guvernérství Guyenne dostal roku 1712 jeho mladší syn hrabě z Eu (nar. 1701).

velkomyslnou ochranu veřejného blaha, to druhé za osobní hřích proti regentovi, který nemá nic společného s králem a se státem. Co se tedy s Vámi stane, jestliže po odnětí výchovy budete nucen u toho zůstat? Proto jsem je chtěl svrhnout hned při smrti krále, a abych je zbavil všeho, přičíst jim tehdy právem za zločin urážky majestátu, že se pokusili o korunu tím, že se dali prohlásit za způsobilé k ní, darovat jim život, svobodu a majetek, jejich hodnost vévody a paira v pořadí podle stáří od doby, kdy ji získali, a zbavit je všeho ostatního; tehdy by tomu každý tleskal, každý by to zacházení pokládal za mírné, každý by s radostí viděl moudrost uzdy, která by navždy zabránila komukoli zvednout oči až k trůnu. Sám hrabě z Toulouse, který tehdy své smýšlení v této věci veřejně projevil, by byl ve velkých rozpacích, jak jednat proti tomu, a to byl ten případ, kdy jeho poctivost a jeho povaha mohly svobodně následovat jeho sklon; ale když se svět tři roky po sobě zvykal je směšovat s princi krve, když se rozsudek mezi princi krve a jimi odkládal až za hranice nespravedlnosti a neslušnosti, když se samým tímto rozsudkem potvrdilo, ba posvětilo jejich postavení, jejich hodnosti, všechno, čím jsou a co mají, kromě způsobilosti k nástupnictví na trůn, a co je horší, když se dalo tušit, že tato způsobilost k nástupnictví je jim odňata jen slabě a na dobu velmi lhostejnou, neboť se jim týmž rozsudkem ponechávají hodnosti a pocty, které nikdy neměly a nikdy nemohou mít jiný základ a jiný princip než tuto způsobilost a které jsou neslýchané pro každého, kdo se nenarodil jako princ krve; když se jim navíc výchovou ponechává jasný a jistý prostředek, jak se k této způsobilosti za čtyři roky vrátit; když se tak posiluje obecný zvyk ztotožňovat je s princi krve tím, že vnějškem jsou jim zcela podobní: jakou cestou se lze vrátit k tomu, přičíst jim tento pokus o korunu za zločin, a za zločin hodný zbavení všeho? Avšak zbavení všeho bez zločinu je tyranie, která útočí na každého, protože každý, kdo je něčím obdařen, se bojí téhož osudu, když vidí takový příklad, a rozhořčuje ho tak nebezpečné rozvinutí moci. Nezbavíte-li je všeho, budou mít důvod se obávat, že k tomu dojde, budou mít pravdu, když se pohnou pro vlastní bezpečnost; nemluvě o pomstě, o vzteku, o běsnění paní du Maine, která se nebála ani nezdráhala říkat ještě za života krále, že když má člověk takové postavení, takové pocty, takovou způsobilost ke koruně, jakých dosáhl pan du Maine, je třeba spíše zvrátit stát, než se toho nechat zbavit. Po tom všem, pane," pokračoval jsem s menším zápalem, ale se stejnou silou, „musíte věřit, že jsem těmito důvody a blahem státu hluboce proniknut, když setrvávám na svém názoru, že se pana du Maine dotýkat nemá. Činíte mi tu čest, že se mnou mluvíte důvěrně, dlužím Vám tedy aspoň stejnou důvěru; buďte ujištěn, že velmi dobře cítím, že postavení levobočků je nezměnitelné, dokud výchova zůstane panu du Maine, a že když mu ji odejmete, toto postavení nemůže obstát. K tomu není třeba žádného zločinu, stačí rozhodnout spor zahájený naší žádostí, kterou jsme jako sbor předložili králi a regentovi v době Vašeho procesu. Nebylo by tedy moudré to neudělat, když se odnímá výchova, a znamenalo by to nechat je příliš

velké a svým vnějškem příliš úctyhodné; a chci Vám přiznat, že mou nejživější a nejdražší vášní je vášeň pro mou hodnost a mé postavení, mé jmění jde až daleko za tím, a obětoval bych je, nynější i budoucí, s nadšením a radostí za nějaké obnovení své hodnosti. Nic ji tak a tak hluboko neponížilo jako levobočci, nic by mě tak nepotěšilo, jako mít před nimi přednost. Řekl jsem jim to do očí, i paní z Orléans a jejím bratrům, ne jednou, ale několikrát, za života zesnulého krále i potom; nikdo nám nezpůsobil tolik hrůz jako pan du Maine sporem o čepici; není tedy nikoho, na kom bych se toužil pomstít víc než na něm; když tedy dusím všechny tyto city, abych ho chránil, musí mi blaho státu připadat velmi zřejmé a velmi silné, a nevím o žádném průkaznějším argumentu, který bych Vám mohl předložit."

Pan Vévoda, který mě poslouchal s krajní pozorností, byl tím skutečně zasažen a několik okamžiků mlčel; potom mi tónem mírným a pevným, jehož se v jednáních nesmírně obávám, protože ukazuje, že rozhodnutí je učiněno a že nezávisí na žádné překážce, když následuje po všech těch, které byly ukázány, řekl: „Pane, velmi dobře chápu všechny obtíže, které uvádíte, a uznávám, že jsou velké; ale na druhé straně jsou dvě jiné, které se mně zdají nesrovnatelně větší: jedna, že vévoda z Orléans i já jsme v době plnoletosti ztraceni, zůstane-li výchova do té doby panu du Maine; druhá, že mu jistě zůstane, nebude-li mu odňata při této příležitosti. Srovnejte si to, jak se Vám zlíbí, ale tak se věci mají: neboť spoléhat na to, co mi vévoda z Orléans slíbí, to je léčka, do které už nepadnu, a hrát si s tím, že budu za čtyři roky ztracen, to nikdy neudělám." „Ale co občanská válka?" odvětil jsem mu. „Občanská válka," odpověděl mi, „o té si myslím tohle: pan du Maine bude buď rozumný, nebo nebude. To se brzy pozná, budeme-li ho bedlivě sledovat. Bude-li rozumný, jak si myslím, žádné nepokoje. Nebude-li, nebude už žádná obtíž zbavit ho všeho." „Ale co jeho bratr," přerušil jsem ho, „jehož provincie je napůl vzbouřená,[10] když se do ní uchýlí?" „Ne," řekl mi, „je to příliš čestný muž, nic takového neudělá. Ale bude ho třeba sledovat a zabránit mu, aby tam odjel." „Tedy ho zatknout?" dodal jsem. „Samozřejmě," řekl mi, „pak už nebude jiného prostředku a zaslouží si to, protože se mu to nejprve musí zakázat." „Ale, pane," řekl jsem mu, „cítíte, kam Vás to vede? K tomu, že do vynucené vzpoury a do cizí propasti vženete muže zbožňovaného a hodného zbožňování pro jeho spravedlnost, jeho ctnost, jeho lásku ke státu, jeho odstup od pošetilých výhledů jeho bratra, při jehož podpoře se ze cti zničí, jak jste viděl, že se celý oddal jejich procesu proti Vám, ačkoli cítil všechnu jeho slabinu a vždy nesouhlasil s tím, že se do něho pustili. Přiznávám Vám, že úcta, kterou jsem k němu od smrti krále pojal, je taková, že získala i mou náklonnost, a čemuž se sám divím, že měla sílu otupit vůči němu zápal pro mé postavení. Vy, který jste jeho synovcem a o něhož pečoval, když jste poprvé vstoupil do světa, nejste pohnut

10. **Vysvětlivka:** Hrabě z Toulouse byl guvernérem Bretaně, kde se zemské stavy a část šlechty v letech 1717–1718 stavěly proti regentovým finančním opatřením.

ohledem na něho?“ „Já,“ řekl mi, „mám hraběte z Toulouse rád z celého srdce, dal bych cokoli, abych ho z toho vysvobodil. Ale když je to nutnost a jde o mou zkázu a o zmatky ve státě… Neboť konečně, pane, mám se nechat za čtyři roky rozdrtit a mám se na to po čtyři roky klidně dívat? Postavte se na mé místo: nepokoje jako nepokoje, nyní jich bude méně než při odkladu, protože levobočkům bude stále přibývat vážnosti i kabal, a možná, jak si myslím, nebudou teď vůbec žádné. Nuže, co si o tom všem myslíte a k čemu se kloníte?“ Chtěl jsem mu poskytnout čas na rozmyšlenou nějakou odbočkou, a také sobě, neboť jsem viděl, že není naděje, že by ustoupil. Chtěl jsem ho také vyzkoumat ohledně toho, co se týkalo nás. Řekl jsem mu, že podle mého mínění udělal v době svého sporu s levobočky velkou chybu, když nás nechtěl přibrat do průvodu princů krve; že ať je mezi nimi a námi jakýkoli rozdíl, takový doprovod by regenta uvedl do velkých rozpaků a donutil by ho vrátit levobočky do jejich pairského postavení; že tím jediným by byli ztraceni a že veřejné mínění světa, a zvlášť mínění parlamentu, bylo tehdy nakloněno tomu tleskat; ale že pojal mylnou představu, o které jsme dobře věděli a o níž nám nebylo neznámo, že nás zničila, totiž vložit mezi prince krve a nás nějaké prostřední postavení; že tato chyba byla hrubá v tom, že my se nikdy nemůžeme princům krve vyrovnat, kdežto každé prostřední postavení se s nimi poměřovalo,[11] jak viděli, že se to postupně stalo, téměř ve všem, u pánů z Vendôme, a ve všem bez výjimky u levobočků a levobočátek zesnulého krále, dokonce i potom, co jim byla odňata způsobilost ke koruně. Uznal to velmi upřímně a dodal, že je ochoten tu chybu napravit; že jeho přátelství k hraběti z Toulouse, o kterém jsem mu právě mluvil, k ní trochu přispělo, ale že by nyní souhlasil s tím, aby byli úplně sníženi na své pairské postavení. Řekl mi navíc, že nebude nic předstírat, že o tom mluvil s regentem, aniž by na tom lpěl, ale jako o usnadnění; a že aby mu ho poskytl úplné, navrhl tři různé možnosti: 1° odejmout výchovu; 2° prostřední postavení; 3° snížení na postavení podle stáří pairie, a odnětí všech ostatních hodností; že vévoda z Orléans ho požádal o návrhy ediktů a deklarace, že je dal sepsat a odevzdal mu je. Tady je třeba říci pravdu: ozvala se ve mně celá lidská přirozenost, a to tak silně, že jsem se až polekal. Přesto jsem se vzchopil, a po několika krátkých slovech o tom jsem se ho zeptal, jak to myslí s výchovou. „Požádat o ni,“ odpověděl mi živě. „Rozumím,“ odvětil jsem mu, „ale záleží Vám na tom, abyste ji měl?“ „Mně ne,“ řekl mi, „sám dobře posoudíte, že v mém věku nemám chuť dělat ze sebe vězně; ale nevidím jiný prostředek, jak ji odejmout panu du Maine, než dát ji mně.“ „Promiňte,“ odpověděl jsem mu, „nesvěřit ji nikomu, protože to k ničemu není. Ponechat tam maršála z Villeroy, bez nadřízeného, toho tam ostatně ponechat musíte, ať dělá cokoli, i se všemi starými i novými řečmi.“ „Velmi dobře,“ řekl mi, „ale odejmete panu du Maine výchovu, nebude-li o ni nikdo žádat? A žádat o ni mohu jen já.“ „Ale,“ řekl jsem

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Srovnávalo se s nimi.

mu, „žádat o ni a chtít ji jsou dvě věci. Nemůžete o ni žádat proto, aby byla odňata panu du Maine, a dohodnout se s vévodou z Orléans, že ji nedostane nikdo? Zdá se mi dokonce, že mi Jeho Královská Výsost včera řekla, že Vám na ní nezáleží, a podle mého mínění by to bylo to nejlepší.“ „Je pravda,“ odpověděl mi, „že mi na ní vůbec nezáleží a že by mi to tak bylo stejně milé; ale nesluší se mi o ni žádat a nedostat ji. Musím o ni žádat, a tedy ji musím mít.“ Cítil jsem všechnu nevýhodu toho, kdyby se princ krve, a k tomu druhý muž ve státě, ještě zvětšil výchovou krále, a to mě přivedlo k tomuto pokusu. Když jsem viděl svého muže tak lhostejného, a přece tak odhodlaného ji mít, zkusil jsem jiný obrat, abych ho od toho odvrátil. „Pane,“ řekl jsem mu, „tento rozhovor vyžaduje plnou důvěru. Mluvil jste se mnou volně o vévodovi z Orléans, nutnost mě nutí počínat si stejně. Neznáte ho, chcete-li výchovu krále. Pro pana du Maine a pro jeho vrozenou zbabělost není nic lepšího; neboť díky ní bydlí u krále, neopouští ho a je chráněn před vším. Za druhé, aby udržel své obludné postavení, které se může udržet jen mimořádnou přízní a neustálými úskoky. Ale Vy, k čemu ji potřebujete? Jste druhý muž ve státě. Tento úřad Vás tedy nemůže povýšit, ani Vám sloužit za štít, jehož nepotřebujete. Může Vás jen rozeštvat s vévodou z Orléans, který je, když už to musím říci, ze všech lidí nejnedůvěřivější a nejsnadněji podléhá nepříznivým dojmům, které mu o Vás budou celý den pozorně předkládat; a Vy, pane, se urazíte pro nedostatek důvěry, pozornosti a ohledů. Lidí, kteří Vám takové představy vtlučou do hlavy a utvrdí Vás v nich, Vám bude chybět stejně málo jako Jeho Královské Výsosti z její strany, a máte rozkol. Možná se zase usmíříte; ale tyto roztržky a usmíření zanechají jen vnějšek: Vaše pevná a pravá velikost spočívá v pravém a pevném svazku s regentem. Svazek s ním, nebo jeho nedostatek, bude Vaší spásou, nebo Vaší zkázou, pokud se lidé jako Vy mohou zničit. Mezi Vámi dvěma musí být svazek bez poskvrny, bez vrásky, bez chyby, který se snadno neznepokojí. Bez výchovy žádná příležitost jej narušit, s výchovou sto tisíc. Vzniknou všude a poznáte to příliš pozdě.“ Marně jsem mluvil, pan Vévoda trval na tom, že ji mít příliš netouží, na své cti, že ji musí dostat, jakmile o ni požádá, a na nutnosti o ni požádat, a nebylo možné ho vychýlit z žádného z těch tří bodů, které si pevně vzal do hlavy. Když jsem viděl, že je v tom neoblomný, chtěl jsem aspoň odklidit jeden velmi nepříjemný trn, nebo ho využít k tomu, abych se vrátil ke svému cíli zachránit pana du Maine, kvůli všem nevýhodám, kterých jsem se obával, kdyby se na něho zaútočilo; řekl jsem panu Vévodovi, že je tedy třeba dovést důvěru až do konce a že mi musí prominout, že nutně vstoupím do podrobností o jeho rodině. Po této předmluvě, kterou přijal se vší zdvořilostí člověka, který se chce zalíbit a získat si druhého, jsem mu řekl: „Pane, když mi to dovolujete, vysvětlete se tedy ve dvou slovech o panu svém bratrovi.

Vzhledem k tomu, jak se chová svými cestami, svým nejistým postupem a zvěstmi, které se šíří, jak jsme na tom v tomto ohledu?“ „Pane,“ odpověděl mi pan Vévoda, „to nevím ani já sám. Můj bratr je větroplach a dítě, které se

rozhodne, provede to a potom to oznámí, tak to je.“ „A já, pane,“ odpověděl jsem mu, „shledávám, že nevědět, jak na tom jste, znamená vědět mnoho, neboť nikdy nebudu mít o hraběti z Charolais tak špatné mínění, abych ho pokládal za schopného učinit tak velké rozhodnutí bez Vás a bez paní Vévodkyně;[12] ona je matkou vás všech. Vy, ačkoli jste velmi mladý, jste o několik let starší než on a podle všech pravidel mu máte být místo otce: objasněte mi tento bod, neboť je zásadní.“ Na to mi pan Vévoda místo odpovědi vezme ze stolu dopis toho prince, v němž mu ve čtyřech řádcích sděloval svou cestu do Janova, a to bylo všechno. Přečetl mi ho a pak mě naléhavě vybízel, abych si ho přečetl sám, a ujišťoval mě, že víc neví. Přesto mu, když jsem na něho naléhal, uklouzlo, že jeho bratr nemá žádné zaopatření a že kdyby nějaké našel ve Španělsku, jak se povídá, neshledal by, že by mladší syn bez majetku a bez zaopatření udělal špatně, kdyby je přijal. „Velmi dobře, pane,“ odvětil jsem mu živě, „tento mladší syn má šedesát tisíc livrů penze, je to v jeho věku málo, když může žít v paláci Condé a v Chantilly s Vámi, kde žije důstojně a se všemi radovánkami, bez výdajů? Ale až bude místokrálem Katalánska, bude patřit španělskému králi. Jak chcete, aby se potom na Vás vévoda z Orléans spoléhal? Budete pak jednou nohou tu, druhou tam; budete, nebo aspoň budete zcela právem platit za zprostředkovatelnu pro každého význačného člověka, který bude chtít, aniž by se ukázal, jednat se Španělskem; a nejen Vy, ale i Vaši přední lidé, a to bez Vašeho vědomí, chcete-li; a s takovým trnem, a pro vévodu z Orléans tak palčivým,[13] chcete, aby Vám obětoval levobočky a důvěrně se s Vámi spojil. Pane, dobře to uvažte,“ dodal jsem, „chytám Vás nyní já za Vaše vlastní slova o panu du Maine. Udělal byste to na místě vévody z Orléans a udělal byste si z levobočků s lehkým srdcem nesmiřitelné nepřátele, abyste se nikdy nemohl spolehnout na prince krve? Pane, ještě jednou, dobře to uvažte,“ dodal jsem pevným hlasem, „přinejmenším je třeba jedno, nebo druhé, a ne si pošetile sednout, jak se říká, prdelí mezi dvě židle, na zem.“

Pan Vévoda to dobře pocítil a začal mi zase předkládat všechny pochybnosti, jaké mohl, o těch zaopatřeních: já jsem se ho pořád ptal, zda se za to chce zaručit; nakonec jsem mu prohlásil, že v takových záležitostech je třeba jasnosti a vědět, koho budeme mít za přítele a koho za nepřítele. Nato mi řekl, že kdyby jeho bratr dostal nějaké zaopatření, vrátil by se. „Nuže,“ odvětil jsem, „tak tady je ten háček, a neměl jsem nepravdu, když jsem na Vás naléhal; ale aspoň nežádejme nemožné. Kde

---

12. **Vysvětlivka:** Paní Vévodkyně — Louise-Françoise de Bourbon (1673–1743), zvaná dříve slečna z Nantes, legitimovaná dcera Ludvíka XIV. a paní z Montespan. Od roku 1685 byla manželkou Ludvíka III. Bourbonského, pana Vévody (1668–1710); měli devět dětí, mj. nynějšího pana Vévodu, hraběte z Charolais, hraběte z Clermontu, Louise-Élisabeth, provdanou princeznu de Conti, a slečnu z Charolais.

13. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto slovo (*prégnant*) jsme u Saint-Simona už viděli užité ve významu „palčivý, kousavý“.

jsou nyní nějaká zaopatření pro pana z Charolais?“ Pan Vévoda začal naříkat nad nástupnictvími v úřadech a nad listinami „brevet de retenue“, nad nimiž se opravdu nedalo naříkat dost; ale nebyl na to čas. Navrhl jsem slíbit mu první uprázdněné guvernérství, a nakonec dát odškodné za Île-de-France vévodovi z Estrées, který si nezasluhoval ani to, ani ono, a dát toto guvernérství panu z Charolais. Pan Vévoda pro to neměl chuť. Tehdy jsem mu uvedl Poitou, dané princi de Conti, a to, že pan z Charolais a princ de Conti jsou dva zcela stejní mladší synové. To pana Vévodu na chvíli zarazilo; navrhl mi sňatek se slečnou z Valois, po němž jeho bratr vždycky toužil.

Protože jsem tehdy velmi tajně vyjednával o jejím sňatku s piemontským princem, který závisel na dohodě o výměně území v souvislosti s výměnou Sicílie a mohl se protáhnout, dobře jsem se střežil říci cokoli, co by k této myšlence dalo podnět; ale musel jsem odpovědět. Řekl jsem tedy dost bez obalu, že jsou oba z dobrého rodu a k sobě se dobře hodí, ale že by to byl hlad, který si bere žízeň. Pan Vévoda to přiznal a dodal, že v tom případě by bylo na regentovi, aby svou dceru přiměřeně zaopatřil pro manžela, který by sám ničím nevládl. Odvětil jsem, že stav království nedovoluje uzavřít sňatek na jeho útraty. Pan Vévoda to chtěl popřít ve prospěch princů krve. „Tolik ohledů k nim, kolik se Vám zlíbí, pane,“ odpověděl jsem mu, „ale prozkoumejte to do hloubky a pohleďte, kdo ve Francii, v tom stavu, v jakém jsme, bude ochoten přispívat na sňatky princů krve, kteří nemají nic a kteří při tom rozletu, jaký vzali, nevyžijí ani se čtyřmi miliony na ně na oba.“ Přel se o nutnost aspoň čtyř milionů, ale už tolik netrval na tom, kde je vzít. Myslel jsem si tehdy, že jsem na dobré cestě, ale tato výhoda trvala jen během několika prázdných řečí o výdajích princů krve dřívějších časů a dnešních nebo těch, které jsme viděli.

Potom to pan Vévoda náhle stočil a řekl mi, že pan du Maine by vystačil na všechno, kdyby vévoda z Orléans chtěl, dokonce i na pana z Chartres, který nebyl obdařen vůbec ničím; že by mu mohl dát Švýcary a jedno z obou guvernérství a to druhé bratrovi pana Vévody. „Rozumím,“ odvětil jsem, „ale je jedno guvernérství dost na to, aby se mohl oženit?“ „Ale aspoň je to dost na to, aby mohl žít a vrátit se sem,“ odpověděl. „Potom je čas pomýšlet na sňatek.“ „Pane,“ řekl jsem mu, „vidíte, jakým tempem postupujeme od výchovy ke zbavení všeho, a je pravda, že není moudré udělat jedno bez druhého. Ale uvědomujete si, že dělostřelectvo je korunní úřad a že je lze odejmout jen soudní a trestní cestou?“ „Co na tom?“ odvětil živě. „Dělostřelectvo nic není, stačí mu je nechat, dokud nedá podnět k tomu, aby se jednalo jinak, dávat pozor, aby se tam nic nedělo, a rozptýlit jeho vojska mezi jiná, jimiž si budeme jisti. A karabiníci?“ dodal. „To je tedy pěkné rozdělení,“ odvětil jsem. „Ale kdyby k němu došlo, pokládal bych za nebezpečné posílat karabiníky zpět k jejich plukům; ne že by tento nápad sloučit je do jednoho sboru nebyl zhoubný pro pluky a velmi špatný pro službu, ale nesmí se rozházet kreatury pana du Maine do všech jezdeckých pluků; proto bych je jen z tohoto

důvodu raději nechal tak, jak jsou, a dal je princi de Conti, aby i on něco měl a tolik nekřičel, že nemá nic.“ Pan Vévoda to s úsměvem schválil, jako by na svém švagrovi příliš nedbal, a zeptal se mě, zda nepromluvím s vévodou z Orléans ještě téhož dne, protože jde o pozítří, úterý; odpověděl jsem mu, že udělám, co mi nařídí, ale že je předtím třeba vědět, co mu říci a jak mu to říci, a proto shrnout náš rozhovor, abychom se dohodli, na čem jsme; že ho snažně prosím, aby pamatoval na všechny velké a závažné důvody, které jsem mu uvedl, proč nyní proti panu du Maine nic nepodnikat; že ať by pro mě bylo sebevíc výhodné vidět na něho útok, nemohu slíbit ani že změním názor kvůli tomu, co jsem právě slyšel, ani že přiměji Jeho Královskou Výsost k útoku na něho, dokud nebudu přesvědčen; že jinak stačí, aby uvážil, jak chce, abych s tímto rozhovorem naložil, a že bude věrně uposlechnut. Využil této příležitosti, aby mi řekl, že jednám s ním tak upřímně, že by se mnou chtěl mluvit o jedné věci, o které doufá, že mu na ni budu ochoten odpovědět stejně.

Řekl mi tedy, že by velmi rád věděl, co si myslím o regentství, ne že by na vévodovi z Orléans bylo vidět nějaké známky špatného zdraví, ale že konečně člověk zabíhá v představách k věcem vzdálenějším, vzhledem k životu, jaký ten princ vede a který ho může až příliš snadno zabít, což by pokládal za největší neštěstí, jaké by mohlo potkat stát i jeho samotného. Odpověděl jsem mu, že nebudu používat žádných vytáček, jen když mi slíbí nedotknutelné tajemství; a když mi na to dal slovo, řekl jsem mu, že pro věk plnoletosti existuje zákon velmi zvláštní, který byl však uznán za tak moudrý, protože odstraňuje větší nesnáze než ty, které sám může způsobit, že slavnostnost, s jakou jej vydal jeden z nejmoudřejších našich králů, a šťastná zkušenost z něho učinily základní zákon státu, proti němuž už není dovoleno se odvolávat, a který byl od Karla IX. vykládán ještě o rok méně.[14] Ale že pro regentství žádný takový zákon neexistuje, a je tedy třeba řídit se obecným zákonem nejbližšího příbuzného, jehož věk už pro něho samého nevyžaduje poručníka; a že tedy kromě něho není nikoho, kdo by v případě neštěstí mohl regentství vykonávat. „Nesmírně mi ulevujete,“ odpověděl mi pan Vévoda s otevřeným a radostným výrazem, „neboť Vám nebudu tajit, že vím, že se pomýšlí na vévodu z Chartres; že vévodkyně z Orléans to má v hlavě, že na tom pracuje, že je k tomu sestavena celá kabala a že mě ujistili, že jste v jejím čele Vy.“ Usmál jsem se a chtěl promluvit; ale on spěšně pokračoval: „Velmi mě to mrzelo,“ řekl, „ne že bych se bál o své právo, ale jsou jistí lidé, které člověk nerad potkává v cestě, a u Vás mě to nepřekvapovalo, protože vím, jak velkým přítelem vévodkyně z Orléans

14. **Vysvětlivka:** Míněno nařízení Karla V. Moudrého z roku 1374 o plnoletosti krále ve čtrnácti letech; Karel IX. byl roku 1563 prohlášen plnoletým již po vstupu do čtrnáctého roku věku a tak se pak postupovalo i u dalších králů. Karel IX. (1550–1574), francouzský král od roku 1560, syn Jindřicha II. a Kateřiny Medicejské; za jeho vlády došlo k Bartolomějské noci (1572); zemřel 30. května 1574 ve Vincennes, nejspíše na tuberkulózu.

jste. Viděl jsem Vás kromě toho ve velkém spojení s hrabětem z Toulouse; v radě spolu stále hovoříte, někdy i mezi čtyřma očima, před zasedáním nebo po něm, a v takovém případě se také mluví o tom, že by se hrabě z Toulouse stal generálním místodržitelem království a vévodkyně z Orléans poručnicí svého syna. Myslel jsem, že jste se přes ni spojil s levobočky a že jste do všech těch záměrů hluboko zapleten. Celý náš rozhovor mi s velkým potěšením ukázal, že k levobočkům nepatříte; a to mě povzbudilo, abych s Vámi mluvil i o ostatním, a mám nesmírnou radost, že jsem se s Vámi volně vyslovil."

Znovu jsem se usmál. „Pane," přerušil jsem ho konečně, „vysvětlete se blíže, asi Vám mě vylíčili jako jakéhosi nepřítele; vidíte, jak se věci mají a jakým způsobem s Vámi mám tu čest mluvit. Ale musíte ve dvou slovech vědět, že jsem měl spor se zesnulou paní z Lussanu, která byla velká podvodnice a kterou bylo třeba odhalit. Udělal jsem to po všech možných ohledech úcty, které pan Princ přijal velmi dobře a do věci se nevměšoval. Paní Princezna,[15] pan Váš otec a paní Vévodkyně mě nechtěli vyslechnout ani vidět ani nikoho poslouchat; nic nezavede dál než pohrdnutá úcta, a je pravda, že jsem se pak příliš nedržel na uzdě. Od té doby jsem zesnulého pana Vévodu u něho nikdy neviděl a od jeho smrti paní Vévodkyni vůbec ne, nebo velmi málo. To je ta skutečnost, pane, která mě rozeštvala s palácem Condé a pro kterou tam asi všichni byli nakloněni Vás o mně nepříznivě přesvědčovat; ale nedůvěřujte tomu, co se Vám řekne, a věřte faktům." Nato nekonečné zdvořilosti pana Vévody, přání zasloužit si mé přátelství, omluvy za volnost, kterou si dovolil, a přece radost ze všeho, co z toho vzešlo, zkrátka nic vstřícnějšího a méně knížecího. Odpověděl jsem na to se vší úctou, kterou jsem mu byl povinen, a pak jsem mu řekl: „Vidíte, pane, jsem už nějaký čas ve světě, umím mít rád s oddaností, ale žádná oddanost mě dosud nepřiměla, abych se vědomě dopustil nespravedlnosti nebo pošetilosti. Pokusím se toho i nadále vyvarovat, a abych Vám to řekl jedním slovem, pokládám za obojí zároveň dát svůj hlas vévodovi z Chartres pro regentství, které v možném neštěstí, o němž doufáme, že nenastane, náleží jedině Vám: to je k podstatě věci. Pokud jde o náklonnost, mám hraběte z Toulouse rád, to jste v tomto rozhovoru dobře viděl. Mám ho rád z mimořádné úcty. Mé místo vedle něho v radě vytvořilo tato pouta; mluvíme tam spolu o věcech rady a jen zřídka o jiných. U něho doma ho nevídám, leda z nutnosti, která nenastává často, a ta nutnost je mi nemilá kvůli ceremoniálu, kterému se nemohu podvolit. Přeji mu všechny možné výhody; ale ať mu přiznávám sebevíc zásluh, a rád, je to levoboček, pane, je urážlivě nade mnou, nikdy nebudu souhlasit s tím, aby se levoboček stal generálním místodržitelem království, tím méně na úkor princů krve. To jsou mé city, spolehněte se na ně.

---

15. **Vysvětlivka:** Paní Princezna — Anna Henrieta Bavorská (Falcká) (1648–1723), od roku 1663 manželka Jindřicha Julia Bourbonského, pana Prince († 1709); matka mj. Ludvíka III., pana Vévody († 1710), otce nynějšího pana Vévody, dále paní princezny de Conti Marie Thérèse, vévodkyně du Maine a paní z Vendôme. „Pan Váš otec" je tento Ludvík III.

Nikdy o tom nemluvte, ještě jednou Vás zapřísahám, protože se nechci rozkmotřit s vévodkyní z Orléans kvůli budoucí nejisté věci, která, jak doufám, nikdy nenastane. Nemohu pochybovat o její zaujatosti v této věci. Odpověděl jsem na ni oklikou a tak jsem se z toho vyvlékl; nechtěl byste mi s ní způsobit nesnáze." Nato nová ujištění o tajemství, nové zdvořilosti, a já jsem tu odbočku, která mi ostatně vůbec nebyla nemilá, ukončil tím, že jsem pana Vévodu poprosil, abychom se konečně na něčem dohodli, abychom spolu nezůstávali zbytečně a nedávali podnět ke zvědavosti těch, kdo už na něho možná čekali.

Řekl mi, že všechna jeho troufalost jde jen k tomu, odstranit pana du Maine od krále, a k tomu, poprosit mě, abych ještě toho rána navštívil vévodu z Orléans a promluvil s ním o tom, jak nejlépe dovedu, a že k tomu účelu souhlasí s tím z oněch tří ediktů, jejichž návrhy regentovi odevzdal, kterému by dal regent přednost. Těch několik slov nebylo tak krátkých, jak to vypadá v tomto vyprávění, aby se při nich mnoho věcí neopakovalo, a potom mi pan Vévoda bez obalu prohlásil, že na tom závisí jeho oddanost vévodovi z Orléans, nebo to, že neudělá ani krok pro něho, ani proti němu. Proti, protože toho není schopen; pro, protože by ho toho učinilo neschopným toto poslední porušení tolika daných slov, na jejichž splnění měl regent osobní zájem neméně zřejmý než on. Slyšel jsem sice tu a tam v rozhovoru různé řeči, které jako by říkaly totéž, ale tato byla tak jasná, že nebylo možné ji nepochopit. To mě přivedlo k tomu, abych panu Vévodovi navrhl, aby ještě toho rána zajel do Palais-Royal, aby regent nemohl pochybovat o celé síle jeho pevné vůle; ale aby tam přijel až po mně, protože jsem si chtěl dát čas připravit vévodu z Orléans a vyzkoušet, zda by neměl na pana Vévodu větší vliv, než měly mé důvody. Slíbil jsem tedy, že budu v Palais-Royal v půl dvanácté, a on mi řekl, že tam bude v půl jedné. Když jsem od něho odcházel, řekl jsem mu, že nezapomenu na žádný z důvodů, které mi uvedl, že jejich sílu v ničem neumenším, že zdůrazním rozhodnost, v níž se mi zdál být; ale že se nezavazuji k ničemu víc, že si ponechávám svobodu svého přesvědčení, v němž mě viděl, o nebezpečí dotknout se nyní pana du Maine, že obě mínění věrně prozkoumám a že potom bude na nich dvou, aby se rozhodli. Pan Vévoda byl s touto upřímností spokojen a rozešli jsme se se vší zdvořilostí, jakou do toho dokázal vložit, až tak, že mě několikrát prosil o přátelství se všemi způsoby soukromníka, který po něm touží, a tónem a stylem princů krve dřívějších časů. Splácel jsem to projevy úcty a vší otevřeností, jakou takové jednání vyžadovalo. Chtěl mě vyprovodit, i když jsem schválně prošel dveřmi jeho kabinetu před ním, abych mu v tom zabránil, a jen s námahou jsem ho zastavil v jeho pokoji, kde naštěstí nebyl skoro nikdo.

Vrátil jsem se domů a šel na mši k jakobínům, kam jsem vcházel ze své zahrady. Nebylo to bez roztržitosti. Ale Bůh mi dal tu milost, že jsem ho tam mohl z dobrého a upřímného srdce prosit, aby mě vedl k své slávě a k blahu státu, bez soukromého zájmu. Řeknu dokonce, že se mi dostalo i té milosti, že jsem mohl získat pro tuto věc několik zbožných lidí, aniž bych jim ji naznačil nebo aniž by si o ní mohli učinit

jakoukoli představu, aby mi vyprosili přímost, světlo a sílu v jednom i druhém proti mému sklonu; a abych to řekl jednou provždy, byl jsem v tomto dobrém přání vyslyšen a neměl jsem si co vyčítat v celém dalším průběhu této záležitosti, v níž jsem vždy sledoval blaho státu, aniž bych se odchýlil napravo či nalevo.

Fontanieu na mě čekal doma, když jsem se vrátil ze mše. Musel jsem snést jeho otázky o jeho mechanismu a odpovídat na ně, jako bych neměl v hlavě nic jiného. Uspořádal jsem svůj pokoj jako *lit de justice* pomocí ubrusů a vysvětlil jsem mu několik místních náležitostí ceremoniálu, kterým neporozuměl a které bylo podstatné nevynechat. Řekl jsem mu, aby toho rána navštívil regenta; ale bylo třeba regenta nejprve zpravit, a tak Fontanieu dostal své rozkazy až odpoledne.

Kapitola sedmnáctá

Nepříjemnost v Palais-Royal. — Podávám regentovi zprávu o svém dlouhém rozhovoru s panem Vévodou. — Výčitky z mé strany; přiznání z jeho. — Lit de justice odložen o tři dny. — Regent obrací řeč na parlament; uznává své chyby, které mu důrazně vytýkám; přiznává, že byl obležen, i svou slabost. — Podezření ohledně konání lit de justice. — Nepříjemnost, kvůli které zmeškám schůzku s panem Vévodou v Tuileriích. — Vévodové z La Force a z Guiche zvláštním způsobem v regentské radě. — Vévoda z Orléans mi líčí svůj rozhovor s panem Vévodou, který chce výchovu krále a zaopatření pro hraběte z Charolais. — Odhalení tajných schůzek u maršála z Villeroy. — Znovu domlouvám schůzku v Tuileriích na večer. — Rozprava mezi panem Vévodou a mnou o hraběti z Charolais a o výchově krále, kterou chce ihned odejmout vévodovi du Maine a mít ji sám. — Žádné zaopatření ve Španělsku pro pana z Charolais. — Pan Vévoda mi umíněně ukládá, abych regentovi jeho jménem učinil co nejdůraznější prohlášení o výchově. — Pan Vévoda se se mnou shoduje na snížení levobočků na jejich pairské postavení při příštím lit de justice. — Dáváme si tutéž schůzku na druhý den.

Do Palais-Royal jsem přijel o půl dvanácté, a protože nepříjemné nehody provázejí vždycky všechny velké záležitosti, zastihl jsem vévodu z Orléans zavřeného s maršálem z Huxelles a s kardinály z Rohanu a z Bissy, kteří mu každý předčítali velký elaborát vlastní výroby, nebo za vlastní aspoň vydávaný, pod líbivou záminkou, že tak přivedou kardinála z Noailles k tomu, co chtějí oni. Čekal jsem v dobré společnosti ve velkém kabinetu před salonem, kde se to předčítání konalo a kde jsme byli den předtím, a byl jsem jako na trní; ale ještě mnohem víc, když jsem uviděl, jak tam vchází pan Vévoda, podle hodinek přesně o půl jedné. Nechtěl, aby se o něm dalo vévodovi z Orléans vědět, po čtvrthodině k tomu přece jen svolil. Zuřil jsem, když jsem viděl, že s ním bude mluvit dřív než já; zůstal však jen necelých osm minut a při odchodu řekl, že mu vévoda z Orléans řekl, že má s kardinály práce ještě na víc než hodinu; načež se rozhodl odejít a vrátit se před radou. Zapomněl jsem říct, že jsem se s ním dohodl, že se večer uvidíme v Tuileriích, v dolní aleji pod velkou terasou, budu-li to po svém rozhovoru s vévodou z Orléans pokládat za vhodné, a že mu to v radě oznámím tím, že budu kroužit kolem něho. V Palais-Royal jsme si spolu, on i já, nedali téměř žádné znamení, že se známe, a ulevilo se mi, když jsem ho viděl odcházet, aniž měl kdy pustit se do věci hlouběji.

Usoudil jsem však, že znovu upadnu do téže nesnáze, jíž jsem se právě obával, nevynutím-li si přístup do kabinetu. Rozhodl jsem se k tomu tedy, když jsem předtím řekl, že také odcházím a že jsem si chtěl jen vyžádat rozkaz na jinou

hodinu, neboť konec nedělního dopoledne byl jednou z mých hodin od té doby, co odpoledne, které jí bývalo, zabrala rada, jež se dřív konala dopoledne. Využil jsem tedy volnosti vyrušit Jeho Královskou Výsost, ale místo abych vešel, raději jsem ji dal prvním komorníkem poprosit, aby mi přišla říct jedno naléhavé slovo. Hned se objevil; vzal jsem ho do okenního výklenku a řekl jsem mu, že zatímco se baví s těmi dvěma kardinály, kteří ho připravují o čas nesmírně naléhavý a drahocenný kvůli smíru, o který jim vůbec nejde, já mu mám podat velmi dlouhou zprávu, a to dřív, než uvidí pana Vévodu, který se má vrátit, o velkém a velmi důležitém rozhovoru, který jsem s ním měl dnes ráno na základě lístku, jejž jsem od něho dostal. Odpověděl mi, že to tušil, protože mu pan Vévoda právě řekl, že mi psal a že se se mnou viděl; že se ho zbavil právě proto, aby získal čas uvidět se se mnou, a vymluvil se na záležitost kardinálů, která opravdu měla trvat ještě přes hodinu; ale ať prý zůstanu, že je hned propustí. Vrátil se dovnitř, řekl jim, že je unaven a že tu záležitost lépe pochopí nadvakrát než najednou, a za necelých osm minut vyšli se svými portfeji pod paží. Vešel jsem na jejich místo, a při zavřených dveřích jsme se spolu, vévoda z Orléans a já, procházeli po galerii až do tří hodin odpoledne, to jest přes dvě dobré hodiny.

Jakkoli dlouhý byl můj rozhovor s panem Vévodou, vylíčil jsem ho vévodovi z Orléans celý, nic jsem nevynechal a cestou jsem k němu připojoval své úvahy. Byl překvapen silou mých důvodů nepouštět se do pana du Maine a velmi ho polekala neústupnost pana Vévody v tomto bodě. Řekl mi, že je pravda, že pana Vévodu požádal o tři různé návrhy ediktů a že mu je pan Vévoda dal, aniž záleželo na tom, který z nich to bude,[1] jen aby prostě viděl, který z nich by se nejlépe hodil k tomu, aby se zajistilo pouze vzdálení vévody du Maine. Tu jsem vycítil, že se k tomu znovu zavázal. Neodvážil se mi to přiznat, ale mé výčitce neunikl. „Nuže, pane," řekl jsem mu příliš příkře, „teď jste v té bryndě, kterou jsem Vám tolikrát předpovídal; nechtěl jste svrhnout levobočky, když princové krve, parlament a celá veřejnost volali jednohlasně, abyste to udělal, a kdy to každý očekával. Co jsem Vám tehdy říkal a co jsem Vám od té doby tolikrát opakoval? Že Vás k tomu dřív nebo později donutí princové krve v době, kdy se to už nebude hodit, a že to bude nutnost, kterou bude třeba podstoupit, ať to stojí, co to stojí. Kudy se odtud tedy chcete dostat? Věřte mi," pokračoval jsem, „ze dvou zel je tohle tak nebezpečné a Vy jste v této věci tolikrát a tak zbytečně nedodržel slovo, že můžete-li se tomu ještě vyhnout, neopomeňte nic, abyste se tomu vyhnul. Pan Vévoda Vám říká zároveň, že mu na výchově krále nezáleží, ale že ji chce, jakmile o ni žádá, a že ji panu du Maine lze odejmout jen proto, že o ni bude žádat on. Cítíte dobře, pane, celou sílu té věty, na pohled tak prosté? To druhý muž ve státě, který chce na oko dávat

1. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tento obrat znamená totéž co „aniž by mu na jednom záleželo víc než na druhém".

najevo jen svou nenávist a chce se posílit výchovou, aniž Vám ukáže cokoli, co by ve Vás vzbudilo podezření. Potom, až ji bude mít, budete se s ním muset počítat Vy, protože jemu výchovu neodejmete tak jako panu du Maine; a pochopte, co to pro regenta znamená, mít se s někým počítat, a navíc mít se s ním počítat vlastní vinou. Ještě jednou: tohle je následek toho, že jste nesvrhl levobočky po smrti krále. Pak by nebylo žádného vrchního dozorce nad výchovou krále,[2] pan Vévoda by kvůli svému věku nemohl o výchovu žádat a byl by ostatně až příliš spokojen s takovou porážkou levobočků; maršál z Villeroy by byl jediným vychovatelem a Vy pánem takového soukromníka, ať je jakkoli vysoko, a tedy i výchovy; jaký rozdíl!"

Regent vzdychal, souhlasil a zeptal se mě, co by se podle mne mělo udělat. Odpověděl jsem, že jsem mu to právě řekl; že panu Vévodovi neposluhuji pokoutně; že jsem mu, když jsem od něho odcházel, slíbil vylíčit Jeho Královské Výsosti celý náš rozhovor a všechny jeho důvody v celé jejich síle, ale že jsem si výslovně vyhradil volnost uplatnit také své vlastní důvody v celé jejich síle. Pak jsem regentovi řekl, že abychom se vyhnuli odejmutí výchovy panu du Maine v tak nevhodnou dobu, nevidím jinou brzdu na tomto svahu než pana z Charolais; že je třeba trvat na jeho návratu; že tento návrat je při způsobu myšlení paláce Condé velmi málo proveditelný, protože tu nyní není žádné zaopatření, když guvernérství Île-de-France jim nevyhovuje, a protože je nesnadné dát slečně z Valois dostatečné věno; že stačí v tomto bodě pevně trvat; že oni sami ho nemohou nepokládat za podstatný, neboť jde o to, zda lze s princi krve počítat, obětuje-li se vévoda du Maine, a je zřejmé, že s nimi počítat nelze, dokud bude pan z Charolais mimo Francii a schopen přijmout ve Španělsku zaopatření v Katalánsku, o němž se mluvilo.

Vévoda z Orléans se tohoto východiska chopil dychtivě, ačkoli vyplývalo z věci samé natolik, že jsem nevěřil, že by bylo třeba mu je napovídat. Dalo se za to, že *lit de justice* bude pozítří, nanejvýš za čtyři dny, a to byla lhůta příliš krátká na to, aby se mohli o tomto návratu rozhodnout, nebo aby po takovém rozhodnutí mohl pan z Charolais už přijet; a jakmile by příležitost minula, měli bychom před sebou čas, neboť záležitost parlamentu byla tak naléhavá, že ani sám pan Vévoda nemohl navrhnout odklad *lit de justice*. Regent mě ujistil, že na tom bude vůči panu Vévodovi pevně trvat; dodal, že by bylo velmi vhodné, abych se s ním večer v Tuileriích sešel a zjistil, jaký dojem na něho Jeho Královská Výsost udělala, a abych mu o tom druhý den podal zprávu.

Potom mi řekl, že pochybuje, že by *lit de justice* mohl být pozítří v úterý, protože strážce pečetí sám pochybuje, že bude připraven na všechno, co bude třeba udělat. Ten odklad se mi nelíbil; obával jsem se, aby nebyl předehrou delšího odkladu a pak změny. Zeptal jsem se ho, na kdy to tedy chce odložit, a řekl jsem, že takové

2. **Vysvětlivka:** Vrchní dozor nad výchovou Ludvíka XV. (*surintendance de l'éducation du roi*) svěřila vévodovi du Maine závěť Ludvíka XIV. a parlament mu jej v září 1715 ponechal. Vévoda du Maine o něj přišel na *lit de justice* 26. srpna 1718 a dostal jej pan Vévoda.

rozhodnuté a pak zmařené rány se vždycky prozradí a mívají hrozné následky. „Na pátek," řekl mi, „protože středa a čtvrtek jsou svátky[3] a dřív to nejde." – „Budiž," odvětil jsem, „jen když to bude v pátek, ať se děje cokoli." A viděl jsem, že je k tomu pevně rozhodnut. Pak jsem mu podrobněji než v lístku z předešlého dne podal zprávu o tom, co jsem vyřídil s Fontanieuem, a on mi potom hořce mluvil o parlamentu.

„Máte, pane," odpověděl jsem mu, „jen to, co jste sám chtěl mít. Kdybyste hned zpočátku, nehledě ani na jiné chyby v tomto ohledu, rozhodl náš spor o čepici,[4] a kdybyste nás neobětoval parlamentu pro čest jeho přízně, a s námi své slovo, svou čest a svou autoritu, hned při usnesení o regentství,[5] byl byste mu ukázal, že jste regent, kdežto Vy jste ho naučil, že jím chce být on, a Vaše slabost mu dala naději, že jím bude." – „To je pravda," odvětil mi živě, „ale tehdy jsem byl obklopen lidmi, kteří se střídali jeden za druhým, aby mluvili za parlament proti vám, a nedali mi ani vydechnout." – „Ano," řekl jsem mu, „a kteří Vás pro svůj soukromý zájem vzdalovali od Vašich skutečných služebníků, například ode mne, kvůli němuž se to všechno dělalo, a kteří Vám ustavičně říkali, že nejsem nic než vévoda a pair; sám teď vidíte, zda jsem tehdy neměl pravdu a zda k Vám teď mluvím jako vévoda a pair, když se mi dobro státu a Vaše zdají v rozporu s mým zájmem na hodnosti; vyzývám Vás, abyste mi řekl, zda jsem k Vám někdy mluvil jinak než jako služebník, bez ohledu na to, že jsem vévoda a pair." – „Ó, někdy ano," řekl mi jako člověk, který byl méně přesvědčen než mrzut, že byl zahnán do kouta. Nechtěl jsem ho dorážet. „Pane," řekl jsem mu, „no tak, prokazujete mi víc spravedlnosti, než říkáte; ale aspoň tentokrát vidíte, zda myslím na čepici, když jste rozzloben na parlament, a zda nehájím levobočky ze všech sil. Zvažte toto mé jednání proti mé zálibě, kterou jsem nikdy neskrýval; ale nezapomínejte také, do jaké míry jste si odcizil vévody a jak je důležité a zároveň jak snadné je znovu si je získat, jestliže Vám u pana Vévody v otázce pana du Maine uklouzne noha; neboť dopustíte-li se té chyby, že mu odejmete výchovu, počítejte s tím, že když mu odejmete zároveň i jeho hodnost, neodcizíte si ho o nic víc než samotným odnětím výchovy, jeho nynější hradby a jeho dalekosáhlých nadějí, a že to pro nás je tak zásadní, že se s námi tím usmíříte." – „Co se toho týče," řekl mi, „v tom nebude velká potíž; jde ale o to, že je třeba vyhnout se tomu, aby mu výchova byla odňata teď. Je v mém zájmu udělat to někdy jindy, a pak se uvidí; dnes však na to není vhodná doba a Vy

3. **Vysvětlivka:** Šlo o středu 24. srpna, svátek svatého Bartoloměje, a čtvrtek 25. srpna, svátek svatého Ludvíka.

4. **Vysvětlivka:** Spor o čepici: vévodové a pairové žádali, aby první prezident parlamentu při dotazu na jejich hlas smekal čepici (*bonnet*), tak jako ji smekal před prezidenty parlamentu; regent jim slíbil spor rozhodnout v jejich prospěch, rozhodnutí však odkládal a nakonec je nevydal.

5. **Vysvětlivka:** Usnesením z 2. září 1715 přiznal pařížský parlament vévodovi z Orléans plnou moc regenta, v rozporu s ustanoveními závěti Ludvíka XIV.

máte naprostou pravdu. Ten pan Vévoda mi nahání strach, chce toho příliš a příliš neústupně.“ – „Ale jak tomu rozumíte?“ odvětil jsem mu. „Neříkal jste mi včera, že Vás pan Vévoda ujistil, že mu na výchově nezáleží a že ji mít nebude?“ – „Rozumím tomu tak,“ odpověděl mi, „že mi to řekl, ale vidíte, jak jednou říká to a podruhé ono. Nezáleží mu na ní, ale pod podmínkou, že ji dostane, a to se mi nehodí.“ – „Pane,“ řekl jsem mu pevným hlasem, „to se Vám nehodí vůbec; ale vtlučte si tedy pořádně do hlavy, že ji mít nesmí, neboť Vám prohlašuji, že bude-li ji mít, budete mu při své povaze nedůvěřovat, on to pozná, poctiví lidé se vetřou mezi vás dva, aby vás od sebe vzdálili, a pak mezi vámi bude čert na střeše, což se projeví na státě, na přítomnosti i na budoucnosti; nemůžete o tom přemýšlet dost, a to jak vzhledem k jeho postavení prvního z dospělých princů krve, tak vzhledem k umíněnosti jeho vůle. S těmito úvahami Vás opouštím a jdu na oběd.“ – „Tady je ten můj jedlík,“ řekl mi, „krásné úvahy a na konci oběd!“ – „Ano,“ řekl jsem, rovněž se smíchem, „oběd, a ne tolik večeře; ale když se Vám líbí neobědvat, přežvykujte si dobře tohle všechno, než přijde pan Vévoda, který se nedá dlouho čekat, a dobře se připravte na útok.“

Opravdu jsem odešel na oběd, a ne bez příčiny, protože jsem už nemohl. Protože bylo velmi pozdě, musel jsem od stolu rovnou do rady. Začala až skoro v pět hodin; příčinou byl rozhovor pana Vévody s vévodou z Orléans. Zakroužil jsem kolem pana Vévody a řekl jsem mu potichu, že přijdu. To bylo smluvené slovo pro Tuilerie. Když jsem se vrátil domů, zastihl jsem tam Fagona; rozebírali jsme náš *lit de justice*. Vnukl mi podezření vůči strážci pečetí, jehož řeči ho trápily stejně jako odklad. Vyprávěl mi navíc, že s ním a s jinými členy finanční rady strávil skoro celé dopoledne malichernostmi, místo aby je věnoval přípravě toho, co měl udělat pro *lit de justice*. Přišel pan z La Force a ta podezření posílil. Mezitím se stmívalo a má schůzka spěchala. Poprosil jsem Fagona, aby mě odvezl ve svém kočáře k bráně Tuilerií na konci Královského mostu, a svému kočáru a svým lidem jsem dal schůzku na druhém konci mostu. Měl jsem nesmírnou práci ukončit rozhovor. Nakonec jsme s Fagonem nasedli.

Když jsme byli ještě v průjezdu mého domu: „Stůj, stůj!“ Byl to abbé Dubois. Nezbylo než couvnout a vystoupit. Řekl jsem mu, že máme mnoho práce s něčím, co se týká paní z Lauzunu a čeho se Fagon laskavě ujal. To se stalo mou obvyklou výmluvou, protože jsem si vzpomněl, že jsem ji už použil u Fontanieua. Fagon se domníval, že jdu jen rozprávět s panem Vévodou, abychom regenta posílili proti parlamentu a v otázce *lit de justice*. Ale tento styk s panem Vévodou by abbého Duboise, velkého slídila, víc překvapil a podnítil jeho zvědavost. Proto jsem se mu ani slovem nezmínil. Zle jsem pochodil v tom smyslu, že jsem se ho nemohl včas zbavit. Nakonec jsem ho přece jen poslal pryč a nasedl před jeho očima do Fagonova kočáru, jako jsem to udělal napoprvé před panem z La Force.

Vystoupil jsem u Tuilerií a Fagon jimi prošel, aby před svými lidmi nic nedal najevo. Proběhl jsem celou alej smluvené schůzky. Díval jsem se lidem zblízka do tváře. Prošel jsem alej třikrát, a dokonce i konec zahrady. Když jsem nic nenašel, vyšel jsem ven, abych mezi kočáry hledal, zda tam není kočár pana Vévody. Narazím na své lokaje, kteří volají a dělají mi místo. Byl bych je z celého srdce zbil. Přesto jsem se jich mírně zeptal, co tam dělají, a řekl jsem jim, ať na mne jdou čekat tam, kam jsem jim určil. Zahanbeně jsem se vrátil do zahrady a z celého toho manévrování jsem neměl nic než pot.

Vraťme se teď na chvíli k prvnímu počátku této záležitosti, to jest k hlavní příčině, která ji uvedla do pohybu. Řekl jsem, že to byl soukromý zájem Lawův, d'Argensonův a abbého Duboise. Ale byl to zájem vévody z La Force, který chtěl zasedat v regentské radě, co vyburcoval Lawa, jenž usínal, a jeho prostřednictvím pana Vévodu a abbého Duboise, Lawova přítele, a nakonec d'Argensona, jednak přes pana z La Force, jednak přes abbého Duboise. Tak pravdivé je, že u záležitostí, které jako by mluvily a naléhaly samy za sebe, a vůbec u všech velkých záležitostí, se při bližším zkoumání ukáže, že nic není lehčí než jejich první příčina, a vždycky je to zájem, který by, jak se zdá, nebyl vůbec s to takové účinky vyvolat.

Regent se se svou obvyklou povolností a bázlivostí obával regentské rady v otázce parlamentu, a přitom se bez ní v tomto zápase s tímto sborem, kde šlo o to, aby jeho usnesení byla formálně zrušena,[6] nemohl obejít, tak jako se bez ní dokázal obejít téměř ve všech záležitostech. Pan z La Force, aby se učinil nepostradatelným, mu předměty této bázlivosti v tomto ohledu zveličil a tím z něho velmi snadno vymámil slib, že bude povolán do regentské rady, až se v ní bude jednat o záležitostech parlamentu, a pak ho nechal doufat, že jakmile do rady jednou vstoupí, zůstane v ní natrvalo. Taková byla příčina horlivosti vévody z La Force proti parlamentu a horlivosti, kterou se sám i oklikami, jež jsem právě vyložil, snažil vnuknout regentovi.

Tento princ, často příliš pomalý, občas však také až příliš málo, chtěl, aby se hned v neděli, u níž jsme stále, a jejíž důležité události jsem nechtěl kvůli této odbočce přerušovat, chtěl, pravím, aby se v regentské radě mluvilo o zrušení usnesení parlamentu. Mluvil o tom se mnou ráno, když jsem mu podal zprávu o své návštěvě v paláci Condé. Předložil jsem mu, jak nevhodné je oznamovat zrušení těch usnesení tak brzy, když mi říká, že *lit de justice* je odložen na příští pátek. Měl to v hlavě tak, že snesl námitky tak málo, jak jen toho byl schopen, a opíral se přitom o mínění strážce pečetí. To byla také jedna z věcí, které mě spolu s odkladem *lit de justice* nejvíc nutily obávat se nějakých úskoků za zády, neboť jsem nevěděl, k čemu by byl tento spěch dobrý, leda k tomu, aby se rozhlásilo přijaté rozhodnutí, aby se dalo

6. **Vysvětlivka:** Parlament v létě 1718 vydal usnesení proti mincovnímu ediktu a proti Lawovu systému a osoboval si dohled nad správou královských financí; regentská rada je měla zrušit (kasovat).

tušit, kdy přijde jeho chvíle, a tedy aby se zmařilo, když se čtyřmi dny před sebou dává příležitost na tom pracovat.

Nebylo možné tomu zabránit. Pan z La Force, který nevisel o nic méně na regentovi než na mně, se to od něho dozvěděl a prosil mě, abych zařídil, aby byl povolán. To byla ta nejmenší z mých starostí, ale on to napravil svými vlastními starostmi a vymohl si od regenta rozkaz přijít do regentské rady s několika finančními lejstry, aby se věc zakryla, ačkoli od té doby, co strážce pečetí převzal finance, tam referovat nesměl.[7] Když ho tam viděli přicházet, každý se, dřív než zasedl, podíval na ostatní; a maršál z Villeroy, velký formalista, nebyl spokojen s tímto referátem, o kterém jako předseda finanční rady nevěděl. Když byl tento referát pro forma vyřízen několika slovy, vévoda z La Force zůstal na svém místě a regent navrhl jednat o usneseních parlamentu. Strážce pečetí je přečetl a lehce je rozebral, pak navrhl je zrušit. Všichni byli zajedno. Tak zůstaly spisy pana z La Force v jeho kapse. Potom vévoda z Orléans řekl, že je třeba vypracovat usnesení o tomto zrušení, ale že protože tato záležitost ještě není připravena, pokládá ji za dost důležitou, aby se toto usnesení o zrušení posoudilo na jiném zasedání rady dřív, než bude zveřejněno, a že se k tomu sejdou za dva nebo tři dny, až ho strážce pečetí vypracuje. Hned téhož večera se veřejně vědělo, že usnesení parlamentu budou zrušena. Tak se to očekávalo, že se lidé divili, že ještě zrušena nejsou, a Bůh dal, že se nepronikalo dál.

Potom šlo o to, aby pan z La Force v regentské radě zůstal a zúčastnil se jí druhý den v pondělí. Vévodovi z Orléans na tom pramálo záleželo, a zrušení usnesení parlamentu prošlo tak lehce, že nebyl povinen pana z La Force za ně odměnit. Ten to dobře cítil a přišel mě s podivnou dotěrností volat o pomoc. Měl jsem v hlavě docela jiné věci. Vůbec mi nezáleželo na tom, aby se pan z La Force dostal do regentské rady. Dobře jsem cítil, že kdyby se tam dostal, jistě by se to připisovalo mně. Dostal se do takového postavení, že prokázat mu tuto službu bylo víc než směšné. A směšné bylo navíc rozšiřovat radu, už beztak nesmyslně početnou. Vévoda z Orléans to dobře viděl; já jsem však přesto nechtěl vévodu z La Force oklamat.

V této nesnesitelné nesnázi, k níž se přidávaly ještě větší, jsem šel v pondělí 22. srpna ráno o půl dvanácté do Palais-Royal pod záminkou, že jsem nedokončil svou obvyklou práci z předešlého dne. Začal jsem tím, že jsem regentovi řekl, že neměl velkou práci prosadit zrušení usnesení parlamentu a že střelivo pana z La Force se šťastně ukázalo jako zbytečné. Regent ta slova pochopil a řekl mi, že aby to nevypadalo, že ho dal zavolat schválně, nechal ho referovat o nějaké finanční maličkosti. „Ano," řekl jsem, „ale o tak bezvýznamné maličkosti, že nikdo

7. **Vysvětlivka:** D'Argenson se v lednu 1718 stal strážcem pečetí a zároveň převzal řízení finanční rady po vévodovi z Noailles.

nepochopil, proč ji přišel referovat, ani proč po referátu zůstal v radě. Ale co s ním uděláte dnes?“ – „Moc by chtěl do regentské rady,“ odpověděl mi s úsměvem a jako by hledal můj souhlas. – „Vím to dobře,“ odvětil jsem, „ale je nás mnoho.“ – „To opravdu,“ řekl mi, „a až příliš mnoho.“ Mlčel jsem, abych neudělal nic dobrého ani zlého, spokojen, že jsem to od něho dostal černé na bílém a mohu to vévodovi z La Force říct. Za chvíli vévoda z Orléans dodal, jako by o tom přemýšlel: „Ale je to jen jeden navíc.“ – „Ano,“ řekl jsem, „ale vévoda z Guiche, místopředseda válečné rady, tak jako ten druhý je místopředsedou finanční, a navíc plukovník gard; jak ho nechat pozadu?“ – „Na mou věru, máte pravdu,“ řekl regent; „nuže, pana z La Force tam nedám.“

Řekl jsem to schválně, a pak se mě zmocnily výčitky svědomí, že jsem tak vyloučil člověka, který se na mne spolehl. Po nějakém vnitřním boji jsem regentovi řekl jako plod svého mlčení: „Ale co když jste mu to slíbil?“ – „Něco takového tu skutečně je,“ odpověděl mi. – „Pak to tedy zvažte,“ odvětil jsem; „já se totiž spokojuji s tím, že Vám to předkládám a připomínám Vám člověka, na kterého by v takovém případě zapomenout znamenalo urazit ho.“ – „Děláte mi radost,“ řekl mi, „jedno nejde bez druhého.“ A po chvíli mlčení: „Ale konec konců,“ pokračoval, „vzhledem k tomu, co se tam dělá, a při tom počtu, co tam je, dva víc nebo míň na tom moc nezmění.“ – „Nuže, chcete to?“ řekl jsem mu. – „Na mou věru, mám chuť,“ řekl mi. – „Je-li tomu tak,“ odpověděl jsem, „pak to nedělejte nadvakrát, abyste to udělal aspoň s grácií. Vévoda z Guiche je tamhle vedle: chcete, abych ho zavolal?“ – „Rád,“ řekl hned.

Otevřel jsem dveře a zavolal jsem vévodu z Guiche dost nahlas, protože seděl dost daleko s panem Le Blancem.[8] Zatímco šel, vévoda z Orléans postoupil dost blízko ke mně a pak k vévodovi z Guiche. Zavřel jsem dveře a držel se od nich v jisté vzdálenosti. Věc byla prostá, a přece se z ní stala scéna, jíž jsem byl jediným svědkem.

Vévoda z Orléans, slyšel jsem to, prosil vévodu z Guiche, aby laskavě přijal místo v regentské radě, ptal se ho, zda mu to nebude obtížné, řekl mu, že účast se vyžaduje jen dvakrát týdně, a i to jen pokud bude chtít; že ho to neomezí, pokud jde o jeho dům v Puteaux; ať upřímně uváží, zda se mu to hodí, že ho o to žádá jen tehdy, nebude-li ho to tížit a neodvede-li ho to od válečné rady. Při všech těchto prosbách, tak podivně nemístných, se vévoda z Guiche, celý zmatený, ne z té milosti, ale ze způsobu, topil v drmolení a v poklonách až k zemi. Nikdy jsem neviděl tolik zdvořilostí na jedné straně a tolik poklon na druhé. Nakonec se začal klanět i vévoda z Orléans a oba, když už neměli co říct, si prokazovali zdvořilosti posunky, že by to vydalo na divadelní

8. **Vysvětlivka:** Claude Le Blanc (1669–1728), dříve intendant v Přímořských Flandrech, tehdy člen válečné rady, od září 1718 státní sekretář války. Roku 1723 musel po úpadku La Jonchèra, pokladníka mimořádných válečných výdajů, z úřadu odejít, roku 1724 byl vězněn v Bastile a parlament ho zprostil viny; roku 1726 se do úřadu vrátil a zastával jej do smrti.

výstup; nakonec jsem je, unaven tím, jak jsem se v duchu smál, a netrpělivý nad míru, od sebe oddělil tím, že jsem začal blahopřát vévodovi z Guiche.

Při odchodu mi stiskl ruku, a abych to řekl hned, čekal na mne, až vyjdu, a netrvalo to krátce. Řekl mi, že dobře ví, komu vděčí za vstup do regentské rady. Řekl to své rodině a přátelům, a byla pravda, že beze mne by na to vévoda z Orléans nepomyslel; ale co vévoda z Guiche neudělal tak dobře, bylo, že se skoro omlouval, že místo přijal. Aspoň tak byly jeho řeči ve světě vykládány a neudělaly dobrý dojem. Byla pravda, že na to nemyslel a že ho o to žádali jako o laskavost, ale nebylo třeba skládat z toho účty veřejnosti.

Toto nové rozmnožení se nikomu příliš nezamlouvalo. Vévoda z La Force si pokazil pověst; o vévodovi z Guiche se nemyslelo, že by rozumu rady mnoho přidal. Ti, kdo v radě byli, se zlobili, že se z nich stává skoro celý prapor, a ti, kdo v ní nebyli, hledali příčinu, která žádná nebyla, a o to směšnější jim připadalo toto rozšíření bez jakéhokoli důvodu. Obojí se přičítalo na můj vrub. Ale vzápětí se na mne snesla jiná, před níž tahle zmizela.

Když vévoda z Guiche vyšel, zeptal jsem se vévody z Orléans, jak je na tom s panem Vévodou, a řekl jsem mu, jak jsem ho v Tuileriích minul. Odpověděl mi, zastaviv se a obrátiv se ke mně, neboť jsme kráčeli k velké galerii, že nikdy neviděl tak umíněného člověka a že mu ten člověk nahání strach. „Ale nakonec?" řekl jsem mu. – „Ale nakonec," odpověděl mi, „chce výchovu krále a nechce z toho slevit." – „A jeho bratr?" přerušil jsem ho. – „A jeho bratr," odpověděl mi, „to je pořád táž písnička. Ale jak toho moc namluvil, podřekl se, a já dobře vidím, že spolu drží všichni jako zloději na jarmarku; neboť jednou říká, jako Vám, že je to dítě a lehkomyslník, který dělá všechno po své hlavě, nikoho se neradí a za něhož nemůže ručit, a když jsem na něho naléhal ohledně zaopatření a zda by se v tom případě vrátil a zda by se na to dalo spolehnout, vyklouzlo mu, že by pak za něho ručil, že se za to zaručuje a že to vezme na sebe. Přitlačil jsem ho ke zdi a upozornil ho na rozpor v tom, co mi říkal. To ho uvedlo do rozpaků; ale přesto nepovolil a já nejsem o nic dál." – „To znamená," navázal jsem, „že jste se tím dozvěděl jen to, o čem jste nemohl pochybovat, že jsou spolu domluveni a že pan Vévoda vládne svému bratrovi; ale znamená to také, že je to, jak vidím, to rozžhavené železo z Pont-Neuf a že máte-li získat pana Vévodu, jsou zapotřebí dvě věci: dát mu výchovu krále a jeho bratrovi zaopatření. Jak to všechno uděláte, pane, a kudy se z toho dostanete? Výchova je ještě horší než zaopatření, a pokud jde o zaopatření, nevidím je." – „To všechno mi nedělá starost," řekl mi regent. „Zaopatření neumím udělat, když se žádné neuvolní, a na takovou odpověď není co říct. Zaopatření ve Španělsku se nebojím; Alberoni si dvakrát rozmyslí, než si naloží na krk prince krve, který nic nemá a bude chtít moc i statky; a konec konců si také oni povšimnou, že trochu tady je lepší než víc a mnoho tam dole, a naděje tady spolu s nesnázemi na druhé straně je zdrží a nám dá čas. Pokud jde o výchovu, nic z toho nebude, a teď mám člověka, který je zcela můj a který panu Vévodovi ten

rozmar vyžene z hlavy, protože ho ovládá, a mám se s ním dnes vidět.“ – „Ale, pane,“ řekl jsem mu, „kdo je ten člověk?“ – „Je to La Faye,“ odpověděl mi, „jeho sekretář, s nímž se radí a jemuž hlavně věří, a mezi námi, podmazávám ho.“ – „Budiž,“ řekl jsem mu, „dělejte všechno, jak se Vám zlíbí, jen když zachráníte výchovu.“

Načež jsme se znovu pustili do probírání této věci, potom věci parlamentu; a když jsem se vrátil k panu Vévodovi, dal jsem mu pocítit rozdíl mezi sňatkem, při němž by musel všechno zařídit sám a ještě snášet rodinné příhody, a sňatkem s piemontským princem, strýcem krále. Velmi dobře to pochopil a skončil tím, že se velmi pevně utvrdil v rozhodnutí neustoupit panu Vévodovi. Řekl mi k tomu, že mu velmi dobře vysvětlil, že penze sto padesáti tisíc livrů, kterou mu právě přiznal jako předsedovi rady, nebyla v posledním nezletilství nikdy dávána jeho pradědovi v této hodnosti, nýbrž jako prvnímu princi krve, a že je to táž penze, jakou z téhož titulu dosud pobírá vévoda z Chartres; že pan Vévoda ho ještě požádal o zpětnou účinnost od počátku regentství; a že mu ji přiznal pod podmínkou, že se tyto domnělé nedoplatky budou platit, jak to půjde. Dodal, že se při všech těch penězích pan Vévoda bude muset spokojit a dát si říct; že udělám dobře, když se pokusím obnovit schůzku v Tuileriích, abych viděl, jaký účinek měl jejich rozhovor; a dohodli jsme se, že mu o tom druhý den ráno podám zprávu zadními dveřmi, abych nevzbudil podezření, protože jsem nebyl zvyklý vídat ho takto každý den. Je třeba mít na paměti, že se to dělo v pondělí ráno 22. srpna.

Když jsem se vrátil domů, vzkázal jsem panu z La Force, aby se dostavil do odpolední regentské rady, jejímž členem nyní byl. Hned ke mně přišel. Neviděl jsem šťastnějšího člověka. Zbavil jsem se ho, jakmile jsem mohl. Tento vstup do rady přinesl jedno odhalení. Pan z La Force to chtěl jít oznámit maršálovi z Villeroy a odpoledne k němu před hodinou rady šel. Chtěl k němu vejít přes velký kabinet, kde se měla rada konat. Maršál z Tallard, který viděl, kterým směrem jde, se ho zeptal, kam jde, a řekl mu, že když zůstal s maršálem z Villeroy mezi čtyřma očima, maršál usnul; proto prý přišel čekat do tohoto kabinetu. Pan z La Force, který se bál maršálových výpadů, se tam přesto vydal, aby se aspoň zapsal; při vstupu zastihl Falconeta, lyonského lékaře, který u maršála ustavičně pobýval, a ten se ho zeptal, kam jde. Pan z La Force mu to řekl i to, co mu řekl maršál z Tallard. Dobrák, který v tom neviděl žádnou lest, mu odpověděl: „Jeho lidé říkají, že spí, ale když jsem u něho byl, vešel pan vévoda du Maine, chvíli po něm pan maršál z Villars, a hned se zavřely dveře, a už je to nějaká doba.“

Jakmile jsem přijel, byla to první věc, kterou mi vévoda z La Force řekl. Za chvíli jsme viděli přicházet maršála z Villars obvyklými dveřmi, protože šel oklikou; pak v přiměřeném odstupu pana du Maine dveřmi od krále; nakonec po něm maršála z Villeroy. Tento způsob příchodu mě zarazil a přiměl mě naléhat na pana z La Force, aby to řekl vévodovi z Orléans, jakmile přijede; a on to udělal. Mne mezitím zachytil pan Vévoda a řekl mi, že mě hledal v Tuileriích. Poprosil jsem ho, aby tam

večer přišel, že já tam nechybím; že jsem tam den předtím byl příliš pozdě a že mu řeknu proč. Tak jsem to zkrátil a ve spěchu se od něho vzdálil ze strachu, aby si nás někdo nevšiml, čehož se člověk vždycky bojí, když cítí, že je čeho se bát. Po radě vévoda z Orléans velmi příhodně požádal prince, kteří každý týden jezdili na hon na svá panství, aby se nevzdalovali kvůli projednání usnesení rady o zrušení usnesení parlamentu, a svolal mimořádné zasedání regentské rady na příští čtvrtek odpoledne, které dokonce zastřel vyřízením několika záležitostí právě skončeného zasedání, jež schválně nechal stranou. Nelze uvěřit, jak tato rada svolaná na čtvrtek odpoledne pomohla zakrýt celý plán.

Když jsem se vrátil domů, myslel jsem jen na to, jak si přesně odměřit hodinu do Tuilerií, abych pana Vévodu podruhé nezmeškal. Poprosil jsem Louvilla, aby mě tam zavezl, abych zmátl své lidi, kteří mě nikdy neviděli chodit na veřejné procházky. Louville prošel zahradou a já jsem pana Vévodu našel při druhé obchůzce aleje smluvené schůzky. Nejprve jsem se mu omluvil za předešlý den a řekl jsem mu, co mi zabránilo přijít. Pak jsem se ho zeptal, jak je na tom s Jeho Královskou Výsostí. Řekl mi, že se jen těžko rozhoduje. Odpověděl jsem mu, že se tomu nedivím, že článek týkající se pana jeho bratra je velká překážka a že je na něm, aby ji odstranil. Ohradil se, jak to v tom ohledu míval ve zvyku, vylíčil mi po svém bratrův odchod z Francie a vyvodil z toho, co chtěl. Navázal jsem na jeho vyprávění a upozornil ho, že to, co mi ráčí říkat, je nepochybně pravda, protože mi to za pravdu vydává; ale že mi přece musí přiznat, že je to jedna z těch pravd, které nejsou pravděpodobné: že by princ toho věku podnikl první cestu, a to do tak vzdálené ciziny, aniž by o tom řekl slovo paní své matce nebo jemu, a že by při takovém dobrodružství našel staré služebníky rodu, kteří ho bez upozornění následovali, mezi nimi jednoho šlechtice, kterého mi vychvaloval; že navíc k tomuto odchodu došlo v době, kdy jim bylo nejzarputileji odpíráno spravedlnosti a rozsudku v jejich sporu s levobočky; a že ho snažně prosím, aby si dobře povšiml, jak velmi tato okolnost věc přitěžuje.

Viděl jsem, jak se pan Vévoda usmívá, nakolik mi to tma dovolila, a nejen že se z odpovědi špatně vymotal, ale cítil jsem, že se ani příliš nesnaží dostat se z nesnáze, do níž ho můj argument přivedl. Přeskočil k tomu, že všechno závisí na vévodovi z Orléans, že zaopatření by všechno rozťalo, a když se do toho rozvášnil, došel až k tomu, že mi ručil za bratrův návrat, jen bude-li mít jisté nějaké velké guvernérství; to mi už řekl v paláci Condé. Trval jsem na jeho záruce, a když jsem ji od něho pevně dostal, usmál jsem se zase já a dokázal jsem mu jeho vlastními slovy, že tedy dobře cítí, že návrat jeho bratra je v jeho moci, ať se od něho vzdálil jakkoli. Tento závěr ho uvedl do ještě větších rozpaků; uváděl, jak dovedl, různé rozdíly, ale stále umíněně trval na jistém zaopatření a jako východisko nabízel odstavení pana du Maine.

Načež následovaly dlouhé řeči, z větší části z obou stran pronesené už v paláci Condé. Trval jsem hlavně na dvou bodech, na nebezpečí nepokojů ve státě a na ohledu k hraběti z Toulouse; ale nic nepomohlo. Našel jsem člověka

odhodlaného nepromeškat příležitost, snad jedinečnou, dojít ke svému cíli a už nevěřit regentovým slibům. Opakoval mi to dvacetkrát; připouštěl, že to, co se týká vévody du Maine, by bylo lepší odložit, ale prohlašoval, že už nebude tak hloupý, aby se tomu vystavil. Dodal, že z této záležitosti vévoda z Orléans pozná, na čem s ním je; že je pravda, že ho Jeho Královská Výsost příliš nepotřebuje; ale že ať je to jak chce, na výchově příští pátek závisí jeho bezvýhradná oddanost, nebo stejně bezvýhradné odcizení. Odpověděl jsem, že regent a druhý muž ve státě se navzájem potřebují, jeden ovšem mnohem víc a druhý mnohem méně, ale vždy je to vzájemná potřeba jednoty a spokojenosti, která má vliv na stát; že v zájmu obou je odejmout vévodovi du Maine výchovu krále ze všech těch důvodů už tolikrát opakovaných; a tudíž že se podle mne má také spolehnout na Jeho Královskou Výsost a nepřivádět ji v otázce pana z Charolais k nemožnému, s nebezpečím občanské války pro špatně zvolenou dobu. „Vidíte, pane," odvětil živě pan Vévoda, „tohle všechno je jen bludný kruh. Občanské války, jak jsem Vám už řekl, se není třeba obávat; a nebezpečí za nebezpečí, teď by se jí bylo třeba bát méně než při odkladu, protože čím dál levobočkové půjdou, tím víc svou stranu posílí. Nakonec bude stejně třeba panu du Maine výchovu odejmout, jak sám přiznáváte Vy i vévoda z Orléans, který je bez toho ztracen jako první; a jestliže on se chce zahubit tím, že bude stále odkládat, jednou z toho důvodu, podruhé z onoho, jak to dělá navzdory tolika slibům daným od smrti krále, já se zahubit nechci; a občanská válka, ať už abych se uhájil proti levobočkům, nebo vedená proti nim, až je necháme příliš vyrůst, bude stokrát horší než teď; a navíc já v ni nevěřím. Hrabě z Toulouse je příliš rozumný a jeho bratr příliš bázlivý. Tenhle důvod už tedy nepřetřásejme. Co se týče mého bratra, ať se vévoda z Orléans zaváže a ať se spolehne na mne. Až bude *lit de justice* odbyt, bude mít čas připravit pro mého bratra, co je třeba, a ten se vrátí, jakmile to bude připraveno." – „Ale, pane," řekl jsem mu, „mám vyzradit tajemství? Jste dost čestný člověk, aby Vám bylo možné všechno svěřit; ale chraňte se dát cokoli najevo vévodovi z Orléans, protože to mám od něho, a pokládám za nutné Vás o tom zpravit, abych Vám ukázal, že o panu Vašem bratrovi víme víc, než si myslíte." – „Co se tedy děje?" odpověděl mi vzrušeně a s plným ujištěním, že tajemství zachová.

Na tom mi pramálo záleželo; ale bylo vhodné ho o to hodně žádat, aby to na něho mělo silnější účinek. Řekl jsem mu tedy, že podle zachycených dopisů, a to jsem mu neřekl, podle Alberoniho dopisů parmskému vévodovi, nemůžeme pochybovat, že mezi penězi, které se ze Španělska posílaly do Itálie na plán, o němž se právě jedná, bylo deset tisíc pistolí pro jedinou soukromou osobu. Řekl jsem soukromou osobu a výslovně jsem mu upřesnil, jak to také byla pravda, že to není ani panovník, ani dodavatel, ani bankéř; z čehož se dal snadno vyvodit závěr, že se tak vysoká odměna nemůže týkat soukromé osoby nižší, než je pan hrabě z Charolais.

Načež mi pan Vévoda projevil, jakou radost mu touto důvěrou dělám, a podrobně mi vylíčil skromnou družinu pana svého bratra, takovou, že by se pan

jeho bratr v ničem jen trochu důležitém, a dokonce ani v peněžních věcech, neobešel bez Billyho, toho starého šlechtice jejich rodu, kterého mi tolik vychvaloval. Dodal, že Billy je naprosto neschopen do něčeho se zaplést nebo se cokoli dozvědět, aniž by mu o tom podal zprávu, a pak mi nejen přísežně, ale i s takovým výrazem pravdy a upřímnosti, že mě přesvědčil, prohlásil, že o tom nemá nejmenší tušení, ani vůbec o tom, že by jeho bratr byl ve styku s kardinálem Alberonim nebo s kýmkoli ve Španělsku. Velmi se mi ulevilo, že to vím, a netajil jsem to před ním. Mluvil mi ještě o slečně z Valois, a v té věci jsem kvůli piemontskému princi uhýbal, jak jsem jen mohl. Pan Vévoda na mne nenaléhal tolik jako v paláci Condé, ať už proto, že uvážil, jak těžké by bylo dát věno pro dva, nebo proto, že zcela zaujat svou záležitostí by se pro pana svého bratra rád spokojil s guvernérstvím.

Potom na mne naléhal, abych se druhý den ráno setkal s vévodou z Orléans, k němuž měl on sám jít týž den odpoledne, abych se vžil do jeho situace, pokud jde o nepatrnou spolehlivost regentových slibů, a do nebezpečí, které by s sebou neslo čekání; pak mi zápalně opakoval, že na tom, co se stane příští pátek, a ne o den později, bude záviset i to, zda bude vévodovi z Orléans vroucně a zcela oddán, nebo zda kvůli jeho službě nebude ochoten ujít ani cestu odtud, kde jsme byli, k velkému kruhovému bazénu v Tuileriích, na jehož okraji jsme skoro stáli a rozmlouvali, abychom ve tmě viděli, co se kolem nás děje. Nespokojil se s tím, že mi totéž prohlášení opakoval; poprosil mě, abych je jeho jménem učinil regentovi a připojil k němu, že nedostane-li výchovu příští pátek, zůstane mu v srdci zášť, kterou by, jak dobře cítí, nedokázal ovládnout a která by mu vydržela po celý život.

Bránil jsem se tomu ještě, seč jsem mohl; ale nakonec mě přinutil tím, že mi řekl, že když on rád přijímá, abych podpíral své důvody, má i on právo žádat ode mne, abych před vévodou z Orléans nic nezatajil z toho, co si přeje, aby mu od něho skrze mne bylo vyřízeno. Když jsem tedy se svým odporem proti tomuto krásnému poselství byl u konce, usoudil jsem, vida tak pevné odhodlání, že bych ho pro všechny případy měl udržet v dobré náladě, v níž jsem ho zanechal, pokud jde o naši hodnost vůči levobočkům. Tím jsem rozhovor ukončil, a on mi sám od sebe, aniž jsem ho o to žádal, slíbil, že druhý den řekne vévodovi z Orléans, že po zralé úvaze mu ze tří návrhů deklarací nebo ediktů, které mu předložil, připadá nejlepší snížit levobočky na hodnost jejich pairství mezi pairy. Dobře jsem cítil, že jsem ho o tom opravdu přesvědčil už v paláci Condé; ale neméně jsem cítil, že se mi chce zalíbit a dotknout se mě na tak citlivém místě, aby otupil mé důvody nesahat na vévodu du Maine.

Rozešli jsme se s tím, že se druhý den sejdeme ve stejnou hodinu na stejném místě, abychom si navzájem řekli, co se odehrálo s vévodou z Orléans; a pan Vévoda se mi při rozloučení omlouval za všechnu tu námahu, kterou mi působí, a zahrnul mě projevy té nejvybranější zdvořilosti, na což jsem odpověděl všemi náležitými projevy

úcty. Omluvil jsem se mu, že ho nedoprovodím zahradou; on se dal jednou alejí, já druhou; a tentokrát jsem své lidi našel tam, kde jsem jim řekl, a vrátil jsem se domů.

Kapitola osmnáctá

Podávám regentovi zprávu o svém rozhovoru s panem Vévodou. — Regentovo zaváhání kvůli vyvýšení horních sedadel jako ve velké komoře, které mě znepokojuje, pokud jde o jeho vůli konat lit de justice. — Vylíčení velmi významného rozhovoru regenta s hrabětem z Toulouse. — Hraběcí poctivost, ničemnost jeho bratra. — Bída a strach maršála z Villeroy. — Nutnost na něho nesahat. — Snažím se regenta utvrdit v tom, aby nesahal na pana du Maine. — Řeči o postavení s Jeho Královskou Výsostí. — Mé úvahy o postavení. — Porada u vévody z La Force. — Moudrá prozíravost Fagona a abbého Duboise. — Fontanieuův strach o tajemství. — Napravuje věc s horními sedadly. — Rozhovor mezi panem Vévodou a mnou v tuilerijské zahradě; chce výchovu pevněji než kdy jindy. — Dávám mu návrh, jak ji odložit, který odmítá. — Načež na něho naléhám s krajní důrazností. — Kromě cti zhoubné následky nedodržených slov. — Smýšlení paní Vévodkyně o jejích bratrech, zcela odlišné od smýšlení vévodkyně z Orléans. — Princ de Conti se nepočítá. — Snažím se zviklat umíněnost pana Vévody, který chce výchovu hned, úvahami o technických potížích. — Živě na pana Vévodu naléhám. — Zůstává neoblomný. — Jeho důvody. — Přiměji pana Vévodu, aby se vyjádřil ke snížení levobočků na jejich pairské postavení. — Souhlasí. — Nespokojím se s tím. — Chci, aby z toho udělal svou věc stejně jako z výchovy, a důrazně ho k tomu ženu. — Zrada Lassayů. — Pan Vévoda si přeje, abych viděl tři různé návrhy ediktů, které dal regentovi. — Millain; kdo to byl. — Prohlašuji panu Vévodovi, že vím od regenta, že snížení levobočků na jejich postavení je v jeho rukou a že je regent pokládá za spravedlivé. — Důrazně na pana Vévodu naléhám. — Pan Vévoda mi dává slovo na snížení levobočků na jejich pairské postavení. — Navrhuji panu Vévodovi zachovat hraběti z Toulouse postavení beze změny čistě osobním obnovením. — Mé důvody. — Pan Vévoda souhlasí s mým návrhem ve prospěch hraběte z Toulouse a s tím, aby se o tom sepsala deklarace. — Chci ji sepsat také, a proč. — Ještě úvahy o technickém provedení. — Pan Vévoda obnovuje slovo na zmíněné snížení levobočků. — Poslední pokus z mé strany odvrátit ho od výchovy a od sahání na vévodu du Maine.

Druhý den, v úterý 23. srpna, jsem byl mezi devátou a desátou ráno u vévody z Orléans; vešel jsem zadními dveřmi a uvedl mě d'Ibagnet, který na mne čekal. Šel mu to oznámit do jeho velkého kabinetu a zastihl ho už na mši; po návratu z ní dala Jeho Královská Výsost zavřít dveře a přišla za mnou. Procházeli jsme se v jeho velké galerii a já mu podal zprávu o tom, co se den předtím odehrálo mezi panem Vévodou a mnou v zahradě Tuilerií. Velmi schválil, že jsem panu Vévodovi důvěrně sdělil tu věc s deseti tisíci pistolí, a všiml jsem si, že vévodovi z Orléans velmi odlehlo, když

byl důvod věřit, že ta částka nebyla určena hraběti z Charolais a že tento princ ještě nemá ve Španělsku žádné styky.

Probrali jsme znovu většinu hlavních věcí, o něž šlo, a zdálo se mi, že sňatek hraběte z Charolais se svou dcerou pokládá za docela proveditelný. Ukázal jsem mu na to celý rozdíl, jímž se od něho liší sňatek s piemontským princem: pro pověst jeho regentství, pro nové a ještě bližší spříznění s takovým panovníkem, jako je sicilský král, a spříznění tak příhodné vzhledem k tomu, že jsou dědem a strýcem krále, otcem a bratrem princezny, která vévodovi z Orléans prokázala tak velkou službu sňatkem vévodkyně z Berry.[1] Připojil jsem ohled, který je povinen brát na vévodkyni z Orléans: pro ni by to byla dvojnásob strašlivá rána dýkou, kdyby zkázu jejích bratrů zpečetil sňatek její dcery se synem sestry, kterou smrtelně nenávidí, a s bratrem toho, kdo svrhává jejího bratra a zmocňuje se jeho nejdražší kořisti. Zkrátka nevynechal jsem nic z toho, co jsem pokládal za nejvhodnější, abych vévodovi z Orléans dodal sil k potírání důvodů pana Vévody. Cítil jsem však, že na něho silně působí dvě věci: to, co jsem právě vylíčil o hraběti z Charolais a o Španělsku, a tvrdé prohlášení pana Vévody, které jsem mu musel vylíčit v celé jeho síle. Ani jsem před ním netajil, že všechna ta nahromaděná porušená slova, jež dal panu Vévodovi ohledně výchovy, jsou příčinou celé jeho neústupnosti, s níž ji chce mít právě teď. Regent je popíral, řekl, že pan Vévoda nemluví pravdu, ale pak dal najevo, o čemž jsem nepochyboval, že ze spravedlivých stížností pana Vévody v tomto ohledu nelze nic slevit.

Potom, když jsem přešel k technickým věcem, neboť ten rozhovor velmi poskakoval, jsem mu řekl, a sám dobře nevím, jak mě to napadlo, že horní sedadla na *lit de justice* budou mít jen jeden stupeň, protože je nesnadné je zvýšit víc; ale že podle mého to stačí, aby se vůbec odlišila horní a dolní sedadla. Na to se ohradil a řekl mi, že to tak projít nemůže, že horní sedadla ve velké komoře mají pět stupňů. Marně jsem mu vykládal technické potíže a nakonec mu řekl, že když s tím já, podle něho takový pair, souhlasím, může s tím být spokojen i on. Ani v nejmenším. A už se pustil do všech možných způsobů, jak to udělat, aniž jediný našel, a nakonec mě pověřil, abych se sešel s Fontanieuem a té nesnázi všemi prostředky odpomohl. To mě málem přivedlo k zoufalství, neboť vévoda z Orléans, abych to řekl stručně, nikdy neměl smysl pro hodnost a nikdy na ni nedbal, ani pro sebe, ani pro jiné. Jemu samému nemohlo o trochu vyšší nebo nižší vyvýšení horních sedadel nic záležet, neboť regent království má na *lit de justice* jen první místo na lavici světských osob, bez jakéhokoli odstupu či rozdílu od nich; a pairy příliš zle týral, než abych mohl věřit, že se tentokrát jedinkrát náhle zamiloval do jejich hodnosti a do cti jejich zasedání. Pojal jsem tedy silné podezření, že vévoda z Orléans, poražený panem

1. **Vysvětlivka:** Princeznou je míněna Marie-Adélaïde Savojská (1685–1712), vévodkyně z Bourgogne, dcera sicilského krále Viktora Amadea, sestra piemontského prince a matka Ludvíka XV.; roku 1710 podporovala sňatek vévody z Berry s dcerou vévody z Orléans.

Vévodou a zahnaný ke zdi, pokud jde o *lit de justice* tak rozhodného provedení, hledá nějakou cestu, jak jej zmařit. Už třídenní odklad mě znepokojil, a tohle, co tak příkře odporovalo jeho povaze, můj neklid značně zvětšilo. Obával jsem se, že když se neodvažuje zmařit takový plán otevřeně, když už ho nemá jak odložit za pátek a ještě méně může cokoli namítnout, aby změnil rozhodnutí tak pečlivě dohodnuté, chytá se, čeho může, aby získal odklad, v naději, že se věc rozkřikne a pak ztroskotá. To mě uvedlo do velké tísně; ve zbytku rozhovoru jsem se snažil v tomto důležitém bodě vyjasnit, ale dobře jsem pochopil, že mé snahy budou marné a že jestli to regent zamýšlí, bude to přede mnou tajit s větší opatrností než před kýmkoli jiným.

Odtud přešel k velmi závažnému vyprávění. „Řekl jsem Vám," zeptal se mě, „o rozhovoru, který jsem měl minulé úterý s hrabětem z Toulouse?" A když jsem odpověděl, že ne, vyprávěl mi, že když u něho hrabě z Toulouse pracoval spolu s maršálem z Estrées, zůstal pak sám a zeptal se ho, zda mu smí položit otázku; a ta otázka zněla, zda je s ním a s jeho chováním spokojen. Po ujištěních o naprosté spokojenosti, na něž hrabě z Toulouse odpověděl co nejnáležitěji, ba i co nejjasněji, mu hrabě řekl, že když je tomu tak, má na něho ještě jednu otázku, týkající se jeho bratra, který je znepokojen pověstí, jež se šíří, že ho chce dát zatknout, i maršála z Villeroy. Jeho Královská Výsost se tomu zasmála jako věci, která nic jiného nezasluhuje; hrabě naléhal; regent odpověděl, že na to nepomyslel. Hrabě se zeptal, zda o tom může svého bratra ujistit, a na jeho ano se ho zeptal, zda je s jeho bratrem nespokojen a odkud mohla ta pověst vzejít. Regent odpověděl, že pokud jde o pověst, nezná její příčinu, ale pokud jde o spokojenost, spokojen být nemůže. Hrabě chtěl věci přijít na kloub; načež se ho vévoda z Orléans zeptal, co by soudil o tom, kdyby někdo podněcoval parlament. Hrabě mu upřímně odpověděl, že by mu to připadalo velmi zločinné, a otázal se, zda je na tom jeho bratr nějak účasten. Vévoda z Orléans odpověděl, že o tom nemůže pochybovat, neboť má velmi spolehlivé důkazy, a hned nato se ho zeptal, co by soudil o stycích se Španělskem a s kardinálem Alberonim. „To je ještě horší," odpověděl hrabě bez okolků, „nepokládal bych to za nic jiného než za zločin proti státu"; a když mu vévoda z Orléans dal na srozuměnou, že ví, že se ho vévoda du Maine dopustil, hrabě mu řekl, že svého bratra nemůže podezírat až do té míry; že ho snažně prosí, aby si dobře ověřil, co je na tom pravdy; že on sám mu dal své slovo, protože pokládá stát a Jeho Královskou Výsost za jednu a tutéž věc; že tedy ručí za sebe, ale za svého bratra neručí.

Ten rozhovor mi připadal nesmírně důležitý a úvahy, které jsem nad ním vedl, náš rozhovor značně prodloužily. Řekl jsem vévodovi z Orléans, že nevidím nic tak čistého a hodnějšího úcty, než je jednání hraběte z Toulouse, a zároveň nic tak silného proti vévodovi du Maine, jako to, že mu jeho bratr, tolik zavázaný ho podporovat, přesto prohlásil, že za něho ručit nemůže. Zdálo se mi, že tomu regent věnuje velkou pozornost. Řekl jsem mu, že takový výrok si ji zaslouží celou a že mu

dává pocítit, jak velkou chybu udělal, když nechal vévodu du Maine nedotčeného; že se tím však nesmí dát otřást natolik, aby ztratil ze zřetele nynější stav věci, totiž spojení vévody du Maine s parlamentem a nebezpečí trestat je oba zároveň; že tyto okolnosti vyžadují všechny jeho nejzralejší úvahy. Po jistém prodlévání u toho, kdy jsem se už nechtěl příliš vyslovovat a kdy jsem kolísal mezi novým nebezpečím, prokázaným přiznáním hraběte z Toulouse, a krajní obavou ze sebe sama kvůli své pomstě a navrácení našeho postavení, mi regent vyprávěl, že s ním maršál z Villeroy sám mluvil o té pověsti, že ho chce dát zatknout spolu s panem du Maine, a to velmi pokorným a velmi poplašeným tónem; že totéž šel říct abbému Duboisovi a že je v krajní úzkosti, ať se dělalo cokoli, aby se uklidnil. Řekl jsem vévodovi z Orléans, že toho, ať dělá cokoli, je třeba nechat být; že po starých i nových pověstech by nebylo ani laskavé, ani bezpečné odstranit ho od krále, a kdyby se pak králi přihodilo neštěstí, každý by znovu chrlil hrůzy proti Jeho Královské Výsosti.

Souhlasil s tím a dal mi mimoto najevo, že věk a nevelké zásluhy maršála z Villeroy činí jeho místo zcela lhostejným. Dodal jsem, že bych jeho smrt, kdyby k ní došlo před královou zletilostí, pokládal pro Jeho Královskou Výsost za neštěstí, protože pak by bylo nevyhnutelné jmenovat jiného; že dobře nevím, kdo se zásluhami vhodnými pro to místo by o ně stál, a že kdyby se králi přihodilo neštěstí, znamenalo by to vrátit se téměř k témuž nebezpečí.

Souhlasil i s tím; pak jsme se vrátili k panu Vévodovi, a já byl rád, že mohu využít svého poslání a vycítit, jak je na tom s vévodou du Maine, a zároveň s naším postavením. Mluvil se mnou o obojím chabě. Znovu jsem ho zapřísahal, aby dobře uvážil následky toho, že napadne vévodu du Maine na tak citlivém místě, jako je výchova, a že ji svěří princi krve tak neústupné povahy, jako je pan Vévoda; a po několika úvahách, které jsem o tom vedl a zkrátil, jsem ho snažně prosil, aby si uvědomil, že udělá-li už tolik, že vévodovi du Maine odejme výchovu krále, nebude vévoda o nic méně zuřivý ani o nic méně nesmiřitelný,[2] když k tomu připojí jeho snížení na jeho pairské postavení. Odpověděl mi, že to už jednou chtěl udělat; že se tomu pan Vévoda postavil, protože se chtěl od nás oddělit tím, že mezi nás a sebe vloží prostřední postavení; že mi to chce rád říct otevřeně, abych se nezdržoval řečmi pana Vévody, s nímž by se to muselo probrat, pokud by se odhodlal dát mu výchovu krále, ale bez něhož to je nemožné. S tím jsem odešel se začínající nadějí, a tady je úvaha, na níž spočívala, za předpokladu, že výchova přejde do jiných rukou.

Chápal jsem až příliš dobře, že ani vévodovi z Orléans, ani panu Vévodovi na navrácení našeho postavení nezáleží. Počítal jsem dokonce s tím, že se mu budou snažit vyhnout jeden prostřednictvím druhého, zejména regent, velký mistr v takových kouscích zdánlivé povolnosti, které se zakrátko rozpletou k všeobecnému

2. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopis má „réconciliable“ (smiřitelný). Je to zjevná chyba: je třeba číst „irréconciliable“ (nesmiřitelný).

zhnusení; ale také jsem cítil, že by panu Vévodovi v tomto bodě, kdyby si to vzal do hlavy, neodolal o nic víc než ve věci výchovy, *a fortiori*, a že nebylo nikterak nemožné k tomu pana Vévodu přimět: věřil, že mě nutně potřebuje, podle toho se ke mně choval, byl přesvědčen – podle vlastního přiznání, které učinil mně samému – o mylnosti své dřívější představy o prostředním postavení, a mlčky, protože to z pýchy nechtěl říct, i o hlouposti, které se dopustil, když nás nevzal za sebou do boje proti levobočkům. Nyní měl možnost obě chyby napravit; sám na to pomyslel, protože to navrhl v jednom ze tří návrhů ediktů. Šlo tedy už jen o to, promluvit s ním pevně a využít jeho nezměrné vášně pro výchovu ve prospěch své vlastní vášně, navrácení našeho postavení. Byla to jedna z věcí, které jsem po zbytek dne nejvíc převaloval v hlavě, ale převalovala se v ní až na druhém místě, tak jsem se bál sám sebe a toho, že bych s nezištností čistého srdce neodvracel všechno, co mohlo státu uškodit a vyvolat v něm nepokoje.

Byl jsem plný těchto myšlenek, když po obědě vnikl ke mně vévoda z Chaulnes přes zavřené dveře, které jsem v těch dnech tak zaměstnaných držel zavřené pro každého, kdo nebyl zasvěcen do tajemství. Byl synem vévody z Chevreuse a synovcem vévody z Beauvilliers a naše přátelství bylo důvěrné. Udělal jsem ho, jak jsme viděli, vévodou a pairem; nikdy na to nezapomněl a byl stejně citlivý jako já ke všemu, co se týkalo této hodnosti. Přišel, na základě pověstí, které se šířily o regentově hněvu na parlament, se mnou rozvažovat, zda bychom z toho nemohli něco vytěžit. Litoval jsem, že mu nemohu nic říct; mluvil jsem páté přes deváté o obecných obtížích a zbavil jsem se ho, jak nejdřív jsem mohl.

Čekali mě u pana z La Force, kde se měli sejít Fagon a abbé Dubois. Zatímco jsme na ně čekali, neboť já jsem bydlel velmi blízko něho a oni velmi daleko, rozebíral jsem s ním svá podezření, obnovená ráno tím podivným škytnutím, které na mne vévoda z Orléans vyrazil kvůli horním sedadlům v Tuileriích. Polekal se jako já. Přišel Fagon, který se polekal neméně. Přečetli jsme s ním znovu spis, který jsem mu nadiktoval u sebe doma a který byl základem celé té záležitosti. Připojil k němu různé praktické, ale důležité věci o zákazu činnosti parlamentu, kdyby se odmítl dostavit do Tuilerií, o pečetích, které je třeba přiložit na různých místech Justičního paláce, a jiné věci toho druhu. Abbé Dubois přišel, když se dal dost dlouho čekat, s výbornými poznámkami o rozkazech, které je třeba vydat pro technické provedení všech možných opatření, o znameních pro rozkazy, aby je bylo možné vydávat při zasedání, aniž by to bylo znát, například pro případ, že by parlament chtěl z *lit de justice* odejít, zda zatknout celý parlament, nebo jen některé členy, a které, a o tisíci jiných věcech toho druhu, které nelze předvídat dost pečlivě a které uvádějí do zmatku, když nastanou, aniž se na ně předem pomyslelo.

Neměl jsem čas to s nimi dokončit. Horní sedadla mi nedala pokoj; chtěl jsem vévodovi z Orléans odejmout tuto záminku, které jsem se obával. Vzkázal jsem Fontanieuovi, aby na mne čekal u sebe doma, a zařídil jsem si to tak, abych s ním

byl hotov včas a nezmeškal svou schůzku v Tuileriích. S Fontanieuem jsem našel způsob, aby horní sedadla měla tři pořádné stupně. Byl zoufalý z odkladu *lit de justice*, protože se mezitím bál svých dělníků, kteří nechápali, co je nechává dělat, a umírali touhou se to dozvědět a vyptávat se na to. Když jsem od něho vycházel, řekl jsem svým lidem: „Domů!“, ale když jsem projížděl kolem toho otočného mostu na konci zahrady Tuilerií, zatáhl jsem za šňůru, dal jsem se tam vysadit, jako by mě zlákalo pěkné počasí, a kočár jsem poslal, aby na mne počkal na konci Královského mostu.

Netrvalo dlouho a našel jsem pana Vévodu v naší obvyklé aleji podél úpatí terasy u řeky. Protože to bylo podruhé na stejném místě, obával jsem se nepředvídaných příhod a toho, že si nás někdo všimne. Požádal jsem ho, aby si sundal modrou stuhu, a on ji strčil do kapsy. Ráno, po mně, mluvil s vévodou z Orléans a brzy jsem poznal, že ho shledal mnohem povolnějším. To mě rozladilo, protože jsem cítil, co z toho plyne, a že tak neústupného člověka nepřemohu, jakmile bude doufat, že dosáhne toho, oč usiluje. Nejprve mi vyprávěl, že mu regent důvěrně sdělil věc s deseti tisíci pistolí, a to celou, i se jménem parmského vévody, což mě překvapilo, protože to nic nepřidávalo a prozrazovalo to, co se prozradit nemělo; a řekl mi, že Jeho Královská Výsost zůstala po tom, co jí o tom řekl, přesvědčena, že ta poukázaná částka nebyla určena hraběti z Charolais. Naléhal jsem na něho kvůli návratu tohoto prince a kvůli jeho zaopatření. Ale on pevně trval na tom, že návrat odloží, dokud nebude zaopatření připraveno, že za něho bude ručit, jakmile bude připraveno, a že žádné jiné zaopatření být nemůže než to, které se získá oloupením vévody du Maine. Znovu jsem ho snažně prosil, aby uvážil všechny následky, a postavil jsem mu je znovu před oči. Probírali jsme je znovu, a z obou stran to bylo jen opakování našich předchozích rozhovorů; při nich mi opakovaně připomínal, kolikrát mu v té věci nebylo dodrženo slovo, takže už slibům nemůže věřit, a ještě tvrdší řečí než den předtím opakoval své prohlášení, že buď bude regentovi oddán, nebo pro něho neudělá ani krok, podle toho, zda mu bude výchova do příštího pátku dána, či nikoli.

Když jsem viděl, že je ztráta času doufat, že ho v tom ještě přivedu k jinému mínění, napadlo mě předložit mu návrh, o němž jsem soudil, že se mu musí zalíbit. „Pane,“ řekl jsem mu, „dobře vidím, co Vás drží: už nechcete zkoušet sliby a chcete využít nynější příležitosti; máte pravdu; ale i Vy připouštíte, že kdyby Vás tolikrát neoklamali, netrval byste tak umíněně na tom, že chcete výchovu při témž zasedání, které má parlament tak citelně pokořit, protože cítíte všechny jeho nebezpečné následky.“ – „To je pravda,“ odpověděl mi, „rád bych jedno od druhého oddělil; ale po tom, co se stalo tolikrát, jakou bych měl jistotu a jaké bláznovství by ode mne bylo nechat se k tomu svést?“ – „Počkejte, pane,“ odvětil jsem. „Právě mě napadla myšlenka, o níž Vám neručím, že ji vévoda z Orléans přijme, ale ručím Vám za to, že mu ji navrhnu, bude-li se Vám zamlouvat, a že protože ji pokládám

za rozumnou, udělám všechno, co je v mých silách, aby ji provedl. Chtěl bych, aby Vám vévoda z Orléans napsal lístek, který podepíše a v němž Vám dá slovo, že Vám výchovu krále dá, až parlament po prázdninách znovu zahájí zasedání. Tím ji máte jistou; neboť dodrží-li Vám slovo, dosáhl jste svého cíle, a kdyby ho chtěl porušit, máte v rukou čím ho učinit stejně nesmiřitelným s panem du Maine, jako kdyby mu výchovu odňal, a tím ho přinutíte, aby to udělal, aby nezůstal rozkmotřen zároveň s Vámi i s nimi, kdybyste Vy, už bez jakýchkoli ohledů k němu, ukázal lístek psaný jeho rukou.“ – „Pane,“ odvětil mi pan Vévoda pevným tónem, „nevěřím písemnostem a podpisům vévody z Orléans o nic víc než jeho slovům. Oklamal mě příliš mnohokrát, a to bych byl příliš hloupý.“ Namítal jsem, ale marně, a on pevně trval na tom, že chce výchovu a nic jiného.

Když jsem přišel o tento prostředek, který se mi náhle naskytl jako dobrý, uchýlil jsem se k výmluvnému zapřísahání. Opakoval jsem mu všechno, co jsem pokládal za nejdojemnější, o hraběti z Toulouse a nakonec o nepokojích, které by mohly stát rozvrátit. Zdál se mi pořád stejný, totiž neochvějný, a řekl mi, že má druhý den ráno napsat regentovi, aby se s ním mohl v klidu sejít odpoledne a aby spolu dospěli k rozhodnutí; že mě prosí, abych ho na to dopoledne připravil a abych ještě jednou počítal s tím, že na výchově bude záviset jeho oddanost Jeho Královské Výsosti, nebo naopak zášť v srdci, které nebude pánem a která potrvá, dokud bude živ. „Pane,“ odpověděl jsem mu vášnivě, „teď už mě musíte znát, pokud jde o levobočky a o mé postavení. Nenarodil jsem se jako princ krve a způsobilý nastoupit na trůn; a přece mě láska k mé vlasti, o níž se bojím, že ji uvidím velmi nebezpečně rozvrácenou, nutí bojovat proti mému nejcitlivějšímu a nejdražšímu zájmu o postavení a proti mé nejživější a nejvášnivěji žádané pomstě. Vy tedy, kdo máte mít o to větší podíl než já na tomto státě, který je Vaší vlastí jako mou, ale který je navíc Vaším možným dědictvím, neboť koruna je ve Vašem rodě už tolik staletí a nemůže připadnout nikomu jinému než Vám a Vašim potomkům, každému v pořadí prvorozenství, Vás zapřísahám při Vaší důstojnosti Francouze, při Vaší důstojnosti prince krve, která Vás má vést k tomu, abyste se na Francii díval očima něhy a vlastnictví, zapřísahám Vás, abyste strávil tuto noc a celé zítřejší dopoledne tím, že zvážíte svůj zájem proti vévodovi du Maine se zájmem státu, abyste byl víc Francouzem než stranou zainteresovanou na jeho ponížení, abyste si bez ustání představoval následky a důsledky toho, co chcete udělat, a jak spravedlivě byste toho litoval, kdybyste nás jen z nenávisti nebo z osobního zájmu uvrhl do nepokojů a do občanské války, o níž sám připouštíte, že by stát v situaci, v níž se nachází, zničila! To stojí za to, abyste si utrhl od spánku. Potom uděláte, co budete pokládat za svou povinnost, ale nemějte si co vyčítat žádnou lehkomyslnost.“

Zdálo se, že ho tato tak důrazná řeč pohnula, a abych toho využil, mluvil jsem s ním znovu o hraběti z Toulouse a zeptal se ho, zda se to nedotýká paní Vévodkyně a zda je zajedno s panem princem de Conti. Odpověděl mi, že pokud jde o paní

Vévodkyni, je v tomto ohledu úplně jiná než vévodkyně z Orléans; že jedna je celá levobočka, druhá celá princezna krve; že o tom, oč nyní jde, paní Vévodkyně nic neví, protože ho prosila, aby proti jejím bratrům udělal všechno, co uzná za vhodné, jen aby jí o tom nic neříkal a aby mohla říct, že se to stalo bez jejího vědomí; ale že je si jist, že z toho bude mít radost, protože dobře cítí, čím je, a protože s ní celý den mluví o levobočcích a o levobočkovství; že je pravda, že má ráda hraběte z Toulouse, ačkoli se od ní od dob jejich sporů velmi vzdálil, ale že vévodu du Maine zná příliš dobře, aby ho mohla mít ráda po tom, jak si počínal ve věci dědictví po panu Princi a ve věci postavení; že pokud jde o pana prince de Conti, mluví o něm nerad; že dobře vidím, co je zač, že mu nic neřekl; a spíš způsoby a tónem než slovy mi dal dobře pochopit, že se s ním nedá počítat a že si s ním také není třeba dělat starosti. Zatímco jsme byli u těchto vsuvek, napadlo mě zkusit pana Vévodu zviklat technickou stránkou věci, hned po pohnutí, které jsem v něm vyvolal tím dojemným, co jsem mu vylíčil.

Řekl jsem mu tedy, že nestačí chtít a rozhodnout, že je třeba sestoupit do podrobností a uvážit, jak dosáhnout toho, co si předsevzal; že lépe než kdokoli jiný cítím nicotnost regentské rady i osob, které ji tvoří; že se však nedá počítat s tím, že by bylo možné provést ve výchově krále změnu takové důležitosti, aniž by se o tom mluvilo v regentské radě, a že vidí, jak tam levobočci zapouštějí kořeny jako všude jinde. Vyprávěl jsem mu k tomu, co jsem se dozvěděl od pana z La Force, a dodal jsem, že má maršály z Tallard a z Huxelles pokládat za zcela oddané levobočkům, prvního skrze maršála z Villeroy, druhého sám od sebe a skrze prvního štolbu a prvního prezidenta, své nejdůvěrnější přátele;[3] že d'Effiat, ačkoli je prvním štolbou regenta, je s panem du Maine tak svázán, a to od tak dávna, že ho lze pokládat mnohem víc za člověka pana du Maine než za člověka jeho pána; že Besons vidí a myslí jen očima Effiatovýma a že strážce pečetí byl s levobočky za zesnulého krále velmi spojen; že kdyby se někdo z nich v regentské radě ujal slova, ostatní z téže strany by ho podpořili; že maršál z Villeroy je schopen to pojmout patetickým tónem s ohledem na zesnulého krále, čímž by kryl svou kliku; že ať je jaký chce, má vážnost a v přítomnosti vévodovi z Orléans imponuje, a ten si to špatně vynahrazuje tím, že se mu v nepřítomnosti posmívá; že maršál z Villars, zprvu nepřítel vévody du Maine kvůli dávným příhodám, se dal k němu znovu získat, ani ne tak jeho úlisností, jako spíš tím, jak s ním on sám, pan Vévoda, zacházel.

Přerušil mě, aby o něm mluvil s pohrdáním, řekl, že měl pravdu a že maršál je ubožák, když zůstal v čele válečné rady přes všechna příkoří, která tam utrpěl. „Pohrdejte jím, jak je Vám libo, pane," odvětil jsem mu, „nikdo neví lépe než já, jak nízkého je maršál z Villars původu, a nikdo nepocítil živěji než já hanbu, která nás postihla, když byl učiněn vévodou a pairem. Byl jsem z té hanby a zlosti nemocný.

---

3. **Vysvětlivka:** Prvním štolbou byl Jacques-Louis de Beringhen, prvním prezidentem parlamentu Jean-Antoine de Mesmes.

Ale koneckonců je to jediný muž ve Francii, kterého máte, jenž vyhrál bitvy a žádnou, přísně vzato, neprohrál; a je to také on, kdo – se vším štěstím, které mu chcete přičítat – má pověst, že u Denainu zachránil Francii, která už se viděla kořistí svých nepřátel a jimi rozdělenou, a kdo smlouvami z Rastattu a z Badenu vtiskl poslední pečeť smlouvě utrechtské.[4] Je to tedy muž, který ze všech žijících dosáhl největší slávy, a to slavnými činy; a odpusťte mi ten výraz, je od Vás nesmyslné zarputile pronásledovat takového muže, který je vším, čím tento je, a vidíte také, co z toho máte. Chytá se všeho, i rozžhaveného železa; ze vzteku se spojuje s panem du Maine, jak už se po tom, co řekl pan z La Force, nedá pochybovat. Mluví smělé řeči ve prospěch kancléře a parlamentu, a hle, tu máte muže, kterého Váš rozmar učinil Vaším nepřítelem a odvrátil od regenta šibalstvími, která jste na něm dal páchat. Ten muž sice nerozumí státním záležitostem, to je pravda; ale neméně pravda je, že je výmluvný, smělý, uražený, rozhořčený; že se dá vyvést z míry méně než kdokoli na světě; že mu slova přicházejí, jak se mu zlíbí, a že důrazná řeč pro ponechání věcí tak, jak jsou, v ústech muže ozdobeného tolika činy, úřady a nejvyššími poctami, by způsobila nemalé potíže. Maršál z Huxelles bude mluvit málo, ale s váhou. Myslíte, že tihle lidé nikoho nestrhnou, a myslíte dále, že mezi těmi, s nimiž nepohnou, se najdou takoví, kteří se budou hnát o slovo, aby mluvili proti? Pane, to je velmi důležité, a Vy neznáte slabost vévody z Orléans." – „Opravdu," odpověděl mi pan Vévoda, „na tuhle potíž jsem nepomyslel, a přiznávám, že je velká." A po krátkém mlčení, které jsem nechtěl rušit, aby se upevnil dojem, který jsem, jak se mi zdálo, právě vyvolal, pokračoval: „Ale, pane, bude se o tom mluvit v regentské radě? Ti levobočci v ní totiž zasedají." – „Tady jsem Vás, pane, čekal," řekl jsem mu. „Jak o tom mluvit před nimi a jak se tomu vyhnout? Bude-li to tváří v tvář, budou mlčet a bude vévoda z Orléans pevný? Bezpochyby budou mluvit, a Vy jste přece viděl pana du Maine mluvit z menšího důvodu a ve větší společnosti, v plném parlamentu. Upíral tam regentovi velení nad vojsky královské vojenské domácnosti i nad všemi královými dvorskými služebníky, dokonce i nad těmi, kteří podléhají Vašemu úřadu.[5] Hrabě z Toulouse ho nechal. Ale tady, kde jde o celek, a ne jako tehdy jen o část, a to přidanou, nepodpoří snad svého bratra? Odváží se ti, kdo jsou s nimi spojeni klikou a stranou, je opustit, nebo spíš, spojeni s nimi tak, jak jsou, opustí sami sebe? Cítíte, jaký hluk to v radě udělá? Počítáte s někým, kdo se jim postaví? Lichotíte si, že vévoda z Orléans dokáže sjednat respekt?" – „Ale," řekl

4. **Vysvětlivka:** Villars porazil 24. července 1712 u Denainu císařsko-nizozemský sbor a obrátil tím průběh války o španělské dědictví; mír s císařem uzavřel v Rastattu v březnu 1714 a s Říší v Badenu 7. září 1714, čímž byl doplněn utrechtský mír z roku 1713.

5. **Vysvětlivka:** Na zasedání parlamentu 2. září 1715, kde byl vévoda z Orléans uznán regentem, žádal vévoda du Maine pro sebe velení nad královskou vojenskou domácností, které mu svěřovala závěť Ludvíka XIV.; parlament je přiznal regentovi. Pan Vévoda byl jako velký hofmistr Francie představeným královského dvorského personálu.

mi, „nejkratší cesta je o tom v regentské radě vůbec nemluvit; neboť je pravda, že ta nevýhoda je velmi velká a že jsem o ní neuvažoval. Stačí mluvit v regentské radě jen o záležitosti parlamentu; ta druhá bude tím tajnější. Nevidím nic jiného; co o tom soudíte?“ – „Pane,“ odpověděl jsem mu, „*angustiae undique*.[6] Kdyby žádný člen regentské rady neměl na *lit de justice* místo, byl by to kousek, o který by se dalo drze pokusit. Parlament by věřil, že věc prošla radou, a rada by se o ní dozvěděla, až když bude všechno zapsáno do rejstříků a nebude už pomoci. Ale uvědomujete si, že na *lit de justice* zasedá celá regentská rada kromě tří nebo čtyř členů a že tam hlasuje? Co tedy řeknou lidé, jejichž většinovému mínění se regent v plném parlamentu zavázal ve věcech státu podřizovat, až v plném parlamentu, a hned jak vyjdou z regentské rady, uslyší o záležitosti takové váhy, jako je výchova, o níž nebudou vědět vůbec nic, a to v době, kdy se parlament ze všeho, co dělá, vymlouvá na to, jak malý podíl na záležitostech se regentské radě dává, a neostýchá se říkat, že ho ponoukají mnozí z té rady? Co se stane, jestliže nějaký maršál z Villeroy ze své služební taburetky královského vychovatele vykřikne, že je to pro něho úplná novinka, jestliže nějaký maršál z Villars bude řečnit a ostatní francouzští maršálové, kteří všichni drží s levobočky, budou štěkat? Co já vím, zda by se do toho nevmísili i pairové, ze zlosti na Vás kvůli prostřednímu postavení, které jste chtěl za svého sporu a které levobočkům vyneslo postavení princů krve, a ještě ze zlosti na vévodu z Orléans kvůli čepici? Není to pro jedny docela prostá cesta, jak se pomstít, a pro druhé, jak si nepřímo, a přece slavnostně postěžovat na zničení regentské rady před sborem rozhořčeným a v tu chvíli tak raněným? A když už parlament zapsal rady a závazky, které na sebe regent v tomto ohledu vzal, nemá snad velký zájem regentskou radu podporovat? Nebudou mít přátelé a klika levobočků snadnou hru? A jak vévoda z Orléans odolá křiku rady, s níž se po formální stránce neporadil, a usnesení, které o věci samé bude chtít přijmout? A budou-li tam levobočci, pane, co to podle Vás bude a o kolik víc síly?“ – „Levobočci tam nebudou,“ řekl mi, „neboť od našeho rozsudku nechodí do parlamentu, aby se neřeklo, že jej plní.“ – „Ale dostanou-li o tom vítr, půjdou tam, aby tuto rozhodující ránu odrazili. Mimoto, když budou vcházet a vycházet s králem, nic v provádění Vašeho rozsudku jim nebrání tam jít, protože tehdy před nikým z Vás nejde žádný soudní sluha, celý králův průvod přechází parket, byť je to novota a velmi nemístná, a ti, kdo mají místo nahoře, tam vystupují a odtamtud sestupují s králem díky téže novotě: levobočci tedy nebudou mít žádnou potíž vystoupit nahoru a zasedání opustit.“ – „Nedostanou vítr o ničem,“ řekl mi, „a mimoto, jestliže tam přijdou, stačí, abych odešel a požádal, aby odešli.“ – „Dobrá,“ odpověděl jsem, „to je jedno řešení; ale to způsobí pohyb, a v tom pohybu budou mít lidé čas se domluvit a vzpamatovat se z prvního překvapení.

---

6. **Vysvětlivka:** „Úzko ze všech stran“ – slova Zuzany z biblického příběhu o Zuzaně a starcích (Daniel 13,22).

Ti, kdo budou na Vaší straně, už nebudou mít Vaši přítomnost, a protože jde o novotu ve Váš prospěch a o zrušení účinku vůle zesnulého krále týkající se jeho domu, zapsané při *lit de justice*, je k prosazení třeba mnohem víc než k zabránění. Pane, to je přinejmenším rozhodující věc a ta technická stránka se musí dobře zvážit; neboť pustit se do takové záležitosti a utržit v ní urážku – vidíte, kam to vede. Nemusím Vám to vykládat. A jestliže se král při všem tom hluku a při nějaké hlouposti, kterou může maršál z Villeroy klidně říct, dá do pláče a řekne, že chce pana du Maine, kam to všechno povede? Pane, opakuji Vám to, zapřísahám Vás jako Francouze, jako možného nástupce koruny z práva svého rodu, jako dítě královského domu, aby Vaše nenávist k panu du Maine nezaložila požár. Až ho tam zanesete, Vaše opožděná bolest ho neuhasí a nikdy se neutěšíte z toho, že jste dovršil neštěstí státu, který Vám má být z tolika důvodů tak drahý a milý." Zmlkl jsem, abych mu nechal čas na úvahy.

Po chvíli mlčení mi řekl, že tyto potíže jsou pro něho nové a že mu je vévoda z Orléans nenamítl; že je však třeba o nich přemýšlet a najít nápravu, než se rozejdeme; že mi tedy také opakuje, že nepokoje by byly tak jako tak, protože obě věci jsou stejně a zcela přesně pravdivé: že je ztracen, zůstane-li výchova vévodovi du Maine, a že se nebude čtyři roky dívat, jak se blíží jeho zkáza, aniž by vsadil všechno na jednu kartu, aby jí zabránil; že po zralém uvážení je neméně pravda, že čím víc bude čas pokračovat, tím víc se i levobočci upevní, tím nebezpečnější bude jim výchovu odejmout a tím povážlivější budou králova rostoucí s věkem poznání, jak pokud jde o jeho ochotu chtít si vévodu du Maine ponechat, tak pokud jde o jeho přístupnost všem dojmům, které by mu vévoda chtěl vštípit; že je toho víc a že nic neriskuje, když mi to řekne, ačkoli mu to vévoda z Orléans svěřil pod pečetí tajemství; a když mi vylíčil rozhovor regenta s hrabětem z Toulouse, dodal, že Jeho Královská Výsost z přiznání jeho bratra, který za něho neručí, pochopila všechno, co je třeba si o vévodovi du Maine myslet.

Když jsem viděl, jak na tom zakládá své úvahy a jak počítá s tím, že mnou otřese novostí tak závažné skutečnosti, přiznal jsem mu, že mi ji vévoda z Orléans také vyprávěl, ale že tato skutečnost, jakkoli je závažná, neodstraňuje žádnou z potíží, které jsem mu právě ukázal, a dokazuje jen dokonalou nemoudrost toho, že se s levobočky po smrti krále nenaložilo tak, jak jsem chtěl. „Ano, pane," odvětil živě pan Vévoda, a to jako člověk, který je rozhodnut, „měl jste bezpochyby velkou pravdu; ale čím víc pravdy jste měl tehdy, tím méně jí máte dnes. Odpusťte mi, že k Vám mluvím tak otevřeně, ale Vaše úvaha vede jen k tomu, abychom se nechali od pánů levobočků podřezat, až se jim to bude hodit a pohodlně, a než to budou moci provést při králově zletilosti, abychom jim k tomu klidně ponechali všechny prostředky a všechny síly.

Jestliže je vévoda z Orléans takové nálady, pokud jde o jeho vlastní vklad,[7] já nejsem tak pokojný, pokud jde o můj. Je tak vysoko, že zřejmě doufá, že jim tak či onak unikne, buď silou, nebo jejich vděčností za to, že je nerozdrtil, a v tom by se podle mého mínění ukázal jako oklamaný hlupák. Já, který nemám ani tytéž prostředky, ani touž velikost, znovu opakuji, nevěřím, že z toho budou nepokoje, a nevěřím, že by jejich věc byla dost připravená; ale budou-li už nepokoje tak jako tak, budou horší, když se to odloží; a jedním slovem, ať je to jakkoli, výchova v pátek, pane! Pak budu navždy zajedno s vévodou z Orléans a uvidíme, co zmohou levobočci proti všem princům krve spojeným; jinak bude má zášť silnější než já, nikdy nevyjde z mého srdce a už teď cítím, že v takovém případě nebudu schopen pro jeho službu ujít ani cestu odtud, kde stojím, až k Vám, a to není daleko. Vím, jaký je rozdíl mezi ním a mnou, ale nakonec je na něm, aby věděl, zda mě chce, nebo zda mu nezáleží na tom, že mě ztratí. Víc o tom nevím. Je regentem, musí být pánem ve věcech, které jsou zároveň spravedlivé, rozumné i v jeho osobním zájmu. Je tedy na něm, aby je chtěl a dokázal provést; jinak nestojí za to být jeho člověkem." To znamenalo všechny potíže rozetnout, a ne je odstranit.

Chystal jsem se odpovědět, když po chvíli mlčení pokračoval mírným, uvážlivým a lichotivým tónem: „Pane, prosím Vás za odpuštění, že k Vám mluvím tak pevně, a velmi dobře cítím, že bych ve Vašich očích mohl docela dobře platit za železnou a velmi umíněnou hlavu. Velmi by mě mrzelo, kdybyste o mně měl tak špatné mínění, ale prosím Vás, vžijte se do mého postavení, zvažte, v jakém stavu se nalézám, všechna porušená slova, která jsem v této věci utrpěl a která mě vrhají tam, kde teď jsme. Spoléhám na Vaše přátelství; radil byste mi, abych se zničil, a vidíte, pomine-li tato příležitost, nějaký konec a cíl postavení pana du Maine u krále? To je, co mě činí tak pevným; a budete-li laskav zvážit, co Vám může připadat jako umíněnost, shledáte, že je to nutnost."

Tato řeč mě uvedla do krajních rozpaků, ne svou zdvořilostí, kterou bych byl oplatil projevy úcty, ale příliš skutečnou pádností, tím nepříjemnější, že nás stavěla mezi dva útesy: na jedné straně jeho odcizení, schopné všeho ve Francii i ve Španělsku, a na druhé straně obtížnost úspěchu a nepokoje, které z něho mohly vzejít – ohavný plod oné netečné dobrosrdečnosti, která navzdory vzpomínce na ty nejobludnější urážky a největší nebezpečí, navzdory veškerému zájmu, veškerému rozumu, veškeré spravedlnosti, navzdory tomu, jak snadné to bylo, navzdory veškerému veřejnému a všeobecnému volání, navzdory veškerému zdravému rozumu, nechala při smrti krále levobočky být. Soustředil jsem se, jak jen mi to tak důležitý a tak živý rozhovor dovolil, a dobře jsem poznal, že toto rozhodnutí pana Vévody, které prudce přišlo po mých tak silných námitkách jako jediná odpověď

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto slovo se u Saint-Simona vyskytuje už dříve ve významu „na svůj účet".

na jejich přiznanou tíživost, a důvody, které pak uvedl na omluvu této prudkosti, dokazují, že od pana Vévody už není co doufat; tím spíš, že ho upevnila důvěrná sdělení vévody z Orléans, zvláště o jeho rozhovoru s hrabětem z Toulouse, bez kteréhožto sdělení se regent mohl tak dobře obejít, a ještě víc bez toho, aby mu dal pocítit celý dojem, který v něm ten rozhovor zanechal. V tomto přesvědčení jsem přestal usilovat o nemožné, a protože jsem byl sám v sobě spokojen svědectvím svého svědomí za všechno to tak vážné úsilí, které jsem vynaložil, abych ho od jeho záměru proti vévodovi du Maine odvrátil nebo ho obešel, považoval jsem za dovolené využít aspoň pro nás toho, čemu jsem pro dobro státu nemohl zabránit.

Řekl jsem tedy panu Vévodovi, že když jsem mu řekl a vylíčil všechno, co soudím o nebezpečí samém i o obtížích této velké záležitosti, zneužíval bych marně jeho času, kdybych mu znovu opakoval tytéž věci, neboť už nemám nic nového, co bych mu uvedl; že s bolestí vidím, že ačkoli cítí nekonečné potíže jak věci samé, tak jejího technického provedení, je rozhodnut; že když je tomu tak, vášnivě si přeji její úspěch, protože nápravy není, ale že dřív než od něho odejdu, ho snažně prosím, aby se se mnou laskavě vyjádřil o snížení levobočků na jejich pairské postavení.

Odpověděl mi, že rád souhlasí, aby jiné postavení neměli, a že dobře vím, že to byl jeden ze tří návrhů ediktů, které navrhl a předal vévodovi z Orléans. „Dobře rozumím," odvětil jsem mu, „ale jedna věc je nechat něco udělat a druhá věc je to chtít. Snažně Vás prosím, abyste nezapomínal, že prostřední postavení, které Vám nasadili do hlavy v době Vašeho sporu s levobočky, jim vyneslo postavení princů krve, které mají dosud jako při smrti krále, a k tomu to, že zůstali v celé té velikosti, které se dnes s takovým důvodem obáváte a v níž je chcete zasáhnout až do morku, totiž výchovou. Byl jste zrazován od začátku té záležitosti až do konce. Nepadejte znovu do pastí, které Vám nastražili lidé placení panem a paní du Maine, o nichž jste se s důvodem domníval, že jsou Vám velmi oddáni." – „Však já Vám řeknu kdo," přerušil mě pan Vévoda, „je to Lassay, který nás stále klamal." – „Když už ho jmenujete, pane," řekl jsem mu, „jmenujte je oba, otce i syna,[8] a to si všichni dobře všimli, kromě Vás. Je to už něco, že jim už nesedáte na lep. Nuže, opakuji Vám, základní chybou, která levobočky zachránila, bylo, že jste nás nechtěl mít za sebou ani nás chránit. V takovém případě by byli sníženi na své pairské postavení. Tím by přišli o místo v regentské radě, aniž by je bylo třeba z ní vyhánět, přišli by o možnost vnucovat světu úctu, na kterou byli zvyklí, přišli by o výchovu, neboť z jaké cti by mohl maršál z Villeroy zůstat podřízen panu du Maine? Když byl Váš spor rozsouzen, mluvil jsem o tom důrazně s panem z Villeroy a zeptal se ho, jak může zůstat pod mužem, který už není princem krve způsobilým nastoupit na trůn. Byl z toho v takových rozpacích, že se mi zdál otřesen. Co by teprve bylo, kdyby levobočci

8. **Vysvětlivka:** Armand de Madaillan, markýz z Lassay, a jeho syn Léon, hrabě z Lassay, důvěrník paní Vévodkyně.

udělali ten skok dolů a my bychom byli ve cti, a tím i v síle, abychom maršála z Villeroy přiměli zpívat, i kdyby nechtěl? Jak snadné by pak bylo pro vévodu z Orléans uspokojit svůj zájem tím, že by pana du Maine od krále odstranil! Jak snadné by bylo ho k tomu dohnat a v jakých rozpacích by byl dokonce sám vévoda du Maine, kdyby měl zůstat bez poct a služby prince krve a se všemi těmi urážkami ze změny a pádu postavení, k nimž by mu u krále byly příležitosti ustavičně!" – „To všechno je pravda," řekl mi pan Vévoda, „a také vidíte, že se snížením, které chcete, souhlasím, a dokonce je navrhuji." – „Ale, pane," pokračoval jsem, „to nestačí. Dovolíte, abych k Vám mluvil otevřeně? Buďte jist, že tou představou prostředního postavení v době svého sporu jste si odcizil všechny vévody, myslím všechny, v kterých je kus krve. Nemluvím o ubožácích, jako je nějaký vévoda z Estrées, nějaký pan Mazarin, nějaký pan z Aumontu, ale o všech, kdo mají sebeúctu a drží se, a mezi nimi o vévodech, kteří byli nejvíc oddáni paláci Condé starým pomazáním z otce na syna z dob občanských válek. Nedáváme se vidět, protože jsme na tom stokrát hůř než za minulé tyranie, ale proto si nejsme o nic méně vědomi své ceny a nedržíme spolu o nic méně, jak jste mohl pozorovat při všech příležitostech. Jste velmi vysoko, pane, svým rodem prince krve i postavením, v němž se nalézáte; ale věřte mi, a nemyslete si proto, že bychom se k Vám chtěli příliš přiblížit: ať jste sebevýš, nemůže Vám být lhostejné, zda jsou všichni rozumní a citliví vévodové a pairové Vaši, nebo nejsou, a tady máte příležitost si je zavázat. Nepromarněte ji a napravte tím vůči nim minulost, neboť nebudu před Vámi tajit, že jim vévoda z Orléans, když na něho dolehli, nedal zůstat v nevědomosti o tom, že nebýt Vašeho odporu, byla by jejich žádost rozsouzena spolu s Vaší a levobočci by byli sníženi na pouhé pairské postavení; a celá nenávist za to padla na Vás."

Pan Vévoda chvíli neodpovídal, pak mi řekl, že by si velmi přál, abych viděl ty tři návrhy ediktů, které předal vévodovi z Orléans; že ten, jemuž je dal vypracovat, je mi velmi dobře znám a velmi si přeje, abych mu co nejdřív věnoval hodinu u sebe doma; že je to Millain, kterého jsem dobře znal jako sekretáře kancléře Pontchartraina, kdo je vypracoval; že je to velmi schopný a velmi poctivý člověk; že mu velmi důvěřuje a že s ním mohu mluvit se vší důvěrou.

Chopil jsem se této nabídky s vnitřní dychtivostí, kterou jsem zakryl zdvořilostí a vstřícností. Millain byl velmi čestný muž, muž zásad a rozumu, a svými zásluhami vysoko převyšoval své postavení. Pozornosti, které jsem mu prokazoval u kancléře Pontchartraina, založené na úctě, kterou k němu kancléř choval, a později na tom, co jsem o něm poznal sám, si ho ke mně připoutaly. Když kancléř odešel na odpočinek, chtěl se dál starat o jeho záležitosti, a jen pod podmínkou, že s tím nepřestane, ustoupil naléhání kancléře Voysina, který ho chtěl mít u sebe, a později přešel k panu Vévodovi. Se mnou zůstal stále v týchž vztazích, ačkoli příležitosti vidět se byly od odchodu jeho prvního pána na odpočinek velmi vzácné; toho jsem často navštěvoval, ale už jsem Millaina u něho nepotkával. Zdál se mi jako

stvořený k tomu, abych ho postavil mezi pana Vévodu a sebe a posloužil si jím u něho. Dohodli jsme se tedy, že ke mně druhý den ráno přijde s těmi třemi návrhy, a tato rychlost, jak se mi zdálo, pana Vévodu potěšila.

Po řečech o tom, které jsem nechal plynout, abych panu Vévodovi nechal rozžvýkat, co jsem mu právě důrazně řekl, a abych vložil přestávku před tím, co jsem zamýšlel dodat, jsem usoudil, že ho musím přitlačit. Řekl jsem mu tedy, že ho snažně prosím, aby za nedostatek úcty nepokládal, nýbrž za důvěru, kterou ta záležitost vyžaduje a kterou mi důvěra, jíž mě v tom všem poctil, dává právo k němu chovat, přirozené přiznání, které mu učiním; a zapřísahám ho, aby z něho na jedné straně netěžil a na druhé straně je nebral ve zlém: že když jsem viděl, jak pevně chce výchovu, tušil jsem už, že se nepodaří ho od ní odvrátit, a v té obavě jsem pro všechny případy ještě dnes ráno chtěl regenta důkladně vyzkoumat ohledně snížení levobočků na jejich pouhé pairské postavení; že mi regent, když jsem na něho naléhal, dal najevo, že to bude záviset na tom, co bude chtít on, pan Vévoda; a když jsem ho přitlačil víc, řekl mi, že o jeho vůli pochybuje, protože má opačnou zkušenost; že když jsem na něho postupně naléhal, vymohl jsem z něho přiznání, že kdyby o to pan Vévoda formálně požádal, Jeho Královská Výsost to pokládá za spravedlivé a užitečné a nebude dělat žádné potíže. Pak, aniž jsem panu Vévodovi dal čas přemýšlet, pokračoval jsem jedním dechem tónem touhy a úcty: „Vidíte tedy, pane, že náš osud je ve Vašich rukou; opustíte nás ještě jednou, a nebudou se Vám velmoži království, kteří jimi zůstanou, ať se dělá cokoli, a z nichž mnozí mají velké postavení, zdát hodni toho, abyste je přijal za své? Řeknu Vám víc, pane: jejich zájem je tu tak velký, že bych pokládal za velmi důležité, aby se o tak žádané spravedlnosti, pokud se jim jí dostane, dozvěděli, až budou vcházet do zasedání. V té chvíli už nehrozí nebezpečí pro tajemství, i kdyby byli schopni je porušit proti sobě samým, neboť nemohou opustit svá místa, a byl by to jistý prostředek, jak obrátit ve Váš prospěch všechno, čeho se máte důvod obávat z nenávisti za to, co se stalo, a z pomsty za čepici, a to i proti regentovi samému. Až budou blízko toho, aby jen Vaší pomocí dosáhli od spravedlnosti Jeho Královské Výsosti toho, co jim nejživěji leží na srdci, počítejte s tím, že celá lavice pairů bude Vaše, půjde-li o to promluvit; a věřte, že na *lit de justice* je mít tuto část nanejvýš důležité a že velmi imponuje všem ostatním přítomným."

Když jsem to dořekl, změnil jsem tón a pokračoval jsem jedním dechem s vroucností a důrazem: „Ostatně, pane, Vás nemohu klamat; tohle všechno vidíte a cítíte stejně jako já. Ale vžijte se do našeho postavení: co byste cítil k tomu, kdo by Vás vytáhl z potupy, nebo kdo by Vás v ní nechal? Netajím Vám, že jsem příliš zavázán svým druhům i sobě samému, než abych je důkladně neuvědomil o tom, co se odehraje, a aby se ode mne nedozvěděli, že z Vaší ruky obdrží buď navrácení své cti, nebo svou potupu. A já, pane, který mám tu čest s Vámi mluvit, mi dovolte použít Vašich vlastních slov o vévodovi z Orléans, ačkoli je od nás k Vám mnohem

dál než od Vás k němu. Opustíte-li nás, cítím v sobě zášť proti Vám, které nebudu pánem, která potrvá, dokud budu živ já a má hodnost, která přejde na všechny, kdo jsou jí oděni, která nás od Vás navždy vzdálí a která, sklánějíc se jen k vnější úctě, jež Vám nemůže být odepřena, mě jako prvního, a se mnou všechny ostatní, odvrátí od nejmenších věcí ve Vaší službě. Jestliže nám naopak vrátíte čest a levobočky uvedete do pořádku, jsem já víc než všichni, a se mnou všichni, Váš, pane, navždy a bez míry, protože Vás pokládám za naprosto neschopného chtít cokoli podniknout proti státu, králi a regentovi; a přivedu Vám do paláce Condé všechny francouzské pairy, aby Vám zasvětili svou službu, službu svých lidí a veškerou svou moc ve svých úřadech a guvernérstvích. Zvažte, pane, zvažte jedno proti druhému, zvažte dobře, co Vás to bude stát, počítejte pevně se spolehlivostí všeho, co Vám říkám, v jednom i v druhém případě, a pak volte." Po této tak vášnivě nabídnuté volbě jsem náhle zmlkl a velmi mě mrzelo, že tma brání panu Vévodovi dobře rozeznat oheň mých očí a že mne samého ze stejného důvodu připravuje o všechny jemnosti poznání, které jsem mohl při jeho odpovědi vyčíst z jeho tváře a z jeho držení těla.

Odpověděl mi okamžitě, a toto jsou jeho vlastní slova: „Pane, vždycky jsem ctil Vaši hodnost a většinu těch, kdo jsou jí oděni. Velmi dobře cítím, jaký je pro mne rozdíl, zda je mám za přátele, nebo za lhostejné, nebo ještě hůř, za nepřátele. Už jsem Vám přiznal, že jsem se vůči Vám, pánové, dopustil chyby a že ji chci napravit; cítím také, že je spravedlivé, aby mezi námi a Vámi nic nebylo. Ale mluví s Vámi vévoda z Orléans opravdu upřímně, když Vám slibuje snížení levobočků na jejich pairské postavení, jestliže o ně požádám? Nechtějte mě totiž obtěžkat nespravedlností, která by nebyla moje." – „Pane," odpověděl jsem mu, „to je moje věc; Vaše věc je jasně volit. Chcete nás za tuto cenu, nebo se Vám zdá příliš drahá?" – „Já, pane," přerušil mě živě, „z celého srdce; ale když udělám, co budu moci, budu Vás mít, nebo budu záviset na úspěchu?" I já jsem ho prudce přerušil: „Žádné takové rozlišování, prosím. Úspěch je ve Vašich rukou; jde jen o to, žádat snížení postavení týmž tónem a s toutéž silou, s jakou žádáte výchovu; neoddělujte je, trvejte na obojím stejně; cítíte důvody, samy o sobě dobré a pravdivé; stejně tak musíte cítit důvody, které se týkají Vás osobně. Když se do toho pustíte tímto způsobem, ručím Vám za to já. Vévoda z Orléans, když Vám povolí to nejtěžší, Vám nemůže odepřít to nejjednodušší a nejsnazší: spravedlivé rozhodnutí probíhajícího sporu, za spravedlivé uznané jím i Vámi." – „Nuže, pane," odvětil pan Vévoda, „dávám Vám na to své slovo; udělám to do zítřka stejně jako ve věci výchovy; ale slibte mi také, že uděláte, co budete moci." – „Pomalu, pane," odvětil jsem; „za toto slovo máte moje slovo, a troufám si říct, že i slovo všech vévodů, že budeme Vaši bez míry, s výjimkou krále, státu a regenta, kteří jsou jedno a totéž a proti nimž nikdy nic nebudete chtít. Ale ohledně pana du Maine Vám mohu slíbit jen to, co jsem už udělal: předložit vévodovi z Orléans důvody pro i proti, a rozhodne-li se pro to, co si přejete, vložit se do toho až po krk,

aby se to podařilo.“ Na to následovala ujištění, objetí a návrat k prostředkům proti technickým nesnázím.

Řekl jsem mu, že podle mého mínění je třeba oba bratry oddělit a že pro dobro státu by nás to mělo stát postavení hraběte z Toulouse, jaké má. Pan Vévoda se mě udiveně zeptal, jak to myslím. „Takto,“ řekl jsem. „Nemohu se zbavit myšlenky, že hrabě z Toulouse v této příležitosti vsadí všechno na jednu kartu ze všech důvodů, které jsem Vám uvedl, ani toho, že jeho připojení, jak osobní, tak prostřednictvím jeho úřadů, dodá jejich straně velkou váhu. Odstraňme tedy tento útes vlastní obětí, která pro Vás obětí není, a místo této váhy, dané vévodovi du Maine, ho jí zavalme. Získejme svět na svou stranu a snažme se vrhnout mezi oba bratry rozkol, z něhož se už nikdy nevzpamatují.“ – „Z celého srdce,“ zvolal pan Vévoda; „vidíte, jak mám hraběte z Toulouse rád, a jakmile to budete chtít, z celého srdce přispěji k tomu, aby zůstal, jak je. Ale budeme tím o něco dál?“ – „Ano, pane,“ řekl jsem mu; „vyslechněte mě až do konce a pak uvidíte, co o tom budete soudit. Chtěl bych jedním a týmž aktem provést snížení levobočků na postavení jejich pairství a jiným aktem, v témže okamžiku, vrátit samotnému hraběti z Toulouse, a jen pro jeho osobu, celé postavení, které dnes požívá; v prvním nevynechat nic z toho, co ho může učinit silnějším; do druhého vložit všechno, co může mít výjimka nejlichotivějšího, a zároveň nejvýlučněji osobního a co nejvíc potvrzujícího pravidlo prvního aktu. Tím žádný návrat k postavení samému; děti vyloučeny, jestliže se ožení a bude je mít; tím čest bez příkladu prokázaná osobě mladšího bratra, která dopadne jako olovo v podobě potupy na staršího, která se pro něho stane trvalou urážkou, pro něho i pro jeho děti kvůli němu, která jeho ženu přivede proti švagrovi do zuřivosti, z níž se nikdy nevzpamatuje, a která tohoto švagra postaví do velmi nesnadného postavení, jehož můžeme jen využít, ať udělá cokoli; neboť, pane, sledujte mě, prosím: co bude s tímto hrabětem z Toulouse, tak přímým, tak poctivým, tak moudrým, tak váženým, v případě tak neslýchaném, na nějž se nemohl připravit? Bude mít jen dvě možnosti, a bude se muset rozhodnout okamžitě: odmítnout, nebo přijmout. Odmítnout – víc než čtyřikrát si rozmyslí obětovat všechno, čím je, a tak skvělé vyznamenání bratrovi, kterého nikdy neměl rád ani si ho nevážil, který se proti jeho radě vystavil tomu všemu bezuzdným vzletem ctižádosti, jejž on veřejně i soukromě odsuzoval; a zasvětit se tak rozmarům, bláznovstvím a zuřivosti švagrové, kterou si hnusí jako bláznivou, zuřivou a posedlou ženu, jež jeho bratra dohnala k podnikům, jejichž výsledek tu vidíme; vystavit se nebezpečí, že od pouhého nevděku přejde k otevřené vzpouře. Připoután k osudu svého bratra, vedeného a řízeného jeho ženou, nebo přinejmenším s nimi rozkmotřen, nebude-li sledovat jejich osud a všechny jejich podniky, a pohřben po zbytek života ještě málo pokročilého v nečinném a dobrovolném ústraní, které se nebude lišit od vyhnanství, jehož samota mu bude den ze dne tíživější a které ho bude živit jen nejpalčivější lítostí nad tím, co pro nic opustil – myslíte, že ho tato

představa, rozvětvená a strašlivá v jedné i ve druhé ze svých dvou větví, nevyleká a že se jeho přirozená netečnost, jeho poctivost a jeho čest dají snadno strhnout k tomu, aby tuto možnost zvolil? Jestliže se do ní vrhne, nemusíme se už obávat, že se za něho veřejnost postaví, když se deklarace odvolá a naloží se s ním ohledně postavení jako s jeho bratrem. Pak si to zasloužil, protože to chtěl, když pohrdl milostí bez příkladu, milostí založenou výhradně na úctě, kterou jeho chování pak veřejně popře; pak nebude o nic víc nebezpečný než jeho bratr a nedodá mu osobně žádnou váhu. Vláda bude v tomto ohledu plně ospravedlněna a přátelé hraběte z Toulouse ho budou první kárat, protože si to zaslouží, a z mrzutosti, že se pro hloupost jeho volby vidí zbaveni jeho podpory. Nebezpečí, jemuž se předešlo, se tím jen zřetelněji ukáže, protože se pak uvidí, že síla a ráznost kliky se ukázaly mocnější než neslýchaný lesk a nejvyšší a nejnovější povinnosti vděčnosti, a to u muže, jehož samotná vážnost byla tak mocná. Tato vážnost padne, a spolu s ní nabídnuté vyznamenání zazáří umírněností a moudrostí a získá plnou volnost obrátit se proti následkům vášně tak nebezpečné u levobočků bez míry povýšených a bez míry šetřených. Jestliže hrabě z Toulouse přijme, není se ho třeba ničeho obávat, přinejmenším bude-li se dávat pozor na jeho chování. Touto volbou je od té chvíle mimo možnost jednat pro svého bratra proti vládě, aniž by se zneuctil, což nikdy neudělá; celá jeho váha už nebude spojena s bratrem, ale dopadne jako olovo na něho. Tento bratr, a ještě víc paní du Maine, zdrcení bolestí a vztekem z té váhy, která je rozdrtí, z toho rozdělení, které jim odejme tolik síly, z toho vyznamenání tak urážlivého pro ně a tak tíživého pro jejich děti, obrátí část své tajné zuřivosti proti hraběti z Toulouse, s nímž už napříště nikdy nebudou moci mít ani spojení, ani důvěru. Všichni, kdo jsou s hrabětem z Toulouse osobně spojeni, nadšeni, že ho vidí tak slavně vyváznout, se budou smát výbuchům vévodkyně du Maine a zoufalství jejího manžela. Touto cestou se není třeba ničeho obávat ani od napůl vzbouřené Bretaně, ani od toho mála námořnictva, ani od veřejnosti zamilované do ctnosti hraběte z Toulouse, protože tato ctnost ztratí sílu, jestliže odmítne, a jestliže přijme, bude odměněna nad míru; a k tomu si už nebude třeba nic vyčítat, ať zvolí cokoli, že jsme ho dohnali ke vzpouře a uvrhli do neštěstí. Čím dál to půjde, tím víc poroste zahořklost mezi bratry a mezi jejich domy; tím víc se hraběti z Toulouse pan a paní du Maine dočista zprotiví a tím víc si bude v duchu blahořečit rozdíl mezi svým a jejich postavením, tím víc mu ho jeho přátelé a hlavní služebníci budou dávat pocítit a budou se snažit zabránit, aby se nechytil do sítí, které mu z té strany budou nastraženy. Celý svět, který jednoho miluje a váží si ho a druhými pohrdá a nenávidí je, bude tleskat, jedni z náklonnosti, druzí ze spravedlnosti, umírněnosti tohoto rozlišení, které se stane jablkem sváru mezi oběma bratry a dodá jistotu proti nim. To je, pane, co vymýšlím na účet svého postavení pro dobro státu a pro záchranu muže, jehož prostá zásluha mě získala; co o tom soudíte?“ – „Nic lepšího,“ řekl mi pan Vévoda, „mé přátelství v tom najde, co hledá; a hrabě z Toulouse bude

opravdu ve velkých rozpacích. Jestliže odmítne, přivolá na sebe všechno a dostane jen to, co si zaslouží, o čemž bude veřejnost soudcem i svědkem; jestliže přijme, a teď, když jsem slyšel všechno, tomu věřím, dosáhneme svého cíle; ale přiznávám, že zprvu jsem myslel, že nepřijme." – „Ale, pane," pokračoval jsem, „byl by blázen, kdyby odmítl, a má kolem sebe lidi, kteří by na tom za svou osobu příliš ztratili a kteří neopomenou nic, aby přijal. Ať udělá cokoli, jeho osud bude v jeho rukou. To nás musí uspokojit, pokud jde o srdce; ale pokud jde o rozum, jste uspokojen, a nacházíte v tom nějakou potíž nebo něco jiného, co by bylo třeba udělat?" – „Ne, pane," řekl mi, „a jsem tímto výhledem nadšen; řeknu Millainovi, aby pracoval na návrhu deklarace pro tento účel." – „A já, pane, to s ním zítra ráno proberu; ale chci jednu sepsat také, aby se mohlo říct, že pro dobro státu ji pairové sami vypracovali proti sobě samým."

Pochválil tuto tak neobvyklou nezištnost a různé důvody a výhledy tohoto návrhu vyznamenání hraběte z Toulouse, načež mě vrátil k technickým potížím, které jsem sám vznesl. Řekl jsem mu, že je třeba o nich dobře přemýšlet, předložit je vévodovi z Orléans a zvláště vyzkoumat, co lze čekat od jeho pevnosti, která bude ustavičně a především ve hře při celém tomto velkém provedení; že teď, když mi dává své slovo v tom, co se týká našeho postavení, se nebojím zavázat mu slovo všech pairů, že na *lit de justice* budou stát při něm; že mezi nimi vévoda z Villeroy, na rozkaz svého otce maršála, který mu dal, jak vím, a maršál z Villars, hlavní stoupenci vévody du Maine, podepsali žádost, kterou jsme v plném sboru předložili králi a regentovi proti levobočkům, což pro ně bylo v této příležitosti strašlivou překážkou; že pairové na jeho straně strhnou na *lit de justice* téměř všechny ostatní; že pochybuji, že by se ostatní francouzští maršálové, zbavení těchto dvou, odvážili tam dělat hluk; ale že dvě velké nesnáze spočívají v tom, zda deklarace nebo edikty o levobočcích regentské radě sdělit, nebo zamlčet, a v tom, vědět, co dělat jak v radě, tak na *lit de justice*, kdyby tam levobočci byli.

Když jsme to důkladně probrali, usoudili jsme, že můžeme od ubohosti pánů z regentské rady dost doufat, abychom dali přednost tomu nevystavovat v ní v sázku nic, co se bude týkat levobočků, budou-li v radě přítomni, a oznámit to až na *lit de justice*; a že tam, budou-li levobočci přítomni, bude na regentovi, aby prokázal pevnost.

Při loučení jsem si ještě vzal od pana Vévody výslovné slovo, že snížení levobočků na postavení jejich pairství učiní u regenta svou vlastní záležitostí, stejně jako výchovu samu, a znovu jsem ho zapřísahal jako Francouze a jako prince krve, aby příští noc a dopoledne strávil rozjímáním o tak velkých věcech a aby dal přednost dobru státu před tím, co se týká jeho osoby. Slíbil mi to, řekl mi ještě tisíc laskavostí a požádal mě o hodinu pro Millaina, kterou jsem mu určil na druhý den ráno mezi osmou a devátou. Prosil mě, abych dopoledne navštívil regenta, a ačkoli jsem mu opakoval, že to bude bez obhajování jeho věci, ale s vylíčením nebezpečí pro i

proti, přesto mi ještě prokázal čest, že mě objal. Bylo už velmi pozdě, a aniž jsem ho doprovodil, ze strachu, abychom na někoho nenarazili, dal jsem se dolní alejí pod terasou u řeky a vrátil se domů s velkou nadějí pro naše postavení, ale s hlavou plnou toho velkého vrhu kostkou, který, jak jsem viděl, se měl už už odvážit.

Kapitola devatenáctá

Millain u mě se svými třemi návrhy ediktů mi potvrzuje slovo pana Vévody o postavení; slibuje, že se vrátí druhý den ráno. — Vzájemná spokojenost. — Podávám regentovi zprávu o svém rozhovoru s panem Vévodou. — Jeho Královská Výsost rozhodnuta svěřit mu výchovu. — Důrazně protestuji proti rozhodnutí sáhnout na vévodu du Maine; ale když je to rozhodnuto, velmi živě žádám snížení levobočků na jejich pairské postavení. — Regentovy vytáčky. — Vyženu ho ze všech jeho úkrytů. — Navrhuji regentovi obnovení postavení hraběte z Toulouse, s nímž souhlasí. — Výčitky z mé strany. — Předkládám regentovi technické potíže a probírám je s ním. — Nabádám ho k pevnosti. — Zpráva o málo pravděpodobném plánu ukončit regentství, kterou sděluji regentovi. — Pan Vévoda ke mně přichází říci, že požádal regenta o snížení levobočků na jejich pairské postavení, a vyjasnit si za regenta zprávu, kterou jsem mu dal. — Vysvětluji u sebe vévodovi z La Force, jak to s levobočky vůči nám vypadá, a prosím ho, aby sepsal deklaraci ve prospěch hraběte z Toulouse. — Strach parlamentu. — Jeho podlézání Lawovi. — Nestoudná hanebnost vévody z Aumontu. — Strach a podlézavost maršála z Villeroy. — Porada u mě s Fagonem a abbém Duboisem o všech potížích a jejich nápravě. — Fagon mi moudře radí odložit na sobotu zatčení členů parlamentu, kteří měli být zatčeni v pátek. — Vévoda z La Force a Millain u mě s deklarací ve prospěch hraběte z Toulouse. — Millain mi jménem pana Vévody, pověřeného regentem, vyřizuje, abych byl večer v osm hodin u regenta, abychom s ním a s panem Vévodou jako třetím všechno shrnuli, a abych přivedl Millaina. — Mluvím s Millainem s krajní důrazností o snížení levobočků na jejich pairské postavení a ukládám mu, aby to slovo od slova vyřídil panu Vévodovi. — Nepříjemnost u tajných dveří vévody z Orléans. — Získám jeho souhlas s krátkým odkladem zatčení několika členů parlamentu. — Rozprava mezi regentem a mnou o několika potížích při provedení druhého dne. — Přichází pan Vévoda jako třetí. — Beru oba za svědky svého názoru a svého počínání v celé této záležitosti. — Nabádám je k jednotě a vzájemné důvěře. — Mluvím s nimi o snížení levobočků na jejich pairské postavení důrazně a jako o věci, o níž už nemohu pochybovat, když mám slovo obou. — Připomínají mi, abych nezapomněl večer přijít na schůzku s nimi oběma. — Pan Vévoda mi po Millainovi posílá jistotu o snížení levobočků na jejich pairské postavení, a já pana Vévodu vybízím, aby se v ní utvrzoval stále víc. — Porada u mě s vévodou z La Force, Fagonem a abbém Duboisem. — Všechno předvídáno a napraveno, nakolik to šlo. — Večerní porada mezi vévodou z Orléans, panem Vévodou a mnou o samotě, při níž s námi byl zčásti sám Millain a kde se vše na druhý den shrne a přijmou se poslední rozhodnutí. — Zděsím se, když

najdu regenta v posteli s horečkou. — Řešení pro případ, že by parlament umíněně odmítal hlasovat. — Pairové Francie z práva a korunní hodnostáři z milosti a zvyku mají jako jediní rozhodující hlas na lit de justice a ve státních věcech, soudci nanejvýš hlas poradní, s výjimkou kancléře nebo strážce pečetí. — S dovolením Jeho Královské Výsosti svěřuji tak blízké události vévodovi z Chaulnes. — Contades velmi vhod připomene pluk švýcarské gardy. — Strach vévody du Maine, že ho tento pluk zatkne. — V šest hodin ráno se oznamuje lit de justice těm, kdo se ho mají zúčastnit. — Parlament odpovídá, že uposlechne. — Diskrétnost mého parlamentního oděvu. — Dávám hraběti z Toulouse vzkázat, ať je rozumný a že mu nezkřiví ani vlásek. — Valincourt; kdo to byl.

Druhý den, ve středu 24. srpna, vešel ke mně Millain[1] přesně v určenou hodinu se třemi návrhy, které sepsal. Vyřídil mi tisíc poklon od pana Vévody a řekl mi, jakou má radost, že ho ví nyní přesvědčeného o léčce prostředního postavení, kterou se mu marně snažil ukázat v době procesu princů krve s levobočky. Když jsme se pustili do věci s řečmi lidí, kteří se znají odedávna a kteří jsou z různých důvodů rádi, že se zase sešli při jednání, vyprávěl mi, že ho pan Vévoda téhož rána dal zavolat, shrnul mu naše rozhovory a přiznal se mu, že celou noc oka nezamhouřil v úzkosti, v níž se nacházel; že je však přesto rozhodnut z důvodů, které mi řekl; že mi dodrží slovo i v otázce našeho postavení; a že mi on, Millain, nese návrhy ediktů, které mi vždycky toužil moci ukázat. Přečetli jsme je: nejprve ten, který se týkal jen změny vrchního dozoru nad výchovou krále; potom ten o prostředním postavení; konečně ten o snížení levobočků na postavení jejich pairií, který rušil všechno, co bylo opačně učiněno v jejich prospěch. Druhý jsem vyslechl nerad; a zastavil jsem se jen u prvního a posledního, které byly dokonale sepsány, zvláště ten poslední, podle mého soudu, a takový, jaký se pak objevil. Řekl jsem Millainovi, že je třeba pracovat na tom, který měl vrátit postavení hraběti z Toulouse, aniž tím bude dotčen ten, který jsem chtěl sepsat také já; a že vrátí-li se druhý den ve stejnou hodinu, ukážeme si navzájem svou práci, abychom se shodli na jednom z obou nebo na třetím, sestaveném z jednoho i druhého. Uložil jsem mu, aby pana Vévodu dobře udržoval v nezbytné pevnosti ve všem, co se týkalo nás, a vštěpoval mu, co z toho plyne; a po dosti dlouhé poradě jsme se rozešli.

Hned potom jsem šel do Palais-Royal zadními dveřmi, kde mě očekávali, abych podal regentovi zprávu o svém rozhovoru s panem Vévodou. Zavřel dveře svého velkého kabinetu a procházeli jsme se po velké galerii. Hned během prvních sedmi či osmi minut jsem zpozoroval, že je rozhodnut svěřit výchovu panu Vévodovi a že jsem den předtím v Tuileriích neměl nepravdu, když jsem ho podezíral, že se tomuto princi příliš otevřel a příliš se mu poddal, jak jsem to s ním v té zahradě

1. **Vysvětlivka:** Millain, dříve sekretář kancléře Pontchartraina, nyní ve službách pana Vévody; sepsal pro něho návrhy ediktů (viz předchozí kapitolu).

dobře poznal. Mé námitky byly marné. Objasnění ohledně pana hraběte z Charolais a přiznání hraběte z Toulouse o jeho bratrovi na něho zapůsobily, a lítost nad tím, že otálel, spolu s důvody a naléháním pana Vévody v nynější tak kritické situaci tento dojem prohloubily. Přesto jsem Jeho Královské Výsosti nepřestal předkládat zjevné nebezpečí, jež hrozí, zaútočí-li na vévodu du Maine napůl, nesnáze, které by v sobě samém našel, kdyby ho měl oloupit, i nesnáz s tím, jak přivolat pana hraběte z Charolais z ciziny nějakým velkým guvernérstvím, nenajde-li je u vévody du Maine. Regent mi to všechno uznal, a protože toužil vzít výchovu tomu druhému, zdálo se mu jeho oloupení snadné, neboť na ně hleděl jen jako na věc vzdálenou a nechtěl ani slyšet o tom, že by se vše udělalo najednou, třebaže se to nedalo vůbec srovnávat; a v tom oloupení nacházel možnost dostát slovu danému hraběti z Charolais.

Viděl jsem, že na těch myšlenkách tak pevně trvá, že jsem pokládal za zbytečné se dále přít. Spokojil jsem se s tím, že jsem ho prosil, aby pamatoval, že to, co proti vévodovi du Maine zamýšlí, je proti mému mínění, a vyzval jsem ho, aby nezapomínal, že jsem proti svému nejdražšímu zájmu a své nejmilejší pomstě ze všech sil bojoval proti němu i proti panu Vévodovi ve prospěch vévody du Maine, protože jsem pokládal za nebezpečné pro klid státu zaútočit na něho i na parlament zároveň.

Potom jsem mu navrhl snížení levobočků na postavení jejich pairií a dobře jsem se vystříhal dát mu byť jen zahlédnout, na čem jsem se v tom ohledu dohodl s panem Vévodou. Měl jsem silnou pozici díky důkazům své nezištnosti v této věci, které jsem už pět dní neustále podával, a díky zjevnému důvodu, že vévoda du Maine, vyhnaný z blízkosti krále a podle nynějšího záměru blízký tomu, aby byl zbaven všech svých úřadů a statků, se hodil už jen k tomu, aby byl o to víc oslaben. Přidal jsem k tomu starý a hmatatelný důvod, že toto snížení postavení o něco víc nebo méně neučiní vévodu du Maine ani rozhořčenějším, ani méně nesmiřitelným, a dále spravedlnost a snadnost toho kroku, který spočíval jen v tom, rozhodnout probíhající a už připravený proces.

Regent mi přisvědčil ve všem, kromě tohoto posledního bodu; chtěl mi tvrdit, že proces sice opravdu existuje díky tomu, že jsme v době procesu princů krve s levobočky podali králi a jemu naši žádost podepsanou jako sbor; ale popíral mi náležité formy. Odpověď byla snadná: před králem žádné formy, naše žádost přijata, neboť ji král i on převzali a on sám ji dal levobočkům na vědomí; že jiné formy nebyly ani v dlouhém a proslulém procesu, který pairové vedli a vyhráli roku 1664 před králem proti prezidentům parlamentu (*à mortier*) a prvnímu prezidentovi pařížského parlamentu o přednostní hlasování při *lits de justice*.[2] To vévodovi z Orléans zavřelo ústa, ale uchýlil se k námitce, že levobočci neodpověděli. Odvětil

2. **Vysvětlivka:** Spor pairů s prezidenty parlamentu o to, kdo má při *lit de justice* hlasovat dříve; Ludvík XIV. jej roku 1664 rozhodl ve prospěch pairů.

jsem, že na to měli všechen čas, a kdyby se takový důvod připustil, stačilo by tomu, kdo vede před králem špatný proces, aby nikdy neodpověděl, neboť tu nejsou žádné formality, které by ho k tomu přiměly, a tak by se konce nikdy nedočkal. Po několika drobných sporech se vzdal a otevřel mi cestu, abych mu předložil, abych neřekl vytkl, jeho špatné skutky vůči nám v záležitosti čepice a v tolika jiných věcech. Jako poslední okop mi uvedl šlechtu, kterou nechce pobouřit. Namítl jsem mu s rozhořčením, které jsem nedokázal ovládnout, že ji pobouřil on sám a že s ní potom měl velké nesnáze; že šlechta nemá co pohledávat a nemá žádný zájem na tom, zda vévoda du Maine má přednost před námi, či my před ním; že všechny zákony a příklady jsou na naší straně a že proti nám může stát jen jeho, regentova, zatvrzelost vůči nám, jež jde až proti jeho vlastnímu zájmu. Nakonec jsem ho přivedl k tomu, že mi přiznal, že to, oč ho žádám, je spíše dobré než špatné, že šlechta nemá ani zájem, ani právo se do toho míchat a že je také pravda, že naše žádost je spravedlivá; ale namítl mi pana Vévodu, a právě tam jsem ho očekával. Nechal jsem ho o tom mluvit a jakoby nabrat dech v úzkých, do nichž jsem zahnal jeho nevýslovnou falešnost, a odporoval jsem mu jen slabě, abych ho přivedl k tomu, že na tuto překážku spolehne a přizná, že je jediná.

Když jsem ho v tom držel tak, že nemohl uniknout, řekl jsem mu, že pan Vévoda lépe než on cítí, co znamená mít nás všechny za přátele a napravit tím zlo, které nám způsobil; že mu není neznámo, že Jeho Královská Výsost měla v době jeho procesu s levobočky tu laskavost, že na něho svalila všechnu naši nenávist; že si přeje, aby přestala, tím spíše, že nyní cítí klam a chybu prostředního postavení; že ho výslovně požádá o snížení levobočků na postavení podle stáří jejich pairií a že potom uvidíme, kam až Jeho Královská Výsost dožene svou zlou vůli vůči nám; že já se mu přiznávám, že se každý den sám sobě divím, jak ho mohu vídat, mluvit s ním a zůstávat mu oddán, ačkoli bych proti komukoli jinému, kdo by s námi zacházel jako on, choval v srdci zuřivost; že je to plod třicetiletého zvyku a přátelství, nad nímž žasnu každý den svého života; ale že nesmí soudit o srdcích druhých podle mého srdce vůči němu, neboť je nezdržují tatáž kouzla, a že velmi potřebuje si je znovu připoutat.

Pak jsem se odmlčel a soustředil jsem se méně na to, abych poslouchal jeho odpověď, než abych mu na tváři zkoumal účinek tak upřímné řeči, která, abych řekl pravdu, mohla být ještě upřímnější. Viděl jsem ho zadumaného a smutného, se skloněnou hlavou, jako člověka zmítaného mezi výčitkami svědomí a svou slabostí, u něhož dokonce sama slabost bojovala na obě strany. Nechtěl jsem na něho naléhat, abych mu dal příležitost pocítit jakési rozhořčení, které by u jiného člověka neslo jiné jméno a o němž jsem soudil, že na něho zapůsobí silněji než další slova a prudkost. Když jsem ho však dosti dlouho viděl stále zamyšleného a mlčenlivého, řekl jsem mu: „Nuže, pane, podříznete nás znovu, a to i proti vůli pana Vévody?“ Dal se do úsměvu a lichotivě odpověděl, že k tomu nemá vůbec chuť; že uvidí, chce-li to pan Vévoda doopravdy, a bude-li tomu tak, že to udělá. „O to nemám

starost," odvětil jsem, „dodržíte-li slovo; neboť uvidíte, co Vám pan Vévoda řekne, ale uděláte to?" – „Ano, jistě," odpověděl, „říkám Vám, že k tomu mám chuť a že bych to byl udělal už minule i bez něho, a udělám to tentokrát, bude-li to chtít." Obával jsem se nějaké vytáčky, ale nechtěl jsem na něho tlačit dál. Odpověděl jsem, že je to to nejmoudřejší a nejvíce v jeho zájmu, co může udělat, a obrátil jsem řeč na hraběte z Toulouse.

Vyložil jsem mu svou myšlenku, svůj plán a své důvody. Všechny je schválil, jednak proto, že byly dobré, a ještě víc proto, že ho to zbavovalo poloviny práce. Potom jsem se dovolával toho, že jsem sám podal návrh, který nás připravoval o polovinu našeho navrácení, a zahanbil jsem ho tím, že potřebuje žádost pana Vévody, aby nám zjednal spravedlnost, kterou sám uznává za spravedlnost a která je v jeho zájmu, zatímco já jsem se z lásky ke státu tak silně postavil proti svému nejdražšímu zájmu ohledně vévody du Maine, a domáhám se ho jen proto, že už státu uškodit nemůže, jakmile pan du Maine přijde o výchovu, a zatímco sám navrhuji zachovat postavení hraběti z Toulouse z téhož ohledu na klid království. Nemohl popřít pravdy tak zjevné, na které jsem nepokládal za nutné dále naléhat, a přešel jsem k praktickým nesnázím, které jsem namítal panu Vévodovi.

Regent o nich neuvažoval ani v nejmenším. Předložil jsem mu je všechny. Shodli jsme se, že může-li při *lit de justice* počítat s pairy, je lepší riskovat a o levobočcích v regentské radě vůbec nemluvit. To mi dalo příležitost, abych ho zlehka upozornil, jak pairy potřebuje a jak by bylo užitečné, kdybych jim při vstupu na zasedání mohl říci, jaká spravedlnost se jim chystá. Uznal to. Potom jsme probrali velkou otázku, totiž jeho pevnost v tom, jak tam snese přítomnost levobočků, a co by mohli oni a jejich stoupenci uplatnit v jejich prospěch. Navrhl jsem mu prostředek, který mi poskytl sám tento princ: že pan Vévoda odejde, aby odešli i levobočci. Regent jej velmi schválil a sliboval o sobě hory doly, stále v naději, že oba bratři na *lit de justice* nepřijdou, aby tam nemuseli plnit poslední rozsudek. Dal jsem mu pocítit, jak je ta naděje lichá, týmiž důvody, jimiž jsem z ní vyvedl pana Vévodu. Ale regent, vždy nakloněný naději, se tím chtěl dál konejšit.

Vybízel jsem ho, aby se připravil dobře nasadit vlastní osobu; vštěpoval jsem mu, že na úspěchu tohoto *lit de justice* závisí celá jeho autorita doma a celá jeho vážnost v cizině. Velmi dobře to cítil a sliboval hory doly; má nedůvěra však zůstávala nesmírná. Prosil jsem ho, aby pamatoval na všechnu slabost, kterou projevil na prvním zasedání, kde byl prohlášen za regenta a kde mu všechno tak přálo, i na nízké a rozpačité řeči, které tam vedl ve prospěch parlamentu a z nichž ten nyní těžil tak velké výhody, že na nich dokonce zakládal nové nároky a uváděl mu ty skutečnosti před králem v plných remonstracích. Připomněl jsem mu dále, do jakého stavu ho na tomto prvním zasedání přivedl drzý spor vévody du Maine o velení vojskům královské vojenské domácnosti, v němž by byl podlehl, kdybych ho nebyl přiměl zasedání přerušit a odložit na odpoledne a kdybych ho mezitím nebyl

přiměl dohodnout se na všem, co bylo třeba říci a udělat. Dodal jsem, že teď, kdy jde vévodovi du Maine o všechno, musí oživit a sebrat všechny své síly, aby odolal člověku, který ho dokázal přivést do úzkých v době, kdy bylo všechno proti němu, a který tu vsadí všechno na jednu kartu, podpírán rozhořčeným a zpracovaným parlamentem a sám si vědom vlastních sil. Regent na všechny tyto úvahy dobře přistoupil, pokusil se omlouvat novostí onoho prvního zasedání pro něho a sliboval o sobě, myslím, víc, než sám doufal.

Potom jsme sestoupili k jinému druhu praktických příprav, totiž ohledně parlamentu, a shodli jsme se, že v tom ohledu během dne učiní všechna opatření se strážcem pečetí. Řekl mi, že abbé Dubois se s ním šel poradit a sepsal spis o všech nesnázích, které by mohly nastat ze strany parlamentu. Dodal, že si přeje, abych se o tom poradil se zasvěcenými, a snažil se mi ukázat naprostou rozhodnost. Nezapomněl se mě velmi pečlivě zeptat, zda jsem zjednal nápravu, pokud jde o výšku horních sedadel. Jen velmi nerad se spokojil se třemi stupni, které měla mít; to je vrtoch, abych užil toho nevalného slova, který jsem u něho nikdy nedokázal rozluštit. Když jsem od něho odcházel, řekl jsem mu ještě slovo o snížení levobočků na postavení jejich pairie. Slíbil mi je, ale má nedůvěra mě přiměla zvýšit hlas a odpovědět mu: „Pane, Vy to neuděláte a budete toho litovat celý život, jako litujete toho, že jste levobočky nesvrhl při smrti krále." Stál už u dveří svého velkého kabinetu, aby je otevřel, a já jsem zamířil do malých kabinetů, abych se vrátil domů k obědu.

Když jsem vstal od stolu, dostal jsem zprávu o klice vévody du Maine a několika členů parlamentu, připravené vypuknout, aby byl král prohlášen zletilým a aby se hned pod Jeho Veličenstvem utvořila rada z jejich důvěrníků a několika členů parlamentu, jejímž předsedou by byl vévoda du Maine. Zdálo se mi to nesmyslné, protože tomu odporovaly všechny zákony, stejně jako zvyklost a zdravý rozum. Ale pletichy všech těch lidí, nechuť k regentovi a pohrdání jeho slabostí, o níž si lidé udělali představu až příliš správnou; plášť obecného blaha, pokud jde o finanční věci; strach vévody du Maine, bezuzdná drzost jeho manželky a její krajní smělost; hrůza maršála z Villeroy; jejich intriky s princem z Cellamare, španělským velvyslancem, a s kardinálem Alberonim, který byl odjakživa spojen s vévodou du Maine prostřednictvím zesnulého vévody z Vendôme, svého pána, a od té doby stále pěstoval tyto styky; velké slovo hraběte z Toulouse k vévodovi z Orléans o jeho bratrovi – to vše se mi zdálo, že může dodat pevnost tomu, co ji ze své podstaty a za běžného běhu věcí mít nemohlo. Napsal jsem o tom regentovi lístek a zůstal jsem celý den doma s vévodou z Humières a s Louvillem, zabarikádován před každým, kdo nebyl zasvěcen.

Mezi čtvrtou a pátou odpoledne mi oznámili, že pan Vévoda právě odešel od mých dveří, kde velmi naléhal, aby ho pustili dovnitř, a že šel k vévodovi z La Force, velmi blízko ode mne. Ráno jsem požádal regenta o svolení svěřit vévodovi z La

Force, co se týkalo levobočků, o čemž až dosud nevěděl ani slovo, protože jsem ho potřeboval k sepsání deklarace ve prospěch hraběte z Toulouse, a pochopil jsem, že pan Vévoda, když mě nemohl vidět, šel s ním hovořit o *lit de justice*. Ihned jsem poslal do paláce La Force vzkázat panu Vévodovi, že jsem nečekal čest jeho návštěvy, a zda by mi neráčil prokázat tu čest a vrátit se. Přišel okamžitě. Byl jsem velmi zvědav, co ho mohlo přivést. Omluvil jsem se mu, že moje dveře byly zavřené, k čemuž mě nutila nynější záležitost, a že jsem ho, netuše, že by mohl přijít, nevyňal jako ostatní zasvěcené a dva nebo tři jiné své důvěrné přátele, pro něž nebyly nikdy zavřené, abych svým lidem zbytečně nedával důvod k přemýšlení. Potom jsem se ho zeptal na novinky.

Řekl mi se zdvořilostí soukromého člověka, že mi přišel podat zprávu o tom, co udělal u Jeho Královské Výsosti, kterou požádal o snížení levobočků na postavení jejich pairií, stejně jako o výchovu, a že v ně doufá; ale že přichází také jako její posel kvůli lístku, který jsem jí odpoledne napsal, a dozvědět se ode mne, co jsem se dozvěděl.

Odpověděl jsem mu, že nemohl přijít v lepší chvíli, protože to, co o tom vím, mám od vévody z Humières, kterého jsem s Louvillem poslal do jiného kabinetu. Došel jsem pro něho a on řekl panu Vévodovi, že pan z Boulainvilliers[3] to slyšel od lidí z parlamentu a hned ho na to upozornil. Dodal jsem, že vévoda z Orléans může dát Boulainvillierse zavolat a dojít až k pramenu. S tím se pan Vévoda vrátil do Palais-Royal. Byl jsem velmi rád kroku, který tam podnikl kvůli našemu postavení, ale zůstal jsem na pochybách, zda to bylo s dostatečnou důrazností.

Potom přišel pan z La Force, kterému pan Vévoda neměl kdy nic říci a s nímž jsem se neviděl od Palais-Royal, kde jsem dostal svolení svěřit mu, co se týkalo levobočků. Tehdy jsem mu to tedy oznámil. Nevím, co v něm převládlo, zda nesmírné překvapení, nebo živá radost z události tak málo očekávané a tak blízké. Seznámil jsem ho se vším, jak to v té věci se mnou stojí, a poprosil jsem ho, aby se hned pustil do deklarace ve prospěch hraběte z Toulouse; aby dbal, aby v ní toto navrácení postavení dobře omezil na něho samotného, s naprosto výslovným vyloučením dětí, které by mohl mít, i všech ostatních kohokoli, a aby nezapomněl uvést, že se to děje se souhlasem princů krve a na žádost pairů, aby bylo naše právo dobře chráněno. Rychle jsem ho poslal, aby ji sepsal, a zbytek dne jsem strávil doma s Lawem, Fagonem a abbém Duboisem, společně i s každým zvlášť.

Law se před několika dny vrátil domů, kde místo toho, aby čekal na soudní sluhy, kteří by ho odvedli na šibenici, mu parlament, ohromený velkým tichem, jež nastalo po rozhodnutí přijatém v regentské radě zrušit všechna jejich usnesení, poslal několik svých členů, aby s ním vstoupili v jednání a obhájili před ním

3. **Vysvětlivka:** Henri de Boulainvilliers (1658–1722), historik a obhájce výsad staré šlechty, zabývající se i astrologií.

Blamonta,[4] prezidenta jedné z vyšetřovacích komor, i úmysly parlamentu; a dopoledne toho dne, ve středu, ho šel vévoda z Aumontu[5] oslovit dlouhou řečí, aby se u něho v této záležitosti nabídl za prostředníka a usmířil parlament s regentem. Law nám o tom vyprávěl naprosto směšné podrobnosti, které ukazovaly, jak rychle po drzosti nastoupil strach a jak snadno by trocha pevnosti byla těm bouřím předešla a také je mohla napravit.

Vévoda z Aumontu, sluha vévody du Maine a prvního prezidenta, se snažil ospravedlnit toho druhého u Lawa a vetřít se do intriky. Řekl mu, že o tom mluvil s regentem, že ho požádal, aby s ním o tom mohl důkladně pohovořit, a ten mu k tomu určil sobotu nebo neděli; že doufá, že se všechna nedorozumění snadno urovnají a že je také třeba použít lidí, jako je on, bez osobního zájmu, který se nechtěl účastnit všech těch hloupostí s čepicí – a sto podobných žvástů, aby vychválil svou nízkost, zastřel svou hanebnost, svou bezectnost, své zrady; aby se, kdyby mohl, dal vyhledávat, a hlavně aby vytáhl peníze, jako si jich už on i jeho první prezident dali dát spoustu, ten druhý za to, že se dal koupit, on sám tou nejnestydatější dotěrností. Abbé Dubois mi řekl, že maršál z Villeroy umírá strachy, že bude zatčen, a to tak, že ho nic nemůže uklidnit; že mu přišel vyprávět své obavy, svou obhajobu, vychvalovat svou oddanost zesnulému Monsieurovi a sto tisíc starých otřepaných historek. Ze všech těch věcí jsem vyvodil, že ti lidé ještě nejsou v bitevním šiku, že je ještě zastihujeme nepřipravené a že je třeba udeřit, jak na parlament, tak na toho prokletého levobočka, s pevností, která by zajistila autoritu a klid po zbytek regentství. Abbé Dubois, Fagon a já jsme se dohodli na všem, na co jsme jen mohli přijít, pokud jde o každý druh nesnáze a nápravy, načež ten první šel domů vše ještě domyslet, aby podle toho opravil a rozšířil svůj spis. Shodli jsme se zatím na několika deklaracích a výnosech rady, podepsaných a zapečetěných, které měl strážce pečetí pro všechny případy mít ve svém vaku i s pečetěmi vyňatými ze schránky, aby si toho nikdo nevšiml a aby bylo možno v případě potřeby okamžitě pečetit; potřebné zařízení mělo být připraveno a přineseno do vedlejší místnosti. Když jsme zůstali sami a znovu procházeli celou svou záležitost, přivedl mě Fagon na úvahu, že odklad z úterka na pátek a rozhodnutí přijaté v regentské radě zrušit usnesení parlamentu by mohly učinit nebezpečným, přinejmenším nesnadným, zatčení členů parlamentu, které se rozhodlo potrestat tvrdým vězením daleko od Paříže, kdyby se trvalo na tom, že se provede ráno téhož dne, kdy se bude konat *lit de justice*; že parlament, jehož by se to týkalo, by se buď neodvážil sejít, nebo by odmítl přijít do Tuileries, nebo by tam vznesl k tomuto trestu remonstrace, které

4. **Vysvětlivka:** Blamont, prezident jedné z vyšetřovacích komor pařížského parlamentu a jeden z předáků jeho odporu proti regentovi; nezaměňovat s hrabětem z Blamontu, pod jehož jménem pobýval v Paříži lotrinský vévoda.

5. **Vysvětlivka:** Louis d'Aumont (1667–1723), vévoda z Aumontu, první šlechtic komory, v letech 1712–1713 mimořádný velvyslanec v Londýně.

by se do té chvíle nehodily; že všechny tyto možnosti jsou nesnadné, takže jsme po důkladném uvažování a zvažování rozhodli odložit to na sobotu ráno: tím se naskytne příležitost poznat lépe ze zasedání při *lit de justice*, s kým máme co do činění; a vzal jsem na sebe, že to vévodovi z Orléans takto přednesu ke schválení. Vzkázal jsem mu tedy, že s ním potřebuji mluvit druhý den ráno a přijdu zadními dveřmi, aby mi je otevřeli, a odešel jsem na lože tak unaven přemýšlením, doufáním a obavami, jež plynuly z povahy toho, kdo měl všemu dát pevnost a pohyb, že jsem už nemohl.

Druhý den, ve čtvrtek 25. srpna, přišel ke mně hned ráno vévoda z La Force se svou deklarací sepsanou ve prospěch hraběte z Toulouse. Byla dobrá a zcela podle mého smyslu. Byla to ta, která byla vytištěna, stejně jako listina, kterou mi den předtím ukázal Millain, o snížení levobočků na postavení jejich pairií. Krátce po panu z La Force vešel Millain, a jakmile ho uviděl, zarazil se, ale řekl jsem mu, že pan z La Force je nyní zasvěcen do celého tajemství; a tak jsme přečetli obě deklarace ve prospěch hraběte z Toulouse, které každý z nich sepsal. Uvažovali jsme o celé té velké záležitosti příštího dne. Millain mi vyřídil od pana Vévody, že mě prosí, abych se večer v osm hodin dostavil malými dveřmi k vévodovi z Orléans, zatímco on tam vejde obvyklými dveřmi, abychom tam všichni tři společně přijali svá poslední opatření pro provedení. Dodal, že vévoda z Orléans pověřil pana Vévodu, aby mi to oznámil, a že on, Millain, mě prosí, abych svolil, aby mě doprovázel a byl mnou tajně uveden, kdyby ho bylo třeba kvůli formám.

Přijal jsem to všechno s radostí a jako dobré znamení; ale protože jsem nebyl dost jasně ujištěn o našem postavení, chtěl jsem mít jasno. Zeptal jsem se tedy Millaina, jak to s tím jeho pán má. Řekl mi jen totéž, co mi pan Vévoda řekl u mne den předtím. Začal jsem Millainovi opakovat všechny důvody, jimiž jsem v té věci zasypal a přesvědčil pana Vévodu, do nichž Millain velmi dobře vnikl, přičemž mi pan z La Force pomáhal jen průměrně. Protože jsem nevěřil, že se mohu spolehnout na to, co pan Vévoda den předtím vykonal u vévody z Orléans, a co mi nedávalo dostatečný klid, dal jsem Millainovi pocítit oprávněné odcizení, v němž jsme byli všichni vůči panu Vévodovi kvůli omluvě, kterou nám vévoda z Orléans předložil za to, že nás nechal v pasti v době procesu princů krve s levobočky; dále přiznanou ochotu Jeho Královské Výsosti napravit tu chybu, bude-li si to pan Vévoda přát; stav zuřivosti nebo oddanosti vůči němu, do kterého má pan Vévoda nyní na vybranou nás přivést; jeho zájem mít nás za přátele; výslovný a jasný závazek, který v té věci vůči mně přijal. Když jsem usoudil, že jsem svého muže klidnou pevností svých důvodů dostatečně přesvědčil, myslel jsem, že s ním mohu jednat prudčeji. „Slyšel jste mě tedy dobře," řekl jsem mu, „a mými ústy všechny pairy Francie, kteří nejsou o nic méně citliví než já. Podejte o tom ode mne zprávu panu Vévodovi; nemůžete mu dost důrazně prohlásit, že vím přesně od vévody z Orléans, a že se to ode mne dozvědí všichni pairové Francie, ať se stane cokoli, že náš osud je v

rukou pana Vévody; že na zítřejším úspěchu závisí naše čest, nebo naše potupa; že jedno i druhé budeme dlužit panu Vévodovi, s nejživějšími a nejtrvalejšími city a s rozhodnutími co nejvíce odpovídajícími tomu, co mu budeme dlužit; aby toto prohlášení, opakované Vámi, nepokládal za lehkovážnou řeč (budeme se jím řídit my i naši potomci a přejde na ně jako svěřenstvím v zásadu i v činy), ani za nedostatek úcty či za výhrůžku, ale aby je považoval za opravdová hnutí cti a upřímnosti, která ho nechce nechat ani se mýlit, ani se dát svést. Pane, řekněte mu to dobře. Opustí-li nás, cítím se schopen, a se mnou všichni pairové, přidat se k panu du Maine proti němu; neboť aspoň ve všem zlu, které nám pan du Maine způsobil, vzešlo pro něho dobro a výhody, které pokládal za přednější než cokoli jiného. Ale pan Vévoda, který se od nás nemá čeho bát, pokud jde o postavení, s nímž nejen přednost, ale ani rovnost není možná – kdyby nás v takové krizi opustil, znamenalo by to, že nám chce to největší zlo, jaké může být, a ještě nám je činí bez příčiny, bez zájmu, bez důvodu, bez omluvy, zcela bezdůvodně, se vší ohavností *malum quia malum appetere*,[6] která je taková, že filozofové tvrdí, že lidská zloba nemůže zajít tak daleko. Okusíme-li to tedy, není rozžhaveného železa, zoufalství ani levobočků, jichž bychom se proti němu nechopili, a já v čele všech; stejně tak, vrátí-li nám postavení proti svému nepříteli, nemám slov, abych Vám vyjádřil, jak se mu oddáme a do jaké míry bude pánem našich srdcí. Rozumíte mi. Je to jasné. Nezapomeňte z toho ani slovo a vraťte se, prosím, abyste nám přesně řekl, s čím můžeme počítat.“ Stěží jsem dokončil tuto tak rozhodnou řeč a vyslechl ujišťování Millainova, protože komorník, kterého jsem poslal do Palais-Royal, mi přišel říct, že mě vévoda z Orléans očekává, a sám Millain spěchal zpátky k panu Vévodovi. Pan z La Force mi při tomto důrazném rozhovoru, z něhož se mi zdál vyděšený, posloužil spíše jako svědek než jako opora. Rychle jsem se dooblékal a šel jsem do Palais-Royal malými dveřmi.

Ibagnet, který mě očekával, mě vedl jako obvykle; ale když mi otvíral tajné dveře do kabinetů, přešel po schodišti La Serre, řádný štolba vévodkyně z Orléans, a uviděl mě tam s údivem, který jsem mu vyčetl z tváře. Toto setkání mě zprvu velmi rozladilo; ale vévodkyně z Orléans byla naštěstí v Saint-Cloud a dodal jsem si odvahy úvahou, že už zbývá dřít jen čtyřiadvacet hodin. Zastihl jsem regenta při práci s La Vrillièrem, který chtěl odejít. Zadržel jsem ho a řekl jsem Jeho Královské Výsosti, že bych byl rád, kdyby před ním zvážil jednu úvahu. Byla to Fagonova úvaha, která se setkala s velkým souhlasem. Vévoda z Orléans mi řekl, že na ni přišel sám v noci, kterou strávil s lehkou horečkou, což byla nevolnost, která mě nesmírně polekala a která mi ukázala, jak úplně by mohla celý plán zmařit. Bylo tedy tam rozhodnuto, že ti, kdo měli být zatčeni druhý den, budou zatčeni až za dva dny

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** V rukopisu stojí *malum qua malum*. Je to zřejmá chyba, neboť smysl věty je usilovat o zlo pro zlo samo. Proto jsme ponechali změnu *qua* na *quia*, provedenou v předchozích vydáních.

ráno, a byl nejvyšší čas na to přijít, neboť La Vrillière se chystal vydat rozkazy, které odložil na večer druhého dne. Odešel a já jsem zůstal sám s vévodou z Orléans a procházeli jsme se po jeho velké galerii.

Mluvil se mnou nejprve o plánu, o němž jsem mu den předtím psal, a ujistil mě, že je bez podkladu; potom přešel k velkému dni, který měl nastat nazítří. Dal oznámit, že toho odpoledne bude regentská rada, což byla ta, kterou v předchozí pondělí ohlásil jako mimořádnou, aby se v ní projednal výnos rady, jímž se rušila usnesení parlamentu.

Připomněl jsem mu, že ji zapomněl odvolat; učinil to na místě a svolal ji na druhý den po obědě. To vše sloužilo jen k zakrytí plánu tím, že se tak klamaly i nezbytně zúčastněné osoby, což bylo velmi na místě; ale obě obtížné nesnáze stále zůstávaly, totiž mlčení o levobočcích v regentské radě a jejich velmi možná přítomnost při *lit de justice*. Přišel jsem na řešení, které mě napadlo okamžitě. Navrhl jsem mu, aby se *lit de justice* konal při otevřených dveřích, protože pak se věci projednávají jako při veřejných líčeních a strážce pečetí sbírá hlasy potichu, přičemž jde podél lavic – podivuhodná výhoda, jak zavřít ústa každému, kdo nemá odvahu učinit něco neobvyklého a chtít mluvit nahlas, a neméně spolehlivá k tomu, aby se hlasy vykázaly tak, jak se líbí pánovi; strážcem pečetí jsme si byli jisti; tedy žádné nebezpečí, pokud jde o hlasy bázlivé regentské rady, ani dokonce parlamentu: neboť by se tam musely najít velmi silné a dobře okuté huby, aby chtěly hlasovat nahlas, proti formám, tváří v tvář králi a jeho strážci pečetí a uprostřed královy gardy, v Tuileriích.

Zbývala nesnáz s přítomností levobočků. Ta nebyla odstraněna odchodem pana Vévody, který by si vyžádal jejich odchod, neboť mohli dříve, než ho budou následovat, požádat, aby se o nich nic nerozhodovalo, aniž by byli slyšeni; ale tento odchod odstraňoval tu nejnesnadnější část pro regentovu slabost v tom, že odpadalo střetnutí tváří v tvář. Jít ještě dál znamenalo přestřelit cíl a bylo naprosto nemožné. Zbývalo spolehnout se na regentovu pevnost, v kterou jsem měl jen malou důvěru. Sliboval však hory doly a po pravdě řečeno dodržel to a ještě daleko víc, než sliboval.

Během těchto rozprav přišel pan Vévoda: pokračovali jsme v nich všichni tři spolu a stanovili jsme sled velkých úderů příštího dne, který je zbytečné zde uvádět, protože každá věc bude vylíčena na svém místě.

Potom jsem si dovolil oběma prohlásit, že je oba beru za svědky svého mínění a svého jednání v této záležitosti a že je za ně beru jednoho před druhým; že oba vědí, jak velmi jsem byl proti tomu, aby se vévodovi du Maine cokoli vzalo, z obavy, že ho to příliš spojí s parlamentem, a proti úderu, jehož příliš velký otřes by pohnul státem a rozvrátil jej; že jim znovu opakuji, že takové je stále mé mínění, ačkoli už od něho nic nečekám po všem, co jsem jim o tom předložil; že jsem byl také toho mínění, a na něm trvám, že výchova odňatá vévodovi du Maine nemá být místo něho svěřena nikomu; ale že když bylo rozhodnuto jinak, prosím je, aby mi dovolili vybídnout

je k důvěrné jednotě, která nemůže trvat bez důvěry a bez nekonečné pozornosti k tomu, aby se odstraňovala podezření a darebáci, kteří se budou snažit je rozeštvat; že jejich sláva, jejich klid i blaho státu závisejí na jejich dorozumění, stejně jako velikost nebo zkáza jejich společných nepřátel. Na to ujišťování vděčnosti, oddanosti a všeho druhu od pana Vévody a zdvořilosti, ba i vstřícné kroky od vévody z Orléans. Rozvedl jsem tyto řeči, nakolik k tomu poklony dávaly příležitost, načež jsem přešel ke své věci postavení; už ne jako člověk, který pochybuje, ale jako člověk, který má na své straně oběť svého nejdražšího zájmu, kterou chtěl přinést státu, a který potom jako první navrhl obětovat část, když se hraběti z Toulouse zachová vše – věci, k nimž jsem je oba opět vzal za svědky; zkrátka jako člověk, který má na své straně spravedlnost, politický rozum a slovo obou; a s tímto výrazem naprosté důvěry jsem je opustil a přál jsem jednomu vší pevnosti, druhému vší věrnosti a velkým úderům, které se měly provést, všeho úspěchu.

Když jsem se už od nich vzdaloval, zavolali mě zpět, aby mi řekli, abych nezapomněl na večerní schůzku v osm hodin malými dveřmi, a pan Vévoda dodal, zda jsem neviděl Millaina, který mě tam bude doprovázet. Mělo to sloužit k tomu, abychom vše shrnuli a všichni tři spolu přijali poslední opatření pro všechno, co by mohlo nastat. Podal jsem jim tehdy zprávu o deklaraci ve prospěch hraběte z Toulouse, kterou jsem dal sepsat, a o tom, že jsem ji nechal Millainovi spolu s tou, kterou sepsal on, jehož práci o snížení levobočků na jejich pairské postavení jsem také pochválil; v rozhovoru jsem na to zapomněl. Jméno Millainovo, když se mě pan Vévoda zeptal, zda jsem ho viděl, mi to připomnělo.

Vrátil jsem se domů spokojenější a klidnější, než jsem byl dosud. Věřil jsem, že naše práce je uspořádána, jak jen to bylo možné, nesnáze předvídány a předejity, nakolik to povaha věcí připouštěla; naše vlastní věc zcela zajištěna, regent nabývá síly a odvahy, nikdo z nás se nezpronevěří, tajemství stále zcela zachováno, praktické přípravy úplně hotové a okamžiky se blíží. Spokojen sám se sebou, že jsem upřímně udělal všechno, co bylo v mých silách, přímo i oklikou, obratností i ze všech stran, jak u regenta, tak u pana Vévody, abych zachránil vévodu du Maine, jedině s ohledem na blaho státu, navzdory svým nejcitlivějším společným i osobním zájmům, myslel jsem, že se smím konečně radovat z toho, co bylo rozhodnuto proti mé vůli, a ještě víc z toho, co z toho mělo vzejít. Přesto jsem se ještě neodvažoval oddat se tak sladkým myšlenkám, dokud jsem neměl větší jistotu o tak toužebně žádaném snížení levobočků na postavení jejich pairií, a zůstal jsem téměř dvě hodiny v tom sevření radosti, které jsem se nemohl odhodlat dovolit plný rozlet. Volný tehdy od velkých záležitostí, jejichž uspořádání bylo rozhodnuto, byl jsem zcela zaměstnán tím, jak sám zjednat pairům Francie navrácení, k němuž jsme nedokázali dospět společným úsilím a které jsem viděl na prahu toho, aby propuklo bez jejich vědomí a v jejich přítomnosti.

Zatímco se mi to vše honilo hlavou, přišel ke mně Millain; řekl mi, že ho pan Vévoda posílá zpět, aby mě ujistil, že má regentovo slovo na snížení levobočků na postavení podle stáří jejich pairií; že deklaraci o tom spolu s deklarací ve prospěch hraběte z Toulouse poslal La Vrillièrovi, takové, jaké jsem je viděl, a strážci pečetí k vyhotovení, a že mi může ručit, že druhý den projdou. Nikdy nebyl polibek daný krásné milence sladší než ten, který jsem vtiskl na tlustou a starou tvář tohoto rozkošného posla. Těsné a opakované objetí bylo mou první odpovědí, po níž následovalo vylití mého srdce pro pana Vévodu i pro samého Millaina, který nám v tomto velkém tahu partie důstojně posloužil. Ale uprostřed toho zanícení jsem neztratil úsudek; řekl jsem Millainovi, že La Vrillière, jakkoli je mým přítelem, a strážce pečetí jsou ještě pomazáni starým křižmem zesnulého krále; že ten druhý byl odjakživa spojen s levobočky; že oba dělali regentovi v naší věci potíže, jak mi on sám den předtím řekl; že je třeba, aby pan Vévoda korunoval své dílo tím, že si nás znovu zaváže; že žádám od jeho přátelství, aby se obtěžoval jít hned sám k jednomu i druhému a projevit jim, že na snížení levobočků na postavení jejich pairií nehledí jinak než na výchovu a že podle toho, jak si budou počínat, aby toto snížení usnadnili v té podobě, v jaké jim je poslal, pozná a pocítí, nakolik ho chtějí zavázat a jak se k nim má on sám v budoucnu chovat. Millain s tím neměl žádnou potíž a ujistil mě, že ani pan Vévoda nebude mít žádnou. Dodal dokonce, že ho tam doprovodí, aby s ním prohlédl obě deklarace, zda v nich nebylo nic změněno. Zdvojnásobil jsem své díky, řekl jsem mu, že je naprosto nutné, aby pan Vévoda zastihl ty dva muže doma, a pospíšil jsem si poslat ho zpět, aby se neztratil ani okamžik.

Zbytek dne uplynul u mne s abbém Duboisem, Fagonem a vévodou z La Force, jedním po druhém, abychom znovu přežvýkali celou svou práci. Všechno bylo předvídáno a nápravy pro každou nesnáz byly úplně připraveny: odmítne-li parlament přijít do Tuileries, bylo připraveno pozastavení jeho činnosti s přenesením věcí v něm projednávaných i ostatních z jeho působnosti na Velkou radu, vybráni dvorní referendáři, kteří to měli jít oznámit a dát zapečetit všechna místa, kde to bude nutné; vybráni důstojníci tělesné gardy a určeny oddíly pluku gardy, které je měly doprovázet; přijde-li část parlamentu a jiná odmítne, týž trest pro odmítající; odmítne-li parlament, který přišel, poslouchat a bude-li chtít odejít, týž trest; zůstane-li jedna část a jiná odejde, totéž pro odcházející, to jest, budou-li to celé komory, jinak pozastavení činnosti jen odešlým členům; odmítnou-li hlasovat, pokračovat, stejně tak, zůstane-li členů parlamentu sebeméně; odejdou-li všichni, *lit de justice* přesto konat a o týden později konat další ve Velké radě, aby se tam registrovalo, co bude učiněno; pohnou-li se levobočci nebo některý jiný pán, zatknout je na zasedání, bude-li pozdvižení velké, jinak při odchodu ze zasedání; odjedou-li z Paříže, zatknout je rovněž. Když bylo toto vše dobře uspořádáno a určení i vyhotovení provedena, sestavil abbé Dubois malý seznam znamení, jako

překřížit nohy, zatřepat kapesníkem a jiné prosté posunky, aby jej časně zrána předal důstojníkům tělesné gardy vybraným k provedení, kteří, rozmístěni v sále, kde se bude konat *lit de justice*, měli neustále hledět na regenta, aby uposlechli nejmenšího znamení, a rozumět, co mají udělat. Udělal ještě víc, neboť aby vévodu z Orléans ulehčil, sestavil mu takříkajíc hodiny, to jest časy, kdy má k sobě povolat ty, jimž bude nutně muset dát rozkazy, aby je nepovolal ani o okamžik dříve, než bude přesně nutné, a co jim má říci, aby nezašel dál, nezapomněl na žádného a dal každý rozkaz v pravý čas a v pravém sledu; to nesmírně přispělo k zachování tajemství až do posledního okamžiku.

Kolem osmé večer pro mne přišel Millain kvůli schůzce v Palais-Royal. Řekl mi, že pan Vévoda byl u strážce pečetí i u La Vrillièra; že si vzal jejich slovo v naší věci a viděl u nich obě deklarace, takové, jaké jim je poslal, podepsané a zapečetěné. Po poděkování jsem poslal Millaina, aby na mne počkal u malých dveří, kvůli mým lidem; a za chvíli jsem ho tam následoval bez pochodní. Ibagnet nás očekával a uvedl nás potmě, po hmatu, z obavy před nějakým setkáním. Polekal jsem se, když jsem zastihl vévodu z Orléans v posteli; řekl mi, že má horečku. Přiznávám, že jsem nevěděl, zda to není horečka z příštího dne. Dosti prudce jsem mu vzal tep: horečku opravdu měl. Řekl jsem mu, že je to jen tělesná a duševní únava, které se mu za čtyřiadvacet hodin uleví; on sám zase ujišťoval, že ať je to cokoli, *lit de justice* vykoná. Pan Vévoda, který právě vešel, stál u jeho podušky a v pokoji, kde jsme byli jen my čtyři, hořela jediná svíčka. Posadili jsme se, pan Vévoda a já, a znovu jsme prošli rozkazy vydané i ty, které bylo třeba vydat, ne bez velkého vnitřního neklidu z mé strany kvůli této horečce, která přišla tak podivně nevhod člověku na světě nejzdravějšímu, který ji nikdy neměl.

Tam bylo rozhodnuto, že *lit de justice* bude parlamentu oznámen v šest hodin ráno, aby se konal mezi devátou a desátou v Tuileries; regentská rada, ohlášená dva dny předtím na odpoledne, bude svolána na sedmou ráno, aby zasedla v osm, a předsedové rad budou vyzváni, aby do ní přinesli všechny své naléhavé záležitosti, aby se dala protáhnout, jak dlouho se bude zdát vhodné; že Jeho Královská Výsost bude, proti obyčeji, sbírat hlasy od nejvyšších, aby ukázala svou shodu s princi krve a zastrašila každého, kdo by měl chuť nevhodně promluvit. Navrhl jsem, aby v případě, že radě dojdou záležitosti dříve, než bude zasedání *lit de justice* připraveno, Jeho Královská Výsost nařídila, aby každý zůstal na svém místě, a zvláště zakázala komukoli odejít pod jakoukoli záminkou.

Potom chtěl pan Vévoda přečíst, co připravil pro svou žádost o výchovu. Právě to sepsal vlastní rukou zhruba v té podobě, v jaké se to pak objevilo. Jeho Královská Výsost v tom něco změnila a já také, a pak mě napadlo, že je tam třeba polichotit ješitnosti maršála z Villeroy, a nadiktoval jsem panu Vévodovi, co tam o tom je, na psí boudičce, pro kterou jsem došel, protože nebyl po ruce přenosný stolek.

Potom velká otázka o levobočcích. Rozhodnuto: že kvůli jejich přítomnosti se v radě nebude mluvit o ničem, co se jich týká; že aby se jim při *lit de justice* vyhnulo, nebudou o něm vyrozuměni pod záminkou, že od rozsudku vyneseného mezi princi krve a jimi už nechtějí chodit do parlamentu. Vévoda z Orléans, vždy nakloněný naději, si chtěl namlouvat, že jim v tom tento důvod zabrání; že navíc, zaskočeni, nebudou moci přijít pro nedostatek límce a pláště. Tvrdil jsem, že je to sebeklam; že vévoda du Maine bydlí pod královým bytem; že vévoda z Villeroy[7] je ve čtvrtletní službě kapitána tělesné gardy a bydlí také v Tuileriích, že se bez něho při praktické přípravě zasedání dá obejít jen do určité doby; že jakmile bude vyrozuměn, vyrozumí svého otce, který spí v králově pokoji, bude-li to jen trochu možné; že v tutéž chvíli bude vyrozuměn pan du Maine otcem nebo synem a hned nato hrabě z Toulouse vévodou du Maine; že tedy budou mít od šesti hodin ráno dost času, aby se rozhodli a oblékli se do šatu, jaký bude odpovídat tomu, co budou chtít udělat; že čím větší bude jejich podnik, tím odhodlanější musí být dostavit se na *lit de justice*, aby se tam statečně bránili, a že proti tomu lze najít nápravu jedině v síle vévody z Orléans tváří v tvář, bez hněvu, bez rozrušení, ať se stane cokoli, ale také bez povolování v čemkoli, na místě a ve stavu, kde může zjednat spravedlnost, s právem ji vykonat a uplatnit královskou moc, která je složena v jeho rukou.

Potom jsem začal hledat v pořádku, jímž se odchází na místa, prostředky, jak je nějakou nesnází vyloučit; ale marně jsme se snažili: důvod, který jsem už předtím našel, a navíc ten krásný rozsudek vynesený mezi princi krve a jimi, který jim ponechával všechny jejich pocty, jim zachovával i poctu přecházet parket, takže jsme na to tak či onak nemohli najít nápravu.

Bylo shledáno, že jsem měl pravdu, když jsem nechtěl na tomto *lit de justice* vévodu z Chartres, aby se tam člověk nezatěžoval dítětem při všem, co se tam mohlo stát, aby se nemusela tak časně vyrozumět vévodkyně z Orléans, s níž byl v Saint-Cloud, že by ji její podezření a nepokoj přiměly vyrozumět své bratry, a hlavně aby se na zasedání neoddělil pan Vévoda od vévody z Orléans, kteří by si mohli potřebovat něco potichu říct a na místě se dohodnout.

Potom jsem znovu otevřel záležitost snížení levobočků na postavení jejich pairií. Regent i pan Vévoda mi jasně řekli, že je nařízeno a listiny podepsány a zapečetěny, takové, jaké jsem je viděl; načež díky a chvála z mé strany. Navrhl jsem, aby mi bylo dovoleno říci o tom při vstupu na zasedání slovo pairům, kteří by to pak už nemohli nikomu sdělit. Usoudilo se, že bude dobře, když to udělám, abych je dobře naladil, a odvážně jsem se za ně zaručil. Ale abych se ještě více pojistil vůči některým nespolehlivým, ať už pro jejich spojení s klikou, nebo pro mlčení, které by se o tom i o výchově zachovalo až do *lit de justice*, zeptal jsem se vévody z Orléans a

---

7. **Vysvětlivka:** Louis-Nicolas de Neufville, vévoda z Villeroy (1663–1734), syn maršála z Villeroy, kapitán tělesné gardy.

pana Vévody, zda by nebylo dobře, abych si pro všechny případy dal do kapsy naši žádost proti levobočkům, o níž se mělo rozhodnout a kterou mimo jiné podepsal vévoda z Villeroy z rozkazu svého otce a maršál z Villars, vůči nimž jsme všichni měli podezření: to bylo velmi schváleno, a vskutku jsem měl za to, že jsem při provedení viděl, že ta opatrnost nebyla zbytečná.

Potom se projednávala jiná otázka, totiž co dělat, kdyby parlament odmítl hlasovat. Dal jsem k tomu dvě řešení: při mlčenlivém a skromném odmítnutí to brát, jako by hlasoval, přičemž strážce pečetí bude stejně dál chodit od lavice k lavici a nedá vůbec najevo, že se nehlasuje. Tento případ, a mnohem více případ odporu proti registracím, byl předmětem rozhodnutí, které jsem k tomu navrhl, totiž konat *lit de justice*, a to při otevřených dveřích, po způsobu veřejných líčení, aby se tam hlasy sbíraly potichu, podél lavic. V případě odmítnutí hlasovat, prohlášeného nahlas, ať už některými členy parlamentu, nebo prvním prezidentem a lavicí prezidentů jako protest za celý sbor, pokračovat a prohlásit, že král není povinen přijímat mínění parlamentu ani se jimi řídit; že se na ně táže z dobroty a aby uctil sbor; ale že jakožto pán, a protože poddaní mají jen poslouchat známou vůli panovníka, povolal je, aby ji vyslechli prohlásit a s podrobením ji registrovali; a stát pevně. Vévoda z Orléans mi namítl, že ačkoli nezbývá nic jiného než tohle, slyšel mě mnohokrát hájit opak a tvrdit, že při *lit de justice* je hlas nejen poradní, ale rozhodující.

Odpověděl jsem mu, že to stále tvrdím, ale že je třeba rozlišovat osoby a případy; že pokud jde o osoby, jen pairové, přísedící a rození rádci koruny a králů, *laterales regis*,[8] mají právo rozhodovat o státních záležitostech, přísně vzato, a chceme-li to rozšířit co nejvíce, spolu s nimi korunní hodnostáři, pro důstojnost a ještě více pro důležitost svých úřadů, ovšem z milosti; zjevným znamením toho, stejně jako práva pairů, je, že korunní hodnostáři mohou přijít na *lit de justice* jen povoláni a vstoupit tam jen v králově průvodu, ani na okamžik před ním, na rozdíl od pairů, kteří tam mají a vždycky měli zasedací právo díky své hodnosti, jsou povoláváni z nutnosti, a i bez povolání mají stejné právo se tam dostavit, vstupují tam před králem a sedí na svých místech, když přichází; ale že pokud jde o úředníky parlamentu, ti jsou a vždy byli přísedícími pairů, z jejichž přítomnosti jedině odvozují svobodu hlasovat ve státních věcech, odkud pochází nutnost klauzule, vkládané vždy a až dodnes do takových usnesení, *soud dostatečně obsazený pairy*. Odtud pochází i podstatný rozdíl jejich přísahy od přísahy pairů, z čehož plyne, že strpění toho, aby tito úředníci parlamentu a jiní soudci či páni hlasovali ve státních věcech, jim dává jen hlas poradní, zatímco rozhodující hlas v nich zůstává ze zákona spjat jen s pairy a z milosti spolu s nimi s korunními hodnostáři, jimiž se králi zlíbí dát se doprovázet. Pokud jde o věc samu, že se tu jedná jen o dva druhy: první, zda bude

8. **Vysvětlivka:** Latinsky „ti, kdo stojí po boku krále“.

král uposlechnut, nebo zda parlament zvítězí nad ním. Byl-li to proces, nemohl v něm být parlament soudcem a stranou; nebyl-li, splnil všechnu povinnost a vyčerpal všechnu pravomoc svými remonstracemi. Nemohl rozhodovat, a to bez jakýchkoli pairů Francie, o záležitostech týkajících se státu, jako jsou usnesení vydaná parlamentem, o jejichž zrušení jde. Neměl tedy rozhodující hlas o ediktech, které je třeba registrovat, tím méně o ediktu ve formě nařízení, jímž se mají potlačit jejich neposlušnosti; že výchova je další státní věc, do níž jim nic není a která dokonce, přísně vzato, nepotřebuje vůbec žádnou formu; že pokud jde o rozhodnutí o naší žádosti, král se bez nich může s ještě lepším právem obejít a z vlastního popudu a vlastní mocí uvést věci do pořádku; že zesnulý král je touto cestou samotnou mohl z pořádku vyvést; že formy, zákony božské i lidské, příklady, všechno tak svědčí v náš prospěch, že není třeba se obávat, že by tomu parlament mohl cokoli postavit do cesty; že ze všech těchto důvodů trvám na svém starém a stálém mínění o *lit de justice* a zároveň jsem přesvědčen, že nenajde-li se odpor na horních sedadlech, nepočítaje strážce pečetí, který tam mluví za krále na jeho místě, není na dolních sedadlech třeba uznávat žádný rozhodující hlas a je zcela po právu pokračovat, ať dolní sedadla říkají a dělají cokoli. Vévoda z Orléans neměl co odpovědět, uznal sílu těchto důvodů, které bych byl nesmírně posílil, kdyby to bylo třeba a byl na to čas, a rozhodl se také řídit se touto radou.[9]

Zeptal jsem se ho, zda jsou dobře stanovena opatření, která se mají v noci učinit s královými zástupci. Řekl mi, že budou vyzváni, aby byli rozumní, v tutéž chvíli, kdy bude parlament vyrozuměn o *lit de justice*, a zvlášť Blancmesnil,[10] první generální advokát, bratr Lamoignona, prezidenta parlamentu (*à mortier*), a že celým svým postavením bude okamžitě ručit za sebemenší dvojznačnost svých závěrečných návrhů ke všemu, co bude předloženo, aniž by se mu cokoli dalšího vysvětlovalo.

Potom nám vévoda z Orléans zhruba vyložil rozvrh své noci až do osmi hodin ráno, kdy se odebere ke králi v plášti. Vybízel jsem ho, aby si mezitím co nejvíce odpočinul a aby spatřoval spásu svého regentství v provedeních příštího dne a spásu těchto provedení ve své rozhodnosti, pevnosti, duchapřítomnosti, pozornosti k nejmenším věcem, a hlavně v tom, aby se zcela ovládal. Nato jsem mu popřál dobrou noc, a když jsem ustupoval k nohám postele, poděkoval jsem panu Vévodovi za návštěvy, které vykonal, s ujišťováními, která vycházela ze srdce a po nichž následovala jeho ujišťování a dvě co nejtěsnější objetí. Millain byl přítomen vestoje a během části této porady mluvil velmi rozumně. Než jsem odešel, přiblížil jsem se znovu k posteli a požádal jsem vévodu z Orléans o svolení svěřit celé tajemství vévodovi z Chaulnes, protože se je stejně měl v hrubých obrysech

---

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 16, III.

10. **Vysvětlivka:** Guillaume de Lamoignon de Blancmesnil (1683–1772), první generální advokát pařížského parlamentu, od roku 1750 kancléř Francie.

dozvědět v noci od Jeho Královské Výsosti kvůli rozkazu lehké jízdě, jejímž byl kapitánem, a on svolil. Vzal jsem mu tep, ne bez neklidu. Stále jsem ho ujišťoval, že to nic nebude, aniž jsem si tím byl sám příliš jist. Konečně jsem se rozloučil a odešel jsem přesně v deset hodin s Millainem tudy, kudy jsme přišli, a pan Vévoda obvyklými dveřmi. Když jsem se ocitl sám s Millainem v kabinetu, kterým jsme procházeli, objal jsem ho s nesmírnou radostí. Tato vylití srdce s panem Vévodou a s ním jsme dusili, aby je neslyšel, v jednom případě regent, u nohou jehož postele jsme byli, v druhém Ibagnet, který nás čekal ve vedlejších kabinetech, aby nám posvítil a otevřel na schodiště, po němž jsme sestoupili potmě, po hmatu, tak jako jsme po něm vystoupili; a po jednom objetí dole, jehož potěšení jsem si nemohl odepřít, jsme se rozešli a vrátili se každý domů.

Zastavil jsem kousek od svého domu před palácem Luynes, kam jsem poslal poprosit vévodu z Chaulnes, aby si se mnou přišel promluvit ke kočáru. Přišel bez klobouku, nastoupil a kočí, který měl rozkaz, hned vyjel a odvezl nás ke mně, aniž bych až do svého kabinetu řekl vévodovi z Chaulnes jediné slovo; byl velmi překvapen, že se vidí takto unesen. Byl překvapen ještě mnohem víc, když jsem mu po zavření dveří oznámil velkolepou podívanou připravenou na ráno příštího dne. Oddali jsme se, on i já, okouzlení z navrácení tak nečekaného, tak náhlého, tak blízkého, tak tajného, jehož pouhá naděje, ať byla založena jakkoli, nás jedině udržela pod hrozným kladivem zesnulého krále. Rozptýlení a rozplynutí těch hor, nakupených po nekonečných stupních jedna na druhou na naši hodnost těmi obry levobočky, těmi Titány Francie; jejich blízký úděl, všeobecné překvapení, ale tak rozdílné, tak krajní u nich a u pairů; naše znovuzrození, naše nová existence po dřívějším zničení, sto výhledů najednou nám rozšířily srdce způsobem, který nelze vylíčit; spravedlivá odplata za hluboké a tak promyšlené černé pletichy vévody du Maine v záležitosti čepice a splnění části hrozby, kterou jsem mu pronesl u něho doma, když ta záležitost ztroskotala, jak bylo vylíčeno na svém místě. Ani pan Vévoda, ani dokonce Millain nebyli v tomto rozhovoru mezi čtyřma očima zapomenuti. Rozešli jsme se konečně v tomto velkém očekávání.

Před několika dny jsem zadržel Contadese, majora pluku gardy, muže spolehlivého a velmi inteligentního, o němž jsem se náhodou dozvěděl, že má odjet na nějakou dobu domů do Anjou. Potkal jsem ho v Palais-Royal, když jsem vystupoval z kočáru. Podal mi ruku a já jsem mu pošeptal do ucha, že mu radím a prosím ho, aby odložil odjezd a nedal nic najevo. Slíbil mi to a dodržel to, aniž bych mu řekl něco víc, a řekl mi, že o tom nebude mluvit. Ta prozíravost se nám vyplatila. Od jedné hodiny po půlnoci povolal vévoda z Orléans postupně vévody z Guiche, z Villeroy a z Chaulnes, plukovníka gard, kapitána tělesné gardy ve čtvrtletní službě a kapitána lehké jízdy gardy; Artagnana a Canillaca, kapitány obou kompanií mušketýrů, a v nepřítomnosti Dreuxe, který byl v Courcelles u Chamillarta, svého

tchána, ceremoniáře Desgranges, aby jim dal své rozkazy, zatímco La Vrillière je dával pro celé vnitřní město a pro nezbytná vyhotovení.

Pomyslelo se na všechno, kromě Švýcarů, neboť vždycky něco unikne, a často něco důležitého. Contades, vyrozuměný vévodou z Guiche, na to přišel, když mu vévoda z Guiche řekl, že mu o nich regent nic neřekl, a šel za Jeho Královskou Výsostí, aby si od ní vyžádal rozkazy. Dal jí na srozuměnou, že vzhledem k věrné oddanosti pluku švýcarské gardy, k velení a k početní převaze pluku francouzské gardy nad tím druhým se není čeho bát a že by se pluk urazil projevem nedůvěry. Dostal tedy rozkaz, aby se o to postaral. Kolem čtvrté hodiny ráno šel Contades do Tuileries vzbudit vévodu du Maine, generálního plukovníka Švýcarů. Nebyl ještě ani hodinu v posteli, neboť se vrátil ze slavnosti, kterou si vévodkyně du Maine uspořádala v Arzenálu, kde ještě byla. Vévoda du Maine byl bezpochyby udiven, ale ovládl se a ve skrytém strachu se dosti nenuceně zeptal, zda je Contades sám, což Contades slyšel ode dveří. Uklidnil se, když se dozvěděl, že je sám, a dal ho uvést. Contades mu vyložil rozkaz, který měl od vévody z Orléans, a vévoda du Maine hned poslal vyrozumět kompanie pluku švýcarské gardy. Myslím, že potom špatně spal, v nejistotě, co se stane, ale nedozvěděl jsem se, co pak dělal, stejně jako vévodkyně du Maine.

Kolem páté ráno bylo slyšet po městě bubny a brzy nato bylo vidět vojáky v pohybu. V šest hodin přišel Desgranges do parlamentu odevzdat královský rozkaz. Páni, abych mluvil jejich řečí, se teprve scházeli. Povolali prvního prezidenta, který dal svolat komory. To vše trvalo půl hodiny. Potom odpověděli, že uposlechnou: pak se přeli o to, v jaké formě půjdou do Tuileries, zda v kočárech, nebo pěšky. Převládlo to druhé jako forma nejobvyklejší a v naději, že pohnou lidem a dorazí do Tuileries s řvoucím davem. Ostatní bude lépe vylíčeno na svém místě níže. Zároveň jeli jezdci ke všem pairům a korunním hodnostářům a k těm rytířům řádu a guvernérům či generálním místodržitelům provincií, jimiž se rozhodlo doprovodit krále, aby je vyrozuměli o *lit de justice*, neboť Desgranges v tomto náhlém shonu neměl čas jít sám. Hrabě z Toulouse byl na večeři u Saint-Denis, u pana z Nevers[11], a vrátil se až dosti pozdě v noci. Francouzská a švýcarská garda stály pod zbraní v různých čtvrtích, hlídka lehké jízdy a obě kompanie mušketýrů úplně připraveny ve svých kasárnách; nic ze žandarmů, kteří nemají hlídku, a v Tuileriích jen obvyklá stráž pluků francouzské a švýcarské gardy.

Jestliže jsem za posledních osm dní málo spal, této poslední noci, tak blízko tak významným událostem, jsem spal ještě méně. Vstal jsem před šestou a krátce nato jsem dostal svůj lístek s vyrozuměním o *lit de justice*, na jehož rubu bylo, aby mě nebudili – zdvořilost Desgrangesova, jak mi později řekl, v přesvědčení, že mi ten lístek nemůže nic nového sdělit. U všech ostatních bylo poznamenáno, aby

---

11. **Vysvětlivka:** Philippe-Jules-François Mancini (1676–1768), syn vévody z Nevers zemřelého roku 1707; vévodský titul mu pařížský parlament potvrdil roku 1720.

je vzbudili, a jejich překvapení bylo takové, jaké si lze představit. Kolem sedmé mi přišel dveřník vévody z Orléans oznámit regentskou radu na osmou a že mám přijít v plášti. Oblékl jsem se černě, protože jsem měl jen tento druh šatu k plášti a ještě jeden ze skvostné zlaté látky, který jsem si nechtěl vzít, abych nedal podnět k řečem, třebaže velmi nemístným, že se vysmívám parlamentu a vévodovi du Maine. Vzal jsem s sebou do kočáru dva šlechtice a jel jsem být svědkem všeho, co se mělo vykonat. Byl jsem zároveň plný obav, naděje, radosti, úvah, nedůvěry ve slabost vévody z Orléans a ve všechno, co z ní mohlo vzejít. Byl jsem také pevně rozhodnut posloužit, jak nejlépe dovedu, ve všem, co by se mohlo naskytnout, ale aniž bych dal najevo, že o něčem vím, a bez horlivosti, a opřel jsem se o duchapřítomnost, pozornost, obezřetnost, skromnost a velkou umírněnost.

Když jsem vyšel z domu, zajel jsem ke dveřím Valincourta,[12] který bydlel naproti zadní bráně paláce Toulouse. Byl to muž velmi čestný, velmi duchaplný, stýkající se s nejlepší společností, generální sekretář námořnictva, který byl ve službách hraběte z Toulouse od jeho raného mládí a potom stále v jeho největší důvěře. Nechtěl jsem hraběti z Toulouse ponechat žádný strach o vlastní osobu ani ho vystavit tomu, aby se dal strhnout svým bratrem. Poslal jsem tedy poprosit Valincourta, kterého jsem dobře znal, aby si se mnou přišel promluvit. Přišel vyděšený ruchem v ulicích, napůl oblečený, a hned zkraje se mě zeptal, co to všechno znamená. Vzal jsem ho za hlavu a řekl jsem mu: „Dobře mě poslouchejte a neprom̌eškejte ani slovo. Jděte hned a řekněte ode mne panu hraběti z Toulouse, ať se spolehne na mé slovo, ať je rozumný, že se stanou věci, které se mu mohou nelíbit kvůli někomu jinému; ale ať s jistotou počítá s tím, že nepřijde ani o vlas; nechci, aby měl být jen na okamžik nějaký nepokoj, jděte a neztrácejte ani okamžik.“ Valincourt mě objal, jak nejsilněji mohl. „Ach, pane,“ řekl mi, „dobře jsme předvídali, že nakonec přijde bouře. Někdo si to plně zaslouží, ale ne pan hrabě, který Vám bude navždy zavázán.“ Šel ho hned vyrozumět, a hrabě z Toulouse, který se potom dozvěděl, že jsem ho zachránil před pádem jeho bratra, na to nikdy nezapomněl.

12. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste-Henri du Trousset de Valincourt (1653–1730), generální sekretář námořnictva, od roku 1699 člen Francouzské akademie.

Kapitola dvacátá

Přijíždím do Tuilerií. — Lit de justice postaven rychle a velmi tajně. — Nevědomky vstoupím do pokoje, kde byli sami strážce pečetí a La Vrillière. — Klid strážce pečetí. — Regent přijíždí do Tuilerií. — Vévoda du Maine v plášti. — Vstupuji do kabinetu rady. — Regentovo klidné vystupování a pevné odhodlání. — Chování členů rady. — Různé pohyby, než se začne. — Hrabě z Toulouse přichází v plášti. — Regent má chuť s ním promluvit. — Snažím se ho od toho odvrátit. — Rozmluva mezi vévodou du Maine a hrabětem z Toulouse, potom hraběte z Toulouse s regentem, nakonec hraběte z Toulouse s vévodou du Maine. — Regent mi líčí svůj rozhovor s hrabětem z Toulouse; prohlašuje, že mu takřka všechno řekl. — Levobočci odcházejí a vzdalují se. — Rada zaujímá místa. — Zasedací pořádek a místnost rady zakresleny, aby bylo lépe zřejmé, co se tam dělo v pátek ráno 26. srpna 1718. — Poznámky k zasedacímu pořádku. — Regentova řeč. — Čtení listin strážce pečetí. — Obraz rady. — Řeč regenta a strážce pečetí. — Čtení usnesení regentské rady, kterým se ruší usnesení parlamentu. — Zaznamenaná hlasování. — Mírné pohyby v radě ohledně poslušnosti parlamentu. — Regentova řeč o snížení levobočků na jejich pairské postavení. — Účinek regentovy řeči. — Čtení deklarace, která snižuje levobočky na jejich pairské postavení. — Účinek tohoto čtení v radě. — Kladu před sebe na stůl žádost pairů proti levobočkům, otevřenou na místě podpisů. — Hlasování. — Děkuji regentovi jménem pairů za jeho spravedlnost a zdržuji se hlasování. — Regent ode mne přeskočí k maršálovi z Estrées. — Řeč vévody z Orléans o čistě osobním obnovení postavení hraběte z Toulouse. — Dojem této řeči na členy rady. — Čtení deklarace ve prospěch hraběte z Toulouse. — Hlasování. — Vévoda z Orléans řekne dvě slova o panu Vévodovi, který hned nato žádá výchovu krále. — Pohyby v radě. — Hlasování. — Maršál z Villeroy si dvěma slovy stěžuje na zvrácení ustanovení zesnulého krále a na neštěstí vévody du Maine, načež regent udeří hromem, který shromáždění vyděsí. — Strážce pečetí, a skrze něho regent, je zpraven, že první prezident se snaží zabránit parlamentu, aby uposlechl. — Regent to oznámí radě; ukazuje, že si z toho nic nedělá. — Pohyby a hlasování o tom. — Parlament na pochodu pěšky do Tuilerií. — Regentova pozornost k hraběti z Toulouse a k registracím. — Maršál z Villars proti svému zvyku velmi dobře referuje o jedné věci válečné rady. — Rada končí. — Pohyby. — Různé rozmluvy. — D'Antin dosáhne u regenta, že se nemusí zúčastnit lit de justice. — Mluvím s Tallardem o maršálovi z Villeroy. — La Vrillière dokonalým dvořanem. — Ta Maintenonová zoufalá. — Pohyby v místnosti rady. — Navrhuji regentovi, aby napsal vévodkyni z Orléans atd.

Na velké nádvoří Tuilerií jsem přijel kolem osmé, aniž jsem cestou zpozoroval cokoli neobvyklého. Kočáry vévody z Noailles, maršálů z Villars a z Huxelles a

několika dalších tam už stály. Vystoupil jsem nahoru, aniž jsem potkal mnoho lidí, a dal jsem si otevřít obojí dveře sálu gard, vstupní i výstupní, které byly zavřené. *Lit de justice* byl připraven ve velkém předpokoji, kde král obvykle jídal. Trochu jsem se tam zastavil, abych si dobře prohlédl, zda je všechno v pořádku, a pošeptal jsem Fontanieuovi své blahopřání. Ten mi rovněž pošeptal, že do Tuilerií přišel se svými dělníky a materiálem teprve v šest hodin ráno; že se všechno postavilo a proběhlo tak šťastně, že král vůbec nic neslyšel; že první komorník, který kolem sedmé ráno vyšel z králova pokoje kvůli nějaké potřebě, byl velmi udiven, když uviděl tu výpravu; že maršál z Villeroy se o ní dozvěděl teprve od něho a že stavění bylo tak tiché, že si toho nikdo nevšiml. Když jsem si všechno pozorně prohlédl, postoupil jsem až k trůnu, který se právě dokončoval; chtěl jsem vejít do druhého předpokoje, ale modří hoši[1] mi pak přišli říct, že se tudy nechodí a že je zavřený. Zeptal jsem se, kde se zdržují ti, kdo čekají na radu, a kde jsou ti, jejichž kočáry jsem viděl na nádvoří. Několik se jich nabídlo, že mě zavedou nahoru, kde byli. Costův syn mě vedl po malém schodišti, na jehož horním konci bylo mnoho lidí všeho druhu a úředníků kancléřství. Zavedl mě ke dveřím, které kdosi hlídal a které se mi otevřely, jakmile jsem se ukázal. Našel jsem tam strážce pečetí a La Vrillièra s celým jejich nádobíčkem. Byli jsme rádi, že jsme se ještě sešli sami, abychom si všechno dobře zopakovali před začátkem jednání. Nebylo to však to, co jsem měl v úmyslu. Na nádvoří jsem si všiml jen kočárů podezřelých lidí. Pod záminkou, že je za takové nepokládám a že sám o ničem nevím, ovšem bez strojenosti, jsem chtěl jít tam, kde byli oni, abych narušil jejich poradu a z jejich počínání se dozvěděl všechno, co by se dalo. Když jsem však náhodou padl do pokoje strážce pečetí, myslil jsem, že by bylo strojené žádat, abych mohl jít jinam; vzdal jsem se tedy svého prvního záměru.

Strážce pečetí stál s kůrkou chleba v ruce, tak docela svůj, jako by šlo jen o obyčejnou radu, aniž ho tížilo všechno, co na něm mělo spočinout, ani to, že bude muset veřejně mluvit o věcech tak rozdílných, tak důležitých a tak náchylných k nepříjemnostem. Zdálo se mi jen, že má starost o regentovu pevnost, a byl právem pln myšlenky, že teď už nejde o to povolit, a tím méně ustoupit byť o píď. Uklidnil jsem ho v tom mnohem víc, než jsem byl klidný sám. Zeptal jsem se jich, zda jsou dobře zařízeni, aby byli každou chvíli zpraveni o tom, co se bude dít v parlamentu. Ručili mi za to a skutečně jim bylo posluhováno velmi dobře. Chtěl jsem pak všechny listiny k registraci, ne přečíst, protože to bylo zbytečné, ale vidět; ukázali mi je v jejich pořadí. Chtěl jsem také zblízka, víc než ostatní, vidět tu, jež se týkala snížení levobočků na hodnost podle stáří jejich pairství. „Tady," řekl mi strážce pečetí, když mi ji ukazoval, „tady je Vaše věc." Uvádím to záměrně, protože mi to později bylo opakováno jako důkaz, že jsem byl do tajemství zasvěcen; slyšel to

1. **Vysvětlivka:** Modří hoši (*garçons bleus*) byli sluhové královy komnaty, nazývaní podle svých modrých livrejí.

Palác Tuileries; zde se 26. srpna 1718 konal lit de justice. *Adam Perelle, lept, před 1695. Rijksmuseum, Amsterdam.*

patrně nějaký zvědavec přilepený za dveřmi, neboť jsme byli všichni tři sami za zavřenými dveřmi. Chtěl jsem projít hlavní místa; ujistili mě, že v ní nebylo nic změněno, a přesvědčil jsem se o tom dokonale, když jsem to potom slyšel při čtení. Stejnou zvědavost jsem měl ohledně deklarace ve prospěch hraběte z Toulouse, se stejnou odpovědí a se stejným výsledkem. Pak jsem si dal ukázat pečeti, volně uložené v sametovém vaku, a listiny pro případ nouze, podepsané a zapečetěné, zcela připravené, kdyby jich bylo třeba. Byly tam dva velké sametové vaky, zcela naplněné, které strážce pečetí nespouštěl z očí a které se vždy nosily před jeho zraky a kladly se mu k nohám, jak v radě, tak při *lit de justice*, protože v nich byly pečeti. Nevěděl to nikdo kromě regenta, pana Vévody, strážce pečetí, La Vrillièra a mne. Jeho ohřívač vosku[2] se svou dílnou byl v samostatném pokoji hned vedle, s vodou a s rozdělaným ohněm, všechno připravené, aniž si toho kdo všiml. Když jsme takto dokončovali svou inventuru a stále uvažovali o tom, co by se mohlo stát, přišli strážci pečetí oznámit, že přijel vévoda z Orléans. Během okamžiku jsme dokončili, co jsme si ještě měli prohlédnout a říct, a zatímco si strážce pečetí oblékal roucho pro *lit de justice*, aby se nemusel po radě převlékat, sešel jsem dolů, abych nevypadal, že přicházím od něho. Chtěl jsem dokonce, aby La Vrillière zůstal, abychom do místnosti rady nevešli spolu.

2. **Vysvětlivka:** Ohřívač vosku (*chauffe-cire*) byl úředník kancléřství, který rozehříval a připravoval vosk k pečetění listin.

Od velkých veder se rada konala v této místnosti, která je poslední ze zbytku pokojů v řadě, protože král, kterému bylo v jeho velmi malé ložnici nepohodlně, přešel spát do kabinetu rady; ale tohoto velkého dne krále, jakmile vstal z lůžka, odvedli, aby se oblékl v malé ložnici, a odtud do jeho kabinetů. Závěsy jeho lůžka i lůžka maršála z Villeroy zatáhli, k jejich nohám postavili stůl rady a rada se tam konala. Když jsem vešel do přední místnosti, zastihl jsem tam mnoho lidí, které tam nepochybně přivedla první zvěst o věci tak málo očekávané, a mezi nimi některé členy rady. Vévoda z Orléans stál v hloučku lidí na dolním konci této místnosti a, jak jsem se dozvěděl později, vycházel od krále, kde viděl vévodu du Maine v plášti[3]; ten ho při odchodu doprovodil až ke dveřím, aniž si spolu řekli jediné slovo.

Když jsem dosti zběžně přelétl očima ten poloviční dav, vešel jsem do kabinetu rady. Zastihl jsem tam roztroušenou většinu jejích členů, s vážností a s výrazem napjatého soustředění, které zvýšilo i moje. Skoro nikdo s nikým nemluvil a každý, ať stál nebo seděl tu a tam, se držel dost na svém místě. K nikomu jsem se nepřipojil, abych mohl lépe pozorovat. Za chvíli vešel vévoda z Orléans s veselým, nenuceným výrazem, bez jakéhokoli pohnutí, a s úsměvem se rozhlédl po shromáždění: to mi bylo dobrým znamením. Za chvíli jsem se ho zeptal, jak se mu daří. Odpověděl mi nahlas, že docela dobře; pak se naklonil k mému uchu a dodal, že až na probouzení, která byla častá kvůli rozkazům, spal velmi dobře a že přichází s pevným odhodláním nepovolit. To mě nesmírně potěšilo, protože se mi podle jeho držení zdálo, že mi mluví pravdu, a dvěma slovy jsem ho v tom povzbudil.

Potom přišel pan Vévoda, který se ke mně brzy přiblížil a zeptal se mě, zda od regenta očekávám dobré věci a zda bude pevný. Pan Vévoda měl výraz povznesené veselosti, který byl trochu znát tomu, kdo byl do věci zasvěcen. Princ de Conti, zasmušilý, roztržitý, závistivý vůči svému švagrovi, vypadal jen zaměstnaně, ale ničím. Vévoda z Noailles všechno hltal očima, které mu jiskřily hněvem, že se ve tak velký den vidí mezi pouhými diváky v přízemí, protože nevěděl vůbec nic. Výslovně jsem si to tak vyžádal u pana Vévody, protože jsem se domníval, že jejich spojení je těsnější, než jsem je pak shledal. Pan Vévoda o něm smýšlel s nedůvěrou, bez úcty a tím méně s přátelstvím, nehledě na to, čeho se od něho nově bylo třeba obávat ve spojení s panem du Maine.

Ten se pak objevil i on, v plášti a vešel malými královými dveřmi. Nikdy nedělal tolik a tak hlubokých poklon, ačkoli jimi nikdy nešetřil, a stál sám, opřený o svou hůl, u stolu rady, na straně lůžek, a pozoroval všechny. Tam jsem mu z protější strany, přes stůl, složil tu nejusměvavější poklonu, jakou jsem mu kdy v životě složil, s tím nejcitelnějším potěšením. Opětoval mi ji stejně a dál pozoroval každého očima, jež strnule hleděly, se zjitřenou tváří, a skoro neustále mluvil sám se sebou.

---

3. **Vysvětlivka:** Plášť (*manteau*) oblékali princové a pairové k slavnostním zasedáním parlamentu; kdo přišel v plášti, dával najevo, že se chystá zúčastnit *lit de justice*.

Skoro nikdo se neptal, co to všechno znamená; všichni znali rozhodnutí zrušit usnesení parlamentu, protože byli přítomni onomu jednání. Tato rada byla ona mimořádná, ohlášená a pak odložená, na níž se mělo projednat usnesení rady o zrušení. Bylo tedy všem jasné, že se bude projednávat právě ono, aby se dalo hned registrovat, snad ne bez nevole nad *lit de justice* svolaným znenadání, zvláště u některých, kdo se u regenta pokládají za privilegované. Pan Vévoda ke mně dost brzy přišel znovu, aby mi projevil svou nelibost nad tím, že tu vidí vévodu du Maine v plášti, a aby mě vybídl, abych vévodu z Orléans posílil; pak ke mně kvůli témuž přišel strážce pečetí. Za chvíli ke mně přišel mluvit o tom vévoda z Orléans, dost rozpačitý z toho pláště, ale bez známek slabosti. Připomněl jsem mu, že jsem mu vždycky říkal, že to musí očekávat; že povolit by byla jeho záhuba; že Rubikon je překročen. Přidal jsem, co nejsilnějšího a nejstručnějšího jsem dokázal, abych ho podpořil, a zároveň abych nebyl vidět příliš dlouho v poradě s ním. Jakmile jsem se od něho oddělil, přišel se mě pan Vévoda, netrpělivý a neklidný, zeptat, v jakém rozpoložení regent je. Odpověděl jsem mu jediným slovem: dobrém, a poslal jsem ho, aby ho v něm udržoval.

Nevím, zda tato hnutí, na něž už začínal každý upírat oči, vévodu du Maine poplašila; ale sotva se pan Vévoda, když ode mne odešel, připojil k regentovi, šel vévoda du Maine mluvit s maršálem z Villeroy a s Effiatem, kteří seděli vedle sebe na dolním konci u malých královых dveří, zády ke zdi. Kvůli vévodovi du Maine nevstali; ten zůstal stát naproti nim, těsně u nich, a všichni tři spolu dost dlouho tiše hovořili jako lidé, kteří se radí v rozpacích a v překvapení, jak se mi zdálo podle tváří obou sedících, které jsem viděl dost dobře a které jsem se snažil nespouštět z očí. Mezitím spolu vévoda z Orléans a pan Vévoda mluvili u okna, poblíž obvyklých vstupních dveří, a strážce pečetí, který stál dost blízko nich, se k nim připojil. Pan Vévoda se v tu chvíli trochu otočil, což mi dalo příležitost upozornit ho posunkem na tu druhou poradu, kterou hned zpozoroval. Byl jsem sám u stolu rady, velmi pozorný ke všemu, a ostatní, roztroušení, začali být pozornější. O něco později se vévoda du Maine vrátil tam, odkud odešel, a oba ostatní zůstali sedět, kde byli. Pan du Maine se pak ocitl znovu naproti mně, přes stůl. Pozoroval jsem, že má zmatený výraz a že mluví sám se sebou víc než předtím.

Hrabě z Toulouse přišel v plášti, právě když regent opustil ty dva, s nimiž byl. Hrabě z Toulouse byl v plášti a pozdravil shromáždění s vážným a soustředěným výrazem; k nikomu nepřistoupil a nikdo nepřistoupil k němu. Vévoda z Orléans se ocitl naproti němu a obrátil se ke mně, ač byl v jisté vzdálenosti, jako by mi ho ukazoval a projevoval mi nad tím svou nelibost. Upřeně jsem se na něj podíval a trochu jsem sklonil hlavu, jako bych mu chtěl říct: „Nu, a co?“ Vévoda z Orléans přistoupil k hraběti z Toulouse a nahlas, před všemi, kdo stáli poblíž, mu řekl, že je překvapen, když ho vidí v plášti; že ho nechtěl dát o *lit de justice* uvědomit, protože věděl, že od jejich posledního rozhodnutí nerad chodí do parlamentu. Hrabě z

Toulouse odpověděl, že je to pravda, ale že jde-li o blaho státu, odkládá každý jiný ohled stranou. Vévoda z Orléans se okamžitě otočil, aniž cokoli odpověděl, přišel ke mně, a odváděje mě dál, mi tiše řekl: „To je člověk, který mi rve srdce. Víte, co mi právě řekl?“ a zopakoval mi to. Pochválil jsem jednání jednoho i cit druhého; připomněl jsem mu, že když je obnovení postavení hraběte z Toulouse rozhodnuto, a to na témž zasedání, nemá mu jeho nynější stav působit zármutek, a začal jsem ho mírně utěšovat. Přerušil mě, aby mi řekl, jakou má chuť s ním promluvit. Představil jsem mu, že je to velmi choulostivé a že přinejmenším, než se k tomu odhodlá, je třeba vyčkat až do nejzazší chvíle. Hned jsem se otočil, abych ho odvedl zpět k hlavnímu hloučku lidí a zkrátil ten soukromý rozhovor, o němž jsem se bál, aby nebyl příliš nápadný. Hrabě z Toulouse nás viděl a zůstal na stejném místě a každý nás také viděl, každý zalezlý ve svém koutě.

Vévoda du Maine se vrátil k maršálovi z Villeroy a k Effiatovi; ti seděli bez hnutí na stejném místě a on stál před nimi jako minule. Viděl jsem, že ta malá porada je velmi rozrušená. Trvala nějakou dobu, během níž se mnou přišel mluvit pan Vévoda a pak se k nám připojil strážce pečetí, oba znepokojení tím, co způsobil příchod hraběte z Toulouse, kvůli němuž si mě vévoda z Orléans vzal stranou. Řekl jsem jim to a oddělil jsem se od nich, jak nejdřív jsem mohl. Ještě víc mě k tomu přimělo, že jsem si právě všiml, že vévoda z Noailles ze mne nespouští oči a sleduje mě pohledem, ať udělám jakýkoli pohyb, a dokonce sám mění místo nebo polohu, aby mě měl stále na očích. Vévoda z La Force se ke mně tehdy chtěl připojit; to bylo příčinou, že jsem ho rychle odbyl; potom La Vrillièra, jemuž jsem něco řekl a poslal ho ke strážci pečetí, aby posílil regenta. Mezitím pan du Maine opustil své dva muže a pokynul bratrovi, aby za ním přišel k nohám lůžka maršála z Villeroy, kde se právě postavil. Mluvil s ním vzrušeně, nepříliš dlouho, druhý mu odpověděl rovněž tak, jako by spolu příliš nesouhlasili. Vévoda du Maine naléhal znovu; pak hrabě z Toulouse prošel mezi nohama obou lůžek a stolem ke krbu, kde byl vévoda z Orléans s panem Vévodou, a zastavil se opodál, jako člověk, který čeká, až bude moci promluvit. Vévoda z Orléans, který si toho všiml, opustil po několika okamžicích pana Vévodu a šel k hraběti z Toulouse. Obrátili se nosem docela ke zdi a trvalo to dost dlouho, aniž se o tom dalo cokoli usoudit, protože bylo vidět jen jejich záda a nebylo znát ani pohnutí, ani skoro žádný posunek.

Vévoda du Maine zůstal sám tam, kde mluvil s bratrem. Měl tvář napůl mrtvou, jakoby kradmo pozoroval rozhovor, který vyslal bratra vést, a pak přejížděl po shromáždění zmatenýma očima s neklidem viníka a s rozrušením odsouzence. Tehdy mě zavolal maršál z Huxelles. Byl naproti vévodovi du Maine, přes stůl, a měl ke stolu, a tedy i k vévodovi du Maine, obrácená záda. Maršál tam stál v hloučku s maršály z Tallard a z Estrées a s bývalým biskupem z Troyes, k nimž současně se mnou přistoupil vévoda z Noailles.

Huxelles se mě zeptal, co tedy znamená všechno to chození sem a tam, a když jsem mu jako odpověď položil tutéž otázku, zeptal se mě, zda nebude při *lit de justice* nějaká potíž kvůli těm princům, nebo snad kvůli dětem pana du Maine. Odpověděl jsem mu, že pokud jde o pány du Maine a z Toulouse, žádná být nemůže, protože rozhodnutí vydané mezi princi krve a jimi jim ponechalo všechny pocty, jichž požívali; ale že děti vévody du Maine bychom tam nestrpěli.

Zůstali jsme tak chvíli v hloučku; já jsem byl zaměstnán pozorováním pana du Maine a občas jsem se otočil, abych se podíval na rozhovor regenta s hrabětem z Toulouse, který stále trval. Nakonec skončil a já měl čas dobře si prohlédnout oba bratry, protože hrabě z Toulouse se vracel k nám, na druhé straně stolu, podél nohou lůžek, za svým bratrem, který stále stál sám, opřený o svou hůl, u nohou lůžka maršála z Villeroy, na tomtéž místě, odkud se nehnul. Hrabě z Toulouse vypadal velmi sklíčeně, ba rozhněvaně. Vévoda du Maine, když ho viděl takto k sobě přicházet, docela změnil barvu.

Stál jsem tam velmi pozorně a díval se, jak se setkávají, aniž se vévoda du Maine hnul z místa, abych očima pronikl jejich rozhovor, když jsem uslyšel, že mě někdo volá. Byl to vévoda z Orléans, který, když udělal několik kroků sám podél krbu, se mnou chtěl mluvit. Připojil jsem se k němu a shledal jsem, že je v srdci rozrušen. „Právě jsem mu všechno řekl," prohlásil hned, „nedokázal jsem to vydržet; je to nejpoctivější člověk na světě a ten, který mi nejvíc rve srdce." – „Jak to, pane," odpověděl jsem, „a co jste mu řekl?" – „Přišel za mnou," odpověděl mi, „jménem svého bratra, který s ním právě mluvil, aby mi řekl, v jakých rozpacích se nachází; že dobře vidí, že se něco připravuje; že také dobře vidí, že se mnou není zadobře; že ho prosil, aby se mě přišel upřímně zeptat, zda chci, aby zůstal, nebo zda by neudělal stejně dobře, kdyby nezůstával. Přiznávám se Vám, že jsem myslel, že udělám dobře, když mu řeknu, že udělá stejně dobře, když odejde, když se mě na to ptá. Nato chtěl hrabě z Toulouse vstoupit do vysvětlování; utnul jsem to a řekl jsem mu, že on sám může klidně zůstat, protože zůstane tím, čím je, bez jakékoli změny; ale že by se mohly stát věci nepříjemné panu du Maine, jichž by bylo stejně dobře, kdyby nebyl svědkem. Hrabě z Toulouse naléhal, jak by mohl zůstat tím, čím je, když se útočí na jeho bratra, a že jsou jedno, protože jsou bratři, a ze cti. Odpověděl jsem, že je mi to velmi líto; že jediné, co mohu, je rozlišit zásluhu a ctnost a oddělit ji, a pak ještě několik řečí a projevů přátelství, které přijal dost chladně, a odtud to šel říct bratrovi. Myslíte, že jsem udělal špatně?" – „Ne," řekl jsem mu, „protože už nešlo o to, zda o tom rokovat, a tím méně o to, uvádět do rozpaků člověka, kterého jde jen o to posílit; jsem tomu velmi rád," dodal jsem, „to je jasná řeč člověka, který má svá opatření dobře připravena a ničeho se nebojí. Proto je však třeba projevit všechnu pevnost, a ještě víc, když jste se takto zavázal." Zdál se mi v tom velmi odhodlaný, ale zároveň velmi toužil, aby levobočci odešli, což byl, jak jsem se domníval vidět, skutečný důvod toho, co právě udělal.

Přišel k nám pan Vévoda; zůstal jsem s nimi co nejkratší dobu a poradil jsem jim, aby se také rozešli, tím spíš, že celé shromáždění dělilo své pohledy mezi nás a oba bratry.

Vévoda du Maine, bledý a jako mrtvý, se mi zdál být blízko mdlobám; sotva se pohnul, aby došel k dolnímu konci stolu, k němuž to měl dost blízko, a mezitím hrabě z Toulouse přišel říct regentovi velmi krátké slovo a vydal se podél kabinetu. Všechna tato hnutí se odehrála v mžiku oka. Regent, který byl u králova křesla, řekl nahlas: „Nuže, pánové, zaujměme svá místa." Každý přistoupil ke svému, a když jsem se díval zpoza svého, uviděl jsem oba bratry u obvyklých vstupních dveří jako lidi, kteří se chystají odejít. Takřka jsem skočil mezi královo křeslo a vévodu z Orléans, aby mě neslyšel princ de Conti, a se vzrušením jsem regentovi, který už byl na svém místě, pošeptal do ucha: „Pane, hle, odcházejí." – „Já vím," odpověděl mi klidně. – „Ano," odpověděl jsem živě, „ale víte, co udělají, až budou venku?" – „Vůbec nic," řekl mi; „hrabě z Toulouse mě přišel požádat o svolení odejít s bratrem; ujistil mě, že budou rozumní." – „A nebudou-li?" odpověděl jsem. – „Ale budou, a nebudou-li, jsou vydány dobré rozkazy, aby se na ně dobře dávalo pozor." – „Ale udělají-li nějakou hloupost nebo odjedou-li z Paříže?" – „Zatknou je, jsou vydány dobré rozkazy, ručím Vám za to." Nato jsem, klidnější, zaujal své místo; sotva jsem na něm byl, zavolal si mě znovu a řekl mi, že když odcházejí, mění názor a má chuť říct to, co se jich týká, v radě. Odpověděl jsem mu, že když jedinou překážku, která mu v tom bránila, tento odchod odstranil, myslil bych, že by bylo velmi špatné neříci to regentské radě. Sdělil to tiše přes stůl a královo křeslo panu Vévodovi, pak zavolal strážce pečetí, a oba to schválili; a tehdy jsme definitivně zasedli na svá místa.

Všechna tato hnutí zvýšila zmatek a zvědavost každého. Oči všech, upřené na regenta, způsobily, že se všichni obrátili zády k obvyklým vstupním dveřím, a většina si nevšimla, že levobočci už tam nejsou. Jak je kdo při zasedání na místo neviděl, hledal je očima a zůstával stát a čekal. Posadil jsem se na místo hraběte z Toulouse. Vévoda z Guiche, který byl po mém druhém boku, nechal mezi námi dvěma jedno místo volné a s nosem nahoru stále čekal na levobočky. Řekl mi, abych se k němu přisunul a že jsem si spletl místo. Neodpovídal jsem ani slovo a pozoroval jsem shromáždění, které byla vskutku podívaná. Při druhé nebo třetí výzvě jsem mu odpověděl, ať se naopak přisune on ke mně. „A pan hrabě z Toulouse?" namítl. – „Přisuňte se," opakoval jsem, a když jsem viděl, že se údivem ani nehne a dívá se naproti, kde byl vévoda du Maine, jehož místo zaujal strážce pečetí, zatáhl jsem ho, sám vsedě, za šaty a řekl jsem mu: „Pojďte sem a posaďte se." Zatáhl jsem tak silně, že si sedl vedle mne, aniž čemu rozuměl. „Ale co to znamená," řekl mi, sotva se posadil, „kde jsou tedy ti páni?" – „Nevím," odpověděl jsem netrpělivě, „ale nejsou tu." Současně vévoda z Noailles, který seděl vedle vévody z Guiche a který, vzteklý, že nemá na tak velké přípravě dne nejmenší podíl, patrně usilovným pozorováním a zkoumáním pochopil, že jsem do toho zasvěcen, přemožen zvědavostí, natáhl se

přes stůl před vévodou z Guiche a řekl mi: „Proboha, pane vévodo, prokažte mi tu milost a řekněte mi, co tedy všechno tohle znamená.“ Nebral jsem na něho žádné ohledy, jak bylo často vidět, naopak jsem byl zvyklý jednat s ním velmi zle. Obrátil jsem se k němu chladně a pohrdavě, a když jsem ho vyslechl a podíval se na něj, odvrátil jsem hlavu. To byla celá má odpověď. Vévoda z Guiche na mne naléhal, abych mu něco řekl, až mi řekl, že vím všechno. Stále jsem to popíral, a mezitím se všichni pomalu usazovali, protože nikdo nemyslel na nic jiného než na to, aby pozoroval a hádal, co to všechno může znamenat, a dlouho trvalo, než se pochopilo, že je třeba zasednout bez levobočků, ačkoli o tom nikdo neotevřel ústa.

Než přejdu k tomu, co se v radě odehrálo, je třeba uvést zasedací pořádek toho dne a uspořádání místnosti[4], v níž se konala, aby bylo lépe rozumět tomu, co bylo právě vyprávěno, a aby se lépe osvětlilo, co bude vyprávěno dále.

K zasedacímu pořádku je třeba poznamenat, že maršál z Huxelles sedal vždy po pravici, aby mohl lépe číst depeše proti světlu, a pan z Troyes vždy vedle něho, aby mu při tom čtení ulehčoval. Toho dne se tam posadili ze zvyku, ačkoli neměli nic ke čtení, a přeházeli tak dolní konec zasedacího pořádku; to však nezabránilo tomu, aby se hlasy sbíraly v pořadí, v jakém se sbírat měly. Je třeba ještě poznamenat, že protože stůl rady nebyl dost dlouhý, aby se u něho každá ze dvou řad pohodlně vešla, seděli Effiat a Torcy na jeho konci, takže Effiat seděl skoro uprostřed konce stolu, aby La Vrillière měl víc místa a mohl pohodlně psát. Vévoda z Orléans se na druhém konci také trochu obrátil k prázdnému královu křeslu, aby lépe viděl na obě strany, což nikdy nedělal. Ale kromě toho, že toho dne chtěl vidět svou stranu, nebylo mu proti mysli dát to okázale najevo a nechat to vidět. Strážce pečetí měl u nohou na zemi černý sametový vak, v němž byly volně uloženy pečeti s listinami pro případ nouze, podepsanými a zapečetěnými, a druhý vak před sebou na stole; v něm si srovnal všechno, co měl v radě přečíst, v pořadí, v jakém se měla každá věc číst, a to, co se mělo registrovat, všechno věci a listiny, které byly přečteny i při *lit de justice*. Král byl zatím ve svých kabinetech a vůbec se neukázal v místě, kde se tato rada konala, ani v místnostech, které k němu přiléhaly.

Když všichni definitivně seděli na svých místech a vévoda z Orléans si chvíli prohlížel celé shromáždění, jehož oči byly všechny upřeny na něho, řekl, že svolal tuto regentskou radu, aby vyslechla přečtení toho, co bylo rozhodnuto na minulé; že se domníval, že k registraci usnesení rady, které se bude číst, není jiné cesty než konat *lit de justice*, a protože vedra nedovolují vystavit královo zdraví tlačenici v Justičním paláci, usoudil, že má následovat příkladu zesnulého krále, který si několikrát dal svůj parlament zavolat do Tuilerií; že když už je třeba konat *lit de*

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Na exempláři Pamětí Saint-Simonových (vydání Sautelet, sv. XVII, s. 103), uloženém v císařské knihovně v Louvru, napsal král Ludvík Filip vlastní rukou marginální poznámku tohoto znění: „Je to v Tuileriích týž sál, který byl sálem rady za Ludvíka XVI., Napoleona, Ludvíka XVIII. a Karla X. Viděl jsem v něm tři z těchto panovníků v radě.“

justice, usoudil, že má využít této příležitosti, aby při něm dal registrovat jmenovací listiny strážce pečetí a tím toto zasedání zahájil; a nařídil strážci pečetí, aby je přečetl.

Během tohoto čtení, které nemělo jiný význam, než že se chopilo příležitosti donutit parlament uznat strážce pečetí, jehož osobu i pověření sbor nenáviděl, zabýval jsem se zatím pozorováním tváří. Viděl jsem na vévodovi z Orléans výraz autority a pozornosti, který byl pro mne tak nový, že mě ohromil. Pan Vévoda, veselý a zářící, jako by o ničem nepochyboval. Princ de Conti, udivený, roztržitý, uzavřený do sebe, jako by nic neviděl a na ničem se nepodílel. Strážce pečetí, vážný a zamyšlený, vypadal, jako by měl v hlavě příliš mnoho věcí; také jich měl hodně na práci, a to napoprvé. Přesto se se svým vakem uplatnil jako člověk velmi jasný, velmi rozhodný, velmi pevný. Vévoda z La Force zkoumal pohledem zpod víček tváře. Maršálové z Villeroy a z Villars spolu chvílemi mluvili: oba měli podrážděný pohled a sklíčenou tvář. Nikdo se neovládal lépe než maršál z Tallard; ale nedokázal potlačit vnitřní neklid, který často zajiskřil navenek. Maršál z Estrées měl výraz ohromený, jako by před sebou viděl jen rybník. Maršál z Besons, zahalený víc než obvykle do své velké paruky, vypadal celý uzavřený do sebe, s očima sklopenýma a rozhněvanýma. Pelletier[5], velmi nenucený, prostý, zvědavý, se díval na všechno. Torcy, třikrát škrobenější než obvykle, jako by všechno pozoroval kradmo. Effiat, prudký, dotčený, pobouřený, připravený vyskočit, s obočím zamračeným na celý svět, s vytřeštěným pohledem, jímž spěšně a v náporech přejížděl na všechny strany. Ty, kdo seděli na mé straně, jsem nemohl dobře pozorovat; viděl jsem je jen na okamžiky, když jeden nebo druhý změnil polohu, a pokud mě zvědavost přiměla naklonit se nad stůl a obrátit se k nim, abych přehlédl jejich řadu, bylo to jen velmi zřídka a velmi krátce. O údivu vévody z Guiche, o vzteku a zvědavosti vévody z Noailles jsem už mluvil. D'Antin, jindy ve svém držení těla tak volný, mi připadal celý strnulý a celý vyplašený. Maršál z Huxelles se snažil tvářit se dobře a nedokázal zakrýt zoufalství, které jím pronikalo. Starý pan z Troyes, celý užaslý, projevoval jen překvapení, rozpaky a to, že vlastně neví, na čem je.

Hned od okamžiku tohoto prvního čtení každý dobře viděl z odchodu levobočků, po všem, co se v tomto kabinetu rady odehrálo před zasedáním, že půjde o něco proti nim. Povaha onoho něčeho a jeho větší či menší rozsah držely všechny mysli v napětí, a to spolu s *lit de justice*, který vypukl a byl připraven zároveň s ohlášením, svědčilo o velkém rozhodnutí přijatém proti parlamentu a ohlašovalo také tolik pevnosti a opatření u prince, o němž bylo tak všeobecně známo, že je jich naprosto neschopen, že všichni ztráceli půdu pod nohama. Každý, podle toho, jak mu leželi na srdci levobočci nebo parlament, jako by s hrůzou očekával, co se vylíhne. Mnozí další se zdáli být hluboce dotčeni tím, že neměli na ničem podíl, že jsou zaskočeni stejně jako všichni ostatní a že jim regent unikl. Nikdy nebyly tváře

5. **Vysvětlivka:** Michel Le Peletier de Souzy, dříve ředitel opevnění, člen regentské rady.

tak všeobecně protažené a nikdy nebyly rozpaky obecnější ani zjevnější. Myslím, že v tomto prvním zmatku jen málokdo naslouchal listinám, které strážce pečetí četl. Když bylo čtení skončeno, řekl vévoda z Orléans, že nepokládá za nutné hlasovat jednotlivě ani o jejich obsahu, ani o jejich registraci, a že myslí, že všichni budou souhlasit s tím, aby se zasedání *lit de justice* zahájilo právě jimi.

Po krátké, ale znatelné přestávce vyložil regent několika slovy důvody, pro něž minulá regentská rada rozhodla zrušit usnesení parlamentu, která se na ní četla, a to usnesením regentské rady. Dodal, že při nynějším počínání parlamentu by poslat to usnesení parlamentu znamenalo znovu vystavit královu autoritu, neboť parlament by veřejnosti předvedl formální neposlušnost, když by jistě odmítl je registrovat; že protože k tomu nevede jiná cesta než *lit de justice*, usoudil, že je třeba udržet jej v naprosté tajnosti, aby nedal klikám a lidem zlé vůle příležitost pokusit se při něm v neposlušnosti pokračovat tím, že by jim poskytl čas se na to připravit; že se spolu s panem strážcem pečetí domníval, že četnost a způsob remonstrancí parlamentu zasluhují, aby byl tento sbor vrácen do mezí povinnosti, které už nějakou dobu ztratil ze zřetele; že pan strážce pečetí nyní radě přečte usnesení, které obsahuje usnesené zrušení a pravidla, jež má parlament v budoucnu zachovávat. Pak se podíval na strážce pečetí: „Pane," řekl mu, „Vy to těmto pánům vysvětlíte lépe než já: buďte tak laskav a učiňte to dřív, než usnesení přečtete."

Strážce pečetí se ujal slova a rozvedl, co Jeho Královská Výsost řekla stručněji; vysvětlil, co je to zvyklost remonstrancí, odkud pochází, jaký je její užitek, jaké nevýhody, jaké meze, jakou milostí bylo, že byly parlamentu vráceny, jak se jich zneužívá, jaký je rozdíl mezi královskou mocí a autoritou parlamentu, která od krále vychází, jak jsou soudy nepříslušné ve věcech státu a financí a jak je nutné to zkrotit jakýmsi zákoníkem (tento výraz použil), který by byl napříště neměnným pravidlem obsahu i formy jejich remonstrancí. Když to vysvětlil bez rozvláčnosti, přesně a s půvabem, začal číst usnesení tak, jak je vytištěno a jak je má každý v rukou, až na několik maličkostí, ale tak nepatrných, že mi pro svou nepatrnost unikly.

Když čtení skončilo, dal regent proti svému zvyku najevo svůj názor chválou, jíž tu listinu zahrnul; pak nasadil výraz a tón regenta, jaký u něho ještě nikdo neviděl, což shromáždění ohromilo docela, a dodal: „Pro dnešek, pánové, se při sbírání hlasů odchýlím od obvyklého pravidla a myslím, že bude dobré, abych tak postupoval po celou tuto radu." Pak, po krátkém pohledu, jímž přelétl obě strany stolu a během něhož by bylo slyšet i roztoče, jak kráčí, obrátil se k panu Vévodovi a zeptal se ho na jeho mínění. Pan Vévoda hlasoval pro usnesení a uvedl několik krátkých, ale silných důvodů. Princ de Conti mluvil rovněž v tomto smyslu. Po něm já, protože strážce pečetí hlasoval hned po svém čtení. Byl jsem téhož mínění, ale vyjádřil jsem je obecněji, i když stejně důrazně, abych zbytečně neútočil na parlament a abych si nepřisvojoval podporovat Jeho Královskou Výsost po způsobu princů krve. Vévoda z La Force se rozhovořil šířeji. Mluvili všichni, ale většina velmi málo; a někteří, jako

maršálové z Villeroy, z Villars, z Estrées, z Besons, pan z Troyes a Effiat, dali najevo svou bolest, že se neodvažují vzepřít přijatému rozhodnutí, z něhož, jak bylo jasné, nebylo naděje cokoli ubrat. Sklíčenost se jim zračila ve tvářích a viděl, kdo chtěl, že pokoření parlamentu nebylo tím, co si přáli, ani tím, co pokládali za možné. Tallard byl jediný z nich, na němž to nebylo znát; ale přidušené jednoslabičné slovo maršála z Huxelles strhlo, co mu ještě zbývalo z masky. Vévoda z Noailles se ovládal s takovou námahou, že řekl víc, než chtěl, a s úzkostí hodnou Fresnes[6]. Vévoda z Orléans hlasoval poslední, ale s velmi neobvyklou silou; pak opět udělal přestávku a přehlédl očima celou radu.

V tu chvíli se maršál z Villeroy, pln své myšlenky, zeptal sám sebe mezi zuby: „Ale přijdou?“ To bylo mírně zachyceno. Vévoda z Orléans řekl, že o tom ujistili Desgrangese[7], a dodal, že o tom nepochybuje, a hned nato, že bude třeba dát vědět, až se bude vědět, že jsou na cestě. Strážce pečetí odpověděl, že se tak stane. Vévoda z Orléans znovu řekl, že bude každopádně třeba dát to říct u dveří; a hned je tu pan z Troyes na nohou. Popadl mě tak náhlý strach, aby nešel u dveří tlachat, že jsem tam doběhl dřív než on. Když jsem se vracel, d'Antin, který se otočil, aby mě při průchodu zachytil, mě úpěnlivě prosil, abych mu řekl, co to všechno znamená. Vyklouzl jsem s tím, že nevím nic: „No jistě,“ odpověděl, „to povídejte jiným!“ Když jsem byl zase na místě, řekl vévoda z Orléans ještě nevím už co; a pan z Troyes zase na nohou, já také, jako minule. Cestou jsem řekl La Vrillièrovi, aby si vzal na starost všechny pochůzky ke dveřím, ze strachu před žvatlavostí pana z Troyes nebo někoho jiného, protože při vzdálenosti, z níž jsem seděl já, to bylo příliš nápadné. Bylo to skutečně podstatné a La Vrillière to pak dělal. Když jsem se vracel na své místo, d'Antin zase na číhané mě oslovil, proboha a se sepjatýma rukama; vydržel jsem a řekl mu: „Uvidíte.“ Vévoda z Guiche na mne po mém návratu na místo rovněž marně naléhal, až mi řekl, že je dobře vidět, že jsem do toho zasvěcen: zůstal jsem hluchý.

Když tato drobná hnutí minula, řekl vévoda z Orléans, vzpřímený na svém sedadle o půl stopy výš, shromáždění tónem ještě pevnějším a panovačnějším než při první věci, že je třeba předložit ještě jinou, mnohem důležitější než ta, kterou právě vyslechli. Tento úvod obnovil údiv ve tvářích a přítomné jako by přimrazil. Po chvíli ticha řekl regent, že rozhodl spor, který vznikl mezi princi krve a legitimovanými – tak se vyjádřil, aniž přidal slovo „princové“; že tehdy měl své důvody, proč neučinil víc; ale že není o nic méně povinen zjednat spravedlnost pairům Francie, kteří o ni současně požádali krále společnou žádostí celého sboru, kterou Jeho Veličenstvo samo přijalo a kterou on sám, regent, sdělil legitimovaným;

---

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Narážka na kancléře d'Aguesseaua, tehdy vypovězeného na jeho statek Fresnes.

7. **Vysvětlivka:** Desgranges, ceremoniář (*maître des cérémonies*), doručil parlamentu královo nařízení dostavit se do Tuilerií.

že tuto spravedlnost už nelze odkládat sboru tak slavnému, složenému ze všech velmožů království, z prvních pánů státu, z osob v nejvyšších hodnostech, z nichž se většina vyznamenala službami, které prokázali; že jestliže v době jejich žádosti usoudil, že na ni nemá odpovídat, cítí se tím víc nucen už neodkládat spravedlnost, která už nemůže zůstat odložena a kterou si všichni pairové přejí nade všechno; že s bolestí vidí lidi (tohoto slova použil), kteří jsou mu tak blízcí, povznesené na hodnost, jejíž byli prvními příklady a která se neustále zvyšovala proti všem zákonům; že nemůže zavírat oči před pravdou; že přízeň některých panovníků, a to teprve docela nedávno, převrátila hodnost pairů; že tato újma způsobená této hodnosti trvala jen tak dlouho jako autorita, která zákony znásilnila; že tak vévodové z Joyeuse a z Épernonu, tak páni z Vendôme byli vráceni do pravidelného pořádku a na místo podle stáří mezi pairy hned po smrti Jindřicha III. a Jindřicha IV.[8]; že pan z Beaufortu neměl pod očima zesnulého krále jiné hodnosti, ani pan z Verneuil, kterého král učinil vévodou a pairem roku 1663 s třinácti dalšími, který byl s nimi přijat do parlamentu, když tam král konal svůj *lit de justice*, a zaujal tam místo za všemi pairy, kteří tam zasedali jako služebně starší, a nikdy jiné neměl; že spravedlnost, dobrý pořádek, věc tolika tak významných osob a první hodnost státu mu nedovolují déle odpírat spravedlnost; že legitimovaní měli dost času odpovědět, ale že nemohli uvést nic platného proti síle zákonů a příkladů; že jde jen o to rozhodnout o žádosti v existujícím a probíhajícím sporu, o němž nelze říci, že by nebyl dostatečně připraven k rozhodnutí; že aby o něm mohl rozhodnout, dal sepsat deklaraci, kterou pan strážce pečetí nyní přečte, aby se pak registrovala při *lit de justice*, který bude král konat.

Po řeči tak málo očekávané následovalo hluboké ticho; začala odhalovat hádanku odchodu levobočků. Na mnoha tvářích se objevil temný stín. Hněv zajiskřil ve tváři maršálů z Villars a z Besons, Effiatově, ba i maršála z Estrées. Tallard na několik okamžiků strnul a maršál z Villeroy úplně ztratil držení. Nemohl jsem vidět držení maršála z Huxelles, čehož jsem velmi litoval, ani vévody z Noailles, leda občas šikmo. Musel jsem ovládat své vlastní, na něž postupně padaly všechny pohledy. Nanesl jsem si na tvář vrstvu vážnosti a skromnosti navíc. Pohyboval jsem očima pomalu a díval se nanejvýš vodorovně. Jakmile regent otevřel ústa o této věci, vrhl na mne pan Vévoda vítězoslavný pohled, který málem rozbil všechnu mou vážnost a upozornil mě, abych ji zdvojnásobil a už se nevystavoval tomu, že se setkám s jeho očima. Takto ovládán, pozorný, abych hltal výraz všech, přítomný všemu i sám sobě, nehybný, přilepený k sedadlu, celým tělem odměřený, proniknutý vším, co radost může vtisknout nejcitelnějšího a nejživějšího, nejpůvabnějším vzrušením, rozkoší

8. **Vysvětlivka:** Anne de Joyeuse a Jean-Louis de Nogaret de La Valette, vévoda z Épernonu, oblíbenci Jindřicha III., dostali od krále přednost před staršími pairy; páni z Vendôme jsou César z Vendôme, legitimovaný syn Jindřicha IV. a Gabrielly d'Estrées, a jeho rod. Henri de Bourbon, vévoda z Verneuil, byl rovněž legitimovaným synem Jindřicha IV.

nejnesmírněji a nejvytrvaleji vytouženou, potil jsem se úzkostí z toho, že musím své nadšení držet v zajetí, a tato úzkost sama byla rozkoší, jakou jsem nikdy nepocítil ani předtím, ani potom od onoho krásného dne. Jak jsou smyslové rozkoše nižší než rozkoše ducha, a jak je pravda, že míra útrap je táž jako míra dober, která je ukončí.

Chvíli poté, co regent přestal mluvit, řekl strážci pečetí, aby deklaraci přečetl. Strážce pečetí ji přečetl hned, aniž předtím cokoli vykládal, jak to učinil v předešlé věci. Během tohoto čtení, jemuž se v mých uších nemohla vyrovnat žádná hudba, se má pozornost dělila mezi zjišťování, zda je deklarace úplně táž, jakou sepsal Millain a jakou mi ukázal – a měl jsem to uspokojení, že jsem ji shledal dokonale stejnou –, a zkoumání dojmu, jaký činila na přítomné; několik okamžiků mi podle nové změny jejich tváří odhalilo, co se děje v jejich duši, a několik dalších mě podle výrazu zoufalství, který se zmocnil maršála z Villeroy, a zuřivosti, která přepadla Villarse, upozornilo, že je třeba najít lék proti tomu, co by z nich mohlo vyrazit rozrušení, jehož už se nezdáli být pány. Ten lék jsem měl v kapse a tehdy jsem jej vytáhl. Byla to naše žádost proti levobočkům[9], kterou jsem položil před sebe na stůl a nechal ji tam otevřenou na posledním listu, na němž byly všechny naše podpisy, vytištěné velkými verzálkami. Oba maršálové se na ně hned podívali a nepochybně je poznali, soudě podle zdivočelé sklíčenosti jejich očí, která okamžitě nastoupila a uhasila jakýsi výhrůžný výraz, zvláště u maršála z Villars. Mí dva sousedé se mě zeptali, co je to za papír; řekl jsem jim to a ukázal jsem jim podpisy. Každý se na ten podivný papír podíval, aniž se kdo vyptával na věc tak snadno poznatelnou; a že se mě na to zeptali princ de Conti a vévoda z Guiche, způsobila jen snadnost sousedství; dva muži, kteří, každý velmi odlišně od druhého, sotva viděli, co viděli. Váhal jsem s tímto předvedením mezi obavou, že tím příliš ukážu, že jsem do tajemství zasvěcen, a nebezpečím hluku, který podle toho, co jsem viděl, ti maršálové byli tak blízko tomu ztropit, i úspěchu, jaký by ten hluk mohl mít. Nic nebylo způsobilejší je zadržet než ukázat jim jejich vlastní podpis. Ale ukázat jej teprve poté, co by promluvili, by posloužilo jen k tomu, aby se zastyděli, a vůbec ne k tomu, aby se zastavilo, co by vyvolali. Zvolil jsem tedy jistější cestu a měl jsem důvod soudit, že jsem jednal užitečně. Celé toto čtení bylo vyslechnuto s krajní pozorností, spojenou s krajním pohnutím. Když skončilo, řekl vévoda z Orléans, že je mu té nutnosti velmi líto, že jde o jeho švagry, ale že není pairům povinen spravedlností o nic méně než princům krve; pak se obrátil ke strážci pečetí a nařídil mu hlasovat. Ten mluvil málo, důstojně, dobře volenými slovy, ale jako pes, který běží po žhavém uhlí, a navrhl registraci. Potom Jeho Královská Výsost, dívajíc se na všechny, řekla, že bude dál sbírat hlasy od čela, a dala hlasovat panu Vévodovi. Ten byl stručný, ale důrazný a zdvořilý k pairům; pan princ de Conti téhož mínění, ale ještě stručněji;

9. **Vysvětlivka:** Žádost, kterou vévodové a pairové v době sporu princů krve s legitimovanými podali králi proti hodnosti levobočků; byla vytištěna s podpisy pairů.

pak se mě vévoda z Orléans zeptal na mé mínění. Proti svému zvyku jsem se hluboce uklonil, ale nevstal jsem, a řekl jsem, že protože mám tu čest být služebně nejstarším z pairů v radě, vzdávám Jeho Královské Výsosti své nejponíženější díky, díky ostatních přítomných pairů i všech pairů Francie za spravedlnost tak vroucně žádanou, kterou se rozhodla nám zjednat ve věci, která se nejpodstatněji týká naší hodnosti a nejcitelněji se dotýká našich osob; že ji prosím, aby ráčila být přesvědčena o vší naší vděčnosti a aby počítala s veškerou možnou oddaností její osobě za čin spravedlnosti tak vytoužený a tak úplný; že v tomto upřímném vyjádření našich citů bude spočívat celé naše hlasování, protože jako strany sporu nesmíme být soudci; tato krátká slova jsem zakončil hlubokou úklonou, aniž jsem vstal, a v tutéž chvíli ji jediný napodobil vévoda z La Force. Ihned jsem obrátil pozornost k tomu, koho se regent zeptá na mínění, abych jej přerušil, kdyby to byl pair, a odňal tak levobočkům i sebemenší formální záminky, aby mohli rozhodnutí zvrátit; ale této starosti jsem nebyl vystaven. Vévoda z Orléans mě dobře slyšel a pochopil, přeskočil k maršálovi z Estrées. Ten i všichni ostatní hlasovali skoro beze slov a schválili, co se většině z nich pramálo líbilo. Snažil jsem se volit tón hlasu tak, aby stačil jen k tomu, aby mě všichni slyšeli, a raději jsem dal přednost tomu, že mě nejvzdálenější snad neuslyší, než nebezpečí, že budu mluvit příliš nahlas; a celé své držení jsem upravil k co největší vážnosti, skromnosti a k prostému výrazu vděčnosti, jaký mi byl možný. Pan Vévoda mi s úsměvem šibalsky pokynul, že jsem mluvil dobře; ale zachoval jsem vážnost a obrátil jsem se, abych zkoumal všechny ostatní. Výrazy a držení přítomných nelze vylíčit. Co jsem o nich vyprávěl, i dojmy, které je zaměstnávaly, stále sílily. Bylo vidět jen lidi stísněné a zdrcené překvapením, uzavřené do sebe, rozrušené, některé rozhořčené, několik málo potěšených, jako La Force a Guiche, který mi to hned velmi otevřeně řekl.

Když byly hlasy sebrány skoro hned, jak byly žádány, řekl vévoda z Orléans: „Pánové, tím je tedy věc přijata; spravedlnosti je učiněno zadost a práva pánů pairů jsou zajištěna. Nyní vám mám předložit akt milosti a činím tak s tím větší důvěrou, že jsem se postaral poradit se se zúčastněnými stranami, které k němu ochotně svolují, a že jsem jej dal sepsat tak, aby nemohl nikoho urazit. Co vám vyložím, týká se výhradně osoby pana hraběte z Toulouse. Všichni vědí, jak velice nesouhlasil se vším, co bylo učiněno v jejich prospěch, a že to od počátku regentství hájil jen z úcty k vůli zesnulého krále. Celý svět také zná jeho ctnost, jeho zásluhy, jeho píli, jeho poctivost, jeho nezištnost. Přesto jsem se nemohl vyhnout tomu, abych jej zahrnul do deklarace, kterou jste právě vyslechli. Spravedlnost neposkytuje v jeho prospěch žádnou výjimku a bylo třeba zajistit právo pairů. Nyní, když už nemůže utrpět žádnou újmu, domníval jsem se, že mohu z milosti vrátit zásluze to, co ze spravedlnosti odnímám původu, a učinit osobní výjimku pro pana hraběte z Toulouse, která, potvrzujíc pravidlo, ponechá jemu samotnému všechny pocty, jichž požívá, s vyloučením všech ostatních, aniž by mohla přejít na jeho děti, ožení-li

se a bude-li je mít, nebo aby z ní kdokoli bez výjimky mohl vyvozovat důsledky. Mám to potěšení, že princové krve k tomu svolují a že ti z pairů, jimž jsem se mohl svěřit, se ztotožnili s mým smýšlením a dokonce mě o to sami ráčili prosit. Nepochybuji, že úcta, kterou si zde získal, vám tento návrh učiní příjemným;" a obrátiv se ke strážci pečetí: „Pane," pokračoval, „buďte tak laskav a přečtěte deklaraci." Strážce pečetí, aniž cokoli dodal, ji hned začal číst.

Během řeči Jeho Královské Výsosti jsem obrátil všechnu pozornost ke zkoumání dojmu, který činila na mysli. Údiv, který vyvolala, byl všeobecný; byl takový, že se zdálo, když se člověk díval na ty, k nimž byla určena, že jí nerozumějí, a po celou dobu čtení se z něho nevzpamatovali. Zvláště ti, které předešlé čtení nejvíc zarmoutilo, projevili při tomto zdrcení, které bylo chvalořečí na toto rozlišení obou bratří: tím, že ty z oné strany zarmoutilo ještě víc, prozradilo toto první bezděčné hnutí stranu samu, a ne náklonnost k osobám, která by jim zde byla důvodem k útěše; místo toho jim to bylo velmi živým podnětem k bolesti, protože toto rozlišení vrhalo vévodu du Maine ještě hlouběji a zbavovalo ho pomoci jeho bratra, přinejmenším pomoci, která by od mladšího bratra tak vysoce vyznamenaného působila slušně. V duchu jsem jásal nad úspěchem tak zřejmě prokázaným a nepřijal jsem příliš vlídně vévodu z Guiche, který mi dal najevo, že to neschvaluje. Nejnápadnější byli Villeroy zdrcený, Villars zuřící, Effiat koulející očima a Estrées vyvedený z míry překvapením. Tallard s hlavou předkloněnou takřka sál všechna regentova slova, jak byla pronášena, a všechna slova deklarace, jak ji strážce pečetí četl. Noailles, v nitru zdrcený, to nezakrýval ani navenek. Huxelles, plně zaměstnán tím, aby se ovládl, ani nehnul brvou. Dělil jsem svou pozornost mezi držení přítomných a čtení deklarace a měl jsem to uspokojení, že jsem ji slyšel dokonale shodnou s tou, kterou sepsal vévoda z La Force, a se dvěma výslovnými doložkami o souhlasu princů krve a o žádosti pairů, které jsem do ní dal vložit pod záminkou, že tak navždy zajistím osobní postavení hraběte z Toulouse, a ve skutečnosti proto, abych se ctí zajistil právo pairů; tyto doložky ještě o dávku víc rozjitřily city těch, o nichž jsem právě mluvil.

Když byla deklarace přečtena, pochválil ji vévoda z Orléans dvěma slovy a pak řekl strážci pečetí, aby hlasoval. Učinil tak dvěma slovy, ke chvále hraběte z Toulouse. Pan Vévoda po několika slovech chvály téhož vyjádřil svou spokojenost z úcty a z přátelství. Pan princ de Conti řekl jen dvě slova. Po něm jsem vyjádřil Jeho Královské Výsosti svou radost, že vidím, jak spojuje spravedlnost a zajištění práva pairů s neslýchanou milostí, kterou prokazuje ctnosti pana hraběte z Toulouse, jenž si ji zasloužil svou umírněností, svou pravdivostí, svou oddaností blahu státu; že čím víc uznával nespravedlnost hodnosti, na niž byl povýšen, tím víc se jí stával hodným; dále že je pro pairy výhodné ustoupit, pokud jde o osobu, zásluze, když je tato výjimka omezena na jeho jedinou osobu, s opatřeními tak formálními a tak zákonodárnými, jaká obsahuje deklarace, a takto dobrovolně přispět ze svého

k povýšení bez příkladu, tím lichotivějšímu, že nemá jiný základ než ctnost, aby se tatáž ctnost stále víc povzbuzovala ke službě a k užitku státu; že tedy s radostí hlasuji pro registraci deklarace a že se neobávám připojit k tomu nejponíženější díky pairů, protože mám tu čest být služebně nejstarší z přítomných. Když jsem zavřel ústa, pohlédl jsem naproti sobě a snadno jsem zpozoroval, že se tam můj souhlas nelíbí, a můj dík možná ještě méně. Hlasovali pro to se sklopenou hlavou pod tak citelnou ranou; velmi málo jich zamumlalo mezi zuby nevím co, ale úder blesku do kliky byl pociťován stále víc, a jak první překvapení vystřídala úvaha, tak se také ve tvářích projevovala trpká a hořká bolest tak zřetelně, že bylo snadné usoudit, že je čas udeřit.

Když hlasování skončilo, vrhl na mne pan Vévoda zářivý pohled a chtěl promluvit; ale protože strážce pečetí, který seděl vedle něho, si toho nevšiml a chtěl také něco říci, řekl mu vévoda z Orléans, že chce mluvit pan Vévoda, a hned, aniž mu k tomu dal čas, se majestátně vzpřímil na svém sedadle: „Pánové," řekl, „pan Vévoda vám chce předložit návrh; shledal jsem jej spravedlivým a rozumným; nepochybuji, že o něm budete soudit jako já." A obrátiv se k němu: „Pane," řekl mu, „buďte tak laskav a vyložte jej." Pohnutí, které těch několik slov vyvolalo ve shromáždění, je nevýslovné. Domníval jsem se, že vidím lidi pronásledované ze všech stran a překvapené novým nepřítelem, který se zrodí uprostřed nich v útočišti, kam doběhnou bez dechu. „Pane," řekl pan Vévoda, obraceje se jako obvykle k regentovi, „když zjednáváte spravedlnost pánům vévodům, myslím, že mám právo žádat ji od Vás i pro sebe. Zesnulý král svěřil výchovu Jeho Veličenstva panu vévodovi du Maine. Byl jsem nezletilý, a podle představ zesnulého krále byl pan du Maine princem krve a způsobilým nastoupit na trůn. Nyní jsem zletilý, a pan du Maine nejenže už není princem krve, ale je snížen na hodnost podle svého pairství. Pan maršál z Villeroy je dnes služebně starší než on a má před ním všude přednost: nemůže tedy už zůstat vychovatelem krále pod vrchním dozorem pana du Maine. Žádám Vás o toto místo, které, jak myslím, nemůže být odepřeno mému věku, mé hodnosti ani mé oddanosti osobě krále a státu. Doufám," dodal, obraceje se nalevo, „že budu těžit z rad pana maršála z Villeroy, abych se jej dobře zhostil a zasloužil si jeho přátelství."

Při této řeči se pan maršál z Villeroy, jakmile uslyšel vyslovit slova o vrchním dozoru nad výchovou, takřka potopil; opřel se čelem o svou hůl a zůstal v této poloze několik okamžiků. Zdálo se dokonce, že ze zbytku řeči nic neslyšel. Villars, Besons a Effiat svěsili ramena jako lidé, kteří dostali poslední rány; na své straně jsem nemohl vidět nikoho kromě vévody z Guiche, který přes svůj nesmírný údiv souhlasil. Estrées se vzpamatoval první, otřásl se, odfrkl si a rozhlédl se po shromáždění jako člověk, který se vrací z onoho světa.

Jakmile pan Vévoda skončil, přehlédl vévoda z Orléans očima celé shromáždění a pak řekl, že žádost pana Vévody je spravedlivá; že nemyslí, že by mohla být

odepřena; že nelze panu maršálovi z Villeroy křivdit tím, že by byl ponechán pod panem du Maine, když má nyní před ním přednost; že vrchní dozor nad výchovou krále nemůže být důstojněji obsazen než osobou pana Vévody a že je přesvědčen, že to projde jednomyslně; a hned se zeptal na mínění pana prince de Conti, který hlasoval dvěma slovy, potom strážce pečetí, který nebyl o nic delší, pak mne. Řekl jsem jen, s pohledem upřeným na pana Vévodu, že pro to hlasuji z celého srdce. Všichni ostatní, kromě pana z La Force, který řekl jedno slovo, hlasovali beze slov, prostě se uklonili, maršálové sotva znatelně, Effiat také, a jeho oči i oči Villarsovy jiskřily zuřivostí.

Když byly hlasy sebrány, obrátil se regent k panu Vévodovi: „Pane," řekl mu, „myslím, že chcete přečíst, co hodláte říci králi při *lit de justice*." Nato to pan Vévoda přečetl tak, jak je to vytištěno. Po tomto čtení následovalo několik okamžiků zachmuřeného a hlubokého ticha, během nichž maršál z Villeroy, bledý a rozrušený, sám pro sebe mumlal. Nakonec se jako člověk, který se rozhodl, obrátil k regentovi, se sklopenou hlavou, s očima umírajícíma a slabým hlasem: „Řeknu jen tato dvě slova," pravil: „tím jsou všechna králova ustanovení převrácena, nemohu to vidět bez bolesti. Pan du Maine je velmi nešťastný." – „Pane," odpověděl regent živým a hlasitým tónem, „pan du Maine je můj švagr, ale raději mám nepřítele odhaleného než skrytého." Při tomto velkém slovu mnozí sklopili hlavu. Effiat silně zavrtěl svou ze strany na stranu. Maršál z Villeroy byl blízko mdlobám; naproti mně se tu a tam, jakoby kradmo, začaly ozývat vzdechy; každý cítil, že touto ranou je pochva odhozena, a nevěděl už, zda bude ještě čím brzdit. Strážce pečetí, aby odvedl pozornost, navrhl přečíst řeč, kterou připravil jako úvod k usnesení o zrušení usnesení parlamentu a kterou pronesl při *lit de justice*, než usnesení navrhl. Když ji dokončoval, kdosi vešel, aby mu řekl, že ho někdo shání u dveří.

Vyšel a vrátil se velmi brzy, ne na své místo, ale k vévodovi z Orléans, kterého si odvedl do okenního výklenku, a mezitím se téměř všichni hluboce zahloubali do sebe. Když se regent vrátil na místo, řekl shromáždění, že dostává zprávu, že ve shromáždění všech komor první prezident, bez ohledu na to, co odpověděl Desgrangesovi, navrhl nejít do Tuilerií a zeptal se, co by šli dělat na místo, kde nebudou mít žádnou svobodu; že je třeba vzkázat králi, že jeho parlament vyslechne jeho vůli na svém obvyklém místě zasedání, až se mu zalíbí prokázat mu tu čest a přijít tam, nebo mu ji dát oznámit; že to vyvolalo hluk a že se o tom právě jedná. Rada se zdála touto zprávou velmi omráčena, ale Jeho Královská Výsost řekla velmi nenuceně, že pochybuje o odmítnutí, a nařídila strážci pečetí, aby přesto navrhl, co by podle něho bylo třeba učinit pro případ, že by názor prvního prezidenta zvítězil.

Strážce pečetí prohlásil, že nemůže uvěřit, že by se parlament dopustil takové neposlušnosti; že v tom případě by byla formální a odporovala by stejně právu jako zvyklosti. Trochu se rozhovořil o tom, že nic není tak zhoubné jako vystavit královu autoritu tomu, aby byla popřena, a navrhl, aby byl parlament okamžitě

suspendován, kdyby se této chyby dopustil. Vévoda z Orléans dodal, že není o čem váhat, a zeptal se na mínění pana Vévody, který pro to důrazně hlasoval; pan princ de Conti také, já rovněž, páni z La Force a z Guiche ještě důrazněji. Maršál z Villeroy, zlomeným hlasem, hledaje velká slova, která nepřicházela včas, oplakával tuto krajnost a dělal, co mohl, aby se vyhnul přesnému vyjádření. Když ho regent nakonec přinutil, aby se vyslovil, neodvážil se odporovat, ale dodal, že to činí s lítostí, a chtěl vyložit nepříjemné důsledky. Regent ho však znovu přerušil, řekl, že si s tím nedělá starosti; že na všechno pamatoval; že by bylo velmi nepříjemné být popřen; a hned se zeptal na mínění vévody z Noailles, který krátce a zkroušeným tónem odpověděl, že by to bylo velmi smutné, ale že je pro. Villars chtěl obšírně rozvádět, ale ovládl se a řekl, že doufá, že parlament poslechne. Když na něho regent naléhal, navrhl počkat na zprávy, než se bude hlasovat; ale když na něho naléhal ještě důrazněji, vyslovil se pro suspendování s velmi nápadným výrazem horlivosti a vzteku. Nikdo se pak už neodvážil hnout a většina hlasovala jen kývnutím hlavy.

Když bylo toto mínění přijato, dala tato zpráva vévodovi z Orléans podnět probrat způsob suspendování a různé způsoby, jak se zachovat podle rozličných nepředvídaných okolností, tak jak jsem to vyložil výše, až na to, že se nemluvilo o signálech ani o zatčení kohokoli. Jen se projednávalo, co učinit při remonstranci, kdyby si ji parlament usmyslel. Strážce pečetí navrhl jít ke králi a pak vyhlásit, že král chce, aby byl okamžitě poslechnut. To bylo schváleno.

Krátce nato vešel Desgranges a přišel říct vévodovi z Orléans, že parlament je na cestě, pěšky, a začíná vycházet z Justičního paláce. Tato zpráva shromáždění přinesla velkou úlevu, vévodovi z Orléans ještě víc než komukoli jinému.

Když Desgranges odešel s rozkazem dát vědět, až se parlament bude blížit, řekl vévoda z Orléans strážci pečetí, aby, až bude při *lit de justice* předkládat záležitost legitimovaných, dbal na to, aby se to stalo tak, že nikdo nebude ani na okamžik v nejistotě ohledně postavení hraběte z Toulouse, protože když jej hodlá v témž okamžiku obnovit, nehodí se, aby utrpěl sebemenší pohanu. Tato tak nápadná péče, a v takových slovech, zasadila nový úder staršímu z obou bratrů, a dobře jsem zpozoroval, že jeho přívrženci se zdáli znovu zdrceni. Regent ještě připomněl strážci pečetí, aby nezapomněl dát registrace provést při *lit de justice*, za trvání zasedání a pod jeho očima; a význam tohoto posledního završení, v přítomnosti krále, byl velmi zaznamenán.

Potom regent nenuceně vyzval předsedy rad, aby přednesli své záležitosti; ale protože žádný nebyl upozorněn, aby nějaké přinesl, ačkoli rozkaz k tomu byl dán, všichni usoudili, že jde jen o zrušení usnesení parlamentu, a ani jeden žádnou neměl. Maršál z Villars řekl, že by mohl jednu přednést, ačkoli k ní nemá písemnosti, a skutečně o ní podal zprávu tak přesnou a tak jasnou, jakou jsem ho ještě nikdy neslyšel podat o žádné jiné, protože tato povinnost nebyla jeho silnou stránkou. Byl jsem nesmírně překvapen, že se jí zhostil takovým způsobem v tak podivném

duševním rozrušení, v jakém jsem ho viděl, ať už k tomu přispělo právě to rozrušení, které mocně probudilo jeho myšlenky a jeho výmluvnost, nebo úsilí rozvahy a opatrnosti, aby se zdál víc sám sebou. Nebyl dokonce ani příliš stručný; ale ačkoli referoval velmi dobře, myslím, že ho poslouchalo málokdo. Všichni byli příliš silně zaujati věcmi málo zajímavými, a každý s ním souhlasil, aniž promluvil. Pro ty, kdo měli nějaké záležitosti, bylo štěstím, že nebyly toho dne přednášeny; málokterý zpravodaj by snad věděl, co říká, a ještě méně posluchačů.

Když rada takto skončila pro nedostatek látky, nastal pohyb, aby se jako obvykle rozešla. Naklonil jsem se přes stůl před panem princem de Conti k vévodovi z Orléans, který mi porozuměl a požádal shromáždění, aby zůstalo na místech. La Vrillière na jeho rozkaz vyšel pro zprávy, ale ještě nebylo nic vidět. Bylo něco po desáté. Zůstali jsme tak dobrou půlhodinu na místech v dosti velkém tichu, každý se svými sousedy, a mezi sebou se málo mluvilo. Potom se některých začal zmocňovat neklid a vstali, aby šli k oknům. Vévoda z Orléans je zadržoval, jak mohl; ale když Desgranges přišel říct, že první prezident už přijel kočárem a že parlament postupuje a je dost blízko, sotva odešel, začala rada vstávat po částech a nebylo už možné ji udržet. Vévoda z Orléans nakonec vstal sám, a jediné, co mohl udělat, bylo nahlas zakázat, aby kdokoli vyšel pod jakoukoli záminkou, což pak ještě dvakrát nebo třikrát v různých chvílích zopakoval.

Sotva jsme vstali, přišel ke mně pan Vévoda, radostný z úspěchu a nanejvýš uklidněný nepřítomností levobočků a tím, že díky ní se o jejich záležitosti mohlo mluvit v regentské radě, což předcházelo nepříjemnostem, jichž se bylo třeba obávat při *lit de justice*. Několika slovy jsem mu řekl, čeho jsem si všiml ve tvářích. Nechtěl jsem s ním být dlouho. Krátce poté, co jsem ho opustil, si mě vzal vévoda z Orléans, pln týchž pocitů. Vyložil jsem mu podrobněji než panu Vévodovi, co jsem vypozoroval z výrazu a držení každého, a dobře jsem mu vylíčil držení toho jeho Effiata, nad nímž se nijak nepodivil; víc se podivil nad Besonsem a litoval jeho slabosti a toho, jak se oddal Effiatovi, který se mu už před smrtí krále stal kompasem. Zeptal jsem se regenta, zda se neobává, že levobočci právě teď nekují pikle s parlamentem a se svými přáteli a že dokonce nepřijdou na *lit de justice*. Jeho obvyklá důvěřivost, která mu ušetřila péči, úvahy a obavy, mu nedovolila mít sebemenší podezření; po pravdě se mi vévoda du Maine zdál tak mrtvý a jeho přátelé v radě tak vyvedení z míry, že jsem se ničeho neobával ani já; ale ze strachu před překvapením jsem regenta chtěl na to připravit a posílit.

Pak jsem ho opustil a viděl jsem maršály z Villeroy a z Villars, jak sedí u Effiata a spíš spolu přemítají, než by spolu mluvili, jako lidé zaskočení, vzteklí, ale sklíčení. Besons a maršál z Estrées se k nim potom připojili, pak se rozešli a zase se sešli, takže ti dva, tři nebo všichni čtyři pohromadě se skoro vůbec nemísili s ostatními. Tallard se k nim připojoval, ne k nim všem najednou, ale k některým z nich tu a tam, krátce a kradmo; Huxelles také, a Pelletier; strážce pečetí, dost osamělý, přemítal o svém

úkolu, často s vévodou z Orléans a s panem Vévodou, někdy se mnou, často s La Vrillièrem, když se k někomu připojoval. Já jsem se zatím pomalu a bez ustání procházel, aniž jsem se k někomu připoutal, abych se pokusil, aby mi nic neuniklo, a s hlavní pozorností ke dveřím. Využil jsem tohoto dlouhého přecházení sem a tam, abych mluvil s jedněmi i s druhými a abych neustále procházel kolem podezřelých, pochytával něco z jejich porad a přerušoval je; d'Antin byl velmi osamělý, často se k němu připojoval vévoda z Noailles. Ten se vrátil ke svému rannímu způsobu a stále mě sledoval očima. Vypadal zdrceně, rozrušeně a jeho držení bylo velmi rozpačité, on, který byl obvykle tak nenucený a tak jako doma v herně. D'Antin si mě vzal stranou, aby mi vyjádřil své rozpaky z účasti na *lit de justice* kvůli levobočkům a poradil se se mnou, zda se má odvážit požádat regenta, aby ho od ní osvobodil. Jeho postavení v té věci mě vedlo k úsudku, že se to dá udělat. Poprosil mě, abych to vzal na sebe; nemohl jsem to udělat hned, protože porada Effiata a jeho lidí se mi zdála protahovat a já jsem šel k nim. Dokonce jsem si k nim na chvíli sedl. Effiat se hned zpočátku nemohl zdržet, aby mi neřekl, že jsme právě slyšeli podivná rozhodnutí; že neví, kdo je radil; že prosí Boha, aby z nich vévoda z Orléans vyšel dobře. Odpověděl jsem mu, že ta rozhodnutí jsou jistě silná a velmi velká; že právě to mě vede k úsudku, že důvody, které k nim vedly, musely být stejně silné; že jsem z toho stejně překvapen a mám stejná přání. Maršál z Villeroy hluboce vzdychal a vydal několik prázdných a němých zvolání, která doprovázel potřásáním paruky. Villars mluvil o něco víc, trpce, ale krátce vytýkal, dal znát své zoufalství kvůli vévodovi du Maine; ale stočil řeč k parlamentu, aby tolik neukázal svou skutečnou bolest. Platil jsem výrazy a posunky, ničemu jsem neodporoval, ale také jsem nic neřekl, protože jsem si tam nesedl, abych mluvil nebo přesvědčoval, ale abych viděl a slyšel. Ze všeho, co jsem od nich slyšel, jsem usoudil, že jsou to lidé v rozvratu, z nepřipravené kliky, kteří nedoufají v nic od parlamentu, stejně nepřipraveného jako oni.

Opustil jsem je, abych nedělal nic nápadného, a vyřídil jsem d'Antinovu prosbu; regent mi řekl, že s ním mluvil; že schvaluje jeho rozpaky a jeho jemnocit; že mu dovolil nejít na *lit de justice*, pod podmínkou, že to nikomu neřekne: že zůstane v kabinetu rady, jako by se tam chystal jít, a že během *lit de justice* z toho kabinetu nevyjde, dokud nebude celé zasedání skončeno. Šel jsem pak k d'Antinovi, který mi to zopakoval a který to velmi dobře provedl. Vskutku, manželský syn paní z Montespan, tak úzce spjatý společenskými styky se všemi levobočky a levobočkami své matky, nemohl slušně být na tomto *lit de justice* přítomen.

Potom jsem vzal stranou Tallarda, kvůli znepokojení, v němž jsem přece jen byl z vzdechů, zvolání a zjevného zoufalství maršála z Villeroy a z oněch slov, která řekl o převrácených královýchustanoveních a o neštěstí pana du Maine, v plné radě a tak nevhod. Připojoval jsem k tomu jeho strašlivý strach ze zatčení, o němž jsme věděli. To všechno mě vedlo k obavě, aby pád vévody du Maine nepokládal za jeho předzvěst a aby ho jeho nevelký rozum a soudnost nepřesvědčily, že by bylo

krásné rozvést při *lit de justice* ten patos, který v radě přidusil, aby si získal zásluhu u parlamentu a u jejich kliky a vděčnost u veřejnosti, což by snad ztížilo jeho zatčení, nebo ho to přinejmenším učinilo významnějším. Patos muže na takových místech, uprostřed rozzuřeného parlamentu, bylo však lepší zamezit než riskovat a nechat jej proběhnout. Řekl jsem tedy Tallardovi, že protože tam nemohu s maršálem z Villeroy dlouho mluvit, prosím ho, aby se k němu připojil, až to bude moci, a vyřídil mu ode mne, že se mu nemohu nesmát pro obavu ze zatčení, kterou projevil; to jsem rozvedl vším, co mohlo lichotit jeho osobní ješitnosti, aniž bych řekl cokoli, co by ji mohlo podnítit z jiného titulu a tedy mu dodat odvahy, ale jen důvěru ve vážnost a přátelství regenta. Dodal jsem, že Jeho Královská Výsost, když mi o tom vyprávěla, o něm mluvila tak, že by se měl za svá podezření stydět, a že až s ním budu moci mluvit, nezdržím se, abych mu ten stud dopřál celý. Vskutku nebylo ani smyslu, ani rozumu ho zatýkat, jednak proto, že to nestálo za námahu, jednak kvůli smutným řečem světa, kdyby byli králi najednou odňati oba vynikající muži, které k němu ustanovil král, jeho umírající praděd. Myslil jsem tedy, že bude jen dobře toho druhého uklidnit, a tím mu vzít chuť říct při *lit de justice* nějakou hloupost, tím, že mu dám pocítit, že ji nepotřebuje, aby ztížil své zatčení, a že by ho ta hloupost docela zkazila, protože by ztratil na vážnosti a důvěře regenta. Tallard mi obavy svého bratrance nepopřel a přešel přes všechno jako muž velmi důvtipný, aniž mi ukázal, zda sám pokládá ty obavy za oprávněné, či nikoli. Přesto mi velmi děkoval za mou pozornost plnou přátelství, která mu působí velké potěšení a která velké potěšení způsobí i maršálovi z Villeroy, jakmile mu ji bude moci sdělit. Neotálel s tím, protože hned když jsem maršála z Villeroy poprvé potom znovu viděl, řekl mi, že s ním maršál z Tallard mluvil, a rozvláčně mi děkoval; ale co mi tehdy vyprávěl, k nynějšímu předmětu nepatří.

Sotva jsem s Tallardem skončil, vzal si mě stranou La Vrillière, který mě už několik okamžiků vyhlížel. Nepochybně zpozoroval mé nové spojení s panem Vévodou, které bylo až příliš znát před radou i po jejím skončení, nehledě na návštěvu, kterou mu pan Vévoda den předtím vykonal kvůli snížení levobočků na hodnost jejich pairství. La Vrillière mě tedy poprosil, abych panu Vévodovi vyjádřil jeho spokojenost a radost a ujistil ho o jeho oddanosti, protože se před lidmi neodvažuje jít s ním mluvit. Nikdy nebyla poklona dvořanštější. La Vrillière byl celý zesnulý král, a tedy celý levobočkovský, spjatý s nimi skrze tu Maintenonovou, která jim utírala prdele[10] a která, řečeno mimochodem, těžce onemocněla a plakala nad tímto zhroucením svého krásného díla mnohem déle a hořčeji, než plakala nad smrtí zesnulého krále, při níž se jí ani nezměnilo zdraví. La Vrillière měl s panem Vévodou potyčky kvůli Burgundsku, kde mu přistřihli drápky, takže potřeboval

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Hrubý výraz pro chůvu.

smířit se s princem, kterého viděl nabírat počátek velkého vzletu. Vyřídil jsem to rád.

Mezitím se všichni velmi nudili nad pomalostí parlamentu a často se posílalo pro zprávy. Několik lidí, kteří měli chuť vyjít, snad i zatlachat, se nabízelo; ale regent nechtěl pustit ven nikoho kromě La Vrillièra, a když viděl, že touha vyjít roste, postavil se sám ke dveřím. Měl jsem s ním několik rozhovorů o tom, co jsem vypozoroval o různých osobách, i s panem Vévodou a se strážcem pečetí. Několikrát jsem regenta přiměl zákaz vycházet zopakovat. V jednom z těchto krátkých rozhovorů stranou jsem s ním mluvil o bolesti, kterou bude mít vévodkyně z Orléans; jak velice s ní musí soucítit a nechat jí volnost a že nemá mít nic naléhavějšího než napsat jí dopis plný něhy. Navrhl jsem mu dokonce, aby jej napsal na stole rady, zatímco nemá co dělat, ale řekl mi, že mezi všemi těmi lidmi to není možné. Dal se dost snadno přimět k soucitu s jejím trápením, ale zdálo se mi, že ho to dost málo dojímá; přesto mi slíbil, že jí během dne napíše, v první volné chvíli, kterou bude mít. Byl jsem znepokojen tím, co dělají levobočci, ale netroufal jsem si mu to příliš dávat najevo. Mluvil s jedněmi i s druhými nenuceně, jako v obyčejný den, a je třeba říci, že byl jediný ze všech, kdo si tuto vyrovnanost zachoval, aniž ji předstíral.

Kapitola dvacátá první

Parlament přichází do Tuilerií. — Pozornost k odchodům z kabinetu rady a k tomu, co se tam děje. — Jde se pro krále. — Průvod k lit de justice. — Král bez pláště a bez límce. — Zasedací pořádek a místnost lit de justice v Tuileriích zakresleny, aby bylo lépe zřejmé, co se tam dělo v pátek ráno 26. srpna 1718. — Vstupuji na lit de justice a cestou na své místo svěřuji záležitost levobočků několika pairům. — Podívaná lit de justice. — Chování vévody z Orléans, pana Vévody a prince de Conti. — Chování krále a strážce pečetí. — Listiny strážce pečetí. — Řeč strážce pečetí k parlamentu o jeho počínání a jeho povinnostech. — Zrušení jeho usnesení. — Duchapřítomnost a schopnost Blancmesnila, prvního generálního advokáta. — Jedovatá remonstrance prvního prezidenta, vyvrácená. — Snížení levobočků na jejich pairské postavení. — Čistě osobní obnovení postavení hraběte z Toulouse. — Pan z Met a několik dalších pairů nespokojeni s obnovením postavení hraběte z Toulouse. — Velmi okázale odmítám hlasovat, já i všichni pairové, jakožto strany v záležitosti levobočků. — Řeč regenta a pana Vévody, v nichž žádají výchovu krále. — Hrubá nepozornost obou princů při řeči. — Pan Vévoda dosahuje svého požadavku. — Registrace všeho na plném lit de justice. — Král k vévodovi du Maine velmi lhostejný. — Ukončení lit de justice.

Konečně přijel parlament a my dva jsme byli jako děti hned u oken. Přicházel v červených talárech, po dvou, velkou branou nádvoří, které přešel, aby se dostal do sálu velvyslanců, kde je očekával první prezident, který přijel v kočáře s prezidentem d'Aligre. První prezident prošel z malého sousedního nádvoří, aby měl pěšky kratší cestu. Zatímco se u našich dvou oken tísnili diváci, dbal jsem na to, abych nespustil z očí, co se děje uvnitř kabinetu, kvůli hloučkům, které se tam radily, a z obavy, aby někdo nevyšel ven. Desgranges přišel několikrát oznámit, jak věci stojí, aniž by nastaly nějaké potíže; já jsem se přitom stále procházel a všechno pozorně sledoval. Ať z potřeby, nebo z touhy po zakázaném, několik členů rady požádalo jeden po druhém, aby si mohli odejít za potřebou. Regent to dovolil pod podmínkou, že budou mlčet a hned se vrátí. Dokonce navrhl La Vrillièrovi, aby si šel pro jistotu také odskočit zároveň s maršálem z Huxelles a s několika dalšími podezřelými, ve skutečnosti však proto, aby je neztratil z očí; a La Vrillière to pochopil a provedl velmi dobře. Totéž jsem dělal já s maršály z Villars a z Tallard; a když jsem uviděl, jak Effiat otevírá maršálovi z Villeroy králova malá dvířka, přiběhl jsem tam pod záminkou, že mu pomohu, ve skutečnosti však proto, abych zabránil, aby s někým ve dveřích mluvil a aby levobočkům poslal nějaký vzkaz. Zůstal jsem tam dokonce s Effiatem, dokud se maršál z Villeroy nevrátil, abych předešel téže nepříjemnosti při druhém

otevření dveří, které jsem pak dobře zavřel; a musím přiznat, že toto zaměstnání hlavy i těla, toto ustavičné zkoumání a bdělost, jak přerušovat, předcházet a mít se na pozoru v celé rozlehlé místnosti a před množstvím lidí, které chceme udržet na uzdě a mást, aniž by to bylo znát, nebylo malou starostí ani malou námahou. Vévoda z Orléans, pan Vévoda a La Vrillière nesli svůj díl, který ten můj nijak zvlášť nezmenšoval.

Když byl konečně parlament na místě, pairové přišli a prezidenti si nadvakrát došli za zástěny rozestavené ve vedlejší místnosti obléknout své kožešiny, přišel Desgranges oznámit, že je všechno připraveno. Rokovalo se o tom, zda král mezitím poobědvá, a já jsem dosáhl toho, že ne, z obavy, aby mu nebylo špatně, kdyby šel hned potom na *lit de justice* a jedl před svou obvyklou hodinou, což by byla velká nepříjemnost. Jakmile Desgranges oznámil regentovi, že se může dát na cestu, Jeho Královská Výsost mu řekla, ať dá parlamentu vědět, aby deputace, která má přivítat krále, vyšla na místo na konci síně Švýcarů, kde to bylo stanoveno, a nahlas řekla shromáždění, že je třeba jít pro krále.

Při těch slovech jsem pocítil radostné vzrušení z velkolepé podívané, která se měla odehrát v mé přítomnosti, a to mě varovalo, abych na sebe dával dvojnásob pozor. Upozornil jsem Villarse, aby šel s námi, a Tallarda, aby se připojil k maršálům Francie a dal přednost těm, kdo byli maršály déle než on, protože při takových příležitostech vévodové verifikovaní neexistují.[1] Snažil jsem se vyzbrojit co nejsilnější dávkou vážnosti, důstojnosti a skromnosti. Šel jsem za vévodou z Orléans, který vešel ke králi malými dvířky a zastihl krále v jeho kabinetu. Cestou mi vévoda z Albretu a několik dalších složili velmi okázalé poklony s velkou touhou něco vypátrat. Odbyl jsem je zdvořilostí a stížnostmi na tlačenici a na nepohodlí svého oděvu a dostal jsem se do králova kabinetu.

Král byl bez pláště a bez límce, oblečený jako obvykle. Když u něho vévoda z Orléans chvíli pobyl, zeptal se ho, zda by ráčil jít; hned se udělalo místo. Těch několik dvořanů, kteří se sem vrátili, protože nenašli, kam se vecpat v místě zasedání, ustoupilo stranou a já jsem dal znamení maršálovi z Villars, který se pomalu vydal ke dveřím, za ním vévoda z La Force a po něm já, přičemž jsem dbal, abych šel bezprostředně před panem princem de Conti. Za ním šel pan Vévoda a po něm vévoda z Orléans. Za ním dveřníci královy komory se svými žezly, potom král, obklopený čtyřmi kapitány tělesné gardy, vévodou z Albretu, velkým komořím, a maršálem z Villeroy, svým vychovatelem. Za nimi šel strážce pečetí, protože nebyl zapsán v parlamentu, potom maršálové z Estrées, z Huxelles, z Tallard a z Besons, kteří mohli vstoupit do zasedání jen v průvodu za králem, a ne před Jeho Veličenstvem. Za nimi šli ti z rytířů řádu a z guvernérů a generálních místodržitelů

1. **Vysvětlivka:** Vévodové verifikovaní (*ducs vérifiés*) měli vévodství zapsané (verifikované) v parlamentu, ale nebyli pairy, a proto v parlamentu neměli místo. Tallard byl takovým vévodou, kdežto Villars byl vévodou a pairem.

provincií, kteří byli pozváni do králova průvodu a měli sedět dole, s obnaženou hlavou a bez hlasu, na lavici baillis. V tomto pořádku se šlo po terase až do síně Švýcarů, na jejímž konci se nacházela deputace parlamentu, jako obvykle ze čtyř prezidentů parlamentu (*à mortier*) a čtyř radů.

Zatímco přistupovali ke králi, řekl jsem vévodovi z La Force a maršálovi z Villars, že uděláme lépe, když se rovnou půjdeme usadit na svá místa, abychom se vyhnuli tlačenici při vstupu s králem. Šli tedy za mnou jeden po druhém podle stáří pairií, slavnostním krokem. Takto jsme mohli jít jen my tři, protože d'Antin nepřišel; vévoda z Guiche se své pairie vzdal,[2] Tallard nebyl pair a čtyři kapitáni tělesné gardy byli při těchto velkých obřadech se svou holí kolem krále. Než však řeknu víc, pokládám za vhodné připojit nákres *lit de justice*, jehož uspořádání objasní jedním pohledem to, co budu vyprávět.

VYSVĚTLIVKY K NÁKRESU.

A. Král na trůnu.

B. Stupně trůnu s kobercem a polštáři.

C. Velký komoří ležící na těchto polštářích na stupních, s pokrytou hlavou a s hlasem.

D. Horní sedadla vpravo a vlevo.

E. Králův malý schod, pokrytý cípem jeho koberce pod nohy, bez polštářů.

F. Pařížský prévôt se svou holí, ležící na těchto schodech.

G. Dveřníci královy komory na kolenou, se svými žezly ze zlaceného stříbra na rameni.

H. Strážce pečetí ve svém křesle s područkami, bez opěradla.

J. Malý stolek před ním.

K. Stupně, po nichž se vystupuje k horním sedadlům.

L. Obvyklé vstupní dveře, toho dne však uzavřené, odkud pan z Troyes, pan z Fréjus a Torcy sledovali zasedání vestoje a v pozadí. Před nimi, trochu stranou směrem dovnitř, pan z Harcourtu, stojící s obnaženou hlavou, s holí kapitána tělesné gardy, bez hlasu.

M. Okna se stupňovitými lavicemi pro diváky; vévodkyně z Ventadour a z La Ferté, královi podvychovatelé, první šlechtic komory a kapitán regentovy gardy byli v tom, které bylo za ním.

N. Maršál z Villeroy na taburetce jako králův vychovatel, s pokrytou hlavou a s hlasem.

O. Vévoda z Villeroy, kapitán tělesné gardy ve čtvrtletní službě, sedící, s pokrytou hlavou a s hlasem.

---

2. **Vysvětlivka:** Vévoda, který svou pairii postoupil synovi (*démis*), si ponechával čestné výsady, ale v parlamentu již nezasedal.

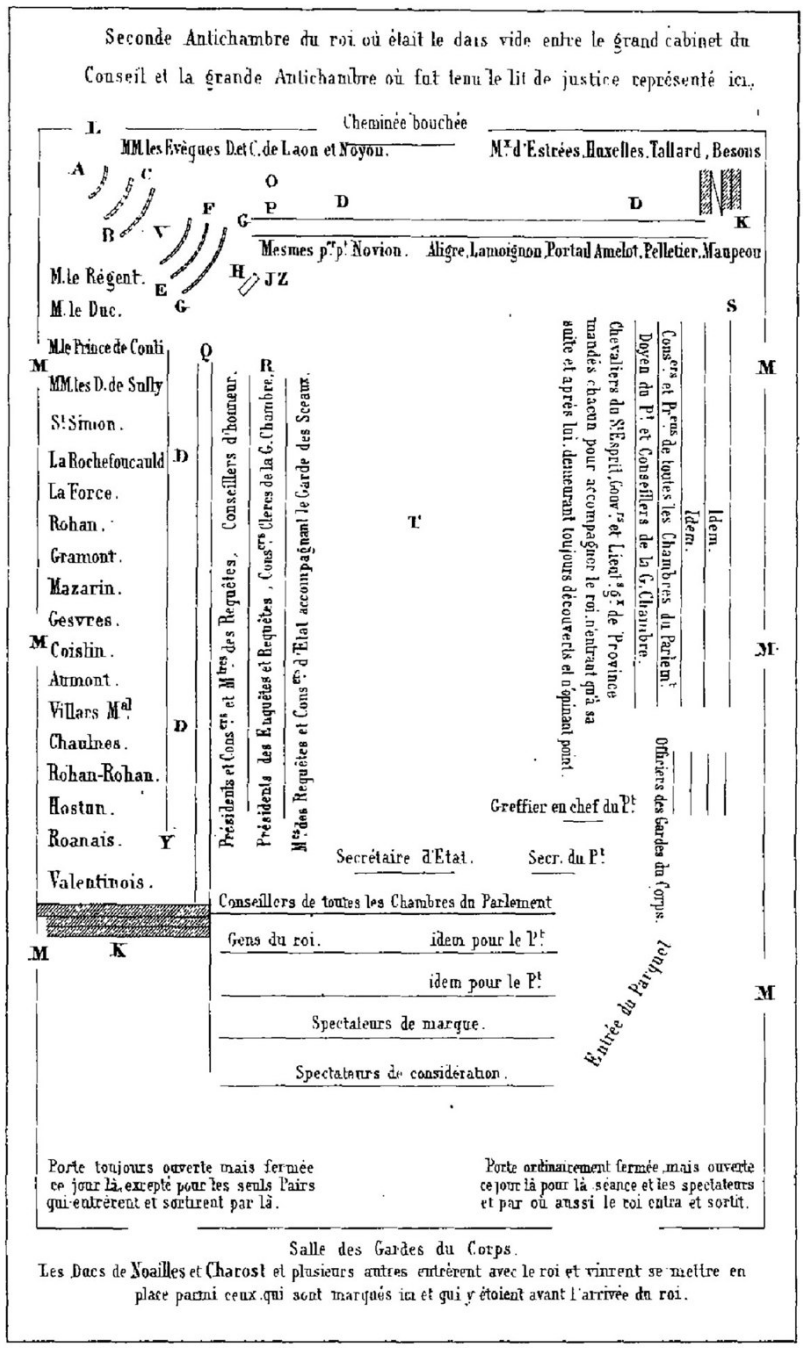

Zasedací pořádek lit de justice *v Tuileriích 26. srpna 1718 podle Saint-Simonova nákresu; písmena odpovídají vysvětlivkám k nákresu v textu. Z vydání A. Chéruela, Hachette, Paříž 1857, sv. 16 (francouzský Wikizdroj).*

P. Beringhen, první štolba, zastupující velkého štolbu, sedící, ale s obnaženou hlavou, bez hlasu.

Tato dvě místa kvůli králově věku, stejně jako místo jeho vychovatele.

Q. Heroldi v erbovních kabátcích atd.

R. Velmistr ceremonií nebo ceremoniář, sedící, ale s obnaženou hlavou, bez hlasu.

S. Vchod k horním sedadlům vlevo pro biskupy-pairy a korunní hodnostáře.

T. Parket neboli prázdný prostor uprostřed zasedání.

V. Průchod v úrovni horních sedadel, který je spojuje na obou stranách.

Y. Zdvojená lavice v řadě sedadel pro světské pairy, pro případ potřeby.

Z. Vrchní zapisovatel parlamentu, který na konci registruje deklarace.

Myslím, že by bylo zbytečné pouštět se do podrobnějšího výkladu zasedání a že tento stačí, jak k tomu, aby bylo srozumitelné, tak k tomu, aby rozmístění v prostoru objasnilo, co budu vyprávět. Dbal jsem jen na to, abych v něm pairy jmenoval podle jejich pairií, jak se to dělá při sbírání jejich hlasů, a ne podle jména, které obvykle nosí a pod nímž je zná svět. Pan z Laonu byl Clermont-Chattes a pan z Noyonu Châteauneuf-Rochebonne, který později zemřel jako arcibiskup lyonský s breve o zachování hodnosti a poct. Na zdvojené lavici světských pairů seděli jen vévodové z La Feuillade[3] a z Valentinois,[4] kteří se tam posadili až poté, co přišel král.

Protože parlament byl na místě a král měl každou chvíli přijít, vešel jsem týmiž dveřmi. Průchod byl dost volný, důstojníci tělesné gardy mi udělali místo, mně i vévodovi z La Force a maršálovi z Villars, kteří šli za mnou jeden po druhém. Na chvíli jsem se v tom průchodu zastavil, u vstupu do parketu, zachvácen radostí, že vidím tu velkolepou podívanou a že se blíží tak drahocenné okamžiky. Potřeboval jsem to také, abych se dost vzpamatoval, abych zřetelně viděl, na co se dívám, a abych na sebe vzal novou vrstvu vážnosti a skromnosti. Dobře jsem čekal, že mě bude pozorně zkoumat sbor, u něhož se kdosi postaral, abych nebyl oblíben, i zvědavý divák, čekající, co se vyklube z tak hlubokého tajemství na tak důležitém shromáždění, svolaném tak náhle. Kromě toho tu nikdo nemohl nevědět, že jsem do věci zasvěcen, přinejmenším z regentské rady, z níž jsem právě přicházel.

Nemýlil jsem se: jakmile jsem se objevil, spočinuly na mně všechny oči. Pomalu jsem postupoval k vrchnímu zapisovateli, stočil jsem se mezi oběma lavicemi a přešel jsem napříč sálem před královými zástupci, kteří mě pozdravili s úsměvem, a vystoupil jsem po našich třech stupních horních sedadel, kde byli na místě všichni pairové, které uvádím na nákresu; ti vstali, jakmile jsem se přiblížil ke schodům, a

3. **Vysvětlivka:** Louis d'Aubusson, vévoda z La Feuillade (1673–1725), syn maršála z La Feuillade a zeť ministra Chamillarta. Roku 1706 velel obléhání Turína a byl tam poražen princem Evženem, čímž Francie ztratila Itálii; maršálem Francie se stal roku 1724.

4. **Vysvětlivka:** Jacques-François-Léonor Goyon de Matignon, vévoda z Valentinois (1689–1751), synovec maršála z Matignonu a zeť knížete z Monaka, jehož vévodství-pairii Valentinois převzal.

já jsem je s úctou pozdravil z vrcholu třetího stupně. Jak jsem pomalu postupoval, vzal jsem La Feuillada za rameno, ačkoli jsem s ním neměl žádné styky, a řekl jsem mu do ucha, ať mě dobře poslouchá a dá pozor, aby nedal ani známku života; že uslyší deklaraci týkající se parlamentu, po níž budou následovat dvě další; že se konečně blížíme k nejšťastnějším a nejméně očekávaným okamžikům; že levobočci jsou sníženi na pouhou hodnost podle stáří svých pairií a že jen hraběti z Toulouse se jeho dosavadní hodnost vrací, a to bez důsledků do budoucna, dokonce ani pro jeho děti. La Feuillade chvíli nechápal a radost ho zachvátila tak, že nemohl promluvit. Přitiskl se ke mně, a když jsem od něho odcházel, řekl mi: „Ale jak to, hrabě z Toulouse?" – „Uvidíte," odpověděl jsem mu a šel jsem dál; ale když jsem procházel kolem vévody z Aumontu, vzpomněl jsem si na tu krásnou schůzku, kterou měl odpoledne nebo druhý den s vévodou z Orléans, aby ho usmířil s parlamentem a elegantně ukončil všechna ta nedorozumění, a nemohl jsem si odpustit, abych se na něho dobře nepodíval a nevrhl na něho posměšný úsměv. Zastavil jsem se mezi panem z Met, vévodou z Coislinu,[5] a vévodou z Tresmes, jimž jsem řekl totéž. První si odfrkl, druhý byl nadšen a z radosti a překvapení si to dal zopakovat. Totéž jsem řekl vévodovi z Louvigny[6], který nebyl tak ohromen jako ostatní, ale přinejmenším stejně unesen. Konečně jsem došel na své místo mezi vévody ze Sully a z La Rochefoucauld. Pozdravil jsem je a hned jsme se posadili; vrhl jsem pohled na tu podívanou a vzápětí jsem přiklonil hlavy obou svých sousedů ke své a oznámil jim totéž. Sully to nesl s nejvyšším pohnutím; druhý se mě suše zeptal, proč ta výjimka pro hraběte z Toulouse. Měl jsem vůči němu několik důvodů ke zdrženlivosti, a ačkoli se od rozsudku o přednosti, kterého jsem proti němu dosáhl, choval v tomto ohledu dokonale, dobře jsem cítil, že ho ta přednost bolí u srdce. Spokojil jsem se tedy s odpovědí, že nevím, a o věci samé jsem řekl, co jsem mohl, aby mu přišla k chuti. Ale jestliže mou přednost špatně trávil, hraběti z Toulouse ještě mnohem méně odpouštěl, že dostal jeho úřad velkého lovčího. Jeho chlad byl takový, že jsem se nemohl zdržet, abych se ho nezeptal na příčinu a nepřipomněl mu všechen zápal, který projevoval právě v této věci na našich prvních schůzkách u pana z Luxembourgu[7] v době, kdy měl dnu, i na ostatních, z nichž vzešla naše žádost proti levobočkům, jejíž závěry teď měl, nad naše naděje, vidět registrovat. Odpověděl, co mohl, stále suše a zachmuřeně; už jsem si nedal tu práci s ním mluvit.

---

5. **Vysvětlivka:** Henri-Charles du Cambout de Coislin (1665–1732), biskup z Met a první almužník krále; po smrti svého bratra roku 1710 se stal vévodou z Coislinu a pairem.

6. **Vysvětlivka:** Louis-Antoine-Armand de Gramont (1688–1741), syn vévody z Guiche, který se roku 1713 vzdal pairie Gramont v jeho prospěch; proto mezi pairy seděl syn, a ne otec.

7. **Vysvětlivka:** Charles-François-Frédéric de Montmorency-Luxembourg, vévoda z Luxembourgu (1662–1726), syn maršála z Luxembourgu; u něho se scházeli vévodové a pairové, kteří připravovali žádost proti levobočkům.

Když jsem seděl na svém místě, na vyvýšeném místě, a přede mnou na horních sedadlech nikdo nebyl, protože zdvojená lavice pro pairy, kteří by se na naši nevešli, nesahala až k vévodovi z La Force, měl jsem možnost dobře si prohlédnout všechny přítomné. Také jsem to udělal v celém rozsahu a celou pronikavostí svých očí. Jen jedna věc mě omezovala: že jsem se neodvažoval upírat zrak podle libosti na některé jednotlivé předměty; obával jsem se ohně a výmluvného lesku svých pohledů, v nichž jsem si tolik liboval; a čím víc jsem si všímal, že pod svými pohledy potkávám pohledy téměř všech, tím víc jsem byl varován, abych jejich zvědavost odbýval svou zdrženlivostí. Přesto jsem vrhl jiskřící zornici na prvního prezidenta a na velkou lavici, vůči níž jsem byl umístěn přesně podle přání. Přejel jsem jí po celém parlamentu; viděl jsem v něm úžas, mlčení a zdrcenost, jaké bych nečekal, a to mi bylo dobrým znamením. První prezident, drze sklíčený, a prezidenti vyvedení z míry, pozorně si všímající všeho, mi poskytovali nejpříjemnější podívanou. Prostí zvědavci, mezi něž počítám všechny, kdo nehlasují, se nezdáli o nic méně překvapeni, ale bez zmatku ostatních, s klidným překvapením; jedním slovem, všechno dýchalo velkým očekáváním a snažilo se je předběhnout tím, že hádalo podle těch, kdo přicházeli z rady.

Neměl jsem však k tomu zkoumání mnoho času, neboť vzápětí přišel král. Hluk při tomto vstupu do zasedání, který trval, dokud Jeho Veličenstvo a všechno, co ho provázelo, nebylo na místě, se stal další zvláštností. Každý se snažil vyčíst něco z regenta, strážce pečetí a hlavních osob. Odchod levobočků z kabinetu rady zdvojnásobil pozornost, ale ne všichni o něm věděli, a teď si všichni všimli jejich nepřítomnosti. Zdrcenost maršálů, a nade všechny jejich děkana na jeho místě králova vychovatele, byla zjevná. Zvětšila sklíčenost prvního prezidenta, který, když tam neviděl svého pána, vévodu du Maine, vrhl hrozný pohled na pana ze Sully a na mne, kteří jsme zaujímali právě místa obou bratrů. V okamžiku se oči celého shromáždění upřely najednou na nás a já jsem zpozoroval, že soustředění a výraz očekávání něčeho velikého na všech tvářích zesílily. Regentova tvář měla výraz mírného, ale rozhodného majestátu, který byl u něho zcela nový, oči pozorné, držení vážné, ale nenucené; pan Vévoda byl rozvážný, uměřený, ale obklopený jakýmsi leskem, který zdobil celou jeho osobu a který bylo cítit zadržovaný. Pan princ de Conti byl smutný, zamyšlený, putující snad v dalekých prostorách. Během zasedání jsem je mohl vidět jen občas a pod záminkou, že se dívám na krále, který byl vážný, majestátní a zároveň co nejroztomilejší, vážný a půvabný v celém svém držení, s pozorným výrazem a vůbec ne znuděný, a reprezentoval velmi dobře a bez jakýchkoli rozpaků.

Když se všechno usadilo, zůstal strážce pečetí několik minut nehybně ve svém křesle, s pohledem upřeným zpod víček, a ten oheň ducha, který mu vycházel z očí, jako by pronikal všemi hrudmi. Hluboké ticho výmluvně ohlašovalo strach, pozornost, rozrušení a zvědavost všech rozličných očekávání. Tento parlament,

který ještě za zesnulého krále často povolával téhož d'Argensona a dával mu jako policejnímu poručíkovi rozkazy, zatímco on stál s obnaženou hlavou u přepážky; tento parlament, který od počátku regentství projevoval vůči němu zlou vůli až k tomu, že dával důvod k nejhorším domněnkám, a který ještě zadržoval vězně a písemnosti, aby ho znepokojoval; tento první prezident, tak nadřazený, tak pyšný, tak hrdý na svého vévodu du Maine, tak pevně doufající v pečeti; tento Lamoignon, který se chlubil, že ho dá oběsit ve své mimořádné soudní komoře, kde se sám tak dokonale zostudil[8] – ti všichni ho viděli, oděného v ozdoby prvního místa v soudnictví, jak jim předsedá, jak je zastiňuje, a jak je hned při nástupu do úřadu přivádí zpět k jejich povinnosti a dává jim veřejnou a důraznou lekci, hned poprvé, kdy stál v jejich čele. Bylo vidět, jak ti ješitní prezidenti odvracejí pohledy od toho muže, který tak silně imponoval jejich nadutosti a který ničil jejich zpupnost na samém místě, odkud ji čerpali, a jak jsou zkoprnělí jeho pohledy, které nedokázali snést.

Když si strážce pečetí po způsobu kazatelů přivykl tomuto vznešenému posluchačstvu, obnažil hlavu, vstal, vystoupil ke králi, poklekl na stupních trůnu, vedle středu týchž stupňů, kde ležel na polštářích velký komoří, vzal si od krále rozkaz, sestoupil, usedl do svého křesla a pokryl si hlavu. Je třeba říci jednou provždy, že týž obřad vykonával na začátku každé záležitosti a rovněž před sběrem hlasů o každé z nich i po něm; že na *lit de justice* on ani kancléř nikdy nemluví s králem jinak; a že pokaždé, když na tomto zasedání šel ke králi, regent vstal a přiblížil se, aby ho slyšel a navrhoval rozkazy. Když se vrátil na místo, zahájil po několika okamžicích ticha tuto velkou scénu řečí. Protokol tohoto *lit de justice*, sepsaný parlamentem a vytištěný,[9] který má každý v rukou, mě zbavuje povinnosti uvádět zde řeči strážce pečetí, řeč prvního prezidenta, řeči králových zástupců a různé listiny, které tam byly přečteny a registrovány. Spokojím se jen s několika postřehy. Tato první řeč, přečtení listiny o jmenování strážcem pečetí a řeč generálního advokáta Blancmesnila, která po něm následovala, sběr hlasů, vyhlášení výroku strážcem pečetí, rozkaz, dávaný a někdy opakovaný, otevřít a potom nechat otevřené obě dvojité dveře, nikoho nepřekvapily a posloužily jen jako jakási předmluva ke všemu ostatnímu, aby ještě víc přiostřily zvědavost, jak se blížily okamžiky, kdy měla být ukojena.

Když bylo toto první dějství skončeno, ohlásila druhé řeč strážce pečetí, jejíž síla pronikla celým parlamentem. Na všechny jejich tváře se rozlila všeobecná zdrcenost. Téměř nikdo z tolika členů se neodvážil promluvit se svým sousedem. Zpozoroval

---

8. **Vysvětlivka:** Chrétien de Lamoignon (1676–1729), prezident parlamentu (*à mortier*), předsedal roku 1716 mimořádné soudní komoře zřízené proti finančníkům.

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Sbírka *Anciennes lois françaises* (sv. XXI, s. 159 a násl.) obsahuje různé edikty, které byly na tomto *lit de justice* registrovány. Lze srovnat také *Deník* advokáta Barbiera k srpnu 1718.

jsem jen, že abbé Pucelle, který, ačkoli byl duchovním radou, seděl v lavicích naproti mně, stál pokaždé, když strážce pečetí mluvil, aby lépe slyšel. Tvář prvního prezidenta zastřel hořký zármutek, v němž bylo vidět plno vzteku. Malovala se v ní hanba a zmatek. To, co soudní hantýrka nazývá velkou lavicí, aby tak pokuřovala mortierům, kteří na ní sedí, sklonilo hlavu najednou jako na znamení; a ačkoli strážce pečetí tlumil hlas, aby byl jen tak tak srozumitelný, činil tak přece tak, že v celém shromáždění nikomu neuniklo jediné jeho slovo, a také nebylo žádné, které by nezasáhlo. Ještě mnohem horší to bylo při čtení deklarace. Každá perioda jako by zároveň zdvojnásobovala pozornost i zoufalství všech úředníků parlamentu, a tito tak povýšení soudci, jejichž pyšné remonstrance ještě neukájely jejich pýchu a ctižádost, zasaženi tak tvrdým a tak veřejným trestem, se viděli navráceni k pravé povaze svého stavu s takovou potupou, aniž by je litoval kdokoli kromě jejich malé kabaly. Vyjádřit, co prozradil jediný pohled v těch tak zajímavých chvílích, je nemožné, a jestliže mám zadostiučinění, že mi nic neuniklo, mám také tu bolest, že to nedokážu vylíčit. Blancmesnilova duchapřítomnost mě nanejvýš překvapila. Ke každé věci, kde to jeho úřad vyžadoval, mluvil se skromným a rozumně rozpačitým vystupováním, aniž by byl o to méně pánem své řeči, tak jemně uměřené, jako by byla připravená.[10]

Po sběru hlasů, když strážce pečetí vyhlásil výrok, viděl jsem, jak se ta takzvaná velká lavice pohnula. Byl to první prezident, který chtěl promluvit a přednést remonstranci, jež se ukázala plná nejrafinovanější zlomyslnosti, drzosti vůči regentovi a urážlivosti vůči králi. Ten ničema se však při jejím přednesu třásl. Jeho přerývaný hlas, strnulý pohled, otřesenost a viditelný zmatek celé jeho osoby usvědčovaly ze lži ten zbytek jedu, jehož úlitbu nedokázal odepřít sobě a svému sboru. Tehdy jsem se všemi rozkošemi, které nelze vyjádřit, vychutnával podívanou na ty pyšné legisty, kteří se odvažují odpírat nám pozdrav, jak klečí na kolenou a vzdávají u našich nohou hold trůnu, zatímco my jsme seděli s pokrytými hlavami na horních sedadlech po stranách téhož trůnu; tato tak nesmírně nepoměrná místa a postoje sama hájila se vší pronikavostí zřejmosti při těch, kdo jsou skutečně a vpravdě *laterales regis*, proti tomuto *vas electum* třetího stavu.[11] Mé oči, upřené a přilepené na ty pyšné měšťáky, přebíhaly celou tu velkou lavici, klečící nebo stojící, a široké záhyby těch kožešin, které se vlnily při každém dlouhém a opakovaném pokleknutí, končícím teprve na králův rozkaz z úst strážce pečetí – ubohá veverčí kožešina, která by ráda aspoň naoko napodobila hermelín –, a ty obnažené a pokořené hlavy ve výši našich nohou. Když remonstrance skončila, strážce pečetí

---

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 16, III.

11. **Vysvětlivka:** *Laterales regis* (lat.) = ti, kdo stojí po boku krále; *vas electum* (lat.) = vyvolená nádoba, výraz ze Skutků apoštolů (9,15) o apoštolu Pavlovi, zde ironicky o parlamentu jako výkvětu třetího stavu.

vystoupil ke králi, potom se, aniž by sbíral jakékoli hlasy, vrátil na místo, pohlédl na prvního prezidenta a vyhlásil: „Král chce, aby byl poslechnut, a poslechnut ihned." To velké slovo bylo úderem blesku, který zdrtil prezidenty a rady co nejpatrněji. Všichni sklonili hlavy a většina je dlouho nezvedla. Ostatní diváci, s výjimkou maršálů Francie, se zdáli k tomuto zoufalství málo citliví.

Ale tento obvyklý triumf nebyl ničím ve srovnání s tím, který měl bezprostředně následovat. Když strážce pečetí tímto posledním výrokem uzavřel druhé dějství, přešel ke třetímu. Když předtím znovu procházel kolem mne, právě když dokončil sběr hlasů pairů o usnesení týkajícím se parlamentu, upozornil jsem ho, aby o záležitosti, která měla následovat, jejich hlasy nesbíral, a on mi odpověděl, že je sbírat nebude. Bylo to opatření, které jsem učinil proti jeho roztržitosti v tomto ohledu. Po několika okamžicích přestávky od posledního výroku o parlamentu vystoupil strážce pečetí znovu ke králi, a když se vrátil na místo, zůstal tam ještě několik okamžiků mlčky. Tehdy všichni dobře viděli, že když je záležitost parlamentu vyřízena, přijde ještě jiná. Každý se v napětí snažil v duchu ji předem uhodnout. Později se zjistilo, že celý parlament očekával rozhodnutí sporu o čepici v náš prospěch, a vysvětlím později, proč o něm nepadla zmínka. Jiní, upozorněni vlastníma očima na nepřítomnost levobočků, usoudili správněji, že půjde o něco, co se týká jich; ale nikdo neuhodl co, a ještě méně celý rozsah.

Konečně strážce pečetí otevřel ústa a hned první periodou ohlásil pád jednoho z bratrů a zachování druhého. Účinek té periody na všech tvářích je nevýslovný. Jakkoli jsem byl zaměstnán tím, abych ovládal tu svou, nic mi z toho neuniklo. Úžas převládl nad ostatními vášněmi. Mnozí se zdáli rádi, ať ze smyslu pro spravedlnost, ať z nenávisti k vévodovi du Maine, ať z náklonnosti k hraběti z Toulouse; několik jich bylo zdrceno. První prezident úplně ztratil vládu nad sebou; jeho tak sebevědomou a tak troufalou tvář zachvátilo křečovité škubání; jen nadmíra vzteku ho uchránila před mdlobou. Ještě mnohem horší to bylo při čtení deklarace. Každé slovo mělo moc zákona a neslo nový pád. Pozornost byla všeobecná, držela každého nehybně, aby mu neuniklo ani slovo, a oči byly upřeny na zapisovatele, který četl. Asi v třetině toho čtení první prezident, skřípaje těmi několika zuby, které mu zbyly, nechal klesnout čelo na svou hůl, kterou držel oběma rukama, a v tomto zvláštním a tak nápadném postoji vyslechl až do konce to čtení, pro něho tak zdrcující a pro nás tak vzkříšující.

Já jsem zatím umíral radostí. Bál jsem se až mdloby; mé srdce, rozšířené nadmíru, už nenacházelo prostor, kam by se rozpínalo. Násilí, které jsem si dělal, abych nic neprozradil, bylo nekonečné, a přece bylo to trápení rozkošné. Srovnával jsem léta a doby otroctví, ty neblahé dny, kdy jsem, vlečen do parlamentu jako oběť, několikrát posloužil levobočkům k triumfu, a rozličné stupně, po nichž vystoupili na tento vrchol nad našimi hlavami; srovnával jsem je, pravím, s tímto dnem spravedlnosti a řádu, s tímto strašlivým pádem, který nás týmž úderem pozvedal silou pružiny. S

nejmocnějším kouzlem jsem si znovu probíral, co jsem se odvážil ohlásit vévodovi du Maine v den skandálu s čepicí, za despotismu jeho otce. Mé oči konečně viděly účinek a naplnění té hrozby. Byl jsem to sám sobě dlužen a děkoval jsem si, že se naplňovala skrze mne. Hleděl jsem na její zářivou nádheru v přítomnosti krále a tak vznešeného shromáždění. Triumfoval jsem, mstil jsem se, plaval jsem ve své pomstě; těšil jsem se z plného naplnění nejprudších a nejtrvalejších tužeb celého svého života. Byl jsem v pokušení už se o nic nestarat. Přesto jsem nepřestával poslouchat to oživující čtení, jehož slova zněla všechna na mém srdci jako smyčec na nástroji, a zároveň zkoumat rozličné dojmy, které na každého činilo.

Při prvním slově, které strážce pečetí o této záležitosti řekl, se oči obou biskupů-pairů setkaly s mými. Nikdy jsem neviděl překvapení podobné jejich, ani tak nápadný výbuch radosti. Nemohl jsem je připravit kvůli vzdálenosti našich míst a nedokázali odolat pohnutí, které je náhle zachvátilo. Hltal jsem očima rozkošný doušek jejich radosti a odvrátil jsem od nich zrak, abych nepodlehl tomuto přívalu, a už jsem se na ně neodvážil podívat.

Když bylo toto čtení skončeno, zapisovatel hned začal číst druhou deklaraci, ve prospěch hraběte z Toulouse, podle rozkazu, který mu k tomu dal strážce pečetí, když mu je podával obě zároveň. Zdálo se, že dovršila zmatení prvního prezidenta a přátel vévody du Maine kontrastem obou bratrů. Tato překvapila víc než kterákoli jiná a tomu, kdo nebyl zasvěcen, byl ten rozdíl nepochopitelný: přátelé hraběte z Toulouse byli nadšeni, lhostejní byli rádi jeho výjimce, ale shledávali ji bezdůvodnou a nespravedlivou. Zpozoroval jsem velmi rozličná hnutí a větší volnost v tom, jak spolu lidé během tohoto čtení mluvili, ačkoli mu přesto věnovali velkou pozornost.

Důležité klauzule o souhlasu princů krve a o žádosti pairů Francie probudily všeobecnou pozornost a přiměly prvního prezidenta zvednout nos od hole, o kterou se znovu opřel. Někteří pairové dokonce, podněcováni panem z Met, bručeli pod vousy, rozmrzelí, jak to vysvětlovali svým sousedním kolegům, že nebyli konzultováni na valném shromáždění o věci takové důležitosti, v níž se přesto mluvilo a žádalo jejich jménem. Ale jak riskovat tajemství takové povahy na shromáždění pairů všeho věku, abychom neřekli víc, a tím méně tam rozebírat důvody? Ti velmi nemnozí, kterých se to dotklo, namítali, že členové regentské rady zřejmě odpověděli za ostatní bez pověření, a tato malá žárlivost je dráždila možná stejně jako zachování hodnosti atd. hraběte z Toulouse. Bylo to utišeno, jakmile se to zrodilo; ale nic na tomto světě není bez nějakého odporu.

Když generální advokát promluvil, vystoupil strážce pečetí ke králi, zjistil názor princů krve a pak přišel k vévodovi ze Sully a ke mně. Naštěstí jsem měl lepší paměť, než on chtěl mít; ostatně to byla moje věc. Nastavil jsem mu svůj klobouk s chocholem vpředu, schválně velmi nápadným způsobem, a řekl jsem mu dost nahlas: „Ne, pane, nemůžeme být soudci, jsme stranou a nezbývá nám než poděkovat králi za spravedlnost, kterou nám ráčí prokázat.“ Usmál se a omluvil

se mi. Odbyl jsem ho dřív, než vévoda ze Sully stačil otevřít ústa; a když jsem se hned rozhlédl na obě strany, viděl jsem s potěšením, že toto odmítnutí hlasovat zpozorovali všichni. Strážce pečetí se okamžitě obrátil zpátky, a aniž by sbíral hlasy pairů sedících na místech své služby ani obou biskupů-pairů, šel k maršálům Francie, pak sestoupil k prvnímu prezidentovi a k prezidentům parlamentu, pak šel k ostatním dolním sedadlům; potom znovu vystoupil ke králi, sestoupil na své místo, vyhlásil usnesení o registraci a dovršil tak mou radost.

Hned nato vstal pan Vévoda, a když se poklonil králi, zapomněl se posadit a pokrýt si hlavu, aby mluvil, jak to odpovídá právu a nepřerušenému zvyku pairů Francie; proto jsme ani jeden z nás nevstali. Přednesl tedy vestoje a s obnaženou hlavou řeč, která vyšla tiskem spolu s předchozími řečmi, a přečetl ji málo srozumitelně, protože neměl příznivý hlas. Jakmile skončil, vstal vévoda z Orléans a dopustil se téže chyby. Řekl tedy, rovněž vestoje a s obnaženou hlavou, že žádost pana Vévody se mu zdá spravedlivá; a po několika chválách dodal, že teď, když se pan vévoda du Maine ocitl na svém místě podle stáří pairie, nemůže pan maršál z Villeroy, který je jako pair starší, už zůstávat pod ním,[12] což byl nový a velmi silný důvod vedle těch, které uvedl pan Vévoda. Tato žádost přivedla úžas celého shromáždění na nejvyšší míru, k zoufalství prvního prezidenta a té hrstky lidí, kteří se podle svých rozpaků zdáli mít na vévodovi du Maine zájem. Maršál z Villeroy, aniž hnul brvou, se stále tvářil nevrle a oči prvního štolby se často zalévaly slzami. Nemohl jsem dobře rozeznat držení jeho bratrance a důvěrného přítele, maršála z Huxelles, který se skryl pod širokou střechou svého klobouku staženého do očí a který se ostatně ani nepohnul. Prvnímu prezidentovi, zdrcenému touto poslední ranou, jako by se obličej rozšrouboval, a chvíli jsem myslel, že mu brada spadla na kolena.

Mezitím strážce pečetí vyzval královy zástupce, aby promluvili; odpověděli, že návrh pana Vévody neslyšeli, načež jim z ruky do ruky poslali jeho papír, a strážce pečetí mezitím velmi nahlas zopakoval, co regent dodal o tom, že maršál z Villeroy je jako pair starší než vévoda du Maine. Blancmesnil jen přelétl očima papír pana Vévody a promluvil, načež strážce pečetí sbíral hlasy. Dal jsem svůj dost nahlas a řekl jsem: „V této záležitosti, pane, hlasuji z celého srdce pro to, aby byl vrchní dozor nad výchovou krále svěřen panu Vévodovi."

Když byl výrok vyhlášen, zavolal strážce pečetí vrchního zapisovatele a nařídil mu, aby přinesl své papíry a svůj stolek k jeho stolku, provedl hned na místě, jedno po druhém a v přítomnosti krále, všechny registrace všeho, co bylo právě přečteno a nařízeno, a podepsal je. Stalo se to bez jakékoli potíže, ve všech formách, před očima

---

12. **Vysvětlivka:** Vévoda du Maine byl od roku 1715 vrchním dozorcem nad výchovou krále a maršál z Villeroy jako králův vychovatel mu byl podřízen. Po snížení levobočků na hodnost podle stáří pairie byl Villeroy jako pair starší než du Maine.

strážce pečetí, který z nich nespustil zrak; ale protože bylo třeba registrovat pět nebo šest listin, trvalo to dlouho.

Když šlo o jeho výchovu, pozorně jsem krále sledoval a nezpozoroval jsem na něm žádné pohnutí, změnu, ba ani přemáhání. Bylo to poslední dějství podívané a měl je ještě v čerstvé paměti, když se psaly registrace. Protože však už nebylo řečí, které by ho zaměstnávaly, začal se smát s těmi, kdo byli v jeho dosahu, a bavit se vším, dokonce si všiml, že vévoda z Louvigny, ačkoli byl od jeho trůnu dost daleko, má sametový šat, a posmíval se horku, které v něm měl, a to všechno s půvabem. Tato lhostejnost k panu du Maine zarazila všechny a veřejně vyvrátila, co se jeho stoupenci pokoušeli rozšiřovat, totiž že králi zčervenaly oči, ale že se ani na *lit de justice*, ani potom neodvážil nic dát najevo. Ve skutečnosti však měl oči stále suché a klidné a jméno vévody du Maine vyslovil od té doby jen jedinkrát, a to odpoledne téhož dne, kdy se velmi lhostejně zeptal, kam jede, aniž by o něm řekl víc, ani tehdy, ani později, a aniž by se kdy zmínil o jeho dětech; ty si ostatně nedávaly moc práce ho navštěvovat, a když už k němu chodily, bylo to proto, aby měly i v jeho přítomnosti svůj malý dvorek stranou a bavily se mezi sebou. Pokud jde o vévodu du Maine, ať z politiky, nebo že se domníval, že ještě není čas, vídal krále jen ráno, chvíli u jeho lůžka, a po celý den už vůbec ne, kromě slavnostních úkonů.

Během registrace jsem pomalu přejížděl očima na všechny strany, a jestliže jsem je vytrvale krotil, nedokázal jsem odolat pokušení odškodnit se na prvním prezidentovi; během zasedání jsem ho tedy stokrát zasypal svými vrhanými a vytrvale prodlužovanými pohledy. Urážka, pohrdání, despekt a triumf mu z mých očí pronikaly až do morku kostí; často klopil zrak, když zachytil mé pohledy; jednou nebo dvakrát upřel svůj pohled na mne a já jsem si liboval v tom, že jsem ho urážel kradmými, ale černými úsměvy, které ho dokonale zmátly. Koupal jsem se v jeho vzteku a kochal jsem se tím, že mu to dávám pocítit. Občas jsem si z něho tropil žerty se svými dvěma sousedy, když jsem jim ho ukazoval mrknutím oka, kdykoli to mohl postřehnout; jedním slovem, vyřádil jsem se na něm bez jakéhokoli ohledu, jak jen to bylo možné.

Konečně, když byly registrace hotovy, sestoupil král ze svého trůnu do dolních sedadel po svém malém schodu za křeslem strážce pečetí, následován regentem, oběma princi krve a pány svého nezbytného doprovodu. Zároveň sestoupili maršálové Francie koncem svých horních sedadel, a zatímco král přecházel parket, provázen deputací, která ho přišla přivítat, prošli mezi lavicemi radů naproti nám, aby se zařadili za krále u dveří zasedání, jimiž Jeho Veličenstvo vyšlo, tak jak jimi vešlo; zároveň také oba biskupové-pairové prošli před trůnem, postavili se do našeho čela a při průchodu kolem mne mi s živou společnou radostí stiskli ruce a objali hlavu. Šli jsme za nimi, stáčejíce se po dvou podél našich lavic, starší napřed, a sestoupili jsme z horních sedadel po schodech na konci. Pokračovali jsme rovně a vyšli jsme dveřmi naproti. Parlament se potom dal na pochod a vyšel druhými

dveřmi, týmiž, kudy jsme my vešli každý zvlášť a kudy král vešel i vyšel. Udělali nám místo až ke schodišti. Tlačenice, lidé a podívaná krotily naše řeči a naši radost. Bylo mi to velmi líto. Hned jsem došel ke svému kočáru, který jsem našel po ruce a který mě velmi šťastně vyvezl z nádvoří, takže jsem neměl žádné potíže a cesta ze zasedání domů mi netrvala ani čtvrt hodiny.

Přílohy vydavatele (edice 1856)

Následující přílohy připojil ke svazku vydavatel edice z roku 1856, historik Adolphe Chéruel. Odkazy na stránky francouzského vydání jsme nahradili odkazy na kapitoly tohoto překladu, kde to bylo možné.

I. Obtížnost reforem v XVIII. století

(K Tomu 15, kap. 10.)

Saint-Simon v jedné z nejpozoruhodnějších pasáží svých Pamětí říká, že *ve Francii nelze vykonat nic dobrého*, a jako důkaz uvádí své marné úsilí odstranit jisté finanční zlořády, když byl členem regentské rady. Přibližně týž názor nacházíme vyjádřený v *Pamětech markýze d'Argenson*.[1] Markýz nedávno sám prošel ministerským úřadem a jeho bratr byl ještě ministrem, a to ministrem války, když psal tu část svých nevydaných Pamětí, kterou budu citovat. Je datována rokem 1751 (29. června):

„Všichni zde ve Francii říkají, že by král měl omezit výdaje. Parlament mu to právě dosti směle řekl. Panu Machaultovi[2] se dokonce přičítá ta čest, že je to on, kdo to parlamentu vnuká, a že je přinejmenším rád, když se to říká, aby se král vzpamatoval. Ale uvážilo se dobře a poznalo, *jak těžká je ve Francii sebemenší reforma*, za stavu, v jakém věci jsou? Jeden se drží druhého. Ministr by musel urazit to nejvznešenější, co je u dvora, aby sáhl na konírny, na stavby, na královu kuchyni,[3] na mimořádné výdaje královské domácnosti,[4] na výdaje za cesty, na penze, na guvernérské úřady udělované lidem, kteří si nic nezasluhují a jsou bohatí, a na všechny ty výdaje, které pohlcují finance. Tím by těžce pohoršil a urazil metresu,[5] velmistra královské domácnosti, prvního hofmistra, velkého štolbu, prvního štolbu, dámy paláce atd. Jejich kliky, jejich požitky, dvůr, velmoži, sluhové, to všechno se drží jedno druhého: takže všechny zdroje jsou jen kapkami vody v moři. Právě to se

1. **Vysvětlivka:** René-Louis de Voyer de Paulmy, markýz d'Argenson (1694–1757), starší syn strážce pečetí d'Argensona, později státní sekretář pro zahraniční věci (1744–1747), autor pamětí a deníku.

2. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste de Machault d'Arnouville (1701–1794), syn bývalého policejního poručíka Machaulta, generální kontrolor financí v letech 1745–1754 a od roku 1750 též strážce pečetí.

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tímto slovem se označovali všichni úředníci zaměstnaní při obsluze králova stolu a kuchyní.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** To jest na mimořádné výdaje královské domácnosti.

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Paní de Pompadour, která přispěla k tomu, že markýz d'Argenson byl propuštěn z ministerstva.

stalo s novými půjčkami: sotva byly vloženy dva miliony na doživotní renty, už jimi platili královskou domácnost, které se kromě toho ještě mnoho dluží.

„Aby se tedy omezily královy výdaje, musela by se napravit králova povolná povaha, anebo by si král musel zvolit prvního ministra s velkou mocí, který by byl pánem všeho a kterého by král velmi pevně podporoval ve všech jeho opatřeních; a to je pro něho velmi těžké. Tento vezír by markýzu[6] nesměl ani vídat, natož od ní přijímat rozkazy ke každému opatření, jak se to děje dnes. Tento vezír by měl nejprve ustavit *reformní komisi*, složenou z tuctu nejpřísnějších soudců, která by všechny výdaje dvora snížila na nejnutnější míru a posoudila, proč poslat zpět do provincií všechny, kdo nemají co dělat u dvora ani ve městě. Dvůr by musel sídlit v Paříži a mít k užívání několik venkovských sídel pro krále, pro královnu a pro královskou rodinu."

Už samotné vyslovení těchto myšlenek dokazuje, jak těžké, ne-li nemožné, byly tehdy reformy. Markýz d'Argenson přičítal odpor proti všem zlepšením především dvoru a prohlašoval jej za hlavní příčinu neštěstí, která tehdy Francii stíhala.

„*Dvůr! dvůr! dvůr!* V tomto slově je všechno zlo národa. Dvůr se stal jediným senátem národa: nejposlednější sluha ve Versailles je senátorem; komorné mají podíl na vládě; ne-li aby nařizovaly, tedy přinejmenším aby bránily zákonům a pravidlům; a tím, jak se ustavičně brání, už nejsou zákony ani pořádek, ani ti, kdo by nařizovali; tím spíše, kdyby šlo o reformu ve státě. Ať by byla reforma sebenutnější, každý ministr se třese před sluhou; a oč pravdivější je to, když má velký vliv nějaká favoritka, když je panovník povolný a příliš dobrý k těm, kdo ho obklopují?

„Tato převaha dvora vznikla takto: od té doby, co je tu hlavní město zřízené výslovně pro dvůr (Versailles). Za zesnulého krále se to projevovalo, ale méně; neboť byl hrdý, pevný a dával svým ministrům velkou moc, ať se o tom říká cokoli. Ale za něho i za Ludvíka XV. ministři naproti tomu velmi zdokonalili monarchickou, libovolnou moc, a dvůr tím nabyl větší moci nad národem. Záliba v přepychu vzrostla, takže čím víc šlechta chudla, tím víc rostla čest utrácet s vkusem a hanba šetrnosti, a to nás den ode dne víc uvrhá do nutnosti utrácet, ať už se přitom ruinujeme, nebo hrabeme, kde se dá.

„Dvůr brání každé reformě ve financích a zvětšuje v nich nepořádek.

„Dvůr kazí vojsko na souši i na moři povyšováním z přízně a brání tomu, aby se důstojníci dostávali ke generálským hodnostem zásluhou a soutěživostí.

„Dvůr nedopouští, aby ministři a ti, kdo pod nimi pracují na státních záležitostech, měli zásluhy, autoritu a stálost.

„Dvůr kazí mravy; mladým lidem, kteří vstupují na svou dráhu, káže pletichy a úplatnost místo soutěžení ctností, zásluhami a prací; láme vaz ctnosti, jakmile se objeví.

---

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Markýza de Pompadour.

„Ochuzuje nás, takže brzy nebudou mít peníze ani sami finančníci.
„Brání konečně králi vládnout a znovu v sobě nalézt ctnost, kterou má.
„Ochuzuje provincie, neboť táhne do Paříže všechen tuk z provincií."

II. Srovnání francouzských a anglických parlamentů

(K Tomu 16, kap. 15.)

Srovnání mezi francouzskými a anglickými parlamenty, o němž mluví Saint-Simon, se v různých dobách zkoušelo, ačkoli ve skutečnosti nebylo možné připodobňovat soudní sbory, jejichž úřady byly prodejné, ke shromážděním, která národ volil, aby zastupovala jeho zájmy. V XVI. století vynáší moc francouzských parlamentů Michel de Castelnau,[7] který větší část svých Pamětí napsal v Anglii; mluví o nich „jako o osmi pevných a mocných sloupech, o něž se opírá tato velká francouzská monarchie".[8] Výslovně je srovnává s anglickým parlamentem a královskou moc jim jaksi podřizuje, když dodává, že „obyčejné edikty nemají platnost a ostatní soudci je neuznávají, nejsou-li přijaty a ověřeny parlamenty, což je státní pravidlo, podle něhož by král, i kdyby chtěl dávat nespravedlivé zákony, nemohl zabránit tomu, aby nebyly brzy nato zamítnuty".

Nároky parlamentů nacházely jakési posvěcení v rozhodnutí stavů v Blois (1577),[9] které prohlásily, že „všechny edikty mají být ověřovány a jakoby kontrolovány u parlamentních soudů, které, ačkoli jsou jen podobou tří stavů zmenšenou do malého měřítka, mají moc edikty pozastavovat, upravovat a odmítat".[10] Za nepokojů náboženských válek parlament svou moc značně rozšířil. Rakouský velvyslanec Busbecq,[11] který sídlil u dvora Jindřicha III., psal roku 1584, „že ve Francii parlamenty vládnou neméně než sám král".[12] Dvě nezletilosti[13] autoritu pařížského parlamentu ještě posílily. Za Frondy došel tak daleko, že se pokládal za

7. **Vysvětlivka:** Michel de Castelnau, pán z Mauvissière (asi 1520–1592), francouzský diplomat, v letech 1575–1585 velvyslanec u anglické královny Alžběty I.; jeho Paměti líčí první náboženské války.

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Castelnauovy Paměti, kniha I, kap. 4.

9. **Vysvětlivka:** Generální stavy, které za náboženských válek svolal Jindřich III. do Blois (prosinec 1576 – březen 1577).

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Neversovy Paměti (sv. I, s. 449).

11. **Vysvětlivka:** Ogier Ghislain de Busbecq (1522–1592), vlámský diplomat ve službách Habsburků, proslulý listy ze svého poselstva u sultána Sulejmana; v 80. letech 16. století žil ve Francii a podával odtud zprávy císaři Rudolfovi II.

12. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** „Concilia, quae parlamenta vocant, regnant in Gallia, non minus fere quam ipse rex." (Sbory, jimž říkají parlamenty, vládnou ve Francii téměř neméně než sám král.) Dopis ze 4. října 1584.

13. **Vysvětlivka:** Nezletilost Ludvíka XIII. (1610–1614) a Ludvíka XIV. (1643–1651), za nichž vládly regentky Marie Medicejská a Anna Rakouská; za druhé z nich vypukla Fronda (1648–1653), povstání parlamentu a velmožů proti dvoru a kardinálu Mazarinovi.

nadřazený generálním stavům. Když parlament v Rouenu dopisem žádal pařížský parlament o radu, zda má vyslat deputaci na zamýšlené shromáždění generálních stavů, řekl pan de Mesmes:[14] „že parlamenty tam nikdy nevysílaly deputace, protože jsou složeny ze tří stavů; že zaujímají postavení nad generálními stavy, neboť ověřováním soudí o tom, co se na nich usnese; že generální stavy jednají jen prosbami a mluví jen na kolenou, jako lid a poddaní; ale že parlamenty zaujímají postavení nad nimi, neboť jsou jakoby prostředníky mezi lidem a králem".[15] Tyto povýšené nároky parlamentů Ludvík XIV. potlačil; znovu se však objevily za regentství a vyvolaly stížnosti, jejichž tlumočníkem se stal Saint-Simon.

III. Spor prezidentů parlamentu s vévody a pairy

(K Tomu 16, kap. 19 a 21.)

Spor prezidentů parlamentu s vévody a pairy, k němuž se Saint-Simon tak často vrací, byl už starý. Jeden rukopis Císařského archivu (soudní oddělení, U. 96, fol. 199 a násl.) o těchto sporech podává několik zpráv a uvádí usnesení a žádosti, o nichž mluví Saint-Simon.

Výňatek z tohoto rukopisu, který zde podáváme, je přirozeným doplňkem Saint-Simonových Pamětí. Anonymní autor mluví nejprve o výnosu vydaném v dubnu 1664:

„Memoranda vévodů byla sdělena prezidentům, a když byla věc obšírně rozebrána v několika tištěných usneseních předložených z obou stran a ta byla 26. dubna 1664 odevzdána do rukou pana kancléře, rozhodl král tento spor výnosem své státní rady, v níž byl osobně přítomen, a zachoval a udržel pairy v právu hlasovat a pronášet své mínění před prezidenty v pařížském parlamentu, kdykoli v něm bude Jeho Veličenstvo zasedat ve svém *lit de justice*, aniž by v tom mohli být z jakékoli příčiny a při jakékoli příležitosti rušeni. Tento výnos byl zapsán v parlamentu za přítomnosti krále zasedajícího ve svém *lit de justice* v úterý 29. dubna 1664 a týž den jej provedl pan kancléř, který se tázal na mínění pánů pairů dříve, než se tázal pánů prezidentů."

„*Výnos státní rady, kterým se upravuje poměr mezi vévody a pairy a prezidenty pařížského parlamentu v jejich právu hlasovat, když král zasedá ve svém lit de justice*. (26. srpna 1664.[16] — Zapsán v parlamentu 29. téhož měsíce a roku. — Výtah z rejstříků státní rady.)

„Král si dal ve své radě předložit memoranda, která byla odevzdána do rukou pana kancléře jak úředníky soudního dvora pařížského parlamentu, tak pairy

14. **Vysvětlivka:** Henri de Mesmes (1585–1650), prezident pařížského parlamentu (*à mortier*).

15. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Deník Oliviera d'Ormesson, k pondělí 1. března 1649.

16. **Ediční poznámka:** Výnos byl vydán 26. dubna 1664 a v parlamentu zapsán při *lit de justice* v úterý 29. dubna 1664.

Francie podle rozkazu, který od Jeho Veličenstva dostali; a když z uvedených memorand seznal důvody, pro které parlament tvrdí, že prezidenti v něm mají hlasovat před pairy, když v něm Jeho Veličenstvo zasedá ve svém *lit de justice*, jakož i důvody, jichž pairové užívají na podporu práva, jež si nárokují, pronášet při takových zasedáních své mínění před prezidenty; Jeho Veličenstvo, chtějíc tento spor ukončit a předejít nesnázím, které by mohly vzniknout při podobných příležitostech, zasedajíc ve své radě, zachovalo a udrželo, zachovává a udržuje pairy Francie v právu hlasovat a pronášet své mínění před prezidenty v pařížském parlamentu, kdykoli v něm bude Jeho Veličenstvo zasedat ve svém *lit de justice*, aniž by v tom mohli být z jakékoli příčiny a při jakékoli příležitosti rušeni; a Jeho Veličenstvo chce, aby za tím účelem byl tento výnos zapsán do rejstříků uvedeného soudního dvora. Dáno v králově radě za přítomnosti Jeho Veličenstva, konané 26. dubna 1664. *Podepsán:* de Guénégaud.[17]

„A protože od výnosu rady z 26. dubna 1664 vznikly mezi vévody a prezidenty nové spory, je vhodné uvést zde závěry žádostí, o nichž má rada rozhodnout mezi vévody a prezidenty v souvislosti s jejich zasedacím pořádkem a hlasováním při *lit de justice*, kde tyto spory vznikly.

„*Výtah ze závěrů žádostí, které páni vévodové předložili králi Ludvíku XV. a panu regentovi v souvislosti s novými spory, jež páni prezidenti parlamentu (à mortier) vyvolali proti pánům vévodům od výnosu o úpravě z 26. dubna 1664.*

„Vévodové svou první žádostí, kterou předložili králi a panu regentovi, svými memorandy, vytištěnými u knihkupce Urbaina Couteliera, a závěry uvedené žádosti žádají, aby bylo nařízeno: 1. aby první prezident byl povinen při zasedáních, na nichž se referuje o věcech, tázat se pairů na mínění a přitom je zdravit; 2. aby při týchž zasedáních a při slyšeních na nízkých sedadlech nemohl být zasedací pořádek pairů pod žádnou záminkou přerušován parlamentními rady usazenými na konci lavic, na nichž sedí pairové; 3. aby se přijímání pairů napříště konalo při *lit de justice* nebo při slyšeních na vysokých sedadlech, podle zvyklosti trvale zachovávané před rokem 1643; 4. aby ve všech věcech, k nimž budou pairové přizváni, byla jejich přítomnost vyjádřena ve výroku usnesení starou formulí: *Soud dostatečně obsazený pairy*.

„Pairové závěry své žádosti a memorandy žádají, aby Jeho Veličenstvo, dokud o sporech s prezidenty nerozhodne, nařídilo, že usnesení parlamentu z roku 1715, vynesené před příchodem pairů, aby jim při tomto zasedání bylo odňato rozhodující hlasovací právo pro případ, že by chtěli při hlasování učinit přítrž uzurpaci prezidentů, bude prohlášeno za útok na autoritu Vašeho Veličenstva a za odporující všem zákonům, a v důsledku toho bude jako takové již nyní vyškrtnuto a vymazáno z rejstříků parlamentu a zrušeno.

---

17. **Vysvětlivka:** Henri du Plessis-Guénégaud († 1676), státní sekretář pro královskou domácnost v letech 1643–1669.

„Usnesení z 2. září 1715[18] stanovilo, že budou-li pairové nadále žádat pozdrav, to jest aby první prezident smekl čepici, když se jich táže na mínění, nebo budou-li pronášet své mínění s kloboukem na hlavě, jejich hlasy se nebudou počítat."

18. **Vysvětlivka:** Zasedání pařížského parlamentu 2. září 1715, den po smrti Ludvíka XIV., na němž parlament svěřil vévodovi z Orléans plnou regentskou moc.

Tom sedmnáctý (1718–1720)

Kapitola první

Podivný vzkaz, který mi vévoda z Orléans posílá po markýzi z Bironu hned po skončení lit de justice. *— Spor mezi vévodou z Orléans a mnou, který mě nutí jet do Saint-Cloud oznámit vévodkyni z Orléans pád jejího bratra, přerušený blahopřáním abbé Duboise a zprávami o zdrcenosti parlamentu. — Spor potom znovu prudce rozvířen; pak úvahy a pokyny k této cestě. — Mou opatrnost zahanbila opatrnost jednoho pážete. — Pošetilost vévodkyně z Orléans ohledně jejího levobočkovství. — V Saint-Cloud nevědí nic o tom, co se odehrálo na* lit de justice. *— Vcházím k vévodkyni z Orléans. — Opouštím vévodkyni z Orléans a jdu k Madame. — Pošetilá a nestoudná hrozba vévodkyně du Maine regentovi, o níž se dozvídám od Madame. — Vévodkyně z Orléans pro mne posílá k Madame, která mě prosí, abych se k ní potom vrátil. — Dopis vévodkyně z Orléans, psaný zčásti její rukou, zčásti mou (podle jejího diktátu), neobyčejně krásný. — Dokončuji rozhovor s Madame, kterou vévodkyně z Orléans posílá prosit, aby k ní sešla. — Rozmlouvám s vévodkyní Sforzovou. — Podávám vévodovi z Orléans zprávu o své cestě. — Rozhovor o blížícím se příjezdu vévodkyně z Orléans ze Saint-Cloud. — Setkání vévody z Orléans s vévodkyní z Orléans, která přijela ze Saint-Cloud, a s vévodkyní z Berry, když se předtím vévodkyně z Orléans viděla se svými bratry, kteří ji čekali u ní. — Síla a cíl vévodkyně z Orléans, která potom ztrácí všechnu míru. — Ubohost vévody z Orléans. — Od té chvíle zůstávám s vévodkyní z Orléans rozkmotřen a od Saint-Cloud ji už nevidím. — Jdu do paláce Condé; všechno se tam na mne usmívá. — Paní z L'Aigle na mne marně naléhá, abych se sblížil s paní Vévodkyní.*

Zapomněl jsem uvést, že krátce předtím, než jsme vyšli z kabinetu rady na *lit de justice*, když jsme stranou rozmlouvali vévoda z Orléans, pan Vévoda a já, ujednali ti dva, že se po skončení *lit de justice* sejdou se strážcem pečetí v Palais-Royal, a navrhli mi, abych tam přišel také. Trochu jsem se tomu bránil; ale chtěli to, aby mohli probrat, co se tam odehraje. Když jsem viděl, že k žádnému pohnutí ani pokusu o odpor nedošlo, pokládal jsem se za zproštěného této porady a byl jsem také rád, že nepřidám další důkaz toho, že jsem byl zasvěcen do tajemství, které nebylo bez závistníků. Když jsem kolem půl třetí vcházel domů, našel jsem dole u schodiště vévodu z Humières,[1] Louvilla a celou svou rodinu až po matku, kterou zvědavost vytrhla z jejího pokoje, z něhož od začátku zimy nevyšla. Zůstali jsme dole v mém bytě, kde jsem, zatímco jsem se převlékal a měnil košili, odpovídal na jejich dychtivé

1. **Vysvětlivka:** Louis-François d'Aumont, vévoda z Humières, syn vévody z Aumontu a zeť maršála z Humières, po němž převzal vévodský titul; blízký Saint-Simonův přítel.

otázky, když mi přišli ohlásit pana z Bironu, který si vynutil vstup, ačkoli jsem dal dveře zavřít, abych si mohl v klidu trochu odpočinout. Biron strčil hlavu do mého kabinetu a poprosil mě, zda by se mnou mohl promluvit slovo. Napůl oblečený jsem s ním přešel do své ložnice. Řekl mi, že vévoda z Orléans očekával, že pojedu do Palais-Royal přímo z Tuilerií, že jsem mu to slíbil a že se divil, když mě tam neviděl; že to však nijak zvlášť nevadí a že s panem Vévodou a se strážcem pečetí byl jen chvilku; že mu Jeho Královská Výsost nařídila, aby mi přišel říci, ať jedu ihned do Palais-Royal kvůli něčemu, co si přála, abych udělal. Zeptal jsem se Birona, zda ví, oč jde. Odpověděl mi, že mám jet do Saint-Cloud a jeho jménem oznámit tu novinu vévodkyni z Orléans. Bylo to pro mne jako rána hromem. Přel jsem se s Bironem, který mi přisvědčil, jak bolestné je to poslání, ale nabádal mě, abych neztrácel čas a jel do Palais-Royal, kde mě netrpělivě čekají. Dodal, že je to tíživá důvěra, ale vévoda z Orléans mu prý řekl, že ji může vložit jedině ve mne, a řekl mu to tak, že mu nenechal naději, že by mě z toho mohl omluvit, ani že by se slušelo usilovat o to příliš tvrdošíjně. Vrátil jsem se s ním do kabinetu tak změněný, že paní ze Saint-Simon vykřikla a myslela, že se stalo něco zlověstného. Řekl jsem jim, co jsem se právě dozvěděl, a když Biron chvíli pohovořil a ještě jednou mě naléhavě vybídl, abych jel rychle a uposlechl, odešel na oběd. Náš už byl na stole. Zůstal jsem chvíli, abych se vzpamatoval z prvního omráčení, a rozhodl jsem se, že vévodu z Orléans nebudu zatvrzovat tím, že bych otálel udělat, co bude bezpodmínečně chtít, a zároveň že neopomenu nic, abych od sebe tak tvrdé a trapné poselství odvrátil. Spolkl jsem trochu polévky a vejce a odjel jsem do Palais-Royal.

Našel jsem vévodu z Orléans samotného v jeho velkém kabinetu; netrpělivě mě očekával a chodil velkými kroky sem a tam. Jakmile jsem se objevil, přistoupil ke mně a zeptal se, zda jsem neviděl Birona. Řekl jsem mu, že ano a že jsem hned přijel vyslechnout jeho rozkazy; zeptal se mě, zda mi Biron neřekl, co ode mne chce; odpověděl jsem, že ano; že na důkaz své poslušnosti jsem okamžitě přijel se šestispřežím, abych byl připraven ke všemu, co si bude přát, ale že podle mého mínění to dobře neuvážil. Vtom vešel abbé Dubois, blahopřál mu k úspěchu tohoto velkého dopoledne a využil toho, aby ho nabádal k pevnosti a k tomu, aby se ukázal pánem; připojil jsem se k oběma částem jeho řeči; chválil jsem Jeho Královskou Výsost za nenucené, a přitom soustředěné a majestátní vystupování, které projevila, za jasnost, přiléhavost a přesnost jejích projevů v radě a za všechno, co jsem pokládal za hodné skutečné chvály. Chtěl jsem ho povzbudit pro to, co mělo následovat, a získat si ho, abych ho naladil zcela vlídně vůči sobě a mohl toho využít k tomu, abych to ohavné poselství zvrátil. Abbé Dubois se rozhovořil o zdělení parlamentu, o tom, jak málo uspokojení mu dopřál lid v ulicích, kde ho nikdo nenásledoval a kde mohl z krámů slyšet řeči docela jiné, než si namlouval; a byla to pravda: některé členy sboru se zmocnil takový strach, že se několik z nich neodvážilo dojít až do

Tuilerií a že onen proslulý buřič Blamont, prezident vyšetřovacího senátu,[2] na schodišti Tuilerií zběhl, utekl do kaple a bylo mu tam tak slabo a zle, že bylo třeba sáhnout po mešním víně v sakristii a po lihovinách.

Když tato vzájemná blahopřání skončila, abbé Dubois odešel a my jsme se vrátili k rozhovoru, který přerušil. Vévoda z Orléans mi řekl, že dobře chápe, jak těžké je pro mne odhodlat se oznámit vévodkyni z Orléans novinu, která je pro ni při jejím způsobu myšlení tak bolestná, ale přiznal se mi, že jí nemůže psát; že spolu nejsou na nijak něžné noze; že by ten dopis byl uschován a ukazován; že je lépe se tomu nevystavovat; že jsem byl vždycky smírcem mezi nimi dvěma, s rovnou důvěrou z obou stran, a vždy s úspěchem; že to spolu s přátelstvím, jež chovám k jednomu i druhému, ho přimělo prosit mě, z lásky k nim oběma, abych se toho poslání ujal.

Odpověděl jsem mu po náležitých poklonách a projevech úcty, že ze všech lidí na světě se k tomuto poslání nikdo nehodí méně než já, a to z důvodu zcela zvláštního; že jsem nesmírně citlivý na práva své hodnosti a lpím na nich; že postavení levobočků mi bylo vždy nesnesitelné; že jsem bez ustání a vroucně toužil po tom, co se právě stalo; že jsem to stokrát řekl vévodkyni z Orléans a několikrát panu du Maine, za života zesnulého krále i po jeho smrti, a jednou vévodkyni du Maine, v Paříži, jedinkrát, kdy jsem s ní mluvil; a ještě několikrát hraběti z Toulouse; že vévodkyně z Orléans tedy nemůže nevědět, že jsem dnes na vrcholu radosti; že by v takové situaci bylo nejen velkým nedostatkem úcty, ale přímo urážkou z mé strany, kdybych jí šel oznámit novinu, která je zároveň její nejživější bolestí i mou radostí, o níž ví, že je pro mne ta nejcitelnější. „Nemáte pravdu," odpověděl mi vévoda z Orléans, „a takhle se neuvažuje; právě proto, že jste o tom levobočkům i samotné paní z Orléans vždycky mluvil otevřeně a že jste si v té věci počínal se vztyčenou hlavou, hodíte se k tomu, oč Vás žádám, lépe než kdokoli jiný. Řekl jste paní z Orléans o té věci své mínění a své přání; nezazlívala Vám to; naopak, byla Vám vděčná za Vaši upřímnost a za přímost Vašeho jednání, rozmrzelá, a velmi rozmrzelá, ze samotné věci, ale vůbec ne na Vás. Má Vás velmi ráda. Ví, že chcete pokoj a svornost v naší domácnosti; od nikoho to nepřijme lépe než od Vás a nikdo se nehodí lépe než Vy k tomu, aby to dobře vyřídil, Vy, který znáte celé vnitřní dění rodiny a s nímž ona i já, každý ze své strany, mluvíme otevřeně jeden o druhém. Neodpírejte mi tento důkaz přátelství; dobře cítím, jak nepříjemné to poselství je; ale v důležitých věcech se přátelům neodmítá."

Odporoval jsem, ohrazoval jsem se; mnoho řečí z obou stran; zkrátka nebylo možné se z toho vyvléci. Marně jsem mu říkal, že mě to s ní rozhádá; že svět bude velmi podivné shledávat, že jsem se takového vyslanectví ujal; k ničemu z toho nepopřál sluchu a naléhal stále usilovněji, takže jsem musel ustoupit.

---

2. **Vysvětlivka:** Blamont, prezident jednoho z vyšetřovacích senátů pařížského parlamentu a jeden z nejhlasitějších odpůrců regenta v parlamentu; nezaměňovat s hrabětem z Blamontu, jak se v Paříži inkognito nazýval lotrinský vévoda.

Když byla cesta ujednána, požádal jsem ho o rozkazy. Řekl mi, že celé spočívá jen v tom, abych jí jeho jménem sdělil, co se stalo, a abych výslovně dodal, že bez velmi závažných důkazů proti jejímu bratrovi by se k takové krajnosti neuchýlil. Řekl jsem mu, že musí od bolesti své ženy očekávat cokoli a v těchto prvních dnech jí všechno schvalovat; nechat jí volnost zůstat v Saint-Cloud, v Bagnolet, v Paříži, na Montmartru,[3] vídat ho, nebo ho nevídat; vžít se do jejího postavení a zmírnit tak velkou ránu veškerou myslitelnou povolností a pozorností; dát průchod a volné pole jejím rozmarům a vrtochům a nebát se, že v tom zajde příliš daleko. Přistoupil na to přátelsky a se soucitem k vévodkyni z Orléans, i když cítil – a často se k tomu vracel – tu pošetilost, kterou měla tak hluboko zakořeněnou, pokud šlo o její levobočkovský původ; já jsem mu do toho skákal a říkal, že teď není ta pravá chvíle, aby jí to zazlíval. Požádal jsem ho také, aby nepokládal za špatné ani za podivné, kdyby vévodkyně z Orléans, až se dozví, s čím k ní jedu, odmítla mě přijmout. Dovolil mi, abych v tom případě nenaléhal, a slíbil mi, že se na ni proto nebude hněvat. Po těchto opatřeních, z nichž toho posledního jsem hodlal využít, jsem ho poprosil, aby mi řekl, zda mi, je-li Madame v Saint-Cloud, ukládá ji navštívit, nebo ne. Poděkoval mi, že jsem na to pomyslel, a poprosil mě, abych jí jeho jménem podal zprávu o celém jeho dopoledni, a hlavně mi uložil, abych se hned vrátil a řekl mu, jak to všechno proběhlo. Znovu jsem protestoval proti tomu, jak zneužívá mé poslušnosti, a dovolával jsem se svého oprávněného odporu, svých osobních a zvláštních důvodů se zdráhat i řečí světa, jimž mě vystavuje; a nakonec jsem od něho odešel zahrnut jeho přátelskými projevy a s bolestí nad tím, co si od mého přátelství vymohl.

Když jsem od něho vycházel, potkal jsem páže vévodkyně z Orléans, celé v jezdeckých botách, které právě přijelo ze Saint-Cloud. Poprosil jsem je, aby se tam okamžitě cvalem vrátilo a hned po příjezdu řeklo vévodkyni Sforzové,[4] že tam přijíždím jménem vévody z Orléans; že ji snažně prosím, aby mě čekala, až vystoupím z kočáru, a abych s ní mohl mluvit o samotě dřív, než uvidím vévodkyni z Orléans nebo kohokoli jiného. Mým záměrem bylo vidět jen ji, svěřit jí celou tu věc pod záminkou větší úcty k vévodkyni z Orléans, tu vůbec nenavštívit, protože jsem se ujistil, že vévoda z Orléans nebude mít za zlé, kdyby mě odmítla přijmout, a po návratu ho přimět, aby schválil, že jsem si tak počínal. Ale všechnu mou ubohou opatrnost zmařila opatrnost pážete, které jí nemělo o nic méně než já. Dobře se varovalo, aby se stalo poslem takových novin, jaké se právě dozvědělo v Palais-Royal a jaké byly všude veřejně známé. Spokojilo se s tím, že řeklo, že přijíždím, poslán vévodou z Orléans, paní Sforzové neřeklo ani slovo a hned nato zmizelo. To jsem

3. **Vysvětlivka:** Bagnolet bylo venkovské sídlo vévodkyně z Orléans u Paříže; na Montmartru stálo opatství benediktinek.

4. **Vysvětlivka:** Louise-Adélaïde de Damas de Thianges, vévodkyně Sforzová, neteř paní z Montespan, a tedy sestřenice vévodkyně z Orléans a její důvěrná přítelkyně.

se dozvěděl později a to jsem také téměř stejně jasně viděl, když jsem přijel do Saint-Cloud.

Jel jsem tam drobným klusem, abych pážeti dal čas dorazit přede mnou a vévodkyni Sforzové čas mě přijmout. Cestou jsem si gratuloval ke své obratnosti; přesto jsem se nepřestával obávat, že po paní Sforzové budu muset navštívit i vévodkyni z Orléans. Nedovedl jsem si představit, že by v Saint-Cloud ještě nevěděli o hlavních událostech dopoledne, a přesto jsem byl v úzkosti, kterou nelze vyjádřit a která rostla, čím víc jsem se blížil k cíli této smutné cesty. Představoval jsem si zoufalství princezny posedlé svými bratry do té míry, že – ačkoli je nemilovala, zvláště ne vévodu du Maine – cenila si své vlastní velikosti jen potud, pokud povznášela a chránila jejich velikost, s níž se v jejích očích nic nemohlo měřit a pro niž nebylo nic nespravedlivé; princezny, která, zvyklá na rovnost v rodině díky nesnesitelnému upřednostňování levobočků před legitimními dětmi ze strany zesnulého krále, považovala svůj sňatek přinejmenším za rovný a královské postavení svých bratrů za stav přirozený, prostý, obvyklý, náležející jim po právu, bez nejmenšího ponětí, že by to mohlo být jinak, a která se na každého, kdo si o té věci myslel něco jiného než ona, dívala se soucitem, šlo-li o mne, a s trpkým pohrdáním, šlo-li o jiné; princezny, která uvidí, jak tento obludný kolos přítomné i budoucí velikosti slavnostně svrhl její vlastní manžel, a která uvidí mne, jak přicházím jeho jménem s touto novinou – mne, kterého zasvěcovala do všech věcí tím nejdůvěrnějším a nejužším způsobem, mne, o jehož nesmírné radosti právě z toho, co jí působí nejsmrtelnější bolest, nemohla nevědět. Je-li kruté oznamovat nepříjemné zprávy i lidem nejlhostejnějším, oč krutější je to vůči osobám, v nichž se snoubí vážnost, opravdové přátelství a úcta k postavení, a jaké další rozpaky v případě tak zvláštním!

Pln těchto bolestných pocitů dojíždím kočárem až na konec velkého nádvoří v Saint-Cloud a vidím, že všichni jsou v oknech a odevšad se sbíhají. Vystoupím a požádám prvního, koho potkám, aby mě zavedl k paní Sforzové, protože jsem nevěděl, kde bydlí. Běží se tam; řeknou mi, že je s vévodkyní z Orléans na požehnání a že byt vévodkyně z Orléans je od kaple oddělen jen vestibulem, u jehož vchodu jsem stál. Vrhnu se k maršálce z Rochefortu,[5] jejíž byt rovněž vedl do tohoto vestibulu, a prosím, aby mi tam paní Sforzovou zavolali. Za chvilku mi přišli říci, že se neví, kam se poděla, a že vévodkyně z Orléans se po mém příjezdu vrací do svého bytu, aby mě tam očekávala. Hned nato pro mne jejím jménem přišel někdo jiný; pak hned druhý. Volal jsem jen po vévodkyni Sforzové a byl jsem odhodlán na ni počkat, když vtom přišla maršálka z Rochefortu, belhající se o holi; poslala ji sama vévodkyně z Orléans, aby mě k ní přivedla. Velký spor s ní, protože jsem stále chtěl vidět paní Sforzovou, která nebyla k nalezení. Chtěl jsem jít k ní, abych se vzdálil a získal čas; ale neúprosná

5. **Vysvětlivka:** Vdova po maršálovi z Rochefortu († 1676), dvorní dáma vévodkyně z Orléans.

maršálka mě tahala za paže a stále se mě vyptávala, jaké novinky nesu. Nakonec, když jsem už nevěděl kudy kam, řekl jsem jí: „Ty, které znáte." – „Jak to?" odpověděla, „vždyť my nevíme vůbec nic na světě, kromě toho, že byl *lit de justice*, a sedíme jako na žhavém uhlí, abychom se dozvěděli proč a co se tam dělo." Já, nesmírně udiven, jsem si to dal čtyřikrát zopakovat a dal jsem si od ní odpřisáhnout, že je pravda, že v Saint-Cloud nikdo nic neví. Řekl jsem jí, oč jde, a ona zase div nespadla naznak. Vynaložil jsem veškeré úsilí, abych k vévodkyni z Orléans nemusel jít; ale až šest či sedm opakovaných poselství během toho sporu mě donutilo jít s maršálkou, která mě držela za zápěstí, děsila se celé té věci a velmi mě litovala kvůli výstupu, který jsem měl uvidět, nebo spíše způsobit.

Vstoupil jsem tedy nakonec, ale zmrazený, do onoho bytu vévodkyně z Orléans u žlábků,[6] kde se na mne její shromáždění lidé dívali s hrůzou, nakaženi tou, která se mi zračila ve tváři. Když jsem vstoupil do ložnice, maršálka mě opustila. Řekli mi, že Její Královská Výsost je v mramorovém salonu, který k ložnici přiléhá a leží o tři schody níž. Zahnul jsem tam, a jakmile jsem ji zdálky uviděl, pozdravil jsem ji s výrazem docela jiným, než bývalo mým zvykem. Zprvu si toho nevšimla a vesele a přirozeně mě vybídla, abych přistoupil. Když pak viděla, že jsem se zastavil dole u těch schodů: „Můj Bože, pane," zvolala, „jakou to máte tvář! Co mi nesete?" Když viděla, že zůstávám bez hnutí a bez odpovědi, rozrušila se ještě víc a otázku opakovala. Udělal jsem pomalu několik kroků k ní a na její třetí otázku jsem jí řekl: „Madame, copak nic nevíte?" – „Ne, pane, nevím vůbec nic na světě, než že byl *lit de justice*, a nic z toho, co se tam dělo." – „Ach, madame," přerušil jsem ji a napůl se odvrátil, „pak jsem ještě mnohem nešťastnější, než jsem si myslel!" – „Co je, pane?" odpověděla, „mluvte rychle: co se tedy děje?" A zvedajíc se do sedu na pohovce, na níž ležela: „Pojďte přece blíž, posaďte se." Přistoupil jsem a řekl jí, že jsem zoufalý. Ona, čím dál rozrušenější, mi řekla: „Tak přece mluvte; je lépe dozvědět se špatné zprávy od přátel než od jiných." To slovo mi probodlo srdce a nechalo mě cítit jen bolest, kterou jsem jí měl způsobit. Přistoupil jsem k ní ještě blíž a konečně jsem jí řekl, že vévoda z Orléans snížil vévodu du Maine na pouhé postavení podle stáří jeho pairie a zároveň navrátil hraběti z Toulouse všechny pocty, jichž požíval. Na tomto místě jsem se na okamžik odmlčel, pak jsem dodal, že svěřil panu Vévodovi vrchní dozor nad výchovou krále.

Slzy jí začaly hojně téci. Neodpověděla mi, nevykřikla, ale hořce plakala. Ukázala mi na židli a já jsem se posadil, s očima na několik okamžiků upřenýma k zemi. Pak jsem jí řekl, že vévoda z Orléans, který mě k tak smutnému poslání spíše donutil, než mi je svěřil, mi výslovně nařídil, abych jí řekl, že má v rukou velmi závažné důkazy proti panu du Maine; že ho dlouho zdržoval ohled na ni, ale že už to nemohl dále

---

6. **Vysvětlivka:** Žlábky – úzké kamenné kanálky s tekoucí vodou v zahradě zámku Saint-Cloud; podle nich se tento byt vévodkyně z Orléans nazýval.

odkládat. Odpověděla mi vlídně, že její bratr je nešťastník, a za chvíli se mě zeptala, zda vím, jakého zločinu se dopustil a jakého druhu. Řekl jsem jí, že vévoda z Orléans mi o tom nesdělil vůbec nic kromě toho, co jsem jí právě vyřídil; že jsem se neodvážil ho o věci takové povahy vyptávat, když jsem viděl, že mi nic víc neříká.

Za chvíli jsem jí řekl, že mi vévoda z Orléans výslovně uložil, abych jí projevil velmi živou bolest, kterou cítí nad její bolestí; k tomu jsem dodal všechno, co mi zmatek, v němž jsem byl, dovolil vymyslet, abych tak strašné poselství zmírnil, a po několika přestávkách jsem jí projevil svou vlastní bolest nad její bolestí, všechnu nechuť, kterou jsem k tomuto smutnému poselství cítil, i všechen odpor, jímž jsem se mu bránil; na to mi odpovídala jen posunky a několika laskavými slovy přerušovanými vzlyky. Skončil jsem tím, že jsem jí podle výslovného svolení, které jsem k tomu od vévody z Orléans měl, naznačil, že jsem se pokusil tu ránu odvrátit. Na to mi řekla, že ji pro tuto chvíli jistě rád zprostím vděčnosti. Odpověděl jsem, že je zcela spravedlivé, aby myslela jen na svou bolest a hledala všechno, co by jí mohlo ulevit; že vévoda z Orléans schválí všechno, co k tomu přispěje: vídat ho, nebo ho vídat jen tehdy, kdy si to bude přát; zůstat v Saint-Cloud, jet do Bagnolet nebo na Montmartre a zůstat tam, jak dlouho se jí zlíbí, zkrátka všechno, co by si přála dělat; že mám výslovně za úkol ji poprosit, aby se v ničem nepřemáhala a dělala všechno, co jí bude nejvíc vyhovovat. Nato se mě zeptala, zda nevím, co by si vévoda z Orléans přál ohledně jejích bratrů, a řekla, že je nebude vídat, nebude-li mu to po vůli. Odpověděl jsem, že když nemám v tomto ohledu žádný rozkaz, je to známka, že bude docela rád, když se s nimi bude vídat; že pokud jde o hraběte z Toulouse, který si ponechal všechno, nemůže tu být žádná potíž, a že ani u vévody du Maine ji nepředpokládám a že bych se za to dokonce odvážil ručit, kdyby bylo třeba. Ještě mi mluvila o tomto bratrovi; že musí být velmi vinen; že je přivedena tak daleko, že si to musí přát. Po těchto posledních slovech následoval nový příval slz.

Zůstal jsem chvíli sedět, neodvažoval jsem se zvednout oči, v tom nejtrapnějším stavu na světě, nejistý, zda zůstat, nebo odejít. Nakonec jsem jí řekl o svých rozpacích; že se sice domnívám, že bude ráda chvíli sama, než mi dá své rozkazy, ale že mě úcta drží ve stejné nejistotě, mám-li zůstat, nebo ji opustit. Po chvíli mlčení dala najevo, že si přeje své komorné. Vstal jsem, poslal jsem je k ní a řekl jsem jim, že kdyby se Její Královská Výsost po mně ptala, najdou mě u Madame, u vévodkyně Sforzové nebo u maršálky z Rochefortu. Nenašel jsem ani jednu z těch dvou dam a šel jsem nahoru k Madame.

Hned při vstupu jsem viděl, že se tam se mnou počítá, ba že mě netrpělivě čekají. Obklopilo mě těch několik lidí, kteří byli v její ložnici a jimž jsem nic nesvěřil, zatímco jí to oznamovali v jejím kabinetu, kde psala, jak to dělávala skoro pořád; dala mě okamžitě uvést. Jakmile jsem se objevil, vstala a dychtivě mi řekla: „Nuže, pane, to je tedy novinek!“ Zároveň její dámy odešly a já jsem s ní zůstal sám. Omluvil jsem se jí, že jsem nepřišel nejdřív k ní, jak velela povinnost, s tím, že mě vévoda z

Orléans ujistil, že bude souhlasit, abych začal u vévodkyně z Orléans. Opravdu s tím docela souhlasila a pak se mě velmi dychtivě vyptávala na novinky. Byl jsem nesmírně překvapen, když jsem konečně poznal, že neví o ničem jiném než o *lit de justice* a vůbec nic o tom, co se tam odehrálo. Řekl jsem jí tedy o výchově krále svěřené panu Vévodovi, o snížení levobočků na postavení jejich pairií a o navrácení hodnosti hraběti z Toulouse. V tváři se jí zračila radost. Odpověděla mi velkým, dvakrát opakovaným *konečně*, že to měl její syn už dávno udělat, ale že je příliš dobrý. Připomněl jsem jí, že stojí; ale ze zdvořilosti chtěla zůstat stát. Řekla mi, že k tomuhle přivedlo bláznovství paní du Maine jejího muže, mluvila se mnou o procesu princů krve proti levobočkům a vyprávěla mi o výstřednosti paní du Maine, která po rozhodnutí, jež mezi nimi padlo, řekla vévodovi z Orléans do očí, když mu ukazovala své dva syny, že je vychovává v paměti na křivdu, kterou jim způsobil, a v touze ji pomstít.

Po několika poznámkách z obou stran o nenávisti, řečech, zlých službách i horších věcech, jichž se vévoda a vévodkyně du Maine dopouštěli proti vévodovi z Orléans, mě Madame poprosila, abych jí pěkně nitku po nitce (to byl její výraz) vylíčil podrobnosti toho slavného dopoledne. Znovu jsem jí marně připomněl, že stojí, a upozornil jsem ji, že vyprávění o tom, co si přeje slyšet, bude dlouhé; ale její touha to vědět byla nesmírná. Vévoda z Orléans mi nařídil, abych jí řekl všechno, jak o tom, co se odehrálo v radě, tak o *lit de justice*. Udělal jsem to tedy, počínaje od samého rána. Po čtvrthodině se Madame posadila, ale s největší zdvořilostí. Byl jsem u ní skoro hodinu, stále jsem mluvil a občas odpovídal na nějaké otázky, a ona byla nadšena z ponížení parlamentu i levobočků a z toho, že pan její syn konečně ukázal pevnost.

Maršálka z Rochefortu dala požádat, zda smí vstoupit; a když Madame vyřídila omluvy vévodkyně z Orléans, požádala ji o svolení, aby mě odvedla, protože se mnou chce Její Královská Výsost mluvit. Madame mě tam okamžitě poslala, ale velmi naléhavě mě prosila, abych se k ní vrátil, jakmile s vévodkyní z Orléans skončím. Sešel jsem tedy dolů s maršálkou. Když jsem vstoupil do bytu Její Královské Výsosti, obklopily mě její komorné a všichni její lidé, abych jí zabránil odjet na Montmartre, kam se, jak právě řekla, chystá. Ujistil jsem je, že mé poselství je dost nepříjemné i bez toho, abych k němu něco přidával ze svého; že Její Královská Výsost není ve stavu, kdy by se jí dalo něco vnucovat nebo jí odporovat; že jsem dobře předvídal, že bude chtít jet na Montmartre, a učinil jsem v tom ohledu opatření; že vévoda z Orléans to schvaluje, stejně jako cokoli jiného, co by Její Královské Výsosti ulevilo a co by ji utěšilo, a že tedy o tom neřeknu ani slovo.

Postupoval jsem dál, stále tím obtěžován, a našel jsem vévodkyni z Orléans na téže pohovce, kde jsem ji zanechal, s psacím pultíkem na kolenou a s perem v ruce. Jakmile mě uviděla, řekla mi, že odjíždí na Montmartre, protože jsem ji ujistil, že to vévoda z Orléans schvaluje; že mu přesto píše, aby ho o svolení požádala; a přečetla mi svůj

dopis, začatý šesti či sedmi řádky velkého písma na malém papíře; pak se na mne podívala vlídně a přátelsky: „Přemáhají mě slzy," řekla mi, „prosila jsem Vás, abyste sešel dolů, protože od Vás potřebuji jednu službu: ruka mi nejde dobře; prosím Vás, dopište to za mne;" a podala mi psací pultík a na něm svůj dopis. Vzal jsem ho a ona mi nadiktovala zbytek, který jsem napsal hned za to, co napsala ona.

Byl jsem do krajnosti ohromen dopisem tak stručným, tak výmluvným, plným nejpříhodnějších citů, tak vybraných slov, vším zkrátka v takovém pořádku a s takovou přesností, jaké by sotva vytvořily u nejlepšího spisovatele ty nejklidnější úvahy, a to všechno plynulo samo uprostřed nejprudšího zmatku, nejnáhlejšího rozrušení a největšího vzedmutí všech vášní, mezi vzlyky a proudem slz. Končil tím, že odjíždí na nějaký čas na Montmartre oplakávat neštěstí svých bratrů a modlit se k Bohu za jeho zdar. Celý život budu litovat, že jsem si ho neopsal. Všechno v něm bylo tak důstojné, tak přesné, tak odměřené, že všechno odpovídalo stejně pravdě jako povinnosti; zkrátka dopis tak dokonale krásný, že ačkoli si zhruba pamatuji, co obsahoval, neodvažuji se ho napsat ze strachu, že bych ho znetvořil. Jaká hluboká škoda, že tolik ducha, rozumu a přesnosti, že duch tak schopný ovládnout se v prvních chvílích, které se tak málo dají zkrotit, se stal k ničemu neužitečným, ba ještě horším, kvůli té zuřivé posedlosti levobočkovstvím, která všechno zničila a strávila!

Když byl dopis napsán, přečetl jsem jí ho. Nechtěla ho zapečetit a poprosila mě, abych ho odevzdal. Řekl jsem jí, že se vracím nahoru k Madame a že se před odjezdem dozvím od Její Královské Výsosti, zda mi ještě něco nenařídí. Když jsem s Madame končil, přišla k ní vévodkyně Sforzová jménem vévodkyně z Orléans kvůli její cestě na Montmartre, aby ji poprosila, zda by si u sebe nechala slečnu z Valois. Matka a dcera spolu nevycházely příliš dobře a dcera svrchovaně nenáviděla levobočky i jejich postavení. Madame laskavě schválila všechno, co si vévodkyně z Orléans bude přát, a litovala ji v její bolesti. Po této vsuvce jsem se vrátil ke svému vyprávění.

Když se chýlilo ke konci, vrátila se maršálka z Rochefortu a poprosila Madame, zda by laskavě nesešla k vévodkyni z Orléans, která v tom stavu, v jakém byla, nemohla jít nahoru, a řekla nám, že si to s Montmartrem rozmyslela a zůstane v Saint-Cloud. Když maršálka odešla, dokončil jsem vyprávění a šel jsem za Madame. Nechtěl jsem s ní vejít k vévodkyni z Orléans, abych jim nechal větší volnost. Vyšla odtamtud paní Sforzová a řekla mi, že cesta se zase změnila a že vévodkyně jede do Paříže. Nato jsem ji poprosil, aby vrátila Její Královské Výsosti dopis, který mi dala pro vévodu z Orléans, a aby se dozvěděla, zda mi nemá co nařídit.

Paní Sforzová se hned vrátila, odvedla mě k sobě a potom se mnou šla na vzduch k okraji té krásné nádrže, která je před schodištěm zámku. Posadili jsme se na straně u žlábků, kde jsem musel ještě hodně vyprávět. Nezapomněl jsem využít svolení vévody z Orléans a říci jí, co jsem udělal pro záchranu vévody du Maine; ale chtěl jsem k tomu dodat, že když jsem viděl, že výchova je beznadějně ztracena, chtěl

jsem snížení na postavení podle pairií a zároveň jsem prosadil navrácení hodnosti hraběti z Toulouse. Zdůraznil jsem, co jsem v té věci vždy otevřeně vyznával vůči levobočkům, a dokonce a hlavně vůči vévodkyni z Orléans, a že jsem jim tedy nedostál slovu, protože jsem jednoho z nich zachránil, když jsem nemohl druhému zabránit ve ztrátě výchovy, a to proti svému nejcitelnějšímu zájmu. Paní Sforzová, žena velmi spolehlivá a má dobrá přítelkyně, která měla své osobní důvody nemilovat ani pana, ani paní du Maine a které bylo líto jen bolesti vévodkyně z Orléans, mi řekla, že nechce vědět, co jsem udělal, abych dosáhl snížení postavení, ale že zbytku využije. Byl jsem k vévodkyni z Orléans vázán přátelstvím. Projevovala mi plnou důvěru. Byla mi zavázána vděčností ve všech možných ohledech. Mezi ní a vévodou z Orléans jsem nebyl bez užitku. Velmi jsem si přál zůstat ve stavu, kdy bych mohl přispívat k jejich svornosti a k vnitřnímu dobru rodiny. Po dlouhých řečech jsem ji poprosil, aby mě u vévodkyně z Orléans omluvila, že nečekám, až od ní Madame odejde, abych ji ještě navštívil, když stejně jede do Paříže, a odjel jsem přímo do Palais-Royal, kde jsem našel vévodu z Orléans s vévodkyní z Berry. Jakmile se dozvěděl, že jsem tam, přišel za mnou do téhož velkého kabinetu, kde jsem mu podal zprávu o všem, co se odehrálo.

Byl nadšen radostí, kterou mi Madame projevila nad osudem vévody du Maine, a řekl mi, že radost vévodkyně lotrinské nebude menší. Právě od ní dostal dopis, celý o této věci, v němž ho k tomu naléhavě pobízela, a Madame mi právě řekla, že od ní má také dopis, celý na stejné téma. Nebyl však tak spokojen s tím, že vévodkyně z Orléans přijede tak brzy, a zdálo se mi, že je z toho velmi v rozpacích. Řekl jsem mu kromě pravdy i to, co jsem pokládal za nejvhodnější, aby ho to dojalo, a vyzdvihl jsem před ním její úctu, poslušnost a podřízenost jeho vůli i všechnu vlídnost a pokoru, kterou projevila hned od prvních chvil. Vychválil jsem mu především její dopis a nezapomněl jsem ani na to, co jsem jí s jeho svolením naznačil a co jsem pak ještě řekl paní Sforzové o svém podílu, pokud jde o levobočky. Požádal mě o radu, zda ji má hned po příjezdu navštívit. Řekl jsem mu, že podle mého mínění má ve chvíli jejího příjezdu sejít dolů do svého kabinetu; dát zavolat paní Sforzovou a uložit jí, aby řekla vévodkyni z Orléans, že je tam, aby ji navštívil, nebo nenavštívil, podle toho, co jí bude milejší, bez jakéhokoli nátlaku, aby se dozvěděl, jak se jí daří, a potom udělat v té věci všechno, co bude chtít ona; že když ji uvidí, musí jí projevit všechnu možnou laskavost; připravit se na chlad, snad na výčitky, jistě na slzy a křik; ale že je to věcí lidskosti a navíc jeho povinností jako čestného muže snést to všechno v takové chvíli se vší vlídností a trpělivostí, a ať řekne nebo udělá cokoli, chovat se k ní o to lépe. Dobře jsem mu to vtloukl do hlavy, a když jsem si trochu vylil zlost tím, že jsem mu vyčítal, jak mě právě zneužil, nechal jsem ho čekat na ten nevítaný příjezd a odjel jsem si odpočinout, vyčerpaný a dohnaný do krajnosti po takovém týdnu a po posledním dni tak naplněném tělesnou i duševní únavou; a domů jsem přišel, když už byla skoro noc.

Později jsem se dozvěděl, že vévodkyně z Orléans přijela do Palais-Royal půl hodiny poté, co jsem odtamtud odešel. Její bratři ji čekali v jejím bytě. Jakmile je spatřila, zeptala se jich, zda mají svolení ji navštívit, a se suchýma očima jim prohlásila, že je nikdy neuvidí, bude-li si to vévoda z Orléans přát. Potom se spolu na hodinu zavřeli. Jakmile odešli, sešel k ní vévoda z Orléans s vévodkyní z Berry, která zůstala, aby ho v tomto náporu podpořila. Nikdy tolik síly a rozumu. Vévodkyně z Orléans řekla vévodovi z Orléans, že příliš dobře cítí nesmírnou čest, kterou jí prokázal, když se s ní oženil, než aby každý jiný cit neustoupil tomuto. Bylo to poprvé za třicet let[7], co s ním takto mluvila. Pak se rozněžnila a poprosila ho za odpuštění, že pláče nad neštěstím svého bratra, o němž věří, že je velmi vinen, a že si přeje, aby takový byl, když ho on uznal hodným tak velkého trestu. Nato pláč, vzlyky a nářek ženy, dcery, ba i manžela, kteří se při té příležitosti překonali. Tato smutná scéna trvala hodinu. Potom si vévodkyně z Orléans lehla a vévoda z Orléans s vévodkyní z Berry vystoupili zase nahoru po schodech. Úleva byla tehdy veliká na všech stranách.

Druhý den a den nato uplynuly v klidu a vlídnosti; potom vévodkyně z Orléans, podléhajíc vypětí, jež si uložila, začala směřovat k cíli, který si vytkla: dozvědět se, jakých zločinů se její bratr dopustil, pak se pokusit vymoci mu slyšení u svého manžela, protože si od rozhovoru mezi čtyřma očima slibovala všechno; a konečně navrhnout buď zveřejnění jeho provinění, nebo jeho navrácení do dřívějšího postavení. Podle toho, jak se jí nedařilo, přicházely rozmrzelosti, slzy, hořkost, výbuchy, zuřivost, a to zuřivost bez míry. Zavřela se a nechtěla vidět denní světlo ani vlastního syna, kterého vášnivě milovala, a dohnala věci za všechny meze. Dobře věděla, s kým má co do činění. Kdokoli jiný než vévoda z Orléans by se jí, když viděl, že jeho povolnost a ohleduplnost jsou vyčerpány, jednou provždy a velmi pevně zeptal, koho miluje víc a komu dává přednost, jemu, nebo svému bratrovi: jestliže jemu, že nemá mít jiné zájmy než jeho a nikdy mu nemluvit o svém bratrovi ani o ničem, co by se toho jen dotýkalo, což jí co nejdůrazněji zakazuje, a nekalit klid a soulad jejich svazku tím, co jej může jen rozbít; jestliže bratrovi, že se může odebrat na místo, které jí určí, s doprovodem a lidmi, které vybere on, a počítat s tím, že tam stráví život, aniž kdy uslyší o svých bratrech, stejně jako o něm a o jejich dětech (s touto moudrou a nezbytnou řečí a s důsledným jednáním by si vévoda z Orléans ušetřil mnoho výstupů, trápení, mrzutostí, obtěžování, nepříjemností a strastí, a vévodkyni z Orléans také); a hned by vyhnal paní z Châtillonu, Saint-Pierrovy[8] a

7. **Ediční poznámka:** Vévoda z Orléans se se slečnou z Blois oženil 18. února 1692; v srpnu 1718 trvalo jejich manželství dvacet šest let.

8. **Vysvětlivka:** Námořní důstojník Saint-Pierre a jeho žena, oblíbenkyně vévodkyně z Orléans; nezaměňovat s vévodou ze Saint-Pierre ani s abbé ze Saint-Pierre.

několik nízkých služebníků, kteří se vévodkyni z Orléans podbízeli tím, že ji v této náladě udržovali, a kteří jí v té věci radili, aby ji ovládali i ve všem ostatním.

Nebylo na mně, abych vévodovi z Orléans vnukal tak spasitelné jednání. Proto jsem se velmi pečlivě varoval, abych mu z toho dal zahlédnout byť jen nejmenší záblesk. Byl jsem o to zdrženlivější, nikdy jsem s ním o vévodkyni z Orléans v té věci nemluvil a nechával jsem každou řeč vyznít naprázdno, když si mi na ni stěžoval, protože jsem v Saint-Cloud paní Sforzovou požádal, aby vévodkyni z Orléans řekla, že považuji za uctivější nechat ji v těchto prvních dnech, kdy bych ji snad obtěžoval, v klidu a že s tou ctí ji navštívit počkám, dokud mi Její Královská Výsost po ní nevzkáže, abych přišel. Druhý den jsem se šel jen zeptat, jak se jí daří, aniž jsem vstoupil. Potom jsem se viděl s paní Sforzovou, která mi řekla, že mě Její Královská Výsost prosí, abych jí nezazlíval, bude-li jí v těchto prvních dnech poněkud zatěžko mě vidět. Plně jsem to pochopil a chápal jsem ten rozpor, který v ní vyvolávala radost, o níž nemohla pochybovat, že ji mám, ve srovnání s její bolestí. Ale těchto několik dní nemělo konce a od té chvíle jsem s ní zůstal rozhádán. Budu mít příležitost o tom mluvit víc než jednou.

Když jsem se ze Saint-Cloud vracel domů, pomyslel jsem si, že je třeba zajet do paláce Condé, kam se, jak jsem se dozvěděl, všichni sběhli s blahopřáním. Našel jsem tam paní Vévodkyni v posteli; vzala si projímadlo a den k tomu byl špatně zvolen. V paláci Condé mě přijali zhruba tak, jako mě přijali v Saint-Cloud v den, kdy byl ohlášen sňatek vévodkyně z Berry.[9] Taková je proměnlivost tohoto světa. Pan Vévoda si mě tam vzal stranou; každý mě tam zastavoval. Ti, s nimiž jsem se stýkal nejméně, ti, kdo byli v tom domě nejvíc doma, mě zahrnovali pozornostmi. Už jsem nevěděl, kde jsem. Dlouho jsem tam mezi čtyřma očima rozmlouval s d'Antinem, pak s Torcym, kterého jsem nabádal, aby navštívil svého přítele Valincourta, jak jsem to sám zamýšlel udělat, abychom hraběte z Toulouse udrželi. Při odchodu na mne naléhala paní z L'Aigle,[10] abych se sblížil s paní Vévodkyní; ale nechtěl jsem o tom ani slyšet a odpověděl jsem rovnou, že jsem byl vždy příliš spjat s vévodkyní z Orléans a že ty dvě sestry spolu vycházejí příliš špatně. Ačkoli paní Vévodkyně o celém tom plánu nic nevěděla ani vědět nechtěla, a ačkoli by byla raději, kdyby si její bratr zachoval postavení nad naším, nenávist vévodkyně z Orléans vůči ní a vůči všem jejím vzrostla do té nejveřejnější a nejpřehnanější míry.

---

9. **Vysvětlivka:** Sňatek dcery vévody z Orléans s vévodou z Berry roku 1710 pomáhal Saint-Simon prosadit; v Saint-Cloud ho tehdy zahrnuli díky a pozornostmi, kdežto paní Vévodkyně prosazovala pro vévodu z Berry vlastní dceru.

10. **Vysvětlivka:** Dvorní dáma paní Vévodkyně.

Kapitola druhá

Počínání levobočků. — Pan z O a Hautefort odvracejí hraběte z Toulouse od toho, aby sdílel osud svého bratra. — Hautefortova povaha a jeho slova k jeho pánovi. — Rozhovor mezi Valincourtem a mnou o hraběti z Toulouse a o levobočcích. — Valincourt se ke mně vrací také s díky hraběte z Toulouse a s ujištěním, že se spokojí se zachováním svého postavení. — Hrabě z Toulouse navštíví regenta a přichází do rady. — Vévoda a vévodkyně du Maine se uchylují do Sceaux. — Hrabě z Toulouse a paní Sforzová důrazně a často kárají vévodkyni z Orléans, že se se mnou nestýká. — Ona je pobouřena, že hrabě nenásledoval vévodu du Maine, s nímž jeho žena velmi špatně zachází. — Buřičské a tajné užívání volných listů v tajných rejstřících parlamentu. — Vévodkyně du Maine si povolá prvního prezidenta a krutě s ním zachází. — Blamont, prezident vyšetřovací komory, a dva radové zatčeni a odvezeni na různé ostrovy království. — Marné pohyby parlamentu. — Účinek tohoto lit de justice *za hranicemi i uvnitř království. — Důvody, které mě tehdy odvrátily od myšlenky na aféru s čepicí. — Pan Vévoda se ujímá vrchního dozoru nad výchovou krále. — Moudrá rada paní d'Alègre. — Regentův falešný pocit bezpečí. — Zřízení druhého místa generálporučíka galér, osobně pro rytíře de Rancé. — Pošetilost vévody z Mortemartu, který regentovi podruhé posílá rezignaci na svůj úřad. — S námahou ji dávám roztrhat a potom vymáhám pro jeho syna nástupnictví v jeho úřadu. — Má pohrdavá otevřenost k vévodovi z Mortemartu. — Nástupnictví: v guvernérstvích vévody z Charostu pro jeho syna; v úřadu velkého mistra šatny a v guvernérstvích Normandie a Limousinu pro syny vévodů z La Rochefoucauld, z Luxembourgu a z Berwicku; a v guvernérství země Foix pro Ségurova syna, který se žení s neuznanou nemanželskou dcerou vévody z Orléans. — La Fare generálním místodržitelem Languedocu a abbé z Vauréalu mistrem oratoře. — Guvernérství Douai pro d'Estainga. — Vévodkyně z Orléans, která se od* lit de justice *držela zavřená, se opět ukazuje ve společnosti a hraje.*

Vévoda du Maine a hrabě z Toulouse sestoupili po odchodu z kabinetu rady do bytu vévody du Maine, kde se zavřeli se svými nejdůvěrnějšími lidmi. Ty si dokázali vybrat tak dobře, že se nikdo nedozvěděl, co se tam odehrálo. Myslím, že lze bez troufalého úsudku předpokládat, že tam padlo mnoho návrhů, jimž zabránila ani ne tak rozvaha hraběte z Toulouse jako spíš neuspořádanost a nepřipravenost kabaly a rychlý příchod zmateného parlamentu, který jim nedal čas cokoli tam podnikat. Kardinál z Polignaku byl po celou dobu s nimi a s jejich hlavními přáteli, kterých bylo velmi málo. Nikdy jsem nepochopil, proč se nepokusili dostavit se na *lit de justice*, aby tam promluvili a vynaložili všechno úsilí. Regentova slabost, kterou tak dobře

znali, zvláště když s ním člověk stál tváří v tvář, je k tomu musela mocně vybízet; ale krajní strach, který byl na vévodovi du Maine vidět, mu bezpochyby nedovolil na to ani pomyslet, tím méně se do něčeho odvážit. Viděl regenta v celém jeho držení tak nenuceného, že ani na okamžik nepochyboval, že je na všechno dobře připraven; a čím méně odpovídal velký a tak tajně připravený úder regentově povaze, tím víc se bál všeho, co o něm nevěděl. Ať je tomu jakkoli, hrabě z Toulouse odtamtud odešel k sobě až po páté hodině večer a tam dával najevo, že chce odejít se svým bratrem. Nic přesného se nedozvěděli dřív než po *lit de justice* a od té doby měli tři hodiny na to, aby se spolu radili.

Rozdíl, který byl učiněn mezi oběma bratry,[1] dovršil bolest staršího z nich i zlost jeho ženy a víc než všechno ostatní je podnítil k tomu, aby hraběte z Toulouse přemlouvali, ať sdílí jejich osud. Hrabě u sebe doma projevil sklon tak učinit; ale pan z O,[2] který si na jeho mysl stejně jako v jeho domě uchoval jakousi správcovskou moc bývalého vychovatele, ho od toho odvrátil. Ne že by nebyl vévodovi du Maine velmi oddán; ale ještě oddanější byl svému vlastnímu zájmu, a ten nebyl v tom, aby jeho pán přišel vniveč a uzavřel se na venkově. Později se vědělo, že k tomu, aby se hrabě rozhodl správně, nakonec přispěla otevřenost, s jakou s ním mluvil rytíř z Hautefortu[3]. Rytíř z Hautefortu byl jeho štolbou a generálporučíkem námořnictva, bratrem prvního štolby paní vévodkyně z Berry, dále Survilla, tak známého svými nemilostmi, který míval pluk du Roi, a Hautefortu, generálporučíka, který zemřel později jako rytíř řádu a velmi oprávněně se zlobil, že se nestal maršálem Francie. Hautefort, štolba hraběte z Toulouse, byl hrubián, který si bez jakékoli ctnosti i filozofie usmyslel, že bude obojí předstírat, aby ho obdivovali hlupáci, a jeho místo u hraběte z Toulouse mu laciným způsobem pomohlo k postupu u námořnictva. Řekl hraběti bez obalu, že je obětí lidí, kteří ho nikdy neměli rádi, kteří vždy všechno dělali bez něho, kteří postavili sebe i své děti nad něj a jejichž bláznivé podniky je přivedly tam, kde se teď nacházejí; že ať je pro něho pád jakkoli bolestný, přinesl mu neslýchané a nanejvýš lichotivé vyznamenání; že je na něm, aby zvážil, zda chce toto vyznamenání i všechny funkce svých úřadů opustit a ztratit, aby šel za bláznivou ženou a za mužem, kteří by se mu sami v duchu vysmívali, a zda se chce před čtyřicítkou zaživa pohřbít v Rambouilletu,[4] kde by ho po prvních dnech

---

1. **Vysvětlivka:** Na *lit de justice* 26. srpna 1718 byli legitimovaní synové Ludvíka XIV. sníženi na postavení podle stáří svých pairií; hraběti z Toulouse však zvláštní deklarace ponechala jeho dosavadní hodnost jako osobní výjimku.

2. **Vysvětlivka:** Markýz z O, bývalý vychovatel hraběte z Toulouse, s nímž sloužil u námořnictva; v jeho domě si i nadále udržel rozhodující vliv.

3. **Vysvětlivka:** Gilles d'Hautefort (1666–1727), námořní důstojník a štolba hraběte z Toulouse; jeho bratr Gabriel byl od roku 1711 prvním štolbou vévodkyně z Berry.

4. **Vysvětlivka:** Rambouillet, zámek a panství hraběte z Toulouse jihozápadně od Paříže, povýšené na vévodství-pairii.

obdivu hlupáků všichni nechali být a jeho volbu by pokládali za směšnou, takže by měl dost času se nudit a litovat. Že pokud jde o něho samého, říká mu otevřeně, že když už vstoupil do jeho služeb, počítal s tím, že bude u prince krve, ať skutečného, nebo zdánlivého, a ne u soukromé osoby, a u admirála, u něhož povede ve svém povolání příjemný a vážený život; že by na takovém základě rád zůstal s ním po celý život, ale ať nepočítá s tím, že by se s ním dal zaživa zakopat v Rambouilletu; že všichni, kdo v jeho domě za něco stojí, smýšlejí stejně a jeden po druhém se podle toho rozhodnou; a že on sám mu to raději řekne hned.

Tvrdí se, že nic nedalo hraběti z Toulouse tolik k přemýšlení jako toto tak rychlé prohlášení. Představil si, jak je v Rambouilletu docela sám, neschopen a neochoten cokoli podniknout, s nebezpečím, že bude jako jeho bratr degradován, protože odmítl přijmout dobrodiní deklarace vydané v jeho prospěch; rozpolcen mezi vděčností, kterou si tato deklarace zasluhovala i v očích světa, a závislostí na osudu a rozmarech bláznivé ženy, kterou nenáviděl, a bratra, kterého neměl rád ani si ho nevážil. Z následků se zachvěl a rozhodl se zachovat si své postavení a obvyklé poměry. On i jeho bratr zašli večer do Palais-Royal navštívit paní vévodkyni z Orléans, jak jsem už řekl, zatímco paní du Maine se svými dětmi se uchýlila do paláce Toulouse, kde je oba po návratu zastihli. Lze si představit, jaký to byl večer; maršál z Villeroy, pan z Fréjus a velmi málo jiných je tam navštívili. Druhý den, v sobotu, tam šla paní vévodkyně z Orléans; nové žaly, paní du Maine v posteli, nehybná jako socha.

Téže soboty, den po *lit de justice*, jsem poslal poprosit Valincourta, aby ke mně přišel. Přišel. Mluvil jsem s ním otevřeně o volbě, kterou měl hrabě z Toulouse učinit. Nezatajil jsem mu, čemu jsem chtěl zabránit, ani to, čeho jsem v otázce postavení dosáhl, když už jsem nemohl zachránit výchovu; a že jsem to byl já, kdo deklaraci v prospěch hraběte z Toulouse vymyslel, navrhl a prosadil. Připomněl jsem mu, že jsem se se svým názorem na postavení levobočků nikdy netajil, a poprosil jsem ho, aby se svým pánem mluvil tak důrazně, aby se kvůli bratrovi nezničil. Valincourt uznal, že mám pravdu, a poprosil mě, aby směl hraběti z Toulouse říct, čím je mi zavázán. To byl právě můj úmysl; především jsem na něho naléhal, aby zařídil, že se hrabě z Toulouse hned druhý den, v neděli, dostaví do regentské rady a že se co nejdřív zbaví svých hostů. Valincourt jich už měl dost: brzy nato se vrátil, vyřídil mi poděkování hraběte z Toulouse a řekl mi, že navzdory své bolesti a všemu naléhání rodiny hrabě zůstane a druhý den se do rady dostaví. To mi velmi ulevilo, protože jsem v tom předvídal oslabení, ba i pád strany vévody a vévodkyně du Maine a brzkou roztržku mezi oběma bratry. Dal mi na srozuměnou, že pobyt pana a paní du Maine v paláci Toulouse všechny tíží a že druhý den ráno,

v neděli, odjedou do Sceaux,[5] přičemž on sám pokládal za nevhodné, že tam ještě nejsou; poprosil jsem Valincourta, aby se od hraběte z Toulouse dozvěděl, zda si ode mne a od pana Vévody přeje zdvořilostní projev, nebo mlčení; pan Vévoda si s tím totiž lámal hlavu, umíral touhou projevit mu své osobní přátelství a obrátil se na mne, aby se dozvěděl, jak se k němu má zachovat. Valincourt mi řekl, že podle něho bude zpočátku vhodnější mlčení, ale že se pana hraběte z Toulouse otevřeně zeptá mým jménem i jménem pana Vévody a dá mi vědět. Skutečně mi týž večer napsal, že pan hrabě z Toulouse cítí méně své vyznamenání než neštěstí svého bratra, k němuž je díky tomuto vyznamenání dokonce ještě citlivější, a že si přeje, abychom mu pan Vévoda ani já nic neříkali. Dal jsem to vědět panu Vévodovi a podal jsem vévodovi z Orléans zprávu o tom, co jsem s Valincourtem učinil; vévoda z Orléans byl velmi rád, jak se hrabě z Toulouse rozhodl, a hrabě regenta v sobotu večer navštívil. Proběhlo to krátce, ale mezi nimi dobře, jak mi řekl vévoda z Orléans.

Druhý den, v neděli, odjeli pan a paní du Maine do Sceaux. Po jejich odjezdu zasedl hrabě z Toulouse jako obvykle v radě námořnictva a odpoledne přišel do regentské rady s chladným, vážným a uzavřeným výrazem. Někteří lidé byli překvapeni a rozladěni, že ho tam vidí. Málokdo k němu přistoupil a brzy po jeho příchodu se zasedlo. Jakmile jsem se posadil, řekl jsem mu do ucha, že se mu vyhovělo, jak si přál, a že mu řeknu jen jediné slovo, které si nemohu odpustit: že toho dne poprvé usedám pod ním s potěšením. Jeho poděkování odpovídalo jeho povaze; bylo velmi chladné; po celou radu jsem s ním už nemluvil. Ten chlad nějaký čas trval. Myslím také, že to pokládal za slušné, a nijak jsem nespěchal, abych ho rozehřál, ale pozvolna jsme se vrátili do dřívějšího vztahu. Dokonce jsem se od vévodkyně Sforzové dozvěděl, že silně vyčítal paní vévodkyni z Orléans, že se se mnou nestýká, až ji tím, co jí o tom on i paní Sforzová často říkali, přivedl k pláči. Paní vévodkyně z Orléans byla rozhořčená, že zůstal, a nic neopomněla, aby ho přiměla sdílet osud jeho bratra a sloužit vášni vévody du Maine a zuřivosti vévodkyně du Maine. Mnozí se dali zapsat v paláci Toulouse. Pan hrabě z Toulouse, jak jsem řekl, nechtěl od nikoho přijímat žádné zdvořilostní projevy, a stejně tak ani pan a paní du Maine. Já jsem byl svého projevu sproštěn prostřednictvím Valincourta a vůči vévodovi a vévodkyni du Maine jsem nepokládal za nutné dát o sobě vůbec vědět. Později jsem se dozvěděl, že mě velmi vinili z toho, co je potkalo, i když v řečech byli velmi zdrženliví. Vůči nim jsem se spokojil s tím, že jsem dal přednost dobru státu před vším ostatním, a spokojen sám se sebou v tomto hlavním bodě jsem v celé šíři užíval radosti z našeho vítězství, aniž bych se dal unést v řečech, a nechal jsem pana du Maine napospas jeho věrolomnostem a paní du Maine jejím bláznovstvím, hned nehybnou bolestí, hned řvoucí vzteky, a jejího ubohého

5. **Vysvětlivka:** Sceaux, zámek jižně od Paříže, sídlo vévody a vévodkyně du Maine, proslulé nákladnými slavnostmi vévodkyně.

manžela, jak denně brečí jako tele nad krvavými výčitkami a podivnými urážkami, které musel v jejích výbuších proti sobě neustále snášet.

Parlament, který se vrátil z Tuilerií pěšky ulicemi do Justičního paláce s právě tak malým uspokojením, s jakým přišel, si tam oddechl od strachu a hanby, které musel vytrpět, a pokusil se pomstít potajmu: dal na volný list tajných a prchavých rejstříků zapsat, že při *lit de justice* nemohl ani neměl hlasovat, a svůj protest proti všemu, co se tam stalo. Paní du Maine poslala pro prvního prezidenta, jakmile se vrátil domů, kde ho už čekali s jejím vzkazem. Neodvážil se neuposlechnout a šel tam. Byl přijat přívalem nadávek a výčitek a bylo s ním zacházeno jako s posledním lokajem přistiženým při nepoctivosti; vůbec nedostal čas, aby se omluvil nebo odpověděl. Vyčítala mu, že všemu nezabránil a všechno nezastavil, a zahrnula ho opovržením a nejkrutějšími tvrdostmi, takže po hodině tohoto přívalu hrůz, který musel snášet, se vrátil domů s tímto přídavkem vzteku. Dozvěděli jsme se to hned druhý den; lze si představit, zda jsem ho litoval, a po pravdě jim byl tak nedůstojně a bezmezně zaprodán, že ho nemohl litovat nikdo. Méně nečestný člověk než on by z toho pošel.

Den po *lit de justice*, v pondělí 29. srpna,[6] šlo před čtvrtou hodinou ranní dvacet sedm mušketýrů pod velením svých důstojníků, rozdělených do tří oddílů a s jedním dvorním referendářem u každého z nich, vytáhnout z postelí a z domovů Blamonta, prezidenta vyšetřovací komory, a rady Saint-Martina a Feydeaua de Calendes. Jejich zděšení bylo smrtelné, ale jejich odpor žádný. Každý z nich byl posazen do kočáru, které měli připravené, a odvezen zvlášť, první na Hyèrské ostrovy, druhý na Belle-Île, třetí na ostrov Oléron, aniž s kýmkoli promluvili cestou nebo v místě věznění, a k smrti vyděšení, že nejbližší pevninou je pro ně Mississippi. U obou radů se nenašlo nic, co by stálo za řeč, ale u Blamonta nesmírně mnoho, jak v Paříži, tak v jeho venkovském domě, kam se ve stejnou dobu odebral jiný dvorní referendář, takže bylo čemu se divit nad neopatrností či bezstarostností člověka, který jako by svými pletichami a okázalostí svého chování sám vyhledával to, co ho potkalo, a nedal si víc práce s ukrytím svých papírů.

Toto zatčení, které se mohlo obejít s menší okázalostí, se v Justičním paláci sotva rozkřiklo, a komory se sešly a usnesly se vyslat jednu deputaci k manželkám vyhnanců, aby jim vyjádřila účast, jakou sbor bere na jejich zadržení, a druhou, co nejpočetnější, ke králi a k regentovi, aby si stěžovala. Byli tedy hned v neděli ráno v Palais-Royal[7] a odpoledne v Tuileriích. Jejich řeč, kterou pronesl první prezident, byla naléhavá, ale velmi umírněná a velmi uctivá. Odpověď na obě byla přibližně stejná, vážná a neurčitá. V pondělí a v úterý byl Justiční palác zavřen a

---

6. **Ediční poznámka:** *Lit de justice* se konal v pátek 26. srpna 1718; k zatčení došlo v noci z neděle 28. na pondělí 29. srpna, tedy třetího dne po něm.

7. **Ediční poznámka:** K zatčení došlo v noci z neděle 28. na pondělí 29. srpna 1718.

jeden advokát, který vystoupil před berním dvorem, byl málem vyloučen ze svého stavu, který se usnesl zastavit výkon svých funkcí; avšak toto velké rozhodnutí, které směřovalo k zastavení veškerého chodu spravedlnosti, k pobouření veřejnosti a k pokusu o druhý díl slavného Broussela z doby poslední nezletilosti, se nedalo udržet. Už ve středu se parlament sám od sebe vrátil ke svým obvyklým funkcím; nařídil však královským zástupcům, aby se každé ráno dostavovali do Palais-Royal a naléhali na návrat jeho členů. Tato stejně směšná jako neplodná hra trvala do 7. září. Protože krajnosti jsou Francouzům po chuti, rozšířilo se, že když zastavení výkonu spravedlnosti nevyšlo, parlament se pokusí nerozejít se o prázdninách a scházet se i po zářijovém svátku Panny Marie. Nicméně se to neodvážil zkusit. Pouze uložil prezidentovi, který měl vést prázdninovou komoru, aby u regenta často žádal o návrat jejich členů. Tento prezident podle odlehlosti míst, kam, jak se konečně dozvěděli, vězni dorazili a kde byli drženi, aniž s kýmkoli mluvili, dobře viděl, že se odtamtud tak brzy nedostanou; navštívil regenta dvakrát nebo třikrát a pak ho dalšího zbytečného obtěžování ušetřil.

Tak skončila tato velká aféra, tak důležitá, že na ní závisel klid státu, upevněním královské autority v rukou regenta, neboť se zabránilo dělení moci, které by mu brzy ponechalo jen prázdnou a dutou reprezentaci a přivodilo by všemožné zmatky; byla to spletitá aféra, jejíž úspěch byl stejnou měrou dílem rychlosti a hlubokého utajení, nedostatečné uspořádanosti kabaly, která se teprve tvořila, a slabosti jejích hlavních osobností.

Čest, kterou tento zákrok přinesl regentovi v cizině, je neuvěřitelná. Začali se tam zbavovat obavy, že nelze pevně jednat s princem, který si, jak se zdálo, nechává moc rvát z rukou legisty: tak se o tom výslovně vyjádřil sicilský král v Turíně a ostatní mocnosti to daly neméně jasně najevo.

Zděšení parlamentu mělo neméně účinek v království. Ostatní parlamenty, které byly všechny sondovány a z nichž některé se nechtěly připojit k pařížskému, se upevnily v poslušnosti, a provincie, svedené pletichami a pak příkladem nezávislosti, se už neodvážily projevovat smělost. Bretaň, jejíž shromážděné stavy i parlament se otevřeně obraceli ke vzpouře, se po tomto úderu začala pozvolna vracet k poslušnosti, a třebaže bylo dost jednotlivců, kteří se později, strženi bláznivými nadějemi, vrhli do vzpoury, byl jich tak nepatrný počet, byli tak opovrženíhodného druhu, jejich prostředky tak nicotné a jejich hrůza a nářek, jakmile se viděli odhaleni, tak žalostné, že stačilo je potrestat obvyklou cestou spravedlnosti, bez jakýchkoli obtíží nebo následků, jichž by se bylo třeba obávat. Tak je pevnost spásou států, a tak dobráctví a povolnost, která se zvrhává ve slabost, plodí pohrdání a útoky, strhává všechno do nebezpečí a zkázy a lze ji napravit jen silovými údery, při nichž štěstí rozhoduje sotva méně než rozvaha. Obával jsem se všeho od dvojího úderu zasazeného zároveň parlamentu i vévodovi du Maine, a vskutku se bylo čeho bát. To, že regent v této krajní situaci potřeboval spojenectví s panem Vévodou; neústupnost

pana Vévody, který už nechtěl nechat uniknout vrchní dozor nad výchovou krále a který při této příležitosti pocítil svou sílu poté, co mu vévoda z Orléans tolikrát v této věci dal a porušil nejurčitější slib; tyto rozdílné, ale tehdy spojené zájmy obou princů, z nichž každý sledoval svůj cíl, převážily nad nejrozumnějšími úvahami. Příznivý výsledek mě naplnil radostí a rozkošný plod postavení, který jsem z něho sklidil, mi byl tím vzácnější, že mi tento velký cíl nezmámil ani rozum, ani srdce a že jsem jej mohl vychutnávat se vším klidem, jaký čisté svědomí vlévá do duše poctivého člověka, který upřímně dal přednost státu před sebou samým.

Abych dokončil tak zajímavý kus dějin tohoto regentství, musím říci, proč jsem nepokládal za vhodné využít této příležitosti k aféře s čepicí.[8] Myslel jsem, že se nemá regentova slabost přetěžovat tolika věcmi najednou a že se nemá tak hlavní věc, totiž snížení levobočků na postavení podle jejich pairií — v níž bychom museli téměř vzdát naději, kdybychom jí nedosáhli při příležitosti, kdy výchova přejde do jiných rukou —, komplikovat, pravím, jinou věcí, která za ní tak daleko zaostávala. Domníval jsem se, že aféra s čepicí je ze strany čepic věc sama o sobě tak směšná a už tak rozjednaná, že je nemožné, aby nám tak spravedlivá věc byla dříve či později odepřena, a že je pro nás dokonce málo důstojné dosáhnout jí jen jako regentovy pomsty, z níž bychom těžili. Obával jsem se, že parlament, rozhořčený urážkou, které se mu mělo dostat, a spojený s vévodou du Maine, zuřícím kvůli svému pádu, s nímž ho společný skandál sbližoval čím dál víc, se uchýlí ke krajnostem, které by nám svět nezapomněl přičíst, kdyby se náš zájem stal jednou z hořkostí tohoto sboru. Cítil jsem celý rozdíl v pevnosti mezi takovou výhodou, jako je snížení levobočků na postavení podle jejich pairií, která by měla za ručitele pana Vévodu a která, místo aby měla parlament za protivníka, naopak odpovídala jeho zvyklostem a pravidlům, a výhodou, která by mířila přímo na prezidenty parlamentu (*à mortier*) a skrze jejich intriky na parlament, jemuž by to namluvili, a neměla by jinou záruku než trvání hněvu a pevnosti regenta, který neznal ani jedno, ani druhé, zvláště pokud šlo o zájmy jiných, a který by podle svého vkusu tak ochotně přistupoval na rádoby *mezzo-termine*, smiřování a urovnávání, jež by mu mohly být později předkládány a jimiž by se regent i parlament možná rádi jeden od druhého vyvlékli z věci na náš účet. Tyto úvahy mě vedly k názoru, že aféra s čepicí není na pořadu dne a že je někdy třeba umět nechat věc nevyřízenou. Konečně jsem si pomyslel — aniž by mě však k tomu vedl tento nadbytečný a dosti nepravděpodobný důvod —, že parlament, dojat touto naší umírněností, by možná konečně pocítil přehnanost, novotu a tak zjevnou nespravedlnost uzurpace svých prezidentů v této věci, která se sboru parlamentu nijak netýkala; že by ho to vedlo k tomu, aby se na ní příliš nepodílel, kdyby tato věc měla být souzena, tak

8. **Vysvětlivka:** Dlouholetý spor pairů s prvním prezidentem pařížského parlamentu o to, že při vyzývání pairů k hlasování nesmekal čepici (*bonnet*), jak to činil před prezidenty.

jako byla v roce 1664 v náš prospěch rozhodnuta otázka přednostního hlasování před prezidenty a prvním prezidentem, a možná dokonce k tomu, aby nám jako nejčestnějším postupem v tak křiklavé věci zjednal spravedlnost a odstranil zeď odloučení a rozdělení mezi pairy a parlamentem, kvůli níž byl tento sbor bez ustání znevažován, místo lesku, snad přehnaného, k němuž ho povzneslo a v němž ho upevnilo jeho spojení s pairy před těmito uzurpacemi.

Hned druhý den po *lit de justice* se pan Vévoda ujal vrchního dozoru nad výchovou krále a začal jej vykonávat. Za několik dní se usadil v bytě, který v Tuileriích obýval vévoda du Maine. Odpoledne v den *lit de justice* se maršál z Villeroy v doprovodu pana z Fréjus a celého vychovatelského sboru odebral, nadutě vykračuje, třebaže zuřil, do paláce Condé, kde poddajné poklony na jedné straně a falešné zdvořilosti na druhé poskytly podívanou jiného druhu. Hned druhý den si král vyjel na procházku na Cours, kam ho místo vévody du Maine doprovodil pan Vévoda, a veřejně se tak ujal své funkce.

Paní d'Alègre mě brzy navštívila. Mezi všemi svými obvyklými zastřenostmi, nedořečenými a často nedokončenými větami mi konečně přiznala, že její tak často opakovaná a tak hieroglyfická varování neměla jiný účel než upozornit mě, a skrze mne regenta, na nebezpečnou kabalu, která se dlouho kula, každým dnem sílila a kterou bylo nejvyšší čas srazit velkým úderem, jenž byl právě zasazen; zároveň mě varovala, abych regentovi dobře vštípil, že se nemá na tak důležitý zákrok příliš spoléhat; že zná způsoby lidí, s nimiž má co do činění; že ať jsou sebevíc ohromeni úderem, jaký od regentova chování a slabosti nečekali, budou o to zuřivější a jednotnější; že je tento úder sám naučí vyměnit svou bezstarostnost, pomalost a nedbalost za přesnější, ucelenější a silnější opatření, aby dosáhli velkého cíle, který si vytkli: stále víc využívat nálad Španělska, krajně podrážděného poslední smlouvou s císařem a s námořními mocnostmi, a všeobecné nevole, která se kvůli ní šířila po celé Francii. Nezapomněl jsem o tom podat přesnou zprávu vévodovi z Orléans a připojit své úvahy. Našel jsem muže tak spokojeného, že má tuto velkou krizi za sebou, a ještě tak zadýchaného silovým kouskem, který tolik odporoval jeho povaze, že se do svého pohodlí znovu docela ponořil jako člověk, který se po návratu z dlouhé cesty natáhne na posteli a nechce slyšet o ničem jiném než o odpočinku. Pověřil mě, abych paní d'Alègre pěkně poděkoval, a zároveň mě ujistil, že po takovém zásahu se nemusí nikoho bát, a tehdy jsem ho z tohoto nebezpečného předsudku nedokázal nijak vyvést. Paní d'Alègre jsem vyřídil víc zdvořilostí, než jsem měl za úkol, a nebál jsem se překročit své pověření, když jsem ji jménem regenta velmi prosil, aby měla oči otevřené a upozorňovala mě na všechno, co by mohla vytušit nebo zjistit. Připojil jsem chválu a lichotky, které ji k tomu mohly nejvíc pohnout, a náš styk zůstal pohřben v témž tajemství, v jakém byl vždy hluboce utajen.

V té době jsem dosáhl dvou milostí, na které nemohu zapomenout, protože žádná z těch, které se mi kdy dostalo, mi neudělala tolik a tak citelné radosti. Bylo možno vidět na počátku těchto Pamětí, že svatý a slavný opat z La Trappe[9] byl člověk, kterého jsem nejhlouběji obdivoval a ctil a kterého jsem nejněžněji miloval a byl jím milován: zanechal po sobě bratra, kterého jsem nikdy neviděl a s nímž jsem nikdy neměl žádný styk; byl zdaleka a ve všech ohledech nejstarším důstojníkem všech galér; získal si tam pověst a náklonnost celého sboru: byl jeho prvním velitelem eskadry a už mnoho let velitelem marseillského přístavu a ve věku přes osmdesát čtyři nebo osmdesát pět let měl ještě plně svou hlavu i zdraví. Přišel na nápad toho využít a podívat se do Paříže, kde, pokud vím, nikdy nebyl. Byl to pan z Troyes, jehož otce byl bratrancem — byli dětmi dvou bratrů —, kdo mi oznámil jeho příjezd. Jmenoval se rytíř de Rancé. Pospíšil jsem si, abych ho navštívil a pozval na oběd: tolik se podobal panu z La Trappe, že řeknu bez pohoršení, že jsem se do něho zamiloval a že se lidé smáli, když viděli, že se na něho nemohu přestat dívat. Jeho řeči prozrazovaly starce jen svou moudrostí, s veškerým vystupováním a zdvořilostí člověka z velké společnosti. Najednou mě napadlo udělat pro něho tu nejneobvyklejší a nejpříjemnější věc: nikdy nebyl víc než jediný generálporučík galér, a to úřad, který se prodává a který měl markýz z Roye. Rozhodl jsem se požádat regenta, aby v osobě rytíře de Rancé jmenoval druhého, pod podmínkou, že po něm toto místo už nebude obsazeno a že se věci v tomto ohledu vrátí do stavu, v jakém byly předtím. Promluvil jsem o tom s panem z Troyes, bez jehož vědomí by nebylo slušné se do toho pouštět. Byl mým nápadem okouzlen a slíbil mi, že mě podpoří. Zároveň jsem ho poprosil, aby to zůstalo tajemstvím mezi námi dvěma, abychom nevzbudili marnou naději a nezpůsobili jistý zármutek, kdyby přišlo odmítnutí, které bychom nedokázali překonat: přátelství, je-li silné, probouzí v člověku vzrušené city. Vylíčil jsem vévodovi z Orléans tak dobře zásluhy, hodnotu, to, že je bratrem pana z La Trappe, a vysoký věk rytíře de Rancé, jehož mimořádný postup nemohl nikomu ublížit ani nikomu sloužit za příklad, že jsem za přítomnosti pana z Troyes, který mě jen lehce podpořil, snad proto, že jsem mu k tomu nenechal příliš času, prosadil zřízení druhého generálporučíka galér bez možnosti obsadit toto místo po rytíři de Rancé a k tomu deset tisíc livrů služného navíc k tomu, co už měl. Byl jsem uchvácen nejživější radostí, která se proti mému očekávání ještě zvětšila radostí rytíře de Rancé, jehož překvapení bylo neuvěřitelné. Lze si představit, že jsem se postaral, aby listina byla řádně vyhotovena. Strávil v Paříži dva měsíce, mnohem méně, než bych si byl přál, a svého nového postavení užíval ještě několik let. Ale protože příklady jsou ve Francii nebezpečné, věk, služební stáří, zásluhy a urozenost rytíře z Roannais, prvního velitele eskadry galér,

9. **Vysvětlivka:** Armand-Jean de Rancé (1626–1700), opat a reformátor opatství La Trappe, zakladatel přísné (trapistické) observance; Saint-Simon k němu od mládí jezdil a byl s ním v důvěrném přátelství.

se po smrti rytíře de Rancé dovolávaly tak hlasitě, že nakonec dosáhl toho, že ho v jeho úřadu vystřídal; ten však přesto skončil s ním. Ta druhá milost byla tato.

Bylo možno vidět (Díl II, Tom 7, kap. 4) podivný kousek, který mi vévoda z Mortemartu provedl při příležitosti smrti paní ze Soubise, co z toho málem vzešlo a že mu pan z Beauvilliers[10] nařídil, aby z jeho domu odcházel, jakmile tam vstoupím, a nikdy tam nevstupoval, dokud tam budu; to trvalo téměř až do konce jeho života, totiž několik let, než mě požádal, abych u něho jeho zetě strpěl. Bylo možno vidět (Díl III, Tom 9, kap. 3) druhý kousek, který mi provedl v salonu v Marly kvůli naší žádosti proti d'Antinovi. Nestýkal jsem se s ním tedy při žádné příležitosti, třebaže jsem byl důvěrným přítelem celé jeho rodiny, dokonce i jeho matky. Už jednou se s maršálem z Villeroy chytil kvůli funkcím jejich úřadů. Viděli jsme (Tom 15, kap. 6), že služba kvůli tomu několik dní vázla a že se chtěl svého úřadu vzdát. Tato výstřednost od něho vévodu z Orléans odcizila. Krátce po aféře rytíře de Rancé vznikl mezi vévodou z Mortemartu a maršálem z Villeroy další spor, v němž první z nich hnal věci o to dál, oč víc byl v neprávu, a maršál zůstal o to rozvážnější, oč víc cítil, že má veškerou pravdu na své straně. Když byla věc předložena regentovi, rozhodl ve prospěch maršála a toho druhého pokáral o to víc, že ho proti sobě popudil už svým prvním sporem, svou první demisí a jinými spory, méně významnými, ale častými, kvůli malichernostem s těmi i oněmi. Mortemart, dotčen tím, že po povyku, který natropil, prohrál, a snad stejně tak tím, že byl pokárán víc, než měl pan regent ve zvyku, se dlouho nerozmýšlel a poslal mu demisi ze svého úřadu prvního šlechtice komory s velmi málo ohleduplným dopisem.

Naštěstí to byl den, kdy jsem pracoval s vévodou z Orléans, a přišel jsem právě ve chvíli, kdy ten dopis dočetl. Zastihl jsem prince v zuřivosti; hned na uvítanou mi věc vylíčil a uzavřel, že tentokrát bude Mortemart vzat za slovo a on sám zbaven všech jeho drzostí; a hned nato mi s pohledem na mne dal na srozuměnou, že jsem přišel velmi vhod. Hrůza, kterou jsem pocítil z pomyšlení na pozůstalost po panu z Beauvilliers a na to, že bych se jí měl oděnout na úkor jeho vnuků, mi vnukla tu nejrázovitější výmluvnost. Představil jsem regentovi, že nemá hledět na pana z Mortemartu, ale na památku pana z Beauvilliers a na úzké, důležité a nepřetržité závazky, které vůči němu měl v souvislosti s monseigneurem vévodou z Bourgogne, když se tento chystal ujmout veškeré vlády, pak při smrti tohoto prince a ještě předtím při sňatku paní vévodkyně z Berry. Rozvedl jsem tyto věci s krajní důrazností a skončil jsem tím, že jsem mu řekl, že je stvořen a zaplacen, ač je regent, k tomu, aby snášel všechny hlouposti a všechna poblouznění zetě pana z Beauvilliers. Přel se, ještě mi dal pocítit, že je to krásná a jedinečná příležitost. Mé rozhořčení se zdvojnásobilo a skončilo to tím, že demise byla na místě roztrhána na kusy.

---

10. **Vysvětlivka:** Paul de Beauvilliers, vévoda z Beauvilliers (1648–1714), ministr Ludvíka XIV. a vychovatel jeho vnuků, zejména vévody z Bourgogne, manžel Colbertovy dcery a Saint-Simonův nejbližší přítel. Jeho úřad prvního šlechtice komory přešel na jeho zetě, vévodu z Mortemartu.

Po odchodu z Palais-Royal jsem šel povědět vévodkyni z Mortemartu, jakou pošetilost její syn právě provedl, jakou práci jsem měl, abych ho z toho vysekal, a jak krajně musí dbát, aby zabránila třetímu opakování, které by jistě bylo silnější než já nebo by se uspěchalo bez mého vědomí, neboť bylo největší náhodou na světě, že se toto stalo téhož dne a tak krátce předtím, než jsem přišel pracovat s vévodou z Orléans. Vévoda z Mortemartu, který po vybití své prudkosti přišel k sobě, pocítil všechno nebezpečí, do něhož ho uvrhla, a byl šťastný, že o svůj úřad nepřišel. Velmi mě překvapilo, když za tři dny vstoupil do mého pokoje a hojně mi děkoval. Odpověděl jsem mu chladně, že mi nedluží žádné díky, protože jsem pro něho nic neudělal, ale všechno z něžné, věrné a vděčné vzpomínky na pana vévodu z Beauvilliers, jehož rodina mi bude vždy nekonečně drahá, a abych zachoval úřad jeho vnukům; a několika slovy jsem ho vyzval, aby si už nezahrával s tím, že bude trpělivost vévody z Orléans vystavovat podobným zkouškám. Lze si představit, že upřímnost tak suché odpovědi návštěvu zkrátila; skončila chladně, ale zdvořile, a od té doby jsem o něm už neslyšel. Druhý den ráno ke mně přišla poděkovat s nejvřelejším pohnutím srdce jeho žena, kterou držel v podivném zajetí a jejíž ctnost, zbožnost, duch a chování si zasloužily úplně jiného manžela. Ujistil jsem ji, že jsem byl předem tak zaplacen vším, co jsem obdržel od jejího otce, že nezasluhuji žádný dík, ale spíš blahopřání, že jsem měl příležitost projevit jeho památce nejněžnější a nejživější oddanost a ušetřit ji samu trápení, že by viděla přecházet jejich úřad do jiných rukou. Nebudu dodávat, co mi řekla o tak snadné příležitosti vzít jej pro sebe, ani co mi o tom projevily její tety, neboť i její tchyně byla její tetou. Srdečně jsme se objali, a tím skončila návštěva i naše poslední setkání; zakrátko nato zemřela, aniž její manžel tak velkou ztrátu pocítil.

Dokončím to hned, abych se k tomu už nemusel vracet. Chmurné bláznovství vévody z Mortemartu mi o jeho úřad stále nahánělo obavy. Nedalo se doufat, že mu nezpůsobí další spory tak málo podložené jako ty poslední, že mu nezatočí hlavou, jako se to už stalo, a že by se vévoda z Orléans, který ho měl až po krk, dal ve snaze zbavit se ho zadržet, když mi to už napoprvé dalo takovou práci. Vracelo se mi to na mysl tak často, že jsem se po dvou měsících, aniž jsem o tom s kýmkoli mluvil, rozhodl požádat vévodu z Orléans o nástupnictví v jeho úřadu pro jeho syna, kterému ještě nebylo sedm let. Tím jsem se už nemusel obávat otcových výstřelků. Úřad už nemohl prodat, a kdyby ho ještě jednou napadlo urazit se a poslat demisi, nebylo by už za čím běhat, držitelem by se stal jeho syn. Pojal jsem tedy toto rozhodnutí a provedl je tak dobře, že jsem nástupnictví prosadil. Zaplaven radostí, že jsem vnukovi vévody z Beauvilliers jeho úřad zajistil, šel jsem po odchodu z Palais-Royal oznámit to vévodkyním z Beauvilliers, z Mortemartu a z Chevreuse, každé u ní doma; jejich překvapení, radost a slova se nedají vylíčit. Prvním dvěma jsem řekl, že je velmi podstatné věc dobře stvrdit veřejným poděkováním. Hned druhý den jsem je, třebaže už mnoho let nikam nechodily mimo svou rodinu a

velmi malý počet blízkých přátel, doprovodil do Palais-Royal. V kabinetu jsem upozornil vévodu z Orléans, že na něj čekají, aby mu poděkovaly. Ihned za nimi přišel; proběhlo to co nejlépe a nástupnictví bylo vyhotoveno druhý den. Toto poděkování je zveřejnilo. Nic na světě mi nikdy neudělalo takovou radost a celá ta rodina tuto službu nikdy nezapomněla.

Toto nástupnictví dalo podnět k dalším, která uvádím hned, tak jako byla hned i udělena. Vévoda z Charostu,[11] můj přítel, jak bylo vidět, už mnoho let, mě poprosil, abych pro jeho syna vyžádal nástupnictví v jeho úřadu kapitána tělesné gardy; řekl jsem mu, že teď si nemá přát to, ale nástupnictví ve svých guvernérstvích Calais a Doullens a v generálním místodržitelství Pikardie, které je v té provincii jediné, což je milost v hodnotě osmdesáti tisíc livrů ročního důchodu, a v úřadech, jejichž důležitost by potom velmi snadno přinesla i nástupnictví v jeho úřadu kapitána gardy. Uvěřil mi a já jsem je za dva dny prosadil. Nato dostal vévoda z La Rochefoucauld nástupnictví v úřadu velkého mistra šatny pro svého syna; vévoda z Luxembourgu nástupnictví v úřadu guvernéra Normandie pro svého; a vévoda z Berwicku, který přijel před dvěma dny ze svého velitelství v Guyenne, nástupnictví ve svém guvernérství Limousin pro svého syna. La Fare koupil jedno z generálních místodržitelství Languedocu od hraběte du Roure, který dosáhl toho, že se mohl vzdát svého guvernérství Pont-Saint-Esprit ve prospěch svého syna, a abbé z Vauréalu dostal povolení koupit od biskupa ze Saint-Omer úřad mistra oratoře, který nemá žádné funkce, ale skýtá komorní právo vstupu a pět nebo šest tisíc livrů služného.

Nezmiňoval bych se o této poslední maličkosti, nebýt neobyčejného a velmi podivného postupu, jakého tento Vauréal později dosáhl.[12] Je to velký šibal, duchaplný a intrikánský, nevídaně drzý, vysoký a velmi urostlý, který toho umí využívat bez velkých zábran, bohatý a ze spodiny lidu, který se díky malému kolárku chtěl uchytit u dvora; jmenuje se Guérapin a původním stavem byl pouhý poslíček. Ségur, mistr šatny vévody z Orléans, který to od té doby v životě daleko dotáhl, se oženil s neuznanou levobočkou vévody z Orléans a herečky Desmaresové; princ mu dal peníze a nástupnictví v guvernérství kraje Foix, které měl jeho otec, generálporučík a nositel velkokříže Řádu svatého Ludvíka. Otec toto guvernérství koupil od maršála z Tallard, jemuž je zesnulý král dal k prodeji. Přišel ve válce o nohu a ve věku skoro osmdesáti let byl ještě krásný a urostlý. Je to ten mušketýr, který tak dobře hrál na loutnu a jehož příhodu s abatyší z La Joie, sestrou vévody z Beauvilliers, jsme na svém místě viděli. Tyto různé milosti, udělené v době

---

11. **Vysvětlivka:** Armand de Béthune, vévoda z Charostu (1663–1747), kapitán tělesné gardy, od roku 1722 vychovatel Ludvíka XV.

12. **Vysvětlivka:** Louis-Guy Guérapin de Vauréal, později biskup v Rennes a francouzský velvyslanec ve Španělsku.

nástupnictví vévody z Mortemartu, mě zavedly příliš daleko. Vraťme se nyní o dobré dva měsíce zpět; uvidíme tam důležitější věci.

Je k tomu však ještě třeba přidat guvernérství Douai, které dostal markýz d'Estaing, generálporučík, jenž sloužil v Itálii a ve Španělsku pod vévodou z Orléans a jehož vévoda právem velmi miloval a vážil si ho; guvernérství se uprázdnilo smrtí starého Pomereua, generálporučíka a bývalého kapitána ve francouzské gardě, bratra zesnulého státního rady, který zasedal v královské finanční radě. Poslední maličkost: paní vévodkyně z Orléans, která se od *lit de justice* držela pod zámkem, se tím konečně znudila a otevřela opět jako obvykle své dveře i svou herní společnost. Vraťme se nyní zpět.

Kapitola třetí

Marné úsilí vévody du Maine, aby se mohl setkat s vévodou z Orléans a ospravedlnit se. — Poselstvo parlamentu k regentovi kvůli jeho uvězněným členům. — Bretaňský parlament píše v jejich prospěch regentovi. — Bretaňský parlament píše pařížskému, který mu odpovídá. — Regent zůstává pevný. — Pletichy v Bretani. — Regent se dá strhnout a velmi nevhodně podrží Montarana, pokladníka bretaňských stavů, které ho chtěly přimět ke složení účtů a zbavit ho tohoto úřadu. — Hrabě Stanhope stráví tři týdny v Paříži na zpáteční cestě ze Španělska do Anglie. — Bohaté americké loďstvo připlulo do Cádizu. — Rady se chýlí ke konci, v zájmu abbé Duboise a Lawa. — Odvolání kardinála z Noailles atd. proti konstituci Unigenitus. *— Vzdává se místa předsedy rady svědomí. — Všechny jednotlivé rady zrušeny. — Abbé Dubois jmenován státním sekretářem zahraničních věcí a Le Blanc státním sekretářem války. — Brancas a první štolba si ponechávají své resorty; několik členů rad si ponechává své služné. — Canillac vstupuje do regentské rady. — La Vrillière dostává list obročí. — Hrabě z Évreux, Coigny, Biron a Asfeld zůstávají, jak byli. — Obdivuhodný pastýřský list, který kardinál z Noailles vydal o svém odvolání proti konstituci. — Slavnosti pořádané v Chantilly pro vévodkyni z Berry. — Bratr portugalského krále inkognito v Paříži. — Sňatek anglického krále Jakuba, zvaného rytíř ze Saint-Georges, se Sobieskou, která je na cestě za ním se svou matkou princeznou zatčena v Innsbrucku na císařův rozkaz. — Tyranie v tom ohledu dovedená daleko. — Regentova slabost v zacházení s vévodou du Maine. — Další členové rad odměněni. — Bonamour a sedm členů bretaňského parlamentu vypovězeni, potom ještě čtyři další. — Vévodkyně z Orléans v Opeře. — Zajímavost o kobercích. — Smrt maršála-vévody z Harcourtu a abbé z Louvois. — Puntičkářští státní radové vystaveni posměchu. — Königsegg císařským velvyslancem v Paříži. — Pozoruhodný počátek úplného mlčení o všem, co se týkalo konstituce, v regentské radě. — Návrat vypovězených radů pařížského parlamentu, nikoli prezidenta Blamonta. — Početní pašeráci soli podněcováni. — Mezières je proti nim vyslán s vojskem. — Vévoda du Maine kupuje dům v Paříži. — Meudon dán vévodkyni z Berry. — Rion od ní dostává jeho správu. — Du Mont, který ji měl, si ponechává služné. — Chauvelin, později dlouho tak mocný strážce pečetí a nakonec vyhnaný, se stává prezidentem parlamentu; Gilbert generálním advokátem a abbé Bignon královským knihovníkem. — Nangis se chce zbavit Králova pluku. — Vymáhám pro Pezého souhlas ke koupi, a Nangis hned nechce prodat. — Vévoda ze Saint-Aignan, velvyslanec ve Španělsku, dostává od regenta rozkaz k návratu. — Bez jeho vědomí mu zajišťuji místo v regentské radě hned po příjezdu. — Berwick přijímá službu proti Španělsku. — Asfeld se omlouvá. — Šest tisíc livrů*

penze slečně z Espinoy; stejně tolik slečně z Melunu; čtyři tisíce livrů Meusovi; stejně tolik Béthunovi, zvanému Polák. — Šest tisíc livrů Méliantovi, dvornímu referendáři, když provdává svou jedinou dceru za nejstaršího syna strážce pečetí. — Deset tisíc livrů markýzi z La Vire, bratru prince z Chimay. — Osm tisíc livrů Vertamontovi, prvnímu prezidentovi Velké rady. — Vévodkyně z Berry jako královna v Opeře, jen jednou. — Uděluje benátskému velvyslanci slavnostní slyšení na pódiu o třech stupních. — Spousta stížností. — Už tam znovu nejde.

Kvašení se skrývalo, ale trvalo dál. Pan du Maine, velmi opuštěný v Sceaux, kde prohlásil, že nechce nikoho vidět, se dušoval, že si není vědom žádné viny. Vévodkyně z Orléans ho tam navštěvovala. Oba vynakládali veškeré úsilí, aby mu vymohli slyšení u vévody z Orléans, při němž se chtěl ospravedlnit, a toto úsilí bylo marné.

Bretaňský parlament napsal regentovi a žádal ho o propuštění tří vězňů z pařížského parlamentu[1] a zároveň napsal pařížskému parlamentu, aby mu o tomto kroku podal zprávu a aby pochválil a schválil celé jeho počínání. Pařížský parlament současně vyslal k regentovi prvního prezidenta a osm rad, aby ho požádali o propuštění jejich tří kolegů. Regent jim odpověděl, že podle toho, jak se bude parlament nadále chovat, se bude řídit i on ve věci vězňů; a touto odpovědí velmi pokořil lidi, kteří si od tohoto kroku přímo k regentovi, bez obrácení se na krále, a od povolnosti vévody z Orléans, kterou tak dlouho a tolik zneužívali, slibovali všechno. Bretaňskému parlamentu neodpověděl vůbec a jeho přímluvu i jeho dopis pařížskému parlamentu shledal velmi drzými a buřičskými. Pařížský parlament, zdrcený tím, co se odehrálo na *lit de justice*, uvězněním tří svých členů a odpovědí, kterou právě dostal ve věci jejich propuštění, se odvážil odpovědět bretaňskému parlamentu jen velmi umírněnými slovy, a to teprve poté, co svou odpověď ukázal regentovi. To, co se stalo v Paříži, mělo vliv na Bretaň. Navíc vzhledem k tomu, co se tam chystalo, nebyl čas něco dávat najevo. Oheň se tam udržoval s uměním a s mírou. Proto mu bylo třeba dát nějakou potravu těmi dopisy bretaňského parlamentu, o nichž byla právě řeč. Jejich neúspěch a odpověď pařížského parlamentu parlamentu bretaňskému, z níž bylo tak silně cítit ránu, kterou pařížský parlament utržil a z níž byl ještě v prvním omráčení, daly Bretani pocítit nutnost zabavit dvůr ochotou, která nijak nenarušovala její skrytá opatření. Stavy tedy, když končily svá zasedání, jmenovaly poslance, které vybral dvůr, aby jako obvykle přinesli do Paříže jejich stížnostní spisy; předtím si vymohly, aby se mezi dvěma zasedáními stavů mohla scházet deputace z každé diecéze, aby dohlížela na provedení toho, co stavy usnesly.

Bylo to něco zcela nového. Pěkně znějící záminka, že se tak připraví a zkrátí jednání pro příští stavy, zaskočila regentovu povolnost. Uváděné zaměstnání

1. **Vysvětlivka:** Několik dní po *lit de justice* z 26. srpna 1718 dal regent zatknout a odvézt do vězení mimo Paříž tři členy pařížského parlamentu, mezi nimi prezidenta vyšetřovací komory Blamonta; o jejich propuštění je řeč dále v této kapitole.

nebylo tím, co se tam zamýšlelo; záměrem bylo, jak to pozdější události daly až příliš zřetelně poznat, zorganizovat se mezi sebou, rozmnožit počet lidí, aby se dalo hýbat a strhávat druhé, opatřit si prostředky k udržování nepokojů, vybrat vůdce a důvěrníky v každé diecézi a dohodnout se na opatřeních, jak dovést stavy k cíli, který si vytkli, tím, že zaslepí množství obecným blahem, navrácením starých výsad a příznivostí okolností. To také způsobilo tolik hluku a tolik nároků na stavech, které následovaly, a když se to konečně poznalo, přimělo to regenta zrušit tyto nové a tak nebezpečné diecézní deputace, které se scházely, kdykoli se jim zlíbilo, od jednoho zasedání stavů k druhému a které spolu tajně komunikovaly a domlouvaly se. Úder zasazený *lit de justice* provedl to zrušení bez hluku a stejně tak ukončil i zasedání stavů. Ale zlo, které tyto diecézní deputace natropily, trvalo dál, spolu se zlostí, že už nelze užívat téže tak velké a pohodlné možnosti a hnát je dál podle libosti. Bylo tedy třeba pracovat na tom, aby se k němu vrátili jinými, skrytějšími cestami, a v takových nesnázích se tehdy ocitli tajní strůjci těchto skrytých pletich. Pokračovali v nich tedy, jak mohli, pomocí známostí, spojení a opatření, k nimž jim tyto diecézní deputace poskytly příležitost, a nynější situace, která vyžadovala povrch poddajný a pokojný, jim na čas nedovolila jednat jinak.

Vláda se také dopustila velké chyby, a to kvůli soukromým zájmům, proti níž jsem se marně stavěl, z politováníhodné povolnosti a bezstarostnosti regenta. Celá provincie byla nespokojena s Montaranem, svým pokladníkem, a chtěla ho sesadit, a do této nespokojenosti nevstupovalo nic, co by se týkalo čehokoli jiného než peněžní záležitosti zcela domácí a zcela cizí politickým či finančním zájmům krále i jakékoli veřejné formě. Montaran, který byl velmi bohatý, považoval právem svůj úřad za své jmění kvůli obrovským ziskům, které s ním byly spojeny nebo se z něho vytloukaly. Jeho okázalost a jeho pozornost, s níž ochotně vypomáhal dvořanům ze svého měšce a mnohým ještě svým vlivem, mu získaly ochranu dam a mnoha významných lidí; byl navíc podporován svým bratrem, kapitánem gardy, váženým ve svém řemesle, hráčem o velmi vysoké sázky a velmi poctivým, a tím už odedávna smíšeným s nejlepší a nejvznešenější společností. Díky těmto oporám se pokladník udržel proti křiku celé provincie, která právem namítala, že u soukromých osob je neslýchané, aby pokladník vyšší mocí zabraňoval svému pánovi dát si od něho složit účty a propustit ho, kdy by chtěl; že tato svoboda, společná všem lidem, je to nejmenší, v co může doufat přinejmenším s ohledem na to, co bez reptání platí králi, a že jí jde jen o to, aby měla jasno ve svých záležitostech a mohla je svěřit, komu se jí zlíbí. Tyto důvody byly opravdu nevyvratitelné, ale vliv Montaranův zvítězil. Je neuvěřitelné, do jaké míry tím byla provincie rozhořčena a jak to dovedli využít nástroje pletich, dokonce i vůči těm, kdo měli nejdále k tomu, aby o tom, co se kuje, věděli, natož aby se toho účastnili.

Mylord Stanhope přijel z Madridu do Paříže na začátku září, málo spokojen, jak bylo vidět, s cestou, kterou si tam dal tu práci podniknout ministr Anglie tak

vlivný jako on, a to právě ve chvíli, kdy do Cádizu dorazilo americké loďstvo, velmi bohatě naložené. Tento ministr zůstal tři týdny v Paříži, kde se pod vedením abbého Duboise, zaprodaného Anglii, často vídal s vévodou z Orléans, a vrátil se zaujmout své místo v tajné radě krále, svého pána.

Tento abbé, mocnější než kdy jindy u svého pána, tam pro své štěstí neztrácel čas. Být státním radou a členem rady zahraničních věcí, z níž ostatním nechával jen tu nejhrubší slupku, mu nestačilo. I ta tenká slupka mu překážela; pro jeho cíl, kardinálský klobouk, mu záleželo na tom, aby ho Anglie a císař viděli jako jediného pána všech zahraničních záležitostí, bez přízraků společníků. Law se cítil finanční radou sotva méně spoután. Válečná rada se proměnila v dokonalý blázinec, a jakmile bylo v skrytu rozhodnuto nechávat stále víc upadat to málo, co zbývalo z námořnictva, byla rada, která nesla jeho jméno, velmi prázdná a docela zbytečná; rada vnitřních věcí království visela na vlásku, pro svou náplň i pro to, jak málo si vévoda z Orléans cenil d'Antina. Konečně rada svědomí už nemohla dál existovat, jak hned uvidíme. Celkově byly tyto rady od počátku velmi špatně uspořádány, a to pletichami vévody z Noailles, který nic neopomenul, aby jejich pravomoci zmátl a smísil a postavil je proti sobě, aby je učinil směšnými a obtížnými, aby je zničil a stal se prvním ministrem. Jestliže se mu nepodařilo jím stát, podařilo se mu přinejmenším rady oslabit a připravit abbému Duboisovi cestu, aby se jich zbavil a dosáhl tak cíle, který si sám pro sebe marně vytkl.

Vévoda z Orléans o nich se mnou mluvil s nechutí a dal mi najevo, že je chce zrušit. Dubois a Law na tom měli příliš velký zájem a drželi ho příliš zblízka a příliš zkrátka, než abych mohl doufat, že tomu zabráním. Spokojil jsem se s tím, že jsem mu řekl, že dělat a rušit je ve vládě velká nevýhoda, která nezískává úctu ani důvěru doma ani v cizině, a podrobně jsem mu vytkl chyby, které chtěl udělat při jejich zřizování, i ty, k nimž se v jejich ohledu od té doby ustavičně dával strhnout. Představil jsem mu, jakou zbytečnou urážku tím způsobí těm, kdo v nich zasedají, a ohled na to, že je sám navrhl a dal schválit v parlamentu v den, kdy se tam slavnostně ujal regentství. Konečně jsem ho prosil, aby uvážil všechno, co ze slabosti nacpal do regentské rady, kde se tudíž už nemohlo projednávat nic důležitého, a že regentská rada, zbavená onoho počtu rad, jejichž záležitosti se jí předkládaly, s výjimkou důležitých zahraničních věcí a některých finančních tahů, a zbavená té skupiny lidí ze všech stavů, kteří v nich zasedali, upadne do prázdnoty, která pobouří všechny, a do opovržení, které až příliš otevřeně ukáže, že chce vládnout sám ze svého kabinetu. Vadou povolných a slabých lidí je, že se všeho bojí a všechno šetří až do té míry, že se nechají zahnat do kouta, a když jsou z nebezpečí venku, považují se za nezranitelné a náhle upadnou do opačné krajnosti, vyžaduje-li to zájem těch, jimž je tatáž slabost vydává, a ženou-li je k tomu. To se stalo regentovi, kterého Dubois a Law, spolčení spolu, strhli s sebou.

Kardinál z Noailles, zdržený otcem de La Tour, generálem Oratoře, který měl nakonec důvod litovat opatrnosti, jejíž úmysly byly přímé, ale při všem jeho dobrém rozumu příliš krátkozraké — kardinál z Noailles, pravím, se proti vůli svých opravdových přátel, přátel pravdy, kteří viděli nejjasněji, dopustil hlavní chyby, že neohlásil své odvolání proti konstituci *Unigenitus* v době, kdy se odvolali čtyři proslulí biskupové na plném shromáždění Sorbonny spolu s ní[2] a kdy tolik univerzit a velkých řeholních i světských sborů veřejně učinilo totéž. Vyložil jsem mu u sebe všechny důležité, naléhavé a samozřejmé důvody, proč ohlásit své odvolání v tak dobré společnosti, kterou by ještě rozmnožil velký počet dalších, opírajících se o jeho jméno, a která by podle všeho strhla i pařížský parlament a některé další; mé domluvy byly marné a ti, kdo milovali církev a stát a viděli následky tak zhoubného odkladu, nad tím úpěli. Je tu třeba připomenout rozhovor, který jsem o tom tehdy vedl s vévodou z Orléans v jeho malé lóži v Opeře, kde jsme byli zavřeni mezi čtyřma očima — podivné místo k projednávání takových věcí —, o němž jsem vyprávěl už dříve (Díl IV, Tom 14, kap. 12). Zájem abbého Duboise o kardinálský klobouk ho změnil a jeho pán, který tuto záležitost pojímal jen politicky, se dal strhnout jeho politikou a vnitřní klikou, kterou si vůdcové konstituce dovedli kolem něho vytvořit, a víc než jí vévodou z Noailles, který zaprodal svého strýce svému štěstí — nebudu říkat své původní přesvědčení, církev a stát; plně dokázal, že mu na jedné ani na druhém pramálo záleží. Všechny tyto věci byly vyloženy na témž uvedeném místě. Poněvadž se věci od té doby ustavičně zhoršovaly zájmem vůdců konstituce ve Francii, navzdory Římu, který se jim bránil, kardinál z Noailles konečně pocítil, jakou ohromnou chybu udělal, a usoudil, že už nemůže najít jiné útočiště než ohlášení svého odvolání. Oznámil to regentovi, pevně rozhodnut, že se tentokrát už nedá přemluvit, a zároveň složil své místo předsedy rady svědomí, která se od té chvíle už nescházela v arcibiskupském paláci, ale u arcibiskupa z Bordeaux, který v ní byl druhý. Odvolání kardinála z Noailles bylo tedy zveřejněno hned druhý den, 23. září. Ihned ho následovalo odvolání kapituly Notre-Dame, téměř všech farářů Paříže a velkého počtu farářů ze zbytku diecéze, několika světských i řeholních společenství a nesmírného množství jednotlivých duchovních, za všeobecného a veřejného jásotu a se vším hlukem a povykem, jaký si lze představit.

Tento rozruch zasadil radám poslední ránu. Rada svědomí se u arcibiskupa z Bordeaux sešla jen jednou a byla zrušena. Její pád uspíšil pád ostatních; regent poslal každému z jejich předsedů královský dopis, v němž jim děkoval, a zároveň jmenoval abbého Duboise státním sekretářem zahraničních věcí a Le Blanca státním sekretářem války; já jsem měl velký podíl na výběru toho druhého, který byl ve válečné radě od jejího zřízení po smrti krále, takže forma vlády tohoto

2. **Vysvětlivka:** Biskupové ze Senez, z Montpellier, z Mirepoix a z Boulogne podali v březnu 1717 odvolání proti bule *Unigenitus* k všeobecnému koncilu a ohlásili je na shromáždění pařížské teologické fakulty v Sorbonně, která se k nim připojila.

panovníka, kterou regent chtěl po jeho smrti zničit, vděčila o tři roky později za své obnovení témuž regentovi — tak pravdivé je, že na tomto světě není nic než nízký a malicherný soukromý zájem a že všechno je kruh a koloběh. Byli však lidé, kteří se hned zpočátku ze ztroskotání zachránili. První štolba zůstal pověřen mosty, silnicemi, hlavními cestami a dlažbou Paříže a získal si tím vždy mnoho cti, a markýz z Brancasu hřebčinci, které nechal dokonale zruinovat. Oba si ponechali svůj plat s jistým zvýšením. Byli členy rady vnitřních věcí království. Asfeld zůstal rovněž pověřen opevněními a inženýry a správa jízdy a dragounů byla ponechána hraběti z Évreux a Coignymu, jejich generálním plukovníkům. Několika propuštěným radům z rad nechali jejich plat. Canillac ten svůj odmítl. Chtěl něco lepšího a brzy to dostal; přivedl vévodu z Orléans k tomu, že ho prosil, aby laskavě vstoupil do regentské rady; a Canillac byl tentokrát laskavě ochoten mu vyhovět.

Kardinál z Noailles vydal o svém odvolání pastýřský list, který byl oslavován jako mistrovské dílo v každém ohledu. Ačkoli byl velmi obsáhlý, byl jen první částí celku a čekalo se na druhou. Víc o něm neřeknu, abych neporušil zásadu, kterou jsem si uložil, nepouštět se zde do záležitosti konstituce, z důvodů, které jsem k tomu uvedl. Pastýřský list způsobil velký hluk a měl velký účinek. Kardinál se s vévodou z Orléans stýkal i nadále.

Pan Vévoda, který se chtěl zalíbit vévodovi z Orléans, s nímž byl od posledního *lit de justice* nesmírně spokojen, chtěl uspořádat slavnost pro vévodkyni z Berry, kterou pozval, aby strávila několik dní v Chantilly. Pobyt trval deset dní a každý den měl jiné slavnosti. Hojnost, dobrý vkus, galantnost, nádhera, nápady, umění a půvab různých překvapení tam soupeřily o závod. Vévodkyni z Berry doprovázel celý její dvůr. Neslevila ani o píď ze své velikosti, která měla důvod být spokojena se všemi poctami a se vší úctou, jichž se jí tam dostalo. Aniž by z ní cokoli slevila, prokazovala tam všemožnou zdvořilost panu Vévodovi a ovdovělé paní Vévodkyni. Vůči manželce pana Vévody[3] dávala najevo pohrdavou povýšenost a odjela z Chantilly, aniž by s ní promluvila jediné slovo. Nikdy jí neodpustila, že zmařila sňatek prince de Conti se slečnou, její sestrou, jak jsem vyprávěl (Díl III, Tom 10, kap. 19). Lassay, který už mnoho let byl u paní Vévodkyně matky tím, čím se Rion stal u vévodkyně z Berry[4], byl pověřen, aby Rionovi zvlášť prokazoval pocty Chantilly. Vedl pro něho zvláštní stůl; pro ně dva tam byla připravena kolesa a přípřeže a tato pozornost byla tak nápadná, že to hraničilo s nejzábavnější směšností.

Uprostřed tolika nádherných radovánek se tam málem přihodila tragická příhoda. Pan Vévoda měl na druhé straně kanálu velmi krásný zvěřinec, plný

3. **Vysvětlivka:** Marie-Anne de Bourbon-Conti (1689–1720), sestra prince de Conti, od roku 1713 manželka pana Vévody („mladá paní Vévodkyně"), na rozdíl od jeho matky, ovdovělé paní Vévodkyně.

4. **Vysvětlivka:** Léon de Madaillan, hrabě z Lassay (1683–1750), dlouholetý důvěrník a milenec ovdovělé paní Vévodkyně; Armand d'Aydie, zvaný Rion, byl milencem vévodkyně z Berry.

nesmírného množství nejvzácnějších ptáků a zvířat. Velký a velmi krásný tygr utekl a pobíhal po zahradách na téže straně jako zvěřinec, zatímco se tam procházeli hudebníci a herci, muži i ženy. Lze si představit jejich hrůzu a znepokojení celého shromážděného dvora. Tygrův pán přiběhl, přiblížil se k němu a obratně ho odvedl zpět do jeho klece, aniž tygr komukoli ublížil jinak než tím, že nahnal největší strach.

Během těchto nádherných slavností, které měly všechen ten půvab, jaký slavnostem tak obvykle chybí, přijel z Holandska do Paříže inkognito bratr portugalského krále, který s pověstí udatnosti prodělal dvě poslední tažení v Uhrách[5], a ubytoval se u velvyslance krále, svého bratra. Přijetí, jehož se mu dostalo, bylo nulové až k pohoršení. Proto se tu také zdržel co nejkratší dobu, ačkoli byl v nepřízni portugalského krále, k němuž se nechtěl vrátit. Z toho důvodu se regent nenamáhal kvůli němu nijak omezovat ani tím obtěžovat krále. Paříž, cizinci i samo Portugalsko tím přesto byli velmi pohoršeni; ale princ ani velvyslanec nedali najevo to nejmenší, myslím, že s výrazem pohrdání a velikosti, který byl všeobecně schvalován.

Rytíř ze Saint-Georges, nucený konečně se oženit, aby měl potomstvo a udržel tím naději strany, která mu v Anglii zůstávala, a jemuž jeho neblahý osud bránil najít spojení přiměřené tomu, čím měl ve skutečnosti být, jako jím byl podle práva, uzavřel sňatek s dcerou prince Jakuba Sobieského[6] a ženy, která byla sestrou císařovny, manželky císaře Leopolda, sestrou vévodkyně parmské, matky španělské královny, a sestrou falckého kurfiřta. Princ Jakub byl nejstarší syn slavného Jana Sobieského, polského krále, a Marie Kazimíry de La Grange, dcery kardinála d'Arquien[7][8]. Byl rytířem Zlatého rouna a štýrským guvernérem a sídlil v Olavě ve Slezsku, kde měl velké statky. Dal šest set tisíc livrů věna a papež devět set tisíc livrů, k tomu osmdesát tisíc livrů ročního důchodu a nábytek. Nevěsta, oddaná v zastoupení[9], odjela 12. září z Olavy v doprovodu své matky do Říma; ale když

---

5. **Vysvětlivka:** Manuel Portugalský (1697–1766), mladší bratr portugalského krále Jana V.; bez svolení bratra opustil Portugalsko a jako dobrovolník bojoval v císařském vojsku prince Evžena proti Turkům u Petrovaradína (1716) a u Bělehradu (1717).

6. **Vysvětlivka:** Marie Klementina Sobieská (1702–1735), vnučka polského krále Jana III. Sobieského. Z vězení v Innsbrucku uprchla na jaře 1719 a v září téhož roku se v Montefiasconu provdala za Jakuba (III.) Stuarta, rytíře ze Saint-Georges; byla matkou Karla Eduarda a Jindřicha Benedikta Stuartových.

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Přesně jsme reprodukovali text rukopisu, který byl v předchozích vydáních pozměněn. Antoine de La Grange, markýz d'Arquien, otec polské královny Marie Kazimíry, byl jmenován kardinálem 12. listopadu 1695.

8. **Ediční poznámka:** Kardinálem d'Arquien byl Henri Albert de La Grange (1613–1707), otec polské královny Marie Kazimíry, jmenovaný kardinálem 12. prosince 1695.

9. **Ediční poznámka:** Sňatek v zastoupení byl uzavřen až 9. května 1719 v Bologni, po útěku Marie Klementiny z Innsbrucku.

dorazily do Innsbrucku, byly obě zatčeny na rozkaz císaře, který, aby se tím lépe a tím poníženěji zalíbil králi Jiřímu, zároveň odňal princi Jakubovi důchod, který mu vyplácel, poslal mu rozkaz opustit své země a zakázal modenskému vévodovi uzavřít sňatek, smluvený mezi modenským princem, jeho synem, a jinou dcerou prince Jakuba Sobieského. To znamenalo hnát pronásledování velmi daleko, a to způsobem, který celá Evropa, dokonce i Anglie, považovala za velmi málo čestný, abych se vyjádřil skromně, a nad nímž byl papež rozhořčen.

Marie Klementina Sobieská (1702–1735), vnučka krále Jana III. Sobieského, roku 1719 provdaná za Jakuba Stuarta. Jakob Frey, lept a rytina, Řím 1719–1720. Rijksmuseum, Amsterdam.

Biskup z Viviers, poslanec languedockých stavů, nepronesl svou řeč k princi z Dombes, guvernérovi této provincie s právem nástupnictví, protože ten byl nepřítomen. Viviers byl bratrem Chambonase, který byl ve službách pana du Maine a jehož manželka byla dvorní dámou paní du Maine. Protože byl v rozpacích, jak je titulovat od jejich pádu na posledním *lit de justice*, zeptal se regenta, jak si přeje, aby si počínal. Regent mu řekl, aby si počínal jako obvykle, takže prelát oslovoval prince titulem Jasná Výsost. Vévoda z Orléans, dokonale bez žluči jako holubice, věřil, že ostatní jsou jako on. Záleželo přitom jen na něm, aby dobře věděl, na čem je s vévodou du Maine; ale nedokázal ani ublížit těm, o nichž věděl, že jsou jeho největšími nepřáteli, ani vytrvat v tom zlém, které se jim přece jen neubránil

způsobit. Jeho povaha navíc nebyla v ničem důsledná. Lichotil si, že si je opět získá, a touto slabostí jen rozmnožoval jejich odvahu a troufalost a docílil jen toho, že ztrácel ještě víc u přátel i u nepřátel, aniž by ho z toho jakákoli zkušenost dokázala vyléčit.

Canillac získal osm tisíc livrů ročního důchodu tím, že odmítl svůj plat z rady zahraničních věcí, a dostal místo v regentské radě. Podle tohoto příkladu si všichni poněkud významní lidé, kteří měli místa v radách, z toho něco urvali. Arcibiskup z Bordeaux dostal správu uprázdněných obročí[10] a ponechal si plat. Bonrepos si také ponechal svůj a k tomu breve státního rady z meče. Biron se dál staral o záležitosti pěchoty s deseti tisíci livry platu za to, kromě platu z válečné rady, který mu ponechali. Cheverny vstoupil do rady stran jako nadpočetný státní rada z meče, než se uvolní místo, a dostával plat této rady kromě toho, který měl z rady zahraničních věcí; a La Vrillière dostal vyřizování všech obročí, která se za zesnulého krále vyřizovala tím státním sekretářem, který měl zrovna měsíční službu. O různých podobách, jež na sebe vzali členové finanční rady, nemluvím.

Bonamour, bretaňský šlechtic, který byl vypovězen a pak povolán zpět, byl znovu vypovězen se sedmi členy parlamentu téže provincie, jejichž pletichy nemohly zůstat tak skryté, aby nebyly odhaleny; čtyři další byli brzy nato vypovězeni také.

Vévodkyně z Orléans šla navzdory svému zármutku nad postavením vévody du Maine do Opery, do malé lóže vévody z Orléans, protože do velké lóže nikdy nechodila jinak než s Madame. Důvodem je, že Madame tam má koberec, kdežto vévodkyně z Orléans ho tam mít nesmí. Je tedy vidět, že až do té doby byl koberec vyhrazen jen královským dětem. Princezny krve se k němu od té doby odvážily vyšvihnout na svých tribunách v pařížských kostelech, ale do svých lóží na představeních si ho ještě netroufly dát. Rozdíl není dobře pochopitelný, leda v tom, že do kostelů chodí samy, kdežto na představení s sebou berou dámy, které by s nimi seděly na koberci, ledaže by princezny krve seděly samy na přední lavici, a to se dosud neodvážily; ale východisko, které našly, je, že už nechodí do obvyklých lóží a pronajímají si na celý rok malé lóže, ustoupené nad jevištěm, kde nejsou vidět jako na odiv. Tím se vyhnou otázce koberce či nekoberce, a to je také vysvětlení toho, jak paní Vévodkyně matka s násilností, kterou jsme viděli na svém místě, zabrala malou lóži, kterou měla maršálka z Estrées.

Maršál z Harcourtu[11] konečně zemřel 19. října ve věku teprve padesáti pěti let[12]. Několik opakovaných mrtvic ho přivedlo do stavu, kdy nemohl vyslovit

10. **Vysvětlivka:** Správa uprázdněných obročí (*économats*) spravovala příjmy biskupství a opatství v době, kdy byly neobsazené; tyto příjmy připadaly králi.

11. **Vysvětlivka:** Henri d'Harcourt (1654–1718), vévoda (1700) a pair (1709), maršál Francie (1703), v letech 1697–1700 velvyslanec v Madridu, kde připravoval nástup Bourbonů na španělský trůn. Zemřel v Paříži 19. října 1718 po opakovaných mrtvicích, které ho připravily o řeč.

12. **Ediční poznámka:** Maršál z Harcourtu se narodil roku 1654; v době smrti mu bylo šedesát čtyři let.

jedinou slabiku a ukazoval hůlkou písmena velké abecedy umístěné před ním, která tajemník, stále ve střehu, průběžně zapisoval a skládal do slov, a do veškeré netrpělivosti a zoufalství, jaké si lze představit. Už dlouho se nestýkal s nikým jiným než se svou nejužší rodinou a se dvěma nebo třemi důvěrnými přáteli. Takový byl strašný konec muže tak jako stvořeného pro státní záležitosti a nejvyšší místa svým rozumem a schopnostmi, a stejně tak i svým uměním, a navíc tak způsobilého jemností, vlídností a půvabem svého ducha a svých způsobů být rozkoší společnosti. Zmínek o něm bylo v těchto pamětech tolik, že o něm víc neřeknu. Zanechal málo majetku a pobíral od krále přes šedesát tisíc livrů ročně, z čehož nic nemohlo přejít na jeho nejstaršího syna, a měl několik dětí. Abbé z Louvois ho následoval velmi brzy. Zemřel na operaci kamene. Byla to škoda: muž duchaplný, učený, milý, kterému jezuité zabránili dosáhnout postavení a který by byl velmi důstojným biskupem a byl by episkopátu ke cti a ozdobě.

Státní radové, ze dne na den vybíravější díky tomu, že se trpěly jejich nároky, o nichž nikdo nikdy neslyšel, než La Houssaye dělal obtíže být třetím za hrabětem du Luc při badenské smlouvě, která dala utrechtskému míru poslední pečeť[13], si trpce stěžovali, že dva státní radové, od zrušení rad generální komisaři financí, kteří přišli v krátkém plášti referovat o finančních záležitostech do regentské rady, tam dostali místo na konci stolu a hlasovali poslední. Vévoda z Orléans je vodil za nos a bavil se jimi a tito pánové na tom nezískali nic, než že vzbudili smích.

Hrabě z Königseggu, císařův velvyslanec, měl nádherný vjezd. Hodně se stýkal s dobrou společností, vydával hodně, ale rozumně, a jak způsobem, jakým vedl záležitosti, tak svým chováním ve společnosti a příjemností ve styku si získal velkou úctu a vážnost. Neméně si získal pověst v čele císařských armád.

Neuváděl bych následující maličkost, kdyby nebyla počátkem naprostého mlčení, které se od té doby v regentské radě nábožně zachovávalo o záležitosti konstituce, o níž se tam často mluvilo v souvislosti se spory konstitučních biskupů v jejich diecézích a s parlamenty, a o níž se od té doby nepromluvilo jediné slovo; neboť o podstatě věci se už dávno jednalo jen v regentově kabinetu. Vůdcové konstituce měli důvod vyhýbat se dennímu světlu ve věci, která se stala jen samým manévrováním a nejpodivnější tyranií z jejich strany, v níž jejich štěstí a láska k moci měly tak velký podíl a náboženství žádný, jsouc jen jejich závojem, a to do té míry, že Řím, spokojený s poslušností, které dosáhl, byl rozhořčen vším, co se dělo ve Francii, kde se to vzhledem k němu hodilo už jen k objasňování jeho výbojů, církevních zákonů a praxe všech dob a k probírání a zošklivování svévolné a neomylné moci, kterou si tento dvůr chtěl osobovat. Na svém místě jsem mluvil o

13. **Vysvětlivka:** Badenskou smlouvou (7. září 1714) uzavřela Francie mír s Říší a dovršila tak utrechtský mír; Francii tam zastupovali maršál z Villars a hrabě du Luc.

Aubignym[14], strojeném příbuzném paní z Maintenon; o tom, jak ho objevil Godet, biskup z Chartres; o jeho povýšení na biskupství v Noyonu a pak na arcibiskupství v Rouenu; byl to muž upřímně dobrý a čestný, ale nesmírně nevzdělaný, hrubý, umíněný, výkal semináře, fanatik v otázce konstituce a autoritou paní z Maintenon zvyklý na všemožné násilnosti ve své diecézi, kterou nepřestával sužovat, a navíc nacpaný všemi nejubožejšími malichernostmi Saint-Sulpice, z nichž nejmenší přestupek byl v jeho očích zločinem bez odpuštění. Smrt krále a pád moci, která mu dávala moc dělat cokoli chtěl, ho nedokázaly učinit povolnějším a vynesly mu jen nepříjemnosti, aniž by ho napravily v jeho podnicích. Podnikl jeden velmi násilný proti velmi váženým farářům, které stíhal u své officiality, jejímž prostřednictvím jim dal zakázat výkon úřadu. Obrátili se na prázdninovou komoru rouenského parlamentu, která zákaz zrušila a vrátila je k jejich povinnostem. Pokárala officiála a přivedla arcibiskupa k zuřivosti. Přispěchal do Paříže, aby dal rozsudek zrušit a prázdninovou komoru, která ho vynesla, pokárat. Strážce pečetí, plný svého dávného pomazání a stejně horlivý jako on v této věci, i když velmi uměřený, protože měl mnoho rozumu, mu všechno slíbil a nepochyboval, že věc prosadí hned napoprvé.

O věci jsem neměl ani tušení, když jsem v úterý 23. října přijel do Palais-Royal, abych pracoval s vévodou z Orléans před zasedáním regentské rady, které se mělo konat hned potom, a když jsem vystupoval z kočáru, potkal jsem arcibiskupa z Rouenu, který čekal na svůj, celý rozrušený a celý nadutý, tak zaujatý, že mi neřekl ani slovo, mně, který jsem ho dobře znal a byl s ním zadobře od doby, kdy byl mým biskupem v Noyonu. Šel jsem svou cestou, když jsem ho dost zbytečně pozdravil v roztržitosti, v níž byl. To ve mně vzbudilo podezření, že má nějakou naléhavou záležitost, o níž patrně právě mluvil s regentem, a tudíž že jde o nějaký útisk ve věci konstituce.

Hned po příchodu jsem vyprávěl vévodovi z Orléans o svém setkání a zeptal se ho, zda u něho ten prelát byl a zda ví, co ho tak zaměstnává. Řekl mi, že právě od něho odešel; že se opravdu velmi zlobí na prázdninovou komoru rouenského parlamentu, která přijala odvolání pro zneužití moci proti zákazu výkonu úřadu uloženému farářům a ten zákaz zrušila; že arcibiskup žádá spravedlnost a že se o tom bude hned mluvit v regentské radě. Podle způsobu, jakým mi o tom vévoda z Orléans, třebaže dvěma slovy, mluvil, jsem viděl, že je zaujat pro arcibiskupa; že s ním o tom mluvil strážce pečetí a že zrušení rozsudku a pokárání komory, která ho vynesla, projdou napoprvé. Neřekl jsem nic, ale zkrátil jsem svou práci a odjel jsem z Palais-Royal k panu Vévodovi do Tuilerií, jemuž jsem řekl, co jsem právě viděl a

14. **Vysvětlivka:** Claude-Maur d'Aubigné (1658–1719), biskup z Noyonu a od roku 1707 arcibiskup rouenský, kterého paní z Maintenon vydávala za svého příbuzného.

slyšel, a že se tato záležitost nesmí nechat projít, aniž by se do ní vidělo. Byl téhož mínění a řekl mi, že o tom promluví s některými členy rady, než zaujmou místa.

Vystoupil jsem nahoru, kde se rada konala, abych je viděl přicházet. Mluvil jsem s hrabětem z Toulouse, který smýšlel stejně, a s několika dalšími, které jsem získal na svou stranu. Vévoda z La Force, velký stoupenec konstituce z politiky i ze stranictví, se mi chtěl postavit. Mluvil jsem s ním pevně a otevřeně a řekl jsem mu, že protože chci jen vidět do jedné záležitosti a zabránit tomu, aby byla odbyta, aniž bych žádal, aby kdo stranil jedné či druhé straně, mám právo, spravedlnost a rozum na své straně, abych od něho žádal, aby byl téhož mínění. Dostal ze mne strach a slíbil mi, že se ke mně přidá.

Když vévoda z Orléans a všichni ostatní přišli a zaujali místa, řekl shromáždění, že než se začne projednávat jakákoli záležitost, má pan strážce pečetí referovat o jedné, která je prozatímní a týká se pana arcibiskupa z Rouenu, a hned se obrátil ke strážci pečetí a pokynul mu, aby mluvil. Argenson podal referát se vším uměním a vší silou, jakou do něho mohl vložit, ve prospěch arcibiskupa, aniž by řekl jediné slovo o důvodech farářů, a navrhl, jak jsem předvídal, zrušení rozsudku, potvrzení nálezu rouenského officiála, přinejmenším pokárání farářů a pokárání komory, která rozsudek vynesla. Jakmile přestal mluvit, vévoda z Orléans řekl: „Pane z Canillacu," který chtěl hlasovat a byl v radě poslední. Okamžitě jsem ho přerušil, obrátil jsem se k regentovi a řekl mu, že pan strážce pečetí dokonale přednesl všechny důvody pana arcibiskupa z Rouenu. Trochu jsem se rozšířil v chvále jasnosti a výmluvnosti referátu, ale dodal jsem, že jakkoli jsme stejně dokonale poučeni o důvodech arcibiskupových, o důvodech farářů nejsme poučeni vůbec, a tudíž ani o důvodech rozsudku, o nějž jde, o nichž nám pan strážce pečetí neřekl ani slovo; že ať dobré či špatné, prázdninová komora rouenského parlamentu nějaké mít musela, aby vynesla rozsudek, na který se nám přináší stížnost; že poučeni z jedné strany a vůbec ne z druhé nejsme s to vynést rozhodnutí; že z toho důvodu se mi zdá, že nemůžeme hlasovat o rozsudku, jehož důvody neznáme, ale jedině o tom, zda by, ráčí-li s tím Jeho Královská Výsost souhlasit, nebylo vhodné, jak se domnívám, vyžádat si od prázdninové komory rouenského parlamentu důvody, které měla k jeho vynesení, abychom tímto poučením byli s to hlasovat se znalostí věci o zrušení nebo zachování tohoto rozsudku. Viděl jsem, jak celá rada nastražila uši, zatímco jsem mluvil, a jak sebou strážce pečetí trhl jako člověk velmi nespokojený.

Můj názor zapůsobil na vévodu z Orléans natolik, že řekl, že mám pravdu a že stačí hlasovat o tomto. Zeptal se na mínění Canillaca, pak ostatních: všichni byli mého mínění, dokonce i Effiat a pan z Troyes, kteří se neodvážili ukázat, kam míří, protože dobře viděli, že to hned projde. Sám strážce pečetí se spokojil s tím, že se přikrčil, místo aby hlasoval. Když došlo na vévodu z Orléans: „Prochází to," řekl, „všemi hlasy." Pak se obrátil ke strážci pečetí: „Pane," řekl mu, „vyžádejte si od prázdninové komory rouenského parlamentu důvody jejího rozsudku." Místo

odpovědi se Argenson otočil na židli dokola a pak tiše řekl vévodovi z La Force, který mi to potom vyřídil: „Pane, tady už není možné mluvit o ničem, co se týká konstituce; a proto Vám také slibuji, že se tu o ní už mluvit nebude." Dodržel slovo přesně a nikdy od té doby se tam o ní nemluvilo, ba ani o této započaté záležitosti. Ale dost dlouho potom mi Pontcarré, první prezident rouenského parlamentu, který patřil k mým přátelům, k mému velkému překvapení sdělil, že v jejich sboru všichni vědí, že mi jsou zavázáni za záchranu svého rozsudku; že rozsudek platil a že dal do jejich rejstříků zapsat, co jsem pro ně v regentské radě udělal.

Vévoda z Orléans povolil oběma radům pařížského parlamentu, aby se vrátili, ale o prezidentu Blamontovi, který se vyznamenal v buřičství, nechtěl ani slyšet. Buřičství se v království hodně podněcovalo prostřednictvím pašeráků soli[15]. Tito lidé, kteří mysleli jen na svůj zisk v tomto nebezpečném obchodu, pozvolna rostli v počtu. Ti, kdo strojili nepokoje, s nimi už dávno navázali styky; ale tyto druhy oddílů vzrostly a ukáznily se do té míry, že nakonec nebylo možné zavírat oči natolik, aby se v nich nespatřily oddíly, které se stávaly obávanými svou statečností a svým vedením, které si získávaly lid tím, že na něm nic nebraly, který měl prospěch z toho, že od nich kupoval levnou sůl, a tím víc se popouzel proti gabele a ostatním daním; zkrátka, že tito pašeráci soli, rozšíření po celém království a táhnoucí často ve velkých houfech, které porážely všechno, co se jim postavilo do cesty, se stali nebezpečnými lidmi, kteří měli s sebou vůdce a neznámé strůjce, kteří jimi prostřednictvím těchto vůdců hýbali, popuzovali lid a nabízeli mu ochranu, jež byla vždy po ruce. Pohrdání jimi, které nebylo možné regentovi vymluvit, se konečně změnilo ve znepokojení až příliš oprávněné, ale až příliš opožděné, a přimělo ho učinit opatření k zastavení nepořádku podněcovaného velmi zločinnými úmysly. Bylo jich přes pět tisíc, kteří v Champagni a v Pikardii provozovali pašování soli zcela otevřeně a násilím. Mezières, generálporučík a guvernér Amiens, byl proti nim vyslán s vojskem, aby je rozprášil.

Ačkoli vévoda du Maine neměl ani jedinou z vlastností proslulého admirála Colignyho[16], kterého tři dny před událostí u Meaux našel ten, koho dvůr k němu poslal prozkoumat, co se tam děje, samotného a beze zbraně v jeho domě v Châtillon-sur-Loing, jak v zahradě prořezává své stromy — pan du Maine, pravím, si vybral právě tuto dobu, aby uzavřel koupi domu, který si dala postavit paní princezna de Conti, a dvou nebo tří sousedních, které koupil za šest set tisíc livrů s tím, co k tomu bylo třeba přidat, a udělal z nich palác du Maine na konci ulice

---

15. **Vysvětlivka:** Gabela byla královská daň ze soli, kterou bylo obyvatelstvo povinno kupovat ve státních skladech za vysokou cenu; pašeráci soli (*faux sauniers*) dováželi levnou sůl z krajů, kde gabela neplatila nebo byla nižší.

16. **Vysvětlivka:** Gaspard de Coligny (1519–1572), admirál Francie a vůdce hugenotů. Roku 1567 se hugenoti u Meaux pokusili zmocnit krále Karla IX. Coligny byl zavražděn v noci svatého Bartoloměje 24. srpna 1572 v Paříži lidmi vévody z Guise; jeho tělo bylo vyhozeno z okna a zohaveno.

de Bourbon, protože Arzenál se vévodkyni du Maine zdál jen domem vhodným k tomu, aby se tam chodilo na nějakou večeři.

Protože král byl velmi mladý a měl mnoho krásných sídel a vévodkyně z Berry byla vdova a bez dětí, zatoužila mít Meudon a dostala ho od vévody z Orléans výměnou za zámek Amboise, který měla podle svatební smlouvy za sídlo. Tento svého druhu dar přesto vzbudil hluk; správu zámku svěřila Rionovi a du Mont, který ji měl, si přesto ponechal týž plat, jaký z ní měl.

Chauvelin, generální advokát od smrti svého staršího bratra, koupil úřad prezidenta parlamentu (*à mortier*) od Le Bailleula, který ho nevykonával a který ho navíc zneuctíval svým životem a chováním, a svůj vlastní prodal Gilbertovi de Voisins, dvornímu referendáři finanční rady. Nezaznamenával bych tuto maličkost, kdyby se tentýž Chauvelin později nestal hříčkou štěstěny, která ho poté, co ho náhle vynesla na nejvyšší místo, svrhla na nejnižší. Gilbert, už velmi vážený, získal v úřadu generálního advokáta velkou pověst. Abbé Bignon dostal královskou knihovnu, kterou měl abbé z Louvois, s touž listinou „brevet de retenue" na dvanáct tisíc livrů.

Pezé, příbuzný maršála z Tessé a velmi blízký zesnulé maršálce z La Mothe, který se rychle stal kapitánem gardy a šlechticem rukávu krále, byl muž velmi duchaplný a nadaný. Uměl se prodírat kupředu a měl velkou ctižádost. Král jako by k němu choval zvláštní laskavost, kterou dovedl zveličovat a zužitkovat. Dozvěděl se, že Nangis, jemuž Králův pluk už nedával týž vliv ani tutéž důvěrnost za krále dítěte, o něm jednal s vévodou z Richelieu a že koupě sešla. Pezé, který počítal s tím, že tento pluk dobře využije, až bude král starší, použil vévodu z Humières, aby u mne pro něho vyžádal souhlas. Dosáhl jsem ho; ale když chtěl Pezé jednat s Nangisem, narazil na člověka nakřivo, který se rozzlobil, že požádal o souhlas, aniž by začal tím, že by zjistil, zda chce pluk prodat, a nechtěl o tom vůbec slyšet a prohlašoval, že si pluk chce ponechat. Tento postup se zdál naprosto směšný. Pezé, rozhořčený, mě poprosil, abych to vyložil vévodovi z Orléans; učinil jsem to, ale regent neměl sílu prosadit svou vůli, a Nangis mi to nikdy neodpustil, na čemž mi pramálo záleželo. Další vývoj ukáže, že Nangisova zlá nálada směřovala jen k tomu, aby v této záležitosti z regenta vyždímal výkupné.

Všechno spělo k roztržce se Španělskem; vévoda ze Saint-Aignan se tam stal nenáviděným kardinálu Alberonimu a byl tam ve velmi smutném postavení. Dostal rozkaz vrátit se. Protože to nebyla jeho vina, že se tam záležitosti zamotávaly, dosáhl jsem u vévody z Orléans, že ho po příjezdu uvede do regentské rady, aniž by na to pan ze Saint-Aignan pomyslel. Vévoda z Berwicku se při návratu ke svému velení v Guyenne zavázal regentovi přijmout velení armády, která měla na této hranici v případě roztržky vystoupit proti španělskému králi. Měl grandezu a Zlaté rouno; jeho nejstarší syn, usazený s obojím ve Španělsku, se tam oženil se sestrou vévody z Veraguy, neženatého a bezdětného; ona byla dámou paláce královny a on šlechticem

komory krále; otec mu postoupil vévodství Liria a Jérica, která dostal darem spolu s grandezou po bitvě, kterou vyhrál nad císařskými a Angličany u Almansy. Lidé se divili, že při tolika poutech, která ho měla vázat ke španělskému králi, přijal úkol, pro který nebyl jediný, a který mu vynesl hněv Jejich Katolických Veličenstev, z něhož se, ať se potom dělalo cokoli, už nikdy neuklidnila a který dost dlouho velmi škodil vévodovi z Lirie, jeho synovi, ačkoli sloužil ve španělské armádě stojící proti armádě jeho otce. Ani vévoda z Orléans nikdy nezapomněl vévodovi z Berwicku tuto službu. Velmi si vážil Asfelda a Berwick, který si ho také velmi vážil a měl ho rád, si ho přál mít ve své armádě. Vévoda z Orléans o tom mluvil s Asfeldem, jehož jemnocit byl větší. „Monseigneure," odpověděl regentovi, „jsem Francouz, Vám vděčím za všechno a nic neočekávám než od Vás;" ale vzal do ruky své Zlaté rouno, ukázal mu je a řekl: „Co chcete, abych dělal s tímto, co mám od španělského krále se svolením krále, jestliže budu sloužit proti Španělsku, a co je největší pocta, jaké se mi mohlo dostat?" Svou nechuť opsal tak dobře a zmírnil ji tolika projevy oddanosti vévodovi z Orléans, že byl zproštěn služby proti Španělsku, když slíbil, že pojede do Bordeaux dřív, než odtamtud maršál odjede k armádě, kdyby k roztržce došlo, a že tam zůstane, aby se postaral o shromáždění a dopravu všeho potřebného k armádě, aniž by však sám Bordeaux opustil. Tak to bylo také později provedeno. Asfeld tam sloužil velmi užitečně a jeho jemnocit byl všeobecně chválen ve Francii i ve Španělsku; regent ho proto neměl o nic méně rád a vážil si ho tím víc a španělský král mu za to byl velmi vděčný.

S lítostí jsem tyto přípravy viděl a často jsem o nich mluvil s vévodou z Orléans, který se mě snažil přesvědčit, že jde jen o zdání, jež má Španělsko přimět, aby konečně přistoupilo na mírové návrhy, které mu byly předkládány, a sám si to tak velmi dlouho představoval. Nancré se vrátil ze Španělska v obdivu k Alberonimu; ostatně jeden nestál za víc než druhý.

Slečna z Espinoy a slečna z Melunu, její sestra, které byly chudé, dostaly každá od krále šest tisíc livrů penze. Meuse dostal čtyři tisíce a Béthune, syn sestry zesnulé polské královny, rovněž tolik: byli to dva muži velmi vznešeného rodu a také ve velmi špatném finančním stavu; a markýz z La Vire, který byl generálem velmi proslulým ve Španělsku, z jehož služeb odešel při aféře s plukem valonské gardy, o níž byla řeč v svou dobu, dostal také penzi deset tisíc livrů. Po příchodu byl jmenován generálporučíkem; byl bratrem prince z Chimay, který byl španělským grandem a rytířem Zlatého rouna a který se později stal mým zetěm. Méliant, později státní rada, dostal na mou naléhavou prosbu také šest tisíc livrů penze, když provdával svou jedinou, velmi bohatou dceru za nejstaršího syna strážce pečetí. Vertamont, první prezident Velké rady, velmi bohatý, dosáhl penze osm tisíc livrů, proti níž se hodně křičelo, a ne bez důvodu.

Lawova banka byla 4. prosince prohlášena za královskou, aby jí to dodalo víc úvěru a autority. To druhé nepochybně; pokud jde o úvěr, ztratila ho tím.

Vévodkyně z Berry se odvážila věci do té doby nevídané, která byla přijata tak špatně, že se ji už neodvážila opakovat. Šla do Opery do amfiteátru, odkud dali odstranit několik lavic. Usadila se tam na pódiu v křesle uprostřed své domácnosti a třiceti dam, jejichž místa byla od zbytku amfiteátru oddělena zábradlím. Nejpodivnější se zdálo, že to vypadalo, jako by to schvalovala přítomnost Madame a vévody z Orléans, kteří byli veřejně ve velké lóži Palais-Royal. To, že král byl v Paříži, dodávalo tomuto počinu ještě větší troufalosti.

Dopustila se ještě jiného, který nebyl o nic méně troufalý, ale který způsobil, stejně jako předchozí, tolik hluku, že se k němu už neodvážila vrátit. Napadlo ji udělit benátskému velvyslanci veřejné slavnostní slyšení v křesle postaveném na pódiu o třech stupních, ať jí paní ze Saint-Simon namítala cokoli. Překvapení dam sedících i stojících, které na toto slyšení přišly, bylo nesmírné, a to takové, že se několik z nich chtělo vrátit a jen s námahou je zadrželi. Velvyslanec, užaslý, se při tom podivném pohledu zastavil a několik okamžiků zůstal nerozhodný. Přece však přistoupil, jako by přijímal slyšení, aby se vyhnul skandálu; ale po své poslední úkloně a několika okamžicích mlčení se otočil zády a odešel, aniž by pronesl svou zdvořilostní řeč. Když vyšel z Lucemburského paláce, způsobil velký hluk a týž den všichni velvyslanci proti tomuto počinu protestovali a prohlásili dále, že žádný velvyslanec se už u vévodkyně z Berry neukáže, dokud nebudou s jistotou ujištěni, že se tento počin už nebude opakovat. Všichni se jí zdržovali navštěvovat a uklidnili se jen s námahou a po dost dlouhé době na nejsilnější ujištění, jaká jim bylo možno dát, že se nic takového už nikdy nestane. Mimochodem lze poznamenat, že žádná francouzská královna nikdy neudělovala slavnostní slyšení na pódiu, ba ani na prostém koberci pod nohama.

Kapitola čtvrtá

Rozhovor mezi vévodou z Orléans a mnou o jeho tajných subsidiích proti Španělsku, který chtěl vést zavřený sám se mnou ve své malé lóži v Opeře. — Důrazný rozhovor mezi vévodou z Orléans a mnou mezi čtyřma očima v jeho kabinetu o roztržce se Španělskem. — Podivná slabost regenta, který se se Španělskem rozchází proti svému přesvědčení a svému rozhodnutí. — Launay guvernérem Bastily. — Alberoniho plán a Cellamarovo působení proti regentovi. — Cellamarova opatření, aby mohl s Madridem mluvit otevřeně a učinit poslední kroky. — O velké aféře, o níž budu mluvit, jsem špatně zpraven. — Podivná příčina této neznalosti. — Cellamarovy depeše, odeslané s tolika opatřeními, zadrženy v Poitiers a doneseny abbé Duboisovi, který jich zvláště v této aféře zhoubně využije; a tajemství všeho pohřbeno. — Bezpečně zjištěný výsledek temnot této aféry. — Žalostné nástroje spiknutí. — Cellamare zatčen; jeho chování. — Od vévody z Orléans se dozvídám, co bylo právě vyprávěno o Cellamarovi, o vévodovi a vévodkyni du Maine, a zhruba o plánu. — Regentská rada o zatčení španělského velvyslance, kde jsou přečteny dva jeho dopisy kardinálu Alberonimu. — Pompadour a Saint-Geniez dáni do Bastily. — Marné poselstvo parlamentu k regentovi ve prospěch prezidenta Blamonta. — Abbé Brigault v Bastile. — D'Aydie a Magny na útěku. — Úřad druhého z nich dán k prodeji jeho otci. — Všichni cizí ministři v Palais-Royal, bez jakékoli stížnosti. — Všichni dostávají opisy obou Cellamarových dopisů Alberonimu, které byly přečteny v regentské radě.

Znepokojovalo mě, že se všechno chystá k roztržce se Španělskem. Abbé Dubois na ní měl veškerý zájem; v tom, co jsem podal z pana z Torcy, bylo vidět, jak si počínal v Anglii. Odvážil se k ní vést svého pána jen krok za krokem, a právě tomuto prvnímu kroku, jehož strhující sílu i důsledky jsem předvídal, jsem se rozhodl včas postavit. Tehdy šlo jen o subsidie Francie Anglii, která se spolu s císařem stavěla proti Španělsku, a tyto subsidie měly být tajné. Když jsme se této věci s vévodou z Orléans letmo dotkli, dohodli jsme se, on a já, že ji probereme důkladně. Naložil s touto záležitostí stejně jako předtím se záležitostí odvolání[1] a navzdory všemu, co jsem mu mohl namítat, mě odvlekl do své malé lóže v Opeře. Zavřel za námi dveře, když předtím zakázal, aby kdokoli klepal, a tam, mezi čtyřma očima, jsme mysleli na všechno jiné než na operu. Představil jsem mu nebezpečí, jež skrývá povznesení

1. **Vysvětlivka:** Odvolání čtyř biskupů (březen 1717) a po nich dalších duchovních proti bule *Unigenitus* k obecnému koncilu; o této záležitosti jednal regent se Saint-Simonem rovněž ve své lóži v Opeře.

císaře, o jehož ponížení i o ponížení jeho rodu Francie neustále pracovala od těch velkých ran, které mu dokázal zasadit kardinál z Richelieu[2], kdykoli stát nebyl zrazen zájmem a mocí královen matek, Italek nebo Španělek[3]; císaře, který Francii navíc nikdy neodpustí, že jeho rodu i jemu samému vyrvala Španělsko a Indie; císaře konečně, který přivedl Francii na pokraj zkázy, a když ji královna Anna zachránila, dělal proti ní nemožné a ze všech spojenců podepsal mír poslední. Řekl jsem mu, že povznesení Anglie a krále Jiřího není o nic méně hrozivé, neboť pod klamným zdáním předstíraného přátelství jsou Angličané našimi nejstaršími a nejpřirozenějšími nepřáteli, což dokládá zkušenost všech věků, vyjmeme-li chvíle jako mezi Jindřichem IV.[4] a Alžbětou[5] a okamžiky, kdy vládl sám Karel II., a dobu po změně rady královny Anny[6]; že jejich dvojí zájem vede k témuž: zájem krále Jiřího spočívá v tom, aby pro císaře udělal všechno, kvůli svým německým zemím a kvůli investituře na Brémy a Verden, po níž tak dlouho toužil a s níž ho císař nechával čekat, aby ho měl v rukou a mohl ho spolehlivě využít ke všem svým záměrům; zájem národa, jemuž jde jen o obchod, spočívá v tom, aby zničil obchod Španělska a zároveň náš, přičemž se Angličané pramálo starají o obchod Portugalska, kde jsou pány, a Holandska, které už napůl zruinovali a jehož republiku ovládají, a které jsme my měli velký zájem nenechat zruinovat úplně, protože nám v tom stavu, do něhož kleslo, nemohlo být nebezpečné. Připojil jsem společný zájem celé Evropy, aby, pokud by to dokázala, neustále a nenapravitelně rozeštvávala obě větve francouzského královského rodu; její žárlivost byla od chvíle, kdy do tohoto rodu přešla španělská koruna, taková, že nebylo úsilí, jehož by nevynaložila, aby mu ji vyrvala, a když se jí to nepodařilo zbraněmi, nebylo úsilí, jehož by od smrti krále nevynaložila, aby obě koruny rozeštvala a neustále mezi ně sela svár; že tento cíl je pro císaře i pro Anglii tak veliký, že nelze věřit, že by je od něho odradila jakákoli překážka, a na druhé straně tak zřejmý, že všechny jejich úskoky mohou být jen hrubé; že onen tak veliký, tak zjevný, tak přirozený zájem na našem spojenectví se Španělskem by nás naučila už jejich zarputilost, s níž se ho všemi prostředky snaží

---

2. **Vysvětlivka:** Armand Jean du Plessis, kardinál z Richelieu (1585–1642), první ministr Ludvíka XIII. od roku 1624 a tvůrce protihabsburské politiky Francie; zemřel v Paříži 4. prosince 1642 pravděpodobně na plicní tuberkulózu.

3. **Vysvětlivka:** Míněny Marie Medicejská, regentka za nezletilého Ludvíka XIII., a Anna Rakouská, regentka za nezletilého Ludvíka XIV., jejichž vláda vedla ke sblížení s habsburskými dvory.

4. **Vysvětlivka:** Jindřich IV. (1553–1610), navarrský král a od roku 1589 francouzský král, první Bourbon na trůně a děd Ludvíka XIV.; zavražděn 14. května 1610 v Paříži, kde ho v kočáře v ulici Ferronnerie probodl nožem François Ravaillac.

5. **Vysvětlivka:** Alžběta I. (1533–1603), anglická královna od roku 1558, spojenkyně Jindřicha IV. proti Španělsku; zůstala neprovdaná a bezdětná, zemřela 24. března 1603 v Richmondu.

6. **Vysvětlivka:** Roku 1710 královna Anna propustila whigovskou vládu a povolala ministry z řad toryů (Harley, St John), kteří s Francií vyjednali mír, uzavřený v Utrechtu roku 1713.

rozbít, i kdybychom sami necítili, jak zásadní je pro Francii udržovat se Španělskem nerozlučné spojenectví, mít tytéž přátele a tytéž nepřátele, a jak jsem mu to tak často předkládal v jeho kabinetu i na plném zasedání rady, napodobit spojenectví obou větví rakouského rodu, které zpečetilo jeho velikost a které ji, dokud jejich jednota trvala, tak dlouho jako trvala španělská větev, také udrželo.

Podrobně jsem mu ukázal, že císař a Anglie mohou být jen falešnými přáteli, a to ještě jen na chvíli, protože tyto dvě mocnosti mají a vždycky budou mít zájmy přímo opačné zájmům Francie, kdežto Francii od Španělska — od chvíle, kdy už Španělsko neposlouchá krále z rakouského rodu — ani Španělsko od Francie nemůže nikdy odcizit žádný podstatný zájem, nemluvě o téže krvi a sousedství. Potom jsem se dotkl jeho osobního zájmu nevystavovat se nebezpečí roztržky se Španělskem po všem, co se kolem něho ve vztahu ke Španělsku sběhlo ke konci vlády zesnulého krále[7]. Dále jsem mu dal pocítit, jak hrubá je past, kterou mu kladou; že tajné subsidie jsou závazek, který ho strhne k roztržce, již se mu neodvažují navrhnout hned, a k níž ho dovedou krok za krokem; že je hanebné a pro Francii velmi škodlivé platit nepřátele Španělska, aby proti němu vedli válku, a pro něho osobně, po tom, co se mezi nimi odehrálo osobního, ještě hanebnější než pro kohokoli jiného, kdo by třímal kormidlo státu; že zájem, cíl a úmysl strhnout ho k roztržce jsou příliš velké a příliš zřejmé, než aby mohl doufat, že císař a Anglie nevyzradí údajné tajemství subsidií, které by jim dával, a že musí počítat s tím, že se sami velmi pečlivě postarají, aby se Španělsko dozvědělo, že jim je poskytuje; že pak musí čekat ty nejprudší výčitky, výbuchy královny a všechen Alberoniho jed, čehož abbé Dubois dovede dobře využít, aby ho rozhořčil a prosadil tak to, co si zatím netroufá navrhnout; že Jeho Královská Výsost tím poskytne pohodlnou hru intrikánům, kteří jen hledají, jak znovu rozdmýchat utichlou nenávist Španělska vůči jeho osobě, aby z ní vytloukli prospěch pod ochranou rodu a moci španělského krále; a dají mu velmi draze zaplatit povolnost vůči abbému Duboisovi, neboť Dubois, který se neodvažuje jít přímo tam, kam míří, myslí jen na to, jak toho dosáhnout tím, že našim přirozeným nepřátelům prokáže co nejužitečnější služby proti přátelům, na něž nás má všechno navždy vést, abychom na ně hleděli jako na bratry; a s žárem jsem dodal: „Ať si tedy získá purpur přičiněním císaře, který teď v Římě zmůže všechno, a krále Jiřího, který u císaře zmůže nesmírně mnoho!“

Vévoda z Orléans, který mě až dosud poslouchal pozorně a klidně, kromě několika souhlasných projevů k tomu, abychom se se Španělskem nerozcházeli, zvolal, že takový právě jsem, že své myšlenky vždycky sleduji tak daleko, kam až mohou dojít; že Dubois je legrační malý šibal, aby si vymyslel, že se stane kardinálem; že není takový blázen, aby mu ta chiméra vlezla do hlavy, a on sám, regent, není

7. **Vysvětlivka:** Takzvaná španělská aféra (1709): vévoda z Orléans byl podezírán, že ve Španělsku intrikuje, aby sám nahradil Filipa V. na trůnu; jeho důvěrník Flotte byl ve Španělsku zatčen a španělský dvůr mu to dlouho nezapomněl.

takový blázen, aby to strpěl, kdyby mu tam někdy vlezla; že co se týče jeho osobního zájmu, nic neriskuje, protože jde jen o tajné subsidie, o nichž se Španělsko nikdy nedozví, a co se týče zájmu státu, bude se dobře střežit, aby Angličanům a císaři nepopustil uzdu natolik, aby mohla vzrůst moc císaře nebo se rozmoci obchod Angličanů. Těmito důvody jsem se neuspokojil; ujistil jsem regenta, že v takových svazcích se člověk vždycky nechá zavést dál, než si myslí a než chce, a co se týče tajemství jeho subsidií, trval jsem na tom, že pro ty dvě mocnosti je tak zásadně důležité rozeštvat ho se Španělskem, že si rozhodně nenechají ujít příležitost je rozhlásit, protože je to nejkratší a nejjistější cesta k jejich hlavnímu cíli, totiž přinutit ho k otevřené roztržce, a tím i ke spojenectví s nimi z nutnosti a v závislosti.

Když jsme to všechno mezi sebou probrali, prozkoumali, prodebatovali a prohádali, po celou dobu opery, aniž jsme ji viděli či slyšeli, zůstal každý z nás při svém přesvědčení. Vévoda z Orléans při tom, že zůstane zcela jistě pánem svého tajemství i svého džbánu a že si touto povolností o to víc zajistí postavení rozhodčího Evropy; já naopak při tom, že tajemství i džbán mu oboje vyklouznou, a to brzy, a že se ocitne v podniku, jehož bude mít všechen důvod i všechen čas dobře litovat. A vskutku: odtud k roztržce uplynulo jen málo měsíců. Stalo se, jak jsem předvídal, že se Španělsko rychle dozvědělo o závazku, který regent přijal vůči císaři a Anglii, a že ihned zdvojnásobilo úsilí způsobit vévodovi z Orléans tolik domácích starostí, aby už nebyl nebezpečný v těch zahraničních; jejich účinky brzy uvidíme, ale naštěstí jen ukázaly, jak rozsáhlé byly ty plány a jaké páky měly.

Roztržka se blížila díky úskokům abbého Duboise, který z ní nedával nikomu vidět víc, než nemohl zabránit, v podobě vnějších opatření, která se vydávala jen za prostou opatrnost; a zavřel vévodovi z Orléans ústa, pokud šlo o tuto věc, dokonce i před tím nepatrným počtem lidí, jimž se o různých záležitostech svěřoval nejvíc; neboť jeho důvěru ve všech věcech neměl nikdy nikdo jiný než abbé Dubois, od chvíle, kdy se mu zcela odevzdal.

Dubois to přesto nedokázal zařídit tak dobře, aby přede mnou to tajemství zůstalo utajeno až do konce. Jednou odpoledne, když jsem přišel do Palais-Royal ke své obvyklé práci mezi čtyřma očima, jak jsem byl zvyklý nejméně jeden den v týdnu, a začínal jsem rozkládat papíry na psacím stole vévody z Orléans, řekl mi, že než začneme, musí mi říct něco mnohem důležitějšího, o čem se mnou chce důkladně uvažovat; a hned mi vyložil, v jaké situaci se nachází vůči císaři, Anglii a Španělsku a jak naléhavě je tlačen, aby se otevřeně a se zbraní v ruce postavil proti Španělsku.

Když jsem si celé jeho vyprávění dobře vyslechl, připomněl jsem mu, co jsem mu řekl a předpověděl v Opeře, když jsme tam mezi čtyřma očima v jeho malé lóži probírali záležitost tajných subsidií, a velmi podrobně jsem mu připomněl všechno, co jsem mu tehdy uváděl proti roztržce se Španělskem, o čemž byl tak dobře přesvědčen, že na poskytnutí subsidií proti mé radě trval jen v domnělé jistotě, že zůstanou v tajnosti, že nehrozí žádný silnější závazek a že císař a Anglie nemohou

ve věcech proti Španělsku zajít příliš daleko — což všechno jsem mu vždycky rázně popíral. Roztržka, k níž ho abbé Dubois prudce tlačil, byla probírána dlouho a důrazně.

Regent nenašel proti mým důvodům žádnou platnou odpověď; ale byl v rozpacích kvůli císaři, okouzlen Anglií a nade všechno strháván svou slabostí pro abbého Duboise, který štěstí, po němž tak vroucně toužil, považoval za nerozlučně spjaté s roztržkou. Když jsem tedy viděl regenta přesvědčeného rozumem, ale přece jen ne získaného, a jak v duchu sténá pod okovy, jimiž se cítil spoután, napadlo mě náhle přimět ho, aby je zpřetrhal, něčím neobyčejným. Řekl jsem mu tedy s žárem, že ho prosím, aby se nepolekal jednoho nemožného předpokladu, aby mě vyslechl až do konce a sledoval mou úvahu: „Kdyby Vám bylo stejně zřejmé," řekl jsem mu, „že je někde ve Vašem dosahu věštec nebo prorok, který jasně zná budoucnost a může a chce odpovídat na Vaše dotazy, jako je zřejmé, že tomu tak není — není pravda, že by bylo šílenstvím pustit se do války, aniž byste se od něho předem dozvěděl, jak dopadne? Kdyby Vám ten prorok nepředpovídal nic než ztracené pevnosti a prohrané bitvy, není také pravda, že byste se do té války nepustil a že by Vás k ní nic nemohlo strhnout? A já Vám říkám, že pokud jde o tuto válku, Vaše rozhodnutí by mělo být stejně pevně totéž, i kdyby Vám ten podivuhodný muž sliboval samá vítězství a samé úspěchy, a tady jsou mé důvody: v jednom i v druhém případě oslabujete stát, o to víc posilujete jeho přirozené nepřátele, kteří Vás do války strhují; pokoušíte celý národ, zvyklý, od té doby co existuje v zemi, kde je, na prvorozenství v rodu svých králů; dáváte v sázku nejistou moc a dáváte podnět k tomu, aby se rozhlašovalo, že ji užíváte jen pro svůj osobní zájem, abyste na útraty státu, jeho nejpřirozenějšího zájmu a vší krve a všech pokladů prolitých a vynaložených od smrti zesnulého španělského krále, abyste si, říkám, koupil cizí podporu proti právům Filipa V. na Francii, čímž přiznáváte celou jejich sílu i celý svůj strach. A v případě šťastného úspěchu, který Vás tytéž mocnosti donutí hnát dál, než budete chtít, kde byste byl, kdyby Vás španělský král, na konci svých prostředků a ze vzdoru, nechal jednat, vstoupil do Francie neozbrojen a prohlásil, že se přichází vydat do rukou týchž Francouzů, kteří ho dosadili na trůn a na něm udrželi, kteří jsou poddanými jeho otců a jeho vlastního synovce, syna jeho bratra; že přichází jen proto, aby mu pomohl a převzal regentství, které mu jeho původ dává, jakmile ho od něho nevylučuje jeho nepřítomnost, a aby jeho, jeho národ i jeho dědictví vytrhl z vlády, kterou bude líčit, jak se mu zlíbí? Nevím," dodal jsem, „jaký by z toho mohl vzejít převrat; ale vyznávám se Vám, pane, Vám jedinému, že já, kterého španělský král znal jen z toho, že jsem si s ním hrál na honěnou a podobné hry toho věku, který jsem o něm od jeho odchodu do Španělska neslyšel, a on o mně ještě mnohem méně, a který tam neznám živou duši; já, který jsem Váš od dětství, a Vy víte, jak velice jím jsem; který mám všechno očekávat od Vás a od nikoho jiného zhola nic — vyznávám se Vám, pravím, že kdyby věci dospěly až sem,

rozloučil bych se s Vámi se slzami, šel bych za španělským králem a měl bych ho za pravého regenta a za zákonného správce autority a moci nezletilého krále; a jestliže já, takový, jaký jsem vůči Vám, takto myslím a cítím, co byste mohl čekat od všech ostatních pravých Francouzů?“

Upřímnost, pravdivost a síla této řeči regenta zdrtily a nechaly ho dost dlouho mlčet, s hlavou a obličejem v obou dlaních a lokty opřenými o psací stůl, jak to dělával vždy, když byl ve velkých nesnázích; potom bez vytáček přiznal, že mám pravdu a že mu prokazuji velkou službu, když s ním takto mluvím.

Vtom vešel pan Vévoda. Regent ho nejprve odvedl do galerie a já zůstal a procházel se ve velkém salonu, kde jsme za rozhovoru seděli, psací stůl mezi sebou. Návštěva pana Vévody byla velmi krátká a vévoda z Orléans a já jsme se hned znovu posadili k jeho stolu. Chtěl jsem rozložit papíry, které jsem tam položil, ale nedovolil mi to a řekl, že musíme pokračovat v našem uvažování, které se týká mnohem důležitějších věcí. Vstal a procházeli jsme se salonem a galerií.

Řekl jsem mu, že nemám co nového dodat, že jsem mu řekl všechno, že znovu to říkat by bylo jen opakovat a omílat, ale že věřím, že jsem toho také řekl dost, aby ho to mělo přesvědčit a uchránit ho, aby nespadl do propasti nástrahami ctižádosti abbého Duboise, který ho krok za krokem zaplétal tam, kam se nikdy neměl nechat zavést. Regent se mi zapřísahal, že ho dá zavřít do žaláře, pokud by se kdy odvážil udělat krok k purpuru, a shodl se se mnou, že se se Španělskem nerozejde. Snažil jsem se ho v tom čím dál víc utvrdit; potom jsem mu řekl: „Jste tedy dobře přesvědčen a o všem ujištěn, ale ani nestačím odsud vyjít, a abbé Dubois si Vás znovu vezme do parády a obrátí Vás, pozná, že od té doby, co jsem s Vámi mluvil, se už nechcete postavit proti Španělsku, udělá všechno, aby Vás změnil, bude Vás držet tak zkrátka, že dosáhne toho, co si vzal do hlavy, a přiměje Vás vystoupit proti Španělsku.“ Regent mě ujistil, že jeho rozhodnutí nic takového neudělat je tak pevné, že mu je nic nezmění — a přesto byla po osmi dnech Španělsku vyhlášena válka.

Během těch osmi dní jsem udělal, co jsem za celé regentství nikdy neudělal: šel jsem třikrát nebo čtyřikrát k vévodovi z Orléans, a — což se mi nikdy jindy nestalo — ani jednou jsem se k němu nedostal. Neklid z války, který mě tam přivedl, ještě vzrostl tímto uzavřením, z něhož jsem dobře viděl, že ho Dubois drží zavřeného přede mnou. Napsal jsem mu s prosbou o přijetí: žádná odpověď; napsal jsem znovu: vzkázal mi ústně, že jakmile mě bude moci přijmout, dá mi vědět. Tehdy jsem usoudil, že je věc beznadějná, a nemýlil jsem se.

V den, kdy zpráva vyšla najevo, mi vzkázal, že mě přijme, kdykoli budu chtít. Šel jsem do Palais-Royal a našel jsem muže v rozpacích, se svěšenou hlavou, který se mi hanbou neodvažoval pohlédnout do očí. Přistoupil jsem k němu chladně, a tak trvalo mlčení dost dlouho. Konečně je prolomil tichým hlasem: „Co tomu řekneme?“ — „Vůbec nic,“ odpověděl jsem mu, „protože o hotových věcech už se nedá mluvit, lze si jen přát, aby Vám dobře posloužily. Ostatně Vás prosím, abyste

věřil, že kvůli žádnému soukromému nebo osobnímu zájmu, ať by byl jakýkoli, bych Vás nepronásledoval tak, jak jsem to marně dělal posledních osm dní. Víte, že není mým zvykem ani v mé povaze chtít se dobývat do zavřených dveří; ale myslel jsem, že má oddanost k Vám a má povinnost k dobru státu mě musí přimět vystoupit z mé povahy a ze všech mezí. Neuznal jste za vhodné mě přijmout, já si nad tím myji ruce; mluvme teď o něčem jiném;" a hned vytáhnu papíry z kapes a rozložím je na jeho stole. Obešel stůl, aby si za něj sedl, beze slova, a po celou dobu, co jsem s ním byl, jsem u něho viděl jen rozpaky, poddajnost a lichocení; já jsem ze své strany žádnou nevrlost nedal najevo. Potom bylo zapotřebí času, aby se o věci promluvilo v regentské radě a aby se sepsalo a radě předložilo vyhlášení války, což se stalo zároveň. K tomu se vrátím později, protože jsem tento svůj rozhovor v Palais-Royal předsunul, tak jako jsem rozhovor v Opeře odsunul, neboť jsem je chtěl dát oba hned za sebou, ačkoli je dělila dlouhá doba, abych naráz předložil očím, co se mezi vévodou z Orléans a mnou odehrálo ohledně války se Španělskem. Vraťme se nyní trochu zpět.

Plukovník Stanhope, dlouholetý anglický vyslanec ve Španělsku, přijel do Paříže na zpáteční cestě do Anglie.

Právě zemřel Barnaville, který z místa královského náměstka ve Vincennes, kde měl důvěrný úřad dozoru nad vězni, přešel na místo guvernéra Bastily. Launay, který tam byl královským náměstkem, dostal toto guvernérství, a byla to velmi dobrá volba. Mluvím o tom zde, protože tam byl dosazen v důležité a kritické době.

Cellamare, španělský velvyslanec, muž velmi rozumný a duchaplný, už dlouho připravoval mnohé rozbroje, jak je vidět z výtahů z poštovních dopisů pořízených panem z Torcy, které jsem podal. Je z nich vidět, jak velice měl kardinál Alberoni tuto věc v hlavě a s jakou horlivostí mu Cellamare vycházel vstříc, aby se mu zalíbil. Plán nebyl o nic menší než vzbouřit celé království proti vládě vévody z Orléans, a aniž bylo jasné, co zamýšleli udělat s jeho osobou, chtěli postavit španělského krále do čela francouzských záležitostí, s radou a ministry, které by jmenoval, a s místodržitelem regentství pod ním, který by byl skutečným regentem a kterým nebyl nikdo jiný než vévoda du Maine. Počítali s parlamenty, po vzoru pařížského; s předáky a hlavními hybateli konstituce, s celým Bretoňskem, s celým starým dvorem, zvyklým na jho levobočků a paní z Maintenon, a už dlouho nepřestávali získávat pro Španělsko každého, koho mohli, všemi možnými kejklemi, sliby a nadějemi[8]. Uvidíme, že jejich opatření neodpovídala významu tohoto plánu. Pravda je, že nemohli vyčkat, až dozraje. Roztržka Francie se Španělskem byla na spadnutí, bylo třeba co nejdříve zastavit její následky a odložit vzpouru co nejméně,

8. **Vysvětlivka:** Spiknutí Cellamare: plán Alberoniho a velvyslance Cellamara, opřený o vévodu a vévodkyni du Maine a jejich stoupence, svrhnout regenta a svěřit regentství Filipu V.; bylo odhaleno v prosinci 1718, Cellamare byl vypovězen, vévoda a vévodkyně du Maine zatčeni 29. prosince 1718 a v lednu 1719 vyhlásila Francie Španělsku válku.

jak jen to šlo. Byli odhaleni, právě když činili svá poslední opatření; ale regent i stát tu byli podivuhodně zrazeni a vévoda z Orléans tu projevil neuvěřitelnou slabost.

Když věci došly takto daleko na straně Španělska a těch, kdo se oddali jeho pomstě nebo svým vlastním nadějím, bylo třeba promluvit v Madridu jasně o stavu věcí a o jménech. Cellamare, příliš opatrný, než aby takovou důležitou zásilku svěřil někomu ze svých lidí, chtěl, aby byl kurýr vybrán v Madridu a aby to byl někdo víc než kurýr, kdo by zároveň svou osobou i svým postavením rozptýlil jakoukoli nedůvěru. Aby lépe skryli tak důležité tajemství, vybrali v Madridu mladého duchovního, který se jmenoval nebo se dal nazývat abbé Portocarrero, a dali mu za společníka syna Monteleónova[9]. Nebylo nic lépe vymyšleno než dva mladí lidé, které jako by náhoda svedla dohromady v Paříži, jednoho z Madridu, druhého z Haagu, a kteří se pak spojili, aby se spolu vrátili do Španělska. Jméno Portocarrero budilo dojem a od proslulého kardinála Portocarrera s sebou neslo přízeň, které se těšilo ve Francii. Druhý byl synem španělského velvyslance, dlouho působícího v Anglii, který býval dosti dlouho ve Francii a zanechal tu významné přátele. Odjakživa se otevřeně stavěl za Francii a za to, aby se od ní Španělsko nikdy neodloučilo; vědělo se to; abbé Dubois toho byl v Londýně často svědkem, a také toho, že mu ta oddanost u Alberoniho špatně posloužila. Z oněch výtahů z poštovních dopisů pana z Torcy bylo vidět, že Monteleón v tom zůstal neochvějný. Monteleón, který opustil Anglii kvůli roztržce a kvůli akcím anglického loďstva proti Španělsku ve Středozemním moři, odjel do Haagu vyčkat, co s ním jeho dvůr zamýšlí, a zdálo se, že posílá syna do Španělska kvůli této své soukromé záležitosti. Dva mladí lidé se jmény Francii milými, kteří se zdánlivě tak docela náhodou setkali v Paříži, jeden z Madridu, druhý z Haagu, a pro něž bylo tak přirozené, že se vracejí spolu, měli všechno, co bylo třeba, aby rozptýlili jakékoli podezření, že by je velvyslanec, který měl své vlastní kurýry a posílal zpět ty, které dostával ze Španělska, mohl pověřit nějakou důležitou zásilkou. Lze také soudit, že ti mladí lidé sami vůbec netušili, co vezou, a bylo zcela prosté, že je velvyslanec, když odjížděli do Španělska, při té příležitosti pověřil nějakým balíkem.

Odjeli tedy, opatřeni královými průvodními listy kvůli okolnostem blízké roztržky, v prvních dnech prosince, s jedním španělským bankéřem usazeným v Anglii, který tam právě udělal velmi velký bankrot a o němž Angličané u regenta vymohli, že ho smějí dát zatknout všude ve Francii, kde se jim to podaří. Bude se zdát, že jsem byl v celém průběhu této velké aféry velmi špatně zpraven, ale nemohu ani nechci říci víc než to, co jsem o ní věděl, a ostatně podám své dohady[10]. Abbé

---

9. **Vysvětlivka:** Casado, markýz z Monteleónu, španělský diplomat a velvyslanec v Londýně; Anglii opustil po zásahu anglického loďstva proti Španělsku ve Středomoří roku 1718.

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Protože Saint-Simon přiznává, že podrobnosti této aféry znal jen nedokonale, nebude zbytečné pokusit se doplnit jeho vyprávění svědectvím jiných spisovatelů. Duclos ve svých *Tajných pamětech* (rok 1718) podává přesné údaje o tom, jak bylo spiknutí odhaleno:

Dubois, čím dál víc pánem vévody z Orléans, chtěl být pánem i celého tajemství, aby neměl ani odpůrce, ani dokonce společníka, a vévoda z Orléans mu byl věrný v poslušnosti. On sám, jak uvidíme, se o tom dozvěděl jen tolik, kolik se abbému Duboisovi zlíbilo nebo hodilo.

Ať už byl abbému Duboisovi a jeho zvědům podezřelý příjezd abbého Portocarrera a těch několik málo dní, které strávil v Paříži, ať už Dubois podplatil někoho z předních lidí kolem španělského velvyslance, kdo mu oznámil, že ti mladí lidé vezou důležitou zásilku, ať už v tom nebylo jiné tajemství než špatná společnost bankrotáře, který s nimi odjel, a Duboisova snaha zavděčit se Angličanům tím, že ho dá zatknout, a ať už nařídil zatknout všechny tři a zabavit jim všechny papíry z obavy, aby jim bankrotář nesvěřil své, aby o ně nepřišel, kdyby byl zadržen — ať je tomu jakkoli, abbé Dubois za nimi poslal pronásledovatele a byli zatčeni v Poitiers, všechny jejich papíry zabaveny a přivezeny abbému Duboisovi kurýrem, který byl hned po jejich zadržení vypraven z Poitiers, aby mu tu zprávu přinesl. Náhody často dělají velké věci. Kurýr z Poitiers vstoupil k abbému Duboisovi právě ve chvíli, kdy vévoda z Orléans vcházel do Opery. Dubois papíry proběhl[11] a zprávu o zadržení oznámil vévodovi z Orléans, když vycházel ze své lóže. Ten princ, který byl zvyklý se tehdy hned zavírat se svými *roués*, učinil totéž i toho dne pod záminkou, že abbé Dubois ještě neměl čas papíry prozkoumat, s lhostejností, které ustupovalo všechno. První hodiny jeho dopolední nebývaly příliš volné. Jeho hlava, ještě zastřená výpary vína a trávením jídel z večeře, nebyla schopna chápat, a státní sekretáři mi často říkali, že to byla doba, kdy záleželo jen na nich, aby mu dali podepsat cokoli by chtěli. Tuto dobu si abbé Dubois zvolil, aby mu podal zprávu o papírech přivezených z Poitiers, takovou, jakou uznal za vhodnou. Řekl a ukázal z nich jen to, co chtěl, a nikdy žádný z nich nevydal do rukou regenta, a stejně tak málo do rukou kohokoli jiného. Slepá důvěra a bezstarostná nedbalost toho prince v této příležitosti byly nepochopitelné; a co je ještě nepochopitelnější, obojí vládlo

---

„Byla tehdy v Paříži jistá žena jménem Fillonová, proslulá kuplířka, a tedy abbému Duboisovi velmi dobře známá. Objevovala se dokonce občas při regentových audiencích a nebyla tam přijímána hůř než jiní. Žertovný tón zakrýval v Palais-Royal všechny neslušnosti, a to se ve velkém světě udrželo. Jeden z Cellamarových sekretářů měl schůzku s jednou z Fillončiných děvčat v den, kdy odjížděl abbé Portocarrero. Přišel velmi pozdě a omlouval se, že byl zaměstnán vyhotovováním dopisů, jimiž bylo třeba pověřit naše cestovatele. Fillonová nechala milence o samotě a šla okamžitě podat zprávu abbému Duboisovi. Ihned byl vypraven kurýr opatřený nezbytnými rozkazy, aby si mohl vyžádat ozbrojenou pomoc. Dostihl cestovatele v Poitiers a dal je zatknout; všechny jejich papíry byly zabaveny a přivezeny do Paříže ve čtvrtek 8. prosince. Ten kurýr přijel k abbému Duboisovi právě v hodinu, kdy regent vcházel do Opery." Zbytek vyprávění je jen výtahem ze Saint-Simonových Pamětí. Viz též Lemontey, *Dějiny regentství*, vyd. z roku 1832, sv. I, s. 216. Podle Lemonteye udal spiknutí abbému Duboisovi opisovač jménem Buvat, jehož spiklenci zaměstnávali.

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Lemontey (tamtéž, s. 219) uvádí, které papíry byly v Poitiers zabaveny.

po celý další průběh této aféry a ve všech jejích částech a učinilo abbého Duboise jediným pánem důkazů, podezření, usvědčení, osvobození i trestu.

Do této aféry nepřipustil nikoho jiného než strážce pečetí a Le Blanca, protože se bez nich nemohl obejít, ale aniž jim řekl víc či méně, než se mu hodilo. První byl s ním v důvěrném vztahu a v úplné a naprosté závislosti na něm; druhý byl jen v téže závislosti a neprávem si lichotil, že je s ním i v důvěrném vztahu; oba byli ohromeni jeho počínáním v této aféře a ve strachu položit mu sebemenší otázku a překročit jeho rozkazy byť o čárku. Jen na jeho vůli záviselo jejich postavení; dával jim to denně pocítit. Pána tedy měli za nic a sluhu za všechno. Jejich kroky, jejich výslechy, zprávy, které po celou dobu této aféry podávali regentovi, co hnali kupředu, co jen předstírali, že ženou kupředu, co nechali uniknout nebo padnout, čemu nadržovali, co regentovi řekli a co před ním zamlčeli, slovem celé jejich počínání, jejich kroky, ba i jejich slova, a to vše až do poslední podrobnosti a s nejpřesnější přesností, řídil na každém kroku Dubois. Tento abbé byl jediným, výhradním a nejvyšším vůdcem a řídícím činitelem, s vládou a žárlivostí, které nic nenarušilo a které se setkávaly jen s nejpřesnější slepou podřízeností ve strachu a chvění těch dvou mužů, kteří v tomto otrockém rozpoložení přijímali jeho rozkazy, jež od něho každou chvíli očekávali, a to i pro každou maličkost, zaměstnáni jen doslovnou a slepou poslušností, s níž, jak jim ten hrozný pán nedal zapomenout, bylo zvlášť spjato jejich štěstí. Tak zůstala úplná a skutečná znalost této hluboké aféry a všech jejích různých částí jedině samotnému abbému Duboisovi, který k ní také nepoužil nikoho jiného než tyto dva muže, jimž sděloval jen odměřeně a jen to, co se mu hodilo jim sdělit. S vévodou z Orléans nejednal s o nic větší důvěrou; strážce pečetí a Le Blanc se mu nikdy neodvážili předložit nic jiného než přesné lekce, které k tomu dostávali od abbého Duboise, a to velmi přesně, v čase, tónem a v míře, jež jim pokaždé předepsal. Tímto počínáním — nemohu to dost často opakovat — zůstal Dubois jediný zasvěcený a absolutní pán celé podstaty tajemství této aféry, stupně viny i osudu viníků, mohl jejich počet i váhu podle své vůle zvětšovat i zmenšovat, bez obavy, že by mohl být usvědčen ze lži, ba i jen odporován nebo v čemkoli hatěn. Lidé byli zatýkáni a propouštěni na královy rozkazy vydávané regentem, s nimiž abbé Dubois nakládal sám a naprosto, aniž kdy došlo k nějakým soudním krokům či řízení, protože ty by nemohly být stejně v jeho rukou.

Strážce pečetí, který měl na důvěře abbého Duboise největší podíl a který od něho vždycky doufal a byl jím šetřen i během své nemilosti, zemřel před ním v tomto rozpoložení a vzal s sebou, co o tomto tajemství věděl. Le Blanc, už před Duboisovou smrtí jím zatlačený a vyhnaný a stržený na okraj propasti, jejíž všechny hrůzy později zakusil, věděl o tom všem mnohem méně než strážce pečetí, který byl jediný, s nímž se Dubois mohl v nouzi poradit; a Le Blanc, když se konečně vrátil do světa a ke štěstí

jako v nové zemi a pod jiným nebem[12], se dobře střežil říci cokoli z toho, co mohl vědět o aféře, jejíž hlavní a největší viníci nejen vyšli z vězení a ze všech obav ještě před jeho nejhlubším pádem, ale byli navráceni do svého dřívějšího stavu, velikosti a lesku, tak jako všichni ostatní obvinění a podezřelí.

Ať už pan regent věděl víc, než chtěl ukázat, a strach z počtu a jmen, z postavení a vážnosti těch, kdo se do této aféry namočili, ho přiměl zvolit postup, jaký zvolil; ať už ho jeho ustavičná nedbalost a jeho ohromující zotročení pod jhem, které mu abbé Dubois dokázal vložit, ponechaly, jak jsem se domníval, v nevědomosti o skutečné podstatě a důležitých okolnostech aféry a o většině významných lidí, kteří se do ní zapletli — ať už proto, že Dubois chtěl šetřit slabost prince, kterou tak dokonale znal, nebo proto, aby si časem a v pravou chvíli získal zásluhu u těch, jejichž jména zamlčel —, ani já, ani nikdo jiný jsme z vévody z Orléans nedostali nic nad to temné vyprávění, které teď podám. Ale z té tak podivně hluboké temnoty přece jen zcela jistě vyplývá spiknutí pana a paní du Maine, která na něm pracovala dlouho před posledním *lit de justice* a už od počátku regentství tím, že štvala takzvanou šlechtu, parlament, Bretoňsko, a vším, co dokázala uvést do pohybu, aby dodržela to, co, jak jsme viděli (Díl III, Tom 11, kap. 21), tak jasně prohlásila vévodům z La Force a z Aumontu, když byli nuceni ji navštívit v Sceaux kvůli aféře s čepicí: „Že když člověk jednou nabyl, ať jakkoli, hodnosti prince krve a způsobilosti nastoupit na trůn, musí raději převrátit stát a všechno zapálit, než si je nechat vyrvat."

Tato štvaní, zdánlivě namířená proti vévodům, při nichž byla hlavní masa poštvaných oklamána jako první, byla ve skutečnosti vedena jen proto, aby se posílili proti princům krve, od té doby co mezi nimi vzniklo rozhořčení kvůli sporu o dědictví po panu Princi, a aby zabránili regentovi rozhodnout o žádosti, kterou proti nim podali princové krve, a vymazat jim onu hodnost spolu s domnělým uměle vytvořeným právem způsobilosti nastoupit na trůn. Také se jim podařilo nahnat mu takový strach, že se rozhodnutí vyhýbal navzdory svým často daným slibům, navzdory vší spravedlnosti, rozumu a slušnosti, a že po tolika odkladech, vytáčkách a obratných kličkách ustoupil jen křiku a skutečnému obléhání princů krve, kteří se střídali, aby ho nenechali vydechnout. Ještě lépe se to ukázalo na víc než smělém kroku, k němuž se odhodlal vévoda du Maine, když se okázale dovolával královy zletilosti a generálních stavů jako jediných příslušných k rozhodnutí takové povahy; což nebylo nic menšího než rušit zákony, nakolik to bylo v jeho moci, autoritu nezletilého krále i autoritu regenta království, a dávat všem poddaným nebezpečný a velmi trestuhodný příklad. Konečně to, co lze nazvat prvním poplašným zvonem výbuchu, o němž budeme mluvit, byla proslulá žádost podepsaná tou takzvanou šlechtou — jíž byl vévoda z Orléans tak dlouho

12. **Vysvětlivka:** Roku 1723 byl Le Blanc zbaven úřadu státního sekretáře války, poté uvězněn v Bastile a stíhán v aféře pokladníka La Jonchère; byl osvobozen a roku 1726 se do úřadu vrátil.

a tak ochotně obětí, tak jako ona sama celkově vzato, pokud šlo o vévody — a předložená parlamentu šesti pány, z nichž většina měla oddanost vévodovi du Maine napsánu na čele; poplašným zvonem, pravím, toho, co se chystalo, kdyby regent přikročil k rozhodnutí, o němž vévoda a vévodkyně du Maine dobře cítili, že jím hodnost princů krve a způsobilost nastoupit na trůn, kterou levobočkům udělil zesnulý král, nemůže nebýt zrušena. Od chvíle rozsudku, který toto zrušení vyslovil, a od jeho registrace byl Rubikon v duchu překročen a všechno pak neustále ukazovalo, že už jde jen o to přiložit ruku k dílu. A jaké bylo to dílo? Pomsta na soudcích a na stranách sporu, to jest na veškeré legitimní královské krvi ve Francii; zničit regenta; svěřit regentství španělskému králi a pod ním vévodovi du Maine; zrušit zřeknutí; oživit popel sporu vymřelé větve ze Soissons o původ větve Condé[13], z čehož se paní du Maine, jak mi pan Vévoda často říkal, netajila, a o čemž jsem i odjinud velmi dobře věděl, že o tom nejednou mluvila jako o listině, které se hodlá dobře chopit a která by podle jejího počtu nechávala před jejím manželem jen španělské infanty; dosáhnout toho všeho vzbouřením šlechty a parlamentů a pomocí pák stoupenců konstituce; uvést do země španělské síly, když se vzbouří celé království, alespoň po moři; jisti si Bretoňskem díky lichotivé představě generálních stavů, jisti si spojením parlamentů i ostatních soudních dvorů díky křiku rozdmýchanému proti správě financí a proti regentovým mravům, a konečně tím, že ze všech sil vytěží jeho neshodu se Španělskem; a to vše posíleno řadou významných lidí, okázalým postojem maršála z Villeroy, tak pošetile a tak veřejně dávaným najevo jeho nápadnými opatřeními proti jedu, totiž že se o králův život bojí všeho a neustále, prvním prezidentem pařížského parlamentu, který jim byl zcela oddán a byl dokonale bez duše, a pobláznivostí jeho sboru, který se prohlašoval za poručníka králů, byl rozhořčen proti regentovi a hořel touhou po vládě a po pomstě, a Bretoňskem, poblázněným obnovením svých starých výsad a ctí vrátit celé Francii svobodu tím, že přijme španělská vojska do svých přístavů a poslouží jim jako opěrný bod, překladiště a skladiště; ale nástroje, které měly takové krásné plány uskutečnit, neodpovídaly jejich významu ani rozsahu. Údiv byl veliký, když se ukázali tak směšní vůdcové podniku a tak opovrženíhodné postavy spiknutí.

Den po příjezdu kurýra z Poitiers k abbému Duboisovi se princ z Cellamare, který byl ze své strany zpraven o nepříjemné události, ale ještě si lichotil, že příčinou zadržení obou mladých cestovatelů a zabavení jejich papírů mohla být společnost bankrotářského bankéře, skryl svůj neklid pod velmi klidným zevnějškem a šel v jednu hodinu odpoledne k panu Le Blancovi žádat zpět balík dopisů, který jim dal při příležitosti jejich návratu do Španělska, když byli opatřeni královými

13. **Vysvětlivka:** Hrabata ze Soissons, mladší větev rodu Bourbon-Condé vymřelá roku 1641, zpochybňovala legitimitu Jindřicha II. Bourbonského, prince de Condé, který se narodil roku 1588 až po smrti svého otce Jindřicha I.; z otcova otrávení byla obviněna matka Charlotte de La Trémoille.

průvodními listy. Le Blanc, kterého abbé Dubois, s nímž se ráno sešel u sebe a potom u vévody z Orléans, za nímž byli spolu, naučil hned několika způsoby, jak si počínat v různých případech, které mohly vůči velvyslanci nastat, mu odpověděl, že balík byl prohlédnut, že v něm jsou důležité věci a že místo aby mu byl vrácen, má rozkaz odvézt ho samého do jeho paláce spolu s panem abbém Duboisem, který, jakmile mu oznámili Cellamarův příchod k Le Blancovi, tam rychle přispěchal. Posadili ho tedy do kočáru pana Le Blanca a nastoupili s ním. Velvyslanec, který dobře cítil, že s takovou poklonou se nikdo neodváží, aniž by se předem zajistil, jak ji provést, nedělal žádné potíže a ani na okamžik neztratil chladnokrevnost a klidný výraz po celé nejméně tři hodiny, které u něho strávili prohledáváním všech jeho psacích stolů a schránek a vybíráním papírů, jaké chtěli, a choval se jako člověk, který se ničeho nebojí a je si jist svým jednáním. S panem Le Blancem jednal stále velmi zdvořile; ale s abbém Duboisem, o němž dobře cítil, že vůči němu nemá co šetřit a že celé jeho spiknutí je odhaleno, okázale jednal s krajním pohrdáním, až tak, že když se Le Blanc pustil do jedné malé schránky, řekl mu: „Pane Le Blancu, pane Le Blancu, nechte to být, to není pro Vás; to je dobré pro abbého Duboise," který stál vedle; a pak dodal, dívaje se na něho: „Celý život byl pasák, jsou tam samé dopisy od ženských." Abbé se dal do smíchu, neodvažuje se rozzlobit. Byl to zřejmě vtip, který chtěl Cellamare utrousit. Byl už starý a vypadal ještě starší, než byl. Měl mnoho ducha, vědomostí a schopností, a to vše obrácené k věcem podstatným, žádnou zhýralost, a celá jeho galantnost sloužila jen ke styku s velkým světem, k tomu, aby pronikl do toho, co chtěl vědět, aby získával a udržoval španělskému králi stoupence a aby bez neopatrnosti rozséval nespokojenost s regentem; jen to ho tedy vedlo k tomu, aby se s výběrem stýkal s nejlepší společností. Jinak žil velmi uzavřeně doma, četl nebo pracoval. Ve chvíli, kdy dorazil domů se svými dvěma průvodci, obsadil oddíl mušketýrů brány i dům.

Když bylo všechno prohledáno, byla na všechny psací stoly a schránky, v nichž byly papíry, přiložena králova pečeť a velvyslancova pečeť[14]. Abbé Dubois a Le Blanc odešli spolu podat zprávu regentovi a nechali u velvyslance mušketýry, aby střežili jeho i jeho služebnictvo, a du Libois, jednoho z řádných šlechticů krále, jak je vždy zvykem nechávat jednoho z nich u velvyslanců při nepříjemných příležitostech. Ten byl muž velmi duchaplný a rozumný a pro tyto smutné úkoly byl vybírán téměř vždycky.

O zadržení v Poitiers jsem se dozvěděl toho rána doma, aniž jsem cokoli věděl o těch, kdo tam byli zatčeni. Když jsem seděl u stolu, přišel sluha v červeném a vyřídil mi od vévody z Orléans, abych se ve čtyři hodiny dostavil do Tuilerií na zasedání regentské rady. Protože to nebyl den, kdy se zasedalo, zeptal jsem se ho, co je tedy

14. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v Lemonteyově díle (tamtéž, s. 220–221) seznam listin, které byly zabaveny u Cellamara; byl sestaven podle dokumentů uložených v archivu ministerstva zahraničních věcí.

nového. Ten se zase podivil mé nevědomosti a sdělil mi, že španělský velvyslanec byl zadržen. Jakmile jsem pojedl, opustil jsem společnost a odjel do Palais-Royal, kde jsem se od vévody z Orléans dozvěděl všechno, co jsem právě vylíčil. Mluvil jsem s ním o papírech; řekl mi, že je má abbé Dubois; že je ještě neměl čas prozkoumat ani mu o nich podat zprávu; že radě jen něco ukáže, protože ji chtěl o tomto rozruchu informovat sám. Těmito a dalšími stejně vágními řečmi získal čas a já ho šel čekat do Tuilerií. Našel jsem tam údiv na mnoha tvářích, několik hloučků po dvou, třech a čtyřech; celkově lidi zasažené rozruchem kolem zadržení španělského velvyslance a málo nakloněné to schvalovat.

Vévoda z Orléans přijel krátce nato. Měl dar slova jako nikdo jiný, koho jsem znal, a aniž potřeboval jakoukoli přípravu, říkal, co chtěl, ani víc, ani méně; výrazy byly správné a přesné, provázela je přirozená půvabnost spolu s výrazem toho, čím byl, vždy smíšeným s výrazem zdvořilosti. Zahájil radu řečí o osobách a papírech zadržených v Poitiers, které odhalily velmi nebezpečné spiknutí proti státu, připravené vypuknout, jehož hlavním strůjcem byl španělský velvyslanec. Jeho Královská Výsost uvedla naléhavé důvody, které ji vedly k tomu, aby se zmocnila osoby tohoto velvyslance, dala prohledat jeho papíry a dala ho střežit du Liboisem a mušketýry. Obšírně dokazoval, že ochrana práva národů se nevztahuje na spiknutí; že velvyslanci se jí stávají nehodnými, když se do nich zapletou, a ještě víc, když vyvolávají pikle proti státu, v němž sídlí. Uvedl několik příkladů velvyslanců zadržených pro menší věci. Vyložil rozkazy, které vydal, aby byli jeho jménem o této aféře informováni všichni cizí diplomaté, kteří byli v Paříži, a nařídil abbému Duboisovi, aby radě podal zprávu o tom, co udělal u Cellamara a jak to s tím velvyslancem proběhlo, a aby radě potom přečetl dva dopisy tohoto diplomata kardinálu Alberonimu, nalezené v papírech přivezených z Poitiers.

Abbé Dubois vykoktal krátkou a nespořádanou zprávu o tom, co udělal u velvyslance, a déle se rozhovořil o významu objevu a o významu toho, co už bylo ze spiknutí vidět. Oba dopisy, které přečetl, nenechaly na pochybách, že Cellamare stojí v čele této aféry a že Alberoni je do ní zapleten stejně hluboko jako on. Velké pohoršení vzbudily i výrazy těchto dopisů o vévodovi z Orléans, které nebyly šetrné ani věcně, ani slovně.

Ten princ se znovu ujal slova a s velkou umírněností prohlásil, že nepodezírá španělského krále ani královnu z účasti na věci takové povahy; že ji přičítá jen vášni Alberoniho a snaze velvyslance mu se zalíbit a že bude u Jejich Katolických Veličenstev žádat zadostiučinění. Potom zdůraznil, jak důležité je nic nezanedbat k úplnému objasnění aféry tak zásadní pro klid a pokoj království, a skončil slovy, že dokud se nedozví víc, nechce jmenovat nikoho z těch, kdo do ní mohli být zapleteni. Celá tato řeč byla velmi schválena, a myslím, že se ve shromáždění našli někteří, jimž se velmi ulevilo, když slyšeli, že regent nechce nikoho jmenovat ani dovolit šířit na kohokoli podezření, dokud nebude mít věc jasnější.

Přesto byl hned nazítří ráno, v sobotu 10. prosince, v osm hodin, když vstával, zatčen Pompadour a odvezen do Bastily. Paní z Pompadour a paní z Courcillonu, její dcera a snacha Dangeauova, jely do Palais-Royal. Vévoda z Orléans se jim dal omluvit, že s nimi nemůže mluvit, prostřednictvím maršála z Villeroy, který byl u něho, s vágními poklonami, jež nic neznamenaly.

Pompadour byl vysoký muž, smutný a chladný, který se svou ženou, dcerou maršála z Navailles, strávil většinu života bez dvora a bez služby, ve velkém ústraní v Paříži, kde se přesto dokázal zruinovat, a který se ve světě znovu objevil jen díky sňatku své dcery, krásky a velmi mladé, s Courcillonem, jenž v tom nacházel spříznění, které mu dělalo velkou čest, a budoucí jmění, jehož základ otec a matka nedokázali promrhat. Díky tomuto sňatku vstoupili ke dvoru. Dangeau dal Pompadourovi své místo menina Monseigneura, které mu bylo k ničemu, a Pompadour žil u dvora, aniž k něčemu patřil, a bez jakékoli vážnosti. Měl ducha a byl sečtělý; ale nikdy s tím nedokázal nic udělat. Jeho rady a jeho vliv nemohly žádnou stranu posílit, a každý se smál a divil se, že se dal k této. Jeho žena ovládala drobné manévrování. S oporou paní z Dangeau a s leskem vévodkyně z Elbeufu, své sestry, se nízce dvořila paní z Maintenon a paní des Ursins, když sem podnikla onu triumfální cestu, o níž již byla řeč, a stala se tak vychovatelkou dětí vévodkyně z Berry. Její úřad trval jen okamžik a smrt krále ji i jejího manžela znovu uvrhla do nicoty, z níž je sňatek jejich dcery vytáhl.

Téže soboty 10. prosince byl rovněž zatčen a odvezen do Bastily Saint-Geniez. Saint-Geniez byl jakýsi dobrodruh, levoboček Saint-Genieze, generálporučíka a guvernéra Saint-Omer, který zemřel roku 1685 a byl bratrem maršála z Navailles, jenž zemřel roku 1684. Otec měl s A. Drouartovou, která zemřela roku 1671, dva syny, které dal roku 1678 legitimovat královským patentem, jenž byl registrován, a které ve své závěti nazývá svými přirozenými a legitimovanými dětmi. Mladší dostal opatství; nevím, co se s ním stalo. Ten, o němž je zde řeč, sloužil celý život s velkou statečností a silně se přimkl k maršálu z Villeroy, který mu roku 1704 vymohl breve plukovníka dragounů. Roku 1695 se oženil s dcerou Rollanda, generálního nájemce daní, také jakousi dobrodružkou a velkou tanečnicí. Roku 1717 dostal nápad, že chce být manželským synem, a žádal prosebným listem u krále a u regenta, aby byly vymazány registrace legitimačního patentu, který získal jeho otec. Vysmáli se mu. Byl to dobrák bez rozumu, způsobilý jedině k nějakému odvážnému kousku. Měl jen dvě dcery. Nevím, co se s tím vším stalo od konce aféry, kvůli níž o něm mluvím.

Téhož dne přišli zástupci parlamentu do Palais-Royal žádat o propuštění prezidenta Blamonta. Regent jim odpověděl, že dal zadržet španělského velvyslance kvůli spiknutí, že ho posílá zpět do Madridu a že žádá u španělského krále zadostiučinění, že chce mít jasno o těch, kdo do něho byli zapleteni, a že na to, oč žádají, prozatím nemůže odpovědět. Chvíle tohoto poselstva byla shledána špatně zvolenou.

D'Aydie, vdovec po Rionově sestře a téhož jména jako on, který bydlel v Lucemburském paláci, zmizel. Jistý abbé Brigault, z velmi nízkých vrstev, který byl na útěku, byl chycen v Nemours a odvezen do Bastily. Magny, uvaděč velvyslanců, se rovněž dal na útěk. Jeho úřad byl dán k prodeji Foucaultovi, jeho otci, státnímu radovi a předsedovi rady Madame. Jinde jsme viděli, že tento Magny byl jen ubohý blázen. Tito tři muži nebyli s to nějakou stranu příliš posílit. Až na urozenost d'Aydieho nebylo k pochopení, k čemu by je nějaká strana mohla potřebovat.

V úterý 13. prosince, v den, kdy všichni cizí diplomaté chodili do Palais-Royal, a který byl prvním úterkem po Cellamarově zadržení, tam přišli všichni, velvyslanci i ostatní. Žádný si nestěžoval na to, co se stalo; všem dali opis obou dopisů, které byly přečteny v radě. Odpoledne posadili španělského velvyslance do kočáru s du Liboisem, jedním kapitánem jízdy a jedním kapitánem dragounů, vybranými k tomu, aby ho dovezli do Blois a zůstali tam u něho, dokud nepřijde zpráva o příjezdu vévody ze Saint-Aignan do Francie. O několik dní později byli do Bastily odvezeni Sandraski, brigádní generál jízdy a plukovník husarů, Seret, další plukovník husarů, a několik dalších nižších důstojníků.

Kapitola pátá

Biskupové a kardinálové se přou o polštáře v královské kapli při svěcení Massillona, biskupa z Clermontu, které se tam konalo před králem; král mu dal třicet tisíc livrů mimořádné odměny, než dostane opatství. — Parlament odmítá registrovat Královskou banku. — Regent se bez něho obejde, pohrdne jím, banku vyhlásí a zřídí. — Menille v Bastile. — Cellamare zcela zbytečně píše cizím ministrům sídlícím v Paříži. — Tajná rada v Palais-Royal, která se potom omezí na pana Vévodu a na mne; regent nám svěřuje, že vévoda a vévodkyně du Maine jsou ve spiknutí zapleteni nejhlouběji, a radí se s námi, co má udělat. — Všichni tři docházíme k závěru, že je třeba je zatknout a odvézt pana du Maine do Doullens a paní du Maine na zámek v Dijonu, pod dobrou stráží a v přísném vězení. — Pan Vévoda trochu namítá proti Dijonu, ale ustoupí. — Pan a paní du Maine a jejich důvěrníci mají dost času uklidit své papíry do bezpečí a využijí toho. — Proradnost abbé Duboise. — Tajná rada mezi vévodou z Orléans, panem Vévodou, abbé Duboisem, Le Blancem a mnou, kde je vše rozhodnuto na druhý den. — Vévoda du Maine zatčen ve Sceaux La Billarderiem, poručíkem tělesné gardy, a odvezen do citadely v Doullens. — Vévodkyně du Maine zatčena vévodou z Ancenis, kapitánem tělesné gardy, a odvezena na zámek v Dijonu. — Děti vévody du Maine vypovězeny. — Kardinál z Polignaku vypovězen do Anchin. — Je k němu přidělen jeden z řádných šlechticů krále. — Davisard a další lidé oddaní vévodovi a vévodkyni du Maine nebo v jejich službách dáni do Bastily. — Výtečné a přímé počínání hraběte z Toulouse. — Vévoda ze Saint-Aignan se obratně vymaní ze Španělska, kde ho chtěli zadržet. — Smrt hraběte ze Solre, který po celý život nevznášel žádné nároky. — Jeho syn a snacha si vymýšlejí nároky zcela nové a marné. — Smrt Nointela, státního rady, a starého Heudicourta. — Belle-Île; jeho rodina; jeho ostrov. — Povaha Belle-Île. — Povaha rytíře z Belle-Île. — Svornost obou bratrů Belle-Île; jejich domácí život; jejich přátelství se mnou. — Starší z nich začíná stoupat a uzavírá s králem směnu Belle-Île. — Proč jsem se o obou bratrech Belle-Île rozepsal.

Dvě příhody, k nimž došlo v pátek 16. prosince, zaslouží, aby byly zaznamenány, a vyprávění o spiknutí nepřeruší na dlouho. První byla církevní: otec Massillon z Oratoře, výtečný kazatel, obdržel buly ke clermontskému biskupství, k němuž ho král jmenoval. U dvora se velmi zalíbil kázáními přiměřenými králově věku a postavení, která předtím kázal v kapli. Král byl zvědav na jeho svěcení. Bylo rozhodnuto, že se pro jeho pohodlí vykoná v kapli. Biskupové, kteří vždy velmi bedlivě dbají, aby si něco přisvojili, využili okolností a prohlásili, že ani jeden z nich se svěcení nezúčastní, budou-li při něm kardinálové. V králově kapli nebylo příkladu svěcení, a jinde jen velmi málo, jemuž by byl přítomen král nebo královna;

a když k tomu došlo, bylo to na tribunách. Potíž biskupů spočívala v tom, že se v kapli neodvažovali činit si nárok na polštáře,[1] a když je sami neměli, nechtěli je vidět u kardinálů. Ta potíž však byla směšná. Biskupové bývají ustavičně na mši krále i královny a na všech obřadech a bohoslužbách, které se v kapli konají za přítomnosti Jejich Veličenstev. Nikdy tam polštář neměli ani si naň nečinili nárok a vždy tam viděli polštáře u kardinálů, nemluvě o vévodech a vévodkyních. Jaký je tedy rozdíl mezi svěcením v kapli a prostou královou mší nebo jiným obřadem? Ten, že cítili svou sílu, regentovu slabost a nynější postavení kardinálů a že si ze své směšné potíže chtěli vyrobit právní titul.

Kardinál z Noailles byl ochromen odvoláním, které právě zveřejnil,[2] a velký almužník mu upíral právo dát si v kapli nosit před sebou kříž; nemohl tedy ani pomyslet, že by tam šel. Polignac byl ještě méně s to se tam ukázat a přít se, jak se hned uvidí; Rohan a Bissy se právě dvořili biskupům, aby je přiměli ke všem zuřivým krokům, které se jim hodily v čerstvé situaci po vyhlášení odvolání kardinála z Noailles a současně i několika biskupů, sborů atd. Bissy, který byl uprostřed davu, jejž se snažil podněcovat, a který doufal v úspěch v Římě jen skrze úspěch, jehož by zde dosáhl prostřednictvím francouzských biskupů, byl – k štěstí pro jejich nárok – jediným z kardinálů, který se mohl svěcení zúčastnit.

Obětoval jim to tím ochotněji, že tato povolnost, totiž že se nezúčastní, nijak neporušovala držbu kardinálů a nedávala biskupům žádný titul; biskupové, spokojeni, že v kapli neuvidí polštáře, protože král měl, aby lépe viděl, být na své tribuně, která snadno pojme celou jeho družinu, nemohli mít za zlé, že tam nahoře budou polštáře, které nebylo zdola vidět, a tudíž ani to, že kardinál tam bude mít svůj vedle krále, stejně jako velký komoří, první šlechtic komory, králův vychovatel a jeho kapitán tělesné gardy, samí vévodové atd.; pokud jde o kardinála z Gesvres,[3] byl to hypochondr, celý život zaujatý svým zdravím, s duchem, se vzděláním a se zuřivou touhou stát se kardinálem, která ho zaměstnávala po celý život; jakmile dosáhl purpuru, téměř ihned se uzavřel do ústraní a už se ničeho neúčastnil. Předbíhám však jeho povýšení, k němuž došlo až v následujícím roce. Otec Massillon byl tedy vysvěcen v kapli panem z Fréjus, učitelem krále, za asistence biskupa z Nantes, prvního almužníka vévody z Orléans, a biskupa z Vannes. Král byl na své tribuně se svou družinou, mezi níž byl kardinál z Rohanu; dole dvanáct

---

1. **Vysvětlivka:** Polštáře k poklekání v kapli byly čestnou výsadou, kterou při bohoslužbách v přítomnosti krále měly jen některé hodnosti – kardinálové, vévodové a vévodkyně; kdo směl mít polštář, dával tím najevo své postavení.

2. **Vysvětlivka:** Kardinál z Noailles, pařížský arcibiskup, se proti papežské bule *Unigenitus* (1713), odsuzující jansenistické nauky, odvolal k budoucímu všeobecnému koncilu; své odvolání zveřejnil roku 1718 a připojila se k němu řada biskupů, kapitul a teologických fakult.

3. **Vysvětlivka:** Léon Potier de Gesvres (1656–1744), arcibiskup z Bourges, jmenovaný kardinálem roku 1719.

nebo patnáct biskupů a žádní kardinálové; obřad se konal 21. prosince. Nový biskup dostal odměnu deset tisíc tolarů, než mu bude dáno nějaké opatství.

Druhá příhoda byla jiného druhu. Jakkoli byl parlament posledním *lit de justice* zdrcen, byl ještě víc podrážděn a začínal se vzpamatovávat. Hluk kolem zatčení španělského velvyslance a ruch uvěznění, která tak brzy následovala, mu dodaly odvahy vzepřít se registraci Královské banky, tím spíše, že ji veřejnost přijala velmi špatně. První prezident tedy šel regentovi podat zprávu o potížích, které jeho sbor proti této registraci vznáší. Vévoda z Orléans pohrdl jedním i druhým, za několik dní dal Královskou banku vyhlásit, velmi dobře ji zřídil a ukázal parlamentu, že se bez jeho registrace umí obejít.

V sobotu 17. šel strážce pečetí do Bastily; dokonce tam obědval a zdržel se dlouho. Večer tam byl odveden Menille. Byl to zvláštní přítel abbé Brigaulta a dlouho býval stolníkem zesnulého krále. Duchem ani společností nepřevyšoval svůj úřad. Nad takovými spiklenci se krčilo rameny. Cellamare před odjezdem napsal velvyslancům a jiným cizím ministrům, aby je získal pro svou věc v souvislosti se svým zadržením. Jeho dopisy jim byly doručeny; ani jeden z nich se tím nedal pohnout ani v důsledku toho neučinil sebemenší krok, ba ani ten podpalovač Bentivoglio, příliš zaměstnaný kladením min pod nohy kardinála z Noailles a všech, kdo se současně s ním právě odvolali.

V neděli 25. prosince, na Boží hod vánoční, mi vévoda z Orléans vzkázal, abych se odpoledne kolem čtvrté dostavil k němu. Byli tam pan Vévoda, vévoda d'Antin, strážce pečetí, Torcy a abbé Dubois. Probíralo se tam několik věcí: ohledně Cellamara a jeho cesty; opatření, jak předejít stížnostem cizích ministrů, kteří k nim neměli nejmenší chuť; způsob, jak žádat po španělském králi spravedlnost, v niž se nedoufalo; a konečně způsob, jak obejít registraci parlamentem a bez ní bezpečně zřídit Královskou banku. To vše se projednávalo s takovým klidem a volností ducha ze strany regenta, že mě ani nenapadlo, že by mohlo jít o něco jiného. Tato malá rada trvala dosti dlouho. Když skončila, každý odešel. Když jsem se jako ostatní chystal k odchodu, vévoda z Orléans mě zavolal; ostatní mezitím vyšli a já zůstal sám s vévodou z Orléans a panem Vévodou. Znovu jsme se posadili. Bylo to v malém zimním kabinetu na konci malé galerie. Po chvíli mlčení mi řekl, abych se podíval, zda v té malé galerii nikdo nezůstal a zda jsou zavřeny dveře na jejím konci, kudy se do ní vcházelo z bytu, kde spal. Šel jsem se podívat; zavřeny byly a v galerii nikdo nebyl.

Když se to zjistilo, vévoda z Orléans nám řekl, že nás nepřekvapí, dozvíme-li se, že pan a paní du Maine jsou v aféře španělského velvyslance namočeni až po uši, že má písemné důkazy a že v jejich plánu nešlo o nic menšího, než co jsem o něm vyložil výše. Dodal, že strážci pečetí, abbé Duboisovi a Le Blancovi, kteří jediní to věděli, přísně zakázal dát sebeméně najevo, že to vědí; nám oběma doporučil stejné mlčení a stejnou opatrnost a dodal, že se chtěl, dříve než se k něčemu rozhodne, poradit

jen s panem Vévodou a se mnou, jak má postupovat. V duchu jsem si pomyslel, že když ti tři ostatní muži věc znají, jistě o ní s nimi už rozmlouval a snad se už s abbé Duboisem rozhodl; že chtěl panu Vévodovi zalichotit důvěrou a učinit ho spoluúčastníkem všeho, co v té věci podnikne; a co se mne týče, že se mnou chtěl skutečně probrat, co je třeba udělat, aby se nespoléhal jen na ty tři, a také proto, že byl vždy zvyklý, jak se tu vždy ukázalo, sdělovat mi nejdůležitější tajné věci, které vyžadovaly okamžité rozhodnutí a které ho nejvíc tížily. Pan Vévoda šel ihned přímo k věci a řekl, že je třeba je oba zatknout a umístit tam, odkud by se nebylo čeho obávat. Podpořil jsem tento názor a poukázal na nebezpečné následky toho, kdyby se neprovedl neprodleně: jednak aby se celé spiknutí ohromilo a uvedlo ve zmatek tím, že se mu vezmou jeho hlavy, jako byli tihle dva a Cellamare, už zatčený a odvezený; jednak aby se předešlo ukvapeným a zoufalým úderům, jichž bylo třeba se obávat od lidí s tak mocnou oporou, kteří se viděli odhaleni a kteří, ať byla jejich opatření v jakémkoli stavu, cítili, že se každým dnem budou zatýkat další lidé a odhalovat další věci, a že tudíž nemají ani chvíli nazbyt, aby provedli vše, co bylo v jejich možnostech, a pokusili se i o nemožné, které se někdy podaří a do něhož je třeba se vždy pustit v zoufalých případech, jako byl ten, v němž se ocitli.

Vévoda z Orléans uznal, že by to opravdu bylo nejlepší řešení, ale zdůraznil postavení paní du Maine – myslím, že ani ne tak doopravdy, jako spíš proto, aby přiměl k řeči syna jejího bratra. Tato pochybnost měla velmi dobrý účinek díky nenávisti, kterou pan Vévoda osobně choval ke své tetě a jejímu muži a kterou si, nutno přiznat, oba hojně zasloužili, a také díky povaze aféry, která směřovala k převratu ve státě a ke zvrácení zřeknutí, jež jeho větev, až na ni dojde řada, osvobozovala od přednosti větve španělské. Pan Vévoda na vznesenou námitku odpověděl, že vznést ji by příslušelo spíše jemu, ale že zdaleka nemá za to, že by měla čemukoli bránit; naopak je to další důvod, aby se s provedením pospíšilo; že by to nebylo poprvé ani snad podvacáté, co by byli zatčeni princové krve; že čím jsou vznešenější a čím víc jsou se státem svým narozením přirozeně spjati, tím víc jsou vinni, když toho zneužijí k jeho rozvracení; a že podle jeho mínění není nic naléhavějšího, než ohromit jejich spoluviníky ranou tak hlučnou a náhle je zbavit všech strojů, jimiž dovedly hýbat vztek a důvtip toho muže i jeho ženy. Velmi jsem chválil přímost, oddanost a velký rozum názoru pana Vévody; rozvedl jsem jej; zdůraznil jsem odvahu a pevnost, kterou musí regent prokázat v tak kritické chvíli, kdy se mířilo tak osobně proti němu, a nutnost tím zastrašit celou tu zhoubnou kliku, vzít jim jejich velkou oporu jménem, intrikou i prostředky a učinit je tou velkou ranou takřka sirotky, bez hlav, bez střediska, kde by se mohli sejít, a bez podřízenosti, dříve než by měli čas pomýšlet na nápravu, kdyby je to neštěstí potkalo, jak se toho odteď museli ustavičně obávat. Vévoda z Orléans pohlédl na pana Vévodu, který se znovu ujal slova a znovu trval na svém i mém názoru. Regent se pak vzdal, a nestálo ho to žádné přemáhání.

Po několika slovech o tomto rozhodnutí se jednalo o tom, kam je umístit. Bastila a Vincennes se nezdály vhodné; bylo třeba vyhnout se tak blízkému pokušení pro přívržence, které měli v Paříži, pro nálady parlamentu a pro pletichy, které by v něm prováděl první prezident. Probíraly se pevnosti, neboť bylo současně rozhodnuto je zatknout i od sebe oddělit; nejprve šlo o místo pro vévodu du Maine. Mezi probíranými místy zmínil vévoda z Orléans Doullens. Chytil jsem se toho jména a uvedl jsem, že guvernéry tam jsou Charost a jeho syn, že jsou guvernéry i v Calais, pevnosti od Doullens nepříliš vzdálené, a že mají jediné generální místodržitelství Pikardie; že jsou to muži z věrného rodu a osobně takové poctivosti, ctnosti a oddanosti státu, že se za ně nebojím ručit, a Charost že je odjakživa můj zvláštní přítel. Na základě toho bylo ujednáno poslat vévodu du Maine do Doullens a držet ho tam pod zámkem a velmi přísně střeženého.

Potom se přešlo k místu pro paní du Maine. Poukázal jsem na to, že vybrat je je mnohem choulostivější vzhledem k postavení, pohlaví a povaze té, o niž šlo, schopné podniknout cokoli, aby se zachránila, a bez bázně běsnit, jednak pro svou odvahu a přirozenou prudkost, jednak proto, že se pro své pohlaví a narození nemusí za sebe ničeho bát; kdežto její muž, tak nebezpečný skrytě a tak opovrženíhodný otevřeně, upadne do naprosté sklíčenosti a ve vězení se ani nehne, kde se bude třást na celém těle v ustavičném strachu z popraviště. Po probrání různých míst se vévoda z Orléans pousmál, pohlédl na pana Vévodu a řekl mu, že mu přece musí pomoci, že musí ze své strany přiložit ruku k dílu, že je to věc státu a skoro neméně jeho než jeho, regenta, a hned mu navrhl dijonský hrad. Pan Vévoda shledal ten návrh podivným; uznal, že paní du Maine je třeba umístit na nanejvýš bezpečné místo, ale že stát se žalářníkem své tety, to přijmout nelze. Řekl to však také s úsměvem a svým chováním dal regentovi podnět, aby naléhal. Pan Vévoda se bránil, já neříkal ani slovo a díval jsem se, co mi oči stačily. Nakonec se mě pan Vévoda zeptal, zda nemá pravdu. Také jsem se usmál a odpověděl, že nemohu popřít, že pravdu má, a ještě méně, že ji vévoda z Orléans nemá větší a lepší. Během té malé při jsem hodně přemýšlel a vážil a shledal jsem pro vévodu z Orléans velkou výhodu v tom, učinit pana Vévodu svým společníkem[4] v uvěznění paní du Maine, a tudíž i vévody du Maine, a umístit ji na místo bezpečnější a beznadějnější co do útěku a pomoci než kterékoli jiné, uprostřed guvernementu pana Vévody a v pevnosti na něm zcela závislé; nebudu tajit ani trochu své přirozenosti, totiž že mi ta pikantní věc připadala zábavná: po všech těch výpadech v procesu, jak o dědictví po panu Princi, tak o hodnost prince krve a o způsobilost k nástupnictví na trůn, vidět tu ženu, která se tolik odvažovala tvrdit, že rozvrátí stát a všude založí požár, aby si udržela ty tak podivně nabyté výhody, vidět ji, pravím, běsnit mezi čtyřmi

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Staré slovo, které Saint-Simon několikrát užívá ve smyslu společník.

zdmi v obvodu moci pana Vévody.[5] Dlouho váhal nad vším, co jsme mu vévoda z Orléans a já mohli říci, a na tom měla po všem, co se mezi nimi odehrálo, větší podíl slušnost než skutečný odpor. Nakonec se tedy nechal přemoci a svolil k přísnému uvěznění své drahé tety v dijonském vězení; když bylo tohle všechno rozhodnuto, rozešli jsme se, abychom to brzy provedli.

Následující pondělí a úterý, 26. a 27. prosince, uplynuly přijímáním opatření a vydáváním nutných rozkazů s veškerým možným utajením; ale pan a paní du Maine, kteří viděli, jak byl španělský velvyslanec odvezen do Blois, jak byly zabaveny jeho zásilky, prohlédnuty jeho papíry a zatčeno mnoho lidí, nebyli bez obav, že budou zatčeni i oni, a měli dost času dát svým papírům takový pořádek, jaký uznali za vhodný. Po tomto opatření se jejich strach zmenšil, ať se stane cokoli. Abbé o nich věděl, když dostal papíry z Blois, už tolik, kolik předstíral, že se dozvěděl teprve později jejich prozkoumáním; a kdyby jednal poctivě, nebyl by otálel s jejich předložením regentovi ani se zatčením pana a paní du Maine nejpozději v téže chvíli jako španělského velvyslance a touto rychlostí by předešel jejich pohotovosti a zmocnil se jejich důležitých papírů; jenže sloužit tak dobře státu i svému pánovi nebylo v jeho osobním zájmu a ten ničema nikdy nemyslel na nic jiného než na sebe.

Ve středu 28. prosince jsem byl vévodou z Orléans povolán na odpoledne do Palais-Royal spolu s panem Vévodou, abbé Duboisem a Le Blancem, do malého zimního kabinetu. Šlo o přijetí posledních opatření a shrnutí všech, která už byla přijata. Zatímco jsme se radili, přijel vévoda du Maine ze Sceaux navštívit vévodkyni z Orléans do Palais-Royal a po hodinovém rozhovoru s ní se vrátil do Sceaux. Paní du Maine zůstávala už několik dní v Paříži, v dosti skromném domě v ulici Saint-Honoré, který si pronajali. Bylo to v samém středu Paříže. Byla tam na číhané a sloužila svým lidem jako zprostředkovatelna zpráv, čemuž se její bázlivý choť neodvážil vydat. Porada u vévody z Orléans byla dosti dlouhá. Vše bylo pro provedení následujícího dne pečlivě odměřeno a s konečnou platností upraveno. Byly předvídány všechny možné případy a rozkazy dohodnuty až po maličkosti, a přece se stalo, že rozkazy dané pluku gardy a oběma kompaniím mušketýrů, které se ostatně ze svých ubikací a kasáren ani nehnuly, k večeru přece jen prosákly a daly těm, kdo se o nich dozvěděli, usoudit, že se chystá něco významného. Když jsem vycházel z kabinetu, dohodl jsem se s Le Blancem, že jakmile bude úder proveden, pošle prostě lokaje, aby se přeptal, jak se mám.

Druhý den kolem desáté dopoledne, když byli kolem Sceaux tiše a nenápadně rozestaveni příslušníci tělesné gardy, odjel tam La Billarderie, poručík tělesné gardy, a zatkl vévodu du Maine, právě když vycházel ze mše ve své kapli; velmi uctivě ho požádal, aby se nevracel do svých pokojů a nastoupil rovnou do kočáru, v němž

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** V místě podřízeném pravomoci pana Vévody.

La Billarderie přijel. Pan du Maine, který dobře zařídil, aby se nic nenašlo u něho ani u nikoho z jeho lidí, a který byl ve Sceaux sám se svým služebnictvem, nekladl sebemenší odpor. Odpověděl, že takovou poklonu očekával už několik dní, a okamžitě do kočáru nastoupil. La Billarderie se posadil vedle něho a na přední sedadlo exempt tělesné gardy a Favancourt, brigadýr první kompanie mušketýrů, určený k tomu, aby ho střežil ve vězení.

Zámek Sceaux, sídlo vévody a vévodkyně du Maine. Perelle, lept, 2. polovina 17. století. Rijksmuseum, Amsterdam.

Protože se oba před vévodou du Maine ukázali teprve ve chvíli, kdy se nastupovalo do kočáru, vévoda du Maine se zdál překvapen a pohnut, když spatřil Favancourta. Exempt gardy by ho nepřekvapil; ale pohled na toho druhého ho zdrtil. Zeptal se La Billarderieho, co to má znamenat, a ten mu pak nemohl zatajit, že Favancourt má rozkaz ho doprovázet a zůstat s ním v místě, kam jedou. Favancourt využil té chvíle, aby se, jak dovedl, poklonil, a vévoda du Maine mu skoro nic neodpověděl, ale zdvořile a bázlivě. Za těchto řečí dojeli na konec aleje ve Sceaux, kde se objevili příslušníci tělesné gardy. Při tom pohledu vévoda du Maine změnil barvu.

Mlčení v kočáře bylo přerušováno jen málo. Tu a tam pan du Maine říkal, že je zcela nevinen v podezřeních, která proti němu jsou, že je velmi oddán králi a neméně vévodovi z Orléans, který to nebude moci neuznat, a že je velké neštěstí, že Jeho Královská Výsost dává víru jeho nepřátelům, aniž ovšem kohokoli jmenoval; to vše přerývaně, mezi spoustou vzdechů, chvílemi se znamením kříže a tichým mumláním jako při modlitbě, a s hlubokými úklonami u každého kostela či kříže, kolem nichž projížděli. V kočáře s nimi jedl dosti málo, večer jedl sám, na noclehu

se přijala spousta opatření. Že jede do Doullens, se dozvěděl až druhý den. Nedal na sobě nic znát. Všechny tyto okolnosti, i okolnosti jeho věznění, jsem se dozvěděl, když z vězení vyšel, právě od Favancourta, kterého jsem dobře znal, protože to byl on, kdo mě učil exercírovat; byl podbrigadýrem brigády Crenay v první kompanii mušketýrů v době, kdy jsem byl v téže brigádě, a od té doby se mi vždy dvořil. Pan du Maine měl u sebe dva sluhy a byl téměř stále pod přímým dohledem.

Ve stejnou chvíli, kdy byl zatčen, šel Ancenis, který právě dostal nástupnictví v úřadě kapitána tělesné gardy po svém otci, vévodovi z Charostu, zatknout vévodkyni du Maine do jejího domu v ulici Saint-Honoré. Poručík a exempt tělesné gardy, kteří přišli pěšky, a oddíl tělesné gardy se objevili současně a obsadili dům i vchody. Poklona vévody z Ancenis byla přijata trpce. Paní du Maine si chtěla vzít kazety. Ancenis se tomu postavil. Žádala aspoň své šperky: velmi hlasitá výměna slov z jedné strany, velmi skromná z druhé; ale musela ustoupit. Rozhořčovala se nad násilím spáchaným na osobě jejího postavení, aniž by panu z Ancenis řekla něco příliš nevlídného a aniž by kohokoli jmenovala. Odjezd odkládala, jak jen mohla, navzdory Ancenisovu naléhání; ten jí nakonec podal ruku a zdvořile, ale pevně jí řekl, že je třeba jet. Před dveřmi našla dva najaté kočáry, oba šestispřežení, jejichž pohled ji velmi pohoršil. Přesto do nich musela nastoupit. Ancenis se posadil vedle ní, poručík a exempt gardy na přední sedadlo; ve druhém kočáře dvě komorné, které si vybrala, s jejími šaty, jež byly prohledány. Jelo se po valech, vyhýbalo se velkým ulicím: nikdo se ani nepohnul, nad čímž nemohla nedat najevo své překvapení a svou zlost; neuronila ani slzu a přerývaně spílala násilí, které se jí děje, jen tak obecně. Často si stěžovala na nepohodlí a nedůstojnost vozu a co chvíli se ptala, kam ji vezou. Řekli jí jen, že bude nocovat v Essonnes, a nic víc. Její tři strážci zachovávali hluboké mlčení. Na noclehu byla přijata všechna nutná opatření. Když druhý den odjížděla, vévoda z Ancenis se s ní rozloučil a nechal ji poručíkovi a exemptovi tělesné gardy, aby ji s příslušníky tělesné gardy doprovodili. Zeptala se ho, kam ji vezou; odpověděl prostě: „Do Fontainebleau," a vrátil se podat zprávu regentovi. Neklid paní du Maine rostl, čím víc se vzdalovala od Paříže; a když se ocitla v Burgundsku a dozvěděla se konečně, že ji vezou do Dijonu, velmi spílala.

Ještě horší to bylo, když musela vstoupit do hradu a viděla se tam vězněm pod klíčem pana Vévody. Zuřivost ji dusila. Strašně spílala svému synovci a hrůze té volby místa. Po těchto prvních výbuších se však vzpamatovala a pochopila, že není na místě ani v situaci, aby tolik zuřila. Její krajní vztek se uzavřel do jejího nitra; předstírala už jen lhostejnost ke všemu a pohrdavou bezstarostnost. Královský náměstek hradu, zcela oddaný panu Vévodovi, ji držel velmi zkrátka a velmi pozorně hlídal ji i její dvě komorné. Princ z Dombes a hrabě z Eu byli současně vypovězeni do Eu, kde u nich byl stále jeden řádný šlechtic krále, a slečna du Maine byla poslána do Maubuissonu.

Její dobrý přítel kardinál z Polignaku, o němž se věřilo, že je s ní ve všem zajedno, dostal téhož rána rozkaz, aby okamžitě odjel do svého opatství Anchin v doprovodu

jednoho z řádných šlechticů krále, který u něho zůstal po celou dobu, co byl ve Flandrech; kardinál odjel ještě ke konci téhož dopoledne. V tutéž chvíli byli do Bastily odvedeni také Davisard, generální advokát toulouského parlamentu, který se proslavil svými spisy pro vévodu du Maine proti princům krve; dva slavní pařížští advokáti, z nichž jeden se jmenoval Bargetton a kteří na nich s ním horlivě pracovali; jakási slečna z Montaubanu, přidružená k paní du Maine jako dvorní slečna; a jedna přední komorná, oblíbenkyně a důvěrnice, pokládaná za duchaplnou ženu,[6] spolu s několika dalšími služebníky pana a paní du Maine. Bylo rozhodnuto poslat slečnu du Maine do opatství Maubuisson a její dva bratry do Eu s řádným šlechticem krále u nich.

Le Blanc dodržel slovo. Byl jsem doma za zavřenými dveřmi, znepokojený, jak provedení dopadne, a neodvažoval jsem se otevřít ústa; procházel jsem se po svém kabinetu a každou chvíli se díval na hodiny, když od něho přišel lokaj, aby se prostě přeptal, jak se mám. Velmi se mi ulevilo, ačkoli jsem nevěděl, jak se všechno odehrálo. Kočár jsem měl zapřažený. Jen jsem do něho nasedl a jel k vévodovi z Orléans. I jeho jsem zastihl samotného, procházel se po své galerii. Bylo skoro jedenáct; Le Blanc a abbé Dubois od něho právě odcházeli. Shledal jsem, že je velmi v rozpacích ze setkání s vévodkyní z Orléans, a já byl rád, že už jsem s ní nebyl v takových stycích, aby mi ten úkol mohl přenechat. Povzbudil jsem ho, jak jsem dovedl, a po půlhodině jsem odešel, když byl ohlášen hrabě z Toulouse.

Později jsem se od vévody z Orléans dozvěděl, že s ním hrabě mluvil výborně: ujistil ho, že o té aféře neví ani slovo a že ho Jeho Královská Výsost nikdy nenajde zapleteného do ničeho, co by bylo proti její službě nebo proti klidu státu; že nemůže být lhostejný k neštěstí pana a paní du Maine; že si ovšem nemůže namlouvat, že by je Jeho Královská Výsost nepovažovala za velmi vinné, když s nimi zašla až k takové krajnosti; že on sám se neodvažuje žádat vysvětlení; že se sice obává nějaké neopatrnosti pana du Maine, ale že se nikdy neodhodlá uvěřit, že je jeho bratr vinen, dokud neuvidí důkazy; že mezitím zachová přísné mlčení a neučiní žádný krok bez souhlasu Jeho Královské Výsosti. Regent byl s touto řečí člověka, na jehož pravdomluvnost a poctivost se dalo s jistotou spolehnout, nanejvýš spokojen. Řekl mu vše, co pokládal za nejzdvořilejší, obecně i co se týkalo jeho osoby, aniž se o aféře v čemkoli rozhovořil, projevil mu mnoho přátelství a rozešli se spolu ve velmi dobrém. Chování hraběte z Toulouse přesně odpovídalo jeho slovům. Madame byla v Paříži, a tak s ní vévoda z Orléans mluvil sám. Pokud jde o vévodkyni z Orléans, lze podle stavu, v jakém byla při pádu svého bratra na posledním *lit de justice*, posoudit, do jakého stavu ji uvedla tato zpráva.

---

6. **Vysvětlivka:** Šlo o Marguerite-Jeanne Cordier de Launay (1684–1750), komornou vévodkyně du Maine, později baronku de Staal, autorku proslulých pamětí; v Bastile zůstala do roku 1720.

Vévoda ze Saint-Aignan byl, jak si lze představit, v Madridu ve velmi nepříjemném postavení kvůli vztahům mezi oběma dvory a kvůli nenávisti, kterou si Alberoni vzal za zásadu udržovat ve Španělsku proti vévodovi z Orléans: zlehčovat všechny jeho činy, jeho vládu, jeho osobní chování, jeho nejnevinnější skutky a otravovat i ty jeho kroky, které byly pro Španělsko nejpříznivější a nejvíc směřovaly k tomu, aby se s ním sblížil. Tento první ministr už dávno nezachovával vůči vévodovi ze Saint-Aignan žádné ohledy, až to pohoršovalo celý madridský dvůr, i ty, kdo nebyli Francii nijak nakloněni. Francouzský velvyslanec se udržoval jen moudrostí svého chování a byl rád rozkazům, které ho odvolávaly. Požádal tedy o rozlučkovou audienci a mezitím se rozloučil se všemi svými přáteli a s celým dvorem. Alberoni, který každou chvíli očekával od Cellamara rozhodující zprávy o spiknutí, si chtěl podržet moc nad osobou francouzského velvyslance, aby pro případ nehody chránil osobu španělského velvyslance před tím, co by ji mohlo potkat. Odkládal tedy rozlučkovou audienci pod různými záminkami. Nakonec Saint-Aignan, pobízený opakovanými rozkazy, tím důraznějšími, že se začínalo tušit, že by brzy mohlo dojít k rozruchu kolem Cellamara, promluvil s kardinálem rázně a prohlásil, že nebudou-li mu chtít rozlučkovou audienci udělit, dokáže se bez ní obejít. Kardinál mu na to v hněvu s výhrůžkou odpověděl, že mu v tom dokáže zabránit. Saint-Aignan byl rozvážný a ovládl se; ale když viděl, jakému člověku je vydán, a když správně usoudil, co se skrývá za tím, že ho chtějí zdržet v Madridu, učinil svá opatření tak dobře a tak tajně, že ještě téže noci odjel s nejnutnější výpravou, ujel kus cesty a dostal se k úpatí Pyrenejí dřív, než ho mohli dostihnout a zadržet, neboť dobře tušil, že Alberoni, člověk bez míry, nezapomene za ním poslat, aby ho zadrželi.

Saint-Aignan, takto šťastně v předstihu, nepokládal za vhodné vystavovat se nebezpečí déle, a to ještě s obtížemi, které by měl s vozy v těch horách. On a vévodkyně, jeho žena, s jednou komornou a třemi sluhy a se spolehlivým průvodcem, nasedli všichni na mezky, aby se dostali do Saint-Jean-Pied-de-Port, a cestou se zastavovali jen na chvíle nezbytné k jídlu. Své výpravě nařídil, aby jela v klidu do Pamplony, a do svého kočáru posadil chytrého komorníka a chytrou komornou s rozkazem, aby se vydávali za velvyslance a velvyslankyni, kdyby je přijeli zadržet, a aby hlasitě křičeli. To se skutečně stalo. Lidé, které za nimi Alberoni vyslal, dostihli výpravu velmi brzy. Domnělý velvyslanec a velvyslankyně sehráli svou roli velmi dobře a ti, kdo je zadrželi, nepochybovali, že mají svůj úlovek; poslali o tom zprávu do Madridu a dobře jej střežili v Pamploně, kam ho přiměli se vrátit.

Tento úskok zachránil pana a paní ze Saint-Aignan a umožnil jim dostat se do Saint-Jean-Pied-de-Port. Jakmile tam byli, poslali do Bayonne pro pomoc a vozy, dostali se tam v bezpečí a odpočinuli si tam od svých útrap. Vévoda ze Saint-Aignan o tom kurýrem zpravil vévodu z Orléans, dal guvernérovi Pamplony vzkázat, že dorazil do Bayonne, a požádat ho, aby mu poslal zpět jeho výpravu: tam se velmi styděli,

že se dali napálit. Výprava byla poslána zpět do Bayonne. Ale Alberoni, když se to dozvěděl, upadl do zuřivého vzteku a dal ten omyl tvrdě potrestat.

Zemřel hrabě ze Solre, generálporučík a guvernér Péronne, ve věku sedmdesáti sedmi let. Byl to tělem i duchem velmi malý člověk. Statečnost, poctivost, věrnost, urozenost a služba po celý život to vyvažovaly. Byl z rodu Croï a jeho žena z rodu Bournonville; maršálka z Noailles a ona byly dcerami dvou bratrů. Bývala často u dvora, stávala mezi urozenými dámami při králových večeřích a při toaletách paní Dauphine, bez jakýchkoli nároků, a stejně tak ani její muž, který byl přijat za rytíře řádu jako padesátý devátý při jmenování posledního prosince 1688 a od té doby bez potíží kráčel při všech řádových slavnostech mezi šlechtici. Dlouho poté se muž a žena rozešli ve zlém, a aby při rozchodu nevznikla scéna, využila hraběnka ze Solre příležitosti sňatku své dcery s princem z Robecque, který se přimkl ke Španělsku, kde získal grandezu a Zlaté rouno. Odvezla mu tam svou dceru, kterou velmi milovala a která se po příjezdu stala dámou paláce královny, a obě strávily zbytek života ve Španělsku, kde jsem je často vídal. Nejstarší syn hraběte ze Solre, polní maršál, po otcově smrti opustil službu, dal si říkat princ z Croï, už neopustil Flandry, kde měl mnoho statků, oženil se tam se slečnou z Milandonu, bohatou dědičkou, a doma si oba hráli na knížata. Tato dáma po ovdovění přijela se synem do Paříže, aby ho uvedla do služby, a snažila se oslnit kardinála Fleuryho svými nároky. Uspěla jen v tom, že dříve dostala pro syna svolení k pluku, a její nároky ji vyloučily ode dvora; zůstala v Paříži, stále princeznou, ale výhradně pro své sluhy, a její syn rovněž.

Zemřel také Nointel, státní rada. Byl synem Béchameila, vrchního správce domu zesnulého Monsieura, tchánem Louvillovým a švagrem zesnulého vévody z Brissacu, otce nynějšího, a Desmaretse, který byl generálním kontrolorem a ministrem. Tento státní rada byl dobrý člověk a velmi čestný muž.

Starý Heudicourt, který býval velkým vlčařem a byl manželem oné paní z Heudicourt, o níž tu byla několikrát řeč a kterou jsem nazýval zlým andělem paní z Maintenon, zemřel u sebe na venkově. Byl to starý zhýralec, hráč o vysoké sázky a hráč nečestný, jehož si nikdo nikdy ani v nejmenším nevážil. Jeho syn, o němž tu byla také řeč, nebyl o nic lepší, ale byl mnohem nebezpečnější svým vtipem, svými nápady a svou zlomyslností.

Několikrát tu při různých příležitostech byla zmínka o Belle-Île. Je čas začít představovat muže, který při plebejském původu, navíc ze všech stran stiženém nemilostí, dosáhl všeho tak podivnými zvraty štěstí, že lze doslova říci, že jeho život je román. Tito Fouquetové jsou Bretonci a otec i děd proslulého vrchního správce financí byli rady bretaňského parlamentu. Je známo, že jsou tam místa radů, kterým se říká *bretaňská* a jejichž držitelé dlouho byli a vždy mají být šlechtici jménem i erbem. Často mezi nimi bývali lidé význačného postavení z provincie. Jsou tam také místa, kterým se říká *anjouská*, obsazovaná vždy tak, jako se obsazují táž místa radů ve všech parlamentech. To dělá v Bretani velký rozdíl mezi místy a

jejich držiteli, ačkoli mezi nimi není žádný rozdíl v pořadí, ve službě ani ve funkcích. Nezkoumal jsem, zda místa těchto radů Fouquetů byla *bretaňská*, nebo *anjouská*. Štěstí, pád a neštěstí vrchního správce Fouqueta[7] jsou příliš známé, než abych se u nich tu zastavoval; je však třeba vysvětlit, jak získal Belle-Île a jak Belle-Île připadl jeho vnukovi, o němž tu jde.

Tento ostrov, šest mil dlouhý a dvě míle široký, oddělený šesti mílemi moře od pobřeží u Vannes, patřil opatství Sainte-Croix v Quimperu[8]. Karel IX. mu jej odňal a zmocnil se ho, jak to naši králové často činili, když takto odlučovali nebezpečná a podezřelá místa, jakým je tento ostrov vzhledem k Anglii, a v dobách nepokojů, občanských a náboženských válek, jako za Karla IX. Hrabě z Retz,[9] který byl ve velké přízni u krále a u Kateřiny Medicejské,[10] jeho matky, později maršál Francie a nakonec vévoda a pair, od nich Belle-Île získal zčásti darem, zčásti za úplatu a dal jej povýšit na markýzství. Poloha tohoto ostrova v následujících králích často vzbuzovala touhu jej získat a v různých dobách byly připravovány směny, i velmi pokročilé, které se však neuskutečnily. Fouquet, když se stal vrchním správcem financí, jej koupil od rodu Retz. Při jeho pádu byl Belle-Île přiřčen jeho ženě na úhradu jejích věnných nároků.

Otec vrchního správce se z rady bretaňského parlamentu stal dvorním referendářem a později státním radou. Jeho žena, matka vrchního správce, byla rozená Maupeou a její otec byl intendantem financí. Ctnost, odvaha a mimořádná zbožnost této dámy, matky chudých, jejíž jméno dosud žije, zůstaly neotřesitelné vůči štěstí i vůči neštěstí jejího syna, z nichž první trvalo osm let a druhé osmnáct. Zemřel ve svém vězení v Pignerolu v březnu 1680 ve věku šedesáti pěti let a jeho ctnostná matka, která měla také mnoho ducha, ho přežila o rok a bylo jí devadesát jedna let. Oženil se s bretaňskou dědičkou, která se jmenovala Fourché a s níž měl jen dceru, provdanou roku 1657 za hraběte z Charostu, který zemřel jako vévoda a pair atd.; s ním měla vévodu z Charostu, vychovatele nynějšího krále po pádu maršála z Villeroy.

---

7. **Vysvětlivka:** Nicolas Fouquet (1615–1680), vrchní správce financí od roku 1653. V září 1661 byl na králův rozkaz zatčen v Nantes d'Artagnanem a obviněn ze zpronevěry a z velezrady; po tříletém procesu jej soud roku 1664 odsoudil k vyhnanství, které Ludvík XIV. změnil v doživotní vězení. Od roku 1665 byl vězněn v pevnosti Pignerol v Piemontu, kde v březnu 1680 po dlouhé nemoci zemřel na mrtvici.

8. **Ediční poznámka:** Belle-Île patřil od roku 1029 benediktinskému opatství Sainte-Croix v Quimperlé.

9. **Vysvětlivka:** Albert de Gondi (1522–1602), florentského původu, oblíbenec Karla IX. a Kateřiny Medicejské, maršál Francie od roku 1573, vévoda z Retz a pair od roku 1581.

10. **Vysvětlivka:** Kateřina Medicejská (1519–1589), dcera Lorenza Medicejského, vévody z Urbina, manželka francouzského krále Jindřicha II. a matka posledních tří králů z rodu Valois – Františka II., Karla IX. a Jindřicha III. – a dále mj. Alžběty, manželky Filipa II. Španělského, a Markéty, první manželky Jindřicha IV.; za nezletilosti Karla IX. vládla jako regentka a po celou dobu náboženských válek měla na politiku rozhodující vliv. Zemřela 5. ledna 1589 na zámku v Blois na zánět pohrudnice.

Vrchní správce se podruhé oženil s jedinou dcerou Castilla, prezidenta komory žádostí paláce, a to jí byl Belle-Île přiřčen na úhradu jejích věnných nároků. Měl s ní Nicolase Fouqueta, který nějakou dobu sloužil pod jménem hrabě z Vaux a byl pro své zásluhy vážen, ale protože pro neštěstí svého otce nemohl postupovat, záhy službu opustil a zemřel roku 1705 bezdětný; jeho ženou byla dcera proslulé paní Guyonové,[11] a tato dcera zemřela mnohem později jako vévodkyně ze Sully, rovněž bez dětí. Byl to sňatek z lásky, dlouho tajný a nakonec ohlášený poté, co rytíř ze Sully, dříve chudý mladší syn, zdědil hodnost a statky svého bratra. Druhý syn vrchního správce, proslulý otec oratorián a velmi bohatý, odkázal všechen svůj majetek synovci, o němž tu jde. Třetí byl muž velmi duchaplný a vzdělaný, kterého neštěstí jeho rodiny vyloučila ze všech úřadů, neměl nic a byl celý život v nejvyšší míře nenápadný a nespolečenský. Láska, a ukojená dříve, než by bylo rozumné, mu vynesla velké spříznění. Markýz z Lévis, děd vévody z Lévis, neměl jinou možnost než dovolit mu vzít si svou dceru, vyhnat ji z domu a nechtít o nich už nikdy slyšet. Byli tedy odkázáni na to, aby sdíleli stůl a vyhnanství biskupa z Agde, bratra vrchního správce, a potom žili z toho, co měla jeho matka, která se usadila v sousedství Val-de-Grâce a která vychovala jeho dva syny, Belle-Île, o němž tu jde, a jeho bratra rytíře.

Svého času jsem mluvil o Belle-Îlově horlivosti ve službě, o jeho snaze líbit se, získávat si lidi a být užitečný generálům; o tom, jak dostal dragounský pluk, jak se vyznamenal v Lille a jak se stal generálním polním mistrem dragounů. Mluvil jsem také o jeho dvou sňatcích, prvním bezdětném, druhém s jednou Béthunovou, dcerou syna sestry polské královny, rozené d'Arquien,[12] a sestry maršála-vévody z Harcourtu. Belle-Île se tak stal bratrancem vévodů z Charostu a z Lévis, synovcem maršála-vévody z Harcourtu, bratrancem z druhého kolena kolínského a bavorského kurfiřta, synů dcery polské královny, rozené d'Arquien, a v témže stupni příbuzným anglického krále Jakuba a vévody z Bouillonu; byl také velmi blízce spřízněn s polským králem, otcem královny, skrze Jabłonowské, s vévodou Ossolińským, s princem z Talmontu a s mnoha z největších polských velmožů, a uměl z těchto zvláštních a tak blízkých spříznění vytěžit velký prospěch. Sestra jeho otce se provdala za jednoho Crussol-Montsaleze, z čehož jsou děti.

Smrt starého markýze z Lévis a čas, který přinese všechno, smířily jeho syna, markýze z Charlus, s jeho sestrou a s jejím mužem Belle-Île. Byla to žena, která nikdy neměla jinou náklonnost než tu, z níž vzešel její sňatek, a která žila se svým mužem

---

11. **Vysvětlivka:** Jeanne-Marie Guyonová (1648–1717), mystička kvietistického směru, jejíž učení vyvolalo spor mezi Bossuetem a Fénelonem; několik let byla vězněna ve Vincennes a v Bastile.

12. **Vysvětlivka:** Marie Casimire de La Grange d'Arquien (1641–1716), Francouzka, manželka polského krále Jana III. Sobieského; jejich dcera Tereza Kunhuta byla manželkou bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela a matkou kurfiřtů Karla Albrechta Bavorského a Klementa Augusta Kolínského.

jako anděl, celý život v chudobě a v nemilosti. Když se po mnoha letech vrátila do Paříže a usmířila se s rodinou, snažila se z toho vytěžit. Měla ducha i zbožnost. Neštěstí, v nichž žila, ji navykla na závislost, na nouzi a na to, nevybočovat ze stavu, do něhož ji uvedl její sňatek. Její povahou byla vlídnost a umění vetřít se do přízně. V rodině svého muže milovaná a velmi vážená, ve své vlastní jen trpěná, dokázala to tak, že si ji nakonec i tam zamilovali. Pochopila, jaký užitek může pro své děti očekávat od postavení, které měla u dvora paní z Lévis, dcera vévody z Chevreuse, jež se provdala za jejího synovce, syna jejího bratra, a stala se přitom dámou paláce. Po vážnosti, které se těšili pan a paní z Chevreuse a pan a paní z Beauvilliers, kteří byli jedno, nastoupila osobní vážnost paní z Lévis díky přátelství, které k ní pojali paní z Maintenon a král, a díky častým soukromým společnostem, jichž se s nimi až do královy smrti vždy účastnila; a osud ještě chtěl, aby byla potom důvěrnou přítelkyní kardinála Fleuryho, spolu s paní z Dangeau, svou přítelkyní a společnicí v úřadě dámy paláce i v ustavičné důvěrné blízkosti paní z Maintenon a krále. Paní z Lévis měla při nesmírném duchu a velké a pevné zbožnosti tu vadu, že se dovedla slepě zaujmout, a její zaujetí zacházelo vždy bez mezí. K tomu prudkost výbušná jako ledek. Pojala náklonnost a, upřímně řečeno, soucit ke své tetě z Belle-Île, a ta obratná žena, která se jí dvořila, uvedla do její přízně své děti. Brzy je paní z Lévis milovala i pro ně samé, okouzlily ji jejich zásluhy a nadání, a její zaujetí pak záhy nemělo mezí a nemělo je už nikdy až do její smrti. Proto si také velmi pečlivě pěstovali tak zásadní náklonnost manžela a zvláště manželky. Jejich štěstí chtělo, aby neméně okouzlili vévodu z Charostu a jeho syna. Moc těchto dvou však nebyla taková jako moc paní z Lévis.

Nyní je třeba přejít k povaze obou bratrů. Starší, vysoký, dobře urostlý, zdvořilý, uctivý, obratný v jednání, umějící se vetřít do přízně a tak čestný, jak jen to dovoluje ctižádost, je-li bezuzdná, a taková byla jeho, měl přesně ten druh ducha, jaký potřeboval, aby jí sloužil. Nechtěl ho ukazovat; projevoval ho jen proto, aby se líbil, nikdy aby uváděl do rozpaků, tím méně aby děsil; přirozený základ vlídnosti a ochoty, správná míra mezi nenuceností ve všech způsobech a zdrženlivostí, nekonečné umění, avšak vždy skryté v řečech i krocích, jemné a zřídka postřehnutelné vtírání se do přízně, ustavičná pozornost a opatrnost ve všech krocích i řečech, až po řeč, jakou se mluví se ženami, a lehké žertování mu otevřely nesčetné dveře. Nepohrdl ani branami pro kočáry, ani hranatými, ani kulatými dveřmi. Chtěl se líbit pánovi i sluhům, měšťance i faráři či knězi ze semináře, když mu je náhoda přivedla do cesty, a tím spíše generálovi i jeho štolbovi, ministrům i posledním úředníkům. Obratná vlídnost, která plynula sama od sebe, řeč vždy pohotová a řeč všeho druhu, ale vždy ozdobená přirozenou prostotou; byl přívětivý k důstojníkům, v podstatě úslužný, ale s výběrem a s ohledem na sebe, a měl mnoho statečnosti bez jakékoli okázalosti: takový byl Belle-Île, dokud zůstával *in minoribus*; aniž by se v čemkoli zpronevěřil této povaze, rozvinul se víc, jak ho štěstí

povyšovalo. Tam ještě nejsme; co však praktikoval po celý svůj život, byla neúnavná snaha rozpoznat ty, které by mohl potřebovat, nic neopomenout, aby je získal, a pak je sebou okouzlit těmi nejprostšími a nejvlídnějšími obraty, vytěžit z nich všechny výhody, jaké mohl, a nikdy neudělat krok, nevykonat návštěvu, ba ani se nezúčastnit zábavy nebo výletu jinak než z uvážené volby, pro postup svých záměrů a svého štěstí; a mimochodem ustavičně usilovat, aby se o všem poučil, aniž by to bylo v nejmenším znát.

Rytíř z Belle-Île měl se svým bratrem mnoho shod a ještě víc rozdílů. Neměl tak dobrou postavu a otevřený, přirozeně prostý a volný vzhled staršího mladšímu chyběl. Byl však stejně jako bratr obratný v jednání a uměl se vetřít do přízně, jenže na jeho vystupování to nebylo znát tak jako u staršího. Musel začít mluvit, aby to člověk postřehl, a to ještě jen tehdy, šlo-li o záležitosti nebo o lidi, jimž bylo důležité se nezprotivit; neboť jinak byl přirozeně cynický, málo ochotný, rád odporoval a byl kousavý; ale k těm, které pokládal za nutné šetřit, a uměl jich šetřit mnoho, byl stejně povolný, ochotný a odměřený jako jeho bratr, i když to nepůsobilo, že to plyne samo od sebe, ani tak přirozeně jako u staršího; měl mnohem víc ducha a rozhledu než on, snad však také méně uspořádaného ducha a záměry, a žádnou vlídnost v mravech kromě vynucené, což bylo znát; přesto víc přesnosti a soudnosti než jeho bratr a nesrovnatelně hůř se dal oklamat; snad byl také méně dokonale čestný muž, ale mnohem schopnější a zběhlejší ve všech druzích záležitostí, a byl nesmiřitelně zášťivý, což bratr nebyl. Rytíř ovládal také řeč, jakou se mluví se ženami, ale neměl žádnou družnost, ačkoli měl víc obratnosti a dovednosti vyzvědět, co chtěl vědět, a veškerou možnou píli poučit se o všech i o různých oborech války; chtěl, aby mu nic neuniklo, a stejně jako jeho bratr neudělal krok ani neřekl slovo, které by nemělo svůj zvláštní záměr, a všechny záměry směřovaly k ctižádosti ještě rozsáhlejší a, je-li to možné, ještě bezuzdnější, než byla ctižádost jeho bratra; oba pak měli vytrvalost, kterou nic nevyvedlo z míry, a nepřemožitelnou duševní odvahu. Tento měl víc lsti a hloubky než druhý a byl ještě méně schopen nechat se odradit a ustoupit. Měl ledový chlad, který však uvnitř skrýval docela opačnou povahu, a odměřený vzhled a strojenou rozvážnost, které nepřitahovaly. Byl stejně statečný jako jeho bratr, ovládal jako on všechny podrobnosti vojenské, zásobovací i skladové a ve všech druzích uspořádání ho snad převyšoval; nikdo neměl jako oni nepostřehnutelné umění přivádět zdaleka i zblízka lidi a věci k svým cílům a umět využít všeho. Mladší, s flegmatem tvrdošíjnějším, než měl jeho bratr, byl mnohem způsobilejší než on řídit a upravovat výdaje a domácí hospodaření, sestavovat podání v majetkových záležitostech, vést u soudů ty, které tam bylo třeba přednést, a dávat jim obrat a jemnost, jakou mohly potřebovat; zkrátka měl duchapřítomnost a pružnost v soudním útoku i obraně a výmluvný, plynulý a jasný sloh. Oba konečně byli ustavičně zaměstnáni a při této neustálé píli měli oči živě a ustavičně otevřené, aby si s výběrem získávali ochránce, přátele a chráněnce;

byli velmi odměřeni ve slovech a v rozhovorech se nikdy nepouštěli jinak než s velkou mírou a s velkým výběrem.

Jednota těchto dvou bratrů z nich učinila jedno srdce a jednu duši, bez sebemenší mezery a v nejdokonalejší nedílnosti; všechno měli společné, majetek, tajemství, rady, bez dělení a bez výhrad, stejnou vůli ve všem, stejnou autoritu v domě bez dělení, po celý život. Mladší, méně na očích než starší, myslel jen na jeho kariéru a zabýval se hlavně domácností a rodinnými záležitostmi, starší vnějším světem; ale všechno se vždy předkládalo jednomu i druhému a vše bylo řízeno jako jedním člověkem. K úctě, přátelství, péči a oddanosti, kterou vždy chovali ke svému otci, a k důvěře, kterou měli ke své matce, nelze nic dodat; rodiče díky nim nakonec našli své štěstí. Starší byl velmi střídmý; mladší rád večeřel a rád si přihnul, ale bez výstřelků a bez újmy vážným zaměstnáním, k nimž měl ducha vždy napjatého.

Paní z Lévis, která byla jak svou nejbližší rodinou, tak osobně naší důvěrnou přítelkyní, je postupně uvedla k paní ze Saint-Simon a ke mně. Přispěl k tomu i vévoda z Charostu; horlivě s námi pěstovali styky. Nalezl jsem u nich mnoho z toho, co se už nenacházelo, a nakonec se stali našimi přáteli. Často mi byli užiteční tím, že mě poučili o mnoha věcech, a já měl často potěšení prokázat jim služby. Na takové noze jsme byli v době, o níž píšu, a přátelství mezi námi se od té doby vždy udrželo stejné. Belle-Île se ve Flandrech seznámil s Le Blancem a ta známost přerostla v nejdůvěrnější přátelství a důvěru. Le Blanc ho uvedl k abbé Duboisovi, u něhož se brzy těšil důvěrné blízkosti a zdánlivé důvěře. Dobře byl i se strážcem pečetí a postupně s mnoha jinými. Pan Vévoda si ho velmi oblíbil, takže Belle-Île využil této situace, aby oživil staré plány na směnu Belle-Île. Dříve než cokoli v té věci navrhl, zajistil si Lawa prostřednictvím abbé Duboise a Le Blanca a strážce pečetí prostřednictvím týchž. Mohl počítat s panem Vévodou a s hrabětem z Toulouse, který byl vždy jeho otevřeným přítelem. Získal Fagona, který měl ve financích moc, jež stále rostla, a který mu byl celý život zcela oddán; zajistil si ještě několik dalších. Už tehdy vynikal natolik, že přitahoval pozornost, a našli se lidé z nejvyššího postavení, kteří shledávali, že roste příliš rychle, chtěli ho včas zastavit a jejichž nepřízeň jeho poklony nedokázaly otupit. Nevím, čím si ho starý dvůr tak brzy znelíbil, když byl tak daleko od toho, aby mohl vůbec doufat, že někoho zastíní. Hlavními jeho odpůrci byli maršálové z Villeroy, z Villars a z Huxelles, ačkoli maršálka z Villars svého muže občas od této bezdůvodné nechuti odvracela. Přesto se směna zdála pro krále užitečná a Belle-Île to zařídil tak dobře, že si ji učinil nesmírně výhodnou. Dostal hrabství Gisors, Vernon a všechny královské statky, které k nim patří, takže měl přinejmenším tolik pozemků, kolik měl pan z Bouillonu z hrabství Évreux a Beaumont, ale s mnohem menším výnosem, protože lesy v Évreux atd. byly dány panu z Bouillonu, kdežto Belle-Île nedostal lesy toho, co mu bylo postoupeno; jako jakousi náhradu mu dali mnoho statků s velkým výnosem v Languedocu.

Tato směna nebyla komisaři pověřenými jejím projednáním schválena jednomyslně. Potíže, které někteří činili, ji zdržely; svět křičel, že se mu dávají skutečná knížectví za ostrov jakoby pustý a pro krále neužitečný, který tam měl guvernéra, štáb a posádku. Překonat tyto potíže vyžadovalo nemálo času, trpělivosti a obratnosti. Další potíž vyvstala z úsilí, které vyvinulo velké množství význačných lidí ze šlechty i z úřednictva, kteří byli lenními vazaly krále a cítili se velmi uraženi, že by nadále měli být lenními vazaly Belle-Île, který by nad nimi vykonával všechna králova práva, a to s přísností obvyklou mezi soukromníky ve všech oblastech, užitkových, loveckých i čestných, která jsou u krále sotva znatelná. Tento nový křik věc opět zastavil; Belle-Île se zdál příliš lehký na to, aby byl pánem tak rozsáhlého, tak skvělého a tak vznešeného panství a aby je naplno vykonával nad tolika a takovými vazaly. I tuto úžinu bylo dlouho a obtížné proplout. Ale obratnost Belle-Îlů zvítězila i tentokrát, bez sebemenšího zkrácení či změny.

Hotová věc přišla do regentské rady. Maršálové, podporovaní vévodou z Noailles a Canillakem, se ozvali; princ de Conti se k nim přidal. Ačkoli odpůrci byli v menšině, jejich váha vévodu z Orléans zastavila: řekl, že je třeba rozhodnutí odložit na jindy. Belle-Île jako rozvážný muž nechtěl věc urychlovat, aby nechal duchy vychladnout; ale o šest týdnů později, když jsme vstupovali do regentské rady, mi pan Vévoda, předem zpravený Belle-Îlem, pošeptal, oč jde, a já to během zasedání potichu předal hraběti z Toulouse. O věci se tam neřeklo ani slovo. Když se rada zvedala, pan Vévoda se vévody z Orléans, už stojícího, zeptal, zda nechce dokončit směnu Belle-Île; a podívav se na mne, dodal: „Komisaři jsou pro, a téměř všichni zde byli pro." Odpověděl jsem, že nemá smysl si znovu sedat, když věc už tu prošla většinou. Hrabě z Toulouse dodal: „Ale to je pravda." Pan Vévoda znovu promluvil a se smíchem se díval na vévodu z Orléans: „Pane, Vy chcete jít do Opery a já také. Je po páté; vyslovte se tedy a pojďme." To vše se odehrálo vstoje, k překvapení všech, aniž měli odpůrci z předchozí rady čas se vzpamatovat nebo se odvážili pustit se do hádky s panem Vévodou a hrabětem z Toulouse, a snad v domnění, že se to děje po dohodě s vévodou z Orléans, který o tom nevěděl ani slovo a ve svém překvapení se nechal strhnout: „Ano," řekl, „zdá se mi, že to prošlo"; rozhlédl se kolem dokola po radě, která ani nedutala, pak nařídil La Vrillièrovi, aby zapsal do rejstříku rady, že to prošlo, a dal vyhotovit listinu o směně, a odešel. Pan Vévoda a já jsme se tomu při odchodu z rady zasmáli; s hrabětem z Toulouse jsem se tomu zasmál už předtím. Tak rychlé rozhodnutí se nelíbilo nikomu z rady, tím méně odpůrcům, kteří reptali a říkali, že to byl výsměch.

Belle-Île byl stejně dobře obsloužen i co do rychlosti vyhotovení. Získal si přátele v parlamentu, který přesto dělal potíže s prostou a bezvýhradnou registrací; provedl ji však bez přílišných průtahů. Účetní komora byla nesnadnější a pomalejší; ale Belle-Île ji nakonec zdolal: přesto byl ještě daleko od konce svých trampot, navzdory tomuto dovršení.

Rozepsal jsem se tu hodně o dvou soukromých osobách, tehdy tak málo významných; ale ty se v dalším průběhu staly tak významnými svými neštěstími a druhy nebezpečí, jimž čelily, způsobem, jakým se z nich dostaly, a podivuhodnými účinky nejzvláštnějšího štěstí, které se nakonec stalo nejvyšším ve všech ohledech a jehož byly jedinými strůjci, že jsem pokládal za nutné dobře a včas představit dva tak vzácné muže, kteří se stali osobnostmi ve Francii, ba v Evropě, a byli nejneobyčejnějšími muži svého století, ať se na ně díváme z kterékoli strany.

Kapitola šestá

Rok 1719. Počínání vévody du Maine. — Počínání paní du Maine. — Paní Princezna vymůže pro paní du Maine několik úlev a pro paní z Chambonnas, její dvorní dámu, svolení dát se zavřít spolu s ní; potom i pro jejího lékaře. — Otřes po odhalení spiknutí. — Počínání vévody z Noailles. — Přímost řeči i jednání hraběte z Toulouse. — Pašeráci soli se sami od sebe podrobují. — Obratnost abbé Duboise. — Dává Fontenellovi napsat manifest proti Španělsku. — Manifest je projednán v tajné radě v Palais-Royal, potom předložen regentské radě a hned nato následuje zveřejnění tištěného textu čtverspolku a vyhlášení války Španělsku. — To vše veřejnost přijímá velmi špatně. — Spisy proti regentovi šířené pod falešným jménem španělského krále, parlamentem jen velmi slabě pokárané. — Požár zámku v Lunéville. — Odhaleno spiknutí proti carovi. — Švédský král zabit. — Uchazeči o tuto korunu, která se opět stává volitelnou; zvolena sestra zesnulého krále jako královna s malou mocí, která potom dosáhne přidružení svého manžela, prince hesenského, k trůnu, ovšem s mnoha omezeními proti dědičnosti a moci. — Baron Görtz sťat a baron Van der Nath uvězněn doživotně. — Vévoda z Chartres dostává hlas v regentské radě, kam už nějaký čas docházel. — Saint-Nectaire velvyslancem v Anglii. — Zvláštnost jeho instrukcí i instrukcí ostatních francouzských ministrů v cizině. — Zlomyslný žert vévody z Lauzunu vynese o pět let později starého Broglieho na maršála Francie. — Generálové a nižší důstojníci jmenovaní do armády maršála z Berwicku. — Princ de Conti dosáhne, aby v ní sloužil jako generálporučík a velitel jízdy, a nehorázných odměn. — Nesmírná marnotratnost vůči princům a princeznám krve, s výjimkou regentových dětí. — Marnotratnost vůči velkému převorovi. — Marně se snaží vstoupit do regentské rady; to však bylo nějaký čas po jeho návratu z vyhnanství a v příslušné době to zde bylo opomenuto. — Portugalský infant se vrací z Paříže do Vídně. — Vévoda ze Saint-Aignan po příjezdu vstupuje do regentské rady. — Smrt a povaha Saint-Germain-Beaupré. — Smrt prince z Harcourtu. — Smrt a příhoda paní z Charlus. — Smrt pana z Charlus. — Hazardní hry zakázány. — Blamont, prezident vyšetřovací komory, se z vyhnanství vrací na jeden ze svých statků. — Velký profous dosahuje nástupnictví ve svém úřadu pro svého šestiletého syna. — Odvod milicí.

Vévodu du Maine kromě staršího La Billarderie, poručíka tělesné gardy, který ho zatkl, eskortoval do Doullens a tam ho hlídal Favancourt, ubytovatel šedých mušketýrů, který byl za mých časů podbrigadýrem v brigádě, v níž jsem sloužil; od té doby mě čas od času vídal, a přesto byl tímto smutným úkolem pověřen, aniž jsem o tom věděl, a dokonce aniž jsem pro tu věc vůbec na někoho pomyslel. Po

celou dobu, co vévodu hlídal, jsem s ním také neměl žádný styk, přímý ani nepřímý, a on u vévody zůstal až do jeho propuštění. Ačkoli byl šlechticem z Pikardie, byl neobyčejně chytrý a obratný a zhostil se svého úkolu tak dobře, že uspokojil ty, kdo ho do něj dosadili, a zároveň i vévodu du Maine, který potom jeho rodinu zvlášť podporoval.

Když se Favancourt vrátil, chtěl jsem si s ním důkladně promluvit. Vyprávěl mi, že vévoda du Maine měl po celou cestu ze Sceaux do Doullens ve tváři vepsánu smrt; že mu neuklouzla ani stížnost, ani řeč, ani otázka, jen mnoho povzdechů. Prvních pět nebo šest hodin vůbec nepromluvil a po zbytek cesty velmi málo, a v tom mále skoro vždy o věcech, které se cestou naskytly očím. U každého kostela, kolem něhož jeli, sepjal ruce, hluboce se uklonil a mnohokrát se pokřižoval a tu a tam si tiše mumlal modlitby a křižoval se. Nikdy nikoho nejmenoval, ani paní vévodkyni du Maine, ani své děti, ani nikoho ze svého služebnictva, ani kohokoli jiného. V Doullens se dlouze modlíval, nebo to aspoň předstíral, často padal na zem, byl před Favancourtem malý a poddajný jako velmi mladý žák před svým učitelem, měl u sebe tři sluhy, s nimiž se bavil, několik knih, nic na psaní; žádal si o ně jen velmi zřídka a to, co napsal, dával Favancourtovi přečíst a zapečetit. Při sebemenším hluku, při nejlehčím neobvyklém pohybu bledl a myslel si, že je po něm. Dobře cítil, co si zasloužil, a podle sebe soudil, čeho se má důvod obávat od prince, o němž přece musel nejednou poznat, jak nesmírně se od něho liší. Za cesty i v Doullens jedl vždy sám.

Paní vévodkyně du Maine, kterou eskortoval mladší La Billarderie, rovněž poručík tělesné gardy, u něho našla povolnost. Zneužila jí a vévoda z Orléans to strpěl se svou tak obvyklou dobráckostí. Za cesty by člověk řekl, že je to dcera Francie, s níž bezdůvodná a bezprávná nenávist zachází s krajní nedůstojností. Hrdinka z románu, nacpaná divadelními kusy, které sama přes dvacet let hrávala v Sceaux, mluvila jen jejich jazykem, v němž ani nejsilnější přívlastky podle jejího gusta nestačily vyjádřit domnělou oprávněnost jejích nářků. Ty se ještě zdvojnásobily v nejprudších výbuších, když se třetího dne konečně dozvěděla, že ji vezou do Dijonu. Její odhalené a zhatené plány, drzost, které se podle svých slov dočkala tím, že ji zatkli, všechny nesnesitelné průvodní okolnosti jejího zajetí, na něž si bez ustání zuřivě stěžovala, nebyly ničím ve srovnání s tím, že ji vezou do pevnosti v hlavním městě guvernérství pana Vévody, kde byl naprostým pánem;[1] chrlila na něho všechno nejurážlivější, co si dokáže vymyslet vytrvalá zuřivost ducha; zapomněla, že je sestrou jeho otce; nešetřila jejich společný původ a vyžívala se v jízlivých řečech o dítěti třináctiměsíčním. Dělala nemocnou, měnila povozy, zastavila se v Auxerre a všude, kde mohla, v naději, že paní Princezna dosáhne změny místa, snad

1. **Vysvětlivka:** Pan Vévoda byl jako jeho otec a děd guvernérem Burgundska; Dijon bylo hlavním městem této provincie.

i v naději, že nažene strach svými záchvaty. Paní její matka skutečně dotírala na vévodu z Orléans tak dlouho, až jí poslali tři komorné a až její dvorní dáma, paní z Chambonnas, dostala svolení dát se zavřít spolu s ní, později i její lékař a ještě jedna z jejích služebných; ale stalo se to na dijonském zámku, kde jí jakoukoli změnu odepřeli. Tyto ohledy byly marným dobrodiním. Vévoda z Orléans to nemohl nevědět, ale taková byla jeho žalostná slabost.

Postupně byli zatčeni a zavřeni do Bastily a do Vincennes ještě někteří lidé, ale málo významní. Otřes, který způsobilo uvěznění pana a paní du Maine, byl veliký; protáhl mnoho obličejů lidí, které už silně zdeptal *lit de justice* v Tuileriích. První prezident a Effiat, kteří spolu spřádali tolik pletich a tak dlouho drželi regenta ve svých sítích; maršál z Villeroy, který si, když s ním mluvil, vždy představoval, že mluví s vévodou z Chartres za časů zesnulého Monsieura, a který byl přesvědčen, že je vévodou z Beaufortu tohoto regentství; maršál z Villars, který se naparoval jako dobyvatel; maršál z Huxelles, plný důležitosti ve svém těžkopádném mlčení, celý oddaný panu du Maine, celý oddaný prvnímu prezidentovi, a který, svázán s ostatními týmiž pouty, si namlouval, že je Mentorem kliky a že je s těmito osobnostmi v bezpečí; Tallard, který se vším svým důvtipem nebyl nikdy ničím víc než poskokem maršála z Villeroy a sluhou Rohanů; paní z Ventadour, zkoprnělá strachem o svého starého galána, a mnoho jiných v podřízených rolích — ani jeden se neodvážil říct jediné slovo; vyhýbali se setkáním; strach vepsaný do jejich zachmuřených tváří je prozrazoval. Z domu vycházeli jen z nutnosti. Obtíž, kterou jim působili ti, kdo je chodili navštěvovat, se navzdory jim projevovala. Nadutost odložili; byli najednou zdvořilí, lichotní, jedli z ruky, a touto náhlou změnou a rozpaky, které z ní prosvítaly, se sami prozrazovali.

Nemohu říct, k čí straně patřil vévoda z Noailles, ale držel se lépe než ostatní, i když se znatelnými rozpaky navzdory své obvyklé masce, a velmi vhod si pomohl tím, že se zavíral doma, na což byli všichni zvyklí. Zda do intriky patřil, či nepatřil, jsem nedokázal rozplést; ale bylo vidět, že ho její odhalení velmi rozmrzelo. Ztrátu financí a Lawův triumf nedokázaly vyvážit všechny milosti, jimiž ho regent zahrnul. Byl navíc rozhořčen, že neměl žádný podíl na *lit de justice* ani na zatčení pana a paní du Maine, a myslím, že by si byl rád vychutnal regentovy rozpaky díky nějakému úspěchu spiknutí. Na druhé straně ho hlavní osobnosti příliš dobře znaly a příliš jím pohrdaly, než abych mohl uvěřit, že by mu svá tajemství svěřily.

Hrabě z Toulouse, stále týž, přišel hned po zatčení vévody a vévodkyně du Maine za vévodou z Orléans. Řekl mu bez obalu, že krále, regenta a stát pokládá za jednu a tutéž věc; že ho bez bázně a bez vytáček ujišťuje, že ho nikdy v ničem nepřistihnou proti službě a věrnosti, kterou jim dluží, ani v klice, ani v intrice; že ho velmi mrzí, co potkalo jeho bratra, za něhož však — dodal hned vzápětí — neručí. Regent mi to týž den opakoval a byl, jak se mi zdálo, právem nadšen touto přímostí a upřímností. O tomto rozhovoru jsem se už zmínil výše.

Tato rána, která dopadla na pana a paní du Maine, dovršila rozprášení té takzvané šlechty, s níž si tak obratně, úspěšně a promyšleně pohrávali a již využívali; většina konečně prohlédla, aniž by si s tím kdo dal práci; nepočetní důvěrníci, kteří sloužili k tomu, aby ostatní vodili a zaslepovali, upadli do zděšení a hrůzy. Od té chvíle pašeráci soli, kteří se postupně sdružili do tlup a často porazili oddíly proti nim vyslané, všude složili zbraně, prosili o milost a dostali ji. Tato rychlost zcela objasnila, kdo je najímal a co s nimi zamýšlel. Říkal jsem to už dávno, ale marně, vévodovi z Orléans, který mi nyní sám od sebe přiznal, že jsem měl pravdu; jenže bohužel jsem ji u něho měl příliš často a příliš marně.

Během celého tohoto otřesu byla věc smlouvy proti Španělsku veřejně známá. Stairs, Königsegg a abbé Dubois se postarali, aby se rozšířila, jakmile bylo rozhodnuto, aby už nebylo cesty zpět, aby regenta donutili k rychlému vypovězení války a k tomu, aby hned nato podle toho jednal. Dubois, který se vždy posluhoval perem Fontenella, tak známého svým duchem, čistotou svého jazyka a akademickými spisy,[2] mu svěřil sepsání manifestu, který měl bezprostředně předcházet vypovězení války. Než ho vévoda z Orléans ukázal regentské radě, svolal do svého kabinetu pana Vévodu, strážce pečetí, abbého Duboise, Le Blanca a mne, abychom ho posoudili. Byl jsem překvapen, že mi to nařídil, po všem, co jsem mu tak důrazně předkládal proti této válce. Pan Vévoda, tak úzce spjatý s regentem od *lit de justice*, tam byl pro formu, a d'Argenson a Le Blanc jako dva akolyté abbého Duboise. Vůbec jsem tedy nechápal, proč mě tam přizvali jako pátého, ledaže by Dubois chtěl ozdobit svůj triumf zajatcem, kterým se neodvažoval a nemohl pohrdat, a ukázat svému pánovi, že se necítí dotčen těmi, kdo nebyli jeho názoru, anebo že mi regent, zahanbený přede mnou, chtěl prokázat tuto malou zdvořilost a snad se o mne opřít, aby zmírnil příliš ostré výrazy manifestu.

Le Blanc přečetl ten spis rozvážně. Chtěli ho přerušovat, aby v něm něco změnili. Navrhl jsem, abychom si ho vyslechli celý najednou, abychom pochopili celek a smysl, každý si pro sebe udělal poznámky, a teprve při druhém čtení přerušovali a říkali, co uznáme za vhodné; tak se také stalo. Spis byl takový, jaký musel být, totiž zamaskovaný, nalíčený, ale ubohý až tak, že prosvítala nitka, protože žádné umění nemohlo zakrýt podstatu ani předložit veřejnosti nic věrohodného; jinak byl napsán tak dobře, jak jen to bylo možné, protože Fontenelle neuměl psát špatně. Dost se o něm rokovalo, málo se uzavřelo, udělalo se v něm málo změn. Tento krásný manifest byl o dva dny později předložen regentské radě. Prošel tam jednomyslně, jako všechno, co tam regent předkládal. Veřejnost nebyla tak povolná. A ještě méně byla povolná vůči vypovězení války Španělsku, které manifest zakrátko následovalo. To jen ukázalo, jaké je smýšlení národa; protože však nebylo nic zorganizováno a

2. **Vysvětlivka:** Bernard Le Bovier de Fontenelle (1657–1757), spisovatel, člen Francouzské akademie a stálý tajemník Akademie věd.

ti, kdo by byli chtěli rozdmýchat zmatky, byli omráčeni a vyděšeni *lit de justice* v Tuileriích a úderem hromu, který brzy nato dopadl na vévodu a vévodkyni du Maine a na španělského velvyslance, omezilo se všechno na kvašení, jehož se vláda nemusela bát. Smlouva o čtverspolku byla zakrátko vytištěna a nenašla žádné zastánce. Anglie zároveň vypověděla Španělsku válku a Holandsko brzy přistoupilo ke čtverspolku, to jest ke spolku Francie, císaře, Anglie a Holandska. Přesto se objevil dopis španělského krále, padělaný v Paříži, velmi urážlivý pro vévodu z Orléans, který se okamžitě hojně rozšířil v Paříži i na venkově, zatímco španělský král, stejně jako celé Španělsko, nevěděl, o co jde. Hned nato následoval další spis, sepsaný na nějaké pařížské půdě, aby se pokusil vyvolat nepokoje v souvislosti s válkou proti Španělsku, s všeobecnou nevolí vůči správě financí a se stranami pro konstituci a proti ní, a v němž nebyly ušetřeny regentovy mravy a chování. Nesl falešný název Prohlášení katolického krále z 25. prosince 1718. Parlament, který si hořce pamatoval poslední *lit de justice* a zároveň se ho ještě třásl, se neodvážil o tomto druhém pamfletu mlčet, jako to udělal u prvního, ale také se spokojil s tím, že jako pobuřující a podvržený potlačil spis, který zasluhoval nejpřísnějších trestů spravedlnosti. Vévoda z Orléans pohrdl stejně spisem jako rozhodnutím parlamentu; spis také neměl žádný úspěch.

V Lunéville vypukl velký požár. Lotrinský vévoda tam postavil krásný a velký zámek, který dobře zařídil a bohatě vyzdobil. Téměř celý zámek a všechen nábytek shořely.

Car odhalil velké spiknutí proti sobě a proti celé své rodině. Mnoho lidí bylo zatčeno, někteří potrestáni smrtí, mnozí vypovězeni na Sibiř, jiní uvězněni v různých vězeních.

Karel XII., švédský král, z falckého rodu, jehož činy a divy ohromily a vyděsily Evropu a od základu zruinovaly jeho země, byl zabit v noci z 11. na 12. prosince před Frederikshaldem v Norsku, který patřil dánskému králi a který Karel houževnatě obléhal v čele osmnácti set až dvou tisíc mužů. Šel v noci do obléhacích prací jen s jedním pobočníkem a jedním pážetem jako celou družinou, a když se za měsíčního světla díval mezi dvěma košovými náspy, zbloudilá koule mu roztříštila bradu a rameno a zabila ho na místě. Bylo mu teprve třicet sedm let a nebyl ženatý.[3]

Tato neblahá událost připravila Evropu o hrdinu a Švédsko o metlu.[4] Král, jeho otec, byl metlou bez slávy, která pustošila jeho království, rozvrátila zákony, srazila senát, zničila starou šlechtu se vší lstí a zarputilostí nejnenáviděnějších tyranů.

---

3. **Ediční poznámka:** Karel XII. se narodil 17. června 1682, v době smrti mu tedy bylo 36 let; smrtelná střela ho zasáhla do hlavy.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz poznámku otištěnou v Dílu IV (Přílohy vydavatele k Tomu 14, II. Karel XII.).

Proto také zemřel mladý a otrávený v dlouhých a krutých bolestech.[5] Konec krále, jeho syna, připadal Švédům jako další vysvobození, kterého dokázali využít, aby se pozvedli ze svého domácího ponížení, než léta a běh času moudřejší vlády pozvednou záležitosti zahraniční, které se tou dobou zdály beznadějné. Začali tím, že se znovu ujali svého práva volit si krále, o něž fakticky přišli téměř před stoletím a později výslovným zřeknutím, které na nich vynutil otec právě zesnulého krále.

Karel XII., jediný mužský potomek své větve, měl dvě sestry. Starší, která zemřela jako vdova po holštýnském vévodovi, padlém v jedné z prvních bitev švédského krále, zanechala děti, z nichž nejstarší, holštýnský vévoda, byl při obléhání Frederikshaldu. Ulrika, druhá sestra, se provdala za syna hesenského lankraběte, který byl rovněž při tomto obléhání.[6] Je to tentýž, který dlouho sloužil v holandském vojsku, který proti Francii prodělal celou válku ukončenou utrechtským mírem, který v Itálii prohrál velkou bitvu s Médavym několik dní po bitvě u Turína a který velel armádě, již maršál z Tallard porazil u Špýru. Tato smrt švédského krále završila rodící se velikost Ruska. Holštýnský vévoda si jako syn starší sestry činil nárok na švédskou korunu; hesenský princ také, jako manžel jediné žijící sestry. Oba měli svou stranu, ale holštýnskému vévodovi velmi uškodilo jeho mládí a smrt jeho matky, snad ještě víc stará nenávist obou severských korun. Byl z téhož rodu jako dánský král, ale ze dvou větví, které byly téměř vždy rozhádané kvůli správě zemí, jež měly společně.

Tento zdroj rozporů mezi nimi nedokázal Švédy uklidnit a jejich armáda chtěla provolat hesenského prince. Ten narychlo uzavřel s Dány příměří a co nejrychleji se odebral do Stockholmu, kde bylo o několik dní později obnoveno právo volby a princezna Ulrika byla zvolena královnou, aniž by se kdo zmínil o hesenském princi, jejím manželovi. Zároveň byla moc královny tak omezena, že jí z ní zůstal jen stín. Veškerý její výkon a autorita byly přeneseny na senát a na čtyři stavy generálních stavů národa, úplněji a s mnohem většími opatrnostmi než dříve. Je pravda, abych to řekl hned zde, že po nějaké době vyhověli prosbám své královny a přidružili k ní jejího manžela, ale učinili to jen se stejnými opatřeními proti jeho moci a proti nástupnictví, a od té doby se v této moudré žárlivosti udrželi tak dobře, že není polského krále ani dožete spoutanějšího, než jakým zůstal on.

Tři měsíce po zvolení švédské královny zaplatil baron Görtz, o němž tu bylo dost řečeno v souvislosti se zahraničními záležitostmi, draze za plnou důvěru, kterou v něho švédský král po několik let měl. Nenávist, kterou zkáza Švédska zažehla proti vládě zesnulého švédského krále, dopadla na jeho hlavního ministra, jehož postavení,

---

5. **Ediční poznámka:** Karel XI. zemřel roku 1697 ve věku 41 let na rakovinu žaludku.

6. **Vysvětlivka:** Fridrich Hesensko-Kasselský (1676–1751), nejstarší přeživší syn lankraběte Karla, od roku 1715 manžel Ulriky Eleonory; když se roku 1720 vzdala trůnu v jeho prospěch, byl zvolen švédským králem jako Fridrich I. Ulrika Eleonora (1688–1741), mladší sestra Karla XII., byla švédskou královnou v letech 1719–1720; zemřela roku 1741 na neštovice, její manželství zůstalo bezdětné.

majetek a povýšenost vzbuzovaly závist. Byl obviněn ze zpronevěr, ať už oprávněně, či neoprávněně; byl zatčen, byl s ním veden proces a byla mu sťata hlava; a baron Van der Nath[7], zapletený do téže aféry, byl odsouzen a uvržen do doživotního vězení.

Vévoda z Orléans, který před nějakou dobou uvedl vévodu z Chartres do regentské rady a do válečné rady bez hlasovacího práva, mu je nyní udělil. Zdálo se, že toho, když ho slyšel hlasovat, mnohokrát litoval. Saint-Nectaire byl jmenován velvyslancem v Anglii a vyzván, aby co nejrychleji odjel do Hannoveru, kde byl král Jiří. Když žádal o instrukce, abbé Dubois mu bez okolků odpověděl, ať od něho žádné nečeká, ale ať si je vezme od ministrů krále Jiřího a ať se jim přesně podřizuje. Tak nám Angličané vládli bez zastírání a regent jim byl skrze abbého Duboise slepě poddán. V Holandsku měl Morville tentýž rozkaz. Oba se jím velmi přesně řídili; ostatní vyslanci v cizině dostali tytéž rozkazy.

Broglie, který nesloužil od porážky maršála z Créqui u Konzer Brücke a kterého vliv jeho švagra Bâvilla učinil generálporučíkem a velitelem v Languedocu, aby tam on sám, Bâville, byl absolutním pánem bez jakéhokoli odporu, jak jím také byl po mnoho let, si usmyslel při zvěstech o válce požádat vévodu z Orléans o maršálskou hůl, pod krásnou záminkou, že je nejstarším generálporučíkem.[8] Regent se dal do smíchu a řekl mu, že pan z Lauzunu jím je před ním. K této žádosti, která byla tehdy velmi oprávněně a velmi jednomyslně zesměšněna, ale která, jakkoli byla směšná, měla později svůj účinek, dal podnět jeden žert pana z Lauzunu. Válka vyvolala zvěsti o jmenování maršálů Francie, protože vévoda z Berwicku byl jediný z nich, kdo byl schopen sloužit. Svět jich podle libosti jmenoval všeho druhu, a mnohé velmi podivné. To dalo vévodovi z Lauzunu, vždy připravenému ke zlomyslnostem, příležitost vyhodit je všechny ze sedla sarkasmem, který je v takových případech mnohem nebezpečnější než ty nejhorší úskoky. Šel tedy za regentem a svým tichým, skromným a mírným tónem, který si tak dobře osvojil, mu předložil, že kdyby došlo ke jmenování maršálů Francie, jak si to přála veřejnost, a kdyby jmenoval i neužitečné, ať si laskavě vzpomene, že on je už po mnoho let prvním z generálporučíků. Vévoda z Orléans, který měl ze všech lidí na světě nejlepší cit pro vtip a zlomyslnost, vyprskl smíchy a slíbil mu, že v případě, který uvádí, nebude zapomenut. Potom o tom vyprávěl všem, z čehož byli domnělí kandidáti velmi rozmrzelí, a Broglie byl zahalen vším tím posměchem, který mu chtěl pan z Lauzunu uštědřit. Zvláštní však je, že to, co mu tehdy přineslo veřejný posměch, ho o pět let později učinilo maršálem Francie; pravda, posměch byl stejný, ale maršálem se stal.

---

7. **Vysvětlivka:** Gerhard von Dernath (1666–1740), holštýnsko-gottorpský státník a generál, nejbližší Görtzův spolupracovník; po smrti Karla XII. byl ve Švédsku zatčen a zemi směl opustit až v září 1721.

8. **Vysvětlivka:** Victor-Maurice, hrabě z Broglie (1647–1727), generálporučík a dlouholetý velitel v Languedocu; maršálem Francie se stal roku 1724.

V Languedocu, kam ho dostal a kde ho po dlouhé nečinnosti držel Bâvillův vliv a zájem, ho měli až po krk. Přidalo se pohrdání; hlouposti, jichž se dopustil při průjezdu dánského korunního prince, ho málem zničily, jak jsme viděli na svém místě. Konečně vliv kdysi krásné vévodkyně z Roquelaure a rozpaky, co si počít s jejím manželem po jeho žalostném nezdaru na flanderských liniích, vedly k tomu, že Broglieho odvolali a do Languedocu poslali Roquelaura. Po návratu do Paříže živořil v zapomnění a dožil se dlouhého a zdravého stáří, když se jeho druhý syn, který se později stal maršálem Francie a ještě něčím mnohem horším, dostal dost blízko k panu Vévodovi, prvnímu ministrovi, a k tomu, co ho ovládalo, aby uplatnil prvenství svého otce mezi generálporučíky a namluvil jim, že učinit ho maršálem Francie znamená zavázat si všechny generály.

Touto hodností chtěl mladší Broglie tak či onak proslavit svou rodinu do budoucna, kterou to ostatně velmi potřebovala, zatímco jeho starší bratr, prosáklý závistí a nenávistí, oplakával, jak říkal, tuto hloupost a směšnost, bez níž by se jejich ubohý otec byl dobře obešel. Směšnost byla skutečně dokonalá ve všech ohledech, a aby žádný nechyběl, bylo poznamenáno, že La Feuillade, který před Turínem sloužil velmi málo a od té doby vůbec, a vévoda z Grammontu, kteří se oba stali maršály Francie v témže jmenování, vstoupili oba do služby teprve při obléhání Philippsburgu, které vedl Monseigneur roku 1688, tedy celých třináct let poté, co ji starý Broglie opustil, to jest přestal být zaměstnáván, a to jen jako polní maršál.

Mnoho pluků urozených lidí a několik generálů dostalo rozkaz odebrat se do Bayonne, aby sloužili proti Španělsku pod Berwickem, jemuž to španělský král nikdy neodpustil. Princ de Conti dosáhl toho, že byl jmenován generálporučíkem, že směl sloužit v armádě vévody z Berwicku a velet v ní jízdě. Projevil se tam tak podivně nepodobný svému otci a krvi Bourbonů, že všechny jednotky až po prosté vojáky nedokázaly skrýt své pohoršení. Jeho chování ostatně nic nenapravilo, a dokonce i značný důvtip, který měl, se mu obrátil k neštěstí. Dostal sto padesát tisíc livrů odměny a darem mnoho stříbrného nádobí. Dal si navíc zaplatit poštovní koně, s nimiž jel s malou částí své družiny na králův účet, cestou tam i zpět. Ne snad, že by mu král nebyl koupil a zaplatil guvernérství a pluk a že by si nebyl vydatně nechal přidělit akcie Lawovy banky, které ho nic nestály. Trochu se smáli vynálezu dát si zaplatit poštovní koně a sporu o to, který zdržel jeho odjezd o deset nebo dvanáct dní. Nakonec jeho umíněnost zvítězila. Guvernérství a pluky kupované králem pro prince krve, služné z těchto guvernérství pro ně ztrojnásobené, obrovské penze a stejné odměny bez počtu a bez míry; hory zlata v Mississippi, jejichž celý základ dal a zaplatil král; princezny krve, manželky i dcery, zahrnované stejně, s jedinou výjimkou dětí vévody z Orléans, Madame a jeho manželky, která si však ke konci přece něco vytěžila, ale jen pro sebe.

James FitzJames, vévoda a maršál z Berwicku (1670–1734), levoboček Jakuba II., který roku 1719 vedl francouzskou armádu proti Filipovi V. Anonymní rytina, vydal John Hinton, Londýn. Rijksmuseum, Amsterdam.

Měsíc nebo šest neděl po této kořisti prince de Conti dostala slečna z Charolais zvýšení penze o čtyřicet tisíc livrů a paní de Bourbon, její sestra, řeholnice ve Fontevraultu, o deset tisíc franků.

Velký převor, k němuž měl vévoda z Orléans slabost, ba zcela zvláštní úctu jako k nejvytrvalejšímu a nejvýtečnějšímu bezbožníkovi a prostopášníkovi, jakého kdy viděl, byl — poté co regent strpěl několik jeho pokusů osobovat si postavení prince krve, jimž byla nakonec zcela učiněna přítrž — aspoň co do štědrosti pojednán jako princ krve.[9] Zapomněl jsem říct, že asi rok nebo patnáct měsíců po svém návratu chtěl vstoupit do regentské rady, a doslechl jsem se, že vévoda z Orléans by s tím souhlasil. Promluvil jsem s ním o tom a jeho rozpaky mi ukázaly, že zpráva, kterou jsem dostal, je správná. Ukázal jsem mu, jaká je to hanebnost přijmout do regentské rady člověka bez mravů, bez cti, bez zásad, bez náboženství, který třicet let nešel spát jinak než opilý, který se stýkal jen s lupiči, s prostopášníky, jako byl on sám, s lidmi bez pověsti a bez jména; člověka zostuzeného co do odvahy i co do loupení, který okradl vlastního bratra a byl by schopen sahat lidem do kapes; zkrátka člověka, kterého jeho hanebnosti držely část života ve vyhnanství, a naposledy posledních deset let vlády zesnulého krále. Vévoda z Orléans nemohl popřít ani jeden z těchto bodů, dokonce k nim něco přidal, chtěl věc obrátit v žert a pak mi řekl, že se tak prudce plaším, protože velký převor by mě chtěl v radě předcházet. Odpověděl jsem mu, že velký převor je dost drzý, aby si to nárokoval, a on, regent, dost slabý, aby to strpěl, ale že ať je tomu jakkoli, může si být jist, že ani já, ani žádný jiný vévoda velkému převorovi neustoupíme. Regent se místo toho, aby se rozzlobil, dal znovu do žertování, ale stále se vyhýbal tomu, aby řekl něco určitého.

Účelem tohoto způsobu odpovědi bylo především nezavázat se proti tomu, co chtěl udělat, a dále mi namluvit, že mi tak odpovídá jen proto, aby se pobavil tím, že mě dráždí, jak to občas dělával; ale znal jsem ho příliš dobře, než abych se v tom zmýlil. Vycítil jsem, že rozhodnutí je učiněno, ale že jeho provedení odkládají rozpaky. Využil jsem času a hned jsem o tomto rozhovoru a o tom, co tuším, zpravil maršály z Villeroy, z Harcourtu a z Villars a d'Antina, protože tito dva poslední přicházeli do regentské rady referovat o záležitostech svých rad. Nedalo mi práci je podnítit. Dohodli jsme se, že všichni čtyři promluví s regentem každý zvlášť v témže smyslu jako já a že skončí tím, že mu prohlásí, že v okamžiku, kdy velký převor vstoupí do kabinetu rady, aby v ní zasedl, všichni odejdeme a vrátíme mu svá místa. Provedli velmi dobře a velmi důrazně, co bylo usneseno, a uvedli regenta do největších rozpaků na světě.

Přišel jsem po nich a zeptal se ho, co mu říkali. Uviděl jsem člověka mnohem červenějšího než obvykle, zmateného, který už neměl chuť žertovat. Od maršála z

---

9. **Vysvětlivka:** Philippe de Vendôme (1655–1727), mladší bratr vévody z Vendôme, velký převor Francie maltézského řádu a generálporučík, proslulý zhýralec; roku 1705 upadl po bitvě u Cassana v nemilost a ke dvoru se vrátil až po smrti Ludvíka XIV. Zemřel v Paříži roku 1727.

Villeroy jsem věděl, že ho zpražil a zastrašil, od obou dalších maršálů, že ho uvedli do velikých rozpaků, a od všech čtyř, že ho prohlášení o jejich odchodu zahnalo do úzkých; že se jim snažil namluvit, že se plaší zbytečně; zahrnul je spoustou lichotek, ujistil je, že o něčem takovém není řeč, ale nikdy jim neřekl, že k tomu nedojde. Každý mu zopakoval své prohlášení, že odejde, kdyby k tomu někdy došlo, aby mu to lépe vštípil.

Regent mi řekl, že s ním ti pánové mluvili velmi živě; pak mi naservíroval totéž mlžení, jímž obsloužil je, aniž by se zmínil o odchodu. Chladně jsem mu odpověděl, že teď už musí vědět, v jaké vážnosti je velký převor ve světě, i kdyby to předtím snad nevěděl, po tom, co mu o něm ti pánové řekli; že přede mnou zamlčuje to nejdůležitější z jejich rozhovoru, ačkoli si může dobře domyslet, že mi to není neznámo; že je teď na něm, aby zvážil zásluhy velkého převora proti zásluhám maršála z Harcourtu, tak všeobecně uznávaným, proti jeho úřadům a úřadům maršála z Villeroy po celý jejich život, proti úřadům maršála z Villars, všech tří tak skvěle obdařených v závěti zesnulého krále, tak vysoce postavených a tak vážených ve světě; že s ním už nemluvím o jejich hodnosti a o tom, jak si s ní zahrával, ale že by si na ni po tolika příkořích mohli ve vhodnou chvíli vzpomenout; že se spokojuji s porovnáním těchto tří mužů s velkým převorem a s prosbou jako jeho služebník, odhlížeje od jakéhokoli jiného zájmu než jeho vlastního, aby se trochu zamyslel nad tím, jaký dojem by ve světě udělala výměna, kterou by v regentské radě provedl, kdyby tyto tři muže vyměnil za banditu, za člověka zralého na šibenici, s nímž už tolik let nechtěl mluvit jediný poctivý člověk.

Nikdy jsem neviděl člověka v takových rozpacích, v jakých byl vévoda z Orléans po této řeči, kterou jsem mu přednesl pomalu, klidně, rozvážně a kterou vyslechl, aniž by mě přerušil. Zůstal bez odpovědi a ticho chvíli trvalo. „Pane," řekl jsem mu, když jsem mlčení prolomil jako první, „všichni víme, jakou úctu dlužíme vnukovi Francie a regentovi království; naše představy proto budou vždy dokonale uctivé. Jsme také naprosto vzdáleni toho, abychom se natolik odchýlili od své povinnosti, že bychom se Vám odvážili vyhrožovat; ale podat Vaší královské Výsosti zprávu o rozhodnutí, které jsme učinili, a to velmi pevně, a o důvodech, které nás k němu vedou, je projev úcty, který Vám prokazujeme, abyste nebyl, až ten případ nastane, překvapen jeho provedením. Buďte tedy tak laskav a nemylte se v domnění, že Vás chceme postrašit tím, že Vám okamžitě vrátíme své úřady, a že bychom se toho, až by případ nastal, dobře vystříhali; buďte naopak přesvědčen, že to uděláme, jak jsme ti pánové i já měli tu čest Vám říci; že bychom se jinak zneuctili; že jsme si navíc dali navzájem pevné slovo a že ať se stane cokoli, provedeme to s odhodláním nic neposlouchat, ani minutu, a učinit veřejnost, ba i cizinu, soudcem té přednosti."

Tato replika, pronesená se stejnou chladnokrevností, vévodu z Orléans úplně zdrtila. Ještě několik okamžiků mlčel, pak mi řekl, že je to mnoho povyku pro pouhý výmysl. „Je-li tomu tak, Pane," odvětil jsem, „udělejte si pohodlí, a nám také: slibte

každému z těchto pánů i mně a dejte jasně a zřetelně své slovo, že velký převor nikdy nevstoupí do regentské rady, a dovolte zároveň, abychom mohli říkat, že jste nám to slíbil.“ Udělal několik kroků, neboť jsme stáli, ale nepřecházel, pak se ke mně vrátil a řekl mi: „Ale rád, dávám Vám je, a můžete to říct těm, kdo se mnou mluvili.“ — „To ne, s Vaším dovolením, Pane; ale jestli to uznáte za dobré, řeknu jim Vaším jménem, aby si je přišli převzít od Vás samého.“

Vztekal se v duchu a nechtěl to dát najevo, aby nás přesvědčil, že nikdy nepomýšlel uvést velkého převora do rady, ačkoli mu to slíbil a nevěděl, jak se ho zbavit. Chtěl mi tedy dát na srozuměnou, že není třeba, aby s těmi pány znovu mluvil, protože by nemohli, aniž by mě urazili, nevěřit tomu, co jim řeknu jeho jménem. Odpověděl jsem, že v takových věcech se tak snadno neurážím, ale že mi dovolí, abych mu s uctivou otevřeností řekl, že oni i já si přejeme úplnou jistotu, kterou pro nás lze najít jen v tom, co mu navrhuji. „To je ale paličatý a umíněný člověk,“ řekl mi; a hned nato s trochu rozmrzelým výrazem dodal: „Nu dobrá, dám jim ho, jestli chtějí“; pak náhle změnil hovor.

Když rozhovor chvíli trval a viděl jsem, že je ke mně zase jako obvykle, rozloučil jsem se a ještě ten večer a druhý den jsem šel podat zprávu d'Antinovi a třem maršálům o tom, co jsem právě vybojoval. Všichni mě velmi chválili, že jsem trval na tom, aby slovo dal každému z nich, a na svolení nedělat z toho tajemství. Já sám jsem si to chválil víc než oni, protože jsem se tím vyhnul tomu, abych byl napálen, abych viděl velkého převora vstoupit do rady a vévodu z Orléans zapírat své slovo. Tito čtyři vévodové neotáleli a šli si od vévody z Orléans převzít pevné slovo, které jim dal velmi jasně a s nenuceným výrazem a jimž pak chtěl namluvit, že ho nic nestojí ve věci, kterou nikdy nezamýšlel udělat. Ti pánové všechno přijali za bernou minci, ale při odchodu ho prosili, aby nezapomínal, že mají jeho slovo. Lze si domyslet, že jsme to s dovolením, které jsem si vymohl, dlouho neudrželi v tajnosti. To velkého převora rozzuřilo a vévodu z Orléans vydalo jeho výčitkám; regent z toho vyvázl s trochou peněz, jimiž velkého převora umlčel, a ten byl, když viděl, že dveře rady jsou mu úplně zavřeny, ještě rád, že z toho vytěžil aspoň tolik. Vraťme se nyní tam, kde jsme byli, když jsme toto opomenutí napravili.

Bratr portugalského krále, unavený tím, že už několik měsíců bydlí v Paříži u velvyslance této koruny, bez jakýchkoli poct a aniž by se mu dostalo jakékoli zdvořilosti od krále, regenta ani od společnosti, která se řídila jejich příkladem, pomýšlel na usmíření se svým bratrem králem, který mu poslal peníze, aby se vrátil k jeho dvoru. Tento princ se však na to neodvážil spolehnout a vrátil se do Vídně. Předtím prodělal s dobrou pověstí dvě tažení v Uhrách.

Vévoda ze Saint-Aignan přijel ze Španělska a zasedl v první regentské radě, která se potom konala.

Saint-Germain-Beaupré, nudný a přízemní důležitý pán, který nikdy ničím nebyl, zemřel doma. Své malé guvernérství Marche postoupil synovi, člověku velmi

bezvýznamnému, když ho ženil s dcerou parlamentního rady Doubleta de Persan, která si dokázala najít cestu všude a patřit k nejvyšší společnosti.

Také princ z Harcourtu zemřel, v Monjeu u své snachy, když vedl dlouhý život bandity, a to skoro vždy daleko od dvora a od Paříže. Mluvilo se tu o něm jinde dost, takže není co dodat.

Markýza z Charlus, sestra pana z Mezières a matka markýze z Lévis, který se později stal vévodou a pairem, zemřela bohatá a stará. Chodila vždy oblečená jako vyvolávačka starých klobouků, takže zakusila nejedno příkoří, protože ji lidé neznali, a ta se jí velmi nelíbila. Abychom si na chvíli odpočinuli od vážných věcí, uvedu jednu její příhodu jiného druhu.

Byla velmi lakomá a velká hráčka. Byla by u hry proseděla celé noci, i s nohama ve vodě. V Paříži se večer hrával vysoký *lansquenet* u paní princezny de Conti, dcery pana Prince. Paní z Charlus tam jednou v pátek mezi dvěma hrami večeřela s dosti početnou společností. Nebyla tam oblečena lépe než jinde, a v té době se nosily účesy, kterým se říkalo *commodes*, které se nepřipevňovaly a nasazovaly se a snímaly, jako muži nasazují a snímají paruku a noční čepici, a módou bylo, že všechny ženské účesy byly velmi vysoké. Paní z Charlus seděla vedle remešského arcibiskupa Le Telliera. Vzala si vejce naměkko, rozklepla je, a když se pak nahnula pro sůl, zapálila si účes o blízkou svíčku, aniž by to zpozorovala. Arcibiskup, který ji viděl celou v plamenech, se vrhl na její účes a hodil ho na zem. Paní z Charlus v překvapení a rozhořčení, že ji takto zbavil účesu, aniž by věděla proč, mu hodila vejce do obličeje, a to po něm všude stékalo. On se tomu jen smál a celá společnost propukla v hlučný smích nad šedivou, špinavou a bělovlasou hlavou paní z Charlus a nad arcibiskupovou omeletou, hlavně však nad zuřivostí a nadávkami paní z Charlus, která si myslela, že ji urazil, a dlouho nechtěla slyšet o příčině, a potom se zlobila, že se takto oškubaná ukázala před všemi. Účes byl spálen, paní princezna de Conti jí dala přinést jiný, ale než ho měla na hlavě, měli všichni dost času pokochat se jejími půvaby a ona dost času zuřivě brblat. Pan z Charlus, její manžel, ji následoval o tři měsíce později. Pan z Lévis myslel, že najde poklady; kdysi tam byly, ale ukázalo se, že uletěly.

Hazardní hry byly znovu přísně zakázány.[10]

Vévoda z Orléans dovolil prezidentu Blamontovi vrátit se z místa vyhnanství na jeden ze svých statků; velkému profousovi udělil právo nástupnictví v jeho úřadu pro syna, kterému bylo teprve šest let, a rozdal několik malých penzí. Nařídil také velký odvod milicí, které měly, smíšeny s několika pravidelnými jednotkami, za války doplnit posádky pevností.

---

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Markýz d'Argenson podává v dosud nevydané části svých Pamětí několik podrobností o hráčské vášni za regentství: „Viděl jsem, jak na počátku regentství propukla všeobecná záplava her; aspoň tehdy zdobila Paříž, neboť na dvorech a před vraty bylo vidět ohňové nádoby, které Paříž zdobily. Vévoda z Orléans tomu všude učinil přítrž."

Kapitola sedmá

Čtyři spisy, údajně přišlé ze Španělska, parlamentem dosti slabě odsouzené; jejich rozbor. — Údajný oběžník španělského krále parlamentům. — Údajný manifest španělského krále adresovaný třem stavům. — Údajná žádost generálních stavů Francie španělskému králi. — Údajný dopis španělského krále králi. — Filipiky. — *La Peyronie prvním chirurgem krále. — Skvělý vjezd Stairse, anglického velvyslance. — Jeho marné výpady u krále i vůči princům krve. — Smrt paní ze Seignelay. — Knihovnu zesnulého pana Colberta kupuje král. — Arcibiskup mechelenský; jaký byl. — Císař mu ukládá mlčet o konstituci. — Moudré a pevné počínání sardinského krále v téže věci. — Otec Tellier vypovězen do La Flèche, kde po šesti měsících umírá. — Domácí nevděk jezuitů. — Povýšení generálů. — Vévoda z Mortemartu prodává vévodovi ze Saint-Aignan guvernérství Le Havru. — Deset tisíc livrů penze vikomtovi z Beaune a dvacet tisíc livrů vévodovi z Tresmes místo jeho herny, která je potom obnovena, a penze mu zůstává. — Opatství Bourgueil abbé Duboisovi. — Sňatek pana z Bournonvillu se slečnou z Guiche. — Marnotratnost vůči velkému převorovi. — Vyhlášen sňatek saského kurprince s arcivévodkyní. — Král Jakub ve Španělsku. — Návrat pana z Prie z Turína a milost, která mu byla prokázána. — Rémond; jaký byl; jeho povaha. — Mimeur; jaký byl; jeho povaha; jeho smrt. — Smrt a povaha Térata. — La Houssaye, státní rada, po něm nastupuje. — Smrt syna bavorského kurfiřta, zvoleného biskupem münsterským. — Smrt a povaha Puysieuxe. — Belle-Île se obratně vypořádá se svým guvernérstvím v Huningue. — Cheverny dostává jeho místo státního rady z meče.*

Parlament vydal 4. února usnesení, v němž se spokojil s tím, že potlačil čtyři velmi podivné listiny a zakázal je tisknout, prodávat či rozšiřovat pod trestem stíhání jako rušitelů veřejného klidu a zločinců urážky majestátu. První nesla název: *Opis dopisu katolického krále, psaného jeho vlastní rukou, který měl velvyslanec princ z Cellamare rozkaz předat nejkřesťanštějšímu králi, ze 3. září 1718*. Druhá nesla název: *Opis oběžného dopisu španělského krále všem parlamentům Francie, datovaného 4. září 1718*. Třetí nesla název: *Manifest katolického krále adresovaný třem stavům Francie, ze 6. září 1718*. Čtvrtá nesla název: *Žádost předložená katolickému králi jménem tří stavů Francie*.

Nebylo třeba být velkým znalcem, aby člověk poznal, že ani jedna z těch čtyř listin nepřišla ze Španělska. Nemohly být nalezeny v zavazadlech abbého Portocarrera ani jeho společníka, ani v Cellamarových papírech, z nichž první byly zabaveny v Poitiers a ostatní přímo u velvyslance; ten v nejklidnější důvěře ničeho netušil a plně spoléhal

na svá opatření, když byli tento abbé i on zatčeni a jejich papíry zabaveny, a v takové naprosté jistotě by je nebyl nikomu svěřil.

Ve Španělsku se k nim nepřihlásili, ať tam vzplanul jakkoli velký hněv. Nehledě na to, že jejich styl byl velkého krále málo důstojný, byli tam příliš dobře poučeni o vládě Francie ve všech staletích a ve všech dobách, než aby zaměňovali naše dnešní parlamenty s tím, co se ve velmi dávných dobách nazývalo parlamentem Francie; ten byl zákonodárným shromážděním národa a nikdy se mu nepodobaly generální stavy království, které jsou známy teprve z doby mnohem pozdější a které nikdy neměly jiný hlas než hlas remonstrace a někdy také poradní, avšak prostě a jedině tehdy, když se králům zlíbilo je o radu požádat, a navíc omezený na věc, jež byla předmětem porady, a nic víc. Ještě méně mohli tato stará a prvotní shromáždění, známá pod jménem parlamentů Francie, zaměňovat se soudními dvory, které byly zřízeny tak nedávno a tak velmi postupně v té podobě, jakou dnes mají pod jménem pařížský parlament, toulouský parlament atd. — tak nedávno, pravím, ve srovnání s oněmi starými parlamenty Francie.

Ve Španělsku stejně jako ve Francii se vědělo, že tyto staré parlamenty neznaly právníky, kteří se nakonec ozdobili jménem soudních hodnostářů, a že se skládaly jen z krále a jeho velkých a bezprostředních vazalů; že se tam během několika dní rozhodovaly velké lenní otázky, neboť právnické kličkování se teprve mělo narodit, stejně jako ono nekonečné množství zákonů a místních obyčejů, které živí a nadouvají tolik právnických límců; že se tam rozhodovalo o míru či válce, a také o prostředcích k válce a o podmínkách míru; a že když se tam přijalo rozhodnutí vést válku, vyráželo se přímo ze shromáždění zaútočit na nepřítele nebo bránit hranice; a konečně že se tam navrhovaly zákony, které bylo třeba vydat, a že se tam také vydávaly, když toho bylo zapotřebí.

Ani to nebylo ve Španělsku neznámo, jaké jsou naše soudní dvory, dnes známé pod jménem parlamentů: že tyto dvory, mezi sebou rovné a na sobě navzájem zcela nezávislé, zřizují králové pro určité, více či méně rozsáhlé obvody, jimž se říká soudní obvody, aby v nich rozhodovaly o záležitostech a sporech všech královských poddaných z obvodu, který jim byl přidělen, a aby je soudily podle zákonů a nařízení králů a podle místních obyčejů, jménem krále, avšak bez zákonodárné moci, jen s mocí donucovací k výkonu svých rozsudků; tyto rozsudky však přesto mohou být zrušeny v královské soukromé radě, prokáže-li strana, která se cítí nespravedlivě odsouzena, že vynesený rozsudek odporuje jednomu nebo několika platným královským nařízením. Z toho je zřejmé, že parlamenty mají v této radě nadřízeného, a jak neprávem si přisvojily jméno svrchovaného dvora a zdobily se jím, když jim je zesnulý král dal vyškrtnout, a to tím spravedlivěji,[1] že tyto dvory

1. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz Paměti Ludvíka XIV. (sv. I, s. 47 a násl. Děl Ludvíka XIV.). Říká svému synovi: „Z tisíce důvodů, i proto, aby se připravila reforma soudnictví, které jí bylo

mají své úřady a svou moc jen od krále, jediného svrchovaného pána ve svém království, a mohou vynášet rozsudky jen jeho jménem.

Španělsko ví stejně dobře jako Francie, že tyto soudy jsou příslušné jen ve věcech soudních, že nejsou nijak příslušné ve věcech státních ani vládních a že pokaždé, když se v dobách nouze či nepokojů, jichž využily, pokusily osobovat si nějakou pravomoc v těchto věcech, králové je rychle a často i drsně pokárali a zatlačili zpět do jejich soudních mezí. Španělsko bylo stejně jako Francie dokonale obeznámeno s tím, co je registrace ediktů, deklarací, nařízení a reglementů, které králové vydávají, a mírových smluv.

Ve Španělsku stejně jako ve Francii se nikdo nenechá oklamat záměnou, kterou tyto sbory tak rády podsouvají hrou s věcí a se slovem, jak se o to pokusily se slovem parlament, společným starému parlamentu Francie, o němž byla právě řeč, i anglickému parlamentu, což je shromáždění, které tam zastupuje celý národ, se zákonodárnou mocí a v rozsahu, jaký každý zná. Registrace parlamentů jsou ve Španělsku stejně jako ve Francii známy pro to, co samy o sobě znamenají: totiž že nijak nesměřují k tomu, aby cokoli přidaly ke královské autoritě, před níž ve Francii každá jiná mizí, nýbrž jsou jen *ut notum sit*, to jest k tomu, aby veřejně, a to slavnostně veřejně, oznámily znění listiny, která se registruje, a aby parlamentu, který ji registruje, uložily za zákon, že se jí má ve svých rozsudcích řídit. Jestliže králové parlamentům dovolili remonstrace, což je věc, jejíž užívání či vyloučení závisí jedině na vůli králů, je to jen proto, aby se předešlo ukvapeným omylům a aby se přesněji a s větší rozvahou poznaly důsledky celé listiny zaslané k registraci nebo některé její části; ta se pak stáhne nebo pozmění, zapůsobí-li na krále důvody, které jsou předmětem remonstrací, anebo se, nezapůsobí-li, zaregistruje bez ohledu na jednu či několik remonstrací.

Pokud jde o postavení, které parlamenty ve státě zaujímají, lze je vidět výše (Díl III, Tom II, kap. 19), a tam se ukáže, že tyto sbory v něm žádné postavení nemají a nikdy neměly a že jsou v něm zahrnuty do třetího stavu, aniž kdy tvořily samostatný sbor. Jestliže se v dobách nepokojů, jako za nezletilosti Ludvíka XIV. a v některých jiných, obraceli na pařížský parlament ti, kdo chtěli působit zmatky, nemůže to tomuto sboru dát právo mísit se do vlády, které nemá; ukazuje to jen lidi, kteří se obracejí na jediné stále trvající shromáždění, jež však zasedá jen k souzení sporů, a kteří mu lichotí v jeho blouznivé představě, že je poručníkem králů, ochráncem lidu a prostředníkem mezi králem a lidem; lidi, kteří se chtějí zdobit jménem a podporou parlamentu; a parlament, který se chápe chvil, kdy může hrát nějakou roli, dát o sobě vědět a pokusit se vytvořit si nárok na autoritu a moc, který se

---

tolik zapotřebí, bylo nutné omezit přílišnou moc hlavních sborů, které pod záminkou, že proti jejich rozsudkům není odvolání a že jsou, jak se říká, svrchované a vynesené v poslední instanci, pozvolna přijaly jméno *svrchovaných dvorů* a pokládaly se za právě tolik oddělených a nezávislých svrchovaností. Dal jsem najevo, že jejich přehmaty už nestrpím."

rozplyne spolu s nepokoji, jejichž konec vrací tento sbor do pořádku a do jeho přirozeného stavu. V jiném smyslu platí totéž o třech posledních regentstvích, jediných, která byla vyhlášena v parlamentu, jak lze vidět na místech, na něž jsem výše odkázal. Je tedy zřejmé, že pro záměr Španělska nebylo nic zbytečnějšího než psát parlamentům, které jsou v království jen prostými vyššími soudci a jejichž veškerá moc a funkce spočívá jedině v tom, aby jménem a autoritou krále soudily spory těch jeho poddaných, kteří spadají do jejich obvodu. Jsou v tom omezeny natolik, že pro velké a bezprostřední lenníky koruny je jiný dvůr, který přijímá lenní hold, jejž jsou králi ze svých lén povinni — nebo jej přijímá sám kancléř, podle volby lenníků, avšak tyto holdy se pak zapisují v onom jiném dvoře, totiž v účetní komoře, která také s vyloučením parlamentu i všech ostatních dvorů zkoumá účty královských účetních a trestá je nebo je schvaluje. Ale pan du Maine a první prezident si nemohli nechat ujít tak krásnou příležitost polichotit parlamentu, pokusit se ho k sobě připoutat a oslnit nevědomý svět tímto jménem, v takové věci planým; a Cellamare, který pokládal pana a paní du Maine za hlavy a duši strany, již chtěl vytvořit, se zase nemohl v ničem odchýlit od toho, co jim vyhovovalo a co si přáli.

Manifest španělského krále adresovaný třem stavům Francie je téhož druhu jako dopis parlamentům. Právě jsme viděli, a viděli jsme to už výše na několika místech, co jsou generální stavy a že nemají ve státě vůbec žádnou moc ani autoritu; že se mohou sejít jen z vůle a na svolání krále, nebo, je-li nezletilý, regenta, aby sepsaly své spisy stížností a představ a odpovídaly jedině na dotazy, které jim král, nebo za nezletilosti krále regent, ráčí předložit, a aby nad to nic nezačínaly; a že je král rozpouští, kdy a jak se mu zlíbí. Španělsko tedy nemohlo tyto základní věci neznat ani si od toho, že manifest takto adresuje, slibovat víc než planý hluk; ale co říci o tom, že byl adresován generálním stavům, které nebyly ani shromážděny, ani dokonce svolány, a byly tedy tehdy pouhým výmyslem rozumu, neboť generální stavy existují jen tehdy, když jsou svolány a skutečně shromážděny z moci a pod autoritou krále, nebo, je-li nezletilý, regenta? Byla to tedy adresa docela do vzduchu, která na ničem nespočívala a od níž se nedalo nic očekávat, tudíž směšná, pošetilá a nedůstojná majestátu španělského krále. Ale bylo tomu stejně jako s dopisy parlamentu. Vévoda du Maine chtěl, když nebylo nic lepšího, hluk, chtěl oslnit a velkými jmény imponovat nevědomým, kterých je převeliká většina. Tato metoda se mu osvědčila, když nasadil náhubek oné takzvané šlechtě a pohrával si s ní: opojil ji kouzlem domněnky, že hraje roli a zastupuje druhý stav státu, a pak ji se stejnou snadností ponížil tak hluboko, že jako domnělý sbor podala žádost *našim pánům z parlamentu* ve prospěch toho, kdo ji používal ke všemu možnému a kdo se nakonec odvážil žádat, aby ve sporu s princi krve nebyl souzen nikým jiným než generálními stavy, které nemají žádnou moc ani autoritu cokoli soudit. Vévoda du Maine nebyl v postavení, aby mohl mluvit o pairech; s parlamentem byl spjat příliš,

než aby se sám obrátil, nebo nechal španělského krále obrátit, jen na šlechtu nebo jen na duchovenstvo. Bylo tedy třeba předstírat generální stavy, které neexistovaly a které, jsou-li shromážděny z moci a pod autoritou krále, zahrnují obojí spolu s třetím stavem; od třetího stavu však pan du Maine pečlivě oddělil parlamenty oním oběžníkem, o němž byla právě řeč. Nejbláznivější z těchto čtyř listin je bezpochyby *žádost generálních stavů Francie ke španělskému králi*, stavů, které nebyly, které neexistovaly, protože nebyly ani shromážděny, ani svolány. Jejich jménem tedy mluvil přízrak, jako v některé z těch rolí, jaké se hrají na divadle za hrdiny mrtvé už tisíc let. Už pouhý pohled na tuto dětinskost, která by vskutku mohla oklamat jen děti, nedovoluje představit si, že by kardinál Alberoni mohl upadnout do tak hrubých hloupostí. Ale panu du Maine bylo dobré všechno; zaslepení, jímž oblouzil onu takzvanou šlechtu, v něm vzbudilo naději, že bude mít stejné štěstí i při pobláznění celého království. Pokud jde o dopis *španělského krále králi*, který měl Cellamare rozkaz předat mu do vlastních rukou, což je mezi panovníky obvyklá cesta, jak spolu mluvit a jak si navzájem předkládat své představy, nebylo by na něm nic nepravděpodobného, kdyby se jeho styl hodil pro styk dvou velkých panovníků. Je to tedy už samo přečtení této tak podivné listiny, co ji činí nehodnou toho, aby platila za dopis španělského krále, a velmi hodnou ducha a výmluvnosti kabinetu v Sceaux. Tyto listiny nadělaly hluk a brzy samy od sebe zapadly. Vévoda z Orléans jimi pohrdl a nijak se ho nedotkly. Jinak tomu bylo s veršovanou skladbou, která se objevila téměř ve stejné době pod názvem *Filipiky* a byla rozšiřována s mimořádnou rychlostí a v mimořádném množství. Jejím autorem byl La Grange,[2] vychovaný kdysi jako páže paní princezny de Conti, dcery královně,[3] a nezapíral to. Všechno pravdivé i lživé, co může peklo vyvrhnout, tam bylo vyjádřeno v nejkrásnějších verších, nejbásnivějším stylem a se vším uměním a duchaplností, jaké si lze představit. Vévoda z Orléans se o tom dozvěděl a chtěl tu báseň vidět, neboť skladba byla dlouhá, ale nemohl toho dosáhnout, protože se mu ji nikdo neodvážil ukázat. Několikrát se mnou o ní mluvil a nakonec tak naléhavě žádal, abych mu ji přinesl, že nebylo možné se tomu ubránit. Přinesl jsem mu ji tedy, ale prohlásil jsem, že mu ji nikdy předčítat nebudu. Vzal si ji tedy a četl ji potichu, vestoje u okna svého malého zimního kabinetu, kde jsme byli. Už při čtení ji shledával takovou, jaká byla, neboť se čas od času zastavoval, aby se mnou o ní mluvil, a nezdál se přitom nijak zvlášť pohnut. Ale najednou jsem viděl, jak se mu změnila tvář, jak se ke mně obrátil se slzami v očích a byl blízko mdlobám. „Ach," řekl mi, „to je příliš, tahle hrůza je silnější než já." Byl totiž u místa, kde ten ničema líčí vévodu z Orléans, jak zamýšlí

2. **Vysvětlivka:** François-Joseph de La Grange-Chancel (1677–1758), dramatik a básník, autor *Filipik*, veršovaných pamfletů proti regentovi; byl za ně uvězněn na ostrově Sainte-Marguerite u Cannes.

3. **Vysvětlivka:** Marie-Anne de Bourbon (1666–1739), legitimovaná dcera Ludvíka XIV. a paní de La Vallière. Roku 1680 se provdala za Ludvíka Armanda I., prince de Conti, který zemřel roku 1685 na neštovice, jimiž se nakazil, když ji ošetřoval; děti neměli a ona zůstala až do smrti vdovou.

krále otrávit a je zcela připraven svůj zločin vykonat. Tam autor zdvojnásobuje sílu, básnivost, vzývání, děsivé a strašlivé krásy, invektivy, ohavné obrazy, dojemné portréty mládí a nevinnosti krále a nadějí, které dával, a zapřísahání národa, aby tak drahou oběť zachránil před barbarstvím vraha; jedním slovem všechno, co má umění nejjemnějšího, nejněžnějšího, nejsilnějšího a nejčernějšího, nejvznešenějšího a nejvíce dojímavého. Chtěl jsem využít zachmuřeného mlčení, do něhož vévoda z Orléans upadl, a vzít mu ten ohavný papír, ale nepodařilo se mi to; propukl ve spravedlivé stesky na tak strašlivou černotu, v něžnost vůči králi, a pak chtěl četbu dokončit a ještě víckrát ji přerušil, aby se mnou o ní mluvil. Nikdy jsem neviděl člověka tak proniknutého, tak hluboko zasaženého, tak zdrceného tak obrovskou a tak soustavnou nespravedlností. I já sám jsem byl z toho bez sebe. Kdyby ho byli viděli, i ti nejzaujatější, pokud by ovšem byli zaujati v dobré víře, by se vzdali před zjevnou září jeho nevinnosti a hrůzy ze zločinu, do níž byl ponořen. Postačí říci, že jsem se sám jen stěží vzpamatoval a že jsem měl nesmírnou práci, abych jeho aspoň trochu uklidnil. Tento La Grange, který sám o sobě nestál v žádném ohledu za nic, ale byl dobrý básník, a nic víc, a nikdy ničím jiným nebyl, se tím vetřel do Sceaux, kde se stal jedním z velkých oblíbenců paní du Maine. Ona i její manžel znali jeho život, chování, mravy a jeho úplatnou ničemnost. Dovedli ho dobře využít. Brzy nato byl zatčen a poslán na ostrovy Sainte-Marguerite, odkud nakonec ještě před koncem regentství dosáhl propuštění[4]. Měl tu drzost ukazovat se v Paříži všude, a zatímco se objevoval na představeních a na všech veřejných místech, kdosi měl tu nestoudnost rozšiřovat, že ho vévoda z Orléans dal zabít. Nepřátelé vévody z Orléans a tento princ byli stejně neúnavní: oni v těch nejčernějších ohavnostech, on v nejneplodnější shovívavosti, abych jí nedal výstižnější jméno. Maréchal, první chirurg krále, jehož syn měl na úřad právo nástupnictví, ale byl tak znechucen řemeslem, že je už nechtěl vykonávat, se o svůj úřad dohodl s La Peyroniem,[5] velmi znamenitým chirurgem, který se později ukázal jako velký a obratný dvořan a nadělal mnoho hluku u dvora i ve společnosti. Měl mnoho ducha i ctižádosti. Stairs vykonal skvělý slavnostní vjezd. Ať už z neznalosti toho, že velvyslanci vjíždějí v Paříži do králova nádvoří jen se dvěma koňmi, nebo z úmyslu prosadit novotu, jeho kočáry zapřažené osmi koňmi si nárokovaly vjet. Spor byl prudký, ale nakonec musel vjet se dvěma koňmi a ostatních šest dát vypřáhnout. V následujících dnech navštívil podle zvyku prince krve. Princ de Conti mu jel návštěvu oplatit; když však neviděl Stairse dole u schodiště, aby ho přijal, jak je pravidlem, chvíli počkal v kočáře, pak dal obrátit a jel si do Palais-Royal stěžovat na tuto novotu. Stairs už

4. **Ediční poznámka:** La Grange-Chancel z vězení na Lérinských ostrovech po dvou letech uprchl a do Francie se vrátil až roku 1728.

5. **Vysvětlivka:** François Gigot de La Peyronie (1678–1747), chirurg z Montpellieru, později první chirurg krále a zakladatel Královské akademie chirurgie.

předtím poslal žádat o audienci u paní princezen de Conti, jimž vévoda z Orléans vzkázal, aby ho nepřijímaly, dokud nepřijme prince krve tak, jak má. Pan Vévoda rovněž odložil návštěvu, kterou mu měl oplatit. Stairs tvrdil, že přijetí dole u schodiště není v jeho protokolu. Ostatní velvyslanci mu dali za pravdu a vytkli mu, že pro vévodu z Chartres udělal příliš mnoho, neboť s ním, ač je prvním princem krve, se nemělo zacházet jinak než s ostatními princi krve. Nakonec po dvou měsících zápasu a vyjednávání oplatili pan Vévoda a princ de Conti každý zvlášť návštěvu Stairsovi, který je přijal dole u schodiště. Smělost tohoto anglického velvyslance, kterou měl stejně vepsanou ve své osobě jako ve svých řečech a činech, pobouřila celou Francii. Na příslušném místě jsme viděli, že regent se mu nejprve skrze Canillaca a vévodu z Noailles, potom skrze abbého Duboise, jakmile ten mohl jednat sám, zcela poddal, a Stairs se cítil natolik pánem situace, že se jako jediný ze všech velvyslanců korunovaných hlav odvážil pokusu o novotu vůči princům krve, jejíž dlouhý spor byl pro náš dvůr hanebný. Skončil však bez novoty, a to jedině díky vytrvalosti princů krve, a aniž si tím Stairs pohoršil v Londýně nebo v Palais-Royal. Paní ze Seignelay-Walsassine zemřela při porodu. Byla provdána za nejmladšího syna Seignelaye, ministra a státního sekretáře; ten odložil malý límec[6] a ve vojsku nesloužil. Při dělení dědictví mu připadla obdivuhodná knihovna pana Colberta, jeho děda, kterou mnohem později prodal králi. Arcibiskup mechelenský,[7] z rodu Hénin-Liétard, z hrabat z Bossut, bratr prince z Chimay, patřil k oněm ctižádostivým a nevzdělaným pobožnůstkářům; studoval v Římě. Tam položil základy kariéry, kterou si už tehdy předsevzal, tím, že se slepě oddal jezuitům a všem ultramontánním chimérám. Jeho pobožnůstkářské pletichy, podpořené jeho urozeností, ho dostaly do Mechelenu a vynesly mu navíc bohatá opatství. Konstituce se mu zdála příležitostí k získání purpuru, a to příležitostí velmi důležitou, kterou nelze promeškat. Vrhl se do ní tedy s vášní a našel pracovníky, kteří jeho nevědomost nahradili spisy vydávanými pod jeho jménem. Císař, méně důvěřivý než Ludvík XIV., a který neměl ani paní z Maintenon, ani Telliera, si všechen ten hluk nelíbil a ihned jej umlčel dopisem prince Evžena tomuto prelátovi, v němž mu princ oznámil, že mu císař zakazuje o konstituci psát a mluvit. Sardinský král si u sebe počínal ještě lépe, hned na počátku celé té záležitosti. Dozvěděl se, že se vkrádá do jeho zemí a že tam začíná vyvolávat spory. Dlouho se nerozmýšlel. Povolal představené jezuitů z Turína a z nejbližších domů. Řekl jim, co se dozvídá, že se nechce nechat vodit jako Francie a že jim prohlašuje, že jestli o té záležitosti v jeho zemích ještě uslyší, vyžene z nich všechny jezuity. Dobří otcové ho ujišťovali,

---

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Malý límec byl druh límce, který naznačoval, že dotyčný přijal duchovní stav. Odložit malý límec znamenalo zříci se tohoto stavu.

7. **Vysvětlivka:** Thomas-Philippe d'Alsace de Hénin-Liétard (1679–1759), arcibiskup mechelenský, od roku 1719 kardinál; horlivý zastánce buly *Unigenitus* v rakouském Nizozemí.

že to nejsou oni, kdo tyto otázky rozdmýchává, a že by byli velmi nešťastní, kdyby byli podezíráni z něčeho, co se děje bez nich a do čeho se nemíchají. Sardinský král jim odpověděl, že se s nimi přít nebude; ale ještě jednou jim řekl, že mohou počítat s tím, že při prvním slovu, které o tom uslyší, je ze svých zemí vyžene všechny, a to navždy; a aniž jim nechal okamžik, aby otevřeli ústa, obrátil se k nim zády a odešel. Ctihodní otcové věděli, že je to muž slova a pevné vůle, a nezahrávali si s tím. Od té doby nepadla ve všech zemích sardinského krále o konstituci nikdy ani zmínka. Na příslušném místě jsme viděli radu, kterou jsem dal vévodovi z Orléans ohledně zacházení s otcem Tellierem, v níž jsem chtěl skloubit vděčnost za služby, jichž se mu od něho dostalo, s veřejným klidem. Vévoda ji velmi schválil, a naložil docela jinak. Penze byla odměřená, svoboda však nikoli. Tellier chtěl odejít k biskupovi z Amiens, svému důvěrnému příteli, a dosáhl toho. Zneužil toho jako zuřivý podpalovač, vzteklý, že už není pánem. Jeho styky ve Francii, jeho pletichy v Nizozemí, jeho kliky všude a jeho rozličné machinace nemohly zůstat tajné. Tajně odjel, aby sám povzbudil stranu ve Flandrech, příliš ochablou na jeho žár. Natropil toho tolik, že biskup z Amiens dostal důraznou důtku a otec Tellier byl vypovězen do La Flèche. Tento tyran církve, rozhořčený, že už nemůže nic rozdmýchávat, což byla jediná útěcha po konci jeho vlády a jeho strašlivého panství, se ocitl v La Flèche v omezení stejně novém jako nesnesitelném. Jezuité, kteří jsou si navzájem špehy a žárlí a závidí těm, kdo mají tajemství, autoritu a vážnost, jež jim to dává vysoko nad provinciály a ostatními představenými, jsou navíc podivuhodně nevděční i k těm, kdo zastávali přední místa nebo sloužili svému Tovaryšstvu s největším úsilím a s největším úspěchem, jakmile se mu pro svůj věk nebo své neduhy stanou neužitečnými. Hledí na ně pak s pohrdáním, a místo aby brali ohled na jejich věk, služby a zásluhy, nechávají je v nejsmutnější samotě a skrblí jim se vším, až i s jídlem. Viděl jsem toho na vlastní oči tři příklady u tří jezuitů, mužů čestných a velmi zbožných, kteří zastávali úřady vyžadující nadání a důvěru a s nimiž jsem byl postupně spjat velkým přátelstvím. První byl rektorem jejich profesního domu[8] v Paříži, provinciálem téže provincie, vynikl výbornými zbožnými knihami a byl řadu let asistentem generála v Římě; po generálově smrti se vrátil do Paříže, protože je u nich zvykem, že nový generál má i nové asistenty. Když se ve více než osmdesáti letech vrátil do profesního domu v Paříži, ubytovali ho pod taškami v nejvyšším patře, v samotě, v pohrdání a v nedostatku. Hlavním zaměstnáním druhých dvou bylo duchovní vedení; jednoho z nich dokonce jezuité navrhli, spolu s dvěma dalšími, za zpovědníka paní Dauphine, když byl otec Le Comte propuštěn. Ten byl

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Profesní dům jezuitů stál v ulici Saint-Antoine; dnes je to lyceum Karla Velikého (*lycée Charlemagne*). Rozlišovaly se profesní domy, koleje a noviciáty. V profesních domech bydleli jezuitští profesové. Tito řeholníci skládali kromě tří obvyklých slibů čistoty, chudoby a poslušnosti zvláštní slib, že budou poslouchat papeže ve všem, co se týká spásy duší a šíření křesťanské víry.

dlouho nemocen a na tu nemoc také zemřel. Nedostával jídlo, a já jsem mu přes pět měsíců posílal každý den oběd, protože jsem viděl jeho příděl, a dokonce i léky, a protože se nemohl zdržet, aby se mi nepřiznal, co trpí zacházením, kterého se mu u nich dostávalo.

Poslední, velmi starý a velmi churavý, neměl lepší osud. Když už to nakonec nemohl vydržet a dal mi to najevo, požádal mě o útočiště v mém domě ve Versailles, a u svých to vydával za cestu na čerstvý vzduch. Zůstal tam několik měsíců a zemřel v noviciátu v Paříži čtrnáct dní poté, co se tam vrátil. Takový je úděl všech jezuitů bez výjimky, i těch nejproslulejších, vyjma několika, kteří zazářili u dvora a ve společnosti svými kázáními a zásluhami a získali si tam mnoho přátel, jako otcové Bourdaloue, de La Rue a Gaillard; ti byli obecné nemilosti ušetřeni, protože je často navštěvovaly přední osoby dvora i města a politika nedovolovala zacházet s nimi obvyklým způsobem, aby se neozvalo tolik významných lidí, kteří by si toho brzy všimli a nesnesli by to bez hluku a pohoršení. Toto opuštění, toto pohrdání a tuto mlčky vyčítanou každou úlevu tedy zakusil otec Tellier v La Flèche, ačkoli měl čtyři tisíce livrů penze. Špatně zacházel dokonce i s jezuity. Za doby, kdy byl zpovědníkem, se k němu žádný z nich nepřiblížil jinak než s chvěním, a i tak to bylo jen několik hlavounů a ve velmi malém počtu. Nejvyšší představení, jimiž vládl jako na povel, okoušeli jeho tvrdost a všichni jeho panovačnost, bez nejmenší vlídnosti. I sám generál byl nucen sklonit před ním onu absolutní despocii, kterou vykonává nad celým Tovaryšstvem i nad každým jezuitou zvlášť. Všichni — a v těch dobách mi to mnohokrát říkali — neschvalovali násilnost jeho počínání a měli o Tovaryšstvo kvůli ní velké obavy; všichni ho nenáviděli, jak se nenávidí hrubý, tvrdý, nepřístupný a sebou samým naplněný pán, který si libuje v tom, že dává cítit svou moc a své pohrdání. Jeho vyhnanství a chování, které mu je přivodilo, jim bylo novým důvodem ke zlosti, protože vyneslo na světlo tajné pletichy, na nichž měli velký podíl a které měli velký zájem skrývat. To všechno dohromady neučinilo otci Tellierovi vynucený pobyt v La Flèche příjemným. Našel tam rozhořčené představené a spolubratry, kteří místo obecné hrůzy, jakou nahnal i samotným jezuitům, chovali k němu už jen pohrdání a s potěšením mu je dávali pocítit. Tento král církve a zčásti i státu, a zvláště svého Tovaryšstva, se znovu stal jezuitou jako ostatní, podřízeným svým představeným; lze posoudit, jaké peklo to bylo pro člověka tak prudkého a tak zvyklého na neomezenou vládu bez odporu a na to, aby ji všemi způsoby zneužíval. Také to netrvalo dlouho. Od té doby o něm už nebylo slyšet a zemřel po šesti měsících pobytu v La Flèche. Vyšlo povýšení šesti generálporučíků a velkého počtu polních maršálů a brigádních generálů, z čehož vzešli i noví plukovníci. Vévoda z Mortemartu, dotčen tím, že uprázdněné místo královského místodržitele v Le Havru nebylo dáno tomu, pro koho o ně žádal, prodal tento guvernérský úřad vévodovi ze Saint-Aignan. Vévoda z Orléans dal opatství Bourgueil abbému Duboisovi; penzi deset tisíc livrů, dokud se neuvolní

nějaký guvernérský úřad, vikomtovi z Beaune, na naléhavou přímluvu pana Vévody a paní jeho matky; a penzi dvacet tisíc livrů vévodovi z Tresmes. Ten měl jako guvernér Paříže veřejnou hernu v domě, který si k tomu účelu pronajímal a z něhož měl velmi tučné příjmy. Nárokoval si ji jako své právo od té doby, co viděl, jak se jiné zřizují svévolně, a některé od začátku regentství s povolením. Tyto herny se staly pravými loupežnickými doupaty a vyvolaly tolik veřejného křiku, že byly všechny zakázány, a herna vévody z Tresmes stejně jako ostatní. Penze mu byla dána jako náhrada za tuto hernu. Přesto se čas od času nějaké znovu objevovaly, ale skromněji. Když se za vlády pana Vévody jako prvního ministra všechno změnilo, paní z Carignanu,[9] která tu mezitím přibyla a zakotvila a pro svůj prospěch nijak nezahálela, získala hernu v paláci Soissons, která jí vynášela nesmírně. Podle tohoto příkladu si vévoda z Tresmes nárokoval a získal obnovení své herny. Zvláštní bylo, že si přesto ponechal penzi dvacet tisíc livrů, kterou dostal jen jako náhradu za to, že mu hernu vzali. Mladý Bournonville, po matce vnuk vévody z Luynes a jedné sestry pana ze Soubise, syn bratrance maršálky z Noailles z otcovy strany a bratr vévodkyně z Duras, se oženil s druhou dcerou vévody z Guiche, který zemřel jako maršál a vévoda z Grammontu; je to ta, která se později provdala za mého nejstaršího syna. Velký převor vymámil na vévodovi z Orléans dar z pařížských loterií, který mu vynášel víc než dvacet pět tisíc tolarů ročně. Sňatek saského kurprince s jednou z arcivévodkyň byl ujednán a vyhlášen. Král Jakub odjel dosti veřejně z Říma, 8. února se nalodil v Nettunu a přistál ve Španělsku, odkud se odebral do Madridu. Prie se se svou ženou vrátil ze svého velvyslanectví v Turíně. Ten návrat zmiňuji jen kvůli hluku a škodám, které nadělala tato žena, jež byla veřejnou milenkou pana Vévody a paní dvora i státu, kdy a dokud byl prvním ministrem. Prie dostal dvanáct tisíc livrů penze a devadesát tisíc livrů mimořádné odměny. Rémond,[10] o němž byla řeč už jinde, se stal uvaděčem velvyslanců. Protože se z něho stala jakási malá osobnost, a ačkoli podřízený, velmi nebezpečná, je vhodné představit ho ještě lépe. Byl synem Rémonda, generálního nájemce daní, známého pod jménem Rémond Ďábel. Tento syn byl malý mužík, jako by nebyl dodělán, jako nepovedená piškota, s velkým nosem, velkýma kulatýma vypoulenýma očima, hrubými ošklivými rysy a chraplavým hlasem jako člověk, kterého náhle vzbudili uprostřed noci. Měl mnoho ducha, také byl sečtělý a vzdělaný a psal verše. Ještě víc měl drzosti, domýšlivosti a pohrdání druhými. Zakládal si na tom, že ví všechno: prózu, poezii, filozofii, historii, dokonce galantnost; což mu vyneslo spoustu směšných příhod a posměšků. Nejlépe ze všeho uměl hledět, jak udělat štěstí, a k tomu mu byly dobré všechny

9. **Vysvětlivka:** Marie-Victoire de Savoie (1690–1766), legitimovaná dcera Viktora Amadea II. a hraběnky z Verrue, manželka Viktora Amadea, prince z Carignanu; manželé se usadili v Paříži v paláci Soissons.

10. **Vysvětlivka:** Nicolas-François Rémond (nar. 1676), rada parlamentu a pak první rada vévody z Orléans; úřad uvaděče velvyslanců koupil roku 1719 a roku 1723 se ho vzdal.

prostředky. Byl učencem jedněch, důvěrníkem a pomocníkem jiných, a to více než jedním způsobem, a netajil se ani tím ohavným; donašečem, když to někdo chtěl a když se mu to zdálo užitečné. Přimkl se ke Canillacovi, k Nocému, k vévodům z Brancasu a potom z Noailles, zvláště k abbému Duboisovi, o němž rozhlašoval to nejhorší, aby lidi přiměl mluvit a mohl mu to jít donést; nakonec ke Stairsovi, jehož se stal chvalořečníkem a poskokem pro všechno. Jeho poddajnost, uhlazenost jeho ducha, lehkost, s jakou mluvil a trefoval se, schopnost přizpůsobit se vkusu každého a jakýsi půvab, který lidé nacházeli v jeho podivínství, ho na nějaký čas velmi uvedly do módy, a dovedl z toho vytěžit velký finanční prospěch. Doufal i v jiné výhody, které se rozplynuly s jeho kardinálem Duboisem. Takový, jaký byl, přesto našel a udržel si přístup a důvěrnost v několika význačných domech. Skončil tím, že se oženil s dcerou klenotníka Rondého, v čemž nebyla ani nerovnost, ani mezaliance, a že často pořádal večeře pro dobrou a ctihodnou společnost. Dostal Magnyho úřad. Nepodržel si ho dlouho, když viděl, že jeho naděje byly zklamány a že ho úřad nikam nevede. Zemřel Mimeur, generál, o němž jsem, myslím, mluvil už jinde. Byl synem prezidenta dijonského parlamentu. Nevím, čí protekcí byl od mládí přidělen k Monseigneurovi, u něhož měl volný přístup; nikdy však nechodil na žádné místo, kde se s Monseigneurem stolovalo. Jeho duch, často žertovný, aniž o to usiloval, a uhlazenost jeho ducha spojená s velkou skromností a s dobrými způsoby ho uvedly do velkého světa a činily ho žádaným v nejlepších společnostech. Byl milován a vážen tím příjemným způsobem, jaký si zasloužil; byl to čestný muž a velmi statečný, aniž si na čemkoli zakládal, velmi mírný, milý a spolehlivý ve styku; sloužil celý život, skoro vždy v gendarmerii, s dobrou pověstí; oženil se na sklonku života a mnoho přátel ho oplakávalo. Térat, kancléř a vrchní správce záležitostí a financí vévody z Orléans, zemřel ve stejné době. Nosil řádové insignie jako bývalý řádový úředník. Byl velmi starý a velmi bohatý, velmi čestný a velmi nezištný. Byl kancléřem Monsieura, když po smrti Bechameila, který byl vrchním správcem, dostal jeho úřad, z něhož naprosto odmítl brát služné. Pro vévodu z Orléans, jehož záležitosti spravoval velmi dobře, to byla ztráta. Žil velmi důstojně a v ničem nebyl nepatřičný; byl všeobecně milován a vážen a nezanechal dětí. Nezjistil jsem, odkud pocházel; myslím, že z nevelkých poměrů; také byl velmi vzdálen toho, aby se vypínal. La Houssaye,[11] státní rada, dostal oba Tératovy úřady u vévody z Orléans, které ho nakonec přivedly až k úřadu generálního kontrolora financí. Syn bavorského kurfiřta[12] byl zvolen biskupem münsterským. Odjel se projet po Itálii a

11. **Vysvětlivka:** Félix Le Peletier de La Houssaye (1663–1723), státní rada, v letech 1720–1722 generální kontrolor financí.

12. **Vysvětlivka:** Filip Mořic Bavorský (1698–1719), syn bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela; zemřel v Římě v březnu 1719.

zemřel v Římě, aniž se o svém zvolení dozvěděl. Smrt Puysieuxe,[13] o němž už byla řeč, když se díky svému duchu a obratnosti tak zvláštním způsobem stal rytířem řádu, se stala počátkem a základem obrovského štěstí Belle-Île. Kartuziáni, kteří jsou zvyklí občas pořádat velké hostiny, uspořádali jednu pro mnoho význačných osob ze dvora a z rad. Byl jsem pozván, a Puysieux, kterého měl každý rád a který byl dobrý a veselý společník u stolu, také. Hostina byla stejně hojná jako dobrá a společnost, třebaže velmi početná, v nejlepší náladě. Puysieux byl její duší; ale na muže velmi blízkého osmdesátce, tlustého a podsaditého, tam jedl mnoho, a to tolik, že ještě téže noci pocítil zažívací potíže a horečku, která ho během několika málo dní sklátila. Byla to velká škoda pro jeho poctivost, statečnost, skromnost a uhlazenost jeho ducha, který byl zároveň příjemný i solidní a činil z něho zároveň válečníka, muže schopného dobře vést nejchoulostivější záležitosti, i muže nejlepší společnosti, váženého všude a vyhledávaného tím nejvýznačnějším. Jeho otec se zruinoval nicněděláním; Puysieuxovi zůstalo velmi málo jmění a jeho bratr, který neměl skoro nic, byl přešťastný, že se stal štolbou prince de Conti, který s ním vždy jednal s vyznamenáním. Puysieux byl státním radou z meče a jeho místo dostal Cheverny; měl také guvernérský úřad v Huningue. Jeho rodina, když ho viděla umírat, a protože měl jen dcery, rychle pomyslela na to, jak využít povolnosti doby a udělat z úřadu peníze, a Belle-Île, který velmi číhal na všechno, co ho mohlo povznést, tento obchod rychle uzavřel. Byl důvěrným přítelem Le Blanca, který ho uvedl do jisté důvěrnosti s abbém Duboisem a s Lawem. Byl teprve polním maršálem, a tudíž velmi daleko od guvernérského úřadu, natož od tak důležitého. Tito tři ochránci spolu s maršálem z Besons, bratrem matky Le Blancovy, který s sebou strhl Effiata, a s Puysieuxovou rodinou dosáhli rázem regentova souhlasu, a celá záležitost byla vedena tak rychle a tak tajně, že se o ní vědělo až ve chvíli, kdy byla hotová, den před Puysieuxovou smrtí. Tak neobvyklá milost vyvolala křik všech, kdo se chystali o tuto odměnu žádat, jakmile se uprázdní. Obratnost Belle-Île vyvolala křik těch méně vlivných a nesouhlas těch důležitých, mezi nimiž se maršálové z Villeroy, z Villars a z Huxelles vyznamenali, nakolik jim to dovolil jejich strach z celého dalšího vývoje aféry vévody du Maine: to jest, že se nezdržovali před svými důvěrníky, že tajně povzbuzovali stížnosti a jinak se spokojili s nesouhlasným mlčením. Tolik hluku a opožděné uvážení věci přiměly regenta k takové lítosti, že byl v pokušení povolení odvolat; ale smlouva byla podepsána a peníze vyplaceny; nezbýval jiný prostředek než moc, náhlou změnou vůle, kterou nebylo možné omluvit tím, že byl zaskočen. Ti, kdo mu povolení vymohli, ho zahanbili, aby necouval, a Belle-Île zůstal nerušeně guvernérem v Huningue; vévodovi z Orléans

13. **Vysvětlivka:** Roger Brûlart, markýz z Puysieux (1640–1719), generálporučík a dlouholetý francouzský velvyslanec ve Švýcarsku.

však proti němu zůstal osten, který si vůči němu podržel napořád, avšak dosti zbytečně.

Kapitola osmá

Znepokojení maršálů z Villeroy, z Villars a z Huxelles. — Villars ve strachu mě prosí, abych promluvil s vévodou z Orléans. — Učiním to a snažím se ho uklidnit. — Pletichy a tajnost kolem vězňů. — Politika abbé Duboise v aféře vévody a vévodkyně du Maine a jejich lidí. — Tatáž politika falešná a pro vévodu z Orléans velmi nebezpečná. — Velmi důrazně mu to předkládám, stejně jako nehorázné chování vévody du Maine a jeho hlavních pomahačů k němu a nebezpečí trvalé beztrestnosti. — Nacházím jen výmluvy a ubohosti. — Tři zločiny vévody du Maine, které je třeba potrestat najednou: za prvé troufalý pokus přivlastnit si způsobilost nastoupit na trůn; za druhé prostředky použité k udržení tohoto přivlastnění; za třetí jeho spiknutí se Španělskem. — Jak postupovat vůči vévodovi a vévodkyni du Maine, vůči jejich hlavním spoluviníkům a vůči dětem vévody du Maine. — Měkkost, slabost a očarování regenta Duboisem. — Přestávám s regentem mluvit o vévodovi du Maine, jemuž se pozvolna vrací jeho postavení. — Obratné pletichy Le Blanca a Belle-Île. — Vévoda z Richelieu a Saillant v Bastile. — Jejich pošetilost. — Smlouva toho prvního. — Brzy jsou propuštěni. — Zvláštnost jmenování rytířů řádu, mezi něž jsem byl o necelých deset let později zařazen.

Co tři maršály, o nichž byla právě řeč, drželo tak zkrátka, bylo to, co v duši a ve svědomí cítili ohledně aféry vévody du Maine. Orseau od pošty byl zatčen; Boisdavid byl zatčen v Saintonge a převezen do Bastily, kam den co den přiváželi lidi pochytané v provinciích; dokonce i vévoda z Richelieu[1] byl dán do Bastily. Velký byl strach, aby někdo z nich nepromluvil a aby nebyli popadnuti za límec lidé z jejich známosti, kteří věděli ještě víc, byli dosud na svobodě a snažili se zachovat dobrou tvář. Rozšířila se dokonce pověst, že bude zatčen maršál z Villars. Jeho strach se mu zjevně zračil ve tváři i v chování. Neodvažoval se už vycházet z domu a s nepatřičným neklidem se vyptával, co se o něm povídá.

On i jeho žena se ke mně odjakživa nesmírně ohleduplně chovali. Zavírali oči i uši před mým počínáním a mými řečmi o jejich vévodství a později i o jejich pairii a bez ustání si stejně tak hleděli mne jako paní ze Saint-Simon. Naléhavě mě dali poprosit, abych k nim přišel. Šel jsem tam a maršála jsem zastihl v úzkostech a v neuvěřitelné skleslosti. Řekl mi bez okolků, že ví, že bude zatčen, že to očekává

1. **Vysvětlivka:** Louis-François-Armand de Vignerot du Plessis, vévoda z Richelieu (1696–1788), syn druhého vévody z Richelieu, proslulý svůdník, později maršál Francie (1748). V Bastile byl vězněn třikrát: roku 1711 na žádost svého otce, roku 1716 po souboji s hrabětem z Gacé a roku 1719 pro styky s Alberonim ve spiknutí Cellamare, odkud byl brzy propuštěn. Zemřel v Paříži 8. srpna 1788 ve dvaadevadesáti letech.

každým okamžikem, že jen s největším neklidem vychází z domu do regentské rady nebo do Palais-Royal, a to co nejméně, a že se ani doma necítí v bezpečí. Že mu to velmi podlamuje zdraví, že mu varování chodí ze všech stran, že se o tom veřejně mluví, že se takhle žít nedá; že už nějaký čas pozoruje, že se na něho vévoda z Orléans už nedívá dobrým okem a že je k němu rozpačitý a chladný, že neví, jakou zlou službu mu kdo prokázal; rozhovořil se o své oddanosti a věrnosti a zapřísahal mě, abych s vévodou z Orléans promluvil a pokusil se ho přimět, aby se o něm vyjádřil. Jeho žena, mnohem klidnější než on, mě prosila o totéž. Ujistil jsem je, a byla to pravda, že jsem na vévodovi z Orléans nezpozoroval nic, co by mohlo dát podnět k pověstem, které kolovaly, a že podle mne si maršál sám křivdí, když se kvůli nim znepokojuje.

Ne že bych byl přesvědčen, že může být zcela bez obav. Viděli jsme, jak náhoda vyzradila tak krátce před *lit de justice* tajemnou schůzku vévody du Maine s ním u maršála z Villeroy, a všechny jeho styky tomu odpovídaly. Ale vévoda z Orléans byl tak zadýchaný ze dvou mocných úderů, kterým se nedokázal vyhnout a které musel provést jeden za druhým, měl k takovým okázalým ranám tak daleko, byl dosud tak málo schopen je ustát, a tím méně odvážit se v nich pokračovat, že jsem vždycky považoval hlavní spoluviníky, ba i ty nejméně významné, za zcela bezpečné. Promluvil jsem tedy s vévodou z Orléans, kterému strach, který maršála pojal, nebyl proti mysli, ale který mi odpověděl, co bylo třeba, aby ho uklidnil. Oba mi velmi děkovali, ale maršál zůstával stále ve velkém neklidu. Ten na něj zapůsobil tak, že viditelně hubnul. Zkazila se mu krev a na krku se mu udělal neduh, který hrozila rakovinou. Uchránil ho před ní Garrusův lék,[2] který potom často užíval a stále ho nosil v kapse. Chřadl však pořád až do propuštění vévody a vévodkyně du Maine, načež brzy nabyl zpět své tloušťky a dřívějšího zdraví, takže příčina jeho nemoci byla zjevně na očích.

Le Blanc chodíval často do Bastily a do Vincennes, a aniž bych ho o to žádal, nikdy neopomněl přijít týž den večer ke mně a podat mi zprávu o tom, co se dozvěděl od vězňů a co se mezi nimi a ním odehrálo, a také o všem, co se mu o té aféře doneslo; vězňové však podle toho, co mě stále ujišťoval, neříkali nic, anebo jen ty nicotnosti, které mi vyprávěl. Belle-Île, který si ke mně důkladně proklestil cestu přes Charosta a paní z Lévis, který byl s Le Blancem jedno a zapojoval se do všeho, do čeho mohl, chodíval se mnou o věci rozprávět v taktu Le Blancových návštěv. Netrvalo mi dlouho, než jsem prohlédl, že se nikdy nedozvím víc, jak se také skutečně stalo, kromě toho, co bylo třeba až docela na konci říci v regentské radě na omluvu uvěznění a poprav v Bretani.[3] Vévoda z Orléans o tom nevěděl víc

2. **Vysvětlivka:** Garrusův elixír, tehdy módní lék nazvaný po svém původci.

3. **Vysvětlivka:** Takzvané Pontcallecovo spiknutí bretaňské šlechty (1719–1720), spojené se španělskými plány; skončilo v březnu 1720 popravou čtyř bretaňských šlechticů stětím v Nantes.

než já, a jestliže mu někdo řekl něco víc, stalo se to pod tajemstvím, jež mu bylo uloženo víc vůči mně než vůči komukoli jinému. Abbé Dubois, neomezený pán vévody z Orléans, naháněl strach všem, kdo se k tomuto princi přibližovali, kromě mne. Abbé se bál síly mých rozhovorů a toho, že by nebyl pánem svého džbánu, kdyby se ke mně doneslo něco odhaleného, čím bych mohl regenta bít a překonat jeho lhostejnost a dobráckost. Viděli jsme, s jakou obratností a odvahou se Dubois při zatčení abbé Portocarrera zmocnil všech papírů. Neméně pečlivě se zmocnil i papírů Cellamarových, o něž mu Le Blanc, který ho tam doprovázel, nebyl ten, kdo by se s ním přel. Stal se tak jediným pánem tajemství i jádra celé aféry, a to do té míry, že vévoda z Orléans ani nikdo jiný se o ní nemohl dozvědět víc, než co jim on sám ráčil říci. Strážce pečetí, který chodil vězně vyslýchat jen zřídka, i Le Blanc, který je vídal mnohem častěji a jemuž přicházela všechna udání o té aféře, žili v naprosté hrůze a v nejpodřízenější závislosti na abbé Duboisovi; s ním se každý den domlouvali, co mají říci vévodovi z Orléans o udáních a o tom, co z vězňů vytáhli nebo vytáhnout nedokázali, a hned jak od regenta odešli, podávali obávanému abbé zprávu o všem, co se mezi nimi a regentem odehrálo.

Dubois chtěl vévodu a vévodkyni du Maine i vězně důkladně vystrašit, aby z nich vytáhl všechno a zařídil věci tak dobře, aby už nebylo čeho se bát; chtěl také zastrašit maršály, aby je pokořil a udržel na uzdě. Ale měl velmi daleko k tomu, aby šel dál. Chtěl vládnout bez rozruchu a dosáhnout purpuru i místa a veškeré moci prvního ministra bez potíží uvnitř země, aby musel přemáhat jen vnější překážky, totiž ty, které stály v cestě kardinálskému klobouku, jenž ho vedl k tomu druhému. Chtěl si navíc připravit naprostou nadvládu, bez jakéhokoli odporu. Cítil, jaký by byl veřejný křik, jaká by byla zlost a prudkost pana Vévody nad druhým pánem a nad jeho důvěrností s regentem; kolik osobností by se k němu přidalo v nespokojenosti, která by byla všeobecná. Obával se v tom pohybů, které by mohl vyvolat parlament, k němuž by se v tak podivném případě každý přidal. Zamýšlel tedy vzít výhradně do svých rukou život a celé jmění vévody du Maine a jeho dětí i jeho spoluviníků, aby si je zavázal tím, že jim to všechno vrátil on sám, a jejich nejdůležitějším společníkům též, aby si z nich udělal spolehlivou ochranu proti veřejnému křiku a proti princům krve, a aby si získal parlament, nebo jej aspoň zadržel a učinil neutrálním a nečinným díky vlivu vévody a vévodkyně du Maine na prvního prezidenta, který v tom sám za sebe vězel celý, i na hlavní hybatele tohoto sboru.

Nemohu se ani zaručit, že, aniž by se vydal v nebezpečí svěřit vévodovi z Orléans jádro věci, nevyužil jeho neuvěřitelné slabosti, jeho necitelnosti k nejkrutějším urážkám, ještě neuvěřitelnější, jeho sklonu nic nedotahovat do konce a k žalostným *mezzo-termine*, aby ho přesvědčil o této politice vůči všem, kdo měli prsty ve spiknutí; a že, využívaje toho, kolik potu nadělala regentovi tvrdošíjná prudkost pana Vévody, když mu při posledním *lit de justice* vynutil sesazení vévody du Maine, výchovu krále, zaopatření pro hraběte z Charolais a zvýšení penze o sto padesát

tisíc livrů pro sebe samého, nedal regentovi pochopit, že je naprosto nezbytné mít hráz proti povýšenosti a hrabivosti princů krve a že takovou hráz lze najít jedině v zachování vévody du Maine, jeho hodností, jeho úřadů a jeho nejvýznamnějších spoluviníků. Nepochybuji ani o tom, že svému pánovi nahnal strach z maršálů z Villeroy (od něhož by byl Tallard neoddělitelný), z Villars a z Huxelles, z prvního prezidenta a mnoha dalších, kteří by, kdyby byli veřejně usvědčeni, vytvořili s vévodou du Maine hrozivou skupinu, s níž by si regent tím méně věděl rady pro její počet, postavení, příbuzenstvo a váhu ve společnosti, že ačkoli by byli podle zákonů zločinci, zůstalo by přesto pravdou, že se provinili přímo jen proti regentovi, nepřímo proti státu, ale proto, aby jej zachránili před údajně špatnou vládou, a vůbec ne proti osobě krále, jehož ochrana před nebezpečím jedu by se stala jejich údajnou obhajobou a dříve či později by přinesla zhoubné následky. Nebylo třeba tolik, aby se omráčil princ v jádru bázlivý, nepřítel velkých ran, dokonale necitelný k nejkrutějším a nejnebezpečnějším urážkám, od přírody dobrý a mírný, který ve velkých nebo choulostivých záležitostech vždycky volil to nejsnazší jako takové, ze slabosti a z neschopnosti je sledovat a nést jejich tíhu, a který byl konečně vydán a odevzdán abbé Duboisovi, jemuž už v ničem nedokázal odporovat.

Ale tato politika, tak dobrá a tak opravdu správná pro kariéru, k níž abbé Dubois směřoval, nebyla dobrá ani správná pro jeho pána. Čím větším dluhem by byli pan du Maine a jeho nejvýznamnější spoluviníci abbé Duboisovi zavázáni za život, za pocty, za úřady, tím víc by tento závazek, aby na něj nikdy nezapomněli, šel na účet vévody z Orléans. Ať by tento princ projevil sebevíc známek shovívavosti a ubohosti – když je shovívavost bezdůvodně hnána do krajnosti –, velcí provinilci nikdy neodpouštějí těm, proti nimž se dopustili velkých zločinů, a bylo zcela přirozené, že budou přesvědčeni, a že jim to abbé Dubois jemně dá na srozuměnou, že je obratně vyrval z rukou svého pána, jinak by byli ztraceni. Dvojí a ohromná rána, kterou regent tak nedávno zasadil při posledním *lit de justice* parlamentu a vévodovi du Maine, nezpůsobila ani zmatek, ani reptání, nýbrž nesmírný strach, rozechvělé mlčení a úplnou poslušnost. Tento příklad ho tedy měl povzbudit, neboť měl co činit s týmiž lidmi, navíc obviněnými ze zločinu proti státu. To jsem mu také nejednou představoval: že ani odpuštění, ani předstíraný nedostatek důkazů, když je člověk má, nikdy nesmíří ty, kterým se nezdařila velká rána, s tím, proti komu byla chystána; že podstoupené nebezpečí dráždí tím víc, čím bylo větší; že takové přijaté dobrodiní zdvojnásobuje nenávist a vztek toho, kdo se viděl v rukou a na milost toho, kdo ho mohl vyhubit, a vede ho k pohrdání velkomyslností, kterou přičítá slabosti a která ho podněcuje, aby lépe připravil svá opatření, nebo, nemůže-li to po zbytek regentství, aby regenta svrhl u zletilého krále, s tím větší odvahou, že tehdy už to není zločin; že není regentství, jehož vládu by nebylo možné napadnout, ani života a mravů, jako byly život a mravy vévody z Orléans, které by byly chráněny pod štítem jeho postavení.

Rozhovořil jsem se trochu s regentem o těch stránkách jeho vlády, které by bylo možné vylíčit mladému zletilému králi jako velmi trestuhodné s pomocí dobré a tajné kliky, v čemž byl vévoda du Maine velkým a nebezpečným dělníkem a v čemž by vévodovi du Maine pomáhali maršálové z Villeroy, z Villars a z Huxelles díky svým úřadům v regentství, jakožto svědkové zblízka, a další, kteří by se k nim přidali: Law a jeho banka; spojenectví s Anglií až k očarování, kvůli kariéře abbé Duboise, a v důsledku toho s císařem, dvěma největšími a nejpřirozenějšími nepřáteli Francie; roztržka kvůli nim samým, a proti vůli Holandska, které bylo násilím strženo, se Španělskem, za jehož udržení bylo prolito tolik krve a vydáno tolik pokladů a s nímž bylo nejužší spojení tak přirozené a tak užitečné; snadnost, s jakou lze mladému králi zaslepit oči a vykládat mu celé toto počínání jako sledování soukromého zájmu proti zájmu státu, aby regent mohl bez překážky usednout na trůn, kdyby se králi bylo něco zlého přihodilo nebo kdyby se mu to ještě přihodilo dřív, než bude mít mužského potomka, a odtud se vrátit k dávným ohavnostem, aby v něm vzbudili strach o vlastní život, dokud jeho bývalý regent nebude dán do bezpečí. Nenašel jsem nic než slabost nebo přetvářku.

To mě nezastavilo. Zeptal jsem se ho, jakého vděku se dočkal od maršála z Villeroy za to, že s ním jednal s vyznamenáním, které se nelišilo od úcty, že mu nikdy nic neodmítl a s ničím neotálel při všech jeho žádostech, jež byly ustavičné, aby se mohl chlubit svým vlivem a svou ochranou, a často v závažných věcech; za to, že rozšířil jeho moc v Lyonu daleko nad rozum i zvyklost, až byl tam jediným a neomezeným pánem všeho; konečně za to, že ho velmi nebezpečně připustil k tajemství pošty a k čtení výtahů, které mu přicházel předčítat Torcy, a ještě k dalším důvěrnostem. Zeptal jsem se ho, jakého vděku se dočkal od maršála z Huxelles za to, že naplnil jeho touhy, když mu svěřil tajemství a správu zahraničních věcí, a od jeho přítele, prvního prezidenta, za to, že ho zahrnul penězi a kromě toho penzemi. Nakonec jsem přišel k vévodovi du Maine a zeptal jsem se ho, jaké chvály[4] se od něho dočkal za to, že ho po králově smrti nesesadil, jak to všichni, všichni velmoži, ba i parlament tehdy očekávali a s naléhavostí, o níž nemohl nevědět, si přáli: „Ale," odpověděl mi hlasem tichým, zahanbeným a slabým, „je to můj švagr." — „Jakže Váš švagr!" odvětil jsem prudce. „Je to snad pro něj důvod, aby Vás škrtil, jak se o to snažil a na to mířil celý život? Zapomněl jste na hanbu a zoufalství Monsieura, na Vaše vlastní tehdy, na zuřivost a veřejné slzy Madame nad tak podivně nerovným sňatkem? Zapomněl jste, že kvůli zájmu tohoto švagra jste byl vzdálen od velení armádám, z čehož Monsieur zemřel vzteky a zlostí po hádce, kterou o to měl s králem téhož dne? Zapomněl jste, do jaké míry získal paní z Maintenon pro Vaši zkázu v době Vaší španělské aféry, navzdory veškerému úsilí, které u ní ve Váš prospěch vynakládala vévodkyně z Bourgogne, a jak málo chybělo, abyste upadl

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Staré slovo, synonymum chvály, a odtud i dobré pověsti.

do nejhoršího neštěstí? Zapomněl jste na ohavnosti, jimiž Vás tento drahý švagr obestřel při smrti monseigneura dauphina a paní Dauphine, jejich malého prince a potom vévody z Berry;[5] že o nich přesvědčil krále skrze paní z Maintenon a že o nich byli vždycky přesvědčeni i dvůr, Paříž, provincie a cizina; na umění a péči, s jakou tento názor šířil, až bylo směšné o něm pochybovat, a na bdělou péči, s jakou ho čas od času obnovoval a dával mu novou barvu? Zapomněl jste konečně na králův testament a kodicil, na tak vášnivý spor pana du Maine s Vámi v plném parlamentu, tak nestydatě vedený ve prospěch kodicilu, a na to, co by se s Vámi stalo, kdyby jedna z těch dvou listin, o nichž každý ví, že je král sepsal proti své vůli, zůstala v platnosti, a co hůř, kdyby byly obě vykonány? Všechny tyto zločiny proti Vám předcházejí Vaše regentství, aniž jste kdy panu du Maine zavdal sebemenší podnět k podezření kromě toho, který si sám chtěl vzít z Vašeho původu a Vašeho práva. Myslel jste, že chováním, které jste vůči němu tak dlouho a pokud jste jen mohl zachovával, na úkor princů krve i veškeré spravedlnosti, si získáte tohoto levobočka, který hořel touhou vládnout. Odplatil Vám to právě v době, kdy požíval Vašeho největšího odepření spravedlnosti, žádostí oné takzvané šlechty k parlamentu a svým odvoláním ke generálním stavům nebo ke zletilému králi, se zločinnou opovážlivostí napadnout přímo Vás pro nepříslušnost a nedostatek pravomoci regenta. Konečně vidíte, co právě kul, a z tolika starých i nových zkušeností, co od něho máte čekat, necháte-li ho v postavení, aby v tom pokračoval.[6]

Tyto řeči, které jsem čas od času opakoval, uváděly vévodu z Orléans do krajního zmatku. Cítil celou váhu mých důvodů; ale byl spoután kouzly abbé Duboise. Jednou se vymlouval na nedostatek důkazů, a já mu připomínal, co sám řekl panu Vévodovi a mně, totiž že pan a paní du Maine byli ve spiknutí zapleteni z nejhlubších, jak jsem to v příslušné době vylíčil. Jindy uváděl nebezpečí podniknout něco proti muži tak mocně usazenému, a já mu dokazoval, že po tak velkém kroku, jakým bylo zatčení jeho i paní du Maine a jejich uvěznění ve dvou vzdálených vězeních, by nebezpečí jejich návratu bylo mnohem větší, protože by byli smrtelně uraženi, a že by se navíc museli jako nevinní ukazovat uražení. Když se nakonec opevnil za nesnáz s jejich dětmi, stejně mocně zaopatřenými jako otec, po němž měli právo nástupnictví v úřadech, a navíc guvernérstvím v

---

5. **Vysvětlivka:** Ludvík, vévoda z Bourgogne (1682–1712), vnuk Ludvíka XIV., od roku 1711 dauphin, zemřel 18. února 1712 na spalničky, šest dní po své manželce Marii Adelaidě Savojské; 8. března 1712 podlehl téže nemoci jejich starší syn, pětiletý vévoda z Bretagne. Jeho bratr Karel, vévoda z Berry (1686–1714), manžel regentovy dcery, zemřel 4. května 1714 na následky úrazu při lovu. Pověsti připisovaly tato úmrtí jedu a vévodovi z Orléans.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Věříme-li Pamětem markýze d'Argenson (vyd. 1825, s. 178), Saint-Simon prý naléhal na vévodu z Orléans, aby postavil vévodu du Maine před soud: „Co chtěl pan ze Saint-Simon? Chtěl, aby byl vévodovi du Maine udělán proces, aby mu padla hlava a aby jemu, Saint-Simonovi, byl dán úřad velmistra dělostřelectva."

Guyenne, které jistě nebyly do otcova spiknutí zapleteny, a které proto nebylo možné o nic připravit, zeptal jsem se ho, kde viděl nebo četl, že by kdy byly synům zločinců proti státu, usvědčených a jako takových potrestaných, ponechány úřady, jichž by mohli zneužít; ať si uvědomí, že takové odsouzení s sebou nese zabavení rodového majetku, třebaže děti nejsou vinny, tím spíš zánik titulů, poct atd. a ztrátu guvernérství a úřadů u otce a práva nástupnictví u jeho synů, kteří, ačkoli nevinní, ztrácejí odsouzením otce celé dědictví rodového majetku, které by jim jinak náleželo plným právem, a tím spíš milosti, jichž byl otec spravedlivě zbaven; že by bylo zcela zjevně nebezpečné jim je ponechat a že na ně nemohou mít právo, které by se v ničem dalo srovnat s právem, jež mají na majetek svého otce, který je jejich dědictvím a o který přesto přicházejí plným právem a úplně zabavením neoddělitelným od odsouzení; že se sice nikdy nesahá na majetek a věnné nároky matky, které po ní připadají dětem; ale zde, kde je matka stejně vinna jako otec, nese odsouzení s sebou zabavení celého mateřského majetku stejně jako otcovského.

Na tuto odpověď neměl vévoda z Orléans žádnou námitku, sklonil hlavu a chvíli zůstal zamyšlen, potom mi řekl: „Ale paní du Maine, nemůžete popřít, že je princeznou krve?“ — „Jistěže ne,“ odpověděl jsem mu, „ale ani Vy mi nedokážete, že by jí byla víc než oba vévodové z Alençonu, otec a syn,[7] než konetábl Bourbon,[8] než pan Princ,[9] vlastní děd paní du Maine, kteří všichni také byli princi krve, za takové plně uznanými, a přesto obviněni, usvědčeni a slavnostně souzeni a odsouzeni jako zločinci proti státu. Víte, po jak dlouhém vězení a za jakých podmínek dostal jeden z těch vévodů z Alençonu milost; co se stalo s konetáblem Bourbonem; a že ať se sebevíc toužilo po míru tak výhodném, jakým byl tehdy Pyrenejský mír, ať byla sebevětší vášnivá touha královny, Vaší babičky, po sňatku krále s infantkou,[10] její neteří, ať na něj sebevíc naléhali kardinál Mazarin i sama královna ve strachu,

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Oba vévodové z Alençonu, o nichž je tu řeč, jsou Jan V. a jeho syn René. První byl zatčen roku 1456 a roku 1458 odsouzen k smrti; trest byl roku 1461 změněn v doživotní vězení. Jan V. z Alençonu byl znovu zatčen roku 1472 a Ludvík XI. ho dal uvrhnout do žaláře, kde zůstal až do své smrti (1476). Jeho syn René byl zatčen roku 1482 a odsouzen k tomu, aby prosil krále o odpuštění a přijal na své hrady královskou posádku.

8. **Vysvětlivka:** Karel III. Bourbonský (1490–1527), konetábl Francie od roku 1515, roku 1523 zradil Františka I. a přešel na stranu císaře Karla V.; jeho statky byly zabaveny. Padl 6. května 1527, zasažen střelou z arkebuzy, když vedl útok císařských vojsk na hradby Říma.

9. **Vysvětlivka:** Pan Princ je tu Ludvík II. Bourbonský, princ de Condé, zvaný Velký Condé (1621–1686), vítěz od Rocroi (1643). Za Frondy byl na Mazarinův rozkaz zatčen a třináct měsíců (1650–1651) vězněn ve Vincennes, v Marcoussis a v Le Havru; potom se postavil proti dvoru a bojoval na straně Španělů, a parlament ho roku 1654 v nepřítomnosti odsoudil k smrti. Milost a návrat mu přinesl až Pyrenejský mír (1659). Zemřel 11. prosince 1686 ve Fontainebleau.

10. **Vysvětlivka:** Marie Terezie Španělská (1638–1683), dcera Filipa IV. a neteř Anny Rakouské, od roku 1660 manželka Ludvíka XIV.; z jejich šesti dětí se dospělosti dožil jen Ludvík, Monseigneur. Zemřela 30. července 1683 ve Versailles na následky abscesu v podpaží.

který oba zažili z toho, co se málem stalo s kardinálovou neteří,[11] jež se potom provdala za konetábla Colonnu, a z toho, co bylo vždy možné s nějakou jinou, dokud král nebude ženatý, přece se dala přednost tomu riskovat mír i sňatek, snášet všechny průtahy při jednání, všechno naléhání a návrhy všeho druhu dona Luise de Haro[12] ve prospěch pana Prince, dokonce na účet španělského krále, než aby se mu dovolilo získat od Španělů jakékoli zaopatření nebo vrátit se do svého guvernérství či do svého úřadu velkého hofmistra Francie, které byly nakonec, ale bez ujednání ve smlouvě, dány jeho synovi, a to až nějaký čas potom; milost, na níž se kvůli uzavření míru dohodli jen ústně, tajně, a jako na milosti a laskavosti prokázané osobně španělskému králi a jeho ministrovi. Dnes, kdy začínáte válku, nevyjednáváte o žádném nezbytném a naléhavém sňatku, nevyjednáváte o míru, nemusíte se obávat, že by se doma či v cizině někdo domníval, po rozruchu kolem španělského velvyslance a po tom, co už víte o pikle pana a paní du Maine s ním, že se jim vymýšlejí zločiny, aby byli zničeni, a dozvíte se toho mnohem víc, až se abbé Duboisovi zlíbí, aby Vás důkladně poučil z papírů, o nichž uznáváte, že se jich zmocnil, že je viděl jen on sám a že Vám je neukázal. Velký Bože!" dodal jsem v zlosti, že nenacházím nic než koudel, abych neřekl hnůj, „velký Bože! jaký vzácný dar jsi dal tomuto princi, dar nejtěžší ctnosti křesťanství, té ctnosti tak nadlidské, tak odporující přirozenosti a nejzdravějšímu rozumu, není-li milosrdně osvícena a vedena Tvou všemohoucí milostí, té ctnosti, úskalí největších mužů, nejtvrdšího a nejustavičnějšího zápasu největších světců, té ctnosti, které však vytyčuješ meze k zachování států a lidí, zkrátka odpuštění nepřátelům, bez něhož, ó můj Bože, nikdo Tě neuzří; a Ty ji udělíš princi, který žije jako člověk, jenž za nic nepokládá věčnou blaženost patřit na Tebe. Ó nezměrná hlubino Tvých hrozných soudů! Tento princ užíváním a zároveň pohrdáním tak vzácným a tak vybraným darem učiní všechno, co ho může přivést k nejhroznějším neštěstím, a učiní to nejen bez toho, aby v sobě pocítil sebemenší násilí, jež v takových chvílích tak silně pociťují lidé nejvíce oddaní Bohu, ale s lhostejností, povolností a necitelností tou nejpodivuhodnější, nejneuvěřitelnější, nejjedinečnější!"

Tak prudké zvolání, kterému předcházely tak pádné důvody, otřáslo vévodou z Orléans natolik, že se dal do uvažování o tom, jak je zbavit všeho. Tehdy jsem mu, ač bez naděje pro jeho povolnost, jeho nestálost, zájem a očarování abbé Duboise, ale proto, abych si sám neměl co vyčítat, řekl, že má snadnou příležitost napravit dřívější chyby, pro něž všechno odpustil nejkrutějšímu a nejbezdůvodnějšímu nepříteli, jaký kdy byl, a tomu, kdo nejvytrvaleji útočil na jeho práva, jeho čest

---

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Marie Manciniová vzbudila v Ludvíkovi XIV. vášeň, která Annu Rakouskou vážně znepokojila. Viz *Mazarinovy neteře* od pana Amédée Renéeho a *Paměti* paní de Motteville k roku 1659.

12. **Vysvětlivka:** Luis Méndez de Haro (1598–1661), první ministr Filipa IV., vyjednal s kardinálem Mazarinem Pyrenejský mír (1659), jímž byl ujednán i sňatek Ludvíka XIV. s infantkou.

a jeho život, což si on sám nemohl zastírat; že k nynějšímu zločinu, pro který byl vévoda du Maine nyní zatčen, může připomenout dva další a uplatnit je tím důrazněji, čím zhoubněji zločinec zneužil mlčení a trpělivosti vůči oběma: první, že se pokusil učinit se princem krve a potom dát se prohlásit způsobilým nastoupit na trůn, proti cti Božího zákona, proti jednomyslnému zákonu Francie i všech křesťanských zemí, kde syn z dvojnásobného cizoložství nesmí v žádném případě zdědit nic z majetku rodu, z něhož pochází, tím méně korunu; proti právu národa pro případ vymření všech mužů vládnoucího rodu, proti úctě a právu princů krve, konečně proti drahocenné úctě, jež přísluší salickému zákonu, který tak výrazně odlišuje francouzskou korunu od všech ostatních korun. Připomněl jsem mu, co jsem mu v tomto ohledu navrhoval ke konci králova života, aby to provedl, jakmile král zemře, a jak jsem mu dokázal, a on to nepopíral, že je nutné nasadit ctižádosti stát se způsobilým k nástupnictví na trůn takovou uzdu, aby jistý pohled na hloubku propasti zadržel levobočky, příliš mocné poddané, první ministry, nemírné oblíbence, příliš usazené a podporované cizí knížata od pokusu o tento zločin, který připravuje tolik dalších, a od zneužití buď pošetilé něhy, nebo slabé povolnosti, nebo věku, nebo slabomyslnosti krále, nebo i výstřední zaslepenosti jeho samovlády, k převrácení státu; že mlčení, pod nímž to nechal plynout, dalo vévodovi du Maine čas spáchat druhý zločin, oklamat ho tou snůškou takzvané šlechty, z níž mnozí byli, s jeho vlastním souhlasem i se souhlasem předních mužů jeho domácnosti, zdánlivě – ať mu kdo co mohl namluvit, a pošetile – namířeni proti vévodům, ve skutečnosti však proti němu samému, jak se brzy ukázalo jejich pěknou žádostí k parlamentu a odtud odvoláním levobočků od regenta jako nepříslušného a bezmocného ke generálním stavům nebo ke zletilému králi, což je další zločin proti státu, odjakživa za takový považovaný a jako takový trestaný: zpochybňovat královskou moc a činit jakýkoli rozdíl mezi nezletilým a zletilým králem; a tím ho pan du Maine přivedl do tísně, v níž se ocitl mezi princi krve a levobočky, a po dlouhé a do nebe volající nespravedlnosti či odepření spravedlnosti ve prospěch levobočků byl jejich opovážlivostí donucen ventilovat[13] svou moc regenta, prohlásit je za zbavené způsobilosti a nezpůsobilé nastoupit na trůn, ale s takovými ohledy na jejich hodnosti a proti výslovnému znění rozsudku, který právě vynesl, že tato slabost povzbudila pana a paní du Maine k tomu, aby podnikli to, co je nyní drží ve vězení, ve vzteku, že jim nebyla zachována nebo ponechána způsobilost k nástupnictví na trůn, a v pohrdání vším, co jim bylo ponecháno a co pokládali za nic, leda za slabost, na kterou mohou spoléhat, ať by se odvážili podniknout cokoli.

Po tomto sevřeném a zhuštěném obrazu jsem vévodovi z Orléans představil, že by nyní mohl aspoň obě ty tak těžké chyby obrátit k užitku a dát oběma

13. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Projednávat.

prvním zločinům draze zaplatit s oporou třetího, který byl jejich důsledkem a plodem: znovu otevřít první zločin, ukázat jeho nehoráznost, krajní nebezpečí takového příkladu v nejkřesťanštějším království, jediném, které se už tolik staletí řídí salickým zákonem jako základním zákonem pro nástupnictví na trůn; jak je vydává osudu Ruska, ctižádosti kohokoli, kdo by měl v rukou sílu svých úřadů a ovládal by krále; dát pocítit, že od toho, učinit se princem krve a způsobilým k nástupnictví na trůn po všech princích krve jako syn krále, a přenést to na své potomstvo, k tomu, dát si dávat přednost před princi krve jako mnohem bližší než oni díky postavení královského syna, není daleko, má-li člověk v rukou sílu, a že kdo takové právo získá, toho svádí prudké pokušení udělat si čisté pole a zkrátit si cestu k trůnu; říci, že úcta k památce krále a ohled na spříznění, ačkoli k němu nikdy nemělo dojít, a vážnost k bezúhonnosti hraběte z Toulouse, který neměl ani nechtěl mít žádný podíl na krocích svého bratra, jimiž se tak zrůdně povyšoval, zdržely Jeho Královskou Výsost od spravedlnosti, kterou dlužila princům krve, celému národu i sama sobě, ve věci tak zločinného podniku, který nesměřoval k ničemu menšímu než ke zneuctění památky zesnulého krále, ačkoli se dobře vědělo, že mu v tom byla vynucena ruka stejně jako při ustanoveních jeho testamentu a kodicilu ve prospěch vévody du Maine; že kdyby ten případ nastal, mohl tento nárok na korunu převrátit stát srážkou sil vetřelce se silami národa, který by se nedal připravit o tak krásné právo, jež mu tak jistě a tak trvale náleží, a že cizina by toho dovedla využít, aby se rozšířila o provincie, které by se jí hodily; a odtud přejít k nutnosti takového trestu, který by navždy vyhnal podobný záměr z hlavy těch nejctižádostivějších a nejmocnějších, i z hlavy králů, ať z pýchy, nebo ze slabosti, jimž království nepatří jako statek soukromé osobě, nýbrž jako fideikomis, který je navěky určen nejstaršímu z pokolení na pokolení, ledaže by přítomná koruna, rozsáhlá monarchie, uprázdněný cizí trůn, na nějž je povolán francouzský princ závětí posledního krále, zemřelého bez potomků po sobě i po svých předchůdcích, králích jeho rodu, závětí podpořenou výslovným souhlasem a přáním celého onoho národa, vedly k tomu, že se přítomné koruně dá přednost před nejnejistějšími budoucími nároky, a ledaže by celá Evropa spolu s uprázdněnou monarchií vymínila zřeknutí se možného nástupnictví se svolením a souhlasem francouzského krále a se slavnostmi konanými k tomuto zřeknutí; že francouzský král nemá moc nakládat se svou korunou, která sama sebou a podle práva sleduje toto prvorozenectví z pokolení na pokolení; a vymře-li mužský rod, nabývá teprve obecné právo veškeré své platnosti a dává národu právo zvolit si krále a jeho legitimní mužské potomstvo, aby po něm nastupovalo, dokud bude trvat, z pokolení na pokolení podle prvorozenectví; zdůraznit zločinný pokus narušit tento řád a všechny body, které tu byly právě předloženy.

Odtud přejít ke druhému zločinu: k pobuřování lidí, jimž se dá osobovat si jméno šlechty bez svolání králem nebo regentem jeho jménem, je-li král nezletilý,

jemuž jedinému svolání náleží, tedy bez řádných shromáždění *bailliages* k volbě poslanců, tedy bez pověření, bez plné moci od kohokoli, lidí sebraných odevšad, aby jich bylo víc, z nichž by mnozí měli velkou potíž prokázat svou šlechtickou urozenost; k oslnění lidí vynikajících svým rodem, aby se jako rovní s rovnými bratříčkovali s touto podlou směsicí; ke zneužití nápadů, které jim byly zdálky vnuknuty, aby byli sebráni a rozníceni, a k tomu, aby si je pak člověk zavázal, že pro něj udělají cokoli, až po ponížení jména druhého, avšak nejslavnějšího ze tří stavů, za nějž se tato snůška vydává, žádostí k parlamentu, nižší a pokornější než žádost nejposlednějšího soukromníka; k tomu, oslovovat parlament „naši páni" kolektivním jménem šlechty a dovolávat se jeho spravedlnosti, jeho autority, jeho ochrany jménem šlechty, a to ve věci, v níž si tito titíž prosebníci osobují právo soudit. Může být něco samo v sobě rozpornějšího, urážlivějšího pro druhý stav státu ve všech bodech a ve všech ohledech, pohrdavějšího vůči moci regenta a královskému majestátu, zjevněji a bezprostředněji směřujícího ke vzpouře a ke zradě, a za nezletilého krále k popírání veškeré autority, aby se uznávala jen potud, pokud se komu líbí a pokud může a chce posloužit záměrům, které si kdo utvořil? Ukázat konečně nehoráznost tohoto zločinného pokusu, zločinnost a nebezpečí jeho různých větví, jichž jsme se tu právě dotkli jen dvěma slovy.

Připojit k těmto dvěma zločinům třetí, pro nějž byli zatčeni vévoda a vévodkyně du Maine. Důkazy obou prvních jsou jasné. Důkazy tohoto posledního, který je plodem obou prvních, budou zjevné, až se abbé Duboisovi zlíbí ukázat papíry Cellamarovy a papíry abbé Portocarrera, které neviděl nikdo kromě něho samého a které nevyšly zpod jeho klíče, a až se zlíbí jeho pánovi přemoci se a přikázat mu to tak, aby ho poslechl.[14]

To bylo pořádné bombardování regentovy slabosti a snaha vyburcovat ho rozžhavenými koulemi. Nechal jsem ho nabrat dech a chtěl jsem vidět, jaký účinek baterie měla. Nechal mě říci všechno, aniž mě jedinkrát přerušil, a viděl jsem, že je v duši velmi soužen. Několik okamžiků jsme mlčeli. Přerušil mlčení první a odpověděl mi, že to, co jsem mu vylíčil, je pěkné a dobré, pokud jde o pana a paní du Maine, ale že nedbám na to, jaké osobnosti s nimi byly možná zapleteny do téže aféry a pod týmiž důkazy, a že při tak velkém zátahu by se síť mohla roztrhnout.

Má odpověď byla pohotová. Ujistil jsem ho, že by neměl mít o mém úsudku tak špatné mínění, abych nepomyslel na tak podstatnou část této aféry, o které jsem s ním zamýšlel mluvit, až domluvím o panu a paní du Maine; že abych přešel k této druhé části, prosím ho, aby si vybavil všechna spiknutí, o nichž četl, z nichž nebylo jediné, které by nemělo svou hlavu a hlavní spoluviníky, vynikající

14. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Saint-Simonovy domluvy regentovi nezůstaly utajeny. Madame, regentova matka, psala 7. července 1719: „Vévoda ze Saint-Simon jednou ztratil trpělivost s dobrotou mého syna a řekl mu ve zlosti: Ach, Vy jste ale dobrotivý; od dob Ludvíka Dobrotivého nebylo vidět nikoho tak dobrotivého jako Vy. Můj syn se málem rozstonal smíchy."

silou, kterou mu mohli dodat, kromě množství ostatních, kteří jako osoby byli málo nebo nic; že v tom všem rozhodují důkazy; že není dovoleno nic ubírat ani zveličovat; že čím větší bude počet významných spoluviníků, tím větší bude zločin hlavy, a také nebezpečí pro stát, tím nezbytnější bude velmi přísný trest; tím víc musí shovívavost a spravedlnost kráčet bok po boku; tím víc musí zločin osobností, které hlava spiknutí svedla od jejich povinnosti, dopadnout kolmo na jeho hlavu; tím víc bude mít regentova dobrota čím se ukojit, když ukáže, že nehledá nic než přítomnou i budoucí bezpečnost království a nástupnictví na trůn potrestáním hlavy a pachatele tří velkých zločinů jako největšího viníka, nejnebezpečnějšího či jediného nebezpečného, toho, kdo bude výstrahou pro potomstvo, a velkomyslným odpuštěním osobnostem, které strhl s sebou a které, společně ani samy o sobě, nejsou nebezpečné, a to jak pro bázlivost, kterou u nich poznal, tak pro vlastnosti jejich ducha, tak pro bezmocnost jejich úřadů, které jsou už jen jmény bez síly a bez nebezpečné autority; ať si dobře uvědomí, že projít se zavřenýma očima kolem takového spiknutí, kterému od téhož člověka předcházelo tolik jiných, je nejokázalejším důkazem strachu a slabosti a nejmocnějším pozváním k tomu, aby se to zkusilo znovu a s větším úspěchem; že vidět zločin tak veřejně, jako když se uvězní vévoda a vévodkyně du Maine, a pak jim bez dalšího zkoumání odpustit, vychází nastejno jako to první; ale že předložit důkazy soudně, potrestat jen hlavu a ostatním odpustit, s výjimkou několika bezvýznamných lidí příliš nápadně zapletených, to je odvaha, to je spravedlnost, to je příklad, to je bezpečnost, to je velkomyslnost, to je shovívavost, to znamená navždy připravit omilostněné osobnosti o všechnu možnost odvážit se něčeho a, ať by byli sebevíc zlovolní, o všechnu schopnost jakéhokoli odporu, jak ze strachu, tak ze cti, jedním slovem to znamená umět rozlišovat, nechat jatka Kristiánům[15][16] a Cromwellům,[17] chtít jen to, co je pro příklad a bezpečnost nezbytné, být přísný jen z nutnosti a shovívavý a velkomyslný z velikosti a z povahy. Abychom však k tomu dospěli, je zapotřebí soudního procesu, k němuž budou soudně svoláni všichni pairové a žádné omluvy nebudou přijaty, protože ve věci pairie a zločinu nemůže nikoho vyloučit žádný důvod námitky podjatosti; a přizvat s nimi korunní hodnostáře. Dodal jsem, že hrabě z Toulouse, který neměl podíl na žádném ze tří zločinů svého bratra, nemá

---

15. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Narážka na ukrutnosti Kristiána II., švédského a dánského krále v letech 1520 až 1523. Jeho ukrutné činy ve Švédsku a v Dánsku vyvolaly proti němu povstání a roku 1523 byl sesazen.

16. **Ediční poznámka:** Kristián II. byl dánským a norským králem v letech 1513–1523 a švédským králem v letech 1520–1521; stockholmská krvavá lázeň se odehrála v listopadu 1520.

17. **Vysvětlivka:** Oliver Cromwell (1599–1658), vůdce parlamentní strany v anglické občanské válce, který roku 1649 dal popravit krále Karla I. a proslul krveprolitím v Irsku; od roku 1653 vládl jako lord protektor. Zemřel 3. září 1658 v Londýně po horečnaté nemoci. Po restauraci Stuartovců bylo jeho tělo roku 1661 exhumováno, symbolicky oběšeno na Tyburnu a sťato.

ani nemůže být důvodem k zdrženlivosti, protože je naprosto nevinný, a že pokud jde o paní du Maine, její odsouzení by bylo možné s ohledem na její postavení princezny krve zmírnit na to, aby strávila zbytek života dobře a bezpečně zavřená, bez styku s kýmkoli.

Regent všechno vyslechl a pak mi řekl: „Ale co uděláte s dětmi, které jsou nevinné?“ — „Děti,“ odvětil jsem, „je pravda, že jsou nevinné; ale je třeba zabránit jim, aby se nestaly vinnými, a ostříhat jim drápy, aby nemohly mstít neštěstí své rodiny, nenechat jim ani úřad, ani guvernérství, ani hrabství Eu, malou provincii příliš na samém pobřeží moře a s malým přístavem a příliš blízko Anglie; ani Dombes, příliš blízko Savojska; to nebylo nikdy ničím víc než svobodným alodem,[18] a to ještě nanejvýš, a vévodové z Montpensier z něj postupně udělali svrchované knížectví, Mademoiselle[19] ještě víc, a pan du Maine k tomu dal přiložit poslední ruku od chvíle, kdy mu je Mademoiselle byla donucena darovat, spolu s Eu a ještě dalšími statky, aby vysvobodila pana z Lauzunu z Pignerolu. Dětem pana du Maine zůstane ještě vévodství Aumale a velké statky, které jim darujete ze zabaveného majetku, nepočítaje nesmírné množství nábytku, domy a šperky, o nichž víte, že paní du Maine jich ukryla a odnesla za milion, a La Billarderie je objevil a přinesl zpět, což, mimochodem řečeno, Vám dobře ukazuje, že paní du Maine tím, že byla zatčena, neztratila ani úsudek, ani záměry, a že tento milion v šperkách neměl sloužit k tomu, aby ji zdobil ve vězení. Tomu já říkám,“ dodal jsem, „dobře a štědře zaopatřit děti, které jsou nevinné, a jen jim znemožnit, aby se staly zločinnými.“

Vévoda z Orléans byl tímto plánem a důvody, které ho podpíraly, trochu otřesen. Dost o něm se mnou uvažoval. Ale nepojal jsem proto lepší naději. Tento plán, jakkoli spravedlivý, moudrý a nezbytný se mi zdál, odporoval povaze pána, a což bylo mnohem horší, záměrům a zájmu abbé Duboise, a tento sluha vévodu z Orléans očaroval. Nemýlil jsem se. Nacházel jsem tohoto prince v té věci den ode dne slabšího, takže spokojen, že jsem udělal, co jsem pokládal za svou povinnost ve všech ohledech, jsem s ním o tom už nemluvil a tím jsem mu velmi ulehčil ta různá a rychlá zmírnění, která po částech poskytoval vévodovi a vévodkyni du Maine až do jejich propuštění na svobodu, i potom. Přitom jsem ho velmi lákal vyhlídkou na rozdělení jejich úřadů a guvernérství, a výslovně jsem mu prohlásil, že nechci žádné

18. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Totiž půda nepodléhající vrchnostenským právům.

19. **Vysvětlivka:** Anne-Marie-Louise d’Orléans, vévodkyně z Montpensier, zvaná velká Mademoiselle (1627–1693), dcera Gastona Orleánského a dědička obrovského majetku rodu Montpensier. Za Frondy dala roku 1652 z Bastily střílet na královská vojska a potom žila několik let ve vyhnanství na svých statcích. Nikdy se veřejně neprovdala a neměla děti. Roku 1681 darovala panu du Maine hrabství Eu a knížectví Dombes, aby vymohla propuštění Lauzuna, vězněného od roku 1671 v pevnosti Pignerol. Zemřela v Paříži 5. dubna 1693.

z těch velkých soust, ba ani nic z toho, co by z nich spadlo dál, protože jsem s ním o tom mluvil bez jakéhokoli zájmu.

Nepomýšlel jsem tedy už na to, abych pronikl do tajemství spiknutí a spoluviníků, která si abbé Dubois vyhradil jen pro sebe, ani do smýšlení vězňů, o nichž mi Le Blanc říkal jen nicotnosti, často nesmyslné, protože mi nesměl říci nic lepšího; ale po návratu vévody a vévodkyně du Maine do jejich dřívějšího postavení jsem bez potíží poznal z přátelství, které od té doby vždy projevovali Belle-Îlovi a Le Blancovi, že jim ti dobře a účinně posloužili, i u abbé Duboise, jehož ducha dobře sledovali a jehož politiku napodobovali. Ta se tak dobře zdařila, že brzy, totiž začátkem dubna, paní Princezna dosáhla toho, že paní du Maine, která se dělala nemocnou, byla převezena z Dijonu do Chalon-sur-Saône, a dostala svolení ji tam navštívit.

Ve stejné době se však od vévody z Orléans, který to rozhlásil, lidé dozvěděli, že má čtyři dopisy vévody z Richelieu kardinálu Alberonimu,[20] z nichž tři byly jím podepsány, že se zavazoval vydat Bayonne, kde byl jeho pluk a pluk Saillantův posádkou, a proto byl Saillant, který byl ve spiknutí, dán do Bastily, a že odměnou vévodovi z Richelieu měl být pluk gardy. Zvláštní je, že čtyři dny po tomto veřejném vyprávění vévody z Orléans, k němuž dodal, že kdyby měl pan z Richelieu čtyři hlavy, má v kapse dost na to, aby je dal setnout všechny čtyři, dostal pan z Richelieu jednoho ze svých komorníků, knihy, vrchcáby a basovou violu, o něž požádal. Ve společnosti se právem posmívali skvělému nápadu dvou mladých plukovníků, kteří se domnívali, že jsou natolik pány svých pluků a jejich pluky natolik pány Bayonne, že si mohli představovat, že tuto pevnost vydají.[21] Kdyby mi byl někdo řekl, že necelých deset let nato budu rytířem řádu v témže jmenování osmi rytířů jako oba synové vévody du Maine jako princové krve, pan z Richelieu, Cellamare a d'Alègre, byl by mě velmi udivil.[22]

---

20. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Markýz d'Argenson píše k březnu 1719 ve svých rukopisných Pamětech: „Vévoda z Richelieu byl opravdu vinen, když ho asi v té době dali do Bastily. Můj otec (strážce pečetí) byl příčinou jeho zatčení; vévoda to přičítal jemu a velmi nám to zazlíval. Je však jisté, že tento vévoda měl styky se Španělskem." Markýz d'Argenson pak vypráví anekdotu, která je v tištěných Pamětech, s. 192. (Paměti markýze d'Argenson, 1 sv. in-8°, 1825.)

21. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Abbé Dubois psal maršálu z Berwicku 1. dubna 1719: „Jistě jste byl překvapen, když jste se z kurýra, kterého Vám měl pan Le Blanc včera vypravit, dozvěděl, že vévoda z Richelieu měl vydat Bayonne Španělům a že byl dán do Bastily, kde nepopřel své dorozumění s Alberonim." Maršál mu 17. dubna odpověděl: „Příhoda pana z Richelieu mě nijak nepřekvapila; jeho chování až dosud nebylo chováním rozumného člověka."

22. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Jmenování rytířů řádu, na něž Saint-Simon naráží, se konalo 1. ledna 1728; zahrnovalo těchto osm osob: prince z Dombes, hraběte z Eu, vévody z Richelieu, ze Saint-Simon a z Giovenazza (Cellamare), velkého štolbu španělské královny, maršály z Roquelaure a z Alègre a hraběte z Grammontu.

Kapitola devátá

Podivné chování vévodkyně z Berry, Riona a Mouchyové. — Počínání paní ze Saint-Simon. — Pohoršlivá nemoc vévodkyně z Berry v Lucemburském paláci. — Rion, vedený vévodou z Lauzunu, svým prastrýcem, se tajně žení s vévodkyní z Berry. — Vévodkyně z Berry znovu otevírá zahradu Lucemburského paláce; zaslibuje se na šest měsíců bílé barvě; mění kapitána gardy. — Canillac a markýz z Brancasu vstupují do rady stran. — Princ Klemens Bavorský zvolen biskupem münsterským a paderbornským. — Kardinál Albani jmenován camerlengem. — Vévoda z Albretu se znovu žení s dcerou zesnulého Barbezieuxe. — Smrt paní z Maintenon. — Její život a počínání v Saint-Cyr. — Smrt Aubignyho, arcibiskupa rouenského. — Po něm nastupuje Besons, arcibiskup bordeauxský, a po Besonsovi v Bordeaux bratr strážce pečetí. — Zřízení velkých úředníků Řádu svatého Ludvíka po vzoru úředníků Řádu Svatého Ducha. — Nová ustanovení o Řádu svatého Ludvíka a jejich nevýhody. — Původ, povaha a kariéra Montiho. — Laval, zvaný Podbradník, dán do Bastily. — Cellamare, vévoda z Giovenazza, přijíždí do Španělska; je ihned jmenován místokrálem Navarry. — Podivný křest Martonův. — Abatyše z Chelles, sestra maršála z Villars, se vzdává svého úřadu a uchyluje se do pařížského kláštera s penzí dvanáct tisíc livrů od krále. — Paní z Orléans po ní nastupuje, vzdává se úřadu a uchyluje se do kláštera de la Madeleine. — Jejich povaha. — Snížení hodnoty mincí. — Rozšíření nábřeží u Louvru. — Průchod, náměstí a kašna u Palais-Royal. — Málo úspěšné pokusy o Skotsko. — Námořní tyranie Angličanů. — Cilly dobývá přístav Pasajes a spálí tam celé znovu vznikající španělské loďstvo. — Nejdůvěrnější lidé vévody a vévodkyně du Maine vycházejí z Bastily a jsou propuštěni na úplnou svobodu. — Divy Mississippi. — Law a regent na mne naléhají, abych z něho něco přijal. — Odmítám, ale přijímám proplacení starých poukázek na královskou pokladnu. — Blamont, povolaný zpět do svého úřadu, se stává regentovým špehem a předmětem opovržení a hrůzy parlamentu. — Smrt Pécoila otce, hodná lakomce, ale strašná. — Důstojné odmítnutí, krásný a svatý odchod do ústraní a zajímavé, ale nesrozumitelné prohlášení abbé Vittementa o bezmezné a nerušené vládě kardinála Fleuryho. — Zvýšení služného a příjmu z guvernérství o dvanáct tisíc livrů pro Castriese.

Vévodkyně z Berry žila jako obvykle ve směsi té nejzpupnější velikosti a té nejhanebnější nízkosti a poddanosti; nejpřísnějších duchovních ústraní, častých, ale krátkých, u karmelitek z předměstí Saint-Germain, a večeří nejvíce zprzněných mrzkou společností, nečistotou a bezbožností řečí; nejnestydatější prostopášnosti a nejhroznějšího strachu z ďábla a ze smrti — když vtom onemocněla

v Lucemburském paláci. Je třeba říct všechno, protože to slouží dějinám, tím spíše, že v těchto Pamětech nenajdeme žádné jiné milostné pletky než ty, které nezbytně patří k pochopení toho, co se v průběhu let, jež zahrnují, odehrálo důležitého nebo zajímavého. Vévodkyně z Berry se nechtěla v ničem omezovat; pobuřovalo ji, že se lidé odvažují mluvit o tom, co ona sama nepokládala za nutné před nimi skrývat, a přesto byla zoufalá z toho, že se o jejím chování ví. Byla těhotná s Rionem a skrývala to, jak jen mohla. Paní z Mouchy jim dělala prostřednici, ačkoli se to všechno v tomto ohledu dělo bez okolků. Rion a Mouchyová byli do sebe zamilovaní a žili spolu ve vší důvěrnosti a měli k tomu všechny příležitosti. Společně se vysmívali princezně, která byla jejich obětí a z níž ve shodě tahali všechno, co mohli. Jedním slovem byli pány nad ní i nad celou její domácností a byli jimi drze, a to tak, že vévoda a vévodkyně z Orléans, kteří je znali a nenáviděli, se jich báli a šetřili je. Paní ze Saint-Simon, které se to všechno ani zdaleka nedotýkalo, byla celou domácností nesmírně milována a ctěna, a ctěna dokonce i touto dvojicí, která si dokázala zjednat tolik strachu a ohledů; s vévodkyní z Berry se vídala jen při chvílích reprezentace, kvůli nimž přijížděla do Lucemburského paláce a odkud odjížděla, jakmile skončily, a o všem, co se tam dělo, nevěděla zhola nic, ačkoli o tom byla dokonale zpravena.

Těhotenství dospělo k porodu a tento porod, špatně připravený neustálými večeřemi hojně zapíjenými víny a nejsilnějšími likéry, se stal bouřlivým a brzy nebezpečným. Paní ze Saint-Simon se nemohla vyhnout tomu, aby tam nedocházela pravidelně, jakmile se ukázalo nebezpečí; nikdy však nepovolila naléhání vévody a vévodkyně z Orléans a celé domácnosti, ani aby tam přespávala v bytě, který jí byl vždy vyhrazen a do něhož nikdy nevkročila, ani aby tam trávila celé dny — pod záminkou, že si chodí odpočinout domů. Vévodkyni z Berry zastihla zabarikádovanou v malé komnatě jejího bytu, která měla pohodlné a odlehlé zadní východy, a v té komnatě nebyl nikdo kromě Mouchyové, Riona a jedné či dvou spolehlivých komorných. Vše, co bylo zapotřebí k pomoci, mělo volný přístup zadními chodbami. Vévoda a vévodkyně z Orléans, a dokonce ani Madame nevstupovali, kdy chtěli, tím méně dvorní dáma nebo ostatní dámy, první komorná či lékaři. Všichni ti tam chodívali čas od času, ale jen na okamžik. Velká bolest hlavy nebo potřeba spánku byly častým důvodem, proč je prosili, aby laskavě nevstupovali, a když už vstoupili, aby po několika okamžicích odešli. Oni sami, kteří až příliš dobře viděli, oč jde, se většinou o vstup ani nepokoušeli a spokojovali se se zprávami od paní z Mouchy, která sotva pootevřela dveře; a toto směšné divadlo, které se odehrávalo před davem z Lucemburského paláce, z Palais-Royal a před mnoha dalšími lidmi, kteří se ze slušnosti nebo ze zvědavosti chodili ptát na zprávy, se stalo předmětem řečí celého světa.

Když se nebezpečí zdvojnásobilo, promluvil Languet, proslulý farář od Saint-Sulpice,[1] který tam už pravidelně docházel, s vévodou z Orléans o svátostech. Potíž byla v tom, jak by se mohl dostat dovnitř, aby je vévodkyni z Berry navrhl. Brzy se však objevila potíž ještě větší. Farář totiž jako muž, který znal své povinnosti, prohlásil, že je neudělí ani nestrpí, aby jí byly uděleny, dokud budou Rion a paní z Mouchy nejen v její komnatě, ale v Lucemburském paláci vůbec. Učinil to nahlas a přede všemi, výslovně vévodovi z Orléans, kterého to spíš přivedlo do rozpaků, než aby ho to urazilo. Vzal faráře stranou a dlouho ho zdržoval a snažil se ho přimět, aby přijal nějaké zmírnění. Když viděl, že je neoblomný, navrhl mu nakonec, aby se podrobili rozhodnutí kardinála z Noailles. Farář to okamžitě přijal a slíbil, že se jeho příkazům podřídí jako příkazům svého biskupa, pokud mu bude dovoleno vyložit mu své důvody. Věc spěchala a vévodkyně z Berry se během tohoto sporu zpovídala františkánovi, svému zpovědníkovi. Vévoda z Orléans si bezpochyby lichotil nadějí, že diecézního biskupa shledá povolnějším než faráře, protože farář byl s kardinálem ve věci konstituce velmi rozdílného smýšlení, a kardinál byl kvůli téže záležitosti tolik v rukou regenta; jestliže v to doufal, mýlil se.

Kardinál z Noailles přijel; vévoda z Orléans si ho vzal stranou spolu s farářem a rozhovor trval přes půl hodiny. Protože farářovo prohlášení bylo veřejné, uznal kardinál-arcibiskup pařížský za vhodné, aby veřejné bylo i jeho. Když se všichni tři vraceli k lidem a ke dveřím komnaty, řekl kardinál z Noailles nahlas faráři, že svou povinnost splnil velmi důstojně, že nic menšího neočekával od muže tak bezúhonného, tak osvíceného a tak zkušeného, jako je on; že ho chválí za to, co vyžaduje dříve, než udělí nebo dovolí udělit svátosti vévodkyni z Berry; že ho vybízí, aby od toho neustupoval a nedal se v tak důležité věci oklamat; že potřebuje-li k tomu ještě nějaké další zmocnění, zakazuje mu jako jeho diecézní biskup a představený, aby vévodkyni z Berry svátosti udělil sám nebo je dovolil udělit, dokud budou pan z Rion a paní z Mouchy v komnatě, ba i v Lucemburském paláci, a dokud z něho nebudou propuštěni. Lze si představit, jaký rozruch způsobil tak nevyhnutelný skandál, jaký účinek měl v té přeplněné místnosti, do jakých rozpaků přivedl vévodu z Orléans a jaký hluk to okamžitě všude způsobilo. Nikdo, ani vůdci strany konstituce, nejprudší nepřátelé kardinála z Noailles, ani nejsvětáčtější biskupové, ani dámy z nejvyšší společnosti, dokonce ani libertini, ani jediný nepokáral ani faráře, ani jeho arcibiskupa: jedni proto, že znali pravidla, nebo se je neodvažovali napadat, většina a ti nejpočetnější z hrůzy nad chováním vévodkyně z Berry a z nenávisti, kterou jí vynášela její pýcha.

Pak vyvstala otázka mezi regentem, kardinálem a farářem, všemi třemi v koutě u dveří, kdo z nich ponese toto rozhodnutí vévodkyni z Berry, která nic takového ani

---

1. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste-Joseph Languet de Gergy (1675–1750), od roku 1714 farář pařížské farnosti Saint-Sulpice, budovatel tamního kostela; bratr abbé Langueta, pozdějšího arcibiskupa ze Sens.

v nejmenším nečekala a která, již vyzpovídaná, počítala každým okamžikem s tím, že uvidí vcházet Nejsvětější svátost a přijme ji. Po krátké poradě, kterou stav nemocné uspíšil, se kardinál a farář trochu vzdálili, zatímco vévoda z Orléans si dal pootevřít dveře a zavolat paní z Mouchy. Tam, stále s pootevřenými dveřmi, ona uvnitř a on venku, jí oznámil, oč jde. Mouchyová, velmi překvapená a ještě víc pobouřená, to vzala zvysoka, řekla, co se jí zlíbilo o svých zásluhách a o urážce, kterou se svatoušci odvažují učinit jí i vévodkyni z Berry, která to nikdy nestrpí a nikdy s tím nesouhlasí a kterou by to ve stavu, v jakém se nachází, zabilo, kdyby byli tak neprozřetelní a krutí, aby jí to řekli. Závěr však byl, že se Mouchyová ujala toho, že vévodkyni z Berry vyřídí, co bylo o svátostech rozhodnuto; lze si představit, co k tomu dokázala přidat ze svého. Zápornou odpověď vévodovi z Orléans tatáž osoba brzy vyřídila, opět pootevřenými dveřmi. S takovou poslíčkou mohl na odpověď, kterou dostal, dobře počítat. Hned nato ji šel vyřídit kardinálovi a faráři; farář, který měl po boku svého arcibiskupa a byl s ním zajedno, jen pokrčil rameny. Kardinál však vévodovi z Orléans řekl, že paní z Mouchy, jedna z obou osob, které je nezbytně nutné propustit, a to bez návratu, sotva je tou pravou, aby vévodkyni z Berry přivedla k pravidlu a k rozumu; že je na něm, na jejím otci, aby jí to vyřídil a přiměl ji, aby splnila povinnost křesťanky, která má tak blízko k tomu, aby předstoupila před Boha; a naléhal na něj, aby s ní šel promluvit. Nikdo nebude mít potíže uvěřit, že jeho výmluvnost tím nic nezískala. Tento princ se své dcery příliš bál a byl by u ní chabým apoštolem.

Opakované odmítnutí přimělo kardinála, aby se okamžitě rozhodl promluvit s vévodkyní z Berry sám, v doprovodu faráře; a protože se tam chtěl vydat hned, zapřisáhl ho vévoda z Orléans, který se mu neodvážil v tom bránit, ale bál se nějakého náhlého a nebezpečného otřesu u své dcery při pohledu na oba pastýře a při jejich řeči, aby počkal, až ji připraví, aby je přijala. Šel tedy k další poradě v těch dveřích, které si dal pootevřít, a úspěch byl stejný jako předtím. Vévodkyně z Berry se rozzuřila, odpověděla výlevy zlosti proti těm svatouškům, kteří zneužívají jejího stavu a svého úřadu, aby ji zneuctili neslýchaným skandálem, a nešetřila ani svého otce kvůli jeho hlouposti a slabosti, že to trpí. Kdyby bylo po jejím, nechali by kardinála a faráře shodit ze schodů. Vévoda z Orléans se k nim vrátil velmi zkroušený a velmi ustaraný, nevěda, co si počít mezi dcerou a jimi. Řekl jim, že je tak slabá a tak trpí, že je třeba, aby to odložili, a bavil je, jak uměl. Pozornost a zvědavost celé té vznešené společnosti, která tu místnost naplňovala, byla nesmírná; tu a tam se ty podrobnosti nakonec dozvěděla, a hned potom během dne. Paní ze Saint-Simon seděla s několika dámami vévodkyně z Berry a několika dalšími, které se přišly zeptat na zprávy, ve výklenku okna, trochu stranou, viděla celé to divadlo a čas od času se dozvídala, co se děje.

Kardinál z Noailles zůstal s vévodou z Orléans přes dvě hodiny, a během nich se k nim nakonec přiblížila přední společnost. Když kardinál konečně viděl, že do komnaty nemůže vstoupit bez jakéhosi násilí, které by bylo velmi na překážku

přesvědčování, pokládal za nedůstojné dál zbytečně čekat. Při odchodu zopakoval faráři své příkazy a uložil mu, aby bděl a nedal se oklamat ohledně svátostí, které by se snad pokusili udělit tajně. Potom přistoupil k paní ze Saint-Simon, vzal ji stranou, vylíčil jí, co se stalo, a rmoutil se s ní nad tím a nad celým tím rozruchem, jemuž se nemohl vyhnout. Vévoda z Orléans pospíšil oznámit dceři kardinálův odchod, který jemu samému velmi ulevil. Když však vycházel z komnaty, s údivem našel faráře přilepeného těsně u dveří a ještě víc ho udivilo jeho prohlášení, že toto je stanoviště, které zaujal a z něhož ho nic nedostane, protože se nechce dát ohledně svátostí oklamat. Skutečně tam pevně setrval čtyři dny a stejně tak i noci, kromě krátkých přestávek na jídlo a na trochu odpočinku, pro který chodil domů, velmi blízko Lucemburského paláce, a na svém stanovišti nechával až do svého návratu dva kněze; nakonec, když nebezpečí pominulo, obléhání zrušil.

Vévodkyně z Berry šťastně porodila dceru a zbývalo jí už jen zotavit se, ale byla stejně rozlícená na faráře i na kardinála z Noailles a nikdy jim to neodpustila, a oba milenci, kteří se jí vysmívali a byli k ní připoutáni jen kvůli svému postavení a prospěchu, ji očarovávali čím dál víc; ti s ní ještě nějaký čas zůstali zavření, a vévodu a vévodkyni z Orléans vídali jen stěží a na okamžik, a stejně tak Madame, která ostatně kromě prvních dnů téměř nechodila.[2]

Vévodkyně z Berry se v šestinedělí nechtěla nikomu ukázat ani se v tom pro kohokoli omezovat. Nikdo také, počínaje paní ze Saint-Simon, nedychtil ji vidět, protože každý věděl, co drží dveře zavřené. Paní ze Saint-Simon ji přesto na okamžiky vídala, ale vždy to byla vévodkyně z Berry, kdo jí vzkázal, aby vstoupila, aniž by jí paní ze Saint-Simon cokoli vzkazovala nebo se tam ohlašovala; zůstávala tam jen chvilky, brala za bernou minci, co jí vévodkyně z Berry říkala o svém zdraví, a co nejrychleji se vzdalovala.

Rion, jak už bylo řečeno, gaskoňský mladší syn, který neměl nic, ač byl z dobrého rodu, byl vnukem jedné sestry vévody z Lauzunu, jehož dobrodružství s Mademoiselle,[3] která si ho chtěla vzít, nejsou nikomu neznámá. Tato obdoba mezi synovcem a jím jim oběma vnukla do hlavy týž sňatek. Ta myšlenka strýce blažila, protože se domníval, že v osobě svého synovce znovu ožívá, a v této pletiše ho vedl. Absolutní vláda, kterou si synovec uzurpoval nad touto panovačnou princeznou, které úmyslně den co den nechával snášet rozmary, jež jí braly i tu nejmenší svobodu, a surové nálady, kvůli nimž plakala každý den, a ne jednou; nebezpečí, jemuž byla vystavena při porodu; hrůza ze skandálu, v němž se ocitla tváří v tvář posledním svátostem, a z úplného rozchodu s tím, do čeho byla bláznivě zamilovaná; strach z

2. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz Korespondenci vévodkyně z Orléans, dopisy z 23. května 1719, 18. června, 17., 18., 19. a 22. července téhož roku.

3. **Vysvětlivka:** Zde Anne-Marie-Louise d'Orléans, vévodkyně z Montpensier, zvaná Velká Mademoiselle (1627–1693), sestřenice Ludvíka XIV.; roku 1670 se chtěla provdat za Lauzuna, král však sňatek zakázal.

ďábla, který ji při sebemenším zahřmění přiváděl k nepříčetnosti, ačkoli se hromu až dosud nikdy nebála — to vše dodalo strýci i synovci odvahy. Byl to strýc, kdo synovci radil, aby se svou princeznou zacházel tak, jak on sám kdysi zacházel s Mademoiselle. Jeho zásadou bylo, že Bourboni chtějí, aby se s nimi jednalo hrubě a aby byli vedeni zdviženou holí, jinak si nad nimi nelze udržet žádnou moc. Rion, pán srdce Mouchyové, která byla paní mysli jejich princezny, ji ke svému záměru báječně využil. Oba v tom nacházeli svůj prospěch. Třásli se strachy z toho skandálu, který se právě na ně snesl a k němuž mohla příležitost znovu nastat a zničit je. Strach z ďábla a úvahy mohly nakonec způsobit totéž, kdežto takto by se Rion už neměl čeho bát a mohl by jen užívat toho nejnepochopitelnějšího štěstí, kdyby se mu podařilo se s ní oženit, a Mouchyová by si mohla slibovat všechno od svazku, na němž by měla tak velký podíl, a oba by si byli jisti, že se budou mít navzájem, aniž by se museli čehokoli obávat pro své tajné radovánky. Zde se omezím na tuto přípravu scény, která začala nejpozději v době této nemoci a skandálu, o němž byla právě řeč. Ještě není čas říci víc.

Vévodkyně z Berry, nesmírně zarmoucená tím, jak všichni až po prostý lid přijali její nemoc a to, co se při ní odehrálo, se domnívala, že něco získá zpět, když dá veřejnosti znovu otevřít brány zahrady Lucemburského paláce, které už před dlouhou dobou dala zavřít. Lidé tomu byli rádi a využili toho, ale tím to skončilo. Zaslíbila se na šest měsíců bílé barvě. Tento slib lidi trochu rozesmál. Došlo k jakýmsi rozmíškám s markýzem z La Rochefoucauld, který vrátil své místo kapitána gardy; vévodkyně z Berry je dala hraběti z Uzès, neboť když jen měla zvučná jména, víc nehledala.

Canillac a markýz z Brancasu, kteří měli čekatelství na místo státní rady, dosáhli toho, že do uvolnění míst směli vykonávat jejich funkce i s požitky.

Princ Klemens byl zvolen biskupem münsterským místo svého bratra, který zemřel v Římě, a hned nato i paderbornským.[4] Papež dal kardinálu Albanimu, svému synovci, úřad camerlenga,[5] uprázdněný smrtí kardinála Spinoly.

---

4. **Vysvětlivka:** Klemens August Bavorský (1700–1761), syn bavorského kurfiřta, zvolen roku 1719 biskupem münsterským a paderbornským po svém bratru Filipu Mořici; od roku 1723 kolínský arcibiskup a kurfiřt.

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Camerlengo býval předsedou Apoštolské komory a v této funkci byl vlastně představitelem světské moci církve. Klerikové Apoštolské komory, kteří tvořili jeho radu, si rozdělovali pravomoci, jež jsou dnes rozděleny mezi různá ministerstva. Ztratil-li camerlengo za běžných časů svou moc, zachoval si výsadu vykonávat světskou moc v prvních dnech po smrti papeže. Během konkláve se o moc už jen dělí s takzvanými hlavami řádů, totiž s jedním kardinálem-biskupem, jedním kardinálem-kněžem a jedním kardinálem-jáhnem, delegovanými jako zástupci posvátného kolegia.

Vévoda z Albretu[6], který se oženil s dcerou zesnulého pana a paní z Barbezieux proti vůli celé rodiny a vedl o to ostrý spor před parlamentem a potom před regentskou radou, uzavřel sňatek znovu podle rozhodnutí této rady. Oženil se tedy se svou ženou podruhé u Caumartina, státního rady, jehož bratr, biskup z Vannes, jim o půlnoci udělil v domácí kapli svatební požehnání. Kdyby se na onom světě vědělo a dbalo o to, co se děje na tomto, myslím, že by pan z Turenne i pan z Louvois byli oba velice udiveni.

V sobotu 15. dubna večer, den před Bílou nedělí, zemřela v Saint-Cyr proslulá a osudná paní z Maintenon. Jaký rozruch by tato událost vyvolala v Evropě, kdyby k ní došlo o několik let dříve! Ve Versailles, které je tak blízko, se o ní možná ani nevědělo; v Paříži se o ní sotva mluvilo. O této ženě, příliš a tak neblaze proslulé, jsem se při příležitosti smrti krále rozepsal tak obšírně, že nezbývá říci nic než to, co se týká doby od té chvíle. Tak mnoho, tak mocně a tak zhoubně vystupovala po třicet pět let bez sebemenší přestávky, že všechno, až po její poslední léta v ústraní, je zajímavé.

Uchýlila se do Saint-Cyr v tutéž chvíli, kdy král zemřel, a měla dost rozumu, aby se tam pokládala za mrtvou pro svět a nikdy nevkročila za klauzuru toho domu. Nechtěla tam vidět nikoho zvenčí, bez výjimky, kromě velmi malého počtu lidí, o nichž bude hned řeč, o nic nikoho nežádat ani nikomu nikoho nedoporučovat, ani se do ničeho míchat, kde by se mohlo objevit její jméno. Paní z Caylusu, paní z Dangeau a paní z Lévis tam měly přístup, ale nepříliš často, a ty dvě poslední ještě vzácněji, k obědu. Kardinál z Rohanu ji navštěvoval každý týden, vévoda du Maine rovněž a trávil s ní mezi čtyřma očima tři i čtyři hodiny. Když jí ho ohlásili, celá se rozzářila. Objímala svého miláčka s nejvyšší něhou, ačkoli pořádně smrděl, neboť mu tak vždycky říkala. Dosti často vévoda z Noailles, o němž se, jak se zdálo, starala jen málo, o jeho ženu ještě méně, ačkoli to byla její vlastní neteř, která tam chodila velmi zřídka, s nuceným výrazem a nerada; také přijetí bývalo podle toho; maršál z Villeroy, kdykoli si na to mohl najít čas, a vždy s velmi vlídným přijetím; kardinál z Bissy téměř vůbec; čas od času několik bezvýznamných a fanatických biskupů; dosti často arcibiskup rouenský Aubigny; občas Bloin; a biskup z Chartres Mérinville, diecézní biskup a představený domu.

Jednou týdně, když byla anglická královna v Saint-Germain, jezdívala k ní na oběd, ale z Chaillot, kde trávila dlouhé období, k ní nejezdila. Měly každá své stejné křeslo, jedna naproti druhé. V hodinu oběda se mezi ně postavil stolek, jejich příbory, první chody a zvonek. Všechnu tuto obsluhu obstarávaly mladé slečny z komnaty, které jim nalévaly, podávaly talíře a nový chod, když je zvonek zavolal; královna jim vždy projevovala nějakou laskavost. Po jídle sklidily a všechno z komnaty odnesly, pak přinesly a znovu odnesly kávu. Královna tam trávila dvě nebo tři hodiny mezi

6. **Vysvětlivka:** Emmanuel-Théodose de La Tour d'Auvergne (1668–1730), pozdější vévoda z Bouillonu; v lednu 1718 se oženil s Louise-Françoise-Angélique Le Tellier, dcerou markýze z Barbezieux a vnučkou Louvoisovou.

čtyřma očima, pak se objaly; paní z Maintenon jí udělala tři nebo čtyři kroky naproti, když ji vítala i když ji vyprovázela; slečny, které byly v předpokoji, ji doprovázely ke kočáru a měly ji velmi rády, protože k nim byla velmi vlídná.

Nadšené byly především z kardinála z Rohanu, který nikdy nepřišel s prázdnýma rukama a nosil jim pečivo a cukrovinky, jimiž se mohly hostit několik dní. Tyto maličkosti paní z Maintenon těšily. Je ovšem pravda, že při tak malém počtu návštěv, které se nikdy neodvážily přijít, aniž by ona určila den a hodinu, na něž se k ní posílalo ptát — kromě jejího miláčka, vždy přijímaného s otevřenou náručí —, jen zřídka nastaly dny, kdy u ní nikdo nebyl. Tyto chvíle a prázdná dopoledne vyplňovalo mnoho dopisů, které dostávala, a odpovědí, které psala, téměř všechny představeným kněžských společenství nebo seminářů, abatyším, ba i prostým řeholnicím; neboť záliba v duchovním vedení vždy vyplavala nade vše, a protože psala neobyčejně dobře a snadno, ráda své dopisy diktovala. Všechny tyto podrobnosti jsem se dozvěděl od paní z Tibouville, která byla rozená Rochechouartová, bez jakéhokoli jmění, a jako dítě byla umístěna do Saint-Cyr.

Paní z Maintenon měla kromě svých komorných — neboť žádný muž z jejího služebnictva do klauzury nevstupoval — dvě, někdy tři starší slečny a šest mladých, které patřily k její komnatě, a staré i mladé někdy vyměňovala. Slečna z Rochechouartu byla jednou z mladých; paní z Maintenon si ji oblíbila, a to až k jakési malé důvěře, jakou jen její věk mohl dovolit; a protože u ní shledala bystrost a dobrou ruku, diktovala vždy jí. Ze Saint-Cyr odešla až po smrti paní z Maintenon, kterou vždy velmi oplakávala, ačkoli jí nic neodkázala. Sňatek, který jí kvůli úplnému nedostatku jmění sjednal d'Antin, jenž ji měl od jejího odchodu ze Saint-Cyr stále u sebe, nebyl šťastný. Tibouville promrhal své jmění, ačkoli velmi značné, nicněděláním, prodal svůj pluk, jakmile se objevila válka, a choval se tak, že jeho ženě nezbylo než se uchýlit k biskupovi z Évreux, svému bratrovi. Venkovské sídlo évreuxského biskupství je jen pět malých mil od La Ferté; neustále jsme se navštěvovali a oni často trávili celé měsíce v La Ferté. Tato podrobnost je málo zajímavá; ale u toho, co jsem sám neviděl nebo čím jsem se sám nezabýval, chci uvádět, jak to vím a odkud jsem to vzal.

Paní z Maintenon vstávala jako u dvora brzy a chodila brzy spát. Její modlitby trvaly dlouho; sama také četla zbožné knihy, někdy si dávala od svých mladých dívek předčítat trochu z dějin a ráda je nechávala o tom uvažovat a poučovala je. Mši poslouchala z tribuny hned vedle své komnaty, často i některé hodinky, velmi zřídka v chóru. Přijímala svátost, ne jak píše Dangeau ve svých Pamětech, ani každý druhý den, ani o půlnoci, nýbrž dvakrát týdně, obvykle mezi sedmou a osmou hodinou ráno, potom se vracela na svou tribunu, kde v tyto dny zůstávala dlouho.

Její oběd byl prostý, ale ve své prostotě jemný a vybraný a ve všem velmi hojný. Vévoda z Noailles, po Mornayovi a Bloinovi, nenechával nedostatek zvěřiny ze Saint-Germain a z Versailles, ani správa královských staveb nedostatek ovoce. Když

u ní nebyly dámy zvenčí, jedla sama, obsluhována slečnami ze své komnaty, z nichž některé dávala posadit ke stolu nanejvýš třikrát nebo čtyřikrát do roka. Slečna z Aumale, která byla stará a kterou měla dlouho u dvora, nebyla v tomto ohledu nijak víc vyznamenávána. Pro tuto slečnu z Aumale a pro slečny z komnaty, jimž byla jakousi vychovatelkou, se připravovala zvláštní večeře. Paní z Maintenon večer nejedla nic; někdy, za velmi pěkných dnů bez větru, se trochu procházela po zahradě.

Jmenovala všechny představené, první i podřízené, a všechny úřednice. Podával se jí stručný výkaz o běžných věcech; ve všem, co přesahovalo ten rámec, si však první představená vyžadovala její příkazy. V domě, kde bylo všechno v její ruce, byla prostě „Madame"; a přestože k paním ze Saint-Cyr měla způsoby zdvořilé a vlídné a k slečnám laskavé, všechny se před ní třásly. Bylo nesmírně vzácné, aby vídala jiné než představené a úřednice, a i to jen tehdy, když si pro ně poslala, nebo ještě vzácněji, když se některá odvážila požádat ji o slyšení, které neodmítala. První představená k ní chodila, kdy chtěla, ale bez zneužívání; podávala jí zprávu o všem a o všem od ní přijímala příkazy. Paní z Maintenon téměř nikoho jiného nevídala. Nikdy žádná abatyše, dcera Francie, jak tomu kdysi bývalo, nebyla tak absolutní, tak přesně poslouchaná, tak obávaná, tak ctěná, a přitom ji milovalo skoro všechno, co bylo v Saint-Cyr zavřeno. Kněží zvenčí byli v téže poslušnosti a v téže závislosti. Nikdy před svými slečnami nemluvila o ničem, co by se mohlo týkat vlády nebo dvora, dosti často o zesnulém králi, a to pochvalně, ale aniž by zabíhala do čehokoli, a nikdy nemluvila o intrikách, klikách ani o státních záležitostech.

Viděli jsme, že když po vyhlášení regentství navštívil vévoda z Orléans paní z Maintenon v Saint-Cyr, nežádala po něm vůbec nic kromě jeho ochrany pro tento dům. Ujistil ji, ji samu, paní z Maintenon, že čtyři tisíce livrů, které jí král dával každý měsíc, jí budou stejně přesně vypláceny vždy prvního dne v měsíci, a to se také vždy velmi přesně dodržovalo. Měla tedy od krále penzi čtyřicet osm tisíc livrů. Nevím ani, zda si neponechala i penzi vychovatelky dětí krále a paní z Montespan a některé další, které tehdy měla, a požitky druhé dámy šatny paní Dauphine Bavorské, tak jako si maršálka z Rochefortu, první dáma šatny téže paní Dauphine, dosud ponechávala své a jako vévodkyně z Arpajonu, dvorní dáma, pobírala své, dokud žila, od smrti paní Dauphine Bavorské. Kromě toho měla paní z Maintenon užitek z panství Maintenon a z několika dalších statků. Saint-Cyr bylo podle své zakládací listiny povinno, kdyby se do něho uchýlila, ubytovat ji i všechno její služebnictvo a povozy a živit je, lidi i koně, kolik by jich chtěla mít, zadarmo, na náklady domu, což se věrně dodržovalo až po dříví, uhlí, svíce voskové i lojové, zkrátka tak, že ji to ani pro ni, ani pro kohokoli z jejích lidí či koní nestálo ani groš, v jakémkoli ohledu, kromě oblečení její osoby a její livreje. Venku měla hofmistra, komorníka, lidi pro spíž a kuchyni, kočár, spřežení o sedmi nebo osmi koních a jednoho nebo dva koně jezdecké, a uvnitř slečnu z Aumale a své komorné a slečny, o nichž byla řeč,

ty však patřily k Saint-Cyr: všechny její výdaje tedy šly jen na dobré skutky a na mzdy služebnictva.

Často jsem žasl nad tím, že maršálové — Harcourt, s ní tak úzce spjatý, Tallard, Villars, který jí tolik dlužil —, vévodkyně du Maine a její děti, kvůli nimž dala pošlapat všechny zákony božské i lidské, kníže z Rohanu a tolik dalších ji ani jednou nenavštívili.

Pád vévody du Maine při *lit de justice* v Tuileriích jí zasadil první smrtelnou ránu. Není přehnanou domněnkou mít za to, že byla dobře zpravena o krocích a záměrech tohoto miláčka a že ji ta naděje držela při životě; když ho však viděla zatčeného, podlehla; zachvátila ji vytrvalá horečka a zemřela ve věku osmdesáti tří let, plně při smyslech a s celým svým duchem.

Lítost nad její ztrátou, která ani v Saint-Cyr nebyla všeobecná, nepřekročila skoro vůbec jeho zdi. Vím jen o Aubignym, arcibiskupovi rouenském, jejím domnělém bratranci, který byl natolik hloupý, že na to umřel. Ta ztráta ho tak zasáhla, že onemocněl a brzy ji následoval. Besons, arcibiskup bordeauxský, přešel do Rouenu a Argenson, arcibiskup z Embrunu, bratr strážce pečetí, přešel na arcibiskupství bordeauxské.

Vévoda z Orléans dal zřídit úřady Řádu svatého Ludvíka skoro po vzoru Řádu Svatého Ducha, s požitky a odznaky, za úměrný poplatek. Strážce pečetí se stal kancléřem a strážcem pečetí tohoto řádu; Le Blanc proboštem a ceremoniářem; Armenonville čestným hodnostářem bez výkonu úřadu; a jeho syn Morville skutečným sekretářem. Brzy nato strážce pečetí, který si ponechal odznaky, převedl svůj úřad na svého druhého syna, a nejstarší dostal čestnou hodnost bez výkonu úřadu. Všichni tito nosili velkou červenou stuhu a zlatem vyšívaný kříž našitý na šatech. Tři zámožní pokladníci námořnictva a mimořádného válečného fondu[7] se stali pokladníky řádu a nosili velkou červenou stuhu jako komtuři, ale ne kříž vyšívaný na šatech jako nositelé velkokříže a jako tři hlavní úřady výše jmenované. Další, méně významní lidé, většinou z úřadů, dostali ostatní nižší úřady s křížkem v knoflíkové dírce jako prostí rytíři. Brzy nato bylo v regentské radě stanoveno, že lenní poplatky při změně držby, které připadaly králi, budou registrovaným ediktem vyhrazeny Řádu svatého Ludvíka, a že nositelé velkokříže, komtuři a dokonce i rytíři svatého Ludvíka, kteří měli z tohoto řádu penze, o ně přijdou, stanou-li se rytíři Řádu Svatého Ducha.

Obě tato ustanovení prošla: první formálně, druhé zvyklostí, navzdory svým nevýhodám. Nevýhoda prvního se podstatně týkala všech, protože brala králi svobodu odpouštět lenní poplatky, které mu náležely, a jeho poddaným všech stavů milost, jež se udílela snadno, jen co si dlužníci těchto poplatků svými službami

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Mimořádným válečným fondem se nazýval zvláštní fond určený k placení mimořádných válečných výdajů.

nebo svým postavením zasloužili trochu shovívavosti; nevýhoda druhého spočívala v tom, že modrá stuha vynášela jen tisíc tolarů, kdežto velkokříže jedny šest tisíc, jiné osm tisíc livrů, komturství jedna čtyři tisíce, jiná šest tisíc livrů, a penze rytířů mnohé tisíc, patnáct set a dva tisíce livrů; mezi těmi všemi se tak mohli najít maršálové Francie a další, kteří by měli být rytíři Řádu Svatého Ducha, ale byli chudí, a kteří by se tím, že se jimi stanou, připravili o příjem, na němž stál všechen jejich blahobyt — jak se také skutečně stalo. Bylo také stanoveno, že v Řádu svatého Ludvíka zůstanou tím, čím byli, už jen čestně a že jejich penze budou v témž řádu rozděleny jednotlivě jiným. Přinejmenším by bylo lepší uprázdnit to, čím v něm byli, a jmenovat na jejich místo jiné nositele velkokříže a jiné komtury, protože když přijímali Řád Svatého Ducha, odkládali zlatý kříž vyšívaný na šatech, aby na nich nosili stříbrný kříž Svatého Ducha, a všichni i velkou červenou stuhu, a ponechávali si jen malou červenou stužku a malý kříž svatého Ludvíka připevněný dole na modré stuze. Pohoršovalo také, že lidé taláru, lidé pera a financí nosí za peníze odznaky ryze vojenské a kříže na sobě i ve svých erbech (neboť kdo dnes nemá erb?), na nichž stála zlatými písmeny napsána slova *Praemium bellicae virtutis*.

Monti, o němž tu bylo často řečeno v tom, co bylo převzato od pana z Torcy o zahraničních záležitostech, dostal královským rozkazem rozkaz neprodleně opustit království a zároveň zákaz odejít do Španělska. Byl plukovníkem bez pluku, a protože měl ducha a rozum, byl dobře přijímán v nejlepší společnosti, a přitom to byl velmi čestný muž, ačkoli důvěrný přítel Alberoniho. Byl chudý a pocházel z Boloně, kde měl několik bratrů, a jednoho v Římě, velmi váženého v prelatuře, který se nakonec stal kardinálem. Existují dva rody Monti, které nejsou příbuzné: jeden starý a velmi urozený, druhý, který není ani jedno, ani druhé, a z toho pocházel ten, o němž je zde řeč. Jeho zásluhy a náhody, které daleko přesahují dobu těchto Pamětí, mu zjednaly velmi důležité úkoly v cizině a jeden zcela hlavní při druhé katastrofě krále Stanislava v Polsku,[8] jehož se zhostil velmi rozumně.[9] Disponoval tam velkými sumami poskytnutými Francií, z nichž přivezl zpět přes milion, který si mohl velmi snadno přivlastnit, aniž by se o tom kdokoli mohl dozvědět. Samo ministerstvo bylo velmi příjemně překvapeno, když ten milion znovu spatřilo, neboť s ním vůbec nepočítalo. Monti, který už měl pluk Royal-Italien, byl jmenován rytířem řádu, ale tím to skončilo. Nechali ho umřít hladem, a skutečně na to brzy nato umřel, ačkoli byl ve velké vážnosti a velké úctě. Ministerstvo s ním dokonce občas

8. **Vysvětlivka:** Stanisław Leszczyński byl po své druhé volbě polským králem (1733) obležen v Gdaňsku a roku 1734 musel uprchnout; stalo se to za války o polské následnictví.

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** V poznámce o Karlu XII., otištěné v Dílu IV (Přílohy vydavatele k Tomu 14, II. Karel XII.), najdeme několik podrobností o tomto Montim, který byl používán při Alberoniho vyjednáváních. Datum jeho smrti je rovněž uvedeno v tomto výňatku z nevydaných Pamětí markýze d'Argenson.

hovořilo o státních záležitostech. Byl ještě v plné síle věku, když zemřel ze žalu nad svou bídou, a nikdy nebyl ženatý. Velmi ho oplakávali a zasloužil si to.

Pan z Lavalu, zvaný *Podbradník* podle zranění, které utrpěl na bradě a kvůli němuž nosil podbradník, ať z nutnosti, nebo aby se zviditelnil, byl dán do Bastily. Toto zatčení velmi živě a nápadně obnovilo poplach těch, kdo se necítili čistí v aféře Cellamare a vévody du Maine. Právě si vymohl penzi, a nakonec se ukázalo, že byl předním štváčem a nejvinnějším ze všech, aniž by ho potkalo něco jiného než krátké vězení. Je to tentýž Laval, o němž byla řeč v souvislosti s takzvanou šlechtou a s nestoudností jeho lží, jimiž drze směšoval Laval-Montforty s Laval-Montmorency, z nichž pocházel; byl synovcem vévodkyně z Roquelaure z otcovy strany.

Krátce nato dorazil princ z Cellamare, doprovázený du Libois, řádným šlechticem krále, který ho od dne, kdy byl v Paříži zatčen, neopustil, na hranice a přešel do Španělska. Byl ihned jmenován místokrálem Navarry, a protože jeho otec zemřel, přijal natrvalo jméno vévoda z Giovenazza, na které si ve Francii nedokázali zvyknout, protože tam byl vždy nazýván princem z Cellamare.

Nemohu pominout mlčením maličkost sama o sobě velmi málo zajímavou, ale dokonale směšnou, abych neřekl něco horšího. Pro Martona, syna Blansacova a plukovníka pluku Conti, se vymohla penze tisíc tolarů. Bylo mu dvacet čtyři nebo dvacet pět let. Když mu měla být penze vystavena, neměl křestní jméno. Hledalo se a ukázalo se, že byl nanejvýš nouzově pokřtěn. Doplnily se tedy obřady, aby dostal jméno. Byl osvobozen od bílého roucha; za kmotry mu byli pan princ de Conti a vévodkyně ze Sully.

Paní z Orléans, řeholnice s věčnými sliby v Chelles z rozmaru, nálady a dětinskosti, nedokázala vydržet jinak než vládnout tam, kam přišla poslouchat. Abatyši, ženu velkých zásluh, sestru maršála z Villars, brzy omrzel boj, v němž byl Bůh i lidé na její straně, ale který se pro ni stal nesnesitelným a rušil všechen mír a řeholní kázeň jejího domu. Nemyslela tedy na nic jiného než ustoupit a mít z čeho žít jinde. Získala od krále penzi dvanáct tisíc livrů, přijela do Paříže a bydlela u svého bratra, než se jí naskytl byt v nějakém klášteře. Našla ho u benediktinek v Cherche-Midi poblíž Croix-Rouge; uchýlila se tam, žila tam několik let jako příklad a potěšení domu a tam nakonec zemřela, velmi oplakávána. Abych hned dokončil věc, která nestojí za to, aby se k ní člověk vracel, a jejíž konec přesahuje dobu těchto Pamětí: princezna, která po ní nastoupila, se svého místa brzy nabažila. Hned přehnaně přísná, hned řeholnice jen podle hábitu, hudebnice, ranhojička, teoložka, duchovní vůdkyně, a to všechno skokem a nárazově, ale s velkým duchem, vždy unavená a znechucená svými rozličnými postaveními, neschopná v žádném z nich vytrvat, toužící po jiných řeholích a ještě víc po svobodě, ale bez úmyslu opustit svůj řeholní stav, si nakonec opatřila povolení abdikovat a dát na své místo jmenovat jednu ze svých nejlepších přítelkyň z kláštera, v němž však přesto nedokázala dlouho vydržet. Usídlila se tedy natrvalo v krásném bytě kláštera benediktinek de la Madeleine de Tresnel, u něhož si

vévodkyně z Orléans, která opustila Montmartre, zřídila nádherné a rozkošné sídlo se vchodem do kláštera, kam chodila trávit velké svátky a někdy se projít. Paní z Chelles se zvolna vrátila ke zbožnosti a k řeholní kázni, a ač po způsobu princezny, vedla život, který byl čím dál vzornější až do její smrti, jež nastala teprve o několik let později v témž domě, aniž by z něho kdy vyšla.

Výnosem rady byla snížena hodnota mincí. Začalo se také s velmi potřebným rozšířením nábřeží podél starého Louvru a s úpravou náměstí Palais-Royal s architektonicky souměrným protějškem, s kašnou a velkou nádrží. Udělal jsem u vévody z Orléans všechno, co jsem mohl, aby dal přeložit průchod Louvrem naproti ulici Saint-Nicaise a udělat ho tak široký jako tu ulici; ale nepodařilo se mi ve prospěch takového pohodlí pro průchod, který spojuje část Paříže, překonat regentovy neobyčejné ohledy na Launaye, proslulého a velmi bohatého královského zlatníka, který bydlel v místě toho průchodu a kterého by bylo třeba vystěhovat a ubytovat jinde.

Rytíř ze Saint-Georges byl ve Španělsku velmi dobře přijat. Alberoni, vzteklý na Anglii a bez jiné možnosti než vnést do ní nepokoje, dal vystrojit loďstvo, ale sotva vyplulo na moře, rozprášila je bouře a těžce je poškodila. Lordi Marischal, Tullibardine a Seaforth, kteří vypluli z přístavu Pasajes na fregatách s velkým množstvím zbraní, však šťastně dorazili do Skotska.[10]

Tento přístav Pasajes, který Alberoni začal opevňovat a kde měl hlavní loděnici pro oceánské loďstvo, byl tajným předmětem žárlivosti Anglie od té doby, co se tento kardinál vážně pustil do obnovy španělského námořnictva. Angličané nechtěli trpět námořnictvo žádné evropské mocnosti. Anglie díky zájmu abbé Dubois dosáhla toho, že se formálně zavázalo, že se žádné námořnictvo nebude budovat ve Francii a že se tam nechá upadnout to málo, co z něho zbývalo. Zničení španělského loďstva mnohem silnějším anglickým loďstvem bylo cílem pomoci Neapoli a Sicílii přinejmenším stejně jako oddanost zájmům císaře; a válka vyhlášená Španělsku v důsledku čtverspolku měla za hlavní cíl zničení španělského námořnictva, které se znovu rodilo v Pasajes. Spojenectví Anglie s Holandskem nebránilo této koruně zneužívat své převahy nad republikou a často jí dávat příčiny ke stížnostem na rušení její plavby a obchodu; nejprozíravější lidé v těchto zemích svobody cítili tíhu tohoto lvího spojenectví a chápali, že kdyby Anglie měla někdy tolik prostředků jako vůle, nezacházela by s jejich námořnictvem lépe, aby jediná v Evropě nějaké měla; a to Holanďany učinilo tak vzpurnými vůči čtverspolku, k němuž se nakonec připojili až dodatečně, proti své vůli a vlažně, protože je mrzelo zničení znovu se rodícího španělského námořnictva, k němuž, jak viděli, všechno

10. **Vysvětlivka:** Jakobitská výprava roku 1719: hlavní španělské loďstvo s vévodou z Ormondu rozprášila v březnu bouře, malý oddíl, s nímž George Keith, hrabě Marischal, vyplul 8. března z Pasajes na dvou fregatách a k němuž se ve Skotsku připojili z Francie markýz z Tullibardine a hrabě ze Seaforthu, byl v červnu poražen u Glen Shiel.

hlavně směřovalo. A skutečně, jakmile se Cilly zmocnil několika malých pevnůstek na Bidasoe, vytáhl tajně a nečekaně k přístavu Pasajes, dobyl ho i pevnůstky, které se začaly stavět na jeho obranu, spálil šest lodí, které stály na skluzech, nesmírnou zásobu dalšího dřeva a všeho, co bylo k stavbě lodí zapotřebí, a nenechal tam vůbec nic, čeho by se dalo jakkoli použít. Tato rána Anglii rozjásala a zajistila Duboisovi kardinálský klobouk. Dával najevo odpornou radost z této zhoubné výpravy, kdežto celá Francie zármutek, který nikdo neskrýval a který regenta po několik dní přiváděl do rozpaků. Když byl hlavní cíl splněn, nestarali se od té doby nijak zvlášť o vojenské výpravy na španělské hranici. V tomto anglickém a tak málo francouzském uspokojení abbé Dubois a jeho pána byli slečna z Montaubanu, velmi oddaná vévodkyni du Maine, syn Malézieuův, Davisart a advokát Bargetton, kteří byli v Bastile, propuštěni na úplnou svobodu, ačkoli Saillant byl po propuštění z tohoto vězení vypovězen k otci do Auvergne.

Law s tím svým Mississippi stále dělal divy. Vznikla jakoby zvláštní řeč, aby se tomu kolotoči rozumělo a aby se v něm člověk vyznal; nepokusím se ji vysvětlovat, stejně jako ostatní finanční operace. Všichni se předháněli, kdo bude mít Mississippi. Skoro najednou tam vznikaly nesmírné majetky. Law, obležený doma prosebníky a nápadníky, viděl, jak mu vyrážejí dveře, jak lezou ze zahrady okny, jak mu padají do kabinetu komínem. Mluvilo se jen v milionech. Law, který ke mně, jak jsem řekl, chodil každé úterý mezi jedenáctou a polednem, na mě často naléhal, abych od něho akcie přijal, aniž by mě to cokoli stálo, a že je bude spravovat, aniž bych se o to staral, aby mi vynesly několik milionů. Tolik lidí všeho druhu na nich vydělalo několik milionů jen svou vlastní obratností, že nebylo pochyb, že Law by mi dal vydělat ještě víc a ještě rychleji; ale nikdy jsem k tomu nechtěl svolit. Law se obrátil na paní ze Saint-Simon, kterou shledal stejně neoblomnou. Když už obohacovat, byl by mnohem raději obohatil mě než tolik jiných a připoutal mě k sobě nezbytně tímto zájmem při postavení, v jakém mě viděl u regenta. Mluvil tedy s regentem, aby se pokusil zlomit mě jeho autoritou. Regent se mnou o tom mluvil nejednou; vždycky jsem se vytáčel.

Konečně jednoho dne, kdy mi určil schůzku v Saint-Cloud, kam odjel pracovat, aby se tam potom prošel, a kdy jsme oba seděli na balustrádě oranžerie, která kryje sestup do lesíka u žlábků, mluvil se mnou znovu o Mississippi a nesmírně naléhal, abych od Lawa akcie přijal; čím víc jsem se bránil, tím víc naléhal, tím víc se rozvíjel v úvahách; nakonec se rozzlobil a řekl mi, že je to přece jen příliš pyšné, když tolik lidí mého postavení a mé hodnosti se za tím žene, tvrdošíjně odmítat, co mi chce dát král, jehož jménem se všechno dělo. Odpověděl jsem mu, že takové chování by bylo spíš chováním hlupáka a drzouna než pyšného člověka; že to ovšem není moje chování; že když na mě tak naléhá, řeknu mu tedy své důvody; že jsou tyto: od bajky o králi Midasovi jsem nikde nečetl, natož viděl, že by někdo měl schopnost proměňovat ve zlato všechno, čeho se dotkne; že nevěřím ani, že by tato moc byla

dána Lawovi, ale myslím, že všechno jeho umění je učená hra, obratný a nový kejklířský trik, který dává Petrův majetek do Janovy kapsy a obohacuje jedny jen kořistí z druhých; že dříve či později to vyschne, hra se odhalí, nesčetně lidí zůstane zruinováno, že cítím všechnu obtížnost, často nemožnost náhrad, a navíc otázku, komu takový zisk vracet; že se mi hnusí cizí majetek a že se za nic na světě nechci zatížit ani takovým, který je pochybný.

Vévoda z Orléans nevěděl dobře, co mi odpovědět, ale přesto dál mluvil, opakoval totéž a byl nespokojený a stále se vracel ke své myšlence, že odmítám dobrodiní krále. Naštěstí mě přemohla netrpělivost: řekl jsem mu, že jsem od tohoto bláznovství tak vzdálen, že mu učiním návrh, o němž bych mu nikdy nemluvil nebýt všeho, co mi říká, a na který jsem nejen dosud nepomyslel, ale který mi — jak to byla pravda — v tu chvíli poprvé přišel na mysl. Vyložil jsem mu, co jsem mu kdysi vyprávěl při našich nezávazných rozhovorech o výdajích, které zruinovaly mého otce při obraně Blaye proti straně pana Prince, kde byl osmnáct měsíců blokován, platil posádku, obstarával zásoby, dal lít děla, zásobil pevnost, vydržoval v ní pět set šlechticů, které tam shromáždil, a měl řadu dalších výdajů, aby ji udržel pro krále, aniž by cokoli bral ze země, jen ze svého; že mu po skončení nepokojů vystavili platební poukázky na pět set tisíc livrů, z nichž nikdy nedostal ani groš a jejichž proplácení měl pan Fouquet začít, když byl zatčen. Potom jsem vévodovi z Orléans řekl, že kdyby chtěl vzít v úvahu ztrátu této sumy a toho, že jsme tak dlouho nedostali nic, zatímco můj otec a já jsme za tuto zásadní službu prokázanou králi nesli mnohem víc než tu sumu, a navíc každý rok od té doby úroky, byla by to spravedlnost, kterou bych pokládal za velkou milost a kterou bych přijal s velkou vděčností, a že bych mu své poukázky přinášel podle toho, jak by byly propláceny, aby byly před ním spáleny. Vévoda z Orléans s tím ochotně souhlasil, mluvil o tom hned druhý den s Lawem; mé úpisy a poukázky byly postupně spáleny v kabinetu vévody z Orléans, a z toho jsem zaplatil to, co jsem dal udělat v La Ferté.

Prezident Blamont dostal povolení vrátit se do Paříže a vykonávat svůj úřad ve vyšetřovací komoře; uzavřel s regentem dohodu, a ten za jakousi tajnou odměnu udělal z tohoto krásného soudce, tak pevného a tak horlivého pro svůj sbor, velmi dobrého špeha, který mu od té doby přesně podával zprávy o všem nejvnitřnějším, co se v parlamentu dělo. Byl tam přijat jako obránce a mučedník a nějaký čas požíval republikánského potlesku; nakonec však byl odhalen a ve svém sboru i ve společnosti dokonale nenáviděn, opovrhován a zneuctěn.

V té době zemřel Pécoil. Byl to starý a nemastný neslaný dvorní referendář, který nikdy nedokázal referovat o žádném procesu ani nastoupit do intendantury, velmi nevýznamný a milionový boháč, a zanechal jen dceru. Tato zmínka sem zdánlivě nepatří, ale podivuhodná zvláštnost, k jejímuž vylíčení dává příležitost, mě přiměla ji nevynechat. Tento Pécoil byl vnukem lyonského překupníka, jehož syn, otec dvorního referendáře, pracoval tak dobře a byl tak neuvěřitelně lakomý, že vydělal

miliony, a přitom umíral hladem a zimou, sebe ani rodinu skoro neoblékal; a poklad stále rostl. Dal si u sebe v Lyonu udělat sklep, kam ukládal své peníze se všemi možnými opatřeními, s několika dveřmi, od nichž jen on sám měl klíče. Poslední byly železné a měly v zámku tajný mechanismus, který znal jen on a ten, kdo ho vyrobil; byl složitý a bez něho se ty dveře nedaly otevřít. Čas od času tam chodil prohlížet své peníze a přinášet nové, takže se u něho doma přece jen zpozorovalo, že občas do toho sklepa chodí; jeho existenci tušili právě z těchto kradmých výprav.

Jednoho dne, když tam šel, se už nevrátil. Jeho žena, syn a jeden nebo dva sluhové, které měli, ho hledali všude, a když ho nenašli ani doma, ani na těch několika místech, kam někdy chodil, napadlo je, že šel do toho sklepa. Znali ho jen podle prvních dveří, které objevili v jednom koutě obyčejného sklepa. S velkou námahou je vyrazili, pak další a dostali se k železným dveřím; tloukli na ně, prosili, volali, nevědouce, jak je otevřít nebo prorazit. Když nic neslyšeli, strach vzrostl; dali se do toho, aby dveře vyrazili, ale byly příliš silné a příliš pevně zapuštěné do zdi, než aby s nimi něco svedli; bylo třeba pomoci. S pomocí sousedů a namáhavou prací si udělali průchod; ale co našli? Železné pokladny dobře okované silnými pruty a bídného starce podél těch pokladen, s rukama trochu ohryzanýma, se zoufalstvím ještě vepsaným v té zsinalé tváři, vedle něho lucernu, v níž svíčka dohořela, a klíč ve dveřích, které tentokrát nedokázal otevřít, ač je předtím otevřel tolikrát. Takový byl strašný konec tohoto lakomce. Hrůza a zděšení je brzy vyhnaly nahoru; ale sousedé, kteří pomáhali s prací, a opatření, která bylo třeba učinit, byť co nejtišeji, zabránili tomu, aby se věc dostatečně utajila. Je tak hrozná a trest je v ní vyznačen tak strašlivě, že jsem soudil, že by neměla být zapomenuta.[11]

Jediná dcera Pécoilova a dcery Le Gendra, bohatého, poctivého a proslulého rouenského obchodníka, se později provdala za vévodu z Brissacu; neboť kromě mé sestry a Gondiové, její tchyně, je pravda, že páni z Brissacu neměli ve sňatcích štěstí ani nebyli vybíraví.

Jinde jsme mluvili o abbé Vittementovi, kterého jen jeho zásluhy učinily podučitelem krále, což je u dvora věc velmi vzácná, a aniž by na to myslel on sám nebo kdokoli za něho. Žil tam jako samotář, ale aniž by byl nemluvný nebo podivínský, a získal si všeobecnou lásku a velkou úctu. V té době se uprázdnilo opatství s důchodem dvanáct tisíc livrů. Vévoda z Orléans navrhl králi, aby mu je dal a aby mu to oznámil sám. Král z toho byl nadšen, ihned si pro něho poslal a řekl mu to. Vittement mu projevil všechnu svou vděčnost a skromně ho prosil, aby ho přijetí zprostil. Naléhal na něj král, regent i maršál z Villeroy, který byl přítomen. Odpověděl, že má dost na živobytí. Maršál trval na svém a řekl mu, že to rozdá jako

---

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Celá tato pasáž, počínaje slovy „V té době zemřel Pécoil“, byla v předchozích vydáních vypuštěna. Dále najdeme tutéž anekdotu, ale se značnými odchylkami.

almužny. Vittement pokorně odpověděl, že nestojí za to přijímat almužnu, aby ji člověk rozdával, vytrval a vzdálil se.

Tento čin, který má tak málo obdob a byl vykonán s takovou prostotou, způsobil velký rozruch a zvýšil úctu, a dokonce respekt, které mu jeho ctnost získala. Ale znepokojil pana z Fréjus, který viděl, jak roste královo přilnutí k Vittementovi. Jakmile to Vittement zpozoroval, pokládal své poslání za skončené, tím spíše, že ačkoli se uměl učinit milým a oblíbeným, nedoufal v nic pro cíl, který jediný měl na zřeteli. Brzy nato mu pan z Fréjus, kterého znepokojoval, vlídně poradil, aby se uchýlil do ústraní. Udělal to ihned a s radostí, do kongregace Křesťanské nauky, odkud už nikdy nevyšel a kde téměř nikoho nechtěl přijímat.

Máme od něho proroctví stejně proslulé jako překvapivé, k němuž se marně hledal klíč a které mi vyprávěl Bidault. Bidault byl jedním z komorníků, které vévoda z Beauvilliers vybral, aby je umístil k monseigneurovi vévodovi z Bourgogne. Měl ducha, vzdělání, rozum a ještě víc pravé a pevné zbožnosti. Jeho zásluhy, spojené s velkou a uctivou skromností, ho v jeho stavu vyznačovaly. Pan z Beauvilliers ho měl rád a monseigneur vévoda z Bourgogne k němu byl velmi laskavý. Měl na starosti jeho knihy; díky tomu jsem ho poznal, a ještě důvěrněji poté, co se laskavě ujal péče o záležitosti, které mohl mít v Paříži klášter La Trappe. Umístili ho ke králi už od jeho dětství, a když král začal mít nějaké knihy, dostal je na starost. To ho přivedlo do styku s Vittementem a brzy je spojilo přátelství a důvěrou. Bidault ke mně občas chodil a navštěvoval Vittementa v jeho ústraní. Vyděšen prvními záblesky všemohoucnosti Fréjuse, který se právě stal kardinálem, mluvil o tom s Vittementem, který ho bez jakéhokoli údivu nechal mluvit. Bidault, udiven chladným, klidným a mlčenlivým způsobem, jímž byl vyslechnut, naléhal na Vittementa, aby mu řekl příčinu. „Jeho všemohoucnost," odpověděl klidně, „potrvá stejně dlouho jako jeho život a jeho vláda bude bez míry a bez narušení. Dokázal krále spoutat tak pevnými pouty, že je král nikdy nebude moci zpřetrhat. Co Vám říkám, to říkám proto, že to dobře vím. Víc Vám říci nemohu; ale zemře-li kardinál přede mnou, vysvětlím Vám, co za jeho života vysvětlit nemohu." Bidault mi to vyprávěl o několik dní později a později jsem se dozvěděl, že Vittement mluvil stejnými slovy i s jinými. Bohužel zemřel před kardinálem a odnesl si toto podivuhodné tajemství s sebou. Další běh věcí až příliš ukázal, jakou pravdu Vittement měl.[12]

Od svého odchodu do ústraní ani jednou nepomyslel na to, aby navštívil krále nebo kohokoli jiného. Žil v kongregaci Křesťanské nauky v pokání a v nejskromnější střídmosti, v úplném odloučení, v ustavičné přípravě na lepší život, a po několika letech tam svatě zemřel. Maršál z Villeroy ho občas navštěvoval proti jeho vůli

12. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Markýz d'Argenson uvádí tutéž věc ve svých rukopisných Pamětech: „Zapomněl jsem říci, že abbé Vittement říkal svým přátelům, jimž toto tajemství svěřoval, že přežije-li kardinála, řekne, jaké bylo to nerozlučné pouto mezi králem a kardinálem."

a vracel se odtamtud vždy okouzlen, ačkoli tam často nacházel krátká, ale dobře umístěná mravní ponaučení, která tam možná nehledal.

Castries, guvernér Montpellieru a rytíř cti vévodkyně z Orléans, o němž zde byla občas řeč, dosáhl toho, že přístav Cette byl pro něho povýšen na guvernérství, spojené s guvernérstvím montpellierským, se zvláštními požitky dvanáct tisíc livrů placenými provincií.

Kapitola desátá

Vévodkyně z Berry se odebere bydlet do Meudonu, kde se její nemoc zhoršuje a sílí její vůle vyhlásit svůj sňatek. — Vévoda z Orléans mi to svěřuje a náhle posílá Riona do armády maršála z Berwicku. — Vévodkyně z Berry, už značně nemocná, se dává převézt do La Muette. — Smrt Effiata. — Podivná zvláštnost jeho poslední nemoci. — Biron prvním štolbou vévody z Orléans. — Smrt La Vieuvilla a paní z Leuville; jaká byla. — Penze udělené Coettenfaovi, Fourillesovi, Ruffeyovi, Savinovi, Béthunovi a La Billarderiemu. — Vévodkyně du Maine v Chalon-sur-Saône, téměř na svobodě. — Manželka krále Jakuba uprchne z Innsbrucku a je v Římě přijata jako královna. — Král ve slavnostním průvodu v Notre-Dame. — Podivné uspořádání jeho kočáru. — Obléhání Fuenterrabíe. — Pošetilý anonymní dopis princi de Conti. — Smrt d'Estaingova syna. — Dobytí Fuenterrabíe, potom San Sebastiánu. — V Santoňě jsou spáleny tři španělské lodě připravené ke spuštění na vodu. — Smrt, kariéra a povaha La Berchère, arcibiskupa z Narbonne. — Po něm nastupuje Beauvau, arcibiskup z Toulouse. — Smrt, povaha a neštěstí Dupina. — Ubohost našeho počínání vůči Římu. — Nestoudnost Te Deum. *— Smrt, kariéra a povaha Nyerta. — Král na radnici se dívá na svatojánský oheň. — Domýšlivosti maršála z Villeroy. — Smrt a povaha Chamlaye. — Mincovní soud dostává šlechtictví. — Rytíř z Bouillonu dostává třicet tisíc livrů mimořádné odměny. — Sainte-Menehould vyhořelo. — Další požár ve Frankfurtu nad Mohanem. — Smrt a povaha Nancrého. — Smrt vévodkyně z Albretu (rozené Le Tellier). — Clermont-Chattes; jaký byl; stává se kapitánem Švýcarů vévody z Orléans. — Strážce pečetí žení svého druhého syna; ztrácí manželku; prosazuje oba své syny. — Smrt Chauvelina, státního rady. — Smrt, původ a kariéra vévody ze Schombergu. — Smrt, kariéra a povaha Bonrepose.*

Nemoc vévodkyně z Berry, o níž už byla řeč, ji postihla 26. března a Velikonoce připadly na 9. dubna. Byla už docela v pořádku, ale nechtěla nikoho vidět. Velikonoční týden po Svatém týdnu pro ni byl v Paříži po pohoršení, o němž jsme vyprávěli, nepříjemný. Kromě toho byly návštěvy vévody z Orléans stále vzácnější a tíživější. Sňatek s Rionem vyvolával prudké hádky a mnoho slz. Aby se toho všeho zbavila a zároveň se vyhnula velikonočním nesnázím, rozhodla se na Velikonoční pondělí přesídlit do Meudonu. Marně jí představovali nebezpečí ovzduší, drncání kočáru a změny místa po pouhých čtrnácti dnech, a po mnohem kratší době od velkého nebezpečí, v němž se ocitla; nic ji nepřimělo snášet Paříž ani o chvíli déle. Odjela tedy a následovali ji Rion a většina jejích dam a její domácnosti.

Vévoda z Orléans mi tehdy prozradil pevné rozhodnutí vévodkyně z Berry veřejně oznámit tajný sňatek, který s Rionem uzavřela. Vévodkyně z Orléans byla na

několik dní v Montmartru a my jsme se procházeli v zahrádce jejích pokojů. Sňatek mě příliš nepřekvapil, vzhledem k té směsici vášně a strachu z ďábla a k pohoršení, k němuž právě došlo. Nesmírně mě však udivila ta zuřivá touha sňatek oznámit u osoby tak zpupně pyšné. Vévoda z Orléans se se mnou dlouze rozhovořil o mých rozpacích, o svém hněvu, o hněvu Madame, která chtěla sáhnout k nejkrajnějším prostředkům, a o nesmírné rozmrzelosti vévodkyně z Orléans. Naštěstí hlavní část důstojníků určených ke službě na španělských hranicích odjížděla den co den a Rion zůstával jen kvůli nemoci vévodkyně z Berry. Vévodovi z Orléans se zdálo nejkratší dopřát si naději na odklad tím, že Riona pošle pryč, a lichotil si, že se oznámení sňatku snáze odloží v jeho nepřítomnosti než v přítomnosti. Tuto myšlenku jsem velmi schválil, a hned druhý den dostal Rion v Meudonu strohý a jednoznačný rozkaz okamžitě odjet ke svému pluku v armádě vévody z Berwicku. Vévodkyni z Berry to rozzuřilo tím víc, že pochopila důvod, a tedy i svou bezmoc odjezd oddálit, a Rion se sám neodvážil se o to pokusit. Uposlechl tedy; a vévoda z Orléans, který v Meudonu ještě nebyl, tam několik dní nejel.

Báli se jeden druhého a tento odjezd mezi ně nevnesl žádnou vlídnost. Říkala mu a opakovala, že je vdova, bohatá, paní svých činů a na něm nezávislá; opakovala, co slyšela vyprávět o řečech Mademoiselle, když se chtěla provdat za pana z Lauzunu, Rionova prastrýce; přidávala k tomu statky, pocty a hodnosti, jichž se pro Riona chtěla domoci, jakmile bude jejich sňatek oznámen, a dostávala se do takové zuřivosti, že vévodu z Orléans, jehož důvody ani námitky nedokázala snést, prudce slovně tupila. Takové scény snášel v Lucemburském paláci, jakmile se jí ulevilo, a neméně prudké snášel i v Meudonu při těch několika málo návštěvách, které jí tam vykonal. Chtěla tam svůj sňatek oznámit, a všechen důvtip, umění, vlídnost, hněv, hrozby, prosby a nejnaléhavější domlouvání vévody z Orléans dokázaly jen s velkou námahou věc odkládat a získávat čas. Kdyby se bylo dalo na Madame, byla by věc vyřízena ještě před odjezdem do Meudonu, protože vévoda z Orléans by dal Riona vyhodit z oken Lucemburského paláce.

Tak předčasný odjezd do Meudonu a tak prudké scény nebyly s to obnovit zdraví, které se teprve nedávno vrátilo od bran smrti. Nesmírná touha zatajit před veřejností svůj stav a skrýt před ní, jak to mezi ní a jejím otcem vypadá — lidé si totiž všímali, jak řídce ji navštěvuje —, ji přiměla uspořádat pro něho večeři na meudonské terase, kolem sedmé hodiny večer. Marně jí představovali nebezpečí večerní rosy a chladu tak brzy po stavu, v němž byla, a při tak vratkém zdraví, jaké ještě měla. Právě proto na tom trvala, v domnění, že večeře na terase tak brzy po krajním nebezpečí, v němž se ocitla, všem vezme přesvědčení, že rodila, a dá věřit, že je s vévodou z Orléans stále zadobře jako dřív, navzdory neobvyklé řídkosti jeho návštěv, které si lidé všimli. Tato večeře pod širým nebem jí neprospěla. Hned té noci se jí udělalo zle. Dostavily se potíže způsobené stavem, v němž ještě byla, a nepravidelná horečka, kterou odpor, s nímž se v otázce oznámení sňatku setkávala, nijak nezmírňoval. Meudon se jí zhnusil,

jak se to stává nemocným na těle i na duši, kteří ve svém trápení svalují vinu na vzduch a na místa.

Trápilo ji, že návštěvy vévody z Orléans nehoustly a že ji Madame a vévodkyně z Orléans skoro nechodily navštěvovat, ačkoli byla vážně nemocná. Víc tím trpěla její pýcha než její něha, která k těmto princeznám nebyla žádná a začínala se kvůli jejich odporu k jejím nejvroucnějším přáním měnit v nenávist. Z téhož důvodu začínala chovat tytéž city i k otci; doufala však, že ho mocí, kterou nad ním měla, přivede k tomu, co chtěla, a navíc ji trápilo, že by si svět mohl všimnout řídkosti jeho návštěv a ubrat jí na vážnosti, kterou čerpala ze své tak známé moci nad ním, kdyby se ukázalo, že už není týž. Ať jí ovzduší, drncání a změna místa v jejím stavu jakkoli škodily, nic jí nezabránilo, aby se v neděli 14. května nedala převézt z Meudonu do La Muette, ležíc mezi dvěma prostěradly ve velkém kočáře; doufala, že blízkost Paříže přiměje vévodu z Orléans, aby ji navštěvoval častěji, a vévodkyni z Orléans také, aspoň ze slušnosti. Tato cesta byla trýznivá kvůli bolestem, které se přidaly k ostatním potížím; cesta je zhoršila a pobyt v La Muette ani rozličné léky je nedokázaly utišit jinak než na krátké chvíle, a staly se velmi prudkými.

Markýz z Effiatu, o němž tu byla řeč na mnoha místech, a dost na to, abychom ho poznali, se v jedenaosmdesáti letech těžce roznemohl ve svém krásném sídle v Chilly u Paříže, kam si zajel na mléčnou kúru. Dne 23. května ho přivezli zpět do Paříže, ale tak nemocného, že už se v nic nedoufalo. Maršál z Villeroy, jeho dobrý přítel a v mnoha věcech jím obalamucený, za ním přispěchal, a aby se mohl ozdobit jeho obrácením, tak vhodným pro jeho úřad královského vychovatele, dosáhl toho, že Effiat okamžitě přijal svátosti. Jeho nemoc polevila a vlekla se. Byl to, jak jsme tu viděli, člověk, jehož život byl v podstatě skrytý ze záliby, ze zvyku a z té nejšpinavější lakoty. Vždycky míval nějaké ženské nízkého původu a špatné pověsti, které ho bavily, něco si od něho slibovaly a stály ho málo. Měl Monsieurovu smečku, kterou mu vévoda z Orléans ponechal. Byl správcem jejich stájí jako jejich první štolba. Takže to bylo na jejich útraty, když každé léto honil jeleny u sebe v Montrichardu nebo v lesích u Montargis, jejichž byl kapitánem. Vídal tam jen málo místní šlechty, kterou velmi skoupě hostil.

Lov a děvky ho postupně sblížily s du Palaisem, který s ním v létě lovil a v zimě ho navštěvoval. Jiné lidi Effiat důvěrně skoro nevídal; a přes toto spojení byl du Palais, který měl důvtip a znal svět, poctivý člověk, za takového známý, stýkal se v Paříži s dobrou společností a velmi dobře sloužil ve vojsku. Za Effiatovy nemoci o něho velmi pečoval a Effiat nechtěl vidět nikoho jiného než jeho. Každý den kolem sedmé hodiny večer ho Effiat posílal pryč a jakoby ze zdvořilosti a přátelství ho nutil odejít. Po několika dnech si du Palais všiml pravidelnosti té hodiny a Effiatova neklidu, s nímž se ho snažil zbavit. Protože byl v domě odedávna jako doma, promluvil o tom s komorníky. Ti se na sebe podívali a pak mu řekli, že jsou na tom stejně a stejně zvědaví; že i oni sami bývají v tutéž hodinu vykázáni z pokoje,

s tak výslovným zákazem do něho vstupovat a kohokoli tam pouštět, bez jakékoli výjimky a z jakéhokoli důvodu, dokud nezazvoní, že nevědí, co by to mohlo být. Ale to, co dodali, je mnohem podivnější. Řekli du Palaisovi, že začali poslouchat u dveří; že tu dřív, tu později slýchali mluvit svého pána a s ním ještě jiný hlas, ačkoli věděli zcela jistě, že v pokoji není a nemůže být nikdo než nemocný; že jen zřídka dokázali rozeznat několik slov, která jim připadala bezvýznamná; že ten rozhovor trvával často hodinu i déle, velmi zřídka kratce; že když se na zvuk zvonku vrátili do pokoje, nepozorovali v ničem žádnou změnu, jen svého pána velmi zahloubaného do sebe, a jinak takového, jakého ho opustili. Toto vyprávění du Palaisovu zvědavost natolik zvýšilo, že přijal návrh komorníků, aby si sám vyzkoušel, co mu vyprávěli. Když du Palais odešel od Effiata, který ho jako obvykle propustil, zůstal s nimi, poslouchal a slyšel stejně jako oni mluvit Effiata i ten druhý hlas, a občas oba zvyšovat hlas, ale nezaslechl víc než několik řídkých, bezvýznamných a osamocených slov. Du Palais si chtěl tutéž zábavu dopřát znovu a dopřál si ji ještě dvakrát nebo třikrát. Probíral to s komorníky a nedokázali uhodnout, co by to mohlo být, tím spíš, že du Palais, který znal ty pokoje jako svoje vlastní, věděl stejně jako oni, že od chvíle, kdy odešel z Effiatova pokoje, se tam nemohl nikdo žádnou cestou vplížit.

Měl chuť Effiata na to opatrně navést; ale protože si příliš netroufal, spokojil se tím, že mu dal najevo své překvapení nad pevnou hodinou, kdy ho posílá pryč. Effiat dělal, že neslyší, pak začal mluvit páté přes deváté o tom, v kolik hodin chodí společnost, a že nechce zneužívat du Palaisova přátelství a jeho péče; a když ta hodina přišla, poslal ho pryč jako obvykle. Du Palais předstíral, že odchází, a zůstal u dveří; za chvíli — du Palais neví, zda se mu nevymkl nějaký pohyb — si Effiat všiml, že tam je, rozzlobil se a řekl mu, že když ho prosí, aby odešel, chce, aby odešel; že neví, jaký duch ho vede k tomu, že se schovává v jeho pokoji; že ho tím krutě uráží; zkrátka, chce-li se s ním dál stýkat a zůstat jeho přítelem, prosí ho, aby okamžitě odešel a už nikdy v životě mu nic podobného neprovedl. Du Palais odpověděl ze svého místa, co dokázal, a Effiat jen naléhavě opakoval: „Tak odejděte; ale odejděte." Du Palais skutečně odešel a zůstal stát za dveřmi. Rozhovor, jak slyšel, na sebe nedal dlouho čekat. Ani on, ani komorníci se nikdy nedokázali dozvědět víc.

Kolem deváté ho přicházela bavit nějaká ženská toho druhu, o němž jsem mluvil, a nějaký patolízal. Občas se tam vracel i du Palais. Effiat nevstával z lůžka a měl jasnou a nedotčenou hlavu až do své smrti, k níž došlo 3. června. Zanechal ohromné množství hotových peněz, velké statky a krásná panství, odkázal značné odkazy a zřídil velmi užitečné nadace na výchovu chudých šlechticů. Chilly odkázal vévodovi z Orléans, který je nechtěl přijmout a vrátil je rodině. Vévoda Mazarin, syn jeho sestry[1], je zdědil spolu s většinou jeho statků. Du Palaise ustanovil vykonavatelem

1. **Ediční poznámka:** Vévodové Mazarin z rodu La Porte byli s Effiatem spřízněni přes jeho tetu, matku Armanda-Charlese de La Porte, vévody Mazarin; dědic nebyl synem Effiatovy sestry.

své poslední vůle a odkázal mu diamant v ceně tisíce pistolí. Měl mnoho drahokamů. Byl to první soukromník, u něhož jsem viděl na šatě velmi krásný kříž Svatého Ducha z diamantů místo vyšívaného stříbrného kříže, a celý šat posázený diamantovými knoflíky a dírkami. Vzhledem k přízni, kterou mu vévoda z Orléans vždy projevoval, všechny překvapilo a jeho samého ponížilo, že ho vévoda nenavštívil, a vévoda se jeho nemocí a smrtí zdál tak málo dotčen, že maršálové z Villeroy, z Villars, z Tessé, z Huxelles a další z toho pocítili nové znepokojení. Stáje a povozy vévody z Orléans, které Effiat za určitou částku udržoval, se ukázaly ve velmi zubožením stavu. O dva dny později vybral vévoda z Orléans Birona, aby tento výnosný úřad zastával.

Teď musím říct, odkud mám toto podivné vyprávění, protože jsem měl velmi daleko k tomu, abych byl s Effiatem kdy v nějakém styku. Du Palais se oženil s matkou Lanmaryho a žil s ním v nejužším přátelství, na rozdíl od toho, jak tomu u takového příbuzenství obvykle bývá; vyprávěl všechno, co jsem právě napsal, Lanmarymu, který byl a dosud je mým dobrým přítelem, a ten mi to hned nato převyprávěl.

La Vieuville zemřel v Paříži; byl vdovcem po dámě šatny vévodkyně z Berry a býval rytířem cti královny, ale byl to nejchudší a nejbezvýznamnější člověk na světě.

Zemřela také paní z Leuville, v sedmašedesáti letech. Její manžel, který zemřel velmi mladý, byl bratrem manželky Effiata, o němž jsme právě mluvili, která rovněž zemřela mladá, a oba bez dětí. Kancléř Olivier[2], zemřelý roku 1560, byl jejich prapradědem z otcovy strany; jeho otec byl prvním prezidentem pařížského parlamentu poté, co byl královským advokátem, jak se tehdy říkalo, tedy generálním advokátem, a prezidentem parlamentu (*à mortier*). On založil rod, protože jeho otec, který pocházel z Bourgneufu u La Rochelle, nebyl nikdy ničím víc než prokurátorem u parlamentu. Paní z Leuville, o níž je tu řeč, byla neteří Laiguese, jednoho z „důležitých" Frondy, o němž se tvrdilo, že se s ním proslulá paní z Chevreuse nakonec tajně provdala.[3] Jeho neteř se také snažila být důležitou. Měla mnoho důvtipu, panovačnosti, intrikánství a přátel, kteří se u ní scházeli a dodávali jí vážnosti. Byla to žena, která, aniž na čemkoli závisela, dokázala docílit, že se s ní počítalo: byla bohatá a dobrá jen prostředně.

Dosáhl jsem toho, že Coettenfao byla vrácena stará penze šesti tisíc livrů, kterou míval od zesnulého krále, a že mu vévoda z Orléans dal slib řádu pro nejbližší jmenování. Fourilles, slepý, bývalý kapitán gardového pluku, velmi chudý, dostal penzi čtyř tisíc livrů a Ruffey, králův podvychovatel, penzi šesti tisíc. Savine dostal

---

2. **Vysvětlivka:** François Olivier († 1560), kancléř Francie od roku 1545; za Jindřicha II. byl odstaven od pečetí a roku 1559 povolán zpět. Jeho otec Jacques Olivier byl prvním prezidentem pařížského parlamentu.

3. **Vysvětlivka:** Marie de Rohan, vévodkyně z Chevreuse (1600–1679), proslulá intrikánka za Ludvíka XIII. a za Frondy. „Důležitými" (*les Importants*) se nazývala dvorská kabala, která se roku 1643 marně postavila proti Mazarinovi; Geoffroy, markýz z Laigues, byl za Frondy důvěrníkem paní z Chevreuse.

ke svému guvernérství v Embrunu zvýšení služného o šest tisíc livrů. Béthune, který se vyznamenal u námořnictva, dostal penzi tří tisíc livrů a La Billarderie, který doprovázel vévodkyni du Maine do Dijonu, penzi šesti tisíc livrů. O tři týdny později se tam pro ni vypravil s chirurgem a dvěma komornými a odvezl ji téměř na svobodě do Chalon-sur-Saône; dorazila tam 24. května.

Nejstarší dcera prince Jakuba Sobieského[4], kterou před několika měsíci zadrželi i s matkou na císařův rozkaz v Innsbrucku, když jela do Říma provdat se za krále Jakuba, našla způsob, jak v noci uprchnout v poštovní bryčce v doprovodu čtyř jezdců. Na jejím stole našli písemnost, v níž uváděla, že tak činí z rozkazu své rodiny. Do Bologni dorazila 2. května; tam s ní 7. uzavřel sňatek lord Murray, zmocněný v zastoupení krále Jakuba, a 9. odjela do Říma, kde ji přijali a jednali s ní jako s královnou.

Ať bylo pronásledování kardinála z Noailles, bezmezné a bezměrné, otevřené už tak dlouho a vedené s tak pohoršlivou zaujatostí, jakékoli, nedokázalo zabránit tomu, aby král neučinil veřejný krok, z něhož nebylo cítit ani zavrženého preláta, ani jeho kacířskou církev. Odpoledne o svatodušní neděli, když si vyslechl kázání v Tuileriích, jel slavnostně do Notre-Dame. U vchodu ho přivítal kardinál z Noailles v pontifikálním rouchu v čele své kapituly s obvyklými obřady a odvedl ho do chóru, kde prelát intonoval *Te Deum*, v němž pokračovala hudba a které zakončilo požehnání, jež kardinál udělil. Chór byl nově dokončen, stejně jako kaple Panny Marie, která byla shledána velmi nádhernou a byla celá zbudována na kardinálovy náklady, stejně jako obdivuhodné okno nad postranním portálem, které dal kardinál celé znovu zhotovit, ačkoli nebyl povinen k žádnému z těchto dvou velkých výdajů. Po požehnání provedl krále kolem chóru a k té kapli a odtud k jeho kočáru. Král v něm seděl s malou důstojností, jako by ho někdo chtěl nechat jet inkognito, navzdory okázalosti jeho průvodu. Seděl na zadním sedadle mezi vévodou z Orléans a hrabětem z Clermont[5]; princ Karel, velký štolba, na předním sedadle mezi vévodou z Chartres a panem Vévodou; maršál z Villeroy jako vychovatel a vévoda z Charostu jako kapitán tělesné gardy konající službu u dvířek. Toto uspořádání všechny velmi udivilo; král při obřadu, jako byl tento, měl sedět na zadním sedadle sám, vévoda z Orléans jako regent a pan Vévoda jako vrchní dozorce nad výchovou krále sami na předním sedadle, u dvířek tak, jak byli. Vévoda z Chartres a hrabě z Clermont tam neměli co dělat, leda krále zastínit a udělat z jeho kočáru dostavník, a princ Karel tím méně. Je sice pravda, že mezi velkými hodnostáři má v kočáře první místo velký štolba, ale neméně pravda je, že velký

4. **Ediční poznámka:** Marie Klementina Sobieská (nar. 1702) byla nejmladší z dcer prince Jakuba Sobieského, které se dožily dospělosti; měla dvě starší sestry, Marii Kazimíru (nar. 1695) a Marii Karolinu (nar. 1697).

5. **Vysvětlivka:** Louis de Bourbon-Condé, hrabě z Clermont (1709–1771), princ krve, mladší bratr pana Vévody.

komoří, první šlechtic komory a dokonce i první štolba mají při vstupu do kočáru přednost před ním; to tu bylo jinde vysvětleno dost jasně, aby se to nemuselo opakovat. Za velmi podivné se také pokládalo, že vévoda z Chartres seděl vpředu, zatímco hrabě z Clermont vzadu. Hraběti bylo devět let a vévodovi z Chartres patnáct, a ten by při své postavě krále netlačil víc než hrabě z Clermont.

Maršál z Berwicku dal 27. května otevřít zákopy před Fuenterrabií. Během tohoto obléhání, jehož se účastnil princ de Conti, dostal princ anonymní dopis, v němž mu slibovali, že ho udělají sicilským králem, přejde-li do Španělska. Vysmál se mu, a právem, a poslal ho vévodovi z Orléans. Ten návrh nemohl přijít ze Španělska. Princ de Conti neměl ani postavení, ani přívržence, ani stranu, ani pověst; jeho získání by nestálo za to, aby se Španělsko kvůli němu vzdalo Sicílie, a byl by mu jen velkou přítěží. Návrh byl navíc směšný; patnáct tisíc císařských tam právě přešlo z Neapole a už přimělo markýze z Lede, aby jim přenechal svůj tábor u Milazza se svými nemocnými, raněnými a se všemi zásobami potravin a píce, které tam nashromáždil. Ty, které tam zanechával, doporučil generálu Zumzungenovi, který vzápětí přenechal velení císařské armády Mercymu, a Sicílie zanedlouho změnila pána. Ale spiknutí vévody a vévodkyně du Maine, povzbuzené po strachu z uvěznění jeho krátkým trváním a postupem regenta a abbého Duboise v té věci, se chytalo čehokoli a ještě nepřestávalo doufat v úspěch.

Jediný syn d'Estaingův, pobočník Joffrevilla, padl před Fuenterrabií; z manželství s jedinou dcerou paní z Fontaine-Martel nezanechal děti. Španělská armáda stála u Tafally, tři míle od Fuenterrabíe.[6] Coigny mezitím z rozkazu vévody z Berwicku procházel s lehkým oddílem soutěsky a průsmyky celého pyrenejského pásma, aby je dobře prozkoumal. Fuenterrabía kapitulovala 16. června. Zprávu přinesl Tresnel, Le Blancův zeť. Vévoda z Berwicku hned nato oblehl San Sebastián. V jeho vojsku došlo k jistému dezertování, ale nedezertoval žádný důstojník. Španělská armáda nebyla ve stavu, aby se mohla s armádou maršála z Berwicku utkat. San Sebastián kapituloval 1. srpna. Zprávu přinesl Bulkley, bratr maršálky z Berwicku. O čtrnáct dní později přinesl pan ze Soubise zprávu o kapitulaci hradu a o tom, že v malém přístavu u Bilbaa jménem Santoña byly spáleny tři velké španělské lodě, které stály na skluzu připravené ke spuštění na vodu.

Zemřel arcibiskup z Narbonne, a to ve své diecézi. Jmenoval se Le Goust: byl bratrem La Berchère, který strávil celý život jako dvorní referendář a jehož syn, sotva o něco bystřejší, ale velmi bohatý, se stal státním radou a kancléřem vévody z Berry, protože se oženil s dcerou kancléře Voysina. Prelát byl biskupem v Lavauru, potom arcibiskupem v Aix, pak v Toulouse a nakonec v Narbonne[7]. Byl to velký,

---

6. **Ediční poznámka:** Tafalla leží v Navaře jižně od Pamplony, daleko od Fuenterrabíe.

7. **Ediční poznámka:** Charles Le Goux de La Berchère byl před Narbonne arcibiskupem v Albi, nikoli v Toulouse.

ošklivý muž, vyzáblý a snědý, s šilhavýma očima[8], který býval důvěrným přítelem otce de La Chaise. Jeho duše byla stejně krásná, jako bylo jeho tělo nepříjemné; velmi dobrý a zbožný biskup, bez rozmarů, nikomu nepůsobil potíže, všude, kde působil, ho zbožňovali; měl mnoho ducha a byl vstřícný, měl smysl pro záležitosti a byl moudrý, do posledního detailu ovládal všechny záležitosti duchovenstva a zvládal i ty nejobtížnější, aniž komu působil potíže; šel za dobrem, mluvil s ministry otevřeně a ti mu věřili a vážili si ho. Byla to ztráta, kterou nenahradil pan z Beauvau, jenž po něm nastoupil, když předtím byl biskupem v Bayonne, potom v Tournai a pak arcibiskupem v Toulouse.

V téže době zemřel Dupin[9], slavný doktor Sorbonny pro svou rozsáhlou a hlubokou učenost a pro velký počet a kvalitu svých děl. Byl podivným příkladem postupu, který se ve Francii z popudu jezuitů a jejich přívrženců tak neblaze opakoval. V dobách roztržky s Římem kvůli článkům shromáždění duchovenstva z roku 1682 atd. využíval dvůr velmi výhodně jeho pera, a potom ho, aby se zalíbil Římu, nechal sežrat vší. Byl nucen tisknout, aby měl z čeho žít: proto jsou jeho díla tak uspěchaná a málo pečlivá, a to ho nakonec vyčerpalo prací a pálenkou, kterou při psaní pil, aby se povzbudil a aby tím ušetřil na jídle; duch krásný a dobrý, přesný, soudný, když měl čas takovým být, a studnice vědění a nauky, přitom přímý, pravdivý a mravný.

Paní Vévodkyně, která byla dlouho velmi nemocná, se natolik zlepšila, že ji měli za uzdravenou. Bylo za to u františkánů zpíváno *Te Deum*, které dal palác Condé zpívat víc než velmi nevhodně. *Te Deum* je veřejný úkon, do té doby vyhrazený veřejnosti a králům, aby se jménem veřejnosti slavnostně děkovalo Bohu za milosti, které se týkají jedné či druhých, nebo spíše nerozlučně obou. Paní Vévodkyni toto *Te Deum* štěstí nepřineslo. Byla to ta mladá, sestra prince de Conti; od princů krve jsme je brzy nato viděli sestoupit až k nejnepatrnějším soukromníkům.

Nyert, první komorník, zemřel v téže době: byla to jedna z nejzlomyslnějších opic, které se také velmi podobal, a jeden z nejbezdůvodněji nebezpečných mezi těmi, které bylo možno nazvat propuštěnci zesnulého krále a kteří díky volnému přístupu k němu v kteroukoli hodinu a důvěrnosti s ním byli osobami velmi uznávanými a obávanými i samotnými ministry. Tento ho bavil na účet všech ostatních s úsudkem duchaplného a zkušeného sluhy. Proto také měl ve vyzáblém obličeji vepsánu lakotu, závist a nenávist.

Byl synem vynikajícího hudebníka, jehož hlas a hra na loutnu byly obdivuhodné; ten byl ve službách markýze z Mortemartu, prvního šlechtice komory Ludvíka

---

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Šilhavé.

9. **Vysvětlivka:** Louis Ellies Dupin (1657–1719), teolog a doktor Sorbonny, autor rozsáhlé *Nové knihovny církevních autorů*, stoupenec gallikanismu. Shromáždění francouzského duchovenstva přijalo roku 1682 čtyři gallikánské články, které omezovaly papežskou moc ve Francii.

XIII.[10] v době, kdy jím byl i můj otec, otce příliš proslulé paní z Montespan[11] a vévody a paira z oněch čtrnácti z roku 1663. Když Ludvík XIII. roku 1629 v Alpách tvrdošíjně trval na tom, že navzdory přírodě prorazí slavný průsmyk u Susy[12], a což bylo možná víc, navzdory kardinálovi z Richelieu a navzdory všem svým generálům, kteří podnik pokládali za neproveditelný, velmi se večer po návratu ze svých usilovných průzkumů průchodů nudil, protože kardinál od něho úmyslně držel lidi stranou v naději, že se tak dřív vzdá plánu, který všichni pokládali za nemožný. Můj otec, tehdy ve vysokých úřadech a ve velké přízni, se snažil krále pobavit, a protože král velmi miloval hudbu, navrhl mu, aby si v té večerní samotě poslechl Nyerta. Králi se velmi zalíbil, takže po návratu z té vítězné výpravy, na níž se král ověnčil tak čistými vavříny, náležejícími výhradně jemu, našel můj otec příležitost dát mu Nyerta; dřív než cokoli podnikl, promluvil o tom s panem z Mortemartu, který byl rád, že může Nyertovi takto pomoci ke štěstí, a dokonce otce poprosil, aby o tom s králem promluvil. Hrdina si ho vzal a můj otec z něho později udělal prvního komorníka. Jeho syn, o němž je tu řeč, se mu v ničem nepodobal, a syn, kterého tento zanechal, se podobal svému otci ještě méně. Byl skromný, velmi poctivý člověk a světec; nežil dlouho a zanechal dva syny stejné povahy, kteří rovněž nežili dlouho. Opičák, který dal podnět k tomuto článku, si urval malé guvernérství v Limoges a guvernérství Tuilerií, které po něm přešlo na jeho syna spolu s úřadem prvního komorníka.

Králi dopřáli potěšení podívat se na svatojánský oheň na radnici, který byl kvůli němu mnohem krásnější než obvykle. Vévoda z Tresmes na něj pozval spoustu dvorních dam a pánů; nikdo nepochyboval, že když je králi osm let[13], galantnost, kterou se maršál z Villeroy chlubil celý život a chlubil se jí dosud, způsobí, že dámy budou jíst s ním. Převážila vychovatelská pedanterie. Dal krále večeřet samotného v soukromém pokoji a v jeho obvyklou hodinu: první hofmistr, podporovaný panem Vévodou jakožto velmistrem Francie, si nárokoval, že bude krále obsluhovat,

---

10. **Vysvětlivka:** Ludvík XIII. (1601–1643), francouzský král od roku 1610, syn Jindřicha IV. a Marie Medicejské; s manželkou Annou Rakouskou měl dva syny, Ludvíka XIV. a Filipa, vévodu z Orléans (Monsieura). Zemřel 14. května 1643 v Saint-Germain-en-Laye po dlouhé nemoci; dnes se soudí na tuberkulózu, která zasáhla střeva i plíce.

11. **Vysvětlivka:** Françoise-Athénaïs de Rochechouart de Mortemart, markýza z Montespan (1640–1707), dlouholetá milenka Ludvíka XIV. Jejím manželem byl Louis-Henri de Pardaillan de Gondrin, markýz z Montespan, s nímž měla dceru, jež zemřela v dětství, a syna Louis-Antoina, pozdějšího vévodu d'Antin. Králi porodila sedm dětí, z nichž šest bylo legitimováno; dospělosti se dožili vévoda du Maine, hrabě z Toulouse, paní Vévodkyně a vévodkyně z Orléans. Zemřela 27. května 1707 v lázních Bourbon.

12. **Vysvětlivka:** Opevněný průsmyk u Susy v Piemontu prolomila francouzská vojska za osobní přítomnosti Ludvíka XIII. 6. března 1629 proti Karlu Emanuelovi I. Savojskému; otevřela si tím cestu k pomoci obleženému Casale ve válce o mantovské dědictví.

13. **Ediční poznámka:** Ludvík XV. se narodil 15. února 1710; v červnu 1719 mu bylo devět let.

protože večeři připravila královská kuchyně. Kupecký prévôt se dovolával svého práva; spor ukončilo *mezzo-termine*, tak oblíbené u regenta. Regent dal kupeckého prévôta podepsat lístek, jímž uznal, že to, že krále obsluhuje on, nebude zakládat precedens vůči prvnímu hofmistrovi; a prévôt krále skutečně obsluhoval. Po této osamělé večeři se domýšlivost maršála z Villeroy rozvinula v celé šíři. Dal krále pomodlit se večerní modlitbu, jako by šel spát, a všichni se mu vysmáli. Potom se král díval na oheň. Po králově odjezdu bylo několik skvostně prostřených tabulí pro všechny pozvané a slavnost zakončil ples na radnici.

O Chamlayovi se v těchto Pamětech mluvilo tolik, že není co dodat. Byl nesmírně tlustý; jeho velká střídmost a denní, nesmírně dlouhé pěší procházky ho neuchránily před mrtvicí. Utrpěl několik záchvatů, které mu velmi oslabily tělo i ducha. Zemřel na ni v Bourbonu. Byl to člověk velmi vzácných zásluh, po němž, ať byl v jakémkoli stavu, velmi truchlili. Byl velkokřížníkem Řádu svatého Ludvíka od samého založení řádu a generálním ubytovatelem královských armád, kteryžto úřad vykonával s největší schopností a vyznamenáním, a měl důvěru pana z Turenne a nejlepších armádních generálů. Jinde jsme viděli, jak měl vždy důvěru krále a s jakou poctivostí, skromností a nezištností jí užíval.

Vévoda z Orléans, jemuž všechno proklouzávalo mezi prsty, udělil šlechtictví úředníkům mincovního soudu a deset tisíc tolarů rytíři z Bouillonu. Ve Frankfurtu nad Mohanem vypukl velký požár a v Champagni vyhořelo celé město Sainte-Menehould.

Často jsme mluvili o Nancrém, který se poměrně nedávno vrátil ze Španělska, okouzlen Alberonim, s nímž měl také dost společného, když sem přijel zemřít během čtyřiadvaceti hodin. Byl to jeden z nejrafinovanějších lidí na světě, jehož srdce a duše byly nejdokonaleji zkažené, s mnoha důvtipem, vědomostmi a velkou ohebností a schopností navazovat styky. Sloužil ve vojsku, pak si hrál na filozofa; potom se přichytil Palais-Royal skrze Canillaka a skrze milenky, odtud Torcyho, a jak nejskrytěji mohl, všech, kdo měli přístup k zesnulému králi; nebylo jeho vinou, že se nestal jeho špehem, a pak jeho mluvčím. Viděli jsme tu, že jím byl velmi podivným způsobem v době zřeknutí. Nocého sluha, nakonec zatracená duše abbého Duboise, který ho uvedl do zahraničních vyjednávání i do jiných, vnitřnějších. Nocé[14] počítal s tím, že vzlétne vysoko, když vtom musel náhle opustit tento svět.

Nestálo za to tolik povyku z obou stran a tolik obtěžovat soudy, regenta a regentskou radu kvůli sňatku vévody z Albretu s jednou z Barbezieuxových dcer. Zemřela skoro hned nato při porodu syna, který zemřel o deset nebo dvanáct let později.

---

14. **Ediční poznámka:** Odstavec pojednává o smrti Nancrého a i tato věta se týká jeho, nikoli Nocého.

Vévoda z Orléans důstojně obsadil Nancrého místo kapitána svých Švýcarů, které z příjmů vynášelo dvacet tisíc livrů ročně. Nancré nebyl ženatý, nezanechal nikoho po sobě a neměl listinu „brevet de retenue". Regent to místo dal Clermontovi-Chattes, bratrovi Roussillonovu a biskupa-vévody z Laonu, který neměl nic a který z nejslibnějších nadějí upadl do nejkrutější nemilosti, jíž smrt Monseigneura vtiskla poslední pečeť a o níž se tu vyprávělo pod rokem 1694[15] spolu se slavnou příhodou slečny Choinové a paní princezny de Conti.[16] Clermont byl svým původem, ctí a poctivostí dokonalým protikladem Nancrého. Tato volba byla velmi chválena.

Strážce pečetí oženil svého druhého syna s velmi bohatou dcerou prezidenta Larchera. Toto manželství nebylo šťastné, ale mladý manžel později udělal ve svém stavu nejskvělejší kariéru. Ani manželství jeho otce se sestrou Caumartina, intendanta financí, velmi vlivného a státního rady, nebylo příliš šťastné; několik měsíců po sňatku svého syna ztratil manželku na neštovice. Měl s ní dva syny: tohoto, plného ducha a ctižádosti a navíc velkého galána, a staršího, který byl a vždycky zůstal ťulpasem.[17] Otec je brzy uvedl do úřadů jejich stavu a navzdory jejich mládí z nich udělal státní rady, oba v malém časovém odstupu.

Zemřel také Chauvelin, státní rada. Byl intendantem v Pikardii, málo osvícený, ale velmi poctivý. Byl otcem generálního advokáta, o němž tu byla řeč, a Chauvelina, jehož ohromný vzestup a těžký pád[18] později způsobily tolik rozruchu.

Vévoda ze Schombergu zemřel náhle v jednom ze svých domů u Londýna, v devětasedmdesáti letech. Byl synem posledního maršála ze Schombergu[19], který s

---

15. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz Díl I, Tom 1, kap. 13.

16. **Vysvětlivka:** Clermont, tehdy praporečník gardové jízdy, udržoval z vypočítavosti poměr se slečnou Choinovou, dvorní slečnou princezny de Conti (legitimované dcery Ludvíka XIV.) a oblíbenkyní Monseigneura; když roku 1694 vyšla najevo jejich korespondence, byl vypovězen ode dvora a Choinová musela opustit službu u princezny.

17. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Oba synové strážce pečetí d'Argensona a Marguerite Le Fèvre de Caumartin byli René-Louis Le Voyer de Paulmy, markýz d'Argenson, a Marc-Pierre Le Voyer de Paulmy, hrabě d'Argenson. Starší, kterého Saint-Simon posuzuje přísně, zanechal paměti, z nichž byly vydány jen úryvky (viz *Paměti markýze d'Argenson*, vyd. 1825). Několik pasáží z nevydaných pamětí jsme otiskli my. Ostatně Saint-Simon jen opakuje mínění svých současníků, které jeden z markýzových životopisců vyjadřuje těmito slovy: „Chladnější a uměřenější než jeho bratr, svěřoval se jen důvěrným přátelům; uvažoval správně, ale bez téhož půvabu ve způsobu vyjadřování; obyvatelé Versailles ho v době, kdy bylo zvykem dávat všem směšné přezdívky, označovali přezdívkou d'Argenson Hlupák." Právě nyní se připravuje úplnější vydání Pamětí markýze d'Argenson.

18. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O tomto Chauvelinovi viz (Díl IV, Přílohy vydavatele k Tomu 12, II. Strážce pečetí Chauvelin).

19. **Vysvětlivka:** Frederick Herman ze Schombergu (1615–1690), německý šlechtic narozený v Heidelbergu, ve francouzských službách, v 60. letech velel v Portugalsku ve válce proti Španělsku, maršálem Francie od roku 1675; jako hugenot odešel po zrušení ediktu nantského (1685) do Braniborska. Padl 1. července 1690 (podle juliánského kalendáře) v bitvě na řece Boyne v Irsku, když vedl vojsko přes řeku u Oldbridge a zasáhli ho jakobitští jezdci.

dobrou pověstí velel armádám Portugalska a potom Francie. Byl Němec a šlechtic, ale nebyl vůbec příbuzný se dvěma předchozími maršály ze Schombergu, otcem a synem, z nichž syn se stal vévodou a pairem z Halluinu, když se oženil s dědičkou, na základě nové listiny.

Tento poslední maršál ze Schombergu, o němž je tu řeč, byl hugenot a po zrušení ediktu nantského odešel s rodinou do Německa. Braniborský kurfiřt ho postavil do čela své rady a svých vojsk a potom ho dal princi Oranžskému jako muže užitečného ve státních záležitostech i ve vojsku. Když šlo o anglickou revoluci, maršál byl hned od počátku zasvěcen do tajemství a řídil spolu s princem Oranžským její soukolí. Přeplavil se s ním do Anglie, pak s ním do Irska, kde pod ním velel jeho armádě, a padl v bitvě na Boyne, kterou princ Oranžský vyhrál nad anglickým králem a která byla posledním úderem jeho zdrcení.

Syna maršála ze Schombergu udělal král Vilém vévodou; velel anglickým vojskům jako vrchní velitel v různých zemích a různých armádách a nakonec se nespokojen stáhl. Oženil se s nemanželskou sestrou Madame, kterou falcký kurfiřt měl s jistou slečnou z Degenfeldu a kterou dal císařem povýšit na hraběnku.

Bonrepos zemřel náhle ve svém domě v Paříži, ve šťastném stáří, zdravý na těle i na duchu, aniž byl kdy ženatý. Dlouho pracoval v úřadech námořnictva za Colberta, potom byl jedním z prvních úředníků Seignelayho, jehož důvěru měl. Po jeho smrti z úřadů odešel; ty mu posloužily k tomu, aby si získal u dvora přátele a byl pak dobře přijímán v celé dobré společnosti. Odjel do Anglie uzavřít obchodní smlouvu, pak do hanzovních měst, nakonec jako velvyslanec do Dánska a pak do Holandska, kde si vedl velmi dobře. Král se k němu choval laskavě a paní z Maintenon také; byl vážený a těšil se ve světě úctě, měl ducha, čest, schopnosti a nadání. Dědicem se stal Bonac, syn jeho staršího bratra. Ten byl zetěm Birona, který tehdy neměl co dát svým dcerám, a byl v Cařihradě, kde byl velvyslancem. Bonrepos měl od krále téměř třicet tisíc livrů.

Kapitola jedenáctá

Vévodkyně z Berry se dává převézt z Meudonu do La Muette. — Počínání paní ze Saint-Simon vůči vévodkyni z Berry. — Stručný obraz vévodkyně z Berry. — Vévodkyně z Berry přijímá svátosti s pýchou a potom daruje paní z Mouchy kazetu s prsteny v hodnotě dvou set tisíc tolarů. — Vévoda z Orléans ji odebere a paní z Mouchy je ztracena. — Vévodkyně z Berry přijímá svátosti podruhé, a zbožně. — Nevídaná ničemnost Chiracova, která zůstala nepotrestána. — Mé počínání vůči vévodkyni z Berry v jejích posledních chvílích. — Jedu do La Muette k vévodovi z Orléans. — Pověřuje mě svými rozkazy o všem, co mělo následovat po smrti. — Zabraňuji jakémukoli obřadu i pohřební řeči. — Smrt vévodkyně z Berry, kterou nelitoval vůbec nikdo kromě vévody z Orléans, a i ten jen několik dní. — La Vrillière, státní sekretář, zapečetuje pozůstalost. — Průvody se srdcem a s tělem. — V Palais-Royal ani smuteční pláště, ani mantily. — Služné a byty ponechány všem dámám vévodkyně z Berry. — Mouchy a jeho žena vyhnáni. — Guvernérství Meudonu vráceno du Montovi. — Rionovo zoufalství; nakonec se utěší. — Nemoc paní ze Saint-Simon v Passy. — Regent nám půjčuje Nový zámek v Meudonu. — Smutek dvora prodloužen o šest týdnů nad smutek královský. — Král navštěvuje Madame, vévodu a vévodkyni z Orléans. — Král v Louvru navštěvuje všechny akademie, zatímco se čistí Tuilerie. — Vězení pana a paní du Maine značně zmírněno. — Doznání vévodkyně du Maine. — Ubohá komedie mezi ní a jejím manželem. — Tajemník prince z Cellamare dán na zámek v Saumuru. — Páni z Allemans, Renaud a otec Malebranche; jací byli. — Memoranda pana z Allemans o způsobu vybírání taille. *— La Muette dána králi a guvernérství Pezému. — Dvacet tisíc livrů penze paní princezně de Conti matce. — Listina „brevet de retenue" na sto padesát tisíc livrů pro Lautreca na generální místodržitelství Guyenne. — Všechny penze se vyplácejí. — Velké rozmnožení vojska. — Vévoda z Orléans kupuje pro vévodu z Chartres od La Feuillade guvernérství Dauphiné a zahrnuje ho penězi. — La Vrillière uvádí ke králi deputaci languedockých stavů místo Mailleboise, generálního místodržitele provincie. — Původ Mailleboise. — Krásný čin mnichů z Ourscampu. — Vévodkyně z Orléans od uvěznění vévody du Maine odmítá slyšení všem deputacím stavů. — Vévoda z Richelieu pozvolna na svobodě.*

Vévodkyně z Berry pobývala v Meudonu od Velikonočního pondělí, 10. dubna, a odtud se 14. května dala převézt do La Muette, vleže v kočáře mezi dvěma prostěradly. Úlevy se jí tam nedostalo. Nemoc šla svou cestou, záchvaty a bolesti se stupňovaly s krátkými a mírnými přestávkami a horečka byla většinou zřetelná a často silná. Střídání obav a nadějí trvalo až do začátku července. Tento stav, v němž

chvíle úlevy tak rychle míjely a utrpení trvalo tak dlouho, dopřál oddechu horlivé snaze dát zveřejnit sňatek s Rionem a přiměl vévodu z Orléans, kromě blízkosti místa, k častějším návštěvám, ba i vévodkyni z Orléans a také Madame, která trávila léto v Saint-Cloud. Červenec byl hrozivější pro nepřetržitý sled záchvatů a bolestí a pro silnou horečku. Potíže se 14. července tak zhoršily, že se začalo doopravdy obávat všeho nejhoršího.

Noc byla tak bouřlivá, že poslali do Palais-Royal vzbudit vévodu z Orléans. Zároveň napsala paní z Pons paní ze Saint-Simon a naléhala na ni, aby se do La Muette přestěhovala. Bylo už řečeno, že paní ze Saint-Simon vídala vévodkyni z Berry jen při ceremoniích a večer v hodinu jejího dvora; tam téměř nikdy nevečeřela a jen zadržovala dámy, které byly k večeři vybrány z těch, jež tam byly při hře nebo se na hru dívaly, a to byla doba jejího veřejného dvora. Paní ze Saint-Simon ji téměř nikam nedoprovázela, leda ke králi, a to bylo vzácné; a ačkoli měla v La Muette byt, nejezdila tam takřka vůbec; když tam přespala jedinou noc, byla to už nadměrná ochota, přestože princezna i její dvůr se tam zabývali jen jí a kdykoli se přiměla zajet tam jednou, a zřídka dvakrát za celý pobyt, byl to svátek a samá péče. Dala na radu paní z Pons a hned tam odjela, aby tam zůstala.

Shledala, že nebezpečí je velké. Téhož dne, 15. července, jí pouštěli žilou, nejprve z paže, potom z nohy, a poslali pro jejího zpovědníka, františkána. Zde přerušuji vyprávění o této nemoci, která trvala ještě sedm dní a skončila 21. července, protože to, co o ní zbývá vyprávět, bude srozumitelnější, až si jedním pohledem prohlédneme celou tuto princeznu, třeba i za cenu několika drobných opakování toho, co se o ní zde nachází na různých místech.

Vévodkyně z Berry nadělala za svůj velmi krátký život tolik hluku, že ačkoli je to látka smutná, je zajímavá a zaslouží si, abychom se u ní trochu zdrželi. Narodila se s vynikajícím rozumem, a když chtěla, dovedla být stejně příjemná jako milá; měla postavu, která budila úctu a na níž oko s potěšením spočinulo, jen ke konci ji trochu pokazila přílišná tloušťka; mluvila se zvláštním půvabem, s přirozenou výmluvností, která jí byla vlastní a plynula lehce jako z pramene, a konečně s přesností výrazů, která překvapovala a okouzlovala. Čeho všeho by těmito dary nedosáhla u tehdejšího krále a u paní z Maintenon, kteří ji chtěli jen milovat, u vévodkyně z Bourgogne, která ji provdala a měla ji za svou vlastní věc, a později u otce, regenta království, který neměl oči pro nikoho jiného než pro ni, kdyby neřesti srdce, ducha a duše a nejprudší temperament nebyly obrátily tolik krásných věcí v ten nejnebezpečnější jed. Nejbezmeznější pýchu a nejvytrvalejší falešnost pokládala za ctnosti a vždy se jimi honosila, a bezbožnost, jíž se domnívala zdobit svého ducha, korunovala všechno ostatní.

Na více místech zde bylo vidět její podivné chování k vévodovi z Berry, její odpor k matce levobočce, její pohrdání otcem, kterého si podmanila, její výstřední představy vůči Monseigneurovi, její zoufalství nad postavením vévody a vévodkyně

z Bourgogne, jimž za všechno vděčila, a její nevděk k nim, její malý ohled k tehdejšímu králi a k paní z Maintenon, její otevřenou nenávist ke všem, kdo přispěli k jejímu sňatku, protože, jak říkala, bylo pro ni nesnesitelné být někomu zavázána; její hrubé podvody a povýšenost; nevyrovnanost jednání, které tak málo souhlasilo samo se sebou; a konečně až hanbu úplného opilství a všeho, co provází nejnižší zhýralost, co do společníků, sprostot i bezbožností. Bylo vidět, jak se hned v prvních dnech manželství brzy projevila síla jejího temperamentu, každodenní neslušnosti na veřejnosti, honba za několika mladíky bez míry nebo jen s malou mírou, a k jakým pošetilostem došla její oddanost La Hayeovi, potom Rionovi; konečně její plány mít ve své domácnosti velká jména a odvážlivce, aby s ní počítalo Španělsko i její otec, obrátit se k té ze dvou stran, která by se jí zdála výhodnější, a namlouvat si, že by to pro ni bylo možné; i to, jak si při několika příležitostech osobovala postavení královny, a jednou, vůči velvyslancům, dokonce víc než královny.

Nejpodivuhodnější ze všeho byl úžasný protiklad pýchy, která ji vynášela do oblak, a zhýralosti, kvůli níž nejenže jídala s několika urozenými lidmi — ona, jejíž postavení nepřipouštělo u jejího stolu jiné muže než prince krve, a to ani výhradně v soukromí a při výletech na venkov —, ale připouštěla k tomu i otce Rigleta, jezuitu, který uměl vyprávět ty nejlepší, a jinou podobnou chátru, kterou by nevpustili do žádného počestného domu, a často večeřela s *roués*[1] vévody z Orléans, s ním i bez něho, a s potěšením je povzbuzovala k jejich sprostárnám a bezbožnostem. Tento krátký nástin připomíná několika slovy to, co zde bylo rozptýleně a obšírněji vylíčeno, jak se naskytly příležitosti — ačkoli napsáno co nejstručněji —, a co ukázalo, do jaké míry jí chyběl veškerý úsudek a veškerý počestný, ba i přirozený cit.

Uprostřed zkaženosti tak všeobecné a tak veřejné byla rozhořčena, že se o tom někdo opovažuje mluvit. Směle prohlašovala, že nikdy není dovoleno mluvit o osobách jejího postavení, ba ani kárat, co si to mohlo zasloužit v jejich nejveřejnějších činech, které člověk sám viděl, a tím méně to, co se dělo jen v soukromí. To ji popuzovalo proti všem jako porušení posvátného práva v její osobě, jako nejzločinnější nedostatek úcty, nejméně hodný odpuštění. I její smrt byla podivnou podívanou. K té se teď musíme vrátit.

Dlouhé bolesti, jež ji sužovaly, ji nedokázaly přimět, aby pamatovala na tento život životosprávou, jakou její stav vyžadoval, ani na život, který měl brzy následovat, až konečně příbuzní i lékaři usoudili, že jsou povinni mluvit s ní řečí, jakou s princi tohoto postavení vedou jen nesnadno a v nejnaléhavější krajnosti; tu však zmařila Chiracova[2] bezbožnost. Protože však zůstal se svým názorem sám a všichni ostatní,

---

1. **Vysvětlivka:** *Roués* — družina nejbližších společníků regentových zábav a nočních večeří; přezdívku („hodní kola", tj. lámání v kole) jim podle tradice dal sám regent.

2. **Vysvětlivka:** Pierre Chirac († 1732), lékař vyškolený v Montpellier, osobní lékař vévody z Orléans; na sklonku života se stal prvním lékařem Ludvíka XV.

kdo promluvili, v tom pokračovali, podrobila se léčbě pro tento svět i pro onen. Přijala svátosti při otevřených dveřích a promluvila k přítomným o svém životě a o svém stavu, ale jako královna jednoho i druhého. Když tato podívaná skončila a ona se uzavřela se svými důvěrníky, chválila se před nimi za pevnost, kterou projevila, a ptala se jich, zda nemluvila dobře a zda to není umírat velkolepě a odvážně.

Zakrátko si u sebe ponechala jen paní z Mouchy, ukázala jí klíč a skříňku a řekla jí, ať jí přinese její kazetu s prsteny; kazeta byla přinesena a otevřena. Vévodkyně z Berry jí ji darovala, po mnoha jiných darech; neboť kromě toho, co od ní dostávala často, neminul od začátku nemoci téměř den, aby z ní paní z Mouchy nevytáhla všechno, co mohla, často peníze a drahokamy; drobné šperky byly to nejmenší. Tato kazeta sama měla cenu přes dvě stě tisíc tolarů. Mouchyová, jakkoli byla chamtivá, byla tím přece jen omráčena. Vyšla a ukázala ji manželovi. Byl večer. Vévoda a vévodkyně z Orléans už odjeli. Manžel a manželka se báli, že budou obviněni z krádeže, tak dobrou pověst měli. Usoudili tedy, že by o tom měli něco říct těm, kdo jim byli v domácnosti nejméně nepřátelští, neboť tam byli všeobecně nenáviděni a opovrhováni.

Od jednoho k druhému se to brzy rozneslo a doneslo se to i k paní ze Saint-Simon. Tu kazetu znala a byla tak ohromena, že usoudila, že o tom musí zpravit vévodu z Orléans, a hned mu to vzkázala. Kvůli stavu vévodkyně z Berry se v La Muette skoro nechodilo spát; zdržovali se v jednom salonu. Když paní z Mouchy viděla, že se záležitost s kazetou stává veřejnou a vyznívá špatně, přistoupila velmi rozpačitě k paní ze Saint-Simon, vylíčila jí, jak se to stalo, vytáhla kazetu z kapsy a ukázala jí ji. Paní ze Saint-Simon zavolala dámy, které stály nejblíž, aby ji viděly také, a před nimi (neboť je zavolala jen s tímto úmyslem) řekla paní z Mouchy, že je to krásný dar, ale tak krásný, že jí radí, aby o něm co nejdříve šla podat zprávu vévodovi z Orléans a donesla mu ho. Tato rada, a k tomu daná před svědky, přivedla paní z Mouchy do nesmírných rozpaků. Odpověděla nicméně, že to udělá, a šla za manželem, s nímž odešla nahoru do svého pokoje.

Druhý den ráno jeli spolu do Palais-Royal a požádali o rozhovor s vévodou z Orléans, který, upozorněn paní ze Saint-Simon, je ihned dal uvést a poslal ven tu hrstku lidí, kteří byli v jeho kabinetu; bylo totiž velmi časně. Paní z Mouchy v manželově přítomnosti pronesla svou řeč, jak dovedla. Vévoda z Orléans se jí místo jakékoli odpovědi zeptal, kde je kazeta. Vytáhla ji z kapsy a podala mu ji. Vévoda z Orléans ji vzal, otevřel, dobře prohlédl, zda nic nechybí, neboť ji znal dokonale, zavřel ji, vytáhl z kapsy klíč, zamkl ji do zásuvky svého psacího stolu a pak je propustil pokynutím hlavy, aniž řekl slovo, a oni také ne. Poklonili se a odešli stejně rozhořčení jako zahanbení. Nikdy potom se už v La Muette neukázali. Brzy nato tam přijel vévoda z Orléans; jakmile chvíli pobyl u své dcery, vzal paní ze Saint-Simon stranou, velmi jí poděkoval za to, co mu vzkázala a co udělala, vyprávěl jí, co právě učinil, a že kazeta už z jeho rukou nevyjde. Byl tou drzostí tak rozhněván,

že se nemohl zdržet a mluvil o ní v salonu velmi nepříznivě o panu a paní z Mouchy, k velikému souhlasu celé společnosti, ba i lokajů.

Nevím, zda nepřítomnost Mouchyové nějak blahodárně zapůsobila na vévodkyni z Berry; ale nikdy se o ní nezmínila a brzy nato se zdálo, že se hluboce zahleděla do sebe, a přála si ještě jednou přijmout Tělo Páně. Přijala je, jak se zdálo, s velkou zbožností a docela jinak než poprvé. Podal jí je abbé z Castries, její první almužník, jmenovaný arcibiskupem z Tours, který se potom stal arcibiskupem z Albi a nakonec komandérem řádu; sám si pro ně došel do farního kostela v Passy a odnesl je tam zpět, provázen vévodou z Orléans a vévodou z Chartres. Abbé pronesl krátké, krásné, dojemné a tak případné povzbuzení, že je všichni, kdo je slyšeli, obdivovali.

V té krajnosti, kdy lékaři už nevědí co dělat a sahá se po všem, přišla řeč na elixír jakéhosi Garuse[3], o němž se tehdy hodně mluvilo a jehož tajemství král později koupil. Garuse tedy povolali a brzy dorazil. Našel vévodkyni z Berry v tak zlém stavu, že za nic nechtěl ručit. Lék byl podán a zapůsobil nad všechno očekávání. Šlo už jen o to v něm pokračovat. Garus si především vymínil, aby vévodkyni z Berry nikdo nepodával bez výjimky nic jiného než on sám, a totéž výslovně nařídili i vévoda a vévodkyně z Orléans. Vévodkyni z Berry se ulevovalo čím dál víc a natolik se vzpamatovala, že se Chirac začal obávat, že z toho bude mít ostudu. Vyčkal chvíle, kdy Garus spal na pohovce, a se svou prudkostí podal vévodkyni z Berry projímadlo, které jí dal spolknout, aniž o tom komukoli řekl slovo, a aniž se dvě ošetřovatelky, které k její obsluze najali a které jediné byly přítomny, před ním odvážily hnout. Opovážlivost byla stejně dokonalá jako ničemnost, neboť vévoda a vévodkyně z Orléans byli v salonu v La Muette. Mezi touto chvílí a okamžikem, kdy upadla do horšího stavu, než z jakého ji elixír vytáhl, neuplynula skoro žádná doba. Garuse vzbudili a zavolali. Když uviděl, co se děje, vykřikl, že jí podali projímadlo, které, ať bylo jakékoli, je v princeznině stavu jedem. Chtěl odejít, zadrželi ho a odvedli k vévodovi a vévodkyni z Orléans. Před nimi veliký povyk, Garusův křik, Chiracova nestoudnost a bezpříkladná drzost, s níž hájil, co udělal. Nemohl to popřít, protože obě ošetřovatelky byly vyslechnuty a řekly to. Vévodkyně z Berry během té hádky spěla ke konci, aniž by si Chirac nebo Garus věděli rady. Vydržela však ještě po zbytek dne a zemřela teprve kolem půlnoci[4]. Když Chirac viděl, že se blíží agonie, přešel pokoj, udělal u nohou lůžka, které bylo odhrnuté, urážlivou poklonu, popřál jí slovy téhož smyslu šťastnou cestu a rovnou odtamtud odjel do Paříže. Div je, že z toho nic dalšího nevzešlo a že zůstal u vévody z Orléans jako dřív.

---

3. **Vysvětlivka:** Garus, empirik, původce povzbuzujícího bylinného elixíru, po něm zvaného Garusův, který byl tehdy v Paříži v módě.

4. **Ediční poznámka:** Garus byl povolán 19. července; vévodkyně z Berry zemřela v noci z 20. na 21. července 1719 mezi druhou a třetí hodinou ranní.

Od té doby, co se vévoda z Orléans dopustil lehkomyslnosti, abych neužil jiného slova, a místo aby se řídil radou, kterou jsem mu dal a která byla pro oba tak důležitá, řekl o ní vévodkyni z Berry, a od té doby, co ke mně proto pojala nenávist — což se stalo hned v prvních měsících jejího manželství —, vídal jsem ji už jen při nezbytných příležitostech, které skoro nikdy nenastávaly, a jinak, když žádná nenastala, nanejvýš jednou nebo dvakrát do roka ve veřejnou hodinu a pokaždé jen na okamžik. Když paní ze Saint-Simon viděla, že se konec blíží a že v La Muette není nikdo, s kým by se vévoda z Orléans cítil opravdu volně, vzkázala mi, že mi radí, abych přijel a byl při něm v těchto smutných chvílích. Zdálo se mi skutečně, že mu můj příjezd udělal radost a že jsem mu nebyl zbytečný, neboť si mohl volně ulevit rozhovorem se mnou. Zbytek dne uběhl takto a chvílemi jsme vcházeli do pokoje. Večer jsem byl skoro stále s ním sám.

Chtěl, abych převzal všechno, co bylo třeba učinit, až vévodkyně z Berry zemře: pitvu a utajení pro případ, že by se ukázalo, že je těhotná, všechny podrobnosti, které vyžadovaly jeho příkazy a rozhodnutí, aby nebyl obtěžován těmito bolestnými věcmi, i všechno, co se týkalo pohřbu a příkazů, které k němu bylo třeba vydat. Mluvil se mnou se vším přátelstvím a důvěrou, nepřál si, abych se ho potom na cokoli ptal, a mimochodem řekl celé princezně domácnosti, která tam byla shromážděna, že mi dal své příkazy a že je na mně, jehož tím pověřil, abych je vydával ve všem, co by vyžadovalo jeho rozhodnutí. Řekl mi navíc, že paní z Mouchy už nepočítá za příslušnici domácnosti i s jejím vymyšleným úřadem druhé dámy šatny; že mu zkazila dceru, že ji oškubala — nezapomněl ani na kazetu s prsteny, kterou jí vzal —, a pověřil mě spolu s paní ze Saint-Simon, abychom jí zabránili zůstat v La Muette, kdyby se tam ukázala, a tím spíše vykonávat jakoukoli funkci nebo nastoupit do kočárů, které měly doprovázet tělo do Saint-Denis nebo srdce do Val-de-Grâce.

Navrhl jsem vévodovi z Orléans, aby nebyla ani stráž u těla, ani kropení svěcenou vodou, ani žádný obřad; aby pohřební průvod byl důstojný, ale co nejprostší, a všechno další stejně, zejména aby při zádušních obřadech v Saint-Denis, kde se nedalo vyhnout obvyklému ceremoniálu, nebyla pohřební řeč; lehce jsem se dotkl důvodů, které velmi dobře pochopil; poděkoval mi a dohodl se se mnou, že se věci budou dít takto a že je tak jeho jménem nařídím. O těchto pohřebních věcech jsem s ním mluvil co nejkratěji, a kolik jsem mohl, čas od času jsem ho provázel po řadě navazujících místností domu a u vchodu do zahrady a odváděl ho od pokoje umírající, jak jen mi to bylo možné.

Když byl večer už pokročilý a vévodkyni z Berry bylo čím dál hůř a byla bez vědomí od chvíle, kdy ji Chirac otrávil — tak jako dvorní lékaři, jak se na svém místě

vyprávělo, naložili v podobném případě ve Fontainebleau s maršálem z Boufflers[5], a se stejným výsledkem —, vrátil se vévoda z Orléans do pokoje a přistoupil k čelu lůžka, jehož závěsy byly všechny roztažené; nechal jsem ho tam jen několik okamžiků a postrčil ho do kabinetu, kde nikdo nebyl. Okna tam byla otevřena; opřel se o železné zábradlí a jeho pláč tam zesílil natolik, že jsem se bál, aby se nezadusil. Když ten velký záchvat poněkud pominul, začal mi mluvit o neštěstích tohoto světa a o pomíjivosti toho, co je nejpříjemnější. Využil jsem toho a řekl jsem mu, co mi Bůh vnukl, se vší vlídností, vroucností a něhou, jakých jsem byl schopen. Nejen že to, co jsem mu říkal, dobře přijal, ale odpovídal mi a rozhovor ještě prodlužoval.

Když jsme tam byli přes hodinu, dala mi paní ze Saint-Simon tiše vzkázat, že je čas, abych se pokusil vévodu z Orléans odvést, tím spíše, že z toho kabinetu se dalo vyjít jen přes pokoj. Jeho kočár, který paní ze Saint-Simon prozíravě dala přistavit, byl připraven. Nebylo snadné vévodu z Orléans, ponořeného do nejtrpčího žalu, odtamtud jemně odtrhnout. Provedl jsem ho pokojem bez zastavení a prosil ho, aby se vrátil do Paříže. Přimět ho k tomu dalo další práci. Nakonec svolil. Chtěl, abych zůstal kvůli všem příkazům. Velmi zdvořile požádal paní ze Saint-Simon, aby byla přítomna všem pečetěním, načež jsem ho posadil do kočáru a odjel. Potom jsem paní ze Saint-Simon předal příkazy, které mi dal ohledně pitvy, aby je dala vykonat, i ohledně všeho ostatního, a zabránil jsem jí zůstat u podívané v tom pokoji, kde už byla jen hrůza.

Konečně kolem půlnoci 21. července vévodkyně z Berry zemřela, dva dny po Chiracově zločinu. Dotklo se to jen vévody z Orléans. Několik těch, kdo tím přišli o výhody, se rmoutilo; ale kdo z nich měl z čeho žít, nedával najevo, že by svou ztrátu vůbec litoval. Vévodkyně z Orléans své vysvobození pocítila, ovšem při zachování všech ohledů slušnosti. Madame se příliš nepřemáhala. Jakkoli byl vévoda z Orléans zarmoucen, útěcha na sebe nedala dlouho čekat. Jho, jemuž se poddal a které často pociťoval jako tíživé, bylo zlomeno. Především byl zbaven hrůzy ze zveřejnění sňatku s Rionem a z jeho následků, a ta nesnáz byla tím větší, že při pitvě byla ubohá princezna shledána těhotnou; v mozku se jí také našla porucha[6]. To slibovalo jen velké potíže a bylo to na čas pečlivě utajeno.

Kolem páté hodiny ranní, tedy pět hodin po té smrti, přijel do La Muette La Vrillière a v přítomnosti paní ze Saint-Simon tam zapečetil pozůstalost. Jakmile to bylo hotovo, nastoupila s ním do svého kočáru — lidé potřební k pečetění jeli za nimi v La Vrillièrově kočáře — a odjeli udělat totéž v Meudonu, potom v Lucemburském paláci a odtud do Palais-Royal podat o tom zprávu vévodovi z

5. **Vysvětlivka:** Louis-François, vévoda z Boufflers (1644–1711), maršál Francie od roku 1693, proslulý obranou Lille (1708) a spořádaným ústupem po bitvě u Malplaquet (1709); zemřel 22. srpna 1711 ve Fontainebleau.

6. **Vysvětlivka:** Podle dopisu Madame se při pitvě našla v hlavě voda, vřed v žaludku a postižená játra.

Orléans; potom se paní ze Saint-Simon vrátila do La Muette, kde ji čekala ještě krutější noc pro hrůzu jejích povinností při pitvě; o ní a o provedení jeho příkazů jsem pak jel podat zprávu vévodovi z Orléans. Tělo bylo potom uloženo v kapli v La Muette, bez stráže, a každé ráno se tam bez přestání sloužily tiché mše.

Usadil jsem se v Passy u pana a paní z Lauzunu, abych byl blíž La Muette, aniž bych tam byl stále, a odtud jsem téměř každý den jezdil za vévodou z Orléans, a kromě toho ve dny regentské rady. Protože se nekonal žádný obřad, byli všichni v Palais-Royal osvobozeni od smutečních pláštů a mantil; lidé se tam ukazovali ve smutku, ale v obyčejném oděvu. Nenašla se žádná závěť a vévodkyně z Berry nikomu nic neodkázala, kromě toho, co si dala darovat paní z Mouchy. Pobírala sedm set tisíc livrů ročního důchodu, nepočítaje to, co od počátku regentství dostávala od vévody z Orléans.

Večer v sobotu 22. odnesl abbé z Castries, jmenovaný arcibiskup z Tours a její první almužník, srdce do Val-de-Grâce; po jeho levici seděla slečna z La Roche-sur-Yon, naproti paní ze Saint-Simon a vévodkyně z Louvigny, kterou určil král. Paní z Brassacu, dáma vévodkyně z Berry, seděla u jedněch dvířek a — což bylo velmi podivné — dvorní dáma paní princezny de Conti, matky slečny z La Roche-sur-Yon, u druhých. Králův smutek trval šest týdnů, smutek v Palais-Royal z úcty k postavení tři měsíce a paní ze Saint-Simon dala černě potáhnout kočáry na šest měsíců, protože, jak se na svém místě vyprávělo, takto z nadměrné ochoty držela smutek i při jiných úmrtích, kdy vévoda z Berry dával kočáry potáhnout, a král nikoli.

V neděli 23. července kolem desáté večer bylo tělo vévodkyně z Berry uloženo do kočáru, jehož osm koní neslo smuteční čabraky. V La Muette nebyly žádné smuteční závěsy. Abbé z Castries a kněží jeli za ním v jiném kočáře a dámy vévodkyně z Berry v dalším. Bylo tu jen asi čtyřicet pochodní, které nesla její pážata a gardisté. Průvod projel Boulogneským lesíkem a plání u Saint-Denis velmi prostě a stejně prostě byl přijat v opatském kostele.

Den před průvodem mi vévoda z Orléans, aniž jsem o tom s ním mluvil, řekl, že král ponechává paní ze Saint-Simon její služné v plné výši, které činilo dvacet jedna tisíc livrů. Poděkoval jsem mu a zároveň jsem mu řekl, že by paní ze Saint-Simon i mně prokázal milost úplnou, kdyby služné ponechal i dámám vévodkyně z Berry; ihned mi to povolil; potom jsem ho požádal o tutéž milost pro první komornou, dívku zvláštních zásluh, a také jsem ji obdržel. Z Palais-Royal jsem jel do La Muette, kde jsem paní ze Saint-Simon pověděl, co jsem právě udělal; dala poprosit všechny dámy, aby přišly do jejího pokoje, a vzkázala jim, že jsem tam a že s nimi mám mluvit. Byl jsem tak zlomyslný, že jsem jim nic neřekl, dokud se nesešly všechny; pak jsem jim oznámil milosti regenta, který jim zároveň ponechal i byty v Lucemburském paláci. Radost byla veliká a nespoutaná a já byl ve velkých rozpacích; poradil jsem jim, aby šly druhý den všechny společně poděkovat vévodovi z Orléans; učinily tak a byly přijaty velmi vlídně. Zároveň mu paní ze Saint-Simon vrátila byt, který měla v

Lucemburském paláci, a požádala ho, aby jej vrátil slečně z Langeois a jejím bratrům, kteří jej měli předtím, a dosáhla toho. Jinde bylo vidět, že paní ze Saint-Simon ho nikdy neužívala, ale nechtěli jí ho vzít, aby se nezdálo, že v Lucemburském paláci nemá byt.

Paní z Mouchy požádala vévodu z Orléans o slyšení; nechtěl ji vidět a vzkázal jí, ať jde mluvit s La Vrillièrem. Šla tedy k němu s manželem. Dostala tam rozkaz, aby oba do čtyřiadvaceti hodin opustili Paříž a nevraceli se. Po dlouhé době se vrátili, ale žádná z pozdějších událostí je nedokázala znovu uvést do společnosti ani je vytrhnout z bezvýznamnosti, opovržení a zapomnění.

Divadelní představení byla v Paříži na týden přerušena.

Vévoda z Orléans si hned v prvních dnech dal zavolat du Monta, vrátil mu guvernérství Meudonu a nařídil mu, aby tam povolal zpět všechny lidi, kteří tam byli, když vévodkyně z Berry dostala Meudon, a že jim budou jejich místa vrácena. Lze si představit, do jakého stavu upadl Rion, když se ve vojsku dozvěděl zprávu pro sebe tak strašnou; jaké hrozné rozuzlení dobrodružství víc než románového, a to ve chvíli, kdy se už dotýkal všeho, co může ctižádost přinést, i toho nejsmyšlenějšího; také byl nejednou na pokraji sebevraždy a přátelé, které mu získal soucit, ho dlouho nespouštěli z očí. Brzy po skončení tažení prodal svůj pluk i své guvernérství. Protože byl k přátelům mírný a zdvořilý, nějaké si jich udržel a hodoval s nimi, aby se utěšil. V podstatě však zůstal bezvýznamný a tato bezvýznamnost ho pohltila.

Zádušní obřady za vévodkyni z Berry se konaly v Saint-Denis s obvyklým ceremoniálem, ale bez pohřební řeči, v prvních dnech září.

Paní ze Saint-Simon, která, jak se na svém místě vyprávělo, byla donucena, a já také, svolit, aby se stala dvorní dámou vévodkyně z Berry, nemohla nikdy najít sebemenší možnost, jak toto smutné místo opustit. Prokazovali jí veškeré ohledy a ponechávali jí veškerou volnost; ale nic z toho ji s tím místem nesmiřovalo, takže pocítila všechno potěšení, abych neřekl všechno zadostiučinění, z vysvobození, jaké od princezny čtyřiadvacetileté[7] nečekala. Krajní únava posledních dnů nemoci a dnů, které následovaly po smrti, jí však přivodila zhoubnou horečku, s níž šest týdnů ležela na pokraji smrti v domě, který jí Fontanieu půjčil v Passy, aby se tam nadýchala vzduchu, pila vodu z Forges a odpočinula si; zotavovala se z toho dva měsíce. Tato příhoda, z níž jsem málem přišel o rozum, mě na dva měsíce odloučila od všeho; nevycházel jsem z toho domu a skoro ani z jejího pokoje, o ničem jsem neslyšel a viděl jsem jen těch několik nezbytných příbuzných a přátel. Když se začala zotavovat, požádal jsem vévodu z Orléans o několik bytů v Novém zámku v Meudonu. Půjčil mi jej celý, i se zařízením. Strávili jsme tam zbytek léta a potom ještě několik dalších. Je to kouzelné místo pro všechny druhy procházek. Počítali

7. **Ediční poznámka:** Vévodkyně z Berry se narodila 20. srpna 1695; zemřela ve třiadvaceti letech.

jsme, že tam budeme vídat jen přátele, ale blízkost nás zavalila návštěvami, takže celý Nový zámek byl často zcela plný, nepočítaje lidi, kteří se jen zastavili.

Abych se už k téže věci nevracel: smutek za vévodkyni z Berry měl jednu do té doby nevídanou zvláštnost, která se ani potom neopakovala. Král ho nosil jen šest týdnů a dvůr nepočítal, že ho bude nosit déle, protože dvorský smutek se nosí jen z úcty ke králi a bere se i odkládá zároveň s ním. Přesto byl vydán rozkaz nosit jej i déle než král, a to tři měsíce, tedy tak dlouho, jak jej nosil vévoda z Orléans.

Byty v Lucemburském paláci byly ponechány dvěma nejvyšším dvorským úředníkům a prvnímu hofmistrovi; a rytíř z Hautefortu, první štolba, dosáhl toho, že si směl ponechat livreje a kočár se znakem vévodkyně z Berry podle posledního příkladu, jejž dal Sainte-Maure, první štolba zesnulého vévody z Berry.

Král navštívil kvůli tomuto úmrtí Madame a vévodu a vévodkyni z Orléans.

Král, který už tři týdny bydlel v bytě královny matky v Louvru, aby mohly být vyčištěny Tuilerie, navštívil během tohoto pobytu všechny akademie a mincovní lis. Maršál z Villeroy chtěl promluvit k Francouzské akademii, k Akademii věd a k Akademii krásné literatury; nikdo nepochopil proč, ani pořádně, co tam říkal; ředitelé těchto akademií pronesli každý ke králi proslov a král se potom vrátil do Tuilerií.

Desetiletý Ludvík XV. (1710–1774). Nicolas de Larmessin podle Hyacintha Rigauda, lept a rytina, kolem 1720. Rijksmuseum, Amsterdam.

Paní du Maine dosáhla toho, že směla jít bydlet na jeden zámek nedaleko Chalon-sur-Saône, kam ji doprovodil La Billarderie, a vévoda du Maine svolení lovit v okolí Doullens, ale bez přenocování mimo. Zároveň byl tajemník prince z Cellamare, který konečně dostal povolení vrátit se do Španělska, cestou zatčen v Orléansu a odvezen na zámek v Saumuru. Stalo se tak proto, že vévodkyně du Maine konečně začala mluvit, přiznávat mnoho věcí a možná jich ještě víc zamlčovat; neboť, jak jsem řekl na počátku této záležitosti, i proč, nikdy jsem v ní neviděl příliš jasně a jsem pevně přesvědčen, že vévoda z Orléans, který o ní jistě věděl víc, z ní víc neznal, než znal, a že abbé Dubois si dobře hlídal, aby podstatu a samé jádro věci ponechal jen sám pro sebe, svému pánovi řekl jen to, co před ním nemohl utajit, a pečlivě mu zamlčel všechno, co nevedlo k cílům, které jsem vyložil.

Paní du Maine tedy konečně přiznala jakýmsi memorandem, které vlastnoručně podepsané poslala vévodovi z Orléans, že španělský plán byl skutečný, a jmenovala jako spoluviníky ty, o nichž jsem mluvil, ale velmi rozdílně. Pompadoura a nepatrné lidi, kteří byli zatčeni, v něm odbyla s velkým pohrdáním, potvrdila smyšlenku vévody z Richelieu ohledně Bayonne, za niž chtěl získat gardový pluk, i Saillantovu, který tam měl také svůj pluk a dal se strhnout. Boisdavid tam byl velmi zatížen a Laval víc než kdokoli jiný jako vůdčí pes smečky, muž důvěry a pohotových nápadů, který Cellamara v mnoha věcech vedl, jediný, kdo chodil přímo od něho k ní a od ní k němu, kdo měl důvěru šlechty, která k nim lnula, a uměl ji vést, kam bylo třeba, aniž jí cokoli řekl jinak než s velkou opatrností co do času i co do výběru osob; konečně přiznala, že počítali s tím, že vyvolají v Paříži a v provinciích vzpouru proti vládě, změní ji, dají prohlásit španělského krále regentem, postaví do čela všech záležitostí a všech vojsk toho, koho by španělský král jmenoval, aby vykonával regentství jeho jménem a na jeho místě, dají tyto změny zapsat ve všech parlamentech, a že k uskutečnění těchto věcí vytvořili velkou stranu v Bretani se vzájemným slibem, že jim španělský král vrátí všechna jejich privilegia, jak jich užívali za Anny Bretaňské[8] a obou králů, kteří byli postupně jejími manžely, Karla VIII. a Ludvíka XII., a že Bretaň přijme všechna vojska, která by Španělsko chtělo poslat do Francie, a vydá mu Port-Louis, aby nad ním bylo jediným a neomezeným pánem. Bylo jmenováno několik Bretonců; nevím, že by byl jmenován některý člen pařížského nebo rennského parlamentu; možná to nevěděl ani sám vévoda z Orléans. Zda zatížila i některé dvorní velmože, kteří dali najevo velký strach, ale nebyli zatčeni, ani to se ke mně nedoneslo.

Laval, vyslýchaný v Bastile o těchto přiznáních, propadl zuřivosti proti vévodkyni du Maine, až ji nazval všemi možnými jmény; vykřikoval, že je to ta poslední osoba, u níž by byl předpokládal slabost a hanebnost prozradit a zničit své

8. **Vysvětlivka:** Anna Bretaňská (1477–1514), dědička Bretaňského vévodství, manželka francouzských králů Karla VIII. (od 1491) a Ludvíka XII. (od 1499); Bretaň byla s Francií definitivně spojena až roku 1532.

přátele, že ji už přes deset či dvanáct let vídal na veřejnosti málo, tajně velmi často; že to byla ona, kdo ho do celé té záležitosti zatáhl; v hněvu vyklopil řadu podrobností, aniž se tyto podrobnosti donesly ke mně nebo k někomu jinému než k vévodovi z Orléans, který, jak se mi zdálo, o nich byl zpraven jen povrchně a dál je nezkoumal.

Jediná se rozkřikla: jednou v noci, když paní du Maine po večeři v Arsenálu jela tajně za Cellamarem jako na milostnou schůzku, bez lokajů, jen s několika spolehlivými lidmi v kočáře a vzadu na něm, a Laval ji vezl místo kočího a bez pochodní, zachytil se o její kočár jiný kočár, od něhož se jen s největší námahou vyprostili, a v největším strachu, že budou poznáni.

Tato přiznání vynesla panu a paní du Maine větší volnost a způsobila, že Cellamarův tajemník byl vsazen do Saumuru. Tím také začala mezi oběma manžely ta komedie, na kterou nikdo nenaletěl. Přiznání provázela všemožná ujištění a prohlášení, že vévoda du Maine o celé záležitosti nikdy nevěděl ani slovo; že si dávali dobrý pozor, aby nic nepostřehla jeho vrozená bázlivost — neboť aby ho zachránila, nijak ho nešetřila —; že by se vystavili nebezpečí, že by jejich plán byl rázem zmařen, a velmi možná i prozrazen, protože by jej ze strachu vyzradil; že jejich nejtrnitější nesnází bylo skrývat se před ním, což často zdržovalo a někdy i mařilo všechna jejich opatření, protože schůzky se nedařily a často je bylo nutné zkracovat. V této šarádě se tříbil všechen důvtip vévodkyně du Maine, stejně jako důvtip vévody du Maine, když se o přiznáních dozvěděl, v přísahách o své nevědomosti, zaslepenosti a hlouposti, s níž nic nepostřehl, ba ani netušil, v proklínání plánu i těch, kdo do něho jeho ženu zatáhli, a v nepříliš ohleduplném běsnění proti ní.

Vévoda z Orléans mi všechny tyto věci vyprávěl dřív, než o nich promluvil v regentské radě. Dával přede mnou najevo, že spiknutím pohrdá, a smál se komedii mezi mužem a ženou, zbabělému strachu vévody du Maine i tomu, jak paní du Maine nepochybně hodlala v této věci využít svého důvtipu a pro sebe samu svého pohlaví a rodu, i plnému úspěchu, který si od toho jistě slibovala. Spokojil jsem se s úsměvem a s poněkud pohrdavou odpovědí, že bych s ní do té sázky rád šel napůl, protože nic není jistějšího než přesvědčit toho, kdo chce za každou cenu být přesvědčen, a hned jsem změnil řeč. Už dlouho jsme spolu o této záležitosti nemluvili. Dobře cítil, že mám pravdu; ale ještě víc cítil tíhu jha abbého Duboise, a já jsem dobře poznal, jak jsem řekl výše, kam celý ten povyk povede, a rozhořčení mi v tom ohledu zavřelo ústa. Brzy uvidíme, jaké následky měla tato přiznání pro Bretaň a kam až byla dovedena komedie mezi panem a paní du Maine.

Ačkoli se v těchto Pamětech zásadně nezatěžuji dvěma látkami, z nichž jedna dala vzniknout nesčetným svazkům, které má v rukou každý, a druhá by jich svým rozsahem a nadmírou svých zvratů dodala sotva méně — mám na mysli konstituci *Unigenitus* a finance —, naskýtají se mi přesto na cestě věci, které o nich pokládám někdy za svou povinnost vyprávět.

Taille a způsob jejího vybírání, tíživější než sama *taille*, byly od počátku regentství předmětem neustálých úvah.[9] Její nevýhody byly nesrovnatelně menší v Languedocu a v Bretani; ale to byly jediné stavovské země, neboť těch několik ostatních stavovských zemí je tak malých a tak nevýznamných, že nestojí za řeč. Pan z Allemans, muž mezi šlechtou Périgordu velmi vynikající svým rodem i svými zásluhami, kterého od té doby, co se tam usadil, všichni, kdo tam žili, pokládali za jakéhosi všeobecného rozhodčího, k němuž se každý obracel pro jeho poctivost, schopnosti a vlídnost jeho způsobů, a za prvního muže kraje, kde žil velmi čestně, přijel na čas do Paříže navštívit staré přátele, a měl jich mnoho a některé velmi významné; dlouho totiž žil u dvora a v Paříži, kde si získal všeobecnou úctu. Patřil k mým přátelům od mého mládí, a jeho syn také, který se stal podplukovníkem královského pěšího pluku, brigádním generálem a komandérem řádu svatého Ludvíka a který službu opustil jen kvůli těžkému zranění v bitvě u Parmy, s penzemi, protože ho zranění učinilo neschopným služby. Otec i syn měli mnoho ducha, vědění a společenského rozhledu. Poznal jsem je u slavného otce Malebranche z Oratoře, jehož věda a díla způsobila takový rozruch, jehož skromnost, vzácná prostota a pevná zbožnost byly tak povzbudivým příkladem a jehož smrt v pokročilém věku byla tak svatá, téhož roku, kdy zemřel Ludvík XIV. Jiné okolnosti ho seznámily s mým otcem a matkou. Občas se laskavě staral o má studia; zkrátka si mě oblíbil a já jeho, a to trvalo, dokud žil. Záliba ve stejných vědách z něho učinila důvěrného přítele pánů z Allemans, otce i syna, a u něho jsem se stal i já jejich přítelem. Tato předmluva se zdá velmi vzdálená tomu, co bylo ohlášeno. Ukáže se však nutnou, protože vysvětluje, proč jsem se vmísil do finančního projektu — já, jehož záliby a schopnosti jsou tomu tak vzdáleny.

Pan z Allemans, výtečný občan, který byl už dlouho očitým svědkem bídy venkova, hledal proti těmto zlům léky. Domníval se, že jeden našel v jakési poměrné *taille*. Vypracoval svůj projekt a přivezl o něm do Paříže memoranda. Navštívil mě a mluvil se mnou o tom. Řekl jsem mu, že malý Renaud[10] měl podobný nápad a že ho vévoda z Orléans dokonce poslal do několika provincií, aby provedl pokusy v malém počtu farností, a z druhé strany Sillyho, který se k tomu nabídl — je to tentýž Silly, o jehož kariéře a katastrofě jsem jinde vyprávěl předem. Myslím, že jsem jinde představil i tohoto malého Renauda, jemuž tak říkali všichni, i ti nejlepší, s nimiž ho jeho zásluhy svedly dohromady, pro jeho velmi malý vzrůst. Byl velmi učený, velmi čestný, skromný, nezištný, horlivý občan, duchaplný a obeznalý ve společnosti, s žertovnou roztržitostí geometrů, dokonale zběhlý ve všech oborech námořnictví, velmi statečný, generálporučík námořních sil, velkokříž řádu svatého

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 17, I.

10. **Vysvětlivka:** Bernard Renau d'Éliçagaray (1652–1719), zvaný „malý Renau", námořní inženýr a teoretik stavby lodí, vynálezce bombardovacích galiot.

Ludvíka, který jako velitel vedl různé výpravy, velmi vážený zesnulým králem, od něhož měl penze, i jeho ministry, a odjakživa oblíbený u vévody z Orléans. Byl důvěrným přítelem Louvillovým. Patřil k mým přátelům, a protože byl velkým žákem otce Malebranche, znal také pana z Allemans. Ten mi přečetl memorandum vytěžené ze svých pozorování. Louville, který ho znal a který s ním u mě obědval, zůstal při tomto čtení přítomen.

Memorandum bylo pěkné a solidní a zdálo se nám, že si zaslouží, aby se s ním šlo dál; ale dříve než bychom o něm mluvili s vévodou z Orléans, usoudili jsme, že je třeba se vyhnout tomu, aby nám někdo zkřížil cestu, a že je vhodné shromáždit poznatky. Renaud přijel na čas do Paříže; chtěli jsme toho využít. Louville svedl pana z Allemans s ním dohromady; měli několik porad u Louvilla a poslední u mne. Navzájem schválili své záměry i prostředky k jejich uskutečnění. Navzájem také našli nesnáze a překážky. Dva čestní a duchaplní muži, kteří upřímně hledají jen dobro a nesledují žádný soukromý cíl, se snadno dohodnou, i o tom, co mezi nimi zůstává sporné; a tak po důkladném zvážení oba usoudili, že tento plán má být vévodovi z Orléans předložen a přečten v jejich přítomnosti, aby sám rozhodl o bodech, které mezi nimi zůstávaly nerozhodnuty. Louville přitom také pracoval na přepracování dohodnutých bodů, v mnohých z nichž se Renaud a pan z Allemans sblížili; věci dobře rozuměl a mysleli jsme, že nebude zbytečný.

Mluvil jsem tedy s vévodou z Orléans o tomto memorandu a navrhl mu, aby si je dal přečíst v přítomnosti těch tří mužů a zároveň o něm s nimi rokoval. Zdálo se mi, že se mu návrh líbí; s potěšením jej přijal, chtěl, abych byl také přítomen, a určil den na 2. srpna, za tři nebo čtyři dny; toho dne jsme k němu tedy časně odpoledne šli. Čtení a porada trvaly čtyři dobré hodiny bez sporů a každý hledal jen nejlepší prostředky, jak odstranit nesnáze a obtíže. Závěrem byly regentovy chvály a díky a schválení memoranda; bylo však dohodnuto po jeden rok sledovat obtíže a úspěchy Renauda v generalitě La Rochelle a Sillyho v jednom z berních okrsků[11] v Normandii, kde se snažili zavést poměrnou *taille*, a potom s nimi toto memorandum znovu projít a na základě zkušeností z jejich práce a poznatků, které memorandum podávalo, se rozhodnout, ustálit a podle toho v celém království pracovat na způsobu vybírání *taille*.

Tento plán, s nímž všichni souhlasili a který byl moudrý, neměl čas se uskutečnit. Renaud, nemocný únavou a zármutkem z překážek, s nimiž se setkával v generalitě La Rochelle, a z nenávisti, kterou proti němu, aniž věděl proč, vzbudila novota, již chtěl zavést, navzdory všeobecně uznávané čistotě jeho rukou — protože každá novota je ve věcech daní a jejich vybírání podezřelá —, Renaud, pravím, se chtěl co nejdřív vrátit ke své práci. Chtěl se léčit vodami v Pougues; pil jich přespříliš, neboť

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Berní okrsky (*élections*) byly územní obvody staré monarchie, podřízené ve finančním soudnictví soudu úředníků zvaných *élus*. Ti rozhodovali v prvním stupni o rozvrhu *taille* a *aides*, tedy daní vybíraných z osob, z majetku a z potravin.

byl ze zásady, jako otec Malebranche, velkým pijákem vody, a zemřel v Pougues v posledních dnech září. Pan z Allemans, který se vrátil domů, ho přežil jen o několik málo měsíců; a tak celý projekt vyšel naprázdno.

Vévoda z Orléans připravil králi pozornost velmi přiměřenou jeho věku: navrhl mu, aby si vzal dům La Muette pro zábavu a jezdil tam na svačiny. Král byl nadšen. Myslel si, že má něco osobně pro sebe, a těšil se, že tam bude jezdit, mít odtamtud chléb, mléko, ovoce a zeleninu a bavit se tam tím, co v tom věku baví. Tím, že místo změnilo pána, změnilo i guvernéra. Vévoda z Humières se u mne přimluvil za Pezého; zařídil jsem, aby je dostal, a Pezé toho dovedl využít, aby se králi stále víc zalíbil. Dostal také lovecké kapitánství Boulogneského lesíka, jako měl Rion obojí.

Pan Vévoda, který vedl velmi ostrý spor s paní princeznou de Conti, svou tetou, jej urovnal; ale na útraty krále, kterého to stálo penzi dvacet tisíc livrů pro paní princeznu de Conti, kromě těch, které už měla. Vévoda z Orléans také povolil Lautrecovi listinu „brevet de retenue" na sto padesát tisíc livrů na jeho úřad generálního místodržitele v Guyenne. Využil též dobrého stavu Lawovy banky, aby dal vyplatit všechny penze, staré i běžné. Provedl také velké rozmnožení vojska nákladem asi sedmi až osmi milionů.

Několik dní nato uzavřel obchod, který vzbudil nesmírné pohoršení po všem, co se mezi La Feuillade a jím odehrálo v Turíně, a po ohavných řečech, kterými se La Feuillade před každým, kdo přišel, honosil o smrti dauphina a dauphiny.[12] Byly takové, tak veřejné a tak známé, že jsem měl co dělat, abych vévodovi z Orléans zabránil dát ho zmlátit holí — jemu, tak lhostejnému ke všemu, co se proti němu dělalo a říkalo, jak je vidět na tolika místech těchto Pamětí. Ale Canillac, odjakživa důvěrný přítel La Feuillade, chtěl předvést svůj vliv a moc své ochrany na útraty samého vévody z Orléans, usmířit s ním člověka, který se vůči němu provinil tak bezdůvodně a nezměrně, a otevřít mu široký kohoutek peněz. Přemluvil tedy vévodu z Orléans, který na nic takového ani nepomyslel, aby od La Feuillade koupil pro vévodu z Chartres guvernérství v Dauphiné za pět set padesát tisíc livrů v hotovosti, mimoto za tři sta tisíc livrů listinu „brevet de retenue", kterou La Feuillade měl, a navíc mu dal vyplatit služné velvyslance v Římě ode dne, kdy ho tentýž Canillac dal jmenovat, když mu vymohl odpuštění, až do jeho odjezdu. To tedy dělalo skoro milion za guvernérství se šedesáti tisíci livrů ročního důchodu a deset let služného velvyslance v Římě, kam nikdy nejel. Později uvidíme, jak vzácně se tento čestný muž, nejzkaženější a nejopovrženíhodnější, jakého jsem kdy znal, odvděčil. Clermont, který, jak už bylo řečeno, velel Švýcarům vévody z Orléans, se stal také kapitánem gardy vévody z Chartres jako guvernéra Dauphiné: neměl nic a velmi potřeboval z čeho žít.

---

12. **Vysvětlivka:** Při obléhání Turína roku 1706 velel La Feuillade obléhací armádě a nedbal rad vévody z Orléans, který k vojsku přijel; po porážce 7. září 1706 bylo obléhání zrušeno. Po smrti dauphina (dříve vévody z Bourgogne) a dauphiny v únoru 1712 se šířily pomluvy, že je dal otrávit vévoda z Orléans.

Obvyklá audience deputace languedockých stavů u krále dala, protože vévoda du Maine a princ z Dombes, guvernéři této provincie, byli nepřítomni, podnět k podivnému sporu o to, kdo ji má uvést, mezi Mailleboisem[13], který byl jedním z jejích generálních místodržitelů, a La Vrillièrem, státním sekretářem, který měl Languedoc ve svém úřadě a který — což bylo ještě podivnější — zvítězil. Tak dopadají úřady, když připadnou nicotným lidem. Generálnímu místodržiteli provincie nikdo nikdy neupíral, aby tam v nepřítomnosti guvernéra vykonával jeho funkce, pokud tam generální místodržitel působí se souhlasem krále. A uvádět ke králi deputáty stavů v nepřítomnosti guvernéra je jednou z ustálených funkcí, která ani nepotřebuje královský souhlas, protože je to funkce velmi přechodná a nenese s sebou ani správu, ani velení. La Vrillière si ji přesto troufl nárokovat a prosadil se, protože měl co dělat jen s Mailleboisem, a od té doby je tato funkce generálním místodržitelům odňata státními sekretáři — v zemi, kde se nic neřídí pravidlem, zásadami a maximami, ale všechno precedentem a ohledy.

Když už jsem u toho, a protože si tento Maillebois později hrál na velkého pána, musím přece po pravdě říct, odkud pochází. Desmarets byl sedlákem na půdě opatství Ourscamp, jako před ním jeho otec. Pozvolna si od opatství pronajal statky a zbohatl na nich. Pan Colbert, tehdy ještě velmi nepatrný, ale už v kancelářích, nezapomněl dosud na Remeš, své rodné město, ani na jeho okolí. Dozvěděl se, že tito Desmaretsové, otec a syn, se stali velkými obchodníky s obilím a že zbohatli. Usoudil, že je to dobré hnízdo pro jeho sestru, a dal jim ji nabídnout pro syna. Desmaretsové se nedali prosit, aby se spříznili s mužem, který pracoval v kancelářích prvního ministra, a sňatek se uskutečnil. Colbert, který stupeň po stupni dospěl až na místo intendanta záležitostí kardinála Mazarina a intendanta financí, chtěl švagrovi trochu přidat lesku. Dal mu koupit úřad pokladníka Francie[14] v Soissons, kde se usadil, aniž kdy vystoupil výš, a přitom potichu pokračoval ve svém obchodu a hromadil jmění. Měl se sestrou Colbertovou tři syny, z nichž nejstarší byl Desmarets[15], o němž se zde na několika místech mluvilo dost na to, abych o něm neměl co dodat, a který byl v době smrti Ludvíka XIV. státním ministrem a generálním kontrolorem financí; ten měl s dcerou Béchameila, vrchního správce Monsieurova domu, Mailleboise, který dal podnět k tomuto vyprávění.

---

13. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste-François Desmarets, markýz z Maillebois (1682–1762), syn generálního kontrolora Desmaretse, generální místodržitel v Languedocu; roku 1741 se stal maršálem Francie.

14. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Pokladníci Francie (*trésoriers de France*) byli finanční úředníci pověření hlavně správou královských domén. Tvořili finanční úřady, které sídlily v Alençonu, Amiensu, Bordeaux, Bourges, Grenoblu, La Rochelle, Limoges, Lyonu, Montaubanu, Moulins, Orléansu, Paříži, Poitiers, Remeši, Rouenu, Soissons a Tours.

15. **Vysvětlivka:** Nicolas Desmarets (1648–1721), synovec Colbertův, intendant financí, po strýcově smrti roku 1683 odvolán; od roku 1708 generální kontrolor financí, po smrti Ludvíka XIV. roku 1715 byl regentem propuštěn.

Totéž mi slovo od slova vyprávěli v opatství Ourscamp převor a jeho přední řeholníci a celý kraj mi to jednomyslně potvrdil. Co mi neřekli a co jsem se dozvěděl od celého jejich sousedství, si zaslouží, aby se na to nezapomnělo, pro krásu a ještě víc pro nesmírnou vzácnost toho činu. Bylo tomu, když jsem se to dozvěděl, třicet let, co převor a přední řeholníci opatství Ourscamp zjistili, že dva šlechtičtí chlapci, jejichž předkové z otcovy strany prokázali jejich opatství velká dobrodiní a téměř je založili, upadli do nouze. Vzali je k sobě, vychovali je a dali je naučit všemu, co se slušelo pro jejich stav; potom našli způsob, jak z nich udělat důstojníky, později jim koupili kompanie, každou zimu u sebe hradili jejich družinu a koně a konečně na jaře jim dávali měšec na tažení, a pokračovali v tom stále, dokud tito šlechtici potřebovali a byli ochotni tu pomoc přijímat. Proto si tito mniši, jakkoli jsou bohatí, získali úctu celého svého kraje: zaslouží si ji bezpochyby, i to, aby byli dáváni za příklad. Lituji, že jsem zapomněl jméno těch šlechticů, kteří musejí být ze starého rodu. Ourscamp je tak blízko Paříže, že není těžké to jméno znovu vypátrat.

Než opustím Mailleboise a deputaci languedockých stavů, nesmím zapomenout na tuto zvláštnost. Tato deputace, když pronesla proslov ke králi, chodila vždy pronést další k Madame a k vévodovi a vévodkyni z Orléans, stejně jako deputáti bretaňských stavů. Tak se to dělalo i za zesnulého krále. Vévodkyně z Orléans ji letos nechtěla přijmout, aby slavnostněji a veřejněji vyjádřila smutek, který okázale dávala najevo[16] nad postavením vévody du Maine, ačkoli bylo tak podivuhodně zmírněno.

Několik dní nato vyšel vévoda z Richelieu z Bastily a jel přenocovat do Conflans ke kardinálu z Noailles. Byl bezdětným vdovcem po jeho neteři, ale svou smlouvou se Španělskem chtěl připravit o gardový pluk vévodu z Guiche, dalšího synovce kardinála z Noailles, a získat jej sám. Měl odjet do Richelieu; dosáhl toho, že se směl zastavit v Saint-Germain, kde měl dům, potom tam zůstat, potom být v Paříži, aniž by se ukazoval králi a regentovi; po třech měsících dostal povolení se jim představit a všechno bylo brzy zapomenuto.

16. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Sloveso *demenoit* je tu užito ve smyslu *affectoit de mener*, tj. okázale vedla, strojeně projevovala.

Kapitola dvanáctá

Mír Švédska s Anglií. — Lotrinský vévoda neuspěje se zřízením biskupství v Nancy. — Vaudemont z toho v Paříži těžce onemocní. — Nesmyslné, ale stále uplatňované a parlamentu vrozené zásady o jeho autoritě. — Zabraňuji regentovi, aby všechny úřady parlamentu vyplatil Lawovým papírem. — Tajné důvody proti vyplacení úřadů parlamentu. — Druhý pokus o plán vyplatit úřady parlamentu nakonec zmařen. — Parlament zpraven o nebezpečí, které mu hrozilo, o tom, kdo ho od něho odvrátil a kdo k němu podněcoval. — Vévodkyně du Maine na zámku Chamlay, kde ji navštěvuje paní Princezna. — Důstojníci princů krve a od kdy je mají. — Uzurpace a bohatství. — Rytíř z Vendôme prodává velké převorství Francie uznanému levobočkovi vévody z Orléans a marně se chce oženit. — Plénoeufův návrat do Francie. — Proč o tom mluvit. — Plénoeuf, jeho žena a dcera; jací byli. — Krátké obnovení jeho turínského vyjednávání, zmařené osobním zájmem a podivnou lstí abbé Duboise. — Podivný projev upřímnosti Madame, který turínské vyjednávání rázem přeruší. — Odbočka o rodech Este a Farnese. — Rod Este. — Levobočci Este, vévodové modenští a reggijští až dodnes. — Rod Farnese. — Levobočci Farnese, vévodové parmští a piacenzští.

Konečně se severní spojenectví rozpadlo. Švédský král už nežil a vyčerpání, do něhož jeho vláda tuto zemi uvrhla, velmi přispělo k míru, který Švédsko nakonec uzavřelo s anglickým králem.[1] Car, z téhož důvodu smířlivější už v posledních dobách Karla XII., se víc zabýval vnitřními záležitostmi než zahraničními; dánský král zůstal sám a vedl válku v Norsku. Je velká škoda, že Torcyho Paměti nesahají až do této doby a že jho abbé Duboise nenechalo vévodovi z Orléans volnost hovořit se mnou o zahraničních věcech tak otevřeně, jak býval zvyklý hovořit o vnitřních: proto budu o nich odteď stručný, neboť chci vyprávět jen to, co vím sám nebo od lidí natolik zasvěcených, že se na ně mohu spolehnout a uvést je jako ručitele.

Španělský král, který se přiblížil ke své armádě a dokonce se na ni přijel podívat, se vrátil do Madridu. Princ Pio, který jí velel, nebyl s to se čemukoli postavit. Spokojil se s tím, že dal kolem opatství Roncesvalles důkladně rozkopat cesty, které tam byly

1. **Vysvětlivka:** Severní spojenectví tvořili protivníci Švédska ve Velké severní válce (Rusko, Dánsko, Sasko-Polsko, Prusko a Hannoversko). Po smrti Karla XII. (prosinec 1718) uzavřelo Švédsko v listopadu 1719 ve Stockholmu mír s Hannoverskem, jemuž za peněžní náhradu postoupilo Brémy a Verden, a 1. února 1720 smlouvu s Velkou Británií; Jiří I. byl zároveň anglickým králem a hannoverským kurfiřtem.

s velkou námahou zbudovány pro děla a jiné povozy v době, kdy si nikdo nedovedl představit, že by kdy mohlo dojít k roztržce s Filipem V.[2]

Na regentské radě vyšly najevo všechny páky, jimiž lotrinský vévoda hýbal, aby dosáhl zřízení biskupství v Nancy. Tento cíl měli už jeho předkové a měl jej i on, aby se vymanil z duchovní pravomoci toulského biskupství; Francie se tomu z opačného důvodu vždycky bránila.[3] Bylo načase těmto pletichám učinit přítrž. Papež, který se před císařem stále třásl, mu to už takřka povolil. Vévoda doufal, že věc uspíší dřív, než Francie zasáhne. Nevím, zda by to příliš mrzelo vévodu z Orléans, který byl ke všemu, co lotrinskému vévodovi vyhovovalo, tak povolný, nebo spíš tak strháván Madame, vévodkyní lotrinskou a jinými lidmi. Měl jsem podezření, že se věc nemohla dostat tak blízko k cíli, aniž by se o ní něco dozvěděl, a že o ní chtěl nevědět nebo ji přecházel. Nakonec však abbé Dubois, který na tom osobně nemohl nic získat, usoudil, že nemá poskvrnit svůj ministerský úřad tak škodlivou shovívavostí, pro kterou by se na něho strhl křik, a dal proto v Římě vznést slavnostní protest a k papeži i k lotrinskému vévodovi promluvit tak rázně, že vévoda od svého úsilí upustil. Tak byla zbytečná i překotná cesta z Commercy sem, kam pan z Vaudemontu právě přijel; dva dny nato smrtelně onemocněl. Zlost nad nezdarem jeho rozhovoru s regentem se ho hluboce dotkla. Nebyl zvyklý, aby mu někdo odporoval. Nepočítal s tím, že by měl velké potíže získat aspoň mlčky daný souhlas s věcí tak pokročilou, po níž lotrinský vévoda tak horoucně toužil. V tom se zmýlil a litovaly ho jen jeho milé neteře, rozmrzelé stejně jako on, a jeho přisluhovači, z nichž někteří přitom byli nebo se aspoň pokládali za lidi nejvznešenějšího rodu.

Parlament, jak už bylo řečeno, byl *lit de justice* v Tuileriích spíš podrážděn než zdrcen a vzpamatoval se z prvního ohromení. Po nějaké době nečinnosti a strachu nenašel v regentově počínání vůči vévodovi du Maine nic jiného než důvod k uklidnění. Soustředil se tedy už jen na to, aby obcházel vše, co se ho týkalo v registracích, které dal král provést ve své přítomnosti. Tento sbor je ve svých zájmech velmi důsledný: pokládá se, ač zcela nesmyslně, za usměrňovatele moci nezletilých králů, ba i zletilých. Ačkoli byl v tomto velkém bodě tolikrát poražen, nehodlá se ho vzdát. Z této smyšlené zásady vyvozuje další, o registracích: nechápe je jako vyhlášení, které zavazuje proto, že o něm nelze nevědět; jejich nutnost nespatřuje v nutnosti veřejné známosti, z níž plyne poslušnost zákonů, o nichž už nikdo nemůže nevědět; tvrdí naopak, že registrace je u zákonů, nařízení, daní atd. připojením autority nezbytné a nadřazené autoritě, která sice může zákony,

---

2. **Vysvětlivka:** Francie vyhlásila Španělsku válku v lednu 1719; na jaře vtáhla francouzská armáda maršála z Berwicku do Španělska a v létě dobyla Fuenterrabíu a San Sebastián. Princ Pio (Francisco Pío de Saboya y Moura, 1672–1723) byl španělský generál narozený v Miláně.

3. **Vysvětlivka:** Nancy a velká část Lotrinska podléhaly v duchovních věcech biskupovi v Toulu; ten patřil k tzv. Třem biskupstvím (Mety, Toul, Verdun) pod francouzskou svrchovaností. Biskupství v Nancy bylo zřízeno až roku 1777, kdy už bylo Lotrinsko francouzské.

nařízení atd. vydávat, ale která, když je vydává, nemůže jim zjednat platnost ani je dát vykonávat bez součinnosti oné první autority, to jest té, kterou parlament svou registrací připojuje k autoritě krále; teprve ona svou součinností činí královskou autoritu vykonatelnou, a bez ní by královská autorita vykonatelná nebyla. Z této poslední zásady podle týchž principů plyne, že každý úkon nezbytné autority, je-li vynucen, je právně neplatný; tudíž že vše, co král přinese do parlamentu a dá tam zapsat ze strachu a násilím, je zapsáno nadarmo, je samo o sobě neplatné a bez účinku; a konečně že jedinou platnou registrací, která ediktům, deklaracím, řádům, zákonům, daním atd. dodává nezbytný doplněk ke královské autoritě, jež je vydala, totiž onu autoritu, která z nich činí zákon a dělá je vykonatelnými, je registrace svobodná; a že svobodná je jen potud, pokud je to, co se do parlamentu přináší k zapsání, parlamentu sděleno, jím přezkoumáno a schváleno; anebo pokud to, co král přinese přímo na *lit de justice*, tam není schváleno mlčky, pouhým smeknutím čepice, protože se nikdo neodváží promluvit, nýbrž je v plné svobodě projednáno, aby bylo přijato, nebo zamítnuto.

V tomto duchu bylo zcela přirozené a naprosto důsledné, že se parlament nejen necítil povinen dodržovat nic z toho, co bylo zapsáno na *lit de justice* v Tuileriích proti jeho vůli a proti jeho nárokům, ale že se dokonce pokládal za oprávněného jednat zcela v rozporu s obsahem toho, co tam bylo takto zapsáno. To také parlament krok za krokem činil, se vší možnou soustavností a pevností a zároveň se vší obezřetností, jež mohla zajistit, aby jeho záměr přinesl účinek: stavěl se proti všem registracím, jichž bylo zapotřebí k různým Lawovým operacím a o něž se vláda marně pokoušela ve všech možných podobách.

Vévoda z Orléans byl o tomto počínání přesně zpraven a velmi ho trápilo, a Law byl v nesmírných rozpacích; měl provést mnoho tahů a operací, k nimž potřeboval poslušný parlament, a měl co dělat s regentem, který neměl rád násilné kousky a který se zdál být v tomto ohledu vyčerpán těmi, k nimž už byl nucen sáhnout. V těchto rozpacích Law vymyslel, jak ten gordický uzel přetnout. Jeho papír byl tehdy na vrcholu: Francouzi pro něj hořeli; v porovnání s velkým množstvím ostatních jen málo lidí dávalo přednost penězům před tímto papírem. Navrhl tedy vévodovi z Orléans, aby tímto papírem vyplatil, po dobrém či po zlém, všechny úřady v parlamentu; aby se před veřejností ozdobil tím, že zruší prodejnost úřadů, proti níž se kdysi tolik křičelo a která nutně přináší tak velké zlořády; aby je všechny vrátil do králových rukou a král je pak už uděloval jen bezplatně, jako tomu bylo předtím, než se úřady staly prodejnými; a aby tak krále učinil pánem parlamentu prostřednictvím pouhých pověření, která by vydával vždy na dobu od jedněch soudních prázdnin k druhým a která by se při každém zasedacím období parlamentu buď prodlužovala, nebo měnila, ve prospěch týchž, nebo jiných osob, podle králova uznání.

Tak výhodná vidina, a to bez vydání jediného groše, regenta oslnila. Vévoda z La Force tento nápad podporoval ve shodě s abbé Duboisem, který se v tom nechtěl

příliš ukazovat, ale nechával jednat jiné, a který se ze strachu před nezdarem a protože znal parlament i svého pána, držel za závěsem, odkud řídil své emisary. Sám v tom vyplacení nacházel svůj prospěch se zřetelem ke svým záměrům stát se absolutním pánem vlády pod jménem regenta a hned potom pod jménem zletilého krále; cítil však všechna rizika přechodu a nechtěl se vystavit.

Law, který ke mně, jak jsem už řekl, chodil každé úterý ráno, se mi ani slovem nezmínil o ničem, z čeho bych mohl ten plán vytušit; mám důvod se domnívat, i když bez jakéhokoli zjevného důkazu, že se neodvážili vystavit ho mému zkoumání a že chtěli zaskočit to, co si představovali o mém vkusu, mé nenávisti a mém zájmu, tím, že mi jej navrhne vévoda z Orléans, a strhnout mě tak znenadání k souhlasu, který by se okamžitě změnil v pobídku. To mě vždy vedlo k domněnce, že právě z této lsti vzešla vévodovi z Orléans vůle poradit se se mnou o té věci. Všichni mě znali jako jednoho z lidí na světě, kteří nejnetrpělivěji snášeli nároky a výpady proti královské moci a kteří z oddanosti ke své hodnosti zůstávali nejotevřeněji a nejveřejněji rozhořčeni všemi uzurpacemi, jichž se na ní tento sbor dopustil, a vším, co se nedávno odehrálo kolem čepice na sklonku vlády zesnulého krále a od jeho smrti. Právě proto také vévoda z Orléans, jehož podezíravost nešetřila ani nejpoctivější lidi, ani jeho nejosvědčenější služebníky, pohlížel tímto okem na vše, co jsem mu zpočátku říkal o výpadech parlamentu proti jeho moci, a proto jsem s ním od té doby v této věci zachovával úplné a tvrdošíjné mlčení, které jsem přerušil jen z donucení, když se mnou mluvil o *lit de justice* několik dní předtím, než se v Tuileriích konalo, jak bylo vylíčeno na svém místě. Tytéž důvody, tatáž podezření, táž povaha vévody z Orléans ho měly odrazovat od toho, aby se mnou mluvil o vyplacení parlamentu, kdyby k tomu nebyl ponoukán odjinud. Jestliže jsem však byl tím, před kým se měl podle svého mínění v této věci mít nejvíc na pozoru, zdálo se zúčastněným, že by bylo mistrovským tahem přimět vévodu z Orléans, aby se poradil s člověkem, o němž soudili, že je jako stvořený k tomu, aby podpořil jejich přání, a který v sobě spojoval vše, čeho bylo třeba, aby je dovedl k plnému a rychlému úspěchu.

Ať tak či onak, jednoho odpoledne, kdy jsem jako obvykle pracoval s vévodou z Orléans mezi čtyřma očima, začal se mnou bez jakéhokoli podnětu hovořit o parlamentu, líčit mi a vykládat překážky, které mu tento sbor neustále kladl, jak málo veřejně dbal na *lit de justice* v Tuileriích, jak malý užitek z něho regent měl, a hned nato mi navrhl prostředek, který pro něj někdo vymyslel, a zároveň vytáhl z kapsy dobře promyšlené memorandum o tom plánu, o němž se ke mně až do té chvíle nedonesla ani ta nejmenší zmínka. Plně jsem přisvědčil jeho stížnostem na chování parlamentu i důvodům, proč ho přimět k povinnosti vůči královské moci. Nezapomněl jsem uvést osobní důvody své touhy vidět parlament pokořený a vrácený do mezí, v nichž měl být, ani výhody, které z provedení tohoto plánu nemohla nemít má hodnost; hned jsem však dodal, že na první pohled se mi zdá na

jedné straně velmi nespravedlivý a na druhé velmi odvážný a že to není věc, o níž by se dalo rozhodnout bez velmi zralé úvahy a aniž by se dobře poznaly a zvážily všechny její velké důsledky a velmi dalekosáhlý význam. Nenechal mě říct víc a chtěl memorandum přečíst nejprve vcelku a bez přerušení, navzdory svému špatnému zraku, a pak podruhé, přičemž se zastavoval a uvažoval nad ním.

Toto první čtení mě utvrdilo v nechuti, kterou jsem k plánu pojal hned při jeho prvním předložení a kterou jsem nedokázal docela skrýt. Při druhém čtení jsem uvažoval nahlas a mé úvahy směřovaly vždy k vyvrácení. Vévoda z Orléans, nanejvýš překvapený, že mě nachází v odporu, a už unesený a okouzlený plánem, nebyl s mým odporem spokojen. Dal mi najevo obojí; nevynechal nic, aby se mě dotkl a získal mě zpět zájmem mé hodnosti, řekl mi, že tedy nezbývá než nechat parlament pánem, anebo ho zdolat jediným prostředkem, který k tomu je, a pak se rozhovořil o odpornosti a nekonečných nevýhodách prodejnosti úřadů,[4] o veřejném blahu, které by tato změna přinesla, a o jásotu, který lze od ní očekávat.

Když jsem viděl, jak je zaujatý, a jak memorandum skládá, aby je zase uložil do kapsy, pocítil jsem celé nebezpečí, do něhož ho chtěli zavléct. Řekl jsem mu tedy, že ačkoli o tom spolu mluvíme už velmi dlouho, je tato věc, ať pro, nebo proti, příliš důležitá, než aby nebyla prozkoumána zraleji; že jsem řekl, co mě napadlo na první pohled; že když o tom budu víc přemýšlet a o samotě a s větším klidem o tom memorandu víc uvažovat, možná změním názor; že si to vroucně přeji, abych mu vyhověl, kvůli zájmu své hodnosti a pro nesmírné potěšení své osobní pomsty, ale že nesmí zapomenout ani na to, co jsem mu nejednou slavnostně prohlásil a co ode mne viděl tak pevně a tak tvrdošíjně uplatňovat, byť skoro tak marně, když šlo o to, do čích rukou předat královo vychování, a o snížení levobočků na hodnost a pořadí podle stáří jejich pairií; že mu to opakuji i v tomto případě: svou hodnost mám nesrovnatelně raději než své jmění, ale ani jedno, ani druhé pro mě nikdy nebude ničím ve srovnání se státem. Pak jsem ho požádal, abych si memorandum mohl odnést a v klidu je lépe uvážit. Svolil pod podmínkou, že je neuvidí nikdo jiný než já. Dal mi je, ale s mým slibem, že mu je za dva dny vrátím, a za nic na světě mi nechtěl povolit delší lhůtu.

Slovo jsem dodržel, a víc než to, neboť jsem vlastní rukou sepsal tak nevyvratitelnou odpověď, kterou jsem vévodovi z Orléans přečetl, že zůstal přesvědčen, že ten plán je ta nejnebezpečnější chiméra na světě. Tuto odpověď mám dosud; najde se mezi Doklady. A skutečně se o plánu už nemluvilo. Ti, kdo jej vymysleli a radili k němu, shledali vévodu z Orléans proti svým důvodům tak vyzbrojeného, že nenašli žádnou odpověď a zachovali mlčení; nebylo to však navždy.

---

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz v tomto vydání Přílohy vydavatele k Tomu 17, II.

Kromě důvodů proti tomuto vyplacení, vyložených v memorandu, které tehdy vévodu z Orléans přesvědčilo, a které je příliš dlouhé, než aby bylo vloženo sem, ale je třeba si je přečíst v Dokladech, jsem měl ještě dva další, neméně závažné a neméně spjaté se zájmem státu, které však nebyly takové povahy, aby se daly do mého memoranda napsat. První je ten, že ať jsou právě vyložené zásady parlamentu sebefalešnější a sebenesmyslnější a ať jich parlament příliš často sebeobludněji a sebepobuřujícněji zneužíval, zejména za nezletilosti zesnulého krále, nesmělo se zapomenout na tak zásadní službu, kterou prokázal v době Ligy,[5] ani se připravit o podobnou pomoc v dobách, které se mohly vrátit, neboť už jsme je zažili; a zároveň se nesmělo odstranit každé omezení výstřelků královské moci, kterou za slabých králů někdy tyransky vykonávají ministři, oblíbenci, milenky, ba i sluhové pro své soukromé zájmy proti zájmu státu i všech jednotlivců, ba i proti zájmům krále samého, který by je opravňoval ke všemu a k tomu, aby jeho posvátné jméno a celou jeho moc používali ke zkáze jeho státu, jeho poddaných a jeho pověsti. Mým druhým důvodem byla důležitost postavit jedinou hráz, kterou stát mohl mít proti výpadům Říma, francouzského duchovenstva a prudkého řeholníka,[6] který by ovládal svědomí krále nevzdělaného, slabého a bázlivého, anebo krále, který by sice jinak bázlivý ani slabý nebyl, ale stal by se jím kvůli hrubé neotesanosti svědomí úzkostlivého a temného ve všech církevních věcech, ať už by takové svědomí měl sám od sebe, nebo by mu je někdo vštípil. Stačí otevřít dějiny všech zemí, a zvláště naší, aby se ukázalo, jak pevné jsou tyto důvody. Důvody v mém memorandu se mi nezdály méně silné ani méně pevné, ale tyto, které se do něj nedaly napsat, mi připadaly ještě důležitější.

Když už jsem u tohoto tématu, chci ho dokončit, abych se k němu nemusel vracet u příštího roku, kde by o něm stačilo jen slovo. Ten plán byl Lawovi a abbé Duboisovi příliš drahý, než aby se ho vzdali: Duboisovi proto, aby si odstranil všechny možné překážky, přítomné i budoucí, pro nastolení a udržení své všemoci; Lawovi kvůli vlastní záchraně, díky tak nesmírnému odbytišti papíru, jehož celou tíhu cítil už zdálky, ať byl tehdy sebevíc v módě. U příštího roku bude vidět, že uplynul v zápasech mezi vládou a parlamentem. Tyto zápasy daly původcům opuštěného plánu podnět pokusit se ho vzkřísit, aniž se mnou o tom kdy jeden nebo druhý mluvil, kromě toho, že Lawovi jednou nebo dvakrát krátce uklouzla lítost nad tak dobrým tahem, který se nezdařil.

V létě jsem odjel strávit několik dní do La Ferté, v přestávce mezi záležitostmi a zasedáními regentské rady. Možná že má nepřítomnost v nich vzbudila naději, že

---

5. **Vysvětlivka:** Liga, Katolická liga vedená Guisy, ovládala za náboženských válek Paříž. Pařížský parlament vydal roku 1593 tzv. Lemaistrův výnos, jímž prohlásil za neplatné každé dosazení cizího knížete či kněžny na francouzský trůn proti základním zákonům království, a přispěl tak k uznání Jindřicha IV.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** To jest duchovní podřízený mnišské řeholi.

věc uspíší. Druhý den po svém návratu jsem šel vzdát poklonu vévodovi z Orléans, jak jsem to dělal po každém návratu. Zastihl jsem u něho dost lidí. Po několika chvílích všeobecného rozhovoru si mě vévoda z Orléans vzal stranou do kouta; řekl mi, že se mnou musí mluvit o naléhavých a spěšných věcech a že to bude druhý den. Naléhal jsem, aby mi řekl, oč jde; chvíli se zdráhal, pak mi řekl, že má parlamentu po krk, že je třeba vrátit se k plánu vyplacení a konečně se postarat o prostředky k jeho provedení. Projevil jsem mu všechen svůj údiv nad tím, že se ještě jednou vrací k tak zhoubnému prostředku, o jehož opuštění byl tak plně přesvědčen. Regent trval na svém, ale rozhovor zkrátil a určil mi hodinu na druhý den; řekl jsem mu, že jsem zcela připraven, ale že mu k této věci nemám co nového předložit a že bych se divil, kdyby mu k ní někdo navrhl nějaké proveditelné řešení. Následující noci mě přepadla dost silná horečka; dal jsem se tedy omluvit, že do Palais-Royal nepřijdu. Další den poslal vévoda z Orléans zjistit, jak se mi daří a kdy bych ho mohl navštívit. Byla to dvojitá třídenní zimnice, která tím víc rozčilovala strůjce plánu, že zřejmě shledali regenta pevně rozhodnutého nepostupovat v tom beze mne, neboť o dva dny později si ke mně vévoda z La Force jménem vévody z Orléans vynutil přístup. Zastihl mě v posteli, uprostřed záchvatu, neschopného uvažovat o poslání, které ho přivádělo a jímž byl, jak mi řekl, plán vyplacení parlamentu. Naléhavě se mě ptal, kdy by o tom se mnou mohl jednat, protože věc spěchá. Později jsem se dozvěděl, že to bylo poprvé, co s ním o tom vévoda z Orléans mluvil. Odpověděl jsem vévodovi z La Force, že nepředpokládám, že budu tak brzy schopen uvažovat ani jít do Palais-Royal, ale že spěchá-li věc tolik, řekl jsem vévodovi z Orléans už před více než rokem tak důkladně všechno, co jsem mu o tom mohl říct, že k tomu už nemám co dodat; že jediné, co mohu udělat, je půjčit mu k přečtení memorandum, které jsem o tom sepsal a které jsem si náhodou ponechal. A skutečně jsem mu je poslal ještě téhož odpoledne. Zřejmě je shledali nevyvratitelným, neboť mi je vévoda z La Force za několik dní přinesl zpět. Ještě jsem nebyl příliš schopen mluvit o záležitostech a ještě méně ochoten pouštět se s ním do věcného rozboru této; on na tom také netrval a spokojil se s tím, že obecně přiznal, že memorandum je dobré. Zřejmě na ně nedokázali nic odpovědět, protože hned při první příležitosti, kdy jsem potom viděl vévodu z Orléans, mi řekl, že na tento plán už nelze dál pomýšlet, a skutečně se o něm od té doby vůbec nemluvilo.

Co nelze pochopit, a co se přesto za regentství občas stávalo, je to, že to všechno se stejnými podrobnostmi věděl první prezident, s nímž jsem byl od aféry s čepicí, ještě před smrtí zesnulého krále, ve víc než otevřené roztržce: nezdravil jsem ho a někdy jsem si počínal ještě hůř. Krátce nato byl parlament, jak bude vidět na svém místě, poslán do Pontoise. Když tam první prezident jel se svou rodinou, řekl v kočáře paní z Fontenelle, své sestře, jakému nebezpečí parlament unikl, a dal jí hádat, kdo ho zachránil, nad čímž sám nevycházel z údivu, a jmenoval mě. Jeho sestra nebyla méně udivena; sama mi to vyprávěla, když jsme se usmířili. Dozvěděli se také o opačné

úloze, kterou v tom hrál vévoda z La Force, a dokázali se mu potom krutě pomstít. Já, který jsem si na jejich vděčnost nečinil nárok, jsem k nim zůstal takový, jaký jsem byl předtím, a oni ke mně také.

Paní Princezně bylo odepřeno, aby vévodkyně du Maine pobývala v Anetu, kam ji chtěla přivést a strávit tam s ní nějaký čas. Brzy nato však dosáhla povolení k jejímu pobytu na zámku Chamlay u Joigny, který byl na prodej od Chamlayovy smrti; a protože ta smrt byla nedávná, bylo sídlo, které Chamlay velmi zvelebil, dosud udržované a zařízené.[7] Paní Princezna dostala svolení navštívit tam svou dceru.

Když je řeč o princích krve, je třeba zde, ať v pravou chvíli, nebo nevhod, napravit opomenutí jedné poznámky, která měla zaznít při koupi guvernérství Dauphiné: Clermont-Chattes, kapitán Švýcarů vévody z Orléans, se stal také kapitánem gardy vévody z Chartres jakožto guvernéra Dauphiné. Princové krve jako takoví nemají ani gardu, ani kapitány gardy, ale jsou-li guvernéry provincie, mají v této hodnosti gardu, ovšem jen ve své provincii, a kapitána gardy, jako ho mají všichni ostatní guvernéři provincií. Jen první princ krve má šlechtice komory. Nyní mu říkají první šlechtic komory a mají ho všichni. Tato novota, nenápadně zavedená krátce nato, se datuje od smrti zesnulého krále a projevila se až dlouho potom. Kdo by chtěl vyložit jejich rozličné uzurpace všeho druhu od smrti zesnulého krále, miliony, které dostali, a nesmírná navýšení penzí navíc, napsal by celý svazek.

Rytíř z Vendôme, velký převor Francie, o němž bylo jinde řečeno dost, aby byl znám, strávil život tím, že se zruinoval a projedl vše, co mohl odjinud získat. Statky velkého převorství upadly do krajního nepořádku a maltézský řád měl proti němu v tomto ohledu stále pohotově žalobu. Z Lawa vytáhl nesmírně mnoho a neměl v úmyslu z toho opravit statky svých obročí. Nesmírné a naprosto nečekané vzestupy, jichž se díky zesnulému králi kvůli jeho levobočkům dočkalo jeho postavení a které jeho nestoudnost od té doby ještě zvětšila odvážnými pokusy, jež strpěla slabost, nebo snad domnělá politika vévody z Orléans, mu tak zatočily hlavou, že pád tohoto postavení na posledním *lit de justice* v Tuileriích ho nedokázal vrátit do stavu první poloviny jeho života ani odvrátit od bláznivé naděje, že znovu dosáhne postavení prince krve. Korunoval ji tím, že chtěl mít potomstvo, a nedokázal pochopit, že právě toto potomstvo by bylo další překážkou jeho přání. Oddal se tedy svému přeludu a Law, jeho přítel a důvěrník, toho využil, aby se zalíbil regentovi a opatřil velké převorství Francie levobočkovi, kterého regent uznal s paní z Argentonu. Obchod byl brzy uzavřen a draze zaplacen. Nikdo z těch, kdo se na něm z té či oné strany podíleli, neměl v té věci o nic víc skrupulí než při prodeji pozemku nebo úřadu, a maltézský řád ani velmistr se neodvážili regentovi Francie odmítnout. Věc

7. **Vysvětlivka:** Jules-Louis Bolé, markýz z Chamlay (1650–1719), vojenský rádce Louvoisův a Ludvíka XIV., maršál ubytování královských armád.

se tedy provedla s tak malými obtížemi, že se o ní vědělo jako o hotové dřív, než o ní kdo měl nejmenší tušení. Víc obtíží bylo s dispenzí od slibů rytíře z Vendôme a s dispenzí, aby se mohl oženit; nakonec ji však získal díky přímluvě vévody z Orléans a díky zárukám, které dal Condéovskému rodu, že nebude nic požadovat z dědictví po zesnulém vévodovi z Vendôme, svém bratrovi; to totiž na základě darování mezi živými ve vévodově svatební smlouvě s nejmladší dcerou zesnulého pana Prince, založeného na řeholním slibu tohoto jediného bratra, přešlo celé na dědice zesnulé vévodkyně z Vendôme, kromě toho, co připadlo zpět koruně. Když to bylo vyřízeno, hledal si nevěstu všude a nikde nikdo nechtěl starého opilce čtyřiašedesáti nebo pětašedesáti let, prohnilého syfilidou, žijícího z loupeží, bez jiného jmění než portfeje, který si nashromáždil, a jehož veškerá zásluha spočívala jen v jeho krajní nestoudnosti; on naopak byl přesvědčen, že nic není pro něj příliš dobré. Hledal tedy marně, a tak dlouho, až ho to marné a směšné hledání konečně omrzelo. Pokračoval ve svém obvyklém životě, kterého nebyl schopen zanechat, který ho stále víc odsouval do zapomnění a který po této poslední scéně jeho života trval už jen několik málo let.

Právě v této době se Plénoeuf vrátil do Francie jako zcela svobodný člověk, když se se svými věřiteli vyrovnal zhruba tak, jak sám chtěl. Nemazal bych tyto Paměti jménem a návratem tohoto nízkého finančníka, nebýt pozoruhodných důvodů, které se v tomto oddílu objeví samy od sebe a které mě dokonce přimějí ke krátkému, ale nezbytnému opakování. Pocházel z rodiny Berthelotů, samých finančníků, a byl bratrem manželky maršála z Matignonu. Účastnil se několika finančních podniků, nakonec dodávek potravin a vojenských špitálů, kde jeho rabováním zahynulo tolik vojáků a kde nashromáždil takové poklady. Protože mu tolik kořisti působilo starosti, uchýlil se do bezpečí tím, že se Voysinovi představil jako člověk dokonale zběhlý ve věcech zásobování potravinami a pící, a ten z něho udělal jednoho ze svých prvních úředníků. Na sebe v tomto úřadě nezapomněl a v tom krátkém čase, co mu vydržel, ho využil k tomu, aby všechno, co nashromáždil, ukryl tak dobře, že když po smrti zesnulého krále zjistil, že ho stíhá soudní komora, vyhlásil podvodný a obrovský úpadek, utekl z království a nemusel se bát, že se najde, co ukryl. Zpoza Alp se pak bezpečně a s plnými kapsami soudil a bez vlastních nákladů se posloužil tím, co kazí tolik lidí: penězi a krásou.

Jeho žena krásu měla, a půvabu ještě víc, k tomu plno ducha, a to toho druhu ducha, vytrvalého, vlichotivého a intrikánského, který se nejlépe hodí pro velký svět a k tomu, aby v něm vládla, nakolik to dokázala měšťanka, kterou do něho její postava, duch, způsoby a bohatství uvedly způsobem daleko přesahujícím její stav; a vládla s mocí, kterou dávala najevo jen s rozvahou, ale kterou vždy uměla učinit milou těm, které si předsevzala si podrobit. Byla matkou příliš proslulé paní z Prie, která měla stejně ducha a ctižádosti jako ona a více krásy. Ta spoutala pana Vévodu, zcela ho ovládala a po dobu, kdy byl prvním ministrem, napáchala nekonečné

škody u dvora i ve státě; lze říci, že nesmírné poklady, které ze všech stran nahrabala, byly nejmenším zlem, které způsobila, pomineme-li anglickou penzi, podobnou té, kterou pobíral abbé Dubois, a která království nepřišla o mnoho levněji. Soupeření v kráse rozeštvalo matku s dcerou, učinilo z nich nesmiřitelné nepřítelkyně a ony do toho strhly své ctitele. To přivedlo Le Blanca a Belle-Île po dlouhém a tvrdém vězení na vlásek od zkázy. Spokojíme se tu s touto poznámkou; zhoubná a krutá vláda paní z Prie přesahuje dobu těchto Pamětí, které nemají sahat dál než do konce života vévody z Orléans.

Plénoeuf, navenek hrubý, těžkopádný a tupý, byl ten nejprohnanější šibal, který nejlépe a nejúčinněji šel za svými cíli, kterého nezdržovala žádná skrupule a jehož finančnický duch se hodil i k obchodům a intrikám. Tento poslední talent ho uvedl ke dvoru v Turíně a umožnil mu nadhodit sňatek slečny z Valois s piemontským princem, aniž k tomu měl jakékoli pověření. Jinde už bylo vidět, co se v té věci dělo, jak jsem byl proti své vůli pověřen korespondencí o ní s Plénoeufem, jak se jeho žena vetřela k vévodkyni z Orléans i ke mně pod záminkou, že sama doručuje dopisy svého manžela, a jak se, když věc ztroskotala, dokázala udržet stále v blízkosti vévodkyně z Orléans a mě od té doby stále pěstovala. Bylo také vidět, že abbé Dubois byl tehdy u anglického krále a že jakmile se vrátil, navrhl jsem vévodovi z Orléans, protože jsem měl dost korespondence s člověkem, jako byl Plénoeuf, znal jsem žárlivost abbé Duboise i slabost vévody z Orléans vůči němu a konečně věděl, že vévoda o ten sňatek, byť velmi neprozíravě, stál jen velmi málo, aby z této jediné zahraniční záležitosti nedělal zvláštní věc a schválil, abych ji předal abbé Duboisovi a už se do ní nevměšoval; to jsem také hned učinil, k velké lítosti vévodkyně z Orléans, a paní z Plénoeuf to také velmi mrzelo, ale k mé velké spokojenosti. Ta si už pro případ, že by její manžel ten sňatek uzavřel, mnoho stavěla na nadějích. Vévodkyně z Orléans po něm vášnivě toužila; ode mne se dozvídala vše, což od abbé Duboise nečekala, a právem se od něho obávala všeho, co by ho mohlo zmařit. Paní z Plénoeuf, když viděla věc v takových rukou, pokládala ji už za zmařenou a své naděje za ztracené.

Ten sňatek skutečně neodpovídal osobním počtům abbé Duboise. Jeho kompasem bylo jeho soukromé štěstí, jak zde bylo mnohokrát poznamenáno, a jeho záměry byly příliš pokročilé, než aby se k nim obrátil zády z jakéhokoli ohledu. Obětoval Anglii Španělsko, jeho loďstvo i naše; zbývalo už jen obětovat císaři totéž Španělsko a sicilského krále. Oběť, která už byla přinesena na útraty státu a jeho pána, mu zajistila nejúčinnější služby Anglie u císaře, který z ní těžil a který byl tehdy s králem Jiřím ve velmi důvěrném svazku. Oběť, kterou zbývalo přinést a která se týkala přímo císaře, z něho činila Duboisova dlužníka a osobně ho nakláněla k tomu, oč ho král Jiří žádal; to ho nestálo nic jiného, než dát papeži, který se před ním třásl a hleděl jen předejít jeho přáním, vzkázat, že chce, a to brzy, kardinálský klobouk pro abbé Duboise. V této situaci neměl abbé Dubois v hlavě nic jiného

než čtverspolek, jehož prvním plodem pro císaře měla být Sicílie, na úkor sicilského krále, jemuž bylo, opět na úkor Španělska, určeno smutné odškodnění v podobě Sardinie, aby mu zůstal královský titul a hodnost. Dubois tedy rozhodně nemohl chtít ten sňatek právě ve chvíli, kdy se chystal sicilského krále oloupit. Nechal proto jednání vázat, aby se připravil je přerušit, a schválně je nechal prosáknout a dostat se k Madame, aniž by se v tom sám ukázal, protože jím pohrdala a nenáviděla ho, ale v naději na nějaký výbuch německé prudkosti. Znal ji a uhodl správně.

Madame byla sama přímost, pravdivost a upřímnost, s velkými vadami, z nichž jednou bylo, že tyto ctnosti hnala do krajnosti. Ani tentokrát se proto nerozmýšlela dvakrát. Tolik ráda psala svým příbuzným a přátelům, jak bylo zde vidět na tom, co ji z toho potkalo při Monsieurově smrti, že tím trávila celý život.[8] Sicilská královna a ona si psaly každý týden. Madame jí bez okolků napsala, že se dozvídá, že se vážně jedná o sňatku piemontského prince se slečnou z Valois; že ji má příliš ráda, než aby jí přála tak špatný dar a aby ji klamala; že ji proto varuje[9] atd.; a hned jí vylíčila vše, co o tom věděla nebo myslela, že ví; pak, když byl dopis odeslán a už ho nebylo možné zadržet a zabavit, řekla všechno, co v něm stálo, vévodovi a vévodkyni z Orléans, která tím byla rozhořčena. Vévoda z Orléans, který do té věci nikdy nešel s chutí, a tím méně od chvíle, kdy byla předána abbé Duboisovi, se tomu jen zasmál, a Dubois se smál ještě mnohem srdečněji tomuto vzácnému a náhlému účinku své lsti. Tak tedy ten sňatek padl.

Plénoeuf byl s dosti malými ohledy odbyt; jeho záležitosti ve Francii se urovnaly; pospíšil si opustit Turín a vrátil se s důležitým výrazem, s výtěžkem svého úpadku a v bezpečí před jeho následky. Netěšil se z toho dlouho a nežil už mnoho let.

Šest týdnů po této příhodě uzavřel a ohlásil vévoda z Orléans, který měl své důvody málo dbát o slečnu z Valois a velmi si přát se jí zbavit, její sňatek s nejstarším synem modenského vévody.[10] Bohužel všichni věděli, proč regent tak spěchá zbavit se té princezny, a to s tak malým výběrem. Nemohl jsem se přesto zdržet, abych mu to nevyčetl. „A proč si nezaslouží nic lepšího?“ odpověděl mi. „Je mi dobré cokoli, jen když se jí zbavím.“ Bylo to na všem znát: dávali jí jednoho z nejmenších italských knížat, pokud jde o moc a bohatství, který měl dlouho čekat, než se stane panovníkem, a jehož otec byl znám jako člověk velmi obtížné povahy a nálady, jak jim to také dobře ukázal, dokud žil. Je pravda, že španělská královna nepocházela z

---

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Výňatky z dopisů vévodkyně z Orléans byly vydány několikrát. Poslední vydání pořídil pan Brunet (Paříž, Charpentier, 2 sv. in-12, 1855).

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Madame se zmiňuje o slečně z Valois v několika dopisech z roku 1719, zejména v dopisech z 13. května, 8. června, 9. listopadu, 30. listopadu, 3. prosince a 17. prosince. V posledních dopisech mluví Madame o blízkém sňatku slečny z Valois s nejstarším synem modenského vévody; v dopise z 13. května je řeč o jejích pletkách s vévodou z Richelieu.

10. **Vysvětlivka:** Francesco d’Este (1698–1780), syn Rinalda d’Este; se slečnou z Valois se oženil roku 1720, modenským vévodou (Francesco III.) se stal roku 1737.

lepšího rodu a že Filip V. stál v mnoha ohledech vysoko nad slečnou z Valois. Však bylo také zde na svém místě vidět, jakým způsobem se ten sňatek uskutečnil a že ho zesnulý král paní des Ursins neodpustil. Snad nebude zbytečné vysvětlit zde několika slovy, co jsou dnešní Este a co jsou také Farnesové.

Nevydávám se za genealoga, ale budu se držet Imhoffa, který platí za přesného a učeného, pokud jde o německé, španělské a italské rody,[11] a za velmi málo přesného i učeného, pokud jde o francouzské. Možná že kdybychom ty cizí rody znali tak, jako známe rody své vlastní země, nezískal by tento autor takovou pověst; ale to, co se týká původu Farnesů a podivného úpadku dnešních Este, je tak nedávné a tak známé, že není třeba se obávat omylu.

Imhoff uvádí jako praotce, z něhož rod Este vzešel, Azza, pána z Este, markraběte v Lombardii, to jest velitele a strážce marek čili pohraničí těchto zemí, který se poprvé oženil s Kunhutou, Němkou a dědičkou svého rodu (dědictví, jež je těžko pochopitelné u dcery v Germánii na konci 10. století, kdy se to odehrávalo), a podruhé s Ermengardou, dcerou hraběte z Maine ve Francii. Z prvního manželství měl Welfa, dědice statků po matce. Ten byl roku 1071 jmenován bavorským vévodou, zapudil svou první ženu, dceru Otty Saského, vévody bavorského, oženil se potom s Juditou, dcerou Balduina Zbožného, hraběte flanderského, zemřel roku 1101 na ostrově Kypru a zanechal dva syny: Welfa staršího, vévodu bavorského, který zemřel bez potomstva roku 1119, a Jindřicha, zvaného Černý, vévodu bavorského po svém bratrovi. Ten se oženil s Wulfhildou, dcerou Magnuse, vévody saského, zemřel 1123 a zanechal syna, který se jmenoval Jindřich jako on a byl vévodou bavorským a saským. Ten se oženil s Gertrudou, dcerou císaře Lothara II., a z tohoto manželství vzešel, jak se tvrdí, rod brunšvicko-lüneburský.

Hugo, druhý syn Azza, praotce tohoto rodu, a syn z jeho druhého manželství, zdědil statky své matky, byl hrabětem z Maine ve Francii a žil krátce; není u něho doloženo žádné potomstvo a hrabství Maine s ním mizí.

Jeho bratr Fulco byl pánem z Este a markrabětem. Jeho syn Obizzo měl tytéž tituly a přidal k nim roku 1177 titul podestà[12] v Pavii a následujícího roku ve Ferraře. Zemřel roku 1196. Jeho syn Azzo II. se roku 1196 stal markýzem z Este a z Ferrary, roku 1199 podestà v Padově, roku 1207 podestà ve Veroně, roku 1208 markýzem anconským; zemřel roku 1212. Jeho syn Obizzo III. se stal prvním markýzem z Este a z Ferrary a byl také pánem Modeny a Parmy. Oženil se s Alžbětou, dcerou

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O Imhoffových Historických a genealogických bádáních o španělských grandech už byla řeč (Díl I, Tom 3, kap. 13). Od téhož autora máme ještě genealogickou historii portugalského královského rodu pod názvem Stemma regium Lusitanicum (Amsterodam, 1708, in-folio). Saint-Simon na konci své věty naráží na dílo téhož autora nazvané Excellentium familiarum in Gallia genealogiae (Norimberk, 1687, in-folio).

12. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Podestà byli správci dosazovaní v některých italských městech s právem vrchního soudu.

Albrechta, vévody saského, kurfiřta. Niccolò, syn jeho syna, přidal k těmto titulům tituly pána Reggia, Forlì a Romagny. Jeho syn Borso byl jmenován vévodou modenským a reggijským císařem Fridrichem III. 18. května 1452 a vévodou ferrarským papežem Pavlem III. (Farnese) 14. dubna 1470.[13] Borso se neoženil a zemřel roku 1471. Nastoupil po něm jeho bratr Ercole; byl zetěm Ferdinanda Aragonského, neapolského krále, a zemřel roku 1505.

Jeho syn Alfonso po něm nastoupil. Poprvé se oženil s Annou Sforzou, dcerou Galeazza Marii, vévody milánského, podruhé s Lucrezií Borgia, dcerou papeže Alexandra VI.[14] Je třeba zde vyložit jeho rodinu, než půjdeme dál. Ze tří bratrů, které měl, se dva neoženili, oba zemřeli dlouho před ním, jeden z nich ve vězení. Třetí bratr byl biskupem ve Ferraře, arcibiskupem v Ostřihomi, Miláně, Capui a Narbonne, roku 1493 se stal kardinálem a zemřel roku 1520. Tento Alfonso I., starší bratr onoho kardinála, měl syna s Laurou Eustochií Diantiovou, jejíž otec byl ferrarský řemeslník. Obě své manželky ztratil dlouho před svou smrtí. Tvrdilo se, že se s touto milenkou nakonec oženil; nesporné však je, že syn, kterého s ní měl a který se rovněž jmenoval Alfonso, se narodil před tímto posledním sňatkem, pokud se vůbec uskutečnil. Vévoda Alfonso I. zemřel roku 1534 a zanechal: Ercola II., který po něm nastoupil; Ippolita, vychovaného ve Francii, biskupa ve Ferraře, v Tréguier, v Autunu a v Saint-Jean-de-Maurienne, arcibiskupa v Ostřihomi, Miláně, Capui, Narbonne, Arles a Lyonu, kardinála od roku 1538, zemřelého v prosinci 1572 ve třiašedesáti letech; syna, který měl jen dvě dcery; výše zmíněného levobočka Alfonsa; syna, který zemřel už roku 1545 neženatý; a dceru řeholnici.

Ercole II., výše zmíněný nejstarší syn Alfonsa I., byl jeho nástupcem, vévodou ferrarským, modenským a reggijským. Roku 1527 se oženil s Renée Francouzskou, dcerou krále Ludvíka XII.,[15] a toto manželství nebylo příliš svorné. Zemřel v říjnu 1558 v padesáti letech. Renée se uchýlila do Francie, kde zemřela v červnu 1571, s velkým apanážním důchodem a ve velké vážnosti.[16] Byla ochránkyní učenců; a ačkoli byla tchyní vévody z Guise, chránila také hugenoty. Z tohoto manželství vzešli dva synové a čtyři dcery: Alfonso II., nástupce svého otce; Luigi, biskup ve

---

13. **Ediční poznámka:** Borsa povýšil na vévodu ferrarského papež Pavel II. dne 14. dubna 1471; Borso zemřel ještě téhož roku. Pavel III. Farnese byl papežem v letech 1534–1549.

14. **Vysvětlivka:** Lucrezia Borgia (1480–1519), dcera papeže Alexandra VI. (Rodrigo Borgia, papež 1492–1503); s Alfonsem d'Este se roku 1502 provdala jako se svým třetím manželem.

15. **Vysvětlivka:** Renée Francouzská (1510–1574), mladší dcera Ludvíka XII. a Anny Bretaňské, manželka Ercola II. d'Este; měla s ním syny Alfonsa II. a Luigiho a dcery Annu, Lucrezii a Eleonoru. Ve Ferraře poskytovala útočiště protestantům (roku 1536 u ní pobýval Kalvín) a manžel ji pro její víru držel pod dohledem v ústraní; po jeho smrti se vrátila do Francie a žila na zámku v Montargis.

16. **Ediční poznámka:** Ercole II. se s Renée Francouzskou oženil roku 1528 a zemřel 3. října 1559; Renée zemřela v Montargis 12. června 1574. Marfisa a Bradamante d'Este, uvedené v tomto odstavci mezi Ercolovými dcerami, byly dcerami jeho bratra Francesca.

Ferraře, arcibiskup v Auchu, kardinál od roku 1561, zemřelý v Římě 3. prosince 1586, který po svém strýci Ippolitovi spravoval francouzské záležitosti a byl vždy velmi profrancouzský a velmi nepřátelský k Lize a ke svým bratrancům Guisům[17]. Dcery, jejich sestry, byly: příliš proslulá Anna d'Este, vévodkyně z Guise, narozená roku 1531, provdaná v prosinci 1549, ovdovělá po zavraždění Poltrotem v únoru 1563;[18] podruhé provdaná roku 1566 za Jakuba Savojského, vévodu z Nemours, matka vévody a kardinála z Guise, zabitých v prosinci 1588 za posledních generálních stavů v Blois, vévody z Mayenne, vévodkyně z Montpensier atd., a také vévody z Nemours a markýze ze Saint-Sorlin, vévody z Nemours po jeho bratrovi; zemřela v květnu 1607 v sedmasedmdesáti letech; Lucrezia, od roku 1570 manželka Francesca Marii della Rovere, vévody urbinského, zemřelá roku 1598; Marfisa a Bradamante, provdané za markýze z Carrary-Cibo a za hraběte Bevilacquu.

Alfonso II., vévoda ferrarský, modenský a reggijský, nejstarší syn a nástupce Ercola II., se oženil v únoru 1560 s Lucrezií, dcerou Cosima Medicejského, toskánského velkovévody; v únoru 1565 s Barbarou Rakouskou, dcerou císaře Ferdinanda I.; konečně s Margheritou, dcerou Guglielma Gonzagy, markýze mantovského. Zemřel bezdětný 27. října 1597 v šedesáti čtyřech letech jako poslední z pravého a slavného rodu Este.

Zde začíná levobočný rod Este, který nyní vládne.

Alfonso, syn vévody Alfonsa I. a dcery onoho ferrarského řemeslníka, byl levobočným bratrem vévody Ercola, zetě krále Ludvíka XII., a strýcem jeho syna Alfonsa II., zemřelého bezdětně roku 1597. Tento levoboček se přesto roku 1549 oženil s Giulií, dcerou Francesca Marii della Rovere, vévody urbinského. Zemřela roku 1563 a on roku 1582, patnáct let před posledním vévodou ferrarským, modenským a reggijským z pravého rodu Este. Tento levoboček Alfonso zanechal Cesara, svého nejstaršího syna, a Alessandra, biskupa v Reggiu, kardinála od roku 1598, zemřelého 1624, a dvě provdané dcery, jednu za Carla Gesualda, knížete z Venosy v Neapolském království, druhou za Federica Pica, knížete z Mirandoly.

Cesare, nejstarší syn levobočka, zůstal jediný, kdo si mohl činit nárok na dědictví po svém bratranci, vévodovi Alfonsovi II., zemřelém bezdětně roku 1597 jako poslední ze starého a pravého rodu Este. Těšil se ochraně císaře a bez obtíží se stal vévodou modenským a reggijským. Klement VIII.[19] nebyl tak povolný, pokud

---

17. **Ediční poznámka:** Vévoda a kardinál z Guise byli syny Luigiho sestry Anny d'Este, tedy jeho synovci.

18. **Vysvětlivka:** Anna d'Este byla poprvé provdána za Františka Lotrinského, vévodu z Guise (1519–1563), vojevůdce a vůdce katolické strany. Hugenot Jean de Poltrot de Méré ho 18. února 1563 při obléhání Orléansu postřelil ze zálohy; vévoda zemřel na následky zranění 24. února a Poltrot byl v Paříži popraven roztrháním koňmi.

19. **Vysvětlivka:** Klement VIII. (Ippolito Aldobrandini, 1536–1605), papež od roku 1592; roku 1595 udělil rozhřešení Jindřichu IV. a roku 1598 připojil Ferraru k Církevnímu státu.

šlo o Ferraru, která nebyla lénem Říše jako Modena a Reggio, nýbrž Svatého stolce, a o níž tvrdil, že na něj připadla pro nedostatek legitimních dědiců. Odmítl přijmout Cesarova vyslance, a Cesare se proto chopil zbraní, aby svůj nárok prosadil a udržel se ve Ferraře. Papež se ozbrojil také a zároveň nezapomněl použít blesky Církve. Jindřich IV., který měl velký zájem ukázat se papežovým přítelem, mu nabídl pomoc svých vojsk. Tato demonstrace všechno ukončila. Cesare, neschopný odporu, pomýšlel už jen na to, jak ze své podřízenosti vytěžit co nejvíc. Uzavřel tedy s papežem koncem roku 1597 smlouvu, kterou papeži postoupil město a vévodství Ferraru s Romagnou. Papež mu postoupil několik statků v Boloňsku, ponechal mu jeho alodiální statky,[20] zaručil mu jeho léna podléhající Říši, přiznal mu v Římě postavení, jaké tam měli vévodové, jeho předchůdci, a konečně dal v březnu 1598 kardinálský klobouk jeho bratrovi Alessandrovi, biskupovi v Reggiu, který zemřel v květnu 1624. Po této smlouvě se Klement VIII. sám odebral do Ferrary, aby se ujal města a vévodství, které dodnes tvoří jednu z nejkrásnějších držav Církevního státu. Cesare, už jen vévoda parmský a reggijský,[21] se roku 1586 oženil s Virginií, dcerou Cosima Medicejského, toskánského velkovévody; ta zemřela roku 1615 a Cesare roku 1628 v šedesáti šesti letech.

Jeho syn Alfonso se roku 1608 oženil s Isabellou, dcerou Karla Emanuela, vévody savojského, a ztratil ji roku 1626. Za necelý rok se mu znechutila vláda, v níž nastoupil po svém otci, roku 1629 se odebral do Mnichova v Bavorsku, kde se stal kapucínem, a zemřel v tomto řádu roku 1644 ve třiapadesáti letech, když toto roucho nosil patnáct let. Zanechal mimo jiné děti Francesca, svého nejstaršího syna, který po něm nastoupil; Rinalda, biskupa v Reggiu, kardinála od roku 1641, zemřelého 1672, který byl oddán Francii, spravoval v Římě její záležitosti a spravoval je i v době urážky, jíž se korsičtí vojáci papežovy gardy roku 1662 dopustili vůči vévodovi z Créqui, francouzskému velvyslanci, a který z urovnání této aféry dokázal pro svůj rod tolik vytěžit; a dceru provdanou za onoho proslulého německého prince z Carignanu.

Francesco, vévoda modenský a reggijský po odstoupení svého otce Alfonsa, se oženil s oběma dcerami Ranuccia Farnese, vévody parmského, jednou po druhé, roku 1630 a 1648, a potřetí roku 1654 s Lucrezií, dcerou Taddea Barberiniho, knížete z Palestriny. Zemřel roku 1658 ve čtyřiceti osmi letech a jeho poslední žena roku 1699. Mimo jiné děti zanechal Alfonsa II., svého nejstaršího syna a nástupce; Francesca,

---

20. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Alod čili alodiální statek byl majetek držený v plném vlastnictví, na rozdíl od léna, které podléhalo vrchnímu pánovi čili lennímu pánu.

21. **Ediční poznámka:** Este nikdy nevládli v Parmě; Cesare d'Este a jeho nástupci byli vévody modenskými a reggijskými. Totéž platí níže o Rinaldovi a Francescovi Mariovi.

kardinála a posléze sám vévodu parmského;[22] a dvě dcery, které byly jedna po druhé druhou a třetí ženou Ranuccia Farnese, vévody parmského.

Alfonso II., syn a nástupce Francescův, vévoda modenský a reggijský. Oženil se roku 1655 s Laurou, dcerou Girolama Martinozziho a Margherity, sestry kardinála Mazarina. Zemřel v červenci 1662 a jeho choť, sestra paní princezny de Conti, zemřela v Římě 19. července 1687. Z tohoto manželství stojí za zmínku jen syn a dcera: Francesco II., nástupce; a Marie Beatrix, která se roku 1673 provdala za vévodu z Yorku, pozdějšího anglického krále Jakuba II., svrženého princem Oranžským, uprchlého do Francie a zemřelého v Saint-Germain 16. září 1701; ona zemřela rovněž v Saint-Germain 7. května 1718, matka Jakuba III., uprchlíka, s nímž se v Římě jedná jako s králem.

Francesco II., syn a nástupce Alfonsa II., vévoda modenský a reggijský, zeť Ranuccia II. Farnese, vévody parmského, zemřel bezdětný roku 1694 ve čtyřiatřiceti letech.

Rinaldo, bratr Alfonsa II., strýc Francesca II. z otcovy strany, kardinál od roku 1686 ve třiceti jednom letech, nepřijal vyšší svěcení. Roku 1694 nastoupil po svém synovci Francescovi II., vévodovi parmském a reggijském, vrátil papeži kardinálský klobouk a v únoru 1696 se oženil se Šarlotou Felicitas, sestrou císařovny Amálie, manželky císaře Josefa, který se s ní oženil až později; byly to dcery Josefa Fridricha, vévody brunšvicko-lüneburského, a sestry kněžny ze Salmu, jejíž manžel byl vychovatelem a nejvyšším hofmistrem arcivévody a pozdějšího císaře Josefa, a sestry paní princezny de Condé, manželky posledního pana Prince.

Francesco Maria, syn a později nástupce Rinalda, vévody parmského a reggijského, narozený roku 1698, který se oženil se slečnou z Valois, dcerou vévody z Orléans, tehdejšího regenta Francie.

Levobočný původ těchto posledních Este tedy nemůže být prokázán jasněji ani zřetelněji. Přejděme nyní k rodu Farnese.

Pochází z Orvieta a přijal jméno podle svého léna Farnese v Toskánsku. Tvrdí se, že se objevují už kolem roku 1000 mezi předními měšťany Orvieta. Jisté je, že tam byli několikrát po sobě konzuly a kolem roku 1226 podestà. Odtud pak veleli vojskům Bologni, později Florencie. Známe celkem pět generací před papežem, který vytvořil parmské vévody, a šest legitimních generací pocházejících z otce nebo ze strýce tohoto papeže z otcovy strany, které trvaly až kolem roku 1700, kdy vymřely; většina z nich byla známa význačnými vojenskými hodnostmi, rovněž význačnými lény a dobrými, a několik z nich i velkými sňatky, například s rody Olonne, Orsini, Savelli, Conti, Acquaviva, Piccolomini, Sforza atd. Mluvíme tu

22. **Ediční poznámka:** Kardinálem (1686) a od roku 1694 vévodou modenským se stal Francescův syn Rinaldo, o němž je řeč níže.

o legitimních Farnesech; přejděme nyní k levobočkům, kteří jediní z Farnesů byli vévody parmskými a piacenzskými, vévody z Castra a z Camerina, na úkor Církve.

Alessandro, druhý syn Luigiho Farnese, pána z Montalta, a Giovanny Caetani, dcery Giacoma, pána ze Sermonety, narozený posledního února 1468, kardinál 1493, biskup v Parmě, pak v Ostii a děkan Svatého kolegia, papež od roku 1534 pod jménem Pavel III.,[23] zemřel 2. listopadu 1549 v jedenaosmdesáti letech;[24] měl staršího bratra Bartolomea Farnese, který s Violante Monaldeschi della Cervara zanechal legitimní potomstvo, které bylo slavné a které spolu s potomstvem jeho dalších bratrů a bratranců vymřelo teprve krátce před rokem 1700, a s ním celý legitimní rod Farnese. Tento papež měl také dvě sestry, z nichž starší se provdala za Giulia Orsiniho z Bracciana a druhá za jednoho Pucciho z Florencie, pak za Egidia, hraběte z Anguillary.

Levobočci Farnese: Alessandro Farnese, pozdější papež Pavel III., začínal jako biskup v Montefiasconu a v Cornetu. Jako kardinál a vysvěcený biskup měl dva levobočky, Piera Luigiho a Ranuccia, a jednu levobočnou dceru, Costanzu, kterou, když se stal papežem, provdal za Stefana Colonnu, knížete z Palestriny.

Tento papež koupil od Lucrezie della Rovere, vdovy po Marcantoniovi Colonnovi, panství Frascati, které dostala věnem od papeže, svého strýce, a pak Frascati vyměnil s Církví za panství Castro a Ronciglione, která dal svému levobočkovi Pierovi Luigimu. Potom draze koupil Camerino od těch, kdo na ně měli právo, s odůvodněním, že toto léno připadlo Církvi smrtí Giovanniho Marii Varana bez mužských potomků a že měl právo odejmout je dědicům Varanova zetě Guidobalda della Rovere, který zemřel. Svého levobočka Piera Luigiho oženil s dcerou Ludovica Orsiniho, hraběte z Pitigliana, a Ranuccia, svého druhého levobočka, s Virginií Gambarovou. Ten byl roku 1526 vojevůdcem Benátčanů, roku 1527 vojevůdcem papeže, svého otce, roku 1529 francouzského krále; zemřel bez potomstva.

Ottavia, syna Piera Luigiho, kterého učinil vévodou z Camerina, oženil s Markétou, levobočnou dcerou císaře Karla V.,[25] vdovou po Alessandrovi Medicejském, a nedoufal v nic menšího než získat jako věno z tohoto sňatku

---

23. **Vysvětlivka:** Pavel III. (Alessandro Farnese, 1468–1549), papež od roku 1534; roku 1540 schválil jezuitský řád a roku 1545 svolal tridentský koncil. Zemřel v Římě po několikadenní horečce; jeho smrt prý uspíšila vzpoura vnuka Ottavia.

24. **Ediční poznámka:** Pavel III. zemřel 10. listopadu 1549; totéž platí o datu uvedeném níže při líčení papežovy smrti.

25. **Vysvětlivka:** Markéta Parmská (1522–1586), nemanželská dcera Karla V.; poprvé byla provdána za Alessandra Medicejského (zavražděn 1537), podruhé roku 1538 za Ottavia Farnese, s nímž měla syna Alessandra; v letech 1559–1567 byla místodržitelkou Nizozemí. Karel V. (1500–1558), císař 1519–1556 a jako Karel I. španělský král 1516–1556, se v letech 1555–1556 vzdal vlády a zemřel roku 1558 v ústraní u kláštera Yuste v Estremaduře na malárii.

Milánské vévodství. Tato naděje byla hlavním důvodem setkání tohoto papeže s Karlem V. v Nice. Byl zklamán; omezil se tedy na výměnu Camerina za Parmu a Piacenzu, které Lev X. vymáhal a získal pro Církev jako bývalou součást ravennského exarchátu; jeho záminkou byla blízkost Camerina, které se tím pro Církev hodilo lépe než Parma a Piacenza, jež byly vzdálené a jež se daly udržovat a hájit jen s velkými výdaji. Většina kardinálů se tomu stavěla na odpor, ale papež to přešel, dal Ottaviovi, synovi Piera Luigiho, vrátit Camerino Církvi a hned nato je zase odňal a znovu dal témuž Ottaviovi s titulem vévody a vévodství a uložil mu vůči Církvi roční poplatek deset tisíc zlatých tolarů.

Tak tento dobrý papež učinil ze svých dvou levobočků jednoho vévodou parmským a piacenzským a druhého vévodou z Castra a syna svého staršího levobočka vévodou z Camerina, než se mu dostane dědictví po otci.

Pier Luigi, starší levoboček Pavla III., nebyl vévodou parmským a piacenzským ani dva roky. Byl to člověk propadlý všem druhům prostopášností a zločinů, který zbohatl na plenění Říma vojskem konetábla Bourbona, ačkoli sám k tomu vojsku nepatřil. Poslední obludný zločin, a to z těch, které nelze pojmenovat, dovršil všeobecné zhnusení. Vzniklo spiknutí, před nímž ho papež, jeho otec, varoval; oba byli velmi nakloněni magii. Tvrdí se, že se Pier Luigi touto cestou dozvěděl, že jména spiklenců najde napsaná na své minci. Nesla nápis P. ALOÏS. FARN. PARM. ET PLAC. DUX. Marně ho zkoumal, nic se tím nedozvěděl. Ukázalo se však, že první čtyři písmena, P. Aloïs, spiklence označovala. Hrabata Camillo Pallavicino, Giovanni Anguissola, Agostino Landi a gonfaloniér Gian Luigi přepadli piacenzskou pevnost, pobili stráže a Anguissola ho zabil v jeho komnatě. Hned po této vraždě, k níž došlo 10. září 1547, se císařští, které do sousedství poslal Gonzaga, jenž byl ve spiknutí, zmocnili Piacenzy pro císaře. Ottavio, syn zavražděného, se uchýlil k papeži, svému dědovi, který zajistil udržení Parmy vojsky, jež tam poslal pod velením Camilla Orsiniho. Nějaký čas nato se Ottavio bez papežova vědomí pokusil, aby ho vpustili do parmské citadely jako do jeho dědictví, a Camillo Orsini, který ji držel pro papeže, ho odmítl. Ottavio papeži pohrozil, že se dohodne s Ferrantem Gonzagou a jeho pomocí se zmocní Parmy, jestliže mu papež odmítne místo vydat. Papež na tuto hrozbu propadl tak strašnému hněvu, že na to 2. listopadu 1549 zemřel, přičemž vykřikoval a opakoval verš z 18. žalmu: „Si mei non fuissent dominati tunc immaculatus essem et emundatus a delicto maximo.“[26] Ludvík XIV., který byl v témž případě, to umíraje dovršil, daleko od pokání tohoto papeže, v náručí svých zbožštěných levobočků, té Maintenonové, jejich vychovatelky, jezuity Telliera, kardinálů z Rohanu a z Bissy a Voysina, jejich

26. **Vysvětlivka:** Žalm 18,14 podle Vulgáty (19,14 podle dnešního číslování), citovaný s pozměněnými slovesnými tvary: „Kdyby nade mnou nebyli panovali moji, byl bych bez poskvrny a očištěn od převelikého hříchu.“ Papež tak hořce narážel na vlastní příbuzné.

věrného ministra, a navíc jim obětoval, nakolik to bylo v jeho moci, své království a v plném rozsahu i vychování krále, svého nástupce a pravnuka.

Děti Piera Luigiho byly: Ottavio, který po něm nastoupil; Alessandro a Ranuccio, od sebe deset let, které papež, jejich děd, učinil kardinály, každého v patnácti letech, a dal jim množství velkých biskupství a arcibiskupství a nejvyšší úřady římské kurie, jimž byli oba v každém ohledu ozdobou: Alessandro zemřel roku 1589 v devětašedesáti letech jako děkan Svatého kolegia a Ranuccio roku 1565 ve čtyřiceti pěti letech; Orazio, vévoda z Castra, padlý ve válce roku 1554, rok poté, co se oženil s Dianou, levobočnou dcerou Jindřicha II.[27] a Diany z Poitiers,[28] která se znovu provdala za vévodu z Montmorency, maršála Francie, syna a bratra dvou posledních konetáblů z Montmorency; s žádným ze svých dvou manželů neměla děti; a konečně dcera Vittoria, provdaná za Guidobalda della Rovere, vévodu urbinského.

Ottavio se roku 1535[29], jak už bylo řečeno, oženil s Markétou, levobočnou dcerou císaře Karla V., která s ním nebyla šťastná. Když se v době smrti papeže, svého děda, rozešel s Karlem V., vstoupil do francouzských služeb, dokud se s ním roku 1556 neusmířil. Tehdy připojil k Parmskému vévodství vévodství Piacenzské; nikdy však nemohl získat piacenzskou citadelu. Po celý život sloužil rakouskému rodu ve všech jeho válkách a zemřel v Parmě v říjnu 1586 v šedesáti dvou letech. Markéta, jeho choť, byla po osm let proslulou místodržitelkou Nizozemí a nastoupil po ní vévoda z Alby; uchýlila se do Ortony v Neapolském království, kterou dostala věnem, a zemřela tam v lednu 1586 v nejvyšší vážnosti po všech stránkách. Zanechali Alessandra, svého jediného syna, který byl vévodou parmským a piacenzským, a čtyři dcery. Nejstarší se provdala za Giulia Cesariniho, pak za Marca Pia, markýze ze Sassuola; tři ostatní za Alessandra, markýze Pallaviciniho, Renata, hraběte Borromea, a Alessandra Sforzu, hraběte z Borgonova.

Alessandro, vévoda parmský a piacenzský, byl jedním z největších vojevůdců svého století, proslulý válkou, kterou vedl v Nizozemí pro Španělsko a ve Francii pro Ligu.[30] Roku 1566 se oženil s Marií, dcerou Eduarda, portugalského prince,

---

27. **Vysvětlivka:** Jindřich II. (1519–1559), francouzský král od roku 1547, syn Františka I.; zemřel 10. července 1559 na následky zranění, které mu při turnaji v Paříži způsobila tříska z kopí hraběte z Montgomery, jež mu vnikla do oka.

28. **Ediční poznámka:** Matkou Diany Francouzské (1538–1619) nebyla Diana z Poitiers, milenka Jindřicha II., nýbrž Piemonťanka Filippa Duci. Orazio Farnese padl při obraně Hesdinu v červenci 1553, několik měsíců po svatbě.

29. **Ediční poznámka:** Ottavio Farnese se s Markétou oženil 4. listopadu 1538 a zemřel 18. září 1586 v Piacenze.

30. **Vysvětlivka:** Alessandro Farnese (1545–1592), od roku 1578 místodržitel Nizozemí, kde dobyl zpět jižní provincie (Antverpy 1585); v letech 1590 a 1592 zasáhl ve Francii proti Jindřichu IV. Při obléhání Caudebecu (1592) byl raněn a zemřel v Arrasu.

která zemřela roku 1577, a on zemřel v Artois 11. prosince 1592 ve čtyřiceti sedmi letech. Zanechali dva syny a dceru: Ranuccia, který nastoupil po otci; Odoarda, kardinála od roku 1591, zemřelého 1626 v šedesáti dvou letech; a Margheritu, provdanou za Vincenza Gonzagu, vévodu mantovského; byla od něho odloučena pro příbuzenství a stala se řeholnicí v Piacenze.

Ranuccio, vévoda parmský a piacenzský po slavném Alessandrovi, svém otci, se oženil s Margheritou Aldobrandini, dcerou bratra Klementa VIII. Byl gonfaloniérem Církve a zemřel, víc obáván než milován, roku 1622 v padesáti dvou letech, jeho žena roku 1646. Zanechali dva syny a dvě dcery: Odoarda, který nastoupil; Francesca Marii, kardinála od 1645, zemřelého 1647 ve třiceti letech; Marii, manželku Francesca d'Este, vévody modenského, a Vittorii, druhou manželku téhož. Ranuccio zanechal ještě levobočnou dceru, kterou provdal za Giulia Cesare Colonnu, knížete z Palestriny.

Odoardo, vévoda parmský a piacenzský po svém otci Ranucciovi, se roku 1628 oženil s Margheritou Medicejskou, dcerou Cosima II., toskánského velkovévody. Rozešel se se Španěly, kteří proti němu vedli krutou válku; podstoupil další, neméně zlou, s Barberiniovými za Urbana VIII.; vedl velmi neklidný život a skončil ho roku 1646 ve třiceti čtyřech letech. Jeho žena zemřela roku 1679. Jejich děti byly: Ranuccio II., který nastoupil; Alessandro, který byl místokrálem Navarry, pak roku 1680 místodržitelem Nizozemí a zemřel neženatý roku 1689 v padesáti čtyřech letech; a Orazio, vojevůdce Benátčanů, zemřelý neženatý roku 1656 ve dvaceti letech.

Ranuccio II., vévoda parmský a piacenzský, se roku 1660 oženil s Margheritou, dcerou Viktora Amadea I., vévody savojského, a ztratil ji roku 1663; podruhé se roku 1664 oženil s Isabellou d'Este, dcerou Francesca, vévody modenského, kterou ztratil roku 1666; potřetí roku 1668 s Marií d'Este, sestrou té předchozí: zemřela roku 1684. Ranuccio měl s castrskou válkou neméně potíží než jeho otec a se zločiny bezvýznamného oblíbence. Byl nešťastný a poražený a musel snést *inkameraci*[31] Castra. Jeho život nebyl méně neklidný, ale ještě smutnější než otcův; zemřel roku 1694 v šedesáti dvou letech. Měl dceru, provdanou roku 1692 za Francesca d'Este, vévodu modenského, a dva syny, kteří po něm nastoupili jeden po druhém.

Odoardo II., který se roku 1690 oženil s Dorotou Žofií, dcerou Filipa Viléma, falckého kurfiřta, vévody neuburského: z tohoto manželství vzešla jediná dcera, druhá manželka Filipa V., španělského krále. Odoardo zemřel roku 1693 ve třiatřiceti letech.[32] Nastoupil po něm jeho bratr Francesco. Ten se oženil s jeho

---

31. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Slovo inkamerace znamená, že vévodství Castro bylo připojeno k doménám Apoštolské komory. Je to termín římské kanceláře.

32. **Ediční poznámka:** Odoardo II. zemřel roku 1693 ještě za života svého otce a vévodou se nestal; po Ranucciovi II. nastoupil roku 1694 přímo jeho mladší syn Francesco.

vdovou, s níž neměl děti. Zemřel roku 1727 a jím skončili parmští a piacenzští vévodové, levobočci rodu Farnese.

Je tedy vidět, že Alžběta Farnese, jediná dcera Odoarda II., vévody parmského a piacenzského, je jedinou dědičkou jeho států a států toskánských po babičce svého otce.

Kapitola třináctá

Král Jakub se vrací do Itálie. — Saský kurprinc se žení s arcivévodkyní Josefou. — Abatyšské požehnání paní z Chelles. — Smrt Marillaca, děkana rady; paní z Croissy; její povaha. — Smrt Courcillona; Louvoise, kapitána Sta Švýcarů. — Jeho úřad dán jeho synovi, kojenci. — Smrt hraběte z Reckemu a vévody z Bisaccie; jeho rodina. — Smrt markýze z Crussolu; biskupa z Avranches Coettenfao; Orryho; paní z Bellegarde, potom jejího manžela; vévody z La Trémoille. — Smrt paní z Coigny; původ jejího manžela. — Smrt abbé z Montmorel. — Smrt prezidenta Tambonneaua. — Hrabě z Charolais zahrnut královými penězi a jmenován guvernérem Touraine. — Hrabě z Évreux kupuje guvernérství Île-de-France a kapitánství v Monceaux, kde trápí kardinála z Bissy. — Nuncius Bentivoglio, blízko kardinálské hodnosti, se loučí a odjíždí. — Jeho ohavnosti. — Abbé Lotrinský a abbé z Castries konečně dostávají buly na Bayeux a Tours a jsou vysvěceni kardinálem z Noailles. — Komise soudců z královské rady vyslána do Nantes. — Bretonci zatčeni; jiní na útěku. — Berwick v Roussillonu dobývá Seu d'Urgell; tam končí tažení. — Le Guerchois guvernérem Urgellu. — Vévoda z Orléans si dává říkat „můj strýče". — Zesnulý král oslovoval příbuzenským jménem jen jeho, Monsieura a starou Mademoiselle. — Regentská rada zcela upadla. — Vstupují do ní Besons, arcibiskup rouenský, a potom abbé Dubois. — Navrhuji vévodovi z Orléans užší radu při zachování rady regentské; tomu abbé Dubois zabránil. — Davisard propuštěn na svobodu. — La Chapelle; jaký byl; vypovězen, hned povolán zpět, brzy nato zemřel. — Čtyři miliony vyplaceny Bavorsku, tři Švédsku. — Osmdesát tisíc livrů dáno Meusovi a osm set tisíc franků paní z Châteauthiers, dámě šatny Madame. — Abbé Alary; jaký byl; dostává penzi dva tisíce livrů. — Markýz z Brancasu dostává penzi čtyři tisíce livrů pro svého mladšího bratra a pro svého devítiletého syna nástupnictví ve svém generálním místodržitelství Provence. — Maršál z Matignonu dostává zvýšení služného ze svého guvernérství o šest tisíc livrů. — Šílenství Mississippi a ulice Quincampoix. — Snížení hodnoty mincí; přeražba. — Princ de Conti vykupuje od Lassaye zpět Mercœur. — Štědré odměny důstojníkům nasazeným proti Španělsku. — Dvorské záležitosti ve Vídni. — Princ z Elbeufu; jaký byl; dostává listy o omilostnění a vrací se do Francie. — Jmenování biskupů, mezi nimiž jsou abbé z Auvergne a jezuita Lafitau. — Počínání tohoto posledního.

Král Jakub, kterého ve Španělsku dobře přijali a který se s jeho pomocí pokusil přeplavit do Skotska, se dostal do bouře, jež celé španělské loďstvo poškodila a rozprášila. Smrt švédského krále a vnitřní záležitosti Ruska jeho plány značně zmařily; vrátil se proto do Itálie a odebral se zpět do Říma dovršit svůj sňatek, neboť

tam na něho čekala dcera prince Sobieského, s níž se oženil v zastoupení. Právě strach z tohoto pokusu a z jeho úspěchu tak velmi hnal abbé Duboise k vyhlášení války Španělsku.

Saský kurprinc se ve Vídni oženil s arcivévodkyní, nejstarší dcerou zesnulého císaře Josefa,[1] a to s nejpřísnějšími zřeknutími ve prospěch rakouského domu, obsaženými ve svatební smlouvě a slavnostně stvrzenými před sňatkem i po něm.

Paní z Chelles přijala konečně v Chelles abatyšské požehnání z rukou kardinála z Noailles uprostřed třiceti abatyší. Byly tam stoly pro šest set osob. Ona sama zasedla v čele jednoho stolu o padesáti příborech. Vévoda z Orléans jedl zvlášť s několika dámami, které s sebou přivezl. Madame tam nejela a vévodkyně z Orléans strávila celý ten den ve svém novém domě v Bagnolet.

V této době zemřelo velké množství význačných nebo známých osob: Marillac, děkan rady, na jehož místo postoupil Pelletier de Sousy. Jinde jsme viděli, že násilné obracení hugenotů vyneslo Marillacovi, tehdy intendantovi v Poitiers, místo státního rady[2] a Véracovi, tehdy generálnímu místodržiteli Poitou, rytířství řádu. Marillac byl posledním z tohoto rodu, který dosti nedávno vzešel z advokáta a jemuž povýšení i neštěstí obou bratří, strážce pečetí a maršála Marillaca, dodaly velkého lesku.[3]

Paní z Croissy, matka Torcyho, byla velmi stará, ale tělem i duchem zcela svěží, a ducha měla mnoho. Byla jedinou dcerou Brauda, který se z lékaře stal velkým audienciérem,[4] když předtím velmi zbohatl. Velvyslanectví jejího manžela ji velmi uvykla velkému světu a potom i dvoru, když se stal státním sekretářem; byla k tomu velmi způsobilá. Její vkus byl v souladu s jejím nadáním pro velkolepou reprezentaci, nádheru a hru, které ji provázely i do Paříže, když ovdověla. Vedla tam stále velký a skvělý dům, kde se neustále scházel dvůr, to nejlepší z města a všichni význační cizinci.

---

1. **Vysvětlivka:** Josef I. (1678–1711), císař od roku 1705, starší bratr Karla VI.; zemřel 17. dubna 1711 ve Vídni na neštovice. Jeho starší dcera Marie Josefa (1699–1757) se 20. srpna 1719 ve Vídni provdala za saského kurprince Fridricha Augusta, pozdějšího polského krále Augusta III.; z jejich početných dětí byli Fridrich Kristián, pozdější saský kurfiřt, Marie Amálie, manželka Karla III. Španělského, a Marie Josefa, manželka dauphina Ludvíka a matka Ludvíka XVI. Polskou královnou byla od roku 1733 (korunována 17. ledna 1734 v Krakově); zemřela 17. listopadu 1757 v Drážďanech na mrtvici.

2. **Vysvětlivka:** René de Marillac (asi 1638–1719), jako intendant v Poitou zahájil roku 1681 první dragonády: ubytovával dragouny u protestantských rodin, aby je donutil k přestupu ke katolictví.

3. **Vysvětlivka:** Michel de Marillac (1563–1632), strážce pečetí od roku 1626, a jeho nevlastní bratr Louis de Marillac (1572–1632), maršál Francie, stáli v čele odpůrců kardinála Richelieu. Po dni Oklamaných (listopad 1630) byl Michel uvězněn a roku 1632 zemřel ve vězení v Châteaudunu; Louis byl odsouzen pro zpronevěru a 10. května 1632 stat v Paříži na náměstí Grève.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Úředník velké kanceláře, jehož úkolem bylo předkládat k zapečetění listy o milosti, o povýšení do šlechtického stavu atd. O způsobu, jakým kancléř a strážce pečetí ve staré monarchii pečetili, viz poznámku (Díl III, Přílohy vydavatele k Tomu 10, II. Uprázdněný úřad kancléře roku 1672 a královo nařízení o pečetění).

Vynikala v jeho vedení a v umění dělat v něm honneurs s neobyčejnou zdvořilostí a rozlišováním; mimo svůj dům byla panovačná a nesnesitelná. Její spor pro nic za nic — nešlo totiž ani o ceremoniál, natož o státní záležitosti — s manželkou hraběte Olivencrantze, prvního švédského velvyslance, spor, jehož nejpodstatnější částí byla hádka při hře, zašel tak daleko, že se do něho vložili i manželé; následky nebyly pro Francii šťastné, protože si ten velvyslanec odvezl domů nenávist a vštípil ji i radě svého pána.

Courcillon zemřel na neštovice. Bylo tu o něm řečeno dost, abych nemusel nic dodávat. Byl to velmi podivný člověk, kterého ani ztráta nohy nedokázala zarmoutit; díky přízni své matky i své vlastní u paní z Maintenon a díky svému zmrzačení si zvykl všechno říkat a všechno dělat a vyváděl neslýchané kousky s velkým vtipem a s nevyčerpatelnou žertovností a šprýmovností. Měl také mnoho četby, statečnosti a duševní odvahy, ale v jádru nestál za nic a oddával se té nejpodivnější a nejvýstřednější prostopášnosti. Jeho žena, jediná dcera Pompadourova, krásná jako jasný den, měla čím se plně utěšit. Dangeau a jeho žena, kteří jiné děti neměli, byli velmi zarmouceni. Courcillon zanechal jen jedinou dceru.

Louvois zemřel rovněž na neštovice, v Rambouillet u hraběte z Toulouse. Byl synem Courtenvauxe, nejstaršího syna příliš proslulého Louvoise, a dcery a sestry dvou posledních maršálů z Estrées; byl kapitánem Sta Švýcarů královy gardy, které mu postoupil otec. Byl ženatý s dcerou maršálky z Noailles a zanechal po sobě syna, kterému bylo teprve šestnáct měsíců. Druhý den po jeho smrti se maršál z Villeroy, vévoda z Noailles a maršál z Estrées nestyděli žádat o ten úřad pro dítě u prsu, ani vévoda z Orléans jim ho udělit. Připočtěte k tomu původ, služby a zásluhy Courtenvauxe a jeho syna, a shledáte, že tato milost byla umístěna ještě lépe.

Hrabě z Reckemu, štrasburský kanovník, který měl dvě krásná opatství. Dosti dlouho sloužil v čele jednoho z pluků kardinála z Fürstenbergu, ačkoli měl vyšší svěcení. Jakmile se to král dozvěděl, přiměl ho, aby toho nechal.

Vévoda z Bisaccie (Pignatelli). Spolu s markýzem z Villeny, neapolským místokrálem, ho v Gaetě zajali Císařští, odvezli ho s ním do Pizzighettone a stejně jako jeho spoutali řetězy z nenávisti za statečnou obranu, kterou vedli, a protože byli zajati se zbraní v ruce. Po dlouhém věznění přišel do Paříže. Byl to velmi čestný muž. Jeho matka byla z rodu del Giudice a jeho žena poslední z velkého a slavného rodu Egmontů. Ta zemřela a jméno, erb, grandezu i statky zanechala svému synovi, kterého otec, jak jsme viděli, oženil s druhou dcerou zesnulého vévody z Duras. Svou dceru provdal za vévodu z Arembergu-Ligne, jednoho z nejpřednějších pánů ve Flandrech.

Neštovice skosily ještě hraběte z Crussolu ve Villacerfu u jeho tchána. Byl mladý a měl pluk. Byl synem Florensaca, který byl meninem Monseigneura a bratrem vévody z Uzès, zetě vévody z Montausier. Hrabě z Crussolu zanechal děti.

Coettenfao, o němž tu byla řeč už několikrát a který byl mým dobrým přítelem, ztratil bratra, biskupa z Avranches, velmi dobrého a důstojného preláta.

Orry konečně zemřel ve své posteli,[5] když dvakrát tak těsně unikl provazu, který si z tolika důvodů zasloužil. Byl pachtýřem u Villequiera, potom procesním jednatelem, potom správcem záležitostí vévodkyně z Portsmouthu, která ho pro jeho šejdířství vyhnala. Později byl dvakrát pánem Španělska pod princeznou des Ursins. Bylo tu o něm řečeno dost, abych nemusel nic dodávat.

Paní z Bellegarde, žena druhého syna d'Antinova, provdaná teprve před nedávnem, jediná dcera a dědička Vertamonta, prvního prezidenta Velké rady, zemřela na neštovice, stejně bohatá jako ošklivá, ale dobrá duše. Neměla děti. Její manžel, který měl nástupnictví ve správě staveb, nesl tu ztrátu velmi těžce a zemřel čtyři nebo pět měsíců po ní.

Vévoda z La Trémoille zemřel na neštovice a zanechal jediného syna, ještě dítě, s nástupnictvím ve svém úřadu prvního šlechtice komory.

Paní z Coigny zemřela také, ve vysokém věku: byla sestrou hraběte z Matignonu, rytíře řádu, a maršála z Matignonu.[6] Provdali ji za Coignyho velmi neradi, ale nic je to nestálo, neboť Coigny byl velmi bohatý. Mrzuté bylo, že byl jejich sousedem a že v Normandii nemohlo zůstat utajeno, kým je. Jmenuje se Guillot a v době sňatku byl kraj plný lidí, kteří pamatovali jeho předky jako advokáty a královské prokurátory při malých královských soudech a potom jako prezidenty těchto nižších soudů. Zbohatli a dospěli až k tomuto spříznění s Matignony. Coigny se ukázal jako poctivý člověk a dobrý voják, který nezapomínal, odkud pochází, a zasloužil si přátelství svých švagrů; to on, jak jsme viděli na příslušném místě, odmítl maršálskou hůl, aniž o tom věděl, když odmítl odejít do Bavorska, a krátce nato na to zemřel žalem. Využil toho Marsin.[7] Coigny rozmnožil své jmění víc, než to dokázali jeho předkové. Koupil hned vedle svých statků panství Franquetot od urozených lidí z Normandie. Viděl tento rod vymřít. Tehdy si vymohl královský patent, aby mohl změnit své jméno Guillot na Franquetot, a dal jej zapsat v normandském parlamentu atd., čímž je jeho dřívější jméno, a tedy i jeho dřívější stav, navždy slavnostně doloženo. Co by řekla tato paní z Coigny, kdyby se vrátila

---

5. **Vysvětlivka:** Jean Orry (1652–1719), finančník, který s podporou princezny des Ursins dvakrát řídil španělské finance, naposledy v letech 1713–1715; otec pozdějšího generálního kontrolora Philiberta Orryho.

6. **Vysvětlivka:** Charles-Auguste Goyon de Matignon, hrabě z Gacé (1647–1729), maršál Francie od roku 1708, kdy velel pozemnímu vojsku nezdařené výpravy Jakuba (III.) do Skotska.

7. **Vysvětlivka:** Robert-Jean-Antoine de Franquetot, hrabě z Coigny († 1704), generálporučík. Maršálskou hůl dostal roku 1703 místo něho Ferdinand z Marsinu, který byl roku 1706 smrtelně raněn a zajat v bitvě u Turína. Syn paní z Coigny François de Franquetot (1670–1759) se stal roku 1734 maršálem Francie a roku 1747 vévodou z Coigny.

na svět? Mohla by uvěřit štěstí svého syna a vidět je, aniž by omdlela leknutím a hned nato nezemřela radostí?

Abbé z Montmorel, který byl almužníkem poslední paní Dauphine a byl navržen za královského zpovědníka. Jeho vzácné zásluhy ho velmi vyznamenaly a on se jimi vždy s velkou skromností spokojoval. Zanechal několik zbožných spisů plných učenosti a vroucnosti, dvou věcí, které se zřídka spojují.

Tambonneau, který býval prezidentem účetní komory a dlouho velvyslancem ve Švýcarsku, kde si vedl dobře. Byl synem staré Tambonneauové, sestry matky zesnulého maršála a kardinála z Noailles, která si dovedla zřídit v Paříži jakýsi soudní dvůr: až do její smrti se u ní scházel výkvět dvora i města. Mluvili jsme tu o ní v příslušné době. Její syn, z něhož si nikdy nic nedělala, se vtíral do společnosti, kam jen mohl, a jeho žena by byla ráda napodobila svou tchyni, ale takové úkazy se neopakují. Tambonneau byl dobrák a poctivý člověk.

Protože Dangeau už neměl děti, vymohl pan Vévoda u vévody z Orléans, aby král Dangeauovi zaplatil hotově čtyři sta tisíc livrů za guvernérství Touraine, které kdysi za málo koupil — už si nevzpomínám od koho — a které se vždy počítalo mezi malá provinční guvernérství s platem nanejvýš asi dvacet tisíc livrů, a aby je dal hraběti z Charolais jako velké guvernérství, to jest s platem nejméně šedesát tisíc livrů; ne že by pan z Charolais neměl od krále velké penze a darem nesmírné množství akcií, jejichž hodnotu mohl na královi vytěžit stonásobně.

Hrabě z Évreux koupil od vévody z Estrées guvernérství Île-de-France a od vévody z Tresmes kapitánství v Monceaux, s jehož pomocí pak kardinálovi z Bissy, kvůli venkovskému sídlu jeho meauxského biskupství, ztrpčoval život v záležitostech honitby stovkou procesů a příkoří.

Nuncius Bentivoglio, konečně blízko kardinálské hodnosti a jistý, že při vstupu do Itálie najde svou čepičku, se rozloučil s králem a s regentem, když předtím natropil, nebo chtěl natropit a o to usiloval, všechno zlo, jehož jsou schopni vzteklí psi a vlci. Odnesl si veřejné pohrdání a prokletí, dokonce i od lidí z vlastní strany. Jeho odchodu litovalo jen jedno děvče z Opery, které si nákladně vydržoval a s nímž měl dceru; ta zase vystoupila na jevišti Opery, kde byla velmi známá, a to vždy pod jménem *Konstituce*, na památku svého přeeminentního otce, který byl ve všem blázen a ničema a který by zapálil Evropu ze všech čtyř stran, kdyby věřil, že tím může urychlit své jmenování byť o jediný den, a kdyby to dokázal. Abbé Lotrinského, jmenovaného do Bayeux, a abbé z Castries, jmenovaného do Tours, v Římě tak dobře očernil, že jim papež odepřel buly. Jiní, jmenovaní současně s nimi, zakusili tutéž šikanu. Přimlouval jsem se za abbé z Castries společně s vévodkyní z Orléans, která mě o to požádala dřív, než jsme se rozkmotřili, a přátelství k tomuto abbé i k jeho bratrovi by mě k tomu přivedlo i samo. Z tohoto data je vidět, jak dlouho se ty buly odkládaly. Nakonec se v Římě promluvilo tak hlasitě, že buly přece jen dorazily; velký zločin obou jmenovaných spočíval v jejich přátelství s

kardinálem z Noailles. Oba se tomu vysmáli předtím i potom; oba se dali vysvětit kardinálem z Noailles: abbé z Castries jako obvykle v kapli arcibiskupského paláce, abbé Lotrinský o něco později v chóru Notre-Dame na prosbu kapituly, což se od doby, kdy byl kardinál z Noailles biskupem, stalo jen u jeho bratra, který po něm nastoupil na biskupský stolec v Châlons.

Prohlášení vévodkyně du Maine, o nichž tu byla řeč na příslušném místě, vedla k důležitým odhalením v Bretani a nakonec ke zřízení komise dvanácti dvorních referendářů, v jejímž čele byl postaven státní rada Châteauneuf, navrátivší se ze svých velvyslanectví. Dvorní referendář Vattan byl jejím generálním prokurátorem a dva radové Châteletu jeho substituty. V Bretani bylo zatčeno několik šlechticů, jiní uprchli, mezi nimi Pontcallec, Bonamour a du Poulduc[8] z rodu Rohanů. Komise se odebrala do Nantes; předem se pečlivě opatřily záminky, aby ji mohla podpořit vojska a aby příchod těchto vojsk nikoho nepoplašil.

Maršál z Berwicku, který už na straně Navarry neměl co vykonat, přešel do Roussillonu, kde dobyl Seu d'Urgell[9] a vyčistil různá stanoviště za přítomnosti prince Pia, který ho vnitrozemím sledoval v čele španělské armády; tím tažení skončilo. Generálporučík Le Guerchois dostal guvernérství tohoto místa s platem dvanáct tisíc livrů.

Koncem října si vévoda z Orléans — nikdy jsem se nedozvěděl, z čího podnětu, neboť sám by na to stěží pomyslel — přál, aby mu král, když s ním mluví, říkal „můj strýče" místo „pane", a tak se od té doby dělo. Zesnulý král neoslovoval příbuzenským jménem nikoho bez výjimky kromě Monsieura a vévody z Orléans. Říkal jim „můj bratře" a „můj synovče", když s nimi mluvil, a stejně je nazýval, když mluvil o nich. Mademoiselle, dceru Gastonovu, zemřelou roku 1693, rovněž oslovoval „má sestřenice" a mluvil o ní jako o „své sestřenici"; nikdy takto neoslovoval své vnuky ani Monseigneura. Jen velmi zřídka mu občas řekl „můj synu" nebo ho tak nazval, když o něm mluvil; nikdy Madame ani žádného prince či princeznu krve.

Arcibiskup rouenský Besons vstoupil v téže době do regentské rady, kde se už skoro nic důležitého neříkalo ani nedělalo. Abbé Dubois, který do ní chodil jen kvůli zahraničním záležitostem od té doby, co byl jejich státním sekretářem, do ní brzy nato vstoupil natrvalo. Posměch, do něhož tato rada začínala upadat a o němž jsem předvídal, že poroste kvůli povolnosti, s jakou do ní vévoda z Orléans přijímal další lidi, protože se v ní nic nedělalo a on sám se jí potichu první vysmíval, mi stále víc dával pocítit nebezpečí jeho kabinetu, kde se všechno vyřizovalo, i nebezpečí vlivu abbé Duboise, který tam byl pánem a nedovoloval tam nic sdělovat

---

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Obvykle se píše Polduc.

9. **Ediční poznámka:** Seu d'Urgell leží na španělské straně Pyrenejí v Katalánsku; Berwick ji Španělům odňal roku 1719.

nikomu kromě těch, bez nichž se při provádění neobešel, a i to jen ve chvíli potřeby; vévoda z Orléans si jen zřídka dovolil tuto důvěru rozšířit. Mluvil jsem s ním o nedůstojném stavu regentské rady, o rozladění těch, kdo ji především tvořili, o nevýhodách jeho kabinetu, kudy všechno procházelo a kde se všechno vyřizovalo a který nespokojencům poskytoval docela jinou příležitost k útokům, než kdyby se záležitosti předkládaly vážné a málo početné regentské radě, s výjimkou vzácných věcí, které vyžadovaly naprosté utajení, jak tomu bylo v prvních dvou letech. Připomněl jsem mu, že důvěra už nemůže být táž; že tím dává podnět ke všem podezřením, která si kdo chce vzít a která si lidé skutečně brali, a v budoucnu snadnou příležitost poštvat proti němu krále, snad po něm i žádat účty a přičítat mu leccos, z čeho by se těžko vyvlékal.

Byl to člověk, který ze všech lidí nejochotněji přisvědčoval tomu, co se mu pravdivého řeklo, ale také nejmarněji. Přiznal mi, že bych mohl mít pravdu, a dodal, že při tom, kdo všechno v regentské radě zasedá, už do ní nelze předkládat nic jiného než formální věci. Tu jsem se usmál a zeptal se ho, čí je to vina, stejně jako zmatek v ostatních radách, kvůli němuž byly zrušeny. „I to je pravda," řekl mi se smíchem, „ale stalo se, a jaký je na to lék?" — „Jaký lék?" odpověděl jsem, „je velmi nutný a zároveň velmi snadný; musíte ho však chtít a nezastavovat se před osobními ohledy na lidi, kteří by, kdyby Vás mohli mít v hrsti, neměli k Vám ohled žádný, o čemž sám nemůžete pochybovat; a potom pevnost, abyste znovu neupadl do nesnáze, do níž Vaše povolnost pozvolna přivedla regentskou radu. Jde o to ponechat ji takovou, jaká je, ale nikoho dalšího do ní nepřidávat a dál do ní předkládat formální věci, a utvořit si radu ze čtyř osob a s Vámi jako pátým; vybrat je dobře, podle sebe, ale takové, aby veřejnost mohla jejich výběr schválit a mít k nim důvěru; ať jsou to lidé jakéhokoli stavu, jak se Vám zlíbí, jen ať nemají žádný úřední odbor a nejsou tímto zájmem táhnuti spíš na jednu stranu než na druhou; ať všechno bez výjimky prochází touto radou a ať se především vyvarujete něco před ní skrývat a té práce stranou, v soukromí, s jedním i s druhým, zvláště s někým, kdo má úřední odbor, k níž se záminky jistě najdou. V tom máte snadnou pozici. Není nikoho, počínaje členy regentské rady, kdo by necítil, že při jejím počtu a složení se v ní už nedá jednat o ničem vážném, a kdo by Vás raději neviděl se zvláštní radou než jen v rukou abbé Duboise a tu a tam prvního příchozího pro jiné záležitosti. Při tomto výběru nejste vázán tak, jako jste byl u regentské rady, kam jste musel přijmout lidi podloudné už při jejím zřízení a od té doby jednoho po druhém další, naprosto zbytečné, nebo dokonce na obtíž. Od smrti krále, o době, která jí předcházela, ani nemluvě, jste měl, pravím, čas i příležitosti poznat silné i slabé stránky, chování i sklony všech, kdo mohou být vybráni. Vyberte tedy dobře a po zralé úvaze, ale bez otálení, protože všechny potřebné znalosti máte a jde jen o to probrat v duchu jednotlivé osoby a to, co o každé z nich víte, protřídit je a rozhodnout se. Nemusíte se přitom bát toho, co se stalo v parlamentu ohledně Vašeho regentství. Zrušil jste

zvláštní rady bez něho, ačkoli byly zřízeny s ním, a parlament ani nehlesl; když tedy ponecháte regentskou radu, jak je, a budete do ní předkládat jen formální věci, jako se do ní dnes stejně skoro nic jiného nepředkládá, parlament nemá co říci. Pracujete u sebe, s kým se Vám zlíbí; ať je to vždy s týmiž lidmi, nebo s jediným, nebo občas s různými osobami, parlamentu do toho nic není. Až dosud o tom nic neřekl. Při náladě, jakou Vám projevil, by o tom jistě promluvil, kdyby se domníval, že si to může dovolit; jde tedy jen o Vaši vůli, žádná jiná překážka tu není. Pokládám tu věc za tak nutnou, že Vám, abych Vás o ní lépe přesvědčil, ve vší upřímnosti prohlašuji — a nemůžete mi upřít, že jsem s Vámi celý život mluvil stejně —, prohlašuji Vám, pravím, že v té radě být nechci, a že mě tedy k tomu, abych Vám ji navrhl, nevede žádný jiný ohled než dobro státu a Vaše vlastní."

Vévoda z Orléans se třikrát nebo čtyřikrát prošel po své malé galerii před zimním kabinetem se skloněnou hlavou, jak to míval ve zvyku, když byl v rozpacích, a já s ním, aniž bych řekl slovo; pak se obrátil ke mně, neboť jsem mlčel, a řekl mi, že na tom něco je a že je třeba o tom přemýšlet. „Přemýšlet, budiž," odpověděl jsem mu, „jen ať to má krátkou lhůtu, protože důvody bijí do očí a nevidím ani jeden proti; jde jen o to učinit rozhodnutí, rozhodnout se o výběru a provést to."

Nechal jsem regenta zamyšleného a nesvého; cítil, jak by to, co navrhuji, ranilo abbé Duboise, a abbé Dubois byl jeho pánem. Nemohl se zároveň ubránit pocitu směšnosti regentské rady a všeobecného reptání, že všechno jde přes abbé Duboise a jen přes něho; a pokud jde o nebezpečí, pokud je vůbec cítil, Rubikon už byl překročen anglickými okovy, jimiž se nechal spoutat, a spolu s nimi okovy císařskými, a touto bláznivou a zhoubnou válkou proti Španělsku, která z nich nutně vyplývala a která, protože vyvolávala a zanechávala osobní nenávist mezi regentem a Španělskem, ho od Španělska navždy oddělovala, a právě tím ho nutně vydávala do budoucna stále víc Anglii a skrze Anglii císaři; a to byl cíl, k němuž abbé Dubois vždy směřoval kvůli svému kardinálskému klobouku a odtud kvůli místu prvního ministra. Tomu by rada, kterou jsem navrhoval, užitečně zabránila, kdyby byla zřízena včas; její zřízení by však i nyní aspoň předešlo zhoubným následkům, i následkům toho klobouku a té všemoci; tato rada tedy byla tím nejprotichůdnějším a nejnenávistnějším, co mohlo být proti zájmům abbé Duboise navrženo, a bylo třeba počítat s jeho odporem ze všech sil. Proto jsem také její zřízení pokládal za chiméru, ale za chiméru, kterou mi povinnost nedovolovala nenavrhnout a nesledovat u knížete, o němž zkušenost ukazovala, že se od něho nemělo, nebo spíš že se dalo ničeho nenadít a nad ničím nezoufat.

Dovolil Davisardovi, tomu tak odvážnému peru vévody a vévodkyně du Maine, nemocnému nebo předstírajícímu nemoc, odejít z Bastily, to jest byl propuštěn na

svobodu. Zároveň vypověděl do Bourges La Chapella, tajemníka prince de Conti;[10] princ tolik křičel, že ho regent po měsíci nechal vrátit. Nikdy jsem se nedozvěděl, jakou hloupost ten chlapík provedl. Byl to velmi drzý a velmi nebezpečný šejdíř, natřený na povrchu duchaplností, a člen Francouzské akademie. Po návratu už dlouho nežil.

Peněz, to jest bankovek Lawovy banky, kterým se tehdy dávala přednost před penězi, bylo takové množství, že se zaplatily čtyři miliony bavorskému kurfiřtovi a tři miliony Švédsku, většinou na staré dluhy. Krátce nato dal vévoda z Orléans osmdesát tisíc franků Meusovi a osm set tisíc livrů paní z Châteauthiers, dámě šatny Madame, která ji měla už mnoho let velmi ráda. Abbé Alary dostal penzi dva tisíce livrů. Byl synem pařížského lékárníka, nebezpečný druh člověka, duchaplný a učený, obeznámený se světem a zdvořilý.[11] Později si dokázal získat přátele, vetřít se ke dvoru a dostat obročí. Intrikoval tolik, že se po několika letech dočkal vyhnání.

Markýz z Brancasu, můj dávný přítel, dostal, jak jsme viděli na příslušném místě, po smrti Simiana, zetě starého hraběte z Grignanu, jediné generální místodržitelství Provence. Brancas chtěl pro svého syna, kterému bylo teprve devět let, nástupnictví v něm a právě předtím dostal penzi čtyři tisíce livrů pro svého mladšího bratra, hraběte z Cereste; nevím proč mě požádal, abych o tom promluvil s vévodou z Orléans, u něhož měl velmi snadnou možnost dosáhnout toho přímo; udělal jsem to a nebylo to těžké; vévoda z Orléans mu je udělil.

Maršál z Matignonu dostal, neví se proč, zvýšení platu o šest tisíc livrů ze svého guvernérství v kraji Aunis.

Obchod s akciemi Indické společnosti, obvykle nazývaný Mississippi, provozovaný už několik měsíců v ulici Quincampoix, odkud byli vykázáni koně i kočáry, se rozrostl natolik, že se tam lidé hrnuli po celý den a bylo nutné postavit na oba konce ulice stráže, umístit tam bubny a zvony, které v sedm hodin ráno ohlašovaly zahájení obchodu a za soumraku jeho konec, a nakonec zdvojit zákazy chodit tam v neděli a ve svátky. Nikdy se neslyšelo o bláznovství ani šílenství, které by se tomu blížilo. Proto také vévoda z Orléans štědře rozdělil tyto akcie podle hodností všem generálům i ostatním důstojníkům, kteří byli nasazeni ve válce proti Španělsku. O měsíc později se začala snižovat hodnota mincí, třikrát po sobě v měsíčních odstupech, a potom přišlo všeobecné přetavení všech mincí. Princ de Conti si vynutil zpětné vykoupení vévodství Mercœur, které Lassay koupil za osm set tisíc livrů. Lassay byl zoufalý a celá věc proběhla tak, že princi de Conti nedělala čest.

---

10. **Vysvětlivka:** Jean de La Chapelle (1651–1723), autor tragédií, od roku 1688 člen Francouzské akademie, tajemník princů de Conti; nezaměňovat s La Chapellem, prvním úředníkem Pontchartrainů.

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O abbé Alarym viz podrobnosti, které uvádí markýz d'Argenson, Paměti (vydání z roku 1825, s. 229, 247, 272).

Rue Quincampoix roku 1720: dav spekulantů s akciemi Lawovy Indické společnosti. Antoine Humblot, lept a rytina, 1720. Rijksmuseum, Amsterdam.

Vídeňský dvůr měl své bouře. Princi Evženovi tam záviděli; jeho zásluhy ho postavily do čela válečné rady, což je první místo s největší autoritou. Všichni, kdo byli oddáni zesnulému princi Heřmanu Bádenskému a zesnulému princi Ludvíkovi, jeho synovci,[12] který nebyl prost žárlivosti na rodící se slávu prince Evžena a který se jí přes své velké činy cítil zastíněn, a všichni, kdo byli spojeni se zesnulým lotrinským vévodou, stáli proti princi Evženovi. Vytvořila se tedy mocná kabala, která však byla odhalena a rozprášena dřív, než mu mohla vážněji uškodit. V téže době byl hrabě z Königseggu, zdejší císařský velvyslanec, odvolán, aby se ujal svého úřadu nejvyššího hofmistra saské kurprincezny, a Penterrieder sem přišel spravovat císařovy záležitosti s pouhým titulem zplnomocněného ministra. Nebyl takového kalibru, aby byl povýšen byť jen tak vysoko, ale jeho schopnosti byly všeobecně uznávány. Königsegg si odnesl pověst muže moudrého a zdvořilého, který dobře sloužil svému pánovi, aniž by měl tu odpudivou pýchu a nadutost téměř všech Císařských.

12. **Vysvětlivka:** Princ Heřman Bádenský († 1691) předsedal císařské dvorské válečné radě. Jeho synovec Ludvík Vilém Bádenský (1655–1707), jeden z předních císařských vojevůdců, porazil roku 1691 Turky u Slankamene; zemřel roku 1707 v Rastattu na následky zranění, které utrpěl roku 1704 v bitvě u Schellenbergu.

Vévoda z Orléans nebyl k princi Emanuelovi, bratru vévody z Elbeufu, přísnější, než byl k Bonnevalovi. Rakouský dům měl pro lotrinský dům vždy velkou přitažlivost. Aniž bychom se vraceli k Lize a k dobám jí blízkým, viděli jsme za zesnulého krále zběhnutí prince z Commercy a synů prince z Harcourtu. Princ z Elbeufu,[13] s nímž král jednal se vší laskavostí, myslel, že jinde udělá větší kariéru, a zběhl. Byl soudně oběšen v podobizně na náměstí Grève, jak jsme tu na příslušném místě vyprávěli. Byl to jakýsi lupič, ale se zlatými ústy a velmi duchaplný, který natropil tolik výstředností, že přišel o místa, jichž dosáhl. Byl generálem císařské jízdy v Neapolském království, kde se roku 1713 oženil s Marií Terezií, jedinou dcerou Giovanniho Vincenza Stramboniho, vévody ze Salzy, s níž žil velmi špatně a neměl s ní děti. Když už nevěděl, co si počít ani z čeho žít, dostal listy o omilostnění a vrátil se. Vedl ve Francii svůj obvyklý život a pozvolna se vetřel do Lunéville, kde z lotrinského vévody vysával, co mohl, a vytáhl z něho velmi mnoho, dokonce i pozemky. Vévoda z Elbeufu jím pohrdal a snášel ho nerad a ani příslušníci jeho rodu usazení zde si ho nevážili o nic víc.

Vévoda z Orléans provedl rozdělení obročí, které si zaslouží místo zde. Beauvau, nejprve biskup v Bayonne, potom v Tournai a pak arcibiskup v Toulouse, jak jsme tu viděli na příslušném místě, dostal Narbonne. Jeho jméno a jeho chování si ten velký stolec dobře zasloužily; jeho hlava však nebyla dost silná, aby stál v čele languedockých stavů a všech záležitostí té země. Nesmond, arcibiskup z Albi, přešel do Toulouse a Castries, arcibiskup z Tours, do Albi. Abbé z Thésut, který měl seznam obročí od zániku rady svědomí, vymohl embrunské arcibiskupství pro svého příbuzného a přítele, biskupa z Alès, jímž byl Hennin-Liétard, muž ctnostný, učený a zasloužilý. Tours bylo dáno abbé z Auvergne.[14] Při tom jménu abbé z Thésut vykřikl. Vévoda z Orléans mu řekl, že má pravdu, že mu je dát nechce, a horlil proti tomu stejně jako abbé z Thésut, který trval na pohoršlivosti a nedůstojnosti tohoto výběru. Vévoda z Orléans odpověděl, že ho Bouillonové už čtyři dny nespouštějí z očí, že se střídají, že ho pronásledují a že si chce konečně koupit klid.

Jiný stejně dobrý kandidát, ale chlapík prohnaného ducha a obratný v pletichách, dostal Sisteron. Byl to Lafitau,[15] ten šejdířský jezuita, který podnikl onu bleskovou jízdu v kočáře kardinála z La Trémoille z Říma do Paříže a z Paříže do Říma, aby

13. **Vysvětlivka:** Emanuel Mořic Lotrinský, princ z Elbeufu (1677–1763), mladší bratr vévody z Elbeufu, roku 1706 přešel do císařských služeb. Když si u Neapole stavěl vilu, koupil roku 1709 pozemek s nedávno vyhloubenou studnou a dal z jejího dna razit štoly, jimiž narazil na divadlo zasypaného Herculanea; po bratrově smrti roku 1748 se stal vévodou z Elbeufu.

14. **Vysvětlivka:** Henri-Oswald de La Tour d'Auvergne (1671–1747), synovec kardinála z Bouillonu, pozdější arcibiskup ve Vienne a od roku 1737 kardinál.

15. **Vysvětlivka:** Pierre-François Lafitau (1685–1764), jezuita, Duboisův důvěrník v Římě, od roku 1719 biskup ze Sisteronu.

zmařil cestu, kterou regent kvůli konstituci uložil do Říma abbé Chevalierovi; ten si však svým přímým, trpělivým, ale pevným jednáním prorazil všechny barikády, které proti němu nahromadili. Lafitau byl také pověřen tajným osobním vyjednáváním abbé Duboise o jeho kardinálský klobouk, na jehož účet si ten dobrý páter vydržoval holku v bytě přímo uprostřed Říma a pořádal tam velmi dobré večeře, aniž by se s tím příliš skrýval, jak mi sám vyprávěl kardinál z Rohanu, a jezuité, u nichž se ten chlapík svými intrikami dokázal domoci toho, že se ho báli a šetřili ho, se neodvažovali ani hlesnout. Co mě udivilo, bylo, že poté, co mi to kardinál z Rohanu vyprávěl a Lafitau se stal biskupem, dal ho kardinál kázat postní kázání před králem, který byl tehdy ve Versailles. Abbé Dubois zjistil, že ho Lafitau místo aby mu sloužil, zrazuje. Neodvážil se proti němu, v nejisté situaci, v níž se ještě nacházel, veřejně vystoupit, protože to byl člověk všeho schopný a znal jeho tajemství; pomyslel však na to, jak ho vzdálit z Říma, aniž by ho přiblížil Paříži, a udržet ho tak stranou. To bylo důvodem, proč mu bylo dáno biskupství v Sisteronu, k jeho krajní nelibosti. Hořce si stěžoval. Velmi ho mrzelo, že má přestat být významnou osobou a žít si volně podle libosti kvůli tak malému a tak odlehlému soustu. Chtěl proto odmítnout; uklidnili ho však spoustou nadějí, a když byl v Sisteronu, nechali ho tam. Jezuité, jejichž politika nechce mít biskupy ze svého tovaryšstva, se také dělali rozzlobenými, v hloubi duše však byli rádi, že se zbavili chlapíka, který si dokázal vydobýt nezávislost a vynutit si na nich svou. Avranches dostal jeden z bratrů státního sekretáře Le Blanca, který byl mnichem a farářem v Dammartinu.

Kapitola čtrnáctá

Mississippi plete hlavy. — Law se chce prosadit a kvůli tomu se stát katolíkem. — Abbé Tencin ho vyučuje a bez hluku přijímá jeho odpřisáhnutí víry. — Odbočka o tomto abbém a jeho sestře řeholnici. — Její povaha. — Stává se milenkou abbé Duboise. — Povaha abbé Tencina. — Odjíždí do Říma pro kardinálský klobouk pro abbé Duboise; při odjezdu je pokárán v plném zasedání parlamentu. — Law kupuje palác Mazarin a umisťuje do něho svou banku. — Smrt Conflanse; slavného otce Quesnela; Blécourta, jehož guvernérství v Navarrenxu dostává Louville. — Smrt kněžny z Guéméné. — Návrat maršála z Berwicku. — Doručovatelé dopisů do Španělska zatčeni. — Španělské lodě u bretaňského pobřeží. — Bretonci na útěku; jiní zatčeni. — Regentova marnotratnost. — Princ z Auvergne se žení s anglickou dobrodružkou. — Law si dává doma držet stráž. — Povaha a kariéra Nangise a Pezého, který dostává Králův pěší pluk, kdežto Nangis spoustu milostí. — Můj vztah k Fleurymu, biskupovi z Fréjus, před tím a potom, co se stal učitelem krále. — Povaha paní z Lévis. — Navrhuji panu z Fréjus zvláštní, snadný, příjemný a užitečný způsob výuky krále a brzy poznávám, že mu nechce dát vůbec žádnou. — Zavazuji se, že pana z Fréjus učiním kardinálem. — Peněžní milosti vévodovi z Brancasu. — Šest tisíc livrů penze Béthunovi, veliteli eskadry. — Torcy dosahuje pro svou sestru opatství Maubuisson. — Paní de Bourbon, pozdější abatyše v Saint-Antoine; jaká byla. — Smrt a postavení abbé Morela.

Lawova banka a jeho Mississippi byly tehdy na samém vrcholu. Důvěra v ně byla naprostá. Lidé se předháněli, aby směnili pozemky a domy za papír, a tento papír způsobil, že i ty nejbezvýznamnější věci nesmírně zdražily. Všem se zatočila hlava. Cizinci nám naše štěstí záviděli a nevynechali nic, aby na něm měli podíl. I Angličané, tak zběhlí a tak zkušení ve věcech bank, společností a obchodu, se tím nechali chytit a později toho hořce litovali. Law, ačkoli chladný a rozvážný, ucítil, jak jeho skromnost zakolísala. Omrzelo ho být podřízeným. Uprostřed toho lesku zamířil k něčemu velkému, a víc než on sám k tomu za něho mířili abbé Dubois a vévoda z Orléans; nebylo však k tomu žádné cesty, dokud se neodklidily dvě překážky, totiž to, že byl cizinec, a to, že byl kacíř, a první z nich nebylo možno změnit naturalizací bez předchozího odpřisáhnutí víry.[1] K tomu bylo třeba obraceče, který by se na to nedíval tak zblízka a jímž by si byli zcela jisti, než se do toho pustí. Abbé Dubois ho měl takříkajíc hotového v kapse. Byl to abbé Tencin,

1. **Vysvětlivka:** Law, rodem skotský protestant, přestoupil 17. září 1719 v Melunu ke katolictví, aby mohl být naturalizován a zastávat úřad; 5. ledna 1720 byl jmenován generálním kontrolorem financí.

kterého ďábel od té doby vynesl k tak udivujícímu štěstí (tak pravdivé je, že se někdy odchyluje od svých obvyklých pravidel, aby své věrné dobře odměnil a takovými zářnými příklady oslnil jiné a získal si je), že se nemohu zdržet, abych se u něho déle nezastavil.[2]

John Law (1671–1729), skotský finančník, zakladatel Všeobecné banky a Indické společnosti, roku 1720 generální kontrolor financí. Georg Friedrich Schmidt podle Hyacintha Rigauda, rytina. Rijksmuseum, Amsterdam.

Tento abbé Tencin byl kněz a žebrák, pravnuk zlatníka, syn a bratr prezidentů grenoblského parlamentu. Jmenoval se Guérin a Tencin bylo jméno malého statku, které sloužilo celé rodině. Měl dvě sestry: jedna strávila život v Paříži v nejlepší společnosti a byla manželkou jakéhosi dosti neznámého Ferriola, bratra toho Ferriola, který byl velvyslancem v Cařihradě a nikdy se neoženil; druhá sestra byla po mnoho let řeholnicí se složenými slavnými sliby u augustiniánek v Montfleury nedaleko Grenoblu;[3] obě byly krásné a velmi milé, paní Ferriolová

2. **Vysvětlivka:** Pierre Guérin de Tencin (1679–1758), Duboisův agent v Římě, později arcibiskup z Embrunu (1724), kardinál (1739), arcibiskup lyonský (1740) a od roku 1742 státní ministr. Jako arcibiskup z Embrunu svolal roku 1727 provinční koncil, který suspendoval jansenistického biskupa ze Senezu Jeana Soanena.

3. **Vysvětlivka:** Claudine-Alexandrine Guérin de Tencin (1682–1749), později proslulá pořadatelka pařížského literárního salonu a autorka románů. Nikdy se neprovdala; jejím synem, kterého roku 1717 hned po narození odložila, byl matematik a encyklopedista Jean Le Rond d'Alembert. Roku 1726, když se v jejím domě zastřelil její milenec La Fresnaye, byla asi tři měsíce vězněna v Châteletu a v Bastile a poté propuštěna.

vlídnější a koketnější, druhá s nekonečně větším důvtipem, smyslem pro intriky a prostopášností. Brzy přilákala do svého kláštera nejlepší grenoblskou společnost; volnost přístupu do něho a volnost tamních mravů nedokázalo nikdy potlačit ani všechno úsilí kardinála Le Camus.[4] Nic k tomu nepřispívalo víc než to, jak bylo příjemné a pohodlné najít na konci nejkrásnější procházky v okolí Grenoblu místo samo o sobě rozkošné, kde měly všechny nejlepší rodiny města nějakou řeholnici. Tolik pohodlí, jehož paní Tencinová vydatně zneužívala, jí jen ztěžovalo těch několik málo pout, která nosila. Chodili za ní a měli u ní takový úspěch, jaký by si člověk mohl přát kdekoli jinde. Ale řeholní roucho, stín řeholní kázně, byť nepříliš svazující, klauzura, byť přístupná všem návštěvám obojího pohlaví, z níž však mohla vycházet jen čas od času, to všechno bylo nesnesitelným omezením pro tu, která chtěla plavat na širé vodě a cítila v sobě nadání hrát intrikami nějakou roli. Jakési naléhavé důvody, proč skrýt následky svých radovánek před komunitou, která se nemůže ubránit tomu, aby nedala najevo pohoršení nad veřejnými výstřelky nemravnosti a nejednala podle toho, přiměly Tencinovou, aby pod nějakou záminkou rychle opustila svůj klášter s pevným rozhodnutím už se do něho nevrátit.

Abbé Tencin a ona byli vždycky jedno srdce a jedna duše, neboť jejich srdce i duše si byly podobné, pokud lze vůbec říci, že nějaké měli. On byl celý život jejím důvěrníkem a ona jeho. Dokázal jí svým důvtipem a svými pletichami posloužit tak dobře, že ji po mnoho let udržel uprostřed života, světa, radovánek a nemravností, na nichž měl i on vydatný podíl, na venkově i v samém srdci Paříže, aniž by změnila svůj stav; dokonce nadělala mnoho hluku svým důvtipem a svými dobrodružstvími pod jménem řeholnice Tencinová. Bratr a sestra, kteří spolu vždycky žili, měli to umění, že ji nikdo nepohnal k odpovědnosti za tento toulavý a prostopášný život řeholnice se složenými slavnými sliby, která dokonce odložila řeholní roucho jen ze své vlastní moci. O tomto počestném páru by se dala napsat kniha; přesto si dokázali získat přátele svým vnějším půvabem a lstmi svého důvtipu. Ke konci královy života konečně našli způsob, jak dosáhnout v Římě změny jejího stavu a udělat z řeholnice kanovnici nevím jaké kapituly, kam nikdy nevkročila. Tato změna zůstala nepostřehnutelná co do jména, oděvu i chování a nezpůsobila ani hluk, ani žádnou proměnu. V tomto stavu se nacházela, když král zemřel. Brzy nato se stala milenkou abbé Duboise a záhy i jeho důvěrnicí, potom rádkyní většiny jeho záměrů a strážkyní jeho tajemství. Dost dlouho to zůstávalo skryto, totiž dokud Duboisovo štěstí vyžadovalo jistou opatrnost; ale od chvíle, kdy se stal arcibiskupem, a ještě víc, když se stal kardinálem, byla jeho veřejnou milenkou, otevřeně u něho vládla a u sebe držela dvůr, neboť byla skutečným kanálem milostí a štěstí. Byla to tedy ona,

4. **Vysvětlivka:** Étienne Le Camus (1632–1707), od roku 1671 biskup grenoblský, od roku 1686 kardinál, známý přísnou správou své diecéze.

kdo založil štěstí svého milovaného bratra; seznámila ho se svým tajným milencem, který ho brzy začal mít v oblibě jako člověka stvořeného přímo k tomu, aby mu ve všem pomáhal a byl mu neobyčejně užitečný.

Abbé Tencin měl ducha podnikavého a odvážného, a proto ho lidé měli za ducha širokého rozhledu a mužného. Jeho trpělivost by vystačila na několik životů a stále se činila k cíli, který si vytkl, aniž by se od něho kdy odchýlila, a hlavně ji nemohla odradit žádná obtíž; byl to duch tak bohatý na prostředky a východiska, že si mylně získal pověst velkých schopností; byl nesmírně přizpůsobivý, lstivý, diskrétní, vlídný nebo příkrý podle potřeby, schopen bez námahy na sebe vzít jakoukoli podobu, vynikající mistr ve lstech, před ničím se nezastavující, svrchovaný pohrdač vší ctí i vším náboženstvím, přičemž pečlivě zachovával zdání obojího; hrdý nebo podlézavý podle lidí a okolností, a vždycky s důvtipem a soudností; nikdy žádná nálada, nikdy žádná záliba, která by ho byť jen trochu odvrátila, ale nezměrná ctižádost; především žíznil po zlatě, ne z lakoty ani z touhy utrácet a okázale se ukazovat, ale jako po cestě, jak dosáhnout všeho, protože si byl vědom své nicotnosti. K uhlazenosti, k půvabu konverzace, způsobů a styku s lidmi připojoval jakousi tenkou slupku vzdělání, neobyčejnou úlisnost a velké umění skrýt, co nechtěl dát najevo, a soudně rozlišovat mezi rozmanitými prostředky a cestami. Nebylo tedy divu, že když ho uvedla a podporovala sestra, milenka ministra, který už skutečně vládl, byl tímto ministrem, s nímž měl tolik přirozených a zároveň tak podstatných shod, přijat. Takový byl apoštol, kterého abbé Dubois opatřil proselytovi, jako byl Law. Jejich známost byla už dávno navázána. Sestra, o jejímž vlivu Law věděl už od počátku lásky abbé Duboise k ní, nezanedbala, aby si ho získala. Prostopášná už byla jen ze zištnosti a ctižádosti a ze zbytku zvyku. Měla příliš důvtipu, aby necítila, že v jejím věku a v jejím stavu ji osobní ctižádost daleko nedovede. Její ctižádost se tedy celá obrátila k tomuto drahému bratrovi a podle své zásady ho dala Lawem zahrnout bohatstvím, a ten, kdo jím byl zahrnut, dokázal svůj papír včas proměnit ve zlato. Tak daleko byli, když šlo o to přivést do lůna církve protestanta nebo anglikána, neboť Law sám dobře nevěděl, čím vlastně je. Lze si představit, že to dílo nebylo nesnadné, ale měli dost rozumu, aby je vykonali a dovršili v tajnosti, takže to po nějaký čas zůstávalo záhadou; tím zachránili zdání, pokud jde o dobu potřebnou k poučení a přesvědčení, i část pohoršení a směšnosti takového obrácení, jež vykonal takový obraceč.

Ať se abbé Tencin uměl krýt sebelépe, jeho nemravnosti a jeho rozličná dobrodružství ho zostudily v nižších vrstvách, mezi nimiž žil. Jeho pověst kromě toho velmi utrpěla pověstí jeho sestry a tím, jak byl s ní jedno. Nedokázal všechna jejich dobrodružství skrýt před veřejností; měl i jiná, kvůli kšeftům s obročími, která prosákla na veřejnost. Vědělo se také, i když jen zhruba, že z Lawa vytáhl nesmírné částky. Konečně nebylo možné, aby své zhoubné nadání až dosud skryl přede všemi. Platil také za velmi nebezpečného ničemu, kterého jeho poddajný duch a

jeho půvab činily příjemným v jistém všeobecném styku, kde ho snášeli ti, kdo ho znali, a vyhledávali ti, kdo nebyli poučeni a snadno se dávali chytit lichotivým zdáním. Když ho abbé Dubois vybral, aby nastoupil po Lafitauovi a jel do Říma urychlit jeho purpur, ještě velmi tajný, nepovažoval za hodné urovnat proces, který proti němu zahájil abbé z Vessière pro simonii a navíc pro podvod, protože si neprávem ponechal část z obchodu, který uzavřel o jedno převorství. V přízni, v níž se nacházel, a těsně před odjezdem do Říma, zdánlivě na rozkaz regentův, ve skutečnosti však na rozkaz abbé Duboise, který se už stal obávaným, nemohl ani pomyslet, že by se jeho odpůrce odvážil věc hnát dál, stejně jako že by parlament pomyslel na to, aby ho v tak skvělém postavení odsoudil. Právě tento lesk ho zaslepil a jeho odpůrce nezastrašil, takže ten dovedl proces až před Velkou komoru. Tencin se bránil; proces nadělal hluku, ten hluk se rozšířil a stal se předmětem zvědavosti. Věc byla na pořadu ranního líčení Velké komory. Několik lidí se chtělo pobavit tím, co se při tom rozsudku, jehož den se rozkřikl, odehraje. Princ de Conti, jehož zlomyslnost nepohrdla žádnou příležitostí, aby se vyznamenala, tam s sebou strhl několik pairů, kteří s ním zaujali svá místa na zasedání, a další urozené osoby, které zaplnily lóže a lavici královských zástupců, kteří byli přítomni na svých místech. Advokát Aubry, který vedl při proti abbé Tencinovi, tlačil na Tencinova advokáta a pozvolna ho dostal k dosti silným tvrzením. První advokát, který měl svůj záměr, polevil, druhý nabral sil, načež ho první advokát lehce dovedl k popírání. První advokát odpověděl, že je to holé popírání, které nic nedokazuje, protože postrádá důkazy, ledaže by je zde přítomný Tencin potvrdil přísahou. Tento spor, který dával abbému za pravdu, pokud přísahu složí, se mu zdál příležitostí, které je třeba se chopit k jistému vítězství v jeho při. Vstal, požádal o dovolení promluvit a dostal je. Promluvil tedy, a velmi dobře, zvolal, že jde o urážku a pomluvu, ohradil se, že o převorství, o něž jde, nikdy nevyjednával — což bylo popření, které vylučovalo podvod, z něhož byl obviněn, protože ten se mohl týkat jen smlouvy, o níž tvrdil, že je smyšlená —, a nakonec prohlásil, že je připraven zvednout ruku, bude-li se soudu líbit, a odpřisáhnout to tak, a že žádnou takovou smlouvu nikdy neuzavřel. Právě na to jeho odpůrce čekal a to byla léčka, kterou mu nastražil. Advokát, který ji dovedně připravil, ho vyzval k přísaze, kterou sám nabízel; abbé svou nabídku opakoval a řekl, že ke složení přísahy čeká jen na svolení soudu. „To není třeba," řekl nato týž advokát, „když jste k tomu odhodlán a nabízíte ji tak ochotně. Tady," dodal a setřásl rukáv, který skrýval jeho ruku a papír, který v ní držel, „tady je listina naprosto rozhodující, a žádám soud, abych ji směl přečíst." A hned ji přečetl. Byla to původní smlouva o převorství, podepsaná abbé Tencinem, která dokazovala simonii i podvod tak, že nebylo co namítnout. Listina přešla okamžitě do rukou soudců, kteří byli Tencinovou ničemností a drzostí pobouřeni. Posluchači se zachvěli a, poštváni princem de Conti, propukli několikrát v smích a pokřik. Tencin, zdrcený, ztratil veškerou duchapřítomnost, schoval hlavu mezi ramena a pokusil se utéct; ale

jeho odpůrce, který doufal, že ho nachytá, jak se to také stalo, si pro všechny případy opatřil tři nebo čtyři chlapíky, kteří se, jako by nic, postavili na dosah k abbému a zabránili mu opustit jeho místo. Mezitím Mesmes, první prezident, sebral hlasy, což trvalo jen chvilku a čeho se princ de Conti ani pairové, které přivedl, nezúčastnili, protože nebyli přítomni předchozím přednesům stran. První prezident, když se vrátil na své místo, vynesl proti Tencinovi krutý rozsudek s náhradou nákladů a pokutou, což je pohana, potom dal Tencina předvolat k sobě a krutě mu domluvil, aniž by šetřil nejpotupnějšími výrazy, a hlasem co nejsrozumitelnějším. Domluvu zakončil tím, že ho odsoudil k almužně, což je trest na cti. Pokřik se pak obnovil; a protože nebylo co dodat, abbé Tencin už nenarazil na žádnou překážku, aby se hanebně vytratil v tlačenici a unikl pohledům počestných lidí a urážkám chátry. Tento rozsudek se okamžitě rozšířil po celé Paříži s ohlasem a pohoršením, jež byly od něho neoddělitelné.

Každý jiný než abbé Dubois by vyměnil svého zástupce pro Řím, ale tento se mu tak hodil a tolik odpovídal jeho mravům a jeho nadání se mu zdálo tak nesnadné najít pohromadě v někom jiném, že ho dal hned druhý den odjet[5], aby zmizel z očí a aby tím dříve ustalo to, co by jeho přítomnost znovu rozdmýchávala. Dubois měl nepochybně pravdu. Kardinálský klobouk neočekával od zásluh ani od ctnosti. Jeho vyjednavač předčil kohokoli jiného v tom, jak užitečně uplatnit zlato, intriky a rozličné páky, na nichž abbé Dubois založil všechny své naděje. O pletichách jeho zástupce v Římě bude řeč na příslušném místě. Lawa se velice dotklo tak hanebné a tak veřejné dobrodružství, které potkalo jeho obraceče a které nedělalo čest jeho obrácení, o němž už se beztak dost namluvilo. Koupil za milion palác Mazarin,[6] aby do něho umístil svou banku, která byla až dosud v domě, který si k tomu účelu najímal od prvního prezidenta a který první prezident nepotřeboval, protože jeho úřad poskytuje prvním prezidentům parlamentu nádherné bydlení v Justičním paláci. Law zároveň koupil za pět set padesát tisíc livrů dům hraběte z Tessé. Conflans, muž velmi duchaplný a vzdělaný, zemřel dosti mladý. Vykonával jeden ze dvou úřadů prvního šlechtice komory vévody z Orléans za ještě malého syna svého bratra Armentièrese, který ten úřad zastával a po jehož smrti jej dostalo

---

5. **Ediční poznámka:** Tencin odjel do Říma až v březnu 1721 jako konklavista; pověřencem pro královy záležitosti u Svatého stolce byl jmenován 6. listopadu 1721.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** V tomto paláci je nyní Císařská knihovna. Nejstarší část postavil Chevery neboli Chevry, prezident účetní komory. Jacques Tubeuf, prezident téže komory, dal postavit další část podle plánů architekta Le Mueta. Mazarin koupil od Tubeufa tyto domy, které odpovídají budovám s čísly 14, 12 a 10 v ulici des Petits-Champs. Za těmito domy byly rozlehlé zahrady. Mazarin Tubeufův palác značně rozšířil; dal postavit velkou galerii, která se táhne podél ulice de Richelieu od ulice des Petits-Champs k Colbertově podloubí, a také Mazarinovu galerii, v níž je uložena jedna z nejcennějších částí rukopisů Císařské knihovny. Viz *Histoire du Palais Mazarin* od hraběte L. de La Borde.

toto dítě. Výkon úřadu dostal rytíř z Conflans, třetí z bratří, rovněž velmi učený a velmi duchaplný.

Slavný otec Quesnel zemřel v Amsterodamu, kam se před pronásledováním uchýlil.[7] Jestliže mu násilí odepřelo, aby byl vyslechnut o své knize, tak podivuhodně odsouzené konstitucí *Unigenitus*, a odepřelo mu to několikrát navzdory všem jeho naléhavým žádostem, jeho dopisům papeži a té nejúplnější podřízenosti — což je věc, kterou neodpírají ani kacířům a hereziarchům, které dokonce nutí, aby se vyjádřili —, měl aspoň tu útěchu, že žil a umíral jako dobrý katolík a že umíraje učinil vyznání víry, které bylo hned zveřejněno a ukázalo se tak pravověrné, že na ně nikdo nikdy nemohl sáhnout. Tento učený a tak osvícený muž si všude získal tak velkou pověst, že se o něm nebudu dále rozepisovat. Bylo mu přes osmdesát let a stále pracoval v samotě, v modlitbě a v pokání.

Blécourt zemřel ve vysokém věku. Byl to starý důstojník, velmi oddaný maršálovi z Harcourtu, který ho vzal s sebou do Španělska. Byl tam pověřen královými záležitostmi v době Harcourtovy nepřítomnosti a byl v Madridu sám, když zemřel Karel II., jak jsme tu v příslušné době viděli. Guvernérství Navarrenxu, které měl, dostal Louville.

Zároveň zemřela, ještě dosti mladá, kněžna z Guéméné, rozená z Vaucelas.

Přijel maršál z Berwicku, který zakončil své tažení dobytím Seu d'Urgell a Rosasu[8]. Na úpatí Pyrenejí zadrželi nějaké lidi, kteří se snažili proklouznout do Španělska po odlehlých stezkách. Našli u nich mnoho dopisů: to je všechno, co se o tom vědělo. Politika abbé Duboise vůči vévodovi a vévodkyni du Maine, která byla vyložena na příslušném místě, učinila tajemství jak z dopisů, tak z toho, od koho pocházely. Věc byla udušena pod rouškou pohrdání. Nedal jsem si tu práci, abych o tom mluvil s vévodou z Orléans. Myslím, že jsem mu tím ulehčil, protože se o tom se mnou zmínil jen v tomto smyslu a jen mimochodem.

Přesto se rozhodl pro velké rozmnožení vojska a brzy nato na něm pracoval, ale netrvalo dlouho a poznal, že ho není třeba. U bretaňských břehů se objevilo několik španělských lodí. Maršál z Montesquiou dal vytáhnout vojsko, aby jim zabránil ve vylodění. Nato se po několika pokusech stáhly. Byly to válečné lodě, o nichž se zjistilo, že vezou vyloďovací vojsko a mnoho zbraní. Noyan, bretaňský šlechtic, který byl vypovězen a pak povolán zpět a byl v Paříži, byl zavřen do Bastily. O několik dní později byly v Bretani zatčeny manželky pánů z Bonamour a z Landivy, kteří byli na útěku. Pontcallec v té době uprchl. Marně ho pronásledovali.

---

7. **Vysvětlivka:** Pasquier Quesnel (1634–1719), oratorián a přední jansenistický teolog, autor *Morálních úvah o Novém zákoně*, z nichž bula *Unigenitus* (1713) odsoudila 101 vět. Roku 1703 byl v Bruselu na podnět mechelenského arcibiskupa zatčen, z vězení však uprchl a usadil se v Holandsku; zemřel v Amsterodamu 2. prosince 1719.

8. **Ediční poznámka:** Berwick roku 1719 dobyl Fuenterrabíu, San Sebastián a Seu d'Urgell; Rosas Francouzi oblehli, ale nedobyli.

Vévoda z Orléans neustával v marnotratnosti ani v tom, že si dělal nevděčníky. Dal přes čtyři sta tisíc livrů maršálce z Rochefortu, dvorní dámě vévodkyně z Orléans; sto tisíc livrů Blansacovi, jejímu zeti; stejně tolik hraběnce z Tonnerre, její vnučce; tři sta tisíc livrů La Châtrovi; stejně tolik vévodovi z Tresmes; dvě stě tisíc livrů Rouillé du Coudrayovi, státnímu radovi, který byl duší financí za vévody z Noailles; sto padesát tisíc livrů rytíři z Marcieu; zkrátka tolika jiným, které jsem zapomněl nebo o nichž nevím, že se to nedá spočítat; nemluvě o tom, co z něho rvaly jeho milenky a jeho *roués*, a navíc mu večer vybírali z kapes, neboť všechny tyto dary byly v bankovkách, které v běžném oběhu platily plnou svou hodnotu ve zlatě, ale jimž se dávala přednost před zlatem.

Tato žízeň po zlatě přivedla k podivuhodnému sňatku prince z Auvergne, jak se od jisté doby nazýval rytíř z Bouillonu.[9] Jakási paní Trentová, Angličanka[10], která se vydávala za šlechtičnu a tvrdila, že je v Paříži kvůli náboženství, se tímto způsobem vetřela k paní d'Aligre, o níž jsem už nejednou mluvil. Ta tuto dívku přijala k sobě nejprve z dobročinnosti a dlouho ji u sebe držela, okouzlena jejím štěbetáním. Dívka o sobě brzy dala vědět svými intrikami a svým duchem, poddajným, společenským, podnikavým a smělým, který chtěl především přijít k majetku. Hbitě se zmocnila spousty Lawova Mississippi, které dokázala velmi dobře zhodnotit. Toto velké jmění padlo do oka princi z Auvergne, který všechno prohýřil. Hledal, s kým by se oženil, a nemohl nikoho najít; hluboké a veřejné opovržení, do něhož ho přivedly jeho výstřelky a jiná velmi podivná dobrodružství, ani jeho žebrácká chudoba anglickou dobrodruhyni nezastrašily. Sňatek se uskutečnil k velké nelibosti Bouillonů. Od té doby vodila svého manžela stále za nos a s ním nabyla nesmírného bohatství prostřednictvím téhož Mississippi. On však zemřel s malým majetkem, protože byl zbaven téměř celého svého portfeje, který mu manželka dokázala vylákat jako půjčku a o němž byla silně podezírána, že ho uklidila stranou. Ať je tomu jakkoli, pro manžela a jeho rodinu byl ztracen a proti manželce nebylo prostředků; ta se kvůli tomu rozešla se všemi Bouillony a neměla žádné děti, které by přežily. Před smrtí manžela i po ní se snažila hrát nějakou roli, ale nedůvěra způsobila, že ji všude odmítli. Utekla se tedy ke zbožnosti, k filozofii, k chemii, která ji nakonec zabila, a především ke krasoduchství, ve velmi malém kroužku těch, které z nedostatku lepších mohla shromáždit. Při všem tom kvetoucím Mississippi přišla upozornění, že někdo chce Lawa zabít, a proto mu dali do domu šestnáct Švýcarů z gardového pluku a osm jeho bratrovi, který byl už nějakou dobu v Paříži.

---

9. **Vysvětlivka:** Frédéric-Jules de La Tour d'Auvergne, mladší syn vévody z Bouillonu Godefroye-Maurice, dříve zvaný rytíř z Bouillonu; nezaměňovat s princem z Auvergne François-Egonem, o němž byla řeč v dřívějších dílech.

10. **Ediční poznámka:** Byla to Irka, dcera irského jakobity sira Patricka Tranta.

Odložil jsem až na tuto dobu, kdy Pezé[11] konečně dostal Králův pěší pluk, abych podrobněji promluvil o něm a o Nangisovi,[12] který mu ho prodal, protože oba udělali ve své době neobyčejnou kariéru. Tento, vynesen vysoko na křídlech lásky a intrik, stále klesal; onen s malou pomocí, ale díky velkému nadání stále stoupal, a díky němu se už dotýkal nejvyššího a nejlichotivějšího štěstí, když, zastaven uprostřed své dráhy, zemřel na loži cti, obklopen slávou a poctami, které mu sice slibovaly ty nejvyšší a nejvýznačnější, ale zároveň mu daly poznat marnost štěstí a nicotu tohoto světa.

Nangis, s půvabnou postavou v mládí, se světáckou mluvou a mluvou dam, s rodinou, která sama tvořila velký svět, se skvělou statečností a s řečmi hloupého důstojníka bez ducha a bez vojenského nadání, s ctižádostí všeho druhu a s oním druhem hloupé a závistivé slávychtivosti, která se ztrácí v podlostech, jen aby se někam dostala, dlouho vzbuzoval lichotivý a neobyčejný dojem vznešeností svých šťastných milostných pletek a velkým rozletem u dam, jako dvořan i jako důstojník. Všechno to dohromady vytvořilo oblak, který ho dlouho nesl s leskem, ale když se věkem a změnami rozptýlil, ukázal naplno holou skálu a kostru. Měl Králův pěší pluk, což za zesnulého krále bylo místo velké přízně a zdálo se, že musí vést ke štěstí díky vyznamenáním a zvláštní náklonnosti, kterou král tomuto pluku projevoval nad všechny ostatní, a díky důvěrnostem spojeným s postavením plukovníka, který pracoval přímo s králem na všech podrobnostech tohoto sboru, do něhož neměl co mluvit žádný inspektor ani státní sekretář války. Po králově smrti věk jeho nástupce a vzdálená nejistota, jaký zájem a jakou péči bude tomuto pluku věnovat, Nangisovi pluk znechutily. Viděli jsme tu v příslušné době, že ho chtěl prodat vévodovi z Richelieu, potom Pezému, a jakým rozmarným, ba horším způsobem ho prodat přestal chtít. Nestál ho nic, stejně jako jeho předchůdce, a prodat jej byla milost, kterou mu vévoda z Orléans mohl, abych neřekl měl, klidně neprokázat. Viděli jsme také na příslušném místě, jak a proč jsem se toho pro Pezého značně účastnil; k němu je teď třeba přejít, snad za cenu nějakého opakování, aby to všechno lépe zapadlo dohromady.

Pezé pocházel z kraje Maine, byl dobrý šlechtic, ale zcela prostý, vzdálený příbuzný maršála z Tessé podle rodokmenu a nanejvýš blízký podle milostných pletek: měl matku, kterou maršál shledával půvabnou. Pezé byl mladší syn; maršál se o něho staral a velmi záhy ho dal za pážete vévodkyně z Bourgogne, u níž byl prvním štolbou. Courtalvert, Pezého starší bratr, měl majetek, ale jen pro sebe, a sázel si zelí doma. Jejich děd se oženil s nejstarší dcerou Artuse de Saint-Gelais, pána z Lansacu, a jedné dcery maršála ze Souvré, jejíž rodina byla ráda, že se jí tímto

---

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto jméno se obvykle píše Pezay.

12. **Vysvětlivka:** Louis-Armand de Brichanteau, markýz z Nangis (1682–1742), plukovník Králova pluku, od roku 1725 rytíř cti královny Marie Leszczyńské, rytíř řádu a od roku 1741 maršál Francie.

způsobem počestně zbavila, protože byla tělesně znetvořená, a manžel, který si ji vzal, považoval za velkou čest, že vstoupil do tohoto příbuzenství za jakoukoli cenu. Druhá dcera pana a paní z Lansacu se provdala za Louise de Prie, pána z Toucy, a z tohoto manželství pocházela paní z Bullionu, babička Fervaquese, rytíře řádu roku 1724, a maršálka z La Mothe, která tedy byla sestřenicí Pezého otce, a Pezé byl tudíž bratrancem z druhého kolena vévodkyň z Aumontu, matky vévody z Humières, z Ventadouru a z La Ferté, všech tří dcer maršálky z La Mothe. Toto tak blízké příbuzenství ho vytáhlo z gardového pluku, do něhož vstoupil, když přestal být pážetem, a udělalo z něho šlechtice rukávu krále. Byl to mladý muž obyčejné postavy, ale velmi duchaplný a s výraznou tváří, plný obratnosti, dovednosti, jemnosti a pohotových nápadů, společenský a příjemný, s tónem velkého světa a dobré společnosti, v níž byl oblíbený a dobře přijímaný, a s ctižádostí, díky níž v sobě nalézal nejrůznější nadání, aby dosáhl nejvyššího štěstí. Dokázal tak dobře přesvědčit svět, že si ho král oblíbil, že ho kvůli tomu začali brát v úvahu, získal si významné přátele, které nikdy v žádné době nezklamal, a otevřel si cestu ke všemu. Myslím, že jsem dostal poslední dopis, který kdy napsal; navštěvoval mě vždycky velmi pečlivě a mluvil se mnou o všem vždycky otevřeně. Viděli jsme v příslušné době, že mě vévoda z Humières přiměl, abych mu vymohl guvernérství La Muette, jakmile král tento zámek dostal, potom Králův pluk, když Nangis dostal povolení jej prodat, a Pezé na to nikdy nezapomněl. Nakonec Nangis, unaven tím, že pluk neprodal, se snažil využít Pezého touhy a neuvěřitelné povolnosti vévody z Orléans, na níž jsem neměl žádný podíl, zato jsem měl podíl na souhlasu s koupí s vyloučením kohokoli jiného. Pezé tedy dal sto dvacet tisíc livrů, z nichž Nangis dal šedesát pět tisíc livrů Saint-Abrovi, který mu za tuto částku postoupil guvernérství Salses v Languedocu[13], které měl. Neslo deset tisíc livrů služného, a zároveň bylo kvůli Nangisovi zvýšeno na šestnáct tisíc livrů; Nangis kromě toho, že mu zůstala jeho penze šest tisíc livrů jako plukovníkovi Králova pluku, dostal ještě další penzi čtyři tisíce livrů pro svého bratra, rytíře z Nangis, který byl kapitánem řadové lodi. Saint-Abre dostal tímto obchodem od krále penzi pět tisíc livrů, z nichž dva tisíce livrů byly po něm zajištěny jedné z jeho dcer. Tak Nangis vytěžil přes patnáct tisíc livrů ročního důchodu z něčeho, co ho nikdy nic nestálo a co si přál prodat, a přitom byl tak hloupý, že se na mne celý život kvůli tomu mračil, a hrál si na nespokojence. Proto také on a Pezé spolu nikdy nevycházeli dobře.

Nangis se díky umírajícím zbytkům své někdejší postavy stal zadarmo rytířem cti královny při jejím sňatku, aniž by přestal sloužit, stal se rytířem řádu, a přestože neměl vážnost a ukázal se jako velmi nevědomý generál, jeho služební stáří mezi ostatními, vytažené výš jeho úřadem jako kladkou, z něho nakonec udělalo maršála Francie, aby už nesloužil a dožil bez vážnosti a jako v samotě uprostřed dvora, nudil

13. **Ediční poznámka:** Pevnost Salses leží v Roussillonu.

se a nudil ostatní a ukazoval se skoro jen při každodenních povinnostech svého úřadu. Pezé naproti tomu, když odešel s Královým plukem do Itálie, ukázal tam tolik přirozeného vojenského nadání, že si hned získal plnou důvěru velitelů armád a ve velmi krátké době se stal duší plánů i jejich provedení. Svou statečností a svým rozhledem přinutil i závist, aby uznala jeho zásluhy. Zemřel na zranění, která utrpěl v bitvě u Guastally,[14] s Řádem Svatého Ducha, který mu byl poslán jako odměna za všechno, co v Itálii vykonal, a rychle spěl k vrchnímu velení armád, protože byl všeobecně uznáván za nejschopnějšího, k čemuž se vyšvihl ve velmi krátké době.

Pezé mi připomíná, a brzy se ukáže proč, že jsem přešel dobu, kdy jsem měl vylíčit, jak jsme na tom byli spolu Fleury, biskup z Fréjus, a já. Jeho způsoby a jeho společnost byly za života zesnulého krále vždycky jiné než moje. Ačkoli jsme měli společné přátele, nestýkali jsme se, ale bez jakéhokoli odstupu z jedné či druhé strany a se zdvořilostí, když jsme se potkali. Ke konci jeho posledního pobytu u dvora, ke konci života zesnulého krále, jsem ho potkával dosti často u paní ze Saint-Géranu; tehdy velmi potají osnoval, aby získal místo učitele; zřejmě vycítil, že bych mohl něco zmoci v regentství, které, jak všichni viděli, se blížilo čím dál víc, soudě podle stavu, v němž se král zdál být. Zdálo se mi, že prelát o mne stojí, ale obratně, a já jsem odpovídal zdvořile, ale aniž bych překročil meze všeobecných a lhostejných rozhovorů a žertů a aniž bychom se jeden druhého vyhledávali. Když se vrátil, vzdav se svého biskupství, jako učitel, byli jsme oba zaměstnáni rozdílnými věcmi. Vincennes nás ještě místně oddělilo, a uplynulo ještě několik měsíců po králově příjezdu do Paříže, aniž bychom se sblížili jinak než všeobecnými a letmými zdvořilostmi, když jsme se zřídka potkali. Měl jsem důvod se domnívat, že to pana z Fréjus neuspokojovalo.

Viděli jsme tu, jaký podíl měla paní z Lévis na tom, že se stal učitelem. Byla to žena velmi duchaplná, nadmíru živá, vždycky vášnivá, která neviděla lidi ani věci jinak než skrze vášeň, jež ji v dobrém či ve zlém ovládala vůči věcem i osobám; zbláznila se tedy do pana z Fréjus, věru až k pošetilosti, ale věru také ve vší počestnosti; neboť tato žena byla se všemi svými návaly náklonnosti či opaku v jádru prostoupena ctí, ctností, náboženstvím a vší slušností. Byla dcerou zesnulého vévody z Chevreuse, a tedy mou důvěrnou přítelkyní, a odjakživa v nejužším přátelství s paní ze Saint-Simon. Když jsem s ní jednou večer rozmlouval, přišla řeč na pana z Fréjus a vyčetla mi, že ho nemám rád. Projevil jsem nad tím své překvapení, protože jsem skutečně neměl žádný důvod mít ho rád ani ho nemít rád. Náhoda způsobila, že jsem ho u ní v posledních dobách zesnulého krále, kdy se jejich přátelství navázalo, nepotkal, a ona byla téměř jedinou z mých blízkých přítelkyň, která byla i jeho přítelkyní, a od začátku regentství jsme on i já, zaměstnáni zcela rozdílnými věcmi, neměli příležitost

14. **Vysvětlivka:** Bitva u Guastally (19. září 1734) za války o polské následnictví, v níž francouzsko-sardinské vojsko odrazilo útok císařských.

se vídat. To ji neuspokojilo; vracela se k tomu znovu. Usoudil jsem tedy, že je to ve shodě s panem z Fréjus, který chtěl z dálky odklidit všechny překážky. Odpovídal jsem o něm vždycky slušně, protože jsem neměl žádný důvod odpovídat jinak, takže mě nakonec oslovil zdvořilostí, potom krátkým rozhovorem u krále, a za několik dní nato přišel ke mně v době oběda a požádal mě o něj. Od té doby ke mně chodil dosti často, často i k obědu, a já jsem ho občas navštěvoval večer. Byl, jak bylo řečeno jinde, dobrý společník a dobrý řečník a strávil život v nejvybranější společnosti. Jak jsme se vídali, dostaly se do našich rozhovorů i úvahy o mnoha věcech.

Jednou dosti pozdě večer, když jsem byl u něho, nějakou dobu poté, co začal vykonávat své povinnosti učitele, mu přinesli balíček. Protože bylo pozdě a on byl v županu a v noční čepici u krbu, chtěl jsem odejít, abych ho nechal balíček otevřít. Zabránil mi v tom a řekl mi, že to nic není, jen králova cvičení, která dává dělat jezuitům, a ti mu je posílají. Měl pravdu, že si takto pomáhal; neboť neznal zhola nic kromě velkého světa, salonů a milostných pletek. Při této řeči o králových cvičeních jsem se ho zeptal, protože jsem to neschvaloval, zda zamýšlí vtlouct mu do hlavy hodně latiny. Odpověděl mi, že ne, jen tolik, aby jí znal dost na to, aby ji úplně neneznal; a snadno jsme se shodli, že historie, především dějiny Francie, obecné i jednotlivostí, je to, čemu je třeba ho věnovat nejvíc. Nato mě napadla myšlenka, kterou jsem mu hned řekl, jak krále naučit tisíc zvláštních věcí, velmi poučných pro něho ve všech obdobích jeho života, a to při zábavě, věcí, které mu sotva mohly být ukázány jinak.

Řekl jsem mu, že Gaignières,[15] učený a soudný sběratel, strávil život nejrůznějším historickým bádáním a že s velkou péčí, náklady a cestami, které k tomu účelu podnikal, shromáždil velmi velký počet portrétů všech, kdo v jakémkoli oboru, muži i ženy, hráli ve Francii nějakou roli, zejména u dvora, ve státních záležitostech a ve vojsku, od dob Ludvíka XI.; a podobně, ale v mnohem menším počtu, z cizích zemí; že jsem je často u něho viděl, zčásti, protože jich bylo tolik, že je nemohl všechny rozvěsit, ačkoli bydlel sám ve velmi prostorném domě naproti špitálu Nevyléčitelných; že Gaignières to podivuhodné množství při své smrti odkázal králi.[16] Králův kabinet v Tuileriích měl dveře, které vedly do krásné a velmi dlouhé galerie, ale úplně holé. Ty dveře zazdili, v galerii udělali několik přepážek z obyčejných prken a umístili tam sloužící maršála z Villeroy. Navrhl jsem tedy panu z Fréjus, aby jim dal najmout pokoje v sousedství, na což by tisíc franků víc než stačilo, otevřít spojovací dveře od krále a vyzdobit celou tu galerii Gaignièresovými portréty, které snad hnily v nějakém skladišti nábytku; aby učitelům malých

15. **Vysvětlivka:** François Roger de Gaignières (1642–1715), sběratel a starožitník, který své sbírky portrétů, kreseb a rukopisů věnoval roku 1711 králi; po jeho smrti přešly do královských sbírek.

16. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Císařská knihovna dodnes vlastní část portrétů a rukopisů, které Gaignières shromáždil. Lze v nich najít mnoho zajímavých údajů o starých francouzských institucích.

chlapců, kteří přicházeli králi dělat dvůr, řekl, ať si ty osobnosti trochu projdou v dějinách a pamětech a ať své svěřence pečlivě vycvičí, aby je znali dost na to, aby o nich nejprve dovedli něco říci, a později podrobněji, aby o nich mohli rozmlouvat mezi sebou, když budou krále po galerii doprovázet, zatímco pan z Fréjus by o nich s králem hovořil důkladněji; že tímto způsobem by se král naučil nástin souvislých dějin a tisíc anekdot důležitých pro krále, které by jinde těžko získal; že by na něho zapůsobila zvláštnost postav a oděvů, která by mu pomohla zapamatovat si činy a data těch osobností; že by ho povzbuzovala soutěživost dětí jeho dvora mezi sebou a jeho vlastní touha vědět to lépe a přesněji než ony; že ani křesťanství, ani politika by nijak neomezovaly, co se o původu, osudech, činech a chování těch lidí řekne, protože jsou mrtví oni i všechno, co k nim patřilo, a že tak by se král pozvolna dozvěděl o službách i o špatných službách, o podvodech, o ničemnostech, o tom, jak se dělají a ničí kariéry, o umění a o oklikách, jak dosáhnout svých cílů, klamat, ovládat a zkrocovat krále, vytvářet si strany a chráněnce, odstrkovat zásluhy, ducha, schopnosti a ctnost, jedním slovem o pletichách dvorů, pro něž životy těch osobností poskytují příklady všeho druhu; že tuto zábavu je třeba vést až zhruba k Jindřichu IV., a tehdy krále pobídnout jeho ctižádostí tím, že se mu dá na srozuměnou, že to, co se týká osobností po této době, má už patřit jen jemu, protože z nich ještě žijí rodiny a příslušníci, a mezi čtyřma očima mu je odhalit; ale protože se mezi nimi najde i mnoho takových, po nichž už nic nezůstalo, mohli by k nim být malí chlapci připuštěni stejně jako k předchozím; konečně, že by to králi uložilo do hlavy historickou cestou tisíc důležitých věcí, z nichž by vnímal jen věci samy, aniž by si všiml, že je poučován, a to poučení by bylo snad jedním z nejdůležitějších, jaké mohl pro další život dostat, pohled na ty portréty by mu je kdykoli připomínal a navíc by mu velmi usnadnil vážnější, soustavnější a souvislejší studium dějin, protože by v nich všude nacházel lidi, které zná, od Ludvíka XI. počínaje, a to bez nechuti, kterou budí pracovna a studium, procházkou a zábavou. Pan z Fréjus mi dal najevo, že je tímto návrhem okouzlen a že se mu nesmírně líbí. Přesto z něho nic neudělal, a od té chvíle jsem pochopil, co bude s královou výchovou, a s panem z Fréjus jsem už o portrétech ani o galerii nemluvil, a sloužící maršála z Villeroy v ní zůstali klidně bydlet.

Pan z Fréjus projevoval Pezému velké přátelství. Pezé, který viděl, že se s ním velmi stýkám, mi navrhl, abych se pokusil udělat ho kardinálem; zda z vlastního popudu, nebo zda mu to prelát dal nějak vycítit, to jsem nerozpoznal. Byli to dva lidé mimořádně uzpůsobení k tomu, aby se dorozuměli a pochopili, aniž by se vyslovili. Pezé chtěl, aby se to dělo bez vědomí vévody z Orléans; neboť protože věc nemohla rychle pokročit, abbé Dubois mohl mezitím vyrůst, a snad i někdo jiný, kdo by Fréjusovi zastoupil cestu. Po úvaze jsem usoudil, že mohu opatrně ohledat půdu a zařídit se podle toho, co zjistím. Viděli jsme tu na příslušném místě, v jak úzkém přátelství jsem byl s nunciem Gualteriem. Od jeho povýšení na kardinála a jeho

odjezdu hned nato jsme si zvykli psát si každý týden, a dosti často šifrou. Řekl jsem to Pezému a že prozkoumám brod touto cestou, ne že by kardinál Gualterio měl v Římě dostatečný vliv, aby se ho dalo k tomu použít; ale byl velmi dobře obeznámen se vším a hodil se k tomu, aby ukázal cestu a vedl. Toto úsilí trvalo několik měsíců bez valných prostředků i vyhlídek, až mě Pezé jménem Fréjusovým požádal, abych od té záležitosti upustil, neboť Fréjus poznal, že ji nelze až do konce utajit před regentem a že by se mu mohla obrátit ve zlé; zvláštní je, že on sám se mnou o tom nikdy nemluvil, až na jediný případ, kdy mi sám řekl, co mi Pezé vyřídil jeho jménem, a znamenitě mi poděkoval, aniž by se mnou o tom kdy mluvil předtím či potom, ani já s ním. To však naše vztahy natolik upevnilo, že se mnou mluvil o všem velmi volně a že tutéž otevřenost o lidech, věcech a záležitostech si zachoval i později až do své smrti v míře, která mě vždycky udivovala, tím spíš, že to byla vždycky jen vyprávění nebo úvahy, aniž by se mne na cokoli tázal o radu, a tím méně aby projevil přání přiblížit mne záležitostem nebo dvoru, k čemuž jsem mu poskytoval snadnou hru tím, že jsem po tom netoužil o nic víc než on. Toto krátké vyprávění prozatím stačí. Poslouží k objasnění mnoha věcí, o nichž ještě není čas vyprávět.

Vévoda z Brancasu dostal penzi, hotové peníze a byt v Lucemburském paláci. Béthune, velitel eskadry, dostal penzi šest tisíc livrů, a Torcy vymohl pro svou sestru, abatyši z Panthemontu v Paříži, opatství Maubuisson, které paní de Bourbon odmítla. Byla to nejstarší dcera pana Vévody a paní Vévodkyně,[17] velmi znetvořená, velmi zlá a duchaplná. Byla řeholnicí ve Fontevraultu a chtěla tam být koadjutorkou. Paní z Mortemartu, která tam byla abatyší a dobře ji znala, se tomu vždycky bránila. Nakonec přešla do Val-de-Grâce, kde konvent přivedla k zoufalství, a nakonec se stala abatyší v Saint-Antoine. Tamním řeholnicím krutě ubližovala, rozházela statky, ačkoli měla od krále vysokou penzi, a natropila toho tolik, že ji král na prosbu paní Vévodkyně, pana Vévody, jejího bratra, a celé její rodiny dal jednoho rána odvézt vévodou z Noailles, kapitánem tělesné gardy, do jednoho malého opatství, kde od té doby zůstala čestně vězněna.

Abbé Morel zemřel ve vysokém věku. Byl to duchaplný a velmi vzdělaný muž, kterého se Saint-Pouangem v jejich mládí spojila prostopášnost a po celý život záliba v radovánkách. Saint-Pouange, který v něm rozpoznal nadání, ho seznámil s Louvoisem, který ho vyzkoušel při vyjednávání tajných záležitostí, jež tak, jak jen mohl, vyfukoval ministrovi zahraničních věcí. Osvědčil se mu tak dobře, že o něm Louvois řekl králi, který ho po Louvoisově smrti často používal a často s ním také mluvil ve své pracovně, kam ho dával přivádět zadními chodbami. Občas zmizel a já jsem slýchal, že byl poslán s tajným posláním. Král i ministři s ním byli vždycky spokojeni a jeho cesty zůstaly vždycky neproniknutelné. Měl penze a opatství,

17. **Vysvětlivka:** Paní de Bourbon je Marie-Anne Gabrielle Éléonore de Bourbon (1690–1760), nejstarší dcera pana Vévody Ludvíka III. Bourbon-Condé († 1710) a paní Vévodkyně, sestra nynějšího pana Vévody; „pan Vévoda" zde tedy označuje jejího otce.

stýkal se s dobrou společností, občas se ukázal u dvora a král s ním veřejně často mluvil, a to s laskavým výrazem: ve svém oboru to byla osobnost a zároveň počestný muž.

Kapitola patnáctá

Jmenování deseti kardinálů. — Jejich rozbor. — Spinola, Althann, Pereira. — Gesvres. — Moudrost a důstojnost polských biskupů. — Bentivoglio. — Bossu, zvaný kardinál z Alsace, a proč; císař s ním zle nakládá. — Belluga; jeho dvojí a svatá velkodušnost. — Salerno. — Mailly; jeho ctižádost; jeho počínání. — Proč francouzští nunciové, když se stanou kardinály, dostávají odznaky této hodnosti až po návratu do Itálie. — Biskupům atd. ve Francii přísně a moudře zakázán jakýkoli styk s Římem, a jak byl nakonec povolen. — Maillyho nenávist ke kardinálovi z Noailles a její příčiny. — Maillyho podivné názory na konstituci. — Jak byl přeložen z Arles do Remeše. — Jeho počínání na tomto novém stolci.

Papež jmenoval deset kardinálů, z nichž jednoho si ponechal *in petto*.[1] Francie nedostala žádného, protože Bissy byl v posledních dobách života zesnulého krále jmenován na její účet, díky konstituci. Devět vyhlášených bylo: Gesvres, arcibiskup z Bourges, na nominaci Polska; Mailly, arcibiskup z Remeše, *proprio motu*;[2] Spinola, nuncius ve Vídni; Bentivoglio, nuncius v Paříži; Bossu, arcibiskup mechelenský, *proprio motu*; Pereira de Lacerda za Portugalsko; Althann za císaře, bratr jeho oblíbence a biskup vacovský; Belluga, biskup z Murcie, za Španělsko,[3] a jezuita otec Salerno. O Spinolovi, nunciovi ve Vídni, ani o Althannovi a Pereirovi, jmenovaných na návrh císaře a portugalského krále, není co poznamenat; o ostatních šesti ano. Jejich pořadí převrátíme[4] jen u Maillyho, o němž promluvíme naposledy.

Gesvres měl přes šedesát let; za mlada pobýval v Římě a byl tam zasvěcen do chodu Vatikánu. Inocenc XI., Odescalchi,[5] ač byl vždy nepřítelem Francie, si ho tak oblíbil, že mu dal místo čestného komorníka. Nový prelát se dokázal zalíbit

1. **Vysvětlivka:** Kardinál jmenovaný *in petto* (v srdci) byl jmenován tajně: papež jeho jméno zatím nezveřejnil a vyhlásil je až později. Jmenování *proprio motu* (z vlastního podnětu) bylo papežovou osobní volbou, ne na návrh některé katolické koruny.

2. **Vysvětlivka:** François de Mailly (1658–1721), arcibiskup z Arles od roku 1697 a z Remeše od roku 1710, kardinál od roku 1719; jeden z nejbojovnějších stoupenců buly *Unigenitus* mezi francouzskými biskupy.

3. **Vysvětlivka:** Luis Antonio Belluga y Moncada (1662–1743), biskup z Murcie v letech 1705–1724, ve válce o španělské dědictví horlivý stoupenec Filipa V.; kardinál od roku 1719, po vzdání se biskupství žil v Římě, kde také zemřel.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Saint-Simon užil tohoto slova ve smyslu „prohodit, zaměnit pořadí“.

5. **Vysvětlivka:** Inocenc XI. (Benedetto Odescalchi, 1611–1689), papež od roku 1676; podporoval válku Svaté ligy proti Turkům a s Ludvíkem XIV. vedl ostré spory o regálie, o galikánské články z roku 1682 a o franšízy. Zemřel v Římě 12. srpna 1689.

jemu i celému jeho dvoru a osvojil si jeho způsoby tak dokonale, že se jich už nikdy nezbavil, ať ze zvyku, z obliby, nebo z politiky. V Římě se na něho všechno usmívalo; platil tam za jednoho z oblíbených prelátů a za toho, kdo má k purpuru nejblíže, a nikdo v Římě ani ve Francii nepochyboval, že by ho dostal při nejbližším jmenování, když spory o franšízy mezi papežem a zesnulým králem došly tak daleko, že královský velvyslanec v Římě, markýz z Lavardinu, nikdy nedosáhl audience, že byl exkomunikován a že všichni Francouzi dostali rozkaz Řím opustit.[6] Gesvres uposlechl jako ostatní, ale k své velké lítosti i k lítosti papeže a celého jeho dvora. Phélypeaux, arcibiskup z Bourges, bratr státního sekretáře Châteauneufa, právě velmi vhod zemřel[7]. Bourges bylo Gesvresovi dáno hned po příjezdu jako odměna za jeho poslušnost a za to, že se vzdal svých nadějí v Římě; byl prvním abbém, který byl za této vlády jmenován rovnou arcibiskupem; na tento úřad však hleděl jen jako na prkno po ztroskotání a myslel jen na to, aby si z něho udělal příčku, po níž vystoupí tam, kam směřoval, jakmile se poměry mezi Francií a Římem urovnají. V Inocenci XI. ztratil svého ochránce. Ottoboni, který po něm nastoupil jako Alexandr VIII., přiměl krále jít, kudy chtěl, a pak si z něho tropil posměch. Jeho pontifikát byl příliš krátký, než aby Gesvresovi poskytl příležitost s užitkem pracovat pro sebe. Po něm nastoupil Pignatelli, zvaný Inocenc XII., a vládl déle. Projevoval Gesvresovi úctu a laskavost, ten však už nebyl v Římě ani v prelatuře. Gesvres cítil, že potřebuje nominaci. Nic neopomenul, aby se těsně spojil s Pomponnem, Croissym a Torcym, synem posledního a zetěm prvního, kteří měli zahraniční věci společně. To se mu dokonale podařilo a ucházel se o nominaci anglického krále Jakuba. Ta se však nezdařila. Obrátil se tedy k nominaci prince de Conti, který byl právě zvolen polským králem a odjížděl do té země. Na svém místě jsme viděli, jak málo tento princ o onu korunu stál a jak rychle se vrátil. Gesvres se nedal odradit. Polští biskupové, všichni senátoři království, byli natolik rozumní, že kardinálům nikdy nepostoupili přednost, takže kardinálem může být téměř jen arcibiskup hnězdenský, protože jako primas království a regent v době bezvládí s ním žádná potíž není; proto cizinci polskou nominaci snadno získávají. Gesvres dovedl tak obratně kličkovat, že dostal nominaci saského kurfiřta, zvoleného polským králem místo prince de Conti. Když pak vítězný švédský král kurfiřta přinutil postoupit korunu šťastnému Stanislavu Leszczyńskému, Gesvres si počínal opět tak dobře, že dostal jeho nominaci; a když byl tento nový král zvratem štěstí svržen z trůnu a saský kurfiřt na něj znovu usedl, dostal Gesvres opět nové potvrzení své dřívější

---

6. **Vysvětlivka:** Franšízy byly výsady (azyl, osvobození od cel a od pravomoci papežských úřadů), které si cizí velvyslanci v Římě nárokovali pro celou čtvrť kolem svých paláců. Inocenc XI. je zrušil; Ludvík XIV. se tomu odmítl podřídit a roku 1687 poslal do Říma markýze z Lavardinu, kterého papež nepřijal a exkomunikoval; král odpověděl roku 1688 obsazením Avignonu.

7. **Ediční poznámka:** Gesvres se vrátil z Říma roku 1688; arcibiskup Michel Phélypeaux de La Vrillière zemřel 28. dubna 1694 a Gesvres byl arcibiskupem v Bourges jmenován téhož roku.

nominace, a to všechno se svolením krále. Strávil tedy přes třicet let svého života honbou za kardinálským purpurem a neměl v srdci ani v hlavě nic jiného.

Byl arcibiskupem jen podle jména a téměř nikdy ve svém sídle nepobýval; šetřil na všem pro své agenty v Římě a pro své kardinálské záměry; po smrti krále dal v Bourges všechno vystěhovat nebo prodat a prohlásil, že se tam už nevrátí. Když konečně dosáhl purpuru, po němž tak vroucně a tak vytrvale toužil, a byl unesen radostí po tolika starostech, strastech a námahách, kdo by byl řekl, že teď, u jediného cíle celého svého života, ho nebude plně užívat? Ale to jsou ty rysy Božích soudů, které lidi uvádějí ve zmatek. Gesvres byl kardinálem ještě méně, než byl arcibiskupem. Zbožňoval své zdraví a své tolary a myslel jen na to, jak se vyhnout cestě do Říma, a aby dokázal, že ji podniknout nemůže, nejezdil skoro vůbec do Versailles, když se tam dvůr vrátil, a cestou obědval. Vyhýbal se tezím, svěcením, všem obřadům, i obřadům Svatého Ducha, když byl do řádu přijat, radě svědomí ustavené *ad honores* a jakýmkoli záležitostem. Žil ve svém osamělém domě, kde mu purpur k ničemu nebyl, leda aby se na něj díval v zrcadlech a slýchal, jak mu sluhové říkají Eminence. Návštěvy nekonal žádné, přijímal jich velmi málo, jídal sám, velmi střídmě a podle lékařských předpisů, ač byl velmi dobrého zdraví, dával dva nebo tři obědy do roka s nepříliš vybranou společností, stýkal se s několika italskými novinkáři a několika neznámými učenci, neboť nebyl bez vědomostí ani bez rozhledu ve věcech veřejných; ráno se procházel v Tuileriích, aby se nadýchal vzduchu, s lidmi většinou neznámými, a nakonec se vzdal arcibiskupství ve prospěch abbého z Roye, kterého chtěl *mordicus*, a nikoho jiného, ani svého synovce, ačkoli s ním i se svým bratrem vévodou z Tresmes vycházel velmi dobře, protože věřil, že abbé z Roye tam vykoná víc dobrého a nebude nikoho trápit kvůli konstituci, kterou on sám ctil vždy jen ústy; a v bourgeském arcibiskupství vždycky rozdával velké almužny.

Bentivoglio pozdě opustil jezdecký pluk, kterému velel ve službách císaře, aby vstoupil do prelatury. Díky svému původu dostal v mžiku francouzskou nunciaturu, kde se proslavil veškerou tou prostopášností, výbuchy zlosti a zuřivostí, o nichž tu byla řeč a jež nebudeme opakovat. Neméně se jimi proslavil na jediném konkláve[8], jehož se účastnil, a zakrátko nato zemřel na záchvat zlosti, který ho zadusil, a svět se ho tak zbavil.

Bossu, jehož rodové jméno bylo Hennin-Liétard, byl bratrem prince z Chimay, mého zesnulého zetě, kterého Karel II. velmi mladého učinil rytířem Zlatého rouna, jenž potom sloužil Filipu V. ve Španělsku a kterého tento král učinil generálporučíkem a španělským grandem. Bossu byl velmi mladý poslán na studia do Říma a svěřen jezuitům, aby pečovali o jeho výchovu a o jeho kariéru. Ti

8. **Ediční poznámka:** Kardinál Bentivoglio se zúčastnil tří konkláve (1721, 1724 a 1730); zemřel 30. prosince 1732.

nahradili jeho nadání, které bylo v každém ohledu nulové, ale udělali z něho velkého pobožnůstkáře a získali si ho bez výhrad. Slepci od narození z vysokého rodu, které urozenost s cizí pomocí může vynést ke všemu, se pro Tovaryšstvo náramně hodí; to jen málokoho z těch, jichž se může zmocnit, nechá uniknout, a rodiny, které doufají, že na tom vydělají, mu je ochotně nabízejí. Získávají tak pro svůj rod velká obročí a velké hodnosti, a jezuité vládnou s autoritou prostřednictvím vysoce postavených chráněnců, kteří sami sebe neznají. Bossu se vrátil z Říma dokonalým jezuitou; to bylo celé vzdělání, jehož tam nabyl, jediné, jehož byl jeho duch schopen, a jediné, jímž zájem jeho rodiny i jeho vychovatelů mohl povznést jeho kariéru: také mu rychle vyneslo mechelenské arcibiskupství a krásné a velmi bohaté opatství přímo v Mechelenu, kde byli arcibiskupy a opaty ve skutečnosti jezuité. Se žákem, který se jim tak naprosto odevzdal, se měli tak dobře, že nic neopomněli, aby ho v Římě uplatnili a vynesli k purpuru, z něhož by měli ještě víc lesku a užitku. Byl by měl soupeře, kteří by mu zkřížili cestu, kdyby se ve Vídni tušilo, že by mohl přijít v úvahu při jmenování. Ať jsou jezuité odjakživa sebehorlivější a sebepoddanější vůči císařskému dvoru, jejich zájmy jsou jim ještě dražší, a když je rána zasazena, nechybějí jim prostředky, jak ji zakrýt nebo dát zapomenout. Tato úvaha je nejenže nezastavila, nýbrž jejich skryté pletichy jen zostřila. Dosáhli toho, že byl Bossu do tohoto jmenování zahrnut bez jakékoli účasti vídeňského dvora, a nevzdělaný a pobožný Bossu, unesený radostí ze svého povýšení, si okamžitě vzal v Mechelenu všechny jeho odznaky, aniž požádal císaře o svolení, natož aby na ně čekal. Tento panovník, zvyklý ovládat stejně své poddané jako římský dvůr, se velmi rozhněval, pohrozil Římu, zabavil novému kardinálovi příjmy a nakládal s ním s veškerou povýšeností spravedlivě rozhněvaného vladaře. Jezuité, kteří to očekávali, se přikrčili jako věrní služebníci, kteří na té volbě neměli podílu, a přiměli svého čerstvě zrudlého chráněnce, aby se co nejponíženěji podrobil císaři a jeho ministrům. Věc byla hotova, šlo už jen o to, jak z ní vybřednout: přes všechny ty projevy podřízenosti si Bossu přesto ponechal všechny odznaky i postavení své nové hodnosti. Svědomí mu nedovolovalo selhat vůči papeži, který mu ji udělil, zároveň však zradil svou pokoru. Přijal jméno kardinál z Alsace. Jako první ze svého rodu si nárokoval původ po meči ze starých alsaských hrabat. Ve Flandrech se tomu smáli; ale nikde jinde to neprosadil a nikdy nebyl ničím jiným než kardinálem z Bossu. Císař mu jen s velkou nevolí dovolil odjet do Říma na konkláve. Uvolnil mu příjmy na tuto cestu jen pod podmínkou, že z Říma, jakmile bude papež zvolen a korunován, přijede rovnou do Vídně prosit za odpuštění své viny. Jel tedy do Vídně, byl tam zdržen šest měsíců a zakusil tam všechna příkoří, jaká se dala vymyslet, a ta ho pak pronásledovala i ve Flandrech. Když přišla konstituce, lze si představit, s jakou slepou zuřivostí se pro ni tento chráněnec jezuitů vyznamenal.

Belluga dospěl k purpuru přímějšími cestami; byl to dobrý kastilský šlechtic, kterého Filip V. pro jeho vzácnou zbožnost vybral na počátku své vlády za biskupa z

Murcie. Počínal si tam, jak se od něho čekalo, a byl tam příkladem celému Španělsku. O několik let později byla válka zanesena až do nitra země. Král a královna byli nuceni opustit Madrid bez peněz, bez zásob pro zbytek svých vojsk, bez naděje, že by mohli nějaká nová postavit, a s velmi malou nadějí, že zachrání jakoukoli část monarchie. V této krajní nouzi, v níž tak skvěle zazářila navždy pamětihodná oddanost a věrnost Španělů, se biskup z Murcie vyznamenal mezi šlechtici a preláty. Sám a bezplatně zásoboval armádu po dva měsíce, buď ze svého, které vyčerpal a zastavil, nebo z prostředků svých diecézanů, jež pohnul zápalem svých kázání a ještě víc svým příkladem; a dal navíc na zaplacení několika výplat žoldu, které vojsku dlužili. Když osud zbraní a úsilí tohoto hrdinského národa upevnily trůn a vrátily korunu Filipu V., biskup z Murcie se nedomníval, že by mu za to cokoli náleželo; měl za to, že jen splnil svou povinnost, nepomýšlel na to, aby se ukazoval nebo aby se o něm mluvilo; zůstal jako předtím uzavřen ve své diecézi, zaměstnán jedině péčí o spásu svou a svých oveček, a ani dvůr, jak se zdálo, na něho nepomýšlel. Vyčerpání, do něhož tolik tak krutých otřesů uvrhlo finance, přimělo hledat prostředky, jak je trochu napravit. Kruciáta se zdála pomocí nejrychlejší a nejčistší; jedním tahem pera ji značně zvýšili. Je to daň uvalená na duchovenstvo, kterou papežové, panující ve Španělsku stejně jako ve všech zemích obedience[9] a zvláště v zemích inkvizice, často povolovali španělským králům na válku s Maury a po jejich vyhnání často ještě pod záminkou války s nimi v Africe. Protože tam Španělsko vždycky drželo několik pevností, které snášely nekonečná obléhání, neboť Mauři nerozumějí dobývání pevností, tato daň, vyšší či nižší, téměř vždy trvala a takřka přešla v řádnou; avšak zvýšení, a to jen z královy moci, pobouřilo duchovenstvo, a biskupa z Murcie víc než kohokoli. Byl to velmi poctivý muž, ale s malým rozhledem; nemyslel si, že by mohl s čistým svědomím vydat králi statek zasvěcený oltářům a chudým. Natropil velký povyk; s největší pevností se vzpíral opakovaným rozkazům krále, a protože jeho příklad, když králi v jeho nouzi dával, byl veliký a celé Španělsko ho mělo na očích, i příklad jeho odporu měl při odmítání neméně vlivu. Král, v rozpacích, křičí a hrozí; neochvějný Belluga přednesl své stížnosti v Římě a způsobil, že věc nabyla velké závažnosti a mohla skončit jen narovnáním.

V době, kdy spor nejvíc vřel, proběhlo jmenování a Belluga, v Římě proslulý svou horlivostí a pevností v obraně papežovy autority a imunity duchovenstva, byl do něho zahrnut, aniž na to kdy pomyslel. Dobře to ukázal; zprávu přijal jen s údivem a ihned prohlásil, že purpur nikdy nepřijme bez králova svolení, v něž v nemilosti, v níž se nacházel, nedoufal. Španělský král skutečně považoval Bellugovo

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Země obedience byly ty, v nichž papež jmenoval do obročí a vykonával rozsáhlejší pravomoc než v ostatních. Německo bylo zemí obedience. Ve staré Francii bylo také několik provincií, které byly zeměmi obedience a neuznávaly konkordát Františka I. Takové byly Bretaň, Provence a Lotrinsko. Papež tam mohl po osm měsíců v roce jmenovat do uprázdněných obročí.

jmenování za urážku sobě učiněnou a poslal mu zákaz je přijmout. Bellugovo odmítnutí však zákaz předešlo. Papež, nyní dotčený zase on, vypravil k Bellugovi kurýra s rozkazujícím breve, aby přijal z moci svaté poslušnosti. Ani toto breve však tohoto vznešeného Španěla nezlákalo, ba ani neotřáslo. Na breve skromně odpověděl, že pro náboženství ani pro Církev nezáleží na tom, bude-li kardinálem, či nikoli, ale že jde o povinnost a svědomí poddaného, aby poslouchal svého krále, byl mu věrný a podroben, a od toho ho žádná moc nemůže zprostit ani odvrátit. Šlo tu totiž jen o hodnost; kdyby do toho bylo vmíšeno náboženství nebo kacířství, nevím, zda by se za Pyrenejemi smýšlelo tak jako na této straně a jak smýšlel celý starověk ve všech zemích. Ať je tomu jakkoli, taková byla důstojná odpověď velkého biskupa z Murcie, na níž setrval navzdory všem lichotkám i hrozbám, které na to Řím, jenž do věci vložil svou autoritu, vynaložil. Tato podívaná se v Madridu velmi líbila; nechávali věcem volný průběh, ani se nepohnuli, a nechali ji trvat několik měsíců. Belluga se nepohnul o nic víc; neučinil ani nenechal učinit sebemenší krok u španělského krále; nebyl o nic méně klidný ani méně pohroužený do svých povinností a do zaměstnání svého obvyklého života. Ani Řím neráčil u španělského krále zakročit, či spíše se neodvažoval vystavit odmítnutí. Když už na to Belluga nemyslel a když délka té podívané způsobila, že upadla v zapomnění, vypravil španělský král dva kurýry, jednoho k Bellugovi s rozkazem, aby přijal, druhého k papeži s nominací ke kardinálství ve prospěch Bellugy. Tak byla věc skončena s nevídanou slávou pro Bellugu, který, aniž spěchal nebo cokoli změnil na svém oděvu a na své čepičce, přišel předložit svůj biret španělskému králi, přijmout jej z jeho ruky a poděkovat mu za něj jako za něco, co má jen z jeho dobrodiní. Tento kontrast byl pro kardinály z Alsace a z Mailly poněkud silný a všude ho oslavovali.

Později chtěl Belluga, který měl víc horlivosti než rozhledu, podniknout reformy, které španělští biskupové nemohli snést. Postavili se proti nim s tím větším úspěchem, že jejich sídelnost, jejich mravy, jejich almužny a jejich život plně a výhradně biskupský jsou odjakživa trvalým příkladem všem biskupům světa. Belluga, nemoha své zemi zjednat dobro, které si předsevzal, se tak znechutil, že přiměl krále, aby svolil, že mu murcijské biskupství vrátí a odejde do Říma. Byl tam jako v Murcii poddaným svému králi velmi oddaným, v mezidobích byl dokonce pověřován jeho záležitostmi a měl podíl na všech; a jeho ctnost, která vždy převyšovala jeho rozhled, zvláště politický, mu zjednala úctu, ba po celý jeho dlouhý život vážnost, jaké rozhled dosáhnout nemůže, ačkoli je v tomto hlavním městě světa víc ve svém živlu než kdekoli jinde.

Salerno byl italský jezuita z Neapolského království, který se nevím jakou náhodou dostal do Německa a nevím jakou jinou do velké přízně Fridricha Augusta, saského kurfiřta, na jehož konverzi měl velký podíl; nevím však, zda s ní měl víc práce než ten Tencin s Lawovou. Saský kurfiřt chtěl být polským králem a nemohl být zvolen, aniž by byl katolík. Žádný poddaný saského vévodství

nemohl přijmout katolické náboženství, aniž by okamžitě přišel o všechen majetek, který tam měl. S hodností saského kurfiřta je spojeno postavení rozeného hlavy a ochránce všech protestantů v Německu; kurfiřt je pověřen všemi jejich stížnostmi, má zařídit jejich nápravu a zajistit jim zachování a obnovení všeho, co jim různé mírové smlouvy a pacifikace přiznaly. Titul, který má tak ustavičné a tak důležité funkce, který ho staví do čela protestantského sboru a dává mu prostředky jím hýbat, mu zjednává první vážnost v Říši a v celém Německu a autoritu a vliv, pro něž ho všichni němečtí panovníci velmi šetří, a do značné míry i císařové. August nechtěl přijít o tak velké výhody ani se znesvářit se svými vlastními zeměmi, vášnivě oddanými luterství. Ani v jeho rodině to v tomto bodě nebylo snazší. Podrobnosti této velké záležitosti do těchto Pamětí nepatří. Musíme se tu spokojit s výkladem skutečnosti a říci, že August byl dost obratný nebo dost šťastný, aby smířil věci tak protichůdné. Stal se katolíkem i polským králem; nerozešel se ani se svými poddanými, ani se sborem protestantů; zůstal vždy jejich hlavou a ochráncem a uchoval si v Německu vždy vážnost, vliv i autoritu, které z toho plynuly. Jeho matka byla dcerou dánského krále Frederika III.;[10] přežila jeho korunovaci v Krakově o dvacet let a od té doby ho nikdy nechtěla vidět. Roku 1693 se oženil s Christiane Eberhardine,[11] dcerou Christiana Ernsta Braniborského, markraběte z Bayreuthu,[12] která se odebrala na venkovský zámek, jakmile se dozvěděla o jeho konverzi, nikdy nepřijala královské odznaky ani nechtěla připustit královské pocty, několik let se nemohla odhodlat ho vidět, když přijížděl do Saska, a nakonec ho vídala jen při velmi krátkých a velmi chladných návštěvách, aniž by se kdy chtěla přiblížit k polským hranicím. Kurfiřt se s tím snadno utěšil, měl však ještě jiný záměr, který chtěl uskutečnit. Chtěl obrátit svého nejstaršího syna a zajistit mu polskou korunu, aniž by ten po něm ztratil vzácné postavení rozeného hlavy a ochránce protestantů. Aby toho dosáhl, musel mladého prince nenápadně odloučit od matky tak zaujaté pro své náboženství, aniž by dal najevo své úmysly s ním, a svěřit ho osobám dost spolehlivým a dost chápavým, aby kurprince usměrnily podle jeho záměrů. I to se mu šťastně podařilo, a proto se rozhodl vzdálit ho ze Saska dlouhými cestami. Otec Salerno měl čest obrátit syna, jako obrátil otce. Doprovázel mladého prince na všech jeho cestách, přestrojen za kavalíra; zpovídal ho a vedl, a protože ještě nebyl čas, aby jeho konverze vyšla najevo, sloužil mu mši dřív, než princova družina věděla, že je

---

10. **Vysvětlivka:** Anna Sofie Dánská (1647–1717), dcera dánského krále Frederika III. (vládl 1648–1670), manželka saského kurfiřta Jana Jiřího III. a matka kurfiřtů Jana Jiřího IV. a Fridricha Augusta I., polského krále Augusta II.; zůstala horlivou luteránkou.

11. **Vysvětlivka:** Christiane Eberhardine Braniborsko-Bayreuthská (1671–1727), manželka Augusta II. od roku 1693 a matka jeho jediného legitimního syna Fridricha Augusta, pozdějšího polského krále Augusta III.; žila odloučena od manžela na zámku v Pretzschi, kde také zemřela.

12. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto jméno se někdy píše Bareuth nebo Bayreuth. Bareuth je dnes městem Bavorského království.

vzhůru, k čemuž měl svolení od papeže. Po návratu z cest byla konverze, jak jsme tu viděli, vyhlášena, a téměř zároveň i jeho sňatek s arcivévodkyní.[13] Salerno donesl tu zprávu papeži, který ho odměnil kardinálským kloboukem. Byl to, jak je vidět, muž bystrý a zběhlý v pletichách, mírný, slušný, podmanivý, a jeho mravy ani chování nikdy nebyly předmětem výtek. Zemřel v Římě u jezuitů, u nichž chtěl vždy bydlet, devět let po svém jmenování, stále velmi vážený a pověřený záležitostmi svých obrácenců.

Mailly, jemuž chyběla křídla, jaká měl Gesvres, mířil neméně vysoko a pracoval na tom neméně než on. Do církevního stavu ho proti jeho vůli dali otec a matka, kteří ve své rodině vládli prudce a neomezeně; udělal z nouze ctnost uprostřed nejpalčivější lítosti a z duchovního si vzal jen to, čeho se nemohl zbavit: žádné studium, žádné vědění jakéhokoli druhu, žádné nadání ani vůli si nějaké osvojit, zbožnosti a mravů jen tolik, kolik bylo navenek třeba, aby nezmařil naděje stavu, k němuž byl donucen. Dlouho žil s prodřenými lokty v jednom koutě Saint-Victoru, protože to jeho otce stálo méně a protože ho tento pobyt více vzdaloval od světa a dodával mu řádnějšího zdání. Sňatek jeho bratra hraběte z Mailly s neteří paní z Maintenon z druhého kolena, o niž však pečovala jako o svou skutečnou neteř a kterou učinila dámou šatny paní vévodkyně z Orléans, pak paní vévodkyně z Bourgogne, vynesl tomuto nešťastnému poustevníkovi konečně skrovné opatství a pak trochu volnosti díky místu královského almužníka. Naše rody, pocházející z téhož kraje, byly odedávna a vícekrát spřízněny; přátelství a styky se mezi nimi vždycky udržovaly.

Byl jsem velkým přítelem hraběte z Mailly a jeho ženy. Stal jsem se jím i abbému z Mailly, jakmile se objevil u dvora. Silou loktů se po smrti posledního Grignana dostal na arcibiskupství v Arles. Sotva byl jmenován, už pomýšlel, jak využít sousedství Avignonu a snadné cesty po moři ke styku s Římem. Činil všemožné vstřícné kroky vůči Gualteriovi, avignonskému vicelegátovi, který je opětoval jako muž velmi duchaplný a velmi přístupný, jenž dobře věděl, co znamená arcibiskup z Arles a hraběnka z Mailly, jeho švagrová. Hlavním cílem těchto vicelegátů a důvodem, proč si tuto vicelegaci přejí, je odejít z ní na francouzskou nunciaturu, která jim zajišťuje kardinálství. K tomu je třeba se tam zalíbit, protože jednou z výsad tří velkých korun, Říše, Francie a Španělska, je vyloučit ze své nunciatury každého, kdo se jim nelíbí, a vybrat k jejímu obsazení mezi třemi nebo čtyřmi kandidáty, které jim Řím navrhne. Spojení mezi oběma preláty se tedy díky jejich vzájemným záměrům a potřebám brzy utvořilo a obrátilo se později v důvěrné přátelství, které skončilo až s jejich životem; viděli jsme to tu jinde, a také to, že jejich přátelství zrodilo i mé přátelství s Gualteriem, které trvalo až do smrti. Brzy přišel do Francie jako nuncius. Velmi se tu zalíbil a dovedl si tak získat přízeň krále,

13. **Vysvětlivka:** Marie Josefa Rakouská (1699–1757), dcera císaře Josefa I.; s kurprincem Fridrichem Augustem se provdala roku 1719. Kurprinc přestoupil ke katolictví tajně roku 1712, veřejně byla jeho konverze oznámena roku 1717.

že mu král, když se Gualterio stal kardinálem, dal opatství Saint-Victor v Paříži. Svého času jsme tu viděli, že se v Římě znemožnil návštěvou, kterou při odjezdu z Francie vykonal u levobočků; to způsobilo, že od jeho doby žádný nuncius nedostal červenou čepičku v Paříži a že byli vždy těsně před svým jmenováním odvoláni a dostávali ji až při vstupu do Itálie. Několik let po svém jmenování přijel Gualterio z Říma schválně jen proto, aby viděl krále, a na příslušném místě jsme tu viděli, s jakým vyznamenáním byl přijat, až to vzbudilo žárlivost pro příklad kardinála Mazarina. Vrátil se do Říma se slibem krále, že dostane Řád Svatého Ducha při příštím jmenování. Král zemřel, aniž je vykonal. Pan Vévoda ten slib splnil roku 1724. Mailly se během těch let snažil skrytě je využít tajnými styky, které udržoval s Římem, kde si získával přátele, kolik jen mohl. Našel způsob, jak si opatřit příležitosti psát papeži a dostávat od něho breve, ale to všechno v nejtemnějším tajemství. Od konce Ligy a od upevnění vlády Jindřicha IV. bylo stejně moudře jako přísně zakázáno všem biskupům, obročníkům a duchovním mít jakýkoli styk s Římem bez výslovného povolení, které šlo přes toho státního sekretáře, jenž měl zahraniční věci; ten je uděloval nerad, omezoval jeho trvání a nikdy se nevztahovalo dál než na záležitost, pro niž bylo uděleno. Psát tam třeba jen jedinkrát bez povolení byl zločin, a přísně trestaný, protože všechny obvyklé záležitosti, jako buly, dispense atd., se tam vyřizovaly jedině prostřednictvím bankéřů u římské kurie. Král na tento bod velmi žárlivě dbal. Teprve úplně na konci jeho vlády tento tak spásný zákon oslabila a pak zrušila záležitost konstituce, která nadělala tolik darebáků, ctižádostivců a kariér, spolu s vlivem a zájmem otce Telliera, a Francie dodnes cítí celou tíhu a neštěstí toho. Jinde jsme tu viděli, kolik námahy a práce stálo zachránit pana z Arles, přistiženého při tomto přečinu v souvislosti s ostatky svatého Trofima, které poslal darem papeži, když si předtím zařídil, aby si o ně papež řekl, a kvůli nimž byl málem ztracen. Tato bouře, kterou paní z Maintenon jen s velkou námahou utišila a která u dvora nadělala mnoho hluku, učinila arcibiskupa z Arles opatrnějším, ale nepovolil, a v Římě mu posloužila. Lze si domyslet, že muž tak soustavně ctižádostivý neopomněl oddat se jezuitům a získat si je. Spojovala je společná nenávist.

Hraběnka z Mailly a Maillyové, zlákaní nadějemi a zvyklí vídat ji jako oblíbenou neteř paní z Maintenon, nemohli strávit mnohem vyšší štěstí její skutečné neteře a to, co Noaillesové z toho sňatku vytěžili. Protože se neodvažovali obrátit proti paní z Maintenon, obraceli se proti Noaillesům, které dokonale nenáviděli; arcibiskup z Arles byl proti nim popuzen víc než kdokoli z nich. Nemohl snést lesk kardinála z Noailles, jehož vstřícnost a vlídnost ho nikdy nedokázaly usmířit, takže když se účastnil shromáždění duchovenstva, jemuž předsedal kardinál z Noailles, tehdy v plné přízni, umínil si, skrytě podporován jezuity, odporovat mu při každé příležitosti, a trpělivost ani vše, co kardinál mohl učinit, aby ho učinil povolnějším, nic nezmohly, až nakonec arcibiskup odhodil masku a veřejně se s ním příkře střetl.

Kardinál, jakkoli umírněný, se domníval, že tuto urážku nemá snést. Odrazil ji moudře, ale s povýšeností, jaká příslušela jeho postavení, a protože měl v podstatě pravdu a dovedl to dobře vyložit a dokázat, zahanbil arcibiskupa, který dokázal jen koktat a byl veřejně pokárán celým shromážděním. Tento výstup přiměl kardinála podat o něm zprávu králi. Král arcibiskupovi mírně vyčinil a přiměl ho, aby se šel kardinálovi omluvit, aniž by se jezuité odvážili říci slovo v jeho prospěch a aniž by se mu podařilo získat paní z Maintenon, která ho důrazně pokárala. To Noaillesům nikdy neodpustil a to z něho udělalo vášnivého a nesmiřitelného nepřítele kardinála z Noailles po celý zbytek jeho života, až tak, že mi sám řekl, v žáru záležitosti konstituce, na níž jsme se neshodli, a když už byl kardinálem, že mu na konstituci jako takové ani v nejmenším nezáleží; že ji hájil se zápalem, jako to bude činit vždycky, jen proto, že kardinál z Noailles byl proti ní, a že by byl proti ní se stejnou prudkostí, kdyby kardinál z Noailles byl pro. Nezatajil mi ani, že ho blízká vyhlídka na klobouk přiměla k rázným krokům, které pokládal za užitečné, aby si ho zajistil a urychlil.

Když Le Tellier, syn kancléře téhož jména a bratr Louvoisův, po dlouhá léta arcibiskup z Remeše a po celý život málo přátelský k jezuitům, roku 1710 zemřel, umínil si otec Tellier nahradit ho mužem ochotným udělat pro jezuity cokoli a vynahradit jim v této diecézi dlouhé ztráty, které tam utrpěli. Se stejně pečlivým výběrem tam chtěl mít i nepřítele kardinála z Noailles, který by se díky významu tohoto velkého stolce stal nepostradatelnou osobností, pro ně zároveň spolehlivou a způsobilou, aby ji proti kardinálovi postavili. O jiné vlastnosti se příliš nestaral, neboť autorita a násilí snadno nahradí všechno. Protože šlo jen o ty dvě první, nemusel dlouho hledat, aby našel, co potřeboval. Maillyho původ, jeho okolí a arcibiskupský stolec v Arles, který zastával už dlouho a kde téměř vždycky sídlil, usnadnily jeho přeložení do Remeše. Mailly touto změnou všechno získal a neztratil ani snadnost, kterou měl v Arles pro své styky a pletichy s Římem, na něž přísnost dvora díky machinacím otce Telliera, jehož záměrům se tato volnost stala nezbytnou, postupně ochabla. Tak Mailly, nyní v Římě významnější leskem svého nového stolce a jeho blízkostí k Paříži a ke dvoru, zdvojnásobil úsilí v Římě a nic neopomněl zde, aby si zasloužil předmět svých tužeb. Záležitost konstituce mu k tomu poskytla všechny prostředky, jichž se dychtivě chopil, a dala mu i možnost uplatnit svou nenávist ke kardinálovi z Noailles. Jeho pýcha však trpěla, když se se svým stolcem, svou horlivostí a svým příbuzenstvím s paní z Maintenon viděl tak daleko za kardinály z Rohanu a z Bissy a smíšen s jinými biskupy; byla to však zkouška, kterou musel podstoupit v naději na postup, jejž mu zajistí. Tak uplynul zbytek vlády zesnulého krále a první doba regentství. Když v něm konstituce konečně nabyla vrchu, Mailly se těsně spojil s Bentivogliem; oba byli stráveni touhou po purpuru a oba přesvědčeni, že si jej mohou urychlit jen tím, že všechno zapálí. Mailly tedy usiloval už jen o to stát se mučedníkem Říma, přestal brát

jakékoli ohledy a opustil Rohana, Bissyho i nejprudší biskupy jako vlažné politiky, kteří opouštějí Svatý stolec a věc Církve. Odtud jeho četné listy a pastýřské listy a dvojí zásluha, kterou v Římě sklidil za to, že se je odvážil napsat a zveřejnit, a za to, že ho nemohly zastavit všechny ohledy, které na něj regent bral. Nechtěl ohledy, chtěl pravý opak, aby v Římě získal pověst mučedníka a sklidil její plody. Dohnal to tedy tak daleko, že jeden z jeho listů byl pro svou prudkost na základě usnesení parlamentu spálen; a dal nato svou radost a pohrdání najevo poněkud svatokrádežně. Založil ve svém chrámu věčnou mši, slouženou každoročně v týž den, na poděkování Bohu, že byl shledán hodným mít podíl na potupách jeho jednorozeného Syna pro spravedlnost; nepochybně doufal, že touto podivnou fundací vyprovokuje nějaký okázalý násilný zákrok, který by ho dovedl rychleji k cíli: v tom se zmýlil.

Trest tehdy mohl dopadnout jen na jeho osobu, a proti osobě paira lze zakročit jen v parlamentu, za shromáždění všech komor a za účasti svolaných pairů. Kromě obtíží takové záležitosti byla konstituce i se svými následky nenáviděna a ničeho se v té věci nebáli tolik jako shromáždění parlamentu. Nechali tedy výstup, k němuž chtěl arcibiskup přimět, vyšumět. Jeho chování, které pohoršilo i nejzanícenější konstitucionalisty, mu ubralo vážnosti i v jejich straně; ale preláti kardinálské klobouky nerozdávali; ty se rozdělovaly jen v Římě a jen k Římu směřovaly všechny jeho kroky. Konečně byl uspokojen jmenováním, o němž je zde řeč; on i jeho přítel Bentivoglio do něho byli zahrnuti oba. Tyto prudké postupy mu snad neposloužily lépe než jeho lichotky. Papež si nesmírně zakládal na tom, že dobře mluví a píše latinsky; chtěl se přiblížit svatému Lvu a svatému Řehoři, svým velmi slavným předchůdcům;[14] dal se do skládání homilií; přednášel je a pak je se zalíbením ukazoval; obvykle je shledávali žalostnými, ale ujišťovali ho, že zastiňují homilie nejučenějších, nejvybranějších a nejdůkladnějších církevních otců. Mailly se usilovně snažil nějaké dostat a ještě víc se rozplývat v díkůvzdáních a chvalozpěvech. Ty dovršily, že si papeže získal a přiměl ho k rozhodnutí; papež ho učinil kardinálem bez účasti Francie i kohokoli z jeho příbuzných či přátel v této zemi.

14. **Vysvětlivka:** Svatý Lev I. Veliký (papež 440–461) a svatý Řehoř I. Veliký (papež 590–604), církevní učitelé proslulí svými kázáními a homiliemi.

Kapitola šestnáctá

Vévoda z Orléans, velmi rozhněvaný jmenováním arcibiskupa z Remeše, si pro mne pošle, oznámí mi to a probírá tu záležitost s Le Blancem a se mnou, přičemž přijde La Vrillière, zeť arcibiskupova bratra. — Velleron vyslán k arcibiskupovi se zákazem nosit jakékoli odznaky kardinála a opustit svou diecézi. — Směšná příhoda a zlost Langueta, biskupa ze Soissons. — Jeho postavení, jeho ctižádost, jeho spisy, jeho počínání. — Počínání arcibiskupa z Remeše. — Uposlechne rozkazů, které mu Velleron přináší. — Kdo byl Velleron. — Mé počínání vůči regentovi ve věci arcibiskupa z Remeše. — Neobyčejné a nevídané šibalství abbé Duboise a abbé z La Fare-Lopis vůči sobě navzájem. — Arcibiskup z Remeše tajně v Paříži. — Velmi zvláštní tajemství tohoto návratu. — Slabost a ctižádost arcibiskupa z Remeše. — Jeho první úspěch a má důvěřivost. — Duboisovy pletichy vůči arcibiskupovi z Remeše, při nichž jsem stále dokonale napálen. — Jak Mailly, arcibiskup z Remeše, konečně dosáhl toho, že přijal z rukou krále svou červenou čepičku, a to tak, že jsem ho k němu uvedl já.

Vévoda z Orléans pro mě poslal chvíli po poledni; ještě neuplynula hodina od chvíle, kdy dostal zprávu o jmenování kardinálů; abbé Dubois, který mu ji přinesl, už u něho nebyl. Byla neděle 10. prosince; zastihl jsem ho samotného s Le Blancem; La Vrillière přišel o půl hodiny později. Vévoda z Orléans byl velmi rozhněván; oznámil mi jmenování a hned nato, že posílá do Remeše, kde se arcibiskup zdržoval, rytíře z Velleronu, praporčíka tělesné gardy, s královým rozkazem nedovolit mu opustit Remeš, přimět ho k návratu, kdyby ho potkal na cestě, zakázat mu nosit červenou čepičku a jakékoli odznaky či titul kardinála, a sejmout mu ji z hlavy, kdyby si ji už nasadil. Cítil jsem, jak zločinná je ta nezřízená ctižádost, kterou jsem znal už tak dlouho. Cítil jsem také, jak slabý bude regent, až přejde první vznět, který ho tehdy hnal k nejkrajnějším krokům, a všechny potíže, jež přináší hodnost, kterou koruny nechaly v pokojném držení naprosté nezávislosti, naprosté nevěrnosti a naprosté skutečné beztrestnosti. Cítil jsem dále, že věc došla tak daleko, že bylo třeba buď toho muže zničit, a byl to můj příbuzný a, ať byl jakýkoli, tak dlouho můj přítel, anebo ho nechat v držení jeho lupu. Zařídil jsem se tedy podle toho; projevil jsem stejný hněv jako vévoda z Orléans, v ničem jsem mu neodporoval, probíral jsem s ním všechna nejprudší řešení, aniž jsem kterékoli vyloučil nebo přijal. Nechal jsem jeho hněvu všechen volný průběh a rozlet, jaký si jen přál, a ke všemu jsem přizvukoval. Kdybych jednal jinak, všechno bych zkazil; nebyla doba snažit se ten oheň tlumit, ještě víc bych ho rozdmýchal a připravil bych o sílu to, co jsem mu hodlal záhy předložit. Tyto porady o krajních krocích, velmi plané a

málo promyšlené, trvaly skoro do tří hodin. Nechtěl jsem nic zkracovat, aby se všechen oheň vybouřil, a dával jsem najevo, že se zlobím stejně jako on. Opravdu jsem se zlobil, neboť nic není pro stát škodlivější ani přímo protivnější právu králů nad jejich poddanými než takto otevřená brána ctižádosti duchovních, kteří se v pohrdání panovníkem, jeho autoritou a jeho zájmy oddávají cizí, často nepřátelské moci, aby od ní získali obojakou hodnost, jež je povyšuje do nestvůrného postavení, staví je do čela duchovenstva, vyjímá je z jakéhokoli trestu a stíhání, ať se dopustí jakékoli zrady, dává jim vliv, vážnost a nekonečnou moc spolu s jistým nárokem na dvě až tři sta tisíc livrů ročního důchodu z obročí a na získání všeho, co se hodí jejich rodině, aniž prokážou státu nebo církvi sebemenší službu, svádí nadějí nesčetné další a činí papeže větším pánem duchovenstva, než je král; jenže Mailly, o jednoho víc nebo méně, tuto ránu nijak nezvětšoval; byl to můj příbuzný a přítel; nechtěl jsem, aby se provaz přetrhl právě na něm; a ostatně jsem znal regenta příliš dobře, abych ho pokládal za schopného zachovat k němu touž přísnost, jakou v podobném, a dokonce menším případě zachoval zesnulý král ke kardinálu Le Camus. Nakonec si regent vzpomněl, že jsme neobědvali, a propustil nás.

Le Blanc, jehož vévoda z Orléans užíval přinejmenším stejně tolik ke špehování a k tajným věcem jako k jeho úřadu státního sekretáře války, býval velmi často v Palais-Royal. Navykl svou ženu, aby dala společnost u něho doma usadit ke stolu bez něho, když se do dvou hodin nevrátil; a protože když toho dne dorazil, byly skoro tři, zastihl oběd pokročilý a společnost ve starostech, co ho mohlo tak zdržet. Náhoda ho posadila ke stolu naproti Languetovi, biskupovi ze Soissons.[1] Le Blanc se omluvil a řekl, že nebude tajit, co ho tak dlouho zdrželo v Palais-Royal, protože věc bude stejně brzy veřejná: všichni nastražili uši a ptali se, oč jde. Le Blanc odpověděl, že o jmenování kardinálů, které právě provedl papež. Při tom slově se Languet téměř zvedne ze židle a s planoucíma očima vykřikne: „A kdo, kdo?" Le Blanc jmenuje nové kardinály; Mailly byl jmenován jako druhý, tak jak stál na seznamu. Při tom jméně Languet klesne na židli, hlavou nad talíř, chytne se za ni oběma rukama a nahlas vykřikne: „Ach! Vzal mi můj klobouk." Výbuch smíchu, který se ve společnosti po několika okamžicích ticha nečekaně ozval a jen špatně se dusil, probral nezištného preláta. Zůstal zmatený, nechal ostatní rozebírat jmenování, koktal pozdě, krátce a zřídka, převaloval pomalu a v dlouhých odstupech pár soust, jen aby něco dělal, stal se pro společnost podívanou a opustil ji, jakmile se vstalo od stolu, tak brzy, jak jen mohl. Tato příhoda se brzy rozkřikla a druhý den mi ji vyprávěl rytíř z Tourouvre, který ke mně přišel na oběd a který den předtím seděl u Le Blanca u stolu vedle Langueta. Kdo by byl řekl o tom podlézavém abbé Languetovi, dijonském měšťanu, který se potloukal po předpokojích ve Versailles, kde jsem ho stokrát viděl, když jsem

1. **Vysvětlivka:** Jean-Joseph Languet de Gergy (1677–1753), dříve almužník vévodkyně z Bourgogne, biskup ze Soissons a od roku 1730 arcibiskup ze Sens, jeden z nejhorlivějších zastánců buly *Unigenitus*; bratr faráře od Saint-Sulpice.

vcházel k pánovi nebo paní bytu, a když jsem odcházel, nacházel jsem ho na téže truhle v předpokoji; který se právem domníval, že udělal štěstí, když získal výnosné místo almužníka vévodkyně z Bourgogne a místo generálního vikáře v Autunu; kdo by věřil, pravím, že nespokojen s tím, že se dočkal biskupství, a to biskupství ve Soissons, se nebude cítit na vrcholu a odváží se pozvednout oči až k purpuru, a že se mu skutečně velmi přiblíží? Nejprve Saint-Sulpice, jehož proslulým farářem byl jeho bratr, velmi odlišný od něho, a potom konstituce, která z něho udělala biskupa, protože se odevzdal tělem i duší otci Tellierovi, mu ctižádostí zatočily hlavou. Na počátku té záležitosti se jen málokdo odvážil zneuctít se otevřeným odevzdáním. Byl mezi prvními a brzy nato se proslavil oněmi slavnými „Upozorněními" neboli poplašnými zvony, které natropily tolik hluku a pohoršení a za jejichž autora se vytrvale vydával, jakmile vyšly pod jeho jménem.

Mailly, arcibiskup z Remeše, mi přišel, umíraje smíchy, vyprávět, že Tourneli, doktor Sorbonny,[2] který je sepsal, ale chtěl jim dodat váhy a vydat je pod jménem některého biskupa, mu je přinesl a prosil ho až do omrzení, aby je přijal za své a dovolil, aby se pod nimi uvedlo jeho jméno a mohly vyjít jako jeho dílo; že on nechtěl okusit ani to dílo, ani tu lež, ani se halit do cizí práce, a že jeho překvapení nemělo obdoby, když je zanedlouho uviděl vytištěné pod jménem Langueta, biskupa ze Soissons, který se za jejich autora veřejně prohlašoval. Dokud Tourneli žil, tento prelát se mezi svými skvěl jeho perem; ale když mu je smrt vzala, ukázalo se v Languetových spisech naplno, z jaké hlušiny je. Bylo docela pravda, že se potají ucházel o purpur; nakonec se to přesto vědělo, a dokonce se mělo za to, že je mu velmi blízko. Řím ho podle své politiky živil nadějemi, aniž chtěl purpur prostituovat tak nicotnému člověku, od něhož si byl jistý, že z něho i za mnohem menší cenu vytáhne všechny pošetilosti a všechny zuřivosti, jaké bude chtít; a také se v něm nezmýlil a další vývoj to plně dokázal, dokonce daleko za Římovy záměry. Vskutku se najde jen velmi málo autorů a ještě méně biskupů, kteří by byli tak smělí v nepravdivém citování, v komolení míst, ve vyvozování přesného opaku toho, co v nich stojí, když se k nim připojí, co předchází a co následuje, v drzém předkládání sofismat s překvapivou plodností, ve stavění vyvrácené věty za tezi, v podsouvání vymyšlených skutečností a zjevných lží s nejvyšší troufalostí, ve vracení nepravdy, z níž byl usvědčen, do postavení jisté zásady. To je příliš mnoho řečí na to, abych z tak veliké spousty neuvedl aspoň jeden příklad.

Když byl nepříliš korektními cestami přeložen na arcibiskupství do Sens, našel tam suffragány jiného ražení, než byl on. Caylus, biskup z Auxerre, jehož život tak biskupský, učené spisy a postoj v záležitosti konstituce tak výhodně napravily lehkou a krátkou povolnost ke dvoru a k paní z Maintenon, která mu místo opatřila,

2. **Vysvětlivka:** Honoré Tournely (1658–1729), profesor teologie na Sorbonně, odpůrce jansenistů a obhájce buly *Unigenitus*.

a získaly mu tak veliké jméno, byl už dlouho vzdálen ze své diecéze a vystaven všem potupám jezuitů a stoupenců konstituce. Tento stav způsobil, že si ho bezúhonný metropolita vybral mezi ostatními suffragány ze Sens, aby si dovolil rozruch, o němž nepředpokládal, že by se utiskovaný prelát odvážil vznést sebemenší stížnost. Languet tedy vydal pastýřský list plný lásky a horlivosti, v němž tvrdil, že obdržel stížnosti a žádosti všech farářů a kanovníků auxerrské diecéze proti učení jejich biskupa, v nichž ho prosí o ochranu proti násilí, jež biskup páchá na jejich víře a na jejich poslušnosti víře církve; že dlouho odolával, aby svou trpělivostí dal svému suffragánovi příležitost k nápravě; ale že nakonec, protože už nemůže zůstat hluchý k tolika naléhání a ke zdvojeným voláním všech pastýřů a kanovníků auxerrské diecéze, je nucen prolomit mlčení a jít jim na pomoc atd. Kdo je tak smělý, aby se odvážil pochybovat o pravdivosti skutečnosti takové povahy, tak jasně a tak výslovně vyložené v pastýřském listu, vytištěném a rozšířeném všude, jehož jediným obsahem je právě tato tak dobře vylíčená skutečnost? A přece taková rozumná důvěra netrvala dlouho. Tři týdny poté, co byl tento pastýřský list rozšířen, objevil se pastýřský list biskupa z Auxerre, v němž svým diecézanům projevuje krajní údiv nad románem, jímž jeho metropolita v podobě pastýřského listu klame veřejnost, a připojuje, aby dokázal pomluvu a podvod, dopis adresovaný jemu, biskupovi z Auxerre, sepsaný a podepsaný všemi faráři a kanovníky jeho diecéze s výjimkou čtyř, v němž si trpce stěžují na Languetův výmysl, prohlašují, že mu nikdo z nich nepodal žádnou stížnost ani neadresoval žádnou žádost, ujišťují svého biskupa, že mají touž víru jako on a že vždy přisvědčovali, přisvědčují a vždy budou přisvědčovat jeho názorům, které tak učeně a tak jasně projevil ve svých pastýřských instrukcích, pastýřských listech a jiných dílech, a souhlasí a žádají, aby byl tento dopis zveřejněn, neboť obsahuje nejčistší pravdu a jejich skutečné smýšlení. Tento dopis, vytištěný za pastýřským listem biskupa z Auxerre, způsobil rozruch, jaký si lze představit, a nevýslovné překvapení.

Arcibiskup ze Sens, zahanbený a neschopný sebemenší odpovědi, sice zmlkl a nějaký čas se držel v tichosti a dosti v ústraní, ale brzy nabyl znovu síly se svou obvyklou nestoudností, aniž se ovšem odvážil znovu vytáhnout cokoli, co by se mohlo týkat tak veřejného usvědčení ze lži, které ho tak naplno zneuctilo. Taková opatrnost u něho nebývala obvyklá: stokrát usvědčen z komolených míst, z nepravdivých a podvodných citací a ze všeho, co bylo řečeno výše, se velmi obvykle odvažoval po nějaké době znovu předkládat jako rozhodující důkazy to, v čem byl usvědčen z nepravdy, s kovovým čelem, které jen hledalo, koho by zaskočilo, a nikdy se nezačervenalo. Ale dost už prodlévání u preláta, kterého je přece, jakkoli je ve všech ohledech ničemný, třeba ukázat takového, jaký je, podle rolí, které hrál a

které se nepřestal, i když marně, snažit hrát; neboť jeho ubohou *Marii Alacoque*,[3] kterou sepsal jeden jezuita a která byla tak dlouho poté vytištěna pod jeho jménem, přijal Languet za své dílo jen proto, aby se oklikami, které pokládal za bezpečné a které se takové zdály, vrátil k purpuru; ty však leží docela mimo a za hranicemi látky těchto Pamětí, k níž se nyní musím vrátit.

V okamžiku, kdy se La Vrillière dozvěděl o rozhodnutém poslání rytíře z Velleronu, o němž jsem mluvil výše, vypravil do Remeše kurýra, aby o tom arcibiskupa zpravil a varoval ho, že se nenávratně zničí, jestliže ho ten důstojník zastihne v červené čepičce, kterou měl v takovém případě rozkaz mu sejmout po dobrém či po zlém; nabádal ho, aby uposlechl rozkazů, které mu ten důstojník nese, a vzkázal mu, že jen tímto způsobem lze utišit bouři a dospět pak postupně k souhlasu s jeho kardinálstvím. La Vrillière byl zetěm zesnulého hraběte z Mailly, arcibiskupova bratra, a ještě téhož dne odpoledne mi vyprávěl o opatření, které učinil, a rozvažoval se mnou, jak postupovat u regenta a vůči té tvrdohlavé a purpurem opilé hlavě, kterou bylo třeba se pokusit zadržet, aby se nevrhla do propasti. Varování zapůsobilo a přišlo včas; arcibiskup už udělal něco dobře a něco špatně. Přijal čepičku od papežova kurýra, místo aby ji hned poslal regentovi. Ale nechtěl v Remeši přijmout od nikoho žádné blahopřání, zavřel své dveře a vydal se do Paříže. Velleron ho zastihl na této straně Soissons, bez červené čepičky a bez jakéhokoli odznaku kardinála. Velleron, spokojený, že ho nemusí dát svléknout, se spokojil s tím, že mu oznámil zákaz, s nímž byl vyslán, a ukázal mu své rozkazy. Chvíli se na cestě přeli, oba sesednuvše, arcibiskup chtěl pokračovat v cestě, aby regentovi odevzdal čepičku sám, Velleron trval na rozkazu vrátit se do Remeše a zůstat tam až do dalšího rozkazu. Nakonec Velleron zvítězil a přiměl arcibiskupa k návratu do Soissons, kam ho doprovodil a kde přenocovali. Arcibiskup odtud napsal regentovi, aby mu podal zprávu o svém jednání a o své poslušnosti a ujistil ho, že se vrátí do Remeše a tam bude čekat na jeho rozkazy. Velleron mu v dobré víře uvěřil. Byl to mladší syn z Provence, průměrného původu, ale přece syn jedné sestry zesnulého kardinála z Janson. Měl společenské způsoby, zdvořilost, postavu, čest a statečnost, ale nic víc; dámy ho prosadily, udělal štěstí a zemřel jako velvyslanec v Anglii a rytíř řádu pod jménem hrabě z Cambis. Odjel tedy ze Soissons do Paříže současně s arcibiskupem, který odjížděl do Remeše, třebaže Velleron měl rozkaz zůstat u něho. Arcibiskup, který měl svůj záměr, se ho dokázal zbavit. Velleron dostal důtku za to, že se vrátil, ale ani jeho, ani nikoho jiného do Remeše neposlali zpátky. Zdrželi se v Soissons jeden den, který uplynul ve sporech a domluvách, jež nakonec vedly k tomu, co bylo právě vyloženo, takže Velleron dorazil 14. prosince, pátý den poté, co se regent dozvěděl o jmenování.

---

3. **Vysvětlivka:** Životopis vizionářky Markéty Marie Alacoque (1647–1690), řeholnice řádu Navštívení Panny Marie v Paray-le-Monial, jejíž vidění stojí u počátku úcty k Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu; vyšel pod Languetovým jménem roku 1729.

Tento čas jsem neztratil. Vídal jsem často vévodu z Orléans a s rozvážnější hlavou jsem s ním probíral rozmanité krajní kroky, k nimž bylo možno se odhodlat, i nevýhody každého z nich; a protože jsem si byl velmi nejistý, co vzejde z Velleronovy cesty, spokojil jsem se s tím, že jsem využil všech potíží plynoucích z krajních řešení, abych nechal regenta v nesnázi volby, aniž jsem mu projevil jakoukoli náklonnost k arcibiskupovi, a abych pak s větší silou vytěžil to, co tento prelát mohl učinit k jeho uspokojení, i regentovu slabost, s níž se jen stěží odhodlával k nějakému krajnímu řešení vážně, a ještě mnohem hůře je dlouhodobě udržel. Úspěch Velleronovy cesty mi umožnil začít mluvit jinak. Vyzdvihoval jsem úctu arcibiskupa, který ještě předtím, než dostal nebo vůbec mohl dostat nějaký rozkaz, odmítl přijímat v Remeši jakékoli blahopřání a nevzal na sebe žádný odznak kardinála, takže ho Velleron zastihl v černé čepičce a v obvyklém oděvu. Připustil jsem, že byla hloupost přijmout červenou čepičku od papežova kuryra, místo aby ji hned poslal dál; ale snažil jsem se to zakrýt radostí, překvapením a myšlenkou, že bude snad uctivější přinést ji osobně, protože si ji nenasadil na hlavu, jak jsem předpokládal, když odmítl blahopřání, zavřel dveře všem a Velleron ho potkal na cestě, aniž se jí ozdobil. Nakonec jsem vyzdvihoval jeho poslušnost, že se vrátil do Remeše.

Jakkoli zuřil abbé Dubois nad jmenováním dvou Francouzů,[4] z nichž jedno bylo nečekané a mohlo velmi poškodit třetího, totiž jeho samého, aniž se to ještě odvažoval říci nahlas, a jakkoli v tom vzteku popuzoval vévodu z Orléans, jak jen mohl, sám i prostřednictvím svých emisarů, ihned jsem zpozoroval dobrý účinek arcibiskupova jednání, které vévodovi z Orléans otevíralo dveře, jak z té záležitosti vyjít bez násilí; jenže arcibiskup neměl proti sobě jen Duboise, závistivce svého purpuru, ty, kdo rozumně soudili o způsobu, jakým ho získal, a všechny odpůrce konstituce, nýbrž i nejhorlivější z jejích stoupenců: jedny z dopálení, že je předběhl a odsunul s malou nadějí, druhé z rozmrzelosti, že jejich rovný, jejich společník[5] v řízení té záležitosti, se stane jedním z jejích vůdců a nechá je tak daleko za sebou; a samy vůdce proto, že dostanou rovného, který bude chtít sdílet jejich autoritu, když bude sdílet jejich postavení a výsady, s nímž je to postavení donutí počítat a jednat s ohledy, které si bude umět vynutit; kterého budou nuceni šetřit i se zřetelem k Římu; který se jen tak nevzdá svých zvláštních představ, jak si v jejich straně vytvořit vlastní stranu, a který se bude neustále snažit vystrkovat růžky a mít navrch, k čemuž se kardinálu z Bissy vůči kardinálu z Rohanu nedostávalo ani původu, ani stolce. Tolik překážek mě neodradilo. Všichni ti lidé museli bojovat proti hotové věci, proti slavnostnímu závazku římské kurie a proti regentově slabosti, která

4. **Vysvětlivka:** Druhým Francouzem jmenovaným v téže promoci byl Léon Potier de Gesvres, arcibiskup z Bourges; nečekané bylo jmenování Maillyho.

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Saint-Simon už dříve užil slova *compersonnier* ve smyslu společník.

byla nejlepším trumfem ve prospěch arcibiskupa; využil jsem jí s úspěchem, abych regentovi dal pocítit, že Řím neustoupí a že u hotové věci, která bohužel nebyla bez příkladu, velí opatrnost chopit se všeho, co může zachránit čest a zdání, a vyhnout se dlouhé řadě nejtrnitějších nesnází, jejichž konec ani výsledek nebylo možné předvídat, stejně jako všechno ještě horší, co z nich mohlo vzejít. Tyto domluvy tak odpovídaly povaze vévody z Orléans, že pokročily dále a rychleji, než jsem doufal.

Tak stály věci, když mi ve středu 20. prosince ráno přišel La Vrillière říci, že arcibiskup z Remeše dorazil den předtím velmi pozdě do Paříže. Tato cesta, podniknutá bez jakékoli dohody s námi a bez vědomí všech jeho blízkých, se nám zdála jako výstřelek, který zmaří všechna naše opatření a vrhne vévodu z Orléans zpět do jeho prvního hněvu, protože arcibiskup přijel z místa svého vyhnanství bez jeho svolení. Všichni jsme se mýlili: abbé z La Fare-Lopis, jeho generální vikář a jeho člověk pro všechno, byl prvotřídní šibal, plný ducha a úskoků, který se až dosud o všechno ucházel marně, protože si tak pokazil pověst svým odevzdáním otci Tellierovi a jezuitům, že se ho dokonce i vůdcové konstituce zároveň báli i jím pohrdali a od všeho ho odstrčili. Přijaté jmenování Maillyho se mu zdálo prknem po ztroskotání, pokud by se je jeho důmyslem podařilo prosadit. Postavil se kvůli tomu abbé Duboisovi tváří v tvář se vší možnou smělostí i jemností a měl tu dovednost snést od něho do očí ty nejhorší nadávky, aniž se rozhněval jinak než v pravou chvíli a s mírou. Měl i tu dovednost, že mu dal po oklice donést, že se velmi mýlí ve svých záměrech vůči Římu, když se tak prudce staví proti tomu, co Řím právě učinil ve prospěch Maillyho, místo aby si u něho získal zásluhu tím, že mu v tom poslouží, pomůže mu vyváznout z nesnáze tak veřejného závazku, do něhož se právě vrhl, a místo aby si zavázal Maillyho službou, že mu usnadní rychlý regentův souhlas; místo aby svými výbuchy dráždil preláta, o němž přece zřetelně viděl, jaký má vliv a vážnost v Římě, který kvůli němu vědomě všechno riskoval a který jemu samému mohl tak mocně uškodit nebo posloužit kvůli jeho klobouku. Ten zhoubný klobouk byl Duboisovým kompasem a ještě zhoubněji se Dubois stal kompasem regentovým. Po úvaze svůdný klobouk, ačkoli ho ještě viděl z takové dálky, Duboise náhle proměnil. Dal si zavolat abbé z La Fare, prokázal mu sto laskavostí a protahováním planých řečí se ho snažil přimět k řeči, aby využil tónu, jaký zvolí.

La Fare, ještě chytřejší než on, protože bez vznětlivosti a pánem sám sebe se nedal ničím odvrátit od prostředků ke svému cíli, se dal do smíchu a řekl mu, že ani na okamžik nenaletěl výbuchům, které mu Dubois projevil; že hned zpočátku vycítil, že tytéž výbuchy jsou v takovém případě nezbytným tónem a řečí ministra; že si z toho tedy nic nebere k srdci, ani za sebe, ani za Maillyho, a hned dodal, že ho dokonce napadlo, že tato velká okázalost rozruchu, dobrá pro svět, by nemusela být k ničemu přání, které nepokládal za nemožné, aby Dubois měl, totiž posloužit Maillymu u regenta úvahami, jež by v něm probudil a jež by byly o to méně

podezřelé, že hněv jeho, Duboise, nebyl menší a projevil se dokonce s mnohem menší mírou než hněv regentův. Při tomto pootevření Dubois, nadšený, že podle svého mínění přelstil toho, kdo ve skutečnosti přelstil jeho, objímá abbé z La Fare, přiznává, že to uhodl, volá, že tak nadřazený duch jako jeho by si zasloužil ministerstvo, zahrnuje ho chválou a ujišťováními pro Maillyho, a plný svých tužeb, které nedokáže skrýt, mu otevřeně odhaluje vše, co v Římě očekává od Maillyho vděčnosti, a žádá nejhlubší tajemství u obou dvorů. La Fare, nadšený, že má abbé Duboise chyceného v síti, kterou mu nastražil, mu všechno slibuje, zveličuje Maillyho vliv v Římě a to, co může Dubois z jeho vděčnosti vytěžit, ale zároveň žádá všechno. Zkrátka se nerozešli bez vzájemných slibů, jejichž zárukou byly ze strany La Fara plané řeči, které nic nestály, kdežto Dubois mu řekl, ať Maillymu vzkáže, aby přijel tajně, aniž o tom dá vědět komukoli ze svých blízkých, aby se držel skrytý ve svém domě a vídal tam nanejvýš tři čtyři osoby z nejbližších příbuzných nebo nejdůvěrnějších přátel, a že on, Dubois, se zavazuje, že ho brzy pošle zpátky víceméně spokojeného a na dobré cestě k tomu, aby byl brzy spokojen úplně, protože tuto záležitost lze dovést k dobrému konci jen postupně. Toto tajemství zůstalo svědomitě uzavřeno mezi abbé Duboisem, abbé z La Fare a Maillym, arcibiskupem z Remeše, který nechal La Vrillièra, mě, kteří jsme ho denně vídali, i těch několik málo lidí, kteří ho viděli, plně věřit, že přijel naslepo a na riziko všeho, co z toho může vzejít. Přestože přijel takto, nepokládali jsme za rozumné, ať se u sebe držel jakkoli skrytě, nechat vévodu z Orléans dozvědět se o jeho příjezdu od jiných, kteří by jej mohli odhalit a kteří by, až by mu o něm říkali, neodvraceli hněv, jenž by z toho vzešel. Mailly, který měl své důvody, jež nám neříkal, velmi schválil, že jeho příjezd prozradíme. La Vrillière se toho neodvážil ujmout a celé to spadlo na mě. Mailly nosil černou čepičku, ale červenou měl v kapse; čas od času ji přede mnou vytahoval, s nadšením si ji prohlížel, tu a tam ji líbal a pak mi s planoucíma očima říkal, že si ji aspoň z rukou vyrvat nedá; vskutku si myslím, že s ní spal, jako to dělají děti s panenkou, kterou právě dostaly. Hned druhý den jsem tedy promluvil s vévodou z Orléans o arcibiskupově náhlém a tajném příjezdu.

Velice jsem se podivil, když jsem ho viděl usmát se a slyšel ho říci vlídným tónem: „Velmi touží nosit svou čepičku." Snažil jsem se mu to přičíst k dobru, že ji má jen v kapse a nemá žádný jiný odznak kardinála; a pak, když jsem viděl regenta v tak dobré náladě, využil jsem toho, abych se rozhovořil o úctě, poslušnosti a oddanosti arcibiskupa, z nichž mohl regent vytěžit, kdyby s ním zacházel laskavě, aby se vyhnul nekonečným nesnázím s Římem kvůli jeho jmenování; aby tam mohl bezpečně prosadit a uplatnit vše, co bude chtít, bez vědomí kardinálů z Rohanu a z Bissy, z nichž ten druhý ho tak zrádně oklamal, jak to regent sám viděl, jemu vytkl a mně řekl, svými dopisy zadrženými u římského kurýra, které byly zcela, a to zuřivě, opačné než ty, jež mu dal formální slovo napsat. Nakonec jsem regentovi zalichotil jeho zálibou stavět v téže straně jedny vůdce proti druhým. Jak jsem cítil,

že mé důvody zabírají, liboval jsem si ve své výmluvnosti, ačkoli mé řeči neměly na jejich úspěchu sebemenší podíl. Neměl jsem nejmenší tušení, že abbé Dubois je získán a je původcem té cesty a že všechno urovnal tak, že regent čekal jen na první důvěrné sdělení o arcibiskupově příjezdu, doprovozené několika slovy na to téma, aby přistoupil k dohodě, na níž se s abbé Duboisem usnesli. Bez námahy a s velkým úžasem jsem tedy domněle dosáhl toho, že vévoda z Orléans arcibiskupa přijme, vyslechne jeho projevy úcty, prosby za odpuštění a omluvy, předepíše mu svou vůli a podmínky, za nichž mu po přiměřeném odkladu dovolí být kardinálem. Podmínkou, kterou tehdy vévoda z Orléans stanovil, bylo, že mu arcibiskupa přivedu druhý den mezi šestou a sedmou hodinou večer zadním vchodem, že budu jediným třetím a že arcibiskup přijede i odjede sám se mnou v mém kočáře, a to bez pochodní.

Myslel jsem, že jsem dobyl neuvěřitelného vítězství, a žasl jsem, s jakou snadností; La Vrillière, jemuž jsem o něm vyprávěl, se z toho nemohl vzpamatovat a pokládal můj vliv za nejvyšší. Mailly naoko hrál tutéž roli, kterou La Vrillière hrál doopravdy, a je pravda, že jsem si v tom liboval, ačkoli jsem z toho cítil celou slabost vévody z Orléans, ale aniž jsem měl sebemenší tušení o vlivu abbé Duboise. Přivedl jsem tedy arcibiskupa k regentovi s tajností, která mi byla předepsána. Oba byli zprvu jeden z druhého v rozpacích. Vstoupil jsem do rozhovoru jako arcibiskupův kancléř. Vzpamatovali se a oba mluvili, jak se slušelo. Arcibiskupa jsem důkladně připravil, co má říkat, protože jsem se obával jeho povýšenosti a nerozvážné prudkosti; další léčka, do níž jsem opět padl. Dostal své poučení od samého Duboise prostřednictvím abbé z La Fare, kterého jsem po celou tu záležitost neviděl ani nezahlédl, až dlouho po tomto představení. Když byly řeči u konce, vévoda z Orléans oznámil arcibiskupovi podmínky, jimž se měl podle jeho vůle podrobit, aby dosáhl králova souhlasu k veřejnému přijetí purpuru: nenosit jeho titul, čepičku ani žádný odznak na sobě, ve svém erbu ani ve svých titulech, dokud neobdrží čepičku z králových rukou; vrátit se ihned do Remeše a nevzdalovat se ze své diecéze, nebude-li povolán; nepsat nikomu ve Francii jinak než svým obvyklým způsobem a podepisovat se jen *arcibiskup-vévoda z Remeše*. Přesto mu bylo dovoleno psát cizincům mimo království jako kardinál a podepisovat tyto dopisy *kardinál z Mailly*. To byl tak veliký krok, že jsem z toho zůstal omráčen. Pustil jsem se do díků a nemohl jsem se vynadivit, že jich u arcibiskupa nacházím tak málo. Přičítal jsem to jeho ješitnosti a ani ve snu mě nenapadlo, že měl už při vstupu sebemenší představu o tom, co se odehraje, zatímco se on v duchu smál mé prostoduchosti, a vévoda z Orléans jistě ještě mnohem víc; a že jsem byl takto napálen, jsem se dozvěděl až řadu let poté, co král dal kardinálu z Mailly čepičku.

Dokončeme rovnou všechno, co se týká tohoto téměř vylíhnutého kardinála, až do chvíle, kdy se vylíhl úplně, abychom se nemuseli vracet k látce a k osobě, které nemají v látce těchto Pamětí jiný podíl než jeho jmenování. Dubois, odhodlaný ze

svého postavení vytěžit, ho nechal pět měsíců chřadnout v jeho diecézi v tomto obojakém stavu, čekaje na příležitost, kdy by bylo užitečné ho z něho vysvobodit, a mezitím ho nudou a netrpělivostí připravoval, aby se stal povolným ke všemu, co by od něho mohl žádat. Čas od času jsem regenta naléhavě žádal, aby jeho trápení ukončil; odpovídal mi, že vzhledem ke způsobu, jakým se arcibiskup stal kardinálem, si nemá nač stěžovat, jde-li o odklad a pobyt v diecézi, který ho nechává kardinálem za hranicemi království a který mu nakonec zaručuje, že čepičku z králových rukou jistě dostane. Tuto pravdu jsem cítil možná ještě víc než ten, kdo mi ji říkal. Vždy jsem nechal uplynout nějakou dobu a pak jsem se znovu ptal, kdy tento stav skončí; nakonec jsem, jak jsem se domníval, dosáhl arcibiskupova návratu a toho, že mu po příjezdu bude čepička udělena, a děkoval jsem si, že má výmluvnost a vytrvalost konečně uspěly. La Vrillière mi neúnavně děkoval, a s ním celá rodina a přátelé; další napálení, a zrovna tak hrubé jako to první. Na závěru jsem neměl o nic větší podíl než na začátku, a zvláštní je, že La Vrillière v obou věcech zemřel v omylu a že v něm dosud zůstává velmi mnoho lidí. Tady je tedy, co nakonec veřejně posadilo kardinálovi červenou čepičku na hlavu.

Výše jsem se předem zmínil o věroučném výkladu kardinála z Noailles, schváleném kardinály z Rohanu a z Bissy a shromážděním biskupů, které konali v Paříži. K tomu musím přiznat, že jsem s tím zaměnil jinou záležitost téhož druhu, v níž kardinál z Bissy zuřivě psal do Říma pravý opak toho, co formálně slíbil vévodovi z Orléans, jehož nedůvěra dala zadržet kurýra kousek před Lyonem a vzít mu Bissyho dopisy, které pak vévoda z Orléans tomuto kardinálovi ukázal s výčitkami, jaké jeho věrolomnost zasluhovala. Když byl tento věroučný výklad takto schválen, a zdvojená věrolomnost kardinálů z Rohanu a z Bissy ho rovněž zmařila, šlo o to, dát ho schválit všemi ostatními nepřítomnými biskupy, než bude poslán do Říma. Aby se toho dosáhlo, vybrali několik duchovních z nižšího duchovenstva, plně oddaných konstituci a odhodlaných skrze ni udělat štěstí, poučili je a pověřili, aby věroučný výklad každý donesl určitému počtu biskupů, jež jim přidělili. Abbé z La Fare-Lopis si nemohl nechat ujít, aby nebyl mezi těmito posly, a bylo přirozené, že jako generální vikář a důvěrník arcibiskupa z Remeše dostal za úkol donést mu věroučný výklad k podpisu. Obávali se, že arcibiskup bude dělat větší potíže než kdokoli jiný, kvůli své osobní nenávisti ke kardinálu z Noailles a kvůli ohledům na Řím v okolnostech, v nichž se nacházel, neboť Římu dosud nebylo sděleno dílo, které se tak těsně dotýkalo jeho nároků. Abbé z La Fare, jemuž byla určena cesta do Remeše, se jako obratný chlapík chopil obtíže, které se obávali, zveličil ji, jak jen mohl, a postrašil abbé Duboise účinkem prelátova odmítnutí, rázností a malými ohledy arcibiskupa, který seděl na takovém stolci, jako je remešský, kterého papež právě učinil kardinálem a který měl nepochybně velmi špatnou náladu z toho zádrhelu, který se tak dlouho protahoval, aniž mu dovolil ujmout se odznaků, titulu a postavení.

La Fare nevynechal nic, aby rozmnožil nesnáz abbé Duboise, a nechal ho v ní několik dní. Dubois si ho bez ustání dával volat, aby hledali nějaké východisko. Když La Fare usoudil, že je Dubois tam, kde ho chtěl mít, řekl mu, že po dlouhém rozvažování se domnívá, že mu může nějaké navrhnout; ale že je jediné, a podle jeho mínění *causa sine qua non*. Chvíli mlel řeči, než se s ním svěřil, aby v Duboisovi vzbudil touhu; pak, když ho přivedl k tomu, že nic neodmítne, mu řekl, že pokládá-li za tak podstatné přimět arcibiskupa, aby podepsal schválení věroučného výkladu, který sepsal jeho nepřítel a který Řím dosud nezná, je třeba způsobem jednání polichotit jeho ješitnosti a nakonec ji uspokojit; že je proto třeba odlišit ho od ostatních prelátů, k nimž posílají lidi z nižšího duchovenstva, a vyslat k němu biskupa ze Soissons; že to je zcela přirozené, protože je jeho prvním suffragánem, horlivým stoupencem konstituce, kromě toho jeho sousedem, jehož cesta by navíc byla nepostřehnutelná, protože Soissons leží na cestě z Paříže do Remeše; že to u arcibiskupa bude mít docela jinou váhu než on, La Fare, jeho generální vikář, byť jeho přítel; ale že ani to ještě nestačí; že je třeba zasáhnout arcibiskupa jeho nejživějším a nejnaléhavějším zájmem, využít příležitosti a ukončit stav strádání, který nemůže trvat věčně; že i k tomu je třeba přistoupit s jemností, jakou ješitnost vyžaduje; že po důkladném zvážení a uvážení všeho se domnívá, že je třeba svěřit Languetovi dva dopisy vévody z Orléans pro arcibiskupa: jedním ho vyzvat k podpisu slovy, která by lichotila jeho pýše, a dodat, že podpis po něm není žádán jako podmínka a že ať podepíše, nebo odmítne, může si přijet, kdy bude chtít, převzít čepičku z králových rukou; druhým dopisem mu vzkázat, že musí podepsat jasně a okamžitě, jinak ať počítá s tím, že zůstane vyhnancem a bez čepičky navždy; jeden, aby měl něco na záchranu cti, co by mohl ukazovat, a zároveň aby jeho podpis měl větší váhu zde i v Římě; druhý, aby se s ním mluvilo bez obalu a aby se mu přitáhly šrouby v tom, co ho nejcitelněji pálí, a to otevřeně. Abbé Duboisovi se to východisko zalíbilo, dal je schválit vévodovi z Orléans a ten oba dopisy napsal. Languetovi, biskupovi ze Soissons, tak rozhořčenému, že mu arcibiskup vzal jeho klobouk, připadl kropáč, aby mu ten klobouk šel zajistit; donesl arcibiskupovi oba dopisy a ten jeden strčil do kapsy a druhým se chlubil. Okamžitě podepsal a pospíšil si přijet, aby si naplno užil svého kardinálství.

Když byla takto odstraněna každá překážka, přivedl jsem kardinála, ale ještě v černé čepičce, k vévodovi z Orléans. Přijetí bylo velmi vlídné; regent mu řekl, že si druhý den vyžádá králův rozkaz, kterého dne a v kolik hodin mu dá čepičku. Nikdy jsem neviděl člověka tak unešeného radostí, že je konečně u cíle svých dlouhých a vytrvalých snah. O dva dny později jsem si tedy pro arcibiskupa zajel k němu domů kolem desáté hodiny dopoledne; zavezl jsem ho ve svém kočáře do Tuilerií. Protože byl arcibiskupem z Remeše, ať kardinálem, či nikoli, neměl jsem s ním žádné

potíže:[6] byli jsme ihned uvedeni do králova kabinetu, kde byl král sám s vévodou z Orléans, maršálem z Villeroy, panem z Fréjus a dvěma nebo třemi dalšími. Vévoda z Orléans ho králi představil, jmenoval ho jen arcibiskupem, ale dodal, co ho přivádí, s několika vlídnými slovy. Arcibiskup, který držel v ruce svou červenou čepičku, ji ihned podal králi, sňal černou, kterou měl na hlavě, sklonil se tak hluboko, jak jen mohl, a přijal červenou na hlavu z králových rukou; potom se mu hluboce uklonil a pronesl několik slov díků. Vévoda z Orléans ho pak oslovil „pane kardinále" a blahopřál mu, a stejně tak všichni, kdo byli v komnatě. To vše bylo nesmírně krátké: oba jsme se uklonili a odešli. Kardinál se ovládal, jak jen mohl, ale nohama se nedotýkal země. Zavezl jsem ho zpátky k němu domů na konec Královského mostu. Tak skončila tato dlouhá a tajemná záležitost.

6. **Vysvětlivka:** Arcibiskup z Remeše byl vévodou a prvním z církevních pairů Francie; jeho postavení vůči Saint-Simonovi, rovněž vévodovi a pairovi, bylo tedy dáno už tímto titulem, bez ohledu na kardinálskou hodnost.

Kapitola sedmnáctá

Vyprahlost, do níž tyto Paměti upadnou, a její příčiny. — Pád kardinála Alberoniho, který odchází do Itálie. — Doña Laura Piscatori, chůva a assafeta *španělské královny. — Její povaha. — Alberoni na cestě zadržen, protože si odvážel originál závěti Karla II. a několik dalších důležitých papírů, které vydá teprve pod nátlakem hrozeb. — Veřejná radost z jeho pádu ve Španělsku i v celé Evropě. — Marcieu zdvořile střeží kardinála Alberoniho na každém kroku až do jeho nalodění v Marseille; kardinálovi se nikde nedostane pocty ani zdvořilosti. — Jeho chování na této cestě. — Alberoniho pošetilé dopisy regentovi, bez odpovědi. — Podivná zaslepenost trpět ve vládě jakéhokoli duchovního, a ještě hůř kardinály. — Příčina Alberoniho vzteku. — Cíl každého státního ministra z řad duchovních nebo duchovního, jemuž se podaří vměšovat se do záležitostí. — Velmi rozdílné smýšlení krále, a jeho příčina, vůči vévodovi z Orléans a vůči abbé Duboisovi, které stejnou měrou nenáviděli maršál z Villeroy a biskup z Fréjus. — Jak to chodilo v celém tomto vnitřním kruhu. — Vévoda z Orléans je rozhodnut vyhnat maršála z Villeroy a učinit mě vychovatelem krále. — Říká mi to. — Odrazuji ho od toho.*

Dospěli jsme k velmi pozoruhodnému období; jaká je však škoda, že Torcy nevedl sbírku výtahů z dopisů, které mu otevíralo tajemství pošty, dál, než ji vedl, a jaká mrzutost, že mohutný a stále rostoucí vliv abbého Duboise na vévodu z Orléans už tomuto princi nedovoloval prokazovat obvyklou důvěru těm, kdo mu byli nejvěrněji oddáni! Toto dvojí neštěstí připraví tyto Paměti od nynějška o nejzajímavější poznatky. Nechci a nemohu do nich psát nic jiného než to, co prošlo před mýma očima, nebo co jsem se dozvěděl přímo od těch, jejichž rukama záležitosti procházely. Raději upřímně přiznám svou nevědomost, než abych se pouštěl do dohadů, které se často příliš neliší od románů; k tomu budu od nynějška často odkázán; dávám však přednost hanbě, že to přiznám a že na to upozorním pro celý zbytek těchto Pamětí, před tím, abych se oddával žalostným klamům a tak klamal své čtenáře, pokud tyto Paměti vůbec kdy spatří světlo světa.

Tyrani a ničemové mají svou mez; nemohou překročit tu, kterou jim vyměřil věčný rozhodčí všech věcí. Ze všeho, co tu o Alberonim bylo podle Torcyho vylíčeno, se tak hojně ukázalo, že byl obojím, že o této obludné postavě už není co dodat. Celá Evropa, tak či onak obětí jeho zločinů, nenáviděla absolutního pána Španělska, jehož vůdci byli proradnost, ctižádost, osobní prospěch, vždy pokřivené záměry, často rozmary, někdy dokonce šílenství, a jehož jediný zájem, ustavičně se měnící a obměňující podle toho, jak mu jej ukazovala fantazie, se skrýval za vždy nejistými plány, z nichž většina byla neproveditelná. Zvyklý držet španělského

krále a královnu v okovech a v nejtěsnějším a nejtemnějším vězení, do něhož je dokázal zavřít bez styku s kýmkoli, aby viděli, cítili a dýchali jen skrze něho a slepě si osvojovali všechnu jeho vůli, děsil celé Španělsko a svými násilnostmi zničil všechno, co v něm bylo nejvznešenějšího. Zvyklý nezachovávat tu žádnou míru a pohrdaje svým pánem i svou paní, jejichž vůli i moc zcela pohltil, vzdoroval postupně všem mocnostem Evropy a předsevzal si nic menšího, než je všechny oklamat, potom jim vládnout a přimět je, aby sloužily všemu, co si vymyslel, a když se konečně ocitl na konci všech svých lstí, provést sám a bez spojenců plán, který si vytvořil. Tento plán nebyl nic menšího než odejmout císaři všechno, co mu utrechtský mír ponechal v Itálii z toho, co tam kdysi držel španělský rakouský dům; ovládnout tam papeže i sicilského krále, jemuž chtěl tento ostrov vzít jako odtržený od Španělska týmž mírem; připravit císaře o pomoc Francie a Anglie tím, že první z nich pobouří proti regentovi pletichami velvyslance Cellamare a vévody du Maine, a tím, že s pomocí Severu vysadí krále Jakuba v Anglii, zaměstnat krále Jiřího občanskou válkou; a konečně využít těchto zmatků ve svůj prospěch a bezpečně převézt do Itálie, kterou mu jeho kardinálský purpur dával pokládat za jisté útočiště proti všem nezdarům, nesmírné peníze, které ve Španělsku nakradl a nashromáždil, pod záminkou, že tam posílá částky, jichž španělský král potřeboval k vedení tamní války a k udržení výbojů, které tam učiní; a tento Alberoniho cíl byl v něm možná hybnou silou jeho rozsáhlých plánů. Jejich šílenost nebylo možné pochopit; teprve časem se k největšímu úžasu zjistilo, že jeho umíněnost v tomto plánu a v odmítání všech nejrozumnějších návrhů neměla jiný základ než jeho šílenství a jiné zdroje než samotné síly Španělska proti silám císaře, Francie, Anglie a Holandska, které anglická koruna strhla s sebou. Na vrchol výstřednosti ani odhalení spiknutí osnovaného ve Francii a rázná opatření, která proti němu byla ihned učiněna, ani nezdary, k nimž došlo na Severu a které Alberonimu nenechaly naději zaměstnat tyto dvě koruny doma natolik, aby je přiměl pustit se toho, co podnikaly venku, ho nedokázaly odvrátit od toho, aby pokračoval ve válce a ve svých plánech, jejichž ohromné přípravy dokonaly úplné vyčerpání Španělska, aniž je dokázaly uvést do stavu, v němž by mohlo jedinou chvíli odolat celé Evropě, neutrální nebo spojené k podpoře císaře v Itálii, který tam nakonec získal Neapol, Sicílii a několik zbytků Lombardie, které tam dosud nedržel[1].

Alberoni, jehož ve Španělsku nenáviděli jako krutého tyrana monarchie, kterou si výhradně přivlastňoval, a ve Francii, v Anglii, v Římě i u císaře jako nesmiřitelného a osobního nepřítele, se zdál být bez nejmenšího znepokojení. Bylo však nemožné, aby španělský král a královna nevěděli o neštěstích svých vojsk a svého loďstva na Sicílii, o blízkém nebezpečí převratu v Neapoli, o nemožnosti nahradit tolik ztrát

1. **Ediční poznámka:** Neapolské království držel císař od roku 1707 a mírem v Rastattu (1714) mu bylo potvrzeno; haagským mírem (1720) získal Sicílii výměnou za Sardinii.

a vzdorovat samotnými silami Španělska, které už žádné nemělo, spojeným silám císaře, Francie a Anglie, ba i Holandska, a o křiku papeže a celé Itálie. Regent a abbé Dubois, kteří měli až příliš důvodů pokládat Alberoniho už dávno každý za svého osobního nepřítele, se bez ustání potají zabývali prostředky k jeho pádu; usoudili, že tato chvíle je příznivá, a dokázali jí využít. Jak to udělali — to je ten zajímavý podrobný příběh, který se ke mně nedostal a kterého je velmi třeba litovat. Vévoda z Orléans přežil Duboise o příliš málo měsíců, abych s ním mohl probrat mnoho věcí, a tahle je jednou z těch, které jsem nenadhodil od chvíle, kdy mi byla znovu otevřena jeho důvěra, stržen proudem událostí i jinými věcmi a v domnění, že budu mít vždycky čas se k tomu vrátit. Všechno, co jsem s jistotou věděl od vévody z Orléans v tu dobu, ale jen ve dvou slovech, a později ve Španělsku, aniž jsem tam nalezl další objasnění a podrobnosti, je to, co bylo vidět v tom, co zde bylo uvedeno podle Torcyho: čeho se Alberoni vždycky obával, to ho také potkalo. Třásl se před každým bezvýznamným Parmanem, který přijel do Madridu; nic neopomněl prostřednictvím parmského vévody a všemi jinými prostředky, které si dokázal vymyslet, aby jim v příjezdu zabránil; s chvěním ustavičně sledoval těch několik z nich, jejichž cestu nedokázal překazit ani dosáhnout toho, aby byli posláni zpět.

Mezi nimi se nikoho nebál tolik jako královniny chůvy; při všem svém šetrném zacházení jí občas uštědřoval trhnutí kapcunem,[2] aby ji držel na uzdě, a na tom měl politický rozum možná menší podíl než nálada. Tato chůva, statná selka z Parmska, se jmenovala doña Laura Piscatori; do Španělska přišla až několik let po královně, která ji vždycky měla ráda a brzy nato z ní udělala svou *assafetu*, to jest první komornou, což je ve Španělsku úřad mnohem významnější než u nás. Laura s sebou přivedla manžela, sedláka se vším všudy, kterého nikdo neviděl ani neznal; Laura však měla důvtip, lstivost, obratnost a záměry, skryté pod vnější hrubostí svých způsobů, které si zachovala buď ze zvyku, možná také z vypočítavosti, aby byla méně podezírána, a jako lidé tohoto původu byla naprosto chamtivá. Dobře věděla, jak netrpělivě Alberoni snáší její přítomnost a jak se obává její přízně u královny, kterou chtěl ovládat sám; a protože ji víc zraňovaly rány tlapou, které od něho čas od času dostávala, než ji těšilo jeho obvyklé šetrné zacházení, viděla v něm jen velmi obávaného nepřítele, který ji držel v úzkých mezích, který jí bránil těžit z její přízně tím, že v tom ohledu krotil i samu královnu, a jehož úmyslem bylo dosáhnout, aby byla poslána zpět do Parmy, a nic neopomenout, aby se mu to podařilo. To je všechno, co jsem se mohl dozvědět, bez dalších podrobností, kromě toho, že když viděla, že je chvíle příznivá vzhledem k tomu, co bylo právě vylíčeno o stavu španělských záležitostí, kde byla Alberoniho tyranie všeobecně nenáviděna, dala se snadno získat penězi regenta a intrikou abbého Duboise k

2. **Vysvětlivka:** Kapcun (*caveçon*) je nosní řemen nebo obruč na hlavě koně, jímž se zvíře při výcviku krotí trhnutím otěže; obrazně ostré pokárání.

tomu, aby se odvážila zaútočit na Alberoniho u královny a skrze ni u krále jako na ministra, který zruinoval Španělsko, který byl kvůli svým osobním záměrům jedinou překážkou míru, který jim ustavičně obětoval Jejich Katolická Veličenstva a postavil je samotná proti všem mocnostem Evropy. Protože vyprávím jen to, co vím, budu o tak zajímavé události velmi stručný.

Laura uspěla. Alberoni v nejméně očekávanou chvíli dostal od španělského krále lístek, jímž mu král nařizoval, aby se okamžitě vzdálil, aniž by jeho nebo královnu viděl nebo jim psal, a aby do dvakrát čtyřiadvaceti hodin odjel a opustil Španělsko; mezitím byl k němu až do jeho odjezdu přidělen důstojník tělesné gardy.[3] Jak tento zdrcující rozkaz přijal, co kardinál dělal a co se s ním stalo, nevím; vím jen, že poslechl a že se vydal cestou přes Aragonii. Ohledně jeho papírů a věcí, které si odvážel a které byly v penězích a drahokamech nesmírné, se učinilo tak málo opatření, že teprve po prvních dnech cesty byl španělský král upozorněn, že se nemůže najít originál závěti Karla II. Okamžitě se usoudilo, že Alberoni odvezl tuto tak vzácnou listinu, jíž Karel II. jmenoval Filipa V. španělským králem a odkazoval mu všechny své rozsáhlé státy, aby jí snad získal přízeň a ochranu císaře tím, že mu ji obětuje. Poslali Alberoniho zadržet. Neobešlo se to bez potíží a bez nejstrašnějších výhrůžek, než konečně za nejhlasitějšího křiku vydal závěť a několik dalších důležitých papírů, o nichž se současně zjistilo, že chybějí. Hrůza, kterou vzbuzoval, byla vštípena tak hluboko, že až do této chvíle se nikdo neodvážil promluvit ani projevit radost, ačkoli už odjel. Jakmile však tato událost lidi ujistila, že se nevrátí, nastal nevídaný výbuch všeobecného veselí, kleteb a udání proti němu u krále a královny, jak o nejveřejnějších věcech, o nichž jen oni dva nevěděli, tak o nesčetných soukromých zločinech, které se už hodí jen zamlčet.

Vévoda z Orléans svou radost nekrotil, abbé Dubois ještě méně: bylo to jejich dílo, které svrhlo jejich osobního nepřítele a s ním zeď, kterou Alberoni tak pevně vystavěl mezi regentem a španělským králem, a zároveň jedinou překážku míru. Tento poslední důvod vyvolal stejnou radost v Itálii, ve Vídni, v Londýně; spojenecké mocnosti si navzájem blahopřály; dokonce i Holanďané byli nadšeni, že jsou zbaveni tak úskočného, tak prudkého a tak mocného ministra, a v Turíně doufali, že znovu naleznou politické a lstivé prostředky, které Alberoni tolik přispěl učinit podezřelými nebo neúčinnými. Vévoda z Orléans vyslal rytíře z Marcieu, muže velmi obratného, velmi inteligentního a zcela v rukou abbého Duboise, až na samý okraj hranice, aby tam Alberoniho očekal, doprovázel ho až do chvíle, kdy se v Provence nalodí do Itálie, nespouštěl ho z očí, vyhýbal se s ním velkým městům, ba i větším obcím, nakolik to bude možné, nedopustil, aby mu byla prokázána jakákoli pocta, a hlavně zabránil jakémukoli styku s ním, bez výjimky osoby; zkrátka aby ho

3. **Ediční poznámka:** Dekret, jímž Filip V. Alberoniho propustil, je datován 5. prosince 1719; ukládal mu opustit Madrid do osmi dnů a království do tří týdnů.

zdvořile vedl jako vězně střeženého na každém kroku. Marcieu tento nepříjemný úkol provedl doslova; byl však o to potřebnější, že ačkoli byl Alberoni v nemilosti, stále se obávali jeho nebezpečných pletich, když projížděl velkou částí Francie, kde se na něho předtím obrátilo všechno, co bylo proti regentovi, a kde bretaňská aféra ještě nebyla skončena; a nebylo to bez velmi dobrého důvodu, že mu byla pečlivě odňata jakákoli volnost, jakýkoli přístup, a dokonce i jakákoli zvědavost.

Lze si představit, co tím trpěl člověk tak prudký a tak zvyklý všechno moci a všechno dělat; dokázal se však přizpůsobit tak velké a tak náhlé změně postavení, ovládnout se, neodvažovat se žádného odmítnutí, být rozvážný a umírněný ve všech svých způsobech, velmi zdrženlivý v řeči, tvářit se, že si ničeho nevšímá, se vším se pozoruhodně smiřovat, bez otázek, bez nároků, bez stížností, všechno skrývat a neúnavně dávat najevo, že Marcieua pokládá za čestný doprovod. Nedostalo se mu tedy žádné zdvořilosti ze strany regenta, Duboise ani nikoho jiného a bez zastávek, téměř bez družiny, urazil denní cesty vytyčené Marcieuem až k břehu Středozemního moře, kde se hned po příjezdu nalodil a přeplul k janovskému pobřeží. Právě na této cestě se Marcieu od něho dozvěděl onu tak zajímavou historku o pádu princezny des Ursins, ujednaném mezi oběma králi, jehož provedením byla pověřena nová španělská královna;[4] byla zde vyprávěna v době tohoto pádu a já jsem ji znal od markýze, pozdějšího maršála z Brancasu,[5] jemuž ji Marcieu později vyprávěl. Alberoni, zbavený svého Arga,[6] se hned po příjezdu do Itálie ocitl v jiných nesnázích kvůli hněvu císaře, který ho tam nechtěl strpět nikde, a kvůli rozhořčení římské kurie, které v tomto případě převážilo nad její žárlivou péčí o úctu k purpuru. Byl nucen dlouho se toulat a skrývat a k Římu se mohl přiblížit teprve po papežově smrti.[7] Další život tohoto tak mimořádného člověka už není látkou těchto Pamětí. Nesmí v nich však být zapomenuto na poslední projev zuřivosti, zoufalství a šílenství, který dal, když projížděl Francií. Napsal z Montpellier vévodovi z Orléans a nabízel mu, že mu poskytne prostředky k nejnebezpečnější válce proti Španělsku; a z Marseille, když se chystal nalodit, mu napsal znovu, aby mu tytéž nabídky zopakoval a naléhal na něho. O španělském králi a královně se nevyjadřoval příliš slušně a neodpustil si dodat, že papež, císař a

4. **Vysvětlivka:** Princezna des Ursins vyjela v prosinci 1714 vstříc nové královně Alžbětě Farnese; při jejich prvním setkání v Jadraque 23. prosince ji královna dala okamžitě vyvézt ze Španělska.

5. **Vysvětlivka:** Louis de Brancas, markýz z Céreste (1672–1750), od roku 1741 maršál Francie; neplést s vévodou z Brancasu.

6. **Vysvětlivka:** Argos, v řecké báji stooký obr, kterého bohyně Héra ustanovila strážcem; obrazně bdělý hlídač.

7. **Vysvětlivka:** Klement XI. zemřel 19. března 1721; Alberoni se pak zúčastnil konkláve, které zvolilo Inocence XIII.

Jejich Katolická Veličenstva budou skládat Bohu účty z toho, že mu zabránili získat buly na sevillské arcibiskupství.[8]

Nelze se zde naposledy nezastavit u Alberoniho a u zaslepenosti, s níž se ve státních záležitostech trpí duchovní, zvláště kardinálové, jejichž nejzvláštnějším privilegiem je beztrestnost všeho, co je nejpotupnějšího a nejzločinnějšího v každém ohledu. Nevděk, nevěrnost, vzpoura, zrada, nezávislost — a nic se z toho nevyvozuje, většinou ani v tom, jak se kdokoli k těmto eminentním provinilcům chová, a sotva znatelně dokonce i ve veřejném mínění, které si na to zvyklo příklady ze všech dob. Alberoni musel mít hlavu zuřivostí a zoufalstvím velmi podivně pomatenou, aby si takto zcela zbytečně stěžoval kvůli Seville. Chtěl proti císaři pozvednout celou Evropu, aby mu vyrval Itálii, aniž kdy přistoupil na jakoukoli dohodu pro Španělsko nebo na jakýkoli rozumný důvod; měl se divit, že císař, který ho pokládal za svého osobního nepřítele, se stavěl proti tomu, co rozmnožovalo jeho moc a velikost? Dvacetkrát jednal s papežem s krajní nedůstojností; bylo snad překvapivé, že ho ohledně sevillských bul nenašel příznivě nakloněného? Čím vším nebyl zavázán Jejich Katolickým Veličenstvům, z jakého prachu ho nevytáhla, na jaký stupeň moci a velikosti ho nepozvedla, a do čeho a kolikrát se s nejkrajnější vytrvalostí nezapletla, aby mu získala kardinálský klobouk? A on o nich mluví s krajním pohrdáním a nabízí, že k jejich zkáze použije důvěrnou znalost všech jejich záležitostí, kterou mu poskytla jejich slepá dobrota, když ho nechala vládnout ve Španělsku absolutně a tak dlouho. Komu dělá tak ohavné nabídky? Princi, kterého sám donutil stát se jejich nepřítelem, proti němuž sám udělal všechno, co bylo v jeho silách, aby nejnedůstojnějšími pletichami svrhl regentství, a o němž nemůže pochybovat, že přispěl k jeho pádu, a přinejmenším že jej pokládá za jedno z největších štěstí, jaké ho mohlo potkat. Zde je tedy zároveň vrchol zločinu i šílenství. Vévoda z Orléans mu také nedal žádnou odpověď. Musím tu však odhalit hlavní pohnutku této zuřivosti a tohoto zoufalství, jimž nedokázal zabránit, aby se vylily v těchto dvou dopisech.

Každý duchovní, který se dostane — z jakkoli nízkého postavení — k tomu, aby vkročil do státních záležitostí, má za cíl stát se kardinálem a obětovat tomu všechno bez výhrad. Tato pravda je tak jistá a tak posílená příklady všech dob až po naši, že ji nelze pokládat za nic jiného než za axiom, ten nejzřejmější a nejjistější. V tom, co zde bylo podáno podle Torcyho, bylo vidět nesčetné a nezměrné páky, které Alberoni vymyslel a uvedl do pohybu, aby vyrval papeži kardinálskou hodnost, a získal tak plné právo na nejširší beztrestnost, ať by spáchal cokoli, na nejjistější a nejpevnější vážnost a na prostředky, jak se vždycky znovu dostat k nějaké úloze, ať by to bylo kdekoli. To však byl jen jeden stupeň: jeho záměry byly rozsáhlejší, chtěl

8. **Vysvětlivka:** Buly jsou papežské listiny, jimiž se jmenovaný biskup nebo arcibiskup ustanovuje do úřadu; Klement XI. je Alberonimu pro Sevillu odmítl vydat.

Toledo, a aby se k němu dostal, dal si udělit bohaté malažské biskupství a dal se vysvětit na biskupa. Protože Toledo nebylo uprázdněno, využil chvíle, kdy zemřel slavný kardinál Arias, sevillský arcibiskup,[9] a než se dočká Toleda, dal se jmenovat na toto druhé arcibiskupství Španělska. Odtud do Toleda už zbýval jen krok; ale i kdyby zůstal sevillským arcibiskupem se svým purpurem, stál by v čele španělského duchovenstva. Moc, které se zmocnil, mu dávala všechny prostředky potřebné k tomu, aby duchovenstvo potichu získával a připoutal k sobě. Jako kardinála a arcibiskupa by ho ze Španělska už nic nemohlo vypudit; tento nový titul ho upevňoval v postavení prvního a všemocného ministra. Takto podepřen dosahoval cíle, který si vytkl: dát se obávat králem i královnou a stát se dokonce otevřeně tyranem Španělska; a kdyby, což v jeho očích bylo nemožné, přece jen z úřadu prvního ministra padl, nedotknutelný díky svému purpuru a v čele duchovenstva, které by si připoutal — jak ohavnou, ale jak mocnou postavou by zůstal v zemi, kde má duchovenstvo tak velkou autoritu, že nutí krále, aby s ním každou chvíli počítal při vybírání daní i ve všech jiných věcech! Právě tento záměr, ač zmařený zatvrzelým a šťastným odepřením sevillských bul, po němž tak brzy následoval jeho pád, způsobil, že se tak dlouho neústupně zdráhal vzdát se Málagy, jak to od něho žádali papež i španělský král; tak se ještě držel na vlásku tohoto plánu, který mu byl tak drahý a který, jakkoli zůstal chimérou, protože nebyl čas nechat jej dozrát a vyklíčit, mu stále ležel nejhlouběji na srdci. A v tom je, řečeno mimochodem, nesmírné nebezpečí vlády duchovních, kteří se tak snadno stávají nezávislými na svém králi a kteří, jakmile učiní tento velký krok, mají prostředky udržet se silou, proti níž veškerá světská moc musí s hanbou buď bojovat, nebo všechno snášet, někdy podstupovat podivné nepříjemnosti, a vždycky před zraky všech. Aniž bychom ve Francii sahali zpět ke kardinálům Balueovi, Lotrinskému, z Guise a jiným,[10] kardinálové de Retz, z Bouillonu a tento zde tuto důležitou lekci osvěžují; kardinál Dubois, kdyby byl žil, by ji jistě obnovil na úkor vévody z Orléans, kdyby to byl dokázal. Není to představa ani výmysl, ale skutečnost, na kterou si už potají bral všechny míry a rozměry. Král ho však nikdy nedokázal mít rád; jeho vychovatel a jeho učitel, v tom dokonale zajedno, ho před tím dokonale uchránili a od Duboise ho drželi stranou; a vévoda z Orléans, který ke konci sténal pod vládou svého výtvoru, ať byl sebeslabší, by mu nebyl dal čas, aby ho vypudil, zvláště když znal smýšlení krále, který ho měl rád a napůl to dával najevo, navzdory oběma týmž osobám a navzdory svému opačnému smýšlení vůči Duboisovi.

---

9. **Vysvětlivka:** Manuel Arias († 1717), sevillský arcibiskup a kardinál, dříve guvernér Rady Kastilie.

10. **Vysvětlivka:** Jean Balue (asi 1421–1491), ministr Ludvíka XI. a kardinál; za tajné styky s Karlem Smělým byl roku 1469 uvězněn a propuštěn teprve roku 1480 na papežovu přímluvu. Karel Lotrinský (1524–1574), arcibiskup remešský a kardinál lotrinský, vůdce katolické strany za náboženských válek; zemřel v Avignonu. Ludvík II. Lotrinský (1555–1588), kardinál z Guise, byl 24. prosince 1588 v Blois zavražděn vojáky královské gardy na rozkaz Jindřicha III., den po svém bratru Jindřichovi z Guise.

Diví-li se někdo tomuto rozdílu vůči dvěma tak předním mužům, kteří byli stejnou měrou předmětem nenávisti maršála z Villeroy a biskupa z Fréjus, nemůže být slovo vysvětlení než zajímavé. Nic nebylo tak nepříjemné jako vyjadřování, strojenost a hmatatelná falešnost všech způsobů a celého zevnějšku abbého Duboise, i když se chtěl zalíbit. Nic nebylo půvabnější a příjemnější než vyjadřování, zevnějšek a všechny způsoby vévody z Orléans, i když vůbec nemyslel na to, aby se zalíbil; tento rozdíl, který na každého přirozeně působí, zasáhne a ovlivní ještě víc desetiletého krále. Nic není od přírody tak hrdé jako děti, a oč víc dítě korunované a rozmazlené! Král byl skutečně velmi hrdý, velmi citlivý a v tomto ohledu velmi vztahovačný, takže mu nic neuniklo, i když to nedával najevo. Dubois s ním nepracoval, ale vídal ho a mluvil s ním s důvěrností a nenuceností, které ho urážely a z nichž se snadno dal poznat úmysl zmocnit se ho pozvolna, čehož se maršál z Villeroy a ještě víc Fréjus báli jako smrti.

Oba krále upozorňovali na nepříliš uctivé a neslušné způsoby abbého Duboise vůči němu a zveličovali mu je, a vzdalovali ho od něho takřka soustavně tím, že mu z něho naháněli strach. Vůči vévodovi z Orléans nebyli o nic lépe naladěni. Maršál z Villeroy dával průchod své nenávisti, když byl s králem sám nebo jen s Fréjusem jako třetím. Král se však maršála bál a neměl ho rád. Jakousi důvěru mu u krále získávala jen jeho autorita, a to slabě. Fréjus, kterého král miloval a který si získal a zajistil celou jeho důvěru, by byl nebezpečný, kdyby maršálovi pomáhal proti regentovi tak, jako ho podporoval proti Duboisovi. Spokojoval se však s tím, že se vyhýbal tomu, aby byl maršálovi podezřelý, nechával vše na jeho výřečnosti a z případu vévody du Maine cítil, jak nebezpečné je vystavovat se. Tehdy si nepředstavoval, že ho tak předčasná smrt vynese k moci té nejvyšší, nejsvévolnější, nejdelší a nejméně zpochybňované;[11] nechtěl však uškodit svým záměrům získat pod vévodou z Orléans vysoká místa a velký vliv díky králově náklonnosti a skrze ni pozvolna přimět regenta, aby s ním počítal; a konečně, kdyby ho tam umění a štěstí mohly vynést, vypudit vévodu z Orléans a zmocnit se všech záležitostí. Aby toho dosáhl, potřeboval tedy dvě věci: zaprvé nedat se vyhnat předčasně a neocitnout se nenávratně ztracen dřív, než mohl vůbec začít něčím být; zadruhé chovat se tak, aby si vévodu z Orléans ani v nejmenším neodcizil, aby od něho mohl doufat, že mu usnadní jeho záměry stát se něčím; stát se jím skutečně pod jeho záštitou, bez níž by ho král, třebaže zletilý, nepřijal do rady, a tím méně by mu dal vliv a autoritu; a proto si regenta s krajní péčí šetřit, avšak bez čehokoli nejen strojeného, ale i jen zjevného, a proti němu spoléhat na maršála z Villeroy s co nejmlčenlivějším souhlasem, dokud nepřijde králův zralý věk, pevnější pokrok v jeho důvěře a místo v jeho radě, které by mu dalo prostředky i postavení, aby využil okolností, ba i aby

---

11. **Vysvětlivka:** Vévoda z Orléans zemřel náhle 2. prosince 1723 ve Versailles na mrtvici. Fleury se roku 1726 stal kardinálem a fakticky prvním ministrem Ludvíka XV. a vládl až do své smrti roku 1743.

je sám vyvolal, a otevřel si tak cestu stát se pánem a poslat vévodu z Orléans zpátky k jeho zábavám. Méně plný sám sebe a prozíravější než maršál z Villeroy, cítil vnitřní zálibu krále ve vévodovi z Orléans.

Tento princ k němu na veřejnosti i v jakémkoli soukromí nikdy nepřistupoval jinak než s toutéž uctivostí, s jakou předstupoval před zesnulého krále. Nikdy nejmenší volnost, tím méně důvěrnost, ale s půvabem, bez čehokoli, čím by mu imponoval svým věkem a postavením, rozhovor přiměřený jeho chápání, s ním i v jeho přítomnosti, s jistou veselostí, ale velmi odměřenou, která jen zaháněla vrásky vážnosti a jemně krotila dítě. Když s ním pracoval, činil tak zlehka, aby mu dal najevo, že se nic neděje, aniž by mu o tom podával zprávu, kterou přizpůsoboval a stručně upravoval podle jeho věku, a vždycky s výrazem ministra podřízeného králi. U věcí, které se měly udělovat — guvernérství, místa všeho druhu, obročí, penze —, je navrhoval, stručně probíral důvody žadatelů, navrhoval toho, komu by se měla dát přednost, a nikdy neopomínal dodat, že mu říká svůj názor, jak je povinen, ale že udělovat nepřísluší jemu, že pánem je král a že stačí, aby si vybral a rozhodl. Někdy ho k tomu dokonce naléhavě vybízel, když volba nebyla příliš důležitá; a když se mu výjimečně zdálo, že se král k někomu kloní — byl totiž příliš hrdý a příliš ostýchavý, než aby se jasně vyjádřil, a vévoda z Orléans na to vždy velmi pozorně dbal —, říkal mu s půvabem, že tuší jeho přání, a hned dodával: „Ale copak nejste pánem? Jsem tu jen proto, abych Vám podával zprávy, navrhoval Vám, přijímal Vaše rozkazy a vykonával je.“ A v tu chvíli bývala věc zlehka udělena, aniž by se jí přikládala sebemenší zásluha, a hned přecházel k něčemu jinému. Toto chování na veřejnosti i v soukromí, zvláště tento způsob práce s králem, malého panovníka okouzloval; připadal si jako muž, myslel si, že vládne, a byl za to plně vděčný tomu, kdo mu takto vládnout dával.

Regent ani jednotliví žadatelé tím příliš neriskovali; král o to stál málo a zřídka a, jak už bylo poznamenáno, byl příliš hrdý a příliš ostýchavý, než aby to často dával najevo, a tím méně aby o něco žádal. Vévoda z Orléans také velmi dbal na to, aby s důvěrností dobře zacházel se všemi, kdo krále zblízka obklopovali, aby si z nich vytvořil příznivě nakloněný kroužek, a aby se snažil prokazovat milosti těm, k nimž podle všeho král choval nějakou náklonnost. To vévodovi z Orléans skvěle sloužilo i v případech milostí a míst nepříliš důležitých, u nichž by král projevil dětské přání. Protože byl král ze zkušenosti připraven na to, jak si v tom vévoda z Orléans vůči němu vždycky počínal, dávalo to tomuto princi volnost a snadnou možnost vyložit mu důležitost postu a vlastnosti potřebné k jeho zastávání a naléhat, ale vždycky s tím, že mu říkal, že je pánem, že stačí, aby rozhodl; že ho jen prosí, aby mu neměl za zlé, že mu sdělil své důvody, protože je jeho povinností to udělat a potom ho poslechnout. Víc nebylo třeba, král ustupoval bez mrzutosti a vesele; takové případy se však nestávaly takřka nikdy. Maršál z Villeroy býval u této práce vždy přítomen jako třetí, ať z vlastní vůle, nebo z králova přání; bylo sotva možné, aby pan z Fréjus

nevěděl, co se při každé práci dělo, a o tomto regentově chování, a aby mu král, který měl se svým učitelem rozhovory mezi čtyřma očima, jimž maršál z Villeroy, ač z toho zuřil, nemohl zabránit, často neprojevoval, jak je s vévodou z Orléans spokojen; víc nebylo třeba, aby ho to drželo na uzdě a aby maršálovi, jehož chtěl pozvolna předstihnout a zničit, přenechával řeči proti regentovi, které se králi nemohly líbit v příznivém naladění, v němž ho vévoda z Orléans vůči sobě ustavičně udržoval.

Tento princ, zbavený Alberoniho, viděl, že se blíží mír a jeho usmíření se Španělskem; že výtržníkům je odňata tato záminka i plané naděje z té strany; že vévoda a vévodkyně du Maine jsou zcela mimo jakoukoli možnost odvážit se ještě pohnout; že jejich přívrženci u dvora, odhalení, jsou vyděšení a už nemají postavení ani prostředky se hnout, ostatní zdrceni; konečně že Pontcallec a další, nově nebo dříve zatčení v Bretani, stojí před rozsudkem smrti, který dovrší to, aby se všude každý vzpamatoval, a obnoví klid. Zbývaly mu potíže s financemi a s Lawovou správou a dokončit vítězství nad parlamentem, aby už neměl žádné překážky; parlament, jakkoli byl omráčen velkou ranou, která na něj dopadla při *lit de justice* v Tuileriích, pozvolna nabýval rozvahy i té role, tak drahé, ale tak nebezpečně uzurpované, prostředníka s autoritou mezi králem a lidem. Tíž velmoži, tajně spojení s panem a paní du Maine, odhalení a zmatení, kteří byli spojeni i s touto korporací, se nevzdali snahy uplatnit se s ní a jejím prostřednictvím. Maršál z Villeroy byl jakoby jejich hlavou; když byli pan a paní du Maine zatčeni, upadl do krajní sklíčenosti, stejně jako maršálové z Villars a z Huxelles. Dlouho v ní setrvali; ale směšný konec tak velkého a tak oprávněného zákroku jim vrátil trochu odvahy a Villeroy znovu nasadil všechny své velké způsoby a tóny divadelního krále, opřen o svůj úřad a zkažen žalostnou shovívavostí vévody z Orléans, který se domníval, že si to vynahrazuje tím, že se mu v jeho nepřítomnosti posmívá, zatímco v jeho přítomnosti byl maršálem ovládán s tou nejpohrdavější povýšeností; a maršál měl tu drzost chlubit se tím na veřejnosti a dodávat si tím váhy u parlamentu a na tržnicích, kde chtěl vždycky hrát pana z Beaufortu.

To všechno vévodu z Orléans tížilo; obával se, že se veřejně spojí s parlamentem kvůli Lawovu nepořádku, které by strhlo všechny jak soukromým peněžním zájmem každého jednotlivce, tak přízrakem obecného blaha, který by měli na své straně, a které by vévodu z Orléans drželo na uzdě. Myslím, že Law, který lépe než kdokoli jiný, a lépe i než sám vévoda z Orléans, cítil, do jakého stavu uvedl finance, i své vlastní nebezpečí, mu toto nebezpečí zveličil a naléhal na něho, aby pomýšlel na to, jak mu včas předejít, a že si k tomu přibral na pomoc pana Vévodu a jiné jeho důvěrníky, jako abbého Duboise a další z nejužšího kruhu. Říkám, že si to myslím, protože se mnou o tom nikdo z nich nemluvil a protože jsem se nemohl přesvědčit, že by se vévoda z Orléans bez velkého a mocného popudu mohl rozhodnout vyhnat maršála z Villeroy. Bylo to v době, kdy abbé Dubois, který byl zcela pánem, vzdaloval tohoto prince ode mne a kdy jsem se od něho já vzdaloval

ještě víc, dotčen návratem vévody a vévodkyně du Maine a pobouřen tím, že vidím Duboise v plném vlastnictví jeho mysli. Tak se všechno dělo natolik beze mne, že jsem neměl nejmenší tušení, že jde o to zbavit se maršála z Villeroy.

Když jsem jednoho dne úplně na konci tohoto roku jako obvykle pracoval s vévodou z Orléans, přerušil mě nanejvýš čtvrt hodiny poté, co jsme začali, aby si mi stěžoval na maršála z Villeroy. To se mu občas stávalo; tentokrát se však od toho rozohňoval v řečech čím dál prudších, náhle vstal a řekl mi, že tohle už se nedá vydržet — tak totiž zněl jeho výraz —, že ho chce vyhnat a vyžene, a hned nato, že vychovatelem krále budu já. Mé překvapení bylo nesmírné, ale neztratil jsem soudnost. Usmál jsem se a klidně odpověděl, že to přece nemyslí vážně. „Jak to," odpověděl, „myslím to velmi vážně, a tak vážně, že chci, aby se to stalo, a nechci odkládat, co mělo být uděláno už dávno. Co na tom tedy shledáváte?" Začal se procházet, či spíš točit jako káča v tom malém zimním kabinetu. Zeptal jsem se ho tedy, zda to opravdu zrale uvážil. Nato mi vyložil všechny své důvody, proč odstranit maršála, a všechny důvody, proč dosadit na jeho místo mne, příliš lichotivé, než abych je zde uváděl. Nechal jsem ho mluvit, jak dlouho chtěl, pak jsem promluvil já a nechtěl jsem, aby mě přerušoval. Souhlasil jsem se vším, co se týkalo maršála z Villeroy, protože skutečně nebylo možné nesouhlasit s žádnou z jeho stížností, důvodů a důsledků; ale rozhodně jsem se postavil proti jeho odstranění. Nejprve jsem vévodovi z Orléans připomněl všechny důvody, které jsem mu uváděl, abych ho odvrátil od toho, aby vzal panu du Maine vrchní dozor nad výchovou krále, jak je sám shledal moudrými a dobrými, jak o nich zůstal přesvědčen a že ustoupil jen nátlaku a vytrvalému dorážení pana Vévody. Pečlivě jsem mu odlišil důvody společné s tím, co se týkalo pana Vévody na jedné straně a parlamentu na druhé, od těch, které se týkaly jen vévody du Maine a jeho samotného: nebezpečí zvrátit ustanovení zesnulého krále týkající se osoby tak drahé a vzácné, jako je osoba jeho nástupce. Odtud jsem přešel k srovnání obou osobností; dal jsem mu pocítit rozdíl mezi odstraněním muže, jakkoli velkého a pevně usazeného, ale nenáviděného, ale záviděného, ale princi krve i většinou lidí ošklivěného, a přitom velmi nebezpečného ponechat pro jeho rozum, jeho záměry, jeho kliku, a odstraněním jiného muže, rovněž dosazeného rukou zesnulého krále, jenž mu svého nástupce vložil do náruče, bez rozumu i zásluh, a tedy málo nebezpečného, zbožňovaného lidem i většinou lidí, ozdobeného maskou čestného muže a pokládaného za neschopného něco podniknout a vytvořit ve státě stranu, ať by chtěl nebo mohl, milovaného parlamentem a celou soudní magistraturou díky péči, kterou jim odedávna věnoval — samé věci, s výjimkou bodu o parlamentu, mezi maršálem z Villeroy a vévodou du Maine diametrálně protikladné. Obšírně jsem to rozvedl a odpověděl jsem na všechny jeho námitky.

Řekl jsem mu, že maršál z Villeroy je vůči němu jen tím, čím ho on sám nechává být, a čím by byl kdokoli jiný s tolika nadutostí a domýšlivostí a s tak

malým rozumem a úsudkem; že ho rozmazlil a ustavičně rozmazluje, čehož maršál umí využít; že si nikdo na veřejnosti ani v soukromí nemůže zvyknout na to, jak mu imponuje, na maršálův povýšený tón vůči němu, jako by byli stále v době Monsieura a on ve svém raném mládí; že pro maršála, pro jeho příbuzné, pro Lyon, pro všechny, pro něž maršál ráčil ne snad žádat, ale projevit nějaké malé přání, se všechno ihned a bez míry povolovalo, a že ačkoli byl rozhodnut všechno před ním tajit, říkal mu nesčetně věcí a ustavičně ho zasvěcoval do tajemství pošty; že při takovém chování, které aféra vévody du Maine změnila jen nepatrně a ještě na velmi krátkou dobu, nemá být překvapen výhodami, které z toho maršál umí vytěžit; že stačí změnit chování tak podivné a tak nebezpečné a v této změně pevně setrvat, aniž by se namáhal jít dál; že by maršála z Villeroy hned uviděl, jak se má za ztraceného, třesoucího se, malého a uctivého, poddajného, zkrátka takového, jaký se ukázal při nemilosti vévody du Maine a ještě mnohem víc, když propukla aféra vévody a vévodkyně du Maine; že trvání této změny ho dokončí: vyvede ho z rovnováhy, srazí ho a připraví o vážnost tím, že mu odejme mínění veřejnosti, že maršál vévodovi imponuje a že vévoda se mu neodvažuje vzdorovat; že takto pokořený a ustavičně se třesoucí o svůj osud by mu nikdy nemohl uškodit; že zbaven toho, co ho pozvedalo — nikoli však svého úřadu —, by se v něm ukázal takový, jaký je, tedy opovrženíhodný a opovrhovaný; že právě do tohoto ponížení, které má ve svých rukou, je třeba maršála uvést a v něm ho stále držet, a maršál by mu v tomto postavení byl mnohem užitečnější, kdyby zůstal ve svém úřadu, než sesazený, protože v něm by byl nahý a osamocený, kdežto sesazený by měl na své straně štěkot všech, vzhled a čest mučedníka obecného blaha, muže, jehož přítomnost byla neslučitelná s posledními Lawovými výstřelky a se všeobecnou zkázou; že ponechá-li maršála z Villeroy nedotčeného, ale bude s ním trvale zacházet tak, jak jsem právě navrhl, zničí ho; kdežto vyžene-li ho, udělá z něho osobnost, modlu parlamentu, lidu a provincií, bod, kolem něhož se lidé seskupí, ne-li nebezpečný, tedy přinejmenším nepříjemný, tím spíš, že nechal promeškat chvíli, kdy ho mohl zahrnout do aféry vévody a vévodkyně du Maine; že tu tedy už nemůže jít o blaho a klid státu ani o cizí a zločinné styky jako v případě vévody a vévodkyně du Maine a strany, kterou vytvořili, nýbrž jen o zájem a podezření jeho, regenta, a o oběť, kterou by sám sobě přinesl, nejvýznačnějšího velmože království, kterého zesnulý král až do své smrti zahrnoval veškerou důvěrou a který byl jen proto jeho vlastní rukou postaven k jeho nástupci, králi, takže Jeho Královská Výsost by podruhé zvrátila jeho poslední, nejdůvěrnější a nejposvátnější ustanovení.

Otřesen, ale ještě neodvrácen od svého rozhodnutí, pokusil se mě oslabit tím, že zdvojnásobil pokušení úřadem vychovatele krále, a zahrnul mě vším, čím mě v tom ohledu zasypával. Projevil jsem mu svou vděčnost jako člověk, který velmi dobře cítí cenu toho úřadu i cenu koření, jímž jej opepřoval, ale který jím není oslněn. Hned nato jsem ho úpěnlivě prosil, aby si připomněl, co se mezi ním a mnou odehrálo ještě

předtím, než se vědělo, že král tolik píše vlastní rukou, a než se tušilo nějaké poslední pořízení; aby si vzpomněl, že jsem mu říkal, že lze předpokládat, a dokonce si to pro Jeho Královskou Výsost přát, že král rozhodne o místech při výchově krále, svého nástupce; ale že kdyby proti vší pravděpodobnosti zemřel, aniž by to učinil, nikdy by on jako regent, on, bezprostřední nástupce podle práva vyplývajícího ze zřeknutí, kdyby mladý panovník zemřel bez mužského potomstva, nikdy by on, tak krutě, tak nespravedlivě, ale tak všeobecně obviňovaný ze všech tehdy nedávných hrůz, na něž se od té doby čas od času s takovým uměním a drzostí znovu upomínalo,[12] neměl jmenovat vychovatelem ani do ostatních míst při výchově a v nejužší službě nikoho, kdo by mu byl zvlášť oddán; že čím víc by k němu byl člověk připoután, ať dlouho, nebo důvěrně, a tím hůř obojím, tím víc by z toho měl být vyloučen, i kdyby měl jinak pro tento velký úřad jedinečné nadání a všechna ostatní, jaká si lze přát; že tehdy se ztotožnil s mým názorem a dohodl se se mnou, že se jím bude řídit; že ho tedy nyní vyzývám, aby si na to vzpomněl a neodchyloval se od rozhodnutí, které mu tehdy připadalo tak spásné a které se vším, co se od té doby přihodilo, zejména vypuzením vévody du Maine, stávalo čím dál spásnějším. Konečně že tato úvaha, tak pravdivá a tak silná, vyplývající ze zvrácené povahy věcí, ze mne činí par excellence toho muže z celé Francie, na něhož by volba měla padnout nejméně a který je z ní svou povahou nejradikálněji vyloučen; a že bych se proto domníval, že mu prokazuji tu nejhorší a nejnebezpečnější službu, kdybych přijal.

Vévoda z Orléans, který měl ze všech lidí, jež jsem poznal, odpovědi nejpohotověji po ruce a nejméně se dal uvést do rozpaků, i když neměl nic kloudného na odpověď, byl buď silou mých důvodů, nebo pevností mého odmítnutí tak překvapen, že zůstal zaražený a zamyšlený a procházel se se svěšenou hlavou sedm nebo osm kroků tam a stejně tolik zpátky, protože ten kabinet byl velmi malý. Zůstal jsem stát, nešel jsem za ním a mlčel jsem, abych nechal působit jeho úvahy, které jsem nechtěl rušit zbytečným opakováním, protože jsem skutečně řekl všechno podstatné. To mlčení trvalo dost dlouho; potom mi řekl, že v tom, co jsem mu vyložil, je mnoho dobrého, ale že maršál z Villeroy se stal tak nesnesitelným a že já jsem pro ten úřad ve všech ohledech tak jako stvořený — což ještě rozvedl —, že jen velmi těžko mění názor. Tytéž věci se pak ještě dost dlouho opakovaly; rozhovor skončil tím, že mi řekl, že o tom ještě promluvíme. Odpověděl jsem mu, že pokud jde o mne, je to z mé strany rozhodnuté a že zcela jistě vychovatelem krále nebudu; a pokud jde o maršála, ať se má dobře na pozoru před cizími podněty i před svým vlastním a ať se dobře vyvaruje tak velkého přehmatu. Víc jsme si neřekli. Mluvil se mnou o tom pak krátce po sobě ještě dvakrát nebo třikrát, ale vždycky slaběji, já vždycky stejně, a stále jsem na něm získával půdu, až nakonec naposledy se mnou souhlasil, že na to už nebude myslet

12. **Vysvětlivka:** Narážka na pověsti, podle nichž vévoda z Orléans roku 1712 otrávil vévodu a vévodkyni z Bourgogne a jejich staršího syna, vévodu z Bretagne. Po zřeknutí Filipa V. francouzského trůnu (1712) byl vévoda z Orléans nejbližším dědicem Ludvíka XV.

a že bude s maršálem z Villeroy jednat tak, jak jsem mu navrhl; neměl však na to sílu. Jednal s ním stále stejně, a maršál tedy s ním stále povýšeným tónem. Mrzelo mě to, ale neodvážil jsem se mu to vyčítat, abych v něm znovu neroznítil chuť ho vyhnat. Ostatně všechno šlo tak nakřivo a abbé Dubois byl tak silně a tak veřejně absolutním pánem, že spolu s žalostným koncem aféry pana a paní du Maine šla má nechuť tak daleko, že jsem se už nechtěl do ničeho plést a vévodu z Orléans jsem chtěl vídat jen krátce a výhradně kvůli nezbytnostem, a abych nic nedal znát světu, který si všeho tak bedlivě všímá. Tak skončil rok 1719.

Kapitola osmnáctá

1720. — Komedie mezi vévodou a vévodkyní du Maine, na kterou nikdo nenaletí. — Změna dvorní dámy mladé paní Vévodkyně; proč o tom vyprávím. — Povaha pana a paní z Pons. — Abbé d'Entrague; jeho původ; jeho zvláštní povaha; jeho dobrodružství. — Law generálním kontrolorem financí. — Neobyčejné milosti prokázané d'Argensonovým dětem. — Machault a Angervilliers státními radami s čekatelstvím. — Law týrán chamtivostí prince de Conti, kterého za to vévoda z Orléans důrazně pokárá. — Králův balet. — Spousta peněžních milostí. — Dosahuji zvýšení služného o dvanáct tisíc livrů z mého guvernérství v Senlis, které vynášelo jen tři tisíce. — Vynakládám poslední úsilí o užší radu, zcela marně. — Sňatek Soyecourta se slečnou z Feuquières. — Úvahy o sňatcích urozených dívek s neurozenci. — Smrt hraběte z Vienne; jeho povaha, jeho původ. — Smrt prince z Murbachu. — Smrt císařovny matky, vdovy po císaři Leopoldovi. — Smutek za ni a její povaha. — Smrt kardinála z La Trémoille. — Podivné a velmi nestoudné šibalství abbé z Auvergne, jímž od něho chtěl vylákat jeho cambraiské arcibiskupství. — Odbočka o cizích sňatcích maršála z Bouillonu a jeho potomstva. — Abbé z Auvergne; jak se stal arcibiskupem v Tours a potom ve Vienne.

Tento rok začal velmi směšnou komedií, na kterou nikdo nenaletěl – ani veřejnost, ani ti, pro něž byla hlavně hrána, ani ti, kdo ji hráli –, snad jedině paní Princezna, která v ní hrála hlavní roli a která byla stvořena k tomu, aby naletěla na cokoli. Vévoda a vévodkyně du Maine, kteří díky proradnosti abbé Duboise měli, jak jsme tu viděli, všechen potřebný čas a ještě mnohem víc, aby zachránili své listiny a aby se spolu domluvili, od chvíle, kdy byl Cellamare zatčen ve svém domě, až do dne, kdy byli zatčeni oni sami, se velmi dobře rozhodli, jak postupovat, každý podle své povahy. Paní du Maine, opřená o své pohlaví a o svůj původ, vzala ve svých odpovědích při výsleších, jimž byla podrobena – a z nichž abbé Dubois v regentské radě přečetl, co se mu zlíbilo –, všechno na sebe; důrazně obvinila Cellamara, Lavala atd., chránila, jak jen mohla, Malézieuovy, Davisarda a své nejdůvěrnější chráněnce, především svého manžela, za něhož se zaručila; všechno prý ujednala, aniž by mu to, jak říkala, dala na vědomí, to jest aniž by mu kdy dovolila zahlédnout jakékoli spojení se Španělskem, jakoukoli stranu nebo cokoli, co by mohlo vést k rozvratu státu nebo k útoku na regenta, nýbrž jen k tomu, aby mu byly předloženy dosti důrazné a dosti četné remonstrace, které by ho vlídně přiměly, aby sám napravil mnoho věcí, na něž si lidé v jeho správě stěžovali. Ať přiznávala cokoli, nebála se o hlavu, ba ani tvrdého a dlouhého vězení. Uklidňovaly ji příklady princů z rodu Condé ve všech pokoleních, kteří se ocitli v ještě mnohem horším postavení.

Vévoda du Maine, zbavený stavu a hodnosti prince krve, se třásl o život. Jeho zločiny proti státu, proti královské krvi, proti osobě regenta, tak dlouho, tak lstivě a tak krutě uražené, ho znepokojovaly tím víc, že cítil, co všechno od něho vyžadoval rozum, spravedlnost, příklad, povinnost vůči státu a královské krvi, a konečně pomsta. Proto včas pomýšlel, jak se schovat pod sukni své ženy. Jeho odpovědi i všechny jeho řeči byly stále tytéž, totiž naprostá nevědomost, a to v nejdokonalejší shodě mezi oběma. Skutečně se stýkal jen se svými nejspolehlivějšími služebníky, s Cellamarem téměř vůbec, a to v nejhlubším tajemství, v kabinetu paní du Maine, nepřístupném všem ostatním jejich důvěrníkům, s nimiž mluvil jen prostřednictvím vévodkyně du Maine; nemusel se tedy obávat ani listin, ani výpovědí. Když tedy ona promluvila, přiznala se a vylíčila, co se dělo, a když ze vzteku nad tím, co řekla, promluvil i Laval a několik málo dalších, vévoda du Maine, jemuž to bylo sděleno v Doullens, spustil křik proti své ženě, láteřil na její pošetilost a věrolomnost, na neštěstí mít ženu schopnou spiknutí a natolik troufalou, aby ho do všeho zatáhla, aniž by s ním o tom kdy mluvila, aby z něho udělala zločince, ačkoli jím nebyl ani v nejmenším, a on že byl tak vzdálen jakémukoli podezření z pletich své ženy, že nebyl s to je zarazit, umravnit ji, ba ani upozornit vévodu z Orléans, kdyby zjistil, že věci zašly tak daleko, že by to udělat musel. Od té doby vévoda du Maine nechtěl ani slyšet o ženě, která bez jeho vědomí uvrhla jeho i jeho děti do této propasti, a když jim po propuštění z vězení bylo dovoleno si psát a posílat se navzájem navštěvovat, nechtěl od ní nic přijmout ani jí dát jakékoli znamení života. Paní du Maine se navenek rmoutila nad tím, jak s ní zachází, přičemž ovšem přiznávala, jak velice se vůči němu provinila, když ho bez jeho vědomí zapletla a takto oklamala. Tak to mezi nimi vypadalo, když je přiblížili k Paříži. Vévoda du Maine se usadil v Clagny, zámku postaveném kdysi těsně u Versailles pro paní z Montespan, a paní du Maine v Sceaux. Potom navštívili, každý zvlášť, vévodu z Orléans, aniž by přespali v Paříži, a každý přitom hrál svou roli; a protože abbé Dubois usoudil, že nastal čas, aby si u nich připsal zásluhu na ukončení jejich nemilosti, všechno u vévody z Orléans prošlo a ten se před nimi rád tvářil, že je přesvědčen o nevědomosti vévody du Maine. Během pobytu v těchto dvou venkovských sídlech, kde se stýkali jen s velmi málo lidmi, paní du Maine předváděla, jak dělá u vévody du Maine různé pokusy, a on, jak je odmítá. Tato fraška trvala od ledna, kdy přijeli do Sceaux a do Clagny, až do samého konce července. Tehdy usoudili, že hra trvala dost dlouho, aby ji mohli ukončit. Vyvázli tak lacino a tolik spoléhali na abbé Duboise, že už pomýšleli, jak se z velké části znovu pozvednout; a aby na tom mohli užitečně pracovat, museli se moci vídat a radit spolu a především moci pobývat v Paříži, jak by chtěli, a tam nemohli nebydlet spolu.

Zdánlivá roztržka byla dovedena tak daleko, že oba synové vévody du Maine, kteří se několik dní po něm vrátili z Eu do Clagny, dlouho nešli navštívit paní du Maine a potom ji vídali jen velmi zřídka a v Sceaux nikdy nepřespali. Když se

konečně rozhodli tuto komedii skončit, ukončili ji takto – jinou komedií. Paní Princezna si 31. července domluvila schůzku s vévodou du Maine ve Vaugirardu, v domě Landoise, pokladníka dělostřelectva; přijela tam chvíli po něm s vévodkyní du Maine, kterou nechala v kočáře. Řekla panu du Maine, že přivezla jednu dámu, která si velmi přeje ho vidět. Nebylo těžké to pochopit, dohoda byla předem uzavřena. Poslali pro vévodkyni du Maine. Zdánlivé usmíření proběhlo mezi nimi třemi. Zůstali spolu dlouho. Zbytek komedie je ještě držel odděleně, ale vídali se a postupně se sbližovali, až se nakonec vévoda du Maine vrátil bydlet s ní do Sceaux.

Během těchto šesti měsíců se postupně Bastila docela vyprázdnila od vězňů z této aféry, z nichž několik bylo mírně a nakrátko vypovězeno. S Lavalem se zacházelo hůř, nebo lépe řečeno nejméně dobře. Byl navenek duší celého spiknutí a byl zasvěcen do všech tajemství vévody a vévodkyně du Maine, která ve svých výpovědích – totiž v těch několika málo, jež byly přečteny v regentské radě, kde se nikoho neptali na mínění a kde také nikdo nehlasoval – řekla dost, aby to proti němu plně dokázala. Proto také vyšel z Bastily rozzuřený na ni a nikdy jí to neodpustil, o což ona dbala stejně málo jako všichni princové a princezny, když už lidi nepotřebují, protože jsou přesvědčeni, že všechno je stvořeno pro ně a oni jedině pro sebe samé. Běh života ve všech dobách a spiknutí všech staletí jsou toho důkazem i poučením.

Nenapadlo by nás zmiňovat se tu o výměně služebnictva v paláci Condé, kdyby neposloužila k ukázce podivného protikladu v chování lidí nejvznešenějšího postavení, a stejně tak těch, kdo je opičí: chování tak nového a v tak velkém a tak veřejném rozporu se sebou samým. Na příslušném místě jsme viděli, jak dalece je vévoda a vévodkyně du Maine opojili a do jakých bláznovství je vehnali, zatímco se jim vysmívali, aby dosáhli svého osobního cíle, a to vší tou pýchou, z níž si pan a paní du Maine udělali nástroj, jak je klamat a vést jako slepce. Manželka hlavy rodu Montmorency, jehož zetěm byl pan Princ, otec hrdiny, a z jehož pozůstalosti vzniklo jeho velké jmění, byla dvorní dámou mladé paní Vévodkyně a zakusila tam tolik nepříjemností, že odešla. Pravda je, že její manžel byl chudý ve všech ohledech a ona, ač velmi zasloužilá, velmi skromného původu. Paní z Pons ji horlivě nahradila; její manžel byl hlavou onoho velkého a slavného rodu Pons, ale tak chudý, že se o něho pan z La Rochefoucauld, oblíbenec Ludvíka XIV., staral až po byt, šaty a stravu.[1] Měl půvab, přirozenou výmluvnost, mnoho ducha, a to velmi vzdělaného; mnoho zdvořilosti, přes kterou však dokonce hrubě prosvítala nesmírná pýcha a odpudivě vysoké mínění o sobě. Dostal od krále úřad v gendarmerii, kde sloužil, jako by nesloužil vůbec, a dvora viděl sotva víc než války. Měl jednu z nejkrásnějších tváří, jaké bylo možno vidět. Tato tvář, podpořená jeho duchem, padla do oka paní z La Baume, která si ho vzala. Byla jedinou dcerou pana z Verdunu a bohatou

1. **Vysvětlivka:** François VII de La Rochefoucauld (1634–1714), syn autora *Maxim*, velký lovčí a po dlouhá léta jeden z nejbližších oblíbenců Ludvíka XIV.

dědičkou, protože z dětí svého otce zůstala jediná; otec se neukázal ani ve válce, ani u dvora, byl bohatý a mnoho nastřádal. On a maršál z Tallard byli syny dvou bratrů, Verdun staršího z nich, a měl vůči Tallardovi velké nároky, což je přimělo své děti spolu oženit.

Manželství netrvalo dlouho. La Baume, nejstarší syn maršálův, který mnoho sliboval, zemřel bezdětný na zranění, která utrpěl v bitvě u Höchstädtu, již jeho otec prohrál, jak jsme na svém místě viděli, když byl ženatý teprve šest měsíců. Jeho vdova se roku 1710 znovu vdala za pana z Pons, jemuž přinesla velké jmění a spoustu sporů a nároků, jimiž maršála z Tallard tak trápili, že z něho vymohli zhruba, co chtěli. Žena byla stejně odpudivě ošklivá, jako byl muž krásný, a stejně bohatá, jako byl on chudý; jinak jeden jako druhý stejně pyšní, duchaplní, výřeční a lakomí. Tato lakota a jejich spor zvítězily nad jejich pýchou; ucházeli se o místo, které opouštěla paní z Montmorency-Fosseux, a dostali je; jakmile byly jejich záležitosti vyřízeny, paní z Pons ho měla dost a odešla. Byla velmi zlá, velmi nesnesitelná, naprostou paní svého manžela, jehož povaha byla přitom panovačná a který vládl, jak jen mohl, všem, s nimiž se stýkal. Tato povaha, málo slučitelná s povahou pánů z La Rochefoucauld a ještě méně se vší pomocí, kterou od nich dostal, způsobila, že styky mezi nimi zřídly a ochladly, jakmile je přestal potřebovat. Rytíř z Dampierre, štolba pana Vévody, který byl z rodu Cugnaců – dobré šlechty, která měla roku 1595 rytíře Řádu Svatého Ducha a za Jindřicha IV. generálního místodržitele Orléanska –, uvedl na to místo manželku svého bratra. Tento štolba snadno imponoval svému pánovi ohromnou statností, velkým důvtipem a velmi sebevědomým vystupováním, ačkoli je nepodpírala žádná osobní kvalita; byl nadmíru pyšný a namluvil panu Vévodovi, že je, jak se říká, z rodu svatého Ludvíka. Díky tomuto žvanění dostala jeho švagrová to místo; velmi je potřebovali, protože neměli ani na kalhoty; a tak se nadmíru pýchy a podlosti skoro vždycky snášejí.

Podivnost té postavy a jedné události, k níž došlo v téže době, si zaslouží, aby nebyla zapomenuta. Abbé d'Entragues byl muž, který se nesmírně pohyboval ve velkém světě; s Balzaky neměl nic společného; nevím, odkud k nim to jméno d'Entragues přišlo, protože Balzakové splynuli s rodem Illiers. Jeho jméno bylo Crémeaux, šlechtic zcela obyčejný, z okolí Lyonu; do světa je uvedl sňatek jeho bratra s nevlastní sestrou paní de La Vallière, královy milenky, po matce, jménem Courtalvel, z nejdrobnější šlechty.[2] Otec této sestry se jmenoval Saint-Remy a byl prvním hofmistrem Gastona, bratra Ludvíka XIII. Oženil se s vdovou po La Vallièrovi, která se jmenovala Le Prévost a nebyla nic, v prvním manželství vdovou

2. **Vysvětlivka:** Louise de La Baume Le Blanc, vévodkyně z La Vallière (1644–1710), milenka Ludvíka XIV. v letech 1661–1667; roku 1667 jí král udělil vévodství a legitimoval jejich dceru Marii Annu, pozdější princeznu de Conti; syna Ludvíka, hraběte z Vermandois (1667–1683), legitimoval roku 1669. Provdána nebyla. Roku 1674 vstoupila ke karmelitkám v Paříži, kde jako sestra Louise de la Miséricorde roku 1710 zemřela.

po Bernard-Rezayovi, radovi parlamentu, s nímž neměla děti. S La Vallièrem měla královu milenku a děda dnešního vévody z La Vallière; se svým posledním manželem tuto paní d'Entragues, švagrovou abbého, o němž je řeč.

Rozdíl přiznané matky, kterou děti paní z Montespan neměly, a oddanost, na níž si paní princezna de Conti vždy zakládala vůči své matce a všem svým příbuzným, tyto příbuzné odlišovaly. Byla to tedy přímluva paní d'Entragues, vlastní tety paní princezny de Conti, která abbého d'Entragues k princezně uvedla. Princezna měla paní d'Entragues vždycky velmi ráda; i ta byla velmi milá svým duchem, stvořeným pro velký svět, do něhož vždy patřila. Odtud se abbé d'Entragues dostal do dobré společnosti, jejíž tón a jazyk měl, s komickou zvláštností, která ho činila ještě zábavnějším a která byla jeho pravou povahou; ale tato povaha nebyla spolehlivá: byl zlomyslný, liboval si v pletichách a v rozeštvávání lidí, a proto ho vyhnali z mnoha významných domů; měl opatství a převorství, ale nikdy nepřijal svěcení. Byl to vysoký muž, velmi urostlý, nápadně bledý, což si schválně udržoval častým pouštěním žilou, kterému říkal svá pochoutka; spal s rukama vyvázanýma nahoru, aby měl krásnější ruce; a ačkoli chodil oblečen jako abbé, oblékal se tak zvláštně, že na něho lidé udiveně hleděli. Pro své prostopášnosti byl nejednou vypovězen. Když byl ve vyhnanství v Caen, přijeli tam soudci *Grands Jours*,[3] mezi nimiž byl Pelletier de Sousy, který později dostal správu opevnění, otec des Fortse, jenž byl ministrem a generálním kontrolorem financí. Pelletier, který abbého d'Entragues znal, i když jen dost povrchně, usoudil, že když přijel do místa jeho vyhnanství, sluší se ho navštívit. Šel tedy k němu kolem poledne; našel velmi úhledný pokoj a stejně úhlednou postel, otevřenou ze všech stran, a v ní sedící osobu, galantně oděnou, která vyšívala gobelín; měla na hlavě ženský noční čepec s krajkovou čepičkou, spoustu *fontanges*,[4] šperky, stuhový žebříček na živůtku, vlající ložní pláštík a mušky. Při tom pohledu Pelletier ucouvl, myslel si, že je u ženy pochybné ctnosti, omlouval se a chtěl se dostat ke dveřím, od nichž nebyl daleko. Ta osoba na něho zavolala, prosila ho, aby přistoupil blíž, představila se a dala se do smíchu: byl to abbé d'Entragues, který v tomto úboru chodíval spát zcela běžně, ale vždycky v ženských čepcích více či méně vyparáděných. Bylo by o něm tolik jiných historek k vyprávění, že bychom neskončili. Přitom měl velký fond ducha a konverzace, mnoho četby a paměti, dokonce i vědomostí, přirozenou eleganci a čistotu jazyka; byl velmi střídmý, kromě ovoce a vody.

---

3. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** To jest komisaři, které král pověřoval konáním mimořádných soudních zasedání, aby byly potrestány zločiny, na něž řádná spravedlnost nedosáhla.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** *Fontanges* byly mašle ze stuh, které ženy v 17. a 18. století nosily vpředu na účesu, kousek nad čelem. Vypráví se, že slečna z Fontanges, když si na procházce všimla, že jí účes špatně drží, vzala jeden ze svých podvazků a uvázala si ho kolem hlavy. Ta mašle se všem zalíbila, a co způsobila náhoda, stalo se okamžitě módou, která vydržela až do druhé poloviny 18. století.

V době, o níž je řeč, trávil život u paní princezny de Conti, u prvního štolby Beringhena a v několika významných domech, které mu zůstaly. Vyšlo najevo, aniž by o tom mohly být sebemenší pochyby, že jedné neděle přijal večeři Páně při kalvínské bohoslužbě u holandského velvyslance; dokonce se tím chlubil a říkal, že konečně měl to štěstí přijmout večeři Páně se svými bratry. Překvapilo to tím víc, že pocházel z katolického rodu a že ho až dosud žádné náboženství nijak nezaměstnávalo ani nepoutalo. Rozruch kolem této pošetilosti a povyk, který kvůli ní strhlo duchovenstvo, nedovolily vévodovi z Orléans, aby se nad tím jen zasmál, jak by byl rád udělal. Po třech nebo čtyřech dnech tedy dal rozkaz zatknout ho a odvézt do Bastily; ale mezitím abbé vzal roha a dostal se do Anchinu, aby opustil království; odtud do Tournai to bylo co nejblíž a nejsnáz. Popadl ho rozmar zajet do Lille a ohlásit se u velitele. Na hranice bylo posláno upozornění, a na tuto, jako nejbližší, už došlo. Velitel se ho zmocnil a podal o tom zprávu vévodovi z Orléans, který ho dal zavřít do citadely. Abbé d'Entrague toho měl brzy dost a odřekl se tam kalvinismu, načež se konečně vrátil do Paříže, aniž by to mělo další následky pro něho či pro jeho obročí. Protože od tak lehkomyslného člověka nebylo lze očekávat nic vážného, přijímali ho u paní Vévodkyně, u paní princezny de Conti, u paní du Maine a ve všech domech, kam býval zvyklý chodit a kde byl jako doma, jako by se mu nic nestalo. Nějakou dobu se okázale ukazoval na mši s velkým breviářem, pak se pozvolna vrátil ke svému obvyklému životu a chování. Přes všechnu zkaženost mravů a hru, která ho často přivedla do nesnází, po celý život štědře dával chudým, a se vším tím ovocem a ledem, které hltal, se dožil přes osmdesát let bez neduhů. Dlouhou nemoc, na kterou zemřel, snášel s velkou odvahou a zbožností a velmi křesťansky ukončil velmi málo křesťanský život.

Zmatek ve financích den ze dne narůstal, stejně jako spory mezi d'Argensonem a Lawem, kteří to svalovali jeden na druhého. Law byl vlídný v jednání; svým papírem držel finanční kohoutek, který ve vhodnou chvíli nechával téct na ty, kdo ho mohli podpořit. Pan Vévoda, paní Vévodkyně, Lassay a paní z Verrue z něho načerpali spoustu milionů a čerpali dál. Abbé Dubois z něho bral, kolik chtěl. To byly velké opory, nehledě k zálibě vévody z Orléans, který se od Lawa nedokázal odpoutat. Audience strážce pečetí, spíš v noci než ve dne, přiváděly k zoufalství ty, kdo pod ním pracovali, i ty, kdo s ním měli co činit. Finanční potíže a jeho zápasy s Lawem mu zkazily náladu, která se projevovala v jeho odmítáních. Věci došly tak daleko, že jeden z nich musel druhému přenechat správu, do níž jejich soupeření vnášelo už úplný zmatek. Ať mezi d'Argensonem a abbé Duboisem, kterému se nepodařilo je smířit, trvalo jakkoli úzké, ba důvěrné spojení, vyhlídka na kardinálský klobouk a potřeba velkých peněz, které bylo třeba kvůli němu rozdávat, nedovolily Duboisovi v této krajní situaci, kterou už nebylo možno udržet, váhat. Lawova konverze měla cíl, k

němuž bylo načase dospět.[5] Law byl proniknut přesvědčením o výtečnosti svého systému a sliboval si od něho v nejlepší víře zázraky, jakmile mu už nikdo nebude klást překážky.

D'Argenson viděl, jak se blíží bouře; cítil, že zastává místo stejně křehké jako vznešené; chtěl si je zachránit. Měl příliš mnoho rozumu a příliš dobře znal svět i ty, s nimiž měl co činit, aby necítil, že bude-li tvrdošíjně lpět na financích, strhnou s sebou i pečeti. Ustoupil tedy Lawovi, který byl konečně jmenován generálním kontrolorem financí a který v tomto pro něho tak neobvyklém povýšení dál ke mně chodil každé úterý ráno a stále mě chtěl přesvědčovat o svých minulých zázracích i o těch, které se chystal vykonat. D'Argenson zůstal strážcem pečetí a obratně využil oběti financí k tomu, aby převedl na hlavu svého staršího syna svůj úřad kancléře Řádu svatého Ludvíka a skutečný titul na mladšího. Místo státního rady, které si podržel, dal udělit staršímu spolu s intendanturou v Maubeuge a mladšího učinil policejním poručíkem. Veliké bylo reptání, když lidé viděli cizince generálním kontrolorem a celou Francii vydanou systému, k němuž se začínala šířit velká nedůvěra. Ale Francouzi si zvyknou na všechno a většina se utěšovala tím, že už nemá co dělat s podivnými hodinami a kousavou náladou d'Argensona. Vévoda z Orléans mi sice předem řekl, co se chystá udělat, ale neradil se se mnou. Abbé Dubois všechno zabral a já jsem se spíš vyhýbal, než abych se do čehokoli pouštěl. Brzy uvidíme, jaký úspěch tato volba měla. Jediní, kdo z ní vytěžili, byly d'Argensonovy děti. Nikdy předtím nikdo neslyšel o čtyřiadvacetiletém státním radovi a intendantovi Henegavska ani o ještě mladším policejním poručíkovi. Současně se změnila podoba a rozdělení úseků finanční rady, jejímž členem už nebyl vévoda z La Force, který předtím vstoupil do regentské rady. Machaultovi bylo dáno čekatelství na místo státního rady a ten rád opustil místo policejního poručíka za toto čekatelství a za padesát tisíc tolarů, které byl dal strážci pečetí a které mu tento vrátil. Angervilliers, intendant Alsaska, potom Paříže, dostal zároveň stejné čekatelství. Zmiňujeme se o tom proto, že jsme ho později viděli ministrem a státním sekretářem s úsekem války a že ho ve všech úřadech nesmírně vyznamenávala jeho schopnost, stejně jako poctivost.

Úřad generálního kontrolora, který Law zastával tak čerstvě, ho neuchránil před tím, aby mu princ de Conti takřka nepřiložil pistoli k hrdlu. Byl chamtivější než kdokoli z jeho rodu – a co všechno to neříká! –; vytáhl z povolnosti vévody z Orléans hory zlata a další ještě zvlášť od Lawa. Ani tím nebyl spokojen a chtěl pokračovat. Vévodu z Orléans to omrzelo, s princem nebyl spokojen. Parlament znovu potají začínal se svými pletichami, ty se už dokonce začínaly ukazovat, a princ de Conti intrikoval, aby v nich hrál roli nedůstojnou jeho původu, nepatřičnou jeho

5. **Vysvětlivka:** Law, původem skotský protestant, přestoupil v září 1719 ke katolictví; jako protestant by nemohl být jmenován generálním kontrolorem financí, k čemuž došlo v lednu 1720.

věku a hanebnou po obludných milostech, jimiž byl neustále zahrnován. Když ho regent odbyl, doufal, že pochodí lépe u Lawa; zklamal se ve svém očekávání; prosby, úlisnosti a podlosti – protože pro peníze mu nic nebylo zatěžko – nic nezmohly, a tak zkusil hrubou sílu a nešetřil Lawa nadávkami ani výhrůžkami. A skutečně ho tak vystrašil, že když princ de Conti, který mu nemohl udělat nic horšího, aby jeho banku zviklal, do ní zajel se třemi povozy a odvezl je plné peněz za papír, který měl, Law se neodvážil jeho prudkosti odmítnout a tím odmítnutím odhalit nedostatek svých skutečných prostředků. Ale protože se bál, aby tak nenasytného prince nenavykl na takovou zpupnost a tyranii, sotva ho uviděl odjíždět s jeho konvojem, šel si stěžovat vévodovi z Orléans. Regenta se to dotklo; cítil nebezpečné následky a zhoubný příklad tak násilného jednání vůči cizinci bez opory, kterého právě dost lehkomyslně učinil generálním kontrolorem. Rozhněval se, dal si zavolat prince de Conti a proti své povaze mu tak vyčinil, že se ten neodvážil ani hnout a uchýlil se k prosbám o odpuštění; ale rozhořčen nezdarem, snad ještě víc než nadmíru ostrou důtkou, uchýlil se k úlevě, jakou hledají ženy. Rozléval se v řečech proti Lawovi, které tomu už nenaháněly strach a škodily mu ještě méně, ale princi de Conti dělaly málo cti, protože jejich příčina byla známa a lidé zhruba věděli, co všechno z Lawa vytáhl; odsudek byl všeobecný a tím tíživější, že Law už velmi ztratil na přízni a na obecném okouzlení, které jedna maličkost obrátila ve zlost a rozhořčení.

Maršál z Villeroy, neschopný vštípit králi cokoli solidního, zbožňující zesnulého krále až ke kultu, plný větru a lehkovážnosti a sladké vzpomínky na svá mladá léta, na svůj půvab při slavnostech a baletech, na své krásné galantní pletky, chtěl, aby král po vzoru zesnulého krále zatančil balet. Na to bylo příliš brzy. Tato zábava byla na králův věk příliš namáhavá a bylo třeba pomalu přemáhat jeho plachost a zvykat ho na lidi, jichž se bál, dříve než ho přimějí vystupovat veřejně a tančit výstupy na jevišti. Zesnulý král, vychovaný u skvělého dvora, kde se pravidla i vznešenost projevovaly s vybraností a kde ho neustálý styk s dámami královny matky a s ostatními dámami dvora záhy osmělil a vytříbil, v těchto slavnostech a zábavách vynikal a měl je rád, uprostřed houfu mladých lidí obojího pohlaví, kteří všichni právem nesli jméno pánů a dam, a kde bylo jen pramálo nebo vůbec žádné promísení, protože tak nelze nazvat tři nebo čtyři lidi snad průměrného původu, kteří tam byli zjevně připuštěni jen proto, aby byli oporou a ozdobou baletu díky půvabu postavy a znamenitosti tance, spolu s několika tanečními mistry, kteří udávali pravidla a tón. Mezi onou dobou a touto byl veliký rozdíl. Výchova oné minulé doby vedla každého k půvabu, obratnosti, ke všem tělesným cvičením, k úctě, ke zdvořilosti přiměřené a jemné, k jemné a počestné galantnosti. Všechny ty podivné rozdíly lze vidět jedním pohledem, aniž bychom se tu u nich zastavovali. Uvážlivost nebyla hlavní ctností maršála z Villeroy. Nepomyslel na žádnou z překážek, ať na straně krále, nebo na straně věci samé, a prohlásil, že král bude tančit balet.

Všechno bylo brzy připraveno k provedení. Nebylo tomu tak s výkonem. Bylo třeba hledat mladé lidi, kteří by tančili, brzy se spokojit s tím, aby tančili dobře nebo špatně, nakonec vzít, koho se dalo, tedy zboží velmi smíšené; několik lidí, kteří neměli být připuštěni, bylo připuštěno tak snadno, že se – jak se šlo od jednoho k druhému – i Law, na výši, které dosáhl, odvážil požádat vévodu z Orléans, aby se baletu mohl účastnit jeho syn, který dobře tančil a byl ve věku, kdy mohl vystoupit. Vévoda z Orléans, vždy povolný, vždy Lawem posedlý, a – abychom řekli pravdu – úmyslně přispívající, seč mohl, ke všemu zmatku, mu to bez okolků povolil a vzal na sebe, že to řekne maršálu z Villeroy. Maršál, který Lawa nenáviděl a ze všech sil mu kladl překážky, zrudl hněvem a předložil regentovi, co se k tomu skutečně dalo namítnout; regent mu jmenoval jiné, kteří, ač mnohem lepšího druhu, přesto do baletu nepatřili; a ačkoli bylo snadné odpovědět ve prospěch vyloučení malého Lawa, maršál nenašel odpověď než v prázdných zvoláních. Nemohl tedy regentovi odolat, protože neměl žádnou oporu v panu Vévodovi, vrchním dozorci královy výchovy, velkém ochránci Lawa a zmatků; a tak byl Lawův syn určen, aby v baletu účinkoval.

Nelze vyjádřit, jaké veřejné pobouření tato maličkost vyvolala; každý se cítil uražen. Několik dní se nemluvilo o ničem jiném, a to bez ohledů, a ne bez potřísnění i několika dalších účinkujících. Nakonec byla veřejnost spokojena: Lawův syn dostal neštovice, a protože kvůli nim už nemohl v baletu účinkovat, zavládla obecná radost. Balet byl tančen několikrát a úspěch nijak neodpovídal přáním maršála z Villeroy. Král byl tak znuděn a unaven učením, zkoušením a tančením toho baletu, že pojal odpor k těmto slavnostem a ke všemu, co je podívaná, a ten mu už navždy vydržel, což u dvora přece jen vytváří jistou prázdnotu; a tak se s tím přestalo dřív, než bylo stanoveno, a maršál z Villeroy se už nikdy neodvážil nic takového navrhnout.

Vévoda z Orléans ze své obvyklé povolnosti nebo aby lidem osladil nové povýšení Lawa na místo generálního kontrolora udělil množství peněžních milostí: dal šest set tisíc livrů La Farovi, kapitánovi své gardy; sto tisíc livrů Castriesovi, rytíři cti vévodkyně z Orléans; dvě stě tisíc livrů starému princi z Courtenay, který je velmi potřeboval; dvacet tisíc livrů penze princi z Talmontu; šest tisíc livrů markýze z Bellefonds, která už jednu stejnou penzi měla, a na neustálý křik prince de Conti penzi šedesát tisíc livrů hraběti z La Marche, jeho synovi, sotva tříletému; dal ještě malé penze různým osobám. Když jsem viděl tolik rozkrádání a žádnou naději na uprázdněné místo, požádal jsem vévodu z Orléans, aby k mému guvernérství v Senlis, které vynášelo jen tisíc tolarů a na něž měl můj druhý syn právo nástupnictví, připojil dvanáct tisíc livrů jako zvýšení služného, a dostal jsem to okamžitě.

Všechno, co jsem den ze dne viděl z vlády a z podniků vévody z Orléans doma i za hranicemi, mě stále víc rmoutilo a stále víc přesvědčovalo, že jedinou nápravou by byla užší rada, kterou jsem mu navrhl, jak jsme to viděli výše. Čím víc jsem cítil její obtížnost kvůli lehkomyslnosti vévody z Orléans a kvůli zásadnímu zájmu abbé

Duboise, který se stal tolik jeho pánem, tím častěji jsem na ní trval, ačkoli jsem se ze všeho stahoval, jak jen jsem mohl, a ačkoli mi to vévoda z Orléans usnadňoval, aby vyhověl žárlivosti Duboise, který se bál všeho, a mne víc než kohokoli jiného. Zašel jsem dokonce tak daleko, že jsem vévodu z Orléans naléhavě žádal, aby do této užší rady jmenoval vévodu z Noailles, Canillaca a všechny, o nichž věděl, že jsou mi nejvíc nepřátelští – ne že bych si vážil jejich poctivosti nebo schopností, jak jsem mu řekl, ale abych mu ukázal, jak důležité a naléhavé je podle mne toto zřízení a že ať jsou ti, které jsem mu jmenoval, jacíkoli, raději bych je v ní viděl, jen aby ta rada byla zřízena. Ten argument byl pádný, a proto jím byl vévoda z Orléans překvapen a uveden do rozpaků, protože z mé strany cítil naprostou upřímnost, a tedy i plnou sílu. Nebránil se, ale protahoval to. Čas od času jsem se vracel do útoku.

Při jedné z posledních příležitostí, kdy jsem na něho nejvíc naléhal a on nevěděl, co odpovědět – a to jsme se zase spolu procházeli v jeho malé galerii před jeho malým zimním kabinetem –, se ke mně najednou obrátil a s jistou prudkostí mi řekl: „Ale Vy na mě pořád v té věci naléháte; chcete tu radu tak moc, že souhlasíte, abych do ní dal, koho budu chtít, až po ty, které nejvíc nenávidíte, a Vy sám v ní být nechcete; upřímně, není to tím, že cítíte, že bude přinejmenším stejně dobré a bezpečnější v ní nebýt, až král vyroste?“ V tu chvíli jsem ho chytil za paži a velmi pevným hlasem, dívaje se mu zpříma do očí, jsem mu odpověděl: „Ach, pane, když Vám přišla na mysl tato myšlenka, žádám Vás, abych byl v té radě, a prohlašuji Vám, že v ní chci být. Vždycky jsem Vám říkal, že do ní nechci vstoupit, protože Vás znám: myslel byste si, že Vám zřízení té užší rady navrhuji a že na ně naléhám jen proto, že když jí má všechno procházet, chci tím zvýšit svou autoritu a svůj vliv a vměšovat se s váhou do všech záležitostí podle svého smyslu a podle své libosti; a tento názor by Vás odvrátil od tak nutného zřízení, protože byste si myslel, že Vám je navrhuji a naléhám na ně jen pro svůj soukromý prospěch; kdežto tím, že v ní být nechci, jsem Vám bral jakékoli podezření ze soukromého zájmu, právě tím jsem dodával svému návrhu větší váhu a ten Vám měl připadat tím čistší, že ani Vy, ani já jsme si nemohli zastírat, že když tu radu zřídíte a mne do ní nedáte, bude to pro mne veřejné pokoření, velmi velké, velmi zřetelné, velmi veřejné umenšení mého postavení u Vás, protože málokdo bude vědět, že jsem v ní být nechtěl; a z té hrstky by většina byla přesvědčena, že je to jen řeč a že jsem se do ní ve skutečnosti nedostal. Ale protože se Vaše nedůvěra obrací tím směrem, který mi ukazujete, opakuji Vám, že v té radě chci být, že Vás o to žádám a že jakmile se odhodlávám u Vás naléhat, abych do ní vstoupil, nemůžete mi to odmítnout. Zbývá tedy jmenovat ostatní tři; už dávno na Vás naléhám, abyste ji sestavil, všechny Vaše úvahy o výběru musejí být hotové, jmenujte je tedy a proboha skončeme, co mělo být skončeno a zřízeno týden poté, co jsem Vám o tom poprvé mluvil.“ Zůstal zdrcený a nehybný, myslím, že zahanbený, že mi projevil tak nespravedlivou nedůvěru, abych neřekl něco horšího, a tak rázně odraženou; a ještě víc v rozpacích mezi prospěšností toho,

nač jsem naléhal, proti čemuž cítil, že nemá žádný rozumný důvod, a od základu opačným zájmem abbé Duboise, který nic neopomněl, aby mu v tom zabránil, a který ho držel velmi, a až příliš skutečně, ve svých okovech. Naléhal jsem na to zřízení ještě jindy, a od toho rozhovoru vždy také na to, abych v té radě byl, a vždy marně. Nakonec mě to omrzelo a nechal jsem loďku napospas proudům. Vylíčil jsem najednou, co se v této věci odehrálo při různých příležitostech, abych se nemusel zbytečně vracet k věci, která nebyla nikdy uskutečněna.

Paní princezna de Conti zprostředkovala sňatek jediné dcery paní z Feuquières, své dvorní dámy, s Boisfrancem – tak se jmenoval po otci –, bratrem zesnulé manželky vévody z Tresmes; tento Boisfranc si dával říkat Soyecourt podle rodu své matky; ta, provdaná bez věna za tohoto neurozence, zdědila, jak jsme tu v pravý čas viděli, všechen majetek svého rodu po smrti svých dvou bratrů, kteří oba neženatí padli v bitvě u Fleurus. K tomuto velkému jmění před několika lety přibylo ještě větší, celé dědictví po prezidentovi z Maisons. Tento Soyecourt jen naoko a ve skutečnosti neurozenec byl tedy neobyčejně bohatý a měl velmi krásné statky. Paní z Feuquières, vdova po tom, který zanechal tak dobré válečné paměti, měla záležitosti v tak zuboženém stavu, že byla nucena takto vstoupit do služby, aby se uživila a aby získala ochranu, která by jí pomohla rozplést majetek rodu Hocquincourt, jehož byla také poslední členkou a dědičkou, i rodu Pas, jehož poslední členkou a dědičkou byla také její dcera, neboť bratr dívčina otce, mladší syn, který se pro její krásu oženil s dcerou proslulého malíře Mignarda, měl přes osmdesát let a děti neměl. V obou těchto dědictvích zbývalo mnoho a dobrého, ale k jejich vypořádání a užívání bylo třeba času, námahy, vlivu a peněz; a proto paní a slečna z Feuquières mezitím umíraly hlady a proto byla slečna provdána tak, jak byla. Tak tento Seiglière – to bylo totiž rodové jméno toho falešného Soyecourta – připojil k tomu, co už zdědil, ještě majetek těchto dvou rodů. Zaznamenáváme to tu opět úmyslně, abychom stále víc ukázali zhoubu, potupu a drancování, jež přinášejí tak hanebné nerovné sňatky urozených dívek, kterých se rodiny domnívají zbavit kvůli jejich šlechtictví, aniž by jim cokoli daly, a jejichž obvyklým osudem je, jako zjevným trestem, přinést všechen majetek svých rodů, jejichž se stávají dědičkami, té spodině, kterou si je přinutili vzít, jako oběti zachování všeho toho majetku pro své bratry, kteří umírají bez potomstva. Aby bylo neštěstí tohoto sňatku úplné, Soyecourt, ač měl ducha, postavu a vojenské postavení, se zničil prostopášností, hrou a všemi druhy hanebností, takže z oprávněného strachu před rozsudky, které ho mohly přivést na šibenici, za několik let opustil Francii, dlouho se skrýval v cizině a nakonec zemřel v Itálii k velké úlevě své ženy, svých dětí a pánů z Gesvres.

Hrabě z Vienne zemřel dosti náhle v nepříliš pokročilém věku. Byl to velmi čestný muž, duchaplný a půvabný, velmi společenský, na rozdíl od svého staršího bratra markýze z La Vieuville, jehož manželka byla dámou šatny vévodkyně z Berry. Jejich

jméno je Cokseart;[6] jsou to Bretonci a nemají nic společného s La Vieuvilly z Flander, jejichž jméno a erb převzali, protože je oprávněně shledali lepšími než své vlastní. Mluvili jsme o tom jinde. Hrabě z Vienne neměl děti se svou manželkou, po níž nesl jméno a o níž jsme tu nedávno viděli, že ji náhle ztratil. Zároveň zemřel nedaleko Kolína princ z Murbachu; byl to bratr paní z Dangeau, urostlý a příjemný společník; několikrát pobýval u dvora, měl mnoho obročí a byl bohatý: jméno, které nesl, bylo jméno jeho komendátního opatství Murbach,[7] které dává titul říšského knížete, ale ve Francii nezakládá žádný rang.

Císařovna matka, vdova po císaři Leopoldovi a sestra falckého kurfiřta atd., zemřela ve Vídni na mrtvici; pro krále to znamenalo smutek na šest týdnů.[8] Byla to princezna velmi povýšená a velmi samovládná na svém dvoře i ve své rodině, která měla velký vliv na císaře Leopolda a ještě větší na císaře, svého syna, což jí zjednalo a udrželo velkou vážnost. Její odjakživa zjevná náklonnost k tomuto princi, svému druhému synovi, a prudká povaha císaře Josefa, jejího nejstaršího syna, ji za jeho vlády velmi odstrčily. Byla povýšená, hrdá, zpupná, hrubá, a přitom duchaplná; milovala svůj rod a chránila ho, jak mohla, a byla vždy velmi nepřátelská k Francii. Ač nebyla členkou rady, velmi se vměšovala do záležitostí, s výjimkou vlády císaře Josefa, a zjednala v nich velký vliv falckému kurfiřtovi, a dokonce i svým dalším bratrům.

Kardinál z La Trémoille zemřel v Římě, dosti opovrhovaný a takřka na mizině. Přitom měl penze od krále, vysoké odměny spojené s postavením kardinála pověřeného královými záležitostmi, bohaté arcibiskupství v Cambrai a pět opatství, z toho dvě velmi výnosná, Saint-Amand a Saint-Étienne v Caen. Jeho nevědomost, jeho mravy, nepatřičnost jeho života, jeho podivný zjev, jeho nemístné žerty a nepořádek v jeho počínání nemohly zakrýt ani jeho jméno, ani jeho hodnost, ani jeho úřad, ani vážnost jeho slavné sestry princezny des Ursins, ačkoli se s ní usmířil díky povýšení na kardinála, které mu vymohla. Byl to člověk, kterému na ničem nezáleželo, a který se přitom všeho bál, tak byl nedůsledný, a který, aby se zalíbil, nebo ze strachu, že se znelíbí, neměl o ničem vlastní názor. Na jiných místech jsme tu o něm mluvili dost, takže o něm už nemusíme říkat nic dalšího. Jeho smrt mi dává příležitost napravit jedno opomenutí, které si zaslouží, aby zde našlo místo,

---

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto jméno se obvykle píše Coskaër.

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Opatství Murbach leželo v Alsasku; jeho zříceniny jsou dodnes k vidění v departementu Haut-Rhin.

8. **Vysvětlivka:** Eleonora Magdalena Falcko-Neuburská (1655–1720), dcera falckého kurfiřta Filipa Viléma, sestra falckých kurfiřtů Jana Viléma a Karla Filipa i španělské královny Marie Anny, druhé choti Karla II.; od roku 1676 třetí manželka císaře Leopolda I. Jejími syny byli císařové Josef I. (1678–1711) a Karel VI., mezi jejími dcerami byla portugalská královna Marie Anna. Zemřela ve Vídni 19. ledna 1720.

a které – s výjimkou ducha – ukáže dokonalou podobnost abbého z Auvergne s kardinálem z Bouillonu.

Čtenář si tu vzpomene, co tu bylo řečeno o slepém vévodovi z Noirmoutiers, bratru paní des Ursins a kardinála z La Trémoille, o jeho duchu a o vší dobré společnosti, která se u něho vždy hojně scházela; že se vměšoval do nesčetných věcí a důležitých záležitostí; že ačkoli byl s paní des Ursins často v chladném vztahu, byl z nutnosti vždy jejím nejdůvěrnějším dopisovatelem, a stejně tak kardinála z La Trémoille. Bouillonové si velmi zakládali na tom, že jsou jeho přáteli, a všichni se s ním odjakživa stýkali na úrovni zvláštního přátelství. Abbé z Auvergne byl na stejné úrovni a dokonce se snažil z toho ve společnosti těžit. Asi rok poté, co bylo Cambrai dáno kardinálovi z La Trémoille, pan z Noirmoutiers, jehož dům sousedil s mým a který měl jako já branku do zahrady jakobínů v ulici Saint-Dominique, mě dal požádat, zda bych mu nevěnoval chvilku u sebe, a vzhledem ke stavu, v němž byl, zda bych mu neurčil dobu, kdy by tam podle možnosti nikdo nebyl. Ačkoli u sebe přijímal mnoho lidí, ovšem vybraných, nerad vycházel ven a nerad se komukoli ukazoval. Bylo to skoro hned po obědě; zeptal jsem se jeho komorníka, zda má u sebe společnost a co dělá. Řekl mi, že je sám s vévodkyní z Noirmoutiers. Byla to žena duchaplná, rozumná a zasloužilá, k níž měl naprostou důvěru a která mu ve všem nahrazovala zrak. Řekl jsem komorníkovi, že nechci panu z Noirmoutiers působit námahu s cestou ke mně, ať mi dá otevřít svou branku do zahrady jakobínů, a vydal jsem se tam svou brankou.

Pana z Noirmoutiers tato zdvořilost dojala tím víc, že jsem ho vůbec neznal, nikdy jsem s ním nemluvil ani u něho nebyl. Po prvních zdvořilostech mi složil poklonu, že mu má pověst, ačkoli mě nezná, dodává důvěry, aby se mi svěřil s věcí, která jeho i kardinála z La Trémoille na světě nejvíc trápí a uvádí do rozpaků, a že poté, co dlouho přemýšlel, hledal a uvažoval, nenašel nikoho jiného než mne, na koho by se mohl obrátit. Jestliže mě tento začátek překvapil, to, co následovalo, mě ohromilo ještě mnohem víc. Začal tím, že mě prosil, abych s ním mluvil bez přetvářky a abych ve své odpovědi na otázku, kterou mi položí, nedal nic na zdvořilost a ohledy, a hned nato mě prosil, abych mu bez okolků řekl, jak si jeho bratr stojí v mínění vévody z Orléans a zda s ním je, nebo není spokojen. Odpověděl jsem mu, že abych mu odpověděl tak přesně, jak si přeje, musím říct, že už je to nějaký čas, co mezi vévodou z Orléans a mnou nepřišla řeč na nic, kde by šlo o kardinála, ale že se mi vždycky zdálo, že je s ním spokojen. Naléhal a zapřísahal mě, abych mu řekl, zda kardinál neměl tu smůlu, že by se mu znelíbil. Když jsem ho v tom velmi uklidnil, řekl mi, že to zvyšuje jeho překvapení; a pak mi řekl, že abbé z Auvergne, s nímž se velmi často vídá, protože je odjakživa zvláštním přítelem celé jeho rodiny, a který se vydával za velkého přítele jeho i kardinála z La Trémoille, dal kardinálovi navrhnout, aby se arcibiskupství v Cambrai vzdal v jeho prospěch, a dal mu na srozuměnou, že si to tak přeje vévoda z Orléans, ale že raději nechce

být vidět; že kardinál, jemuž se to zdálo podivné, tomu příliš nevěřil, ale že když se naléhání zdvojnásobilo a přidala se upozornění, z nichž zaznívalo výhrůžný tón, nemohl uvěřit, že by abbé z Auvergne zašel tak daleko sám od sebe; že mu kardinál v tomto znepokojení o tom napsal, jemu, vévodovi, aby zjistil, co se líbí regentovi, jemuž by se arcibiskupství vzdal prostě a bezpodmínečně, kdykoli by si to přál, protože zastupuje krále a protože z jeho milosti toto arcibiskupství obdržel; že je tato záležitost oba velmi trápí; že hledal způsoby, jak se dozvědět regentovu vůli, ale nenašel žádnou spolehlivou cestu; že zatímco je hledal, naléhání se zdvojnásobilo spolu s radami, které se rovnaly výhrůžkám, aby ustoupil a udělal si z toho zásluhu, a s ujišťováním o zármutku a bolesti, do níž tato pevná vůle regenta uvrhá jeho samého, abbého z Auvergne, jeho přítele, příbuzného a služebníka, jeho i jeho bratra, odjakživa, stejně jako celé jeho rodiny atd. A že v této tísni, protože vůbec nevěděl, na koho se obrátit, vymyslel cestu, kterou s důvěrou volí; a k tomu na konec ta poklona.

Mé překvapení bylo takové, že jsem si dal celou věc zopakovat ještě dvakrát, načež vévodkyně z Noirmoutiers šla pro kardinálovy dopisy a přečetla mi z nich pasáže, které se týkaly těchto skutečností a vylíčovaly je, i rozpaky, do nichž ho uváděly. Řekl jsem jim, že jim hned napoprvé oplatím důvěru důvěrou, ale pod stejným tajemstvím, o jaké žádali oni mne; že po smrti abbého z Estrées, jmenovaného do Cambrai, vévoda z Orléans pospíšil dát toto arcibiskupství kardinálovi z La Trémoille, aby je dal dobře – vzhledem k hodnosti, k původu a k jeho současné službě v Římě –, ale zároveň aby se zbavil žádosti, kterou by mu o ně mohl předložit rod Lotrinských pro abbého Lotrinského, jemuž tak velké a tak pohraniční místo dát nechtěl, a také žádosti Bouillonů pro abbého z Auvergne, jemuž by ho dal méně než komukoli jinému kvůli jeho matce, nevlastní matce, švagrové a neteři, všem z Nizozemí, a kvůli jejich majetku a spříznění; že jsem si tímto smýšlením vévody z Orléans naprosto jist, protože mi je řekl hned v té době, a že jsem od té doby nezpozoroval nic, co by ho mohlo přimět změnit názor; že kromě toho je to princ tak vzdálený jakémukoli násilí, že by bylo velmi těžké si představit, že by pomýšlel na násilí takového druhu, a to vůči muži postavení a původu kardinála z La Trémoille, s nímž jsem ho nikdy neviděl nespokojeného. Pan z Noirmoutiers se cítil velmi ulehčen tímto míněním člověka, který byl v důvěře vévody z Orléans tak hluboko jako já; ale přál si víc a zeptal se mě, zda by to nebylo hned napoprvé zneužití mé ochoty, kdyby mě požádal, abych o tom s regentem otevřeně promluvil. Souhlasil jsem, ale upozornil jsem pana z Noirmoutiers, že to mohu udělat jen tak, že se vévodovi z Orléans svěřím se vším, na což mi odpověděl, že to tak sám míní, s tím, že vévodu prosí o zachování tajemství a nabízí mu kardinálovu rezignaci, k níž má plnou moc, bude-li mu milá. Řekl jsem mu, že je mi líto, že jsem nebyl upozorněn o dvě hodiny dřív, protože jsem právě odešel od vévody z Orléans, který si pro mne skutečně poslal na samém konci dopoledne, a byl bych mu to řekl. Nato

začal pan z Noirmoutiers litovat kvůli římské poště.[9] Chtěl jsem mu udělat úplnou radost a vrátil jsem se okamžitě do Palais-Royal.

Regent, překvapen tak rychlým a tak neobvyklým návratem, se mě zeptal na příčinu; řekl jsem mu ji, a on se dal do hlasitého smíchu a hlasitě se pohoršoval nad tím ohromným darebáctvím a bezpříkladnou nestoudností. Pověřil mě, abych vévodovi z Noirmoutiers jeho jménem vyřídil, že nikdy o ničem takovém neslyšel ani na to vůbec nepomyslel; že je s kardinálem z La Trémoille velmi spokojen a vůbec nelituje, že mu Cambrai dal; že ho tedy prosí, aby si je bez jakéhokoli znepokojení podržel; ale že je oba také prosí, aby byli navíc pevně přesvědčeni, že i kdyby kardinála snad napadlo vzdát se ho a nebylo by možno mu v tom zabránit, není ve Francii biskupa ani abbého, jemuž by Cambrai nedal raději než abbému z Auvergne. Protože se blížila hodina večerních zábav, neprotahoval jsem rozhovor a pospíšil jsem si, abych pana a paní z Noirmoutiers vysvobodil; při mém vyprávění podivuhodně pookřáli. Lze si domyslet, co jsme si my tři řekli o jejich dobrém příbuzném a příteli abbém z Auvergne, před nímž se však rozhodli nedat nic znát, nýbrž dát mu od kardinála z La Trémoille napsat odmítnutí tak jasné a tak suché, aby se už neodvážil vrátit do útoku a aby z něho vycítil, že je odhalen. Vycítil to skutečně tak dobře, že se okamžitě zarazil, ale aniž by se přestal stýkat s panem z Noirmoutiers, jako by o té záležitosti nikdy nebyla řeč, s drzostí opravdu neuvěřitelnou.

Ať byla darebáctví tohoto dobrého duchovního a jeho strýce sebeodvážnější, sebeméně představitelná a sebejemněji spředená, štěstí neměla. Viděli jsme tu (Díl I, Tom 2, kap. 7) dvojí darebáctví, jímž kardinál z Bouillonu, tehdy pověřený královými záležitostmi v Římě, a především tím, aby se jeho jménem stavěl proti povýšení vévody sasko-zeitzského, biskupa rábského, kterého chtěl císař za každou cenu povýšit na kardinála – dvojí darebáctví, pravím, jímž málem oklamal papeže i krále, když chtěl s biskupem prosadit i abbého z Auvergne: papeži říkal, že král se s biskupem smíří jen pod touto jedinou podmínkou ve prospěch jeho synovce, z přátelství k němu, a králi psal, že protože už nemůže zabránit povýšení biskupa, dosáhl aspoň toho, aby byl s císařovým kandidátem povýšen i jeden Francouz, k čemuž prý papež nikdy nechtěl svolit jinak než pro abbého z Auvergne, z přátelství k němu, kardinálovi z Bouillonu. Papež, který byl už tak dlouho ve věci povýšení rábského biskupa zdržován nejdůraznějšími protesty krále, jenž nikdy nechtěl o žádné podmínce v té věci slyšet, byl návrhem kardinála z Bouillonu, jehož ctižádost byla známa a poctivost dokonale odhalena, tak udiven, že se Jeho Svatost rozhodla sdělit to králi lístkem psaným vlastní rukou, aby si věc objasnila podle jeho odpovědi, a poslat ten lístek přímo Torcymu, aby ho odevzdal králi, a to bez jakékoli účasti

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Římskou poštou (*l'ordinaire de Rome*) se rozuměl kurýr, který v pevně stanovených termínech odjížděl do Říma s depešemi Francie.

svého nuncia nebo svých hlavních ministrů v Římě. Král mu odpověděl vlastní rukou stejnou cestou, poděkoval mu, projevil mu všechno své rozhořčení, a trvaje stejně tak na odporu proti povýšení rábského biskupa, prohlásil, že by byl raději, kdyby ho papež učinil kardinálem samotného, než aby s ním jmenoval abbého z Auvergne, a že nestrpí, aby se jím abbé stal. Tato zmínka má jen připomenout tuto příhodu; celý příběh je lépe na místě v době, kdy se udál a kdy tu byl vylíčen.

Ale v souvislosti s důvody, proč byl abbé z Auvergne z Cambrai vyloučen kvůli své rodině, nemohu se zdržet, abych tu – když se to samo přirozeně nabízí – nepoukázal na soustavného ducha Bouillonů od chvíle, kdy Jindřich IV. založil štěstí vikomta z Turenne tím, že ho oženil s dědičkou Sedanu, učinil ho maršálem Francie, aby toho dosáhl, a podporoval ho, aby si udržel její majetek proti jejímu strýci z otcovy strany a jeho dětem, ačkoli maršál s jejich neteří a sestřenicí děti neměl.[10] Nemluvím o všem, co podnikl proti Jindřichovi IV. a Ludvíkovi XIII. od chvíle, kdy si namluvil, že je kníže, ani o tom, co dělali jeho synové. Omezím se tu jen na pár slov o jejich sňatcích, jimiž se chtěli posílit v cizině pro své věrolomnosti, z nichž byl život tohoto maršála od té doby i život jeho synů jen jediným spletencem, a o sňatcích jejich potomstva, ačkoli jejich slabost a moc Ludvíka XIV. od pyrenejského míru jim ponechaly jen vůli napodobovat otce, aniž by jim ponechaly prostředky. Nic jim tím nepřičítáme neprávem: dokazuje to zběhnutí prince z Auvergne uprostřed války, uprostřed tábora, bez jakéhokoli důvodu k nespokojenosti, jen z pošetilé naděje, že se stane holandským místodržitelem, když se vyznamená, jako to udělal, proti králi řečmi i službou. Dokazuje to věrolomnost kardinála z Bouillonu. Dokazuje to jejich odmítání uznat se za králova poddané, jak měl kardinál tu drzost králi napsat a jak jeho starší bratr raději riskoval všechno, než aby se za takového přiznal, jak je zde vysvětleno (Díl II, Tom 6, kap. 20), a velmi podivná obratnost, jíž ho d'Aguesseau, tehdy generální prokurátor, zachránil, aniž by se za poddaného přiznal. Ale vraťme se k jejich sňatkům.

Henri de La Tour, vikomt z Turenne, který se stal hugenotem, na čemž tolik vydělal, a který tak dobře sloužil Jindřichovi IV., dokud mu tento panovník nedal za manželku dědičku rodu La Marck, paní z Bouillonu, Sedanu atd., a který byl potom on i jeho potomstvo tak proradný, tak nevděčný a tak věrolomný vůči Jindřichovi IV. a vůči potomstvu tohoto panovníka, jenž ho kvůli tomuto sňatku učinil maršálem Francie – muž předtím tak známý pod jménem vikomta z Turenne

---

10. **Vysvětlivka:** Henri de La Tour d'Auvergne (1555–1623), vikomt z Turenne, přední hugenotský velmož a druh Jindřicha IV., maršál Francie od roku 1592. Roku 1591 se oženil s Charlotte de La Marck († 1594), dědičkou Sedanu a Bouillonu, jejíž panství si po její bezdětné smrti podržel; roku 1595 se podruhé oženil s Alžbětou Nassavskou, dcerou Viléma I. Oranžského, s níž měl syny Frédérica-Maurice, vévodu z Bouillonu, a Henriho, pozdějšího maršála Turenna. Pro účast v pletichách proti Jindřichovi IV. uprchl z Francie a roku 1606 se musel králi podrobit, když ten vytáhl s vojskem proti Sedanu. Zemřel v Sedanu 25. března 1623.

a potom pod jménem maršála z Bouillonu –, neměl mezi svými předky po přeslici nikoho jiného než ženy z francouzské šlechty. Ovdověl bez dětí s touto dědičkou, která měla strýce z otcovy strany a bratrance, a podržel silou a díky ochraně Jindřicha IV. – který toho později hořce litoval, jak je vidět z Pamětí Sullyho a ze všech ostatních pamětí a dějin té doby –, podržel, pravím, celé dědictví po této dědičce, které mu sloužilo k tomu, aby vystupoval proti svému králi a dobrodinci uvnitř i vně království, opíraje se o francouzské i cizí hugenoty a o cizí sňatky, které mu usnadnili. Tak se znovu oženil s mladší dcerou proslulého Viléma Nassavského, prince oranžského, zakladatele republiky Spojených provincií,[11] který, hledaje sám oporu u francouzských hugenotů, aby si usnadnil a zajistil trvalou podporu této koruny, tak nezbytnou pro jeho rodící se republiku a pro trvání velikosti a moci, jichž v ní nabyl, a aby je předal svým potomkům, ochotně uzavřel tento sňatek své dcery a velmi brzy nato ještě sňatek další dcery s Charlesem de La Trémoille[12], druhým vévodou z Thouars, pairem Francie; to byli dva nejpřednější hugenotští velmoži Francie. Ale abychom ukázali, jaká spříznění v cizině jim tento sňatek přinesl, je třeba uvést děti, které tento proslulý princ oranžský měl se čtyřmi ženami, jež si postupně vzal. S Annou z Egmontu, dcerou hraběte z Buren, zanechal Filipa Viléma, který byl v době otcovy smrti roku 1582 rukou vraha v jedenapadesáti letech[13] v rukou Španělů, byl katolíkem a po celý život jim oddán a neměl děti s dcerou prince de Condé, zemřelého v Saint-Jean-d'Angély, a Charlotty de La Trémoille. Zemřel jako soukromník roku 1618, rok před svou chotí. Jeho jediná sestra z téhož lože byla hraběnkou z Hohenlohe. S Annou, dcerou saského kurfiřta Mořice, měl Mořice, prince oranžského, který nastoupil po jeho úřadech a moci v republice Spojených provincií a nebyl v ní o nic méně proslulý, ale neoženil se a zemřel roku 1625 v osmapadesáti letech; Ludvíka, hraběte nassavského, který zemřel neženatý ve válkách v Nizozemí; a dceru provdanou za levobočka levobočka dona Antónia, převora z Crata, který se po smrti kardinála-krále prohlásil portugalským králem v době, kdy Filip II. uchvátil tuto korunu větvi Braganza, jež na ni byla později znovu dosazena. Tento zeť prince oranžského brázdil moře jako místokrál Indií a neměl potomstvo[14]. S Charlottou de Bourbon, profesní řeholnicí a abatyší z

---

11. **Vysvětlivka:** Vilém I. Oranžský, zvaný Mlčenlivý (1533–1584), vůdce nizozemského povstání proti Španělsku a místodržitel Holandska a Zélandu. Byl čtyřikrát ženat: s Annou z Egmontu-Buren, s Annou Saskou, s Charlottou de Bourbon-Montpensier a s Louisou de Coligny. Roku 1580 na něho Filip II. vypsal odměnu; 18. března 1582 ho v Antverpách těžce zranil výstřelem z pistole Jean Jaureguy a 10. července 1584 ho v Delftu zastřelil Balthasar Gérard, který byl za to popraven.

12. **Ediční poznámka:** Manžel Charlotty Brabantiny Nassavské, vévoda z Thouars, se jmenoval Claude de La Trémoille.

13. **Ediční poznámka:** Vilém I. Oranžský byl zavražděn 10. července 1584 v Delftu; roku 1582 přežil první atentát v Antverpách, o němž je řeč dále v tomto odstavci.

14. **Ediční poznámka:** Emilia Nassavská a Manuel Portugalský měli deset dětí.

Jouarre, která přeskočila jeho zdi, stala se hugenotkou a utekla k falckému kurfiřtovi, dcerou prvního vévody z Montpensier, provdanou roku 1572[15] a zemřelou roku 1582 leknutím, které utrpěla v Antverpách při prvním atentátu na svého manžela, nezdařeném, kdy byl lehce zraněn ranou z pistole u stolu vedle ní, měl Luisu Julianu, choť falckého kurfiřta Fridricha IV., který přestoupil od luteránství ke kalvinismu a zemřel roku 1610. Ten s ní měl mnoho dětí, mezi jinými falckého kurfiřta Fridricha V., který se zahubil uchvácením české koruny a byl dědem paní Princezny atd.,[16] dále vévodkyni ze Zweibrückenu a braniborskou kurfiřtku, choť kurfiřta J. Viléma. Z téhož lože měl princ oranžský maršálku z Bouillonu, zemřelou roku 1642, hraběnku z Hanau, vévodkyni z La Trémoille, abatyši kláštera Sainte-Croix v Poitiers, která se zachránila z kacířství, a další dceru provdanou za falckraběte z Landsbergu. Konečně s Louisou, dcerou proslulého admirála Colignyho, bezdětnou vdovou po pánovi z Téligny, zanechal Jindřicha Fridricha, prince oranžského, který nastoupil po jeho úřadech a autoritě v Holandsku, zemřel roku 1647 a byl dědem slavného Viléma, prince oranžského, posledního z této větve, jenž zemřel na anglickém trůnu 19. března 1702. Jedním pohledem je vidět, jaká a kolik cizích spříznění mezi protestanty dal maršálu z Bouillonu jeho sňatek.

Sňatky jeho dcer a proslulého vikomta z Turenne, jeho druhého syna, který neměl děti, mu přinesly spříznění svého druhu neméně cenná mezi tím nejvýznamnějším, co bylo mezi francouzskými protestanty, z nichž ze všech otec i synové dovedli vytěžit velké a trvalé výhody doma i v cizině; to přimělo kardinála Mazarina, vyděšeného z nebezpečí, jimž byl vystaven a do nichž strhl království, aby si připoutal dva takové muže, jako byli oba synové maršála z Bouillonu, zemřelého v Sedanu v březnu 1623 v osmašedesáti letech, a aby nic nešetřil, jen aby si z nich udělal osobní štít: dal jim smlouvou o výměně Sedanu, který ztratili a který po tolika a tak podivných věrolomnostech nemohli ani získat zpět, ani udržet, dal jim, pravím, miliony, statky, které lze nazvat státy, nejdůležitější úřady a rang ve Francii neznámý, který pobouřil veškerou šlechtu a který byl neslýchaný, ba zcela nový i pro příslušníky skutečně svrchovaných rodů, rang složený z uzurpací, lstí a násilí uprostřed nepokojů, vírů a zločinů Ligy.

Vévoda z Bouillonu, nejstarší syn maršálův, se roku 1634 oženil s dcerou Fridricha, hraběte z Bergu, guvernéra Fríska, která neměla o nic méně ducha, odvahy, podnikavosti a intrik než její manžel, ani o nic menší schopnost je spřádat a vést; k tomu krásu, ctnost, milou a stálou zásluhu a velikost duše; zemřela ve

---

15. **Ediční poznámka:** Vilém Oranžský se s Charlottou de Bourbon oženil roku 1575; zemřela 5. května 1582 vyčerpáním, když ošetřovala manžela zraněného při atentátu.

16. **Vysvětlivka:** Fridrich V. Falcký (1596–1632), falcký kurfiřt, manžel Alžběty Stuartovny, dcery anglického krále Jakuba I.; roku 1619 ho vzbouřené české stavy zvolily českým králem, po porážce na Bílé hoře 8. listopadu 1620 uprchl z Prahy a přišel o Čechy i o Falc, odtud přezdívka „zimní král". Zemřel v exilu v Mohuči roku 1632.

dvaačtyřiceti letech roku 1657 a pan z Bouillonu v Pontoise, kde byl dvůr, roku 1652 ve sedmačtyřiceti letech.

Pan z Turenne, jeho bratr, se postaral o jeho synovce a neteře. Viděli jsme, k jakému štěstí přivedl své tři synovce; dva další padli v souboji dříve, než je stačil povznést. Z pěti neteří se jedna neuráčila vdát a zemřela ve třiačtyřiceti letech, aniž by našla partii hodnou sebe; dvě se staly řeholnicemi Navštívení Panny Marie, zbylé dvě se vdaly, starší za vévodu z Elbeufu – od nich pocházejí dva poslední vévodové z Elbeufu –, nejmladší roku 1668 za Maxmiliána, bratra bavorského kurfiřta, jenž byl otcem kurfiřtů kolínského a bavorského, kteří byli dáni do říšské klatby, protože se přidali k Francii. Tento vévoda Maxmilián s ní neměl děti; zemřel v Türkheimu roku 1605 a ona na témž místě roku 1606 ve dvaačtyřiceti letech.[17]

Pan z Bouillonu, bratr kardinálův, a jeho děti: jejich sňatky jsou známy; on se aspoň oženil s Italkou,[18] sestrou konetáblové Colonnové, a jeden z jeho synů s velmi intrikánskou Irčankou.

Nelze se však ubránit obdivu nad hlubokým důmyslem jeho syna, díky němuž vyslídil pro svého syna velmi neobvyklou partii, nad uměním a náklady, jež dovedl vynaložit, aby ji získal, a – když tento syn zemřel hned po naplnění manželství – nad vším, co uvedl v chod, aby získal dispens, aby si ji mohl vzít jeho druhý syn.[19] Pomíjíme tu údiv, který pocítila, když se tu ocitla jako měšťka z nábřeží Malaquais, jak se odvážila říci, ačkoli počítala s tím, že se provdá za panovníka a bude mít dvůr. Proto také manželství nebylo příliš šťastné a po několika letech se nakonec vrátila do Slezska, k velké spokojenosti svého manžela i své, a odtud se už nevrátila.

Hrabě z Auvergne (vysvětlili jsme tu, Díl II, Tom 5, kap. 17, tato jména hraběte a prince z Auvergne), bratr vévody a kardinála z Bouillonu, byl panem z Turenne, svým strýcem, roku 1662 oženěn s jedinou dcerou Fridricha z Hohenzollernu a Alžběty, dědičky Bergen op Zoom, která mu hned přinesla toto velké panství a další majetek věnem, spolu se spřízněními v Německu a v Nizozemí. Zemřela v Bergen op Zoom, kam se roku 1698 vydala na cestu, a zanechala několik dětí. Znovu se oženil už roku 1699, a opět v Holandsku: v Haagu si vzal Alžbětu z Wassenaeru, která se později v Paříži stala katoličkou a tam také po několika letech zemřela bezdětná. Hrabě z Auvergne pak zemřel v Paříži koncem roku 1707 v sedmašedesáti letech. Jediným z jeho dětí, synů i dcer, který se oženil, je princ z Auvergne, jehož

---

17. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopis uvádí 1605 a 1606, ale je třeba číst 1705 a 1706.

18. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Vévodkyní z Bouillonu byla Marie-Anne Manciniová, neteř kardinála Mazarina a sestra Marie Manciniové, která se provdala za dona Lorenza Colonnu, konetábla Neapolského království.

19. **Vysvětlivka:** Šlo o Marii Karolinu Sobieskou (1697–1740), vnučku polského krále Jana III. Sobieského a dceru kralevice Jakuba, jehož sídlem byla Olava ve Slezsku. Roku 1723 se provdala za Frédérica-Maurice-Casimira de La Tour d'Auvergne, prince z Turenne, který zemřel 1. října 1723, krátce po svatbě, a roku 1724 za jeho mladšího bratra Charlese-Godefroye, pozdějšího vévodu z Bouillonu.

zběhnutí a chování jsme tu v pravý čas vylíčili (Díl II, Tom 4, kap. 1). Když bez jiného důvodu než pošetilých nadějí svého rodu, založených na jeho spřízněních v Německu a v Holandsku, přešel hned na začátku tažení od čela svého pluku do nepřátelského tábora, vydal se nejprve ke své tetě do Bavorska a po dvou měsících vstoupil do služeb generálních stavů. Byl to on, kdo v čele velkého oddílu vyjel vstříc kardinálovi z Bouillonu, jehož útěk k nepříteli byl předem domluven. Roku 1707 se oženil se sestrou vévody z Arembergu a zemřel roku 1710 v pětatřiceti letech; byl to tlustý mladík, velmi neohrabaný tělem i duchem, hrubý, který hloupě počítal s tím, že se stane místodržitelem Spojených provincií. Nezanechal syny; jeho dcera se roku 1722 provdala za J. Kristiána, falckraběte ze Sulzbachu, a zemřela v Hilpoltsteinu roku 1728 ve dvaceti letech; zanechala jediného syna Karla Filipa[20], který se po smrti svého otce roku 1733 stal princem ze Sulzbachu a koncem roku 1742 falckým kurfiřtem. O tato falcká spříznění se snaží opřít dnešní vévoda z Bouillonu, když se honosí novým řádem falckého kurfiřta.

Takový byl duch a takové byly stálé záměry této větve rodu La Tour od chvíle, kdy se uchvácením Sedanu neustále snažila odloučit od své podstaty, nechtít už být součástí francouzské šlechty a zapírat svůj původ i své předky, kteří z tohoto původu čerpali všechnu svou čest a lesk, kteří mezi ní žili bez nároků a kteří se vždy honosili tím, že jsou poddanými našich králů. Úvahy o tom všem se nabízejí v zástupech a zcela přirozeně samy od sebe.

Ještě slovo o abbém z Auvergne. Když abbé z Castries, vysvěcený na arcibiskupa z Tours, krátce nato přešel na arcibiskupství v Albi, dostal abbé z Auvergne arcibiskupství v Tours. Abbé z Thésut, tajemník rozkazů vévody z Orléans, který tehdy měl list obročí,[21] spustil při práci s tímto princem strašlivý křik, když uslyšel o tomto jmenování, a řekl o něm své mínění, tak velkou hrůzu v něm vzbudilo. Regent se vším souhlasil, ba přidal i vyprávění o velmi podivných a dosti nových příhodách s lokaji, a protože tento ohavný druh prostopášnosti nebyl jeho, přiznal Thésutovi, že měl nesmírné potíže, než udělal abbého z Auvergne biskupem, ale že ho Bouillonové tak dlouho pronásledovali, že se z toho soužení musel nakonec vykoupit. Thésut ještě naléhal, pak zapsal jmenování na list a pokrčil přitom rameny; vyprávěl mi to sám dva dny poté. To nezabránilo tomu, aby abbé z Auvergne, vysvěcený arcibiskup z Tours, byl krátce nato přeložen na arcibiskupství ve Vienne, které měl raději. Taková byla důstojná volba kardinála Fleuryho pro kardinálský purpur na královu nominaci; pohoršení nad ní bylo tak hlučné a tak všeobecné, že kardinál Fleury nedokázal skrýt svou hanbu. Spokojíme se tu touto

---

20. **Vysvětlivka:** Karel Filip Theodor (1724–1799), známý jako Karel Theodor; falckým kurfiřtem se stal roku 1742.

21. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Kdo měl list obročí (*la feuille des bénéfices*), předkládal králi nebo regentovi kandidáty na uprázdněná obročí.

zmínkou, abychom dokreslili štěstí jednoho a ukázali důstojný vkus druhého, protože toto povýšení přesahuje hranice těchto Pamětí.

Kapitola devatenáctá

Hrabě Stanhope v Paříži. — Mír se Španělskem. — Grimaldo zastává téměř ve všem funkce prvního ministra Španělska pod titulem sekretáře univerzálních depeší. — Jeho kariéra, jeho povaha. — Odbočka nemístná, ale velmi zajímavá, o prvním prezidentovi Mesmesovi. — Vévodkyně z Villars a dámy určené k doprovodu modenské princezny až do Antibes. — Poznámky o ceremoniálu, cestě a doprovodu. — Zásnuby a sňatek této princezny. — Rozvrat Lawova systému a banky vychází najevo a má nejtrapnější a nesčetné následky. — Začátky a kariéra čtyř bratrů Pârisových. — Noví vězni v Nantes. — Dvacet šest prezidentů nebo radů, vybraných z bretaňského parlamentu, vyplaceno a jejich místa zrušena.

Hrabě Stanhope, velmi vlivný státní ministr anglického krále, o němž bylo tolikrát řeč v tom, co jsme výše podle Torcyho vylíčili o zahraničních záležitostech, přijel z Londýna, aby se poradil s abbé Duboisem a s vévodou z Orléans o míru, k němuž Španělsko neotálelo přistoupit, jakmile byl Alberoni vyhnán.[1] Tento velký krok byl dokonce provázen velmi přátelským dopisem španělského krále regentovi, takže se zdálo, že dobré vztahy jsou obnoveny. Místo prvního ministra Španělska nebylo obsazeno. Alberoni ho Jejich katolickým Veličenstvům znechutil a jejich poddaní jásali, že už žádného nemají; bylo však do jisté míry nahrazeno, bez titulu a bez osobní moci, mužem, který potichu a příjemnějším způsobem vykonával všechny jeho funkce; to znamená, že byl jakoby jediný, kdo s králem pracoval o všech věcech ostatních úřadů: státní sekretáři mu posílali záležitosti, o nichž se mělo králi referovat, a on jim je vracel s královým rozhodnutím ke každé z nich. Ostatní státní sekretáři tedy pracovali; na ně se lidé obraceli ve věcech jejich oboru; řízení i podrobnosti jim zůstávaly; ale ke králi se dostávali téměř jen přes Grimalda,[2] kromě velmi vzácných příležitostí, a vždy bylo třeba i jemu říci slovo a snažit se získat si jeho přízeň, když už člověk obešel ostatní státní sekretáře, každého podle toho, koho se věc týkala, a když byla věc poslána Grimaldovi, aby o ní promluvil s králem.

Tento Grimaldo byl Biskajec nejtemnějšího původu a zcela směšného a komického zjevu, zvlášť na Španěla; byl to velmi malý muž, světlovlasý jako mosazná mísa, tlustý a velmi břichatý, se dvěma ručkama přiloženýma na břiše, které se od něho neodlepily, a přitom stále gestikulovaly; měl medový hlas, modré oči, úsměv

1. **Vysvětlivka:** Po Alberoniho pádu přistoupilo Španělsko ke čtverspolku; listina o přistoupení byla podepsána v Haagu 17. února 1720. Španělsko se tím vzdalo Sicílie a Sardinie a válka byla ukončena.

2. **Vysvětlivka:** José de Grimaldo († 1733), od roku 1714 markýz z Grimaldo, státní sekretář Filipa V.; po Alberoniho pádu jako sekretář univerzálních depeší řídil hlavně zahraniční politiku Španělska – s přestávkou roku 1724 – až do roku 1726.

a kolébání hlavy, jež jeho tónu a řeči dodávaly doprovod výrazu tváře, a k tomu mnoho ducha: byl velmi jemný, velmi obratný, velmi podbízivý, velmi politický, podivuhodně ponížený i povýšený podle toho, co se mu hodilo a vůči komu se to hodilo, a měl umění se v tom nikdy nezmýlit. Když byl vévoda z Berwicku, který mi to vyprávěl, poprvé ve Španělsku, chtěli mu ho dát za španělského sekretáře, a byl by ho vzal, kdyby byl uměl španělsky, z čehož tehdy neuměl ani slovo, nebo kdyby Grimaldo byl aspoň trochu rozuměl francouzsky. Když tedy nebylo naděje na toto místo, hledal jiné a vstoupil jako písař do úřadu Orryho, dříve než se Orry stal ve Španělsku předním mužem. Orrymu se Grimaldo zalíbil pro svůj důvtip a vlídnost, ještě víc proto, že ho shledal přesným a neúnavným v práci, vynalézavým a nikdy se ničím nedávajícím odradit. Tyto vlastnosti ho vynesly do čela jednoho z oddělení jeho pána, a toto oddělení rostlo pod ním co do počtu písařů i co do agendy, tak jak rostla Orryho autorita a moc. Orry ho doporučil a představil princezně des Ursins a skrze ně se zalíbil i králi a královně. Dostal se k nim blíž a pozvolna byl připouštěn k tomu, aby s nimi pracoval místo Orryho, když ten na to neměl čas nebo si ho nechtěl udělat. Odtud to dotáhl na státního sekretáře s válečným oborem, kde neměl nic jiného na práci než přijímat a vykonávat rozkazy Orryho a paní des Ursins, jimž – to je třeba říci k jeho cti – zůstal věrný oběma i po jejich pádu, a stejně tak jejich přátelům a chráněncům, dokud žil. Při takové závislosti si lze domyslet, že patřil k prvním, jichž se Alberoni zbavil, a že mu nedovolil se ani přiblížit, dokud byl pánem. V tomto svého druhu vyhnanství zůstal Grimaldo, stále nositel svého úřadu, z něhož však nevykonával vůbec nic, uzavřen ve svém domě v Madridu; uchoval si přízeň veřejnosti a mnoho přátel díky laskavému a zdvořilému chování, jaké měl ke všem, a díky své úslužné povaze, která ho vedla k tomu, aby lidem pomáhal; přitom se téměř s nikým nestýkal, tolik se všichni báli Alberoniho, a i ten malý styk s nejlepšími přáteli se udržoval jen s velkou opatrností.

Španělský král se k němu přes toto vzdálení nijak nezměnil; dokonce si ho dvakrát nebo třikrát dal v noci a v nejhlubší tajnosti přivést, aby s ním mluvil. Don Alonso Manrique, odjakživa králův oblíbenec a důvěrný přítel Grimaldův, byl strážcem tohoto tajemství a Grimaldovým průvodcem do paláce. To je ten Alonso, o němž bude ještě řeč, který se před Alberonim nikdy nesklonil a jehož se Alberoni nikdy nedokázal zbavit; později známý pod jménem vévoda del Arco, španělský grand a velký štolba, což je jeden ze tří velkých úřadů.[3] Grimaldo, který zůstal v tomto tajném postavení u španělského krále, byl v okamžiku Alberoniho pádu vrácen na své místo a ze státního sekretáře pro válku, z něhož mu zůstal jen titul, se stal sekretářem univerzálních depeší; díky tomu pracoval s králem sám, s vyloučením všech ostatních státních sekretářů i předsedů toho mála rad, které

3. **Vysvětlivka:** Třemi velkými dvorskými úřady španělského krále byly nejvyšší hofmistr (*mayordomo mayor*), nejvyšší komoří (*sumiller de corps*) a velký štolba (*caballerizo mayor*).

ještě zbývaly, a bez nich přednášel králi jejich záležitosti, jak bylo vysvětleno výše, stejně jako všechny milosti, a zvláště všechny zahraniční záležitosti, které šly jen přes něho a projednávaly se jen s ním. Vrátil se takový, jaký byl předtím. Vliv a nejvyšší autorita ho nezkazily; dokázal, že si ho všichni vážili, ctili ho a měli ho rádi, vyjma hrstky závistivců, neboť i odmítnutí uměl okořenit s takovým půvabem, že mu je nikdo nemohl mít za zlé. Je však třeba říci, že v tomto povýšení neodolal slabosti chtít být mužem urozeným. Hrál si tedy se slovem, zatvrdil se na podobnosti jména Grimaldo se jménem Grimaldi; chtěl patřit k tomuto rodu, přijal jeho plný erb[4] a když se s léty domníval, že na to lidi už navykl, odvážil se, ač marně, ucházet se o grandezu. To o něm prozatím stačí. Zastihl jsem ho ve Španělsku v tomto velkém úřadě a v plné přízni a důvěře španělského krále. S ním jsem tedy musel jednat a budu mít příležitost mluvit o něm víc při svém velvyslanectví. Dodám zde jen, že královna, která vyhnala paní des Ursins, a tím i Orryho, a která na jejich místo dosadila Alberoniho, po němž jí navždy zůstaly všechny nepříznivé dojmy, které jí vštípil, Grimalda nikdy neměla ráda, ale jednala s ním, jako by ho ráda měla, protože ho u španělského krále nedokázala otřást, protože jí nedával sebemenší záminku, protože ho nikdo nenáviděl, nýbrž všichni ho měli rádi a vážili si ho, a protože úcta k němu se šířila všude i za hranicemi díky tomu, jak se vždy choval a jak vedl záležitosti.

Když jsem byl u tohoto místa, dozvěděl jsem se od generálního prokurátora Jolyho de Fleury[5] příhodu příliš podivnou a příliš zajímavou, než abych ji sem nezařadil, ačkoli sem nepatří, a byl bych ji vložil k událostem několik dní po zatčení vévody a vévodkyně du Maine, kdybych ji byl tehdy znal. Když jsme spolu rozmlouvali o těch minulých časech, vyprávěl mi tedy, že slečna z Chausseraye,[6] ta, o níž tu byla nejednou řeč a která se po celý život vměšovala do tolika věcí, že první prezident Mesmes, krajně znepokojený, ji krátce po zatčení pana a paní du Maine naléhavě žádal, aby mu u vévody z Orléans vymohla tajnou audienci, o niž se sám neodvažoval požádat; požádala o ni tedy a dosáhla jí jen s obtížemi. V určený den a hodinu přišla do Palais-Royal a vévoda z Orléans byl tak vstřícný, že jejímu komornímu sluhovi, kterého si k tomu účelu přivedla, jménem du Plessis, dobře známému jemu i všem, dal svůj klíč od jedněch ze svých tajných dveří; měl jich totiž několik, a ty vedly z ulic obklopujících Palais-Royal přímo a tajně do jeho pokojů. Tento du Plessis tedy šel otevřít prvnímu prezidentovi, který byl, aby se lépe skryl, v plášti, a ne v taláru, a přivedl ho k vévodovi z Orléans, jenž ho očekával o samotě,

4. **Vysvětlivka:** Grimaldiové byli starý janovský patricijský rod, k jehož větvím patřila knížata z Monaka.

5. **Vysvětlivka:** Guillaume-François Joly de Fleury (1675–1756), generální advokát pařížského parlamentu a od roku 1717 generální prokurátor.

6. **Vysvětlivka:** Slečna z Chausseraye, z rodu Le Petit de Verno, bývalá dvorní slečna Madame, intrikánka s důvěrným přístupem k regentovi.

zavřený se slečnou z Chausseraye. Tam první prezident, který byl krasořečník a měl slovo velmi pohotově, vévodu z Orléans co nejdůrazněji ujišťoval o své věrnosti a oddanosti vzhledem k tehdejším událostem, a protože mu nescházel ani důvtip, ani výmluvnost, nezanedbal nic, aby z chladného a vážného výrazu, s nímž se setkal, vyčetl, zda je vévoda z Orléans o něm v něčem zpraven; nepodařilo se mu to však, tak dobře se regent dokázal ovládat, mírnit a nedat mu postřehnout sebemenší věc. Ba dokonce mu s potěšením poskytoval příležitost, aby svá ujišťování ještě zdvojnásobil, a potěšeně naslouchal všemu jeho krasořečnění. Když toho měl dost, vytáhl z kapsy dopis a najednou: „Pane," řekl mu podrážděným tónem, „tu máte, přečtěte si to; znáte to?" V tu chvíli první prezident padl na obě kolena, objímal mu ne nohy, ale chodidla, a dal se do proseb o odpuštění, do lítosti a pokání a v životě neměl takový strach. Vévoda z Orléans si vzal dopis zpět, vyprostil nohy z jeho paží a bez jediného slova odešel do jiného kabinetu. Byl to dopis psaný vlastní rukou prvního prezidenta, v němž Španělsku ručil za parlament a bez obalu mluvil o věci i o prostředcích.

Ohromen a bez slova se jen těžko vzpamatovával a zvedal z pokleknutí, v němž se nacházel. Slečna z Chausseraye, sotva méně ohromená, ale úžasem, mu vyčítala bláznivou opovážlivost, s níž ji zatáhl do toho, aby mu tu audienci vymohla, když se sám cítil tak vinen; celá jeho odpověď byla, že ji zapřísahal, aby ho zachránila a šla za vévodou z Orléans. Šla tam a zastihla ho o samotě v krajním rozhořčení nad opovážlivostí a nestoudností té audience, nad tou ničemností, nad tím klamem a nad těmi ujišťováními, a to s takovou listinou psanou rukou prvního prezidenta, kterého, jak jí řekl, dá zatknout. Chausseraye, která dobře věděla, s kým má co činit, se dala do úsměvu: „Dobrá," řekla mu, „dát ho zatknout, to si zaslouží, a ještě horší věci; ale s touto listinou v ruce a s jeho přiznáním, které nemohl zapřít, máte tu člověka, který už nemůže být nic jiného než Váš, na život a na smrt, a to je to nejlepší, co se Vám mohlo přihodit, protože od nynějška s ním naložíte, jak Vám bude libo, a on se neodváží ani ceknout ani se vystavit tomu, že by Vám nebyl bez výhrad na každé kývnutí jako sluha pánovi." Ačkoli nic nebylo víc podle ducha a vkusu vévody z Orléans, který měl nade všechno rád tyto křivolaké cesty, a ačkoli bylo i v jeho povaze vyhýbat se velkým závazkům – jako bylo dát soudit tohoto ničemu tak prvního řádu, který však byl prvním prezidentem, i když o výsledku procesu by nemohlo být pochyb, a k tomu procesu, který by svými výpověďmi uvedl do nesnází nejen vévodu a vévodkyni du Maine, ale ještě mnoho jiných lidí z nejvyšších kruhů –, měla co dělat, aby ho přiměla rozhodnutí odložit. Prvnímu prezidentovi se zatím čas neobyčejně vlekl; ocitl se mezi životem a smrtí, neboť na hanbu a potupu byl odedávna zvyklý. Konečně za ním Chausseraye přišla, a když mu řekla, co považovala za vhodné, aby ho uklidnila natolik, že se mu vrátila síla do nohou a mohl jich použít k návratu, šla zavolat du Plessise a poslala prvního prezidenta zpátky cestou, kterou přišel. Ještě dlouho prožíval smrtelnou úzkost, přičemž se musel ukazovat při výkonu svého

úřadu a tvářit se tam i mezi lidmi, s nimiž se stýkal, jako by nic, ačkoli u vévody z Orléans mohl ten, kdo získal čas, počítat s tím, že z toho dobře vyvázne,[7] jak se také skutečně stalo.

Abbé Dubois, před nímž regent tak důležitou věc jistě netajil, neměl ani pomyšlení prvního prezidenta stíhat; chtěl být pánem celé aféry z důvodů, které tu už byly uvedeny; a nejenže by jím už nebyl, kdyby prvního prezidenta stíhal, ale nemohl pochybovat, že by výpovědi prvního prezidenta vévodovi z Orléans prozradily všechno, co mu on, Dubois, z celého spiknutí zatajil, aby zůstal jeho jediným pánem; a to bylo víc než dost, aby prvního prezidenta zachránil, neboť nešlo o nic menšího než zachránit sám sebe po tak proradné a černé nevěrnosti. Tak brzy padla jakákoli myšlenka zakročit proti Mesmesovi a věc zůstala naprosto tajná; byla to sama Chausseraye, kdo ji o mnoho let později vyprávěl generálnímu prokurátorovi tak, jak jsem ji právě vylíčil, a já jsem ji zapsal hned, jakmile mi ji vyprávěl, abych ji sem vložil přesně tak, jak mi ji podal, mnoho let po smrti vévody z Orléans, po smrti toho darebáka Mesmese, takového ničemy par excellence a tak neuvěřitelně nestoudného, který zemřel před regentem tak, jak žil, a po smrti Chausseraye, která zemřela dlouho po něm.

Není divu, že mi vévoda z Orléans o tomto strašném dobrodružství nikdy neřekl, když ho tehdy abbé Dubois držel tak zkrátka a svrchovaně ho odváděl od všech, kdo měli jeho důvěru, a ode mne víc než od kohokoli jiného, protože jeho důvěra ke mně byla úplnější, lépe podložená a starší než ke komukoli; a zvláště musel Duboisovi záležet na tom, aby mu zabránil se mi svěřit ve věci, jíž se on sám učinil pánem a v níž by moje nenávist k vévodovi du Maine a k prvnímu prezidentovi, která by mohla zvýšit mou sílu a obvyklou svobodu, s níž jsem s vévodou z Orléans mluvil, vystavila Duboise nebezpečí, že by byl k něčemu donucen, a tedy i nebezpečí jeho zkázy, až by vyšlo najevo všechno, co regentovi zatajil a co by výpovědi prvního prezidenta a mnoha jiných, nutně zatčených na základě jeho výpovědí, vyjasnily a vynesly na denní světlo. Co je však nevím zda nepochopitelnější, nebo politováníhodnější: pár měsíců na celou věc nepřetáhlo houbu, ale tak dokonale otupilo ostří dojmu, který ta aféra na vévodu z Orléans udělala, že prvního prezidenta později zase používal a ten ho znovu podvedl; a když mu ten takto posloužil a dohnal ho tím k nutnosti učinit ten rozruch a poslat parlament do Pontoise,[8] první prezident necelé čtyři měsíce potom měl tu drzost a dost pohrdání sebou samým i regentem, aby ho požádal o peníze, a to ve velkém množství, jako náhradu za to, co ho stálo v Pontoise držet otevřenou tabuli pro celý parlament a vysmívat se tam spolu s

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tato věta je přesně reprodukována podle rukopisu. Smysl je patrně ten, že první prezident doufal, že se získáním času z celé věci u vévody z Orléans vyvlékne.

8. **Vysvětlivka:** Pařížský parlament byl za odpor proti Lawovu systému v červenci 1720 vypovězen do Pontoise a do Paříže se vrátil v prosinci téhož roku.

tímto sborem regentovi tím nejnepatřičnějším a nejbezohlednějším způsobem, jak to uvidíme na svém místě; a nejvyšší div je, že z toho dostal víc než čtyři sta tisíc franků, pravda tajně, ale ne tak tajně, abych se to hned tehdy nedozvěděl, a se mnou mnoho jiných lidí. To jsou takové zázraky, o nichž chápu, že se jim těžko věří, když je člověk neviděl, a takřka když se jich nedotkl vlastní rukou, a které charakterizují regenta velmi podivným způsobem.

Vévodkyně z Villars[9] byla určena, aby doprovodila slečnu z Valois, se dvěma[10] urozenými dámami, jimiž byly paní ze Simiane, paní z Goyonu a paní z Bacqueville, o nichž bude řeč dále.

Paní z Villars, která viděla, jak se každý den zpochybňují věci nejustálenější a nejjistější, se nechtěla vystavit žádné nesnázi a dala si rozhodnout i to, co rozhodnutí nepotřebovalo: bylo tedy rozhodnuto, že bude mít všude stejné zacházení jako slečna z Valois, až na přednost po pravé ruce, to jest křeslo, *cadenas*[11] u stolu, podšálek, přikrytou sklenici, lžíce, vidličku a nůž ze zlaceného stříbra, talíře rovněž, to vše stejné jako u princezny – slečna z Valois je měla –, a k obsluze u stolu tentýž druh služebnictva jako ona; a nic z toho pro žádnou z urozených dam, které jedly se slečnou z Valois a s vévodkyní z Villars; tato vyznamenání se těm dámám nelíbila; ale protože jim nemohly zabránit, zařídily to tak, že slečna z Valois, která se všude zastavovala a prodlužovala svou cestu, jak jen mohla, až do takové míry, že si na to z Modeny stěžovali vévodovi z Orléans, začala často jíst sama na veřejnosti. Vévodkyně z Villars ten záměr vycítila, ale přece nechtěla přijímat *cadenas* a ostatní vyznamenání, když jedla s dámami, zatímco slečna z Valois jedla sama, ačkoli vévodkyně je až zhruba do poloviny vlády zesnulého krále v obyčejném a běžném životě vždy užívaly; spokojila se tedy s tím, že podala zprávu o tom záměrném častém jídle o samotě na veřejnosti, načež slečna z Valois dostala od svého otce rozkaz jíst vždy s vévodkyní z Villars a s dámami, což se od té doby vždy plnilo. Říkám to předem, abych se už k tomu nemusel vracet, stejně jako ke všemu, co se týká tohoto sňatku.

Zásnuby se konaly obvyklým způsobem v královském kabinetu, kolem šesté hodiny večer, v neděli 11. února; vykonal je kardinál z Rohanu; vlečku slečny z Valois nesla slečna z Montpensier,[12] její sestra, pozdější španělská královna; vévoda z Chartres měl plnou moc modenského prince. Ze dvora na zásnubách nebyl

---

9. **Vysvětlivka:** Vévodkyně z Villars byla manželkou Louis-Antoina de Brancas, vévody z Villars, syna vévody z Brancasu; nepatřila k rodině maršála z Villars.

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Rukopis na tomto místě zmiňuje jen dvě dámy; dále však vidíme, že byly tři: paní ze Simiane, paní z Goyonu a paní z Bacqueville.

11. **Vysvětlivka:** *Cadenas* — ozdobná schránka s příborem, solničkou a ubrouskem, výsada panovníků a nejvyšších osob u stolu.

12. **Vysvětlivka:** Louise-Élisabeth Orleánská (1709–1742), regentova dcera; roku 1722 se provdala za asturského prince Ludvíka, který roku 1724 vládl několik měsíců jako Ludvík I. Španělský a téhož

nikdo nebo skoro nikdo, protože nic se nevyrovná rozmarům, výkyvům nahoru a dolů u Francouzů. Je zcela jisté, že princové a princezny krve na své zásnuby vždy zvali; neméně jisté je, že synové Francie na zásnuby svých dětí nikdy nezvali. Vévoda z Orléans byl prvním vnukem Francie, který měl provdávat a ženit své děti. Vévodkyně z Berry, která se vdávala za syna Francie, sem nepatřila; ten případ se tu tedy naskytl poprvé, a vévoda z Orléans, který byl hodností nad princi krve a byl regentem, nepomyslel na to, aby někoho dal pozvat, takže zásnuby proběhly velmi osaměle; a celý ten zástup, který ho obklopoval, muži i ženy všech stavů, až po ty nejvznešenější, kteří se před ním ponižovali všemi možnými podlostmi, aby od něho dostali a často vyrvali milosti, zůstal každý doma jakoby po vzájemné dohodě, protože nebyli pozváni. Vévodkyně z Orléans to nesla těžce a regent se tomu vysmál. Král dal slečně z Valois krásný náhrdelník z diamantů a perel a hodinu po zásnubách se s ní šel rozloučit do Palais-Royal a navštívit Madame a vévodu a vévodkyni z Orléans. Druhý den v poledne byl sňatek uzavřen při králově mši za stejné účasti jako den předtím, a ne větší. Po mši král podal nevěstě ruku a dovedl ji k jejímu kočáru, který patřil králi, a řekl kočímu: „Do Modeny!", jak je zvykem. Průvod stál kolem, jako by skutečně odjížděla; vrátila se do Palais-Royal, dostala tam za nějaký čas spalničky, nepřijala ani před nimi, ani po nich žádné ceremoniální návštěvy, odkládala odjezd, jak jen mohla, nakonec odjela, zkracovala všechny denní cesty, přidávala zastávky a prodlužovala je. Dostala od vévody z Orléans různá napomenutí kvůli tomuto počínání, která neměla velký účinek, dokud regent na opakované stížnosti modenského vévody neposlal tak přísné rozkazy, že musela přidat do kroku. Nalodila se v Antibes, kde se s ní vévodkyně z Villars a dámy rozloučily a vydaly se na zpáteční cestu.

Paní ze Simiane,[13] dcera hraběte z Grignanu, rytíře řádu, a dcery paní de Sévigné, tak proslulé svým duchem a svými dopisy, a vdova po panu ze Simiane, prvním šlechtici komory vévody z Orléans a generálním místodržiteli Provence po svém tchánovi, zůstala v Provence a už se nevrátila. Paní z Goyonu byla dcerou paní Desbordesové, která celý život strávila jako podvychovatelka dětí a vnoučat Monsieura, ačkoli byla ženou komorního dveřníka; měla však opravdové zásluhy, a ačkoli manžel její dcery byl jen štolbou Velké stáje, byl přesto mužem urozeným a téhož jména jako páni z Matignonu. Ostatně paní z Goyonu byla vychována u dcer vévody z Orléans, které ji všechny měly velmi rády. Pokud jde o paní z Bacqueville, nebylo nikoho, kdo by se nad tím nepohoršoval. Pravda, byla dcerou pana z Châtillonu, rytíře řádu, prvního šlechtice komory Monsieura atd., ale protože

---

roku zemřel. Manželství zůstalo bezdětné; vdova se roku 1725 vrátila do Francie. Neplést s „velkou Mademoiselle", slečnou z Montpensier ze 17. století.

13. **Vysvětlivka:** Pauline de Grignan (1674–1737), vnučka paní de Sévigné, vdova po Louisi de Simiane († 1718); dožila v Aix.

neměla nic, provdali ji za toho Bacquevilla, který byl bohatý, ale byl nicka. Jmenuje se Boyvin. Jeho otec, který si říkal Bonnetot, byl prvním prezidentem účetní komory v Rouenu, špinavě lakomý; jehož otec byl za svého mládí sedlák nájemce, který zbohatl na obchodu s obilím. Tento Bacqueville chtěl být mužem meče; sňatek mu vynesl pluk. Prokázal v něm statečnost, ale tolik lakoty a bláznovství, že byl propuštěn. Brzy se rozkmotřil se svou ženou, které nic nedával a kterou zahrnoval výstřednostmi, což vedlo k jejich rozluce. Nedělal jich o nic méně ani potom, v zapomnění, do něhož upadl. Jeho sestra se provdala za d'Aligra, prezidenta parlamentu (*à mortier*), jehož byla druhou ženou. Nevím, co se těm dámám dalo na cestu. Vévodkyně z Villars dostala sto tisíc franků. Její výběr byl novinkou; nikdy dosud vévodkyně nedoprovázela princeznu krve. Tato čest byla až dosud vyhrazena dcerám Francie a vnučkám Francie, od té doby, co nějaké byly; ale šlo o dceru regenta, který právě učinil vévodou a pairem tchána vévodkyně z Villars, a tím i jejího manžela – jeho příběh jsme tu viděli na svém místě –, a vévoda z Brancasu býval téměř každý večer na večeřích vévody z Orléans a byl s ním celý život důvěrně zadobře. Paní toskánská velkovévodkyně, když objímala modenskou princeznu na rozloučenou, jí řekla: „Jděte, mé dítě, a pamatujte si, že máte udělat, co jsem udělala já; mějte jedno nebo dvě děti a zařiďte to tak, abyste se vrátila do Francie; jiná dobrá volba není." Podivné ponaučení, které však modenská princezna dokázala využít až příliš dobře.

Lawův systém se chýlil ke konci. Kdyby se byli spokojili s jeho bankou, a to s bankou omezenou ve spravedlivých a moudrých mezích, byli by zdvojnásobili všechny peníze v království a nesmírně usnadnili jeho obchod i obchod soukromníků mezi sebou, protože kdyby banka byla vždy s to všude dostát svým závazkům, bankovky stále splatné v plné hodnotě by byly hotovými penězi, a pro snadnost přepravy často i lepšími než hotové peníze. A přesto je třeba připustit, jak jsem to tvrdil vévodovi z Orléans v jeho kabinetu a jak jsem to směle řekl na plném zasedání regentské rady, když se tam banka schvalovala, jak jsme to tu tehdy viděli, že ať byla tato instituce sama o sobě sebelepší, dobrá mohla být jen v republice nebo v takové monarchii, jako je Anglie, jejíž finance spravují výhradně jen ti, kdo je poskytují, a kteří jich poskytují jen tolik a jen tak, jak se jim zlíbí; ale ve státě lehkomyslném, proměnlivém, víc než absolutním, jako je Francie, nutně chyběla pevnost, a tedy i důvěra, přinejmenším důvěra spravedlivá a rozumná, neboť král, a pod jeho jménem milenka, ministr, oblíbenci, a ještě spíš krajní nouze, jako ta, v níž se zesnulý král octl v letech 1707, 1708, 1709 a 1710, zkrátka sto věcí mohlo banku zvrátit, protože lákadlo bylo příliš velké a zároveň příliš snadné. Ale když se ke skutečné podstatě této banky přidala, jak se to stalo, chiméra Mississippi, jejích akcií, její zcela zvláštní řeči, její vědy, to jest neustálého kejklířského triku, jak brát peníze jedněm a dávat je druhým, muselo nutně dojít k tomu, protože tu nebyly ani doly, ani kámen mudrců, že se ty akcie nakonec ukážou jako bezpodstatné a

že se malý počet lidí obohatí naprostou zkázou velkého počtu, jak se to také stalo. Pád banky a systému urychlila nepochopitelná marnotratnost vévody z Orléans, který bez hranic, a je-li to možné, ještě víc bez výběru, nedokázal odolat dotírání ani těch, o nichž bez nejmenší pochyby věděl, že mu vždy byli a stále jsou nejvíc nepřátelští a zároveň hodni velkého pohrdání; rozdával plnými hrstmi, a ještě častěji si nechával vyrvat od lidí, kteří se mu vysmívali a byli vděční jen své nestoudnosti. Těžko se věří tomu, co člověk viděl, a potomstvo bude mít za bájku to, co si my sami vybavujeme jen jako sen. Zkrátka se tolik rozdalo národu chamtivému a marnotratnému, který si pro svůj přepych, svou nepořádnost a pomíchání stavů stále něco přeje a stále je v nouzi, že došel papír a papírny ho nedokázaly dodat dost. Z toho lze posoudit nepředstavitelné zneužívání toho, co bylo zřízeno jako stále pohotový zdroj a co mohlo jako takové trvat jen tehdy, když se oba konce spojí dohromady a když se především vždy uchovává dost, aby bylo možné ihned vyhovět každému příchozímu. Na to jsem se vyptával Lawa každé úterý ráno, kdy ke mně pravidelně chodil; dlouho mě vodil za nos, než se mi přiznal k svým nesnázím a skromně a nesměle si mi postěžoval, že regent vyhazuje všechno oknem. Zvenčí jsem o tom věděl víc, než si myslel, a to mě vedlo k tomu, abych naléhal a tlačil na něho ohledně jeho bilance. Když mi konečně přiznal, ačkoli jen zlehka, to, co už přede mnou nemohl skrývat, ujišťoval mě, že mu nechybějí prostředky, jen když ho vévoda z Orléans nechá jednat. To mě nepřesvědčilo. Tehdy bankovky začaly ztrácet hodnotu, hned nato upadat v nevážnost a ta nevážnost se stala veřejnou. Odtud nutnost podpírat je násilím, protože to už nešlo důmyslem; a jakmile se násilí ukázalo, každý zoufal nad svou záchranou. Došlo se k tomu, že se chtělo donucovací mocí zrušit veškeré užívání zlata, stříbra a drahokamů – mám na mysli ražené stříbro –, že se tvrdilo a mělo se lidi přesvědčit, že od Abraháma, který zaplatil hotovými penězi hrob pro Sáru, až do našich časů byly všechny vzdělané národy světa v klamu a v nejhrubším omylu ohledně mincí a kovů, z nichž se razí; že jediný užitečný a jediný potřebný je papír; že nelze našim sousedům, kteří nám závidějí naši velikost a naše přednosti, způsobit větší zlo, než když k nim přelijeme a převedeme všechny naše peníze a všechny naše drahokamy; ale protože tohle nemělo žádný obal a protože Indická společnost dostala povolení dávat prohledávat všechny domy, i královské, zabavovat v nich všechny zlaté louisdory a všechny tolary, které by se tam našly, a ponechávat v nich jen mince po dvaceti sous a menší, a to ještě nanejvýš do dvou set franků[14] na doplácení k bankovkám a na nákup nezbytných drobných potravin, se zákazem ponechat si víc a pod přísnými tresty, takže člověk musel odnést všechno, co měl, do banky, aby ho neprozradil sluha, nedal se nikdo přesvědčit; a odtud se sahalo stále víc k autoritě, která otevřela

14. **Ediční poznámka:** Nařízení státní rady z 27. února 1720 stanovilo nejvyšší částku, kterou směl kdokoli držet v hotovosti, na 500 livrů.

všechny soukromé domy prohlídkám a udáním, aby v nich nezůstaly žádné peníze, a aby se velmi přísně potrestal každý, kdo by nějaké ukryl. Nikdy se svrchovaná moc nepokusila o nic tak násilného a nikdy nesáhla na nic tak citlivého a pro časný život tak nezbytně nutného. Proto byl spíš zázrakem než výkonem vlády a řízení fakt, že tak strašlivě nová nařízení nejenže nevyvolala ty nejsmutnější a nejúplnější převraty, ale že o nich vůbec nebylo ani řeči, a že z tolika milionů lidí, buď naprosto zruinovaných, nebo umírajících hladem a nejkrajnější nouzí vedle svého majetku, a bez jakýchkoli prostředků na obživu a na každodenní život, nevzešlo nic než nářky a sténání. Násilí však bylo příliš přehnané a ve všech ohledech příliš nesnesitelné, než aby mohlo dlouho trvat; bylo tedy třeba se vrátit k novým papírům a k novým kejklířským trikům; lidé je za takové poznali, pocítili je, ale podrobili se jim, jen aby doma měli v bezpečí aspoň dvacet tolarů, a větší násilí způsobilo, že se ochotně snášelo menší. Odtud tolik machinací, tolik různých podob financí, a všechny směřovaly k tomu, aby jeden druh papíru rozpustily v druhém, to jest aby vždy na tom tratili držitelé těchto různých papírů; a těmi držiteli byli lidé z donucení, a to veškeré množství lidí. To zaměstnávalo ve financích celý zbytek vlády a života vévody z Orléans, to vyhnalo Lawa z království, to zšestinásobilo cenu každého zboží, každé potraviny až po ty nejlacinější, to způsobilo zhoubné zvýšení všech druhů mezd, to zruinovalo obchod obecný i soukromý, to na úkor veřejnosti způsobilo náhlé zbohatnutí několika velkých pánů, kteří ty peníze během velmi krátké doby rozházeli a byli pak jen chudší, a to způsobilo obrovská jmění všech možných zaměstnanců různých stupňů v tom zmatku a vyneslo miliony množství lidí z nejnižší spodiny lidu, z řemesla daňových nájemců a písařů nebo zaměstnanců finančníků, kteří rychle a obratně dokázali využít Mississippi a toho, co následovalo; to zaměstnávalo vládu ještě několik let po smrti vévody z Orléans; to je konečně to, z čeho se Francie nikdy nevzpamatuje, ačkoli je pravda, že pozemky tím značně stouply v ceně. Jako poslední ránu ti všemocní lidé, především princové a princezny krve, kteří si Mississippi nijak neodpírali a kteří vynaložili všechnu svou autoritu, aby se z toho dostali bez ztráty, ho obnovili na tom, čemu říkali Západní společnost[15], která s týmiž zvláštními kejklířskými triky a s výhradním obchodem v Indiích dovršuje zkázu obchodu království, obětovaného obrovskému zájmu malého počtu soukromníků, jejichž nenávist a pomstu si vláda netroufla přivolat tím, že by sáhla na tak choulostivou věc.

Došlo zatím k několika násilným zákrokům a ke konfiskacím značných částek nalezených v prohledaných domech. Jistý Adine, zaměstnanec banky, přišel o deset tisíc tolarů, které mu byly zabaveny, zaplatil deset tisíc franků pokuty a byl zbaven místa. Mnoho lidí ukrylo své peníze tak tajně, že když zemřeli, aniž

15. **Ediční poznámka:** Západní společnost byla v květnu 1719 sloučena s Východoindickou a Čínskou společností a přejmenována na Indickou společnost.

mohli říci, kam je dali, zůstaly tyto malé poklady zakopané a pro dědice ztracené. Čtyřem bratrům Pârisovým byla odňata místa, která jim byla před nějakou dobou svěřena, a byli vzdáleni z Paříže, protože byli podezříváni, že mezi finančníky kují pikle proti Lawovi. Byli to synové hostinského, který měl krčmu na úpatí Alp, stojící osamoceně, bez vesnice či osady, s vývěsním štítem *U Hory*; jeho synové posluhovali jemu i pocestným jako krčemní čeledíni, ošetřovali jejich koně a obsluhovali v pokojích, všichni čtyři velmi vysocí a dobře rostlí; jeden z nich se dal k vojákům gardového pluku a byl jím dost dlouho. Známými je učinila podivná příhoda. Bouchu, intendant v Grenoblu, o němž tu byla několikrát řeč, byl zároveň intendantem italské armády ve chvíli, kdy po zajetí maršála z Villeroy v Cremoně převzal velení armády vévoda z Vendôme. Bouchu, ačkoli starý a velmi dnavý, ale kdysi krásný a dobře rostlý, neztratil chuť k milostným dobrodružstvím; stalo se, že hlavní písař dodavatelů proviantu, pověřený celou tou agendou a dopravou všeho k armádě, byl také záletník a že měl tu drzost obrátit se na tu, kterou miloval pan intendant, a vyfoukl mu ji, protože byl mladší a milejší. Bouchu, rozzuřený na něho, se rozhodl pomstít a za tím účelem tak důkladně zdržoval dopravu všeho všemi odklady a obtížemi, které mu kladl do cesty, ať ten písař říkal a dělal cokoli, aby ho popohnal, že vévoda z Vendôme po příjezdu k armádě, či spíš jakmile s ní chtěl vyrazit, nenašel nic. Písař, který viděl, že je ztracen, a nepochyboval o příčině, běhal podél Alp a hledal nějaký způsob, jak dopravit, co by mohl, než přijde zbytek. Šťastně pro sebe i pro armádu se zastavil v té osamělé krčmě *U Hory* a vyptával se tam jako všude jinde. Hostinský se mu zdál bystrý a dal mu naději, že až se jeho synové, kteří byli na poli, vrátí, mohli by mu najít nějaký průchod. K večeru se vrátili domů. Konala se porada; písař u nich shledal rozum i vynalézavost, takže se jim svěřil, a oni se ujali dopravy, kterou si přál. Poslal co nejrychleji pro svůj konvoj mezků a prošel s nimi pod vedením bratrů Pârisových, kteří volili cesty, jež znali jen oni a jejich sousedé, pravda velmi obtížné, ale krátké, takže konvoj bez ztráty jediného nákladu dorazil k panu z Vendôme, který se zastavil na místě pro nedostatek chleba a podivuhodně klel a hromoval na dodavatele proviantu, na něž Bouchu svalil všechnu vinu. Po prvních výbuších vzteku byl vévoda z Vendôme, potěšený, že má zásoby a může vyrazit a provést, co si naplánoval, povolnější. Byl ochoten vyslechnout toho písaře, který mu vylíčil svou bdělost, vynalézavost a pohotovost, s níž prošel neznámými a strašlivými místy, a který mu několika odpověďmi pana Bouchu, jež si uschoval a přinesl s sebou, dokázal, jak naléhavě ho žádal, aby zásoby a mouku včas propustil; že to byla jediná vina intendanta v této věci, co přivedlo armádu do tísně, v níž se ocitla; a zároveň se generálovi svěřil s Bouchuovou nenávistí, jež šla tak daleko, že kvůli jeho zkáze riskoval armádu, i se směšnou příčinou této nenávisti; zároveň velmi chválil důvtip a ochotu hostinského a jeho synů, jimž vděčil za nápad i za šťastný průchod svého konvoje. Vévoda z Vendôme tehdy obrátil všechen svůj hněv proti Bouchuovi, dal si ho zavolat, vyčetl

mu přede všemi, co se právě dozvěděl, a skončil tím, že mu řekl, že neví, co ho drží, aby ho nedal oběsit za to, že si zahrával se zkázou královy armády. To byl začátek Bouchuovy nemilosti; ten se pak udržel už jen samými podlostmi a po dvou letech byl donucen odejít; byl to také úplný začátek štěstí bratrů Pârisových. Hlavní dodavatelé proviantu je odměnili, dali jim práci, a protože se jí zhostili tak, jak se zhostili, rychle je povýšili, dali jim svou důvěru a vynesli jim velké zisky; nakonec se sami stali dodavateli proviantu, zbohatli, přišli do Paříže hledat ještě větší štěstí a našli je. To bylo později takové, že za pana Vévody[16] vládli naplno a otevřeně, a že se po krátkých zatměních opět stali pány financí i generálních kontrolorů, nabyli nesmírného jmění, dosazovali a sesazovali ministry a tvořili i bořili jiná postavení a viděli u svých nohou dvůr, město i provincie.

Král přišel poprvé do regentské rady v neděli 18. února. Při vstupu nic neřekl, ani během zasedání, ani při odchodu, jen když mu vévoda z Orléans navrhl, aby odešel, aby se tam nenudil, chtěl zůstat až do konce. Od té doby nechodil na všechna zasedání, ale dosti často, vždy až do konce, a aniž se pohnul nebo promluvil. Jeho přítomnost nic nezměnila na zasedacím pořádku, protože jeho křeslo tam vždy stálo samo v čele stolu a vévoda z Orléans, ať byl král přítomen, nebo ne, měl jen taburetku stejnou jako všichni ostatní účastníci. Maršál z Villeroy svého obvyklého místa nezměnil. Několik dní nato vstoupil do rady také vévoda z Berwicku; ve společnosti se na to reptalo, protože byl cizinec; ale tento cizinec byl nutně proskribovaný, vyhnaný z vlasti, naturalizovaný Francouz, ve Francii už třicet dva let v nepřetržité službě, vévoda, pair, maršál Francie, španělský grand, generál armád obou korun, a to s věrností víc než osvědčenou; a navíc při tom, co se tehdy v regentské radě dělo, už nezáleželo na tom, kdo v ní zasedá; bylo nás už patnáct, on byl šestnáctý. Jednou, když tam král přišel, šlo za ním koťátko, které měl, a za nějakou dobu mu skočilo na klín a odtud na stůl, kde se začalo procházet, a vévoda z Noailles hned spustil křik, protože se koček bál. Vévoda z Orléans se hned snažil ho odstranit, a já jsem se začal usmívat a řekl jsem mu: „Ale pane, nechte to koťátko, bude sedmnácté!“ Vévoda z Orléans se dal do smíchu z celého srdce a podíval se na shromáždění, které se smálo, a král také; ten se o tom se mnou druhý den při svém malém vstávání zmínil, jako by ten vtip pochopil, ale dvěma slovy, a hned se to rozneslo po Paříži.

V Nantes bylo mnoho nových vězňů a bylo zrušeno dvacet šest míst prezidentů nebo radů bretaňského parlamentu, jejichž držitelé byli odškodněni papírem. Nebyla to těch dvacet šest úřadů z posledních rozmnožení; byli to lidé vybraní jednotlivě (jak se říká o výběrné těžbě ve vysokém lese) z tohoto sboru, s nimiž

16. **Vysvětlivka:** Pan Vévoda byl po smrti regenta v letech 1723–1726 prvním ministrem Ludvíka XV.

byli nespokojeni. Nevyvolalo to tam ani nejmenší pohyb; komise rady[17] v Nantes budila hrůzu a po provincii byla rozmístěna vojska.

17. **Vysvětlivka:** Zvláštní soudní komise (*chambre royale*) zřízená v Nantes k souzení účastníků bretaňského spiknutí; 26. března 1720 dala v Nantes stít markýze z Pontcallec a tři další bretaňské šlechtice.

Kapitola dvacátá

Abbé Dubois dostává cambraiské arcibiskupství. — Kardinál z Noailles odmítne abbé Duboisovi dimisoriály, abbé je dostane od Besonse, arcibiskupa rouenského, a odjede do jedné vesnice jeho diecéze u Pontoise, kde přijme všechna svěcení najednou od Tressana, biskupa z Nantes; srovnává se přitom se svatým Ambrožem. — Výrok vévody Mazarina. — Zvláštní historka o moci abbé Duboise nad vévodou z Orléans u příležitosti biskupského svěcení tohoto abbé. — Biskupské svěcení abbé Duboise kardinálem z Rohanu. — Angličané, odpůrci krále Jiřího, čili jakobité, vyhnáni z Francie za zvuku trubek. — Hrozivá politika římského dvora ohledně kardinálské hodnosti. — Smrt paní z Lislebonne. — Penze dvanáct tisíc livrů, kterou měla, dána paní z Remiremontu, její dceři. — Smrt velmistra Malty a jeho nástupce. — Smrt a povaha otce Cloche, generála řádu svatého Dominika. — Smrt Fourillese; jeho penze dána jeho vdově. — Smrt a povaha paní z La Hoguette. — Smrt Mortagna, rytíře cti Madame. — Smrt paní Vévodkyně, narychlo pohřbené. — Návštěvy a pláště u pana Vévody. — Závěť atd.

Cambrai bylo uprázdněno, jak jsme nedávno viděli, smrtí kardinála z La Trémoille v Římě; bylo to nejbohatší arcibiskupství a jedno z nejvyšších míst v církvi. Abbé Dubois měl jen tonzuru; lákalo ho sto padesát tisíc livrů ročního důchodu a možná stejně tak i tento stupeň, po němž by snáze vystoupal ke kardinálskému purpuru. Ať byl sebedrzejší a ať měl nad svým pánem jakoukoli moc, ocitl se ve velkých rozpacích a svou nestoudnost zamaskoval lstí: řekl vévodovi z Orléans, že měl legrační sen, a vyprávěl mu, že se mu zdálo, že je arcibiskupem z Cambrai. Regent, který vycítil, kam to míří, se otočil na podpatku a nic neodpověděl. Dubois, čím dál rozpačitější, koktal a rozváděl svůj sen; pak se násilím vzchopil a zeptal se zpříma, proč by je nedostal, když Jeho Královská Výsost může takto pouhou svou vůlí udělat jeho štěstí. Vévoda z Orléans byl rozhořčen, ba i zděšen, jakkoli málo byl úzkostlivý při výběru biskupů, a pohrdavým tónem mu odpověděl: „Kdo? Ty, arcibiskupem z Cambrai!“ a dal mu přitom pocítit jeho nízkost a ještě víc nevázanost a pohoršlivost jeho života. Dubois zašel příliš daleko, než aby se zastavil na tak dobré cestě; uvedl mu příklady. Bohužel jich bylo až příliš, co do nízkosti původu i co do podivných mravů — díky, jak jsme viděli jinde, Godetovi, biskupovi z Chartres, s jeho bezvýznamnými a nevzdělanými seminaristy, jimiž zaplnil biskupství, díky otci Tellierovi a konstituci, pokud jde o nízkost, nevědomost i špatné mravy zároveň, a díky těm, kdo šli v jeho stopách.

Vévoda z Orléans, kterého tak špatné důvody dojaly méně, než ho přivádělo do rozpaků odolávat vášnivému naléhání člověka, jemuž už nebyl zvyklý se v ničem

odvážit odporovat, hledal, jak se z toho vyvléct, a řekl mu: „Ale vždyť ty jsi raroh, a kdo je ten druhý raroh, který by tě chtěl vysvětit?“[1] — „Ach, jestli jde jen o to,“ odvětil živě abbé, „věc je vyřízena; já dobře vím, kdo mě vysvětí, a není daleko odtud.“ — „A kdo je to u čerta,“ odpověděl regent, „kdo se odváží tě vysvětit?“ — „Chcete to vědět?“ odvětil abbé, „a jde, ještě jednou, jen o to?“ — „Tak tedy kdo?“ řekl regent. — „Váš první almužník,“ odvětil Dubois, „který je tady venku; nebude si přát nic lepšího; jdu mu to říct.“ Objímá vévodovi z Orléans kolena — ten zůstane bez řeči a zaskočený, bez síly odmítnout —, vyjde ven, vezme biskupa z Nantes stranou, řekne mu, že má Cambrai, poprosí ho, aby ho vysvětil, a ten mu to na místě slíbí; vrátí se, rozjařeně poskakuje, řekne vévodovi z Orléans, že právě mluvil s jeho prvním almužníkem, který mu slíbil, že ho vysvětí, děkuje, chválí, obdivuje, zpečeťuje svou věc čím dál pevněji tím, že ji pokládá za hotovou a že o tom přesvědčuje regenta, který se nikdy neodvážil říct ne. Takto se Dubois stal arcibiskupem z Cambrai.

Krajní pohoršení nad tímto jmenováním způsobilo neobyčejný hluk. Ať byl Dubois sebedrzejší, přivedlo ho to do velkých rozpaků, a vévoda z Orléans se tak styděl, že si lidé brzy všimli, že je mu nepříjemné, když se s ním o tom mluví. Brzy šlo o to přijmout svěcení. Dubois si lichotil, že postavení, v němž se ocitl, a potřeba, kterou ho kardinál z Noailles měl a ustavičně mít bude v tak svízelné situaci, do níž ho stavěla aféra konstituce vedená tak, jak byla vedena, přimějí kardinála, aby mu ve všem vyšel vstříc, a to s tím větší horlivostí, že měl kardinál důvod být s ním velmi nespokojen kvůli vší ochraně, kterou Dubois poskytoval jeho nepřátelům, jež si z dálky předcházel kvůli svému kardinálství; a že kardinál v naději, že si ho znovu získá nebo ho aspoň obměkčí, si z toho udělá zásluhu u vévody z Orléans i u něho a před veřejností si přičte k dobru tak šlechetné jednání vůči člověku, který si to od něho tak málo zasloužil. Zmýlil se; tělo a krev neměly nikdy podíl na jednání kardinála z Noailles. Neřesti ducha i srdce a tak veřejné mravy abbé Duboise mu byly známy. Hrozil se toho, že by jakkoli přispěl k tomu, aby Dubois přijal vyšší svěcení. Cítil celou tíhu nového břemene, které na něho jeho odmítnutí uvalí ze strany člověka, jenž se stal všemocným u svého pána a jenž v celém rozsahu pocítí tu neobyčejnou urážku, které se mu dostane, i jaké z toho budou následky po zbytek jejich života. Nic ho nezastavilo: odepřel mu dimisoriály[2] ke svěcení s výrazem bolesti a skromnosti, aniž s ním cokoli mohlo pohnout, a zachoval o tom dokonalé mlčení, spokojen, že splnil svou povinnost, a chtěje do toho vložit vše, co tatáž povinnost mohla dopřát lásce k bližnímu, prostotě a skromnosti. Lze posoudit, do jaké zuřivosti tato urážka Duboise přivedla; do smrti ji kardinálu z Noailles

---

1. **Vysvětlivka:** Slovní hříčka: francouzské *sacre* znamená raroha, druh sokola, a obrazně dravého ničemu, sloveso *sacrer* pak světit na biskupa.

2. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Dimisoriály se nazýval list, jímž biskup dovoloval, aby jeden z jeho diecézanů přijal svěcení nebo biskupské svěcení od jiného biskupa.

neodpustil, kdežto kardinálovi všichni tleskali a chválili ho a obdivovali tím víc, že o to vůbec nestál. Bylo se tedy třeba obrátit jinam.

Besons, bratr maršála — oba tak oddaní vévodovi z Orléans, jím tak dobře zahrnovaní přízní a odměnami a oba pod svým hrubým, těžkopádným a neotesaným zevnějškem tak dobří dvořané —, byl přeložen z bordeauxského arcibiskupství na rouenské; a Pontoise patří k této druhé diecézi, která tak sousedí s pařížskou a sahá až na několik mil k tomuto městu, ještě blíž než samo Pontoise. Abbé Dubois chtěl ušetřit čas a ušetřit se hanby nápadné cesty. Besonsové se mu zdáli povolnější než kardinál z Noailles; a skutečně takoví byli. Arcibiskup rouenský vydal dimisoriály. Dubois si pod záminkou záležitostí, jimiž byl pověřen, opatřil papežské breve, aby mohl přijmout všechna svěcení najednou, a sám se zprostil jakýchkoli duchovních cvičení, jimiž by se na ně připravil. Jednoho rána se tedy vydal čtyři nebo pět mil od Paříže, kde mu v jednom farním kostele rouenské diecéze, v pontoiském generálním vikariátu, Tressan, biskup z Nantes, první almužník vévody z Orléans,[3] udělil při jediné tiché mši[4], kterou sloužil *extra tempora*,[5] podjáhenské a jáhenské svěcení i kněžství; a byl za to později odměněn rouenským arcibiskupstvím a správou uprázdněných obročí[6] po smrti Besonse, který měl obojí a který ho nenechal dlouho čekat. Proti oběma prelátům se hodně křičelo, a arcibiskup, který byl právem vážený a ctěný, na tom tratil. Ten druhý na tom jen získal.

Téhož dne, kdy abbé Dubois takto přijal všechna svěcení najednou, zasedala odpoledne regentská rada ve starém Louvru, protože spalničky, které se šířily všude, i v Palais-Royal, nedovolovaly, aby se konala jako obvykle v Tuileriích. Překvapilo, že regentská rada zasedá bez abbé Duboise, který v ní referoval o zahraničních záležitostech, co se mu zlíbilo, ale mnohem větší překvapení bylo, když ho tam lidé viděli přijít. Neztrácel čas díkůvzdáním za všechno, co právě přijal. Bylo to nové pohoršení, které oživilo a zhoršilo to první. Jak vtipně řekl vévoda Mazarin, byl právě u prvního přijímání. Všichni už byli v kabinetu rady, vévoda z Orléans také, a stáli tam rozptýleně. Byl jsem v koutě na dolním konci a bavil se s panem princem de Conti, s maršálem z Tallard a s ještě někým, kdo mi vypadl z paměti, když jsem uviděl vcházet abbé Duboise v krátkém oděvu, s jeho obvyklým držením těla. Toho

---

3. **Vysvětlivka:** Louis de La Vergne de Tressan, první almužník vévody z Orléans, roku 1716 jmenován biskupem ve Vannes, poté biskup v Nantes; nezaměňovat s Tressanem, biskupem z Le Mans a prvním almužníkem Monsieura.

4. **Ediční poznámka:** Dubois přijal jáhenské svěcení 25. února a kněžské 3. března 1720.

5. **Vysvětlivka:** Tj. mimo kanonicky stanovené termíny svěcení (zejména soboty kántrových týdnů). Udělit všechna vyšší svěcení najednou a mimo tyto termíny bylo možné jen s papežským dispenzem, jímž bylo zmíněné breve.

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Osoby pověřené správou uprázdněných obročí měly během uprázdnění na starosti příjmy biskupství, opatství, zkrátka všech obročí. Tyto správce jmenoval král.

dne jsme ho vůbec nečekali, a tak jsme přirozeně vykřikli. To ho přimělo otočit hlavu; a když uviděl, že k němu jde pan princ de Conti — ten ze své strany, s oním úšklebkem svého pana otce, od jehož půvabu měl ovšem velmi daleko a byl naopak cynický, k němu postoupil o dva kroky, mluvil mu o všech svěceních přijatých toho rána tak náhle a všech najednou, o jeho rychlém příchodu do rady tak málo chvil po tom obřadu, ačkoli se konal daleko od Paříže, o jeho biskupském svěcení, které bude tak brzy následovat, o svém překvapení i o překvapení všech, a hned mu k tomu vychrlil patetickou řeč se vším možným vtipem a zlomyslností, která se dosti podobala žertovnému kázání a která by kohokoli jiného víc než vyvedla z míry. Dubois, který nedostal ani okamžik, aby vložil jediné slovo, ho nechal mluvit a pak chladně odpověděl, že kdyby se princ trochu lépe vyznal ve starověku, shledal by, že to, co ho udivuje, není nijak zvláštní, neboť on, abbé, jen následuje příklad svatého Ambrože, a pustil se do vyprávění o jeho vysvěcení, které podrobně rozvedl.[7] To vyprávění jsem neslyšel, neboť v okamžiku, kdy jsem zaslechl svatého Ambrože, jsem prudce utekl na druhý konec kabinetu, z hrůzy nad tím srovnáním a ze strachu, že se neudržím a řeknu mu, ať to dopoví — neboť jsem cítil, že mi to stoupá do krku —, a že mu povím, jak málo mohl svatý Ambrož tušit, že bude takto popaden a vysvěcen, jaký odpor proti tomu kladl, s jakou nechutí a jakým zděšením, a nakonec celé to násilí, které mu bylo jednomyslně učiněno. Tato bezbožná zmínka o svatém Ambroži brzy obletěla svět s účinkem, jaký si lze představit. Jmenování i toto vysvěcení se udály koncem února.

Dokončím hned všechno, co se této věci týká, abych ji nerozdělil a nemusel se k ní vracet. Najde se tu kuriózní historka o moci abbé Duboise nad jeho pánem a o strachu a nebezpečí, že by se mu člověk znelíbil. Buly dostal začátkem května a na biskupa byl vysvěcen v neděli 9. června. Pozvána byla celá Paříž a celý dvůr. Já pozván nebyl; byl jsem s ním tehdy ve zlém, protože jsem ho u vévody z Orléans příliš nešetřil, pokud šlo o jeho kardinálské záměry a o to, jak se v záležitostech poddával všemu, co vyhovovalo Angličanům a císaři, jejichž prostřednictvím počítal, že dosáhne římského purpuru. Protože se bál mé svobody, mé upřímnosti a mého způsobu mluvit s vévodou z Orléans, který na něho často zapůsobil, ačkoli jsem si s tím dával práci dosti zřídka, a on pak měl práci ty dojmy setřít, čas od času se ke mně vracel, šetřil mě a dvořil se mi, vždy přitom ovšem, jak jen mohl, odvracel ode mne důvěru vévody z Orléans, kterou neustále zužoval, ale kterou nedokázal zastavit úplně, ba ani na dlouho, ačkoli jsem se, jak jsem řekl, z nechuti ke všemu, co jsem viděl, hodně stahoval. Tak jsme spolu byli někdy zdánlivě zadobře, a často ve zlém.

---

7. **Vysvětlivka:** Svatý Ambrož (asi 340–397), římský místodržitel v Miláně, byl roku 374 jako dosud nepokřtěný katechumen proti své vůli provolán lidem za biskupa; během několika dní byl pokřtěn, přijal všechna svěcení a byl vysvěcen na biskupa.

Toto svěcení mělo být nádherné a vévoda z Orléans mu měl být přítomen. Řeknu o něm dále několik slov. Čím větší hluk, pohoršení a hrůzu vzbudilo jmenování a vysvěcení abbé Duboise, tím víc je zvyšovaly skvostné přípravy k jeho biskupskému svěcení a tím víc propukalo rozhořčení proti vévodovi z Orléans. Zašel jsem k němu tedy den před tímto podivným svěcením a hned na úvod jsem mu řekl, co mě přivádí. Připomněl jsem mu, že jsem s ním nikdy nemluvil o jmenování abbé Duboise do Cambrai, protože dobře ví, že s ním nikdy nemluvím o hotových věcech; že bych s ním o tom nemluvil ani teď, kdybych se nebyl dozvěděl, že má zítra jít na jeho svěcení; že pomlčím o tom, jakým způsobem se svěcení chystá — tak, že by se nemohlo chystat lépe, kdyby se ještě dělali biskupové z princů krve a šlo o jeho druhého syna —, protože to pokládám za věc už hotovou; ale že mi má oddanost k němu nedovoluje zamlčet mu, jaký hrozný dojem všude dělá jmenování ve všech ohledech tak pohoršlivé, vysvěcení tak svatokrádežné a tak neslýchané přípravy k biskupskému svěcení člověka původu, stavu, mravů a života abbé Duboise — ne proto, abych mu vyčítal, co už nelze napravit, ale aby věděl, kam až dospělo všeobecné rozhořčení proti němu, a aby z toho usoudil, co by pro něho znamenalo, kdyby tomu nasadil korunu tím, že by na to svěcení šel sám. Zapřísahal jsem ho, aby si uvědomil, jaký by to byl rozpor se zvykem nejen synů Francie, ale i princů krve nechodit nikdy na žádné biskupské svěcení, neboť za chození na ně nepokládám zvědavost vidět nějaké jednou za život, kterou králové a královské osoby někdy projevili. Dodal jsem, že vzhledem k mínění o jeho naprostém nedostatku víry, které jeho život a řeči jen příliš ustavičně vzbuzují, lidé neopomenou říkat, věřit a rozšiřovat, že jde na to svěcení, aby se posmíval Bohu a urážel jeho církev; že dojem z toho bude hrozný a vždy velmi nebezpečný a že lidé k tomu právem dodají, že pýcha abbé Duboise ho ve všem zneužívá, a že tento veřejný projev závislosti, krok tak podivně nový a nepatřičný, mu vynese nenávist, pohrdání a hanbu, jejichž následků je třeba se bát; že mu to říkám jen jako zcela nezištný služebník; že jeho nepřítomnost či přítomnost na tom svěcení nic nezmění na štěstí abbé Duboise, který nebude ani víc, ani míň arcibiskupem z Cambrai, a nijak nezastíní nádheru připravenou pro to svěcení, tak velikou, že by nemohla být větší, kdyby se světil syn Francie; že je to popravdě víc než dost pro nějakého Duboise, i bez toho, aby se jeho pán zostudil před očima celé Francie a brzy nato celé Evropy neslýchanou nízkostí kroku, z něhož by bylo dobře vidět, že ho k němu násilím strhla krajní Duboisova moc nad ním. Skončil jsem tím, že jsem ho zapřísahal, aby tam nechodil, a řekl jsem mu, že ví, jak jsme na tom s abbé Duboisem teď spolu; že jsem jediný význačný člověk, kterého nepozval; že navzdory tomu všemu, chce-li mi slíbit a dodržet slovo, že na to svěcení nepůjde, dávám mu své slovo, že tam půjdu já a zůstanu tam celou dobu, ať je má hrůza z toho jakkoli velká a ať se mě sebevíc dotýká, že se o tom jistě bude roztrubovat, že je to dvořanský kousek, jímž se chci s Duboisem usmířit — já, který jsem tak vzdálen podobné ubohosti a který jsem se odvážil pochlubit,

protože to dnes bylo nutné, že jsem si až do této chvíle celý život pečlivě uchoval v podlézavosti panictví neporušené.

Tato řeč, pronesená živě a ještě volněji a důrazněji rozvedená, byla vyslechnuta od začátku do konce. Byl jsem překvapen, že mi řekl, že mám pravdu, že mu otevírám oči, a ještě víc, že mě objal, řekl mi, že mluvím jako opravdový přítel, a že mi dává slovo a dodrží je, že tam nepůjde. Na tom jsme se rozešli; já jsem ho v tom ještě utvrzoval a znovu mu sliboval, že tam půjdu, a on mi za to přemáhání děkoval. Neprojevoval žádnou netrpělivost, žádnou touhu, abych odešel — neboť jsem ho dobře znal a zkoumal jsem ho až do hloubi duše —, a byl jsem to já, kdo odešel, velmi spokojen, že jsem ho odvrátil od tak hanebného a tak neobvyklého kroku. Kdo by neřekl, že mi slovo dodrží? Vždyť, jak se uvidí, to chtěl; ale slyšte, co se stalo.

Ačkoli jsem se v tom cítil dobře zajištěn, přiměly mě přece povolnost a krajní slabost toho prince, moc, kterou nad ním měl abbé Dubois, a jeho pýcha, abych se před cestou na svěcení pojistil. Druhý den ráno jsem poslal do Palais-Royal pro zprávy a mezitím jsem dal držet kočár připravený, abych dodržel slovo. Byl jsem však velmi zahanben, jakkoli jsem byl na ubohosti vévody z Orléans zvyklý, když se ten, koho jsem poslal podívat se, co se děje, vrátil a oznámil mi, že právě viděl vévodu z Orléans nasedat do kočáru a obklopen vší okázalostí vzácných slavnostních dnů odjíždět na svěcení. Dal jsem vypřáhnout koně a zavřel se ve své pracovně.

Dva dny nato jsem se dozvěděl od jednoho oblíbeného souložníka paní z Parabère,[8] která byla tehdy vládnoucí milenkou, ale nebyla věrná, že když s ní vévoda z Orléans ležel v noci před svěcením v Palais-Royal mezi dvěma prostěradly — což se takto, v pokoji a v posteli vévody z Orléans, stávalo jen zřídka, nýbrž skoro vždy u ní —, napadlo ho mluvit s ní o mně s chválou, kterou nebudu opakovat, a s citem o mém přátelství k němu, a že plný toho, co jsem mu právě vylíčil, na svěcení nepůjde a že mi je za to nadmíru vděčný. Parabèrová mě pochválila, uznala, že mám pravdu, ale její závěr byl, že půjde. Vévoda z Orléans, překvapen, jí řekl, že se tedy zbláznila. „Ať jsem se zbláznila," odpověděla, „ale Vy půjdete." — „A já Vám říkám," odvětil, „že nepůjdu." — „Ale ano, říkám Vám," řekla, „Vy půjdete." — „Ale to je úžasné," odvětil, „říkáš, že pan ze Saint-Simon má pravdu, a nakonec — proč bych tedy chodil?" — „Protože to chci," řekla. — „Tak to je novinka," odvětil, „a proč chceš, abych tam šel, co je to za bláznovství?" — „Proč?" řekla. „Protože." — „Ó, protože," odpověděl, „protože, tak se nemluví; řekni tedy proč, jestli umíš." Po chvíli dohadování: „Chcete to tedy za každou cenu vědět? Víte přece, že jsme si s abbé Duboisem před necelými čtyřmi dny vjeli do vlasů a ještě to není docela urovnané. Je to ďábel, který všechno vyčenichá; bude vědět, že jsme tu spolu dnes v noci spali. Jestli zítra nepůjdete na jeho svěcení, určitě si bude myslet, že jsem Vám

8. **Vysvětlivka:** Marie-Madeleine de La Vieuville, markýza z Parabère (1693–1755), vdova od roku 1716, v těchto letech milenka regenta.

v tom zabránila já; nic mu to z hlavy nevyžene, neodpustí mi to; udělá mi u Vás sto naschválů a sto podrazů a brzy skončí tím, že nás rozkmotří; a to já nechci, a proto chci, abyste na jeho svěcení šel, i když pan ze Saint-Simon má pravdu.“ Nato dosti chabá při, pak rozhodnutí a slib, že na svěcení půjde, který byl velmi věrně splněn.

Následující noc spala Parabèrová u sebe se svým tajným milencem,[9] jemuž tu historku vyprávěla, tak legrační jí připadala. Z téhož důvodu ji milenec vyprávěl Bironovi, který mi ji ještě téhož večera vyprávěl. Litoval jsem s ním regentových okovů; já jsem s regentem od té doby o tom svěcení nikdy nemluvil a on se mnou také ne, ale byl potom vůči mně velmi zahanbený a rozpačitý. Nikdy jsem se nedozvěděl, zda zašel ve své slabosti tak daleko, že abbé Duboisovi vyprávěl, co jsem mu řekl, abych mu zabránil jít na jeho svěcení, nebo zda se to abbé dozvěděl od Parabèrové, která si tím u něho chtěla udělat zásluhu, že přiměla vévodu z Orléans v tom změnit názor, a předvést svůj vliv. Ale abbé o tom byl naprosto dokonale zpraven a nikdy mi to neodpustil; a později jsem se od Belle-Île dozvěděl, že jemu a panu Le Blancovi řekl, že ze všech odporů, které jsem mu kladl, ba i z naléhavého nebezpečí, do něhož jsem ho někdy přivedl, se ho nic tak hluboko nedotklo a neranilo, až do hloubi duše, jako to, že jsem chtěl zabránit vévodovi z Orléans, aby byl přítomen jeho svěcení, o němž je nyní čas promluvit.

Všechno tam vypadalo stejně skvostně a bylo zvoleno tak, aby zazářila nesmírná přízeň ministra opojeného pýchou a bezmeznou ctižádostí, nejveřejnější a nejbezmeznější poroba, do níž přivedl svého pána, a nespoutaná drzost, s níž se jí chlubil a s největší okázalostí ji předváděl očím celé Francie a odtud i celé Evropy, které chtěl co nejokázaleji dát najevo, že on je zcela pánem Francie, ať uvnitř, či navenek, pod jménem, které je jen prázdnou slupkou, a že jen na něho je třeba se obracet kvůli jakékoli milosti a jakékoli záležitosti, jako na jediného rozdavatele a jediného skutečného rozhodčího všech věcí ve Francii.

K svěcení byl vybrán Val-de-Grâce jako královský klášter, nejnádhernější v Paříži, s nejpozoruhodnějším kostelem. Kardinál z Rohanu, nadšen, že může ve všem jednat opačně než kardinál z Noailles a využít toho, že abbé Duboisovi odmítl dovolit, aby byl vysvěcen v jeho diecézi, se chopil tak vzácné chvíle, aby se dobře zalíbil regentovi a připoutal k sobě jeho ministra, a horlivě se nabídl, že obřad vykoná. Kardinál jeho rodu, biskup štrasburský, skvějící se všemi možnými přednostmi, byl skutečně světitelem vysoko nad všemi, jaké si abbé Dubois mohl přát. Ve věcech cti bývá drahý obvykle jen první krok; Rohan ten skok udělal, když na zištné přemlouvání maršála z Tallard, jak jsme na svém místě viděli, přijal podmínky, které mu uložil otec Tellier, aby ho učinil velkým almužníkem, a propůjčil se proti kardinálovi z Noailles, proti vlastnímu poznání a proti pravdě,

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Slovo *greluchon* je podle starého Slovníku Akademie důvěrné a nevázané. Označuje milence, kterého žena miluje a tajně mu dává přednost, zatímco se dává platit od jiných milenců.

kterou dokonale znal a uznával, ke všem ničemnostem a ke všem násilnostem, jejichž vykonavatelem ho ten strašný jezuita učinil a v nichž pak ze zištnosti a z pýchy, že je vůdcem strany a že nechce přenechat její čest a zisk kardinálu z Bissy, pokračoval už sám v čele. Když trvale přijal takovou roli, nedalo se čekat, že by kardinála z Rohanu od tak podivného zprostituování zadržel jakýkoli ohled na hanbu nebo potupu, a tím méně, že by ho svědomí na okamžik zastavilo před svatokrádeží, jejímž vykonavatelem se chystal stát. Abbé Dubois byl tedy zahrnut ctí, kterou mu ráčil prokázat; vévoda z Orléans kardinálovi projevil, jak velkou účast na tom má, a Rohan, okouzlen nadějemi, které si z tohoto velkého politického tahu udělal — a které byly citelnější pro jeho rod než pro jeho věc, jež vždy sloužila jen ku prospěchu rodu —, se smál všem řečem i hluku všeobecného a nijak nezdrženlivého nesouhlasu, který tento úkon vyvolal a který pokládal jen za další důvody a podklady k rozmnožení svých nadějí na vše, co si mohl přát od všemocného člověka, z lásky k němuž se vydával takovým potupám.

Pokud jde o oba asistující biskupy, biskup z Nantes na to měl díky vysvěcení, které se odvážil abbé Duboisovi udělit, takové právo, že nebylo možné dát přednost někomu jinému. Za druhého asistujícího Dubois usoudil, že má hledat někoho, jehož život a chování by mohly sloužit za protiváhu. Chtěl Massillona, proslulého kněze z Oratoře, kterého jeho ctnost, vědění a velké kazatelské nadání učinily biskupem z Clermontu, neboť mezi velkým množstvím jiných, z nichž se dělali biskupové, občas, i když zřídka, proklouzl i nějaký dobrý. Massillon, přitlačený ke zdi, omráčený, bez cizí pomoci, pocítil nedůstojnost toho, co se mu navrhovalo, zakoktal se a neodvážil se odmítnout. Co by však mohl zmoci člověk podle světských měřítek tak nepatrný proti regentovi, jeho ministrovi a kardinálovi z Rohanu? Přesto byl ve světě kárán, a to hodně, zvláště od dobrých lidí všech stran, neboť v tomto bodě je krajní pohoršení sjednotilo. Ti nejrozumnější, jichž se přece jen sešel značný počet, se spokojili s tím, že ho litovali, a nakonec se dosti všeobecně uznalo, že bylo jaksi nemožné se tomu vyhnout a odmítnout.

Kostel byl skvostně vyzdoben a pozvána byla celá Francie; nikdo se neodvážil riskovat, že se tam neukáže, a kdo jen mohl, zůstal tam po celý obřad. Pro velvyslance a jiné protestantské diplomaty byly připraveny mřížované tribuny. Jiná, nádhernější, byla pro vévodu z Orléans a vévodu z Chartres, kterého tam s sebou přivedl. Byly tribuny i pro dámy; a protože vévoda z Orléans vešel přes klášter a jeho tribuna se nacházela uvnitř, byl klášter otevřen všem příchozím, takže venku i uvnitř bylo plno občerstvení všeho druhu a služebníků, kteří je připravovali a hojně rozdávali. Tento nepořádek trval celý zbytek dne kvůli velkému počtu stolů, které byly venku i uvnitř prostřeny pro všechen podřízený personál slavnosti a pro každého, kdo se tam chtěl vetřít. První šlechtici komory vévody z Orléans a jeho první úředníci se ujali pořádání obřadu: usazovali význačné osoby, přijímali je a doprovázeli, a jiní z jeho úředníků se stejně starali o méně významné lidi,

zatímco celá městská stráž a celá policie byla zaměstnána tím, aby nesčetné kočáry přijížděly, řadily se a odjížděly s veškerým možným pořádkem a pohodlím. Během svěcení, které bylo málo důstojné ze strany svěceného i diváků, zvláště při odchodu z obřadu, projevil vévoda z Orléans těm význačným lidem, které měl po ruce, svou spokojenost za námahu, kterou si dali, a odjel obědvat do Asnières s paní z Parabère, velmi spokojenou, že ho přiměla jít na svěcení, na něž se díval — a jak se mu přičítalo,[10] možná až příliš pravdivě —, na něž se, pravím, díval málo důstojně od začátku do konce. Všichni preláti, význační abbé a mnoho význačných laiků byli během obřadu pozváni prvními úředníky vévody z Orléans k obědu do Palais-Royal. Titíž se ujali hostiny, která byla podána v nejskvostnější hojnosti a jemnosti a kterou připravili a obsloužili úředníci vévody z Orléans na jeho útraty. Ve velkém sále hlavních komnat byly dva stoly, každý o třiceti příborech, obsazené tím nejvýznačnějším, co bylo v Paříži, a několik dalších, stejně dobře obsloužených stolů v jiných sousedních sálech pro méně význačné lidi. Vévoda z Orléans dal novému arcibiskupovi velmi drahý diamant, aby mu sloužil jako prsten. Celý ten den byl vydán tomuto druhu triumfu, který si nezískal ani souhlas lidí, ani Boží požehnání. Neviděl jsem z toho vůbec nic a vévoda z Orléans a já jsme spolu o tom nikdy nemluvili.

V téže době, kdy byl Dubois jmenován do cambraiského arcibiskupství, bylo za zvuku trubek vyhlášeno nařízení, aby všichni vzbouření cizinci do osmi dnů opustili všechny země podléhající králi; byli proto vyhledáváni a trestáni s krajní přísností. Těmito vzbouřenými cizinci nebyl nikdo jiný než Angličané a byl to jeden z následků pařížské cesty hraběte Stanhopa; nebylo to nic jiného než provedení do té doby mlčky odkládané hanebné klauzule smlouvy, kterou Dubois uzavřel s Anglií, jež na ní všechno získala, a Francie nic, nic než nejnebezpečnější potupu. Francouzi, kteří se od zrušení nantského ediktu uchýlili do Anglie, nemohli ve Francii vzbudit sebemenší znepokojení, neboť na korunu tu neměl právo nikdo jiný než ten, kdo ji nosil, a po něm jeho rod od nejstaršího mužského potomka k nejstaršímu; a vzájemnost stanovená touž smlouvou se nemohla vztahovat na Francouze, z nichž ani jeden nebyl vzbouřencem ani odpůrcem vládnoucího rodu. Tato vzájemnost byla tedy jen závojem, nebo spíš pavučinou, aby se protlačil ne zájem Angličanů, ale zájem anglického krále a jeho ministrů, kteří se báli i pouhého stínu skutečného a legitimního krále, ač byl odkázán do Říma, a Angličanů jeho strany či těch, kdo z nespokojenosti tuto stranu podporovali, aniž jim šlo o stranu samu. Dvůr cítil, že ať měl celý anglický národ sebevětší odpor k tomu, aby znovu viděl na trůnu syna katolického krále, kterého vyhnal, krále, který napadl všechny jeho výsady, krále vychovaného ve Francii, který přijal poučení od krále, svého otce, a který tam vyrostl uprostřed nejtrvalejšího a nejméně omezovaného výkonu víc

10. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Sloveso *imposer* je zde užito ve smyslu přičítat.

než absolutní moci, národ přesto nechtěl vymření jeho rodu, cítil spravedlnost jeho práva, chtěl v něm mít oporu a prostředek, jak neustále ukazovat hannoverskému rodu, že jeho povýšení na trůn je jen dílem národní vůle, která ho stejně dobře může vyhnat, a to mnohem spravedlivěji, než sebrala korunu Stuartovcům, a tak držet krále Jiřího, jeho rodinu a jeho ministry ustavičně na uzdě. Postavení Francie vůči Anglii je neustále znepokojovalo kvůli jakobitům,[11] kteří se do ní uchýlili, protože odtud mohli snadno udržovat obchodní styky a tajná spojení s Anglií a rychle se tam přeplavit.

Ať měla anglická vláda sebehanebnější důkazy, že se jí francouzská vláda od té doby, co se Dubois stal jejím jediným rozhodčím, zcela vydala na milost, cítili ti obratní ministři, jak je toto jednání osobní; že závisí jen na touze po purpuru, kterou Dubois doufal uspokojit díky vlivu krále Jiřího u císaře, který skutečně mohl v Římě všechno; že toto jednání je ve své podstatě v rozporu se zájmem Francie a mimořádně odporné celému francouzskému národu, velkým i malým; že se tedy může snadno změnit a že je nejnaléhavějším zájmem hannoverského rodu a jeho ministrů využít nynějšího postavení vůči Francii k tomu, aby ji navždy, pokud to jen bude možné, zbavili prostředků znepokojovat Anglii, účinně tam podporovat jakobity, a tím spíš tam vytvářet strany a podniknout nějakou invazi ve prospěch Stuartovců. K tomu cíli bylo třeba dvou věcí: zbavit se veškerého znepokojení ze strany Francie tím, že ji zbaví všech, kdo jim je mohli působit, a zničit v Anglii veškerý úvěr a veškerou důvěru ve Francii tím, že z ní udělají spolu s nimi veřejnou a otevřenou pronásledovatelku ministrů královny Anny a celé té strany, která jediná zachránila Francii před nejhlubšími neštěstími zvláštním londýnským mírem, odtržením Anglie od jejích spojenců a konečně utrechtským mírem, jehož diktátorkou a paní se královna Anna stala a který zachránil Francii ve chvíli, kdy měla být zaplavena nepřítelem, a Filipu V. španělskou korunu ve chvíli, kdy ji měl ztratit, aniž by ji mohl zachránit.

Ministři krále Jiřího chtěli dát stít hlavy těmto předchozím ministrům, a to právě proto, že uzavřeli londýnský mír a donutili spojence k podmínkám utrechtského, a od té doby nepřestali tuto stranu pronásledovat s krajní zuřivostí. Udělat z Francie společnici skutečného pronásledování strany, které tak veřejně a tak nedávno vděčila za svou záchranu a za zachování španělské koruny Filipovi, a to z povolnosti ke straně opačné, která vždy dychtila jen po její naprosté zkáze a dospěla až na její práh, znamenalo pokrýt Francii věčnou potupou ve všech ohledech a připravit ji v Anglii o čest, pověst a důvěru u strany, kterou tam pomáhala drtit z vděčnosti za to, že jí sama byla zachráněna, a to tak, že by jí krok tak odporující vší cti, studu i zájmu navždy odcizil tuto stranu, která ji zachránila, s větším vztekem, než mohla

---

11. **Vysvětlivka:** Jakobité: stoupenci vyhnaného Jakuba II. Stuarta a jeho syna Jakuba (III.), zvaného Pretendent.

mít vládnoucí strana, která ji chtěla zničit, která ji přes tak žalostnou povolnost Francie nenáviděla o nic méně a která tím nacházela prostředek, jak ji uvést do stavu, kdy od ní nebude mít žádné znepokojení — aniž by přitom tak zhoubný krok proti všemu zájmu a vší cti zaplatila sebemenší službou, sebemenším zdáním ochlazení se svými spojenci, které měla Francie vždy pokládat za skutečné nepřátele, sebemenší spravedlností vůči Španělsku, sebemenším uznáním poroby, v níž jsme, abychom jim vyhověli, dobrovolně a tak ke své škodě nechali uhasnout a zaniknout své námořnictvo; jedním slovem ničím jiným, než že poznala bezmeznou moc abbé Duboise nad jeho pánem a dovedla ji využít, aby z něho vytěžila všechno tím, že mu dávala naději na kardinálský klobouk.

V ničem z toho jsem vévodovi z Orléans neustoupil, už od první smlouvy, v níž byla tato hanebnost ujednána. Na svém místě jsme viděli, jak jsem se tomu stavěl na odpor v jeho kabinetu a později v regentské radě; neopomněl jsem žádný z důvodů, které jsme právě viděli, a rozvedl jsem je ještě důrazněji. Maršál z Huxelles, maršál z Estrées a několik dalších, kteří se odvážili o věci mluvit jen s chvěním, přesto dali najevo, co si o tom myslí; i Torcy, jehož dílem byly oba ty míry, londýnský i utrechtský, se ozval víc, než mu jeho přirozená vlídnost a nesmělost dovolovaly; to vše nezměnilo článek smlouvy, ale odložilo jeho provedení. Anglická vláda s tím souhlasila, snad mlčky zpravena o vzpouře myslí a o všeobecném reptání; ale nastaly časy, kdy už nebylo třeba nic šetřit. Po aféře s parlamentem, po odhalení a skončení spiknutí vévody du Maine, po uzavření míru se Španělskem, když byl abbé Dubois pánem víc než kdy jindy, vyzvali ho jeho přátelé Angličané, aby dostál slovu; musel je dodržet s vyhlídkou na purpur, která byla blíž; účinná proskripce byla povolena a vyhlášena, aniž by jí kdokoli mohl zabránit. Veřejné křiky a hrůza, kterou všichni dávali najevo, nevyvolaly žádnou lítost; byla to jen další oběť, kterou Dubois mohl předložit londýnskému dvoru, aby uspíšil svůj purpur, a všichni Angličané všech stran kromě strany ministrů ji nepřijali o nic lépe, než byla přijata ve Francii, a lze dodat, že i v celé ostatní Evropě, která námi kvůli tomu pohrdla, zatímco celá většina Anglie nás za to otevřeně nenáviděla a strana jejích ministrů se vysmívala naší ubohé povolnosti.

Španělský král, který udělal a svým jménem nechal udělat tolik věcí, a s takovou vytrvalostí, aby povýšil Alberoniho k purpuru, udělal ještě podivnější, aby ho o něj připravil. Nebylo naléhání, které by nedal vznést u papeže a které by mu sám nenapsal vlastní rukou, a to i proto, aby ho přiměl dát Alberoniho zavřít do Andělského hradu, vstoupí-li do Církevního státu. Málo spokojen s výsledkem tolika a tak horlivých kroků využil míru, který právě uzavřel s králem a s císařem, aby je naléhavě žádal, aby se k jeho krokům u papeže připojili svými nejdůraznějšími kroky a nejživějšími přímluvami a dosáhli tohoto zbavení klobouku; ale v Římě se tomu vyhnuli, neboť tam by člověk spíš dosáhl tuctu klobouků najednou, ať je to zboží sebedražší a sebeobtížněji k mání — neboť je to opravdu zboží —,

než zbavení jediného. Tento dvůr, který tak vysoko povýšil tuto hodnost, svou povahou tak prázdnou, a který tím, že ji odíval a zdobil kořistí z nejvyšších hodností duchovních i světských, ačkoli sama nepatří ani k jednomu z těch dvou druhů, dokázal veškerým uměním své politiky učinit z ní oporu své velikosti, když oslnil svět přeludy, které se nakonec díky bohatství, poctám, hodnostem a pevnému zisku, v nichž se uskutečnily, staly předmětem ctižádosti všech národů; a odtud, stále stoupaje, dospěl tento purpur až k tomu, že činí nedotknutelnými nejukrutnější zločiny a nejstrašnější zrady těch, kdo jsou jím oděni. To je nejcennější a nejpevněji hájený bod uzurpovaných výsad kardinálů, protože je nejdůležitější pro pýchu a zájem Říma, který naděje na klobouk používá k ovládání všech katolických dvorů, který tímto kloboukem vymaňuje poddané z moci jejich krále a ze všech soudců, ať jde o cokoli, který ovládá všechna duchovenstva, který je jediným soudcem a svrchovaným pánem těchto červených klobouků, který jim dovoluje vše podnikat a beztrestně kout pikle a který je tím tak zainteresován na udržení jejich beztrestnosti, že se nemůže odhodlat udělat do ní sebemenší trhlinu ani ve věcech, jejichž podstata se ho netýká, jako jsou zločiny jemu cizí, ba ani u těch, kdo urazili papeže, jak to Alberoni tolikrát a tak bezohledně učinil — ze strachu, aby se zbavení klobouku nestalo a nemohlo být pokládáno za příklad a nepřipravilo papeže o možnost tak zhoubně využívat kardinálů, jak to tak často činili, čemuž by v mnoha případech zabránila vyhlídka, že mohou být purpuru zbaveni.

Tato úvaha je natolik úvahou římského dvora, že se viděli papežové dávat kardinály zabíjet, topit a trávit, místo aby jim odňali klobouk. Carafové, Colonnové a mnozí jiní jsou toho příklady, jejichž historii nelze zpochybnit; zbavení klobouku však nevidíme žádné, neboť za ně nelze počítat doby schizmat a to, co papežové a vzdoropapežové podnikali proti kardinálům těch druhých. Španělský král, který takto narážel na nejcitlivější a nejpodstatnější část zájmu papežů a římského dvora, se tak marně vystavil na odiv v zápase a v bezmoci proti člověku ze spodiny lidu, pro jehož povýšení vyčerpal všechno a kterého nedokázal zničit. Vše, čeho jeho naléhání dosáhla, ač jim ještě pomáhala osobní nenávist papeže a římského dvora k Alberonimu, bylo, že ho přivedla k bloudění, často v utajení, až do papežovy smrti; tehdy ho zájem kardinálů povolal do konkláve, kam vstoupil jako triumfátor, a od té doby žije v lesku, buď v Římě, nebo v různých legacích, které obdržel. Tato poučení jsou veliká, jsou častá, jsou velmi důležitá; přesto zůstanou neužitečná kvůli ctižádosti nejvlivnějších osob u králů a kvůli slabosti králů, kteří jim opatřují tento purpur, tak osudný státům, králům i církvi.

Přibližně v téže době zemřelo několik osob: hraběnka z Lislebonne, která si už před několika lety přisvojila jméno kněžny z Lislebonne, zemřela ve dvaaosmdesáti

letech[12]; byla nemanželskou dcerou Karla IV., lotrinského vévody, tak proslulého svými nesčetnými věrolomnostmi, a hraběnky z Cantecroix a vdovou po mladším bratrovi vévody z Elbeufu. Měli jsme tu příležitost o ní několikrát mluvit a představit ji dost na to, abychom se o ní už nemuseli šířit; s velkou ctností, důstojností a vší slušností, a neméně s duchem a obratností, nezaostávala za žádným z Guisů v té ctižádosti a v tom duchu, který jim byl tak hrozivě vlastní, a byla by s užitkem pro ně připuštěna k nejtajnějším poradám Ligy. Proto také slečna z Guise, rytíř Lotrinský a ona byli jedno; proto také vštípila tentýž duch paní z Remiremontu, své starší dceři, a paní z Espinoy, mladší, se k němu přiklonila a vložila do něho všechno, co ho měla. Tato ztráta byla nesmírně citelná oběma jejím dcerám i Vaudemontovi, jejímu bratrovi z téhož milostného svazku, ještě nebezpečnějšímu guisovci, bylo-li to vůbec možné. Proto také bydleli v Paříži všichni spolu v paláci Mayenne, tom chrámu Ligy, kde zachovali komnatu zvanou *komnata Ligy*, aniž v ní cokoli změnili, z úcty, abych neřekl z kultu místa, kde se konaly nejtajnější a nejdůvěrnější porady Ligy a jehož ustavičný pohled v nich živil lítost a oživoval jejího ducha; dokazují to různé skutečnosti, které jsme o nich uvedli na tolika místech těchto Pamětí, i celé předivo jejich chování; nic jim tedy nepřičítáme. Ale protože veškerá beztrestnost, a naopak veškerá vážnost, se už odedávna stala jejich nejstálejším údělem, byla penze dvanáct tisíc livrů, kterou měla paní z Lislebonne, dána paní z Remiremontu;

Velmistr Malty Perellós y Rocafull, Španěl velkých zásluh, jehož nástupcem se stal bratr kardinála Zondadariho;[13]

Otec Cloche, už čtyřicet let[14] generál řádu svatého Dominika, s největší pověstí a s nejvýznačnější a nejtrvalejší vážností v Římě a s velkou autoritou ve všech záležitostech; milovaný, ctěný, vážený a žádaný o radu všemi papeži a kardinály. Byl by se stal stokrát kardinálem, kdyby nebyl Francouz, a to velmi dobrý Francouz; býval zpovědníkem mého otce až do svého odjezdu do Itálie;

Fourilles, slepý, který měl mnoho ducha, a to velmi vzdělaného, byl dlouho kapitánem ve francouzské gardě, vážený a velmi oblíbený v dobré společnosti. Jeho penze byla dána jeho vdově, která zůstala chudá s dětmi; jednomu z nich jsem, jak jsme tu viděli, opatřil opatství, aniž jsem je znal;

Paní z La Hoguette, vdova po generálporučíkovi a podporučíkovi mušketýrů, který padl v předchozích válkách zesnulého krále v Itálii a byl velmi galantní a velmi vážený muž. Tato žena byla velmi bohatá, lakomá, farizejsky zbožná, celá strojená,

---

12. **Ediční poznámka:** Anne de Lorraine, kněžna z Lislebonne, se narodila 23. srpna 1639 a zemřela 19. února 1720.

13. **Vysvětlivka:** Ramon Perellós y Rocafull, velmistr maltézského řádu od roku 1697, zemřel v lednu 1720. Jeho nástupcem byl zvolen Marc'Antonio Zondadari (velmistr 1720–1722), bratr kardinála Antonia Felice Zondadariho.

14. **Ediční poznámka:** Antonin Cloche byl generálem dominikánského řádu od roku 1686 až do své smrti roku 1720.

nejupjatějšího vystupování, a už zdaleka bylo cítit, že je to u ní řemeslo; měla přitom ducha i ctnost, kdyby jen nechtěla tolik imponovat světu; byla velmi nízkého původu, a přesto podivuhodně pyšná. Její manžel byl synovcem La Hoguetta, arcibiskupa ze Sens, tak váženého a ctěného, aniž o to usiloval, který s tak skromnou pokorou odmítl Řád Svatého Ducha, jak jsme tu na svém místě viděli. Jediná dcera paní z La Hoguette, která se provdala za Nangise, byla její jedinou dědičkou a přes velkou trpělivost a ctnost nebyla o nic šťastnější;

Mortagne, generál, který si získal vážnost v gendarmerii i ve světě. Mluvilo se tu o něm v souvislosti s jeho dvěma sňatky, oběma dosti zvláštními. Stal se rytířem cti Madame. Byl to velmi čestný muž, ale velmi temného původu. Jeho otec byl bohatý majitel hamrů v okolí Lutychu, který zanechal synovi jméno, jež mu nepatřilo. Zanechal jedinou dceru a vdovu dosti hodnou vévody z Montbazonu, který zemřel zavřený v Lutychu a byl otcem jejího otce a jehož potomstvo z větší části tím bylo víc či míň poznamenáno.

Paní Vévodkyně,[15] sestra pana prince de Conti a slečny z La Roche-sur-Yon, zemřela 21. března v Paříži, v paláci Condé, po velmi dlouhé nemoci, v jednatřiceti letech[16], po sedmi letech manželství, o němž se tu ve své době mluvilo a během něhož se nijak neomezovala: litovali ji, ale nikdo ji neoplakával. Protože princové krve, odrazení marností svých pokusů zajistit u těla těchto princezen čestnou stráž, od tohoto nezdaru zavedli zvyk pohřeb uspěchat, pokračovalo se v něm i tentokrát. Dva dny po její smrti, aniž se v paláci Condé konal jakýkoli obřad kromě toho nejnutnějšího, byla převezena ke karmelitkám v ulici Saint-Jacques, kde byla pohřbena. Pohřební průvod byl velmi nádherný. Tělo doprovázela slečna z Clermont s vévodkyní ze Sully a vévodkyní z Tallard, které o to pan Vévoda a jeho matka požádali. O několik dní později přijímal pan Vévoda návštěvy všech, s obvyklým opatřením, totiž se skladem plášťů ve svém předpokoji, a s obvyklou a strojenou nepatřičností vůči této nové praxi, o níž jsme se zmínili při jejím vzniku. Paní Vévodkyně, která nezanechala dětí, pořídila závěť a učinila slečnu z La Roche-sur-Yon svou univerzální dědičkou. Bylo co vracet a byla tu spousta drahokamů, protože zesnulý princ de Conti tuto princeznu, svou nejstarší dceru, velmi obdaroval. Slečna z La Roche-sur-Yon nebyla silnější. Pan Vévoda se z toho lehce vyvlékl, ale několik let před svou smrtí začal vážně uvažovat a učinil plnou spravedlnost slečně z La Roche-sur-Yon, která se s ním neodvážila soudit a která už dávno na tu záležitost nemyslela. Králův smutek za paní Vévodkyni trval jen pět dní.

---

15. **Vysvětlivka:** Zde Marie-Anne de Bourbon-Conti (1689–1720), manželka pana Vévody, nikoli jeho matka Louise-Françoise, jinak v těchto Pamětech zvaná paní Vévodkyně.

16. **Ediční poznámka:** Marie-Anne de Bourbon-Conti se narodila 18. dubna 1689 a zemřela 21. března 1720.

Kapitola dvacátá první

Rod Hornů neboli Hornesů. — Katastrofa hraběte z Hornu v Paříži. — Rozsudek a popravy v Nantes. — Smrt, rodina a původ prince z Berghes. — Smrt vévody z Perthu. — Sňatek hraběte z Grammontu s dcerou Bironovou. — Sňatek Maillyho se slečnou z Bournonvillu, sestrou vévodkyně z Duras. — Sňatek vévody z Fitz-James se slečnou z Duras. — Sňatek Chalmazela se slečnou z Bonnevalu. — Sňatek prince z Isenghien s druhou dcerou knížete z Monaka. — Sňatek markýze z Matignonu se slečnou z Brenne a jeho sestry s Basleroyem. — Narození infanta dona Felipa. — Maulevrier-Langeron, vyslaný do Španělska, mu přiváží modrou stuhu. — Aféra a povaha abbé z Gamaches, auditora Roty. — Jeho počínání v Římě, kde v tomto úřadu zemřel. — Co je to Rota.

Hrabě z Hornu[1] byl v Paříži zhruba dva měsíce a vedl temný život plný hazardu a zhýralosti. Byl to dvaadvacetiletý muž, vysoký a velmi urostlý, z onoho starého a velkého rodu Hornů, známého už od 11. století mezi drobnými dynasty Nizozemí a potom díky dlouhé řadě slavných pokolení. Městečko a panství Horn v Brabantsku[2], nedaleko Roermondu, dalo tomuto rodu původ i jméno. Leží na území Lutychu a bývalo lénem starého hrabství Loon. Ze tří větví tohoto rodu: J., druhý syn Jakuba, kterého císař Fridrich III. učinil hrabětem z Hornu, a mladší bratr jiného Jakuba, který měl děti, zdědil, sám bez potomstva, po svém bratrovi a synovcích. Vzdal se proboštství v Lutychu, aby se oženil s Annou z Egmontu, dcerou Florise, hraběte z Buren, rytíře Zlatého rouna, a vdovou s dětmi po Josephu de Montmorency, pánu z Nivelle. Ta si svého druhého manžela tak dokonale podmanila, že když se viděl bez dětí a jako posledního ze starší větve Hornů, adoptoval oba její syny, Philippa a Florise de Montmorency, kteří se oba proslavili vysokými úřady, oba byli rytíři Řádu zlatého rouna, oba se stali obětí krutostí páchaných v Nizozemí a oba zemřeli bez potomstva. Philippe přijal jméno hrabě z Hornu. To on byl ten, komu dal vévoda z Alby,[3] nizozemský místodržitel, srazit hlavu spolu s hrabětem z Egmontu, a byli popraveni společně v Bruselu 5. června

1. **Vysvětlivka:** Antoine-Joseph, hrabě z Hornu (1698–1720), mladší syn knížete Philippa-Emmanuela z Hornu. Za loupežnou vraždu ažiotéra, spáchanou 22. března 1720 v pařížské ulici Quincampoix, byl 26. března 1720 na náměstí Grève lámán kolem zaživa.

2. **Ediční poznámka:** Horn u Roermondu leží v dnešní nizozemské provincii Limburg.

3. **Vysvětlivka:** Fernando Álvarez de Toledo, třetí vévoda z Alby (1507–1582), španělský vojevůdce; jako místodržitel Nizozemí (1567–1573) tvrdě potlačoval tamní odboj, především prostřednictvím mimořádného soudu zvaného Rada pro nepokoje. Zemřel roku 1582 v Lisabonu.

1568.[4] Floris, jeho bratr, nesl jméno baron z Montigny; když byl podruhé vyslán do Španělska, aby prosil Filipa II., ať v Nizozemí nezavádí inkvizici, byl v září 1567 zatčen, potom převezen ze segovijského hradu do hradu Simancas[5] a tam mu v říjnu 1570 srazili hlavu.[6] Jejich dvě sestry byly obě provdány do rodu Lalaingů.

Thierry z Hornu, mladší bratr prapradědečka posledního ze starší větve, založil druhou větev, která vymřela v desátém pokolení.

J. z Hornu byl zakladatelem třetí a poslední větve a nesl jméno pán z Baussignie. Byl druhým synem Philippa, pána z Gaasbeeku, pravnuka Thierryho, zakladatele druhé větve. Eugène Max, jeho potomek v pátém přímém pokolení, byl učiněn knížetem z Hornu. Jeho jediný syn Philippe-Emmanuel, kníže z Hornu, zastával za španělského krále Karla II. nejvýznamnější úřady, hodnosti a vyznamenání civilní i vojenské; uznal jeho závěť, sloužil jako generálporučík při obléhání Brisachu pod monseigneurem vévodou z Bourgogne a Landau pod maršálem z Tallard, velmi se vyznamenal pod týmž maršálem v bitvě u Špýru, potom sloužil pod maršálem z Villeroy a v bitvě u Ramillies byl sedmkrát raněn a zajat. S Antoinettou, dcerou knížete z Ligne, rytíře Zlatého rouna a španělského granda, zanechal dva syny: Maximiliena-Emmanuela, který se přidal ke změně vlády v Nizozemí, kde leží všechny jeho statky a kde nese jméno kníže z Hornu, a Antoina-Josepha, nesoucího jméno hrabě z Hornu, o němž je tu řeč; ten byl dosud jen reformovaným kapitánem v rakouském vojsku, ani ne tak pro své mládí, jako proto, že byl velmi špatný člověk a velkou starostí pro matku i bratra. Ti se o jeho chování v Paříži za tu krátkou dobu, co tam přijel, dozvěděli tolik nepříjemných věcí, že tam poslali důvěryhodného šlechtice s penězi, aby zaplatil jeho dluhy, přemluvil ho k návratu do Flander, a kdyby toho nedokázal, dovolal se autority regenta, s nímž měli tu čest být spřízněni skrze Madame, aby jim byl vydán. Neštěstí chtělo, že ten šlechtic dorazil den poté, co hrabě spáchal zločin, o němž bude nyní vyprávěno.

V pátek před Květnou nedělí, 22. března, šel hrabě z Hornu do ulice Quincampoix, prý aby koupil akcie za sto tisíc tolarů, a smluvil si tam kvůli tomu schůzku s jedním ažiotérem v krčmě. Ažiotér tam přišel se svou náprsní taškou a s akciemi, hrabě z Hornu v doprovodu, jak mu řekl, dvou svých přátel; za

---

4. **Vysvětlivka:** Lamoral, hrabě z Egmontu (1522–1568), a Philippe de Montmorency, hrabě z Hornu, přední nizozemští šlechtici a rytíři Zlatého rouna, odpůrci španělské politiky v Nizozemí. Vévoda z Alby je dal v září 1567 v Bruselu zatknout; Rada pro nepokoje je odsoudila za velezradu a 5. června 1568 byli sťati na Velkém náměstí v Bruselu.

5. **Ediční poznámka:** Montigny byl v říjnu 1570 na hradě Simancas z rozkazu Filipa II. tajně uškrcen garotou; jeho smrt byla úředně vydávána za následek nemoci.

6. **Vysvětlivka:** Floris de Montmorency, baron z Montigny († 1570), mladší bratr hraběte z Hornu. Roku 1566 odjel s posláním od místodržitelky Markéty Parmské do Španělska, odkud se už nevrátil; byl zadržen, vězněn v Segovii a v Simancasu a tam v říjnu 1570 z rozkazu Filipa II. tajně uškrcen garotou; jeho smrt byla vydávána za následek nemoci.

chvíli se všichni tři na toho nešťastného ažiotéra vrhli; hrabě z Hornu ho několikrát bodl dýkou a vzal mu náprsní tašku; jeden z obou údajných přátel, Piemonťan jménem Mille, když viděl, že ažiotér ještě není mrtev, ho dorazil. Na hluk, který natropili, přiběhli lidé z krčmy, ne dost rychle, aby vraždě zabránili, ale dost včas, aby se vrahů zmocnili a zadrželi je. V té mele třetí hrdlořez uprchl, ale hrabě z Hornu a Mille uniknout nedokázali. Lidé z krčmy poslali pro soudní stráž a předali je jejím úředníkům, kteří je odvedli do Conciergerie. Tento hrůzný zločin, spáchaný takto za bílého dne, okamžitě vzbudil velký rozruch a hned několik význačných osob, příbuzných tohoto slavného rodu, běželo prosit o milost vévodu z Orléans, který se jim, jak mohl, vyhýbal a který právem nařídil, aby byla vykonána řádná a rychlá spravedlnost. Nakonec se příbuzní k regentovi přece jen dostali; snažili se vydávat hraběte z Hornu za blázna, dokonce tvrdili, že má zavřeného strýce, a žádali, aby byl zavřen v Petites-Maisons nebo u otců z Charité v Charentonu, kam se rovněž dávají blázni; odpověď však zněla, že bláznů, kteří dovedou šílenství až k zuřivosti, se nelze zbavit dost brzy. Když s touto žádostí neuspěli, poukazovali na to, jakou hanbou by bylo vedení procesu a jeho následky pro slavný rod, spřízněný se vším, co bylo nejvyššího, a s téměř všemi panovníky Evropy. Vévoda z Orléans jim však odpověděl, že hanba je ve zločinu, a ne v trestu. Naléhali na něj poukazem na čest, kterou tento rod měl, že je spřízněn i s ním samým. „Nuže, pánové," řekl jim, „dobrá; budu tu hanbu sdílet s vámi."

Proces nebyl dlouhý ani obtížný. Law a abbé Dubois, kterým tolik záleželo na bezpečnosti ažiotérů, bez níž by papír rázem a nenávratně padl, se u vévody z Orléans postavili za věc, aby ho učinili neoblomným; a protože on se chtěl zbavit neustálého dotírání, aby udělil milost, a oni se obávali, aby se k tomu nakonec nedal přimět, nezanedbali nic, aby parlament k rozsudku popohnali; věc postupovala rychle a nemířila k ničemu menšímu než ke kolu. Příbuzní, kteří už neměli naději zločince zachránit, mysleli jen na to, jak dosáhnout zmírnění trestu. Někteří z nich přišli za mnou, aby mě získali, abych jim v tom pomohl, ačkoli s rodem Hornů nejsem nijak spřízněn; vysvětlili mi, že kolo by uvrhlo do zoufalství celý rod a všechno, co s ním souvisí, v Nizozemí i v Německu, protože v těch zemích je velký a velmi důležitý rozdíl mezi tresty osob urozených, které spáchaly zločin; že stětí hlavy nemá na rodinu popraveného žádný vliv, kdežto kolo na ni uvaluje takovou hanbu, že strýcové, tety, bratři a sestry a tři nejbližší následující pokolení jsou vyloučeni ze vstupu do jakékoli šlechtické kapituly, což je kromě hanby velmi citelná újma, která rodině znemožňuje zbavit se břemene, zaopatřit své členy a doufat, že dosáhne opatství kanovnic a knížecích biskupství; tento důvod mě pohnul a slíbil jsem jim, že ho vévodovi z Orléans co nejlépe předložím, ale aniž bych se zavázal k čemukoli dalšímu, pokud jde o milost.

Chystal jsem se odjet do La Ferté, abych tam využil volna o svatém týdnu. Šel jsem tedy za vévodou z Orléans a vyložil mu, co jsem se právě dozvěděl. Potom jsem

mu řekl, že kdokoli by ho žádal o život hraběte z Hornu po zločinu tak ve všech ohledech ohavném, myslel by jen na rod Hornů a nebyl by jeho služebníkem; že podle mého soudu by jeho služebníkem nebyl ani ten, kdo by zarputile trval na vykonání trestu kolem, k němuž hrabě z Hornu nemohl nebýt odsouzen; že se mi zdá, že je tu možné zvolit *mezzo-termine* — on je přece měl tak rád —, které by učinilo zadost veškeré spravedlnosti i každému rozumnému očekávání veřejnosti; které by odvrátilo potupné a tak škodlivé dopadnutí hanby na rod tak slavný a tak vysoko spřízněný a které by mu zavázalo tento rod a všechny, s nimiž je spjat a kteří v hloubi duše dobře cítili, že milost života je neproveditelná, místo zoufalství a zuřivosti, které by se jich proti němu zmocnily, trvaly by dál a ještě by se zjitřovaly při každé zmařené příležitosti ke vstupu do kapitul, kam měla být sestra hraběte z Hornu právě přijata. Představil jsem mu, že ten prostředek je velmi prostý. Stačí nechat vynést a vyhlásit rozsudek smrti kolem, mít připravené zmírnění trestu, už podepsané a zapečetěné, aby se do něho ve chvíli rozsudku jen vepsalo datum, a ihned je poslat tomu, komu přísluší, a týž den dát hraběti z Hornu srazit hlavu. Tím je spravedlnosti zcela učiněno zadost a rozsudek kolem vynesen; veřejnost je uspokojena, protože hrabě z Hornu je skutečně potrestán smrtí, a té veřejnosti, jakmile je rozsudek vynesen, už na druhu trestu nezáleží, jen když je trestem smrti; a rod Hornů a všechno, co s ním souvisí, příliš rozumní, než aby doufali v milost života, kterou by sami na regentově místě neudělili, by mu byli navždy zavázáni, že zachránil jejich čest i možnost zaopatřit dcery a mladší syny. Vévoda z Orléans uznal, že mám pravdu, ten návrh se mu zalíbil, pocítil, že je v jeho zájmu neuvrhnout do zoufalství proti sobě tolik tak významných lidí, a přitom přesto učinit zadost veškeré spravedlnosti i očekávání veřejnosti, a slíbil mi, že to tak udělá. Řekl jsem mu, že druhý den odjíždím a že Law a abbé Dubois, kteří zarputile trvají na kolu, mu je vyrvou; znovu mi slíbil, že bude pevně trvat na zmírnění trestu, a řekl mi o tom tolik, kolik bych mu byl mohl říct já; když jsem to dále rozváděl, prohlásil jsem mu, že nejsem s rodem Hornů ani spřízněn, ani v nejmenší známosti, ani ve spojení s nikým z těch, kdo se pro něj angažovali; že mě k naléhání vede jedině rozum a oddanost k jeho osobě a k jeho zájmu, a zapřísahal jsem ho, aby setrval v rozhodnutí, které mi projevoval, protože cítí všechno jeho dobro i všechny smutné následky opaku, a aby se nedal strhnout falešnými a zištnými úvahami Lawa a abbého Duboise, kteří se budou střídat, aby z něho vyrvali, co chtějí. Znovu mi to slíbil, a protože jsem ho dobře znal, viděl jsem, že to myslí upřímně. Rozloučil jsem se a druhý den odjel.

Co jsem předvídal, se skutečně stalo. Dubois a Law ho obléhali a obrátili tak dokonale, že první zprávou, kterou jsem se v La Ferté dozvěděl, bylo, že hrabě z Hornu a jeho ničemný Mille byli na náměstí Grève lámáni kolem zaživa a na kole skonali na svatý úterý, 26. března, kolem čtvrté hodiny odpoledne, na témže popravišti, poté co byli podrobeni útrpnému právu. Výsledek byl také

takový, jaký jsem vévodovi z Orléans vylíčil. Rod Hornů a celá vysoká šlechta Nizozemí, dokonce i Německa, byli pobouřeni a nedrželi se zpátky ani v řečech, ani v písemných projevech. Ba byly dokonce promýšleny podivné plány pomsty, a dlouho po smrti vévody z Orléans jsem se setkal s některými z těch pánů, kteří se nemohli zdržet, aby mi o tom nemluvili, ani se ovládnout, aby nevylévali jed, který si o tom uchovávali v srdci.

Téhož dne, v úterý 26. března, kdy byl v Paříži popraven hrabě z Hornu, bylo v Nantes popraveno několik Bretonců podle rozsudku komise královské rady. Páni z Pontcallec a z Talhouet, Montlouis a Coëdic,[7] kapitán dragounů, tam byli sťati. Šestnáct dalších, které neměli v rukou, bylo současně sťato v obrazu: byli to oba bratři Rohanové du Poulduc, oba bratři du Groesker,[8] páni z Rosconan, Bourgneuf-Trevelec syn, Talhouet de Boisoran a Talhouet de Bonamour, La Boissière, Kerpedron de Villeglé, La Beraye, La Houssaye otec,[9] Croser, Kerentré de Goëllo, Melac-Hervieux a Lambilly, rada parlamentu v Rennes. Vězni se přiznali ke spiknutí a k opatřením učiněným k tomu, aby byly bretaňské přístavy vydány Španělsku, aby se v nich přijalo jeho vojsko, aby se vytáhlo se zbraní do Francie atd., a to vše bylo soudně doznáno a prokázáno. Oslnili je tím, že je navrátí do stavu jako za jejich dědičné vévodkyně Anny a že se většina francouzské šlechty bude ochotna k nim přidat k reformě království pod autoritou španělského krále, kterého ve Francii zastupuje vévoda du Maine. Nejlépe zpraveným komisařům byla pečlivě zavřena ústa a abbé Dubois se dokázal dobře postarat o zachování tajemství podrobností o vévodovi a vévodkyni du Maine, které si dal velmi záležet, aby byli propuštěni a vrátili se ještě před dokončením trestních procesů v Nantes. Na základě výpovědí vězňů se ukázalo tolik lidí zatčených a k zatčení, že po skutečné popravě těch čtyř a po popravě těch šestnácti v obrazu byla vyslána amnestie pro všechny vězně i nezatčené obviněné, jedny i druhé dosud nesouzené, z níž bylo vyňato jen deset, totiž oba bratři Lescoëtové, páni z Roscoët, Kersoson, Salarieuc starší, Karanguen-Hiroët, Coargan, Boissy-Becde-Lièvre, Kervasi starší a bratři Fontainepersové. Noyan, který byl ve vězení, byl na základě amnestie propuštěn. Rochefort, prezident parlamentu (*à mortier*), La Bédoyère, generální prokurátor, a několik dalších z téhož bretaňského parlamentu dostali rozkaz zbavit se svých úřadů a rozsudek komise královské rady v Nantes byl zveřejněn. Mnozí z těchto provinilých Bretonců, kteří včas uprchli, odešli po moři do Španělska, kde všichni

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Ten je u Lemonteyho (*Histoire de la Régence*, sv. I, s. 246) nazýván du Courdic, reformovaný kapitán dragounů pluku Bellabre.

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Dugroesquar podle Lemonteyho (tamtéž). Jeden z nich byl muž meče a druhý muž církve, jak se tehdy říkalo. Abbé Dugroesquar byl jedním z vůdců hnutí a snažil se mu dát jednotu.

9. **Vysvětlivka:** Bretaňský šlechtic, účastník spiknutí; jiná osoba než státní rada Félix Le Peletier de La Houssaye.

dostali místa nebo penze. Málokterý si tam udělal nějaké drobné jmění, ale ani to mu nevynahradilo vlast a to málo, co tam zanechal. Mnozí tam žili v bídě a opovržení kvůli více než skrovnému stavu, na který se brzy scvrklo, co jim dali. Někteří se po smrti vévody z Orléans a po změně všech poměrů vrátili do Francie, ale žili doma velmi skrytě; většina zemřela v cizině. Takový bývá téměř vždy konec spiknutí a osud tolika lidí, kteří v tomto přišli o hlavu nebo o své postavení, o majetek, o rodinu, aby se toulali v cizině, prosili tam o chléb a dostávali ho velmi skrovně — pro zájmy, záměry a ctižádost vévody a vévodkyně du Maine, kteří je tak dokonale očarovali a kterým přitom nezkřivili ani vlásek na hlavě. Bylo dokonce zaznamenáno, že vévoda du Maine se několik dní nato poprvé setkal s vévodou z Orléans v Saint-Cloud.

Princ z Berghes zemřel doma ve Flandrech. Nepocházel ze starého rodu toho jména, nýbrž z levobočků Berghesů, a byl bratrem slečny z Montigny, oné milenky, kterou bavorský kurfiřt tak dlouho a tak veřejně miloval a kterou nakonec provdal za hraběte z Albertu, jak jsme tu viděli na svém místě. Ona zařídila, že kurfiřt vymohl pro jejího bratra, který byl stejně malý a ošklivý, jako byla ona krásná a urostlá, od Filipa V. španělskou grandezu a Zlaté rouno. Oženil se s dcerou vévody z Rohanu, který jí nechtěl dát nijak mnoho; neměl s ní děti a byla to žena znamenitých vlastností a krásné postavy. Otec tohoto prince z Berghes byl guvernérem Monsu, který bránil, když ho král dobyl, a zemřel jako rytíř Zlatého rouna a guvernér Bruselu.

Téměř současně zemřel vévoda z Perthu[10] na zámku v Saint-Germain, kde zůstal žít. Byl to velmož, který z věrnosti ke králi Jakubovi opustil velké postavení ve Skotsku, a král ho učinil vychovatelem prince waleského. Jeho manželka zemřela v Saint-Germain jako dvorní dáma anglické královny, u níž byl on velkým štolbou. Byl to muž cti a velké zbožnosti, který měl daleko větší cenu než jeho bratr, vévoda z Melfortu. Král Jakub je oba učinil vévody, posledního z nich až na smrtelné posteli, jak jsme viděli na svém místě, a oběma udělil Podvazkový řád.

Uzavřelo se také několik sňatků. Paní z Bironu, která nic nezanedbávala, dokázala využít postavení svého manžela u vévody z Orléans a získat si Lawa, aby z něj vytěžila hodně, tak jako předtím dokázala vysávat několik finančníků, a některé až do dna, za svou ochranu. Vévoda z Guiche díky tomu, že regent se vždy domníval, že potřebuje gardový pluk, vytáhl z Lawa hory zlata. Svou nejstarší dceru už provdal za Bironova nejstaršího syna. Uzavřeli ještě další sňatek, Bironovy dcery s druhým synem vévody z Guiche, kterému se říkalo hrabě z Grammontu. Na podporu tohoto spojení dal vévoda z Orléans novomanželce penzi osm tisíc livrů.

Slečna z Bournonvillu, sestra vévodkyně z Duras, ale v ničem se jí nepodobající, se provdala za nejstaršího z rodu Mailly, jehož matka byla sestrou kardinála z Mailly;

---

10. **Ediční poznámka:** James Drummond, jakobitský první vévoda z Perthu, zemřel v Saint-Germain 11. května 1716; roku 1720 zemřel v Paříži jeho syn James, druhý vévoda z Perthu.

ani jeden, ani druhá nebyli stvořeni pro úspěch, a tak také, na lidi svého rodu, zůstali v ústraní.

Táž vévodkyně z Duras a její manžel provdali svou nejstarší dceru, které bylo teprve čtrnáct let, za nejstaršího syna vévody a vévodkyně z Berwicku, jemuž začali říkat vévoda z Fitz-James a který byl rovněž velmi mladý; při sňatku dostal penzi deset tisíc livrů. Zemřel o několik let později bez dětí. Jeho vdova se později znovu provdala za vévodu z Aumontu, s nímž má děti.

Brzy nato se Chalmazel oženil se slečnou z Bonnevalu, dcerou staršího bratra toho, který přešel do Turecka; oba z dobrého rodu. Chalmazel byl synem sestry Chamaranda, který byl dnavý, ovdovělý, bezdětný a bohatý; on sám však byl Talaru, což je velmi starý rod z kraje kolem Lyonnais, spřízněný se všemi nejlepšími rody sousedních provincií.

Princ z Isenghien, který neměl děti se svými dvěma manželkami, se oženil se slečnou z Monaka, sestrou vévodkyně z Valentinois, která vystrojila svatbu u hraběte z Matignonu, svého tchána, u něhož bydlela. Pan z Monaka byl v Monaku a už odtamtud nevyjížděl.

Když mluvíme o Matignonech: druhá dcera maršála z Matignonu, která už nebyla mladá a nudila se tím, že není vdaná, se provdala za Basleroye, plukovníka dragounů. Jmenoval se La Cour a byl tak bezvýznamný, že jeho otec, který byl bohatý, se oženil se sestrou Caumartina, státního rady, bez věna a stal se dvorním referendářem; dál už to nedotáhl. Rozhořčení Matignonové o Basleroyovi a jeho ženě velmi dlouho nechtěli ani slyšet, nakonec je však přijali a odpustili jim. Druhý syn maršála z Matignonu se rovněž oženil, se slečnou z Brenne, dcerou sestry vévodkyně z Noirmoutiers, která ji při sňatku učinila svou dědičkou.

Španělská královna porodila prince, který dostal jméno don Felipe[11] a jemuž byla poslána modrá stuha podle příkladu zesnulého krále, který tak učinil u starších infantů Filipa V. a jednal s nimi takto jako se syny krále, tedy jako se syny Francie, ačkoli přísně vzato podle narození byli jen syny mladšího syna Francie, a tedy vnuky Francie. Maulevrier-Langeron, jehož rodové jméno je Andrault, synovec abbého z Maulevrier, králova almužníka, o němž tu byla několikrát řeč, byl určen, aby tuto modrou stuhu dovezl a aby byl králem vyslán jako vyslanec do Španělska.[12] Byl to jeho strýc, kdo mu tento úkol opatřil. Právě byl jmenován generálporučíkem v povýšení sedmnácti důstojníků, mezi nimiž byl i vévoda z Duras. Tito Andraultové pocházeli z Bourbonnais a byli přívrženci rodu Condé, ale hodně v podřadném postavení. Viděli jsme na svém místě, že Langeron, generálporučík námořnictva,

---

11. **Vysvětlivka:** Infant Filip (Felipe, 1720–1765), syn Filipa V. a Alžběty Farnese, narozený 15. března 1720; od roku 1748 vévoda parmský. Jiná osoba než stejnojmenný infant narozený roku 1712.

12. **Vysvětlivka:** Jean-Baptiste-Louis Andrault, markýz z Maulevrier-Langeronu (1677–1754), generálporučík, od roku 1720 vyslanec v Madridu, od roku 1745 maršál Francie.

byl velmi oddán vévodovi du Maine. Dopřeje-li mi Bůh času, abych tu sepsal své velvyslanectví ve Španělsku, uvidí se, že vévoda z Orléans mohl vybrat lépe.

Abbé z Gamaches byl v Římě už poměrně dlouho, od té doby, co tam byl poslán jako nástupce kardinála z Polignaku na místo auditora Roty za Francii.[13] Byl synem Gamachese, kterého dali k monseigneurovi vévodovi z Bourgogne spolu s Chevernym, z O a Saumerym jako menina. Bratr tohoto abbého se oženil s dcerou Pomponna, bratra paní z Torcy, a Torcy, ministr a státní sekretář pro zahraniční věci, mu toto místo vymohl. Gamachesův otec byl rytířem řádu z roku 1661 a oba se oženili se sestrami pánů z Loménie a z Brienne, otce a syna, státních sekretářů pro zahraniční věci; syn se úřadu vzdal, protože se mu pomátla mysl, a žil ještě dlouho a zemřel zavřený. Rodové jméno abbého z Gamaches je Rouault. Byl velmi pyšný, ještě více ctižádostivý a velmi plný sám sebe; nutno však také říci, že nebyl bez zásluh a že měl vzdělání a ducha za celý svůj rod; nesnášel však snadno nadřízené, nikdy neustoupil od toho, co jednou podnikl, a dokonale uměl být přítelem i nepřítelem. S těmito vlastnostmi se Rotě velmi věnoval a získal si pověst jednoho z nejschopnějších členů tohoto soudu. Když se tam zakotvil a získal v Římě přátele a vážnost, rozvinul se jeho duch i jeho povaha a projevila se jeho ctižádost. Myslel jen na to, aby se zalíbil římskému dvoru a těm, kdo jej řídili nebo by jej mohli řídit později, a vzal si do hlavy, že se touto cestou stane kardinálem. V rámci tohoto plánu se neobával těsně spojit s předními osobnostmi i s jinými, o nichž se domníval, že mu budou užitečné, ačkoli byly zjevnými odpůrci Francie, a kráčet tak se vztyčenou hlavou po všech cestách, které mohly jeho záměru napomoci.

Abbé Dubois měl v Římě tajné agenty kvůli svému kardinálskému klobouku. Gamaches je odhalil, sledoval je a marně se snažil skrze ně získat nějaký podíl na jejich pletichách. Urazilo ho tajnůstkářství, s nímž před ním postupovali, rozkmotřil se s nimi a začal jim ze vzdoru překážet, a také proto, aby dal abbému Duboisovi pocítit, že ho potřebuje. Dubois se to brzy dozvěděl; zmocnila se ho zuřivost proti abbému z Gamaches a uznal za nejkratší ho odvolat, protože měl moc udělat cokoli. Kdokoli jiný než Gamaches by byl zdrcen, on to však předvídal a připravil se, že nápor ustojí. Začal tím, že se omlouval, pokračoval tím, že si stěžoval; když však zpozoroval, že takové chování na jeho odvolání nic nemění, nazul si koturny a odvážil se vystoupit otevřeně: prohlásil tedy abbému Duboisovi, že toto odvolání není v jeho moci, aby tím nenápadně naznačil, že není ani v moci regenta, a tedy ani v moci samotného krále. Bez okolků tvrdil, že zesnulý král tím, že ho jmenoval auditorem Roty za Francii, svou pravomoc vyčerpal; že od chvíle, kdy byl jmenován, v Římě přijat a uveden do úřadu, se stal soudcem jednoho z nejpřednějších soudů světa; že od té chvíle už na králi nezávisí, ani pokud jde o místo, ani o úřední výkon,

13. **Vysvětlivka:** Rota (Sacra Romana Rota) je papežský soudní dvůr v Římě; jeho soudci, auditoři, pocházeli z různých katolických zemí a část z nich jmenovali na návrh katoličtí panovníci, mezi nimi francouzský král.

ani o jeho osobu; že kdyby se mu daly soudně prokázat zločiny, auditor Roty by za ně jako každý jiný soudce byl potrestán, ale v řízení vedeném před papežem a rozsudkem vyneseným papežem, který je panovníkem Říma i Roty a pod jehož autoritou a ochranou Rota vykonává svou činnost; že se neobává, že by mu někdo mohl přičíst zločiny nebo dokonce špatné chování, tím méně je prokázat; že na tom trvá s tím větší jistotou, že se musí zodpovídat jen papeži, k jehož poctivosti a dobrotě nemůže chovat nedůvěru. Nad touto depeší Dubois vyletěl z kůže; když se však dost vyzuřil, dostal strach, aby se nezapletl se dvorem, od něhož všechno očekával, a nestal se tam nenáviděným. Ochotně si proto vyslechl, co mu kdo chtěl ve prospěch abbého z Gamaches říci. Protože však také vášnivě toužil dostat z Říma člověka, který mu mohl velmi uškodit a který byl na stopě všem jeho agentům — udržoval jich totiž v Římě tři nebo čtyři, kteří o sobě navzájem nevěděli —, nabídl mu arcibiskupství v Embrunu, uprázdněné smrtí Brûlarta-Genlise[14], nejstaršího preláta Francie a jednoho z nejsvatějších biskupů, kteří nejvíce sídlili ve své diecézi. Gamaches, neschopný vzdát se svých záměrů, je rovnou odmítl a prohlásil, že nechce opustit ani Řím, ani Rotu; s důvtipem však využil tohoto zmírnění, dělal vděčného, nabídl Duboisovi své služby a skutečně mu jich prokázal, aby si ho získal, a to velmi dobrých. Se všemi těmi kličkami zůstal auditorem Roty, vzešel z toho však skutečný skandál.

Nikdy dosud žádného auditora Roty nenapadlo, že by nemohl být odvolán. Je to soud, k němuž se, ne bez zneužívání, dostávají záležitosti, a často velmi významné, ze všech částí katolického světa; proto se skládá ze soudců ze všech katolických národů a každý král nebo republika, dokonce i některá města, která republikami kdysi byla, mají právo jmenovat soudce svého národa. Tento soudce je jeho poddaným; poddaným nepřestává být svým jmenováním natolik, že úřad vykonává jen z tohoto titulu, a jakožto poddaný je tedy odvolatelný mocí panovníka nad jeho poddaným. Tento příklad nároku na to, že odvolán být nemůže, byl tedy obludný a velmi trestuhodný; jenže potrestat jej nebylo v zájmu pána francouzských záležitostí, který je všechny obracel a obětoval, aby získal klobouk. Tato záležitost proto vzbudila velký rozruch a autoritě krále přinesla málo cti a zasadila jí ránu, která by měla do budoucna vést k velké opatrnosti při výběru auditorů Roty. Ačkoli všechny mocnosti, které je jmenují, mají týž zájem, nebylo vidět nic jiného, než že Řím ze všeho těží a prosazuje se ve věcech mnohem podstatnějších a pokud možno ještě méně oprávněných, proti obecnému zájmu a někdy proti nejdůležitějšímu a nejcitlivějšímu zájmu všech mocností jeho vyznání.

Gamaches, nadutý úspěchem, který vděčil své smělosti a okolnostem, jež byly právě vysvětleny, se už nedržel na uzdě. Stále měl před očima příklady pánů

14. **Ediční poznámka:** Charles Brûlart de Genlis, arcibiskup embrunský, zemřel roku 1714.

Séraphina,[15] La Trémoille a Polignaka, kteří se z auditorů Roty za Francii stali kardinály; byli to však jen tři, a za více než století. Později se rozkmotřil s kardinálem z Polignaku, pověřeným královými záležitostmi v Římě, jehož chybou rozhodně nebyl nedostatek vlídnosti, půvabu a ochoty vložit do styku v záležitostech i ve společnosti všechno, co bylo na něm. Roztržka narůstala tak okázale, že Gamaches ve veřejných řečech i v chování k němu ztratil veškerou úctu a míru, přestal se s ním stýkat a přestal mu prokazovat všechny povinnosti, jimiž byl vůči němu zavázán jako vůči kardinálovi a královu veřejnému ministrovi; ani s jinými kardinály oddanými Francii nevycházel lépe, protože se postavili na stranu kardinála z Polignaku; to všechno se vědělo a trpělo, protože se Gamachesovi nechalo získat tolik půdy, a nakonec i proto, že se tady líbilo pokořovat kardinála z Polignaku. Nebylo to tak, že by Gamaches v posledních letech neposkytl proti sobě pádné záminky, a dokonce jednu, která trvala dlouho a v Římě vzbudila rozruch, ale nic dalšího z ní nevzešlo. Gamaches, kterého nic nezastavilo na cestě k cíli, měl spoustu přátel v Posvátném kolegiu, mezi preláty, v přední šlechtě, uvnitř papežovy domácnosti a mezi vlivnými a důvěryhodnými nižšími úředníky; ačkoli nebyl bez nepřátel, dalo se říct, že všechno se jeho nadějím usmívalo. V takovém postavení ho zastihl vévoda ze Saint-Aignan, když přijel do Říma s hodností francouzského velvyslance. Sotva měli čas zjistit, jak spolu vyjdou, protože abbé z Gamaches zakrátko nato zemřel na obyčejnou nemoc, která však byla velmi krátká a učinila konec všem jeho velkým plánům. Byl bohatý a mezi svými obročími měl opatství Montmajour u Arles, které je velmi výnosné.

15. **Vysvětlivka:** Séraphin Olivier (1538–1609), dlouholetý auditor Roty za Francii, roku 1604 jmenovaný kardinálem.

Kapitola dvacátá druhá

Záplava penzí a penze stanovené podle hodnosti generála. — Vévoda z Orléans mi oznamuje sňatek vévody z Lorges s dcerou prvního prezidenta. — Mé počínání v té věci. — Edikt o snížení úroků z rent. — Pohyby v parlamentu kvůli tomu. — Remonstrance. — Rionův návrat do Paříže, kde upadne v zapomnění. — Únosy lidí k zalidnění země zvané Mississippi a jejich smutný výsledek. — Komise královské rady se po návratu z Nantes schází dál v Arzenálu; brzy nato je maršál z Montesquiou odvolán z velitelství v Bretani. — Návrat hraběte z Charolais z jeho cest. — Turméniesův vtip. — Kdo byl Turménies. — Vymáhání paláce Marsan zpět.[1] *— Sňatek La Noua s paní z Chevry. — Jací to byli lidé. — Hořké plody Mississippi. — Podivná svatební smlouva markýze z Oyse. — Dreux dosahuje pro svého syna nástupnictví ve svém úřadu velmistra ceremonií a nešťastně ho žení. — Smrt knížete Vainiho. — Smrt a povaha hraběte z Peyre. — Jeho úřad generálního místodržitele Languedocu dán zadarmo Canillacovi. — Smrt hraběnky du Roure; zajímavosti o ní. — Smrt a zvláštnosti markýzy z Alluye. — Smrt abbé Gautiera. — Smrt slavného Valera y Losy a podrobnosti o něm; z venkovského faráře se stal, aniž to tušil, biskupem a potom toledským arcibiskupem. — Chvála otce Robineta, zpovědníka španělského krále, a jeho propuštění. — Roztržka mezi anglickým králem a princem waleským; její příčina; jejich zdánlivé usmíření. — Vévoda z La Force, vybraný k cestě do Londýna se zdvořilostmi, tam nejede, protože anglický král o takový rozruch nestojí. — Massei v Paříži, později nuncius ve Francii; jeho kariéra, jeho povaha. — Benátčané se usmiřují s králem a obnovují postavení Ottoboniů. — Postavení, pletichy a drzost levobočků knížete z Montbéliardu, kteří chtějí být jeho dědici a legitimními potomky.*

Navzdory stavu financí se vévody z Orléans znovu zmocnila nová záplava penzí. Jednu penzi ve výši šesti tisíc livrů a druhou ve výši čtyř tisíc livrů připojil k hodnosti generálporučíka a k hodnosti polního maršála, s tímto vysvětlením: že budou neslučitelné s guvernérstvím nebo s jinou penzí; bude-li však penze menší, bude zvýšena až na tuto stanovenou částku. To šlo při velkém počtu příjemců velmi daleko a nikoho z nich to zvlášť nezavazovalo. Stará kněžna z Montaubanu, o níž zde bylo několikrát řeč, dostala penzi dvacet tisíc livrů a pan z Montaubanu, mladší syn knížete z Guéméné, šest tisíc. Vévodkyně z Brissacu, sestra Vertamontova, která byla velmi chudá a kterou její bratr, první prezident Velké rady, u sebe ubytoval a živil, dostala také šest tisíc livrů. Paní z Coëtquen, du Puy-Vauban, Polastron, dcera zesnulého Puysieuxe, vdova po Blanchefortovi, velkém hráči, a její syn dostali každý

1. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Žaloba o vrácení paláce Marsan, který byl prodán.

čtyři tisíce livrů; a osm nebo deset dalších osob kdo tři, kdo dva tisíce franků. Já jsem vymohl osm tisíc livrů pro paní maršálku z Lorges a šest tisíc livrů pro maršálku z Chamilly, jejíž poměry Mississippi velmi rozvrátilo. Pan ze Soubise a markýz z Noailles dostali každý dvě stě tisíc livrů darem. Dokonce i Saint-Geniez, propuštěný z Bastily a vypovězený do Beauvais, když měl být původně poslán mnohem dál, dostal penzi tisíc franků. Každý by ostatně potřeboval zvýšení příjmů kvůli krajní drahotě, na niž vystoupily ty nejobyčejnější a nejnezbytnější věci i věci všeho jiného druhu; ta drahota sice nakonec pomalu klesla, zůstala však dodnes vysoko nad tím, jaká byla před tímto Mississippi. Markýz z Châtillonu, který později udělal tak velké štěstí, dostal také penzi šest tisíc livrů, když se vzdal svého inspektorátu jízdy; a konečně La Peyronie, první chirurg krále s nástupnictvím po Maréchalovi, dostal penzi osm tisíc livrů.

Jednoho dne koncem dubna, když jsem pracoval s vévodou z Orléans, mi oznámil sňatek vévody z Lorges se slečnou de Mesmes[2] a řekl mi, že ho první prezident požádal o souhlas. Neslyšel jsem o tom ani slovo a pravda je, že jsem se rozhněval podivným hněvem. Při různých příležitostech bylo vidět, co jsem pro tohoto švagra udělal a co se mi přihodilo, když jsem ho chtěl udělat kapitánem tělesné gardy; byl by jím, kdyby se byl ochoten vzdát svého domku v Livry, jehož prodej byl nutný k doplnění pěti set tisíc livrů, jež bylo třeba dát maršálu z Harcourtu, ale on si ho raději ponechal. Bylo pro mě kruté vidět ho brát si dceru muže, jehož jsem se okázale štítil a jemuž jsem to dával najevo pokaždé, když jsem ho potkal v Palais-Royal, a někdy těmi nejzřetelnějšími způsoby. Vrátil jsem se do Meudonu, kde jsme už byli usazeni. Paní ze Saint-Simon jsem oznámil tuto nehoráznost jejího bratra; byla jí překvapena a dotčena o nic méně než já. Prohlásil jsem jí, že do smrti neuvidím ani jeho, ani jeho ženu a že už nikdy neuvidím ani paní maršálku z Lorges, ani pana a paní z Lauzunu, jestliže podepíší svatební smlouvu a budou na té svatbě. Říkal jsem to nahlas všude a rozhovořil jsem se o tchánovi i o zeti bez jakékoli míry. Tento rozruch, který byl tak velký, jak jen jsem jej dokázal udělat, a který vnesl velký zmatek do rodiny až dosud vždy tak důvěrně spojené a žijící ustavičně pospolu, sňatek na čas úplně zastavil; vévodu z Lorges jsem však neviděl. Ten si lichotil, že mě obměkčí prostřednictvím svých sester, a protože byl vůči mně v rozpacích, neboť nechtěl tento krásný sňatek zrušit, neodvážil se riskovat, že by se se mnou setkal.

Vévoda z Orléans, přesvědčen těmi, k nimž měl ve finančních věcech největší důvěru, se rozhodl snížit všechny renty na dvě procenta. To dlužníkům velmi ulehčovalo; pro věřitele, kteří na základě veřejné víry, schválené a obvyklé sazby a závaznosti smluv o půjčce půjčovali na pět procent a vždy je pokojně pobírali,

2. **Vysvětlivka:** Guy Nicolas de Durfort, vévoda z Lorges, bratr paní ze Saint-Simon a syn maršála z Lorges; paní maršálka z Lorges, jejich matka, byla autorovou tchyní. Slečna de Mesmes byla dcerou prvního prezidenta pařížského parlamentu Jeana-Antoina de Mesmes.

to však znamenalo velkou ztrátu příjmů. Vévoda z Orléans svolal do Palais-Royal několik lidí z různých finančních stavů a nakonec se s nimi rozhodl vydat o tom edikt. Ten vyvolal v parlamentu rozruch a parlament se usnesl na remonstracích. Toho dne předsedal d'Aligre. První prezident odjel na venkov, aby se tam, jak říkal, léčil. Je pravda, že prodělal lehký záchvat mrtvice, kvůli němuž byl rok předtím ve Vichy. Byl rád, že se mohl vyhnout střetu s vévodou z Orléans po kruté příhodě, kterou s ním měl, aniž však povolil, a nechat jednat parlament, o němž stejně jako všichni dobře cítil, že ho d'Aligreova slabomyslnost a malá vážnost, jaké se u sboru těšil, nedokážou udržet na uzdě. Mesmes, nadšený, že se připravují nové roztržky mezi regentem a parlamentem, jim chtěl ponechat volnost, aby se znovu rozhořely bez jeho přítomnosti, a vrátit se až potom, aby sehrál svou obvyklou roli prostředníka a smiřovatele mezi svým sborem a regentem a vytěžil z toho peníze, v což vzhledem k regentově povolnosti ještě nepřestal doufat, a aby přitom potají rozdmychával oheň. Týden po usnesení o remonstracích je d'Aligre v čele deputace parlamentu přinesl písemně králi a nechal mu je tam, když mu předtím pronesl velmi plochý proslov; bylo to 17. dubna. Protože tyto remonstrace neměly úspěch, sešel se parlament 22. a usnesl se edikt neregistrovat a podat nové remonstrace. Po skončení zasedání přišli královi zástupci do Palais-Royal oznámit, co bylo právě usneseno. Vévoda z Orléans jim krátce a suše odpověděl, že na přijatém rozhodnutí se nic nezmění, a hned je propustil.

Rionovi dovolil vrátit se do Paříže, k níž se nesměl přiblížit od chvíle, kdy byl v době smrti paní vévodkyně z Berry u armády maršála z Berwicku v Navaře. Jeho přítomnost po návratu z tohoto tažení, tak brzy po té smrti, by probudila mnoho řečí. Usoudilo se, že uplynula dost dlouhá doba, aby už nikdo na nic nemyslel. Jeho přítomnost po všem, co se stalo, nemohla být Palais-Royal příjemná a musela uvádět do rozpaků i jeho samého. Proto se tam jen ukázal, jinde se ukazoval málo a vedl život odpovídající jeho povaze, totiž život zábavy, ale soukromý a velmi blízký zapomnění. Byl velmi zámožný, ačkoli Mississippi pro něho přišlo trochu pozdě; svůj pluk si dlouho neponechal a na službu v armádě už nepomýšlel.

Tím, jak se s tímto Mississippi kroutilo a obracelo na všechny strany, abych neřekl, jak se pod tímto jménem předváděly kejklířské kousky s pohárky, dostali po vzoru Angličanů chuť vybudovat v těch rozsáhlých zemích skutečné osady. Aby je zalidnili, začali v Paříži a po celém království odvážet tuláky bez domova a práceschopné žebráky, muže i ženy, a množství veřejných děvek. Kdyby se to bylo provádělo s moudrostí, s rozvahou a s potřebnými opatřeními a preventivními kroky, splnilo by to zamýšlený cíl a ulehčilo by to Paříži i provinciím od těžkého břemene, neužitečného a často nebezpečného; v Paříži i všude jinde se však do toho pustili s takovým násilím a k tomu ještě s takovým podvodem, aby mohli odvážet, koho chtěli, že to vyvolalo velké reptání. Nikdo se nepostaral nejmenší péčí o obživu tolika ubožáků na cestách, a dokonce ani v místech určených k jejich

nalodění; na noc je zavírali do stodol, aniž jim dali jíst, a v místech, kde nějaké byly, do příkopů, odkud se nemohli dostat ven. Křičeli tak, že to budilo soucit i rozhořčení; protože však almužny nemohly stačit, a tím méně to málo, co jim dávali průvodci, zemřel jich všude hrozný počet. Tato nelidskost spojená s barbarstvím průvodců, s násilím dosud nevídaného druhu a s podvodným odvážením lidí, kteří vůbec nebyli předepsané kategorie, ale kterých se někdo chtěl zbavit tím, že pošeptal slovo do ucha a vtiskl peníze do dlaně těm, kdo měli odvážení na starosti, způsobila, že se ozvaly hlasy s takovým hlukem a s tak důraznými slovy a tóny, že se usoudilo, že věc už nelze udržet. Několik skupin se už nalodilo a během plavby se s nimi nezacházelo o mnoho lépe. Ti, kdo ještě nalodění nebyli, byli propuštěni a stalo se s nimi, co se stalo, a přestalo se kohokoli odvážet. Law, pokládaný za původce tohoto odvážení, se stal velmi nenáviděným a vévoda z Orléans musel litovat, že se k tomu nechal strhnout.

Châteauneuf, který předsedal nantské komisi, se v té době vrátil se všemi, kdo ji tvořili, avšak proto, aby komise trvala dál a scházela se v Arzenálu a dokončila soud nad těmi z vyjmutých z amnestie, kteří nebyli souzeni v Nantes; a brzy nato byl maršál z Montesquiou odvolán z velitelství v Bretani, kde měl tu smůlu, že se velmi zamazal a nikoho neuspokojil.

Hrabě z Charolais se konečně vrátil ze svých dlouhých cest. Pan Vévoda, spokojený s tím, co pro něho dosáhl, mu vzkázal, aby se vrátil, a šel ho očekávat do Chantilly s důvěrnými přáteli domu. Byl tam s nimi i Turménies; býval dvorním referendářem a s dobrou pověstí intendantem provincie a byl by na té dráze udělal kariéru ke spokojenosti všech; po smrti svého otce, který byl strážcem královské pokladny, však dal přednost tak vydatnému a pevnému zisku tohoto úřadu před nadějemi na úřady, které měl. Byl to člověk velmi duchaplný, sečtělý a vzdělaný, povahy svobodné a veselé, milovník zábavy, ale s mírou co do společnosti i co do času, velmi zapojený do nejlepší společnosti dvora i města, ve svém úřadě schopný, zdatný, poctivý a ochotný, aniž se vychloubal, vážený a mající vliv u ministrů, velmi dobře zapsaný u regenta a s panem Vévodou a princem de Conti, otci i syny, na tak důvěrné noze, že od něho snášeli všechno, a to, co by nesnesli od nikoho jiného. Sousedství L'Isle-Adam, hon a stůl ho na tuto notu uvedly s otci; dokázal si ji uchovat i se syny. Byl to člověk, který velmi dobře cítil sílu svých slov, ale který snadno nezadržel vtip. Beztrestnost zostřila jeho smělost, která ostatně byla jen svobodou, bez jakéhokoli nádechu drzosti a bez toho, že by se kdy vůči komukoli zapomněl. Byl malý, zavalitý, s velmi krátkým krkem, s hlavou mezi rameny a s velkými plavými vlasy, které mu dodávaly ještě vmáčknutějšího vzhledu a které mu vynesly přezdívku Krátkokrk. Pan Vévoda, upozorněn, že jeho bratr přijíždí, šel s celou společností za sebou přivítat ho při vystupování z kočáru a obejmout ho. Všichni, kdo tam byli, je obklopili a spěchali mu složit poklonu; po prvních slovech mezi oběma bratry mu pan Vévoda představil společnost, na kterou se hrabě z

Charolais spokojil dívat se velmi lhostejně, aniž komukoli řekl jediné slovo, po celou dosti dlouhou dobu, co ten kruh kolem nich stál na místě na nádvoří, kde sesedl. Turménies, který viděl, co se děje, a kterého to nudilo, se obrátí ke společnosti: „Pánové," řekl jí chladně, ale nahlas, „nechte své děti cestovat a utrať te za to hodně peněz," a hned přešel na jinou stranu. Tento výrok nadělal hluk a velmi se roznesl. Turménies se ho nijak nezříkal a pan Vévoda i hrabě z Charolais se tomu jen smáli. Pan Vévoda na to musel být zvyklý.

Na počátku Lawových akcií se pan Vévoda u sebe před dosti početnou společností a se zalíbením chlubil značným množstvím akcií, které získal. Všichni mlčeli, když Krátkokrk, netrpělivý, odpověděl: „Fuj, pane, Váš praděd jich nikdy neměl víc než pět nebo šest, ale ty měly mnohem větší cenu než všechny Vaše."[3] Všichni sklopili oči a pan Vévoda se dal do smíchu, aniž by mu to nějak víc zazlíval. Turménies občas utrousil dobré vtipy ministrům zesnulého krále a od začátku regentství i samému vévodovi z Orléans, který se tomu také jen smál. Žil už jen několik málo let, ačkoli nebyl vůbec starý, a velmi ho litovali, i kvůli záležitostem jeho správy. Nezanechal žádné děti. Pan z Lavalu, týž, který byl ve spiknutí vévody a vévodkyně du Maine, si vzal jeho sestru, vdovu po Bayezovi, s níž získal mnoho majetku a měl s ní děti. Turméniesovy výroky nebyly vyhrazeny princům krve. Neomezoval se skoro vůči nikomu, a přitom nebyl nic méně než drzý; měl příliš mnoho ducha a znalosti světa, aby jím byl.

Jedna čistě soukromá záležitost tehdy nadělala ve společnosti velký hluk. Matignon a pan z Marsanu si vzali dvě sestry, jediné dcery bez bratrů Matignonova staršího bratra: on starší, pan z Marsanu mladší, tehdy vdovu s dětmi po panu ze Seignelay, ministrovi a státním sekretáři, nejstarším synovi pana Colberta. Společný zájem je těsně spojoval: Chamillartovo přátelství, z něhož ve všech druzích finančních záležitostí vytěžili poklady. Hrabě z Marsanu ustanovil závětí pana z Matignonu poručníkem svých dětí s nejširší pravomocí a s největšími projevy důvěry; a všichni se shodli, že hrabě z Matignonu tomu ustavičně odpovídal veškerou péčí, pílí a něhou skutečného otce a úspěchem obratného a vlivného muže. Hrabě z Marsanu, který sám od sebe neměl žádný majetek a nabyl ho jen přičinlivostí, milostmi a loupežemi, také podle toho utrácel a zanechal své záležitosti ve špatném stavu. Matignon usoudil, že takový majetek, jako je palác Marsan v Paříži, je pro nezletilé děti příliš velkou zátěží a že jeho cena velmi pomůže k vyrovnání majetkových poměrů, a vzhledem k tomu, jak si v jejich záležitostech počínal, se také domníval, že ho[4] smí koupit, přestože je poručníkem. Koupil ho tedy, mnoho do něho vložil, nastěhoval se do něho a svůj vlastní palác přenechal

---

3. **Vysvětlivka:** Hra se slovem *actions*, které znamená akcie i válečné činy, bitvy. Pradědem pana Vévody byl Velký Condé.

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Autor užil slova *hôtel* (palác) v ženském rodě.

svému bratrovi maršálovi. Pan z Marsanu zemřel roku 1708, podruhé vdovec už téměř devět let. Kníže z Pons, jeho nejstarší syn, se narodil roku 1696; v tomto roce 1720 mu tedy bylo dvacet čtyři let a od roku 1714 byl ženatý s mladší dcerou vévody z Roquelaure. Požádal vévodu z Elbeufu, aby šel Matignonovi jeho jménem říci, že se cítí povinen palác Matignon, totiž palác Marsan, který hrabě z Matignonu koupil a zaplatil, vymáhat zpět, ale že vůbec nechce, aby pan z Matignonu pomýšlel na to, že se z něho odstěhuje, a že ho tam nechá po celý jeho život. Hrabě z Matignonu, stejně překvapený jako rozhořčený tímto vzkazem, odpověděl stroze, že doufá, že má dost dobrých důvodů, aby se tohoto vymáhání nemusel obávat; že mu děkuje za zdvořilý způsob, jakým s ním jednal; že ho však zároveň ujišťuje, že milosti, kterou mu chce kníže z Pons prokázat, nevyužije; a že mu může vyřídit, že bude-li mít to neštěstí, že tento spor prohraje, odstěhuje se ze svého domu hned druhý den a už do něho nikdy nevkročí. Ze strany knížete z Pons na sebe soudní kroky nedaly dlouho čekat a byl za to nesmírně a všeobecně kárán všemi. Matignon spor vedl; všechno v něm mluvilo pro něho kromě litery pravidla. Prohrál ho tedy jedině kvůli tomu, že jako poručník nabyl majetek od svého nezletilého, a stalo se to k velké lítosti veřejnosti, a dokonce i samých soudců. V den rozsudku se Matignon vrátil bydlet ke svému bratrovi maršálovi a ze vzdoru koupil a téměř znovu vystavěl nádherný dům, který obývá jeho syn a který tak velkolepě rozšířil a vyzdobil.[5] Hrabě z Matignonu neměl čas v něm bydlet. Dům byl už skoro připraven ho přijmout, když zemřel u svého bratra maršála v lednu 1725. Teprve v hodině své smrti se znovu setkal s knížetem z Pons a s jeho bratrem; Matignonové s nimi od té doby zůstali v chladných vztazích.

Jsou věci, které ve své době zaměstnávají mysli a stárnutím se obracejí v nic. Jednu takovou však nemohu vynechat. Pan z Fénelonu, arcibiskup z Cambrai,[6] měl prasneteř po přeslici, která byla, sotva provdána, už vdovou, bezdětná a bez majetku, ale měla půvabnou postavu, způsoby a vkus světa, nekonečnou obratnost a mnoho intrik; aniž by byla jeptiškou a běhnou jako Tencinová, měla s ní tu podobnost, že pro pana z Cambrai a jeho stádečko, a tedy i pro paní Guyonovou a její malou církev, hrála tutéž roli, jakou ctižádost bratra a sestry přiměla hrát tu druhou ve prospěch konstituce. Vdova, o níž mluvím, takto našla způsob, jak u sebe shromažďovat dobrou společnost, ale umírala hlady. Přemluvila jednoho starého slepce, který byl bohatý a jmenoval se Chevry, aby si ji vzal, aby měl společnost a zaháněl nudu svého stavu. Svolil a poskytl jí všemožné výhody. Lichotil si tím spíše, že s ní povede příjemný život, že milovala společnost, hru a parádu, a přitom byla,

---

5. **Vysvětlivka:** Jde o dnešní palác Matignon v pařížské ulici de Varenne, od roku 1935 sídlo francouzského předsedy vlády.

6. **Vysvětlivka:** François de Salignac de La Mothe-Fénelon (1651–1715), vychovatel vévody z Bourgogne, od roku 1695 arcibiskup z Cambrai, autor Telemachových dobrodružství. Pro obhajobu mystiky paní Guyonové byla jeho kniha *Vysvětlení zásad svatých* roku 1699 odsouzena papežem; od roku 1697 žil vykázán ve své diecézi a zemřel v Cambrai v lednu 1715.

jak sama říkala a jak říkali její přátelé, velmi zbožná; a tak to být muselo, protože v tom spočívala celá její existence a vážnost. Chevry, který byl téměř slepý, když si ji bral, krátce nato oslepl úplně. Byl mírný, dobrák, se vším se smířil, a přestože ho počítali téměř za nic, měl pro ni všemožné ohledy kromě toho, že by umřel, a velmi nudil svou ženu i tu skupinu přátel. Konečně zemřel a v domě to bylo velké ulehčení a velká radost pro přátele, kteří tam nacházeli dobrý a bohatý dům, kde už jejich rozhovorům nic nepřekáželo. Avšak hysterické záchvaty, které dámu přepadly za života jejího slepce, s ním neodešly. K těmto záchvatům, které se staly ohromnými, se přidal močový písek, a obojí dohromady ji uvádělo do podivných stavů, po nichž téměř v okamžiku nebylo nic znát. Špetka zázračnosti dělala divy mezi lidmi, kteří se k ní hojně scházeli; byla potěšením a předmětem úcty celé té malé církve a středem všeho, co k ní patřilo. Tam se scházela tajná rada; a protože se k ní často přidávala i jiná dobrá společnost, stal se její dům malým tribunálem, který v Paříži přece jen něco znamenal; to všechno lichotilo její marnivosti, bavilo ji a příjemně zaměstnávalo, spolu s jejím nadáním přitahovat k sobě vybrané lidi a udržovat tento příliv dobrým stolem. Avšak nikdy neměla manžela a pořídila si jednoho, z čehož by ji nikdy nikdo nebyl podezíral: malá církev z úcty, ostatní stolovníci proto, že ji pokládali za ženu lepšího vkusu, a všichni kvůli stavu jejího zdraví. La Noue, jakýsi hochštapler, se k ní dostal náhodou a stůl ho tam často přitahoval. Byl bratrem Télignyho, kterého hlad udělal vychovatelem pana hraběte z Clermont, a jednoho poručíka tělesné gardy. Byli to velmi prostí a velmi chudí šlechtici, jejich jméno je Cordouan; mluvil jsem o nich jinde. Ducha měl jen tolik, kolik dá prostá zkušenost s průměrnou společností a kdysi s hrou a měšťáckým dvořením, a nic víc, s trochou drzosti. Celý život sloužil v nižších hodnostech, urval místo štolby v domě Conti, potom pluk tohoto prince, jehož žárlivost ho připravila o obojí, když ho vyhnal ze svého domu. Vévoda z Orléans se nad ním slitoval a dal mu inspektorát. To byl tedy ten starý fešák, kterého si vzala, ale v nejhlubší tajnosti, tolik se za to styděla. Tajemství trvalo čtyři roky, po nichž byl tento krásný sňatek prohlášen. Mezi přáteli domu to způsobilo podivný poprask; dům od té chvíle už nikdy nebyl zdaleka tak navštěvovaný a nakonec upadl z onoho postavení tribunálu, kde se soudilo všechno, co se dělo, a kde ona vládnoucí rukou předsedala. Prohlášený manžel byl stále poddajným a uctivým milencem, ale netrvalo to dlouho; ona takový úpadek nesnesla. Zemřela a La Noue z ničeho nic neměl.

Krajní pošetilost na jedné straně a ohromná chamtivost na druhé uzavřely v té době nejpodivnější svatební smlouvu, jaká byla snad kdy k vidění. Je to ukázka té chamtivosti, kterou Lawův systém ve Francii roznítil, a zaslouží si tu místo. Kdo by mohl a kdo by chtěl vylíčit jeho účinky, proměny papírů, neuvěřitelné obchody, četná jmění v jejich nesmírnosti, a navíc v jejich nepochopitelné rychlosti, rychlý pád většiny těchto zbohatlíků kvůli jejich přepychu a šílenství, zkázu celého ostatního království a hluboké rány, které z toho utržilo a které se nikdy nezahojí, napsal

by bezpochyby nejzajímavější a nejzábavnější historii, ale zároveň nejhroznější a nejobludnější, jaká kdy byla. Zde je tedy mezi jinými zázraky ten sňatek, o který jde. Smlouva byla sepsána a podepsána mezi markýzem z Oyse, tehdy třiatřicetiletým, synem a mladším bratrem vévodů z Villars-Brancas, a dcerou Andrého, proslulého mississippského spekulanta, který na tom vydělal hory zlata; jí byly teprve tři roky a sňatek se měl slavit, jakmile jí bude dvanáct. Podmínky byly: sto tisíc tolarů vyplacených ihned; dvacet tisíc livrů ročně až do dne sňatku; nesmírný majetek v milionech při jeho naplnění; a mezitím štědré dary vévodům z Brancasu, otci i synovi. O tomto krásném sňatku se nešetřilo řečmi. K čemu všemu nepřiměje *auri sacra fames?*[7] Věc však ztroskotala dřív, než nastávající nevěsta vyrostla z kašičky, Lawovým pádem. Brancasové, otec a oba synové, kteří to tušili, si dali dobře zaplatit předem; vrchol byl, že následky této záležitosti vyvolaly ještě po více než patnácti letech soudní spory, které byly vedeny bez studu. Tihle Brancasové k němu náchylní nebyli.

Vévoda z Orléans, který rozdával všechno čím dál štědřeji, udělil Dreuxovi nástupnictví v jeho úřadě pro syna. Nebylo to pro otcovy zásluhy, které nebyly nijak imponující a jehož počínání v tomto úřadě, plné nevědomosti, hrubosti a co horšího nepoctivosti, si nezasloužilo, aby mu úřad zůstal, natož aby bylo uděleno nástupnictví dvacetiletému synovi. Nemohla to být ani touha zavděčit se parlamentu v jedné z jeho dobrých a starých rodin; tato rodina, která pocházela z ničeho, v něm byla úplně nová, a vojenská služba otce, tak omezeného, jaký byl, by nemohla trvat dlouho bez podpory jeho tchána Chamillarta, který ho prosazoval a z ohledu na něhož byl jeho zeť i po jeho pádu dále zaměstnáván v armádních listinách mezi velkým počtem ostatních, kde byl, až na statečnost, vždy počítán za nic. Toto nástupnictví bylo tedy uděleno opět Chamillartovi. Úřad velmistra ceremonií zřídil Jindřich III. pro pana z Rhodes a je pravda, že se hodí jen pro lidi nejvyššího stavu. Páni z Rhodes si jej udrželi až do posledního z nich, který, zchromlý dnou a bezdětný, jej prodal Blainvillovi, bratru Seignelaye, ministra a státního sekretáře; od něho jej Chamillart dal koupit svému zeti, aby ho trochu zvelebil a aby pod fiktivní ochranou tohoto úřadu, a ještě víc pod ochranou vlivu tchána, který všechno udělal a byl tehdy na vrcholu své přízně, uvedl svou dceru do královských kočárů, ke královu stolu a do Marly. Krátce po tomto nástupnictví oženil Dreux svého syna s jinou Dreuxovou, dcerou staršího bratra Nancrého, který zemřel jako kapitán Švýcarů vévody z Orléans a o němž tu byla nejednou zmínka. Tato dívka byla nesmírně bohatá a držená tak zkrátka, že ji skoro nikdo nikdy neviděl, a ne bez příčiny, kterou však dokázali tak dobře skrýt, že ji nikdo ani nepodezíral. Hned druhý den po svatbě se projevila veřejným záchvatem krajního

7. **Vysvětlivka:** „Prokletá žízeň po zlatě"; Vergilius, *Aeneis* III, 57: „K čemu všemu nedohániš lidská srdce, prokletá žízni po zlatě!"

šílenství, po němž následovalo množství dalších, takže ji museli zavřít do kláštera. Manžel však po ní díky jejich příbuzenství dědil.

Kníže Vaini, rytíř řádu z onoho krásného důvodu, o němž tu bylo v příslušné době vyprávěno, zemřel v Římě. Bylo dostatečně ukázáno, kdo to byl, takže není co dodat. Podivuhodné je, že ačkoli se tehdy nechali oklamat ohledně jeho titulu, původu, zásluh i vážnosti v Římě, která byla nulová, i jeho syn se stal rytířem řádu a přijal ho vévoda ze Saint-Aignan za svého velvyslanectví; a syn v něm nezářil o nic víc než otec.

Starý hrabě z Peyre konečně zemřel doma v Languedocu, kde byl jedním ze tří generálních místodržitelů této provincie, ovšem bez výkonu funkce. Byl to vysoký muž dobrého vzhledu, bohatý a velký provinční tyran, s nímž nebylo pro nikoho dobré mít co do činění. Neměl listinu „brevet de retenue". Jeho úřad, který vynáší dvacet tisíc livrů, byl okamžitě dán Canillacovi, jemuž jej vévoda z Orléans už jednou udělil na základě falešné zprávy, která se rozšířila o smrti tohoto hraběte z Peyre.

Ve stejnou dobu a v téže zemi zemřela také stará hraběnka du Roure, která byla dcerou Clauda Marie du Guast, zvaného hrabě z Artigny, a Marie Cottelierové.[8] Byla dvorní slečnou Madame, první manželky Monsieura,[9] pod jménem slečna z Artigny, družkou a důvěrnou přítelkyní slečny de La Vallière, jejíž přízeň jí roku 1666 vynesla sňatek s Pierrem Scipionem de Beauvoir de Grimoard, bratrem matky kardinála z Polignaku a nejstarším synem hraběte du Roure, rytíře řádu roku 1661, stejně jako vikomt z Polignaku, jeho švagr, jehož otec jím byl také roku 1633. Tímto sňatkem převedl hrabě du Roure na syna svůj úřad generálního místodržitele v Languedocu a své guvernérství v Pont-Saint-Esprit. Z tohoto manželství slečny z Artigny s hrabětem du Roure vzešlo několik dětí; nejstarší z nich dostal rovněž úřad generálního místodržitele v Languedocu a guvernérství v Pont-Saint-Esprit, když se oženil s dcerou vévody z La Force, do níž byl Monseigneur veřejně zamilován; a syn z tohoto posledního manželství, který nedostal úřady svého otce, padlého v bitvě u Fleurus, se oženil s jednou dcerou maršála-vévody z Bironu, která je dámou paláce paní Dauphine.[10] Tato stará hraběnka du Roure-Artigny, která dala podnět k této zmínce, byla velmi duchaplná intrikánka, kterou přízeň slečny de La Vallière

---

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Text rukopisu jsme otiskli přesně; je však nutné opravit chyby ve jménech, které obsahuje. Hraběnka du Roure byla Claude-Marie du Gast neboli du Guast, dcera Achilla du Guast, pána z Artigny a z Montgauger v Touraine, a Marie d'Argouges-le-Coutelier.

9. **Vysvětlivka:** Henrieta Anna Stuartovna, zvaná Henrieta Anglická (1644–1670), nejmladší dcera anglického krále Karla I., od roku 1661 první manželka Monsieura. Zemřela náhle v Saint-Cloud 30. června 1670; tehdy se mluvilo o otravě, dnes se za příčinu pokládá spíše akutní zánět pobřišnice. Z jejích dětí se dospělosti dožily Marie Louise, manželka španělského krále Karla II., a Anna Marie, manželka Viktora Amadea Savojského.

10. **Vysvětlivka:** Paní Dauphine je zde manželka dauphina Ludvíka, syna Ludvíka XV., v době, kdy Saint-Simon tuto pasáž psal.

zvykla na velkou povýšenost. Zapletla se do mnoha věcí s hraběnkou ze Soissons,[11] kvůli nimž byly obě vyhnány od dvora, a potom s toutéž hraběnkou do výpovědí Voisinové,[12] kvůli nimž hraběnka ze Soissons navždy opustila království. Tato poslední příhoda mohla hraběnku du Roure přivést daleko. Vyvázla z ní však jen s vyhnanstvím v Languedocu, kde strávila zbytek života, s výjimkou několikaměsíční cesty do Paříže, kterou jí dovolili několik let před její smrtí. Všude se jí báli. Obvykle žila na jednom zámku a její manžel na jiném.

Ve stejnou dobu zemřela v Paříži v Palais-Royal markýza z Alluye. Jmenovala se de Meaux du Fouilloux,[13] byla také dvorní slečnou Madame, první manželky Monsieura, přítelkyní slečny z Artigny, o níž jsme právě mluvili, a její družkou; roku 1667, už ne mladá, ale krásná, se provdala za markýze z Alluye, syna a bratra Charlese a Françoise d'Escoubleau, markýzů ze Sourdis, rytířů řádu, jednoho roku 1633, druhého roku 1688. D'Alluye, který byl nejstarší, dostal po otci guvernérství v Orléanais a byl ještě víc než jeho žena zapleten do aféry Voisinové; byli oba dlouho ve vyhnanství a manžel, který zemřel bezdětný roku 1690, nedostal nikdy povolení spatřit krále, ačkoli se vrátil do Paříže. Jeho žena, důvěrná přítelkyně hraběnky ze Soissons, vévodkyně z Bouillonu a vévodkyně Mazarinové, strávila život v milostných intrikách, a když ji věk z nich vyřadil pro ni samotnou, v intrikách cizích. Markýz z Effiatu, o němž tu bylo tak často řeč, měl za manželku sestru jejího manžela, s níž neměl děti a kterou brzy ztratil. Chránil markýzu z Alluye na dvoře Monsieura, u něhož byla velmi dobře zapsána, a u Madame po celý svůj život. Nebyla to zlá žena; jiné intriky než milostné neměla, ale ty milovala tak, že až do své smrti byla místem schůzek a důvěrnicí pařížských milostných pletek, o nichž jí zúčastnění každé ráno podávali zprávu. Vášnivě milovala společnost a hru, měla málo majetku a šetřila ho na hru. Ráno, zatímco rozmlouvala s galány, kteří jí vyprávěli novinky z města nebo své vlastní, posílala si pro plátek paštiky nebo šunky, někdy pro trochu nasoleného masa nebo pro malé paštičky, a jedla je. Večer chodila povečeřet a hrát, kam mohla, vracela se ve čtyři ráno a takto žila, tučná a svěží, bez jakékoli nemoci, až do více než osmdesáti let, kdy zemřela po dosti krátké nemoci, po tak dlouhém životě bez starostí, bez nucení a jedině z radovánek. O

---

11. **Vysvětlivka:** Olympe Mancini (1638–1708), neteř kardinála Mazarina, manželka Evžena Mořice Savojského, hraběte ze Soissons; jejím synem byl princ Evžen. Roku 1665 byla pro dvorské intriky vypovězena od dvora; roku 1680, obviněna v aféře travičů, uprchla do Bruselu, kde zemřela.

12. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Voisinová (La Voysin neboli La Voisin) byla upálena zaživa 22. února 1680. V dopisech paní de Sévigné lze nalézt nejpozoruhodnější podrobnosti o procesu s touto proslulou travičkou a o její popravě.

13. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Bénigne de Meaux du Fouilloux neboli de Fouilloux. Podle dobových dokumentů byla slečna du Fouilloux jednou z dvorních slečen královny matky. Ve sbírce Maurepasově (rkp. B. I., sv. II, s. 271) se čtou verše o královninych dvorních slečnách, v nichž je řeč o slečně du Fouilloux: „Fouilloux, aniž se snaží líbit, / přece se nesmírně líbí / svou volností a půvabem."

úctu se nikdy nestarala, leda o to, aby byla do krajnosti spolehlivá a mlčenlivá; při tom všem ji měli všichni rádi, ale ženy k ní příliš nechodily. Zvláštnost tohoto života mě přiměla, abych se o ní rozepsal.

Abbé Gautier, o němž je tak dobře a tak často řeč v tom, co zde bylo podáno podle pana z Torcy o mírových jednáních s královnou Annou a o utrechtském míru, zemřel v bytě, který mu zesnulý král dal na Novém zámku v Saint-Germain, spolu s penzemi a s dobrým opatstvím. Uchýlil se tam ihned po oněch jednáních, při nichž byl tak úspěšně zaměstnán, když jim sám otevřel první cestu, a vrátil se jako poctivý, skromný a pokorný muž do svého přirozeného stavu a žil v něm, jako by se nikdy do ničeho nepletl, se vzácnou prostotou, která má málo příkladů u lidí jeho druhu, a přitom si při vedení nejdůležitějších a nejtajnějších záležitostí, k nimž sám dal první klíč, aniž by intrikoval, získal úctu a náklonnost krále a jeho ministrů, královny Anny a jejích ministrů i zplnomocněnců, kteří pracovali na obou těchto mírech.

V téže době zemřel také proslulý toledský arcibiskup; jmenoval se don Francisco Valero y Losa a býval prostým farářem v malém městečku. Prokázal tam tak důležité služby tím, že v nejprudší válce a v nejtěžších neštěstích podporoval lid, povzbuzoval ho ve prospěch španělského krále, nacházel prostředky pro pochody a pro zásobování a měl spolehlivé zprávy o tom, co nepřítel dělá a co zamýšlí, že generálové a ministři nemohli dost vynachválit jeho horlivost, důmysl, bdělost a moudrost. Nic z té veliké péče nenarušilo jeho zbožnost, povinnosti v jeho farnosti, jeho skromnost a nezištnost. Jeho přátelé na něho, když bouře přešla, marně naléhali, aby šel ke dvoru a připomněl tam své služby. Nedal si ani tu práci, aby je připomněl. V této nečinnosti, která tak velice zvyšovala jeho zásluhy, ho otec Robinet, tehdejší zpovědník španělského krále, který na něho nezapomněl, připomněl Jeho Katolickému Veličenstvu, když se uprázdnilo biskupství v Badajozu, a král mu je udělil. Dobrý farář, který na to nikdy nepomyslel, je přijal, odebral se tam a žil tam jako vynikající biskup. Z tohoto stolce ho týž zpovědník převedl na stolec toledský, za potlesku celého dvora a za jásotu celého Španělska. Prelát na to pomýšlel stejně málo jako na Badajoz. Na tomto prvním stolci celého Španělska byl stejně skromný, jako býval na své faře, a byl tam příkladem všem biskupům Španělska, příkladem dvoru i celému království. Jeho povýšení do Toleda zničilo zpovědníka.

Kardinál del Giudice, tehdy stejně úzce spojený s princeznou des Ursins, jako se později stali nepřáteli, chtěl toto bohaté a velké arcibiskupství; žádal o ně veřejně a paní des Ursins z toho učinila svou vlastní záležitost. Král už k tomu svoloval, když se mu jeho zpovědník odvážil s nejšlechetnější pevností představit, jakou urážku by způsobil španělskému národu, jehož lásce a zázračnému úsilí vděčí za svou korunu, kdyby jej připravil o první a největší arcibiskupství a dal je cizinci, který už od něho měl bohaté arcibiskupství v Monreale na Sicílii a tolik penzí a jiných milostí; a tak dobře uplatnil zásluhy, služby, zbožnost a nezištnost badajozského biskupa, že pro

něho toledské arcibiskupství prosadil. Tento čin a chvála, které se mu za něj dostalo, pobouřily kardinála, a ještě víc než jeho paní des Ursins, která nemohla snést odpor vůči své moci a své vůli. Tento otec se nepletl do ničeho kromě obročí, nedával jí žádný důvod k nedůvěře, choval se k ní, ke kardinálovi i ke všem lidem v úřadech s veškerou možnou úctou, skromností a zdrženlivostí; protože však na svém vlastním místě nelpěl, nedvořil se nikomu. Paní des Ursins, která už trochu poznala jeho přímost a pevnost a viděla, že si ho všichni váží a zbožňují ho, se po tomto posledním činu začala obávat všeho, nemluvě o krajní zlosti, že se vidí poražena poté, co se veřejně vyslovila; proto mu také neodpustila. Dokázala to tak dobře připravit, že asi o rok později dosáhla propuštění tohoto vynikajícího muže a způsobila Španělsku dvojí hlubokou ránu: ztrátou muže tak hodného tak důležitého místa, a tím, že dala podnět k volbě nástupce tak odlišného, kterého ona sama už z tohoto místa jednou vyhnala. Byl to otec Daubenton, o němž tu bylo dost řečeno v tom, co bylo podáno podle pana z Torcy, aby bylo vidět, že se o volbě tohoto strašného jezuity neříká nic přehnaného; budu mít ještě příležitost o něm mluvit, dá-li mi Bůh čas sepsat své španělské velvyslanectví a dovést tyto Paměti až k cíli, který jsem si vytkl.

Otec Robinet, jemuž se opravdu ulevilo, že už není u dvora a v záležitostech, se vrátil do Francie a nestaral se ani o místo, ani o úřad. Byl poslán do Štrasburku, kde si získal lásku a úctu jako všude, žil tam ve velké samotě a v naprostém klidu a po několika letech tam svatě zemřel. Ve Španělsku ho ještě litovali, když jsem tam byl, a často jsem slyšel, jak ho chválí. Nutno říci, že tento otec Robinet je jediný zpovědník španělského krále, který si to zasloužil, který toho byl ve všech ohledech hoden a kterého měl celý dvůr a celé Španělsko bez jakékoli výjimky v oblibě, miloval ho, vážil si ho a ctil ho.

Mezi anglickým králem a princem waleským už dlouho panovala jakási otevřená válka, která propukala v častých skandálech, rozdělila dvůr na strany a nadělala hluk v parlamentu. Jiří se na syna nejednou neslušně rozkřikl. Už dávno ho vykázal ze svého paláce a nevídal ho. Tak mu zkrátil důchody, že syn měl potíže se uživit, takže král zažil tu potupu, že mu je parlament přiznal, a dokonce hojně. Otec tohoto syna nikdy nemohl vystát, protože ho nepokládal za svého. Více než podezíral svou manželku, vévodkyni, dceru vévody z Wolfenbüttelu[14], z poměru s hrabětem Königsmarckem. Jednoho rána ho přistihl, jak vychází z jejího pokoje, dal ho na místě hodit do rozpálené pece a svou ženu zavřel na zámek, přísně střeženou a hlídanou, kde strávila zbytek života.[15] Princ waleský, který cítil, že je špatně

14. **Ediční poznámka:** Žofie Dorota byla dcerou Jiřího Viléma, vévody brunšvicko-lüneburského v Celle. Hrabě Filip Kryštof z Königsmarcku zmizel v Hannoveru v červenci 1694; má se za to, že byl zavražděn, tělo však nebylo nalezeno.

15. **Vysvětlivka:** Žofie Dorota z Celle (1666–1726), od roku 1682 manželka pozdějšího Jiřího I.; manželství bylo roku 1694 rozloučeno a Žofie Dorota zůstala až do smrti internována na zámku Ahlden.

nakládán z příčiny, na níž sám nenesl žádnou vinu, vždycky nesl netrpělivě matčino věznění i projevy otcova odporu. Princezna waleská,[16] která měla mnoho rozumu, ducha, obratnosti a půvabu, věci mírnila, jak jen mohla, a král jí nemohl upřít svou úctu, ba nemohl se ubránit tomu, aby ji měl rád. Získala si celou Anglii a její dvůr, vždy početný, byl takový i co do toho, co bylo nejvlivnějšího a nejvýznačnějšího. Princ waleský se tím cítil posílen, otce už nešetřil a pouštěl se do jeho ministrů s takovou povýšeností a takovými řečmi, že je to nakonec znepokojilo. Obávali se vlivu princezny waleské a toho, že je napadne parlament, který si tohoto potěšení často dopřává. Tyto úvahy byly čím dál naléhavější kvůli všemu, co zjistili, že se proti nim kuje, a co by se nutně odrazilo i na králi. Svěřili mu své obavy, nahnali mu je a přivedli ho k tomu, aby se se synem za jistých podmínek usmířil prostřednictvím princezny waleské, která na své straně cítila všechny nesnáze toho, vytvořit a udržet stranu proti králi, a která si vždy upřímně přála mír v královské rodině. Využila příhodné chvíle, uplatnila svůj vliv na manžela a smír byl uzavřen. Král dal princi waleskému velké peníze a přijal ho; ministři se zachránili a všechno se zdálo zapomenuto.

Krajnost, do níž byly věci mezi nimi dohnány a která držela celý britský národ v napětí ohledně vnitřních nepokojů, jež z ní byly připraveny vzejít, nadělala neméně hluku v celé Evropě, kde se každá mocnost, pozorně sledující, co z toho vzejde, snažila podle svého zájmu ten oheň rozdmychat nebo utišit. Smír byl tedy pro celou Evropu zajímavou zprávou. Arcibiskup z Cambrai, kterého budu i dál nazývat abbé Dubois, protože jméno svého arcibiskupství nenosil dlouho, neboť je zastínil jeho kardinálát,[17] byl tehdy právě v rozhodující chvíli ohledně kardinálátu a velmi citlivý na to, co se dělo v Londýně, odkud očekával svůj klobouk odrazem tehdy velmi velkého vlivu anglického krále na císaře a všemohoucnosti císaře u římské kurie, která se před ním třásla a neodvažovala se mu nic odepřít. Ve své radosti ze smíru mezi otcem a synem ji Dubois chtěl projevit okázalým způsobem, aby se zalíbil anglickému králi. Vévoda z La Force, který se už nepletl do financí, který se vždycky chtěl do něčeho plést a v regentské radě k tomu nenacházel příležitost, protože se v ní už neprojednávalo nic skutečného od té doby, co ji regentova slabost postupně tak rozmnožila — vévoda z La Force, pravím, který byl vždycky na číhané, dostal o tomto záměru zprávu a nabídl se Duboisovi, že pojede do Anglie, pod záminkou, že tam navštíví svou matku, která se tam z náboženských důvodů už mnoho let uchýlila, ale za níž ho dosud nenapadlo zajet od té doby, co se svolením zesnulého krále opustila království. Law se za vévodu z La Force u Duboise přimluvil a

16. **Vysvětlivka:** Karolina z Ansbachu (1683–1737), od roku 1705 manželka Jiřího Augusta, od roku 1727 britská královna. Měla s ním osm dětí, mezi nimi Fridricha, pozdějšího prince waleského, a Viléma Augusta, vévodu z Cumberlandu. Zemřela roku 1737 na následky pupeční kýly.

17. **Vysvětlivka:** Dubois se stal arcibiskupem z Cambrai roku 1720 a kardinálem 16. července 1721.

vévoda byl jmenován, aby jel do Anglie vyřídit blahopřání krále a regenta k tomuto usmíření, aniž se pomyslelo na tu nevhodnost, ukázat francouzské církvi v Londýně katolického velmože, narozeného a vychovaného jako jejich bratr, který je později pronásledoval a uměl z toho u zesnulého krále vytěžit prospěch. V Anglii se okamžitě dozvěděli o projevu radosti, o němž bylo právě ve Francii rozhodnuto. Jiří, rozhořčený ohlasem, který výstupy v jeho domácnosti vyvolaly v celé Evropě, se nesmířil s tím, aby je viděl prodlužovat hlukem, který by nadělalo toto slavnostní poselstvo. Dal proto regenta požádat, aby mu žádné neposílal. Protože to bylo vymyšleno jen proto, aby se mu zalíbili, byla cesta vévody z La Force odvolána téměř hned, jak byla oznámena. Vévoda na tom prodělal dosti značné počáteční výdaje a musel dát přivézt zpět mnoho povozů a služebnictva, které už vypravil, a abbé Dubois sklidil u anglického krále dvojí plod tohoto projevu radosti: že jej učinil, i že jej stejně tak zastavil, aby se mu zalíbil.

Do Paříže přijel Massei, který krátce před smrtí krále přivezl kardinálský baret kardinálu z Bissy. Byl synem trubače města Florencie a jako malý chlapec býval mezi nižším služebnictvem papeže, tehdy prostého preláta. Jeho důvtip a rozvaha se prosadily; postupně v domě stoupal a stupeň za stupněm se stal důvěrným sekretářem svého pána a nakonec jeho komořím, když se pán stal kardinálem. Jeho mírnost a skromnost způsobily, že ho měli rádi na římské kurii, kde ho jeho úřad učinil známým. Ztratil jej, když byl jeho pán zvolen papežem; byl příliš nízkého původu, aby byl komořím papeže, ale zachoval si veškerou jeho přízeň a důvěru; papež s ním mluvil téměř o všem, radil se s ním a jeho rady se mu osvědčovaly. Udělal ho arcibiskupem *in partibus*, aby ho připravil na velkou nunciaturu. S tímto záměrem ho poslal přivézt baret kardinálu z Bissy, na vrcholu přízně tohoto ctižádostivého pletichára, a využil ho k tomu, aby si zajistil souhlas Francie s tím, že ho přijme jako nuncia, až Bentivoglio, který jím byl, místo uvolní. Skutečně se stal jeho nástupcem, a protože byl čestný muž, ničím se mu nepodobal. Během největšího žáru sporů o konstituci se choval s velkou umírněností, ctí a moudrostí a získal si všeobecnou lásku a úctu. Dlouho chřadl jako nuncius, protože po zbytek tohoto pontifikátu nebyla pro nuncie žádná promoce a protože Benedikt XIII.,[18] který byl tak velmi podivínský a který by byl lepším podpřevorem dominikánů než papežem, nechtěl nikdy udělat kardinálem žádného nuncia a říkával o nich, že nejsou nic jiného než roznašeči novinek.

Massei nedával najevo nejmenší netrpělivost, ale mezitím umíral hlady; neboť nunciové mají velmi málo, a vzhledem k tomu, čím byl, mu to nenahrazovalo ani jeho dědictví, ani jeho obročí. Nezadlužil se ani v nejmenším, snášel svou nouzi důstojně, ale přiznával ji, aby se omluvil za skromnost svého života, a odjel, aniž by komukoli něco dlužil, upřímně litován všemi. Tak si zvykl na zdejší život a na

18. **Vysvětlivka:** Pietro Francesco Orsini (1649–1730), dominikán, papež 1724–1730.

styk se slušnými lidmi a s významnými osobami, které dokázal získat, že ho trápilo pomyšlení, že to skončí. Říkal otevřeně, že kdyby měl jistotu, že nunciem zůstane po celý život a bude mít z čeho slušně žít, nikdy by tuto nunciaturu nevyměnil za purpur a za odjezd. Byl proto velmi zarmoucen, přestože dosáhl kardinálátu a hned nato legace v Romagně. Nový ceremoniál levobočků, s nímž Gualterio tak špatně pochodil, neboť byli tehdy znovu dosazeni, zabránil tomu, aby mu kardinálská čepička přišla do Paříže. Jakmile se promoce měla uskutečnit, dostal rozkaz rozloučit se, odjet a v určené a velmi krátké lhůtě dorazit do svého rodiště Forlì[19], kde najde svou červenou čepičku, a tak ji tam také našel; bylo to roku 1730. Žil ještě několik let a dožil se přes osmdesát let. Byl to velmi rozumný, přímý a skromný muž, který byl po celý život velmi dobrých mravů.

Benátčané, kteří byli dlouho rozkmotřeni se zesnulým králem, a tedy i s králem, jeho nástupcem, toho nakonec měli dost a v této době se usmířili. Ottoboni, otec papeže Alexandra VIII., byl benátským kancléřem, což je velký a velmi důležitý úřad, ale spojený se stavem měšťana, a to nejvyšší, jakého mohou měšťané dosáhnout; povýšení jeho syna na papežský stolec způsobilo, že byli Ottoboniové zapsáni do zlaté knihy,[20][21] a stali se tedy benátskými šlechtici. Kardinál Ottoboni přijal po smrti papeže, svého strýce, protektorát Francie, aniž k tomu získal svolení senátu, což je v Benátkách zločin. Odtud hněv Benátčanů, kteří jeho i všechny Ottoboniy vyškrtli ze zlaté knihy; a král, který se tím cítil uražen, s nimi přerušil veškerý styk. Tato záležitost byla zde v příslušné době vylíčena, stejně jako to, co je protektorát. Proto ji jen připomínáme. Republika poslala do Francie dva mimořádné velvyslance, aby se omluvili za to, co se stalo, a aby znovu získali čest královych dobrých milostí, přičemž předtím kardinála i Ottoboniy znovu dosadila do zlaté knihy a do stavu a hodnosti benátských šlechticů; kardinál přitom zůstal po celou dobu protektorem Francie bez jakéhokoli přerušení tohoto titulu a jeho funkcí.

Kníže z Montbéliardu,[22] příslušník vedlejší větve württemberského rodu, přijel do Paříže žádat, aby jeho děti byly uznány za legitimní a za knížata, přestože je měl se třemi ženami, které měl současně, z nichž dvě byly v tu chvíli naživu a u něho v Montbéliardu, těsně u Franche-Comté, kde jednu dával nazývat vdovou a druhou vládnoucí, a tvrdil, že zákony Říše a pravidla luteránství, které vyznával, mu tyto sňatky dovolují. Hrabě z La Marck jakožto znalec německých zákonů byl

19. **Ediční poznámka:** Bartolomeo Massei se narodil roku 1663 v toskánském Montepulcianu; do Forlì byl roku 1730 poslán jako kardinál legát.

20. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Kniha, do níž byly zapisovány benátské patricijské rody.

21. **Ediční poznámka:** Ottoboniové byli do benátského patriciátu přijati už roku 1646; kardinál Pietro Ottoboni byl prasynovcem Alexandra VIII.

22. **Vysvětlivka:** Leopold Eberhard Württemberský (1670–1723), vládce hrabství Montbéliard z vedlejší větve württemberského rodu.

pověřen, aby tuto záležitost prozkoumal s Armenonvillem. Že někomu přijde na mysl pošetilost takového druhu, nad tím je možné se podivit, ale dát ji zkoumat jako věc, kterou lze vážně zkoumat, ukazuje, nakolik byl regent povolný ke všemu, co nemělo odpůrce. Pan z Montbéliardu se za zesnulého krále spokojil s tím, že chtěl dát své děti legitimovat, a byl odmítnut; nyní chce, aby nebyly legitimovány, ale prohlášeny za legitimní. Vysmáli se mu a vrátil se domů. Kdo by si nemyslel, že tato chiméra skončila? Znovu se objevila ve Vídni se stejnými nároky; tam ji rozdrtila říšská dvorská rada, která všechny ty děti prohlásila za levobočky. Ani to nebylo všechno. Kníže z Montbéliardu oženil jednoho ze svých synů s jednou ze svých dcer pod záminkou, že matka této dcery ji měla s manželem, jemuž ji on unesl a pak si ji vzal; a dlouho nato se ověřilo, že ta dcera je jeho, přestože to nepřiznali a manželství trvalo dál. Po této pečeti zavržení pan z Montbéliardu zemřel.

Vévoda württemberský, jemuž tento úděl vedlejší větve jeho rodu připadal vymřením této větve, se ho chtěl ujmout; levobočci se zabarikádovali a se svými nároky se obrátili na pařížský parlament. Proti vévodovi württemberskému byli zajedno, mezi sebou však rozděleni, neboť děti každé z obou domnělých manželek se navzájem nazývaly levobočky. Bratr a sestra, kteří byli manželi, přijeli do Paříže; manžel byl jen neohrabaný hlupák, ale jeho žena mistrovská intrikánka. Tento druh stvoření se navzájem větří zdaleka. Paní z Mézières, o níž tu bylo několikrát řeč a která v intrikách vynikala, provdala jednu ze svých dcer za pana z Montaubanu, mladšího syna zesnulého knížete z Guéméné, k velké lítosti Rohanů, kteří však, když už se to stalo, usoudili, že je záhodno využít tak nebezpečné ženy, aby ji neměli v rodině proti sobě, a těžit z její vynalézavosti. Ona a tato levobočka, která si vzala vlastního bratra, se seznámily; Mézièresová, dobře zpravená, že levobočka položila ruku na bohatý poklad knížete z Montbéliardu, jí dala naději na svou ochranu a ochranu svých přátel, ale za podmínek. Kněžna z Carignanu, přestože byla díky sňatku, který uzavřela, zcela jiného druhu, nebyla o nic méně intrikánská ani o nic méně zištná než obě ty ženy; přidala se k nim, aby měla podíl za svou ochranu. Tyto dvě ženy a jejich družina padly levobočce do oka; dobře cítila, že k úspěchu potřebuje vliv daleko silnější; domnívala se, že ho našla, a obchod byl uzavřen. Podmínky byly: velká částka hotově a hned Mézièresové a menší paní z Carignanu, a ujednaný sňatek mezi synem levobočky a jednou dcerou paní z Montaubanu, k němuž mělo dojít jen v případě plného úspěchu věci; za věno se nedá nic nebo skoro nic; ale protože vyhraným sporem bude levoboček — zároveň bratr i manžel této levobočky, a tak spolu s ní otec a matka budoucího zetě paní z Montaubanu — prohlášen za legitimního a za dědice hrabství Montbéliard, a tudíž za příslušníka württemberského rodu, Mézièresová, všichni Rohanové a paní z Carignanu mu vymohou hodnost cizího knížete; a že od okamžiku uzavření obchodu budou všichni pokládat jeho záležitost za svou vlastní. Tento obchod byl výborný pro

všechny strany, z nichž každá v něm podivuhodně přišla na své, ale především pro obě mistrovské intrikánky, které shrábly velké peníze hned, ať se stane cokoli.

Když bylo vše takto ujednáno, přiměly ochránkyně bratra a sestry, manžela a manželky, aby drze přijali jméno, titul, erb a livreje zesnulého knížete z Montbéliardu, svého otce, s výstrojí odpovídající tomuto novému postavení, čímž z vlastní moci předjímali podstatu sporu. Všichni Rohanové se rozkrájeli, paní z Carignanu rozhýbala všechny Luynesy a přiměla jednat vévodkyni z Lévis a paní z Dangeau u kardinála; sama pak pracovala se svými obvyklými podlostmi a obratnostmi u strážce pečetí Chauvelina, u něhož měla velký vliv. Aby pohnuli všemi módními zbožnůstkáři, to jest jezuity a celou stranou konstituce, odpřisáhli noví Montbéliardové luteránství, a přestože to byli bratr a sestra, kteří spolu byli sezdáni, stali se zázrakem zbožnosti. Výsledek odpověděl nadějím tohoto krásného obrácení; celá tato strana pro ně intrikovala a hájila je až k fanatismu. Ale když se úspěch zdál díky všem pákám, které úskočnost dokázala uvést do pohybu, jistý, rozhněval se císař, podněcovaný vévodou württemberským. Vzkázal králi, to jest kardinálu Fleurymu, že pokládá za velmi podivné, že se ve Francii chtějí soudit ve věci, o níž rozhodla jeho říšská dvorská rada, jediná příslušná rozhodovat o stavu knížat Říše a o jejich dědictvích. Stalo se, že Francie tehdy toužila uzavřít s ním mír a jednání o něm byla na dobré cestě.

Kardinál, kterého Chauvelin kvůli svému soukromému zájmu, jenž sem nepatří, přiměl velmi lehkomyslně a velmi nevhod podniknout tuto válku,[23] jí byl velmi unaven, přestože netrvala dlouho, takže všechny intriky nedokázaly přehlušit ohledy, které se pokládaly za povinné vůči stížnostem císaře, a záležitost byla zastavena. Zájem těchto domnělých Montbéliardů a jejich ochránců byl příliš velký, než aby se vzdali. Doufali, že najdou a využijí jiné příležitosti, a mezitím dál nosili jméno, erb, titul a livreje, které si přisvojili; omezili se na to, aby budili soucit a udržovali své přátele a svou kliku. Trvalo to léta, která prořídila jejich nejmocnější ochranu. Zbyli jim Rohanové, jediní ještě v plné síle, a pletichy Mézièresové; ale všechno stárlo a ochabovalo. Nevím, jak to, že vévoda württemberský svolil vrátit se a vést spor před pařížským parlamentem. Je pravda, že král měl důvod být s ním velmi spokojen, protože pokud mohl, a s úspěchem, bránil rýnským říšským krajům, aby se vyslovily, v době války, kterou znovu rozpoutala smrt císaře. Spor byl tedy u parlamentu znovu zahájen, ale okolnosti byly pro falešné Montbéliardy příliš změněny. Tato tak zvláštní záležitost nadělala příliš mnoho hluku a trvala příliš dlouho; nakonec byla zbavena všech úskoků, jimiž byla zahalena. Stav tohoto levobočectví byl znám a stejně tak stav tohoto krvesmilného a ohavného manželství. Svět se rozhořčil, že se trpí tak obludný nárok; zbožnůstkáři se zase zastyděli, že ho

23. **Vysvětlivka:** Válka o polské následnictví (1733–1735), v níž Francie podporovala Stanisława Leszczyńského; předběžný mír s císařem byl uzavřen ve Vídni v říjnu 1735. Válkou, kterou znovu rozpoutala smrt císaře Karla VI. (1740), je válka o rakouské dědictví (1740–1748).

tolik chránili; takže konečně padl ve velké komoře rozsudek po slyšení obou stran, který tuto hanebnou sběř uvrhl zpět do nicoty, z níž se nikdy neměla vynořit, a to bez další naděje a bez dalšího východiska. Zvláštnost věci i osob mě přiměla vylíčit tuto záležitost až do konce, přestože její trvání i konec přesahují o mnoho let cíl, který jsem si vytkl. Pozoruhodné je, že navzdory tomuto rozsudku a jeho výkonu ohledně hrabství Montbéliard, jehož držení se ujal vévoda württemberský, měla tato vzácná levobočka tu drzost, že si v Paříži ponechala své domnělé jméno, titul, erb a livreje, s nimiž se vláčí, kam může, a téměř nikdo ji už nepřijímá. Navažme nyní opět nit našeho vyprávění.

Přílohy vydavatele (edice 1856)

Následující přílohy připojil ke svazku vydavatel edice z roku 1856, historik Adolphe Chéruel. Odkazy na stránky francouzského vydání jsme nahradili odkazy na kapitoly tohoto překladu, kde to bylo možné.

I. *Taille*

(K Tomu 17, kap. 11.)

Zajímavé podrobnosti o *taille* a o způsobu jejího vybírání nacházíme v jednom rukopisu knihovny Arsenalu,[1] který byl sepsán kolem roku 1725. Následující pasáž může posloužit jako komentář k Pamětem Saint-Simona, který se o této dani pouze zmiňuje.

„*Taille*," říká anonymní autor, „je daň ukládaná každému jednotlivci. Dělí se podle krajů na *taille* osobní, reálnou a smíšenou.

„Osobní *taille* se ukládá na pozemkový majetek, který kdo vlastní, podle počtu jiter a podle bonity půdy, o níž byl pořízen odhad zvaný katastr,[2] který ji dělí na tři druhy: dobrou, střední a špatnou. K tomu je třeba poznamenat jen to, že šlechtické pozemky jsou od ní osvobozeny, i když je jejich držitel nešlechtic, a že nešlechtický pozemek ji platí, i když je jeho držitel šlechtic.[3]

„Smíšená *taille* je zároveň osobní i reálná, to jest ukládá se podle libovolného odhadu na osobu podle pozemků, které obdělává. Šlechtic má výsadu, že smí nechat čeledí obdělávat několik pluhů půdy, aniž by platil; jeho nájemci nebo pachtýři napolovic však platí *taille* ze všech ostatních pozemků.

„Rada podle potřeb státu určuje částku, kterou je třeba uložit na příští rok; tomu se říká *brevet de taille*. Podle dobrých zdání intendantů určuje také částku, kterou má zaplatit každá generalita, a pověření k tomu zasílá intendantovi, který ji rozvrhne na jednotlivé berní okrsky, jejichž rozlohu a hodnotu musí znát. Pro rozhodování o všem, co se týká této daně a těch, kdo jsou jí pověřeni, jsou zřízeny soudy.

„Parlamenty byly v této oblasti zájmům krále natolik nepříznivé, že bylo nutné zřídit jiné soudy výhradně k tomu účelu.

---

1. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Knihovna Arsenalu, rukopis č. 218, in-folio (oddíl Dějiny).

2. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Katastr Francie, zahájený z Colbertova rozkazu, byl bohužel proveden jen v malém počtu generalit.

3. **Ediční poznámka:** Takto popsaná daň, ukládaná na pozemky podle katastru a podle šlechtické či nešlechtické povahy půdy, je *taille* reálná, obvyklá na jihu království (Languedoc, Provence); osobní *taille* se ukládala na osobu podle odhadu jejího majetku a příjmů a šlechta od ní byla osvobozena.

„Nejvyšší soud se nazývá berní dvůr; nižší soudy jsou berní okrsek, soud solního skladu a soudci přístavů a cel. Rozhodují o různých poplatcích, o nichž promluvíme při vhodné příležitosti, a všechny podléhají v posledním stupni bernímu dvoru.

„Je ještě jiný sbor, zvaný *pokladníci Francie*, kteří původně vykonávali v provinciích funkce intendantů; měli na starosti finance, mosty a silnice a cesty. Zbyl jim už jen nepatrný stín této moci, která celá připadla intendantům.

„Pověření k *taille* se zapisuje v jejich úřadě, a stejně tak všechny výkazy plateb poukázaných na *taille*.

„Řekli jsme, že intendanti dávají *taille* rozvrhnout na každý berní okrsek. Volení úředníci (*élus*) ji rozdělí na farnosti svého obvodu a obyvatelé každé farnosti si zvolí výběrčí, kteří ji rozvrhnou na každého jednotlivce. Za vybrání ručí osobně a vlastním tělem a vybrané peníze odvádějí výběrčímu daně *taille* v berním okrsku; ten je odvádí generálnímu výběrčímu, který je odnáší královskému pokladníkovi.

„Od nedávné doby[4] byl zřízen další úřad, jímž se nechávají procházet peníze, zvaný *společná pokladna*.

„Je třeba poznamenat, že ani stavovské země,[5] ani dobyté země tuto *taille* neplatí, anebo ji neplatí stejným způsobem; zdaňují se samy podle dobrovolných darů, které od nich král žádá.

„Z hlediska této daně se království dělí na dvacet generalit, na stavovské země a na dobyté země. Stavovskými zeměmi jsou Burgundsko a Bretaň, Languedoc, Béarn a Artois. Ačkoli Provence přišla o svou stavovskou výsadu, všechny daně se tam vybírají přibližně stejným způsobem. Dobytými zeměmi jsou Flandry, Tři biskupství (Toul, Mety a Verdun), Alsasko a Franche-Comté. Ostatní království obsahuje dvacet generalit a v každé generalitě jeden finanční úřad. Intendanti jsou rozmístěni podle generalit, nikoli podle provincií; Normandie jich tak má tři: v Rouenu, v Caen a v Alençonu, a pro provincie Limousin a Angoumois je jen jeden.

„Intendanti[6] jsou komisaři vybraní z rady, aby podávali ministrům zprávy o všem, co se v jejich obvodu děje; a ačkoli užívají titulu *komisař pro spravedlnost, policii a finance*, jejich pravomoc se nevztahuje na obyčejné spory a pře; vztahuje se na ně jen potud, pokud se týkají obyvatel míst, kde je ubytováno vojsko.

„Z toho, co jsme řekli o způsobu, jakým se *taille* ukládá, vyplývá libovůle, která zastavuje každou podnikavost, a nejen brání obdělávání půdy, ale vede dokonce k tomu, že se půda opouští. Pán nic neopomene, aby od intendanta dosáhl snížení *taille* své vesnice, a dosáhne ho úměrně svému vlivu u dvora.

---

4. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tato zpráva o *taille* a o finančních soudech byla, jak již bylo řečeno, napsána kolem roku 1725.

5. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O stavovských zemích viz (Díl IV, Přílohy vydavatele k Tomu 14, IV. Provincie se zemskými stavy).

6. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O intendantech viz (Díl I, Přílohy vydavatele k Tomu 3, II. Intendanti; civilní, trestní a policejní poručík; kupecký prévôt).

„Při rozvrhu na jednotlivce děsí výběrčího vliv úředníka nebo boháče, takže je nucen svalit celé břemeno na chudého; nenávist a pomsta dovršují nespravedlnost této daně a chudý rolník, který ji není s to zaplatit, opouští svou půdu a jde s celou rodinou žebrat.

„Ve výkazu daně *taille* v pařížské generalitě za rok 1720, který mi byl předán, jsem s úžasem viděl, že v sousedících farnostech jedna platí až patnáct sou z každé livry nájemného, kdežto druhá jen tři sou.

„Páchají-li se takové nespravedlnosti před očima dvora a ministrů, co si máme myslet o provinciích? Vím také, že asi před třemi lety jeden jednotlivec založil v Bagnoletu manufakturu na mýdlo a byl nucen ji opustit kvůli přemrštěné *taille*, kterou mu vyměřili; je to škoda ještě větší pro farnost než pro onoho jednotlivce, který svou podnikavost přenese jinam, snad k našim sousedům.

„Do daně *taille* je zahrnut *taillon*, určený na placení řádných válečných výdajů,[7] peníze na údržbu mostů a silnic a v době války zimní ubytování; to vše se rozvrhuje na poplatníky *taille* poměrně, po sou z livry.

„Kapitace, která je daní z hlavy bez výjimky a která byla zavedena za zesnulého krále,[8] se rovněž ukládá poplatníkům *taille* poměrně, po sou z livry, a všem ostatním jednotlivcům podle libovolného odhadu.

„Je třeba poznamenat, že v Paříži ji nyní ukládá výhradně kupecký prévôt,[9] s vyloučením konšelů, a tím se zvyšuje výnos, neboť konšelé, zneužívajíce svého úřadu, nadržovali svým příbuzným a téměř všem měšťanům; upadlo se však do nesnáze ještě zhoubnější. Ti, jichž se k ukládání této daně užívá, mají totiž zájem ji zvětšovat, a proto požadují víc, než kdo zmůže, a aby si usnadnili vybírání, dosáhli toho, že renty, i doživotní, se budou vyplácet jen těm, kdo předloží potvrzenku o zaplacení kapitace, a to proti slibu danému výnosy, které je osvobozují od jakéhokoli zabavení, dokonce i pro pohledávky Jeho Veličenstva.

„Tato porušení daného slova, která jsou příčinou velké nedůvěry ke královským cenným papírům, nestojí většinu ministrů nic a dopouštějí se jich tak lehkomyslně, že je nelze nepodezírat buď z nevědomosti, nebo ze soukromého zájmu.

„Zde je na místě učinit několik poznámek o dani osobní a libovolně vyměřované.

„Nevýhodu této daně jsme viděli v nespravedlnosti rozvrhu. Neméně se projevuje v obtížnosti vybírání: neuvedeme jiný příklad než právě zmíněnou kapitaci. Jen s námahou se z řemeslníka vyrve dvacet sou kapitace ročně, kdežto bez povšimnutí platí každoročně padesát livrů za minot soli a v poměru k tomu za víno a maso. Je to proto, že daň rozvržená na zboží se jeví jen jako zvýšení ceny zboží,

---

7. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** To jest běžných výdajů na armádu.

8. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz Paměti Saint-Simona (Díl I, Tom 1, kap. 14).

9. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** O kupeckém prévôtovi viz (Díl I, Přílohy vydavatele k Tomu 3, II).

zdraženého pro všechny stejně, kdežto u osobní daně se člověk vždy domnívá, že je zdaněn nespravedlivě, a nikdy mu nechybějí předměty srovnání, které ho o tom přesvědčují."

Skutečnosti plně potvrzují, co autor říká o zlořádech a nevýhodách *taille*. Paměti markýze d'Argenson[10] jich poskytují četné důkazy; markýz tak často mluví o bídě venkova, a dokonce o hladomorech, které přičítá nadměrným daním. Ve svých dosud nevydaných Pamětech píše k 8. červnu 1751:

„Jsem nyní na svých statcích, osmdesát mil od Paříže. Vyhlídky na sklizeň jsou nanejvýš na polovinu obvyklé úrody, a to jen bude-li teplo; všechno ovoce je ztraceno; vinná réva trochu slibuje. Obilí se dosud smí vyvážet; jde po Loiře do Nantes a odtamtud do Holandska. Kdyby toto povolení nepokračovalo, nebylo by ani sou na placení *taille* ani na vlastníky půdy. Tíha *taille* je vysilující víc než kdy jindy; je mnohem vyšší než v pařížské generalitě. Robota na silnicích a sůl[11] je dodělávají. Exekuce výběrčích *taille* jsou další *taille*, horší než ta první: to slyším říkat ze všech stran.

„Středa 16. června. — Shromáždil jsem ve své provincii, co slyším říkat nestranného o stavu obyvatel; vyplývá z toho, že bída roste a bude růst čím dál víc, vinou špatných zásad a *falešné práce* ministerstva a intendantů. Říkám falešné práce; neboť si dávají mnoho práce, aby dělali věci hůř.

„Kdyby se lidem nechala volnost, neodvádělo by se od zemědělství k neužitečným řemeslům; nedělal by se z venkova strašný pobyt, jak se to dělá. Tím, co se dělá, se venkov vylidňuje; a to se den ode dne zhoršuje.

„Silnice a krásné cesty jsou dobré, ale ti, kdo je řídí, netrpělivě chtějí pokročit a uspěchávají tu práci robotou, která dodělává sousední vesnice do vzdálenosti čtyř mil kolem. Vidím ty ubožáky, jak tam hynou bídou: za jejich povozy jim platí patnáct sou za to, co má cenu tolaru. A tak to u mne potrvá ještě dlouho, než se odvede dvacet povozů, každý na osm mil, což přivádí obyvatele na žebrotu.

„Vidíme jen zničené a zbořené vesnice a žádné domy, které by se zvedaly z trosek; a to se zhoršuje.

„Výběrčí *taille* a daně ze soli si každý rok účtují náklady ve výši poloviny daně navíc. Chudí jsou s placením v prodlení z nemohoucnosti a nesou tyto náklady. Bohatí se neodvažují platit výběrčím lépe, než platí, ze strachu, aby nebyli zdaněni výš; celá obec se bojí zvýšení v příštím roce a platí schválně špatně; tak bída roste.

„Všechny peníze z výnosu půdy jdou do Paříže; na venkov se vrací jen trochu peněz od cizinců za obilí, které se vyváží. Ale běda, přijde-li špatná úroda! Všechno by zahynulo."

---

10. **Vysvětlivka:** René-Louis de Voyer de Paulmy, markýz d'Argenson (1694–1757), starší syn strážce pečetí d'Argensona, později státní sekretář pro zahraniční věci (1744–1747), autor pamětí a deníku.

11. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Daň ze soli čili gabela.

Jinde staví markýz d'Argenson do protikladu žalostný stav venkova a přepych dvora:

„O vnitřních poměrech království lze říci stále jen věci nepříjemné, ba neblahé. Na ovce přišla nemoc kvůli velké vlhkosti půdy; hyne mnoho stád, zvláště v některých provinciích, jako je Berry. Na drahotu obilí nebylo dosud vydáno žádné nařízení a nechává se v platnosti povolení vyvážet je z království; dokonce se na to vydávají pasy; vím o jedné dámě, která jeden právě dostala.

„Král právě udělil vévodovi z Chaulnes[12] dar dvě stě šedesát tisíc livrů jako náhradu výdajů, které měl při posledním zasedání bretaňských stavů, kromě obvyklých příjmů a požitků z tohoto místa.

„Usoudilo se, že kancléřský palác Francie[13] by byl lepší s bytem v přízemí; mění se tam schodiště u vchodu, což bude stát velký náklad, a pan kancléř nebude moci ten palác rok obývat. Nejhorší je, že to platí stát; a to pohoršuje veřejnost.

„Markýza de Pompadour[14] se v Marly ukáže v šatech lemovaných anglickými krajkami za více než dvacet dva tisíce pět set livrů.

„Všechny platby se opožďují. Vévoda z Orléans[15] mi včera řekl, že jeho penze a všechno, co dostává z královské pokladny, se nyní opožďuje o dva roky a jedno čtvrtletí, což je o pět čtvrtletí víc než obvykle."

A jinde:

„Výběrčí *taille* nabývají v krátké době velkého jmění díky obrovským nákladům na vymáhání: každý obyvatel je vydán na jejich milost a každý rok se bojí zvýšení *taille*. Jsou přetíženi daněmi, málo vydělávají, vidí, jak všechny peníze odcházejí do Paříže; každá podnikavost, každý blahobyt jsou zmařeny: odtud pochází tato všeobecná zkáza ve Francii."

II. Prodejnost úřadů

(K Tomu 17, kap. 12.)

V Pamětech Saint-Simona, a zvláště v tomto svazku, je často řeč o prodejnosti úřadů. Protože tento zlořád staré Francie sahal do dávné doby a jeho podrobnosti nejsou všem čtenářům známy, je třeba připomenout jeho původ a povahu.

---

12. **Vysvětlivka:** Michel-Ferdinand d'Albert d'Ailly, vévoda z Chaulnes (1714–1769), roku 1750 králův komisař na zasedání bretaňských stavů.

13. **Vysvětlivka:** Kancléřem byl od roku 1750 Guillaume de Lamoignon de Blancmesnil (1683–1772), za regentství první generální advokát pařížského parlamentu.

14. **Vysvětlivka:** Jeanne-Antoinette Poisson (1721–1764), provdaná Le Normant d'Étiolles, od roku 1745 metresa Ludvíka XV., který ji téhož roku učinil markýzou de Pompadour.

15. **Vysvětlivka:** Ludvík, vévoda z Orléans (1703–1752), regentův syn, za otcova života vévoda z Chartres.

Roku 1512 začal Ludvík XII., jemuž se nedostávalo peněžních prostředků k vedení války proti rakouskému rodu, prodávat finanční úřady, a dokonce i některé soudní úřady, například úřady bailliů a radů parlamentu. Na první pohled se člověk rozhořčí nad obchodem, který vydával nejvyšší nabídce úřady, na nichž závisí život a čest občanů, a je třeba přiznat, že prodejnost úřadů později plodila hojnost zlořádů a pohoršení. Nemělo by se však zapomínat, že byla jednou z hlavních příčin vzestupu nižších vrstev, které, zbohatlé obchodem, mohly nabývat soudcovských úřadů. Už jednoho ze současníků Ludvíka XII., Clauda de Seyssel,[16] tato proměna zarážela. Když uvedl, že francouzský národ se dělí na tři třídy, třetí stav, soudcovský stav a šlechtu, dodává:[17] „Tak může každý z posledního stavu dospět ke druhému ctností a pílí, bez jiného prostředku milosti nebo výsady." Tento druhý stav často získával převahu nad šlechtou, postavenou na první místo. „Každý den vidíme," dodává týž spisovatel,[18] „jak úředníci a služebníci spravedlnosti nabývají dědičných statků a panství baronů a urozených mužů, a jak tito šlechtici upadají do takové chudoby a nouze, že nemohou udržet šlechtický stav."

Za Františka I. se zlořády prodejnosti úřadů začaly projevovat co nejpohoršlivěji. Tento panovník zřizoval dokonce celé komory parlamentu, složené z velkého počtu soudců. Tak roku 1524 mu zřízení a prodej dvaceti úřadů radů pařížského parlamentu vyneslo sedmdesát tisíc tourských livrů (v tehdejší měně).[19] Zřízení šestnácti komisařů u Châtelet, čtyřiceti notářů v Paříži, bailliů atd.[20] bylo rovněž fiskálním opatřením. Mnozí z těchto soudců se neostýchali prodávat v malém, co koupili ve velkém. „Jsou mezi nimi takoví," říká benátský velvyslanec Marino Cavalli,[21][22] „kteří touhu vytěžit ze svého postavení ženou tak daleko, že se prostě dají oběsit na Montfauconu;[23] to se stane, když se nedovedou chovat s trochou opatrnosti; neboť až do jisté míry se trpí všechno, zvláště když si strany nestěžují."

---

16. **Vysvětlivka:** Claude de Seyssel (asi 1450–1520), právník a diplomat ve službách Ludvíka XII., později arcibiskup turínský, autor spisu o francouzské monarchii (1519).

17. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Pojednání o monarchii, část první, kap. 17.

18. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Claude de Seyssel, Pojednání o monarchii, část druhá, kap. 20.

19. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Deník pařížského měšťana za Františka I., s. 123–124 (vydání Společnosti pro dějiny Francie).

20. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tamtéž, s. 124–127.

21. **Vysvětlivka:** Marino Cavalli (1500–1573), benátský diplomat; jeho zpráva o Francii, kde byl velvyslancem u Františka I., pochází z roku 1546.

22. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Zprávy benátských velvyslanců (sv. I, s. 265).

23. **Vysvětlivka:** Montfaucon — velká pařížská šibenice za městskými hradbami, na níž se věšeli odsouzenci.

Týž velvyslanec říká, že zdlouhavost procesů byla často spekulací soudců:[24] „Pře o tisíc tolarů si vyžádá dva tisíce na nákladech; trvá deset let."

Tyto zlořády, které se za dalších vlád jen rozmáhaly, vyvolaly nejprudší stížnosti. Bodin ve svém pojednání *O republice* a Montaigne ve svých *Esejích* se postavili proti tomuto pohoršlivému obchodu. Nejvíc jej však napadal François Hotman;[25][26] prodejnost úřadů snižuje nízkým přirovnáním vypůjčeným z řeznictví. Obchod s těmito úřady, které se kupovaly ve velkém a prodávaly v malém, přirovnává k obchodu řezníka, který koupí vola, rozseká ho a prodává po kusech.[27] Tyto útoky přinesly užitečné reformy: prodejnost úřadů nebyla odstraněna, ale byla podřízena podmínkám mravní zachovalosti a způsobilosti.[28] Díky těmto reformám, za něž se vděčilo především kancléři de L'Hôpital,[29] se nevýhody prodejnosti soudcovských úřadů zmírnily. Vědění a ctnost se v parlamentních rodech předávaly spolu s úřady: Lamoignonové, Harlayové, Molého rod, abychom jmenovali jen ty nejslavnější, pocházejí z konce XVI. století.

Jindřich IV. a jeho ministr Sully upravili toto vlastnictví úřadů v parlamentních rodech. Roku 1604 bylo rozhodnuto, že soudci, aby se stali jejich vlastníky, budou každoročně platit šedesátinu ceny svého úřadu. Prvním nájemcem této daně byl finančník Paulet, odtud dostal tento poplatek jméno *paulette*. První nájemní smlouva na tuto daň byla uzavřena na devět let a vynesla pokladně dva miliony dvě stě šedesát tři tisíce livrů (v tehdejší měně). Dříve bylo k platnosti prodeje úřadu třeba, aby ten, kdo se ho vzdával, přežil transakci o čtyřicet dní. Jindřich IV. prohlásil, že u úřadů, jejichž držitelé zaplatili *paulette*, nebude smrt mít za následek ztrátu úřadu; dědicové mohli s úřadem nakládat.

V XVII. století byla prodejnost úřadů několikrát napadena. Richelieu pomýšlel na její zrušení: „Nesmí se už obnovovat *paulette*," říká ve svých Pamětech,[30] „je třeba pokořit sbory, které se pod záminkou domnělé svrchovanosti každý den stavějí proti blahu království." Colbert měl tutéž myšlenku, jak dokazuje memorandum,

---

24. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tamtéž, s. 263.

25. **Vysvětlivka:** François Hotman (1524–1590), protestantský právník, autor spisu *Franco-Gallia* (1573) o starém francouzském ústavním zřízení.

26. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** *Franco-Gallia*, kap. 21.

27. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** „Sicuti lanii bovem opimum pretio emptum in macello per partes venditant." (Jako řezníci prodávají v jatkách po částech vykrmeného vola koupeného za peníze.)

28. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Viz čl. 12 moulinského nařízení (1566).

29. **Vysvětlivka:** Michel de L'Hôpital (asi 1505–1573), kancléř Francie v letech 1560–1568, zastánce smíru mezi katolíky a protestanty.

30. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Paměti Richelieuovy, kniha 20.

které předložil Ludvíku XIV. roku 1665;[31] ale protože jeho záměr narazil na nepřekonatelný odpor, dovedl se spokojit s reformami, které bylo možné ihned provést; snížil cenu úřadů a omezil jejich počet.[32] Navzdory těmto reformám byla cena soudcovských úřadů stále velmi vysoká: úřad prezidenta parlamentu (*à mortier*) se prodával za tři sta padesát tisíc livrů; úřady dvorního referendáře a generálního advokáta za sto padesát tisíc livrů; úřad rady parlamentu za devadesát až sto tisíc livrů; úřad prvního prezidenta účetní komory za čtyři sta tisíc livrů; úřad prezidenta téže komory za dvě stě tisíc livrů; úřad mistra účtů za sto dvacet tisíc livrů.[33]

V poslední části vlády Ludvíka XIV. se zlořády prodejnosti úřadů obnovily co nejpohoršlivěji a Saint-Simon, který líčí hlavně dějiny tohoto období, o nich často mluví. Důkaz těchto zřizování úřadů, zmnožovaných fiskální chamtivostí, nacházíme však především v nevydaném *Deníku* Foucaultově.[34][35] Postačí uvést z něho několik míst: „V únoru 1693 jsem dostal edikt a výnos rady, které mi pan Pontchartrain[36] poslal ve věci úřadů kontrolora komisaře a pokladníka zemské hotovosti.[37] — Král zřídil úřady zkoušečů cínu. — Roku 1694 byli ediktem zřízeni plukovníci, majoři a jiní důstojníci měšťanských milicí ve městech a městečkách království. Navrhl jsem, aby je (ty úřady) museli převzít nejzámožnější z měšťanů.[38] — Dne 9. ledna mi pan Pontchartrain poslal edikt o zřízení ověřovatelů dražebních vyhlášek. — Král zřídil královské lékaře a chirurgy. — Byly zřízeny úřady střídavých písařů[39] seznamů poplatníků *taille* ve farnostech. — V měsíci říjnu 1696 král ediktem zřídil úřady dědičných guvernérů ve všech opevněných městech království, s výjimkou těch, kde jsou guvernéři jmenovaní královskými listinami a s platy zapsanými ve výkazech Jeho Veličenstva. Tyto úřady byly velmi vyhledávány a dobře se prodaly.“

---

31. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Toto memorandum bylo otištěno v *Revue rétrospective*, druhá řada (sv. IV, s. 251 a násl.).

32. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Staré francouzské zákony (sv. XVIII, s. 66).

33. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Staré francouzské zákony, tamtéž. — Henri Martin, Dějiny Francie, 3. vydání (sv. XIV, s. 574).

34. **Vysvětlivka:** Nicolas-Joseph Foucault (1643–1721), intendant v několika provinciích, v letech 1689–1706 v Caen, později předseda rady Madame; zanechal rukopisný deník.

35. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tento Foucaultův deník, uložený v rukopisném oddělení Císařské knihovny, jsem už několikrát citoval.

36. **Vysvětlivka:** Louis Phélypeaux, hrabě z Pontchartrainu (1643–1727), generální kontrolor financí v letech 1689–1699, poté kancléř.

37. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tamtéž, fol. 82.

38. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Tamtéž, fol. 87.

39. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** To jest takových, kteří úřad písaře seznamů vykonávají střídavě.

Tento výčet, který by bylo snadné prodloužit, dokazuje, do jaké krajnosti byla prodejnost úřadů dovedena. Vztahovala se i na armádu a Saint-Simon právem řekl: „Tato prodejnost je ve vojsku velkou ranou a zdržuje mnoho lidí, z nichž by byli vynikající důstojníci. Je to sněť, která už dlouho rozežírá všechny stavy a všechny části státu." Navzdory těmto zlořádům nalezla prodejnost úřadů v XVIII. století obhájce. Montesquieu ji hájil v následující pasáži *Ducha zákonů*:[40] „Tato prodejnost je dobrá v monarchických státech, protože dává dělat jako rodinné řemeslo to, co by se pro ctnost dělat nechtělo; protože každého předurčuje k jeho povinnosti a činí stavy státu trvalejšími." Prodejnost soudcovských úřadů, zrušená roku 1771 prezidentem Maupeouem,[41] byla obnovena roku 1774 a trvala až do francouzské revoluce.

40. **Poznámka vydavatelů (edice 1856):** Kniha V, kap. 19, vydání Ch. Lahure (sv. I, s. 61).

41. **Ediční poznámka:** René-Nicolas de Maupeou (1714–1792) byl v letech 1763–1768 prvním prezidentem pařížského parlamentu; reformu soudnictví roku 1771 provedl již jako kancléř Francie (od roku 1768).

Tiráž

Louis de Rouvroy, vévoda de Saint-Simon
Paměti. Díl V: Spiknutí a Mississippi (1717–1720)
Úplný český překlad s poznámkami francouzského vydavatele a s vysvětlivkami

Autor: Louis de Rouvroy, vévoda de Saint-Simon (1675–1755)
Původní název a vydání: *Mémoires complets et authentiques du duc de Saint-Simon sur le siècle de Louis XIV et la Régence*, collationnés sur le manuscrit original par M. Chéruel, Paris, L. Hachette et Cie, 1856, svazky 15–17. Text i ediční poznámky jsou volným dílem.
Předloha: digitalizace ve francouzském Wikizdroji (fr.wikisource.org).
Překlad a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence.
Obálka: John Law (1671–1729), roku 1720 generální kontrolor financí. Leonard Schenk, lept, 1720. Rijksmuseum, Amsterdam (Public Domain Mark); výřez. Ilustrace v textu: Rijksmuseum, Amsterdam (Public Domain Mark), volná díla; nákres zasedání *lit de justice* z vydání A. Chéruela (Hachette, 1857, sv. 16), digitalizace francouzského Wikizdroje, volné dílo. Autograf na titulním listu: podpis „Le duc de St Simon“, reprodukce z Wikimedia Commons.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz
Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF
Vydání: první, elektronické (listopad 2026)
Rok vydání: 2026
Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).
Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.staretexty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo, co je přeloženo celé a co zkráceno.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát a milovník historie. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Komerční užití (prodej, placený obsah, reklama apod.) je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.